CORNELIUS A LAPIDE.

COMMENTARII

IN SACRAM SCRIPTURAM.

R. P. C.

CORNELII A LAPIDE

E SOCIETATE JESU

S. SCRIPTURÆ OLIM LOVANII, POSTEA ROMÆ PROFESSORIS

COMMENTARII

IN SACRAM SCRIPTURAM.

EDITIO RECENS

ANTUERPIENSI, OMNIUM CASTIGATISSIMÆ, COLLATA.

TOMUS VIII.

PARS II.

COMPLECTENS COMMENTARIA

IN QUATUOR EVANGELIA

MATTHÆI, MARCI, LUCÆ ET JOANNIS.

MELITÆ,

TYPIS SOCIETATIS BIBLIOGRAPHICÆ.

M.D.CCC.L.

CORNELIUS A LAPIDE

COMMENTARII

IN

S. MARCI

EVANGELIUM.

COMMENTARIUS
IN
EVANGELIUM S. MARCI.

ARGUMENTUM.

Marcus, inquit S. Hieronymus in Catal. Script. Eccl. *discipulus et interpres S Petri, juxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romæ a fratribus, breve scripsit Evangelium. Quod cum Petrus audisset, probavit, et Ecclesiæ legendum suà auctoritate dedit.* Et mox: *Assumpto itaque Evangelio, quod ipse confecerat, perrexit Ægyptum, et primus Alexandriæ Christum annuntians, constituit Ecclesiam tanta doctrina et vitæ continentia, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo disertissimus Judæorum, videns Alexandriæ primam Ecclesiam adhuc judaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conversatione scripsit. Et quo modo Lucas narrat Hierosolymæ credentes omnia habuisse communia: sic et ille quod Alexandriæ sub Marco fieri doctore cernebat, memoriæ tradidit. Mortuus est autem octavo Neronis anno, et sepultus Alexandriæ, succedente sibi Aniano.*

Idem testantur Clemens Alexandrin. lib. 6. Stromat. et Papias Episcopus Hierapoleos, et ex iis Eusebius lib. 2. histor. c. 15. qui et addit, S. Petrum Evangelium Marci confirmasse, et in perpetuum Ecclesiis legendum tradidisse. Idem docent S Athanasius in Synopsi sub finem, S. Epiphanius hæresi 51. et Euthymius hic. Quocirca Tertull lib. 4 Contra Marcion. Evangelium S Marci S. Petro attribuit, quia ut ait S. Hieron. ep. 150. ad Hedibiam quæst. 11. *Petro narrante et Marco scribente compositum est.* Idem S. Hieron. vel quisquis est auctor, præfat. Comment. in S. Marc *Marcus,* ait, *seminat post Matthæum, qui fremit ut leo, qui volat ut aquila, qui discit ut homo, qui immolat ut sacerdos, qui irrigat ut flumen, qui florescit ut ager, qui fervet ut vinum. Christus etenim, de quo loquitur, homo nascendo, vitulus moriendo, leo surgendo, aquila est ascendendo.*

Hac de causa Ezech. 1. et Apoc. Cherubini quatuor faciebus instructi significant quatuor Evangelistas, ita scilicet ut facies hominis significet Matthæum, qui humanitatis Christi opera describit; facies aquilæ Joannem, qui canit divinitatem Christi, dicens: *In principio erat Verbum,* etc. facies bovis notet Lucam, qui incipit a sacerdotio et victimis Zachariæ; facies vero leonis designet Marcum, quia ipse a terribili et forti rugitu Joan. Bapt. quasi leonis, inchoat suum Evangelium, ut in cap. 1. Ezech. docet S. Hieronym. S Greg. et alii passim. Hi enim quatuor currum gloriæ Dei, puta quadrigam Evangelii per totum orbem circumegerunt, omnesque gentes illi quasi triumphanti subegerunt.

Huic symbolo apposite congruit nomen Marci juxta etymon tam Hebræum, quam Latinum. Marcus enim Hebr. inquit Pagnin. in Interpret. nom. hebr. idem est quod *limatus, fricatus, expolitus,* id est, *a rubigine abstersus,* a rad. מרק *marac,* id est, *tergere, fricare, polire.* Unde Jerem. c. 46. 4. *State,* ait, *in galeis, polite lanceas, induite vos loricis,* ut vos, o Ægyptii, præparetis ad instans prælium contra Nabuchodonosor; ubi pro *polite* hebr. est מרקו *mircu.* Sic S. Marc. polivit lanceam sui Evangelii et prædicationis, ut ea instar leonis Ægyptios aliasque gentes Christo subigeret. S. Isidorus vero l. 7. Origen. cap. 9 *Marcus,* ait, *idem est quod excelsus mandato* (nescio a qua radice) *utique propter Evangelium Altissimi quod prædicavit.* Rursum Marcus hebr. dicitur quasi מר כוס *mar cos,* id est Dominus calicis, puta passionis et martyrii: ipse enim dira passus, nobili martyrio triumphavit de morte, æque ac de infidelitate.

Latine vero Carolus Sigonius de nomin. Roman. ex Valerio: *Marcus,* inquit, *dictus, qui mense Martio natus est.* Isidorus autem lib. 19. Origen. cap. 7. *Marcus,* ait, vocatur malleus, et dictus *Marcus,* quod major sit ad tundendum et fortior: *marcellus,* mediocris: *marculus,* malleus pusillus. Sic S. Marcus malleus fuit magnus et fortis conterens petras, id est, saxea Gentilium corda compungens, et ad pœnitentiam vitamque Christianam commovens. Marcus ergo et Marcellus idem est quod Martellus, id est malleus. Unde Carolus avus Caroli Magni, ob fortitudinem bellicam, qua quasi malleus trecenta millia Saracenorum contudit, cognominatus est Martellus. Aut Marcus quasi Martius, et Mars quidam cœlestis. Unde Marcia familia Rom. prisca patricia, dicta est ab Anco Marcio quarto Roman rege fortissimo. *Ab Anco Marcio sunt Marcii Reges,* ait Cæsar orat. in funere Juliæ amitæ apud Suetonium. Et Ovid. l. 6. Fastor.

Marcia sacrifico deductum nomen ab Anco.

Ancus rex vocatur *sacrificus,* quia, ut Livius lib. 2. religiones neglectas aut prave cultas restituit. Religio enim est parens fortitudinis. Hinc Marciæ gentis stemma erat Victoria columnæ imposita. Ita Ant. Aug. in Familiis Romanis. Porro Marcii dicti sunt a Marco, vel

Mamerco, ait Plutarch. in Numa. Osci enim Martem appellabant Mamercum, ait Festus. Primos autem Pythagoras, filium suum vocavit Mamercum, quem secutus Numa, secundus rex Romanorum, filium suum nominavit Mamercum, teste Plutarcho, et ex eo Sigonius. Marcus ergo per crasin idem est quod Mamercus sive Mamers, id est Mars, ait Sigonius: *Quid enim fortius*, ait Scholiastes Marci apud S. Hieron. *quam animas salvare, quæ errorum vitiis poterant interire?* Juxta illud Psal. 67. *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.*

Quam religiosus fortisque fuerit S. Marcus, liquet ex institutione Essæorum, qui primi fuere Religiosi, et Religiosorum omnium prototypi, de quorum mira sanctitate paulo post plura. Joannes Major et nonnulli alii censent, Marcum hunc esse mancum illum, qui ex religiosa humilitate pollicem sibi amputavit, ne fieret sacerdos. Sed hic fuit Marcus Eremita, non Marcus Evangelista, ut patet ex Vitis Patrum.

Denique Romani prænomen *Marcus* dabant iis, qui erant primogeniti. Unde Marcus Tullius Cicero vocatur, quia ipse erat primogenitus, ut notat Aldus Manutius initio Commentariorum in lib. Cicer. ad Herennium. Sic S. Marcus fuit primogenitus uniceque dilectus a S. Petro: unde ipse de eo solo dixit: *Salutat vos Ecclesia*, etc. *et Marcus filius meus*, epist. 1. c. 5. in fine. Quare ipse ut filius a S. Petro hausit tantum spiritum, ardorem et zelum, ac expressa sapientiæ et sanctitatis S. Petri fuit imago: hanc enim ei S. Petrus ceu pater impressit.

Quæres, cujas, quis et qualis fuerit S. Marcus? Resp Primo, eum natione fuisse Hebræum ex tribu Levi. Addit Beda et auctor Comment. in Marcum apud S. Hieron. eum fuisse sacerdotem Aaronicum.

Secundo, Theophylact. Victor Antiochen. et Euthym. hic, atque ex eis Sixtus Senensis in Biblioth. Sacra in Marco, putant Marcum hunc eumdem esse cum Joanne Marco, qui fuit consobrinus Barnabæ, cum eoque et Paulo profectus est ad prædicandum Gentibus, Actor. 12. et 13. quem proinde Marcum intelligit Paulus epist. ad Philem. et Coloss. 4. et 2. Timoth. 4. verum dico Marcum hunc alium esse a Joanne Marco: nam eodem tempore quo Joan. Marcus adhæsit Paulo et Barnabæ in Græcia, noster hic Marcus adhæsit S. Petro Romæ, et ab eo missus est prædicatum, primo Aquileiam, deinde Alexandriam, uti recte ex Eusebio et aliis ostendit Baronius.

Tertio, Origen. lib. de Recta in Deum fide, S. Epiphan. hæresi 51. et Dorotheus in Synopsi, censent, Marcum fuisse unum ex 72. Christi discipulis. Sed verius est contrarium, scilicet eum post mortem Christi a S. Petro conversum et baptizatum esse: nam ipse eum vocat filium suum (spiritualem) ep. 1. c. 5. 13. dicens: *Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone* (Romæ) *collecta, et Marcus filius meus.* Ita S. Hier. Euseb. lib. 7. hist. c. 14 S Epiphan. hæresi 51 Theodor. præf. in Hist. S. Patrum, Iren. lib. 3. c. 1. Baron. et alii passim, qui tradunt S. Marcum discipulum et comitem fuisse S. Petri.

Quarto, S. Aug lib 1. de Consensu Evang. c. 2. Marcum vocat breviatorem Matthæi, non quod eum in compendium redegerit, ut volunt nonnulli, sed quod brevius secundum quæ acceperat a S Petro, narret ea quæ Matthæus sæpius fusius prosequitur. Dixi sæpius: nam subinde Marcus uberius quam Matthæus, historiam rei a Christo gestæ enarrat, uti liquet in narratione negationis, qua Petrus ter Christum negavit; quædam etiam clarius quam Matthæus explicat. Quare in historiis Christi enarrandis Marcus fusior est quam Matthæus, sed in doctrinis parcior. Fuit ergo Marcus verus Evangelista, æque ac Patriarcha et Apostolus. Unde Arabicus Evangelio Marci hunc titulum præfigit: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, Dei unius, Evangelium Patris, Patriarchæ, Apostoli S. Mar* (id est Domini) *Marci Evangelistæ.*

Quinto, Marcus Romæ rogatus a Christianis conversis a S. Petro, ut summam eorum conscriberet, quæ a Petro prædicante audierant, scripsit hoc Evangelium anno Christi 45. Claudii Imper. 3. ait Euseb. in Chron. paulo antequam pergeret Alexandriam, ubi Ecclesiam Christianam fundavit, et sanctissime per novemdecim annos gubernavit, ac in ea discipulos adeo eximios habuit, ut Essæi, id est sancti et pii, cognominati sint. Hi enim quasi primi Religiosi in tanta puritate, pietate et sanctitate vixerunt, ut toti orbi essent admirationi, cæterisque Ecclesiis essent perfectionis exemplar et speculum, adeo ut eos mirifice laudet Josephus et Philo lib de Therapeutis. Unde S. Hier. et Cassian. Marcum vocant principem et institutorem Cœnobitarum Vide quæ de Essæis dixi Act. 5. 2. Atque hac de Causa Essæi, se ex Alexandria per totam Ægyptum et Thebaidem propagarunt. Unde factum ut ibi essent plurima Monachorum et Anachoretarum examina, qui angelicam in terris vitam agebant, idque duravit per plura sæcula, ut patet ex S. Hieronym. Vitis Patrum, Evagrio, Palladio, Cassiano et aliis.

Porro S. Marcus Alexandriæ primam Christianorum scholam erexit, ex qua tot sancti doctores, Episcopi et Martyres prodiere. Nam schola Alexandrina mire floruit sub Commodo Imp. anno Domini 180. cum ei præsedit Pantænus, cui successit Clemens Alexand. Clementi Origenes, cujus discipuli fuere S. Gregor. Thaumaturgus, Athenagoras, et postea S. Athanasius, S. Basilius, Nazianzenus, etc. Hi omnes ergo S. Marci fuere sequaces et discipuli.

Denique S Marcus apostolatus, doctoratus et Evangelistæ lauream martyrii corona decoravit. Unde de eo in Martyrologio Romano die 25. April. sic legimus: *Alexandriæ natalis B. Marci Evangelistæ*, etc. *qui pro fide Christi tentus et funibus vinctus, et per saxa raptatus graviter afflictus est. Deinde reclusus in carcere primo angelica visione confortatus, et demum ipso Domino sibi apparente, ad cœlestia regna vocatus est octavo Neronis anno.* Et Gelasius Pontifex in Conc. Rom. de l. authent. et apoc. *Marcus Evang.* inquit, *a B. Petro in Ægyptum directus, fidem veritatis prædicavit, et gloriose consummavit martyrium.* Sic et Nicephor Metaphrastes, Procopius et alii. Corpus S. Marci Alexandria a mercatoribus translatum est Venetias anno Domini 827. ubi summa religione colitur, adeoque senatus insignia S. Marci, puta leonem, pro stemmate usurpat, atque cum quippiam imperat vel mandat, asserit S. Marcum id mandare.

Quæres Secundo, qua lingua Evangelium conscripsit Marcus, Latina an Græca? Multi censent eum

Latina scripsisse. Et ratio videtur clara: Marcus enim scripsit Romæ Romanis, ex S. Petri ibidem prædicantis ore; ergo pariter scripsit lingua Romana, puta Latina. Græcam enim Romani non intellexissent, uti multis probat Baronius anno Christi 45. Licet enim S. Chrysost. in Marcum, asserat Ma cum Evangelistam scripsisse in Ægypto, tamen Romæ eum scripsisse asserunt S. Hier. Euseb. Clemens, S. Epiphan. et alii passim; atque auctor comment. in Marcum non fuit S. Chrysost. ut inferius ostendam. Ita Syrus, qui in fine Evangelii S. Marci hæc diserte addit: *Finit Evangelium sanctum, Evangelium Marci, quod locutus est et evangelizavit Romæ romane.* Idem docet S. Damasus Pontifex (vel quisquis est auctor) initio lib. de Romanis Pontif. in Vita S. Petri. quæ ponitur ad initium tomi primi Conciliorum Idem satis insinuat S. Greg Nazianz. in Carm. quo recenset catalogum S. Scripturæ, dum Evangelistas per linguas et nationes ita partitur:

Matthæus Christi Hebræis miracula scripsit,
Ausonibus Marcus, Lucas at doctus Achivis,
Cunctis Joannes, penetrans cœlestia mente.

Ex adverso Marcum græce scripsisse diserte asserit S. Hieron. præfat. in Evangelium. *De novo,* ait, *loquor testamento, quod Græcum esse non dubium est, excepto Apostolo Matthæo, qui primus in Judæa Evangelium Christi Hebraicis litteris edidit.* Additque se hac de causa jussu Damasi veterem Vulgatam versionem Latinam novi testamenti, ac consequenter et Evangelii S. Marci, correxisse secundum Græcum autographum. Idem expresse docet S. August. lib. 1. de Consensu Evangeliorum. c. 2 *Matthæus,* ait, *Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco.* Idem fuit communis veterum et recentiorum sensus, ut Christiani Druthmari, qui floruit anno Christi 800. Jacobi Chrysopolitani, Maldonati præfat. in Matthæum, Francisci Luc hic, Genebrardi in Chronolog. ad annum Christi 44. quem audi: *Marcus Evangelista Aquileiæ (quæ secunda Roma quondam dicebatur) rogantibus Romanis suum Evangelium conscripsit græce, sive etiam latine, ut volunt Rodulph. et Armacanus.*

Idem suadet ratio: nam S. Marcus scripsit Evangelium iturus Alexandriam, ut illud ibi prædicaret: Alexandrini autem tunc loquebantur græce. Alexandria enim condita et dicta est ab Alexandro Magno. qui fuit Macedo et Græcus. Quocirca S. Athanasius, S. Cyrillus, Theophilus, Clemens Alexandrinus cæterique Alexandrini sua græce scripserunt Ergo Marcus Græca lingua scripsit. Rursum Marcus peritior erat linguæ Græcæ quam Latinæ. Unde et Græcus textus in ejus Evangelio politior et elegantior est quam Latinus: nam Judæi vicini Græciæ, ac subjecti Alexandro Magno et Græcis, Græcam linguam perdiscebant, non ita Latinam; utpote a Roma et Latinis semoti. Adde: Græca lingua tunc latissime patebat, ut ait Cicero: adeo ut Romani, præsertim patricii et honestiores, Græcam callerent, imo filios suos Athenas mitterent, ut Græcam sapientiam et eloquentiam perdiscerent. Marcus autem Evangelium hoc scripsit Romanis, non plebeiis. sed patriciis et nobilibus. uti erant S. Clemens, S Pudens, S Torpes. Audi Clementem Alexand in ep. 1. S. Petri (extat tom. 6. Biblioth. S. Patrum in edit. Parisiensi) *Marcus,* inquit, *Petri sectator, prædicante Petro Evangelium palam Romæ, coram quibusdam Cæsarianis equitibus, et multa Christi testimonia proferente, petitus ab eis, ut possent quæ dicebantur, memoriæ commendare, scripsit ex iis quæ a Petro dicta sunt, Evangelium, quod secundum Marcum vocatur.* etc. Simili modo S. Paulus epistolam ad Romanos scripsit græce, uti ostendi proœmio in illam epistolam.

Denique S. Marcus cum S. Petro versatus fuit Antiochiæ, ubi primum discipuli Christi dicti sunt Christiani: Antiochiæ autem loquebantur græce. Unde S. Chrysost. qui fuit Antiochenus, prædicavit et scripsit græce. Quare Græca lingua S. Marco usitatior fuit quam Latina, ac forte Græca ei fuit vernacula. Licet enim Apostoli et primi fideles acceperint donum linguarum infusum a Spiritu Sancto, tamen illud acceperunt ad sufficientiam, non ad elegantiam; quare lingua sibi propria vel vernacula melius et elegantius loquebantur, v. g. Hebraica vel Græca, quam extera, vel aliena, v. g. Latina, Illyrica, Germanica.

Utramque sententiam conciliabis, si dicas, et Marcum utraque lingua, scilicet Græca et Latina, scripsisse Evangelium. uti censet Genebrard. anno Domini 44. et noster Barradius tom. 1. lib. 1. c. 19. ac Possevinus in Biblioth. in Marco. Audi Petrum de Natal. Aquilinum Episc. in Catalogo Sanctorum lib. 4. cap. 86. *Petrus,* ait, *Marcum Aquileiam Protoepiscopum destinavit, ibi Evangelium suum quod alias Romæ Latinis litteris conscripserat, iterum Græco eloquio exaravit, quod usque hodie in Aquileiensi Ecclesia, cum sede eburnea in qua sedens illud scripserat, demonstratur.* Idem censet Hadrian. Finus lib 6. Flagelli Jud. cap. 80. et Bellarm. lib. de Verb. Dei, cap. 7.

Porro censent nonnulli autographum Marci Latinum injuria temporum periisse, sicut periit Evangelium Hebræum S. Matthæi. Verum hoc difficile est creditu. Quomodo enim Ecclesia Romana tam fida fidei et sacrorum codicum custos, ac primis illis Marci temporibus usque ad Constantinum, zelo religionis ardentissima et constantissima, permisisset tantum thesaurum sibi dicatum intercidere? Utique quæ aliena tam accurate servavit, sua non perdidit, nec prodidit. Itane tot codices Evangel. S. Marci, quos nobiles Romani cæterique Itali a Petro et Paulo ad Christum conversi certatim sibi describi curabant, ad unum omnes interiere, ut ne unus quidem supersit? Quare verisimilius dicemus, Marcum primitus græce scripsisse, ob causas jam dictas, sed illico vel per se, vel per aliquem suum interpretem, Græcum in Latinum convertisse, et utrumque Romanis tradidisse, uti S. Paulus scripsit epistolam ad Romanos græce, sed eamdem a tertio scriba et interprete suo conversam in Latinum, misit ad Romanos, uti dixi proœm in illam epistolam. Ratio est, Prima, quia S Hieron et S August. affirmant Marcum græce scripsisse, non latine. Unde Latinam versionem juxta Græcum jussu Damasi correxit S. Hieron. Secunda: quia, ut recte advertit Bellarm. lib. de Script. Eccles. in Marco ex collatione textus Græci et Latini constat. Latinam veterem et Vulgatam editionem, tam Matthæi quam Marci ex Græca editione translatam. Idem pluribus exemplis

probat Franc. Lucas hic; quibus adde, Latinum Marci interpretem græcizare, ut cum cap. 2. 2. ait: *Et convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad januam* quod obscure latine ex Græco translatum est, qui clare et ornate sic habet: ωστε μηκετι χωρειν μηδε τα προς την θυραν id est *ut non caperent* (turbam affluentem) *neque illa quæ ad januam erant loca.* Et c. 4 10. *Et cum esset singularis*, græce clare καταμονας, id est solus. Et c. 7. 17. 18. 20. *Quæ de homine exeunt, illa communicant hominem*, græce clare κοινοι, id est communem faciunt, hoc est, immundum reddunt hominem: Hebræi enim immunda vocant *communia*, quibus scilicet communiter et promiscue omnes etiam immundi utuntur: Sic c. 1. 47. διαφημιζειν, ad verbum vertit, *diffamare*, pro divulgare. Sic c. 15. 47. προσαββατον ad verbum vertit *ante sabbatum*, id est profestum sabbati, vel vigilia, puta Parasceve, aut pridie sabbati.

Venetiis religiose servatur Evangelii S. Marci autographum, sed ob vetustatem in eo litteræ ita corrosæ et exesæ sunt, ut legi nequeant. Id mihi Romæ inquirenti, Venetiis perscripsere nonnulli viri graves, qui idipsum studiose investigarunt, hancque apud Venetos esse traditionem asseruerunt. Ferunt Evangelium hoc Aquileiæ a S. Marco conscriptum, et relictum, indeque Venetias translatum: cum enim Attila rex Hunnorum Aquileiam per triennium obsessam cepit, vastavitque; tunc multi Aquileienses Attilam fugientes, concesserunt ad vicinas Adriatici maris paludes, ibique Venetias admirabili opere condiderunt, sub annum Domini 452. ait Baron. Porro vir gravis, Canonicus S. Marci Venetiis, qui ejus reliquias in manu habet, ideoque oculatus testis, meo rogatu, hac de re studiose inquirens, hisce diebus rescripsit, autographum hoc S. Marci Græca lingua esse conscriptum, ac Aquileia Venetias delatum fuisse anno Christi 1472. Quare græce videtur primitus a S. Marco editum.

Scripsit hac de re dissertationem ad Magnum Hetruriæ Ducem Paganinus Gaudentius, Professor Pisanus, in quo contendit S. Marcum primitus latine Evangelium scripsisse Romæ, deinde græce Aquileiæ, sed Latinum evanuisse: quod enim modo extat Latinum S. Marci Evangelium, ex Græco esse translatum. Addit Romæ olim magnum fuisse usum linguæ Græcæ, tum quod multi senatores aliique eam discerent, tum quod multi Græci Romam confluerent. Id liquet ex gravissima querela Satyræ 3. Juvenalis, cui propterea ait se odisse Romam, quod Græca esset urbs:

> Non possum, *inquit*, ferre, Quirites
> Græcam urbem, quamvis quota portio fæcis Achææ?
> Jam pride m Syrus in Tiberim confluxit Orontes.

q. d. Multi Syri confluebant Romam Citat Damasum lib. de Vitis Pontificum in Vita S. Petri, ubi Evangelistas ait scripsisse latine (notans Marcum) græce et hebraice Verum notum est hunc librum non esse Damasi, sed Anastasii Bibliothecarii, ait Bellarm. lib. de Script. Eccles. in Damaso. Quod vero addit Paganinus, S. Petrum Romanis prædicasse græce, S. Marcum vero ejus interpretem ea vertisse latine, paradoxum videtur, ac fidem excedere, uti annotavit Baronius. Porro alia erant interpretis officia, uti dixi 1. Corinth. 12. v. 10.

Porro Syri, ut testatur Guido Fabricius in præfatione novi Testamenti Syriaci, asserunt Marcum scripsisse latine, Latinumque Evangelium Venetiis asservari aiunt, præterea eumdem ipsum Marcum lingua patria, id est Galilæa, sive Syra, transtulisse, non modo Evangelium suum, sed etiam cæteros omnes novi Testamenti libros.

Verum hoc difficile est creditu: nam hujus editionis nulla extat mentio apud Clem. Alexandrinum, Origen. Euseb. Athanas. Epiphan. Cyrillum, Theodor. S. Hieron. aliosque Patres, qui vel Syri fuerunt, vel in Syria et Ægypto vixerunt, ac de variis S. Script. editionibus exacte disseruerunt, aut eas accurate pertractarunt. Quæ editio Syriaca novi testamenti S. Marco videtur posterior. Ita Bellarm. l. 2. de Verbo Dei c. 4.

Denique S. Marci Evangelium semper habitum fuit Canonica Script. excepto ult. cap. de quo nonnulli olim dubitarunt teste S. Hier. ep. 150. ad Hedibiam q. 3. eo quod in eo inserta forent quædam manichæismum redolentia, quæ recitat S. Hieronymus lib. 2. contra Pelag. ante medium. Erantque hæc: *Et illi satisfaciebant dicentes: Sæculum istud iniquitatis et incredulitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem: idcirco jam nunc revoca justitiam tuam.* Verum hæc jam sublata sunt. Unde de ejus fide ex Conc. Trident. sess. 4. dubitare non licet. Vide Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei cap. 16.

Nota. Marcus totus rei narrandæ intendit: unde non curat rei gestæ ordinem, sed prius facta posterius enarrat, et vice versa. Audi S. Hieron. Præfat. in Matth. *Secundus*, ait, *Marcus interpres Apostoli Petri, et Alexandrinæ Ecclesiæ primus Episcopus, qui Dominum quidem Salvatorem ipse non vidit, sed quæ magistrum audierat prædicantem, juxta fidem magis gestorum narravit quam ordinem.*

Extat tom. 2. S. Chrysostomi Comment. in S. Marcum, qui licet ingenio, eruditione ac pietate non careat; genio tamen, stylo, subtilitate et judicio S. Chrysostomi carere videtur. Unde Bellarminus de Script. Eccles. in Chrysost. Commentaria, ait in Marcum sine dubio Chrysostomi non sunt, sed alicujus simplicis monachi, qui fratribus suis Evangelium explicabat, ut constat ex hom. 34. 89. et aliis.

Scripsit peculiariter in S. Marcum ex veterum Commentariis Victor Antiochenus, priscus auctor, quem ex Græco in Latinum convertit noster Theodorus Peltanus.

Auctor Comment. sive Scholiastes in S. Marcum apud S Hieronymum, multa eleganter et pie concinnat, sed non est S. Hieron. nec enim ejus stylum, doctrinam, gravitatem assequitur et adæquat: ostendit enim se neque Græcæ linguæ, neque Hebraicæ fuisse peritum, et in explicatione cap. 14. et 15. multa scribit inepta et falsa, uti observavit Bellarm.

Pauca hic notanda occurrunt, quia pleraque jam dicta sunt in Matth. ibi inveniet ea Lector locis ubique ad marginem annotatis. Hic ergo brevis ero.

SANCTUM

JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM MARCUM.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, DESCRIBITUR JOANNIS BAPTISTÆ PRÆDICATIO, ET VITÆ AUSTERITAS. SECUNDO, V. 9. CHRISTI BAPTISMUS, JEJUNIUM ET TENTATIONES. TERTIO, V. 14. CHRISTI PRÆDICATIO AC VOCATIO PETRI, ANDREÆ, JACOBI ET JOANNIS. QUARTO, V. 23. DÆMONIACI CURATIO, AC VERS. 30. SOCRUS PETRI FEBRICITANTIS, AC ALIORUM PLURIUM SANATIO. QUINTO, V. 40. LEPROSI MUNDATIO.

1 INITIUM Evangelii Jesu Christi, Filii Dei, 2. sicut scriptum est in Isaia Propheta : Ecce ego
mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. 3. Vox clamantis
in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. 4. Fuit Joannes in deserto bapti-
zans, et prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. 5. Et egrediebatur ad eum
omnis Judææ regio, et Jerosolymitæ universi, et baptizabantur ab illo in Jordanis flumine, con-
fitentes peccata sua. 6. Et erat Joannes vestitus pilis cameli, et zona pellicea circa lumbos ejus,
et locustas et mel silvestre edebat. Et prædicabat dicens: 7. Venit fortior me post me: cujus non
sum dignus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus. 8. Ego baptizavi vos aqua, ille
vero baptizabit vos Spiritu Sancto. 9. Et factum est : in diebus illis venit Jesus a Nazareth Ga-
lilææ: et baptizatus est a Joanne in Jordane. 10. Et statim ascendens de aqua, vidit cœlos aper-
tos, et Spiritum tamquam columbam descendentem, et manentem in ipso. 11. Et vox facta est
de cœlis : Tu es filius meus dilectus, in te complacui. 12. Et statim Spiritus expulit eum in de-
sertum. 13. Et erat in deserto quadraginta diebus, et quadraginta noctibus : et tentabatur a Sa-
tana : eratque cum bestiis, et angeli ministrabant illi. 14. Postquam autem traditus est Joannes,
venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei, 15. et dicens : Quoniam impletum est
tempus, et appropinquavit regnum Dei: pœnitemini, et credite Evangelio. 16. Et præteriens secus
mare Galilææ, vidit Simonem, et Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare (erant enim pi-
scatores) 17. et dixit eis Jesus : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. 18. Et
protinus relictis retibus, secuti sunt eum. 19. Et progressus inde pusillum, vidit Jacobum Zebe-
dæi, et Joannem fratrem ejus, et ipsos componentes retia in navi: et statim vocavit illos. 20. Et
relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum. 21. Et ingrediuntur Caphar-
naum et statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat eos. 22. Et stupebant super doctrina
ejus; erat enim docens eos, quasi potestatem habens, et non sicut Scribæ. 23. Et erat in syna-
goga eorum homo in spiritu immundo: et exclamavit, 24. dicens: Quid nobis et tibi, Jesu Naza-
rene : venisti perdere nos ? scio qui sis, Sanctus Dei. 25. Et comminatus est ei Jesus, dicens :
Obmutesce, et exi de homine. 26. Et discerpens eum spiritus immundus, et exclamans voce ma-
gna, exiit ab eo. 27. Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes : Quidnam est
hoc ? quænam doctrina hæc nova? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, et obe-

diunt ei. 28. Et processit rumor ejus statim in omnem regionem Galilææ. 29. Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis et Andreæ, cum Jacobo et Joanne. 30. Decumbebat autem socrus Simonis, febricitans: et statim dicunt ei de illa. 31. Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus: et continuo dimisit eam febris, et ministrabat eis. 32. Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, et dæmonia habentes: 33. et erat omnis civitas congregata ad januam. 34. Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus et dæmonia multa ejiciebat, et non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. 35. Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. 36. Et prosecutus est eum Simon, et qui cum illo erant. 37. Et cum invenissent eum, dixerunt ei: Quia omnes quærunt te. 38. Et ait illis: Eamus in proximos vicos, et civitates, ut et ibi prædicem: ad hoc enim veni. 39. Et erat prædicans in synagogis eorum, et in omni Galilæa, et dæmonia ejiciens. 40. Et venit ad eum leprosus deprecans eum: et genu flexo dixit ei: Si vis, potes me mundare. 41. Jesus autem misertus ejus, extendit manum suam: et tangens eum, ait illi: Volo: Mundare. 42. Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est. 43. Et comminatus est ei, statimque ejecit illum: 44. et dicit ei: Vide nemini dixeris: sed vade: ostende te principi sacerdotum, et offer pro emundatione tua, quæ præcepit Moyses in testimonium illis. 45. At ille egressus cœpit prædicare, et diffamare sermonem, ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, et conveniebant ad eum undique.

1. Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei, sicut scriptum est in Isaia, etc.] Multi ante *sicut* ponunt punctum, censentes τo *initium Evangelii*, etc. esse titulum libri. Verum hæc verba non esse titulum, sed initium et prœmium libri, patet ex nomine *initium;* et quia hæc verba pendent a τω *sicut scriptum est*, etc. quare ante *sicut* ponendum est comma, non punctum. Vox ergo *Evangelii* hic non significat scripturam Evangelii, quam scripsit Marcus, ut significat cum dicimus, *Evangelium Marci;* sed significat prædicationem Evangelicam *Jesu Christi*, ut sequitur. Sensus igitur est, q. d. Evangelica Christi prædicatio initium habuit tale, quale prædixit Isaias et Malachias; scilicet prædicationem Joannis Baptistæ, ejusque testimonium de Christo: Joannes enim cœpit prædicare regnum cœlorum, Christi prædicatione et morte reserandum. Unde ipse suos ad pœnitentiam induxit, ut per eam capaces fierent gratiæ Christi et regni cœlorum dicens: *Pænitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum*. Hæc ergo ejus prædicatio fuit *initium Evangelii*, id est, prædicationis Evangelicæ inchoatæ a Joanne, et perficiendæ per Christum. Moses enim et lex vetus prædicabant et promittebant terram promissam, lacte et melle manantem, si Judæi Dei mandatis parerent: Christus vero et lex Evangelica prædicant, promittitque regnum cœlorum, si homines de peccatis pœniteant, et Christi mandata observent. Prædicatio ergo pœnitentiæ, quam fecit Joannes, fuit præparatio et initium prædicationis Evangelicæ, quam fecit Christus evangelizans regnum cœlorum.

Nota. Matthæus et Joannes Evangelium ordiuntur a Christo ipso; sed Joannes a divina, Matthæus ab humana Christi generatione. Marcus vero et Lucas illud auspicantur a Joanne Baptista; sed Lucas a Joannis nativitate, Marcus autem a Joannis prædicatione.

2. Sicut scriptum est in Isaia propheta: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te

3. Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini.

Prior sententia v. 2. est Malachiæ c. 3. v. 1. posterior est Isaiæ c. 40. 3. Unde Græca habent v. 2. *Sicut scriptum est in Prophetis*, scilicet Malachia et Isaia; sed Latina Vulgata, ac Græca nonnulla, item Syrus et Arabicus habent, *Sicut scriptum est in Isaia Propheta*, et ita Græcos olim legisse docet S. Hier. l. de Optimo genere interpret. Script.

Dices, Cur Marcus solum Isaiam citat, non Malachiam? Resp. Quia potior hic est Isaias: nam vox Joannis in deserto clamantis: *Pænitentiam agite*, erat *initium Evangelii*, id est, Evangelicæ prædicationis Christi: sed quia Malachias indicat hanc Joannis vocem, non ab homine, sed a Deo missam, propterea Marcus præmisit verba Malachiæ, ut per illa excitet attentionem lectoris, ad venerandam et capessendam vocem Joannis ab Isaia prænuntiatam. Adde, idem in re dicere Malachiam cum eo, quod dicit Isaias: nam angelus missus a Deo ad præparandam viam Christo non alius fuit quam Joannes voce sua clamans, prædicansque pœnitentiam, quæ corda hominum præpararet ad Christi prædicationem et gratiam. Est ergo hoc unum quasi duorum Prophetarum idemque oraculum, uno eodemque sensu de uno eodemque Joanne prolatum, licet aliis et aliis verbis, quæ se mutuo confirmant et explicant. In Isaiæ ergo oraculo reipsa continetur oraculum Malachiæ; quod enim prædixit Malachias, idem clarius et pressius aliis verbis prædixit Isaias. Hæc ergo est causa cur Marcus hic, cæterique Evangelistæ et Apostoli, cum duos Prophetas, vel duas pluresque sententias ejusdem libri vel diversi e veteri testamento citant, quasi unum idemque testimonium citent, ut patet 1. Petri 2. 7. collato cum Ps. 117. 22. et Isaiæ 8. 14. Item 1. Corinth. 15. 54. collato cum Isaiæ c. 25. vers. 8. et Osee cap. 13. vers. 14. Causa, inquam, est, quod una sententia alteram confirmet et explicet, adeoque reipsa idem dicat quod altera: quare

utraque non tam duæ, quam una eademque in re sententia esse videtur.

Reliqua quæ hic de Joanne dicuntur explicui Matth. 3. 3. et cap. 11. v. 10. ac Malach. 3. 1. et Isaiæ c. 40. 3. quare illa hic non repetam, ne audiam illud vulgo jactatum, *Crambe recocta*.

4. FUIT JOANNES IN DESERTO BAPTIZANS; ET PRÆDICANS BAPTISMUM POENITENTIÆ (id est, excitando homines ad pœnitentiam, ut per eam disponerentur) IN (ad) REMISSIONEM PECCATORUM.] Accipiendam a Christo ejusque baptismo, qui erat perfectio et consummatio baptismi Joannis. Christus enim quasi rex cœlorum, prædicabat regnum sua gratia accipiendum, cujus prima pars est remissio peccatorum, quam præstet Christi baptismus: utpote Christi spiritu et gratia instructus et quasi animatus, juxta illud Joannis, *Ego baptizo vos aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est*, etc. *ipse vos baptizabit Spiritu Sancto et igne*, Matth. 3. Quod repetit hic Marcus v. 8.

12. ET STATIM SPIRITUS EXPULIT (græce, ἐκβάλλει, id est, emittit, educit, expellit) EUM IN DESERTUM.] *Spiritus*, scilicet sanctus, qui paulo ante in baptismo specie columbæ in eum erat delapsus. *Expulit*, id est, magna vi spiritus et ardoris impulit Christum, ut ultro et sponte iret *in desertum*, ut ibi quasi in palæstra solus cum diabolo congrederetur: ibi ergo duellum iniere Christus et Antichristus, puta diabolus, sive Lucifer.

13. ET ERAT IN DESERTO QUADRAGINTA DIEBUS, ET QUADRAGINTA NOCTIBUS, ET TENTABATUR (græce, πειραζόμενος, id est tentationem patiens) A SATANA.] Unde multi putant Christum per 40. dies crebro tentatum fuisse a Satana, per varia spectra et horribilia monstra, qualia dæmon objecit S. Antonio, ut eum terreret, ac ab oratione et solitudine avocaret. Ita Franc. Luc. Verum videtur Marc. unico verbo πειραζόμενος, id est *tentationem patiens*, tres solemnes Christi tentationes quas recenset Matth. cap. 4. v. 2. et seq. per compendium perstringere et complecti voluisse. Unde Lucas c. 4. 2. post τὸ πειραζόμενος statim tres hasce tentationes enarrat. Vide dicta Matth. 4. 2. Verum enim hic est illud: *Dum brevis esse laboro, obscurus fio.*

ERATQUE CUM BESTIIS.] Græce θηρίων id est, *feris*. Innuitur summa loci solitudo, æque ac Christi innocentia, quod scilicet in loco desertissimo agens cum leonibus, lupis, pardis, serpentibus, eos non timeret, nec ab eis læderetur: sicut Adam quamdiu fuit innocens, cum iisdem in paradiso innoxie egit: omnia enim ipsum, ut dominum suum intuebantur et reverebantur.

ET ANGELI MINISTRABANT EI.] Non ante tentationem et victoriam, ut vult Beda: sic enim Jesus a diabolo fuisset agnitus esse Filius Dei, ex angelorum famulatu, reverentia et adoratione, neque eum diabolus aggredi et tentare fuisset ausus; sed post tentationem parta jam victoria: ut patet Matth. 4. 11. Idque ad hoc, ut Jesus solus cum solo duellans diabolo, eumque vincens et superans, in se ostenderet, tentamenta vincentibus a Deo paratam esse consolationem et consortium obsequiumque angelorum.

14. POSTQUAM AUTEM TRADITUS EST (carceri ab Herode) JOANNES, VENIT JESUS IN GALILÆAM, PRÆDICANS EVANGELIUM REGNI DEI.] Secundus hic fuit Christi adventus e Judæa in Galilæam, ut fugeret Herodem, ne se quoque incarceraret: Jam enim Christus prædicarat et baptizarat in Judæa; quare ibi inclarescens incurrit invidiam Scribarum et Pharisæorum, qui eum quasi novatorem ad Herodem detulerunt et accusarunt. Quare idem hic est Christi adventus cum eo, quem recenset Matth. cap. 4. v. 12. et Lucas cap. 4. v. 14. et Joannes cap. 4. v. 3. et 43. Licet nonnulli illum Joannis ab hoc diversum, et tertium Christi in Galilæam adventum esse autument, eo quod in eo Christus fugerit Pharisæos, ut ait Joannes; in secundo vero fugerit Herodem, ut ait Matth. et Marcus; sed, ut dixi, Pharisæos fugit, quia Herodem fugit; apud hunc enim eum accusarunt Pharisæi: quare eadem hæc fuit Christi fuga, idemque in Galilæam adventus.

Nota. Christus in Judæa baptizatus a Joanne, ibique familiaritatem contrahens cum Joannis discipulis, Andrea et Petro, inde abiit in Galilæam, ac vocavit Philippum, et in nuptiis Canæ Galilææ aquas convertit in vinum. Hic fuit primus Christi e Judæa adventus in Galilæam, quem enarrat Joannes c. 1. 43. et seq. Verum instante Paschate Christus e Galilæa rediit in Judæam, ut juxta legem sisteret se templo, Joan. 2. 13. tumque ejecit ementes e templo, et cum Nicodemo collocutus palam cœpit baptizare et prædicare, Joan. 3. 26. quare inclarescens incurrit invidiam Scribarum. Unde metuens ne ipsi se accusarent apud Herodem, uti accusarant Joannem Baptistam, audiens eum occisum, secessit iterum e Judæa in Galilæam, Joan. 4. 3. et 43. atque hic est secessus de quo agit hic Marc. et Matth. c. 4. 12. ut ibidem dixi. Unde in Galilæa tunc Christus ad se vocavit quatuor piscatores, scilicet Petrum et Andream, Jacobum et Joannem, uti narrat Marcus v. 16. et seq. ac Matthæus cap. 4.

15. ET DICENS: QUONIAM (græce ὅτι id est, *quod*) IMPLETUM EST TEMPUS] Adventus Messiæ et regni cœlorum; ut scilicet illud tot millibus annorum clausum, Christus sua prædicatione, et morte et gratia reseret et aperiat.

POENITEMINI.] Pœnitentiam agite, ut peccata commissa detestemini, et proponatis vitam in melius commutare. Pulchre Scholiastes apud S. Hieronymum: *Amaritudinem radicis*, ait, *dulcedo pomi compensat, periculum maris spes lucri delectat, dolorem medicinæ spes salutis mitigat: qui desiderat nucleum, frangit nucem: sic qui cupit gaudium conscientiæ sanctæ, amaritiem pœnitentiæ*, ceu pilulam *sorbeat*.

19. JACOBUM ZEBEDÆI ET JOANNEM.] Pulchre Scholiastes apud S. Hieronymum: *Hac*, ait, *piscatorum quadriga vehimur ad æthera, sicut Elias: his quatuor angulis construitur prima Ecclesia. Quatuor virtutibus in imaginem Dei convertimur, obedientes prudentia, viriliter agentes justitia, serpentem calcantes temperantia, et Dei gratiam merentes fortitudine*. Theoph. *Prius*, ait, *vocatur Petrus, id est, actio: deinde Joannes, id est, contemplatio*.

23. ET ERAT IN SYNAGOGA EORUM HOMO IN SPIRITU IMMUNDO.] Id est, homo spiritus immundi, hoc est, habens spiritum immundum, puta possessus a dæmone. Talis enim a dæmone ita agitur et raptatur, ut in dæmone esse et habitare videatur. Est hebraismus: Hebræi enim ב *beth*, id est *in*, usurpant loco regiminis, quo unum nomen substantivum regit aliud in genitivo.

Et exclamavit.] Spiritus, puta dæmon, per os hominis a se possessi, *quasi tormenta sustinens*, ait Scholiastes apud Chrys. *quasi in dolore positus, quasi flagella ferre non valens* Nam ut ait Beda: *Præsentia Salvatoris tormenta sunt dæmonum.* Voluit id Christus, ut per hoc publicum dæmonis de se testimonium, perque ejus expulsionem Judæi in synagoga Capharnaensi (ibi enim hæc contigerunt, ut patet 21.) congregati agnoscerent ipsum esse Messiam. De hoc dæmoniaco nil habet Matth. sed Lucas c. 4. 33.

24. Dicens.] Græca subdunt εα, quod Interpres Lucæ 4. 34. vertit, *sine*, ut sit imperativus verbi εαω, id est, sino, permitto; q. d. ait Euthym. *dimitte nos*, noli nos vexare et ejicere. Alii εα accipiunt quasi adverbium dolentis, stupentis et obsecrantis, q. d. Ah! hem! eia! Domine, quid tibi nocui? ne me a possessione mea expellas.

Quid nobis et tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei.] q. d. Quid tibi, o Jesu, nobiscum est negotii, quando te ego, aliique dæmones læsimus, ut nos pellere et lædere velis? q. d. Nos non te, o Christe, qui sanctus es, sed peccatores velut nostri juris invadimus. Nil ergo nobis tecum est litis; tu igitur vicissim noli nobiscum litigare, et nos perdere.

Venisti perdere nos?] Quidam codices addunt, *ante tempus;* sed id delent Græca, Romana, Syr. et Arabicus: videtur enim id ex Matth. cap 9. 29. huc translatum. Jam quoad sensum, Primo. Beda: Dominum, ait, in terra cernentes dæmones, se continuo judicandos credebant. q. d. Noli tuo adventu, o Jesu, tam cito inducere diem judicii, ut nos in tartara ableges sine ulla spe exeundi. Secundo, Scholiastes apud Chrys. exponit, q. d. Nobis non des locum in hominibus, dum divina doces; sed hoc mysticum est. Tertio, et genuine, *Venisti nos perdere*, id est, *torquere*, ut habet Matth. c. 8. 29 ex hominibus ejicere, et in infernum mittere. Unde Theophyl. *Exire ab homine*, inquit, *suam perditionem dicit.* Summa enim dæmonum voluptas est, homines possidere, vexare, tentare. Hoc est quod ait Lucas c. 8. 31. *Et rogabant illum ne imperaret illis, ut in abyssum* (infernum) *irent.*

Scio qui (quis) sis, nimirum Sanctus Dei.] Arabicus, *scio quis sis, Sancte Dei;* græce, ο αγιος, id est, *ille sanctus*, scilicet singularis et per eminentiam, qui adeo es sanctus, ut tuam sanctitatem aliis communices, sisque quasi fons et sol sanctitatis, qui omnes Sanctos sanctificas, puta Messias et Dei Filius, quem a tot millenis annis omnes avidissime expectant, uti exponunt alii dæmones cap. 3. v 12. Ita Theophyl. Euthym. et alii. Alludit ad illud Daniel. 9 24. *Ungatur Sanctus sanctorum*, id est, Messias. Vide ibi dicta. Porro adulatur hic dæmon Christo, ne eum affligat et ejiciat, atque ut in vanam gloriam eum inducat. Porro Glossa: *Non est*, inquit, *hæc voluntatis confessio, sed necessitatis extorsio.*

Scio.] Hoc est, suspicor, conjecto, opinor; nam, ut ait Scholiastes apud Chrysost. dæmon non habebat firmam et certam adventus Dei notitiam: quia, ut inquit S. August. lib. 9. de Civitate c. 21. tantum eis innotuit, quantum voluit: tantum voluit, quantum oportuit: innotuit vero per quædam suæ virtutis effecta: de quo plura c. 3. 12.

25. Et comminatus est ei.] Græce επετιμησεν αυτω, id est, increpavit eum, objurgavit cum minis, scilicet minando quod eum affligeret ni taceret.

Dicens: Obmutesce.] Arabicus, *claude os tuum.* Cur? Resp. Primo, quia non decebat Christum, id est Deum a dæmone laudari; sicut non decet virginem a meretrice commendari. Ita Tertull. libr. 4. Contra Marcionem.

Secundo, ne videretur esse amicus dæmonis, et cum eo commercium habere: nam postea Christo id objecerunt; scilicet quod ope Beelzebub ejiceret dæmonia, Matth. 12. Quo facto Christus nos docuit vitare omne cum dæmone commercium, eo quod ipse juratus sit Dei hostis, et totus ad nos lædendum et perdendum, etiam cum aliquam corpori opem promittit, vel affert, intentus. Unde Scholiastes apud Chrysost. *Obmutesce*, ait, *laus mea sit silentium tuum, non me laudet vox tua, sed tormenta tua: pœna tua laus mea est. Non quia laudas gratulor, sed quia exis gratulor.*

Tertio, ut doceret adulationi esse resistendum, ne illa aliquod vanæ gloriæ desiderium in pectore nostro excitet. Ita Bostrensis in Lucæ c. 8.

Quarto, Euthymius· *Docuit nos*, ait, *ne dæmonibus umquam credamus, etiam vera dicentibus: cum enim ament mendacium, sintque nobis inimicissimi, numquam vera loquuntur, nisi ut ad fallendum, veritate quasi esca quadam utantur* Mendaces enim, ut sua mendacia colore veritatis celent et persuadeant, hac arte uti solent, ut initio vera quædam narrent, ac iis deinde falsa attexant, ut qui prima crediderint, credant et postrema. Hac de causa Paulus Act. 16. 18. pythoni se laudanti os occlusit, imo eum expulit.

Quinto, quia dæmon hic intempestive, et nimis cito prodebat eum esse Messiam, quare hoc nocuisset Christo, et populum ab eo avertisset: tam grande enim arcanum sensim aperiendum, et per miracula multa populo erat persuadendum, quia alioqui illud initio capere et credere non poterat; quia necdum ad hoc erat dispositus et præparatus: qua de causa c. 8. 30. Christus vetat Apostolis quoque, ne ipsum dicant esse Christum. Ita Maldonatus, Franc. Lucas et alii.

Symbolice Beda: *Dæmon*, inquit, *quia Evam lingua sua fefellerat, lingua punitus est, ne loqueretur.*

26. Et discerpens eum spiritus immundus, et exclamans voce magna, exiit ab eo.] *Discerpens*, non hominem a se possessum lacerando, discindendo, mutilando: nam Lucas c. 4. 35 nihil illi nocuisse ait; sed ejus membra contorquendo, collidendo, huc illucque jactando, convellendo, perinde ac si eum dilaniare et vellicare voluisset. Græcum enim σπαραττω significat laniare, dilaniare et discerpere, unde σπαραγμος, est convulsio. Hinc S. August. lib. 4. de Consensu Evang c. 2. et Beda pro *discerpens* legunt *convexans*, id est, contorquens; et Marci interpres c. 9 19. vertit; *conturbans. Spiritus*, inquit, *conturbavit illum, et elisus in terram volutabatur spumans.* Fecit id dæmon ex ira et rabie, ut coactus a Christo egredi homini noceret, quantum posset: nimirum quo vincinior et potentior est gratia Christi, eo impotentius furit dæmon, ut declaret quam invite a se possessos dimittat et concedat Christo. Sed Nota, dæmonem tumul-

tuari tantum ac tumultus horrendos ciere, sed vanos et cassos: nec enim lædere potest prohibente Christo. Permisit id Christus tribus de causis. Primo, ut pateret hunc hominem vere fuisse possessum a dæmone Secundo, ut dæmonis malitia et indignatio cerneretur Tertio, ut liqueret dæmonem non sponte, sed coactum, victumque a Christo egredi. Ita Theophyl. Euthym. et alii. Hinc

Tropologice, S Gregor. hom. 12. in Ezech. docet dæmonem peccatores, dum convertuntur, mire vexare, tentare et cruciare: *Mox*, inquit, *ut animus amare cœlestia cœperit, mox ut ad visionem pacis intimæ tota se intentione collegerit, antiquus ille adversarius qui de cœlo lapsus est, invidet, et insidiari amplius incipit. et acriores quam consueverat tentationes admovet, ita ut plerumque sic resistentem animam tentet, sicut ante numquam tentaverat quando possidebat. Unde scriptum est : Fili, accedens ad servitium Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem.* Et paulo post: *Quid est enim quod obsessum hominem antiquus hostis. quem possessum non discerpserat. deserens discerpsit, nisi quod plerumque dum de corde expellitur, acriores in eo tentationes generat, quam prius excitaverat, quando hoc quietus possidebat?*

ET EXCLAMANS.] Cum horrendo ejulatu, incondito stridore et fremitu, ut ostenderet quam invite exiret, quantaque sibi vis fieret a Christo: nihil enim articulatum dixit, aut prolocutus est. Nam Christus ei loqui vetuerat, dicens: *Obmutesce*. Ita Euthymius. *Clamavit*, ait, *voce magna flagellatus imperio Dominico: non dixit tamen quid clamaverit, eo quod voces nihil significantes ediderit.* Addit Titus in Lucæ 4. 35. *Etenim animo restitutus homo, mentisque compos effectus, sobrii modestique viri oratione utebatur.*

27. QUÆNAM DOCTRINA HÆC NOVA? QUIA (quod) IN POTESTATE ETIAM SPIRITIBUS IMMUNDIS IMPERAT. q. d. Quænam est hæc doctrina cœlestis et divina, utpote quam Deus e cœlo tot tamque potentibus miraculis confirmat: Christus enim ejus doctor non per preces, sed mera potestate, soloque jussu dæmonibus imperat ut exeant, ET OBEDIUNT EI.] Quare necessum est ut ipse sit Messias Dei filius, verusque Deus: hic enim solus pro potestate sua imperat dæmonibus.

32. CUM OCCIDISSET SOL.] Græce, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος, id est, cum sol quasi mari absorptus et mersus esset; δύομαι enim est absorberi, mergi, submergi, diciturque de insulis, quæ a mari sorbentur et merguntur. Hæc phrasis ergo petita est a sensu vulgi, qui putat solem, dum occumbit, mergi oceano Unde Virgilius 7 Æneid. sic canit:

> Sol utrumque recurrens
> Respicit oceanum.

Et Tibullus lib. 2.

> Solis anhelantes abluit amnis equos.

Et Boetius lib. 2. de Consol.

> Quos videt condens radios sub undas
> Phœbus extremo veniens ab ortu.

Et lib 3.

> Cadit Hesperias Phœbus in undas.

33. ET ERAT OMNIS CIVITAS (Capharnaum, ut patet ex v. 21.) CONGREGATA AD JANUAM.] domus Petri et Andreæ, ubi hospitabatur Jesus, ut patet v. 29.

34. ET CURAVIT MULTOS.] Scilicet omnes qui ipsi offerebantur, ut habet Matth. cap. 8. 16. hi enim erant multi. Ita Theophyl. et Euthym.

ET NON SINEBAT EA LOQUI, QUONIAM (quod) SCIEBANT EUM.] q. d. Non sinebat dæmones loqui, quod ipsi nossent Jesum esse Messiam. ob causas quas recensui vers. 25 Qualis et quanta fuerit hæc dæmonum notitia, dicam cap. 3. 12. Arabic. *et non sinebat dæmonia loqui, quoniam sciebant quod ipse esset ipse*, id est, quod ipse erat is, qui reipsa erat, scilicet Messias et salvator mundi.

35. ET DILUCULO VALDE.] Græce καὶ πρωῒ ἔννυχον, id est, *et mane cum multa adhuc esset nox*. Erat enim diluculum profundum, primum et summum, cum adhuc sunt tenebræ. Unde nox vocari potuit a Marco, licet a Luca cap. 4. vers. 42. vocetur *dies*, quia scilicet erat *aurora diei*, sive diluculum quo oriri incipit dies.

ABIIT IN DESERTUM.] Tum ut ibi quietius et attentius oraret: unde sequitur *Ibique orabat:* tum ut post tot miracula fugeret hominum laudem et plausum, ut nos idem facere doceret. Simile fecit Matth. 14. 21. Ita Theophyl. et Euthym. Disce hic a Christo auroram dare orationi, ac diluculo surgere ut meditationi vaces, et primitias diei Deo tribuas, aurora enim musis amica, sed amicior Deo et angelis. Vide dicta Deuter. 6. v. 7.

43. ET COMMINATUS EST EI, STATIMQUE EJECIT ILLUM.] Græce, *et comminatus ei statim ejecit illum*, q. d. Graviter et minans jussit ei miraculum sanitatis a se patratum celare, ideoque *statim ejecit illum*, id est, illum a se ablegavit, emisit, abire jussit, ne sciretur quod ipse illum a lepra curasset, idque ut daret nobis exemplum fugiendæ vanæ gloriæ, et plausus hominum. Unde explicans subdit: *Vide nemini dixeris.*

44. OSTENDE TE PRINCIPI SACERDOTUM.] Græce, ἱερεῖ, id est sacerdoti. Non enim solus summus pontifex, sed et quivis sacerdos judicare poterat de lepra, num illa esset curata, nec ne, ut patet Levit. 13. 2. Verisimile tamen est, quod quia causa lepræ erat gravis et difficilis, judicium illius ex pontificum interpretatione et decreto reservatum fuerit *principi sacerdotum*, ut hic dicitur, hoc est, uni e 24. primoribus sacerdotum, qui vicissim per hebdomadas singulas præerant cæteris sacerdotibus ac sacrificiis, cæterisque templi officiis et ritibus ex ordinatione Davidis, ut patet 1. Paral. 24. v. 3. et seq.

45. AT ILLE EGRESSUS COEPIT PRÆDICARE ET DIFFAMARE (divulgare; Arabicus, *promulgare*) SERMONEM.) id est, rem et factum, puta miraculum sanatæ lepræ in se a Christo patratum. quia sentiebat hoc esse ad Dei et Christi gloriam, etsi Christus humilitatis et modestiæ studio imperasset ei silentium; sed ipse hoc imperium censebat non esse præceptum.

ITA UT JAM NON POSSET MANIFESTE INTROIRE IN CIVITATEM.] Sine verecundia ob honorem et plausum populi, Christo ob tantum miraculum applaudentis: vel *non posset*, id est, non vellet. Sic enim accipi subinde *posse* pro *velle*, multis exemplis docet Nazians. orat. 4. de Theolog.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, paralytico sanitatem, tam animæ quam corporis restituit. Secundo, vers. 14. e telonio vocat Matthæum ad sui sequelam: Scribis obmurmurantibus respondet: Non veni vocare justos, sed peccatores. Tertio, Pharisæis dat causam, cur discipuli sui non jejunent, eosdemque spicas in sabbato ad famem levandam vellentes, excusat.

1 Et iterum intravit Capharnaum post dies, 2. et auditum est quod in domo esset, et convenerunt multi, ita ut non caperet neque ad januam, et loquebatur eis verbum. 3. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur. 4. Et cum non possent offerre eum illi præ turba, nudaverunt tectum ubi erat: et patefacientes submiserunt grabatum in quo paralyticus jacebat. 5. Cum autem vidisset Jesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua. 6. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes, et cogitantes in cordibus suis: 7. Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus? 8. Quo statim cognito Jesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris? 9. Quid est facilius, dicere paralytico: Dimittuntur tibi peccata; an dicere: Surge, tolle grabatum tuum et ambula? 10. Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico) 11. Tibi dico: Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. 12. Et statim surrexit ille: et sublato grabato, abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, et honorificarent Deum, dicentes: Quia numquam sic vidimus. 13. Et egressus est rursus ad mare: omnisque turba veniebat ad eum, et docebat eos. 14. Et cum præteriret, vidit Levi Alphæi, sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum. 15. Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi publicani et peccatores simul discumbebant cum Jesu, et discipulis ejus: erant enim multi, qui et sequebantur eum. 16. Et Scribæ et Pharisæi videntes, quia manducaret cum publicanis et peccatoribus, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducat et bibit Magister vester? 17. Hoc audito Jesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent: non enim veni vocare justos, sed peccatores. 18. Et erant discipuli Joannis et Pharisæi jejunantes: et veniunt, et dicunt illi: Quare discipuli Joannis et Pharisæorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant? 19. Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii nuptiarum, quamdiu sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare. 20. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus: et tunc jejunabunt in illis diebus. 21. Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: alioquin aufert supplementum novum a veteri, et major scissura fit. 22. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin dirumpet vinum utres, et vinum effundetur, et utres peribunt: sed vinum novum in utres novos mitti debet. 23. Et factum est iterum cum Dominus sabbatis ambularet per sata, et discipuli ejus cœperunt progredi, et vellere spicas. 24. Pharisæi autem dicebant ei: Ecce quid faciunt sabbatis, quod non licet? 25. Et ait illis: Numquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit, et esuriit ipse, et qui cum eo erant? 26. quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, et panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, nisi sacerdotibus, et dedit eis qui cum eo erant? 27. Et dicebat eis: Sabbatum propter hominem factum est, et non homo propter sabbatum. 28. Itaque Dominus est Filius hominis, etiam sabbati.

1. ET ITERUM INTRAVIT CAPHARNAUM POST DIES.] Aliqui codices addunt, *octo*; sed τὸ *octo* delent Græca, Romana. Arabic. et alii. *Post dies* ergo, id est, post aliquot dies: non enim definit numerum, ut nesciamus an pauci fuerint, an multi.

2. ET CONVENERUNT MULTI, ITA UT NON CAPERET NEQUE AD JANUAM.] Græce clarius, ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν id est ut non caperent eos loca etiam quæ ad januam erant, scilicet vestibulum domus, aut cubicula, forte etiam platea ostio vicina. Arabicus, *et confestim convenerunt multi, ita ut non caperet eos locus ad januam.*

5. FILI, DIMITTUNTUR TIBI PECCATA TUA.] Audi Bedam; Curaturus prius dimittit peccata, ut ostenderet eum ob culpam pati. Affliguntur vero homines corporis molestiis, aut ad augmentum meriti, ut Job et Martyres: aut ad humilitatis conservationem, ut Paulus: aut ad correctionem peccati, ut soror Moysi, et hic paralyticus: aut ad Dei gloriam, ut cæcus natus: aut ad initium damnationis, ut Herodes.

Addit Beda, portari hunc paralyticum a quatuor portitoribus, ut significetur quod quatuor virtutibus ad promerendam sospitatem homo fiducia mentis erigitur, scilicet prudentia, fortitudine, justitia et temperantia.

11. SURGE, TOLLE GRABATUM TUUM.] Genus est lecti de quo uti et de cæteris dixi Matth. 9. 6.

14. VIDIT LEVI ALPHÆI.] Id est, vidit Matthæum, qui alio nomine dictus est Levi, antequam a Christo vocaretur, nam post vocationem nominatur semper Matthæus: *Alphæi*, scilicet filius, ut habet Syrus Alius est hic Alphæus ab Alphæo qui fuit maritus Mariæ Cleophæ, ex eaque genuit Jacobum Minorem et Judam, Matthæus 10 3. Lucas et Marcus vocant eum *Levi*, ut ejus honori consulant, quia hoc nomen paucis erat notum. Matthæus vero se *Matthæum* nominat ut sese humiliet, ac peccatorem et publicanum fuisse palam profiteatur.

ET SURGENS SECUTUS EST EUM.] Illico relictis omnibus. Unde Beda: *Reliquit propria, ait, qui rapere solebat aliena: Reliquit etiam imperfectas et incompositas rationes vectigalium, quia Dominus eum ita accenderat, ut vocantem statim sequeretur.*

26. SUB ABIATHAR.] Dices, 1. Reg. 21. 6. dicitur id factum sub Achimelech, qui erat pater Abiathar. Resp Primo, Abiathar jam tum erat pontifex cum patre Achimelech, quia patre absente, ægrotante, vel occupato ipse pontificis munia obibat, eratque patri seni brevi morituro propediem in pontificatu successurus. Hinc sub Abiathar dicitur contigisse, quod proprie sub patre ejus Achimelech contigit. Audi Bedam. Quod Dominus Abiathar principem sacerdotum pro Achimelech appellat, nihil habet dissonantiæ: ambo enim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit et accepit. Occiso autem Achimelech a Saule, fugit Abiathar ad David, et comes factus est totius exilii ejus. Postea eo regnante summi sacerdotii gradum accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseverans, multo majoris excellentiæ quam pater effectus est, ideoque dignus fuit, cujus memoriam Dominus etiam vivente patre, quasi summi faceret sacerdotii.

Secundo, et certius, liquet ex Scriptura tam patrem quam filium fuisse binomium, et utrumque nunc vocari Abiathar, nunc Achimelech, ut patet 2. Reg. 8. 17. 1. Paral. 18. 16. et c. 24 6. Ita Jansenius, Toletus, Salmeron, Franc Lucas et alii.

27. SABBATUM PROPTER HOMINEM FACTUM (Syrus, *creatum*) EST, ET NON HOMO PROPTER SABBATUM.] q. d. Sabbatum ad hominis bonum et commodum institutum est, ut scilicet homo corpus suum labore continuo sex hebdomadæ dierum fatigatum, quiete sabbati reficeret et restauraret: mentem vero applicaret ad ea quæ salutis sunt æternæ, scilicet ad audiendam, considerandam et meditandam Dei legem, voluntatem, beneficia, majestatem, quibus se excitaret ad pœnitentiam, gratiarum actionem et amorem Dei, itaque se justificaret et sanctificaret. Vis argumenti est hæc: Sabbatum propter homines institutum est, non homo propter sabbatum. Ergo si quies sabbati valde homini sit noxia, relinquenda est; et labor capessendus, ut homini consulatur; ideoque recte ego hic permitto meis discipulis modicum laborem vellendi spicas in sabbato, ut fami suæ consulant: præstat enim sabbati quietem perire, quam hominem perire.

28 ITAQUE DOMINUS EST FILIUS HOMINIS ETIAM SABBATI.] Nonnulli τὸ *itaque* proprie accipiunt, ut illativum ex dictis v. præced. q. d. Quia sabbatum factum est propter hominem: Filius autem hominis, id est Christus, est Dominus omnium hominum, et rerum omnium quæ ad hominum salutem pertinent (illius enim causa in mundum et carnem venit) ergo ipse quoque dominus est sabbati, ut in eo dispensare possit. Verum planius et simplicius τὸ *itaque* accipias non ut illativum, sed ut completivum pro *denique*. Unde Arabicus vertit, *et* q. d. Denique Filius hominis, id est ego Christus, quia Messias, et Deus, sum Dominus sabbati, qui sicut illud primitus institui, sic pro hominum salute illud ad libitum temperare, laxare et abolere possum. Est nova et ultima ratio, qua Christus Scribis probat, discipulis suis licere vellere spicas in sabbato, ut fami suæ succurrant.

Cætera hujus capitis explicui Matth. 9. et c. 12.

Mystice, Christus sabbato sanans, significat eos qui in passionibus habent requiem, ait Theoph. posse peccatores passionibus agitatos curare, et ad virtutem ducere. Planius Beda: Discipuli, ait, sunt doctores: sata, instituti in fide, quos dum illi visitant, eorum salutem esurientes, a terrenis eruunt, et manibus, id est exemplis, a carnis concupiscentiæ quasi a folliculis exuunt: manducant autem, id est Ecclesiæ membris incorporant: in sabbato vero, quia pro spe futuræ quietis hoc fit.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, manco manum aridam Christus restituit sabbato, inde cum turbis secedit ad mare, ubi multos ægros, et dæmoniacos sanat. Secundo, vers. 13. in monte e discipulis seligit duodecim Apostolos, eosque evangelizatum mittit, cum potestate infirmos curandi, et dæmones ejiciendi. Tertio, vers. 22. Scribas calumniantes quod in Beelzebub dæmones expelleret, confutat, atque hanc esse blasphemiam in Spiritum Sanctum, quæ nunquam remittitur. Denique vers. 31. docet matrem, et fratres suos esse eos, qui faciunt voluntatem Dei Patris sui.

1 Et introivit iterum in synagogam: et erat ibi homo habens manum aridam. 2. Et observa-
bant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum. 3. Et ait homini habenti manum ari-
dam: Surge in medium. 4. Et dicit eis: Licet sabbatis bene facere, an male? animam
salvam facere, an perdere? At illi tacebant. 5. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super
cæcitate cordis eorum, dicit homini: Extende manum tuam. Et extendit, et restituta est manus
illi. 6. Exeuntes autem Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant adversus eum, quo-
modo eum perderent. 7. Jesus autem cum discipulis suis secessit ad mare: et multa turba a Ga-
lilæa et Judæa secuta est eum, 8. et ab Hierosolymis, et ab Idumæa, et trans Jordanem: et qui
circa Tyrum et Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum. 9. Et dixit
discipulis suis ut navicula sibi deserviret propter turbam, ne comprimerent eum. 10. Multos
enim sanabat, ita ut irruerent in eum ut illum tangerent quotquot habebant plagas. 11. Et
spiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei: et clamabant dicentes: 12. Tu es Fi-
lius Dei. Et vehementer comminabatur eis ne manifestarent illum. 13. Et ascendens in montem
vocavit ad se quos voluit ipse: et venerunt ad eum. 14. Et fecit ut essent duodecim cum illo:
et ut mitteret eos prædicare. 15. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates et ejiciendi
dæmonia. 16. Et imposuit Simoni nomen Petrus: 17. et Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem
Jacobi, et imposuit eis nomen Boanerges, quod est, Filii tonitrui: 18. et Andream, et Phi-
lippum, et Bartholomæum, et Matthæum, et Thomam, et Jacobum Alphæi, et Thaddæum,
et Simonem Cananæum, 19. et Judam Iscariotem, qui et tradidit illum. 20 Et veniunt ad domum:
et convenit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare. 21. Et cum audissent sui,
exierunt tenere eum: dicebant enim: Quoniam in furorem versus est. 22. Et Scribæ, qui ab Hie-
rosolymis descenderant: dicebant: Quoniam Beelzebub habet, et quia in principe dæmoniorum
ejicit dæmonia. 23. Et convocatis eis, in parabolis dicebat illis: Quomodo potest Satanas Satanam
ejicere? 24. Et si regnum in se dividatur, non potest regnum illud stare. 25. Et si domus super
semetipsam dispertiatur, non potest domus illa stare. 26. Et si Satanas consurrexerit in semet-
ipsum, dispertitus est, et non poterit stare, sed finem habet. 27. Nemo potest vasa fortis ingres-
sus in domum diripere, nisi prius fortem alliget, et tunc domum ejus diripiet. 28. Amen dico
vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, et blasphemiæ quibus blasphemaverint:
29. qui autem blasphemaverit in Spiritum Sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed
reus erit æterni delicti. 30. Quoniam dicebant: Spiritum immundum habet. 31. Et veniunt mater
ejus et fratres: et foris stantes miserunt ad eum vocantes eum, 32. et sedebat circa eum turba:
et dicunt ei: Ecce mater tua et fratres tui foris quærunt te. 33. Et respondens eis, ait: Quæ

est mater mea, et fratres mei? 34. Et circumspiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait: Ecce mater mea, et fratres mei. 35. Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, et soror mea, et mater est.

4. Et dicit eis: Licet sabbatis bene facere, an male? animam salvam facere an perdere?] Legit interpres ἀπολέσαι, id est perdere: jam legunt ἀποκτεῖναι, id est occidere; sed *perdere* hoc loco est aptius. Agitur enim de manco, qui manum habebat aridam, non de mortuo vel occiso aut occidendo. De manco hoc curando Scribæ moverant Christo scrupulum et dubium: *Si licet sabbatis curare?* Christus hoc dubium alia interrogatione non dubia, sed clara resolvit, dicens: *Licet sabbatis bene facere, an male? animam salvam facere, an perdere? Animam*, id est, hominem, ait, S. August. est synecdoche: a parte enim significatur totum. Sensus est, q. d. Si quis ægro vel graviter afflicto, qualis est hic mancus, habens manum aridam, die sabbati non succurrat et benefaciat, si id facere possit (uti ego Christus possum) hic ei malefacit: negat enim ei opem lege charitatis debitam. Similiter si quis hominem in gravi necessitate constitutum, die sabbati non salvet, cum salvare possit, hic censetur eum perdere; ergo licet mihi sabbato mancum hunc curare: nisi enim hoc beneficium ei præstitero, censebor ei nocuisse et malefecisse, ac nisi eum salvum fecero, censebor eum perdidisse, utpote qui beneficentiam et opem illi afflicto quasi debitam, ademerim, ac durus et immisericors in eum extiterim, relinquens eum in sua afflictione, quam facile tollere poteram. Simili sensu ait S. August. *Si famentem non pavisti, occidisti*, quia permisisti eum fame emori. Sic si a latrone perimendum non liberasti, cum posses, eum occidisti: ejus enim mors et cædes tibi ad culpam et pœnam a Deo imputabitur, perinde ac si eum occidisses. Significat ergo Christus, sabbato non benefacere ægro cum possis, esse eidem malefacere: atqui numquam licet malefacere: ergo semper licet tali benefacere, adeoque in sabbato; hoc enim Deo et operibus bonis dicatum est. Unde gravius peccatum est, in sabbato malefacere quam aliis diebus: sic enim violatur sanctitas sabbati, sicut benefaciendo illa magis celebratur et sanctificatur.

5. Et circumspiciens eos cum ira.] Incredulitati eorum irascens, ait Interlin. nimirum vultu torvo et irato ostendens se indignari Scribarum menti cæcæ, perversæ et obstinatæ, qua Christi miracula et beneficia in sabbato patrata, quasi male et contra legem sabbati colendi facta accusabant. Hinc patet, quod in Christo fuerit vera ira, tristitia, cæteræque passiones et affectus, qui sunt in aliis hominibus, sed domitæ et rationi subjectæ: quare ira erat ei cos virtutis. *Ira*, ait Franc. Lucas, *nobis est passio, Christo tamquam actio erat: nobis sponte oritur, a Christo in se excitatur: orta in nobis reliquas corporis animique vires turbat, nec pro arbitrio potest reprimi: a Christo excitata, movet quod ipse moveri velit, turbat nihil, denique quiescit pro voluntate ipsius.* Hoc est quod ait S. Leo epist. 11. *Sensus corporei vigebant* (in Christo) *sine lege peccati, et veritas affectionum sub moderamine deitatis et mentis.*

Porro *ira*, ait Aristot. lib. 1. de Anima c. 1. text. 16 est *appetitio doloris vicissim adversario inferendi.* Unde Nyssenus (vel potius Nemesius Christianus Philos. hujus enim nomine extat hic liber tom. 9. Biblioth. SS. Patrum) lib. 4. Philos. c. 13. *Ira*, ait, *est recruciationis appetitus.* Et Lactantius lib. de Ira Dei ex Possidonio: *Ira*, ait, *est cupiditas puniendi ejus, a quo te inique læsum putas.* Unde ira in aliis hominibus nascitur ex amore sui; in Christo vero nascebatur ex amore Dei: quia enim ipse summe amabat Deum, hinc de ejus offensa, per peccata et peccatores facta, summe tristabatur et irascebatur, volens illam offensam compensare vel puniendo, vel corrigendo peccatores et infideles. Quare ira Christi erat zelus, vel zelo condita, uti in angelis et Beatis non est ira, sed zelus. Vide D. Thom. et Scholiast. 3 p. q. 15. a. 9. An in Deo sit proprius iræ affectus, variant Doctorum sententiæ. Alii enim cum Suarez opusc. de Divina justitia sect. 5. n. 2. affirmant: alii cum Vasquez tom. 1. in 1. p. disp. 84. c. 4. negant.

Contristatus super cæcitate (Syrus *duritie* vel *callo*) cordis eorum.] Græce, συλλυπούμενος, id est condolens et commiserans, quod odio et invidia excæcati et obdurati, nollent agnoscere ipsum esse Messiam, sed ipsius beneficia sabbato in ægros collata perverterent, et ut maleficia calumniarentur. Significat ergo Jesu iram non processisse ex appetitu vindictæ, sed mixtam fuisse commiseratione, Jesumque peccatis iratum fuisse, sed peccatoribus condoluisse; utpote quos amabat et salvare satagebat. Denique omnis ira mixta est tristitia: iratus enim dolet et tristatur ob malum cui irascitur, adeoque tristitia de malo causat acuitque iram, ut ipsa animose malum hoc contristans amoveat. Ita D. Thom. et Scholiast. loc. cit.

9. Ut navicula sibi deserviret.] Græce, προσκαρτερῇ, id est, ut esset præsto ad manum, et, ut Budæus vertit, ut assidua esset comes, ut irruente turba illico in navim se reciperet, ne ab illa comprimeretur.

10. Plagas.] Græce μάστιγας, id est flagella, puta plagæ et morbi, quibus Deus homines ob peccata castigat et flagellat. Significat ergo sæpe morbos esse flagella, ac a Deo ob peccata immitti, ut illa castiget.

11. Et spiritus immundi, cum illum videbant procidebant ei.] Id est, accidebant ei ad pedes genuflexi, non ex religione et amore, sed ex metu et timore supplicium suum deprecaturi, ne scilicet eos ex hominibus ejiceret et in tartara relegaret.

Et clamabant.] Ut ab eis honoratus et laudatus parceret eis.

12. Dicentes: Tu es Filius Dei.] Quæres, an dæmones vere cognoverint Jesum esse Messiam, sive Christum Dei Filium? Resp. Ex hoc loco et ex Matth. 8. 29. et ex Lucæ cap. 4. 41. ac ex Patribus et Interpretibus communiter in ea loca commentantibus, liquet, dæmones, licet in baptismo Christi et ante baptismum non plane eum cognoverint: nam post baptismum tentarunt eum, ut quis esset ipse, agnoscerent: ipsos tamen postea id cognovisse ex tot tantisque

miraculis, quæ evidenter videbant esse vera miracula, ac suam et angelorum omnemque naturalem vim transcendere, et a solo Deo supernaturali vi patrari, quæque Christus faciebat hoc fine et scopo, ut probaret Primo, se esse Messiam Patribus promissum; Secundo, se esse Deum Deique Filium; hinc, inquam, dæmones cognovisse Jesum et esse Messiam, et esse Dei Filium, maxime dum cum miraculis Christi conferebant Scripturas et prophetias veteres de Christo, quæ ipsum talem fore, qualis erat Jesus, taliaque miracula patraturum prædixerant.

Ubi tamen adverte, dæmones non ita clare et firmiter idipsum cognovisse quin alia ex parte cogitantes magnitudinem mysterii, tantæ dignationis et humiliationis Christi incarnati, quod videtur naturaliter incredibile, præsertim superbissimo diabolo; subinde hæsitarent, et dubitarent an Jesus vere esset Messias, et Dei Filius. Magis hæsitarunt, imo ignorarunt, finem et fructum hujus mysterii, quod scilicet per Christi incarnationem, crucem et mortem redimendi essent homines, itaque suum in eis regnum esset evertendum, et regnum Dei erigendum; maxime quia excæcabat eos odium Jesu, quem quia videbant virum esse sanctissimum, et plurimas sibi animas eripere, hinc eum omnino sibi oppugnandum evertendumque et necandum sumpserunt. Unde factum est, ut ipsi odio Jesu excæcati, S. Scripturas alioqui claras de Christi cruce et morte, ac nostra per eam redemptione, vel non considerarent, vel non intelligerent: quocirca ipsi Jesum velut hostem juratum, per Judæos crucifixerunt et occiderunt, itaque nescienter suum regnum everterunt. Ita S. Leo sermon. 9. de Passione: *Nec ipse*, inquit, *diabolus intellexit, quod sæviendo in Christum, suum destrueret principatum; qui antiquæ fraudis jura non perderet, si se a Domini Jesu sanguine contineret. Sed malitia nocendi avidus, dum irruit, ruit; dum capit, captus est, dum persequitur mortalem, incidit in Salvatorem.*

14. ET FECIT UT ESSENT DUODECIM CUM ILLO.] Quasi ejus Apostoli, contubernales et legati ex latere. Unde subdit: *Et ut mitteret eos prædicare.*

15. ET DEDIT ILLIS POTESTATEM CURANDI INFIRMITATES.] *Dedit*, non jam cum eos designavit dumtaxat, et Apostolos creavit, sed postea cum misit eos prædicatum cap. 6. 7. tunc enim prædicationem confirmare debebant miraculis. Est ergo hic prolepsis, sive anticipatio.

16. ET IMPOSUIT SIMONI NOMEN PETRUS.] Ante hæc verba Græci codices nonnulli habent, πρῶτον Σίμωνα, id est *primum Simonem*, scilicet constituit inter Apostolos; sed hæc verba omittunt cæteri: idipsum tamen satis intelligitur ex eo, quod Petrus hic primus a Christo nominetur, nomenque ei mutetur, ut qui prius vocabatur Simon, deinde vocetur syriace *Cephas*, græce et latine *Petrus*, id est petra: quia ipse a Christo constituendus erat petra et basis Ecclesiæ. Quare hoc nomen Cephæ, sive Petri, Simoni a Christo promissum fuit Joan. 1. 42. sed reipsa inditum, Matth. 16. 18.

17. ET JACOBUM ZEBEDÆI, ET JOANNEM FRATREM JACOBI (Jacobus prius nominatur, quia erat senior Joanne, qui omnium Apostolorum fuit junior, et ætate minimus) ET IMPOSUIT EIS NOMINA BOANERGES, QUOD EST (significat) FILII TONITRUI.] *Nomina*, non dicit, nomen, sed *nomina*, quia plures erant, scilicet duo, unde plura requirebant nomina, scilicet Boanerges, quod est plurale, et significat non filium, sed *filios tonitrui*, in plurali, id est tonantes, scilicet Christi Evangelium et dogmata.

BOANERGES.] Sic et Arabicus, Ægyptius, Persicus; Æthiopicus vero, *Baanerges*. Hoc nomen est corruptum; nam hebraice, vel potius syriace dicendum esset *Banerges*, aut *Bonerges*, quomodo habent quædam exemplaria, teste Franc. Luca in Notation. hic notat. 460. Syri enim, uti et Bavari ac Westphali, vocalem *a* pronunciant ut *o*, ac *e* pronunciant ut *a*: unde pro *Semuel* dicunt *Samuel*, pro *Selomon Salomon*, pro *bene* dicunt *bane*, id est filii. Forte *Banerges* corruptum versumque est in *Boanerges* ab imperitis, putantibus *boa* significare boatum tonitrui. Ita Franc. Lucas.

Porro *Bonerges*, ut recte notat Jansen. et Angelus Caninius in Nomin. Hebr. capit. 11. compositum et conflatum est ex בני *bane*, id est filii, et רגש *regesc*, id est fremitus, hoc est tonitrui. Sic enim Jupiter a Græcis vocatur ὑψιβρεμέτης, id est altifremens, id est altitonans. Unde et Syrus hic vertit, *bane reges*, id est filii tonitrui, pro quo Hebr. dicunt בני רעם *bene raam*; sed Christus syriace more illius ævi locutus est. Est ergo hic metathesis: transponitur enim littera *r*, et præponitur littera *e*: nam pro *bane reges* dicitur *banerges*. Similes metatheses in eadem littera *r* sunt apud alias nationes, uti multis exemplis ostendit Angelus Caninius in Hellenismo pagin. 64. Sic Græci Poetæ pro καρδία, id est cor, dicunt κραδία, pro κρατερος, καρτερος· pro τεταρτος, τετρατος, Latini pro νευρον, dicunt *nervus*, pro ἅρπαξ, *rapax*, pro ἁρπάζω, *rapio*, pro μορφη, *forma*, pro καρκίνος, *cancer*, pro κρεας, *caro*, pro κρινω, *cerno*; nam qui judicat, cernere debet. Punice *gerac*, axpa, arx; etrusce *rocca*, *bigr* virgo, *darag* gradus, *mecar* marcor, *elmura* mulier, *carmes* cramesy. Hebr. *arets* (Belgice *aerde*) terra, *sippor* passer, *kebara* cribrum, *cabbirim* Cherubim, *keraim* crura, *kerem* cornu.

Sensus ergo est q. d. Christus Jacobum et Joannem nomine novo vocavit *banerges* id est filios tonitrui, quia eos præ cæteris Apostolis deputavit ad illustrem prædicationem et propagationem sui Evangelii, ut vitæ sanctitate et miraculis essent quasi fulmina, et vocis efficacia essent quasi tonitrua, quæ homines etiam infideles et barbaros concuterent, et ad pœnitentiam vitamque sanctam traducerent. Id patet in Jacobo: quia ipse ob hanc libertatem et zelum prædicandi, primus inter Apostolos Judæorum et Herodis iram incurrit, ab eisque capite plexus Martyr occubuit, Actor. c. 12. Idem Hispanos et per eos Indos tam Orientales quam Occidentales convertit, aliasque gentes in fide Christi vel erudit vel conservat. Joannes vero diutissime et efficacissime prædicavit, ultimusque Apostolorum vita functus est, cum Asiam aliasque provincias prædicando Christo subegisset. Hinc et Evangelium a tonitru divino orditur, quasi Dei tonantis aquila clangens et fulminans, dum ita intonat: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* Ita S. Epiphan. hæresi 73. Quocirca dum ipse Evangelium scriberet, e cœlo emicuere fulgura et tonitrua, perinde ac emicuere e monte

Sina, cum Deus in eo daret legem Mosi et Hebræis, uti ex Prochoro Joannis discipulo, et ex Metaphraste docet Baronius anno Christi 99. in fine.

Vide dicta Ezech. 1. v. 14. ad illa, *Ibant in similitudinem fulguris coruscantis,* ubi τὸ *filii tonitrui,* tripliciter explicui. Sic Pericles orator non tam loqui et perorare, quam fulgurare et tonare videbatur, ait Quintil. l. 2. c. 6. Unde Olympius, id est, cœlestis, a Poetis cognominatus est.

21. ET CUM AUDISSENT SUI (aliqui e cognatis Christi; Syrus, *fratrueles ipsius.* Ita Euthym. Theophyl. Beda,) EXIERUNT TENERE (ligare) EUM: DICEBANT ENIM: QUONIAM (quod) IN FUROREM VERSUS EST.] Græce ἐξέστη, id est, extra se est, mente alienatus est, ex nimia pietate et zelo factus mentis impos, delirus et insanus. Vide dicta Matth. 12. 46. Arabicus, *dicentes, quoniam ipse vecors esset ;* Syrus ad verbum, *dicebant eum extra mentem suam exiisse;* aliter alii, *dicentes : Quod in deliquium incidit,* ex inedia, eo quod præ turba non haberet otium manducandi. Vide v 20.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHRISTUS PRIMO, PROPONIT PARABOLAS ; PRIMO, SEMINANTIS; SECUNDO, V. 21. LUCERNÆ EXPOSITÆ IN CANDELABRO; TERTIO, V. 26. SEMINIS ; QUARTO, V. 31. SINAPIS. SECUNDO, V. 37. DORMIENTE IPSO ORITUR TEMPESTAS IN MARI, QUAM A DISCIPULIS EXCITATUS, IMPERANS VENTIS ET MARI, SEDAT.

1 ET iterum cœpit docere ad mare : et congregata est ad eum turba multa, ita ut navim ascen-
dens sederet in mari, et omnis turba circa mare super terram erat : 2. et docebat eos in pa-
rabolis multa, et dicebat illis in doctrina sua: 3. Audite: ecce exit seminans ad seminandum.
4. Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, et venerunt volucres cœli, et comederunt illud. 5. Aliud
vero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam, et statim exortum est, quoniam non
habebat altitudinem terræ : 6. et quando exortus est sol, exæstuavit: et eo quod non habebat
radicem, exaruit. 7. Et aliud cecidit in spinas : et ascenderunt spinæ, et suffocaverunt illud, et
fructum non dedit. 8. Et aliud cecidit in terram bonam: et dabat fructum ascendentem, et cre-
scentem, et afferebat unum triginta, unum sexaginta, et unum centum. 9. Et dicebat: Qui habet
aures audiendi, audiat. 10. Et cum esset singularis, interrogaverunt eum hi qui cum eo erant duo-
decim, parabolam. 11. Et dicebat eis: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei : illis autem
qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt: 12. ut videntes videant, et non videant: et audientes au-
diant, et non intelligant : nequando convertantur, et dimittantur eis peccata. 13. Et ait illis: Ne-
scitis parabolam hanc ? et quomodo omnes parabolas cognoscetis? 14. Qui seminat, verbum se-
minat. 15 Hi autem sunt, qui circa viam, ubi seminatur verbum, et cum audierint, confestim
venit Satanas, et aufert verbum, quod seminatum est in cordibus eorum. 16. Et hi sunt similiter
qui super petrosa seminantur: qui cum audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud : 17. et
non habent radicem in se, sed temporales sunt : deinde orta tribulatione et persecutione propter
verbum, confestim scandalizantur. 18. Et alii sunt qui in spinis seminantur: hi sunt, qui verbum
audiunt, 19. et ærumnæ sæculi, et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiæ introeuntes
suffocant verbum, et sine fructu efficitur. 20. Et hi sunt, qui super terram bonam seminati sunt,
qui audiunt verbum, et suscipiunt, et fructificant, unum triginta, unum sexaginta, et unum cen-
tum. 21. Et dicebat illis: Numquid venit lucerna ut sub modio ponatur, aut sub lecto ? nonne ut
super candelabrum ponatur ? 22. Non est enim aliquid absconditum, quod non manifeste-
tur : nec factum est occultum, sed ut in palam veniat. 23. Si quis habet aures audien-
di, audiat. 24. Et dicebat illis : Videte quid audiatis. In qua mensura mensi fueritis,
remetietur vobis, et adjicietur vobis. 25. Qui enim habet, dabitur illi : et qui non habet,
etiam quod habet auferetur ab eo. 26. Et dicebat : Sic est regnum Dei, quemadmodum
si homo jaciat sementem in terram, 27. et dormiat, et exurgat nocte et die, et semen germinet,

et increscat, dum nescit ille. 28. Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. 29. Et cum produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. 30. Et dicebat: Cui assimilabimus regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud? 31. Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra: 32. et cum seminatum fuerit, ascendit, et fit majus omnibus oleribus, et facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra ejus aves cœli habitare. 33. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire: 34. sine parabola autem non loquebatur eis, seorsum autem discipulis suis disserebat omnia. 35. Et ait illis in illa die, cum sero esset factum: Transeamus contra. 36. Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in navi: et aliæ naves erant cum illo. 37. Et facta est procella magna venti, et fluctus mittebat in navim, ita ut impleretur navis. 38. Et erat ipse in puppi super cervical dormiens: et excitant eum, et dicunt illi: Magister, non ad te pertinet, quia perimus? 39. Et exurgens comminatus est vento, et dixit mari: Tace, obmutesce. Et cessavit ventus: et facta est tranquillitas magna. 40. Et ait illis: Quid timidi estis? necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno, et dicebant ad alterutrum: Quis, putas, est iste, quia et ventus et mare obediunt ei?

10. ET CUM ESSET SINGULARIS] Græce καταμόνας, id est, *solitarie*, hoc est, *solus*, ut vertit Arabicus, semotus a turba populi; Syrus, *cum esset solus*. Sic solus et seperatus ab aliis latine dicitur singulus, quasi sine angulo, eo quod illa quæ unica et sola sunt, ne queant constituere angulum: a singulo dicitur singularis, id est unicus et solus. Unde Cicero Academ. quæst. lib. 4. *Omitto*, ait, *Aristotelem in philosophia prope singularem*. Et Cæsar lib 4. de Bello Gallico. *Ubi aliquos* (solos) *ex navi egredi conspexerunt, incitatis equis impeditos adoriebantur*. Hinc et illud: *Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me*, Psalm. 4. 10.

INTERROGAVERUNT EUM (Jesum) HI QUI CUM EO ERANT DUODECIM.] Græcus, Syrus et Arabicus habent, *cum duodecim*. q. d. Septuaginta discipuli, qui cum duodecim Apostolis erant asseclæ Jesu, interrogabant eum quis esset sensus parabolæ seminis et seminantis. Ita Euthymius.

21. NUMQUID VENIT (id est adducitur, vel infertur in domum vel cubiculum) LUCERNA UT SUB MODIO PONATUR?] ut abscondatur sub vase? q. d. Non; sed ut publice exponatur, omnibusque luceat. Hac parabola significat Christus nolle se mysteria hujus parabolæ, cæteraque Evangelii dogmata celari et abscondi, sed velle ut discipuli eadem suo tempore explicent et communicent aliis, qui hoc tempore necdum illa capere poterant: quare illa non servent occulta, sed vulgent et palam prædicent. Ita S. Hieron. Beda et alii, et patet ex v. sequenti, cum subdit:

22. NON EST ENIM ALIQUID ABSCONDITUM, QUOD NON MANIFESTETUR (quod non sit manifestandum) NEC FACTUM EST OCCULTUM, SED UT IN PALAM VENIAT.] Ita lege cum Græcis et Roman. q. d. Licet doctrina Evangelica, et gesta dictaque mea adhuc arcana sint et occulta, non volo tamen ea semper manere occulta; sed opportuno tempore manifeste a vobis, o discipuli, omnibus proponi et prædicari. Ita S. Hieronym. et Beda. Hoc est quod ait Christus Matth. 10. vers. 27. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super tecta.*

24. ET DICEBAT ILLIS: VIDETE QUID AUDIATIS.] q. d. ait Euthym. Attendite ad ea quæ a me auditis, ut illa intelligatis et memoriæ mandetis, ac suo tempore opere exsequamini, nimirum ut ea aliis communicetis. Causam subdit: *Nullum ex dictis meis vos effugiat*, ait Theoph. Audi Bedam: *Instanter nos docet verba auscultare, quatenus et nostro illud pectore continue ruminare, et alieno ructare sufficiamus audi tui.*

IN QUA MENSURA MENSI FUERITIS, REMETIETUR VOBIS, ET ADJICIETUR VOBIS.] q. d. Si large et copiose doctrinam meam aliis communicaveritis et prædicaveritis, ego quoque large et copiose longe majorem ejus intelligentiam, sapientiam, gratiam et gloriam quasi antidoton et præmium vobis impertiar. Sic fontes quo plus aquæ deorsum effundunt, eo plus sursum recipiunt. Discant ergo doctores, catechistæ, prædicatores, etc ex hac Christi sententia et promisso, quod quo plura in alios docendo contulerint, eo plus sapientiæ et gratiæ a Christo sese recepturos, juxta illud: *Qui parce seminat, parce et metet: et qui seminat in benedictionibus* (beneficiis, hoc est benefice, large, copiose) *de benedictionibus et metet*, 2. Corinth. 9 6. Vide ibi dicta.

25. QUI ENIM HABET, DABITUR ILLI: ET QUI NON HABET, ETIAM QUOD HABET AUFERETUR AB EO.] *Habet*, id est, utitur et utendo ostendit se habere: hic enim habet in actu, cum ille qui non utitur gratia et dono, illam habeat in habitu, et otio dumtaxat: hoc est quod Theologi dicunt, utentem gratia sua, habere illam in actu secundo; non utentem vero habere eam dumtaxat in actu primo, hoc est, in potentia et habitu. Vide dicta Matth. 13. 12 et Matth. 25. 29. Sensus ergo est, q. d. Qui doctrina sibi a Deo, sive per studium, sive per infusionem impertita utitur, huic dabitur augmentum doctrinæ: ab illo autem qui doctrina sua non utitur, Deus illam auferet ab eo, utpote otiosam et inutilem: Christus enim hic stimulat Apostolos ad diligentem et ferventem prædicationem Evangelii, pollicendo eis, si id fecerint, majorem sapientiæ suæ et gratiæ affluxum.

26. ET DICEBAT: SIC EST REGNUM DEI, QUEMADMO-

DUM SI HOMO JACIAT SEMENTEM IN TERRAM.] Hæc parabola alia et diversa est ab illa seminantis, quæ præcessit v. 3. licet utraque ab eodem semine sit petita, sed diversimode applicata et explicata. Porro per semen, ut recte docet S. Chrysost. Beda et Scholiast. apud Hieron. hic, æque ac apud S. Matth. c. 13. significatur doctrina Evangelica; per agrum auditores; per messem consummatio mundi, aut etiam mors cujusque hominis.

27. ET DORMIAT (scilicet homo qui seminavit) ET EXURGAT NOCTE ET DIE ET SEMEN GERMINET ET INCRESCAT, DUM NESCIT ILLE.] Nonnulli τὸ *exurgat nocte et die*, referunt ad semen, ut explicans Christus subdat *et* (τὸ *et* accipiunt ut διηγητικὸν, et explicativum ejus quod præcessit, ac sumi putant pro *id est*) *semen germinet et increscat dum nescit ille*, scilicet homo dormiens. q. d. Semen jactum in terram ab agricola, germinat et crescit continue nocte et die, ac etiam dum agricola de eo non cogitat, sed quiescit et dormit. Ita Beda, Scholiastes apud S. Hieron. et Glossa.

Planius S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Maldon. Franc. Lucas et alii τὸ *exurgat die et nocte*, referunt ad hominem seminantem, non ad semen, ita ut τὸ *nocte* pertineat ad τὸ *dormiat*: τὸ vero *die*, ad *exurgat*, q. d. Sicut agricola, qui seminavit, otiose per noctem dormiente, et per diem surgente, aliisque negotiis vacante, nec de semine et agro cogitante, ipsum tamen semen vi sua germinat et crescit agricola nesciente, ita ut primo germinet herbam sive germen, deinde spicam ac deinde frumentum in spica: sic pariter se habet Evangelii prædicatio et doctrina: hæc enim a Christo et Apostolis seminata, id est, prædicata a parvis initiis continuo, sed sensim, sine sensu crescit in magnas et maturas fidelium fruges, ipso Christo quasi dormiente in cœlis, et velut nesciente, eo quod permittat Judæos et Gentes infideles ac tyrannos contra Apostolos et Evangelium insurgere, eosque persequi et occidere: crescit, inquam, donec sensim se propagans totum orbem occupet, quando matura jam messe frumentum, id est electi colligentur in horreum cœli, quod fiet in fine mundi et die judicii.

Hac ergo parabola significatur vis Evangelii, quod sensim totum orbem pervasit, eumque ad se et Christum convertit. Tacite quoque per illam significatur, non esse gloriandum Apostolis præconibus Evangelii in sua prædicatione, quasi ipsi per eam orbem converterint; quia, ut ait Apostolus, *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*, 1. Corinth. 3. 7. Ex alia parte innuit, nec eos debere cadere animo, si videant parvum et lentum esse prædicationis suæ fructum, quia Deus per paucos ab eis conversos multos alios sensim convertet, uti S. Jacobus per septem, vel, ut alii, novem a se conversos in Hispania, totam Hispaniam convertit.

ULTRO ENIM TERRA FRUCTIFICAT, PRIMUM HERBAM, DEINDE SPICAM, DEINDE PLENUM FRUMENTUM IN SPICA.] Arabicus, *quia terra sola profert fructum, primo herbam, et post illam spicam: deinde impletur spica, ut quando perfectus sit fructus, tunc ponatur falx, quoniam adest messis*. Sic pariter sensim per prædicationem Evangelii crevit Christi fides, et Ecclesia per varios incrementorum gradus; crevit, inquam, tum in virtutibus, tum in propagatione per omnes provincias.

Moraliter hæc tria, herbam, spicam, frumentum triplici virtutum et meritorum cujusque incremento adaptant Interpretes. Terra enim cordis nostri germinat, Primo, herbam, cum bona desideria et opera in se concipit et inchoat; Secundo, spicam, cum ea operando strenue prosequitur; Tertio, frumentum, cum opera, virtutes et merita ad plenam maturitatem et perfectionem perducit. Ita Theophyl. *Herba*, ait, *est in principio boni, spica cum resistimus tentationibus, fructus perfecta operatio*.

Audi S. Gregor. homil. 15. in Ezech. et l. 22. Moral. c. 14. *Herbam producere, est inchoationis bonæ adhuc teneritudinem tenere. Ad spicam herba pervenit, cum virtus animo concepta ad profectum boni operis perducit. Plenum vero frumentum in spica fructificat, quando jam in tantum virtus proficit, ut esse robusti et perfecti operis possit*. Quare *non satis est ad salutem*, inquit Victor Antioch. *ut instar viridis fœni per obedientiam floreamus: sed quadam præterea mascula animi fortitudine, qua ventorum flatibus, hoc est, tentationibus circumacti, erecti culmi instar consistamus opus est. Tum etiam ut veluti uberes aristæ fructuum, hoc est, virtutum granis turgeamus, metentisque manum impleamus*.

Innuit ergo hic Christus, Apostolos, et eos qui animas convertunt, debere longanimiter expectare laboris sui fructum et messem, uti exspectant agricolæ; ac teneros fideles sensim docendo, monendo, exercendo fovere et promovere ad apicem virtutis. *Nullus itaque*, inquit Beda, *qui ad bonum propositum adhuc in mentis teneritudine esse conspicitur, despiciatur, quia frumentum ab herba incipit ut granum fiat*. Symbol. Scholiastes apud S. Chrysost. *Herba*, ait, *fuit in lege naturæ, spica in lege Moysis, frumentum in Evangelio*.

29. ET CUM PRODUXERIT FRUCTUS, STATIM MITTIT FALCEM.] Græce, ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς, id est, cum vero prodiderit se, vel cum productus fuerit fructus: fructus ergo hic est nominativi casus: unde alii vertunt, *cum provenerit fructus*; Euthym. *cum maturuerit*; Syrus, *cum pinguis evaserit*; Arabic. *cum perfectus fuerit*. Est hebraismus. Apud Hebræos enim verba in conjugatione *hitpael* sunt passivæ significationis, aut actionis reflexæ, qua agens actionem in se suscipit, ut idem sit patiens qui est agens. Unde quidam codices legunt: *Cum se produxerit fructus*. Aliter Maldonatus, *Cum se produxerit fructus: Cum fructus*, ait, *id est ipsum semen, quod erat fructus prioris seminis, produxerit, scilicet alium ex se fructum*.

33 ET TALIBUS MULTIS PARABOLIS LOQUEBATUR EIS VERBUM, PROUT POTERANT AUDIRE.] Id est, prout digni erant audire, ait Maldon. ex Beda, Euthym. et Clemente Alex. l. 1. Strom. q. d. Christus volentibus Apostolis intelligere et credere, sine parabolis perspicue loquebatur, ut magis et magis intelligerent: Scribis autem et Judæis nolentibus credere et intelligere, adeo obscure et parabolice loquebatur, ut, etiamsi vellent, intelligere tamen non possent. Simplicius et planius Theophyl. et Franc. Lucas hic, ac S. Chrysost. in Matth. hom. 45. q. d. Christus *talibus*, puta vulgaribus et facilibus, *parabolis*, quas vulgo omnes nossent, non vero abstrusis et turbæ incognitis loqueba-

tur, ut eorum corticem intelligeret, ac sub eis aliquid cœleste et divinum latere cognosceret: quod licet in particulari ipsa non comprehenderet, tamen per parabolam notam ad rem ignotam sub ea latentem vestigandam, et perquirendam, a Christo incitabatur et stimulabatur.

36. ITA UT ERAT IN NAVI] q d. Discipuli assumpserunt Christum in altum mare, ut illud cum eo trajicerent; Christum, inquam, ita ut erat in navi, sedens scilicet, et docens populum in littore stantem, ut patet v. 1. nam postea v. 38. situm hunc mutavit dormiens in navi Notat celerem discipulorum obedientiam, ac vicissim Christi facilitatem eorum promptitudini se accommodantem, ut turbæ affluentis tumultum vitaret. Paulo aliter Franc. Lucas: *Ita ut erat in navi*, hoc est, inquit, citra ullum e navi, in qua erat, egressum. Unde Syrus vertit, *cum esset in navi*; Arabicus, *assumpserunt eum in navi*

ET ALIÆ NAVES ERANT CUM ILLO.] Consilio Dei factum est, ut plurimi qui navibus istis vehebantur, spectatores et testes forent miraculi proxime a Christo patrandi, scilicet sedandæ tempestatis

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS AB ENERGUMENO EJICIT LEGIONEM DÆMONUM, QUÆ, CHRISTO PERMITTENTE, INGRESSA IN PORCOS, EOS IN MARE PRÆCIPITAT. SECUNDO, v. 25. HÆMORRHOISSAM A PROFLUVIO SANGUINIS SANAT. TERTIO, v. 35. JAIRI FILIAM A MORTE REVOCAT AD VITAM.

1 ET venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum. 2. Et exeunti ei de navi, statim
occurrit de monumentis homo in spiritu immundo, 3. qui domicilium habebat in monu-
mentis, et neque catenis jam quisquam poterat eum ligare: 4. quoniam sæpe compedibus
et catenis vinctus, dirupisset catenas, et compedes comminuisset, et nemo poterat eum domare:
5. et semper die ac nocte in monumentis et in montibus erat, clamans, et concidens se lapidibus.
6. Videns autem Jesum a longe, cucurrit, et adoravit eum: 7. et clamans voce magna dixit: Quid
mihi, et tibi, Jesu fili Dei altissimi? adjuro te per Deum, ne me torqueas. 8. Dicebat enim illi:
Exi, spiritus immunde, ab homine. 9. Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et dicit ei:
Legio mihi nomen est, quia multi sumus. 10. Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret
extra regionem. 11. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus, pascens. 12. Et depre-
cabantur eum spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos ut in eos introeamus. 13. Et concessit eis
statim Jesus. Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos: et magno impetu grex præcipi-
tatus est in mare ad duo millia, et suffocati sunt in mari. 14. Qui autem pascebant eos, fugerunt
et nuntiaverunt in civitatem, et in agros. Et egressi sunt videre quid esset factum: 15. et ve-
niunt ad Jesum: et vident illum, qui a dæmonio vexabatur, sedentem, vestitum, et sanæ mentis,
et timuerunt. 16. Et narraverunt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei, qui dæmonium habue-
rat, et de porcis. 17. Et rogare cœperunt eum ut discederet de finibus eorum. 18. Cumque ascen-
deret navim, cœpit illum deprecari, qui a dæmonio vexatus fuerat, ut esset cum illo: 19. et non
admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, et annuntia illis quanta tibi Dominus
fecerit, et misertus sit tui. 20. Et abiit, et cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Je-
sus: et omnes mirabantur. 21. Et cum transcendisset Jesus in navi rursum trans fretum conve-
nit turba multa ad eum, et erat circa mare. 22. Et venit quidam de archisynagogis nomine Jairus:
et videns eum, procidit ad pedes ejus, 23. et deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea
in extremis est, Veni, impone manum super eam, ut salva sit, et vivat. 24. Et abiit cum illo, et
sequebatur eum turba multa, et comprimebant eum. 25. Et mulier, quæ erat in profluvio san-
guinis annis duodecim, 26. et fuerat multa perpessa a compluribus medicis: et erogaverat omnia
sua, nec quidquam profecerat, sed magis deterius habebat: 27. cum audisset de Jesu, venit in
turba retro, et tetigit vestimentum ejus: 28. dicebat enim: Quia si vel vestimentum ejus tetigero,

salva ero. 29. Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus: et sensit corpore quia sanata esset a plaga. 30. Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem, quæ exierat de illo, conversus ad turbam, aiebat: Quis tetigit vestimenta mea? 31. Et dicebant ei discipuli sui: Vides turbam comprimentem te, et dicis: Quis me tetigit? 32. Et circumspiciebat videre eam, quæ hoc fecerat. 33. Mulier vero timens et tremens, sciens quod factum esset in se, venit et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem. 34. Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace, et esto sana a plaga tua. 35. Adhuc eo loquente, veniunt ab archisynagogo, dicentes: Quia filia tua mortua est: quid ultra vexas Magistrum? 36. Jesus autem audito verbo, quod dicebatur, ait archisynagogo: Noli timere: tantummodo crede. 37. Et non admisit quemquam se sequi, nisi Petrum et Jacobum, et Joannem fratrem Jacobi. 38. Et veniunt in domum archisynagogi, et videt tumultum, et flentes, et ejulantes multum. 39. Et ingressus ait illis: Quid turbamini, et ploratis? puella non est mortua, sed dormit. 40. Et irridebant eum. Ipse vero ejectis omnibus, assumit patrem et matrem puellæ, et qui secum erant, et ingreditur ubi puella erat jacens. 41. Et tenens manum puellæ, ait illi: Talitha cumi, quod est interpretatum: Puella (tibi dico) surge. 42. Et confestim surrexit puella, et ambulabat: erat autem annorum duodecim: et obstupuerunt stupore magno. 43. Et præcepit illis vehementer ut nemo id sciret: et dixit dari illi manducare.

2. Homo in spiritu immundo.] Id est, homo spiritus immundi, sive habens spiritum immundum, puta possessus a dæmone. Vide dicta c. 1. vers. 23.

7. Adjuro te per Deum ne me torqueas.] Quia sciebat dæmon sibi suisque meritis et precibus nihil tribuendum a Christo; hinc interponit nomen Dei, quod sciebat Christum summe revereri. q. d. Interposita et invocata nominis divini (quod tibi sacrum sanctumque esse scio) auctoritate te rogo, obtestor, et quoad possum constringo, ne me ex hoc corpore ejicias, et in infernum ableges: hoc enim summum dæmoni est tormentum.

9. Legio mihi nomen est (Syrus, *Legio nomen nostrum* q. d. Sumus legio dæmonum, unde explicans subdit) quia multi sumus.] Legio proprie continebat milites 6666. Vide dicta Matth. c. 26. 53. sed hic ponitur numerus certus pro incerto Nota: Dæmon est simia Dei, hinc imitatur Deum, qui est Dominus exercituum, scilicet angelicorum. Simili enim modo dæmon se vocat *legionem*, quia plurimos e grege suo socios in aciem educit, ut Deum Deique fideles oppugnet: quocirca merito eam formidare debent homines, scientes sibi certamen esse, non cum hominibus, sed cum dæmonibus, iisque plurimis, in perniciem suam conjurantibus, ideoque Dei et sanctorum angelorum opem implorare et obtinere debere, uti obtinuit Eliseus 4. Regum 6. 17. Cætera dixi Matth. 8. 28.

21. Et cum transcendisset Jesus in navi.] Græce, διαπεράσαντος, id est, cum trajecisset navi in ulteriorem et adversam maris Galilææ ripam.

25. Et mulier quæ erat in profluvio sanguinis annis duodecim.] *Mulier* ex Cæsarea Philippi, quæ prius Dan, deinde Paneas, denique Cæsarea est dicta. Hæc est hæmorrhoissa illa celebris, quæ a fluxu sanguinis curata a Christo, in memoriam tanti beneficii, statuam illius indicem, Cæsareæ Christo erexit, e cujus basi nascens herba cum Christi fimbriam tetigisset, morbis quibuslibet medebatur, teste Euseb. lib. 7 Histor. c. 14. Sozomen lib. 5. c. 21. et Theophylact. hic. Julianus apostata, hostis Christi, statuam hanc dejecit, et sui effigiem ejus loco collocavit: sed hæc fulmine icta dissiliit, teste Sozomeno et Histor. tripart. lib. 6. c. 49. Julianum imitantur nostri Novantes, qui Sanctorum reliquias abjiciunt, mergunt et comburunt, cum suorum reliquias servent et venerentur. Nam cor Zuinglii combusti inter cineres repertum magno cultu servant ejus asseclæ Zuingliani, ait Capito in Vita Zuinglii.

Quare non est verisimile hæmorrhoissam hanc fuisse Martham sororem Magdalenæ, ut opinatur S. Ambros. lib. de Salomone cap. 5. Martha enim Bethaniæ habitabat juxta Jerusalem, non Cæsareæ in Phenicia. Evangelium Nicodemi hæmorrhoissam hanc vocat Veronicam, quæ Christo eunti ad crucem velum ad sudorem tergendum præbuit, in quo Christus vultus sui effigiem expressit. Sed hoc evangelium est apocryphum et incertæ fidei.

26. Deterius habebat.] Arabicus, *addiderat dolorem.*

27. Venit in turba retro.] Quia non audebat coram eo in manifesto accedere, tum ex reverentia Christi, tum quia erat immunda ex fluxu sanguinis, ait Scholiastes apud S. Chrysost. Immunda, inquam, tum legaliter: lex Mosi enim immundos a templo arcendos decernebat eos, qui sanguinis fluxu laborabant; tum physice: est enim fœdus hic profluvii morbus, et tangentes polluit.

Et tetigit vestimentum ejus.

28. Dicebat enim: quia si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero.] Matthæus 9. 20 pro *vestimentum*, habet *fimbriam vestimenti ejus. Fimbria* vocantur fila extimæ vesti attexta vel assuta, hyacinthini sive violacei coloris, quæ jussit Deus Judæos gestare, ut per ea jugiter refricaretur eis memoria præceptorum Dei, et cœli ipsius; quæ Christus ex lege gestavit, quasi insigne gentis et religionis Judaicæ. Vide dicta Numer. 15. 38.

Est hic exemplum et argumentum ad probandum vim et usum SS. reliquiarum: talis enim fuit fimbria Christi, quæ hæmorrhoissam sanavit. Respondet Calvinus, mulierem hanc fuisse superstitiosam, et super-

stitionem aliquam suo facto miscuisse. Verum hoc refellit hic Christus et Marcus, qui non superstitioni, sed fidei ipsius sanitatem hanc tribuunt, eamque commendant et confirmant. Nam vers. 30. dicitur: *Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem, quæ exierat de illo*, id est de fimbria illius. Et vers. 34. *Filia, fides tua te salvam fecit: vade in pace*. Recte S. Hilar. *Sicut*, ait, *auctor naturæ dat magneti vim attrahendi ferrum: ita Christus dabat vesti suæ vim sanandi ex fide tangentem* Si vesti, ergo multo magis Eucharistiæ. Unde S. Gorgonia tactu Eucharistiæ a morbo gravi sanata est, teste Nazianz. orat. 11. æque ac S. Catharina Senensis, aliique permulti. Vide nostrum Salmeronem tom. 6. tract. 15. in fine.

29. Et confestim siccatus est fons sanguinis ejus.] Id est, stetit profluvium sanguinis, quod e corpore ejus quasi e fonte perenni jugiter scaturiebat. Unde Arabicus vertit, *et confestim cessavit cursus sanguinis ejus.*

Tropol. fluxus sanguinis sunt carnis et sanguinis delectationes, ait Beda, uti gulæ, luxuriæ, etc. has sanat caro Christi purissima in pia Eucharistiæ sumptione.

30. Et statim Jesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat ab illo.] Et sanaverat hæmorrhoissam, non quasi qualitas aliqua a Christi fimbria exierit, aut virtus hæc de loco in locum, puta de fimbria Christi, in hæmorrhoissam migrarit, sed ratione effectus, quem in muliere causabat Virtus enim manens in Christo, operabatur effectum sanitatis in muliere. *Sicut*, ait Theophyl. *doctrina doctorum dicitur communicari discipulis, et in eos transfundi*, cum tamen doctrina ipsa in doctoribus maneat, et sui effectum dumtaxat, puta cognitionem similem in discipulos traducat.

Nota. Hæc virtus sanandi et faciendi miracula quælibet indita a Verbo humanitati Christi, non erat qualitas physica; hæc enim debuisset esse infinita, utpote divinæ et infinitæ efficaciæ, cujus humanitas Christi creata non erat capax; sed erat qualitas moralis, puta virtus instrumentaria agebat enim hæc humanitas Christi, quasi instrumentum divinitatis. Ita Abulens. q. 102. in c. 9. Matth. et Salmeron loco citato.

Quis tetigit vestimenta mea?] *Christus id interrogat*, ait Beda, *ut salus quam mulieri dederat, declarata et agnita, fidei virtute multis proficiat, eosque alliciat ad credendum in Christum.* Addit Scholiastes apud Chrysost. ut mulieris fidem prædicet et celebret; Theophyl. vero tertiam causam adjicit, ut mulierem a timore solveret

33. Mulier vero timens et tremens, sciens quod factum esset in se, venit et procidit ante eum, et dixit ei omnem veritatem.] *Timens et tremens*, non quod superstitionem commisisset, ut vult Calvinus: sed quod clanculum accessisset, et immunda Christum mundum tetigisset, ac beneficium sanitatis Christo inscio, quasi sufurata fuisset: ideo timebat ne a Christo increparetur, aut ne Christus beneficium suum repeteret et revocaret, vel graviori malo eam plecteret. Hinc patet eam necdum perfectam in Christum fidem et spem habuisse: non enim putasset, Christum latere se posse, nec adeo eum timuisset. Quare Christus eam animans, dixit: *Confide, filia*, ut habet Matth. c. 9 Ita Chrysost. ibid.

34 Ille autem dixit ei: Filia, fides tua te salvam fecit] Christus hic mulieri timenti, ne Christus ipsam ut furtim sanatam, morbi recidiva, aliove malo puniret, sanitatem acceptam confirmat, stabilemque esse jubet q. d. Non nuda fimbria mea, quam magna fide et certa spe sanitatis obtinendæ tetigisti, o mulier, te sanavit: sed principaliter omnipotentia mea, secundario vero fides tua: hæc enim vel ut dispositio, vel ut meritum, sive causa meritoria, te a fluxu sanguinis liberavit; quam liberationem ego ratam habeo, imo confirmo et roboro.

Vade in pace] *Mittit eam in finem bonorum*, inquit Scholiast. Chrysost *In pace enim Deus habitat, ut cognoscat se etiam a peccatis mundatam.* Nam quos corpore Christus sanavit, hos etiam in anima sanctificavit

41. Puella non est mortua, sed dormit] Licet enim vere sit mortua, tamen illico per me a morte quasi a somno excitabitur: quare non tam mortua, quæ semper manet mortua, quam dormiens esse videtur. Vel, ut Scholiastes apud S. Hieron. q. d. *Vobis mortua est. mihi dormit.*

41. Talitha cumi.] Hebræi ילד *ieled*, vocant puerum, pro quo Syri et Chaldæi dicunt *tali*, unde fœminine *talitha*, id est puella, *cumi*, id est surge, ut e lecto ubi jaces mortua, surgas et stes viva. Porro *ut* ἐμφατικώτερον. (id est majorem emphasin) *faceret Marcus, et sensum vocantis, atque imperantis exprimeret, addidit: Tibi dico*, ait S. Hieron. lib. de Optimo genere interpretandi.

42. Et confestim surrexit puella, et ambulabat.] Ut motu se vivam ostenderet. Mystice: *quia*, ut ait Beda, *anima a peccatis resuscitata, non solum a sordibus scelerum exurgere, sed et bonis proficere debet operibus*

43. Et dixit dari illi manducare.] Arabicus, *et dixit: Cibate eam*, ut ostenderet eam non tantum vere resurrexisse, sed et valere et famere Solent enim pueri et puellæ, cum a somno evigilant, famere et cibum petere: somno enim omnem cibum hesternum digesserunt, si sanæ sunt et valentes: tunc enim pollent magno stomachi calore. Mors enim illi loco fuit somni, ut ait Christus v. 39.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Nazareni Jesum prædicantem spernunt, quasi civem suum et fabri filium. Secundo, v. 7. Jesus Apostolos mittit binos prædicatum, addita eis potestate curandi morbos et dæmones ejiciendi. Tertio, v. 14. Herodes auditis miraculis Jesu, suspicatur Joannem Baptistam a se occisum in Jesu resurrexisse: qua de causa cædes Joannis recensetur. Quarto, v. 30. redeunt ad Christum Apostoli, narrantes quæ egerint. Christus mox quinque panibus satiat quinque hominum millia. Quinto, v. 47. venit ad discipulos ambulans super mare, ac tempestatem sedat, multosque contactu fimbriæ sanat.

1 Et egressus inde, abiit in patriam suam: et sequebantur eum discipuli sui: 2. et facto sab-
bato cœpit in synagoga docere: et multi audientes admirabantur in doctrina ejus, dicen-
tes: Unde huic hæc omnia? et quæ est sapientia, quæ data est illi? et virtutes tales, quæ
per manus ejus efficiuntur? 3. Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Jacobi, et Joseph, et Judæ,
et Simonis? nonne et sorores ejus hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. 4. Et dicebat
illis Jesus: Quia non est propheta sine honore nisi in patria, et in domo sua, et in cognatione sua.
5. Et non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit: 6. et
mirabatur propter incredulitatem eorum, et circuibat castella in circuitu docens. 7. Et vocavit
duodecim: et cœpit eos mittere binos, et dabat illis potestatem spirituum immundorum. 8. Et præ-
cepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum; non peram, non panem, neque in zona
æs, 9. sed calceatos sandaliis, et ne induerentur duabus tunicis. 10. Et dicebat eis: Quocumque
introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde: 11. et quicumque non receperint vos, nec
audierint vos, exeuntes inde, excutite pulverem de pedibus vestris in testimonium illis. 12. Et
exeuntes prædicabant ut pœnitentiam agerent: 13. et dæmonia multa ejiciebant, et ungebant oleo
multos ægros, et sanabant. 14. Et audivit rex Herodes (manifestum enim factum est nomen ejus)
et dicebat: Quia Joannes Baptista resurrexit a mortuis: et propterea virtutes operantur in illo.
15. Alii autem dicebant: Quia Elias est. Alii vero dicebant: Quia propheta est, quasi unus ex
prophetis. 16. Quo audito Herodes ait: Quem ego decollavi Joannem, hic a mortuis resurrexit.
17. Ipse enim Herodes misit, ac tenuit Joannem, et vinxit eum in carcere, propter Herodiadem
uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam. 18. Dicebat enim Joannes Herodi: Non licet tibi
habere uxorem fratris tui. 19. Herodias autem insidiabatur illi: et volebat occidere eum, nec
poterat. 20. Herodes enim metuebat Joannem, sciens eum virum justum et sanctum: et custodiebat
eum, et audito eo multa faciebat, et libenter eum audiebat. 21. Et cum dies opportunus accidis-
set, Herodes natalis sui cœnam fecit principibus, et tribunis, et primis Galilææ. 22. Cumque introis-
set filia ipsius Herodiadis, et saltasset, et placuisset Herodi, simulque recumbentibus, rex ait puellæ:
Pete a me quod vis, et dabo tibi: 23. et juravit illi: Quia quidquid petieris dabo tibi, licet di-
midium regni mei. 24. Quæ cum exisset, dixit matri suæ: Quid petam? At illa dixit: Caput
Joannis Baptistæ. 25. Cumque introisset statim cum festinatione ad regem, petivit dicens: Volo
ut protinus des mihi in disco caput Joannis Baptistæ. 26. Et contristatus est rex: propter jusju-
randum, et propter simul discumbentes, noluit eam contristare: 27. sed misso spiculatore præcepit
afferri caput ejus in disco. Et decollavit eum in carcere, 28. et attulit caput ejus in disco: et
dedit illud puellæ, et puella dedit matri suæ. 29. Quo audito, discipuli ejus venerunt, et tulerunt
corpus ejus: et posuerunt illud in monumento. 30. Et convenientes Apostoli ad Jesum, renuntia-
verunt ei omnia, quæ egerant, et docuerant. 31. Et ait illis: Venite seorsum in desertum locum,

et requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant et redibant multi: et nec spatium manducandi habebant. 32. Et ascendentes in navim, abierunt in desertum locum seorsum. 33. Et viderunt eos abeuntes, et cognoverunt multi: et pedestres de omnibus civitatibus concurrerunt illuc, et prævenerunt eos. 34. Et exiens vidit turbam multam Jesus: et misertus est super eos, quia erant sicut oves non habentes pastorem, et cœpit illos docere multa. 35. Et cum jam hora multa fieret, accesserunt discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus hic, et jam hora præteriit: 36. dimitte illos, ut euntes in proximas villas et vicos, emant sibi cibos, quos manducent. 37. Et respondens ait illis: Date illis vos manducare. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, et dabimus illis manducare. 38. Et dicit eis: Quot panes habetis? ite, et videte. Et cum cognovissent, dicunt: Quinque, et duos pisces. 39. Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum. 40. Et discubuerunt in partes per centenos et quinquagenos. 41. Et acceptis quinque panibus et duobus piscibus, intuens in cœlum, benedixit, et fregit panes et dedit discipulis suis, ut ponerent ante eos: et duos pisces divisit omnibus. 42. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. 43. Et sustulerunt reliquias fragmentorum duodecim cophinos plenos, et de piscibus. 44. Erant autem qui manducaverunt quinque millia virorum. 45. Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum. 46. Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare. 47. Et cum sero esset, erat navis in medio mari, et ipse solus in terra. 48. Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis) et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare, et volebat præterire eos. 49. At illi ut viderunt eum ambulantem supra mare, putaverunt phantasma esse, et exclamaverunt. 50. Omnes enim viderunt eum, et conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis et dixit eis: Confidite, ego sum, nolite timere. 51. Et ascendit ad illos in navim, et cessavit ventus. Et plus magis intra se stupebant: 52. non enim intellexerunt de panibus: erat enim cor eorum obcæcatum. 53. Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesareth, et applicuerunt. 54. Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum: 55. et percurrentes universam regionem illam, cœperunt in grabatis eos qui se male habebant, circumferre, ubi audiebant eum esse. 56. Et quocumque introibat, in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent: et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

1. Et egressus inde (ex urbe Capharnao, ubi filiam Jairi suscitarat) abiit in patriam suam.] In Nazareth, ubi Christus non natus quidem, sed educatus fuerat, et ubi ejus fratres et sorores, id est cognati et cognatæ habitabant, ut patet v. 3. Ita Beda.

2. Admirabantur in doctrina ejus.] Id est, admirabantur doctrinam ejus tam sanctam, sublimem et divinam, tamque efficacem; utpote quam Christus per tot virtutes, id est miracula confirmabat. Est Hebraismus Hebræi enim usurpant ב *beth* contactus, sive corporalis, sive mentalis, loco accusativi, ut dicant, Tango in manu, id est tango manum; credo in Deo, id est credo Deum; admiror in sapientia; id est, admiror sapientiam.

5. Et non poterat ibi virtutem (miraculum) ullam facere.] *Non poterat,* id est non volebat, quia censebat non decere, ut sanctum daretur canibus, ac incredulis et ingratis civibus suis obtruderet miracula sua. Sic *non posse*, pro *non velle* sumitur Gen. 37. 4. et Joan. 7. 7. Sic vulgo dicimus: Non possum mihi imperare, ut illi indigno hanc gratiam præstem; non possum, id est difficulter possum, quia nolo, et voluntas reluctatur. *Quia enim*, ait hic Victor Antioch *ad impetrandam sanitatem utrumque coire debet, nimirum eorum qui cura egent, fides, et illius rursum qui curaturus est, virtus: si alterum horum defuerit, non temere sanitatis beneficium obveniet.* Ut ergo miraculum convenienter fiat, duo requiruntur, scilicet potentia in patrante, et fides in patiente; cum alterutrum deest, dicitur illud fieri non posse. Ita Theophyl. et Euthym.

6 Et mirabatur propter incredulitatem eorum.] Videtur huic dicto repugnare Lucas cap. 4. 22. dicens: *Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus.* Resp. Nazarenos quidem miratos fuisse, quod Jesus, cum esset filius fabri sibi noti et vicini, foret tamen tam sapiens, disertus et efficax in prædicando, sed eosdem tamen incredulos fuisse ejus doctrinæ et personæ, quod scilicet ipse esset Messias sive Christus Id ita esse patet ex iis quæ subjicit Lucas.

13. Et ungebant oleo multos ægros, et sanabant.] Opinantur nonnulli hanc unctionem esse eamdem cum illa, de qua S Jacobus in epist. sua cap. 5. 14. scilicet Sacramentum Extremæ Unctionis. Ita Beda. Theophyl Lyranus. Dionys. Carthus. Franc. Lucas et alii, qui censent jam a Christo institutum fuisse Sacramentum Extremæ Unctionis, illudque hic infirmis contulisse Apostolos jussu Christi, esto necdum ab eo ordinati essent sacerdotes.

Verum contrarium videtur verius. Primo, quia solus sacerdos est minister Sacramenti Extremæ Unctionis: Apostoli autem necdum erant sacerdotes, nam in ultima cœna eos Christus creavit sacerdotes, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem*

Secundo, quia Apostoli hic quoslibet infirmos unxerunt; ergo etiam non baptizatos, non moribundos: atqui Extrema Unctio confertur tantum baptizatis et moribundis.

Tertio, omnes uncti hic ab Apostolis sanabantur; hoc autem non fit in Extrema Unctione, quæ primario ad sanitatem et robur mentis dirigitur.

Quarto, quia Concil. Trident. sess. 14. ait Sacramentum Extremæ Unctionis apud Marcum quidem insinuatum, per Jacobum autem Apostolum ac Domini fratrem fidelibus commendatum, ac promulgatum fuisse Fuit ergo hæc unctio typus, et quasi præludium instituendi Sacramentum Extremæ Unctionis, non ipsum Sacramentum. Erat igitur hæc unctio miraculosa seu donum miraculorum datum Apostolis ad tempus, ut eo suam de Christo prædicationem confirmarent; non sacramentum semper duraturum; sicut S. Genovefa, et multi sancti Anachoretæ oleo a se benedicto, et ad infirmos misso, eos sanabant, ut patet ex Vitis Patrum. Causam, cur oleo potius quam vino uterentur, dat Victor Antioch. dicens: *Oleum inter alia et laborum molestiam mitigat, et lumen fovet, et hilaritatem conciliat.* Oleum ergo quod in sacra unctione adhibetur, et Dei misericordiam, et morbi sanationem et cordis illuminationem denotat Idem asserunt Theophyl. et Euthym. Simili modo baptismus Joan. non fuit Sacramentum, sed typus et præludium Sacramenti Baptismi a Christo mox instituendi. Ita passim Interpretes.

16 Quo audito Herodes ait: Quem ego decollavi Joannem, hic a mortuis resurrexit.] In Jesu patrante tot miracula, q. d. Anima Joannis transiit in Jesum, ideoque ibi quasi resurgendo divinior facta tanta et tot stupenda in eo operatur. Lucas cap 9. 7. ait Herodem initio hæsitasse; postea tamen ob communem celebremque tot miraculorum Jesu famam, credidit Joannem in Jesu resurrexisse, ut ait Marcus hic, et Matth. cap. 14. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. S. Aug. et alii; vigebat enim tunc Pythagoræ sententia de μετεμψυχώσει, id est transanimatione, sive de animarum ex uno corpore in aliud transmigratione. Unde ipse Pythagoras de seipso aiebat:

Ipse ego me memini, Trojani tempore belli
Pantoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ.

puta Menelai, qui fuit frater Agamemnonis regis, et filius Atrei. Portentosum plane et inauditum est, quod tradit S. Athanasius, primus Cæsaraugustanus Episcopus, creatus a S. Jacobo Apostolo, de S. Petro primo Bracarensi Episcopo, condiscipulo suo: scilicet Petrum hunc esse eumdem cum Samuele filio Uriæ. Urias enim Propheta occisus a Joakim rege Juda sub tempus captivitatis Babylonicæ, teste Jeremia cap 26. v. 20. reliquit filium Samuelem, qui cum aliis Judæis veniens in Hispaniam, ibi mortuus et sepultus est, quem post sexcentos sepulturæ annos S. Jacobus veniens in Hispaniam e sepulchro suscitavit nominavitque Petrum, ac primum Bracaræ Episcopum creavit, qui deinde pro Christi fide Martyrii lauream obtinuit. Ita refert B. Caledonius Bracaræ Episcopus, qui obiit anno Christi 260. Vide Franciscum Bivarium commentantem in Chronicon L. Dextri ad annum Christi 37, num. 2. comment. 1. Quid mirum ergo si Herodes putavit Joannem recens a se occisum resurrexisse in Christo? Vide hic quam sanctus fuerit Joannes Baptista, et quanta de sanctitate ejus fuerit opinio, utpote quem Herodes ex communi fama censuerit resurrexisse in Christo, adeoque Joannem esse Messiam sive Christum, ideoque eum jam a se occisum timuit, ne resurgens necem suam vindicaret. Unde S. Chrysost. in Matth. cap. 14. *Magnum quid,* ait, *est virtus: nam et defunctum Herodes timet.* Nam, ut ait ibidem Rabanus: *Omnium sententia est, majorem fore potentiam Sanctorum ubi resurrexerint.* Sic et Beda.

17. Ipse enim Herodes misit (satellites) ac tenuit Joannem, et vinxit eum in carcere, propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam.] Hic Herodes non fuit primus, sive magnus, patria et cognomento Ascalonita, sub quo natus est Christus, qui infantes in Bethlehem occidit: sed fuit ejus filius cognomento Antipas, qui Christum veste alba indutum illusumque ad Pilatum remisit. Hic enim incarceravit et occidit Joannem Baptistam.

Dices, Herodes Antipas fuit tetrarcha dumtaxat: sic enim vocat eum Matth. cap. 14. 1. Quomodo ergo Marcus hic v. 14. vocat eum regem? Resp. Vocat eum regem, quia ipse in sua tetrarchia summus erat princeps, qualis est rex in regno: unde regis nomen assumpsit, illudque ei ab aliis tributum fuit, etiam ab ipso S. Matth. cap. 14. v. 9.

In carcere.] Addit Josephus Joannem fuisse incarceratum in arce Macheruntina, sita in finibus Galilææ et Arabiæ, ibique fuisse decollatum. Carcerem ergo hunc nobilitavit S. Joan. Jam locus, inquit Philo lib. de Joseph, non tam carcer erat, quam disciplinæ meditatorium. Seneca in Consolatione ad Albinam: *Carcerem,* ait, *intravit Socrates, ignominiam ipso loco detracturus: neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat.* Unde D. Cyprian. lib. 4. epist. 1. ad Martyres, ex veteri editione: *O beatum,* ait, *carcerem, quem illustravit vestra præsentia! O tenebras sole ipso lucidiores, ubi constituta sunt Dei templa!* Idem lib. 3. epist. 25. de Martyrum vinculis: *Ornamenta sunt ista, non vincula: nec Christianorum pedes ad infamiam copulant, sed clarificant ad coronam.* Quocirca S. Ambros. lib. de Joseph cap. 5. *Non turbentur,* ait, *innocentes, cum falsis criminibus appetuntur: visitat Deus et in carcere suos, et ideo ibi est plus auxilii, ubi plus est periculi. Sed quid mirum si visitat Deus in carcere positos, qui seipsum in suis in carcere inclusum memoravit? In carcere,* inquit, *eram, et non venistis ad me,* Matthæi 25. 44.

Propter Herodiadem] Herodias hæc fuit filia Aristobuli, fratris Herodis Antipæ: ipse igitur eam duxit, quæ erat sibi ex fratre neptis. Ita Josephus. Fuit ergo Herodias soror Herodis Agrippæ; qui Jacobum occidit, et ab angelo vicissim cæsus occubuit, Actor. cap.

12. Quare errant Ruffinus et ex eo S. Hieron. Euseb. et Beda, dicentes illam fuisse filiam Aretæ regis Arabum: confundunt enim primam uxorem Herodis, quæ fuit filia Aretæ, cum secunda, quæ fuit Herodis Nam Herodes filiam Aretæ repudiavit, ut duceret Herodiadem, ideoque Aretas ei bellum intulit, ejusque exercitum ad internecionem delevit, teste Josepho lib. 18. Antiq. cap. 7. qui et addit: Apud Judæos fuit opinio, justa ultione Numinis deletum fuisse Herodis exercitum, propter Joannem Baptistam virum sanctum ab eo occisum.

UXOREM FRATRIS SUI.] Dices, Joseph. lib 18. Antiq. cap. 6. 7. et 9. ait eam fuisse uxorem alterius Herodis, qui fuit frater Philippi et Herodis Antipæ. Resp. Errat Josephus in hoc, uti et in multis aliis: nisi dicas Herodiadem primo nupsisse Herodi Antipæ. Sic pariter errat ibidem Josephus, quod dicat Joannem occisum non ob Herodiadem, sed quia Herodes timebat ne per populi ad eum concursum, seditio quæpiam oriretur.

An vivo marito Philippo Herodias nupserit Herodi, an vero eo mortuo, dissentiunt interpretes. Certum est enim utrumque fuisse illicitum et peccatum incestus, insuper et adulterii, si Philippus adhuc vivebat. Nam Levit. 18. v 16. vetatur, ne frater ducat uxorem fratris, si is ex ea reliquerit prolem, uti Philippus reliquerat filiam hanc saltatricem, quam Josephus vocat Salomen. Verum dico, Herodem vivo Philippo et invito duxisse Herodiadem, ideoque peccasse tripliciter. Primo, adulterio; Secundo, incestu; Tertio, raptu. Probatur Primo, quia id diserte asserit Josephus lib. 18. Antiq. cap. 7. Secundo, quia eam duxit sub annum 15. Tiberii Cæsaris: tunc enim prædicare cœpit Joannes, ut patet Lucæ 3 1. Philippus autem mortuus est anno 20. Tiberii, uti affirmat Joseph. lib. 18. cap. 6. ubi eumdem a modestia et justitia commendat. Tertio, quia passim Patres Herodem accusant adulterii, quod fratri vivo, sed mansueto, uxorem abstulerit: nimirum ejus lenitate abusus est Herodes.

20. HERODES ENIM METUEBAT JOANNEM, SCIENS EUM VIRUM JUSTUM ET SANCTUM.] Initio ergo sola Herodias voluit occidere Joannem, utpote sui adulterii et incestus reprehensorem, dissentiente Herode, ut significat hic Marc. et Luc. c. 9. Postea tamen Herodias idem persuasit Herodi marito, idque facile, quia Herodes, teste Josepho lib. 19. Antiq. cap. 7. malignæ erat indolis, malitiosus et proclivis ad sævitiam, ac infensus Joanni ob crebras ejus reprehensiones. Ipse enim erat *vox clamantis in deserto*, Isaiæ 40. 3. Matth. 3 3. *Timebat enim Herodias*, ait Beda, *ne Herodes ad increpationem Joannis aliquando resipisceret, et nuptias solveret, ac Herodiadem fratri Philippo ablatam restitueret.*

22. CUMQUE INTROISSET FILIA IPSIUS HERODIADIS (ex Philippo priore marito) ET SALTASSET, ET PLACUISSET HERODI.] Saltatrices olim conviviis adhibitas apud Judæos ad luxum, patet ex Josepho lib. 12. Antiq. cap. 4. Idem de Græcis liquet ex Xenophonte in Symposio, et Luciano Dialogo de saltatricibus, ubi multis exemplis æque ac philosophorum sententiis docet, quod animum etiam virilem et durum emolliat, et ad libitum inflectat scita ad modos musicos saltatio. Vere Eccli. c. 9. *Cum saltatrice, ait, ne assiduus sis, nec audias illum, ne forte pereas in efficacia illius.* Vere Remig. in cap. 14. Matth. *Impudica mulier*, ait, *impudicam filiam nutrivit, non pudorem docens, sed saltationem. Nec minus reprehendendus Herodes, qui passus sit regiam aulam fieri a muliere theatrum.*

25. VOLO UT PROTINUS DES MIHI IN DISCO CAPUT JOANNIS BAPTISTÆ.] Dices, Ergo Joannes Baptista non est Martyr, quia Herodes occidit eum non ob fidem, nec ob reprehensionem sui adulterii, sed ut placeret puellæ saltatrici, et promisso suo illi facto satisfaceret. Resp. Nego consequentiam: nam Primo, puella hæc petiit caput Joannis ex instinctu matris Herodiadis, quæ Joannem sui adulterii castigatorem sic e medio tollere volebat. Herodias ergo quasi causa moralis per se occidit Joannem, impellendo Herodem, ut eum decollaret, itaque eum Martyrem fecit. Secundo, Herodes illi assensit; sciens enim malignum suæ uxoris animum, illi obsecutus est, et Joannem peremit. Tertio, Herodes quoque volebat Joannem occidere, ut diserte ait Matth. cap. 14. vers. 5. sed propter metum populi Joanni quasi viro sancto applaudentis, id facere non audebat. Denique, multi probabiliter putant hæc omnia ex collusione et ex composito esse facta, scilicet Herodem suggessisse Herodiadi, ut filiam saltatricem in cœnum immitteret, illaque peteret caput Joannis: sic enim sese honestam ex promisso suo occasionem, vel excusationem occidendi Joannem habiturum, atque hac de causa Herodes a Christo vocatur *vulpes*, Lucæ 13. 32. Fuit ergo S. Joannes victima castitatis, quia pro ea Martyr occubuit, æque ac S. Paulus, S. Matthæus, S. Clemens, S Lambertus, aliique plures.

Porro causam subliimiorem præproperæ mortis S. Joannis ex parte Dei et arcano ejus consilio assignat S. Gregorius Nazianz. orat. 20. *Quis*, inquit, *præcursor Jesu? Joannes, ut vox sermonis, et ut lucerna luminis, ante quem et in virtute exiliit, et ad inferos per Herodis furorem transmissus est, ut illic quoque mox venturum prædicaret.* Idem Nazianz. orat. 39 docet S. Joannem spiritu prophetico præcognovisse suum hoc martyrium. Ait enim: *Ego a te* (o Christe) *baptizari debeo. Adde, et pro te: exploratum enim habebat fore, ut martyrio baptizaretur. Futurum enim norat, ut, sicut post Herodem Pilatus fureret, ita eum quoque prius vita functum Christus sequeretur.*

26. ET CONTRISTATUS EST REX.] Id est contristari se finxit, inquit S. Hilar. et S. Hieron. in cap. 14. Matth. quia revera volebat Joannem occidere, ut ait Matth Unde Glossa in cap 14. Matth. *Talis*, ait, *Herodis tristitia fuit, qualis pœnitentia Pharaonis.* Et Interlin. *Simulator tristitiam præferebat in facie, cum lætaretur in mente.*

Simplicius S. Chrysost. Euthym. Theophyl. censent, Herodem vere contristatum fuisse, ut habent Matth et Marcus; licet enim vellet Joannem occidere, tamen de tam crudeli, et sibi probrosa ejus nece doluit, quod scilicet Prophetam tantum occideret in gratiam puellæ saltantis.

PROPTER JUSJURANDUM.] Neci Joannis Herodes prætendit suum juramentum filiæ datum, quia licet sciret illud hoc casu, scilicet in petitione filiæ tam indigna, iniqua et sacrilega, non obligare; tamen regale esse censebat id coram primoribus non retractare, juxta illud: *Verbum regis est rex.* Ita iste mundanus.

Unde S. Aug. ser. 116. in novis: *Puella saltat*, ait, *et mater sævit, et inter delicias et lascivias convivantium temere juratur, et impie quod juratur impletur*. Nam, ut ait S. Isid. *In malis promissis rescindenda fides: impia promissio est, quæ scelere adimpletur*. Et S. Hier. *Sub occasione pietatis impius fuit, dum juramento scelus excusat*.

27. Sed misso spiculatore.] Id est carnifice, quia carnifices erant milites, et stipatores prætorum gestantes spicula. Unde dicti sunt *spiculatores*; ait Calepinus. Verum noster Jacobus Gretserus l. 1. de Cruce c. 25. ex Suida et Julio Firmico, carnifices vult dici *speculatores* (Gr. enim est σπεκουλάτωρα, quod nomen utique est Latinum, idemque quod *speculator*) græce σκοπάς, eo quod eorum munus esset hostium consilia et facta speculari, custodiæ causa principes stipare instar satellitum, ac damnatos ab eis plectere. Sic et Franc. Lucas hic, ac Lipsius in Tacitum, Brissonius et aliqui alii, qui asserunt Suetonium et Tacitum *speculatorem* vocare carnificem: sed nullum ex eis locum citant, nec ego ullum invenire potui, in quo vox *speculator* a Latinis, vel Græcis usurpetur pro carnifice, nisi hunc Marci in Græc. Hic ergo idem est *spiculator* latin. qui σπεκουλάτωρ græc. Græci enim mutantes vocalem *i* in *e* (uti faciunt sæpe Itali) pro *spiculator* dixerunt *speculator*, uti censet Lexicographus.

Præcepit afferri caput ejus in disco.] Ut epulas crudelitate et horrendo hoc spectaculo barbarus condiret. Addit Beda: Vult omnes convivas sceleris sui esse consortes, ut in luxurioso convivio cruentæ epulæ deferrentur. Porro S. Greg. l. 3. Moral. c. 4. *Premit*, inquit, *Deus suos in infimis, quia videt quomodo remuneret in summis: quid illi passuri sint quos Deus reprobat, si hic cruciat quos amat*.

Et decollavit eum in carcere.] Scilicet spiculator ad hoc missus ab Herode. Unde Græca et Syrus habent, *qui cum abiisset, decapitavit eum*.

Habet ergo S. Joannes laureas multas. Primo, doctoris; Secundo, virginis; Tertio, Martyris; Quarto, Prophetæ; Quinto, eremitæ; Sexto, Apostoli; Septimo, præcursoris, indicis et baptistæ Christi. Vere S. Aug. ser. 36. de Sanctis: *Joannes*, ait, *propter justitiam perdidit vitam, sed lucratus est gloriam, quia plena et perfecta libertate maluit injusta sustinere, quam justa non dicere*.

Quæres, quo tempore occisus sit S. Joannes? Primo, Abulens. ait, id definiri non posse. Ita ipse in c. 14. Matth. 1.

Secundo, Beda, et ex eo Baron. anno Christi 33. n. 8. Maldon. Barradius (ac favere videtur S. Aug. lib. 2. de Consensu Evang. c. 44.) censent Joannem occisum circa Pascha currente anno 33. ætatis Christi. Probant ex eo, quod Matth. c. 14. 13. ait, Christum audita morte Joannis secessisse in desertum, ubi pavit quinque millia hominum, id autem contigit circa Pascha, Joan. 6. 4.

Tertio, valde probabiliter noster Salianus in Annal. Tom. 6. in fin. ad annum Christi 32. num. 20. censet Joannem occisum in fine anni 32. ætatis Christi, puta in Decembri. Probat, quia Nicephorus l. 1. c. 19. in fine ait, Joannem occisum cum ageret annum ætatis 32. cum dimidio, id est, cum Christus expleret annum ætatis 32. Natus est enim Joannes 24. Junii, et dimidio anno sive sex mensibus senior fuit Christo: hic enim natus est 25. Decembris ejusdem anni. Secundo, quia, licet secessio Christi in desertum, de qua Matth. c. 14. 13. contigerit circa Pascha, tamen mors Joannis diutius præcessit hunc secessum: secessit enim Christus, non tam ob mortem Joannis, quam quod jam increbresceret fama miraculorum suorum, ut multi putarent Joannem in eo resurrexisse, ut diserte dicit Theophyl. et Jansenius: hoc autem factum est longiuscule post mortem Joannis, ita ut Decembri videatur occisus Joannes, secessio vero Christi facta sit in Martio sub Pascha sequens: tempus enim intermedium deposcunt sibi miracula, quæ Christus post mortem Joannis patravit, item fama eorumdem ubique sparsa ita ut ex ea Herodes suspicatus sit Joannem in Jesu revixisse; quod ubi audivit Jesus, metuens ne Herodes se quoque interficeret, secessit in desertum.

Denique nonnulli congrue opinantur Joann. occisum 29. Augusti: hoc enim die Ecclesia celebrat festum decollationis Baptistæ: quamquam illo die celebrari potius ab Ecclesia memoriam inventionis capitis S. Joannis Baptistæ, ex Beda censeat Baron. in Martyrol.

28. Et attulit caput ejus in disco, et dedit illud puellæ, et puella dedit matri suæ.] Indignitatem hujus homicidii, imo sacrilegii, multis ostendunt S. Chrysost. in Matth. Homil. 49. S. August. serm. 36. de Sanctis, et serm. 116. in novis, S. Ambr. l. 3. de Virgin. sub initium, ubi inter alia ait: *Præmium saltatricis mors est Prophetæ*, etc. *Hoc crudelitati ferculum debebatur, quo insatiata epulis feritas vesceretur*. Et mox: *Cerne oculos in ipsa morte sceleris tui testes, aversantes conspectum deliciarum. Clauduntur lumina non tam mortis necessitate, quam horrore luxuriæ. Os aureum illud exsangue, cujus sententiam ferre non poteras, conticescit, et adhuc timetur*.

Insultasse Herodiadem præciso capiti, atque acu discriminali sanctissimam illam linguam perforasse, Hier. in Ruffinum agens tradit, sic dicens: *Ne magnopere glorieris, si feceris quod faciunt scorpiones, atque cantharides fecerunt: hæc et Fulvia in Ciceronem, et Herodias in Joannem, quia veritatem non poterant audire, linguam veriloquam discriminali acu confoderunt*. Hæc S. Hieron. in fine Apologiæ contra Ruffin.

Quocirca justa Dei ultio in omnes desæviit. Nam Herodes victus fuit ab Areta, deinde in exilium cum Herodiade pulsus Lugdunum, tetrarchia et bonis omnibus spoliatus est a Caio Caligula Imper. idque agente et accusante eum Agrippa fratre Herodiadis, uti narrat Joseph. lib. 8. cap. 20. Porro filiæ saltatrici caput per glaciem amputatum, in ipsa glacie saltitanti. Audi Nicephor. lib. 1. cap. 20. *Eundum ei quodam brumali tempore erat, et fluvius trajiciendus, qui cum glacie constrictus coagmentatusque esset, pedes eum transibat: glacie autem rupta, idque non sine Dei numine, demergitur illa statim capite tenus, et inferioribus corporis partibus lasciviens, molliusque semovens saltat, non in terra, sed in undis: caput vero scelestum frigore et glacie concretum, deinde etiam convulneratum, et a reliquo corpore,*

non ferro, sed glaciei crustis resectum, in glacie ipsa saltationem lethalem exhibet, spectaculoque ejus omnibus præbito, in memoriam ea quæ fecerat spectantibus revocat. Audi et Luc. Dextr. in Chron. anno Christi 34. *Herodes Antipas cum Herodiade pellice incesta, tota Judæa pulsus primum ad Gallias, deinde Herdæ in Hispania exulat, ibique infeliciter moritur. Herodias vere saltans super Sicorim flumen Herdæ, concretum, submersa miserabiliter periit.*

29. POSUERUNT ILLUD IN MONUMENTO.] S. Hier loco jam citato tradit, corpus S. Joannis sepultum in Sebaste, quæ prius Samaria fuit dicta, ubi pariter Eliseus et Abdias Prophetæ sepulti sunt. Porro tanta miracula faciebat S. Joannes in Sebaste, ut Julianus Apostata jusserit ejus corpus comburi; sed reliquias ejus clam suffurati sunt Christiani. De revelatione capitis S. Joannis vide Historiam Ecclesiasticam l. 11 c. 28. Baron. et alios. Est et inter opera S. Cypriani tract. de Revelatione capitis sancti Joannis. Denique Sozomenus l. 7. c. 24 narrat Theodosium Imper. proficiscentem in bellum contra Eugenium tyrannum, adiisse templum S. Joannis, eique pro victoria supplicasse: quare dæmonem e templo exiisse vociferantem: *Tu me vinces, tu meum exercitum prosternes*, itaque factum est.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS PHARISÆORUM CRIMINATIONES, QUOD APOSTOLI ILLOTIS MANIBUS MANDUCARENT, IN IPSOS EORUMQUE SCELERA RETORQUET. SECUNDO, V. 25. SYROPHOENISSÆ FILIAM A DÆMONE LIBERAT. TERTIO, V. 32. SURDO ET MUTO AUDITUM ET LOQUELAM RESTITUIT.

1 ET conveniunt ad eum Pharisæi, et quidam de Scribis, venientes ab Jerosolymis. 2. Et cum
vidissent quosdam ex discipulis ejus, communibus manibus, id est non lotis, manducare
panes, vituperaverunt. 3. Pharisæi enim, et omnes Judæi, nisi crebro laverint manus, non
manducant, tenentes traditionem seniorum: 4. et a foro nisi baptizentur, non comedunt: et alia
multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et urceorum, et æramentorum, et
lectorum: 5. et interrogabant eum Pharisæi, et Scribæ: Quare discipuli tui non ambulant juxta
traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? 6. At ille respondens, dixit
eis: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: Populus hic labiis me honorat,
cor autem eorum longe est a me. 7. In vanum autem me colunt, docentes doctrinas et præcepta
hominum. 8. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum, baptismata urceorum,
et calicum: et alia similia his facitis multa. 9. Et dicebat illis: Bene irritum facitis præceptum
Dei, ut traditionem vestram servetis. 10. Moyses enim dixit: Honora patrem tuum, et matrem
tuam: et, Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. 11. Vos autem dicitis: Si dixerit
homo patri, aut matri, Corban (quod est donum) quodcumque ex me, tibi profuerit: 12. et ultra
non dimittitis eum quidquam facere patri suo, aut matri, 13. rescindentes verbum Dei per tra-
ditionem vestram, quam tradidistis: et similia hujusmodi multa facitis. 14. Et advocans iterum
turbam, dicebat illis: Audite me omnes, et intelligite. 15. Nihil est extra hominem introiens in
eum, quod possit eum coinquinare, sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ communicant
hominem. 16. Si quis habet aures audiendi, audiat. 17. Et cum introisset in domum a turba
interrogabant eum discipuli ejus parabolam. 18. Et ait illis: Sic et vos imprudentes estis? Non
intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare: 19. quia
non intrat in cor ejus, sed in ventrem vadit, et in secessum exit, purgans omnes escas? 20. Di-
cebat autem, quoniam quæ de homine exeunt, illa communicant hominem. 21. Ab intus enim de
corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, 22. furta, avari-
tiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia. 23. Omnia hæc
mala ab intus procedunt, et communicant hominem. 24. Et inde surgens abiit in fines Tyri et Si-
donis: et ingressus domum neminem voluit scire, et non potuit latere. 25. Mulier enim statim ut
audivit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit, et procidit ad pedes ejus. 26. Erat

enim mulier Gentilis, Syrophœnissa genere. Et rogabat eum ut dæmonium ejiceret de filia ejus.
27. Qui dixit illis : Sine prius saturari filios: non est enim bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. 28. At illa respondit, et dixit illi: Utique, Domine, nam et catelli comedunt sub mensa de micis puerorum. 29. Et ait illi: Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium a filia tua:
30. Et cum abiisset domum suam, invenit puellam jacentem supra lectum, et dæmonium exiisse.
31. Et iterum exiens de finibus Tyri venit per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos. 32. Et adducunt ei surdum et mutum, et deprecabantur eum, ut imponat illi manum.
33. Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus : et expuens, tetigit linguam ejus : 34. et suspiciens in cœlum, ingemuit, et ait illi : Ephpheta, quod est adaperire.
35. Et statim apertæ sunt aures ejus, et solutum est vinculum linguæ ejus, et loquebatur recte.
36. Et præcepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant:
37. et eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit: et surdos fecit audire et mutos loqui.

2. Communibus manibus, id est non lotis, manducare.] *Manus communes* vocantur non lotæ, id est immundæ, quia scilicet res immundæ, profanæ et pollutæ erant communes Judæis et Gentibus, mundis et immundis

Nota Apostolos non fuisse tam rusticos, ut pransuri vel cœnaturi manus non lavarent, cum et agricolæ et opifices ante cibum eas lavent, sed abstinuisse a lotione religiosa, vel potius superstitiosa Pharisæorum, quam ipsi ex majorum suorum ritu et traditione acceptam scrupolose servabant Ritus autem eorum, inquit Theophylactus, erat hic, ut ad cubitum usque lavarentur.

3. Crebro] Syrus, *betilaith*, id est diligenter vel curiose; græce πυγμῇ, id est *certatim* Hebr. כף אל כף *caph el caph*, id est manum ad manum, scilicet sæpe confricando, uti faciunt qui manus fœdatas depurare volunt. Pharisæi enim cum vel minimum quid impuri attigissent, aut se attigisse scrupulose metuerent, illico lavabant manus, idque toties quoties hic eis metus vel scrupulus occurrebat.

4. Et a foro] Scilicet venientes, et domum redeuntes lavant manus, quia scilicet in foro est omne genus, uti rerum, sic et hominum mundorum et immundorum, quorum attactu se pollutos verebantur, ideoque immunditiem hac lotione non manuum, sed totius corporis abstergere se debere putabant; unde sequitur; Nisi baptizentur] Hoc est, nisi totum corpus aquis immergant et abluant, uti etiamnum sæpe faciunt Judæi. Plus enim est *baptizari*, quam manus abluere : quia ergo in foro Gentiles attingere et alloqui, quædam etiam immunda attrectare cogebantur, hinc redeuntes domum totos se abluebant. ait Vatabl.

Calicum.] Græce, ποτηρίων, id est *poculorum*.

Urceorum.] Græce ξεστῶν, id est sextariorum : ξέστης enim est sextarius, vel cyathus ; Syrus, *œnophororum*, id est vasorum, quibus vina offeruntur, vel effunduntur. Vatab intelligit vasa lignea, quæ ξεστὰ dicuntur, eo quod torno poliantur, aut sculpturis ornata sint: ξέω enim est frico, polio, rudo, sculpo: unde ξεστὸς, est politus, rasilis, excultus. Urceus proprie est vas, quo aqua in urnam vel ahenum infunditur, ait Paulus Jureconsultus; inde ad vasa quælibet similia transfertur.

Æramentorum] Vasorum æreorum, quibus cibi vel coquebantur, vel in mensam inferebantur.

Et lectorum.] Quibus ad mensam accumbebant. Vatab. vertit, *spondarum* Cætera exposui Matth. 15. et seq.

15. Communicant.] Id est *coinquinant*, ut legunt alii codices. Idem est v. 18 et 20.

19. Quia non intrat in cor ejus, id est in animam ejus, ac proinde eam coinquinare nequit; sed in ventrem, scilicet stomachum vadit, ubi facta secretione purioris cibi, ad jecur et cor pergit: reliquum vero, quod impurum et fæculentum est, in secessum exit, purgans exitu suo, id est puras relinquens, omnes escas.] Quia scilicet ipsum est cibi fæx et purgamentum: quare eo ipso quo exit, alimentum reliquum depurat et expurgat.

26. Gentilis.] Græce ἑλληνίς, id est *Græca*, ut vertit Arabicus: Græcis enim dominantibus, omnes Gentiles vocabantur Græci, hinc illud Rom. c. 1. *Judæo primum et Græco*, id est Gentili.

Syrophoenissa.] Græce, *Syra Phœnicissa;* Syrus, *ex Punica Syriæ*, id est ex illa Phœniciæ parte, quæ ad Syriam spectat. Matthæus Chananæam vocat.

32. Et mutum.] Græce, μογιλάλον, id est ægre loquentem, impeditæ linguæ, balbutientem : nam sanatus a Christo *loquebatur recte*, id est expedite, ut dicitur v 35. Non ergo erat omnino mutus, uti sunt ii qui a nativitate sunt surdi, qui græce ἄλαλοι dicuntur. Sic enim duo fuissent hic Christi miracula, scilicet solutionis linguæ, et inditæ scientiæ vocum Contrarium tamen quoque est probabile.

33. Et expuens, tetigit linguam ejus] Congrue fecit id Christus, quasi saliva sua salvifica, os siccitate mutum et ligatum humectaturus et soluturus; saliva enim est in lingua, et illi se assimilat, ait Galenus 39.

Expuit autem non in os muti, sed in suum ipsius digitum, ac digito salivam ori muti admovit, ut colligitur ex Græco : hoc enim honestas et decor exigebant. Porro Christus aperiendo aures et linguam corporis, aperuit pariter aures et linguam mentis, ut inspirationes ipsius audiret, ac crederet ipsum esse Messiam, ab eoque peccatorum suorum veniam posceret et impetraret. Quos enim Christus corpore, hos et mente sanavit.

Tropologice idem cuique poscendum, ac dicendum cum Psalte: *Domine, labia mea aperies, et os meum annuntiabit laudem tuam*, Ps. 50. 17. Idem de auribus, ut possimus cum Isaia c. 50. 4. jubilare: *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est verbo: erigit mane. mane*

erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum. Dominus Deus aperuit mihi aurem; hoc autem fit cum ipse digito suo, id est Spiritu Sancto (hic enim est digitus Dei, Exodi 8. 19.) et saliva cœlestis sapientiæ, quæ est ipsemet ex ore Altissimi prodiens, linguam mentis tangit.

34 Et suspiciens in coelum (quia inde verba mutis, auditus surdis, medela cunctis infirmis, ait Beda) ingemuit.] Tum condolens miseriæ muti et surdi, tum cum gemitu orans, et impetrans illi sanitatem a Deo. *Expendebat enim*, ait Victor, *in quantam calamitatem et miseriam; omnis bonæ honestæque actionis hostis diabolus, primorumque parentum incuria et lapsus ipsum dejecisset.*

Ephpheta, quod est (quod significat) adaperire.] Id est aperiantur tibi aures et os: ubi *utraque*. ait Beda. *unius ejusdemque mediatoris Dei et hominum natura manifeste destinata est. Suspiciens enim in cœlum quasi homo, Deum precaturus ingemuit; sed mox uno sermone, quasi divina potens majestate, curavit.* Omnes enim habemus oculos, sed cæci clausos et obstructos, qui Syriaca phrasi eleganter dicuntur aperiri, cum tegmina illa recluduntur. ait Angelus Caninius in Nomin. Hebr. cap. 10. Porro Hebr. פתח *patach*, est aperire: unde in imperativo passivo *niphal* הפתח *hippateach*, et crasi *hippatach*, pro quo Syri dicunt *Ephphetha*, idem est quod aperire, hoc est aperitor, vel esto apertus.

36. Et præcepit illis ne cui dicerent.] Præceptum hoc fuit, non proprie dictum, quod ad culpam obligaret, sed urbanitas duntaxat, et modestiæ indicium, ut scilicet significaret se nolle sua miracula ostentare, et ex iis aucupari vanam hominum gloriam. Quare non peccabant, qui eo non obstante illa divulgabant. Unde sequitur: *Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant. Docemur hoc loco*, ait Theophyl. *quod quando benefacturi sumus, ne plausus vel celebritates ex beneficiis quæramus: cum autem beneficia acceperimus, ut benefactores, licet ipsi recusent, laudemus et prædicemus.* Ut enim illud est hominis benefici, ita hoc grati, ait Franc. Lucas Et S. August. de Consens. Evang Voluit Dominus, ait, prohibendo docere, quanto ferventius eum prædicare debeant, quibus jubet ut prædicent, quando illi qui prohibebantur tacere, non poterant.

37. Bene omnia fecit.] Græce. καλῶς, id est belle, decore. concinne, congrue, irreprehensibiliter q. d. Nil fecit Christus, quod Pharisæi, vel similes momi jure culpare queant. Rursum *bene* Hebr. היטב *heteb*, id est benefice, quia surdo auditum, muto loquelam reddidit. Tota enim vita Christi fuit assidua beneficentia. Act. cap. 10. 38.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus septem panibus pascit quatuor hominum millia. Secundo, v. 15. docet cavendum a fermento Pharisæorum. Tertio, v. 22. curat cæcum, qui homines vidit sicut arbores ambulantes. Quarto, v. 31. prædicit suam passionem, et mortem, Petrumque illi renitentem quasi satanam rejicit. Denique v. 33. jubet cuique tollere suam Crucem, et animam suam salvare.

1 In diebus illis iterum cum turba multa esset, nec haberent quod manducarent, convocatis di-
scipulis ait illis: 2 Misereor super turbam: quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod
manducent, 3. et si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex
eis de longe venerunt. 4. Et responderunt ei discipuli sui: Unde illos quis poterit hic saturare
panibus in solitudine? 5. Et interrogavit eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem. 6. Et
præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit et
dabat discipulis suis ut apponerent, et apposuerunt turbæ. 7. Et habebant pisciculos paucos:
et ipsos benedixit, et jussit apponi. 8. Et manducaverunt, et saturati sunt, et sustulerunt
quod superaverat de fragmentis, septem sportas. 9. Erant autem qui manducaverant, quasi qua-
tuor millia: et dimisit eos. 10. Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes
Dalmanutha. 11. Et exierunt Pharisæi, et cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum
de cœlo, tentantes eum. 12. Et ingemiscens spiritu, ait: Quid generatio ista signum quærit?
Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum. 13. Et dimittens eos, ascendit iterum navim,
et abiit trans fretum. 14. Et obliti sunt panes sumere: et nisi unum panem non habebant secum
in navi. 15. Et præcipiebat eis, dicens: Videte, et cavete a fermento Pharisæorum, et fermento
Herodis. 16. Et cogitabant ad alterutrum, dicentes: Quia panes non habemus. 17. Quo cognito,
ait illis Jesus: Quid cogitatis, quia panes non habetis? nondum cognoscitis nec intelligitis? ad-
huc cæcatum habetis cor vestrum? 18. oculos habentes non videtis? et aures habentes non audi-

tis? nec recordamini, 19. quando quinque panes fregi in quinque millia : quot cophinos fragmen-
torum plenos sustulistis ? Dicunt ei : Duodecim. 20. Quando et septem panes in quatuor millia :
quod sportas fragmentorum tulistis ? et dicunt ei: Septem. 21. Et dicebat eis : Quomodo nondum
intelligitis ? 22. Et veniunt Bethsaidam, et adducunt ei cæcum, et rogabant eum ut illum tange-
ret. 23. Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum et expuens in oculos ejus impositis
manibus suis, interrogavit eum si quid videret. 24. Et aspiciens, ait : Video homines velut arbores
ambulantes. 25. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus : et cœpit videre, et restitutus est
ita ut clare videret omnia. 26. Et misit illum in domum suam, dicens : Vade in domum tuam :
et si in vicum introieris, nemini dixeris. 27. Et egressus est Jesus, et discipuli ejus, in castella Cæ-
sareæ Philippi : et in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: Quem me dicunt esse homines ?
28. Qui responderunt illi, dicentes: Joannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de pro-
phetis. 29. Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis ? Respondens Petrus, ait ei : Tu es Chri-
stus. 30. Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo. 31. Et cœpit docere eos, quoniam oportet
filium hominis pati multa, et reprobari a senioribus, et a summis sacerdotibus, et Scribis, et occidi:
et post tres dies resurgere. 32. Et palam verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit
increpare eum. 33. Qui conversus, et videns discipulos suos, comminatus est Petro, dicens : Vade
retro me, satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum. 34. Et convocata turba
cum discipulis suis, dixit eis: Si quis vult me sequi, deneget semetipsum: et tollat crucem suam, et
sequatur me. 35. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit
animam suam propter me et Evangelium, salvam faciet eam. 36. Quid enim proderit homini, si
lucretur mundum totum: et detrimentum animæ suæ faciat? 37. Aut quid dabit homo commuta-
tionis pro anima sua ? 38. Qui enim me confusus fuerit, et verba mea, in generatione ista adultera
et peccatrice: et filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloria patris sui cum angelis
sanctis. 39. Et dicebat illis : Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gusta-
bunt mortem, donec videant regnum Dei veniens in virtute.

10. DALMANUTHA.] Matth. cap. 15. 39. habet *Magedan*, quia scilicet hæc duo loca sibi erant vicina, ut ibi dixi.

15. CAVETE A FERMENTO PHARISÆORUM, ET FERMENTO HERODIS.] *Fermentum* est doctrina, qua Pharisæi docebant filios dicere parentibus *corban*, aliaque legi Dei contraria. *Fermentum Herodis*, est doctrina Sadducæorum ; cum his enim proxime fuerat Christo lis et disputatio, ut patet ex Matthæo c. 16. v. 1. et 12. Herodes enim uti et multi primores tunc erant Sadducæi, teste Josepho 18 Antiq. cap. 2 qui negabant animæ immortalitatem, vivebantque quasi athei, uti Herodes vivebat in adulterio. Joannem occidit, aliaque scelera commisit, vivens sine numinis metu. Licet enim ipse c. 6. 16. opinatus sit Joannem resurrexisse in Christo; tamen ista opinio non tam ipsius fuit, quam vulgi. nec tam a fide quam a pavore ejus expressa fuit et extorta. Denique Joanni, utpote viro sanctissimo, resurrectionem concessit, sibi vero et sibi similibus eamdem negavit, ut libere carnis voluptatibus indulgeret Alii ex Origene et S. Hieronymo, per *fermentum* accipiunt sectam Herodianorum, qui adulantes Herodi, aiebant eum esse Messiam. Verum hæc secta fuit Herodis Ascalonitæ, non Antipæ, de quo hic, uti dixi Matth. 22. 16.

22 ADDUCUNT EI CÆCUM, ET ROGABANT EUM UT ILLUM TANGERET.] *Scientes*, ait Beda. *quia tactus Domini sicut leprosum mundare, ita etiam cæcos illuminare valeret.*

23. ET APPREHENSA MANU CÆCI, EDUXIT EUM EXTRA VICUM] Extra Bethsaidam, ut patet v. 22 extra quam eum eduxit eadem de causa, qua cap. 7. 33. mutum surdumque curaturus, eum a turba semovit ; scilicet Primo, orationis causa, ut scilicet solus animum colligens, totum se Deo uniret, et intentius attentiusque oraret Secundo, ut fugeret vanam gloriam et plausum hominum, eumque nos vitare doceret. Tertio, quia cives Bethsaidæ indigni erant hoc Christi miraculo: visis enim tot ejus signis, in eum credere noluerant. Ita Theophyl. et Euthymius. Vide Matth 11. vers. 21.

Mystice, Scholiastes apud S. Hier. Educit Christus peccatorem extra vicum, id est, inquit, extra societatem malorum. Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava.

ET EXPUENS IN OCULOS EJUS.] Saliva matutina oculos lippientes purgat, at cæcos non illuminat. Christi ergo salive medicina fuit cæco non naturalis, sed supernaturalis, quia erat instrumentum deitatis Christi.

Hoc Christi cæcum illuminandi miraculum imitatus est S. Hilarion, teste S. Hieronymo in ejus Vita. quem audi : *Cæca mulier adducta est ad B. Hilarionem, quæ omnem se substantiam expendisse ait in medicos. Cui respondit : Si quæ in medicis perdidisti, dedisses pauperibus, curasset te verus medicus Jesus. Clamante autem illa, et misericordiam deprecante, expuit in oculos ejus; statimque Salvatoris exemplum virtus eadem prosecuta est.*

Tropologice saliva est gratia Spiritus Sancti, ait Beda: hæc homines illuminat, ut videant voluntatem Do-

mini per flatum Spiritus Sancti, ait Scholiastes apud S. Hieronymum.

IMPOSITIS MANIBUS SUIS.] Id est, cum imposuisset manus suas super oculos cæci, ac deinde illas ab oculis removisset. Nam improbabile est quod ait Scholiastes apud S. Chrysost. hunc cæcum per manus Christi oculis suis superpositas, vidisse homines vers. 24. hoc enim novum et impertinens fuisset miraculum.

Tropol. Scholiastes apud Chrys. Christus, ait, exspuit et manus imponit, volens ostendere divinum verbum operationi adjunctum mirabiliter perficere.

24. ET ASPICIENS, AIT: VIDEO HOMINES VELUT ARBORES AMBULANTES.] q. d. Video aliquid obscure et confuse, non clare et distincte: video enim homines ambulantes, ita ut non possim distinguere an homines sint, an arbores: uti nobis solet fieri eminus homines cernentibus, dum non facile distinguere possumus, an homines sint an arbores (ait Beda) nisi ex motu, eo quod homines ambulent, arbores non: τὸ *ambulantes* enim ad homines referendum est, non ad arbores, ut patet ex Græco. Posset tamen in Latino textu ad arbores quoque referri, hoc sensu, q. d. Video homines quasi arbores bifidas, et quasi bipedes, ideoque ambulantes. Videbat ergo hic cæcus adhuc cæcutiens homines quasi per caliginem et nebulam, in qua species densatæ repræsentabant homines majores, quam in se erant, scilicet crassos et altos instar arborum, uti per conspicilia litteræ majores apparent, quam revera sint.

Porro homo similis est arbori, Primo, proceritate et altitudine; Secundo, rectitudine; Tertio, rotunditate; Quarto, cortice et coma: quod enim in arbore est cortex et folia, hoc in homine est pellis et pili crinesque; Quinto, ramis: homo enim expansis brachiis est quasi arbor expansis ramis; Sexto, vita et venis: sicut enim homo vivit aliturque cibo, chylo et sanguine per venas in totum corpus distributis, sic arbor vivit aliturque succo per fibras in omnes partes dispertito; Septimo, arbor e parva frutice sensim crescit in altum, sic et homo *crescit occulto velut arbor ævo*: adeoque sicut homini sua est pueritia, adolescentia, virilis ætas, senium et mors, sic est et arbori; Octavo, arbor bona producit bonos fructus, mala malos: sic homo bonus bona opera profert, malus mala: quare sicut ex fructibus cognoscitur arbor, sic ex operibus homo, uti docet Christus Matth. 7. 17. Denique arboribus, sicut animalibus, suo est cutis, sanguis, caro, nervi, venæ, ossa, medullæ, ait Plinius l. 16. c. 38. Unde et ex arboribus nasci animalia, ac præsertim anates, in insulis Scotiæ vicinis, experientia constat.

Porro arbores videntur ambulare in insulis et silvis, quæ in flumine vel mari moventur et fluitant, quales videre est Audomaropoli in Belgio. Idem fit cum ventis agitantur. Jam Aquilone gaudent arbores, illoque firmantur et optime germinant, Austro vero blandiente fatiscunt, ait Plinius lib. 17. c. 2. Sic homines per adversa in virtute roborantur et proficiunt, per prospera solvuntur et deficiunt.

Addit Plinius l. 13. c. 4. arboribus, præsertim palmis, sexum inesse, sicut hominibus, ut aliæ sint mares, aliæ fœminæ: *Mas*, ait, *in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantum spinæ modo*. Idem lib. 17. c. 24. asserit arbores sicut homines laborare fame, eruditate, peste, cæterisque morbis ægrotare. Idem l. 17. c. 25. docet arbores subinde instar hominum esse locutas; sed hoc vel fictitium est, vel per angelos aut dæmones factum. Idem l. 23. cap. 1. docet primum homini cibum, eumque paratum et illaboratum fuisse ex arboribus, et sic inductos homines cœlum spectare: quare arborem sic inducit loquentem: *Plurimum homini voluptatis ex me est: ego succum vini, liquorem olei gigno, ego palmas et poma totque varietates, neque ut tellus per labores aranda tauris, etc. at ex me parata omnia, et sese porrigentia ultro, et si pigeat attingere, etiam cadentia*. Merito ergo cæcus hic videre incipiens, dixit: *Video homines sicut arbores ambulantes*.

Simili modo S. Gregorius Thaumaturgus fugiens persecutionem Decii, secessit cum Diacono in collem, cumque proditor quidam id persecutoribus renuntiasset, illique totum collem perscrutarentur, ut Gregorium comprehenderent; ipse magna in Deum fide, immotis oculis et passis manibus in oratione constitit: quare Deus persecutores aorasia, sive cæcitate percussit. Redeuntes enim dixerunt, se in colle nil nisi duas arbores paululum inter se distantes vidisse: quibus digressis proditor in collem conscendens, non duas arbores, sed duos homines, puta Gregorium cum Diacono conspexit. Unde vi divina id factum agnoscens, ut illi persequentibus arbores esse viderentur, procumbit ei ad pedes, et ex proditore fit fidei confessor. Ita S. Greg. Nyssen. in ejus Vita.

Denique tritum est illud Philosophi: *Quid est homo? est arbor inversa*, quia pedes quasi ramos deorsum, caput vero et cerebrum quasi radicem sursum mittit, eo quod homo ex cœlo cœlestem vitam ducere, ac cœlestes virtutum fructus proferre debeat.

Mystice, Scholiastes apud S. Hier. Cæcus, ait, id est peccator pœnitens, videt homines sicut arbores ambulantes, quia omnes existimat superiores sibi, indignum se judicans ut David, vocari hominem, æstimans se canem mortuum et pulicem unum, 2. Reg. 16. Hinc talis per humilitatem suam meretur illuminari et exaltari.

25. DEINDE ITERUM IMPOSUIT MANUS SUPER OCULOS EJUS, ET COEPIT VIDERE, ET RESTITUTUS EST ITA, UT CLARE VIDERET OMNIA.] Voluit Christus non subito, sed sensim hunc cæcum perfecte illuminare. Primo, ut omnis generis miracula ederet: Secundo, ut pluris miraculum hoc fieret: Tertio et maxime, ut imperfectæ cæci eumque offerentium fidei, sensim cum miraculo crescenti sese attemperaret, ejusque perficiendi fidem, spem et desiderium in eis magis accenderet. *Primo, cæcum hunc imperfecte curavit*, inquit Euthymius, *utpote imperfecte credentem, ut qui parum adhuc respiciebat, per modicum aspectum crederet perfectius, ac sanaretur perfectius: sapiens enim erat medicus*. Et mox: *Augmentum fidei augmentum promeruit sanitatis*. Et Victor: *Ipsum visionis incrementum*, inquit, *et accessio, fidei incrementum et accessionem confirmat*.

Tropol. voluit Christus nos docere, sensim infidelem et peccatorem a Deo illuminari, ac proinde eum sensim in Dei cognitione et cultu proficere debere. *Ut magnitudinem*, ait Beda, *humanæ cæcitatis ostenderet, quæ quasi pedetentim, et per quosdam rofe-*

ctuum gradus ad lucem divinæ visionis (cognitionis) *solet pervenire.* Nam, ut ait Scholiastes apud S. Chrysost. *Scientiæ profectus sunt, nec potest aliquis una hora perfectam sapere sapientiam: non nisi multo tempore ad perfectam scientiam potest quis pervenire.* Experimur hoc in pueris et scholasticis qui pedetentim erudiendi et edocendi sunt, alioqui si magister moræ et laboris impatiens omnia eis simul tradere velit, mentem et memoriam eorum obruet. ut nihil capiant, sicut vinum cum in vas angustioris infunditur, si totum simul infundatur, nil fere infunditur, sed totum quasi effunditur. Notum est illud Italorum: *Piano piano si va lontano.* Et illud Philosophi: *Successive fit motus.*

Symbolice, Scholiastes apud S. Hier. *Manus*, ait, *Christus imposuit super oculos ejus, ut videret clare omnia, id est per opera visibilia invisibilia intelligeret, et quæ oculus non vidit: et clare animæ suæ statum post rubiginem peccati, mundi cordis oculo contueretur: Beati enim mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.*

26. ET SI IN VICUM.] Id est, in Bethsaidam civitatem quæ parva erat instar vici vel pagi, ex qua v. 23. eum eduxerat, nisi malis per *vicum* accipere suburbium, vel vicum Bethsaidæ annexum, vel adjacentem.

34. DENEGET.] Id est, *abneget semetipsum*, ut vertit Interpres Matth. 16. 24

38. QUI ENIM ME CONFUSUS FUERIT.] Græce, ἐπαισχυνθῇ, id est *erubuerit*, scilicet me meamque doctrinam, vitam et professionem paupertatis, humilitatis et crucis

IN GENERATIONE ISTA ADULTERA.] Judæorum pravorum, qui sunt fideles et filii Dei; at non genuini, sed spurii et adulterini, quia a fide patrum et Patriarcharum suorum degenerant, dum me Messiam eis promissum recipere nolunt; ideoque non tam Dei quam diaboli sunt filii. Hebr. vocantur בני נכר *bene nechar* id est filii alieni, scilicet patris, hoc est ab alieno et adultero geniti, ideoque a vero patre, scilicet a Deo, degeneres, illique moribus dissimiles. Vide dicta Matth. 10. 33

39. REGNUM DEI.] Id est gloriam regni Dei, in mea transfiguratione mox futura.

VENIENS; id est apparens, seseque ostendens Petro, Jacobo et Joanni, IN VIRTUTE.] id est cum magna potentia, efficacia, claritate, splendore et majestate.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS TRANSFIGURATUR CORAM ELIA ET MOSE, UNDE ELIAM REDITURUM PRÆDICIT, UT ADVENTUM SUUM AD JUDICIUM PRÆCURRAT. SECUNDO, V. 16. ENERGUMENUM SURDUM ET MUTUM SANAT. TERTIO, V. 32. CONTENTIONEM DISCIPULORUM DE PRIMATU, STUDIO HUMILITATIS, UT FIAMUS SICUT PUERI, CURAT. QUARTO, V. 37. VETAT PROHIBERI EUM, QUI IN NOMINE SUO EJICIEBAT DÆMONIA, LICET EJUS NON FORET ASSECLA. QUINTO, V 41. DOCET QUOD GRANDE MALUM SIT SCANDALUM, QUOD V. 48. IGNE MORTIFICATIONIS, ET SALE DISCRETIONIS TOLLENDUM DOCET.

1 ET post dies sex assumit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem: et ducit illos in montem
excelsum seorsum solos, et transfiguratus est coram ipsis. 2. Et vestimenta ejus facta sunt
splendentia, et candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere.
3. Et apparuit illis Elias cum Moyse: et erant loquentes cum Jesu. 4. Et respondens Petrus, ait
Jesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: et faciamus tria tabernacula, tibi unum, et Moysi unum, et
Eliæ unum. 5. Non enim sciebat quid diceret: erant enim timore exterriti. 6. Et facta est nubes
obumbrans eos: et venit vox de nube, dicens: Hic est filius meus charissimus: audite illum. 7. Et
statim circumspicientes, neminem amplius viderunt, nisi Jesum tantum secum. 8. Et descendentibus
illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent, narrarent: nisi cum Filius hominis a mor-
tuis resurrexerit. 9. Et verbum continuerunt apud se, conquirentes quid esset: Cum a mortuis
resurrexerit. 10. Et interrogabant eum, dicentes: Quid ergo dicunt Pharisæi et Scribæ, quia Eliam
oportet venire primum? 11. Qui respondens, ait illis: Elias cum venerit primo, restituet omnia:
et quo modo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur et contemnatur. 12. Sed dico vo-
bis quia et Elias venit (et fecerunt illi quæcumque voluerunt) sicut scriptum est de eo. 13. Et
veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, et Scribas conquirentes cum illis.
14. Et confestim omnis populus videns Jesum stupefactus est, et expaverunt, et accurrentes sa-
lutabant eum. 15. Et interrogavit eos: Quid inter vos conquiritis? 16. Et respondens unus de
turba, dixit: Magister, attuli filium meum ad te, habentem spiritum mutum: 17. qui ubicumque

eum apprehenderit, allidit illum, et spumat, et stridet dentibus, et arescit : et dixi discipulis tuis ut ejicerent illum, et non potuerunt. 18. Qui respondens eis, dixit : O generatio incredula, quamdiu apud vos ero ? quamdiu vos patiar? afferte illum ad me. 19. Et attulerunt eum. Et cum vidisset eum, statim spiritus conturbavit illum : et elisus in terram, volutabatur spumans. 20. Et interrogavit patrem ejus : Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit ? At ille ait : Ab infantia : 21. et frequenter eum in ignem et in aquas misit, ut eum perderet: sed si quid potes, adjuva nos, misertus nostri. 22. Jesus autem ait illi: si potes credere, omnia possibilia sunt credenti. 23. Et continuo exclamans pater pueri, cum lacrymis ajebat : Credo, Domine : adjuva incredulitatem meam. 24. Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est spiritui immundo, dicens illi : Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo: et amplius ne introeas in eum. 25. Et exclamans et multum discerpens eum, exiit ab eo, et factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent : Quia mortuus est. 26. Jesus autem tenens manum ejus, elevavit eum, et surrexit. 27. Et cum introisset in domum, discipuli ejus secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus ejicere eum ? 28. Et dixit illis : Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio. 29. Et inde profecti prætergrediebantur Galilæam: nec volebat quemquam scire. 30. Docebat autem discipulos suos, et dicebat illis : Quoniam Filius hominis tradetur in manus hominum, et occident eum, et occisus tertia die resurget. 31. At illi ignorabant verbum: et timebant interrogare eum. 32. Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent interrogabat eos : Quid in via tractabatis ? 33. At illi tacebant : siquidem in via inter se disputaverant, quis eorum major esset. 34. Et residens vocavit duodecim, et ait illis: Si quis vult primus esse, erit omnium novissimus et omnium minister. 35. Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum, quem cum complexus esset, ait illis: 36. Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: et quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me. 37. Respondit illi Joannes, dicens : Magister, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos, et prohibuimus eum. 38. Jesus autem ait : Nolite prohibere eum: nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me. 39. Qui enim non est adversum vos, pro vobis est. 40. Quisquis enim potum dederit vobis calicem aquæ in nomine meo, quia Christi estis : amen dico vobis, non perdet mercedem suam. 41. Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me: bonum est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo ejus, et in mare mitteretur. 42. Et si scandalizaverit te manus tua, abscide illam : bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem: 43. ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. 44. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum : bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis: 45. ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. 46. Quod si oculus tuus scandalizat te, ejice eum: bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis : 47. ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. 48. Omnis enim igne salietur, et omnis victima sale salietur. 49. Bonum est sal. quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos.

11. Et contemnatur.] Græce, ἐξουδενωθῇ, id est exinaniatur, nihili fiat, subaudi, simili modo continget Eliæ, ut, cum magnis laboribus fidem collapsam restaurarit, pro tantis meritis et beneficiis ab ingratis et impiis maledicta et maleficia recipiat, ac tandem ab eis occidatur, Apoc. cap. 11. v. 7. et 8.

13. Scribas conquirentes: Græce, συζητοῦντας, id est disputantes, altercantes, cum illis) Scilicet discipulis Jesu, an videlicet ipse esset Propheta et Messias veraque ejus dogmata.

14 Et confestim omnis populus videns Jesum, stupefactus est, et expaverunt.] Quod scilicet videret Jesum absentem tam inopinato et opportune adesse, ut discipulos suos contra Scribas tueretur et defenderet. Rursum quod viderent in vultu Jesu paulo ante transfigurato, reliquos adhuc aliquos splendoris radios; sicut Moysi post Dei colloquium in vultu adhæserunt radii, et quasi cornua lucis, Exod. 34. v. 29. unde sequitur: *Et accurrentes salutabant eum.* Ita Franc. Lucas.

15. Quid inter vos conquiritis?] Græce, συζητεῖτε, id est disputatis, altercamini.

19 Conturbavit (Græce ἐσπάραξεν, id est collisit, laceravit, discerpsit) illum, id est totum ejus corpus convulsit et distorsit: unde explicans subdit: Et elisus in terram, volutabatur spumans.] Quia scilicet dæmon hic sentiebat vim Christi, ac mox ab eo se ejiciendum præsentiebat, hinc indignans et fren-

dens energumenum graviusque affligebat et contorquebat.

29. PRÆTERGREDIEBANTUR GALILÆAM, NEC VOLEBAT QUEMQUAM SCIRE.] Ne scilicet a Galilæis eum ejusque beneficia amantibus detineretur, quia festinabat Hierosolymam ad crucem et mortem, de qua etiam secreto loquebatur cum discipulis, ut Patris voluntati satisfaceret, ac genus humanum sua morte redimeret. Ita Maldonatus, Franc. Lucas et alii.

31. AT ILLI IGNORABANT VERBUM.] Quomodo scilicet et qua de causa Christus esset moriturus, ac quomodo hæc ejus de morte sibi instante verba consentirent cum iis, quibus sæpe eis dixerat regnum suum appropinquare: nam alioqui Apostolos intellexisse et credidisse Christum moriturum, patet Matth. 17. 23. ubi dicuntur ex hoc Christi de morte sua verbo et oraculo fuisse contristati Nisi malis eos dici mortem Christi ignorasse, quia de ea hæsitabant et fluctuabant ob diversa Christi dicta in speciem contraria, ac proinde eos inclinasse potius in partem mitiorem, sibique gratiorem, scilicet, Christum non moriturum: hoc enim ipsi optabant et verum esse cupiebant: quia *amantes sibi somnia fingunt:* persuadere ergo sibi conabantur verba Christi de morte sua, alium habere sensum occultum, esseque mystice accipienda, non ad litteram, uti sonabant.

37. RESPONDIT ILLI JOANNES, DICENS: MAGISTER, VIDIMUS QUEMDAM IN NOMINE TUO EJICIENTEM DÆMONIA, QUI NON SEQUITUR NOS, ET PROHIBUIMUS EUM.] q. d. Fecimusne bene an male? Quærit hoc Joannes, non ex invidia, ut vult Calvinus; sed ex amore et studio honoris Christi; idque occasione ejus quod vers. 36. dixerat Christus: *Quisquis unum, etc. receperit in nomine meo*, q. d. Si te et patrem suscipit, qui parvulum in nomine tuo suscipit, quid ergo sentiendum de eo, qui in nomine tuo virtutes, id est miracula, facit, et tamen non sequitur nos, hoc est, non est tui asseclа et discipulus, uti nos sumus? *Quia tradiderat*, inquit Cyrillus in Catena Lucæ 9 vers 49. *Salvator potestatem Apostolis, ut spiritus immundos ejicerent, putaverunt nulli alteri quam sibi solis licere concessam gerere dignitatem.* Sic et Theophyl Victor. et Titus in c. 9. Lucæ.

Ubi Nota, hosce qui dæmonia hic ejiciebant in nomine Christi, nec tamen eum sequebantur, fuisse fideles, sed imperfectos, utpote abhorrentes ab aspera paupertate et rerum suarum abdicatione (quam fecerant Apostoli) ac sequela Christi ad Evangelicos labores, persecutiones et cruces: habuisse tamen aliquam fidem in Christum, cujus virtute pellebant dæmones. Ita S. Ambrosius, in cap. 9. Lucæ vers. 49. idque agente et cooperante eis Christo, ut eo major ostenderetur virtus et gloria Christi, quæ per tam imperfectos et quasi alienos tanta operabatur Ita Theophyl.

Nota Secundo. Apostoli prohibuerunt ipsos non ex odio. sed ex zelo Christi, quasi qui gloriæ Christi, Christi ejusque institutioni cap. 3. vers. 15. (ubi Christus solis Apostolis dat potestatem pellendi dæmones) officerent ; sed zelus hic fuit indiscretus, præsertim quia temere inconsulto Christo ipsos prohibuerant: idque eis ostendit Christus duplici ratione. Prior est, quam affert v. seq Simili modo Josue videns Eldad et Medad prophetantes, voluit eos prohibere, quasi gloriæ Mosis officerent; eo quod a Mose spiritum prophetiæ non accepissent: sed restitit ei Moses dicens: *Quid æmularis pro me? quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus spiritum suum?* Numer. 11. 29. Hic est Spiritus Christi, spiritus charitatis et Spiritus Sancti, qui cor dilatat et nulli invidet, sed bonis omnibus per quoscumque et quomodocumque fiant, congaudet, 1. Cor. 13.

38. JESUS AUTEM AIT: NOLITE PROHIBERE EUM; NEMO EST ENIM QUI FACIAT VIRTUTEM IN NOMINE MEO, ET POSSIT CITO (græce ταχυ, id est, ῥᾳδίως, (id est facile) MALE LOQUI DE ME.] q. d. Nolite eum ab opere bono mihique honorifico impedire. quia etiamsi ipse me non sequatur, tamen idem agit quod vos. scilicet celebrare nomen meum, illudque per ejectionem dæmonum hominibus apprædicare: quare ipse nomini meo non officit, sed potius illud propagat et illustrat.

39 QUI ENIM NON EST ADVERSUM VOS, PRO VOBIS EST] q. d. Hic adeo vobis non adversatur, ut idem agat, quod vos: pro vobis ergo stat, vosque adjuvat, non oppugnat. Vide dicta Matth. 12. 30.

40. QUISQUIS ENIM POTUM DEDERIT VOBIS CALICEM AQUÆ IN NOMINE MEO, QUIA CHRISTI ESTIS (discipuli, asseclæ et Apostoli) AMEN DICO VOBIS, NON PERDET MERCEDEM SUAM.] Est hæc posterior Christi ratio, probans eum non esse prohibendum ab expulsione dæmonum. q. d. Si is qui vobis dat potum aquæ meo nomine et respectu, bene facit, et mercedem a Deo recipiet: ergo etiam is qui in nomine meo dæmones pellit. Tam enim hic quam ille mei intuitu et respectu bonum opus operatur, et in proximos beneficus est: sed hic tanto magis, quanto nocentior est dæmon quem pellit, quam sitis, quæ potu aquæ levatur ab illo. Ita Theophyl. Jansen. et alii.

41. ET QUISQUIS SCANDALIZAVERIT UNUM EX HIS PUSILLIS CREDENTIBUS IN ME, BONUM EST EI MAGIS SI CIRCUMDARETUR MOLA ASINARIA COLLO EJUS, ET IN MARE MITTERETUR.] Est antithesis opposita versui 36. eo enim redit Christus post quæstionem a Joanne interpositam de eo, qui in nomine Christi dæmones ejiciebat qua ipse sermonem Christi abruperat, ubi ait Christus: *Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit*, etc. q. d. Sicut qui parvulos in me credentes recipit, fovet et promovet, me recipit ideoque a me gloria æterna in cœlo præmiabitur: sic ex adverso quisquis unum scandalizaverit ex hisce parvulis, me offendit, ideoque a me ad gehennam damnabitur: quare præstaret eum in mare mergi quam parvulum scandalizari, quia præstat mari quam gehenna sorberi.

42. ET SI SCANDALIZAVERIT TE MANUS TUA, ABSCIDE ILLAM] q. d. Scandalum adeo est perniciosum, ut non tantum agenti noceat, sed et patienti: quare si a manu tua scandalum pateris, abscide eam. q. d. Si aliquis tibi cognatus vel amicus, qui tibi utilis vel charus est, sicut manus, pes, vel oculus tuus, te scandalizat, et ad peccatum pertrahit, abscinde eum a te tuoque consortio, ne te secum pertrahat in gehennam. Vide dicta Matth. 18. v. 6 et seq.

43. UBI VERMIS EORUM NON MORITUR ET IGNIS NON EXTINGUITUR.] Citat Isaiæ c. 66. v. 24. ubi hæc verba explicui. Damnati enim in gehenna cruciantur horrendis vermibus et ignibus perpetuis. Quocirca tertio Chri-

stus hanc sententiam repetit, ut terribiles hosce vermes et ignes nobis inculcet, ut eorum horrore scandalum et peccatum omne fugiamus.

48. OMNIS ENIM IGNE SALIETUR, ET OMNIS VICTIMA SALE SALIETUR.] Primo, Maldonatus et Franc. Lucas ignem gehennæ accipiunt, ut Christus det causam ejus quod proxime dixit: *Ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur.* Causa est, *omnis enim*, scilicet talis qui gehennæ adjudicandus est, *igne* ejusdem *salietur*, id est igne uretur et cruciabitur; sed ita ut eodem igne quasi sale, servetur incorruptus ad perpetua tormenta: ignis enim erit ei tamquam sal, velut si sale perfrictus sit, ut incorruptus perpetim in ignis cruciatibus perduret; sal enim et urendi et conservandi vim habet: urit et cruciat adustione, acredine sua servat a corruptione. Idem facit ignis gehennæ, quare apposite comparatur sali.

ET OMNIS VICTIMA SALE SALIETUR.] *Et*, id est, sicut, q. d. Sicut omnis victima Dei solet sale saliri, ex lege Levit. 2. 13. sic quilibet gehennæ adjudicandus, erit quasi victima justitiæ et vindictæ Dei in perpetuum, ideoque igne inextinguibili velut sale salietur, id est uretur et cruciabitur, ac simul incorruptus in igne perdurabit. Sic impios in tormentis esse victimas vindictæ Dei, docet Isaias cap. 34. 6. Ezechiel c. 39. v. 17. et 19. Jerem. cap. 46. 10. impii enim mactantur quasi hostiæ ad Dei justitiam honorandam et celebrandam. Hic sensus valde planus, connexus, et appositus est.

Secundo, alii hæc referunt remotius ad ea quæ Christus v. 42. et seq. dixit de cavendo scandalo, ac propter illud abscindenda manu, pede et oculo. q. d. Ideo abscinde abs te hominem tibi charum et necessarium instar manus, pedis et oculi, si te scandalizet, quia omnis, qui cupit placere Deo, illique se offerre, ac fieri victima spiritualis, necesse est ut igne mortificationis, qua a se hominem charum, sed scandalosum abscindat, et tribulationis idcirco subeundæ, *saliatur*, id est crucietur et purgetur, atque ut quasi Dei victima mystico sale prudentiæ, discretionis et sapientiæ Evangelicæ (quæ docet satius esse abscindere a se manum quam ire in gehennam) *saliatur*, id est condiatur. Alludit, imo citat in sensu mystico Levit. 2. 13. *Quidquid obtuleris sacrificii, sale condies.* Vide ibi dicta. Ita Theophyl. hic, ac Theodor. Procop. Beda, Rodulphus, Rupertus in Levit. c. 2. ac Cyrillus libr. 15. de Adoratione. Unde sequitur, *Bonum est sal.* Audi Glossam: Igne saliri est ob Christi amorem proximos nobis, et dilectos instar manus vel oculi, abnegare. Audi et Bedam: Altare, est electorum cor; hostiæ, bona opera; sal, sapientia. Opponit Christus ignem mortificationis igni gehennæ, sal vero vermi non morienti, q. d. Ut evadatis ignem et vermem gehennæ, quem generat concupiscentia, studete igni mortificationis et sali sapientiæ: hic enim tollet omnem putredinem concupiscentiæ, ex qua vermes nascuntur perennes, igne gehennæ urendi.

Tertio, Beda per *ignem* accipit charitatem, vel Spiritum Sanctum, ejusque gratiam et donum discretionis, qua nos ad omne bonum dirigit. *Sal*, inquit, *vermis putredinem arcet; quod vero igne salitur, id est ignibus sale aspersis reconditur, non solum vermes abjicit, sed et carnem consumit. Condiendum ergo corpus continentia, et mens sapientia: sal enim est sapientia, ignis Spiritus Sancti gratia.*

Denique Scholiastes apud S. Hieronymum per salem accipit quoque ignem purgatorium. Audi eum: *Victima Domini est genus humanum, quod hic ratione sapientiæ salitur, dum corruptio sanguinis, custodia putredinis, id est mater vermium consumitur, et illic purgatorio igne examinatur.*

BONUM EST SAL.] q. d. Utile est sal, id est utiles orbi estis vos, o Apostoli a me electi, ut sitis sal terræ, Matth. 5. 13. ut vestra sapientia et doctrina Evangelica quasi sale condiatis omnes gentes. Audi Scholiasten apud S. Hieronymum: *Bonum est verbum Dei audire, sale sapientiæ cor condire, imo cum Apostolis sal esse, id est aliis sapientiam ministrare.* Et Theophyl. *Conservat sal carnes, sic sermo doctoris non sinit in hominibus carnalibus inextinguibilem ignem generari.*

QUOD SI SAL INSULSUM (græce est elegans paronomasia ἅλς ἄναλον, id est sal insalsum, vel sal sine sale) FUERIT, IN QUO (quo alio sale) ILLUD CONDIETIS?] q. d. Si vos, o Apostoli, qui estis sal terræ, vim hanc salis perdatis, ac fiatis insulsi et insipientes, ut ob amorem vel timorem hominum, ob cupiditatem vel ambitionem, a doctrina mea vitaque Evangelica desciscatis, quis vos pristinæ sapientiæ, vigori et sanctitati restituet? Ludit Christus in voce sal: nam sal Levit. 2. 13. proprie accipitur, hic vero mystice pro sapientia, et metonymice pro Apostolis, qui in se habebant mysticum hoc sal. Audi Scholiasten apud S. Hieron. *Sal insulsum est, qui amat principatum et qui increpare non audet nec confiteri, diligens gloriam hominis magis quam Dei.* Et Theophyl. *Sal insulsum est, si virtutem desiccativam et conservativam non habet.* Notat Christus Judam, qui philargyria corruptus factusque insulsus, et apostolatum perdidit, et Dominum tradere non dubitavit, ait Glossa.

HABETE ERGO IN VOBIS SAL, sapientiæ scilicet et vitæ Christianæ, v. g. humilitatem, charitatem, mundi contemptum, ac præsertim pacem, ut subdit Christus dicens: ET PACEM HABETE INTER VOS.] Ne ambitiose de primatu inter vos contendatis, uti contendistis vers. 33. eo enim respicit Christus. hæc enim contentio futura est scandalosa toti mundo, eaque de causa de scandalo vitando sermonem subjunxit Christus v. 36. et 41. Si vero pacem et mutuam concordiam servetis ædificationi eritis toti mundo, ac juncti invicem charitatis vinculo eritis insuperabiles, omnesque ad vos et ad Christum trahetis. Unde Interlin. per *pacem* accipit dilectionem. Magnes enim amoris est amor. Hinc Scholiastes apud S. Hieron. sic exponit: *Habete in vobis sal.* q. d. Sal correctionis amor proximi temperet, et dilectionem sal justitiæ conservet.

ET PACEM HABETE INTER VOS.] q. d. Qui sapienter loquitur, magnopere metuat, ne eloquio ejus unitas rumpatur: nam, ut ait Beda, *habere sal sine pace, non virtutis est donum, sed damnationis argumentum: quo enim melius quisque sapit, eo deterius delinquit:* sunt enim multi, ait Glossa, *quos dum major scientia erigit, ab aliorum societate disjungit; et quo plus sapiunt, eo plus a concordiæ virtute desipiunt.* Et S. Gregorius lib. 1. epist. 24. *Per sal*, inquit, *sapientia designatur. Qui igitur loqui*

sapienter nititur, magnopere metuat, ne ejus eloquio audientium unitas confundatur.

Denique Glossa sic exponit: *Habete in vobis sal*, id est, discretionem: *Et pacem habete, inter vos*, q. d. Per sapientiam et discretionem pax inter homines acquiritur, et pariter conservatur: prudens enim et discretus nil facit quod alios offendat, et pacem turbet. Idem aliorum infirmitates dissimulat et tolerat, ob quas alii impatientes irascuntur, rixantur et pugnant: quia nil in mundo amat nisi Deum, unde ad cætera videtur ἀπαθής, et quasi insensibilis.

Audi Climac. gradu 30 *Firmamentum quidem pro ornatu habet stellas: animi vero tranquillitas virtutes. Ego enim ἀπάθειαν, sive tranquillitatem animi, nihil aliud esse existimo, quam mentis in corde cœlum, quod omnes improbas dæmonum artes deinceps pro ludo et ludibrio habet.* Addit deinde eamdem esse *palatium supremi regis, ac corporis quasi mortalem quamdam immortalitatem.*

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS TOLLIT LIBELLUM REPUDII, SANCITQUE PRIMÆVAM MATRIMONII INSOLUBILIS FIRMITATEM. SECUNDO, V. 13. PARVULOS AD SE ADVOCAT ET BENEDICIT. TERTIO, V. 17. ADOLESCENTI DIVITI SALUTIS AVIDO SUADET DIVITIIS ABDICATIS SE PAUPEREM SEQUI; ABNUIT ILLE TRISTIS: UNDE CHRISTUS DOCET DIVITES DIFFICILE SALVARI. PETRUS AUTEM ASSERENS SE CUM SOCIIS OPES ABDICASSE, UT CHRISTUM SEQUERETUR, AC PRÆMIUM POSCENS, ACCIPIT A CHRISTO PROMISSIONEM CENTUPLI, ET VITÆ ÆTERNÆ. QUARTO, V. 32. AIT SE ASCENDERE HIEROSOLYMAM AD CRUCEM ET MORTEM, AC JACOBO ET JOANNI PRIMAS IN REGNO EJUS PETENTIBUS CALICEM PASSIONIS PROPINAT, IPSOSQUE ET CÆTEROS FUGERE AMBITIONEM, ET SECTARI HUMILITATEM DOCET. DENIQUE, V. 46. BARTIMÆO CÆCO VISUM RESTITUIT.

1 ET inde exurgens venit in fines Judææ ultra Jordanem: et conveniunt iterum turbæ ad eum:
et sicut consueverat, iterum docebat illos. 2. Et accedentes Pharisæi interrogabant eum:
Si licet viro uxorem dimittere: tentantes eum. 3. At ille respondens, dixit eis: Quid vobis
præcepit Moyses? 4. Qui dixerunt: Moyses permisit libellum repudii scribere et dimittere. 5. Qui-
bus respondens Jesus, ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud. 6. Ab initio
autem creaturæ, masculum et fœminam fecit eos Deus. 7. Propter hoc relinquet homo patrem
suum et matrem, et adhærebit ad uxorem suam: 8. et erunt duo in carne una. Itaque jam non
sunt duo, sed una caro. 9. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. 10. Et in domo iterum
discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum. 11. Et ait illis: Quicumque dimiserit uxorem suam
et aliam duxerit, adulterium committit super eam. 12. Et si uxor dimiserit virum suum, et alii
nupserit, mœchatur. 13. Et offerebant illi parvulos ut tangeret illos. Discipuli autem commina-
bantur offerentibus 14. Quos cum videret Jesus, indigne tulit, et ait illis: Sinite parvulos venire
ad me, et ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei. 15. Amen dico vobis: Quisquis non
receperit regnum Dei velut parvulus, non intrabit in illud. 16. Et complexans eos, et imponens
manus super illos, benedicebat eos. 17. Et cum egressus esset in viam, procurrens quidam genu flexo
ante eum, rogabat eum: Magister bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam? 18. Jesus autem
dixit ei: Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus. 19. Præcepta nosti: Ne adulteres,
Ne occidas, Ne fureris, ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris, Honora patrem tuum
et matrem. 20. At ille respondens, ait illi: Magister, hæc omnia observavi a juventute mea. 21. Je-
sus autem intuitus eum, dilexit eum, et dixit ei: Unum tibi deest: vade, quæcumque habes vende,
et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo: et veni, sequere me. 22. Qui contristatus in
verbo, abiit mœrens: erat enim habens possessiones. 23. Et circumspiciens Jesus, ait discipulis
suis: Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt! 24. Discipuli autem obstu-
pescebant in verbis ejus. At Jesus rursus respondens ait illis: Filioli, quam difficile est, confi-
dentes in pecuniis, in regnum Dei introire! 25. Facilius est camelum per foramen acus transire,

quam divitem intrare in regnum Dei. 26. Qui magis admirabantur, dicentes ad semetipsos: Et quis potest salvus fieri? 27. Et intuens illos Jesus, ait: Apud homines impossibile est, sed non apud Deum: omnia enim possibilia sunt apud Deum. 28. Et cœpit ei Petrus dicere: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. 29. Respondens Jesus, ait: Amen dico vobis: nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros, propter me, et propter Evangelium, 30. qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc, domos, et fratres, et sorores, et matres, et filios, et agros, cum persecutionibus, et in sæculo futuro vitam æternam. 31. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi. 32. Erant autem in via ascendentes Hierosolymam: et præcedebat illos Jesus, et stupebant: et sequentes timebant. Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere quæ essent ei eventura. 33. Quia ecce ascendimus Hierosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, et Scribis, et senioribus, et damnabunt eum morte, et tradent eum gentibus: 34. et illudent ei, et conspuent eum, et flagellabunt eum, et interficient eum: et tertia die resurget. 35. Et accedunt ad eum Jacobus et Joannes filii Zebedæi, dicentes: Magister, volumus, ut quodcumque petierimus, facias nobis. 36. At ille dicit eis: Quid vultis ut faciam vobis? 37. Et dixerunt: Da nobis, ut unus ad dexteram tuam, et alius ad sinistram tuam, sedeamus in gloria tua. 38. Jesus autem ait eis: Nescitis quid petatis: potestis bibere calicem quem ego bibo; aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? 39. At illi dixerunt ei: Possumus. Jesus autem ait eis: Calicem quidem quem ego bibo, bibetis; et baptismo quo ego baptizor, baptizamini: 40. sedere autem ad dexteram meam vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. 41. Et audientes decem, cœperunt indignari de Jacobo et Joanne. 42. Jesus autem vocans eos ait illis: Scitis quia hi, qui videntur principari gentibus, dominantur eis, et principes eorum potestatem habent ipsorum. 43. Non ita est autem in vobis, sed quicumque voluerit fieri major, erit vester minister. 44. Et quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus. 45. Nam et filius hominis non venit, ut ministraretur ei, sed ut ministraret, et daret animam suam redemptionem pro multis. 46. Et veniunt Jericho, et proficiscente eo de Jericho, et discipulis ejus, et plurima multitudine, filius Timæi Bartimæus cæcus sedebat juxta viam mendicans. 47. Qui cum audisset quia Jesus Nazarenus est, cœpit clamare et dicere: Jesu fili David, miserere mei. 48. Et comminabantur ei multi, ut taceret. At ille multo magis clamabat: Fili David, miserere mei. 49. Et stans Jesus præcepit illum vocari. Et vocant cæcum dicentes ei: Animæquior esto: surge, vocat te. 50. Qui projecto vestimento suo exiliens, venit ad eum. 51. Et respondens Jesus dixit illi: Quid tibi vis faciam? Cæcus autem dixit ei: Rabboni, ut videam. 52. Jesus autem ait illi: Vade fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur eum in via.

21. JESUS AUTEM INTUITUS EUM, vultu suavi, benigno et blando, DILEXIT EUM.] Puta signa dilectionis illi ostendit, v. g. manum ejus apprehendens, illi innuens et arridens, illum amplexans et exosculans.

ET DIXIT EI: UNUM TIBI DEEST.] Arabicus interserit: *Et dixit ei: Visne fieri perfectus? unum deest tibi*, etc. scilicet ad perfectionem vitæ sanctæ et Evangelicæ.

SEQUERE ME.] Græca addunt, *Tollens crucem tuam*. Unde Syrus, *Et accipe crucem tuam, et veni post me*; Arabic. *Veni, sequere me, et porta crucem.*

24. FILIOLI.] Syrus, *filii mei*. Blanda compellatione mollit rei difficultatem, velut qui eos ut filios charissimos amet, ac ut talibus veritatem sincere dicat, et divitias velut salutis obices abdicare suadeat.

CONFIDENTES IN PECUNIIS.] Divites enim confidunt in suis divitiis potius quam in Deo: juxta illud: *Substantia divitis urbs fortitudinis ejus*, Proverb. 10. 15. ideoque difficile salvantur, quia salus non nisi a Deo obvenit: quare salvari volentes in Deum sperent, ab eoque salutem postulent et expectent oportet, uti faciunt pauperes, qui cum non habeant divitias in quibus confidant, omnem spem suam in Deo collocare coguntur, juxta illud Ps. 13. 6. *Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes ejus est*. Divites ergo si salvari volunt, spem, cor et amorem suum avocent a divitiis, illumque in Deum transferant.

30. QUI NON ACCIPIAT CENTIES TANTUM, NUNC IN TEMPORE HOC, DOMOS, ET FRATRES, etc. CUM PERSECUTIONIBUS.] Centuplum hoc exposui Matth. cap. 19. vers. 29. Addit Marcus illud reddendum *cum persecutionibus*; Arabicus, *in tribulationibus*. q. d. Esto fidelis, qui amore Christi sua et suos reliquit, in mediis versetur persecutionibus, et undequaque eis valletur: tamen non deerunt ei centum, id est plurimi, qui ei succurrant: eumque foveant ut fratres, patres et matres. Ita S. Hieronym. Beda, Franc. Lucas, Emman. Sa. et Vatabl.

Addit hoc, tum quia in presecutionibus maxime fidelis eget ope et auxilio aliorum, tum quia hoc mirum

est et rarum, ut in persecutione, quando homo solet destitui auxiliis et amicis, cumque omnes metuentes periculum ab eo se subducunt, sequaces tamen Christi contrarium plane experiantur, et centum, id est plurimos, inveniant qui illis opitulentur.

Rursum potest to *cum persecutionibus*, sic accipi, quasi persecutiones et tribulationes obitæ vel obeundæ pro Christo, sint pars mercedis dandæ sequentibus Christum una cum centuplo. Magnum enim Dei donum est pati pro Christo, ut docet Apostolus Phil. 2. v. 19. Ita Jansen. Sa et alii.

32. Erant autem in via (ex Jericho) ascendentes Hierosolymam, ad instantem Christo crucem et mortem, uti prædixerat Christus. Et præcedebat illos.] Alacer, præbens se viæ ducem Apostolis timidis, qui abhorrebant ab Hierosolyma, eo quod scirent Jesum ibidem a primoribus quæri ad necem, imo illam ipsi decretum esse a magno concilio Sanedrim, Joann. c. 15. 52. Unde sequitur:

Et stupebant, et sequentes timebant.] Id est timide sequebantur Jesum. Arabic. *et ipsi attoniti sequebantur eum timentes*, græce. ἐθαμβοῦντο. id est, ex ingenti metu et pavore stupebant. Causa pavoris indeque stuporis erat, ait Beda, instans mortis periculum: stupebant enim quod Christus animo tam alacri et resoluto, se suosque in apertum necis discrimen conjiceret, timebant enim ne ipsi cum Christo paterentur et occiderentur.

38. Aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari] *Baptismum* Christus vocat passionem suam, quia in illam plane erat immergendus et demergendus, juxta illud Davidis de se, et multo magis de Christo, Ps. 68. v. 1. *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ* (tribulationum) *usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia* (locus in quo subsistam) *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me*. Vide dicta Matth. 20. 22.

42. Scitis quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis] Græce, κατακυριεύουσιν αὐτῶν, id est dominantur in eas, vel contra eas. Pro *qui videntur*, græce est, οἱ δοκοῦντες, id est qui sibi placent, gaudentque imperare et dominari. Nulli enim imperiosius et durius regunt, quam illi qui regimine et imperio delectantur. Unde Arab. vertit, *qui putant se esse principes populorum, sunt domini eorum*, id est dominationem quasi tyrannicam in eos exercent.

46. Filius Timæi Bartimæus.] Syrus, *Timæus filius Timæi*; Arabicus, *Bartimæus filius Timæi*. Cæcus ergo hic vocatur quasi nomine proprio *Bartimæus*, id est filius Timæi, sicut Bartholomæus idem est quod filius Tholomæi, Matth. 10. v. 3. Idem a patre dictus est *Timæus*. Sic *Timæus* dictus est Philosophus ille Pythagoricus, qui vitam Pythagoræ scripsit cujus nomine Plato scripsit dialogum, quem Timæum indigitavit, quia in eo tractat de natura et rerum universitate, ejusque partibus, præsertim de homine, in qua materia Timæus ille Pythagoricus erat versatissimus. Unde eum in dialogo hoc interloquentem inducit Plato.

Porro *Bartimæus*, Pagnin in Nomin Hebraicis tripliciter interpretatur. Primo, ex S. Hieron. *ut Bartimæus* sit idem quod filius cæcus, aut cæcitatis, ut sit nomen Syrum, sed corruptum, quod proprie dici deberet *Barsemia*, aut *Barsumæus: bar* enim est filius, *semaia* cæcitas.

Secundo, ut idem sit quod filius honoris, ut sit compositum conflatumque ex Syro *bar*, id est filius, et Græco τιμη, id est honor; inde philosophus ille Pythagoricus dictus est Timæus, id est honorandus, ob scientiam. Sic cæcus hic sequens Christum, ipsi fuit honori et laudi.

Tertio, ut sit idem quod filius admirantis, aut frumentum admirabile, vel puritas admirabilis: hanc enim hic cæcus adeptus est a Christo: quia illuminatus in corpore magis illuminatus est in mente: *bar* enim est filius, vel far et frumentum, vel puritas: *tamah* est admirari.

52. Et sequebatur eum in via.] Moral. Glossa: Consideremus, ait, qua via graditur, et sequamur per humilitatem et labores. *Via*, quæ dicit: *Ego sum via, veritas et vita*. Hæc est via angusta, quæ ducit ad ardua Hierosolymæ et Bethaniæ, ad montem Olivarum qui est mons luminis et consolationis, imo ad Sion et Jerusalem cœlestem. Cæcus ergo videt et sequitur, quia qui Christi vitam probe intelligit, eam opere sequi et imitari debet.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus asina vectus cum palmis Jerusalem quasi Messias, rex et triumphator ingreditur. Secundo, v. 13. Ficui ficubus carenti maledicit: unde ipsa exaruit. Tertio, v. 15. ementes et vendentes e templo exturbat. Quarto, v. 22. hortatur ad magnam in Deum fidem, quod illa ab eo omnia impetret. Quinto, v. 27. Scribis rogantibus in qua potestate hæc faciat, os claudit, vicissim interrogando eos, in qua potestate Joannes Baptista baptizarit et prædicarit.

1 Et cum appropinquaret Hierosolymæ et Bethaniæ ad Montem olivarum, mittit duos ex discipulis suis, 2. et ait illis: Ite in castellum, quod contra vos est, et statim introeuntes illuc, invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit: solvite illum, et adducite. 3. Et si quis vobis dixerit: Quid facitis? dicite, quia Domino necessarius est: et conti-

nuo illum dimittet huc. 4. Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante januam foris in bivio: et solvunt eum. 5. Et quidam de illic stantibus dicebant illis: Quid facitis solventes pullum? 6. Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Jesus, et dimiserunt eis. 7. Et duxerunt pullum ad Jesum: et imponunt illi vestimenta sua, et sedit super eum. 8. Multi autem vestimenta sua straverunt in via: alii autem frondes cædebant de arboribus, et sternebant in via. 9. Et qui præibant, et qui sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna: 10. Benedictus qui venit in nomine Domini: Benedictum quod venit regnum patris nostri David: Hosanna in excelsis. 11. Et introivit Hierosolymam in templum: et circumspectis omnibus, cum jam vespera esset hora, exiit in Bethaniam cum duodecim. 12. Et alia die cum exirent a Bethania, esuriit. 13. Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in ea: et cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia: non enim erat tempus ficorum. 14. Et respondens dixit ei: Jam non amplius in æternum ex te fructum quisquam manducet. Et audiebant discipuli ejus. 15. Et veniunt Hierosolymam. Et cum introisset in templum, cœpit ejicere vendentes et ementes in templo: et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit. 16. Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum: 17. Et docebat, dicens eis: Nonne scriptum est: Quia domus mea, domus orationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. 18. Quo audito, principes sacerdotum et Scribæ quærebant quomodo eum perderent: timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus. 19. Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate. 20. Et cum mane transirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus. 21. Et recordatus Petrus, dixit ei: Rabbi, ecce ficus, cui maledixisti, aruit. 22. Et respondens, Jesus, ait illis: Habete fidem Dei. 23 Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti: Tollere, et mittere in mare; et non hæsitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei. 24. Propterea dico vobis, omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. 25. Et cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem: ut et Pater vester qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra. 26. Quod si vos non dimiseritis: nec Pater vester, qui in cœlis est, dimittet vobis peccata vestra. 27. Et veniunt rursus Hierosolymam. Et cum ambularet in templo, accedunt ad eum summi sacerdotes, et Scribæ, et seniores: 28. et dicunt ei: in qua potestate hæc facis? et quis dedit tibi hanc potestatem, ut ista facias? 29. Jesus autem respondens, ait illis: Interrogabo vos et ego unum verbum, et respondete mihi: et dicam vobis in qua potestate hæc faciam. 30. Baptismus Joannis de cœlo erat, an ex hominibus? Respondete mihi. 31. At illi cogitabant secum, dicentes: Si dixerimus, De cœlo, dicet: Quare ergo non credidistis ei? 32. Si dixerimus, Ex hominibus, timemus populum: omnes enim habebant Joannem quia vera propheta esset. 33. Et respondentes dicunt Jesu: Nescimus. Et respondens Jesus, ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc faciam.

10. BENEDICTUM QUOD VENIT REGNUM PATRIS NOSTRI DAVID] q. d. Ex Dei benedictione et beneficentia *benedictum*, id est felix, faustum, florens, firmum, auctum, bonisque omnibus cumulatum sit, *regnum patris nostri David*, id est regnum Israel, quod sub Davide et Salomone ejus filio fuit amplissimum, florentissimum et felicissimum, *quod* in captivitate Babylonica, et deinceps collapsum, jam *venit*, id est redit, et restauratur a nostro hoc Messia Davidis filio, qui illud pristino flori, decori et robori restituet, imo longe florentius, pulchrius et robustius efficiet

16. ET NON SINEBAT UT QUISQUAM TRANSFERRET VAS PER TEMPLUM] *Vas*, scilicet utensile instrumentum, vel supellectilem ad usus profanos, v. g. sportam, cacabum, lagenam, sarcinam, etc. *Transferret per templum*, id est per extimum templi atrium, quod erat Gentium, in quo scilicet Gentiles degere et orare poterant, et solebant. Nam illis quibus ex foro pecuario, dicto *Bethesda*, corrupte *Bethsaida*, transeundum erat in superiorem urbem, vel in regiam Salomonis: compendiosissima erat via per hoc atrium et porticum Salomonis: alioqui enim totum hoc atrium exterius circuire debebant. Quare mirum non est si ancillæ, servi, pueri re aliqua onusti, compendiariam hanc viam per atrium ingressi, longiorem extra atrium fugerent. Christus vero eos inhibuit, et voce jubendo, ac manu eos sistendo et redire cogendo. Quid ergo de Sancto ipso, quid de templo nostro fecisset? Vide Villalpand tom. 2 in Ezech. lib 3 cap. 9

22 HABETE FIDEM DEI] Id est fidem in Deum plenam perfectam, ardentem et efficacem, similem grano sinapis. Vide dicta Matth. cap. 21. vers. 21.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus objicit Scribis parabolam vinitorum, filium sui heri, qui erat dominus vineæ, occidentium, vineamque sibi arrogantium. Secundo, vers. 13. Herodianis quærentibus, an liceat Judæis tributum dare Cæsari? respondet: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. Tertio, v. 18. Sadducæis probat resurrectionem. Quarto, v. 28. docet maximum mandatum esse de diligendo Deo ex toto corde. Quinto, v. 35. rogat quomodo David Christum filium suum vocet Dominum? Sexto, v. 38. monet ut vitent fastum et avaritiam Scribarum. Denique, vers. 41. docet viduam dantem templo duo minuta, plus cæteris dedisse.

1 Et cœpit illis in parabolis loqui: Vineam pastinavit homo, et circumdedit sepem, et fodit la-
cum, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregre profectus est. 2. Et misit ad
agricolas in tempore servum, ut ab agricolis acciperet de fructu vineæ. 3. Qui apprehensum
eum ceciderunt, et dimiserunt vacuum. 4. Et iterum misit ad illos alium servum: et illum in capi-
te vulneraverunt, et contumeliis affecerunt. 5. Et rursum alium misit, et illum occiderunt: et plu-
res alios: quosdam cædentes, alios vero occidentes. 6. Adhuc ergo unum habens filium charissi-
mum, et illum misit ad eos novissimum, dicens: Quia reverebuntur filium meum. 7. Coloni autem
dixerunt ad invicem: Hic est hæres: venite, occidamus eum: et nostra erit hæreditas. 8. Et appre-
hendentes eum, occiderunt, et ejecerunt extra vineam. 9. Quid ergo faciet dominus vineæ? Veniet,
et perdet colonos: et dabit vineam aliis: 10. Nec scripturam hanc legistis: Lapidem quem reproba-
verunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: 11. A Domino factum est istud, et est mirabile
in oculis nostris? 12. Et quærebant eum tenere: et timuerunt turbam, cognoverunt enim quoniam
ad eos parabolam hanc dixerit. Et relicto eo abierunt. 13. Et mittunt ad eum quosdam ex Phari-
sæis et Herodianis, ut eum caperent in verbo. 14. Qui venientes dicunt ei: Magister, scimus quia
verax es, et non curas quemquam, nec enim vides in faciem hominum, sed in veritate viam Dei
doces: licet dari tributum Cæsari, an non dabimus? 15 Qui sciens versutiam illorum, ait illis: Quid
me tentatis? afferte mihi denarium, ut videam. 16. At illi attulerunt ei. Et ait illis: Cujus est ima-
go hæc, et inscriptio? Dicunt ei: Cæsaris. 17. Respondens autem Jesus dixit illis: Reddite igitur
quæ sunt Cæsaris, Cæsari: et quæ sunt Dei, Deo. Et mirabantur super eo. 18. Et venerunt ad eum
Sadducæi, qui dicunt resurrectionem non esse: et interrogabant eum dicentes, 19. Magister, Moyses
nobis scripsit, ut, si cujus frater mortuus fuerit, et dimiserit uxorem, et filios non reliquerit, acci-
piat frater ejus uxorem ipsius, et resuscitet semen fratri suo. 20. Septem ergo fratres erant: et pri-
mus accepit uxorem, et mortuus est non relicto semine. 21. Et secundus accepit eam, et mortuus
est: et nec iste reliquit semen. Et tertius similiter: 22. et acceperunt eam similiter septem, et non
reliquerunt semen. Novissima omnium defuncta est et mulier. 23. In resurrectione ergo cum resur-
rexerint, cujus de his erit uxor? septem enim habuerunt eam uxorem. 24. Et respondens Jesus, ait
illis: Nonne ideo erratis, non scientes Scripturas, neque virtutem Dei? 25. Cum enim a mortuis
resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut angeli Dei in cœlis. 26. De mortuis autem
quod resurgant, non legistis in libro Moysi, super rubum quomodo dixerit illi Deus, inquiens: Ego
sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob? 27. Non est Deus mortuorum, sed vivorum. Vos
ergo multum erratis. 28. Et accessit unus de Scribis, qui audierat illos conquirentes, et videns quo-
niam bene illis responderit, interrogavit eum quod esset primum omnium mandatum. 29. Jesus
autem respondit ei: Quia primum omnium mandatum est: Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus

unus est: 30. et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum. 31. Secundum autem simile est illi: Diliges proximum tuum tamquam teipsum. Majus horum aliud mandatum non est. 32. Et ait illi Scriba: Bene, Magister, in veritate dixisti, quia unus est Deus, et non est alius præter eum. 33. Et ut diligatur ex toto corde, et ex toto intellectu, et ex tota anima, et ex tota fortitudine: et diligere proximum tamquam seipsum, majus est omnibus holocautomatibus, et sacrificiis. 34. Jesus autem videns quod sapienter respondisset, dixit illi: Non es longe a regno Dei. Et nemo jam audebat eum interrogare. 35. Et respondens Jesus dicebat, docens in templo: Quomodo dicunt Scribæ Christum filium esse David? 36. Ipse enim David dicit in Spiritu Sancto: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. 37. Ipse ergo David dicit eum Dominum, et unde est filius ejus? Et multa turba eum libenter audivit. 38. Et dicebat eis in doctrina sua: Cavete a Scribis, qui volunt in stolis ambulare et salutari in foro, 39. et in primis cathedris sedere in synagogis, et primos discubitus in cœnis: 40. qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis: hi accipient prolixius judicium. 41. Et sedens Jesus contra gazophylacium, aspiciebat quomodo turba jactaret æs in gazophylacium, et multi divites jactabant multa. 42. Cum venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans: 43. et convocans discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium. 44. Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt, hæc vero de penuria sua omnia quæ habuit misit totum victum suum.

1. VINEAM PASTINAVIT.] Græc ἐφύτευσεν, id est, *plantavit*, ut vertit interpres Matth. 21. 33. *Pastinare* proprie tribuitur vitibus, idemque est quod agrum vineæ fodere, ut vites inserantur. Unde *repastinare* vites, idem est quod illas cum sterilescunt refodere. Modum pastinandi tradit Columella lib. 3. cap. 13.

ET FODIT LACUM.] Lacunam, in quam mustum ex uvis in torculari expressum defluit. Unde Græce est ὑπολήνιον, id est, *subtorculare*: ληνός enim est *torcular*. Hinc Arabicus vertit, *et fodit in ea torcular*; et sic habet Matth. c. 21. 33. ubi per *torcular* non solum prælum, quo uvæ premuntur ut liquor exprimatur, sed etiam ipsum vas, sive lacuna prælo subjecta, qua liquor pressus excipitur, significatur: hæc enim proprie fodi, vel, ut habet Isaias c. 5. 1. exscindi dicitur.

14. LICET DARI TRIBUTUM CÆSARI, AN NON DABIMUS?] Hoc est, an suades nobis ut non demus? Rogant hoc modo, ut eum gravius accusent, quod non tantum negati Cæsari vectigalis fuerat concessor sive permissor, sed et suasor. Græca et Syrus habent, *licet censum Cæsari dare, an non? demus, an non demus?* id est, dare debemus an non dare? Arabicus: *doce nos an liceat nobis tributum dare Cæsari, non dabimus?*

33. ET DILIGERE PROXIMUM TAMQUAM SEIPSUM, MAJUS EST OMNIBUS HOLOCAUTOMATIBUS.] Id est, holocaustis, in quibus tota victima Deo cremabatur, et per ignem sacrificabatur. Hoc est quod ait Deus: *Misericordiam volo, et non sacrificium; et scientiam Dei plusquam holocausta*. Osee 6. 6. Vide ibi dicta. Tacite hic adolescens assentiens sententiæ Christi taxat Scribas, qui sacrificia in suum lucrum cedentia præferebant misericordiæ et dilectioni proximorum, ideoque filiis jubebant ut parentibus egentibus dicerent *corban*, id est, oblatio. q. d. Rem tibi dandam, o pater, vovi et obtuli Deo, quare illi danda est, non tibi, Matth. 15. 6.

34. NON ES LONGE A REGNO DEI.] Non longe abes a via salutis: per dilectionem enim Dei et proximi itur in cœlum. Rursum non longe es ab Ecclesia mea, per quam hic militantem itur ad triumphantem in cœlis. Sed adhuc tibi deest fides, ut credas in me quasi Messiam mundi salvatorem meisque præceptis obedias, ut scilicet fias Christianus; ac si vis esse perfectus relictis omnibus sequaris me, uti fecerunt Apostoli. Dicens ergo: *Non es longe, distantem adhuc ostendit*, ut ad anteriora contenderet, *et quæ adhuc ipsi deerant studiose inquireret*, inquit Victor Antioch.

38. IN STOLIS AMBULARE.] Stola erat vestis elegans, polita, et ad talos demissa: unde Scribæ illa ad pompam utebantur. *Nolite*, ait Victor Antioch. *eos æmulari, neque oculis in externam illorum speciem conjectis, felices fortunatosque illos prædicetis. Sunt hæc omnia idonea superbiæ cujusdam ostentationis instrumenta, humanæque laudis aucupia, quo inutilis honoris præmium apud homines ferant.*

40. QUI DEVORANT (græce, οἱ κατεσθίοντες, id est, qui plane et omnino absumunt et abliguriunt) DOMOS VIDUARUM.] tum per lauta convivia quæ ab illis postulant, tum potius per dona et opes, quas ab eis per avaritiam extorquent, prætextu orationis pro ipsis faciendæ. *Cum itaque*, ait Beda, *porrecta manus pauperi, preces juvare soleat: hi ut nummum tollant pauperi in prece pernoctant*.

HI ACCIPIENT PROLIXIUS JUDICIUM.] q. d. Scribis hisce incumbet severior Dei in die judicii sententia, et gravior condemnatio, tum quia simulatione probitatis ad improbitatem tendunt ac Dei vestibus amicti diabolo militant: *Simulata enim sanctitas duplex est iniquitas*, ait S. Chrysost. homil. 74. in Matthæum: tum quia Scribæ avaritiam suam pro pietate venditabant, eamque religionis colore depinxerant, ait auctor Imperfecti in Matth. c. 23. 6.

QUOMODO TURBA JACTARET ÆS.] Id est, pecuniam quamlibet sive æream, sive auream, sive argenteam: quia enim prima pecunia fuit ærea, hinc omnis illa

deinceps vocata est æs, etiamsi sit ex auro vel argento.

In gazophylacium] Erat arca in quam denaria a populo conjiciebantur, et custodiebantur ad usus templi, et ad alendos sacerdotes et pauperes: *gaza* enim persice significat divitias; φυλάττειν significat custodire. Hinc etiam porticus, in qua illa servabantur, eodem nomine vocatur. Unde dicitur Joan. 8. 20. *Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo.* Ita Beda.

42. Vidua una pauper misit duo minuta, quod est quadrans.] Non quasi unum minutum sit quadrans, ut vult Euthymius, nixus Matth. 5. 26. sed quod duo minuta essent unus quadrans, ut clare hic dicitur. Quadrans erat quarta pars parvi assis, id est baioci, decem enim asses parvi, puta decem baioci, faciebant denarium, id est regalem Hispanicum, sive Julium Italicum: quadrans ergo erat unus quatrinus cum $^1/_4$, nam 5. quatrini faciunt baiocum, ac consequenter minutum erat dimidius quatrinus cum $^1/_8$ quatrini. Belgice quadrans erat quod vulgus ibidem vocat *een negemanneken*, cujus proinde dimidium erat unum minutum, vulgo *een myte* cum $^1/_2$, quod minimum et vilissimum est oboli pretium. Vide dicta Matth. 5. 26.

Minus recte Beda per quadrantem accipit quartam partem sicli, id est, unum Julium vel Regalem: siclus enim appendebat quatuor Julios.

43. Vidua hæc pauper plus omnibus misit] Licet enim per se et cæteris paribus, eleemosyna vel oblatio major et melior sit illa, quæ plus dat et offert; tamen per accidens si cætera non sint paria, major eleemosyna et oblatio est, quæ majori affectu charitatis et religionis, sive pietatis, datur vel offertur: Deus enim non tam pensat donum, quam donantis affectum. Rursum major est ea, non quæ in se majoris est valoris et pretii, sed quæ major et difficilior est respectu dantis: vidua ergo hæc dans quadrantem, plus omnibus dedit, quia totum quod habebat dedit, licet sibi ad vitam necessarium; plus datura si plus habuisset, confisa in Domino, quod ipse vicissim in se liberalem essent liberalior, ac necessitati suæ deinceps provideret juxta illud: *Da Deo ovum, ut recipias ovem:* cæteri vero dabant superflua, quibus abundabant, ut ait hic Christus: nam, ut ait Titus Bostrensis in Lucæ cap. 21. v. 3. *Ea magnanimitate et devotione duos obolos, hoc est, omnia quæ habebat obtulit, ac si vitam propriam pro nihilo duceret.* Causam a priori dat Paulus 2. Cor. 8. 12. dicens: *Si voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet.* Et Victor Antioch. hic *Neque enim Deus*, ait, *tam munerum magnitudinem considerat, quam animi alacritatem et magnitudinem ponderat.* Et Beda: *Non substantiam offerentium, sed conscientiam pensat; nec perpendit quantum in ejus sacrificio, sed ex quanto proferatur.*

Nam, ut inquit D. Thomas 2. 2. q. 32. a. 4. ad 3. quia vidua plus dedit secundum suam proportionem, inde pensatur in ipsa major charitatis affectus. Idemque sensit Ambr. lib. 2. Offic. c. 30. dicens: *Duo æra viduæ illius divitum muneribus prætulit, quia totum illa quod habebat, contulit; illi autem ex abundanti partem exiguam contulerunt.* Unde infert: *Affectus igitur divitem collationem, aut pauperem facit et pretium rebus imponit.* Idem sensit lib. de Viduis, ante med. dicens: *Uberior est nummus e parvo, quam thesaurus e maximo, quia non quantum datur, sed quantum resideat expenditur.* Unde inferius colligit: *Non ergo quod fastidio expuas, sed quantum devotione conferas, æstimandum est.*

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus dat signa prævia excidio urbis (Hierosolymæ) et orbis: urbis, abominationem desolationis, v. 14. orbis, prædicationem Evangelii per totum orbem: v. 10. ac solis et lunæ obscurationem, ac casum stellarum de coelo, v. 24. Denique, v. 32. docet diem hunc esse omnibus incognitum, ideoque singulos vigilare, et ad illum assidue se comparare debere.

1 Et cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis: Magister, aspice quales lapides
et quales structuræ. 2. Et respondens Jesus, ait illi: Vides has omnes magnas ædificationes?
Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. 3. Et cum sederet in Monte oli-
varum contra templum, interrogabant eum separatim Petrus, et Jacobus, et Joannes, et Andreas.
4. Dic nobis quando ista fient? et quod signum erit quando hæc omnia incipient consummari?
5. Et respondens Jesus, cœpit dicere illis: Videte ne quis vos seducat: 6. multi enim venient in no-
mine meo, dicentes, quia ego sum, et multos seducent 7. Cum audieritis autem bella, et opiniones
bellorum, ne timueritis: oportet enim hæc fieri, sed nondum finis. 8. Exurget enim gens contra gen-
tem, et regnum super regnum: et erunt terræ motus per loca, et fames. Initium dolorum hæc.
9. Videte autem vosmetipsos. Tradent enim vos in conciliis, et in synagogis vapulabitis, et ante præ-

sides et reges stabitis propter me in testimonium illis. 10. Et in omnes gentes primum oportet prædicari evangelium 11. Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini: sed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini: non enim vos estis loquentes, sed Spiritus Sanctus. 12. Tradet autem frater fratrem in mortem, et pater filium, et consurgent filii in parentes, et morte afficient eos. 13 Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit in finem, hic salvus erit. 14. Cum autem videritis abominationem desolationis, stantem ubi non debet: qui legit, intelligat: tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes: 15. et qui super tectum, ne descendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo sua: 16. et qui in agro erit, non revertatur retro tollere vestimentum suum. 17. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. 18. Orate vero ut hieme non fiant. 19. Erunt enim dies illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus, usque nunc, neque fient. 20. Et nisi breviasset Dominus dies, non fuisset salva omnis caro: sed propter electos, quos elegit, breviavit dies. 21. Et tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic, ne credideritis. 22. Exurgent enim pseudochristi, et pseudoprophetæ, et dabunt signa et portenta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos. 23. Vos ergo videte: ecce prædixi vobis omnia. 24. Sed in illis diebus, post tribulationem illam, sol contenebrabitur, et luna non dabit splendorem suum: 25. et stellæ cœli erunt decidentes, et virtutes, quæ in cœlis sunt, movebuntur. 26. Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa, et gloria. 27. Et tunc mittet angelos suos, et congregabit electos suos a quatuor ventis, a summo terræ, usque ad summum cœli. 28. A ficu autem discite parabolam. Cum jam ramus ejus tener fuerit, et nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas: 29. sic et vos cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. 30 Amen dico vobis, quoniam non transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant. 31. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. 32. De die autem illo vel hora nemo scit, neque angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater. 33. Videte, vigilate, et orate: nescitis enim quando tempus sit. 34. Sicut homo, qui peregre profectus reliquit domum suam, et dedit servis suis potestatem cujusque operis, et janitori præcepit ut vigilet. 35. Vigilate ergo (nescitis enim quando Dominus domus veniat: sero, an media nocte, an galli cantu, an mane.) 36. Ne, cum venerit repente, inveniat vos dormientes. 37. Quod autem vobis dico, omnibus dico: Vigilate.

1. QUALES STRUCTURÆ.] Quam magnifica fuerit templi et columnarum ejus structura, vide apud Josephum libr. 15. Antiq. c. 14. et Bedam, Riberam ac Villalpandum de Templo.

6. DICENTES, QUIA (quod) EGO SUM.] Scilicet Messias, sive Christus, ut habet Matth. c. 24. 5.

11. NOLITE PRÆCOGITARE QUID LOQUAMINI.] Græce μη προμεριμνατε, id est, ne præanxiemini, ne ante solliciti et anxii sitis, ne anxie præcogitetis. Græca et Syrus addunt: *Neque meditemini*, qua arte, modo, concinnitate, ratione loquamini et respondeatis præsidibus et tyrannis, *sed quod datum* (suggestum a Spiritu Sancto) *vobis fuerit in illa hora, id loquimini*, Arabic. *quoniam vos donabimini in illa hora eo quod loquemini*: Spiritus Sanctus enim vobis suggeret et animos, et libertatem, et rationes, et modos dicendi, quibus nemo resistere aut contradicere valeat.

32. DE DIE AUTEM ILLO VEL HORA NEMO SCIT, NEQUE ANGELI IN COELO, NEQUE FILIUS, NISI PATER.] Quomodo hoc intelligendum sit, explicui Matth 24. 36.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Magdalena unguentum pretiosum effundit in caput Christi; unde murmurans Judas, de Christo vendendo cum Judæis et pontificibus paciscitur. Secundo, v. 12. Christus celebrat convivium agni paschalis, in eoque Eucharistiam instituit, ac Apostolos eadem nocte scandalizandos et fugituros, Petrum vero ter se negaturum prædicit. Tertio, ver. 32. in horto ter orat, capitur, fugientibus Apostolis solus ligatur, et ducitur ad Caipham, ibique falso accusatur, reus mortis judicatur, conspuitur, colaphizatur, et a Petro ter negatur.

1 Erat autem Pascha et Azyma post biduum: et quærebant summi sacerdotes, et Scribæ, quo-
modo eum dolo tenerent, et occiderent. 2. Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumul-
tus fieret in populo. 3. Et cum esset Bethaniæ in domo Simonis leprosi, et recumberet: ve-
nit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi, et fracto alabastro, effudit super caput
ejus. 4. Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, et dicentes: Ut quid perditio ista
unguenti facta est? 5. Poterat enim unguentum istud venumdari plus quam trecentis denariis,
et dari pauperibus. Et fremebant in eam. 6. Jesus autem dixit: Sinite eam, quid illi molesti
estis? Bonum opus operata est in me. 7. Semper enim pauperes habetis vobiscum; et cum volue-
ritis, potestis illis benefacere: me autem non semper habetis. 8. Quod habuit hæc, fecit: præ-
venit ungere corpus meum in sepulturam. 9. Amen dico vobis: Ubicumque prædicatum fuerit
Evangelium istud in universo mundo, et quod fecit hæc, narrabitur in memoriam ejus. 10. Et
Judas Iscariotes unus de duodecim, abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis. 11. Qui
audientes gavisi sunt: et promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo illum oppor-
tune traderet. 12. Et primo die Azymorum quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli:
Quo vis eamus, et paremus tibi ut manduces Pascha? 13. et mittit duos ex discipulis suis, et dicit
eis: Ite in civitatem: et occurret vobis homo lagenam aquæ bajulans, sequimini eum: 14. et quo-
cumque introierit, dicite domino domus, quia Magister dicit: Ubi est refectio mea, ubi Pascha cum
discipulis meis manducem? 15. Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande, stratum: et illic pa-
rate nobis. 16. Et abierunt discipuli ejus, et venerunt in civitatem: et invenerunt sicut dixerat il-
lis, et paraverunt Pascha. 17. Vespere autem facto, venit cum duodecim. 18. Et discumbentibus
eis, et manducantibus, ait Jesus: Amen dico vobis, quia unus ex vobis tradet me, qui manducat
mecum. 19. At illi cœperunt contristari, et dicere ei singulatim: Numquid ego? 20. Qui ait illis:
Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino 21. Et Filius quidem hominis vadit, sicut
scriptum est de eo: væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, si
non esset natus homo ille. 22. Et manducantibus illis, accepit Jesus panem: et benedicens fregit,
et dedit eis, et ait: Sumite, hoc est corpus meum. 23. Et accepto calice, gratias agens dedit eis:
et biberunt ex illo omnes. 24. Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis
effundetur: 25. Amen dico vobis, quia jam non bibam de hoc genimine vitis, usque in diem illum,
cum illud bibam novum in regno Dei. 26. Et hymno dicto exierunt in Montem olivarum. 27. Et
ait eis Jesus: Omnes scandalizabimini in me in nocte ista: quia scriptum est: Percutiam pasto-
rem, et dispergentur oves. 28. Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam. 29. Petrus
autem ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, sed non ego. 30. Et ait illi Jesus: Amen di-
co tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus.
31. At ille amplius loquebatur: Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Similiter

autem et omnes dicebant. 32. Et veniunt in prædium, cui nomen Gethsemani. Et ait discipulis suis: Sedete hic donec orem. 33. Et assumit Petrum, et Jacobum, et Joannem secum: et cœpit pavere, et tædere. 34. Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic, et vigilate. 35. Et cum processisset paululum, procidit super terram: et orabat, ut, si fieri posset, transiret ab eo hora: 36. et dixit: Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc a me; sed non quod ego volo, sed quod tu: 37. Et venit, et invenit eos dormientes. Et ait Petro: Simon dormis? non potuisti una hora vigilare? 38. Vigilate, et orate ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma. 39. Et iterum abiens oravit, eumdem sermonem dicens. 40. Et reversus, denuo invenit eos dormientes (erant enim oculi eorum gravati) et ignorabant quid responderent ei. 41. Et venit tertio, et ait illis: Dormite jam, et requiescite. Sufficit: venit hora: ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum. 42. Surgite, eamus; ecce qui me tradet, prope est. 43. Et adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes unus de duodecim, et cum eo turba multa, cum gladiis et lignis, a summis sacerdotibus, et Scribis, et senioribus. 44. Dederat autem traditor ejus signum eis, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, et ducite caute. 45. Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait: Ave, Rabbi: et osculatus est eum. 46. At illi manus injecerunt in eum, et tenuerunt eum. 47. Unus autem quidam de circumstantibus educens gladium, percussit servum summi sacerdotis: et amputavit illi auriculam. 48. Et respondens Jesus, ait illis: Tamquam ad latronem existis eum gladiis et lignis comprehendere me? 49. Quotidie eram apud vos in templo docens, et non me tenuistis. Sed ut impleantur Scripturæ. 50 Tunc discipuli ejus relinquentes eum, omnes fugerunt. 51. Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo: et tenuerunt eum. 52. At ille rejecta sindone, nudus profugit ab eis. 53. Et adduxerunt Jesum ad summum sacerdotem: et convenerunt omnes sacerdotes, et Scribæ, et seniores. 54. Petrus autem a longe secutus est eum, usque intro in atrium summi sacerdotis: et sedebat cum ministris ad ignem, et calefaciebat se. 55. Summi vero sacerdotes, et omne concilium, quærebant adversus Jesum testimonium, ut eum morti traderent, nec inveniebant. 56. Multi enim testimonium falsum dicebant adversus eum: et convenientia testimonia non erant. 57. Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus eum, dicentes: 58. Quoniam nos audivimus eum dicentem: Ego dissolvam templum hoc manu factum, et per triduum aliud non manu factum ædificabo. 59. Et non erat conveniens testimonium illorum. 60. Et exurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Jesum, dicens: Non respondes quidquam ad ea, quæ tibi objiciuntur ab his? 61. Ille autem tacebat, et nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, et dixit ei: Tu es Christus filius Dei benedicti? 62. Jesus autem dixit illi: Ego sum: et videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem cum nubibus cœli. 63. Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus testes? 64. Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis. 65. Et cœperunt quidam conspuere eum, et velare faciem ejus, et colaphis eum cædere, et dicere ei: Prophetiza: et ministri alapis eum cædebant. 66. Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis: 67. et cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait: Et tu cum Jesu Nazareno eras. 68. At ille negavit, dicens: Neque scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium, et gallus cantavit. 69. Rursum autem cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus: Quia hic ex illis est. 70. At ille iterum negavit. Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nam et Galilæus es. 71. Ille autem cœpit anathematizare, et jurare: Quia nescio hominem istum, quem dicitis. 72. Et statim gallus iterum cantavit. Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei Jesus: Priusquam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere.

3. MULIER HABENS ALABASTRUM UNGUENTI NARDI SPICATI.] *Nardus*, ait Plinius l. 12 c. 12. frutex est gravi et crassa radice, sed brevi et nigra, fragilique, quamvis pingui, situm redolente ut cyperi, aspero sapore, folio parvo densoque: cacumina in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Unde ex nardi foliis fit unguentum, quod foliatum dicitur, et ex spicis quod spicatum nuncupatur; sed spicatum foliato est præstantibus, quia plus habet substantiæ et medullæ, quod Galenus et ex eo phar-

macopœi nardi spicam nuncupant. Hinc Beda: *Nardus, ait, est frutex aromaticus, redolet ut cupressus,* etc.

Pro *spicati* Syrus habet *capitalis*, id est primarii, præstantis, principalis: spicatum enim præstat foliato, ut dixi. Græc. ex πιςικῆς, quod Interpres Joann. c. 12. v. 3. vertit, *pistici*: *pistici* ergo idem est quod *spicati*, ut ibi ostendam. Unde Arabicus ibidem vertit, *optimi*

5. TRECENTIS DENARIIS.] Denarius est Julius Romanus, vel Regalis Hispanicus. Trecenti ergo denarii faciunt 30. aureos Romanos, qui 75. florenis Belgicis æquivalent. Unde miser et impius Judas Christum vendidit 30. argenteis, ut pro 30. aureis, quos in hoc unguento effuso in Christum perdiderat, 30. argenteos, id est septem cum dimidio florenos Brabanticos sive Belgicos, Christum vendendo reciperet. Liberalior ergo fuit Magdalena in Christo ungendo, quam Judas in prodendo. Vide hic quam vilis et sordida sit avaritia Quocirca Victor Antioch. *Cum discipuli,* inquit, *unguentum illud plus trecentis denariis divendi potuisse asserunt, quantum mulier illa in unguentum illud insumpserat, quantamque ex consequenti animi alacritatem et pietatem erga Christum declararit, nobis divinandum relinquunt.*

8. IN SEPULTURAM.] Syrus, *tamquam in sepulturam;* Arabicus, *ad sepeliendum me.*

11. GAVISI SUNT.] *Non solum quia ipsum sine tumultu comprehensuri erant opportune a Juda traditum, sed etiam quia a suis discipulis odio haberi inciperet,* ait Euthym.

13 OCCURRET VOBIS.] *Majestatem divinitatis adverte,* ait S. Ambros. in Lucæ cap. 22. vers. 8. *cum discipulis loquitur, et jam novit, quid alibi sit futurum.*

14. UBI EST REFECTIO MEA?] Id est locus refectionis meæ, sive refectorium meum in quo cum discipulis reficiar, et agno pascar. Græc. κατάλυμα, id est *diversorium;* Syrus, *domus habitationis;* Arabic. *locus in quo manducem pascha.*

15. STRATUM.] Instructum mensis, lectulis, sive toris, et tapetibus, frondibus insuper et floribus decoratum, omnique supellectili et ornatu ad celebrandum pascha paratum, ut nil desit nisi agni assatio, illatio et comestio. Græca, Syrus et Arabicus addunt ἕτοιμον, id est, *paratum.* Deus enim hanc mentem sternendi cœnaculum hero domus indiderat in gratiam Christi, ut ipse locum ad pascha celebrandum plane adornatum inveniret, ne moras pateretur instante vespera, qua assandus et comedendus erat agnus, cæteraque a Christo peragenda.

18. UNUS EX VOBIS TRADET ME.] Syrus, *unus ex vobis comedens mecum, ipse prodet me.*

GRATIAS AGENS.] Syrus, *gratias egit et benedixit.*

23. ET BIBERUNT EX ILLO OMNES] Scilicet postquam Christus calicem consecravit, dicens: *Hic est sanguis meus,* ut sequitur. Est ergo hic prolepsis sive anticipatio qua utitur Marcus, ut ostendat discipulos implesse præceptum Christi, quo jusserat, dicens· *Bibite ex eo omnes,* ut habet Matthæus cap 26 28

33. CŒPIT PAVERE ET TÆDERE.] Græce, ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν, id est, *expavescere et angi;* Arabicus, *contristari et pavere.*

36. ABBA PATER] Græce, ἀββᾶ ὁ πατήρ, ubi πατὴρ est nominativus, ut Marcus interpretetur nomen *Abba* Syriacum per Græcum πατήρ. q. d. Abba, quod græce dicitur πατήρ: aut potius nominativus ὁ πατὴρ accipitur pro vocativo ὦ πάτερ. Blandientis enim affectu, ex intimo cordis sensu Christus geminavit vocem *Abba,* id est pater. Unde Syrus habet *abba, abbi,* id est, *pater pater mi;* Arabicus, *o pater.* Imo S. August. l. 3. de Consensu Evang. c. 4. censet Christum hic syriace simul et græce locutum, ac præcise dixisse ἀββᾶ ὁ πατήρ, ut habet Marcus. Sic enim Apostolus ait: *In quo clamamus, Abba pater,* Rom. 8. 15 Galat. 4. 6. *Credendum est,* ait S. Augustinus, *Dominum dixisse Abba pater, ad intimandum sacramentum Ecclesiæ suæ ex Judæis et Gentibus congregandæ.* Et Scholiastes apud S Hieron. *Hebraice,* inquit, *et græce loquitur, quia non est distinctio Judæi et Græci.*

38. SPIRITUS QUIDEM PROMPTUS EST.] Syrus, *voluntarius et promptus.*

41 VENIT HORA.] Syrus, *advenit finis* (vitæ meæ) *venitque hora;* Arabicus, *præsens est finis, et venit hora.*

44. CAUTE.] Græce ἀσφαλῶς, id est secure, tute, certo; Arabicus, *timete de illo,* ne scilicet e manibus vestris elabatur, uti alias elapsus est.

47. UNUS AUTEM.] Scilicet Petrus: *Tacet nomen Petri Marcus,* ait Theophylactus, *ne videatur laudare præceptorem suum, Petrum, majoris pro Christo zeli.*

51. ADOLESCENS AUTEM QUIDAM SEQUEBATUR EUM, AMICTUS SINDONE SUPER NUDO, ET TENUERUNT EUM.] Id est, amictus linea vel lintea veste super nudo corpore: fuisse enim sindonem genus vestis lineæ corpori aptatæ; sed ita ut facile dorso injici et eximi posset instar tunicæ, patet ex voce *amictus,* et ex Polluce, qui sindonem vocat περιβόλαιον, id est, operimentum, amiculum, stragulum, velamen, pallium, operculum.

Quæres, quis fuit hic adolescens? S. Epiphan. hæresi 78. et S. Hier. (vel quisquis est auctor) in Psalm. 37. putant fuisse Jacobum fratrem Domini.

Secundo, Beda et Glossa hic, et S. Chrysost. in Ps. 13. et S. Ambros. in Ps. 36 et S. Gregor. 14 Moral. cap. 23. ac Baronius opinantur fuisse S Joannem: hic enim inter Apostolos erat adolescens et natu minimus. Verum non fuisse Joannem, nec Jacobum. nec aliquem ex Apostolis liquet ex eo, quod immediate præmisit Marcus v. 50. dicens: *Tunc discipuli* (Apostoli) *ejus relinquentes eum, omnes fugerunt.*

Tertio. Theophylactus, Euthymius et Victor censent. adolescentem hunc fuisse aliquem e domo Joannis Marci, in qua Christus comederat pascha.

Quarto, verisimilius Cajetan. in Jentaculis, et alii, conjectant adolescentem hunc fuisse filium vel servum villæ, horto, in quo orans captus est Christus, adjacentis, qui rumore et strepitu transeuntium satellitum Christum capientium excitatus, e lecto surgens accurrit, ut videret quid ageretur. Fuisse Christi fautorem vel discipulum, liquet ex eo quod ait Marcus, *Sequebatur eum:* unde et satellites *tenuerunt eum,* id est apprehensa veste tenere voluerunt. Verba enim Hebræorum activa sæpe inchoationem et conatum significant, non actum perfectum. Nam sequitur:

52. AT ILLE, RELICTA SINDONE, NUDUS PROFUGIT AB EIS.] Sicut Joseph, ait Scholiastes apud S Hieronym.

relicto pallio nudus de manibus impudicæ dominæ effugit, Genes. 39. 12.

Addit hoc Marcus, ut ex præpropera et violenta fuga hujus adolescentis liqueat, quanta fuerit circa Christum trepidatio, et quam nemo ausus fuerit apud Christum consistere, quamque grave fuerit Judæorum odium in Christum et furor, qui etiam tentarint adolescentem hunc alienum, Christum sequentem, invadere. Unde liquet, eos multo magis comprehensuros fuisse Apostolos, nisi ipsi illico aufugissent.

68 Et gallus cantavit.] Audi S. Chrysost. in Matth. 26. 70. *Significat Marcus, quia nec voce quidem galli in memoriam adductus, nec se a negatione retinuit.* Addit Chrysostomus: *Hoc solus Marcus scripsit, ita exquisite explicans et piam magistri ad discipulum curam, et imbecillitatem Petri. Unde maxime ipsum admirari debemus, quia non solum magistri delictum non occultavit, sed exquisitius etiam quam cæteri, hoc ipso quia discipulus erat, conscripsit.*

70. Nam et Galilæus es.] Id est, Galilæorum idiotismo loquens ostendis te esse Galilæum. Unde Græca et Syrus addunt, *Et locutio tua congruit* Galilæorum locutioni; Arabicus, *Et loquela tua similis est loquelæ eorum.*

72. Et cœpit flere.] Græce, ἐπιβαλὼν ἔκλαιε, hoc est ad verbum, *adjiciens flebat;* quod Primo, vertas, *cœpit flere;* Secundo, *adjecit flere*, id est magna vehementia cœpit flere, ait Theoph. Arabicus, *et convertit se ad lacrymas*, non in atrio coram Judæis, ne iis se proderet, sed ex eo egressus dum solus esset, ut patet Matth. cap. 26. vers. 75.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo. Christus a Pontificibus traditur Pilato, accusatur, Barabbæ posthabetur, flagellatur, spinis coronatur, illuditur. Secundo v. 21. in Golgotha crucifigitur inter duos latrones: vestes ejus sorte dividuntur: a prætereuntibus blasphematur, quin et a latronibus. Tertio, vers. 33. tenebræ totam terram operiunt, Jesus a patre se derelictum queritur ac clamans exspirat; unde Centurio ait, Vere hic homo Filius Dei erat. Quarto vers. 42. a Josepho sepelitur.

1 Et confestim mane consilium facientes summi sacerdotes, cum senioribus, et Scribis, et uni-
verso concilio, vincientes Jesum, duxerunt, et tradiderunt Pilato.
2. Et interrogavit eum
Pilatus: Tu es Rex Judæorum? At ille respondens, ait illi: Tu dicis.
3. Et accusabant eum
summi sacerdotes in multis.
4. Pilatus autem rursum interrogavit eum, dicens: Non respondes
quidquam? vide in quantis te accusant.
5. Jesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur
Pilatus.
6. Per diem autem festum solebat dimittere illis unum ex vinctis, quemcumque petiissent.
7. Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat
homicidium.
8. Et cum ascendisset turba, cœpit rogare, sicut semper faciebat illis.
9. Pilatus autem
respondit eis, et dixit: Vultis dimittam vobis regem Judæorum?
10. Sciebat enim quod per invidiam
tradidissent eum summi sacerdotes.
11. Pontifices autem concitaverunt turbam, ut magis Barabbam
dimitteret eis.
12. Pilatus autem iterum respondens, ait illis: Quid ergo vultis faciam regi Judæo-
rum?
13. At illi iterum clamaverunt: Crucifige eum.
14. Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali
fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum.
15. Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit
illis Barabbam, et tradidit Jesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur.
16. Milites autem duxerunt eum
in atrium prætorii, et convocant totam cohortem,
17. et induunt eum purpura, et imponunt ei ple-
ctentes spineam coronam.
18. Et cœperunt salutare eum: Ave, rex Judæorum.
19. Et percutiebant
caput ejus arundine: et conspuebant eum, et ponentes genua, adorabant eum.
20. Et postquam
illuserunt ei, exuerunt illum purpura, et induerunt eum vestimentis suis: et educunt illum ut cru-
cifigerent eum.
21. Et angariaverunt prætereuntem quempiam, Simonem Cyrenæum, venientem
de villa, patrem Alexandri et Rufi, ut tolleret crucem ejus.
22. Et perducunt illum in Golgotha
locum: quod est interpretatum Calvariæ locus.
23. Et dabant ei bibere myrrhatum vinum: et non
accepit.
24. Et crucifigentes eum, diviserunt vestimenta ejus, mittentes sortem super eis, quis
quid tolleret.
25. Erat autem hora tertia: et crucifixerunt eum.
26. Et erat titulus causæ ejus

**inscriptas: Rex Judæorum. 27. Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum a dextris, et alium a
sinistris ejus. 28. Et impleta est Scriptura, quæ dicit: Et cum iniquis reputatus est. 29. Et præter-
euntes blasphemabant eum, moventes capita sua, et dicentes: Vah! qui destruis templum Dei, et
in tribus diebus reædificas: 30. salvum fac temetipsum descendens de cruce. 31. Similiter et sum-
mi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest
salvum facere. 32. Christus rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus, et credamus. Et qui
cum eo crucifixi erant, conviciabantur ei. 33. Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt per totam
terram usque in horam nonam. 34. Et hora nona exclamavit Jesus voce magna, dicens: Eloi, Eloi,
lamma sabacthani? quod est interpretatum: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? 35. Et
quidam de circumstantibus audientes, dicebant: Ecce Eliam vocat. 36. Currens autem unus, et
implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si ve-
niat Elias ad deponendum eum. 37. Jesus autem emissa voce magna expiravit. 38. Et velum tem-
pli scissum est in duo, a summo usque deorsum. 39. Videns autem Centurio, qui ex adverso sta-
bat, quia sic clamans expirasset, ait: Vere hic homo Filius Dei erat. 40. Erant autem mulieres
de longe aspicientes: inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi minoris et Joseph mater,
et Salome: 41. et cum esset in Galilæa, sequebantur eum, et ministrabant ei, et aliæ multæ, quæ
simul cum eo ascenderant Hierosolymam. 42. Et cum jam sero esset factum (quia erat Parasce-
ve, quod est ante sabbatum) 43. venit Joseph ab Arimathæa nobilis decurio, qui et ipse erat ex-
spectans regnum Dei, et audacter introivit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. 44. Pilatus autem
mirabatur si jam obiisset. Et accersito centurione, interrogavit eum si jam mortuus esset. 45. Et
cum cognovisset a centurione, donavit corpus Joseph. 46. Joseph autem mercatus sindonem, et
deponens eum involvit sindone, et posuit eum in monumento, quod erat excisum de petra, et ad-
volvit lapidem ad ostium monumenti. 47. Maria autem Magdalene, et Maria Joseph, aspiciebant
ubi poneretur.**

25. Erat autem hora tertia: et crucifixerunt eum.] *Tertia,* non inchoans, sed finiens, ac desinens in sextam. Sexta enim hora crucifixum esse Christum, puta in meridie, patet ex ver. 33. Aliqui suspicantur esse mendum, et pro *tertia* ponendum esse *sexta.* Hebræi enim diem æque ac noctem in quatuor partes, sive horas, diviserant; scilicet primam, tertiam, sextam et nonam, quarum quælibet ternas nostrates horas complectebatur. Prima enim incipiebat ab ortu solis, durabatque tres horas, quibus finitis incipiebat tertia, ac totidem horis durabat, scilicet usque ad meridiem, quando inchoabat sexta et finiebatur tribus post meridiem horis, cum incipiebat nona, durabatque usque ad vesperam: incipiente ergo hora sexta crucifixus est Christus, inchoante vero nona mortuus. Hac de re plura dicam Joannis cap. 19. vers. 14.

28. Et cum iniquis reputatus est.] Hebraice. נמנה *nimma,* id est, numeratus, recensitus est. Vide dicta Isaiæ 53. 12. Causa fuit, quia Christus nostrum locum, numerum et censum in se recepit; nos autem eramus iniqui: ipse ergo cum iniquis accensus est, ut nos ex iniquis faceret æquos, justos et sanctos.

Quia erat parasceve, quod est ante sabbatum.] Græce, *quod est prosabbatum. Parasceve* idem est quod præparatio: unde sic vocabatur feria sexta, quia in ea præparabantur cibi et necessaria pro sabbato, quo operari non licebat; hinc vocatur ipsa *prosabbatum,* sive pridie sabbati, aut vigilia sabbati. *Antesabbatum* ergo unica est dictio respondens Græco προσαββατον.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus primo, apparet Magdalenæ cæterisque piis fœminis. Secundo, vers. 12. duobus discipulis euntibus in Emmaus. Tertio, vers. 14. undecim Apostolis, quos mittit per totum orbem evangelizatum, additque signa et miracula credentibus concedenda. Denique, vers. 19. in coelum ascendens sedet ad dexteram Dei.

1 Et cum transisset sabbatum, Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Salome emerunt aromata
ut venientes ungerent Jesum. 2. Et valde mane una sabbatorum, veniunt ad monumentum
orto jam sole. 3. Et dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumen-
ti? 4. Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. 5. Et introeuntes in
monumentum viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt.
6. Qui dicit illis: Nolite expavescere: Jesum quæritis Nazarenum, crucifixum: surrexit, non est hic,
ecce locus ubi posuerunt eum. 7 Sed ite, dicite discipulis ejus, et Petro, quia præcedet vos in
Galilæam: ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. 8. At illæ exeuntes, fugerunt de monumento: invase-
rat enim eas tremor et pavor: et nemini quidquam dixerunt: timebant enim. 9 Surgens autem ma-
ne, prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua ejecerat septem dæmonia. 10. Illa
vadens nuntiavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus et flentibus. 11. Et illi audientes quia vive-
ret, et visus esset ab ea, non crediderunt. 12. Post hæc autem duobus ex his ambulantibus osten-
sus est in alia effigie, euntibus in villam: 13. et illi euntes nuntiaverunt cæteris: nec illis crediderunt.
14. Novissime recumbentibus illis undecim apparuit: et exprobravit incredulitatem eorum et duri-
tiam cordis; quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. 15. Et dixit eis: Euntes in
mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ 16. Qui crediderit, et baptizatus fuerit,
salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. 17. Signa autem eos, qui crediderint, hæc
sequentur: In nomine meo dæmonia ejicient: linguis loquentur novis: 18. serpentes tollent: et si
mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, et bene habebunt. 19. Et
Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei.
20. Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante se-
quentibus signis.

1. Et cum transisset sabbatum] Puta inchoante nocte diei Dominicæ : *Post tristia sabbata felix irradiat dies*, ait Scholiastes apud S. Hieronymum.

Maria Jacobi.] Scilicet Minoris et Judæ mater, ut habet Arabicus, uxorque Cleophæ.

Et Salome] Uxor Zebedæi, mater Jacobi Majoris et Joannis Apostolorum.

Ut venientes ungerent Jesum.] Secundum consuetudinem Judæorum, ait Theoph. ut odoriferum maneret corpus, et conservaretur: aromata enim desiccant: non sapiebant enim dignitatem divinitatis Christi, nec resurrectionis ejusdem, sed amabant tenerrime Jesum, ut hominem et Prophetam, licet jam mortuum.

Tropologice, ungunt Jesum, qui ejus amore exercent opera pietatis, humilitatis, obedientiæ, patientiæ, ac præsertim misericordiæ et charitatis erga proximos, qui sunt membra Jesu mystica : quare hi merentur primi videre Jesum resurgentem, ut scilicet in ejus cognitione, gratia, meritis et gloria novo fervore quasi resurgendo roborentur, proficiant et perficiantur. Ita S. Gregorius et alii. Vide dicta, Matth c. 26. 7.

2. Una sabbatorum.] id est, prima sabbati, uti explicat v. 9. puta die dominica. Vide dicta, Matth. 28. vers 1.

Crucifixum: surrexit, non est hic.] *Non erubescit angelus crucem*, ait Theoph. *in hac enim salus hominum.* Addit Interlin. *Radix amara crucis evanuit, flos vitæ cum fructibus; qui jacuit in morte, surrexit in gloria.*

7. Ite, dicite discipulis.] *Mulieribus*, ait Interlin. *dicitur ut nuntient Apostolis, quia per mulierem* (Evam) *mors nuntiata est, per mulierem vita resurgens.*

Et Petro.] *Ut quem fœmina fecerat negare, fœmina faceret confiteri,* ait Druthmarus. Addit Scholiastes apud S. Hier. Petrum præ cæteris nominari, *qui se indignum judicavit discipulatu, quod ter Dominum negasset magistrum; sed peccata præterita non nocent, quando non placent* Et S. Gregor. hom. 21. in Evang. *Si angelus Petrum non nominasset, venire inter discipulos non auderet: vocatur ergo*

ex nomine, ne desperet ex negatione Cætera exposui Matth. 28. 1. et seq.

8. INVASERAT ENIM EAS TREMOR, CORPORIS; ET PAVOR; animi] Græce ἔκστασις, id est, *stupor*, ait Theophyl. *in spectaculo angeli, et in horrore resurrectionis.* Vere hic stupor mixtus erat ingenti gaudio: stupebant enim et gaudebant se tam mira et jucunda audire, scilicet Jesum dilectum suum a morte resurrexisse. Id patet ex Matth. cap. 28. v. 8.

TIMEBANT ENIM] Non solum ob visionem angelorum, sed etiam *propter Judæos*, ait Euthym. *ne conspectæ viderentur ipsæ furari Jesum: ne ipsas occiderent, audito quod Christi prædicarent resurrectionem*, ut paulo post Magdalenam, Martham et Lazarum cum sociis navi sine velo et remis imposuerunt, ad certum omnium exitium, nisi Deus eos salvos Massiliam perduxisset.

9. PRIMA SABBATI.] Id est prima die post sabbatum, puta Dominica.

MAGDALENE, DE QUA EJECERAT SEPTEM DÆMONIA] Lucæ 8. 2. Addit hoc Marcus, ut ostendat vim pœnitentiæ et amoris, per quem Magdalena peccatrix ita exarsit, ut prima meruerit videre Christum resurgentem; ut ex ea discant peccatores, non desperare, sed vehementer amare: sic enim Sanctos innocentes in gratia et gloria superabunt. Ita Beda: *Quia ubi superabundavit peccatum, superabundavit et gratia*, Rom. 5. Addit Beda: *Mulier* (Eva) *culpæ inductrix: quæ primo mortem gustavit, primo resurrectionem vidit* (in Magdalena) *ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret.* Porro *septem dæmonia*, sunt septem vitia capitalia septem virtutibus primariis contraria, quibus præsident dæmones. Ita S. Greg. Theophyl. et alii. Hanc Christi apparitionem Magdalenæ factam fuse enarrat Joan. 20. 11. Vide dicta Lucæ 8. 2.

12. POST HÆC AUTEM DUOBUS EX HIS (discipulis) AMBULANTIBUS, OSTENSUS EST IN ALIA EFFIGIE (Arabicus, *veste*, scilicet peregrini) EUNTIBUS IN VILLAM.] Arabicus, *in castellum*; græce, *in agrum*, id est in domum ruri sitam in Emmaus: nam, ut ait S. August. de Consensu Evangel. *Agri nomine non castella tantum, verum etiam municipia et coloniæ solent vocari extra civitatem, quæ caput et quasi mater est cæterarum.* Hi ergo discipuli ex urbe Hierosolyma ibant rus, puta in pagum vicinum Emmaus, qui postea a Romanis in monumentum victoriæ de subacta Hierosolyma, factus est civitas insignis, dicta Nicopolis. Ita Adrichom. et alii. Hæc Christi apparitio est eadem cum illa, quam narrat Lucas 24. 13. ut patet ex circumstantiis, quæ utrobique sunt eædem. Ita communiter Interpretes. Solus fere Euthym. putat esse diversam ab illa Lucæ, eo quod Marcus subdat, Apostolos eis nuntiantibus Christum resurrexisse, non credidisse; cum Lucas contrarium, scilicet credidisse insinuet. Verum facilis est responsio, aliquos credidisse, alios non credidisse: vel, ut Theophyl. Apostolos credidisse, sed alios discipulos non credidisse.

13. NEC ILLIS CREDIDERUNT.] Dei permissione et providentia id factum. Hæc enim eorum incredulitas *non tam eorum infirmitas, quam nostra futura firmitas fuit*, ait Greg. hom. 29. in Evang. *Ipsa nam que resurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monstrata est: quæ dum nos legentes agnoscimus, quid aliud quam de illorum dubitatione solidamur?*

14. NOVISSIME DECUMBENTIBUS (ad mensam) ILLIS UNDECIM APPARUIT.] *Novissime*, græce. ὕστερον, id est postea, deinde, postremo: fuit enim hæc ultima Christi apparitio facta ipso die Paschatis, sive resurrectionis, cum vespere apparuit undecim Apostolis: has enim solas illo die factas commemorat hic Marcus, reliquas vero posterius factas omittit. Dices: Tunc non apparuit undecim Apostolis, sed decem dumtaxat: aberat enim Thomas. Quocirca Maldon. hanc apparitionem censet esse illam quæ octavo post die facta est, præsente jam Thoma. Verum dico undecim hic vocari, licet absens esset Thomas qui erat undecimus, quia collegium Apostol. post Judæ proditionem et suspendium, redactum erat ad undecim, quare *undecim* vocantur, licet unus Thomas desit. Sic decem viri dicuntur congregati, etiamsi unus vel alter absit. Simile est in Luca cap. 24. 33. Ita Beda et S. Augus. lib 3. de Consensu Evang. cap. 25.

RECUMBENTIBUS.] Hinc colligit S. Bernardus serm. de Ascensione Domini, observans: *Multam*, inquit, *fiduciam præstat quod libentius adsit orationi incumbentibus, quando ne recumbentibus quidem dignatur adesse.*

NON CREDIDERUNT.] S. Hieron lib. 2. Contra Pelag. scribit post hæc verba, in quibusdam Græcis codicibus ista addit: *Et illi satisfaciebant dicentes: Sæculum istud iniquitatis substantia est, quæ non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem: idcirco jam nunc revela justitiam tuam.*

Verum Ecclesia hæc omnia resecuit: olent enim hæresim Manichæi aut Montani.

EXPROBRAVIT INCREDULITATEM] Syrus, *exiguam fidem;* Arabicus, *exprobravit eos propter parvitatem fidei eorum.*

15. ET DIXIT EIS: EUNTES IN MUNDUM UNIVERSUM, PRÆDICATE EVANGELIUM OMNI CREATURÆ.] *Et dixit*, non ipso die Paschatis, cum recumbentibus undecim apparuit, sed postea cum in monte Galilææ se iis aliisque videndum exhibuit, ut habet Matth. cap. 28. 16. et seq. Vel certo hoc maximum evangelizandi munus propriumque Apostolis, eis sæpius Christus injunxit, ut ipso die Paschatis illud eis primo insinuarit, ut innuit Lucas cap. 24. 47. deinde in monte Galilææ iteravit, ac ultimo die ascendens in cœlum confirmarit.

IN MUNDUM UNIVERSUM.] q. d. Non in sola Judæa, uti hactenus fecistis, et uti olim vobis jussi Matth. 10. 5. sed passim per totum mundum evangelizate. Nam non videtur verisimile, quod pauci Apostoli per se totum orbem lustrarint et converterint, præsertim quia in America nuper inventa, nulla fidei Christianæ reperta sunt vestigia.

OMNI CREATURÆ] Id est, omnibus gentibus, ut habet Matth. 28. 19. Est synecdoche: nam genus appropriatur nobilissimæ speciei, puta creatura homini. Homo enim est nobilissima creatura, ad ipsius Dei creatoris imaginem creata.

16. QUI CREDIDERIT, ET BAPTIZATUS FUERIT, SALVUS ERIT: QUI VERO NON CREDIDERIT, CONDEMNABITUR.] Hac Christi sententia ad suam hæresim abutuntur: Primo, Lutherani, ut probent fidem solam sufficere ad salutem, nec requiri bona opera. Verum respondeo,

Sensus Christi est, ut recte annotarunt Euthym. Theophylactus et alii: *Qui crediderit*, etc. q. d. Qui credendo in Christum, ejusque baptismum suscipiendo, a peccatis ablutus, et gratia Dei imbutus, sanctificatus fuerit, hic salvus erit, subaudi, si ita moriatur, si in isto statu gratiæ et sanctitatis decedat, si gratiam Dei usque ad mortem retineat, nec per peccatum aliquod deperdat. Retinere autem gratiam hanc baptizatus nequit, si bona opera non faciat quæ lex Christi præcepit. Adde, nomine credulitatis, sive fidei et baptismi, velut principiorum maxime necessariorum, et quæ initio Ecclesiæ maxime Gentilibus inculcari debebant, subintelligi reliqua omnia inde consequentia, ac in eis velut in radice latentia, uti sunt spes, charitas, bona opera, etc. uti fuse ostendi proœmio in S. Paulum. Vide S. August. lib. de Fide et Operibus.

Secundo, Anabaptistæ ex hac Christi gnome inferunt non esse baptizandos parvulos, eo quod credere nequeant. Sed respondeo, Christum loqui de adultis: hi enim soli credere possunt; et adultos solos omnia præcedentia Christi verba denotant. Parvulos enim esse baptizandos liquet ex perpetua traditione, et praxi Ecclesiæ, ac ex illo Joan 3 5. *Amen, amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei.*

Addit, S. August. idque variis locis iterat, hæc verba Christi ad parvulos quoque suo modo pertinere, eo quod illi sicut aliena voluntate Adæ peccaverunt, et peccatum originale contraxerunt, sic pariter aliena fide Ecclesiæ, et parentum vel offerentium credant.

Tertio, Calvinistæ ex hisce Christi verbis colligunt baptismum non esse ad salutem necessarium, sed sufficere solam fidem: quia de ea sola, inquiunt, Christus subjicit· *Qui vero non crediderit, condemnabitur.* Resp. Sub. τo *crediderit*, id est, sub fide intelligi baptismum, qui est sacramentum fidei, et cætera omnia quæ ex fide nascuntur et sequuntur, uti paulo ante dixi. Marcus enim brevitati studens, ex iis quæ immediate ante dixerat, lectori relinquit subintelligendum τo *aut non fuerit baptizatus*: alioqui enim non constat antithesis, estque mutila et imperfecta: ut enim perfecta sit sic dicendum: *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, aut non fuerit baptizatus, condemnabitur*. Nam baptismum requiri ad salutem, patet ex verbis Christi Joan. 3. 5. jam citatis.

18. SERPENTES TOLLENT.] Ex locis quæ illi infestabant, et, ut ait Euthym *delebunt, occident, aut etiam in manibus absque periculo tenebunt*, uti Paulus tenuit viperam, Actor. 28 v. 3. et seq. Unde A abic. vertit, *tollent manibus suis serpentes*.

ET SI MORTIFERUM QUID BIBERINT, NON EIS NOCEBIT.] Ut bibant venenum illæsi, uti Apostoli et Sancti plures fecerunt.

SUPER ÆGROS MANUS IMPONENT, ET BENE HABEBUNT.] Nota, hæc signa fuisse necessaria in primitiva Ecclesia, ad probandam et firmandam Christi fidem; unde tunc omnes fere Christiani faciebant miracula, saltem aliqua, v. g. ut dæmones ab energumenis depellerent, ut patet ex Justino Dialog. contra Tryphon. Tertull. in Apolog Lactantio, et aliis: plerique etiam in Baptismo tunc accipiebant donum linguarum, ut patet Actor. 10. v 46. et cap. 19. v. 6.

Mystice. S Bernardus, serm. 1. de Ascens *Primum*, ait, *opus fidei per dilectionem operantis, cordis compunctio est, in qua sine dubio ejiciuntur dæmonia, cum eradicantur e corde peccata Exinde qui in Christum credunt, linguis loquuntur novis, cum jam recedunt vetera de ore eorum, nec de cætero vetusta protoparentum lingua loquuntur, declinantium in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis: ubi vero compunctione cordis, et oris confessione priora sunt deleta peccata, ne recidivum patiantur, et jam sint posteriora pejora prioribus, serpentes tollant necesse est, id est, ut venenatas suggestiones extinguant*, etc. *Si mortiferum quid biberint, non eis nocebit*, id est, cum senserint stimulos concupiscentiæ, nolent consentire. *Super ægros manus imponent, et bene habebunt*, id est, ægras affectiones bonis operibus *operient, et hoc remedio curabuntur.*

Paulo aliter S. Gregorius homil. 29 in Evang *Fideles quique, ait, qui jam vitæ veteris sæcularia verba derelinquunt, sancta autem mysteria insonant, conditoris sui laudes et potentiam quantum prævalent, narrant, quid aliud faciunt, nisi novis linguis loquuntur? qui dum bonis suis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, serpentes tollunt; et dum pestiferas suasiones audiunt, sed tamen ad operationem pravam minime pertrahuntur, mortiferum quidem est quod bibunt, sed non eis nocebit. Qui quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, dum eis tota virtute concurrunt, et exemplo suæ operationis illorum vitam roborant, qui in propria actione titubant; quid aliud faciunt, nisi super ægros manus imponunt, ut bene habeant? Quæ nimirum miracula tanto majora sunt, quanto spiritalia: tanto majora sunt, quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur.*

19. ASSUMPTUS EST IN CŒLUM.] A sua divinitate mediante dote agilitatis, ab ea corpori indita, quadragesima die a resurrectione, puta in festo Ascensionis. De ascensione Christi fuse egi Act. 1. vers 9.

SEDET A DEXTRIS DEI.] Qua ratione sedeat, multis explicui, Coloss. 3. v. 1.

O regnum beatitudinis sempiternæ, ubi juventus numquam senescit, ubi decor numquam pallescit, ubi amor numquam tepescit, ubi sanitas numquam marcessit, ubi gaudium numquam decrescit, ubi vita terminum nescit! (S. August. in Sililoq. cap. 35)

CORNELIUS A LAPIDE

COMMENTARII

IN

S. LUCÆ

EVANGELIUM.

COMMENTARIUS
IN
EVANGELIUM S. LUCÆ.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM
SECUNDUM LUCAM.

Hoc est, sancta Historia Evangelica de dictis et factis Jesu, a Luca descripta. Arabicus: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, Dei unius, Evangelium Patris excellentis, Lucæ Evangelistæ. Apertio Evangelii gloriosi.* Syrus: *In nomine Domini Deique nostri Jeschua Meschicho, sigillamus Evangelium, sacrosanctum nuntium Lucæ Evangelistæ, quod locutus est, et annuntiavit Jonice* (græce) *in Alexandria magna.* Ex hac diversitate liquet, quod hic titulus, sive hæc inscriptio huic Evangelio præfixa sit, non a Luca, sed ab Ecclesia, quæ ita pariter inscripsit aliud Evangelium secundum Matthæum, aliud secundum Joannem, aliud secundum Marcum; imo quoad fidem frustra addita fuisset ab ipso Luca, nisi Ecclesia illam illius genuinam esse, non supposititiam declarasset et tradidisset, quod Nota pro Traditionibus contra hæreticos. Cur enim Evangelium Lucæ inscriptum, habendum sit verum ipsius Lucæ; Evangelium autem Mathiæ et Thomæ inscriptum, non sit habendum ipsius Mathiæ et Thomæ; rursum cur Evangelium Lucæ potius sit canonicum, quam Apellis aut Basilidis Evangelium, alia ratio reddi non potest, quam probatio, declaratio et traditio Ecclesiæ: non enim hoc ideo. quod in sacris litteris scriptum sit, sed quia ab Ecclesia ita traditum est, credimus: v. g. non credimus hoc esse Evangelium Lucæ, esseque canonicum, quia id ipsum scripsit Lucas; sed quia id tradit et docet Ecclesia: licet enim isti Evangelio, uti et aliis sua constet auctoritas, tamen illa nobis non liquet nisi ex declaratione Ecclesiæ. Idem a pari dicendum est de sensu Scripturæ. Sensus enim Scripturæ genuinus non est is, qui mihi aut tibi videtur esse talis (sic enim incertus et dubius esset; alium enim sensum affert Calvinus, alium Lutherus, alium alii) sed is quem docet et tradit Ecclesia. cujus sicut est tradere, quæ sit vera S. Scriptura, ita est et tradere quis illius germanus sit sensus. S. Scriptura enim non in cortice litterarum aut verborum, sed in genuino eorum sensu consistit. Ita Trident. sess. 4. et passim Patres, ac nominatim Tertullian. lib. 4. contra Marcion. cap. 5. Vide dicta Matth 1. vers. 1.

Nota Primo, Matthæus primus in Judæa Hebræis scripsit Evangelium hebraice: secundus Marcus in Italia Romanis græce et latine: tertius Lucas Græcis in Græcia græce: quartus Joannes græce: sed Lucas elegantius, utpote græce apprime peritus. Audi S. Hier. epist. 103. ad Paulinum: *Matthæus, Marcus, Lucas, et Joannes, quadriga Domini et verum Cherubim, quod interpretatur scientiæ multitudo; per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos et in sublime tendentes, terga pennata, et ubique volitantia. Tenent se mutuo sibique perplexi sunt, et quasi rota in rota volvuntur, et pergunt quocumque eos flatus Sancti Spiritus perduxerit.*

Porro inter quatuor Cherubinorum facies, sive effigies, tertia bovis tribuitur Lucæ; tum quia ipsa incipit a sacerdotio Zachariæ, cujus præcipua victima erat bos, tum quia ipse bovis labores in Evangelio subiit, ac crucis mortificationem jugiter in suo corpore pro Christi nominis honore portavit, uti de eo canit Ecclesia. Vide dicta Apoc. 4. 7. et Ezech. 1. 10.

Nota Secundo. Lucam scripsisse Evangelium contra quosdam oscitantes, imperitos, forte etiam falsos Evangelistas. qui in Syria vel Græcia Evangelium imperfecte, forte etiam mendaciter conscripserant, ut ipse Lucas initio Proœmii sui insinuat. Ita Orig. S. Ambr. Theoph. hic, et S. Epiph. hæres. 51. qui tamen cum addit, Lucam scripsisse contra Cerinthum et Merintum, non videtur dicere verum: nam hi duo. æque ac Basilides, et posteriores et juniores fuere Luca, ut satis colligitur ex Euseb. l. 3. Hist c. 32. Verisimilius Theoph. et Beda censent, Lucam scripsisse suum Evangelium contra apocrypha aliorum Evangelia, qualia fuere quæ nomine Thomæ, Mathiæ et Apostolorum duodecim circumferebantur.

Nota Tertio. Lucam non fuisse ex septuaginta duobus Christi discipulis, uti ex Origene opinantur Euthymius, et S. Greg. præfat. in Job c. 1. nec enim Lucas vidit Christum in carne, sed quæ a Paulo et Apostolis audivit de Christo conscripsit, ut ipse ait cap. 1. v 2. Unde passim Patres Lucam vocant discipulum Apostolorum; ac nominatim Pauli comes assiduus fuit Lucas Ita S. Hieron. in cap. 65. Isaiæ, et Præfat. in Matth. ubi sic ait: *Tertius* (Evangelista) *Lucas medicus, natione Syrus, Antiochensis, cujus laus in Evangelio, qui et ipse discipulus Apostoli Pauli, in Achaiæ Bœotiæque partibus volumen condidit, quædam altius repetens, et ut ipse in proœmio confitetur, audita magis quam visa describens.* Idem tradit Irænous l. 1. 20. et Theod. Præf. in Vitas SS. Patrum, Baronius, et alii. Imo Tertull. l. 4. contra Marcion. c. 5. Evangelium hoc non tam Lucæ quam Pauli esse censet, quod ex Pauli ore illud scripserit Lucas, sicut

Marcus ex ore Petri; sic enim ait: *Licet et Marcus quod edidit, Petri affirmetur, cujus interpres Marcus. Nam et Lucæ Digestum* (Evangelium) *Paulo ascribere solent: cœpit magistrorum videri, quæ discipuli promulgarint.*

Porro S. Hieron. docet Lucam in Evangeliis et Actis agere medicum animarum, sicut prius egerat corporum: sic enim ait ep. 103. ad Paulinum: *Si noverimus scriptorem eorum esse Lucam medicum, cujus laus est in Evangelio; animadvertemus pariter omnia verba illius animæ languentis esse medicinam.* Idem in epist. ad Philom. *Lucas medicus Evangelium et Actus Apostolorum Ecclesiis derelinquens, quomodo Apostoli de piscatoribus piscium, piscatores hominum facti sunt: ita de medico corporum, in medicum est versus animarum. Cujus liber quotiescumque legitur in Ecclesiis, toties ejus medicina non cessat.*

Nota Quarto, Baronius censent Lucam scripsisse in comitatu Pauli, anno Christi 58. ex eo quod S. Hieron. dicat Lucam scripsisse in Achaia et Bœotia, ubi illo anno erat Paulus. Alii tamen citius a Luca scriptum Evangelium autumant, idque omnino dicendum est, si assentiamur S. Hieron. lib. de Script. Eccles. in Luca; Tertulliano lib 4. contra Marcion. cap. 5. Primasio, Anselmo et aliis in 2. Corinth. 8. v. 18. Paulum ibidem per fratrem *cujus laus est in Evangelio*, intelligere Lucam, quod et diserte asserit S Ignatius, S. Lucæ concivis et quasi coætaneus, qui sic scribit ad Ephesios: *Ut testatur Lucas, cujus laus est in Evangelio.* Nam epist. 2. ad Cor. a Paulo scripta est anno Christi 58. quare si tum laus Lucæ erat in Evangelio, necessum est dicere illud jam ante fuisse evulgatum. Quocirca Euthymius, et Theophyl procemio in Lucam, aiunt Lucam scripsisse 15. annis post Ascensionem Christi; puta anno Christi 49. Sed tunc Lucas necdum adhæserat Paulo: ei enim adhæsit Troade, anno Christi 51 uti ex Actis Apostolorum c. 16. 10. recte colligit Baronius. Videtur ergo Lucas scripsisse Evangelium post annum Christi 51. sed aliquot annis ante annum Christi 58. illo enim jam vulgatum erat et celebre, ut ait Paulus.

Nota Quinto. Luc. postquam adhæsit S. Paulo, aliquot annis abfuit ab eo, alio amandatus (uti ostendi Act. 16. v. 10.) usque dum Paulus perambulando varias regiones rediit in Græciam navigaturus in Syriam, indeque Romam, Act. 20. 3. tunc enim Paulus inter alios socios hujus itineris, qui illo versu nominantur, assumpsit et Lucam, uti ibi significat Lucas v 5. et 15. inde ergo Lucas assiduus fuit comes S. Pauli, usque ad prima vincula, quæ Paulus Romæ subiit anno Neronis secundo: quare ibi Lucas finit Acta Apostolorum, præsertim Pauli. Inde teste S Epiphanio Lucas discedens a Paulo adhuc vincto profectus in Dalmatiam, Galliam, Italiam, Macedoniam, ubique prædicavit Evangelium, ac tandem apud Pataras urbem Achaiæ anno ætatis 84 illustri martyrio coronatus in cœlos abiit, anno Christi 61 Neronis 5. S Petri Romæ sedentis anno 17. uti ex S Nazianz Paulin Gaudent. Glyca, Niceph. et aliis docet Baron. anno Christi jam dicto.

Denique quis, qualis, quantus fuerit Lucas, fuse declaravi procemio in Acta Apostolorum in eorum argumento, ubi dixi Lucam eumdem videri cum Lucio, quem Paulus suum cognatum vocat Rom. 16. v. 21. Idem tamen diversus videtur a Lucio Cyrenensi, de quo Actor. 13. Nam Luc fuit Antiochensis, non Cyrenensis. Rursus Martyrologium Roman. die 22. Aprilis ait Lucium hunc fuisse e primis Christi discipulis, quod Lucæ non convenit.

Nota Sexto. Causa cur post Matthæum et Marcum Lucas scripserit evangelium fuit duplex: Prior, ut confutaret pseudo evangelistas in Syria et Græcia jam suborientes, uti dixi not. 2 Posterior, quod ipse destinarit prosequi et scribere dicta et facta Christi ab aliis Evangelistis prætermissa; ac præsertim ejus infantiam et pueritiam, ejusque præcursoris Joannis Baptistæ annuntiationem, conceptionem, nativitatem, præsepe, fascias, pastores, circumcisionem, præsentationem in templo, inventionem inter doctores; S. Magdalenæ, Zachæi, et unius e duobus in cruce latronibus conversionem, apparitionem Christi factam duobus discipulis in Emmaus, parabolas Pharisæi et Publicani, Samaritani, ovis errantis, drachmæ perditæ, filii prodigi, Lazari. et divitis epulonis, et similium, quæ Christi misericordiam et pietatem in peccatores et miseros commendant. Vide S. Irenæum lib. 3. c. 14. singula recensentem. Ad hæc Lucas plenius quam cæteri enarrat passionem, resurrectionem et ascensionem Christi

Denique B Petrus Damiani serm. de S. Matthæo: *Lucas*, ait, *proprium modum et ordinem tenet, dum sacerdotalem Domini stirpem describit, atque personam, et sic per totam styli sui seriem in hac intentione perdurat, ut diversa circa templum et sacerdotes usque ad finem Evangelii non omittat, etc. Mediator quippe Dei et hominum secundum humanam naturam, unus idemque rex esse voluit, et sacerdos, ut per vires nos regalis apicis regeret, et per sacerdotis officium expiaret. Hæ siquidem duæ personæ in figura Christi specialiter sunt a Patribus commendatæ; cui principaliter ac singulari prærogativa dedit Deus sedem David patris ejus, ut regni ejus non esset finis, et ut sacerdos esset secundum ordinem Melchisedech.*

Rursus S. Anselmus in c. 4. ad Colos. duas habet rationes, cur Luc. plusquam alii de Christi misericordia loquatur. Una est: *Lucas*, ait, *primo fuit medicus corporum, deinde conversus ad Christum factus est medicus animarum. Inde est quod plus quam alii Evangelistæ loquatur de misericordiis Redemptoris, per quas languores peccatorum ab animabus pelluntur.* Secundam rationem his verbis declarat: *Et sacerdotis personam in Christo describit, intervenientis pro peccatis totius mundi.*

Demum viginti quinque privilegia S. Lucæ concessa, recenset noster Joan. de la Haye, in apparatu Evang. c. 68. ubi inter alia ex S. Hier. Beda et Adone tradit S. Lucam peccatum mortale numquam commisisse, et tamen austeram in mortificatione continua egisse vitam: item S Lucam perpetuo virginitatem conservasse, ideoque B. Virgini fuisse dilectum præ cæteris.

Commentati sunt in Lucam peculiariter sanctus Ambrosius et Titus Bostrensis Tertullian. etiam toto libro contra Marcionem. qui Evangelium Lucæ, sed adulteratum, suum esse dictitabat, multa ex eo pertractat et explicat Scripsit quoque fuse et exacte in prima duodecim Lucæ capita Cardinalis Toletus.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, LUCAS HIC DESCRIBIT CONCEPTUM JOANNIS BAPTISTÆ, NUNTIANTE ARCHANGELO GABRIELE; DEINDE CHRISTI EX SPIRITU SANCTO VERS. 26. SECUNDO, B. MARIÆ VISITATIONEM ET SALUTATIONEM ELISABETHÆ, PER QUAM JOANNES IN UTERO MATRIS GAUDIO EXILIIT, ELISABETH PROPHETAVIT, B. MARIA CECINIT MAGNIFICAT. TERTIO, VERS. 57. NATIVITATEM S. JOANNIS, IN QUA ZACHARIAS PATER MUTUS LOQUELAM RECEPIT, AC CECINIT: BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL, ETC. IN QUO MULTA ET MAGNA DE CHRISTO ET JOANNE PROPHETAVIT.

1 QUONIAM quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, re-
rum: 2. sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis:
3. visum est et mihi assecuto, omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, opti-
me Theophile, 4. ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem. 5. Fuit in die-
bus Herodis, regis Judææ, sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia, et uxor illius de fi-
liabus Aaron, et nomen ejus Elisabeth. 6. Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omni-
bus mandatis, et justificationibus Domini sine querela; 7. et non erat illis filius, eo quod esset
Elisabeth sterilis, et ambo processissent in diebus suis. 8. Factum est autem, cum sacerdotio fun-
geretur, in ordine vicis suæ, ante Deum, 9. secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut in-
censum poneret, ingressus in templum Domini: 10. et omnis multitudo populi erat orans foris hora
incensi. 11. Apparuit autem illi angelus Domini, stans a dextris altaris incensi. 12. Et Zacharias
turbatus est videns, et timor irruit super eum. 13. Ait autem ad illum angelus: Ne timeas, Za-
charia, quoniam exaudita est deprecatio tua: et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, et vocabis
nomen ejus Joannem. 14. Et erit gaudium tibi, et exultatio, et multi in nativitate ejus gaudebunt:
15. erit enim magnus coram Domino: et vinum et siceram non bibet, et Spiritu Sancto replebitur
adhuc ex utero matris suæ: 16. et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum:
17. et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ: ut convertat corda patrum in filios, et
incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam. 18. Et dixit Zacharias ad
angelum: Unde hoc sciam? ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis. 19. Et re-
spondens angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum: et missus sum loqui ad te, et
hæc tibi evangelizare. 20. Et ecce eris tacens, et non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant,
pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. 21. Et erat plebs expe-
ctans Zachariam: et mirabantur quod tardaret ipse in templo. 22. Egressus autem non poterat
loqui ad illos, et cognoverunt quod visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, et per-
mansit mutus. 23. Et factum est, ut impleti sunt dies officii ejus, abiit in domum suam: 24. post
hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus, et occultabat se mensibus quinque, dicens: 25. Quia
sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines. 26. In
mense autem sexto, missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth,
27. ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph. de domo David, et nomen Virginis
Maria. 28. Et ingressus angelus ad eam, dixit: Ave, gratia plena: Dominus tecum: benedicta tu in
mulieribus. 29. Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus, et cogitabat qualis esset ista sa-
lutatio. 30. Et ait angelus ei: Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum: 31. ecce con-
cipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. 32. Hic erit magnus, et Filius Al-

tissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus: et regnabit in domo Jacob in æternum, 33. et regni ejus non erit finis. 34. Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? 35. Et respondens angelus, dixit ei: Spiritus Sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. 36. Et ecce Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua: et hic mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis: 37. quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. 38. Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa angelus. 39. Exurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda: 40. et intravit in domum Zachariæ, et salutavit Elisabeth. 41. Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus, et repleta est Spiritu Sancto Elisabeth: 42. et exclamavit voce magna et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. 43. Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me? 44. Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo. 45. Et beata, quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi a Domino. 46. Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum: 47. et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. 48. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. 49. Quia fecit mihi magna qui potens est: et sanctum nomen ejus. 50. Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. 51. Fecit potentiam in brachio suo: dispersit superbos mente cordis sui. 52. Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles. 53. Esurientes implevit bonis: et divites dimisit inanes. 54. Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ. 55. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham et semini ejus in sæcula. 56. Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus: et reversa est in domum suam. 57. Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium. 58. Et audierunt vicini et cognati ejus, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, et congratulabantur ei. 59. Et factum est in die octavo, venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zachariam. 60. Et respondens mater ejus, dixit: Nequaquam, sed vocabitur Joannes. 61. Et dixerunt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine. 62. Innuebant autem patri ejus, quem vellet vocari eum. 63. Et postulans pugillarem scripsit dicens: Joannes est nomen ejus. Et mirati sunt universi. 64. Apertum est autem illico os ejus, et lingua ejus, et loquebatur benedicens Deum. 65. Et factus est timor super omnes vicinos eorum: et super omnia montana Judææ divulgabantur omnia verba hæc: 66. et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: Quis, putas, puer iste erit? Et enim manus Domini erat cum illo. 67. Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu Sancto: et prophetavit, dicens: 68. Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ. 69. Et erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui. 70. Sicut locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt, prophetarum ejus. 71. Salutem ex inimicis nostris, et de manu omnium qui oderunt nos: 72. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, et memorari testamenti sui sancti. 73. Jusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis: 74. Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati serviamus illi: 75. In sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris. 76. Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus: 77. Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum: 78. Per viscera misericordiæ Dei nostri: in quibus visitavit nos, oriens ex alto: 79. Illuminare his, qui in tenebris, et in umbra mortis sedent: ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. 80. Puer autem crescebat; et confortabatur spiritu: et erat in desertis usque in diem ostensionis suæ ad Israel.

1. Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis (Christianis) completæ sunt, rerum.] De Christo, Christique Ecclesia, ac Christianorum origine ac progressu. *Multi.* Maldonatus censet hic denotari Matthæum et Marcum Evangelistas. Verum hi sunt pauci, non multi, tantumque duo. Quare Lucas videtur hic sugillare Evangelia apocrypha, quæ nomine Mathiæ, Thomæ et aliorum Apostolorum, item Nicodemi, Nazaræorum, Ægyptiorum, Hebræorum circumferebantur, uti dixi in Proœmio.

Completæ sunt.] Græce πεπληροφορημένων, quæ vox duo significat: Primo, *impletæ*, vel *completæ sunt.* Secundo, *certo compertæ sunt*, uti vertit S. Ambrosius, Theophyl. Euthymius et recentiores hic. Unde

Syrus vertit, *in quibus nos contenti acquievimus*; Vatabl. *de certo compertis*. Audi S. Ambrosium: *Fundatus in petra, et qui omnem fidei sumpserit plenitudinem firmamentumque constantiæ, recte dicit, Quæ in nobis sunt rerum.*

2 SICUT TRADIDERUNT NOBIS, QUI AB INITIO IPSI VIDERUNT. ET MINISTRI FUERUNT SERMONIS.] Græce eleganter et nervose, αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου id est, *qui fuerunt oculares spectatores et ministri verbi*, vel sermonis: quod Primo de Christo accipias: ipse enim est Verbum Patris æterni, q. d. Sicut tradiderunt nobis Apostoli, qui Christum ipsum viderunt, illique ministrarunt Secundo, de communi sermone et prædicatione. q. d. Sicut tradiderunt qui viderunt gesta Christi, et ab eo missi ministrarunt ipsi in sermone et prædicatione Evangelii, atque, ut ait Titus, *qui doctrinæ quam Salvator proseminaverat subservierunt*. Hoc est, quod ait Joannes epist. 1. cap. 1. v. 1 *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, quod*, inquam, *vidimus et audivimus, annuntiamus vobis*. Priorem sensum offert S Hieronymus præfatione in Matth. posteriorem cæteri, qui et priore planior ac simplicior est, etsi eodem uterque tandem redeat.

3 VISUM EST ET MIHI ASSECUTO (græce παρηκολουθηκότι, id est assectato et studiose investiganti, ideoque assecuto Aliter Syrus. *qui fuerim impense proximus illis*) OMNIA A PRINCIPIO DILIGENTER, EX ORDINE. græce, καθεξῆς, id est. Primo. *deinceps*: Secundo, *distincte ex ordine*, scilicet ut primo describam Christi conceptum. deinde nativitatem, mox vitam, demum mortem et resurrectionem, TIBI SCRIBERE, OPTIME (Syrus, *victoriosissime*) THEOPHILE.] Theophilus hic. ad quem Lucas scripsit Evangelium. deinde acta Apostolorum, fuit vir nobilis et primarius Antiochiæ, qui a S Petro ad Christum conversus, domum suam in Ecclesiam consecrari voluit. in qua S. Petrus conventus Christianorum agens, primariam suam cathedram posuit, uti narrat S. Clemens Roman. lib 10. Recogn cap. ult ita conjectat Baronius, scilicet Lucam Antiochenum medicum et pictorem, ad Theophilum, quasi civem et familiarem suum hæc scripsisse. Addit Theoph. Theophilum hunc Lucæ fuisse discipulum. vel catechumenum: S Petrus enim cum solus non sufficeret turbæ ad Christi fidem confluenti. multorum opera utebatur ad eam catechizandam, et erudiendum fideles. Vide dicto Actor. cap 1. v. 1.

Porro Theophilus vocatur *Optimus*, id est Optimas græce κράτιστος. id est præstantissimus, excellentissimus, quod erat epithetum præsidum et magistratuum, ut Festi, Felicis. etc. Vide dicta Actor. 23 v. 26. Theophilus ergo hic videtur fuisse senator, vel Præses Antiochiæ Sic Trajanus Imp gaudebat titulo *optimi* præ cæteris, licet magis honorificis elogiis.

4. UT COGNOSCAS EORUM VERBORUM, DE QUIBUS ERUDITUS ES. VERITATEM] Græc ἀσφάλειαν, id est certitudinem, securitatem. firmitatem, soliditatem q. d. Ut cognoscas ea quæ de Christo edoctus es, esse certissima, firmissima, et solidissima

5. FUIT IN DIEBUS HERODIS, REGIS JUDÆÆ, SACERDOS QUIDAM, NOMINE ZACHARIAS, DE VICE ABIA: ET UXOR EJUS DE FILIABUS AARON, ET NOMEN EJUS ELIZABETH.] Præmittit Lucas nomen Herodis, tum ut designet tempus, quo natus est Joannes æque ac Christus. sic enim in Fastis nomine Consulum et Imperatorum, res gestæ et natales virorum illustrium consignantur: tum ut indicet jam defecisse sceptrum a Juda, ac translatum esse ad Herodem alienigenam, ideoque instare tempus adventus Messiæ, sive Christi Judæis promissi, juxta oraculum Jacob, Genes. c. 49. 10.

Fuit hic Herodes ejus nominis primus, cæterorum pater et avus, cognomento Magnus, gente Idumæus, patria Ascalonita, indole tyrannus, sævitia infanticida. Occupavit ipse favore Cæsaris et Romanorum regnum Judææ, sed Christus ipsum ejusque posteros hoc regno dejecit, omnemque ejus progeniem licet numerosissimam intra centum annos, teste Josepho lib. 18. cap. 7. totam, paucis exceptis, abolevit, ac sibi omni jure debitum Israelis regnum, sed spirituale et sanctum vindicavit.

Hinc apposite vocatus est Herodes. *Herodes* enim syriace idem est, quod *draco ignitus*, græce vero idem quod *heros Plutonis*, vel principis inferni: ἥρως enim est heros, ᾅδης est *Pluto* vel *infernus*. Hebraice denique *Herodes* idem est quod *pelliceus* vel *gloriosus*, ait S. Isidor. lib. 7. Etymol. cap. 10. Herodes enim idem est, ait Pagninus in Nomin. Hebr. quod pellis gloriæ, aut pellibus glorians, vel mons gloriæ sive arrogantiæ: עור *or* enim est pellis, הר *har*, mons, הוד *hod* gloria. Rursum Herodes, ait Pagninus, idem est quod conceptus triturationis: הרה *hara* enim est concipere. דוש *dus* triturare: quia Herodes trituravit et occidit infantes conceptos et natos in Bethleem: quocirca et ipse cum tota sua progenie intra centum annos trituratus, et ex orbe excussus est.

SACERDOS] legalis et Aaronicus.

ZACHARIAS.] Fuit hic sacerdos pariter et Propheta, ac plenus Spiritu Sancto, ut patebit v. 64. et 67 Unde et Sanctis adscriptus legitur in Martyrol. Romano ad diem 5. Novembr. ubi Baronius secutus Origen. Nyssenum, Cyrillum et Petrum Alexandr. censet hunc Zachariam esse Martyrem, occisum ab Herode inter templum et altare. ideoque esse illum de quo agit Christus Matth 23. v. 35. caput ejus Romæ in basilica Lateranensi servatur et ostenditur, ex quo per dies aliquot olim sanguinem manasse tradunt. Ibi illud vidi et veneratus sum. Porro *Zacharias* hebr. idem est quod *memoriale Domini*, quia canit memoriale testamenti sui sancti, ait Isidor. lib. 7. Etymol. cap. 8.

DE VICE ABIA.] Syrus, *ex ministerio domus Abiæ*; Arabicus, *de ministerio familiæ Abia*. q. d. De classe illa sacerdotum, cujus tempore Davidis princeps erat Abia. David enim videns posteros Aaron sacerdotes excrescere in ingentem multitudinem, ita ut omnes simul sacrificare et ministrare in templo non possent, eos distribuit in 24 familias sive classes, ita ut ordinate quælibet classis per hebdomadam unam successive deserviret templo. Ne autem lis esset inter eos de ordine, quæ esset prima, quæ secunda, quæ tertia, etc. litem hanc sorte diremit: jecerunt enim hæ familiæ sortem, et cui sors prima exiit primum obtinuit

locum, cui secunda secundum, et ita deinceps. In hac autem sortitione octavus locus, et octava classis obtigit Abiæ et posteris ejus, qualis erat Zacharias. Hæc omnia patent 1 Paral. 24. cap. 1. et 4. Reg. 11. v. 6. 7. 9 Unde Joseph 7. Antiq. cap. 11. sic ait de Davide: *Sacerdotum viginti quatuor cognationes invenit, instituitque ut quæque cognatio ministraret Deo per dies octo, a sabbato usque ad sabbatum*, ad evitandam confusionem, æmulationem, lites et jurgia sacerdotum.

Et uxor ejus de filiabus Aaron.] Poterant sacerdotes ex alia tribu ducere uxorem, quia nullam habebant hæreditatem in terra Israel (uti habebant cæteræ tribus) quæ per conjugium uxoris (si illa, deficiente prole mascula, esset hæres sui patris) nubentis viro alterius tribus ad illam tribum transiret, itaque hæreditatum et tribuum fieret confusio quod lege erat vetitum. Zacharias tamen religiosior duxit uxorem suæ tribus sacerdotalis, puta de filiabus, non tantum Levi, sed et Aaron, quia scilicet esset filia non Levitæ, sed sacerdotis: omnes enim posteri Aaron fuere sacerdotes; cæteri vero posteri Levi (qui fuit abavus Aaronis) fuere Levitæ. Causam dat Euthymius: *Demonstravit*, ait, *quod præcursor a sacerdotali descendit tribu, non secundum patrem tantum, sed etiam secundum matrem, et utrimque sacerdotalis erat*. Quare infert S. Ambrosius: *Non solum a parentibus sed etiam a majoribus sancti Joannis nobilitas propagatur, non sæculari potestate sublimis, sed religionis successione venerabilis*. Vocata est Elisabeth, ab uxore primi pontificis Aaron, quæ fuit soror Nahason principis in tribu Juda: hæc enim dicta fuit Elisabeth, Exodi 6. v. 23. Porro hæc Elisabeth fuit sancta, imo prophetissa et plena Spiritu Sancto, ut patebit v. 41. Unde ejus memoria recolitur in Martyrologio Romano die 5. Novembris: hinc ejus nomen cum sanctitate assumpserunt S. Elisabeth filia Andreæ regis Hungarorum, cognomento Mater pauperum, ejusque neptis S. Elisabeth regina Portugalliæ, mater omnium deinceps regum Hispaniæ, æque ac Lusitaniæ.

Et nomen ejus Elisabeth.] Zacharias hebraice idem est quod *recordatus est Deus*, vel *memoria Dei*: Elisabeth idem est, quod *Dei juramentum* vel *sceptrum* et *dominium*, vel *quies*, vel *saturitas*, q. d. Deus memor juramenti sui hos conjugio inter se copulavit, ut sceptrum domus David erigeret, et quietem, ac copiam et saturitatem suis largiretur, *ut sine timore de manu inimicorum suorum liberati, servirent illi in sanctitate et justitia coram ipso*, Lucæ cap. 1. 69. Ita S. Isidorus lib. 7. Etymol. c 10. *Elisabeth*, ait, *interpretatur Dei mei saturitas, vel Domini mei juramentum*.

6. Erant autem justi ambo ante Deum.] Multi apparent justi coram hominibus, sed pauci ante Deum; quia homines faciem intuentur, Deus vero cor et conscientiam. Ita S Ambrosius et Titus. Vere dicebat S. Franciscus: *Tantus est quisque quantus est apud Deum, et non amplius*. Dei enim judicium est verissimum et certissimum, hominum vero sæpe fallit et fallitur.

Incedentes in omnibus mandatis, et justificationibus Domini sine querela.] Id est observantes omnia Dei *mandata*, hoc est præcepta decalogi moralia, et *justificationes*, id est, præcepta cæremonialia, scilicet sacrificia, lustrationes, cæterosque sacros ritus lege Dei præscriptos.

Nota. Deus Hebræis per Mosen triplicia dedit præcepta. Prima hebr. vocantur מצות *mitsvoth*, id est præcepta moralia, quæ continentur duabus decalogi tabulis, continentque jura naturæ, quæ Deo, et quæ proximis præstare debemus.

Secunda vocantur משפטים *mispatim*, id est, judicia, aut judicialia, quæ spectant justitiam et politiam humanam, ac maxime concernunt principes ut justitiam administrent, quales apud Christianos sunt leges civiles.

Tertia, vocantur חקים *chuckim*, id est statuta, decreta, sancita a Deo, puta cæremonialia; scilicet sacrificia et sacri ritus ad Deum rite colendum: hæc hic et alibi vocantur *justificationes*, ait Euthymius, et alii; idque Primo, quia qui illa observant et implent, faciunt quod maxime æquum et justum est, scilicet Deo exhibere latriam, et cultum illi omni jure debitum et proprium. Sic enim religio, est maxima et transcendens justitia. Secundo, quia per hæc, horumque observationem olim in lege veteri justificabantur legaliter: qui enim illa implebant, a Synagoga censebantur justi, verique Israelitæ et fideles; idque non tantum ab hominibus, sed et a Deo, si ex vero pietatis et amoris Dei affectu illa obirent: *Factores enim legis justificantur*, Rom. 2. 13. *Scito*, ait Theophyl *quod mandatum justificatio nominari potest, utpote justum faciens hominem*

Sine querela.] Græce ἄμεμπτοι, id est inculpabiles, irreprehensibiles; Syrus, *inculpate*; Arabicus, *sine macula*. Nota hic fideles posse imo debere observare omnia Dei mandata; quare illa servatu esse possibilia, non impossibilia, uti blasphemat Calvinus, qui hic mire se torquet, ac tantum non dicit Lucam Evangelistam mentiri.

Porro *sine querela*, id est, sine crimine et peccato mortali. Venialia enim omnia justus in hac vita evitare nequit. Ita S August. epist. 95. et tract. 42. in Joannem post medium.

7. Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis (natura et complexione sua) et ambo processissent in diebus suis.] Puta essent grandævi et senes, quando homines deficiente calore desinunt generare. Dicit hoc, ut ostendat Joannem ex iis non naturaliter, sed per Dei donum et miraculum fuisse prognatum, æque ac fuere alii Sancti eximii, ut Isaac, Joseph, Samuel. Audi S. Augustin. Serm. 3 de S. Joanne Baptista: *Erat quidem S Elisabeth sterilis corpore, sed fœcunda virtutibus; partus ejus non ablatus, sed dilatus, donec pertransiret tempus carnis, passio corporis, conjugii necessitas, voluptatis causa, cupiditatis sensus, et totum quod humanum confundit, gravat, onerat conscientiam. Mundabatur enim longo tempore sacrificii domus, sanctitatis hospitium metatum metatoris Christi, angeli domicilium, aula Spiritus Sancti, Dei templum*. Et paucis interjectis: *Denique ubi tota corporis sedata est querela, et in toto facti sunt sine querela, vox sterilitatis fugit, reviviscit senectus, fides concipit, parit castitas, nascitur major homine, par angelis, tuba cœli, præco Christi, arcanum Patris, Filii nuntius, si-*

gnifer superni regis, peccatorum venia, Judæorum correctio, vocatio gentium, et ut proprie dicam, legis et gratiæ fibula, quæ diploidem summi sacerdotis sancto patri jungebat in corpore.

8. Factum est autem cum sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ (quæ erat octava, et a primo ejus parente dicebatur Abia, uti jam dixi. Unde Arabicus vertit, *in diebus ordinis ministerii sui*) ante Deum.

9. Secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit, ut incensum poneret (ut thymiama Deo adoleret, et offerret in altari thymiamatis, quod quotidie bis, scilicet mane et vespere ex lege Deo adolendum erat) ingressus in templum Domini.

Sorte] Id est vice sua, ait Beda, quæ suæ familiæ, scilicet Abiæ, primitus sorte obtigerat, ut scilicet ordine esset octava: tunc enim suæ vices eum ad ministrandum in templo vocabant. Verum v. 8. hujus vicis facta est mentio; quare sors de qua v. 9 alia est a vice, vicemque magis particulatim limitat et determinat, q. d. Cum Zacharias ordine vicis suæ ut sacerdos ministraret in templo, inter varia sacerdotum officia, sorte, id est sortitione, ei obtigit officium adolendi incensum. Sacerdotes enim, vicis sive classis Abia, quia erant multi, hinc sortiebantur, quid quisque in templo ageret, et quod munus obiret. Quatuor enim præcipua erant sacerdotum munia, ut patet Exodi 30. primum erat sacrificare, victimasque mactare et immolare: secundum, accendere lucernas in candelabro septicipiti; tertium die sabbati ponere novos panes duodecim in mensa panum propositionis subductis veteribus: quartum, adolere incensum in altare thymiamatis. Hoc quartum ergo hic per sortitionem obtigit Zachariæ, tria cætera vero aliis sacerdotibus ejusdem classis Abia. Aliis enim per sortem erat sacrificandum, aliis accendendæ lucernæ, aliis panes propositionis conficiendi et proponendi in mensa Dei; Zachariæ vero sorte obtigit suffumigare thymiama, sive illud per suffitum Deo offerre. Id clare patet ex Græco ἔλαχε τοῦ θυμιᾶσαι, id est *sortitus*, sive *sorte consecutus adolere incensum*; Syrus, *obvenit ei ut componeret suaves odores*; Arabicus, *cum eo temporis suum esset ponere incensum*, puta thymiama, quod ex quatuor rebus odoriferis, scilicet stacte, onycha, galbano et thure commistum et compositum erat, Exodi 30. v. 34. Vide ibi dicta.

Opinantur nonnulli, ut S. Ambr. Beda, Theoph. et S. Aug. in Joannem tract. 49 Zachariam fuisse summum pontificem, ducti hac ratione, quod ipse adoleverit incensum in altari thymiamatis; hoc enim ipsi censent fuisse in Sancto sanctorum, quod nulli ingredi licebat nisi summo pontifici. Verum altare hoc non fuisse in Sancto sanctorum, sed in Sancto quod quotidie communes sacerdotes ingrediebantur, ostendi Exodi 40. v. 24. Idipsum confirmat hic τὸ *sorte exiit*. Summus pontifex enim erat extra, imo supra omnem sortem, ac quandocumque volebat, ministrabat in templo. Adde, hoc tempore non Zachariam, sed Joazarum fuisse pontificem, ut docet Josephus l. 17. Ant. c. 8. Quare Zacharias non fuit pontifex (hoc enim non tacuisset hic Lucas) sed communis sacerdos, uti docent Lyranus, Toletus, Maldonatus, Baronius, Salmeron, Abulensis, Jansenius, Carthusianus, Cajetanus, ac Suarez 3 p. tom. 2. disp. 23. sect. 1.

Moraliter hic disce, angelos apparere dum versamur in locis rebusque sacris, ac Deum vel per se vel per angelos animæ loqui, cum versamur in oratione, sacrificio, similive Dei cultu, uti hic angelus apparuit Zachariæ adolenti thymiama, eique lætissimum de nascituro Joanne et Christo nuntium attulit.

10. Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.] Scilicet in atrio extra Sanctum templum: hoc enim solis sacerdotibus ingredi licebat. Ante Sanctum ergo erat atrium duplex: prius interius sacerdotum continens altare holocaustorum, in quo victimæ sub dio cremabantur; posterius exterius laicorum, qui ex suo hoc atrio eminus spectabant sacrificia a sacerdotibus immolata in altari holocaustorum; thymiama vero et altare thymiamatis, quod erat in Sancto undique obtecto, videre non poterant.

Hora incensi.] Græce, *thymiamatis*, cum scilicet sacerdos thymiama in altari subjecto igne cremabat et suffumigabat in honorem cultumque Dei. Omnium enim gentium ritu thura Deo adolentur.

11. Apparuit autem illi angelus (Gabriel, ut patet v. 19.) Domini, stans a dextris altaris incensi.] *A dextris*. Primo, *quia prospera et bona nuntiaturus advenerat*, ait Euthym. Secundo, *quia divinæ insigne misericordiæ deferebat*, ait S. Ambr. *Dominus enim a dextris est mihi, ne commovear.*

Disce hic, angelos altaribus, sacerdotibus et sacrificiis assistere, eisque cooperari, ut iis Deum colant, honorent et adorent; qua de re in Vitis Sanctorum plura extant exempla, quorum nonnulla recensui Exodi 29. vers. 38. Lev. 9. vers. ult. Num. 4. in fine capitis.

12. Et Zacharias turbatus est, videns.] Tum ob novam et insolitam visionem, tum ob decorem et majestatem angeli apparentis; apparuit enim specie augusta et cœlesti quam infirmitas humana vix oculis intueri poterat: *quia homo eorum virium non est*, ait Titus, *ut ejusmodi peregrinum inusitatumque visum citra commotionem ferre valeat. Perturbamur*, inquit S. Ambr. *et a nostro alienamur affectu, quando præstringimur alicujus superioris potestatis occursu.*

Sic Daniel c. 10. 8. apparente sibi eodem Gabriele Archangelo, ait: *Et non remansit in me fortitudo, sed et species mea immutata est in me, et emarcui, nec habui quidquam virium.* Hinc indicium boni angeli est, si primo terreat, deinde exhilaret: mali vero, si initio exhilaret, deinde mœstum efficiat. Unde S. Antonius teste S. Athanasio in ejus Vita: *Si post timorem*, inquit, *succedit gaudium, a Domino est visio: securitas enim animæ, præsentis majestatis indicium est: si vero incussa formido permansit, hostis est qui videtur*

13. Ait autem ad illum angelus: Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua.] Qua Deum precatus es non pro habenda prole: de ea enim usque adeo desperabat, ait S. Augustinus, ut nec an-

gelo promittenti crederet v. 20. sed qua ut sacerdos orasti pro peccatis populi et adventu Messiæ: nam de ejus adventu Zacharias inferius v. 69. cum jam natus esset Joannes, gratias agit, cum Dei instinctu cognosceret Joannem fore paranymphum Messiæ, id est præcursorem Christi, uti mox hic illi promittit angelus. Sensus ergo est: Exaudita est, o Zacharia, deprecatio tua, qua quasi sacerdos precatus es pro salute populi et ejus Salvatore Messia, is enim propediem nascetur. Insuper Deus, qui merita supplicum excedit et vota, dabit tibi filium, qui ejus sit Propheta et præcursor. Ita Beda, Euthym. Theoph. hic, et S. Aug. lib. 2. de Consensu Evang. c. 1. et S Chrys. hom. de Nativitate sancti Joannis tom. 2.

Secundo, tamen non male nonnulli censent hanc Zachariæ deprecationem fuisse pro habenda prole, si intelligas illam a Zacharia non hoc tempore, sed olim cum junior spem prolis haberet, fuisse fusam: nam omnia sequentia prolem hanc explicant.

Et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem.] Cur *Joannem*? Resp. Quia *Joannes*, ait Maldonatus, hebr. idem est quod *gratiosus*, vel ut Pagnin. *Domini donum* vel *misericordia*. Isid. l. 7. Euthym. c. 8. *Joannes*, inquit, *interpretatur Domini gratia, eo quod sit limes prophetiæ, prænuntius gratiæ, sive initium baptismatis, per quod gratia ministratur*. Recte, sed non præcise: sic enim potius vocandus fuisset Hanania quam Joannes: חנגיה *hanina* enim sive *chanina*, significat gratiam. Proprie ergo et præcise *Joannes*, hebr. *Jehochanan*, et crasi *Johanan* (unde Syrus vertit, *Jouchanon*) idem est quod *Deus misertus est*. *Jehova* enim, et crasi *Ju*, nomen proprium est Dei: חנן *chanan* vero vel *hanan* (unde patet Joannes scribendum fore per aspirationem *h*, non Joannes) idem est quod *misertus est*, *gratiam exhibuit*, idque fecit Deus primo et proxime, cum uti præcessit, exaudivit Zachariæ deprecationem, quæ hebr. dicitur תחנה *techinna*, ab eadem radice *chanaan*.

Secundo, eo quod jam Deus misertus esset populi destinando Messiæ præcursorem, scilicet Joannem, et propediem mittendo ipsum Messiam: per Christum enim, non per Mosem et legem, gratia et veritas facta est, Joan. c. 1. 17. Sic filius Annæ dictus est *Samuel*, id est, *postulatus* et impetratus matris lacrymis a Deo ad salutem totius populi, 1. Regum 1. 20.

Tertio, Deus etiam Joannis misertus est, implendo eum sua gratia copiosa et multiplici, ait Beda, Jansenius et Maldon. qua eum effecit Israelis doctorem, Prophetam, virginem, anachoretam, Martyrem, ac Christi indicem et præcursorem Fuit ergo Joannes quasi filius Charitum, filius, inquam, gratiarum, in quo scilicet expoliendo, ornando et condecorando omnes Charites, omnes gratiæ Dei, conspirasse videantur.

Nota hic trium nominum triplex mysterium: nam *Elisabeth*, id est juramentum Dei promittentis, et *Zacharias*, id est memoria Dei, memoria sui promissi pariunt nobis Joannem, id est Dei misericordiam et gratiam.

14. Et erit gaudium tibi, et exultatio.] Ob filium Joannem, tanto miraculo ad tanta natum. q. d. Iste filius erit tibi multisque aliis causa summi gaudii et exultationis. Causam subdit:

15. Erit enim magnus coram Domino.] Cujus solius utpote optimi et maximi, est æstimare et judicare quid magnum sit, quid mediocre, quid parvum. Ipse ergo solus vere et absolute magnus, novit illa quæ vere sunt magna. Multi, ait Theophyl. magni dicuntur, sed coram hominibus, qui parvi parva magni æstimant; at Joannes magnus fuit coram Domino, qui magnus magna ponderat.

Erit magnus.] Primo sanctificatione in utero matris; Secundo, profundissima humilitate; Tertio, castitate eximia; Quarto, pœnitentia exemplari; Quinto, zelo Seraphico; Sexto, vita tota, quæ non tam humana fuit quam angelica, adeo ut Joannes a Judæis et Scribis putaretur esse Messias; Septimo, prophetia sublimi; Octavo, vita eremitica; Nono, officio prædicatoris et præcursoris Christi; Decimo, martyrio nobilissimo. Vide 28. privilegia Joanni concessa, quæ hic enumerat noster Barradius. In omnibus hisce dotibus Joannes fuit magnus, quia eas habuit non in communi et quali quali, sed magno, singulari, et eminenti gradu. Unde illi merito accinit Ecclesia:

O nimis felix, meritique celsi,
Nesciens labem, nivei pudoris,
Præpotens Martyr, nemorumque cultor,
Maxime vatum.

Et vinum et siceram non bibet.] Sicera significat omne id quod inebriare potest; uti vertit S. Hieron. Lev. 10. 9. et alibi: שכר *sachar* enim est inebriari; שכור *siccor*, ebrius; שכר *sechar*, id quod inebriat, sicera. Vino et sicera abstinere proprium erat Nazaræorum, qualis ex hoc loco per omnem vitam videtur fuisse Joannes, q. d. Joannes per omnem vitam erit Nazaræus et consecratus Deo. Vide Num. 6 Joannes, ait S. Ambrosius, delicias hominum corporisque lasciviam magna animi virtute depressit.

Et Spiritu Sancto (Syrus, *Spiritu sanctitatis*) replebitur adhuc ex utero matris suæ.] Quando, ut ait Glossa, intrante Virgine, exultavit in utero genitricis, et præcursoris officium quoad potuit implevit, ut patebit v. 41. et 44. Fuit ergo Joannes, prius Spiritu Dei renatus, quam ex matre natus.

Ex utero.] Arabicus, *in utero*, q. d. Joannes incipiet esse sanctus ab ipso matris utero, talisque durabit semper ad finem vitæ suæ.

Quæres, an Joannes vere et realiter in utero a peccato originali sit purgatus et justificatus? Negat S. August. epist. 57. ad Dardanum, et S. Hieron. in cap. 1. Jeremiæ: aiunt enim ipsi Joannem æque ac Jeremiam dici in utero sanctificatos, non reipsa, sed secundum Dei prædestinationem duntaxat; quia scilicet ad sanctitatem futuram a Deo erant destinati, ut idem hic dicatur de Joanne, quod Apostolus de se ait Galat. cap. 1. *Qui me segregavit ab utero matris meæ*, etc. Ratio S. Augustini est, quia renasci præsupponit nasci: atqui Joannes in utero existens needum erat natus: ergo non potuit tum renasci reipsa, sed tantum secundum Dei prædestinationem

Verum contraria est communis sententia Patrum, SS. Athanas. Cyprian. Cyrilli, Ambros. Gregorii, Bernardi, quos citat et sequitur Toletus, Barradius, Jansenius, Franc. Lucas et alii passim. Prob. Primo, quia id clarissime hic promittit Joanni angelus, dicens: *Et Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ*. q. d. Ab utero erit sanctus, imo plenus Spiritu Sancto. Secundo, quia Joannes ad salutationem B. Virginis in utero credidit in Christum, eum adoravit, dilexit, et præ gaudio exiliit, ut dicam vers. 44. Tunc enim quando visitatus et salutatus est a B. Virgine, sexto mense a conceptione sua, hæc mira sanctificatio ei contigit. Idem privilegium S. Athanasius, S. Bernard. et alii tribuunt Jeremiæ, ut patet Jeremiæ 1. v. 5. Vide ibi dicta. Ad rationem S. Augustini, Resp. hominem, ut per gratiam renasci possit, censeri natum quando conceptus in utero, a Deo animam et vitam accepit: tum enim uti nascitur cum peccato originali, ita et per gratiam ab eo expiari et renasci potest, imo et baptizari, ut patet si infans in utero matris existens baptizetur, sive mortua et discissa matre, sive ea vivente, v. g. si infans manum vel pedem foras emittat, qui aqua ablui possit, ut habet praxis Ecclesiæ.

16. Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.] Scilicet ad Messiam, sive Christum. Unde contra Arianos patet Christum esse Deum. Hinc Beda: Patet, inquit, Christum Deum esse Israel: in ejus enim fide Joannes baptizat.

17. Et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ.] Non dicit, In anima Eliæ, ait Origenes; sed in spiritu et virtute, quia, ut ait S. Ambrosius, numquam sine virtute spiritus, nec sine spiritu virtus: omnis enim vis et virtus est a Spiritu Sancto, juxta illud: *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*, Lucæ 1. 35. *Præcedet autem illum*, scilicet Dominum Deum, puta Christum Dei filium. Joannes enim præcessit Christum, Primo, nascendo; sex mensibus enim ante Christum uti conceptus, sic et natus est. Secundo, baptizando, quia prius baptizavit quam Christus: imo Christum baptizaturum prior ipse baptizavit. Tertio et maxime, prædicando pœnitentiam, ut viam sterneret Christo. Quarto, digito demonstrando Jesum, ipsumque esse Messiam et Agnum Dei, qui tolleret peccata mundi, asserendo. Quinto, moriendo per martyrium ante Christum. Sexto, descendendo ad patres in limbum, eisque Christum propediem affore, eosque liberaturum annuntiando. In hisce enim omnibus Joannem præeuntem secutus est Christus.

In spiritu et virtute.] Id est in spiritu virtutis, id est roboris et efficacitatis. Græce enim est, δύναμις, non ἀρετή. Est hendiadys, q. d. Sicut Elias excelluit, et in fine mundi excellet spiritu robusto et efficaci ad certandum contra Antichristum, ut Judæos, cæterosque ab eo convertat ad Christum: sic prorsus excellet eodem spiritu potenti Joannes, ut per suam prædicationem et vitæ sanctissimæ exemplum Judæos duros moveat ad pœnitentiam, itaque eos ad Christi baptismum et gratiam præparet.

Nota: Spiritus virtutis Joannis fuit similis Eliæ. Primo, in vitæ austeritate. Joannes enim locustis vescebatur, et pilis camelorum quasi cilicio, ac zona pellicea vestiebatur, æque ac Elias. Secundo, uterque degebat in solitudine, eratque eremita. Tertio, in paupertate et mundi contemptu. Quarto et aptius in zelo, libertate et ardore prædicandi, quo uterque multos Israelitas ad pœnitentiam, et Deum Christumque convertit, et Elias rursum in fine mundi convertet, juxta illud Eccli. 48. 1. *Surrexit Elias quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat*. Simili enim modo de Joanne ait Christus: *Ille erat lucerna ardens et lucens*, Joan. 5. vers. 35. Ecce hic est spiritus virtutis Eliæ. Quinto, in fortitudine et passione. Sicut enim Elias fortissime certavit contra sacerdotes Baal, eorumque fautores Achab et Jezabel reges, 3. Regum c. 18. et 19. et rursum in fine mundi certabit contra Antichristum ejusque asseclas, ac multa ab eis passus est, patietur, atque tandem occidetur, eritque Martyr. Sic pariter Joan. certavit contra Herodem et Herodiadem, ab eisque capite truncatus martyrii lauream obtinuit.

Spiritus ergo virtutis duo significat, scilicet potestatem et efficacitatem bene operandi, ideoque adversa quævis fortiter perferendi, quæ utraque similis fuit in Joanne et Elia. Magis autem comparatur hic Joannes Eliæ venturo quam præterito, quia scilicet sicut Elias magno spiritu et efficacitate præibit secundum Christi adventum, ut infideles debellet et convertat ad fidem: sic pariter Joannes eodem spiritu et efficacitate præibit primum Christi adventum, *ut convertat corda patrum ad filios, et incredulos ad prudentiam justorum*, uti explicans hic subjicit Gabriel, et Christus Matth. 11. v. 4. idque solerter advertunt et annotant hic S. Ambrosius, Beda, Theophyl. Titus et S. Gregor. hom. 7. in Evang. qui sic explicat τὸ *in spiritu et virtute Eliæ*, q. d. *Sicut ille præco venturus est judicis, ita et iste præcursor factus est redemptoris*. Audi S. Ambrosium: *In spiritu et virtute Eliæ: quia scilicet Elias et virtutem magnam habuit et gratiam, ut ad fidem animos populorum a perfidia retorqueret, virtutem abstinentiæ atque patientiæ, et spiritum prophetandi. In deserto Elias: in deserto Joannes. Ille corvis pascebatur; hic dumis, et calcata omni voluptatis illecebra, parsimoniam prætulit, luxumque contempsit. Ille Achab regis gratiam non quæsivit; hic sprevit Herodis. Ille Jordanem divisit; hic ad lavacrum salutare convertit. Hic cum Domino versatur in terra; ille Domino apparet in gloria. Hic prioris; ille sequentis Dominici præcursor adventus. Ille post triennium pluvia terram rigavit; et hic post triennium crescentem nostri corporis humum fidei imbre perfudit*, etc.

Denique apte ad hunc spiritum virtutis, id est fortitudinis, Joanni deferendum missus est angelus Gabriel, qui hebr. idem significat quod *fortitudo Dei*, ut scilicet ipse suam, quam ex Deo hausit fortitudinem, hoc oraculo Joanni aspiret.

Ut convertat corda patrum in filios.] Ut scilicet Abraham, Isaac, Jacob, cæterique Patriarchæ bene afficiantur posteris suis Judæis, viventibus tempore Joannis et Christi. Fecit id Joannes, eos verbo et exemplo incitando, ut fidem et pietatem patrum suorum imitentur: sic enim patres agnoverunt filios suos, legitimos sui imitatores, Deique veri cultores, dum

in id quæ senserunt patres, consentient et filii, ait S. August. S. Hieron. et Beda. Vide dicta Malach. cap 4. vers. 6. Ex Malachia enim hæc verba petita sunt, qui ad litteram loquitur de Elia, typice de Joanne, ubi de utroque fuse hæc verba explicui, quare ea hic non repetam.

Et incredulos (græce, ἀπειθεῖς, id est, ut Syrus, *inobedientes*, scilicet legi et præceptis majorum ac Christi) puta Judæos convertet Joannes ad prudentiam, (Syrus et Arabicus, *scientiam*) justorum.] Id est, ad fidem, sapientiam et intelligentiam, ait Euthymius, quam justi habuerunt et habent de Christo, quæ consistit in hoc, ut timeamus et amemus Deum et cœlestia, non caduca, juxta Christi doctrinam et vitam. Ita Maldon. Secundo, proprie Toletus. q. d. Faciet Joannes, ut Judæi increduli diligenter considerent signa adventus Messiæ patribus a Deo data, ac ex iis cognoscant, credantque Christum jam venisse, ipsumque esse hunc Jesum, quem Joannes Judæis ut talem digito ostendit. Hoc enim prudentiæ est opus et actus; nam hæc erat vox et prædicatio Joannis: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. 3. 2. Hæc est scientia sanctorum, Sapient. cap. 10. vers. 10 Vide dicta Malach. 4. 6.

Parare, ut sic sua prædicatione et vitæ exemplo paret Domino plebem perfectam.] Legit Interpres κατηρτισμένον, id est perfectum; jam legunt κατεσκευασμένον, id est bene et perfecte præparatam et instructam, scilicet ad suscipiendam fidem et doctrinam Christi, ac perfectionem gratiæ, justitiæ et vitæ Christianæ, a Christo e cœlo allatam et prædicatam Unde Theophyl. vertit, *capacem*; alii, *dispositam* ad fidem Christi: Arabicus, *parabit Domino plebem justam*.

18 Et dixit Zacharias ad angelum: Unde hoc sciam? ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis.] q. d. Ede signum vel miraculum, quo mihi probes tam magna quæ promittis, reipsa eventura. Tanta enim polliceris, ut nudis tuis verbis credere nequeam. Hæsitat Zacharias et diffidit promissis angeli, partim ob rerum ab eo promissarum magnitudinem, earumque desiderium: quia eas adeo magnas, ut naturæ vires longe superarent, ipse non comparabat cum omnipotentia Dei, solo humano spiritu rem metiens; partim quia non omnino certo credebat esse angelum bonum, qui hæc promittebat, esto sufficientia sui signa ipsi dedisset angelus, ut patet ex sequent. Videtur tamen hæc hæsitatio ejus et diffidentia ex animi indeliberatione et inconsideratione processisse, ideoque veniale dumtaxat fuisse peccatum, ob quod punitus est et privatus facultate loquendi. Secus fecit Abraham, qui Angelo promittenti sibi ex Sara sterili filium Isaac, illico credidit: quia *confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens quia quæcumque promisit, potens est et facere*, Rom. 4. 17.

19. Et respondens angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum: et missus sum (a Deo) loqui ad te, et hæc tibi evangelizare.] Hæc bona nuntia tibi afferre. Evangelium enim græce idem est quod bonum nuntium. Unde Pagninus vertit, *et bona annuntiem tibi hæc*.

Qui asto.] Id est, astare soleo, velut Deo ad omnem ejus nutum ministraturus, sicut famuli astant regi. Græce παρεστηκώς, id est *qui astiti*, scilicet in cœlo; jam enim ibi ei non asto, sed inde ad te in terram missus sum: licet in terra angeli quoque astent Deo, ejusque faciem videant: Deus enim est ubique, Matth. 18. 10. Hinc colligas eosdem esse angelos Deo ministrantes et assistentes, licet id negent S. Dionysius Areop. et S. Gregor. Gabriel enim hic simul astat et ministrat Deo, mittiturque ad Zachariam.

Porro τὸ *asto* significat Gabrielem proxime astare Deo, esseque unum e septem primariis angelis, qui sunt principes aulæ cœlestis, sicut est et Michael, ac Raphael, qui Tobiæ cap. 12 vers. 15. ait: *Ego sum Raphael angelus, unus ex septem, qui astamus ante Deum* De his septem angelis multa dixi Apocal. 1. vers. 4 Quare licet aliqui, ut Toletus hic, censeant Gabrielem esse ex ordine penultimo, qui est Archangelorum, eo quod alibi vocetur Archangelus; verius tamen videtur eum esse primo ex ordine, qui est Seraphim, adeoque esse unum e primis aulæ cœlestis principibus, ideoque a multis vocari Archangelum, id est angelum primarium et principem. imo non desunt qui censeant eum inter Seraphinos esse omnium primum. Ita censet Marcus Viguerius Cardinalis in Decachordo Christiano chorda 1. cap. 2. idque probat octo rationibus, vel potius congruentiis, quas recensui Daniel. cap. 9. vers. 21. quæ omnes ad hanc unam reducuntur: Ad opus summum, inquit, decebat mitti summum angelum: atqui summum Dei opus est Incarnatio Verbi: ergo Gabriel hic vers. 26. ad illud nuntiandum missus, est summus Angelus. Sed hæc ratio non concludit, ut ibi ostendi. Nam communis Theologorum sententia est, Michaelem esse supremum angelorum omnium, et antagonistam Luciferi Apocal. cap. 12. vers. 7.

Porro *Gabriel*, ait S. Hieron. Nomin. Hebr. in Luca. hebr. idem est quod *confortavit me Deus*, aut *fortitudo Dei*, vel *virtus mea Deus*. Apte ergo ipse missus est, ut nuntiando conceptionem Joannis afflaret ei spiritum virtutis, id est fortitudinis Eliæ. Idem nuntiavit conceptionem, et incarnationem Verbi æterni, v. 26. quia hoc opus fuit summæ virtutis, potentiæ et fortitudinis Dei.

20 Et ecce eris tacens, et non poteris loqui, usque in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.] Theophyl. Titus et S. Ambros. vertunt, *et ecce eris surdus*, et sic clare distinguitur ab eo quod sequitur, *et non poteris loqui*: alioqui enim erit tautologia. Licet enim Græcum σιωπῶν, proprie tacentem et mutum significet, tamen et surdus eadem voce intelligi potest: sunt enim hæc duo naturaliter inter se connexa, ut qui muti nascuntur, sint et surdi, ac vice versa; quocirca Græci surdum æque ac mutum vocant κωφόν, Hebr. חרש *chares*; Syri, *hares*: Zacharias ergo hic effectus est surdus æque ac mutus. Unde vers 22. vocatur κωφός. Hinc et vers 62. Zachariæ quasi surdo non loquuntur, sed nutibus et signis innuunt cognati et vicini, ut scribat quo nomine velit vocari filium recens sibi natum. Ipse ergo quia inobediens fuerat, punitur surditate, quia contradictor verbis angeli, mulctatur facultate loquendi, et taciturnitate ple-

ctitur. *Incredulitas*, ait S. Ambr *Zachariæ affatum eripuerat et auditum. Merito autem hæc duo passus est*, inquit Theoph *quod et non audiret, et non loqueretur: quia enim non obedierat, condemnatur ut surdus sit, et quia contradixerat, ut sileat.*

USQUE IN DIEM QUA HÆC FIANT.] Quo nascatur tibi Joannes, q. d. ait Titus: *Quia vocem edidisti plane incredulam, propterea voce tantisper orbaberis, donec re jam expleta, et tuam in credendo tarditatem, et Dei rursus agnoscas potentiam.* Petierat Zacharias diffidens promissis angeli v. 18. ab angelo sibi dari signum Joannis nasciturі; angelus ergo ipsi obsecundans dat signum quod simul sit pœna, et castiget ejus incredulitatem et contradictionem, scilicet percutiens eum surditate et taciturnitate.

21. ET ERAT PLEBS EXPECTANS ZACHARIAM.] Ut ex Sancto, ubi adoleverat incensum, eo peracto rediret ad se in atrium, quod erat ante Sanctum.

ET MIRABANTUR, QUOD TARDARET IPSE IN TEMPLO.] *Tardaret*, partim colloquens cum angelo, partim secum ruminans magnifica ejus dicta et promissa.

22. EGRESSUS AUTEM NON POTERAT LOQUI AD ILLOS (quia erat mutus) ET COGNOVERUNT QUOD VISIONEM VIDISSET IN TEMPLO (ex eo quod viderent eum mutum, stupentem et attonitum) ET (id est *quia*, IPSE ERAT INNUENS ILLIS (gestibus et signis, quod esset mutus, ac visionem vidisset) ET PERMANSIT MUTUS.] Græce κωφος, Syriace *hares*, id est surdus æque ac mutus, uti dixi v. 20.

23. ET FACTUM EST UT IMPLETI SUNT DIES OFFICII (græce, λειτουργιας, id est liturgiæ, hoc est ministerii sacri in templo) EJUS, ABIIT IN DOMUM SUAM.] Quæ sita erat in montanis Judææ, ut patet v. 39. ubi erat uxor sua Elisabeth

24. POST HOS AUTEM DIES CONCEPIT ELISABETH UXOR EJUS.] *Congressus est cum uxore*, ait Euthym. *propter promissum fœtum, silentii flagello edoctus, ut angelicis verbis crederet.* Porro concepit Elisabeth Joannem sub diem 24. Septembris, quo die multæ Christianorum Ecclesiæ celebrant conceptionem S. Joannis. Unde eamdem hoc die in Matyrolog. consignat Usuardus et Molanus: nam nono post mense natus est Joannes die 24. Junii, ac sexto post mense missus est Gabriel ad annuntiandum B. Virgini conceptionem Christi, quæ facta est die 25 Martii, ut patet v. 26. et 36. nam a die 24. Septembris usque ad diem 25. Martii sunt sex menses: quare incensum hoc oblatum a Zacharia, ejusque visio et promissio angelica de Joanne nasciturо, paulo ante in festo Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, contigisse videtur Hoc enim festum celebrabatur die 15. mensis *Tisri*, durabatque per octo dies, ut patet Levit. cap. 23 vers. 34 et Numer. 29 12 *Tisri* autem respondebat nostro partim Septembri, partim Octobri. Apposite, scilicet ut significaretur Joannem nasciturum, qui futurus præco Christi, et per eum reserandi cœli, causa foret communis lætitiæ toti orbi: ipse enim docturus erat homines, ipsos esse peregrinos in terra, in eaque degere quasi in temporario tabernaculo, et a Deo conscriptos esse cives cœli, ubi domum æternam et felicissimam obtinebunt. Hæc enim omnia significabat lætissimum Tabernaculorum festum, quo cum ramis palmarum gaudentes Hebræi saltabant et tripudiabant, eo quod ex deserto, ubi per 40 annos in tabernaculis vixerant, a Deo inducti essent in terram promissam Chanaan, in eaque bonis terræ locupletati forent, uti dixi Levit. c. 23. 24. Hinc sequitur, Joannem conceptum sub æquinoctium autumnale, natum vero sub solstitium æstivum, post quod decrescunt dies; Christum ex adverso conceptum sub æquinoctium vernum, natum vero sub solstitium hybernum, post quod dies accrescunt; quia, ut aiebat Joannes: *Illum oportet crescere, me autem minui*, uti solerter advertit sanctus Augustinus tract. 14. in Joannem.

ET OCCULTABAT SE MENSIBUS QUINQUE, DICENS: Occultatio hæc signum erat pudoris et verecundiæ: *partus enim sui erubescebat ætatem*, ait S. Ambrosius, quod scilicet sterilis et anus rei uxoriæ et conjugio vacasset, donec mense sexto, ut sequitur. B Virginem cognatam suam stante virginitate (quod longe magis erat novum, rarum et mirum) concepisse audivit et vidit; tunc enim in publicum prodiens pudorem deposuit: prius ergo per menses quinque pudoris causa publico abstinuit, licet in secreto cordis et cubiculi sui gauderet, sibique congratularetur de divino hoc S. Joannis conceptu. Sic Sara sterilis accepto nuntio nasciturі ex se Isaac, Genes. c 18 v. 12. *risit occulte, dicens: Postquam consenui, et dominus meus* (Abraham maritus) *vetulus est, voluptati operam dabo?* Nam, ut ait S. Ambrosius: *Senes ob ipsa concluduntur ætate, et justo intemperantiæ pudore revocantur facere opera nuptiarum.* Unde illud:

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

25. QUIA SIC FECIT MIHI DOMINUS IN DIEBUS, QUIBUS RESPEXIT AUFERRE OPPROBRIUM (sterilitatis, quod illo ævo apud Judæos ingens erat probrum, et quasi signum maledictionis Dei) MEUM INTER HOMINES.] *Sic*, scilicet adeo magnifice stupende et miraculose egit mecum Deus, ut me anum et sterilem tanta prole fœcundaret. Admiratur enim Elisabeth Dei in se beneficentiam, eique toto cordis sinu gratias agit, æque ac fecit B. Virgo mater Christi effecta, concinens vers. 47. *Magnificat anima mea Dominum.*

26 IN MENSE AUTEM SEXTO MISSUS EST ANGELUS GABRIEL A DEO IN CIVITATEM GALILÆÆ, CUI NOMEN NAZARETH.] *In mense sexto*, scilicet a conceptione Joannis Baptistæ, postquam mater ejus Elisabeth occultavit se mensibus quinque, ut dixi vers. præced. Sex mensibus ergo junior fuit Christus Joanne Baptista: hic enim, utpote præcursor Christi, illo debebat esse prior et senior. Mensis hic sextus non inchoans, sed finiens, aut potius finitus accipi debet. Nam a die 24. Septembris qua conceptus est Joannes, usque ad diem 25. Martii, qua misso angelo ad B. Virginem, conceptus est Christus, intercedunt sex menses in ægri. *In mense sexto* ergo, hoc est in fine mensis sexti, vel finito mense sexto.

Annuntiatio igitur hæc Gabrielis, et consequenter Incarnatio Verbi contigit die 25 Martii, quo pariter die Christus post 34. vitæ annos completos, pro salute hominum crucifixus et mortuus est, ut dixi Matth.

27. v. 37. Eodem die multi censent mundum a Deo primitus fuisse conditum et creatum, Genes. 1. ut eodem die creatus sit a Deo, quo postea recreatus et restauratus fuit a Christo in incarnatione et cruce. Unde ab hoc die et hoc mense annos Christi inchoant et numerant Angli, Veneti, Pisani, pluresque aliæ nationes (et nuper Franci) teste Covarruvia libro 1. Variar. resol. cap. 12. n. 2. et Henriquez l. 8. de Eucharistia cap. 11. § 10. littera L. et Joanne Lucido tract. de Passione Christi. Conceptio enim est quasi prima hominis nativitas, juxta illud: *Quod in ea natum est, de Spiritu Sancto est*, Matthæi c. 1. 21.

ANGELUS GABRIEL.] Notat S. Hieron. in cap. 8. Danielis, tres Angelos in S. Scriptura nominari ac celebrari, scilicet Michaelem, Raphaelem et Gabrielem, e quibus Michaelem ait præesse precibus et oblationibus fidelium, atque idcirco dicitur *Michael*, id est, *quis ut Deus?* q. d. Solius Dei est exaudire preces pœnitentium, eorumque peccatis propitiari, eosque justificare et salvare. Secundo, Raphaelem præesse sanitati corporum, ideoque Tobiæ cæco visum restituisse: hinc dicitur *Raphael*, id est *medicus*, vel *medicina Dei*. Tertio, *Gabriel*, id est *fortis*, aut *fortitudo Dei*, præest præliis ac bellis fidelium, ut patet Daniel. cap. 12. v. 13. et seq. Unde ipse hic mittitur nuntiaturus Christum, qui bellum acerrimum erat gesturus contra Luciferum, cæterosque dæmones et homines impios. Rursum *Gabriel* dicitur quasi גבר אל *geber el*; id est *vir Deus*, q. d. Deus incarnabitur, eritque homo puer, quantum ad naturam ac ætatis et corporis progressum, idem tamen erit vir, quia a primo conceptionis instanti anima ejus erit plena omni scientia, gratia, fortitudine, juxta illud Jerem. 31. v. 22. *Fœmina circumdabit virum*. Porro Toletus ex SS. Dionysio, Basilio, Gregorio et Damasceno censet Michaelem esse ex Principatibus, qui a SS. Dionysio ponitur primus ordo tertiæ Hierarchiæ Angelorum; Gabrielem vero esse ex ordine Archangelorum. Verum verius est Michaelem esse primum inter Seraphinos, Gabrielem vero ei esse proximum et vicinum, uti dixi vers. 19. *Ad hoc quippe ministerium*, ait sanctus Gregorius hom. 34. in Evang. *summum* (unum e summis) *angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nuntiabat.*

NAZARETH.] Unde Christus ab ea quasi a patria, in qua conceptus fuit (nam in Bethlehem natus est) cognominatus est Nazarenus, Matthæi 2. v. 23. In Nazareth ergo habitabat B. Virgo cum Josepho sponso suo. Porro domus vel cubiculum ejus, in quo angelo nuntiante Christum concepit, a S. Jacobo aliisque Apostolis consecrata fuit in Ecclesiam, uti refert L. Dexter in Chronico anno Christi 42. et alii. Ibidem post trecentos annos S. Helena elegans templum exædificavit, teste Nicephoro lib. 8. cap. 30. Eamdem visitavit S. Paula. S. Ludovicus, cæterique peregrinantes. Vide Tursel. in Histor. Lauret. cap. 1. et seq. Eadem post mille annos e Galilæa et Nazareth ab angelis translata est in Dalmatiam, inde in Italiam, puta Lauretum, ubi etiamnum consistit, et totius orbis concursu pie visitur, adeo ut ipse Erasmus (quem Novantes ut antesignanum sequuntur) in orat. ad Virginem, ita Lauretanam Virginem salutet: *Salve, inclyta regum progenies, sacerdotum decus, patriarcharum gloria, cælitum triumphus, inferorum formido, Christianorum spes et solatium; divinitati proxima es, ne illic nobis deesses. Certa est fiducia tua, pronus tuis advolvor pedibus, serva animulam hanc, quæ se tibi quanta est nuncupat.*

27. AD VIRGINEM DESPONSATAM VIRO, CUI NOMEN ERAT JOSEPH, DE DOMO (id est tribu et familia) DAVID (cui promissus erat Christus quasi filius) ET NOMEN VIRGINIS MARIA.] *Desponsata*: non per solam desponsationem, sed et per verum matrimonium jam contractum, licet usu non consummatum. Vide dicta Matthæi 1. 18. *Missus est*, ait S. Gregorius Thaumaturgus serm. 3. de Annuntiat. *Gabriel, ut dignum purissimo sponso thalamum pararet. Missus est Gabriel, ut inter creaturam et creatorem sponsalia contraheret. Missus est Gabriel ad animatum regis palatium. Missus est Gabriel ad virginem desponsatam quidem Joseph, sed Jesu filio Dei servatam. Missus est lychnus, qui solem justitiæ indicaret.*

AD VIRGINEM.] Præclare S. Bern. serm. 1. de Assumpt. *Nec in terris locus dignior uteri virginalis templo, in quo Filium Dei Maria suscepit, nec in cœlis regali solio, in quo Mariam filius ejus sublimavit.* Et serm. 4. *Quæ vel angelica puritas virginitati illi audeat comparari, quæ digna fuit Spiritus Sancti sacrarium fieri, et habitaculum Filii Dei?* Hoc est quod canit Ecclesia:

Domus pudici pectoris,
Templum repente fit Dei:
Intacta nesciens virum,
Verbo concepit filium.

MARIA.] Nota: *Maria*, vel, ut hebr. dicitur, *miriam*, græce. Μαριαμ, Hebr idem est q. d. *moriam*, id est myrrha, vel amaritudo maris. Hebræi enim tradunt sororem Mosis dictam esse *Mariam*, eo quod cum ipsa nasceretur, cœpit amara Pharaonis tyrannis mergendi infantes Hebræorum, Exodi 1. Verum id meliore omine et nutu divino mutatum est in aliam significationem; nam transito mari Rubro, et merso Pharaone, dicta est *Maria*, quasi *Mara iam*, id est magistra vel domina maris: sicut enim Moses virorum, ita Maria fœminarum dux fuit in transitu maris Rubri: unde et eis carmen epinicium præcinuit, Exodi 15. Porro hæc Maria typus fuit, ait S. Ambrosius Exhort. ad virgines, B. Virginis, quæ dicta est *Maria*, id est magistra et domina maris hujus sæculi, ut per illud nos salvos ducat in terram promissam, id est in cœlum. Unde R. Haccados apud Galatin. l. 7. 13. Messiæ matrem, Dominam nuncupandam prædixit, et *Mariam* idem esse quod *Dominam* docet Philo, S. Hieron. Epiphanius et alii; imo Liturgiæ veterum. Christiani omnes omni lingua B. Virginem, quasi proprio nomine Dominam nostram vocant et compellant. Unde S. Isidor. lib. 7. Etymol. cap. 10. *Maria*, ait, *interpretatur illuminatrix, aut stella maris: genuit enim lumen mundi. Sermone autem Syro Maria Domina nuncupatur: pulchre, quia Dominum genuit.* S. Hieron. vero in nominib. Hebr. in Exodo: *Maria*, ait, *idem est quod illuminatrix mea, vel illuminans eos, aut smyrna maris*, vel *stella maris*. Sic et S. Gregor. Thaumaturgus serm. de Annunt. *Maria*, ait, *interpretatur illuminatio.*

Plura de nomine Mariæ dixi Exodi cap. 15. 20. ac in Proverb. et Canticis.

Hac de causa Maria fuit plena gratia, ideoque mare gratiarum: quare sicut *omnia flumina intrant in mare*, Eccles. 1 v. 7. sic omnes omnino gratiæ quas habuerunt Angeli, Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, Confessores, Virgines, confluxere in Mariam, ait S. Bonaventura in Specul. cap. 2 Denique quam nomen Mariæ angelis sit delectabile et dæmonibus terribile docet S. Brigitta lib 4. Revel. cap. 9.

Addit Pagnin. in Nomin. Hebr. *Maria*, inquit, interpretari potest *pluvia temporanea* (hæc enim Hebr. vocatur *more*) *maris*, juxta illud: *Pluviam voluntariam segregabis hæreditati tuæ*, Psal. 67 vers. 10 Hinc et de Christo præcinuit Psaltes: *Descendet sicut pluvia in vellus*, Psal cap. 71. 6 Hoc secreto suo illapsu innuit hic Gabriel.

Et ingressus ad eam angelus dixit.) *Ingressus*, id est, illapsus in clausum Virginis, pro adventu Messiæ et salute hominum secreto orantis, cubiculum, per fenestram vel per ostium. Angeli enim cum sint purissimi spiritus, sua subtilitate et efficacitate omnes parietes, et omnia corpora penetrant et pervadunt. Ita S. Bern. serm. 3. super *Missus est*. Licet Andreas Episc. Hierosol. serm. de Annunt. putet angelum clam ostium aperuisse, et modeste Virginem compellasse ac salutasse.

Ave) Id est salve, gaude, lætare. Verisimile est angelum usum fuisse communi Hebræorum salutatione שלום לך *schalom lach*, id est *pax tibi*, ut habet Syrus, Æthiopic. et Persic. illa enim Hebræi uti solent, cum timorem auferre volunt et lætum se afferre nuntium significant. Nisi malis cum nostro Serario in Ruth cap. 2. q. 10. *Ave*, vel, ut S. August. epist 43. scribit, *have*, esse Hebr. חוה *chauve*. vel *have*, id est *vive*, scilicet sana æque ac sancta, læta et hilaris, felix et beata in Dei gratia et gloria summa, ad quam ipse te elegit, ut alludat ad nomen Evæ, quæ Heb. dicitur חוה *chauva*, id est, vitalis et vivificans, sive mater omnium viventium, Gen. 3. 20. q. d *Eva*, non fuit *chauva* id est, mater vitæ, sed mortis, quia omnes suos filios per peccatum morti addixit: tu vero, o Maria, vere es *Eva* sive *chauva*, quia mater vitæ, gratiæ, et gloriæ. Hinc apposite Latinum *Ave*, est inversum *Eva*, quia Maria Evæ maledictiones Gen. 3. in benedictiones convertit. Unde ei accinit Ecclesia:

Sumens illud Ave
Gabrielis ore
Funda nos in pace,
Mutans Evæ nomen.

Ave, ait S. Gregorius Thaumat. serm. 2. et 3 de annunt. *animatum Dei templum, quia summum toti mundo gaudium paries: eris virginum gloriatio, et matrum jubilatio*. Hinc rursum olim matutina salutatio erat, *Ave*, id est, vive hodie sanus et lætus, vespertina vero *Vale*. Unde Martial. epigr. 56. lib. 1.

Et matutinum portat ineptus Ave.

Et lib. 4. epigr. 79.

Cui non mane feras irrequietus Ave.

Causam dat Andr. Cret. orat. de Annuntiat. *Decuit*, ait, *lætis ut præconiis Gabriel reginam salutaret, quæ et lætitiæ organum, et immensi gaudii est genitrix.*

Gratia plena.) Græc. κεχαριτωμένη, quod frigide Tigurina et Novantes vertunt, *gratiosa; Beza, gratis dilecta*: putat enim ipse justos non habere inhærentem et intrinsecam justitiam, sed tantum extrinsecam quæ consistat in hoc, quod Deus eos, licet in se sint peccatores, ex sua tamen benevolentia habeat reputetque justos, quæ est hæresis.

Verum κεχαριτωμένη respondet Hebr. נחנה *nechena* vel מחנה *muchana*, quod proprie idem est quod gratificata, gratia repleta, gratiosa facta: χαριτόω, enim idem est quod *gratiosum facio*, gratum, charum reddo, gratia impleo Deus enim nil gratum judicat, nisi quod in se revera gratum est; quare cum quem justum sibique gratum facit, eum revera justitia et gratia inhærente donat et condecorat: quare κεχαριτωμένη, idem est quod gratia plena, uti vertit Noster, Syr. Arab. Ægyp. Æthiopic. Persicus; item S. Ambrosius, Beda, S. Augustin. Enchir. c. 36. S. Hieron. epist. ad Principium, S. Bern. et alii passim. Significat ergo hæc vox duo: Primo, B. Virginem fuisse a Deo gratia donatam, idque plene et per excellentiam super alios justos et sanctos: nam hoc epithetum appropriatur hic soli B. Virgini; ut scilicet per gratiam hanc eminentem aptaretur, dignaque efficeretur, ut mox fieret mater Dei. Secundo, per gratiam hanc mire placuisse Deo, ejusque angelis omnibus, ac in eorum oculis plane amabilem, speciosam et gratiosam fuisse, adeo ut eam Christus præ cæteris omnibus in matrem suam eligeret. Ita passim Patres; quod alibi dicit Scriptura: *Invenit gratiam in oculis Domini*.

Dices, Christus fuit plenior gratia, quam B. Virgo. Alii quoque Sancti dicuntur pleni fuisse Spiritu Sancto, ut S. Stephanus.

Resp eos plenos gratia dici, sed diversimode: nam, ut recte ait Maldonatus: Aqua plenus est fons, plenus fluvius, pleni rivuli, etsi plus et purius in fonte, quam in fluvio; in fluvio, quam in rivulis est. Plenus Christus gratia tamquam fons, in quo et scaturit et stagnat gratia, et in omnes homines sicut ex capite in membra derivatur. Plena Christi mater, tamquam fonti proximus fluvius, qui etsi minus quam fons aquæ habet, pleno tamen fluit alveo Plenus Stephanus, sed tamquam rivulus.

Eleganter et pie solideque D. Petr. Chrysol. serm. 143 in hæc verba: *Hæc*, inquit, *est gratia, quæ dedit cœlis gloriam, terris Deum, fidem Gentibus, finem vitiis, vitæ ordinem, moribus disciplinam. Hanc gratiam detulit angelus, accepit Virgo, salutem sæculis redditura*. Idem serm. 146. *Una*, inquit, *puella sic Deum in sui pectoris capit, recipit, oblectat hospitio, ut pacem terris, cœlis gloriam, salutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum cœlestibus parentelam ipsius Dei cum carne commercium, pro ipsa domus exigat pensione, pro ipsius uteri mercede conquirat, et impleat illud propheticum: Ecce hereditas Domini, filii merces, fructus ventris*

Audi S Aug. serm. 18. de Sanctis: *Impleta est* (Maria) *gratia, et Eva vacuata est culpa. Maledictio Evæ in benedictionem mutatur Mariæ* Vide Tolet. hic annotat. 67. ubi ostendit B. Virginem plenam fuisse omni gratia, tum gratum faciente, tum gratis data, idque tam in corpore quam in animo. Ca-

rebat enim fomite concupiscentiæ: quare caro ejus plane subdita erat rationi et spiritui, uti erat in Adamo in paradiso per justitiam originalem. Quocirca addit, in ea naturam conspirasse cum gratia, illique per omnia esse cooperatam. Rursum B. Virginem in singulis et in universis virtutibus eminuisse: sic enim decebat ornari et præparari eam, quæ erat futura mater Dei. Vide etiam quæ de ea dixi passim in Canticis, præsertim cap. 4. 7. ad illa: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Et Eccli. cap 24. v. 5 et 16. in fine.

Quocirca S. Athanasius (vel quisquis est Auctor: videtur enim S. Athanasio fuisse posterior, uti solerter advertit Baron. et Bellarm. de Scriptor. Ecclesiast.) hom. de Deipara: *Ita,* ait, *Spiritus S. descendit in Virginem cum omnibus suis essentialibus virtutibus, quæ illi per rationem principatus divini adsunt, imbuens eam in gratia, ut in omnibus gratiosa esset, atque idcirco gratia plena cognominata est, eo quod adimpletione Spiritus S. omnibus gratiis abundaret.* Accedit Hieron serm de Assumpt. B Virginis: *Bene,* inquit, *plena, quia cæteris per partes præstatur; Mariæ vero se tota infudit plenitudo gratiæ* Et paulo inferius: *In Maria totius gratiæ plenitudo quæ in Christo est, venit, quamvis aliter, quia etiamsi in sanctis patribus et Prophetis gratia fuisse creditur, non tamen eatenus plena*

Porro ita B. Virgo plena fuit gratia, ut ei cooperando strenue et assidue ea augeri, pleniorque fieri mereretur: licet enim esset plena quoad præsentem capacitatem, ut haberet tantum gratiæ, quantum capere poterat; tamen huic gratiæ assidue et strenue per actus ferventes cooperans, novum sibi parabat meritum, ac proinde novam capacitatem et dispositionem ad novam gratiam consequendam, idque assidue. ut dixi Vide Franc. Suarez 3. p. disp. 18. sect. 4. ubi ostendit gratiam B. Virginis in primo conceptionis ejus instanti fuisse majorem gratia, quam habuit supremus angelus, qui uno actu vel duobus omnia sua merita consummavit, eoque plus meruit quam mille et mille homines merentur per totam vitam: quare B. Virgo primo hoc instanti amans laudansque Deum intensissime superavit amorem, et consequenter meritum supremi angeli. Secundo operationis et amoris sui instanti ex gratiæ augmento quod primo instanti merita erat, et reipsa acceperat, gradus amoris et consequenter meriti duplicavit. Tertio, vero instanti eosdem duplicando, meritum cum gratia quadruplicavit Quarto instanti pari quadruplicationis duplicatione et progressu idem octuplicavit, et ita consequenter per singula amoris et operationis instantia gratiam acceptam continue duplicando usque ad annum ætatis 72. quo mortua est, adeo gradus gratiæ et meriti adauxit. ut in iis omnes omnino homines et angelos simul sumptos superarit. Quare illa unica gratior est Deo, quam cæteri omnes. Deus ergo plus amat solam B. Virginem, quam totam Ecclesiam, id est, quam omnes homines et angelos simul sumptos. Hæc Suarez. Vide S. Brigidæ Revelationes lib. 4. cap. 40. ubi B. Virgo ei narrat suos in virtute et amore Dei progressus, ac annuntiationem per angelum sibi factam, asseritque se in eadem ineffabili lætitia fuisse perfusam, eaque continua; sed semper lætitiam habuisse dolore permixtam. Audi eamdem lib. 4 Revel cap. 18. *Tres Sancti sunt, qui mihi præ cæteris placuerunt, scilicet Maria mater mea, Joannes Baptista, et Maria Magdalena Mater igitur mea quando et postquam nata fuit, sic erat pulchra, quod nulla erat in ea macula; quod bene cognoscentes dæmones sic ægre tulerunt per similitudinem loquendo, quasi quod quædam vox dæmonum tunc sonuisset de inferno dicens: Una virgo tam virtuose et mirabiliter procedit, quod omnes superat in terra et in cælo, et perveniet usque ad sedem Dei.*

Denique vide novem plenitudines gratiæ B. Virgini proprias, quas recenset Rutilius Benzonius lib. 2. super *Magnificat* cap. 26. dubio 7.

Dominus tecum] Subaudi *est*, potius quam *sit*. Dat causam cur gratia sit plena; quia scilicet Dominus cum ea est, eique assistit et præsto est singulari modo, ut in ea singulare Incarnationis Verbi opus operetur. Unde S August. serm. 18. de Sanctis, *Tecum Dominus,* ait. *in mente, tecum in auxilio, tecum in ventre.* Et S. Bern. serm. 3. super *Missus est: Quid mirum,* inquit, *si gratia plena erat, cum qua Dominus erat? sed potius hoc mirandum, quomodo qui angelum miserat ad Virginem, ab angelo inventus est esse cum Virgine. Itane velocior angelo fuit Deus, ut festinantem nuntium celerior ipse præveniret ad terras? Nec mirum Nam cum esset Rex in accubitu suo, nardus Virginis dedit odorem suum, et ascendit in conspectu gloriæ ejus fumus aromatum, et invenit gratiam coram oculis Domini, clamantibus qui circumstabant: Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris?* Et inferius docet Deum esse in omnibus creaturis per efficaciam, in rationalibus per cognitionem, in bonis per amorem, ideoque cum iis esse per voluntatis concordiam: per hanc enim ipsi Deum sibi jungunt. Subdit deinde *Sed cum ita sit cum omnibus Sanctis, specialiter tamen cum Maria, cum qua utique tanta ei consensio fuit, ut illius non solum voluntatem, sed etiam carnem sibi conjungeret, ac si de sua Virginisque substantia unum Christum efficeret, vel potius unus Christus fieret: qui etsi nec totus de Deo, nec totus de Virgine; totus tamen Dei, et totus Virginis esset, nec duo filii sed unus utriusque filius.* Deinde docet cum B. Virgine fuisse Dominum, id est totam S. Trinitat. Unde ait: *Nec tantum Dominus Filius tecum, quem carne tua induis, sed et Dominus Spiritus Sanctus, de quo concipis, et Dominus Pater, qui genuit quem concipis. Pater, inquam, tecum, qui Filium suum facit et tuum. Filius tecum, qui ad condendum in te mirabile sacramentum, miro modo et sibi reserat genitale secretum, et tibi servat virginale signaculum. Spiritus S tecum, qui cum Patre et Filio tuum sanctificat uterum.*

Denique S. Brigida lib. 1. Revel. cap 8. audivit B Virginem sibi dicentem: *Omnis laus filii laus mea est; et qui inhonorat eum, inhonorat me: quia sic ferventer dilexi eum, et ipse me, quod quasi unum cor ambo fuimus.* Quocirca ipsam quasi reginam dominari in cælo, mundo, purgatorio et inferno, docet eadem S. Brigida in Sermone Angelico cap. 20. Eadem lib. 3. cap. 29. alloquens B. Virginem. *Tu,* ait,

assimilaris templo Salomonis, in quo verus Salomon spatiabatur, et sedit qui fecit inter Deum et homines pacem. Benedicta igitur sis, B. Virgo, in qua Deus magnus, factus est puer parvus; antiquissimus Dominus, factus est pusillus filius; sempiternus Deus et Creator invisibilis, factus est visibilis creatura. Resp. B. Virgo: *Cur me comparas Salomoni ejusque templo, cum sim mater illius, qui non habet principium, nec finem? Nam Filius Dei qui est filius meus, est sacerdos, et Rex regum. Denique in templo meo induit se vestibus sacerdotalibus spiritualiter, in quibus obtulit sacrificium pro mundo.*

Simili modo Deus ait Josue c. 1. 5. *Sicut fui cum Mose, ita ero tecum.* Et angelus ad Gedeonem: *Dominus tecum, virorum fortissime,* Judic. 6. 12. Rursum Deus ad Jerem. c. 1. 8. *Ego,* inquit, *tecum sum.* Et ad Paulum: *Ego sum tecum,* Actor. 18. 10. sed tanto excellentius fuit cum B. Virg. quanto sublimius, potentius et divinius in ea mysterium operatus est.

Porro S. Thomas 3. p. q. 30. art. 4. τὸ *Dominus tecum,* exponit per conceptionem et incarnationem Verbi, intellige mox faciendam, non autem jam factam, uti ostendam v. 38. Simili modo, quo S. Thomas, loquuntur S. Petrus Alexandr. citatus in Conc. Chalcedon. action. 1. S. Aug. serm. 2. B. Petrus Damian. serm. 1. de Nativit. Virg. S. Hieron. ep. 140 ad Principiam; sed hi pariter exponendi sunt per futurum, non per præsens, vel præteritum.

Benedicta tu in mulieribus.] Idem dictum fuit Jahel, quæ occidit Sisaram Judic. 5. 24. et Judith. c. 16. 11. Sed longe excellentius idipsum hic dicitur B. Virgini, quæ Jahelem, Judith, cæterasque virgines et matronas mille benedictionibus, donis et gratiis superavit: q. d. Tu, o Maria, sola omnium mulierum es benedicta singulariter, quia uti virgo es, sic eris et mater; ac sicut sine libidine concipies, sic et sine dolore paries unigenitum Dei filium, cum cæteræ mulieres posteræ Evæ cum libidine concipiant, et cum dolore pariant misellos infantes, aut certe steriles sint.

Audi S. Aug. serm. 18 de Sanctis: *Benedicta tu in mulieribus, quæ vitam et viris et mulieribus peperisti. Mater generis nostri pœnam intulit mundo, genetrix Domini nostri salutem attulit mundo. Auctrix peccati Eva, auctrix meriti Maria. Eva occidendo obfuit, Maria vivificando profuit. Illa percussit, ista sanavit. Pro inobedientia enim obedientia commutatur, fides pro perfidia compensatur.* Reipsa ergo hic angelus B. Virginem salutat, laudatque iisdem elogiis, quibus Joachim pontifex cum toto populo salutavit Judith redeuntem a cæde Holofernis c. 15. 10. *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter, et confortatum est cor tuum, eo quod castitatem amaveris, etc. ideo et manus Domini confortavit te, et ideo eris benedicta in æternum.* Audi et B. Petrum Chrysologum serm. 145. in hæc Verba: *Vere benedicta, quæ fuit major cælo, fortior terra, orbe latior. Nam Deum quem mundus non capit, sola cepit. Portavit eum qui portat orbem; genuit genitorem suum, nutrivit omnium viventium nutritorem. Fuit olim Patriarcharum benedictio in pinguedine terræ. Ecce terra nostra dedit fructum suum.* Et Andreas Hierosol. in hæc eadem verba: *Vere,* ait, *benedicta tu, quam Ezechiel verum solis ortum proclamavit. Sola vere benedicta es, quam montem magnum vir ille desiderabilis Daniel vidit, ac montem obumbrantem Habacuc ille admirabilis: montem præterea Dei, montem pinguem, montem quem Deo inhabitare placuit. Benedicta tu, quam Zacharias vir divinissimus, aureum candelabrum septem vidit lychnis ornatum, nimirum illis septem Spiritus Sancti donis clarum ac lucidum. Vere benedicta tu, vividi nostri ligni paradisus, quæ ipsum horti Eden colonum, Christum, inquam, Dominum intra te habes, figuris adumbratum, qui ineffabili quadam potentia fluminis instar vivi parvum uterum tuum egressus, quatuor velut initiis per Evangelium suum orbis faciem irriguavit.*

In mulieribus.] Ut significet B. Virgini inesse quidquid est optimum in triplici mulierum statu. Hæ enim virgines sunt, viduæ, aut matrimonio conjunctæ. In virginitate integritas laudatur, sterilitas non item. In viduis libertas animi commendatur, non solitudo, cum scriptum sit Eccl. 4. *Væ soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se,* etc. In conjugio prolis educatio in bonis censetur, virginitatis jactura non item. Sola B. Virgo præ cunctis mulieribus virginitatem habuit sine sterilitate; animi libertatem sine defectu consortii, cum vere fuerit Joseph desponsata; et quod his majus est, absque violatione virginei pudoris, prolis fœcunditatem. Itaque e triplici statu fœminarum, quidquid boni est, adscivit; quidquid mali, repulit. Unde merito angelus præ cunctis mulieribus eam prædicat benedictam.

29 Quæ cum audisset, turbata est in sermone ejus, et cogitabat qualis esset ista salutatio.] Græce ἰδοῦσα, id est, *cum vidisset:* et ita legunt S. Ambrosius (qui et pro *in sermone* ejus, legit, *in introitu ejus*) Theoph. Euthym. unde colligitur B. Virginem turbatam esse; Primo, ex insolita specie, fulgore et majestate angeli: Secundo, ex insolita ejus salutatione, unde *cogitabat qualis esset ista salutatio.* Audi S. Ambrosium l. 1. Offic. c. 8. *Ad virilis sexus speciem peregrinam turbatur aspectus Virginis.* Similiter S. Hieron. epist. 7. quæ est ad Lætam: *Imitetur,* ait, *Mariam, quam Gabriel solam in cubiculo suo reperit, et ideo forsitan timore perterrita est, quia virum quem non solebat, aspexit.*

Licet enim B. Virgo assueta esset visionibus et colloquiis angelorum, numquam tamen viderat angelum cum tanta majestate, nec audierat tam magnifice se salutantem. Porro S. Brigida in sermone Angelico c. 16. insinuat eam expavisse, quod metueret ne tam gloriose salutans, non angelus esset, sed diabolus volens sibi illudere. Porro S. Bern. serm. 3. super *Missus est*: *Turbata est,* ait, *sed non perturbata: quod turbata est, verecundiæ fuit; quod non perturbata, fortitudinis; quod tacuit et cogitavit, prudentiæ.*

Turbata est.] Id est, timuit, et sacro quodam horrore perfusa est, cum quadam corporis commotione, quæ solet magnum animi timorem et horrorem comitari. Porro hæc timoris turbatio non passio fuit, sed propassio, scilicet voluntarie a B. Virgine permissa et assumpta. Nullæ enim passiones in B. Virgine dominari, imo nec insurgere poterant, aut ejus rationem et libertatem prævenire. Pollebat enim justitia originali magis quam Adam. Ita Toletus. Simili modo Christus instante passione orans in horto cœpit pa-

vere et tædere, scilicet libere; non invite, vel coacte.

QUALIS.] In se, id est quam magnifica, augusta superans omnium hominum vires et merita ac proinde et sua. Ipsa enim, utpote humillima, longe diversa, imo contraria de se opinabatur. Cogitabat enim intra se: Ego mihi videor indigna omnis gratiæ, quomodo ergo angelus me vocat *gratia plenam?* ego paupercula cum pauperibus virginibus dego et conversor; quomodo ergo angelus mihi insonat, *Dominus tecum?* Ego æstimo me fœminarum omnium minimam et vilissimam, quomodo ergo angelus mihi ait: *Benedicta tu inter mulieres?*

Rursum *qualis*, scilicet in suo fine, q. d. Cogitabat B. Virgo quo fine, et quorsum tam honorifice salutaretur ab angelo. Tam magnifica enim angelica salutatio dirigebatur ad magnificum Incarnationis in ipsa peragendæ mysterium; ne scilicet ipsa æstimans se illo indignam sese excusaret et abnueret, sed sciens Deum se sufficientibus ad illud gratiis donisque adornasse, in illud consentiret et annueret; itaque illa annuente, Verbum ex ejus purissimis sanguinibus carnem sibi assumeret. Cum ergo ipsa nesciret hunc finem, cogitabat et mirabatur cur tam splendide salutaretur ab angelo. Nil tamen respondit, quia, ut ait sanctus Ambrosius, lib. 1. Offic. *præ verecundia non resalutavit, nec ullum responsum retulit*, quia pudor et stupor mentem absorbebant linguamque ligabant, et quia prudenter cogitabat quid esset responsura.

Audi S. Ambr. *Disce virginem a verecundia, quia pavebat: nam sequitur: Quæ cum audisset*, etc. *Trepidare virginum est, et ad omnes ingressus viri pavere, omnes viri affatus vereri. Disce, virgo, verborum vitare lasciviam. Maria etiam salutationem angeli verebatur.* Et Græcum Scholiasten in Catena S. Thomæ: *Cum assueta foret his visionibus*, inquit, *Evangelista non visioni, sed relatibus turbationem attribuit dicens: Turbata est in sermonibus ejus. Attende autem Virginis et pudicam et prudentem et animam simul et vocem. Audita lætitia dictum examinavit, et neque manifeste obstitit per incredulitatem, nec statim paret ex levitate, Evæ levitatem evitans simul et duritium Zachariæ. Malens nimirum*, ait S. Bern. hom. 4. super *Missus est*; *humiliter non respondere, quam temere loqui quod nesciret.*

30. ET AIT ANGELUS EI: NE TIMEAS, MARIA, INVENISTI ENIM GRATIAM APUD DEUM.] Pavorem, indeque nascentem pudorem Virginis abstergit angelus per gratiam, id est, favorem et benevolentiam, quam ait eam invenisse in oculis Dei præ omnibus mulieribus: Primo, quod eam ab æterno Deus præ cæteris omnibus, sine merito, ex gratuita dilectione elegerit in matrem suam, ex qua carnem assumeret. Secundo, quod in tempore mox ut concepta et nata fuit, illam omni virtute et gratia, ita exornarit, ut in conspectu ejus plane grata dignaque appareat, quæ ab eo ametur, et super omnes evehatur, q. d. Noli, o Maria, mirari, et pavere et stupere tam insolitos honoris titulos, quibus te salutavi: quia licet in oculis tuis parva et humilis, te ex teipsa illos non mereri agnoscas: Deus tamen qui humiles exaltat, iisdem gratiis te ornavit et exaltavit. S. Brigida in serm. Angelico c. 5. scribit. Deo, cum crearet magnum hunc mundum, astitisse minorem mundum, scilicet B. Virginem, *a quo major gloria Deo, et angelis major lætitia, atque omni homini ejus bonitate frui volenti major utilitas, quam de hoc majori mundo provenire debebat.* Et serm. 12. asserit B. Virginem quasi sponsam mire placuisse Deo Patri per angelicam virginitatem; Filio per profundissimam humilitatem, qua eum ad sua viscera attraxit: S. Sancto per promptissimam obedientiam, ob quam ab eo omnium gratiarum donis repleta fuit.

Invenisti (Arabic. *lucrata es*) ergo apud Deum gratiam, ob virtutes in eximio gradu, tibi a Deo infusas, easque omnes quidem, sed præsertim tres. Prima est profundissima tua humilitas. Unde S. Bern. hom. 3. super *Missus est*: *O si scires*, ait, *quantum tua humilitas Altissimo placeat, quanta te apud ipsum sublimitas maneat, angelico te indignam nec alloquio judicares, nec obsequio.* Hinc disce quanta fuerit humilitas Virginis, quæ ab Altissimo adeo meruit exaltari.

Secunda fuit angelica virginitas: hæc enim Deum, qui purissimus est spiritus, et virgo increatus, velut rhinocerotem in sinum suum rapuit. Unde Venantius Fortunatus de ea sic canit:

> Virginitas felix, quæ partu est digna Tonantis,
> Quæ meruit Dominum progenerare suum.

Et Basilius hom. de humana Christi generatione: *Virginitas*, ait, *ut apta proximaque sanctitati electa est.* Audi S. Bern. serm. in Nativitate B. Mariæ: *Ne timeas, Maria, ne mireris angelum venientem, et major angelo venit. Ne mireris angelum Domini; et Dominus angeli secum. Postremo quidni videas angelum, cum jam angelice vivas? Quidni visitet angelus vitæ sociam? Quidni salutet civem Sanctorum, et Domesticum Dei? Angelica plane vita virginitas, et qui non nubent neque nubentur, erunt sicut angeli Dei.*

Tertia fuit ardentissima charitas, qua B. Virgo sollicita pro redemptione hominum et adventu Messiæ, assiduas et ferventes pro utroque preces fundebat, ac utramque ideo impetravit, adeoque ipsa mater Messiæ fieri meruit, non ex condigno, sed ex congruo. Ita S. Bernard. hom. 3. super *Missus est*: *Invenisti*, ait, *quod quærebas. Invenisti quod nemo ante te potuit invenire. Invenisti gratiam apud Deum: quam gratiam? Dei et hominum pacem, mortis destructionem, vitæ reparationem.* Sic Scholastici passim docent B. Virginem meruisse maternitatem Dei. Vide Suarez et Vasquez 3. p. q. 2. disp. 2. num. 2. et seq. qui docent B. Virginem de congruo, non de condigno meruisse, ut fieret mater Dei, non tamen meruisse ipsam Verbi incarnationem: hæc enim omne meritum antecedit, ejusque est causa, principium et origo.

31. ECCE CONCIPIES IN UTERO (Arabicus, *recipies gravidationem*) ET PARIES FILIUM, ET VOCABIS NOMEN EJUS JESUM.] Syrus, *ecce enim*. Probat enim angelus Mariam invenisse gratiam apud Deum ex eo, quod conceptura et paritura sit Jesum, id est, Deum et hominem. Alludit, imo citat oraculum Isaiæ c. 7. v. 14. q. d. Tu es illa hominum felicissima, de qua ante 700. annos Isaias stupens et exultans vaticinatus est. *Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Vide ibi dicta et Matth. 1. 23. ubi et de nomine Jesu, id est Salvatoris, multa dixi.

Hinc refellitur Primo, Manichæus, dicens Christum non veram assumpsisse ex Virgine carnem, sed phantasticam: filius enim qui concipitur in utero et paritur, verus est, non phantasticus. Secundo Valentinus,

docens Christum e cœlo attulisse carnem, ac per Beatam Virginem transisse dumtaxat, sicut aqua transit per canalem. Tertio, Nestorius, asserens B. Virginem non esse matrem Dei, eo quod non sit mater divinitatis; cui recte respondet S. Cyrillus, illam esse vere matrem Dei: etsi ejus divinitatem non genuerit, sed humanitatem duntaxat, quia genuit hunc hominem, scilicet Jesum, qui vere est Deus, sicut pater vere dicitur pater filii sui, esto non generet ejus animam, sed tantum carnem: quia generat hunc hominem, qui anima æque ac carne constat.

32. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur:] *Magnus*, tum qua Deus, tum qua homo, quia *qui magnus Deus erat, magnus homo futurus est, magnus doctor, magnus Propheta, imo Messias mundi salvator*, etc. *qui Filius Altissimi merebitur appellari, plane magnus, qui tam magnus quam altissimus, quia et ipse Altissimus*, ait S. Bern. serm. 3 super *Missus est:* Joannes Baptista fuit magnus homo dumtaxat: at Jesus fuit magnus Deus et homo: nam, ut ait S. Greg. *Neque carnis assumptio, Deitatis derogat celsitudini, imo potius humanitatis humilitas sublimatur. Unde sequitur: Et filius Altissimi vocabitur*, id est revera erit per unionem hypostaticam, ut jure filius Dei vocari possit et debeat. Est metonymia, qua res dicitur talis vocanda, quia talis erit

Addit S. Bernard. hom. 3. jam citata: *Erit enim magnus, quia magnificabit eum Deus in conspectu regum; adeo ut adorent eum omnes reges, et omnes gentes serviant ei.*

33. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus.

Et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis.] Alludit, imo citat Isaiam cap. 6. v. 6. et 7. q. d. In filio ex te nascituro, o Maria, puta in Jesu, adimplebitur Isaiæ cæterorumque Prophetarum prophetia, de regno David patris ejus illi in perpetuum consignando. Isaias enim sic de eo prophetavit: *Factus est principatus super humerum ejus*, etc. *multiplicabitur ejus imperium, et pacis* (regni ejus pacifici) *non erit finis: super solium David, et super regnum ejus sedebit.* Vide ibi dicta.

Et regnabit in domo Jacob.] Id est, in Ecclesia, ait Beda, Titus et alii passim, sive in populo fideli, qui olim nascente Christo erat populus Israel, seu filii et posteri Jacob, puta Ecclesia. Hoc regnum in Davide temporale fuit, sed in Christo spirituale et æternum: nam eo Christus in fidelibus et sanctis regnat hic per gratiam, et in cœlo regnabit per gloriam, ait S. Bern. serm. 4. super *Missus est*. Porro hoc regnum Deus Christo dedit quasi in actu primo in ipsa Christi incarnatione, in actu secundo vero hoc regnum cœpit Christo prædicante, deinde promotum fuit per prædicationem Apostolorum; perfectum vero exstitit post Christi resurrectionem et ascensionem; consummatum omnino et gloriosum erit post judicium generale in cœlo. Vide quæ de hoc Christi regno dixi Matth. 27. 11.

Tropologice. S. Bern. homil. 4. super *Missus est: Veni*, ait, *Domine Jesu. aufer scandala de regno tuo, quod est anima mea, ut regnes tu, qui debeas, in ea. Venit enim avaritia, et vindicat in me sibi sedem, jactantia cupit dominari mihi, superbia vult mihi esse rex, luxuria dicit, Ego regnabo: ambitio, detractio, invidia et iracundia certant in meipso, cujus potissimum esse videar*, etc. *Et dico: Non habeo regem nisi Dominum Jesum. Veni ergo, Domine, disperge illos in virtute tua, regnabis in me, quia tu es ipse Rex meus, et Deus meus, qui mandas salutes Jacob.*

34. Dixit autem Maria ad angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?] *Quomodo?* Virgo ergo non dubitat de veritate prophetiæ et promissi angelici, uti blasphemat Calvinus, qui eam incredulam fingit; sed de modo sollicita, ne hic filii conceptus et partus fieret cum aliqua virginitatis, et voti sui de ea emissi jactura. Ita S. Ambros. Theophyl. Beda, S. Bern. et passim alii hic, ac S. August. de S. Virginit. c. 4.

Disce hic quantum virginitatis studium et amor fuerit in B. Virgine, quia ipsa castitatem prætulit angelico nuntio, ait Nyssenus, ac virgo esse maluit quam mater Dei præcise, ait S. Anselm. Virginitas enim in se est virtus Deo gratissima, maternitas præcise non est. Ita S. Greg. Nyssen. orat. de Nativit. Christi: *Audi*, inquit, *pudicam Virginis vocem. Angelus partum nuntiat: at illa virginitati inhæret, et integritatem angelicæ demonstrationi* (*Ecce concipies et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum*) *anteponendam judicat.* Et post nonnulla: *Verum quia carnem Deo consecratam, tamquam sanctum aliquod oblatum munus oportebat intactam integramque præstare, idcirco licet, inquit, angelus sis, licet e cœlo venias, licet id quod ostenditur naturam superet humanam, tamen me virum cognoscere nefas est. Quomodo sine viro mater ero? Joseph enim sponsum novi: sed virum non cognosco.* Dixi præcise: nam alioqui maternitas Dei est dignitas incomprehensibilis (sicut et Deus ipse est incomprehensibilis) et abyssus gratiarum omnium. Ob hanc enim B. Virgo dotata fuit plusquam angelica virginitate, humilitate, charitate, cæterisque virtutibus, uti scilicet digna foret quæ fieret Dei mater. Ita S. Augustinus, S. Thomas et passim Theologi superius citati.

Quocirca Beda hom. de Annunt. Virgin. ait, divino munere collatum est, ut prima inter fœminas Deo virginitatis munus offerret. Et Albert. Magnus super *Missus est*, c. 82. B. Virgo, ait, est mater omnium in virginitate, quæ prima sine præcepto, consilio vel exemplo, virginitatis munus Deo obtulit, per quod omnes virgines per imitationem virginitatis genuit. Ergo B. Virgo virginitatis votique de ea facti studiosissima hoc proponit et quasi opponit angelo. Certabat enim in ea desiderium concipiendi Filii Dei cum timore amittendi virginitatem, ideoque obtinuit utrumque, ait Toletus, qui et annot. 96. sex affert causas, cur B. Virgo semper, etiam post partum, virgo permanserit. Sensus ergo est, q. d. Ego plane credo promissis tuis, o Gabriel, quæ mihi annuntias ex ore Dei. Certo ego credo quod concipiam et pariam Jesum Filium Dei, sed dubito de modo: *Virum non cognosco*: quia feci votum virginitatis. Dubito ergo an salvo voto, an soluto id fiat: si Deus velit in voto hoc dispensare, velitque me operi conjugali operam dare, etsi mihi hoc durum sit, volenti tamen Deo obediam: verum si Deus meum desiderium requirat, candide profiteor, me summe optare servare meam virginitatem ipsi voto oblatam; hanc enim mentem ipse mihi inspiravit, ipse, inquam, qui est purissimus spiritus, ideoque primus vi-

go, ut ait Nazian. in carm. de Virg. et hoc erit honorificum Jesu filio meo, si ex virgine nascatur. Scio enim Isaiam prædixisse: *Ecce virgo concipiet et pariet* Emmanuelem; ac forte Deus vult me esse hanc virginem. Si ita est, fiat, fiat. Unde ipsa mox audiens a Gabriele se concepturam, non ex viro, sed ex Spiritu S. illico magno cordis jubilo applausit, aitque: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*. Et hoc audire volebat Deus; scilicet ut ipsa per professionem virginitatis mereretur fieri mater Dei.

QUONIAM VIRUM NON COGNOSCO.] q. d. Josephum virum habeo, sed non cognosco, id est cognoscere non soleo, cognoscere nequeo, ob votum virginitatis, quod Deo nuncupavi. Sic abstemii dicunt. Vinum non bibo, id est bibere nequeo, vinum abhorreo. Non enim justæ excusationis, vel hæsitationis in Virgine causa alia hic afferri, aut fingi potest, quam moralis impotentia ex voto, quod B. Virginem emisisse antè annuntiationem Angelicam, docent S. August. Nyssen. Beda, Bern. Ansel. Rupert. quos citat noster Canisius lib. 2. Marialis c. 14. Unde Nyssenus, *Josephum*, ait, *sponsum quidem novi, virum autem non cognosco. Quod profecto*, ait S. August. *non diceret, nisi Deo virginem se ante vovisset: sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro justo, non violenter ablaturo, sed potius contra violentos custodituro, quod illa jam voverat.* Hucusque August. Nam, ut ait Nyssenus, *Deo dicatam et consecratam carnem, velut sanctum quoddam donarium, intactam conservari oportebat.*

Ex citatis S. Augustini verbis liquet, B. Virginem non tantum ante annuntiationem angeli, sed ante desponsationem quoque, puta antequam ipsa desponderetur Josepho, emisisse votum virginitatis. Hoc enim decebat illam, quæ futura erat mater Dei. Ipsa ergo Josepho votum suum declaravit, ac Josephus in voti observationem consensit, eamque promisit antequam ei nuberet. Unde B. Virgo jam certa de custodia virginitatis votique sui, Josepho nupsit. Essentia enim matrimonii consistit in potestate mutua corporum viri et uxoris, non autem in ejus usu, ut vult Calvinus. Vide dicta Matth. 1. 18. Porro Rupert. Cantic. 3. censet B. Virginem primam omnium virginitatis votum Deo vovisse. Sic et Abulensis in Exod. c. 35. in fine cap. Viros aliquos, inquit, ut Eliam, Jeremiam, Eliseum et Essenos virginitatem coluisse concedimus, etc. primam autem virginitatis votum fecisse Deiparam certissime novimus. Ipsa ergo admirandæ virginitatis vexillum extulit, ut reliquarum omnium virginum exemplar illustrissimum, mater, princeps atque dux appelletur.

35 ET RESPONDENS ANGELUS DIXIT EI: SPIRITUS SANCTUS SUPERVENIET IN TE, ET VIRTUS ALTISSIMI OBUMBRABIT TIBI: IDEOQUE ET QUOD NASCETUR EX TE SANCTUM, VOCABITUR FILIUS DEI.

SPIRITUS SANCTUS.] Nota Primo, Incarnatio terminata est ad solam Verbi, sive Filii Dei, personam: hic enim solus incarnatus est, homo factus, non Pater, non Spiritus S. Hanc tamen incarnationem efficienter operata est tota S. Trinitas, non solus Filius; quia opera ad extra toti Trinitati sunt communia, ut aiunt Theol. Audi Concil. Tolet. 16. *Cum Spiritum S. superventurum in ea dicit, et virtutem Altissimi, qui est Dei Patris Filius, obumbraturam eam præmonuit, ejusdem filii carni totam Trinitatem cooperatricem esse monstravit.* Appropriatur tamen hic opus incarnationis Spiritui Sancto: Primo, quia hoc opus fuit sanctissimum: Secundo, quia opera nostræ redemptionis et summæ bonitatis Dei, appropriantur Spiritui Sancto, eo quod ipse procedat ut amor notionalis Patris et Filii, sicut sapientia appropriatur Filio quasi Verbo, omnipotentia Patri quasi principio et fonti. Ita S. Aug. cap. 40. Enchir. Porro Spiritus Sanctus fuit opifex humanitatis Christi, quia eam efformavit, organizavit, disposuit et animavit: at ejus pater dici nequit, quia ex sua substantia nihil ei contulit aut communicavit, uti docet S. Aug. Enchir. cap. 28.

Porro virginem Dei virtute posse concipere et parere, demonstrat S. Cyrill. catechesi 12. ac primo Gentiles his rationibus revincit: *Qui*, inquit, *dicitis projectos lapides in homines mutari, quomodo virginem parere posse negatis? Qui ex Jovis cerebro natam filiam fabulamini, quomodo ex utero virginali nasci aliquem impossibile dicitis esse? Qui de femore vestri Jovis prognatum falso esse dicitis Bacchum, cur nostram veritatem rejicitis?* Judæos vero his rationibus constringit: *Sterilis erat Sara, et deficientibus jam mulieribus præter naturam peperit; aut utrumque nega, aut utrumque concede. Idem enim Deus utrumque operatus est.* Addit, Deus qui virgam aridam Mosis in vivum animal, puta in serpentem, convertit, cur non possit ex viva virgine vivum hominem producere? Deus ex viro, scilicet Adamo virgine, formavit virginem fœminam, scilicet Evam: cur pariter non possit ex fœmina virgine formare virum virginem? Eva ex solo viro genita est. *Reddidit igitur Maria gratiæ hujus mutuum officium, et non ex viro, sed ex ipsa sola, impollute ex Spiritu Sancto, virtuteque Dei peperit.* Denique Deus Adamum vivum ex sicco pulvere formavit: cur non possit ex viva virgine virum efformare? plus enim est virgo quam pulvis.

SUPERVENIET, (Arabic. *descendet*) IN TE.] Ad hoc ut Christi conceptio et Christus ipse sanctus sit, non tantum ex vi unionis hypostaticæ cum Verbo; sed etiam ex vi talis et tam divinæ conceptionis, quod scilicet conceptus sit non ex homine vel angelo, sed ex Spiritu Sancto. Quare Christus ex vi hujus conceptionis non erat filius Adæ, ut ex eo peccatum originale contraheret, et nasceretur peccator, uti nos omnes nascimur, sed erat purissimus et sanctissimus.

Sex alias causas cur Christus conceptus sit ex Spiritu Sancto, affert Tolet. annot. 95. inter quas præcipua est Origenis et Maximi hom. 3. de Nativit. quod scilicet deceret Deum novo modo concipi, nimirum ex virgine inoperante Spiritu Sancto. Cum enim Christus, qui concipiebatur, Deus esset et homo, conveniens erat ut utrumque in conceptione innotesceret: conceptio enim ipsa hominem esse declarabat: non enim conciperetur nisi homo esset: ac conceptionis modus ostendit esse etiam Deum; concipi enim de virgine sine viro, indicabat qui concipiebatur plus esse quam hominem.

Hinc Tertullianus lib. de Carne Christi, ait decuisse prorsus, ut Dei Filius novæ nativitatis dedicator nova de Virgine nasceretur. Sophronius vero serm. de Assumpt. asserit Christum sponsum virginum idcirco matrem virginem elegisse, ut ipsa omnibus esset exemplum castitatis, in qua velut in speculo refulget forma virtutis.

Mystice S. Cyrill. Hierosol catechesi 12 Dominus, ait, de virgine nasci voluit, ut significaret membra sua de virgine Ecclesia secundum spiritum nascitura.

Aliam causam dat Lactantius, scilicet ut Christus, qui in cœlo est αμητωρ, id est carens matre, in terra sit απατωρ, id est carens patre. Sed prima causa est præcipua, ut scilicet Christus sine peccato originali purus sanctusque nasceretur, utpote filius Virginis, non Adæ, quam dat S August. lib. 1. de Nuptiis et concup. c. 12. Unde docte colligit S. Anselmus lib. de Concep. Virgin. cap. 11. quod si quis homo ex sola fœmina, sine opera viri per miraculum nasceretur, non contraheret peccatum originale, ex eo quod non sit filius Adæ, nec ab eo per vim seminalem procedat. Denique S. Bern. serm. 2 super *Missus est; Deum*, inquit, *hujusmodi decebat nativitas, qua non nisi de virgine nasceretur. Talis congruebat virgini partus, ut non pareret nisi Deum.*

Quocirca Proclus Patriarcha Constantinop. S. Cyrill. coævus in hom. de Nativitate Christi: *Maria*, inquit, *est spiritalis Adami paradisus, Maria unitarum inter se naturarum officina, Maria salutaris reconciliationis panegyris, Maria thalamus, in quo Verbum humanam carnem sibi desponsavit, Maria animatus naturæ rubus, quem divini partus ignis non combussit.* Et post nonnulla: *Maria ancilla et mater, Virgo et cœlum. Hæc sola pons est, per quem Deus ad hominem descendit. Hæc admiranda illius œconomiæ tela, ex qua et in qua ineffabili quodam modo, admirabilis illius unionis tunica confecta; cujus quidem textor extitit Spiritus Sanctus; netrix, virtus ex alto obumbrans; lana, vetusta pilosaque Adami pellis; trama, impolluta Virginis caro; radius textoris, immensa gestantis gratia; artifex, verbum per auditum illapsum.*

ET VIRTUS ALTISSIMI OBUMBRABIT TIBI.] *Virtus*, id est, fortitudo, robur et omnipotentia Dei, ad opus incarnationis Verbi tam difficile et arduum perficiendum quod nulla potentia, aut vi naturæ vel angeli potentissimi effici potest. Rursum non incongrue Euthymius et Maldonatus: *Virtus Altissimi*, inquiunt, est Spiritus Sanctus, qui potenter opera sancta Dei perficit, ut angelus explicet id quod dixit: *Spiritus Sanctus superveniet in te*, per hoc quod subdit: *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Sic inferius cap. 24. vers 49. Christus ait Apostolis: *Sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto*, id est, Spiritu Sancto. Hoc est quod canit Ecclesia: *Omnipotens sempiterne Deus, qui gloriosæ virginis matris Mariæ corpus et animam, ut dignum filii tui habitaculum effici mereretur, Spiritu Sancto cooperante præparasti.*

OBUMBRABIT] Græce επισκιασει. Obumbrationis hujus metaphoram varie et apposite explicant Patres. Primo, S. Greg. lib 33. Moral cap. 2. *Obumbrabit* id est, umbram efficiet, vel producet in te, q. d. Verbum Dei in te assumet corpus, quod erit quasi umbra deitatis; quia eam quasi umbra velabit et celabit Unde idem lib. 18. Mor. 12. *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, hoc est, inquit, incorporeum lumen divinitatis corpus in te humanitatis accipiet. Addit Origenes hom. 3. in Josue, corpus Christi vocari umbram, quia in passione instar umbræ humiliatum, offuscatum, et obscuratum fuit.

Secundo S. Ambr. in Ps. 118. serm. 5. per umbram accipit vitam præsentem et mortalem, quam Christo dedit Spiritus: hæc enim est quasi umbra veræ vitæ et æternitatis

Tertio, idem S Ambr. lib. de iis qui initiantur myster. cap. 3. Beda, S. Greg. 3. Moral. c. 3. et S. Aug. epist. 57. ad Dardanum. et l. 50. hom. 44. τo *obumbrabit* sic explicant, q. d. Gratia Spiritus Sancti velut umbra refrigerans carnalis concupiscentiæ calorem, te, o Virgo, in conceptione Christi proteget, ut sine concupiscentia ex purissima charitate concipias Christum.

Quarto, S August. lib. Quæst. veteris et novi testamenti cap. 51 *Virtus Altissimi obumbravit*, id est, inquit, attemperabit se tibi, uti umbra aptat se corpori: nam totam ejus vim et efficacitatem infirmitas tua humana capere non posset.

Quinto, S. Hilarius l. 2 de Trinit. *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, hoc est, inquit, proteget et roborabit te, ut activitatem Spiritus Sancti in tanto opere, et Filio Dei concipiendo sustinere valeas.

Sexto, Theophylact. Græcum επισκιαν, id est, obumbrare, accipit pro σκιογραφειν, id est *extrema picturæ lineamenta ducere*. q. d. Virtus Dei in te, o Virgo, corporis Christi lineamenta describet et perficiet. sicut facit pictor in homine quem depingit. Pictores enim ab umbra, quasi naturali corporis effigie, didicerunt idipsum pingere. Sicut ergo ex umbra velut pictura agnoscitur corpus, sic ex humanitate Christi velut umbra agnoscimus ejus divinitatem, ait Nyssenus orat. de Christi nativitate.

Septimo, Jansen. et Toletus, q. d. Virtus Altissimi te amplexabitur, et sua virtute fœcundam efficiet, sicut vir fœminam obumbrat et fœcundat in opere generationis Verum hoc nimis crassum et castis auribus parum pudicum videtur.

Octavo, simplicius et castius: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, id est obvelabit te, hoc est, arcane arcanum maximum in te operabitur: erit enim tale et tantum, ut nullus homo vel angelus id ipsum penetrare et comprehendere possit: solet enim in veteri testamento potentia Dei invisibilis et incomprehensibilis, in umbra sive nube et nebula se repræsentare, vel potius tegere et velare: hanc enim umbram spiritualem Spiritus Sancti angelus caste opponit complexui carnali mariti. q. d. Virtus Dei velut umbra occultissime et castissime in te operabitur id quod solet carnaliter facere maritus: scilicet faciet te fœcundam gravidamque et matrem Dei; nimirum Primo, formabit in te perfectissimam humanitatem Christi; Secundo, eam dem personæ Verbi modo quodam ineffabili uniet.

Simili tropo Virgil. 1. Æneid. de Ænea ejusque sociis a matre dea, puta Venere, per umbram protectis et deductis sic canit:

> At Venus obscuro gradientes aere sepsit,
> Et multo nebulæ circum dea fudit amictu,
> Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset.

Hinc rursum apposite επισκιαν, id est, obumbrare, accipi posset cum Maldonato quasi respondens Hebr. ענן *innen*, id est obnubilare hoc est pro impluere: nubes enim gignit pluviam; hinc per umbram et nubem significatur pluvia, q. d. Sicut nubes per pluviam, quem effundit, terram obumbrans fœcundat, ita vir-

tus Altissimi te, o Virgo, obumbrando, fœcundam efficiet. Videtur enim alludere ad illud de Christo Ps. 71. 6. *Descendet sicut pluvia in vellus* Simili schemate Poetæ fingunt Jovem conversum in aureum imbrem, illapsum Danaæ, ex ea genuisse Perseum.

Audi S. Bern. serm. 4. super *Missus est*: *Obumbrabit tibi quia res nimirum in sacramento erat, et quod sola per se Trinitas in sola, et cum sola Virgine voluit operari, soli datum est nosse, cui soli datum est experiri.* Et mox: *Ac si Angelus responderet ad Virginem: Quid a me requiris quod in te mox experieris? Sciens scies, et feliciter scies, sed illo doctore quo et auctore. Ego autem missus sum nuntiare virginalem conceptum.* Sic et Eusebius lib. 14 de Demonstrat. c. 8. *Obumbrasti*, ait, *ut principes hujus sæculi, ipsa de Spiritu Sancto et sancta Virgine conceptio lateret.*

Ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur (id est revera erit, ut jure vocari possit et debeat) Filius Dei.] q. d. Quia Spiritus Sanctus superveniet in te, facietque te concipere filium: hinc filius, qui ex te nascetur, id est, ex te formabitur, concipietur, et post novem menses prodibit in lucem, ex ipsa sua conceptione erit sanctus, imo Sanctus sanctorum, quia vocabitur, et revera per unionem hypostaticam cum Verbo, erit Filius Dei naturalis et unigenitus, talisque a Deo, angelis et hominibus vocabitur: Nam το *sanctum*; referendum est ad *nascetur*. q. d. Jesus filius tuus ex ipsa nativitate, id est, ex ipsa conceptione sua ejusque vi erit sanctus et Filius Dei: qui enim de Spiritu Sancto concipitur, sanctissimus sit oportet, ideoque Filius Dei. Ita Beda, Jansenius et alii hic, ac S. Gregor. l. 18. Moral 4. c. 27.

Paulo aliter Maldonatus: Jesus, ait, vocabitur Filius Dei; quia non a viro uti cæteri homines, sed a Deo virtute Spiritus Sancti generabitur, ideoque erit sanctus, et Filius Dei. Sic Adam vocatur filius Dei, quia non ab homine, sed a Deo creatus est, Lucæ 3. 38.

Nascetur.] Græce, γεννώμενον, in præsenti, id est, *quod nascitur*, id est, quod mox nascetur, ut jam nasci videatur. Porro γεννώμενον, proprie vertas *quod gignitur*, vel generatur, id est, mox gignetur. Agitur enim hic potius de conceptione quam nativitate Christi. Simile est Matth. 1 20.

Sanctum.] Id est sanctus. Unde Arabic. vertit, *quoniam ex te natus sanctus est*; Syrus, *propterea is qui ex te nascitur sanctus ipse* (id est erit) *et Filius Dei vocabitur.* Dicit tamen *sanctum*, non *sanctus*, tum ut significet filium hunc non futurum merum hominem et masculum, sed super hominem futurum quoque Deum. Ita S. Greg. 18. Moral. cap. 27. S. Leo serm. 4. de Nativit. S. Aug. l. 13. de Trin. c. 18 tum ut indicet Jesum fore sanctum sanctitate omnino perfecta et connaturali, ob unionem hypostaticam, ait Suarez 3 p. disp. 18. sect. 1. hoc est, fore Sanctum sanctorum, id est, sanctissimum, imo ipsam sanctitatem per excellentiam. q. d. Jesus qui ex te nascetur, erit sanctissimus, imo ipsa sanctitas.

Porro humanitas Christi sanctissima pariter est, non tantum per gratiam habitualem eximiam illi infusam, sed et per ipsam deitatem illi hypostatice unitam, uti docent Suarez, Vasquez et alii 3. p. q. 7. et 157.

Audi S. Bernardum sermone 4. super *Missus est*: *Ut quid*, ait, *ita simpliciter sanctum et absque additamento? Credo quia non habuit quid proprie digneve nominaret. Illud eximium, illud magnificum, illud reverendum, quod de purissima videlicet Virginis carne, cum sua anima, unico Patris erat uniendum; si diceret Sancta caro, vel Sanctus homo, vel Sanctus infans, quidquid tale poneret, parum sibi dixisse videretur. Posuit ergo indefinite sanctum, quia quidquid illud sit quod Virgo genuit, sanctum procul dubio ac singulariter sanctum fuit, et per Spiritus sanctificationem, et per Verbi assumptionem.*

Filius Dei.] Per naturam, qui et fideles sanctosque omnes facturus est filios Dei per gratiam. Unde S. Bern. serm. 1. in vigilia Nativit. *Quare*, inquit, *Filius Dei factus est homo, nisi ut homines faceret filios Dei?* Sic et S. Anselmus tract. *Cur Deus homo.*

36. Et ecce Elisabeth cognata tua, et ipsa concepit filium (Joannem) in senectute sua: et hic mensis sextus est illi (ex quo concepit seu est prægnans) quæ vocatur (antea vocabatur et revera erat) sterilis.] Confirmat angelus miraculum nascituri Jesu ex Virgine et Spiritu Sancto, simili miraculo Joannis concepti ab Elisabetha sterili: simul tacite B. Virginem admonet, ut Joannem et Elisabetham visitet, easque salutando repleat Spiritu Sancto *Ut audiens*, ait S. Bern. serm. 4. *cognatam vetulam et gravidam, cogitet juvencula de obsequio, sicque illa properante ad visitandum, parvulo Prophetæ locus et occasio detur, quo minori adhuc Domino* (*Jesu*) *sui officii valeat exhibere primitias.*

Meminit mensis sexti, ut indicet conceptionem Elisabethæ esse certam et firmam: fœtus enim sexto mense a conceptu suo est communiter vitalis, vegetus, et firmus, nec ei timendum de abortu. Sensus est, q. d. Quæsivisti, o Virgo, modum, quo manens virgo concipies filium. Respondi modum hunc fore supernaturalem; scilicet fore hoc opus et miraculum Spiritus Sancti: hic enim eo modo, quo in Elisabetha per miraculum vi sua divina formavit Joannem, sic idem eadem vi faciet in te concipi Jesum, idque ut *dum miraculum miraculo additur, gaudium gaudio cumuletur*, ait S Bern. serm. 4. super *Missus est*: gavisa enim est B. Virgo de miraculoso conceptu Elisabethæ, æque ac de suo.

Quia non erit impossibile (Syrus, *difficile*) apud Deum omne verbum.] Est hebraismus *non omne verbum*, id est, nullum verbum, hoc est, nulla res, quantumvis gravis, difficilis et homini incredibilis: vel, ut alii, *nullum verbum*, id est, nullum promissum. q. d. Deus potest facere omnia quæ promisit, quia omnipotens est; ac proinde illa reipsa præstabit, quia fidelis est. Dicit *verbum*, quia Deo tam facile est facere, quam nobis loqui verbum, et quia solo verbo dixit et facta sunt omnia. *Siquidem apud Deum*, ait S. Bern. serm. 4. *nec verbum dissidet ab intentione, quia veritas est: nec factum a verbo, quia virtus est: nec modus a facto, quia sapientia est.* Deus ergo, ait S. Aug. lib. 5. de Civit. c. 10. et lib. 26. contra Faustum cap. 5. omnia potest, præter ea quæ posse non potentiæ, sed impotentiæ est, quæque si posset, non esset omnipotens, qualia sunt mori, fallere, errare, peccare.

Stetit, tacuitque hic angelus, avide expectans responsum et consensum Virginis. Unde S. Bernardus serm. 4. super *Missus est*, ait consensum hunc expe-

ctare Adamum, Abrahamum, Davidem, omnesque Patriarchas et Prophetas, sollicitos de adventu Messiæ et salute hominum. Additque: *Hoc totus mundus tuis genibus provolutus expectat. Nec immerito, quando ex ore tuo pendet consolatio miserorum, redemptio captivorum, liberatio damnatorum, salus denique universorum filiorum Adam, totius generis tui. Da, Virgo, responsum festinanter. O domina, responde verbum, quod terra, quod inferi, quod expectant et superi. Ipse quoque omnium rex et dominus, quantum concupivit decorem tuum, tantum desiderat et responsionis assensum. In qua nimirum proposuit salvare mundum.*

38. Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.] Æthiopicus et Persicus, *sit mihi juxta verbum tuum.* Nota humilitatem, obedientiam, modestiam, charitatem, resignationem Virginis: nam ab angelo salutata Mater Dei, ejus se ancillam, non matrem nuncupat; ejusque voluntati se totam resignat, ut in ea, et cum ea, et per eam faciat quidquid ipsi libuerit. *Ancilla per naturam, mater per gratiam,* ait B. Petrus Damian. ser. 3. de Nativ. Virg. *Tabula sum pictoria,* ait Theoph. *pingat pictor quod voluerit, faciatque Deus quod voluerit.*

Hinc S. Guilielmus Dux Aquitaniæ conversus a S. Bernardo, factusque Eremita et Eremitarum parens, ex hoc B. Virginis dicto colligebat, quod quanto quis altius contemplando in Deum attollitur, eique fit vicinior et familiarior, tanto magis suam parvitatem perspicit et despicit. Et hoc ex inductione Sanctorum probabat: *Unde Abraham,* inquiens, *post divinæ familiaritatis fastigium se pulverem fatebatur. Moyses post rubi miraculum impeditioris linguæ se protestabatur. Isaias post concentus Seraphici auditum tripudium, pollutum se labiis asserebat. Job etiam post auditum divinum, in favilla et cinere sese reprehendit. Ad extremum Virgo Maria post electionis in matrem Dei privilegium, se ancillam humilem profitebatur.* Denique S. Bern. ser. in illud Apoc. 12. *Signum magnum: Merito,* ait, *facta est omnium domina, quæ se omnium exhibebat ancillam.*

Fiat.] Hæc vox tum consentientis, et assensum angelo ad Verbi conceptionem præbentis est. Ita Beda et Maldonatus et S. Irenæus l. 3. c. 33. et Damascenus l. 3. c. 2. tum optantis, desiderantis, orantis et obsecrantis ut Messias incarnetur, itaque homines redimat et salvet. Hoc enim ardentissime desiderabat et obsecrabat B. Virgo. Ita S. Ambr. Euthy. Beda. *Fiat* (ait ex S. Aug. Bern. ser. 4. super *Missus est*) *desiderii est signum, non dubitationis indicium.*

Secundum verbum tuum.] Ut concipiam et pariam Verbum Dei Patris in carne humana; puta Jesum Altissimi filium. Audi S. Bern. ser. 4. super *Missus est: Fiat mihi de Verbo, secundum verbum tuum: Verbum quod erat in principio apud Deum, fiat caro de carne mea, secundum verbum tuum: fiat, obsecro, mihi verbum, non prolatum, quod transeat, sed conceptum, ut maneat, carne videlicet indutum, non aere. Fiat mihi non tantum audibile auribus, sed visibile oculis, palpabile manibus, gestabile humeris.* Et mox: *Fiat, non imaginatorie somniatum, sed silenter inspiratum, personaliter incarnatum, corporaliter invisceratum.*

Nota hic prudentiam et castitatem B. Virginis: non enim simpliciter dicit, Fiam mater Dei, sed, *Fiat mihi secundum verbum tuum;* scilicet quo mihi promisisti, me sine copula viri ex Spiritu Sancto concepturam, ac proinde mansuram virginem, q. d. Fiam mater Dei, sed hac lege ut maneam virgo. Plane enim suæ virginitati, quam unice adamabat, cautum volebat.

Quæres, quo temporis puncto præcise Filius Dei sit incarnatus in B. Virgine? Primo, Elias Cretensis orat. de Annuntiat. censet eum incarnatum antequam angelus veniret ad B. Virginem: illum enim annuntiasse ipsi incarnationem non futuram, sed jam factam, et in ea non sentiente peractam. Probat id ex verbis angeli, dicens: Hoc enim quod ait, *Dominus tecum,* ipsum adesse Regem clare significat.

Secundo, Nicephorus l. 1. c. 8. ait Christum incarnatum, cum angelus eam salutavit, dixitque: *Ave, gratia plena.* Nam *simul cum ea voce,* ait ipse, *Verbum Dei descendit, et naturam nostram subiit.* Favere videtur S. Hier. ep. 140. ad Principiam, *S. Maria,* ait, *quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo divinitatis habitat corporaliter, plena gratia salutatur.* Sic et S. Greg. Thaumatur. hom. de Annuntiat.

Tertio, alii sentire videntur Christum incarnatum cum angelus dixit, *Dominus tecum.* Hoc enim sic explicat S. Aug. ser. 2. de Annunt. *Tecum Dominus in corde, tecum in ventre* (per incarnationem) *tecum in auxilio.* Et S. Petrus Alex. Episcopus et Martyr, l. de Deitate, qui citatur in Conc. Ephes. c. 7. *Dominus tecum,* ait, id est, *Dei verbum nunc tecum est.* Nam illa Gabrielis salutatio, Deum verum in utero Virginis natum, et carnem factum significat. Idem asserit S. Thomas 3. p. q. 30. art. 4. et B. Petrus Dam. ser. 1. et 3. de Nativ. Virginis, *Dominus tecum: Audisne,* inquit, *in hoc verbo incarnationem Dei, redemptionem hominum, renovationem mundi?*

Verum hæc vera esse nequeunt. Primo, quia angelus post hæc verba, *Ave, gratia plena, Dominus tecum,* etc. subdit: *Ecce concipies in utero et paries filium,* in futuro. Ergo necdum eum conceperat. Rursum B. Virgo tandem angelo assensum præbens, ait: *Fiat mihi secundum verbum tuum:* ergo necdum et factum erat.

Dico ergo, Verbum incarnatum, mox ut B. Virgo angelo illud nuntianti assensum præbuit: ad hoc enim ille mittebatur, non enim decebat Christum concipi, invita vel nesciente virgine matre, sed sciente et consentiente; mox ergo ut illa dixit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum,* atque hæc verba finiit, Spiritus Sanctus ex purissimis Virginis sanguinibus, corpus Christi formavit, et eodem instanti illud perfecte organizavit, animavit, et Verbo, sive personæ Filii Dei hypostatice univit; sicut, mox ut sacerdos consecrans dixit, *Hoc est corpus meum,* vi horum verborum panis transubstantiatur in corpus Christi. Id rursum patet ex eo, quod angelus habito Virginis consensu, quasi peracta legatione sua, ab ea discessit; legationis enim ejus potissima pars et finis erat incarnatio Verbi; præsertim quia opus hoc erat Spiritus Sancti perfectissimum et divinissimum. Unde non sensim, sed simul in eodem instanti a Spiritu Sancto. Primo, formatum est corpus Christi: Secundo, perfecte organizatum: Tertio, animatum: Quarto, omni gratia et gloria in anima repletum: Quinto, hypostatice assumptum a persona Verbi: Sexto, Christus in-

carnatus immensas egit gratias Deo, pro tot in humanitatem suam collatis beneficiis et donis, eique pro salute hominum se obtulit in victimam ad mortem, et crucem juxta illud: *Holocautomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut faciam voluntatem tuam*, Hebr. 10. 7. Ita S. Ambr. Jansenius, Maldonatus, et alii hic ac S. Gregor. l. 9. Registri. ep 61. S. Basilius homil. 27. de humana Christi generatione, Ven. Beda serm. 3. de B. Virgine, S. Athanasius orat. de Deipara, Rupertus l. 6. in Cant. Damascenus l. 3. de Fide c. 2. et alii passim. Vide D. Thomam et Scholasticos 3. p. q. 33. artic. 3. Confirmatur ex eo, quod paulo post quam dixit B. Virgo, *Fiat mihi secundum verbum tuum*, ipsa salutans Elisabeth, ab ea resalutata, vocata fuit mater Domini, id est, Christi Dei Virgo ergo dicens: *Fiat mihi*, etc. facta tunc est quasi conjux Dei, et caro nostra facta est quasi conjux Verbi. Nam, ut ait S. Greg. Thaumaturgus ser. 1. de Annunt. sic ipsa Verbum suscepit, et pretiosam margaritam produxit, puta Christum. Sicut enim margarita ex duabus naturis, scilicet ex fulgure et aqua conflatur: sic Christus ex deitate et humanitate. Hæc Greg. *Hoc est quod natura miratur, reveretur angelus, veretur homo, stupescit cœlum, extremit terra, exhorret infernus*, ait B. Petrus Damian. ser. de Annunt. Nam, ut ait S. Bern. serm. 1. in vigilia Nativ. *Angelus nuntiat, virtus obumbrat, supervenit Spiritus. Virgo credit, fide concipit: virgo parturit* (hominem Deum) *virgo permanet*.

Ad auctores contrariæ sententiæ respondetur Primo, Andream Cretensem videri fuisse in adversa sententia, sed illum esse solum: nam cæteri ei contradicunt.

Secundo, Nicephorum per *Ave, Maria gratia plena*, quasi per initium, intelligere totam salutationem et annuntiationem angelicam, in cujus fine Verbum caro factum; cum scilicet B. Virgo consentiens dixit: *Fiat mihi secundum verbum tuum*. Sic et S. Gregor. Thaumaturgus. S. Hier. vero videtur uti enallage temporis, ut dicat *conceperat*, pro *mox conceptura erat*.

Tertio, S. Aug. S. Thomas et Damianus dicentes, *Dominus tecum est*, scilicet per incarnationem, intelligendi sunt non quod jam ita foret, sed quod mox ita futurum esset.

Porro B. Virgo in hac conceptione Filii. eximium accepit gratiæ augmentum, et perfectam sanctificationem: nec de hoc sine temeritate dubitari potest, ait Suarez 3. p. disp. 18. sect. 4. Unde Beda hom. de Visitat. *Quis*, inquit, *dicere, quis æstimare sufficiat, quæ tunc gratia spiritum Dei genitricis replevit, cum tanta in matre præcursoris lux doni cœlestis emicuit?* Causam dat S. Bern. tom. 1 conclus 61 a. 1. c. 12 *Quod Deus*, inquit, *generaret Deum, nulla requirebatur in Deo dispositio, cum ei ex natura conveniret, ut per viam naturæ intellectus produceret Verbum per omnia sibi æquale; sed quod fœmina conciperet et pareret Deum, est et fuit miraculum: oportuit enim, ut sic dicam, fœminam elevari ad quemdam æqualitatem divinam, per quemdam quasi infinitatem perfectionum et gratiarum, quam æqualitatem creatura numquam experta est. Unde, ut credo, ad illum abyssum imperscrutabilem omnium charismatum Spiritus S. quæ in B. Virginem descenderunt in hora divinæ conceptionis, intellectus humanus vel angelicus numquam potuerunt attingere*.

Subdit aliam deinde causam; quod scilicet esse matrem Dei sit dignitas quædam infinita, quæ sibi proportionatam gratiam requirit. *Ex his*, inquit, *colligi potest, Virginem beatam in conceptionis Filii Dei consensu plus meruisse, quam omnes creaturas, tam angelos quam homines, in cunctis actibus, motibus, ac cogitationibus suis; nempe omnes qui meruerunt, nihil aliud potuerunt mereri, nisi secundum varios status et gradus gloriam sempiternam: hæc autem Virgo in illo admirando consensu, meruit totalem fomitis extinctionem, dominium et primatum totius orbis, plenitudinem omnium gratiarum, omnium virtutum, omnium donorum, omnium beatitudinum, omnium fructuum spiritus, cunctarum scientiarum, interpretationes sermonum, spiritus prophetiæ, discretiones spirituum, operationes virtutum. Meruit fœcunditatem in virginitate, maternitatem Filii Dei: meruit quod sit stella maris, porta cœli, et super omnia, quod regina misericordiæ nuncupetur, ac talis nominis consequatur effectum. Unde merito Prover. ult. de ipsa B. Virgine Salomon ait: Multæ filiæ congregaverunt divitias, tu supergressa es universas*.

Imo S. Antoninus 4. p. tit. 15. c. 16. § 1. suspicatur B. Virginem in conceptione Filii Dei vidisse Dei essentiam; utpote quam in se recipiebat, uti S. Aug. S. Thomas et alii dicunt eamdem vidisse S. Paulum in raptu. Et certe si Paulus eam vidit, multo magis eam vidit B. Virgo. Idem opinantur Rupertus Cant. 4. ad illa: *Oculi tui columbarum;* Dionys Carthus. in 4. dist. 16. q. 2 Gerson alphabeto 15. tit. 8 et S Bernardus ser. de B. Virgine tom. 2. et hodie multi magnique Theologi idem sentiunt.

Denique Damascenus de Dormit. Deiparæ, et Anselmus de Excellentia Virginis c. 3. et 4. et seq. tradunt B Virginem in conceptione Verbi accepisse claram revelationem suæ prædestinationis, et exaltationis futuræ super omnes angelorum choros.

Et discessit ab illa angelus.] Peracto jam suæ legationis officio; scilicet impetrato Virginis assensu, ideoque Incarnatione Verbi in ea jam peracta Porro B Virgo revelavit nonnullis, angelum Gabrielem non statim discessisse, sed secum mansisse per novem horas, obstupefactum Verbi in Virgine incarnatione, ac Verbum incarnatum adorasse, illique omne obsequium obtulisse et reipsa exhibuisse. Nam tradunt monumenta Congregationis S. Gregorii in Alga in Lusitania, eos qui ejus auctores fuere, a B. Virgine Maria accepisse, Gabrielem cum Incarnationem nuntiaret, integras novem horas apud eamdem fuisse, ac si ob incredibilem Virginis modestiam et majestatem humana majorem, et ob divini Verbi carne induti præsentiam, in admirationem raptus discedere nequiret. Quod indicavit sacer scriptor his verbis: *Et discessit angelus ab ea*. Videtur enim velle indicare, eum rerum novitate et magnitudine obstupefactum sic hæsisse, ut avelli nequiret, donec tandem re exigente quodammodo, tamen invitus a loco discessit. Verum hæc uti pie dicuntur, ita certam non habent fidem.

Denique creditur Gabriel flexis genibus salutasse Virginem, atque hoc situ toto legationis suæ tempore

permansisse, tum ut Virginem Deiparam veneraretur, tum ut Verbum in ea incarnatum adoraret. Quocirca ejus exemplo S. Margarita Hungariæ regis filia, et sancta Maria Oigniacensis, quoties Salutationem Angelicam recitabant, toties ante imaginem Virginis Deiparæ genua flectebant.

39. EXURGENS AUTEM MARIA IN DIEBUS ILLIS ABIIT IN MONTANA CUM FESTINATIONE, IN CIVITATEM JUDA.] *In diebus illis*. Non ergo eodem die, ut insinuat Theophylactus Beda et S. Ambros. quo salutata ab angelo Filium Dei concepit et corporavit, abiit, sed post duos vel tres dies: hos enim insumpsit contemplando, gratias agendo, orando et dissuaviando cum Filio Dei in se jam incarnato. Ita Franc. Lucas, Barradius et alii.

ABIIT.] Cur? Resp. Primo, ut Verbum in se conceptum aliis annuntiaret, ejusque gratiam eis aspiraret. Volebat enim Christus in ea incarnatus illico inchoare officium Salvatoris, ad quod a Patre missus erat. Unde S. Ambros. *Abiit*, inquit, *non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo* (ut exploraret an revera Elisabeth concepisset, ut ei nuntiarat angelus) *sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio*.

Secundo, ut Joannem a peccato originali expiaret, eumque cum Elisabetha matre Spiritu Sancto impleret; sicque Christi honor, omniumque devotio cresceret. Ita Origen. hic hom. 7. *Jesus*, ait, *qui in utero Virginis erat, Joannem adhuc in ventre matris positum sanctificare festinabat*.

Tertio, ut Elisabethæ cognatæ suæ de concepto per miraculum Joanne congratularetur, eique gravidæ et seni serviret, ideoque mansit cum ea toto reliquo tempore, quo gravida fuit, puta mensibus tribus, usque dum pareret Joannem. Ita Beda et alii.

Quarto, ut daret omnibus futuris sæculis insigne humilitatis et charitatis exemplum, qua ipsa jam mater Dei, et regina mundi effecta, dignatur visitare Elisabetham, quæ ipsi potius ancillare et servire debebat: ut et nos similiter ejus exemplo viles, pauperes, aliosque nobis inferiores libenter visitare, salutare, eisque servire et opitulari in animum inducamus.

Quocirca exemplo et titulo Visitationis B. Virginis, multæ Congregationes ad visitandos pauperes, hospites, infirmos, incarceratos, etc. institutæ sunt, ac nuper hoc titulo Congregationem Religiosarum insignium per totam Galliam quæ ægris serviant, instituit D. Franc. Salesius, Episcopus Genevensis, vir magnæ pietatis et zeli.

Opinatur Jansen. et alii, cum B. Virgine ivisse Josephum, utpote ejus sponsum et maritum. Verius alii id negant; quia, si Joseph ivisset cum ea, audisset utique illam ab Elisabetha salutari matrem Dei, ac proinde post reditum videns eam intumescente utero gravidam, non voluisset eam dimittere: quod tamen facere voluit, ut patet Matth. 1. v. 19. Joseph ergo domi cura rei familiaris detentus, B. Virgini sponsæ suæ eunti in montana associavit ancillam vel matronam quampiam gravem, quæ ei fidelis esset itineris comes, adjutrix, testis actionum omnium.

IN MONTANA.] Vel Hebron, ut volunt Baronius, Toletus, et alii; vel Judææ, ut volunt Geographi Terræ sanctæ; de quo mox plura.

Tropolog. anima Deo plena, uti erat anima B. Virginis, in montana conscendit, id est, ad ardua virtutum enititur. Ita S. Ambrosius. *Quo jam Deo plena*, ait, *nisi ad superiora cum festinatione conscenderet?* Et Beda: Concepto mente Dei Verbo, ait, ascendendum ad virtutum cacumina, amoris gressu, et civitas Judæ, id est confessionis et laudis, penetranda; et in perfectione fidei, spei et charitatis quasi tribus mensibus commorandum. Hinc Loth fugienti incendium Sodomæ dicitur, *In monte salvum te fac*, Gen. 19. 17. Et Habacuc c. 3. 19. *Deus Dominus*, ait, *fortitudo mea, et ponet pedes meos quasi cervorum; et super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem*. Vide ibi dicta.

CUM FESTINATIONE.] Syrus, *sedulo*, vel diligenter: græce μετὰ σπουδῆς, id est cum studio, diligentia, sedulitate, festinatione, agilitate. Agilem enim facit *actio*, strenuum *motus*, fortem *animus*, robustum *corpus*, ait Corn. Fronto. Causam primam festinationis dat S. Ambros. *Festinavit virgo*, inquit, *ne extra domum diu in publico moraretur*, etc. *Discite, virgines, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo sera, festina in publico*. Secundam causam idem Ambros. addit, quia plena erat gaudio et Spiritu Sancto: *Nescit*, inquit, *tarda molimina Spiritus Sancti gratia*. Gaudium enim et devotio, ac charitas, stimulabant B. Virginem ad festinandum.

Tertiam dat Origen. quia Christus in utero Virginis Joannem a peccato purgare et sanctificare festinabat. *Mariam ergo*, ait S. Ambr. *quæ antea sola in intimis penetralibus versabatur, non a publico virginitatis pudor, non a studio asperitas montium, non ab officio prolixitas itineris retardavit*.

IN CIVITATEM JUDA.] Id est, in Jerusalem, aiunt Albertus Magnus, et S. Bonaventura; sed Jerusalem, cum de ea agitur alibi passim, solet nominari. Adde: Jerusalem erat in tribu Benjamin, non Juda. Melius ergo Tolet. et Baronius accipiunt Hebron: hæc enim erat in tribu Juda sita in monte, eratque prima ex civitatibus iis, quæ in tribu Juda assignatæ erant sacerdotibus ad habitandum, Josue 21. 9. et seq. sicut aliæ eisdem assignatæ erant in tribu Simeon et Benjamin. Porro Hebron a Jerusalem distat octo horis. Denique Brochardus, Bredenbachius, Adrichomius, etc. in Descriptione Terræ sanctæ, civitatem hanc aiunt fuisse Emmaus, ubi incipiunt montana Judææ, quæ a Jerusalem distat hora cum media; de quo mox plura. Juxta Hebron ergo sunt montana Hebron; juxta Emmaus montana Judææ, ut patet ex tabulis Geographicis.

Verisimile est B. Virginem prius ivisse Hierosolymam, utpote instante festo Paschæ, ibique in templo Deo gratias egisse, eique se suumque Jesum jam conceptum obtulisse. Ita Clictovæus, Franc. Lucas, Barradius, et alii, præsertim quia ex Nazareth in montana, per Jerusalem directum erat iter. Fuit ergo hoc Virginis iter facile quatridui: nam a Nazareth in Jerusalem est iter tridui, puta iter 26. horarum: quarto deinde die B. Virgo e Jerusalem ivit domum Zachariæ; de quo jam plura.

40. ET INTRAVIT IN DOMUM ZACHARIÆ.] Domum hanc ex Brochardo, Bredenbachio et Nicephoro ita de-

scribit Adrich. in Descript. Terræ sanctæ p. 55. n. 243. *Domus Zachariæ sacerdotis uno milliario distabat ab Emmaus, juxta montana. Domus illa adhuc habitabatur in pago tempore Saligniaci, quam reverenter salutare consueverant peregrinantes: ibique natus est Joan. Baptista, circumcisus, et in spelunca absconditus, ne cum pueris Bethlehemiticis ab Herode occideretur. Juxta hanc fons est B. Virginis, ex quo illa ipsa aquam haurire consueverat, cum maneret apud Elisabeth, qui inde fluit ad mare magnum. In superiore ejusdem domus loco quondam fuit Ecclesia, hodie penitus destructa: fuerat autem fundata eo loco, quo Zacharias repletus Spiritu Sancto prophetavit: Benedictus Dominus Deus Israel*, etc.

Et salutavit Elisabeth] Dicendo *Pax tecum*, quia hæc erat Hæbreis usitata salutatio. Unde Syrus vertit, *precata est pacem*, sive salutem. Fecit hoc B. Virgo instinctu Dei, qui per angelum ei suggesserat conceptionem Elisabethæ, ad hoc, ut tacite eam submoneret gratum fore Deo, si illam visitaret et salutaret. Intendebat enim Deus per Elisabetham, utpote matronam grandævam, prudentem et sanctam orbi pandere conceptionem B. Virginis, arcanam Verbi incarnationem in ea factam, quasi thesaurum latentem in visceribus Virginis, omnibus illo indigentibus patefacere. Hoc enim fecit Elisabeth cum dixit: *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?*

Elisabeth.] Non Zachariam, tum quia mutus erat et surdus, tum quia non decebat virum a Virgine salutari, nec pudor virgineus id permittebat. Porro Beata Virgo *prior salutavit*, ait S. Ambrosius: *decet enim ut, quanto castior virgo, tanto humilior sit, noverit deferre senioribus. Sit magistra humilitatis, in qua est professio castitatis*, etc. Vide S. Chrys. hom. 18. in Matth. sub finem, ubi docet ridiculos esse et superbos, qui nolunt prius salutare, nec nisi salutati resalutant: sapientes vero et humiles esse eos, qui prius salutant; idque Primo, quia virtutis et humilitatis officium anticipant, alterique præripiunt: Secundo, quia superbiam domant tam suam, quam alienam: Tertio, quia simultates, lites et odia tollunt et dissipant.

41. Et factum est ut audivit salutationem (*Syrus, pacem*) Mariæ Elisabeth, exultavit infans (Joannes) in utero ejus, et repleta est Spiritu Sancto Elisabeth] Nota, cum S. Ambrosio: salutationem et vocem Mariæ prior audivit Elisabeth, sed vim, spiritum et efficaciam salutationis prior sensit Joannes; utpote matre sua dignior et nobilior; ad hunc enim velut futurum Christi præcursorem, maxime dirigebatur hæc salutatio Virginis, imo Christi: nam, ut solerter advertit Origenes, Christus in ventre matris latens hanc ei salutationem suggessit. Et Theophylactus: *Vox Virginis*, ait, *vox erat incarnati in illa Dei*. Et Euthymius: *Christus*, inquit, *locutus est per os matris suæ Joannes autem audivit per aures matris suæ, et agnito supernaturaliter Domino, sua exultatione illum prædicavit.* Porro Joannes exultans in utero matris, fecit eam pariter exultare. Nam ex exultatione Joannis, suggerente Spiritu Sancto, agnovit Elisabetha B. Virginem concepisse Christum, ideoque illam ut matrem Dei resalutavit et venerata est.

Pro *exultavit* græce est ἐσκίρτησε quod proprie non significat lætari, sed salire, exilire, subsilire præ luxu, uti subsultant agni et vituli bene pasti.

Quæritur ergo hic, an hæc Joannis infantis exultatio fuerit motus naturalis, an animalis, an rationalis; sive an Joannes exilierit cum sensu usuque rationis et proprie dicta lætitia, an vero motu corporis dumtaxat, quomodo asina Balaam locuta est, non intelligens id quod loquebatur, Num. 23. ac in utero Rebeccæ movebantur et collidebantur Jacob et Esau, non intelligentes quid hoc sibi vellet, Gen. 25. 22. Calvinus censet naturalem dumtaxat fuisse hunc motum et saltum Joannis. Naturale enim est, inquit, ut dum mater præ gaudio gestit, infans quoque in utero moveatur et quasi exiliat.

Verum contrarium sentiunt omnes Patres et Doctores Orthodoxi. Unde S August. ep. 57. ad Dardanum, et Eucherius q. 3 in Lucam, ac Jansen. hic opinantur supernaturalem fuisse hunc saltum Joannis, sed sine usu rationis. Alii vero omnes passim saltui Joannis addunt usum rationis. Ita Origen. S. Ambr. Theophyl. Euthym. hic ac S Chrysost. Maximus, S Ber. Chrysolog. serm. de Nativit S. Joannis. Unde S. Ambr. *Habebat*, inquit, *intelligendi sensum, qui exultandi habebat affectum.* Orig. *Sancta erat anima beati Joannis, et adhuc in matris utero clausa, venturaque in mundum, quasi per experientiæ sensum sciebat, quæ Israel ignorabat. Unde exilivit, et non simpliciter exilivit, sed in gaudio: senserat enim venisse Dominum suum, ut sanctificaret servum suum, antequam de matris utero procederet.* Et paulo ante: *Tunc primum præcursorem suum Prophetam fecit Jesus.* Similiter Euthym. *Infans qui in utero ferebatur Virginis, prophetica statim gratia donavit infantem qui in utero gestabatur sterilis.* Postremo Theophyl. *Præcursorem*, ait, *in utero gratia prosecutus est, et Prophetam fecit.* Insuper S. Irenæus lib. 3. c. 18. *Cognovit*, ait, *Dominum in utero, et salutavit exultans* S. Leo serm. de Epiph. *Nondum natus*, inquit. *Joannes prophetica exultatione commotus est, quasi etiam intra matris viscera clamaret, Ecce Agnus Dei.* S. Greg lib. 3. Moral. c. 5. *Intra matris uterum*, inquit, *spiritu prophetiæ repletus est.* Sic et S. Cyril Hierosolym. catechesi 3. et Cyrillus Alexand. lib. de Fide ad Reginas. cap. de Evang. secundum Lucam, S. Ambrosius quoque serm. 63. et S. Chrysostomus hom. 2. in Joannem tom. 3. asserunt Joannem in utero prophetasse; quia scilicet suo saltu et gaudio indicavit Christum jam conceptum in utero Virginis, et quia matrem Elisabetham ad idem prophetandum excitavit Denique id docet Ecclesia, cum in festo S. Joannis de eo canit:

> Ventris abstruso recubans cubili,
> Senseras Regem thalamo manentem:
> Hinc parens nati meritis uterque
> Abdita pandit.

Merita enim præsupponunt usum rationis, libertatis et virtutis. Hi omnes igitur asserunt, hunc saltum Joannis non tantum fuisse supernaturalem, sed et usu rationis pollentem, ac ex vero animi gaudio procedentem Idque patet ex vers. 44 ubi ait Elisabetha: *Exultavit in gaudio infans, in utero meo*; Syrus, *in gaudio*

magno; Arabicus, *motus est infans cum exultatione in utero meo.*

Secundo, idem patet ex eo, quod Joannes hoc suum gaudium communicavit et afflavit matri suæ, cum ei simile gaudium cum prophetia indidit, ut patet ex sequent.

Tertio, quia simili modo vers. 47. exultavit B. Virgo canens *Magnificat*, utique pollens usu rationis, et rationali gaudio; ergo et Joannes, qui primus erat finis et scopus visitationis B. Virginis, et horum omnium mirabilium.

Acceleratus ergo fuit Joanni semestri in utero matris usus rationis, ut, Deo revelante, Christum in utero Virginis incarnatum agnosceret, adoraret, diligeret, eique corporis gestu et saltu reverentiam exhiberet, eodemque Virginem salutantem resalutaret. Secundo, Joannes tum accepit donum prophetiæ de Christo, uti Patres jam citati docent: imo S. Ambros. et Theophyl. opinantur Joannem compellatum a Zacharia patre, intellexisse illud ejusdem de se oraculum: *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus.* Tertio, Joannes eodem instanti purgatus est a peccato originali. Quarto, accepit gratiam non qualem qualem, sed eximiam, quæ præcursorem Christi, mox futurum decebat, gratiam, inquam, cum omnibus virtutibus infusis. Hoc enim prædixit Angelus v. 15 dicens: *Spiritu Sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.* In Joanne ergo verum est illud S. Chrysostomi hom. 36. *Saltatio indicium est perfectæ sanitatis;* adde et sanctitatis.

Hinc aliqui putant Joannem caruisse fomite concupiscentiæ, nec umquam peccasse venialiter; sed hoc privilegium B. Virgini proprium videtur, qua Joannes fuit inferior. Habuit ergo ipse fomitem concupiscentiæ, et peccavit venialiter; scilicet per subreptionem: sed deliberate forte numquam. Ita Barradius. Est enim regula S. August. et Theologorum: Qui habet vel habuit peccatum originale, habet et concupiscentiæ fomitem, peccatque subinde venialiter: atqui Joannes habuit peccatum originale; ergo, etc.

Quæres, an hic usus rationis continuo durarit et perseverarit in Joanne? Negant nonnulli recentiores, sed asserit S. Ambros. et Origenes hic hom. 8. Ratio eorum est hæc: Si Joannes ad præsentiam Christi et B. Virginis usum rationis accepit; ergo quamdiu duravit eorum præsentia, tamdiu duravit in Joanne usus rationis: atqui eorum præsentia duravit per tres menses, scilicet usque ad nativitatem Joannis: ergo eo usque duravit in eo usus rationis. Porro non est verisimile Joannem extra uterum fuisse privatum dono, quod habuit in utero: ergo usum hunc rationis habuit deinceps continuo et semper. Ita Toletus et Suarez 3. p. q. 27. disp. 4. sect. 7. qui idem longe potiori ratione de B. Virgine asserendum docet.

Moraliter disce hic, quam utilis et efficax sit salutatio et precatio Sanctorum, et præsertim B. Virginis, utpote quæ unico salutationis verbo tam Joannem quam Elisabetham Spiritu Sancto replevit; omnibusque ejus donis cumulavit. *Sanctorum non tantum verba, sed et ipsi aspectus spirituali gratia pleni sunt*, ait S. Chrysost. hom. 3. ad Popul. Idem in 2. ad Timoth. c. 1. v. 1. *Sufficit*, ait, *sola Pauli salutatio gratia implere eum qui ita salutatur.* Sancti enim, ac super omnes B. Virgo, pleni sunt spiritu igneo charitatis: quare eum ore, oculis, vultu expirant et adstantibus inspirant, perinde ac qui plenus musto, illius calorem et efficaciam vicinis inhalat; uti fecere Apostoli in Pentecoste. Act. 2. Quare qui alios spirituales efficere satagit, ipse prius spiritu divino se repleat: sic loquendo eumdem audientibus inhalabit et afflabit: ex abundantia enim cordis os loquitur, et stomachus illud quo plenus est, eructat. Adde, quod Deus talibus, ut instrumentis sibi unitis et congruis, utatur: ipse enim purissimus et efficacissimus est spiritus; quare per viros spirituales et zelosos, quasi sibi similes, spiritualia et magna potenter operatur.

Et repleta est Spiritu Sancto Elisabeth.] *Spiritu Sancto*, scilicet gratia Spiritus Sancti, tum gratum faciente, tum gratis data: nam quæ prius erat justa et sancta, ut patet v. 6. jam facta est longe justior et sanctior, ac insuper accepit donum prophetiæ, ex Spiritu Sancto cœpit prophetare, id est revelare arcanam Verbi incarnationem factam in Virgine, eique futura prædicere.

Porro Joannes, ut dixi, prius fuit repletus Spiritu, deinde eodem replevit et matrem; tum quia saltu suo excitavit eam ad indagandum mysterium incarnationis latens in Virgine, tum quia sua sanctitate, meritis et precibus meruit, ut et mater repleretur Spiritu Sancto, quo ipse plenus erat. Ita S. Ambrosius: *Vocem*, inquit, *prior Elisabeth audivit, sed Joannes prior gratiam sensit. Exultavit infans, repleta est mater: non prius mater repleta quam filius; sed cum filius esset repletus Spiritu Sancto, replevit et matrem.* Sic quoque Origenes, Euthymius, et Theophyl.

42. Et exclamavit voce magna, et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.] *Exclamavit*, tum ex vehementia spiritus et ardoris sibi a Spiritu Sancto aspirati, tum ex novitate et admiratione mysteriorum sibi a Spiritu Sancto revelatorum; puta incarnationis Verbi, conceptionis B. Virginis, saltus et sanctificationis Joannis in utero suo, etc. Hæc enim admirans, nec continere se valens, quasi parturiens divina, in ingentem erupit clamorem.

Benedicta tu inter mulieres.] Id est, præ omnibus mulieribus, q. d. Tu omnium mulierum es fortunatissima et benedictissima, quia electa in Dei matrem, *quem totus non capit orbis, in tua se clausit viscera factus homo.* Eadem fuit salutatio angeli vers. 28.

Et benedictus fructus ventris tui.] To *et* est causale, idemque valet quod *quia*, q. d. Quia Benedictus est fructus ventris, tui, id est, filius Dei, quem repente concepisti, et carne tua vestisti, idcirco tu quoque es benedicta. Fons enim omnium benedictionum et gratiarum B. Virgini collatarum a Deo, est maternitas Dei, quod scilicet ipsa Deum conceperit et in se incarnarit: Deus enim matrem suam omni gratia adornavit ad hoc, ut dignum se fieret habitaculum, imo ut digna esset quæ fieret mater Dei. Cui enim magis quam matri benedicat filius, et filius talis, qui simul sit Deus et homo? Elisabeth ergo, inspirante Spiritu, hic cognovit jam B. Virginem concepisse, et in ea incarnatum esse Filium Dei, quod nullo alio indicio vel

signo scire poterat. *Benedictus*, non tantum inter mulieres ut tu; sed absolute præ angelis, hominibus, et creaturis omnibus; utpote omnium creator et Dominus. Porro cæteri Evæ filii omnes sunt maledicti, quia ex ea et Adamo contrahunt peccatum originale; solus Christus est benedictus: quia non est filius naturalis Adæ, sed supernaturaliter in Virgine conceptus est ex Spiritu Sancto.

Fructus ventris tui.] Alludit ad illud Dei oraculum et promissum factum et promissum factum Davidi: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Psal. 131. 11. q. d. Benedictus sit filius Davidis, puta Messias Davidi quasi filius promissus, qui est fructus ventris tui; utpote in ventre tuo ex purissimis tuis sanguinibus formatus et incarnatus. Audi S. Bernard. serm. 3. de Annunt. *Singulariter quidem fructus ventris tui est, sed ad omnium quidem mentes te mediante pervenit. Sic nimirum, sic olim ros totus in vellere, totus in area, sed in nulla parte areæ totus, sicut in vellere fuit. In te sola rex ille dives et prædives exinanitus, excelsus humiliatus, immensus abbreviatus, et ab angelis minoratus est; verus denique Deus et Dei Filius incarnatus, sed quo fructu? nempe ut omnes ejus paupertate locupletemur, ejus humilitate sublevemur, ejus minoratione magnificemur, ejus incarnatione adhærentes Deo incipiamus unus esse spiritus cum eo.*

43. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me?] Verba sunt summæ humilitatis et reverentiæ, quibus *non hoc sui meriti, sed muneris fatetur esse divini*, ait S. Ambros. et ex eo Beda. Matrem imitatus Joannes filius, Christo venienti ad se ut baptizaretur: *Ego*, inquit, *a te debeo baptizari, et tu venis ad me?* Cui Christus: *Sine modo: sic enim decet nos implere omnem justitiam.* Matth. 3. 14.

Domini.] Id est Dei, qui absolute vocatur Dominus, quia Rex regum, et Dominus dominantium. Hinc ergo Primo, liquet, jam Christi humanitatem in Christo fuisse animatam et unitam Verbo, sive Dei Filio, uti dixi v. 38. Secundo, B. Virginem recte vocari θεοτοκον, id est Deiparam, non tantum χριστοτοκον, id est Christiparam, uti volebat Nestorius, sicut contra eum definivit Concilium Ephesinum et tota Ecclesia. Tertio, in Christo esse duas naturas, scilicet humanam; hanc enim solam ei dare potuit virgo mater; et divinam, quam ei solus communicavit Pater: sed unicam personam, scilicet non humanam, sed divinam, puta hypostasin Verbi. Si enim in Christo essent duæ personæ sicut sunt duæ naturæ, non recte diceretur Deus ex virgine natus, passus, crucifixus, sed alius, scilicet homo, sive persona hominis. Jam autem id recte dicitur, quia una est persona in Christo, utramque naturam divinam et humanam sustentans; quæ proinde facit, ut attributa unius naturæ tribuantur alteri in concreto, ut scilicet hic homo, puta Jesus, recte dicatur esse Deus, æternus, omnipotens, ac vicissim Deus in eo dicatur esse homo, passibilis, mortalis imo passus et mortuus: quia scilicet eadem est persona, quæ ob duas naturas quas habet, simul est Deus et homo, ac proinde tam Dei quam hominis actiones et attributa in se suscipit. Actiones enim sunt suppositorum, sive personarum; atque hanc unicam in Christo personam significat tam vox hic homo, sive Jesus, quam vox Deus, vel Dei filius, quare quod de uno vere dicitur, etiam de altero vere dicitur.

44. Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo.] Græce εσκιρτησεν εν αγαλλιασει, id est, *exiliit in exultatione*: licet enim αγαλλιασις significet gesticulationem, significat tamen gaudium quoque et exultationem, quæ gestiendo et exiliendo ostenditur. Unde Syrus vertit, *in*(præ) *gaudio magno*. Vide dicta v. 41, et dicenda v. 47.

Symbolice, Joannes exiliens in utero, fuit quasi præsultor sui martyrii: suo enim saltu adumbravit saltum filiæ Herodiadis, quæ cum idcirco placuisset Herodi, petiit ab eo caput Joannis et impetravit: sed saltus hic Joanni fuit summo honori, gaudio et decori, filiæ vero summo dolori et dedecori. Unde Poeta de eo canit.

Jam video, puer: ah! saltum meditaris acerbum,
Quo caput exposcet sæva puella tuum.
Usque adeo tibi dulce mori est, ut luminis expers
Argumenta tuæ ludere cædis ames?

45. Et beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi a Domino.] Per angelum v. 31. scilicet, *Paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur: et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus.* Cognovit ergo Elisabeth per Spiritum Sanctum, B. Virginem credidisse angelo nuntianti Christi conceptionem et nativitatem. Beata, tum per rem, quia Christum jam utero gestas: tum per spem, quia eum paries, qui te, omnesque in eum credentes beatos in cœlo efficiet. Beata ergo es apud Deum et homines. Beata es, et eris per omnem sæculorum æternitatem. Beata, inquam, antonomastice, id est omnium angelorum et hominum beatissima et felicissima. Tacite perstringit Elisabeth Zachariæ mariti sui incredulitatem de nascituro Joanne v. 20. eique opponit fidem Virginis. Unde Beda: *Vere beata, ait, quæ sacerdote præstantior: cum enim sacerdos negasset, Virgo correxit errorem.*

Tibi.] Legit Interpres in Græco, ταυτη, vel αυτη aspirate, jam minus recte legunt αυτη cum spiritu leni, id est *illi* in tertia persona: nam το *credidisti* est secundæ personæ: ergo subjungendum est *tibi*; potius quam *illi*, ne subito sine causa secunda persona mutetur in tertiam.

Fateor, Græcum η πιστευσασα verti posse in tertia persona, *Beata quæ credidit, quia perficientur ea quæ dicta sunt illi*, ut vertit Syrus, Vatabl. et alii: tamen quia præcedentia omnia diriguntur ad B. Virginem, in secunda persona per modum salutationis et colloquii: hinc potius, suavius et efficacius hic quoque in secunda persona vertendum est, *credidisti*, uti et vertit Arabicus.

46. Et ait Maria, Magnificat anima mea Dominum.] Sic quoque Syrus, Arabicus, Ægyptius, Persicus, et Æthiopicus. Apposite ad laudes suas ab Elisabetha celebratas respondet B. Virgo, retorquendo illas ad suum fontem, puta ad Deum. Audi S. Bern, serm. in illud Apoc. 12. *Signum magnum apparuit in cœlo*: sic enim ait, *Magna quidem præconia, sed et devota humilitas, nil sibi passa retinere, in eum magis universa refudit, cujus in se beneficia laudabantur. Tu, inquit, magnificas matrem Domini, sed magnificat anima mea Dominum. In voce mea filium perhibes exul-*

tasse in gaudio, sed exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Et ipse quoque tamquam amicus sponsi gaudet ad vocem sponsi. Beatam esse dicis, quæ credidisset, sed credulitatis et beatitudinis causa respectus est supernæ pietatis, ut ex hoc magis beatam me dicant omnes generationes, quia ancillam humilem et exiguam respexit Deus.

Pergit deinde S. Bernardus ostendere B. Virginem, licet esset humillimam, in fide tamen promissionis sibi ab Angelo factæ summe fuisse magnanimam, ut ad tantum mysterium non dubitaret se electam, et veram Dei et hominis genitricem crederet mox futuram. Facit enim hoc in electis gratia Dei, *ut eos nec humilitas faciat pusillanimes, nec magnanimitas arrogantes.*

Magnificat.] Aliter magnificat hominem Deus, aliter homo Deum: Deus magnificat hominem, quia eum magnum facit, dum magnis opibus, honoribus, gratiis et donis eum cumulat, et præ cæteris extollit. Homo vero sic nequit magnificare Deum, quia nil parvi vel magni ei addere potest. Magnificare ergo Deum dicitur, cum ejus magnitudinem, id est majestatem, magnificentiam, omnipotentiam, sanctitatem, sapientiam, beneficentiam, etc. laudat et prædicat. Sensus ergo est, q. d. Tu, o Elisabeth, magnificas me, dum me magnifico titulo matris Dei exornas, et magnalia Dei mihi collata celebras: at ego magnifico et celebro Deum, qui me magnam fecit, dum tam magnum mihi dedit filium, scilicet Deum ipsum; ac tam magnum incarnationis Verbi mysterium in me operari dignatus est. Unde Beda sic paraphrastice explicat: *Tanto me Dominus, tamque inaudito munere sublimavit, quod non ullo officio linguæ explicari, sed ipso vix intimi pectoris affectu valeat comprehendi: et ideo totas animæ meæ vires in agendis gratiarum laudibus offero, totum in contemplanda magnitudine ejus, cui non est finis: quidquid vivo, sentio, discerno, gratulanter impendo.*

Hoc incarnationis Verbi opus omnium operum Dei fuit maximum, fuit enim opus Primo, summæ potentiæ, unire Deum homini, cœlum terræ, spiritum carni, hæc enim sunt duo extrema in infinitum a se distantia: Secundo, summæ bonitatis, qua Deus se totum omniaque sua bona homini communicavit: Tertio, summæ sapientiæ, qua hanc unionem fecit in persona divina, ut utrique naturæ, humanæ scilicet et divinæ sua servaretur integritas. Vide D. Thom. 3. p. q. 1. a. 4. Quocirca Psalm 8. canit Psaltes: *Elevata est magnificentia tua super cœlos.* Ubi Euthym. ait: *Magnificentiam hoc in loco Dei humanationem appellat, quæ est magna et omnem exuperans intellectum: elevata enim est et transcendit illas etiam potestates, quæ super cælos sunt, eo quod etiam ab eis comprehendi non potest. Unde maximæ eis est admirationi: neque enim homines tantum, sed ipsi etiam ad hoc stupent mysterium.*

Hic ergo incipit Canticum B. Virginis, omnium sacræ Scripturæ canticorum, scilicet Mosis, Deboræ, Annæ, Ezechiæ, Trium puerorum, etc. præstantissimum, utpote divino Spiritu et exultatione plenissimum, ut a Verbo in utero Virginis jam concepto, et exultante compositum dictatumque videatur, quod proinde Ecclesia quotidie in Officio Vesperarum usurpat, et solemni ritu decantat, ut eodem Deum summe celebret et glorificet, eique pro Verbo incarnato cæterisque donis maximas agat gratias; utque affectus devotionis, pietatis, amoris, exultationis, quos in eo dictando cœlitus hausit B. Virgo, hauriat et imbibat.

Porro tres cantici hujus sunt partes: Prima, ab hoc v. 46 usque ad v. 50. Virgo laudat Deum ex beneficiis propriis, sibique uni a Deo præstitis, præsertim conceptionis Verbi. Secunda, a v. 50. usque ad 54. laudat Deum ob beneficia communia toti populo ante Christi adventum præstita, maxime autem alludit ad victorias contra Pharaonem et Chananæos Israeli collatas. Tertia, a v. 54. usque ad finem cantici, redit ad beneficium hoc maximum incarnationis Verbi patribus promissum, sibique exhibitum.

Tropologice, Origenes: Deus, ait, magnificatur, quando ejus imago grandis efficitur; cum scilicet anima ad Dei imaginem facta, magnis humilitatis, charitatis, patientiæ cæterarumque virtutum operibus, incrementis et meritis augetur. Glossa vero: Deus, ait, magnificatur in nobis, dum Christo per justitiam conformamur. Nam, ut ait hic S. Ambros. *Imago Dei Christus est, et ideo si quid justum religiosumque fecerit anima, illam imaginem Dei, ad cujus similitudinem creata est, magnificat. Et ideo dum magnificat eam, magnitudinis ejus quadam participatione sublimior fit, ut illam imaginem splendido bonorum colore factorum, etiam quadam æmulatione virtutis in se videatur exprimere.* Theophyl. animam Deum magnificare dicit, cum homo heroica atque cœlestia opera exequitur. *Magnificat*, inquit, *Deum, qui digne juxta Deum ambulans, vocatus Christianus, non attenuans nomen et dignitatem Christi, faciendo quod non oportet, sed magnificans operando magna cœlestiaque opera.* S. Basil. in Psalm. 29. v. 1. ad illa *Exaltabo te, Domine*: *Qui*, inquit, *ad beatitudinem cum scientia properat, Deum exaltat; qui ingreditur huic oppositam, quantum hic Deum in se humiliat!* Idem in Psal. 33. ad illa: *Magnificate Dominum mecum*: *Magnificat*, ait, *Dominum is, qui magno mentis proposito, celsoque animo et erecto pro pietate tentationes tolerat: deinde vero is etiam qui nec mediocri intellectu et sublimiore animi speculatione, rerum conditarum multimodam magnitudinem considerat, ut ex earum magnitudine juxta ac pulchritudine tantarum rerum opificem contempletur.* S. Augustinus serm 2. de Assumpt. *Quæcumque*, inquit, *anima sancta, Verbum concipere potest credendo, parere prædicando, magnificare amando, ut dicat, Magnificat anima mea Dominum.*

Anima mea.] q. d. Non solum lingua mea, nec sola manus mea, sed ipsa anima mea, tota quanta est, magnificat Deum, hoc est, ego ex intimis animæ meæ penetralibus, sinibus et sensibus, totis mentis meæ facultatibus laudo et glorifico Deum: omnes animæ meæ vires in ejus laudem expromo et exhaurio ut intellectus meus non nisi ipsum consideret; voluntas nullum nisi ipsum amet et celebret; memoria nil nisi ipsum cogitet; os meum nil nisi ipsum loquatur et prædicet; manus mea non nisi ea quæ ad cultum ejus spectant operetur; pedes mei non nisi ad ea quæ ad gloriam ejus spectant, progrediantur et procedant.

Symbolice, Toletus: Recte, inquit, B. Virgo ait, *anima mea*, Primo, quia ipsa sola habebat animam

suam in potestate sua, ejusque erat hera et domina, quia illam possidebat per patientiam, et affectuum passionumque omnium dominum; at nos non possidemus animam nostram, quia possidemur ab ira, superbia, concupiscentia, similive passione. Secundo, quia ipsa totam animam tradiderat filio: quæ autem filii erant, ipsius quoque erant. Unde anima ejus filio tradita, in ejus potestatem integra revertebatur, perfecteque dicit *anima mea*: tota enim ipsius erat, quæ tota a filio quantum ad omnes ejus partes, possidebatur. Tertio, propter affectum dilectionis: quo enim Deum aliquis magis diligit, eo magis diligit animam suam. Cum igitur B. Virgo Deum maxime super omnes homines dilexerit, nullumque peccatum commiserit, suam profecto animam maxime diligebat Quod autem diligimus, præ dilectione nostrum appellamus: quæ igitur animam suam sic dilexit, eam vere suam vocavit.

Dominum.] q. d. Tu, o Elisabeth, magnificas me ut matrem Domini, quod Dominus, id est, Deus, sit filius meus: ego vero Dominum ipsum magnifico, id est, Primo, Deum Patrem, qui me dignatus est evehere ad suæ generationis consortium, ut ejusdem filii sim mater, cujus ipse est Pater: quem enim ipse genuit Deum ego eumdem generavi hominem. Secundo, magnifico Deum Filium, quia ipse ex meo sanguine carnem assumere, meusque filius fieri dignatus est. Tertio, magnifico Spiritum Sanctum, qui me sua sanctitate replere, ac tantum incarnationis Verbi opus in me sola operari elegit.

47. Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo] *Exultavit*, scilicet ab initio conceptionis et incarnationis Verbi in me, et continuo exultat. Græce est ἠγαλλίασε, id est vehementer lætatus est, gestiit, exultavit, jubilavit: ἀγαλλιάω enim, ait Eustathius, dicitur quasi ἀγάζω, id est, admiror vehementer. B. Virgo ergo admirans spiritu Dei in se incarnati divinam potestatem, sanctitatem, justitiam, benignitatem, beneficentiam, exultat, et præ gaudio gestit et jubilat Hinc Euthymius in illud Psal 9. *Lætabor et exultabo in te: Exultatio*, ait, *major quædam est lætitiæ intensio, quæ præ nimio gaudio subsilire valde, atque elevari cor facit.*

Audi Albertum Magnum; *Exultatio*, inquit, *est quædam exultatio in jubilo, cum cordis gaudium saltat in corporis jucunditatem, et tunc patet exultare spiritum, esse jucundari spiritum etiam in tripudio corporis, juxta illud Zachar. 9. Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem : Ecce rex tuus venit tibi mansuetus.* Addit Albert. *In utero Deiparæ echo quædam divina efficitur, repercussioque soni, ac vocis Christi existentis in utero, in os Mariæ, quæ deinde ad eumdem Christum reflectitur, dum dicitur: Exultavit spiritus meus in Deo salutari meo*

Accedit Cajetanus: *Exultatio*, ait, est exundans lætitia, quæ scilicet in signa externa gesticulationis, cantus, jubilationis, etc modeste tamen et graviter erumpit.

Alludit ad illud Isaiæ cap. 61. vers. 10. *Gaudens gaudebo in Domino, et exultabit anima mea in Deo meo*; et magis ad illud Annæ 1. Regum cap. 2. *Exultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo* Sicut enim exultavit Anna sterilis, Dei ope et miraculo concipiens Samuelem: sic exultavit B. Virgo ex Spiritu Sancto concipiens Emmanuelem: hujus enim typus fuit Samuel Sicut enim *Emmanuel* hebr. idem est quod עמנו אל *immanu el*, id est, nobiscum Deus. Sic Samuel idem est quod שאול מאל *saul meel*, id est, *postulatus* et datus *a Deo*, vel, ut R Abraham et Pagninus, *Samuel*, idem est quod שמו אל *scemo el*, id est *illic Deus*, scilicet in utero, non tam Annæ, quam B Virginis. Samuel enim fuit sanctissimus Propheta, princeps et salvator Israelis, uti Christus est omnium fidelium Quocirca canticum hoc B. Virginis plane respondet cantico Annæ 1. Regum cap. 2. Eadem enim est utriusque materia, idem exultans spiritus humilitatis, gratitudinis et devotionis in Deum, juxta illa Psaltis: *Anima mea exultabit in Domino, et delectabitur super salutari suo*. Psal. 34. 9.

Porro S. Augustinus scribens super *Magnificat*, Virginem duo hic facere docet: Primo, Dei bonitatem et misericordiam prædicare, sicut in præced. vers. ejus potentiam et majestatem: Secundo, suavitatem et dulcedinem, quam ipsa in conceptione sui filii hauserat, foras effundere; atque in hac re dicit Deiparam imitatam fuisse angelos, qui hæc duo in cœlis præstant, nimirum Dei majestatem incomprehensibilem meditantur, et ejus ineffabili bonitate atque dulcedine perfruuntur; et sic admirantur, ut diligant et exultent. Ejus verba sunt hæc: *Vidisti majestatem, gustasti suavitatem, ideo quod intus hauseras, foras propinasti, et in justitia ejus exultasti; quia exultavit spiritus meus: anima magnificat, spiritus exultat. Et iterum : In Deo salutari meo; Deus potentiam, salutaris misericordiam notat. Duo quippe sunt quæ angelorum et hominum beatorum spiritus, in illo fonte boni æterna contemplatione hauriant, incomprehensibilis scilicet majestas Dei, et ineffabilis bonitas: quorum alterum castum timorem gerit, alterum dilectionem parit: pro majestate venerantur Deum, et pro bonitate amant; ne vel dilectio sine reverentia dissoluta sit, vel reverentia sine dilectione pœnalis. Admirantes enim diligunt, et diligentes admirantur, ut inextinguibiliter per admirationem ardeat dilectio, et suaviter in dilectione ferveat admiratio.*

Denique sicut summum beneficium hic conceptionis Verbi B Virgini fuit collatum, ita summa ipsius de eo fuit exultatio, ut præ gaudio spiritus ejus e corpore exilire, et in Deum transilire videretur, ac forte reipsa exiliisset, ni Deus illum in corpore sua vi conservasset. Sic enim ipsa post aliquot annos moriens, non morbo, sed amore, gaudio et desiderio videndi filium suum, eoque fruendi mortua est, uti sentiunt Suar. Canis. a Castr. aliique graves theologi.

Narrat Livius duas fœminas Romanas præ gaudio expirasse, cum filios, quos in clade ad Thrasymenum lacum accepta cecidisse putarant, ex inopinato sospites et quasi redivivos viderunt. Polycratam quoque, cum omnes ejus virtutibus applauderent, lætitia exanimatam scribit Plutarchus. Chilon filium in Olympico certamine victorem et coronatum amplexans, exultantem animam efflavit. Idem fecere Sophocles et Dionysius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ victoriæ nuntio, uti referunt Plinius, Valer. Maximus Volaterr. et alii. Diagoras Rhodius cum duos (vel, ut

Gellius, tres filios athletas eodem die vincere et victores coronari vidisset; populusque gratulabundus flores in eum certatim jaceret, in manibus filiorum præ exultatione halitum cum vita ultimum emisit. teste Cicerone in Quæst. Tuscul. et Gellio in noctibus Atticis. Philistion Nicæus Poeta Comicus, Socrati coævus, nimio risu vitam finiit. Unde illud *Risu emori*. Quanto potius B. Virgo longe majori gaudio perfusa, et quasi ebria exultantem, imo exilientem spiritum efflasset, ni Deus sua potenti manu eum in corpore continuisset: ita enim exultavit, ut spiritus ejus totus raperetur et absorberetur in Deum in se incarnatum, in eumque quasi transformaretur. Porro hæc exultatio non fuit transiens, sed instar habitus perduravit in Virgine per totam vitam, ait Albertus; præsertim quia ipsa assidue versabatur, et dissuaviabatur cum suo Jesu. Adjicit Albertus, propter hanc continuam possessionem exultationis in Deum, Deiparam fuisse mundo et huic mortali vitæ funditus supra omnes viatores mortuam, ita ut vita ejus cum Christo in Deo abscondita semper fuerit et curiæ angelicæ præsens intra sanctuarium Dei habitaverit atque adeo, et excellentiori quidem modo quam Paulus, et quam ulla alia creatura, potuerit dicere: *Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus*. Gal 6

Spiritus meus.] Id est anima mea, ait Euthymius, Titus et Franc Lucas; quasi idem sit *exultavit Spiritus meus in Deo*, quod *Magnificat anima mea Dominum*. Melius Toletus, Benzonius et alii *spiritum* plus esse censent quam *animam*: quare ipsi per *animam* intelligunt intellectum; per *spiritum* vero voluntatem. q. d. Totis tam intellectus quam voluntatis meæ viribus magnifico Deum, in eoque exulto. Simplicius per *animam* accipias inferiorem partem animæ quæ naturalia respicit; per *spiritum*, superiorem, quæ spiritalia et divina spectat Anima enim naturam animæ notat; spiritus vero mentem gratia imbutam, et impulsum menti a Spiritu Sancto inditum. Anima ergo naturalis est et naturalia considerat; spiritus vero supernaturalia et cœlestia. Igitur spiritus Primo. significat mentem: Secundo. vehementem mentis impulsum et fervorem ad gaudium et jubilum: Tertio, hunc impulsum aspiratum esse a Spiritu Sancto. Porro spiritus, utpote superior, trahit secum animam et corpus, ut et ipsa exultent, juxta illud: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum*, Psal 84. Cor enim suum gaudium in carnem totumque corpus diffundit; sed primitus spiritus, sive mens suum gaudium animæ communicat, anima cordi, cor corpori.

In Deo salutari meo.] Græce σωτῆρί μου, id est *salvatore meo* Porro σωτὴρ Respondet Hebr. ישוע *Jescua*, id est Jesus, id est salvator, ipseque salus formalis et causalis Unde hic vertas, *in Deo Jesu meo*. Alludit enim ad Habac. 3. 18. *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo* Vide ibi dicta. Syrus vertit, *in Deo vivificatore meo*, qui scilicet mihi omnibusque fidelibus vitam, id est, libertatem, gratiam et gloriam contulit, vel conferet: hæc est enim salus nostra, quam Christus nobis attulit.

Meo proprie, Primo, quia Jesus meus est filius: Secundo, quia idem meus est salvator. tum quia me præ cæteris ab omni peccato præservavit, omnique gratia cumulavit, tum quia fecit me salutis omnium hominum mediatricem, ut ego omnium salvandorum salutis quasi causa sim et mater.

Hac de causa S Cyrill. hom. 6 habita in Concilio Ephesino in ipso Deiparæ templo ipsam nuncupat *mundi gaudium*. S Fulgentius serm. de laudibus Mariæ: *Ex partu*, ait, *Salvatoris facta est Maria fenestra cœli quia per ipsam Deus verum fudit sæculis lumen. Facta est Maria scala cœlestis, quia per ipsam Deus descendit ad terras; ut per ipsam homines ascendere mereantur ad cœlos. Facta est Maria restauratio fæminarum, quæ per ipsam a ruina primæ maledictionis probantur esse subtractæ.*

Vide S. Ephrem orat ad Virginem, ubi inter cætera augusta et plurima, hæc elogia ei dat: *Regina omnium, spes patrum, gloria Prophetarum, Apostolorum præconium. honor Martyrum. lætitia Patriarcharum, cœtus omnium Sanctorum. Virginum corona.* Et inferius: *Ave, Dei splendidissimum vas. Ave, stella fulgentissima, ex qua Christus prodiit. Ave, canticum Cherubim, et hymnus Angelorum. Ave, pax, gaudium et salus mundi Ave, generis humani lætitia. Ave, patrum præconium, et Prophetarum decus. Ave, Martyrum pulchritudo, et corona Sanctorum. Ave, piorum gloria. Ave, præstantissimum orbis terræ miraculum Ave, paradise deliciarum et immortalitatis. Ave, lignum vitæ, gaudium et voluptas. Ave, vallum fidelium, et mundi salus. Ave, progenitoris Adæ resurrectio. Ave, omnium parens. Ave, fons gratiæ et consolationis. Ave, refugium peccatorum et hospitium. Ave, propitiatorium laborantium.* An non ergo meritissimo exultet B Virgo in Deo Jesu suo?

Denique B. Joan. Damascenus manum, qua apologiam pro cultu SS. imaginum scripserat, sibi fraude Leonis Isaurici Imp. Iconoclastæ amputatam, ac per B. Virginem miraculose restitutam advertens, cecinit: *Exultavit spiritus meus in Deo salutari meo, et in matre ejus, quia fecit mihi magna qui potens est.* Uti ex Joanne Patriarcha Hierosol. narrat noster Canisius l. 5. de Deipara cap 19. et alii.

48. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.] Dat causam cur exultet in Deo Jesu suo, quia scilicet ipse respexit, id est benignis oculis aspexit, approbavit, amavit, amplexus est humilitatem Virginis, in eaque sibi complacuit. Unde Theophyl *Respexit*, ait, *in me humilem, non ego ad illum respexi: ille me prosecutus est misericordia, ego illum non quæsivi* Et S. Augustinus super *Magnificat*: *Hæc*, ait. *est gratia exultationis suæ, quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ac si dicat: Quia de ejus gratia exulto, ideo ab ipso est quod exulto; et quia ejus dona propter ipsum diligo, ideo in ipso exulto.*

Respexit.] Audi S. August hic: *Respicere per gratiam, est prius abjectos et d relictos visitare, cum bona, placatus per misericordiam, subtracta restituit. Rursum per respectum gratiæ ad eum se convertit. Bene ergo Maria solam in humilitatem Dominum respexisse testatur, quia divinitatis propitiationem, quam humana natura in primis parentibus per superbiam perdidit, in Maria per humilitatem recuperavit.* S. Bernardus serm. 57. in Cantica: *Deus*, inquit, *respicit terram, et facit eam tre-*

mere; e regione respicit Mariam, et infudit gratiam. Respexit, ait, *humilitatem ancillæ suæ: Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, non sunt hæc verba plorantis aut trepidantis, sed gaudentis*, Hinc ait, illi: *Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni*, Cant. 2. et seq.

Humilitatem.] Græce ταπείνωσιν, id est, *vilitatem, exiguitatem, abjectionem:* hanc enim opponit magnitudini Dei: *Excelsus* enim *Dominus humilia respicit, et alta a longe cognoscit*, Psalm 117. q. d. Magnifico Deum, et in ipso exulto, quia ipse, cum sit maximus summusque omnium Dominus, me fœminarum, imo creaturarum omnium minimam, id est vilissimam, pauperrimam et abjectissimam, oculis benignitatis suæ respicere, et in matrem eligere dignatus est. *Humilitas* ergo hic proprie vilitatem significat, non virtutem humilitatis superbiæ oppositam; hæc enim dicitur ταπεινοφροσύνη: sola enim inter virtutes humilitas seipsam ignorat, et qui se humilem esse jactat, superbus est, non humilis Ita Theophyl. Euthym. Tolet. Franc. Lucas, Cajetanus, Maldonatus et alii. Sic Lia ait Genes. 26. 32. *Vidit Dominus humilitatem*, id est abjectionem, *meam*, qua ergo a marito Jacob præ Rachele neglecta et quasi despecta fui. Et Mardochæus ad Esther cap. 15 2. *Memorare dierum humilitatis tuæ*. qua olim plebeia et pauper fuisti, non regina, uti jam es. Sic Judith c. 6. 15. orat Deum: *Respice ad nostram humilitatem*, id est afflictionem et abjectionem. Sic Christus *reformabit corpus humilitatis nostræ*, id est, corpus nostrum vilissimum et miserrimum, per gloriam resurrectionis, Philip. 3. 21. Hinc ταπεινὸς dicitur quasi ἐδάφεινος, ab ἐδαφὸς, id est *pavimentum*, sicut humilis ab humo. aut ut Eustathius, ταπεινὸς per metathesin quasi πάτεινος, id est *conculcatus, depressus*, a πατέομαι, id est, *pessumdor, calcor, proteror*. Hinc τάπης est *tapes*, sive *stragulum*, quod calcatur et proteritur.

Secundo, tamen per *humilitatem* accipi potest virtus ipsa humilitatis: propter hanc enim B. Virginem Deus respexit, et in matrem elegit. Humilis enim agnoscit, in se suas virtutes ut dona Dei, quare inter eas videt quoque suam humilitatem, sed illam non suis viribus, verum Dei gratiæ acceptam refert; hinc ταπείνωσις, a Septuag. subinde sumitur pro ταπεινοφροσύνη, ut notat sanctus Hieron. epist. 151. ad Algasiam quæst. 10. Ita Origen. S. August. Beda, Albertus, et fuse Barradius hic, ac S Bernardus homil. 1. super *Missus est*, S Ildephonsus ser. 2. de Assumpt. Rupert. l. 1. in Cantic. Ansbertus l. 2. in Apoc. Emissenus in Evangel. feriæ 6. in Adventu, Ribera in Sophon. c. 2. n. 4.

Sicut ergo B. Virgo hic agnoscit se electam in Dei matrem, quod longe majus erat: ita pariter agnoscit se per humilitatem, virginitatem cæterasque virtutes sibi a Deo inditas, ad tantam dignitatem fuisse dispositam, et congrue ornatam. Humilis enim suam vilitatem, miseriam, paupertatem, imo suum nihilum agnoscit, ac totum quod est et habet, adscribit Deo, cujus est, dicitque cum Psalte: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*, Psal. 113. et cum Paulo: *Qui gloriatur, in Domino glorietur*, 2 Corinth. 11.

Audi S Augustinum serm. 2. de Assumpt. *O vera humilitas, quæ Deum hominibus peperit vitam mortalibus edidit, cælos innovavit mundum purificavit, paradisum aperuit, et hominum animas liberavit! facta est Mariæ humilitas scala cælestis, per quam Deus descendit ad terras! Quid enim est dicere, respexit, nisi approbavit? Multi enim videntur in conspectu hominum humiles esse, sed eorum humilitas a Domino non respicitur. Si enim veraciter humiles essent, deinde ab hominibus non se laudari vellent; non in hoc mundo, sed in Deo spiritus eorum exaltaret*. Nam, ut ait S. Basilius in Constit. Monast. cap. 17. *Humilitas est tutissimus virtutum omnium thesaurus, radix, et fundamentum.* Et S. Chrysostomus hom. 2. in Psal 50. *Sacrificium maximum est humilitas: qui enim peccando se Deo subducit, idem se per humilitatem subjicit, cum convertitur ad pænitentiam.* Denique S. Bernardus· *Est humilitas*, ait, *quam nobis veritas parit, et non habet calorem; et est humilitas quam charitas format et inflammat. Hæc in affectu, illa in cognitione consistit: priore cognoscimus, quam nihil sumus, et hanc discimus a nobis ipsis et ab infirmitate propria: posteriore calcamus gloriam mundi, et hanc ab illo discimus, qui exinanivit semetipsum*, etc. *quique quæsitus ad regnum fugit, quæsitus ad opprobria*, etc. *ad crucem, non fugit, sed sponte se obtulit* Utramque in heroico et eminenti gradu habuit B. Virgo.

Ecce enim ex hoc beatam me dicent (Arabicus, *dabunt mihi beatitudinem*) omnes generationes] Probat B. Virgo Deum respexisse suam humilitatem, carnem in ea assumendo ex affectu, quia scilicet ob hanc Verbi in ea incarnationem, omnes omnium sæculorum generationes eam. ut matrem Dei admirabuntur, venerabuntur et beatam prædicabunt, q. d. ait hic S. August. *Tu, o Elisabeth. de me dicis: Beata quæ credidisti; sed ego dico: Ex hoc nunc* (quo concepi Dei Filium) *beatam me dicent omnes generationes*. Et nonnullis interjectis: *Maria*, inquit. *quæ apud Dominum humilis erat, et apud homines propter Deum abjecta, in utroque se esse respectam testatur: quia et ejus humilitas apud Deum acceptabilis fuit et ejus humiliatio apud homines in gloriam commutata Quare sequitur: Ex hoc beatam me dicent omnes generationes.*

Alludit ad verba Liæ, quæ cum ejus ancilla Zelpha peperisset filium, vocavit eum *Aser*, id est *Beatus*, dicens: *Hoc pro beatitudine mea: beatum me dicent omnes mulieres*. Hoc est quod Christo acclamavit mulier illa sapiens: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti*, Lucæ 11.

Ecce.] Hoc adverbium Primo, est nota admirationis. q. d. Ecce rem novam, miram et omnibus sæculis inauditam, ut fœmina una sit benedicta et beata, imo beatissima præ omnibus angelis et hominibus, cum hucusque omnes fœminæ in Eva a Deo fuerint maledictæ; et tribus pœnis, scilicet servitutis, doloris et laboris addictæ et afflictæ. Genes. 3.

Secundo, est nota inchoationis et principii. q. d. Ecce ex nunc incipiam beatificari, et deinceps continuo beata prædicabor ab omnibus sæculis.

Tertio, est nota indicii et monitionis. q. d. Ecce advertite, o mortales miseri, qui cupitis esse beati, di-

scite a me beatitudinem sitam esse in humilitate, obedientia, gratia et favore Dei, quam per me impetrabitis. Ego enim sum prima beata, per quam Deus cæteros omnes beare destinat. Ad me ergo recurrite, meamque opem implorate, ut beati evadatis.

BEATAM.] Multis nominibus et titulis, quos recenset Joannes Gerson Cancellar. Paris. in tract. 4. notula 1. super *Magnificat: Dignare*, ait, *nos laudare te, Virgo sancta, o ter quaterque beata. Beata primo, quæ credidisti, clamat Elisabeth. Beata secundo, quia gratia plena secundum Gabrielis salutationem. Beata tertio, et benedicta, quia benedictus fructus ventris tui. Beata quarto, quia fecit tibi magna qui potens est. Beata quinto, quia mater Domini. Beata sexto, quia fœcundata cum virginitatis honore. Beata septimo, quia nec primam similem visa es, nec habere sequentem.* Inter hos omnes titulos præcipuus et fons cæterorum est, quod B. Virgo a Deo electa et facta sit mater Verbi incarnati.

OMNES GENERATIONES.] Omnes ætates, omnia sæcula, omnes fideles futuris. Audi Hugonem Cardin. *Omnes generationes*, ait, *id est omnes gentes, scilicet Judæorum et Gentilium, virorum et mulierum, divitum et pauperum, angelorum et hominum: quia omnes per ipsam salutare beneficium acceperunt, homines reconciliationem, angeli reparationem Christus enim Dei Filius operatus est salutem in medio terræ, id est in utero Mariæ, quæ quadam mirabili proprietate terræ medium appellatur. Ad illum enim respiciunt, ut Bernardus inquit, et qui habitant in cœlo, et qui habitant in inferno, id est in purgatorio, et qui habitant in mundo. Primi, ut resarciantur: secundi, ut eripiantur: tertii, ut reconcilientur.* Causam deinde assignans subjicit: *Ex hoc ergo beatam te dicent omnes generationes, o beata Virgo; quia omnibus generationibus vitam, gratiam et gloriam genuisti: mortuis vitam, peccatoribus gratiam, miseris gloriam: ideo dicitur Judith* 15. 10. *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter: primum est vox angelorum, quorum ruina per ipsam reparata est: secundum est vox hominum, quorum tristitia per eam lætificata est: tertium est vox mulierum, quarum infamia per ipsam deleta est: quartum est vox mortuorum, quorum captivitas per eam reducta est.* Sic et Albertus Magnus hic.

Prophetat hic Virgo se ab omnibus sæculis beatam prædicandam, celebrandam et invocandam. Prophetiæ hujus veritas in eventu clara est. Videmus enim B. Virginem ab omnibus nationibus et sæculis tot sacellis, templis, festis, congregationibus, Religionibus, votis, supplicationibus, litaniis, etc. coli et celebrari, quod cæteri Sancti simul juncti non obtinent, imo soli B. Virgini tribui cultum hyperduliæ, sicut Deo cultum latriæ, cæteris vero Sanctis cultum duliæ. Te ergo, o Deipara Virgo, beatam prædicabunt omnes generationes. Tuam sanctitatem, tuam virginitatem, tuam humilitatem, tuam maternitatem celebrarunt, celebrant et celebrabunt omnes omnium temporum Christiani: vivet tuum decus, tua laus, tua gloria, quamdiu vivent angeli, quamdiu vivent homines, quamdiu vivet Christus, quamdiu Deus erit Deus, in omnia sæculorum sæcula.

49. QUIA FECIT MIHI MAGNA (græce μεγαλεῖα, id est magnalia) QUI POTENS EST.] Syrus, *quia egit apud me magnifica ille qui potens est.* Incarnatio enim Verbi majus est opus, quam creatio totius mundi. Quocirca B. Virgo, utpote mater Dei, major est omnibus angelis, omnibus hominibus, omnibusque creaturis simul sumptis.

Audi S. Augustin. hic: *Magnum fuit, ut virgo sine virili semine filium conciperet. Magnum fuit, ut Dei Patris Verbum carne sua indutum utero gestaret. Magnum fuit, dum se ancillam confessa esset, ut mater fieret sui plasmatoris.* Idem ser. 25. de Sanctis, qui est secundus de Assumptione Mariæ, ait: *Quæ tibi magna fecit, Domina, quæ gloriosa, Virgo, ut dici beata merearis? Puto, imo veraciter credo, ut creatura ederes Creatorem, famula Dominum generares. Admirabilia*, ait Titus, *per me operatus est potens ille: nam cum virgo sim, præpotenti illius voluntate naturæ fines supergressa concepi, nulliusque viri commercio usa, digna effecta sum, quæ non cujusvis promiscue, sed unigeniti Filii Dei mater fierem.*

Audi et Hugonem Cardin. duodecim magnalia Virginis enarrantem: *Primum*, inquit, *fuit in utero matris sanctificatio; Secundum, angeli salutatio; Tertium, gratiæ plenitudo; Quartum, filii conceptio; Quintum, fœcunda virginitas; Sextum, virginalis fœcunditas; septimum, honorata humilitas; Octavum, obedientiæ promptitudo; Nonum, fidei devotio; Decimum, est prudens verecundia; Undecimum, verecunda prudentia; Duodecimum, dominium cœli.* Vide D. Thomam 1. p. quæst. 25. artic. 6. ubi docet Deum meliora opera posse facere quam fecerit, exceptis tribus, scilicet incarnatione Verbi, maternitate Dei, et beatitudine hominis, quæ in Dei visione consistit: his enim nil melius, nec majus Deus facere potest, quia Deo ipso nil potest esse majus vel melius.

Denique vide septem privilegia magna, imo maxima a Deo data B. Virgini, quæ recenset S. Bonaventura in Speculo cap. 6. et seq. Hac de causa B. Virgo a S. Cyrillo hom. contra Nestor. vocatur *Forma Dei* (utique formosissima) *Margarita orbis terrarum.* A Damasceno orat. 1. de Nativ. Virgin. *Animatum Dei simulacrum.* A S. Bernar. ser. 2. de Pentec. *Negotium sæculorum, ad quod respiciunt et qui in cœlo habitant, et qui in inferno, et nati natorum, et qui nascentur ab illis.* A S. Ignatio ep. 1. ad Joan. Ap. *Cœleste prodigium, et sacratissimum spectaculum.* A S. Petro Chrysologo ser. 146. *Collegium sanctitatis*, in quo Deus omnes gratias in alios Sanctos dispertitas, quasi corrivatas colligit. Ab Hesychio Episcopo Hierosol. hom. 2. de S. Maria, *Universum Trinitatis complementum: quia et Spiritus Sanctus adveniebat atque hospitabatur, et Pater adumbrabat, et Filius utero gestatus inhabitabat.*

QUI POTENS EST.] Græce ὁ δυνατός. Est hoc unum e decem nominibus Dei: sic enim Sept. vertere solent Hebr. גבור *ghibbor*, id est, potens, validus, gigas; unde *Gabriel*, id est, fortitudo Dei: ac Noster Heb. שדי *saddai* vertere solet, *omnipotens:* de quo nomine multa dixi Gen. 17. 1. ubi inter alia ostendi, quod *saddai* idem sit quod *mammeus*, vel *sufficiens et abundans bonis omnibus*, ut ea instar mammæ largiter in omnes effundat: hoc enim Deus nusquam magis fecit, quam in incarnatione Verbi

Hoc addit B. Virgo, ait Titus, *Primo, ne quis tanto huic mysterio fidem detrahat: quæ enim dicit huc spectant: Nemo, si virgo concepi, miretur: nam qui id operatus est, omnipotens Deus est.* In hoc ergo mysterio *tota ratio facti*, ut ait S. Aug. epis. 3. *est potentia facientis, qui facit mirabilia magna solus*, Psal. 135. 4. et ut ait Job 5. 9. *qui facit magna, et inscrutabilia, et mirabilia absque numero*. Secundo, ut ostendat Virgo in se completum esse quod promiserat angelus v. 35 *Virtus* (græce δύναμις, unde δυνατός) *Altissimi obumbrabit tibi*.

Alludit ad Isaiæ 7. 14 *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*, id est, nobiscum fortis, scilicet Deus: et c. 9 6. *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis*, etc. *Et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis*. Hebr. אל גבור *el ghibbor*, id est, validus, fortis ut gigas. Unde ejus ortum annuntiavit Gabriel, quod nomen potentiam et fortitudinem Dei significat.

Et sanctum nomen ejus.] Ostendit Virgo in se adimpletum esse illud promissum angeli v. 35. *Spiritus Sanctus superveniet in te;* ideoque dicit: *Et sanctum nomen ejus;* scilicet Spiritus Sanctus, q. d. Quia virtus Altissimi mihi obumbrabit, et Spiritus Sanctus superveniet in me, beatam me dicent omnes generationes: illa enim duo me bearunt et beatam effecerunt.

Jam quoad sensum Primo, Toletus et Franc. Lucas censent virginem hic duo magna a Deo sibi facta celebrare; scilicet Primo, incarnationem Verbi, per quam facta est mater Dei, ideoque Domina et Regina omnium angelorum et hominum, et propter hoc dicere: *Quia fecit mihi magna qui potens est*: hoc enim fuit opus summæ Dei potentiæ. Secundo, suam ad hanc incarnationem in se peragendam dispositionem et sanctificationem, et propter hoc dicere: *Et sanctum nomen ejus*. Ut enim fuit opus potentiæ Deum fieri hominem ex virgine, ita opus sanctitatis fuit virginem præparare, ab omni sorde et labe præservare, corpore et anima sanctificare, atque omnino talem reddere, quæ idonea esset ad concipiendum in suo utero Dei Verbum sanctum et immaculatum. Cum ergo Virgo ab utroque hoc sciret se prædicandam esse beatam inter Christianos, utrumque Deo adscribit, volens omnia in Deum referri, qui nominatissimam suam, tum potentiam, tum sanctitatem, pietatem, bonitatem ac misericordiam ita in eam exeruerit, ut non tam ipsa, quam ipse ab omnibus sæculis laudari ac prædicari mereatur. Nam B. Virgo a Spiritu Sancto ita sanctificata est, ut nullum omnino peccatum contraxerit, utque in gratia et sanctitate longe omnes angelos etiam Seraphinos superarit.

Secundo, planius et plenius utrumque Virginis elogium referas ad utrumque, scilicet tam ad incarnationem Verbi, quam ad suam ad hoc præparationem et sanctificationem: utraque enim fuit opus eximiæ, tam potentiæ quam sanctitatis Dei, quia utraque peracta est ex supervenienti in Virginem Spiritu Sancto, ad sanctificandum tam Christum quam B. Virginem, juxta illud angeli oraculum: *Quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei*, v. 35. Christus enim fuit Sanctus Sanctorum, id est, fons sancti a Is totum mundum sanctificans.

Sensus ergo est: *Et sanctum nomen ejus*. q. d. Nomen Dei est *sanctus*, hoc est, Deus ipse suo nomine significatus, est *sanctus*, heb. קדש *cados*, id est omnem habens puritatem, sanctimoniam, virtutem, perfectionem, ideoque ipse omnibus modis est venerandus, adorandus et celebrandus: ἅγιος enim, id est sanctus, dicitur ab ἅζω, id est, *colo, veneror*. Unde ἅγιος dicitur is, qui ob virtutem et sanctitatem omnibus est reverendus. Sanctus ergo est Deus tum in omnibus operibus suis, tum maxime in sanctissimo hoc incarnationis Verbi mysterio, quo Christum, B. Virginem et fideles omnes sanctificavit.

Nota. Copula *et* hic notat tum causam, tum effectum Causam, q. d. *et*, id est *quia*, Deus est sanctus, imo ipse increata et immensa sanctitas, idcirco fecit in me hæc magnalia sanctissima incarnationis Verbi, ut ex me virgine, inoperante Spiritu Sancto, nasceretur sanctum, id est Sanctus Sanctorum, uti prædixit et promisit angelus: ad eum enim alludit Virgo, illique applaudit: idque fecit ob finem sanctissimum, ut scilicet per Christum sanctum peccata aboleret, et peccatores sanctificaret, itaque eos ad salutem æternam deduceret. Alludit ad illud Daniel. 9 24. *Ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna*, etc. *et ungatur Sanctus Sanctorum*: Effectum, q. d. Ex hoc magno Dei opere, scilicet ex miro hoc incarnationis Verbi in me mysterio, hic sequetur effectus, ut fideles omnes summe sanctificent et glorificent Deum tanti sacramenti opificem. Ita S. Augustinus, Jansen. et alii. Magis proprie tamen et primario τὸ *et* videtur notare causam, secundario vero et consecutive effectum.

Denique Deus incarnatus dicitur sanctus, quia assumpsit carnem et sanguinem immolandum Deo, tum in vita, tum in cruce et morte pro salute hominum. Nam, ut ait S. Isidor. lib. 15. Origen. cap. 14. *Nihil sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod hostiæ sanguine esset consecratum, aut conspersum. Item sanctum quod extat sanguine sancitum: sancire autem est confirmare*. Vide Apostolum Hebr. 9. v. 12 et seq. S. Aug. vero lib. 2. de serm. Domini in monte cap. 31 *Sanctum*, inquit, *est quod violare atque corrumpere nefas est, cujus utique sceleris conatus et voluntas tenetur rea, quamvis illud sanctum, natura inviolabile atque incorruptibile maneat*. S. Bern. autem serm. 5 in Vigilia Nativit. sanctitatem in clementia et mansuetudine collocat, juxta illud de Mose: *In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum*, Eccli. 45. Unde subjungit: *Sane ut perfecta sit sanctificatio, etiam mansuetudinem et gratiam socialis vitæ a Sancto Sanctorum discamus oportet, sicut ipse ait: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Quid enim hujusmodi hominem discere prohibet deliciis affluentem, qui suavis et mitis, et multæ misericordiæ, omnibus omnia factus est, et universos perfundit oleo quodam mansuetudinis et lenitatis, quo sic infusus est, sic perfusus etiam et superfusus, ut stillare videatur undique?*

Hunc aliqui recentiores τὸ *et sanctum nomen ejus*, referunt ad v. seq. *Et misericordia ejus*, etc. quasi hæc sit Dei sanctitas. Verum ad litteram referendum est ad id quod præcessit, ut dixi. Porro divinæ sancti-

tatis ideam nobis imitandam graphice depingit S. Bern. in Humberto monacho serm. de obitu ejus: *Erat*, ait, *humilis corde, dulcis sermone, strenuus opere, fervens charitate, in commisso fidelis, in consilio circumspectus et prudens. Compositus erat super omnes homines, quos viderim in diebus istis, unus et idem perseverans omni tempore et omni hora. Plane in semitis Domini Jesu posuit vestigia, nec retraxit pedem, donec cursum itineris consummaret. Ille fuit pauper, pauper etiam iste fuit. Vixit ille in laboribus, et hic in laboribus multis. Crucifixus est ille, et iste multis et magnis crucibus affixus, stigmata Jesu tulit in corpore suo, adimplens ea quæ deerant passionum Christi etiam in carne sua: resurrexit ille, iste resurgit; ille ascendit in cœlum, iste credditur ascensurus.*

Hinc Euthymius in Ps. 11. *Ille*, ait, *proprie* ὅσιος *dicitur, qui pietatem et religionem colit, quæ ad Deum pertinet:* ἅγιος, *vero ille, qui per semitam virtutum divinitatis efficitur particeps.* Porro *sanctus* hebr. dicitur קדש *cados*, id est, ab omni vitio, labe, imo et vulgi consuetudine semotus et separatus, qualis imprimis est Deus, cujus sanctitas et majestas adeo semota est, alta et eminens, ut omnes deos, angelos et homines in infinitum transcendat. Unde S. Dionys. de Divin. nom. c. 12. *Cum sanctitas*, ait, *sit ab omni labe immunis, et omnino perfecta et immaculata munditia; hinc Deus a munditiæ et virtutum omnium, quibus plenissimus est, exuberantia Sanctus Sanctorum nuncupatur.* Verba S. Dionys. quia fusa sunt, in pauca contraxi. Et Beda: *Sanctum*, inquit, *nomen ejus vocatur, quia singularis culmine potentiæ transcendit omnem creaturam, atque ab universis quæ fecit, longe segregatur. Quod Græca locutione melius intelligitur, in quo ipsum verbum quod dicitur* ἅγιον, *quasi extra terram esse significat: cujus etiam nos imitatione, pro modulo nostro segregari præcipimur ab omnibus, qui non sunt sancti, nec Deo dedicati, dicente Domino: Sancti estote, quia et ego sanctus sum. quicumque enim se Deo consecraverit, merito extra terram, et extra mundum videbitur. Potest enim et ipse dicere: Super terram ambulantes, conversationem in cœlis habemus.*

Symbolice, Deus suum nomen שדי *saddai*, id est, *mammeus, liberalis*, revelavit Abrahæ Genes. c. 17. v. 1. Mosi vero nomen suum proprium יהוה *Jehova* (quem Varro, ait S. August. lib. 1. de Consensu Evang. cap. 22. ex similitudine nominis, censuit esse *Jovem*, deum Romanorum; sed falso; id est, *ens*, sive, *qui est, et omnibus dat esse*, Exodi 6. 3. B. Virgini vero hoc loco revelat nomen suum *sanctus*: quia sanctitatem suam in eam effudit per Sanctum Sanctorum, id est, Christum, qui in omnes fideles suam sanctitatem velut sol diffusurus erat. Hinc nonnulli per *sanctum*, Dei nomen accipiunt nomen Jesu: hoc enim sanctius et venerabilius est nomine *Jehova*, uti ostendi Numer. 13 v. 17. Christiani ergo a Christo vocati ad plenam sanctitatem, sancti esse debent; unde a Paulo passim vocantur sancti, imo sanctiores omnibus fidelibus, qui fuerunt sub Mose, Abraham, Noe, Adam, etc. Christianismus enim nil aliud est, nisi vita Christi, sive professio sanctitatis Christi. Christianus ergo ita vivat, uti decet discipulum Christi, ut vita ejus, viva sanctitatis Christi sit imago; ut quisquis eum videt et audit, in eo Christum sibi videre et audire videatur.

50. Et misericordia ejus a progenie in progenies (Syrus, *ætates*; Arabicus, *in generationem generationum*) timentibus eum.] *Misericordia*, græce ἔλεος, quæ vox respondet Hebr. חסד *chesed*, id est, pietas, bonitas, beneficentia, liberalitas, q. d. Deus uti summe potens est et sanctus, sicut jam dixi, ita pariter summe misericors est, idque continuo et semper in omnes, qui quavis ætate eum amant, ideoque timent eum offendere; quapropter mandatis ejus studiose obtemperant uti ego semper eum amavi, timui, eique per omnia obedire sategit. Hæc est enim secunda hujus cantici pars, qua B. Virgo a propriis sibi beneficiis a Deo collatis, transit ad communia toti Israeli, id est, omnibus fidelibus præstita, uti dixi v. 46.

51. Fecit potentiam (Syrus, *victoriam*; Arab. *virtutem*) in brachio suo: dispersit (Syrus, *dissipavit* superbos mente cordis sui.) Laudavit Virgo Dei clementiam et misericordiam in pios se timentes, nunc ex adverso laudat ejusdem severitatem et justitiam in impios ipsum contemnentes.

In brachio suo.] Anthropopathia Dei robur et potentia significatur per manum, digitum, dextram: sed maxime per brachium: virorum enim vires resident, seseque exerunt in brachiis et lacertis. Sensus ergo est, q. d. Deus potenti sua fortitudine seu brachio suo, multa potenter operatus est ab omni ævo, uti cum Pharaonem per Mosen; Chananæos per Josue et Judices; Philistinos, Ammonitas, Moabitas, Idumæos per Davidem contrivit, vicit, subjugavit: multo magis jam idem Deus in me potenter incarnari fecit Christum, per quem potenter debellabit Luciferum, infernum, mortem peccatum, omnesque impios. Unde Beda et Theophylact. mystice per *brachium* hic intelligunt Filium Dei in Virgine incarnatum. Hic enim est Dei virtus, 1. Cor. 1. 24. Alludit ad Isaiæ c. 53. v. 1 *Brachium Domini cui revelatum est?* Vide ibi dicta.

Dispersit superbos mente cordis sui.] Uti dispersit, disjecit et evertit Pharaonem; Nabuchodonosor, Arphaxat, Salmanasar, Baltassar, Antiochum, etc.

Nota: τὸ *sui* nonnulli ad cor Dei referunt: q. d. Deus suo corde, id est, voluntate et decreto dispersit superbos. Ita S. August. hic: *Et hoc*, inquit, *mente cordis sui; id est, in profundo consilio suo dispersit eos. Profundum consilium fuit, ut pro me Deus fieret homo, et innocens pateretur, ut redimeretur nocens: et in his erat consilium, nec poterat illud diabolus prævidere, sed captus hamo Leviathan.* Hanc expositionem sequitur Carthusianus. *Mente*, inquit, *id est, intentione et libito cordis, id est, intellectus sui, quo cuncta discernit, judicat et disponit.* Verum ex Græco liquet τὸ *sui* referendum esse, non ad cor Dei, sed ad cor superborum. Græce enim est αὐτῶν id est *ipsorum*, uti vertit Syrus et Arabicus. Unde Euthymius. Deus, inquit, dispersit eos, qui corde suo erant superbi.

Alii significantius τὸ *sui*. referunt ad dispersit, q. d. Deus superbos dispersit mente, id est, per mentem, aut, ut græce est, διανοίᾳ, id est, per cogitationem cordis ipsorum, quia scilicet superba eorum consilia et machinationes in ipsorummet exitium retorquet, ut eos dispergat, juxta illud Job 5. *Qui apprehendit*

sapientes in astutia eorum uti fecit Pharaoni insequenti Hebræos per mare Rubrum, illum in eodem mari cum omnibus suis submergendo; et fratribus Josephi, qui eum vendiderunt ut perderent, sed Deus per hoc Josephum sublimavit, fratresque ipsum adorare coegit.

Lepidum est quod S. Antoninus p. 2. tit. 3 c. 2. narrat de quodam tyranno, qui radi de libris imperavit ex Mariæ cantico: *Dispersit superbos mente cordis sui: deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles;* quod se de sua sede posse deponi negaret. Cum semel post balneum, inquit, vestes illius angelus ipsum referens induisset, ac domum cum aulicis venisset, ille vero laceras vilesque sumere coactus, illuc reversus in aulicos diras et minas jactaret, pro stolido habitus ad angelum deductus est, qui verus princeps habebatur: a quo, postquam eum aulici effuse risissent, in penetrale admissus, deque modestia monitus, proprias vestes induit, ac deinceps in honore tamquam legitimus herus habitus est. Aliud exemplum huic simile de clerico ridente sententiam Christi: *Qui se humiliat exaltabitur,* ex beato Petro Damian. recensui Matth. 23. 12.

SUPERBOS.] Nonnulli nomen *superbus* derivant a Græco ὑπερβίος id est *superviolentus*, id est, valde violentus: quia qui sunt superbi, sunt et violenti, ac in alios contumeliosi et injurii, uti fuere imperatores et tyranni jam citati; sed horum vim majori vi consilii sui dispersit Deus. Alii *superbio* derivant a *super* et *eo*: superbus enim vult alios supergredi. Sic *mens* dicitur quasi *eminens*: est enim altior animi pars, qua superbi alta sua consilia destruunt. Albertus vero hic notat *mentem* a metiendo dici; quoniam ea quæ corde revolvimus et tractamus, mente mensurantur. Superborum vero mens est eorum mensura, quatenus fastum et altitudinem quam corde tractant, ad effectum perducant: a mente autem cordis disperguntur, quando inique conceptum et tractatum perficere non possunt, juxta illud Isaiæ 8. v. 18. *Inite consilium, et dissipabitur: loquimini verbum, et non fiet.*

DEPOSUIT (Syrus, *deturbavit*) POTENTES DE SEDE, ET EXALTAVIT HUMILES.] Uti deposuit de solio regali superbum Saulem, subrogando ei humilem Davidem, sic superbo Aman subrogavit humilem Mardochæum, et Vasthi Estherem. Sic Josue c. 12. 7. percussit 31. Reges Chananæos, eorumque regna sibi et Israeli subdidit. Idem fecit, facit et faciet Deus omni sæculo. Quare hæc præterita *fecit, dispersit, deposuit, exaltavit*, etc. amplissime accipienda sunt, ut quodlibet tempus significent, tam futurum quam præsens et præteritum more Hebr. Deposuit, ergo deponit et deponet.

POTENTES.] Græce δυνάστας id est, dynastas, principes; nam a δύναμις, id est potentia, dicti sunt dynastæ id est, potentes.

Alludit Virgo ad Davidem, qui Psalm. 112. 6. ita de Deo canit: *Suscitans a terra inopem, et de stercore erigens pauperem: ut sedeat cum principibus, cum principibus populi sui.* Et ad Annam quæ 1. Reg. 2. 7. ita jubilat: *Dominus pauperem facit, et ditat: humiliat, et sublevat: suscitat de pulvere egenum, et de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat.*

Porro, tum alias sæpe, tum sub tempus nativitatis Christi Deus deposuit potentes de sede, toto pene orbe, quem sublato Julio Cæsare, Pompejo, Lepido, Antonio, cæterisque regibus, principibus et tyrannis, uni subjecit Augusto Cæsari, qui typus fuit Christi, æque ac fuerat Cyrus, Isaiæ 45. 1. Unde nato Christo nomen Domini sibi oblatum recusavit. Ita ex Philone et aliis Baronius initio Annalium. Tunc quoque Deus deposuit de sede Hyrcanum et Aristobulum de principatu Judææ inter se contendentes; in quibus desiit stirps et successio Assamonæorum, puta Judæ, Jonathæ et Simonis Machabæorum. Herodes quoque infanticida regno et vita privatus est, ac paulo post tota ejus progenies regia interiit, æque ac Augusti Cæsaris, scilicet ut significaretur Christum jam esse natum, illique regnum omne deberi et præparari; uti prædixit Daniel c. 7. v. 13.

53. ESURIENTES (πεινῶντας, id est, famelicos) IMPLEVIT (Syrus, *saturavit*) BONIS, ET DIVITES DIMISIT INANES.] Sic esurientes Hebræos (qui erant ad tricies centena hominum millia) manna de cœlo pluente aluit in deserto per 40. annos. Sic eosdem induxit in terram promissam lacte et melle manantem, expulsis Chananæis et fame tabescentibus. Sic Eliam esurientem Deus pavit per angelum, Danielem in lacu leonum per Abacuc, Paulum primum eremitam per corvum. Sic et B. Virginem esurientem et sitientem justitiam pavit Verbo incarnato, ac eodem fideles omnes pascit in Eucharistia, magisque pascet in cœlo. Hoc enim hic intendit significare Spiritus Sanctus, et hoc ad præsens incarnationis negotium pertinet.

Alludit ad illud Annæ 1. Reg. 2. v. 5. *Impleti prius pro panibus se locaverunt, et famelici saturati sunt.* Et ad illud Davidis: *Divites eguerunt et esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.* Psal. 33. v. 11. Per *esurientes* ergo intelliguntur pauperes; his enim opponit divites.

54. SUSCEPIT ISRAEL PUERUM SUUM, RECORDATUS MISERICORDIÆ SUÆ.] *Suscipere* in Scripturis, præsertim Psalmis, est amplissimæ significationis. Significat enim assumere, manum porrigere, adjuvare, amplecti, erigere, defendere, promovere, etc. Sensus ergo est, q. d. Deus populum Israeliticum, quem quasi puerum, id est, filium vel servum suum tenere diligebat, jam quasi collapsum manu apprehendit, erexit, adjuvit, restituit, et omni benevolentiæ et beneficentiæ genere prosecutus est. Fecit id Deus olim sæpius per Mosem, Josue, Samuelem, Davidem, Ezechiam, Josiam, Esdram, Zorobabel, Machabæos, etc. sed nunc maxime id fecit mittendo Israeli Messiam ipsi promissum: hic enim in utero meo, ex me, quæ sum Israelita, carnem suscepit. Tunc enim plane collapsa erat respubl. et Ecclesia Israelis, id est, populi Judaici, cum et sceptrum ab eis ablatum esset, et translatum ad Herodem et Romanos, atque pontifices et sacerdotes suis lucris commodisque intenti, populi salutem negligerent: quare populus tunc graviter afflictus, variis tum animæ, tum corporis miseriis laborabat. Deus ergo misit opportune tunc Christum, ut ex iis omnibus suum Israelem, id est, omnes fideles, tam ex Judæis quam ex Gentibus ad se conversos eriperet. Unde S. Augustinus: *Suscepit*, inquit, *Israel, non quem invenit Israel, sed ut faceret Israel suscepit: sicut medicus ægrotum, ut sanaret infirmum, et redimeret captivum; ut*

justificaret impium, et salvaret justum. Israel enim hebraice idem est quod *vir videns Deum*, aut potius *dominans Deo*, Genes. 32. 28. Est enim hæc tertia pars hujus cantici, qua B. Virgo a communibus beneficiis olim Israeli a Deo præstitis, redit ad proprium hoc et peculiare Messiæ jam in se incarnati, quod omnium fuit maximum et præstantissimum.

RECORDATUS MISERICORDIÆ SUÆ.] Causa enim cur Deus miserit Christum, fuit communis Israelis et totius generis humani, morti et gehennæ ob peccata addicti miseria, cujus miserens Deus misit Christum, ut ab illa nos eriperet, et Deo cœloque restitueret. Unde S. Leo ser. 1. de jejunio 10. mensis: *Causa*, ait, *reparationis nostræ non est, nisi misericordia Dei.*

Hujus Deus dicitur quasi postliminio *recordatus*, quia post quatuor annorum millia, quibus homines in sua miseria relinquens, misericordiæ suæ patribus promissæ videbatur oblitus, nunc ejus quasi recordatus, illam per Christum reipsa exhibuit. Hæc enim misericordia non est alia, quam salus per Christum allata.

55. (SICUT LOCUTUS EST AD PATRES NOSTROS) ABRAHAM, ET SEMINI EJUS IN SÆCULA.] Τὸ *sicut* et cætera usque ad *Abraham* parenthesi intercipienda sunt, ut patet ex Græco, et ex eo quod subdit, *semini:* alioqui enim dicendum fuisset *ad semen*, sicut dixerat *ad patres*.

Significat ergo Virgo misericordiam hanc, id est, salutem allatam per Christum, a Deo ab olim fuisse promissam patribus, ut Adæ, Genes. 3. 15. Abrahæ, Genes. 22. 18. Davidi, 2 Reg. 7. 12. cæteris, q. d. Hæc Christi incarnatio non est res fortuita, sed ab æterno a Deo ad salutem Israelis totiusque mundi, magno consilio prævisa et decreta, ac in tempore ab origine mundi Patriarchis omnibus promissa: quare ipsi eamdem avidissime desiderarunt, et ardentissimis suspiriis a Deo postularunt, sed non obtinuerunt; quia Deus huic tempori et ætati tantum donum reservare et exhibere decrevit.

ABRAHAM, ET SEMINI EJUS IN SÆCULA.] *Abraham*, est dativi casus, ut patet ex Græco, et ex τὸ *semini*. Hæc verba enim referenda sunt, non ad *patres nostros*, utpote parenthesi intercepta, sed ad τὸ *recordatus misericordiæ suæ*, quod præcessit, q. d. Deus incarnando Christum, recordatus est misericordiæ suæ, olim ab eo Abrahæ et semini, id est, posteris ejus Israelitis, promissæ. Christus enim proprie Israelis fuit promissus; ab eis tamen, utpote Christum repellentibus, illum derivavit Deus ad Gentes, quæ avide Christum susceperunt. Abrahæ meminit, tum quia hic fuit primus Patriarcha Israelis: tum quia hic fide excelluit, ideoque a Deo nuncupatus est Pater credentium, ac promissionem de Christo ex semine ejus nascituro, per quem omnes gentes benedicendæ, id est, salvandæ forent, accepit, Genes. 22. 18.

Quocirca hoc semen, id est, filii et posteri Abrahæ, intelligendi sunt non carnales, puta Judæi secundum carnem ex Abraham prognati, sed spiritales, puta fideles tam ex Gentibus, quam ex Judæis in Christum credentes: hi enim fidem Abrahæ quasi patris credentium imitantur, uti dixi v. 32. ac diserte docet Apostolus Rom. 9. v. 8.

IN SÆCULA.] Hæc vox referri potest tum ad τὸ *semini*, q. d. Semini Abrahæ duraturo *in sæcula*, id est in perpetuum: tum ad τὸ *misericordiæ* v. 54. q. d. Recordatus est Deus misericordiæ suæ, id est, salutis dandæ per Christum, eamque voluit durare non centum vel mille annos, sed in sæcula sæculorum, id est, in æternum. Eodem redit uterque sensus. Ita Jansenius, Maldonatus, Franc. Lucas et alii.

56. MANSIT AUTEM MARIA CUM ILLA QUASI MENSIBUS TRIBUS. ET REVERSA EST IN DOMUM SUAM.] *Mansit*, serviens Elisabethæ cognatæ suæ jam partui vicinæ, eamque suis sanctis obsequiis et alloquiis recreans, et magis sanctificans, æque ac Joannem ventre ejus contentum. Ita S. Ambros. *Non sola*, inquit, *familiaritatis est causa, quod diu mansit, sed etiam tanti vatis profectus. Nam si primo ingressu tantus profectus extitit, ut ad salutationem Mariæ exultaret infans in utero, et impleretur Spiritu Sancto mater infantis: quantum putamus, usu tanti temporis Sanctæ Mariæ addidisse præsentiam?* Sic et Orig. hic hom. 9. docet per hos tres menses, tum Joannem quam Elisabetham, ex præsentia Virginis mire in sanctitate profecisse: *Exercebatur ergo*, inquit, *et quasi in athletico sancta matre* (ut mater Joannis esset quasi agon et locus certaminis athletici) *per tres menses ungebatur Joannes, et præparabatur in matris utero, ut mirabiliter natus mirabilius nutriretur:* non enim hic lactationis, aut nutricum et gerulorum ejus ulla fit mentio, sed tantum dicitur: *Et erat in deserto usque ad diem ostensionis suæ ad Israel.* Hæc Origen.

QUASI MENSIBUS TRIBUS.] Id est, usque ad nativitatem Joannis. Venit enim sexto mense a concepto Joanne, ut patet v. 26. Joannes autem natus est tertio post mense, puta mense nono a conceptione sua.

Quæritur hic, an B. Virgo manserit usque ad partum et nativitatem Joannis, illique interfuerit? Negant Theoph. Euthym. Jansenius.

Probant Primo, quia B. Virgo venit mense sexto, et mansit quasi mensibus tribus; ergo discessit ante nonum mensem finitum, ac proinde ante partum Elisabethæ. Secundo, quia post discessum Virginis narrat Lucas partum Elisabethæ, atque in eo nullam Virginis facit mentionem. Tertio et maxime quia castissimam Virginem partui interesse non decebat. Quarto, quia conveniebat ut turbam in partu affluxuram effugeret.

Contrarium tamen æque est probabile, imo probabilius, idque plures sentiunt; scilicet Origen. S. Ambr. Beda, Mald. Toletus, Franc. Lucas. Probatur Primo, quia incivile fuisset usque ad partum manere, et immediate ante partum discedere. Secundo, quia in partu maxime, Virginis præsentia, ope et consolatione egebat Elisabetha. Tertio, quia Virgo ad hoc mansit per tres menses, ut Joannem orbis miraculum et Christi sui præcursorem cerneret, amplecteretur et benediceret, ac vicissim ut Joannes jam natus matrem Domini, et in ea Christum Dominum cerneret, salutaret et veneraretur. Unde Beda: *Tamdiu*, ait, *mansit Maria, donec Elisabeth partus tempore completo, præcursoris Domini sui, propter quem maxime venerat, nativitatem videret.*

Ad primum Resp. τὸ *quasi* significare hic non diminutionem, sed augmentum, q. d. Mansit circiter per tres menses, et paulo amplius. Adde, potuisse nasci Joannem in fine trium mensium: multæ enim proles nascuntur nono mense needum expleto.

Ad secundum, Lucas prius voluit pertexere totam historiam visitationis B. Virginis, deinde nativitatem Joannis ex ordine recensere, ne unam rem cum alia confunderet.

Ad tertium: B. Virgo ipsa hora partus se subduxit in cubiculum, orans pro felici partu: partus autem curam permisit obstetricibus, ad quas illa pertinerat: hoc enim, vel simile, decorum eam servasse par est credere.

Ad quartum, Turba affluentium parva fuit, et si magna fuisset, majorem fecisset Virgo fructum, pluribus annuntiando præcursorem Christi jam esse natum, aliisque suis piis sermonibus.

ET REVERSA EST IN DOMUM SUAM.] In Nazareth. Domus hæc virginis ab angelis translata Lauretum, religiose ibidem visitur et colitur, uti dixi.

57. ELISABETH AUTEM IMPLETUM EST TEMPUS PARIENDI, ET PEPERIT FILIUM.] Visitationi B. Virginis subjungit Lucas partum Elisabethæ, velut effectum causæ. B. Virgo enim suis meritis et precibus impetravit felicem ejus partum, ac Joannis tum nativitatem, tum sanctitatem: ad hoc enim venerat ex Nazareth, et manserat cum ea per tres menses.

Symbolice, Origenes hic hom. 9. *In Scriptura*, ait, *nusquam dicitur in ortu peccatoris. Completum est tempus ut pareret: sed ubicumque justus nascitur, ibi complentur dies. Ortus justi plenitudinem habet, peccatoris nativitas vacuitatem et inanitatem.*

ET PEPERIT FILIUM.] Joannem Baptistam die 24. Junii: tunc enim quotannis Ecclesia, ejus unius natalem communi omnium gaudio celebrat, pariter et Christi. In cæteris enim Sanctis celebrat diem non natalem, sed fatalem, quo ex misera vita ad beatam migrarunt.

58. ET AUDIERUNT VICINI ET COGNATI EJUS, QUIA MAGNIFICAVIT DOMINUS MISERICORDIAM SUAM CUM ILLA ET CONGRATULABANTUR EI.] Græce συνέχαιρον, id est, *congaudebant ei*. Ita impletum illud angeli promissum v. 14. *Et multi in nativitate ejus gaudebunt. Misericordiam*, qua liberavit eam Deus opprobrio sterilitatis, et talem ei dedit prolem. Nimirum, ut ait S. Ambrosius, *habet Sanctorum editio lætitiam plurimorum, quia commune est bonum: justitia enim communis est virtus.* Justi enim suo exemplo omnibus prosunt, multis etiam sua prædicatione; uti profuit S. Joannes. Zachariæ hic non fit mentio, quia ipse erat surdus et mutus.

59 ET FACTUM EST IN DIE OCTAVO, VENERUNT CIRCUMCIDERE PUERUM, ET VOCABANT EUM NOMINE PATRIS SUI ZACHARIAM.] *Venerunt*, scilicet sacerdotes et cognati, quorum erat circumcidere, vel cohonestare circumcisionem.

CIRCUMCIDERE.] Adverte hic Judæos non semper in synagoga fuisse circumcisos. Nam Joannem domi fuisse circumcisum colligitur ex vers. seq. ubi significatur matrem circumcisioni interfuisse, quæ, quia puerpera, domo egredi non poterat, juxta legem Levit. 12. 4. Porro per circumcisionem infans purgabatur a peccato originali, et aggregabatur Ecclesiæ, sive populo fideli. Unde tunc nomen alicujus fidelis, præsertim patris, avi, vel cognati ei imponebatur, uti nunc fit in baptismo; quia tunc infans nomen dabat Deo et populo Dei, puta synagogæ, sive Ecclesiæ. Vide de circumcisione dicta Genes. 17. 10.

60. ET RESPONDENS MATER EJUS, DIXIT: NEQUAQUAM SED VOCABITUR JOANNES.] Arabicus, *vocate eum Joannem*. Nota Elisabeth non tam a Zacharia, utpote surdo et muto, quam a Spiritu Sancto (quo, salutante eam Virgine, repleta, mysterium Incarnationis Verbi in Virgine, aliaque maxima cognoverat) cognovisse quoque filii sui nomen, illi a Deo per angelum vers. 13. inditum, ac Zachariæ revelatum, cæteraque omnia quæ Zachariæ in templo thurificanti contigerant. Ita S. Ambrosius, Origenes, Beda, Euthym. et Theophyl. Nam, ut ait S. Ambros. *Neque ignorare poterat Domini prænuntium, quæ prophetaverat Christum*, vocando B. Virginem matrem Domini, id est Dei.

61 ET DIXERUNT AD ILLAM QUIA (τὸ *quia* respondet Hebr. כי *ki* et per pleonasmum redundat) NEMO EST IN COGNATIONE TUA, QUI VOCETUR HOC NOMINE.] Solebant enim Judæi, uti etiamnum Christiani, infantibus nomina patrum, vel cognatorum illustrium imponere, tum ut eorum heroica facta imitarentur, tum ut illorum memoria et gloria in filiis et posteris maneret superstes. Hic est mos terræ, sed Joannes erat civis cœli, non terræ, unde cœleste e cœlo nomen accepit. *Adverte hoc nomen non esse generis, sed vatis*, ait S. Ambrosius et Beda.

62. INNUEBANT AUTEM PATRI EJUS, QUEM (Syrus, *quomodo*) VELLET VOCARI EUM?] Arabicus, *quem vis vocari eum?* ne forte mater errasset in nomine infantis assignando, consulunt patrem, ad quem, uti infans, sic et infantis nomen spectabat. *Innuebant: quia incredulitas affatum ei eripuit et auditum, nutu interrogatur*, ait S. Ambrosius.

63. ET POSTULANS PUGILLAREM SCRIPSIT, DICENS, JOANNES EST NOMEN EJUS.] *Pugillarem*, græce, πινακίδιον, id est tabellam, in qua stylo scribitur, quales apud nos nos sunt ex pergameno aut tegulis (olim vero erant ex cera) quas mercatores circumferunt memoriæ causa, ut scribant ea quorum recordari velint.

DICENS.] Non ore, sed manu et litteris, ait S. Ambrosius.

JOANNES EST NOMEN EJUS.] Notat S. Ambrosius dici *est*, non *erit*, q. d. *Hoc* nomen nos ei non imponimus; quia jam a Deo accepit, v. 13 *habet suum nomen, quod agnovimus, non quod elegimus.* Sic et Beda. De nomine Joannis dixi vers. 13 Quibus adde, priscis indita fuisse nomina ab eventu vel præsenti, vel futuro Sic *Isaac* nomen accepit a risu matris; *Jacob* a supplantatione fratris sui: *Esau*, quia natus est pilosus; *Cain*, quia ipse fuit possessio matris Evæ; *Noe*, quia ipse consolator mundi, diluvio mergendi, futurus erat; *Phares*, quia divisit maceriam; *Moses*, quia ex aquis fuit extractus; *Gersam*, quia peregrinus; *Joseph*, quia matri additus, etc. Sic et *Joannes* dictus a gratia et misericordia, quam accepit in sui, non conceptione, sed visitatione B. Virginis.

ET MIRATI SUNT UNIVERSI.] Tum concordiam patris cum matre, tum nomen Joannis in illa familia insolitum et inauditum: nesciebant enim illud cœlitus fuisse revelatum Zachariæ vers 13.

64. APERTUM EST AUTEM ILLICO OS EJUS, ET LINGUA EJUS, ET LOQUEBATUR BENEDICENS (laudans) DEUM.] *Apertum est os*, id est, cœpit loqui. Est catachresis. Multis enim videtur os esse clausum ne loqui possint. Causam dat S. Ambros. *Merito*, ait, *continuo reso-*

luta est lingua ejus, quia quam vinxerat incredulitas fides solvit. Videns Joannem sibi reipsa natum, credidit promissis de eo ab angelo sibi factis, de quibus antea dubitaverat. Joannes ergo sicut in ventre matrem replevit Spiritu Sancto, sic et jam natus eumdem patri aspiravit. Unde S. Gregorius Nazianz. *Editus*, ait, *Joannes Zachariæ solvit silentium : absurdum enim erat voce Verbi progressa, patrem manere elinguem.*

Porro *fiebant hæc omnia dispensative*, ait Theophyl. *ut Joannes dignus fide testis Christi haberetur.* Et Beda: *Futurus propheta*, ait, *præmissis commendatur auspiciis.* Cum ore et lingua pariter aures Zachariæ fuisse solutas, ut ex surdo fieret audiens, non est dubium. *Manifestum est*, ait Euthymius, *quod et auditus pariter solutus est: sicut enim pariter ablatus fuerat, ita quoque pariter solutus est.*

Symbolice S. Ambrosius in Lucæ cap. 3. v. 4. *Quia*, ait, *Joannes vox erat* (juxta illud: *Ego vox clamantis in deserto*, Joan. 1. 23) *idcirco in ejus nativitate pater mutus vocem recuperavit.*

65. Et factus est timor (Syrus, *pavor*) super omnes vicinos eorum: et super omnia montana (Syrus, *in universo monte*) Judææ divulgabantur omnia verba hæc.] *Timor*, id est, religio, reverentia erga Deum, tam potenter tot mirabilia circa Joannem in matre et patre operantem. Patet ex sequent. Ubi enim Deus suam potentiam ostendit, ibi oritur hominum erga eum ejusque majestatem sacer timor et reverentia. Sic passim hic timor accipitur pro religione, et reverentia erga Deum vel homines sanctos, ut patet c. 7. 16. Marci 4. 40.

66. Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: Quis putas puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo] *Posuerunt in corde*, id est, cordi sive menti impresserunt, pressius de his miris et miraculis cogitarunt, studiose ea considerarunt, perpendentes quid ea sibi vellent, quidve futurum circa Joannem portenderent.

Quis putas puer iste erit?] Arabicus, *quid putas futurum esse de hoc puero?* Fecit hoc Deus ut per hæc signa excitaret omnium animos ad considerationem et venerationem Joannis, utpote futuri præcursoris et indicis Christi, ut Joanni auctoritatem conciliaret; itaque testimonium ejus de Christo omni exceptione foret majus, *ut iter præcursori veritatis præcurrentia signa prebeant*, ait Beda. Christus revelavit S. Brigidæ lib. 1. Revel. cap. 108. tres Sanctos præ cæteris sibi placuisse, scilicet B. Virginem, Mariam Magdalenam et Joannem Baptistam, adeoque in ejus nativitate consternatos dæmones planxisse, cum angeli et pii Israelitæ exultarent.

Etenim manus Domini erat cum illo] *Manus*, id est, potentia, providentia, cura, gratia et favor (horum enim omnium symbolum est manus) mirabilis Dei ostendebat se in puero hoc, scilicet Joanne, ut eum singulariter ad magna produxisse, elegisse et destinasse, ideoque singularem ejus curam gerere, et cum illo esse, illique per omnia assistere videretur; idque Primo, ostendebat, annuntiando ejus nativitatem patri Zachariæ per angelum. Secundo, Zachariæ muti linguam, et surdi aures in nativitate Joannis solvendo in laudes Dei. Tertio, cum illuminando, et impellendo ad prophetandum de puero. Quarto, dando prolem hanc Elisabethæ sterili et seni per miraculum. Quinto dando puero nomen novum et insolitum; scilicet *Joannes*, id est, Deus misertus est, vel Deus gratum habet. Quæ omnia partim miracula, velut præludia portendebant Joannem fore magnum virum et Prophetam Deumque per illum eximia operaturum, atque omnes illa videntes vel audientes ingenti timore, gaudio, et spe perfundebant.

Addit S. Ambrosius, Origenes, et Euthymius, ipsummet Joannem sensisse in se hanc Dei manum, cum in dies sentiret se per Dei operationem in usu rationis, in sanctis inspirationibus et desideriis, in Christi amore et cultu, in gratia et meritis cum ætate supra naturam crescere et proficere.

67. Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu Sancto, et prophetavit dicens] Zacharias jam habebat Spiritum Sanctum: erat enim justus, ut audivimus v. 6. hic tamen per ortum Joannis, tantam Spiritus Sancti gratiæ tum gratum facientis et sanctificantis, tum gratis datæ, scilicet prophetiæ, copiam accepit, tantoque Christi jam in Virgine incarnati amore, gaudio et jubilo perfusus est, ut exultans in canticum hoc propheticum prorumperet, fidei, reverentiæ et devotionis plenissimum; quod proinde Ecclesia quotidie in Officio divino ad Laudes solemniter decantat.

68. Benedictus (sit, id est, benedicatur, laudetur, celebretur) Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ] Syrus, *visitavit populum suum, et fecit ei redemptionem*, id est, visitando eum redemit. Est hendiadys. Zacharias hoc cantico duo facit: Primo, laudat Deum ob incarnatum in Virgine Messiam, cujus opus redemptionis mundi, et vim gratiæ decantat. Secundo, a v. 76 usque ad finem laudat Deum compellando Joannem filium suum ejusque quasi præcursoris Christi officium et munus præcinit.

Deus Israel.] Græce του Ισραηλ, id est, Israelis: licet enim Deus sit omnium hominum, tamen peculiariter est Deus, id est, curator, provisor, salvator Israelis, id est, populi fidelis, quales olim erant Judæi sive Israelitæ, nunc sunt Christiani.

Fecit redemptionem plebis suæ] q. d. Deus per Christum jam incarnatum fecit inchoative, id est, facere incepit redemptionem et liberationem totius mundi a jugo et servitute dæmonis, peccati, mortis et gehennæ, sub quo ab Adamo per quatuor annorum millia hucusque detentus et oppressus fuit: sed præsertim Israelis, id est, populi Judaici, cui primo et proprie promissus erat Messias, sive Christus. Zacharias ergo per spiritum propheticum agnovit Messiæ incarnationem in utero Virginis, ac proinde redemptionem mundi jam esse inchoatam, utpote concepto Redemptore, qui completive post paucos annos per mortem suam in cruce redempturus erat mundum. Unde Euthymius: *Beatus Zacharias*, inquit, *quod proxime faciendum* (adde, quod jam inchoatum) *cognoverat, prophetico more quasi jam factum narrat.*

69. Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui] Nota *Cornu* per catachresin in Scriptura significat robur, potentiam, victoriam, gloriam, et con-

sequenter regnum: omnis enim gloria et robur animalium cornutorum, ait ex Chrysostomo Theophylactus, consistit in cornibus. Hinc S. Cornelius Pontifex et Martyr pingitur cum cornu, et ab eo nomen accepit, quia cornea fortitudine restitit Decio Imper. acerrimo persecutori, totamque Ecclesiam Rom. ad resistendum induxit, itaque de eo per martyrium gloriose triumphavit: quare corneum ejus robur mire dilaudat S. Cyprianus epist. 1. ad Cornelium. Vide dicta Habac. 3. vers. 4. ad illa: *Cornua in manibus ejus*, ubi egi de cornibus Christi, quibus subegit mortem et gehennam. Et Daniel 8. v. 4. ad illa: *Hircus habebat cornu insigne*. Et Deuter 33. v. 17. ad illa: *Cornua rhinocerotis cornua illius, in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terræ.*

Sensus ergo est, q. d. Deus cornu salutis, id est, salutiferam potentiam et gloriam regni Israelitici, quæ olim subigendo hostes Chananæos, Philisthæos, Moabitas, etc. tempore Josue, Davidis et Salomonis floruerat, jam vero conciderat, rursum per Christum Davidis filium erexit; cornu, inquam, non temporale, sed spirituale, uti dixi vers. 32. Alludit ad Ezech 29 21. *In illa die pullulabit cornu domus Israel* Ita Theophyl. Beda, Euthym. Jansen. Maldon. et alii Hinc patet cornu salutis esse ipsum Jesum Christum salvatorem, ejusque potentiam, victoriam et regnum; hic enim salutem robustam devictis dæmonibus cæterisque hostibus attulit Israelis, totique mundo: Christus enim e domo, id est, e familia et stirpe David prognatus est: juxta illud Annæ, *Dominus dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu Christi sui*, 1. Reg. 2. 10. Et illud Davidis: *Illuc producam cornu David*, Psalm. 131. 17 Unde Tropologice Beda: Cornu, inquit, excedit carnem, et regno Christi mundus et carnis gaudia superantur, in cujus figuram David et Salomon, cornu olei reges sunt consecrati. Et Origenes illud Isaiæ 5. vers. 1. *Vinea facta est in cornu*, id est, inquit, Ecclesia plantata in Christo.

70. SICUT LOCUTUS EST PER OS SANCTORUM, QUI A SÆCULO SUNT (id est, qui olim priscis temporibus fuerunt. Est enallage temporis) PROPHETARUM EJUS.] Omnes enim sancti Prophetæ vaticinati sunt de Christo, ejusque robore, victoria et regno. Ita Beda. Exempla sunt Jerem. 49. v. 20. *Clamabunt ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos.* Isaiæ 30. 10 *Ecce ego salvabo te de terra longinqua, et semen tuum de terra captivitatis eorum.* Ezech. 13. 21. *Et liberabo populum meum de manu vestra, neque erunt ultra in manibus vestris ad prædandum.*

71. SALUTEM (Syrus, *quod liberabit nos*) EX INIMICIS NOSTRIS, ET DE MANU OMNIUM QUI ODERUNT NOS] Id est, omnium dæmonum et hominum impiorum, ait Glossa, puta Satanæ et ministrorum ejus. *Salutem* refert, ad *locutus est*, v. 70. q. d Sicut Deus locutus est per Prophetas, et promisit salutem, id est liberationem, et salvationem Israelis, totiusque mundi a captivitate diaboli, peccati, mortis et gehennæ: ita eamdem nunc præstitit, dando cornu salutis: id est, robustum Salvatorem, scilicet Jesum Christum. Nota, Zachariam hic interpretari prophetias veteres de regno et salute Christi, non temporali, ut crasse intelligunt Judæi, sed spirituali, ut patet v. 73. et seq. ubi ait: *Ut serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso, omnibus diebus nostris.* Et v. 77. *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum.*

72. AD FACIENDAM MISERICORDIAM CUM PATRIBUS NOSTRIS.] Qua uti patribus Christum promisit, ita jam promissis stetit, Christumque posteris eorum exhibuit per quem ipsos etiam patres e limbo liberabit et beabit, ac in cœlum secum deducet. Unde Theoph. Christi gratia, inquit, etiam ad illos qui mortui erant ex enditur: omnes enim per eum resurgent: implevit etiam patrum spem et desiderium, nam, ut ait idem Theoph *cum patres vident filios suos talibus frui bonis, gaudent et participes sunt lætitiæ, perinde ac si in se collata essent.*

ET MEMORARI (græce μνησθῆναι, id est *meminisse, recordari, esse memorem*) TESTAMENTI SUI SANCTI] Est græcismus, q. d. Ut memoraretur, seque memorem ostenderet testamenti, id est, pacti cum patribus de Messia nascituro initi. Pactum hoc cum Abraham, Isaac et Jacob a Deo sancitum extat Gen. 12. 3. et c. 20 4. et c. 28 14. Estque hoc: *Benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ* Benedictionem hanc explicat Jerem. c. 31. v. 31. dicens: *Et feriam domui Israel et domui Juda fœdus novum*, etc. *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum*, etc. *quia propitiabor iniquitati eorum, et peccati eorum non memorabor amplius.*

73. JUSJURANDUM QUOD JURAVIT (Arabicus, *promisit*) AD ABRAHAM PATREM NOSTRUM, DATURUM SE NOBIS] *Jusjurandum* hoc Primo, referri potest ad τὸ *memorari*, q. d. Ut memoraretur jusjurandum, ejusque se memorem indicaret Græcum enim μνησθῆναι construitur cum accusativo æque ac genitivo, sicut Latinum *memorari* Ita Euthymius.

Secundo, *jusjurandum* referri potest ad τὸ *misericordiam*, q. d. Misericordia hæc est juramento a Deo promissa, ideoque ipse est jusjurandum illud magnum a Deo editum, et patribus juratum

Tertio, aptius referri potest ad τὸ *pacti*, q d. Deus misit Christum, ut memor esset sui pacti, quo illum patribus promisit, quod pactum est *jusjurandum* illud ingens, *quod juravit ad Abraham*, etc. Sic enim loquuntur Græci, ut dicant ὅρκον ὃν, pro ὅρκος ὃν: ita Maldon. et Franc. Luc. Unde Origenes legit, *juramenti*, in genitivo: et clarius Syrus, *ut memor esset testamenti sui sancti, et jusjurandi.*

Quarto, planissime et facillime *jusjurandum* referas ad τὸ *ad faciendum* v 72. ut hic significentur tres causæ, ob quas Deus hoc cornu salutis erexerit, id est, Christum incarnarit; scilicet, Primo, ad *faciendam misericordiam*: Secundo, ut memoraretur et recordaretur sui pacti Tertio, ut faceret et impleret suum jusjurandum, quo juravit Abrahæ se semen ejus (spirituale potius quam carnale) multiplicaturum sicut stellas cœli, ac in semine ejus (Christo) benedicturum omnes gentes. Genes. 22 16. *Per memetipsum juravi, ait, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me; benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum*, etc. *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.*

Et Apostolus Hebr. 6. 17. *Abundantius enim volens Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum: ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad propositam spem.* Ita Theophylact. Hebræi enim sæpe subticent verba, eaque ex præcedentibus vel sequentibus intelligenda relinquunt. Sic hic ait, *jusjurandum*, scilicet ut faceret et impleret: sunt enim hæc verba Zachariæ exultantis, et gaudio quasi absorpti, qualis non verba, sed res spectat et eructat: unde in verbis solœcismos aliosque defectus sæpe committit.

DATURUM SE NOBIS.] Ut daret nobis, liberatis ab hostibus, servire illi sine timore, ut sequitur: ita enim hæc jungenda esse patet ex Græco et Arabico, qui sic vertit: *Jusjurandum quod promisit ad Abraham patrem nostrum, se daturum nobis salutem sine timore de manibus inimicorum, ut serviamus illi*, etc. Explicat enim jusjurandum Dei, id est benedictionem quam Deus Abrahæ promisit, et juramento confirmavit, docetque eam sitam esse in salute, quam attulit Christus, ut per ejus gratiam liberati ab inimicis nostris, scilicet a peccato, dæmone et inferno, quibus prius quasi mancipia servieramus, nunc Deo in sanctitate serviamus. Unde sequitur:

74. UT SINE TIMORE DE MANU INIMICORUM NOSTRORUM (dæmonum et hominum improborum, item peccatorum mortis et inferni) LIBERATI SERVIAMUS ILLI.] Latria, qui est cultus soli Deo debitus; græce enim est λατρεύειν.

75. IN SANCTITATE ET JUSTITIA CORAM IPSO OMNIBUS DIEBUS NOSTRIS.] Hoc est jusjurandum, sive, hæc est benedictio Dei Abrahæ jurata; scilicet salus et gratia Christi, ejusque Evangelii, cujus excellentiam et perfectionem præ Mose et lege veteri, pulchre hisce epithetis describit. Prima enim ejus pars, est libertas; quod scilicet liberet nos a servitute peccati et diaboli. Secunda, est servitus, id est, cultus veri summique Dei. Tertia est, amor, non timor servilis: Judæi enim serviebant Deo timore pœnarum, Christiani vero serviunt amore liberali, quasi filii. Unde Apostolus Rom. 8. 15. *Non enim*, inquit, *accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater.* Quarta, est interna veraque sanctitas et justitia, non externa sita in lotionibus, sacrificiis, cæterisque cæremoniis, qualem habebant Judæi. Quinta, *coram Deo*, ut cogitantes nos in Dei, qui corda singulorum intuetur, oculis versari, studeamus ei purum sanctumque cor exhibere, omniaque opera ex puro sanctoque corde peragere, scientes nos inspectorem habere Deum, qui fundum cordis pervidet, et ex illo opera nostra est dijudicaturus. Sexta, ut hæc faciamus non uno die, mense vel anno, sed omnibus diebus nostris, scilicet perseverando in his usque ad mortem, et successive usque ad finem mundi. Ita Theophyl. Beda, et alii.

IN SANCTITATE ET JUSTITIA.] *Sanctitas* Deum respicit, consistitque in sancto Dei cultu: *justitia* proximum spectat, et consequenter seipsum. Sanctitas ergo tribuit jus suum Deo, justitia hominibus, ut scilicet quisque tribuat cuique id quod ei debet, vel ex justitia, vel ex charitate; ac consequenter sibi ipsi tribuat temperantiam, modestiam, humilitatem, quibus seipsum recte ad normam legis et virtutis componat; hoc enim sibi ipsi præstare debet. *Sanctitate* ergo et *justitia* significatur omne officium virtutis, decalogo præscriptum: sanctitas enim præcepta primæ tabulæ respicit, quæ Deum spectant; justitia secundæ, quæ proximum et seipsum concernunt.

Hæc ergo sunt officia et munia vitæ Evangelicæ, ad quæ Christus nos vocat. Hæc igitur est vocatio fidelium: huc omnes vocamur: scilicet *ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria, sobrie, juste et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi*, Tit. 2. 12 ut scilicet sanctitatem Dei et Christi imitemur, eamque moribus repræsentemus, ut ejus vita, virtus et sanctitas in nostris actibus quasi in viva sui imagine resplendeat, ac Christus ipse in nobis vivere, agere et loqui videatur, *qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum*, Tit. 2. 14. juxta illud Pauli, *Vivo ego jam non ego, vivit vero in me Christus*, Galat. 2 Et illud Petri epist. 1. c. 1 v. 15. *Secundum eum qui vocavit vos, sanctum, et ipsi in omni conversatione sancti sitis.* Vide ibi dicta, et Nyssenum tractat. *Quid sibi velit nomen et professio Christiani*, ubi inter alia sic ait: *Christianismus est imitatio divinæ naturæ: Christianismi professio est, ut homo reducatur ad pristinam et antiquam felicitatem: Christianismus est participatio Christi. Cum ergo Christus sit justitia, puritas et veritas, Christianus esse nequit, qui illorum communionem et societatem in se non ostendit.* Unde colligit, Christiani actiones similes esse debere actionibus Christi et Dei, id est, cœlestes, angelicas, divinas, quales in Evangelio legimus. Quisque ergo Christi vitam et mores inspiciat, in iisque quasi in speculo suos mores intueatur, et videbit an verus sit Christianus, an fictus et pictus dumtaxat.

76 ET TU, PUER (græce παιδίον, id est, ut Syr. *puerule*) PROPHETA ALTISSIMI VOCABERIS.] q. d. Tu, o Joannes, licet tam puerulus sis, octo dumtaxat dierum, tamen post 29 annos vir factus, eris Propheta annuntians et indicans Christum. Hæc est altera cantici hujus pars, qua Zacharias pater a Christo transit ad Joannem filium suum recens natum, eumque fore Prophetam et Christi præcursorem vaticinatur, ut hæc nunc audientes et suo tempore Joannem prædicantem audituri, hujus oraculi memores, Joannem ut prophetam et Christi indicem, ac consequenter Christum ipsum ab eo indicatum, ea qua par est devotione et reverentia suscipiant. Addunt sanctus Ambrosius, Origenes, Theophylactus et Titus, hic Joannem infantem, utpote usu rationis a Deo donatum, in utero matris, hæc patris se compellantis verba audientem, intellexisse. *Potuit*, inquit Ambros. *vocem patris audire qui Mariæ salutationem ante quam nasceretur audivit. Sciebat profecto alias esse aures Prophetæ, quæ spiritu Dei, non corporis ætate reserantur.* Addit Beda: *Nisi forte putandus est Zacharias, propter eos potius qui aderant instruendos, futura filii sui munera quæ dudum per angelum didicerat, mox ut loqui potuit, prædicare voluisse*

PRÆIBIS ENIM ANTE FACIEM DOMINI (Christi, qui licet sit homo, est tamen quoque Dominus, id est Deus) PA-

RARE VIAS EJUS.] q. d. Sicut regibus venturis solent viæ præparari, adæquari et ornari, auferendo ligna, saxa, sordes, aliaque impedimenta vel dedecora; ita tu, o Joannes fili mi, præparabis Christo regi viam, auferendo quidquid illi posset esse offendiculo in animis Judæorum exhortando scilicet eos verbo et exemplo ad pœnitentiam, ac ut Jesum velut verum Messiam a Deo missum excipiant, illique credant et obediant, itaque ab eo salutem et veniam peccatorum Deique gratiam consequantur. Unde explicans subdit:

77. AD DANDAM SCIENTIAM SALUTIS (Syrus, *vitæ*, id est vivificam) PLEBI EJUS, IN REMISSIONEM PECCATORUM EORUM.] q. d. Ut tu, o Joannes, des Judæis scientiam salutis: ut scilicet sciant se salutem debere sperare et flagitare a Christo salvatore, *in*, id est, *ad remissionem peccatorum*, ut scilicet eam assequantur a Christo per ejus fidem et baptismum; in hac enim consistit salus Christi: peccata enim non remittuntur nisi per salutem et gratiam Christi. Unde Beda: *Quasi nomen Jesu*, ait, *exponere, ac diligentius commendare desiderans, salutis mentionem frequentat*. Et nonnullis interjectis: *Ne temporalem carnalemque promitti salutem putares, in remissionem*, ait, *peccatorum eorum*.

78. PER VISCERA MISERICORDIÆ DEI NOSTRI, IN QUIBUS (id est, quibus impellentibus, vel propter quæ) VISITAVIT NOS ORIENS EX ALTO.] Causam tantorum operum, scilicet Messiæ incarnati, ejusque præcursoris Joannis jam nobis aperit, assignatque *viscera misericordiæ*, id est, visceralem, intimamque, et ex imo cordis sinu fundoque manantem misericordiam Dei nostri, qui summæ miseriæ nostræ misertus, ut illi succurreret, sua viscera, id est, Filium suum unigenitum, in ejus incarnatione dedit, et quasi in nos effudit. Antropopathos ergo *viscera* significant intimam et summam Dei misericordiam, tum quia in magna commiseratione solent viscera commoveri, tum quia viscera Patris sunt Filius, quem e suis quasi visceribus genitum Deus Pater nobis donavit.

ORIENS EX ALTO.] Quæritur quis sit hic *oriens*, et cur ita dictus?

Nota Primo. Pro *oriens* græce est ανατολη, id est, *ortus*, sicut dicitur ortus solis, vel ortus germinis. *Oriens* ergo hic est nomen substantivum et proprium Christi. Unde Chaldæus Zachariæ cap. 3. et 6. pro *Oriens*, vertit Messias, id est, *Christus*.

Nota Secundo, ex S. Hieronymo in Zachar. cap 3. et 6. Zachariam hic alludere Primo, ad illud Malach. cap. 4. v. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, et sanitas pennis ejus*. Et ad illud Sap. 5. 6. *Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis*. Et Isaiæ 60. v. 1. *Surge, illuminare, Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est* Et Num. 24. 17. *Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israel;* Christus scilicet, qui ut stella et sol nos illuminabit, inflammabit, omnique gratia lætificabit, et viam nobis in cœlum quasi dux et sol præibit. Secundo et proprie Zacharias hic alludit ad Zachar. c. 3. v. 8. *Ecce ego adducam servum meum Orientem*. Et c. 6. v. 12. *Ecce vir, oriens nomen ejus*. Et Isaiæ c. 4. v. 2. *In die illa erit germen Domini in magnificentia et gloria*. Ubi Septuag. vertunt, *in die illa illucescet Deus in consilio cum gloria*. Et Jerem. 23. c. 5. *Suscitabo David* (Davidi) *germen justum* Nam Zach. 3. et 6 Septuag. pro *oriens*, vertunt ανατολη, quod ex iis huc transtulit Lucas: nec enim alibi reperitur.

Nota Tertio, in Zacharia c. 3. et 6. pro *Oriens*, et Græco ανατολη, hebr est צמח *tsemach*, quod proprie significat germen, ut cum S. Hieronymo docent omnes Hebræi Unde Septuag. illud alibi vertunt, βλαστημα, id est, *germen*: sed nomen צמח *tsemach* per metaphoram, quæ apud Hebræos aliquando est longe petita, transfertur ad alia multa. Hebræi enim dicunt germinare justitiam, voluntatem, salutem, lucernam, lucem; pro producere justitiam, voluntatem, salutem, lucernam, lucem; sicut Latini dicunt pullulare non tantum herbas, sed et radios solis, lucem, lætitiam, salutem, etc. Patet hoc ex 2. Reg. 23 5. Ezech 29. 21. et alibi sæpe. Item ex Lexicis, atque ex Septuag qui Isaiæ 4. v. 2 pro *erit germen* sive *germinabit*, vertunt, *illucescet*, uti jam dixi; atque in Zachar. pro צמח, *tsemach*, id est, *germen*, vertunt, ανατολη, id est, *ortus*, quod licet in genere de quovis ortu, etiam herbarum, dici possit, teste Suida, tamen proprie dicitur de ortu solis, lunæ et stellarum.

Dico ergo Christum vocari צמח *tsemach*; id est, germen, sed germen solare, id est, cœleste et divinum. Id patet Primo, quia hoc proprie significat ανατολη. Secundo, quia sequitur, *Oriens ex alto*, scilicet e Deo et cœlo: et, *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent*: quæ omnia ortum non germinis terreni, sed solis aut stellæ aperte indicant. Ita Theophyl. Euthymius, Beda hic, et S. Hieronymus, Cyrillus, et Theodoretus in cap. 3. Zachariæ, et alii passim.

Ubi nota, Christum vocari *germen*, tum cœleste, tum terrestre; utrumque enim aliquo modo significat ανατολη, et *oriens*: habet enim Christus duas generationes, divinam scilicet, et ita germen est Patris æterni; ac humanam, et ita germen est matris et Davidis. Sic ergo ab Isaia, Zacharia et aliis Christus dicitur *germen*. Primo, quia ex radice Jesse, sive Davidis, quæ videbatur exaruisse, nullo jam rege aut duce ex ea prodeunte, iterum germinabit Christus, et pullulabit ut germen ad regnandum, ac ad proferendum fructum omnis gratiæ, salutis et boni: germen, inquam, primitus natum in cœlo, deinde transplantatum in terra: hoc enim significat *oriens ex alto*, sive prodiens ex cœlo, quasi germinans sol ad illuminandum eos, qui in terra in umbra mortis sedent, ut sequitur. Secundo, voce germinis et solis germinantis, id est, nascentis significatur parvitas et humilitas Christi nascentis, quæ deinde crevit in tantum corpus, ut umbra et luce sua totum orbem complexa sit, juxta parabolam grani sinapis. Matth. 13. Tertio, significatur Christus quasi alter Melchisedech, απατωρ, ut homo scilicet ut germen ex sola terra, id est, virgine matre castissime natus; sed ut Deus, αμητωρ, id est, carens matre, scilicet ut radius, a sole, id est, Patre generatus. Rursum ut sol purissimis suis radiis per vitrum penetrat et prodit, ita Christus uterum matris clausum nascendo penetravit.

Ubi Nota, Christo recte attribui proprietates, tam solis quam germinis, et utrumque significat vox ανατολη sive *oriens*, quæ respondet Hebr. צמח, *tsemach*, q. d. Germen solare et oriens, aut sol germinans et oriens,

sive germen: quod primo, in cœlo cum summa claritate et gloria, deinde ex cœlo in terra germinans, ortum est: Christus enim est arbor vitæ, ex cœlesti paradiso transplantata in terram per incarnationem, inde rursum ascendens in cœlum et paradisum suum, visione sua et fruitione dat Sanctis vitam immortalem cum summa gloria, suisque foliis et fructibus omnis voluptatis, Beatos in æternum continue mulcet et satiat, ut dixi Apoc. 22. 2. Hinc S. Hieron. in Zachar. c. 6. τὸ *oriens* ex Hebr. צמח *tsemach* interpretatur *germen*, per quod Christum intelligit. *Qui idcirco*, ait, *oriens, id est* ἀνατολὴ, vel ἀναφυὴ, sive βλάστημα *nuncupatur, id est germen, quia ex se repente succrescet, et ex radice sua in similitudinem germinis pullulabit*. Et deinde mystice idipsum explicans; *Ipse*, ait, *qui Jesus appellatur, eo quod salvaverit mundum; et Oriens dicitur, quia in diebus ejus orta est justitia; et canitur in Psalmo: Veritas de terra orta est, eo quod de utero virginali in sæculorum consummatione generatus, dixerit: Ego sum veritas.* Est post pauca: *Iste igitur, qui nostris virtutibus coronatus est, orietur et appellabitur Oriens: ad quem locutus est Pater; Filius meus es tu, ego hodie genui te:* juxta illud Isaiæ c. 11. v. 1. *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet.*

At vero alii Patres recte quoque τὸ *Oriens*, interpretantur solem ex alto, scilicet cœlo, orientem, per quem intelligunt Christum qui est lux mundi, ideoque in terra natus est, ut per carnem sit quasi sol transparens, et illuminans omnem hominem ad eum venientem. Ita Beda, Theophylact. Euthymius, Titus hic, et S. Gregor. lib. 20. In Job c. 18. cujus verba sunt hæc: *Nam quia ab oriente lux surgit, recte Oriens dicitur, cujus justitiæ lumine nostræ injustitiæ nox illustratur.* Beda: *Qui ideo recte Oriens vocatur, quia nobis ortum veræ lucis aperiens, filios noctis et tenebrarum lucis efficit filios, juxta id quod consequenter exponit, illuminare*, etc. Sic et S. Chrysost. hom. in illud Zachar. *Ecce vir, Oriens nomen ejus.* Eusebius lib. 7. de Demonstr. in nona. S. Athanas. tract. in illud, *Omnia mihi tradita sunt.* Origenes hom. 13. in Levit. Quare perperam priorem *tsemach* significationem secutus Beza, hoc loco vertit, *quibus invisit nos germen ex alto.* Hoc enim plane novum est et Græcum ἀνατολὴ proprie significat *ortum*, non *germen*; Syrus quoque vertit *dancho*, quod de ortu solis dicitur; et Arabicus, *ortus est ab alto*.

Utroque ergo modo τὸ *Oriens* hic accipi debet, ut alludat ad ortum tum germinis, tum solis: Christus enim est germen solare et cœleste, idem vicissim est sol germinans et nascens ex Virgine in terra, ut dixi.

79. Illuminare his, qui in tenebris, et in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.] Græcum ἐπιφᾶναι, vel, si alio accentu legas, ἐπίφαναι, est modi tam imperativi quam infinitivi. Unde Primo, ἐπίφαναι, *illuminare*, id est illucesce, exorere, ut novus quidam mundi sol, tu, o Joannes fili mi (ut ad eum loqui pergat Zacharias pater) ut peccatores in tenebris errorum et peccatorum sedentes per fidem in Christum illumines, eosque luci veritatis, justitiæ et salutis restituas, itaque eos a tyrannide dæmonis liberes. Simili schemate ait Dido 4 Æneid.

> Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
> Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos.

Hannibalem intelligit, qui Romanos Æneæ posteros multis cladibus afflixit.

Secundo et potius: ἐπιφᾶναι, id est *illuminare* in infinitivo, id est ut illuminet (Syrus, *ut luceat*) scilicet Christus oriens ex alto. Unde Arabicus vertit, *ortus est ab alto ad illuminandum* (illucescendum) *sedentibus in tenebris et umbra mortis*. q. d. Visitavit nos Christus quasi sol oriens ex alto, ut lucem veræ doctrinæ, gratiæ, justitiæ et lætitiæ afferret, tum patribus vita functis, tum peccatoribus viventibus, qui utrique sedebant in tenebris et umbra mortis. Nam patres proprie sedebant in tenebroso limbo inferni, quasi in umbra mortis. Mystice autem peccatores sedebant in tenebris, id est in tenebrosis erroribus, ignorantiis, vitiis et peccatis. Porro S. Chrysost. Theophyl. Euthym. et Titus per *tenebras* intelligunt errores, per *umbram mortis* peccata; melius utraque per utrumque accipias; tenebræ ergo sunt communes errores et crimina, umbra mortis vero sunt gravissimi errores et scelera.

Et in umbra mortis sedent.] Alludit ad Isaiæ 9. 1. *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnum: habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.*

Nota Primo. Proprie umbra mortis sunt tenebræ et locus horridus, sive horror mortis et inferni: hæc enim mortem et infernum comitantur, sicut umbra suum corpus. Unde hic dicitur Baptistæ Christi præcursori: *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent*; ut scilicet illumines peccatores sedentes in tenebris peccati, et justos sedentes in tenebroso limbo patrum. Quin et Virg. l. 10. Æn. de eodem ita canit:

> Olli dura quies oculos, et ferreus urget
> Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem

Nota Secundo. Per hanc umbram mortis, sive per has tenebras, significatur tristissima rerum facies et miseria extrema, tempusque captivitatis, carceris, infirmitatis, mortis et damnationis: nihil enim tristius est umbrosis mortuorum sepulchris, sicut e contrario lux, quia gratissima est, symbolum est felicitatis. Rursum *umbra mortis*, significat proxima pericula, indeque angores mortis, sicut umbra proxima est corpori. Ita capitur Psal. 22. 4. Tertio, significat longam oblivionem. Unde S. Gregor. 4. Moral. 20. *In umbra mortis sedere*, ait, *est a divini amoris notitia in oblivione latescere.* Deus enim est vita et lux, quia longissime abest ab umbra mortis Quarto, umbra mortis est Dei et salutis ignorantia. Hinc peccatum mortale est umbra mortis, ob analogias quas recensui Is. 9. 2.

Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.] Ut scilicet Christus suæ fidei et gratiæ luce dirigat nos in viam justitiæ: hæc enim est via pacis: justitia enim est via et medium ad consequendam pacem et tranquillitatem animæ: item pacem cum Deo et hominibus in hac vita, ac pacem beatificam in cœlo, juxta illud Isaiæ 32. 17. *Erit opus justitiæ pax*, etc. *Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.* Pacis enim nomine Hebræi significant omne bonum, ipsamque felicitatem et beatitudinem æternam. Hinc Christus ab Isaia c. 9. 6. vocatur *Princeps pacis, et pater*

futuri sæculi: subditque: *Et pacis non erit finis*. Nam, ut canit David Psal. 71. 7. *Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna*, id est in æternum.

80. PUER (Syrus, *puerulus*) AUTEM CRESCEBAT (Arabicus, *adolescebat*) ET CONFORTABATUR SPIRITU.] q. d. Joannes, sicut crescebat corpore, sic et spiritu ejusque robore, quia Spiritus Sanctus eum in dies majori sapientia, gratia, fortitudine imbuebat. Hinc colligitur usum rationis, quem Joannes accepit in utero v. 41. post nativitatem in eo permansisse et crevisse. Ita Theoph. *Quanto magis*, ait, *crescebat puer, tanto magis et efficaciæ spiritus in illo se ostendebant, organo illorum capace existente*, q. d. Quo magis organa corporis puerilis in Joanne crescentia, erant capacia rationis, sapientiæ et spiritus, eo plura illorum ipsi infundebat Spiritus Sanctus. Et Titus: *Juxta ætatis*, ait, *analogiam et incrementum, gratia et spiritu proficiebat*. Idem dicitur de puero Jesu cap. 2. 52. sed alio modo et sensu.

ET ERAT (puer) IN DESERTIS USQUE IN DIEM OSTENSIONIS SUÆ AD ISRAEL.] Hinc colligitur Joannem a puero concessisse in desertum, ibique continuo mansisse usque ad annum trigesimum, quo cœpit se ostendere populo, illique prædicare pœnitentiam et fidem in Christum.

Baron. in Apparatu Annal. ex Petro Alexandr. in Regulis Ecclesiasticis canon. 3. quas probavit VI. Synodus, et ex Nicephoro lib. 1. Histor. c. 14. ac Cedreno in Compendio histor. censet hunc Joannis secessum et fugam in desertum contigisse, causa et timore infanticidii Herodis, de quo dixi Matth. 2 16. licet enim Joannes finibus Bethlehem (ubi infantes occisi sunt) non contineretur, tamen ad illum ob famam miræ ejus nativitatis, cum in omnium ore esset illud: *Quis putas puer iste erit?* metum quoque et iram suam extendit Herodes: metuens enim ne ipse esset rex Judæorum a Magis quæsitus, puta Messias, jussit eum occidi. Quare Joannes, ut cædem Herodis effugeret, bimulus a matre abductus est in desertum, ibique in spelunca delituit. Addit Cedrenus, matrem Joannis post 40. dies in eadem spelunca diem obiisse, ac angelum Joannis educandi curam suscepisse. Sic et Nicephorus: *Atque inde*, inquit, *in solis locis libenter versari solitus, angeloque usus in remotiores sylvarum recessus secessit*. Imo Petrus Alexandrinus addit, Zachariam patrem jussum ab Herode occidi inter templum et altare, eo quod Joannem filium neci et infanticidio ejus subduxisset.

Causa ergo secessus Joannis in desertum fuit metus infanticidii Herodis, cui plures et potiores causæ ex parte Dei et Joannis accesserunt. Prima fuit, ut in deserto fugeret occasiones peccandi, quas suggerit conversatio cum hominibus. Unde Ecclesia de eo canit:

Antra deserti, teneris sub annis,
Civium turmas fugiens, petisti,
Ne levi saltem maculare vitam,
Flamine posses.

Secunda causa fuit, ut libere Judæorum vitia reprehenderet, neminem reveritus, utpote neminem cognoscens, sed quasi angelus e cœlo lapsus cœlestia prædicans. Nam, ut ait S. Chrysost. *Neminem vidit umquam conservorum, nec ab aliquo horum visus fuit*. Et Theophyl. *Secessit*, ait, *ut extra multorum malitiam nutriretur, et neminem vereretur arguere*.

Tertia, ut prædicator pœnitentiæ futurus, illius prius ipse daret exemplum, rigide vivens in eremo, ut liberius auditores a mundi illecebris, utpote quas ipse sprevisset, sustolleret, ait Beda. Vitæ enim austeritas magnum prædicatori dat auctoritatis pondus.

Quarta, ut cum Deo et angelis assidue conversans, angelice viveret, juxta illud: *Ecce ego mitto angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam*, Malach. c. 4. 1. Joannes enim in deserto a mundo semotus vacabat jejunio, orationi, contemplationi: *Semper in hymnis, semper in orationibus fuit*, ait S. Chrysost. *nulli hominum antequam ad baptizandum accederet, Deo autem soli sua semper colloquia offerens*. Et Origenes: *Ut vacaret*, ait, *orationibus et cum angelis conversaretur, appellaretque Dominum, et illum audiret respondentem atque dicentem; Ecce adsum*, etc.

Quinta ut Joannes Christi foret testis et index omni exceptione major, in deserto enim a nullo hominum doceri potuit, sed a solo Deo et angelis; quare ipse fuit θεοδίδακτος atque sacras Scripturas, reliquaque quæ prædicavit, a Deo infusa accepit. Unde Euthymius: *Oportebat eum*, ait, *a teneris, quod aiunt, unguibus ad virtutem exerceri, ut et libere argueret, et Christi, qui a se annuntiaretur, testis fide dignus esset*. Et Titus: *Ut Christo testimonium perhibiturus, nec non hominum nequitiam imperterrite redarguturus, testis doctorque omni exceptione major haberetur*. Joannes ergo in deserto fuit cælicola, tum quia pro domo et tecto habuit cœlum; tum quia assidue cœlum contemplans, mente in cœlis versabatur, et cœlitum vitam æmulabatur. Audi Nazianzenum in præceptis ad Virgines de Joanne in deserto canentem:

Melle famem agresti repulit vilique locusta
Zacharia genitore satus, textique cameli
Membra pilis, habuitque domum versatile cœlum:
Atque in humo dura corpus dabat ipse sopori.

Idem orat. 20. in laudem S. Basilii, Joannem vocat summum Philosophum: Basilius, inquit, *nobiscum hinc in Pontum profugit, ac pietatis gymnasia, quæ illic erant, moderatur, atque cum Elia et Joanne summis Philosophis solitudinem amplectitur*. Aliam causam solitudinis S. Joannis dat Elias Cretensis commentans in orat. 1. S. Gregorii Nazianz. *Quoniam*, ait, *Christus et Joannes cognati erant, idcirco ne Joannes propinquitatis causa Christo testimonium præbere videretur, hoc a Spiritu Sancti gratia procuratum est, ut ipse per totum primæ ætatis cursum in solitudine degeret, ne amicitia ductus, aut artificio quodam hoc testimonium edere videretur, verum tamquam a Deo id cognitum habuisset, sic ipsum annuntiaret, eaque de causa aiebat: Et ego nesciebam eum; sed qui misit me baptizare in aqua ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem sicut columbam, et manentem super eum, ipse est qui baptizat in Spiritu Sancto*, Joan. 1.

Quocirca idem Nazianz. orat. 39. sic Joannem compellat: *Tu solitudinis alumne, ac nullius cibi homo, tu nove Elia, plusquam Propheta utpote qui eum etiam, qui prædicebatur, vidisti; tu inter vetus et novum testamentum interjecte*.

Symbolice Nicetas in orat. 38. Nazianzeni, *Joannes, ait, eorum figuram gerit, qui a puero sanctificati sunt, et usque ad extremum proficiendo solidissimum constantissimumque virtutis habitum conservant. Nam cum adhuc in materno alvo esset, Dominum suum agnovit, et cum summa lætitia exiliit.*

Denique idem Nazianz. 8 Joannis exemplo in solitudinem cum S. Basil. secessit, cujus spirituales delicias et fructus ita ipse describit orat. 1. *Nihil enim mihi tam optandum cuiquam esse videbatur, quam ut occlusis sensibus, atque extra carnem mundumque positus, et in seipsum collectus; nec nisi quantum necessitas exigit, quidquam humanorum rerum attingens, atque secum ipse et cum Deo colloquens, superiorem iis rebus, quæ in aspectum cadunt, vitam agit, divinasque species puras semper, nec terrenis ullis et errantibus formis admixtas in seipso circumfert; Deique ac rerum divinarum purum omnino speculum est, in diesque efficitur, ac lucem per lucem assumit, clariorem videlicet per obscuriorem: jamque futuri ævi bonum spe percipit, et cum angelis versatur; ac licet adhuc in terris sit, terram deserit, atque a spiritu sursum collocatur.* Quocirca Patres passim Joannem vocant principem vitæ monasticæ. Ejusdem dux fuit Christus, uti ostendi Matth. 4. vers. 1.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, describit nativitatem Christi: Secundo, v. 8. Angelum nuntiantem Christi ortum pastoribus, eorumque ad Christum adventum: Tertio, v. 21. Christi circumcisionem: Quarto, v. 22. Christi præsentationem in templo, et Virginis purificationem e partu, ac Simeonis et Annæ encomia et oracula de Christo: Quinto, v. 41. Christi duodennis inventionem in templo.

1 Factum est autem, in diebus illis exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur univer-
sus orbis. 2. Hæc descriptio prima, facta est a præside Syriæ Cyrino: 3. et ibant omnes ut
profiterentur singuli in suam civitatem. 4. Ascendit autem et Joseph a Galilæa de civitate
Nazareth, in Judæam in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem: eo quod esset de domo et fami-
lia David, 5. ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. 6. Factum est autem cum
essent ibi, impleti sunt dies ut pareret. 7. Et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum in-
volvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat eis locus in diversorio. 8. Et pastores erant in
regione eadem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum. 9. Et ecce Angelus
Domini stetit juxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. 10. Et di-
xit illis Angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni po-
pulo: 11. quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David. 12. Et hoc
vobis signum: Invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio. 13. Et subito facta est
cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum, et dicentium: 14. Gloria in altissimis
Deo: et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. 15. Et factum est, ut discesserunt ab eis Angeli
in cœlum, pastores loquebantur ad invicem: Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc ver-
bum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. 16. Et venerunt festinantes: et invenerunt Ma-
riam, et Joseph, et infantem positum in præsepio. 17. Videntes autem cognoverunt de verbo,
quod dictum erat illis de puero hoc. 18. Et omnes, qui audierunt, mirati sunt: et de his,
quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos. 19. Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens
in corde suo. 20. Et reversi sunt pastores glorificantes et laudantes Deum, in omnibus, quæ au-
dierant et viderant, sicut dictum est ad illos. 21. Et postquam consummati sunt dies octo ut cir-
cumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab Angelo priusquam in ute-
ro conciperetur. 22. Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysis, tule-
runt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, 23. sicut scriptum est in lege Domini: Quia
omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur. 24. Et ut darent hostiam secun-
dum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. 25. Et ecce
homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, et homo iste justus et timoratus, expectans conso-

lationem Israel, et Spiritus Sanctus erat in eo. 26. Et responsum acceperat a Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. 27. Et venit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo: 28. et ipse accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum, et dixit: 29. Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace. 30. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. 31. quod parasti ante faciem omnium populorum. 32. Lumen ad revelationem gentium, et gloriam plebis tuæ Israel. 33. Et erat pater ejus et mater mirantes super his quæ dicebantur de illo. 34. Et benedixit illis Simeon, et dixit ad Mariam matrem ejus: Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel; et in signum, cui contradicetur: 35. Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, et revelentur ex multis cordibus cogitationes. 36. Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua. 37. Et hæc vidua usque ad annos octoginta quatuor, quæ non discedebat de templo, jejuniis et obsecrationibus serviens nocte ac die. 38. Et hæc, ipsa hora superveniens, confitebatur Domino: et loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Israel. 39. Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth. 40. Puer, autem crescebat, et confortabatur, plenus sapientia: et gratia Dei erat in illo. 41. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem, in die solemni Paschæ. 42. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi, 43. consummatisque diebus, cum redirent, remansit puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus. 44. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et notos. 45. Et non invenientes, regressi sunt in Jerusalem, requirentes eum. 46. Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, et interrogantem eos. 47. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudentia et responsis ejus. 48. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater ejus ad illum: Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te. 49. Et ait ad illos: Quid est quod me quærebatis? nesciebatis quia in his, quæ patris mei sunt, oportet me esse? 50. Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos. 51. Et descendit cum eis, et venit Nazareth: et erat subditus illis. Et mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo. 52. Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines.

1. Factum est autem in diebus illis (quibus natus est Joannes Baptista) exiit (Vatabl. *ut exiret*) edictum a Cæsare Augusto ut describeretur universus orbis.] Syrus, *universus populus possessionis*, seu *dominii* ejus; scilicet Augusto et Romanis subjectus. Nam, teste Suetonio, Augustus Gothis, Armeniis et Indis non imperabat. Facta est hæc descriptio, tum ut constaret numerus hominum Augusto subjectus, tum ad vectigal colligendum, quod in ærarium Romanum tot bellis exhaustum inferretur: singuli enim capitis sui censum dabant. Verisimile est Judæos dedisse quod alias ex lege in censu dabant; scilicet singulos dimidium siclum, id est duos Regales, sive duos Julios, Exod. 30. 13. Matth. 22. vers. 19.

Cæsare.] Cæsar hic proprio nomine vocatus fuit Octavius sive Octavianus, Julii Cæsaris ex sorore nepos, qui primus Romæ monarcha, ejus imperium mire auxit et illustravit. Unde Augusti cognomen adeptus est, teste Plinio lib. 3. c. 20. anno 18 imperii sui (a quo proinde Censorinus annos Augusti enumerat, eosque vocat Augustæos, vel Augustianos) quasi numen aliquod e cœlo delapsum: regnavit enim in summa pace, amplitudine, majestate, felicitate per 57. annos, unde illud: *Augusto felicior, Trajano melior.*

Porro hæc descriptio ab Augusto facta est, cum plenam haberet in toto orbe pacem, ideoque Janum tertio clausisset; quod factum est anno 40. imperii ipsius, quæ omnia facta sunt dirigente Deo, ut significaret jam Christum nasci, qui pacem toti orbi afferebat. Ita Beda. *Placatissimo*, ait, *tempore nasci voluit pacis amator: nullum majus pacis indicium, quam totum orbem describi, cujus moderator Augustus, qui maxima duodecim annis circa nativitatem Christi pace regnavit, bellis toto orbe sopitis.* Nam post 12. annos rebellantibus Parthis, Dacis, Atheniensibus, renovata fuere bella.

Hac de causa Augusto Cæsari Virgo Deipara infantem ulnis gestans apparuit in Capitolio, cum jam ante ipse oraculo Apollinis edoctus natum esse puerum Hebræum, qui idolorum oraculis silentium indixisset, eidem in Capitolio aram erexisset hoc titulo: *Ara primogeniti Dei*. Quocirca Constantinus Magnus ibidem templum erexit in memoriam Dei genitricis Mariæ, quod etiamnum extat, et vulgo *Ara cœli* nuncupatur, ubi et locus visionis Augusti ostenditur. Ita ex Suida, Nicephoro et aliis Baronius in Apparatu Annalium. Rursum Romæ tempore Augusti, sub quo natus est Christus, e taberna meritoria per totum diem fons olei largissimus e terra profluxit: locus etiamnum Romæ ostenditur in Ecclesia S. Mariæ Transtiberina.

Quo signo, ait Osorius lib. 6. cap. 20. *quid evidentius quam in diebus Cæsaris Augusti futura Christi nativitas declarata est? Christus enim Unctus interpretatur:* quia nos unxit ungitque oleo gratiæ et lætitiæ, per totum diem vitæ et mortalitatis nostræ.

Quæres, quoto anno imperii Augusti natus est Christus? Respondeo: Variæ sunt hac de re Chronologorum et doctorum sententiæ. Prima censet Christum natum anno 41. Juliano. qui fuit annus 40 regni Augusti, Herodis 36. Romæ conditæ 749. Olympiadis 193. annus quartus. Anni Juliani incipiunt ab anno quo Julius Cæsar reformavit Calendarium, qui fuit vitæ et regni ejus penultimus: anno enim sequente occisus, successorem reliquit Augustum Cæsarem: hinc fit ut anni Juliani semper uno anno antecedant annos Augusti. Ita Chronicon Weingartense, et nonnulli recentiores insignes Chronol. Hæc sententia valde convenit cum historiis sacris et profanis. Tantum illi obstat, quod Luc. c. 3. v. 1. et 23. de Christo cum baptizaretur anno 15. Tiberii Cæsaris, dicatur: *Jesus erat incipiens quasi annorum triginta.* cum juxta hanc sententiam fuerit 32. annorum, saltem inchoatorum. Nam Augustus regnavit 57. annos. Ergo Christus nascens anno 40. Augusti cum eo vixit 17. annos Adde 15 Tiberii, habebis 32. Respondent ipsi, Christum dici quasi vel circiter 30. annorum, quia erat 32. Sicut S. Augustinus in Breviariis antiquis dicitur baptizatus anno ætatis 30. cum præcise fuerit 33. annorum, uti habent Breviaria nuper correcta.

Secunda censet Christum natum anno 42. Juliano, qui fuit 41. Augusti Cæsaris, ab Actiaca victoria 29. regni Herodis 37. Urbis conditæ 750. Olympiadis 194. annus primus. Ita sentit Severus Sulpitius. Favent S. Hier. Irenæus, Tertul.

Tertia censet Christum natum anno 43 Juliano, qui fuit 42. Augusti, Herodis 38. Urbis conditæ 751. Olympiadis 194. annus 2. Ita Clemens Alexan Cassiod. Zonaras. Marianus Scotus, Baronius, Salianus, Toletus, Genebrardus, Salmeron, Serarius, Scaliger: et sic habet Martyrologium Romanum die 25. Decembris. Unde id secutus sum in Chronotaxi, quam præfixi Pentateucho.

Quarta censet Christum natum anno 44. Juliano, qui fuit 43. Augusti, Herodis 39. Urbis 752. Ita S. Epiph Eusebius, Orosius, Nicephor. Hermannus Contractus, Copernicus, Onuphrius, Gerardus Mercator. In eamdem inclinant Franc Suarez, Sigonius, Pererius, Ribera, Maldonatus Mariana.

Quinta censet Christum natum anno 45. Juliano, qui fuit 44. Augusti. Ita Joannes Lucidus et Dionysius Exiguus cum suis asseclis.

Sexta censet Christum natum anno 46. Juliano, qui fuit 45. Augusti, Herodis 41. Urbis 754. etc. Ita Paulus Middelburgensis Episcopus Semproniensis, Petrus de Aliaco, Bellarminus et Beda, ac novissime, sed exactissime, noster Diony. Petavius in Rationario Temporum.

Hæ sententiæ singulæ suas habent conjecturas, suas quoque difficultates. Quare in re tam ancipiti nil certo definiri potest.

Lector ex his eligat quam volet. Probabiliores sententiæ sunt, prima, secunda, et tertia Secunda et tertia magis sunt communes et plures habent auctores, eisque favet quod ait Lucas c. 3. 23. *Jesus erat incipiens quasi annorum triginta,* in baptismo. Nam juxta secundam sententiam finiebat tunc annum trigesimum, juxta tertiam vero eumdem inchoabat.

Primæ sententiæ expresse astipulantur prisci Annales apud Epiphanium, et vetus Chronicon apud Eusebium; insuper anonymus Chronologus qui ante 1400. annos scripsit Eidem favet primo quod illo anno clauso Jano summa fuerit in orbe pax, ut dixi.

Secundo, quod Herodes anno regni sui 37. et ultimo paulo ante mortem, jussit occidi infantes a bimatu, Matth. 2. Ergo Christus tunc erat bimulus, agebatque annum ætatis secundum. Ergo natus erat anno præcedenti, qui fuit Herodis 36. Augusti 40. mortuus est enim Herodes anno Juliano 43. Augusti 42. ut omnes veteres Historici testantur, ait Sigonius. Hoc argumentum est validum, et vix ab aliis solvitur, nisi torquendo τὸ *a bimatu.*

Tertio, quia Christus natus est anno bissextili, in fine anni, id est, in Decembri, ut patet, si a nostro bissexto annos retro computes ascendendo usque ad Christum: omnes enim anni centesimi sunt bissexti. Annus autem 40. Aug fuit bissextus, non 41. aut 42. Nam annus primus Julian. fuit bissextus, ut docent Macrobius, Censorinus, et alii. Ergo decimus bissextus fuit Julianus 41. sive Augusti 40. Adde, quod ex Josepho, Dione, Hegesippo et aliis passim liqueat, Herodem universim tantum regnasse annis 37. mortuumque esse anno 43. Juliano ante Pascha. Ergo eodem anno vel aliquo sequenti (ut vult sententia tertia, quarta, quinta et sexta) sub eo nasci non potuit Christus in fine anni, scilicet in Decembri.

Denique hic annus est, quo Augustus Caium Cæsarem, ex Julia filia sua et M. Agrippa genero suo (qui Pantheon Romæ ædificavit, orbis miraculum) nepotem, quem principem juventutis crearat, ac in filium adoptarat, et totius imperii hæredem constituerat, agentem annum ætatis decimum sextum, prætexta de more exutum toga virili induit, et cum solemni pompa in forum deduxit. Natus est enim Caius anno ab Urbe condita 734 M Apuleio et P. Silio Consulibus: anno vero 748. agens annum ætatis 15. ab Aug. designatus est Consul, quæ omnia ex Dione l. 54 et 55. ac ex lapide Ancyrano et aliis docte docet Lipsius in l. 1. Annal. Taciti n. 18 et seq. Quare Caius annum ætatis 16. et consequenter annum prætextæ, explebat anno Urbis 749. qui fuit imperii Augusti 40. scilicet eodem anno Deus Pater longe verius Jesum Christum, cœli et terræ Dominum in orbem induxit, ut per eum fideles omnes in Christum credentes sibi adoptaret in filios, et regni cœlestis hæredes constitueret. Unde et mox Cajus Cæsar ab Augusto missus in Judæam et Orientem, ibidem diem obiit, ut Christo novo regi jam nato locum cederet, et orbis imperium resignaret, quasi ei omni jure debitum et proprium

Ex hac pariter sententia facile intelligitur, cur Christus ante annum ætatis duodecimum non venerit in Jerusalem ad templum, quia scilicet usque ad illum annum ibidem regnabat Archelaus Herodis filius, a quo, æque ac ab Herode Christo erat timendum: Archelaus enim regnavit 10. annos, quibus adde duos ultimos Herodis, habebis annos 12. post quos Archelaus ab Augusto regno fuit pulsus in exilium, tumque

Christus libere et sine metu adiit Jerusalem et templum

2. HÆC DESCRIPTIO PRIMA FACTA EST A PRÆSIDE SYRIÆ CYRINO.] *Prima*, scilicet generalis, quæ contigit in toto orbe jam pacato sub Augusto et Romanis; nam aliæ in certis provinciis particulares, vel minus universales hac generali fuere priores. Ita Paulus Orosius, Beda, Mald. Jansen. Toletus, Franc. Lucas, et alii. Rursum *prima*, quia secunda descriptio facta est post 10. annos, scilicet anno 10. Archelai, cum idem Cyrinus missus est in Syriam ad illam peragendam, et ad bona Archelai, jam ab Augusto damnati, et in exilium pulsi in fiscum redigenda, teste Josepho l. 18. Antiq. c. 1. Porro Tertull. l. 4. contra Marcion c. 7. 19. et 36. ait primam hanc descriptionem factam esse sub Sentio Saturnino, qui scilicet ad eam peragendam proprie legatus et missus erat ab Augusto eo tempore, quo Syriæ Cyrinus in omnibus, et consequenter in censu præsidebat. Aut, ut alii, Cyrinus inchoatum a se censum perficiendum reliquit Saturnino, eo quod ipse ad bellum cum Homonadensibus gerendum avocaretur, de quibus et paulo post publice triumphavit.

Hinc sequitur, descriptionem et censum hunc non fuisse lustralem et quinquennalem, sed novum et universalem; scilicet inter tres Augusti, medium et celeberrimum, quem Augustus sine collega fecit, Censorino et Asinio Consulibus, ut habet inscriptio lapidis Ancyrani, et Sueton. in Augusto cap. 27. et Josephus 17. Ant. c. 3. Primum enim peregerat ante 20. annos in sexto suo consulatu, cum collega M. Agrippa genero suo, anno imperii sui 17. Tertium vero post 20. circiter annos, ultimo imperii et vitæ suæ anno instituit cum Tiberio genero suo: hic enim mortuo M. Agrippa, Juliam ejus conjugem, Augusti filiam, uxorem duxerat, ut Livia Tiberii mater nupserat Augusto, qua de causa Tiberius Augusto in imperium successit. Porro descriptionibus hisce et censibus, utpote tantis et tam variis, quinquennium impendebatur.

CYRINO.] Fuit hic P. Sulpitius Quirinus, sive Cyrinus, vel Cyrinius, quem Augustus Cæsar Caio Cæsari, suo ex Julia filia nepoti, in Syriam eunti rectorem dederat, ac Caio ibidem defuncto Syriæ præsidem remanere jussit, uti Velleius Caii comes, ac Sueton. Florus, Dio et alii testantur.

Hujus descriptionis generalis factæ sub Cyrino historici profani, qui jam extant, vix meminerunt; olim tamen in tabulis publicis fuisse consignatam, liquet ex S. Justino orat. ad Antoninum Pium, et ex S. Cyrillo l. 6. Contra Julian. Orosio, Tertul. et aliis.

3. ET IBANT OMNES UT PROFITERENTUR (se subditos Aug. et Rom eisque nomen suum hac de causa darent) SINGULI IN CIVITATEM SUAM.] Quæ familiæ ipsorum erat caput uti Bethlehem erat caput familiæ Davidis, ex qua natus est Joseph et Christus; quia in Bethlehem natus et educatus fuerat David. Patet ex sequenti. Judæi enim suam gentem et remp. in 12. tribus, has deinde in singulas familias, quæ suum habebant caput, diviserant, ideoque hanc eorum divisionem apud eos in censu hoc secuti sunt Romani. Nimirum omnia hæc fiebant Deo dirigente, ut ex hac descriptione toti orbi liqueret Christum recens natum in Bethlehem. esse prognatum ex tribu Juda et stirpe Davidis, ipsumque esse Messiam uti Prophetæ prædixerant etsi hoc non intenderet, imo nesciret Augustus ejusque præses Cyrinus.

UT PROFITERENTUR.] Græcum, ἀπογράφεσθαι, significat et describi et profiteri. Utrumque enim hic fiebat: singuli enim describebantur, et profitebantur subjectionem ei qui describebat, scilicet Cyrino præsidi, quasi vicario Augusti Cæsaris: Romæ enim singuli describebantur, quasi cives et subditi, de quorum fide in Augustum et senatum non dubitabatur. Alibi vero dicebantur profiteri. scilicet subjectionem Cæsari, quasi exteri et armis Romanorum subacti. Porro Orosius lib 6. cap. ult. ex hac descriptione colligit, Christum fuisse civem Romanum, ut quasi tacite innueret Christianos omnes Romano Pontifici et Ecclesiæ subdi debere: *Christus*, inquit, *dicendus civis Romanus, census professione Romani*.

Symbolice, descriptione hac, qua omnes se Aug. et Roman. servos profitebantur, significabatur Christum jam natum venisse, ut nos a servitute diaboli liberaret et universum orbem sibi subderet, suæque fidei et cultui servire, non vi armorum, sed efficacia gratiæ suæ compelleret: qua de causa Augustus tum nomen Domini recusavit, teste Orosio et aliis. Rursum S. Gregorius hom. 8. in Evang. *Quid est, ait, quod nascituro Domino mundus describitur, nisi quod hoc aperte monstratur. quia ille apparebat in carne, qui electos suos adscriberet in æternitate? quod contra de reprobis per Prophetam dicitur: Deleantur de libro viventium, et cum justis non scribantur.* Sic et Orig *Diligentius intuenti*, ait, *sacramentum quoddam significare videtur, quod in totius orbis professione describi oportuerit et Christum, ut cum omnibus scriptus sanctificaret omnes, et cum orbe relatus in censum, communionem sui præberet orbi, liberans eum*, ait Euthymius, *a servitute diaboli qui princeps est mundi*.

Hinc patet, Christum descriptum fuisse non statim a nativitate, sed octavo die postquam circumcisus est: in circumcisione enim more communi inditum est illi nomen Jesus, quod astantibus Bethlehemitis, qui erant ex stirpe David, in tabulas publicas, quas Cyrinus ad Augustum transmisit, relatum est; scilicet Jesum Mariæ filium natum in Bethlehem, prognatum esse ex David. Ita Justinus Apol. 2. ad Antoninum Pium, Origenes, Theophyl. et Euthymius.

4. ASCENDIT AUTEM ET JOSEPH A GALILÆA DE CIVITATE NAZARETH, IN JUDÆAM IN CIVITATEM DAVID, QUÆ VOCATUR BETHLEHEM: EO QUOD ESSET DE DOMO ET FAMILIA DAVID.

FACTUM EST AUTEM, CUM ESSENT IBI, IMPLETI SUNT DIES UT PARERET.]

Hic impleta fuit prophetia Michææ cap. 5. 2. de Christo in Bethlehem nascituro. Vide ibi dicta.

ASCENDIT.] Id est, profectus est ex Nazareth urbe Galilææ, ubi angelo nuntiante B. Virgo Christum conceperat. Unde Christus a Judæis dictus est Galilæus et Nazarenus.

IN BETHLEHEM.] Quæ ultra Jerusalem sita erat, ab eaque distabat itinere duarum horarum: quare a Nazareth in Bethlehem iter erat tridui et amplius, quod

B. Virgo prægnans, et partui proxima, confecit pede ut multi pie sentiunt. *Ascendit* (ait S. Bern. serm in illud Apoc. *Signum magnum apparuit in cælo*) *in Bethlehem imminente jam partu, portans pretiosissimum illud depositum, portans onus leve, portans a quo portabatur*. Et paulo post: *Sola sine corruptione concepit; sine gravamine tulit, sine dolore filium parturivit*.

Audi S. Greg. hom. 8. in Evang *Qui bene etiam in Bethlehem nascitur. Bethlehem quippe domus panis interpretatur. Ipse namque est qui ait: Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi. Locus ergo in quo Dominus nascitur, panis antea vocatus est, quia futurum profecto erat, ut ille ibi per materiam carnis appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. Qui non in parentum domo, sed in via nascitur; ut profecto ostenderet, quia per humanitatem suam quam assumpserat, quasi in alieno nascebatur*: ut doceret nos in terra esse peregrinos, cives vero cœli, ut ab hoc exilio magnis virtutum passibus tendamus in cœlum, ceu patriam et civitatem nostram.

6. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret.] Scilicet novem menses a conceptu. Peperit enim non ex lassitudine itineris, sed naturaliter, peracta naturali conceptionis temporisque ad pariendum usitati periodo. Quare cum Christus conceptus sit die 25. Martii, sequitur eum natum esse die 25. Decembris: inter utrumque enim intercedunt novem menses.

Nota. Christus natus est paulo post solstitium hiemale, cum crescere incipiunt dies: Joannes Baptista vero natus est paulo post solstitium æstivum, cum dies incipiunt decrescere: quia, ut ipse ait: *Illum oportet crescere, me autem minui*. Ita S. August. Rursum in solstitio hiemali halciones (aves sunt paulo majores hirundinibus) circa mare Siculum ponunt ova, eaque quatuordecim diebus excludunt, ac per totidem dies pacatum est mare: unde nautæ id observant, captantque id tempus, ut secure navigent, teste Plinio l. 10 3. et S. Ambr. l. 5 Hexam. 13 Quare dies halcyonii vocantur dies placidi, sereni, hilares. Ita Christus, noster halcyon, iisdem diebus natus est quasi rex placidus et pacificus Unde angeli ei accinuerunt: *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus*. Rursum Plinius docet pluviam in solstitio æstivo, et calorem in hiberno portendere uberem frugum messem Ita pluviam baptismi, lacrymarum et pœnitentiæ adduxit Joannes Baptista; Christus vero calorem gratiæ et charitatis, quibus copiosa fidelium, Doctorum, Martyrum, Virginum, omniumque Sanctorum messis prognata surrexit.

7. Et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio.] *Peperit* naturaliter uti aliæ matres: fuit ergo ipsa vere et naturaliter mater Christi et consequenter Dei: Christus enim est Deus. Porro B. Virgo magis fuit parens Christi, quam sint aliæ matres suorum filiorum: nam ipsa in solidum fuit parens et mater Christi: quia ab ea Christus accepit omnem suam substantiam, quam alii non a sola matre, sed etiam a patre accipiunt; ac consequenter amor inter Christum et matrem longe major fuit, quam sit inter alias matres et filios, adeoque amor qui inter matrem et patrem dividitur, in Virgine unitus et collectus fuit, quia ipsa tam matris quam patris vicem subivit. Secundo, sicut ipsa concepit, ita et peperit manens virgo, ac consequenter Christus natus est clauso matris utero, eumque nascens penetravit, sicuti radii solis penetrant vitrum. Hinc Tertio, B. Virgo uti concepit sine concupiscentia: ita peperit sine dolore, sine lassitudine, sine secundinarum fluxu et illuvie, aliisque sordibus partus, sine obstetrice. Ita Patres passim. Fuit ergo Virgo tota alacris et vegeta, atque in filii amorem et contemplationem absorpta; utpote quæ in singula momenta eum nascentem expectaret, videre et amplecti gestiret Ita Patres et Doctores Vide Suarez. Audi S Greg. hom. 26. in Evang. *Illud corpus Dominicum intravit ad discipulos januis clausis, quod ad humanos oculos per nativitatem suam clauso exiit utero Virginis*.

Porro Christum natum esse die Dominica, quæ prima fuit dies mundi, ac consequenter feria sexta, sive die Veneris, fuisse conceptum sicut et passum, ex VI. Synodo, Sophronio, Ruperto et aliis docet Suarez 3. p. q. 35. disp. 12. Barradius et alii: licet noster Salianus Christum natum velit feria sexta, conceptum feria quarta. Audi Rupert. l. 3. de Div. offic. c. 16. *Nocte Dominica natus est Christus, consonante mirabilium suorum ordine, ut quo die dixit: Fiat lux, et facta est lux, ejusdem diei nocte oriretur in tenebris lumen rectis corde*, puta sol justitiæ Christus Dominus.

Hinc sicut sol per clausum penetrat vitrum, sic Christus in lucem prodiit clauso Virginis utero, ait S. Basilius orat. in S. Nativitatem Christi. Hinc et B. Virgo ipsa festi Nativitatis Christi nocte revelavit S. Brigidæ, ut ipsa refert l. 6. Rev. c. 88. dicens: *Cum nasceretur ex me indicibili exultatione, et mirabili festinantia, clauso virginali utero meo prodibat*: atque hujussum exultationis sensum tunc B Virgo reipsa communicavit S. Brigidæ. Et l. 7 Revel. c. 22. *Peperi*, ait, *sicut nunc vidisti flexis genibus, orando sola in stabulo Peperi enim eum cum tanta exultatione et lætitia animæ, quod non sensi aliquod gravamen quando ipse exibat de corpore meo, nec dolorem aliquem: sed statim involvi eum panniculis mundis, quos diu ante præparaveram. Quæ quando vidit Joseph, miratus est cum magno gaudio et lætitia, ex eo quod sine adjutorio pepereram*. Et in ser. Angelico c. 15. *Ipse Deus suam majestatem inclinavit, de cælo descendens in uterum Virginis, non in una tantum ipsius corporis parte introiens, sed per totum ipsius corpus Virgineis visceribus se infundens, formando sibi honestissima ex solius Virginis carne et sanguine corpus humanum. Et ideo electissima illa mater flammanti rubo, sed læsionis inexperto, quem vidit Moyses, congrue similatur* Et nonnullis interjectis: *Quemadmodum etiam per totum Virginis corpus, quando idem Dei Filius concipiebatur, cum sua divinitate introivit; sic et quando nascebatur cum humanitate et deitate, velut ex rosa integra odoris suavitas, ita et ipse per totum ipsius corpus Virginis fusus est, virginali gloria in matre integra permanente*.

Denique omnes virginei partus figuras, e veteri te-

stamento coacervat hic Geometra in Catena Græcorum, quam edidit noster Corderius.

Quarto, quærunt aliqui, quis primus Christum nascentem locus exceperit? Barradius censet fuisse terram sive humum, idque ad hoc, ut Christus nos doceret humilitatem, quæ ab humo dicta est, sicut et homo: sic enim cæteri infantes nascuntur. Unde Salom. *Et in similiter factam decidi terram*, ait Sap. 7. 3.

Alii censent Christum primo exceptum brachiis et ulnis matris, idque cum summo ejus gaudio et reverentia: hoc enim talem matrem et talem filium decere videbatur, idque physice erat proclive et obvium, idemque colligunt ex eo quod statim subdit Lucas, et *pannis eum involvit*. Quare ipsa, ait Franc. Lucas, suis manibus excepit prodeuntem e suo utero, tanquam pomum maturum ex arbore delabens, nervo umbilicari sponte ac sine violentia se dissolvente, quemadmodum solvitur maturi pomi caudex, quo arbori adhæret: exceptum manibus provoluta in genua adoravit, adoratum suavissime est osculata, ac deinde involvit pannis ac fasciis. Unde et S. Cyprianus de Nativit. Christi: *Ultro*, ait, *maturus ab arbore fructus delapsus est, nec oportuit vellicari quod sponte prodibat*.

Pientius et sublimius Franc. Suarez opinatur, Christum mox ut natus est ab angelis in brachia matris sanctissimæ et amantissimæ fuisse depositum; idem insinuat Nyssenus et Geometra in Catena: hic enim locus erat illi decentissimus, et tam matri quam filio exoptatissimus; inde ipsa illum reclinavit in præsepio.

Denique S. Brigida l. 8. Rev. c. 47. insinuat Christum nascentem, sponte sua venisse in manus virginis matris dulcissimæ, et hoc valde probabiliter et pie credi potest.

Porro noster P. Ribadeneira in festo Nativ. Traditur, inquit, B. Virginem mox ut vidit Christum in lucem editum, admirantem Deum humanatum, ac ad carnem infantilem humiliatum, coram eo in terram se prostravisse, atque hisce verbis cum profundissima reverentia ac cordis jubilo eum salutasse: *Exoptatus ades, Deus meus, Dominus meus, et filius meus;* non dubitans se ab eo, licet infante intelligi, sicque eum adorasse, osculando pedes illi quasi Deo, manus quasi Domino, et faciem quasi filio, mox arctissime eum pectori suo admovisse, ulnisque strinxisse.

Quinto, Christus nascens more aliorum infantium, ait S. Bern. ser. 4. de Nativ. vagiit et lacrymatus est, tum ut inciperet peccata nostra deflere et luere, tum ut aliis infantibus se conformaret. Nam, ut ait Salomon, qui fuit typus Christi: *Et ego natus accepi communem aerem, et in similiter factam decidi terram, et primam vocem similem omnibus emisi plorans*, etc. *nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium*, Sapient. 7. 3. Vide ibi dicta. Rursum Christus jam natus hasce lacrymas, ac seipsum totamque vitam, mortem et crucem Deo in holocaustum pro salute hominum obtulit, ut docet Apostolus Hebr. 10. 7. et c. 5. v. 7. *Qui*, inquit, *in diebus carnis suæ preces supplicationesque*, etc. *offerens, exauditus est pro sua reverentia*.

Sexto, angeli omnes Christum Deum ac Dominum suum, in terram nascentem comitati sunt, sicut aulici omnes comitantur regem peregre proficiscentem, ac natum infantem, Deumque immensum ad spithamæ quantitatem quasi coarctatum, obstupuerunt, venerati sunt et adorarunt. Hoc enim significat Apostolus, dicens: *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei*, Hebr. 1. 6. uti ibidem explicat S. Chrysost. Theoph. Euthym. Ambrosiaster, et alii. Quare tunc stabulum et præsepium fuit quasi versum in cœlum empyreum; utpote plenum angelis, adeoque Cherubinis et Seraphinis omnibus, qui relicto cœlo ad stabulum descenderunt, Deum suum hominem factum veneraturi: fuit enim hoc opus incarnationis et nativitatis Verbi, angelis prius inopinabile, et quasi incredibile, utpote opus summum propriumque divinæ potentiæ, sapientiæ, justitiæ et clementiæ, superans omnem hominum et angelorum intellectum, uti ostendi Matth. 1. 20. et hic cap. 1. 35.

Hoc est quod ait Apost. 1. Timoth. 3. v. 16. *Et manifeste magnum est pietatis sacramentum* (quod est Deus homo, sive Verbum caro factum) *quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria*. Et David Psal. 17. *Inclinavit*, ait, *cœlos et descendit*, imo Deus ipse descendit, eumque factum infantem Deipara reclinavit in præsepio. *Factus est Deus homo*, ait S. August. serm. 9. de Nativ. *ut homo fieret Deus; ut panem angelorum manducaret homo. Dominus angelorum factus est homo*. Hoc est *Verbum abbreviatum, quod fecit Dominus*, Isaiæ 10. 23. Rom. 9. 28.

Morales causæ cur Christus homo fieri, nascique voluerit in terra, fuere multæ. Prima: ut nos in carne patiens et moriens, a peccatis et gehenna redimeret. Rursum ut nos doceret, exemplo magis quam verbo viam salutis, daretque perfectum sanctitatis omniumque virtutum exemplar, ac imprimis summæ et profundissimæ humilitatis. Ipse enim, *cum in forma Dei esset*, etc. *semetipsum exinanivit* (id est, ex omni inanem, et quasi nihilum effecit) *formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo*, Philipp. 2. vers. 7. Nimirum voluit Christus exemplo suo docere, quod S. Augustin. docuit verbo: *Fode*, inquit, *in te fundamentum humilitatis, et sic ad fastigium pervenies charitatis*. Dedit ergo hic ideam summæ humilitatis; descendit enim quasi e summo majestatis suæ throno in imam abjectionis vallem, exuit quasi paludamentum gloriæ suæ, et induit saccum carnis nostræ.

Secunda: quia Christus nobis consanguineus et frater, imo caro et sanguis noster fieri voluit, ut quasi carneus cum carneis, homo cum homine, par cum pari ageret. Unde S. Bernardus sermon. 3. super *Missus est: Studeamus effici*, inquit, *sicut parvulus iste, discamus ab ipso, quia mitis est et humilis corde; ne magnus Deus sine causa factus sit homo parvus, ne gratis mortuus, ne in vacuum crucifixus, communicemus passionibus, et ipsum offeramus propitiationem pro peccatis nostris, quoniam ad hoc ipse natus est*.

Tertia: Christus carnis nostræ parvitatem, vilitatem, ærumnas, famem, sitim, frigus, æstum, verbera, clavos, crucem suscepit, non propter se, sed propter nos, ut hoc efficacissimo amoris sui stimulo corda hominum algida pungeret et compungeret, eosque ad se redamandum stimularet, imo cogeret: semper enim quasi

occlamat nobis Christus incarnatus: Ego me totum tibi dedi, tu te totum modo redde mihi: ideo incarnatus sum, ut vivam in te et in carne tua, ut dicas cum Paulo: *Vivo ergo jam non ego, vivit vero in me Christus.* Audi S. Ambr. *Ille igitur parvulus, ille infantulus fuit, ut tu vir possis esse perfectus. Ille involutus pannis, ut tu mortis laqueis sis absolutus. Ille in præsepibus, ut tu in altaribus. Ille in terris, ut tu in cœlis. Ille locum in diversorio non habebat, ut tu plures haberes in cœlestibus mansiones. Qui cum dives esset, propter vos pauper factus est, ut illius inopia vos ditaremini.* Ex quibus apposite pieque concludit: *Meum ergo paupertas illius patrimonium est, et infirmitas Domini mea est virtus. Maluit sibi egere, ut omnibus abundaret. Me illius infantiæ vagientis abluunt fletus, mea lacrymæ illæ delicta laverunt. Plus igitur, Domine Jesu, injuriis tuis debeo, quod redemptus sum, quam operibus, quod creatus sum.*

Quarta: depressit se in terram et carnem, ut nos eveheret in cœlum. *Ideo*, ait S Ansel. *Deus factus est homo, ut homo fieret Deus.* Non poteramus Deum, qui est purissimus et increatus spiritus, mente concipere et colere: vestivit ergo Deus se carne nostra, ut eum concipere, imo oculis cernere, auribus loquentem audire, et eo perfrui possemus, ait Cyrillus catecheс. 12. Atque hæc inter primas fuit incarnationis Christi causa, quam Eccl in Præfatione Missæ de Nativitate Christi, ita decantat: *Quia per incarnati Verbi mysterium, nova mentis nostræ oculis lux tuæ claritatis infulsit, ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur.* Christus enim incarnatus est objectum latriæ, charitatis, gratitudinis, omniumque virtutum. Quocirca jugis nostra cogitatio, sermo et conversatio debet esse cum Verbo incarnato, præsertim quia illud quotidie recolimus, imo renovamus in sacrificio Missæ Ita cum eo semper versati sunt B. Virgo et Joseph Ita S. Magdalena Christum ubique comitabatur, ac post ejus mortem secessit in eremum, ut jugiter hoc magnum pietatis sacramentum quod oculis conspexerat, ruminaret et obstupesceret Ita Apostoli, ita S. Paulus. Hac de causa S. Paula, S. Eustochium, et plurimæ matronæ et principes cum S. Hieronymo migrarunt in Bethlehem, ut ibi jugiter quasi Christum nascentem, et reclinatum in præsepio intuerentur. Ita jugiter versabatur cum Verbo incarnato S. Bernardus, qui cum de eo agit, agit autem frequentissime, totus melleus amore liquescit, seque superat, nec tam ut homo, quam ut angelus loquitur. Ita S. Franciscus cum nato Christo dissuaviabatur, ac dulcissime eum compellabat parvulum de Bethlehem, et concionans non aliud ingeminabat quam hoc, *Amemus parvulum de Bethlehem.* Denique tot millia Anachoretarum, Monachorum, Religiosorum relictis hominibus et sæculi turbis, in solitudines, in monasteria, in claustra se abdiderunt, ut jugiter hoc incarnationis et œconomiæ Christi, ac redemptionis nostræ mysterium meditarentur, admirarentur, laudibus, omnique gratiarum actione et vitæ imitatione celebrarent. Postula ergo, o Religiose, o sacerdos, o fidelis, a Christo, ut ipse tuam carnem et animam sibi uniat ac regat, sicut univit rexitque suam, quam pro te ad hoc assumpsit.

Primogenitum.] Et unigenitum Primogenitus enim est qui primo gignitur, etiamsi nemo alius post eum gignatur. Talis enim gaudet juribus, et privilegiis primogenituræ.

Et pannis eum involvit] Vilibus et pauperibus, sed honestis et mundis. Nota τὸ *involvit*, scilicet ipsa Virgo Deipara; utpote alacris et vegeta, per partum non debilitata, nec in lecto decumbens, sed potius roborata et pedibus consistens, parvuloque suo omnia non matris dumtaxat, sed et obstetricis ac ancillæ obsequia studiosissime impendens. Audi S. Hieron. lib. 1. contra Helvidium cap. 4. *Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit, ipsa pannis involvit infantem, ipsa et mater et obstetrix fuit.* Similiter Cyprianus, aut quisquis est auctor, libro de Cardin. operib. Christi serm. 1. *Panniculi pro purpura, pro bysso in ornatu regio laciniæ congeruntur; genitrix est et obstetrix, et devotam dilectæ soboli exhibet clientelam* etc. *Nullus dolor, nulla naturæ contumelia in puerperio.*

Græce est, ἐσπαργάνωσεν αὐτόν, id est *infasciavit eum.* In honorem harum fasciarum Christi, nobilis erecta est basilica, et anniversaria festa dies indicta, ut patet ex S. Germano Patriarcha Constantinop. et Euthymio orat. de fasciis Domini apud Lipom. t. 6. ad diem 31. Aug.

Tropologicam causam dat Nyssen. de Nativ. Christi: *Pannis*, inquit, *constringitur, qui peccatorum nostrorum vincula* (et pelliceas Adæ tunicas, ait S. Bern. serm. 28. in Cantic.) *in se suscepit.* Et S Aug. serm. 8. de Nativit. *O beata infantia, per quam nostri generis vita est reparata! o gratissimi delectabilesque vagitus, per quos stridores dentium, æternosque ploratus evasimus! o felices panni, quibus peccatorum sordes extersimus! o præsepe splendidum, in quo non solum jacuit fœnum animalium, sed cibus inventus est angelorum!*

Porro Æthiopicus pro *fasciis eum involvit*, vertit, *et ligavit pollices ejus*, quasi hoc esset signum infanti nato proprium, ex quo agnosceretur a pastoribus: nam pannis involvi illi commune erat cum cæteris infantibus. Unde tradunt Æthiopes, filium nomine Menelich, quem regina Saba ex Salomone conceperat, et rediens in Æthiopiam ibi pepererat, eumdem remisisse in Jerusalem, eique annulum quem a Salomone acceperat, in pollicem inseruisse, ut ex hoc signo quasi legitimus filius a Salomone agnosceretur. Hæc illi, penes quos sit fides.

Et reclinavit eum in præsepio.] Omissis variis variorum opinionibus, quas recensent Barradius, Azor, Baronius, Toletus et alii. Nota, locum nativitatis Christi, proprie non fuisse stabulum domus rusticanæ, ut S. Cyprian. (vel quisquis est auctor) tract de Operibus cardinal et alii imaginantur; sed fuisse speluncam excisam in rupe ad extremam et Orientalem partem urbis Bethlehem, uti docent oculati testes S. Hieronym. epist 18. ad Marcellam, Brochardus, Adrichom. et alii, ac Beda de Locis sanctis cap 8. An spelunca hæc sita fuerit in urbe, an foris ad muros urbis, variant auctores. Audi S. Hieron. *Ecce in hoc parvo terræ foramine cœlorum conditor natus est, hic involutus pannis, hic visus a pastoribus, hic demonstratus a stella, hic adoratus a Magis.* Addit Beda, e petra hujus speluncæ per miraculum, ob Christum in

ea natum, perennem scaturire fontem, illumque usque ad sua tempora perdurare: atque totam speluncam a Christianis marmore incrustatam esse, ac grandi Ecclesia desuper ædificata ornatum.

Porro in hac spelunca fuisse præsepe ligneum, commune et notum omnibus pastoribus, liquet ex hoc, quod ex eo sibi ab angelo indicato, pastores mox locum nativitatis Christi agnoverint, et ad illum se contulerint. Præsepe hoc Romam deinde translatum est, ac in basilica S. Mariæ Majoris conditum, ibidem religiose visitur et colitur.

Denique Christus collocatus fuit in præsepio, duabus de causis. Prior, quod in tota spelunca non esset commodior, nec decentior Christo locus quam præsepium, ut in ejus fœno quasi in lecto recumberet tener Christus. Posterior, ut in rigore hiemis (erat enim finis Decemb.) Christus halitu bovis et asini calesceret. Ad præsepe enim hoc alligatum fuisse bovem et asinum traditio est, hicque est communis fidelium sensus. Et de iis Ecclesia intelligit illud Habacuc c. 3. v. 2. juxta Septuag. *In medio duorum animalium cognosceris*, ac iisdem appropriat illud Isaiæ 1. 3. *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui*, uti explicant ibidem S. Hieronym. Nazianzenus, Cyrillus, Paulinus, Prudentius et alii apud Baronium.

Tropologicam causam dat Nyssenus de Nativitate Christi: *Præsepe*, ait, *bestiarum est domus, in qua Verbum nascitur, ut cognoscat bos possessorem, et asinus præsepe Domini sui. Bos autem est Judæus legi subjugatus; asinus vero animal oneribus ferendis aptum, Gentilis sub gravissimo idololatriæ jugo gemens. Ordinarius autem brutorum animalium cibus est fœnum. Producens enim, inquit Propheta, fœnum jumentis. Animal vero rationale pane vescitur: idcirco ergo in præsepi, ubi pabulum brutorum poni solet, panis vitæ qui de cælo descendit, proponitur, ut animalia quoque rationis expertia rationalem cibum participarent.*

Sic et S. Cyrillus in Catena. Symbolice præsepe est altare, in quo Christus in Missa per consecrationem quasi nascitur et immolatur. Unde S. Chrys. in Catena: *Quod in præsepio videntes atque tugurio Magi, cum multa veneratione ac timore accesserunt et adorarunt: tu idipsum non in præsepio, sed in altari cernens, majorem istis barbaris exhibe pietatem.*

Exemplo Christi in spelunca nati, multæ matres Sanctorum eos in stabulo pepererunt. Mater S. Francisci cum ex eo gravida parere non posset, a paupere peregrino monita ut in stabulum se conferret, fore ut statim pareret, dicto obediens, felici partu in stabulo S. Franciscum, paupertatis Christi imitatorem, enixa est. Ita habet ejus Vita apud Ribadeneiram. Hodie quoque nonnullæ piæ matres parituræ ex pia devotione et humilitate stabulum adeunt, ut Christo et B. Virgini se suosque infantes assimilent.

Porro S. Epiphan. orat. de Deipara: *Stabulum*, inquit, *visum est esse cælum in terra*: ubi enim est Deus, ibi est cœlum, sicut ubi est Pontifex, ibi est Roma. Subdit Epiphan. *Virgo*, ait, *in spelunca citra laborem prægnans, cæli et terræ Dominum deposuit in præsepio, tunc etiam ordines angelorum circumstabant Virginem, cum clamore dicentes. Gloria in altissimis Deo*, etc. Et Chrysippus: *In præsepio choreæ circumsteterunt angelorum. Regum omnium palatiis ipsique templo, pauperrimum illud stabulum angeli anteponebant, eo in admirationem summam rapti confluebant, recensque regem natum adorabant.*

Moraliter, Christiani omnes crebro considerent et intueantur Christum in præsepio, ut advertant quis et quantus ille sit, quid faciat, pro quibus et cur faciat: Christus enim in præsepio, hoc est Deus homo, Verbum infans, est amor, æque ac stupor omnium angelorum ac fidelium, quod omnes stupent et stupebunt per omnem æternitatem. Quis enim non attonitus stupeat, si profunde hunc puerum inspiciat, eumque roget, Quis es tu, o parvule Bethlehemitice? eumque audiat respondentem: Disce id ex Isaia cap. 9. 6. *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis: et factus est principatus super humerum ejus, et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis*. Dicat tibi idipsum David Psaltes et Propheta regius Psal. 47. *Magnus Dominus et laudabilis nimis*, factus est puer parvulus et amabilis nimis. *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, et in sæculum sæculi: ipse reget non in sæcula.* Dicat Dan. cap. 7. *millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Dicat Salomon regum sapientissimus Prov. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quid quam faceret a principio. Quando præparabat cælos aderam, quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum. Cum eo eram cuncta componens, et delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum: et deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Dicat Siracides Eccli. 24. 6. *Ego ex ore altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in cælis ut oriretur lumen indeficiens, et sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis*, etc. *Et dixit mihi: In Jacob inhabita, et in Israel hæreditare, et in electis meis mitte radices.* Dicat Job 11. 8. *Excelsior cælo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura ejus, et latior mari.* Et cap. 9. 3. *Qui commovet terram de loco suo, et columnæ ejus concutiuntur. Qui præcipit soli, et non oritur. Qui extendit cælos solus, et graditur super fluctus maris: qui facit magna et incomprehensibilia, et mirabilia, quorum non est numerus.* Dicat Gentilium Sibylla: dicat ex ea Virgilius princeps Poetarum et vatum ecloga 4.

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas,
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
Jam nova progenies cælo demittitur alto,
Chara Deum soboles, magnum Jovis incrementum.
Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem,
Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.

Addit hanc auream esse ætatem Christi,

quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.

Merito ergo exclamat S. Aug. ser. 9. de Nativ. *O miracula! o prodigia! o mysteria! fratres, naturæ jura mutantur, in homine Deus nascitur, virgo*

viro gravidatur: viri nescium sermo Dei maritat: simul facta est mater et virgo; mater facta, sed incorrupta. O mira et inexquisita compago! O nova et inaudita comixtio! Deus qui est et qui erat, creator fit creatura, qui immensus est capitur, dives constituens pauper efficitur, incorporeus carne vestitur, videtur invisibilis, palpatur impalpabilis, comprehenditur incomprehensibilis, quem cœlum et terra benedicit, in præsepio angusto collocatur.

Quid fecit tantus, Deus, in tantilla carne, jacens in præsepio? Audiamus ipsummet in præsepii cathedra, non verbo sed facto docentem et prædicantem: Ego, qui tribus digitis appendo molem terræ, qui ex nihilo creavi cœlum et terram, Rex gloriæ, et Dominus majestatis sub quo columnæ cœli contremiscunt et curvantur qui portant orbem; tui unius, o homo, amore, ut te peccato et æternis gehennæ incendiis addictum liberarem, et in cœlum beandum deducerem veni *saliens in montibus, transiliens colles*, salii e cœlo in terram, ex sinu Patris in uterum Virginis, ex utero in terram, e terra in crucem, e cruce in infernum; ex inferno resilii in terram, e terra in cœlum, ut te inferno erutum in cœlum deveherem. Per viscera misericordiæ meæ, visitavi te oriens ex alto, ac cœlum terræ, Verbum carni, spiritum luto. Deum homini hypostatice junxi, et arctissime devinxi Parvulus factus sum, os tuum et caro tua, factus sum homo, ut te Deum efficerem. In præsepio jaceo inter jumenta quasi cibus bovis et asini, quia ut jumentum animaliter vivebas, volutans te in carne et sanguine. Factus eras *sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Homo* enim *cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis*, Psal. 48. Carnem ergo assumpsi ut carnem meam comedas, at carnem non jumenti, sed Dei, ut illam jungens carni tuæ, os ori, manum manui, pedem pedi, ventrem ventri, illis instar Elisei 4. Reg. 4 34. inspirem halitum vitæ cœlestis et divinæ

Quis et quorsum hic halitus? Halitus est altissimæ humilitatis, ditissimæ paupertatis, extaticæ charitatis sapientissimæ stultitiæ et mundi contemptus, ut doceam te reipsa quod verbo per Salomonem docui: *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas, præter amare Deum, et illi soli servire. Ego sum via, veritas et vita.* Me ergo ut viam in cœlum, si errare non vis, sequere; mihi ut veritati ausculta, me ut veram vitam complectere. Vanæ sunt opes, vanæ deliciæ, vani honores terreni, quos stulti mortales, et instar puerorum fatui, avidissime sectantur et ambiunt. Veræ opes, veræ deliciæ, veri honores sunt in cœlis: quibus fruuntur Deus, Angeli et Beati: ad illos anhela. Ego Christus, qui sum Rex regum, pauper et omnium indigus nascor: et tu, o Christiane, commoda et divitias ambis? Ego, quem cœli non capiunt, corpore et præsepio exili concludor: et te, o Christiane, pudet esse parvulum, humilem, abjici, contemni? Ego, qui sum increata et immensa Sapientia, dura et molesta carni, molesta spiritui elegi: tu voluptatibus utriusque indulges? Ego non in Herodis, non in Augusti palatio, sed in spelunca et præsepio nasci volui; elegi humiles habitare casas, et aulæ prætuli caulam: tu aulam et aulica sectaris. *Filii hominum*, filii Enos, miselli, insipientes, oblivione et furore perciti. *ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* discite ex me ubi sit vera sapientia, vera gloria, vera virtus, vera vita: nimirum in profunda humilitate, in ardenti charitate, in contemptu rerum omnium terrenarum, et desiderio cœlestium. *Clamat stabulum*, ait S. Bernard. serm. 5. de Nativit. *clamat præsepe, clamant lacrymæ, clamant panni Clamat stabulum, curando sese homini qui in latrones inciderat, præparari. Clamat præsepe eidem homini, qui jumentis comparatus fuerat, pabulum ministrari. Clamant lacrymæ, clamant panni ejusdem ipsius cruenta jam vulnera ablui et detergi.*

Clamant omnia austeritatem, pœnitentiam, paupertatem, humilitatem, sed maxime incensam charitatem, quod enim cœpit hic Christus, hoc tota deinceps vita prosecutus perfecit. Hoc est quod ipse ait Matth. 8. 10. *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Nimirum natus in stabulo, vixit in hospitio, mortuus est in patibulo. Utique non propter se, sed *propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia nos divites essemus.*

Denique Christus natus est carne, ut nos nasceremur spiritu, imo ut ipse per spiritum nascatur in nobis. Audi Innocent. III. serm. 3. *Sicut tres in Christo substantias fides Catholica confitetur, divinitatem, carnem, spiritum, ita tres in ipso nativitates Scriptura sacra testatur, divinam ex Patre, carnalem ex matre, spiritualem in mente. Ex Patre nascitur semper, de matre natus est semel, in mente nascitur sæpe.*

Porro hoc fit per ardentia, efficacia et crebra ad Christum desideria et suspiria Unde subdit Innocentius: *Christus concipitur per affectum, nascitur per effectum, nutritur per profectum.*

QUIA NON ERAT EIS LOCUS IN DIVERSORIO] *Eis*, scilicet Mariæ et Joseph; unde Arabicus, *quia non erat eis locus in quo diversarentur.* Perperam ergo aliqui legentes *ei*, scilicet Christo, sic cum Barradio explicant, q. d. Christus reclinatus fuit in præsepio. quia non erat ei locus commodior in illo diversorio, id est, in stabulo: nam Græca, Latina. Syrus et Arabicus habent *eis*, non *ei*. Causam dat, cur B. Virgo pepererit in spelunca, et Christum non in lecto, sed in præsepio reclinarit, quia scilicet omnia loca in hospitio jam præoccupata erant, affluente turba ditiorum ad communem censum. Verisimile est enim in urbe parva Bethlehem, unum tantum fuisse diversorium (uti hic innuit Lucas: idemque in Germania fieri vidi) ad quod hospites omnes et advenæ diverterent. quod proinde affluente turba facile impleretur, ut plures non caperet: sed Christi prævisione et providentia id factum est, ut summæ humilitatis et paupertatis nobis daret exemplum. Porro Christus ex humilitate se abscondens, manifestatus et glorificatus fuit a Deo, per stellam vocantem Magos, per angelos missos ad pastores, per idola eversa, per circulos solis et parelios, perque alia miracula, quæ recenset Orosius l. 6. c. 20. et fusius Baronius tom. 1. Annal.

8. ET PASTORES ERANT IN REGIONE EADEM VIGILANTES, ET CUSTODIENTES VIGILIAS NOCTIS SUPER GREGEM SUUM.] *In regione eadem*, puta in agris et campis vicinis Bethlehem. S. Hieronymus epist. 27. Brochardus, Adrichomius, et alii in Descript. Terræ sanctæ,

asserunt fuisse locum eumdem, in quo Jacob pavit greges suos Gen. 36. v. 21. qui inde dictus est *Turris Eder*, id est, gregis, eo quod pascuis pro gregibus alendis abundet. Hic ergo angeli Christo nato cecinerunt, *Gloria in excelsis Deo*. Qua de causa S. Helena ibidem templum ædificavit in honorem SS. Angelorum, adeoque medio in agro sacellum erectum est in tantæ rei memoriam. Distat a Bethlehem fere mille passibus. Sic et Haymo: Distat, ait, turris gregis a Bethlehem uno milliario, in quo etiam hodie trium pastorum corpora requiescunt.

VIGILANTES.] Græce αγραυλουντες, id est *in agro stabulantes*, aut *pernoctantes*: αγρος, enim est ager. αυλη, est caula, stabulum, septum, ovile. Theophylact. vero αγραυλουντες, interpretatur *in agro canentes*; nam εν αγρῳ αυλειν, est in agro canere tibia vel fistula, uti pastores facere solent, tum ut fallant tempus, tum ut se recreent, tum ut oves demulceant, et ad strenue pascendum hoc suo cantu incitent.

Ex hac voce, Josephus Scaliger de Emendat. temp. contendit probare Christum natum esse in Septembri. Quia tunc, inquit, non autem in Decembri, cum media est hiems, omniaque rigent gelu aut nive, in agris stabulantur et pascuntur oves. Verum Christum natum esse die 25. Decembris, communis est Ecclesiæ et omnium sæculorum traditio. Ad argumentum Scaligeri respondeo, in regionibus calidis, qualis est Palestina, etiam in hieme greges degere et pasci in agris, et campis compascuis, sive sub dio, sive in mapalibus ad hoc comparatis, qualia in turre Eder ob vicina pascua erecta fuisse non est dubium, ut scilicet oves ad ea tempore congruo statim exirent. Sic in Italia et agro Romano videmus pecudes et pecora tota hieme in campis degere et pasci.

ET CUSTODIENTES VIGILIAS NOCTIS SUPER GREGEM SUUM.] Græce φυλασσοντες τας φυλακας, id est, *custodientes custodias*; scilicet per quatuor noctis vigilias excubantes, ut greges suos custodirent, ne a lupis vel furibus raperentur. Hinc colligitur Christum natum esse nocte, puta post mediam noctem, cum jam inciperet dies 25. Decembris, idque mystice (nam alius litteralis ejus loci est sensus) significatur Sapient. 18. 14. *Cum quietum*, inquit, *silentium contineret omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus de cœlo a regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terram prosiluit*: idque ad hoc, ut significaretur quod Christus quasi sol veritatis et justitiæ illucesceret his qui in tenebris et umbra mortis sedebant, ait S. Augustin. q. 53. inter quæst. veteris et novi Testamenti. Hac de causa Ecclesia in festo Nativitatis Christi, post mediam noctem Missas celebrat.

In hujus rei memoriam, eodem loco postea ædificata fuit Ecclesia Trium Pastorum (tot enim fuisse pastores, quot et Magos, docet etiam S. Bern. serm. 6. de Nativit. Domini; divinæ nativitatis consciorum monumenta continens, ait Beda de Locis sanctis cap. 8. Hi enim pastores per angelum vocati ad Christum, eo viso et adorato, per ejus gratiam eximii evasere Sancti. Unde Lucius Dexter in Chronico, quod dedicat S. Hieronymo: *Anno*, inquit, *Urbis Romæ* 752 *Lentulo et Messala Consulibus, uno anno ante Augusti et Sylvani consulatum, Christus nascitur: tribus pastoribus* (*qui fuerunt sancti*) *primum ostenditur*. Vide Baronium anno 1. Christi, et Suarez 3. p. q. 36. disp. 14. sect. 2.

Porro congruum rationi erat, ut tres dumtaxat pastores Verbum Patris, Spiritus Sancti ope carnem factum primi hominum adorarent, ut ipsi adoratores existerent S. Trinitatis illiusque mysterium suo numero repræsentarent, uti postea fecere tres Magi.

9. ET ECCE ANGELUS DOMINI STETIT JUXTA ILLOS, ET CLARITAS DEI CIRCUMFULSIT ILLOS, ET TIMUERUNT TIMORE MAGNO.] *Angelus* in corpore assumpto, ut significaret Deum corpus assumpsisse, et per carnem assumptam hominibus conspicuum se reddidisse, ait Titus.

Porro S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) de Nativit. Domini, Toletus. Franc. Lucas et alii censent angelum hunc fuisse Gabrielem: hic enim et B. Virgini, et Zachariæ apparuit, fuitque totius hujus negotii incarnationis Verbi administer. Innuit idipsum Beda dicens: *Angelus Mariam, angelus Joseph, angelus pastores instruit; et concipiendum, et conceptum, et natum cœli cives Dominum testantur, ut et mortales sufficienter imbuant, et suum auctori servitium incessanter impendant.*

STETIT JUXTA ILLOS.] Græce επεστη αυτοις, quod alii vertunt, *stetit super illos*, quasi angelus e cœlo lapsus; Vatabl. *astitit illis*; Syrus, *venit apud eos*. Pastores hi, quia erant Judæi et fideles, vocantur per angelum (Judæis enim sæpe apparebant angeli) Magi vero, quia Gentiles et astrologi, vocantur per stellam. Vide S. Greg. hom. 10. in Evang.

Quæres, cur angelus primo pastoribus, non Scribis, non civibus vel opificibus apparuerit? Resp. Euthymius quatuor dat causas. Prima est, quod omnia hic in Christi præsepio spirent paupertatem et humilitatem, quodque pastores simplices, pauperes et humiles magis placeant Deo quam superbi divites, et increduli Scribæ ac Pharisæi, juxta illud Christi: *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, quia sic placitum fuit ante te*. Matthæi 11. 25. Unde Theophyl. hic: Doctos, ait, per indoctos vicit, divites per pauperes, per piscatores piscatus est orbem.

Secunda, quia hi pastores veterum Patriarcharum vitam sectabantur, scilicet innocentissimam artium agriculturam, vel potius pastoritiam. Nam Abel, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moses fuere pastores ovium quibus proinde velut innocentibus et sanctis, sæpe Deus per angelos apparuit. Ita S. Ambr. ser. 9. *Nec mirum*, inquit, *si Christi gratiam ante scire meruit innocentia quam potestas, et prius cognoscere veritatem simplex rusticitas quam superba dominatio*.

Tertia, quia Christus futurus erat pastor populi, juxta illud. *Ego sum pastor bonus*, Joannis 10. Hinc Christus olim pingebatur ut pastor cinctus ovibus, uti videre est Romæ in Ecclesia SS. Cosmæ et Damiani, aliisque priscis.

Quarta, ut significaretur pastoribus rationalium ovium, puta hominum et fidelium, primum divina mysteria a Deo revelari, ut ipsi deinde eadem suas oves, id est, plebem sibi commissam doceant.

Quintam, addit auctor de Mirabilib. S. Scripturæ, qui extat tom. 3. S. August. l. 3. cap. 2. quia Chri-

stus erat agnus pro salute mundi offerendus. Congrue ergo ipse primo pastoribus agnorum apparet.

Tropologice, Christus se revelat et communicat iis qui suis actionibus et cogitationibus quasi pastoribus invigilant, ac consolatur eos qui suam non habent consolationem. Ita S. Bern. serm. 5. de Nativit. *Non consolatur*, inquit, *Christi infantia garrulos; non consolantur Christi lacrymæ cachinnantes; non consolantur panni ejus ambulantes in stolis; non consolantur præsepe et stabulum amantes primas cathedras in synagogis; sed æquanimiter forte universam hanc consolationem expectantibus in silentio Dominum, lugentibus, pannosis pauperibus cedere videbuntur. Cæterum audiant, quod et ipsi quoque angeli non alios consolantur.*

Et claritas Dei (lux, splendor mirus, non tam humanus quam divinus) circumfulsit illos.) Arabicus, *gloria Domini orta est super illos.* Ubique enim in Scriptura Deus gloriam suam manifestavit per cœlestem lucem et fulgorem. *Claritatem Domini*, ait Euthym. *intellige divinum lumen.* Titus: *Divina claritate, cœlestique gloria circumfusi sunt.* Itaque fulgor hic non fuit sidereus, sed augustior, qui esset index majestatis Domini, cujus angelus erat legatus.

Porro S. Ambr. serm. 10 Nativitatis Christi die solem putat novo quodam fulsisse splendore, et ad ortum festinasse: *Oriente*, inquit, *Salvatore non solum humani generis salus, sed etiam solis ipsius claritas innovatur; sicut ait Apostolus ad Ephes. 1. Ut per ipsum restauraret omnia, sive quæ in cœlis, sive quæ in terra sunt. Si enim sol obscuratur cum Christus patitur, necesse est illum splendidius solito lucere cum nascitur.* Et post nonnulla: *Ex eo denique factum puto, ut nox decresceret, dum sol festinus ob Dominicæ nativitatis obsequium ante lucem mundo protulit, quam nox cursum sui temporis consummaret. Quin potius ipsam noctem fuisse non dico, nec aliquid obscuritatis habuisse, in quo pastores vigilant, et exultant angeli, astra deserviunt. Si sol ad Jesu Nave orationem defixus stetit in die cur non ad Christi nativitatem festinus promoveret in noctem?*

Tropolog. S. Greg. hom. 8. *Quid*, inquit, *est, quod vigilantibus pastoribus angelus apparet, eosque Dei claritas circumfulget? nisi quod illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui fidelibus gregibus præesse sollicite sciunt: dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos gratia largius coruscat.* Idem l. 7. ep. 32. *Lux gregis, flamma est pastoris. Decet enim pastorem, decet Dominicum sacerdotem moribus et vita clarescere, quatenus in eo tamquam in speculo vitæ plebs commissa, et eligere quod sequatur et videre possit quod corrigat.*

Et timuerunt timore magno.) Sacro horrore et reverentia perfusi sunt, tum propter visionis et splendoris novitatem, ait Enthymius, tum ob angeli cœlestis majestatem, quæ homines ita percellit, ut pene exanimentur; unde olim opinio erat, moriturum eum qui vidisset angelum, juxta illud Manue patris Samsonis: *Morte moriemur, quia vidimus Deum*, Judic. 13. v. 22. Hinc disce signum angeli boni esse, primo terrere, deinde consolari, unde subdit: *Nolite timere*, etc.

10. Et dixit illis angelus: Nolite timere, ecce enim evangelizo vobis gaudium (nuntium, quod pariet gaudium) magnum quod erit omni populo.) Sed in primis vobis, quos primos ad Messiam jam natum visendum adorandumque voco. Evangelium ergo primo ante omnes nuntiatum est pastoribus, idque per angelos. Causam dat S. Bern. serm. 5. de Nativit. dicens: *Vigilantibus enim pastoribus, et custodientibus vigilias noctis evangelizatur gaudium novæ lucis, et eis natus dicitur esse Salvator: pauperibus atque laborantibus, non vobis divitibus, qui vestram habetis consolationem et væ divinum.*

11. Quia natus est vobis hodie (hac nocte) Salvator, qui est Christus (Messias tot sæculis expectatus) Dominus in civitate David.) In Bethlehem, ex semine et stirpe David. Singula verba habent pondus, et novam gaudii materiam suggerunt, ut patet ea ruminanti et penitius expendenti, uti ea minutim et fuse expendit Toletus. Nomen Christi sacerdotium notat et regnum, ait Eusebius in Catena: tam enim sacerdotes quam reges ungebantur, ideoque Christi, id est uncti, et unctione consecrati, dicebantur. De nomine Christi vide dicta Matth. 1. 1. et Daniel. 9. 24 in fine.

12. Et hoc vobis signum (quo hunc puerum ab aliis recens natis secernatis et dignoscatis) Invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio.) Cæteri enim infantes tunc nati erant in domo et lecto, Christus vero solus in stabulo et præsepio. Hinc patet præsepe hoc fuisse commune et notum omnibus; nisi dicas angelum digito ostendisse; aut interna inspiratione, ut vult Toletus, pastoribus indicasse speluncam in qua erat hoc præsepe. Hoc signum dat angelus, ne pastores putent Messiam suum quasi regem Judæorum requirendum in regia Herodis similive palatio, uti Judæi putant: hic enim primus Christi adventus fuit humilitatis: sicut secundus ad judicium erit majestatis. Signum ergo Verbi incarnati et abbreviati est fasciarum et præsepii humilitas; hanc enim efficaciter nascendo, vivendo et moriendo in summa abjectione, docere nos voluit Christus. Nam, ut ait S. Bernard. serm. 1. de Nativit. *Quid magis indignum, quid detestandum amplius, quid gravius puniendum, quam ut videns Deum cœli parvulum factum, ultra opponat homo magnificare se super terram? intolerabilis impudentiæ est, ut ubi sese exinanivit majestas, vermiculus infletur et intumescat.*

13 Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ coelestis, laudantium Deum et dicentium.) Quia, ut dixi v. 7. omnes angeli Christum in terra nascentem comitati, et venerati sunt: hi autem sunt acies et militia, hoc est exercitus cœlestis, quia potentissime pro Deo contra dæmones et impios pugnant; unde vocatur Deus *sabaoth*, id est exercituum, scilicet cœlestium et angelicorum. Sic Jacob, qui fuit typus Christi, fugiens Esau fratrem suum, vidit copiam angelorum sibi auxiliantium, unde dixit: *Castra Dei sunt hæc*, ideoque locum vocavit *Mahanaim*, id est, castra in duali, ob duas acies sive turmas angelorum sibi in tutelam venientium, Gen. 32. Rursum, si ob creationem mundi laudarunt Deum astra matutina, et jubilarunt omnes filii Dei, id est, omnes angeli, ut ait Job c. 38. quando magis idem fecerunt ob incarnationem et nativitatem Verbi?

14. Gloria in altissimis Deo, et in terra pax ho-

MINIBUS BONÆ VOLUNTATIS.] Sic et Syrus, Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus, Persicus, excepto τῷ *bonæ voluntatis*, de quo mox. To *in altissimis*, vel ut passim alii legunt, *in excelsis*, referri potest tum ad *Deo*, q. d. Gloria Deo est qui habitat in cœlis altissimis, ibique gloriam suam angelis et Beatis ostendit; tum potius ad *gloria*, q. d. In cœlis altissimis angeli dant gloriam Deo, sicut in terra homines fruuntur pace per Christum jam natum Rursum hæc verba accipi possunt tum assertive subaudiendo *est*, tum optative subaudiendo *sit*. Assertive, q. d Gloria jam in cœlo est Deo, et in terra est pax, quia omnes cœlites in cœlo glorificant Dei misericordiam, sapientiam, fidelitatem, quod Christum a se patribus promissum jam mundo fideliter exhibuerit: hinc in terra est pax, quia Christus natus est, ut ipse quasi rex pacificus, homines qui nascuntur filii iræ Deo reconciliet. Ita Toletus et Maldon. Optative, q. d. Gloria sit in altissimis Deo, id est laudetur et glorificetur Deus in cœlo, omnes cœlites benedicant et glorificent Deum, quod dignatus sit Christum mittere in terram, ut in ea incarnatus hominibus pacem, id est, reconciliationem, gratiam, salutem, omniaque bona afferat. Laudent ergo Deum cœlum et terra, jubilent illi cœlites omnes et terrigenæ, quia natus est Christus, qui est gloria Dei, gaudium angelorum, pax hominum. Ita Jansen Barradius et alii. Sunt enim hæ voces angelorum laudantium, partim congratulantium Deo et hominibus, partim optantium gloriam hanc et pacem in nativitate Christi inchoatam, in ejus vita et morte perfici.

Græca hunc hymnum faciunt trimembrem: Sic enim habent: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas*. Sic et Syrus, et Arabicus, qui pro *bona voluntas*, vertit, *hilaritas*. Sic quoque legunt Patres Græci passim, scilicet S. Athanasius, Basilius, Nyssenus, Epiphan. Eusebius, Theophyl. Euthymius, ut videre est in Catena Græcorum.

Verum melius Latini omnes, et ex Græcis Origen. S. Chrys. et Cyrillus pro εὐδοκία, id est, *bona voluntas*, legunt εὐδοκίας, id est, *bonæ voluntatis*, ac consequenter hymnum hunc faciunt bimembrem. Sicut enim gloria datur Deo, quasi personæ quæ glorificatur: sic et pax datur hominibus bonæ voluntatis, quasi personis, quibus pax Christi competit et congruit: atque sic melius cohæret nexus totius sententiæ: nam pax in terra alia intelligi nequit, quam hominum bonæ voluntatis. Apposite S. Bernard. serm. 3. de Circumc. *Quæ*, ait, *major, Deo Gloria, quam tanta dignatio et tanta benignitas?* Idem ep. 126. ad Episc. Aquit. *Displicet*, ait, *mortalibus angelica illa partitio, qua gloria Deo, pax hominibus nuntiatur, et dum gloriam usurpant, turbant pacem. Solus gloriam meretur, qui facit mirabilia solus: sicut dicit Apostolus: Soli Deo honor et gloria*. Et paulo post: *Quonam ergo modo stabit pax hominum coram Deo, vel cum Deo, si Deo non potest apud homines esse tuta sua gloria? O stulti filii Adam, qui contemnentes pacem, et gloriam appetentes, et pacem perdunt et gloriam.*

ET IN TERRA PAX.] Hominum cum Deo, cui nos Christus reconciliavit, imo carnem nostram sibi hypostatice univit; ac consequenter, *pax*, id est, tranquillitas mentis et conscientiæ: ac Tertio, *pax* et concordia cum aliis hominibus. Porro *pax* Hebræis omne bonum, omnem prosperitatem et felicitatem significat. Hinc aliqui, *Pax*, inquiunt, est Christus jam natus: *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum*, Ephes. 2. 14. nam *Deo placuit per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt*, Coloss. 1. 19.

Audi S. Aug. orat. contra Judæos, Paganos et Arianos c. 10. *In utero*, inquit, *virginali spiritales nuptiæ celebratæ sunt, Deus conjunctus est carni, et caro adhæsit Deo, hinc procedens ut sponsus de thalamo; ad cujus nuptias commota universa exultare visa est creatura. Namque angelorum chorus ex his nuptiis pacem designat hominibus bonæ voluntatis; quia qui erat Dei Filius, factus est hominis filius.*

BONÆ VOLUNTATIS.] Tripliciter id exponi potest Primo, referendo illud ad τὸ *hominibus*, ut eos determinet, q. d. Pax sit hominibus, at non omnibus, sed iis qui sunt bonæ voluntatis. Ita S. Ambrosius; hoc est, qui suscipiunt Christum, ait Beda.

Secundo, S. Leo serm. de Nativ. Pax, ait, sit hominibus, quæ scilicet faciat eos esse bonæ voluntatis, ut nimirum suam voluntatem Dei legi et voluntati per omnia subjiciant et conforment.

Verum quia græce est εὐδοκία, quæ vox respondet Hebr. רצון *ratson*, ac in sacra Scriptura fere non hominibus, sed Deo ipsi tribuitur, et significat Dei gratiam, benevolentiam, amorem et dilectionem erga homines; hinc melius Nyssen. Theoph. Euthym. hunc dant sensum, q. d Pax sit hominibus, hominibus inquam, quos Deus hac gratia, et bona voluntate, id est benevolentia et amore suo gratis sine hominum merito dignatur et prosequitur, ut scilicet det eis salvatorem talem et reconciliatorem, qui pacem inter se et homines, ac inter cœlum et terram, puta inter cœlites et terrigenas, constituet. Sic Psalm. 5. dicitur: *Scuto bonæ voluntatis* (Græce εὐδοκίας) *tuæ coronasti nos*, id est, scuto quod est bona voluntas, id est benevolentia tua, velut corona cinxisti nos. Sic Matth. 17. dicitur. *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui;* græce, εὐδόκησα. Et Psal. 149. *Beneplacitum est Domino in populo suo* Sic homines bonæ voluntatis alibi vocantur *filii dilectionis*, id est filii voliti et dilecti a Deo Vide dicta Ephes 1. 9.

Porro Jansen. τὸ *bonæ voluntatis* refert ad *pax*, q. d. Pax sit hominibus, pax, inquam, proveniens non ex eorum meritis, sed ex bona voluntate, id est, benevolentia et gratia Dei: sed hoc intricatius et obscurius est. Aliter quoque S. Ambr *Bonæ voluntatis*, ait, *ut intelligas pacem Christi non debiti esse sed meriti.*

Moraliter disce hic, quam Deus humilitate delectetur, et humiles exaltet. Christus ecce nocte nascens abscondit se in præsepio, at Deus eum glorificat per angelos. Audi S. August. lib 2. de Symbolo cap. 5. *Sic voluit nasci excelsus humilis, ut in ipsa humilitate ostenderet majestatem*. Et serm. 213. de Temp. *In summo*, ait, *honore summa sit humilitas: honoris laus, est humilitatis virtus*. Et S. Ambrosius: *Ex utero*, inquit, *Christus funditur, sed coruscat e cœlo; terreno in diversorio jacet, sed cœlesti lumine fulget; nupta peperit, sed virgo concepit; nupta concepit, sed virgo generavit. Quod si ætas carnis*

ignara operis fuit, profecto Deus erat. qui divinitatis operibus exercebat carnis ætatem. Et S. Bernard. serm. 4. de Circumcis. *Christus ab ipso nativitatis exordio divinis humana sociat, ima summis. Nascitur ex muliere, sed cui fœcunditatis fructus sic accedat, ut non decidat flos virginitatis. Pannis involvitur, sed panni ipsi angelicis laudibus honorantur: absconditur in præsepio, sed proditur radiante stella de cœlo: sic et circumcisio veritatem susceptæ probat humanitatis, et nomen quod est super omne nomen, gloriam indicat majestatis.*

Hac ergo de causa Christus ubique ita humilitatem cum majestate in seipso combinavit et contemperavit, ut doceret majestatis decus esse humilitatem, uti est gemmula in annulo aureo, ac vicissim humilitatis præmium esse solium majestatis.

15. ET FACTUM EST, UT DISCESSERUNT AB EIS ANGELI IN COELUM, PASTORES LOQUEBANTUR AD INVICEM: TRANSEAMUS USQUE BETHLEHEM ET VIDEAMUS HOC VERBUM, QUOD DOMINUS OSTENDIT NOBIS.

HOC VERBUM.] Id est hanc rem tam novam et miram, puta Verbum incarnatum, et Messiam natum. Unde Beda Symbolice de Verbo divino hoc exponens ait: *Verbum quod semper erat videamus. quomodo pro nobis factum est: quod enim videre non poteramus, dum erat Verbum, videamus factum, quia caro est.*

Sic et S Ambrosius ac Haymo Est metonymia familiaris S. Scripturæ, qua verbum ponitur pro re significata per verbum, ut cap. 1. *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*, id est, omnis res. 2 Reg. 1. 4. *Quod est verbum* (id est res) *quod factum est?*

QUOD DOMINUS (Beda addit. *fecit et*) OSTENDIT NOBIS.] Græce ἐγνώρισε, id est. notum fecit, revelavit, indicavit. imo signum quo Messiam natum inveniemus, suggessit *nobis*, præ Scribis, et cæteris omnibus: quare nisi eum nobis natum et nobis primis revelatum, ab eo per angelum invitati et vocati visamus et adoremus, erimus Deo, angelis et Christo ingrati, ac nobis ipsis inimici; utpote qui tantam Christi gratiam et salutem neglexerimus Certum est angelum exterius loquentem pastoribus multo magis interius illuminasse mentem eorum, ut cognoscerent Christum esse Deum ac redemptorem mundi; ideoque eos excitasse ut eumdem adirent, colerent, amarent, adorarent. Hac enim de causa pastores ipsa præsepe adierunt, ac in eo Christum summa humilitate et reverentia adorarunt. Quare non est dubium eos hic fuisse justificatos; aut si jam justi erant. magnum justitiæ et sanctitatis incrementum accepisse. Ita S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) de Nativit. Christi: *Pastores illi.* inquit, *amplius mente quam oculis carnalibus illuminati, ad conspiciendum Emmanuel festinant, et edocti intus invisibili magisterio Spiritus Sancti. quem parvulum vident. confitentur immensum, et piæ ei devotionis affectum præsentant.*

16 ET VENERUNT FESTINANTES: ET INVENERUNT MARIAM ET JOSEPH, ET INFANTEM POSITUM IN PRÆSEPIO.] *Festinantes*, ex desiderio et ardore videndi Christum natum. Unde S Ambros. *Vides.* ait, *festinare pastores: nemo enim cum desidia Christum requirit:* Et Beda: *Festinant*, ait, *pastores; neque enim cum desidia Christi est quærenda præsentia, et ideo forte nonnulli quærentes invenire non merentur. quia desidiose Christum quærunt.*

17. VIDENTES AUTEM COGNOVERUNT DE VERBO (scilicet verum esse illud. id est, veram esse rem. vere scilicet natum esse Christum) QUOD DICTUM ERAT ILLIS DE PUERO HOC, ab angelo.

COGNOVERUNT.] Græce διεγνώρισαν. id est pernoverunt, clare certoque cognoverunt Secundo. verti potest cum Pagnino. *notificarunt;* Theoph. *divulgarunt.* Sic et Syrus: unde sequitur:

18. ET OMNES, QUI AUDIERUNT, MIRATI SUNT: ET DE HIS QUÆ DICTA ERANT A PASTORIBUS AD IPSOS.] Τὸ *et* non est in Græco, Syro et Arabico, sicque planior fluit sensus: Romani tamen legunt *et*, q. d. Mirati sunt natum esse Messiam, et cætera quæ de eo dicta erant a pastoribus ad ipsos; scilicet mirati sunt angelum apparuisse angelos cecinisse *Gloria in excelsis*, Christum jacere in præsepio. etc. Ita Glossa, Franc. Lucas et alii; licet Lyranus τὸ *et* exponat: *id est.* Hinc patet pastores multis narrasse ea quæ de Christo nato ab angelo audierant et viderant: quare multos præsepe adiisse, Christumque vidisse: sed eos solos in Christum credidisse, quorum Deus corda efficaciter tangebat. cæteros offensos paupertate Christi eum sprevisse. Causam dat S. Ambros. *Non vilis.* ait. *persona pastorum, certe quo vilior ad prudentiam, eo pretiosior ad fidem. Non gymnasia choris referta sapientium, sed plebem Dominus requisivit simplicem, quæ phalerare audita et fucare nesciret. Simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur.*

19 MARIA AUTEM CONSERVABAT OMNIA VERBA HÆC, CONFERENS IN CORDE SUO.] Scilicet conferens et comparans, non oracula Prophetarum de Christo, ut vult Beda, sed dicta et visa Pastorum de angelis concinentibus, *Gloria in excelsis Deo*, etc. cum iis quæ ipsa in se experta erat, puta cum annuntiatione Gabrielis, oraculo Elisabethæ et Zachariæ, cæterisque quæ ipsa de Christo nato viderat et in se senserat: idque Primo, ut videns utriusque miram concordiam, omnia scilicet inter se optime consentire, magis firmaretur in fide, scilicet unigenitum Filium Dei ex se esse natum. Ita S. Ambros. Secundo, ut jucunda contemplatione harum rerum, inter se adeo consentientium, animum pasceret, et certa spe reliqua expectaret; Deum scilicet hoc opus ad finem perducturum, et per Christum homines redempturum. Tertio, ut ea deinde suo tempore Apostolis, ac præsertim Lucæ hæc scripturo panderet, et ex ordine narraret. Vide hic in Virgine rarum exemplum virgineæ taciturnitatis ac modestiæ, item cœlestis prudentiæ. ac firmissimæ fidei et spei, admirantis præsentia et futura præstolantis. Conferebat enim ea quæ cernebat summæ humilitatis, cum iis quæ noverat summæ majestatis, stabulum cum cœlo, pannos cum illis Prophetæ verbis Psalm. 103. *Amictus lumine sicut vestimento:* præsepe cum throno Dei, animalia cum Seraphinis.

20. ET REVERSI SUNT (*ad gregem suum*, ait Euthymius: Deus enim vult fideles, licet a se exaltatos, in sua vocatione, officio et arte permanere) PASTORES, GLORIFICANTES, ET LAUDANTES DEUM. IN OMNIBUS QUÆ AUDIERANT ET VIDERANT, SICUT DICTUM EST AD ILLOS.] Τὸ *dictum*, refer ad *audierant*, non ad *viderant:* audita enim sunt dicta, non visa. Hinc patet pastores in

fide et Evangelio Christi fuisse constantes, imo gaudio Spiritus Sancti ob visum Christum assidue exultantes et jubilantes.

21. ET POSTQUAM CONSUMMATI SUNT DIES OCTO UT CIRCUMCIDERETUR PUER, VOCATUM EST NOMEN EJUS JESUS, QUOD VOCATUM EST AB ANGELO PRIUSQUAM IN UTERO CONCIPERETUR.

CONSUMMATI SUNT DIES OCTO | Id est, cum advenisset dies octavus a nativitate Christi, quo ipse juxta legem circumcidendus erat. Est hebraismus: Hebræorum enim verba sæpe significant actum inchoatum, non perfectum. *Consummati* ergo hic idem est, quod *cœpit consummari*, ut expletis septem diebus ageretur dies octava, destinata circumcisioni, etsi illa necdum esset expleta et consummata.

UT CIRCUMCIDERETUR PUER | Tacite significat eum circumcisum, non expresse, ut innuat eum libere et sponte, non ex obligatione fuisse circumcisum, tum quia ipse erat Deus auctorque legis, qui lege circumcisionis a se lata non obligabatur: tum quia non communi hominum generatione, qui de peccati traduce propagati in iniquitatibus concipiuntur, ait Beda; sed ex Spiritu Sancto erat conceptus et natus, ideoque carens peccato originali ob quod abolendum instituta erat circumcisio, imo Sanctus Sanctorum, uti docet S. August. tract. 30 in Joannem, S. Athanasius, S. Gregorius. et alii passim Circumcisio enim erat signum peccati, ejusque quasi stigma et cauterium: nullum autem peccatum, nulla libido erat in Christo. Quare Christus in circumcisione magis et profundius se humiliavit, quam in nativitate: in hac enim accepit formam hominis, in illa vero formam peccatoris.

Voluit tamen sponte circumcidi septem de causis, quas ex S. Cypriano, Augustino, Beda et aliis recenset S. Thomas 3. part. quæst. 37. art 1. Primo inquit, ut ostenderet veritatem carnis humanæ contra Manichæum, qui dixit eum habuisse corpus phantasticum; et contra Apollinarium, qui dixit corpus Christi esse divinitati consubstantiale; et contra Valentinum, qui dixit Christum de cœlo corpus attulisse. Secundo, ut approbaret circumcisionem quam olim Deus instituerat. Tertio, ut comprobaret se esse de genere Abrahæ qui circumcisionis mandatum acceperat in signum fidei, quam de ipso habuerat. Quarto, ut Judæis excusationem tolleret, ne eum reciperent, si esset incircumcisus. Quinto, ut obediendi virtutem nobis suo commendaret exemplo. Unde et octava die circumcisus est, sicut in lege erat præceptum Sexto, ut quia in similitudinem carnis peccati advenerat, remedium quo caro peccati consueverat mundari, non respueret. Septimo, ut legis onus in se sustinens, alios a legis onere liberaret secundum illud Galat. 4. *Misit Deus filium suum factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret.* Hucusque S. Thomas.

Octavam causam addit S Leo serm 2 de Nativit. ut per eum diabolo occultaretur. *Cum*, inquit, *misericors omnipotensque Salvator ita susceptionis humanæ moderaretur exordia, ut virtutem inseparabilis a suo nomine deitatis, per velamen nostræ infirmitatis absconderet, illusa et securi hostis astutia, quæ nativitatem pueri in salutem generis humani procreati, non aliter sibi, quam omnium nascentium, putavit obnoxium.*

Nonam dat S. Augustinus serm. 9. de Nativit. ut carnali circumcisione sublata spiritualem substitueret, quæ consistit in vitiorum et concupiscentiarum mortificatione et refectione: *Christus*, ait August. *suscepit circumcisionem, ablaturus circumcisionem ipsam: suscepit umbram, daturus lucem: suscepit figuram, impleturus veritatem.* Denique Christus sua circumcisione inchoavit passionem suam per quam factus est orbis redemptor et salvator Unde in ea impositum est illi nomen Jesus: quia Christus infirmitates nostras sanavit, non per pharmaca, ut faciunt medici, sed eas in se suscipiendo, et pro iis Deo satisfaciendo, itaque merendo, ut omnes animi corporisque ægritudines, omnes passiones, tentationes, tristitias, afflictiones sanare possit, ac revera sanet vel in hac vita, vel in futura. Laboras ergo timore, scrupulo, ira, acedia, vana gloria, dolore, paupertate, etc. Jesum invoca, et eum senties consolatorem ac salvatorem.

De institutione, ritu, causa, fine et fructu circumcisionis vide ea quæ dixi Gen. 17. v. 9. et seq. Porro Christus circumcisus fuit in ipsa spelunca in qua natus est, a quopiam sacerdote vel Levita, majoremque dolorem sensit quam cæteri infantes, quia ipse utebatur ratione, qua carent cæteri, et delicatioris et vivacioris erat tactus quam alii.

ET VOCATUM EST NOMEN EJUS JESUS.] De hoc divino et mellifluo nomine vide ea quæ dixi Numer. 13. vers. 17. et Barradium ac Vincent. Regium hic, ac S. Bernardum serm. 15. in Cant. Porro *Jesus* est Salvator in actu perfecto, qui non tantum ipse salvavit homines, sed et Apostolis similibusque vim salvandi alios attribuit. Et hoc innuit nomen *Josue*, vel, ut Hebræi dicunt, *Jehosua*, quod idem est cum nomine Jesus, estque conjugationis *hiphil*, quæ actionem, puta salvationem perfectam, significat. Meminerint ergo fideles se esse filios Jesu, ac proinde eum in salute animarum procuranda imitari debere.

QUOD VOCATUM EST AB ANGELO (Gabriele, annuntiante B. Virgini conceptionem Jesu c. 1. v 31.) PRIUSQUAM IN UTERO CONCIPERETUR.| Christus enim conceptus fuit in fine annuntiationis, cum B. Virgo respondit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Paulo ante ergo revelatum ei fuit ab angelo nomen Jesu puero indendum. Hac gnome significat Lucas, nomen Jesu jam ante a Deo, huic puero fuisse ab æterno decretum et prædestinatum, ut significaret eum fore salvatorem mundi Jesus enim hebraice idem est quod græce, *σωτήρ*, id est salvator.

Nota hic, ut Deus in Christo humile sublimi, humanum divino, venenum antidoto jungat, et copulet, ut in eo humanam naturam divinæ majestati copulatam ostendat. Nam voluit Christum circumcidi, itaque speciem peccatoris assumere; sed mox ut eam abstergat, indit ei nomen *Jesus*, id est *Salvator*, qui peccatis omnibus medeatur. Sic voluit Christum nasci in stabulo, ponique in præsepio, quasi pauperem et abjectum; sed mox per stellam tres Reges, et per angelum pastores ad eum adorandum accersivit. Sic voluit eum pati, crucifigi, mori: sed simul tunc solem et lunam obscuravit, petras scidit, terram concussit,

ut omnia elementa indignam Creatoris sui necem ostenderent et lugerent. Quo ergo magis Christus se humiliavit, eo magis Deus Pater eum exaltavit. Idem faciet tibi, o Christiane: quare ne verearis humiliari, certo sciens te per hoc sublimandum. Via enim ad gloriam est humiliatio, juxta illud Christi oraculum, imo promissum: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur.*

22. Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus (Mariæ, non pueri, ut patet ex græco αὐτῆς, et ex Levit. c. 12. v. 7. et 8. Male ergo legunt nonnulli αὐτοῦ masculine, id est, *illius*, scilicet pueri: aut, ut Origen. Theophyl. et Euthym. αὐτῶν, id est illorum, pueri scilicet et Mariæ Matris) secundum legem Moysis, tulerunt illum (puerum Jesum) in Jerusalem, ut sisterent eum Domino.

Nota tres leges disparatas hic convolvi et conjungi. Prima est Levit. 12. v. 2. et seq. ut mulier, si peperisset masculum, maneat immunda per quadraginta dies: inde legaliter, id est, ritu victimarum a lege præscripto, purificetur in templo.

Secunda, ut mater pro purificatione non prolis, ut vult S. Aug. sed sua dumtaxat, uti jam dixi, offerat Deo in holocaustum agnum, ac pullum turturis vel columbæ in victimam pro peccato, si dives sit: si sit pauper, offerat par turturum dumtaxat, aut duos pullos columbarum, Levit. 12. v. 6. et 7.

Tertia lex, ut, si proles sit masculina et primogenita, sistatur et offeratur Deo tamquam ipsi debita et sancta, id est, consecrata ob liberationem primogenitorum Hebræorum factam a Deo, quando cæsa sunt primogenita Pharaonis et Ægyptiorum ab angelo tempore Mosis, Exodi 13. 4. ita tamen, ut proles oblata Deo, a parentibus redimi possit quinque siclis, id est, quinque florenis Brabanticis, qui faciunt duos aureos Romanos, quorum quisque continet decem Julios, sive Regales, Num. 3. 47. Symbolice hi quinque sicli repræsentabant quinque vulnera Christi, quorum pretio Christus redemit genus humanum.

Dies purgationis | Nota. In lege veteri puerpera immunda erat, ob immunditiem tum naturalem, tum legalem et moralem, præsertim quia pariebat fœtum, quem imbuebat et concipiebat in peccato originali. Naturalem, quia puerperæ patiuntur fluxum sanguinis et menstruorum, item secundinarum aliarumque sordium, per multos dies. Causa est, quod infans in utero matris involvatur membrana, quæ secundæ a Plinio, vulgo secundinæ vocantur, uti docet Arist. l. 2. de Gener. anim. cap. 4. et Galenus l. de Formatione fœtus. Membrana enim hæc triplicem habet usum: Primo, tegit, conservat, et tuetur semen virile in utero matris ne diffluat, sed coaguletur in corpus infantis, quod deinde eadem membrana continet et fovet.

Secundo, membrana hæc plena est venulis plenis sanguine, quo nutrit infantem sibi per umbilicum cohærentem, qui nexus naturaliter sponte sua solvitur in partu, quo primum infans emittitur: deinde membrana, quæ fuerat involucrum et tegmen infantis, sive secundæ ipsæ per partes eadem via ejiciuntur.

Tertio, membrana hæc recipit excrementa, quæ puer ex cibo quo alitur in utero matris, naturaliter emittit. Hæc est naturalis impuritas puerperæ, ex qua sequitur legalis: lex vetus enim ob hasce sordes jubebat eam quasi impuram arceri templo, esseque quasi irregularem per quadraginta dies, donec quadragesimo die per ritum a lege præscriptum lustraretur et purificaretur, itaque pura templum ingrederetur.

Quæres, an hæc impuritas fuerit in B. Virgine pariente Christum, ut ab ea juxta legem purificari debuerit die quadragesimo. Affirmat S. Hier ep. 22. ad Eustochium, ubi loquens de Christo: *Novem mensibus*, ait, *in utero ut nascatur expectat, fastidia sustinet, cruentus egreditur*, uti cæteri infantes ex fluxu materni sanguinis cruenti egrediuntur, ideoque abluuntur. Idem asserit Abulensis in Levit. cap. 12. quæst. 2. et seq. ac Erasmus hic.

Verum cæteri omnes constanter id negant: partus enim Virginis fuit purissimus, quia uti concepit virgo sine viro ex inoperatione Spiritus Sancti, sic et peperit virgo, clauso scilicet utero, ita ut Christus nascens eum non aperuerit, sed penetrarit: quare nullus in hoc partu esse potuit fluxus sanguinis aut secundinarum. Adde, in ea nullus fuit sanguis superfluus, sed tantum is qui necessarius erat ad Christi conceptionem et nutritionem. Quare sanguis quo Christus alitus fuerat in utero, post partum non effluxit, sed ad ubera transiens ibidem in lac conversus, aluit et lactavit Christum jam natum. Unde S. Aug. l de Quinque hæresibus c. 5. *Stulte*, ait, *unde sordes in virgine matre, ubi non est concubitus cum homine patre? Unde sordes in ea, quæ nec concipiendo libidinem, nec pariendo passa est dolorem?* S. Epiph. l 3. contra hæreses in fine: *Natus est*, ait, *per genitales meatus citra pudefactionem, impollute, absque inquinamentis.* S. Cypr. ser. de Nativ. *Maria*, ait, *genitrix et obstetrix: nullus dolor, nulla naturæ contumelia.* Additque Christum prodiisse ex Virgine sicut fructus prodit ex arbore, aut sicut radius e sole, juxta illud Isaiæ, c. 35. *Germinans germinabit sicut lilium.* Sophronius in VI. Synodo act. 11. partum Virginis appellat *incorruptibilem*, quia, inquit, *sine fluxu sanguinis, aut simili passione perfectus est.* Idem docent hic unanimiter Interpretes et Scholastici. Vide Suarez 3. p. q. 35. disp. 15. sect. 2.

Unde valde probabiliter colligit Toletus hic, B. Virginem numquam passam fuisse menstrua. Ratio est, quia menstrua sunt pœna peccati, et comites concupiscentiæ. Unde in statu innocentiæ nulla fuissent menstrua: B. Virgo autem immunis fuit ab omni peccato et concupiscentia: ergo a menstruis: menstrua enim sunt sanguis fœtidus et noxius, adeoque venenatus, uti fuse docet Plinius: Virginis autem sanguis erat purissimus.

De secundinis major est difficultas: An scilicet Christus in utero fuerit inclusus suis secundinis, sive membrana, uti includuntur cæteri infantes. Multi id negant, tum quia membrana hæc primitus fit ad conservandum semen virile: Christus autem conceptus fuit sine semine ex Spiritu Sancto; tum quia Christus in primo conceptionis suæ instanti perfecte fuit formatus, organizatus et animatus, cum cæteri infantes sensim formentur, organizentur et animentur, ideoque mem-

brana sua contineri et foveri debeant, tum quia decentius erat, ut ipse uterus Virginis locum membranæ suppleret, ipsumque Christum proximo tangeret, foveret, et per venas quas habet, sanguine suo aleret: tum denique, quia Christus in utero nulla emisit cibi excrementa, sed tantum id sumpsit, quod corpus aleret et augeret: quare non eguit membrana, quæ excrementa hæc exciperet. Favet Synodus habita in Trullo can. 79. dicens: ***Absque ullis secundinis ex Virgine partum esse confitentes.*** Licet Joverius legat ***absque dolore ex Virgine***, etc. Græce enim est ἀλοχεύτον: quod si a λοχεύω, id est. pario, parturio, fœtum cum dolore et nisu magno enitor, derives, significat ***sine dolore, sine nisu pariendi***, qualis est in puerperis et puerperio: hic enim non fuit in B. Virgine. Verum si ἀλοχεύτον derives a λοχία, vel λοχεῖα, id est, purgamenta, quæ in utero post partum remanent, quales sunt secundæ sive secundinæ, uti ex Dioscoride et Aristotele docet Henr. Stephanus in Lexico, tunc ἀλοχεύτον, idem est quod ***sine purgamentis, sine secundinis.*** Et sic hanc vocem accipere Concilium, patet ex iis quæ subdit: causam enim subjicit dicens: ***Ut qui sine semine constitutus sit.*** q. d. Partus cæterarum fit ex semine, sed partus Virginis fuit sine semine, ergo et sine secundinis. Secundinæ enim primitus a natura formantur ad servandum semen, ne diffluat. Cum ergo B. Virgo non conceperit ex semine, hinc secundinis non eguit. Addit deinde Concil. ***Quare quoniam aliqui post sanctæ Christi Dei nostri nativitatis diem similam coquere ostenduntur, et eam sibi invicem impertiri, honoris scilicet prætextu secundinarum*** (Græc. λοχείων, quæ vox, ut dixi, proprie secundinas quæ post partum emittuntur, significat) ***impollutæ Virginis Matris; statuimus, ut nihil tale deinceps fiat a fidelibus. Neque enim hoc honor est Virginis***, etc. ***ex communibus, et iis quæ in nobis fiunt, inenarrabilem ejus partum definire, metiri et describere.*** Alii tamen, qui per λοχεῖα intelligunt non secundinas, sed alias sordes, nisus et dolores partus, censent Christum in utero suam quoque habuisse membranam, sive secundinas, quia hoc naturale est in omnibus infantibus in utero, ut ea contineantur, muniantur, et foveantur: sed ita, ut illam statim post partum Virginis, Deus ex utero ejus clauso per penetrationem dimensionum aut alium modum eduxerit, et in aliam rem converterit. Ita Suarez loco citato. Quare in Virgine nulla fuit impuritas, ob quam deberet purificari, ideoque lege purificationis non obligabatur, præsertim quia lex ait: ***Mulier si suscepto semine.*** B. Virgo autem nullum suscepit semen, sed ex Spiritu Sancto concepit, de quo plura dixi Levit. 12. v. 2. Denique partus Virginis fuit sanctissimus, quia peperit Sanctum Sanctorum.

Voluit tamen B. Virgo humilitatis studio, et ut cæteris puerperis se conformaret, ac ne eas scandalizaret, et videretur esse singularis, atque ut virginitatem suam conceptumque ex Spiritu Sancto celaret, purificari, sicut et Christus iisdem de causis voluit circumcidi, ut dixi v. 21. Unde S. Bernard. ser. 3. de Purific. ***Nihil***, ait, ***in hoc conceptu, nihil in partu impurum fuit, nihil illicitum, nihil purgandum, nimirum cum proles ista fons puritatis sit, et purgationem venerit facere delictorum. Quid in me legalis purificet observatio, quæ purissima facta sum ipso partu immaculato? Vere, o beata Virgo, vere non habes causam, nec tibi opus est purificatione; sed numquid filio tuo opus erat circumcisione? esto inter mulieres tamquam una earum: nam et filius tuus sic est in numero puerorum.***

Tropologice, purificatio animæ est pœnitentia, quam B. Virgo subivit non pro peccatis suis, utpote quæ nulla habebat, sed pro alienis, æque ac Christus. Sacramentum tamen pœnitentiæ non suscepit, quia propria peccata quæ confitenda sunt, non habuit. Vide S. Chrysostomum, Tertullianum, S. Augustinum, S. Ambrosium l. de Pœnitentia.

Ut sisterent eum (tamquam masculum primogenitum, juxta legem Exodi c. 13. 12.) Domino.] Syrus, *coram Domino*. Quare B. Virgo Christum manibus tenens, flectens genua, cum summa reverentia et devotione obtulit Deo, dicens: En, Pater æterne, hic est Filius tuus, quem pro salute hominum ex me carnem sumere voluisti: ego tibi eum reddo, et in solidum offero, ut de eo æque ac de me facias quod placuerit, ac per eum redimas mundum. Hæc dicens obtulit eum sacerdoti, quasi vicario Dei, a quo deinde quinque siclis eumdem redemit, uti præscribebat lex.

23. Sicut scriptum est in lege Domini (Exodi 13. 12.) quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur.] Id est, Deo, quasi res dicata et sancta offeretur et consecrabitur. Nonnulli Patres, uti Tertull. de Carne Christi c. 23. Orig. Ambr. Euthym. (qui ait: *Solus Christus nondum apertam matris vulvam supernaturaliter aperuit* (id est, *pertransiit*) *et clausam naturaliter servavit*) dicunt hanc legem soli Christo convenire: solum enim Christum aperuisse matricem matris; non quod velint B. Virginem proprie matricem in partu aperuisse, ac per consequens virginem non mansisse, uti eos interpretatur impurus Calvinus: sed quod Christus solus uterum clausum penetrarit, ac penetrando quasi aperuerit, id est, ita egressus sit, perinde ac si eum aperuisset (est enim in hac phrasi metalepsis) cum aliæ matres tam in conceptione, quam in partu proprie uterum aperiant.

Verum omnes cæteri Patres clare dicunt, Christum clauso matris utero conceptum et natum esse. Quare τὸ *adaperiens vulvam*, sic explicant, q. d. Omnis masculus, qui naturali more nascendo vulvam matris aperiendo in lucem egreditur, quique principium est generationis maternæ, hic *sanctus Domino vocetur*, id est, Domino dicetur et consecretur. Hinc sequitur, quod Christus hac lege non continebatur, tum quia ipse subsistebat in persona Verbi, quæ nullis ligatur legibus, tum quia ipse non aperuit vulvam matris, sed ea clausa exivit. Ita Cyrillus hom. de occursu Domini, et Hormisdas Papa ep. 1. c. 3. Beda et alii.

Minus ergo recte Rupertus, Abulensis, Jansenius et Maldonatus, per τὸ *aperiens vulvam*, non aliud putant significari, quam *primogenitum*, ideoque Christum hisce verbis legis fuisse comprehensum: sed a lege exceptum alio titulo, scilicet quod esset Deus et Dei filius. Vide dicta Exodi 13. 12. ubi fuse hanc legem et litteraliter et tropologice exposui, atque inter alia dixi, primogenitum cujusque esse cor ejusque amorem, ac primas cogitationes et intentiones: hoc ergo, et

hasce a quolibet devote et integre offerendas esse Deo. Denique audi S. Bernard. ser. de Purificatione: *Oblatio ista, fratres, satis delicata videtur, ubi tantum sistitur Domino, redimitur avibus, et illico reportatur. Veniet, quando non in templo offeretur, nec inter brachia Simeonis, sed extra civitatem inter brachia crucis. Veniet, quando non redimetur alieno, sed alios redimet sanguine proprio, quia redemptionem eum misit Deus Pater populo suo. Illud erit sacrificium vespertinum, istud est matutinum: istud quidem jucundius, sed illud plenius.*

24. Et ut darent hostiam (pro purgatione matris non pueri, ut dixi v. 22.) secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos (unum in holocaustum, alterum pro peccato) pullos columbarum.] Eo quod pauperis essent. Nam divites insuper dare debebant agnum in holocaustum. Licet enim tres reges magnam vim auri Christo obtulissent, tamen, Virgo paupertatis studiosa, ut ostenderet se spernere omnia terrena, ex illis pauca dumtaxat quasi libando accepit, quæ brevi consumpsit, ait Abulens. in cap. 2. Matth. q. 47. aut, si plura accepit, ea in pauperes distribuit, ait S. Bonavent. et Dionys. Denique quia statu et conditione erat pauper, inter pauperes censeri voluit, et pauperum munus offerre. Vide dicta tam quoad litteram quam quoad mores, Levit. 12. vers. 6.

Nota. Purificationis B. Virginis (cujus memoriam quotannis celebrat Ecclesia die 2. Februarii, idque ad abolenda Lupercalia, quæ eodem die Romæ turpiter celebrabantur, ait Baronius) hic fuit ordo et ritus: Primo, puerpera veniebat in atrium immundorum, ibique consistebat: nec enim atrium mundorum ingredi poterat, utpote immunda ante purificationem.

Secundo, offerebat turturem, vel pullum columbæ pro peccato: verisimile est eam quoque aspersam fuisse aqua cinerea vitulæ rufæ; illa enim erat quasi aqua lustralis in omni purificatione.

Tertio, offerebat infantem Deo, eumque redimebat.

Quarto, peractis omnibus, in gratiarum actionem offerebat Deo agnum, vel turturem aut pullum columbæ in holocaustum. Hæc duo ultima fiebant a puerpera (utpote jam purificata) existente in atrio mundorum. Ibi enim offerebat infantem ad ostium tabernaculi, ibique eminus spectabat holocaustum suum, quod offerebatur in atrio sacerdotum. Nam inter atrium sacerdotum et laicorum intererat murus, sive septum altum tres pedes, ita ut laici ex suo atrio spectare possent victimas, et alia quæ fiebant in atrio sacerdotum.

Tropologice, turtures et columbæ, quas puerpera pro peccato, id est, immunditia sive irregularitate legali, offerebat, significabant gemitum et compunctionem pœnitentis, quo expiantur peccata, præsertim accedente Sacramento. Porro B. Virgo, sicut nullum omnino habuit peccatum, sic nullo Sacramento ad illud expiandum indiguit: suscepit tamen Sacramentum Baptismi, ut profiteretur religionem Christianam, item Confirmationem, Eucharistiam, forte etiam Extremam Unctionem. Ordinis non erat capax, quia fœmina. Matrimonium iniit cum Joseph, sed illud in lege veteri non erat Sacramentum. Peccata sua numquam est confessa, nec absolutionem a sacerdote suscepit, quia nulla habuit.

Dices: Poterat B. Virgo metuere ne forte in oratione distractionem, aliquam, aut in opere vel cogitatione negligentiam aliquam venialem commisisset; ergo poterat illam confiteri; quia ut ait S. Gregorius: *Bonarum mentium est agnoscere culpam, ubi non est culpa.* Resp. Hoc verum est in peccatoribus et statu lapso, non integro, et innocentibus, qualis fuit B. Virgo. Quare sicut angeli clare vident omnes suos actus, eorumque defectus etiam minimos, ex perspicacitate sui intellectus; ac similiter suos actus vidit Adam in statu innocentiæ (hoc enim pertinet ad integritatem illius status, et ad justitiam originalem :) sic pariter suos actus omnes vidit et prævidit B. Virgo, quod scilicet essent purissimi et sanctissimi, sine omni defectu, etiam veniali, ideoque eos quasi peccata confiteri non poterat. Nec tamen idcirco se extollebat, sed magis humiliabat, sciens hoc esse donum Dei, non suum meritum. Quare quod Sylvester in Rosa aurea tit. 3. cas. 53. de q. impertin. censet B. Virginem Sacramentum pœnitentiæ recepisse, solitamque venialia sub conditione confiteri S. Joanni, plane est rejiciendum: præsertim quia absolutio impendi nequit super materiam incertam, sed ut ejus capax sit pœnitens, debet aliquod peccatum determinate confiteri, ait Vasquez 3. p. disp. 149. cap. 7.

25. Et ecce homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, et homo iste justus et timoratus, expectans consolationem Israel, et Spiritus Sanctus erat in eo.

Simeon.] Calvinus vult Simeonem fuisse plebeium et obscuræ famæ. Verum eum sanctitate et senio fuisse venerabilem, docent sequentia apud Lucam. Multi censent eum fuisse sacerdotem, ideoque benedixisse Mariæ et Joseph v. 34. Ita Lyranus, Dionys. Cajetan. Franc. Lucas, Toletus hic, ac S. Athanasius libr. de Communi essentia Patris et Filii, S. Cyrillus Hierosol. orat. de occursu Domini, S. Epiphan. tract. de Patribus veteris testamenti, et Canisius lib. 4. de Deipara cap. 10. licet eum fuisse laicum, non sacerdotem, opinetur Theophyl. Euthymius, Jansenius, et Barradius, ac benedixisse Mariæ, non ut sacerdotem, sed ut senem.

Et homo iste justus.] Hinc Galatinus lib. 4. de Arcanis fidei c. 3. censet Simeonem hunc fuisse discipulum et filium Hillelis, qui paulo ante nativitatem Christi Scribarum et Pharisæorum fuit auctor, teste S. Hier. in c. 8. Isaiæ. Sed audi Galat. *Simeon Hillelis filius, quem ob ejus præcipuam sanctitatem Talmudistæ Saddic, id est Justum, cognominant; in quo* (*ut in Pirke avoth, id est, in capitulis patrum dicitur*) *Academiæ magnæ Synagogæ sceptrum defecit, multa de Messia dixit: et tandem cum in ultima senectute a Spiritu Sancto responsum accepisset, non visurum se mortem, nisi Messiam videret, Christum ipsum ulnis suscipiens, quæ de eo a Spiritu Sancto edoctus docuerat, ipso præsente confirmavit; cujus egregia dicta Talmudicis in libris sparsim reperiuntur.* Idem censet Genebrardus libr. 2. Chronologiæ, qui addit: *In Simeone spiritum Syna-*

gogæ magnæ, qui erat prophetico minor, communi major, defecisse, auctores sunt Talmudici in tractatu Pirke avoth. R. Moses Ægyptius non tantum discipulum, sed et Hillelis filium fuisse scribit, Gamalielisque, ad cujus pedes legem Paulus didicit, præceptorem, imo vero et patrem. Hæc Genebr. Verum hæc, uti verisimilia apparent, ita incerta sunt: multi enim fuere *Simeones* sive *Simones* (utrumque enim idem est nomen) justi, uti fuit Simon pontifex filius Oniæ cognomento Justus, quem fuse laudat Eccli. cap. 50. vers. 1. Adde, Hillelis posteros et discipulos, puta Scribas et Pharisæos, fuisse summe contrarios Christo.

TIMORATUS] Græce, εὐλαβής, id est, religiosus, qui timet et reveretur Deum, cavetque studiose ne eum offendat.

EXPECTANS CONSOLATIONEM ISRAEL] Id est, expectans adventum Messiæ sive Christi, qui consolaturus et liberaturus erat Israel, id est, populum fidelem a Satana, Herode, Romanis, Scribis et Pharisæis oppressum: quia communis boni avidus *populi magis gratiam quam suam requirebat*, ait S. Ambros. Sciebat enim Simeon ex translato a Juda sceptro ad Herodem, juxta oraculum Jacob Gen. 49. 10. et ex completis 70. Daniel cap. 9. hebdomadis, aliisque prophetiis, Christi adventum instare, ut Israelem, id est fideles ab omnibus malis eriperet, puta tam a peccatis, quam a miseriis omnibus, partim in hac vita, partim in futura. Christus ergo est fidelium consolatio, quia extra Christum nulla salutis est spes, sed mera desperatio et desolatio. Hinc Isaias Christi adventum promittens cap. 40. v. 1. *Consolamini*, ait, *consolamini popule meus, dicit Deus vester: loquimini ad cor Jerusalem*. Et cap. 51. 3. *Consolabitur Dominus Sion*. Et cap. 61. 1. *Spiritus Domini super me*, etc. *ut consolarer omnes lugentes*. Et Paulus 2. Cor. 1. 5. *Sicut*, ait, *abundant passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra*. Tempore Christi enim erat afflictissimus tam reipublicæ quam Ecclesiæ Israelis status. Respubl. enim eorum suis carens principibus, erat sub jugo Herodis et Romanorum infidelium: Ecclesia vero sub jugo impiorum pontificum, Scribarum et Pharisæorum, qui quales fuerint, quantumque populum oppresserint, et in quantos errores et vitia abduxerint, docet Christus toto cap. 23. S. Matth. Ad utriusque ergo liberationem, vel consolationem per Messiam faciendam expectabat Simeon, cæterique pii Israelitæ.

ET SPIRITUS SANCTUS ERAT IN EO.] *Spiritus Sanctus*, tum sanctificans, tum prophetiæ, ut patet ex sequent. Ubi nota. In Script. dicitur Spiritus Sanctus advenire, vel esse in aliquo, non tantum per gratiam gratum facientem, sed etiam per gratiam gratis datam, v. g. per prophetiam, uti hic dicitur fuisse in Simeone. Sic c. 1. v. 35. dicitur Spiritus Sanctus superventurus in B. Virginem, ut concipiat filium, fiatque mater Dei, quæ est gratia gratis data. Et v. 41 Elisabeth dicitur repleta Spiritu Sancto, cum cœpit prophetare.

IN EO.] Græce ἐπ' αὐτόν, id est, *super eum*, q. d. Spiritus Sanctus in eum delapsus ejus animum occupabat, ut homo non tam terrenus quam cœlestis et divinus esse videretur, idque ad hoc, ut ejus testimonium de Christo foret irrefragabile, et omni exceptione majus.

Cæcum fuisse Simeonem, et ad Christi contactum visum recuperasse, tradit Celsus de incredulitate Judæorum apud Vigilium, qui inter opera Cypriani circumfertur. Verum tantum miraculum, et tam huic loco opportunum, non siluisset Lucas.

26. ET RESPONSUM (oraculum et promissum divinum: hoc enim est Græc. χρηματίζειν; unde Arabicus, *et revelatum ei fuerat*) ACCEPERAT A SPIRITU SANCTO (per internam inspirationem) NON VISURUM (experturum) SE MORTEM, NISI PRIUS VIDERET CHRISTUM DOMINI.] Id est Messiam, unctum unctione Spiritus Sancti et gratiæ plenitudine, Isaiæ 11. 2. Quare Simeoni hic privilegium eximium et rarum a Deo concessum est; scilicet ut ante mortem videret Christum natum. Qua in re Abrahamum, Isaac, Jacob, Mosem, omnesque Patriarchas et Prophetas superavit, *qui*, ut ait Apostolus, *juxta fidem defuncti sunt, non acceptis repromissionibus* (de Christo Christique gratiis et beneficiis) *sed a longe eas aspicientes ac salutantes*, Hebr. 11. 13. Hinc liquet Simeonem singularis fuisse sanctitatis sanctique desiderii et zeli quo assidue suspirabat orabatque pro adventu Messiæ, ideoque eum videre meruit.

27. ET VENIT IN SPIRITU (instinctu Spiritus Sancti, motus et incitatus a Spiritu Sancto, ait Euthymius, et Theophyl.) IN TEMPLUM.] Idem autem spiritus qui eum incitavit, eidem signum dedit, quo Christum inter tot pueros, qui offerebantur in templo, agnosceret; aut potius illum eidem ostendit, interius illi suggerens dicensque: Ecce hic est Christus, quem tibi ante mortem videndum promisit. Timotheus presbyter Hierosol. orat. de Simeone, putat vidisse illum Deiparam divino circumdatam lumine inter fœminas reliquas, atque ex hoc indicio Messiæ matrem esse intellexisse. Carthusianus pariter: *Forsitan*, inquit, *vidit divinum quemdam splendorem in vultu pueri*.

Hinc disce, Deum Sanctorum mentem et gressum dirigere, ut occurrat eis res bona, a Deo eis prædestinata, uti hic Simeoni occurrit Christus. Quare assidue nobis præsertim ingressuris iter, pro hac directione orandum est, ut per eam a malis occursibus præservemur, et bonis perfruamur, ac dicendum cum Psalte: *Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me*. Et: *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum*, Ps. 118.

In Vita S. Ephrem legimus, eum, cum civitatem ingrederetur, orasse Deum, ut aliquid bonæ ædificationis sibi occurreret: et ecce occurrit ei meretrix, quæ cum fixe eum intueretur, ideoque ab eo severe rogaretur, cur id faceret inverecunde, responsum ab ea accepit: *Fœmina virum quasi sui originem* (Eva enim formata est ex costa Adæ) *intueatur: vir vero terram, ex qua plasmatus est, inspiciat*. Sensit vir Dei se jure tangi, ac compunctus Deo gratias egit, quod a meretrice tam pium salutis monitum accepisset.

ET CUM INDUCERENT (in templum) PUERUM JESUM PARENTES EJUS (Maria et Joseph) UT FACERENT SECUNDUM CONSUETUDINEM LEGIS PRO EO.] Græcis, καὶ ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν, id est, *et cum induxissent*: pendet enim hæc sententia a vers. seq. Unde Vatabl. vertit, *Cum autem inferrent parentes puerum Jesum*, etc. *ipse quoque accepit eum in ulnas suas*.

28. ET IPSE ACCEPIT EUM IN ULNAS SUAS (inter brachia sua amplexans, et ad sinum pectusque suum ardentis-

sime et suavissime applicans) ET BENEDIXIT (laudavit et glorificavit) DEUM ET DIXIT.] Olor, sive cygnus candidus, jam jam moriturus suavissime canit: ita Simeon canitie sancta candidus, jam moriturus cygneum et suavissimum edit hic canticum. Audi Martialem:

Dulcia defecta modulatur carmina lingua,
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Sic sapientum postrema dicta et scripta maxime mellita sunt; scilicet per ætatem maturescente eloquentia. Addit Cicero Tuscul. 1. *Cygni*, ait, *non sine causa Apollini dicati sunt, quod ab eo divinationem habere videantur, qua prævidentes quid in morte boni sit, cum cantu et voluptate moriantur.* Ita prorsus Simeon divinat hic felicitatem, sibi post instantem mortem per Christum obventuram

29. NUNC DIMITTIS SERVUM TUUM, DOMINE, SECUNDUM VERBUM TUUM (promissum tuum, ait Theoph. quo mihi promisisti producere vitam usque dum viderem Christum: jam eum vidi, ergo abeam et moriar) IN PACE.] *Dimittis*, græce, ἀπολύεις id est *dissolvis*, ut e corpore hoc velut e carcere et vinculis, quibus alligatus sum, abeam in libertatem, et pacem et quietem, qua gaudent patres in limbo, q. d. O Domine, jam animus meus omni re, quam videre cupiebat, satiatus est. Vide enim Christum, quem unice amplecti desiderabam. Nihil amplius in hoc mundo exopto; quare libens lætusque moriar, vel potius dissolvar vinculis corporis, ut ad pacem et quietem in limbum patrum pergam. Sic in pace mori optabat Tobias c. 3. 6. et Abraham Genes. 15. 15 *Pax* enim Hebræis non solum tranquillitatem et quietem, sed omne bonum et felicitatem significat.

Quocirca Euthymius per *pacem* hic accipit, Primo, pacem cogitationum, inter spem et metum de videndo Christo fluctuantium: Secundo, pacem intrepidi animi, nec mortem expavescentis: Tertio, gaudii: Quarto, alii per *pacem* accipiunt spei consecutionem, q. d. Hactenus speravi et sollicitus fui ut viderem Christum, jam eo viso pacem consecutus, et sollicitudine liberatus, mori exopto. Ita Theophyl. *Priusquam vidissem Dominum*, inquit, *non pacata eram mente, expectans eum, et semper sollicitus quando veniat: nunc autem ipso viso, et pacem consecutus, et sollicitudine liberatus (ut sic dicam) absolvor.* Quinto, *pacem*, id est, securitatem a mundi periculis, quam præstat mors. Ita S. Cyprianus tractat. de Mortalit. cap. 1. *Lætus de morte proxima, jam de vicina accersione securus*, inquit, *accepit in manus puerum, et benedicens Deum exclamavit, et dixit: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Probans scilicet atque contestans, tunc esse servis Dei pacem, tunc liberam, tunc tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti, sedis et securitatis æternæ portum petimus, quando expuncta hac morte ad immortalitatem venimus. Illa est enim nostra pax, illa fida tranquillitas, illa stabilis et firma et perpetua securitas.* Hinc videtur, quod Simeon voti sui factus sit compos, ac paulo post mortuus: quare pergens ad limbum, primus Adæ Abrahæ, Moysi, Davidi, Isaiæ, cæterisque patribus ad Christum suspirantibus, lætissimum de eo nato visoque nuntium attulit, itaque mirifico omnes gaudio cumulavit.

Tropologice, Origenes: Simeon, ait, optat mori in pace, id est, in gratia et amicitia cum Deo, in qua justus moritur.

Symbolice, S. Augustinus serm. 20. de Temp. Nunc, ait, Domine, dimitte me in pace, quia video pacem; puta Christum, qui pacificabit cœlum cum terra, Deum et angelos cum hominibus, et homines cum seipsis.

Porro Simeon sui voti a Deo factus est compos: nam paulo post in pace conquievit. Hinc S. Epiphanius lib. de Prophetarum vita et interitu cap. 24. S. Simeonem inter Prophetas reponit aitque: *Vita functus est Simeon iste quidem pluribus annis obsitus, pene confectus: nec tamen a sacerdotibus postremum honorem consecutus, humatus est.* Cur autem id acciderit, nullam affert causam; sed ea putatur, quod palam Christi adventum annuntians, in se sacerdotum cæterorum invidiam et odium concitarit.

Tropologice, Ecclesia quotidie in Completorio sub vesperam, hunc Simeonis hymnum decantat duabus de causis. Prior est, ut fideles, ac præsertim sacerdotes Ecclesiasticos, moneat cogitare de morte, itaque vivere ac si vespere essent morituri. Posterior, ut moneat eosdem induere desiderium Simeonis, scilicet transeundi ex hac vanitate et vitæ hujus ærumnis, ad veram beatamque vitam in cœlis, ut quotidie hunc hymnum recitantes, postulemus a Deo dimitti, dicamusque cum Paulo: *Cupio dissolvi et esse cum Christo*, Philip. 1. *Vide justum*, ait S. Ambrosius, *velut corporeæ carcere molis inclusum, velle dissolvi, ut incipiat esse cum Christo. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Jerusalem, exspectet Christum Domini, accipiat in manibus Verbum Dei, complectatur operibus velut quibusdam fidei suæ brachiis. Tunc dimittitur, ut non videat mortem, qui viderit vitam.*

Ita S. Maria Ægyptiaca sub mortem, a S. Zozimo Eucharistiam (quam per 40. annos, quibus vixerat in deserto, non susceperat) percipiens, præ devotione lacrymans et jubilans cecinit: *Nunc dimittis, Domine, servam tuam secundum verbum tuum. in pace*, ac illico animam Creatori reddidit, ut habet ejus Vita. Idem fecit S. Magdalena multique alii. Quare quoties communicamus, cum eis dicamus: *Nunc dimittis, Domine, servum tuum in pace, quia viderunt oculi mei*, imo fauces meæ gustarunt, ac stomachus meus suscepit, salutare tuum.

30 QUIA VIDERUNT OCULI MEI (*quia diu desideratum nunc et carnis et cordis oculis contemplor*, ait Beda) SALUTARE TUUM.] Græce, σωτήριον, quod Septuag. reddere solent pro Hebr. ישועה *iescua*, id est *salus*: salus autem metonymice Salvatorem significat. Per *salutare* ergo intelligit Salvatorem Christum, quem prisci patres desiderarunt videre, at solus Simeon vidit, contrectavit et amplexus est. Audi eorum desideria. Jacobi: *Salutare tuum* (id est Salvatorem Christum, ex Juda et posteris meis nasciturum) *exspectabo, Domine*. Genes. 49. 18. Davidis: *Defecit in salutare tuum anima mea. Oculi mei defecerunt in salutare tuum. Exspectabam salutare tuum, Domine. Concupivi salutare tuum, Domine.* Psalm. 118. v. 81. 123. 166. 174. *Redde mihi lætitiam salutaris*

tui, Psalm. 50. v. 14 *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis*, Psal. 84. 8. Ita S. Basil. in Psalm. 61. S. August. lib. I. Contra advers. legis et Proph c. 11. Beda, Theophyl. et alii.

31. QUOD PARASTI ANTE FACIEM (ante oculos, in conspectu) OMNIUM POPULORUM.] Ut omnes omnium gentium populi ex Salvatore Christo salutem hauriant, q. d. Deus non abscondit Christum in angulo Judææ, sed eum omnibus proposuit, et mox per Apostolos toto orbe deprædicabit, ut quicumque ejus fidem et legem amplecti voluerint, ab eo salventur.

32 LUMEN AD REVELATIONEM GENTIUM, ET GLORIAM PLEBIS TUÆ ISRAEL.] Est appositio, q. d. *Salutare tuum*, id est, Salvatorem Christum dedisti et parasti hoc fine, ut ipse sit lumen ad revelationem, id est illuminationem gentium, quod scilicet Gentes verum Deum ignorantes ejus cognitione, fide et cultu illuminet, idemque ipse sit gloria, honor et decus Israelis, id est, populi Judaici. Arabicus, *lumen quod apparuit gentibus;* Theophyl. *lumen ad illustrationem gentium obtenebratarum;* Euthymius, *lumen quod gentibus errore cæcis visum restituat: revelationem enim vocat visus restitutionem.* Sic dicitur Psalm. 118. v. 18. *Revela,* id est illumina, *oculos meos*. Qui enim cæcus est, vel sedet in tenebris, habet quasi velum ante oculos, quod per lumen revelatur et aufertur, ut videre possit. Sic velum idololatriæ, errorum et vitiorum, quod Gentes excæcabat, revelavit et abstulit Christus, docens eos veram veri Dei fidem et cultum, per quem salventur Ipse ergo est lux mundi, Joan. 8. 12. Alludit ad oraculum Isaiæ, qui ante 700. annos idipsum vaticinatus erat c. 42. 26 dicens: *Dedi te* (o Christe) *in fœdus populi, in lucem Gentium, ut aperires oculos cæcorum et educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris*, etc. Rursum c. 49. v. 6. *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ* etc. Denique cap. 60 3. *Ambulabunt Gentes in lumine tuo*. Hac de causa in Missa, præsertim in festo Purificationis, candelas benedicimus, accendimus et gestamus. Primo, ut profiteamur Christum esse lumen ad revelationem gentium. Secundo, precamur, ut ipse nobis suam lucem gratiæ in hac vita, et lætitiæ et gloriæ in altera vita communicet; qua de causa moribundis hæ candelæ accensæ in manus dantur Vide Amalarium, Durandum et cæteros, qui de Officiis Ecclesiasticis scripsere.

ET GLORIAM PLEBIS TUÆ ISRAEL] q. d. Christus sicut est lux Gentium cæcarum, sic est et gloria Israelis, id est Judæorum. Vice versa fuit Christus gloria quoque Gentium, et lux Israelis, quia Gentibus magnum decus, Israelitis magnam rerum divinarum cognitionem attulit: tamen Gentibus dicitur potius lucem attulisse, quia hæ erant in tenebris infidelitatis; gloriam vero Israelitis fidelibus. Idque Primo, quia ex eorum gente, utpote patribus eorum a Deo promissus, carnem assumpsit: hic enim est magnus honor, de quo gloriari possunt Judæi: quod scilicet Christus sit eorum contribulis, consanguineus, adeoque Judæus. Secundo, quia Christus in Judæa vixit et mortuus est; vixit autem cum magna doctrinæ, sanctitatis et miraculorum gloria. Tertio, quia in Judæa primo Ecclesiam suam fundavit: primi enim credentes fuere Judæi, qui deinde Gentes sibi aggregarunt. Quarto, quia in Judæa a morte resurrexit, et gloriose in cœlum ascendit, indeque misit Spiritum Sanctum cum dono omnium linguarum. Quinto, quia Apostolos omnes elegit ex Judæis, qui omnes Gentes ad Christum converterunt. Sexto, quia Judæos in se credentes magnis virtutibus, donis et gratiis cumulavit, eosque eximios Sanctos, Doctores et Martyres effecit. Alludit, imo citat oraculum Isaiæ, qui prædixit cap. 46. v. 13. dicens: *Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam*. Et c 60. 1. *Gloria Domini super te orta est*. Et v. 2. *Gloria ejus in te videbitur*. Cap. 62. 2. *Videbunt gentes justum tuum, et cuncti reges inclytum tuum;* Hebr. et Septuag. *Gloriam tuam*.

33. ET ERAT PATER EJUS ET MATER MIRANTES SUPER HIS QUÆ DICEBANTUR DE ILLO.] *Pater*, scilicet Joseph, qui dicitur pater Christi, non tantum quia ejus nutritius, et quia a vulgo putabatur ejus pater, sed etiam quia ipsi in conjugio et conjuge sua Maria legitime natus erat Christus, atque ob hanc prolem matrimonium hoc Josephi cum B Virgine conciliatum et ordinatum erat a Deo Ita S August lib. 2. de Consensu Evang. c. 1. Beda, Jansenius, et alii. Vide dicta Matth. 1. 16.

MIRANTES.] Joseph et Maria, quæ licet sciret Christum fore salvatorem Israelis, non tamen sciebat omnia, quæ hic Spiritus Sanctus per Simeonem et Annam de eo vaticinabatur, scilicet quod ipse foret lumen illuminans omnes gentes, quod foret in ruinam et resurrectionem multorum in Israel, quod gladius animam Virginis esset pertransiturus, etc. et etiamsi hæc scivisset mirabatur tamen eadem a Simeone et Anna per Spiritum Sanctum, tanto ardore et spiritu prædicari et celebrari. Denique rerum et mysteriorum, quæ videbat et audiebat magnitudo, ei consideranti admirationem ciebat Nam, ut ait Anonymus in Catena Græcorum: *Transcendentium rerum notitia quoties in memoriam venerit, toties renovat in mente miraculum.*

34 ET BENEDIXIT ILLIS SIMEON, ET DIXIT AD MARIAM MATREM EJUS: ECCE POSITUS EST HIC IN RUINAM, ET IN RESURRECTIONEM MULTORUM IN ISRAEL: ET IN SIGNUM CUI CONTRADICETUR

BENEDIXIT.] Bene precatus est. Benedictionis sacerdotalis forma præscribitur Num. 6. 24. eratque hæc, *Benedicat tibi Dominus, et custodiat te*, etc.

EIS] Scilicet parentibus, Josepho et Mariæ, uti præcessit, non puero Christo (licet et hoc velit Jansenius) inquit Maldonatus. Franc. Lucas et alii: puerum enim, utpote Messiam, Salvatorem et Deum suum venerabatur et adorabat, ac ab eo benedici optabat, non vero eum benedicere audebat, vel præsumebat, quia summe, ut par erat, eum reverebatur.

ET DIXIT AD MARIAM MATREM EJUS.] Potius quam ad Joseph, tum quia ipsa sola vera et naturalis erat mater Jesu, Joseph autem ejus erat pater tantum per denominationem: tum quia Joseph videtur mortuus ante annum 30. Christi, quo hæc contigerunt: quare illa in se experta est sensitque sola B. Maria Illi ergo soli hic Simeon prophetico spiritu prædicit tam prospera, quam adversa, ipsi et Christo obventura, ut in prosperis non extollatur, nec in adversis cadat animo;

sed contra illa per modestiam, contra hæc per patientiam et fortitudinem pectus suum præmuniat et obarmet.

Ecce positus est hic in ruinam (græce πτωσιν, id est, *casum*, ita Arabicus) et in resurrectionem multorum in Israel.] Alludit ad illud Isaiæ c. 8. 14. *Erit vobis* (Dominus, puta Christus) *in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, et in petram scandali duabus domibus Israel*, hoc est, *in laqueum et in ruinam habitantibus Jerusalem.* Et cap. 28. 16 *Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, angularem, pretiosum*, etc. quem locum citat urgetque contra Judæos Christo incredulos Paulus Rom. 9. 33. et Petrus 1. Petr. 2. v. 6. et Actor. 4. v. 11. et Christus ipse Matth. 21. 42 ubi hæc omnia explicui. Christus enim a Deo positus et collocatus est in Ecclesia nova, sive Christiana, quasi fundamentum et lapis angularis, ut illi superædificaret omnes qui in eum crederent, ex eisque domum Ecclesiæ spiritualem exædificaret : quia hoc ipsum olim promiserat Adæ, Abrahæ, Mosi, cæterisque Patriarchis et Prophetis. Fecit hoc Deus directe hac mente et intentione, ut omnes Israelitas, id est Judæos, ad Christi fidem alliceret, itaque in Ecclesiam ejus cooptaret et salvaret; sed prævidebat majorem partem eorum ob vitia sua Christo venienti contradicturos, et in eum quasi in lapidem offensionis et scandali impacturos, itaque ab eo collidendos et ruituros in exitium, tam præsens quam futurum et æternum: noluit tamen idcirco mutare prius suum propositum de Christo mittendo et collocando; sed permittere hanc Judæorum contra illum rebellionem et contradictionem, ut propter illam Paulus et Apostoli præcones Evangelii a Judæis rebellantibus Evangelium transferrent ad Gentes itaque pro paucis Judæis innumeræ gentes in Christum crederent, illique in Ecclesia inædificarentur et salvarentur, uti fuse docet Paulus Rom. 11. Ecce hoc fuit Dei consilium, quo posuit Christum in lapidem angularem Ecclesiæ, qui indirecte esset *in ruinam*, directe *in resurrectionem multorum in Israel*. Per *ruinam* enim significatur exitium Judæorum Christo rebellium; per *resurrectionem* salus in eum credentium, quia rebelles corruerunt a fide in perfidiam, ab obedientia in rebellionem, a cognitione Dei et S. Scripturæ in cæcitatem et obdurationem, a spe salutis in desperationem et damnationem, a cœlo in gehennam: credentes vero in Christum a peccatis, in quibus jacebant, a Christi gratia erecti, resurrexerunt in novam vitam virtutis et gratiæ, expectantes spem gloriæ. Ita S. August. Beda, Theophyl. Euthymius, Toletus, et alii passim, imo ipse Christus, Petrus et Paulus locis jam citatis.

Addit Nyssenus per *ruinam* accipi excidium Judææ et Jerusalem per Titum: hoc enim ei illatum est, quia sprevit Christum, eumque crucifixit.

Tropologice, vel potius symbolice, Theophyl. Christus, ait, positus est in ruinam et resurrectionem Israelis, id est animæ pœnitentis, seseque per Christi gratiam sanctificantis, quia facit ut in ea moriatur superbia, crapula, libido, ac resurgat in ea humilitas, abstinentia, castitas. Anagogice idem Theophyl. per *ruinam* accipit mortem, q. d. Christus erit causa ut multi, id est, omnes Israelitæ a morte ad immortalitatem resurgant. Verum hi sensus mystici non ex æquo respondent sensui litterali, in quo alii ruunt in vitia, alii ab eis resurgunt: unde minus appositi et genuini sunt.

Et in signum cui contradicetur] Græce εις σημειον αντιλεγομενον, id est *in signum contradictionis*, vel *contentionis*, ut vertunt Syrus et Arabicus: Tertull. de Carne Christi c. 23. vertit, *in signum contradicibile.*

Quæres, quodnam hoc signum? Primo, Maldonatus et Franciscus Lucas: Christus, inquiunt, positus est in signum, id est, in scopum sagittariorum, in quem Judæi et Scribæ increduli, non tantum lingua verba maledica; sed et manu tela malefica conjecerunt. Fuit hic scopus contradictionis, quia de eo feriendo configendoque certarunt, et sibi invicem contradixerunt Scribæ; ut Simeon alludat ad illud Thren. cap. 3. v. 12. *Posuit me quasi signum ad sagittam, misit in renibus meis filias pharetræ suæ.*

Secundo, S. Basilius, Beda, et Theophylactus intelligunt signum crucis, ut alludat ad Isaiæ 11. v. 10. *In die illa radix Jesse, qui stat in signum* (Hebr. נס *nes*, id est, vexillum, ubi Septuaginta vertunt, σημειον, quod hic habet Lucas) *populorum*: quia Christus in cruce exaltatus erit vexillifer, sustolletque vexillum crucis, ad quod trahet omnes fideles quasi milites suos, ut dimicent contra Judæos, Mahometanos, Paganos, cæterosque impios diaboli milites, qui cruci Christi contradicunt, illamque acerrime oppugnant. Ita Toletus.

Tertio et planissime, alludit Simeon ad illud Isaiæ 8. vers. 18. *Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et in portentum Israel.* Vide ibi dicta. *Signum* ergo sive *portentum* vocatur hic mira, nova et a sæculo inaudita Christi ex Virgine generatio, ejusque cœlestis et divina doctrina, vita, mors, resurrectio, miracula, quibus clare significabat et ostendebat se esse Messiam Salvatorem mundi, ac Deum per se exhibuisse mundo redemptionem et salutem a Prophetis promissam. Huic signo Christi non tantum Judæi et Gentes lingua, sed et mali Christiani vita impia contradicunt. Ita Origenes et Jansenius. Favet S. Basilius in Isaiæ cap. 7. ad illa: *Ecce virgo concipiet*, dicens: *Signum est demonstratio rei cujuspiam prodigiosæ, demutatæ, et a communi consuetudine hominum omnino alienæ.* Talis autem fuit vita Emmanuelis, id est Verbi incarnati, prodigiosa scilicet et portentosa: Græcum enim σημειον significat signum, ostentum, prodigium, quod est præter communem hominum consuetudinem. Favet et Tertull. lib. de Carne Christi cap. 23. qui censet hic alludi ad illud Isaiæ 7. *Propterea dabit Dominus vobis signum: Ecce virgo concipiet et pariet filium. Agnoscimus ergo signum contradicibile*, inquit, *conceptum et partum Virginis Mariæ, de quo Academici isti, Peperit, et non peperit; virgo, et non virgo;* quibus contradictoribus ipse respondet: *Peperit, quæ ex sua carne; et non peperit, quæ non ex viri semine. Et virgo quantum a viro, non virgo quantum a partu:* quia peperit quod non solet esse virginum, sed mulierum corruptarum, licet ipsa per miraculum incorrupta conceperit, et manens virgo pepererit.

Symbolice. Cajetanus: Christus, ait, fuit signum reconciliationis humani generis cum Deo. Et Dionys. Christus, ait, fuit signum fœderis inter homines et

Deum, de non inducendo amplius in orbem diluvio. Alii *signum* accipiunt quo oves Dei signantur, q. d. Christi fide, baptismo et charactere quasi signo signabuntur Christiani, ut illo ab infidelibus distinguantur.

Denique Barradius putat alludi ad serpentem æneum quem in signum posuit Moses, ut morsi a serpentibus, in eum aspicientes, sanarentur. Num. cap. 21. q. d. Christus positus est, sive ponetur in signum, quemadmodum serpens æneus in signum positus est in deserto. Multi illum aspicient viva fide, salutemque recipient ac resurrectionem; plurimi contradicent ac corruent. Signum erit omnibus propositum, quibusdam ruina, aliis resurrectio.

35 Et tuam ipsius animam pertransibit gladius (Arabicus, *lancea*. Græcum enim ῥομφαία, et gladium et jaculum, sive lanceam significat) ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.] Quæres, quisnam hic gladius? Primo, nonnulli per gladium accipiunt dubitationem in fide. Censent enim B. Virginem cum videret Christum tam atrocia a Judæis violenter pati, et mori in cruce, dubitasse de ejus resurrectione, an ipse esset resurrecturus uti prædixerat: hæc enim dubitatio instar gladii dissecabat animam Virginis: eamque dividebat a Christo, Christique fide. Ita Origenes hic hom. 17. Titus et Theoph. Amphiloch homil. de occursu Domini, Auctor Quæst. novi et veteri Testamenti apud S. Augustin. q. 73: Verum hic est error: hoc enim sentire indignum est Deipara, estque contra communem Ecclesiæ sensum. Sic enim B. Virgo peccasset incredulitate. Unde nonnulli excusant auctores jam citatos, quod per dubitationem intellexerint admirationem, et variarum cogitationum fluctuationem, considerationem et examinationem.

Secundo, S. Eucher Lugdunensis homil. in Dominicam post Octavam Nativit. per gladium accipit gladium spiritus, qui est Verbum Dei, puta spiritum prophetiæ, q. d. Gladius spiritus prophetici transibit animam tuam, o Maria, ut tibi revelet secreta S. Scripturæ, et occultas hominum cogitationes, uti tibi revelavit in Cana Galilææ cogitationes Christi, cum ministris dixisti: *Quodcumque dixerit vobis facite.* Nisi enim scivisses Christum eis imperaturum ut aquam haurirent, quam ipse in vinum converteret, numquam idipsum dixisses. Sic Apostolus de eodem spiritu ait Hebr. 4. 12. *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis.* Unde S. Ambr. per gladium hic accipit prudentiam Virginis, non ignaram mysterii cœlestis.

Verum hic gladius symbolicus est et mysticus, non litteralis, æque ac ille S. Hilarii in Psalm. 118. littera *gimel*, qui per glaudium accipit terrorem judicii extremi, quod omnes subituri sunt, etiam B. Virgo.

Tertio, nonnulli olim teste Amphilochio loco citato, ex hisce verbis opinati sunt B. Virginem vere per gladium martyrio coronatam obiisse; sed hoc est contra omnem historiarum fidem.

Quarto ergo et genuine, *gladius* hic est tormentorum Christo illatorum, aut potius contradictionis, cujus paulo ante meminit: nam contradictio linguarum in Scriptura vocatur *gladius*, ut Psalm. 56. 5. *Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus.* Et Psalm. 63. v. 4. *Exacuerunt ut gladium linguas suas.* Et Psalm. 104. 18. *Ferrum pertransiit animam ejus.*

Duplex ergo hic est gladius: Primus linguæ et contradictionis: audiens enim B. Virgo probra, calumnias et blasphemias, a Judæis et Scribis jaci in Christum etiam crucifixum, mire iis cruciabatur, perinde ac si gladius animam ejus transverberasset.

Secundus gladius fuit ferri, puta clavorum cæterorumque tormentorum, qui non tantum, Christi corpus et animam, sed et Virginis animam pertransiit: græce διελεύσεται, id est, penetrabit. Sicut cum quis uno gladio duos sibi vicinos confodit uno ictu, ita ut primum occidat, secundum penetret et vulneret. Ita et hic gladius Judæorum occidit Christum, Virginem autem matrem intime penetravit, vulneravit et cruciavit. Ita S. August. ep. 59. ad Paulinum, Sophronius hom. de Assumpt. Franc. Lucas Jansenius, Toletus, Barradius et alii.

Quantus fuerit gladii hujus cruciatus et dolor, æstimare licet cum Toleto, Primo, ex filio patiente; puta ex Christo crucifixo, quem summe et plusquam seipsam amabat Deipara, ita ut longe maluisset ipsa pati et crucifigi, quam videre Christum filium suum pati et crucifigi; quare magis doluit de ejus passione et cruce, quam de sua propria doluisset. Mensura enim doloris est amor; quantus enim est dilecti amor, tantus est et amantis, et patienti compatientis dolor. Secundo, et ex tormentorum Christi atrocitate et generalitate; passus est enim atrocissime in omnibus sensibus et membris: eadem omnia passa est B. Virgo per compassionem. Tertio, ex personæ dignitate; quod scilicet Christus qui patiebatur, erat verus Deus, Deique Filius, Messias et Salvator mundi; quare indignum, imo horrendum et execrabile erat, illum flagellare et crucifigere. Hanc dignitatem profunde considerabat B. Virgo, ideoque profunde de ejus tormentis cruciabatur. Quarto, ex diuturnitate, quia Christus tota vita passus est, usque dum spiritum exhalavit in cruce. Quinto, ex solitudine: solus enim Christus patiebatur, derelictus ab Apostolis et amicis omnibus, imo ab angelis et Deo ipso. Unde clamabat: *Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Licet enim B. Virgo ei astaret et compateretur, tamen dolor matris novum magnumque dolorem addebat filio: dolebat enim mirifice, quod mater propter se adeo doleret et cruciaretur, atque hic dolor vicissim a Christo in matrem reflectebatur; ipsa enim dolebat Christum de suo dolore dolere et affligi. Sexto, ex horrendis calumniis et blasphemiis, quas assidue audiebat vibrari in Christum. Septimo, ex continua filii crucifixi præsentia et intuitu. Hinc Damascenus lib. 4. de Fide cap. 15. *Quos in partu*, inquit, *dolores effugerat, passionis tempore sustinuit, ut quæ præ materno affectu viscera sibi lacerari senserit.*

Quocirca Doctores docent B. Virginem esse Martyrem, imo plusquam martyrem, quia gladius aliorum Martyrum corpora, gladius vero Christi et Virginis animam pertransivit: quare sicut Christus patiendo magis cruciatus est quam omnes Martyres: sic et B. Virgo Christo compatiendo, adeoque hoc cruciatu et dolore exanimata et mortua fuisset, nisi Deus per sin-

gularem concursum eam in vita conservasset. Sicut ergo S. Joannes Evangelista in ferventis olei dolium immissus, est Martyr, quia hic cruciatus naturaliter ei mortem attulisset, nisi Deus per miraculum eum in vita conservasset: ita et B. Virgo.

Dices, Judæi non voluerunt cruciare et occidere Virginem, sed Christum dumtaxat Resp. Cruciando Christum cruciarunt Virgin. matrem; sicut qui cruciat corpus, cruciat et animam: magis enim Virgo affectu conjuncta erat Christo, quam corpus animæ. Adde: Judæi omnes Christi propinquos, ut Apostolos et discipulos ex odio Christi persecuti sunt: ergo et ejus matrem: unde videntes eam cruci astare et intime cruciari, insultarunt Christo, et consequenter matri ei astanti. Ita S Hieron. serm de Assumpt. B. Mariæ, qui extat tom 9. operum sancti Hieronymi: *Beata Dei genitrix*, ait, *et martyr, et virgo fuit, quamvis in pace vitam finierit. Hinc quoque quod vere passa fuerit testatur Simeon Propheta loquens ad eam: Et tuam, inquit, ipsius animam pertransibit gladius. Ex quo constat, quod supra Martyrem fuerit. Alii namque Sancti etsi passi sunt pro Christo in carne, tamen in anima (quia immortalis est) pati non potuerunt. Beata vero Dei genitrix, quia in ea parte passa est, quæ impassibilis habetur; ideo (ut ita fatear) quia spiritualiter et atrocius passa est gladio passionis Christi, plusquam Martyr fuit. Unde constat, quia plus omnibus dilexit, propterea et plus doluit, in tantum ut animam ejus totam pertransiret et possideret vis doloris, ad testimonium eximiæ dilectionis. quæ quia mente passa est, plusquam Martyr fuit. Nimirum et ejus dilectio amplius fortis quam mors fuit: quia mortem Christi suam fecit.* Verum adverte sermonem hunc nec esse S. Hieron. nec Sophronii (ut vult Marius Victorinus) qui vixit tempore S Hieron Unde ejus meminit S. Hieron. lib de Script. Eccles. tum quia totus hic sermo impugnat Nestorium, qui S. Hieronymo et Sophronio fuit posterior; tum quia dubitat auctor, an B Virgo in anima dumtaxat, an vero etiam in corpore sit assumpta in cœlum, cum Ecclesia sentiat eam tam in corpore, quam in anima assumptam. Vide Baronium anno Christi 48. n. 9.

Sic et S. Ildephonsus serm. 2. de Assumpt. *B. Virgo*, ait, *plusquam Martyr fuit, quia in animo non minus amoris quam mœroris est intus gladio vulnerata.* Additque: *Candidior inter Martyres, quia in anima passa.* Sic et S. Bern. serm. in illud Apocal. 12 *Signum magnum apparuit: Tuam*, inquit, *animam pertransibit vis doloris, ut plusquam Martyrem prædicemus, in qua nimirum corporeæ passionis sensum excesserit compassionis affectus.* S. Bernard. Senensis, tom. 2 serm. 61. art. 3. cap. 2. *Tantus*, ait, *fuit dolor Virginis quod, si in omnes creaturas divideretur, omnes subito interirent.* Denique vim hujus gladii et doloris in Virgine, fuse et pathetice enarrat sancta Brigitta in serm. angelico c. 17 et 18.

Tropologice vel potius symbolice S. Bern. ser. 29 in Cant per gladium sive sagittam, et, ut Arabicus vertit, lanceam, accipit charitatem, quia ubi est dolor, ibi est amor: sine dolore enim non vivitur in amore, nec sine amore vivitur in dolore. Sic enim ait: *Est etiam sagitta electa amor Christi, quæ Mariæ animam non solum confixit, sed etiam pertransiit. ut nullam in pectore virginali particulam vacuam amore relinqueret, sed toto corde, tota anima, tota virtute diligeret, et esset gratia plena. Aut certe penetravit eum, ut veniret usque ad nos, et de plenitudine illa omnes acciperemus, et fieret mater charitatis, cujus pater est charitas Deus.* Et post nonnulla: *Et illa quidem in tota se grande et suave amoris vulnus accepit: ego vero me felicem putaverim, si summa saltem quasi cuspide hujus gladii pungi interdum me sensero, ut vel modico accepto amoris vulnere, dicat etiam anima mea: Vulnerata charitate ego sum. Quis mihi tribuat in hunc modum non modo vulnerari, sed et expugnari omnino usque ad exterminationem coloris et caloris illius, qui militant adversus animam?*

UT REVELENTUR EX MULTIS CORDIBUS COGITATIONES.] Hæc sententia est obscura et difficilis. Primo, S. Hilarius, qui per *gladium* accipit diem judicii, eam facile expedit, q.d. Ideo gladius, id est, dies judicii erit quasi dissecans et aperiens corda hominum, etiam B. Virginis, ut ex iis revelet omnes secretas cogitationes, intentiones et volitiones, easque dijudicet et præmiet vel puniat. Hoc est quod de Christo dicitur Apocal. 1. 16. *Et de ore ejus gladius utraque parte acutus exibat.*

Secundo, Eucherius qui per *gladium* accipit spiritum prophetiæ, sic explicat, ut dicat eum datum fuisse B. Virgini, ad hoc ut secretas hominum cogitationes cognosceret.

Tertio, Euthymius, q. d. Multi videntes miracula et sapientiam Jesu, cogitabant eum cœlo lapsum, nec esse filium B. Mariæ: at dum in cruce Christi viderunt eam ita dolentem et mœstam, priores cogitationes damnarunt, cogitaruntque illam vere esse matrem Jesu, utpote quæ tantopere ejus quasi filii sui tormenta sentiret et lugeret. Verum hæc omnia aliena et violenta sunt

Quarto, S. Augustin. epist. 59. sub finem sic exponit. q. d *Per Domini passionem, et insidiæ Judæorum, et discipulorum infirmitas patuit.* Christo enim relicto fugerunt. Prius de Judæis appositum est, posterius de discipulis minus congruum: nec enim discipuli ante fugam de ea cogitarant

Quinto, Toletus pressius exponit, q. d. Hic gladius, qui tuam, o Virgo, animam transfiget, occasio erit ut cogitationes multorum cordium, quæ prius occultæ erant revelentur, quod revera evenit: nam multo tempore antequam Christus occideretur, illi principes et primi Judæorum in animo habebant eum interficere: timore tamen plebis nihil in eum tentare ausi sunt.

Gladius ergo, id est, tormenta quibus interficietur Christus, et tuam pertransibit animam, et simul, perversas Judæorum contra Christum cogitationes, quæ occultæ erant, manifestabit Verum jam ante passionem Christi sæpius eas manifestarant Judæi et Scribæ, ubique ejus dicta et facta cavillantes, ut patet ex Joanne; esto, desiderium occidendi eum celarent et dissimularent.

Sexto ergo, planissime et plenissime, τὸ *ut* tam finem intentum, quam consecutionem et eventum significat, ac non tantum ad τὸ *gladius*, sed ad cætera quæ præcedunt referendum est, nimirum ad τὸ *positus est*

hic in ruinam et resurrectionem multorum in Israel, et in signum cui contradicetur. ut scilicet Scribæ et Pharisæi (ut jam hæretici) qui videbantur justitiæ et veritatis patroni, ac Messiæ avidi, declarent quam alieni sint a vero Messia, et justitia, quamque contra eum pravum cor et cogitationes foveant. Hi enim ante Christi adventum eum desiderabant, sperantes eum venturum cum pompa et thesauris instar Salomonis, ut ab eo honoribus et opibus augerentur. At ubi viderunt Christum humilem et pauperem, suæ ambitioni et avaritiæ adversari, illumque publice carpere et taxare, eum spreverunt, illique sese opposuerunt, et necem ei occulte machinari cœperunt, eamque tandem opere perpetrarunt. Maxime enim Simeon hic significat, Scribas diu ante occulte cogitasse mortem Christo inferre, eamque tandem ex insidiis et dolose irrogasse, quæ in morte Christi eruperunt. Tunc ergo revelatum est et patuit, qui in Israele fuerint probi, Christum sincere et constanter amantes; qui improbi, eum aspernantes, persequentes et occidentes. Ita sanctus Augustinus epist. 59 Beda, Jansenius, Maldonatus, Franc. Lucas et alii: imo et Toleti expositio cum hac ex parte coincidit.

36 Et erat Anna prophetissa, filia Phanuel, de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis (erat grandæva et senex, ut non juvenili fervore moveretur, sed senile et maturum testimonium perhiberet Christo) et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua.] *Anna* hebr. idem est quod *gratia*, qua Anna hæc erat plena. Hinc et hodie nonnullis fœminis inditur nomen proprium *Gratia*. Talis fuit Gratia quæ nuper Firandi in Japonia anno Domini 1624 generose cum quatuor prolibus totaque familia pro fide Christi gloriosam oppetiit mortem, uti fuse narrant Litteræ Annuæ Japoniæ anno jam dicto.

Prophetissa.] Id est doctrix, ait Franc. Lucas, quæ scilicet juvenculas doceret Dei legem et pietatem, quia hoc tempore Judæi caruerunt Prophetis, qui futura prædicerent. Verum Annam hanc proprie fuisse prophetissam, quæ occulta et futura prædiceret, patet ex v. 38. ubi prophetavit de Christo. Licet enim usque ad tempora Christi Judæi caruerint Prophetis; tamen Deus tempore Christi rursum Prophetas excitavit, ut Joannem, Zachariam, Elisabetham, Simeonem, qui Prophetarent de Christo. Unde S. Ambros. *Non solum ab Angelis*, inquit, *et a Prophetis, et a pastoribus, et a parentibus, sed etiam a senioribus et justis generatio Domini accepit testimonium; omnis ætas et uterque sexus, eventorumque miracula fidem astruunt. Virgo generat, sterilis parit, mutus loquitur, Elisabeth prophetat, Magus adorat, utero clausus exultat, vidua confitetur, justus exspectat.*

Porro Origenes: Anna, ait, meruit donum prophetiæ longa castitate et jejuniis. Addit Toletus, Annam dono prophetiæ apud Judæos fuisse celebrem, ut passim ab omnibus Anna vocaretur prophetissa, idque innuat hic Lucas.

Filia Phanuel.] Phanuel ergo erat pater Annæ, illo ævo notus et celebris. *Phanuel*, hebr. idem est quod *facies Dei:* hujus filia est *Anna*, id est *gratia*, hæc enim a facie et ore Dei procedit, et fidelibus aspiratur. Hinc locus in quo Jacob vidit Deum facie ad faciem, ab eo vocatus est *Phanuel*, Genes. 32, 30.

De tribu Aser.] Erat hæc tribus quieta, placida, robusta, dives, annosa, ut patet Genes. 49. 20. et Deuter. 33. v. 24. et 25. *Aser*, hebr. idem est quod *beatus*. Beata fuit Anna. Omnia hæc epitheta novas dotes et laudes addunt Annæ, ut ejus de Christo testimonium majoris sit momenti et ponderis.

Hæc processerat in diebus multis, et vixerat cum viro suo annis septem a virginitate sua.] Id est, a pubertate sua, post pubertatem suam, postquam cœpit esse habilis viro et conjugio: nec enim proprie est virgo, quæ non est puber nubilis, et capax corruptionis: unde infantes proprie non sunt virgines. Rursum *a virginitate sua*, id est, a tempore nuptiarum, quas virgo inierat: nupta enim desinit esse virgo: nubebant autem paulo post pubertatem anno ætatis 15. quo anno Josepho nupsit B. Virgo.

Tria ergo hac voce significantur. Primo, quod Anna semel nupserit, idque in prima pubertate, quæ in fœminis est anno ætatis duodecimo; sed differri solebant nuptiæ, ut magis pubescerent ad annum 15. Secundo quod ante matrimonium honeste et caste vixerit, eratque virgo. Tertio, quod moriente post septem annos marito, vidua facta sit juvencula anno ætatis 22. indeque insigni continentia in flore ætatis vidua permanserit ad annos 84. vitæ suæ, vel, ut S. Ambr. viduitatis suæ: censet enim ipse Annam, mortuo marito mansisse viduam per 84. annos. Quod si verum est, sequitur ipsam hoc tempore, cum Christo occurrit, fuisse annorum centum et sex: nupsit enim anno 15. nupta fuit per septem annos, vidua facta est anno 22. inde vidua vixit annos 84. juxta S. Ambros. junge hos omnes annos, habebis 106. Anna igitur hic commendatur ab insigni castitate, eaque triplici, scilicet virginali, conjugali, et viduali. Videtur Deus studio Annæ ad tantum senium prorogasse vitam, ut Christum videret et prædicaret, æque ac fecit Simeoni.

37. Et hæc vidua usque (Interpres legit ἕως, id est *usque*, jam legunt ὡς, id est, *quasi*) ad annos octoginta quatuor (vitæ, vel, ut Ambros. viduitatis suæ, uti jam dixi: unde Arabic. vertit, *et vidua facta est quatuor et octoginta annos*) quæ non discedebat de templo.] Non quod in templo habitaret, sed quod illud frequentaret, in eoque perduraret, uti etiamnum faciunt nonnullæ devotæ, ut sit hyperbole. Ita Toletus, Jansenius, Maldon. Alii tamen censent eam habitasse in templo: erant enim habitacula fœminarum religiosarum juxta templum, nocte et die, ut hic dicitur Deo servientium (qualis in Eccl. Christiana postea fuerunt Diaconissarum, et etiamnum sunt Monialium) ut patet Exod. 38. 8. 2. Machab. 3. 20. 4. Reg. 2. 21. Fœminarum, inquam, tum virginum, inter quas fuit B. Virgo præsentata in templo, tum viduarum, e quibus videtur fuisse hæc Anna, uti pluribus probat noster Canisius lib. 1. Marialis cap. 12.

Jejuniis et obsecrationibus serviens die ac nocte.] Scilicet Deo, ut habet Arabicus. Græce enim est λατρεύουσα, id est, latria colens: latria enim soli Deo defertur. Unde patet, falso docere hæreticos, jejunium tantum esse mortificationem corporis, non autem cultum Dei, nisi quatenus ad orationem refertur. Lucas enim hic ait, Annam æque jejuniis et obsecrationibus serviisse Deo. Ita Origenes. Voces ergo *jejuniis et obsecrationibus*, sunt ablativi instrumenti, quibus

respondet dativus in Græco, q. d. Per jejunia et obsecrationes serviebat Deo *nocte et die.*

Pulchre S. Chrysost. homil. 42. ad Populum, orationem nocturnam commendat: *Vide*, ait, *stellarum choream, altum silentium, multam quietem, Dominique tui dispensationem admirare. Anima tunc est purior, levior et subtilior, magis sublimis et agilis. Ipsæ tenebræ multumque silentium ad compunctionem inducere possunt. Si vero cœlum respexeris, sideribus tamquam innumeris quibusdam oculis distinctum*, etc. Et post nonnulla: *Flecte genua, geme, Dominum tuum ora tibi fieri propitium. Plus nocturnis placatur orationibus, cum quietis tempus tu luctuum tempus facis. Regis memento qualia verba dicebat: Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Quantumcumque sis delicatus, non es illo delicatior: quantumcumque sis dives, non es ditior Davide, qui rursum dicebat: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justificationis tuæ.* Sic Christus diem dabat prædicationi, noctem orationi. *Erat* enim *pernoctans in oratione Dei*, Lucæ 6. 12. Sic et Paulus, ut patet Act. 16. 15. et 2. Timoth. 1. 3. Sic et S. Antonius, S. Hilarion, cæterique Anachoretæ: quin et Ecclesia, ut patet ex Nocturnis, quæ etiamnum monachi noctu decantant. Vide dicta Deuter. 6. v. 7.

38. Et hæc, ipsa hora superveniens, confitebatur Domino.] Græce, ἀνθωμολογεῖτο, id est, vicissim, quasi ex altero choro et sexu succinebat Simeoni, et *confitebatur Domino*, id est, Dominum laudabat, eique gratias agebat, ob datum natumque Christum, quasi alternis responsando confirmans dicta Simeonis.

39. Et loquebatur de illo.] Domino Christo, quem præsentem habebat, q. d. Anna non tantum Deum laudabat, sed et aliis concionabatur ac deprædicabat Jesum, asserens eum esse Christum, hortansque omnes ut in eum crederent. Hinc patet Christum esse Dominum, id est Deum.

Omnibus qui expectabant redemptionem Israel.] faciendam per Messiam, hoc est, qui expectabant redemptorem Christum qui Israelem, id est, populum fidelem in se credentem redimit a peccato, morte, satana, gehenna, omnique malo. Vide dicta v. 25.

Allegorice, Christus natus tribus tripliciter apparuit. Primo, pastoribus indice angelo; Secundo, Magis indice et duce stella; Tertio, Simeoni et Annæ indice Spiritu Sancto. Simili modo Deus homines quosdam docet per angelos, alios per miracula accedente prædicatione, tertios per illuminationem internam Spiritus Sancti. Rursum pastores viderunt Christum natum, sed Magi adorarunt: Simeon vero et Anna senes eum amplexi sunt. Sic et nos Christum primo agnoscimus; secundo, adoramus; tertio, ubi in virtute non pueri, sed senes fuerimus, binis amoris brachiis amplectemur. Ita Jansenius.

40. Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth.] Statim ergo reversi sunt Nazareth, indeque metu Herodis infanticidæ cum puero Jesu fugerunt in Ægyptum. Hoc enim infanticidium paulo post Purificationem Virginis contigit circa Pascha, ait Euthymius, Toletus et alii: licet S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 5. Jansenius et Franc. Lucas censeant eos ex Jerusalem immediate fugisse in Ægyptum, indeque post novem annos redeuntes, reversos esse in urbem suam Nazareth, ut ait hic Lucas. Vide dicta Matth. 2. 13. Porro ante fugam redierunt in Nazareth, tum quia ibi habitabant, ut de domo sua disponerent; tum ut ex bonis quæ ibi possidebant, viaticum, et reliqua necessaria ad iter longum in Ægyptum pararent. Tempus vero ad fugam abunde suppetebat, quia a die secunda Februarii, qua facta est Purificatio, usque ad Pascha quo factum dicitur infanticidium, intercedunt circiter duo menses.

Puer autem crescebat (corporis magnitudine cum ætate) et confortabatur.] Membrorum robore et viribus. Græca, Syrus et Arabicus addunt πνεύματι, id est, *spiritu*; quod Euthym. et Theophyl. explicant, non quasi Christus internum spiritus robur in dies majus acceperit, cum a primo instanti conceptionis suæ plenus fuerit gratia et Spiritu Sancto, sed quod exterius per sermonem et opera majora, majus illud exeruerit et ostenderit. Verum τὸ *spiritu*, delent Latina et Latini Patres, ac Interpretes: item ex Græcis Origenes et Titus.

Plenus sapientia.] Græc. πληρούμενον, et impleri, et plenum esse significat, ut sit idem quod πλήρης. Noster ergo recte vertit, *plenus*: quia revera interna sapientia ab origine sua plenus fuit Christus, ita ut ei nihil addi potuerit. Arabicus tamen vertit, *reimplebatur sapientia*; Syrus, *implebatur sapientia*. Sic et Origenes, Theophyl. Euthym. et Titus hic, ac S. Ambr. lib. de Incarn. Dominicæ sacramento cap. 7. quod Theophyl. sic explicat: *Non assumens*, ait, *sapientiam (quid enim perfectius eo qui ab initio fuit perfectus?) sed paulatim illam denudans. Si enim quamdiu brevis fuisset statura, ostendisset omnem sapientiam, visus fuisset prodigiosus, et esse phantasma pueri, non verus puer.*

Utraque expositio vera et apposita est, ac proinde utraque hic significatur; scilicet puerum Jesum et interius plenum fuisse sapientia, et exterius idipsum ostendisse, ut quicumque ejus mores gestusque videret ac sermones audiret, illico cognosceret eum plenum esse sapientia, quia nihil in eo apparebat puerilis levitatis, petulantiæ, insipientiæ; sed vultu, ore, habitu spirabat gravitatem, modestiam, prudentiam, sapientiam illi ætati congruentem, quæ scilicet puerum talem decebat.

Et gratia Dei erat in illo.] Græce, ἐπ' αὐτόν, id est, *super illum*, q. d. Gratia, id est favor, benevolentia, directio, cura Dei Patris in puerum Jesum, ut pote filium suum, illi quasi tota e cœlis incubabat, ut eum suis donis et gratiis ornaret, eumque in omnibus actibus moderaretur et componeret, ut omnes viderent eum a Deo regi, et per omnia dirigi, actionesque ejus non tam esse humanas, quam divinas. Ita Euthymius. Simili modo de Joanne Baptista dixit cap. 1. 66. *Et manus Domini erat cum illo.*

41. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem in die solemni Paschæ.] Jusserat Deus Exodi 23. 14. et Deuteron. 16. 16. ut omnes viri ter in anno adirent tabernaculum vel templum, ad Deum ibidem publice adorandum, eique offerendas oblationes. B. Virgo postquam rediit ex Ægypto, licet lege non

teneretur, tamen ex devotione junxit se marito, secumque duxit filium ad templum, ut doceret matres filios a teneris ducere ad templum, Deumque colere. Ita Beda, Maldonatus, Jansenius, Franc. Lucas et alii. Nec timuit Archelaum Herodis infanticidæ filium, tum quia prudenter existimabat in tanto Judæorum omnium concursu posse latere ad paucos dies, donec rediret in Nazareth, tum quia sciebat se Deo, pro cujus honore periculum hoc subibat, esse cordi et curæ. Ita S. August. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 10. idque insinuat Lucas vers. 42. et 43. Nonnulli tamen probabiliter putant Jesum non ascendisse Hierosolymam, nisi anno ætatis duodecimo: illo enim anno Archelaus actus est in exilium ab Augusto Cæsare: unde nil ab eo Jesus timere poterat, ut dixi v. 4.

42. Et cum factus esset (puer Jesus) annorum duodecim, ascendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi.] Syrus, *sicut consueverant in festo*, scilicet, facere in Paschate.

43. Consummatisque diebus (græce *postquam perfecissent* vel *peregissent dies*; scilicet illius festi, sive Paschatis: hoc enim per septem dies celebrabatur, quos omnes Hierosolymæ celebrasse Mariam et Joseph innuit hic Lucas; etsi lege ad tot dies manere non cogerentur) cum redirent (e Jerusalem in Nazareth) remansit puer Jesus in Jerusalem: ut ubi radiolum aliquem suæ sapientiæ et divinitatis spargeret, quasi gestiens jam officium doctoris et Salvatoris, ad quod a Patre missus erat, inchoare: anno enim duodecimo finitur pueritia, et incipit adolescentia ad judicium perfectum. Ita Beda. Et non cognoverunt parentes ejus.] Quia Jesus a parentibus in Jerusalem devotionis, vel negotiorum causa nonnihil tardantibus, petiit licentiam adeundi cognatos, quasi cum iis præcessurus: qua accepta eos adiit, sed mox ab iis clam se subduxit, adiitque templum, Deo id dirigente, ut parentes, licet alias de Jesu semper solliciti, id non adverterent, sed ut sequitur, putarent eum esse in comitatu cognatorum.

44. Existimantes autem illum esse in comitatu (cognatorum et vicinorum, qui præcesserant, cum quibus Maria et Joseph paulo post secuturi vespere in eodem hospitio erant pernoctaturi et cœnaturi, ibique Jesum, ut putabant, inventuri) venerunt iter diei (scilicet vespere ad idem commune hospitium) et requirebant eum inter cognatos et notos.

45. Et non invenientes regressi sunt in Jerusalem, requirentes eum.] Quia Jesus a nullo cognatorum visus erat in itinere, hinc collegerunt parentes eum mansisse in Jerusalem: quare ibi eum requisiverunt magna sollicitudine et anxietate. Causam dat Origenes, et ex eo Theophyl. et Titus dicentes: *Sed quare anxie adeo quærebant? num suspicabantur perditum aut quod aberrasset a via ut puer?* absit. *Neque enim hoc sapientissimæ Mariæ fuerit* (sciebat enim Jesum plenum esse sapientia, imo esse Deum) *numquam fieri poterat ut perditum putarent infantem, quem divinum esse cognoverant: verum quærebant eum, ne quo pacto ab iis abiisset, ne forte reliquisset eos*, ne forte vellet manere non cum eis in Nazareth, sed cum aliis in Jerusalem, ut ibidem officium suum docendi, ad quod a Deo missus erat, inchoare festinaret. Addit Origenes: *Quærebat, ait, ne forte recessisset ab eis; ne relinquens eos ad alia transmigrasset, et, quod magis puto, ne revertisset ad cælos, cum illi placuisset iterum descensurus, etc. sed dolebat, quia mater erat, et filii mater immenso amore digni, quia ea inscia et nihil tale opinante discesserat.*

8. Antoninus addit metuisse matrem, ne Jesus in manus Archelai Herodis infanticidæ filii incidisset, qui eum occideret. Euthymius et Franc. Lucas opinantur matrem timuisse, ne Christus ab itinere aberrasset: non enim sciebat, nec callebat omnes vias, nec diverticula in biviis et triviis: licet enim per scientiam divinam et infusam illa sciret, tamen per scientiam experimentalem, quam hic puer sequebatur, illa ignorabat. Quod an recte dicatur, viderint Theologi.

46. Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, et interrogantem eos.] *Post triduum*, non absolutum, sed inchoatum, hoc est tertio die, scilicet ab ejus amissione. Primus enim dies fuit, quo e Jerusalem profecti sunt, et vespere in hospitio eum non invenerunt inter cognatos: secundus, quo ex hospitio redierunt in Jerusalem: tertius, quo quæsiverunt et invenerunt puerum sanctum in sancto templo. Ita S. Ambros. Euthym. et alii. Sic dicitur v. 21. *Postquam consummati sunt dies octo*, id est, octavo die circumcisus est Jesus. Et Marci 8. 31. *Oportet filium hominis*, etc. *post tres dies* (id est tertio die) *resurgere*.

In templo.] Dei enim incarnati locus et sedes est in templo. Ibi quærendus est, ibi invenietur, non in foro, non in taberna, non in theatro. Christum imitati sunt S. Basilius et S. Gregorius Nazianzenus, qui, teste Ruffino, cum Athenis studerent, duas dumtaxat urbis plateas noverant, scilicet unam quæ ducebat ad templum, alteram quæ ad scholam.

Totum hoc triduum ergo Jesus egit partim orando, partim audiendo doctores, eisque respondendo in templo: cibum a doctoribus aut astantibus, sapientiam ejus mirantibus invitatus accepit, licet alii minus verisimiliter putent eum ostiatim mendicando victitasse, uti putat S. Bernardus hom. infra octavam Epiphan. Bonavent. Alensis et alii, et favet S. Thomas 2. 2. q. 187. art. 5. qui Christum aliquando mendicasse probat ex illo: *Ego autem mendicus sum et pauper*, Psal. 39. Ex adverso Lyranus, Dionys. Joan. Major hic, et Abulens. in Matth cap. 17. quæst. 194. censent Christum numquam mendicasse, eo quod mendicare Judæis esset vetitum, Deut. 15. *Mendicus non erit inter vos*. Verum hæc verba non præceptum, sed promissionem opum significant, si legem Dei observent, scilicet eos adeo fore divites, ut nemo eorum mendicet.

Sedentem in medio doctorum.] Est hebraismus, id est inter doctores, sed humiliori loco quasi discipulum idque ad hoc, ut suis interrogationibus de instante adventu Messiæ, doctores ad eum cogitandum et inquirendum excitaret; utpote translato jam sceptro a Juda ad Herodem alienigenam, ac expletis jam 70. hebdomadibus Danielis, cæterisque Prophetarum de Christo oraculis. De Messiæ enim adventu Christum docto-

res interrogasse, omnino est verisimile, idque ad hoc, ne inopinata doctoribus esset ejus manifestatio, sed ut ex hisce indiciis quasi scintillis postea prædicans et miracula patrans, facilius ab eis velut Messias reciperetur. Ita Euthymius.

INTERROGANTEM EOS.] Primo, quia puerum decebat interrogare doctores, non autem eos docere, sed tamen Christus interrogando eos docebat, ait Origenes: nam sapienter interrogare, tam docti, et docentis est, quam sapienter respondere. Sic magistri docti, docte discipulos interrogando docent. *Ex uno quippe doctrinæ fonte*, ait Origenes, *manat et interrogare et respondere sapienter, et ejusdem scientiæ est, scire quid interroges, quidve respondeas.*

Secundo, ut doceret adolescentes modestiam, ac studium audiendi, interrogandi et discendi, ne, *si nolint esse veritatis discipuli, fiant erroris magistri*, ait Beda.

Tertio, ut interrogans doctores, vicissim ab eis interrogaretur, sicque respondendo eos doceret. Unde sequitur :

47. STUPEBANT AUTEM OMNES, QUI EUM AUDIEBANT SUPER PRUDENTIA ET RESPONSIS EJUS.] Quod scilicet puer duodennis, fabri filius, qui scholas numquam frequentarat, tam versatus esset in S. Scriptura, tam sapienter quæreret, tam acute responderet, ut et doctores ipsos superaret, ut dicerent: *Quis putas puer iste erit?* eritne Propheta? eritne Messias, quem doctorem orbis nunc omnes in dies singulos avide expectamus?

48. ET VIDENTES (Græca addunt αὐτὸν, id est *eum*, scilicet Jesum) ADMIRATI SUNT.] Scilicet parentes Jesum quærentes, ut patet v. 46. mirati et gavisi sunt, quod eum præter morem viderent et invenirent solum cum doctoribus disputantem, tantam sapientiam depromentem, ac doctores cæterosque astantes super eo stupentes, etc.

ET DIXIT MATER EJUS AD ILLUM: FILI, QUID FECISTI NOBIS SIC? ECCE PATER TUUS ET EGO DOLENTES QUÆREBAMUS (*cum labore*, ut addit Arabicus) TE.] Verba hæc matris sunt: non Christum objurgantis, sed mirantis et dolentis, doloremque suum dolenter explicantis. Hoc enim suadet veneratio matris erga talem filium, scilicet hominem Deum: ac proinde verisimile est matrem hæc ei dixisse, non publice in consessu Doctorum, sed secreto sevocando eum, vel consessu jam dimisso. Ita Jansen. Maldonat. et alii.

SIC.] Ut te a nobis subduceres, ac nobis insciis et sollicitis solus in urbe remaneres?

PATER TUUS ET EGO.] Notat S. Aug. serm. 63. de Diversis cap. 11. humilitatem Virginis, quæ cum sciret se in solidum esse matrem Christi, ideoque matrem Dei, ita ut Joseph in ejus generatione nullam haberet partem, ipsa tamen demisse Josepho quasi marito se postponit. *Omnia*, ait Anonymus in Catena Græca, *sicut mater, et fiducialiter et humiliter et affectuose exprimit.*

Tropologice, anima quæ perdidit Jesu gratiam per peccatum mortale, vel solitam familiaritatem per negligentiam venialem, requirat eum, Primo, cum dolore et lacrymis cordis compuncti, quia, ut ait Nazianz. orat. 3. *Proborum* (adde et improborum, si pœniteant) *virorum lacrymæ sunt peccati diluvium, et mundi piamentum*, quale fuit diluvium Noe.

Secundo, requirat eum magna sollicitudine et studio, ut fecit B. Virgo, idque in templo, nimirum vacando orationi, lectioni et meditationi rerum spiritualium. Sic sponsum se subducentem requisivit sponsa et invenit, Cant. 3. 2. *Surgam*, inquit, *et circuibo civitatem per vicos et plateas, quæram quem diligit anima mea, tenui eum nec dimittam.* Ita anima, dum Christum invenit, caute retineat ne rursum elabatur.

Tertio, requirat eum inter doctores, id est, inter viros doctos et pios, qui eam in scientia æque ac pietate instruant. Unde sponsa Cant. 1. 6. rogans sponsum: *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie?* audit: *Egredere, et abi post vestigia gregum, et pasce hædos tuos juxta tabernacula pastorum.* Vide ibi dicta.

49. ET AIT AD ILLOS: QUID EST QUOD ME QUÆREBATIS? NESCIEBATIS QUIA IN HIS, QUÆ PATRIS MEI SUNT, OPORTET ME ESSE?] S. Ambrosius censet hæc esse verba reprehendentis. Et poterat Christus ut Messias et legislator jure suo reprehendere matrem, si peccasset. Verum nulla in matre fuit peccati culpa; ergo nec in Christo ulla ejus fuit reprehensio; habent tamen verba hæc ejus interrogationem quamdam acriorem, reprehensioni similem, ut per eam parentes doceat, et ad res suas discendum acrius incitet, uti solent parentes filios, et magistri discipulos acrioribus verbis ad studium et diligentiam extimulare.

Hæc ergo verba Christi sunt instruentis, consolantis et se excusantis, suumque factum defendentis, q. d. Non opus erat ut me quæreretis, quia cogitare poteratis me negotia salutis mundi, ad quæ a Patre cœlesti missus sum, inchoando tractare. Nec enim cogitare debetis me semper vobiscum mansurum, sed aliquando ad illa vobis relictis abiturum, uti jam abire cœpi. Porro quod vobis insciis abierim, studio id feci ut vos doceam in illis me non pendere a vobis, sed a Patre cœlesti, et ex illius voluntate ac consilio, non ex vestro eadem tractare debere. Ego ergo vobis non dedi causam doloris, sed illam vobis partim amor vester erga me, partim ignorantia mysterii jam dicti vobis ministravit: ignorabatis enim me in Patris mei negotiis occupari: esto enim vobis merito in mentem id venire debuisset; tamen tener vester in me amor fecit ne veniret, et cogitationem hanc divertit. Unde Beda: *Non*, inquit, *quod eum quasi filium quærat vituperat, sed quod ei potius, cui æternus est filius, debeat, cogit oculos mentis attollere.*

Ut hoc e radice et fundamento intelligas. Nota Christum præter actiones divinas, quas habebat ut Deus Deique Filius, quales sunt creare, conservare et gubernare omnia, ac spirare Spiritum Sanctum, habuisse actiones humanas, easque duplices: priores, quas habebat ut homo, communes aliis hominibus, uti sunt comedere, ambulare, laborare, fabricare, etc. posteriores quas habebat ut homo Deus, sive ut redemptor sibi quasi Christo proprias, quæ proinde a S. Dionysio lib. de Divin. nomin. *Theandricæ*, id est *Deiviriles* nuncupantur, quia partim Dei, partim hominis sunt opera. Tales erant docere, facere miracula, discipulos

convocare, Apostolos creare, etc. In prioribus voluit Christus sponte sua parentibus, a quibus eas enim naturam quasi acceperat, obedire, et ab eis sinebat se in illis regi: in posterioribus vero nequaquam, sed soli Deo Patri voluit subjici et obedire: quia hæ, utpote altioris ordinis, a solo Deo erant acceptæ et directæ. Unde Christus parentibus eas petentibus quasi ex materno quodam imperio, respondit, illas non ad parentum, sed ad Dei voluntatem et nutum esse faciendas, ut patet hic, et in conversione aquæ in vinum in nuptiis Canæ Galilææ. Joan. 2. 4. et aliis similibus, ut patet Matth. 12. 48.

Porro, Christus actiones suas theandricas, quas patrabat ut Deus homo, vocat actiones Dei Patris, Patrique eas attribuit non sibi, Primo, quia propter has a Patre missus erat in mundum. Secundo, quia Christus a Patre habebat suam divinitatem: hæc autem opera præcipue erant divinitatis. Tertio, quia eas faciebat ex præcepto Patris. Quarto, quia in his nemini suberat nisi soli Patri æterno: ut doceret amori matris etiam tenerrimo præponendum esse Dei præceptum, vel consilium, ut, cum Deus aliquem vocat ad Religionem, ad sacerdotium, ad martyrium, ad apostolatum, cui parentes repugnant. Sic in humanis filius, qua filius, subest parentibus quoad paterna jura; qua vero idem magistratum gerit, v. g. rex est aut princeps, parentibus non subest, sed præest, quoad jura regalia: rex enim omnium qui in regno sunt, ac consequenter parentum suorum, est Superior et dominus; quare eos jure communi reip. regere, dirigere et corrigere tenetur.

50 Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos] Nonnulli ignorantiam hanc referunt ad auditores, qui stupebant super prudentia et responsis Jesu, vers 47. alii ad solum Joseph per synecdochen. Verum plane tam ad B. Virginem quam ad Joseph hæc referenda sunt: licet enim ipsi nossent Jesum suum, esse Christum Dei filium, et salvatorem mundi; tamen ignorabant qua ratione illud munus obiturus esset, seu quæ illa essent negotia Patris in particulari, in quibus ipse dixerat oportere se versari v. 49. nimirum an, quando, quomodo docturus, victurus, moriturus, crucifigendus esset pro salute mundi: hæc enim eis a Deo necdum revelata erant; sed ea ipsa progressu temporis, vel per experientiam, vel per revelationem Jesu didicerunt. Quare ex reverentia Jesu, eum hoc loco curiose, quænam essent illa mysteria interrogare non sunt ausi, sed tempus opportunum ea noscendi prudenter expectarunt.

51 Et descendit cum eis, et venit Nazareth: et erat subditus illis] *Venit Nazareth*, ultro et sponte sua, licet S Bernardus opinetur eum urgentibus parentibus, venisse Sic enim ait serm. 19. in Cant. *Cum remansisset in Jerusalem, et dixisset, in his quæ Patris sui erant oportere se esse, non acquiescentibus parentibus ejus, sequi eos in Nazareth non despexit, magister discipulos, Deus homines, Verbum et sapientia fabrum et fœminam.*

Subditus.] Græce υποτασσομενος, id est, *subjectus*, obediens, scilicet quoad humanam naturam, quam a matre hauserat, non quoad divinam, quam a solo Patre æterno acceperat, ita plene et perfecte, ut per omnia ei esset æqualis, et in nullo subditus, uti contra Arianos docet S. Aug l. 3. contra Maximinum c. 18. Minus ergo congrue S. Cyr. l. 10. Thesauri c. 8. ex illo 1. Cor. 15. *Tunc et Filius subjicietur Patri*, concedit Filium ratione originis subjici Patri etiam quoad naturam divinam, quam a Patre accepit; quia quoad eam facit, inquit. quæ placita sunt Patri: nam et Pater facit, quæ placita sunt Filio, nec tamen idcirco subjectus est Filio. Loquitur ergo Paulus de Filio quoad humanam naturam, secundum quam Christus se plane cum omnibus suis electis subjiciet Deo Patri in die judicii. Unde cæteri Patres constanter asserunt Filium quoad divinam naturam Patri non esse subjectum, sed æqualem.

Nota. Humana natura in Christo, licet in se præcise sumpta, subdita esset matri, tamen quia ipsa elevata erat a Deo ad hypostasim Verbi, ideoque unum erat cum Deo, puta una persona divina: hinc exempta fuit ab obedientia matris, æque ac a legibus Augusti, Herodis, pontificum, cæterorumque principum: erat enim jam matre et illis omnibus longe dignior, melior, sapientior, imo Dominus et Deus omnium. Sicut Religiosus vel monachus si creetur Pontifex, eximitur ab obedientia sui Ordinis, imo totius Ordinis fit Superior. Christus tamen ut nobis daret summæ humilitatis et obedientiæ exemplum, ultro et sponte sua se subdidit matri, imo et Josepho, iisque per omnia quæ domi agenda, verrenda, fabricanda, etc. erant, obedivit.

Discant, inquit S. Aug ser. 63. de Diversis, pueri subdi parentibus, quia Christo mundus subditur, et Christus tamen parentibus subditus fuit. Et S Bern. ser. 1. super *Missus est*, exclamat: *Erat subditus eis. Quis? quibus? Deus hominibus, nec tantum Mariæ, sed et Joseph? utrimque stupor, utrimque miraculum: et quod fœminæ Deus obtemperat, humilitas sine exemplo: et quod fœmina principatur Deo, sublimitas sine socio.* Et mox: *Erubesce, superbe cinis: Deus se humiliat, et tu te exaltas? Deus se hominibus subdit, et tu dominari gestiens hominibus, tuo te præponis auctori? quoties enim hominibus præesse desidero, toties Deum meum præire contendo.*

Voluit ergo Christus prima et continua sua vita per annos triginta suo facto nos docere, perfectionem virtutis et Religionis maxime sitam esse in obedientia. Nam, ut docet Joannes XXII. Pont. Extrav. *Quorumdam*, de verb. signif paupertas magnum bonum est: majus integritas (castitas) sed maximum obedientia: quia prima rebus, secunda carni, tertia menti dominatur et animo. Idem docet S Aug. et ex eo S. Thomas 3. p. q. 40. art. 1. ubi docet austeritatem tantum esse adjumentum perfectionis.

Audi S. Basil. in Constit. monast. cap. 4. *In prima ætate* (Christus) *subditus parentibus, omnem laborem corporalem mansuete et obedienter sustinuit. Cum enim homines illi essent justi quidem ac pii, verum pauperes, et rebus necessariis non abundantes*, etc. *merito laboribus corporis assiduis dediti erant, per hos necessarias res sibi ipsis acquirentes. Jesus autem his subditus, velut ait Scriptura, omnium etiam simul perferendo labores obedientiam declarabat. Itaque discamus filii subjecti esse parentibus.* Et Origen. hom. 20. in Luc *Nam quia majorem Joseph videbat ætate, propterea eum parentis honore coluit, omnibus filiis exemplum tribuens, ut*

subjiciantur parentibus *Quid enim magister virtutis*, ait S Ambr. *nisi officium pietatis impleret?* Et Beda: *Quid inter nos aliud, quam quod a nobis agi vellet, ageret?*

Multa egit, multa dixit Christus per 30. annos, sed hæc omnia hac gnome conclusit Lucas: *Et erat subditus illis.* Præclarum elogium Religiosi est. Tota vita fuit Superioribus suis obediens et subditus.

Ratio a priori est, Prima, quia qui obedit Superiori, obedit Deo: Superior enim est vicarius Dei, juxta illud Christi: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit*, Lucæ 10 Unde S. Basilius in Const. monast. c. 22. *Antistes*, ait, *nihil aliud est, quam is qui personam Christi sustinet, et sequester est inter Deum et homines, eorum qui in ipsius officio sunt salutem sacrificans Deo.* Et S. Benedictus in Regula: *Obedientia*, ait, *quæ majoribus præbetur, Deo exhibetur.* Et S. Bern. de præcepto et dispens. *Quem*, ait, *pro Deo habemus, tamquam Deum, in iis quæ aperte non sunt contra Deum, audire debemus.* Obediens ergo, dum quid præcipit Superior, putet id Deum sibi præcipere, ac tamquam Deo alacriter obediat.

Secunda, quod obedientia nobilissimas hominis potentias, scilicet voluntatem et judicium, Deo in holocaustum offerat et mactet, dum eas abnegat, et Superiori suo, loco Dei resignat. Unde S. Greg. 35. Mor. cap. 10. explicans illud 1. Reg. 15. *Melior est obedientia quam victima*, rationem hanc dat: *Quia*, inquit, *per victimas aliena caro, per obedientiam voluntas propria mactatur.*

Tertia, quod obedientia omnia opera quæ ex ea fiunt, faciat aurea, et valde meritoria Quocirca *S Franciscus*, ait Bonav. in Vita ejus c. 6. *Generalis cedens officio, Guardianum petiit, cujus voluntati per omnia subjaceret. Tam enim uberem asserebat sanctæ obedientiæ fructum, ut eis qui jugo ipsius colla submitterent, nihil temporis sine lucro transiret Unde et Fratri, cum quo solitus erat ire, semper obedientiam promittere consueverat, et servare.*

Quarta, quod obedientia sit mater virtutum omnium, Unde S. Greg. loco jam citato: *Sola*, inquit, *virtus est obedientia, quæ virtutes cæteras menti inserit, insertasque custodit*

Quinta, quod Deus per Superiores subditum obedientem certo et secure regat, recteque dirigat ad portum salutis æternæ. Unde Climacus gradu 4 *Obedientia*, inquit, *est perfecta abnegatio propriæ animæ et proprii corporis, mors voluntaria, vita sine sollicitudine, navigatio sine damno, sepultura voluntatis, vita humilitatis, et quasi si quis dormiendo iter faciat.* Idemque addit: *Vivere in obedientia nihil aliud esse, quam suum onus aliorum humeris imponere, natare super aliorum ulnas, et sustentari in aquis, ne mergamur, sed sine periculo hoc grande pelagus hujus vitæ transeamus, et quidem brevissima navigatione.*

Quocirca Christus maluit vitam perdere, quam obedientiam: *Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Sed audi tantæ obedientiæ præmium: *Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum*, Phil. 2. 8. An non ergo *vir obediens loquetur victorias?* Proverb. 21. 28. Vide ibi dicta.

Nota Secundo Veterum sententia est, Christum Joseph subjectum fuisse in exercenda arte fabrili lignaria, ut dixi Matth. 13. in fine. Congruum enim erat, ut fabrilem cum patre putativo exerceret, qui mundi est cum naturali patre fabricator. Per fabrum conditum est genus humanum; per fabrum decuit et restitui.

Hæc pauca dumtaxat recenset Lucas de adolescentia et juventute Christi usque ad annum ejus trigesimum; quo toto tempore vixit privatus et latuit incognitus, quæ sane stupenda fuit Dei Filii humilitas.

Cætera quæ ex libro apocrypho, qui inscribitur *Infantia Salvatoris*, aliisque similibus, a nonnullis afferuntur, rejicit Ecclesia. Unde de Valentinianis hæreticis ita scribit S. Irenæus lib 1. c. 17. *Assumunt*, ait, *in hoc et illam falsationem, quasi Dominus, cum puer esset, et disceret litteras, cum dixisset Magister ejus, quemadmodum in consuetudine est, dic A, respondit A. Rursum cum Magister jussisset dicere eum B, respondisse Dominum, Tu prior dic mihi quod est A, tunc ego dicam tibi quid est B.* Similia quædam circumferuntur in cantionibus natalitiis nonnullis, a quibus, ut ridiculis et plane indignis Christo commentis, abstinendum est: Christus enim, utpote plenus sapientia, scholas non adiit. Unde Judæi de eo dicebant: *Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit eas?* Joan. 7. 15.

Rursum miracula pueri Jesu, quæ vulgo a nonnullis narrantur, refutat S. Chrysost hom 20. in Joan. Primum enim ejus miraculum fuit conversio aquæ in vinum in Cana Galilææ, ut ait Joan. cap. 2. Voluit enim usque ad annum 30. latere et fabrilem exercere. Unde S. Justinus Dialog. contra Tryhonem: *Faciebat*, ait, *aratra, juga*, etc. ideoque sæpe ab eis in Evangelio petit similitudines et metaphoras, ut cum ait: *Tollite jugum meum super vos.* Et, *Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.* Idem censent Lyranus, Jansen. Maldon Dionys. Carthus. et Abulens. in Matth. c. 13. q. 81. ac Cajetanus et Franc. Lucas in Marci cap. 6. 3. Esto Christum fabrilem exercuisse neget Paulus Burgensis in Marci cap 6. ac noster Barradius hic, et Simon de Cassia lib. 4. cap. 2 qui censent Christum usque ad annum 30. instar Religiosi abstractum vixisse, ac orationi et contemplationi æque ac jejunio vacasse. Si objicias, Nazarenos vicinos Jesu, ei docenti objecisse: *Nonne hic est faber?* respondent ex S. August. lib. 2. de Cons Evang. cap. 42. *Eo fabrum credebant quo fabri filium*, ut habet Matth. cap. 13 55. Verum cum Nazareni quotidie viderent Jesum, et opera ejus studiose observarent, videntur ab opere fabrili eum vocasse fabrum; alioqui enim si eum otiosum vidissent, ejus otium et inertiam taxassent, quod paupertati parentum laborando non succurreret, nec patrem suum Joseph fabricantem adjuvaret, eique laborando collaboraret. Adde: Voluit Christus fabricando dare exemplum vitæ mechanicis, ut fabricando et laborando victum sibi parent: hoc enim honestum est: porro a societate fabrorum qui scurrilia loquebantur, abstinebat Joseph, multo magis Christus. Sic faber tabernaculorum fuit S. Paulus, etiam cum prædicaret, ut patet Actor. c. 18. v. 3.

ET MATER EJUS CONSERVABAT OMNIA VERBA HÆC IN

CORDE SUO.] Quasi *ruminanda et diligentius scrutanda*, ait Beda, ut successu temporis per omnia quæ acturus et dicturus erat Christus, plenius intelligeret, simul ut eadem deinde S. Lucæ et aliis Apostolis scribenda, vel posteris tradenda revelaret. Unde Titus: ***Nam etsi***, inquit, ***quæ ab illo depromebantur, plene non assequebatur, intelligebat nihilominus divina, humanoque sensu esse sublimiora: neque enim audiebat Jesum tamquam duodecim annorum puerum; sed excipiebat et observabat verba illius, tamquam verba viri modis omnibus perfecti***: sive, ut Euthym. ait: *tamquam verba, non simpliciter pueri, sed etiam Filii Dei.*

52. ET JESUS PROFICIEBAT SAPIENTIA, ET ÆTATE, ET GRATIA APUD DEUM ET HOMINES.] *Ætate*, græce ἡλικίᾳ, quod Syrus, Arabicus et alii vertunt, *statura*, sive *proceritate*, et sic vertit Noster c. 12. v. 25. Utrumque verum, utrumque huic loco appositum.

Quæres, an vere Jesus uti ætate et statura, sic et sapientia et gratia profecerit? Omissis Photino, Nestorio et Theodoro, qui docuere Christum esse purum hominem, ideoque in dies in gratia et meritis apud Deum profecisse, quibus quasi hæreticis anathema dicit S. Greg. Naz. ep. 1. ad Cledonium; idem affirmare videntur S. Athanas. ser. 4. contra Arianos et Cyril. l. 10. Thesauri c. 7. videntur enim dicere, humanitatem Christi a Verbo sensim majorem hausisse sapientiam, sicut hausit B. Virgo cæterique homines. *Humanitas Christi*, ait S. Athan. *in sapientia profecit transcendens paulatim humanam natura n, deificata nimirum, et organum sapientiæ effecta.* Eadem habet S. Cyril. S. Athan. in doctrina, æque ac Episcopatu Alexandrino secutus: quænam utriusque fuerit mens, mox explicabo.

Verum contrarium docent cæteri Patres. Erat enim Jesus a primo instanti conceptionis suæ plenus sapientia et gratia, ut dictum est v. 40. hoc enim debebatur illi humanitati ob unionem hypostaticam cum Verbo. Unde S. Gregorius Nazianz. orat. 20. in laudem S. Basilii: *Sapientia, ait, apud Deum et homines proficiebat, non ut augmentum aliquod acciperet, cum ab initio gratia sapientiaque absolutus esset, sed quod hæc hominibus ignaris paulatim apparerent.* Nam, ut ait Theophyl. *Emicatio sapientiæ ejus, profectus ipse est.* Sicut sol licet eadem semper luce polleat, tamen crescere in ea dicitur, cum eam sensim magis explicat a mane usque ad meridiem. Unde Beda: ***Proficiebat Christus***, ait, *non per accessum temporis accipiendo quod non habebat, sed pandendo donum gratiæ quod habebat.*

Nota igitur in anima Christi triplicem fuisse scientiam: scilicet beatificam, qua Deum videbat et omnia in Deo, itaque beabatur; Secundo, infusam a Deo; Tertio, experimentalem, vel usu quotidiano acquisitam. Duæ priores Christo inditæ fuere a primo instanti conceptionis suæ ita perfecte, ut eas augere non posset. Idem dico de Christi habituali gratia et gloria: ita sanctus August. lib. 3. de Peccat. mer. et rem. cap. 29. S. Hieron. in illud Jerem. 31. *Fœmina circumdabit virum.* S. Athan. Cyrillus, Nazianz. Beda, Damasc. Euthymius, Bernardus, S. Thomas, quos citat et sequitur Suarez 3. p. q. 7. art. 12. et passim Scholastici: hoc enim exigebat unio hypostatica.

Dicitur ergo Christus profecisse cum ætate in sapientia et gratia. Primo, in opinione hominum, ac in specie et ostensione externa. Loquitur enim, subinde Scriptura secundum id quod exterius cernitur, et secundum id quod vulgo judicant homines: hic autem ex operibus majoribus quæ edebat Christus, judicabant homines eum crescere in sapientia et gratia, uti crescunt cæteri pueri. Ita Orig. et Theoph. hic, ac Naz. S. Athan. et Cyrill. jam citati, et mox plenius citandi.

Secundo, proprie crevit Christus sapientia experimentali: ipso enim usu multa expertus majorem acquisivit experientiam. Hinc *didicit ex iis quæ passus est obedientiam*, Hebr. 5. 8.

Tertio, et proprie, esto Christus non creverit sapientia et gratia habituali, crevit tamen actuali et practica: nam robur spiritus et sapientiam cœlestem in anima latentem, in dies magis et magis exerebat etiam existens puer, ita ut in vultu, incessu, sermone, factis semper majores ederet actus modestiæ, maturitatis, prudentiæ, castitatis, suavitatis, pietatis, aliarumque virtutum. Posset quoque *gratia* hic accipi pro gratiositate, quod scilicet Christus in dies magis gratiosum se faceret Deo et hominibus. Verum hæc major gratiositas includit incrementum gratiæ: nam sine eo nemo fit magis gratus Deo.

Dices: Christus dicitur crevisse gratia sicut crevit ætate, idque coram Deo: ergo vere in seipso crevit gratia, sicut in se crevit ætate. Respondet S. Thomas 3. p. q. 7. art. 12. et ex eo Suarez, Christum vere in se crevisse gratia, non quoad habitum, sed quoad actus et effectus ex habitu productos, nimirum faciendo opera excellentiora, per quæ licet ipse non fieret sanctior, nec plus aliquid mereretur propter infinitam dignitatem personæ suæ, et quia a principio habuit gratiam consummatam, nihilominus illa opera de se erant sufficientia ad augendam gratiam, quatenus novum meritum continebant.

Id ipsum, non aliud velle S. Athanasium loco jam citato, liquet ex eo quod subdit: *Ut per eum suam energiam exerceret, sapientiaque inde elucerel, omnibusque innotesceret.* Et paulo ante: ***Ita enim augescente magnitudine corporis, una crescebat in eo divinitatis manifestatio, innotescebatque apud omnes ipsum esse templum Dei, Deumque in ejus corpore existere:*** Nec aliud velle Cyrillum patet ex iis quæ subdit: *Non ergo ipse, sed humana proficiebat natura. Nam dum in dies in ipso deitas manifestaretur, mirabilior et sapientior videbatur. Proficiebat autem in ipso natura humana, hoc modo: **Assumpsit sapientia Dei, hoc est Filius Dei, nostram naturam**, paulatimque tum verbis, tum factis, deificationem assumpti hominis revelans, proficere ipsum revelando faciebat*, ut scilicet suam deitatem revelaret, exercendo in dies majores sapientiæ et gratiæ operationes, quas ei suggerebat ipsa ei assistens divinitas, unde ex ipsis illa ab hominibus agnoscebatur, sicut anima latens in corpore agnoscitur per vitales et animales operationes, quas in dies majores per corpus exercet. Et paulo ante: *Cum igitur audis eum profecisse in sapientia et gratia, noli putare quidquam ipsi additum fuisse, qui nullius umquam rei egere potest: sed quia videntibus atque audientibus eum, sapientiorem gratioremque in dies se præbebat, id-*

ricco dicitur profecisse. Ita detegendo seipsum in dies, non ipse, sed qui mirabantur ipsum atque amabant, proficiebant.

Opponunt Orientales Cyrillo, eum hæc verba ita interpretatum esse, ut de toto Christo, non de Verbo aut humanitate dumtaxat dicantur, cum ipsi de sola humanitate intelligant, ut habet Concilium Ephesinum oppos anathemat. 4. Concil. Ipse vero Cyrillus in Responsione inquit, ita quidem se sentire, ne Christus in duos dividatur: docet autem Filium Dei, etsi sit Patris Sapientia, dici tamen in sapientia proficere, dum humanitatis proprietates per summam unionem in se convenienter suscepit. q. d. Filius Dei dicitur profecisse, quia humanitas, quam assumpsit, profecit.

Huc accedit expositio Toleti: Nomine sapientiæ et gratiæ, inquit, non intelligitur ipse habitus gratiæ et sapientiæ, sed opera ipsa et verba sapientia et gratiosa, quæ ab interna sapientia et gratia procedunt. Sic dicitur Eccles. 10. *Verba oris sapientis, gratia*, id est gratiosa. *Diffusa est gratia in labiis tuis*, Psal. 44. 3. *Propter gratiam labiorum suorum amicum habebit regem*, Prov. 22. 11. *Mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius*, Luc. 4. 22. *Hæc est religio, visitare pupillos*, Jacobi 1. hoc est, hæc sunt opera religiosa. Porro posset Deus per absolutam potentiam gratiam Christo datam, utpote finitam, augere, ac facere ut Christus in ea quoad habitum cresceret et proficeret, ut contra Cajetanum et alios docet Vasquez 3. p. q. 7. a. 12. disp. 47. c. 3. Sed aliter facere Deo placuit, idque magis dignitati Christi Verbo uniti, erat consentaneum.

Ex dictis collige quadruplex præter alia discrimen gratiæ Christi, et nostræ. Primum. Christus gratiam habuit quasi naturaliter, tum ex vi unionis hypostaticæ, huic enim connaturalis est gratia: tum ex vi conceptionis suæ de Spiritu Sancto: nobis vero omnis gratia indebita est et gratuita, adventitia et supernaturalis.

Secundum: Gratia in nobis, Primo, delet peccatum originale, et actualia si quæ sint, sicque quasi Secundo, facit nos Deo gratos: in Christo vero gratia fuit ante, imo sine omni peccato, per se primo sanctificans Christum: nam ex gratia unionis cum Verbo emanavit gratia habitualis, ut radius a sole, statim et naturaliter. Quocirca nos adoptivi sumus et dicimur Dei filii: Christus vero est naturalis Dei Filius, ut docet S. Hilarius libr. 12 de Trinit. et Cyrillus libr. 2. in Joannem cap. 12.

Tertium: Gratia nostra est privata et propria cujusque, ac suum tantum hominem, in qua est, justificat: at Christi gratia est communis: est enim gratia capitis, quæ in omnia membra, id est, in omnes fideles, se diffundit, eisque se communicat, itaque eos sanctificat. Hinc disce quanta fuerit gratia Christi, utpote quæ instar solis et fontis in omnes fideles derivatur: nam *de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia*, Joan. 1. 16.

Quartum: Gratia in nobis (quin et in B. Virgine) per bona opera crescit, in Christo vero non crevit, quia cum ab unione cum verbo procederet, quæ ab initio conceptionis suæ plena fuit et perfecta, hinc et eodem instanti hæc gratiæ plenitudo quæ augeri non posset, ipsi data est.

Tropologice, Damasc. lib. 3. de fide c. 22. Christus, inquit, proficit sapientia et gratia, non in se, sed in suis membris, scilicet Christianis. Sic et Cyrillus jam citatus. Ideo enim profecit ipse majores virtutum actus in dies edendo, ut nos idem facere doceret. Tota enim vita nostra continuus vel est profectus, vel defectus. Cum enim non proficit, tum deficit; ut ergo non deficiat, semper proficiat oportet, uti fuse docet S. Bern. epist. 253. ubi inter alia ait: *Numquam justus arbitratur se comprehendisse, numquam dicit, Satis est; sed semper esurit sititque justitiam, ita ut si semper viveret, semper quantum in se est, justior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad annum, vel ad tempus instar mercenarii, sed in æternum divino se mancipabit famulatui*, etc.

Apud Deum et homines.) *Primum enim oportet Deo placere, et deinde hominibus*, ait Theophyl. et Beda. Si enim Deo placuerimus, faciet ipse ut et hominibus placeamus, ac nos eis gratos efficiet. Non sufficit placere hominibus, quia hoc sæpe fictum et simulatum est; nec soli Deo, quia hoc privatum et secretum est: sed *Deo et hominibus*, ut gratiam, qua Deo placemus, etiam hominibus ostendamus, itaque eos ad eamdem alliciamus. *Deo enim debemus conscientiam, proximis famam*, ait S. Bernardus. Moralia plura vide apud S. Ambrosium, Barradium, Didacum Stellam, et Vincentium Regium hic.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, describit prædicationem et baptismum Joannis Baptistæ, quo homines disposuit ad gratiam Christi, illumque eis indicavit. Secundo, v. 21. narrat Christum a Joanne baptizatum, cum Spiritus Sanctus in eum specie columbæ descendit; et vox Patris audita, Tu es Filius meus dilectus. Tertio, v. 24 genealogiam Jesu a Joseph usque ad Adamum pertexit. Primum et secundum majori ex parte explicui Matthæi 3. Superest ergo tertium.

1 Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ituræ, et Traconitidis regionis, et Lysania Abilinæ tetrarcha: 2. Sub principibus Anna et Caipha: factum

est verbum Domini super Joannem, Zachariæ filium, in deserto. 3. Et venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. 4. Sicut scriptum est in Libro sermonum Isaiæ prophetæ : Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini : rectas facite semitas ejus. 5. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas: 6. Et videbit omnis caro salutare Dei. 7. Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant, ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira? 8. Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, et ne cœperitis dicere : Patrem habemus Abraham Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. 9 Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. 10. Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus? 11. Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti: et qui habet escas, similiter faciat. 12. Venerunt autem et publicani ut baptizarentur, et dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus? 13. At ille dixit ad eos: Nihil amplius, quam quod constitum est vobis, faciatis. 14. Interrogabant autem eum et milites, dicentes: Quid faciemus et nos? Et ait illis: Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis: et contenti estote stipendiis vestris. 15. Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne forte ipse esset Christus, 16. respondit Joannes, dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus: ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, et igni : 17. cujus ventilabrum in manu ejus, et purgabit aream suam, et congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. 18. Multa quidem et alia exhortans evangelizabat populo. 19. Herodes autem tetrarcha, cum corriperetur ab illo de Herodiade uxore fratris sui, et de omnibus malis, quæ fecit Herodes, 20. adjecit et hoc super omnia, et inclusit Joannem in carcere. 21. Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est cœlum: 22. et descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: et vox de cœlo facta est: Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi. 23. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli, qui fuit Mathat, 24. qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph, 25. qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Hessi, qui fuit Nagge, 26. qui fuit Mahath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Juda, 27. qui fuit Joanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, 28. qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Elmadan, qui fuit Her, 29. qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi, 30. qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliakim, 31. qui fuit Melea, qui fuit Menna, qui fuit Mathata, qui fuit Nathan, qui fuit David, 32. qui fuit Jesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, 33. qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Judæ, 34. qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, 35 qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, 36. qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe: qui fuit Lamech, 37. qui fuit Mathusale, qui fuit Henoch, qui fuit Jared, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, 38. qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

1. ANNO AUTEM QUINTO DECIMO IMPERII TIBERII CÆSARIS, PROCURANTE PONTIO PILATO JUDÆAM, TETRARCHA AUTEM GALILÆÆ HERODE, PHILIPPO AUTEM FRATRE EJUS TETRARCHA ITURÆÆ, ET TRACHONITIDIS REGIONIS, ET LYSANIA ABILINÆ TETRARCHA,

2. SUB PRINCIPIBUS SACERDOTUM ANNA ET CAIPHA; FACTUM EST VERBUM DOMINI SUPER JOANNEM ZACHARIÆ FILIUM, IN DESERTO.

Ab anno duodecimo Christi transit Lucas ad annum ejus trigesimum, quo more Hebræorum cœpit officium doctoris et redemptoris exercere, ac publice prædicare.

IMPERII TIBERII.] Tiberius hic, ut patet ex Suetonio in ejus Vita, erat filius Liviæ, quæ postquam peperit Tiberium, nupsit Augusto Cæsari, qui proinde mortuis Caio et Lucio, suis ex Julia filia nepotibus, Tiberium quasi privignum in filium adoptavit, ac imperii hæredem et successorem constituit. Regnavit Augustus a nece Julii Cæsaris annos 57, mortuusque est die 19. Augusti, cum successit ei Tiberius: quare ultimus Augusti annus non fuit integer, sed dimidiatus, talis consequenter fuit primus Tiberii, scilicet quinque mensium, puta ab Augusto mense usque ad Januarium, a quo Romani annum inchoare et numerare solebant. Tiberius hic ex Actis Pilati, audiens mire de sanctitate et miraculis Christi, voluit eum inter deos

referre, sed obstitit ei senatus Romanus, eo quod ipso inconsulto id tentasset, ut dixi Matth. 27. v. 24.

PROCURANTE PONTIO PILATO JUDÆAM.] Nota. Archelaus Herodis Magni, puta infanticidæ filius, ob suam tyrannidem ab Augusto Cæsare ejectus fuit e sua Tetrarchia, actusque in exilium anno 10. tetrarchiæ suæ, qui fuit, ut nonnulli exacti Chronologi volunt, annus Augusti 52, vitæ Christi 12. Quare Augustus Judæam (id est duas tribus, Judam scilicet et Benjamin) tunc Archelao ademptam, adjecit ad Syriæ provinciam ejusque præsidem, qui tum erat Quirinus, vel ut Lucas vocat, Cyrinus, qui administrationem Judææ commisit Coponio, ac per eum confiscavit facultates Archelai; qua de causa præsides Judææ vocati sunt procuratores sive Administratores, cum revera essent ejus præsides. Unde Pilatus hic a Luca græce vocatur ἡγεμονεύοντος, id est, *rector, dux, præses, princeps;* et Arabicus vertit, *in dominio Pilati Pontii super Judæam.*

Porro Coponio primo Judææ procuratori sive præsidi, ab Augusto suffectus fuit secundus, M. Ambivius; deinde tertius, Annius Rufus, sub quo mortuus est Augustus: cui succedens Tiberius quartum Judææ præsidem creavit Valerium Gratum, deinde quintum Pontium Pilatum, anno imperii sui 13. Porro Pilatus Judææ præfuit 6. annis, ac secundo ejus anno Christus baptizatus est, quinto vero ab eo crucifixus et mortuus. Quocirca vindice Deo Pilatus a Tiberio anno imperii ejus 23. sive ultimo, relegatus fuit in exilium. Pilato successit sextus Marcellus, septimus Cumanus, octavus Claudius Felix, nonus Porcius Festus (coram his duobus 8. Paulus vinctus causam dixit Actor. 23. 24. et cap. 24 toto) decimus Albinus, undecimus Florus, cujus anno secundo, qui fuit Neronis imperii 12 Judæi cœperunt rebellare Romanis, ac quinto post anno a Tito expugnata est Jerusalem, et tota Judæa subacta. Hæc omnia fuse narrat Josephus lib. 18. Antiq. cap. 1. et seq.

TETRARCHA AUTEM GALILÆÆ HERODE.] Arabicus, *in dominio Herodis principis super quartam Galilææ, et Philippi fratris sui principis super quartam Ituræ.* Tetrarcha enim est qui quartæ (τετρα enim in compositione significat *quatuor*, ἀρχὴ est principatus) parti provinciæ, vel regni alicujus præsidet. Unde a Theodoreto vocatur *quadruplaris.*

Ut historiam hanc ab ovo intelligas, Nota: Herodes infanticida moriens quinto die post infanticidium, anno secundo Christi, tres filios superstites reliquit (nam cæteros vivens occidit, et Antipatrum quidem in ipso infanticidio) scilicet Archelaum, Herodem Antipam, et Philippum His de successione in regnum Herodis patris sui inter se contendentibus, Augustus regnum in quatuor partes sive tetrarchias divisit, quibus totidem Tetrarchas, sive principes, vel dynastas, præfecit: nimirum Judæam attribuit Archelao, et eo expulso, Coponio; Galilæam Herodi Antipæ; Philippo Ituræam et Trachonitidem; Lysaniæ extero Abilinam. Tetrarchiæ autem hæ erant magnæ et instar regni, ut docet Plinius lib. 5. 18. Unde Herodes Antipas, esto a Matthæo cap. 14. v. 1. vocetur Tetrarcha, a Marco tamen cap. 6 v. 14. vocatur rex, uti dixi Matth. 14. Sic et Herodes Agrippa uterque, id est, pater et filius, qui Herodis Antipæ erant nepotes, utpote ex fratre ejus Aristobulo prognati, regis nomen obtinuere a C. Caligula et Claudio Imp. ut patet Actor. 12. 1. et cap. 25. vers. 23.

PHILIPPO AUTEM FRATRE EJUS TETRARCHA ITURÆÆ ET TRACHONITIDIS REGIONIS.] Ituræa, ait Adrichomius in Descript. Terræ sanctæ pag. 110. num. 60. a *Iethur* sive *Ithur* filio Ismaelis sic appellata, montuosa ac nemorosa est *regio, ad radices montis Libani in longum porrecta. Nam a fluvio Jordane sumens initium, juxta eumdem Libanum versus Occidentem ad montes usque Sidoniorum et Tyriorum extenditur, aliquoties etiam saltus Libani nuncupatur.*

Trachon, sive Trachonitis regni instar, ait Plinius lib. 5. c. 18. regio est trans Jordanem inter Palæstinam et Cœlesyriam sita, Arabiæ desertæ contermina ab Oriente; Damasco a Septemtrione, quam occupavit dimidia tribus Manasse.

Trachonitis autem regio hæc appellatur, quod saxosa et aspera sit, atque subterraneis meatibus ac cavernis abundet, τραχὼν enim Græcis locum saxosum significat, et *trachones* etiam dicuntur occulti sub terra meatus ac specus. Fontibus et rivis hæc regio penitus caret, ideoque pluviales aquas incolæ per *trachones*, hoc est *meatus subterraneos*, in lacunis tam naturalibus quam artificiose factis diligenter colligunt, ac eorum plerique in *trachonibus*, id est *speluncis* et cuniculis, commorantur, et ferarum more delitescunt. Rapto libenter vivunt. Ita ex Josepho, Wilhelmo Tyrio et aliis Adrichomius.

ET LYSANIA ABILINÆ TETRARCHA.] Beda et Adrichomius censent Lysaniam hunc fuisse quartum Herodis infanticidæ filium, ideoque fratrem Archelai, Herodis Antipæ et Philippi, trium cæterorum tetrarcharum. Verum contrarium docet Josephus illis pene coævus, scilicet Lysaniam hunc fuisse filium Lysaniæ senioris qui senior filius fuit Ptolemæi Minnæi, in Chalcide juxta montem Libanum imperantis, eique vita functo quasi filius successit in regnum, antequam Herodes infanticida rex Judææ a Romanis designatus esset. Ita Josephus lib. 14 Antiq. cap. 21. Senior hic occisus est ab Antonio Triumviro, et collega Augusti Cæsaris et Lepidi, impulsu Cleopatræ amasiæ Antonii, quæ regno Lysaniæ inhians, illud avito Ægypti regno adjungere satagebat; occisus, inquam, est 30. annis ante Christi nativitatem, teste Josepho lib. 15. Antiq. cap. 4 Hic ergo senior Lysanias filium reliquit hunc sibi cognominem Lysaniam juniorem, qui Antigonum in regnum Judææ restituere conatus est, et ejicere Hyrcanum, cui favebat Herodes infanticida, qua de causa Herodes a senatu Romano, urgente Antonio et Augusto Cæsare, rex Judææ, excluso tam Antigono quam Hyrcano, creatus est, uti narrat Josephus lib. 1. Belli cap. 11. qui ex lib. 19. Antiq cap. 4. asserit a Lysania totam ejus regionem dictam fuisse Lysanium

ABILINÆ.] Abila, alias Abyla et Abela, egregia Cœlesyriæ urbs est, ad montem Libanum sita, a qua Abilene, sive Abilina regio nomen accepit, quæ ab Oriente adjacet Damasco, ab Occidente Chalcidi, a Septemtrione Libano. Huic ergo a Romanis præfectus fuit Lysanias. Ita ex Josepho Adrichom.

Porro tam operose Lucas hic principes, tam sæcu-

lares quam Ecclesiasticos, puta pontifices Annam et Caipham enumerat: Primo, ut distincte et solide tempus et annum, quo prædicare cœpit Joannes, indeque Christus, assignet. Secundo, ut significet jam defecisse sceptrum a Juda per Herodem alienigenam, ejusque filios Tetrarchas, ac Tiberium et Romanos Judææ imperantes, ac proinde venisse jam Messiam sive Christum, cujus prædicationis exordium ipse hoc capite recenset, juxta oraculum Jacobi Genes 49. 10 Tertio, ut innuat Israelem inter tot principes partim infideles, partim impios dissectum, eguisse adventu Messiæ, qui eum redintegraret et salvaret. Quarto, quia principes hi in gestis Joannis et Christi, quæ deinceps narrabit Lucas, magnam habuere partem: nam Tiberius, ut dixi, voluit Christum inter deos referre. Pilatus eum crucifixit, sed coactus a Judæis, cum prius eum esse innocentem sæpius esset protestatus. Herodes Antipas Philippo fratri suo uxorem Herodiadem eripuit, ideoque reprehensus a Joanne eum occidit, ac Christum veste alba indutum illusit. Annas et Caiphas Christum usque ad crucem persecuti sunt, æque ac Apostolos post Christi mortem.

Sub principibus sacerdotum Anna et Caipha.] Sæcularibus principibus adjungit Ecclesiasticos, scilicet pontifices. Dices, Unus dumtaxat erat summus Judæorum pontifex, ut patet ex Josepho et aliis, quomodo ergo hic duo nominantur? Respondet Eusebius lib. 1. Hist cap. 10. Joannem Baptistam cœpisse prædicare sub Anna, et continuasse usque ad pontificatum Caiphæ. Alii respondent Annam et Caipham alternis annis vicissim pontificatum gessisse. Verum hæc omnia refellit Josephus lib. 18 cap. 1. et 5 qui multos ponit pontifices medios inter Annam et Caipham, asseritque Caipham creatum pontificem a Valerio Grato, qui Pilatum proxime antecessit, ac perseverasse toto tempore Pilati usque ad finem imperii Tiberii Cæsaris.

Respondeo igitur unum dumtaxat fuisse summum Judæorum pontificem, scilicet Caipham; sed principes id est, primores sacerdotum, fuisse plures, ut patet Matth. 26. 3. et passim in passione Christi nominantur principes sacerdotum, sive pontifices, qui Christum apud Pilatum accusarunt, damnarunt, illuserunt, etc. Inter hos ergo principes summi fuere Caiphas et Annas; Caiphas, quia pontifex; Annas, quia socer Caiphæ et quia ipse pontifex fuerat, ac apud Judæos summæ erat auctoritatis. Unde et post se quinque filios pontifices habuit, teste Josepho lib. 20. Antiq. c. 8. Hac de causa Christus a Judæis in horto captus, primo ductus est ad Annam, deinde ad Caipham, Matth. 26.

Factum est verbum (id est jussio, imperium, mandatum) Domini super (*id est*) ad Joannem Zachariæ filium.] q. d. Jussit Deus anno 15. Tiberii Joanni Baptistæ, ut prædicaret et baptizaret. Jussit, inquam, per inspirationem internam, forte etiam per vocem externam angeli, hoc ei ex parte Dei ore suo denuntiantis.

3. Et venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ (id est, incitantem ad agendam pœnitentiam) in remissionem peccatorum.] Scilicet percipiendam in baptismo Christi, q. d. Joannes prædicabat pœnitentiam, ut per eam se disponerent ad veniam et gratiam accipiendam a Christo. Vide dicta Matth 3.

4. Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ Prophetæ: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

5. 6 Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur: et erunt prava in directa, et aspera in vias planas: et videbit omnis caro salutare Dei.] Hæc omnia explicui Isaiæ 40. v. 2. Porro S. Gregorius homil. 20. in Evang. S Augustinus, S. Chrysostomus, Beda et alii hæc sic exponunt. q. d. Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat exaltabitur, ut ait Christus. Verum hic sensus huic loco non est genuinus, tum quia valles hic non vocantur humiles, sed potius pusillanimes; tum quia hæc est concio Joannis non prædicentis futura, sed adhortantis ad mutationem vitæ et morum. q. d. Parate, o Judæi, viam Christo, quasi Messiæ vestro jam ad vos venturo: quare *omnis vallis implebitur*, id est, impleatur: *et omnis mons et collis humiliabitur*, id est humilietur: *et erunt*, id est fiant, vel sint *prava*, id est, viæ obliquæ et anfractuosæ, *in directa; et aspera in vias planas*, hoc est, complanate vias omnes Christo quasi regi jam venturo: uti fieri solet regibus inaugurandis, ut viæ asperæ fiant planæ et æquales. q. d. Tollite e mentibus vestris omne quod pravum, distortum, inæquale, altum nimis vel depressum est, v. g. qui superbiæ montem in corde gerit, tumorem hunc deprimat; qui vallem pusillanimitatis et acediæ in se continet, eam impleat, elevet et adæquet per magnanimitatem et fiduciam in Deum; qui asperis est moribus, ad suavitatem et modestiam se componat.

Et videbit, id est, ita fiet, ut omnis caro (id est omnis homo videat, id est videre possit, oculis tum corporis, tum potius mentis) salutare Dei.] Id est salvatorem Christum: videat, inquam, id est, in se sentiat et experiatur salutem et vim gratiæ a Christo allatæ.

Audi S Gregor. hom 20. in Evang. *Omnis vallis implebitur: Quia*, inquit, *donum humiles accipiunt, quod a se corda superbientium repellunt. Prava, directa fiunt, cum malorum corda per injustitiam detorta, ad justitiæ regulam diriguntur; et aspera in vias planas immutantur, cum immites atque iracundæ mentes, per infusionem supernæ gratiæ ad lenitatem mansuetudinis redeunt.*

Cætera a v. 7. usque ad v. 10. audivimus Matth. 3. v. 7. ubi ea explicui.

10 Et interrogabant eum turbæ: Quid ergo faciemus?] Ut dignos pœnitentiæ fructus faciamus, itaque excidium a te comminatum evadamus, et salutem æternam consequamur, ne scilicet excidamur et in ignem æternum mittamur, ait Interlin. Joannes arguerat Pharisæos et turbas, sed Pharisæi *spreverunt consilium Dei* cap 7. 30. ideoque concionem Joannis; turba vero et plebs, ejus vi permota et compuncta, quærit modum pœnitentiæ ad capessenda Joannis jussa, ac promptam paratamque se ei offert. Ita et hodie plebeii facilius capessunt monita concionatorum quam potentes, ideoque præ illis salvantur.

11. Respondens autem dicebat illis: Qui habet

DUAS TUNICAS, DET NON HABENTI, ET QUI HABET ESCAS, SIMILITER FACIAT.] Est synecdoche: nam ex una specie magis communi et necessaria, uti est vestire et cibare pauperem, intelligit omne genus eleemosynæ. *Duas*, ita scilicet ut una sufficiat ad corpus vestiendum et calefaciendum, ideoque altera sit superflua, hic illam *det non habenti*, id est, nullam habenti, sed nudo et indigenti; nam si utraque sit necessaria habenti, ipse non tenetur alteram erogare pauperi. Ita S. Hier. q. 1. ad Hedibiam, et S. Ambr. hic, quem audi. *Misericordiæ*, inquit, *pro possibilitate conditionis humanæ mensura servatur, ut non sibi unusquisque totum eripiat, sed quæ habet cum paupere partiatur.* Additque: *Faciat ergo fructum qui potest, gratiæ; qui debet, pœnitentiæ. Misericordiæ communis est usus, ideo commune præceptum; misericordia plenitudo virtutum est.* Et S. Gregor. *Idcirco de dividendis tunicis datum præceptum, quia si una dividitur, nemo vestitur, si vero duæ dividantur, duo vestiuntur.* Et S. Basil. *Docemur*, ait, *ex omni quod affluit debere nos erogare ei qui non habet.* Hic ergo est unus e dignis pœnitentiæ fructibus, nimirum actus misericordiæ et eleemosynæ, juxta consilium Danielis c. 4. 24. ad Nabuchodonosor: *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum.* Vide ibi dicta. Adde, eleemosyna recte componit vitam ad omnem virtutem. Nam omnis virtus aut est debita, aut indebita et gratuita: debita, est justitia; indebita, misericordia: quare misericordia et pro se et pro justitia satisfacit: tum quia qui dat sua, non rapiet sed restituet aliena: tum quia qui dat indebita et gratuita, multo magis solvet debita, ad quæ ex justitia aliave virtute obligatur: tum quia misericordia fit ex amore et charitate; charitas autem est plenitudo legis. *Nam qui diligit, legem implevit*, Rom. 13. Quocirca apte Euthymius. *Turbis*, inquit, *ut mutua benevolentia se complectantur, mutuis operibus se mutuo sublevent, injungit.* Turbæ enim facile capiunt actus misericordiæ et in eos propendunt, cum ad orationem, jejunia, operaque pœnitentiæ sint difficiles, et subinde inhabiles.

12 VENERUNT AUTEM ET PUBLICANI UT BAPTIZARENTUR, ET DIXERUNT AD ILLUM: MAGISTER, QUID FACIEMUS?] Ut animas nostras salvemus. Hic impletur illud Christi: *Publicani et meretrices præcedent vos* (o Scribæ) *in regno Dei*, Matth. 21. 31. Peccatores enim magno spiritu a Joanne correpti compungebantur, culpam agnoscebant et quærebant pœnitentiam: Scribæ vero superbi putantes se esse justos et sapientes, eam aspernabantur.

13 AT ILLE DIXIT AD EOS: NIHIL AMPLIUS QUAM QUOD CONSTITUTUM EST VOBIS, FACIATIS.] In exactione vectigalium; græce enim est πράσσετε, quod et *faciatis* et *exigatis* verti potest, sed hic clarius, *exigatis*, uti interpretantur Syrus et Græci. Ita Jansen. Maldon. Franc. Lucas et alii. Solent enim publicani ex avaritia augere vectigal, plusque exigere quam a principe constitutum sit, quod est furtum vel rapina: quare illud hic taxat Joannes. *Moderate præcipit*, ait S. August. ser. 3. de Diversis, *ut et cupiditas locum non habeat, et constitutum habeat vectigal effectum. Ita singulis pro actionibus hominum conveniens Baptista tribuit responsum*, ait S. Ambrosius. Idem faciat concionator, ut in particulari uxoribus, maritis, filiis, ancillis, servis, mercatoribus, agricolis, advocatis, etc. præscribat quid facere debeant, ac propria cuique vitæ præcepta tradat.

14 INTERROGABANT AUTEM EUM ET MILITES, DICENTES: QUID FACIEMUS ET NOS? ET AIT ILLIS: NEMINEM CONCUTIATIS, NEQUE CALUMNIAM FACIATIS, ET CONTENTI ESTOTE STIPENDIIS VESTRIS.

MILITES.] Militantes partim sub Herode Antipa contra Aretam Regem Arabum, partim sub præfecto templi, partim sub Pilato præside Romano; hi audientes Joannem detonantem in vitia, eisque gehennam minitantem, conscii sibi rapinarum aliorumque scelerum, quæ milites committere solent, voce Joannis compuncti, æque ac publicani, ab eo poscunt remedium pœnitentiæ, vitæ honestæ, et salutis; quibus tria assignat Joannes tribus militum vitiis opposita, quorum primum est, violentia; secundum, calumnia; tertium, rapina. Violentiam excludit Joannes dicens: *Neminem concutiatis*, id est, nemini vim inferatis. Calumniam excludit, dicens: *Neque calumniam faciatis*, græce μηδὲ συκοφαντήσητε, id est, ne sitis sycophantæ, ut innoxiis impingatis crimen aliquod, accusando eos quod sint fautores hostium, inimici, insidiatores, ut eos expolietis, vel eorum bona invadatis. Vetat ergo *ne ab eis calumniando prædam requirant, quibus militando prodesse debuerant*, ait Beda. Rapinam excludit dicens: *Contenti estote stipendiis vestris.* Simili modo Aurelianus Imper. æqui amantissimus, ait Vopiscus in ejus Vita, scribens ad Vicarium suum: *Si vis*, inquit, *tribunus esse, imo si vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ovem nemo contingat. Uvam nullus auferat, segetem nemo deterat; oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit. De præda hostis, non de lacrymis provincialium habeat: arma tersa sint, ferramenta samiata, calceamina fortia. Vestis nova vestem veterem excludat: stipendium in balteo, non in popina habeat: torquem brachialem et annulum apponat: equum sagmarium suum defricet, capitum animal non vendat, mulum centuriatum comiter curet. Alter alteri quasi servus obsequatur: a medicis gratis curentur: haruspicibus nihil dent: in hospitiis caste se agant: qui litem fecerit, vapulet.*

Tacite ergo insinuat Joannes, positis hisce tribus conditionibus, licere militare, et bellum esse licitum, uti docet S. Ambrosius serm. 7. et S. August. lib. 22. contra Faustum cap. 74.

Extat insignis libellus Ferrandi Diaconi Carthag. qui floruit anno Christi 500 ac S. Fulgentio Ruspensi Episcopo fuit amicus et familiaris, ad Reginum comitem, in quo militi, imo duci militum, qualis erat Reginus, hæc septem innocentiæ dat præcepta:

Primo, inquit, *innocentiæ regula est, quam tenere inter actus debes militares, ut nihil viribus tuis superbus adsignes, sed omnia quæ sapienter aut fortiter aut feliciter geris, ad laudem referas potentissimi Creatoris. Secunda regula est innocentiæ, militaribus actibus occupato, ut quasi in speculo, sic in illo milites videant quid agere debeant, et magis eos imitatio ad bonum provocet, quam potestas. Dux enim sapiens illuc debet ire, quo cupit ducere subditos: ideo enim dicitur dux, quia ducit.*

Tu ergo esto signifer disciplinæ sanctissimæ, tu erige trophæum virtutis intuendum jugiter cæteris, tu imitandus appare, præsertim in hisce tribus, quæ hic Baptista sancit, et Ferrandus ibidem fuse explicat et exaggerat. *Tertio innocentiæ regula est, si præsis, ut prosis: prodesse autem videberis, si tempus et locum tuæ administrationis intelligas*, quæ deinde ipse particulatim declarat. *Quarta regula est, ut diligas rempubl. sicut teipsum charitate libera*, uti dilexit Moses, orans pro populo deleri de libro vitæ, Exod. 32. et David in peste dicens angelo percutienti: *Convertatur manus tua in me, et in domum patris mei. Isti qui oves sunt, quid fecerunt?* 2. Reg 24. *Quinta regula est: Deficiat temporibus administrationis tuæ peccantium synagoga, crescat electorum numerus. Gaude ad lucra Christi, dole in dispendiis. Sexta regula est: Quidquid dixeris, gesseris, disposueris, ut Deo et hominibus placeas, et fervore charitatis mirabiliter iniquitatis frigus excludas. Noli esse multum justus, neque sapiens plusquam necesse est.* Explicat idipsum: *Esto justus ut corripias inquietos; noli esse multum justus, ut consoleris pusillanimes, ut suscipias infirmos, et patiens sis ad omnes. Considera ergo quibus imperes, et quam dura corda flectere cupias, ut modo minando, modo feriendo, modo veniam largiendo, nullatenus quidem remanere impunita militum peccata dimittas; neque tamen semper excessibus eorum supplicia condigna retribuas, dicens tibi ipsi: Noli esse multum justus. Septima regula est: Pietas ad omnia utilis est, gubernationi reipublicæ, securitati, saluti, concordiæ plus prospicitur, quando dux optimus amari elegit, non timeri. Dux amabilis, murus est patriæ* Et inferius: *Plus esto bonus quam severus; quia hæc est ducis optimi sola perfecta laus, oblivisci semper injurias.*

15 Existimante autem populo (Græce, προσδοκοῦντος, id est, suspicante, existimante, expectante, ut vertit Vatabl. sperante, seu spe, desiderio et expectatione suspenso populo) et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne forte ipse esset Christus.] Scilicet Messias patribus promissus, et tam avide certoque hoc tempore, quo sceptrum a Juda erat translatum, et 70. hebdomades Danielis Christi prænuntiæ erant impletæ, a Judæis omnibus expectatus Unde populo hanc de Joanne famam spargente, tandem ipsi primores Judæorum ad eum legatos miserunt, qui rogarent an ipse esset Christus? Joan. 1. v. 19 Adeo sanctus erat Joannes. Ita S. Ambrosius, Beda et alii.

16. Respondit Joannes, dicens omnibus: Ego quidem aqua baptizo vos, veniet autem fortior me.] Scilicet Messias. Cætera quæ subdit hic Lucas, explicui Matth. 3. v. 11.

Moraliter Origenes: Monentur hic, ait, concionatores, ne patiantur se a populo nimis laudari, vel honorari, sed laudes et honores hos supprimant, et ad Christum referant, ne ob superbiam iis a Christo priventur.

23. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta.] Τὸ *incipiens* non referas ad τὸ *annorum triginta*: sic enim redundaret vox *quasi*, sed ad prædicationem publicam Jesu, ad quam missus erat a Patre. q. d. Jesus cum in baptismo per columbam et vocem Patris declaratus est Messias, orbis doctor, legislator et salvator, ideoque hoc suum munus et officium exercere, ac publice legem Evangelicam docere et prædicare inciperet, *erat quasi annorum triginta.* Patet ex Græco, qui habet: *Et Jesus erat quasi annorum triginta incipiens*, id est, cum inciperet officio fungi et prædicare. Ita Jansenius, Baronius, et alii.

Nota τὸ *quasi*, id est circiter: non enim definit an Jesus præcise fuerit annorum 30. Nam si Jesum natum dicamus anno Augusti 42. Jesus hoc anno sui baptismi, qui fuit Tiberii Imp. decimus quintus, explebat annum ætatis 29. et inchoabat trigesimum Sin dicamus eum natum anno 41. Augusti, explebat annum trigesimum: sin vero dicamus eum natum anno 40. Augusti, explebat annum 31. et inchoabat 32. per 13. dies. Nam Augustus regnavit 57. annos, sed ultimus ejus annus fuit dimidius dumtaxat, quia mortuus est in Augusto, tumque successit ei Tiberius: quare primus pariter Tiberii annus non fuit integer, sed dimidius, scilicet a mense Augusto usque ad Januarium, quo novus annus more Romano, ideoque secundus Tiberii annus numerari incipiebat. Christus vero natus est anno 40. Augusti finiente. puta die 25. Decembris. Adde sedecim reliquos Augusti annos, et quindecim Tiberii, habebis annos vitæ Christi 31. ideoque Lucas addit τὸ *quasi*, id est circiter, plus minus. Vide dicta cap. 2. v. 1.

Annorum triginta] q. d. Joannes, et paulo post Christus, cœpit prædicare non præpropere, sed justa ætate. Tradunt enim Hebræi, ante annum trigesimum nemini fuisse licitum publice docere; tum enim virilis et stata est ætas, ac judicium plane maturum et perfectum est, idque satis colligitur ex 1 Paralip. 23. 3.

Ut putabatur, filius Joseph, qui fuit (*filius*, ait Arabicus hic et in sequent. omnibus) Heli, qui fuit Mathat.] Ex hoc loco Porphyrius et Julianus Apostata Lucam falsitatis arguebant, eo quod Joseph non fuerit filius Heli, sed Jacob, ut ait Matth. cap. 1. quodque Lucas cæteros Joseph et Heli progenitores plane alios nominet ab iis, quos nominat Matthæus Adde, quod hæc faciunt ad genealogiam Jesu, qui non fuit filius Joseph, sed natus est ex Maria Virgine.

Primo, respondet S. August. l. 2. de Consensu Evang. cap. 13. Joseph fuisse filium naturalem Jacob, sed adoptivum Heli. Sed id retractat l. 1. Retract. c. 7. et merito. Nam hic naturales quæruntur filii, non adoptivi: alioqui enim Jesus Davidis et Abrahæ non esset naturalis filius, sed tantum adoptatus.

Secundo. S. Hilarius in Matth. c. 1. et S. Ambrosius hic respondent, Matthæum enarrare Christi generationem regiam, sive ex regibus; Lucam vero sacerdotalem, sive ex sacerdotibus; sed hoc æque obscurum est, difficile et insufficiens.

Tertio, alii respondent Joseph fuisse filium naturalem Jacob, sed legalem Heli: nam ex lege veteri Deuter. 25 vers. 5. fratri sine liberis mortuo (uti videtur fuisse Heli) frater superstes (uti hic videtur fuisse Jacob) debebat suscitare semen, id est filios, quorum frater mortuus illiberis, censebatur esse pater legalis. Nimirum Jesca, ait Euthymius, nupsit Mathat, ex eoque genuit Heli: deinde eadem nupsit Mathan,

ex eoque genuit Jacob. Porro Heli mortuus est sine filiis: quare uxorem ejus juxta legem accepit frater ejus Jacob, ex eaque genuit Joseph, qui proinde fuit filius naturalis Jacob, sed legalis Heli: sic ergo Heli hic vocatur pater legalis Joseph. Ita veteres passim, ut Justinus, Julius Africanus, S. Hieronym. Eusebius, Nazianz. S. August. l. 2. Retract. c. 7. S. Ambrosius, S. Thomas, Anselmus, Beda, Damascenus, Salmeron, quos fuse citat hic Maldonatus. et Suarez 3. p. quæst. 27. art. 1. Sed hi coguntur asserere, quod Heli et Jacob fuerint fratres uterini dumtaxat, quia scilicet habuere eamdem matrem, nam patres habuere diversos: pater enim Heli fuit Mathat, ut ait Lucas: pater vero Jacob fuit Mathan, ut ait Matthæus; ac reliqui omnes horum duorum avi et abavi, plane alii et diversi sunt apud Lucam ab iis quos assignat Matthæus. Lex autem jubens fratri defuncto sine liberis suscitari semen, loquitur de fratribus non uterinis, sed germanis ex eodem patre prognatis. Hi enim soli retinebant nomen et hæreditatem patris. Adde, Jescam hic impertinenter induci. Esto enim in ea velut matre coeant uterini fratres Jacob et Heli, tamen coire nequeunt in Mathat et Mathan, cæterisque eorum antecessoribus usque ad Davidem. Nihil ergo illi hic faciunt ad propositum, scilicet ad genealogiam B. Mariæ et Christi, ita ut ex illis ostendatur Jesus ex semine Davidis secundum carnem esse prognatus. Si enim Jesus natus est ex Jesca et Mathat, idem non potuit gigni ex Jesca et Mathan: quomodo ergo Jesus ponitur filius tam Mathan quam Mathat?

Quarto, alii respondent Lucam, quia Gentibus scribit, genus proprium Jesu texere per virginem matrem, cujus maritus erat Joseph: Joseph ergo, inquiunt, dicitur filius, id est gener, Heli; Heli enim idem est cum Joachim, qui fuit pater B. Virginis: Matthæum vero, quia scribit Judæis, eorum more texere genus Christi per Joseph, qui fuit pater putativus Christi.

Verum nec hoc satisfacit: nam sic genealogia quam texit Matthæus, vere non pertinebit ad Christum, cum ipse vere non fuerit filius Joseph, sed solius Virginis: ac consequenter Christus vere non descendit per Salomonem (quod licet concedat vir doctus, tamen contrarium innuit Scriptura 2. Reg. 7. 12. et Psal. 88. 37.) ut habet Matthæus, sed per Nathan, uti habet Lucas.

Dico ergo, Valde verisimile est, quod tempore Christi notissimum erat, Mathan fuisse communem avum Josephi et B. Virginis: Jacob vero qui fuit pater Josephi, ac Heli sive Joachim (qui fuit pater B. Virginis) fuisse fratres germanos, ut vult Franc. Lucas, aut potius Jacob fuisse fratrem S. Annæ, quæ fuit uxor Heli, sive Joachim, ex quibus genita est B. Virgo: quare dum unius genealogia describitur, alterius quoque describitur. Nam B. Virgo per matrem Annam naturaliter descendebat ex Jacob, Mathan et Salomone; per patrem vero Heli sive Joachim, descendebat ex Mathat et Nathan. Matthæus ergo texit genealogiam B. Virginis, ejusque filii Christi per matrem, scilicet S. Annam, quæ fuit soror Jacob, et filia Mathan, nupsitque Heli sive Joachim, ex eoque genuit B. Mariam; Lucas vero texit per patrem, puta per Heli, id est Joachim, ut ostendatur Christum tam per patrem quam per matrem descendere ex semine Davidis.

Hæc sententia probatur Primo, ex cæterarum refutatione.

Secundo, quia non est alius modus aptior conciliandi genealogias Matthæi et Lucæ, nisi hic: quare ad eum nos cogit Matthæus et Lucas: nam alioqui alterutra genealogia, scilicet vel Matthæi, vel Lucæ, nil pertinebit ad B. Virginem et Christum, sed tantum ad Joseph, qui vere non fuit pater Christi. Cum ergo utraque genealogia hæc afferatur a Luca et Matthæo, ut per utramque ostendatur Christum vere et naturaliter ex semine Davidis esse prognatum, uti asserit Scriptura; necessario dicendum est ex utraque non legaliter, sed naturaliter secundum carnem prognatam esse B. Virginem et Christum.

Tertio, quia Lucam texere genealogiam Christi per avum ejus Heli, sive Joachim maritum S. Annæ, et patrem B. Virginis, communis est Doctorum sententia, S. Augustini, Dionysii Carthus. Cajetani, Jansenii, Palacii, Gagneii, Galatini, Driedonis, Canisii, Melchioris Cano, Dominici Soto, quos citat et sequitur Suarez 3. p. q. 27. art. 1. disp. 3. sect. 2. Ergo necessario dicendum est genealogiam Matthæi texi per S. Annam, eamque fuisse filiam Mathan: alioqui omnes ejus avi et abavi, quos recenset Matthæus, ad Joseph tantum pertinebunt, non vero ad B. Virginem et Christum.

Quarto, huic sententiæ favet, quod Num. cap. 36. vers. 7. fœminæ quæ deficiente prole mascula parentum suorum sunt hæredes, jubentur nubere non solum in eadem tribu, sed etiam in eadem cognatione et familia proxima: ne scilicet hæreditas illa ad remotos abeat, sed ad proximos, qui vicinissimum ad eam jus habent, transeat. Ergo Maria (quæ unica erat Joachimi et Annæ filia, ideoque eorum hæres) et Joseph fuerunt ejusdem familiæ, scilicet filii, id est nepotes, Mathan avi sui. Cum ergo Matthæus genealogiam Christi texuisset per aviam Annam usque ad Salomonem et Davidem, Lucas eamdem texere voluit per Nathan et Davidem, ut ostenderet duplici titulo Jesum fuisse Davidis filium, et duplici jure in regnum Davidis successisse. Nathan enim a Salomone proximus regno fuerat. Communis enim Patrum et Doctorum, ut S. Ambrosii lib. 3. in Lucam. S. Hieronymi et Theodoreti in cap. 22. Jerem. S. Bernardi in illud, *Signum magnum*, Suarez et aliorum, sententia est, B. Virginem et Christum ex regibus, scilicet Salomone et Davide, genus traxisse. Ergo B. Virgo per matrem Annam descendit a Nathan et Salomone, ut habet Matthæus. Nam Lucas non nominat Salomonem sed pro eo ponit Nathan. Imo idipsum innuit Scriptura Psalm. 131. *De fructu ventris tui* (o David) *ponam super sedem tuam*, id est, Christum filium tuum, o David, tibi in regno tuo substituam. Et Lucæ 1. *Erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui*: domus enim David, est stirps regia Davidis.

Igitur Matthæus texit genealogiam Christi per Joseph patrem. Lucas per B. Mariam matrem, utraque coit in Davide; sed ab eo dividitur per duos ejus filios Salomonem et Nathan, in duos ordines utrimque descendentium continue usque ad Joseph et Maria per

Salomonem deducit Matthæus, per Nathan Lucas. Heli ergo dicitur pater Joseph: pater, id est socer. Heli enim per apocopen idem est qui Eliachim, sive Joachim, maritus B. Annæ, et pater B. Virginis, cujus maritus erat Joseph, ideoque gener Joachim et Annæ. Sic Joachim rex Juda vocatur Eliachim 4. Reg. 23. 34. et 2. Paral. 36. vers. 4. ac Eliachim pontifex vocatur Joachim Judith. 4. vers. 11. Sicut enim *Jehova* vel *Ja* in *Joachim* est nomen Dei, sic et *El* est nomen Dei in nomine *Eliachim*; ita Rabbini et Hilarius.

Porro duæ hæ genealogiæ Christi series, quas Lucas texit per Nathan, et Matthæus per Salomonem, coeunt in S. Anna, quæ fuit filia Mathan et soror Jacob patris Josephi. Anna enim nupsit Heli sive Joachim, qui descendit ex Nathan. Anna autem fuit mater B. Virginis, quæ nupsit Josepho, qui fuit filius Jacob, Mathan, Eleazar, etc. usque ad Salomonem.

Accipe tabulam in qua genealogiæ totius Christi, et cognatorum ejus seriem graduumque, ad oculum perspicies, ex Patribus et neotericis, ac præsertim ex Christophoro a Castro cap. 1. de Deipara probabiliter sed accurate concinnatam.

TABULA GENEALOGIÆ CHRISTI EX SS. MATTHÆO ET LUCA.

DAVID

EX QUO GENITI

Genealogia Christi ex S. Matthæo.		*Genealogia Christi ex S. Luca*
Salomon Roboam Abia Josaphat Joram, *etc.* Eliud Eleazar Mathan *ex quo geniti*		Nathan Mathatha Menna Melea Eliakim, *etc.* Levi Mathat

Sobe, *quæ genuit* Elisabetham *uxorem Zachariæ, et matrem* Joannis Baptistæ. — Jacob, *ex quo geniti* — Anna, *quæ nupsit* Heli, *id est* Joachimo, *ex quibus genita,*

Cleophas *vel* Alphæus, *cujus uxor* Maria, *ex quibus geniti* — Joseph, *cujus uxor* — Maria *mater* Jesu Christi.

Salome	Maria	Jacobus Minor,	Joses	Judas	Simeon,
uxor Zebedæi, ex quibus geniti Jacobus Major, Joannes Evangelista.	*Matth.* 28. *vers.* 1.	*Apostolus frater Domini, dictus* Alphæi, *primus Episcopus Hierosolymæ Actor.* 1. 13. *Marc.* 15. 40. *Galat.* 1.	*seu* Joseph *Matth.* 27. *vers.* 56. *Marc.* 15. *vers.* 40.	*Apostolus cognomento* Thaddæus *et* Lebbæus, *frater Jacobi Minoris, auctor Epistolæ Canonicæ, Actor.* 1. 13. *Luc.* 6. 16. *Matth.* 10. 3.	*sive* Simon, *Marc.* 6. 3. *qui successit Jacobo fratri suo in Episcopatu Hierosolymæ Martyrque occubuit anno* 10. *Trajani cum annum ageret* 120.

Ex hac tabula liquet, B. Virginem per matrem S. Annam descendere per Mathan ex Salomone, æque ac descendit Joseph; per patrem vero Heli, sive Joachim, descendere ex Nathan, qui fuit frater Salomonis, et filius David. Rursum ex ea liquet; S. Annam fuisse sororem Jacob, et amitam Joseph, ideoque S. Mariam per matrem Annam, et Josephum per patrem Jacob, eumdem habere avum Mathan, eosdemque cæteros proavos usque ad Solomonem et Davidem: quare Matthæum, dum texit genealogiam Josephi per Jacob et Mathan, texere quoque genealogiam Mariæ et Christi, qui per matrem et aviam Annam recta descendit ex Mathan, et cæteris usque ad Nathan.

Porro Mathan quasi patri filios jam dictos assignat Menæum, id est Officium Ecclesiasticum Græcorum, die 8. Septembris, ubi ipsi hymnis et laudibus B. Virginis natales, parentes et avos celebrant. Cajetanus et Lyranus hic; item Joannes Annius in Commentar. Philonis Joannes Lucidus, Petrus Galatinus, de Arcanis fidei, et alii; quin et S. Hippolytus Episcop. Portuen-

si. et Martyr, apud Nicephorum lib. 2. c. 3. Mathan dat duas filias, scilicet *Sobe* matrem S. Elisabethæ, ex qua natus est Joannes Baptista, et *Annam* matrem B. Virginis, ex qua natus est Jesus. Cleopham fratrem fuisse S. Joseph sponsi B. Virginis, diserte docet Hegesippus, qui sub tempore Apostolorum vixit, apud Eusebium lib. 3. cap. 10. et 16. Cleophæ vero quasi patri filios jam recensitos attribuunt S. Epiphanius, sanctus Chrysostomus Hegesippus, Eusebius, Theodoretus, Beda, Nicephorus, et alii quos citat noster Christoph. a Castro in Histor. B. Virginis cap. 1. Quare licet Baronius putet aliam esse Mariam Cleophæ, quæ S. Simeonis Hierosolymorum Episcopi fuit mater a Maria Jacobi et Joseph, scilicet matre; tamen unam eamdemque fuisse docent auctores jam citati, et S. Hieronymus contra Helvidium, Isidorus, Beda et Anselm. quos citat Christoph. a Castro cap. 3. p. 126. Salomen autem fuisse uxorem Zebedæi ex eoque genuisse Jacobum et Joannem, docent S. Epiphanius, Origenes, Theodoretus, auctor Imperfecti, Theophylact. Euthym. et alii, quos citat a Castro de Deipara cap. 1. Imo S. Marcus c. 15. 40. *Salomen* vocat illam, quam S. Matthæus c. 27. 56. nuncupat *matrem filiorum Zebedæi.*

Ex dictis liquet. S. Elisabetham fuisse consobrinam B. Virginis; ac neptem S. Annæ, ex ejus sorore dicta Sobe, quam Sigebertus et alii vocant Esmeriam. Rursum S. Jacobum Minorem et S. Judam Apostolos, ac S. Simeonem Episcopum Hierosolymitanum, fuisse consobrinos Christi in primo gradu, qua fuerunt filii Cleophæ, fratris Josephi sponsi B. Virginis, quæ fuit mater Christi: Jacobum vero Majorem et Joannem Evangelistam fuisse consobrinos Christi in secundo gradu, quia Salome eorum mater fuit soror S. Jacobi Minoris, S. Judæ, et S. Simeonis. Omnium vero amita fuit S. Anna mater B. Virginis: S. Anna enim fuit soror Jacobi senioris, filii Mathan: hic autem Jacob fuit pater Joseph et Cleophæ, Cleophas autem genuit S. Jacobum, S. Judam, S. Simeonem et Salomen, cujus Salomes filii fuere S. Jacobus Major, et S. Joannes Evangelista; ac proinde S. Anna horum duorum fuit proamita. Jacobus ergo Minor fuit avunculus Jacobi Majoris, illoque senior; hic tamen dictus est Major, non ætate, sed electione et vocatione Christi.

Denique Simeon frater SS. Jacobi et Judæ, diversus est a Simone Chananææ Apostolo, licet contrarium aliquando senserit Beda, sed postea idipsum retractavit. Nam ille oriundus fuit ex Nazareth, hic ex Cana Galilææ: ille fuit Episcopus Jerusalem post S. Jacobum fratrem suum, hic Apostolus; ille Martyr obiit sub Trajano die 18. Februarii. hic longe anterius die 28. Octobris, quando Ecclesia eorum festa celebrat.

Jam sorores Jacobi, Joseph, Judæ, Simeonis, ex eodem Cleopha patre et Maria ejus conjuge, quarum meminit Matthæus c. 13. 55. et Marcus cap. 6. 3. duas fuisse refert Hippolytus apud Nicephorum lib. 2. cap. 3. Uni nomen Ester, alteri Tamar. S. Epiphanius vero hæresi 68. et Theoph. in 13. Matth. vocant eas Mariam et Salomen, quæ nomina ex Evangelio non obscure colligi possunt, ait a Castro c. 1. de Deipara p. 49.

Qui fuit Heli.] To *qui* potest referri ad Joseph. q. d. Joseph fuit filius, id est gener, Heli, id est Joachim, quia duxit ejus filiam, scilicet B. Mariam Virginem in uxorem, ideoque Lucas non utitur verbo *genuit*, uti Matthæus, sed verbo *fuit*; scilicet vel gener vel filius naturalis, vel etiam opus et plasma, ut cum dicitur de Adam vers. ult. *qui fuit Dei*, scilicet plasma: Adam enim non fuit filius Dei, sed plasmatus et formatus a Deo.

Rursum pronomen *qui* ex Græco plane referas ad *Jesus*. q. d. Jesus fuit filius, id est nepos, Heli sive Joachim, quia ex eo quasi avo per B. Virginem quasi matrem progenitus est. Cum enim Lucas præmisisset Joseph non esse verum patrem Christi, sed tantum putativum, non erat ratio cur Josephi genealogiam statim subjungeret, sed potius prosapiam B. Virginis et Christi, secundum carnem: hanc enim describere intendit Lucas æque ac Matthæus: atque hic est finis et scopus genealogiæ utriusque. Ita S. Aug. (vel quisquis est Auctor, non enim videtur esse S. Augustini) l. 1. Quæst. veteris et novi testam. q. 56. et l. 2. q. 6.

24. Qui fuit Janne.] Hic est Janneus, secundus Hyrcanus, si Annio ejusque Philoni credimus, postremus Judæorum dux ex prosapia Davidis, et stirpe Asamonæorum, sive Machabæorum, de quo Josephus lib. 12. cap 4. et 5. et Eusebius in Chronico. Christus enim tam a Pontificibus, quales fuere Judas, Jonathas, Simon Machabæi, quam a regibus descendit, quasi rex et pontifex, uti docet D. Thomas, Bonaventura, ac ex Patribus S. Nazianz et August. quos citat et sequitur Suarez loco citato. Reges enim Juda uxores ducebant filias Pontificum.

27. Qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel. (Hi duo alii et diversi sunt a Zorobabel et Salathiel, quos recenset Matth. c. 1. atque eos a Davide per Salomonem esse prognatos, cum hi Lucæ a Davide per Nathan descendant, ac proinde omnes avos et abavos habeant diversos ab illis Matthæi. Ita Toletus, Perefius, Franc. Lucas et alii. Forte hi Lucæ ex Nathan descendentes, ad principatum assumpti mutuati sunt nomina eorum, qui a Salomonis familia in principatu illustres evaserunt.

31. Qui fuit Nathan, qui fuit David.] Nonnulli putant Nathan hunc esse Prophetam illum, qui Davidem de adulterio cum Bethsabee perpetrato reprehendit 2. Reg. 12. 1. Ita Origines, Lyranus, Burg. Albertus Magnus, quin et S. Aug. lib. 83. quæst. 61. Verum idem S. Augustin. merito in retractat lib. 1. Retract. 26. quia hic Nathan natus est ex Davide et Bethsabee, post adulterium, jam legitimo matrimonio copulatis, ut patet 2. Regum 5. 14. et 1. Paral. 3. 5.

36. Qui fuit Cainan.] Hunc Cainan omittunt et expungunt Hebr. et Chaldæus Genes. 11. v. 12. et 1. Paral. 1. v. 18. et 24. Addunt vero eumdem ibidem Septuag. et ex iis Lucas hic. Problema ergo chronologicum est, an Cainan hic Christi genealogiæ et chronologiæ inserendus sit cum Septuag. et Luca, an vero omittendus cum Mose? In Genesi cum Mose steti pro Mose, et rationes attuli cur omittendus videatur Cainan. Nunc in Luca stabo pro Luca, et rationes cur inserendus sit, afferam. Lector judicet et eligat quod sibi probabilius apparet.

Omittendum esse Cainan censent Berosus, Philo, Josephus, Theophilus Antioch. Africanus, Orosius, Procopius, S. Hieron. Gregor. Turon. Isidorus, Ado, Beda, Abulensis, Eugubinus, Genebrard. in Chron. Genes. 11. 12. ac Jansen. et Cajet. hic. Si eis objicias, Lucam

hic non omittere, sed inserere Cainan, respondent Lucam, more suo, quia Gentibus scribebat, quibus nota erat dumtaxat versio Græca Septuag. non vero ipsa Hebræa Mosis, ex Septuag. inserere Cainan, idque ne a Gentibus falsitatis vel ignorantiæ insimularetur, quod contra fidem Bibliorum Græcorum, quæ sola ipsi norant, omitteret Cainan. Ita respondet S. Hieron. in Quæst. in Genesin, dans causam cur Lucas Act. 7. dicat ex Septuag 75. annuas cum Jacob ingressas in Ægyptum, cum Moses (Genes. 46. vers. 27) tantum assignet 70. *Facilis*, inquit Hieron. *excusatio est: non enim debuit S. Lucas, qui ipsius historiæ scriptor est, in Gentes Actuum Apostolorum volumen emittens, contrarium aliquid scribere adversus eam Scripturam, quæ jam fuerat Gentibus divulgata: et utique majoris opinionis illo dumtaxat tempore septuaginta Interpretum habebatur auctoritas, quam Lucæ, qui ignotus et vilis, et non magnæ fidei in nationibus ducebatur. Hoc autem generaliter observandum, quod ubicumque sancti Apostoli aut Apostolici viri loquuntur ad populos, iis plerumque testimoniis abutuntur, quæ jam fuerant in Gentibus divulgata: licet plerique tradant Lucam Evangelistam, ut proselytum, Hebræas litteras ignorasse.* Hucusque S. Hieronymus.

Quocirca, inquiunt Auctores isti, in Luca nihil est falsi, nullum mendacium, cum ex Septuag interserit Cainan, sive verum, sive fictum et falsum, quia id facit non ex se, sed ex Septuag. quos more communi sequitur, q. d. Ego Lucas recito vobis, o Gentes, genealogiam Christi juxta catalogum generationum, quam texunt Septuag. qui a vobis toto orbe receptus est, in quo Cainan inseritur, esto juxta Hebraicam veritatem sit omittendus. Hæc enim sententia est vera et irreprehensibilis, etiamsi a Septuag. erratum vel evariatum esset Qui enim in chronologia, aliave re affert communem Auctorum gravium sententiam, non errat cum illa probabilis sit, esto a parte rei minus sit vera et falsa. Sic Ecclesia consignans in Martyrologio die 25. Decemb. annum Nativitatis Christi, dicensque, Christum natum esse anno a mundi creatione 5199. non errat, quia id facit ex mente Septuag. qui totidem annos assignant, quos olim totus orbis sequebatur; esto in annis hisce revera juxta veritatem Hebraicam videatur esse error, uti ex S Augustino ostendi Genes 5 Auctoritas enim Septuag. Interpretum in chronologia facit sententiam probabilem, quam quisque tuto sequi et citare potest ut probabilem, imo illo ævo communem. Loquendum enim ut multi, sapiendum ut pauci. Sæpe enim Scriptura et auctores Canonici loquuntur ex communi aliorum sensu et vulgi opinione, non ex rei veritate. Ne longe abeamus, exemplum est in Luca, qui hic et cap. 2. Joseph vocat patrem Christi, cum revera non esset pater, sed tantum a vulgo putaretur esse ejus pater. Hæc auctores illi, puta Eugubinus, Cajetanus, Genebrardus, Jansenius, liberius et audacius.

Alii mitius et reverentius errorem hunc (si tamen est error) in inserendo Cainan tribuunt non ipsis Septuag. sed eorum descriptoribus, qui per oculorum lapsum; videntes Cainan paulo antepositum in genealogia Adæ ante diluvium, eumdem hic post diluvium repetierunt Quam enim eorum incuria vitiosi fuerint olim codices Septuag. præsertim in genealogiis et nominibus propriis, locuples testis est S. Hier. epist. ad Domnionem et Rogatianum.

Ex adversa parte inserendum esse Cainan censent Eusebius, S. August. Nazianz. Sulpitius, Hugo, Dionys Lipomanus, Melch Canus, Delrio, Toletus, Barradius et alii moderni passim. Ratio est, quod omnia exemplaria eum hic interserant. Latina, Syra, Persica, Ægyptia, Æthiopica, Arabica, Græca (unico excepto) Romæ consului codices manu scriptos antiquissimos in bibliotheca Vaticana in basilica S. Pauli, in Oratorio Card Baronii, ubi vidi Biblia ante 800. annos manuscripta, Alcuini et Caroli Magni, in quibus omnibus hoc loco reperi insertum Cainan. Quare religio mihi est, a sacro S Lucæ textu adeo constanti et certo recedere: hanc enim reverentiam S Lucæ et sacris libris debere me existimo, præsertim cum minus incommodi sit dicere, Cainan a Mose præteritum ob causas nobis incognitas, quam in Lucam irrepsisse, aut falso poni in sacro S Lucæ textu, itaque in eo suspectam facere fidem omnium exemplarium. Imo Albertus Magnus, Glossa et Toletus suspicantur Cainan olim fuisse Genes. 11 12 in textu Hebr. indeque Septuag. eum in Græcum transtulisse. Alii censent Sept. eum addidisse ad mysterium, quod nos latet. Lyr. censet Cainan fuisse filium non naturalem, sed adoptivum Arphaxat. Alii Cainan censent esse eumdem cum Sale Unde Lipomanus in Gen. 11. Joan. Naucleru et Joan. Lucidus legunt hic· *Qui fuit sale, qui et Cainan*, sed contra omnium codicum fidem. Quare omnino retinendum hic censeo Cainan, uti et censui Genes. 11. 12. An chronologiæ sit intexendus, eique addendi anni 30. ut cæteris, an non, variant Chronologorum sententiæ, aliis annos hos 30 addentibus, aliis eos omittentibus. Forte enim alia de causa inseruere eum Septuag. et ex eis Lucas. Est enim hoc, ut dixi, problema chronologiæ Unde Lucas non ait, *qui genuit*, sed *qui fuit Cainan*, quod varie explicari potest, ac multo magis Græcum, του Καϊνᾶν.

Simili modo Septuag. alibi multa supplent et addunt, quæ non sunt in Hebræo, et ab eo sæpe evariant. Fuere enim ipsi non tantum interpretes, sed et vates spiritu prophetico pollentes, teste S. Hieronymo et S. Aug. lib. 2. de Consensu Evangel cap. 66. et fusius in Quæstion. super Genesis quæst. 169.

38. Qui fuit Dei.] Scilicet plasma, non filius, q d. Deus ex terra, quasi figulus formavit et plasmavit primum hominem Adam. Unde Arabicus vertit, *qui fuit a Deo;* cum in cæteris τo *qui fuit*, vertat *filius*. Lucas ergo Christi genealogiam usque ad Adam deducit, Matthæus vero usque ad Abraham dumtaxat, qui fuit pater credentium et auctor Synagogæ; hinc plures generationes sunt in Luca, quam in Matthæo. Cur hoc addit Lucas? Primam causam dant nonnulli, ut integram plenamque Christi genealogiam a Jesu ad primum Adam, ac usque ad Deum Adæ plastem pertexat.

Secundam dat S. Athan. orat. in illud: *Omnia tradita sunt mihi a Patre meo. Lucas*, inquit, *a Filio Dei exorsus usque ad Adam recurrit, ut ostenderet corpus, quod Jesus assumpsit, ab Adam originem trahere, quia a Deo formatus fuit.*

Tertiam dat S. Irenæus lib. 3. cap. 33. *Sic*, inquit, *Christus initium viventium factus, quoniam Adam*

initium morientium factus est; propter hoc et Lucas initium generationis a Domino inchoans, in Adam retulit significans quoniam non illi hunc, sed hic illos in Evangelium vitæ regeneravit.

Quartam dat S. Leo serm. 10. de Nativ. Domini: *Lucas Evangelista ab ipso Domini ortu seriem generis sursum versus retexuit: ut etiam illa sæcula quæ diluvium prævenerunt, huic sacramento doceret esse connexa, omnesque ab initio successionum gradus ad eum, in quo uno erat salus omnium, tetendisse.*

Quintam dat Franc. Luc. ut significaret Lucas per Jesum sursum homines reduci ad Deum, qui per Adam deorsum abducti fuerant a Deo.

Symbolice, Euthymius: Lucas, ait, a Christi inchoans humanitate sermonem reducit ad ejus divinitatem, demonstrans Christum quidem ut hominem incepisse, ut Deum vero carere principio.

Aliam causam dat S. Ambros. *Jam*, inquit, *de ipso Adam, qui juxta Apostolum figuram accepit Christi, quid pulchrius potuit convenire, quam ut sacrosancta generatio a Dei Filio inciperet, et usque ad Dei filium deduceretur; creatusque præcederet in figura, ut natus in veritate sequeretur; ad imaginem Dei factus præiret, propter quem Dei imago descenderet?*

Porro S. August. lib. 2. de Consens. Evang. cap. 4. numerat hic 77. generationes, quo significatur, inquit, omnium prorsus remissio et abolitio peccatorum facienda per Jesum salvatorem, juxta illud Christi: *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.* Matth. 18. 22.

Denique vide hic nobile Christi stemma, quod Lucas et Matthæus ab ipso Jesu per tot Reges, Prophetas et Patriarchas ad ipsum Adam protoplastum, imo ad ipsum Deum, per quatuor annorum millia, continua generationum serie producunt. Nemo enim est principum vel regum totius mundi, qui continua serie suam prosapiam ad mille annos pertexere et producere possit. Cur Christus tamdiu distulerit adventum et incarnationem suam decem morales rationes affert noster Barrad. tom. 1. l. 5. c. 31.

Ad extremum genealogia hæc Christi præfigurata fuit per scalam Jacob. Ita Rupert in c. 1. 5. Matth. *Scala Jacob*, inquit, *generatio ista est; et latera scalæ patres vel principes sunt hujus generationis, Abraham atque David, ad quos promissio facta est. Supremus gradus cui Dominus innixus est, beatus est Joseph: innixus, inquam, tamquam tutori pupillus.* Quocirca S. Bern. serm. 1 de Adventu, hos Patriarchas montibus similes esse dicit, in quibus saliens Christus ad nos venit: *Ecce veniet saliens in montibus, transiliens colles*, montes et colles Patriarchas et Prophetas accipe, et quemadmodum veniret saliens et transiliens, in libro generationis lege, *Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob*, etc. Ex his montibus prodiit radix Jesse.

Tropologice τὸ *qui fuit*, significat vanitatem hujus sæculi; scilicet hominum vitam et generationes singulas præterire, et illico ex præsenti verti in præteritum, scilicet ex *est* in *fuit*, juxta illud:

> Fuimus Troes, fuit Ilium, et ingens
> Gloria Teucrorum.

Unde impii queruntur Sap. 5. *Nos nati continuo desivimus esse.* Hinc Nazianz. in carm. de hominis externi vilitate, sic canit:

> Ipsum quod vivo, est veluti rapidissimus amnis,
> Qui sursum exoriens, semper ad ima fluit

Et nonnullis interjectis: *A tumulo tumulum peto*, id est, ex utero matris nascens, tendo ad mortem et sepulchrum, juxta illud Job. 1. *Nudus egressus sum de utero matris meæ, nudus revertar illuc, ut omnino nihil sit aliud tempus vitæ hujus, quam cursus ad mortem*, ait S. August. l. 13. de Civit. c. 10 *Quotidie morimur: quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, et tunc quoque cum crescimus; vita decrescit: hunc quem agimus diem, cum morte dividimus*, etc. *Ergo cum primum vitam intramus, in mortem statim tendere, et a vita egredi incipimus.* Vive ergo æternitati, in qua est perpetuum esse, perpetua stabilitas et constantia rerum omnium.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DESCRIBITUR PRIMO, QUADRAGENARIUM JESU JEJUNIUM, ET POST ILLUD TENTATIO TRINA DIABOLI. SECUNDO, V. 16. JESUS IN NAZARETH EX ISAIA DEMONSTRAT SE ESSE MESSIAM. CUMQUE VER. 24. OSTENDERET, QUOD NULLUS PROPHETA ACCEPTUS EST IN PATRIA SUA, NAZARENI VOLUERUNT EUM LAPIDARE, SED IPSE PER EOS TRANSIENS VI DIVINA EVASIT. TERTIO, V. 31. PRÆDICAT CAPHARNAI IBIQUE CURAT DÆMONIACUM. QUARTO, V. 38. CURAT SOCRUM PETRI A FEBRIBUS, ALIOSQUE INFIRMOS SANAT. PRIMAM PARTEM EXPLICUI MATTH. 4. V. 1. ET SEQ. TERTIAM, MARCI 1. 23. QUARTAM, MATTH. 8. 14. SOLA ERGO SECUNDA SUPEREST HIC EXPLICANDA.

1 JESUS autem plenus Spiritu Sancto regressus est a Jordane: et agebatur a Spiritu in deser-
tum 2. diebus quadraginta, et tentabatur a diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis: et
consummatis illis esuriit. 3. Dixit autem illi diabolus: Si filius Dei es, dic lapidi huic ut pa-
nis fiat. 4. Et respondit ad illum Jesus: Scriptum est: Quia non in solo pane vivit homo, sed in

omni verbo Dei. 5. Et duxit illum diabolus in montem excelsum, et ostendit illi omnia regna or-
bis terræ in momento temporis, 6. et ait illi: Tibi dabo potestatem hanc universam, et gloriam
illorum: quia mihi tradita sunt; et cui volo, do illa. 7. Tu ergo si adoraveris coram me, erunt
tua omnia. 8. Et respondens Jesus, dixit illi: Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, et
illi soli servies. 9. Et duxit illum in Jerusalem, et statuit eum super pinnam templi, et dixit illi:
Si filius Dei es, mitte te hinc deorsum. 10. Scriptum est enim quod Angelis suis mandavit de te,
ut conservent te: 11. et quia in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.
12. Et respondens Jesus, ait illi: Dictum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. 13. Et con-
summata omni tentatione, diabolus recessit ab illo, usque ad tempus. 14. Et egressus est Jesus
in virtute Spiritus in Galilæam, et fama exiit per universam regionem de illo. 15. Et ipse doce-
bat in synagogis eorum, et magnificabatur ab omnibus. 16. Et venit Nazareth, ubi erat nutritus,
et intravit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, et surrexit legere. 17. Et
traditus est illi liber Isaiæ prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat:
18. Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare
contritos corde, 19. prædicare captivis remissionem, et cæcis visum, dimittere confractos in re-
missionem, prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis. 20. Et cum plicuisset li-
brum, reddidit ministro, et sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum. 21. Cœ-
pit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris. 22. Et omnes
testimonium illi dabant: et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius, et dice-
bant: Nonne hic est filius Joseph? 23. Et ait illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem: Me-
dice, cura teipsum: quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua. 24. Ait au-
tem: Amen dico vobis, quia nemo propheta acceptus est in patria sua. 25. In veritate dico vobis,
multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus, et mensibus
sex: cum facta esset fames magna in omni terra: 26. et ad nullam illarum missus est Elias, nisi
in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem viduam. 27. Et multi leprosi erant in Israel sub Elisæo pro-
pheta: et nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. 28. Et repleti sunt omnes in synagoga
ira, hæc audientes. 29. Et surrexerunt, et ejecerunt illum extra civitatem: et duxerunt illum
usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum.
30. Ipse autem transiens per medium illorum, ibat. 31. Et descendit in Capharnaum civitatem
Galilææ, ibique docebat illos Sabbatis. 32. Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat
sermo ipsius. 33. Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum, et exclamavit voce
magna, 34. dicens: Sine, quid nobis et tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te quis sis,
Sanctus Dei. 35. Et increpavit illum Jesus, dicens: Obmutesce, et exi ab eo. Et cum projecisset
illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illum nocuit. 36. Et factus est pavor in omni-
bus, et colloquebantur ad invicem, dicentes: Quod est hoc verbum, quia in potestate et virtute
imperat immundis spiritibus, et exeunt? 37. Et divulgabatur fama de illo in omnem locum regio-
nis. 38. Surgens autem Jesus de synagoga, introivit in domum Simonis. Socrus autem Simonis te-
nebatur magnis febribus: et rogaverunt illum pro ea. 39. Et stans super illam, imperavit febri:
et dimisit illam. Et continuo surgens ministrabat illis. 40. Cum autem sol occidisset, omnes qui
habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens,
curabat eos. 41. Exibant autem dæmonia a multis, clamantia et dicentia: Quia tu es filius Dei:
et increpans non sinebat ea loqui quia sciebant ipsum esse Christum. 42. Facta autem die egres-
sus ibat in desertum locum, et turbæ requirebant eum, et venerunt usque ad ipsum: et detine-
bant illum ne discederet ab eis. 43. Quibus ille ait: Quia et aliis civitatibus oportet me evangeli-
zare regnum Dei: quia ideo missus sum. 44. Et erat prædicans in synagogis Galilææ.

1. Jesus autem plenus Spiritu Sancto regressus est a Jordane.] Ubi paulo ante a Joanne baptizatus erat, et Spiritum Sanctum visibiliter receperat, cujus plenitudinem jam ante adeptus erat invisibiliter in primo instanti conceptionis suæ.

2. Et tentabatur a diabolo.] Græce, πειραζόμενος, id est, tentationem patiens vel sustinens a diabolo; scilicet per 40. dies sui jejunii, de quo præcessit. Vide dicta Matth. 4. v. 5.

5. In momento temporis.] *Cur?* Audi S. Ambros.

Non tam conspectus celeritas indicatur, quam caduca fragilitas potestatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt. Et sæpe honor sæculi abiit, antequam venerit. Quid enim sæculi potest esse diuturnum, cum ipsa diuturna non sint sæcula.

14. Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam.] Græce ἐν δυνάμει, id est, in potentia, robore, vi Spiritus. q. d. Jesus a baptismo potenti impulsu Spiritus Sancti reversus est in Galilæam. Spiritus Sanctus enim eum excitabat, valideque impellebat ut robur spiritus, quod ab initio conceptionis acceperat, sed hoc usque intra se concluserat et absconderat, jam exereret, ac suum prædicandi officium ingenti ardore et spiritu ordiretur in Galilæa, illudque sanctitate vitæ admirabili ac miraculis stupendis confirmaret. Unde Theoph. vertit, ἐνθουσιῶν, id est, enthusiasmo, et divino Spiritus Sancti afflatu actus et impulsus.

16. Et venit Nazareth.] Nota Christum, cum hic v. 14. dicitur ivisse in Galilæam, non intrasse Nazareth ibidem sitam, ut habet Matth. c. 4. 13. sed Capharnaum, ibique et locis illi vicinis prædicasse, eaque gessisse quæ narrat Matth. a cap. 4. usque ad c. 13. quæ omnia hic transilit Lucas; ac deinde multo post venisse Nazareth, ut habet hic Lucas et Matth. c. 13. 54. nimirum voluit Lucas statim initio præmittere causam cur Christus in Nazareth patria sua voluerit docere, quod scilicet a Nazarenis civibus suis, quasi fabri filius spretus fuerit: quæ causa licet posterius contigerit; Christus tamen eam fore prævidebat, ideoque ab initio declinavit Nazareth, et ivit Capharnaum, ibidemque sedem prædicationis suæ fixit, ut habet Matth. c. 4. ver. 13.

Et surrexit legere.] Moris erat (et etiamnum est) apud Judæos, ut die sabbati in synagoga quisquis legeret libros Hebraicos S. Scripturæ, tum ut ex ea legem Dei disceret, tum ut per eam ad Dei cultum, amorem et obsequium excitaretur. Rabbinis autem et doctoribus, qualis erat Jesus, proprium erat legere publice S. Scripturam, eamque interpretari, explicare, docere et concionari. Jesus ergo *surrexit legere*, id est erexit se ut legeret aliquem S. Scripturæ librum, eumque explicando doceret et concionaretur.

17. Et traditus est (a ministro) illi liber Isaiæ Prophetæ.] Dei consilio et directione, id factum est, ut Jesus ex Isaia ostenderet se esse Messiam ab Isaia depictum.

Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat.] Isaiæ 61. v. 1. Syrus et Arab. *cum aperuisset librum*. Videtur enim Christus ita aperuisse librum, ut non quærendo et volvendo folia libri (ne res esset Judæis suspecta) sed aperiendo librum illico in hunc locum Isaiæ Dei nutu ductuque incideret.

Melius Noster vertit, *ut revolvit librum;* et Vatab. *cum explicuisset;* alii, *cum expandisset librum:* hoc enim est Græcum ἀναπτύξας: nam Hebræorum libri non erant sicut nostri, per folia divisi et colligati, sed liber unus erat una membrana longa et continua, quæ circa cylindrum ab initio ad finem convolvebatur (uti convolvuntur nostræ mappæ geographicæ) quam revolvere oportebat, itaque explicare et expandere, ut legi posset. Unde v. 20. dicitur: *Et cum plicuisset librum*. Christus ergo modice revolvendo librum sive membranam Isaiæ, statim incidit in hunc locum de se prophetantem. Hic enim locus est in fine Isaiæ, puta c. 61. Eum ergo ut primo obvium arripuit Christus, et explicuit.

18. Spiritus Domini super me: propter quod unxit me. q. d. Spiritus Sanctus qui ab exordio in me fuit hic in baptismo; quem jam recenter a Joanne Baptista suscepi, visibiliter in specie columbæ in me descendens, intonante voce Dei Patris: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite;* hoc symbolo quasi unctione visibili me publice declaravit, auctoravit, et quasi consecravit, orbis, ac præsertim Judæorum, quibus promissus sum, doctorem, prophetam, salvatorem et legislatorem, ideoque evangelizare pauperibus misit me.] Nam divites Scribæ et Pharisæi meam humilitatem et paupertatem aspernantur.

Nota τὸ *unxit me*. Hebr. enim Messias, et Græcum Χριστός idem est quod unctus. Hæc unctio Christi secreto facta est in Incarnatione. Primo, per gratiam unionis hypostaticæ, quæ summe eum efficiebat sanctum et divinum, imo Deum; Secundo, per gratiarum plenitudinem ex unione hac manantem. Alii enim Sancti dicuntur ungi gratia et donis Spiritu Sancti, sed Christus unctus fuit ipso Spiritu Sancto, quasi fonte et plenitudine omnium gratiarum, ut Christus homo fieret fons uberrimus suam gratiam effundens in omnes Apostolos, Martyres, Virgines, Confessores. Ita Basilius l. de Spiritu Sancto c. 26. Publice vero unctus fuit Christus in baptismo, cum per Spiritum Sanctum declaratus est orbis doctor et redemptor, ut dixi.

Reliqua hujus loci fuse explicui Isaiæ c. 61. v. 1. quare ea hic obiter perstringam.

Sanare contritos corde.] Ut scilicet sanem et consoler eos, qui ob peccata sua et legis Mosaicæ onus, ac rerum divinarum ignorantiam afflicto sunt animo, atque ad Dei cognitionem, veniam, gratiam et salutem anhelant, ideoque Messiam expectant. Unde Symmachus et Theod. vertunt, *ad alliganda vulnera peccatorum*, teste S. Hieronymo in Isaiæ cap. 61.

19 Prædicare captivis redemptionem.] Ut scilicet peccatoribus, qui a peccato et dæmone captivi detinentur, prædicem, annuntiem et afferam liberationem per pœnitentiam et gratiam meam.

Et cæcis visum.] Hebr. et Chald. Isaiæ 61. 1. habent, *et vinctis apertionem*, scilicet carceris, id est, ut Symmachus, *et vinctis solutionem*. Verum Septuag. indeque Lucas hic vertunt, *et cæcis visum;* Græce ἀνάβλεψιν, id est, *revidentiam*, ut rursum videant. Hebræi enim vinctos sive clausos vocant cæcos, juxta illud, *Talpæ oculis capti;* ac consequenter *apertionem*, vocant illuminationem qua cæcis aperiuntur oculi: alioqui enim hæc particula non distingueretur a præcedenti, quæ habet, *captis redemptionem*. Sensus ergo est, q. d. Christus et cæcis corporaliter visum reddet, et cæcos spiritualiter, id est, ignorantes Deum et viam salutis, illuminabit, ac Dei cognitionem modumque salvandi animam docebit. Hoc est quod clare Messiam futurum prædixit Isaias cap. 42. v. 7. *Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum.*

Hinc patet Isaiam cap. 61. v. 1. ad litteram non loqui de solutione captivitatis Babylonicæ facta per

Cyrum, ut vult Toletus, sed de solutione captivitatis peccati et diaboli facta per Christum, quia Cyrus nulli visum restituit, sed Christus multis. Fateor tamen al ludi ad Cyrum: nam Cyrus typus fuit Christi. Unde ipsis Hebræis in Babylone *vinctis*, dedit *apertionem et solutionem*, ut habent Hebræa, cum eos e captivitate liberavit et in Judæam remisit.

Dimittere confractos in remissionem.] Id est, in libertatem et sanitatem. Arabicus, *et mittere vinctos in remissionem;* Pagnin. *ut emittam confractos per remissionem.* Sic et Vatablus. Hæc verba non sunt in Isaia c. 61. 1. Hebræo, Græco vel Latino, quare paraphrastice a S. Luca, aut ejus Interprete addita sunt, adeoque hæc videtur esse altera explicatio ejus quod dixit, *ut sanarem contritos corde:* iidem enim sunt contriti et confracti. Ita Forerius in cap. 61. Isaiæ et Franc. Lucas hic. Unde Origen. omittit hic τὸ *ut sanarem contritos corde*, ac pro eo legit, *emittere confractos in libertatem.* Additque: *Quid ita fractum atque collisum fuit ut homo, qui a Jesu dimissus, est sanatus?* Sic et τὸ *ut sanarem contritos corde*, omittunt Eusebius l. 9. Demonstr. c. 10. S. Aug. l. 2. de Consensu Evang. c. 42. Beda et manuscripti nonnulli, quos in Notis citat Francisc. Lucas. Ex adverso Theoph. legit τὸ *ut sanarem contritos corde*, et omittit τὸ *dimittere confractos in remissionem.* Porro S. Hier. in Comment. Isaiæ c. 61. citans hunc Lucæ locum, legit utrumque nimirum *sanare contritos corde, et dimittere fractos in libertatem.*

Pro *confractos* græce est τεθραυσμένους, quod Vatabl. et alii vertunt, *vulneratos. Confractos* ergo vocat eos, qui carcere et servitute diaboli ac peccati obstricti, vulnerati, conquassati et quasi obtriti erant, quos Christus missos et liberos fecit, suæque integritati restituit; idque fecit tum spiritualiter, tum corporaliter, cum nimirum infirmos et dæmoniacos a variis morbis et dæmonibus curavit, et liberavit. Ita Mald. Jansen. Toletus, Barrad. Franc. Lucas et alii. *Dimittere* ergo hic et alibi est liberare et sanare: ac dimissio vel remissio est libertas et sanitas: sicut enim quis e vinculis dimittitur liber, sic ex morbis et vulneribus dimittitur sanus. Hinc hebr. רפא *rapha* significat remittere, mollire, lenire, sanare: qui enim morbum remittit et mitigat, hic eum curat et sanat: unde מרפא *marpe* est lenitas, curatio, medicina, sanitas: hinc et *Raphael* idem est quod medicus Dei. Hac de causa dimittere vel remittere in Scriptura subinde idem est, quod curare et sanare, ut Lucæ 13. 12. *Mulier, dimissa es ab infirmitate;* Ps. 38. 14. *Remitte mihi ut refrigerer*, et alibi.

Prædicare annum Domini acceptum.] Id est, gratum, placentem et jucundum; hebr. שנת רצון *scenat ratson;* Sept. ἐνιαυτὸν εὐδοκίας, id est, ut S. Hier. *annum placabilem*, vel, ut alii proprie vertunt, *annum beneplaciti*, puta benevolentiæ et liberalitatis divinæ qualis erat annus jubilei, ad quem hic alludit. Annus enim jubilei, typus erat et figura anni hujus Evangelici, quem attulit Christus. Totum ergo tempus prædicationis Christi et deinceps, puta totum tempus legis novæ, sive christianismi, Christo obedientibus et ejus liberalitatem acceptantibus est annus jubilei, id est, annus gratiæ, misericordiæ, pacis, remissionis, liberalitatis, salutis, in quo post longam Dei in nos iram restituimur in ejus gratiam, acceptationem, benevolentiam, hæreditatem, gloriam, omniaque bona pristina, quæ habuimus in paradiso in statu innocentiæ. Hoc est quod ait Paulus: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* 2. Corinth. 6. 2.

Et diem retributionis.] Hebr. יום נקם *jom nakam*, id est diem ultionis, q. d. Annus jubilei, id est tempus christianismi, sive legis gratiæ, hostibus Christi erit dies, id est, tempus ultionis, quo scilicet Deus ulciscetur genus humanum de suis inimicis et tyrannis, puta dæmonibus eum opprimentibus, quia Christus homines a dæmonibus liberabit, illosque sua tyrannide depellet et dejiciet, juxta illud Isaiæ cap. 35. 4. *Dicite pusillanimis; Confortamini et nolite timere: Ecce Deus vester ultionem adducet retributionis. Deus ipse veniet et salvabit vos.* Unde Christus Joan. 12. 31. *Nunc*, ait, *judicium est mundi: nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Et Paulus Coloss. 1. 15. *Expolians*, inquit, *principatus et potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.*

20. Et cum plicuisset (in cylindrum convolvisset, ut dixi vers. 17.) librum, reddidit ministro, et sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum.] *Ut audirent quomodo interpretaretur ea quæ legerat*, ait Euthymius. Jam enim ex ejus dictis et factis Capharnai fama ipsius ubique percrebruerat, ut multi opinarentur eum esse Messiam; et hoc maxime a Christo audire cupiebant. Sciebant enim locum Isaiæ ab eo lectum, esse oraculum de Messia: hinc ei illum explicanti arrectis auribus auscultabant.

21. Cœpit autem dicere ad illos: Quia (quod) hodie impleta est hæc Scriptura (quæ sonuit, ait Euthymius, et Syrus) in auribus vestris.] q. d. Hodie vobis audientibus impleta est hæc Isaiæ prophetia, dum me auditis vobis cæterisque Galilæis pauperibus evangelizantem annum plenæ remissionis, et paratum facere (imo in Capharnao jam fecisse) omnia quæ hic prædixit Isaias: Ego enim sum Messias de quo ibidem prophetat Isaias, quem vox ex oraculo Jacobi et Danielis velut jam instantem avide expectatis. Esto enim clare Jesus non exprimat se esse Messiam, tamen tacite idipsum significat.

22. Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus, et dicebant: Nonne hic est filius Joseph?] *Verba gratiæ*, Primo, vocat verba gratiosa, venusta, suavia, jucunda. Secundo, verba gratia et spiritu plena: Tertio, efficacia ad movendum et persuadendum: Quarto, plena sapientia et eloquentia, ita ut auditores convincerent. Loquebatur enim Christus lingua plusquam humana, imo angelica quasi angelus, aut potius divina quasi homo Deus, juxta illud: *Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ*, Matth. 7. 29. vide ibi dicta. Cætera fusius narrat Matth. cap. 13. vers. 55. ubi ea explicui.

Testimonium illi dabant.] Quod bene pulchreque et gratiose diceret, non autem quod ipse esset Messias. Unde eum vocant *filium Joseph:* nam paulo post, cum ab eo taxarentur, eum spreverunt et præcipitare voluerunt, ut sequitur. Sic hodie multi laudant concio-

natorem, quamdiu dicit eis placentia et elegantia; at cum eorum vitia insectatur, ipsum vituperant et persequuntur. Hic est vulgi variabilis, et se suasque cupiditates amantis, mos et consuetudo

Beda tamen hoc testimonium accipit de Messia, quod scilicet testarentur ipsum esse Messiam, de quo Isaias istu cecinerat. Unde subjicit Beda: *Magna cæcitas, cum quem verbis et factis Christum esse cognoscunt, ob solam generis notitiam contemnunt, quia apud se nutritum, et per ætatum tempora profecisse viderant.*

23. Et ait (*Jesus*, ut addit Syr.) illis: Utique dicetis mihi hanc similitudinem (græce παραβολὴν, id est, parabolam, hoc est proverbium sive adagium vulgo jactatum) Medice, cura teipsum.] Id est, cura tuos et patriam tuam, quæ tibi chara esse debet ut tu tibi ipsi: cura tuos cives Nazarenos, uti curasti, vel diceris curasse exteros Capharnaitas. Sic enim mox explicat Christus, qui spiritu divino videbat Nazarenorum occultas cogitationes; scilicet illos hoc mente volvere, quod ipse hic enuntiat. Unde occultæ eorum cogitationi et objectioni præveniendo occurrit, et respondet. Porro *protritum*, ait Titus, *usitatumque apud Judaeos erat, ut medicos in morbum prolapsos, facto hoc urbanoque dicto exciperent: Medice cura teipsum.* Sic enim habet communis hominum sensus, cui favet ipsa ratio, ut qui seipsum curare nequit vel negligit, alios pariter curare nequeat vel negligat. Esto a parte rei experientia non raro ostendat, medicos qui alios curant, sæpe non posse curare seipsos, sed aliis medicis se curandos committere, quia appetitus sæpe excæcat rationem, et morbus scientiam obnubilat. Unde melius et sincerius judicamus de aliorum morbis, quam de nostris Amor proprius enim sæpe judicium pervertit. Unde monet Salomon, dicitque: *Ne innitaris prudentiæ tuæ*, Prov. 13. 5.

Tropologice hoc adagium, *Medice, cura teipsum* S. Antonius sic exponebat, q. d. Qui vult aliorum vitia curare, prius curet sua: qui enim alios volunt juvare, antequam sanent seipsos, in sua vitia relabuntur. Sed audi ipsummet S. Antonium in Vitis SS. Patrum lib. 7 c. 3. *Patres antiqui egressi sunt in desertum, et ipsi sani effecti facti sunt medici, et reversi alios sanaverunt: ex nobis autem si quem egredi contigerit in desertum, antequam ipsi sanemur curam aliis adhibemus, et revertitur ad nos infirmitas nostra, et fiunt ultima nostra pejora prioribus, propter quod dicitur nobis: O medice, prius tibi curam impende* Sane experientia docet, eos qui aliquod vitium in seipsis sanant, idem facile in aliis sanare. Huic proverbio simile est illud Plutarchi lib. de dignoscendo adulatore ab amico: *Aliis medetur, ipse ulceribus scatens*, quod jacitur in eos, qui aliis sapiunt, non sibi; aliis oculati sunt et cauti, non sibi; alios consolari et animare norunt, cum ipsi sua mala iniquo ferant animo. Nam, ut idem Plutarchus ad Apollonium scribit: *Ægroto animo medicus est oratio* suavis et blanda, non vita, non virtus. Facile ergo est afflictos alios solari, difficile seipsum.

Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua.] Hinc patet hæc contigisse in Nazareth, postquam Jesus prædicasset et miracula multa patrasset in urbe Capharnao, ut dixi v. 16. et advertit S. Aug. l. 2. de Consensu Ev. c. 42 q. d. ait Glossa: *Non credimus quod incerta fama vulgavit, cum apud nos nihil tale feceris, quibus convenientius talia impendenda erant beneficia.* Habes enim hic in Nazareth patria tua quæ te concepit, nutrivit et in virum provexit, fratres, sorores, cognatos, vicinos, alios pauperes, alios ægros, alios aliter affectos: cur ergo tuis hisce per miraculum non succurris, quibus te cognatio, amor patriæ, ipsaque naturæ charitas magis obstringit?

24. Ait autem: Amen (id est vere, vel in veritate) dico vobis, quia (quod) nemo Propheta acceptus est in patria sua.] Ob causas quas recensui Matth. 13. v. 57. q. d. Vos, o Nazareni, me quasi civem vestrum et filium fabri spernitis: hinc indigni estis, quibus ergo beneficia mea conferam. Ideo, ait Interlinearis, non operor inter vos, quia increduli estis, non quia patriam oderim. Addit S Cyrillus, quia civis semper suis civibus præsto est, hinc debita reverentia privatur a notis. Tertio, S. Chrys. Christus, ait, apud suos Nazarenos abstinuerat a miraculis, ne eos provocaret ad invidiam: nam, ut ait S. Ambr. aspernator est Deus invidorum: quia, ut ait Glossa, prope naturale est cives civibus invidere, nec virtutem considerent, sed fragilem recordantur infantiam

Vere Chrysologus s. 48. in fine: *Inter suos posse*, ait, *morsus est, adustio est; inter cives eminere proximos, proximorum urit gloriam: propinquo propinqui si honorem debeant, computant servitutem.* Festivus hac de re extat psittaci apologus. Psittacus ex Oriente in Occidentem delatus, ubi hujusmodi aves nasci non consueverunt, admiratur sese in majori pretio et honore haberi, quam in natali consuevisset loco: nam caveam eburneam argenteis contextam virgis incolebat, suavissimisque alebatur cibis, quod cæteris avibus Occidentalibus, quæ neque in forma, neque exprimendis humanis vocibus erant inferiores, non contingebat. Tunc turtur in eadem cavea conclusus: Hoc, inquit, nulla est admiratione dignum, nulli enim in patria meritus honor exhiberi solet.

Tropologice, docet hic Christus fideles: præsertim viros Religiosos et Apostolicos, affectum nimium erga patriam et parentes moderari vel exuere debere, ut toti orbi prosint, juxta illud:

Omne solum forti patria est, ceu piscibus æquor.

Hinc Socrates a suis Atheniensibus damnatus ad mortem, dicebat se esse *Cosmopolitem*, id est *civem mundi*. Et Comicus: Homines optimi, ait, quærendi velut equi extra patriam. Communis omnium patria est Roma. Sic Herculi omnis terris fuit patria, ait Plut. tr. de Exil.

Præclare S. Greg. Nazianz. orat. 18. *Una*, inquit, *magnis et excelsis viris patria est, nempe Jerusalem illa quæ mente percipitur, non eæ quas hic angustis finibus circumscriptas esse, atque ab aliis aliisque hominibus subinde incoli videmus.* Idem orat 25. *Terrenæ*, inquit, *hæ patriæ, atque hæc generum discrimina, brevis hujus et caducæ vitæ nostræ, ac scenæ ludi sunt. Quam enim quisque terram, sive per tyrannidem, sive per calamitatem, ante occupaverit, ea patria dicitur, cujus omnes æque hospites et advenæ sumus, quantumlibet vocum appellatione ludamus.* Talis erat S. Basilius, de quo ita scribit in ejus Vita sanctus Gregorius Nyssenus: *Ab exilii metu liber erat. Basilius Magnus, quod unam patriam hominum censeret esse paradi-*

sum, atque omnem terram quasi commune natura exilium spectaret.

Talis quoque fuit Paulus Orosius familiaris S. Augustino, qui lib. 5. Contra Paganos ita de se scribit: *Inter Romanos Romanus, inter Christianos Christianus, inter homines homo, legibus imploro rempublicam, religione conscientiam, communione naturam. Utor temporarie omni terra quasi patria: quia quæ vera est, et illa quam amo patriam, in terra penitus non est. Nihil perdidi ubi nihil amavi: totumque habeo, quando quem diligo, mecum est: maxime quia et apud omnes idem est, qui me non modo notum omnibus, verum et proximum facit; neque egentem deserit, quia ipsius est terra et plenitudo ejus, ex qua omnibus omnia jussit esse communia.*

25. IN VERITATE DICO VOBIS, MULTÆ VIDUÆ ERANT IN DIEBUS ELIÆ IN ISRAEL, QUANDO CLAUSUM EST COELUM ANNIS TRIBUS, ET MENSIBUS SEX: CUM FACTA ESSET FAMES MAGNA IN OMNI TERRA.

26. ET AD NULLAM ILLARUM MISSUS EST ELIAS, NISI IN SAREPTA SIDONIÆ, AD MULIEREM VIDUAM.

QUANDO CLAUSUM EST COELUM.] Id est, quando cœlum non pluit super terram: pluvia enim cœlum, id est aerem, quasi clausum aperit, et suis guttis dividit.

ANNIS TRIBUS ET MENSIBUS SEX.] Id non extat in Scriptura veteri, sed Jesus id scivit, quia Deus, ac idipsum revelavit S. Jacobo c. 5. ep. v. 17. nam quod 3. Reg. 18. v. 1. dicitur: *Factum est verbum Domini ad Eliam in anno tertio, dicens: Vade et ostende te Achab, ut dem pluviam super faciem terræ;* annus ille tertius accipiendus est non ab exordio siccitatis, sed a commoratione Eliæ in Sarepta.

IN OMNI TERRA.] Israel, eique vicina regione, uti erat Sidon et Sarepta. in qua erat hæc vidua.

Sensus est, q. d. Sicut Elias tempore famis nulli Israelitæ procuravit panem et victum, sed soli viduæ Sareptanæ, quæ erat Sidonia, id est, Gentilis et alienigena, eo quod ipsa magni fecerit Eliam, ejusque prophetiæ, quod Deus fami ipsius provideret, crediderit, ideoque parum olei et farinæ quod habebat in cibum, Eliæ dederit, præponens illum sibi suorumque filiorum necessitati; quæ insignis fuit viduæ fides, æque ac charitas, ob quam meruit præponi Israelitis. Sic et ego Capharnaitas præfero vobis, o Nazareni cives mei, quia illi me ut doctorem e cœlis missum audiunt, honorant, obsequuntur; vos autem me ut civem vestrum et fabrum aspernamini: illis ergo panem spiritualem cœlestis doctrinæ et miraculorum impertior, vos autem in fame spirituali, id est, in egestate doctrinæ salutiferæ relinquo. Elias enim erat typus et præcursor Christi, vidua Sareptana erat typus et primitiæ Gentilium, quos Christus prætulit Judæis civibus suis. Nam, ut ait Beda, *Sidon* hebr. idem est quod *venatio inutilis; Sarepta, incendium* vel *angustia*, panis scilicet, puta gentilitas negotiis sæculi serviens, et carnalium cupiditatum incendium panisque spiritualis angustias patiens. Elias est propheticus sermo, qui receptus pascit corda credentium.

Tropol. S. Basilius in Catena: Vidua est anima viduata virtute et notitia divina, quam Elias, id est verbum divinum mente receptum, nutrit virtutum panibus.

27. ET MULTI LEPROSI ERANT IN ISRAEL SUB ELISÆO PROPHETA: ET NEMO EORUM MUNDATUS EST NISI NAAMAN SYRUS.] Ideoque alienigena et Gentilis, non Judæus. Idem probat alio Elisæi exemplo et typo, q. d. Sicut Elisæus magistrum suum Eliam secutus, non prophetavit suis Judæis, sed exteris, ideoque non leprosos qui erant in Judæa sed Naaman Syrum et Gentilem a lepra mundavit, idque ob hujus fidem et illorum incredulitatem. Naaman enim ex Syria longo itinere, magnoque sumptu venit in Judæam ad Elisæum, credens quod ab eo a lepra curaretur, eumque honoravit, ac magna ei munera obtulit, atque in omnibus ei ut Prophetæ cœlesti obedivit, ut cum humiliter ei non per se, sed per internuntium jubenti, ut septies lavaretur in Jordane, paruit, ideoque a lepra mundatus est: quæ omnia utique non fecissent Elisæo leprosi, qui erant in Israel. Sic et ego Christus prædico et miracula patro apud exteros Capharnaitas, ob eorum erga me fidem, reverentiam et benevolentiam: vos vero o Nazareni, ob infidelitatem, irreverentiam meique contemptum, desero. Elisæus enim, æque ac Elias, erat typus et præcursor Christi: Naaman Gentilis typus erat Gentilium, ad quos Christus relictis Judæis per Apostolos translaturus erat suam fidem, Ecclesiam et gratiam. Ita Beda, Titus, Theophyl. Euthymius, Jansenius, Toletus et alii.

28. ET REPLETI SUNT OMNES IN SYNAGOGA IRA, HÆC AUDIENTES.] Tum quia sciebant se his duobus exemplis viduæ et Naaman pungi quasi incredulos, et contumelia affici quasi indignos miraculis Jesu; tum quia indignabantur Jesum, qui erat civis et æqualis ipsorum, ipsis se anteferre, et conferre cum Elia et Elisæo, imo ex Isaiæ oraculo facere se Messiam; tum quod Christus tacite significaret se sua dona a Judæis ad Gentes translaturum. Ita S. Thomas, Toletus, Franc. Lucas et alii.

29. ET SURREXERUNT, ET EJECERUNT ILLUM EXTRA CIVITATEM, ET DUXERUNT ILLUM USQUE AD SUPERCILIUM MONTIS, SUPER QUEM CIVITAS ILLORUM ERAT ÆDIFICATA, UT PRÆCIPITARENT EUM.] *duxerunt*, imo vi traxerunt invitum, ut illis videbatur, sed revera Christus sponte se trahi ducique sinebat. *Ad supercilium*, ad culmen, ad verticem, *montis, super quem civitas illorum* (Nazareth) *erat ædificata.* Solent enim civitates monti adjacentes, non in imo, nec in summo, sed in medio montis (uti Florentiam videmus in medio Apennini) ædificari; tum quia in imo aer est crassus et terreus, in summo nimis acer et subtilis, sed in medio aer est temperatus et medius, nec nimis crassus, nec nimis subtilis; tum quia in summo grassantur venti, fulmina et procellæ juxta illud:

> Perflant altissima venti,

et illud:

> Feriuntque summos
> Fulmina montes.

UT PRÆCIPITARENT EUM.] Ex summo in imum, itaque occiderent, tamquam qui patriam suam infamasset, ac magna injuria et dedecore affecisset, ideoque eum extra civitatem quasi illa indignum, in culmen montis duxerunt, ut velut impium in patriam, ex eo in saxa præcipitatum colliderent, et toto corpore conquassarent. Ingens fuit hæc injuria et violentia Nazarenorum in Christum civem suum, itaque reipsa confirmarunt id quod Christus eis dixerat, ait Euthymius,

scilicet Prophetam non esse in honore in patria sua, sed in ea dehonorari, imo occidi ideoque Nazarenos prædicatione et miraculis Christi esse indignos.

Addit S. Bonaventura, Toletus et alii, duxisse eos Jesum extra civitatem in verticem montis, ut eum quasi blasphemum, quod se Messiam fecisset, occiderent. Esto enim blasphemus ex lege lapidandus erat; tamen voluerunt Christum præcipitare in saxa et lapides, quia hoc perinde est ac si eum lapidassent. Perinde enim est, sive saxa in hominem, sive hominem in saxa jacias et præcipites, imo hoc illo sævius et terribilius est. Sic S. Stephanum quasi blasphemum extra Hierosolymam ejecerunt, et lapidarunt Sic pariter S. Jacobum, primum Hierosolymorum Episcopum quod Jesum doceret esse Messiam quasi Blasphemum e pinnaculo templi præcipitarunt.

Porro S. Ambrosius ostendit eos deteriores fuisse diabolo: hic enim Christo in pinna templi a se constituto, tantum dixit: *Mitte te deorsum*: hi vero eum vi deorsum præcipitare satagerunt. Audi S. Ambrosium: *Est pejor magistro discipulorum hæreditas; ille verbo Dominum tentat, hi facto: iste dicit, Mitte te deorsum, illi adoriuntur ut mittant.*

30. Ipse autem transiens per medium illorum, ibat.] Maldonatus censet Christum hic sese fecisse invisibilem. S. Ambros. et Beda putant Christum mutasse voluntatem Nazarenorum; ut vellent eum dimittere, Melius alii censent Christum eorum phantasiam vel oculos divertisse, vel eos stupefecisse, ac continuisse pedes et manus eorum, ut quasi stupidi Christum videntes eum apprehendere non possent, vel non auderent Quare Christus hic ostendit suam divinitatem seque esse Deum Unde S. Ambros. *Ecce*, ait, *per medium illorum, mutata subito vel obstupefacta furentium mente, descendit.* Causam subdit: *Etenim quando vult capitur, quando vult elabitur, quando vult occiditur: quia nondum venerat hora ejus*, Joan. 7. 30. Debebat enim adhuc prædicare, et tandem ex Patris decreto crucifigi Hierosolymæ, non vero præcipitari in Nazareth. Ita Beda, S. Chrysost. Euthym, et alii.

Tradit Brocardus in Descriptione Terræ sanctæ, Christum elapsum e manibus Judæorum, subito in latere montis opposito apparuisse, ideoque locum illum vocari *saltum Domini*. Addit Lyranus, saxum cui institit Christus cessisse, et instar ceræ vestigia Christi impressa in se suscepisse, sicut Christus ascendens in cœlum e monte Oliveti, in eodem vestigia pedum suorum impressa reliquit. Audi et Adrichomium in Descript. Terræ sanctæ, ad vocem *saltus Domini*: Tradunt Christum fugisse in montem altum, qui inde Saltus Domini dicitur, et subito ad tactum vestis ipsius saxum subterfugisse ac instar ceræ liquatum et resolutum quemdam effecisse sinum, quo corpus Dominicum muniretur et reciperetur, tantæ utique capacitatis, quantæ ipsum corpus Domini extitit quantitatis. In quo hodieque universa lineamenta et rugæ vestis, quæ a tergo Domini erant, pedumque ejus vestigia veluti manu sculptoris expressa servantur. Verum hæc certam non habent fidem.

32. Et stupebant in doctrina ejus, quia in potestate erat sermo ipsius.] Græce ἐν ἐξουσίᾳ, id est, in libertate, auctoritate, potentia, vi et efficacia, docebat enim *quasi potestatem habens*, Matth. 13. 52. Vide ibi dicta.

33. Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum.] Hanc historiam audivimus Marci 1. 23. ubi eam explicui.

38. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus.] Hujus curationem audivimus Matth. 8. v. 14. Vide ibi dicta.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Jesus ad sui sequelam vocat Petrum, Jacobum et Joannem per ingentem piscium capturam. Secundo, v. 12. sanat leprosum. Tertio, v. 18. curat paralyticum. Quarto, v. 27. e telonio ad se vocat Matthæum publicanum, ac murmurantibus Scribis respondet se venisse ad vocandum, non justos, sed peccatores ad pœnitentiam. Quinto, v. 33. iisdem interrogantibus dat causam, cur discipuli Joannis crebro jejunent, sui non (Primam partem explicui Matth. 4. 18. Secundam, Matth. 8. 2. Tertiam, Matth. 9. 2. Quartam, Matth. 9. 14. Quare paucis additis hoc caput expediam.)

1 Factum est autem, cum turbæ irruerent in eum, ut audirent verbum Dei, et ipse stabat secus stagnum Genesareth. 2. Et vidit duas naves stantes secus stagnum: piscatores autem descenderant, et lavabant retia. 3. Ascendens autem in unam navim quæ erat Simonis, rogavit eum a terra reducere pusillum. Et sedens docebat de navicula turbas. 4. Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem: Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam. 5. Et respondens Simon, dixit illi: Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. 6. Et cum hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam, rumpebatur autem rete eorum. 7. Et annuerunt sociis, qui erant in alia navi, ut venirent, et adjuvarent eos.

Et venerunt, et impleverunt ambas naviculas, ita ut pene mergerentur. 8. Quod cum videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu, dicens: Exi a me, quia homo peccator sum, Domine. 9. Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant, in captura piscium, quam ceperant. 10. Similiter autem Jacobum, et Joannem, filios Zebedæi, qui erant socii Simonis. Et ait ad Simonem Jesus: Noli timere: ex hoc jam homines eris capiens. 11. Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum. 12. Et factum est, cum esset in una civitatum, et ecce vir plenus lepra, et videns Jesum, et procidens in faciem, rogavit eum, dicens: Domine, si vis, potes me mundare. 13. Et extendens manum tetigit eum, dicens: Volo: Mundare. Et confestim lepra discessit ab illo. 14. Et ipse præcepit illi ut nemini diceret: sed, Vade, ostende te sacerdoti, et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses, in testimonium illis. 15. Perambulabat autem magis sermo de illo: et conveniebant turbæ multæ ut audirent, et curarentur ab infirmitatibus suis. 16. Ipse autem secedebat in desertum, et orabat. 17. Et factum est in una dierum, et ipse sedebat docens. Et erant Pharisæi sedentes, et legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilææ, et Judææ, et Jerusalem: et virtus Domini erat ad sanandum eos. 18. Et ecce viri portantes in lecto hominem, qui erat paralyticus: et quærebant eum inferre, et ponere ante eum. 19. Et non invenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, et per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium ante Jesum. 20. Quorum fidem ut vidit, dixit: Homo, remittuntur tibi peccata tua. 21. Et cœperunt cogitare Scribæ, et Pharisæi, dicentes: Quis est hic, qui loquitur blasphemias? Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? 22. Ut cognovit autem Jesus cogitationes eorum, respondens, dixit ad illos: Quid cogitatis in cordibus vestris? 23. Quid est facilius dicere: Dimittuntur tibi peccata; an dicere: Surge, et ambula? 24. Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata: (ait paralytico) Tibi dico, Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. 25. Et confestim consurgens coram illis, tulit lectum, in quo jacebat: et abiit in domum suam, magnificans Deum. 26. Et stupor apprehendit omnes, et magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie. 27. Et post hæc exiit, et vidit publicanum nomine Levi, sedentem ad telonium, et ait illi: Sequere me. 28. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum. 29. Et fecit ei convivium magnum Levi in domo sua: et erat turba multa publicanorum, et aliorum, qui cum illis erant discumbentes. 30. Et murmurabant Pharisæi et Scribæ eorum, dicentes ad discipulos ejus: Quare cum publicanis et peccatoribus manducatis et bibitis? 31. Et respondens Jesus, dixit ad illos: Non egent qui sani sunt medico, sed qui male habent. 32. Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. 33. At illi dixerunt ad eum: Quare discipuli Joannis jejunant frequenter, et obsecrationes faciunt, similiter et Pharisæorum: tui autem edunt et bibunt? 34. Quibus ipse ait: Numquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare? 35. Venient autem dies: cum ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus. 36. Dicebat autem et similitudinem ad illos: Quia nemo commissuram a novo vestimento immittit in vestimentum vetus: alioquin et novum rumpit, et veteri non convenit commissura a novo. 37. Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin rumpet vinum novum utres, et ipsum effundetur, et utres peribunt: 38. sed vinum novum in utres novos mittendum est, et utraque conservantur. 39. Et nemo bibens vetus, statim vult novum, dicit enim: Vetus melius est.

6. Concluserunt piscium multitudinem copiosam.] Quia dixerat Petrus: *In verbo tuo laxabo rete.* Ecce hic est fructus, hæc merces obedientiæ. Fecit hoc Jesus, Primo, ut dando eis alimoniam, pararet eos ad vocationem et sui sequelam. q. d. Destino vos a piscatione evocare ad mei sequelam, atque ne vos excusetis dicendo, quod piscatione victum comparare debeatis, ecce ego vobis ultro ingentem piscium copiam suggero, ut discatis in me fidere, quod ego sine piscatione victui vestro et cæteris vitæ necessariis ultro providebo, idque facilius et copiosius, quam vos vestra piscandi industria et labore vobis providere possitis. Secundo, ut ex piscatione copiosa piscium discerent, se copiosam piscationem hominum mox facturos cum ad eam vocandi essent a Christo.

7. Et annuerunt sociis.] Quia præ admiratione, lætitia et stupore tantæ capturæ clamare, aut loqui non poterant.

10. Noli timere.] q. d. Noli stupore, timore et sacro horrore, ob miraculum hoc capturæ piscium corripi. Causam subdit, promittendo majorem et altiorem piscationem, dicens: Ex hoc jam homines eris capiens.]

Græce ζωγρῶν, a ζωγρέω, quod Primo, a ζωὸν, et ἀγρέω, vel ἀγρεύω, id est, *animal venor*, vertas cum Nostro, *capiens*, venans, piscans: unde Arabicus vertit, ex *nunc eris piscator, qui piscaberis homines*, q. d. Tu, o Petre, deinceps capies homines, non ut feras retibus et vulneribus, sed ut pisces, qui illæsi capiuntur reti: simili modo tu capies et piscaberis homines, non armis, sed virtute et efficacia spiritus.

Secundo, ζωγρέω, derives a ζῶν, id est vivens, vivum, et ἐγρομαι, vel ἐγείρω, id est vivum excito, ad vitam revoco, vivifico. Unde S. Ambrosius lib. 5. Hexam. c. 6. vertit, *eris vivificans homines;* Syrus, *posthac piscaturus es homines ad vitam*. q. d. Piscatores piscantur pisces reti, eosque ex aqua extrahunt ad mortem, ut scilicet eos jugulent, coquant et comedant: tu vero, o Petre, homines piscaberis, non ad mortem, sed ad vitam, imo peccato mortuos suscitabis ad vitam gratiæ, ita scilicet ut quasi pisces a te capti moriantur peccato, concupiscentiæ et vitæ priori; sed vivant vitæ, vita gratiæ et divina, ac Deo per gratiam et charitatem quasi incorporentur, sicut pisces comesti ab hominibus iisdem incorporantur, ac in iis vivunt vita nobiliori, quia anima humana informantur. Ita Orig. hom. 16. in Jerem. et S. Just. in Quæst. Gentil. q. 40.

Allegorice, Petri navis est Ecclesia, cujus patronus et quasi princeps est Petrus, ejusque successores Romani Pontifices. Pontifex ergo est primus et summus piscator, cui a Christo dicitur: *Eris homines capiens*. Pontifici ergo incumbit per se et suos legatos, ac sacerdotes et Religiosos a se missos convertere infideles, Saracenos, hæreticos, etc. uti primi Pontifices SS. Clemens, Linus, Cletus, Cornelius, Fabianus, Urbanus, etc. Romanos converterunt, ac viros Apostolicos in Hispaniam Africam, Indiam, etc. miserunt, qui indigenas ad Christum converterunt. Ita S. Gregorius misit S. Augustinum in Angliam, qui eam convertit.

Notat S. Ambrosius, alios pisces, puta homines, hamo trahi. ut Martyres; alios reti, ut fideles communes. Additque: Apostolica instrumenta, retia sunt, non enim captos perimunt, sed reservant, et fluctuantes de infimis ad superna traducunt. Retia enim dicuntur quasi retinentia id quod ceperunt, ait Glossa.

32. NON VENI VOCARE JUSTOS, SED PECCATORES AD POENITENTIAM.] Et per pœnitentiam ad gratiam et gloriam. Unde acute S. Ambrosius: *Si gratia est ex pœnitentia*, inquit, *qui fastidit pœnitentiam, abdicat gratiam*.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS CONTRA PHARISÆOS DEFENDIT DISCIPULOS, QUI IN SABBATO FAMENTES VELLEBANT SPICAS. SECUNDO, V. 8. SABBATO CURAT HABENTEM MANUM ARIDAM. TERTIO, 13. ELIGIT CREATQUE DUODECIM APOSTOLOS. QUARTO, V. 20. PROPONIT BEATITUDINES EVANGELICAS. QUINTO, V. 30. USQUE AD FINEM PERGIT CONCIONARI DE DILECTIONE INIMICORUM, DE MISERICORDIA, DE NON JUDICANDO, DE STUDIO BONORUM OPERUM. (PRIMAM PARTEM EXPLICUI MATTH. 12. 1. SECUNDAM, IBIDEM V. 10. TERTIAM, MATTH. 10. 1. QUARTAM, MATTH. 5. 1. QUINTAM, MATTH. C. 5. V. 44. ET C. 7. V. 3. ET C. 10. V. 24. CÆTERISQUE LOCIS IN BIBLIIS HOC CAPITE AD MARGINEM ANNOTATIS.)

1 FACTUM est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus
spicas, et manducabant confricantes manibus. 2. Quidam autem Pharisæorum dicebant il-
lis: Quid facitis quod non licet in sabbatis? 3. Et respondens Jesus ad eos, dixit: Nec hoc
legistis quod fecit David, cum esurisset ipse, et qui cum illo erant? 4. quomodo intravit in do-
mum Dei, et panes propositionis sumpsit, et manducavit, et dedit his qui cum ipso erant: quos
non licet manducare nisi non tantum sacerdotibus? 5. Et dicebat illis: Quia Dominus est Filius
hominis, etiam sabbati. 6. Factum est autem et in alio sabbato, ut intraret in synagogam, et do-
ceret. Et erat ibi homo, et manus ejus dextra erat arida. 7. Observabant autem Scribæ, et Pha-
risæi, si in sabbato curaret: ut invenirent unde accusarent eum. 8. Ipse vero sciebat cogitationes
eorum: et ait homini, qui habebat manum aridam: Surge, et sta in medium. Et surgens stetit.
9. Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos, si licet sabbatis benefacere, an male; animam salvam
facere, an perdere? 10. Et circumspectis omnibus dixit homini: Extende manum tuam. Et exten-
dit: et restituta est manus ejus. 11. Ipsi autem repleti sunt insipientia, et colloquebantur ad in-
vicem, quidnam facerent Jesu. 12. Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, et
erat pernoctans in oratione Dei. 13. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos: et elegit

duodecim ex ipsis (quos et Apostolos nominavit) 14. Simonem, quem cognominavit Petrum, et Andream fratrem ejus, Jacobum et Joannem, Philippum, et Bartholomæum, 15. Matthæum, et Thomam, Jacobum Alphæi, et Simonem, qui vocatur Zelotes, 16. et Judam Jacobi, et Judam Iscariotem, qui fuit proditor. 17. et descendens cum illis, stetit in loco campestri, et turba discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis ab omni Judæa, et Jerusalem, et maritima, et Tyri, et Sidonis, 18. qui venerant ut audirent eum, et sanarentur a languoribus suis. Et qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur. 19. Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes. 20. Et ipse elevatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes: quia vestrum est regnum Dei. 21. Beati, qui nunc esuritis: quia saturabimini. Beati, qui nunc fletis: quia ridebitis. 22. Beati eritis cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum tamquam malum, propter Filium hominis. 23. Gaudete in illa die et exultate: ecce enim merces vestra multa est in cœlo: secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum. 24. Verumtamen væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram. 25. Væ vobis qui saturati estis: quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc: quia lugebitis et flebitis. 26. Væ cum benedixerint vobis homines: secundum hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum. 27. Sed vobis dico, qui auditis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. 28. Benedicite maledicentibus vobis, et orate pro calumniantibus vos. 29. Et qui te percutit in maxillam, præbe et alteram. Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. 30. Omni autem petenti te tribue: et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. 31. Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter. 32. Et si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam et peccatores diligentes se diligunt. 33. Et si benefeceritis his, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem et peccatores hoc faciunt. 34. Et si mutuum dederitis his, a quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam et peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia. 35. Verumtamen diligite inimicos vestros: benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes: et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos. 36. Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester misericors est. 37. Nolite judicare, et non judicabimini: nolite condemnare, et non condemnabimini. Dimittite, et dimittemini. 38. Date, et dabitur vobis: mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis. 39. Dicebat autem illis et similitudinem: Numquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadunt? 40. Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus. 41. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras? 42. Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, sine ejiciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo: et tunc perspicies, ut educas festucam de oculo fratris tui. 43. Non est enim arbor bona, quæ facit fructus malos: neque arbor mala, faciens fructum bonum. 44 Unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus: neque de rubo vindemiant uvam. 45. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum: et malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. 46. Quid autem vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico? 47. Omnis qui venit ad me, et audit sermones meos, et facit eos: ostendam vobis cui similis sit. 48. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, et posuit fundamentum super petram: inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, et non potuit eam movere: fundata enim erat super petram. 49. Qui autem audit, et non facit: similis est homini ædificanti domum super terram sine fundamento: in quam illisus est fluvius, et continuo cecidit: et facta est ruina domus illius magna.

1. FACTUM EST AUTEM IN SABBATO SECUNDO PRIMO.] Arabicus, *in sabbato secundo;* Syrus sabbati non meminit. Quæres, quodnam hoc sabbatum? S. Hieron. hanc quæstionem proposuit S. Gregorio Nazianz. magistro suo. Ille eamdem in ipsum ludendo retorsit, cum, ut scribit S. Hieronymus ad Nepotianum, diceret: *Docebo te super hac re in Ecclesia, in qua mihi omni populo acclamante, cogeris invitus scire quod nescis, aut certe si solus tacueris, solus ab omnibus stultitiæ condemnaberis.*

Primo, S. Epiphanius hæresi 51 Vatablus et alii, opinantur *sabbatum secundo primum* fuisse octavam diem azymorum, sive ultimum diem Paschæ Pascha enim per octo dies celebrabatur, quibus pane azymo dumtaxat vesci licebat: octavus autem dies erat cæteris septem solemnior, eodemque ritu celebrandus quo ipsum Paschæ festum. Primus ergo dies Paschæ dicebatur *sabbatum primo primum*, id est festum summum et solemnissimum: octavus vero dies dicebatur *sabbatum secundo primum*, quia post primum diem Paschæ, solemnitate erat secundum: omnis enim dies festus ab Hebræis vocabatur sabbatum

Secundo, Isidor Pelusiota lib. 3 epist. 110. et ex eo Titus Bostrenus et Euthymius hic, per *sabbatum secundo primum* accipiunt primum diem azymorum, qui erat dies secundus Paschæ: Pascha enim incipiebat decima quarta die primi mensis *Nisan* ad vesperam, et decima quinta erat prima azymorum: secundum ergo sabbatum est primus dies azymorum, quia hic secundus est post primum Paschæ: idem quoque primus est, quia est primus dies festi azymorum.

Tertio, Maldonatus censet *sabbatum secundo primum* esse Pentecosten: Pascha enim esse sabbatum primo primum, id est festum primum et summum: Pentecosten vero huic proximum, ideoque post primum Paschæ ordine secundum.

Verum, dico sabbatum hic non quodvis festum, sed sabbatum proprie dictum, sive diem septimum hebdomadæ significare. Nam illo tantum die quasi sacratissimo, Judæis lege vetitum erat spicas vellere et cibum parare, Exodi 35. 3. quod cæteris festis licebat, ut patet Exodi 12. vers. 16. Secundo, idipsum liquet ex eo, quod Matthæus, Marcus et Lucas constanter hoc festum vocant sabbatum.

Sed quodnam fuit hoc sabbatum, et cur dictum *secundo primum?*

Primo, Theophylact. censet fuisse sabbatum, quod præcedebat alius dies festus, v. g. si in Parasceve, sive feria sexta, fuisse festum Paschæ, Neomeniæ, Pentecostes, etc. sabbatum proxime sequens dicebatur *secundo primum*, quasi secundum a festo præcedente, et post illud primum Alii vice versa, *sabbatum secundo primum* intelligunt illud, post quod proxime sequebatur aliud festum: hujus enim respectu sabbatum erat primum, ac ejus quasi secundi respectu vocabatur secundo primum, quasi primum ante secundum quod proxime sequebatur.

Secundo, Josephus Scaliger lib 6. de Emend. temp. cap. 6. asserit hoc fuisse sabbatum primum post festum Paschæ, dicique secundo primum, quia primum erat post diem secundum azymorum, a quo numerabantur septem hebdomades usque ad Pentecosten; ita ut prima hebdomas et primum sabbatum vocaretur secundo prima, vel primum, secunda hebdomas cum suo sabbato vocaretur secundo secunda, tertia hebdomas, secundo tertia, quarta secundo quarta, et ita deinceps usque ad septimam.

Huc accedit Gabr. Vasquez tract. de Eucharistia disp 173. cap. 2. num. 10. qui opinatur sabbatum secundo primum, fuisse sabbatum proxime sequens diem secundum azymorum. Additque τὸ *secundo primo* esse duas dictiones, uti duas efficiunt Biblia Romæ correcta, non unum compositum, ac proinde in Græco pariter scribendum esse disjunctim δευτέρῳ πρώτῳ, non conjunctim δευτεροπρώτῳ: quia, ait, τὸ δευτέρῳ, non est additamentum diminuens, q. d. Secundario primum, sed augens dignitatem hujus sabbati: sabbatum ergo hoc censet dici secundum primum, ratione ordinis et numeri, sed respectu diversorum; secundum enim erat respectu primæ diei azymorum, quæ primum erat sabbatum, id est festum: primum vero erat, qua sabbatum sive dies septima, quæ primo sequebatur festum secundæ diei azymorum Huic sententiæ obstat, quod initio ostendi, nec secundam diem azymorum, nec aliud festum hic vocari sabbatum, sed solum diem septimam hebdomadæ.

Tertio, verisimilius S. Chrysostom. homil. 40. in Matth. Jansenius, Toletus, Franc. Lucas et Emmanuel Sa arbitrantur, *sabbatum secundo primum* idem esse quod sabbatum duplex, sive sabbatum bis primum et bis solemne, ac tale dici sabbatum in quod aliud festum, v. g. Pentecostes, vel Neomeniæ, aut aliud simile incidebat: tunc enim sabbatum hoc videbatur duplex esse festum, sive bis festum. Verum sic brevius, clarius et aptius dixisset Lucas: Et erat sabbatum duplex, sive bis festum: sicut Ecclesia, festa magis solemnia vocat *duplicia*, quia in eis duplicantur antiphonæ, illæ enim integræ tam ante, quam post singulos psalmos recitantur. Rursum sabbatum *secundo primum* dicit ordinem ad sabbatum primo primum: ergo cum illo non potest esse unum et idem, ut vult Jansenius, sed ab eo debet esse diversum, illoque dignitate minus et inferius: secundum enim dicit ordinem et sequelam ad primum.

Objicit Jansenius: Matth. in cap. 12. 1. in Græco, et Marcus cap. 2. 23. in Latino, hoc sabbatum vocat *sabbata* in plurali, ergo plura in eo concurrebant festa. Resp. Vocant sabbata, id est sabbatum in singulari. Causam dedi Matth. 28. 1

Quarto ergo, verisimillimum est, *sabbatum secundo primum* vocari sabbatum quod incidebat in festum Pentecostes, aut infra hebdomadem Pentecostes, dicique *secundo primum*, id est secundo loco primum, vel primum post sabbatum, quod incidebat infra hebdomadem Paschæ: hoc enim erat primo primum, sive absolute primum omnium sabbatorum totius anni. Unde de eo ait Joannes c. 19. 31 *Erat enim magnus dies ille sabbati*, id est nobilissimum et solemnissimum hoc Paschæ sabbatum. Sicut enim festum Paschæ erat cæterorum festorum primum et celeberrimum; sic et sabbatum in festa Paschæ incidens, cæterorum sabbatorum erat primum et celeberrimum. Porro proximum a Paschate, sive secundum festum erat Pentecoste: unde et sabbatum proximum post Pentecosten, secundum inter sabbata locum obtinebat. Sabbatum ergo Paschæ erat primo primum, sabbatum vero Pentecostes erat huic proximum, sed dignitate inferius, ideoque dicebatur secundo primum, id est secundum a sabbato paschali, ac post illud cæterorum primum.

Probatur hæc sententia Primo, quia ea quæ hic narrantur de Christi discipulis sabbato hoc spicas vellentibus, contigerunt circa Pentecosten, ut patet ex eo, quod tunc segetes sint maturæ in Judæa, utpote re-

gione calide. Unde Judæi jubebantur tunc primos panes novæ frugis Deo offerre, Levit, 23. 16. 17.

Secundo, quia sabbatum hoc, ut ostendi initio, erat sabbatum proprie dictum, ac proinde secundum dici debet respectu alicujus sabbati primi etiam proprie dicti, non autem respectu Paschæ aut alterius festi. Ergo cum sabbatum Paschæ fuerit omnium primum, ut probavi, consequens est, ut sabbatum Pentecostes dicatur et sit secundum, sive secundo primum, id est secundo loco et gradu primarium et principale, idque exigunt Biblia Romæ correcta, quæ τὸ *secundo* commate dividunt a τῷ *primo*. Sic enim habent: *Factum est autem in sabbato secundo primo, cum transiret per sata;* et Arabicus, *in sabbato secundo*.

Tertio, quia ex dictis liquet nullam cæterarum opinionum esse verosimilem. Denique cognata et vicina festa sunt Pascha et Pentecoste, ut unum primum, alterum a primo secundum esse videatur. Unde Itali Pentecosten vocant Pascha Spiritus Sancti. Simili modo consequenter cognata et vicina erant duo sabbata Paschæ et Pentecostes Hinc et Ecclesia omnes Dominicas quæ in locum sabbatorum successere, ordine suo numerat a Pentecoste usque ad Adventum, ac primam Dominicam post Pentecosten nuncupat illam quæ incidit in octavam Pentecostes, secundam quæ proxime sequitur, tertiam quæ loco, etc.

Dices, Tota hebdomada Pentecostes non erat festa, uti erat hebdomas Paschæ; ergo sabbatum in illam incidens non erat dignius cæteris. Resp. Hebdomas Pentecostes non erat festa ex præscripto legis, sed tamen ex religione et devotione Hebræorum, ad imitationem Paschæ celebrior erat cæteris hebdomadibus. Unde magna celebritate diem octavam Pentecostes celebrabant die 13. tertii mensis sivan, sive Maii (Pentecosten enim celebrabant sexta die ejusdem mensis) sicut octavam Paschæ celebrabant die 22. primi mensis Nisan, sive Martii, hæc enim est octava a die 14. qua celebrabant Pascha, quæ omnia patent ex Calendario Hebræorum, quod edidit Genebrardus, et Commentario suo in Psalmos præfixit.

Allegorice S. Ambrosius hic, Sabbatum Secundo primum, inquit, est tempus Evangelii, hoc enim tempore est secundum, quia sequitur sabbatum legale, dignitate vero est primum.

Symbolice in Psalm. 47. sub initium: Sabbatum secundo primum, inquit, est sabbbatum Judæorum; hoc enim dignitate est secundum a nostro Paschate, quia post resurrectionem Christi prælatus est illi dies Dominicus; dicitur et primum, quia ante Christum erat primum et solemnissimum.

Tropologice Beda: Christus, inquit, sabbatis maxime curat et docet, non solum propter insinuandum spirituale sabbatum, quo mens a vitiis et operibus corporalibus abstinens uni vacat Deo; sed etiam propter celebriorem populi conventum, uti jam die Dominico ad confluentem populum habetur concio. Accessit et alia ratio quam dedi in Matthæo; scilicet ut Christus Judæos et Scribas doceret verum sabbati cultum, nec ei repugnare ægrorum curationem et miracula, quæ ipse in sabbato patrabat, uti censebant Scribæ, qui proinde eum ut legis violatorem persecuti sunt usque ad necem et crucem, idque permittere decreverat Deus, ut sic decretum suum de redimendis per Christi crucem hominibus adimpleret.

5. QUIA DOMINUS EST FILIUS HOMINIS, ETIAM SABBATI.] Ob causas quas dedi Matthæi c. 12. Hic exemplar Græcum Parisiense, quod citat Franc. Lucas in notis, hæc addit: *Eodem die, cum quemdam conspexisset operantem sabbato, dixit ei: Homo, si quidem nosti quid agas, beatus es; sin autem non nosti, execrabilis es et transgressor legis*. Verum hæc Ecclesia non agnoscit.

11. IPSI AUTEM REPLETI SUNT INSIPIENTIA.] q. d. Nil Christo respondere potuerunt Judæi more insipientis, qui non habet quod dicat et loquatur. Græce pro *insipientia* est ἀνοίας, id est, *amentia*, q. d. In rabiem et furorem acti sunt, quod rationibus Christi tam evidentibus confunderentur. Syrus vertit, *repleti sunt invidia*: hæc enim eos excæcabat, ne veritatem de modo colendi sabbatum agnoscerent, ac eos in necem Christi incitabat. Unde subdit Lucas: *Et colloquebantur ad invicem, quidnam facerent Jesu*, ut eum e medio tollerent. Est metalepsis: ponitur enim affectus pro causa, scilicet *insipientia* pro invidia, a qua causatur et nascitur.

12. EXIIT IN MONTEM ORARE ET ERAT PERNOCTANS IN ORATIONE DEI.] Orans Deum, colloquens cum Deo. Propria orationis hujus nocturnæ causa fuit, ut Christus per eam Patrem rogaret, ut postero mane e discipulis duodecim Apostolos designaret, eosque deligeret, qui tanto gradu digni forent, atque ut eis orando gratiam et spiritum ingentem ad Apostolatum hoc rite perfungendum, multosque convertendum impetraret; utque nos idem facere doceret. Quocirca Ecclesia, Christi exemplo, in Quatuor temporibus dum ordinat Sacerdotes, Diaconos, Episcopos, etc. orationem et jejunium fidelibus omnibus indicit, ut digni eligantur, utque electis gratia ad tantum munus idonea impetretur. A Clero enim totus pendet populus. Episcopus si bonus et zelosus est, omnes fideles sui Episcopatus ædificat et sanctificat: sin vitiosus sit vel deses, omnes scandalizat et perdit. Sic et Parochus totam parochiam, si bonus est, bonam efficit; si malus, malam.

Tropologice docet hic Christus noctu orare, Primo, quia nox ob quietem, silentium et solitudinem mentem colligit, ut in Deum facile elevetur, eique uniatur. Secundo, ad arcendum nocturnas illusiones, tentationes, terrores, quos dæmon excitare solet. Tertio, ut noctu orando hauriamus a Deo spiritum et gratias, quas per diem in proximos effundamus. Hac de causa Christus noctu orabat, per diem concionabatur. Idem fecit S. Paulus Act. 16. 15. 1. Timoth. 5. 5. S. Antonius, S. Simeon Stylites, S. Dominicus, Franciscus et alii. Hinc David toties nocturnam orationem commendat, ut Psalm. 133. 1. *In noctibus extollite manus vestras in sancta*. Psal. 118. 62 *Media nocte surgebam ad confitendum tibi* Psal. 76. 7. *Meditatus sum nocte cum corde meo*. Psal. 41. 4. *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?* Plura de hac re dixi superius, et Deuter. 6. 7. ad illa. *Dormiens atque consurgens*.

20. BEATI PAUPERES SPIRITU.] *Humilitas enim spiritus divitiæ virtutum sunt*, ait S. Ambr. Porro Matth. 5. octo beatitudines Evangelicas recenset, quas Lucas hic per compendium ad quatuor redigit. Vide ibi dicta.

Hinc recte concludit S. Ambrosius lib. 2. Offic. cap. 4. *Itaque*, inquit, *paupertatem, famem, dolorem, quæ putantur esse mala, non solum impedimento non esse ad beatam vitam, sed etiam adjumento evidentissime pronuntiatum est a Christo*, qui est prima veritas, ideoque falli aut fallere nequit.

Porro, S. Ambrosius hic causam dat, cur Lucas quatuor tantum assignat beatitudines: Quia contentus fuit, inquit, quatuor virtutes amplecti cardinales, scilicet justitiam, quæ alienas opes non appetens sancta gaudet paupertate· temperantiam, quæ esurire et sitire mavult, quam saturari et comessari: prudentiam, quæ hic lugere et flere appetit, ut in cœlo ridere et exultare mereatur: fortitudinem, quæ pro Christo et virtute omnia probra et maledicta, et adversa quælibet generose sustinet et superat Aut potius censet temperantiam notari in prima beatitudine, cum ait, *Beati pauperes:* justitiam in secunda, cum ait, *Beati qui nunc esuritis*, scilicet justitiam, ut addit Matth. c. 5. Prudentiam in tertia, cum ait, *Beati qui nunc fletis. Habes*, ait Ambr. *prudentiam cujus est flere occidua, et ea quæ æterna sunt quærere:* fortitudinem in quarta, cum ait, *Beati eritis cum vos oderint homines. Habes*, ait, *fortitudinem, sed eam, quæ non odium mereatur ex crimine, sed persecutionem patiatur ex fide. Sic enim ad passionis pervenitur coronam, si gratiam hominum negligas, divinam sequaris.*

24. Væ vobis divitibus, quia (ita legendum cum Rom. non *qui:* græce enim est ὅτι, quod dat causam cur divitibus sit væ) habetis consolationem vestram.] Christus hic quatuor recensitis jam beatitudinibus, sive felicitatibus, per antithesin totidem opponit miserias et infelicitates; scilicet Primo, studio paupertatis, ejusque præmio, scilicet regno cœlorum, opponit studium divitiarum et avaritiam, ejusque pœnam, scilicet væ æternæ damnationis, desolationis et gehennæ. Secundo, abstinentiæ et esuriei, ejusque præmio, scilicet saturitati cœlesti, opponit gulam, ejusque congruam pœnam; scilicet væ æternæ famis et penuriæ. Tertio, pio luctui, ejusque præmio, scilicet gaudio perenni, opponit modicum præsentis vitæ gaudium et risum, ejusque pœnam; scilicet luctum et planctum æternum. Quarto, persecutioni ejusque præmio, scilicet amplæ mercedi in cœlis, opponit plausum hominum ejusque pœnam, scilicet perennem Dei offensam, iram et vindictam. *Væ* enim in Scriptura sæpe notat Dei iram et damnationem ad gehennam æternam, ut notat S. Greg. hom. 9 in Ezechiel. Porro το *væ* est interjectio Christi partim deplorantis æternam divitum miseriam, ut vult S. Chrys. hom. 44. ad Popul. partim eam prædicentis, ut vult Titus; partim eam comminantis et decernentis, ut vult Tertull. l. 4. contra Marcionem.

Divitibus.] Sicut per pauperes v. 20. intellexit pauperes spiritu, id est, amore, affectu et studio, qui scilicet amant paupertatem, ut magis placeant Deo; sic per *divites* hic intelligit avaros et cupidos, qui student congerere opes per fas et nefas, ac in iis suam felicitatem et quasi ultimum finem collocant: hoc enim est peccatum mortale, quod ad rapinas, usuras, injustos contractus, aliaque peccata impellit, ideoque ei Christus hic *væ* gehennæ intentat. Nam alioqui divites, qui ex hæreditate, vel honesto labore et lucro abundant opibus, si illis non afficiantur, sed eas in pauperes operaque pia expendant, sunt pauperes spiritu, uti fuere Abraham, Isaac. Jacob, Joseph, Moses, David, etc. *nec census igitur, sed affectus in crimine est*, ait S. Ambrosius hic. Hoc est quod ait Apostolus 1. Timoth. 6. 9. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem: radix enim omnium malorum est cupiditas:* græce φιλαργυρία, id est cupido argenti. Vide ibi dicta.

Quia habetis consolationem vestram] Quia divitiis vestris quasi summo bono fruimini, in iisque magis quam in Deo confiditis, quiescitis, gaudetis, superbitis, atque iis ad gulam, luxuriam, aliaque scelera abutimini: hac de causa Deus divitias præsentes vobis indulget, ut consolationem et felicitatem vestram habeatis in hac vita; sed in altera careatis felicitate cœlesti et æterna: *Nam qui consolationem vitæ præsentis habuerunt, remunerationem perpetuam perdiderunt*, ait sanctus Ambrosius; Christus enim hic æterna lege sanxit, ut qui in hac vita sua habent commoda, in futura sua habeant incommoda; et vice versa. Unde S Hieronymus epistol. 34. Julianum nobilem et opulentum hominem, quem ad sæculi contemptum, vitæque religiosæ amorem inducere nititur. hoc potissimum argumento aggreditur: *Difficile*, inquit. *imo impossibile est, ut præsentibus quis et futuris fruatur bonis, et hic ventrem et ibi mentem expleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque sæculo primus sit, ut cœlo et terra appareat gloriosus.* Hinc Abraham diviti epuloni nullam aliam damnationis et tormentorum in igne gehennæ causam objicit, quam hanc: *Recordare, fili, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris*, Lucæ 16. Hinc et Christus S. Catharinæ Senensi duas obtulit coronas, unam gemmeam, alteram spineam, sed ea lege, ut, si gemmeam eligeret in hac vita, spineam acciperet in altera, et vice versa Quocirca illa spineam de manu Christi accepit, eamque adeo valide capiti suo infixit, ut per plures dies acres spinarum puncturas et dolores sentiret.

Væ vobis, qui saturati estis: quia esurietis] in gehenna q. d. Væ vobis qui gulæ et crapulæ indulgetis. qui deliciis vos exsaturatis, qui ventrem vinis sapidis saburratis, imo mergitis et obruitis, quia famebitis in æternum: esto enim impii in inferno graviores ignis subituri sint pœnas, tamen gulosi hanc quoque famem et sitim ignium ardore sensuri sunt, quasi proprium gulæ suæ supplicium et tormentum. Unde dives Epulo optabat a Lazaro sibi dari guttam aquæ, qua refrigeraret linguam igne æstuantem, eo quod illam cibis vinisque delicatis saturasset. Ita Euthymius. Causam dat S. Basilius in Regulis fusius disput. cap. 19. Quia voluptatibus servire. inquit. nihil aliud est, quam ventrem suum Deum efficere. Et S. Gregorius lib. 5. in lib. Regum c 1. *Ex uno*, ait, *gulæ vitio innumera vitiorum agmina ad conflictum animæ producuntur. Et cum idem gulæ vitium reciditur, alia nobis vitia multa subjugamus. Unum quidem gulæ vitium est, sed aculei libidinis innumeri sunt, qui præcedentem illum quasi regem sequuntur. qui læta qui-*

dem suggerunt, sed ad æterni fletus lamenta perducunt. Et S. Bernardus epistol. 152. *Mens*, inquit, *assueta deliciis, nec exculta disciplinæ sarculo, multas contrahit sordes.* Idem serm. 48. in Cant. *Vita*, ait, *in deliciis agens, et mors est, et umbra mortis: quantum enim umbra prope est corpori cujus est umbra, tantum pro certo vita illa inferno appropinquat.*

Ex adverso S. Leo serm. 2. de jejunio decimi mensis: *De abstinentia*, inquit, *prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubriora consilia, ac per voluntarias afflictiones caro concupiscentiis moritur, virtutibus spiritus innovatur.*

Hac de Causa Christus S. Catharinæ Senensi hoc dogma dedit: *Amara ut dulcia amplectere, dulcia ut amara refuge* Vide multa deliciarum damna, quæ ex Salomone recensui Eccles. 2. 1.

Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis.] Tum in hac vita, tum magis in gehenna Sanctus Basilius in Regulis brevior. respons. 31. videtur in fidelibus damnare omnem risum, eo quod hæc vita sit pœnitentiæ et luctus, futura vero gaudii et risus. Unde et Christus, sæpius legitur flevisse, at risisse numquam, ut advertit S. Aug. serm. 35. de Sanctis.

Verum Sapiens Eccli cap. 21. vers. 23. moderatum risum Sanctis permittit: *Fatuus*, ait, *in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit.* Vide ibi dicta, et Eccles cap. 2. 2. ad illa, *Risum reputavi errorem, et gaudio dixi: Quid frustra deciperis?* ubi ostendi nimium risum et cachinnos vetari, non moderatum: hic enim signum est animi tranquilli, læti, innocentis, benevoli. *Væ* ergo *vobis qui ridetis*, id est, qui in comessationibus, ebrietatibus, luxuriis, cæterisque vetitis hujus mundi voluptatibus ridetis, id est, exultatis, et vos in ineptam sceleratamque lætitiam effunditis, quia in inferno lugebitis, et plorabitis in æternum

26. Væ cum benedixerint vobis homines: secundum hæc enim faciebant pseudoprophetis patres eorum] q. d. Væ cum vobis plausibilia et carni grata prædicantibus applauserint homines, quorum longe major pars sensu et concupiscentia ducitur, estque animalis et carnalis, ideoque veram doctrinam, et doctorem, carnis et concupiscentiæ vitia taxantem et resecantem odit et persequitur: illa autem excusantem et palpantem amat, laudat et benedicit: qui proinde maledicitur a Deo vitiorum osore et vindice: quia sic applaudebant pseudoprophetis plausibilia et erronea docentibus patres eorum: quare sicut utrique ad inferna descenderunt sic et ego idem *væ* damnationis vobis eadem facientibus intento. Opponitur enim hoc *væ* quartæ beatitudini verorum Prophetarum, id est prædicatorum qui persecutionem patiuntur propter Christum; scilicet propter fidem, pietatem et veritatem, quam prædicant vers 22. Hoc est quod ait Paulus Galat. 1. *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.* Vide ibi dicta. Qui enim errores et ea quæ carni sunt suavia, docet, causa est ut populus carnaliter vivat, multaque scelera committat, quorum proinde omnium ipse, utpote causa et incentor, pœnas maximas et plurimas luet in inferno. Rursum prædicator, qui ex concione sibi plausum quærit, non conversionem populi, atque hanc vanam gloriam suæ concioni, velut fructum et mercedem, præstituit et captat; hic damnabitur, tum quia prædicationis officio ad laudem, non Dei, sed suam abusus est; tum quia vanam gloriam sibi finem ultimum et bonum summum præfixit; tum quia salutem tot animarum sibi creditam, ut eas viam virtutis et salutis doceret, impedivit et evertit. Tales pseudoprophetæ, id est falsi prædicatores, erant illi quos sæpe redarguit Jerem. (aliique Prophetæ) ut c. 7. dicens: *Prophetæ prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis, et populus meus dilexit talia.*

27. Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos vestros] Τὸ *sed* significat antithesin, scilicet Christum ab impiis et miseris voluptatum sectatoribus, quibus quater *væ* intentavit, sermonem ad suos auditores, verbi Dei et pietatis studiosos convertere. q. d. Ego *væ* hucusque impiis intentavi. sed vobis piis mei studiosis auditoribus, nunc pia salutis præcepta edo, ac imprimis, ut diligatis inimicos. Præcepta hæc Christi exposui Matth. 5. vers. 44. et seqq.

30 Omni petenti te tribue.] q. d. Non tantum indigenti pane, sed egenti auxilio, doctrina vel consilio tuo, illud ipsi libens impende: sic enim exercebis actum misericordiæ et eleemosynæ, vel corporalis, vel spiritualis. Vide dicta Matthæi. 5. 42 Quibus adde, Lucam addere Matthæo τὸ *omni*, quod explicans S. August. lib. 1. de Serm. Domini in monte c. 40. *Omni petenti*, inquit, *non omnia petenti, ut id des quod dare honeste et juste potes. Quid si enim pecuniam petat, qua innocentem conetur opprimere? quid si postremo stuprum petat? sed ne multa persequar, quæ sunt innumerabilia, id profecto dandum est, quod nec tibi, nec alteri noceat, quantum sciri aut credi ab homine potest: et cui juste negaveris quod petit, indicanda est ipsa justitia, ut non eum inanem dimittas. Ita omni petenti te dabis, quamvis non semper id quod petit dabis, sed aliquando melius aliquid dabis, cum petentem injuste correxeris.*

Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.] Sive in judicio, ut explicat S. August. sive extra illud. Est hoc præceptum, si is qui abstulit valde eo indigeat. alias consilium. Huc facit illud Isaiæ 58. 3. *Omnes debitores vestros repetitis.* Et parabola illa servi, qui a conservo reposcens debitum, eumque suffocans, ab hero damnatus est ad carcerem, donec omne debitum jam ante sibi dimissum redderet, Matth. 18. Hoc fecit S. Spiridion, qui furibus oves, quas ei furati erant, condonavit. Idem fecere Anachoretæ plures, ut ex Vitis Patrum patet.

34. Et si mutuum dederitis his, a quibus speratis recipere simile beneficium, quæ gratia est vobis?] q. d. Hoc non tam gratia est, quam mercatura, et beneficii cum beneficio commutatio. Unde interlin. *Ex hoc solo*, ait, *quod speratis recipere, non pro Deo datis*: Spes ergo mutui beneficii, aufert ipsi beneficentiæ gratiam Dei.

35. Et mutuum date, nihil inde sperantes.] *Ab hominibus*, ut addit Syrus, ut Deus vobis aliunde retribuat: *nihil*, id est nullum pretium. nullum fœnus, nullam usuram, item nullam recompensationem. Vult ergo nos gratis dare mutuum. non tantum ut pro mutuo usuram non accipiamus, quod est præcepti; sed insuper ita, ut non intendamus, simile beneficium ab eo cui mutuum damus, nobis præstari, quod est con-

sili, v. g. cogitando: Ego Petro mutuum dabo, ut ille vicissim in tali re officium suum mihi præstet. Hoc enim animi est minus liberalis, sed quærentis et avari. Christus vero hic nos instruit ad plenam sinceramque liberalitatem, qua ex mutuo nihil lucri expectamus, sed tantum ut ipsum mutuum suo tempore nobis restituatur. Aliqui ne hanc quidem restitutionem expectandam putant. Verum de eo non agit hic Christus: nam hoc est donare, non mutuare; nec mutuum, sed donum. Ita Toletus, Lessius, Valentia et cæteri, qui de usura et mutuo scripsere.

Porro ex mutuo sperare lucrum vel commodum, est contra etymon et naturam mutui. *Mutuum* enim dicitur, quod *mutuo sint animo*, qui officii dant causa, ait Varro lib. 5 de Lingua Latina: aut potius, ut Nonius Marcellus, *mutuum* dicitur quasi *meum tuum*. *Mutuum*, ait, *vocatur quod sub amico affectu fiat meum tuum, usu temporis necessarii*. Unde S. Greg. Nyssen. orat. contra usurarios: *In eo*, ait, *qui dat mutuo sub conditione usuræ, cauponarius quæstus condemnatus est*. Nam *mutuum in amicitia est, cum par voluntas accipitur et redditur*, ait Cicero l. 5. ep. 2. ad Metellum.

Denique vir cordatus egenti dabit mutuum, etiamsi putet illud iri perditum, nec umquam sibi restituendum. Multi enim sunt pauperes, qui mutuum restituere non possunt, alii ingrati qui nolunt. Unde Comicus:

> Si amico, *ait*, des mutuum, illud dum repetes, vel illud quod credideris perdes, vel illum amicum amittes.

Idem alibi:

> Mutuo talento, *ait*, mihi inimicum emi, amicum perdidi.

Quocirca qui dat mutuum, illud datum æstimet, datum, inquam, amore Dei, et a Deo magno cum fœnore sibi restituendum, juxta illud: *Fæneratur Deo, qui miseretur pauperis*, Prov. 19. v. 17. Vide ibi dicta. Unde S. Chrys. *Pauper recipit*, ait, *sed Deus obligat se*. Et S. Basil. conc. 4. de Eleemosyna: *Cum enim*, inquit, *pauperi propter Dominum aliquid es daturus, illud idem et donum est et mutuum: donum quidem, propter nullam præmii expectationem; mutuum vero, propter splendidam Domini munificentiam, ejus vice rependentis, qui cum pauca in pauperis persona acceperit, maxima eorum nomine reponit.*

Quocirca Christiane, Eccles. 29. 4. *Perde*, ait, *pecuniam propter fratrem et amicum tuum*, ubi per plures versus multa de mutuo dixi, variosque ad facile mutuandum stimulos suggessi. Vidi in quadam urbe primaria communem abusum mutui, quo illud recipientes accipiebant, non ut mutuum, sed ut donatum, quare de eo restituendo non cogitabant; imo si mutuum repeteretur, indignabantur. Verum hoc abusu id consecuti sunt, ut nemo ibidem alteri ulterius mutuum dare velit, cogitantes tantumdem esse mutuatum, quantum est donatum vel perditum.

38. Date, et dabitur vobis.] Multi sunt liberales in promittendo, pauci in dando. Unde Antigonus rex Macedonum, teste Plutarcho in Æmilio, a vulgo vocabatur *Doson*, eo quod semper in ore haberet. δώσω, id est *dabo*, sed reipsa daret nihil. Idcirco Christus ait *date*, in præsenti, non *dabitis*, in futuro.

Et dabitur vobis.] Hæc est enim vicaria merces dantis, quam Deus quasi talionem ei assignat, suscitando scilicet multos qui ipsi vicem rependant, ac multa danti plura donent, uti contigit S. Joanni Eleemosynario. Lege Leontium in ejus Vita. Fertur monasterium quoddam largis eleemosynis quas dabat, evasisse locuples, iis deinde negatis ad pauperiem redactum. Cumque hac de re procurator quereretur apud peregrinum quemdam ibidem hospitem, ab eo audivit: *Date* et *Dabitur* sunt sorores. Vos ejecistis priorem cui nomen *Date*, mox ejectam sororem secuta est ejus comes individua, cui nomen *Dabitur*. Si ergo vultis ut illa redeat, revocate priorem, ac largas, ut prius date eleemosynas. Vide dicta v. 27. Matth. 5. v. 42. et alibi. Eleemosyna ergo non depauperat, sed ditat, uti eleganter probat S. Chrys. hom. cui titulus: *Quod eleemosyna sit ars omnium quæstuosissima*. Nam, ut ait sancitque Christus: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, Matth. 5. 7. ubi plura hac de re dixi.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus sanat servum Centurionis moribundum. Secundo, v. 11. filium viduæ in Naim a morte suscitat. Tertio, v. 19. discipulis Joannis Baptistæ rogantibus: Tu quis es? non verbis sed factis et miraculis respondet, se esse Messiam sive Christum. Quarto, v. 24. laudat Joannem quasi suum et Dei angelum. Quinto, v. 36. Magdalenæ pœnitenti peccata remittit.

Primam partem explicui Matth. cap. 8. v. 5. Tertiam et quartam, Matth. 11. versibus ad marginem annotatis. Superest ergo secunda et quinta hic explicanda.

1 Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intravit Capharnaum. 2. Centurionis autem cujusdam servus male habens, erat moriturus: qui illi erat pretiosus. 3. Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret, et salvaret servum ejus. 4. At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum solicite, dicentes ei: Quia dignus est,

ut hoc illi præstes. 5. Diligit enim gentem nostram, et synagogam ipse ædificavit nobis. 6. Jesus autem ibat cum illis. Et cum jam non longe esset a domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine, noli vexari: non enim sum dignus ut sub tectum meum intres. 7. Propter quod et meipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te, sed dic verbo, et sanabitur puer meus. 8. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, et dico huic, vade et vadit, et alii veni, et venit, et servo meo, fac hoc, et facit. 9. Quo audito Jesus miratus est, et conversus sequentibus se turbis, dixit: Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidem inveni. 10. Et reversi, qui missi fuerant, domum, invenerunt servum, qui languerat, sanum. 11. Et factum est deinceps ibat in civitatem, quæ vocatur Naim, et ibant cum eo discipuli ejus et turba copiosa. 12. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ, et hæc vidua erat, et turba civitatis multa cum illa. 13. Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi: Noli flere. 14. Et accessit, et tetigit loculum. (Hi autem qui portabant, steterunt.) Et ait: Adolescens tibi dico, surge. 15. Et resedit, qui erat mortuus, et cœpit loqui. Et dedit illum matri suæ. 16. Accepit autem omnes timor, et magnificabant Deum, dicentes: Quia propheta magnus surrexit in nobis, et quia Deus visitavit plebem suam. 17. Et exiit hic sermo in universam Judæam de eo, et in omnem circa regionem. 18. Et nuntiaverunt Joanni discipuli ejus de omnibus his. 19. Et convocavit duos de discipulis suis Joannes, et misit ad Jesum, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? 20. Cum autem venissent ad eum viri: dixerunt: Joannes Baptista misit nos ad te, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? 21. (In ipsa autem hora multos curavit a languoribus et plagis, et spiritibus malis, et cæcis multis donavit visum. 22. Et respondens dixit illis: Euntes renuntiate Joanni, quæ audistis et vidistis: Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur: surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur: 23. Et beatus est quicumque non fuerit scandalizatus in me. 24. Et cum discessissent nuntii Joannis, cœpit de Joanne dicere ad turbas: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? 25. Sed quid existis videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui in veste pretiosa sunt et deliciis, in domibus regum sunt. 26. Sed quid existis videre? prophetam? Utique dico vobis, et plusquam Prophetam: 27. Hic est de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. 28. Dico enim vobis: Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est, qui autem minor est in regno Dei major est illo. 29. Et omnis populus audiens, et publicani, justificaverunt Deum, baptizati baptismo Joannis. 30. Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsos, non baptizati ab eo. 31. Ait autem Dominus: Cui ergo similes dicam homines generationis hujus? et cui similes sunt? 32. Similes sunt pueris sedentibus in foro, et loquentibus ab invicem, et dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, et non saltastis: lamentavimus, et non plorastis. 33. Venit enim Joannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum et dicitis: Dæmonium habet. 34. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicitis: Ecce homo devorator, et bibens vinum, amicus publicanorum, et peccatorum. 35. Et justificata est sapientia ab omnibus filiis suis. 36. Rogabat autem illum quidam de Pharisæis, ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit. 37. Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti: 38. et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebat. 39. Videns autem Pharisæus, qui vocaverat eum, ait intra se dicens: Hic si esset propheta, sciret utique, quæ, et qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est. 40. Et respondens Jesus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At illi ait: Magister, dic. 41. Duo debitores erant cuidam fœneratori: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta. 42. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit? 43. Respondens Simon dixit: Æstimo quia is, cui plus donavit. At ille dixit ei: Recte judicasti. 44. Et conversus, ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, et capillis suis tersit. 45. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. 46. Oleo caput meum non

unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos. 47. Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum: Cui autem minus dimittitur, minus diligit. 48. Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. 49. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se: Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? 50. Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: vade in pace.

1. Cum autem implesset, supple loqui; Syrus, *cum absolvisset;* alii, *cum complesset*, omnia verba sua.

2. Erat moriturus.] Erat moribundus, agebat animam, agonizabat. Syrus, *proximus erat ad moriendum.*

3. Misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum, ut veniret, et sanaret servum ejus.] Judæorum petitionem Lucas tribuit Centurioni, quia illam ipsi ejus nomine instituebant; alioqui Centurio non petebat ut Christus ad se veniret, sed tantum ut ei dicerent: *Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et male torquetur*, ut habet Matthæus. Ita Franc. Lucas. Sciebant enim Judæi Centurionem hoc desiderare, sed ex humilitate non audere petere: petunt ergo nomine ejus, quod ipsum sciebant in corde desiderare, sed non audere postulare. Adde, *ut veniret*, id est applicaret se semotis aliis occupationibus, ad puerum sanandum: hoc enim est hebr. בא *ba*, id est *venit*. Sic Deus venit ad Abimelech, Genes 20. ad Balaam, Numer. 22. ad Hebræos, Deuter. 33. cum eis apparuit et legem dedit. Sic de Joanne Baptista dicitur: *Venit Joannes non manducans, neque bibens: venit*, id est ostendit se, exhibuit, apparuit, extitit: non ergo facienda est vis in verbo *veniret*, sed in *sanaret*, hæc enim erat summa petitionis ut sanaret sive veniendo, sive manendo.

6. Noli vexari.] Ne te vexes, id est affligas et fatiges, ut molestiam tanti itineris ad servum meum visendum et curandum suscipias, sed hic manens et quiescens, solo verbo et jussu tuo servum meum absentem cura. Syrus, *ne labores, ne fatigeris.*

11 Et factum est: deinceps (græce εν τη εξης. id est in sequenti, scilicet ημερα, id est die, hoc est postridie: ita Syrus) ibat Jesus in civitatem quæ vocatur Naim.] Civitas erat Galilææ, duobus milliaribus distans a monte Thabor, ait S. Hieronymus in Locis Hebr. quam torrens Cison alluit, dicta a pulchritudine. *Naim* enim hebr. idem est quod pulchra, decora, delectabilis. Unde Noemi socrus Ruth. mortuis filiis lugens, ait: *Ne me vocetis Noemi, id est, pulchram, sed vocate me Mara, quia amaritudine valde replevit me Omnipotens*, Ruth 1. vers. 20. Idem dicere poterat vidua hæc in Naim, ammissum deflens filium unicum. Et Psalm. 132. *Ecce quam bonum et quam jucundum* (hebr. *naim*) *habitare fratres in unum.* Ex adverso quam triste et funestum morte separari filium a matre, fratrem a fratre!

Nominat *Naim*, tum ad plenitudinem historiæ et miraculi, ut quo loco contigerit, sciatur; tum quia Christus *circuibat omnes civitates et castella, prædicans evangelium regni, et curans omnem languorem et omnem infirmitatem*, ut ait Matth. cap. 9. vers. 35. tum ad ostendendam acerbitatem funeris et luctus materni. Acerbior enim accidebat mors filio, æque ac matri in Naim civitate amœna et speciosa, quam in pago vel villa rusticana: sicut acerbius est mori juveni in florenti ætate, quam seni in effœta senecta; valenti, quam ægro; diviti, quam pauperi; felici, quam misero, in Maio vernante, quam in Decembri horrido; juxta illud Eccli. 41. 1. *O mors, quam amara est memoria tua homini habenti pacem in substantiis suis, viro quieto, et cujus viæ directæ sunt in omnibus, et adhuc valenti accipere cibum! O mors, bonum est judicium tuum homini indigenti, et qui minoratur viribus, defecto ætate, et cui de omnibus cura est?*

12. Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ: et hæc vidua erat, et turba civitatis multa cum illa.] *Ecce*, q. d. Ecce tibi casu et fortuito, si causas secundas et humanas species, occurrit Christo funus; sed Christo hic occursus erat prævisus, provisus et destinatus, ut mortuum suscitaret. Voluit Christus ut hominibus hic occursus videretur fortuitus, ne, si ipse eum captasset, miraculum ejus et beneficium videretur a Christo captatum et obtrusum, ideoque minus gratum, minusque æstimatum. Nam, ut vulgo dicitur, *merx ultronea putet.*

Defunctus efferebatur.] Extra urbem. Hinc collige Judæos sepulchra sua habuisse non in urbe, sed extra urbem, idque tum ob nitorem, tum ob sanitatem, ne cadavera suo fœtore et putredine aerem inficerent. Sic etiam Joseph ab Arimathia sepulchrum habebat extra Jerusalem in monte Calvariæ, in quo Christum sepeliit. Unde Adrichom. in Descript. Jerusalem n. 204. collocat in valle Josaphat (in qua fiet universale judicium, et communis resurrectio) sepulchra omnium civium Hierosolymæ, ac commune cœmeterium. Excipe reges: his enim David sepulchrum extruxit in Sion, 3. Reg 2. 11.

Sic et Romani Gentiles suos sepeliebant extra urbem in Campo Martio, teste Livio, imo lege XII. tabularum intra urbem mortuos sepeliri vetitum erat. Quam legem antiquatam revocavit Theodoricus rex Italiæ: extat illa apud Cassiodorum cap. 3. Christiani quoque urgente persecutione, extra Romam in cryptis a se effossis defunctos suos humabant, uti etiamnum est videre in cœmeterio S. Priscillæ, S. Sebastiani, S. Laurentii, etc. postea vero data pace Ecclesiæ cœmeteria in urbe, juxta templa fuere constituta et consecrata; idque Primo, ut mortis memoriam quasi sanctæ vitæ stimulum, fidelibus jugiter objicerent. Sic Spartani suos in urbe sepeliebant ex instituto Lycurgi, qui hac ratione juventutem ad mortem honorandam, non autem timendam volebat assuefacere, teste Plutarcho in Laconicis

Secundo, certis, precibus et ritibus cœmeteria consecrabant contra illusiones dæmonum, qui in sepulchris

habitare, et corpora mortuorum assumere solent, ut patebit Lucæ 8. vers. 27.

Tertio, idipsum faciebant hoc fine, ut fideles ingressuri in templum pro ibidem sepultis orarent, ut ipsi e Purgatorio liberati in cœlum euntes, cum Sanctis ad gloriam resurgere in die judicii mererentur. Item ut sacrificii Missæ quod in templo fit, participes forent, ac Sanctorum qui in templo quiescunt, vel coluntur, meritis et precibus adjuvarentur: qua de causa Constantinus Magnus Constantinopoli in porticu SS. Apostolorum sepeliri voluit, Theodosius vero Romæ in templo S. Petri.

Denique heroum sepulchra erant in urbe, quasi templa, in quibus colerentur. Audi Prudentium lib 1. contra Symmach.

Et tot templa Deum Romæ, quot in urbe sepulchra
Heroum numerare licet: quos fabula Manes
Nobilitat, noster populus veneratur, adorat.

Sic et Christiani altaria et templa erigebant super Martyrium sepulchra, ut patet Romæ in basilica S. Petri, S. Pauli, S. Laurentii, S. Cæciliæ, S. Agnetis, S. Balbinæ, S. Bibianæ, etc. cujus rei causam et originem assignavi Apoc. cap. 6. 9. ad illa: *Vidi sub altari animas interfectorum.*

Unicus.] Græce μονογενής, id est *unigenitus*, quod plus est quam *unicus;* scilicet quod mater eum solum genuerit, nec plures habuerit filios, sic ut totus amor maternus in eo collectus fixusque videretur. Eum enim mater amabat ut unigenitum, ut spem posteritatis, ut baculum senectutis, ut lumen oculorum suorum. Quocirca luctus matris super unigenito, est summus et acerbissimus, juxta illud Zachar. 12. 10. *Et plangent eum planctu super unigenitum.* Et illud Jerem. c. 6. v. 26. *Filia populi mei, accingere cilicio, et conspergere cinere, luctum unigeniti fac tibi, planctum amarum.*

Et turba civitatis multa cum illa.] Videtur ergo vidua hæc fuisse matrona civitatis primaria, *cui gravitatis meritum exequiarum turba conciliat*, ait S. Ambrosius. Adde, in porta esse solere turbam magnam hominum intrantium et exeuntium præsertim quia olim in portis erat forum rerum venalium, æque ac tribunal, in quo lites et causæ per judices decidebantur. Dei nutu id factum est, *ut viso tanto miraculo multi testes, multi fierent Dei laudatores*, ait Beda.

Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit: Noli flere.] Sed incipe gaudere, quia jam filium tuum resuscitabo, q. d. ait Beda. *Desiste quasi mortuum flere, quem mox vivum resurgere videbis.* Et S. Ambrosius: *Flere enim prohibet eum, cui resurrectio debebatur.*

14. Et accessit, et tetigit loculum (hi autem qui portabant, steterunt) et ait: Adolescens, tibi dico, surge.] *Surge.* Elias, Elisæus et alii suscitarunt mortuos orando Deum, ut animam in corpus reduceret. At Christus id facit, non orando, sed imperando, quasi dominus vitæ et mortis, ideoque Deus Unde Cyrillus: *Tangit*, ait, *ut ostendat efficax esse suum corpus ad humanam salutem. Sicut enim ferrum igni adjunctum facit opus ignis, et paleas ignis, sic caro Verbo unita vivificat.*

15. Et resedit qui erat mortuus, et cœpit loqui, et dedit illum matri suæ.] *Resedit*, id est erexit se, ut sederet, ideoque revixit: *nam sedere et loqui, vera exsuscitationis argumenta sunt*, ait Titus: *Corpus enim exanime neque sedere, neque loqui potest.*

Dedit illum matri suæ.] q. d. Dextera sua eum in pedes erexit, ac e loculo sive feretro descendentem duxit ad matrem, illumque ei redivivum assignavit, dicens: Et filium tuum, o mater, accipe eum ac reduc domum, ut eo fruaris, illeque tibi quasi filius matri obsequatur et serviat.

16 Accepit autem omnes timor; et magnificabant Deum, dicentes: Quia propheta magnus surrexit in nobis: et quia Deus visitavit plebem suam.

17. Et exiit hic sermo in universam Judæam de eo, et omnem circa regionem.

Timor.] Id est reverentia, ac sacer quidam horror, mixtus admiratione et gaudio.

Magnificabant (græce ἐδόξαζον, id est glorificabant) Deum.]

Propheta magnus.] Messias, hujus enim adventum tunc omnes avide expectabant.

Allegorice, vidua est Ecclesia: hæc filios, id est, Christianos per peccatum mortale Dei gratia, quæ est vita et quasi anima animæ, privatos et mortuos luget, eisque suis lacrymis veniam et vitam gratiæ impetrat. Unde Christus Primo, sistit funus, id est cupiditates, quæ adolescentibus dominantur, cohibet et refrænat, ut eas amplius peccator non sequatur. Secundo, tangit loculum, id est lignum crucis, illaque ipsum a morte excitat. Crucis enim Christi merito, peccatoribus inspiratur a Deo pœnitentia et gratia. Hinc Tertio, mortuus surgit et loquitur, id est incipit bene operari, Deumque laudare, ideoque omnes intuentes tantam, tamque divinam mutationem capit admiratio, et ipsi unanimi voce Deum glorificant. Ita S. Ambrosius, Euthymius, Theophyl. Beda hic, et S. August. serm. 44. de Verbis Domini. Vivum exemplum est in S. Monica, quæ vidua filium Augustinum hæresi et luxuria mortuum assidue lugens, eum suis precibus et lacrymis ad vitam sanctam revocavit, imo primarium Ecclesiæ doctorem effecit, uti ipse refert in libris Confession. Rursum magis particulatim vidua est Ecclesia, filius et populus Gentium, ligno vetito concupiscentiæ, quæ mortem invexit, cuique assuevit, quasi loculo inclusus, et ad inferni velut sepulchrum delatus: contactus loculi, est crucis patibulum, quo Christus eum resuscitavit.

Tropologice, in vidua hac exprimitur, quid quotidie facere debeat anima Pastoris, Rectoris, Confessoris, cum aliquem adolescentium suorum debilium in lethale peccatum contigerit incidere, et deduci ad sepulchrum æternæ desperationis; scilicet, debet prosequi hoc funus cum suis civibus, lacrymis, gemitu, lamentis; sic fiet ut Dominus eam consoletur, et primo, tangens loculum, stare faciat funeris bajulos, id est finem imponat cupiditatibus: secundo, eum ad vitam suscitabit: tertio, eum eriget ad virtutum opera, ut loquatur confiteaturque peccata sua, et Dei gratiam deprædicet. Sic demum redditur matri, unde majus sequitur gaudium, quam fuerat prior luctus: sequitur admiratio et prædicatio divinæ bonitatis in multis.

Rursum vidua est anima, filia est mens mortua: hæc ergo anima si funus suum defleverit, maxime si aliorum lacrymas adjunxerit, Christus eam suscitabit. Loculus est male secura conscientia: qui sepeliendum portant, sunt immunda desideria vel blandimenta sociorum, quæ Domino tangente stant, id est coercentur, ait Beda. Insuper Theoph. Vidua, inquit, est anima amittens virum, id est divinum sermonem: filius est intellectus: loculus est corpus.

Denique Christus legitur tres mortuos suscitasse; scilicet Primo, filiam Archisynagogi in domo, id est peccatorem, qui peccatum suum continet in mente et cogitatione. Secundo, adolescentem hunc viduæ in porta, id est peccatorem, qui peccatum suum opere patefacit, et aliis affricat. Tertio, Lazarum in monumento, id est peccatorem, qui peccatum opere consummavit, illudque iterando ejus habitum contraxit, ut in eo quasi in monumento jaceat sine spe salutis et resurrectionis. Primum suscitat Christus seorsim et secreto orando, secundum imperando, tertium voce magna clamando, *Lazare, veni foras*; quia facile curatur mentale dumtaxat peccatum, difficilius vocale, difficillime reale sæpius iteratum, in quo quis jacet quasi dormiens, imo quasi mortuus et sepultus. Unde Christus illi in corde alta et potenti voce inclamet oportet, ut resipiscat. Ita Glossa.

29. Et publicani justificaverunt Deum.] Id est justum, rectum, benignum, providum confessi et professi sunt Deum, quod eis Joannem Baptistam miserit, ac per illius prædicationem et baptismum, illorum saluti tam benigne providerit, ut eos ad pœnitentiam, veniam et gratiam perduceret. Sic accipitur τὸ *justificare* infra v. 35. et 1. Tim. 3. 16. Cætera exposui Matth. 11. v. 20.

Nota, hæc verba videri potius Lucæ quam Christi. Nam paulo post sequitur: *Ait autem Dominus*. Ita Jansenius et alii, licet Maldonatus censeat esse verba Christi

30. Pharisæi autem, etc. consilium Dei spreverunt in semetipsos.] Id est in semetipsis, hoc est, intra se, in corde suo, quia publice illud carpere non audebant. Aut *in*, id est contra *semetipsos*, id est in suam perniciem et damnationem. Ita Beda.

36. Rogabat autem illum quidam de Pharisæis, ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi, discubuit.

37. Et ecce mulier quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod accubuisset in domo, Pharisæi, attulit alabastrum unguenti.

Et ecce (rem miram, et mirum pœnitentiæ exemplum) mulier,] nomine Maria Magdalena, uti eam vocat Lucas cap. seq. v. 2. Quæritur hic, an eadem sit mulier quæ hic, et quæ Matth. c. 26. 7. et Joan. 12. 3. Christum unxit, sive an una fuerit Magdalena, an duæ, an tres? S. Chrys. hom. 82 in Matth. opinatur fuisse duas: Orig. Theoph. et Euthym. in c. 26 Matth. opinantur fuisse tres; scilicet primam hic; secundam, quæ biduo ante passionem Christum unxit, Matth. 26. 7. tertiam, quæ sex diebus ante Pascha et passionem super Christi caput alabastrum nardi effudit. Joan. 12. Hos secuti Judocus Clictoveus, et Jac. Faber, libellos scripsere de tribus Magdalenis: sed eorum errorem docte refellit Joannes Roffensis l. de hac re edito.

Dico ergo unam eamdemque fuisse mulierem; scilicet Mariam Magdalenam sororem Marthæ et Lazari, quæ Christum non tribus, sed duabus vicibus unxit, uti narrant Lucas, Joannes et Matthæus.

Probatur Primo, quia hic est communis fidelium et Ecclesiæ sensus, nam ipsa in Ecclesiastico Officio omnia uni Magdalenæ tribuit, quæ hic narrat Lucas.

Secundo, quia Joannes c. 11. v. 2. de ea ait: *Maria* (soror Marthæ et Lazari, ut dixit vers. 1.) *autem erat quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis*: ubi plane alludit ad hanc Lucæ unctionem, ac unam dumtaxat mulierem Christum ungentem significat. Si enim plures fuissent, non satis ex unctione eam designasset, dicens: *Maria autem erat quæ unxit Dominum*, etc. Sensus enim est, q. d. Cum Mariam nomino, illam intelligo celebrem, quæ pœnitens unxit pedes Jesu, Lucæ cap. 7. quam proinde omnes sciunt non aliam esse quam Magdalenam.

Tertio, de eadem agens Joan. 12. 2. *Fecerunt*, ait, *ei* (Jesu) *cœnam ibi, et Martha ministrabat: Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit librum unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis*. Ubi plane significat eamdem esse Magdalenam, scilicet sororem Marthæ et Lazari, quæ unxit Christum hic, et rursum sex diebus ante Pascha in Bethania. Jam unctio cujus meminit Matth. 26. v. 6. est eadem cum illa, quam describit Joan. c. 12. 1. et seqq. ut patet conferenti Matthæum cum Joanne. Utraque enim contigit in Bethania in domo Simonis Leprosi: utraque facta est per effusionem alabastri super caput Jesu. Ergo una eademque fuit Magdalena, quæ non ter, ut vult Origenes; sed bis dumtaxat unxit Jesum; scilicet hic, et sex diebus ante mortem. Joan. 12. 3. et Matth. 26. 7.

Quarto, idem liquet ex historia Ecclesiastica et traditione Massiliensium et Provincialium, apud quos hæc constans est fama et traditio. Item ex monumenti S. Magdalenæ inscriptione, quod ei S. Maximum unum e 70. Christi discipulis erexisse ferunt, in quo omnia jam dicta uni eidemque Magdalenæ huic tribuuntur.

Quinto, hæc est sententia S. Augustini lib. 2. de Consensu Evang. c. 79. S. Cypriani tract. de duplici martyrio, S. Gregorii hom. 33. in Evang. Toleti, Jansenii, Franc. Lucæ, et passim cæterorum Interpretum.

Dices, Magdalena hæc secuta est Jesum a Galilæa, ut patet Matth. 27. v. 55. ergo videtur fuisse Galilæa: ergo diversa a Maria sorore Marthæ: hæc enim videtur fuisse Judæa, quia habitabat in Bethania, quæ erat vicina Hierosolymæ. Resp. illam fuisse Judæam ratione prosapiæ, sed videri habitasse in Galilæa, puta in castello *Magdalum* dicto, forte quod ejus loci domino nupserat, aut quod in divisione hæreditatis paternæ hoc ei castellum sorte obtigerat: atque a Magdalo hoc dicta videtur *Magdalena*. Ita Jansen. Adrichom. Fra. Lucas et alii.

Quæ erat in civitate.] Aliqui putant Jerusalem. Verum Jerusalem erat in Judæa: hæc autem omnia Christi acta, non in Judæa, sed in Galilæa, ubi Christus prædicabat, contigisse videntur, uti liquet ex chronotaxi quam Evangeliis præfixi.

Quare verisimilius Toletus, Franc. Lucas et alii

opinantur civitatem hanc fuisse Naim, in qua paulo ante Christus v. 12. filium viduæ a morte suscitarat. Alii putant civitatem hanc fuisse Magdalum, in qua habitabat Magdalena. Favet Adrichomius in voce *Magdalum*.

PECCATRIX.] Nonnulli recentiores, ut Magdalenam honestent, censent eam non fuisse impudicam, sed vanam, comptam et pomposam, quæ proinde esset scandalum et illecebra luxuriæ, ideoque vocari peccatricem. Verum hi quantum consulunt honori Magdalenæ, tantum detrahunt gratiæ Christi ac pœnitentiæ Magdalenæ, quæ illam ex peccatrice adeo sanctam effecit. *Peccatrix* enim dicitur antonomastice, quod et ipsa graviter peccare soleret, et alios ad secum peccandum allicere. Peccatrix ergo idem est quod meretrix, non publice omnibus plebeiis exposita, sed quæ plures privatos nobiles haberet amasios et asseclas. Unde meretricem eam vocat S. August. serm. 58. de Temp. S. Hier in c. 26. Matth Isidorus Pelusiota l. 1. epist. 142. S. Ambros. Gregorius. Beda, ac S. Chrysost. hom. 62. ad Popul. ubi propter eam a Christo dictum esse ait illud: *Meretrices et publicani præcedent vos in regno Dei.* Hinc Ecclesia de ea cecinit:

Quæ tot commisit crimina
Ab ipsa fauce tartari,
Redit ad vitæ limina
Post fluxæ carnis scandala
Fit ex lebete phiala,
Ex vase contumeliæ
In vas translata gloriæ

Nimirum permisit eam Christus volutari in sordibus luxuriæ, ut in ea depuranda vim gratiæ suæ ostenderet, dum ex meretrice facit angelicam; sicut quo major est morbus, eo major virtus medici eum curantis ostenditur; nec hoc quidquam de honore Magdalenæ decerpit, sed potius addit: quo majora enim magisque assidua fuere crimina, eo major ejus pœnitentia, magisque heroicus ejus animus, qui ex iis illico se extricavit, declaratur. Voluit enim Deus Magdalenam statuere peccatoribus omnibus vivum pœnitentiæ exemplar, ne quis ob enormitatem scelerum de venia desperet, sed magis in immensa Dei misericordia confidat, et veniam speret, memor sancti Pauli, dicentis: *Fidelis sermo, et omni acceptione dignus: quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam*, 1. Timoth. 1. 15.

Vere S. Gregor. *Plerumque*, ait, *gratior est Deo fervens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia* Hinc magnum quidem Dei beneficium est innocentia, quem præservat a peccato, sed major Dei gratia est pœnitentia et remissio peccatorum, eoque major, quo peccata majora sunt, quia hæc remissio datur magis indigno, ideoque major ei fit gratia, uti docet S. Thomas. Quocirca peccatores dum serio pœnitent, heroica patrant, quibus innocentes justos superant, et in humilitate, austeritate et sanctitate transcendunt, uti videre est in S. Maria Ægyptiaca, S. Pelagia pœnitente, S. Paulo, S. Matthæo, S. Mose, qui ex latrone pœnitens factus est speculum monachorum, etc. Acres enim ad omnem virtutem stimulos pœnitenti adhibet prioris vitæ turpitudo, peccatorum fœditas, offensæ vindicta, amor Dei tam sibi indulgentis.

Hinc pœnitentiæ symbolum est margarita. Sicut enim sol suis radiis ostream (quæ aqueus et fœtidus est humor, latens in concha) in pretiosam margaritam convertit; sic Christus illustratione gratiæ Magdalenam peccatricem convertendo ad pœnitentiam, effecit margaritam.

UT COGNOVIT QUOD ACCUBUISSET IN DOMO PHARISÆI.] Non decebat Magdalenam luxuria infamem in domo sua, vel Christi, vel alicujus incogniti hæc agere, sed in domo Pharisæi sibi noti, ut omnis mali suspicio ab hominibus, qui in materia luxuriæ suspicacissimi sunt, tolleretur, atque honestati et decoro per omnia consuleretur. Porro hæc agere non erubuit in domo Pharisæi sibi amici: nam, ut ait S. Greg. hom 33. *Quia semetipsam graviter erubescebat intus, nihil esse credidit quod erubesceretur foris.* Et S. Aug. hom. 58. de Temp *Meretrix*, ait, *illa, quæ pedes Domini lacrymis lavit et capillis suis extersit, ubi cœlestem medicum venisse cognovit, ultro se ingessit in domum ubi rogata non fuerat, et quæ prius frontosa erat ad perditionem, postea frontosior facta est ad salutem, et ideo audire meruit, quod ei omnia fuerint peccata dimissa.* Idem homil. 23. inter 50. *Vidisti*, ait, *mulierem famosam, malæ utique famæ, quæ erat peccatrix, non invitatam irruisse convivio, ubi suus medicus recumbebat, et quæsisse pia impudentia sanitatem, irruens quasi importuna convivio, opportuna beneficio. Noverat enim quanto morbo laboraret, et illum ad sanandum esse idoneum, ad quem venerat, sciebat.* Atque hac de causa Christus invitatus ad convivium Pharisæi venit, ut ibi convivium spirituale pœnitentiæ Magdalenæ convivis exhiberet. Unde Chrys. ser. 93. *Accubuit*, ait, *Christus, non pocula saporata melle, floribus odorata sumpturus, sed pœnitentis lacrymas ex ipsis oculorum fontibus potaturus. Deus delinquentium lacrymas esuriit, sitit lacrymas peccatorum.* Nam, ut ait Bern. *lacrymæ pœnitentium, vinum sunt angelorum*, quod scilicet omnes angelorum sensus oblectat. Subdit enim Bern. ser. 30. in Cant. *quod in illis* (lacrymis) *vitæ odor, sapor gratiæ sit, indulgentiæ gustus, reconciliationis jucunditas, sanitas redeuntis innocentiæ, serenata suavitas conscientiæ.* Lacrymæ ergo angelis sunt vinum *Cos*, id est coloratum, odoratum, sapidum.

ATTULIT ALABASTRUM (vasculum alabastrinum, pyxidem ex lapide alabastrite) UNGUENTI.] Quale hoc fuerit, dixi Matth. 26. 7.

38. ET STANS RETRO SECUS PEDES EJUS, LACRYMIS COEPIT RIGARE PEDES EJUS, ET CAPILLIS CAPITIS SUI TERGEBAT, ET OSCULABATUR PEDES EJUS, ET UNGUENTO UNGEBAT.] *Stans retro secus pedes ejus.* Veteres enim in toris, id est in lectulis mensalibus, jacendo, et cubito caput fulciendo, mensæ accumbebant, ita ut caput versus mensam, pedes vero versus exteriorem partem porrigerent, ut aliis in eodem lectulo discumbentibus commodus foret locus. Potuit ergo pedes Christi exterius tangere, lavare et tergere Magdalena. Porro non videtur torus hic fuisse tam altus, ut ipsa stans (ut vult Toletus) attingeret pedes Christi, præsertim quia ipsa fuit alta et procera, ut patet ex capite ejus ingenti

quod Massiliæ ostenditur, et ex pede ejus prægrandi, qui Romæ in templo S. Celsi juxta Pontem asservatur, ubi eumdem conspexi. *Stans* ergo, hic dumtaxat præsentiam significat in quolibet situ, q. d. *Stans*, id est præsens, et genibus innixa, ad pedes Christi. Hic enim est situs pœnitentis. *Accessit*, ait S. Aug. hom. 23. inter 50. *non ad caput Domini, sed ad pedes. Et quæ diu male ambulaverat, vestigia recta quærebat. Prius fudit lacrymas cordis, et lavit Domini pedes obsequio confessionis. Capillis suis tersit, osculabatur, unxit, tacita loquebatur, non sermonem promebat, sed devotionem ostendebat.*

Hic ergo in Magdalena impletum est illud Cant. 1. *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie.* Et illud v. 12. *Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* Et illud Cant. 2. *Surgam, et circuibo civitatem: per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea.* Vide ibi dicta.

Nota hic verecundiam Magdalenæ, quæ est decus adolescentiæ et pœnitentiæ. Accessit enim ad Christum, non ante (utpote æstimans se ob crimina fœda, ejus aspectu divino et purissimo indignam) sed retro: non ad caput, sed ad pedes. *Verecundia* enim, ut ait S. Bern. ser. 86. in Cant. *est gemma morum, virga disciplinæ, soror continentiæ, lampas pudicæ mentis, expunctrix malorum, et propagatrix puritatis innatæ, specialis gloria conscientiæ, et famæ custos, vitæ decus, virtutis sedes, virtutum primitiæ, naturæ laus, et insigne totius honesti. Rubor ipse genarum, quem forte invexerit pudor, quantum gratiæ et decoris suffuso afferre vultui solet!*

Nota Secundo: S. Magdalena, ait S. Chrys. hom. 11. in Matthæum, prima fuit de qua legimus, quod veniæ et gratiæ causa iverit ad Christum. Alii enim sanitatis causa eum adierunt. Fuit, igitur ipsa quasi cerva sagittata a Christo telo amoris: unde cucurrit ad eum quasi saucia. Ostendit ei Christus in mente turpitudinem suam, et statum miserabilem: unde ipsa confusa et dolore transfixa se ferre non potuit nec ad momentum, sed illico cucurrit ad Christum, ut a tam misero statu se liberaret. Hinc irruit importuna convivio, alioqui potuisset per horam expectare Christum redeuntem a convivio in aliquo loco civitatis secreto, et a turba remoto. Peccatum enim mortale vel unicum adeo fœdum et horrendum est, ut asserat S. Anselm. l. de Simil. c. 190. *Si hinc peccati pudorem, et illinc cernerem inferni horrorem, et necessario uni illorum haberem immergi, prius me in infernum mergerem, quam peccatum in me immitterem.* Additque: *Mallem purus a peccato gehennam intrare, quam peccati sorde pollutus cœlorum regna tenere.*

Nota Tertio. Videtur Magdalena audiisse hanc vocem Joannis Baptistæ de Christo: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, Joan. c. 1. Aut illud Christi: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*, Matth. c. 11. Rursum ipsa a septem dæmonibus per Christum liberata, uti audiemus c. 8. 2. ex divino Spiritus Sancti instinctu et impulsu sibi persuadebat, se pariter a septem, id est omnibus peccatis per Christum liberandam. Quare pœnitens, totaque compuncta adiit Christum, quasi Prophetam sanctissimum et divinum, qui a Deo haberet potestatem remittendi peccata, certo confidens se ab eo peccatorum veniam impetraturam: nam Christus per gratiam traxit intus, quam per misericordiam suscepit foris, ait S. Gregorius.

Lacrymis coepit rigare pedes ejus.] Nota hic ingentem lacrymarum in Magdalena pœnitente copiam, quæ tanta fuit, ut pedes Christi ex itinere pulverulentos (incedebat enim Christus nudis superne pedibus, inferne tantum sandaliis sive soleis calceatus, uti ostendi Matth. c. 10. v. 10.) ablueret et purificaret. De quarum vi et efficacia vide inter alios S. Chrysos. serm. de Pœnitentia tom. 5. Audi et S. Ambros. hic: *Ideo non lavit pedes suos Christus, ut eos lacrymis nos lavemus. Bonæ lacrymæ, quæ non solum nostrum possunt lavare delictum, sed etiam Verbi cœlestis rigare vestigium, ut gressus in nobis ejus exuberent. Bonæ lacrymæ, in quibus non solum redemptio peccatorum, sed etiam refectio et justorum. Justi enim vox est: Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* Et S. Gregor. hom. 33. *Cogitanti mihi*, ait, *de Mariæ pœnitentia, flere magis libet quam aliquid dicere. Cujus enim vel saxeum pectus, illæ hujus peccatricis lacrymæ ad exemplum pœnitendi non emolliant? Consideravit namque quid fecit, et noluit moderari quid faceret. Super convivantes ingressa est, non jussa venit, inter epulantes lacrymas obtulit. Discite quo dolore ardet, quæ flere et inter epulas non erubescit.*

Et capillis capitis sui tergebat.] Non deerant Magdalenæ lintea ad tergendum, sed pœnitentiæ studio capillos, quos olim compserat et fucarat ad alliciendum amasios, nunc dedicat pietati et Christo. Unde S. Cyprian. tract. de Ablutione pedum: *Usa est*, ait, *capillis pro linteo, oculis pro catino, lacrymis pro baptismo, cor contritum erupit in lacrymas, fides lavit, charitas unxit: caput pro suppedaneo stravit, crinibus circumfusis pedes sacros involvit et tersit: nihil sibi de se retinens, totam se tibi devovit. Et tu affectum potius quam factum attendens, ungebas ungentem, abluebas lavantem, tergebas intrinsecus pœnitentem.* Causam dat Euthymius, dicens: *Instrumenta peccati facit instrumenta virtutis.* Et particularius S. Gregorius hom. 33. *Quod*, inquit, *sibi turpiter exhibuerat, hoc jam Deo laudabiliter offerebat. Oculis terrena concupierat: sed hos jam per pœnitentiam conterens flebat. Capillos ad compositionem vultus exhibuerat: sed jam capillis lacrymas tergebat. Ore superba dixerat: sed pedes Domini osculans, hoc in Redemptoris sui vestigia figebat. Quot ergo in se habuit oblectamenta, tot de se invenit holocausta. Convertit ad virtutum numerum, numerum criminum, ut totum serviret Deo in pœnitentia, quidquid ex se Deum contempserat in culpa.* Audi et S. Chrysostomum hom. 6. in Matth. *Sic et ista in Evangelio meretrix, virgines quoque ipsas honestate superavit, et incredibilis in Christum amoris igne succensa, et a maximis sordibus peccatorum largissimo lacrymarum fonte purgata. Quia enim perfecte incaluerat pœnitendo, bacchari (ut ita dixerim) cœpit desiderio exagitata Christi. Siquidem continuo et crines resolvit, et sanctos pedes uberibus diluens lacrymis, ac propriis extergens capillis, pretioso rigavit unguento. Et hæc quidem extrinsecus cuncta faciebat: ea vero quæ in se-*

creto mentis agitabat, multo his erant ignitiora, multoque majora, quæ tantummodo Deus ipse cernebat.

ET OSCULABATUR PEDES EJUS.] lotos tersosque. Oscula impudica amasiorum convertit in oscula casta et supplicia pedum Christi, hoc gestu petens peccatorum veniam et reconciliationem; hujus enim symbolum est osculum, æque ac amoris et charitatis, ait S. Ambros.

Mystice: *Pedes duo Christi*, ait S. Petrus Damian. ser. de Magdalena, *sunt misericordia et judicium, quorum alterum sine altero osculari, vel temeraria securitas est, vel desperatio fugienda.* Publice, in publico convivio, coram omnibus convivis hos actus pœnitentiæ edebat Magdalena, ut publico scandalo quod sua luxuria dederat, publica pœnitentia satisfaceret, illudque aboleret.

ET UNGUENTO UNGEBAT.] Veteres olim in conviviis utebantur unguentis, hoc est, aquis vel liquoribus odoriferis, tum ad lautitiam, tum ad fragrantiam, uti ostendi Eccli. c. 9. v. 10. fieri autem id solebat per mulieres, ut patet 1. Reg. c. 8. v. 13. Eo audentior in convivium irruit Magdalena, idipsum factura in domo Simonis amici sui, ut intensum suum erga Christum monstraret amorem, ait Titus. Nam, ut inquit S. Paulinus ep. 4. ad Severum pag. 92. de S. Magdalena: *Non unguentum in illa Dominus, sed charitatem dilexit, quia pudenter impudens, et pie improba, sine opprobrii et repulsæ metu extraneam sibi domum Pharisæi, non invitata, illa vi petulans penetravit, qua rapitur regnum cœlorum, et tantum verbi cœlestis esuriens, non ad opes illius, sed ad pedes Christi cucurrit, seque in illis abluit et cibavit, atque ipsos sibi pedes sacrarium (ut ita dixerim) et altare constituit. In quibus libavit fletu, litavit unguento, sacrificavit affectu. Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus. Quem illa immolans Deo, non solum remissionem delictorum, sed et gloriam prædicandi cum Evangelio nominis meruit.* Et inferius: *Illum diligens se dilexit.* Et concludens pag. 105. *Ergo*, ait, *illum amemus, quem amare debitum est; illum osculemur, quem osculari castitas est; illi copulemur, cui nupsisse virginitas est; illi subjiciamur, sub quo jacere supra mundum stare est; propter illum dejiciamur, cui cadere resurrectio est; illi commoriamur, in quo vita est, in quo et mortui vivimus: qui vicissim nobis hoc esse dignatur, quidquid illi fuerimus servuli sui*, etc.

Mystice, B. Damianus ser. de S. Magdalena, ait hoc unguentum fieri e peccatis nostris. *Ipsa*, ait, *in mortariolo pœnitentiæ macerationis pistillo contusa, et respersa discretionis oleo, doloris igne supposito, et in aheno disciplinæ concocta, unguentum exhibet pretiosum et acceptum pedibus Salvatoris.* Et subdit hoc unguentum esse quadruplex. Primo, devotionis; Secundo, virtutum inter se commistarum: Tertio, pietatis; Quarto, misericordiæ.

Nota hic in Magdalena eximium et heroicum pœnitentiæ, cæterarumque virtutum speculum. Primo, eximiam fidem, qua credidit Christum habere potestatem dimittendi peccata, etsi id pertinaciter negarent Scribæ et Pharisæi, nec ulli Prophetarum hucusque potestas hæc a Deo fuisset concessa: imo si fidem habemus S. Aug. hom. 23. inter 50. Christum plusquam hominem esse credidit, scilicet hominem Deum: credebat enim hominem merum non posse dimittere peccata per se et auctoritative, ut faciebat Christus, sed hoc esse solius Dei: quare Christum esse Deum. Hanc fidem concepit partim ex miraculis Christi, et communi fama quod ipse esset Messias, partim et potissime ex illuminatione et instinctu Dei. Ita Euthym. et Franc. Lucas hic, ac S. Aug. loco jam citato: *Illa*, ait, *quæ sibi peccata a Christo remitti credidit, Christum non hominem tantum, sed et Deum credidit.* Unde addit S. Aug. *Accessit ad Dominum immunda, ut rediret munda; accessit ægra, ut rediret sana; accessit confessa, ut rediret professa.*

Secundo, admirandam religionem et devotionem, qua pedes Christi amplexa eos lacrymis rigare, tergere, osculari non cessavit, donec audiret a Christo: *Remittuntur tibi peccata tua, vade in pace.*

Tertio, insignem sapientiam, qua non voce, sed corde et intimis desideriis ac suspiriis, veniam criminum flagitabat a Christo.

Quarto, magnitudinem pœnitentiæ, qua quasi effrons et impudens publico irruit convivio, humi se abjecit, rivos lacrymarum profudit, capillis olim crispantibus sordes Christi tersit, osculis lambere, et unguento ungere perstitit, ac deinde omnem vitam suam, omnesque annos usque ad mortem Christo et pœnitentiæ dicavit, ac triginta annos in deserto austeram in jugibus lacrymis, jejuniis et orationibus egit vitam. Lege eam apud Surium die 22. Julii: unde de ea canit Petrarcha:

> Namque famem, frigus, durum quoque saxa cubile,
> Dulcia fecit amor, spesque alto pectore fixa.

Præmium angelicum subdit:

> Hic hominum non visa oculis, stipata catervis
> Angelicis, septemque die subvecta per horas,
> Cœlestes audire choros alterna canentes
> Carmina corporeo de carcere digna fuisti.

Denique Christus revelavit S. Brigidæ l. 1. Rev. c. 108. tres sanctos sibi præ cæteris placuisse, scilicet B. Virginem, Joannem Baptistam, et Mariam Magdalenam, de qua sic loquitur: *Quando Maria Magdalena conversa est, dixerunt dæmones: Quomodo reducemus eam? pinguem enim prædam perdidimus: ipsa quippe in tantum se aquis lacrymarum lavat, quod non audemus aspectum nostrum in eam infigere: sic tegit se bonis operibus, quod nihil accedit ad eam de macula: sic fervens et calida est in Dei servitio et sanctitate, quod non audemus ei appropinquare.*

Tropol. S. Ambr. l. de Tobia c. 12. *Misit oleum*, inquit, *in pedes ejus, misericordiam et ipsa in pauperes conferendo. Isti sunt pedes Christi; in his innocentius ambulat Christus.*

39. VIDENS AUTEM PHARISÆUS QUI VOCAVERAT EUM, AIT INTRA SE, DICENS: HIC SI ESSET PROPHETA, SCIRET UTIQUE, QUÆ ET QUALIS EST MULIER, QUÆ TANGIT EUM, QUIA PECCATRIX EST.] Ac proinde non decet, ut ipsa immunda tangat Prophetam mundum, quare Jesus non videtur esse Propheta, utpote qui sinat se tangi a tam immunda et infami meretrice: erat enim hic Pharisæus, ait S. Aug. ser. 23. inter 50. ex illo genere hominum superborum, de quibus Isaias cap. 52. dixit: *Recede longe a me, noli me tangere, quoniam mundus sum.* Hic fuit paralogismus Simonis erroneus et falsus. Nam decebat immundos tangere Christum, ut ab eo mundarentur. Ad hoc enim venerat in mundum, ut esset

medicus tangens et sanans omnes morbos tam animi, quam corporis. *Offendiculum passus hæc dicebat,* ait Euthym. *ignorans quod, cum Deus esset, propter peccatores homo factus erat.* Rursum Magdalena jam non erat immunda, sed mundata et sanctificata per contritionem, uti docet in sequentibus Christus. Deceptus est Simon judicans ex præteritis, non ex præsenti, quæ et qualis nunc esset Magdalena. Erat enim eadem, sed altera: altera, sed ipsa, inquit Chrysologus serm. 74. et 75. Quare mundior et sanctior erat humilis et pœnitens Magdalena, impuro et superbo Pharisæo, qui similia et forte graviora quam Magdalena commiserat, aut ob superbiam facile committere poterat, ut docet S. Augustinus loco jam citato. Quare in multis hic Pharisæus deliquit. Octo ejus errores et delicta recenset Toletus hic annotatione 66.

Hinc Tropologice colligit S. Gregor. homil. 33. dicens: *Unde necesse est, ut, cum peccatores quosque conspicimus, nosmetipsos prius in illorum calamitate defleamus: quia fortasse in similibus aut lapsi sumus, aut labi possumus, si lapsi non sumus: etsi censura magisterii debet semper virtute disciplinæ vitia persequi, oportet tamen ut sollicite discernamus, quia districtionem debemus vitiis, compassionem naturæ. Si enim feriendus est peccator, nutriendus est proximus.*

40. Et respondens Jesus (qui acie mentis et spiritus sui divini prævidebat arcanas cordis cogitationes, et murmura Pharisæi, dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magister, dic.] *Simon.* Multi putant hunc Simonem alium esse a Simone Leproso, qui invitavit Christum sex diebus ante passionem in Bethania, ubi et Magdalena Christum iterum unxit, Joan. 12. 2. Matth. 26. 6. quia hic Simon habitabat in Galilæa, ille vero Leprosus in Judæa, puta in Bethania. Ita censet S. August. lib. 2. de Consensu Evang. c. 79. Theoph. Beda et alii. Alii unum et eumdem Simonem esse volunt, idque conjicitur ex eodem nomine Simonis, ex eadem familiaritate cum Jesu et Magdalena, ex simili invitatione et unctione. Videtur enim hic Simon a Christo conversus, cum eo migrante e Galilæa in Judæam, Matthæi 19. vers. 1. eodem pariter migrasse, ac domum delegisse in Bethania, juxta notam sibi Magdalenam, ut cum ea Christi præsentia et doctrina frueretur.

Habeo tibi aliquid dicere.] Ecce quam prudenter et leniter Simonem corrigit Christus suavibus hisce verbis, sed prægnantibus, prius captans Simonis benevolentiam, ejusque attentionem excitans: *Nam et ipsum sanare cupiebat, ne gratis apud eum comederet,* ait S. Aug. loco citato; ac revera eum sanasse videtur, ut tacite innuit hic Lucas. Unde Simon modeste et placide respondit Christo: *Magister, dic,* q. d. Ego tua quasi magistri mei dicta, ut discipulus grate et libenter excipiam.

41. Duo debitores erant cuidam foeneratori: unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta.] *Debitores,* qui, ut ait S. Ambrosius, *fœneratori cœlesti* (Deo) *erant obnoxii, cui non materialem pecuniam debemus, sed meritorum examina, æra virtutum*: debita ergo sunt peccata, quibus injuriam irrogamus Deo gravissime, pro qua ei satisfacere debemus, sed non valemus, ideoque gehennæ et ignis æterni rei sumus. *Fœneratori,* id est *creditori,* ut vertit Syrus: Græcum enim δανειστῆς respondet Hebr. נשה *nosche,* ac significat eum qui dat mutuum sive gratis, sive ad usuram. Quare melius per *fœneratorem* hic accipias *mutuatorem,* sive *creditorem:* sic enim hæc vox accipitur Deuter. c. 15. 6. et c. 28. 12. Eccli. 29. 1. et 2.

Unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta.] Denarius est Julius, sive regalis Hispanicus, ita dictus, quod 10. continet parvos asses, hoc est decem Bajocos Romanos, sive decem dimidios stuferos Belgicos: quare denarius valebat quinque stuferos. Ergo 50. denarii faciunt quinque aureos Romanos: 500 vero denarii faciunt 50. aureos Romanos. In hac parabola Christus per duos debitores denotat Simonem suum hospitem, et Magdalenam, idque facit eleganter et paradigmatice civilitatis causa, ne, si Simonem statim nominasset, eum offenderet et perculleret. Id patet ex sequentibus, ubi per tres antitheses Magdalenam cum Simone comparat, illamque Simoni anteponit et absolvit. Magdalena ergo debebat 500. denarios, quia magnam peccatricem se æstimabat, ac multo plus Deo ob sua peccata debere æstimabat, quam deberet Simon, ideoque plus dilexit, ac majora dilectionis signa ostendit, ut remissionem majorum criminum ab eo mereretur accipere. Simon debebat denarios 50. id est parum et venialiter duntaxat se peccasse, parumque Deo debere æstimabat, quia putabat se justum, ideoque parva, vel nulla contritione se egere credebat.

Verum, ut recte notat S. Augustin. loco citato, hac de causa æque vel magis se Deo (qui illum ne majora scelera committeret conservabat) debitorem confiteri debebat. Audi S. Augustinum: *Adulter non fuisti* (o Simon, uti fuit Magdalena) *in illa vita tua præterita plena ignorantiis. Hoc tibi dicit Deus tuus: Regebam te mihi, servabam te mihi, ut adulterium non committeres. Suasor defuit; et ut suasor deesset, ego feci. Locus et tempus defuit; et ut hæc deessent, ego feci. Affuit suasor, non defuit locus, non defuit tempus; ut non consentires, ego terrui. Agnosce ergo gratiam ejus, cui debes et quod non admisisti. Mihi debet iste quod factum est, et dimissum vidisti: mihi debes et tu quod non admisisti. Nullum est enim peccatum quod fecit homo, quod non possit facere alter homo, si desit rector, a quo factus est homo.*

42. Non habentibus illis, unde redderent, donavit (debitum condonavit) utrisque. Quis ergo eum (fœneratorem, id est creditorem, puta Deum: huic enim quasi creditori peccator est debitor) plus diligit?] Id est plus diligere judicabitur, vel plus diligere solet, pluribus officiis eum demereri satagit. Similis hebraismus est alibi frequens, ut Amos 5. v. 13. *Ideo prudens in tempore illo tacebit,* id est tacebat aut tacere eum oportuit. Sensus est, q. d. Sicut is qui cum plura deberet suo creditori, plurium ab eo accepit remissionem, passim a prudentibus judicabitur, ideo majorem hanc remissionem a creditore accepisse, quod magis eum dilexerit, ac plura ei officia et signa benevolentiæ exhibuerit, ob quæ plura vicissim illi remisit et condonavit creditor. Sic enim de-

bitores qui multa debent creditoribus, majora eis officia et obsequia deferre solent, ut tantorum debitorum remissionem, vel diminutionem, vel temporis ad solvendum præstituti prorogationem ab eo emereantur, et quasi emendicent. Simili ergo modo tu, o Simon, prudenter judicare debes, Magdalenam magis dilexisse me Prophetam et Messiam Dei Filium, quam tu dilexeris: majora enim, ut vidisti, dilectionis, omnisque officii et obsequii signa mihi exhibuit, quam tu exhibueris: quare iisdem me provoravit, ut plura et majora ipsi quam tibi peccata condonem. Major enim dilectio debitoris est causa majoris condonationis creditoris: illam enim provocat et elicit. Unde congrue ad parabolam propositam infero et dico: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum* Quare Magdalena jam amplius non est peccatrix, nec indigna contactu pedum meorum, ut tu æstimas, o Simon, sed sanctior te est, digniorque meo attactu. Hunc sensum exigit Acoluthia et Apodosis, sive redditio et applicatio æqua parabolæ, scilicet ut significetur dilectionem majorem esse causam majoris remissionis majorum debitorum, id est delictorum. Ita S. Augustinus hom. 23, inter 50. Ergo τὸ *diligit* significat præsens et præteritum, q. d. Plus me dilexit et diligit, ideoque plus ei remitto. Unde Arabicus vertit, *quis ergo horum duorum debitorum plus amator est illius?* Ita Maldonatus, qui diserte ait, præsens hic ex vulgari phrasi poni pro præterito; scilicet *diligit* pro *dilexit*, imo Christum sic interpretatur v. 47. dicens: *Quoniam dilexit multum*. Secundo tamen, si τὸ *diligit*, vel, ut græce est, ἀγαπήσει, id est, *diliget*, malis simpliciter accipere pro futuro, q. d. Quis eorum deinceps creditorum plus diliget? dico esse argumentum inversum, adductum ab effectu ad causam naturaliter connexam, q. d. Sicut ille debitor multum dilexit creditorem, eo quod hic multa ei debita jam ante remiserit; remissio enim plurium majorem in debitore exigit gratitudinem et dilectionem erga creditorem: debitor enim cui multa dimisit creditor, ex gratitudine cogitur magis redamare creditorem, quam ille, cui iste pauca dimisit: sic e converso, ego, o Simon, Magdalenæ multa delicta quasi debita dimitto, quia ipsa multum me dilexit. q. d. Remissio debiti, et vicissim dilectio debitoris erga creditorem debitum remittentem, inter se connexa sunt; et sicut remissio creditoris parit dilectionem debitoris, ita vicissim dilectio debitoris parit remissionem creditoris. Provocat enim amor creditoris in remittendo, amorem debitoris in obsequendo, et vice versa amor debitoris provocat amorem et remissionem creditoris: atque utrumque cernere est in Magdalena diligente, et Christo delicta ei remittente. Ita Lyranus, Franc. Lucas et alii. Alioqui enim ex parabola hac debitorum plane e converso inferendum fuisset, hoc modo: Sicut creditor plura dimittens debitori efficit, ut ille deinceps ipsum plus diligat; sic ego Christus majora dimittens Magdalenæ efficio, ut ipsa deinceps magis me dilectura sit. Verum voluit Christus convertere parabolam modo jam dicto ut ostenderet Magdalenæ non tantum remissa esse peccata, sed et modum ac viam quo remissa sunt, nimirum per dilectionem, ut illam imitemur, ac per ferventem dilectionem emereamur a Deo peccatorum indulgentiam.

Simili modo Christus convertit parabolam Samaritani cap. 10. vers. 36 Rogatus enim quis esset proximus, ostendit Samaritanum qui vulnerati misertus est, dicens: *Quis horum trium tibi videtur proximus?* Cum directe ad parabolam dicere debuisset: Vulneratus ille est proximus, cui præstanda est misericordia, sed maluit nominare Samaritanum, ut in eo miserente ostenderet, quam misericordiam proximis exhibere debeamus. Ex uno enim intelligitur alterum; scilicet ex proximo miserente intelligitur proximus miseri: proximus enim est relativum; proximus enim proximi est proximus. Sensus ergo est, q. d. Samaritanus se vere gessit ut proximum vulnerati: Samaritanum ergo imitare, ut proximi tui miseri miserearis, sic vere te illius proximum ostendes. Unde concludens parabolam subjicit Christus: *Vade et tu fac similiter*. Simili modo hic concludit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum: cui autem minus dimittitur, minus diligit*.

Aliter hæc explicat S. Ambrosius lib. de Tobia c. 22. Christum scilicet prius remisisse peccata Magdalenæ, ipsam deinde Christo gratam amplius eum dilexisse, ideoque Christum prævidentem hanc ejus gratitudinem et dilectionem, primitus peccata ejus remisisse. Aliter quoque S. Gregorius lib. 6. epist. 22. et ex eo Toletus, q. d. Debitor cui plus debiti a creditore dimittitur, debet et solet gratus esse creditori, eumque magis diligere. Cum ergo tu, o Simon, videris in Magdalena majora dilectionis mei signa in lavando, tergendo, osculando et ungendo meos pedes, inde debes colligere me multa ei peccata remisisse. Ex effectu enim colligitur causa; scilicet ex dilectione remissio debitorum. Vide ergo quam temere judicaveris hanc mulierem esse peccatricem, et tactu meo indignam; cum ex mira ejus gratitudine et dilectione debuisses inferre multa, id est omnia, ei a me peccata esse remissa. Verum hic sensus torquet illud vers. 47. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Vox enim *quoniam* significat dilectionem fuisse causam remissionis peccatorum, non effectum: de quo plura v. 47.

43. Respondens Simon dixit: Æstimo quia (quod) is cui plus donavit, id est plus debiti condonavit scilicet diligat suum creditorem eo modo, quo jam explicatum est. Hoc responsum extorquet Christus ex ore Simonis, ut illo ipsum irretiat et capiat. Unde sequitur: At ille dixit ei: Recte judicasti.] Laudat Christus responsum Simonis, ut eo facilius ipse admittat sequentem inde Christi reprehensionem et correctionem.

44. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem?] *Conversus*. Magdalena enim erat a tergo Christi, nec audebat ex criminum confusione coram facie ejus comparere. Unde Christus ad eam ita pœnitentem faciem suam convertit, eamque benignis gratiæ oculis respexit, ac Simoni hospiti suo prætulit.

Vides hanc mulierem?] Jam non peccatricem ut tu, o Simon, æstimas, sed pœnitentem justificatam et sanctam.

Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, et capillis suis tersit.] Solebant hospitibus et convivis ante mensam lavari pedes, quia olim nudis pedibus in-

cedebant: lavabant eos ergo, ut sordes simul et fatigationem abstergerent, ne iis lectulos mensales in quibus discubituri erant, sordidarent. Sic Abraham lavit pedes Angelis, quos peregrinos existimabat. Genes 18. 4 et Loth, Genes. 19 2. et alii, Judic 19. Unde et Paulus viduam Diaconissam eligendam censet quæ *pedes Sanctorum lavit*, 1. Tim. 5. 10. Christus autem hic et foris veniebat, et erat conviva, quare Simon ei pedes lavari curare debebat. Taxat ergo Christus ejus incuriam parvumque amorem, ut dilectionem Magdalenæ illi præferat, utpote quæ non aqua, sed lacrymis pedes Christi abluit: nec linteo, sed capillis suis tersit, eosque sordidare non est verita. Nam, ut ait Titus: *Aqua facili negotio parari potest, sed tanta lacrymarum profusio, paratu minime facilis est.*

45. Osculum mihi non dedisti: hæc autem, ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos.] Idque *cum omni timore et reverentia*, ait Titus. Solebant hospites et convivas osculo excipere, in signum amoris et benevolentiæ, ut eos sibi gratos esse significarent. Unde id etiamnum faciunt Belgæ aliæque gentes. At Simon parum erga Christum civilis, osculum omisit. Sensus est, q. d. Tuum erat, o Simon, me hospitem osculo faciei de more excipere; tuam ergo rusticitatem supplevit et superavit civilis amansque Magdalena, quæ non faciem, sed pedes meos osculata est idque non semel, nec uno osculo, sed crebris et continuatis ab initio ingressus ejus in domum hucusque.

46. Oleo caput meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos.] Solebant liquoribus odoratis perfundere manus et capita convivarum, ac quo illi erant hero chariores et majori in pretio, eo pretiosiores illis adhibebat liquores. Sensus ergo est, q. d. Tu, o Simon, ne vili quidem, communique oleo faciem meam unxisti: at Magdalena unguento pretioso unxit pedes meos. Vide ergo quam te in officio et charitate superet: *Non enim unguentum Dominus*, ait Ambr. *sed charitatem dilexit, fidem suscepit, humilitatem probavit.* Unde concludit Christus:

47. Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.] Græce est ἀφέωνται, id est, *remissa sunt*, in præterito, sic et Syrus et Arabicus. Quæritur: Quando Magdalenæ fuerint remissa peccata? Franc. Lucas censet remissa esse vers. seq. cum paulo post Christus ei dixit: *Remittuntur tibi peccata.* Quod ergo hic dicit *remittuntur*, sic explicat, q. d. Jam jam remittenda sunt. Secundo, alii censent hoc versu præsenti remissa fuisse illi peccata, illud enim significat τὸ *remittuntur*: quia decebat ut nemo nisi Christus eam absolveret, ac sententiam absolutionis viva voce coram Simone in eam proferret. Tertio, verisimilius videtur paulo ante remissa illi fuisse peccata, cum scilicet perfectum de peccatis dolorem concepit, ex cujus vi deinde hæc signa lotionis, tersionis, osculationis et unctionis pedum Christi edidit: hoc enim significat Græcum ἀφέωνται, id est *remissa sunt*, in præterito. Ratio est, quia Magdalena quæ a Deo facta est exemplar pœnitentiæ, eo per validam gratiam illuminante ipsam et impellente, perfectum concepit dolorem ex amore Dei super omnia manantem. Deus enim mentem ejus illuminabat, ut clare videret peccatorum suorum gravitatem, quamque per illam Dei majestatem et bonitatem offendisset, ac voluntatem impellebat, ut Deum super omnia diligeret, ideoque peccata omnia summe detestaretur, ut Deum placaret, sibique reconciliaret. Hic Dei amor, et de peccatis dolor eam excitavit ad edenda publica hæc pœnitentiæ signa, sine ullo rubore et verecundia in publico Simonis convivio. Itaque antequam Christus ei diceret: *Remittuntur ei peccata;* jam vi contritionis perfectæ et charitate formatæ remissa erant ei peccata. Noster tamen Interpres vertit, *remittuntur*, in præsenti, eodem sensu, quo sacerdos in Sacramento pœnitentiæ, peccatorem pœnitentem etiam perfecte contritum, ideoque jam justificatum, a peccatis absolvit, dicitque: *Ego te absolvo.* Quia scilicet, quantum est ex parte sua, eum absolvit, esto vi contritionis jam sit absolutus: absolutio enim hæc tam efficax est, ut, si quod inveniret in confitente peccatum, illud plane tolleret et absolveret. Adde, idem peccatum posse sæpius condonari, maxime si pœnitens ex humilitate et dolore illud sæpius confiteatur, ac clavibus Ecclesiæ subjiciat, et remissionem flagitet. Unde Christus hic tertio Magdalenæ peccata remittit. Quare non tantum omnem culpam, sed et omnem pœnam culpæ debitam ei remisit, illique plenam omnium indulgentiam, ac quasi primum jubileum indulsit. Hoc est quod ait angelus cuidam Episcopo in Vitis Patrum lib. 6. n. 16. *Pœnitentia et confessio pœnitentes in divinum numerum referunt.* Et Barlaam ad Josaphat apud Damascen. in hist. c. 11 *Lacrymæ pœnitentis nomen baptismi obtinent.* Et Palladius in Lausiaca cap. 140. narrat virginem quamdam lapsam *magis placuisse Deo in pœnitentia, quam in virginitate.* Vide S. Hieron. de pœnitentia Fabiolæ, et Climacum gradu 5. de pœnitentia.

Quoniam dilexit multum.] Toletus et nonnulli alii censent τὸ *quoniam*, significare causam non remissionis peccatorum, sed probationis, quod illa jam remissa sint, q. d. Inde, o Simon, advertas et cognoscas Magdalenæ jam remissa esse peccata, quia ipsa hæc summæ dilectionis et gratitudinis signa mihi ostendit, ut scilicet ipsa se mihi gratam exhiberet, quod jam ante peccata ei condonarim. Verum hæc explicatio torquet τὸ *quoniam:* tum quia Magdalena licet pœnitens et contrita, nesciebat tamen sibi remissa esse peccata, donec a Christo audivit, *Remittuntur ei peccata:* quare hæc signa dilectionis non potuit edere ex gratitudine, ut scilicet se gratam Christo, qui illa remiserat, exhiberet, quia, ut dixi, adhuc nesciebat Christum illa remisisse, tum quia Christus non dicit: Cognosce, o Simon, remissa esse Magdalenæ peccata ex hoc, quod ipsa me diligat, id est tanta dilectionis signa ostendat; sed vice versa ait: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*, id est remittuntur ei peccata hac de causa, quod ipsa me summe diligat, ideoque summe de peccatis, quibus me offendit, doleat. Hoc enim plane verba significant.

Dico ergo τὸ *quoniam* significare causam remissionis peccatorum, q. d. Hac de causa Magdalenæ multa, id est omnia, peccata remissa sunt, quia ipsa summe Deum dilexit, et ex summa hac Dei dilectione summe de peccatis suis doluit, illaque plene detestata est. *Charitas enim est mors criminum, vita virtutum,*

ait S. Aug. tract. de Laudibus charitatis. Unde recte Theologi fere omnes cum S. August. homil. 23 inter 50. ex hoc loco docent actum contritionis perfectæ, qui includit dilectionem Dei super omnia, natura quidem præcedere remissionem peccatorum et justificationem: sed eodem instanti temporis tamquam ultimam ad illam dispositionem, eamdem adducere: sicut calor ut octo, in ligno quasi ultima dispositio, inducit in lignum formam ignis. Ita Concil. Trid. sess. 14. cap. 4. distinguens attritionem, quæ ex metu gehennæ et pœnarum concipitur, a contritione, quæ charitate perficitur, docet hanc cum Sacramento in voto peccatorem Deo reconciliare, illam vero neutiquam, juxta illud: *Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies*, Psalm. 50. Hinc S. Gregor. homil. 33. ita exponit: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*, quasi dicat: *Incendit plane peccati rubiginem, quia ardet valide per amoris ignem. Tanto namque amplius peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne concrematur.* Vide Suarez 3. part. quæst. 85. art. 1. disp. 4. sect. 7. Vere sanctus Bernardus epist. 107. *Libenter*, inquit, *Dei amor nostrum, quem prævenit, subsequitur. Nam quomodo redamare pigeat, quos amavit necdum amantes?*

Cui autem minus dimittitur, minus diligit.] Hæc pars ad Simonem spectat, cui, utpote non pœnitenti de peccatis nec diligenti Deum, nihil remissum est. Unde Arabicus vertit, *cui autem dimittitur parum diligit parum*, q. d. Sicut Magdalenæ multum diligenti me Deum, multa, id est omnia peccata a me dimissa sunt; ita tibi, o Simon, parum vel nihil ex vera charitate me Deum diligenti, parum vel nihil a me remissum est. Modestiæ et civilitatis causa dicit *parum*, vel *minus*, cum absolute dicere potuisset *nihil*. Porro minus diligenti minus remittitur, intellige secundum rationem et ordinem remissionis a Deo statutum, qui habet, ut unum peccatum mortale etiam minimum sine aliis remitti nequeat, sed quandocumque unum remittitur, cætera omnia remittantur quoad culpam, sed secundum gradus dilectionis plus pœnæ minusve, magis vel minus diligenti remittatur. Secundo, qui nullo modo, vel amore tantum naturali diligit Deum, minus diligit Deum, quam qui eumdem amat ex charitate vera et supernaturali: ac proinde huic multa, id est omnia; illi minus, quia nihil dimittitur, puta Magdalenæ omnia, Simoni nihil: quia Simon non cogitabat de peccatis suis, nec de iis conterebatur, nec prandium hoc ordinabat ad remissionem a Christo impetrandam: Magdalena vero et vehementissime conterebatur, omnesque hos suos pœnitentiæ actus ad impetrandam veniam destinabat. Voluit enim Christus hoc paradigma, et hanc parabolam duorum debitorum et creditoris aliquo modo accommodare remissioni peccatorum Magdalenæ et Simonis. Illa autem huic non per omnia similis est, sed in eo tantum quod dixi. Et maxime spectat hic Christus, cur Magdalenæ multa, id est omnia, dimiserit quoad culpam et pœnam, non autem alterum, cur scilicet Simoni minus dimiserit. Quare hoc ut emblema et complementum parabolæ addidit, non autem rei per parabolam significatæ ex æquo adaptari voluit. Adde, dilectio Simonis erat prandium, quod exhibebat Christo, ob quod merebatur si erat in Dei gratia, ut aliqua peccata venialia sibi remitterentur; sed minor fuit hæc Dei dilectio, major vero fuit Magdalenæ, lacrymis lavantis, osculantis et ungentis pedes Christi, ideoque ipsa omnium peccatorum mortalium veniam a Christo impetravit. Addit S. August. id dictum per concessionem ex mente Pharisæi, qui se justum æstimabat, ideoque parum vel nihil Deo debere. *Dictum est hoc*, inquit, *propter Pharisæum illum, qui vel nulla vel pauca se putabat habere peccata, non enim Dominum invitaret, nisi aliquantulum diligeret.* Et postea: *O Pharisæi, ideo parum diligis, quia parum tibi dimitti suspicaris: non quia parum dimittitur, sed quia parum putas esse quod dimittitur.*

Addit Toletus, minus dimissum fuisse Simoni, non quod aliquod peccatum ei remissum sit, sed quod ab aliquo peccato committendo fuerit præservatus per Christi gratiam: nam qui Christum invitaverat, non prosequebatur Christum odio ut cæteri Pharisæi. Unde verisimile est Simonem hunc tandem plene ad Christum fuisse conversum. Fuse et exacte hæc Christi verba expendit Suarez p. 3. de Gratia l. 8. c. 10.

48. Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata.] Franc. Lucas putat hic primum Magdalenæ a Christo peccata fuisse condonata. Verum jam ante per contritionem illa ipsi fuisse remissa ostendi v. præced. Quod ergo ibi Christus Simoni dixit Magdalenæ esse remissa peccata, hoc jam conversus ad Magdalenam ipsi dicit, tum ut eam lacrymantem consoletur et de remissione certiorem reddat; tum ut remissionem jam datam coram Simone et Pharisæis confirmet ac tueatur, ostendatque se habere potestatem auctoritative remittendi peccata, ideoque esse Messiam ac Deum; hic enim solus primarius est auctor remissionis. Ita Euthym.

49. Et cœperunt qui simul accumbebant dicere intra se (in corde et mente cogitare, non enim audebant coram Jesu hanc cogitationem suam prodere, ne ab eo æque ac Simon redarguerentur:) Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? q. d. Estne hic Messias? estne Deus? hic enim solus per se peccata remittit. Hinc Christus eos in sua admiratione et dubitatione relinquit, ut pergant scrutari ejus doctrinam, vitam et miracula, indeque cognoscant ipsum esse Messiam Dei filium.

50. Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: vade in pace.] Fides non sola, ut volunt Novantes, sed bonis pœnitentiæ operibus (qualia hic circa Christum exercuit Magdalena) ac charitate formata. Nam paulo ante Christus dilectioni ejus remissionem attribuit dicens: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Fides ergo hic intelligitur non nuda, sed per charitatem et contritionis actus, qui hic præcesserunt, operans.

Salvam, a peccatis liberam, sanctam ac salvandam, fecit.] q. d. Fides tua charitate formata constituit te in via salutis, ut, si in ea usque ad mortem perseveres, certo ad salutem et gloriam æternam sis perventura. Gratia enim est via ad gloriam.

Vade in pace.] q. d. Vade secura, tranquilla, læta et felix, quæ hactenus ob conscientiam scelerum fuisti dolens, mœsta, anxia, sollicita, infelix: peccata enim præterita tibi amplius non nocebunt, ait Euthymius, nec conscientiam tuam amplius remordebunt

aut lancinabunt. Hic est fructus pœnitentiæ, remissionis peccatorum, conscientiæ a peccatis purgatæ, justæ et sanctæ, scilicet pax, serenitas, hilaritas et gaudium Spiritus Sancti, quod omnia mundi gaudia longe superat et transcendit, juxta illud: *Justificati ex fide pacem habeamus ad Deum*, Roman. 5 1. Et illud: *Pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras in Christo Jesu*, Philipp. 4 7. Et illud: *Secura mens quasi juge convivium*, Proverb. 15 15 Vide illis locis dicta. Præclare S Bern. serm. de S. Magdalena: *Est gaudium, ait, continua sibi jucunditate firmissimum, quod perfectus animus de secura sibi conscientia pollicetur. Mens enim ab hujus mundi aspergine pure presseque detersa, et in divinæ contemplationis acumen totum desiderii sui figens affectum, gaudens gaudet in Domino, et exultat anima sua in Deo salutari suo Talis anima minas aspernatur, nescit timorem, spem falsam eludit, et omnium scandalorum immunis, in pace in idipsum dormiens requiescit.*

Porro Christus Magdalenæ hic perfectam uti salutem, sic pacem dedit: Dei enim perfecta sunt opera Deuter. 32 Hinc quos Christus sanavit, perfecte sanavit. Ipse ergo e Magdalenæ mente abolevit omnes habitus vitiorum, memoriam præteritarum turpium voluptatum, propensiones ad superbiam, luxuriam et gulam, tentationes carnis, plenamque menti pacem reddidit. Secundo, indidit ei perfectam castitatem, humilitatem, pœnitentiam; Tertio, plenum contemptum omnium rerum mundanarum, et desiderium cœlestium; Quarto, ardentissimum Christi amorem, ut se et sua omnia Christi obsequio dedicaret. Quocirca ipsa illico Christum assidue obeuntem castella et prædicantem magno labore et alacritate pedibus incedens ubique secuta est, eumque cum Apostolis suis opibus aluit: prædicationi ejus tota intenta, curam familiæ sorori suæ Marthæ resignavit. Unde a Christo audit: *Optimam partem elegit sibi Maria, quæ non auferetur ab ea in æternum*, Luc. cap. 11. Hinc et cruci Christi constanter astitit, viditque Christum sanguine suo lavantem crimina sua, quæ ipsa jam lacrymis suis laverat. Quocirca magis in ejus amorem exarsit, ideoque in desertum secedens totam se ejus vitæ, passioni, resurrectioni contemplandæ dedit, ac tota in Christum absorpta vitam magis cœlestem egit, quam terrestrem. Sic plena fuit conversio. S. Pauli, ut illico virtutes omnes, non tantum Christianas, sed et Apostolicas, idque in gradu heroico, illi Christus infunderet, uti dixi Actor 9. Similem mutationem animi se expertum in baptismo scribit S. Cyprianus l. 2. ep. 2. ad Donat. et S. Augustinus in conversione sua lib. 9. Confess. cap. 1. et lib. 8. cap. 11.

Quapropter tropologice Origenes hom. Insigni de Maria Magdalena: *Sequamur, ait, hujus mulieris affectum, ut perveniamus ad effectum: ploret unusquisque ad Jesum, et quærat fideliter Jesum, quia non celavit se quærenti peccatrici. Disce, peccator homo, a peccatrice muliere, cui tamen dimissa sunt peccata sua. Disce plorare Dei absentiam, et considerare ejus præsentiam. Disce a Maria Jesum amare, et in Jesum sperare, et quærendo Jesum investigare, nulla adversa formidare, nullam extra Jesum consolationem accipere, omnia propter Jesum contemnere.* Vide hic quam potens sit gratia, æque ac amor Christi. Quam potens sit amor, docet emblema, in quo Cupido pingitur insidere leoni, eumque domare et regere.

Vidi ego qui durum possit frænare leonem:
Vidi qui solus corda domaret Amor.

Omnia vincit amor. Vide dicta Cant. 8. ad illa: *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio*

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus prædicans per castella proponit parabolam seminis et seminantis. Secundo, v. 20. cuidam nuntianti matrem ejus adesse, respondet suos fratres et matrem esse eos, qui verba Dei audiunt et faciunt. Tertio, v. 23. sedat maris tempestatem. Quarto, v. 26. dæmonem cui nomen erat Legio, ab homine ejicit, sinitque abire in porcos. Quinto, v. 41. mulierem fluxu sanguinis liberat, et filiam Jairi a morte suscitat.

Primam partem explicui Matth. 13. 3. Secundam, Matth. 22. 46. Tertiam, Matth. 8. 23. Quintam, Matth. 9 18. et Marci 5. 25. Superest ergo hic quarta explicanda.

1 Et factum est deinceps, et ipse iter faciebat per civitates et castella, prædicans et evangeli-
zans regnum Dei, et duodecim cum illo. 2. Et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ a spiri-
tibus malignis et infirmitatibus: Maria, quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exie-
rant, 3. Et Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, et Susanna, et aliæ multæ, quæ ministra-
bant ei de facultatibus suis. 4 Cum autem turba plurima convenirent, et de civitatibus propera-

rent ad eum, dixit per similitudinem. 5. Exiit, qui seminat, seminare semen suum, et dum seminat, aliud cecidit secus viam, et conculcatum est, et volucres cœli comederunt illud. 6. Et aliud cecidit super petram, et natam aruit, quia non habebat humorem. 7. Et aliud cecidit inter spinas, et simul exortæ spinæ suffocaverunt illud. 8. Et aliud cecidit in terram bonam, et ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat: Qui habet aures audiendi, audiat. 9. Interrogabant autem eum discipuli ejus quæ esset hæc parabola. 10. Quibus ipse dixit: Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis: ut videntes non videant, et audientes non intelligant. 11. Est autem hæc parabola: Semen est verbum Dei. 12. Qui autem secus viam, hi sunt, qui audiunt: deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. 13. Nam qui supra petram, qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum, et hi radices non habent: qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. 14. Quod autem in spinas cecidit: hi sunt, qui audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitæ, euntes, suffocantur, et non referunt fructum. 15. Quod autem in bonam terram, hi sunt, qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia. 16. Nemo autem lucernam accendens operit eam vase, aut subtus lectum ponit; sed supra candelabrum ponit, ut intrantes videant lumen. 17. Non est enim occultum, quod non manifestetur; nec absconditum, quod non cognoscatur, et in palam veniat. 18. Videte ergo, quomodo audiatis? Qui enim habet, dabitur illi, et quicumque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo. 19. Venerunt autem ad illum mater et fratres ejus, et non poterant adire eum præ turba. 20. Et nuntiatum est illi: Mater tua et fratres tui stant foris, volentes te videre. 21. Qui respondens dixit ad eos: Mater mea, et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt et faciunt. 22. Factum est autem in una dierum, et ipse ascendit in naviculam et discipuli ejus, et ait ad illos: Transfretemus trans stagnum. Et ascenderunt. 23. Et navigantibus illis, obdormivit, et descendit procella venti in stagnum, et complebantur, et periclitabantur. 24. Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille surgens, increpavit ventum, et tempestatem aquæ, et cessavit, et facta est tranquillitas. 25. Dixit autem illis: Ubi est fides vestra? Qui timentes, mirati sunt ad invicem, dicentes: Quis putas hic est, quia et ventis et mari imperat, et obediunt ei? 26. Et navigaverunt ad regionem Gerasenorum, quæ est contra Galilæam. 27. Et cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam, qui habebat dæmonium jam temporibus multis, et vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. 28. Is, ut vidit Jesum, procidit ante illum, et exclamans voce magna, dixit: Quid mihi, et tibi est Jesu fili Dei Altissimi? obsecro te, ne me torqueas. 29. Præcipiebat enim spiritui immundo ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, et vinciebatur catenis et compedibus custoditus: et ruptis vinculis agebatur a dæmonio in deserta. 30. Interrogavit autem illum Jesus dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio: quia intraverant multa dæmonia in eum. 31. Et rogabant illum, ne imperaret illis ut in abyssum irent. 32. Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte, et rogabant eum ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. 33. Exierunt ergo dæmonia ab homine, et intraverunt in porcos, et impetu abiit grex per præceps in stagnum, et suffocatus est. 34. Quod ut viderunt factum, qui pascebant, fugerunt, et nuntiaverunt in civitatem et in villas. 35. Exierunt autem videre quod factum est, et venerunt ad Jesum, et invenerunt hominem sedentem, a quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente, ad pedes ejus et timuerunt. 36. Nuntiaverunt autem illis, et qui viderant, quomodo sanus factus esset a legione. 37. Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum, ut discederet ab ipsis: quia magno timore tenebantur. Ipse autem ascendens navim, reversus est. 38. Et rogabat illum vir, a quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit autem eum Jesus, dicens: 39. Redi in domum tuam, et narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, prædicans quanta illi fecisset Jesus. 40. Factum est autem, cum rediisset Jesus, excepit illum turba: erant enim omnes expectantes eum. 41. Et ecce venit vir, cui nomen Jairus, et ipse princeps synagogæ erat, et cecidit ad pedes Jesu, rogans eum, ut intraret in domum ejus, 42. quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, et hæc moriebatur. Et contigit, dum iret, a turbis comprimebatur. 43. Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat omnem substantiam suam,

nec ab ullo potuit curari: 44. Accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus, et confestim stetit fluxus sanguinis ejus. 45. Et ait Jesus: Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus et qui cum illo erant: Præceptor, turbæ te comprimunt et affligunt, et dicis: Quis me tetigit? 46. Et dixit Jesus: Tetigit me aliquis, nam ego novi virtutem de me exiisse. 47. Videns autem mulier, quia non latuit, tremens venit, et procidit ante pedes ejus, et ob quam causam tetigerit eum indicavit coram omni populo, et quemadmodum confestim sanata sit. 48. At ipse dixit ei: Filia, fides tua salvam te fecit, vade in pace. 49. Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem synagogæ, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. 50. Jesus autem, audito hoc verbo, respondit patri puellæ: Noli timere, crede tantum, et salva erit. 51. Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum, et Jacobum et Joannem, et patrem et matrem puellæ. 52. Flebant autem omnes, et plangebant illam At ille dixit: Nolite flere, non est mortua puella, sed dormit. 53. Et deridebant eum, scientes quod mortua esset. 54. Ipse autem tenens manum ejus clamavit, dicens: Puella, surge. 55. Et reversus est spiritus ejus, et surrexit continuo. Et jussit illi dari manducare. 56. Et stupuerunt parentes ejus, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

1. Et duodecim (Apostoli) cum illo.] Scilicet comitabantur Jesum castella obeuntem et prædicantem.

2. Et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ a spiritibus malignis et infirmitatibus, id est, Maria, quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant.] Mulieres hæ sequebantur Christum, Primo, gratitudinis ergo, quod ab eo dæmonibus et morbis curatæ essent; Secundo, securitatis ergo, ne, si a Christo medico suo abirent, rursum a dæmonibus invaderentur; Tertio, pietatis studio, ut ejus conversatione et prædicatione in sanctitate proficerent.

Maria (Hebr. *Maria* significat amarum mare, scilicet pœnitentiæ, ait Beda) quæ vocatur Magdalene] A castello Galilææ dicto *Magdalum*, quod situm erat juxta Bethsaidam et Capharnaum, ubi Christus habitabat et docebat, ac dæmoniacos sanabat. Videtur Magdalena Magdali fuisse domina, vel jure hæreditario, vel quod Magdali domino nupsisset; nuptam enim eam fuisse insinuat S. Aug. hom. 23. inter 50. ubi eam non tantum meretricem, sed et adulteram vocat. Adultera autem non est, nisi quæ habet maritum, eoque relicto alteri adhæret. Rursum Auctor comment. in S. Marcum apud S. Hier cap. 15. v. 40. Magdalenam vocat viduam; ergo censet eam fuisse conjugatam; sic et Jansenius, Franc. Lucas et alii. Alioqui Magdalenam prosapia fuisse Judæam, oriundam e Bethania, æque ac Lazarum et Martham, satis significat Joannes c. 12. 1. Audi Adrichomium in Descriptione Terræ sanctæ p. 141. n. 66. *Magdalum Mariæ Magdalenæ castrum, ubi et nata ac sanata est, cujus domum etiamnum ibi videri, ait Bredenb. situm est in littore maris Galilææ, et ab Aquilone atque Occidente magnam habet planitiem; vocatum autem Magdalum a turribus et munitionibus, quibus magnifice erat munitum. Unde Hier.* ep. 16. *ob Mariæ Magdalenæ sedulitatem ac fidei ardorem, eam* Magdalenen, *hoc est* turritam *recte vocatam asserit Meminit hujus castri Josephus scribens Agrippam regem copias misisse, quæ id caperent, cæterum eas obsidere illud non fuisse ausas.*

Magdalena ergo Hebr. Primo, idem est quod *turrita*, vel turrigera, a radice מגדל *migdal*, id est, *turris*: fuit enim ipsa procera et excelso corpore, et magis animo, juxta illud Cant. 44. *Sicut turris David collum tuum*. Vide ibi dicta. Secundo, Magdalena idem est quod *magnifica*, ait Origenes tract. 35. in Matth. aut *magnificata*, ait Pagnin. in Nom. Hebr. Quia, inquit Origenes, *secuta fuerat Jesum, et ministraverat ei, et spectaverat mysterium passionis ipsius* Radix enim גדל *gadal* significat *esse magnum et magnificum*: Magdalena enim mire ad culmen gratiæ exaltata est a Christo. Tertio, Magdalena, ait Pagninus, idem est quod *vexillo insignita*, aut *vexillum ducens*, vel *elevans*, a radice דגל *deghel*, id est *vexillum* per metathesin, sive transpositionem litterarum ג *ghimel* et ד *dalet*. Magdalena enim erexit vexillum summæ pœnitentiæ, fervoris et dilectionis Christi, æque ac vitæ contemplativæ, juxta illud Cant. 2. 4. *Ordinavit in me charitatem*; Hebr דגלו *diglo*, id est, *vexillum ejus super me est charitas*, id est, vexillum charitatis super me erexit; vide dicta ibi. Quarto, Magdalena, ait Pagnin. idem est quod *educata, nutrita*, scilicet verbis Christi tam externis, quam internis ad omnem virtutem et sanctimoniam. Radix enim גדל *gadal* etiam nutrire et educare significat.

De qua septem dæmonia exierant.] Hoc est septem vitia capitalia Christus expulerat, scilicet superbiam, avaritiam, gulam, luxuriam, iram, invidiam et acediam, ait Beda et Theoph. hic, ac S. Gregorius homil. 33. Hoc recte, sed mystice Nam ad litteram hic veri dæmones intelliguntur, hi enim sunt spiritus maligni, ut paulo ante dixi; atque hi proprie dicuntur exire, et, ut Marcus ait, ejici. Ita S. Ambros lib. de Salomone cap. 5. Euthym. Jansenius, et alii hic. Videtur ergo Magdalena ob sua scelera a septem dæmonibus fuisse possessa, ac a Christo inter alios dæmoniacos ab iis liberata, de peccatis suis pœnituisse, ac venia ab eo impetrata indivulse ei adhæsisse, non jam a dæmone, sed a Deo possessa, factaque templum Spiritus Sancti. Ita Roffensis lib. de una Magdalena, Jansenius et alii. *Septem*, præcise, vel *septem*, id est multa;

septenarius enim est symbolum multitudinis et universitatis, uti sæpius annotavi.

3. ET JOANNA UXOR CHUSÆ PROCURATORIS (Syrus, *œconomi; Arabicus, thesaurari*) HERODIS, ET SUSANNA, ET ALIÆ MULTÆ, QUÆ MINISTRABANT EI DE FACULTATIBUS SUIS.] Erant enim divites et gratæ Christo liberatori suo, eique devotæ ejus prædicationem et fidem promovere, ac propagare satagebant. Sic olim Romæ S. Plautilla, S. Flavia Domitilla, S. Lucina, S. Priscilla, S. Pudentiana, S. Praxedes, aliæque nobiles et opulentæ matronæ aluerunt S. Petrum, S. Paulum, S. Clementem, S. Pium, S. Caium, S. Marcellum, aliosque Romanos Pontifices cum suis Presbyteris et Diaconis.

ET SUSANNA.] Illustris fuit hæc matrona a Christo curata, adeoque Christi discipula et nutricia. Hebr. *Susanna* significat *lilium;* propter odoriferum cœlestis vitæ candorem, ait Interlinearis, et propter aureum internæ dilectionis ardorem, ait Beda.

15. QUI IN CORDE BONO ET OPTIMO, AUDIENTES VERBUM DEI RETINENT.] Notat hic Conc. Basileense, ut recte audiatur verbum Dei, requiri Primo, locum aptum, cum ait, *In corde bono et optimo:* Secundo, modum debitum, cum ait, *Audientes verbum retinent:* Tertio, fructum optimum, cum ait, *Fructum afferunt in patientia.* Item *in corde bono*, per fidem illuminantem; *et optimo*, per gratiam operantem, ut ait Lyranus; vel, ut alii, *bono*, per disciplinæ et virtutis exercitium: *et optimo*, per internæ contemplationis et consolationis solatium: vel, ex Alberto, *bono*, id est, mundo a peccato; *et optimo*, id est conformato divinæ voluntati. Vel, ut Bonaventura, *bono*, ut in intellectu sit veritas: *et optimo*, ut in affectu sit rectitudo. Vel, ut S. Aug. in Ps. 7. *bono*, per dilectionem proximi et sui ipsius; *et optimo*, per dilectionem Dei super omnia.

Porro pro *bono et optimo*, græce est καλῃ και αγαθῃ, id est, *honesto et bono*, scilicet per excellentiam, hoc est, optimo et honestissimo, nam copula *et* continet gradationem et auxesim, q. d. Qui verbum Dei retinent in corde honesto et bono, imo honestissimo et optimo, hi fructum referent pro quantitate honestatis et bonitatis, ut, si cor bonum sit, bonum referunt fructum; si melius majorem et meliorem; si optimum, maximum et optimum, scilicet trigesimum, sexagesimum et centesimum, ut habet Matth. cap. 13. Quare non necessario τo *bono et optimo* ad diversas personas referendum est, ut vult Toletus, quasi alii sint corde bono, alii optimo: quilibet enim fidelis crescens in virtute, potest et debet primum bono, deinde meliore, ac demum optimo corde verbum Dei excipere, itaque optimum fructum producere, idque innuit τo *bono et optimo*. Græca enim *bono et optimo* nectunt, ut dixi; ac Syrus, qui vertit, *in corde humili et bono;* alii, *in corde pulchro et bono*.

IN PATIENTIA.] Græce εν υπομονῃ, id est, *in sustinentia et tolerantia*, scilicet laborum, afflictionum et dolorum in orando, seminando, occando, sarriendo, etc. ac ipsam messem longanimi patientia expectando.

26. ET NAVIGAVERUNT (navigando pervenerunt. Ita Syrus. Unde manuscripti codices legunt, *enavigaverunt*) AD REGIONEM GERASENORUM, QUÆ EST CONTRA GALILÆAM.] *Gerasenorum*, græce est, *Gadarenorum;* Græcus in Matthæo habet *Gergesenorum*. Unde putant nonnulli hunc unum eumdemque esse locum, ita varie appellatum, adeoque trinomium. Verum ex S. Hieronymo in Locis Hebr. Josepho et aliis ostendit Adrichom. in Descriptione Terræ sanctæ, *Gadaram* aliam esse a *Gerasa*, vel *Gergesa*. Erant enim hæ duæ urbes distinctæ, sed ab utralibet tota regio dicta est *Gadarenorum*, aut *Gerasenorum* sive *Gergesenorum*. Noster Interpres ubique vertit, *Gerasenorum*, quia hoc nomen erat notius.

27. ET CUM EGRESSUS ESSET AD TERRAM, OCCURRIT ILLI VIR QUIDAM QUI HABEBAT DÆMONIUM JAM TEMPORIBUS MULTIS, ET VESTIMENTO NON INDUEBATUR, NEQUE IN DOMO MANEBAT, SED IN MONUMENTIS.] *Vir*, Matthæus ait fuisse duos, sed hic unus erat nobilior et truculentior: possidebatur enim a legione dæmonum. Unde eum solum nominant Lucas et Marcus.

SED IN MONUMENTIS.] Nota Primo, Judæos sua sepulchra non habuisse in civitate, ne ex eorum contactu contaminarentur et irregularitatem legalem, qua templo arcebantur, contraherent; sed extra civitatem in agris et montibus, uti ante dixi. Erant autem sepulchra eorum alta et lata quasi cameræ, ut multi simul in iis sepeliri, quin et viri illud ingredi et defunctorum suorum corpora inferre possent, ut patet ex sepulchro Christi, Saræ, Abrahæ, et aliorum. Sic ergo dæmoniacus hic habitabat in sepulchris, quia eo a dæmonibus agebatur. Quæres cur? Respondeo Primo, ut dæmones ibidem in ipsum majorem sævitiam exercerent, et horrorem transeuntibus incuterent, uti faciunt in lycanthropis, id est in hominibus, quos in lupos transformant. Franci *loupsgarous* vocant. Et forte hic dæmoniacus fuit *lycantropos*, vel illi similis: ille enim est sævissimus et instar lupi noctu domo egreditur, grassatur in pecudes et homines, omnesque necat et vorat, ac solitudines et mortuorum sepulchra, horridasque speluncas sectatur, in iisque se abscondit, ac sæpe ritu luporum ululat, uti docet Fernelius, Paulus Ægineta, et alii quos citat et sequitur Guilielmus Eder l. de Ægrotis Evangelicis c. 5. et 11. ubi ostendit dæmoniacum hunc fuisse lycanthropum, ac laborasse melancholia et mania lupina, quæ a medicis lycanthropia dicitur, qua correpti imaginantur se esse lupos, ac ut lupi ululant et sæviunt in obvios pugnis, dentibus et calcibus, *ita ut nemo posset transire per via illam*, ait Matthæus, quin protinus ab eis invaderetur et laniaretur. Ubi adverte, dæmonem maxime invadere melancholicos, eorumque melancholia abuti, ut eos agat in mœstitiam et desperationem, vel in iram, rabiem et furorem.

Secundo, quia dæmon spurcissimus et fœtidissimus, spurcissima et fœtidissima assumit corpora, ac similia incolit loca, puta sepulchra plena ossibus et cadaveribus. Unde et sagæ sub patibulis suos cum dæmone conventus et choreas agere solent. Vide Delrium in Magicis. Tertio, ut significetur dæmones delectari hominum morte, ac inter mortuos, puta damnatos in gehenna, versari. Addunt, Quarto, Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus, eum id fecisse, ut hominibus persuaderet, hominum mortuorum animas in dæmones commutari, qui proinde corporibus sepultis in sepulchro assideant. Unde dæmoniaci, ait Chrysostomus, subinde clamant, Anima Petri, vel Pauli, vel Joannis ego sum.

28. IS, UT VIDIT JESUM, PROCIDIT ANTE ILLUM : ET

EXCLAMANS VOCE MAGNA, DIXIT: QUID MIHI ET TIBI EST, JESU FILI DEI ALTISSIMI? OBSECRO TE NE ME TORQUEAS] Addit Marcus c. 5. 6. *Videns autem Jesum a longe; cucurrit, et oravit eum*, scilicet flexo genu eum adorans. Quæres, cur id fecit dæmon? Respondeo, quia sentiebat præsentiæ Christi efficaciam, adeoque a Christo, compulsus est ad eum accurrere, eumque adorare: metuebat enim quod, si non occurreret Christo, eumque adoraret, gravius ab eo puniretur. Compulit ergo eum Christus id facere, ut hac ratione miraculo a se patrando, puta curationi dæmoniaci, daretur occasio; hac enim de causa Christus illuc iter suum dirigebat, et juxta hæc sepulchra transibat, ut dæmoniacum adeo ferocem sanaret.

FILI DEI ALTISSIMI] Hinc videtur, quod dæmon, qui in trina tentatione Christi, eum non agnoverat, tunc post tot tantaque miracula, ex iis agnoverit eum esse Messiam Dei Filium, sed ita, ut excæcante eum superbia et odio Christi hæsitaret, et ægre crederet Filium Dei ad carnem humanam se humiliasse, multo minus crederet per ejus crucem et mortem redimendum genus humanum, quia, ut ait D. Thomas, multis modis a Deo impediebatur, ne id resciscerct. Vide dicta Marci 4. v. 11. *Ne me torqueas*, ne me ab homine hoc expellas, et in infernum rélegas, ibique religes. Vide dicta Matth. 8. 31.

29. PRÆCIPIEBAT ENIM SPIRITUI IMMUNDO, UT EXIRET AB HOMINE. MULTIS ENIM TEMPORIBUS ARRIPIEBAT ILLUM, ET VINCIEBATUR CATENIS ET COMPEDIBUS CUSTODITUS, ET RUPTIS VINCULIS AGEBATUR A DÆMONIO IN DESERTA.] Ecce hæc omnia suadent eum fuisse lycanthropum, ut dixi v. 27. Ex hoc et similibus locis liquet, multos dæmones non esse in inferno, sed versari in hoc aere, terra, aqua, montibus, cavernis, silvis, desertis (ubi olim ipsi se Faunos et Satyros vocabant: Isaias c. 13. 21. et cap. 34. 14. *pilosos* vocat) idque usque ad diem judicii, permittente Deo, ut homines tentent Ita S. Athanasius in Vita S. Antonii, et S. Aug. l. 11. de Civ. 33. Unde pia est Ecclesiæ consuetudo, ut fideles in cœmeteriis et locis sacris ab Episcopo benedictis sepeliantur, ut scilicet per benedictionem hanc ab illis locis arceantur dæmones, utque ibidem fideles Deum pro ibidem sepultis orent. Hac ratione abiguntur dæmonum larvæ et spectra, uti mihi narrarunt. Atrebati in Belgio viri graves et experti. Cum enim vespere obirem cœmeterium, vidi in eo multas accensas ardere candelas, ac perplures ibidem orantes. Causam sciscitatus audivi, solere ibi noctu tetras apparere larvas, sed post usum luminum ac precum pro defunctis, illas evanuisse.

30. INTERROGAVIT AUTEM ILLUM JESUS, DICENS: QUOD TIBI NOMEN EST?] *Illum*, scilicet unum dæmonem, primarium, qui in energumeno nomine cæterorum loquebatur. Voluit Christus ut is nomen suum proderet, ut ex eo nomine multitudo dæmonum, indeque vis et potestas Christi eos ejicientis, patesceret.

AT ILLE DIXIT: LEGIO.] Legio sex millia continet, ac tot præcise fuisse in hoc homine dæmones censet S. Ambr. *Non uno dæmonio*, inquit, *sed totius legionis laborabat incursu*. Simplicius Euthymius, Victor et Toletus censent eum vocasse se *Legionem*, non præcise, sed in confuso, quod essent multi; unde subdit: *Quia intraverant dæmonia multa in eum* Addit Gregorius Nyssenus: Dæmones, inquit, imitantes legiones angelicas dicunt se Legionem, imo imitantes et æmulantes Deum ipsum, qui vocatur Dominus Sabaoth, id est, exercituum et legionum angelicarum. Lucifer enim est simia Dei.

Disce hic quanta sit multitudo et malignitas dæmonum, ut unum hominem obsideat eorum legio. Sic in Vita S. Dominici novissime aucta legimus, hominem quemdam impium contradicentem Rosario, ejusque quindecim mysteriis quæ ubique prædicabat S. Dominicus, correptum et possessum fuisse a quindecim millibus dæmonum, quos omnes suis precibus et exorcismis multum diuque laborans expulit S. Dominicus. Quocirca cum innumeris undique dæmonibus cingamur, standum nobis est jugiter in acie, ut vigilemus, oremus, pugnemus, et de iis triumphemus, uti fecit S. Antonius, qui dicebat, facile vinci omnes dæmonum insultus per Christi crucem, invocationem, lætitiam spiritualem. Quare qui Deo perfecte servire destinat, cogitet se legionem dæmonum non unam, sed plures, imo Luciferum cum toto inferno, omnibusque ejus incolis ad duellum et singulare certamen provocasse, juxta illud Apostoli Ephes. 6. 12. *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ* (contra spirituales nebulones) *in cœlestibus*.

Christum imitatus S. Hilarion, Orionum virum primarium a legione dæmonum obsessum liberavit: cum enim obsessus furens S. Hilarionem invaderet, et in sublime levaret, omnibus trepidantibus, *Sanctus arridens: Sinite, inquit, et mihi meum palæstritam dimittite. Ac si reflexa super humeros manu caput ejus tetigit, apprehensosque crine ante pedes adduxit, stringens e regione ambas manus ejus; et plantas utroque calcans pede, simulque ingeminans: Torquere, ait, dæmonum turba, torquere. Cumque ille ejularet, et reflexa cervice terram vertice tangeret: Domine, inquit, Jesu, solve miserum, solve captivum: ex uno hominis ore diversæ voces, et quasi confusus populi clamor audiebatur. Curatus itaque et hic, non post multum temporis cum uxore et liberis venit ad monasterium plurima, quasi gratiam redditurus, dona afferens.*

31. ET ROGABANT ILLUM, NE IMPERARET ILLIS UT IN ABYSSUM (in infernum, qui dicitur abyssus, quia profundissimus est, utpote in centro terræ) IRENT] Licet enim dæmones etiam dum in terra vagantur, urantur igne inferni, tamen aliqua recreatio est, quod non sint reclusi in carcere inferni; sed per terram vagari, ac homines tentare sinantur, ut eos secum ad infernum trahant: ardent enim odio Dei et invidia hominum, ne sedes suas in cœlis, ex quibus ipsi per superbiam exciderunt, occupent. Apposite ex Max. Emmanuel Sa: Unicuique peccato, ait Deus consonam pœnam statuit: gehennam, ob carnis incendium; stridorem dentium, ob risum lascivum; sitim, ob voracitatem et crapulam; vermem, ob malignum cor; caliginem, ob ignorantiam et fallaciam; abyssum, ob superbiam: itaque dæmonibus ut superbis, abyssus deputatur.

32. ERAT AUTEM IBI GREX PORCORUM MULTORUM (ad duo millia, ut habet Marcus) PASCENTIUM IN MONTE.] Et circa montem, ut ait Marcus. Quæres, unde hi

porci? nam Judæi porcis vesci non poterant, utpote ex lege immundis. Resp. Gadara, ubi hæc egit Christus, erat quædam Judæorum, vel potius Galilæorum civitas, sed tamen a Cæsare data fuerat ad habitandum Syris et Gentilibus, qui porcos alere poterant. Ita Josephus 17. Antiq. 13. et l. 2. Belli c. 4. Adde, Judæos non quidem comedere, sed alere potuisse porcos ad alios usos, v. g. ut eos Gentilibus venderent, ut iis Romanos milites pascerent, ut lardo ad ungendos currus uterentur.

Et rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi.] Petierunt hoc dæmones a Christo, Primo, ut, cum hominibus nocere non possent in seipsis, utpote ex quibus eos ejiciebat Christus, eisdem saltem nocerent in suis animalibus, puta porcis. Secundo, ut hac ratione Christo odium vel displicentiam incolarum crearent, quod et evenit. Ita Euthymius. Tertio, quia immundi spiritus amant immunda, ut sunt hirci et porci. Ita Cyrillus. Unde diabolus sagis apparet, et ab eis adoratur in forma hirci. Ex hac deprecatione dæmonum eorum infirmitatem colligit S. Antonius apud S. Athanas. *Nam quomodo*, inquit, *qui porcorum expetunt merces, imaginem Dei hominem, et tam charum conditori animal suo valebunt jure pervertere? Magna, dilectissimi, adversum dæmones arma sunt, vita sincera et intemerata ad Deum fides. Credite mihi experto, pertimescit Satanas recte viventium vigilias, orationes, jejunia, mansuetudinem, voluntariam paupertatem, vanæ gloriæ contemptum, humilitatem, misericordiam, iræ dominatum, et præcipue purum cor erga Christi amorem. Novit deterrimus coluber ex præcepto Domini sub justorum se jacere vestigiis, qui ait: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici.*

Et permisit illis.] Quæres, cur id Christus permisit dæmonibus. Resp. Primo, ut ostenderet se dæmonibus dominari, eosque sine sua licentia nihil posse, ne quidem in porcos, multo minus in homines. Unde eos contemnendos esse velut invalidos, dicebat S. Antonius. Secundo, ut patefieret quanta esset dæmonum copia, vis et malitia, et consequenter quanta esset Christi eos expellentis vis et gloria. Ita S. Chrys. Theophyl. Euthymius. Tertio, ut Sadducæorum, qui negabant dæmones esse, Act. 23. 8. errorem hoc facto convinceret et confutaret. Ita Hilarius in Matth. 8. Addit Rupertus, Gadarenos fuisse Judæos, ac contra legem aluisse porcos, ac idcirco a Christo hic eorum suffocatione et perditione fuisse punitos. Sed hoc paulo ante rejeci.

Mystice, id fecit Christus, ut daret typum in quo viderent homines, qui porcorum more in cœno voluptatum carnalium volutantur, se simili modo in abyssum gehennæ fore præcipitandos. Rursum, ut doceret parvi faciendam esse porcorum et opum jacturam, præ hominis et animæ jactura. Ut enim hominem a dæmonibus liberaret, permisit eos ire in porcos. Denique ut indicaret quales essent Gerasenorum animæ, scilicet immundæ et fœdæ, ideoque congrua dæmonum habitacula, utque innueret eos facile a dæmonibus occupari, qui porcorum more vivunt.

33 Exierunt ergo dæmonia ab homine, et intraverunt in porcos, et impetu (dæmonum impellentium) abiit grex per præceps in stagnum (Genezareth, quod alio nomine mare Tiberiadis vel Galilææ dicitur) et suffocatus est.] Dæmones ergo præcipitarunt porcos in mare, ibique eos suffocarunt: locum in quo id contigit, suo tempore ostendi solitum scribit S. Hier. in locis Hebraicis. Modum explicat Syrus, dum Matth. 8. vertit, *et totus grex ille recta contendit sursum in rupem, et corruerunt in mare*. Dæmones ergo porcos impulerunt in cacumen rupis, sive montis, juxta quem pascebantur, indeque magno impetu eos in subjectum mare præcipitarunt, ut ait hic Lucas.

Huic simile est quod narrat S. Greg. l. 3. Dialog. c. 21. Sanctimonialem quamdam, cum dæmonem ejicerel ex energumeno, permisisse ei intrare in porcum. Dicebat enim dæmon, ait Gregorius: *Si de isto exeo in quem intrabo? casu autem juxta porcus parvulus pascebatur. Tunc sanctimonialis fœmina præcepit dicens: Exi ab eo, et in hunc porcum ingredere. Qui statim de homine exivit, porcum quem jussus fuerat, invasit, occidit et recessit.* Petrus. *Velim nosse si saltem porcum concedere spiritui immundo debuit?* Gregorius. *Propositæ regulæ nostræ actioni sunt facta veritatis. Ipsi enim redemptori nostro a Legione quæ hominem tenebat, dictum est: Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum. Qui hunc et ab homine expulit, et in porcos ire, eosque in abyssum mittere concessit. Ex qua re etiam hoc colligitur, quod absque concessione omnipotentis Dei nullam malignus spiritus contra hominem potestatem habeat, qui in porcos intrare non potuit nisi permissus.*

34 Quod ut viderunt factum qui pascebant, fugerunt (ne cum porcis perirent, ait Titus) et nuntiaverunt in civitatem, et in villas.] Heris ad quos spectabant porci in mari mersi, ne heri eos ab ipsis pastoribus exigerent, quasi eorum culpa periissent, sed ut a Christo, qui eos dæmonibus tradiderat, eos reposcerent.

35 Exierunt autem (incolæ civitatis et villarum, quibus porcorum mersionem nuntiarant pastores) videre quod factum est, et venerunt ad Jesum.] Prius ergo ipsum damnum porcorum cognoscere voluerunt, ac viderunt in mari fluitantia porcorum examina et cadavera: quo viso *venerunt ad Jesum*, ut viderent auctorem mersionis porcorum, item hominem, a quo dæmones exierant in porcos. Damni enim magnitudo, modum quo contigerat, curiose eos scrutari cogebat, ut aspicerent num qua ratione damno aliqua ex parte mederi possent.

Et invenerunt hominem sedentem, a quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente ad pedes ejus.] Verisimile est hominem, mox ut liberatus fuit a Legione, ad Christi pedes genibus flexis accidisse, eique ingentes egisse gratias, sed a Christo jussum sedere, locum sessionis ad pedes Christi ex humilitate et reverentia Christi sibi delegisse.

Et timuerunt.] Ne Christus eos ob porcorum jacturam male in eum affectos et murmurantes, pejus mulctaret, ac forte eosdem dæmones in ipsos immitteret.

36 Nuntiaverunt autem illis et qui viderant, quomodo sanus factus esset a Legione.

37 Et rogaverunt illum omnis multitudo (Matth.

tota civitas) REGIONIS GERASENORUM, UT DISCEDERET AB IPSIS: QUIA MAGNO TIMORE TENEBANTUR.] Ne Christus eis majores clades inferret. Non ergo ex humilitate id fecerunt, quod se præsentia Christi indignos æstimarent, uti opinatur S. Hier. in Matth. 8. sed ex diffidentia et timore, ne Christi præsentia majora eis damna infligeret: videbant enim Jesum Gente Judæum, virum esse sanctum, potentem et divinum: se vero esse Gentiles a Judæis alienos; quare metuebant ne eos ob diversam religionem, et ob peccata præterita gravius castigaret; uti metuebat vidua Sareptana, quæ mortuo filio dicebat Eliæ quem hospitio susceperat: *Quid mihi et tibi, vir Dei? ingressus es ad me ut rememorarentur iniquitates meæ, et interficeres filium meum*, 3. Reg. 17. 18. Quare non ex odio, sed ex religione et religioso timore rogarunt Jesum, ut ab eorum regione discederet: opinantur enim peccatores, viros sanctos sibi esse damno et vindictæ, quod putent improbitatem non posse cum probitate et sanctitate commorari, sed ab ea castigari et perimi ob Sanctorum zelum quo peccata et peccatores persequuntur.

JESUS AUTEM ASCENDENS NAVIM, REVERSUS EST.] ex Gadara, ubi dæmoniacum curarat, in Galilæam, unde venerat, transfretando et trajiciendo rursus mare Galilææ, ac rediit Capharnaum, ut patet Matth. 9. 1. Noluit enim Gadarenis invitis se suamque doctrinam exhibere et obtrudere.

38. ET ROGABAT ILLUM VIR, A QUO DÆMONIA EXIERANT, UT CUM EO ESSET.] Jucundum enim erat ei cum Christo versari, utpote a quo tantum beneficium receperat, et plura sperabat.

DIMISIT (græce ἀπέλυσε, *ablegavit*) AUTEM EUM JESUS, DICENS:

REDI IN DOMUM TUAM, ET NARRA QUANTA TIBI FECIT DEUS.] per me, ut inde agnoscant me esse Messiam, ac in me credant et salventur, ideoque deponant amaritudinem, quam erga me conceperunt ob submersionem porcorum. ET ABIIT PER UNIVERSAM CIVITATEM (imo per totam Decapolim, ut ait Marcus c. 5. 20.) PRÆDICANS QUANTA ILLI FECISSET JESUS.] Civitas hæc vicina erat Gadaræ: juxta illam enim dæmoniacus hic degebat in monumentis, ibique a Jesu curatus erat, et a legione dæmonum liberatus. Quare verisimile est in ea præter Judæos fuisse multos Gentiles et infideles: eis ergo fidem in Christum prædicavit, ut in eum quasi Deum Deique Filium crederent. Ita S. Ambros. hic, et S. Chrys. hom. 29. in Matth.

Mysticam causam dat S. Greg. l. 6. Mor. c. 17. in fine, scilicet Christum hic velle docere, activam vitam præmittendam esse contemplativæ. *Cum enim*, inquit, *quamlibet parum de divina cogitatione percipimus, redire ad humana jam nolumus, et proximorum necessitatibus onerari recusamus: quietem contemplationis quærimus, nihilque aliud nisi hoc, quod sine labore reficit animum, amamus. Sed sanatos nos veritas ad domum mittit, narrare quæ nobiscum acta sunt præcipit, ut videlicet mens prius desudet in opere, et postmodum refici debeat per contemplationem.*

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS MITTIT APOSTOLOS AD PRÆDICANDUM REGNUM DEI. SECUNDO, V. 10. SECEDIT IN DESERTUM BETHSAIDÆ, IBIQUE QUINQUE PANIBUS PASCIT QUINQUE MILLIA VIRORUM. TERTIO, V. 18. ROGAT APOSTOLOS QUID DE SE DICANT HOMINES, ET QUID DICANT IPSI. RESPONDET PETRUS: TU ES CHRISTUS. QUARTO, V. 22. PRÆDICIT SUAM MORTEM ET CRUCEM, OMNESQUE AD CRUCEM TOLLENDAM HORTATUR. QUINTO, V. 27. IN MONTE TRANSFIGURATUR, ET CUM ELIA AC MOSE COLLOQUITUR. SEXTO, V. 38. SANAT DÆMONIACUM SPUMANTEM ET STRIDENTEM. SEPTIMO, V. 47. DISCIPULIS INTER SE CONTENDENTIBUS, QUIS EORUM ESSET MAJOR? RESPONDET MAJOREM ESSE, QUI SE FACIT MINOREM. OCTAVO, V. 52. IN JACOBO ET JOANNE SPIRITUM VINDICTÆ IN SAMARITANOS, CHRISTUM NON RECIPIENTES, CASTIGAT. NONO, V. 57. TRES SE SEQUI VOLENTES REJICIT.

HÆC OMNIA AUDIVIMUS IN MATTHÆO LOCIS AD MARGINEM BIBLIORUM ANNOTATIS, UBI EA EXPLICAVI, EXCEPTA OCTAVA PARTE DE SPIRITU VINDICTÆ, QUAM V. 55. EXPLICABO, AC EXCEPTIS V. 49. ET 50. QUOS EXPLICUI MARCI 19. 38. ET SEQ.

1 CONVOCATIS autem duodecim Apostolis dedit illis virtutem et potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent. 2. Et misit illos prædicare regnum Dei, et sanare infirmos.
3. Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. 4. Et in quamcumque domum intraveritis ibi manete, et inde ne exeatis. 5. Et quicumque non receperint vos: exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. 6. Egressi autem circuibant per castella,

evangelizantes et curantes ubique. 7. Audivit autem Herodes tetrarcha omnia, quæ fiebant ab eo, et hæsitabat eo quod diceretur. 8. A quibusdam: Quia Joannes surrexit a mortuis: a quibusdam vero: Quia Elias apparuit: ab aliis autem: Quia propheta unus de antiquis surrexit. 9. Et ait Herodes: Joannem ego decollavi: Quis est autem iste, de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum. 10. Et reversi Apostoli, narraverunt illi, quæcumque fecerunt, et assumptis illis secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaidæ. 11. Quod cum cognovissent turbæ, secutæ sunt illum, et excepit eos, et loquebatur illis de regno Dei, et eos, qui cura indigebant, sanabat. 12. Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim dixerunt illi: Dimitte turbas, ut euntes in castella villasque, quæ circa sunt, divertant, et inveniant escas, quia hic in loco deserto sumus. 13. Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt: Non sunt nobis plusquam quinque panes et duos pisces nisi forte nos eamus, et emamus in omnem hanc turbam escas. 14. Erant autem fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per convivia quinquagenos. 15. Et ita fecerunt. Et discumbere fecerunt omnes. 16. Acceptis autem quinque panibus et duobus piscibus, respexit in cœlum, et benedixit illis, et fregit, et distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas. 17. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt: Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim. 18. Et factum est, cum solus esset orans, erant cum illo et discipuli, et interrogavit illos dicens: Quem me dicunt esse turbæ? 19. At ille responderunt et dixerunt Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero, quia unus Propheta de prioribus surrexit. 20. Dixit autem illis: Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Christum Dei. 21. At ille increpans illos, præcepit ne cui dicerent hoc, 22. Dicens: Quia oportet filium hominis multa pati, et reprobari a senioribus, et principibus sacerdotum, et scribis, et occidi, et tertia die resurgere. 23. Dicebat autem ad omnes: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me. 24. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam: nam qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam. 25. Quid enim proficit homo, si lucretur universum mundum se autem ipsum perdat, et detrimentum sui faciat? 26. Nam qui me erubuerit et meos sermones: hunc filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et Patris, et sanctorum angelorum. 27. Dico autem vobis vere: sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei. 28. Factum est autem post hæc verba fere dies octo, et assumpsit Petrum et Jacobum, et Joannem, et ascendit in montem ut oraret. 29. Et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera, et vestitus ejus albus et refulgens. 30. Et ecce duo viri loquebantur cum illo: Erant autem Moyses et Elias, 31. visi in majestate: et dicebant excessum ejus, quem completurus erat in Jerusalem. 32. Petrus vero et qui cum illo erant, gravati erant somno: Et evigilantes viderunt majestatem ejus, et duos viros, qui stabant cum illo. 33. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Jesum: Præceptor, bonum est nos hic esse, et faciamus tria tabernacula, unum tibi, et unum Moysi, et unum Eliæ: nesciens quid diceret. 34. Hæc autem illo loquente, facta est nubes: et obumbravit eos, et timuerunt intrantibus illis in nube. 35. Et vox facta est de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. 36. Et dum fieret vox, inventus est Jesus solus. Et ipsi tacuerunt, et nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his quæ viderant. 37. Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa. 38. Et ecce vir de turba exclamavit, dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi: 39. et ecce spiritus apprehendit eum, et subito clamat, et elidit, et dissipat eum cum spuma, et vix discedit dilanians eum: 40. et rogavi discipulos tuos, ut ejicerent illum, et non potuerunt. 41. Respondens autem Jesus dixit: O generatio infidelis et perversa, usquequo ero apud vos, et patiar vos? Adduc huc filium tuum. 42. Et cum accederet, elisit illum dæmonium, et dissipavit. 43. Et increpavit Jesus spiritum immundum, et sanavit puerum, et reddidit illum patri ejus. 44. Stupebant autem omnes in magnitudine Dei, omnibusque mirantibus in omnibus, quæ faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite vos in cordibus vestris sermones istos: Filius enim hominis futurum est, ut tradatur in manus hominum. 45. At illi ignorabant verbum istud, et erat velatum ante eos, ut non sentirent illud, et timebant eum interrogare de hoc verbo: 46. intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset. 47. At Je-

sus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, et statuit illum secus se. 48. Et ait
illis: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit: et quicumque me receperit,
recipit eum, qui me misit. Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est. 49. Respondens au-
tem Joannes dixit: Præceptor, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, et prohibui-
mus eum: quia non sequitur nobiscum. 50. Et ait ad illum Jesus: Nolite prohibere; qui enim non
est adversum vos, pro vobis est. 51. Factum est autem dum complerentur dies assumptionis ejus,
et ipse faciem suam firmavit ut iret in Jerusalem. 52. Et misit nuntios ante conspectum suum,
et euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum, ut pararent illi. 53. Et non receperunt eum,
quia facies ejus erat euntis in Jerusalem. 54. Cum vidissent autem discipuli ejus Jacobus et Joan-
nes, dixerunt. Domine, vis dicimus ut ignis descendat de cœlo et consumat illos? 55. Et conversus
increpavit illos dicens: Nescitis, cujus spiritus estis. 56. Filius hominis non venit animas perdere,
sed salvare. Et abierunt in aliud castellum. 57. Factum est autem, ambulantibus illis in via, dixit
quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris. 58. Dixit illi Jesus: Vulpes foveas habent, et vo-
lucres cœli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet. 59. Ait autem ad alterum:
Sequere me: ille autem dixit: Domine permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum. 60. Di-
xitque ei Jesus: Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, et annuntia regnum Dei.
61. Et ait alter: Sequar te Domine, sed permitte mihi primum renuntiare his, quæ domi sunt. 62. Ait
ad illum Jesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.

8. QUIA (quod) PROPHETA UNUS DE ANTIQUIS (unus antiquorum) SURREXIT.] Uti surget Henoch et Elias sub finem mundi, ut resistant Antichristo. Quin et S. Petrum primum Episcopum Bracarensem et Martyrem fuisse filium Uriæ Prophetæ, qui occisus est a Joakim Rege Judæ tempore Jeremiæ Prophetæ, ut ipse ait c. 26. 20 filium enim hunc ante sexcentos annos vita functum, suscitatum fuisse a S. Jacobo Apostolo, ac Bracaræ ordinatum Episcopum, docet S. Athanasius Cæsaraugust. Episcopus, et alii quos citat Bivcarius in L. Dextri Chronicon ad annum Christi 37. n. 2.

14. DISCUMBERE PER CONVIVIA.] Græce κλισίας. id est per discubitus. per contubernia, per cœtus et ordines, ut vertit Syrus.

26. NAM QUI ME ERUBUERIT ET MEOS SERMONES, HUNC FILIUS HOMINIS ERUBESCET, CUM VENERIT IN MAJESTATE (græce ἐν δόξῃ. id est in gloria) SUA, ET PATRIS, ET SANCTORUM ANGELORUM.] Scilicet in die judicii, cum in valle Josaphat sedebit judex, et coram omnibus angelis et hominibus omnes judicabit, ac quemque pro meritis cœlo vel gehennæ addicet.

QUI ME ERUBUERIT.] Ut pudore aut metu regum, principum, tyrannorum, vel parentum et amicorum meam fidem neget, vel me confiteri non audeat, aut meis legibus obedire vereatur, quasi eum pudeat humilitatis, crucis, et crucifixi Christi; hunc vicissim Christus erubescet, id est. quasi vilem negliget et despiciet (est metalepsis: qui enim aliquem erubescit, ipsum negligit) Christus, cum venerit in majestate et gloria sua, quam per humilitatem crucis promeruit. Crux enim Christi multis visa fuit contemptibilis et probrosa, atque adeo Gentilibus visa est esse stultitia. Judæis vero scandalum, ut ait Paulus 1. Cor. 1. 2 Unde multi vel pudore, vel timore, non ausi sunt eam profiteri, multo minus prædicare. quibus se opponens Paulus Rom. 1. v. 16. audacter: *Non erubesco Evangelium*, inquit, *virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum et Græco.*

Sic Martyrius Monachus Christum specie peregrini leprosi de via lassi sibi apparentem, in humeros sustulit, et usque ad monasterium portavit, sed ita ut pondus non sentiret, quia portantem se portabat. Ibi ergo se illi Christus in sua specie ostendens, et ascendens in cœlum, dixit: *Martyri, tu me non erubuisti super terram, ego te non erubescam super cœlos.* Ita refert S. Gregor. hom. 39 in Evang. Idem S. Gregor. hom. 32. explicans hunc Lucæ locum: *Est*, inquit, *ubi se quisque interroget, ut in confessione Christi se veraciter probet, si non jam nomen ejus erubescit, si plena virtute mentis humanum pudorem subdidit. Certe enim persecutionis tempore erubescere poterant fideles, substantiis nudari, de dignitatibus dejici, verberibus affligi: pacis autem tempore, quia hæc a nostris persecutionibus desunt est aliud ubi ostendamur nobis. Veremur sæpe a proximis despici, dedignamur injurias verbi tolerare; si contingat jurgium fortasse cum proximo, erubescimus priores satisfacere. Cor quippe carnale, dum hujus vitæ gloriam quærit, humilitatem respuit.* Et inferius remedium huic pudori assignans: *Erubescat*, inquit, *humana superbia, confundatur quisque, si non satisfaciat prior proximo, quando post culpam nostram, ut ei reconciliari debeamus, et ipse qui offensus est, legatis intervenientibus obsecrat Deus*

29. REFULGENS.] Græce ἐξαστράπτων, id est. *effulgurans*. id est instar fulguris coruscans, et fulgureos splendoris radios evibrans: facies enim Christi fulgures vestem faciebat effulgurantem.

31. ET DICEBANT EXCESSUM EJUS, QUEM COMPLETURUS ERAT IN JERUSALEM.] Pro *excessum* græce est ἔξοδον, quæ vox Primo, significat exitum e vita, id est mortem (Unde Syrus vertit, *exitum*; Æthiopicus *transitum*; sic et Persicus) q. d. Loquebantur de morte. hoc est, quo genere mortis Christus esset moriturus, puta de morte crucis Ita Vatabl. Secundo, significat expeditionem bellicam, qua Christus in cruce decertavit cum morte, peccato et diabolo, eosque de

vicit. Alludit ad gloriosum et victoriosum ἔξοδον, id est exitum Hebræorum ex Ægypto, devicto et demerso Pharaone in mari Rubro, qui typus fuit et figura hujus exitus et expeditionis bellicæ Christi. Ita Franciscus Lucas. Favet Cyrillus, qui ἔξοδον, interpretatur salutiferam passionem; et Arabicus, qui ἔξοδον vertit, *eventum*: *loquebantur*, ait, *de eventu* (agonis et triumphi) *quem impleturus erat in Jerusalem*.

Tertio, nonnulli intelligunt de excessu amoris et virtutum. In cruce enim fuit excessus charitatis, humilitatis, patientiæ, obedientiæ, etc. quia Christus in ea egressus est et transcendit communes limites charitatis, omnisque virtutis cæterorum hominum. Fuit ergo excessus hic, reipsa extasis charitatis, qua Christus quasi exiit extra se, et transiit in summum Dei hominumque amorem. Excessus ergo hic, revera fuit extatica Christi charitas.

32. PETRUS VERO, ET QUI CUM ILLO ERANT, GRAVATI ERANT SOMNO.] S. Chrysostomus in Matth cap. 17. per *somnum* accipit stuporem nimium: Lucis enim excellentia, inquit, gravabat oculorum debilitatem. Simplicius accipias verum et naturalem somnum, in quem inciderant Apostoli ex fatigatione itineris et conscensi montis, ac vigiliæ nocturnæ, dum Christus orabat, et oratione finiente transfigurabatur; quo facto lux et fulgor Christi perstringens oculos eorum, ipsos a somno excitavit, ut eum transfiguratum viderent, ut dixi Matth. 17. v. 1. et seqq. Cætera ad transfigurationem Christi spectantia explicui Matth. 17. 1. et seq.

49. RESPONDENS AUTEM JOANNES, DIXIT: PRÆCEPTOR, VIDIMUS QUEMDAM IN NOMINE TUO EJICIENTEM DÆMONIA, ET PROHIBUIMUS EUM: QUIA NON SEQUITUR NOS.] Quia non est tuus o Christe, assecla et discipulus. Putabat enim solis Apostolis, quibus data erat hæc potestas, id licere, ait S. Cyrillus, et, ut ait S. Ambros. *Excludendum putat beneficio, qui non utitur obsequio*. Joannes uti Christi præceptoris amantior, ita pro Christi honore magis zelans et sollicitus, id interrogat.

50. ET AIT AD ILLUM JESUS: NOLITE PROHIBERE: QUI NON EST ADVERSUM NOS, PRO NOBIS EST.] Docentur, ait Glossa, neminem a bono, quod ex parte habet, esse arcendum, sed potius ad id quod non habet provocandum. Et S. Ambros. Remunerat, ait, Dominus fortiores, non excludit infirmos. Et Theoph. Christi gratia inquit, etiam per indignos, et non discipulos, operatur, sic per sacerdotes non sanctos sanctificantur homines.

Tropol. Beda: In hæreticis, ait, malis non sacramenta, in quibus nobiscum sunt, sed divisio paci et veritati contraria, detestanda est et prohibenda. Vide dicta Marci 9. v. 37.

51. FACTUM EST AUTEM, DUM COMPLERENTUR (id est impleri inciperent: significatur enim actus inchoatus, non perfectus) DIES ASSUMPTIONIS EJUS.] Quibus scilicet Christus expleto officio prædicationis suæ per mortem, crucem et resurrectionem suam assumeretur in cœlum ad regnum Patris, a quo in mundum missus erat. Ascensionem in cœlum ergo vocat *assumptionem*: ita Theophyl *Cum instabat*, ait, *tempus quo postquam sustinuisset salutarem passionem pro nobis, oportebat eum assumi in cœlum, et considere Deo Patri*. Et Euthym. *Dies assumptionis ipsius dicit*, inquit, *præfinitum tempus dum a terra assumeretur in cœlum*. Hactenus per duos annos cum dimidio Christus prædicaverat obiens urbes et castella, Galilææ præsertim: supererant illi adhuc sex menses vitæ, quos apud Judæos constanter prædicando expendere destinabat, itaque se comparare ad mortem et crucem, indeque ad resurrectionem et ascensionem in cœlum. Innuit ergo Lucas se huc usque scripsisse gesta Christi in Galilæa, sed deinceps se scripturum gesta ejus fere in Judæa.

ET IPSE FACIEM SUAM FIRMAVIT UT IRET IN JERUSALEM.] Id est firmo, resoluto et constanti animo vultuque; et, ut Beda ait, *obstinata atque imperterrita mente*. Christus non ad loca vicina divertit, uti solent facere pavidi et dubii, sed recta perrexit Hierosolymam, ubi sciebat se crucifigendum, quasi optans mortis duellum ac arenam locumque certaminis præoccupans. Ita Titus, Theophylact. et alii. *Obfirmatione enim et fortitudine opus est ad passionem sponte properanti*, ait S. Hieron epist. 151. ad Algasiam quæst. 5. Sic ad opera dura et heroica aggrediendum, oportet obfirmare animum, uti Martyres eum obfirmarunt ad omnia tormenta, instar leonum de quibus ita scribit Plinius lib. 8. cap. 16. *Cum pro catulis fœtu dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expavescat*. Addit Marcus cap. 10. 32. *Et præcedebat eos Jesus, et stupebant*, scilicet discipuli, quod Jesus tam fortiter et alacriter præiret ad crucem et mortem: et sequentes timebant, ne sibi cum Jesu moriendum foret.

Nota, uti dixi in Chronotaxi, n. 38. ex antecedentibus et sequentibus videri, hanc Christi e Galilæa profectionem in Judæam esse eamdem cum illa, quam commemorant Matthæus c. 19 1 Marcus c. 10. 32. Joannes cap. 7. 2. et 14. Ubi ex Joanne liquet eam contigisse in festo Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, quod incidebat in Septembrem, ac proinde cum Christus mortuus sit in Martio proxime sequenti, sequitur hæc contigisse sex circiter mensibus ante mortem; quibus Christus sæpius ivit Jerusalem, indeque rediit prædicans per Judæam, ibique faciens miracula, uti in Galilæa fecerat, sicut patet ex iis quæ apud Lucam sequuntur usque ad c. 19 ubi tamen adverte quædam hisce sequentibus capitibus usque ad cap. 19. a Luca interseri per recapitulationem: nam quædam hic narrat quæ non in Judæa, sed ante in Galilæa contigerunt. Ita Jansenius, Franc. Lucas et alii. Aliter Maldonatus, qui censet hunc Christi e Galilæa in Judæam transitum contigisse integro anno ante ejus mortem, imo post eum Christum rursum e Judæa rediisse in Galilæam, ac vicissim e Galilæa in Judæam, cum scilicet eo tandem rediit ad hoc dumtaxat, ut ibi crucifigeretur et moreretur. Verum hoc non satis consentit cum eo quod ait Lucas: *Cum complerentur dies assumptionis ejus*: integro enim anno aberant hi dies.

52. ET MISIT NUNTIOS ANTE CONSPECTUM SUUM, ET EUNTES INTRAVERUNT IN CIVITATEM SAMARITANORUM, UT PARARENT (scilicet hospitium et cibum, puta panem cum levi obsonio, si inveniebatur) ILLI.] Et comitibus scilicet duodecim Apostolis et mulieribus, quæ secutæ a Galilæa eum opibus suis alebant, c. 8. v. 2 et c. 23. 49 Simul misit eos Christus, ut assuefacerent se prædicationi et contemptui hominum, ait Theophyl. Nam a Samaritanis contemptui fuere, ut sequitur.

Euthym. et Maldon. ex v. 54. opinantur nuntios, et, ut græce ἀγγέλους, hos fuisse Jacobum et Joannem. *In civitatem*, græce κώμην, id est vicum, castellum, oppidum, quod erat in via euntibus recta Jerusalem. Ita Jansenius, Franc. Lucas et alii. Licet Maldonatus κώμην putet poni pro πόλει, id est urbe, fuisseque ipsam Samariæ urbem, quæ erat Samaritanorum metropolis.

53 ET NON RECEPERUNT EUM (Samaritani incolæ illius oppidi) QUIA FACIES EJUS ERAT EUNTIS IN JERUSALEM.] Syr. *quod præ se ferret speciem proficiscentis ad Jerusalem*, quia scilicet tam nuntii, quam Jesus ipse habitu, gestu et voce indicabant se pergere Jerusalem adorationis causa: erat enim festum Scenopegiæ, ut ait Joannes cap. 7. 2. Samaritani autem volebant, non in templo Hierosolymæ, sed in suo contra legem erecto in monte Garizim Deum adorari: qua de re perpetua fuit lis et contentio inter Judæos et Samaritanos, ut patet Joan. 4. 20. et ex Josepho lib. 11. Antiq. cap. 7. et 8. Quare spreverunt Jesum quasi spernentem sacra sua, et Judæorum hostium suorum religioni faventem.

54. CUM VIDISSENT AUTEM (hanc inhumanitatem Samaritanorum) DISCIPULI EJUS JACOBUS ET JOANNES, DIXERUNT: DOMINE, VIS DICIMUS UT IGNIS DESCENDAT DE COELO, ET CONSUMAT ILLOS?] Græca, Arabica, et Syra addunt, *quemadmodum et Elias fecit*. Ecce hic ipsi ostendunt se esse *Boanerges*, id est, filios tonitrui: ex nimio enim zelo cupiunt Samaritas fulgure afflari et siderari, eo quod tam inhumani essent erga Christum, ut ne nocte quidem imminente ei hospitium ad pernoctandum concedere vellent. Memores enim erant Eliæ, qui duos quinquagenarios ad se capiendum ab Ochozia rege Samariæ missos, igne cœlesti cum suis assecils consumpsit, 4. Reg. 1. 10. sciebant enim Jesum longe majorem esse Elia, ac proinde majorem esse injuriam, quæ illi hic a Samaritanis fiebat. Unde S. Hieron. ad Algasiam epist. 151. q. 5. *Si*, inquit, *ad servi Eliæ injuriam ignis descendit de cœlo, et non Samaritas, sed Judæos consumpsit incendium; quanto magis ad contemptum Filii Dei in impios Samaritas debet flamma sævire?*

VIS DICIMUS.] Nam, ut ait S. Hieron. loco jam citato, *ut Apostolicus sermo efficientiam habeat, voluntatis est Domini: nisi enim ille jusserit, frustra dicent Apostoli, ut ignis descendat*. Petunt ergo a Christo quasi judice justitiam, justamque in impios vindictam.

55 ET CONVERSUS INCREPAVIT ILLOS, DICENS: NESCITIS CUJUS SPIRITUS ESTIS.] Τὸ *spiritus* non est nominativi, sed genitivi casus, ut patet ex Græco πνεύματος: spiritus autem hic internum animi motum et impulsum, sive ad virtutes, sive ad vitia, significat. Rursum pro *cujus*, græce est οἵου, id est qualis, q. d. Nescitis quo spiritu ducamini, nescitis quis spiritus vos impellat; putatis enim vos a spiritu Dei agi, cum agamini spiritu humano impatientiæ et vindictæ; aut, q. d. Nescitis ad quem spiritum a me vocati et electi estis: nescitis vos debere esse mansueti animi et spiritus, uti ego sum magister et dominus vester: vultis imitari zelum Eliæ, et spiritum vindictæ, qui duos pentacontarchos igne cœlesti cremavit: sed nescitis hunc spiritum esse veteris legis, quæ talionem vindictæ præcipit, vel permittit, Exodi 22. dicens: *Oculum pro oculo, dentem pro dente*, etc. non autem esse hunc spiritum legis novæ et Evangelii, ac maxime non esse meæ personæ: meus enim spiritus est mansuetudinis, tolerantiæ, charitatis, beneficentiæ salvare, non perdere, ut scilicet maleficia beneficiis retaliem, ac maledicentibus benedicam, Matthæi 5. 44. dicens: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos*, etc. Nonne hoc a me audistis et didicistis? Itane tam cito hujus meæ doctrinæ et disciplinæ obliti estis? Ita S. Hier. ad Algasiam: *Dominus*, ait, *qui non ad judicandum venerat, sed ad salvandum, non in potestate, sed in humilitate, non in Patris gloria, sed in hominis vilitate; increpat illos, quod non meminerint doctrinæ suæ et bonitatis Evangelicæ.*

56 FILIUS HOMINIS NON VENIT ANIMAS PERDERE, SED SALVARE.] *Et vos ergo*, ait Beda, *cujus spiritus signati estis, ejus et acta sectemini.* Et Titus: *Insistentes*, ait, *vestigiis Domini, æquanimiter, ut sanctos decet, perdurate.*

ET ABIERUNT IN ALIUD CASTELLUM.] Ubi benignius ab incolis exciperentur. Hoc facto instruit Apostolos, quid agere debeant in peregrinatione orbis ad evangelizandum, scilicet, ut uno loco repulsam passi silentes, modesti et tranquilli alium adeant: atque hac de causa prius oppidum, in quo sciebat se repellendum tentare voluit, ut repulsam hanc patienter ferens, et vindictæ studium in Apostolis reprimens, eos idipsum per omnem deinceps vitam facere doceret. Nam, ut ait S. Ambros. *amplius prodest clementia, tibi ad patientiam, lapso ad correptionem. Denique Samaritani a quibus ignis arcetur, citius crediderunt*, Joan. 4. et Act. 8. Et Titus: *Non habet ultionis studium*, inquit, *perfecta virtus; nec ulla iracundia, ubi plenitudo est charitatis: non excludenda infirmitas, sed juvanda.*

61. ET AIT ALTER: SEQUAR TE, DOMINE, SED PERMITTE MIHI PRIMUM RENUNTIARE HIS QUÆ (ita legendum cum Romanis, non *qui*, uti legunt nonnulli) DOMI SUNT.] Græca et Syrus addunt, *domi meæ*. Ex græco pro *quæ* verti potest, *qui* uti vertunt S. Basilius, S. Aug. Titus, Toletus et alii, sed diversimode explicant. Primo, Titus, q. d. Permitte mihi renuntiare meis parentibus, ut ab eis consilium capiam, an te sequi debeam nec ne: erat enim animo ancipiti et diverso. Unde noluit id Christus permittere, quia fere parentes perfectioris vitæ studium non probant, imo suos ab eo avocant. Secundo, S. August. serm. 7. de Verbis Domini: *Permitte*, inquit, *ut nuntiem meis, ne forte (quod fieri solet) quærant me*: sed sciant quid de me actum sit, scilicet me sequi te, ac proinde de me non sint solliciti, sed securi; sic et Toletus. Tertio S. Basilius in Constit. monast. cap. 21. censet hunc, uti et præcedentem, fuisse unum e Christi discipulis, ac petiisse tantum facultatem a Christo suos salutandi, eisque valedicendi tamquam ad eos amplius non reversurum. Favet Syrus, qui vertit, *ut proficiscar salutem precaturus*; seu *valedicturus filiis domus meæ, et veniam*. Quarto, et optime, legendo *quæ* cum Romanis, q. d. Permitte, id est da mihi tempus ut renuntiem, id est nuntium remittam meis bonis, quæ domi sunt, de iisque disponam, eaque inter fratres vel cognatos distribuam. Hoc enim significat Græcum ἀποτάξασθαι, scilicet renuntiare datis mandatis, ordi-

nare, disponere. Unde Arab. vertit, *permitte mihi primum, ut disponam familiaribus domus meæ*. Ita S. Augustinus l. 2. de Consensu Evang. cap. 23. Maldonat. Franc. Lucas et alii.

62. Ait ad illum Jesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.] Tanquam agro Dei colendo. Sic enim expleri debet metaphora arantis et aratri, q. d. Sicut is qui vult arare, si retro respiciat, et opus arandi bene cœptum abrumpat, ineptus est ad arandum et agrum colendum: debet enim recte ante se, ut arando rectos sulcos ducat, non curvos, respicere: ita qui destinat vel incipit se totum consecrare regno Dei, quod ego prædico, ac piis operibus justitiæ et perfectionis, abdicationisque rerum omnium promitto: hic si ad bona caduca, terrena et temporalia (uti est disponere de suis facultatibus) quæ dimisit, respiciat, ineptus est et indignus sequela mei et regno Dei. Ita Euthymius: Oportet enim inquit, eum qui sequitur Christum, confestim omnia despicere et sequi, ne oculos quidem ab eo divertendo, ne forte habitu et specie eorum quæ a tergo sunt, retineatur. Sic et Titus, Jansenius, Toletus, et alii.

Nota. Christus hoc apophthegmate perfectionis viam ostendit, voluitque homini nimis sollicito affectum, quem erga sua et suos habebat nimium, eximere, eumque totum in suum obsequium transferre, præsertim quia periculum erat, ne in hac divisione et distributione bonorum suorum longas traheret moras, ac bonis hisce illectus captusque, mentem mutaret, et vocationem Christi perderet, uti multi in simili re perdiderunt. Adde, potuisse fratres et cognatos per se bona ejus inter se dividere, ut ejus ad hoc opera non foret opus. Sic Jacobus et Joannes vocati a Christo, relictis retibus et patre, illico secuti sunt Christum, Matth. 4. Alioqui hanc renuntiationem pietatis causa Elisæo permisit Elias, 3. Reg. 19. 20. quia illam paucis, et sine periculo perdendæ vocationis facturus erat. Hinc S. Basilius serm. 1. de Baptism. Respicit retro, inquit, qui vel brevem moram interponit obedientiæ, quæ sine prætextu vel excusatione velociter, et sine suspensione Domino præstanda est. Hinc de Cherubinis Domino famulantibus dicitur Ezech. 1. *Non revertebantur cum incedebant, sed unumquodque ante faciem suam gradiebatur*. Ubi S. Greg. hom. 3. *Pennata, ait, animalia, videlicet prædicatores sancti cum incedunt, minime revertuntur, quia sic a terrenis actibus ad spiritualia pertranseunt, ut ad ea quæ reliquerunt, ulterius nullatenus reflectantur. Quasi enim per quamdam viam eis incedere, est mente ire semper ad meliora*. Hinc Paulus Philipp. 3. 14. *Quæ retro sunt obliviscens*, inquit, *ad ea vero quæ sunt priora extendens me ipsum, ad destinatum prosequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu*. Et Sponsæ dicitur: *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum*. Psalm. 44. 13. Unde S. August. serm. 7. de Verbis Domini: *Vocat te, Oriens*, inquit, *et tu attendis Occidentem*.

Tropologice Beda: Manum, inquit, ad aratrum mittit, qui quasi compunctionis instrumento, ligno et ferro Dominicæ passionis duritiem cordis atterit, et ad operum fructus aperit: sed non est cum uxore Loth ad ea quæ reliqueris respiciendum: et si secuturus Dominum, quia vel domi renuntiare vult, arguitur, quid fiet illis qui sæpe nulla utilitatis gratia eorum, quos in mundo reliquerunt, domos visitant? Et Græcus anonymus in Catena: Crebri, ait, intuitus eorum quæ deseruimus, propter consuetudinem trahunt: violentum enim quiddam usus est, ex quo habitus, ex habitu autem natura nascitur, quam amovere vel alterare difficile; redit enim ad se ipsam velociter. Denique fuse hæc Christi verba explicat Suarez tom. 2. de Relig. tract. de voto l. 4. c. 2. n. 18. et seqq.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus præter duodecim Apostolos eligit septuaginta duos discipulos, quibus mandata dat, modumque evangelizandi præscribit: illis revertentibus, et mira quæ gesserunt narrantibus, v. 17. Christus exultat in spiritu. Secundo, v. 25. Legisperito viam ad vitam æternam poscenti, dat legem dilectionis Dei et proximi, ac per parabolam Samaritani docet quis sit proximus. Tertio, v. 38. sortem Mariæ præfert sorti Marthæ.

1 Post hæc autem designavit Dominus et alios septuaginta duos: et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus. 2. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam. 3. Ite: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos. 4. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, et neminem per viam salutaveritis. 5. In quamcumque domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui. 6. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra: sin autem, ad vos revertetur. 7. In eadem autem domo manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo in domum. 8. Et in quamcumque civitatem intraveritis, et susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis. 9. Et curate infirmos qui in illa sunt, et dicite illis: Appropinquavit in vos regnum Dei. 10. In

quamcumque autem civitatem intraveritis, et non susceperint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite:
11. Etiam pulverem, qui adhæsit nobis de civitate vestra, extergimus in vos: tamen hoc scitote,
quia appropinquavit regnum Dei. 12. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remissius erit, quam
illi civitati. 13. Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro et Sidone factæ fuissent vir-
tutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cineres sedentes pœniterent. 14. Verumtamen
Tyro et Sidoni remissius erit in judicio, quam vobis. 15. Et tu Capharnaum usque ad cœlum
exaltata, usque ad infernum demergeris. 16. Qui vos audit, me audit: et qui vos spernit, me
spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me. 17. Reversi sunt autem septuaginta
duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo. 18. Et ait
illis: Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem. 19. Ecce dedi vobis potestatem calcandi
supra serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem inimici: et nihil vobis nocebit. 20. Ve-
rumtamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur: gaudete autem, quod nomina
vestra scripta sunt in cœlis. 21. In ipsa hora exultavit Spiritu Sancto, et dixit: Confitebor tibi Pa-
ter, Domine cœli et terræ: quod abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea par-
vulis. Etiam Pater, quoniam sic placuit ante te. 22. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et ne-
mo scit quis sit Filius, nisi Pater: et quis sit Pater, nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare.
23. Et conversus ad discipulos suos, dixit: Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis. 24. Dico enim
vobis, quod multi prophetæ et reges, voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt: et audire
quæ auditis, et non audierunt. 25. Et ecce quidam Legisperitus surrexit tentans illum, et dicens:
Magister quid faciendo vitam æternam possidebo? 26. At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum
est? quomodo legis? 27. Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,
et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tua: et proximum tuum sicut
teipsum. 28. Dixitque illi: Recte respondisti: hoc fac et vives. 29. Ille autem volens justificare
seipsum, dixit ad Jesum: Et quis est meus proximus? 30. Suscipiens autem Jesus dixit: Homo
quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum:
et plagis impositis abierunt semivivo relicto. 31. Accidit autem, ut sacerdos quidam descenderet
eadem via: et viso illo præterivit. 32. Similiter et Levita, cum esset secus locum, et videret eum,
pertransiit. 33. Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum: et videns eum, miseri-
cordia motus est. 34. Et appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum et vinum: et impo-
nens illum in jumentum suum, duxit in stabulum, et curam ejus egit. 35. Et altera die protulit
duos denarios, et dedit stabulario, et ait: Curam illius habe: et quodcumque supererogaveris, ego
cum rediero reddam tibi. 36. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in
latrones? 37. At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Jesus: Vade, et tu fac si-
militer. 38. Factum est autem, dum irent, et ipse intravit in quoddam castellum: et mulier quæ-
dam, Martha nomine, excepit illum in domum suam. 39. Et huic erat soror nomine Maria, quæ
etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. 40. Martha autem satagebat circa fre-
quens ministerium: quæ stetit, et ait: Domine, non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me so-
lam ministrare? dic ergo illi ut me adjuvet. 41. Et respondens dixit illi Dominus: Martha Martha,
solicita es, et turbaris erga plurima. 42. Porro unum est necessarium, Maria optimam partem ele-
git, quæ non auferetur ab ea.

1. Post hæc autem designavit Dominus et alios septuaginta duos.] Ita legendum cum Romanis; tot enim præcise fuerunt: licet alii legant, numerentque 70. uti habent hic Græca, et S. Ambr. ac S. Hieron. l. de 40. mansionibus, atque hos 70. nominatim recenset Dorotheus in Synopsi sanctor. Patr. sed Græca, ut videtur, fide: incerta enim esse ejus nomina patet ex eo, quod alii alia eis dent nomina. Volaterranus l. 19 Urbanorum Comment. plures quam 72. nominatim recenset, sed ejus nomina fere collecta sunt ex Actis Apostolorum et Epistol. S. Pauli: imo inter eos numerat quosdam, qui post ascensionem Christi fuere conversi, uti Eunuchum Candacis reginæ, qui conversus fuit a Philippo. Act. 8. et Philemonem, qui conversus fuit a Paulo. Wicelius in Hagiologio recenset 70. ex libro cui nomen *Cultura vineæ Dominicæ:* ubi inter alios nominat eumdem Philemonem, et Lucam, quem ex initio Evangelii ejus, cum Christo non fuisse conversatum liquet. Denique Eusebius lib. 1. Hist. c. 14. testatur se 72. discipulorum nomina nusquam invenisse scripta; nonnullorum tamen nomina ex Actis Apostol. colligi possunt, ut Matthiæ et Bar-

nabæ, Act. 4 Stephani et cæterorum sex diaconorum, Act. 6. Ananiæ et Barnabæ, Act. 9. Manason, Act 21.

Nota Primo. Sicut Moses initio sui principatus delegit duodecim velut principes, et patres duodecim tribuum Israel; deinde increscente populo et principatu, ex singulis tribubus elegit sex, hoc est universim 72. velut populi senatores: ita et Christus voluit cuique quasi tribui Israel suum Apostolum, et sex presbyteros dare: tales enim erant hi 72. discipuli, quorum officium erat propinquum Dei et Christi regnum prædicare, et miraculis confirmare, obeundo omnia Judææ oppida: ad quod non sufficiebant duodecim Apostoli.

Nota Secundo. Hunc numerum mystice fuisse præsignatum in 72 Interpretibus, qui sacram Scripturam ex Hebræo in Græcum rogatu Ptolemæi Philadelphi regis Ægypti converterunt ducentis annis ante Christum: item in 72. consiliariis Mosis, Num. 11. v. 24. et Concilio summo *Sanedrim*, quod 72. capitibus constabat: atque in 72. palmis sitis juxta 12. fontes in Elim, Exodi c. 15. v. 27. Rursum 72 discipuli respondent 72. gentibus totius mundi, ait Beda, quasi cuique genti Christus suum attribuerit discipulum, ut curatorem: nam 72 gentes et linguas, in quas divisi fuere homines in dispersione Babel, numerant S Aug. S. Hier. Prosper et alii, ut dixi Genes. 11. v. 32.

Nota Tertio. Hinc patet sacerdotum discrimen in gradu et officio. Nam hi 72 discipuli non erant pares Apostolis, imo ex his 72. fuit Mathias, teste Clemente Alexand. apud Euseb. l. 1. hist. c 14. indeque electus est ad Apostolatum, Actor. 1. Unde Episcopi successerunt 12. Apostolis, sacerdotes vero 72 discipulis, uti docent Anacletus Pontif. epist. 2. S. Hier. ad Marcellam, Beda in Lucæ 15. imo S Petrus apud Clementem ep. 1. ad Jacobum fratrem Domini Tametsi in principio Ecclesiæ, ait Beda, utrique et Presbyteri et Episcopi vocabantur, quorum altero sapientiæ maturitas, altero vero pastoralis industria significatur. Symbolice, S. Aug. in Qu. Ev. Viginti quatuor horis, ait, totus orbis a sole gyrante lustratur et illustratur: sic illustratur orbis a Christo. qui est sol justitiæ per Evangelium S. Trinitatis, cujus prædicatio ab eo commissa est 72. discipulis; nam ter 24. faciunt 72.

ET MISIT ILLOS BINOS ANTE FACIEM SUAM (ante se) IN OMNEM CIVITATEM ET LOCUM, QUO ERAT IPSE VENTURUS.] In Judæa, uti prius fecerat in Galilæa per 12. Apostolos: quia enim Jesus quasi Messias volebat prædicare in singulis oppidis Judææ, ut omnibus Judæis innotesceret, eosque ad suam fidem et salutem invitaret, nec id per se solum facere poterat, præsertim quia sex tantum menses vitæ ipsi supererant, unde in singulis castellis diu hærere non poterat, hinc elegit 72. discipulos, qui ejus adventum evangelizando, et infirmos sanando præirent; ac hominum animos ad illum velut Messiam suscipiendum præpararent, ut ab ipso mox subsequente plenam fidem. pœnitentiam ac peccatorum remissionem, Deique gratiam reciperent Duodecim Apostolos apud se retinuit. tum ut vitæ suæ essent testes, tum ut plurimis confluentibus ad Christum eum adjuvarent, in iis docendis, sanandis, juvandis, tum ut a Christo discerent modum prædicandi, et totum orbem obeundi, eumque ad Christum convertendi.

BINOS.] Cur? Respondeo Primo, ut alter alteri auxilio esset, solatio, stimulo, et excitamento, ait Orig. Theoph. et S. Greg. utque uno lasso, ægro, vel impedito alter succederet, juxta illud Eccles. 4. *Melius est duos esse simul quam unum: habent enim emolumentum societatis suæ. Si unus ceciderit, ab altero fulcietur: væ soli.* Quocirca S. Pachomius in Regula ab angelo accepta c. 30. et 34. ita sancit: *Permittente eo* (Præposito) *accipiet comitem egressionis suæ, cujus fides probata est, et sic mittetur ad fratrem videndum, vel ad proximum.* Et post: *Nullus solus mittatur foras ad aliquod negotium, nisi juncto ei altero.* S. Aug. *Quando proceditis. simul ambulate; cum veneritis quo itis, simul state.* Ita S. Aug. in Regula c. 10. et 20. Idem sancit S. Benedictus, S. Franciscus, S Dominicus, S. Bern. et cæteri Ordinum Fundatores. Audi Smaragdum in c. 67. Regulæ S. Benedicti: *Sed ne frater in via dirigatur solus, sententia Patrum nos docet, quæ dicit: Ad necessaria quærenda bini egrediantur, vel terni fratres, et tales quibus creditur, non qui verbositatem aut gulam sectentur.* Audi et S. Greg. l. 10. ep. 22. de Constantino Monacho: *Cognovi quia ad monasterium, quod in Piceni provincia situm est, solus pergere sine aliquo fratrum suorum præsumpsit: ex qua ejus actione cognoscimus, quod qui sine teste ambulat, recte non vivat.* Carmelitæ S. Eliæ p. 1. const. c. 13. §. 11. ita sanciunt: *Nullus sine socio, nisi ex justa admodum causa iter agere sinatur: binos enim Dominus Apostolos misit. Bini ergo exeuntes individui procedant.*

Secundo, ut alter alterum haberet perpetuum vitæ testem, æque ac tutorem. Experientia constat Religiosos et prædicatores Evangelicos, qui bini incedunt, numquam vel rarissime in periculum castitatis incidisse: eos vero qui soli incedunt, non raro tentationi luxuriæ succubuisse, aut ejus calumniam sustinuisse. Quocirca S. Thomas dicere solebat. *Monachus solus incedens est dæmon solitarius.* S. Aug. in Reg. c. 12. ita statuit: *Quando ergo simul estis in ecclesia, et ubicumque ubi fœminæ sunt, invicem vestram pudicitiam custodite. Deus enim qui habitat in vobis, etiam isto modo custodiet vos ex vobis.* B. Theod. Studita in testamento suo §. 15. ita decernit: *Nec solus colloquere cum monacha, vel sæculari, nisi necessitas trahat, idque cum duobus ab utraque parte personis astantibus.* S. Hier. Nepotiano non monacho, sed clerico, ita præscribit ep. 2. *Si propter officium clericatus aut vidua visitatur, aut virgo, numquam domum solus introeas.* Et inferius: *Solus cum sola, secreto et absque arbitro vel teste non sedeas.* S Basilius in Regula quam vertit Ruffinus c. 83. et habetur in Jure Canon. c. *In omnibus*, dist. 81. *Sed certe*, ait, *solum ad solum accedere nulla religionis ratio permittit.* Rursum S Hier. contra Vigilantium: *Quid*, ait, *facit monachus in cellulis fœminarum? Quid sibi volunt sola et privata colloquia, et arbitros fugientes oculi?* De S. Aug. ita scribit Possidonius in ejus Vita c. 26. *Et si forte ab aliquibus fœminis. ut videretur, vel salutaretur, rogabatur, numquam sine clericis testibus ad eas intrabat, vel solus cum solis umquam est locutus, nec si secretorum aliquid interesset.*

S. Augustinum nostro ævo secutus est S. Carolus Borromæus, qui cum fœmina etiam consanguinea num-

quam locutus est, nisi ex gravioribus domesticis aliqui adessent, ut habet ejus Vita lib. 7. cap. 6. Quin et Seneca ep. 25. *Omnia nobis mala*, inquit, *solitudo persuadet*. Remedium subdit dicens: *Prodest sine dubio custodem sibi imposuisse, et habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis judices*. Addit ab Epicuro esse hanc vocem: *Sic fac omnia, tamquam spectet aliquis*, qua voce custodem nobis et pædagogum dedit. Idem ep. 11. *Magna*, ait, *pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis assistat*. Imo Justinianus Imp. in novella de monachis, vult monachos ire associatos, *ac invicem testes esse mutuæ honestatis*. Lucius Papa ep. 1. ad Episcop. Ecclesiæ ita sancit; *Propter tales* (calumniatores) *hortamur vos, sicut et in hac sancta Ecclesia constitutum habemus, ut semper testes vobiscum sacerdotes et diaconos habeatis; et licet conscientia sufficere possit propria, tamen propter malevolos, juxta Apostolum, etiam testimonium vos oportet habere bonum ab iis qui foris sunt: quoniam et in hac sancta Sede constitutum habemus ut duo Presbyteri; vel tres Diaconi in omni loco Episcopum non deserant, propter testimonium Ecclesiasticum.*

Denique audi Thomam Cantipratensem magnæ sapientiæ, experientiæ et religionis virum lib. 2. Apum cap. 11. § 1. *Quam vera sit hæc sententia, Væ soli, ego novi, qui triginta annis et eo amplius vices Episcopi in diversis provinciis et diœcesibus habui qui in hoc articulo, quo Religiosi vel soli vadunt in viis, vel soli manent in curiis, horrenda mala, horrenda scandala, horrendaque pericula frequenter audivi, quæ numquam sustinuissent adjuncto socio, vel fecissent.*

Tertio, ut majorem auctoritatem et fidem prædicationi suæ conciliarent, juxta illud: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*. Deut. 17. Quocirca Christus et Apostoli id constanter suo exemplo firmavere: Christus enim duos ex discipulis suis mittit ad solvendum asinum, et ad parandum pascha, Petrum et Joannem. Post resurrectionem Cleophas cum socio eunt Emmaus. Iidem Petrus et Joannem sæpe sociati inveniuntur: simul currunt ad monumentum, ascendunt ad templum ad horam orationis nonam, mittuntur ab Apostolis Samariam. Spiritus Sanctus sibi segregari jubet Saulum et Barnabam in opus, ad quod eos assumpsit. Judas item et Silas destinantur Antiochiam, et Paulus cum Sila lustrat Syriam. Duo testes venturi sunt tempore Antichristi, ut prædixit B. Joannes, quos Henoch et Eliam fore intelligit communis opinio Doctorum et Ecclesiæ traditio.

Tropolog S Greg. hom. 17. in Evang. *Dominus*, ait, *binos in prædicationem discipulos mittit, quia duo sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor et proximi, et minus quam inter duos charitas haberi non potest*. Et mox: *Quatenus hoc nobis tacite innuat, quia qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet.*

Symbolice, Origenes: Binos, ait, famulari Dei verbo antiquum est. Eduxit Israel de Ægypto per manum Mosis et Aaron; Josue et Caleb concordant; frater a fratre adjutus ut civitas vallata. Et Glossa: Sic, ait, bina animalia a Noe inducta sunt in arcam, immunda prius in carnali generatione, sed mundata Ecclesiæ sacramento, per spiritualem gratiam in discipulorum prædicatione.

In omnem locum quo erat ipse venturus.] Quo, ut ait S. Greg hom. 17. mystice significatur, *quod prædicatores suos Dominus sequitur: quia prædicatio prævenit, et tunc ad mentis nostræ habitaculum Dominus venit, quando verba prædicationis præcurrunt, atque per hæc veritas in mente suscipitur. Hinc namque eisdem prædicatoribus Isaias dicit: Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Hinc illis Psalmista ait: Iter facite ei, qui ascendit super occasum.* Et mox: *Ei ergo, qui ascendit super occasum iter faciamus, cum nos ejus gloriam vestris mentibus prædicamus, ut eas et ipse post veniens per amoris sui præsentiam illustret.*

2. Messis quidem multa, operarii autem pauci.] Hæc audivimus Matth. 9 37. ubi ea exposui.

3. Ite: ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.] Ut quasi agni inermes, innocentes, mansueti, simplices, vestro candore et sanctitate lupos vertatis in agnos, puta ut homines lupinos, id est, voraces et rapaces, faciatis temperantes, innoxios et mites, idque non vestra virtute, sed gratiæ meæ efficacia. Quare non est quod metuatis. illi enim vobis me protegente nocere non poterunt. Nam, ut ait S Ambr. *sollicitudo boni Pastoris efficit, ut lupi in agnos audere non audeant.*

4. Nolite portare sacculum (Græce, βαλάντιον, id est *marsupium*, sive *crumenam*, ad pecuniam recondendam. q. d. Nolite portare pecuniam, ut habet Matth. c 10. 9.) neque peram.] Ad panem et cibos in ea gestandos: quia hoc non est ovium, sed pastoris. *Hoc interdicto*, ait Euthym. *jubet ut de necessariis corporis spem in illum habeant, qui ipsos emittit*. Nam, ut ait S. Greg. in Catena, *tanta prædicatoris debet esse in Deum fiducia, ut præsentis vitæ sumptibus quamvis non provideat, tamen sibi hos non deesse certissime sciat; ne dum mens ejus occupatur ad temporalia, minus provideat æterna.* Reliqua explicui Matth. 10. Christus enim hic eadem præcepta dat 72. discipulis, quæ ibi dedit 12. Apostolis: utrosque enim pari lege misit ad evangelizandum.

Et neminem per viam salutaveritis.] Est hyperbole. q. d. Ne divertatis ad privatas salutationes, et familiares prolixasque collocutiones; sed omnem vanam confabulationem et distractionem ac moram præscindite, ut tota mente collecti, seduli et celeres sitis in opere ad quod vos mitto, totique intendatis prædicationi Evangelii. Ita S. August. Ambr. Gregor. et alii. Nam alioqui, ut ait Euthym. non vult Christus discipulos suos esse inciviles et rusticos, ut etiam salutati ab aliquo eumdem verbo non resalutent. Salutationem ergo vetat prolixam, *impedientem ministerium, quæ per moram sæpe trahit offensam*. ait S. Ambr. Alludit ad id quod Elisæus mittens Giezi ad suscitandum puerum mortuum, eidem præcepit dicens: *Si occurrerit tibi homo, non salutes eum, et si salutaverit te quispiam, non respondeas illi;* quod hoc fine ei dicit, ait Ambr. *ne confabulatione alicujus obvii, mandato reflecteretur a munere.*

7. Dignus est enim operarius mercede sua.] Mercedem intellige non pretii et æquivalentem, sed alimenti et sustentationis. Quia prædicatio regni cœlestis omne pretium terrenum superat et transcendit. Nam, ut ait S. Aug. in Psal. 103. *Quid accipiunt?*

dant spiritualia, accipiunt carnalia; dant aurum, accipiunt fœnum. Hinc patet posse Apostolos vivere ex Evangelio, ac auditores jure naturali et divino obligari ad eos alendos. Christus hic causam dat, cur discipulis vetuerit peram et sacculum, quia scilicet Deus eis providebit per auditores de annona et victu. *Qui peram et sacculum portari prohibuit* (inquit Greg. hom. 17.) *sumptus et alimenta ex prædicatione concedit. Dignum est enim ut ab eis terrena stipendia consequamur, quibus patriæ cœlestis præmia offerimus.* Et postea: *Unde satis ostendit,* inquit S. Aug. lib. 2 de Consens. Evang. c. 30. *cur eos hæc possidere ac ferre noluerit, non quod necessaria non sint sustentationi hujus vitæ: sed quia sic eos mittebat, ut eis hæc deberi demonstraret ab illis ipsis, quibus Evangelium credentibus annuntiarent.*

16. Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit.] Vos enim estis mei Apostoli et legati; qui autem legatum audit vel spernit, audit vel spernit regem vel principem, qui eum legavit et misit. Legatus enim loquitur in persona regis legantis, eamque repræsentat, sicut vicerex repræsentat regem. Quocirca subditi in suis Superioribus debent intueri Christum, itaque eorum dicta jussaque excipere, ac si ex ipso ore Christi prodirent. Audi S. Bernard tract. de Præcepto et dispens. *Sive Deus, sive homo, vicarius Dei, mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum: ubi tamen Deo contraria non præcipit homo.* Et statim citans Regulam sui Ordinis continentem eamdem doctrinam: *Quidquid,* inquit, *vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo; haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus.* Et paulo post: *Ipsum proinde,* ait, *quem pro Deo habemus, tamquam Deum in his, quæ aperte non sunt contra Deum, audire debemus.*

Reliqua exposui Matth. cap. 10. et 11.

17. Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio (*magno* ut addit Syrus) dicentes: Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo.] Quasi dicant: Non tantum morbos, uti promiseras v. 9. sed etiam dæmones expellimus per vim et invocationem nominis tui, dicentes: In nomine Jesu Christi exi, o dæmon, ab homine isto. *Vide,* ait Theophyl. *quoniam non superbiunt, dicunt enim: In nomine tuo, tua gratia, non nostra virtute;* videtur tamen aliquid venæ laudis et ostentationis eis obrepsisse, quod per se, non per alios Christus tanta patraret; sed venialis fuit hæc culpa et vanitatis pulvis, quem Christus mox abstergit.

18 Et ait illis: Videbam Satanam sicut fulgur de coelo cadentem.] *Sicut fulgur,* id est, Primo sicut fulgur, magna vi, collisione et fragore cum tonitru per nubes frigidas, sibique contrarias, excluditur: sic dæmones Primo, subito et inexspectato cœlo deturbati sunt; nec enim dæmones exspectabant hunc lapsum. Secundo, violenter, quia summa vi inviti cœlo dejecti sunt per S Michaelem ejusque asseclas, Apoc. 12. 4. et seq. Tertio, velociter; quia celerrime et quasi in momento. Quarto, manifeste, quia spectantibus omnibus angelis. Unde Euthym. *Usus est,* ait, *fulguris exemplo, ostendens vehementiam et velocitatem casus illius.* Multi putant ad litteram Christum hic loqui de casu Satanæ, id est, Luciferi, quo e cœlo, id est, aere, aut gloria et potestate sua, quam ante Christum in mundo obtinebat, per Christum privatus et spoliatus est: q. d. Non novam mihi rem narratis, nam cum vos, o discipuli, nuper mitterem ad evangelizandum, videbam dæmonem sua potestate a me privatum quasi de cœlo cadere, ac per vos magis casurum, quasi hoc asserat Christus ad magnificandam potestatem a se datam discipulis, q. d. Videte quantus et quam formidabilis hostis, scilicet Lucifer cum omnibus suis dæmonibus, vobis per me sit subjectus. Ita ex Nazianzeno orat. 4. de Theolog. S. Basil. homil. *quod Deus non sit auctor malorum,* ac Cyrillus, Theoph. Euthym Titus, Maldonat. Toletus, Jansenius, Franc. Lucas et alii. Audi Theoph. *Quidam sic intelligunt: De cœlo, id est de gloria sua, et de honore quem habebat. Ante Christum enim ut Deus colebatur, nunc autem de cœlo decidit, id est de gloria sua, ne colatur ut Deus, neque habeatur perinde ac si in cœlo habitet* Euthym *Ante incarnationem Salvatoris,* inquit, *in sublime ferebatur, et tyrannum agebat, ac potens erat; cum autem Deus in terra per carnem diversaretur, cecidit, non e cœlo (olim enim inde ceciderat, nec amplius eo ascendit) sed a dicta celsitudine, tyrannide ac potentia.* Sic et Vatabl Cum vos, ait, misi ad prædicandum, videbam ruituras vires Satanæ. Cecidit ergo tunc Satanas e suprema potentia in extremam fragilitatem, ait S. Cyrill. ante Christi enim adventum ab omnibus colebatur, post eum a fidelibus conculcatur. Unde sequitur: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes* Verum hic Satanæ e cœlo lapsus mysticus potius et symbolicus est, quam litteralis.

Ad litteram ergo loquitur hic Christus de primo casu Luciferi, dum cum suis asseclis ob superbiam qua Deo rebellavit, e cœlo præcipitatus est in abyssum inferni, idque a Christo, eo quod Lucifer dignitatem, puta divinitatem Christi, et æqualitatem Dei, superbe appeteret, imo ut nonnulli censent, Christi unionem hypostaticam ambiret, dicens decentius esse ut Christus suam naturam, puta angelicam, et inter angelos nobilissimam, assumeret, et Verbo uniret, potius quam humanam, utpote carneam et miseram Invidens ergo Jesu deitatem, ab eo quasi antagonista prostratus et dejectus est: unde pro *cadentem,* græce est πεσοντα, id est lapsum, in præterito: Arabicus, *quod cecidit* Sensus ergo est, q. d. Nolite mirari, o discipuli, quod in nomine meo dæmonia ejiciatis; nam ego jam olim Luciferum meam deitatem superbe appetentem, cum suis asseclis e cœlo præcipitavi in gehennam: simul et vos cavete ne in superbiam elati, eo quod dæmones vobis subdiderim, cadatis in abyssum, uti cecidit Lucifer. Ita S. Hier. l. 2. contra Jovin. S Ambr. l. de Fuga sæculi c. 7. S. Cypr. tr. de Jejun. Christi, S. Gregor. l 23. Mor. c. 7. S. Chrysost hom. 10. de pœnitentia, Beda, Theophylactus, Euthymius, Bernardus, et alii

Apposite Lucifer comparatur fulguri. Primo, quia fulgore fulguris ad vivum repræsentatur præstantissima, et, ut ita dicam, ignea natura, majestas ac principatus Luciferi. Secundo, ejusdem potestas maxima ad nocendum: talis enim est fulguris, quod omnia etiam durissima et robustissima pervadit, sternit, frangit, incinerat: quare summe terret et nocet. Idem facit

Lucifer. Tertio, ejusdem brevitas, quia transit ut fulgur: tantum enim nocet in hoc sæculo, et in hac vita, quæ respectu æternitatis est quasi instans et momentum. Hinc tropologice, fulgur est symbolum superbiæ et vanæ mundi gloriæ: hæc enim instar flammæ fulgureæ coruscat, et illico evanescit, juxta illud: *Sic transit gloria mundi* (fulgur enim ait Nonius Marcellus, est ignis qui coruscat, sive ipsa coruscatio prætervolans: fulmen est telum ipsum quod jacitur: fulguritum est fulmine ictum percussumque.) Rursum hæc ex cœlo dejicitur et vibratur in terram, imo in tartara: quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, et igne gehennæ perenni cruciabitur. Insuper sicut fulgur in cœlo splendidissimum, in terra desinit in lapidem, quem instar teli ejaculatur: sic superbia Luciferum fulgidissimum angelum convertit in teterrimum cacodæmonem: pari modo superbia ex hominibus angelicis facit dæmones, humilitas ex humanis dæmonibus facit angelos, juxta illud Is. 14 11. *Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum, subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes.* Quarto, ejusdem apparentia, fucus et ostentatio: quia dejectus adhuc transformat se in angelum lucis, ait Beda.

Plenus erit sensus, si primum sensum cum secundo conjungas, q. d. Ego Christus, qua Deus, videbam Satanam ante me e cœlo cadentem in abyssum, quia ego eum velut æmulum præcipitavi: pari modo ego Christus jam incarnatus, qua homo, videbam Satanam ante me e templis, in quibus quasi Deus in cœlo a Gentibus adorabatur, deturbari, quia per me et vos, o discipuli, doceo, et docebo omnes gentes conterere idola, in quibus ipse adorabatur, et adorare Deum verum. Quocirca ego sicut olim Satanam e cœlo, sic nunc eumdem e templo præcipitavi, sicut fulgur in præceps ruit: sic enim posterior sensus priori quasi littera allegoriæ substernitur, hæcque illi congrue inædificatur et superstruitur. Alludit Christus ad illud Isaiæ 14 12. *Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris?* ut cum esses Lucifer, factus sis Hesperus et noctifer. Vide ibi dicta.

Moraliter S. Bernardus, serm. de Ligno, fœno et stipula: *Numquam,* ait, *est securitas, fratres neque in cœlo, neque in paradiso, multo minus in mundo. In cœlo enim cecidit angelus sub præsentia divinitatis: Adam in paradiso de loco voluptatis: Judas in mundo de schola Salvatoris. Hæc idcirco dixerim, ne quis sibi de loco isto blandiatur, quia dicitur: Locus iste sanctus est. Quia non locus homines, sed homines locum sanctificant.*

Mystice S Hieron. in illa verba Psalm. 133. *Qui fecit cœlum et terram. Multi,* ait, *de terra cœli fiunt et multi de cœlo terra. Infelix Judas cœlum fuit, et factus est terra: Paulus Apostolus eo tempore quo persequebatur Ecclesiam, terra erat; confessus est, et cœlum factus est. Nec qui cœlum est debet esse securus; nec qui terra est, debet desperare de vita.*

19. ECCE DEDI (græce δίδωμι, in præsenti, id est do) VOBIS POTESTATEM (græce, ἐξουσίαν, id est, auctoritatem, imperium, jus et dominium) CALCANDI SUPRA SERPENTES ET SCORPIONES, ET SUPER OMNEM VIRTUTEM INIMICI; ET NIHIL VOBIS NOCEBIT.] Litteraliter hic serpentes et scorpiones uti sonant, accipe: hos enim etiam calcasset, imo rexisset Adam, quasi eorum rex et dominus in paradiso. Facit ergo hic Christus suos discipulos non tantum dæmonibus, sed et bestiis omnibus superiores, juxta illud Marci c. 16. 17. *Serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Exemplum est in S. Paulo, qui correptus a vipera eam illæsus excussit. Actor. 28. v. 3. Ita Jansenius, Maldonatus et alii.

ET SUPER OMNEM VIRTUTEM (græce δύναμιν, id est robur, vim, potentiam, exercitum) INIMICI,] cujuscumque, sive animalis efferi, ut lupi, leonis, tigridis; sive veneni et rei venenatæ, sive etiam diaboli, qui omnibus feris et rebus noxis præest, iisque abutitur, ut hominem lædat, et perimat. *Omnis* ergo *virtus inimici,* est omnis potentia homini inimica. Mystice tamen et potius, per hæc omnia significat dæmones; de his enim est omnis hic sermo: unde dæmones hic ad litteram significari per serpentes et scorpiones, illosque vocari *virtutem inimici,* id est exercitum Luciferi, censent S. Athanas. in Psalm. 28. ac Theophyl. Euthymius, Beda, Titus, Toletus, Franc. Lucas hic. Quocirca Euthym. *serpentes et scorpiones,* accipit *intelligibiles,* id est, *omne, genus immundorum spirituum* ait Beda, Qui et addit: *Hoc autem inter serpentes qui dente, et inter scorpiones qui cauda nocent, distare arbitror, quod serpentes aperte sævientes, scorpiones clanculum insidiantes significent.* Simili modo Gen. cap. 3. serpens qui decepit Evam, tum verus serpens, quam diabolus per serpentem loquens intelligitur, ut ibi dixi.

20. VERUMTAMEN IN HOC NOLITE GAUDERE, QUIA (quod) SPIRITUS (dæmones) VOBIS SUBJICIUNTUR: GAUDETE AUTEM, QUOD NOMINA VESTRA SCRIPTA SUNT IN CŒLIS.] Non vetat omne gaudium, ut scilicet nullo modo gaudeant, quod dæmones eis subjiciantur (hoc enim licitum et honestum est, ideoque Deo gratum et gloriosum) sed ut non tantum gaudeant de dominio in dæmones, quantum gaudere debent de sua prædestinatione, gratia et gloria, tum quia dominium in dæmones est gratia gratis data Ecclesiæ, unde subinde et reprobis datur, uti data fuit Judæ, Matth. cap. 7. vers. 22 prædestinatio vero includit gratiam gratum facientem, ac prædestinatum conducit ad beatitudinem: tum quia, ut ait Euthymius, illud gaudium tumorem et superbiam generare solet, hoc vero gratiarum actionem, et omnis boni operis sollicitudinem: de hoc ergo longe magis gaudendum, quam de illo. Tertio ejicere dæmones, et facere miracula, non est vestri meriti, ait Beda, sed divinæ virtutis: ad nullius nomina scribuntur in cœlo, nisi ejus qui illud meretur vel merebitur Quarto, virtus ejiciendi dæmones datur vobis a Deo, non ad vestram, sed ad aliorum utilitatem; at scribi in cœlis vobis utilissimum est, quia vos beabit in æternum. Ita Theophyl.

SCRIPTA SUNT IN CŒLIS.] Quod alibi dicitur, *scripta sunt in libro vitæ: liber* autem *vitæ* significat distinctam Dei præscientiam, memoriam, prædestinationem in qua quasi in libro Dei scripti sunt omnes et singuli destinati et electi ad vitam æternam: *scripta sunt* autem non per calamum et atramentum, ait Titus, sed per Dei optim. maxim. memoriam, ejusdemque Dei gratiam et gloriam. Et Euthym. Cives conscripti estis in æterna civitate, inquit, non atramento, sed memo-

ria; neque ut homines scribunt, sed ut Deus: idque non in remedium oblivionis, ait Beda, sed ad firmitatem et certitudinem prædestinationis.

Porro sicut duplex est hæc Dei præscientia et prædestinatio, ita et duplex est liber vitæ: prior perfectus et completus, quo absolute, et determinate ab æterno a Deo descripti sunt omnes electi ad gloriam, qui reipsa ad vitam æternam perventuri sunt: hic est infallibilis et immutabilis. Posterior, in quo omnes justi et sancti describuntur, non absolute, sed conditionate et secundum præsentem justitiam, si nimirum in ea usque ad mortem perseverent: hic non est certus et infallibilis; nam ex illis multi a justitia excidunt, male moriuntur, reprobantur et damnantur. Sic Apostolus Philip. 4. salutat Clementem, suosque fideles, *quorum nomina sunt in libro vitæ*. Nihil enim aliud vult dicere, quam quod dixit de omnibus Ephesiis fidelibus, Ephes. cap. 1. nimirum eos esse a Deo electos et prædestinatos per Christum; scilicet absolute per fidem et gratiam, sed conditionate ad gloriam, si nimirum in Christi fide et gratia perseverent. Et Ephes. 2. *Vos*, ait, *estis cives sanctorum, et domestici Dei*, scilicet per gratiam, ac tales futuri per gloriam, si in gratia decedatis: sic etiam orat Ecclesia in Collecta secreta Missæ, tempore Quadragesimæ, *ut omnium fidelium nomina beatæ prædestinationis liber ascripta retineat*; hi ergo possunt a sua prædestinatione excidere ac proinde non sunt absolute prædestinati, sed conditionate si videlicet in fide et sanctitate usque ad finem vitæ persistent. Sic etiam hoc loco videtur accipi, ait Jansen. Franc. Lucas et alii, licet de eo dubitet Maldonatus, ac neget Toletus. Nam non velle Christum hic omnes septuaginta discipulos, certos facere de sua absoluta et efficaci electione ad gloriam, patet ex vers. 18. ubi minas et metum damnationis eis injicit, dicens: *Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem*. Quasi dicat: Videte ergo et vos ne similiter cœlo, id est gratia et gloria vobis in cœlo præparata excidatis. Sic omnes Apostoli fuere a Christo electi, scilicet ad Apostolatum, et tamen unus ex eis Judas fuit reprobatus et damnatus, juxta illud Christi: *Nonne ego duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est?* Joan. 6. 70. Pari modo ex 70. discipulis Christi fuere septem primi Diaconi, e quibus unus fuit Nicolaus nomine, *qui immunditiarum omnium, et Nicolaitarum hæreseos auctor extitisse refertur*, ait sanctus Hieronym. epist. 48 cap. 3. Quod ergo duodecim Apostolis et eorum sequacibus promittit Christus Matth. c. 19. vers. 18. dicens: *Vos qui secuti estis me*, etc. *sedebitis super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel;* intellige non absolute, sed sub hac conditione: Si in mei sequela usque ad mortem perstiteritis.

21. In ipsa hora exultavit Spiritu Sancto.] Id est per Spiritum Sanctum, quo plenus erat Christus, puta per gratiam, lætitiam et jubilum suæ humanitati et menti a Spiritu Sancto infusum, eo quod Spiritus Sanctus efficacia fecisset sua promissa, ac per suos discipulos tam rudes et imbecilles tanta prodigia, dæmones expellendo, et morbos quoslibet sanando, patrasset, quibus ipse Christi fidem et Dei gloriam promovebat.

Et revelasti ea parvulis.] Scilicet abjectis et rudibus meis discipulis, *Ea*, ut nimirum ipsi cognoscant te esse Deum verum, ac me a te missum, ac consequenter agnoscant viam ad justitiam et salutem, quæ est credere in me, meisque jussis obedire, itaque sint prædestinati, atque per eos alii multi quos a dæmonibus et morbis liberant, veri Dei cognitione illuminentur et salventur.

22. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.] Ut sicut a Patre meo creata sunt; ita jam vitio ipsorum perdita per me recreentur et redimantur: ut scilicet homines in peccata prolapsos sublevem, sanctificem et beem, et cum homine cæteras creaturas vitio hominis corruptas renovem et restaurem. Ita S. Athanas. serm. 4 contra Arianos: *Postquam*, ait, *peccasset et lapsus esset homo, ejusque lapsu perturbatis omnibus, mors invaluisset ab Adam usque ad Christum, terraque execrationi data esset, infernus apertus, paradisus clausus, cœlum infensum, et tandem corrupto et interempto homine insiluisset diabolus contra nos; tunc dedit illi hominem, ut ipsum Verbum caro fieret, carnemque assumptam in omnibus instauraret. Tradita enim sunt illi ut medico, qui sanaret morsum serpentis; et ut vitæ, quo excitaret mortuum; et ut luci, quo illuminaret tenebras; et ut, rationi, quo redintegraret vim rationalem*. Particulatim deinde idipsum explicat, dum subdit: *Postquam igitur tradita sunt illi omnia, et factus est homo, correcta sunt omnia et perfecta: terra pro maledictione benedictionem obtinuit, paradisus reseratus est, infernus se metu contraxit, monumenta aperta sunt resurgentibus mortuis; portæ reclusæ sunt, ut intraret ille ex Eden*.

Non igitur loquitur hic Christus de essentia et attributis divinis, sibi a Patre traditis, et per generationem divinam communicatis, uti explicuit S. Chrysostomus hom. 39. in Matth. 5. Hilarius lib. 6. de Trinitate, S. Ambrosius lib. 3. de Spiritu Sancto c. 12. sed de plena omnium potestate quæ sibi ut homini, ad hominum salutem a Patre tradita fuit.

25. Et ecce quidam Legisperitus surrexit tentans illum, et dicens: Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo?] q. d. Quid me facere oportet, ut vitam æternam obtineam et possideam? Alius est hic Legisperitus ab eo, qui idem quæsivit a Domino, Matth. c. 22. 36. ut patet ex circumstantiis utriusque.

Tentans eum.] Hinc patet ipsum quæsivisse hæc animo non sincero discendi, sed ficto et doloso tentandi Christum, an Christus scilicet aliquid de se, suaque doctrina contra legem responderet, ac illam huic præferret, unde eum calumniandi vel accusandi occasionem haberet. Christus enim ab illis censebatur legis prævaricator et contemptor. Ita Toletus.

Cætera quæ sequuntur usque ad versum 29. exposui Matth. c. 22. v. 36 et seq.

29. Ille autem volens justificare seipsum, dixit ad Jesum: Et quis est meus proximus?] *Justificare*, id est justum præ cæteris ostendere; q. d. Demonstra mihi aliquem proximum in justitia, qui scilicet tam justus sit quam ego, et vix invenies. Ita Titus, Euthymius, et Isidorus Pelus. lib. 4. epistol. 173. qui censent Legisperitum hæc dixisse ex superbia et fastu Pharisaico. *Proximum*, ait Isidorus, censuit *esse justum justo, sublimem sublimi: q. d. Ostende mihi aliquem qui tam magnus sit ut possit mecum comparari*.

Verum Christi responsio contrarium significat: ut

patet intuenti. Quare videtur hic Legisperitus, qui initio tentandi animo accesserat, audito dicto Christi, quo suum responsum de primo dilectionis Dei et proximi mandato laudarat, mentem mutasse, ac aversionem suam in amorem et reverentiam Christi convertisse, atque sincere et serio quæsiisse quis esset proximus, ut eum diligeret, et legem implere posset. Ergo *volens justificare seipsum*, id est, volens se ostendere justitiæ amatorem, et timoratæ conscientiæ, quasi sollicitum intelligere legem Domini, et quasi assidue in ea studentem et meditantem, ut eam opere adimpleret. Ita Toletus, Jansenius et alii.

ET QUIS EST MEUS PROXIMUS?] Magna enim inter Scribas hac de re erat quæstio, imo error. Scribæ enim ex Levit. 19. 18. *diliges* רע *rea*, id est *amicum*, a contrario inferebant; Ergo odio prosequeris inimicum tuum, puta Gentilem, qui non est Judæus: unde hunc eorum errorem correxit Christus Matth. cap. 5. 43. Quare Scribæ amicum vel proximum censebant esse solum Judæum, utpote veri Dei cultorem, ejusdemque secum gentis et religionis, imo inter Judæos eos qui legem prævaricabantur et impie vivebant, censebant non esse proximos, nec diligendos, sed solos fideles et justos. Merito ergo Legisperitus hic rogat Christum quis sit proximus, q. d. Ego omnes Judæos probos quasi proximos diligo, suntne alii adhuc proximi a me diligendi? Respondet Christus alios esse, nimirum proximos nostros esse omnes omnino homines: hi enim proximi nobis sunt ob communionem ejusdem vitæ humanæ, ejusdem gratiæ, ejusdem redemptionis per Christum, ejusdem Ecclesiæ et Sacramentorum, ejusdem vocationis ad fidem et gratiam, ejusdem destinationis, cursusque ad eamdem felicitatem et vitam æternam. Omnis ergo homo est Hebr. *rea*, id est amicus, socius; græce πλησίος, id est propinquus, a πλάω, id est accedo, appropinquo, quod in futuro habet πλήσω, unde πλησίος: latine nervosius vocatur proximus, quia proxime, id est nullo mediante ad nos accedit, nosque contingit per eamdem vitam, gratiam, Ecclesiam, gloriam, etc. Proximus enim Ciceroni et Latinis dicitur vicinissimus, unde Isidorus l. 9. Etymol. c. 6. *Proximus*, ait, dicitur *ob proximitatem sanguinis*. Et Cicero lib. 2. de Legibus: *Id*, ait, *habendum est Deo proximum* (id est vicinissimum) *quod est optimum*. Jam autem omnis homo nobis vicinissimus est per eamdem Dei creationem, et eamdem Christi redemptionem, et vocationem ad eamdem gratiam et gloriam: ergo omnis homo nobis est proximus. Vide dicta Levit. 19. v. 18.

Tropologice, vox *proximus*, exigit visceralem affectum et amorem; proximus enim a proximo diligendus est quasi frater a fratre, vel filius a patre: in his enim nullum est medium, sed alter alteri est proximus, ita tamen ut servetur ordo charitatis, quo magis diligendus est pater, quam frater; et frater quam nepos, etc. inter proximos enim alius alio nobis est proximior, ideoque magis diligendus.

30. SUSCIPIENS AUTEM JESUS, DIXIT] Euthymius, *excipiens sermonem*, id est respondens, ac fuse et exacte quæstionem, quis sit proximus, enucleans et resolvens. Sic ait Virgilius: *Excipit Ascanius*, id est vices respondendi suscipit.

HOMO QUIDAM DESCENDEBAT AB JERUSALEM, (ideoque Israelita, ait Aug. ser. 37. de Verbis Domini, et Hierosolymita, ait Beda) IN JERICHO, ET INCIDIT IN LATRONES.] Est parabola sumpta a re quæ sæpe tunc temporis contingebat, ideoque vera historia et res gesta. Nam, ut notat S. Hier. in c. 20. Matth. et in Epitaphio Paulæ epist. 77. inter Jerusalem et Jericho erat locus periculosus et latrociniis infestus, ideoque Hebr. dictus *Adommim*, vel potius *Addammim*, id est *rubens* et cruentus: *quia multus in eo sanguis crebris latronum fundebatur incursibus*. Audi Adrichomium locum hunc ex S. Hier. Saligniaco, Brochardo et aliis plene describentem in Descriptione tribus Benjamin p. 14. n. 6. *Adommim*, ait, *locus sanguinarius homicidiis et latrociniis infamis, etiam posterioribus temporibus, et rem, et nomen retinuit, aspectu terribilis, et valde periculosus, quemque sine conductu nemo temere transeat. Eo loci homo ille, qui de Jerusalem in Jericho tendebat, curatus est a Samaritano, cum incidisset in latrones, ab iisque vulneratus esset, quod etiamnum multis contingit. Distat a Jericho contra Occidentem quatuor leucis. Quondam villula, nunc castrum, ut Breid. ex Brochardo, ut Hier. ruinæ in sorte tribus Judæ. Græce vocatur* ἀνάβασις πυῤῥῶν, id est *ascensus rubentium, propter sanguinem qui ibi a latronibus funditur; Heb. Maledomim, est confinium tribus Judæ et Benjamin, ubi et castellum militum situm ob auxilia viatorum. Videtur hic caverna profunda, super quam olim erectum fuit ædificium.* Denique locus hic erat situs in monte vel colle, ex quo latrones eminus viatores adventantes prospicere poterant, ut eos ex improviso invaderent; unde Josue 15. vers. 7. locus hic vocatur *ascensio Adommim*.

QUI ETIAM DESPOLIAVERUNT EUM (pecuniis, vestibus, rebus omnibus quas habebat) ET PLAGIS IMPOSITIS ABIERUNT SEMIVIVO (græce, ἡμιθανῆ, id est semimortuo) RELICTO,] in via: illi certo ex vulneribus moriendum erat ibi nisi quis ei succurreret et mederetur. Solent enim latrones eos quos spoliarunt vulnerare, vel occidere, ne spoliati illico advocent obvios et vicinos, qui latrones persequantur, et spolia eis extorqueant, imo eos trucident. Syrus clare, *et irruerunt in eum latrones, et spoliaverunt eum, et vulneraverunt eum, et reliquerunt eum, cum vix subsisteret in eo anima, et abierunt*.

31. ACCIDIT (casu, si homines spectes; sed certo consilio, si Dei providentiam, cui nihil est fortuitum, sed omnia prævisa et provisa, consideres,) AUTEM UT SACERDOS QUIDAM DESCENDERET EADEM VIA: ET VISO ILLO PRÆTERIVIT.] Græce, ἀντιπαρῆλθεν, id est ex adverso præterivit, q. d. Sacerdos horrore plagarum vulnerati illius et moribundi perculsus, non tantum ad eum non accessit, sed et retrorsum abiit, et in contrariam partem iter suum reflexit, ait Titus et Theoph. Notat hic Christus præposteram religionem ac inhumanitatem sacerdotum illius ævi, qui externas tantum cæremonias, victimas et oblationes, quibus ipsi ditabantur, curantes, internam pietatem et misericordiam et charitatem negligebant, imo pessumdabant. Hic enim sacerdos videns proximum suum gente Judæum, vulneribus confectum, seminecem et animam agentem, in hac extrema necessitate eum deseruit, imo nec eum adire vel alloqui dignatus est.

32. SIMILITER ET LEVITA, CUM ESSET SECUS VIAM, ET VIDERET EUM, PERTRANSIIT.] Levita olim apud Judæos erat id quod apud Christianos est Diaconus, qui sacerdoti in sacris ministrat. Hic ergo ejusdem farinæ et inhumanitatis erat, cujus fuerat sacerdos: qualis enim sacerdos, talis Levita: qualis Prælatus, talis Diaconus: qualis princeps, talis famulus: qualis magister, talis discipulus. Unde simili modo pertransiit. Græce est eadem vox quæ v. 31. ἀντιπαρῆλθεν, id est, in contrariam viam abiit.

33. SAMARITANUS AUTEM QUIDAM ITER FACIENS, VENIT SECUS EUM: ET VIDENS EUM, MISERICORDIA MOTUS EST.] *Samaritanus*, qui scilicet genere et gente, et religione a Judæis erat alienissimus, ideoque magis exosus quam Gentilis; utpote Judæorum schismaticus et hæreticus, quem proinde Judæi non proximum, sed juratum hostem censebant, passimque oderant: hic, inquam, Judæi vulnerati, a Judæis derelicti, et a sacerdote ac Levita neglecti, commiseratione motus, ei ut proximo succurrit, medicatus est, vitamque restituit. Profert Christus exemplum Samaritani, ut ostendat non solos amicos, sed et inimicos (talis enim Judæis erat Samaritanus) esse proximos nostros. Rursum Samaritanum hunc in charitate et beneficentia præfert Judæis, utpote qui in Judæum seminecem a Judæis neglectum et Samaritanis invisum, adeo beneficum se præstiterit.

34. ET APPROPIANS (descendens ex equo vel asino quo vehebatur) ALLIGAVIT VULNERA EJUS, INFUNDENS OLEUM ET VINUM,] quæ secum ferebat in via quasi viaticum; scilicet vinum pro potu, oleum pro obsonio cum pane, hoc est pro cibo. Est hysterologia: prius enim lavit vulnera vino: vinum enim Primo saniem abstergit: Secundo, pituitosos biliosos que humores ad vulnus confluentes arrodit: Tertio, vulnera constringit, ne saniem et sanguinem ulterius emittant: Quarto, nervos calefacit et roborat, ut plagam excutiant. Deinde vulnus linivit oleo, Primo, ut vini acredinem et mordacitatem olei pinguedine et lenitate temperaret: Secundo, ut dolores leniret: Tertio, ut partes vulneri vicinas foveret et roboraret: nam alioqui oleum recentibus vulneribus obesse, illaque putrefacere, docet Galenus l. 3. Matth. et Hippocrates l. de Ulceribus. Vide Valesium S. Philosophiæ c. 87.

Hinc Tropol. S. Greg. 20. Mor. c. 8. In vino, ait, morsus districtionis, in oleo mollities pietatis: miscenda ergo lenitas est cum acritate, ut vulnera animæ sanentur, et vitia a peccatoribus expellantur. S. Chrysostom. vero: Vinum, ait, est sanguis passionis, oleum chrismatis unctio; vel, ut Interlinealis, chrisma Spiritus Sanctus.

ET IMPONENS ILLUM IN JUMENTUM SUUM,] quo ipse equitare vel asinare solebat. Syrus, *supra asinum suum*. Descendit ergo ipse ex equo vel asino, cui insidebat, illumque cessit vulnerato, imo eum illi imposuit. Allegorice. S. August. in Quæst. Evang. Jumentum, ait, est Christi caro. Imponi jumento, est in ipsam incarnationem credere. S. Ambrosius: Jumento imponit, inquit, dum peccata nostra portat. Theophylactus: Membra sua nos fecit, ait, et participes corporis sui.

DUXIT, ipse pedes incedens, frænumque prehendens, illoque minans equum et equitem, IN STABULUM.] Græce, εἰς πανδοχεῖον, id est, in diversorium, sive hospitium, ita dictum, quod omnes promiscue recipiat; hospitium ergo dicitur *stabulum* a stando, quod in eo viatores ex via lassi stent, id est quiescant. Sic *stabulum* pro hospitio sumit S. Cyprian. l. 3. ep. 13. hinc Syrus et Arabicus pro *stabulo* vertunt *hospitium*.

ET CURAM EJUS EGIT.] Prospiciens illi de cibo; igne, lecto, medico, medicinis, cæterisque rebus ad curam necessariis, vel opportunis.

35. ET ALTERA DIE PROTULIT DUOS DENARIOS.] Denarius simplex erat drachma argenti, puta unus Julius, vel Regalis Hispanicus. Verum hic denarius, non simplex, sed duplex, uti modo est dimidius *Philippicus Dalerus*. dedit enim tantum, quantum sufficere putabat vulnerato alendo et medicando usque ad suum reditum: ad hoc enim non sufficiebant duo Julii. Tropologice, S. August. in Quæst. Evang. Duo denarii, ait, sunt duo præcepta charitatis, quam Apostoli acceperunt ad evangelizandum, aut promissio vitæ præsentis et æternæ.

ET DEDIT STABULARIO (id est hospiti, qui stabulo et hospitio præerat) ET AIT: CURAM ILLIUS HABE, ET QUODCUMQUE SUPEREROGAVERIS (ulterius impenderis) EGO, CUM REDIERO, REDDAM TIBI.] Vide hic et disce a Samaritano plenam dilectionem, quæ nihil omisit, quod ad vulnerati curationem requiritur; sed omnia charitatis officia hic requisita copiose præstitit.

Allegorice: homo est Adam lapsus in peccatum, ideoque in anima vulneratus, et pene occisus: Adam enim ex Jerusalem, id est ex visione pacis, puta ex paradiso et statu innocentiæ, ubi summa fruebatur pace cum Deo, secum, cum Eva, et cum omnibus animalibus, descendit in Jericho, id est in mutabilitatem et statum peccati: hujus enim symbolum est Jericho, id est luna, quæ quotidie mutatur et deficit. Latrones sunt dæmones, qui Adamum et Evam per serpentem deceperunt, et ad peccatum induxerunt, itaque eum Dei gratia et virtutibus spoliarunt, et vulnera concupiscentiæ omnibus animæ potentiis et appetitibus infixerunt. Sacerdos et Levita sunt lex vetus, quæ lapsum Adæ sanare neglexit, quia non potuit. Samaritanus, id est, custos, est Christus, qui fideliter homines omnes curat et custodit, ut sanentur et salventur: equus est hujus humanitas, cui ipsa deitas insidet, et quasi inequitat. Stabulum, id est hospitium, est Ecclesia, quæ omnes fideles recipit. Vinum est sanguis Christi, quo vulnera nostra abluuntur, et sanies peccatorum abstergitur. Oleum est misericordia, clementia et lenitas Christi. Stabularius sive hospes, qui stabulo, id est Ecclesiæ præest, est S. Petrus, sive Pontifex. Ita S. Ambr. et Orig. hic hom. 34. S. Hier. in c. 10. Matth. S. Aug. ser. 17. de Verbis Domini, et alii passim. Audi Origenem: *Aiebat quidam de presbyteris, volens parabolam interpretari, hominem qui descendit esse Adam; Jerusalem, paradisum; Jericho, mundum; latrones, contrarias fortitudines; sacerdotem, legem; Levitam, Prophetas; Samaritem, Christum; vulnera vero, inobedientiam; animal, corpus Domini; pandochium, id est stabulum, quod universos volentes introire suscipiat, Ecclesiam interpretari. Porro duos denarios Patrem et Filium intelligi; stabularium Ecclesiæ præsidem, cui dispensatio credita est. De eo vero quod Samarites reversurum*

se esse promittit, secundum Salvatoris figurabat adventum. Hæc cum rationabiliter pulchreque dicuntur, etc.

Hinc rursum ex hac parabola docent Patres et Theologi, Adamum per peccatum spoliatum esse bonis et donis gratuitis, uti sunt gratia et virtutes; vulneratum vero fuisse in naturalibus, id est, in natura non pura et mera: hæc enim eadem est post peccatum, quæ fuit ante; sed in natura per gratiam erecta, sanata et integra per justitiam originalem illi a Deo inditam: hæc enim omnes appetitus et passiones, ac concupiscentiæ motus voluntati et rationi subjiciebat, ut nil velle aut concupiscere possent, nisi quod recta ratio judicabat, ac voluntas recta amabat et appetebat: jam autem per peccatum privati hac justitia originali, experimur in nobis inscia ratione, et invita voluntate, pravos hosce motus exoriri; hoc est vulnus naturæ.

36. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones?] Videtur Christus apposite ad interrogationem legisperiti: *Quis est proximus meus?* dicere debuisse: Quis in hac parabola tribus hisce, puta sacerdoti, Levitæ, ac præsertim Samaritano, fuit proximus? utique ille qui incidit in latrones, ab eisque spoliatus, vulneratus et semimortuus relictus, omni proximorum ope indigebat: nam alioqui ex hac interrogatione Christi quis inferre poterit: Ergo proximus est is qui benefacit egenti, puta Samaritanus, non autem ipse egens, puta spoliatus ille et vulneratus: ac consequenter sacerdos et Levita non erant proximi, quia egenti non benefecerunt. Unde pariter inferas eos qui nos oderunt et persequuntur, non esse nostros proximos.

Verum dico sensum esse: *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones?* q. d. Quis horum trium tibi videtur in hoc casu se gessisse ut proximum capti, spoliati et vulnerati a latronibus? sic enim hanc interrogationem Christi intellexit ipse Legisperitus, dum vers. seq. respondet: *Qui fecit misericordiam.* Ergo ex eo Christus quærit: Quis ex hisce tribus tibi videtur vere functus officio proximi erga vulneratum tam miserum, ita ut eum licet tam afflictum, et ex inimica sibi gente, puta ex Judæis oriundum, æstimarit suum esse proximum? Proximus enim est nomen correlativum, proximus enim est proximi proximus, sicut misericors est miseri misericors: quare Christus recte ex uno designat alterum, puta ex relativo designat ejus correlativum quod quærebat Legisperitus. Maluit vero Christus sic responsionem suam invertere, ut Legisperito nobisque omnibus statueret exemplum reale et perfectum dilectionis proximi, quod ipse imitaretur non speculando in lege, sed opere idipsum præstando, quod præstitit Samaritanus: unde concludit vers. 37. dicens; *Vade, et tu fac similiter.* Maxime autem voluit Christus Legisperitum docere, non Judæum, non amicum uti volebant Scribæ, sed omnes omnino homines, maxime miseros, etiam nobis inimicos, habendos esse proximos, et omni officii genere esse diligendos. Simili modo ob similem causam Christus invertit quæstionem majoris dilectionis duorum debitorum, Magdalenæ scilicet et Simonis, *Quis eum plus diligit?* Luc. cap. 7. vers. 47. uti ibi ostendi. Ita S. Augustinus, quem mox citabo, Beda, Theophyl. Euthymius, Titus Toletus, Jansenius, et alii passim.

37. At ille dixit: Qui fecit misericordiam in eum. Et ait illi Jesus: Vade, et tu fac similiter.] *Ut videlicet*, inquit S. August. l. 5 de Doct. Christ. cap. 30. *eum esse proximum intelligamus, cui vel exhibendum est officium misericordiæ, si indiget, vel exhibendum esset, si indigeret. Ex quo est jam consequens, ut etiam ille a quo nobis hoc vicissim exhibendum est, proximus sit noster: proximi enim nomen ad aliquid est, nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Nullum autem exceptum esse, cui misericordiæ denegetur officium, quis non videat? quando usque ad inimicos etiam porrectum est? quales erant imprimis Samaritani Judæis.* Addit apposite S. August. *Quid tam remotum quam Deus ab hominibus? cum haberet Deus in se duo bona, justitiam et immortalitatem, nos duo mala, iniquitatem et mortalitatem: factus est mortalis, et ita prope nos, non id quod nos, id est peccator, suscipiendoque pœnam, et non culpam, culpam delevit et pœnam.*

Causam a priori dat Isidor. Pelusiota libr. 4. epistol. 123. dicens: *Proximitas enim natura æstimatur, non virtute: substantia, non dignitate; compassione, non loco; curationis modo, et non loci propinquitate: illum namque arbitrare proximum, qui tui maxime indigeat, et sponte tua ad auxilium ei ferendum accedas.*

38. Factum est autem dum irent (dum proficiscerentur Jesus et discipuli ejus, evangelizantes per vicos et castella, ut dixi v. 1. et ipse (Jesus) intravit in quoddam castellum (græce κώμην, id est, vicum, pagum, oppidum, puta Bethaniam, ubi Martha videtur habuisse domum) et mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam.] Quasi hospitem et peregrinum, qui ut Deus erat omnium Dominus. Unde S. August. serm. 26. de Verbis Domini: *Suscepit*, ait, *famula Dominum, ægra salvatorem, creatura creatorem, spiritu pascenda in carne pascendum, dignatione, non conditione.* Laudatur in Martha virtus hospitalitatis, quod Jesum Scribis et Pontificibus exosum hospitio exceperit, sed hominem excipiendo recepit pariter Deum, qui illam totamque ejus domum benedixit, et donis cœlestibus cumulavit, tandemque in cœlum ipsam suscepit, et æterna gloria beavit. Sic Abraham suscipiens hospites, angelos specie humana indutos hospitio excepit, quibus promissionem nascituri ex se Isaac, indeque Christi, qui benedicturus esset omnes gentes, accepit. Vide dicta Hebr. 13. Quocirca Christus Marthæ morienti, apparuit, eique præmium hospitalitatis rependit, atque eam ad cœleste, non hospitium, sed regnum, invitavit, dicens: *Veni, hospita mea dilectissima, quia sicut tu me in domum tuam recepisti, sic ego te in cœlum meum recipiam.* Ita habet ejus Vita, quæ ex S. Antonino addit, Christum sua præsentia sepulturam sanctæ Marthæ honorasse Ita Christus honorantes se honorat.

39. Et huic erat soror nomine Maria,] cognomento Magdalena; hæ duæ sorores *non solum carne*, ait S. August. loco jam citato, *sed et religione germa-*

næ, ambæ Domino cohæserunt, ambæ Domino in carne præsenti servierunt, tanto hospite beatæ.

QUÆ ETIAM SEDENS SECUS PEDES DOMINI, AUDIEBAT VERBUM ILLIUS.] Vox *etiam* notat Magdalenam non obiter, non alio tempore quando ei erat otium, sed illo temporis articulo quo maxime cum Martha erat laborandum in apparanda Christo mensa, quasi otiosam sedisse cum Jesu: *Sedens secus pedes*, quasi discipula humillima summe amans et reverens Christum, ut eum docentem quietissime, modestissime, avidissime et attentissime audiret: *Quanto hic melius*, ait S. August. ser. 27. de Verbis Domini, *ad pedes sedebat, tanto amplius capiebat: confluit enim aqua ad humilitatem convallis, denatat de tumoribus collis*.

AUDIEBAT VERBUM ILLIUS.] Docet hic Christus suo exemplo, quid discipuli, ac viri Apostolici et Religiosi facere debeant in hospitiis, scilicet, *ut non resupini quiescant*, ait S. Chrysost. in Catena, *sed potius repleant suscipientes sacris et divinis doctrinis*, ut nullum tempus sine fructu transire sinant, sed ubique semina pietatis jaciant, omnesque ad virtutem et Dei amorem excitent. Faciebat id inter alios. R. P. Petrus Faber, primus S. Ignatii Loiolæ socius, qui in perpetuis peregrinationibus et missionibus, vitam omnem in societate exegit, ac proinde hoc salutare monitum nostris testamento reliquit, ut hospitium ingressi illico vel recitandis Horis, vel piis sermonibus miscendis intendant, seque pietatis professores ostendant; sic enim impedituros omnes lascivos sermones et castitatis tentatores, ac fructum non exiguum facturos, uti ipse non semel latrones in hospitio degentes suis sermonibus commovit ad pœnitentiam, eorumque ibidem confessiones excepit. Plura vide in vita ejus. Idem faciebat sanctus Franciscus Xaverius in navibus, per totum Orientem navigans, et ubique evangelizans tam verbo, quam charitatis et sanctæ vitæ exemplo

40. MARTHA AUTEM SATAGEBAT CIRCA FREQUENS MINISTERIUM.] Græce περιεσπᾶτο περὶ πολλὴν διακονίαν, id est, *distendebatur* vel *distrahebatur circa multam ministrationem*, sollicita et officiosa charitate curans, ut cibi tanto hospite digni rite coquerentur, mensa, lectulique mensales congrue sternerentur, pedes hospitum lavarentur, cæteraque omnia hospitalitatis officia exacte præstarentur. Unde Arabicus vertit, *Martha autem diligenter ministrabat plurimum*.

QUÆ STETIT, ET AIT (græce, *astans autem dixit*; Syr. *venit et dixit*) DOMINE, NON EST TIBI CURÆ (Arabic. *Domine, non gravat te res mea?*) QUOD SOROR MEA RELIQUIT ME SOLAM MINISTRARE? DIC ERGO ILLI, UT ME ADJUVET.] Ita loquitur Martha, partim ex turbatione sollicitudinis omnia Christo congrue apparandi, partim ex confidentia in benignitate Christi, q. d. Domine, ego tui amore et obsequio opprimor laboribus: soror mea id videt, et interim desidet et otiatur. Tuæ ergo humanitatis est curare, illique jubere ut me sublevet, et in partem pii laboris veniat, tibique æque ac ego ministret, illa enim tota ex te pendet, me negligit. Verbo ergo illi innue, ut me juvet, et illud faciet; scio enim me illam rogantem nihil apud ipsam effecturam, quia tibi tuisque verbis tota est affixa.

41. ET RESPONDENS DIXIT ILLI DOMINUS: MARTHA, MARTHA, SOLLICITA ES, ET TURBARIS ERGA (circa) PLURIMA.] Arabicus, *tu sollicita turbata es erga res plurimas*. *Repetitio nominis Marthæ, est indicium dilectionis*, ait S. August. serm. 26. jam citato, *aut forte movendæ intentionis, ut audiret attentius*: tota enim intendebat suis ministeriis, ut minus verbis Jesu intenderet, nisi iterata nominis sui compellatione excita. Addit S. Augustinus. *Maria causam suam maluit Judici* (Christo) *committere, nec in respondendo voluit laborare*, sciebat enim Christum a se stare, suique patronum agere solitum. Unde hic Christus *factus est Mariæ advocatus, qui judex fuerat interpellatus*, ait Interlin. ex S. Aug. ser. 27. *Turbaris erga plurima*. q. d. Nimis es sollicita, Martha, ideoque turbaris. Vis enim plurima mihi apparare cum paucis mihi sit opus: uno enim cibi genere contentus sum, imo delector, tum frugalitatis, tum sanitatis studio; docet enim Galenus et medici varietatem ciborum onerare stomachum, ac difficulter tardeque ab eo digeri. Audivi nonnullos, qui uno cibo perpetim vescentes, ad longævam et plane decrepitam ætatem vixere. Emman. Sa et alii Græc. τυρβάζῃ vertunt, *tumultuaris*: *Sed tumultus hoc loco distractio est et turbatio*, ait Euthymius: qui enim circa multa distrahuntur, suntque solliciti, multas cogitationum et curarum anxietates et tumultus, qui in mente confligunt, eamque affligunt, experiuntur, quocirca nimia sollicitudo et anxietas signum est, et effectus alicujus passionis et perturbationis internæ, scilicet nimii timoris et amoris: quia si quis nimis amat honorem, opes, commoditates, amicum vel rem aliam, illamque perdere timet, hic est sollicitus, turbatur, anxiatur.

42. PORRO UNUM EST NECESSARIUM.] Arabicus, *quod autem necessarium est, facile est*; græce, ἑνὸς δέ ἐστι χρεία, id est, *uno autem est opus*: hoc unum Christus opponit multis, circa quæ turbatur Martha. Syrus, *at unum est quod requiritur*. Consentit Ægyptius, Æthiopicus et Persicus.

Quæres quodnam sit hoc unum, idque necessarium? Respondent Lutherus, Bulingerus, Melanchthon, cæterique ejusdem farinæ Novatores, hoc unum esse fidem, sive audire Evangelium, illique credere: hoc enim tantum dicitur hic fecisse Magdalena v. 39. *Sedens*, inquit, *secus pedes Domini audiebat verbum illius*: censent enim ipsi fidem solam necessariam esse ad salutem. Crede, inquiunt, te per merita Christi salvandum, et infallibiliter salvaberis. Verum hæc fides est temeraria, fallax et falsa: nam illam possunt habere blasphemi, fures et latrones: præter fidem enim ad salutem necessaria est spes, charitas et bona opera; ut patet Matth. 19. 17. 1. Corinth. 13. et alibi passim. idque patet in ipsa Magdalena, quæ ita verbum Domini audiebat, ut auditis obediret, illaque exequeretur per opera charitatis, humilitatis, et pœnitentiæ, ut patet cap. 7. 43. et ex tota deinceps ejus vita.

Verius ergo Orthodoxi plures per *unum* intelligunt unum cibi genus. q. d. Tu, o Martha, sollicita es et turbaris, ut multa mihi fercula apponas, sed frustra: nam uno duntaxat opus est, unum mihi sufficit: non requiro mensam opiparam, escam communem et facile parabilem opto: hoc enim dictat mihi mea temperantia et paupertatis studium: interim non damno, imo laudo tuam erga me devotionem, reverentiam et stu-

dium; qua dignitati meæ personæ tanta et tam multa apparas, ut ostendas quanti me æstimes, quantumque affectum erga me geras: sed tamen moneo ne nimis sis sollicita, neve in ministerio tuo turberis et Magdalenam a meis sermonibus avoces. Ita S. Basil. in Regulis fusius disput. inter. 20. Theophyl. et S. Gregorius apud D. Thomam in Catena, S. Hieron. in epistol. ad Eustochium, Toletus, Emman. Sa, et Franc. Lucas hic. Audi S. Basilium: *Paucis vel uno est opus: paucis quidem ad apparatum videlicet, uno vero scopo ut necessitas expleatur*. Sic et Titus: *Non ea de causa huc venimus, ut supervacaneis escis ventrem impleamus: natura enim paucis contenta est*. Accedit Theophyl. *Uno nobis opus est, nempe ut comedamus qualitercumque, non variis*. Hinc Arabicus vertit, *quod autem necessarium est facile est*.

Secundo, sublimius et magis apposite ad sequentia: *unum hoc necessarium* est unius Dei ac salutis æternæ cognitio, studium et amor, cui quasi optimæ parti et sorti totam affixit se Maria. Unde hoc *unum* explicans subdit: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea*.

Sensus est, q. d. Tu, o Martha, circa multa distraheris et turbaris; remedium tibi suggero, ut te colligas in unum, ut scilicet uni Deo per omnia placere satagas, ac unius Dei amore omnes actiones tuas obeas; sic illæ te non distrahent, sed fixa in Deo, omnia ex ejus voluntate sine turbatione, quiete et suaviter perages; quia superfluas rescindes, nec plures capesses quam opus sit et quam facere possis. Ita Beda, Euthymius, Jansen. et alii: unde S. Augustinus serm. 26. de Verb. Domini, et S. Greg. lib. 4. in lib. Reg. cap. 4. et alii: *Unum* hoc, inquiunt, est ultimus finis, et summum hominis bonum, ad quod nostra mens est dirigenda, et a quo non est distrahenda. Et Cassianus collat. 1. c. 8. *Unum*, ait, *est unius Dei intuitus et contemplatio, ut scilicet etiam Sanctorum actus ac ministeria mirifica supergressus, solius Dei jam pulchritudine scientiaque pascatur*: licet enim contemplatio non sit necessaria ad salutem, est tamen necessaria ad plenam sanctitatem et perfectionem, quæ animam omni sollicitudine et turbatione liberat, facitque omnino tranquillam, utpote Deo plane unitam et in eo quiescentem. Hoc faciebat Psaltes, dicens: *Unam* (Heb. *unum*) *petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*, Psalm. 26. 4. Et Paulus: *Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ priora sunt extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu*, Philip. cap. 3. vers. 14. Et Esther cap. 14. 18. *Tu scis, Domine, quod numquam lætata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum usque in præsentem diem, nisi in te, Domine Deus*. Nam, ut ait Christus Joan. 17. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum*.

Quocirca S. Ægidius unus e primis S. Francisci sociis, vir valde a Domino illuminatus, interrogatus, quæ esset via ad sanctitatem et perfectionem? verbo respondit: *Una uni; una*, scilicet anima *uni* Deo unitur: dualitas enim separat et dividit, unitas vero colligit et unit. Deus enim est unus: quare qui Deum quærit, ad unitatem se redigat, eumque in unitate et voluntatis conformitate, ac mentis amorisque unione quærat oportet, uti docet S. Bernardus serm. 7. in Cant. Hinc S. August. l. 2. de Ordine cap. 18. tom. 1. per inductionem ostendit omnia tendere ad unum, quia, ut idem ostendit de Vera religione cap. 32. unitas, sive simplicitas, est vestigium Dei, qui est prima, essentialis et increata unitas, omnium unitatum fons et origo. Et cap. 42. declarat quanta sit unitatis pulchritudo. Denique unum necessarium est Deus; cætera enim omnia sunt contingentia et libera, et mero Dei beneplacito creata ex nihilo. Vulgo dicitur: *Qui duos lepores sectatur, neutrum capit*: sic qui Deo et mundo placere satagit, neutri placet.

Tropologice, unum hoc adipisceris per orationem, meditationem et contemplationem, hæc enim nos uni Deo jungit et unit. *Religiosi est unum ipsum ambire, et ad sacram monadem cogi*, ait S. Dionys. Eccles. hierarch. cap. 6. et Climacus cap. 1. *Monachus est qui semper habet spiritum elevatum in Deum, et orat in omni loco, tempore et negotio*. Et S. Chrysost. lib. de Orando Deum: *Oratio*, ait, *est anima et spiritus vitæ religiosæ et perfectæ*. Et S. Bonav. opusc. de Perfectione vitæ cap. 5. ait, Religiosum non frequentantem orationem gestare animam mortuam in corpore vivente; aut esse sicut corpus sine anima, habentem id quod externum est in Religione, absque eo quod internum est. Idem. Religio, ait, languida et infirma est, quæ non plurimum habet orationis. Quid ergo, o infelix anima, per multa vagaris, ait S. August. in fine Meditat. requiem quæris, et non invenis; ama unum in quo sunt omnia, et in eo læta saturaque conquiesces: ipse enim te satiabit bonis omnibus, te torrente voluptatis potabit, imo inebriabit. Audi Epictetum ad Arrianum: *Oportet*, inquit, *ut omnia principia quasi converso orbe, redeant ad unum principium, omnia pulchra ad unum pulchrum, omnia vera ad unum verum, omnia bona ad unum bonum, omnia divina ad unum Deum, omnia una ad unum ter unum*. Nam unitas, principium, bonum, verum, Deus, eadem sunt, unum sunt. Quocirca Sponsa Cant. 2. *Dilectus meus mihi*, ait, *et ego illi*. Una enim sponsa uni sponso tota intendat oportet. Hinc Sancti optant a carne separari et mori, ut mentem totam uniant Deo. *Cupio dissolvi*, ait Paulus, *et esse cum Christo*. Et S. Simeon: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace*. Et Psaltes: *Hei mihi! quia incolatus meus prolongatus est*. Causam dat S. Basilius in Regul. fusius disput. interrog. 2. *Vehementer enim*, ait, *vitam hanc veluti tetrum quemdam carcerem abhorrebant, usque adeo difficiles ad cohibendum animos* (græce ὁρμάς id est vehementes impetus et impulsus, evolandi scilicet ex hoc carcere) *erant hi, quorum mentes Dei amor perstrinxerat; cum enim inexplebili intuendæ divinæ pulchritudinis cupiditate flagrarent, illud exoptabant, ut æquata infinito sempiternæ vitæ curriculo, sibi jucunditatis Domini contemplandæ facultas præberetur*. Adeo beatum otium sapientibus negotio abundat, et fœcundum est, quique semel in divinitatem se mersit animus, eo et pasci ubique potest et pascere. Quocirca David Psal. 41. *Sitivit*, ait, *anima mea ad Deum fortem vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei?*

Symbolice: Unitas numerorum omnium principium est, utpote a qua fluit omnis numerus, eaque omnium finis, ut in quam omnis numerus resolvatur: nec ab aliquo suam trahit originem, aut in aliquem secatur numerum. Ita Deus optimus maximus omnium rerum initium et finis est, juxta illud Apoc. 21. vers. 6. *Ego sum alpha et omega*, omnia aperiens et claudens omnia, ante quem et post quem nihil, et tantum abest ut a creaturis suam sumpserit originem, ut illas æterno præcesserit intervallo, sine illis existens, cum illæ sine ipso nec consistere queant. Unde philosophus ille Platonicus: Ab unitate divina, ait, omnia prodeunt, prodeuntiaque unitatem quamdam ipsis impressam retinent, divinæ unitatis imaginem, qua et revocantur in illam, et revocata perficiuntur. Et Plato in Parmenide: Per unum intelligit esse divinum, in quo omnia vitam habent, tamquam rami in radice. Hinc illud Pythagoræ: *Oportet hominem fieri unum*: nam *qui adhæret Deo, unus cum eo spiritus efficitur*, ait Apostolus, et Macrob. l. 1. in Somnium Scipionis: *Unitas*, ait, *principium et finis omnium, neque ipsa principii aut finis patiens, ad summum nos duxit Deum*. Trismegist. in Pimandro: *Unitas*, ait, *omnium principium, radix et origo, omnem continet numerum, a nullo comprehensa, omnemque gignit numerum ex nullo genita numero: hæc est imago Dei*.

Rursum ubi peccatum est, ibi est multitudo; ubi autem virtus, ibi singularitas, ibi charitas, ibi unitas. Virtutis ergo studiosus unum amet, et unitatis sit studiosus oportet. Unitatis enim magister Christus voluit nos in una Ecclesia adunare, sibique unire. Unitas enim dat cœlo temperiem, animo sanctitatem, corporibus sanitatem, domibus et civitatibus pacem et animorum concordiam, omnisque populi virtus et fortitudo est ex unanimitate. Dualitas enim omnis discordiæ, schismatis, belli, tempestatis, morbi et turbationis est causa et mater. Unde Plato lib. 5. de Republ. Nullum, ait, perniciosius civitati malum, quam qui eam dividit, et ex una plures facit; nec melius quidquam eo, quod ipsam vincit simul et unam efficit. Aristoteles lib. 1. Ethic. c. 6 citat Speusippum dicentem, rem proprie dici bonam et perfectam, quando sit una; cum res quælibet in se habeat bonitatem suam per unitatem, qua suum suscipit esse; tamdiu enim est quidquid est, quamdiu unum est; cum autem desinit esse unum, desinit esse id quod est: materia quippe non habet esse, nisi per unionem sui cum forma: tolle hanc unionem, divides materiam a forma, et compositum interibit. Unio ergo est vita, divisio vero mors. Unde de cœlesti vita S. August. loquens: *Non erit ibi*, ait, *aliqua invidia disparis charitatis, ubi in omnibus regnat unitas charitatis*. Et S. Gregorius: *Et tanta vis charitatis ibi omnes associat, ut bonum quod quisque in se non accepit, in alio se gaudeat accepisse*. Regnum ergo vitæ est in charitate, quæ est unio: regnum mortis in odio, quod est divisio. Quocirca Pythagoras unitatem dicebat esse Deum, dualitatem vero dæmonem: quem secutus Homerus, unius naturam in boni ratione constituit, in mali vero ratione dualitatem: unde Iliade β ita canit:

Nec multos regnare bonum, rex unicus esto.

Rex unus est apibus, dux unus in gregibus, grues unum sequuntur, in navi unus est gubernator, in civitate unus prætor, in corpore unum caput, in exercitu unus dux, in Ecclesia unus Pontifex, in mundo unus sol. Denique unitas est virginitas, quæ nos similes facit angelis: dualitas est conjugium, quod nos assimilat animalibus.

MARIA OPTIMAM PARTEM ELEGIT] *Sibi*, ut addunt Syrus et Arabicus; græce ἀγαθὴν, id est *bonam* antonomastice, sive per excellentiam, id est optimam. Confert enim et præfert hic Christus Mariam Marthæ, ut patet ex contextu et ex omnium Patrum interpretatione, q. d. Tu, o Martha, bonam partem elegisti, sed Maria meliorem. *Non tu malam, sed illa meliorem*, ait S. August. *Ecce pars Marthæ non reprehenditur*, ait Beda, *sed Mariæ laudatur*. Audi rursum S. Aug. serm. 27. de Verb. Dom. *Putamus reprehensum esse ministerium Marthæ, quam cura hospitalitatis occupaverat, quæ ipsum Dominum hospitio receperat? quomodo recte reprehendebatur, quæ tanto hospite lætabatur?* Sic et Ambros. *Nec Martha*, ait, *in bono ministerio reprehenditur; sed Maria, quod meliorem partem sibi elegerit, antefertur*. Et Cassian. Collat. 1. cap. 8. *Cum laboraret Martha pia sollicitudine ac dispensatione distenta, solam se videns ad tantum ministerium non posse sufficere, adjutorium sororis a Domino postulabat, dicens: Non est tibi curæ*, etc. *utique non ad vile opus, sed ad laudabile eam ministerium provocabat, et tamen quid audit?* Rationem dat Theoph. *Per alterum enim corpus pascitur, per alterum anima vivificatur*. Et Euthym. *Bonum est hospitalem esse, verum melius Deo assidere: illud enim corporale est, hoc autem spirituale*. Aliam rationem symbolicam dat S. August serm. 27. de Verbis Domini, dicens: *Sed unde meliorem? quia tu circa multa, illa circa unum: præponitur unum multis; non enim a multis unum, sed multa ab uno*. Et inferius: *Multa sunt quæ facta sunt, unus est qui fecit*, etc. *bona valde quæ fecit, quanto melior ille qui fecit?* Tres personæ divinæ inter se realiter distinctæ, sunt unum in eadem numero deitate, quæ est simplicissima et perfectissima unitas: sic quo magis ad unitatem et simplicitatem accedis, eo magis ad Deum accedis, ait S. Augustinus. Imo Christus Joan. 17. vers. 21. orans Patrem pro suis fidelibus et dilectis: *Ut omnes*, ait, *unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint*. Et mox: *Et ego charitatem quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus, ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum*.

Porro pars Mariæ, quam Christus optimam vocat, est relictis omnibus terrenis curis Christo assidere, verbum ejus audire, soli Deo et rebus divinis vacare, orationi et contemplationi jugiter intendere. Audi Richard. de S. Victor in Cant. 8. *Optimam partem elegit Magdalena, quæ gratiam exercet contemplationis, et tamen occupatur in parte sororis, ut etiam activæ vitæ præmio coronetur: in qua pari charitate par præmium meretur. Martha in uno loco corpore laborat circa aliqua, Maria in multis locis charitate circa multa; in Dei enim contemplatione et amore videt omnia, dilatatur ad omnia, comprehendit et complectitur omnia, ita ut in ejus comparatione Martha sollicita dici possit circa pauca*.

Valde ergo hoc unum est necessarium, et merito præferendum, in quo et Deo per amorem anima inhæret, et omnibus charitatem et sollicitudinem exhibet. Hinc noster Suarez tract. de Oratione mentali: Optimam, ait, partem elegit Maria, quia oratio mentalis est quasi hujus vitæ beatitudo. Ipsa enim est quasi inchoatio visionis beatificæ, qua Sancti in cœlo beantur.

Hinc pariter S Magdalena erat in jugi solidoque gaudio. Audi S. Bern. serm. de Magdalena: *Absit ut in terra suaviter viventium, gaudiorum inveniatur materia; cum tantis alternationibus tota mundi facies immutetur: sed est gaudium continua sibi jucunditate firmissimum, quod perfectus animus de secura sibi conscientia pollicetur. Mens enim ab hujus mundi aspergine pure detersa, et in divinæ contemplationis acumen totum desiderii sui figens affectum, minas aspernatur, nescit timorem, spem falsam eludit, et omnium scandalorum immunis, in pace in idipsum dormiens requiescit.* Hujus beatæ tranquillitatis causam reddens Hugo Victorinus l. 3. de Anima c. 9. *Recta*, ait, *conscientia tranquilla est, quia omnibus est dulcis, et nulli gravis; utens amico ad gratiam, inimico, ad patientiam, cunctis ad benevolentiam et quibus potest ad beneficentiam.*

Partem] Videtur, ait Maldon. alludere ad ritum veterum, qui divisuri hæreditatem, jubebant, ut major filius vel hæres illam in partes maxime æquales divideret, deinde minor quam vellet prior eligeret, ne major inæqualiter dividendo minori fraudem facere posset, teste Seneca lib. 6 Declamat. 3. Sic hæreditas erat Christus, Martha senior duas ejus quasi partes fecit v. 40. scilicet Christum audire, et Christo servire; Maria minor meliorem partem elegit, scilicet Christum audire: nam Hebr. חלק *chelec*, id est *pars*, in Scriptura significat sortem hæreditariam, juxta illud: *Pars mea Dominus*, Thren. 3 24. Et *Dominus pars hæreditatis meæ*, Ps. 15. Porro hic recte sortem vocat Christus *partem*, quia pars bona perfectæ vitæ est sors Marthæ, sive vita activa; sed melior est pars, id est sors Mariæ, sive vita contemplativa. At vero vita mista, comprehendens simul actionem et contemplationem, non est pars, sed totum, sive tota perfectio; atque hujus totius respectu Christus unamquamque vocavit partem; mistam ergo vitam egit Christus pernoctans in oratione, ac per diem prædicans, Joannes Baptista et Apostoli. Hæc enim est ipsum totum sive perfectum; quia in ea contemplatio dirigit acuitque actionem.

Quæ non auferetur ab ea.] Quia scilicet contemplatio, et occupatio studiumque Mariæ ad verbum audiendum et meditandum, est spirituale, et æternus mentis cibus; unde perficitur in cœlo per jugem Dei visionem, durabitque in æternum; cum sors Marthæ sit temporalis, utpote quæ cibum corpori præstat in hac vita dumtaxat: in cœlo enim videre, amare et laudare Deum, est otiosum Beatorum negotium, et negotiosum otium. Ita S Aug Beda, Theoph. et alii. Unde S. Gregor lib. 6. Moral. cap. 18 *Nec auferri unquam*, ait, *sors Mariæ dicitur, quia activæ vitæ opera cum corpore transeunt, contemplativæ vitæ autem gaudia melius ex fine convalescunt.* Audi S. Augustin. serm. 27. de Verbis Dom. *A te* (o Martha) *quod elegis'is auferetur, ut quod melius est detur. Auferetur enim a te labor, ut requies detur. Tu navigas, illa in portu est.* Et anterius: *Intenta erat Martha quomodo pasceret Dominum: intenta Maria quomodo pasceretur a Domino. A Martha convivium Domino parabatur, in cujus convivio Maria jam jucundabatur.* Et rursum: *Transit labor multitudinis, et remanet charitas unitatis.* Laurent. Justin. libr. de Ligno vitæ tract. de orat. c. 8. *Activa vita*, ait, *habet sollicitum cursum, contemplativa gaudium sempiternum; in hac aquiritur regnum, in illa percipitur; hæc facit pulsare bonorum operum, velut quibusdam manibus januam, ista vocat consummandos in patriam; in hac contemnitur mundus, in ista videbitur Deus. Sedebit* (*inquit Propheta de contemplativis*) *populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.* S. Greg. in Ezech. lib 2. hom. 34 *Activa vita*, ait, *cum corpore deficit. Quis enim in æterna patria panem esurienti porrigat, ubi nemo esuriet? potum tribuat sitienti, ubi nemo sitit? quis mortuum sepeliat, ubi nemo moritur? cum præsenti ergo sæculo vita aufertur activa, contemplativa autem hic incipitur, ut in cœlesti patria perficiatur: quia amoris ignis, qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat viderit, in amore ipsius amplius ignescit.*

Vide et Cassianum collat. 1. c. 10. ubi inter cætera ait: *In futuro sæculo cuncti ab hac multiplici, id est actuali operatione, ad charitatem Dei, et divinarum rerum contemplationem perpetua cordis puritate transibunt.* Tali ergo recte dicas illud Poetæ:

Nulla te cœlo rapiet vetustas,
Tu comes Phœbo, comes ibis astris,
Jure perenni.

Nota contra Calvinum, Martham gerere typum vitæ activæ, Mariam vitæ contemplativæ, dum sedet, dum tacet, dum interpellata non respondet, quæ denique intus rapta, foris insensibilis redditur, ait S. Bernard. serm. 3. et 5. de Assumpt. B. Virg. Ita S. Augustin. Basilius, Hieron. Greg. Cassianus, Beda et alii, quos fuse hic citat Maldonatus. Quid vero est contemplatio? respondet S. Aug (vel quisquis est auctor) l. de Spiritu et anima c. 32. *Est perspicuæ veritatis jucunda admiratio.* S. Bern. vero: *Contemplatio est mentis in Deum suspensæ elevatio, æternæ dulcedinis gaudia degustans.* Et alibi: *Est verus certusque intuitus animæ de quacumque re, sive apprehensio veri non dubia.* Richardus de S. Victore: *Est libera mentis perspicacia, in sapientiæ spectacula cum admiratione suspensa.* Joan. Gerson. Cancell Paris l. de Medit. consider. 12. ex Hugone et Richardo Vict. *Contemplatio*, ait, *est liber et expeditus mentis intuitus in res perspiciendas usquequaque diffusus, et est sublevatæ mentis jubilum, mors quædam carnalium desideriorum, hoc est gustare quam suavis est Dominus.* Ut gustabat David jubilans Psalm. 83. *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Et Ps. 72 26. *Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? defecit caro mea, et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.*

Jam actus et officia vitæ activæ et contemplativæ ita describit S. Greg. l 2. in Ezech. hom. 14. *Activa vita est panem esurienti tribuere, verbo sapientiæ nescientem docere, errantem corrigere, ad humili-*

tatis viam superbientem proximum revocare, infirmantis curam gerere, quæ singulis quibusque expediant dispensare, et commissis nobis qualiter subsistere valeant, providere. Contemplativa vero vita est charitatem quidem Dei et proximi tota mente retinere, sed ab exteriore actione quiescere, soli desiderio conditionis inhærere, ut nil jam agere libeat, sed calcatis curis omnibus ad videndam faciem sui Creatoris animus inardescat: ita ut jam noverit carnis corruptibilis pondus cum mœrore portare, totisque desideriis appetere illis hymnidicis angelorum choris interesse, admisceri cœlestibus civibus, de æterna in conspectu Dei incorruptione gaudere.

Porro S. Thom. 2. 2. q. 180. art. 7. *Vita contemplativa,* ait, *præcipue consistit in contemplatione Dei, ad quam movet charitas.* Et postea: *Vita contemplativa licet principaliter consistat in intellectu, principium tamen habet in affectu: in quantum videlicet aliquis ex charitate ad Dei contemplationem incitatur. Et quia finis respondet principio, inde est quod etiam terminus et finis contemplativæ vitæ habet esse in affectu; dum scilicet aliquis in visione rei amatæ delectatur, et ista delectatio rei visæ amplius excitat amorem.*

Vita ergo contemplativa, quæ est jugiter Deo inhærere, facit hominem toto mundo altiorem, ut conversetur in cœlis ibique mente fixus terrena omnia tam prospera quam adversa, velut exilia sub se posita despiciat, nec magnum quid æstimet nisi Deum et divina. Hæc proinde est charissima Dei sponsa, quæ pacatissime et jucundissime in sola divinarum rerum meditatione conquiescit, dicitque. *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Causam dat S. Benard. serm. 29. in Cant. *Tranquillus Deus tranquillat omnia, et quietum aspicere, quiescere est.* Vita contemplativa acquiritur per vitam activam, puta per mortificationem, contemptum rerum omnium quæ in mundo sunt, silentium, custodiam cellæ, officia charitatis, cæterarumque virtutum. *Sicut enim flos præcedit fructum, sic vita cœnobitica eremiticam* (id est activa contemplativam) ait S. Sabas, ut habetur in vita S. Joan Silentiarii. Quocirca S. Basil. Cassian. Dorotheus et alii Ascetæ docent, inchoandum esse studium virtutis in vita activa et cœnobitica; inde pergendum ad vitam contemplativam et solitariam. Vide inter alios nostrum Jac. Alvarez de Paz tom. 3. ubi fuse tract. de vita contemplativa, ac quindecim ejus gradus assignat.

Denique Nota, Ecclesiam recte et apposite hæc legere in festo Assumptionis B. Virginis, tum quia B. Virgo officiosissima fuit Christi hospita, tum quia ipsa utrumque officium Marthæ, scilicet et Magdalenæ perfecte obivit, tum quia ipsa optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Vide nostrum P. Canisium lib. 5. Marialis c. 7. Audi S. Ildephons. serm. 5. de Assumpt. *De ista dicitur,* inquit, *Optimam partem elegit, quia prima omnium fœminarum Deo virginitatem obtulit, et idcirco promeruit, ut Dei filius ex ea corpus nostræ redemptionis susciperet.*

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus tradit orationem dominicam, et modum orandi Secundo, v. 14. ejicit dæmonium, probatque, se id facere non in Beelzebub, uti calumniabantur Scribæ, sed in digito Dei. Tertio, v. 27. mulier e turba ei acclamat, Beatus venter qui te portavit; at ipse ait, Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. Quarto, v. 29. Judæis signum petentibus dat signum Jonæ, additque Judæos a regina Saba et Ninivitis condemnandos in die judicii. Quinto, v. 33. docet lucernam corporis esse oculum; illum ergo purum et clarum esse servandum Sexto, v. 38. invitatus a Pharisæo, notatusque, quod illotus ad mensam accederet, acriter vitia Pharisæorum castigat, eisque væ intentat.

Primam partem audivimus Matth. 6. 9. et Matth. 7. v. 7. et 9. Secundam, Matth. 12. 24 Quartam, Matth. 12. 39. Quintam, Matth. 6. 22. Sextam, Matth. 23. Superest ergo tertia, et particula primæ hic explicanda.

1 Et factum est, cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus
ad eum: Domine, doce nos orare, sicut docuit et Joannes discipulos suos. 2. Et ait illis:
Cum oratis, dicite: Pater sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. 3. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. 4. Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus
omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem. 5. Et ait ad illos. Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes, 6. quoniam amicus
meus venit de via ad me, et non habeo quod ponam ante illum: 7. Et ille deintus respondens dicat:
Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum

surgere, et dare tibi: 8. Et si ille perseveraverit pulsans: dico vobis, et si non dabit illi surgens eo quod amicus ejus sit, propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios. 9. Et ego dico vobis: Petite, et dabitur vobis: quærite, et invenietis: pulsate, et aperietur vobis. 10. Omnis enim qui petit, accipit: et qui quærit, invenit: et pulsanti aperietur: 11. Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi? aut piscem: numquid pro pisce serpentem dabit illi? 12. Aut si petierit ovum: numquid porriget illi scorpionem? 13. Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? 14. Et erat ejiciens dæmonium, et illud erat mutum. Et cum ejecisset dæmonium, locutus est mutus, et admiratæ sunt turbæ. 15. Quidam autem ex eis dixerunt: In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia. 16. Et alii tentantes, signum de cœlo quærebant ab eo. 17. Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur, et domus supra domum cadet. 18. Si autem et Satanas in seipsum divisus est, quomodo stabit regnum ejus? quia dicitis in Beelzebub me ejicere dæmonia. 19. Si autem ego in Beelzebub ejicio dæmonia: filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt. 20. Porro si in digito Dei ejicio dæmonia: profecto pervenit in vos regnum Dei. 21. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. 22. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet. 23. Qui non est mecum, contra me est: et qui non colligit mecum, dispergit. 24. Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa quærens requiem: et non inveniens, dicit: Revertar in domum meam, unde exivi. 25. Et cum venerit, invenit eam scopis mundatam et ornatam. 26. Tunc vadit, et assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et ingressi habitant ibi. Et fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. 27. Factum est autem, cum hæc diceret: extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi: Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti. 28. At ille dixit: Quinimo beati, qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. 29. Turbis autem concurrentibus cœpit dicere: Generatio hæc, generatio nequam est: signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. 30. Nam sicut fuit Jonas signum Ninivitis, ita erit et filius hominis generationi isti. 31. Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, et condemnabit illos: quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis: et ecce plusquam Salomon hic. 32. Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione hac, et condemnabunt illam: quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Jonæ, et ecce plus quam Jonas hic. 33. Nemo lucernam accendit, et in abscondito ponit, neque sub modio: sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant. 34. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. 35. Vide ergo ne lumen, quod in te est, tenebræ sint. 36. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, et sicut lucerna fulgoris illuminabit te. 37. Et cum loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. 38. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. 39. Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi, quod de foris est calicis et catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina et iniquitate. 40. Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id quod deintus est, fecit? 41. Verumtamen quod superest, date eleemosynam: et ecce omnia munda sunt vobis. 42. Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis mentham et rutam, et omne olus, et præteritis judicium et charitatem Dei: hæc autem oportuit facere, et illa non omittere. 43. Væ vobis Pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, et salutationes in foro. 44. Væ vobis, quia estis ut monumenta quæ non apparent, et homines ambulantes supra, nesciunt. 45. Respondens autem quidam ex Legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis. 46. At ille ait: Et vobis Legisperitis væ: quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas. 47. Væ vobis, qui ædificatis monumenta Prophetarum: patres autem vestri occiderunt illos. 48. Profecto testificamini, quod consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra. 49. Propterea et sapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas et Apostolos, et ex illis occident, et persequentur: 50. Ut inquiratur sanguis

omnium Prophetarum, qui effusus est a constitutione mundi a generatione ista, 51. A sanguine Abel usque ad sanguinem Zachariæ, qui periit inter altare et ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione. 52. Væ vobis Legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ, ipsi non introistis, et eos, qui introibant, prohibuistis. 53. Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi et Legisperiti graviter insistere, et os ejus opprimere de multis. 54. Insidiantes ei et quærentes aliquid capere de ore ejus, ut accusarent eum.

2. CUM ORATIS DICITE: PATER, SANCTIFICETUR NOMEN TUUM.] Matth. cap. 6. 6 addit *Pater noster qui es in cœlis*. Porro Matth hanc orationem adjungit sermoni Domini in monte, quem initio prædicationis habuit Christus, ut in eo compendium et summam Evangelicæ suæ doctrinæ discipulis proponeret; Lucas vero hic posterius eamdem assignat; vel ergo bis orationem Dominicam docuit Christus, vel potius illam, uti et alia, Matthæus eo loco posuit per prolepsin vel anticipationem, ut simul quasi synopsin totius doctrinæ Christianæ proponeret Ita Jansenius.

Nota. Matthæus orationi Dominicæ septem dat petitiones; Lucas vero hic quinque: duas ergo omisit, quæ in aliis quinque virtute continentur, nimirum tertiam, *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra*, quæ virtute continetur in prima. *Sanctificetur nomen tuum*. Hoc enim fit cum voluntatem Dei facimus Et septimam, *Sed libera nos a malo*, quæ virtute continetur in sexta. *Et ne nos inducas in tentationem*. Arguuntur hic Pelagiani inimici gratiæ Christi, qui dicebant neque necessarium esse dicere, *Dimitte nobis*; neque ita illud, *Ne nos inferas*, etc. etc. intelligendum esse, tamquam divinum adjutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus. sed hoc in nostra positum esse potestate, et ad hoc implendum solam sufficere hominis voluntatem: Ita Conc. Milevit. 2. epist ad Innoc. Papam.

5. ET AIT AD ILLOS (discipulos suos) QUIS VESTRUM HABEBIT AMICUM, ET IBIT AD ILLUM MEDIA NOCTE (tempore maxime incommodo et importuno) ET DICET ILLI: AMICE, COMMODA MIHI TRES PANES] *Commoda*, id est mutuo da: nam commodantur proprie libri, vasa. tapetes, qui iidem numero restituuntur: mutuantur vero panes. frumenta, cibi qui usu consumuntur, ac proinde iidem non numero. sed specie redduntur. Proponit hanc parabolam Christus, ut discipulos doceat non cadere animo. nec desistere si statim in oratione non exaudiantur. verum in ea perseverare et contentius orare: sic enim fore ut a Deo exaudiantur, et impetrent ea quæ postulant. Ita S. Chrysost. in Catena, Titus, Euthym Jansen. et alii.

6 QUONIAM AMICUS MEUS VENIT DE VIA AD ME, ET NON HABEO QUOD PONAM ANTE ILLUM.] q. d. Amicus meus ex itinere fessus et esuriens venit ad me hospitaturus, et non habeo quod apponam illi. Ita Græca et Arabicus.

7. ET ILLE DEINTUS RESPONDENS DICAT: NOLI MIHI MOLESTUS ESSE: JAM OSTIUM CLAUSUM EST, ET PUERI MEI MECUM SUNT IN CUBILI, NON POSSUM SURGERE, ET DARE TIBI.] *In cubili*, id est in cubiculo; Syrus, *in lecto*. Excusat ergo se non posse surgere et dare panes, ne *filios expergefaciat*, ait Euthymius totamque familiam turbet.

8 ET SI ILLE PERSEVERAVERIT PULSANS; DICO VOBIS, ET SI NON DABIT ILLI SURGENS EO QUOD AMICUS EJUS SIT, PROPTER IMPROBITATEM TAMEN EJUS SURGET, ET DABIT ILLI QUOTQUOT HABET NECESSARIOS.] *Propter improbitatem*; græce ἀναίδειαν, id est *impudentiam*, inverecundiam, *importunitatem*, ut vertit Arabicus: sic dicimus: *Labor improbus omnia vincit; improbus*, id est assiduus, indefessus. Audi S August. serm. 5. de Verbis Dom. c. 5. *Quid est Propter improbitatem? quia pulsare non destitit: quia et cum esset negatum, se non avertit. Ille qui nolebat dare quod petebatur, fecit, quia ille in petendo non defecit. Quanto magis dabit Deus bonus, qui nos hortatur ut petamus: cui displicet si non petamus!* Vult enim Deus nos in oratione esse perseverantes usque ad importunitatem, eaque delectatur, vultque nos magno affectu instare, pulsare, urgere et quasi cogere Deum ad dandum. *Hæc vis grata Deo*, ait Tertullianus lib. de Orat.

9. ET EGO DICO VOBIS: PETITE, ET DABITUR VOBIS.] Arabicus, *petite, et donabimini*. Vide dicta Matth. 7. v. 7.

12. AUT SI PETIERIT OVUM.] Lucas hoc addit Matthæo. Porro ova petunt pueri, ut cito crescant et adolescant: ova enim valde nutriunt, statimque vertuntur in sanguinem. Unde *ovum est pullus liquidus*, ait ille: aves enim ex ovo excludunt pullum. Hinc Isidor. lib 12. Origen. c. 7. *Ova*, ait, *dicta ab eo, quod sint uvida: unde et uva, eo quod intrinsecus humore sit plena. Nam humidum est quod exterius humorem habet, uvidum quod interius.*

27. FACTUM EST AUTEM, CUM HÆC DICERET, EXTOLLENS (præ amore et admiratione doctrinæ et virtutis Christi) VOCEM QUÆDAM MULIER DE TURBA, DIXIT ILLI: BEATUS VENTER QUI TE PORTAVIT, ET UBERA QUÆ SUXISTI] q. d. Adeo magnus, divinus et beatus es, o Jesu, ut propter te beata quoque sit mater que te genuit et lacte aluit. Hinc beatam dicit matrem, non patrem quia sexui suo favens, similis filii se matrem fieri exoptat Adde, a Spiritu Sancto illam excitatam fuisse, ut in hæc verba, quæ Christum ex matre virgine sine patre conceptum et natum significant, etiamsi idipsa nesciret, nec intelligeret, prorumperet. Suspicantur nonnulli mulierem hanc fuisse S. Martham, aut potius S Marcellam. S. Marthæ ancillam, quæ S. Martham Massiliam comitata est, ejusque vitam conscripsit: nam paulo ante in fine c. præced. Christus agebat Bethaniæ in domo Marthæ. Si enim fuisset Martha. utique nominasset eam Lucas, uti toties eam nominavit cap præced Marcella autem amore Christi fervens, ob hanc liberam Christi laudem Scribarum iras incurrit; ut ab eis paulo post Christi mortem, cum Martha, Magdalena et Lazaro navi sine velis et remis ad certum exitium sit imposita. sed Deo nauclero eam dirigente salva cum omnibus Massiliam appulit. Dixi *suspicantur*: quia hac de re nulla extat certa scriptura vel traditio.

BEATUS VENTER QUI TE PORTAVIT] Fuit enim hic venter templum, thalamus, cœlum, thronus gloriæ Filii Dei. Cogita ergo quantis gratiæ donis fuerit exornatus, ut dignus fieret Deo. Rursum quam sanctus esse debuit hic venter, quem ipsa Dei sanctitas per novem menses non solum inhabitando, sed et carnem et alimenta ex eo sumendo, sanctificavit, sibique consecravit. Quocirca huc alludens Ecclesia B. Virgini crebro accinit: *Beata viscera Mariæ Virginis, quæ portaverunt æterni patris Filium: et beata ubera, quæ lactaverunt Christum Dominum* Unde Methodius orat. in Hypapantem: *Tu,* ait, *cuncta continentis et comprehendentis comprehensio. Tu illa gestatrix ejus qui verbo suo portat universa.* Ipsa est ergo ferculum veri Salomonis, de quo dicitur Cant 3 9 *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani: columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constravit propter filias Jerusalem.* Vide ibi dicta.

Quocirca Gregor. Nicomed orat. de Præsent. Virg illam nuncupat, *thronum gloriosum et regium vehiculum, quo vectum Verbum cum carne advenit.* Et S. Bernardus serm 7. in Psal. *Qui habitat, Magnus,* inquit, *ille Ignatius in pluribus quas ad eam conscripsit epistolis, Christiferam consalutat: egregius sane titulus, et commendatio honoris immensi: nempe cui servire regnare est; gestare hunc non onerari est, sed ornari.* Idem in illud Apocal. 12. *Signum magnum: Quam familiaris,* ait, *ei facta es, Domina, quam proxima, imo quam intima fieri meruisti, quantam invenisti gratiam apud Deum? in te manet, et tu in eo; et vestis eum, et vestiris ab eo: vestis eum substantia carnis, et vestit ille te gloria suæ majestatis; vestis solem nube, et sole ipsa vestiris.*

B. Virgini igitur magis accinas, quam Judith cæso Holopherne, illud cap. 15. *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri, quia fecisti viriliter,* etc. *ideo manus Domini confortavit te, et ideo eris benedicta in æternum.* Audi Patres hisce elogiis illam salutantes, Nazianz. in tragœdia cui titulus, *Christus patiens:*

> Regina, domina, generis humani bonum.
> Amica semper esto tu mortalibus;
> Maximaque quovis in loco mihi salus.

S. Cyrill orat. contra Nestorium: *Sit,* ait, *tibi, sancta mater Dei, laus: tu enim es pretiosa margarita orbis terrarum, tu lampas inextinguibilis, corona virginitatis, sceptrum orthodoxæ fidei.* S. Chrysost. serm. de Deipara: *Ave, mater, cœlum, thronus, Ecclesiæ nostræ decus, gloria, firmamentum.* S. Ephrem. serm. de laudibus Virgin. eamdem salutat *unicam spem Patrum, gloriam Prophetarum, præconium Apostolorum, honorem Martyrum, lætitiam Sanctorum, et lumen probatissimorum, Abraham, Isaac et Jacob, decus Aaron, splendorem Moysis, Gedeonis vellus, et cœtus Hierarcharum, omniumque Sanctorum, ac Virginum coronam, ob immensum fulgorem atque splendorem inaccessum.*

28 AT ILLE DIXIT: QUINIMO BEATI, QUI AUDIUNT VERBUM DEI, ET CUSTODIUNT ILLUD.] *Quinimo,* græce μενουνγε, id est, *imo potius;* S. August. lib. de S. Virg. c. 3. et tract 10. in Joannem vertit, *immo:* Euthym. *vere;* Jansenius *certe.* Non igitur negat Christus matrem suam esse beatam, ut vult Calvinus; sed tantum ait, beatiores esse qui verbum Dei audiunt et custodiunt, id est, opere adimplent: quia, ut ait Euthym. *custodia sermonis Dei, est ejus adimpletio,* assidua, continua, perseverans.

Ratio a priori est, quia esse matrem Dei, est præcise gratia gratis data, et externa dumtaxat, non gratum faciens; sed audire et custodire verbum Dei, est gratia interna gratum faciens. Rursum esse matrem Dei præcise non facit matrem beatam, ut fruatur Dei visione et gloria æterna: at custodire verbum Dei perseveranter usque ad finem vitæ, perducit hominem ad Dei visionem et æternam gloriam. Insuper, quia esse matrem Dei, singulare est privilegium unius Virginis: at audire et custodire verbum Dei, est commune omnibus fidelibus et sanctis. Vult enim Christus solari mulierem, quæ dixerat, *Beatus venter qui te portavit.* q d. Tu beatam dicis matrem meam, quod me talem filium genuerit, atque tacite similem beatitudinem optas, dolesque forte quod talis filius tibi non obtigerit: at ego solidiorem et meliorem beatitudinem tibi offero, quæ omnibus eam volentibus competit, nimirum assero te beatam, imo beatiorem fore, si Verbum Dei audias et custodias: nam et mater mea beatior fuit, quod me mente, quam quod ventre conceperit, adeoque nisi me mente concepisset, misera fuisset, ac gratiæ et gloriæ expers, imo nisi me prius mente concepisset, indigna fuisset, quæ me ventre conciperet: decebat enim matrem Dei futuram, esse purissimam et sanctissimam. Audi S. Aug. locis jam citatis: *Materna propinquitas nihil Mariæ profuisset, nisi felicius Christum corde quam carne gestasset. Beatior ergo Maria percipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi.* Vide dicta Matth. 12. 50.

34. LUCERNA CORPORIS TUI, EST OCULUS TUUS.] *Oculus* symbolice, est ratio, mens, ac præsertim intentio bona: quod enim oculus est corpori, hoc ratio et intentio est animo. Vide dicta Matth. 6. 21.

SI OCULUS TUUS FUERIT SIMPLEX (purus, limpidus, clarus) TOTUM CORPUS TUUM LUCIDUM ERIT.] Utpote ab oculo claro clare illustratum.

36. SI ERGO CORPUS TUUM TOTUM LUCIDUM FUERIT, etc. ERIT LUCIDUM TOTUM.] Non corpus, ne sit tautologia et futilis rei dictæ repetitio: sed totum absolute, hoc est quidquid homo habet in corpore vel circa corpus: id est, totus homo lucidus erit, omnesque ejus potentiæ cum actibus inde prodeuntibus. Ita Maldon. Aliter Toletus: Si oculus, id est, prima et nobilissima pars corporis, puta oculus tuus, inquit, lucidus fuerit, fiet ut per eum totum corpus illustretur, fiatque lucidum. Hic enim sensus est planus, ac forte pro σωμα, id est corpus, legendum est ομμα, id est oculus.

37. ET CUM LOQUERETUR, ROGAVIT ILLUM QUIDAM PHARISÆUS UT PRANDERET APUD SE, ET INGRESSUS RECUBUIT.] *Cum loqueretur,* id est, cum loquendo quadam vice doceret populum. Ita S. Aug. l. 2. de Consensu Ev. c. 39. Beda, Jansenius et alii; licet Maldon. ad proxime præcedentia referat, q. d. Cum hæc quæ paulo ante dicta sunt, loqueretur, *Rogavit,* non animo sincero, sed ut Christum observaret, notaret et carperet, ut patet ex seq. v. 53. et 54. *Recubuit,* non lavans manus iis cæremoniis, quibus Pharisæi id faciebant.

38. PHARISÆUS AUTEM CŒPIT INTRA SE REPUTANS.

DICERE, QUARE NON BAPTIZATUS ESSET ANTE PRANDIUM.] *Cœpit dicere*, græce ἰδὼν ἐθαύμασεν, id est, *videns admiratus est*, quod scilicet Jesus traditionem seniorum in lavando non servaret: sic et Syrus. *Baptizatus esset*, id est lotus, præsertim manibus, non solis, sed brachiis usque ad cubitum, juxta ritum Pharisaicum. Vide dicta Matth. c. 15. v. 1. Pharisæi enim suam sanctitatem ponebant in hisce cæremoniis, ac præsertim crebris magnisque lotionibus: lavabant ergo manus, sed illotum fœdamque gerebant mentem.

39. ET AIT DOMINUS AD ILLUM: NUNC VOS, PHARISÆI, QUOD DEFORIS EST CALICIS ET CATINI, MUNDATIS: QUOD AUTEM INTUS EST VESTRUM, PLENUM EST RAPINA ET INIQUITATE.] q. d. Corpus lavatis, at conscientiam a sceleribus non abluitis. To *nunc* sonat contemptum et acrimoniam reprehensionis. Vide dicta Matth. 23. 25.

41. VERUMTAMEN QUOD SUPEREST DATE ELEEMOSYNAM: ET ECCE OMNIA MUNDA SUNT VOBIS.] To *quod superest*, non legunt S. Ambros. S. August. serm. 30. de Verb. Domini, S. Cyprian. lib. 3. ad Quirin. cap. 1. Origen. hom. 2. in Levit. et Chrysost. hom. 51. in Matth. quasi illud sufficienter contineatur in τῷ *date eleemosynam*: hæc enim datur ex eo quod nobis superest, puta ex superfluo: at vero Romana Biblia et cætera Latina illud legunt, æque ac Theophyl. Euthy. Beda hic, et S. Basil. in Regulis brevior. resp. 271. ac Cyrill. lib. 2. in Levit. et S. August. Enchir. cap. 76.

Pro *quod superest*, græce est τὰ ἐνόντα, id est, *inexistentia*, sive ea quæ insunt: quod Primo simpliciter et plane exponas, q. d. Ea quæ adsunt et supersunt vobis, date in eleemosynam; unde Tertull. l. 4. contra Marc. c. 27. legit, *date quæ habetis in eleemosynam, et omnia munda erunt vobis*, q. d. Quidquid habetis superfluum, convertite in eleemosynam, et sic mundabimini ab omnibus peccatis. Hinc S. Basilius loco jam citato, et Euthym. τὰ ἐνόντα, exponunt, q. d. Ea quæ habetis reposita et condita; Vatablus, ea quæ suppetunt, quæ necdum consumpta sunt; Beda, *quod superest*, id est, *quod necessario victui et vestimento*, inquit, *superest*; alii *quod superest*, id est, quod habetis præter rapinam: quod scilicet non rapuistis: raptum enim restituendum est, nec dari potest in eleemosynam. Alii efficacius τὰ ἐνόντα, exponunt, quidquid vobis facultatum est et adest; q. d. Quidquid habetis et potestis dare pro virili parte, largas facite eleemosynas: multa rapuistis, et multa peccastis, multis ergo eleemosynis culpas et rapinas vestras redimite, uti Daniel cap. 4. consuluit Nabuchodonosori.

Secundo, Toletus τὰ ἐνόντα, id est *inexistentia*, censet opponi externis quæ deforis sunt: dixerat enim Christus v. 39. Pharisæos quod deforis est catini mundare, interiora vero eorum plena esse iniquitate, q. d. Vos, o Pharisæi, sat mundatis catinos et calices exterius, sed interius pleni estis rapina; quia escam et potum qui est in catinis et calicibus, rapuistis: illud ergo interius mundate et expurgate, post rapti restitutionem, per eleemosynam: rapinæ enim expiandæ sunt contrario, puta liberali eleemosyna, quæ scilicet detur non ex alieno et rapto, sed ex suo et proprio. Unde Zachæus: *Si*, ait, *aliquem defraudavi, reddo quadruplum*: deinde pro satisfactione rapti, vel injuste accepti, addit, *Dimidium bonorum meorum do pauperibus*, Luc. c. 19. v. 8.

Tertio, Theophyl. τὰ ἐνόντα, exponit ea quæ insunt cordi vestro, quæ in corde sedent, id est, quibus affixum est cor vestrum, scilicet opes et divitias, ob quas congerendas committitis rapinas; quasi Christus hic radicem morbi evellere conetur, scilicet nimium amorem opum.

Quarto, et nervosius, τὰ ἐνόντα, id est *inexistentia*, sive ea quæ insunt rei, sic accipias, q. d. Si vultis ut dicam quod res est, si rerum summam intimamque veritatem audire vultis. Unde Syrus vertit, *id quod est*, id est, rei caput et conclusio; Arabicus vertit, *ante omnia*; Noster, *quod superest*, q. d. Unicum vobis tantorum malorum remedium superest, scilicet eleemosyna: *quod tam multo scelere præoccupatis solum remedium restat*, ait Beda, sic et Franc. Lucas.

Denique nonnulli τὰ ἐνόντα, vertunt, *licita*; τὸ ἐνὸν, enim est id quod licet, q. d. Date ea quæ licet dare; scilicet propria, non aliena: libera non obligata filiis, et familiæ alendæ, vel aliis alio quovis titulo.

ET ECCE OMNIA MUNDA SUNT VOBIS.] Nonnulli censent hoc a Christo ironice dici, q. d. Vos, o Pharisæi, putatis omnes vestras rapinas et crimina expiare eleemosyna, sed erratis. Quid enim prodest una manu dare, altera rapere? Verum passim Patres et interpretes asserunt, hoc serio a Christo dictum; sed quo sensu? Primo, nonnulli hinc putarunt rapinas et furta a Deo remitti per eleemosynam, sine prævia restitutione. Ita Græci, si credimus Guidoni Carmelitæ: et S. August. Enchir. cap. 75. asserit hac Christi voce nonnullos abusos ut flagitiose viverent, putantes se fore puros et salvos, si facerent eleemosynas. Verum hic manifestus est error: nam ut ait S. August. *Non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum*. Restitutio enim alieni debita est omni jure naturæ, divino et humano.

Secundo, S. Aug. serm. 30. de Verb. Domini per eleemosynam accipit omne opus bonum, etiam pœnitentiæ, quo omne peccatum tollitur. *Quomodo enim*, inquit, *misericors es alteri, si crudelis es tibi? Miserere*, inquit, *animæ tuæ placens Deo*. Qui ergo de peccatis suis pœnitet, insignem animæ suæ facit eleemosynam. Et Beda: Eleemosyna est, ait, quidquid utili miseratione fit, ut parcendo, orando, corripiendo, etc. Sic sensus erit, q. d. Date eleemosynam, studete bonis operibus, præsertim charitatis et pœnitentiæ: hæc enim vos mundos efficient.

Tertio et genuine, *omnia munda sunt vobis*, q. d. *Omnia*, scilicet interna et externa, anima et corpus, quæ vos aqua abluere et mundare putatis, longe melius et verius mundantur et lavantur per eleemosynam debito modo factam, scilicet ex propriis (hæc enim sunt τὰ ἐνόντα, ut dixi) lavantur, inquam, quia eleemosyna remittit peccata venialia, ac pœnam mortalibus debitam; adhæc disponit ad remissionem mortalium: impetrat enim a Deo gratiam excitantem ad pœnitentiam, qua peccata abolentur. Denique reipsa eleemosyna remittit mortalia, si fiat ex vera contritione: hæc enim includit amorem Dei super omnia, qui peccatum omne excludit.

Sensus ergo est, q. d. Eleemosyna omnia mundat; subaudi, Si cætera, quæ alibi ad peccati remissionem Scriptura requirit, adsint, puta fides, spes et contri-

tio, ac injuste ablatorum restitutio. Rursum omnia mundat, nisi te aliunde rursum inquines, et rapina aliove scelere immundum efficias: sic Christus et Paulus salutem tribuunt fidei, at non soli, sed pœnitentia et charitate formatæ, uti sæpius monui.

Nota. Eleemosyna omne quidem peccatum tollit, uti explicant Orig. Cypr. Ambr. sed maxime sibi oppositum rapinæ et iniquitatis (ait S. Basilius loco citato) de qua v. 39. huic enim illam subjungit, et quasi remedium opponit Christus. Eleemosyna enim et liberalitas sanat ipsam mali radicem, scilicet Pharisæorum avaritiam: ex hac enim oriuntur rapinæ, invidiæ et aliæ iniquitates: qui autem liberalis est et misericors, nemini invidet, nullius bona rapit, nemini facit injuriam. Quocirca *eleemosyna est filia deificantis charitatis*, ait Theoph. et S. Cyrillus in Catena: Eleemosyna, ait, facit omnia munda, et jejunio est præstantior: non parvum eleemosynæ cataplasma, cum valeat omnibus apponi vulneribus. Vide dicta Dan. cap. 4. vers. 24.

Cætera quæ hic subdit Lucas, audivimus Matth. 23.

45. RESPONDENS AUTEM QUIDAM EX LEGISPERITIS, AIT ILLI: MAGISTER, HÆC DICENS, ETIAM CONTUMELIAM NOBIS FACIS.] Græce ὑβρίζεις, id est probro et injuria nos afficis, nos inhonoras, vituperas, dedecoras, honorem nostrum adimis: nobis enim multa graviaque scelera objicis, idque non clanculum, sed palam, et in os: hoc enim proprie est contumelia, quæ in hoc differt a detractione, quod hæc clanculum et secreto fiat, illa vero palam et in os; unde illa famam proximi, hæc proprie ejus honorem lædit, vel aufert. Verum Christus taxabat hic Scribarum scelera, non illo animo, ut eos dedecoraret, sed ut illa tolleret, ipsosque ad vitæ mutationem promoveret; aut certe si ipsi id facere nollent, eis auctoritatem adimeret, ne populus eis fidem haberet, eorumque pravam vitam et doctrinam sequeretur. Ita Cyrillus in Catena: *Redargutio*, ait, *quæ mansuetos transfert in melius, superbis intolerabilis esse solet*. Et Beda: *Quam misera*, ait, *conscientia, quæ audito Dei verbo contumeliam sibi fieri putat!* Ita etiamnum improbi, dum concionatores vitia, quorum ipsi sibi conscii sunt, castigant, censent sibi ab eis contumeliam fieri, ideoque eos persequuntur et insectantur.

47. VÆ VOBIS, QUI ÆDIFICATIS MONUMENTA PROPHETARUM, PATRES AUTEM VESTRI OCCIDERUNT ILLOS.

48. PROFECTO TESTIFICAMINI QUOD CONSENTITIS OPERIBUS PATRUM VESTRORUM: QUONIAM IPSI QUIDEM EOS OCCIDERUNT, VOS AUTEM ÆDIFICATIS EORUM SEPULCHRA.] Christus non reprehendit hic Scribas, eo quod ædificarent Prophetis sepulchra splendida, illorumque virtute et sanctitate digna: hoc enim laudabile est et pium, sed quod hæc eis ædificando, simul alios Prophetas; scilicet Christum et Apostolos, persequerentur, vellentque occidere, ut patet ex seqq. hic, et Matth. 23. q. d. Recte, congrue et apposite facitis, o Scribæ, ut, cum patres vestri Prophetas occiderint, vos quasi homicidarum filii et parvuli, eosdem sepeliatis, sicut latrones solent viatores quos occiderunt, per se vel filios suos sepelire; licet enim videamini eos sepelire ex reverentia et zelo pio, tamen quia parentes vestros imitamini, dum mihi meisque mortem machinamini, estisque homicidæ homicidarum filii, recte et apposite ita accidit, ut ipsi Prophetas occiderint, vos eos sepeliatis, quasi implentes mensuram patrum vestrorum: pejus enim et sceleratius est me occidere, quod vos destinatis, quam si quis eum quem occidit, sepeliat. Quia ergo me vultis occidere, ostenditis quod patrum vestrorum Propheticidarum vestigia sequamini, ac proinde quod eorum sepulchra ædificetis, id non faciatis ex studio pietatis, sed vanitatis et hypocrisis, ut scilicet hoc pietatis fuco cædem, quam mihi paratis, contegatis et honestetis. Sic fere Euthymius et patet ex Matth. 23. 29 vide ibi dicta. Hinc et noster Suarez sic explicat: Quia majores vestros imitamini in persecutione Christi et Apostolorum, videmini magis sepulchra ædificare in memoriam egregii operis ab interfectore patrati, quam ob misericordiam et honorem Prophetæ ab eo interfecti.

52. VÆ VOBIS LEGISPERITIS, QUIA TULISTIS CLAVEM SCIENTIÆ: IPSI NON INTROISTIS, ET EOS QUI INTROIBANT PROHIBUISTIS.] q. d. Vos, o Scribæ, a populo abstulistis, vobis vindicastis, et, ut S. Ambrosius ait, usurpastis (hoc enim est Græcum ἤρατε) clavem scientiæ, id est, potestatem, auctoritatem et officium docendi, et interpretandi legem et sacras Scripturas, ac per eas indicandi verum Messiam (qui non est alius quam ego) veramque viam ad salutem, ut nemo eam scire possit vel audiat, nisi vobis eam doctrina vestra aperientibus. Usurpastis, inquam, et depravastis illam, itaque populum a me Christo ac salute quam ego affero, avertistis, atque hac ratione quasi abstulistis clavem cœli, ut nemo illud, utpote clausum, ingredi valeat. Unde Matth. id explicans dicit c. 23. 13. *Clauditis regnum cœlorum ante homines: vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.* Vide ibi dicta. Ita S. Ambros. Tertull. l. 4. Contra Marc. cap. 27. Accedit S. Cyrillus in Catena, qui per *clavem scientiæ* accipit legem, quæ erat signum justitiæ Christi. Additque: Est etiam fides clavis scientiæ, per eam enim fit veritatis cognitio, juxta illud: *Nisi credideritis, non intelligetis*: isti ergo nec legem ad Christum ducentem, ut oportebat, interpretabantur, nec homines in Christum credere permittebant, itaque viam salutis et cœlum eis occludebant.

Tropologice, S. August. lib. 2. Quæst. Evang. Clavis scientiæ, inquit, est humilitas, quam nec ipsi intelligere, nec ab aliis intelligi volebant. Alludit ad illud Isaiæ 22. vers. 22. *Dabo clavem domus David super humerum ejus, et aperiet, et non erit qui claudat; et claudet, et non erit qui aperiat.* Vide ibi dicta, æque ac Apoc. 3. vers. 7. ad illa: *Hæc dicit Sanctus et Verus, qui habet clavem David, qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit.* Hic est Christus.

53. CUM AUTEM HÆC AD ILLOS DICERET, COEPERUNT PHARISÆI ET LEGISPERITI GRAVITER INSISTERE (græce, δεινῶς συνέχειν) id est, graviter urgere, premere, constringere; Noster videtur legisse ἐνέχειν, id est, instare, insistere, ita ut vix manus a vi et verbere continerent, sed eodem redit sensus: ET OS EJUS OPPRIMERE DE MULTIS.] Græce ἀποστοματίζειν, id est, ab ore ejus elicere, notantes si quid illi excideret, quod arguere possent, uti explicatur v. sequenti, quod Belgæ vulgo dicunt, *Vermes ex naribus extrahere:* unde alii ver-

tunt. *captiose interrogare;* Euthy. *extemporales responsiones dolosarum quæstionum expectere;* Theoph. *frequenter interrogare, et perplexum facere.* Noster Maldon censet nostrum Interpretem legisse ἐπιστομίζειν, id est, os obstruere. Verum Scribæ non volebant Christo os obstruere, sed variis querelis et quæstionibus eum premere, stimulare, stringere, ut cogerent eum aliquid contra legem vel Cæsarem dicere, quo eum accusarent. Dicebant ergo, v. 9. Tu, o Jesu, v. 20. risisti nostras cæremonias et ritus lotionum ; ergo tu damnas traditiones patrum nostrorum. Tu, vers. 42. culpasti nos, quod decimemus mentham, etc. ergo tu carpis legem quæ decimas sanxit. Tu, v. 43. taxasti nos, quod amemus primas cathedras : ergo redarguis Mosen qui illas nobis assignavit. Tu, v. 47. carpsisti nos, quod ædificemus monumenta Prophetarum: ergo Prophetas honorari et coli vetas. Tu, v. 52. eripuisti nobis clavem scientiæ : atqui hanc Synagoga tota nobis attribuit. Vis ergo evertere ordinem hierarchicum Doctorum et Sacerdotum, a Deo et Ecclesia sancitum? vis plus sapere quam sapuit Moses? vis legem corrigere et novam inducere?

54. INSIDIANTES EI, ET QUÆRENTES ALIQUID CAPERE (græce. θηρεῦσαι, id est, *venari*) DE ORE EJUS, UT ACCUSARENT EUM.) Apud Caipham pontificem, vel apud Pilatum Cæsaris præsidem. Nam, ut ait Euthymius, *putabant repente et de improviso in errorem omnino illum inducere: verum sapientissime dissolvebat omnia, facileque respondebat:* quia nil nisi bene præmeditatum respondebat, et quia animo sedato sine ira aliave passione loquebatur : Scribæ enim variis interrogationibus eum pungebant ut irasceretur, vel certe ex furore animi aliquid diceret liberius vel audacius, quod cavillari possent, uti multi fervore disputandi ultra metas veritatis vel discretionis abripiuntur, dicuntque ea quæ antea non cogitarant, et quorum postea eos pœnitet, imo quæ subinde retractare vel luere coguntur. At Christus fervorem animi summa moderatione, prudentia et pace temperabat, ut nil nisi verum, solidum, tranquillum et sanctum loqueretur.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHRISTUS DOCET PRIMO, FUGIENDAM ESSE HYPOCRISIN, NEC TIMENDOS ESSE HOMINES, QUI CORPUS POSSUNT OCCIDERE, SED DEUM, QUI ANIMAM POTEST PERDERE.

SECUNDO, v. 13. DOCET CAVENDAM ESSE AVARITIAM, AC NIMIAM SOLLICITUDINEM VICTUS, VESTITUS, ETC., STUDENDUM VERO ELEEMOSYNÆ.

TERTIO, v. 35. MONET NOS SEMPER PARATOS ESSE DEBERE AD DIEM MORTIS ET JUDICII, UTPOTE INCERTAM ET INOPINATAM.

QUARTO, v. 49. ASSERIT SE VENISSE UT IGNEM, CRUCEM ET SEPARATIONEM AB AMICIS MITTAT IN TERRAM.

PRIMAM PARTEM AUDIVIMUS MATTH. CAP. 16. 6. ET CAP. 10. v. 26. ET SEQ. ET CAP. 12. 32. SECUNDAM MAGNA EX PARTE MATTH. 6. 20. ET SEQ. TERTIAM MATTH. 24. 43. ET SEQ. QUARTAM EX PARTE MATTH. 10. 34. ET SEQ. QUARE PARS SECUNDÆ, ET QUARTÆ HIC EXPLICANDÆ SUPERSUNT.

1 MULTIS autem turbis circumstantibus, ita ut se invicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos : Attendite a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis.
2. Nihil autem opertum est, quod non reveletur: neque absconditum, quod non sciatur.
3. Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine dicentur: et quod in aurem locuti estis in cubiculis, prædicabitur in tectis.
4. Dico autem vobis amicis meis : Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant.
5. Ostendam autem vobis, quem timeatis: timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam: ita dico vobis, hunc timete.
6. Nonne quinque passeres væneunt dipondio, et unus ex illis non est in oblivione coram Deo ?
7. Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis vos.
8. Dico autem vobis: Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et filius hominis confitebitur illum coram angelis Dei :
9. Qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram angelis Dei.
10. Et omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittetur illi : ei autem qui in Spiritum Sanctum blasphemaverit, non remittetur.
11. Cum autem inducent vos in synagogas, et ad magi-

stratus et potestates, nolite soliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis. 12. Spiritus enim Sanctus docebit vos in illa hora, quid oporteat vos dicere. 13. Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem. 14. At ille dixit illi : Homo, quis me constituit judicem aut divisorem super vos? 15. Dixitque ad illos: Videte et cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia cujusquam vita ejus est, ex his quæ possidet. 16. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit : 17. Et cogitabat intra se dicens : Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos ? 18. Et dixit : Hoc faciam: Destruam horrea mea, et majora faciam : et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, et bona mea. 19. Et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos : requiesce, comede, bibe, epulare. 20. Dixit autem illi Deus : Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te : quæ autem parasti, cujus erunt ? 21. Sic est, qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives. 22. Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis: Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neque corpori quid induamini. 23. Anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum. 24. Considerate corvos, quia non seminant neque metunt, quibus non est cellarium neque horreum, et Deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis? 25. Quis autem vestrum cogitando potest adjicere ad staturam suam cubitum unum ? 26. Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de cæteris soliciti estis? 27. Considerate lilia, quomodo crescunt: non laborant, neque nent : dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis. 28. Si autem fœnum, quod hodie est in agro, et cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos pusillæ fidei ? 29. Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis, et nolite in sublime tolli: 30. Hæc enim omnia gentes mundi quærunt. Pater autem vester scit quoniam his indigetis. 31. Verumtamen quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis. 32. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum. 33. Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt: thesaurum non deficientem in cœlis : quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit. 34. Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit. 35. Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris. 36. Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis, ut cum venerit, et pulsaverit confestim aperiant ei. 37. Beati servi illi, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes: amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. 38. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit : beati sunt servi illi. 39. Hoc autem scitote, quoniam si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. 40. Et vos estote parati: quia qua hora non putatis, filius hominis veniet. 41. Ait autem ei Petrus : Domine ad nos dicis hanc parabolam, an et ad omnes ? 42. Dixit autem Dominus : Quis, putas, est fidelis dispensator et prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? 43. Beatus ille servus, quem, cum venerit dominus, invenerit ita facientem. 44. Vere dico vobis, quoniam supra omnia quæ possidet constituet illum 45. Quod si dixerit servus ille in corde suo : Moram facit dominus meus venire et cœperit percutere servos et ancillas, et edere et bibere, et inebriari : 46. Veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, et hora qua nescit, et dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet. 47 Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis: 48. Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum est, et multum quæretur ab eo: et cui commendaverunt multum, plus petent ab eo. 49. Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur ? 50. Baptismo autem habeo baptizari: et quomodo coarctor usque dum perficiatur? 51. Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, sed separationem. 52. Erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi, tres in duos, et duo in tres dividentur : 53. Pater in filium, et filius in patrem suum: mater in filiam, et filia in matrem, socrus in nurum suam, et nurus in socrum suam. 54. Dicebat autem et ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus venit, et ita fit. 55. Et cum austrum flantem, dicitis: Quia æstus erit, et fit. 56. Hypocritæ, faciem cœli et terræ nostis probare: hoc autem tempus quomodo non probatis? 57. Quid

autem et a vobis ipsis non judicatis, quod justum est? 58 Cum autem vadis cum adversario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo, ne forte trahat te ad judicem, et judex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem. 59. Dico tibi, non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas.

1. MULTIS AUTEM TURBIS (Græce τῶν μυριάδων τοῦ ὄχλου, id est *myriadibus turbæ:* myrias præcise continet decem millia, sed inde consequenter sumitur pro innumera multitudine, ut fit hic) *concurrentibus:* corrige cum Roman. CIRCUMSTANTIBUS.] Græce, ἐπισυναχθεισῶν, id est, simul aggregatis, collectis et adunatis.

2. ATTENDITE A FERMENTO PHARISÆORUM, QUOD EST HYPOCRISIS. NIHIL AUTEM OPERTUM EST, QUOD NON REVELETUR.] q. d. ait Beda: *Attendite ne æmulemini simulatores, quia veniet profecto tempus, in quo et vestra virtus omnibus, et eorum reveletur hypocrisis.*

Cætera explicui Matth 10. 26.

6. NONNE QUINQUE PASSERES VENEUNT (venduntur) DIPONDIO.] Græce, *duabus assariis* As vel assarion genus est nummi ærei, quod et libella dictum est, eo quod libræ pondus haberet, quales decem valebat denarius, nummus argenteus: cum ergo denarius valeat quinque stuferos Belgicos, ac decem baiocos Romanos, sequitur quod assarion erat idem quod baiocus: porro assarii duplum dicebatur dipondius, vel dupondius, a duobus ponderibus, quia scilicet duos asses ponderabat. Ita Varro. Porro Matthæus cap. 10. vers. 29 ait: *Nonne duo passeres veneunt asse?* Unde recte et conformiter Lucas hic ait: *Nonne quinque passeres veneunt dipondio?* id est duobus assibus. Recte autem Jansenius notat hæc intelligi de assibus non libralibus, sed sextantariis, vel unciariis, ideoque græce diminutive vocari *assaria*. Assarion enim, ut ait Euthymius, non significat assem, cum sit ejus diminutivum, sed genus minimi nummi et oboli. Vide dicta Matth. 10. 26.

13 AIT AUTEM EI QUIDAM DE TURBA: MAGISTER, DIC FRATRI MEO UT DIVIDAT MECUM HÆREDITATEM.] q. d. Frater meus mihi injurius, solus vult occupare hæreditatem paternam, nec eam mecum partiri: jube ergo illi ut id faciat. Tu enim tua auctoritate id verbo perficies, quod ego per judices multis litibus perficere non potero: tuum enim est justitiam tueri, et oppressos sublevare: tu enim es justitiæ patronus.

14. AT ILLE DIXIT: HOMO, QUIS ME CONSTITUIT JUDICEM AUT DIVISOREM SUPER VOS?] *Homo:* sic more Hebræo vocat ignotum, uti et Petrus cap. 22. v. 58. *O homo, non sum:* et v. 60. *Homo, nescio quid dicis.* Sensus est, q. d. Hoc judicium est forensium, qui terrenum, non meum, qui cœlestem hæreditatem doceo et dispertior. Non ergo negat hic Christus se habere potestatem judiciariam; ipse enim erat Rex regum, et Dominus dominantium: sed ea hic uti noluit apud hominem cupidum, ut illi cupiditatem eximeret, ac terrena præ cœlestibus contemnere, iisque ultro cedere doceret, juxta illud cap. 6. 29. *Ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Bene terrena declinat,* ait S. Ambros. *qui propter divina descenderat,* etc. *Unde non immerito refutatur hic frater, qui dispensatorem cœlestium gestiebat corruptibilibus occupare;* simul ut doceret Ecclesiasticos et spirituales viros, sæcularia non debere tractare, sed divina, juxta illud Pauli 2. Timoth 2. 4. *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus.* Ita S. Ambros. Euthym. Beda. et Lyran. ex S. August. serm. 196. Id intellige, nisi fidelium pax, charitas et pietas aliud exigat; qua de causa olim Episcopi sæculares fidelium lites dijudicabant, uti se fecisse testatur S Augustin. l de Opere Monachorum, cap. 29.

15. DIXITQUE AD ILLOS (tum ad discipulos suos, ut habet Syrus, tum ad turbam præsentem; præsertim ad illum, qui cum fratre de hæreditate dividenda contendebat) VIDETE, in hac contentione fratrum quanta damna inferat avaritia: dum enim unus avare non vult hæreditatem cum fratre dividere, alter nimis cupide et intempestive divisionem urget, oriuntur lites et dissidia fratrum. aut *videte,* ET CAVETE, id est attente cavete (ut sit hendiadys) AB OMNI AVARITIA; græce, πλεονεξίας, id est *cupiditate,* q. d. Non solum cavete a cupiditate rapiendi aliena, sed etiam a nimia aviditate conquirendi vestra; qui enim nimis inhiant opibus terrenis, negligunt cœlestes. Ita S Augustinus ser. 28 de diversis, explicat τὸ *ab omni Non solum,* inquit, *avarus est qui rapit aliena, sed etiam ille avarus est, qui cupide servat sua.* Porro Arabicus vertit, *videte et cavete ab omni malo,* quia omnis mali causa est avaritia, juxta illud 1. Timoth. 6. *Radix omnium malorum est cupiditas.* QUIA NON IN ABUNDANTIA (græce, ἐν τῷ περισσεύειν id est *in abundare*) CUJUSQUAM VITA EJUS EST EX HIS QUÆ POSSIDET] q. d. Non quia abundat quis opibus, idcirco etiam vita ejus est abundans, ut scilicet sit longior et beatior ob multa quæ possidet; quin potius brevior est et miserior, ob sollicitudinem et luxum, quæ duo multas divitias sequi et comitari solent. Unde Syrus vertit, *non in abundantia divitiarum est vita;* Arabicus; *quia, non est abundantia homini in multis bonis suis.* q. d. Abundantia vitam non prolongat, sed potius abbreviat. Audi Theophylact. *Non continetur vitæ mensura abundantia: neque enim qui multa possidet, diutius vivit, neque comitatur divitiarum multitudinem vitæ longævitas.* Et Euthymium: *Non quia homo quispiam divitiis abundat, vita ejus abundat ex tali abundantia; non secundum hanc accedit vitæ mensura.*

Sensus est, q. d. Tu, o homo, qui avide petis tuam partem hæreditatis a fratre, illam petis ut diutius et commodius vivas. At erras, quia divites, ob curas et epulas quibus indulgent, sæpe breves et miseræ sunt vitæ; vis ergo diu et commode vivere, sperne opes, esto pauper spiritu, spes opesque tuas in uno Deo repone. Deus enim solus longævitatis et felicitatis est dator; ut hoc ostendat Christus, adhibet sequentem parabolam. Audi S. Ambros. de Abel et Cain. l 1. cap 5. in fine: *Si quæris thesauros, accipe invisibiles et occultos, quos in cœlis altissimis, non quos in terrarum venis requiras. Esto pauper spiritu, et eris dives, qualicumque censu; quia non in abundantia divitiarum vita est hominis, sed in virtute ac*

fide. *Istæ te divitiæ verum divitem facient, si sis in Deum dives.*

16. DIXIT AUTEM SIMILITUDINEM (græce *parabolam*) AD ILLOS, DICENS: HOMINIS CUJUSDAM DIVITIS UBERES FRUCTUS AGER ATTULIT.] *Ager;* græce Χώρα, id est regio, agrorum multitudo.

17. ET COGITABAT INTRA SE DICENS: QUID FACIAM, QUIA NON HABEO QUO CONGREGEM FRUCTUS MEOS?] En tibi curæ, en paupertas divitis; eget loco qui abundat opibus et loculis. *Hæret,* ait Euthym. *et angitur tamquam admodum pauper, quia nimium locuples* indiget loco in quo fruges recondat. Et S. Basilius hom. in hæc Christi verba: *Non redditus fert ipsa terra,* ait, *sed gemitus producit. Peræque enim ac egestate pressi, miser afflictatur et ejulat* (dicens: Quid faciam?) *an non talem edit vocem, cui propter paupertatem angustæ res sunt? quique mendicat? Ex omnibus quibus domi affluit nihil percipit gaudii, sed illa animum ejus pungunt et lancinant.*

FRUCTUS MEOS.] *Nondum,* ait S. Basilius, *collegit fructus, et jam avaritiæ judicium incurrit,* dum suos nuncupat, *quot enim pericula imminent ante fructuum collectionem? nam et grando sæpe confringit, et æstus ex mediis manibus rapit, et pluvia intempestive e montibus erumpens inutiles facit.*

18. ET DIXIT: HOC FACIAM: DESTRUAM HORREA, MEA ET MAJORA FACIAM (græce, *majora ædificabo*) ET ILLUC CONGREGABO OMNIA, QUÆ NATA SUNT MIHI *hoc anno,* ET BONA MEA] cætera quæ prioribus annis collegi. Consilium capit a cupiditate, non a charitate, quæ ei dixisset: Eroga ea in pauperes. Quæris horrea? *habes horrea, scilicet ventres pauperum,* ait S. Basilius; et S. Ambros. l. de Naboth c. 7. *Habes,* ait, *apothecas inopum sinus, viduarum domos, orphanorum et infantium ora; ista sint tibi apothecæ, quæ manent tecum in æternum.* Rursum S. Basilius hom. jam dicta: *Spoliator,* ait, *est qui cum dispensanda receperit, propria reputat: panis est famelici, quem tenes: nudi tunica, quam servas: indigentis argentum quod terræ infossum possides: quare tot indigentibus injuriam facis, quot alere posses.* Additque: *Et cum impleveris horrea, quid tum facies anni insequentis messe? Rursus horrea destrues, et majora novaque semper ædificabis: fruges ergo opesque tuas semper in vetera destruendo, et nova ædificando, insumes et absumes, ut in terram suam redeant fruges, quæ a terra natæ sunt, quia tu in pauperes eas erogare non vis, quia illarum usum hominibus invides, ut omnibus ad te retractis, omnes earum prives utilitate, imo te ipsum: sicut enim frumentum in terram cadens lucrum projicienti parit, sic panis in esurientem projectus multam tibi in posterum reddet utilitatem.*

19. ET DICAM ANIMÆ MEÆ: ANIMA, HABES MULTA BONA POSITA IN ANNOS PLURIMOS: REQUIESCE, COMEDE, BIBE, EPULARE.] Rursum errat et peccat hic dives. Primo, promittendo sibi annos plurimos, cum sequenti nocte sit moriturus. Qui sibi longa tempora promittebat, diem sequentem non vidit, ait S. Gregor. 22 Moral. c. 6. Unde S. Cyrillus in Catena: habes quidem, ait, o dives, in horreis fructus, sed annos plurimos unde habes? Secundo, dando se gulæ et luxuriæ, dicens: *Comede, bibe, epulare,* quasi Epicureus, *quia post mortem nulla voluptas.*

REQUIESCE.] Cum peste avaritiæ jungitur pestis desidiæ, inquit Glossa. Unde S. Basil. *Si porcinam,* ait, *habuisses animam, quid aliud ipsi enuntiare potuisses? Itane pecuinus tu, ita bonorum animæ ignarus, eam ut excipies carnalibus epulis, et quæcumque alvi secessus recipit animæ destines?* etc. *Jam quando terrena sapis, et Deum habes ventrem, totus quoque caro effectus vitiosis affectibus obsequeris, audi te dignam appellationem: Stulte, hac nocte animam abs te repetent.* Hæc Basilius.

Sapienter monet S. Ambrosius lib. 2 de Interpell. in Job cap. 5. *Magna,* inquit, *illecebra delinquendi est, rerum affluentia secundarum; supinat, extollit, oblivionem auctoris infundit,* etc.

DIXIT AUTEM ILLI DEUS: STULTE, HAC NOCTE ANIMAM TUAM REPETENT A TE: QUÆ AUTEM PARASTI, CUJUS ERUNT?] *Dixit,* non verbo, sed facto, immittens illi febrim, aliumve morbum lethalem, quo effecit ut divitis conscientia sua hæc dictaret. Unde Euthymius: *Hæc ei dixit,* ait, *per conscientiam: tunc enim conscientia mortem sentiens talia disserit.*

STULTE.] Quia in consilio tuo, in quo tibi sapiens videbaris, nunc stultum te fuisse vides.

HAC NOCTE.] In nocte ablata est anima, quæ lucem considerationis habere noluit, ait S. Gregorius lib. 15. Moral. quæque tendebat ad tenebras gehennæ, ut idem Gregorius notat lib. 2. Moral. c. 2.

REPETENT, scilicet Deus, ejusque angeli quasi exactores Dei, non casu, sed justo Dei judicio *repetent,* quasi ab invito, ANIMAM A TE] ut omnium frugum opumque quas tibi Deus dedit, omniumque rerum tuarum rationem ei reddas. Ita Toletus. Rursum *repetent;* quia anima tua non moritur cum corpore, sed est immortalis. Ad hæc anima tua non est tua, sed Dei, qui tibi illam inspiravit, illamque tibi ut depositum credidit: jure ergo per instantem mortem illam nunc a te repetit.

Audi de morte cuilibet imminente S. Hieron. epist. 3. ad Heliodorum: *Xerxes ille rex potentissimus qui subvertit montes, maria constravit, cum de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, et innumerabilem vidisset exercitum, flevisse dicitur, quod post centum annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superfuturus esset. O si possemus in talem ascendere speculam, de qua universam terram sub nostris pedibus cerneremus! jam tibi ostenderem totius orbis ruinas, gentes gentibus, et regnis regna collisa: et non Xerxis tantum exercitum, sed totius mundi homines, qui nunc vivunt, in brevi spatio defuturos.*

QUÆ AUTEM PARASTI, CUJUS ERUNT?] *Non solum tibi non cedent,* ait Euthymius, *non solum tuam non erunt, sed nec manifestum, tibi est cujus erunt, utrum hæredis an peregrini? amici an inimici? quod ipsum etiam mœrorem adauget.* Addit S. Jacobus c. 5. 3. *Manducabunt carnes tuas, sicut ignis.* Vide ibi dicta. Vere S. Ambrosius: *Non nostra sunt,* inquit, *quæ non possumus auferre nobiscum. Sola virtus comes est defunctorum, sola nos sequitur misericordia, quæ tabernacula defunctis acquirit æterna.* Vide S. August. hom. 48. inter 50. ubi inter cætera ait: Hoc *tollit fiscus, quod non accipit Christus.* Vere Sapiens: *Quod,* inquit, *commodavit fortuna, tollet: quod mutuavit natura, repetet: quod paraverit vir-*

tus, retinebit. Vide quæ de vanitate et pernicie divitiarum ex Patribus congessi Isaiæ 3. 9.

21. Sic est qui sibi thesaurizat, et est in Deum dives.] q. d. Talem finem, talem exitum sortietur dives avarus, qui sibi, non Deo thesaurizat. Quæres quis sit *dives in Deum?* Respondeo Primo, *in Deum* id est apud Deum dives, vel ut ex Græco πλουτῶν, vertas, *ditescens*, est qui per eleemosynam aliaque bona opera, multa merita et præsidia apud Deum quasi reconditas divitias habet, et in dies majores recondit, uti fuse docet Apost. 1. Timoth 6. 17. et seqq Vide ibi dicta.

Secundo, *in Deum*, id est, *in Deo*, ut vertit Arabicus, dives est, qui soli Deo studet placere, qui in Deo omnem spem et amorem defigit, qui in Deo totus conquiescit, ut ab eo beetur, eoque perfruatur in æternum Unde Glossa: In Deum dives est, inquit, cujus expectatio est Dominus, cujusque substantia est apud Deum. *Deo dives*, ait S. August. serm. 28. de Verbis Apostoli, *est inops auri*, puta pauper spiritu, qualis erat Petrus dicens claudo: *Argentum et aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Jesu Christi surge et ambula.* Act. 3. Idem in Psal. 39. Christus, ait, *cum dives esset, pauper factus est, ut ipsius paupertate vos ditaremini* Veros pauperes ditat, falsos divites pauperat, juxta illud: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*, Matth. c. 5. *Conemur itaque*, ait Theoph. *divites fieri in Deum, hoc est, ut in illum fiduciam habeamus, et ut ille habeat nostras divitias et divitiarum cellam, nec dicamus bona nostra, sed bona Dei: si autem Dei sunt bona, ne privemus Deum bonis suis. Hoc est ditari in Deo, credere quod si omnia dedero, et evacuavero me totum, non me aliquid rerum necessariarum defecturum est. Promptuarium enim meum Deus est, aperiam et tollam necessaria, et ea quibus mihi opus fuerit.*

Tertio, *dives*, id est largus, *in Deum*, est qui est liberalis in pauperes: quod enim eis fit, Deus sibi factum æstimat, et præmiat Unde Beda: *Qui vult*, inquit, *in Deum esse dives, non sibi thesaurizet, sed pauperibus possessa distribuat* Hic sensus bonus est, sed partialis. Nam non agit hic Christus præcise de eleemosyna, sed de veris divitiis, quas docet esse, non fruges et opes terræ, sed virtutes et bona opera: has enim parere vitam longævam et beatam, tum in hoc sæculo, tum potius in futuro.

Quarto, S. Augustinus serm. 44. de Temp. divitem Deo esse docet eum, qui plenus est charitate, ideoque Deo: *Deus enim est charitas, et qui habet charitatem, in Deo manet, et Deus in eo.* 1. Joan. 4. Audi S. Aug. *Si charitatem habes, Deum habes. Quid habet dives, si charitatem non habet? pauper si charitatem habeat, quid non habet? Tu forte putas quod ille sit dives, cujus arca plena est auro, et ille non sit dives, cujus conscientia plena est Deo? Ille vere dives esse videtur, in quo Deus habitare dignatur.*

Denique dives apud Deum, est abundans omni virtute, uti pulchre et fuse explicat S. Ambrosius lib. 4. epist. 27. ad Simplicianum, cujus verba recitavi 1. Petri 3. v. 4. ad illa: *In incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples.*

Anagogice, divites Deo sunt beati qui Deo omnibusque Dei opibus perfruuntur. Unde S. August. serm. 74. de Temp. concludit solos beatos esse divites, tum quia Deum possident, tum quia nullius indigent. *Ille*, ait, *vere dives est, qui nullius eget: atqui soli Beati nullo egent: ergo soli Beati sunt divites* Hinc idem Augustinus præfat in Ps. 40. Christus, ait, *dives erat apud Patrem, et pauper apud nos; dives in cœlo, pauper in terra; dives Deus, pauper homo.*

Quocirca sapienter S. Ambrosius epist. 33. ad Demetriadem: *Quo*, inquit, *pretio quies hujus temporis aptius comparatur, quam ut ipsi mundo omnes divitiæ, omnes dignitates et universarum cupiditatum materiæ refundantur, et sancto beatoque commercio ematur Christiana libertas, fiantque filii Dei de paupertate divites, de patientia fortes, de humilitate sublimes?* Et nonnullis interjectis: *Unde si vere intelligatur contemptus iste rerum præsentium, ad quæ tendat et qualia concupiscat, nihil hujusmodi mentibus rectius, nihil invenietur electius, quæ sacratissimis desideriis universa transcendunt, neque ad ullam creaturam quamvis potentem atque mirabilem, sed ad ipsum omnium visibilium et invisibilium ambiunt creatorem, cui appropinquare, clarescere est; quem timere, gaudere est; cui servire regnare est.*

29. Et nolite in sublime tolli.] Græce μὴ μετεωρίζεσθε, quod varii varie explicant. Primo, Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. cap 10 explicat, q. d. Nolite a veritate abduci, ut altiora sapere velitis quam fides et veritas docent.

Secundo, S. Augustin. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 29. explicat, q. d. Nolite superbire ex eo quod abundetis victu et vestitu Nam tale est superbire, cum quis abundat alimentis, ut si vulneratus se jactet quod multa domi habeat emplastra, cui bonum esset ne uno quidem indigere, ait S. Augustinus.

Tertio, Euthymius, q. d. Nolite a sublimibus et cœlestibus ad terrena detrahi, ut non cœlestia, sed terrestria sapiatis et ambiatis.

Quarto, Theophyl. q. d. Nolite esse animo instabili semper sublimius aliquid imaginantes, ut faciunt qui præsentibus non contenti, semper ad majora respiciunt.

Quinto, et optime, μὴ μετεωρίζεσθε, id est, ne meteora quæ supra vos sunt, v. g. siderum constellationes et concursus, nubium discursus, ventorum flatus, etc. anxie contemplemini, ut ex iis de futura annonæ copia vel inopia judicetis, et prospiciatis, juxta illud Jerem. 10. *A signis cœli nolite metuere, quæ timent Gentes.* Et illud Eccles. 11. 4. *Qui observat ventum non seminat: et qui considerat nubes, numquam metet.* Ita Toletus, Vatablus et alii. Unde Vatablus vertit, *nolite esse anxii, quasi præ sollicitudine vultu ad cœlum obverso* Aut q. d. Ne animo pendeatis velut in aere penduli, ad varia humana et creata præsidia varie respectantes, nec in Dei providentiam defixi. Unde Arabicus vertit, *ne solliciti sitis.* Omnia enim hæc spectant eo, ut Christus nobis eximat nimiam sollicitudinem de victu ac vestitu, ac imprimat nobis firmam confidentiam in Deum, ut ab ejus paterna providentia secure hæc omnia expectemus. Græce enim μετέωρος vocatur, qui est animi dubius, suspensus, necdum mente fixus, sed ex eventu consulturus, et, ut Gaza vertit, *pensilis.*

Hinc alii vertunt, *nolite ex alto speculari*, quod vulgo dicimus, Nolite longos facere discursus, quasi

nullum divinæ providentiæ locum relinquentes, vel de ea dubitantes. Et Franc. Lucas: Ne, inquit, in sublime tollamini, ut scilicet procul ventura sollicite prospiciatis, ut in longum tempus futuris necessitatibus corporis consulatis et provideatis, ut in longe futurum tempus distendatis sollicitudinem de victu et vestitu, quod clare explicat Matth. 6. 34. dicens: *Nolite solliciti esse in crastinum* Hæc omnia eodem redeunt, vetantque nimiam futuri sollicitudinem, ac jubent futura resignare divinæ providentiæ, in eaque confidere et secure conquiescere. Hoc Christi præceptum secutus S. Franciscus, voluit, sanxitque suos in diem vivere, nihilque in crastinum reservare; sed quod diurno victui superest erogari in pauperes, certo confidentes Deum crastino victui provisurum: uti Deus Eliæ et Paulo primo Eremitæ quotidie panem per corvum transmisit, ac filiis Israel (facile erant tres hominum milliones) in deserto quotidie manna sufficiens ad diurnam sustentationem, de cœlo depluit per 40. annos, quin et vestes eorum illæsas integrasque conservavit, imo cum pueris crescentibus illas pariter crescere effecit.

32. NOLITE TIMERE, ne victus et vestitus vobis desit, si sollicitudine deposita possessiones vendatis et detis pauperibus, neve hæc non adjiciantur vobis, si primum quæratis regnum Dei; PUSILLUS GREX, id est parvus, Primo, quia tum pauci erant fideles, iique pauperes, vel conditione et censu, vel electione et sensu, sive spiritu: spernebant enim divitias terræ ut anhelarent ad cœlestes, ideoque coram mundo erant pusilli, id est viles et despecti: jam vero fide et religione Christi per totum orbem dilatata, ut reges quoque et principes ei se subdant non est pusillus grex, sed amplissima et potentissima Ecclesia. Secundo, grex hominum fidelium est pusillus, si conferatur cum angelis, qui sunt innumeri, ait Euthymius, juxta illud: *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei*. Daniel. c. 7. Tertio, pusillus est grex fidelium, si comparetur cum maxima multitudine infidelium et impiorum.

Addit Beda: dicitur pusillus grex ob humilitatem, vel ad comparationem majoris numeri reproborum. Tunc enim fideles omnes exemplo Christi ad Christianam humilitatem et paupertatem sponte sese demittebant, præsertim Apostoli et discipuli Christi; unde iis ait Christus: *Vendite quæ possidetis*. Græce est μη φοβου το μικρον ποιμνιον, id est, *ne time parvus grex*, vel pusillus: unde liquet *το pusillus* esse nominativi casus, sed nominativus ponitur hic, ut et alibi sæpe pro vocativo; Apostolos enim vocat et compellat continuo hic Christus. Sic Livius ait lib. 1. *Audi populus Albanus;* et Virg. *Projice tela manu sanguis meus*, id est sanguis mi. Et: *Agnus Dei qui tollis peccata*, id est Agne Dei; nervosior enim et significantior hic est nominativus, quam si poneretur ipse in se vocativus. Quare licet exponi posset supplendo nonnulla, q. d. Nolite timere vos qui estis pusillus grex, ut maneat nominativus; tamen brevius et nervosius nil supplendo, nominativus ponitur pro vocativo. Nolite ergo timere, o fideles, quia licet sitis pusillus grex, tamen Deus vos magni æstimat, magnamque et singularem vestri gerit curam, ac Christus Dominus est pastor vester, qui vos abunde pascet juxta illud: *Ego sum pastor bonus*, Joan. 10. 11. et illud: *Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit*, Psalm 21. Audi B. Petrum Chrysolog. serm. 22. *Grex pusillus mundo, magnus est Deo;* et serm. 23. *Acquisivit humilitas, superbia quod amisit, et grex pusillus ac mitis, totas et varias edomuit propria mansuetudine feritates: pusillus grex vicit ac fregit tot genera bestiarum, quot diversitates subdidit jugo Christi nationum:* idque fecit non feriendo, sed patiendo; non pugnando, sed moriendo pro Christo.

QUIA COMPLACUIT PATRI VESTRO DARE VOBIS REGNUM.] *Vobis*, non pigris, non otiantibus, non in sola Dei misericordia præsumentibus, sed verba jussaque mea audientibus, et reipsa exequentibus, ideoque crucem post me portantibus, passiones vestras mortificantibus, bonis operibus assidue incumbentibus. *Dare*, non absolute, sed conditionate, si videlicet in mea fide, amore et obedientia usque ad mortem perseveretis: nec enim Judæ a Christo postea desciscenti datum fuit hoc regnum. Rationem dat Christus, cur discipuli licet pusilli et pauperes, non debeant timere ne necessaria eis desint, q. d. Cum Deus vos ita amet, ut destinet ad opes cœlestes, ipsumque Dei cœlique regnum, utique non negabit opes hasce viles terræ, in quantum illæ necessariæ sunt ut tendatis ad regnum cœleste, illudque verbo et vita evangelizetis. Ita S. Cyril. in Catena: *Qui tam pretiosa largitur*, ait, *quomodo non erit clemens erga vos ut alat, sed sinat vos fame mori?*

33 VENDITE QUÆ POSSIDETIS, ET DATE ELEEMOSYNAM.] Consilium est, non præceptum, ut volebat Pelagius, dicens omnes Christianos debere esse pauperes ex præcepto Christi. Nam hoc esse consilium, patet ex verbis Christi, Matth. 19. v. 17. et 21. *Si vis*, ait, *perfectus esse, vade, vende omnia*, etc. Sensus ergo est, q. d. Ut studeatis perfectioni Evangelicæ, vendite quæ possidetis, et pretium date pauperibus, ut me pauperem spiritu in simili paupertate sequamini ac mecum contemnatis opes terrestres, ut obtineatis cœlestes. Insuper id facite hoc fine, ut ostendatis vos non esse sollicitos de victu et vestitu, sed totos pendere a Dei providentia, ab eoque expectare vitæ necessaria, quæ regnum suum quærentibus ipse promisit. Hac de causa hoc Christi consilium secuti primi Christiani, omnia sua vendebant, et pretium ponebant ad pedes Apostolorum, ut ipsi illud inter pauperes fideles distribuerent, Act. c. 2. v. 3. et 4. Ita Beda: Nolite, ait, timere de futura vobis necessaria vitæ, quin etiam possessa vendite ob eleemosynam; quod tunc digne fit, quando omnibus spretis ex labore manuum quis vivit, et eleemosynam dat.

FACITE VOBIS SACCULOS (græce βαλαντια, id est, marsupia, crumenas, bursas) QUI NON VETERASCUNT, ac proinde ex quibus excidere et perdi nequeat pecunia spiritualis eleemosynæ, uti sæpe excidit et perditur pecunia temporalis ex sacculis et crumenis divitum, vetustate attritis et laceris. Sacculi hi non veterascentes, sunt sinus pauperum, ac magis mens et memoria Dei, in qua quasi in sacculo servat Deus vestras eleemosynas et bona opera, ut amplissimam eorum mercedem vobis in die judicii retribuat. Id explicat subdens: THESAURUM NON DEFICIENTEM IN CŒLIS, repete *facite* et parate vobis per opera pietatis et charitatis: QUO FUR NON APPROPIAT, NEQUE TINEA CORRUMPIT.] Hinc recte infert Chrysologus serm. 25. *Quid ergo cum terra illi, qui possidet cælum? quid illi cum*

humanis, qui adeptus est jam divina? nisi forte placent gemitus, eliguntur labores, amantur pericula, pessima mors delectat, et illata mala bonis sunt gratiora collatis.

34. UBI ENIM THESAURUS VESTER EST, IBI ET COR VESTRUM ERIT.] Hæc est ratio a priori, cur dixerit: *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam;* ut scilicet ostendatis vos habere cor, non in ære, sed in æthere: quia ubi thesaurus est, ibi est et cor: si ergo thesaurum vestrum, per eleemosynam, collocetis in cœlo, ostendetis pariter cor vestrum fixum esse in cœlo, non in terra; in Deo, non in auro. Thesaurus enim hominis est id, quod ipse amat, charum habet, magni æstimat, in quo spem suam reponit, etc. Cætera require Matth. 6. 20.

35. SINT LUMBI VESTRI PRÆCINCTI, ET LUCERNÆ ARDENTES IN MANIBUS VESTRIS, ET VOS SIMILES HOMINIBUS EXPECTANTIBUS DOMINUM SUUM, QUANDO REVERTATUR A NUPTIIS.] Syrus, *sint præcincti vestri lumbi, et accensæ lucernæ vestræ.* Sic et Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus et Persicus. Hæc sic cum præcedentibus connecte. Dixerat Christus complacuisse Patri dare illis regnum; Vendite ergo quæ possidetis et date eleemosynam, ut per eam hoc regnum ematis: nunc urget ut ad hoc regnum, velut instans, studiose se comparent, ac præcincti lumbis, viam ad illud omni alia cura abjecta ineant, et capessant, q. d. Estote parati, et omnibus virtutibus, bonisque operibus et meritis, præsertim eleemosynæ et contemptus opum, instructi, ut Christo Domino e cœlo et cœlestibus nuptiis gaudiisque ad vos in morte, ad judicium animæ vestræ revertenti, digni occurratis, ac ab eo cœlo adjudicari, et in cœlum deduci mereamini.

Alludit ad ritum Orientalium, quales erant Hebræi et Syri, apud quos mos erat longioribus vestibus et tunicis indui, quas iter facturi, vel laboraturi, aut ministraturi præcingebant, ut essent expediti ad iter et ministerium, ne ab eo ex vestibus ad genua et tibias assidue allisis impedirentur, ut patet Tobiæ 5. 5. et 3. Reg. 18. 46 infra v. 37.

Mystice, lumbos præcingimus, cum carnis luxuriam (cujus, uti et seminis, origo est in lumbis) per continentiam coarctamus, ait sanctus Greg. homil. 13. et S. Aug serm. 39 de Verbis Dom. S. Basilius Isaiæ c. 15 Beda et alii. Audi Chrysol. serm. 24. *Lumbos nostros astringi jubet balteo castitatis, et totum carnis nostræ pendulum, fluidum, resolutum, constringi mandat continua zona virtutis, ut carne succincta ad Domini occursum liber, velox, expeditus nostræ mentis reddatur incessus.*

Porro hæ duæ sententiæ v. 35. et 36. possunt simul conjungi cum Maldonato, ut unam eamdemque contineant parabolam: possunt etiam disjungi cum Jansenio, ut duas contineant, unam lumborum præcinctorum, et lucernarum ardentium, alteram servorum expectantium dominum a nuptiis revertentem.

Quocirca hæc gnome a variis varie exponitur: varii enim sunt cingentes se, nimirum operarii, ministri, viatores, nuntii, milites, bajuli, continentes, ac varia sunt eorum cingula; scilicet operarii cinguntur cingulo laboris, ministri ministerii, viatores et nuntii viæ, milites militiæ, quod est cingulum strenuitatis; bajuli cingulo constantiæ et patientiæ. continentes continentiæ, mortificationis et pœnitentiæ.

Primo ergo de operariis lumbos ad opus præcingentibus, sic exponit Theophyl. *Sint lumbi vestri præcincti,* hoc est, omnibus modis parati estote ad opera Domini vestri, et *lucernæ ardentes in manibus vestris,* hoc est, ne in tenebris et absque judicio versemini; sed sit vobis lumen verbi, quod monstrabit vobis quæ facienda, et quæ non facienda sint. Est igitur hic mundus, nox. Sic quoque exponit Euthym. et Titus. q. d. Parati et prompti estote ad omne bonum aggrediendum.

Secundo, de ministrantibus Christo et pauperibus per eleemosynam (de hac enim sermo proxime præcessit) exponunt alii, q. d. Præcingite lumbos, ut sitis expediti et agiles ad ministrandum Christo et pauperibus: qua de re extat pulchra visio in Vita S. Joannis Eleemosynarii, qui promptissimus semper erat ad dandum cuique petenti eleemosynam, cap. 29. ubi dux ad mutuum præstandum tardior, visione centuplæ remunerationis docetur esse celerior.

Tertio, de viatoribus lumbos ad iter præcingentibus explicant alii, q. d. Præcingite lumbos ut sitis expediti ad iter in cœlum, de quo sermo præcessit: ad illud enim grandis vobis restat via. Nam cœlum empyreum plusquam ducentis millionibus milliarium distat a terra, uti ex P. Clavio ostendi Genes. 1. Quare etiamsi quotidie per centum milliaria recta sursum ascenderes, necdum post ducentos annos ad empyreum pervenires. Qua de causa, cum hoc tibi sit impossibile, Deus statuit ut non gressibus corporis, sed affectibus animi, magnis passibus eo contenderes. Quocirca Anachoreta ille apud Joannem Moschum in Prato spir. per visionem hac de re est admonitus. Cum enim videretur sibi cœlo appropinquare, velletque illud ingredi: audivit ab angelo: *Nemo piger huc ingreditur: ite, certate, contemnite vanitates sæculi.* Et Barlaam ad Josaphat apud Damascen. in hist. c. 15. *Longum iter,* ait, *vobis ineundum est, quodque multo hujus vitæ viatico opus habeat, ut ad sempiternum locum, in quo mansiones multæ sunt, perveniatis.* Huc facit illud S. Petri epist. 1. c. 1. *Succincti lumbos mentis vestræ, sobrii, perfecte sperate in eam quæ vobis offertur gratiam, in revelationem Jesu Christi, quasi filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis, secundum eum qui vocavit vos, Sanctum, ut et ipsi in omni conversatione sanctis sitis.*

Alludit ad exitum et transitum (unde Hebr. dictus est *pascha*) Hebræorum ex Ægypto in terram promissam, qui erat figura Sanctorum ex terra transeuntium et contendentium in cœlum: Hebræis enim ita jussit sanxitque Deus in esu agni paschalis, pro felici transitu immolandi: *Renes vestros accingetis, et calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus,* quasi accincti et expediti ad iter inchoandum, *et comedetis festinanter. est enim phase, id est transitus Domini.* Idem faciendum est mystice Christianis. Vide ibi dicta.

Quarto, nuntii et legati accingunt lumbos ut sint celeres ad legationem obeundam Hinc angeli qui Dei nuntii sunt, pinguntur lumbis accinctis, quasi veloces et agiles ad exequendum jussa Dei, juxta illud: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.* Heb. 1. Ait ergo Christus: Vos, o Apostoli et discipuli, accingite lumbos, ut sitis mei legati per totum orbem, ut scilicet annuntietis fidem Evan-

gelicam Græcis, Romanis, Italis, Gallis, Hispanis, Indis, Brasiliis, Japonibus, Sinis, etc. Ecce ego mitto vos: ite ergo animose, velociter et ardenter instar angelorum, juxta illud Isaiæ 17. 2. *Ite angeli veloces ad gentem convulsam et dilaceratam.* Et c. 57. 7. quod citat Paulus Rom. 10. 15. *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*

Quinto, milites et athletæ accingunt lumbos, ut accincti sint fortiores fortiusque pugnent: lumbi enim, cum toti sint carnei et infirmi, cingulo stringuntur, ut stricti sint firmi et robusti. Sic et vos, o Christiani, accingite lumbos cingulo strenuitatis et fortitudinis, ut quasi milites Christi fortiter contra diabolum, carnem et mundum dimicetis, vincatis et triumphetis, juxta illud Pauli Ephes. 6. 14. *State succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam justitiæ,* etc. Ubi multa hac de re dixi. Sic David ait Psalm. 117. *Præcinxisti me virtute ad bellum.* Et Job c. 38. *Accinge sicut vir lumbos tuos.* Et Exodi 12. *Renes vestros accingetis:* ibant enim armati armis expugnaturi terram promissam. Unde Origenes hom. 9. in l. Judic. censet hic alludi ad milites Gedeonis, qui præcincti ibant contra Madianitas, ac tenentes lampades, id est faces accensas in lagenis, eas inter se complodentes, emicante flamma percellucre Madianitas, ut eos in fugam, imo in mutuam necem adigerent.

Sexto, bajuli, ut fortes sint ad portanda onera, nec iis rumpantur et herniam contrahant, lumbos succingunt: sic et vos, o fideles, accingite lumbos vestros cingulo patientiæ, ut generose omnia adversa toleretis. Ita Cyrillus in Catena, *Prompti sitis*, inquit, *ad sustinenda mala.*

Septimo, continentes ut carnem doment, et quibuslibet pravis concupiscentiæ motibus generose resistant, cingunt se cingulo continentiæ, id est abnegationis et mortificationis, quo omnia prava desideria, quæ ex concupiscentia assidue oboriuntur, abnegant, refutant, mortificant, resecant. Ita Simeon Stylites lumbos nudos succinxit aspero fune situlæ, qui secabat eum usque ad ossa, ingressus enim est carnem ita, ut vix appareret, quocirca caro ipsa computruit, et ægre curari sanarique potuit, uti narrat Antonius ejus discipulus in ipsius Vita c. 3. Theodoretus vero in Vita Simeonis asserit funem hunc contextum fuisse ex palmis, ideoque asperrimum, quem Simeon tam arcte carni appressit, ut tota illa pars cui fuerat impositus, circumcirca exulceraretur, guttasque sanguinis emitteret. Mox præfectus monasterii, inquit, id resciens, vix illi solvit vinculum: sed nec sic persuasit, ut illi ulceri ullam adhiberet medicinam. Quare illum a monasterio dimisit, ne imbecillioribus ea quæ essent supra vires æmulari conantibus, damni causa fieret. Sic multi Sancti olim gestarunt, et etiamnum gestant cingula cilicina, ut carnem doment. Hinc Judith c. 4. *Ut offerrent*, inquit, *Deo sacrificia præcincti ciliciis.* Hujus meminit S. Hier. Jerem. 1. et Ezech. 6. et appellat cingulum mortificationis, affirmatque cingula Eliæ et Joannis Baptistæ talia fuisse. Denique Paulus Coloss. 3. *Mortificate*, ait, *membra vestra, quæ sunt super terram, immunditiam, libidinem, concupiscentiam pravam, avaritiam.* Unde S. Aug. ser. 39. de Verbis Dom. et l. 2. de Consensu Evang. c. 25. *Præcingite lumbos*, inquit, *hoc est omnes appetitus et affectus circa res sæculi contrahite et mortificate.*

Et lucernæ ardentes in manibus vestris.] Jussit Christus nos lumbis præcinctis esse expeditos ad bona opera, et ad iter in cœlum, nunc apposite requirit lucernas ardentes; hæ enim nocte requiruntur ad operandum, æque ac ad iter ineundum: hæc autem vita nostra, est mystica nox, plena ignorantiæ, errorum et concupiscentiarum tenebris. Igitur ut in ea nocte incedamus et operemur, lumine et lucernis accensis est opus: proprie autem alludit ad nuptiale convivium, quod noctu peragi solet cum luminibus, q. d. Sicut noctu famuli dominum e nuptiis redeuntem accensis facibus expectant, et præeunt: sic et vos me e cœlo ad vos morte redeuntem vigiles expectate, et cum facibus spiritualibus mihi occurrite, quia nescitis diem et horam mortis vestræ, et adventus Christi ad vestrum judicium; illud ergo, si sapitis, singulis horis parati expectate. Sic enim virgines lampadibus accensis sponsum præstolantur. Matth. 25. Eadem enim fere est parabola hæc Lucæ cum illa Matthæi.

Quæres quidnam significent lucernæ ardentes? Respondet Primo, Theophyl. significare hoc, q. d. Adsit vobis lux rationis et discretionis, ut dignoscatis quid et quomodo agendum sit. Rursum adsit vobis lucerna, id est fides, sed ardens charitate, et fervore spiritus: hæc enim quid agendum, quid cavendum sit ostendet: hæc quoque ad actus virtutum heroicos vos impellet: hæc pariter vos incitabit, ut alios fidem et viam salutis docere, et amore Dei accendere satagatis, nec patiamini aliquos in tenebris ignorantiæ, inquit Cyrill. et peccatorum vivere. Ita S. August. serm. 39. de Verb. Dom. Accedit S. Hieronym. (vel quisquis est auctor) in c. 1. Jerem. qui lucernam tenere in manibus, ait idem esse quod prædicare Evangelium.

Mystice. *Habent suum ista mysterium: nam in lumborum præcinctione castitas, in baculo regimen pastorale, in lucernis ardentibus boni fulgor operis indicatur*, ait Cœlestin. epist. 2. ad Episc. Gall. Sic et S. Greg. hom. 13. per lucernas ardentes accipit bona exempla: *Lucernas*, inquit, *ardentes in manibus tenemus, cum per bona opera proximis nostris lucis exempla monstramus. Duo sunt quæ jubentur, et lumbos restringere, et lucernas tenere; ut et munditia sit castitatis in corpore, et lumen veritatis in operatione; nec castitas ergo magna est sine bono opere, nec bonum opus aliquid est sine castitate.*

Rursum S. August. lib. 2. Quæst. Evang. Lumbi præcincti, ait, sunt continentia rerum sæcularium; lucernæ ardentes, sunt idipsum vero fine et recta intentione facere. Insuper S. Maximus: *Lucernæ accensæ*, inquit, *sunt oratio, contemplatio et spiritualis dilectio.* Denique Origenes hom. 9. in lib. Judic. censet hic alludi ad lampades, id est tædas militum Gedeonis: sicut enim ipsi complosis lagenis, et tædis inde emicantibus ac effulgurantibus perterruerunt Madianitas: sic Apostoli et Martyres corporibus per martyrium complosis et fractis, cœperunt coruscare miraculis, quibus in fugam versi sunt persecutores, itaque eorum doctrina, æque ac sanctitas toto orbe inclaruit, uti pulchre explicat Beda in Quæst. super libr. Judic. et fuse S. Greg. 30. Mor. c. 32. et seq. Vide historiam Judicum c. 7.

In manibus vestris.] Hæc verba non legunt Græca, Syrus et Arabicus, nec Græci Patres, ut Origen.

Clemens, Cyrillus, Chrysost. Basilius, Titus; nec ex Latinis S. Ambros. S. Cypr. Hilarius et Aug. ser. 39. Illa tamen legit S. Greg. hom. 13. Iren. l. 4. c. 72. et S. Hier. in Ephes. 16. et Jerem. 1. ac Bibliorum codices Romæ correcti. *In manibus* ergo, id est præ manibus, ad manus, scilicet juxta vos, coram vobis, ut vobis operantibus lucem præbeant ad opus: nec enim operantes solent lucernas in manibus tenere, sed juxta se. Rursum proprie *in manibus*, ut cum iis quasi famuli Christo Domino venienti occurratis. Ex hac Christi sententia ortus est mos, fidelibus in agone dandi in manus cereos benedictos accensos, ut testentur se fide et charitate ardenti occurrere Christo, itaque ad id excitentur. Vide Amalarium, Rabanum, et alios qui de Officiis Ecclesiast. scripserunt.

Addit S. Cyrillus l. 4. de Adorat. in spiritu et veritate: *Et calceati pedibus vestris*. Verum cæteri omnes id non habent: quare videtur S. Cyrillus illud ex Paulo Eph. 6. 15. per inadvertentiam huc transcripsisse.

Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum.] Tertium est hoc Christi præceptum, vel potius tertia ejusdem præcepti pars: prima enim est, lumbos præcingere: secunda, lucernas tenere: tertia, dominum expectare. Huc enim duo priora referuntur. Sensus est, q. d. Et vos ita plane parati et compositi sitis, sicut solent esse famuli noctu expectantes dominum; scilicet vigiles, præcincti lumbis, tenentes lucernas ardentes. Unde Maldonat. putat unam eamdemque esse hanc parabolam, sed trimembrem; Jansenius censet esse diversam; sed eodem res redit: quia, ut dixi, hæc est alia et tertia pars parabolæ, ad quam duæ priores tendunt et diriguntur. Exspectant dominum, ait Toletus, qui se hic peregrinos æstimantes desiderio Christi flagrant, crebro et quasi jugiter de eo cogitant, intentum in eum habent animum, ejus amore et spe patienter ferunt adversa et quælibet incommoda, timent eum offendere, quem jam venientem ante oculos habent: facile contemnunt ea omnia, quæ ad adventum ejus non faciunt; in iis delectantur, quæ illi grata esse cognoscunt: vilipendunt temporalia ob spem æternorum.

Symbolice, τὸ *sint lumbi vestri præcincti*, docet nos hic quasi peregrinos tendere ad patriam cœlestem, juxta illud 1. Petr. 2. *Obsecro vos tamquam advenas et peregrinos abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam*. Secundo, τὸ *et lucernæ ardentes in manibus vestris*, notat nos debere per virtutes omni prælucere, juxta id quod subdit Petrus, *Conversationem vestram inter Gentes habentes bonam*. Tertio τὸ *et vos similes hominibus expectantibus dominum*, monet nos spe in cœlo debere esse defixos, juxta id quod addit Petrus, *Perfecte sperate in eam quæ vobis offertur gratiam*.

Rursum S. Aug. ser. 39. de Verbis Domini, asserit hæc tria esse illa, de quibus Felicem Præsidem admonuit Paulus, Actor. 24. Docebat, ait, Paulus eos de continentia, de justitia, et de spe vitæ æternæ; his namque summa vitæ Evangelicæ comprehenditur. Secundo, hisce tribus denotantur tria munia vitæ Apostolicæ. Primo enim lumbi præcincti, notant Apostolos mitti a Christo ad evangelizandum per totum orbem, et simul ad pugnandum contra omnes dæmones, tyrannos, infideles, vitia, juxta illud: *Dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et omnem virtutem inimici*, Lucæ 11. idcirco enim præcinguntur hic cingulo militiæ Christianæ et Apostolicæ, quasi in prælium acerrimum contendant. Secundo, lucernæ ardentes notant eos sua prædicatione et doctrina orbem illuminare debere, juxta illud: *Vos estis lux mundi*. Matth. 5. Tertio, τὸ *et vos similes hominibus expectantibus dominum*, significat eos vitam præsentem, et omnia quæ in mundo sunt, debere spernere et calcare, ac vitam agere cœlestem et divinam, ut mente et corde in cœlo sint fixi, juxta illud Philipp. 3. *Nostra conversatio in cœlis est*. Subdit Paulus finem, fructum et præmium: *Unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ*. q. d. Ideo spernimus terrena, ambimus cœlestia, quia certa spe expectamus Christum, qui nos beabit et glorificabit in æternum. Ita Toletus.

Hæc tria semper in mente fixa habuere primi Christiani, qui quasi peregrini terræ, et cives cœli, opes, honores, delicias, ipsamque vitam præsentem pro Christo ultro profundebant, quia certo expectabant post brevem hanc vitam instantem Domini adventum, scilicet vitam beatam et æternam a Christo sibi dandam: quæ sane vera est sapientia et prudentia. Id videre est in Pontificibus, Virginibus, Martyribus Romanis per trecentos annos a S. Petro usque ad S. Sylvestrum, qui in continuis persecutionibus gaudebant spoliari bonis, incarcerari, flagellari, occidi, comburi, ut Christo fruerentur in cœlo. Emicuit inter alios S. Cæcilia, quæ ætate, pulchritudine, opibus, nobilitate florens, ultro lætissime omnia prodegit pro Christo, ac ejus animum tam excelsum mirantibus, miserantibus, ac complorantibus amicis, hilaris et exultans procedens ad locum martyrii, causam dedit: *Hoc*, ait, *non est juventutem perdere, sed mutare: hoc est dare lutum, et accipere aurum: dare habitaculum vile et parvum, et accipere palatium magnum et amplissimum ex lapidibus pretiosis et auro constructum: dare rem perituram, et accipere rem quæ finem nescit et mortem ignorat*. Et paulo post: *Deus noster Jesus Christus non dat pondus ad pondus, sed quod simplum acceperit, centuplum reddit, insuper et vitam æternam*. Ita habent ejus Acta.

Quocirca Christiani vita non debet esse aliud, quam expectatio Christi, ut eum liberet ab hac vita misera, vili et exili, tot timoribus et periculis obnoxia, eumque conducat ad suum in cœlis regnum, et gloriam æternam. Hinc Prophetæ et Paulus passim docent, fideles ita pie et sancte debere vivere, ac mundana omnia contemnere, ut avide et assidue expectent adventum Christi. Ita Jacob Patriarcha moriens, anhelans ad adventum Christi: *Salutare tuum*, ait (id est salvatorem tuum) *expectabo, Domine*, Gen. 49. Job c. 14. *Cunctis diebus quibus nunc milito*, inquit, *expecto donec veniat immutatio mea*. Psaltes: *Expectans*, ait, *expectavi Dominum*, Psal. 39. 1. Et: *Expecta Dominum, viriliter age, confortetur cor tuum; et sustine Dominum*. Ps. 26. 14. Isaias c. 8. 17. *Expectabo*, ait, *Dominum*. Et c. 25. 9. *Expectabimus eum, et salvabit nos: iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus, et lætabimur in salutari ejus*. Jerem. Thren. 3. 4. *Pars mea Dominus*, ait, *pre-*

pterea expectabo eum. Michæas 7. v. 7. *Ego autem ad Dominum aspiciam, expectabo Deum salvatorem meum*. Sic Joseph ab Arimathia spreto Judæorum metu Christum sepelivit, quia *expectabat regnum Dei*, Luc. 23. 51. Paulus Rom. 8. 19. *Expectatio creaturæ*, ait, *revelationem filiorum Dei expectat*. Et vers. 23. *Nos ipsi primitias spiritus habentes; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum expectantes, redemptionem corporis nostri*. Galat. 5. 5. *Spem justitiæ expectantes*. Philipp. 3 20. *Unde etiam Salvatorem expectamus*. Ad Titum, 2. 13. *Sobrie, juste et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei*. S Petrus ep. 2. c. 3. v. 11. *Cum igitur*, inquit, *hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, expectantes et properantes in adventum diei Domini*. Et v. 13. *Novos vero cœlos et novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat. Propter quod, charissimi, hæc expectantes, satagite immaculati et inviolati ei inveniri in pace*. Quocirca Climacus gradu de morte: Justus, inquit, est, qui mortem non timet: sanctus vero et perfectus, qui illam quotidie expectat. Ita Dominum expectabat S. Franciscus, unde moriens recitansque Psalm. 141. 8. *Me expectant justi, donec retribuas mihi*, immortuus est. Et S. Bern. jubilabat:

Desidero tè millies,
Mi Jesu, quando venies,
Me lætum quando facies,
Me de te quando saties?

Memorabile et terribile est, quod scribit S. Brigida lib. 4. Revelat. cap. 7. in Purgatorio tertium et superiorem esse locum, ubi nulla alia est pœna, nisi desiderium perveniendi ad Deum, ejusque visionem beatificam. Atque ibi hoc desiderio torqueri eos qui in hac vita non habuerunt perfectum desiderium perveniendi ad Dei præsentiam, ejusque visione fruendi. Similis loci in Purgatorio meminit Beda lib. 5. hist. cap. 13. et S. Gregorius lib. 4. Dial. c. 36. ac Dionys. Carthus. in Dial. de judicio partic. artic. 31. et Bellarm. lib. 2. de Purgat. cap. 6. Est enim quædam indignitas, et quasi vilipensio tantæ visionis et gloriæ Dei, quod non ardenter a fidelibus et Sanctis desideretur; ac signum quod ejus opes et gaudia non satis considerent, ponderent et penetrent, uti par erat.

Vive ergo, o Christiane, tuo Christo, non mundo; vive spiritui, non carni; vive cœlo, non gehennæ, vive non tempori, sed æternitati.

Quando revertatur a nuptiis.] Videtur hoc esse emblema parabolæ, ac proinde non necessario applicandum rei per illam significatæ. Potest tamen illi applicari hoc modo, quod Christus in incarnatione celebrarit sponsalia cum Ecclesia et fidelibus omnibus; ascendens vero in cœlum ibi cum eadem consummarit nuptias: quia per gloriam visionis beatificæ intime et indivulse Beatis omnibus unitur per omnem æternitatem. Cum ergo e cœlis ad judicium animæ cujusque redit, videtur a nuptiis cœlestibus redire, ut ad easdem novam sponsam inducat: nuptiæ ergo sunt summa unio, summum gaudium, quod Christus habet cum Beatis in cœlo. Ita S. Gregorius, Beda, Theophylactus, Euthymius, Toletus et alii.

Ut, cum venerit, et pulsaverit, confestim aperiant ei.] Significat Christus nos in vita parare debere virtutes et merita, quibus in morte ornati, hilares et gaudentes occurramus Christo: nec enim tunc locus erit aut tempus operandi, ac vix pœnitendi: tunc enim sensus sunt hebetati, et animus morbis oppressus, vix potest de peccatis et de salute sua cogitare. Quare imprudentissime faciunt, qui in vita sua voluptatibus indulgent, dicuntque se in morte acturos pœnitentiam: in morte enim pœnitentia est sera et coacta, ideoque raro vera, seria et sincera. Audi sanctum Gregorium hom. 13. *Venit Dominus, cum ad judicium properat: pulsat vero, cum jam per ægritudinis molestias esse mortem vicinam designat; cui confestim aperimus, si hunc cum amore suscipimus. Aperire enim judici pulsanti non vult, qui exire de corpore trepidat, et videre eum, quem contempsisse se meminit, judicem formidat. Qui autem de sua spe et operatione securus est, pulsanti confestim aperit, quia lætus judicem sustinet: et cum tempus propinquæ mortis advenerit, de gloria retributionis hilarescit*.

37. Beati (sunt) servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes.] Scilicet lumbis præcinctos, tenentes lucernas, et expectantes dominum, uti præcessit: his enim meritum dabit præmium, scilicet beatitudinem æternam, ut visione Dei potiantur et fruantur in omni gloria et gaudio per omnia sæculorum sæcula. Unde explicans subdit :

Amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis.] Christus par pari reddit suis, in cœlo præcinctis præcinget se, servis suis serviet; eos qui laboraverunt in suo obsequio, faciet quiescere, discumbere, cœnare, ac ministrantibus sibi famulis ipse Rex regum, et Dominus dominantium, mira dignatione ministrabit.

Transiens.] Solent enim ministri et sponsi mensas obire, ut videant si cui quid desit, illudque ei porrigant. Nota: Hæc parabolice accipienda sunt, non proprie, ut patet: in cœlo enim non sunt cingula, nec præcincti, nec mensæ, nec discubitus, nec transeuntes, nec ministrantes. Tantum ergo dicere vult Christus: Primo, se inusitatum præ omnibus bonis dominis, ac infinities majorem, fidelibus suis servis in cœlo honorem exhibiturum: ut scilicet ibi eos ex servis faciat quasi dominos, quibus communicet et administret communionem sui epuli nuptialis, id est felicitatis et gloriæ cœlestis. Idque Secundo, se facturum cum multiplicibus et indesinentibus ferculis, id est voluptatibus et deliciis tam animæ quam corporis, ac Tertio, provisurum ne quid cui desit, non tantum necessarium, sed et jucundum, aut optatum et desideratum: faciet enim ne quis quid desideret, quia omnia desiderata, imo quæ desiderari possunt, superabundanter largietur, juxta illud: *Satiabimur cum apparuerit gloria tua*. Et: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Quarto, se pro meritis cuique alias et alias delicias appositurum: τὸ enim *transiens*, significat cœnam fore pro meritis cujusque variam et lautissimam: τὸ vero *ministrabit*, fore honorificentissimam; Denique τὸ *faciet illos discumbere*, fore æternam, ait Toletus.

Præcinget se.] *Præcingitur itaque Deus,* ait Theophylactus, *quatenus non omnium bonorum effusionem nobis suppeditat, sed illam restringit. Quis enim potest capere quantus sit Deus? Et manifestum est ex Seraphim, qui se obtegunt, propter excellentiam divini luminis.*

Et faciet illos discumbere.] Audi S. Dionysium Areopag. epist. 9. ad Titum: *Accubationem,* inquit, *requiem esse censemus multorum laborum, vitam tutam divinumque vivendi genus in lumine ac regione vivorum, plenum omnis sanctæ voluptatis: largamque omnis generis et beatorum bonorum suppeditationem, per quam omni gaudio complentur: atque id Jesu eos et exhilarante, et in mensa collocante, eisque et ministrante, et æternam quietem largiente, et perfecte bona tribuente et infundente.*

Symbolice, S. Gregorius hom. 13. *Præcinget se,* inquit, *id est ad retributionem præparabit, et faciet illos discumbere, id est æterna quiete refoveri. Discumbere quippe nostrum, in regno quiescere est. Unde rursum Dominus dicit: Venient et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob. Transiens autem Dominus ministrat: quia lucis suæ illustratione nos satiat. Transire vero dictum est, cum de judicio ad regnum redit: vel certe Dominus nobis post judicium transit, quia ab humanitatis forma in divinitatis suæ contemplationem nos elevat. Et transire ejus est, in claritatis suæ speculationem nos ducere, cum eum quem in humanitate in judicio cernimus, etiam in divinitate post judicium videmus.*

38. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi.] Prima vigilia incipit vespere, sive initio noctis, duratque tres horas: quibus exactis incipit secunda vigilia, quæ finitur in media nocte: a qua incipit tertia vigilia, duratque per tres horas: post quas incipit quarta vigilia, duratque usque ad auroram vel solis ortum. Significat hisce vigiliis Christus, qualibet ætate et quolibet tempore nos vigilare, et paratus esse debere ad Domini adventum: quia dies mortis incerta est, nec vel unum habemus certum vitæ diem vel horam. Prima ergo vigilia, est pueritia; secunda, est juventus, tertia, est virilis ætas; quarta, est senectus. Ita Titus et S. Gregorius. Non meminit Christus ait Franc. Lucas, quartæ vigiliæ, uti nec primæ, quia nec tam cito, nec tam sero rediri a nuptiis solet, quæ circa medium noctis ut plurimum solvuntur, sponsa in thalamum inducta. Interim significat omni tempore vigilandum nobis esse, etiam ætate provecta et decrepita: nec satis esse, aliquando aut ad tempus vigilare in ætate juvenili et virili: sed perseverandum quamdiu hæc vita durat, quod incerta sit hora mortis et adventus Domini longanimiter sit expectandus. Ita S. Basilius hom. de non adhærendo rebus sæcularibus: *Oportet,* ait, *nos quotidie ad emigrandum ex hac vita paratos esse, et nutum Domini fixis oculis expectare,* etc, ut singuli Domino venienti et pulsanti confestim aperiant.

Adde: Christus meminit dumtaxat secundæ et tertiæ vigiliæ, quia in illis somnus solet esse certior et profundior, ut innuat se venturum cum homines minime putant, cumque aliis cogitationibus curisque immersi profunde quasi dormiunt: quare tunc prudente servos maxime vigilare, et paratos esse debere. ut, cum sibi sanissimi et prosperrimi videntur, mortem sibi ex insidiis astantem expecent.

Aliam causam dat Toletus: Non meminit, ait, quartæ vigiliæ, quia rarissimi sunt qui ad extremum vitæ differentes bene operari, inveniuntur id facientes; ne etiam pigros faceret, si ejus meminisset.

Ex his concludit S. Gregorius hom 13. atque omnes ad studium virtutis exhortatur, dicens: *Horam ultimam Dominus noster idcirco voluit nobis esse incognitam, ut semper possit esse suspecta: ut, dum illam prævidere non possumus, ad illam sine intermissione præparemur. Quia igitur momentis suis horæ fugiunt, agite, fratres charissimi, ut in boni operis mercede teneantur. Audite quid sapiens Salomon dicat: Quodcumque potest manus tua facere instanter operare: quia nec opus, nec scientia, nec ratio, nec sapientia erunt apud inferos, quo tu properas. Quia ergo et venturæ mortis tempus ignoramus, et post mortem operari non possumus, superest ut ante mortem tempora indulta rapiamus: sic enim mors ipsa cum venerit, vincetur, si prius quam veniat semper timeatur.*

41. Ait autem ei Petrus: Domine ad nos dicis hanc parabolam (vigiliarum) an et ad omnes] homines, præsertim fideles, tam nunc viventes, quam postea futuros? De eo dubitabat Petrus, quia solebat Christus quædam documenta dare solis Apostolis, alia omnibus fidelibus, atque hic quædam dixerat, quæ ad solos Apostolos et viros perfectos spectare videbantur, ut v. 32. *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum: vendite quæ possidetis.* Et v. 37. *Amen dico vobis, quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis.* Cætera vero de vigilando et expectando adventum Domini, videbantur ad omnes fideles pertinere.

42. Dixit autem Dominus: Quis, putas, est fidelis dispensator, et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram?] Petro respondet Christus, se quidem ad omnes fideles loqui, sed maxime ad Petrum et Apostolos. His enim major incumbit vigilia et cura, ut non tantum se, sed et alios fideles salvent: atque Petrus erat dispensator, græce, *œconomus*, quem Christus constituit super familiam, id est Ecclesiam suam; sic et cæteri Apostoli, juxta illud Pauli: *Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei,* 1. Corinth. 4. 1.

Ut det illis in tempore tritici mensuram] Alludit ad morem veterum, apud quos communis erat arctaque servitus: abundabant enim mancipiis, quibus Christiani jam carent. Illi ergo unum ex servis præficiebant mancipiis, qui quolibet mense mensuram (unde dictum est *demensum*) annonæ et victus, puta tritici, vel hordei, si viles essent personæ, uti dixi Oseæ 3. 2. eis distribuebat.

Potest Secundo, τὸ *tritici*, referri ad τὸ *tempore*. Boni enim œconomi est, instar Josephi, cum tempus est messis tritici, frugaliter illud dispensare per mensuras in singula familiæ capita, ne vendatur, vel in pauperes erogetur, itaque domesticis non sufficiat.

Cætera usque ad v. 46. explicui Matth. cap 24.

Nota τὸ *dispensator et mensuram*. Nam æquus patrisfamilias dispensator non eadem omnibus dat mensuram, sed cuique propriam ac pro ætate, dignitate vel meritis proportionatam et adæquatam: hoc enim est rectum dispensatoris officium, ut cuique congrua dispenset et distribuat. Alia enim cibi ratio et mensura congruit infanti, alia adolescenti, alia viro, alia seni, alia fœminæ, alia uxori, alia filiabus, alia ancillis, alia filiis, alia servis.

Qua ex re moraliter Christus docet Episcopos, Pastores, Confessarios, Concionatores, ut non eumdem omnibus fidelibus doctrinæ cibum exhibeant, nec in genere dumtaxat ad omnes de virtutibus verba faciant, sed in particulari cuique eas virtutes instillent, quæ ætati, statui et gradui sunt congruæ et propriæ. Unde praxin hujus Christi parabolæ et sententiæ suo exemplo docuit S. Paulus, qui Ephes. 6. 1. et seq. alia filiis, alia patribus, alia servis dat monita et præcepta; ac Timotheum Episcopum Ephesi instruens epist. 1. cap. 5. v. 1. *Seniorem*, ait, *ne increpaveris, sed obsecra ut patrem: juvenes, ut fratres: anus, ut matres; juvenculas, ut sorores, in omni castitate: viduas honora quæ vere viduæ sunt: si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discat primum domum suam regere, etc.* Similia præscribit Tito c. 2. 2. et seq.

Christum et Paulum secutus est S. Gregorius Thaumaturgus Neocæsareæ Episcopus, de quo ita scribit Nyssenus in ejus vita: *Qui lugebat, audiebat ab eo quod eum consolaretur: juvenis castigabatur, et docebatur temperantiam: seni porrigebatur medicina verbis convenientibus: servi docebantur, ut bene afficerentur in dominos, qui dominatum obtinebant, ut essent benigni et clementes in eos qui subjiciebantur eorum imperio: pauper, ut solas divitias existimaret virtutem, cujus possessio est in cujuslibet potestate posita: is qui de suis se jactabat divitiis convenienter admonebatur, ut eorum quæ habebat esset œconomus, non dominus: mulieribus conducibilia, pueris convenientia, et patribus ea quæ decebat distribuens.* Et S. Cyprian. qui, ut scribit Pontius Diaconus in ejus Vita, virgines hortabatur ad congruentem pudicitiæ disciplinam, et habitum sanctimonia dignum: docebat lapsos pœnitentiam, veritatem hæreticos, schismaticos unitatem, filios Dei pacem et Evangelicæ precis legem: Christianos molliores affectus circa amissionem suorum, solabatur spe futurorum: livorem invidiæ dulcedine salutaris remedii inhibebat: Martyres exhortatione divini sermonis erigebat: Confessores frontium inscriptione signatos, incentivo tubæ cœlestis animabat. Id denique præ cæteris exacte præstitit S. Gregorius Pontifex, qui omnium pauperum Romæ, et in locis vicinis degentium nomina in scripto habebat, ac cuique ea, quæ erant necessaria distribuebat. Insuper alebat tria millia Monialium Romæ existentium, extra Romam vero longe plura. Quare de illo vere dicas: *Eleemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum.* Eccli. cap 31. v. 11. Quantam vero animarum curam haberet, ac singulis opportuna salutis juxta statum cujusque præcepta suggereret, patet ex ejus homiliis, et ex epistolis, in quibus Mauritium Imp. monet, ne milites a vita Religiosa avocet: Joannem Patriarcham Constant. ne universalis Episcopi nomen superbum sibi arroget: Venantium Cancellarium Italiæ, ut habitum monasticum dimissum resumat: Joannem Ravennæ Episcopum, ut pallium temere usurpatum deponat: Augustino Apostolo in Angliam destinato rationes et modos præscribit, quibus Angliam ad fidem Christi convertat: Episcopos Hiberniæ docet, ne in nomine Trinitatis baptizatos ab hæreticis rebaptizent, et plurima talia. Pervolve tomum quartum Epistolarum ejus, et miraberis unum virum tot negotiis occupatum tot infirmitatibus obrutum, tot tantaque particularia et congrua virtutum monita singulis præscribere. Prudentia enim non in universali, sed in particulari quolibet opere prudenter dirigendo consistit: actiones enim virtutum singulares sunt, et singularem exigunt directionem et doctrinam.

46. ET DIVIDET EUM.] Id est separabit eum a se suaque familia, puta ab Ecclesia triumphante, a societate Beatorum, ipsaque beatitudine servis fidelibus promissa. Unde S. Hieronymus in cap. 24 Matth. *Dividet eum*, inquit, hoc est separabit a consortio Sanctorum. S. Hilarius: Dividet eum a bonis promissis. Origenes: Dividet eum a dono Spiritus Sancti, atque a consortio et custodia angelorum; privabit enim eum Christus omni gratia, omni virtute, omni auxilio, omni spe salutis.

PARTEMQUE EJUS CUM INFIDELIBUS PONET.] Id est, puniet eum cum cæteris servis qui sibi infideles fuerunt, etsi fideles se simularent. Unde Matth. c. 24. 50. habet, *cum hypocritis*. Possunt quoque hic *infideles* accipi increduli; qui in Christum credere nolunt, de quibus dicitur: *Qui non credit, jam judicatus est.* Joan 3. 18.

47. ILLE AUTEM SERVUS, QUI COGNOVIT VOLUNTATEM DOMINI SUI, ET NON PRÆPARAVIT SE ad adventum domini, præparando et distribuendo famulis sibi commissis in tempore tritici mensuram, sed eos percutiendo, ac edendo, bibendo et inebriando, bona domini sui disperdidit, ET NON FECIT SECUNDUM VOLUNTATEM EJUS (jam dicta), VAPULABIT MULTIS.] Flagellis, et plagis multis cædetur.

48. QUI AUTEM NON COGNOVIT (voluntatem domini) ET FECIT DIGNA PLAGIS, VAPULABIT PAUCIS.] Id est, paucioribus quam is, qui cognovit voluntatem domini: intellige juxta mensuram tam ignorantiæ, quam facti et culpæ. Sunt enim quatuor gradus ignorantiæ; scilicet, prima invincibilis, quæ est inculpata; secunda, vincibilis, sed difficulter, quæ parum habet culpæ et reatus pœnæ; tertia crassa, quæ plus habet; quarta affectata, quæ plurimum habet culpæ et pœnæ, de qua dicitur Psal. 35. 5. *Noluit intelligere ut bene ageret. Hic omnia despexit*, ait Euthym. *Ille vero segnis fuit: gravior est autem segnitie contemptus.* Segnis enim *cum scire potuisset, non scivit*, et, ut ait Titus, discere neglexit: contemnens vero despexit et irrisit. Hinc patet contra Jovinianum et modernos hæreticos, esse gradus peccatorum etiam mortalium, aliaque aliis esse graviora, ideoque graviori pœna æterna puniri in inferno. *Nam*, ut ait Basilius in Regulis brevior. interrogat. 267. *multas et paucas plagas accipere, non finem supplicii, sed differentiam significat; nec in temporis extensione aut complemento, sed in supplicii differentia contingit, nempe, ut igne inextinguibili uterque dignus sit, sed unus mitius, alter acrius ardente*

OMNI AUTEM CUI MULTUM DATUM EST (v. g. cui major scientia, et major voluntatis domini cognitio) MULTUM QUÆRETUR AB EO, a Christo judice in judicio tam particulari, quam universali; quia, ut ait S. Gregorius hom. 9. *Cum augentur dona, rationes etiam crescunt donorum:* ET CUI COMMENDAVERUNT MULTUM (v. g. animarum multarum curam et præfecturam) PLUS PETENT AB EO.] Audi Bedam: *Multum commendatur ei, cui cum sua salute Dominici quoque gregis pascendi cura committitur.* Ab hoc ergo plus petent Christus, ejusque assessores Apostoli, cæterique judices; scilicet non tantum suam, sed et fidelium sibi commissorum curam et salutem, quantum est ex parte sua. In pastore enim *cura requiritur*, ait S. Bernardus, *non curatio.* Hæc enim subinde est impossibilis ob morbi, vel ægri vitium, vel pertinaciam. *Hæc*, ait Titus, *clare indicant doctorum pastorumque judicium, cæterorum non parum gravius et periculosius fore.* Quare de gradu et officio suo non superbiant, sed majori humilitate, studio et diligentia munus suum obeant, suumque gregem pascant. *Tanto ergo*, ait S. Gregor. loco citato, *esse humilior, atque ad serviendum Deo promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione.*

Porro quæ et quanta a Pontificibus, Episcopis et Prælatis requirat Deus, punctim, sed nervose ob oculos ponit Eugenio III. Pontifici S. Bernard. lib. 4 de Consider. *Teipsum*, inquit, *considera, formam justitiæ, sanctimoniæ speculum, pietatis exemplar, assertorem veritatis, fidei defensorem, doctorem Gentium, Christianorum ducem, amicum sponsi, Cleri ordinatorem, pastorem plebium, magistrum insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocatum, spem miserorum, tutorem pupillorum, judicem viduarum, oculum cæcorum, linguam mutorum, baculum senum, ultorem scelerum, malorum metum, bonorum gloriam, virgam potentum, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, Canonum dispensatorem, sal terræ, orbis lumen, sacerdotem Altissimi, vicarium Christi. Quis non timeat et tremat hæc audiens, quæ ab hac Sede omnia exiguntur?*

Quocirca S. Paulus Hebr. 13. 17. *Obedite*, ait, *Præpositis vestris, et subjacete eis: ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Ubi S. Chrysost. homil. 34. *Miror*, ait, *si potest aliquis Rectorum salvari.* Idem nuper de Pontificibus dictitabat Cardinal. Bellarmin. Hac de causa viri sapientes et sancti prælaturas fugerunt, nec nisi coacti eas susceperunt. Audi quid de S. Cornelio Pontifice scribat S. Cyprian. lib. 4. epist. 2. *Qui*, inquit, *episcopatum ipsum non postulavit, nec voluit, nec vi, ut cæteri quos arrogantiæ et superbiæ suæ tumor inflat, invasit; sed quietus et modestus, et quales esse consueverunt qui ad hunc locum divinitus eliguntur, vim passus est, ut episcopatum coactus exciperet.* Ita pariter Pontificatum fugere quoad potuere sanctus Gregorius, sanctus Chrysostomus, sanctus Ambrosius, sanctus Basilius, S. Nazianzenus, S. Nicolaus, S. Athanasius, ac nostro sæculo Pius V. electus in Pontificem expalluit, et pene in deliquium incidit. Rogatus causam, ingenue dixit: Cum essem Religiosus Ordinis S. Dominici, optime sperabam de mea salute; creatus vero Episcopus, cœpi de ea formidare; nunc vero electus in Pontificem, pene de ea despero: quomodo enim ergo Deo rationem tot millionum animarum quot sunt in toto orbe, reddam, qui vix unius animæ meæ rationem reddere valeo? ita habet ejus Vita. Denique Concilium Tridentinum asserit, Episcopatum esse angelicis humeris onus formidabile.

49. IGNEM VENI MITTERE IN TERRAM, ET QUID VOLO NISI UT ACCENDATUR.] Arabicus, *quid volo nisi accensionem ejus?* Sic et Ægyptius, Æthiopicus et Persicus. Incertum est an Christus hoc dixerit eodem tempore quo præcedentia. Lucas enim Christi dicta conglomerat, etiamsi alio et alio tempore sint prolata: possunt tamen hæc præcedentibus et sequentibus recte connecti hoc modo, ut post varia documenta data Apostolis et fidelibus, Christus tandem primarium suum officium, ad quod a Patre missus erat in mundum, exprimat, scilicet ut ignem divinum e cœlo in terram mitteret in Apostolos, ut illi eo accensi, eodem deinde cæteros fideles accenderent: per hunc enim ignem Apostoli officium evangelizandi, et totum orbem convertendi, sibi a Christo commendatum plene et efficaciter erant adimpleturi, ac fideles Christi documenta ab Apostolis prædicata exacte perfecturi.

Symbolice, S. Ambros. in Psalm. 118. serm. 8. docet Deum esse lucem ad lucendum, et ignem ad paleas vitiorum comburendum: *Lux*, inquit, *ut in tenebris ambulanti luceat, quasi lumen, ne diutius possit errare qui quærit luminis claritatem. Ignis, ut operis nostri fœnum stipulamque consumat, atque utili nos salvos faciat detrimento: sicut aurum, quod dum excoquitur, plus probatur.* Huc facit illud Clementis Alex. in Exhortatoria ad Gentes: *Multiplices*, inquit, *habet Servator voces et modos ad salutem hominum. Minans admonet, maledicens convertit, deflens miseretur, psallens per nubem loquitur. Igne terret homines, ex columna flammam accendens, quod est simul gratiæ et terroris indicium: si obedieris, lucem; si non obedieris, ignem.*

Quæres, quisnam est hic ignis? Primo, Tertull. lib. 4. contra Marc. cap. 29. Maldonatus et Fr. Lucas respondent esse odia, dissensiones, tribulationes et persecutiones infidelium, fidem et Apostolos fidelesque Christi persequentium: hasce enim suscitarunt indirecte et occasionaliter Christus et Apostoli prædicando Evangelium, novamque Christi crucifixi religionem. Audi Tertullian. *Ipse* (Christus) *melius interpretabitur istius ignis qualitatem, adjiciens* (v. 51.) *Putatis venisse me pacem mittere in terram? non, dico vobis, sed separationem. Igitur ignem eversionis intendit, qui pacem negavit: quale prælium, tale et incendium*, quo Christus idololatriam, scelera et idola erat eversurus, et in cineres redacturus: quocirca Gentes omnes idolis suis addictas erat concitaturus contra se et Apostolos, ut ipsi totis viribus hoc religionis suæ pristinæ incendium restinguerent. Huc enim spectant omnia quæ deinceps v. 50. 51. 52. 53. explicans ignem hunc, subjungit Christus.

Secundo, aptius S. Cyrillus in Catena et Jansenius censent hunc ignem esse prædicationem Evangelii: hanc enim directe optabat Christus, ut per eam corda hominum igne divino succenderet, juxta illud Psal. 118. *Ignitum eloquium tuum vehementer.*

Tertio, et optime, S. Ambros. et Origenes hic, et S. Athanas. libr. de Communi essentia Patris et Filii, S. Cyrill. l. 5. in Levit. S. Hieron. l. 2. Apol. contra Ruffinum, S. Aug. ser. 108. de Tempore, S. Gregor. hom. 30. in Evang. per *ignem* accipiunt Spiritum Sanctum, ejusque dona, præsertim charitatis, devotionis, fervoris, zeli, quæ ipse in fidelium animis suscitat, inquit Euthym. et Theoph. Hic ignis pariter lucernas fidelium facit ardentes, juxta illud: *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio: lampades ejus, lampades ignis atque flammarum*, Cant. 8. v. 6. Vide ibi dicta. Sic ignem hunc explicat Ecclesia, cum in sabbato Pentecostes in Missa sic orat: *Illo nos igne, quæsumus, Domine, Spiritus Sanctus inflammet, quem Dominus noster Jesus Christus misit in terram et voluit vehementer accendi*. Hoc igne, ait S. Ambr. ardebat Cleophas, cum dixit: *Nonne cor nostrum ardens erat, cum aperiret Scripturas, et loqueretur in via?* Lucæ 24. et sic hic ignis amoris et ardoris complectitur ignem tribulationum, primo loco assignatum. Apostoli enim amore Christi accensi omnia adversa, omnemque tribulationum et persecutionum ignem superarunt, et superant, adeoque provocant: ille enim eis instabat, ut in sequent. prædicit Christus. Talis erat Paulus dicens: *Quis nos separabit a charitate Christi? certus sum quia neque mors, neque vita*, etc. Rom. 8. Hoc quoque igne ignitus S. Ignatius ep. ad Rom. *Utinam*, inquit, *fruar bestiis quæ mihi paratæ sunt, quas et oro veloces esse mihi ad interitum et ad supplicia, et allici ad comedendum me. Frumentum Christi sum. Dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar*. Hoc desiderium suum implevit Christus, cum in Apostolos et fideles misit Spiritum Sanctum per speciem linguarum ignearum in Pentecoste, Act. 2. ubi S. Chrysost. hom. 4. *Hic ignis*, ait, *mundi peccata quasi ignem excussit*. Et post nonnulla: *Sicut enim igneus homo si in medias incidat stipulas, nihil læditur, sed magis vim exeret suam; sic et hic evenit*, ut Apostoli quasi homines ignei a persecutoribus non læderentur, sed eos pariter ad fidem Christi converterent, et ignirent.

Vide dotes ignis 17. quas recensui, et Dei charitati applicavi Levit. 9. v. 23. et Act. 2. 3. et Dionysium de Cœlesti hierar. capite 15. ubi ostendit per multas analogias ignem aptissimum esse symbolum et hieroglyphicum Dei et angelorum, eorumque in eo imitando similitudinem apprime repræsentare, juxta illud Deut. 4. v. 24. *Dominus Deus tuus ignis consumens est*. Et Hebr. 1. *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis*. Hoc igne ardebat Elias, de quo Eccles. c. 48. 1. *Et surrexit Elias Propheta quasi ignis, et verbum ejus quasi facula ardebat*, ideoque curru igneo raptus est in cœlum, succlamante Elisæo: *Pater mi* (tu es) *currus Israel et auriga ejus*, 4. Reg. 2. et Sponsa Cant. 2. 5. dicens: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. Hoc igne succensi Martyres, ignes corporeos spreverunt, imo ambierunt, quia vel eos non senserunt, ut tres pueri in fornace Babylonica; vel heroica virtute vicerunt, ut vicit S. Laurentius, de quo canitur illud: *Igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas*, Psalm. 16. 3. Durum sane fuit et acre examen hoc igneum; sed dolorem rei vicit amor Dei; cruciatum ignis superavit cruciatus Agni; memoria, inquam, Christi pro nobis acerbiora passi. *Flammis tuis*, o tyranne, ait S. Leo ser. de S. Laurentio, *superari charitatis flamma non potuit: segnior fuit ignis qui foris ussit, quam qui intus accendit. Sævisti persecutor in Martyrem, sævisti et auxisti palmam, dum aggeras pœnam*. Et S. August. ser. de S. Laurentio: *Hoc igne B. Laurentius accensus, flammarum non sentit incendium: et dum Christi ardet desiderio, persecutoris pœnam non sentit*. Ita sanctus Ignatius scribens ad Rom. *Ignis*, ait, *crux, bestiæ, confractio ossium, membrorum divisio, totius corporis contritio, et tota tormenta diaboli in me veniant, tantum ut Christo fruar*. Similes fuere Christiani ævo Tertulliani, qui proinde in Apolog. capite 50. ad Gentiles ita scribit: *Licet nunc Sarmenticios et Semaxios appelletis, quia ad stipitem dimidii axis revincti, sarmentorum ambitu exurimur. Hic est habitus victoriæ nostræ, hæc palmata vestis, tali curru triumphamus*. Annon hi sunt Seraphini terrestres, Seraphinis cœlestibus ardentiores et fortiores? hi enim ardent igne amoris dumtaxat, illi ardent igne amoris et doloris, ac martyrii, dum viva Dei sunt holocausta. Nostro hoc sæculo eodem igne arserunt, ardentque Japones, qui pro fide Christi lento igne ad plures horas torrentur, in iisque quasi adamantes, hoc est indomabiles et invicti, usque ad mortem persistunt. Fuere inter eos plures e Societate nostra quasi religionis signiferi: ac inter alios R. P. Camillus Constantius Italus, qui per tres horas in igne immotus, imo hilaris et exultans constitit, perpetuo elata voce vel Deo jubilans, vel socios ad constantiam animans, vel ad populum concionans (quod hactenus in Vitis Martyrum non legimus) donec incendium in intima corporis viscera grassans, vocem ei cum vita eripuit, ut caderet gloriosa Deo holocausti victima.

Macte animo, inclyti heroes, pugiles fidei, athletæ Christi, spectaculum facti estis Deo, angelis et hominibus, qui igne divino ardentes, pro fide Christi corpus flammis, animam Deo resignantes, et inter incendia cygnæa voce jubilantes, vos ipsos meritis, tyrannos stupore, Japonem Christianis, Societatem heroicis virtutum exemplis, orbem fama, Ecclesiam gloria, cœlum novis novorum athletarum laureis implestis, et decorastis. Vivet vestrum decus, vivet invicta fortitudo, vivet vestra gloria, vivent vestri ignes animique ardores, quibus Japonem illuminastis et inflammastis, quamdiu sæculorum omnium vivet æternitas.

Hoc cogitans S. Eulalia, ardens desiderio martyrii, clam insciis parentibus ad agonem procurrit, cumque flagris dilaceraretur, canebat teste Prudentio Hymno 3. περὶ Στεφάνων

> Ergo age, tortor, adure, seca,
> Divide membra coacta luto.
> Solvere rem fragilem, facile est.
> Non penetrabitur interior
> Exagitante dolore animus.

Quare decimo tertio ætatis anno flammis circumdata,

> Virgo citum cupiens obitum,
> Appetit, et bibit ore rogum:

Martyr in forma columbæ in cœlum evolavit.

Et quid volo nisi ut accendatur?] Arabicus, *et quid volo nisi accensionem ejus?* S. Hieronym. ad

Nepotian. *quam volo ut ardeat*? Origenes hom. 5. in Ezechiel. *utinam accendatur*, vel, *o quantum cupio accendi jam!* Philastrius lib. de Hæres. c. ult. *quam volo accendatur ocyus*. Græca vero habent εἰ ἤδη ἀνήφθη id est, *si jam accensus est*, uti legit Syrus. S Hilarius in Psalmum 119. Theophylus, Euthymus, et Cyrillus, in Catena, q d. Nil opto, nisi ignem hunc jam accensum esse: quare si jam accensus sit, nil est quod amplius desiderem : nihil enim aliud desidero, quam ignem hunc accendi: unicum hoc meum votum est, ut ignis hic ardeat. Eodem ergo redit utraque lectio. *Urget enim*, ait Theoph. *ut ignis ille accendatur*. Forte Noster legit ἀνῆφθαι, id est, *accensum esse*. Idem a Christo discat, dicatque vir Apostolicus: *ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?* Ut ubique terrea, tepida, frigida, imo saxea, gelida et rigida hominum corda, verbo et exemplo igne fervoris divini accendat, et in ignem amoris convertat, uti fecit noster S Ignatius fundator Societatis Jesu: ad hoc enim igne, et magno igne zeloque opus est. Quare hunc ignem prius in se valde accendat oportet, qui eum aliis afflare cupit:

Ardeat orator, qui vult accendere plebem.

50. Baptismo autem habeo baptizari (est græcismus, id est, baptizandus sum) Arabicus, *et est mihi baptismus, baptizabor eo*. q. d. Ex Dei decreto, et ex mea voluntate ac voto debeo eo baptizari Et quomodo coarctor usque dum perficiatur!] q. d. Ignis hic charitatis et zeli Spiritus Sancti exilire nequit, nisi prius in cruce percutiatur silex corporis mei, vel potius nisi baptizer fonte sanguinis mei: hic enim similis est fontibus nonnullis, in quibus faces extinctas si immerseris, mira naturæ vi et antiperistasi accenduntur, qualis est fons Dodonensis, ait Plinius l. 2. c. 103. Addunt nostri Conimbricenses in Meteora tract. 9. capite 7. talem quoque esse in Epiro. alium in Indiæ terris, cujus aqua lucernæ ardeant. Item alium olim Jovis Ammonis dictum. qui sub lucem tepentibus aquis manat, meridie frigidus est, vespere calet, media nocte æstuat Sic pariter æstuant jugiter aquæ fontium, sive thermarum et balneorum Aquisgranensium Similes thermæ sunt juxta Neapolim, in Gallia, et pluribus aliis locis. Hisce ergo suam passionem comparat Christus. Hæc enim est quasi balneum æstuans, quod ignem et incendium charitatis in mentibus fidelium suscitavit, et suscitat Crucis et passionis Christi merito, æque ac exemplo, hic ignis exilit. *Baptismum* vocat suam mortem et passionem. quia in eam plane immersus et demersus fuit, juxta illud Ps. 68 2 *Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me*.

Et quomodo coarctor usque dum perficiatur!] Id est, angor, crucior ex desiderio moriendi pro salute hominum, et per hoc ignem istum accendendi Ita Euthymius. *Velut anxius sum*, inquit. *propter tarditatem*: et Theoph. *Et quomodo constringor. id est, quam sollicitus et anxius sum, ac premor, donec perficiatur!* Sitio enim mortem pro omnium salute. Sic et S. Ambr. Beda et alii Arab. *et ego coarctor ad perficiendum*. S. Irenæus l. 4. c 18. legit, *et valde propero ad illud*. Solent enim desiderio contrahi et quasi comprimi corda anxiorum. gaudio vero corda exultantium diffundi et dilatari. Perperam ergo Lyranus contrarie exponit: *coarctor*, id est, perhorresco illum, juxta illud : *Tristis est anima mea usque ad mortem*. Verum hic fuit sensus naturalis animæ Christi, quem spiritu, et zelo superans corrigensque dixit: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*.

Moraliter hic Nota quantus fuerit in Christo zelus, quanta charitas, et quanta sitis salutis nostræ: utpote quæ tantam in eo sitim passionis, mortis et crucis, licet tam atrocis, excitavit, ut cor ejus inter eam, et inter moram passionis, quasi inter duos lapides molares in molendino positum arctaretur, et in summas angustias redigeretur, aut velut in torculari situm angore comprimeretur, et pene opprimeretur. Ubi enim est amor, ibi est pariter dolor et angor, ne res amata negetur vel differatur. Summo igitur desiderio urgebatur, et quasi torrebatur Christus, offerendi se Deo in holocaustum, et in victimam pro peccatis omnium hominum in altari crucis, ut quantum erat ex parte sua, omnes sanctificaret, et salvaret et bearet.

Hunc zelum suum, hanc sitim impressit Apostolis virisque Apostolicis, qui sitiunt cruces, labores, dolores, tormenta et martyria pro gloria Dei, ut Evangelium Christi toto orbe propagent, et quotquot possunt, salvent. Hæc est sanctitas Evangelica, hæc perfectio virtutis, hoc culmen Apostolatus. Notæ sunt S. Andreæ crucis salutationes, et anhela ad eam suspiria : *Salve crux pretiosa, diu desiderata, et tandem concupiscenti animo præparata: securus et gaudens venio ad te, ita et tu exultans suscipias me, ac per te me recipiat, qui per te moriens me redemit*. S. Laurentius ad Valerianum Imper. ostendentem et minantem ignes, rotas, scorpiones, bestias: *Hanc mensam*, inquit, *appeto, hanc sitio. Non est famelicus qui escam, nec sitiens qui potum desideret, tam avide, quam ego hæc omnia tormenta ambio et sitio, ut amorem amori, dolorem dolori, mortem morti rependam Christo meo* S. Vincentius ad Dacianum: *Nemo*, ait. *mortalium majus beneficium mihi contulit, quam tu, qui me torques et crucias: quia quot me tormentis afficis, tot coronis martyrii me exornas* Et ad carnifices: *Quam estis desides, quam imbecilles! putabam, vos longe esse fortiores. En ego plura pati desidero, et vestros ictus longe exupero*. S. Agatha ad Quintianum: *Quid tardas? quid expectas? flagella, lacera, ure, seco, merge, lania, occide meum hoc corpus: quia quo plus me cruciaveris, eo plus boni mihi contuleris ; tantoque plus favoris et gratiæ a sponso meo Jesu Christo recipiam*. Similia fuere vota similesque voces S. Agnetis, S. Luciæ, S. Dorotheæ, S. Cæciliæ, aliorumque Martyrum.

51. Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, sed separationem.] Vide dicta Matth. cap. 10. vers. 34.

52 Erunt enim ex hoc tempore. id est, deinceps, quinque in domo una divisi, tres in duos, et duo in tres.] *Quinque*, scilicet pater, filius, mater, filia et nurus: nam socrus eadem est quæ mater. Ita S. Ambr. et patet ex seq q. d. In eadem domo tres infideles insurgent in duos fideles, vel duo infideles in tres fideles, v. g. pater et filius non credentes in Christum, insurgent in matrem et filiam ac nurum credentes in Christum, aut vice versa

53. DIVIDENTUR (græce, *διαμερισθήσεται*, id est dividetur, dissidebit, separabit et opponet se) PATER IN FILIUM,] id est, contra filium; et ita de cæteris.

54. DICEBAT AUTEM ET AD TURBAS: CUM VIDERITIS NUBEM ORIENTEM AB OCCASU, STATIM DICITIS ex crebra et continua experientia: NIMBUS VENIT, græce *ὄμβρος*, id est, imber, pluvia; ET ITA FIT.] q. d. Cum videtis nubem ab occasu; dicitis, Pluet. Ita Elias tempore siccitatis triennalis, cum a puero intellexisset nubem ortam ab occasu, pluviam instare prædixit; illaque mox secuta est, 3. Reg. 18. 44. Causa hujus rei physica est, quod Judæa ab Occasu habeat mare Mediterraneum, ex quo vi solis multi vapores in altum elevantur, qui in nubem densati, per solis calorem in aquam resolvuntur, et pluviam pariunt, præsertim cum sol pariter tendit in occasum: tunc enim debilior est, quam ut vapores hosce dissipet, ne in nubem concrescant, et in pluviam resolvantur. Quibus vero mare æque ad Occasum et Meridiem et Septemtrionem est, æque ex his partibus ascendunt nubes nimborum nuntiæ: Anglis ascendunt undique, ut qui mari undique cinguntur, ait Valesius Sacr. Philos. c. 86. Vide dicta Matth. 16. 4.

Porro necessariæ, ait S. Basilius in Catena, sunt vitæ humanæ siderum conjecturæ, modo ne ultra mensuram eorum indicia perquirantur: interest autem prævidere procellarum pericula, viatori mutationem aeris, colono lunæ solisque situm ad sementem, ut messem faciat copiosam: nam Deus posuit illa *in signa et tempora*, Genes. 1. v. 14.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS OCCASIONE GALILÆORUM CÆSORUM A PILATO, ET ALIORUM OPPRESSORUM RUINA TURRIS SILOE, SUADET POENITENTIAM; ET AD HOC ADHIBET FICI INFRUGIFERÆ, IDEOQUE SUCCIDENDÆ PARABOLAM. SECUNDO, V. 11. SANAT MULIEREM PER 18. ANNOS INCURVATAM SABBATO, IDEOQUE JUDÆOS OBMURMURANTES RATIONE CLARA CONFUTAT. TERTIO, V. 18. COMPARAT REGNUM COELORUM GRANO SINAPIS, ET FERMENTO EXIGUO, QUOD TOTAM FARINÆ MASSAM FERMENTAT. QUARTO, V. 23. DOCET PAUCOS SALVARI. QUINTO, V. 31. PHARISÆIS SUADENTIBUS SECESSUM CHRISTO, EO QUOD HERODES MORTEM EI MACHINETUR, RESPONDET SE NON AB HERODE, SED AB HIEROSOLYMITIS ET PHARISÆIS IPSIS OCCIDENDUM ESSE; IDEOQUE JERUSALEM ET JUDÆAM A TITO EVERTENDAM PRÆDICIT.

PORRO TERTIAM PARTEM EXPLICUI MATTH. 13. V. 31 ET SEQ. QUARTAM, MATTH. 7. 13. QUINTAM EX PARTE EXPLICUI MATTH. 23. V. 36. ET SEQ. SUPERSUNT ERGO HIC EXPLICANDÆ PARS PRIMA ET SECUNDA, ET PARTICULA QUINTÆ.

1 ADERANT autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum, 2. Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? 3. Non, dico vobis: sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. 4. Sicut illi decem et octo supra quos cecidit turris in Siloe, et occidit eos: putatis quia et ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Jerusalem? 5. Non, dico vobis: sed si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis. 6. Dicebat autem et hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quærens fructum in illa, et non invenit 7. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio: succide ergo illam, ut quid etiam terram occupat? 8. At ille respondens, dicit illi: Domine, dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora: 9. et si quidem fecerit fructum: sin autem, in futurum succides eam. 10. Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. 11. Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo: et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere. 12. Quam cum videret Jesus, vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. 13. Et imposuit illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum. 14. Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbato curasset Jesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt, in quibus oportet operari: in his ergo venite, et curamini, et non in die sabbati. 15. Respondens autem ad illum Dominus dixit: Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem

suum, aut asinum a præsepio, et ducit adaquare? 16. Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit Satanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati? 17. Et cum hæc diceret, erubescebant omnes adversarii ejus: et omnis populus gaudebat in universis, quæ gloriose fiebant ab eo. 18. Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, et cui simile æstimabo illud? 19. Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborem magnam: et volucres cœli requieverunt in ramis ejus. 20. Et iterum dixit: Cui simile æstimabo regnum Dei? 21. Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum. 22. Et ibat per civitates et castella docens, et iter faciens in Jerusalem. 23. Ait autem illi quidam, Domine, si pauci sunt qui salvantur? ipse autem dixit ad illos. 24. Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quærent intrare, et non poterunt. 25. Cum autem intraverit paterfamilias, et clauserit ostium, incipietis foris stare, et pulsare ostium, dicentes: Domine, aperi nobis: et respondens dicet vobis: Nescio vos unde sitis: 26. tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, et bibimus, et in plateis nostris docuisti. 27. Et dicet vobis: Nescio vos unde sitis: discedite a me, omnes operarii iniquitatis. 28. Ibi erit fletus et stridor dentium: cum videritis Abraham, et Isaac, et Jacob, et omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras. 29. Et venient ab Oriente, et Occidente, et Aquilone, et Austro, et accumbent in regno Dei. 30. Et ecce sunt novissimi qui erunt primi, et sunt primi qui erunt novissimi. 31. In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi: Exi, et vade hinc: quia Herodes vult te occidere. 32. Et ait illis: Ite, et dicite vulpi illi: Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor. 33. Verumtamen oportet me hodie et cras, et sequenti die ambulare: quia non capit prophetam perire extra Jerusalem. 34. Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos, qui mittuntur ad te, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum sub pennis, et noluisti? 35. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico autem vobis, quia non videbitis me, donec veniat cum dicetis: Benedictus, qui venit in nomine Domini.

1. ADERANT AUTEM QUIDAM IPSO IN TEMPORE, NUNTIANTES ILLI DE GALILÆIS, QUORUM SANGUINEM PILATUS MISCUIT CUM SACRIFICIIS EORUM,] id est, quos in monte Garizim, qui situs est in Samaria, dum ibidem sacrificarunt, Pilatus occidit, ita ut sanguis eorum cum sanguine victimarum quas offerebant, misceretur. Rem gestam fusius narrat Joseph. lib. 18. Antiq. c. 7. et Hegesippus l. 2. de Excidio Hierosolymæ. Audi Josephum: *Concitavit eos* (Samaritanos) *impostor quidam, jubens ut convenirent in montem Garizim, apud eam gentem sanctissimum; asseverans se illic eis ostensurum sacra vasa refossa, quæ ibi Moyses deposuisset: illi creduli sumptis armis Tirathabam vicum insederunt, expectantes ibi confluentes cæteros, ut magno agmine montem ascenderent. Sed Pilatus prior clivum montis occupat equitibus suis et peditibus, qui prælio congressi cum Samaritis apud vicum collectis, alios fuderunt, alios in fugam compulerunt; multos etiam vivos captos abduxerunt, quorum præcipuos et potentiores Pilatus mulctavit capite.*

Dices, Josephus asserit fuisse Samaritanos: quomodo hic Christus eos vocat Galilæos? Respondeo, Samaritanos vocari origine et patria; Galilæos vero secta et hæresi. Ita Baronius. Hoc ut intelligas, Nota, Judam Galilæum, teste Luca Actor. 5. v. 37. auctorem fuisse sectæ Galilæorum, qui rebelles erant Cæsari Romano, dicentes non licere Judæis, utpote populo fideli divino cultui addicto, subesse Cæsari Gentili et idololatræ, eique dare tributum; nec alium dominum quam Deum agnoscere et colere debere. Ita Cyrill. in Catena, Theoph. Euthym. et Titus. Quocirca Pilatus præses Judææ, eos per immissos milites trucidavit. Secta hæc exorta est sub tempora Christi. Unde et Christus ac Apostoli, utpote natione Galilæi, ejus insimulati sunt, ideoque studiose contra eam docuerunt, solvenda esse tributa regibus et Cæsari, licet Gentilibus. Porro Franc. Lucas censet hos Galilæos a Pilato occisos in Jerusalem, cum sacrificarent in templo, eo quod Pilatus præesset Judææ, non Samariæ. Verum Josephus diserte ait, eos occisos in monte Garizim, qui est in Samaria. Adde Samaritanos fecisse schisma a Judæis, ideoque noluisse adire templum Hierosolymitanum, sed aliud erexisse templum in sua ditione, scilicet in monte Garizim, ibique sacrificasse, ut patet Joan. 4. 20. Pilatus ergo hos Samaritanos rebelles persequens comprehendit, et occidit in Samaria Judææ vicina, tamquam publicos Cæsaris hostes, a quolibet Cæsaris Præfecto mactandos.

Cum ergo horum cædes increbuisset, multi de ea vulgo fuere sermones: dictitantibus plerisque illos sceleratos et Deo invisos fuisse: utpote quorum sacrificia non solum a Deo rejecta fuerunt, sed et sanguine eorum condita. Hæc ergo astantes narrarunt Christo, ut ejus sententiam de horum cæde exquirerent: Christus vero hac cladis occasione sapienter usus, ex ea sumpsit argumentum exstimulandi illos ad pœnitentiam, ne alioquin similis in eos vindicta Dei desæviret. Christi exemplum sequatur concionator, ut, cum publicæ clades pestis, famis, belli ingruunt, populum

cohortatur ad pœnitentiam, ut eas, et simul tormenta gehennæ evadant.

2. ET RESPONDENS DIXIT ILLIS: PUTATIS QUOD HI GALILÆI PRÆ OMNIBUS GALILÆIS PECCATORES (sceleratiores) FUERINT, QUIA TALIA PASSI SUNT?] Hoc enim ipsi putabant, idque ex clade eorum colligebant, sed perperam: nam sæpe Deus paucos minus peccantes castigat, ut eos cæteris statuat in exemplum et terrorem, quo ad pœnitentiam incitentur. Ita Beda, Titus et alii.

3. NON, DICO VOBIS, SED NISI POENITENTIAM HABUERITIS (græce μετανοῆτε, id est, pœnitentiam egeritis) OMNES SIMILITER PERIBITIS.] *Similiter*, id est, pariter, nemine excepto, ait Maldonatus. Sic Sapient. 6. 8. dicitur: *Æqualiter cura est illi de omnibus*, quia pariter omnes nemine excepto curat, etiamsi alterum magis, alterum minus. Secundo, et simplicius, *similiter*, id est, æque peribitis, etiamsi alia mortis specie, æterna scilicet, aut etiam temporali. Tertio, et proprie Jansen. *Similiter*, inquit, id est, simili morte, clade et vindicta Dei. Nam Judæi obsessi et oppressi sunt a Tito in festo Paschæ, quando sacrificabant. Tunc ergo capta a Tito urbe, multi cæsi sunt in templo, ubi sacrificabant et sacrificare solebant. Sic etiam Euthymius, S. Thomas, Hugo, Lyranus, Cyrillus in Catena.

Nota, Christum hic docere nos ex hujusmodi eventis calamitosis debere mentem reflectere ad peccata nostra, ut de iis pœniteamus, ne in similes clades, Deo puniente, incidamus. Ita Beda.

Symbolice, Beda: Pilatus, inquit, hebr. idem est quod os malleatoris, puta diabolus, semper cædere paratus: sanguis, est peccatum et concupiscentia: sacrificia, sunt bonæ actiones, quas diabolus, vel carnis delectatione, vel humanæ laudis ambitione, vel alia peste commaculat.

4. SICUT ILLI DECEM ET OCTO, SUPRA QUOS CECIDIT TURRIS IN SILOE, ET OCCIDIT EOS.] Erat fons, sive piscina, Siloe juxta Jerusalem, de qua Isaias c. 8. v. 6. ait: *Abjecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio*: juxta hunc fontem erat turris, ab eo pariter dicta Siloe, quæ tempore Christi vi ventorum aut fulminis, aut terræmotus, similive casu corruit, et octodecim homines in ea, vel juxta eam consistentes, ruina sua oppressit: quod licet casu fortuito factum sit, si causas secundas spectes; tamen si causam primam, scilicet Deum, attendas, certa providentia Dei volentis homines punire, et cæteros terrere, id factum est: Deo enim nihil est fortuitum, sed omnia certo prævisa et provisa sunt, ut nihil in regno providentiæ ejus liceat fortunæ aut temeritati, ait Boetius. Deus ergo hos casus ordinat ad hominum punitionem et correptionem, ut cæteri videntes sibi vicinos ruina turris, aliove modo subito et improviso occidi, metuant, ne simile quid sibi contingat, ideoque de peccatis pœniteant, et sese Deo reconcilient, ne in peccatis suis casu aliquo opprimantur, et damnentur ad gehennam. Hoc est quod Deus asserit per Amos Prophetam c. 3. 6. dicens: *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit*. Et per Isaiam c. 45. 7. *Ego Dominus formans lucem, et creans tenebras: faciens pacem, et creans malum*. Idem per umbram viderunt Poetæ et Philosophi. Unde Virgil. Deum ita celebrat 1. Æneid.

O qui res hominumque deumque
Æternis regis imperiis, et fulmine terres.

Et Plutarchus in Moral. *Veluti*, inquit, *si quis cæcus in quempiam incidit, illum cæcum appellat, qui non vitaverit: sic nos fortunam facimus cæcam, in quam nostrapte incidimus cæcitate*. Nam ipsa fortuna fortunans, quæ non est alia quam ipse Deus Deique providentia, oculatissima est, et longe plures quam Argus habet oculos. Porro idem Plutarchus ibidem: *Sicut*, inquit, *ischiacis medici pollicem inurunt, ut, cum alibi doleant, alibi adhibeant remedium: sic Deus nonnunquam ut patres sanet, sævit in filios*, et vice versa. Idem rursum: *Sicut amnes quidam repente se condunt sub terram, nihilominus eo perferuntur quo tendunt: ita Numinum iræ licet occultæ, tamen in extremas calamitates auferunt aliquando nocentes*.

Symbolice Beda: *Turris*, ait, *est Christus; Siloe, id est, missus a Patre in mundum, qui omnes impios, super quos per sententiam condemnationis ceciderit, conteret*, Matth. 21. 44.

PUTATIS QUIA (quod) ET IPSI DEBITORES (id est, peccatores; Arabicus, *culpabiles*: hi enim chaldaice vocantur *charebim*, id est, debitores: peccator enim Deo debet animam, scilicet decem millia talenta, Matth. 18. 24.) FUERINT PRÆTER OMNES HOMINES HABITANTES IN JERUSALEM?] Hic aperte indicat Christus illos 18. turri Siloe oppressos fuisse peccatores, etsi non summos et maximos, qui erant in Jerusalem. Ita Interl.

5. NON, DICO VOBIS: SED, SI POENITENTIAM NON EGERITIS, OMNES SIMILITER PERIBITIS.] Ostendit, inquit S. Chrysost. *hosce octodecim statutos cæteris in exemplum et terrorem: punitur quidem quisque ob propria crimina, sed fit hoc aliis salutis materia, scilicet ut flagellato pestilente stultus sapientior fiat. Deus enim non omnes hic punit, sed dat inducias pœnitendi, non tamen cunctos futuræ punitioni reservat, ne multi ejus providentiam negent*. Hæc Chrysostomus.

6. DICEBAT AUTEM ET HANC SIMILITUDINEM: ARBOREM FICI HABEBAT QUIDAM PLANTATAM IN VINEA SUA, ET VENIT QUÆRENS FRUCTUM IN ILLA; ET NON INVENIT.

7. DIXIT AUTEM AD CULTOREM VINEÆ: ECCE ANNI TRES SUNT EX QUO VENIO QUÆRENS FRUCTUM IN FICULNEA HAC, ET NON INVENIO: SUCCIDE ERGO ILLAM, UT QUID ETIAM TERRAM OCCUPAT?] Græce significantius est καταργεῖ, id est, onerat inutili onere, imo terram inertem et sterilem reddit, tum umbra sua, tum radicibus suis, quibus succum terræ vicinis vitibus eripit et præripit. Syrus, *otiosam detinet*: ἀργὸν enim est ignavum, iners et viribus destitutum.

Ad litteram ficus hæc repræsentat Synagogam Judæorum, quam Deus plantavit per Mosen, ad quam venit Christus per Incarnationem, ut eam per prædicationem suam excoleret. Christus ergo est cultor vineæ, id est Synagogæ, cui dixit Deus: Succide eam, quia jam per tres annos, quibus in ea prædicasti, ex ea fructus fidei et bonorum operum requiro, sed nullos invenio, ob Judæorum infidelitatem, pervicaciam et malitiam: intercedit pro ea Christus, ut adhuc uno anno, saltem dimidiato, sinat eam a se prædicando excoli; si deinde fructum non ferat, excidatur. Ita factum est, quia Judæi quarto anno prædicationis Christi in Paschate, peccata peccatis addentes, et pervicaciores facti, Christum occiderunt et crucifixerunt: unde post paucos annos Titus ultor a Deo immissus, Hierosolymam excidit, totamque Judæam evertit. Cætera sunt

emblemata pertinentia ad elegantiam parabolæ ideoque non est necesse ea applicare rei per parabolam significatæ.

Notat S Ambrosius ficum aptum esse symbolum Synagogæ Judæorum. *Primo, quia fuit arbor ista foliis redundans fluentibus, spem possessoris sui cassa speratorum proventuum explicatione destituit: ita etiam in Synagoga, dum doctores ejus operibus infœcundi, verbis tantum velut foliis redundantibus gloriantur, inanis umbra legis exuberat; spes autem falsa expectata proventus, populi vota credentis illudit.*

Secundo, sicut ficus pro flore grossum, id est, ficum immaturam emittit, quæ mox decidit, ac deinde ficum sapidam et solidam progenerat: sic Synagoga primo Judæos quasi grossos immaturas et evanidas protulit, deinde Christianos quasi ficus maturas sapidasque per Christum produxit. Hoc est quod ait Plinius lib. 7. c. 27. *Fici serotinæ fiunt, si primo grossi cum fabæ magnitudinem excessere, detrahantur: subnascuntur enim quæ serius maturescunt.*

Tropologice, ficus est quilibet homo, præsertim fidelis: cultor est Christus. Apostoli, et similes; dominus est Deus Pater vel S. Trinitas. Cur fidelis et justus comparetur ficui, varias causas et analogias dat noster Salmeron tom. 7. tract. 21. Prima est, ficus profert dulces fructus, qui videntur esse bursæ mellis vel sacchari: similes profert justus. Secunda, sicut ficus parum crescit in altitudine, estque arbor pene depressa: sic et justus abjicit se, estque humilis. Tertia, ficus pro floribus dat fructus, idque bis; scilicet in æstate præcoquas, et in autumno serotinas: sunt ergo ficus biferæ: sic pariter justus totus est in fructu bonorum operum copiose producendo. Quarta, ficus ampiis foliis umbram facit: ita justus sua charitate alios munit et protegit. Quinta, ficus alteri arbori inseri nequit ob nimiam suam dulcedinem, quam deserere nequit: ita justus in nullo homine, sed in Deo solo et conscientia sua recumbit. Sexta, ficus decorticata arescit et fructum non reddit: sic justus nisi tegatur cortice conversationis honestæ, ac modestiæ et compositionis externæ, fructum cum proximis non faciet. Septima, ficus est medica et morbis medetur, uti Isaias Ezechiam per ficus sanavit cap. 38. vers. 21. Audi Plinium lib. 16. 27. *Ficus sola ex omnium arborum fructu maturitatis causa medicatur.* Sic justus quia virtute maturus et præcoctus, infirmitatibus aliorum qua docendo, qua consulendo, qua sancte vivendo medetur. Rursum Plinius libro 23. cap. 7. fici succum lacteum asserit alvum solvere, vulnera aperire, curare menstrua, ac valere contra venena, præsertim scorpionum, contra scabiem, strumas, lichenas, psoras, alopecias, canis rabiosi morsus, aliosque morbos, quos ipse recenset: sic justus lacteo suo candore, comitate et benevolentia dissipat aliorum rancores et amaritudines, odia, lites, rixas, suspiciones, invidias, etc. Octava, Plinius lib. 17. c. 27. *Eædem* (ficus) ait, *cum frondere incipiunt, cum cacumina rami cujusque detrahuntur, firmiores fertilioresque fiunt.* Additque etiam: *Radices circumcidisse prodest vitium luxuriantium ficorumque, et circumcisis cinerem addidisse:* sic justus circumcidendo et resecando superne appetitum honoris, ac inferne appetitum gulæ et veneris per meditationem cinerum, id est, mortis et sepulturæ, fertilis fit virtutibus et bonis operibus, quibus proximos multos ad Deum convertit. Nona, Plinius ait lib. 23. cap. 7. *Fici materiæ urinam cient, alvum solvunt, sudorem movent, juvenum vires augent, senibus meliorem valetudinem faciunt, minusque rugarum, sitim sedant, calorem refrigerant.* Hæc eadem in spiritu mystice facit justus. Decima, Plinius lib. 15. c. 18. ait ficum parvam in Mysia fimo contectam, et post hiemem mitiore cœlo refossam, præcocem fieri: sic justus per humilitatem et exercitia spiritualia renovatus, quasi juventutem induit, ut fiat alacer et velox ad omne bonum. Undecima, Plinius lib. 15. c. 18. *Admirabilis,* ait, *est pomi hujusce* (fici) *festinatio, unius in cunctis ad maturitatem properantis arte naturæ:* sic justus fervore spiritus cito in omni virtute maturescit, et alios ad similem maturitatem perducit.

Anni tres sunt ex quo venio quærens fructum.] Alludit ad naturam ficus, quæ aliquando tertio demum anno a plantatione sua fert fructus. Sed si tertio anno nondum proferat, numquam eos proferre solet.

Symbolice, tres anni sunt tres Judæorum politiæ, sive status, scilicet sub Judicibus, sub Regibus, et sub Pontificibus, puta Machabæis, ait Euthymius. Audi S Ambr. *Venit ad Abraham, venit ad Moysem, venit ad Mariam, hoc est, venit in signaculo, venit in lege, venit in corpore: adventum ejus ex beneficiis recognoscimus, alibi purificatio, alibi sanctificatio, alibi justificatio est. Circumcisio purificavit, sanctificavit lex, justificavit gratia. Unus in omnibus, et in uno omnia. Nemo enim mundari potest, nisi qui metuit Dominum; nemo legem meretur accipere, nisi purificatus a culpa; nemo accedit ad gratiam, nisi noverit legem.* Sic fere et S. Cyrillus: *Naturam humani generis,* inquit, *Dominus ante legem, sub lege, sub gratia expectando, admonendo, visitando requisivit; sed quidam nec naturali lege corriguntur, nec præceptis erudiuntur, nec miraculis convertuntur.*

Tropologice tres anni sunt tres hominis ætates, ait Theophyl. scilicet pueritia, virilis ætas et senectus: quisque enim quolibet tempore fructus virtutum Deo proferre debet, cuique ætati congruos et proportionatos. Hos enim Deus a quolibet requirit, qui nullam hominis ætatem vult esse otiosam et infrugiferam.

8. At ille (vineæ cultor, puta Christus et Apostoli) respondens, dicit illi: Domine, dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora.] Intelligentes Christus et Apostoli, ait Interlinearis, aliquos ex Judæis posse salvari, orant Deum ut differat ultionem Dominicæ crucis: scilicet eversionem Hierosolymæ per Titum.

Et si quidem fecerit fructum (subaudi, Bene erit, salva erit et salvabitur. Est aposiopesis. Addit Arab. *ipsa namque attulit fructum:* scilicet Synagoga olim dedit fructum virtutum sub Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Mose, David, etc.) Sin autem (non fecerit fructum) in futurum succides eam.] Uti Deus Judæam succidit per Romanos.

Mystice, S. Aug. de Verb. Dom. Colonus, ait, qui intercedit, est omnis Sanctus, qui intra Ecclesiam orat pro his qui sunt extra: circumfodere conscientiam, est eam humilitatem et patientiam docere: item cœli

et cœlestium considerationem menti ingerere, ne, ut ait S. Ambrosius, radicem sapientiæ terrarum (et terrenarum cupiditatum) acervus obruat et abscondat.

Et mittam stercora.] Hoc est, ut ait S. Ambr. humilitatis affectum, et S. Aug. de Verb. Domini: Stercus, ait, sordes sunt, sed fructum dant: Sordes cultoris, dolor est peccatoris; et S. Gregorius: Stercora ait, sunt peccata carnis, ex quorum consideratione suscitatur animus ad bona opera. Denique glossa: *Mittam stercora*. Hoc est, inquit, malorum, quæ fecit, abominatione, ad animum reducam.

10. Erat autem docens in synagoga (græce, *in una synagogarum*) eorum sabbato.] Sabbatum enim erat festum, quo Judæi conveniebant ad synagogam, ut audirent legem ejusque interpretationem, uti Christiani diebus Dominicis conveniunt ad audiendam Missam et concionem. Hoc tempus et hunc locum elegit Christus ad sequens miraculum, ut illud esset publicum, utque Pharisæos ob sabbatum illud calumniantes, confutaret et instrueret.

11. Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo: et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.] *Spiritum infirmitatis*, id est, infirmitatem immissam a spiritu malo, ait Lyranus et Euthymius: *Dæmonium imbecillitatis*, inquit, *non sinens eam vivere*. Unde Arabicus vertit, *cum qua erat spiritus infirmitatis per octodecim annos, et erat incurvata, et non poterat erecte stare ullo modo*. Infirmitas hæc erat totius corporis inflexio et curvatio, ut mulier cogeretur semper curva et inclinata incedere, ut sequitur. Nota hic, morbos hominibus sæpe a dæmonibus immitti, permittente Deo ob peccata, vel aliis de causis. Unde v. 16. causam hujus infirmitatis prodens, ait: *Hanc autem filiam Abrahæ quam alligavit Satanas*. Sic dæmon S. Job variis morbis afflixit, Job c. 2. Idem patet ex Ps. 77. v. 49. et ex Matth. c. 9. v. 23. Vide Delrio in magicis. Dæmon ergo hanc mulierem curvabat et inclinabat, ut compelleretur terram semper aspicere.

Decem et octo annis.] Erat ergo inveteratum hoc malum, ideoque a medicis incurabile.

Et erat inclinata.] Cernua, curva, dorso et capite versus terram reflexa et depressa, ut instar bestiæ, imo plus quam bestia sursum respicere, ac solem et cœlum intueri non posset; sed deorsum semper saxa terramque intueri: nam Deus in rerum creatione, Genes. 1.

Os homini sublime dedit, cœlumque tueri
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus;

ut solem cœlumque aspiciat, et ad Deum in cœlis per cœlestem vitam contendat, ut in cœlum recipi, ibique visione Dei beari mereatur: *Convenit, enim quærere superna, transcendere terrena intuitu*, ait S. Basilius in Catena. Dæmon ergo ut hominem a cœlo avertat, eum deorsum inclinat, ut non nisi terrena aspiciat, amet, ambiat.

Mystice, S. Gregorius in homil. 31. Hoc, ait significat mulier ista quod ficulnea infructuosa: quia enim humana natura fructum obedientiæ ferre noluit, statum rectitudinis amisit: decem et octo anni significant hominis, qui sexto mundi die creatus est, infirmitatem ante legem, sub lege, et in exordio gratiæ: nam ter sex faciunt 18. Et S. Ambr. Mulier ista, inquit, est Ecclesiæ figura, quæ curari non potuit, nisi legem implens, et gratiam: in decem verbis, legis perfectio est; in octavo numero, resurrectionis plenitudo.

Tropologice, mulier hæc gerit typum animæ bonis terræ inhiantis: hoc enim facere suadet diabolus. Audi S. Gregor. hom. 31. *Hinc alius Propheta de immundis spiritibus dicit: Qui dixerunt animæ tuæ. Incurvare, ut transeamus. Recta quippe stat anima, cum superna desiderat, et nequaquam flectitur ad ima. Sed maligni spiritus cum hanc in sua rectitudine stare conspiciunt, per eam transire non possunt. Transire namque eorum, est immunda illi desideria spargere. Dicunt ergo, Incurvare ut transeamus: quia si ipsa se ad ima appetenda non dejicit, contra hanc illorum perversitas nullatenus convalescit: et transire per eam nequeunt, quam contra se rigidam in superna intentione pertimescunt.*

12. Quam cum videret Jesus (Arabicus *respexit autem eam Jesus*, oculis tam corporis quam animi; oculis, inquam, gratiæ, miserationis, et clementiæ) vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua.] Id est, dimitteris, curaris, scilicet a me per impositionem manus meæ, ut sequitur. Simul enim utrumque fecisse videtur Christus, scilicet et manus ei imposuisse, itaque eam curasse, ac dixisse: *Dimissa es*, etc. Dicit potius, *dimissa es*, quam, Ego dimitto, ut acuat fidem mulieris. Fidei enim alibi sæpe solet tribuere Christus curationem et salutem. Rursum, ut significet efficaciam vocis suæ, suique contactus, quod scilicet eodem instanti, quo eam tetigit, eamdem sanarit. Erat enim in carne Christi virtus divina, ait S. Cyrillus in Catena, quæ in istanti mira et miracula operatur, sicut dicendo: *Hoc est corpus meum*, panem in corpus suum transmutat, et transsubstantiat quotidie in missa, q. d. Meum dixisse, fecisse est, juxta illud: *Dixit, et facta sunt*. Unde Titus: *Voce certe divinissima*, ait, *cœlestique potestate plenissima fœminæ hujus infirmitatem e medio profligavit*. Denique το *dimissa es*, id est, absoluta es, significat mulierem hanc quasi vinculis quibusdam a Satana fuisse ligatam, constrictam et depressam, ut videretur caput per funem ad genua et tibias alligatum habere. Hoc vinculum solvit Christus, itaque eam erexit. Venit enim Christus ut dissolvat opera diaboli, 1. Joan. 3. v. 8.

13. Et imposuit illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum.] Manus significant Christi potestatem, auctoritatem, imperium in morbos et dæmones, æque ac ejus benignitatem et beneficentiam, qua sanitatis beneficium mulieri, benigne eam tangens, conferebat.

14. Respondens autem archisynagogus (id est synagogæ princeps et præfectus) indignans, quia sabbato curasset Jesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt, in quibus oportet operari: in his ergo venite, et curamini, et non in die sabbati.] *Indignans*, quia invidens Jesu hanc miraculi et sanitatis gloriam, per quam se majorem et digniorem esse archisynagogo, in synagoga palam coram toto populo ostendebat: prætexit tamen huic suæ invidiæ zelum religionis et

observationis sabbati, ideoque a Christo vocatur *hypocrita*. Ita S. Cyrillus in Catena: *Ingratæ*, ait, *Synagogæ præsul, postquam vidit fœminam hanc repente solo tactu erectam, et divina referentem magnalia, ardens Domini gloria irritatur invidia: arguitque miraculum, quasi videretur sollicitari pro sabbato.* Ubi nota τὸ *ingratæ:* debebat enim ipse gratus esse Christo, eique gratias agere quod se suamque synagogam honorasset, et hoc miraculo beneficioque affecisset; sed invidia eum excæcavit, ut decus Christi suum existimaret esse probrum et dedecus, eo quod ipse talia et tanta patrare non posset. Sic Saul debuisset gratias agere Davidi, eo quod ipse Goliath sibi et toti Israeli formidabilem occidisset; sed invidia eum transversum egit, ut gloriam Davidis suam æstimaret ignominiam. Putabat enim Davidem sibi præponi, seque cum esset rex, illi postponi. Hic ergo est viva imago invidiæ, larva religionis velatæ et celatæ.

15. Respondens autem ad illum Dominus, dixit: Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum aut asinum a præsepio, et ducit adaquare.] *Hypocritæ*, quia simulatis sanctitatem foris, cum intus pleni sitis invidia et malitia. Audi Chrysost. in Catena: *Bene dixit hypocritam, quia faciem habebat legis cultoris, mens vero ejus erat versuti et invidi: non enim turbatur propter sabbatum, quia violatur, sed propter Christum, quia glorificatur.* Hypocrisis larvam fuse descripsi Eccli. c. 1. v. 37. ad illa: *Ne fueris hypocrita:* et c. 2. ad illa: *Væ duplici corde.*

Et ducit adaquare.] Unde Glossa: *Isti*, ait, *cum magistri plebium videri appeterent, sanationem hominis non verebantur, postponere curæ pecoris.*

16. Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit (quasi capite per funem ad pedes alligato, ut dixi v. 12.) Satanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati?, Est appositissimum et efficacissimum Christi argumentum; ostendens hanc mulieris sanationem non esse opus servile, sed liberale et divinum, ideoque non indignum, sed dignissimum sabbato; utpote quod sabbatum, imo Deus ipse sabbati conditor, mire sanctificabatur et glorificabatur, uti ostendit Irenæus l. 4. c. 19. ubi docet Christum sanando ægros in sabbato non contra, sed secundum legem fecisse. Componit ergo, opponit, et anteponit Christus vinculum et solutionem mulieris, vinculo et solutioni bovis vel asini.

Porro singula verba continent antithesin prægnantem: opponit enim et præponit Primo, mulierem quasi *filiam Abrahæ*, bovi et asino. Secundo, vinculum et solutionem spiritualem mulieris, vinculo et solutioni bovis. Tertio, quod mulier hoc vinculum sit passa per 18. annos, bos vero vinculum, indeque sitim passus sit per unam alteramve horam dumtaxat. Quarto, quod operosa et longa sit solutio bovis, sua vero solutio mulieris, ejusque a morbo absolutio, facta sit subito et in instanti, quo sabbatum operando violari non poterat. Quinto, quod per hanc solutionem mulier reddita sit integræ sanitati et sanctitati: bos vero tantum aquæ pusillum hauserit. Denique arguit archisynagogum et Pharisæos inhumanitatis, *quod hominis sanationem pecoris curæ postponant*, ait Beda.

17. Et cum hæc diceret, erubescebant omnes adversarii ejus; et omnis populus gaudebat in universis, quæ gloriose fiebant ab eo.] Syrus, *in omnibus miraculis quæ fiebant per manum ejus.*

Omnis populus.] Græce, *omnis turba, tamquam ab invidia libera, et beneficiis ob ipso affecta*, ait Euthym. Unde Cyrillus. *Claritas*, ait, *operum Christi omnem quæstionem solvebat apud eos, qui non erant mentibus perversis.*

18. Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei.] Τὸ *ergo* cum sit illativum, significat hæc inferri et colligi ex præcedentibus. q. d. Videbat Christus se Pharisæis hostibus suis sapientia imposuisse silentium, atque populum idcirco gaudere, sibique et suis dictis applaudere; cum ergo videret eum ita rite dispositum, proposuit ei parabolam regni cœlorum: animadvertebat enim jam sibi paratam esse viam ad regnum hoc suum proponendum et prædicandum, ut omnes incitaret ad illud ambiendum, ideoque ad capessendum Evangelicam suam doctrinam et vitam. Porro parabolam ipsam exposui Matth. c. 13. v. 31.

23. Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt qui salvantur?] Respondit Christus affirmative, paucos salvari, ut insinuat Lucas, et clare exprimit Matth. c. 7. v. 14. Idem asserit Isaias cap. 10. 22. et c. 24. 13. Paucos intelliget comparatione omnium hominum totius mundi, sive comparatione tam fidelium quam infidelium: omnes enim infideles damnantur ob infidelitatem, æque ac multi fideles ob impiam vitam. Soli ergo fideles salvantur, sed non omnes. An vero ex fidelibus solis plures salventur, an vero plures damnentur, problema est. Alii enim censent plures salvari ob sancta Sacramenta, quæ in fine vitæ plerique recipiunt. Alii censent plures damnari, quia plures male vivunt in statu peccati mortalis. Regula autem S. Augustini est, homines sic mori sicut vixerunt. Utrum verius sit, dixi Jacobi 2. v. 13. ad illa: *Superexaltat autem misericordia judicium.* Formidabilis est sententia S. Chrysostomi hom. 40. ad Populum Antiochenum, qui facile erat centum millium hominum, et amplius: *In civitate nostra*, inquit, *in tot millibus vix centum inveniri possunt qui salvantur: quia in juvenibus magna est malitia, in senibus torpor*, etc. Et S. Aug. lib. 4. contra Cresconium cap. 53. Ecclesiam comparat areæ tritici, in qua plures sunt paleæ quam grana, id est, plures reprobi quam electi.

31. In ipsa die accesserunt quidam Pharisæorum, dicentes illi: Exi, et vade hinc, quia Herodes vult te occidere.] Sicut occidit Joannem Baptistam præcursorem tuum. Videtur Christus hoc tempore prædicasse non in Galilæa, utpote ex qua jam pridem abierat, ut patet Matth. c. 19. v. 1. sed in Peræa Judææ vicina: Perææ enim, æque ac Galilææ præerat Herodes. Ita Franc. Lucas. Maldonatus tamen et alii censent, hæc gesta esse in Galilæa, ut per recapitulationem Lucas hic interserat ea, quæ jam pridem gesta erant in Galilæa: tale quoque est quod audivimus v. 24. et cap. 9. vers. 51.

Porro Pharisæi per mendacium hic fingunt Herodem Christo infensum, ut Christum a se ablegent, vel certe ejus libertatem et constantiam explorent et de-

primant, injicientes ei metum Herodis, tum ut eum per hunc metum e sua regione expellant, *ne præsens et miracula edens glorificetur et attrahat turbam*, ait Euthym. tum ut Christus ex Peræa in Judæam egrediens, incidat in manus pontificum et principum, quos sciebant ei mortem machinari, ut patet Joan. 7. vers. 20. et 25. Alioqui Herodem non fuisse Christo offensum: liquet ex eo, quod cupiebat eum ejusque signa videre; ut patet capite 9. vers. 9. imo Christum a Pilato ad se missum condemnare noluit, sed alba indutum, quasi risu, non morte dignum, ad Pilatum remisit, ut patet c. 23. 8. Ita Jansen. Maldon. Franc. Lucas et alii.

32 Et ait illis: Ite, et dicite vulpi illi: Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor.] Christus Pharisæis metum Herodis objicientibus magnanime et libere respondet, se nec illum, nec Pharisæos aut principes timere, sed omnibus invitis perrecturum prædicare, donec dies mortis ejus a Patre assignata advenerit. *Vulpem* vocat Herodem, quia astutus erat, versipellis et fictus; sicut per fraudem et fictionem occidit Joannem Baptistam, uti ex S. Chrysostomo et Græcis ostendi Marci 6. vers. 26. Audi Bedam: Vulpes est animal fraudulentum, in fovea propter insidias latens, odore fœtens, numquam rectis itineribus incedens. Tales sunt hæretici, quorum figura est Herodes, qui Christum in credentibus conantur occidere.

Verum Christus magis hic sermonem dirigit ad ipsos Pharisæos, omnesque vocat *vulpes*, quod per fraudem injicerent ei metum Herodis, ut eum fugiens in Judæam, ibi a principibus caperetur et occideretur. Idipsum significat pronomen ταυτῃ, id est, huic vulpi, ut vertit Arabicus, quod Pharisæum ostendit prope manentem, ait Cyrillus et Theophyl. Audi Titum: Videri poterat totam orationis vim in unam Herodis personam convertere, et ita arbitrati sunt nonnulli: et tamen contra Pharisæorum pravitatem dirigit illam verius, quam contra Herodem: neque enim aiebat, *Dicite vulpi illi*, sed *vulpi huic*. Enimvero, quo improbe fraudis commentatione Pharisæos vulpibus similes clare ostenderet, summa industria media quadam voce utitur: idque scite, ait Theophyl. nam singulari numero dicendo *vulpem*, Herodem illos suspicari fecit: dicendo autem *huic*, quod est pronomen demonstrativum, insinuavit istos ipsos esse dolosos illos.

Unde Emmanuel Sa: *Dicite vulpi illi*, scilicet, inquit, vel Herodi, vel *illi* qui mendacium illud finxerat, nimirum quod Herodes vellet occidere Christum qui utique erat unus ex Pharisæis Christi hostibus. Sensus ergo est, q. d. Vos, o Pharisæi, quasi vulpes astutæ et dolosæ, objicientes mihi terrorem Herodis, vultis me abigere, ne apud vos non prædicem; sed ego constanter assevero me nec vos, nec Herodem metuere, neque ullius causa a prædicatione cessaturum; quia certus sum Patrem meum non permissurum ut capiar et occidar, antequam dies ab ipso decreta advenerit.

Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio, id est ejicere et perficere pergam, invitis, non tam Herode, quam vobis ipsis: hodie et cras, id est, aliquanto adhuc tempore, et tertia die, id est paulo post finita et peracta mea legatione et prædicatione. consummor.] Id est, consummabor, quia gloriosa in cruce morte pro hominum salute sponte et fortiter perfungar, uti fuse docet Apost. Hebr. 9. 11.

Nota hebraismum, quo ponitur tempus definitum pro indefinito hic, æque ac Oseæ 6. 3. Ita Cyrill. Theophylact. Euthym. *Hodie et cras* ergo, id est, aliquo adhuc tempore, sed brevi et modico, scilicet per tres menses: videtur enim Christus hæc dixisse paulo ante festum Encæniorum, quod 25. die mensis *Casleu*, qui nostro partim Novembri, partim Decembri respondet celebrabatur, cum proxime sequenti Martio occisus et crucifixus fuit.

Igitur hæc animose dixit Christus Primo, ut significaret se mortem non metuere, sed ambire. Secundo, ut suam potentiam divinam ostenderet, per quam tam diu hominibus invitis victurus, et docturus erat, quamdiu ipse et Pater voluerit ac statuerit. Tertio, ut perversis Pharisæis dolorem augeret; illi enim voluissent eum jam esse sublatum.

Porro Christus mortem suam vocat consummationem, quia in ea et per eam consummavit totam æconomiam incarnationis, totumque officium legationis suæ ad quod a Patre missus erat, scilicet expiationem omnium peccatorum, redemptionem generis humani, electorum salutem, etc. juxta illud: *Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*, Hebr. 10. 14.

33. Verumtamen oportet me hodie et cras, et sequenti (Arabicus, *tertia*; Vatabl. *perendie*) die ambulare: quia non capit Prophetam perire extra Jerusalem.] *Oportet*, non ex compulsione, sed ex superna dispositione, ait S. Bonaventura. Sic S. Cyrillus et Titus. Christus inculcat id quod dixit vers. præced. ut ostendat se in sententia perstare, nec timere aut Herodem, aut Pharisæos; sed illis invitis prædicaturum modico adhuc tempore, usque ad diem a se, et a Patre constitutum. Sensus ergo est: *Hodie et cras et sequenti die oportet me ambulare*; græce πορεύεσθαι, id est proficisci, q. d. Modico adhuc tempore oportet me vicos et castella ambulando et prædicando obire, et sequenti die tertia, id est, paulo post consummari per mortem in cruce, uti dixi vers. præcedenti, nunc in eo quo dixi persto, addoque me quoque tertia die debere idem facere: licet enim die tertia consummandus sim; tamen illa ipsa die oportet me adhuc ambulare, q. d. Toto tempore vitæ meæ usque ad mortem oportet me regiones obambulando prædicare, et operari sanitates, et dæmones ejicere, quia totam vitam sanctæ actioni, mortem generosæ passioni consecravi, Deoque in holocaustum obtuli. Sic Hebr. *halach*, id est, ambulare, sumitur pro operari, Joan. c. 8. v. 12. et c. 12. v. 35. Psal. 1. 1. et alibi. Porro Syrus vertit, *verumtamen oportet me hodie et cras operari, et altero die iter faciam;* hoc est proficiscar Jerusalem ad mortem, indeque in cœlum, unde veni.

Moraliter discant hic fideles, ac præsertim viri Apostolici, strenue laborare in vinea Domini usque ad mortem et martyrium, uti fecit S. Petrus, S. Paulus, S. Chrysostomus, S. Athanasius, etc. Ita noster Petrus Canisius, licet laboribus multis magnisque confectus, tamen laborare non destitit usque ad annum

ætatis 77. quo labore æque ac vita defunctus est. Hæc enim erant ejus dictamina: *Christi militibus stipendia non finiuntur ante vitam: cum consummaverint, tunc incipiunt: sola mors missionem dat eis: unica sedes emeritorum est cœlum*. Ita noster Sacchinus in ejus Vita lib 3. Laboremus ergo usque ad mortem, ut post mortem in æternum in beata felicitate quiescamus: terra enim est stadium modici laboris, cœlum est sedes quietis æternæ.

QUIA NON CAPIT PROPHETAM PERIRE EXTRA JERUSALEM.] Græce, οὐκ ἐνδέχεται, id est, non convenit, non contingit, fieri non contingit, fieri non potest, ut vertit Syrus. Est hyperbole, q. d. Tanta est Hierosolymæ impietas et ferites, ut illi propria videatur, nec patiatur ab aliis quam a se Prophetas occidi, atque ægre ferat, si ab aliis id fiat. Ac proinde ego quoque idcirco Herodem non timeo, quia ab eo in Galilæa nunc occidendus non sum, sed post aliquot demum annos in Jerusalem Prophetarum interfectrice, ubi non ab Herode quem mihi objectatis, sed a vobis ipsis, o Pharisæi, crucifigar et occidar. *Assueti enim effundere servorum sanguinem, etiam Dominum ipsum occident*, ait Theophylact. Sic et Titus, Jansenius, Maldonatus. et Franc. Lucas, quem audi: Non capit Prophetam occidi extra Jerusalem, id est, oportet Prophetam occidi in Jerusalem, non quod nulli extra Jerusalem occisi sint (Jezabel enim in Samaria multos occidit, 3. Reg. 18. vers. 13. et cap. 19. vers. 10.) sed quod in Jerusalem plerique omnes occidi soleant, quod usitatissimum esset Prophetas in Jerusalem occidi: cum enim illic sedem figerent reges, sacerdotes, principes, potentes sæculi, Scribæ, sapientes, Pharisæi sancti in oculis suis, qui vulgo suffragante, ferre nollent Prophetarum increpationes admonitionesque: facta est ea civitas, ex domo Dei macellum Prophetarum, quæ Prophetarum quasi carnificinam, profiteretur. Legimus 4. Reg. 21. 16. de Manasse, quod *sanguinem innoxium fuderit multum nimis, donec impleret Jerusalem usque ad os*.

Simili modo Romæ variis in locis, ac præsertim ad Ursum Pileatum (ubi nunc est ecclesia S. Bibianæ) plurimi Christiani ab Imperatoribus infidelibus occidebantur, adeo ut locus ille vulgo vocaretur *macellum Martyrum*. Hinc recte tunc dici poterat: Non capit Pontificem perire extra Romam, quia omnes pene Pontifices a S. Petro usque ad Sylvestrum per trecentos annos, ab Imperatoribus Romæ residentibus, ob fidem Christi occisi sunt.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS INVITATUS A PHARISÆO HYDROPICUM SANAT IN SABBATO, ILLUDQUE LICERE EVIDENTI EXEMPLO PHARISÆIS DEMONSTRAT. SECUNDO, V. 7. PARABOLAM DAT INVITATORUM, UT ULTIMUM LOCUM CAPTANDUM ESSE OSTENDAT: MOX ET PAUPERES DOCET ESSE INVITANDOS, NON DIVITES. TERTIO, V. 16. PROPONIT PARABOLAM INVITATORUM SESE VARIE EXCUSANTIUM A COENA, IDEOQUE AB EA EXCLUSORUM. QUARTO, V. 26. DOCET SUI SEQUACES DEBERE PARENTES ODISSE, ET CRUCEM FERRE. QUINTO, V. 28. IDIPSUM PROBAT PER PARABOLAM VOLENTIS ÆDIFICARE, ET VOLENTIS BELLUM GERERE, QUORUM UTERQUE PRIUS COMPUTAT SUMPTUS AD FABRICAM ET BELLUM NECESSARIOS.

TERTIAM PARTEM FERE AUDIVIMUS MATTH. 22. V. 2. QUARTAM, MATTH. 10. 37. SUPERSUNT ERGO PRIMA, SECUNDA ET QUINTA PARTES HIC EXPLICANDÆ.

1 ET factum est, cum intraret Jesus in domum cujusdam Principis Pharisæorum sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum. 2. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. 3. Et respondens Jesus dixit ad Legisperitos et Pharisæos, dicens: Si licet sabbato curare? 4. At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit. 5. Et respondens ad illos dixit: Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet et non continuo extrahet illum die sabbati? 6. Et non poterant ad hæc respondere illi. 7. Dicebat autem et ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos: 8. Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo: 9. Et veniens is, qui te et illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum: et tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere. 10. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in novissimo loco: ut cum venerit qui te invitavit, dicat tibi: Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus: 11. Quia omnis qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur. 12. Dicebat autem et ei, qui

se invitaverat: Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos neque vicinos divites: ne forte te et ipsi reinvitent, et fiat tibi retributio. 13. Sed cum facis convivium, voca pauperes, debiles, claudos, et cæcos: 14. Et beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in resurrectione justorum. 15. Hæc cum audisset quidam de simul discumbentibus, dixit illi: Beatus qui manducabit panem in regno Dei. 16. At ipse dixit ei: Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos. 17. Et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia jam parata sunt omnia. 18. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam: rogo te habe me excusatum. 19. Et alter dixit: Juga boum emi quinque, et eo probare illa: rogo te habe me excusatum. 20. Et alius dixit: Uxorem duxi, et ideo non possum venire. 21. Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias, dixit servo suo: Exi cito in plateas et vicos civitatis: et pauperes ac debiles, et cæcos et claudos introduc huc. 22. Et ait servus: Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est. 23. Et ait dominus servo: exi in vias et sæpes: et compelle intrare, ut impleatur domus mea. 24. Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum, qui vocati sunt, gustabit cœnam meam. 25. Ibant autem turbæ multæ cum eo: et conversus dixit ad illos: 26. Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem, et uxorem, et filios, et fratres et sorores, adhuc autem, et animam suam, non potest meus esse discipulus. 27. Et qui non bajulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus. 28. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum: 29. Ne, posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei, 30. Dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare? 31. Aut quis rex iturus committere bellum adversus alium regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? 32. Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt: 33. Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. 34. Bonum est sal. Si autem sal evanuerit, in quo condietur? 35. Neque in terram neque in sterquilinium utile est, sed foras mittetur. Qui habet aures audiendi audiat.

1. Et factum est cum intraret Jesus in domum cujusdam principis Pharisæorum sabbato manducare panem, et ipsi observabant eum. Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum.] *Principis*, qui inter sui ordinis homines principem locum obtinebat, ait Titus, eratque inter suos primus, vel Pharisæorum primarius. *Ut aliquam utilitatem eis adferat, familiarem et quasi domesticum se illis exhibet*, ait Titus. Et S. Cyrill. in Catena: Cognoscebat quidem malitiam Pharisæorum, inquit, sed fiebat eorum conviva, ut prodesset præsentibus per verba et miracula, scilicet ut doceret eos licere sabbato sanitatem conferre ægris, ac quid invitatos et invitantes agere deceat. Hoc enim facit Christus in sequentibus.

Panem.] *Panis* Hebræis omnem escam significat per synecdochen.

Hydropicus.] Syrus, *qui congregaverat aquas sub cute*. Hydrops enim est ægritudo, quæ Latinis aqua intercus dicitur, quod ὕδωρ, id est aqua, inter cutem colligatur, qua venter turgescit, ideoque semper sitit, et quo plus bibit, eo plus sitit, intumescit et ægrescit, de quo Horat. lib. 2. Carminum ode 2.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, et aquosus albo
Corpore languor.

Ratio est, quod hydropici omne quod bibunt convertunt in humorem putridum et salsum: quo ergo plus bibunt, eo plus salsedinis acquirunt: salsedo autem excitat sitim

Videtur hic hydropicus amicus, vel notus fuisse principi Jesum invitanti, ac forte idcirco Jesum invitarat princeps, ut eum sanaret. Certe ipse hydropicus avidus sanitatis sponte se obtulit Jesu, tacite ab eo sanitatem flagitans, ait Cyrill et Euthym. Esto Pharisæi alia mente eum Christo offerri procurarint vel optarint, scilicet ut explorarent an eum curaret in sabbato, putantes hac ratione eum violaturum sabbatum, ac proinde non esse verum Prophetam emissum a Deo, qui rigidum sabbati cultum sanxerat.

3. Et respondens Jesus dixit ad Legisperitos, et Pharisæos, dicens: Si licet sabbato curare? At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit.] *Respondens*, non loquelæ et interrogationi, utpote quæ nulla hic præcessit, sed cogitationi, qua cogitabant non licere sanare hydropicum in sabbato, ac proinde Christum, si eum sanaret, male facturum.

Si licet.] Id est, an licet?

Apprehensum.] Græce ἐπιλαβόμενος, id est, *cum apprehendisset*, cum attigisset. q. d. Sanavit eum tangendo, sive contactu manus suæ arefecit hydropem, hoc est aquarum copiam, qua hydropicus turgebat.

Porro hydropicus ipse, ait Cyrillus, metu Pharisæorum remedium non petebat propter sabbatum sed stabat ut Christus misertus sanaret.

Mystice S. Gregor. 14 Moral. Sanatur, inquit, hydropicus ante Pharisæum; per ægritudinem enim corporis illius, hujus cordis ægritudo exprimitur: laborabat enim hydrope avaritiæ et cupiditatis.

Unde Tropologice Beda: Hydropicus est, inquit, quem fluxus carnalium voluptatum exuberans aggravat: est enim morbus ab aquoso humore nominatus. Proprie vero hydropicus est dives avarus, qui quo magis abundat, eo magis sitit, ait sanctus Augustinus libro secundo Quæst. Evang. q. 29.

Avaritia ergo et cupiditas quælibet est hydrops mysticus. Primo, quia ipsa aquea est et fluxa. Secundo, quia sitim accendit, juxta illud:

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ

Cupiditas enim et avaritia indulgendo accenditur, resistendo extinguitur. Ita S. Augustinus loco jam citato. Tertio, hydrops inducit tumorem, sed aqueum: ita opulentia divitem facit tumidum et superbum, sed ob opes fluidas et evanidas. Quarto, hydropici sunt anhelitu fœtido, ait Glossa, ob putidas et fœtidas aquas quibus turgent: sic et cupidi non nisi fœditatem suæ cupiditatis, ore, vultu, totoque corpore exhalant. Quinto, Hydrops, ait Paulus Ægineta libro tertio capite 48, inde contrahitur, quod spiritus copia cum humidi momento intra membranam (quæ peritonæos appellatur) et intestina colligitur, ut abdomen percussum tympani modo crepitum edat: qua ratione etiam tympanias nuncupatur; qui stomachi, alvi et colli inflationibus febribusque longis supervenit, nonnumquam vero ex duritie peritonæi, aut vulvæ in mulieribus, aut ex scirrho generatur: hinc venter quidem intumescit, reliquum autem corpus, quod alimentum non sentiat, consumitur. Hinc et corpus albido et pituitæ colore, emortui instar apparet. Sic cupiditas oritur partim ex gustu et sensu voluptatum carnalium, quæ sitim earumdem excitant, et habitus malos quasi pravos humores in ventre, id est in appetitu, generant: partim ex variis fluidisque voluptatum imaginationibus, quæ earumdem concupiscentiam in voluntate suscitant: inde appetitus concupiscibiles intumescunt, sed vis mentis et spiritus marcescit, contabescit et consumitur, ut pallescere, albicare et mortuo similis videatur. Sexto, hydropis remedium, ait Galenus, est Primo, theriaca; Secundo, stercus bubulum et caprinum; Tertio, agrestis cucumis, ebuli radix, chamædrys, carycæ, euphorbium, flos salis aquæ marinæ mistus, raphanus, magnes lapis, scylla, sulphur, ac similia, quæ aquam intercutem desiccant, vel expellunt, præsertim per urinam. Efficax quoque remedium est abstinentia ab humidis et a potu. Fertur hydropicus quidam pauper a medico morbi remedium flagitasse; ille cum pauperem cerneret, joco dixit: Per annum abstine a potu, et sanaberis. Pauper id quasi serio dictum accepit, et magna cum siti perfecit; ac anno vertente sanus effectus ad medicum rediit, eique pro consilio gratias egit. Ita cupiditatis remedium est mortificatio, abstinentia, continentia, quæ omnes vitiosos mores desiccat, vel abigit et expellit.

5. Et respondens ad illos, dixit: Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, et non continuo extrahet illum die sabbati?] q. d. ait Beda: *Si vos in sabbato asinum aut bovem, aut quodlibet animal in puteum decidens eripere festinatis, non animali, sed vestræ avaritiæ consulentes, quanto magis ego hominem, qui multo melior est pecore, debeo liberare! Illud cupiditatis, hoc charitatis est opus.* Addit Beda: *Violabant illi sabbatum in hoc opere cupiditatis, qui Christum violare arguebant in opere charitatis.*

Mystice Beda: Per bovem et asinum, ait, significantur sapientes et hebetes: vel Judæi jugo legis pressi, et gentes nulla ratione domitæ: omnes enim a puteo concupiscentiæ demersos Dominus extrahit. Porro sanctus Augustinus libro secundo Quæst. Evang. Congruenter hydropicum, inquit, animali cadenti in puteum comparavit: humore enim laborabat; sicut mulierem quam solvit, comparavit jumento quod solvitur, ut ad aquam ducatur.

6. Et non poterant ad hæc respondere illi.] Utpote manifesta veritate convicti, ait Euthymius; sed seorsim inter se Christo obmurmurarunt, et postea apud populum palam occlamarunt: *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit*, Joan. 9. 16. Sciebat hoc Jesus, sed nihilominus hominem sanavit, quia eorum obstinationem et malitiam augeri permisit hoc fine, ut per eam crux sibi a Deo decreta, ad hominum salutem pararetur. Non curans, ait Theophylactus, scandalum Pharisæorum: ubi enim magna resultat utilitas, non est curandum, si stulti scandalizentur.

7. Dicebat autem et ad invitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos.] *Parabolam* vocat doctrinam gravem de cavenda ambitione in re qualibet, petitam ex similitudine ambitus primi loci in convivio. Nam ex eo quod Christus ostendit, quam dedeceat ambitio primi consessus in mensa, tacite a simili vel pari ostendit, quam eadem dedeceat in alia re qualibet. Idem enim est vitium, etsi in alia et alia sit materia.

Intendens.] Græce ἐπέχων, id est, attendens, contemplatus; hoc est, postquam attendisset et considerasset, quod Pharisæi in isto convivio, uti et in cæteris, more suo prima accumbendi loca in mensa aucuparentur, invaderent et occuparent. Superbi enim erant, ac sibi quasi doctoribus primas ubique deberi censebant, et de iis inter se certabant et contendebant; uti etiamnum subinde fit in conviviis, præsertim a fœminis nobilibus, et viris parvi cerebri.

Hæc est quasi proparabola, sive prologus et titulus parabolæ, qui indicat qua occasione, et contra quos dicta sit parabola; scilicet contra Pharisæos, quorum ambitionem cum vidisset Christus eamdem hac parabola sanare et resecare voluit.

8. Cum invitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit invitatus ab illo:

9. Et veniens is qui te et illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum: tunc incipias cum rubore novissimum locum tenere.] Dum enim herus tibi primum locum eripuit, ut daret honoratiori, tunc convivæ

secundus et tertius, cæterique sequentes suum locum studiose retinere volentes, eumdem tibi, præsertim ambitioso, cedere nolent, ideoque a primo in imum cum rubore descendes. q. d. Noli te ipsum superbe exaltare, ne alius offensus tuo fastu, eum sternat et deprimat.

10. SED CUM VOCATUS FUERIS, VADE, RECUMBE IN NOVISSIMO LOCO: UT CUM VENERIT QUI TE INVITAVIT, DICAT TIBI: AMICE, ASCENDE SUPERIUS. TUNC ERIT TIBI GLORIA CORAM SIMUL DISCUMBENTIBUS.] Solent enim heri, quasi domini in domo sua, cuique invitato assignare locum illi congruum in mensa, quod olim faciebat modimperator, sive præfectus convivii, habita dignitatis, vel ætatis cujusque ratione. Unde fratres Joseph ab eo invitati, *sederunt coram eo, primogenitus juxta primogenita sua, et minimus juxta ætatem suam*, Genes. 43. v. 33. Alludit ad Proverb. 25. v. 6. *Ne gloriosus appareas coram rege, et in loco magnorum ne steteris. Melius est enim ut dicatur tibi, Ascende huc, quam ut humilieris coram principe.* Vide ibi dicta.

Sapienter ergo Titus: *Ille*, ait, *cordatus est qui cum primæ sedis honorem jure mereatur, adeo illum non affectat, ut ultro quoque aliis deferat. Quare magnum præclarumque donum est, animus modestus suaque sorte contentus.*

TUNC ERIT TIBI GLORIA.] Docet Christus viam ad gloriam et sublimitatem, esse ejus fugam suique humiliationem: tum quia homines oderunt ambitiosos, eosque deprimunt, modestos vero et humiles extollunt: tum quia vera gloria est quæ datur, non quæ ambitur: tum quia Deus ita æterna sua lege sanxit, ut humiles exaltentur, superbi dejiciantur. Quocirca superbi si sapiunt, superbiam suam obtegunt, et specie externa sese humiliant, ac infimum locum occupant, ut audiant humiles, ideoque laudentur ab adstantibus et exaltentur: si enim primum locum ambiant et invadant, æmulos concitabunt, ut eos sive jure, sive injuria, ex eo dejiciant et sternant. Audi Sapientem Eccli. 3. 20. *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam.* Ubi multa hac de re congessi.

Hoc Christi præceptum vel potius consilium, et sapientiæ dogma, ex naturali rationis lumine tradiderunt Gentium Philosophi. Plutarchus in convivio septem sapientum, Thaletem inducit fastum Alexidemi, qui quia filius Thrasybuli tyranni, ex cœnaculo proripuerat, quod in eo alios sibi in discubitu præferri vidisset, acribus hisce verbis castigantem: *Itane vero metuis; ne, quemadmodum Ægyptii stellas aiunt viribus, pro loci in quem attolluntur, aut devehuntur, conditione augeri, minuive; ita tibi quoque locus claritatem obscuritatemve adferat? certe Lacone illo es deterior, qui cum ei in choro quodam ultimum locum præfectus adsignasset: Bene*, inquit, *abs te factum est, qui hujus quoque loci cohonestandi rationem reperers, cum non hominem loco, sed locum potius homine ornari atque cohonestari existimaret.* Non ergo curandum est, quo loco, aut post quos collocemur, sed potius ut cum iis, quibus accumbimus, bene nobis conveniat, statimque in nobis ipsis principium ansamque amicitiæ inesse ostendamus, dum non succensemus locanti, sed laudamus, quod talibus nos adjunxerit. Etenim qui loci causa irascitur, is magis ei juxta quem positus est, quam vocatori seu collocanti irascitur, et utrique fit infensus. Similis est Senecæ lib. 1. de Ira oratio: *Minus honorato loco positus irasci cœpisti convivatori, vocatoque ipsi qui tibi præferebatur. Demens, quid interest, quam lecti premas partem? Honestiorem te aut turpiorem potest facere pulvinum?* Assuescant ergo convivæ sine fastu, atque fraterne seu amice, statim a janua, hoc est a principio cœnæ, una versari atque accumbere.

Laudabilis fuit ille juvenum Romanorum mos qui, teste Valerio Maximo lib. 2. cap. 1. invitati ad cœnam, diligenter quærebant, quinam ei convivio essent interfuturi, ne senioris adventum discubitu præcurrerent. Huc quoque facit illud conviviale præceptum: *Sedis*, inquit, *honorem alteri libenter cede, et ad honoratiorem locum invitatus, comiter excusa: si tamen crebro serioque jubeat aliquis auctoritate præditus, verecunde obtempera, ne videare pro civili, præfractus.* Honor enim sequitur fugientem, sequentem fugit, ceu umbra corpus.

Symbolice; Religiosi in Religione implent τὸ Christi, *Recumbe in novissimo loco.* Hic enim est novissimus locus, abjicere se sub omnium pedibus, seque omni facultate atque etiam voluntate expoliare: quoniam qui nihil retinuit, nullum jam inferiorem locum reliquit, quo descendat. Recumbitur autem in hoc loco, et in eo quiescitur; quoniam humilitas ista non unius tantum aut alterius actionis est, quod interdum faciunt etiam aliqui sæculares; sed totius vitæ, quoniam in ipso statu inclusa est, qui totam vitam complectitur.

Hic S. Hieronymus epist. 26. in Paula et Eustochio nobilissimis fœminis adeo commendat concinnare lucernas, succendere focum, pavimenta verrere, purgare legumina, olerum fasciculos in ferventem ollam dejicere, apponere mensas, calices porrigere, effundere cibos, huc illucque discurrere, quæ omnia opera ita ab humilitate veniunt, ut et illam humilitatem indicent, quam status affert, et eamdem quotidie magis ac magis augeant.

11. QUIA OMNIS QUI SE EXALTAT, HUMILIABITUR: ET QUI SE HUMILIAT, EXALTABITUR.] tum ab hominibus, tum a Deo, idque sæpe in hac vita, semper in futura. Hæc est postparabola sive conclusio parabolæ, ejus mentem, scopum et fructum explicans. Sententiam hanc explanavi Matth. 23. v. 12.

12. DICEBAT AUTEM ET EI QUI SE INVITAVERAT: CUM FACIS PRANDIUM, AUT CŒNAM, NOLI VOCARE AMICOS TUOS NEQUE FRATRES, NEQUE COGNATOS, NEQUE VICINOS DIVITES: NE FORTE TE ET IPSI REINVITENT, ET FIAT TIBI RETRIBUTIO.

ET QUI SE INVITAVERAT.] Principi Pharisæorum vers. 1. cui Christus pro convivo corporali spirituale consilium, quasi convivium rependit. Videtur enim princeps hic convivas invitasse, ut vicissim ab eis invitaretur, ait Glossa.

NOLI VOCARE AMICOS.] Consulit hoc Christus quasi perfectius, non præcipit, quasi necessarium. Licitum enim est invitare amicos, imo meritorium si ex amicitia et charitate fiat. Unde Beda: *Fratres*, inquit, *amicos, et divites alterutrum convivia celebrare, non quasi scelus interdicit sed sicut cætera necessitatis humanæ commercia, ad promerenda vitæ cœlestis*

præmia, nil valere ostendit, scilicet ex se, nisi, ut dixi, ad altiorem finem v. g. ad charitatem referantur.

REINVITENT.] Vicissim invitent, uti facere solent homines divites et potentes, ut convivium convivio ex solvant, qui est affectus humanus et terrenus, vel gratitudinis, vel avaritiæ. Nam, ut ait S. Ambros. *Hospitalem esse remuneraturis, affectus avaritiæ est.*

ET FIAT TIBI RETRIBUTIO.] Ab homine, eaque brevis, exilis et vilis, quam si solam intendis, retributionem Dei spiritualem, cœlestem et æternam excludis, illaque te privas: sin utramque intendis, utramque recipies; sed minorem: una enim alteram imminuit, et quasi infringit: sin solam divinam intendis, humanam vero, quia offertur, admittis, vel potius permittis dumtaxat, divinam integram recipies.

13 SED CUM FACIS CONVIVIUM, VOCA PAUPERES (nimirum) DEBILES, CLAUDOS ET CÆCOS:] Qui ob defectum corporis laborare et victum sibi parare nequeunt: cæteri enim qui id facere queunt, non tam pauperes quam divites censendi sunt.

DEBILES.] Græce ἀναπήρους, id est mancos, mutilos, læsos, vel corpore, vel mente. Causam dat S. Chrys. in Catena: *Si pauperem vocaveris*, inquit, *Deum habebis debitorem: et quanto minor est frater, tanto magis per eum Christus accedit et visitat; qui magnum suscipit, sæpe ob gloriam aut utilitatem facit. Sed dicis: Immundus est pauper et sordidus, lava eum, et fac in mensa tecum sedere; si vestes immundas habet, mundum vestimentum ei exhibe; sed si non vis sursum recipere in solario, vel ubi famuli sunt, suscipe; si non vis tecum sedeat, mitte de mensa fercula.*

Hoc Christi consilium secutus S. Gregorius Pontifex, sæpe duodecim pauperes mensæ suæ adhibebat, ideoque inter eos Christum specie pauperis se insinuantem mensa excipere meruit. Idem fecit S. Ludovicus rex Franciæ, qui quotidie 120. pauperes, in festis vero ducentos ad mensam adhibebat, eisque sæpe ministrabat, quin et pedes abluebat. S. Ludovicum quasi patruum secutus est ejus nepos S. Ludovicus Minorita et Episcopus Tolosanus: item S. Hedwigis Ducissa Poloniæ, ejusque neptis S. Elisabetha filia Andreæ regis Hungarorum, quæ quotidie nongentos pauperes mensæ adhibebat, magno gratiæ et remunerationis divinæ præmio.

Mystice, Origenes: *Qui*, inquit, *vanam gloriam vitat, vocat ad spirituale convivium pauperes, id est imperitos, ut ditet; debiles, id est læsam conscientiam habentes, ut sanet; claudos, id est declinantes a ratione, ut recte incedant; cæcos, ut videant veritatem.*

14. ET BEATUS ERIS, QUIA NON HABENT RETRIBUERE TIBI: RETRIBUETUR ENIM TIBI IN RESURRECTIONE JUSTORUM.] Ubi beatificandi sunt pauperum susceptores, ait Interlin. Inopia ergo invitatorum depurat invitantis intentionem, ut non nisi ob amorem Dei pauperes invitet, eo quod a pauperibus nil speret. Quare Deus, qui quod pauperibus suis fit, sibi factum æstimat, illi copiosam mercedem, et cœlestis convivii delicias perennes retribuet, juxta illud: *Et ego dispono vobis*, etc *ut edatis, ut bibatis, super mensam meam in regno meo*, Lucæ 22. 29. Unde concludit S. Chrys. in Catena: *Igitur non turbemur, cum non recipimus beneficii compensationem, sed cum receperimus. Quia si recepimus, non amplius recipiemus illic: sed si homo non retribuat tunc tibi retribuet Deus*, cujus intuitu et amore beneficium contulisti.

15. HÆC CUM AUDISSET QUIDAM DE SIMUL DISCUMBENTIBUS, DIXIT ILLI: BEATUS, QUI MANDUCABIT PANEM IN REGNO DEI.] Scilicet *in resurrectionem justorum*, ut dixit Christus versu præcedenti: hanc enim audiens et optans, in vocem istam erupit, illectus dulcedine auditæ resurrectionis, ait Glossa. Porro S. Cyrillus in Catena: Erat iste, inquit, animalis, putans corporeas esse remunerationes Sanctorum. Fuit ergo hic unus e Pharisæis; hi enim credebant resurrectionem, quam Sadducæi negabant. Actor. 23. vers. 8. Deus enim Beatos in cœlo omnibus deliciis pascit, satiat, inebriat, juxta illud: *Satiabor cum apparuerit gloria tua*. Et: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos*, Psalm. 35. 9. Qualis et quanta sit hæc voluptas, fuse describit S. Aug. in Soliloquiis et in Meditationibus.

Mystice, audi S. Aug. de Verb. Dom. secundum Lucam serm. 33 *Quasi in longinquum* (in cœlum) *suspirabat, et ipse panis ante illum discumbebat. Quis est panis de regno Dei, nisi qui dicit, Ego sum panis vivus qui de cœlo descendit?* Joan. 6.

16. AT IPSE DIXIT EI: HOMO QUIDAM FECIT COENAM MAGNAM.] Nota. Hæc parabola est quasi eadem cum illa Matth. 22. vers. 2. sed alio loco, tempore et modo a Christo repetita, ut ibi ostendi.

Quæres, quænam hæc cœna? Primo, nonnulli per cœnam accipiunt Verbi incarnationem, prædicationem, et redemptionem: hæc enim est cœna magna, quia Christus carnem assumens, nos in fine temporum visitans invitavit ad se, scilicet ad suum Evangelium, gratiam et gloriam. Sic enim accipitur cœna hæc in parabola eadem, vel simili apud Matth. capit. 12. vers. 1. Sed ibi vocatur prandium, hic vero vocatur cœna. Prandium est in Ecclesia militante, cœna in triumphante, juxta illud Leonidæ ad milites præliaturos: *Prandete commilitones, apud inferos* (imo superos) *cœnaturi*. Ecclesia enim terrestris et militans contendit ad cœlestem et triumphantem. Secundo, S. Cyrillus in Catena, per cœnam accipit Eucharistiam. Homo iste, inquit, est Deus Pater, qui magnam nobis in Christo cœnam paravit, qui nobis dedit proprium corpus comedere. Unde Ecclesia parabolam hanc legit, et adaptat festo Venerab. Sacramenti. Tertio, et genuine ad litteram, cœna hæc est beatitudo et gloria cœlestis, hac enim fruemur in regno Dei et resurrectione justorum, uti præcessit; hæc vocatur cœna, quia dabitur vespere, id est, in fine vitæ et in fine mundi, post labores hujus sæculi, post quam nulla alia dabitur refectio, quia ipsa erit æterna. Cœna magna, ait S. Gregor. hom. 36. est satietas dulcedinis æternæ. Nam ut ait Glossa, Post prandium cœna restat, post cœnam nullum convivium restat: de prandio multi ejiciuntur de cœna nullus.

MAGNAM.] Quia ea nil majus vel melius cogitari potest: ipse enim Deus erit nostrum ferculum, noster cibus et epulum. Unde Euthymius: *Significatur*, ait, *ineffabilis Dei fruitio*, qui non solum nos, sed omnes omnino beatos recreabit, satiabit, inebriabit, beabit,

glorificabit, ut nil amplius optare vel desiderare possint. juxta illud: *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum*, 1. Cor. 2. 9.

Et vocavit multos] Puto omnes Judæos, qui erant Ecclesia et populus Dei. vocavit Christus per se et Apostolos, ac per Joannem Baptistam, ad Evangelicam doctrinam et gratiam, indeque ad gloriam regni cœlestis, ubi celebratur hæc cœna. Hos enim primo vocavit Christus, ac præsertim Judæorum primores, quales erant Scribæ, Pharisæi, Sacerdotes, Pontifices, eis prædicando: *Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum*, Matth. 3. et 4.

17 Et misit servum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia jam parata sunt omnia] Ad epulum cœleste, ad felicitatem æternam, ad fruitionem Dei. S. August. serm 34 de Verbis Dom. *Parata jam cœna*, ait, *immolato Christo, post resurrectionem Christi missi sunt Apostoli*, etc.

18 Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Villam (Græce ἀγρὸν, id est *agrum*, cui solet conjungi villa sive domus rusticana) emi, et necesse habeo exire et videre illum: rogo te, habe me excusatum.] Notantur hic ad litteram Scribæ et Pharisæi, Sacerdotes et Pontifices, qui vocati a Christo ad Evangelium, indeque ad epulum cœlestis gloriæ, illud neglexerunt, quia toti inhiabant villis, id est possessionibus et bonis temporalibus congregandis: illis ergo occupati, nec animum, nec otium habebant cogitandi de animæ salute, et felicitate æterna. *Offert Deus*, ait S. Gregorius hom. 36 in Evang. (illas enim semper hic intelligo, non autem ejus homilias in Ezech. Evangelica enim tracto) *quod rogari debuerat: non rogatus dare vult, quod vix sperari poterat: paratas delicias æternæ refectionis denuntiat, et tamen simul omnes excusant.* Et Rursum: *Dum dicit, Rogo te, et tamen venire contemnit: humilitas sonat in voce, superbia in actione.* Et iterum: *Quid per villam, nisi terrena substantia designatur? Exiit ergo videre villam, quia sola exteriora cogitat propter substantiam.*

Apposite, S. Bernardus in Declamat. homines opibus, deliciis, honoribus, ambitioni inhiantes vocat phreneticos: *Vidi ego*, inquit, *aliquando quinque viros, quidni phreneticos arbitrer? Primus siquidem buccis tumentibus marinam masticabat arenam. Secundus sulphureo astans lacui exhalantem teterrimum fœtidissimumque gestiebat haurire vaporem. Porro tertius fornaci incubans vehementer accensæ, micantes scintillas hiantibus excipere faucibus lætabatur. Quartus supra pinnaculum templi residens, levioris auræ spiritum aperto attrahebat ore, et si quo minus influere videretur, flabello sibi ventum ipse ciebat ac si totum speraret aerem deglutire. Quintus seorsum positus ridebat cæteros; ipse quoque ridendus, et maxime. Proprias enim carnes incredibili quodam studio sugere laborabat, nunc manus, nunc brachium, nunc alias partes applicans ori.* Quibus emblematibus D. Bernardus varia peccatorum genera significavit. Nam primus ille cupidos, secundus voluptuarios, tertius iracundos, quartus ambitiosos, quintus tandem homines de suis rebus maxime gloriantes, sibique placentes repræsentat, qui semper esuriunt terrena bona, et numquam satiantur.

19 Et alter dixit: Juga boum emi quinque, et eo probare illa: rogo te, habe me excusatum.] Notat alteram Pharisæorum avaritiæ speciem, qua propter villas et fundos, etiam boves et animalia ad villas excolendas, et ad esum, vel alium quemlibet usum (veterum enim opes sitæ erant in pecoribus, ut patet in Abraham, Isaac, Jacob, Job, etc.) avare conquirebant, itaque illis occupati negligebant Christi doctrinam ejusque ductum ad regnum cœleste. Ita Theoph. et Tit. Verum Greg. hom. 36. *Quid*, inquit, *in quinque jugis boum, nisi quinque corporis sensus accipiamus? qui recte quoque juga vocati sunt, quia in utroque sexu geminantur. Qui videlicet corporales sensus, quia interna comprehendere nesciunt, sed sola exteriora cognoscunt, et deserentes intima, ea quæ extra sunt, tangunt, recte per eos curiositas designatur. Quæ dum alienam quærit vitam discutere, semper sua intima nesciens, studet exteriora cogitare.*

20. Et alius dixit: Uxorem duxi, et ideo non possum venire] *Quid per uxorem*, ait S. Greg. hom. 36. *nisi voluptas carnis accipitur?* Duplex ergo impedimentum Pharisæis fuit, et nunc multis est, scilicet avaritia et voluptas, sive luxuria: hæ sunt spinæ quæ verbum Dei suffocant, juxta illud Christi cap. 8. 14. *Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitæ, euntes, suffocantur, et non referunt fructum.* Sed hi audiant Paulum monentem 1. Cor. 7. 29. *Tempus breve est, reliquum est, ut et qui habent uxores, tamquam non habentes sint*, etc. *et qui emunt tamquam non possidentes: et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi. Res temporalis in usu, æterna in desiderio sit*, inquit S. Greg. hom. 36. in hoc Evang.

Porro conjugium hic non reprehenditur (nisi quatenus animus illi nimis intentus avocatur a salute,) sed integritas ad majorem honorem vocatur, ait S. Ambrosius: *amor ergo rerum terrenarum viscus est spiritalium pennarum*, ait Glossa ex S. Gregorio, et causam dat S. Gregorius: *Corporales deliciæ*, ait, *cum non habentur, desiderium accendunt; cum vero habitæ eduntur, fastidium pariunt: spirituales vero, cum non habentur, in fastidio sunt; cum habentur, in desiderio.* Rationem a priore subjicit: *In illis* (corporalibus) *appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat: in istis autem appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit. Augent enim spirituales deliciæ desiderium in mente, dum satiant: quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur quod avidius ametur. Et idcirco non habitæ amari non possunt, quia earum sapor ignoratur.*

Paulo aliter tres hasce trium excusationes partite explicat et applicat S. August. de Verb. Dom. secundum Lucam serm. 33. *In villa empta*, ait, *dominatio notatur: ergo superbia castigatur, quia inventa superbia venire noluit.* Et paulo post: *Quinque juga boum, sensus hujus carnis quinque numerantur. Quare boum dicuntur juga? quia per sensus istos carnis terrena requiruntur. Boves enim terram versant: sunt autem omnes remoti a fide, terrenis dediti, carnalibus occupati.* Et inferius: *Nolite diligere mun-*

dum, nec ea quæ in mundo sunt: quoniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis sunt, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ (pro quo Augustinus legit, *ambitio sæculi*) 1. Joan. 2. *Ambitio sæculi, villam emi.* Et inferius: *Tollamus ergo de medio excusationes vanas et malas, et veniamus ad cœnam qua intrinsecus saginemur. Non nos impediat extollentia superbiæ, non nos extollat, vel non nos terreat curiositas illicita, et avertat a Deo: non nos impediat voluptas carnis a voluptate cordis, veniamus et saginemur.*

21. ET REVERSUS SERVUS NUNTIAVIT HÆC DOMINO SUO: TUNC IRATUS PATER FAMILIAS, DIXIT SERVO SUO: EXI CITO IN PLATEAS, ET VICOS CIVITATIS, ET PAUPERES, AC DEBILES, ET CÆCOS, ET CLAUDOS INTRODUC HUC.] Hæc pars parabolæ significat Christum, Pharisæis et Pontificibus spernentibus Evangelium et prædicationem regni cœlorum, surrogasse eis plebeios, pauperes et afflictos, juxta illud: *Publicani et meretrices præcedent vos in regnum Dei,* Matth. cap. 21. vers. 31. et c. 19. 30. *Multi erunt primi novissimi et novissimi primi.* Esto enim Christus ab initio simul utrisque prædicarit, scilicet Pharisæis et turbis; tamen Pharisæi hic primi vocati dicuntur, tum quia hoc spectat ad elegantiam parabolæ: ad convivia enim primo vocari solent viri honorati, deinde plebeii: tum quia Christus volebat, ut Scribæ ex officio suo primi se agnoscerent, et agnitum populo rudi commendarent. Verum contrarium accidit ex Scribarum fastu et avaritia. *Qui recusarunt,* ait Euthymius, *erant Pontifices, Scribæ et Pharisæi, et quinque honoratiores populi: hi vero qui loco illorum introducti sunt, communes, et abjecti, ac plebeii.* Sic et Titus, S. Greg. Theoph. et alii. Nimirum *infirma mundi,* ut ait Paulus, *elegit Deus, ut confundat fortia,* 1. Cor. 1. 27.

Symbolice, S. Aug. serm. 34. de Verb. Domini secundum Lucam: *Et qui venerunt,* ait, *nisi mendici, debiles, claudi et cæci? illi autem non venerunt, divites, sani, quasi bene ambulantes, et acute cernentes, multum de se præsumentes; et eo desperatiores, quanto superbiores. Veniant mendici, quia ille invitat, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut illius paupertate mendici ditaremur. Veniant debiles, quia non est opus sanis medico, sed male habentibus. Veniant claudi, qui ei dicant: Compone gressus meos in semitis tuis. Veniant cæci, qui dicant: Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte.* Hisce pauperibus et miseris ergo significatur Primo, neminem esse spernendum, sed omnes esse vocandos ad Christum et salutem. Secundo, pauperes facilius obedire Evangelio et salvari, quam divites. Tertio, de nullius, quantumvis miseri, cæci et perversi, salute esse desperandum.

22. ET AIT SERVUS: DOMINE, FACTUM EST UT IMPERASTI, ET ADHUC LOCUS EST.] q. d. Necdum impletum est cœlum salvandis, necdum completus est electorum numerus. Nota et imitare zelum hujus servi, qui neminem licet cæcum, mutilum, deformem respuit, ac plures et plures vocare et salvare satagit.

23. ET AIT DOMINUS SERVO: EXI IN VIAS, ET SEPES: ET COMPELLE INTRARE, UT IMPLEATUR DOMUS MEA.] *Exi,* extra urbem, extra Jerusalem et Judæam, ac voca Gentes ad Christum. Unde ait, *in vias,* vel, ut habet Matthæus, *in exitus viarum,* hoc est, in vias quæ ducunt ad quaslibet gentes, et ad fines terræ. *Sepes* vocat villas et pagos, qui non muris, sed sepibus rusticanis cinguntur. Notant ergo, rusticanos, barbaros, Indos rure, in silvis et sepibus habitantes more belluarum, vocandos esse ad salutem, ut Apostoli et viri Apostolici eant, illisque prædicent Evangelium: quod factum est, et in dies magis magisque fit per viros Religiosos et zelosos. Unde servus non addit, *factum est,* uti de Judæis addidit v. 22. Quia in Gentibus necdum plene factum est, sed in dies plenius fit et perficitur, nec nisi in fine mundi plane perficietur. Ita Titus, quem audi: *Significatur post Israelitas per fidem introductos, Gentium quoque populum fuisse vocandum, mente agrestem, animoque efferatum, quasi extra urbes, absque ulla prorsus civilitate natum et educatum. Neque enim ullis omnino bonis legibus aut moribus utebantur, verum pecudum more in magna quadam rationis caligine et amentia versabantur.* Israelitæ fuerunt intra civitatem, ait Theophyl. ut qui legem susceperunt, et civiliorem vitam sortiti; Gentiles autem, a testamentis et a lege Dei alieni erant, et non facti cives Sanctorum. Sic enim alloquitur eos Apostolus: *Eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo,* Ephes. cap. 2. v. 12.

COMPELLE INTRARE.] Quia enim Gentes multæ erant idololatræ, barbaræ et belluinæ, hinc majori et validiori vi prædicationis vocandæ, et quasi compellendæ fuere ad salutem, nimirum per miracula, per spiritum ardentem, per plagas etiam et vindictas a Deo subinde immissas, *in ostensione spiritus et virtutis,* ait Paulus 1. Cor. cap. 2. vers. 4. et 1. Thessal. 1. vers. 5. *Evangelium nostrum,* ait, *non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu Sancto, et in plenitudine multa.* Hinc et noster Suarez: Compelle intrare, ait, vel laboribus et doloribus affligendo, vel vehementi vocatione et impulsu quasi miraculose convertendo.

24. DICO AUTEM VOBIS, QUOD NEMO VIRORUM ILLORUM QUI VOCATI SUNT (et frigide ingrateque se excusarunt) GUSTABIT COENAM MEAM.] Notat Pharisæos et primores Judæorum, terrenis opibus et deliciis addictos, cœlo et cœlesti convivio excludendos, et ad inferni tormenta relegandos, eo quod vocati a Christo ad Evangelicam doctrinam et vitam, quæ recta via ducit ad cœlum, illam amplecti noluerint, juxta illud: *Quia vocavi, et renuistis, etc. Ego quoque in interitu vestro ridebo* Proverb. 1. 24. Tunc sero pœnitebit eos suæ ingratitudinis et insipientiæ, dicentque: *Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt omnia illa tamquam umbra,* Sapient. 5. Ecce hæc omnia a v. 1. hucusque Christus egit dixitque in convivio Pharisæi, ideoque invitatus ad illud accessit, ut eum cum suis hisce omnibus parabolis instrueret et emendaret. Idem imitentur viri Religiosi et Apostolici, ut non eant ad convivia, nisi spiritualis fructus causa.

26. SI QUIS VENIT AD ME, ET NON ODIT PATREM SUUM ET MATREM, ET UXOREM, ET FILIOS, ET FRATRES, ET SORORES, ADHUC AUTEM ET ANIMAM SUAM, NON POTEST MEUS ESSE DISCIPULUS.] Ut scilicet me perfectionis ma-

gistrum, nudum nudus sequatur cum Apostolis et 72. discipulis: hi enim soli renuntiant omnibus quæ possident, ut dicit v. 33. Hæc omnia ergo spectant ad consilia Evangelica, non ad præcepta; licet etiam ad illa, et consequenter ad omnes Christianos, extendi possint: hi enim suo modo et ordine sunt quoque Christi discipuli: quare cum præceptum Christi urget, odisse et repellere debent amorem parentum, fratrum, uxorum, etc. imo et animæ propriæ, si Christo Christique legi adversetur. Unde Mald. censet hæc esse præcepti: Jansenius vero consilii. Vide dicta Matth. 10. 37. Porro Suarez in opusc. l. 2. de Concursu Dei c. 5. *Qui non odit*, inquit, hoc est, qui non minus diligit patrem, quam diligat me. Odisse enim subinde idem est quod minus diligere, ut *Jacob dilexi, Esau autem odio habui*, id est minus dilexi, Rom. 9.

28. QUIS ENIM EX VOBIS VOLENS TURRIM ÆDIFICARE, NON PRIUS SEDENS COMPUTAT SUMPTUS, QUI NECESSARII SUNT, SI HABEAT AD PERFICIENDUM] Græce, τα προς απαρτισμον, id est, *ea quæ ad perfectionem*, seu *consummationem*, scilicet turris, requiruntur: nam απαρτιζειν, significat ita rem perficere ut nihil omnino desit.

Hac parabola turris fabricandæ, et sequentis belli capessendi, Christus dumtaxat vult docere, quanta prudentia quis prætentare debeat robur, tum corporis, tum maxime spiritus; item impulsum Spiritus Sancti promittentis vires gratiæ sufficientes, antequam arduam Evangelicæ vitæ et perfectionis turrim fabricet et conscendat, ac bellum amicis, sibi, passionibus, totique mundo indicat; ne, si postea tantis officiis impar, onerique succumbens resiliat, sibi damnum perditorum sumptuum, et ignominiam inchoatæ imprudenter fabricæ et belli, quam perficere nequit, asciscat. Reliqua emblemata sunt. Quare non est hic anxie quærendum, quis sit hic rex, quid decem vel viginti millia, quid sit legationem mittere, et rogare ea quæ pacis sunt. Ita Jansen. Mald. Barradius, Franc. Lucas et alii. Unde Glossa: Ille, ait, computat sumptus, qui discernit esse erogandam pecuniam, cor avertendum a cupiditatibus, præparandam animam contra adversa. Et Interl. Terrenum ædificium congregando expensas construitur, cœleste autem expensas dispergendo, quæ verba sumpta sunt ex sancto Greg. hom. 37.

Symbolice, Salmeron noster tom. 7. tract. 24. num. 8. Christus, inquit, ut doceat Prælatos in actione et contemplatione, exercitatos esse debere, duas parabolas producit, alteram de turri ædificanda, quæ vitæ contemplativæ est symbolum, nam turris longe speculatur: alteram vero de ineundo bello contra adversarium regem, quæ activæ vitæ typum gerit. Certare enim cum adversariis, et pugnare contra proprias cupiditates et vitia, eorum est qui tirones sunt in via Dei, et vitæ perfectæ quasi prima elementa versant.

Turris ergo est status Religionis, et vita contemplativa. Primo, quia utraque est alta, et excelsa; et sicut turris supereminet cæteris ædificiis, sic Religio cæteris officiis et statibus. Secundo, sicut turris est ornamentum urbis, sic Religio ornamentum est Ecclesiæ. Tertio, *turres* dictæ a *torulis, quod hæ prospiciunt ante alios*, ait Varro l. 4. de Lingua Latina Sic in Religione et contemplatione prospicimus tum hostium insidias, tum futura et æterna bona ac mala. Unde Burgundiones dicti a *burgis* (græce πυργους) id est turribus et arcibus, in quibus degebant ad prospiciendos et cavendos incursus Wandalorum, Gothorum, Alanorum, etc. Quarto, S. Isidorus l. 15. Orig. c. 2. *Turres* vocatæ, inquit, quod *teretes* sint et longæ. Teres enim est aliquid rotundum cum proceritate, ut columna: nam quamvis quadratæ aut latæ construantur, procul tamen videntibus rotundæ existimantur, ideo, quia omne cujusque anguli simulacrum per longum aeris spatium evanescit atque consumitur et rotundum videtur. Sic Religio facit homines rotundos, id est candidos, faciles, versatiles, agiles ad obedientiam et omne bonum. Quinto, et verius, *Turres* dicuntur a *tuendo*, quod ad illas confugerent homines ut se tuerentur, ibique tuti essent ab incursu hostium: sic Religio tuetur nos a dæmone, carne et mundo, tentationibus et peccandi occasionibus, ac fructus bonorum operum conservat, juxta illud Cant. 4. *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium*, uti sunt tria vota paupertatis, castitatis, obedientiæ, exempla fratrum, vigilantia Rectorum, regulæ, oratio frequens, crebra communio, confessio, lectio, etc. Vide ibi dicta. Sicut ergo turres terrent homines, sic Religio terret dæmones. Unde Etymologicum: *Turris*, ait, dicta est a *terrendis* hostibus, vel quod aspectu torva sit, id est terribilis. Sexto, ante hujus turris fabricam explorare debet quisque vires suas, hinc ad hoc datur annus novitiatus, in quo ingrediens probat Religionem, et vicissim probatur ab ea, an ad eam sit idoneus. Denique Religiosus corde in cœlo fixus, quasi ex altissima turri omnia sub se, quasi exilia, respicit et despicit. Audi S. Chrysost. hom. 15. ad Pop. *Sicut e summo montis vertice prospectantibus omnia pusilla, ac non solum homines et arbores, sed etiam urbes integræ, et magni exercitus formicarum instar super terram ire videntur: sic qui animo erecto in cælestia quasi in sublimi commorantur, omnia humana, potentia, gloria, opes, ita minuta, et exigua apparent, ut ne digna quidem judicent, quibus hanc immortalis animi nobilitatem applicent.*

Audi et S. Greg. lugentem, quod e Religioso factus sit Pontifex: *Nihil*, inquit, *in hoc mundo appetens, nil pertimescens, videbar mihi in quodam rerum vertice stare, ita ut in me pene impletum crederem, quod pollicente Domino ex Propheta didicissem: Sustollam te super altitudines terræ. Super enim altitudinem terræ sustollitur, qui et ipsa, quæ alta et gloriosa præsentis videntur sæculi, per mentis despectum calcat; sed repente a rerum vertice tentationibus hujus turbine impulsus, ad timores pavoresque corrui: quia etsi mihi nil timeo, eis tamen qui mihi commissi sunt, multum formido.* Ita S. Gregorius l. 4. ep. 5. et 6.

31. AUT QUIS REX ITURUS COMMITTERE BELLUM ADVERSUS ALIUM REGEM, NON SEDENS PRIUS COGITAT, SI POSSIT CUM DECEM MILLIBUS OCCURRERE EI, QUI CUM VIGINTI MILLIBUS VENIT AD SE?] Idem significat hæc parabola belli, quod illa turris v. 28. ut dixi. *Per hoc significatur*, ait Titus, *certamen nobis esse cum adversis potestatibus* (dæmonibus) *tum rursus cum lege*

illa quæ in membris nostris grassatur, plurimasque animi perturbationes et intestina prælia quotidie istic excitat. Sic et S. Cyrillus. Porro quod decem millia opponat viginti millibus, id est simplum duplo, per hoc symbolice significatur simplicitas hominis Christiani dimicaturi cum duplicitate diaboli. Et Theoph. Rex, ait, est peccatum, dæmones satellites, qui nobis comparati majorem fortitudinem habere censentur. Aliter S. Gregorius hom. 37. Rex, ait, contra nos venturus est Christus judex qui cum duplici exercitu veniet contra simplum: quia nos vix in solo opere præparatos, simul de opere et cogitatione discutiet: mittamus ergo ad eum legationem, scilicet lacrymas, eleemosynas, sacrificia.

32. Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt.] Spectat hoc ad emblema parabolæ, quare rei significatæ non est adaptandum: nec enim nobis cum dæmonibus aut vitiis pacisci licet, sed ασπονδον πολεμον, id est irreconciliabile bellum, cum eis gerere debemus. Potest tamen scopo Christi accommodari hoc modo, q. d. Qui me perfecte in paupertate et prædicatione Evangelica sequi cupit, necesse est ut renuntiet parentibus, opibus, amicis, suæ voluntati et libertati, ac proinde eos sibi inimicos hostesque faciat: quod si advertat se ad hoc vires sufficientes non habere, cum eis pacem ineat, ut scilicet cum eis manens liber, præcepta dumtaxat Evangelica capessat; consilia vero paupertatis, obedientiæ et prædicationis Evangelicæ dimittat. Hoc enim intendit significare et probare Christus, ut patet ex conclusione quam versu sequenti subjicit. Indicat ergo hic duas belli acies, duos duces, duo vexilla, unum Christi, alterum Luciferi. Quare Apostolos et viros Apostolicos debere cogitare, se in prædicatione Evangelii bellum suscipere cum Lucifero et omnibus ejus assectis, ut eos debellent, et ex hominum mentibus ejiciant. Ita Cyrillus

33. Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.] Græce πασι τοις εαυτου υπαρχουσιν, id est, *omnibus quæ sunt ejus;* uti legit S. Augustinus ep. 38. ad Lætum: *In quibus,* inquit, *etiam continetur illud, ut oderit patrem suum, et matrem, et uxorem,* etc.

Hæc est postparabola, significans scopum, mentem et usum parabolæ, q. d. Sic qui non renuntiat opibus et parentibus, ac voluntati et libertati suæ, non potest meus esse discipulus, ut scilicet sequatur vitam et perfectionem Evangelicam paupertatis et prædicationis, quam ego profiteor: hoc est, non potest sequi consilia Evangelica, ut sit meus discipulus, uti sunt Apostoli. Rursum qui non vult renuntiare omnibus, cum persecutio vel necessitas id exigit, ut v. g. nolit pro fide in me, pati jacturam bonorum, parentum et vitæ, hic non capessat fidem meam; quia satius est non incipere vitam christianam, quam ab incœpta deficere et apostatare. Hic enim præter crimen infidelitatis, accedit etiam apostasiæ, juxta illud 2. Petri 2. v. 21. *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.*

Indicat Christus christianismum non esse ludum puerorum, sed opus arduum virorum, ac proinde ad illum opus esse magna Dei gratia, magnoque animi robore et spiritu, qualem habuere Christiani, præsertim Romani, primis trecentis post Christum annis, qui fortunas, libertatem et vitam constanter et alacriter pro fide Christi in continuis Imperatorum persecutionibus profundebant. Paucorum, ait Beda, est relinquere omnia, id est curas mundi postponere; cunctorum autem fidelium est renuntiare omnibus, id est, sic tenere quæ mundi sunt, ut tamen non teneantur in mundo. Audi S. Greg. hic hom. 36. *Admonere vos volo, ut relinquatis omnia, sed non præsumo. Si ergo cuncta mundi relinquere non potestis, sic tenete quæ hujus mundi sunt, ut tamen per ea non teneamini in mundo: ut terrena res possideatur, non possideat; ut sub mentis vestræ sit dominio quod habetis, ne, si mens vestra terrenarum rerum amore vincitur, a rebus suis magis ipsa possideatur. Sit ergo res temporalis in usu, æterna in desiderio; sit res temporalis in itinere, desideretur æterna in perventione: quasi ex latere respiciatur quidquid in hoc mundo agitur; ante nos autem tendant mentis oculi, dum tota intentione illa conspiciunt, ad quæ pervenimus.*

34. Bonum est sal. Si autem sal evanuerit, in quo condietur?] *Bonum,* id est utile et efficax est sal ad cibos condiendos et conservandos, scilicet quamdiu sal est, et salis acrem saporem vigoremque retinet: sic et vos, o Apostoli, quamdiu vigorem spiritus retinueritis, utiles eritis mundo, ut eum sale fidei et sapientiæ evangelicæ condiatis: sin autem hunc spiritum perdatis, fatisque insulsi, ad nihil aliud valebitis, quam ut ab hominibus contemnamini et conculcemini, nullus enim est Apostolus vel doctor, qui vos condiat vel corrigat. Ita Beda: vide dicta Matth. 5. 13. *Vos estis sal terræ,* etc. Et Marci 9. 49. *Habete in vobis sal.*

Tertia est hæc parabola salis (prima enim fuit fabricæ turris, secunda belli capessendi) ex qua liquet duas præcedentes proprie spectare ad Apostolos et viros Apostolicos: hi enim sale doctrinæ et sanctitatis suæ saliunt mundum, ideoque non tantum præcepta, sed et consilia Evangelica sequuntur. Secundario tamen hæc aptari possunt omnibus Christianis: hi enim infideles quasi insulsos sale suæ innocentiæ vitæ bonique exempli condire debent.

35. Qui habet aures audiendi, audiat.] *Aures,* tum corporis, tum potius mentis. *Audiendi,* id est ad audiendum et intelligendum accommodas, faciles, propensas: *audiat,* et expendat ea quæ dico et doceo. Excitat enim attentionem ex gravitate et difficultate rei quam proponit. Vide dicta Matth. 13. v. 9. et 13.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Pharisæis murmurantibus quod peccatores reciperet, tribus parabolis ostendit quam laudabile, jucundum, gratumque Deo et angelis sit, peccatores convertere. Prima est ovis perditæ et inventæ, v. 4. Secunda est drachmæ amissæ et inventæ, v. 8. Tertia est filii prodigi, v. 12. quem poenitentem pater in pristinam gratiam cum osculo, et publico gaudio recepit. (Primam parabolam audivimus Matth. 18. 12. ubi eam explicui.)

1 Erant autem appropinquantes ei publicani et peccatores, ut audirent illum. 2. Et murmura-
bant Pharisæi et Scribæ dicentes: Quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis. 3. Et
ait ad illos parabolam istam, dicens: 4. Quis ex vobis homo, qui habet centum oves: et si
perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonagintanovem in deserto, et vadit ad illam quæ perierat,
donec inveniat eam? 5. Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens: 6. Et veniens
domum convocat amicos et vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi quia inveni ovem meam,
quæ perierat. 7. Dico vobis, quod ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente,
quam super nonagintanovem justis, qui non indigent pœnitentia. 8. Aut quæ mulier habens dra-
chmas decem si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, et everrit domum, et quærit
diligenter, donec inveniat? 9. Et cum invenerit, convocat amicas et vicinas, dicens: Congratulamini
mihi, quia inveni drachmam, quam perdideram. 10. Ita dico vobis gaudium erit coram angelis
Dei super uno peccatore pœnitentiam agente. 11. Ait autem: Homo quidam habuit duos filios.
12. Et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit.
Et divisit illis substantiam: 13. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius
peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.
14. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, et ipse cœpit egere.
15. Et abiit: et adhæsit uni civium regionis illius. Et misit illum in villam suam ut pasceret por-
cos. 16. Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant: et nemo illi da-
bat. 17. In se autem reversus, dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego
autem hic fame pereo! 18. Surgam, et ibo ad patrem meum, et dicam ei: Pater, peccavi in cœ-
lum et coram te: 19. Jam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis.
20. Et surgens venit ad patrem suum. Cum autem adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, et
misericordia motus est, et accurrens cecidit super collum ejus, et osculatus est eum. 21. Dixitque
ei filius: Pater peccavi in cœlum et coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus. 22. Dixit
autem pater ad servos suos: Cito proferte stolam primam, et induite illum, et date annulum in
manum ejus et calceamenta in pedes ejus: 23. Et adducite vitulum saginatum, et occidite, et
manducemus, et epulemur: 24. Quia hic filius meus mortuus erat, et revixit: perierat, et inven-
tus est. Et cœperunt epulari. 25. Erat autem filius ejus senior in agro: et cum veniret, et appro-
pinquaret domui, audivit symphoniam et chorum. 26. Et vocavit unum de servis, et interrogavit
quid hæc essent. 27. Isque dixit illi: Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum,
quia salvum illum recepit. 28. Indignatus est autem, et nolebat introire: Pater ergo illius egressus,
cœpit rogare illum 29. At ille respondens, dixit patri suo: Ecce tot annis servio tibi: et numquam
mandatum tuum præterivi, et numquam dedisti mihi hœdum ut cum amicis meis epularer: 30. Sed
postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam suam cum meretricibus, venit, occidisti illi

vitulum saginatum. 31. At ipse dixit illi: Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt. 32. Epulari autem et gaudere oportebat, quia frater tuus hic, mortuus erat, et revixit: perierat, et inventus est.

1. ERANT AUTEM APPROPINQUANTES EI PUBLICANI, ET PECCATORES, UT AUDIRENT ILLUM. 2. ET MURMURABANT PHARISÆI, ET SCRIBÆ, DICENTES: QUIA HIC PECCATORES RECIPIT, ET MANDUCAT CUM ILLIS.] *Publicani*, Græca addunt πάντες, id est omnes, hoc est multi, plerique omnes ad Christum confluebant, allecti scilicet ejus sanctitate et benignitate, qua peccatores ad se vocabat, et pœnitentibus veniam et salutem promittebat. Hæc enim erat ejus concio. *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum*. Matth. 3. et 4.

ET MURMURABANT PHARISÆI.] Qui sicut vitabant contactum immundorum corporum, sic et animarum, puta peccatorum: quare cum peccatoribus nec loqui dignabantur, multo minus comedere. Erat ergo hic spiritus et fastus Pharisaicus, qui se juxta legem puros et sanctos arbitrabantur, ideoque impuros cavebant ne ab eis contaminarentur. His contrarius plane erat spiritus Christi, qui ad hoc in mundum venerat, ut peccatores a peccatis purificaret et sanctificaret, unde eorum colloquia captabat, eorumque mensas invitatus adibat, quia nil gratius Deo quam peccatores convertere. *Ex qua re colligite*, ait S. Greg. homil. 34. *quia vera justitia* (Christi) *compassionem habet, falsa justitia* (Pharisæorum) *detestationem*: nimirum *character vitæ Apostolicæ est, sitire salutem animarum*, ait S. Chrysost.

3. 4. ET AIT AD ILLOS PARABOLAM ISTAM, DICENS: QUIS EX VOBIS HOMO, QUI HABET CENTUM OVES: ET SI PERDIDERIT UNAM EX ILLIS, NONNE DIMITTIT NONAGINTA NOVEM IN DESERTO, ET VADIT AD ILLAM QUÆ PERIERAT, DONEC INVENIAT EAM.] *Vadit ad illam*. Ovis enim est animal simplex et stolidum, quod proinde pabulum sequens facile a via et grege aberrat, ac ubi semel erravit, in viam redire nescit: quare pastore opus habet qui eam requirat, et ad eam vadat. Ita nos per peccata et concupiscentias eramus quasi oves errantes, euntesque in ruinam et gehennam, nec de Deo vel salute et cœlo cogitabamus, quare Christus descendit de cœlo ut nos requireret, et a via inferni in viam cœli reduceret. Unde Isaias cap. 53. 6. *Omnes nos*, ait, *quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit: et posuit in eo Dominus iniquitatem omnium nostrum*. Et S. Petrus epist. 1. cap. 2. vers. 25. *Eratis*, ait, *sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem et Episcopum animarum vestrarum*.

5. ET CUM INVENERIT EAM, IMPONIT IN HUMEROS SUOS GAUDENS.] Arabicus, *portat eam super humeros suos hilariter*, ut cito eam ad reliquum gregem reducat: hoc enim facere nequit ovis gradiendo, cum sit tardigrada. Idem fecit Christus, cum, ut ait Isaias, peccata nostra in humeros suos luenda suscepit. Hinc Nyssenus in Catena: *Cum*, ait, *pastor invenisset ovem non punivit, non duxit ad gregem urgendo, sed superponens humero, et portans clementer, annumeravit gregi*. O miram Christi Domini demissionem, clementiam, charitatem, quam ut olim fidelibus Pontifices repræsentarent, solebant in templis Christum pingere cum ove perdita humeris imposita, eam reportantem ad gregem. Ita Carlomannus filius Caroli Martelli, Austrasiæ et Sueviæ rex, anno Domini 750. spreto utriusque regno, monasticen amplexus in monte Cassinate, cum humilitatis et obedientiæ studio, Petronacis Abbatis jussu oves pasceret, ovem claudicantem in humeros impositam ad gregem reduxit, ejusque sordibus perfusus exultavit. Christiana enim humilitas, Christique imitatio, est vera Christianorum regumque gloria. Ita habent Annales Cassinates, et ex iis Hieron. Platus l. 2. de bono status Religiosi, c. 26.

6. ET VENIENS DOMUM CONVOCAT AMICOS ET VICINOS DICENS ILLIS: CONGRATULAMINI MIHI.] Græce, συγχάρητέ μοι, id est, *congaudete mihi*, gaudete mecum. Ingens gaudium significat, quod animo continere nequit, quin illud in amicos effundat. Rursum indicat rem esse adeo lætam, ut de ea non tantum sibi, sed et omnibus vicinis gaudendum sit. *Mihi*, non dicit, Ovi, sed *mihi*: ejus enim gaudium est vita nostra, ait S. Gregorius.

QUIA INVENI OVEM MEAM, QUÆ PERIERAT.] Græce: τὸ ἀπολωλός, id est *perditam*. Innuit Christum ita gaudere de conversione unius peccatoris, ut gaudium in se continere nequeat, sed illud cum Angelis et Sanctis communicet. Idem facit Christi assecla et vir Apostolicus, qui animam convertit.

7. DICO VOBIS QUOD ITA GAUDIUM ERIT IN COELO SUPER UNO PECCATORE POENITENTIAM AGENTE, QUAM SUPER NONAGINTA NOVEM JUSTIS, QUI NON INDIGENT POENITENTIA.] *Gaudium*, scilicet majus, hoc enim exigit particula comparativa *quam*, quæ sequitur. Mire ergo gaudent Angeli et Beati in cœlo de cujuslibet peccatoris conversione: hanc ergo Deo revelante cognoscunt utpote ad se pertinentem. Peccator enim per pœnitentiam ad Sanctorum sortem in cœlis transit: quia hoc ingens est bonum, Primo, peccatori; Secundo, angelis; Tertio et maxime, ipsi Deo. Peccator enim a peccato transit ad justitiam, a gehenna ad cœlum. Angeli ergo gaudent de hoc hominis bono, quia ipsi erga homines benigni sunt, ait Euthymius, et quia homo per pœnitentiam iis similis, scilicet purus et sanctus, efficitur. *Angelis*, quia per homines justificatos et sanctos reparatur eorum ruina, ac sedes in cœlis, e quibus Lucifer cum suis cecidit, restaurantur et implentur. *Deo*, quia Deus est φιλόψυχος, id est animarum amator, earumque salutem sitit, ait Euthymius. Angeli enim gaudent, Dei, quem summe amant, desiderium impleri, eumque hoc gaudio, æque ac honore pœnitentis affici. Qua de re extat insignis visio Carpi cui Christus ostendit se ita desiderare peccatoris conversionem, ut pro ea paratus sit rursum crucifigi et mori. Vide eam apud S. Dionysium epistola 8. ad Demophilum. Hinc S. Paulus Simplex, discipulus S. Antonii, per visum vidit peccatorem quemdam, dum ingrederetur Ecclesiam, esse nigrum et nebulosum, ac dæmones hinc inde trahentes eum ad se, immisso in naribus ejus frœno, atque angelum sanctum ejus de

longe sequentem tristem. Eumdem vero peracta pœnitentia egredientem vidit clara facie, et candido corpore, ac dæmones de longe sequentes eum; sanctum autem angelum ejus prope illum hilarem, et gaudentem super eum nimis. Unde Paulus præ gaudio exclamavit: O quanta misericordia et benignitas Dei est! quanta ejus miseratio! Ita habetur in Vitis Patrum lib. 7. c. 23. Palladius in Lausiaca c. 46. narrat Anachoretam quemdam in peccatum prolapsum pœnituisse in sacco, cinere et lacrymis assiduis Quocirca angelum ei apparuisse ac dixisse: *Accepit Dominus tuam pœnitentiam, et tui est misertus: deinceps autem vide ne decipiaris.*

Hoc argumento Christus convincit Pharisæos perperam murmurare; dum vident Christum cum peccatoribus versari, ut eos convertat: quia hoc opus est Deo et angelis gratissimum: quare Pharisæos cum eis de illo gaudere, illique cooperari debere, ac similem animarum zelum induere. Hic enim est omnis incarnationis, passionis et mortis Christi *fructus, ut auferatur peccatum*, Isaiæ 27. 9 *et adducatur justitia sempiterna*, Daniel 9. 24. ac honor, cultus et regnum Dei quam maxime dilatetur et propagetur, Matth. 6. 9. Hinc cuique Religioso, sacerdoti et fideli ingens esse debet stimulus ad excitandum in se animarum zelum. Hinc S. Greg. audiens Anglos per Augustinum a se missum ad Christum conversos, exultavit in spiritu, unde ita ad eum scribit l. 9. epist. 58. *Et si de uno pœnitente grande fit gaudium in cœlo, quale gaudium credimus factum de tanto populo a suo errore converso; qui ad fidem veniens, mala quæ egit pœnitendo damnavit? in hoc itaque cœli et angelorum gaudio, repetamus ipsas quas prædiximus voces angelorum: dicamus igitur, dicamus omnes: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

QUAM SUPER NONAGINTA NOVEM JUSTIS.] Magis ergo gaudent Deus et angeli de uno pœnitente, quam de uno innocente, imo quam de nonaginta novem justis et sanctis: quia scilicet novum actu eis supervenit gaudium, quod sensibile magis videtur, magisque reipsa sentitur, quam vetus illud continuum de nonaginta novem justis, quod hominibus sua duratione videtur quasi sui sensum minuere, licet is revera in se major sit. Rei enim desideratæ novitas ingens novumque ciet gaudium, quod ob sui novitatem magis sentitur, uti experimur cum novi victoriarum et conversionum nuntii afferuntur. Tunc enim exultamus, et quasi exilimus novo mentis jubilo. Nam Christus sæpe loquitur secundum humanum morem, hominumque consuetudinem et sensum, præsertim in parabolis. Huc facit illud S. Bernard. *Lacrymæ pœnitentium vinum sunt angelorum.* Majus ergo est hoc gaudium actualiter et sensibiliter, ait Emmanuel Sa Nam alioqui magis gaudere hominem de nonaginta novem ovibus quam de una, ac Deum de nonaginta novem justis quam de uno pœnitente, dubitare non licet

Addit S Greg. magis gaudere Deum et angelos, eo quod pœnitentes soleant esse ferventiores innocentibus. *Plerumque*, ait ipse alibi, *gratior est Deo fervens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia.* Hic vero hom. 34. id probat per similia: *Quia et dux*, ait, *in prælio, plus eum militem diligit, qui post fugam reversus hostem fortiter premit, quam illum qui numquam terga præbuit, et numquam aliquid fortiter gessit. Sic agricola illam amplius terram amat, quæ post spinas uberes fruges profert, quam eam quæ numquam spinas habuit, et numquam fertilem messem produxit.* Affert in fine exemplum Victorini, qui in peccatum carnis lapsus, ingressus monasterium, miram in eo egit pœnitentiam. *Studuit namque*, inquit, *toto mentis adnisu cruciare carnem, voluntates proprias frangere, furtivas orationes quærere, quotidianis se lacrymis lavare, despectum sui appetere, oblatam a Fratribus venerationem timere. Hic itaque nocturnas Fratrum vigilias prævenire consueverat.* Et mox: *Ut se quotidie in fletu pœnitentiæ quanto secretius, tanto liberius mactaret: contemplabatur namque districtionem venturi judicis sui, et jam eidem judici concordans, puniebat in lacrymis reatum facinoris sui.* Hinc meruit cœlesti luce perfundi, vocemque Dei audire, *Dimissum est peccatum tuum.* Ex hoc loco infert S. Gregor. Si tantæ efficaciæ est pœnitentia in peccatore, quanta erit in justo? *Nam multi*, ait, *et nullorum sibi malorum sunt conscii, et tamen in tanti ardoris afflictione se exercent, ac si peccatis omnibus coangustentur: cuncta etiam licita respuunt, ad despectum mundi sublimiter accinguntur, licere sibi nolunt omne quod libet, bona sibi amputant etiam concessa, contemnunt visibilia, invisibilibus accenduntur, lamentis gaudent, in cunctis semetipsos humiliant; et sicut nonnulli peccata operum, sic ipsi cogitationum peccata deplorant.*

8. AUT QUÆ MULIER HABENS DRACHMAS DECEM, SI PERDIDERIT DRACHMAM UNAM, NONNE ACCENDIT LUCERNAM, ET EVERRIT DOMUM, ET QUÆRIT DILIGENTER, DONEC INVENIAT? 9. ET CUM INVENERIT, CONVOCAT AMICAS ET VICINAS, DICENS: CONGRATULAMINI MIHI, QUIA INVENI DRACHMAM QUAM PERDIDERAM? 10 ITA DICO VOBIS, GAUDIUM ERIT CORAM ANGELIS DEI SUPER UNO PECCATORE POENITENTIAM AGENTE.

EVERRIT.] Ita lego cum Roman. et Græcis, et Arabico, qui vertit, *mundat;* non *evertit*, uti legunt nonnulli cum S. Gregorio.

DRACHMAM.] Drachma erat genus monetæ argenteæ, habens pondus drachmæ (quæ est octava pars unciæ) ideoque valens Julium Romanum, sive Regalem Hispanicum. Unde mystice Cyrill. *Superiori parabola ovium, ait, docebamur esse creaturæ Dei qui fecit nos, et cujus oves pascuæ sumus: nunc ostendimur ad imaginem et similitudinem Dei facti: drachmæ enim insculpta est imago regis.*

Plenius S Gregorius hom. 34. totam parabolam sic applicat et explicat: *Qui* (Christus) *significatur per pastorem, ipse et per mulierem. Ipse etenim Deus, ipse Dei sapientia. Et quia imago exprimitur in drachma, mulier drachmam perdidit, quando homo qui conditus ad imaginem Dei fuerat, peccando a similitudine sui conditoris recessit: sed accendit mulier lucernam, quia Dei sapientia apparuit in humanitate: lucerna quippe lumen in testa est; lumen in testa, est divinitas in carne Accensa autem lucerna evertit domum; quia mox ut ejus divinitas per carnem claruit, omnis se nostra conscientia concussit. Domus namque evertitur, cum consideratione reatus sui humana conscientia perturbatur. Qui*

eversionis sermo non discrepat ab eo quod in aliis codicibus legitur, emundat: quia nimirum prava mens, si non prius per timorem evertitur, ab assuetis vitiis non emundatur. Eversa ergo domo invenitur drachma: quia dum perturbatur conscientia hominis, reparatur in homine similitudo conditoris. Et nonnullis interjectis: *Quæ amicæ vel vicinæ, nisi illæ potestates cœlestes sunt jam superius dictæ? Quæ tanto supernæ sapientiæ juxta sunt, quanto ei per gratiam continuæ visionis appropinquant.* Unde concludit: *Decem ergo drachmas habuit mulier: quia novem sunt ordines angelorum; sed ut compleretur electorum numerus, homo decimus est creatus, qui a conditore suo nec post culpam periit, quia hunc æterna sapientia per carnem miraculis coruscans, ex lumine testæ reparavit.*

Porro Theophyl. Amici, inquit, sunt Angeli omnes; vicini vero Throni, Cherubim et Seraphim: hi enim Deo sunt propinquissimi. Denique S. Gregorius Nyssen. in Catena inquit: Decem drachmæ, sunt totidem virtutes, quarum nullam oportet nobis de esse, ideoque sunt decem instar decalogi: lucerna, est verbum divinum, vel pœnitentiæ lampas: vicinæ, sunt appetitus, concupiscibilis, irascibilis et rationalis.

11. Ait autem: Homo quidam habuit duos filios.] Syrus, *et dicebat ei rursum Jesus: Homo quidam*, etc. Hæc est tertia parabola filii prodigi, prima enim fuit de ove perdita, et reperta: secunda de drachma amissa et inventa. Scopus hujus parabolæ, æque ac duarum præcedentium est, ut per illam ostendat Christus quantum bonum et gaudium sit in cœlo ob peccatorum conversionem, ac consequenter perperam murmurare Pharisæos, quod Christus cum peccatoribus versaretur ut eos converteret: hunc esse scopum patet ex vers. 2 et 3.

Porro tres sunt præcipuæ parabolæ hujus personæ, scilicet pater et duo filii, nimirum senior bonæ frugis, et junior prodigus. Pater est Deus, qui omnes creavit: aut Christus homo, qui omnes suo sanguine redemit et regeneravit, in diesque regenerat in baptismo. Duo filii, a S. Gregor. Hieron August. et aliis veteribus passim intelliguntur Judæi et Gentiles. Senior, qui semper cum patre mansit, notat Judæos, qui semper Deo ejusque fidei et cultui adhæserunt. Junior notat Gentiles, qui a Deo, quem tempore Adæ et Noe coluerant, desciverunt ad idola et vitia carnis. Nec inepte: nam Judæis proprie convenit murmur de Gentilibus ad fidem et gratiam per Christum receptis, vers. 25. Aptius tamen ad scopum Christi, duo filii significant justos et peccatores, sive illi Judæi sint, sive Gentiles: nam peccatores, cum quibus Christus in Judæa versabatur cum murmure Pharisæorum, erant Judæi, non Gentiles, ut patet. Senior filius notat justos, hoc est tam eos qui revera erant justi, quam eos qui se justo æstimabant et venditabant, quales erant Scribæ et Pharisæi. Junior filius prodigus notat peccatores manifestos et publicos, puta publicanos et meretrices, cum quibus Christus comedebat, ut eos lucrifaceret. Ita S. Hieron. epist. 146, ad Damasum tom. 3, ubi fuse et docte totam hanc parabolam pertractat, et passim interpretes, idque patebit ex dicursu parabolæ.

12. Et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ (Syrus, *possessionis*) quæ me contingit. Et divisit illis substantiam.] *Adolescentior*, notat peccatores et meretrices. Adolescentia enim liberior, stultior, inconstantior, et in gulam ac luxuriam pronior esse solet. Substantia secundum S. Hieronym. epist. 146. et S Aug. l 2. Quæstion. Evangel quæst. 33 Bedam et Euthymium est liberum arbitrium, quod græce vocatur βίος, id est *vita*: quia per illud quisque libere vivit ut libet, ait S Hieron. Theophyl. *Substantia hominis*, ait, *est rationalitas, quam comitatur libertas arbitrii.* Aptius S. Ambrosius et alii per *substantiam* accipiunt Dei Gratiam et virtutes, moresque probos: hæc enim proprie perduntur et prodiguntur a peccatore, cum liberum arbitrium perdi nequeat, ut patet ex hac ipsa parabola; plenissime accipias omnia dona Dei, tum corporis, tum animi, tum naturæ, tum gratiæ; hæc enim sibi dari, id est suæ potestati et libertati tradi, postulat filius junior, nolens amplius a patre regi et dirigi, sed sui juris esse, ac se regere, donisque Dei uti vel abuti ad libitum. Et sic omnes sententiæ fere in idem conspirant.

Audi S Augustinum l. 2. Quæst. Evang. quæst. 33. *Vivere, intelligere, meminisse, ingenio alacri excellere, omnia ista divina sunt munera, quæ in potestatem accipit homo per liberum arbitrium*, etc. Sic et S Hier. ep. 146. ad Damasum: *Substantia Dei est, omne quod vivimus, sapimus, cogitamus, in verba prorumpimus: hæc Deus æqualiter universis, et in commune largitus est*, etc. Et paulo post: *Dedit eis liberum arbitrium, dedit mentis propriæ libertatem*, etc. Titus. *Tradidit illi pater universam creaturam, possessionem.* Denique Euthymius: Substantia, ait, sive divitiæ, Dei sunt charismata, id est dona quæ dividit fidelibus.

Et divisit illis substantiam.] Cum dona jam dicta utriusque libertati et arbitrio consignavit: posuit enim hominem in manu consilii sui, Eccli. 15. 14.

13. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit substantiam suam, vivendo luxuriose.] Addit Arabicus, *in vita luxuriosa.*

Congregatis omnibus.] Id est consarcinata omni substantia sua quam a patre acceperat; Syrus, *collegit quæcumque ad se pervenerant;* Arabicus, *et post paucos dies congregavit filius minor omnia, et peregrinatus est in regionem longinquam: Non loci segregatione, sed virtutis,* ait Euthym Hic est status concupiscentiæ et peccati; peccator enim peccando longe abit a Deo et cœlo, quia a sanctitate et regno Dei transit in regnum diaboli, peccati et gehennæ, quæ magna est stultitia. Unde *senior filius apud patrem remansit tamquam prudens*, ait Euthymius. Hinc S. August. l. 2 Quæst. Evang. q. 33. *Regio longinqua*, ait, *est oblivio Dei*, reciproca, qua scilicet peccator obliviscitur Dei, et vicissim Deus quasi obliviscitur peccatoris, ut eum sua luce, gratia inspiratione visitare negligat. Et S. Hieronym. epistol. 146 *Sciendum*, inquit, *non locorum spatiis, sed affectu nos esse cum Deo, aut ab eo discedere.* Porro *quando egreditur homo a Deo*, inquit Theophyl. *et se a timore Dei*

elongat omnia divina dona expendit, prodigit, et dissipat.

ET IBI DISSIPAVIT SUBSTANTIAM SUAM.] Puta omnia dona naturæ et gratiæ. Peccator enim voluptati et libertati indulgendo prodigit Dei gratiam, charitatem et virtutes, hebetat intellectum, ut nec Deum, nec virtutis bonum agnoscat, aufert sibi memoriam legis et beneficiorum Dei, voluntatem depravat, ut vitium virtuti, voluptatem rationi, terram cœlo, diabolum Deo anteponat, ac pro habitibus virtutum induat habitus vitiorum, et propensionem ad omne malum. Hinc fit inops consilii, rationis, mentis, omnisque boni. Denique vires omnes animæ et corporis, quæ servire debuerant Creatori, cogit servire creaturæ, v. g. ventri et veneri, quæ est fornicatio spiritualis, de qua Psaltes: *Omnes*, ait, *qui se elongant a te, peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* Psal. 72. 27. Prodigus ergo filius Primo, *consumpsit omnia ornamenta naturæ*, ait Euthym. *male utendo naturalibus*, ait S. Aug. Secundo, *insumpsit substantiam, hoc est insitam animi lucem*, inquit Titus, *temperantiam, veritatis notitiam, Dei memoriam.* Tertio, *corrupit donum*, ait Euthym. *quod in baptismo acceperat: puta animæ nobilitatem, et ad virtutes aptitudinem, hæc enim et similia erant ejus substantia ac divitiæ.*

VIVENDO LUXURIOSE.] Græce ἀσώτως, id est prodigaliter, intemperanter, libidinose, lascive. Luxuria ergo hic non solum libidinem, sed et quemlibet luxum, qui fit in conviviis, compotationibus, lusibus, cantionibus, largitionibus, etc. significat. Prodiga vita, ait Glossa, fundere amat, et spatiari in pompis exterioribus, Deum relinquens, qui sibi est interior.

14. ET POSTQUAM OMNIA CONSUMMASSET (græce δαπανήσαντος, id est consumpsisset, prodegisset) FACTA EST FAMES VALIDA IN REGIONE ILLA, ET IPSE COEPIT EGERE] pecuniis, cibo et pane; Arabicus *et factus est pauper*, uti faciunt adolescentes liberi et prodigi, qui uno anno omnes facultates sibi a parentibus relictas, epulando, potando, ludendo, scortando consumunt, ut deinceps per omnem vitam misere et pane mendicato vivere debeant: nec tantum facultates, sed et vires et sanitatem, æque ac famam prodigunt, ut putredine, scabie, lue venerea, aliisque morbis ex crapula et luxuria contractis, luridi et fœtidi, omnibus, æque ac sibi ipsis, sint oneri ac horrori. Ad litteram, luxuria et luxus consumunt opes etiam maximas, hominemque redigunt ad extremam inopiam et famem.

Mystice, peccator laborat inopia omnium rerum naturalium et supernaturalium, quia nulla re, nullo sensu, nulla animi vi, nec memoria, nec intellectu, nec voluntate recte uti novit ad sui commodum, ut ex iis gustum fructumque homine dignum percipiat; sed omnia velut insipiens in sui noxam et augmentum gehennæ expendit: quod perinde est, ac si ea non haberet, imo longe pejus. Denique peccator carens Deo, rebus omnibus caret: hæ enim omnes intime pendent a Deo, imo in Deo sunt et vivunt. Unde Interlinear. *Omnis locus*, inquit, *absente patre, penuria est.* Qui enim Deum non habet, nihil habet, etiamsi sit rex totius mundi: qui vero Deum habet, omnia habet, etiamsi obolum non habeat, juxta illud sancti Francisci: *Deus meus et omnia:* Deus enim est ipsum ens, entisque oceanus, ut ipse solus dicatur esse, cætera vero cum eo collata, non esse, esseque nihil, juxta illud: *Ego sum qui sum.* Exod. 3. Vide ibi dicta. Denique Glossa: *Voluptas*, ait, *semper habet famem sui:* quo enim magis voluptati indulgetur, eo magis voluptas accenditur: sicut hydropicus quo plus bibit, eo amplius sitit; nulla enim res ejus sitim explere potest. Hinc ait Cicero l. 6. de Repub. *Graves dominæ, cogitationum libidines infinita quædam cogunt atque imperant, quæ expleri atque saturari nullo modo possunt.* S. Hier. in Oseam: *Vires*, inquit, *in fornicatione deficiunt, et fornicandi desiderium non quiescit, et ut pulchre quidam has voluptatis cupiditates describens dixit:*

Quæritur in ludo ludus, deest hortus in horto.

15. ET ABIIT, ET ADHÆSIT (quasi servus) UNI CIVIUM REGIONIS ILLIUS. ET MISIT ILLUM IN VILLAM SUAM UT PASCERET PORCOS.] Civis hic regionis a Deo longinquæ, est aliquis e numero dæmonum. Ita S. August. l. 2. Quæst. Evang. quæst. 33. Adhæsit, inquit, alicui aereo principi ad militiam diaboli pertinenti: cujus villa, est modus potestatis ipsius; porci sunt immundi spiritus, qui sub ipso sunt; quos pascere, est ea quibus immundi spiritus gaudent, operari. Sic fere et S. Ambr. Civis iste, inquit, est princeps hujus mundi. Et Glossa: Civis iste, ait, est concupiscentiis terrenis præpositus princeps hujus mundi.

Audi S. Petrum Chrysol. ser. 2. *Ecce*, inquit, *quid faciat cupiditas ad censum præceps: civem in peregrinum, filium in mercenarium, locupletem in egenum, liberum mutavit in servum: junxit porcis a patre piissimo quem sejunxit, ut serviret cænoso pecori, qui pietati sanctæ parere contempsit.* Porro S. Ambros. recte expendit verbum *adhæsit*, et ex eo non modo laboriosam, sed etiam periculosam colligit servitutem: *Qui hæret*, inquit, *in laqueo est;* ut enim passer ubi pabulum quærit, ibi laqueum invenit: ita infelix peccator, ubi jucundam sperat libertatem, ibi periculosam incurrit servitutem.

ET MISIT ILLUM IN VILLAM.] In villam mitti, ait Beda, est substantiæ mundialis cupiditate subjugari.

UT PASCERET PORCOS.] Hoc est, ait S. Chrysost. in Catena, ut sordidas et immundas cogitationes in animo nutriret. Vide hic miram peccatoris statusque ejus metamorphosin, sed justam stultæ libertatis castigationem et vindictam. Qui noluit ut filius liberaliter haberi a patre, cogitur esse servus et mancipium civis exteri: qui noluit regi a Deo, compellitur servire diabolo: qui noluit morari in regali patris palatio, mittitur in villam rusticorum: qui noluit versari inter fratres et principes, adigitur servus et socius esse porcorum: qui noluit vesci pane angelorum, præ fame postulat siliquas porcorum.

16. ET CUPIEBAT IMPLERE VENTREM SUUM DE SILIQUIS QUAS PORCI MANDUCABANT; ET NEMO ILLI DABAT.] Hæc congrua justaque est pœna prodigi, ut qui sua stulte in alios profudit, nullum deinde inveniat qui

illi vel siliquas det. Audi S. Chrysol. ser. 1. *Luxuriæ fames tortor apponitur, ut ibi ultrix pœna sæviat, ubi pœnalis reatus exarserat.* Et paulo post : *Quam crudele*, ait, *ministerium! quia neque convivit porcis, qui vivit porcis. Miser, qui porcorum deficit et esurit in saginam. Miser, qui squalentis cibi cupit, nec impetrat qualitatem.* Quasi diceret : Porcinam quidem egit vitam, et tamen ne porcino quidem victu saturatur.

Notat S. Hier. ep. 146. diabolum, cum hominem decepit et ad peccatum impulit, ut jam eum quasi servum et mancipium sibi subjugarit, variis cupiditatibus animam ejus accendere, sed cupitis objectis et voluptatibus eum defraudare, ut optando eas peccet ad augmentum culpæ, sed earum gustu et delectatione frustretur ad pœnam et tormentum. Hæc est fraus et tyrannis dæmonis.

Siliquis.] Siliquæ sunt inanes fabarum, pisorum, aliorumque leguminum folliculi et involucra, quibus illorum farina et medulla involvitur et includitur : quare siliquæ intus vacuæ sunt, foris molles, quibus corpus non reficitur, sed impletur, ut stomachum magis onerent quam pascant: quare pecorum potius sunt pabula quam hominum, teste Plinio l. 17. c. 12. Unde Horat. l. 2. ep. 1.

Vivit, ait, siliquis et pane secundo.

Rustici enim siliquas farinæ sive pollini admiscent, indeque conficiunt panem secundarium et atrum quo vescuntur. Nobiles vero secretis per cribrum siliquis, iisque ad rusticos amandatis, ex puro polline panem primarium candidumque fieri curant, eoque pascuntur.

Jansenius per *siliquam* hic accipit siliquam Græcam, quæ est arbor fructum producens lignosum siliqua instar fabæ obtectum, colore subnigro, falcatum, digitali longitudine, latitudine pollicari, quatuor grana continens, quæ ceratia a cornu (κερας enim est cornu) similitudine appellantur, optimum porcorum pabulum: vescuntur eo etiam homines. Hispani Algarenam vocant: provenit magna copia in regno Valentiæ, ait Emmanuel Sa. Unde in Græco hic est κεράτιον, id est corniculum. Audi Columellam l. 3. c. 10. *Siliquam Græcam, quam quidam ceratium vocant, et Persicum: ante brumam per autumnum seritur.* Plinius lib. 15. 24. siliquas has dulces vocat, eo quod dum eduntur, dulces sentiantur, et succum cassiæ referant.

Per *siliquas* S. Aug. S. Hieron. S. Ambr. et Beda accipiunt sæculares et inanes scientias, vanitatem præferentes, ut odas et carmina poetarum, rhetoricorum pompas verborum: Ubi iste, ait S. Aug. aliquid solidum et rectum, ad vitam beatam pertinens invenire volebat, at non poterat. Plenius et planius per *siliquas* accipias res et voluptates carnales, quæ instar siliquarum appetitum hominis non satiant, sed inflant, distendunt et cruciant, ut animæ sint tormina et tormenta. Ita S. Chrysost. in Catena. Si ergo vina falerna adamas, siliquas amas: si aurum appetis, siliquas appetis : si veneres sectaris, siliquas porcorum quasi porcus ambis. Vere Satyricus :

Ubi voluptas regnat, ibi virtus exulat.
Brevis voluptas, longa pœnitentia est.
Vicisse voluptatem, voluptas est maxima.
Voluptas belluarum, pernicies est hominum.
Vix voluptas est, quæ abit venitque more fulminis.
Qui voluptati servit, durum servitium servit.
Voluptas causa dolorum et malorum omnium.

Ergo ut ait alter:

Sperne voluptates: nocet empta dolore voluptas:
Sperne siliquas terræ, et dabit tibi Deus manna cœli.

Extat emblema Cupidinis, cupidos trahentis in suam servitutem et dolorem, cum hoc lemmate :

Cum puer alveolo furatur mella cupido,
Furanti digitum cuspide fixit apis.
Sic etiam nobis brevis est peritura voluptas,
Quam petimus, tristi mista dolore nocet.

17. In se autem reversus, dixit : Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo?] *In se;* Syrus, *ad animam suam*, id est ad cor, ad mentem rediens, et sapere incipiens; Arabicus, *cogitabat autem in semetipso;* Euthym. *sui compos effectus, hoc est, velut expergiscens ab ebrietate gravique somno;* Theophyl. *a sua exteriore divagatione rediens;* Interlinearis, *bene in se revertitur, qui a se recessit.* Fuerat enim quasi extra se, et mente captus, delirus et insanus, sed vexatio dedit ei intellectum, et fames docuit eum sapere. Ita Nyssenus tract. de Oratione: *Non prius*, ait, *rediit ad pristinam felicitatem, quam in se rediens sentiret opprimentis ærumnæ præsentiam.* Sanctus Aug. lib. 2 Quæst. Evang. *Ab eis*, ait, *quæ forinsecus illiciunt et seducunt, in conscientiæ suæ interiora intentionem reduxit.* Nam, ut ait S. Ambros. *qui ad illam regreditur, se sibi reddit; qui recedit a Christo, se sibi abdicat.*

Quanti.] Græce ποσοι, id est quot, quam multi. Multitudo enim est quantitas discreta, sicut magnitudo est quantitas continua.

Mercenarii.] Operarii et servi, qui pro mercede diurna laborant in domo patris mei, abundant panibus, imo carnibus et obsoniis : ego autem, qui sum filius, hic fame pereo, vix siliquis ventrem satio. Sic Deus solet voluptuariis voluptates adimere; famem, morbos et ærumnas immittere, ut ad cor redeant, videantque ex quanta felicitate ad quantam miseriam, quasi ex cœlo in tartara ceciderint, qui est primus pœnitentiæ gradus. Unde Titus: *In se reversus: Hoc est*, inquit, *priorem felicitatem cum posteriori miseria conferens, qualisque et quantus erat, quando cum patre adhuc degebat, animo pertractans, quam teter et miserabilis tandem postquam Deo deserto cœpit dæmonibus esse obnoxius, evaserit, iterum iterumque expendens.* Hujus filii prodigi exemplo disce illud: *Præcipitis consilii assecla pœnitentia. Mali principii malus finis.* Et illud: *Ne a pudendo vincaris hoste, voluptates specta abeuntes. Voluptas esca malorum.*

Mystice, mercenarii sunt, qui spe bonorum temporalium Deo et virtuti serviunt. servi sunt, qui timore pœnarum; filii, qui ex filiali amore Deo obsequuntur, q. d. ait Interlin. Quam multi sunt Judæi

qui ob præsentia bona tantum legem observant, ideoque illa a Deo obtinent; ego autem qui legem Dei negligo, bonis tam temporalibus, quam spiritualibus destituor. S. August. vero l. 2. Quæst. Evang. Ista recogitatio, ait, resipiscentis est, et advertentis esse inter prædicatores, qui non amore veritatis ducti, sed cupiditate sæcularium commodorum veritatem annuntiant. Sublimius Glossa: Mercenarii, ait, sunt, qui futuræ mercedis intuitu digne operari satagunt: hi abundant panibus, id est, quotidianis supernæ gratiæ reficiuntur alimentis. Servus ergo est, qui timore pœnæ temperat a vitiis: mercenarius, qui spe et desiderio regni cœlorum: filii, qui amore boni. Audi Theophylactum: Tres sunt ordines eorum qui salvantur: alii enim ut servi faciunt bonum, timentes judicium: quod et David insinuat, dicens: *Confige timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui.* Mercenarii vero esse videntur, qui desiderio bonorum bene placere Deo cupiunt, sicut et ipse David dicit: *Inclinavi cor meum ad faciendum justificationes tuas in æternum, propter retributionem.* At filii sunt, qui propter amorem in Deum mandata perficiunt, sicut iterum David testatur: *Quomodo dilexi legem tuam, Domine? tota die meditatio mea est.* Et iterum: *Levavi manus meas ad mandata tua quæ dilexi;* non quæ timui. Idem prorsus docet Nazianzenus orat. in S. Baptisma. Porro Interl. et alii, qui per filium seniorem accipiunt Judæos, per juniorem Gentiles, sic explicant: Judæi, qui quasi mercenarii spe bonorum temporalium Deo serviunt, illis abundant: ego autem qui sum populus Gentilis, cum idololatris omni veritate destituor.

18 Surgam, et ibo ad patrem meum.] *Surgam*, ait Interlinearis, quia me jacere cognovi: prolapsus enim sum ad vitia et idola: *ibo*, qui longe recessi: *ad patrem*, qui sub principe porcorum miserabili egestate tabesco. Surgam ab hac infelici vita: vitia relinquam, consuetudinem peccandi abdicabo, mores mutabo, pœnitebo, et supplex delictorum veniam poscam a Deo. Pulchre ait, *Surgam*, inquit S. Hieron. epist. 146. *patre quippe absente non steterat: peccatorum jacere, justorum stare est.* Nam ut ait B. Petrus Chrysologus serm. 1 *Est penes patrem dulcis conditio, libera servitus: absoluta custodia, timor lætus, blanda ultio, paupertas dives, secura possessio.* Et paulo post: *Hoc petit, quia qui penes extraneum, servam senserat libertatem; penes patrem, credit sibi futuram liberam servitutem.*

Et dicam ei: Pater, peccavi in coelum, et coram te.] *Pauca hæc verba*, ait Titus, *mihi ad salutem sat fuerint, novi patris mei suavitatem, novi facilitatem, miserebitur mei pœnitentis, et ad sanam mentem revertentis, quem in peccati sordibus se volutantem non perdidit.*

Pater, peccavi.] *Hæc est prima confessio*, inquit Ambrosius, *apud auctorem naturæ, præsidem misericordiæ, arbitrum culpæ, sed etsi Deus novit omnia, vocem tamen tuæ confessionis expectat: quia allevat pondus erroris quisquis ipse se onerat: et accusationis excludit invidiam, qui accusatorem prævenit confitendo. Frustra autem velis occultare, quem nihil fallas; et sine periculo prodas, quod scias esse tam cognitum.*

Porro, Deus juste et congrue a peccatore exigit peccati confessionem. Primo, quia reus se humiliare et reatum suum fateri debet, si ab eo velit absolvi. Secundo, quia sicut stomachus crudis cibis vel humoribus plenus vomitione purgandus est; sic et animus vitiosis noxis plenus confessione expiandus est: per illam enim delicta evomit, et omnem morbi causam digerit, ait Origenes homil. 2. in Psalm. 37. Tertio, quia Dei majestas a peccatore læsa, pœnitentiam, quasi satisfactionem et honoris sui reparationem exigit. Pœnitentia enim Deo honorem per peccatum ablatum restituit, Deumque glorificat. Denique pœnitens Deum sanctissimum, se vero peccatorem esse profitetur. Confessio ergo peccatoris, ingens est laus et gloria Dei creatoris, æque ac Christi salvatoris. Causam dat sanctus Cyprianus, vel quisquis est auctor, tract. de Passione: *Quia cum judicis et tortoris vices peccator assumit, semetipsum persequens, dum confessionem confusione honorat, holocausti hujus incensio in conspectu Dei veniam impetrat. Neque enim bis in idipsum judicat Deus.*

Peccavi in coelum.] Id est, peccavi gravissime, ita ut peccata mea clament quasi vindictam in cœlum. Aut per hebraismum: *in cœlum*, id est, in Deum qui in cœlis habitat, quem quasi cœli regem et præsidem Hebræi nomine *cœli* significant, ut ostendi Matth. 21. 25. Tertio proprie *in cœlum*, quia a Deo vocatus in cœlum, cœloque destinatus, terram prætuli cœlo, carnem spiritui, terrena cœlestibus. Quæ magna est injuria cœli, et vilipendium cœlestium, ita ut si cœlum ratione et voce præditum esset, contra me clamaret, meque apud Deum accusaret, quod cœlo et soli præposuerim idola et vitia terræ. Quarto, *peccavi in cœlum*, quia cœlum mihi est patria, terra vero hospitium et locus peregrinationis: cœlum ergo quasi patriam meam perdidi, prodegi et prodidi. Ita Nyssenus tract. de oratione: *Non adjiceret*, ait, *confessioni peccatum in cœlum, nisi persuasus sibi patriam esse cœlum, quo relicto peccaverat.* Et S. Hieron. *Peccaverat in cœlum, qui Jerusalem cœlestem reliquerat.* Quinto, *in cœlum*, id est, in angelos cæterosque cœlites et cœli incolas, in quibus quasi in cœlo Deus residet, ait Interlin. Sic et S. Augustinus l. 2. Quæst. Evang. Sexto, S. Ambr. *in cœlum*, quia cœlestia dona dissipavi. *Peccato*, ait Ambr. *animæ dona spiritus cœlestia imminuta significantur, et deviatio a gremio matris Jerusalem, quæ est in cœlo.*

Symbolice S. Chrysost. in Catena: *In cœlum*, inquit, *peccat, qui in Christi humanitatem, quæ ut cœlum superna est et visibilis, peccat. Peccator enim prodigit et conculcat sanguinem Christi, eumque quasi rursum crucifigit*, uti docet Apost. Hebr. cap. 6. vers. 6.

Et coram te.] *Qui solus es conspector omnium*, ait S. Chrysostom. *a quo nec in corde meditata abscondi possunt.* Rursum *coram te*, id est, te vidente et spectante. Magna enim est inverecundia peccatoris, quod audent peccare in conspectu Dei viventis et videntis, quem scit summe peccato offendi, et idipsum posse vindicare et fulminare, uti faciet in die judicii, et subinde facit in hac vita ad aliorum terrorem. Tertio, S. Hier. epist. 146. *Peccaverat coram Patre*, ait, *qui conditore deserto, ligna* (idola) *fuerat veneratus.*

Symbolice, S. August. lib. 2. Quæst. Evangel q. 33. *Coram te*, inquit, id est, in ipso conscientiæ penetrali. Deberet enim peccator etiam in secreto peccons, erubescere se et suam conscientiam, quam polluit, vulnerat, necat, diabolo et gehennæ mancipat.

19 JAM NON SUM DIGNUS VOCARI FILIUS TUUS] *Qui servus esse malui idolorum*, ait S. Hieronym. et vitiorum. Hinc ad filii affectum aspira e non præsumit, ait Beda; *quia tali patre indigne conversatus sum*, ait Euthymius

FAC ME SICUT UNUM DE MERCENARIIS TUIS] q. d. *Ex quo primo ordine* (filiorum,) *excidi, dignare me vel secundo, tantum me penitus ne abjicias*, ait Euthym. q. d. Fac me unum de infimis fidelibus v. g. pœnitentibus publicis: olim enim qui pœnitentiam publicam agebant, non miscebantur cæteris fidelibus in ecclesia, sed ad ejus fores jacebant genuflexi et supplices, omnium orationes et veniam flagitantes, qualem egit S Fabiola, teste S. Hieronymo in ejus Epitaphio ep. 30. *Quis hoc crederet*, ait, *ut post mortem secundi mariti saccum indueret, et errorem publice fateretur, et tota urbe spectante Romana, ante diem Paschæ, in basilica quondam Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine pœnitentium, Episcopo, Presbyteris, et omni populo collacrymantibus; sparsum crimen, ora lurida, squalidas manus, sordida colla submitteret? quæ peccata fletus iste non purget? quas inveteratas maculas hæc lamenta non abluant?* Et inferius. *O felix pœnitentia, quæ ad se Dei traxit oculos, quæ furentem sententiam Dei* (contra impium Achab) *confesso errore mutavit !*

Porro *hæc verba*, ait S. August. lib 2. Quæst. Evang. quæst. 33 *sunt pœnitentiam meditantis, nondum agentis. Non enim jam dicit Patri, sed dicturum se esse promittit, cum venerit.* Denique sicut fumus præcedit incendium, sic flammam fidei et charitatis præcedit peccatorum confessio, ait Primasius in cap 4. Apoc. Quare sicut fumus vi ignis illico flammescit, et in flammam vertitur: sic confessio vi contritionis exardescit, et in charitatis flammam transit.

20. ET SURGENS VENIT AD PATREM SUUM. CUM AUTEM ADHUC LONGE ESSET, VIDIT ILLUM PATER IPSIUS, ET MISERICORDIA MOTUS EST, ET ACCURRENS CECIDIT SUPER COLLUM EJUS, ET OSCULATUS EST EUM.] *Cum adhuc longe esset* a patre, antequam pœnitentiam animo conceptam verbis exprimeret, et opere expleret, prævenit eum pater. Ubi Nota miram Dei in peccatores pœnitentes clementiam, et condonandi celeritatem. *Quia Deus hominum pœnitentiam sua misericordia et benignitate solet antevertere*, ait Titus: et Nyssenus: *Confessionis meditatio*, ait, *placavit ei patrem*.

VIDIT ILLUM.] Lacerum, squalidum, fame confectum, plorantem et ejulantem.

ET MISERICORDIA MOTUS EST.] Græce significantius ἐσπλαγχνίσθη, id est, intimis visceribus commotus est, ac de filii miseria quasi de sua summe indoluit.

ACCURRENS.] *Præ nimio gaudio*, ait Euthymius: *Non expectavit ut ille adesset, sed prior occurrit, neque id utcumque, sed et accurrit, ut appareat amoris vehementia.*

CECIDIT SUPER COLLUM EJUS, ET OSCULATUS EST EUM.] Cadere super collum, est humiliari in amplexum, ait S. August. loco citato. Brachium Dei, scilicet Christum, osculum dare, est ad spem indulgentiæ peccatorum verbo gratiæ consolari. S Chrysost. vero: Osculatur os, inquit, per quod emissa de corde confessio pœnitentis exierat. Amplexus et oscula signa sunt, tum veniæ et reconciliationis, tum singularis amoris et benevolentiæ, tum gaudii et exultationis, quo Deus, et angeli mirifice gaudent super uno peccatore pœnitentiam agente. Hoc enim demonstrare hic vult Christus, ut jam sæpius monui

21. DIXITQUE EI FILIUS: PATER, PECCAVI IN CŒLUM, ET CORAM TE: JAM NON SUM DIGNUS VOCARI FILIUS TUUS.] Cupit per gratiam fieri, quo fatetur se indignum esse per meritum, ait Interlinearis. Vide dicta v. 18. Porro omittit hic τὸ *fac me unum de mercenariis tuis*, sive quia pater ex amore et gaudio verba ejus interrupit et præscidit, dicens servis: *Cito proferte stolam primam*. sive quia amplexus et osculum patris et hoc desiderium excusserunt, ac filiationis spem dederunt. Unde S. August. lib. 2. Quæst Evangel. quæst. 33. *Non addit*, inquit, *quod dixerat: Fac me unum de mercenariis tuis, id enim post patris osculum jam generosissime dedignatur.* Titus tamen censet eum hoc dixisse, sed a Luca omissum esse, quasi ex dictis sat cognitum.

22. 23. DIXIT AUTEM PATER AD SERVOS SUOS: CITO PROFERTE STOLAM PRIMAM, ET INDUITE ILLUM, ET DATE ANNULUM IN MANUM EJUS, ET CALCEAMENTA IN PEDES EJUS: ET ADDUCITE VITULUM SAGINATUM, ET OCCIDITE, ET MANDUCEMUS, ET EPULEMUR] *Servi* sunt angeli vel sacerdotes, ait Theophyl vel prædicatores, ut vult S. August. loco citato: hi enim sunt servi et administri reconciliationis peccatoris cum Deo.

STOLAM PRIMAM.] Id est, pristinam, qua ante abitum uti solebat in domo patris, quæ erat vestis pretiosa usque ad talos demissa: certam enim et pristinam stolam, illamque eximiam, hic notari patet ex duplici articulo Græco, τὴν στολὴν τὴν πρώτην: erat ergo hæc stola pristina toga talaris, quæ nobilium erat filiorum, quam abiens in domo patris reliquerat, viatoris, habitum assumens. Hinc in Vitis Patrum l. 6. libello 1. n 16. Episcopus quidam in spiritu vidit duas mulieres peccatrices, sed pœnitentes, post confessionem in sancta Communione alba stola vestiri, splendidas habere facies, totumque corpus magno lumine coruscare. Causam petiit ab angelo sibi apparente, ab eoque audivit, *illas per confessionem et lacrymas divinum meruisse numerum.* Confessio ergo pœnitentes in divinum cœlitum numerum transcribit

ANNULUM] Aureum, qui index est hominis liberi et divitis, vel nobilis, æque ac calceamentum: servi enim incedebant sine calceis nudi pedes; liberi vero calceati.

VITULUM SAGINATUM.] Græce, *vitulum illum*, scilicet singularem, quem saginari jussi in festum et epulum aliquod solemne, quale nunc occurrit.

Porro hæc omnia, stola prima, annulus, calcei et vitulus saginatus, significant Primo, gaudium patris, id est Dei, et angelorum exultationem de peccatore pœnitente et converso: Secundo, peccatorem in eumdem, aut etiam meliorem quam ante peccatum habuerat, statum a Deo clementissimo restitui.

Possunt tamen sigillatim singula ita adaptari cum S. August. Hieron. Beda, ut per *stolam primam* accipiamus, non innocentiam: hæc enim, æque ac virginitas, semel amissa, nulla Dei potentia reparabilis est; sed pristinam gratiam et charitatem. Unde Interlin. stolam primam interpretatur vestem Spiritus Sancti, quæ nos certificat, de hæreditate immortalitatis habenda; S. Ambrosius, amictum sapientiæ; S. Augustin. dignitatem quam perdidit Adam.

Per *annulum* accipe imaginem Dei expressam, quam varii in variis virtutibus collocant. *Annulus*, ait Beda, *sinceræ fidei signaculum est. Annulus*, ait S. Chrisost. in Catena, *est signaculi salutaris symbolum, et desponsationis insigne, et nuptiarum pignus Annulus*, ait Glossa, *est signaculum fidei, quo signantur promissa in cordibus credentium*. Et Interlin. *Annulus est signaculum similitudinis Christi, et expressio veritatis. Annulus*, ait S. August. *est Spiritus Sancti pignus: gratiæ enim participatio significatur per digitum*. Vide quæ de symbolis annuli dixi Genes. 41. 42. Jerem 22. 24. et Aggæi. 2. 24. *In manum*, id est, in operibus, ait Interl. ut per opera fides clarescat, et per fidem opera confirmentur: manibus enim fiunt opera.

Per *calceamenta in pedibus*, significatur promptitudo et cursus ad actus virtutum, præsertim ad prædicationem Evangelii. Pœnitentes enim maxime sitiunt aliorum pœnitentiam et salutem. Ita S. Hieron. Ambros. Beda et S. August. lib. 2. Quæst. Evang Calceus, ait, est properatio evangelizandi, ad non tangenda terrena; ut per lubricum mundi, ait S. Chrysost. fixus incedat; vitæ cursus, in Scriptura pes appellatur. Rursum *calceamenta* sunt exempla piorum, quæ dum quasi pedis gressum monstrant, muniunt et roborant ad eodem imitandum.

Vitulus saginatus est Christus, tum in Eucharistia justos æque ac peccatores post pœnitentiam carne sua pascens et saginans; tum suis sanctis inspirationibus aliisque mille modis pœnitentes, et recens conversos miris consolationibus oblectans et mulcens. Ita Interlinearis, *Christus*, inquit, *est vitulus, saginatus, omni spirituali virtute opimus, ut pro totius mundi salute sufficiat*. Et Chrysost. *Christus vitulus dicitur, ob immolati corporis hostiam: saginatus, quia pro totius mundi salute sufficit*. Aug. 2 Quæst. Evang. Christus, ait, vitulus saginatus, id est, opprobriis satiatus: præcipit pater eum adduci, id est, prædicari, et occidi, id est, ejus mortem insinuari: tunc enim cuique occiditur, cum credit occisum.

Et manducemus et epulemur.] Deus, inquit Euthym. *edere dicitur, ad lætitiæ communicationem. Nulla enim*, ait S. Hieron. epist. 146. *potest esse jucunditas, nisi Patre nobiscum celebrante convivium. Patris autem cibus*, ait Beda. *est salus nostra*. Audi S. Ambrosium: *Paternus est cibus salus nostra, et Patris gaudium nostrorum redemptio peccatorum* Et Glossam: *Refectio Dei et Sanctorum: est salus peccatorum: et nota quod post datam stolam, annulum et calceamenta, vitulus immolatur; nisi enim quis spem primæ immortalitatis induerit, et annulo fidei opera munierit, et fidem confitendo prædicaverit, cœlestibus non potest Sacramentis interesse*.

24. Quia hic filius meus mortuus erat, et revixit: perierat, et inventus est. Et cœperunt epulari.] *Mortuus*, per culpam prodigalitatis et luxuriæ; *revixit*, per gratiam pœnitentiæ. Epulum hoc, ut dixi, non aliud significat, quam ingens gaudium Dei et angelorum de peccatore converso. Homines enim carnales sua gaudia ponunt in epulis; cœlestes enim delicias ignorant, quia eas numquam gustarunt.

25. Erat autem filius ejus senior in agro: et cum veniret, et appropinquaret domui, audivit symphoniam et chorum: 26. et vocavit unum de servis, et interrogavit quid hæc essent?

27. Isque dixit illi: Frater tuus venit, et occidit pater tuus vitulum saginatum, quia salvum illum recepit 28. Indignatus est autem, et nolebat introire. Pater ergo illius egressus, cœpit rogare illum.] Indignatio hæc et murmur senioris filii, id est, justorum, emblema est parabolæ, ut ostendatur æquitas hujus gaudii Dei et angelorum de peccatore converso: sive, quid murmurantibus de tanta pœnitentiam gratia et gloria, juste respondere possit Deus. *Ostendit siquidem hujusmodi indignatio*, ait Euth. *quod tantum demonstrat circa eos qui resipiscunt gratiam et gaudium, ut cæteris invidiam movere possit*. Sic quoque Theoph. ac Titus et S. Chrys. in Catena: nam alioqui certum est, justos non invidere peccatoribus pœnitentibus gratiam et gloriam, sed potius mire de ea gaudere et exultare. Simile ostendit Matth 20. 11. in murmure operariorum primo venientium ad vineam. Aut potius, indignatio hæc et murmur senioris significat invidiam et murmur Pharisæorum, qui se putabant justos, et Christo obmurmurabant, quod peccatores reciperet et foveret. Hæc enim tota parabolæ hujus fuit occasio, æque ac scopus, ut patet ex initio capitis. Ita S Hier. Jansenius et alii.

Pari modo significatur hic Judæorum invidia et murmur contra Apostolos, qui Evangelium a Judæis incredulis transtulere ad Gentiles. Ita S. Ambros. Judæi, ait, Gentibus beneficium paternæ benedictionis inviderunt. Et S. Aug. lib 2. Quæst. Evang. quæst. 33. et seq. Indignatur, ait, et nunc, et non vult intrare. Cum vero plenitudo Gentium introierit, egreditur pater, ut etiam omnis Israel salvus fiat Ita et S. Hier. *Senior*, ait Ambr. *dicitur, eo quod cito aliquis per invidiam consenescat*. Invidebat enim senior fratri juniori, ut patet ex sequenti. Porro invidia exedit et corrodit hominem, itaque facit ut cito senescat Idem facit amor, sed altero ex capite, quia scilicet spiritus vitales dissipat, et effundit. Unde proverbium: *Amantes repente senescunt*; et, ut ait Theocritus, *Amantes in diem senescunt*.

Audivit symphoniam.] Arabicus, *concentum musicum*, hoc est, ut explicat S. Augustinus loco jam sæpe citato, audivit Apostolos Spiritu Sancto plenos, consonis vocibus Evangelium prædicantes: legit aliquem Prophetarum, et in eo quærens quodammodo interrogat: Unde ista festa in Ecclesia celebrentur, in qua se esse non videt? S Ambrosius vero: Audivit, inquit, plebis Christianæ concordiam concinentis, et de peccatore salvato lætitiæ suavitatem resonantis: foris stat, eo quod malevolentia eum excludit. Et Glossa: Symphonia Ecclesiæ, ait, est diversarum ætatum et virtutum

concordia, indeque chorus, id est, exultatio et quasi spirituale tripudium.

Tropolog. vide Salmeronem tom 7. tract. 27. et 28. *Hoc convivium*, ait S. Hieron. epist. 146. *quotidie celebratur, quotidie pater filium recipit, semper Christus credentibus immolatur.*

PATER ERGO ILLIUS EGRESSUS, COEPIT ROGARE EUM.] Symbolice, notat Deum per Christum et Apostolos invitasse et rogasse Pharisæos et Judæos Christo incredulos, ut in Christi Ecclesiam ingrederentur, ibique communi fidelium epulo et gaudio fruerentur; sed illi id facere noluerunt ex odio et invidia, tum Christi a se crucifixi, tum Gentilium in Christum credentium: idipsum autem facient in fine mundi convertendi ab Elia. Ita S. August. Mirare hic Dei bonitatem erga Judæos. *Quam benignus*, ait S. Hieron. epist. 146. *et clemens pater! rogat filium, ut lætitiæ domus particeps fiat.*

29. AT ILLE RESPONDENS, DIXIT PATRI SUO: ECCE TOT ANNIS SERVIO TIBI, ET NUMQUAM MANDATUM TUUM PRÆTERIVI, ET NUMQUAM DEDISTI MIHI HOEDUM, UT CUM AMICIS MEIS EPULARER.] *Servio tibi*, Syrus addit, *servitutem*, nimirum serviebant Judæi in oneribus legis in tot lustrationibus, oblationibus, victimis, cæremoniis, etc.

ET NUMQUAM MANDATUM TUUM PRÆTERIVI.] Responsum hoc notat mendacem arrogantiam et ingratitudinem Judæorum, qui sua opera legis jactabant, et Dei beneficia plurima in se collata obliviscebantur: mentiuntur enim se numquam Dei mandatum præteriisse, cum plurima præterirent, ac *quasi non sit præterire mandatum, saluti fratris invidere*, ait S. Hieronym. epist. 146. Simili arrogantia Pharisæus justificat seipsum, ac despicit Publicanum, Lucæ 18. 11. Ita S. Ambros. Verum tamen est Judæos non præteriisse mandatum de uno Deo colendo, quia idola non coluerunt, sicuti Gentiles, uti explicat S. Aug. loco citato, et Interlin.

ET NUMQUAM DEDISTI MIHI HOEDUM.] Hœdum hunc symbolice varie explicant Patres. Primo, S. Hieron. epist. 146. q. d. Nullus sanguis prophetæ vel sacerdotis, a Romanorum imperio et jugo nos liberavit: et pro luxurioso filio, id est, pro Gentibus, pro peccatoribus totius creaturæ gloriosus sanguis effusus est. Secundo, Theoph. Hœdum, ait, id est, persequentem me peccatorem numquam decrevisti mei causa mactandum esse. Tertio, S. Augustinus, q. d. Numquam te, o Christe, mihi ad refectionem dedisti, eo quod te hœdum, id est, peccatorem, et legis Mosaicæ prævaricatorem æstimavi. Quarto, S. Ambrosius: Judæus, ait, hœdum requirit, Christianus agnum: ideo illis Barabbas solvitur, nobis agnus (Christus) immolatur.

30. SED POSTQUAM FILIUS TUUS HIC, QUI DEVORAVIT SUBSTANTIAM SUAM (græce σου, id est, *tuam*; sic et Syrus, Quam tu scilicet illi dedisti) CUM MERETRICIBUS, VENIT, OCCIDISTI ILLI VITULUM SAGINATUM.] Accusant, Pharisæi Deum et Christum de vitio acceptionis personarum, quod indignos dignis, puta Gentiles, et peccatores Judæis et Pharisæis, præferat; sed falso: nam Gentiles et peccatores per fidem in Christum et pœnitentiam, faciebant se dignos Evangelio et gratia Christi, Pharisæi vero per infidelitatem, superbiam et invidiam illa se faciebant indignos; unde illi a Christo electi, hi reprobati sunt, Matth. 20. 16

31. AT IPSE DIXIT: FILI, TU SEMPER MECUM ES, ET OMNIA MEA, TUA SUNT.] Arabicus, *omnia quæ sunt mihi, sunt tibi*; in tua potestate sunt tibi mecum communia. *Omnia*, intellige legem, Prophetas, eloquia divina, ait S. Hieron. Adde, verum unius Dei fidem et cultum, veram Ecclesiam, omniaque ejus bona, etc. hæc enim possidebat Israel, iisque ante Christum carebant Gentiles Sensus est, q. d. Tu in domo mea quasi filius, omnibus meis bonis mecum ad libitum uteris et frueris: non ergo invidere debes fratris tuo, nec ægre ferre quod ego ex omnibus bonis mihi et tibi communibus, unum vitulum in gratiam fratris tui ex longinqua regione reversi occiderim, præsertim cum ad eumdem te quoque invitaverim. Unde addit S. Ambrosius et Interlin. Omnia mea tua sunt, scilicet, si fratri tuo desinas invidere. Nam, ut ait S. Augustinus loco citato: *Cupiditas nihil sine angustia, nihil cum angustia charitas tenet: cum beatitudinem istam obtinuerimus, nostra erunt ad vivendum superiora, nostra erunt ad convivendum æqualia, nostra erunt ad dominandum inferiora.* Causam dedit superius, dicens: *Sic enim a perfectis et purgatis, ac jam immortalibus filiis habentur omnia, ut sint et omnium singula, et omnia singulorum.* Hanc enim bonorum et gaudiorum omnium communicationem Beatis in cœlo præstabit, tum perfectissimus amor mutuus et charitas, tum plena beatitudo et gloria.

32. EPULARI AUTEM ET GAUDERE OPORTEBAT, QUIA FRATER TUUS HIC MORTUUS ERAT, ET REVIXIT; PERIERAT, ET INVENTUS EST.] Justissima est ratio, q. d. Hic mihi filius, tibi frater est; nuper vitiis diffluens, ideoque morti et gehennæ addictus. Jam pœnitens Deo, gratiæ, saluti et cœlo restituitur: quare illi non invidere et obmurmurare, sed me æque ac te cum tota familia epulari, congratulari et congaudere oportet. Jam Christus Pharisæis parabolam hanc sibi applicandam relinquit. *Hic* enim, ait Theophyl. *scopus parabolæ est, propter Pharisæos obmurmurantes, quod peccatores susciperet, docere, quod etiamsi justi simus, non repellendi sint peccatores, neque obmurmurandum, recipiente illos Deo.* Et paulo superius: *Dicit igitur per præsentem parabolam Dominus Pharisæis, quasi in hunc modum: Esto, vos justi sitis, sicut filius ille beneplacens patri: obsecro vos justos et mundos, ne obmurmuretis in salute filiorum: est enim et ille filius. Itaque Pharisæorum mentem instruit, ut etiamsi justi ipsi essent, et omnia mandata Dei perfecissent, gravatim ferre non deberent, suscipi peccatores.*

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus discipulos hortatur ad studium beneficentiæ et bonorum operum per duas parabolas Prima est villici iniqui. Secunda est divitis epulonis, v. 19.

1 Dicebat autem et ad discipulos suos: Homo quidam erat dives, qui habebat villicum: et hic
diffamatus est apud illum quasi dissipasset bona ipsius. 2. Et vocavit illum, et ait illi: Quid
hoc audio ed te? redde rationem villicationis tuæ: jam enim non poteris villicare. 3. Ait au-
tem villicus intra se: Quid faciam, quia dominus meus aufert a me villicationem? fodere non
valeo, mendicare erubesco 4. Scio quid faciam, ut cum amotus fuero a villicatione, recipiant me
in domos suas. 5. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui dicebat primo: Quantum de-
bes domino meo? 6. At ille dixit : Centum cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam, et
sede cito, scribe quinquaginta. 7. Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait: Centum coros
tritici. Ait illi: Accipe litteras tuas, et scribe octoginta. 8. Et laudavit Dominus villicum iniquitatis,
quia prudenter fecisset : quia filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt:
9. Et ego vobis dico : facite vobis amicos de mammona iniquitatis: ut, cum defeceritis, recipiant
vos in æterna tabernacula. 10. Qui fidelis est in minimo, et in majori fidelis est : et qui in mo-
dico iniquus est: et in majori iniquus est. 11. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis: quod
verum est quis credet vobis? 12. Et si in alieno fideles non fuistis: quod vestrum est, quis dabit
vobis? 13. Nemo servus potest duobus dominis servire: aut enim unum odiet, et alterum diliget:
aut uni adhærebit, et alterum contemnet: non potestis Deo servire et mammonæ. 14. Audiebant
autem omnia hæc Pharisæi. qui erant avari: et deridebant illum. 15. Et ait illis : Vos estis, qui
justificatis vos coram hominibus : Deus autem novit corda vestra: quia quod hominibus altum est,
abominatio est ante Deum. 16. Lex et prophetæ, usque ad Joannem: ex eo regnum Dei evangeli-
zatur, et omnis in illud vim facit. 17. Facilius est autem cœlum et terram præterire, quam de Lege
unum apicem cadere. 18. Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, mœchatur: et qui
dimissam a viro ducit, mœchatur. 19. Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso
et epulabatur quotidie splendide. 20 Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui jacebat ad
januam ejus, ulceribus plenus, 21. cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis, et
nemo illi dabat: sed et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus. 22. Factum est autem ut moreretur
mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ: Mortuus est autem et dives, et sepultus est
in inferno. 23. Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis; vidit Abraham a longe, et La-
zarum in sinu ejus: 24 et ipse clamans dixit : Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum,
ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.
25. Et dixit illi Abraham: Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter
mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. 26. Et in his omnibus, inter nos et vos chaos
magnum firmatum est: ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.
27. Et ait: Rogo ergo te pater, ut mittas eum in domum patris mei. 28. Habeo enim quinque
fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum. 29. Et ait illi Abraham:
Habent Moysen et prophetas : audiant illos. 30. At ille dixit: Non pater Abraham: sed si quis ex
mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. 31. Ait autem illi: Si Moysen et prophetas non audiunt;
neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

1. DICEBAT AUTEM ET AD DISCIPULOS SUOS: HOMO QUIDAM ERAT DIVES, QUI HABEBAT VILLICUM: ET HIC DIFFAMATUS EST APUD ILLUM, QUASI DISSIPASSET BONA IPSIUS.] *Dicebat autem:* postquam Pharisæos murmurantes de pœnitentium receptione, ait Beda, tribus parabolis redarguit, quartam et quintam de eleemosyna danda, et parsimonia sequenda, subjungit Nam, ut ait Glossa: Pharisæi superbi et avari, uti pœnitentibus veniam, ita egentibus pecuniam negabant.

AD DISCIPULOS SUOS] Ad suos auditores, qui se ejus disciplinæ subdebant, etiamsi sua omnia non relinquerent, uti fecerant Apostoli. Ita Titus.

VILLICUM] Græce, *œconomum*, id est, magistrum vel præfectum domus; Arabicus, *administratorem*. Villicus ergo hic non erat villæ colonus, aut agricola, vel vinitor, sed totius substantiæ domus dominique sui, ac consequenter villæ, vel villarum ejus administrator et dispensator. Unde S. Hieronym. ad Algas. quæst. 6. pro *villicus*, vel, ut in Græco, οἰκονόμος, vertit, *dispensator;* pro *villicare*, vertit *dispensare:* et pro *villicatione, dispensatione.* Villicus ergo hic erat omnium heri sui bonorum, villarum et frugum administrator; adeoque villas et agros heri sui colonis et agricolis elocabat, uti patet ex sequent. Audi Varronem lib. 1. de Re rustica c. 2. *Villicus agri colendi causa constitutus, atque appellatur a villa: Villa, quod ab eo in eam convehuntur fructus et evehuntur, cum veniunt. A quo rustici etiam nunc quoque viam Veham appellant propter vecturas: et Vellam, non Villam, quo vehunt, et unde vehunt.*

Quocirca S. Ambros. moraliter notat, dicitque: *In quo ipsi discimus, non ipsi esse domini, sed potius alienarum villici facultatum.* Et Theoph. *Primum hoc discimus, quod non sumus domini divitiarum, sed dispensatores alienarum rerum, ut illas bene dispensemus sicut ipse imperat.* Licet enim apud homines simus domini opum nostrarum, tamen respectu Dei qui summus est dominus, earum sumus dispensatores; quia ipse eas nobis frugaliter et utiliter in nostros, et deinde in pauperum usus dispensanda tradidit atque dispensationis earum exactam a nobis in morte et judicio rationem exiget. Hinc Apostolus 1. Cor. 4. 1. *Sic nos, ait, existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.* Omnes enim dotes omniaque bona quæ habemus, non nostra, sed Dei sunt, quia ea nobis dedit: quare illorum non sumus domini absolute, sed dispensatores: quia ea non ad libitum, sed ex voluntate et præscripto Domini Dei erogare et dispensare debemus. Habes ergo insigne ingenium, acre judicium, firmam memoriam, sapientiam, eloquentiam, etc illorum es villicus, non dominus: quia illa non tua sunt, sed Dei dona. Vide ut illis recte utare ad Dei voluntatem et honorem, ut ipsi de iis exactam, quam ipse a te reposcet, rationem reddere valeas. Audi S. Chrysost. in Catena: *Erronea opinio est, possideri a nobis ut dominis res hujus vitæ, et ut bona propria. Sumus enim velut hospites et advenæ, quibus nunc discedendum est, et dispensatores alienorum: quare nobis villici humilitas et modestia assumenda est: nil enim est nostrum, sed omnia sunt datoris Dei.*

DIFFAMATUS EST.] Græce διεβλήθη, id est, *accusatus est;* Arabicus, *delatus est:* unde *diabolus*, idem est quod *accusator*, quia nos apud Deum accusat, sive vere, sive falso et per calumniam: ipse ergo est calumniator omnium operum nostrorum, Apoc. 12 10. Hæc accusatio fit, ait Interlin. quando quis non exercet opera pietatis erga illos, quibus debuit; non ergo de male factis dumtaxat accusamur apud Deum, sed et de bonis quæ facere debuimus, omissis Villicus enim nihil omittere debet, quod ad officium sibi commissum et heri utilitatem pertineat.

DISSIPASSET.] Epulando, potando, ludendo, donando, similibusque modis illicitis, sibique vetitis.

ET VOCAVIT (dominus ejus, uti exponit Syrus) ILLUM ET AIT ILLI: QUID HOC AUDIO DE TE? (te dissipare, vel potius dissipasse bona mea) REDDE RATIONEM VILLICATIONIS TUÆ.] Græce, *tuæ œconomiæ;* Arabicus, *tuæ administrationis:* scilicet quantum receperis, et quomodo illud expenderis

2. JAM ENIM NON POTERIS VILLICARE.] Id est, ut S. Hieron amplius enim dissipare, et administrare meas opes et facultates non poteris: quia pro *jam*, græce est ἔτι, id est amplius. Unde Arabicus, *quia tu non eris mihi amplius administrator.* Jam ergo idem est quod *amplius*, tam hic, quam c. 15. 19 et c. 5. 14. ac Marci 12. 34.

Idem dicit Christus cuique in morte; scilicet; *Redde rationem villicationis tuæ*, id est, tuæ vitæ, tui status, officii tibi commissi, tui temporis, tui ingenii, cæterarumque dotum, quas Deus tibi dedit, ut iis utaris ad ejus gloriam, et tuam aliorumque salutem

Climacus gradu 4. narrat Joannem (postea Abbatem) cum ingrederetur monasterium, prima nocte vidisse quosdam per somnum, terribilem a se rationem exigere; nimirum debitum librarum auri centum; quare per triennium dedit se obedientiæ, patientiæ et injuriarum tolerantiæ: quo facto revelatum est ei, decem libras ex debito esse sublatas: quare majori fervore austeritati, obedientiæ, cæterisque virtutibus incumbens per tredecim annos, iis exactis, vidit quosdam sibi apparentes, qui a Deo missi nuntiabant, debitum omne illi esse remissum. Idem gradu 7. de Luctu, narrat mirum quid et terribile de Stephano Abbate, qui in solitudine per 40. annos magna sanctitate vixerat in jejuniis, lacrymis, orationibus, adeo ut leopardum manu sua nutriret. Hic enim pridie quam moreretur, repente, inquit Climacus, animo obstupuit, apertisque oculis ad dexteram atque ad sinistram partem lectuli circumspiciebat: et quasi rationem quidam a se exigerent, cunctis qui adstabant. audientibus, aiebat aliquandoquidem: *Ita sane, sic revera est, sed pro hoc tot annis jejunavi.* Aliquando vero: *Non certe, sed mentimini; hoc non feci.* Deinde rursus: *Vere me accusatis.* In quibusdam etiam aliquando aiebat: *Ita sane, et quidem ad hæc quid dicam non habeo, ideo misericordia est.* Et erat profecto spectaculum horrendum ac terrificum, invisibile illud sævissimumque judicium.

3. AIT AUTEM VILLICUS INTRA SE: QUID FACIAM, QUIA DOMINUS MEUS AUFERT A ME VILLICATIONEM? FODERE NON VALEO, MENDICARE ERUBESCO.] Crimen dissipationis

bonorum heri sui, villicus male sibi conscius tacite agnoscit, æque ac suam imprudentiam, quod illa abligurierit, nec in futuros usus recondiderit. Unde nil ei superest, nisi ut vel labore manuum, vel mendicando sibi victum paret: mendicare erubescit, laborare ob debilitatem vel desuetudinem nequit. Hæret ergo anxius, ac se quo vertat nescit. Vere sanctus Chrysostomus: *Impotentem esse in opere*, ait, *est vitæ inertis.*

Symbolice Glossa: *Post hanc vitam*, ait, *non est locus fodiendi compunctione terram animæ nostræ, ad ferendum fructum: est tunc etiam confusibile mendicare, ut fecerunt fatuæ virgines, imo inutile et impossibile.*

4. Scio quid faciam, ut, cum amotus fuero a villicatione, recipiant (debitores heri mei) me in domos suas.] Scilicet remittendo eis partem debitorum ac eorum quantitatem imminuendo, eaque de re dando eis syngraphum, ut ipsi propter hanc meam in eos beneficentiam, licet fraudulentam, et hero iniquam, vicissim me villicatione privatum benefice excipiant et alant.

5. Convocatis itaque singulis debitoribus domini sui, dicebat primo: Quantum debes domino meo? at ille dixit: Centum cados olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam: et sede cito, scribe quinquaginta.

6. Centum cados olei.] *Cadus*, vel, ut græce est, *batus*, erat mensura liquidorum, sicut corus aridorum: licet autem batus major esset cado, sive metreta, ut vertit hic Syrus: cadus enim 60. batus vero 72. continebat sextarios: tamen subinde unum pro alio accipitur. Unde S. Hieronymus in cap. 45. Ezech. Decima pars cori, ait, in liquidis vocatur batus, sive cadus. Corus autem, sive homer, continebat triginta modios: ita enim Noster vertit Levitici cap. 27 vers 16. idemque colligitur ex Septuag. Ezech. 45. 11. Vide quæ de mensuris et ponderibus congessi in fine Pentateuchi.

Accipe cautionem tuam: et sede cito, scribe quinquaginta.] *Cautionem*, græce, γραμμα, id est, scriptum, litteras, uti vertit Interpres v. 7. scilicet syngrapham, manu tua olim scriptam vel subscriptam, qua testatus es te debere hero meo centum cados. Vulgus *obligationem* vocat, id est, litteras obligatorias: hæ vocantur cautio, quia per has cavetur creditori, ne debitor ei debitum negare possit. Sensus est, q. d. Syngrapham obligatoriam, qua olim mihi tradita testaris te hero meo debere centum cados olei, ecce tibi reddo: accipe ergo eam et lacera, ac pro ea scribe aliam, qua tantum fatearis te debere quinquaginta; ita herus doli nescius, a te tantum repetet 50. et alios 50. tibi servabis, eosque mecum divides.

7. Deinde alii dixit: Tu vero quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe litteras tuas (cautionem, sive syngrapham tuam, de qua vers. 5.) et scribe octoginta.] Corus, sive homer, continet decem ephi, ephi autem continet tria sata, id est, tres modios, Ezech. 45. 11. Corus ergo continebat 30. modios.

Symbolice, S. August. lib. 2 Quæst. Evangel. quæst. 34. *Quod autem*, inquit, *de centum cadis olei quinquaginta scribi fecit a debitore, et de centum coris tritici octoginta, ad nihil aliud valere arbitror nisi ut ea quæ similiter in sacerdotes atque in Levitas Judæi, quisque operatur in Ecclesia, abundet justitia ejus super Scribarum et Pharisæorum, ut, cum illi decimas darent, isti dimidias dent: sicut non de fructibus, sed de ipsis bonis suis fecit Zachæus. Aut certe duplicet decimam, aut duas decimas dando superet impendia Judæorum.*

8. Et laudavit dominus villicum iniquitatis, quia prudenter fecisset: quia filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.] *Dominus*, id est, herus villici, fraudem ejus ex servis vel aliunde resciens: non Christus Dominus, ut vult Erasmus. q. d. Herus villici laudavit villicum iniquum, quod prudenter sibi consuluisset, licet per fraudem et damnum heri. Laudavit autem non factum, utpote injustum, sed prudentiam, vel solertiam, industriam et ingenium subtile villici; sicuti cum ingeniosum audimus facinus damnamus scelus, laudamus ingenium.

Quia filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis, id est, fidei, puta fidelibus et sanctis (hi enim opponuntur filiis tenebrarum sive sæculi) in generatione sua, hoc est in genere suo, sunt.] Scilicet in temporalibus, et maxime in malis, v. g. dolis, fraudibus, et malis artibus. Est hebraismus Vere dixit vir sapiens: *In rebus temporalibus sumus Solones, in spiritualibus moriones; in terrenis lynces, in cœlestibus talpæ. Prudentiores sunt filii sæculi*, ait S. Augustinus lib. 11. de Genesi ad litteram cap. 2. ad consulendum sibimet in posterum, quamvis fraude, non jure. Ratio a priori est, quia in hominibus viget sensus et cupiditas rerum terrenarum: mens vero et spiritus languet, deprimitur et hebetatur, partim a corpore, partim a sensu et cupiditate, quo fit, ut mundani sequentes ductum sensus et cupiditatis, vivaciores et solertiores sint in temporalibus bonis sibi providendis, quam spirituales et sancti; qui ductum mentis et spiritus sequuntur, sint in spiritualibus sibi procurandis: spiritualia enim, cum sint recondita, nec oculis cernantur, vix mentem humanam feriunt.

Jam quod ad applicationem parabolæ attinet, nota scopum ejus in genere esse, ut dicatur contra avaros Pharisæos, ut docet Christus versu nono et decimo quarto, eisque vel aliis avaritiam extundat, ac doceat affectum ab amore divitiarum abstrahere, illasque in pauperes erogare. Monet enim hic Christus divites, cæterosque omnes, ut meminerint se non esse pleno jure dominos, sed tantum dispensatores bonorum Dei; ideoque prudenter et sedulo illa expendant per eleemosynas, ut per eas peccata expient, ac Deo rationem villicationis suæ, id est, universi Christiani officii, et vitæ, æque ac opum et facultatum, exactam reddere possint; itaque ab eo laudari, præmiari et beari mereantur. Neque alia ratione villicus hic nobis imitandus proponitur: nam in fraude et injustitia, quam hero suo intulit, neminem licite eum imitari posse clarum est.

Quocirca S. Augustinus lib. 2 Quæst. Evangel. quæst. 34. censet Christum hic argumentari a minori ad majus, q. d Si villicus hic tam solerter in terra sibi providet de annona, multo magis pro vita æterna nos decet esse solertes, ut de meritis quibus in ea vivamus simus solliciti. Rursum si hic villicus, licet

fraudulentus et injustus, laudatus fuit ab hero ob hanc solertiam et providentiam, multo magis nos a Deo laudabimur, si per eleemosynam justam nulli damnum, sed commodum multis afferamus. Cætera sunt emblemata. Ita S. Augustinus, Euthymius, Maldonatus, Jansenius et alii. Audi S. August. *Si laudari potuit ille a domino qui fraudem faciebat, quanto amplius placent Domino Deo, qui secundum ejus præceptum illa opera faciunt? sicut etiam de judice iniquitatis, qui interpellabatur a vidua, comparationem duxit ad judicem Deum, cui nulla ex parte judex iniquus conferendus est.*

Docet ergo hæc parabola Primo, divites tantum esse administratores opum suarum, atque a simili vel pari quemlibet hominem bonorum suorum, scilicet virium, ingenii, facundiæ, aliarumque dotium non esse dominum, sed tantum esse dispensatorem. Secundo, quemque suis donis et dotibus a Deo acceptis uti, illaque expendere debere juxta Dei Domini nostri voluntatem, ad ipsius honorem et gloriam. Tertio, quemque in die judicii non tantum malorum commissorum, sed et bonorum per negligentiam omissorum Christo judici exactam rationem redditurum esse: quare quisque videat ne quid mali admittat, vel boni omittat. Hic generalis est parabolæ scopus; particularis vero est is, quem subjicit Christus vers. sequent. uti ibidem explicabo.

9 Et (id est, *sic*, vel *simili parive modo:* τo enim *et*, nectit simile simili, puta parabolam rei per eam significatæ) EGO VOBIS DICO: FACITE VOBIS AMICOS DE MAMMONA INIQUITATIS, UT, CUM DEFECERITIS, RECIPIANT VOS IN ÆTERNA TABERNACULA.] Est hæc postparabola sive applicatio parabolæ, significans particularem et præcisum ejus scopum, finem et fructum, q. d. Sicut audistis villicum, qui bona heri sui dissiparat, ideoque amovendus erat ab hero a villicatione sua, per opes iniquitatis, id est, inique et injuste a se usurpatas, et hero suo surreptas, eleemosynam fecisse debitoribus heri sui, ut amotus ab officio, ab iis in domum reciperetur et aleretur: sic et vos, qui opes dotesque vobis a Deo datas male iis utendo dissipastis; per *mammonam*, id est, opes *iniquitatis*, id est, iniquas; non ob rapinam et furtum, uti fuere illæ istius villici, sed alio titulo et respectu (quem mox explicabo) facite eleemosynam pauperibus, ut, cum per mortem defeceritis, et amoti fueritis ab hac vita, ejusque officiis, ipsi vos recipiant in æterna cœli tabernacula.

Ubi Nota. Ludit Christus in voce *iniquitatis*; alio enim modo villicus habebat opes iniquitatis: villici enim iniquitas erat fraus, injustitia, furtum et rapina; nobis vero hæc opum iniquitas non est injustitia actualis, sed plane aliud, uti jam dicam.

FACITE VOBIS AMICOS DE MAMMONA INIQUITATIS,] id est de opibus quæ inique sunt, idque quadruplici sensu et causa. Primo, quia opes sæpe per iniquitatem, id est, fraudes, usuras, injustos contractus, rapinas parentum, avorum, vel etiam proprias, corrogatæ sunt, juxta illud: *Omnis dives, aut iniquus, aut iniqui hæres,* quod citat S. Hieronymus epistol. 150. ad Hedibiam quæstione prima. Jam sæpe ignorat filius, vel nepos, hanc iniquitatem parentum vel avorum, aut certe nescit cui facienda sit restitutio: tunc ergo pauperibus illa restituere et erogare debet. Hinc S. Hieronymus in Matthæi cap 6. *Divitiæ,* inquit, *vocantur mammona, quia de iniquitate collectæ sunt,* quasi mammona derivetur ex מן *min,* id est *a* et מונה *mona,* id est, *violentia,* a radice ינה *iana,* id est, *vim intulit:* licet verius derivetur a טמן *taman,* id est, abscondit; inde etiam addito *mem* heemantico hebraice vocatur מטמון *matmon,* et chaldaice elisa littera ט *tet* euphoniæ causa, *mammon,* et *mammona:* q. d. Thesaurus absconditus; solent enim opes et nummi abscondi. Secundo, divitiæ vocantur *iniquitatis,* sive iniquæ, id est, infidæ et fallaces per hebraismum, quia vanæ sunt et mendaces, non veræ, non fideles et stabiles, sed illico possessorem deserunt et ad alium herum transeunt. Tertio, *iniquitatis:* quia divitiæ sunt materia et illecebræ fraudum, furtorum, omnisque peccati, præsertim iniquitatis et injustitiæ. Quarto, *iniquitatis,* quia iniqui et impii putant, eas solas esse divitias, non enim norunt divinas et cœlestes. Ita S. Augustinus serm. 35. de Verbis Domini. Hasce omnes causas spectat hic Christus.

Porro Christus opes vocat *mammona iniquitatis,* id est, *Plutum,* qui a Gentilibus colebatur quasi deus divitiarum, q. d. Aurum vobis est quasi idolum, quod vos, o divites avari, amatis, et quasi adoratis; sed scitote illud idolum esse *iniquitatis,* id est, vanum, mendax et falsum: illud ergo confringite et in pauperes erogate, ut illi Deum æternarum opum largitorem vobis concilient. Vide dicta Matthæi 6. v. 24.

UT CUM DEFECERITIS vita et officio dispensandi vestrum mammona, id est, vestras opes. Ita Theophylactus, Titus, Euthymius. Unde Syrus vertit, *cum defecerit,* scilicet mammona a vobis, quod fiat in morte vestra RECIPIANT VOS.] Scilicet amici, quos vobis fecistis per mammonam iniquitatis eis erogatam, puta pauperes: hi enim, si sancti sunt et recepti in cœlum, eodem vos suis precibus et meritorum communicatione recipient: sin autem pauperes sint impii, in cœlum vos propter eleemosynæ meritum recipient, non ipsi, sed ii quorum est recipere, puta Christus, beata Virgo, et sanctissimi Angeli. Sic enim Hebræi sæpe suppositum verbi subticent, quasi ex circumstantiis sat cognitum et manifestum.

Porro Christus proprie de pauperibus probis et sanctis loqui videtur: quia scilicet, sæpe tales sunt pauperes, nimirum *pauperes censu, sed divites sensu,* gratia et spiritu; idque ne putent divites se beneficium dare, sed potius accipere a pauperibus: dant enim eis nummum, sed recipiunt cœlum. Unde S. Gregor. l. 21. Moral. c. 14. *Debemus cogitare,* ait, *quod patronis potius nos recepturis in æterna tabernacula munera offerimus, quam egenis dona largimur.*

Rursum hinc disce pauperum esse cœlum, non tantum quod ipsi eo potiantur, sed quod et ipsi alios, scilicet benefactores suos, eodem introducant. Pauperes ergo sunt janitores cœli, juxta illud Christi: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum,* Matth. 5. Vide ibi dicta. Idque habent non tam ex merito suo, quam ex dono singulari Dei. Ita S. August. lib. 2. Quæst. Evang. quæst. 38. *Non propria potestate, quasi gratificando recipiunt, sed promissione atque permissione illius, qui eos con-*

silio præmonuit, ut sibi amicos facerent, et qui se ipsum pasci, vestiri, hospitio recipi, visitari in unoquoque minimorum suorum, liberatoris bonitate dignatus est.

Æterna tabernacula, inquit Theophyl. *pauperibus in Christo constituta, sunt in quæ possunt recipere eos, qui hic ipsis amice de bonis, quæ sunt Dominica, largiuntur. Felix permutatio, cum temporaria permutantur æternis.* Quare Chrys. in Catena: *Ars artium*, inquit, *peritissima, est eleemosyna, non enim nobis domos fabricat luteas, sed vitam æternam impendit.*

10. QUI FIDELIS EST IN MINIMO, ET IN MAJORI FIDELIS EST: ET QUI IN MODICO INIQUUS EST, ET IN MAJORI INIQUUS EST.] Nota: Hæ et similes sententiæ proverbiales practicæ prudentiæ (uti dixi in Proverb.) non semper sed sæpe et communiter veræ sunt, ac significant vulgo homines ita judicare solere, et suorum servorum vel amicorum fidelitatem in magnis, primo in parvis prætentare.

Jam per *modica* et *minima* Christus intelligit bona temporalia, per *magna* vero vel *majora* intelligit bona spiritualia, tum gratum facientia, tum gratis data, uti est munus evangelizandi. q. d. Ut non removeamini a villicatione spirituali, ut villicus ille iniquus a villicatione temporali amotus est v. 2. aut etiam ut ad eam admoveamini, si necdum admoti estis, curate ut vos primo probetis in recta administratione temporalium, ut scilicet ea per eleemosynas, juxta mentem Dei Domini vestri distribuatis in pauperes: sic enim explicat Christus versu sequenti. Hactenus enim egit, ac deinceps aget de laude eleemosynæ, et avaritiæ fuga. Hoc est quod ait Paulus 1. Tim. 3. 5. *Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* Porro Christus videtur hic taxare Pharisæos infidelitatis, tam in opum dispensatione, quam in doctrina legis divinæ populo tradenda, quodque ipsi ob avaritiam indigni sint suo gradu, quia infideliter eo funguntur, praveque docent populum, uti vidimus Matth. c. 5. et 23. imo eum a vero Messia avertunt. Nam contra Pharisæos hæc dici, patet ex v. 14.

11. SI ERGO IN INIQUO MAMMONA FIDELES NON FUISTIS: QUOD VERUM EST QUIS CREDET VOBIS?] Arabicus contrarie et affirmative habet, *si ergo fideles fuistis in bonis iniquitatis, quis credet vobis in veritate dicenda et docenda?* Sed videtur esse mendum typographi, ac pro *fuistis* legendum negative, *non fuistis*, uti legunt Noster, Græcus et Syrus. Sensus est, q. d. Si avare et perperam opes caducas et fallaces erogatis in pauperes, *verum*, id est, opes veras, scilicet spirituales et cœlestes, puta doctrinam legis; populi instructionem, fidei et cultus Dei curam ac propagationem, quis credet vobis? Mammonam enim vocat *iniquum*, id est, fallacem, caducum et falsum, quia specie et fuco verarum opum homines fallit: nec enim mentem explet, et cito perit, ac facile a furibus aliove casu eripitur, illumque opponit mammonæ vero, id est, divitiis spiritualibus, quæ sunt veræ et stabiles, pretiosæ et æternæ; quæ a nemine homini invito eripi possunt, uti docet Apostolus 1. Timoth. 7. 6. Ita Theoph. Euthym. Beda hic, ac S. Irenæus. Cyprian. Cassian. Gaudent. quos citat et sequitur Maldonatus.

12. ET SI IN ALIENO FIDELES NON FUISTIS, QUOD VESTRUM EST, QUIS DABIT VOBIS?] Idem fere dicit, sed alia parabola vel phrasi; mammonam, quem versu præcedenti vocavit *iniquum*, hic vocat *alienum*. Porro opes temporales vocat alienas, Primo, quia alienæ sunt a natura rationali et spirituali, qualis est homo, cum sint inanimes et corporales, puta æneæ, aureæ, argenteæ; quare non tam hominis, quam mundi sunt opes, quas homo a mundo, uti accepit in vita, sic et in morte eidem reddet. Secundo, respectu Dei, quia a Deo illarum non tam domini et proprietarii, quam administratores, et rerum alienarum dispensatores constituti sumus, ut eas aliis egentibus juxta Dei voluntatem partiamur. Ita Titus: *Opum copiam*, ait, *alieni nomine designat, quandoquidem opibus affluere, si hominis naturam spectemus, ab homine alienum est. Si cui autem adsunt, extrinsecus et quasi per accidens advenerunt. Sunt*, ait Ambrosius, *alienæ ab hominum natura, quia non sunt homini perpetuæ, neque nobiscum nascuntur, neque nobiscum transeunt.* Et S. Augustin lib. 2. Quæst. Evang. q. 35. *Alienas*, inquit, *appellat terrenas facultates, quia nemo eas secum moriens aufert Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium quod nec auferre quid possumus*, (1. Timoth. 6 v. 7.) Denique Euthym. *Alienum nominat terrenas divitias, quippe quæ apud illum non permaneant, qui est eas assecutus.* Jam S Hieron. ep. 151. ad Algasiam q. 5. sic exponit, q. d. *Si carnales divitias, quæ labuntur, non bene dispensatis, veras æternasque divitias doctrinæ Dei quis credet vobis? Et si in iis, quæ aliena sunt (alienum autem est a nobis omne, quod sæculi est) infideles fuistis; ea quæ vestra sunt, et proprie deputata homini, quis vobis credere poterit? Unde corripit avaritiam, et dicit eum, qui amat pecuniam, Deum amare non posse: igitur et Apostolis, si velint amare Deum, pecunias esse contemnendas.* Alium sensum magis genuinum, mox in fine hujus versus subjungam.

QUOD VESTRUM EST.] Ita vocat opes spirituales et bona cœlestia, quia hæc propria sunt homini, eumque sanctificant, perficiunt, beant, et in cœlum ducunt, ac in æternum cum eo permanent. *Nostrum vocat, cœlestes divitias*, ait Euthym. similiter Theophyl. *Nostræ sunt divitiæ cœlestes et divinæ, illic noster municipatus est, eo quod homo ad imaginem Dei est conditus: pecuniæ autem et possessiones alienæ sunt: nihil enim simile illi ex his. Divinorum autem bonorum fruitio et participatio Dei, nostra sunt.*

Dices: Homines magis amant propria, ideoque magis et fidelius ea custodiunt, quam aliena, quomodo ergo contrarium hic significat Christus? Respondeo: Vis argumenti Christi patet Primo, in sensu parabolæ, qui est, q. d. Si in bonis temporalibus non fuistis fideles dispensatores, quomodo eritis in spiritualibus et cœlestibus? quis ergo cœlestia et divina vobis dare audebit? Secundo, eadem vis patet in ipsa parabola, quia in alienis rebus administrandis homines diligentiores et cautiores esse solent, quam in propriis, tum quia in res alienas minus juris et libertatis habent quam in suas; tum quia ex justitia ad id tenentur, cum scilicet res alienæ ipsorum curæ commissæ sunt: tunc enim si pereant, ipsi damnum domino illarum præstare et re-

sarcire debent: res vero proprias custodire non tenentur ex justitia, sed tantum ex prudentia vel charitate: quare si per eorum imprudentiam vel negligentiam pereant, ipsis pereunt nec ulli alteri rem perditam restituere tenentur; tum denique quia majori infamiæ se exponunt in alieno, quam in suo: si enim alienum eis creditum pereat, vocabuntur in suspicionem non solum infidelitatis, sed et furti. Recte ergo argumentatur Christus, dicitque: Si in alieno fuistis infideles, quod vestrum est quis dabit vobis? q. d. Si infideles fuistis in opibus temporaneis, quæ a vobis quasi alienæ sunt, erogandis in pauperes; Deus non dabit vobis opes cœlestes, quæ vestræ, id est vobis destinatæ, congruæ et propriæ sunt: qui enim aliena rapit aut perdit, sua perdere meretur. Nam ut solerter advertit Dionysius Carthusianus, de bonis vitæ dixit Christus versu superiore: *Quis credet*, seu committet, quia illis utendum est, ita ut reddenda sit de usu ratio: de bonis autem patriæ seu gloriæ, hic dicit, *Quis dabit*, quia his non est utendum, non sunt hæc ulterius referenda, nec proinde de eis reddenda ratio, sed semel datis intentissime et quietissime fruendum, atque inhærendum. Versum sequentem de serviendo Deo et mammonæ exposui Matth. 6. 24.

14. Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erant avari (græce, φιλάργυροι, id est amantes argenti) et deridebant illum.] Græce, ἐξεμυκτήριζον, id est, subsannabant quasi contracto naso: μυκτήρ, enim est nasus: atque hic est gestus fastidientis, spernentis, vafre et callide irridentis; juxta illud Horatii lib. 1. Serm. satyr. 6.

Ignotos naso suspendis adunco.

Tales sunt nasones, nasuti et nasicæ: unde Scipio a nasi magnitudine cognominatus est Nasica:

Et pueri nasum rhinocerotis habent.

Syrus, *Pharisæi autem cum hæc omnia audissent, propterea quod essent amantes argenti, irridebant eum*. Sic et Arabicus.

15. Et ait illis: Vos estis qui justificatis vos coram hominibus: Deus autem novit corda vestra: quia quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.] *Justificatis*, id est, justitiam præ vobis fertis, simulatis, ostenditis, jactatis, captatis; in externis cæremoniis religiosi et scrupulosi, in internis vero cupiditatibus effrænes et irreligiosi. Deus autem novit corda vestra plena esse hypocrisi, avaritia, superbia, gula, luxuria. Quia quod hominibus altum est, id est, splendidum, magnum, mirabile, qualis est exterior species, ficta modestia, simulata pietas et sanctitas, quam præ vobis fertis, o Pharisæi, abominatio est ante Deum.] q. d. Simulata vestra religio, o Pharisæi, plebi simplici est admirabilis, sed abominabilis Deo, qui internam vestram hypocrisim, superbiam, avaritiam, luxuriam, etc. clare introspicit, detestatur, abominatur et execratur.

Cætera quæ apud Lucam sequuntur usque ad vers. 19. hoc loco et tempore non sunt dicta a Christo, sed eo quem assignat Matthæus, illaque in diversa tempora distribuit, uti videre est Matth. 11. 12. et cap. 5. 12. et cap. 10. vers. 11. ubi ea explicui.

19. Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide.] Notat S. Chrysost. hom. de divite et Lazaro, hæc pertinere ad vers. 13. de laude eleemosynæ: quare post illa statim hæc Christus subjunxisse videtur; cætera vero intermedia eo loco pronuntiasse, quo extant apud Matth. ut dixi. Scripsit S. Chrysostom. hac de re quatuor insignes homilias de Lazaro, quæ extant in fine tom. 2.

Homo quidam.] Quæres, an hæc sit parabola, an vera historia? Resp. esse veram historiam, Primo, quia Christus eam non vocat parabolam, uti facere solet in parabolis, sed narrat quasi veram historiam. Secundo quia mendicus hic nominatur Lazarus, dives vero epulo vocatur *Nincusis*, ut habet Hebræorum traditio, ait Euthym. Tertio, quia damnatio et tormenta divitis ita plane hic narrantur, ut omnino videatur esse historia. Quarto, quia in honorem hujus Lazari, quasi Sancti, et leprosorum ulcerosorumque patroni, plures vetustæ variis in locis extant ecclesiæ, ac in primis Romæ extra urbem et portam Angelicam extat ecclesia et hospitale S. Lazari pro cura leprosorum. Quinto, quia ita censent Tertull. S. Irenæus, S. Chrysost. S. Gregorius, Clemens Alexandr. Origenes, Ambrosius, Euthym. quos citant et sequuntur Franc. Lucas, Maldonatus, Barradius, Vinc. Regius et alii: licet S. Justinus, Theophylact. Eucherius contrarium opinentur, scilicet hanc esse parabolam, non historiam; quia scilicet in hac historia quædam parabolica et symbolica ex hominum usu inferuntur, ut de lingua divitis de gutta aquæ, de digito Lazari, etc.

Porro dives hic videtur fuisse Judæus, ut ex vers. 24. et 31. ubi Mosen nominat, et Abraham invocat, colligit Euthym: qui et addit Hebræos tradere, illum vixisse tempore Christi ideoque de eo Christum recentem hanc narrare historiam, ut magis percellat auditores, doceatque contemnere opes et delicias exiles et breves hujus vitæ.

Induebatur purpura et bysso.] Purpura pretiosa est et augusta: unde vestis erat regum et principum. *Purpura* ergo notat divitis in vestitu luxum, æque ac fastum, quod vestiretur ut rex vel princeps: *Byssus* notat ejus delicias et mollitiem: byssus enim est genus lini candidissimi et mollissimi. Audi S. Gregorium hom. 40. in Evan. *Et sunt nonnulli, qui cultum subtilium pretiosarumque vestium non putant esse peccatum. Quod si videlicet culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod dives qui torquebatur apud inferos, bysso et purpura indutus fuisset. Nemo quippe vestimenta pretiosa, nisi ad inanem gloriam quærit, videlicet ut honorabilior cæteris esse videatur.*

Et epulabatur quotidie splendide.] Græcum εὐφραινόμενος, duo significat, Primo, *gaudebat*, et *hilaris erat*; Secundo, *epulabatur*. Unde Arabicus vertit *et jucunde vitam ducebat quotidie, et splendide vivebat*. Utrumque faciebat dives; nimirum ad epulas lautas adhibebat musicos, parasitos, odores, tibias, citharas, tripudia, et quidquid gaudium augere poterat, in eo collocans suam felicitatem, nec cogitans de altera futura, ac forte eam non credens: vivebat enim ut

atheus et Epicureus, juxta illud : *Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas.* Quales depingit Job c. 21. v. 12. dicens: *Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi : ducunt in bonis dies suos, et in puncto descendunt ad inferna.* Porro S. Greg. l. 4. Mor c. 4. docet convivia sine culpa celebrari non posse. *Pene enim semper*, inquit, *epulas comitatur voluptas. Nam cum corpus refectionis delectatione resolvitur, cor ad inane gaudium relaxatur. Unde scriptum est: Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Pene semper epulas loquacitas sequitur: cumque venter reficitur, lingua non refrænatur. Unde recte dives apud inferos aquam appetere describitur.* In conviviis ergo peccatur gula, lascivia, detractione, superbia, invidia, etc.

20. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus] Arabicus, *et pauper erat, cujus nomen Lazarus : erat projectus ad portam illius, percussus ulceribus.*

Lazarus.] *Narratio*, ait S. Ambr. *magis videtur quam parabola, quando etiam nomen exprimitur.* Et Cyrillus in Catena : *Refert*, ait, *traditio Judæorum, fuisse tum temporis Lazarum quemdam Hierosolymis, extrema pressum inopia et infirmitate, ideoque vocatus videtur Lazarus, quasi omnium ope et adjutorio indigens, et ad illam flagitandam expositus uti exponuntur ulcerosi mendici. Mendicus, substantia pauperrimus, sed patientia et virtute ditissimus.* Ita Chrys. homil. 2. ad Populum. Lazarus enim hebraice dicitur לעזר *laazar*, id est, *ad adjuvandum*, hoc est ad adjutorium postulandum palam expositus. Unde S. Chrysost et August. *Lazarus*, inquiunt, *idem est quod adjutus*, vel potius adjuvandus: Lazarus enim omnibus objiciens sua ulcera, reipsa clamabat: Fideles videtis meam miseriam, adjuvate me.

Jacebat] Græce ἐβέβλητο, id est projectus erat et porrectus, extensusque, quasi spirans cadaver, quod se movere nequit; unde a bajulis movetur et projicitur ante fores divitum vel templorum. Jacebat abjectus, ait Titus, neglectus, prostratus, pro nihilo habitus, omni cura omnique humano præsidio prorsus destitutus, idque assidue et quotidie per singulos dies *ut videret eum dives*, ait S. Chrysostomus, *ejusque miseriam observare posset et exiens et revertens. Qua in re*, ait S. Gregor. homil. 40 *Dominus duo judicia explicuit, nimirum majorem divitis immisericordis damnationem, et majorem Lazari miseri probationem et remunerationem. Quantas namque*, ait, *hunc egenum et vulneribus obsessum, tentationes creditis in sua cogitatione tolerasse, cum ipse egeret pane, et non haberet etiam sanitatem, atque ante se divitem cerneret salutem et delicias habere cum voluptate; se dolore et frigore affici, illum gaudere conspiceret. bysso et purpura vestiri; se deprimi vulneribus, illum affluere acceptis rebus; se egere, illum nolle largiri? Quantus, putamus, fratres mei, tunc in corde pauperis tumultus tentationis fuit, cui certe ad pœnam suffecisset paupertas, etiamsi sanus fuisset, et rursum suffecisset ægritudo, etiamsi subsidium adesset? sed ut probaretur amplius pauper, simul hunc et paupertas et ægritudo tabefecit: atque insuper videbat procedentem divitem obsequentibus cuneis circumfulciri, et se in infirmitate et inopia a nullo visitari.*

Ulceribus plenus] non solum pauper, sed etiam æger, ait S. Greg. Græce, ἡλκωμένος, id est, ulceratus, ulceribus plenus et refertus, instar leprosi. Unde multi censent Lazarum vere fuisse leprosum; qua de causa leprosi et leprosoria hunc S. Lazarum, quasi patronum colunt et invocant, ab eoque Lazari et Lazarelli nuncupantur. Opponit summæ prosperitati divitis summam afflictionem Lazari : ille enim epulo erat ditissimus, hic mendicus egentissimus: ille purpura et bysso vestiebatur, hic sanie et ulceribus purpurabatur: ille quotidie epulabatur, hic fame conficiebatur.

21. Cupiens saturari de micis, quæ (casu et temere) cadebant de mensa divitis, et nemo illi (non sub mensa divitis, ut aliqui pingunt, sed ante fores ejus jacenti) dabat: sed et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus.] Ut pure ejus fruerentur, ait Franc. Lucas, itaque dolore non modico afficiebant nudum et imbellem. Non solent canes nisi invitati, hominis viventis ac vigentis corpus lambere : verum ad hunc jacentem accurrebant, tamquam ad projectum nudumque cadaver, ut saniem vel sanguinem lingerent, quo libenter vescuntur. Nec vero ipse eos valebat abigere, adeo erat fractus viribus, ait S. Chrys. Lazarus ergo miserior erat cane; tum quia ut canis jacebat ad fores divitis, nec tamen gaudebat micis mensæ, quas colligunt canes: tum quia canes eum lingendo cruciabant, ac ipse suo sanguine pascens canes, ab eis quasi devorabatur. Alioqui canes lambendo ulcera, si moderate id faciant, illa emundant et sanant. Unde S. Chrys. *Feræ mites* (canes) *lambunt ulcera*, inquit, *quæ nullus dignabatur lavare et contrectare* multo minus dives Epulo. Nam, ut ait S. Ambr. sunt divites conditionis humanæ immemores, rident inopes, et egentibus insultant, et quorum misereri decet, his auferunt.

S. Chrys. hom. 1. de Lazaro, novem atroces Lazari afflictiones et cruciatus enumerat. Prima, inquit, fuit extrema ejus paupertas, ut nec micas divitis obtinere posset. Secunda, gravis ægritudo ; totus enim erat ulcerosus, totus exhaustus et tabidus, *ut ne canes quidem posset abigere ; sed vivum cadaver jacebat, videns quidem eos accurrentes, nequaquam tamen valens depellere, usque adeo illi membra erant soluta, usque adeo erant arefacta morbo, usque adeo consumpta erant afflictione*, ait Chrysost.

Tertia, quod ab omnibus, etiam illis qui ei assistere debebant, erat desertus.

Quarta, quod jaceret ante fores divitis quotidie splendide epulantis: aspectus enim continuus felicitatis divitis augebat sensum et dolorem infelicitatis Lazari, *quod in medio tam multorum jacens ebrietati indulgentium, suaviter viventium, a nemine vel vulgarem curam nancisceretur, id reddebat sensum dolorum duriorem, magisque incendebat animi ægritudinem*, ait Chrys.

Quinta, erat crudelitas divitis, qui abundans rerum copia, Lazarum tamen tam miserum cernens præteribat quasi lapidem, nec eum aspectu vel colloquio dignabatur.

Sexta, quod nullum haberet ærumnæ socium: hæc

enim societas solet levare ærumnæ gravitatem, juxta illud: *Jucundum est in pœna habere socium.*

Septima, quod illo ævo obscura erat resurrectionis fides et spes, quæ jam post Christum clara, mire fideles in doloribus sustentat et roborat.

Octava, quod hæc non semel, nec uno die, sed continuo per plures dies et septimanas pateretur.

Nona, quod jacturam famæ toleraret: multi enim censebant illum tanta pati ob ingentia scelera sua, quasi percussum a Deo; et tamen Lazarus velut alter Job, hæc omnia forti et invicto animo, quasi adamas sustinebat. Hæc et plura Chrysostomus.

Lazaro similis in doloribus et ulceribus, æque ac in patientia fuit S. Lydwina Schiedamensis in Hollandia, quæ anno ætatis 14. in glaciem lapsa costam fregit, indeque ægra triginta et amplius annos decubuit, variis et continuis doloribus a Deo immissis afflicta usque ad mortem, ut ei integram patientiæ coronam pertexeret. Lege Vitam ejus apud Surium. Nimirum voluit Deus Lazarum, Job, Tobiam, Lydwinam omnibus sæculis statuere ægrotis et afflictis in speculum et exemplar patientiæ.

22. FACTUM EST AUTEM UT MORERETUR MENDICUS, ET PORTARETUR AB ANGELIS IN SINUM ABRAHÆ. MORTUUS EST AUTEM ET DIVES, ET SEPULTUS EST IN INFERNO.] *Ut moreretur,* ex morbis, et doloribus, ac rerum omnium inopia.

ET PORTARETUR.] Scilicet quoad animam separatam a corpore ulceroso, honorifice duceretur: nec enim anima est gravis, ut portari debeat, ipsaque separata a corpore se loco movere, sursumque ascendere potest.

Nota hic Angelorum ministerium esse, animas sanctas a corpore separatas ducere in cœlum. Idem patet ex Vitis Sanctorum, nam ut ait S. Chrys. conc. 2 de Lazaro: *Si civitatem civitate revertentes egemus deductoribus, multo magis anima a corpore divulsa, et ad futuram transiens vitam, opus habebit viæ ducibus?* Subjungit: *Vidistis illum in vestibulo divitis, videte eumdem hodie in sinu Abrahæ: vidistis illum cum a canibus circumlingeretur, videte eumdem ab angelis stipatum: vidistis illum tum in paupertate, videte nunc eumdem in deliciis: vidistis illum in fame, videte in multa rerum affluentia: vidistis illum certantem, videte coronatum: vidistis labores, videte præmium, quotquot estis vel divites vel pauperes.*

IN SINUM ABRAHÆ.] Ut hospitem Lazarum, apud hospitalem Abraham intuitus dives, osor hospitum haberet hoc ad confusionem suæ inhospitalitatis, ait Euth. Nam ut ait S. Chrys. hom. 3. de Lazaro: *Hospitalis erat Abraham; ut igitur redarguatur divitis inhospitalitas, propterea Lazarum cum illo videt. Ille etiam prætereuntes venabatur, et in domum pertrahebat suam: hic vero etiam intra domum jacentem despexit; cumque talem thesaurum haberet, salutis parandæ materiam præteribat quotidie, nec in quod oportebat usus est pauperis propinquitate.*

Quæres, quis est sinus Abrahæ, et ubi situs? Resp. S. Aug. lib. 4. de Anima et ejus origine c. 16. *Sinus Abrahæ est locus quietis, in quo post mortem recipiebantur, et etiamnum recipiuntur omnes imitatores fidei et pietatis Abrahæ: qui ante Christum limbus patrum, post Christum est cœlum, quod est paradisus Beatorum.* Unde Ecclesia S. Martino accinit: *Martinus Abrahæ sinu lætus excipitur: Martinus hic pauper et modicus cœlum dives ingreditur, hymnis cœlestibus honoratur.* Et S. Aug. l. 9. Confes. 3. agens de morte Nebridii: *Ille, ait, vivit in sinu Abraham. Quidquid illud est, quod illo significatur sinu; ibi Nebridius meus vivit.* Et Ecclesia pro defunctis orat Deum, ut eos transferat in sinum Abrahæ, ac det illis requiem sempiternam, *quam olim,* inquit, *Abrahæ promisisti et semini ejus.*

Dicitur sinus Abrahæ Primo, quia filii suavissime in sinu parentum quiescunt: omnes autem fideles et Sancti, dicuntur et sunt filii Abrahæ, qui primus in fide et sanctitate præ omnibus excelluit: unde et in limbo patrum cæterorum videtur fuisse primus et princeps. Hinc S. Ambr. *In Abrahæ gremio,* ait, *quasi in quodam sinu quietis et sanctitatis recessu.* Et S. Aug. ser. 110. de Temp. *In sinu Abrahæ,* inquit, *id est in secretum ubi erat Abraham: sinus erat, quia secretum erat.*

Secundo, quia Abrahæ promissa fuit benedictio et beatitudo hæc et fidelibus omnibus in ipso, ut patet Gen. 22. 18.

Tertio, quia Abraham hospitalitate excelluit; hinc ab eo quasi in sinum recipi meruit peregrinus et inops Lazarus, quem inhospitalis ille dives respuit. Rationem hanc reddit D. Petrus Chrysolog. ser. 42. *Abraham,* inquit, *cœlestis convivii principem humanitas Deo impensa perfecit. Nam quia duos cum Deo terrenam suscepit ad mensam, Gen. 18. 8. Orientis et Occidentis populum mensam suscipiet ad cœlestem.* Unde S. Chrys. *Non juxta Abraham,* inquit, *sed in sinu Abrahæ, ut illum palparet, ut illum refocillaret, ut illum quasi clementissimus teneret in sinu suo, et recrearet.*

Quia ergo Lazarus in terra fuit pauperrimus et contemptissimus; hinc in cœlo evasit ditissimus et honoratissimus. Ita S. Chrys. homil. 2. ad Populum. Idem ep. 7. ad Olympiadem: *Lazarus,* inquit, *propter solam infirmitatem, similem Patriarchæ* (Abrahæ) *adeptus est finem.* Et superius: *Non quod pauperibus sit misertus, non quod oppressis affuerit, non quod boni forte aliquid fecerit, sed quod januæ divitis pertulit exclusionem, et debilitatem, et canum linguas, et despectum contra se divitis.*

Porro Theologi passim docent, limbum patrum fuisse supra Purgatorium et infernum. Franciscus Suarez probabiliter opinatur, limbum hunc non ambire circumcirca totum infernum, sed per medium semicirculi, vel circuli imperfecti; ut scilicet relinquatur quasi os aliquod inferni liberum et apertum, per quod animæ e terra immediate descendant in infernum, alioqui enim limbum Patrum transire deberent. Vide Abulensem in Paradoxis.

SEPULTUS EST IN INFERNO.] *Qui prius habuerat animam crapula sepultam et defossam in corpore,* ait S. Chrysost. concione secunda de Lazaro: *Non secus enim ille,* inquit, *quam si catena quadam temulentiæ ac ventris ingluviæ vinctus esset, sic otiosam illam ac mortuam reddiderat.* Pergit Chrysostom. pathetice ad vivum metamorphosin divitis depingere, et oculis subjicere: *Hic mihi,* inquit, *considera mensas argento circumtectas, lectos, tapetia, ornamenta,*

quæ tota in domo sunt, omnia unguenta, aromata, vini meri copiam, eduliorum varietates, ciborum delicias, coquos, adulatores, stipatores, famulos, ac reliquam universam pompam, strepitumque extinctum, marcidumque factum; ubique cinis, ubique favilla et pulvis, lamenta et luctus, nemine succurrente, neque semel egressam animam revocante. Tunc declaratur quid possit aurum, quid possint copiosæ divitiæ: siquidem ex tam frequenti famulitio nudus abductus est, et solus: nihil ex tanta beneficentia secum ferre valens, sed desertus, indefensus, ac neglectus: nullus eorum qui prius auxiliabantur, aderat erepturus a pœna ac supplicio: sed ab illis omnibus divulsus, solus in se recepit, ut illa non ferenda supplicia sustineret. Denique Theophylactus: *Dicendo,* inquit, *quod sepultus sit, insinuat obiter Dominus, quod et anima ejus locum infimum et caliginosum sortita fuerit.*

In inferno.] Id est in Purgatorio, ait Jacobus Faber Stapulensis (censet ergo ipse Epulonem salvatum esse, post purgationem gulæ in igne Purgatorii.) Verum hoc est paradoxum, unde alii passim infernum damnatorum hic accipiunt, asseruntque divitem hunc esse damnatum, idque satis colligitur ex versu vigesimo tertio et vigesimo quarto, et maxime vers. 26. ubi dicitur chaos magnum inter Abraham et Epulonem firmatum esse: *Ut hi,* inquit, *qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde hunc transmeare.* Et hoc significat proprie *Infernus,* et Græcum ᾅδης quod significat locum imum et summe tenebrosum: videtur enim ᾅδης dici quasi ἀΐδης, ab α privativo, et ἰδεῖν, id est videre, quod omni visu sit privatus, omnisque lucis expers. *Infernus dicit locum supplicii,* ait Euthymius. Denique omnia sequentia evincunt Epulonem sepultum in inferno damnatorum.

Dices, nullum hic legitur peccatum divitis, nisi quod quotidie sit epulatus. Atqui epulari est peccatum veniale duntaxat, ideoque non inferno, sed Purgatorio expiandum.

Respond. Epulari per se tantum est peccatum veniale, sed ex adjunctis sæpe est mortale; quia sæpe conjungitur cum ebrietate, crapula, libidine, detractione, fastu, ac præsertim immisericordia et contemptu pauperum. In hæc incidere necesse est eum, qui totus servit ventri: nec enim simul potest quis servire ventri et Deo, uti dixit versu decimo octavo. Quod ipsum exemplo Epulonis confirmat hic Christus. Epulo ergo ob hæc peccata, sed maxime ob neglectum Lazari, damnatus est: Lazaro enim in tam gravi famis et ulcerum necessitate, sub peccato mortali succurrere tenebatur, per cibum et medicinas: quod cum non fecerit, gehennæ se reum effecit; *siquidem et hoc rapina est, non impertiri de tuis facultatibus,* ait sanctus Chrysostomus, concione secunda de Lazaro: *nam spoliatio quædam dicitur, cum accepta detinemus.* Idem rursus. *Non quia dives fuerat, torquetur,* inquit, *sed quia misertus non fuit.* Sic et Nyssenus. Audi sanctum Hieronymum epistola trigesima quarta ad Julianum: *Divitem purpuratum gehennæ flamma suscepit. Lazarus pauper et ulceribus plenus, cujus carnes putridas lambebant canes, et vix de micis mensæ locupletis miserabilem sustentabat animam, in sinu Abrahæ recipitur et tanto Patriarcha parente lætatur. Difficile, imo impossibile est, ut et præsentibus quis et futuris fruatur bonis, ut et hic ventrem et ibi mentem impleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque sæculo primus sit, ut et in cœlo et in terra appareat gloriosus.*

Hinc sanctus Basilius sermone primo de Jejunio: *Time,* inquit, *delicias: Epulo enim ille non ob injustitiam, sed ob mollem vitam ardet in inferno: quia molles sibi, aliis sunt duri et crudeles: adimunt enim pauperi necessaria, ut mollia et superflua dent ventri;* sicut hic Epulo fecit, non tantum Lazaro, sed et cæteris pauperibus. *Etenim,* inquit S. Chrysostomus, concione tertia hic de Lazaro: *Si illum perpetuo in vestibulo prostratum, quem quotidie semel atque iterum et sæpius videre cogebatur, foras prodiens ac domum rediens, non est commiseratus, erga quem casu obviorum flexus est unquam misericordia?* Permisit ergo eos fame, frigore, morbis emori. Sic hodie videre est nonnullos divites in conviviis profusos, et in pauperes contractos, ut in unum convivium insumant trecentos aureos, in pauperes vix Regalem distribuant. Qui enim toti sibi student, alios negligunt: omnia enim conferunt in suas voluptates: gula enim est avarissima, dicitque: Mihi totum, et tibi nihil.

23. Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe et Lazarum in sinu ejus.] Græce additur, ἐν τῷ ᾅδῃ, id est, *in inferno. Elevans oculos* vidit oculis, non corporis, sed mentis revelante et ostendente Deo, *Abraham, et Lazarum in sinu ejus,* jucunde quiescentem, honoratum et gaudentem. Ostendit ergo Deus Epuloni sinum Abrahæ, in eoque Lazarum. *Ut non tantum,* ait sanctus Chrysostomus concione prima, *natura suppliciorum, sed etiam comparatione honoris illius intolerabiliorem haberet cruciatum.* Causam dat Euthymius *Sicut enim Lazaro cum in tot malis positus esset, calamitatum erat augmentum divitem intueri in tot bonis: ita nunc diviti degenti in tot miseriis additio suppliciorum est, videre Lazarum in tantis bonis.*

Porro S. Gregor. hom. 40. et ex eo Glossa: *Credendum est,* ait, *ante judicium conspici ab injustis justos quosdam in requie, ut de illorum bono crucientur, justi vero semper in tormentis injustos intuentur, ut eorum gaudium crescat, dum malum conspiciunt quod misericorditer evaserunt.*

24. Et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.] *Clamans: Quia magna pœna magnam vocem reddebat,* ait S. Chrysostomus.

Pater Abraham.] Abraham invocat quasi patrem. Erat enim Judæus, ideoque prognatus ex Abraham. Sermonem non direxit ad Lazarum, ait Theophylactus, quia erubescebat, et putabat eum reminisci malorum.

Mitte Lazarum.] *Erras miser,* ait Chrysost. *Abraham mittere non potest, sed suscipere; ecce dives indiget paupere: adveniente morte, et soluto spectaculo hujus vitæ, omnes larvis egestatis et divitiarum depositis, ex solis operibus dijudicantur, quinam vere sint divites, qui pauperes.* Rursum S. Chrysost. *Jam itaque,* ait, *supplex dives factus est pauperi, rebus brevi commutatis, et qui Lazarum*

cum proximus esset præteribat, nunc procul absentem invocat Commutationem hanc graphice depingit Isaias cap. 65. v. 13. *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis* etc. Vide ibi dicta.

Ut intingat extremum digiti sui in aquam, ad aliquod licet exiguum dolorum levamen et solamen: et refrigeret linguam meam.] Quæ quia olim arsit concupiscentia gulæ et jactantiæ: inquit Chrysostom. et loquacitatis, ait Interlin. idcirco nunc ardet incendio gehennæ, quia *per quæ quis peccat, per hæc et torquetur*, Sapient. vers 11. cap 17.

Quia crucior in hac flamma.] Summis et ineffabilibus tormentis, tum ardoribus incendii, tum sitis ardentissimæ. Audi Chrysol. serm. 124. *Si te*, inquit, *jam possidet totus ignis inferni, si te flamma gehennæ complectitur, quare solius linguæ æstibus desideras subveniri? Quia magis, inquit, lingua uritur et ardet, quæ insultavit pauperi, quæ misericordiam denegavit.* Addit Salvianus libr. 3. ad Eccles. divitem optasse omnibus opibus suis redimere vel unam horam cruciatus sui *Et quid dicam*, inquit, *voluisse ut interminabile illud malum redimeret facultatibus suis! Plus dico aliquid: Voluerat omnem substantiam suam tradere ut posset in flammis unius saltem horæ requiem comparare. Quomodo non quantolibet pretio mereari requiem præoptaret, qui parvam refrigerii guttam tam magno ambitu postulabat?*

Apte, S. August. sermone 110. de Tempore, *desideravit guttam, a quo ille micam, et quantum dilexit opulentiam, non invenit misericordiam; voluit subveniri fratribus suis semper vecors, sero misericors; nihil omnino quod postulavit accepit.* Idem ser. 23. *Divitis purpurati fuge, frater, exemplum, cujus canes pauper Lazarus suis vulneribus pavit, et micas cadentes de mensa divitis non accepit. Sed post non longum temporis intervallum mutatæ sunt vices. Pauper beatitudinem emit mendicitate, et dives supplicium facultate: ille in Abrahæ gremio ab angelis elevatur, dives vero ad inferni profunda perducitur. Totum divitis corpus flammis gehennæ consumitur, et sola lingua amplius cruciatur. Ideo sine dubio in lingua majorem sentit ardorem; quia per eam superbe loquendo contempserat pauperem. Ipsa enim lingua: quæ noluerat dicere, ut eleemosyna pauperi donaretur, gravius gehennæ flammis exuritur. O dives qua fronte quæris guttam, qui noluisti porrigere micam? juste nunc exigeres, si dedisses.* Et inferius: *Justo judicio vicem tibi reddo: quia judicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam.* Et S. Greg. hom. 40. *Qui vulnerato pauperi mensæ suæ vel minima dare noluit in inferno positus usque ad minima quærenda pervenit: nam et guttam aquæ petivit, qui micas panis negavit.* Et S. Basilius in Catena: *Condignum, ait, præmium redditur diviti: vice lyræ sonantis, gemitus; vice potus, desiderium stillæ.*

Quæres, quomodo hic anima Epulonis separata a corpore dicitur habere linguam, æque ac anima Lazari digitum, atque sitit ardetque ac sitim digito Lazari per aquam relevari postulat?

Primo, Tertullianus lib. de Anima capite 2. censet animam hominis esse corpoream: quare habere suam linguam, digitos et oculos. Verum, hic est error: constat enim animam hominis esse spiritalem, ac purum, merumque spiritum.

Secundo, Hugo Ætherianus lib. 2. de Regressu animarum ex inferis cap. 12. putat animas separatas habere quædam simulacra corporum et membrorum, sicut speculum hebet simulacra objectorum; et hæc a Christo hic vocari membra. Sic et Joannes Huartus medicus in Examine ingeniorum, censet animas pati ignem, quia habent simulacra membrorum, indeque sensationem

Verum dico Christum loqui parabolice de Epulone, quasi corpus et membra haberet, cum tamen sola anima mersus sit in infernum: voluit enim Christus integra supplicia et præmia hominum, quæ post diem judicii habituri sunt, ob oculos ponere, præsertim quia animæ supplicia non ita cognoscimus, nisi per supplicia corporis. Adde, voluit Christus congruam significare pœnam Epulonis, scilicet eum qui lingua delicata peccarat, lingua pariter puniri. Denique ignis gehennæ virtute divina sicut adurit dæmones, sic et animas hominum, uti fuse docet S. Gregor. lib. 4. Dialog. c. 28 et sequent. Addunt nonnulli, ignem gehennæ in anima damnati producere sensationem et cruciatum similem illi, quem haberet in corpore, verbi gratia in lingua, si illi esset unita; idque animæ in Purgatorio, dum vivis sua tormenta quasi corporea repræsentarent, ab iis rogatæ, subinde confessæ sunt. Cur enim Deus non posset facere, ut sentiat anima sine corpore idem, vel simile, quod sentiebat in corpore, vel quod sentiret in corpore si illud haberet? Omnis enim sensatio animæ, etiam dum est in corpore, non est in corpore, sed in ipsa anima: anima enim sentit, videt, audit, non corpus. Vide dicta 2. Corinth. 4. v. 16. Unde Franc. Lucas: Hoc intelligendum est, inquit, tali pœna affectam fuisse Epulonis animam, qualem sensisset si corpore mortali igni tradito, lingua sitim passa fuisset: affligitur enim anima imaginibus rerum a corpore tractis.

Denique hæc omnia parabolice tantum significant extremam divitis miseriam et cruciatum, nam alioqui nec Beati damnatos juvare possunt, aut volunt cum sciant id esse contra æternum Dei decretum; nec damnati id rogare aut petere queunt, vel audent: sciunt enim chaos magnum et impermeabile inter se et Beatos firmatum esse, ut ait Abraham vers. 26. licet contrarium sentire videatur Julius Firmicus lib. de Erroribus profanarum religionum.

Porro Abraham nulla miseri divitis movetur compassione, quia voluntati et justitiæ vindictæque divinæ plane se conformat. *Justorum beatitudinem*, ait Glossa, *non offuscat aspecta pœna reproborum; quia cum jam compassio miseriæ non erit, minuere bonorum lætitiam non valebit.* Et S. Gregorius homilia 40. *Justorum animæ*, inquit, *quamvis in suæ naturæ bonitate misericordiam habeant, jam tunc auctoris sui justitiæ conjunctæ tanta rectitudine constringuntur, et nulla ad reprobos compassione moveantur.*

25. Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.

Fili.] *Vide*, ait S. Chrysost. *Patriarchæ bonita-*

tem, Filium vocat, non tamen præbet auxilium ei, qui se remedio privaverat. Nam, ut ait Nyssenus, *quia non fuit misertus, idcirco non exauditur, nec ejus vocibus misertus est Abraham, imo nec Deus.*

Recordare quia recepisti] Græci addunt σύ, *tu*, ad majorem emphasin, q. d. Tu cum epulareris, noluisti recordari Lazari, nec Dei, nec cœli, nec gehennæ; at nunc recordare epularum tuarum, quæ te ad tartara duxerunt. *Nam,* ut ait S. Gregorius hic homil. 40 *ad pœnam suam ei et cognitio servatur, et memoria. Cognoscit enim Lazarum quem despexit, fratrum quoque suorum meminit, quos reliquit; ut de visa despecti gloria,* ait Glossa, *et de pœna inutiliter amatorum amplius torqueatur.* Abraham vero cognovit epulationes divitis, vel Lazaro, *id ei indicante, aut angelis vel spiritu Dei revelante,* ait S. Augustinus libr. de Cura pro mort. cap. 14. Hoc enim ad statum Abrahæ, utpote patris et patriarchæ Judæorum, pertinebat.

Recepisti bona.] Græca addunt σου, id est *tua*: sic et Arabicus; scilicet terrena, quæ scilicet tu vera bona æstimabas, et quasi tua ambiebas, negligens cœlestia quasi remota et a te aliena. Ita S. Gregorius homilia quadragesima: *Mali,* inquit, *in hac vita bona recipiunt. Omne enim suum gaudium, felicitatem transitoriam putant.* Secundo, *tua*, id est tuis paucis et parvis bonis operibus, quasi mercedem debita. *Significatur enim,* inquit Chrysostomus, *divitem si quid boni fecit, recepisse in hoc mundo:* Lazarum vero si quid peccavit, dedisse pœnas. q. d. Tu pro paucis bonis recepisti modica hujus vitæ bona; Lazarus pro paucis peccatis recepit mala. Superest ergo ut Lazarus pro reliquis patientiæ virtutumque bonis, deinceps consolationem æternam, tu vero pro reliquis epulationum tuarum sceleribus tormenta æterna recipias. Ita S. Gregor. hom. 40. *Mala Lazari,* ait, *purgavit ignis inopiæ, et bona divitis remuneravit felicitas transeuntis vitæ.*

Tertio, *tua*, q. d. Tu accepisti portionem bonorum tuorum in hac vita, ergo nil amplius expectes in futura: Lazarus vero non accepit portionem bonorum hujus vitæ; ergo ei debetur portio bonorum futuræ vitæ. Sic enim Deus sortes electorum et reproborum juste per justitiam distributivam distribuit, ut electis cœlestia et æterna bona, improbis et reprobis terrena et temporalia distribuat. Quare qui abundat opibus, deliciis, honoribus in terra, metuat se iis privandum in cœlo: qui vero in terra iis caret, eadem expectet in cœlo. Id visione pulchra revelavit Christus S. Catharinæ Senensi: Obtulit ei enim duas coronas, unam auream et gemmeam, alteram spineam, jussitque alterutram quam vellet eligere; sed hac lege, ut, si eligeret in hac vita spineam, in futura gemmeam acciperet; sin in hac vita gemmeam, in futura spineam expectaret: mox illa spineam accepit, capitique impressit: unde jam nacta est gemmeam in cœlo.

Inspice imaginem æternitatis, ubi ad palmam ducit crux, ad gladium voluptas.

Ad hæc Abrahæ verba exclamat S. Bernardus in Declamat. *Expergiscimini ebrii, et flete; terribilis enim Deus in judiciis super filios hominum. Hæccine cruciatuum causa tota, quod in hoc sæculo bona recepit? ipsa plane. Neque enim ad hoc nos de paradiso voluptatis animadversio divina ejecisse videtur, ut alterum sibi hic paradisum adinventio humana pararet. Homo ad laborem natus, si laborem refugit, non facit ad quod natus est, ad quod venit in mundum. Quid respondebit ei qui misit eum, qui instituit ut laboraret?* Perurget idipsum, et causam assignat dum subdit: *Quid dicemus ad hæc, si talis finis, et tale judicium, ut extrema gaudii luctus occupet, numquid non præferenda sunt in hoc sæculo mala bonis? quippe, nec illa vera bona, nec illa vera mala esse manifestum. Vera potius sententia Salomonis: Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii.*

Et Lazarus similiter mala] Scilicet ulcera, dolores, morbos, pauperiem, famem, sitim, etc. quæ epulo et similes mundani æstimant mala, cum Lazarus et Sancti ea æstiment bona, quia sunt materia virtutis, felicitatis et gloriæ. Ita S. Thomas in Catena, Chrysostomus et alii: unde Arabicus vertit, *Lazarus fuit in afflictionibus suis.*

Nunc autem hic consolatur (non active, sed passive, id est, consolationem et gaudium accipit) tu vero cruciaris] Siti, verme, igne aliisque tormentis inexplicabilibus et æternis, quæ in vita non cogitasti, sed cogitare et timere debuisti: quia pro palatio splendido habes tartarum, pro epulis bufones et dracones, pro odoribus fœtores, pro amicis et parasitis dæmones tortores et irrisores, pro musicis planctum horribilem, pro luce et sole tenebras cymmerias, pro purpura flammam, pro bysso picem et sulphur, pro sociis damnatos, qui instar canum ringentes se mutuo mordent et lacerant. Denique omnes tui sensus, omnia membra, omnes animæ vires et potentiæ, quas voluptate oplesti, jam cruciatibus, sibi propriis iisque horrendis torquentur, sine fine per omnia sæculorum sæcula.

26. Et in his omnibus (id est præter hæc omnia; græce, *super hæc omnia*) inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.] *Chaos*, idem est quod confusio, miscella, incondita rerum congeries, græce est Χάσμα, id est hiatus, vorago, barathrum, quod Noster apte vocat chaos: quia, ut ait Hesiodus, chaos est confusa quædam ab initio unitas, hians patensque in profundum. Ex eo et Χάσειν, Græco, nos hiare dicimus. Tale chaos erat initio mundi, ut ostendi Genes. 1. v. 1. Hinc patet sinum Abrahæ, id est limbum patrum, longe distare ab inferno damnatorum, qui est in centro terræ. Unde nonnulli censent utrinque interjacere Purgatorium et limbum puerorum morientium in peccato originali.

Forte etiam diviti Epuloni a Deo ad majorem ejus cruciatum per visionem imaginariam ostensus fuit sinus Abrahæ, id est locus Beatorum in cœlo, ad quem paulo post mortem Christi Abraham et Lazarus cum Christo ascensuri erant. Inter cœlum enim stellatum et terram est spatium octoginta millionum milliarium, uti ex Clavio ostendi Genes. cap. 1 jam concava cœli stellati superficies a convexa ejusdem superficie, distat aliis octoginta millionibus milliarium: hæc vero convexa a cœlo empyreo longe amplius distat. Inter

infernum ergo situm in centro terræ et cœlum empyreum, chaos, et quasi spatium immensum et homini impermeabile interjacet. Simile et immensum interjacet chaos cruciantis semper æternitatis.

Audi S. Cyprianum serm. de Ascen. Dom. ad finem *Immortales*, inquit, *miseri vivent inter incendia, et inconsumptibiles flammæ nudum corpus allambent. Ardebit purparatus dives, nec erit qui æstuanti linguæ stillam aquæ infundat. In proprio adipe frixæ libidines bullient, et inter sartagines flammeas miserabilia corpora cremabuntur; et omni tormento atrocius desperatio condemnatos affliget. Non miserebitur ultra Deus, neque tunc audiet pœnitentes: sera erit illa confessio, et cum clausa fuerit janua, frustra carentes oleo acclamabunt exclusi. Nullum ibi refrigerium, nullum remedium. Semel Christus descendit ad inferos, ulterius non descendet. Non ultra videbunt Deum in tenebris sigillati. Irregressibilis erit illa sententia, et immutabile judicium, et stabit damnationis hujus immobile constitutum.* Unde recte admonet S. Bernardus serm. 75. in Cantica: *Ergo tu et in medio gehennæ expectato salutem, quæ jam facta est in medio terræ. Quam tibi somnias proventuram inter ardores sempiternos facultatem veniam promerendi cum jam transiit tempus miserendi? non relinquitur tibi hostia pro peccatis, mortuo in peccatis. Non crucifigitur iterum filius Dei. Mortuus est semel, non jam moritur. Non descendit ad inferos sanguis, qui effusus est super terram: biberunt omnes peccatores terræ: non est quod sibi ex eo vindicent dæmones ad restinguendos focos suos, sed neque homines socii dæmoniorum.*

Mystice, S. Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, per chaos hoc a Deo firmatum accipiunt immutabilem firmitatem conditionis, et separationis Beatorum a damnatis a Deo decretam et sancitam Ex Dei enim immobili decreto fit, ut damnati in inferno quasi in carcere ferreo et obserato compacti et conclusi sint et in æternum a Deo, cœlo, angelis, Beatis totoque mundo separati et quasi excommunicati sint, ut nihil ab ullo consolationis accipere queant: quæ ingens est eorum pœna et extrema desolatio, et desperatio, Apocal. 20. vers 1. Matth. 5. v. 25. Nam alioqui animæ separatæ cum sint puri spiritus, æque ac angeli, omne chaos, omnia saxa, omnia corpora sua subtilitate penetrare et pervadere queunt. Unde S. Gregorius hom. 4. Et ex eo Interlin. *Inter divitem*, ait, *et pauperem chaos est, quia post mortem nequeunt merita mutari, ut damnati transeant ad sortem Beatorum, aut vice versa.* Euthymius: *Hiatum*, inquit, *magnum dicit firmissimum Dei præceptum; tamquam ad modum hiatus prohibens horum et illorum commixtionem.* Titus: *Indicat discrimen quod inter justos et peccatores intercedit: ut enim oppositæ sunt illorum voluntates et studia, ita impermutabilis quoque eorumdem est status.* S. Augustinus l. 2. Quæs. Evang. quæst. 38. *Significat receptis in carcere per incommutabilitatem divinæ sententiæ, nullum auxilium misericordiæ posse præberi a justis, etiamsi velint illud præbere.*

Allegorice: Lazarus jacens ad januam divitis repræsentat Christum, *qui se ad aures superbissimas Judæorum*, ait S. August. lib. 2. Quæst. Evang. quæs. 38. *incarnationis humilitate dejecit, cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis. Et quærens ab eis vel minima opera justitiæ, quæ suæ mensæ, hoc est suæ potestati, per superbiam non usurparent: quæ opera misericordiæ atque humilitatis quamvis minima, etsi non disciplina, et perseverantia vitæ bonæ, saltem interdum vel casu facerent, sicut micæ de mensa cadere solent. Ulcera passiones sunt Domini ex infirmitate carnis, quam pro nobis suscipere dignatus est. Canes ergo qui ea lingebant, Gentes sunt, quos homines peccatores, et immundos dicebant Judæi: et tamen passiones Domini in Sacramentis corporis et sanguinis ejus, per totum jam orbem suavitate lambunt devotissima. Sinus Abrahæ intelligitur secretum Patris, quo post passionem resurgens assumptus est Dominus: quo eum portatum ab angelis ideo dictum puto, quia ipsam receptionem, qua in secretum Patris abscessit, angeli annunciaverunt discipulis intuentibus; dicendo enim: Quid statis aspicientes in cœlum? quid aliud dixerunt, nisi nullo modo posse oculos hominum usque in illud penetrare secretum, quo ibat Dominus, cum in conspectu discipulorum ferretur in cœlum?*

Symbolice idem S. Augustinus ibidem. *Dives epulo*, inquit, *sunt superbi Judæi, purpura et byssus est dignitas regni, epulatio est splendida jactantia legis; Lazarus, id est adjutus, Gentilis vel publicanus, qui tanto magis adjuvantur, quanto minus de suis viribus præsumunt; canes, homines nequissimi, qui laudant opera mala, quæ in se alius gemens detestatur: quinque fratres, Judæi sub lege, quæ quinque libris scripta.*

Huc accedit S. Gregorius homil. 40. *Lazarus*, ait, *est Gentilis populus; vulnerum ruptio, est peccatorum confessio; non dantur ei micæ divitis; Gentiles enim ad cognitionem legis superbi Judæi non admittebant: canes, prædicatores et doctores, qui dum instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt; Abrahæ sinus, secreta requies: videt ibi Lazarum dives: infideles enim super se in requie fideles attendunt; idque a longe, quia per meritum eo non attingunt; ardent in lingua, quia verba legis in ore tenuerunt, sed non servaverunt.*

Tropolog. S. Ambrosius. *Lazarus pauper*, ait, *est vir Apostolicus, pauper in verbo, locuples in fide: micæ sunt dogmata fidei: dives Epulo est hæreticus qui divitibus abundat sermonibus; linguam enim habet loquacem, sed mentem insipientem et aridam.*

27. Et ait: Rogo ergo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum.

Verisimile est hæc parabolice dici, uti de lingua, digito et oculis, quibus carent animæ separatæ, dixi vers. 24. Porro parabola hæc sumpta est ex communi hominum in hac vita usu, quo fratres miseri fratribus suis cautum cupiunt, ne in eamdem vel similem miseriam incidant. Ad hoc autem hic inducitur, ut perarguat homines mundanos, qui vulgo rident, aut parvi æstimant et imminuunt pœnas inferni, eo quod inde nemo eas narraturus ad nos redierit.

MITTAS EUM.] Lazarum resumpto corpore, ut is, utpote fratribus notus, atque oculatus omnium testis, imo occasio et causa, efficacius fratres moveat ad credendum et pœnitendum. Simul significatur divitem post mortem eguisse auxilio Lazari, quem in vita contempserat.

Porro quomodo animæ defunctorum viventibus appareant, vide S. August. lib. de Cura pro mortuis, Delrium in Magicis sub finem tomo primo, Petrum Thyræum de Apparitionibus spirituum.

28. UT TESTETUR ILLIS.] Quam graviter hic crucier ob meam epulationem. Rursum *testetur*, id est, *contestetur illos*, id est graviter moneat et quasi adjuret eos, ut ab epulatione desistant et pœniteant, *ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum*.

Dices, Damnati in extrema sunt desperatione, odio Dei et hominum, atque omnes et omnia, etiam parentes et socios execrantur, nec cuipiam, etiam amico vel fratri bene volunt; quomodo ergo dives hic optat fratres suos evadere pœnas inferni? Resp. Damnati nullum bonum, puta nullum virtutis naturalis, vel supernaturalis actum elicere volunt, aut valent ex summo odio Dei omnisque boni, et ex desperatione; possunt tamen velle aliquod bonum naturale, v. g. ut parentibus et fratribus suis bene sit. Unde S. Chrysost. Ambrosius et Theophyl. putant divitem hunc vere et sincero animo voluisse consulere fratribus: huc enim inclinat naturalis cognatio et fratrum amor: natura enim eadem manet in damnatis: actus ergo hic est actus naturæ, non virtutis, quia in actu hoc non spectant honestatem virtutis, sive bonum honestum, sed bonum naturæ dumtaxat, uti faciunt animalia suos fœtus nutriendo.

Respondeo Secundo et melius, Epulonem non tam fratribus, quam sibi voluisse consulere: malum enim fratrum æstimabat suum: nam damnatio fratrum ejus damnationem et tormenta auxisset; utpote qui eis epulationis fuerat occasio et causa. Ita S. Gregor. Lyranus et alii. Addit Cajetanus, Epulonem ex superbia, qua tument damnati, hoc postulasse, ut ipse si non in se, certe in fratribus suis esset excelsus et beatus.

Porro *dives iste*, ait S. Ambrosius, *servus magister esse incipit, cum nec jam discendi tempus habeat, nec docendi*.

29. ET AIT ILLI ABRAHAM: HABENT MOYSEN ET PROPHETAS, AUDIANT ILLOS.] q. d. Habent scripta Mosis et Prophetarum, quæ eis in synagoga legunt et explicant Scribæ et Pharisæi. Jampridem enim Moses et Prophetæ erant mortui.

30. AT ILLE DIXIT: NON (scilicet, satis est, ad eos in epulatione inveteratos convertendum: vel *non* audient Mosen et Prophetas, utpote jam mortuos) PATER ABRAHAM: SED SI QUIS EX MORTUIS (resurgens) IERIT AD EOS, POENITENTIAM AGENT.] Loquitur de suo sensu, suoque affectu et effectu. *Sicut ipse fuerat affectus*, inquit, Chrysost. *sic opinionem habet et de fratribus suis*. Id quod clarius Titus declarans, scribit: *Cur dives isthæc dicit? quia ipse Prophetas nullo prorsus fructu audiverat; quæ enim ab illis prodita extabant, ea propalam contempserat, fabularumque loco habuerat. Ex qua re conjecturam faciebat, suos quoque fratres ita comparatos esse. Volebat enim ita dicere: Illi nunc ratiocinantur, ut quondam ego: nempe quis inde aliquando rediit? quis ea quæ apud inferos sunt enarravit. Ea propter si quis ex mortuorum grege ad illos accederet, non denegarent illi fidem, verum dictis illius studiose intenderent.*

31. AIT AUTEM (Abraham) ILLI: SI MOYSEN ET PROPHETAS NON AUDIUNT, NEQUE SI QUIS EX MORTUIS RESURREXERIT CREDENT.] Dicent enim Lazarum resuscitatum esse phantasma, vel illusionem dæmonum: S. Scriptura autem Mosis et Prophetarum est divina, et sanctam habet auctoritatem, summæque apud fideles (quales erant Judæi) est fidei et ponderis, juxta illud S. Petri epist. 2. cap. 1. vers. 19. *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco.* Verissimum id esse patet ex resuscitatione alterius Lazari, et Christi ipsius: utrumque enim calumniati sunt Judæi, nec ob eam in Christum credere voluerunt, Lucæ 17. Simili modo Petrus, triennalis mortuus a S. Stanislao Episcopo Cracoviensi suscitatus, ut testimonium coram Boleslao rege perhiberet, sibi ab eo venditum fuisse agrum; eo perhibito, cum multi eum interrogarent de rebus alterius sæculi, nihil respondit, nisi hoc: *Habetis Moysen et Prophetas; non ad evangelizandum, sed ad testificandum missus sum.* Ita habet Breviarium Polonicum, die 13 Maii. Dives ergo omnium quæ petiit tulit repulsam, quia scriptum est: *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur.* Prov. c. 21. 13.

Moraliter, ex hac parabola, vel potius historia discimus, Primo, Deum distribuisse sortes hominum, ac fecisse ut hi sint divites, illi pauperes: quisque ergo sua sorte, in qua a Deo positus est, contentus vivat, ac pauperes per fortem inopiæ tolerantiam, divites vero per largam beneficentiam succurrendo pauperibus cœlum promereantur. Hac enim historia Christus vult probare id quod dixit vers. 9. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Ideo enim dives ab Abraham et Lazaro non est receptus, quia non fecit eleemosynam.

Secundo, pauperes, mendicos, ulcerosos despici non debere, sed suscipi et juvari; quia, ut ait S. Gregorius hom. 40. *Quos morum infirmitas vulnerat, medicina paupertatis curat*, ac sæpe *latet margarita in sterquilinio*, id est virtus et sanctitas latet in corruptibilitate corporis, et abjectione paupertatis. Exemplum addit S. Gregorius S. Romulæ, quæ in paupertate et paralysi moriens, cum angelorum choro et concentu evecta est in cœlum. Additque: *Quotidie Lazarum si quærimus, invenimus quotidie Lazarum: et si non quærimus, cernimus. Ecce importune se pauperes offerunt, rogant nos, qui tunc pro nobis intercessores veniunt. Certe nos omnino rogare debuimus, sed tamen rogamur. Videte si negare debemus quod petimur, quando patroni sunt qui petunt.*

Tertio, divites in suis divitiis non debere confidere, superbire, epulari et lascivire; utpote quæ caducæ et breves sunt, ac in morte relinquendæ: quare eis cor non apponant, sed in Deo illud figant, Deique amore in pauperes illas expendant. Plura vide apud S. Chrysostom. homiliis quatuor de Lazaro in fine tomi 2. S. Gregorium hom. 40 in Evang. S. August. serm. 110. et 227. de Tempore.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, docet Christus cavendum esse scandalum pusillorum, dandam veniam peccanti, fidem acuendam, ut possit transferre montes. Secundo, v. 7. per parabolam, vel potius exemplum familiare, docet ut, licet bona faciamus, tamen æstimemus nos servos inutiles, quia quod debuimus facere, fecimus. Tertio, v. 12. curat decem leprosos, jubetque ut ostendant se sacerdotibus. Quarto, v. 20. quærenti quando veniet regnum Dei? describit suum adventum ad judicium; aitque eum fore inopinatum, uti fuit diluvium tempore Noe, et incendium Sodomæ tempore Lot. Quare ad eum omnes sancte vivendo se comparare debere, quia ex eodem loco unus tunc assumetur, alter relinquetur.

Primam partem audivimus Matth. 18. v. 7. et 21. et Matth. 17. 19. Quartam Matth. 24. v. 25. et seq. Superest ergo hic secunda et tertia explicandæ.

1 Et ait ad discipulos suos: Impossibile est ut non veniant scandala: væ autem illi per quem
veniunt. 2. Utilius est illi, si lapis molaris imponatur circa collum ejus, et projiciatur in
mare, quam ut scandalizet unum de pusillis istis. 3. Attendite vobis: Si peccaverit in te
frater tuus, increpa illum: et si pœnitentiam egerit, dimitte illi. 4. Et si septies in die peccaverit
in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me: dimitte illi. 5. Et dixerunt Apo-
stoli Domino: Adauge nobis fidem. 6. Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum si-
napis, dicetis huic arbori moro: Eradicare et transplantare in mare, et obediet vobis. 7. Quis au-
tem vestrum habens servum arantem aut pascentem, qui regresso de agro dicat illi: Statim transi,
recumbe: 8. Et non dicat ei: Para quod cœnem, et præcinge te, et ministra mihi, donec mandu-
cem et bibam, et post hæc tu manducabis et bibes? 9. Numquid gratiam habet servo illi, quia
fecit quæ ei imperaverat? 10. Non puto. Sic et vos, cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis,
dicite: Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. 11. Et factum est, dum iret in Jeru-
salem, transibat per mediam Samariam et Galilæam. 12. Et cum ingrederetur quoddam castellum,
occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt a longe: 13. Et levaverunt vocem dicentes: Jesu
præceptor, miserere nostri. 14. Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est,
dum irent mundati sunt. 15. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est, cum ma-
gna voce magnificans Deum. 16. Et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens: et hic erat
Samaritanus. 17. Respondens autem Jesus dixit: Nonne decem mundati sunt? et novem ubi sunt?
18. Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. 19. Et ait illi: Surge,
vade: quia fides tua te salvum fecit. 20. Interrogatus autem a Pharisæis: Quando venit regnum
Dei: Respondens eis dixit: Non venit regnum Dei cum observatione: 21. Neque dicent: Ecce hic,
aut ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est. 22. Et ait ad discipulos suos: Venient dies
quando desideretis videre unum diem filii hominis et non videbitis. 23. Et dicent vobis: Ecce hic
et ecce illic. Nolite ire, neque sectemini: 24. Nam sicut fulgur coruscans de sub cœlo, in ea quæ
sub cœlo sunt fulget: ita erit filius hominis in die sua. 25. Primum autem oportet illum multa
pati, et reprobari a generatione hac. 26. Et sicut factum est in diebus Noe, ita erit et in diebus
filii hominis. 27. Edebant et bibebant: uxores ducebant et dabantur ad nuptias usque in diem,
qua intravit Noe in arcam, et venit diluvium, et perdidit omnes. 28. Similiter sicut factum est in

diebus Lot: Edebant et bibebant: Emebant et vendebant, plantabant et ædificabant: 29. Qua die autem exiit Lot a Sodomis, pluit ignem et sulphur de cœlo, et omnes perdidit: 30. Secundum hæc erit, qua die filius hominis revelabitur. 31. In illa hora, qui fuerit in tecto, et vasa ejus in domo, ne descendat tollere illa, et qui in agro, similiter non redeat retro. 32. Memores estote uxoris Lot. 33. Quicumque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam: et quicumque perdiderit illam, vivificabit eam. 34. Dico vobis: in illa nocte erunt duo in lecto uno, unus assumetur et alter relinquetur: 35. Duæ erunt molentes in unum: una assumetur, et altera relinquetur: Duo in agro: unus assumetur, et alter relinquetur. 36. Respondentes dicunt illi: Ubi Domine? 37. Qui dixit illis: Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ.

5. Et dixerunt Apostoli Domino: Adauge nobis fidem.] Dixerunt hoc Apostoli, postquam non potuissent ejicere dæmonium lunaticum, idque ob parvam eorum fidem, ut ait Christus: tunc ergo: majorem petierunt, dicentes, *Adauge nobis fidem*, ut patet ex hoc loco collato cum iis quæ dicit Matth. 17. vers. 19. utrobique enim Christus idem respondet, vim fidei ut grani sinapis tantam esse, ut transferat montes.

6. Dixit autem Dominus: Si habueritis fidem sicut granum sinapis (quod parvum quantitate, potestate est magnum, ait Chrysost insinuat ergo minimum fidei magna posse, et Beda: Fides perfecta, ait, est granum sinapis: in facie est humilis, in pectore fervens) diceretis huic arbori (vicinæ, quam ostendebat Christus) moro: Eradicare, et transplantare in mare: et obediet vobis.] Pro *moro*, Matth. 17. vers 19. habet *monti*: utrumque ergo dixit Christus. Allegorice morus dicitur quasi μωρος id est stulta arbor per antiphrasin, quia arborum est sapientissima; nam non emittit flores nisi transacto frigore: ne ab illo decutiantur. Morus ergo significat Evangelium crucis Christi, quod Gentilibus videtur stultitia, fidelibus autem est Dei virtus et sapientia, 1. Corinth. 2. Unde S. Augustinus libr. 2. Quæstion. Evangel. quæstion. 39. *Dicant ergo*, inquit, *illi servi per sinapis granum huic arbori moro, hoc est ipsi Evangelio crucis Dominicæ, per poma sanguinea, tamquam vulnera in ligno pendentia, victum populis præbituræ. Dicant ergo illi ut eradicetur de perfidia Judæorum, et in mare Gentium transferatur atque plantetur: hac enim domestica servitute esurienti et sitienti Domino ministrabunt.*

Sic et Beda: Morus, ait, cujus colore sanguineo fructus et virgulta rubent, est Evangelium crucis, quæ per fidem Apostolorum, de Judæis ubi velut in stirpe generis timebatur, verbis prædicationis eradicata, et in mari Gentium plantata est. Addit Glossa: Folia mori subjecta serpenti illi necem inferunt; sicut verbum crucis cuncta animæ noxia et venenata perimit. Ex adverso S. Ambros. Chrysostom. et Glossa per morum accipiunt diabolum, quem fides Christi expellit, et in abyssum præcipitat. Audi S. Ambrosium: *Fructus ejus* (mori) *primum albet in flore, deinde jam formatus rutilat, maturitate nigrescit Diabolus quoque ex albenti angelicæ flore naturæ et potestate, rutilante prævaricatione dejectus, tetro inhorruit odore peccati En tibi illum arbori moro dicentem: Eradicare, et jactare in mare: cum legionem ejicit ex homine, in porcos transire permittit: qui exagitati diabolico spiritu, se in maria demerserunt.*

Audi et S. Chrysost. in Catena: Ut mori frondibus vermes (bombyces, ex frondibus mori nentes sericum) aluntur, sic diabolus per cogitationes ab eis exortas, alit in nobis vermem perpetuum: sed hanc morum potest fides ab animabus evellere, et in abyssum demergere.

Denique Arabicus pro *moro* vertit *sycamino*, id est sycomoro, de qua c. 19. 4 Porro Christus vim fidei extollit, ut Apostolis ejus acuendæ, et augmentum postulandæ majus desiderium injiciat: volebat enim postulantibus augere fidem, qui postulandi mentem et desiderium eis injecerat. Unde et postea eis fidem adauxit, præsertim cum Spiritum Sanctum in eos misit in Pentecoste Hinc et vi excellentis fidei tam mira et tot miracula patrarunt, totumque orbem converterunt. Quare ne in tantis operibus superbiant, et vane glorientur, Christus sequenti parabola docet eos humilitatem, ut dicant: Servi inutiles sumus.

7. Quis autem vestrum habens servum arantem aut pascentem (oves vel boves, uti legit S. Aug. l. 2. Quæst. Evang. quæst. 39. qui regresso de agro dicat illi, Statim transi (intra in triclinium; Arab. *ascende*) et recumbe.] Et accumbe mensæ, comede, vires restaura. Retundit hic Christus vanam gloriam Apostolorum, ut fide excelsa, mira et stupenda patrantes, in iis non glorientur, sed Deo, cujus est propria, omnem operum gloriam adscribant. *Jactationis affectum evellit*, ait Euthym. *qui boni operationem consequitur*. Servum, non mancipium, ut volunt hæretici, sed mercenarium, qui ultra operas pactas, vel ab hero præceptas, potest aliud servitium, ad quod non obligatur, hero impendere.

Ubi nota, hæreticos hoc loco abuti contra bonorum operum merita; sed immerito Nam hic servus vere mercedem diurnam, ei ex pacto debitam merebatur, ut patet, sed non merebatur ut herus ei gratias ageret; quia non solent heri servis, quibus mercedem laboris persolvunt, agere gratias; hæ enim aguntur operi gratuito et gratis præstito: agimus enim gratias pro beneficio, quod gratis nobis confertur; ergo et nos qui servi Dei sumus, per opera a Deo præcepta, si ea præstemus, meremur vitam æternam: sicut servus mercenarius laborans per diem meretur mercedem diurnam, ut patet Marc 9. 41. Matth. 10 41. Apoc 11. 18 et alibi: Licet enim opera nostra, quatenus nostra sunt, sint parvi et quasi nullius pretii; tamen quatenus manant ex gratia Christi, ideoque Christi capitis nostri sunt opera; hinc magni sunt valoris et meriti,

adeoque æternam gloriam merentur: gratia enim est semen gloriæ; præsertim quia Deus ex bonitate sua immensa, operibus nostris ex gratia Christi factis, gloriam sempiternam promittere dignatus est.

8. ET NON DICAT EI: PARA QUOD COENEM, ET PRÆCINGE TE, ET MINISTRA MIHI, DONEC MANDUCEM ET BIBAM, ET POST HÆC TU MANDUCABIS, ET BIBES? NUMQUID GRATIAM HABET SERVO ILLI, QUIA FECIT QUÆ EI IMPERAVERAT?] Id est, puto quod non gratias aget servo: *Quia servo incumbit necessitas ut faciat domini mandata,* ait Theophyl. Sic nobis incumbit necessitas faciendi omnia, quæ præcepit Deus, et novis semper studiis augendi priora, ait Beda. Sensus ergo est, q. d. ait S. Ambr. *Sicut tu non solum dicis servo tuo: Recumbe, sed exigis ab eo aliud ministerium, et gratias ei non agis; ita nec in te patitur Dominus unius usum esse operis aut laboris, quia dum vivimus, debemus semper operari. Ergo agnosce te esse servum plurimis obsequiis defœneratum. Non te præferas, quia filius Dei diceris: agnoscenda gratia, sed non ignoranda natura; neque te jactes si bene servisti, quod facere debuisti. Obsequitur sol, obtemperat luna, serviunt angeli.*

10. SIC ET VOS, CUM FECERITIS OMNIA, QUÆ PRÆCEPTA SUNT VOBIS, DICITE: SERVI INUTILES SUMUS, QUOD DEBUIMUS FACERE, FECIMUS.] *Væ enim nobis si non fecissemus,* inquit S. Bern. ser. 4. in Ps. *Qui habitat.* Sic Apostolus 1. Cor. 9. 16. ait: *Væ mihi est si non evangelizavero,* quia Deus præcepit mihi ut evangelizem.

Objiciunt hæretici: Christus hic suos fideles vocat servos inutiles, ergo ipsi suis meritis nil merentur, imo nil boni faciunt, quia nil utilitatis afferunt. Resp. antecedens esse falsum. Christus enim suos famulos non vocat inutiles, imo Matth. 25. 23. ait: *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui:* sed monet ut quisque fidelis se ipsum vocet servum inutilem, ad vitandam vanam gloriam, et ad majus humilitatis incrementum, æque ac meritum, ut docent S. Ambr. et S. Chrys. Theoph. Beda, et passim alii: idque hoc sensu, non ficto et simulato, sed vero et sincero; quod scilicet implendo Dei præcepta dumtaxat, nihil peculiare, nihil insigne, illustre et eximium fecerit, sed tantum id quod ex lege Dei facere debebat, et ad quod sub pœna peccati obligabatur. Ideo ergo inutilis est et dicitur, quia sola præcepta complevit, consilia vero et opera supererogationis omisit, ut explicat ipse Christus, dicens: *Omnia quæ præcepta sunt;* et, *Quod debuimus facere, fecimus:* ac proinde talis communem tantum observationis præceptorum mercedem, non vero eximiam illam observationis consiliorum Evangelicorum gloriam, coronam et aureolam assequitur, ut ait Paulus, cujus verba mox citabo.

Porro cum nos humiliter dicemus: *Servi inutiles sumus;* tunc dicet Christus: *Euge serve bone et fidelis,* etc. ait S. Chrys.

Unde S. Bern. tract. de Præcepto et dispens. longiuscule ante finem, sic explicat: *Servi inutiles sumus, quæ facere debueramus, fecimus. Ac si dicat: Si solis contenti estis præceptis, et traditionibus impositæ legis, et non sponte etiam perfectionis vos consiliis et suasionibus mancipatis, liberi quidem estis a debito; non tamen pro merito gloriosi; evasistis pœnam, sed non acquisistis coronam.*

Hoc est quod Apostolus gratis evangelizans, cum posset alimenta a fidelibus exigere, 1. Cor. 9. 15. vocat gloriam suam: nam ipse subdit: *Si evangelizavero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit,* etc. *Quæ ergo merces mea* (insignis et illustris?) *ut Evangelium prædicans, sine sumptu* (gratis) *ponam evangelium.*

Secundo, etiam Paulus, cæterique Apostoli et Religiosi observantes non tantum præcepta, sed et consilia Christi, vere dicere possunt: *Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Primo, quia Deo debemus animam, corpus, vitam, et quidquid habemus, quod numquam exolvere possumus, quidquid boni agamus. Hoc enim debitum est infinitum, estque multiplex, sed maxime quadruplex. Primum est debitum creationis: ex nihilo enim a Deo creati, totum quod sumus, debemus Deo creatori. Unde Plato in Phædone ait, hominem esse unam e possessionibus Dei. Audi S. Bern. ser. de Quadruplici debito: *Ecce,* ait, *in januis est, qui fecit cœlum et terram, et creator tuus est, tu creatura; tu servus; ille dominus; ille figulus, tu figmentum. Totum ergo quod es, illi debes, a quo totum habes, illi præcipue Domino, qui et te fecit, et benefecit tibi, qui tibi ministrat siderum cursus, aeris temperiem, fœcunditatem terræ, fructuum ubertatem. Huic revera totis medullis, totis viribus serviendum, ne forte indignationis oculo te respiciat et despiciat, et conterat in æternum.*

Secundum est debitum emptionis et redemptionis: Christus enim nos a morte, peccato et gehenna emit et redemit pretio sanguinis sui: sumus ergo servi emptitii, imo mancipia Christi. Unde Apost. *Empti estis pretio magno, glorificate et portate Deum in cordibus vestris,* 1. Cor. 6. 20. Audi S. Bern. ser. jam citato: *Primo,* inquit, *Christo Jesu debes omnem vitam tuam, quia ipse vitam suam posuit pro tua, et cruciatus amaros sustinuit, ne tu perpetuos sustineres.* Addit deinde multa in hanc sententiam, quæ sic ad extremum concludit omnia: *Cum ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum, nonne istud est sicut stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum?* Idem Bern. tract. de Dilig. Deo: *Si totum me debeo,* ait, *pro me facto, quid addam jam pro refecto, et refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus, quam factus. Nam qui me semel, et tantum dicendo fecit, in reficiendo profecto, et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura; nec tantum dura, sed et indigna. In primo opere me mihi dedit; in secundo se: et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo et redditus, me pro me debeo, et bis debeo. Quid Deo retribuam pro se? Nam etiam si me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum?*

Tertium est, quia in baptismo abrenunciantes Satanæ, nos totos mancipavimus obsequio Christi, in eoque ipse nos regenerans, fecit homines novos et divinos, qui essent templum Dei et Spiritus Sancti. Quartum, quia ipse est principium et finis noster ultimus, ad quem omnes actiones dirigere debemus. Ipse enim promisit nobis cœlestem felicitatem et gloriam sempi-

ternam, quæ non est alia quam visio et fruitio Dei. Vide Hieron. Platum lib. 1. de Bono status Relig. c. 3. et 4. ubi septem titulos servitutis nostræ recenset, ob quos nos non sumus nostri juris, sed Dei et Christi

His adde *inutiles servos* non esse respectu Dei: Deo enim, utpote immenso, ditissimo et felicissimo, nil utilitatis afferre possumus Unde S. Augustin. in Psal. 34. *Possideat te*, inquit, *ut possideas illum Eris prædium ipsius, eris domus ipsius. Possidet ut prosit, possidetur ut prosit. Numquid ut aliquid ei tu prosis? Nam dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.*

Rursum *inutiles*, quia in multis peccamus, ac sic multa opera nostra vel negligentia, vel vana gloria, vel alio vitio infecta sunt Ad hæc actiones nostræ, si in se præcise, uti ab homine manant, spectentur, inutiles sunt ad promerendam Dei gratiam et gloriam, juxta illud Apostol. 2. Cor. cap 4 *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis.* Ita S. August. cujus verba mox citabo. Denique actiones nostræ omnes valoris et meriti dignitatem habent a gratia et promissione Dei, atque nobis, non Deo utiles sunt Unde Arabicus vertit, *equidem nos servi inutiles sumus: fecimus enim quod nostra intererat.* Hinc rursum pro *inutiles* græce est ἀχρεῖοι, id est inutiles, irriti, infirmi, defatigati, inepti, inhabiles, vani, nullius boniæ frugis, hebetes, nequam. *Cum bonus sit Deus*, ait Euthymius, *servis tamquam mercenariis utitur, et servitutem eorum mercede rependit, ac debitum obsequium tanquam facinus egregium suscipit; et præmium tribuit, quod labores etiam excedat.* Similiter Cyrillus in Catena: *Sic et Deus petit quidem a nobis famulatum jure servitii, verum quia clemens et bonus est, honores laborantibus pollicetur, et supereminet sudoribus subjectorum benevolentiæ magnitudo. Vincit namque bonitas ejus id quod justum et æquum est.* Hæc Cyrillus.

Id faciebant monachi Alpenses, ad quos ita scribit S. Bern. epist. 152. *Inutiles vos reputatis, et humiles inventi estis. Recta facere, et inutilem se reputare, apud paucos invenitur, et ideo multi admirantur. Hoc, inquam, hoc prorsus vos de illustribus reddit illustriores, sanctiores de sanctis, et ubicumque divulgatus est sermo iste, replevit omnia odore suavitatis.* Nam ut idem ait serm. 42. in Cantic. *Humilitas tamquam nardus spargit odorem suum, amore calens, devotione vigens, opinione redolens.*

Porro S. August. l. 2 Quæst. Evang. qu 39. aliter explicat; pro *inutiles* enim vertit, *supervacui*, id est qui expleto omni opere jam quasi vacui expectant mercedem et gloriam sempiternam, quæ omnem laborem, operumque valorem et dignitatem longe superat et transcendit *Servi*, ait, *supervacui sumus, quod debuimus facere, fecimus, nihil in nobis operis restat: cursum consummavimus, agonem perfecimus; superest nobis corona justitiæ: omnia enim dici possunt de illa ineffabili perfruitione veritatis: et tanto magis omnia dici possunt, quanto minus aliquid digne dici potest: nam et lux est illuminatorum, et requies exercitatorum, et patria redeuntium, et esca indigentium, et corona vincentium, et quæcumque bona temporaliter transeuntia, per creaturarum partes error appetit infidelium, veriora, et in æternum manentia, in creatore omnium, simul inventura est pietas filiorum.*

Hinc infert Theoph. *Si*, ait, *cum omnia mandata fecerimus, neque tunc debemus magnum quid sentire, quantum peccamus; cum maximam partem mandatorum non perficiamus, et nihilo minus extollimur?*

11 Et factum est, dum iret (finibus Cæsareæ Philippi, aut Paneadis, ut patet Matth. 17. 21.) in Jerusalem (ad festum Tabernaculorum, ut liquet Joan. cap. 6. vers 2.) transibat per mediam Samariam et Galilæam.] Hæ enim erant in recto itinere eunti a Cæsarea in Jerusalem. Samariæ meminit, ut suggerat rationem, quare inter decem leprosos a Christo, ut sequitur, curatus, unus fuerit Samaritanus: quia scilicet Christus transibat per Samariam, ac licet male a Samaritanis exceptus, imo hospitio exclusus in uno eorum vico. cap. 9. vers. 33. Samaritanum tamen curare voluit, ut pro maleficio rependeret beneficium. Vide Chronotaxin, quam Commentario huic proposui n. 38.

12. Et cum ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt a longe.] *Cum ingrederetur*, id est cum jam esset ingressurus. Leprosi enim tamquam immundi, non poterant ingredi urbes, oppida et castella, ne oppidanis suam lepram, æque ac immunditiem legalem (quæ in lege veteri contrahebatur ex contactu leprosi et immundi) afflarent, ut patet Num. 5 2. quare ante castellum occurrerunt Christo. Ita Theoph. Simili modo videmus jam leprosos non degere in urbibus, sed ante urbes erigi eis domum in via publica, in qua habitent, et eleemosynam a transeuntibus petant. *Decem viri leprosi, quos morbi communicatio adunaverat*, ait Euthym. nam alioqui *Judæi non coutuntur Samaritanis*, Joan. 4. 9. Videntur hi decem leprosi conspirasse, ut simul Jesu occurrerent, ac communi voce sanitatem flagitarent, itaque quasi manu facta Jesu clementiam expugnarent. Porro in Judæa, æque ac in Ægypto abundant leprosi, ob ingentes regionis calores, ait Galenus

Steterunt a longe] Quasi immundi, et extra cœtum mundorum, ne cum suo halitu inficerent, ablegati.

Tropolog. lepra est concupiscentia, hæresis, et peccatum quodlibet, uti ostendi Levit. c. 13. et 14. et Matth. 8. vers. 2

Vide Guilielmum Ader medicum, lib. de Ægrotis Evangelicis, parte 3. quæ est de elephantiasi, sive de lepra, ubi eam ex materia et causa efficiente sic definit: Lepra est morbus contagiosus totius corporis, sed maxime externarum partium, scilicet musculorum et cutis, ex humoris melancholici assatione, exustione, et mala qualitate proveniens. Signa ejus æquivoca et generalis, ideoque minus certa dat sexdecim. Primum inquit, est durities et carnium tubercula. Secundum, est color tenebrosus, quem medici vocant morpheatum Tertium, pilorum casus et decidentia Quartum musculorum manus, maxime pollicis, consumptio et tabes: pollici enim tota manus innititur; nec inepte, inquit, pollice excisos, indeque animosa vi cordis carentes, timidosque vocant *poletruncos*, italice *poltroni*, gallice *poltrons*. Quintum, est stupor et abolitus sensus partium extremarum. Sextum, scabies et im-

petigines. Septimum, grandines et tubercula sub lingua, a retorrido calore humido ex humore crasso congesta, ut et illic varicosæ venæ: unde lingua intumescit. Octavum, ardor et cutis punctura ac prurigo. Nonum, cutis crispa, qualis est anserum. Decimum, unctuosa cutis, quæ aspersam aquam cito respuit. Undecimum, infebricitatio, sive quod febre careant. Duodecimum, si sint astuti, dolosi, mendaces et furiosi. Decimum tertium, insomnia cum pavore formidolosa. Decimumquartum, pulsus exilis et creber tardusque. Decimumquintum, sanguis arenosus, luridus, plumbeus et niger. Decimumsextum, urina alba et livida, quia cruda.

Sex deinde univoca et propria, ideoque certa lepræ signa affirmat. Primum, est oculorum et aurium rotunditas: corrumpitur enim pyramidalis nativa in oculo figura, carne scilicet in osse lacrymali, ad radicem nasi jacente siccitate marcida, et oculorum musculis contabescentibus, quorum deformitate in orbem fastigiatur oculi figura, eademque de causa rotundantur aures, absumpta nempe pinnula. Secundum signum est in superciliis, quorum depilatione et tuberibus simiarum faciem repræsentant leprosi. Tertium, est in dilatatione narium: quia nempe narium partes (quæ Rufo Ephesio alæ et pinnulæ dicuntur) exterius amplificantur et dilatantur, interius comprimuntur et subsidunt. Illud ab humorum influxu, hoc autem a carie, et interstitii narium putredine dependet. Quartum, in voce rauca, clangosa, et tubarum more sonora contingit, juxta illud:

Classica raucisonos disclangit buccina bombos.

Quintum, est fœtor anhelitus, totiusque corporis male sapida olidaque aura. Sextum, est aspectus satyricus, horribilis, et visus ingratus. Quo signo, cum figuræ depravatione, labrorum crassitie, nasique simitate judicarunt antiqui medici Græci confirmatos leprosos. Denique in leproso membrorum extrema, putredine et carie exesa decidunt, omnis perit corporis nitor, prorsusque humana facies transit in satyricam, ut de leproso facile dicas, quod de Satyro capto ad Appolloniam Plutarchus refert, qui οὐδὲν συνετὸν loquebatur.

Subdit deinde lepram inveteratam et perfectam esse incurabilem et exitialem, ac hominem ad mortem deducere: moriuntur enim fatiscenti incendio, et depeculato vitæ genio, calore nempe vivifico. Ad hæc humor melancholicus, ferinus et acer corpus erodit: lepræ vero recentis et inchoantis hæc sunt remedia, inquit, nitrum, sal, helleborus, cedria, thus, iris, argentum vivum, et vinum viperinum, maxime a Galeno commendatum. Insuper melancholiæ expurgatio, diæta id est victus ratio humori morbi contraria.

Hæc omnia et singula faciliter concionator accommodabit lepræ mysticæ, id est concupiscentiæ, peccato et hæresi: magna enim utrimque et clara est analogia et similitudo.

13. Et levaverunt (extulerunt clamantes, quia longe stabant, et quia valde desiderabant a lepra curari) vocem (unam et unanimem ex omnium ore prodeuntem) dicentes: Jesu præceptor miserere nostri.] Ut nos morbo tam gravi et incurabili liberes. *Præceptor* hic non tam doctorem significat, quam dominum, qui servis suis præcipit et jubet ea quæ vult: græce enim est ἐπιστάτα, id est præfecte, præses, cujus est regere et imperare: petunt enim non ut Christus eos doceat, deque præcepta virtutis, sed ut præcipiat lepræ, jubeatque eam facessere: sic et Hebr. *Rabbi* non tantum magistrum, sed et dominum virumque potentem et primarium denotat: unde Theophyl. interpretatur dominum curatorem. *Id quod est*, ait, *putare illum prope esse Deum*. Sic Cicero lib. 3. de Oratore ait, *Neque disjuncti doctores, sed iidem erant vivendi præceptores atque dicendi*. Et Philip. 2. *Hunc tu auctorem, præceptorem omnium consiliorum, totiusque vitæ debuisses habere.*

Porro Lucas passim Christum vocat ἐπιστάτα, ut patet cap. 5. 5. cap. 8. 24. et 45. cap. 9. 33. et 49. Pro quo Matthæus cap. 8. 25. cap. 17. 4. et alibi habet κύριε, id est domine: unde patet hæc duo idem significare, scilicet Dominum. Sic Galli, Germani, Belgæ dominos suos vocant magistros: *mon maître*, *mein meister*.

Quos ut vidit (et se invocantes audivit: unde Theophyl. loco quidem, inquit, procul stant, oratione autem propinquant; *prope est enim Dominus omnibus invocantibus se in veritate*, Psalm. 144.) dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. q. d. Si ad eos eatis, mihique obediatis, certo a lepra mea virtute et providentia curabimini. Et factum est, dum irent, mundati sunt.] Jussit Christus leprosos adire sacerdotes, non ut ab eis sanarentur; hoc enim erat impossibile: sed Primo, ad honorem et observantiam ordinis sacerdotalis. Secundo, quia lex jubebat leprosos, si sanarentur, ostendere se sacerdotibus, ut per eos restituerentur urbi et templo, ac convictui hominum, Levit. cap. 14. Porro habebant sacerdotes sua signa, ex quibus cognoscerent lepram esse vel non esse, qualia paulo ante recensui. Tertio, ut probaret leprosorum fidem et obedientiam: sciebant enim ipsi se esse leprosos, nec a sacerdotibus posse curari, sed tantum declarari lepram: vadunt tamen ad eos jussu Christi, certo sibi persuadentes, se hac ratione a Christo curandos esse, antequam ad sacerdotes pervenirent. Nisi enim hoc sibi persuasissent, utique ad sacerdotes non ivissent: ibant enim, ut ab eis declararentur a lepra esse mundati. Quarto, ut Christus sacerdotes faceret testes miraculi sanationis a se facti, ut ipsi ex eo illum esse Christum agnoscerent.

Allegor. voluit significare Christus mysticos leprosos, id est peccatores in lege nova, debere adire sacerdotes, ut in sacramento Pœnitentiæ, a lepra peccati curentur et absolvantur. Sacerdotum enim legis novæ non est probare lepram, uti fuit in lege veteri, sed probatam purgare et expiare, ait S. Chrysost. lib. 3. de Sacerdotio.

Et dum irent.] Certa fide et cæca obedientia, non dijudicantes de præcepto, ait Euthymius; græce, *inter eundum*. Verisimile est, statim ut cœperunt ire, fuisse curatos, ut scirent se a Jesu curatos: unde et Samaritanus videns se curatum, illico regressus est, Jesuque gratias egit. Sic solet Deus statim remunerari promptam fidem et obedientiam.

Mundati sunt.] A lepra, quæ apud Judæos summa

erat immunditia, tam naturalis, quam legalis: præsertim quia lepra est contagiosa, ac vicinos facit leprosos et immundos.

15. UNUS AUTEM EX ILLIS UT VIDIT QUIA MUNDATUS EST (græce, ἰάθη, id est sanatus est) REGRESSUS EST ex media via, reflectens iter ad Jesum suæ sanitatis auctorem, CUM MAGNA VOCE exultante et jubilante, MAGNIFICANS DEUM, qui per Jesum eum curarat.

16. ET CECIDIT IN FACIEM ANTE PEDES EJUS (ut profunde se humiliando summam ei reverentiam exhiberet, GRATIAS AGENS (*ei*, ut habent Græca et Syrus) ET HIC ERAT SAMARITANUS.] Ideoque alienus et abhorrens a Judæis, ac schismaticus, ut mirum fuerit eum solum Jesu Judæo tam impense gratias egisse: cum cæteri leprosi gente et religione Judæi Judæum Jesum a quo curati fuerant, negligerent, nec ei gratias pro tanto beneficio agerent.

17. RESPONDENS AUTEM JESUS, DIXIT: NONNE DECEM MUNDATI SUNT ET NOVEM UBI SUNT?] Cur novem, æque ac decimus Samaritanus, ad me non redeunt, nec beneficium agnoscunt, nec mihi benefactori gratias agunt? nimirum novem hi læti de sua sanitate, pergebant ad sacerdotes, ut ab eis declararentur mundi, itaque convictui hominum restituerentur, toti de se parum de Jesu gloria solliciti: sic et hodie in aulis principum multi officia et beneficia captant; illasque assidue frequentant, sese humiliant, instant, obsecrant, donec obtineant; at ubi obtinuerunt, ad suos quasi cum præda avolant, nec amplius comparent; quos proinde Alphonsus Aragonum rex *vultures aulæ* nuncupabat, teste Panorm. in ejus Vita.

18. NON EST INVENTUS QUI REDIRET, ET DARET GLORIAM DEO (confitendo, prædicando se a Deo per Jesum curatum a lepra, quæ erat ingens gloria Dei) NISI HIC ALIENIGENA.] Id est nisi hic Samaritanus, alienus a gente et religione Judaica. Erant enim Samaritani gente Babylonii, Assyrii, Medi, etc. a Salmanasar translati in Samariam, 4 Reg. 17. 24. Syrus, *quare separati sunt, quia redierint daturi gloriam Deo, nisi iste qui est ex populo extraneo?* Hic repræsentat Gentiles qui credituri erant in Christum, illique gratius acturi, cum increduli Judæi eum essent spreturi. Ita videmus exteros sæpe esse gratiores indigenis: quia exteri magis admirantur exteros benefactores, ideoque eos magis colunt, quam indigenæ, qui familiares et convivæ suo benefactori, beneficium ab eo jure patriæ sibi deberi putant. Adde, pudet eos coram cive suo se humiliare, ac suam miseriam, a qua ab illo liberati sunt, agnoscere. Jure ergo eorum ingratitudinem hic incusat Christus, ac jure potuisset eis beneficium sanitatis præstitum adimere, ut in suam lepram relaberentur; sed noluit, quia tanta est ejus beneficentia, ut etiam ad ingratos se extendat. Malitiam ingratitudinis acriter perstringit S. Bern. serm. 51. in Cant. *Ingratitudo, ait, inimica est animæ, exinanitio meritorum, virtutum dispersio, beneficiorum perditio. Ingratitudo ventus urens, siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluenta gratiæ.* Idem serm. de Septem Misericordiis: *Peremptoria res, ait, est ingratitudo, hostis gratiæ, inimica salutis. Dico ego vobis, quoniam pro meo sapere nihil ita displicet Deo, præsertim in filiis gratiæ, in hominibus conversionis, quemadmodum ingratitudo. Viam enim obstruit gratiæ, et ubi fuerit illa, jam gratia accessum non invenit, locum non habet.*

19. ET AIT ILLI: SURGE, VADE: QUIA FIDES TUA TE SALVUM FECIT.] *Fides*, qua credidisti me posse te sanare, imo reipsa sanaturum, si mihi obediendo pergeres ad sacerdotes. Hæc enim fides cooperata est sanitati tuæ: licet ego primarius sim sanitatis tuæ auctor, tamen volui ut ad eam quoque concurreret fides tua, quasi congrua dispositio; nisi enim credidisses, non fuisses a me sanatus.

SALVUM FECIT.] A lepra, tum corporis, tum animæ, id est a peccatis: quare verisimile est leprosum hunc excitatum a Deo, elicuisse actum contritionis de peccatis, ac per eum fuisse justificatum. Insuper eum reliquisse schisma et sectam Samaritanorum, ac adhæsisse veræ religioni Judæorum; denique factum esse discipulum Jesu, ejusque baptismum recepisse; et Christianum effectum, Christi virtutem et miraculum ubique prædicasse, multosque ad eum convertisse. Ad hoc enim instigabat eum gratitudo; quæ hic a Christo celebratur.

20. INTERROGATUS AUTEM A PHARISÆIS: QUANDO VENIT REGNUM DEI? (regnum Israel jam collapsum, sed a Messia erigendum) RESPONDENS EIS, DIXIT: NON VENIT REGNUM DEI CUM OBSERVATIONE.] *Venit* id est veniet, vel venire oportet. Est hebraismus, quia præsens ponitur pro futuro. Nota, quia Christus prædicabat, dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum;* idcirco Pharisæus hic vel discendi avidus, vel potius irridendi causa, rogat, q. d. Tu, o Jesu, prædicas tuum regnum cœlorum, at quando illud veniet? quando te in eo regnantem videbimus? quando Israelem a Romanis subjugatum, per te respirantem, ac libertati redditum, felicem sub te rege vitam agere conspiciemus? Interrogant eum quando regnaturus esset, ait Euthymius, irridentes eum, ut qui vilis appareret: Christus tamen huic mansuete respondit. Primo breviter hoc versu et seq. Secundo fuse vers. 22 usque ad finem capitis, de regno gloriæ in cœlis, cui prius regnum gratiæ in terris subordinatur: per gratiam enim imus ad gloriam. Ait ergo:

NON VENIT REGNUM DEI CUM OBSERVATIONE.] q. d. Regnum Dei et Messiæ non venit cum prævio apparatu, nec cum pompa externa militum, equorum, curruum, ut ex illa ipsum observare, et certo præscire possitis, sicut regem certo adesse scitis, dum videtis prævium ejus comitatum, cum quali vos regnum Messiæ venturum putatis, et jam quasi proximum observatis. Non poterit observari, ait Glossa, quia non est corporale, ut putatis; sed spirituale, quod jam incepit. Quocirca Christus venit sine pompa, pauper et humilis, ut ostenderet regnum suum esse spirituale et divinum, non corporale et mundanum.

NEQUE DICENT: ECCE HIC, AUT ECCE ILLIC. ECCE ENIM REGNUM DEI INTRA VOS EST.] q. d. Non dicent: Ecce in Jerusalem est thronus regalis Christi, ecce ibi regnat in magnificentia, quasi alter Salomon, quia Christus non regnat in throno corporali, sed in anima spirituali dum illam per gratiam suam regit et flectit ad omne bonum, sicque eam dirigit ad regnum cœleste. *Regnum* enim *Dei non est esca aut potus, sed justitia et pax et gaudium in Spiritu Sancto*, Rom. cap. 14.

v. 17. malo enim hæc omnia accipere de eodem, scilicet de primo Christi adventu, quo quasi rex regnat in animis fidelium per gratiam suam; sic enim omnia melius cohærent, licet aliqui accipiant de regno gloriæ, quod erit in secundo adventu, quod hoc sensu verum est; quia scilicet regnum gratiæ Christi dirigitur, tendit et perducit ad regnum gloriæ, quod etiam corpora justorum suo fulgore, aliisque dotibus decorabit, ut ab omnibus notari et observari possit.

Secundo hoc *regnum Dei intra vos est*, id est in vestra potestate est; si videlicet Christi fidem et gratiam amplecti, illique cooperari velitis, ut inquit Titus, *in voluntatis arbitrio positum est accipere regnum Dei.*

Tertio, *regnum Dei intra vos est*, quia Christus Deus et rex, hoc regnum prædicans et largiens, inter vos versatur Ita Theophyl. quem audi: *Omnino regnum Dei est more angelorum vivere, quando nihil mundanum in animabus nostris versatur: non enim longo tempore, neque longa peregrinatione opus est. sed prope nos est et fides, et post fidem divina vita. Istud ipsum etiam Apostolus dicebat: Prope te verbum est in ore tuo, et in corde, hoc est verbum fidei, Rom. 10 vers. 8. Credere enim, et secundum fidem ambulare, sicut dignum est vocatione, intra nos est. Itaque Pharisæi irridebant Dominum; at ipse illos in risum convertit, ostendens quod ignorent rem, quæ intra se sit, et quæ valde facilis, si qui capere velint. Nunc enim cum sim medius inter vos, potestis omnino regnum Dei capere, si creditis in me, et vultis juxta mandata mea vivere.*

22. Et ait ad discipulos suos: Venient dies quando desideretis (legit interpres, ἐπιθυμήσητε, jam legunt ἐπιθυμήσετε, id est, desiderabitis) videre unum diem Filii hominis, et non videbitis.] q. d. Veniet tempus, illudque instat, quo ob fidem meam et Evangelii prædicationem, multa adversa, persecutiones, contradictiones, quin et Novatorum errores et hæreses patiamini, quoque angustiis corporis et animi pressi, nesciatis quid solatii vel consilii capere debeatis: quare tunc vel semel me videre, me consulere, a me doceri et consolari in tantis afflictionibus desiderabitis, sed frustra: nam postquam in cœlum ascendero, non amplius comparebo in terris. Quare tunc ex iis, quæ nunc a me auditis, vos docere, solari, dirigere debetis donec in secundo meo ad judicium adventu. ad vos, id est vestros successores, redeam, eosque ab hæreticis, persecutoribus, tribulationibus omnibus liberem, et in regnum gloriæ meæ inducam. Dicit hæc Christus, tum ut prænuntiet persecutiones et difficultates eis obventuras, ut contra eas se obarment, ne ex inopinato earum incursu percellantur, et animo cadant, vel a fide excidant: tum ut doceat ad regnum gloriæ non nisi per tribulationes iri: tum denique ut moneat eos studiose audire, et notare omnia sua dicta et facta, dum præsentia ipsius fruuntur; utpote quam brevi non sint habituri, et frustra desideraturi. Ita Theophyl. Euthym Titus, Beda et alii

23. Et dicent vobis: Ecce hic, et ecce illic (est Christus; venient enim pseudoprophetæ, mentientes se esse Christos: vel a Christo missos) nolite ire, neque sectemini] illos impostores, eorumque rumores: Arabicus *ne videatis, neque festinetis.*

24. Nam sicut fulgur coruscans de sub coelo, in ea, quæ sub coelo sunt, fulget: ita erit Filius hominis in die sua.] Syrus. *sicut enim fulgur fulgurat e cœlo. et omnia quæ sub cœlo sunt illuminat:* q. d. Sicut fulgur subito, celerrime, publice et manifeste ex cœlo in terram delabitur et effulgurat; sic et ego subito ac inopinate redibo ad judicium in vallem Josaphat, cum magno splendore ac gloria. ita ut omnes me videant, et judicantem audiant. Quare tunc nulla mei observatione, vel signo aut indicio erit opus, quia omnibus in toto orbe, conspicuus et gloriosus apparebo Hæc et sequentia audivimus Matth. 24. vers. 27. et seqq. ubi ea explicui.

25. Primum autem oportet illum multa pati, et reprobari a generatione hac.] Arabic. *ante hoc enim recipiet passionem multam, et reprobabitur a generatione hac:* scilicet a natione hac pravorum Judæorum, ait Euthymius. Dicit hoc Primo, ne Apostoli videntes eum pati et crucifigi, scandalizentur, dubitentq e an ipse sit Christus. Secundo, ut cum morientem discipuli cernerent, ait Beda, quem glorificandum audierant, dolorem passionis, spe promissæ clarificationis mitigarent. Tertio, ut eos prædicatione hac contra futura adversa obarmet, q. d. ait Theophyl. Non admiremini, si evenerint vobis tam molesta, quæ vobis desiderium adferent dierum, quibus ego vobiscum sum. Nam et ego ipse qui venturus sum sicut fulgur, prius passurus multa. reprobandusque ero, et ita in gloriam istam veniam: atque ita hoc vobis sit extimulatio ad patientiæ virtutem: quia et vobis obveniet gloria ex periculis.

Secundum hæc erit, qua die Filius hominis revelabitur] q. d. Subitus erit et inopinatus adventus meus ad judicium, uti fuit incendium Sodomæ, et diluvium Noe. *Pulchre*, ait Beda, dicit: *Revelabitur, quia qui interim non apparens omnia videt. tunc apparens omnia judicabit:* sicut magister per cancellos videt omnia discipulorum facta in schola, nec tamen ab eis videtur, sed scholam ingrediens ab omnibus videtur, et singulorum facta castigat, vel laudat.

32 Memores estote uxoris Loth.] Quæ periit, quia retrospexit, ait S. Ambrosius, ne scilicet sicut ipsa contra præceptum angeli respiciens retro ad Sodomam conflagrantem. versa est in statuam salis, sic et vos, contra hæc mea monita, redeatis ad vitam sæcularem hujus mundi, itaque cum eo pereunte et conflagrante, pereatis et conflagretis. Vide dicta Genes. 19. 17. et Sapient. 10. 7. Audi S. Augustinum lib 2. Quæst. Evangel. quæst. 43. *Quid significavit uxor Loth? eos qui in tribulatione retrospiciunt. et se a spe divinæ promissionis avertunt: et ideo statua salis facta est, ut admonendo homines ne hoc faciant, tamquam condiant, cor eorum. ne sint fatui.*

In illa nocte erunt duo in lecto uno: unus assumetur, et alter relinquetur] Ex voce *nocte* quis colligat judicium universale a Christo peragendum noctu. ad majorem hominum terrorem: sed respondeo quem vers. 31 vocavit diem, hic vocat noctem. Primo, quia dies judicii plurimis, puta omnibus reprobis,

erit fatalis et calamitosissima; nox autem et caligo symbolum sunt calamitatis Secundo, quia sicut nox claudit diem et tempus operandi, sic et dies illa claudet tempus bene agendi et merendi, juxta illud: *Venit nox in qua nemo operari potest*, Joann. c. 9. v. 4. Apte ergo dies judicii vocatur *nox*.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO PER PARABOLAM VIDUÆ, SUA IMPORTUNITATE EXTORQUENTIS AB INIQUO JUDICE JUSTITIAM, DOCET SEMPER ESSE ORANDUM. SECUNDO, V. 9. PER PARABOLAM PUBLICANI POENITENTIS, IDEOQUE JUSTIFICATI PRÆ SUPERBO PHARISÆO, DOCET HUMILES EXALTARI ET SUPERBOS HUMILIARI. TERTIO, V. 15. BENEDICIT INFANTIBUS. QUARTO V. 18. PRINCIPI SERVANTI PRÆCEPTA DEI SUADET CONSILIA, UT, SI VELIT ESSE PERFECTUS, NUDUS NUDUM CHRISTUM SEQUATUR. PETRO DEINDE QUI ID FECERAT, POSCENTI MERCEDEM, PROMITTIT PLURA IN HOC SÆCULO, ET IN FUTURO VITAM ÆTERNAM. QUINTO, V. 31. PRÆDICIT SIBI INSTANTEM PASSIONEM, MORTEM ET RESURRECTIONEM. SEXTO, V. 35. JUXTA JERICHO CÆCUM ILLUMINAT.

TERTIAM PARTEM AUDIVIMUS MATTH 19. 13. QUARTAM, IBID. V. 16. QUINTAM, MATTH. 20. 22. SEXTAM, IBIDEM V. 29. SUPERSUNT ERGO PRIMA ET SECUNDA HIC EXPLICANDÆ.

1 DICEBAT autem et parabolam ad illos, quoniam oportet semper orare et non deficere, 2. Dicens:
Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur.
3. Vidua autem quædam erat in civitate illa, et veniebat ad eum, dicens: Vindica me de
adversario meo. 4. Et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Etsi Deum non
timeo, nec hominem revereor: 5. Tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in no-
vissimo veniens sugillet me. 6. Ait autem Dominus: Audite quid judex iniquitatis dicit: 7. Deus
autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die ac nocte, et patientiam ha-
bebit in illis? 8. Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen filius hominis veniens,
putas, inveniet fidem in terra? 9. Dixit autem et ad quosdam, qui in se confidebant tamquam ju-
sti, et aspernabantur cæteros, parabolam istam, 10. Duo homines ascenderunt in templum ut ora-
rent: unus Pharisæus et alter Publicanus. 11. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus gratias
ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum: raptores, injusti, adulteri: velut etiam hic Publi-
canus. 12. Jejuno bis in sabbato: decimas do omnium quæ possideo. 13. Et Publicanus a longe
stans, nolebat nec oculos ad cœlum levare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius
esto mihi peccatori. 14. Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo quia omnis
qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur. 15. Afferebant autem ad illum et in-
fantes, ut eos tangeret. Quod cum viderent discipuli increpabant illos. 16. Jesus autem convocans
illos dixit: Sinite pueros venire ad me, et nolite vetare eos: talium est enim regnum Dei. 17. Amen
dico vobis: Quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud. 18. Et interro-
gavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo? 19. Dixit
autem ei Jesus: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus. 20. Mandata nosti: Non occi-
des: Non mœchaberis: Non furtum facies: Non falsum testimonium dices: Honora patrem tuum et
matrem 21. Qui ait: Hæc omnia custodivi a juventute mea. 22. Quo audito, Jesus ait ei: Adhuc
unum tibi deest: omnia quæcumque habes, vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo:
et veni, sequere me. 23. His ille auditis, contristatus est: quia dives erat valde. 24. Videns autem
Jesus illum tristem factum, dixit: Quam difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt.
25. Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei.
26. Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri? 27. Ait illis: Quæ impossibilia sunt

apud homines, possibilia sunt apud Deum. 28. Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te. 29. Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est, qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem aut filios, propter regnum Dei, 30. et non recipiat multo plura in hoc tempore, et in sæculo venturo vitam æternam. 31. Assumpsit autem Jesus duodecim, et ait illis: Ecce ascendimus Jerosolymam, et consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis: 32. Tradetur enim gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur: 33. Et postquam flagellaverint, occident eum, et tertia die resurget. 34. Et ipsi nihil horum intellexerunt, et erat verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant quæ dicebantur. 35. Factum est autem, cum appropinquaret Jericho, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans. 36. Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. 37. Dixerunt autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret. 38 Et clamavit, dicens: Jesu fili David, miserere mei. 39 Et qui præibant, increpabant eum ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat: Fili David miserere mei. 40. Stans autem Jesus jussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum, 41. Dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine ut videam. 42. Et Jesus dixit illi: Respice, fides tua te salvum fecit. 43. Et confestim vidit, et sequebatur illum magnificans Deum. Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

1. Dicebat autem et parabolam ad illos (ut per illum ostendat) quoniam (quod) oportet semper orare (Syrus, *ut omni tempore orarent;* sic et Arabicus) et non deficere.] Cap. præcedenti in fine, dixerat Christus instare Apostolis et fidelibus persecutiones et tribulationes, in quibus desideraturi essent videre Christum, ut ab eo auxilium et consilium peterent et acciperent. Nunc remedium contra omnia adversa eis suggerit, ac modum adeundi se, scilicet orationem: ipse enim orantes audit et exaudit erudit, dirigit, roborat, etc.

Oportet semper orare.] Hinc hæretici, dicti Euchitæ, volebant semper orare, nec unquam manibus laborare: sed stulte: scriptum est enim: *Si quis non vult operari, nec manducet,* 2. Thessal. 3. 10. Dico ergo τὸ *semper* hic idem esse, quod sedulo, perseveranter, diligenter, assidue, quantum per alia negotia licet, congruis temporibus, præsertim dum instat tentatio, persecutio et afflictio. Impossibile enim est, ut homo omni omnino tempore oret; nam aliquo tempore debet comedere, dormire, laborare, etc. Itaque τὸ *semper* hic significat orationis non continuationem, sed perseverantiam: scilicet ut opportunis temporibus vacemus orationi, nec ab ea desistamus, donec obtineamus id quo indigemus, quodque postulamus. Unde explicans subdit: *Et non deficere;* græce μὴ ἐκκακεῖν, id est, *non defatigari.* Ratio est, quia tot incurrunt quotidie difficultates et ærumnæ, ut tota vita hominis videatur esse tentatio et militia Quare cum homo sit infirmus et impotens ad eas superandum, debet auxilium et robur per orationem assiduam poscere a Deo, ne succumbat Quare tota quasi vita Christiani debet esse oratio.

Rursum *semper,* id est, frequenter, crebro, statis Ecclesiæ horis, atque ut nil facias, nisi præmissa oratione, quodque ad Dei gloriam non referas; sic vulgo dicimus de valde studioso: Hic juvenis semper studet, id est frequenter et diligenter studet. Ita Beda, qui et mystice addit. *Semper orat, qui semper secundum Deum operatur;* et Glossa: *Semper orat, qui semper bene agit.*

Porro *vult Dominus,* ait S. Chrysost. *te rogando accipere, quod impertiri desiderat: quanta tibi felicitas concessa est, orationibus fabulari cum Deo quod desideras postulare? Aula et aures principum paucis patent, Dei vero omnibus volentibus.* Alludit ad Eccli c. 18. 22. *Non impediaris orare semper.* Hinc et Apostolus Ephes. 6. 18. *Orantes,* ait, *omni tempore;* et 1. Thessal. 5. 17. *Sine intermissione orate.* Vide quæ his tribus locis annotavi. Tanta enim est orationis vis et efficacia, tanti effectus ac fructus, ut nihil sit quod non impetret et evincat. Audi Climac. gradu 28 initio: *Oratio, si ipsius naturam seu qualitatem spectes, est familiaris conversatio et conjunctio hominis cum Deo: si autem vim seu efficaciam, mundi conservatio, Dei reconciliatio, mater lacrymarum et iterum filia, propitiatio peccatorum, pons tentationum, propugnaculum adversus impetum afflictionum, bellorum oppressio et extinctio, officium angelorum, omnium spirituum alimentum, futura lætitia, actio sempiterna virtutum scaturigo, gratiarum divinarum conciliatrix* Nec his contentus, longe plura et majora subjicit: *Profectus spiritualis, nutrimentum animæ, mentis illustratio, securis desperationis, spei demonstratio, tristitiæ solutio, divitiæ monachorum, thesaurus solitariorum, iræ diminutio, speculum Religiosi profectus dimensionum index, status declaratio, futurorum significatio, gloriæ futuræ indicium.* Sic de S. Cæcilia (ejus hodie Romæ festum solemne celebramus) canit Ecclesia: *Evangelium Christi semper gerebat in pectore suo, et non diebus neque noctibus a colloquiis divinis et oratione cessabat. Cantantibus organis Cæcilia Domino decantabat, dicens: Fiat cor meum immaculatum, ut non confundar. Valerianus* (ejus sponsus) *in cubiculo Cæciliam cum angelo orantem invenit* Hac jugi oratione meruit ipsa angelo dari in tutelam virginitatis, conversionem Valeriani sponsi, Tiburtii ac aliorum quadrigentorum, denique gloriosum cum omnibus martyrium.

2. Dicens: Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, et hominem non reverebatur.] Scilicet impius, injustus, crudelis et atheus, qui nec Dei vindictam, nec hominum obloquia metuebat, cui nec conscientia curæ erat, nec fama. Solent enim impii, qui Deum non timent, moveri pudore hominum, ne palam impia admittant, ob quæ publice vilipendantur, et scelerati ac infames habeantur. At hic nec timore Dei, nec pudore hominum movebatur; quare ad omnis malitiæ verticem pervenerat, ait Theoph.

3. Vidua autem quædam erat in civitate illa, et veniebat ad eum, dicens: Vindica me de adversario meo, in lite et causa forensi. Græc. ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου μου, id est ab eo, qui contra me litigat. *Vindica*, id est defende jus meum, et libera meam innocentiam, justitiam, substantiam et famam, quæ injuste ab adversario meo, utpote potente, in lite opprimitur. Non enim petit vindictam, sed justitiam, ut scilicet liberetur ab injusta violentia adversarii, sibique id quod jure debetur, reddatur.

4. Et nolebat per multum tempus, partim ob sævitiam et perversitatem suam, partim quia sperabat ab adversario magna munera et opes. Post hæc autem dixit intra se: Etsi Deum non timeo, nec hominem revereor: q. d. Licet iniquus sim, impudens et perfrictæ frontis: 5. tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam (illius jus ab oppressione adversarii, illudque viduæ restituam) ne in novissimo veniens sugillet me.] Pro *in novissimo* græce est, εἰς τέλος, id est, *in fine*, tandem, in novissimo tempore. Verum Euthymius, S. Augustinus et Beda vertunt, *in finem*, id est, continue, assidue; Syrus, *omni tempore*; Arabicus, *semper*. q. d. Ne assidue veniens mihi semper sit molesta.

Sugillet me.] Sugillo vel suggillo (utrumque enim dicitur) proprie idem est quod faciem contundo, et lividam reddo: dicitur a sugendo, quasi dicas, Percutiendo, succum, id est sanguinem, humorem et livorem ad frontem, oculos et genas velut sugendo deduco. Ita Ambros. Calepinus. Hoc enim proprie significat Græcum ὑπωπιάζω, de quo dixi 1. Corinth. 9 v. ult. S. Isidorus vero: Sugillare, inquit, dicitur, quasi *subgulare*, id est, de gula alicujus sanguinem sugere, uti faciunt viverræ et vulpes, quæ gallinarum gulam et guttur demordent, ut sanguinem earum exugant.

Sugillare ergo proprie idem est, quod caput verberibus obtundere, livore faciem dehonestare, et sanguineis notis commaculare. Hinc metaphorice Primo, idem significat, quod clamoribus caput et aures obtundere, et sic multi hic accipiunt. Unde Syrus vertit, *ne mihi molestiam omni tempore exhibeat*; Arabicus, *ne semper ad molestandum me veniat*. q. d. Vindicabo jus viduæ, ne ipsa in finem sugillet me, id est suis lamentis mihi caput obtundat, ac suis ejulatibus, quasi verberibus, assidue frontem auresque meas feriat, flagellet, et quasi lividas reddat. Unde S. Augustinus vertit, *ne me tædio afficiat*. Audi eum lib. 2. Quæst. Evangel. quæst. 45. *Viduæ assiduis interpellationibus cessit, ut eam vindicaret, ne sibi ab illa tædium fieret; nam hoc est quod ait, Ne veniens sugillet me*. Idem epist. 121. ad Probam cap. 8. *Judicem iniquum, ait, sæpe interpellando flexit ad audiendum, non justitia, nec misericordia permotum, sed tædio superatum*. Sic et Beda, Euthym. Franc. Lucas, et alii ex Græco: sicut ergo vidua hæc sua assiduitate et importunitate supplicandi vicit judicem, sic eadem nos vincimus Deum. Audi S. Chrys. lib. 2. de Orando Deum, ubi hanc parabolam pulchre exaggerat: *Quod non potuit metus, hoc potuit deprecatio: ac minæ quidem et ultionis expectatio non commoverunt hominem ad justitiam; cæterum ubi prodiit vidua supplex, judicem ex feroci mansuetum reddidit. Quid igitur conjectandum est de benigno Deo, si judicem crudelem adeo mansuetum reddidit vidua supplicans?* Addit Chrysost. Christum hic velle ostendere, summam esse orationis vim ex eo quod etiam iniquos et immites judices flectat ad pietatem et misericordiam.

Secundo, *sugillare* metaphorice a corpore ad animum transfertur, et significat notam inurere, pudorem injicere, existimationem lædere, accusare; q. d. Bonam famam exugere, infamare, crimen impingere: unde Ulpianus: *Si famosa actio non sit*, inquit, *vel pudorem non sugillet*. Sic vulgo dicimus: ille me sugillat, id est accusat et infamat: unde Vatabl. vertit, *ne me vituperet*. Et hoc sensu videtur vertisse Noster, *ne in novissimo veniens sugillet me*. q. d. Ne improbitate mea victa, tandem me infamet, et apud principem me accuset, itaque mihi negotium facessere non cesset, donec puniar, et potestate mea a principe priver. Licet ergo impudens hic judex nec Deum nec homines revereretur; timebat tamen sibi, et suo magistratui, ne ab officio judicandi a principe deponeretur, ac honore et lucro suo privaretur, ideoque viduæ jus suum reddidit.

Sic Trajanus Imp. ad bellum proficiscens, a vidua interpellatus, ut injustam cædem filii sui vindicaret, cum se id facturum respondisset, ubi e bello revertisset, a vidua audiit: *Aut jus dicito, aut Imperator esse desinito*. Quare equo descendit Trajanus, nec ante discessit, quam judicium viduæ per se ipsum peregeret. Ita habet ejus vita, et ex ea Joannes Damascen. Oratione pro defunctis, et Joann. Diaconus in Vita S. Gregorii l. 2. c. 44. Ubi et addit, S. Gregor. hac pietate Trajani commotum, pro eo orasse, eumque pœnis inferni liberasse; quod tamen Baronius, Bellarminus et alii fabulosum putant.

Allegorice: S. Aug. l. 2. Quæst. Evang. quæst. 45. Vidua, ait, est Ecclesia, quæ desolata videtur, donec Christus ejus sponsus e cœlo redeat ad judicium, qui nunc in secreto curam ejus gerit: illa vero cupit vindictam, ut omnes scilicet mali pereant, aut conversione ad justitiam, aut amissa potestate, ne piis noceant.

Tropologice, Vidua est anima, ait Theoph. quæ virum pristinum, id est diabolum, exclusit, ob hoc ei adversantem, quod ad Deum accedat. Judex est Deus, qui neminem timet, nec hominis personam accipit. Vidua ergo est omnis anima desolata et afflicta, quæ judicem, id est Deum, orat, ut ab adversario, id est ab hostibus suis, liberetur. Verum quia incongruum, imo indignum est, ut Deus compararetur judici iniquo et impio, ut recte ex Chrys. docet Euthym. hinc potius dicendum est Christum hic argumentari, non a comparatione et similitudine, sed a minori ad majus, q. d. Si impius judex diuturnitate precum viduæ victus est, ut injustitiam verteret in justitiam, ac viduæ jus suum

tribueret; quanto magis id faciet Deus, qui justissimus est, imo ipsa justitia, vindicans omnem injustitiam! Ita S. Aug. loco citato, Chrys Theoph. idque mox patebit clare v. 7.

6. Ait autem Dominus: Audite quid judex iniquitatis dicit.

7. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum, clamantium ad se die ac nocte, et patientiam habebit in illis?] *Deus autem*, omnis justitiæ dux, ait Theoph. judex et vindex. Unde David Psalm. 33. 18. *Clamaverunt justi*, ait, *et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Hic iniquus judex*, ait S. Aug. l. 2. Quæst. Evang. q. 45. *non ex similitudine, sed ex dissimilitudine adhibitus est, ut ostenderet Dominus, quanto certiores esse debeant, qui Deum perseveranter rogant fontem justitiæ atque misericordiæ, cum apud iniquissimum judicem, usque ad effectum implendi desiderii, valuerit perseverantia deprecantis.* Unde Arab. vertit, *audite quod dixit judex iniquitatis: nonne ergo convenientius Deus vindicabit electos suos, qui vocant eum die ac nocte?*

Patientiam habebit in illis?] Græce μακροθυμῶν, id est, *longanimis* erit, puta lentus et tardus *in illis*, scilicet electis audiendis et vindicandis, q. d. Feretne Deus patienter et diu, electos suos ab impiis assidue affligi, nec eos liberabit, vel impios puniet? Minime: hoc enim alienum est a Dei paterna in suos providentia, charitate et justitia. Syrus, *et protrahet spiritum suum in illos*. Alludit ad illud Eccli. c. 35. v. 21. et 22. *Oratio humiliantis se penetrat nubes*, etc. Et: *Dominus non elongabit, sed judicabit justos, et faciet judicium, et fortissimus non habebit in illis patientiam.* Huic persimilis est locus Apoc. 6. v. 18. ubi animæ occisorum pro Christo clamant ad Deum, poscentes vindictam, audiuntque ab eo ut requiescant adhuc modicum, donec compleantur conservi eorum. Vide quæ illis locis annotavi.

Moraliter, vide hic quanta sit dignitas, necessitas et vis orationis. *Necessitas*, ut per eam ab omnibus tentationibus et tribulationibus, quibus ubique et semper circumdamur, liberemur; quare sicut corpus indiget anima, ut vivat naturaliter, sic anima indiget oratione, ut vivat spiritualiter: et sicut homo vivere non potest sine respiratione, sic nec sine oratione: orando enim emittit spiritum desiderii ad Deum, et ab eo vicissim recipit spiritum virtutis desideratæ, perinde ac homo respirando emittit veterem halitum, et novum attrahit ac immittit. *Dignitas*, quia per orationem colloquimur cum Deo, uti faciunt angeli. *Virtus*, quia per eam omnia adversa et dura superamus.

Audi S. Chrys. l. 2. de Orando Deum: Oratio, ait, est caput omnis boni, et vitæ æternæ conciliatrix: *Quantæ dignitatis est, miscere cum Deo sermonem! Oratio nos sociat angelis: semper enim orare angelorum est opus, qui toti in Deum intenti, docent nos, dum oramus, ut humana naturæ obliviscamur, sed occupati mentis alacritate simul et tremore, nihil respiciamus rerum præsentium, sed existimemus nos in angelorum medio consistere, idemque sacrificium cum illis peragere.* Unde mox subjicit: *Quanta sapientia, quanta virtute, quanta prudentia, quanta bonitate, quanta sobrietate, quanta morum æquitate replet illos precatio et obsecratio! Proinde nequaquam aberravit a vero, si quis affirmet deprecationem esse causam omnis virtutis et justitiæ, neque quidquam eorum, quæ conferunt ad pietatem, venire posse ad animum, cui non adsit deprecatio et obsecratio.* Subjungit deinde: *Sicut civitas quæ muris cincta non est, facile venit in potestatem hostium, propterea quod prorsus absit id, quo fuerat hostium incursus arcendus: sic et animam non munitam precibus diabolus facile redigit in suam ditionem; nec multo negotio omni genere scelerum implet. Nam primum quidem ad animam precibus communitam non audet propius accedere, metuens robur ac fortitudinem, quam illi deprecatio subministravit, magis vegetans animum, quam cibus vegetat corpora.* Et paulo post: *Uti piscis vita est aqua, ita tibi deprecatio. Oratio nos constituit templo Christi.* Idem l. 1. *Sicut sol*, ait, *lucem præbet corpori, sic animæ lumen est precatio. Proinde si cæco damnosum est non intueri solem, quanto gravius damnum est homini Christiano, si non assidue deprecetur, neque Christi lucem orando in animum suum inducat! Per quod etiam illud assequimur, ut et mortales et temporarii esse desinamus; natura quidem mortales, sed colloquio, convictuque quem agimus cum Deo, ad immortalem vitam transeuntes. Necesse est enim, ut qui cum Deo familiaritatem habet, superior evadat et morte, et omnibus, quæ corruptioni sunt obnoxia.* Auct. Imp. hom. 13 in Matth. *Sicut thymiama*, ait, *bene confectum delectat hominem odorantem, sic oratio justi suavis est ante Deum.* S. Laurentius Justin. l. de Ligno vitæ c. 4. de oratione: *Sicut*, ait, *certaminis bravium non assequitur, qui antequam ad metas attingat, deficit; sic orationis fructu privatur, quisquis in illa non extiterit importunus.*

8. Verumtamen Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra?] *Veniens*, ad judicium universale, quando vel maxime liberaturus est electos suos, quos omnes omni ætate et sæculo jussit esse paratos, et suspensos, ac patienter expectare illum diem, ad eumque se parare orando et bene vivendo. Erit enim hic dies subitus et inopinatus, instar fulguris, ut dixit c. 17. v. 24. Dat enim causam, cur semper sit orandum, et in oratione perseverandum, quia scilicet per longam Christi absentiam, in multis fidelibus fides est defectura, ut non credant, vel certe tenuiter credant, et vix cogitent eum rediturum ad judicium. Quare, ne et in vobis, o dilecti et electi mei, fides deficiat, continuo orate, ut Deus fidem in vobis conservet et adaugeat, ut orando et bene operando vos digne ad meum secundum adventum comparetis. Secundo, Christus hic dat causam, cur multi in oratione non exaudiantur: scilicet quia fides eorum labascit, nec patienter in oratione persistunt, nec longanimitate adventum Domini, ut eos deceret, præstolantur.

Tertio, Theophyl. Merito, ait, sermoni de oratione sermonem de fide connexuit, quia omnis orationis basis ac fundamentum est fides, etc. declarans interim paucorum fore tunc orare, quoniam fides in paucis invenietur. Sic et S. Aug. serm. 36. de Verbis Domini secundum Lucam.

Quarto, dicit hoc Christus, ut novum det eis stimu-

lum ad semper orandum, q. d. Sensim magis magisque fides deficit, ideo increscunt scandala et persecutiones: quare contra eas oratione assidua vos obarmate, ne iis superemini. Ita sanctus Augustinus, tract. 36. de Verbis Domini secundum Lucam, qui cum dixisset fidem esse fontem orationis, subdit: *Ergo ut oremus, credamus; et ut ipsa non deficiat fides, qua oramus, oremus: fides fundit orationem, fusa oratio fidei impetrat firmitatem. Etenim ne in tentationibus deficeret fides, propterea Dominus ait: Vigilate et orate, ne intretis in tentationem. Quid est, in tentationem intrare, nisi a fide exire? In tantum enim tentatio proficit, in quantum fides deficit. Et in tantum tentatio deficit, in quantum fides proficit.*

Inveniet fidem] perfectam, puta certa fiducia et charitate formatam Hæc enim, ait S. August. loco citato, vix invenitur in terra, cum alioqui fide imperfecta, et quasi semimortua plena sit fidelium Ecclesia. Sola enim fides perfecta roborat hominem ad jugiter orandum, et fortiter omnes tribulationes superandum. Et sic explicat se Christus Matth. 24. 12. dicens. *Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum: qui autem perseveraverit in finem, hic salvus erit.*

Porro id maxime fiet sub finem mundi, ante adventum Christi ad judicium, cum edent et bibent homines, dabuntque se voluptatibus, non cogitantes de judicio, ut dixit Christus c. 17. 23. et seq. Ita Beda: Cum Christus, inquit, apparuerit, magna erit raritas electorum, imo tunc fides orthodoxa in multis deficiet. *Surgent* enim *pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur* (*si fieri potest*) *etiam electi*. Matth. 24. 24. Et, ut ait S. Petrus epist. 2. c. 3. v. 3. *Venient in novissimis diebus in deceptione illusores, juxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes: Ubi est promissio, aut adventus ejus?* q. d. Negabunt Christum rediturum ad judicium, cum jam ejus reditus instabit; causam subdunt: *Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ:* quasi dicant: Natura mundum constituit, eadem mundi cursum eodem tenore continet, et semper perpetuabit: non ergo est Deus, qui illum incidet, non est numen quod facta nostra judicabit et puniet.

9. Dixit autem et ad quosdam, qui in se confidebant tanquam justi, et aspernabantur cæteros, parabolam istam | Quæ tamen vere potuit accidere: imo sæpe accidit, ut parabola hæc simul sit historia. Est hic titulus parabolæ, significans quo scopo et fine parabola inducatur; scilicet ut retundat Pharisæorum præfidentiam, jactantiam et contemptum cæterorum.

Confidebant tanquam justi | Græce πεποιθότες ὅτι εἰσὶ δίκαιοι, id est, persuasi, et persuadentes sibi quod sunt justi.

Priori parabola Christus docuit unam orationis conditionem, scilicet perseverantiam; hic docet alteram, scilicet humilitatem: humilis enim oratio a Deo exauditur, superba respuitur, juxta illud: *Oratio humiliantis se nubes penetrabit, et donec propinquet, non consolabitur, et non discedet, donec Altissimus aspiciat*. Eccli. c. 35 v. 21. Vide ibi dicta. Porro Patres cum versu præcedenti, puta cum fide, ita connectunt. S. Aug. serm. 36. de Verb. Dom. Quia fides non est superborum, sed humilium, de humilitate contra superbiam parabolam subjicit. Theophyl. Quia superbia, plusquam aliæ passiones vexat hominum mentes, crebrius de hac monet. Glossa: Ne quis ob proxime dicta, sibi de fidei cognitione vel confessione blandiatur, ostendit a Deo non fidei verba, sed opera examinanda; inter quæ maxime regnat humilitas.

10. Duo homines ascenderunt in templum ut orarent: unus Pharisæus (Pharisaica superbia tumidus et turgidus) et alter Publicanus] humili confessione publicanum, id est, peccatorem, se agnoscens, veniamque deprecans. Vide dicta Matth. 5 46. Hinc publicani apud Judæos erant infames, ideoque a magistratibus publicis arcebantur, imo vocabantur *Parisim*, id est, latrones publici: nam, ut ait Suidas ex Jamblicho, *vita publicanorum aperta est violentia* (ob exactiones et tributa injusta) *impunita rapina, negotiatio nulla ratione constans, inverecunda mercatura.*

11. Pharisæus stans hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi quia non sum sicut cæteri hominum: raptores, injusti, adulteri: velut etiam hic publicanus | *Stans*. Judæi partim genuflexi orabant, partim stantes, cum longior esset oratio, sacrificium vel psalmodia: nec enim in templo sedes erant ad sedendum, nisi soli pontifici et regi, uti ostendi Ezech. 46. 2. Τὸ tamen *stans* additur hic, ut notet fastum Pharisæi, quod vultum erigeret in cœlum, quasi cum Deo disputaturus, vel rationem meritorum suorum initurus et exacturus; nam humilis viri, ait Theophyl. est et aspectu humiliari; hic autem et habitu et gestu superbus agnoscitur. Unde Græce est σταθεὶς, id est, *consistens, erectus;* Arabicus, *Pharisæus autem stabat orando*. Stabat ergo Pharisæus superbus. Primo, quasi securus et confidens in suis meritis, quasi Deum ad judicium provocans. Secundo, stabat primus, vel inter primos, prope altare. Tertio, stabat cervice et vultu in cœlum erecto et fixo, quasi illud sibi esset debitum. Publicanus vero stabat Primo, tremens et pavidus, confitens peccata sua. Secundo, stabat a longe, scilicet procul ab altari, ultimus, vel inter ultimos. Tertio, vultu in terram dejecto, non audens cœlum aspicere, timorem et pœnitentiam ipso situ et habitu præferens.

Hinc allegorice Beda: Pharisæus, ait, est Judæorum populus, ex justificationibus legis extollens merita sua: Publicanus est Gentilis, confitens peccata sua apud se. Hoc nonnulli cum Syro referunt ad *stans*, q. d. Stans apud se, id est sibi innixus, sibi confisus, suis meritis insistens et incumbens. Syrus vertit, *secreto*. Melius Noster τὸ *apud se*, jungit cum *orabat*, q d. Secum in animo et mente orabat: tumor enim in mente illum ita inflabat, ut nonnisi secum orare et loqui destinaret, coram aliis vero orare et loqui vix dignaretur. Orabat tamen more Pharisaico, voce externa, sed gravi, tumida, inflata. Unde S. Basil. in c. 2 Isaiæ, Orabat *apud se*, inquit, non apud Deum: *rediit enim ad se, cum in superbiæ crimen inciderit*. Addo *apud se*, quia Deus superbus tumide apud se orantes, seque jactantes non audit.

Orabat.] More suo; quia revera non orabat Deum, sed seipsum laudabat. Audi S. Augustin serm. 36. de Verbis Domini secundum Lucam: *Quid rogaverit Deum, quære in verbis ejus, nihil invenies: ascen-*

dit orare, noluit Deum rogare, sed se laudare. Parum est non Deum rogare, sed se laudare, insuper et roganti (Publicano) *insultare.*

GRATIAS AGO TIBI.] *Non reprehenditur*, ait S. Aug. serm. 36 citato, *quod Deo gratias agebat, sed quia nihil sibi addi cupiebat: Qui dicit: Ego me justum facio, pejor est Pharisæo, qui superbe se justum dicebat; sed inde tamen Deo gratias agebat.*

Audi S. Bern. tract. de Grad. humil. *Gratias agit, non quia bonus, sed quia solus; non tam de bonis quæ habet, quam de malis quæ in aliis videt. Nondum de suo trabem ejecerat, et festucas in oculis fratrum enumerat. Nam subdit: Injusti, raptores,* etc. Vide eumdem serm. 13. in Cant. ubi docet gratiarum actionem superbam et fictam displicere Deo.

QUIA NON SUM SICUT CÆTERI HOMINUM.] *Diceret saltem*, ait S. Aug. *Non sum sicut multi homines. Quid est, Sicut cæteri homines, nisi Omnes homines, præter ipsum? Ego*, inquit, *justus sum, cæteri peccatores.* q. d. Ego solus sum justus, cæteri omnes sunt scelerati. Superbus enim, ut se summe extollat, summe alios contemnit et deprimit. Hæc est ejus φίλαυτια, qua ita sibi placuit, ut alii omnes displiceant.

S. Gregor. lib. 23. Moral. cap. 7. In hoc Pharisæo notat quatuor species superbiæ. Prima est, cum quis bonum, v. g. virtutem, a se habere putat: Secunda, cum suis meritis illud tribuit. Tertia, cum putat se habere id quod non habet. Quarta, cum quis vult esse singularis, ideoque alios despicit et vituperat: harum tres ultimæ in hac superba et ficta Pharisæi justitia clare elucent. Prima quoque in eo fuit, quia virtutem suam, non Deo, sed suo labori adscribebat, dicebatque cum Ethnico illo de Deo:

Det vires, det opes, animum mihi ego ipse parabo.

Omnino enim, ait Theophyl. *si credidisset, quod per gratiam* (Dei) *haberet aliena bona, non contempsisset alios, considerans quod etiam ipse nudus esset, quantum ad suam virtutem attinebat.*

VELUT ETIAM HIC PUBLICANUS.] Ecce, ex vicino publicano major est Pharisæo tumoris occasio, ait ex S. August. Interlin. Syrus, *neque sicut hic publicanus*; supple, Sum publicus peccator. Ex superbia, temere et falso judicat publicanum esse sceleratum, cum tamen ille jam esset pœnitens et justificatus. Peccat ergo Primo, judicio temerario: Secundo, contemptu publicani: Tertio, convicio et contumelia: exprobrat enim publicano sua peccata. Audi S. Chrysostomum in Catena: Non satiaverat ejus contemptum tota humana natura, sed et publicanum aggressus est. Multa autem mala facit, qui aliis conviciatur: Primo, audientem reddit pejorem: si enim peccator est, lætatur invento criminis collega; si justus, extollitur, de se magna putans. Secundo, Ecclesiæ communitatem lædit: hanc enim vituperant, qui eum audiunt. Tertio, Deum blasphemari facit. Quarto, illum cui conviciatur, impudentiorem facit, et sibi adversarium. Quinto, se statuit pœnæ obnoxium.

Audi S. Bernard. tract. de Gradib. humil. *Pharisæus dum in se singulariter exultat, aliis arroganter insultat. David autem aliter: ait enim: Omnis homo mendax. Neminem excipit ne quem decipiat, sciens quia omnes peccaverunt, et omnes egent gloria Dei: Pharisæus se solum decipit, quem solum excipit, dum cæteros damnat. Propheta se non excipit a communi miseria, ne excipiatur a misericordia: Pharisæus exsufflat misericordiam, dum dissimulat miseriam. Propheta affirmat tam de omnibus, quam de se: Omnis homo mendax: Pharisæus confirmat de omnibus præter se: Non sum inquiens, sicut cæteri hominum.*

JEJUNO BIS IN SABBATO.] Id est, in hebdomade. Est synecdoche: a potiori enim die tota hebdomas vocatur *sabbatum*. Unde Arabicus, *jejuno duobus diebus in omni hebdomade*. Theoph. asserit Pharisæos jejunare solitos feria secunda et quinta, sed nullum hujus rei citat auctorem.

DECIMAS DO OMNIUM QUÆ POSSIDEO.] q. d. Non solum do decimas fructuum terræ, quas lex præscribit, sed et majoris et spontaneæ religionis studio, do decimas omnium omnino rerum ut carnium, ovorum, piscium, etc. ad quas lege non teneor. Taxaverat hic Pharisæus cæteros homines, quasi adulteros et injustos, quasi ipse solus esset castus et justus: castum esse se probat per jejunium, quod est mater castitatis; justum, per decimas omnium. *Contra adulterium*, ait Theophyl. *gloriatur de jejunio: e deliciis enim petulantia. Contra rapinam vero et injustitiam, profert dationem decimarum omnium quæ possidebat: Tantum, inquies, contrarius sum rapinæ et injustitiæ, ut etiam quæ mea sunt expendam.* Sic et S. Ephrem in Catena.

Moraliter observat hic S. Gregorius hom. 7. in Ezech. *Pharisæus*, ait, *qui jejunium exhibuit, decimas dedit, Deo gratias retulit, quasi pene per circuitum suæ civitatis custodia vigilavit: sed quia unum in se foramen superbiæ non attendit, ibi hostem pertulit, ubi per negligentiam oculum clausit.* Idem Greg. in psal. 2. pœnitent. *In Pharisæi*, ait, *spiritu dolus fuit, qui magis videri, quam esse justus optavit. Dum ergo ea, quæ clamare debuerat, tacuit; miser quod sibi tacendum esset clamavit. Et per superbiam, si quæ in eo fuerant, minuit merita, qui humiliari contemnens, adauxit peccata.*

13. ET PUBLICANUS A LONGE STANS, NOLEBAT NEC OCULOS AD COELUM LEVARE: SED PERCUTIEBAT PECTUS SUUM DICENS: DEUS, PROPITIUS ESTO MIHI PECCATORI.] Publicanus contumeliam sibi a Pharisæo illatam dissimulat, imo agnoscit, confitetur, et pœnitens veniam postulat, ideoque præ Pharisæo justificatur. Audi S. Chrysost. hom. de Davide et Saule tom. 5. *At Publicanus procul stans, non regessit contumeliam, neque vicissim dicit convicium, non protulit ista vulgaria verba: Tunc audes mea facta reprehendere? an non sum te melior? referam tua peccata, faxoque ne umquam in hæc sacra conscendas atria.* Et post nonnulla: *Accepit probrum, et abluit probrum; agnovit peccata, et deposuit peccata; et criminum accusatio facta est illi criminum remissio, et hostis insciens factus est beneficus: quot labores erant Publicano subeundi, jejunando, humi dormiendo, et vigilando, bona sua egenis impertiendo, longo tempore in sacco et cinere sedendo, ut illa tam multa peccata posset deponere? At nunc cum nihil tale fecerit, simplici verbo omnem deposuit iniquitatem, ac probra conviciaque Pharisæi, qui videbatur illum contumelia afficere, pepererunt ju-*

stitiæ coronam, idque sine sudoribus, sine laboribus, et absque longi temporis mora

A LONGE STANS] Longe ab altari et Sancto, quia se eo ob peccata indignum censebat; non ita tamen longe, quin Pharisæus illum ostendere et ille Pharisæum audire posset. *Cordis conscientia eum removebat,* ait S. August. *pietas applicabat*.

NOLEBAT (non audebat ex verecundia, humilitate et reverentia) NEC (vel OCULOS AD CŒLUM LEVARE] Quasi se indignum æstimans, qui cœlum, ubi Deus gloriosus (quem peccatis suis offenderat) residet, aspiceret; quare demissis in terram oculis, sese humiliabat. Ita S. Cyrillus in Catena. Rursum *ad cælum*, id est, sursum, puta ad Sanctum sanctorum, ubi Deus super propitiatorium et Cherubim sedebat: hoc enim situm erat in altiore loco montis Sion, atria vero in quibus orabant laici, sita erant in loco montis decliviore. Ita Franc. Lucas

Causam dat Theophyl. quod se indignum censeret superna visione, qui se in terram dejecerat, et maluerat terrena bona spectare et quærere Finalem causam dat S. Augustinus. *Ut aspiceretur* (a Deo) inquit, *non aspiciebat: respicere sursum non audebat: premebat conscientia, spes sublevabat*. Rursum hoc gestu significat se in familiam cœlestem peccasse, hoc est in angelos, quorum inspirationibus restitit: in sanctos, quorum preces defraudavit; in Deum ipsum, cujus præcepta violavit.

SED PERCUTIEBAT PECTUS SUUM] In quo erat cor, id est, voluntas, quæ omnium peccatorum sibi fuerat origo et causam. hanc ergo percutit et verberat, quasi ream, ut ab eo pœnas exigat, utque se propter eam plagis dignum ostendat, ait Euthymius: cor quodam modo pungens et excitans, ait Theophyl. Tunsio ergo pectoris signum est pœnitentiæ et cordis contriti Unde hic fuit gestus olim confitentis et pœnitentis, ac etiamnum est. Hæc etiam Christianorum vetus et moderna est consuetudo, ut pectus noxium tundant. Audi S. Augustin. serm 8. de Verbis Domini secundum Matthæum: *In hoc ipso quod sonuit, Confiteor, pectora vestra tutudistis. Tundere autem pectus, quid est, nisi arguere quod latet in pectore, et evidenti pulsu occultum castigare peccatum? Quare hoc fecistis, nisi quia audistis, Confiteor tibi, Pater?* Et inferius: *Ergo in confessione sui accusatio, Dei est laudatio*. Confitemur enim nos reos, Deum vero esse innocentem, justum et pium, ideoque ab eo veniam poscimus Tundit ergo pœnitens pectus, ut peccatum extundat et expellat.

Tunsio pectoris igitur Primo, est symbolum confessionis peccati, quod scilicet confitens fateatur peccati sui causam non esse aliam quam cor, appetitum et voluntatem suam in pectore latentem. Secundo, eadem symbolum est contritionis: indicat enim cor esse contusum et contritum Tertio, eadem symbolum est satisfactionis et vindictæ: percutit enim pectus ut illud reum affligat et puniat. *Pœnas a seipso exigebat*, ait S. August. serm. 36 de Verbis Domini secundum Lucam, *et ideo Dominus confitenti parcebat*. Quocirca Isidorus Pelusiota in Catena: *Omnis*, ait, *qui propter peccata pectus percutit: Deum in tympano et choro laudare dicitur. Qui enim pectus et viscera sua compunctione percutit, et flebilium sermonum chorum adjungens, pœnitentiæ calamum in pyxidem mæroris lacrymarum nocturnarum intingit, morte Christi pro peccatoribus suscepta, non frustrabitur*.

DICENS: DEUS, PROPITIUS ESTO MIHI PECCATORI] Brevis oratio, sed succulenta, sincera et efficax, q. d. Fateor, o Domine, me magnum esse peccatorem, doleoque ex intimo corde, quod peccatis meis gravissime tuam majestatem offenderim; ideo non aliud cogito, nisi peccata mea, quæ summe detestor, nec aliud a te peto, nisi ut ea mihi condones, gratiamque me emendandi, et pœnitentiam seriam jugemque agendi largiaris. Ego enim me solum peccatorem summum esse æstimo et confiteor: unde mihi soli ignosci peto, nec de aliis, utpote me melioribus cogito aut precor. Unde Arabicus vertit *parce mihi quia peccator sum*; non dicit. Peccans sed Peccator, quia non semel, sed sæpius peccaverat, quasi ex arte et habitu peccandi, atque a conceptione et nativitate, peccatum primorum parentum contraxerat. *Mihi*. q. d. Non fortunæ: non sociis, non astris, non dæmoni, sed mihi omne peccatum, omnem culpam ascribo.

14 DICO VOBIS: DESCENDIT HIC JUSTIFICATUS IN DOMUM SUAM AB ILLO] Id est, præ illo; Græc. παρ ἐκεῖνον, id est, *ab illo;* alii legunt, παρ ἐκεῖνον, id est, *ad illum*, scilicet collatus et comparatus. Jam plerique codices legunt, ἢ γὰρ ἐκεῖνος, id est, *quam enim ille:* Syrus, *magis*, vel *potius quam ille*. Sic quoque legit S. Aug. epist. 86 ad Casulanum, et alibi: quia scilicet publicanus per veram humilitatem et pœnitentiam fuit justificatus. Pharisæus vero per suam fictam et superbam orationem magis peccatis fuit inquinatus Unde Euthymius *ab illo* interpretatur, *non ille* Est hebraismus: Hebræi enim מן *min*, id est, *ab*, usurpant pro gradu comparativo, quem sæpe adhibent, cum unum alteri præponunt, sive per gradum boni melioris, sive per illius in uno affirmationem, et in altero negationem. Sensus ergo est, q. d. Publicanus justior Pharisæo domum rediit, qui eo injustior venerat in templum: justior, inquam, comparatione non directa et simplici, sed indirecta et negativa; quia scilicet ipse justus, Pharisæus vero injustus, imo injustior quam venerat, domum rediit. *Num*, ut ait Euthymius: *Qui sese adeo justificaverat, a Deo condemnatus est; et qui se adeo contemnaverat, justificatus est*. Et S. Paulinus epist. 58. *Quod justitia ædificabat*, inquit, *superbia destruebat*, etc. *Ille in corde contrito, sui accusator accipitur, et obtinet veniam de confessis peccatis, propter gradum humilitatis, sancto illo Pharisæo* (*quales Judæi sancti sunt*) *reportante sarcinam peccatorum de jactantia sanctitatis*. Et S. Bernard. serm. 3 de Annuntiat. *Pharisæus vacuus rediit, quia plenitudinem simulavit. Nam publicanus, qui exinanivit seipsum, qui vacuum vas exhibere curavit, gratiam retulit ampliorem* Audi S. August serm. 36. de Verbis Domini secundum Lucam: *Quid miraris, si Deus ignoscit, quando ipse agnoscit? a longe stabat, sed eum Dominus de prope attendebat: excelsus enim Dominus humilia respicit: tremebat conscientia, spes sublevabat, percutiens pectus pœnas de se exigebat: ideo Dominus confitenti parcebat*. Et Chrysost. *Conjunctam cum superbia justitiam superat humilitas cum pec-*

cato; superbia enim facile justitiam deprimit, at humilitas peccati pondus superat.

QUIA OMNIS QUI SE EXALTAT, HUMILIABITUR; (uti a Deo humiliatus et rejectus fuit superbus Pharisæus) ET OMNIS QUI SE HUMILIAT, EXALTABITUR.] Uti ad Dei gratiam, ac adoptionem regni cœlorum exaltatus fuit humilis publicanus. Ita Theophylactus. *Omnis*, inquit, *qui se exaltat, humiliabitur, Deo illum condemnante: qui autem se condemnando humiliat, exaltabitur a Deo justificante.* Hic ergo impletur illud Salomonis: *Ante ruinam exaltabitur cor, et ante gloriam humiliabitur*, ait Interlin. Vere S. Chrysostomus: *Humilitas*, ait, *latronem ante Apostolos in paradisum duxit: quod si humilitas juxta delicta tantum potest, quid poterit justitiæ conjuncta? et si fastus conjunctus justitiæ potest deprimere, quid faciet conjunctus peccato?* Et Optatus Milevitanus lib. 2. Contra Donat. *Meliora*, ait, *sunt peccata cum humilitate, quam innocentia cum superbia.* S. Basilius hom. de humilitate: *Pharisæus*, ait, *justificationem amisit per superbiam, mercedem perdidit per confidentiam: temerarius infra humilem et peccatorem objectus est, seipsum super ipsum extollens, et non Dei judicium expectans, sed suum ipsius proferens.*

Rursum S. Chrysost. hom. 5. de incomprehensibili Dei natura, in Pharisæo et Publicano duplicem nos jubet considerare bigam, *quarum sub altera*, inquit, *virtus juncta sit cum superbia, sub altera peccatum cum humilitate: videbis enim bigam illam peccati virtute facile anteire, palmamque decursionis celerioris obtinere, non peccati pernicitate, sed conjugatæ humilitatis facultate. Contra, bigam alteram virtutis retardari et vinci, non imbecillitate virtutis, sed superbiæ mole ac pondere. Ut enim humilitas præ summa sua excellentia peccati superat pondus, atque in cœlum pervenit: sic superbia præ nimio suo pondere, ac intolerabili onere suæ molis prævalet, adeo ut etiam levissimam illam et supernam virtutem vincat, deorsumque versus facile detrahat.* Idem hom. 15. et 45. in Matth. *Sive orationem, sive jejunium, sive misericordiam, pudicitiam, sive aliud quid bonorum absque humilitate congreges, statim cuncta diffluunt, cunctaque depereunt. Quod etiam Pharisæo accidit, qui cum ad ipsum virtutis cacumen ascendisset, amittens simul universa, descendit; quia scilicet non habuit matrem bonorum: sicut enim superbia omnium malorum fons est, ita humilitas cunctarum origo virtutum.* Hucusque Chrysost. S. Bern. serm. 13. in Cant. *Magna*, inquit, *et rara virtus profecto est, ut magna licet operantem, magnum te nescias, et manifestam omnibus tuam te solum latere sanctitatem. Mirabilem te apparere, et contemptibilem reputare, hoc ego ipsis virtutibus mirabilius judico. Fidelis revera famulus es, si te multa gloria domini tui, etsi non exeunte ex te, tamen transeunte per te, nil tuis manibus adhærere contingat.* Idem S. Bernardus scripsit sermonem integrum in hæc Christi verba: *Omnis qui se exaltat humiliabitur.* Denique præclare S. Leo ad Dioscorum: *Tota*, ait, *Christianæ sapientiæ disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriæ, sed in vera et voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Jesus ab utero matris usque ad supplicium crucis omni fortitudine elegit et docuit.* Plura hac de re dixi Eccli. c. 10. in fine.

15 AFFEREBANT AUTEM AD ILLUM ET INFANTES, UT EOS TANGERET.] Et tangendo benediceret. Doctrinam humilitatis Christus suo confirmat exemplo. Unde Glossa: *Humili*, inquit, *magistro offeruntur infantes, ut ostendatur innocens et simplex ætas ad gratiam pertinere.*

16. SINITE PUEROS VENIRE AD ME, etc. TALIUM EST ENIM REGNUM DEI.] Arabic. *quia regnum Dei est eorum, qui similes sunt eis*, non in infantia, sed in innocentia, simplicitate, humilitate, etc. Unde Beda: *Non dicit, Illorum, sed Talium, mores designans, non ætatem.* Et S. Ambros. *Non pueritia, sed æmula puerilis simplicitatis bonitas designatur: non enim est virtus non posse peccare, sed nolle.* Cætera explicui Matth. 19. 13. et seq.

35 FACTUM EST AUTEM CUM APPROPINQUARET JERICHO, CÆCUS QUIDAM SEDEBAT.] De hoc cæco a Christo illuminato dixi Matth. 20. 29.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS INGREDIENS DOMUM ZACHÆI, ILLI AFFERT SALUTEM. SECUNDO, V. 12. DAT PARABOLAM VIRI NOBILIS, QUI SUAS MNAS INTER SERVOS DISTRIBUIT, AB EISQUE EARUM LUCRUM REPOSCIT. TERTIO, V. 29. IN DIE PALMARUM JERUSALEM CUM TRIUMPHO ET ACCLAMATIONE HOSANNA, QUASI MESSIAS REX INGREDITUR, EJUSQUE EXCIDIUM PER TITUM PRÆVIDENS DEFLET.

1 ET ingressus perambulabat Jericho. Et ecce vir nomine Zachæus, et hic princeps erat pu-
blicanorum, et ipse dives: 3. Et quærebat videre Jesum quis esset, et non poterat præ
turba, quia statura pusillus erat. 4. Et præcurrens ascendit in arborem sycomorum, ut
videret eum: quia inde erat transiturus. 5. Et cum venisset ad locum, suspiciens Jesus vidit il-
lum, et dixit ad eum: Zachæe festinans descende: quia hodie in domo tua oportet me manere.
6. Et festinans descendit, et excepit illum gaudens. 7. Et cum viderent omnes, murmurabant, di-

centes quod ad hominem peccatorem divertisset. 8. Stans autem Zachæus dixit ad Dominum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. 9. Ait Jesus ad eum: Quia hodie salus domui huic facta est, eo quod et ipse filius sit Abrahæ. 10. Venit enim filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat. 11. Hæc illis audientibus, adjiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Jerusalem: et quia existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur. 12. Dixit ergo: Homo quidam nobilis abiit in regionem longinqua accipere sibi regnum, et reverti. 13. Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas, et ait ad illos: Negotiamini dum venio. 14. Cives autem ejus oderant eum: et miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos. 15. Et factum est ut rediret accepto regno: et jussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset. 16. Venit autem primus, dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisivit. 17. Et ait illi: Euge bone serve, quia in modico fuisti fidelis: eris potestatem habens super decem civitates. 18. Et alter venit, dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas. 19. Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates. 20. Et alter venit, dicens: Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario: 21. Timui enim te, quia homo austerus es: tollis quod non posuisti, et metis quod non seminasti. 22. Dicit ei: De ore tuo te judico serve nequam: sciebas quod ego homo, austerus sum, tollens quod non posui, et metens quod non seminavi. 23. Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam: ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam? 24. Et astantibus dixit. Auferte ab illo mnam, et date illi qui decem mnas habet. 25. Et dixerunt ei: Domine, habet decem mnas. 26. Dico autem vobis, quia omni habenti dabitur, et abundabit: ab eo autem qui non habet, et quod habet auferetur ab eo. 27. Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, et interficite ante me. 28. Et his dictis, præcedebat ascendens Jerosolymam. 29. Et factum est, cum appropinquasset ad Bethphage et Bethaniam, ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos, 30. Dicens: Ite in castellum quod contra est: in quod introeuntes, invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo umquam hominum sedit: solvite illum, et adducite. 31. Et si quis vos interrogaverit: Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam ejus desiderat. 32. Abierunt autem qui missi erant, et invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum. 33. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos: Quid solvitis pullum? 34. At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet. 35. Et duxerunt illum ad Jesum: et jactantes vestimenta sua super pullum, imposuerunt Jesum. 36. Eunte autem illo, substernebant vestimenta sua in via. 37. Et cum appropinquaret jam ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus, 38. Dicentes. Benedictus, qui venit rex in nomine Domini, pax in cœlo, et gloria in excelsis. 39. Et quidam Pharisæorum de turbis, dixerunt ad illum: Magister, increpa discipulos tuos. 40. Quibus ipse ait: Dico vobis quia si hi tacuerint, lapides clamabunt. 41. Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam, dicens: 42. Quia si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi; nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. 43. Quia venient dies in te, et circumdabo te inimici tui vallo, et circumdabunt te, et coangustabunt te undique: 44. Et ad terram prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. 45. Et ingressus in templum cœpit ejicere vendentes in illo, et ementes, 46. dicens illis: Scriptum est: Quia domus mea domus orationis est. Vos autem fecistis illam speluncam latronum. 47. Et erat docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum, et Scribæ, et Principes plebis quærebant illum perdere: 48. Et non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat, audiens illum.

1. Et ingressus perambulabat Jericho.] Alludit pergitque in narratione itineris Jesu: de eo enim dixit c. præc. ver. 35. *Factum est autem, cum appropinquaret Jericho*, etc. Christus enim juxta Jericho illuminavit cæcum, mox in ipsa Jericho Zachæum convertit: nullus enim locus, nullum iter, nullum temporis momentum Christi fuit otiosum; sed omnia heroicis signata virtutibus, beneficiis et miraculis, ut nos idem facere doceret.

2 Et ecce vir nomine Zachæus.] Hoc nomen fuit quasi omen futuræ justificationis et purificationis. *Zachæus* enim hebr. idem est quod *purus*, limpidus, justus.

Princeps publicanorum.] Qui scilicet sub se habe-

bat plures publicanos, id est, exactores vectigalium, quæ Romani et Tiberius Cæsar Judæis invitis imposuerant. Unde publicani Judæis erant invisi et infames, ac פריצים *parisim*, id est latrones, vocabantur. Hebr. hic princeps vocabatur *Gabba* (unde nomen *Gabbellæ*) et publicani vocabantur *Gabbaim*, teste Angelo Caninio in Nom. Hebraicis novi Testamenti.

Et ipse dives.] Solent enim principes publicanorum eligi non nisi divites, ut magnas pecuniæ summas principi, dum indiget, prænumerare possint, ac defectus publicanorum sibi subditorum in multis supplere. Addit hoc Lucas, ut magis Christi gratiam, et Zachæi virtutem illustret; quod scilicet opes amplas quas habebat, vocatione et amore Christi reliquerit, et in pauperes distribuerit.

3 Et quærebat videre (Arabic. *intelligere*) Jesum, quis esset] q. d. Laborabat et satagebat ut Jesu personam de facie nosset, quem ex fama virtutum et miraculorum, tam celebrem audiverat. Cupimus enim viros fama celebres videre, et ex facie nosse. Sed Zachæus præter naturale desiderium, agebatur etiam supernaturali, ex impulsu Spiritus Sancti, desiderans videlicet videre Jesum, ut ab eo a peccatis absolveretur, justificaretur et sanctificaretur. *Cupit*, ait S. Chrysost. hom. de Zachæo *nosse aspectu, quem intuitus fuerat sensu; videre facie, quem viderat mente; contemplari præsentem, quem numquam viderat operantem; ut amor Christi Zachæi corde conceptus etiam oculorum visibus saginaretur.*

Et non poterat præ turba, quia statura pusillus erat.] sed animo celsus. Parvi enim teste Aristotele in Physiognom. solent esse magnanimi quia virtus animi in parvo corpore contracta stringitur et acuitur, quæ in magno dispergitur. Unde illud

Major in exiguo regnabat corpore virtus.

Unde multi heroum et sanctorum fuerunt statura parvi; uti ostendi Zachar. 4. v. 10. et Eccli. cap. 11. v. 2. ad illa: *Brevis in volatilibus apis; et initium dulcoris habet fructus ipsius*. In minimis enim maxime elucet summa Dei majestas, vis et magnitudo.

Præ turba.] Turba, inquit S. Cyrillus, est imperitæ multitudinis confusio, quam transcendere oportet, si velis Christum aspicere.

4. Et præcurrens ascendit in arborem sycomorum ut videret eum: quia inde (illac) erat transiturus.] Quæres, quæ et qualis est arbor sycomorus: vel, ut Græci nonnulli invertunt, *morosycus*; hebr. vocatur *sicma*, indeque a Septuag. et Theod. Amos 7. v. 14. vocatur *sycaminus*. Respond. illam frequentem esse in Judæa, ut patet 3. Reg. 10. 27. et Amos cap. 7. atque esse illam quæ a Plinio lib. 13. c. 7. dicitur ficus Ægyptia, ac ab Aquila et Symmacho Amos cap. 7. ac Dioscoride lib. de Materia medicinali cap. 144. græce appellatur *sycomorus*, id est, ficus fatua, seu insipida, sed a Theophrasto libro 4. de Plantis, c. 2. et aliis dicitur sycomorus, quasi ficus morus; quia scilicet fructus habet similes fico, folia vero similia moro. Unde Lucas hic in Græco eam vocat συκομωραίαν; μωραία autem proprie est morus arbor.

Hinc patet Primo, sycomorum aliam esse arborem a caprifico (id liquet ex Dioscoride loco jam citato:) est tamen illa huic similis. Unde Theophyl. et Euthy. hic pro *sycomorum* legunt *caprificum*. Patet Secundo sycomorum græce scribi in penultima tam per *omicron*, quam per *omega*, adeoque illam habere communem, id est, tam brevem, quam longam; tum quia μωρος, id est, fatuus, scribitur per ω tum quia morus arbor græce scribitur tam per ω quam per ο, ut patet ex Lexico Hesychii, et cæterorum, atque ex Luca hic. Unde Poeta:

Cornaque et in duris hærentia mora rubetis,

ubi o in *mora* quasi ω longum facit. Idque liquet ex etymo. Dicta est enim arbor *morus*, non a Latino *mora*, ut aliqui volunt (*mora* enim non potest esse etymon Græci μωραία.) sed a Græco μωρος id est fatuus, per antiphrasin, quasi minime fatua; sicut Thomas Morus Angliæ Cancellarius, Anglorum fuit sapientissimus. Est enim morus arborum prudentissima ut ait Plinius lib. 16. 25. quia lædi se a frigore non sinit, nec nisi plane eo peracto germen emittit; sed dum incipit, in tantum germinatio erumpit; ut una nocte eam peragat, etiam cum strepitu; licet alii morum nuncupatam putent, eo quod fructus nigros producat; μαυρον, enim est nigrum, unde Mauri vocantur nigri. Hinc etiam Horatius lib. 2. Sermone 3. satyra 4.

Ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet.

Mystice, sycomorus est crux Christi, ejusque doctrina, quæ Gentibus et terrenis hominibus visa est fatua, meraque stultitia, sed Zachæo et fidelibus visa fuit sapientia et virtus Dei, 1. Cor. 2. Hinc et arbor vetita, e qua Adam comedens, se et posteros perdidit, a multis putatur fuisse ficus, ut dixi Genes. c. 2. v. 9. Fuit utique ficus, ac fatua; quia sub modico melle et dulcedine, continuit fel et amaritiem peccati, mortis et gehennæ, quam proinde Christus expiare debuit felle et amaritie crucis et passionis suæ. Hinc μωρος Græcis non tantum arborem morum, sed et cruciatum, mortem et cædem significat.

Tropologice, sycomorus docet nos amplecti illa quæ stulta sunt mundo, ut sapiamus Deo. Audi S. Gregor. 27. Mor. in fine: *Relinquamus noxiam sapientiam, ut discamus laudabilem fatuitatem*, etc. *Pusillus Zachæus sycomorum subiit, et Dominum vidit: quia qui mundi stultitiam humiliter eligunt, ipsi Dei sapientiam subtiliter contemplantur. Pusillitatem namque nostram ad videndum Dominum turba præpedit, quia infirmitatem humanæ mentis, ne lucem veritatis intendat, curarum sæcularium tumultus premit. Sed prudenter sycomorum ascendimus, si provide eam, quæ divinitus percipitur, stultitiam mente tenemus.* Particulatim deinde idipsum explicat; *Quid enim in hoc mundo stultius, quam amissa non quærere, possessa rapientibus relaxare, nullam pro acceptis injuriis injuriam reddere, imo et adjunctis aliis patientiam præbere? Quasi enim sycomorum nos ascendere Dominus præcipit, cum dicit: Qui aufert quæ tua sunt ne repetas. Et rursum: Si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi et alteram. Per sycomorum Dominus transiens cernitur, quia per hanc sapientem stultitiam, etsi necdum ut est solide, jam tamen*

per contemplationis lumen Dei sapientia, quasi in transitu videtur.

Theophyl. autem sic: Super sycomorum, id est, super voluptatis dulcedinem, quæ significatur per ficum ascendimus, inquit, per pœnitentiam, descendimus vero per humilitatem.

5. ET CUM VENISSET AD LOCUM (sycomori) SUSPICIENS JESUS, VIDIT ILLUM: ET DIXIT AD EUM: ZACHÆE, FESTINANS DESCENDE: QUIA HODIE IN DOMO TUA OPORTET ME MANERE. Ardorem sui videndi in Zachæo compensat Christus plena exhibitione et præsentia. Ideo enim ardorem istum Zachæo inspiraverat, ut illum domum ejus ingrediendo expleret, imo ideo illac transibat Christus, ut ardorem hunc excitaret, ac propter eum apud Zachæum hospitaretur, totamque ejus domum benediceret ac salvaret. Ipse enim quasi salvator mundi venerat ad hoc, ut peccatores sanctificaret. *Nam etsi vocem invitantis Jesus non audierat*, ait S. Ambros. *viderat tamen affectum.*

Quærenti ergo Zachæo Christum videre, Christus ei se non tantum videndum, sed et fruendum obtulit, adeo que domi ejus, præ cæteris omnibus commorari voluit.

Moraliter disce hic desiderare Christum, Christique alloquium internum et gratiam: mox enim Christus se tibi offeret, et desiderium tuum explebit; quoque majus fuerit desiderium, eo majus erit ejus alloquium; nam ut ait Ecclesiasticus c. 15. Sapientia (Christus) Deum timenti et desideranti *obviabit, quasi mater honorificata, cibabit illum pane vitæ et intellectus et aqua sapientiæ salutaris potabit illum.* Et cap. 24. *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini; spiritus enim meus super mel dulcis.* Et Christus ipse: *Si quis sitit*, inquit, *veniat ad me, et bibat. Qui credit in me sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*, Joan. 7.

Vidit ergo *illum* oculis luminibusque corporis, et magis mentis, quibus animum Zachæi illustravit, ut cognosceret ipsum esse Salvatorem, qui peccata pœnitentibus remitteret, eisque salutem id est, justitiam, gratiam et gloriam conferret. Aspectus ergo Jesu non est sterilis et otiosus, sed efficax et operosus: solo enim aspectu homines ad sui amorem pellicit (multo magis quam lynx avis) convertit, immutat et salvat. Hinc, ut ait S. Cyrill. vidit Jesus animam Zachæi, promptissime annitentem ad sancte vivendum.

QUIA HODIE IN DOMO TUA OPORTET (ex meo decreto liberalitate et charitate, qua te et tuos domesticos prosequor, voloque salvare) ME MANERE! Zachæus, ait Titus, solam Jesu visionem desiderabat, sed qui novit plus facere, quam quærimus, dedit ei s per id quod expectabat: Christus enim sua munificentia supplicum preces excedit et vota. *Promittit Christus*, ait Chrysost. hom. de Zachæo *se ad ejus domum venturum, cujus desiderantis jam possederat animum.*

6. ET FESTINANS DESCENDIT (en promptam Zachæi obedientiam, quæ meruit salutem) ET EXCEPIT ILLUM GAUDENS! Quia hospitio excepit Salvatorem, ab eoque salutem recepit: ubi enim hospitatur Salvator, ibi et salus; *Gaudens*, ait Euthymius, *quod non solum eum vidisset, uti optaverat, sed quod etiam ab ipso vocatus fuisset quodque ipsum suscepisset; quod numquam speraverat.*

7. ET CUM VIDISSENT OMNES (Pharisæi, et Judæi eorum asseclæ, qui publicanos quasi scelestos oderant) MURMURABANT, DICENTES, QUOD AD HOMINEM PECCATOREM DIVERTISSET.) Publicani enim a Judæis habebantur impii, injusti, scelerati, et sæpe tales reipsa erant. Nonnulli *peccatorem* interpretantur Gentilem et idololatram. Talem enim fuisse Zachæum censent Tertull. Cyprian. Chrys. Ambrosius, Beda, et ex iis Maldonatus. Unde et Zachæus restitutionem tantum injuste exactorum, quæ juris est naturæ, commemorat, de nullis vero legis Mosaicæ præceptis loquitur. Audi S. Chrys. serm. de Zachæo: *Filius Abrahæ Zachæus fide, non genere; merito, non sobole; devotione, non stirpe.* Verum contrarium æque probabile est, et forte probabilius; scilicet Zachæum fuisse Judæum, non Gentilem, Primo, quia vers. 9. vocatur *filius Abrahæ*, Secundo, quia Christus tantum cum Judæis versatus est, missus enim erat ad oves Israel, quæ perierunt. Unde a Paulo Roman. 15. 8. vocatur *minister circumcisionis*, id est, circumcisorum, puta Judæorum. Tertio, quia Zachæus est nomen Hebræum. Quarto, quia Pharisæi hoc non tacuissent, sed in faciem Christo objecissent: Quomodo tu te venditas pro Messia, qui cum impiis Gentibus versaris, cum Messias solis Judæis sit promissus? Ita Jansenius et alii.

8. STANS AUTEM ZACHÆUS, DIXIT AD DOMINUM: ECCE DIMIDIUM BONORUM MEORUM, DOMINE, DO PAUPERIBUS: ET SI QUID ALIQUEM DEFRAUDAVI, REDDO QUADRUPLUM! Non dubium est Christum more suo, mox ut ingressus est domum Zachæi, cœpisse docere et hortari tam Zachæum, quam domesticos ejus ad fidem et pœnitentiam, ac, si de peccatis pœniterent, promisisse eis gratiam, justitiam et salutem: insuper eos adhortatum esse ad opum mundique contemptum, ut paupertatem et perfectionem Evangelicam se sequendo amplecterentur, ac sua in pauperes distribuerent, ut thesaurum in cœlis, et centuplum in hac vita reciperent. Subticet quidem hæc Lucas brevitatis studio, et ex sequentibus, atque ex iis quæ sæpius, ac præsertim paulo ante c. 18. 22. de Christi consuetudine docendi et prædicandi narravit, ea intelligenda relinquit. Nam hisce Christi sermonibus, per internam Christi gratiam, Zachæus plane ad fidem, pœnitentiam, paupertatem, ac opum mundique contemptum conversus, dixit Christo:

ECCE DIMIDIUM BONORUM MEORUM, DOMINE, DO PAUPERIBUS.) Alterum ergo dimidium reservat non sibi, sed ut injuste fraudata aliis restituat: Subdit enim: *Et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. Do, reddo*, id est, dare, reddere juxta tuam doctrinam et exhortationem, ex nunc firmiter decerno, constituo et addico. Unde ob hoc pœnitentis Zachæi efficax propositum, Christus quasi præmium subjecit: *Hodie salus domui huic facta est.* Ita S. Ambros. Beda, Euthymius hic, Tertullianus libr. 4. contra Marcion. Fulgentius ep. ad Gallam. Est hebraismus similis illi Pharaonis Exodi 5. 10. *Non do vobis paleas*, id est decerno jubeoque, ut amplius vobis non dentur paleæ. Matth. 26. 18. *Apud te facio* (id est, facere volo, destino) *pascha.* S. Cyprianus tamen tract. de opere et Eleemosyna, τὸ *do* et *reddo* per præteritum exponit, scilicet per *dedi, reddidi*, quasi jam ante, ex aliis Christi prædicationibus, quas Zachæus audierat, conversus fuerit.

libet humilis clamat: *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Venit eo Dominus, per prædicatores scilicet ad populum nationum: *vidit*, id est per gratiam elegit: manet in domo pusilli Zachæi, id est, in humilium nationum corde quiescit: descendit iste de sycomoro: etsi enim cognovimus Christum secundum carnem, sed jam non novimus: et si enim mortuus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.

Porro Ecclesia hoc de Zachæo Evangelium apposite legit in dedicatione ecclesiarum. Primo, quia Christus in eo ait: *Hodie salus domui huic facta est*, quod recte competit ecclesiis, cum dedicantur: dedicatio est enim quasi salus ecclesiæ; per illam enim ecclesia dedicatur ad multorum, qui in ea per prædicationem, orationem, contritionem, confessionem et absolutionem justificandi sunt, salutem. Rursum ait Christus: *Hodie in domo tua oportet me manere.* Simili enim modo Christus manet in ecclesia dedicata, per venerabile Eucharistiæ sacrificium et Sacramentum. Per dedicationem enim ecclesia fit domus Dei, et habitaculum Christi. Tertio, quia materialis ecclesia typus est spiritualis ecclesiæ, scilicet animæ fidelis, in qua magis habitare desiderat Christus, perinde atque hic ipse magis in anima, quam in domo Zachæi commorari, optabat, juxta illud: *Membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui est in vobis*, 1. Corinth. 6. 19. Et mox: *Glorificate et portate Deum in corpore vestro.*

10. Venit enim Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat.] q. d. Non mirum quod Christus Zachæum, publicanos et peccatores adierit, converterit, salvarit, quia ad hoc missus erat a Patre, et ad hoc ipse venerat in mundum. Sicut ergo peritia et virtus excellentis medici in eo ostenditur, si morbos inveteratos, incurabiles et desperatos curet: ita virtus summa Christi archiatri enituit in curandis animi morbis, per naturam insanabilibus, qualis est avaritia in publicanis. Hinc Zachæum publicanum non tantum ad avaritiæ, sed et opum omnium contemptum, ac ad amplexandam paupertatem Evangelicam traduxit. Hinc et Matthæum publicanum vocavit et creavit Apostolum. Similis fuit conversio et mutatio Petri publicani, sive Telonarii, uti narrat Leontius in Vita sancti Joannis Eleemosynarii Hic enim Petrus avarissimus erat, ut pauperes inter se certarent, quis ab eo extorquere posset eleemosynam Obtulit se unus, qui ostendendo Petro suam inopiam, panem illi extorsit. Indignans enim Petrus eum sibi offerri, panem illi ad caput projecit: sequenti nocte Petrus per visum vidit se rapi a nigris Æthiopibus ad tribunal Christi, ac in bilance merita sua et demerita appendi. Cumque sinistræ lancis demerita præponderarent, vidit in dextra lance panem, quem pauperi projecerat, positum, fore æquiponderare lanci sinistræ, sibique dici: *vade, operare, et huic pani lancique plura adjice.* Mox evigilans, vimque eleemosynæ agnoscens, omnia sua in pauperes distribuit, ac tandem se ipsum a famulo jussit vendi Hierosolymæ triginta nummis, et pretium dari pauperibus, ut instar Christi se summe humiliaret, ac per charitatem totum in pauperes expenderet. Quare Christus semel et iterum illi apparens, se omne hoc pretium recepisse testatus est. Tandem vir tantus a peregrinis Hierosolyma proficiscentibus, in convivio de more hero suo et convivis serviens agnitus, illico fugit, ac ostiario surdo et muto usum aurium et linguæ restituit, dum ab eo reserari ostium ad fugam postulavit et impetravit.

11. Hæc illis audientibus, adjiciens dixit parabolam, eo quod esset prope Jerusalem: et quia existimarent quod confestim regnum Dei manifestaretur.] Christus enim sæpe regni sui mentionem fecerat, illudque suis promiserat: unde Apostoli sperabant id nunc futurum, eo quod pergeret Hierosolymam, quæ erat metropolis Judææ, fueratque regia Davidis, Salomonis, cæterorumque regum. Putabant ergo Christum pari modo in Hierosolyma regnum suum inchoaturum, ac se velut Christi familiares, ejus fore participes, atque inter primos cum eo regnaturos. Augebat spem celebritas et gloria Christi, tot recentibus miraculis, ac nominatim stupenda Zachæi conversione, inclarescens et effulgurans. Ex hac spe et suspicione, paulo post Jesu ingrediente Jerusalem, Apostoli eum asino imposuerunt, ac turbæ eidem quasi Messiæ regi in Jerusalem jam inaugurando acclamarunt: *Benedictum quod venit regnum patris nostri David: Benedictus qui venit rex in nomine Domini*, infra vers. 38. Christus ergo ut hanc opinionem eis eximat, parabolam sequentem inducit, qua significat se prius a Judæis occidendum, ac deinde resurrecturum, et gloriose per fidem in toto orbe regnaturum.

12. Homo quidam nobilis (Syrus, *filius magni stemmatis*) abiit in regionem longinquam, accipere sibi regnum, et reverti.] Hic *nobilis* est Christus, qua homo. Nam, ut ait S. Basilius in Catena: *Christus nobilis est, non solum secundum deitatem, sed etiam secundum genus humanum, ex semine David secundum carnem exortus*, juxta illud, quod de Filio hominis vidit audiitque Daniel c. 7. 14. *Et dedit ei potestatem, et honorem et regnum.* Addit ibidem Eusebius: *Nondum se regem appellat, quia in prima apparitione nondum regia fungebatur potestate.* Licet enim Christo, ab initio incarnationis suæ debitum esset hoc regnum ob unionem hypostaticam cum Verbo, tamen ipse illud passione et morte in cruce mereri voluit, nec nisi post resurrectionem illius possessionem adire, juxta illud c. 24. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* Christus ergo abiit *in regionem longinquam*, dum quadragesimo die a morte et resurrectione abiit in cœlum, ubi adiit possessionem regni sui, ut scilicet sit Rex totius mundi, regnetque in terra, æque ac in cœlo. Ita Theoph. Titus, Euthym. et alii E cœlo vero revertetur Christus in terram ad diem judicii, tum ut regnum hoc visibiliter omnibus hominibus ostendat, tum ut quasi rex omnium tam electorum, quam reproborum, sibi infidelium et inobedientium, judicium extremum peragat, tum ut electos suos in regnum cœleste inducat, eosque gloriæ suæ participes efficiat, juxta illud quod in Ascensione Christi Apostolis indicarunt angeli, Actorum 1. v. 11. *Hic Jesus qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.* Tunc ergo redibit Christus, ut regnum terræ regno cœli conjungat,

ostendatque se terræ et cœlo dominari, utque fideles suos e terra in regnum cœleste transferat

13. Vocatis autem servis suis, dedit illis decem mnas, et ait ad illos: Negotiamini dum venio.] Ut lucrum meum æque ac vestrum augeatis *Decem*, id est, omnibus servis suis: unicuique enim unam dedit mnam, ut patet ex seq. Decem mnas ergo totidem servis dedit. Denarius enim. ait Euthymius, symbolum est multitudinis et universitatis; post denarium enim reditur ad unitatem, cæterosque numeros, ex quibus denario adjunctis, sequentium omnium fit compositio, ordo et numerus.

Mnas] Hebr. et græce *mna*, idem est quod *mina*, a rad. מנה *mana*, id est numeravit, unde *mane, tekel, phares*, Daniel. 5. Mina autem erat duplex: Attica, quæ continebat drachmas centum: drachma est Julius Romanus, sive Regalis Hispanicus: drachma enim est octava pars unciæ: duodecim faciunt libram communem, sedecim majorem, quare mina Attica argenti continet centum Julios, id est, decem aureos Romanos: mina vero auri continet centum coronatos aureos, teste Budæo lib. de Asse. Hebræa vero mina erat duplo major: Attica enim continebat unam libram, Hebræa vero libras duas cum dimidia. Ezechiel cap. 45. 12. ait minam continere 60. siclos, id est, 240 drachmas: siclus enim erat tetradrachmus: continebat enim quatuor drachmas Mina ergo auri Hebræa continebat 240. aureos: argenti vero 240. Julios, sive Regales. S. Matthæus c. 25. eamdem narrans parabolam, pro *mina* habet talentum, quod apud Hebræos continebat minas Hebræas 60. Potuit Christus utrumque nominare, præsertim si parabolam variando nonnihil (ut fieri solet) repetierit.

Negotiamini dum venio.] Christus vult nos continuo minis suis, id est talentis, donis, gratiis suis, quas ipse nobis dedit negotiari, ut nobis operum et meritorum lucrum assidue augeamus. Vetat ergo nos otiari: quare tota vita nostra debet esse non otium, sed negotium lucri spiritualis continuum. *Quod profecto negotium*, ait S. Greg. lib 1. ep. 39. ad Dominicum, *tunc vere nos agimus, si vivendo et loquendo proximorum animas lucramur; si infirmos quousque cœlestis regni gaudia prædicando, in superno amore roboramus; si protervos ac tumidos, gehennæ supplicio terribiliter insonando flectimus; si nulli contra veritatem parcimus; si supernis amicitiis dediti, humanas inimicitias non timemus.* Paulo post vero addit: *Sed ad hoc ego pondus meæ infirmitatis expavesco, et quod accepto regno pater familias redeat, rationem nobiscum positurus aspicio, sed qua eum mente sustineo, cui de suscepto negotio, animarum lucrum aut nullum, aut pene nullum reporto?* Hæc ille, quo humilior, eo major.

14. Cives autem ejus oderant eum (*cives*: Syrus, *filii civitatis ejus*, puta Scribæ et Judæi oderant Jesum, quod vitia eorum taxaret) et miserunt legationem (legatos) post illum dicentes (legatis suis) Nolumus hunc (Jesum pauperem, vilem et fabri filium) regnare super nos.] Id impletum est post mortem, resurrectionem et ascensionem Christi in cœlum; cum miserunt Saulum Damascum, ut omnes in Christum credentes caperet, fidemque, nomen et regnum Christi exterminaret. Item cum iidem S. Petrum et Apostolos incarcerarverunt et flagellaverunt, S Stephanum lapidarunt, S Jacobum occiderunt, cæterosque Christianos persecuti sunt, ut patet ex Actis Apost. et etiamnum persequuntur.

15. Et factum est ut rediret accepto regno.] Syrus et Arabicus, *cumque accepisset regnum, et reversus fuisset. De secundo adventu est hic sermo*, ait Euthymius, *quando revertetur cum potestate magna et gloria, sedebitque super sedem gloriæ suæ: nam tunc rationem ponens, reddet unicuique juxta opera sua.* Sic et S. August. Theophyl. Beda et reliqui Cætera exposui Matth. 25. 19.

16. Mna tua decem mnas acquisivit.] Græce, προσειργάσατο, id est operata est, sicut semen unum tritici seminatum in agro, virtute sua augens succum e terra, eumque in se convertens, in messe producit decem, imo 30. et 60. semina granaque tritici. Unde Arabicus vertit, *mna tua facta est in decem*. Non dicit: Ego acquisivi, sed, *Mna tua acquisivit*: quia esto ad bonum opus concurrat libertas et cooperatio arbitrii nostri, tamen tota vis et virtus operandi divina est a gratia, non a libero arbitrio: ab hoc enim opus habet dumtaxat, quod sit liberum; a gratia vero habet, quod sit supernaturale, Deo gratum et meritorium. Unde Paulus: *Gratia Dei sum*, inquit, *quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi; non ego autem, sed gratia Dei mecum*, 1. Cor. 15. 10.

17. Et ait illi: Euge, serve bone, quia in modico (in una mina expendenda) fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates] Id est, pro una mna centum, adeoque mille et mille, imo regimen unius provinciæ sive decapoleos, puta decem civitatum et plurium recipies, q. d. Pro parvo labore et cura in terra, magna, imo maxima et ineffabilia, in cœlo præmia referes, ac præsertim præeris iis, in quos tua Dei dona in terra expenderis, quosque ad Christum converteris, vel in fide et virtute promoveris. Causam dat S. Ambr. *Nam sicut angeli præsunt, ita et hi qui vitam meruerunt angelorum.* Ac pressius Beda: *Esto*, inquit, *potestatem habens super decem civitates, hoc est abundantiorem felicitatem atque honorem sortieris in cœlis, et pro omnibus, ac ab omnibus, quibus fuisti cooperator salvationis, glorificaberis in supernis. Nam et post judicium manebit in beatis ordo dignitatis, ac congruæ ad invicem honorationis. Unde dicit Apostolus: Quæ est spes nostra ac gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus?* 1. Thessal 2 v. 19

18. Et alter venit dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas] Hic patet usus liberi arbitrii, et quantum faciat ejus strenua cum gratia cooperatio. Nam prior cum una mna strenue negotians et cooperans, lucratus fuit decem mnas, v. 16. hic vero lentius et remissius cooperans, ex una mina lucratus est quinque minas dumtaxat.

19. Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates] *Conformiter ad mensuram studii cujusque*, ait Euthym. *mensuratur et honor et beneficium.*

Et alter venit dicens: Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario.] Tibi integram, sed sine lucro, et non auctam vel multiplicatam, re-

sudario tuo. Pecuniam in sudario ligare, est percepta dona sub otio lenti torporis abscondere, ait Beda.

27. VERUMTAMEN INIMICOS MEOS ILLOS, Judæos (cives meos) QUI NOLUERUNT ME REGNARE SUPER SE, ADDUCITE HUC (ad tribunal meum, super vallem Josaphat et Jerusalem) ET INTERFICITE ANTE ME.] Græce, *jugulate in conspectu meo*. Alludit ad Reges victores, qui rebelles suos debellatos mactant et jugulant: per jugulationem hanc significat Judæorum, cæterorumque Christi hostium extremum judicium, et condemnationem ad æternam in gehenna mortem sed vivam, et vitalem, ut scilicet mortiferis pœnis et incendiis jugiter torqueantur, et numquam moriantur. Alludit ad Titum, qui devictos Judæos jugulavit. Sed per hoc ad litteram præcise intelligit Judæorum condemnationem et gehennam; hanc enim eis irrogabit, cum e cœlo redierit ad judicium, ut Judæos reprobosque judicet et damnet.

28. ET HIS DICTIS PRÆCEDEBAT (ex Jericho et domo Zachæi) ASCENDENS HIEROSOLYMAM.] Ut ibi dicta sua de passione, cruce, morte, indeque resurrectione regno, gloria et judicio ipso facto et reipsa implere inciperet. Præibat autem apostolis ab hoc itinere abhorrentibus, quasi dux et antesignanus, ut ostenderet se hilariter et fortiter ire ad mortem, imo quasi mortem ad duellum provocare; per mortem enim iturus erat in regionem longinquam, puta in cœlum, ad capessendum regnum cœleste et æternum.

37. LAUDARE DEUM, etc. dicentes: *Hosanna Filio David* (vide dicta Matth. 21. v. 9.) SUPER OMNIBUS QUAS VIDERANT VIRTUTIBUS.] Græce, δυνάμεων, id est, factis potentibus; maxime ob recentem Lazari a morte resuscitationem ob hanc enim venit ei turba obviam, ut ait Joan. c. 12. v. 18. Ita Beda

38. DICENTES: BENEDICTUS QUI VENIT REX IN NOMINE DOMINI.] Puta rex noster Messias, sive Christus, a Deo missus ad nos salvandos et beandos.

PAX IN CŒLO, supple, sit, ut scilicet per Christum pax fiat, inter nos ac Deum et angelos nobis ob peccata offensos, ideoque GLORIA sit DEO IN EXCELSIS] cœlis habitanti. Audi Bedam: *Rex dicitur, non ad exigendum tributum, vel ferro exercitum armandum, hostesque visibiliter debellandos; sed quia mentes regat et in regnum cœlorum credentes perducat.* Causam subdit Beda. *Quia Christus in carne totius mundi propitiatio illuxit, pulchre sibi invicem in laudes ejus concinunt cœlestia, id est angeli, qui eo nascente cantarunt, et terrena, id est homines, qui laudant, cum se cœlo redditurus esset.* Et Theophyl. *Significatur*, ait, *evanuisse bellum antiquum, quo Deo adversabamur, et laudari ab angelis Deum in tali reconciliatione; et quidem hoc ipsum quod Deus ambulat in territorio nostro, significat ipsum nobiscum habere concordiam.*

41. ET UT APPROPINQUAVIT, VIDENS CIVITATEM (Jerusalem) FLEVIT SUPER ILLAM.] Ut viscera charitatis erga eam ostenderet, quam scilicet sibi cordi et curæ esset Judæorum salus, ad hanc enim a Patre missus erat ad Judæos, quasi Messias et Salvator. *Flevit* ergo inter gaudia triumphi, et inter faustas gratulantium, et *Hosanna* vociferantium, acclamationes, ut hæc gaudia injecto quasi felle temperaret. Deflevit autem Hierosolymitanorum tum cæcitatem, obdurationem et ingratitudinem, quod se Messiam et Salvatorem recipere nollent; tum Dei in eos vindictam, et gentis suæ excidium per Titum; tum quod videret labores et dolores suos pro iis susceptos, frustrari et irritos cadere. Hæc tria enim Christo lacrymas excusserunt ex doloris vehementia. Ita S. Cyrill. Beda, Theoph. et alii.

Tropol. Origen. Christus, inquit, beatitudines omnes suo firmavit exemplo: dixerat: Beati flentes; itaque flet.

42. DICENS: QUIA (quod) SI COGNOVISSES (cognosceres) ET TU, sicut ego cognosco, ait S. Greg. hom. 39. Beda et alii) ET QUIDEM IN HAC DIE TUA, qua ingredior ad te, quasi Messias rex tuus ad tuam salutem, ut te salvem et beem in æternum, juxta oraculum Zachariæ c. 9. QUÆ AD PACEM TIBI.] Refer ad *cognovisses*, q. d. Si cognovisses ea (græce enim est τὰ) quæ ad tuam pacem, id est ad tuum bonum, salutem et felicitatem faciunt, scilicet pœnitentiam et fidem in me, quam tibi per triennium prædicavi, subaudi: utique fleres, sicut ego fleo, tua scelera, et tuam præteritam cæcitatem et obstinationem. Euthym. supplet: *Nequaquam perires*; alii, *aliter te gereres, me audires, et in me crederes*. Hinc Syrus vertit, *nempe si tu nosses ea, quæ sunt ad pacem tuam vel salutem isto die tuo*; Arabicus, *si cognovisses et tu et in hac die, quantum est tibi in ea pacis*. Pax Hebræis prosperitatem, salutem, felicitatem, omneque bonum tam corporis quam animi significat.

Est aposiopesis, significans vehemens Christi *pathos* doloris, æque ac indignationis: exprobrat enim Christus ingratæ urbi suam infidelitatem, obstinationem, ingratitudinem. Hoc pathos in Christo tantum fuit, ut ei vocem intercluserit, ideoque per aposiopesim, eum silere id quod dixi, coëgerit. *Consueverunt enim*, ait Euthymius, *flentes verba præ affectus vehementia abrumpere*. Rursum magnum est pathos in voce *et tu*: tu, o filia Sion, a me adeo amata, honorata, locupletata, edocta, quomodo me non agnoscis, imo me ut falsum Messiam rejicis, persequeris, damnas, occidis, crucifigis? Ego enim propter te e cœlo in terram descendi, propter te in Bethlehem juxta Jerusalem natus sum, propter te triginta quatuor annos in continuo labore, dolore, paupertate vixi. Triennium totum tuos vicos et castella obeundo, prædicavi et docui; tuos leprosos, ægros, dæmoniacos sanavi, tuos mortuos vitæ restitui. Tu ergo, filia Jerusalem, filia adeo a me dilecta, cur me tui tam amantem non redamas, sed velut hostem spernis et perimis? veniet, et brevi veniet, dies illa magna Dei, qua sero perfidiam tuam agnosces, ac tuam cæcitatem frustra deplorabis. Hæc est dies tua, in qua opibus, deliciis, pompis tuis vane exultas. Veniet mox dies mea, imo dies Dei, quæ te acerrime castigabit, et funditus exscindet, in qua inconsolabiles et perennes fundes acerbissimi doloris lacrymas.

Simile est pathos in illo Christi ad Judam proditorem: *Tu vero unanimis, dux meus, et notus meus.* Sic et Julius Cæsar cum a 23. Senatoribus in curia necaretur, inter eos videns et Brutum suum: *Tu etiam, fili mi*, inquit, *in necem meam ruis*, meam, inquit, qui tibi quasi pater extiti? Ita Sueton. in ejus vita cap. 82.

Maldonatus pro τὰ, id est *quæ*, legit ταῦ, id est *hac*, scilicet ἡμέρα, id est die, q. d. Si cognosceres in hac

die in qua omni frueris pace, prosperitate et rerum abundantia, quod inimici obsidione te cingent, capient et exscindent; subaudi: Utique amarissime mecum fleres.

Tropologice S. Gregorius hom. 39 *Suam hic diem*, inquit, *habet anima perversa, quæ transitorio gaudet in tempore. Cui ea quæ adsunt, ad pacem sunt quia dum rebus temporalibus lætatur, dum honoribus extollitur, dum in carnis voluptate resolvitur, dum nulla pœnæ venturæ formidine terretur, pacem habet in die sua, quæ grave damnationis scandalum in die habebit aliena: ibi enim affligenda est, ubi justi lætabuntur, et cuncta quæ modo ei ad pacem sunt tunc in amaritudinem rixæ vertentur; quia rixari secum incipiet, cur damnationem, quam patitur, non expavit, cum a prospiciendis malis sequentibus oculos mentis clausit.*

Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.] *quod de industria scire nolueris*, ait Titus, et Eusebius in Catena; Notat, ait, suum adventum ad pacem totius mundi factum, quam isti quia recipere noluerunt, dicuntur eis fuisse abscondita. Abscondita ergo Judæis fuit Christi incarnatio, prædicatio, passio, resurrectio, æque ac sua perfidia, cæcitas, ingratitudo, ideoque sua vindicta et excidium per Titum: q. d. ait S. Greg. hom. 39. *Si mala imminentia videres, læta in præsentibus prosperis non esses.*

Tropologice, ibidem S. Gregor. *Anima perversa*, inquit, *dum in præsentis vitæ oblectationibus se deserit, quid aliud quam clausis oculis ad ignem vadit? Unde bene scriptum est: In die bonorum ne immemor sis malorum. Et inde per Paulum dicitur: Qui gaudent, tamquam non gaudentes sint; quia et si qua est præsentis temporis, ita est agenda lætitia, ut numquam amaritudo sequentis judicii recedat a memoria quatenus dum mens pavida extremæ ultionis timore transfigitur, quantum nunc præsens lætitia, tantum post ira subsequens temperetur.*

43. Quia venient dies in te (tibi) et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te.] Græce *circumdabunt inimici tui vallum tibi, et cingent te circumcirca*, ut nullus tibi sit locus effugii: Arabicus, *profecto venient dies* (in quibus) *inimici tui projicient vexilla tua, et circumdabunt te.* Vallum est munimentum castrorum, quod ex vallis, id est palis, fit, aggesta simul terræ, cespitis et lapidum copia; unde et agger dicitur Quam vere id prædixerit Christus, testatur Josephus, qui lib. 6. c. 7. et 13. Belli, narrat Titum et Romanos circa Jerusalem tres aggeres erexisse, deinde solius tridui spatio totam urbem muro cinxisse: per circuitum enim urbis murum 39. stadiorum extruxisse, ut nulli pateret exitus, vel transitus.

Alludit Christus ad illud Isaiæ c. 29. 1. et seq. *Væ Ariel, Ariel, civitas quam expugnavit David*, etc. *Et circumvallabo Ariel, et erit tristis, et mærens, et erit mihi quasi Ariel.* Vide ibi dicta. Jerusalem enim quæ prius fortis erat et invicta, erat quasi Ariel, id est leo Dei: nunc a me deserta, et excidio Romanis tradita, erit quasi aries justitiæ et vindictæ divinæ immolatus. Ita Eusebius, Cyrillus, et Theodor. in Isaiæ c. 29. 1.

Et coangustabunt te.] Ad tantas famis et ærumnarum angustias redigent, ut et matres filios suos vorent: vide Josephum lib 6. Belli c. 14. et seq

44. Et ad terram prosternent te (Græc. ἐδαφιοῦσι, id est solo æquabunt, et filios tuos, qui in te sunt et non relinquet in te lapidem super lapidem.] Id est, funditus destruent te. Est hyperbole: neque enim Romani fuere tam curiosi, vel otiosi, ut nullum lapidem super alium relinquerent. *Hoc quoque*, ait S. Gregor. hom. 39. *ipsa jam ejusdem civitatis transmigratio testatur, quia dum nunc in eo loco constructa est, ubi extra portam fuerat Dominus crucifixus, prior illa Jerusalem funditus est eversa*: mons enim Calvariæ modo situs est in medio novæ Jerusalem.

Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.] *Tempus visitationis*, ait Titus, *illud vocat, quo ipse e cœlo delapsus eam visitavit, multaque inter visitandum divina documenta tradidit, ac plurima tandem stupenda miracula in ea patravit.* Et Theophylact. *Visitationis tuæ, hoc est mei adventus, quando veni, ut inviserem te et salvarem.* Et Euthy. *Quia non agnovisti tempus curæ tuæ; tempus namque peregrinationis meæ, erat tempus curæ salutis tuæ.*

Tropologice: Hæc omnia, ait S. Gregorius hom. 39. in morte contingunt animæ, quæ voluptatibus carnis servivit. Tunc enim dæmones undique eam cingunt, tentant, coangustant, et ad tartara rapiunt. Tunc omnis illa lapidum, id est, cogitationum suarum, constructio dissipatur, eo quod non cognoverit tempus visitationis suæ quo Deus eam per prædicatores, confessarios, magistros, et per internas inspirationes monuit, ut vitam emendaret, et saluti suæ consuleret. Exempla horrenda Chrysaorii, Theodori, Theodorici regis, et aliorum recenset S. Gregorius lib. 4. Dial. c. 30. c. 38. c. 46. c. 52. et seq.

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus Scribis quærentibus qua auctoritate prædicaret, opponit testimonium Joannis Baptistæ de se testificantis, quod a Deo ad prædicandum missus esset. Secundo, v. 9. eis proponit parabolam vineæ, et colonorum ejus iniquorum. Tertio, v. 22. iisdem se tentantibus an liceat tributum dari Cæsari, respondet, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. Quarto, v. 27. Sadducæos negantes resurrectionem redarguit, illamque eis e Scriptura probat. Quinto, v. 42. eis demonstrat Messiam esse Deum, eo quod David Psalm. 109. eum vocet Dominum. Denique eorum vitia taxat, populumque monet, ne illa imitentur.

Hæc omnia audivimus Matth. 21. et 22. ubi ea explicui.

1 Et factum est in una dierum, docente illo populum in templo, et evangelizante, convenerunt
principes Sacerdotum et Scribæ cum senioribus, 2. Et ajunt dicentes ad illum: Dic nobis,
in qua potestate hæc facis? aut: Quis est, qui dedit tibi hanc potestatem? 3. Respondens
autem Jesus dixit ad illos: Interrogabo vos et ego unum verbum. Respondete mihi: 4. Baptismus
Joannis de cœlo erat, an ex hominibus? 5. At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus,
De cœlo, dicet: Quare ergo non credidistis illi? 6. Si autem dixerimus: Ex hominibus: plebs universa
lapidabit nos: certi sunt enim, Joannem prophetam esse. 7. Et responderunt se nescire unde
esset. 8. Et Jesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio. 9 Cœpit autem dicere
ad plebem parabolam hanc: Homo plantavit vineam, et locavit eam colonis: et ipse peregre fuit
multis temporibus. 10. Et in tempore misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi.
Qui cæsum dimiserunt eum inanem. 11. Et addidit alterum servum mittere. Illi autem hunc quoque
cædentes, et afficientes contumelia, dimiserunt inanem. 12. Et addidit tertium mittere: qui
et illum vulnerantes ejecerunt. 13. Dixit autem dominus vineæ: Quid faciam? mittam filium meum
dilectum: forsitan, cum hunc viderint, verebuntur. 14. Quem cum vidissent coloni, cogitaverunt
intra se, dicentes: Hic est hæres, occidamus illum, ut nostra fiat hæreditas. 15. Et ejectum illum
extra vineam, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ? 16. Veniet, et perdet colonos istos
et dabit vineam aliis. Quo audito: dixerunt illis: Absit: 17. Ille autem aspiciens eos, ait: Quid
est ergo hoc, quod scriptum est: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput
anguli? 18. Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur: super quem autem ceciderit,
comminuet illum. 19. Et quærebant principes sacerdotum, et scribæ, mittere in illum manus illa
hora: et timuerunt populum: cognoverunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem hanc. 20. Et
observantes miserunt insidiatores, qui se justos simularent, ut caperent eum in sermone, ut traderent
illum principatui et potestati præsidis. 21. Et interrogaverunt eum, dicentes: Magister, scimus
quia recte dicis et doces: et non accipis personam, sed viam Dei in veritate doces: 22. Licet
nobis tributum dare Cæsari, an non? 23. Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid
me tentatis? 24. Ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem et inscriptionem? Respondentes
dixerunt ei: Cæsaris. 25. Et ait illis: Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei,
Deo. 26. Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe: et mirati in responso ejus, tacuerunt.
27. Accesserunt autem quidam Sadducæorum, qui negant esse resurrectionem, et interrogaverunt
eum, 28. dicentes: Magister, Moyses scripsit nobis: Si frater alicujus mortuus fuerit

habens uxorem, et hic sine liberis fuerit, ut accipiat eam frater ejus uxorem, et suscitet semen fratri suo. 29. Septem ergo fratres erant: et primus accepit uxorem, et mortuus est sine filiis. 30. Et sequens accepit illam, et ipse mortuus est sine filio. 31. Et tertius accepit illam. Similiter et omnes septem, et non reliquerunt semen, et mortui sunt. 32. Novissime omnium mortua est et mulier. 33. In resurrectione ergo, cujus eorum erit uxor? siquidem septem habuerunt eam uxorem. 34 Et ait illis Jesus: Filii hujus sæculi nubunt, et traduntur ad nuptias: 35. Illi vero, qui digni habebuntur sæculo illo, et resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores: 36. Neque enim ultra mori poterunt: æquales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, cum sint filii resurrectionis. 37. Quia vero resurgant mortui, et Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Jacob. 38. Deus autem non est mortuorum, sed vivorum: omnes enim vivunt ei. 39. Respondentes autem quidam Scribarum, dixerunt ei: Magister, bene dixisti. 40. Et amplius non audebant eum quidquam interrogare. 41. Dixit autem ad illos: Quomodo dicunt Christum, filium esse David? 42 Et ipse David dicit in libro Psalmorum: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, 43. Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. 44. David ergo Dominum illum vocat, et quomodo filius ejus est? 45. Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis: 46. Attendite a Scribis, qui volunt ambulare in stolis, et amant salutationes in foro, et primas cathedras in synagogis, et primos discubitus in conviviis. 47. Qui devorant domus viduarum, simulantes longam orationem. Hi accipient damnationem majorem.

36 ÆQUALES ENIM ANGELIS SUNT.] Arabicus, *fiunt velut angeli Dei;* Syrus, *sunt instar angelorum:* sic fere et Ægyptius, Persicus et Æthiopicus) in cælibatu, in immortalitate, in gloria: sicut ergo angeli non nubunt, non generant, sic nec Beati, quia ipsi per se immortales et gloriosi, in omne ævum perennabunt: generatio enim in hac vita quæritur ob mortem, ut pater moriens, in filio quem vivum relinquit, quasi superstes vivat et perennet. Unde S. Cyrill *Sicut angeli,* inquit, *non sunt per generationem propagati, ita his qui resurgunt, non est opus nuptiis.* Et S. Chrys. in Matth. c 22. *Hic ducuntur uxores,* inquit, *ut nascendo suppleatur, quod moriendo minuitur: illic autem mors non erit, et consequenter nec nuptiæ,* nec uxores, nec generatio.

ET FILII SUNT DEI, CUM SINT FILII RESURRECTIONIS.] *Filii Dei* dicuntur, ait Theophyl. qui per resurrectionem regenerantur, non tantum per gratiam, sed etiam per gloriam, ut Deo sint simillimi, juxta illud 1. Joan. 3. *Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est:* unde tunc quasi filii adibunt hæreditatem Dei Patris.

Hinc et dicuntur *filii resurrectionis,* quia ex resurrectione, quasi rursum nasci ad novam, divinam et beatam vitam videbuntur. Ita Theophyl.

Secundo, erunt *filii resurrectionis,* id est digni resurrectione, nam vox *filius,* cum additur genitivo præmii vel pœnæ, apud Hebræos significat reum, dignum, vel destinatum ad talem pœnam, vel præmium: sic dicuntur *filii mortis* et *gehennæ,* id est rei mortis et gehennæ: *Filii regni et resurrectionis,* id est digni regno cœlesti et resurrectione Beatorum.

40. ET AMPLIUS NON AUDEBANT EUM QUIDQUAM INTERROGARE,) scilicet Sadducæi: nam Pharisæi rursum eum interrogarunt, quodnam esset maximum mandatum, ut patet ex Matth. c. 22. v. 35

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus asserit viduam dantem duo minuta plus cæteris dedisse. Mox v. 7. dat signa prævia excidio, tam urbis (Hierosolymæ) quam orbis. Eadem signa narravit Matthæus c. 24. ubi ea explicui. Quocirca v. 34. omnes adhortatur, ut vigilent in orationibus, ac sobrie, pie justeque vivant, et ad diem judicii se comparent.

1 Respiciens autem, vidit eos, qui mittebant munera sua in gazophylacium divites. 2. Vidit autem et quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo. 3. Et dixit : Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plusquam omnes misit. 4. Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei: hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum, quem habuit misit. 5. Et quibusdam dicentibus de templo, quod bonis lapidibus et donis ornatum esset, dixit. 6 Hæc quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. 7. Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, et quod signum cum fieri incipient ? 8. Qui dixit: Videte ne seducamini: multi enim venient in nomine meo, dicentes quia ego sum: et tempus appropinquavit: nolite ergo ire post eos. 9. Cum autem audieritis prælia et seditiones, nolite terreri: oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. 10. Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum. 11. Et terræmotus magni erunt per loca et pestilentiæ, et fames, terroresque de cœlo, et signa magna erunt. 12. Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, et persequentur, tradentes in synagogas et custodias, trahentes ad reges et præsides, propter nomen meum : 13. Continget autem vobis in testimonium. 14. Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari quemadmodum respondeatis. 15. Ego enim dabo vobis os, et sapientiam, cui non poterunt resistere, et contradicere omnes adversarii vestri. 16. Trademini autem a parentibus, et fratribus, et cognatis, et amicis, et morte afficient ex vobis. 17. Et eritis odio omnibus propter nomen meum : 18. Et capillus de capite vestro non peribit. 19. In patientia vestra possidebitis animas vestras. 20. Cum autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus. 21. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, et qui in medio ejus, discedant, et qui in regionibus, non intrent in eam : 22. Quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. 23. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus: erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic. 24. Et cadent in ore gladii, et captivi ducuntur in omnes gentes, et Jerusalem calcabitur a gentibus: donec impleantur tempora nationum. 25. Et erunt signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris et fluctuum: 26. Arescentibus hominibus præ timore et expectatione, quæ supervenient universo orbi: nam virtutes cœlorum movebuntur: 27. Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna et majestate. 28. His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra: quoniam appropinquat redemptio vestra. 29. Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam et omnes arbores: 30. Cum producunt jam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas. 31. Ita et vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei. 32. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. 33. Cœlum et terra transibunt: verba autem mea non transibunt. 34. Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus vitæ : et superveniat in vos repentina dies illa : 35. Tamquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ. 36. Vigilate itaque, omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, et stare ante filium hominis. 37. Erat autem diebus docens in templo: noctibus vero exiens, morabatur in monte, qui vocatur Oliveti. 38. Et omnis populus manicabat ad eum in templo audire eum.

18. Et capillus de capite vestro non peribit.] *Quia dura sunt,* ait Greg. hom. 35. *quæ prædicuntur de afflictione mortis; protinus consolatio subditur de gaudio resurrectionis, cum dicitur: Capillus de capite vestro non peribit. Scimus, fratres, quia caro incisa dolet, capillus incisus non dolet Ait ergo Martyribus suis: Capillus de capite vestro non peribit; videlicet aperte dicens: Cur timetis, ne pereat quod incisum dolet, quando et illud in vobis perire non potest, quod incisum non dolet?*

Ex hisce Christi verbis collige, nos resurrecturos non tantum cum quatuor humoribus, puta sanguine, pituita, bile atra et flava, quod quidam viri docti negarunt: sed etiam cum capillis, barba, unguibus. Ita docet S Aug. l 22. de Civitate Dei, c. 19. et 20. S. Bonav. in 4. dist. 44. p. 1. artic 1. q 2. ad 3. D. Thom. in Supplem. q. 80. artic 2 Richardus in 4. dist. 44. art. 1. quæst. 3. Magister in 4. dist. 44 Domin. Soto in 4. dist. 44. art. 2 Probant ex illo Matth. 10. *Capilli capitis vestri omnes numerati sunt;* et ex hoc loco Lucæ: *Capillus de capite vestro non peribit: Non longitudine, sed numero,* ait Augustinus.

Secundo, ratione, quia resurgent corpora sine deformitate, cum suo ornatu et decore; ornatus autem capitis est coma, oris barba, digitorum ungues; et si quis eis careret, deformis esset.

Dices, Illa sunt excrementa membrorum: hæc autem tollentur, ut patet de urina, sudore, etc. Resp. Urina et sudor sunt mere excrementa; capilli autem et ungues, licet excrementa eatenus dici possint, quatenus excernuntur a membris, quia tamen ab iis excernuntur ad sui tutelam et decorem, hinc potius ornamenta dicenda sunt, quam excrementa. Simili modo excernuntur pori et pellis a carne; pituita et cholera a sanguine, quæ tamen excrementa dici nequeunt.

19. In patientia vestra possidebitis animas vestras.] Patientia ergo est possessio animæ, Primo, quia patiens dominatur animo, eumque in pace moderatur, flectit et regit quocumque ei libet. Secundo, quia nemo potest custodire spem futuræ vitæ, ait S. Aug. nisi qui patientiam habuerit in laboribus hujus vitæ. Tertio, S. Greg hom. 35. in Evang. *Idcirco,* inquit, *possessio animæ in virtute patientiæ ponitur, quia radix omnium custosque virtutum patientia est. Per patientiam vero possidemus animas nostras, quia dum nobis ipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimur possidere quod sumus. Patientia vero est aliena mala æquanimiter perpeti. contra eum quoque qui mala irrogat, nullo dolore morderi. Nam qui sic proximi mala portat, ut tamen tacitus doleat, et tempus dignæ retributionis quærat, patientiam non exhibet. sed ostendit.* Et inferius: *Prov. 16 inquit Salomon, Melior est patiens viro forti. et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Minor est ergo victoria urbes expugnare: quia extra sunt, quæ vincuntur. Majus autem est, quod per patientiam vincitur: quia ipse a se animus superatur. et semetipsum sibimetipsi subjicit, quando eum patientia in humilitate tolerantiæ sternit.* Subdit S. Greg. exemplum Stephani Abbatis, *qui reddebat contumeliis gratias, damnum putabat lucrum, adversarios æstimabat adjutores* Unde in morte ejus visi sunt angeli, qui animam ejus in cœlum duxerunt.

Impatiens animam non possidet, sed possidetur a vitio iræ et vindictæ, ac consequenter a Satana. Porro non alii nisi vehementer amantes, veram possunt obtinere patientiam, uti obtinuere ferventes Martyres, S. Ignatius, S Laurentius, S Sebastianus, S. Vincentius, etc. Quocirca Trajan. Imp. qui sua sententia causam dedit martyrio S. Ignatii, dixit: *Nulla gens pro Deo suo tanta tolerat, atque Christiana.* Audi S Greg lib. 5. Moral. c. 13. *Quid est enim animas possidere, nisi perfecte in omnibus vivere, cunctisque mentis motibus ex virtutis arce dominari? Qui igitur patientiam tenet, animam possidet, quia inde contra adversa omnia fortis efficitur: unde sibi et seipsum vincendo dominatur. Et quo se laudabiliter frangit, infractum se fortiter exerit: quia cum in suis se voluptatibus superat, sese ad contraria invictum parat.* Idem lib. 9. ep. 39. ad Theoctister. *In patientia vestra,* inquit, *possidebitis animas vestras. Pensate, quæso, ubi erit patientia, si deest quod toleretur. Ego Abel esse non suspicor, qui Cain non habuerit. Boni enim si sine malis fuerint, perfecte esse boni non possunt, quia minime purgantur: ipsa autem malorum societas bonorum purgatio est.*

Quocirca Theodorus Studita serm. catech. 19. *Tolerantia,* inquit, *summa virtutum perfectio est.* Hinc ut ait Lucanus lib 9.

Serpens, sitis, ardor, arenæ
Dulcia virtuti. Gaudet patientia duris

Denique in patientiam omnis virtutum chorus influit, ut ipsa videatur virtutum omnium esse complexio. Audi Senec. ep. 67. et seq. *Cæterum illic fortitudo est, cujus patientia et perpessio et tolerantia rami sunt. Illic est prudentia, sine qua nullum initur consilium, quæ suadet quod effugere non possis, fortissime ferre. Illic est constantia, quæ dejici loco non potest, et propositum nulla vi extorquente dimittit. Illic est individuus ille comitatus virtutum.* Vide dicta Jacobi 1. 4. ad illa: *Patientia opus perfectum habet.*

34. Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ; et superveniat in vos repentina dies illa.] *Crapula* est, quando ex violentia vel ebrietate caput tremit, vertigine agitatur, gravatur, luctatur, fluctuat, dolet, ructat, vomit, etc Omnia enim vini potusque damna significat *crapula.* Unde Galenus in Aphorismis scribit omnem noxam a vino factam, a Græcis vocari κραιπάλην, id est crapulam; παρὰ τὸ κάρηνον id est caput; πάλλεσθαι, id est concuti. Proprie autem crapula dicitur de gravedine, et noxis jam dictis ex hesterna ebrietate: unde Plato in Sympos. Crapulam sentiens, inquit, ex potitatione hesterna. Hinc Arabicus pro *crapula* vertit, *satietate,* et S. Basil. in Caten. Ebrietas ait est nimius vini usus; crapula vero anxietas et nausea, quæ est in ebrietate.

Et ebrietate.] Ebrietas est intemperantia potus, præsertim cum tanta est, ut homini usum rationis adimat: tunc enim proprie et perfecte quis dicitur ebrius, cum bibendo sibi usum rationis aufert, ideoque peccat mortaliter, ut docent S. Thomas, Angelus Sylvester, Navarrus, Toletus, Lessius, Bonacina, cæterique Doctores casuum.

Vetat ergo intemperantiam potus hic Christus, quia illa animum in potu submergit, ut non nisi vina cogitet, somnolentum efficit, stupidum et insensibilem, ut ebrius ea quæ salutis sunt perpendere nequeat; adeoque non tam homo rationalis, quam irrationale pecus et brutum esse videatur.

Et curis hujus vitæ;] Quæ animum absorbent, mentemque demergunt, ait Euthym nec sinunt hominem de salute animæ cogitare. *Vitæ hujus curæ*, ait Titus, *crapula item et ebrietas homini intellectum adimunt, fidem obscurant, et earum rerum quæ sunt utiles ac necessariæ, oblivionem inducunt*: plane enim mentem distrahunt, occupant, et ad terrena curanda rapiunt, unde Arabicus vertit, *et sollicitudine rerum mundi*.

35. Tanquam laqueus enim superveniet (illaqueabit) in omnes qui sedent (habitant, commorantur) super faciem omnis terræ.] Sicut enim laqueo quasi ex insidiis, capiuntur aves incautæ, sic et in die judicii capientur homines voluptuarii. Secundo, sicut laqueus aves strangulat, sic et dies judicii peccatores suffocabit. Tertio, sicut laqueus semper retinet id quod semel cepit, ait Interlinearis: sic et sententia data a Christo judice, erit perpetua, semperque hominem judicatum vel in cœlo glorificabit, vel in gehenna cremabit.

36. Vigilate itaque omni tempore (opportuno, id est diligenter, frequenter, perseveranter) orantes ut digni habeamini (Arabicus *ut corroboremini in fuga*) fugere (græce ἐκφυγεῖν, id est effugere) ista omnia, quæ futura sunt, et stare (securi, confidentes, læti) ante filium hominis.] Juxta illud Sapient. 5. *Stabunt justi in magna constantia*. Qui ergo vigiliis, orationibus, et bonis operibus assidue vacant, hisce non erit dies ille laqueus, sed festivus, inquit Theophylactus.

37. Erat autem diebus docens in templo, noctibus vero exiens morabatur (Arabicus, *habitabat*) in monte, qui vocatur oliveti.] Eo quod oleis et olivis abundaret. Diem ergo Christus dabat prædicationi et proximo; noctem vero orationi, sibi et Deo: quare parum dabat quieti et somno. Idem faciebat S. Paulus, S. Dominicus, S. Franciscus, noster Xaverius, aliique similes *Noctu*, inquit Theophylactus, *secedebat in montem, monstrans nobis, quod oporteat nocte quidem per quietem colloqui cum Deo, die autem morem gerere, et prodesse hominibus*. Unde Beda: *Quod verbis præcipit*, inquit, *confirmat exemplis: nam impendente suæ tempore passionis, doctrinæ, vigiliæ et precibus instat, eos pro quibus passurus erat, vel verbo ad fidem provocans, vel Patri oratione commendans*.

38. Et omnis populus manicabat ad eum in templo, audire eum.] *Manicabat* (græce ὤρθριζε, id est mane veniebat, mane itabat: unde Emmanuel Sa censet legendum *manitabat*; sed Roman. hic et alibi, legunt, *manicabat* Sicut enim a Græco ὄρθρον, dicitur ὀρθρίζειν, sic a Latino *mane* dicitur *manicare*: *mane* enim *clarum veteres dicebant*: ait Nonius. Servius vero, *Manum*, inquit, *antiqui bonum dicebant; unde et mane dicitur: quid enim melius?* Mane enim vigent sensus: ideoque mane, quasi optima et prima pars diei, Deo est danda.

CAPUT VIGESIMUM SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit Judæ proditionem, mox ultimam Christi cœnam, in eaque Eucharistiæ institutionem, ac contentionem Apostolorum de primatu a Christo repressam, atque negationem Petri a Christo prædictam. Inde vers. 39. inchoat passionem Christi: narrat enim ejus orationem, et sudorem sanguineum in horto, Petri defensionem et mox negationem, Christi alapas, illusiones, ac denique condemnationem ejusdem.

1 Appropinquabat autem dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha: 2. Et quærebant principes
Sacerdotum et Scribæ quomodo Jesum interficerent: timebant vero plebem. 3. Intravit
autem satanas in Judam, qui cognominabatur Iscariotes, unum de duodecim: 4. Et abiit,
et locutus est cum principibus sacerdotum et magistratibus, quemadmodum illum traderet eis. 5. Et
gavisi sunt, et pacti sunt pecuniam illi dare. 6. Et spopondit. Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine turbis. 7. Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. 8. Et
misit Petrum et Joannem, dicens: Euntes parate nobis pascha, ut manducemus. 9. At illi dixerunt:
Ubi vis paremus? 10. Et dixit ad eos: Ecce introeuntibus vobis in civitatem, occurret vobis homo
quidam amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum, in quam intrat, 11. et dicetis patrifamilias domus: Dicit tibi Magister: Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis manducem? 12. Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum, et ibi parate. 13. Euntes autem, invenerunt sicut dixit illis, et paraverunt pascha. 14. Et cum facta esset hora, discubuit, et duode-

cim Apostoli cum eo. 15. Et ait illis : Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. 16. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei. 17. Et accepto calice gratias egit, et dixit: Accipite, et dividite inter vos: 18. Dico enim vobis quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. 19. Et accepto pane gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens : Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur : hoc facite in meam commemorationem. 20. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur. 21. Verumtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. 22. Et quidem filius hominis, secundum quod definitum est, vadit : verumtamen væ homini illi, per quem tradetur. 23. Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset. 24. Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. 25. Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. 26. Vos autem non sic : sed qui major est in vobis, fiat sicut minor : et qui præcessor est, sicut ministrator. 27. Nam quis major est, qui recumbit, an qui ministrat? nonne qui recumbit? Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat. 28. Vos autem estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis: 29. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, 30. Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo, et sedeatis super thronos judicantes duodecim tribus Israel. 31. Ait autem Dominus : Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum : 32. Ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. 33. Qui dixit ei: Domine, tecum paratus sum et in carcerem et in mortem ire. 34. At ille dixit : Dico tibi Petre, non cantabit hodie gallus, donec ter abneges nosse me. Et dixit eis: 35. Quando misi vos sine sacculo et pera et calceamentis, numquid aliquid defuit vobis? 36. At illi dixerunt : Nihil. Dixit ergo eis : Sed nunc qui habet sacculum tollat similiter et peram, et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. 37. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. 38. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis: Satis est. 39. Et egressus ibat secundum consuetudinem in montem Olivarum. Secuti sunt autem illum et discipuli. 40. Et cum pervenisset ad locum, dixit illis : Orate ne intretis in tentationem. 41. Et ipse avulsus est ab eis quantum jactus est lapidis : et positis genibus orabat, 42. dicens : Pater si vis, transfer calicem istum a me : Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. 43. Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. 44. Et factus est sudor ejus, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. 45. Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia. 46. Et ait illis : Quid dormitis ? surgite, orate, ne intretis in tentationem. 47. Adhuc eo loquente, ecce turba, et qui vocabatur Judas, unus de duodecim, antecedebat eos : et appropinquavit Jesu ut oscularetur eum. 48. Jesus autem dixit illi: Juda, osculo filium hominis tradis? 49. Videntes autem hi, qui circa ipsum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine, si percutimus in gladio? 50. Et percussit unus ex illis servum principis sacerdotum, et amputavit auriculam ejus dexteram. 51. Respondens autem Jesus ait : Sinite usque huc. Et cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum. 52. Dixit autem Jesus ad eos, qui venerant ad se, principes sacerdotum, et magistratus templi, et seniores: Quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus? 53. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me: sed hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum. 54. Comprehendentes autem eum, duxerunt ad domum principis sacerdotum: Petrus vero sequebatur a longe. 55. Accenso autem igne in medio atrii, et circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum. 56 Quem cum vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, et eum fuisset intuita, dixit : Et hic cum illo erat. 57. At ille negavit eum, dicens : Mulier, non novi illum. 58. Et post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus vero ait: O homo non sum. 59. Et intervallo facto quasi horæ unius, alius quidam affirmabat, dicens: Vere et hic cum illo erat : nam et Galilæus est. 60. Et ait Petrus : Homo, nescio quid dicis. Et continuo adhuc illo loquente cantavit gallus. 61. Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat. Quia prius quam gallus cantet, ter me negabis. 62. Et egressus foras Petrus flevit amare.

63. Et viri qui tenebant illum, illudebant ei, cædentes. 64. Et velaverunt eum, et percutiebant faciem ejus, et interrogabant eum, dicentes: Prophetiza, quis est, qui te percussit? 65. Et alia multa blasphemantes dicebant in eum. 66. Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, et principes sacerdotum, et Scribæ et duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis. 67. Et ait illis. Si vobis dixero, non credetis mihi: 68. Si autem et interrogavero, non respondebitis mihi, neque dimittetis. 69. Ex hoc autem erit filius hominis sedens a dextris virtutis Dei. 70. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es Filius Dei? Qui ait: Vos dicitis, quia ego sum. 71. At illi dixerunt: Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus de ore ejus.

6 Et quærebat opportunitatem ut traderet illum sine turbis.] Judas vendidit Christum Judæis feria quarta, sive die Mercurii: mox die sequenti, puta feria quinta, sive die Jovis, illum eis tradidit. Unde sequitur: *Venit autem dies azymorum.* Vide quam festina fuerit Judæ improbitas, æque ac astuta et callida: sciebat enim Christum de more celebraturum Pascha die sequenti Hierosolymæ; quare tunc commodissimum fore eum tradere Hierosolymorum principibus.

20. Hic est calix novum testamentum in sanguine meo.] Hoc est, hic calix est instrumentum authenticum, et quasi charta tabulaque testamentaria, in qua scriptum et consignatum est novum meum testamentum, de danda vobis mea hæreditate cœlesti: scriptum, inquam, non atramento, sed sanguine meo. Vide dicta 1. Corinth. 11. 25.

25. Et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.] Græce, εὐεργέται, id est, *benefici* Est enim hic titulus honoris et laudis, qui principibus defertur; quod benefici esse soleant, vel debeant.

Hinc olim proprium regis epithetum erat *bonus*. Virgil. 1. Æneid. de Aceste rege Siciliæ:

Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes.

Martialis de suo Domitiano:

Et bonus æthereo lactatur nectare Cæsar.

Et iterum libro 12. epigr. ex emendatis de Nerva Trajano:

Temporibusque malis ausus es esse bonus.

Horat. 4. Carm. ode 5.

Divis orte bonis optime Romule.

Homerus nihil aliud in rege desiderabat, nisi ut esset fortis in hostes, et bonus in cives. Inde etiam Deus Rex regum, proprio epitheto dicitur Optimus Maximus. Sic apud Plutarch de Iside et Osiride dicitur Bacchus πολυαγαθος, id est, valde bonus Imo præsidum epithetum erat *optimus*. Unde Paulus Felicem præsidem cognominat *optimum*, Act. 23 Vide ibi dicta

26 Vos autem non sic: sed qui major est in vobis, fiat sicut minor.] Arabicus, *major ex vobis fiat sicut minimus*. q. d. Qui vult inter vos esse maximus, fiat minimus, hac ratione fiet maximus.

Moraliter disce hic paradoxum Christi mundo incredibile, sed in se verissimum, et experientia certissimum, nimirum viam ad celsitudinem esse sui abjectionem. Vis esse major? fias minor. Hanc enim viam æterna lege sanxit, fixitque Deus, ideoque primus eam Christus inivit, ut nos per eamdem eum sequeremur Ipse enim semetipsum *exinanivit et humiliavit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum.* Philip. 2.

Quocirca S. Franciscus magnus Christi admirator et imitator, sese ad infima abjecit, omniumque voluit esse pauperrimus et vilissimus. Hinc cuidam Sancto visa est in cœlo sedes altissima et splendidissima, ac roganti cujusnam illa foret, responsum est: *Hæc sedes magni unius e ruentibus angelis fuit, et nunc humili servatur Francisco*, uti refert S. Bonav. in ejus vita c. 6 Idem fratres suos voluit vocari Minores: Ne, inquit, majores fieri præsumant. Ejus asseela S. Franciscus de Paula sui ordinis socios non Minores, sed Minimos nuncupari jussit. Quocirca B. Magdalena de Pazzi, nuper inter Beatas relata a S. D. N Urbano Octavo, hoc a Deo dogma accepit: *Esto ordinis Minimorum, et Minimorum minima*, ut tantum contendas esse minima, quantum mundani contendunt esse maximi. S. Elisabeth filia Andreæ regis Hungariæ, et uxor Landgravii Hassiæ, ad ima se demittebat, ut leprosis, ulcerosis, saniosis, quos ancillæ ejus horrebant, ipsa jucundissime serviret, saniem et ulcera suis manibus extergeret, vermes eximeret, cibum in os ingereret, cumque amici ei objicerent hæc persona et statu ejus indigna esse, ideoque illam principatu pulsam in magna egestate vivere, respondebat se, si quod genus vitæ vilius sciret et abjectius, illud electuram, ut Christo Domino, qui ex primo se fecit imum et novissimum virorum, ut ait Isaias c. 53 ad nostrum exemplum, ut illud imitemur, magis se assimilaret et conformaret: in hoc enim consistit apex virtutis et perfectionis Christianæ. Idem dictitabat et factitabat S. Hedwigis Ducissa Poloniæ, matertera S. Elisabethæ, ejusque neptis S Elisabetha regina Portugalliæ. Quocirca S. Paulinus Nolæ Episcopus vendidit se in servum pro filio viduæ, ut Christum imitaretur, et virorum novissimum se efficeret. Idem fecit Petrus Telonarius, uti narratur in vita S Joannis Eleemosynarii. Hoc est quod docet Sapiens: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Domino invenies gratiam*. Eccli. 3 20. Vide ibi dicta.

29. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum] q. d. Sicut Pater meus cœlestis per humilitatem et crucem, perque tot labores et dolores mihi decrevit et paravit regnum cœleste et æternum: ita et ego vobis idem *dispono*, id est, decerno,

præparo, et vadens ad mortem nunc quasi testamento lego (hoc enim est Græcum διατίθεμαι, unde διαθήκη, id est testamentum) ut per similem humilitatem, crucem, labores et dolores, simile, imo idem, regnum mecum in cœlo ineatis, ac proinde jam non disputetis quis inter vos sit major, sed quis sit minor, ut quisque studeat alium superare sui abjectione et humilitate: qui enim hoc fecerit, primus et maximus erit in regno meo cœlesti.

30. UT EDATIS ET BIBATIS SUPER MENSAM MEAM IN REGNO MEO.] q. d. Sicut rex principibus sibi familiarissimis concedit mensæ suæ communionem, eosque mensæ suæ, suarumque dapum convivas facit; aliis vero minoribus nobilibus aliam mensam minorem assignat: sic ego in cœlo vos, o Apostoli, principes et primores regni mei mihi proxime adsciscam, et quasi mensæ meæ, lancisque regalis convivas intimos adhibeo. Simili enim modo ostendit primos celeberrimosque Apostolos primis honoribus apud immortalem Regem potituros, ait Euthym. Titus et Theoph. Est catachresis, qua cœlestis gloriæ deliciæ et honores sæpe in Scriptura comparantur conviviis, epulisque cibi et potus, ac primis in mensa cum rege consessibus, quia homines carnei hæc maxime sapiunt et capiunt, spiritalia vero æstimare nesciunt: et quia cibus et potus nobis incorporantur, fiuntque nostra, uti in cœlo per visionem beatificam, aliasque dotes gloriosas Deus nobis quasi incorporabitur, fietque noster.

31. AIT AUTEM DOMINUS: SIMON, SIMON (Petre) ECCE SATANAS EXPETIVIT VOS UT CRIBRARET SICUT TRITICUM.] *Cribraret*, id est, vexaret, affligeret, agitaret, disjiceret, sicut in cribro triticum agitatur, ut illud a paleis et pulvere emundetur. Sic Satan petiit a Deo ut cribraret et affligeret Job c. 1. ac impetravit. Idem fecit hic Petro et Apostolis, ac ex parte obtinuit, dum Judæos commovit ut comprehenderent Christum: tunc enim Apostoli metuentes et ipsi comprehendi, fugerunt et dispersi sunt. Apposite tentatio comparatur cribro et cribrationi: quia sicut in hoc grana tritici secernuntur a paleis; grana enim remanent in cribro, paleæ vero leves cribro agitatæ avolant, et disperguntur in ventum: sic prorsus fideles et sancti in tentatione manent constantes, impii vero deficiunt et avolant.

32. EGO AUTEM ROGAVI (Deum Patrem) PRO TE (quia te destino caput principemque Apostolorum et Ecclesiæ meæ) UT NON DEFICIAT FIDES TUA,] qua credis me esse Christum, redemptorem et salvatorem mundi.

Nota, Christum hac oratione Petro præ cæteris Apostolis, duo insignia privilegia postulasse et impetrasse. Primum fuit personale, ut scilicet ipse Petrus numquam fidem in Christum amitteret. Respicit enim Christus ad cribrationem versus præcedentis, id est, tentationem comprehensionis suæ, in qua cæteri Apostoli velut paleæ a Christo avolarunt, fidem amiserunt, et huc illuc dispersi fugerunt. Petrus vero etsi Christum ad horam ore negarit, et charitatem amiserit, ejus tamen fidem corde retinuit. Ita S. Chrys. homil. 38. in Matth. S. Aug. lib. de Correpl. et gratia c. 8. Theoph. et alii hic. Hoc probabile est, at non certum: nam Francisc. Lucas et alii censent Petrum tunc tam fidem, quam charitatem perdidisse, idque ex vehementi turbatione et pavore, sed ad modicum tempus duntaxat, adeo ut mox renata fides vividius in eo revixerit: hinc censetur non defecisse, id est non esse evulsa funditus, aut radicitus extirpata, imo turbata potius quam ad tempus mortua tunc fides Petri.

Alterum, et certum privilegium fuit commune Petro cum omnibus ejus successoribus, ut scilicet ipse et cæteri Pontifices Romani (Romæ enim Petrus, Christo ita volente, cathedram Pontificiam statuit et stabilivit) numquam publice a fide deficerent, sic ut Ecclesiam docerent hæresin vel errorem aliquem qui sit contra fidem. Ita S. Leo ser. 2. de natali SS. Petri et Pauli, S. Cypr. l. 1. ep. 3. ad Cornelium, Lucius I. Felix I. Agatho, Nicolaus I. Leo IX. Innocent. III. Bernardus, et alii, quos citat et sequitur Bellarm. l. 1. de Romano Pontifice.

Opus enim fuit, ut Christus sapientissima sua providentia Ecclesiæ suæ, quæ semper a diabolo cribratur et tentatur, non tantum tempore Petri, sed omni deinceps futuro usque ad finem mundi prospiceret de oraculo veræ fidei, quod ipsa in omni fidei dubio consulere, et a quo in fide instrui et confirmari posset: alioqui enim Ecclesia in fide posset errare; quod absit. Est enim ipsa, ut ait Paulus 1. Tim. 3. v. 15. *columna et firmamentum veritatis.* Hoc ergo Ecclesiæ oraculum est Petrus, omnesque succedentes Romani Pontifices. Quare hæc Christi promissio facta Petro, ejusque successoribus, maxime spectat ad tempus, quo Petrus Christo superstes cœpit esse caput Ecclesiæ, scilicet illico post mortem Christi.

ET TU (q. d. Tu ergo) ALIQUANDO CONVERSUS,] a cribratione Satanæ, id est, ab ejus tentatione, et a peccato, quo me paulo post negabis: per hoc enim eris aversus a me, meaque gratia et charitate, ita Euthymius, Theoph. Jansen. Franc. Lucas et alii.

Nonnulli τὸ *conversus* accipiunt pro *iterum*, ita Beda, q. d. Tu, o Petre, iterum confirma in fide fratres tuos Apostolos post mortem meam, quos ego jam vivens voce mea confirmo. Sic enim Hebræi sæpe verba sumunt pro verborum adverbiis. Sic Ps. 84. 7. dicitur: *Deus, tu conversus vivificabis nos: conversus*, id est, rursum, denuo, ita Genebrard.

CONFIRMA, in fide, de qua præcessit, FRATRES TUOS,] et consequenter meos. Mira hic Christi dignatio, qua Apostolos non vocat filios, etsi eos Deo spiritualiter genuisset, sed *fratres*: tum quia Christus qua homo, omnium hominum erat frater, utpote consors ejusdem naturæ humanæ: tum quia Apostoli in apostolatu et prædicatione Evangelii, erant quasi fratres et collegæ Christi. Idem enim agebant quod Christus. Hinc colligunt patres citati et Doctores, Petrum a Christo fuisse præpositum cæteris Apostolis, ac consequenter totius Ecclesiæ factum esse principem et caput, ut eamdem in fide et religione Christi instrueret, perficeret et confirmaret.

36. SED NUNC QUI HABET SACCULUM (marsupium pecunia plenum) TOLLAT, SIMILITER ET PERAM,] cibo plenam, ut se in instante persecutione alat, quia illum nusquam inveniet, eo quod homines a me quasi vincto et reo, et consequenter a vobis meis discipulis, fugient, quasi a sceleratis et damnatis.

Et qui non habet (gladium, ut sequitur) vendat tunicam suam, et emat gladium.] Verba hæc Christi sunt non imperantis tolli sacculum et peram, ac vendi tunicam ut ematur gladius; nam paulo post Petrum stringentem gladium inhibuit, sed prænuntiantis instantem sibi et Apostolis persecutionem acerrimam, quæ tanta erit, ut cibus et gladius ad tutelam vitæ ipsorum comparanda esse videantur homini, rem, reique difficultatem humana prudentia æstimanti. Sensus ergo est, q. d. Hactenus vobis, o Apostoli mei, omnia fuere secunda et prospera. Cum enim misi vos evangelizatum sine sacculo, pera et gladio, plurimi benigne vos exceperunt, aluerunt, defenderunt, ut vobis sacculo, pera et gladio non foret opus. At jam mihi et vobis tanta instat persecutio, tantum vitæ periculum, ut secundum humanam prudentiam videatur necessarium sibi et suæ vitæ consulere, ac per sacculum et peram de annona, per gladium de tuenda vita cuique prospicere, ideoque vendere tunicam, ut gladium comparet, quo vitam tueatur. Mihi tamen divina prudentia, ac Dei Patris consilio et decreto rem metienti, nullo horum est opus: quia ut Dei Patris voluntati me conformem, ultro vado ad crucem et mortem, ac persecutoribus me crucifixuris sponte offero. Ita S. Chrysost. hom. 85. in Matth. et ex eo Theoph. hic, Jansen. Maldon. et alii, et patet ex sequent. Pulchre S. Ambr. *O Domine*, inquit, *cur me jubes emere gladium, qui ferire prohibes, nisi forte ut parata sit defensio, et videaris potuisse vindicare, sed noluisse.*

38. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic.] Non satis intellexerunt Apostoli Christi mentem, phrasim et catachresin. Christus enim non emendos gladios, sed instans periculum significari voluit. Christus vero noluit Apostolis mentem suam explicare, sed dissimulavit, dicens, *satis est*; idque hoc fine, ut permitteret hos gladios a Petro et Apostolis ferri, unoque eorum Malcho aurem præscindi, quam ipse mox restitueret et sanaret; itaque ostenderet se non vi coactum, sed charitate adactum libere et libenter pati ac mori. Censent aliqui hos gladios non fuisse militares, sed rusticos vel potius magnos lanionum cultros, quibus Apostoli usi fuerant ad jugulationem, immolationem et divisionem agni paschalis. Ita S. Chrysost. de quo plura Matth. 27.

39. Et egressus (e cœnaculo montis Sion) ibat secundum consuetudinem in montem Olivarum.] Causam dat Beda: Tradendus, inquit, a discipulo Dominus, consueti secessus locum, quod facillime reperiri possit, adit. Ubi sunt ergo, qui eum mortem timuisse, invitumque contendunt esse crucifixum? Solebat enim Christus hisce ultimis vitæ suæ diebus, per diem prædicare in templo, noctu vero secedere in montem Oliveti orationis causa, idque sciebat Judas, utpote Apostolus et comes Christi: quare in montem hunc venit cum satellitibus, ibique eis Christum prodidit et tradidit.

43. Apparuit autem illi angelus de cœlo, confortans eum.] *Apparuit*, in corpore assumpto visibiliter, ut sua specie et voce oculos, auresque Christi pavidas confortaret. Putat Jansenius, angelum hunc in singulis, puta internis Christi orationibus apparuisse, ideoque ter eum confortasse, ut doceret Deum orantes semper exaudire, eisque jugiter aliquam gratiam et robur impertiri. Probabilius Franc. Lucas et alii censent angelum in tertia et ultima Christi oratione dumtaxat apparuisse, eumque confortasse; cum scilicet, ut subdit Lucas, Christus in agonia factus prolixius et intensius orans, sudavit sanguinem: ut doceret esse perseverandum in oratione, ac fructum perseverantiæ esse consolationem Dei et visionem angelorum: nam post hanc consolationem Patris factam ab angelo, videtur agonia Christi transisse, nec Christus amplius orasse, sed fortiter ad mortem se comparasse.

Angelus hic fuit Gabriel, ait Gabriel Vasquez 1. p. tom. 2. disp. 144. n. 3. Gabriel. enim nomen habet a fortitudine. Gabriel enim dicitur, quasi *geber el*, id est, *vir Dei*, vel quasi *gebura el*, id est, *fortitudo Dei*; quia ipse habet officium confortandi homines infirmos, afflictos et pusillanimes; confortavit autem Christum, non corroborando ejus infirmitatem, sed eximiam ejus fortitudinem collaudando. Idem censet Lud. de Ponte in meditat. de Agonia Christi in horto; quia Gabriel, inquit, fuit legatus et internuntius œconomiæ Christi, ut Incarnationis, Lucæ 1. 26. ac hebdomadum Danielis, quæ designant tempus nativitatis Christi, Dan. 9. 21.

Alii tamen, ut Franc. Lucas, putant angelum hunc fuisse Michaelem: hic enim est summus angelus, quem decebat summo Deo, puta Christo, hoc officium præstare.

Confortans eum.] præmissa Christi laude, et adoratione debita, ait Titus. Confortabat autem Christum exterius loquendo, et proponendo ei Patris voluntatem et gloriam, item fructum uberem, tum Christo, tum hominibus, tum angelis ex passione sua proventurum. Nam non poterat angelus interius in anima Christi operari, nec immutare immediate interiores Christi potentias. Unde sicut exterius tantum a diabolo tentari potuit Christus, sic ab angelo exterius tantum confortari, non tamen doceri vel illuminari: ipse enim præ angelis, a primo instanti conceptionis suæ plenus erat sapientia et scientia. Ita Scholastici cum D. Thoma 3. p. quæstion. 12. artic. 4. Dixit ergo angelus hic Christo hæc vel similia: O Christe, Domine mi, virorum fortissime, tua oratio gratissima accidit Patri tuo, quia non obstante naturali mortis horrore et mœrore, te per omnia resignas Patris voluntati, ut mortem ab eo tibi decretam fortiter subeas. Depone igitur horrorem hunc et mœrorem, quem sponte tibi accersivisti; pristinum ergo animum roburque resume, ac viriliter aggredere opus redemptionis humanæ, quo summæ Dei gloriam celebrabis, angelos lætificabis, homines ex inferno redimes, eosque ad gloriam cœlestem reduces. Proposito tibi gaudio crucem sustine, futurus auctor et consummator fidei plurimorum, Hebræor. 12. v. 2. Sic efficies ut SS. Petrus, Paulus, Laurentius, Vincentius, Agnes, Cæcilia, plurimique alii Martyres et virgines, quasi viri, viragines, et heroes generosi, fortiter pro Deo subeant martyria, utque fideles sanctique cæteri de carne, mundo et dæmone gloriose triumphent. Scio quidem te id facturum etiam non monente me, neque opus tibi esse Domino meo confirmatione mea, qui a teipso confirmor, ut sim et vivam; sed ut gratum tibi sit hoc

ministerium meum, quod Deo Patre tuo jubente, dispensative exhibeo, etiam atque etiam oro.

Hinc Theoph. angelum ita Christo locutum opinatur: *Domine, tua est virtus: tu enim potes contra mortem et infernum, genus humanum liberare*

44. Et factus in agonia, prolixius orabat: et factus est sudor ejus, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram.] Τὸ *et* Hebræo more est causale idemque valet quod *quia*, q. d. ideo confortavit eum angelus, quia Christus in agonia factus, oransque prolixius sudabat sanguinem; tunc enim videbatur egere confortatione, eamque mereri; itaque hic fuit rei gestæ ordo. Christus primo et secundo jam oraverat, sed nullam senserat Dei opem: quare instante jam sua comprehensione, permittens agoniam, id est vehementiorem passionis horrorem et angorem in se oriri, sudavit sanguinem, unde ad eum vincendum tertio vehementius oravit, ut doceret, crescente tentatione, nos pariter intendere debere orationem. Quocirca tunc illico apparuit ei angelus confortans eum, quo facto desiit orare, æque ac pavere et mœrere, ac suppressa et superata agonia animose sese ad passionem composuit, ultroque Judæ proditori obviam prodiit.

Prolixius] Græce, ἐκτενέστερον, id est, *extensius* et *intensius* Extensius, quia fuit hæc tertia Christi oratio, ut patet ex Matthæo et Marco, in qua pariter videtur Christus diutius hæsisse Intensius, quia intendente se angore, ad eum superandum intendit Christus pariter mentis in orando contentionem, ac intensione affectu et ardore oravit. Lucas enim trinam Christi orationem quam narrant Matthæus, per compendium una complexus est; quare quædam de illa narrat, quæ in prima et secunda, quædam quæ in tertia oratione illi acciderunt

Et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis (græce. καταβαίνοντες, id est, descendentes, decurrentes, scilicet guttæ, sed eodem redit sensus) in terram.] *Guttæ*, græce, θρόμβοι, id est, grumi. ut vertit Syrus, sive crassæ guttæ, et. ut legit Irenæus, globi sanguinis: Arabicus, *et factus est sudor ejus velut sanguis distillans, descendens in terram.*

Nota Primo, Quidam codices olim nil habuerunt de hoc Christi sudore sanguineo, teste S Hilario lib 10. de Trinitate. et S. Hieron. lib. 2. contra Pelagian. scilicet ne Christo animi infirmitatem et dolorem tribuant; sed jam communiter omnes codices Græci, Latini, Syri, Arabici, idipsum habent: quare verum est id esse legendum, juxta definitionem Concilii Trident. sess. 4

Nota secundo. Christum dici sudasse sanguinem, non improprie, proverbialiter et hyperbolice, sicut de eo qui vehementer angitur et affligitur, dicimus eum sudare sanguinem, uti explicant Euthym. et Theoph. sed vere et proprie: quare τὸ *quasi* hic non similitudinem, sed veritatem denotat. Ita SS. Hilarius, Hier. Aug. et passim alii: unde Æthiopicus clare vertit *et factus est sudor ejus sicut sudor sanguinis defluens in terram* Consentit Persicus. Hinc S. Athanasius lib. 6 ad Theophylum qui est de beatitudine Filii Dei, anathema dicit eis, qui Christum negant sudasse verum sanguinem. Porro in vehementi angore naturaliter hominem posse sudare sanguinem. docet Aristoteles lib 3. de Histor. animal. cap. 19. præsertim in eo, qui delicato, poroso et raro est corpore, ac subtiliorem habet sanguinem, qualis fuit Christi Sudor enim nihil aliud est nisi serum, sive pars aquosa sanguinis: cum sero autem etiam subtilior sanguis ex ingenti anxietate in porosis facile excernitur. Angor enim inflammat, et extenuat sanguinem, et poros aperit, itaque per eos illum excernit, maxime si jam exsudarit omnem vel quasi omnem, propriam sudoris materiam, sicut ubera. deficiente lacte, si emungas, dant sanguinem. Unde Cajetanus censet Christum sudasse sanguinem, eo quod jam exsudasset humorem, qui solet verti in sudorem Porro vox *sicut guttæ* significat, non purum fuisse sanguinem, sed mistum, quo scilicet sudor cum sanguine misceretur. Ita Suarez 3. p. q. 46 art. 8. disp 34. sect. 2

Nota Tertio, hunc sudorem sanguineum in Christo manasse, non tam ex tristitia et angore, quam ex actu fortitudinis et audaciæ, quo deliberata et efficaci voluntate, æque ac actu appetitus sensitivi a voluntate imperato, generose mortem et omnes dolores, qui vivacissime imaginationi ejus repræsentabantur, amplectebatur, et naturalem mortis dolorumque horrorem superabat: et hinc agonia Christi proveniebat, scilicet ex vehementia resistentiæ et orationis, uti innuit hic Lucas Quocirca ex angore quidem, sed magis ex actu fortitudinis, heroice angori resistentis, naturaliter secutum fuit hoc sanguinis in Christo profluvium. Dices, Nemo naturaliter sudat grumos sanguinis. Respondeo, Christum sudasse tantum subtilem sanguinem, sed copiose, ita ut is veniens ad extremas corporis partes, et per se, et propter aerem frigidum in grumos condensatus sit. Ita Suarez loco jam citato.

Nota Quarto, causas finales et morales hujus sudoris fuisse plures. Prima fuit, ut acerbitatem doloris, et magis vehementiam amoris sui erga nos ostenderet, atque in nobis excitaret spem, amorem, et sui imitationem. Sicut enim vehementia ignis facit, ut in distillatione aqua e rosis emanet. sic vehementia amoris fecit, ut ex corpore Christi sanguis stillaret. Secunda, Christus hunc sanguinem, ac seipsum cum sanguine in holocaustum et victimam pro peccatis nostris Deo Patri obtulit. Sanguinem enim ex oculis, facie. pectore, manibus pedibusque sudabat, illique lacrymas cum suspiriis et precibus intensis miscebat. Unde S Bernar. ser 3 in Dominica palmarum, agens de hac oratione Christi in horto: *Ubi quidem*, inquit, *non solis oculis, sed quasi membris omnibus flevisse videtur, ut totum corpus ejus, quod est Ecclesia, potius lacrymis corporis purgaretur:* nimirum Christi amor non contentus aqueis oculorum lacrymis, voluit sanguineis totius corporis lacrymis peccata nostra deflere et abluere; et hæ Christi lacrymæ apud Deum patrem fuere efficacissimæ. Vocalis est enim sanguis Christi, teste Irenæo l 5 c 4 magisque loquitur et clamat, quam sanguis Abel, Hebr. c. 12. v. 24. Sanguis enim Abel clamat vindictam, sanguis vero Christi misericordiam.

Symbolica causa fuit, ut significaret Christus de toto corpore suo, quod est Ecclesia, emanaturas Martyrum passiones; ait S. Aug. in Sentent. sent 68 Rursum Christi sanguis defluxit in terram. ut significaretur terrenos homines sanguine Christi irrigandos, ait Beda.

45. Et cum surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitia.] Tristitia enim cor contrahit, impeditque ne illud spiritus vitales subtiles ad caput emittat, quare vapores atri et crassi cerebrum invadunt, qui somni sunt causa. Porro hic est hysteron proteron Hæc enim contigerunt ante sudorem sanguineum: hic enim accidit in tertia Christi oratione, illa vero facta sunt in prima, ut patet ex Matth. et Marco. Causa est, quia Lucas trinam Christi orationem conflat in unam; quare commiscet ea quæ diverso tempore in tribus Christi orationibus facta sunt. perinde ac si in una eademque peracta fuissent. Post primam ergo orationem Christus visitans Apostolos, inveniensque eos dormientes, dixit id quod sequitur:

46. Et ait illis: Quid dormitis? surgite, orate, ne intretis in tentationem.] Vide dicta Matth. 26. 37.

CAPUT VIGESIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prosequitur Christi passionem, narratque Judæorum contra eum accusationem, Herodis illusionem, Pilati flagellationem, condemnationem, crucifixionem, Josephi sepulturam: quæ fere omnia audivimus Matth. 27.

1 Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt illum ad Pilatum. 2. Cœperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se Christum regem esse. 3. Pilatus autem interrogavit eum, dicens: Tu es rex Judæorum? At ille respondens ait: Tu dicis: 4. Ait autem Pilatus ad principes sacerdotum et turbas: Nihil invenio causæ in hoc homine. 5. At illi invalescebant, dicentes: Commovet populum, docens per universam Judæam, incipiens a Galilæa usque huc. 6. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset. 7. Et ut cognovit quod de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Hierosolymis erat illis diebus. 8. Herodes autem viso Jesu, gavisus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de eo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. 9. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. 10. Stabant autem principes Sacerdotum et Scribæ constanter accusantes eum. 11. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, et illusit indutum veste alba et remisit ad Pilatum. 12. Et facti sunt amici Herodes et Pilatus in ipsa die: nam antea inimici erant ad invicem. 13. Pilatus autem convocatis principibus sacerdotum, et magistratibus, et plebe, 14. Dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam invenio in homine isto ex his, in quibus eum accusatis. 15. Sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est ei. 16. Emendatum ergo illum dimittam. 17. Necesse autem habebat dimittere eis per diem festum, unum. 18. Exclamavit autem simul universa turba dicens: Tolle hunc, et dimitte nobis Barabbam, 19. Qui erat propter seditionem quamdam factam in civitate et homicidium, missus in carcerem. 20. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Jesum. 21. At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. 22. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit iste? nullam causam mortis invenio in eo: corripiam ergo illum, et dimittam. 23. At illi instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur, et invalescebant voces eorum. 24. Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum. 25. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium et seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant: Jesum vero tradidit voluntati eorum. 26. Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem venientem de villa: et imposuerunt illi crucem portare post Jesum. 27. Sequebatur autem illum multa turba populi et mulierum, quæ plangebant et lamentabantur eum. 28. Conversus autem ad illas Jesus, dixit: Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete et super filios vestros. 29. Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt. 30. Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos: et collibus: Operite nos 31. Quia si in viridi ligno hæc

faciunt, in arido quid fiet? 32. Ducebantur autem et alii duo nequam cum eo, ut interficerentur. 33. Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum, et latrones, unum a dextris, et alterum a sinistris. 34. Jesus autem dicebat: Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. Dividentes vero vestimenta ejus, miserunt sortes. 35. Et stabat populus spectans, et deridebant eum principes cum eis, dicentes: Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus. 36. Illudebant autem ei et milites accedentes et acetum offerentes ei, 37. et dicentes: Si tu es rex Judæorum, salvum te fac. 38. Erat autem et superscriptio scripta super eum litteris Græcis, et Latinis, et Hebraicis: Hic est rex Judæorum. 39. Unus autem de his, qui pendebant, latronibus, blasphemabat eum dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum et nos. 40. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es? 41. Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus: hic vero nihil mali gessit. 42. Et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum. 43. Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso. 44. Erat autem fere hora sexta, et tenebræ factæ sunt in universam terram usque in horam nonam. 45. Et obscuratus est sol: et velum templi scissum est medium. 46. Et clamans voce magna Jesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, expiravit. 47. Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo justus erat. 48. Et omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, et videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur. 49. Stabant autem omnes noti ejus a longe, et mulieres quæ secutæ eum erant a Galilæa, hæc videntes. 50. Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio, vir bonus et justus: 51. Hic non consenserat consilio et actibus eorum, ab Arimathæa civitate Judææ, qui expectabat et ipse regnum Dei. 52. Hic accessit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu: 53. Et depositum involvit sindone, et posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat. 54. Et dies erat parasceves, et sabbatum illucescebat. 55. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, et quemadmodum positum erat corpus ejus. 56 Et revertentes paraverunt aromata et unguenta: et sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.

39. UNUS AUTEM DE HIS QUI PENDEBANT (a sinistro latere Christi) LATRONIBUS, BLASPHEMABAT EUM, DICENS: SI TU ES CHRISTUS (Salvator mundi) SALVA TEMETIPSUM, ET NOS.] Ut nos a cruce liberes, ac vitæ et libertati restituas. Voluit Christus atrocissima pati, idque ab omni genere hominum, ideoque irrideri et blasphemari, non tantum a Scribis et Judæis, sed et ab ipso latrone, supplicii sui socio. quod longe erat acerbius: latro enim hic animam agens debuisset Christo compati ac cogitare de salute animæ suæ, eamque a Christo postulare; Ut et nos ad scommata, irrisiones et subsannationes taceamus, et mente patientiam, ore silentium præferamus

40. RESPONDENS AUTEM ALTER (pendens a dextera Christi, ut habet traditio) INCREPABAT EUM DICENS: NEQUE TU TIMES DEUM, QUOD IN EADEM DAMNATIONE (græce κρίματι, id est judicio, supplicio crucis cum Christo mecum) ES.] Syrus, *etiam non a Deo, non times tu?* q. d. Esto, Scribæ et Judæi liberi et validi non timeant Deum, ideoque subsannent Christum; tu tamen qui in cruce torqueris, et ad mortem tendis, deberes timere Deum, ne te paulo post mortem acriter puniat, eo quod tam sacrilege Christum ejus blasphemes. Significat ergo hic latro se timere Deum: *Initium autem sapientiæ* (et salutis) *timor Domini*, Eccl. 1. 28. nec tantum se timere Deum, sed et socium latronem ad eumdem timorem exhortari, q. d. Esto Judæi rideant Christum, tuum tamen est timere Deum; tum quia in eadem es damnatione, id est pœna crucis, ad quam juste damnatus es, Christus vero innocens injuste; ac proinde decet te potius socii tui in pœna, præsertim innocentis, misereri quam conviciari; tum quia debes te ad mortem componere, et ad judicium Dei, ubi hujus tuæ blasphemiæ rationem reddes, et acrem gehennæ vindictam subibis. Porro dicendo: *Neque tu times Deum*, videtur Christum denotare, eumque confiteri esse Deum, q. d. Time vindictam Christi, quem blasphemas, quia ipse non tantum est homo, sed et Deus: hoc enim ipsum a Christo illuminatum credidisse, mox patebit. Ita S. Ambros. Et Euseb. quorum verba recitabo

41. ET NOS QUIDEM JUSTE (damnati versamur in hac damnatione, id est pœna crucis) NAM DIGNA FACTIS RECIPIMUS. En actum profundæ publicæque contritionis, confessionis et pœnitentiæ. quo priora scelera expiavit: HIC VERO NIHIL MALI GESSIT.] Græce, *nihil* ἄτοπον, id est absonum, indecens, incongruum, nihil quod vel leviter reprehendi aut culpari posset En libera publicaque confessio, ac testimonium innocentiæ Christi, quod latro hic dat Christo, coram Scribis et principibus, qui Christum damnarant, nil veritus eorum iram et furorem.

42 ET DICEBAT AD JESUM: DOMINE, MEMENTO MEI CUM VENERIS IN REGNUM TUUM] Cœleste et divinum. ad quod tendis per mortem crucis. ut mox a morte illud ineas. tuosque in illud introducas: quare te obsecro ut et me in illud tecum inducas: ideoque peccatorum omnium. quorum me summe pœnitet, ve-

nium a te supplex deposco, ac pro satisfactione tormenta hæc crucis, in eaque mortem quam libenter subeo, tibi offero: quare totum me tibi resigno, dedico, consecro. Utinam pro te, tuaque fide et amore hæc et plura tormenta pati mihi concederetur. Hæc enim ejus verba significant vivam et ardentem ejus fidem, spem, charitatem, devotionem, humilitatem, patientiam, contritionem, cæterasque virtutes.

Moraliter disce hic vim, efficaciam, et celeritatem gratiæ Christi, quæ in ipsa cruce ex latrone fecit virum sanctum, imo sanctissimum. Mira fuit conversio S. Magdalenæ; mira S. Pauli, sed magis mira hujus latronis: quia S. Magdalena audierat dicta et miracula Christi: S. Paulus eum e cœlo verberantem sentiebat; latro vero in ipsa cruce, ubi Christus infame et atrox latronum supplicium patiebatur, fuit ad eum conversus per heroicos fidei, charitatis, devotionis, etc. actus. Addunt S. Hieron. Chrysost. Theophyl. Euthy. in Matth. cap. 27. Cyrillus Hierosol. catech. 13. Origenes tract. 35. in Matth. hunc latronem prius cum socio blasphemasse Christum: nam SS. Matth. et Marcus dicunt in plurali, *latrones* improperasse Christo; licet probabilius S. August. Epiphan. Anselm. et alii cum Suarez contrarium sentiant, censeantque per synecdochen *latrones* vocari unum e latronibus: nam Lucas diserte ait unum blasphemasse, alterum confessum esse Christum. Si prius blasphemavit, magis mira fuit ejus conversio, qua subito blasphemias convertit in confessionem et laudem Christi. Unde exclamat S. August. *Hæc mutatio latronis dexteræ Excelsi est.*

Quæres, qua ratione fuit conversus? Respond. Exterius per exempla virtutum, quæ in Christo cernebat, eximiæ scilicet charitatis, qua illum pro inimicis orantem audierat, patientiæ, fortitudinis, modestiæ, religionis ac virtutum omnium. Ita Theoph. hic, et Euthym. cap. 67. in Matth. Interius vero per raram, et pene miraculosam Dei motionem et illustrationem, qua cognovit Christum esse innocentem, et altioris regni regem, et supremum dominum, in cujus potestate esset hominem etiam mortuum beare: quare ipsum esse Messiam, Dei filium, et salvatorem mundi. Ita S. Leo serm. 2. de Passione: *Quæ*, inquit, *istam fidem exhortatio persuasit, quæ doctrina imbuit, quis prædicator accendit? non viderat prius acta miracula, cessaverat tunc languentium curatio, cæcorum illuminatio, vivificatio mortuorum; ea ipsa quæ mox erant gerenda, non aderant: et tamen Dominum confitetur et Regem, quem videt supplicii sui esse consortem. Inde ergo oriebatur hoc donum, unde accepit fides ipsa responsum.* Nota hic illa verba, *ea ipsa quæ mox erant gerenda, non aderant:* videtur enim illis tacite reprehendere id, quod apud Hieronymum in cap. 27. Matth. reperimus scriptum, *sole fugiente, terra commota, saxisque disruptis, et ingruentibus tenebris, unum latronem cœpisse credere, et confiteri Jesum.* Quam sententiam pene iisdem verbis habet Chrysost. hom. 2. de cruce et latrone, et significat Origenes tract. 34. in Matth.

Sed mirum est, hos patres non animadvertisse hanc sententiam pugnare cum Evangelio, quia, exceptis tenebris, cætera signa acciderunt mortuo jam Christo (ut plane ex Evangelio constat) cum tamen ex eodem Evangelio perspicuum sit, latronem conversum esse vivente Christo: Solis autem defectio et tenebræ post latronis conversionem a Luca narrantur. Eamdem vero cum Leone sententiam docet S. Cyrillus catech. 13. dicens: *Quæ virtus te illuminavit, o latro? quis te docuit adorare contemptum, et simul cruci affixum? O lumen perpetuum illuminans obscuratos!* Eamdem fuse prosequitur S. August. serm. 13. de Tempore. S. Chrysost. homil. de Latrone, et ser. 1. de cruce et latrone. Ita Suarez, qui et addit fieri potuisse, ut latro antequam incarceraretur, Christum prædicantem audierit, miracula conspexerit vel audierit, et forte in ipsum crediderit. Addit S. Vincentius Ferrerius serm. de Bono latrone, eum conversum umbra Christi, cum scilicet sole gyrante, umbra crucis Christi eum contigit. Sic enim umbra S. Petri sanabat infirmos, Actor. 3. Addunt alii, B. Virginem stetisse mediam inter hunc latronem et Christum, ac illi gratiam impetrasse et morienti Christum reipsa crucifixum exhibuisse, uti morientibus solet crucifixus proponi. Adde, ipsum vidisse cœlum solemque obscurari, ac diem in noctem verti, ob creatoris sui crucem et mortem.

Porro sanctitas hujus latronis liquet ex eximia ejus fide, spe et charitate: *fide*, qua credidit in Christum velut Regem regum, quem videbat ut vilissimum hominem, imo ut latronem crucifixum: *spe*, qua a Christo petit ut ad regnum ejus admittatur: *charitate*, qua socium latronem Christum blasphemantem corripit, Christi innocentiam palam coram Judæis et hostibus infensissimis confitetur et propugnat, cum cæteri omnes etiam Apostoli, præ metu diffugissent, et Christum deseruissent. Heroica ergo ejus fuit confessio. Unde S. Gregorius 18. Moral. cap. 15. *In cruce*, ait, *clavi manus pedesque ligaverant, nihilque in eo pœnis liberum, nisi cor et lingua remanserat. Inspirante Deo totum illi obtulit, quod in se liberum invenit, ut corde crederet ad justitiam, ore confiteretur ad salutem. In corde autem fidelium tres summopere manere virtutes testatur Apostolus, fidem, spem et charitatem, quas cunctas subita repletus gratia et accepit latro, et servavit in cruce.*

Exclamat S. Aug. ser. de feria 3. Paschalis, et l. 1. de Anima et ejus origine cap. 9. *Huic fidei quid addi possit, ignoro. Si titubaverunt, qui viderunt Christum mortuos suscitantem, credidit ille, qui videbat eum secum in ligno pendentem. Vere non invenit Christus tantam fidem in Israel, imo nec in universo mundo.* S. Chrysostomus: *Priusquam*, inquit, *sibi quidquam petat, curat socium lucrari: quæ insignis est charitas.* Imo nonnulli latronem hunc vocant Martyrem, ut sanctus Cyprianus epistol. ad Fabian. eumque asserit suo sanguine baptizatum, idque repetit serm. de Cœna. et serm. de passione Dom. ubi ait: *Sic in cruce latro confitens non tantum indulgentiam meruit, sed Christi familiaris effectus, promissus est in paradisum, et factus est particeps regni, per confessionem factus collega martyrii.* Quam Cypriani sententiam refert S. Aug. l. 1. de anima et ejus orig. c. 9. et l. 4. de Baptismo cap. 22. ubi ait, latroni non opus fuisse baptismo vel

martyrio, sed sola contritione potuisse salvari. Priori vero loco ait, quod, licet latro non sit mortuus pro Christo tamen apud Deum tantum valuisse; quod confessus est Dominum crucifixum, quantum si fuisset pro Domino crucifixus, atque ita inventa est in eo mensura Martyris, qui tunc in Christum credidit, quando defecerunt qui futuri erant Martyres.

Rursum D. Augustinus serm. 120. de Tempore: *Latro*, inquit, *nondum vocatus, et jam electus: nondum famulus et jam amicus, nondum discipulus, et jam magister, atque ex latrone confessor; quia etsi pœna cœperat in latrone, novo genere consummatur in Martyre.* Idem lib. de Anima et ejus origine c. 9. in 7. tom. *Latro*, ait, *tantum valuit confessus Dominum crucifixum, quantum si fuisset pro Domino crucifixus.* S. Hieron. epist. 13. ad Paulinum: *Latro*, ait, *crucem mutat paradiso; et facit homicidii pœnam martyrium.* Drogo episcopus Ostiensis tract. de Sacram. Dominicæ passionis (extat tomo 2. Biblioth. SS. Patrum) eumdem vocat Martyrem.

Porro nonnulli hanc rationem martyrii ejus probabilem asserunt, scilicet Judæos, audientes ejus confessionem Christi, qua ipsorum facta, et condemnationem Christi damnabat, ira et furore percitos in illum sæviisse, ac immaniter crura confregisse, ut habent Evangelistæ; itaque mortem illi acerbio em reddidisse, eamque accelerasse, ac proinde Martyrem effecisse. Hinc et S. Hilarius libr. 10. de Trinit. eumdem vocat Martyrem: *Martyri*, inquit, *suo paradisum promittens: martyri*, id est testi, quia latro in cruce protestatus est suam fidem, et spem in Christum; alioqui ipse ob passionem suam proprie et præcise non fuit Martyr, quia passus est pro suis sceleribus, non pro Christo; nisi dicas Judæos ipsi propter hanc confessionem, mortem aggravasse et accelerasse uti jam indicavi.

Denique Arnaldus (alii Renaldum vocant) Abbas tract. 9. de Septem verbis Christi in cruce, in Biblioth. SS. Patrum, asserit latronem hunc evectum in cœlos, sedem super angelos omnes, super Cherubinos et Seraphinos, ac ipsum Luciferi thronum occupasse. Vide nostrum P. Stephanum Binettum lib. de Bono latrone, ubi eum vocat Archangelum paradisi, primogenitum Christi crucifixi filium, Martyrem, Apostolum et prædicatorem totius mundi, utpote qui e cathedra crucis Christum toti orbi prædicarit. Paulus, inquit, loquitur ut Cherubim, latro amat ut Seraphim. Audi nunc de eodem elogia Patrum.

S. Chrysost. hom. de Cruce et latrone: *Iste latro*, ait, *de ligno mercatur salutem. Hic latro furatur cæleste imperium, vim facit majestati.* Et inferius: *Nullum ante latronem invenies repromissionem paradisi meruisse, non Abraham, non Isaac, non Jacob, non Musen, nec prophetas, nec Apostolos; sed ante omnes reperies latronem.* Deinde fidem latronis confert et præfert fidei Abrahæ, Isaiæ, Ezechielis, Mosis, eo quod non in templo, non in solio et gloria, ut illi, sed in cruce et tormentis Christo crediderit. *Videt*, ait, *in tormentis et tamquam, in gloria adorat. Videt in cruce, et rogat quasi in cælis sedentem. Videt condemnatum, et regem invocat, dicens: Domine memento mei, cum veneris in regnum tuum. Crucifixum vides, et regem prædicas: in ligno pendere cernis, et cælorum regna meditaris. O admiranda latronis conversio!*

S. Ambrosius serm. 45. *Illud*, ait, *ad gratiam ejus* (latronis) *majoris est meriti, quod Christum in cruce credidit, et passio quæ aliis scandalum fecit, illi ad fidem profecit: recte ergo mercatur paradisum, qui crucem Christi non putavit esse scandalum, sed virtutem.* Et inferius serm. 50. *Cernat licet ejus hiantia vulnera, spectet ipsius sanguinem profluentem, Deum tamen credit, quem reum nescit; justum fatetur, quem non meminit peccatorem.* Et mox: *Intellexit enim, quod pro alienis peccatis has plagas susciperet, pro alienis sceleribus hæc vulnera sustineret: et scivit quod illa in corpore Christi vulnera, non essent Christi vulnera; sed latronis: atque ideo plus amare cœpit, plusquam in corpore ejus sua vulnera recognovit.* Et pluribus interjectis: *Magna plane est et admirabilis fides, quæ Christum crucifixum glorificari magis credidit, quam puniri. In hoc enim totius forma salutis est. Salvatorem tunc majestatis dominum cognoscit, cum videtur humilitatis patientia cruciari. Præcessit devotione, qui præcessit et præmio: prior enim latro ad paradisum, quam Apostoli pervenerunt.*

Eusebius Emissenus (vel quisquis est auctor: stylus enim Latinum arguit auctorem, non Græcum, vel Syrum, qualis fuit Eusebius) hom. de Latrone beato. *Quam singularis*, inquit, *et quam stupenda devotio; sub illo tempore credidit reus, quo negavit electus. Laudabilius hoc itaque in latrone ac magnificentius fuit quod hominem addictum, et inter extrema deficientem supplicia Dominum credidit, quam si inter virtutum opera credidisset: non itaque sine causa tantum meruit.* Causam subdit: *Illuminaverat, credo, nascentem fidem latronis, jam credentis in Christum, propius corporea divinitas, quæ se largius sub momento illo peragendæ redemptionis infuderat.* Et mox: *Non dixit: Si Deus es, de supplicio præsenti eripe me: sed magis; Quia Deus es, de futuro judicio libera me; prædicat sæculis judicem, regemque sæculorum, etc. etsi pœna cœperit in latrone, novo genere consummatur in Martyre.*

Porro latro hic pœnitens a S. Athanas. serm. in Parasceve vocatur *Evangelista: Tamquam latro*, inquit, *crucifixus es, o bone, et repente Evangelista evasisti.* A S. Chrysostomo serm. in Parasc. vocatur *Propheta*, hoc est prædicator et enarrator magnitudinis Christi: *O potentiam Jesu*, inquit, *latro jam Propheta est, et e cruce prædicat.* Idem ibidem eum vocat *prædonem et raptorem paradisi: Vidisti*, inquit, *quomodo neque in cruce artis suæ obliviscitur, sed per ipsam confessionem prædatur regnum.* Unde Sedulius carm. 5. Pasch.

Abstulit iste suis cœlorum regna rapinis.

A S. Cyrillo l. 2. de Adorat. et a B. Petro Damiano serm. de Exalt. S. Crucis nuncupatur, *primitiæ crucis Christi, et credentium.* A Drogone de Sacr. Domin. pass. indigitatur. *Petrus in cruce. Tu*, inquit, *Petrus in cruce fuisti: et Petrus in domo Caiphæ latro*, quia Christum negavit, quem latro in cruce confessus est coram omni populo. A S. Cypriano (vel quisquis est auctor) serm. de Pass. nominatur *collega Martyrii Christi.* Ab Arnoldo Abbate Bonæ Vallis

tract. 2. de verbo Christi, *collateralis Christi, et præcursor ejus victoriæ*. A. S. Chrysost. hom. de Cæco nato, *advocatus Christi*, quia eum contra Judæos quasi advocatus defendit. Ab Anastasio Sinaita l. 5. Hexam. *volucris cœli, magna aquila per aerem volans in paradisum*. Plura ejus elogia conglomerat S. Athanasius serm. citato in Parasc. ubi inter alia ait. *O latro Petri commilito, Judæorum accusator. O latro regni mercator, paradisi custos. O latro crucis velut corollarium, tibi cœlum efficiens. O latro, quomodo homines regnum quasi furto auferant, instruens. O latro, postremus veniens, sed primus coronatus. O latro vehemens Judæ accusator, O latro, Apostolorum symmysta, juste Christum coemens*. Audi S. Paulinum in Celsi pueri Panegyr.

Mœror abi, discede pavor, fuge culpa, ruit mors,
Vita resurrexit, Christus in astra vocat.
Morte mea functus, mihi mortuus et mihi victor,
Ut mors peccati, sit mihi vita Dei.
Denique servatum jam de cruce duxit aperto
Limite latronem, qua paradisus adest.

Roganti pro peccatore pœnitente qui confessarii copiam non habebat, respondit Christus S. Brigittæ in hæc verba: *Ille plorat, quod non habet auditorem confessionis suæ. Dic ei, Quod sufficit voluntas. Nam quid profuit latroni in cruce? Nonne voluntas bona? Aut quid aperuit cœlum, nisi voluntas volendi bona, et odiendi mala? Quid vero facit infernum, nisi voluntas mala, et affectus inordinatus?* Ita habetur lib. 6. Revelat. S. Brigittæ c. 115. Plura vide apud nostrum Theophylum Raynaudum, in erudito opere quod de Metamorphosi latronis in Apostolum conscripsit, ubi c. 17. Mellificium tropologicum per Christianas apes, S. latronis virtutum prata carpentes, conficit et contexit.

43. Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi: Hodie mecum eris in Paradiso) id est, in loco voluptatis, ubi scilicet sis in beatitudine et visione Dei beatifica, q. d. Hodie te felicem in perpetuum efficiam, hodie te regem in regno gloriæ divinæ mecum regnantem constituam. Et hoc videntur velle Cyrill. Hierosol. catech. 13. S. Chrysost. hom. 2. de cruce et latrone, Nyssenus serm. de Resurrectione, S. August. in Joan. tract. 111. qui τὸ *in paradiso*, explicat *in cœlo*, id est, in beatitudine cœlesti. Certum enim est Christum cum latrone, die illo quo obiit, non ascendisse in cœlum, sed descendisse ad limbum patrum. (Unde S. August. lib. 12. de Genesi ad litt. c. 34 et Maldonatus per *paradisum* hic accipiunt sinum Abrahæ) ibique eis visionem divinitatis suæ impertivisse, itaque eos beasse; quare tunc Christus rerum sortes mutavit: fecit enim ut limbus esset paradisus, ut inferi essent superi, ut infernus esset cœlum; ubi enim est Christus, ibi est paradisus; ubi est visio Dei et beatitudo, ibi est cœlum.

Nam quod Euthymius aliique Græci hic, negantes animas Sanctorum ante diem judicii videre Deum, esseque beatas, per *paradisum* intelligunt terrestrem, ad quem raptus fuit Henoch, verum esse nequit. De fide enim est, Christum mox a morte in infernum, puta ad limbum patrum, descendisse; non vero ivisse ad paradisum terrestrem. Adde, incertum est an paradisus terrestris post diluvium adhuc supersit, et esto superesset, ille non animarum, sed corporum dumtaxat lætum et felix est habitaculum. Quare ex hoc loco contra Græcos, et contra Calvinum, aliosque Novatores liquet, animas Sanctorum plene a peccato purgatas non dormire usque ad diem judicii sed illico videre Deum, illaque visione beari.

Moraliter. Nota hic liberalitatem Christi, qui supplicum preces excellit et vota. Petierat latro ut Christus existens in regno sui meminisset dumtaxat: at Christus eodem die illi regnum promittit, ut in eo quasi rex secum regnet. *Hodie*, ait Eusebius Emissen. homil. de Latrone beato, *quasi dicat: Quid me, o fidelis meus comes, et unicus tanti testis triumphi tantopere exorandum putas, ut in die judicii mei meminerim tui? hodie mecum eris in paradiso*. Et mox. *Positus in patibulo* (Christus) *velut arbiter in medio damnatorum negantem repulit, suscipit confitentem: hunc deputat regno, illum relinquit inferno. Post hæc ergo credamus in majestate judicaturum, quem jam in cruce videmus exercere judicium*. Hæc ergo est suavissima Christi ad latronem responsio, quam merito S. Fulgentius sermon. nov. 60 vocat *Christi testamentum, calamo crucis conscriptum*.

Denique nomen hujus beati latronis fertur fuisse Dismas: hoc enim nomine S. Dismæ latronis nonnulla sacella ei erecta reperiuntur. Catalogo Sanctorum adscriptus est in Martyrolog. die 25 Martii; illo enim die passus videtur, ac consequenter et Christus. Sic enim in eo legimus: *Hierosolymis commemoratio S. latronis, qui in cruce Christum confessus, ab eo meruit audire: Hodie mecum eris in paradiso*.

46. Pater in manus tuas commendo (Arabicus, *pono*, Tertullianus lib. Contra Praxeam cap. 25. *depono*, q. d. Depositum trado: hoc enim significat παρατίθεσθαι, unde παραθήκη, est depositum. Idem significat Heb. הפקיד *hiphkid*, quod Noster vertit, *commendo*, scilicet tamquam depositum, ut illud mihi custodias, et suo tempore restituas) spiritum meum] S Athanasius l. de Humana Christi natura contra Apoll. sub initium: *Cum in cruce*, ait, *dicit: Pater in manus tuas depono spiritum meum, in eo omnes homines apud Patrem deponit ac commendat, per ipsum, et in ipso vivificandos: membra enim sumus, et membra ista multa unum corpus sunt, quod ipsum Ecclesia est; Omnes ergo in se Deo commendat*. Christus igitur juxta S. Athanasium, homines vocat suam animam et spiritum: quantum ergo animabus lucrandis et salvandis incumbere debemus, ut Christo quasi servemus suam animam et spiritum? Sic Paulus ad Philem. Onesimum vocat *sua viscera*.

Tradidit animam suam manibus genitoris, ait Cyrillus lib. 11. in Joan. c. 36. *ut ab illa, et per illam facto initio, certam hujus rei spem habeamus, firmiter credentes in manibus Dei nos post mortem futuros*. Sic et Victor Antioch. in Marcum: *Hæc quoque Christi commendatio*, ait, *in animarum nostrarum commodum cedebat: quippe quas ille a corpore quod inhabitaverant absolutas, quasi quoddam depositum in Dei viventis manus ea oratione tradebat*. Et Euthym. *Et hoc nobis effecit Dominus*, ait, *ne deinceps justorum animæ descenderent in infernum, sed magis ad Deum ascenderent*. Citat Chri-

stus Psalm. 30. 6. ubi David afflictus, et in mortis periculo constitutus, tam in sua, quam in Christi persona ait, oratque: *In manus tuas commendo spiritum meum.* Unde eumdem versum et psalmum quotidie usurpat, canitque Ecclesia in Completorio sub noctem, ut doceat nos, quando imus cubitum, animam Deo commendare, quia noctu multa ex catarrho, suffocatione, apoplexia, etc. mortis subitaneæ occurrunt pericula. Eumdem versum usurpant moribundi, uti usurpavit S. Nicolaus, S Ludovicus Rex Franciæ, et S. Basilius, idque præsentibus angelis a quibus abducebatur, teste Nasianz. orat in S Basil. quin et S Stephanus dicens: *Domine Jesu suscipe spiritum meum.* Hoc enim versu testamur. Primo, nos animam in nativitate accepisse, non a patre vel matre, sed a solo Deo, ideoque nos illi eamdem, quasi creaturam ipsi propriam reddere. Secundo, nos credere animam in morte non interire, sed esse superstitem et immortalem, ac ad Deum, qui eam creavit et judicabit, redire. Tertio, nos credere carnis resurrectionem: morientes enim Deo commendamus animam, ut ipse eam quasi depositum servet; et in resurrectione corpori nostro restituat. Quarto, nos in agone ultimo, quem acerrimum cum dæmone subimus, in morte implorare Dei opem, ut ei animam resignantes dæmonem superemus, de eoque triumphemus· unde multorum est sententia, dæmonem proprium cuique adversarium, eidem moribundo horribili specie apparere, eumque ad desperationem aliaque scelera sollicitare, uti apparuit S. Marthæ et aliis, non tamen omnibus Idipsum sentire videtur S Ephrem, serm. in eos qui in Christo obdormiunt. S. Chrysost. hom. 34. in Matth. et alii quos citat noster Lorinus Eccles. cap. 8. v. 8. Idem de Christo sentiunt multi. Unde Eusebius lib. 10. Demonstr. c. ult. illud Christi dictum: *Tauri pingues obsederunt me,* Psalm 21. 13 intelligit de dæmonibus, quos Christus in cruce viderit hiante rictu sibi quasi reo et scelesto insultantes de crucifixione et instante morte. Favet illud Habacuc c. 3 v. 5. *Egredietur diabolus ante pedes ejus.* Et illud Christi: *Venit princeps mundi, et in me non habet quidquam,* Joan. 14 30. Deponit ergo spiritum in manu Dei, certus quod nemo ex ea possit illum rapere. Fidissimus enim et fortissimus depositarius est Deus. Ita S. Hieron. in Psalm. 30. v. 6 *In manus tuas commendo spiritum meum. Hoc est,* inquit, *in potestatem tuam commendo animam meam. Hoc exemplum accepit Ecclesia a Christo. Hoc et S. Stephanus fecit. Hoc et Sancti orant, quando exeunt de corpore, ut illud: Fideli creatori commendant animas suas in benefactis. Hoc in cruce positus Dominus dixit, quod in Patris manus spiritum commendaverit, cito eum ipso resuscitante sumpturus.*

Symbolice, Didymus in Catena Psalm. 30. Triplex et spiritus, inquit: primus cogitatio nostra, secundus anima, tertius conscientia: quæ tria Deo commendare debemus.

Et hæc dicens expiravit.] Syrus, *hoc dixit, et finiit,* scilicet vitam; Arabicus, *et cum dixisset hoc, tradidit spiritum* in manus Patris, uti dixerat. Fuit ergo hoc certum signum, ipsum esse Filium Dei Patris ab ipso inclamati, ac Patrem clamorem filii exaudisse, spiritumque ejus suscepisse. Cum enim dixisset: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum,* tunc demum morti permisit, ut ad se accederet, ait Euthymius in cap. 27. Matth utpote certo sciens, Patrem spiritum suum in manus suas traditum, quasi depositum secure servaturum, eique tertio die in resurrectione redditurum: quare hac spe certus, lætus et alacer tradidit Patri spiritum.

CAPUT VIGESIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus resurgens apparet piis foeminis; Secundo, v. 13 duobus discipulis euntibus in Emmaus; Tertio, v. 30. duodecim Apostolis in coenaculo Jerusalem. Quarto, v. 50. ascendit in coelum.

Primam partem explicui Matth. 28. Quartam Actor. 1. supersunt ergo secunda et tertia hic explicandæ.

1 Una autem sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes, quæ paraverant,
aromata: 2. Et invenerunt lapidem revolutum a monumento. 3. Et ingressæ non invenerunt
corpus Domini Jesu. 4. Et factum est, dum mente consternatæ essent de isto, ecce duo
viri steterunt secus illas in veste fulgenti. 5. Cum timerent autem, et declinarent vultum in ter-
ram, dixerunt ad illas: Quid quæritis viventem cum mortuis? 6. Non est hic, sed surrexit: re-
cordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, 7. Dicens: Quia oportet filium
hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. 8. Et recordatæ
sunt verborum ejus. 9. Et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, et cæ-
teris omnibus. 10. Erat autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi, et cæteræ quæ cum
eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc. 11. Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum verba
ista: et non crediderunt illis. 12. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum et procumbens

vidit linteamina sola posita et abiit secum mirans quod factum fuerat. 13. Et ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Jerusalem, nomine Emmaus. 14. Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ acciderant. 15. Et factum est dum fabularentur, et secum quærerent: et ipse Jesus appropinquans ibat cum illis: 16. Oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoscerent. 17. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes? 18. Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus? 19. Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt: De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone, coram Deo et omni populo: 20. Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum. 21. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel, et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie, quod hæc facta sunt. 22. Sed et mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum 23. Et non invento corpore ejus, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. 24. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum: et ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt. 25. Et ipse dixit ad eos: O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ! 26. Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? 27. Et incipiens a Moyse et omnibus Prophetis interpretabitur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant. 28. Et appropinquaverunt castello quo ibant: et ipse se finxit longius ire. 29. Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies. Et intravit cum illis. 30. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. 31. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum: et ipse evanuit ex oculis eorum. 32. Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? 33. Et surgentes eadem hora regressi sunt in Jerusalem: et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum illis erant, 34. Dicentes: Quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni. 35. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, et quomodo cognoverunt eum in fractione panis. 36. Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dicit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere. 37. Conturbati vero et conterriti, existimabant se spiritum videre. 38. Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt in corda vestra? 39. Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum: palpate, et videte: quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. 40. Et ecce hoc dixisset, ostendit eis manus et pedes. 41. Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur? 42. At illi obtulerunt ei partem piscis assi et favum mellis. 43. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. 44. Et dixit ad eos: Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me. 45. Tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas. 46. Et dixit eis: Quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die: 47. Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma. 48. Vos autem testes estis horum. 49. Et ego mitto promissum Patris mei in vos: vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto. 50. Eduxit autem eos foras in Bethaniam: et elevatis manibus suis benedixit eis. 51. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in cœlum. 52. Et ipsi adorantes, regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno: 53. Et erant semper in templo, laudantes et benedicentes Deum. Amen.

1. UNA AUTEM SABBATI.] *Una*; id est prima die post sabbatum, puta Dominica, qua Christus resurrexit. Vide dicta Matth. 28. 1.

10. JOANNA.] Uxor Chusæ procuratoris Herodis, Christi discipula, cujus hostis et illusor erat Herodes. Sic S. Serena uxor Diocletiani Imper persecutoris Christi, ejusque filia S. Anthemia, et neptis S. Susanna, virgines, adeo Christum coluerunt, ut omnes a marito et patre Diocletiano martyrio laureatæ sint Sic et S. Tryphonia uxor fuit Decii Imper. persecutoris, ac utriusque filia S. Cyrilla Christo virginitatem vovit, et pro eo Martyr occubuit. S. Licinia Licinii Imp. soror vel filia, ac Maximini Imp. persecutoris uxor, a S. Catharina virgine et Martyre ad Christum conversa, eidem in martyrio consors fuit et socia. Horum omnium vitam eleganter descripsit R. P. D. Joannes Tomcus Antistes Bosnensis, Romæ mihi familiaris in Sanctis Regibus Illyricanis Sic et S. Flavia Domi-

tilla neptis Domitiani Imp. ab eodem martyrii lauream adepta est. Ita e spinis Deus elicit rosas; nimirum voluit ipse maritos per uxores, reges per reginas vincere et confundere, tum hic, tum in die judicii.

13. ET ECCE DUO EX ILLIS IBANT IPSA DIE (Dominica Paschatis, qua Christus resurrexit) IN CASTELLUM (græc. κώμην, id est vicum, pagum. Unde Marcus c. 16. vocat *villam*) QUOD ERAT IN SPATIO STADIORUM SEXAGINTA AB JERUSALEM, NOMINE EMMAUS.] *Duo*. Hi duo iidem sunt cum illis de quibus ait Marcus cap. 16. 11. *Post hæc autem duobus ex illis ambulantibus, ostensus est in alia effigie euntibus in villa*. Ita passim Interpretes, uno excepto Euthymio, qui censet diversos esse, et diversam Christi apparitionem, idque probat ex eo quod subdit Marcus: *Et illi euntes nunciaverunt cæteris, nec illis crediderunt*: cum tamen Lucas hic v. 34. de suis hisce dicat, credidisse eis Apostolos, *Dicentes quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni*. Sed respondeo, plerosque credidisse, aliquos tamen non credidisse, uti patet de Thoma.

Quæres, quinam fuerint hi duo? Respond. Certum est ex v. 18. unum fuisse Cleopham: quis fuerit alter incertum est S. Ambros. censet fuisse *Amaon*, a loco ita dictum, ut videtur, quasi incola et civis fuerit Emmaus, quo tendebant: Origen initio Comment. in Joan. eum vocat *Simeonem*; S Epiphanius hæresi 23. nominat *Nathanaelem*, de quo Joan. 1. Alii plerique censent fuisse *Lucam* Ita Theophyl hic S. Gregorius præfat. in Job c. 2. Dorotheus, Nicephorus, et Metaphrastes in Vita Cleophæ. Verum Lucas non videtur Christum vidisse in carne, sed post ejus mortem fuisse conversus, ut patet ex Evangelii ejus procemio.

EX ILLIS, discipulis Christi, IBANT.] Tum negotiorum, tum animi causa, ut mœstitiam et dolorem ex Christi magistri sui tam atroci et infami morte conceptum diverterent et lenirent.

STADIORUM SEXAGINTA.] Stadium est octava pars milliaris, sive mille passuum: stadium enim continebat 125. passus. Ergo stadia 60. faciunt septem milliaria Italica et semis, id est leucas Gallicas unius horæ circiter tres; nam una leuca continet circiter tria milliaria Italica Ita Beda: *Stadium*, ait, *quo Græci, auctore, ut dicunt, Hercule, viarum spatia mensurant, octava est pars milliaris; et ideo sexaginta stadia septem millia passuum et quingentos significant*.

Dictum stadium ἀπὸ τῆς στάσεως, hoc est a statione, quod Hercules eo spatio uno spiritu decurso constitisset; inde dictum stadium athletarum et cursorum: hi enim stadio Olympico, Romano, Corinthio, etc. decurrebant, et cursu certabant. Vide Gellium l. 1. 1.

NOMINE EMMAUS.] Græce, ἐμμαοῦς est trisyllabum; unde dicitur Emmaus, Emmauntis; sicut Trapezus, Trapezuntis; Jerichus, Jerichuntis. Emmaus tempore Christi erat vicus, ex quo oriundum fuisse Cleopham tradit S. Hieron in Locis Hebr ideoque eo familiæ causa profectus hic fuisse videtur. Porro *Emmaus*, si initio per *aleph* scribatur, hebr. idem est quod *pavor* vel *terror consilii*; sin per *chet*, idem est quod *calor consilii*, ait Pagnin. in Nom. hebr. utrumque huic loco convenit; nam hi duo pavido fuere animo, sed a Christo inflammati, pavorem verterunt in calorem, atque valido Christi amore arserunt. Alii ἐμμαοῦς scribentes per *ain*, idem esse censent, quod עם מאס *am maus*, id est *populus reprobatus*, ad quem hi duo tendebant per suam diffidentiam et dubitationem; sed a Christo reducti, remissi sunt ad electos Apostolos in Jerusalem.

Porro Emmaus postea a Romanis capta Hierosolyma, et devictis Judæis, aucta factaque trophæum, dicta est Nicopolis, id est victoriæ civitas. De qua audi quid scribat Sozomenus l. 5. hist c. 21. *Ante hanc civitatem, circa trivium, in quo Christus una cum Cleopha post resurrectionem ambulans, in alium se vicum properare simulavit, salubris quidam fons est, in quo passiones suas abluunt et homines, et alia animantia variis morbis, laborantia. Ferunt enim Christum ex itinere alicunde una cum discipulis venisse ad eum fontem, ibique pedes abluisse, et ex eo tempore aquam illius medicinam factam esse morborum*. Addit deinde simile de arbore, quæ juxta Hermopolim Christum fugientem in Ægyptum inclinando se adoravit, cujus folia, fructus et cortices multis morbis medentur.

14. ET IPSI LOQUEBANTUR AD INVICEM DE HIS OMNIBUS QUÆ ACCIDERANT.] De Christi magistri sui passione, cruce, morte, sepultura, de tanti viri et Prophetæ tam indigna nece dolentes, quodque eum non amplius essent visuri: de ejus enim resurrectione, et redemptione Israel per eum facienda plane desperabant.

15. ET FACTUM EST, DUM FABULARENTUR, ET SECUM QUÆRERENT; ET IPSE JESUS APPROPINQUANS IBAT CUM ILLIS.] Docet hic Jesus se adesse iis qui de ipso loquuntur: loquamur ergo de Jesu, et Jesus pariter sese insinuabit nobis, nostrisque colloquiis, si non corporaliter, certe spiritualiter per suam gratiam et spiritum, quo nos accendet. Hoc enim ipse promisit, dicens: *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*, Matth. 18. 20. Qui ergo de rebus bonis loquuntur, in medio sui habent Jesum; qui de malis, Luciferum: cujus rei experientia et effectus clari sunt.

16 OCULI AUTEM ILLORUM TENEBANTUR NE EUM AGNOSCERENT.] Quæres, qua ratione id sit factum? Respondet Primo Dionys. Carthus. et favet S. Aug. lib. 22. de Civit. cap. 9. quod percussi fuerant cæcitate, æque ac Sodomitæ, Genes. 19. 11. Verum id proprie dici nequit: videbant enim ipsi Christum, et cum eo loquebantur sed eum non agnoscebant Secundo, Cajetanus censet id factum per interiorem exstasin, sive abstractionem et distractionem phantasiæ duorum discipulorum Sed repugnat Marcus dicens c. 16. *Ostensus est in alia effigie*. Unde Tertio, S. Aug. epist 59. q. 8. opinatur id factum per immutationem faciei Christi, quoad lineamenta et figuram, aut certe colorum et lucis, uti contigit in transfiguratione Christi Verum hoc non satis congruit dignitati corporis gloriosi, quod stabile est, immortale et inalterabile Quarto ergo, idem S. August. idipsum retractans l. 3 de Consens. Evang. c. 25. ait a dæmone oculis discipulorum impressum fuisse humorem, vel nebulam et caliginem, qui oculos eorum obscurans, faciebat ne Christum agnoscerent. Verum omnino hæc actio et hoc opus videtur fuisse Christi, non dæmonis, uti et fuit illud, quo apparuit Magdalenæ, specie hortulani.

Dico ergo id factum ex eo, quod corpus Christi in se, licet idem et immutatum manens, tamen quia Verbo unitum erat, et quia gloriosum, potestatem habebat uti se occultandi, ac retinendi species sui cor-

poris, ne ad oculos aliorum diffunderentur, sic et visum intuentium immutandi, eo modo quo ipsi libuerit, idque vel divaricando, et diverso modo imprimendo species, vel medium immutando, uti faciunt specula, vel ipsum etiam visus organum immutando. Hoc est enim quod ait Lucas: *Oculi eorum tenebantur* a Jesu, ne officio suo fungi possent, perinde ac si velamine quopiam obducti fuissent: unde postea statim ut voluit Jesus, eum agnoverunt. Idem et multo magis dico de auribus et auditu, scilicet Christum a discipulis non fuisse agnitum ex voce, quia multo facilius est mutare vocis sonum, ac modum exprimendi et pronunciandi: imo naturaliter id fieri potest, et a multis fit: qui aliter movendo labia, linguam, palatum, aliterque percutiendo et colligendo aerem, mutant naturalem vocis sonum, ut alius a solito esse videatur. Ita D. Thom. 3 part. quæst. 54. art. 1. ad 3. Suarez, et alii ibidem.

Porro causæ, cur Christus alia forma his discipulis apparuerit, fuere variæ: Prima, quia Christus et angeli, cum apparent hominibus, tales apparent, quales sunt ii quibus apparent. Christus ergo peregrinantibus hisce se conformans, quasi peregrinus apparuit; dubitantibus de se, quasi alienus et incognitus. Ita S. August. lib. 3. de Consens. Evang. cap. 35 et S. Greg. hom. 23. in Evangelium quem audi: *Hoc ergo egit foris Dominus in oculis corporis, quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis. Ipsi namque apud semetipsos intus et amabant et dubitabant; eis autem Dominus et foris præsens aderat, et quis esset non ostendebat. De se ergo loquentibus præsentiam exhibuit, sed de se dubitantibus cognitionis suæ speciem abscondit: verba quidem contulit, duritiem intellectus increpavit, sacræ Scripturæ mysteria, quæ de seipso erant, aperuit; et tamen quia adhuc in eorum cordibus peregrinus erat a fide, se ire longius finxit.*

Secunda, ne, si illico clare se discipulis ostenderet, eos novitate resurrectionis percelleret, ideoque ipsi non Christum, sed phantasma se videre putarent, itaque de resurrectione ejus dubii remanerent. Jam autem diu cum eis colloquens, ac tandem se manifestans, omne eis de resurrectione sua dubium exemit.

Tertia, *ut ulcus suum* (suæ dubitationis et tristitiæ) *discipuli aperirent, et pharmacum susciperent,* ait Theophyl. si enim subito dixisset se esse Christum, discipuli non fuissent ausi dicere se de eo, ejusque resurrectione dubitare.

Quarta, ut specie et habitu suo ostenderet nos in hac vita esse viatores, ac tendere ad patriam cœlestem; quare ad illam quasi peregrinos assidue suspirare, et totis viribus contendere debere. Quocirca S. Franciscus, cum quadam vice in die Paschæ moraretur in monasterio, nec essent a quibus mendicaret, memor Christi, qui discipulis euntibus in Emmaus hoc ipso die in specie peregrini apparuit, ab ipsis Fratribus eleemosynam petiit, ut peregrinus et pauper: quam cum accepisset, humiliter sacris eos informavit eloquiis, quod transeuntes per mundi desertum, tamquam peregrini et advenæ, verique Hebræi Pascha Domini, hoc est transitum ex hoc mundo ad Patrem, in paupertate spiritus continue celebrarent. Porro peregrini leges sunt, sub alieno tecto colligi, sitire ad patriam, pacifice transire. Ita habent Chronica Ordinis S. Francisci.

17. Et ait ad illos : Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes?] Græce, σκυθρωποί, id est vultu tristi, mœsto, tetrico: sciebat Christus tristitiæ causam, sed interrogat ut ipsimet eam detegant, ut deinde illi medeatur, illamque eis eximat, q. d. Proxime vos sequens audivi vestros sermones, at non satis eos intellexi. Audivi enim vos loqui de quodam Hierosolymis occiso, edicite ergo quis ille sit, quæ fuerit ejus cædes, et qua de causa.

18. Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus?] *Cleophas*, fuit hic frater S. Josephi sponsi B. Virginis, ac pater S. Jacobi et Judæ Apostolorum, atque avus S. Jacobi Majoris et S. Joannis Apostolorum. Hi enim nati sunt ex matre Salome, quæ fuit filia Cleophæ. Vide dicta Lucæ c. 3. v. 23.

De Cleopha ita scribit Heleca Episcopus Cæsaraugustanus in addition. ad Chronicon L. Dextri et M. Maximi, *Alphæus, qui et Cleophas, unus de 70. discipulis, ut docet S. Hieronymus, et frater Joseph sponsi B. Virginis, in castello Emmaunte pro Christo a Judæis occiditur.* Fuit ergo Martyr. Unde de eo sic legimus in Martyrolog. Romano, ad diem 25. Septembris: *In castello Emmaus natalis B. Cleophæ Christi discipuli, quem tradunt in eadem domo, in qua mensam Domino paraverat, pro confessione illius a Judæis occisum, et gloriosa memoria sepultum.* Plura de eo vide apud Dorotheum in Vitis Patriarcharum.

Denique Cleophas, Græce Κλεοπᾶς, idem est quod *gloria omnis,* ait Pagninus: Κλέος enim est *gloria,* πᾶς *omnis:* Judæi enim ab Alexandro et Græcis subjecti Græca nomina assumpserunt. Heb. vero *Cleophas* idem est quod *concionem* vel *Ecclesiam multiplicans;* קהלה *kehala* enim est concio, cœtus, Ecclesia, פוש *pus* multiplicari. Cleophas enim multos filios et filias, nepotes et neptes dedit Ecclesiæ Christi.

Tu solus peregrinus (advena, hospes, exterus) es in Jerusalem?] Græce, παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ, quod Theophyl. et Euthym. vertunt, *habitas in Jerusalem;* alii, *peregrinaris in Jerusalem;* Arabicus, *peregrinus es de Jerusalem.* Sensus est, q. d. Tu solus ita peregrinus es in Jerusalem, ut non cognoveris, quæ hisce diebus in illa facta sunt, circa Jesum Nazarenum, ut roges quis et qualis sit ille occisus et crucifixus, de quo tristes sermocinamur? Omnes enim id norunt, ubique non alius quam de Jesu crucifixo est sermo: quomodo tu solus id ignoras?

19. Quibus ille dixit: Quæ? Pressius urget Christus, ut ulcus suum particulatim aperiant, et dolorem de Jesu crucifixo, ac dubium de ejus resurrectione detegant. Et dixerunt: de Jesu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens in opere et sermone, coram Deo et omni populo] *Prophetam magnum fatentur,* ait Beda, *Filium Dei tacent, vel nondum perfecte credentes, vel solliciti ne inciderent in manus Judæorum persequentium, quia nesciebant quis esset cum quo loquebantur, quod verum credidere celantes:* nam v. 21. aiunt se credidisse ipsum, quasi Messiam Dei filium, redempturum Israel.

POTENS IN OPERE ET SERMONE.] Id est efficax in prædicando, æque ac operando, tot tantasque heroicas virtutes, æque ac miracula. Talis sit Christianus, præsertim sacerdos, Religiosus, prædicator, scilicet potens in opere et sermone, ut bona quæ prædicat opere præstet, priusque doceat exemplo, quam verbo.

20. ET QUOMODO EUM TRADIDERUNT (Pilato præsidi) SUMMI SACERDOTES, ET PRINCIPES NOSTRI IN DAMNATIONEM MORTIS, ET CRUCIFIXERUNT EUM.] Non addunt injuste id eos fecisse, licet ipsi ita sentirent et crederent, ne, si peregrinus hic sit explorator, eos apud principes accuset, quasi rebelles et tumultuarios, ac apud eos mortis reos peragat.

21. NOS AUTEM SPERABAMUS QUIA (quod) IPSE ESSET REDEMPTURUS ISRAEL.] A servitute Gentium, puta Tiberii Imp. et Romanorum, q. d. Sperabamus ipsum esse Messiam, qui regnum Judææ collapsum restitueret, et in pristinam vel majorem dignitatem, quam habuit sub Davide et Salomone, eveheret. At nunc videntes eum tam dire a Judæis occisum, non quidem omnino de eo desperamus; sed tamen parum speramus; mors enim ejus hanc spem valde imminuit et infregit. Ecce hoc est eorum ulcus, hæc diffidentia, hæc fluctuatio inter spem et desperationem, quam Christus ab eis audire cupiebat, ut sanaret. *O discipuli, sperabatis, ergo jam non speratis*, ait S. August. serm. 140. de Temp. *Ecce Christus vivit, spes mortua est in vobis.* Et mox: *In via cum illis tamquam comes ambulabat, et ipse dux erat.*

ET NUNC SUPER HÆC OMNIA, TERTIA DIES EST HODIE, QUOD HÆC FACTA SUNT.] Christus enim feria sexta crucifixus est, a qua dies Dominica, qua resurrexit, erat tertia. Est aposiopesis: Discipuli enim dubii, anxii et perplexi nesciunt quid de Christo sentire et dicere debeant, quasi dicant: Jesus vivens dixit se die tertia a morte resurrecturum; ecce hodie est dies tertia, qua necdum eum resurrexisse cognovimus: an vero resurrexerit, vel adhuc resurrecturus sit, ignoramus. Hærent enim dubii, inter spem et metum fluctuantes. *Hæc quasi dubitantes dicunt*, ait Theoph. *et videntur mihi viri in valde ambigua esse sententia, et neque valde discredere, neque recte credere. Etenim dicendo: Speravimus quod redempturus sit Israel, incredulitatem indicant: quod autem dicunt esse diem tertium, hominum est qui probe recordentur quod dixerit eis: Die tertia resurgam.* Et rursus paulo post: *Et omnino si considerentur, sermones humani sunt, et magnam dubitationem habent, et hominum perplexorum.*

22. SED ET MULIERES QUÆDAM EX NOSTRIS TERRUERUNT NOS, QUÆ ANTE LUCEM FUERUNT AD MONUMENTUM, ET NON INVENTO CORPORE EJUS, VENERUNT, DICENTES SE ETIAM VISIONEM ANGELORUM VIDISSE, QUI DICUNT EUM VIVERE.

Terruerunt; græce, ἐξέστησαν, id est, *stupefecerunt nos*, ita Tigurina; vel *attonitos nos reddiderunt*: ita Vatablus. Magis enim hic significatur discipulorum admiratio et stupor, quam timor, quæ orta fuit ex eo, quod mulieres non invenissent corpus Jesu, ac vidissent angelos, qui dicebant eum resurrexisse: omnia enim hæc, quia nova, inaudita et supernaturalia, eos sacro horrore et timore, sive stupore percellebant, ac eorum incredulitatem et diffidentiam concutiebant, ait Theoph. eosque in fidem et spem resurrectionis Christi erigebant: luctabatur ergo in eis timor cum spe, ac inter utrumque dubii fluctuabant.

24. ET ABIERUNT QUIDAM (Petrus et Joannes, Joan. 20 vers. 3.) EX NOSTRIS AD MONUMENTUM: ET ITA INVENERUNT SICUT MULIERES DIXERUNT: scilicet corpus Jesu non esse in sepulchro, quod nobis dat aliquam spem ipsum resurrexisse; IPSUM VERO (Jesum redivivum) NON INVENERUNT.] Aut viderunt, quod nobis auget metum eum non resurrexisse. Proferunt argumenta tam spei, quam metus, quibus significant se inter utrumque ambiguos hærere, et dubios fluctuare.

25. ET IPSE DIXIT AD EOS: O STULTI, ET TARDI CORDE AD CREDENDUM IN OMNIBUS (id est omnibus, vel omnia; hoc enim Hebræis significat *Beth* contractus) QUÆ LOCUTI SUNT PROPHETÆ.] De mea uti morte, et cruce, sic et resurrectione.

STULTI.] Græce, ἀνόητοι, id est sine mente, amentes, carentes sensu et intellectu, *insensati*, uti vertit Noster Galat. 3. 1. Acribus hisce verbis et cognominibus Christus, quasi magister pungit et castigat discipulorum ruditatem, et tarditatem credendi suam resurrectionem tam clare a se et Prophetis prædictam. Hoc enim præceptori in discipulos hebetes licet, ut eos hac objurgationis acrimonia, ad res altas et difficiles exactius considerandum et intelligendum stimulet et exacuat, uti dixi Matth. 5. 22. Hoc enim stimulo eget natura nostra caduca et hebes, ut ad supernaturalia credenda sperandaque se libret et elevet, in iisque firmiter se roboret et confirmet.

26. NONNE HÆC OPORTUIT PATI CHRISTUM, ET ITA INTRARE IN GLORIAM SUAM?] *Gloria* vocat gloriosam suam resurrectionem, ascensionem in cœlum, missionem Spiritus Sancti, exaltationem super omnem creaturam, adorationem nominis sui, religionem et cultum sui per totum orbem, regnum æternum in universo cœlo et terra.

OPORTUIT.] Syrus, *futurum erat;* Arabicus, *nonne hoc erat futurum, ut Christus susciperet has passiones, et intraret gloriam suam? Oportuit* ergo Christum per crucem ire ad gloriam. Primo, quia id prædixerant Prophetæ. Secundo, quia ita decreverat Deus Pater ab æterno. Tertio, quia hoc exigebat nostra redemptio, ut ejus pretium morte in cruce persolveret. Quarto, quia decebat tantam tanto labore et dolore, gloriam quasi merito comparari. Quinto, quia oportebat Christum quasi ducem exemplo præire Martyribus, Apostolis, Confessoribus, Virginibus, Sanctisque omnibus, qui per multas tribulationes tendunt ad cœlum. Sensus est, q. d. Vos, o discipuli, vestramque de mea resurrectione fidem et spem turbavit et infregit mea passio, mors et crux, ideoque dixistis, *Sperabamus;* sed temere et sine causa: nam hæc potius vos in vestra fide et spe roborare et confirmare debuisset, quia non est alia via ad resurrectionem, nisi per mortem; nec ad gloriam, nisi per passionem et crucis ignominiam.

27. ET INCIPIENS A MOYSE, ET OMNIBUS PROPHETIS (q. d. Pergensque per omnes Prophetas: est hebraismus) INTERPRETABATUR ILLIS IN OMNIBUS SCRIPTURIS, QUÆ DE IPSO ERANT.] Est metathesis, sive transpositio verborum, quæ sic ordinanda est: *Interpretabatur illis* (pleraque non omnia; hoc enim operosum

et prolixum fuisset) *quæ de ipso erant in omnibus Scripturis.*

28. ET APPROPINQUAVERUNT CASTELLO (Emmauntis) QUO IBANT : ET IPSE SE FINXIT LONGIUS IRE.] *Finxit*, quia licet Jesus ita componeret gressus suos, quasi longius ire vellet, revera tamen longius ire nolebat : cupiebat enim ab eis detineri; volebat enim hac fictione tantum excitare in discipulis virtutem hospitalitatis, per quam digni fuerunt, quibus se ipse in mensa patefaceret: fictio tamen hæc non fuit mendacium, quia revera volebat longius ire, et reipsa longius ivisset, casu quo eum discipuli non detinuissent ; verum quia ab illis se detinendum sciebat, hoc respectu nolebat longius ire, sed hoc fingebat, vel, ut græce est, προσεποιεῖτο, id est, *præ se ferebat;* Arab. *et ipse erat in existimatione eorum, quod iret in locum distantiorem.* Unde S. Aug. lib. 2. Quæst. Evang. q. 51. *Cum*, inquit, *fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mendacium, sed aliqua figura veritatis.* Et inferius: *Fictio ergo quæ ad aliquam veritatem refertur, figura est: quæ non refertur, mendacium est.* Et S. Greg. hom. 23 in Evang. *Fingere namque*, inquit, *componere dicimus, unde et compositores luti figulos vocamus. Nihil ergo simplex veritas per duplicitatem fecit, sed talem se eis exhibuit in corpore, qualis apud illos erat in mente. Probandi autem erant ; si hi qui eum etsi necdum ut Deum diligerent, saltem ut peregrinum amare potuissent.*

29. ET COEGERUNT ILLUM.] *Ex quo exemplo colligitur*, ait S. Greg. hom. 23. *quia peregrini ad hospitium non solum invitandi sunt, sed etiam trahendi.* Nam, ut ait S. Aug. ser. 140. de Temp. *Tene hospitem, si vis agnoscere Salvatorem ; quod tulerat infidelitas, reddit hospitalitas.*

DICENTES: MANE NOBISCUM, QUONIAM ADVESPERASCIT, ET INCLINATA EST JAM DIES.] Id est vergit ad occasum, sed non adeo, sicut ipsi exaggerant, ut Christum tam gratum et suavem in colloquiis hospitem detineant : nam mox ipsi ex Emmaus eodem die regressi sunt in Jerusalem, per stadia sexaginta, quod est iter trium horarum.

Hæc verba jugiter per omnem vitam in corde et ore habebat Cardin. Hosius, ac præsertim jam moriturus sumpta S. Synaxi, crebro iterans: *Mane nobis cum Domine, quoniam advesperascit:* ac revera mansit cum eo Dominus, et magna miraque per eum in Polonia, Germania, Italia operatus est, quæ tribus libris de ejus Vita scriptis enarrat Stanislaus Reschius, ac denique ei hoc dat elogium:

Religionis Atlas, vox et manus altera Pauli,
Mors Lutheri, cœli janitor, orbis amor

30. ET FACTUM EST, DUM RECUMBERET CUM EIS, ACCEPIT PANEM, ET BENEDIXIT, AC FREGIT, ET PORRIGEBAT ILLIS.] *Benedixit*, convertendo panem in corpus suum, uti fit in consecratione Eucharistiæ. Hunc enim consecrasse hic Christum, licet nonnulli cum Jansenio negent, probatur. Primo, quia eodem modo Matthæus, Marcus et Lucas loquuntur de institutione Eucharistiæ, quo Lucas de pane hoc. Secundo, quia benedictio hæc non videtur fuisse initio cœnæ : voluit enim Christus evanescere ex oculis discipulorum, non initio mensæ, sed cœnare cum ipsis, ne videretur esse phantasma. Fuit ergo in medio, vel potius in fine cœnæ: fuit igitur benedictio hæc non communis, quæ præmittitur mensæ, sed sacra et Eucharistica. Tertio, id patet ex effectu, quia discipuli occultatum huc usque Christum, statim agnoverunt ex hoc pane benedicto et manducato. Quarto, ita censent Patres S. August. lib. 3. de Consensu Evang. cap 25. Beda, Theophyl. Glossa, Maldon. Franc. Lucas et alii hic. Audi auctorem Imperfecti apud S. Chrysost. hom. 17. *Dominus in via*, inquit, *non solum benedixit panem, sed de manu sua dedit Cleophæ et socio ejus. Quod autem de manu porrigatur, non solum sanctificatum, sed etiam sanctificatio est, et sanctificat accipientem.* Et S. August. serm. 140. de Temp. *Ubi voluit Dominus agnosci? in fractione panis: securi sumus, panem frangimus et Dominum agnoscimus: noluit agnosci nisi ibi: propter nos qui non eum visuri eramus in carne, et tamen manducaturi ejus carnem.* Denique S. Hieron. epist. 27. quæ est Epitaphium Paulæ cap. 3. *Repetitoque itinere*, ait, *Nicopolim* (profecta est) *quæ prius Emmaus vocabatur, apud quam in fractione panis cognitus Dominus, Cleophæ domum in ecclesiam dedicavit.* In ecclesia enim conficitur Eucharistiæ Sacramentum et sacrificium.

Unde ex loco pariter probatur usus unius speciei in Eucharistia: nam Christum hic non consecrasse nec dedisse calicem, patet, quia statim post porrectionem panis benedicti, aperti sunt oculi discipulorum, Jesumque agnoverunt. Quocirca ipse illico evanuit. Ita S. August. Chrysost. Theophyl. Beda et alii.

31. ET APERTI SUNT OCULI EORUM, ET COGNOVERUNT EUM.] Ecce hæc est virtus, hic effectus Eucharistiæ, ut oculos mentis aperiat et illuminet ad cognoscendum Jesum, et penetrandum res cœlestes et divinas. *Magnam enim et indicibilem vim habet caro Domini*, ait Theophylact. Unde S. August. serm 140. de Temp. *Quisquis fidelis es*, inquit, *consolatur te fractio panis, absentia Domini non est absentia. Habeto fidem, et tecum est quem non vides.*

Tropologice, S. August. lib. 2. Quæst. Evang. *Hospitalitatis officio*, ait, *ad Christi cognitionem pervenitur.* Gregor. in homil. *Qui audita vult intelligere, quæ intellexit opere compleat. Ecce Dominus cum loqueretur, non est cognitus; dum pascitur, cognosci dignatus est.* Glossa: *Veritas melius operando quam audiendo intelligitur; nec agnoscunt Christum nisi participes corporis ejus, id est Ecclesiæ, cujus unitatem commendat Apostolus in Sacramento panis, dicens: Unus panis, unum corpus multi sumus*, 1. Corinth 10. 17.

ET IPSE EVANUIT EX OCULIS EORUM.] Græce ἄφαντος ἐγένετο, id est, *invisibilis factus est;* Arabicus, *absconditus est ab illis.* Erat ergo Christus præsens discipulis, sed eis invisibilem se fecit: hoc enim possunt facere dæmones in suis sagis, et multo magis id potest Christus et Beati in corpore glorioso, uti passim docent Theologi, idque constat ex apparitionibus Christi post resurrectionem: apparens enim iis illico evanuit. Perperam ergo id negat Calvinus, qui proinde vertit, *subduxit se:* sed inepte: nil enim tale significat Græcum ἄφαντος. Negat autem id Calvinus subdole, ne cogatur fateri Christum esse in Eucharistia, sed absconditum et invisibilem.

Causa, cur illico ut agnitus fuit a discipulis, evanuerit, fuit. Prima, ut ostenderet se resurrexisse, esseque gloriosum. Dos enim corporis gloriosi est, quod possit apparere, vel se abscondere, prout ei libuerit. Evanescere ergo fuit novum argumentum, quo Christus probavit et confirmavit suam resurrectionem.

Secunda, ut indicaret se per resurrectionem jam mutasse statum vitæ in statum gloriæ, ac proinde jam non cum hominibus familiariter conversari, sed cum Deo et angelis.

Tertia, ut doceret reverentiam quam debemus Christo et Beatis in cœlo: Christo enim glorioso debemus adorationem latriæ, Beatis duliæ.

Quarta, ut discipuli statim redirent ad Apostolos de Christi morte afflictos, eosque solarentur nunciando Christum resurrexisse, sibique apparuisse. Unde sequitur.

32 Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret (explicaret) nobis Scripturas?] *Ardens erat;* Euthymius, *incendebatur, saliebat, movebatur et vibrabatur.* Hoc erat novum et certum signum Christi redivivi: Christus enim ita loquitur exterius, ut interius corda amore divino succendat, quod nec Aristoteles, nec Plato, nec sapientes mundi facere possunt; unde eorum doctrina et lectio est arida et frigida, ac hominem aridum, sterilem frigidumque relinquit. Imitentur Christum S. Scripturæ interpretes, cæterique doctores, ut interpretando et docendo, non solum auditorum lectorumque intellectum illuminent, sed et corda inflamment; nec tantum sint Cherubim, sed et Seraphim, qualis inter alios fuit S. Franciscus, ac ejus assecla S. Bonaventura, qui proinde Doctor Seraphicus appellatur. Hoc est quod ait David: *Ignitum eloquium tuum vehementer,* Psal. 118. 140. Et Salomon: *Omnis sermo Domini ignitus,* Proverb. 30. 5. et Moyses: *In dextera ejus ignea lex,* Deuter. 32. 2. et Christus: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?* Lucæ 12. 49. Talis fuit Joannes Baptista, de quo Christus: *Ille,* inquit, *erat lucerna ardens et lucens,* Joan. 5. 35. Et Elias de quo Ecclesiast. cap. 48. 1. *Surrexit,* ait, *Elias propheta, quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat.* Vide ibi dicta. Simus ergo Ignatii, imo igniti et ignei asseclæ et præcones Christi, juxta illud Ezechiel. 1. 13 de Cherubinis: *Aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, et quasi aspectus lampadarum* Et mox: *Ibant et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis*

33. Et surgentes (illico a mensa necdum finita, ideoque necdum saturi) eadem hora (eodem momento) regressi sunt in Jerusalem, et invenerunt congregatos undecim.] Erant decem dumtaxat: Thomas enim aberat, et Judas se suspenderat: dicuntur tamen *undecim,* quia jam totum collegium Apostolorum vocabatur, et erat undecim virorum, quod hic majori ex parte erat collectum. Sic triumviri et septemviri dicuntur congregati, etiamsi unus vel alter desit.

Regressi sunt.] Græce, ὑπέστρεψαν, id est, redierunt celeriter, pleni alacritate et gaudio.

Et eos qui cum illis erant.] Id est cæteros Christi discipulos, qui tum Hierosolymis cum Apostolis commorabantur.

34 Dicentes, quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni.] Petro ergo quasi pœnitenti ac lapso, et quasi principi Apostolorum primo apparuit Christus, antequam appareret his duobus discipulis et cæteris Apostolis, ut patet ex v. 36. Ita S. Aug. l. 3. de Consensu Evangeliorum.

35. Et quomodo cognoverunt eum in fractione panis.] Ita solet Lucas appellare Eucharistiam, æque ac Paulus 1. Corin. 10. *Panis quem frangimus,* inquit, *nonne participatio corporis Domini est?*

36. Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dixit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere.] *In medio,* ut esset omnibus conspicuus, ait Euthym. tamquam pastor in medio ovium dissipatarum, ut eas sibi circumcirca adunaret, Ezech. cap. 34. ver. 12.

Pax vobis.] Hæc erat Hebræorum usitata salutatio, qua nomine pacis, omnem prosperitatem, omneque bonum salutatis apprecabantur. Hic autem Christus proprie pacem Apostolis apprecatur et affert, quæ opponatur pavori et turbationi mentis, qua laborabant Apostoli ob mortem Christi: perplexi enim erant, quid post eam, tam de se, quam de Jesu esset futurum. Hæc omnia hic exemit eis Christus, pacemque eis impertit. Ipse enim est pax omnium, ait S. Cyrill. l. 12. in Joan. c. 54. Unde S. Chrys. in c. 28. Matth. *Molestias,* ait, *omnes dissolvens, crucis merita colligit, quæ sunt pax, quia omnia impedimenta sublata sunt, et trophæum clarissimum statuit.*

37. Conturbati vero et conterriti, existimabant se spiritum videre.] Eo quod viderent Jesum januas clausas penetrasse, et ex improviso se sistere in medio eorum. Unde S. Ambros. *Etsi Petrus,* inquit, *de resurrectione crediderat, turbari tamen potuit, cum videret, quod se Dominus cum corpore, in ea, quæ vestibulis obseratis et obstructis erant septa parietibus, improvisus infunderet.*

38. Et dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes ascendunt (oriuntur, vobis permittentibus et indulgentibus) in corda vestra?] *Cogitationes istæ,* ait Aug. ser. 69. de Diversis, *terrenæ sunt: Si enim cælestes essent, descenderent in cor, non ascenderent:* ascendunt ergo e terra, id est e corde terreno, ideoque timido, exili et pavido. Porro Christus hic ostendit se esse cardiognosten, hoc est cordium et turbationis eorum cognitorem, ideoque Deum, ait Titus et Euthymius.

39. Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum: palpate, et videte: quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.] q. d. Si aspectui non creditis, tactui credite. Probent sibi manus vestræ, si mentiuntur oculi vestri, ait S. August. ser. 69. de Diversis. Tactus enim visu est solidior et certior. *Palpate* ergo, græce, ψηλαφήσατε, id est, contrectate me, totumque meum corpus, ut illud solidum, reale, verum ac genuinum esse ipso tactu sentiatis. Hinc patet corpus gloriosum Christi et Beatorum esse subtile quidem, per effectum spiritualis potentiæ, palpabile autem per veritatem naturæ, ait S. Gregor.

Quæres, qua ratione corpus Christi (et Beatorum) post resurrectionem gloriosum, ideoque subtile et

penetrabile possit simul esse palpabile? Nota hæc tria in corpore esse distinguenda. Primo, quod corpus non cedat, sive quod alteri corpori resistat. Secundo, quod sentiatur. Tertio, quod palpetur. Cœli enim corporei resistunt aliis corporibus, non tamen sentiuntur proprie: ignis vero sentitur, non tamen resistit, nec palpatur. Resistit ergo corpus cum alteri se opponit, nec ab eo se penetrari sinit, sive id faciat ratione suæ indivisibilitatis, ut cœlum, sive ratione suæ duritiei et densitatis, ut ferrum, et alia. Sentitur vero, cum per calorem, frigus, mollitiem, asperitatem et alias qualitates tactiles, sensum tactus immutat, aut ei speciem intentionalem imprimit. Denique palpatur corpus, teste D. Thoma 3. part. quæst. 54 art. 3. ad 2. cum utrumque habet, id est, cum resistit ratione suæ densitatis, et simul sentitur esse molle, asperum, lene, durum, rarum, spissum, aliasque similes dispositiones tactiles habere, quæ variæ sunt in variis membris, secundum quas varie palpantur et contrectantur. Unde S. Gregorius hom. 26. Quod palpatur, ait, necesse est corrumpi, scilicet naturaliter, quia hoc signum est illud constare quatuor elementis ac qualitatibus contrariis. Dico naturaliter; quia supernaturaliter corpus gloriosum incorruptibile est, et tamen palpabile. Unde subdit S. Gregorius: *Sed miro modo atque inæstimabili, Redemptor noster et incorruptibile post resurrectionem et palpabile corpus exhibuit, ut monstrando incorruptibile, invitaret ad præmium, et præbendo palpabile firmaret ad fidem Et incorruptibilem se ergo, et palpabilem demonstravit: ut profecto esse post resurrectionem ostenderet corpus suum et ejusdem naturæ, et alterius gloriæ.*

At qua ratione id fecit Christus: Dico Primo, Corpora gloriosa habent dotem subtilitatis, per quam possunt non resistere alteri corpori, illudque penetrare: habent Secundo, dotem ut possent non sentiri tactu, sicut habent ut possint non videri, ut paulo ante dixi: hæc utraque dos est illis libera; unde ea utuntur, aut non utuntur, prout eis libuerit.

Dico Secundo, consequenter corpora gloriosa, cum volunt, sunt palpabilia, aut non palpabilia: si enim velint resistere, et sinere se sentiri et contrectari, sunt palpabilia: si alterutrum nolint, id est, si nolint resistere, sed velint sentiri; aut si nolint sentiri, sed velint resistere, uti cœli; aut si velint nec resistere, nec sentiri, non sunt palpabilia. Ita Suarez 3. part quæst. 54. artic. 3.

Quæres Secundo. An hæc Christi palpatio, comestio et similia fuerint sufficiens argumentum resurrectionis Christi? Respondeo non fuisse omnino physice certum: nam etiam angeli in corpore assumpto palpati fuerunt ab Abraham, Lot et aliis: fuit tamen certum certitudine morali, et humana. Primo, quia propter hanc causam voluit Christus diu inter Apostolos versari, et per omnes sensus disciplinæ, scilicet auditum, visum, tactum, qui hominibus certissimi habentur, manifestari in resurrectione, uti et in morte. Secundo, quia ad Dei providentiam pertinebat, hæc tot signa non permittere, et fucum si quis fuisset, detegere: agebatur enim de vero Messia, ejusque nova religione, et præcipuo ejus puncto, id est resurrectione confirmanda. Tertio, quia cum his signis juncta miracula Christi et prophetiæ de Christo, faciebant rem omnino certam et credendam. Ita D. Thom 3. p. 55 art. 6.

Igitur eadem Christi forma, figura, loquela, vultus, vulnera, tactus, esus, potus, progressus, conversatio asseveratio, prædictio, miracula, testimonia angelorum, oracula Prophetarum; hæc omnia, inquam, in unum collecta et conglobata, certo demonstrabant eum vero resurrexisse

40 Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et pedes] *Perforatos, qui clavorum adhuc ferebant foramina*, ait Euthymius, idque patet ex Joannis 20. vers. 27. ubi Christus ait Thomæ, *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas* (perforatas) *et affer manum tuam, et mitte in latus meum*, lancea in cruce transfixum Hæc enim quinque vulnera, aut potius vulnerum cicatrices et stigmata, quasi victoriæ de morte, peccato, diabolo et gehenna in cruce partæ trophæa. Christus in corpore suo glorioso remanere voluit, ac cœlo inferre, ait S. Ambrosius, *ut Deo Patri nostra pretia libertatis ostenderet:* atque, ut ait Beda: *Qui regna mortis destruxit, signa mortis obliterare noluit.* Sic etiam in cœlo SS. Martyres cicatrices vulnerum suorum, quasi martyrii sui triumphos ostentabunt. Nam ut ait S. Augustinus libr. 22. de Civitate Dei cap. 20. *Non deformitas in eis, sed dignitas erit, et quædam, quamvis in corpore, non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit: non sunt deputanda vel appellanda vitia, virtutis indicia.*

Quæres, an revera discipuli post resurrectionem palparint et tetigerint manus et pedes Christi perforatos?

Respondeo nihil in hac re esse certi, quia Scriptura id non enarrat. Probabile tamen est aliquos palpasse et tetigisse, præsertim illos qui magis de resurrectione Christi dubitabant: tum quia hi in dubio hoc rei veritatem tactu explorare cupiebant, seque certos reddere, an vere hic esset Jesus, et a morte redivivus, non vero illusio vel phantasma: hoc enim magni intererat ad veram in Christum fidem et spem: tum quia Christus se eis palpandum obtulit, imo jussit ut palparent, ut omne eis dubium eximeret: tum quia Christus palpationem hanc voluit esse argumentum certum, probans suam resurrectionem non tantum Apostolis, sed et eorum posteris, ut scilicet Apostoli possent prædicare Gentibus Christum vere resurrexisse. Id ita esse docet S. Joannes epist 1. cap. 1. v. 1. *Quod vidimus*, inquit, *oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ*, etc *annunciamus vobis.* Ita Didymus ibidem, S. Augustinus serm 18. de Verbis Domini, S. Leo epistola 97. cap. 3. et alii.

41. Adhuc autem illis (plerisque illorum, non omnibus) non credentibus, et mirantibus præ gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur.] To *præ gaudio*, refer ad *non credentibus* potius, quam ad *mirantibus*, ut patet ex Græco, Syro et Arabico. Græcus enim habet, *adhuc non credentibus illis præ gaudio, et mirantibus*; Syr. *cumque adhuc non crederent præ gaudio suo, et mirarentur;* Arabicus clare et exacte, *cum ipsi essent increduli præ gaudio et admiratione.* Ex parte enim credebant discipuli ex palpatione Jesum resurrexisse, et verum

corpus resumpsisse; verum alia ex parte præ admiratione rei tam novæ et insolitæ, ac præ magnitudine gaudii, non plane credebant, nec poterant sibi certo et firmiter persuadere, hunc esse ipsissimum Jesum, paulo ante crucifixum et jam redivivum. Magnitudo gaudii oriebatur ex credulitate, qua ex parte convicti, visu, voce et tactu Jesu credebant ipsum vere esse Jesum; eadem tamen gaudii magnitudo faciebat ut id ipsum firmiter credere non possent. Experimur enim in nobis, cum lætissimi afferuntur nuntii, iique a viris gravibus afferuntur, nos ingenti gaudio affici, ideoque necdum certam adhibere fidem, eo quod res nuntiata sit ingens, nova, mira, insolita, summeque optata, ideoque nostram fidem et spem exsuperans, ne, si postea falsa esse deprehendatur, non falsitate delusos cernamus, et tantum de ea doleamus, quantum antea gavisi fuimus. Summum enim gaudium, si res ob quam gaudemus falsa deprehendatur, in summum vertitur mœrorem: quare hoc gaudium temperamus et suspendimus, donec certiores nuncii vel argumenta de rei veritate suggerantur. Ita se res habuit hic in Apostolis, nam obscurabat et impediebat judicium illorum vehemens gaudium, ait Vatablus.

Habetis aliquid quod manducetur?] Christus apparuit discipulis accumbentibus ad mensam, et cœnantibus, ut patet Marci 16. 13. Illi viso Jesu mox ex reverentia surrexerunt a mensa, illique occurrerunt gaudentes et stupentes, ideoque dubitantes. Quare Jesu se eis palpandum dedit: sed, cum nec sic omnino crederent, petiit cibum quem videbat in mensa, ut coram eis manducaret, itaque se redivivum esse ostenderet.

42. At illi obtulerunt illi partem piscis assi, et favum mellis.] Vide hic frugalitatem Apostolorum: non enim aliud obsonium habebant, quam piscem et favum, qui pauperum est cibus: si enim carnes assas vel elixas habuissent, utique quod melius erat Christo obtulissent. Piscibus ergo quasi piscatores vescebantur: eadem frugalitatis causa prisci non carnibus, sed piscibus se cibabant, ut patet ex Athenæo lib. de Cœnis sapientum, imo ante diluvium nullus carnium erat usus et esus, sed piscium, uti ostendi Genes. 9.

Symbolice, Beda: Piscis assus, inquit, est Christus passus: latere enim dignatus est in aquis generis humani, et capi laqueo mortis nostræ, et quasi tribulatione assari tempore passionis; sed favus mellis extitit in resurrectione, mel in cera, divinitas in humanitate. Et Theophylactus: Manducavit partem piscis assi: naturam enim humanam, in hujus vitæ mari natantem assans igne propriæ deitatis, ejusque humiditatem exsiccans, a profundis undis extractam fecit escam divinam, cibumque suavem: quod significat favus mellis. Vel piscis assus est vita activa, consumens nostram humiditatem laborum prunis; favus mellis est contemplatio dulcis eloquiorum Dei. Et Gregorius Nyssenus: Legale pascha, ait, cum amaritudine edebatur, post resurrectionem vero cibus favo mellis dulcoratur.

Tropologice, qui hic assantur tribulationibus pro Deo, ait Glossa, vere postea dulcedine satiabuntur.

Aliam causam tropologicam, cur Christus assum piscem comederit, dat Anonymus in Catena Græca. Naturæ enim humanæ, inquit, humiditatem, cui propter vitæ incontinentiam piscis instar immersa erat, Dei Verbum tamquam ignis quidam novus et inaccessus, per ineffabilem carnis unionem exsiccans quasi et assans, ab omni eam passionum commixtione liberavit. Hancque dispensationem tam suaviter adimplevit, ut sibi cibum suavem effecerit: salus enim hominum cibus Dei est. Unde Christus mox post comestum piscem et favum, insufflans in Apostolos, dedit eis Spiritum Sanctum ad remittendum peccata, ut patet Joan. 20. 22. *Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.*

43. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.] Græce, *et sumens coram eis manducavit.* Vera fuit hæc manducatio Christi. Erat enim vitalis actio, qua cibus a Christo animato et redivivo, vi animæ vegetantis vitaliter trajiciebatur in stomachum, cujusque calore concoqui poterat. Secus est in angelis, dum corpus assumunt: hi enim videntur comedere, sed revera non comedunt, quia nec verum habent corpus aut stomachum, nec vitaliter in eum cibum trajiciunt, quia non vivunt in corpore, nec enim illud informant et animant: trajiciunt ergo cibum in stomachum aereum, perinde ac si nos cibum trajiciemus in saccum aliquem laneum vel lineum. Unde Raphael Tobiæ 12. 19. *Videbar quidem,* inquit, *vobiscum manducare et bibere: sed ego cibo invisibili et potu, qui ab hominibus videri non potest, utor.* Christus tamen non fuit hoc cibo nutritus, sed in stomacho illum totum vel annihilavit, vel in aerem aliamque materiam convertit et dispersit. Ita Theophyl. *Comedens, ait, divina quadam virtute consumendo quod comedebat.* Sic et S. Aug. epist. 49. ubi dat simile: *Aliter,* inquit, *absorbet aquam terra sitiens, aliter solis radius candens; illa indigentia, iste potentia:* sic et D. Thomas ac Scholastici.

Sumens reliquias dedit eis.] Tum ne perirent, tum ut reliquias has comederent Apostoli, itaque dicere possent se cum illo ex eodem cibo comedisse: tum ut ipsi reliquias has ostenderent incredulis, ac ex eis Christum comedisse asserendo, illum resurrexisse iisdem persuaderent. Hæc verba jam desunt in Græco et Syro. Verum illa olim in Græco extitisse, liquet ex nostro interprete, et Arabico qui habet, *et accepit reliquias et dedit illis.*

44. Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis et Psalmis, de me.] *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos,* quibus scilicet prædixi me sic passurum, in cruce moriturum, et die tertia resurrecturum, uti jam reipsa factum videtis. Agnoscite ergo me verum esse Prophetam et Messiam, utpote cujus oraculis ad amussim respondet rerum eventus. Aut: *Hæc sunt verba,* id est, hæ sunt res, quas uti locutus sum et prædixi vobis, ita jam vos reipsa perfectas et completas videtis: res istæ sunt mea passio, crucifixio, mors et resurrectio, ut sit metonymia, qua sæpe verbum pro re verbo significata sumitur. Porro res istæ non debent

vobis, o Apostoli, videri novæ et inopinatæ, quia non solum a me, sed et olim a Moyse, Prophetis et Davide in Psalmis prædictæ et prænuntiatæ sunt, ut sequitur.

Nonnulli censent Lucam hic uti anticipatione: putant enim Christum hæc dixisse non in Dominica resurrectionis, sed in die ascensionis: tunc enim jussit eos manere in Jerusalem usque ad adventum Spiritus Sancti (ut hic jubet v. 49.) ut patet Actor. 1. Unde et de Ascensione Christi mox agit Luc. v. 50. nisi quis dicat utroque die, adeoque sæpius Christum hæc Apostolis inculcasse, ad eorum fidem æque ac memoriam confirmandam.

45 Tunc aperuit eis (græce, αυτων, id est *eorum*; ita Syrus et Arabicus) sensum (græce νουν, id est mentem) ut intelligerent Scripturas.] q. d. Tunc illuminavit eorum mentem, ut oracula Prophetarum de Christi morte, cruce et resurrectione: hucusque ab eis non intellecta intelligerent, sicut fecerat duobus discipulis euntibus in Emmaus, quibus in via interpretabatur Scripturas quæ de ipso erant, v. 27. præced. *Et incipiens a Moyse et omnibus Prophetis interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant.* Patet ex v. 46. qui sequitur.

Egit hoc Christus, tum ut ex illis Apostolos in fide suæ passionis et resurrectionis solidaret, tum ut ipsos ejusdem fidei doctores et prædicatores efficeret. Horum enim est S. Scripturam populo explicare. Porro Christus id ipsum hic fecit inchoate, perfecit autem in Pentecoste, cum in eos misit Spiritum Sanctum, qui eis notitiam uti linguarum, sic et Scripturarum pleniorem indidit.

Hinc patet primo, S. Scripturam non esse omnibus legentibus, etiam laicis et rudibus, apertam et claram, uti volunt hæretici Secundo, eamdem non esse interpretandam ex proprio sensu, ut iidem contendunt; sed ex spiritu Dei, quem Christus hic dedit Apostolis, hi Ecclesiæ, Ecclesia autem eumdem nobis tradidit Quocirca S Paulus docet, Deum in Ecclesia posuisse doctores, et inter gratias gratis a Deo datas 1. Corinth. cap. 12. numerat *interpretationem sermonum*: hac de causa erant olim in Ecclesia interpretes, quorum officium vide apud Baronium tom 1. pag. 394.

46 Et dixit eis: Quoniam (quod, quæ particula hic per pleonasmum more Hebræo redundat) sic scriptum est (Isaiæ 53 Psal. 21. et alibi) et sic oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis tertia die.] Ecce in hisce fidei articulis aperuit Christus Apostolorum sensum et mentem, ut sacras Scripturas de eis prophetantes intelligerent.

47. Et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, et remissionem peccatorum, in omnes gentes] *In nomine ejus*, id est Primo, auctoritate ejus, scilicet Christi: Secundo, jussu Christi; Tertio, vice Christi, ut scilicet Christi prædicationem de pœnitentia et remissione peccatorum per fidem danda, Apostoli prosequerentur et propagarent per omnes Gentes: Quarto, *in nomine*, id est in virtute et efficacia meritorum et mortis Christi: nulli enim nisi per hæc Deus dat Spiritum pœnitentiæ et remissionis peccatorum.

Incipientibus ab Jerosolyma.] Vobis scilicet o Apostoli, prædicatoribus: q. d. vos, o Apostoli, incipite prædicare in Jerusalem, et ex ea pergite ad omnes gentes.

Incipientibus.] Legit Interpres, αρξαμενων. jam legunt αρξαμενον, id est *incipientem*, id est incipiente, hoc est incipiendo a Jerusalem, ut sit atticismus; Syrus, *exordium erit a Jerusalem.*

Causa fuit: Prima, quia in Jerusalem florebat synagoga, ibique prædicante Christo cœpit Ecclesia: ibi enim vetus Ecclesia in novam a Christo est transfusa, juxta illud Isaiæ: *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.* Et cap 60 1. *Surge illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est*, etc. *Et ambulabunt Gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.* Secunda, quia Judæis a Prophetis promissus fuerat Christus, ejusque fides, prædicatio, salus et gratia· Judæorum autem metropolis erat Jerusalem. Tertia, quia David et Salomon regnarant in Jerusalem: Christus autem eorum filius regnum eorum collapsum restituere venerat: sed alio modo sublimiore, scilicet spirituali, per fidem et gratiam: ergo in Jerusalem illud ordiri oportebat. Plures causas recensui Act. cap. 1. 4.

48. Vos autem testes estis horum.] Hæc et sequentia de ascensione Christi fusius narrat Lucas Act. cap. 1. 4. et sequentibus, ubi ea explicui.

49. Et ego mitto promissum Patris mei in vos.] q. d. Post paucos dies in Pentecoste mittam vobis Spiritum Sanctum, qui hæc et plura clarius vos docebit, atque roborabit ad libere et efficaciter illa prædicandum per omnes gentes.

Vos autem sedete in civitate (Jerusalem) quoadusque induamini virtute (græce, δυναμει, id est vi, et robore) ex alto.] q. d. Donec e cœlo mittam in vos Spiritum Sanctum qui undique vos induet et imbuet spiritu et robore cœlesti, sicut miles undique induitur et tegitur lorica, cæterisque armis, ut sic toto corpore menteque obarmati, nullum in mente timorem, tarditatem, torporem sentiatis; sed constantes, intrepidi, ferventes, celeres et agiles pergatis prædicatum per totum orbem, atque omnes gentes, reges, tyrannos, sapientes, etc. mihi meæque fidei potenter subigatis. Nam ut ait S. Chrysost. in Catena: *Sicut milites invasuros multos dux exire non sinit, donec armati sint* (ne inermes hostium gladiis trucidentur:) *sic et Christus discipulos ante Spiritus adventum ad conflictum egredi non permittit.*

Unde Tropologice, S. Gregorius 3. p Pastor. admonit. 26. *In civitate*, ait, *considemus, si intra mentium nostrarum nos claustra constringimus, ne loquendo exterius evagemur, ut, cum virtute divina perfecte induimur, tunc quasi a nobismetipsis foras etiam alios instruentes exeamus*

50. Eduxit autem eos foras in Bethaniam] Et inde in montem Oliveti, ex quo in cœlum ascendit. Bethania quindecim stadiis distabat a Jerusalem, et in medio erat Mons Oliveti: perrexit tamen Christus prius in Bethaniam, ut Lazaro. Marthæ et Magdalenæ hospitibus suis valediceret, eosque secum in Montem Oliveti adduceret, ut suæ ascensionis essent spectatores, gloriæque ac triumphi participes.

Et elevatis manibus suis (in cœlum, quasi, a Deo poscens benedictionem efficacem dandam discipulis) benedixit eis.] Formans signum crucis super eos, uti censet Dionys. Carthus. Franc. Luc. et alii, ac Suarez 3. p. q. 58. art. 4. disp. 52. sect. 2. Imo S. Hier. in Isaiæ c. 66. v. 19. *Et ponam in eis signum. Hoc*, inquit, *nobis ad Patrem ascendens Dominus dereliquit, sive in nostris frontibus posuit, ut libere diceremus: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Crux enim est signum Christi, quod nobis est fons omnis benedictionis et gratiæ. Quocirca a Christo et Apostolis manavit traditio, ut, dum cui benedicimus, manibus in formam crucis deductis id faciamus.

Porro Christus hic abiturus a sui discipulis, docet nos, ut, cum a nostris subditis, etc. abimus, eis benedicamus, et signo crucis super eos formato a Deo benedictionem eis apprecemur. Ita Theophyl.

52. Et ipsi adorantes (græce, προσκυνήσαντες, id est cum adorassent) regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno.] Gaudebant enim, tum quia videbant Christum magistrum suum tam glorioso triumpho in cœlum conscendere: tum quia Christus eis promiserat Spiritum Sanctum, eumque læti, avide et certo expectabant: tum quia post labores prædicationis sperabant se simili modo in cœlum a Christo recipiendos. Hoc enim ipse eis promiserat, Joan. 14. 31.

53. Et erant semper in templo, laudantes et benedicentes (id est gratias agentes pro tantis Christi gratiis, donis et beneficiis) Deum. Amen.] *Semper*, scilicet post adventum Spiritus Sancti in Pentecoste: nam ante eum pavidi metu Judæorum domi se continebant. Aut *semper*, id est frequenter, assidue adibant templum, ut in eo Deum orarent, laudarent et gratias agerent: nam alioqui ex Act. c. 1. 13. constat eos habitasse in domo, puta in cœnaculo, in quo Christus ultimam cœnam celebraverat; sed hoc cœnaculum vicinum erat templo; ex eo ergo facile et crebro adibant templum, et domum redibant. *Inter laudum devotiones, promissum Spiritus Sancti adventum promptis per omnia paratisque cordibus expectant* ait V. Beda: Qui et hoc hic annotat, Lucam, qui Evangelium suum a ministerio templi per sacerdotium Zachariæ cœpit, pulcherrime hoc in templi devotione complere, cum Apostolos inibi, ministros videlicet novi sacerdotii futuros, non in victimarum sanguine, sed in laude Dei et benedictione conclusit.

Moraliter, Apostoli et discipuli Christi hic nos suo exemplo docent, assidue laudare Deum, ut tota vita Christiani sit laus continua Christi. Ita inchoamus vitam Beatorum, quibus perpetim laudare Deum est juge otiosum negotium, et negotiosum otium, uti sæpius ostendi in Apoc. c. 4. 5. et 7. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.*

CORNELIUS A LAPIDE

COMMENT RII

IN

S. JOANNIS

EVANGELIUM.

COMMENTARIUS
IN
EVANGELIUM S. JOANNIS.

ARGUMENTUM.

Sanctus Joannes Apostolus, filius Zebedæi et Salomes, frater S. Jacobi Majoris, in Asia græce scripsit hoc Evangelium, sub finem vitæ, post reditum ex exilio in Pathmos, ubi scripserat Apocalypsin, uti ostendi procemio in Apocalypsin.

Causa scribendi fuit duplex: Prior, ut Ebionem et Cherintum hæreticos jam tum subnascentes, qui negabant Christi divinitatem, eumque merum esse hominem docebant, confutaret. Posterior ut ea quæ Matthæus, Marcus et Lucas de Christo omiserant, suppleret. Unde Joannes plene prosequitur acta Christi primo prædicationis suæ anno, quæ alii tres fere præterierunt.

Audi S Hieron. procemio in Matth. *Ultimus Joannes Apostolus et Evangelista, quem Jesus amavit plurimum; qui supra pectus Domini recumbens, purissima doctrinarum fluenta potavit, et qui solus de cruce meruit audire; Ecce mater tua. Is cum esset in Asia, et tunc jam hæreticorum semina pullularent, Cherinthi, Ebionis et cæterorum, qui negant Christum in carne venisse, quos et ipse in epistola sua Antichristos vocat, et Apostolus Paulus frequenter percutit; coactus est ab omnibus pene tunc Asiæ Episcopis, et multarum Ecclesiarum legationibus, de divinitate Salvatoris altius scribere; et ad ipsum, ut ita dicam, Dei Verbum, non tam audaci quam felici temeritate prorumpere. Unde et Ecclesiastica narrat historia, cum a fratribus cogeretur ut scriberet, ita facturum se respondisse, si indicto jejunio in commune omnes Deum deprecarentur: quo expleto, revelatione saturatus, illud procemium e cœlo veniens eructavit. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum.*

Ergo scripsit S Joannes Evangelium, prævio communi Ecclesiæ jejunio. Addunt alii, præviis tonitruis et fulguribus, quasi alter Moses, qui legem a Deo excipit cum tonitruo, fulmine et terræ motu, Exodi 19. Ipse enim a Christo indigitatus est *Boanerges*, id est filius tonitrui, ac ut talis novum legis novæ exordium intonuit: *In principio erat Verbum*. Ita ex Metaphraste et aliis, Baronius tomo 1 sub initium anni Christi 99 ubi pariter docet Joannem scripsisse Evangelium hoc anno Christi 99. post ejus ascensionem 66. qui fuit post excidium Hierosolymæ per Titum 27, Nervæ Imp. primus, cum jam fides Christi et Ecclesia ubique per provincias increbresceret, et inclaresceret magno fidelium numero, ac majore virtute et robore Martyrum.

Igitur sicut Isaias cæteros prophetas, ita Joannes cæteros Evangelistas sublimitate superat: quare licet cæterorum tempore sit postremus, dignitate tamen et perfectione est primus. Unde et aquilæ cæteris avibus supervolitanti comparatur Ezech. 1. Apocal. 4. Dignitas hæc, ejus sublimitas et præcellentia, ac consequenter obscuritas, ex tribus maxime capitibus æstimari potest. Primum est, materia et argumentum: S. Joannes enim solus ex professo agit de Christi divinitate, de Verbi origine, æternitate, generatione ac spiratione Spiritus Sancti, de Sanctissima trinitate, deitatis unitate, relationibus, attributis divinis, etc. Matthæus vero, Marcus et Lucas humanitatis Christi mysteria et gesta recensent. Unde ex S. Joanne Patres omnia pene argumenta contra Arrianos, Servetianos, Nestorianos, Eutychianos, similesque hæreticos: Doctores vero Scholastici totam materiam de S Trinitate, deque Deo trino et uno hauserunt.

Secundum, est ordo temporis. Scimus Ecclesiam instar auroræ et solis, sensim successu temporum, crevisse ad perfectum diem cognitionis mysteriorum fidei. Hinc scriptores hagiographi novi testamenti, puta Apostoli et Evangelistæ, longe clarius et luculentius de iis scribunt, quam Moses et Prophetæ veteris Testamenti. Inter eos autem ultimus omnium est S Joannes: ultimum ejus opus est Evangelium, uti docent Patres et interpretes. Ultimam ergo manum et coronidem Evangeliis et Bibliis hoc Evangelio Sanctus Joannes imposuit.

Tertium, est auctor: S. Joannes enim unus omnium Sanctorum laureas meruit et obtinuit. Ipse vocatur et revera est Theologus, imo Theologorum vertex, ipse Propheta, ipse Apostolus, ipse Evangelista, ipse Sacerdos, ipse Pontifex, ipse Hierarcha, ipse Virgo, ipse Martyr; sed quia virgo, illæsus perstitit, ac ferventi oleo immersus, illo nec uri nec lædi potuit. Joannem esse Theologum liquet ex Apocalypsi, quæ græce in scribitur *Apocalypsis Sancti Joannis Theologi*. Ipsum esse Prophetam in Apocalypsi nemo ignorat: Evangelista est in Evangelio: Apostolus in tribus Epistolis Canonicis quas conscripsit. Eumdem virginem fuisse esseque perpetuum, veteres omnes tradunt, ac nominatim vetustissimus Tertul. lib. de Monogamia, et S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. Quocirca ipse tum aliarum virtutum, tum præsertim virginitatis merito,

evasit discipulus ille quem diligebat Jesus, Benjaminus Christi, qui in ultima cœna Domini super pectus ejus recubuit, cui moriens quasi virgini virginem matrem commendavit. Nimirum *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, ait ipsa Veritas, Matth 5. *Videbunt*, inquam, in hac vita per fidem et contemplationem, in futuro per speciem et visionem.

Unigenitus ergo, qui est in sinu Dei Patris, S. Joanni, velut castissimo sibique amicissimo, in sinu suo recumbenti enarravit secreta et sacramenta divinitatis, abscondita a constitutione mundi. Joannes eadem hæc nobis enarravit, ac quasi filius tonitrui, ceraunius et fulmineus totum orbem Verbi divinitate, velut coruscante fulmine collustravit, ejusdemque ignea charitate inflammavit. Testis sit vel unicus ille sermo longissimus, et ultimus Christi a cœna, cap. 13. et sequ. qui non nisi amoris divini ardores spirat et eructat. *Joannes*, ait S. Epiphan. hær. 73, *vere tonitrui filius per propriam suam grandiloquentiam, velut ex quibusdam nubibus a sapientiæ ænigmatibus, piam nobis de filio intelligentiam persuasit*. S. Hieron. epist. 85. ad Evagrium, *Clangit*, ait, *tuba, filius tonitrui, quem Jesus amavit plurimum, qui de pectore Salvatoris doctrinarum fluenta potavit*.

Plura de eo vide hic apud S. Cyrillum, S Augustinum et S. Chrysostom. prœmio in Joannem. Imo S Chrysostomus audet dicere, Joannem per Evangelium docuisse angelos secreta Verbi incarnati, quæ prius ignorabant, adeoque ipsum doctorem fuisse Cherubinorum et Seraphinorum, idque probat ex illo Pauli Ephes. 3. *Ut innotescat principatibus et potestatibus, in cœlestibus, per ecclesiam, multiformis sapientia Dei. Si igitur*, inquit Chrysostomus, *principatus et potestates! Cherubinque et Seraphin hæc per ecclesiam didicerunt, plane constat ipsos angelos summa cum attentione ejus sese auditores exhibere. Quippe idcirco non parum honoris consequimur, quod nobiscum angeli discant quæ nesciunt*.

Narrat S. Gregorius Nyssenus, frater S. Basilii in Vita S. Gregorii Thaumathurgi, ipsum, cum Origenis fuisset discipulus, ac jam Neocæsareæ creatus foret Episcopus, dum jam Origenistæ errores suos spargerent, et semina arrianismi jacerent, circa doctrinam doctrinæque modum fluctuare cœpisse: quare Deum, ejusque matrem pro ope et luce suppliciter invocasse: nec incassum. In somnis enim apparuit ei B Virgo cum S. Joanne, quæ eidem præceptorem dedit ipsum S. Joannem: quare S. Joannes Symbolum Thaumaturgo tradidit, quod celebrat V. Synodus OEcumenica et tota Orientalis Ecclesia: quo Symbolo pleraque divinissima Evangelii sui mysteria, præsertim de Verbo Patri homousio, limpidissime explicat et pertractat Extat hoc Symbolum apud Baronium et alios in Vita Thaumaturgi. Idem et nos ab utroque identidem supplices efflagitemus. Plura de S. Joanne dixi prœmio in Apocal. et in epist. 1. S. Joannis.

Denique S Joanni Chrysostomo in monasterio degenti apparuit S Petrus, porrigens illi claves, et S. Joannes tradens illi librum Evangelii: atque ita S. Petrus eum Pontificem, S. Joannes eum doctorem et concionatorem cœlestem creavit et auctoravit; unde *Chrysostomus*, id est *os aureum*, cognominari meruit. Ita habet ejus Vita

CANONES EVANGELIO S. JOANNIS

LUCEM AFFERENTES FACEMQUE PRÆFERENTES.

PRIMUS.

Joannes stylum habet sibi proprium et peculiarem, a cæteris Evangelistis et scriptoribus hagiographis plane diversum. Ut aquila enim nunc se supra omnes attollit: nunc quasi ad prædam in terram se demittit, et simplicium captui ruditatique se attemperat, ac simplex est, virgineus, planus et candidus. Nunc sapit ut Cherubim, nunc ardet et accendit ut Seraphim. Ratio est, quod Joannes fuerit simillimus Christo, eique dilectissimus, ac vicissim summe eum diligens; unde in ultima Christi cœna, in pectore ejus recubuit. Ex illo ergo suxit Christi indolem, sapientiam, candorem, æque ac ardorem Quare dum Joannem intueris, legis, audis; Christum te intueri, legere, audire cogita: Christus enim suum spiritum, suosque mores et amores in Joannem transfudit.

SECUNDUS

Joannes, licet omnium consensu in Græcia Græcis, græce scripsit Evangelium, tamen, quia ipse genere et gente, ac primævæ nativæque linguæ amore, æque ac elegantia erat Hebræus; hinc magis Hebræis quam Græcis phrasibus et idiotismis præ aliis abundat: unde bilingui, imo trilingui cognitione hic opus est; scilicet ut noris hebraice, græce et latine. Sic hebraizat, dum sæpe καὶ et sumit pro *sicut*, uti passim facit Salomon in proverbiis, ubi simile simili comparat per copulam *et*, quæ proinde similitudinis est nota, idemque valet quod *sicut* Græcizat vero, dum *forsitan* sumit pro *utique*; Græcum enim ἂν notat assertionem, non dubitationem, Joan. 8. 19 Sic *non posse* sumit pro *nolle*, Joan 8. 43. Sic Hebræum *amen* semper geminat et duplicat, dicens: *Amen, amen*, cum cæteri Evangelistæ simplex unumque duntaxat ponant *amen*. Causas hujus diversitatis vestigabo c. 3. 2.

TERTIUS.

Joannes Christi disputationibus cum Judæis, et concionibus magis quam rebus ab eo gestis recensendis incumbit. Non quod omnes Christi disputationes et conciones enarret, sed quod celebriores et majoris momenti, præsertim illas, quibus Christus probabat se Deum esse æque ac hominem, in compendium redigat.

QUARTUS.

Apud Joannem Christus nunc ut homo, nunc ut Deus loquitur: idque solerter ex adjunctis et circumstantiis distinguendum et secernendum est.

QUINTUS

Cum Christus apud Joannem dicit sæpius, se nihil facere aut loqui ex seipso, vel se non facere aut dicere hoc illudve, sed Patrem: id intelligi debet originaliter et solum. q. d. Ego solus neque qua homo hæc confingo, neque qua Deus primus eorum sum auctor; sed Deus Pater, qui cum essentia sua divina communicat mihi omniscientiam et omnipotentiam operandi quidvis, quantumvis arduum, sublime, paradoxum et divinum.

SEXTUS.

Licet Apostoli aliique Sancti miracula quoque patrarint, Christus tamen apud Joannem, sæpe ex miraculis a se factis probat se esse Messiam et Deum: idque recte et efficaciter, Primo, quia ipse ad hoc probandum illa directe adhibebat. Miraculum enim, quasi opus Dei, et vox realis primæ veritatis, est certum testimonium ejus rei, ad quam adhibetur et inducitur. Secundo, quia Christus illa faciebat propria virtute, suaque auctoritate et imperio, quod facere non potuisset, nisi ipse fuisset Deus ex Deo. Ita enim illa faciebat, ut viderentur ab eo quasi ex Deo, et quasi ex primo miraculorum fonte manare. Sancti autem miracula patrant non sua auctoritate, sed invocatione nominis Dei vel Christi. Tertio, quia plura et magis varia fecit Christus; quam cæteri Sancti ante vel post ipsum. Adde, illa fuisse facta a Christo, quæ ab Isaia aliisque Prophetis prædicta sunt, fore indices et notas Messiæ, sive Christi, ut patebit cap. 11 4.

SEPTIMUS

Matthæus, Marcus et Lucas maxime scribunt acta ultimi et penultimi anni prædicationis Christi, scilicet ea quæ egit post incarcerationem S Joannis Baptistæ: Joannes vero in suo Evangelio, præcipue duorum præcedentium prædicationis Christi annorum historiam pertexit: atque per hoc multæ solvuntur antilogiæ, quibus Joannes cæteris tribus videtur adversari. Ita S. Augustinus hic in Proœmio.

OCTAVUS.

In Joanne magna sæpe est vis et obscuritas in adverbiis et conjunctionibus causalibus illativis, continuativis, et cæteris similibus, ut aliquando una ex eis particula integrum sententiæ sensum contineat et ostendat. Quocirca illæ valde rimandæ et expendendæ sunt, ut suis quibusque locis demonstrabo.

NONUS.

Voculæ *ut*, *propterea*, *propter quod*, et similes, non semper causam aut finem intentum significant, sed sæpe consequentiam et eventum dumtaxat, sive id quod consecutum est: præsertim si eventus certo prævisus sit, ideoque aliter jam evenire non possit, id patet Joan. 12 38. et 39 ubi ait: *Non credebant in eum, ut sermo Isaiæ impleretur*. Et mox: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcavit oculos eorum*. Causa enim cur Judæi nollent Christo credere, non fuit prædictio Isaiæ qua prædixit eos non credituros, sed Judæorum durities et malitia, quæ prædictionem Isaiæ, quasi objectum et causa præcessit. Ideo enim prædixit Isaias Judæos non credituros, quia revera ipsi ex sua malitia et obstinatione non erant credituri Christo Ita S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. Euthym ibidem.

DECIMUS.

Joannes per Judæos nunc solos principes, nunc solum populum intelligit: ideoque Judæos nunc Christo adversos, nunc faventes inducit, quia favebat Christo populus, adversabantur vero principes. Id patet c. 7. vers 11. et 13. cap 8. vers 31. c. 9. 23.

UNDECIMUS.

Per hebraismum sæpe præsens tempus non actum in effectum exeuntem, sed naturæ vim, sive actum agentis significat, etiamsi ejus effectus a passo, aut aliunde impediatur. Sic cap. 1. 9. ait Christum suo adventu illuminasse mundum, scilicet quantum erat ex ipso. Nam multi, ut Judæi lumen hoc recipere noluerunt, uti mox subdit, sed in suis infidelitatis tenebris permanserunt.

DUODECIMUS.

Voculæ *quasi*, *sicut*, et similes, quia respondent Hebræo *caph*, non semper similitudinem, sed aliquando ipsam veritatem denotant: ut cap. 1. 14. *Vidimus gloriam quasi unigeniti*, id est, vere unigeniti. q.d. Vidimus gloriam talem et tantam, qualis et quanta decebat eum, qui vere erat unigenitus Filius Dei Patris. Ita S. Chrysostom. Theophylactus, Euthymius ibidem.

DECIMUS TERTIUS.

Joannes more Hebræo verba nunc sumit in actu inchoato, ut significent incipere opus: nunc in continuato, ut significent pergere in opere et crescere; nunc in perfecto, ut significent opus esse completum. Unde non mirum, si quandoque id quod crescit aut perficitur, ita fieri dicatur ac si jam primum incipere, et vice versa. Actus inchoati exemplum est c. 16 6. ubi Petrus Christo volenti pedes sibi lavare resistens, ait, *Domine, tu lavas mihi pedes? Lavas*, id est lavare vis, lavare paras et incipis? Actus continuati exemplum est c. 2. 11. ubi viso miraculo conversionis aquæ in vinum in Cana Galilææ, subjicitur: *Et crediderunt in eum discipuli ejus: crediderunt*, id est credere perrexerunt, in fide creverunt et confirmati sunt: nam jam antea crediderant in Christum; nisi enim credidissent, non fuissent eum secuti, nec ejus disciplinæ se tradidissent. Et cap 4. v. 53. ubi regulus viso miraculo quo Christus filium ejus moribundum vitæ restituerat, dicitur credidisse in eum, id est, in fide Christi profecisse, seque corroborasse. Nam nisi jam ante in eum credidisset; utique eum adiisset, nec sanationem filii ab eo postulasset. Actus perfecti exemplum est cap. 11. 15. ubi Christus sub finem vitæ suscitaturus Lazarum ait: *Gaudeo propter vos, ut credatis*, hoc est ut in fide mea per hoc miraculum meum ultimum et maximum plane perficiamini. Et c 20. 17. Jesus post resurrectionem apparens Magdalenæ ad pedes ejus provolutæ, ait: *Noli me tangere*, id est, noli in tactu pedum meorum hærere et desidere, sed vade cito, ac nuntia Apostolis de mea morte mœstissimis, me resurrexisse

DECIMUS QUARTUS.

Joannes more Hebræorum, id quod per affirmatio-

nem dixit, iterum per negationem contrarii asserit, iterat et confirmat, præsertim ubi res est gravis notanda et multis dubia, ut valida confirmatione indigeat. Sic Joannis 1. v. 20. Joannes Baptista rogatus a Judæis, an ipse esset Christus, *confessus est, et non negavit; et confessus est, quia non sum ego Christus*; et v. 3. *Omnia per ipsum* (Verbum) *facta sunt et sine ipso factum est nihil, quod factum est.*

DECIMUS QUINTUS.

Gaudet Joannes Christum appellare vitam et lucem, ob causas quas afferam c. 1. v. 4. et seq. Ad hæc similes alias peculiares habet phrases. *Judicium* enim sæpe vocat condemnationem quæ in judicio fit, per metalepsin; alibi *judicium* vocat arcana Dei judicia et decreta, quia justa. *Demonstrat*, sumit pro exhibet, dat, donat. *Tenebras* vocat peccata: *filios lucis* vocat sanctos: *veritatem* vocat id quod verum, justum et rectum est: *Operamini cibum* c. 6. 27. id est, comparate cibum. Crebro utitur verbo *manendi*; unde dicit nos per amorem in Deo manere, et Deum in nobis. Cap. 6. asserit se et carnem suam esse panem, qui de cœlo descendit, et dat vitam mundo. Cap. 7. 37. *Si quis sitit*, ait, *veniat ad me, et bibat. Qui credit in me*, etc. *flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Cap. 8. interrogatus a Judæis: *Quis es tu?* respondit: *Principium qui et loquor vobis*. Cap. 10. comparat se pastori bono, fideles ovibus. Cap 11. suscitans Lazarum, ait se esse resurrectionem et vitam. Ibidem Joannes Caipham prophetasse de morte Christi asseverat. Cap. 13. asserit Jesum suos in finem dilexisse, ideoque iturum ad mortem eis pedes lavisse. Cap. 14. *Ego*, inquit, *sum via, veritas et vita. Pater in me est, et ego in Patre*. Ibidem Spiritum Sanctum promittens, eum vocat *spiritum veritatis, qui a Patre procedit*. Cap. 15. *Ego*, ait, *sum vitis vera, vos palmites, quia sine me nihil potestis facere*. Cap. 16. et seq. vult nos unum esse cum Deo et cum proximis. Sic interpres *signavit*, sumit pro apposito sigillo confirmavit: hoc enim est Græcum ἐσφράγισεν, cap. 6. 27.

DECIMUS SEXTUS.

S. Joannes asserit Christum quædam prius dixisse cum tamen prius non narrarit, ubi et quando ea dixerit: brevitati enim studens, sat habuit semel ea narrare, ne, si prius ea narrasset, cogeretur postea eadem repetere. Sic cap. 11. ait Martham dixisse Magdalenæ: *Magister adest, et vocat te:* et tamen prius non narravit Christum jussisse Marthæ, ut vocaret Magdalenam, quia cum recenset Martham jussu Christi vocasse Magdalenam, hoc ipso sat indicat Christum prius jussisse illi ut sororem vocaret. Ibidem Christus ait Marthæ: *Nonne dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei?* et tamen prius non narravit Christum hoc dixisse. Sic c. 6. 36. ait Christus: *Sed dixi vobis, quia et vidistis me et non creditis*, et tamen nusquam antea recensuit, quod idipsum dixerit Christus.

DECIMUS SEPTIMUS.

Miracula Christi, quæ solus Joannes commemorat, sunt hæc: Conversio aquæ in vinum in Cana Galilææ, cap. 2. Prior expulsio vendentium e templo, ibidem vers. 15. Filii reguli infirmi sanatio, c. 3. 47. Paralytici ad Probaticam piscinam curatio, cap. 5. 1. et seq. Cæci nati illuminatio, cap. 9. 1. et seqq. Lazari a morte suscitatio, cap. 11. 1. et seqq. Prostratio Judæ et satellitum in terram, cum venirent ut caperent Jesum, cap. 18. 6. Effluxio sanguinis et aquæ e latere Christi jam mortui, et lancea perfossi, cap. 19. 34. Potestas remittendi peccata per insufflationem Spiritus Sancti data Apostolis post resurrectionem, cap. 20. v. 22. Multiplicatio piscium Apostolis piscantibus, cap. 21. 6.

INTERPRETES.

In Evangelium S. Joannis commentati sunt permulti ac præcipui Patrum Græcorum et Latinorum. E Græcis post Origenem, qui in Joannem elucubravit 32. tomos sive libros, præclare docteque scripsit, S. Cyrillus Patriarcha Alexandrinus, qui sane præ aliis didacticus est, solers, acutus et genuinus in sensu litterali consignando. Porro S. Cyrillus Joannis Evangelium pertractavit duodecim libris; sed quatuor medii scilicet, quintus, sextus, septimus et octavus injuria temporum interciderunt. Supplevit eos Judocus Clictovæus Doctor Parisiensis. Cum ergo audis citari quintum, sextum, septimum et octavum hic librum Cyrilli, scito non esse Cyrilli, sed Clictovæi, quod multos etiam viros doctos fefellit. Porro librum quintum et sextum Cyrilli, græce exaratum, in Chio insula nuper invenit Collegii Societatis Jesu ibidem Rector, qui eosdem Panormum in Siciliam transtulit, unde eos secum Romam, ad Romanum Collegium nostrum advexit R. P. Joannes Baptista Jattinus, in eodem Mathematicæ professor, qui et eosdem in Latinum convertit: quæruntur ab eo cæteri duo, septimus et octavus, ut omnes latinitate donatos in lucem edat, quinto et sexto Romæ usus sum, eosque subinde citabo, plane enim redolent doctrinam, stylum et ingenium S. Cyrilli.

Secundus, est S. Chrysostomus, qui ut paulo ante dixi, a S. Joanne librum Evangeliorum accipiens, ejus ut videtur instinctu, in illud scripsit homil. 87. Extant tomo 3. operum ejusdem.

Tertius, est Theophylactus: quartus, Euthymius; qui duo more suo S. Chrysostomi sunt asseclæ, et quasi discipuli: sed Theophylactus est fusior et luculentior: Euthymius brevior, qui et expresse se sua ex S. Chrysostomo, Origene, S. Basilio et Nazianzeno collegisse fatetur.

Quintus, est Nonnus Panopolitanus, Ægyptius, eloquentissimus, qui virginem Theologum, hoc est Joannem Evangelistam, versibus heroicis est interpretatus, ait Suidas. Sixtus Senensis eum inter Græco-Christianorum præcipuum numerat, cujus et (inquit) feruntur Dionysiacωn lib. 48 heroice conscripti: alto cothurno incedit instar Homeri. At licet Nonni interpretatio proprie tantum sit paraphrasis: tamen multis in locis Evangelii sensum per epithetha indicat et illustrat. Nonni paraphrasin Græcolatinam edidit, notisque illustravit P. Nicolaus Abramus a Societate Jesu, esto primus eam Aldus Manutius ediderit, ac post eum Franciscus Nansius.

E Latinis primus et præcipuus Evangelii sancti Joannis interpres est S. Augustinus, qui illud ordine prosequitur per tract. 124. Extat t. 9. operum ejusdem.

gustinum passim, et subinde ad verbum consectatur.

Tertius est auctor Glossæ. Ubi adverte in Glossa communi triplicem contineri Glossam. Prima est interlinearis, quæ inter lineas textus S. Script. inseritur, ideoque breviter, sed punctim, multa docte et utiliter tangit. Secunda est marginalis, quæ ad marginem textus S. Scripturæ collocatur, et vocatur Glossa ordinaria. Tertia, quæ huic subnectitur, est Glossa Nicolai Lyran. Primæ interlinearis auctorem esse Anselmum Laudunensem, cognomento Scholasticum, censet Sixtus Senensis, Franc. Ribera et alii. Anselmus hic floruit anno Domini 1110.

Secundæ glossæ, scilicet Ordinariæ, idem Sixtus, Ribera et alii auctorem faciunt Strabum, monachum Fuldensem, auditorem Rabani Mauri, sub annum Domini 820. qui eam ex Rabano, S. Gregorio, aliisque Patribus conflavit.

Tertia auctorem suum præfert Nicolaum de Lyra, sic dictum a Lyra vico Normanniæ, qui genere et gente Judæus, conversus ad Christum, et S. Francisci Ordinem ingressus, docuit Theologiam Scholasticam, anno Domini 1320 vir doctus et linguæ Hebraicæ peritus. Hic Glossam illo tempore insignem scripsit, qua Joannem et cæteros hagiographos ad litteram explicat, adeo ut de eo vulgi ore olim tritum fuerit illud: *Nisi Lira lyrasset, nostri Theologi non saltassent.* Verum hoc in Lyrano notandum et cavendum, quod ipse suæ genti et Rabbinis, maxime R. Salomoni, qui magnus est fabulator, plus æquo, etiam in næniis et fabellis Judaicis, subinde indulgeat et consentiat.

Posterioribus sæculis, et præsertim nostro hoc omnium eruditissimo, plures in Joannem commentati sunt. Præ aliis excellunt Joannes Maldonatus e Societate Jesu, qui fusus est, acutus, elegans et doctus: Cornelius Jansen, qui exactus, solidus et genuinus: Franciscus Toletus, qui acri judicio sapidus est et pulcher, præsertim in applicandis metaphoris et similitudinibus, earumque analogiis, v. g. cur Christus vocetur vitis, panis, vita, lux, ostium, pastor; cur Spiritus Sanctus nuncupetur aqua viva, columba, ignis, etc. Sebastianus Barradius litteram recte tangens, et moralia miscens, concionatoribus dicendi materiam et spiritum subministrat. Franciscus Lucas totus litteralis est, sed litteram ad pios affectus traducit. Franciscus Ribera brevis, sed more suo rarus et eruditus: posthumus est, et post mortem Riberæ in lucem editus.

Ex hæreticis in S. Joannem scripsere Martinus Bucerus, Wolfgangus Musculus, Bullingerus, Brentius, Calvinus, ac Theodoretus Beza; e quibus omnibus Augustinus Marloratus Catenam consarcinavit, quam in Belgio perlegi et confutavi.

Secundus est Venerabilis Beda, qui sanctum Au-

SANCTUM

JESU CHRISTI EVANGELIUM

SECUNDUM JOANNEM.

Hic est titulus in Codicibus Græcis et Latinis: in Syriacis hic est : *Evangelium Sanctum præconium Jouchanon* (Joannis) *quod locutus est et prædicavit Jonice* (græce) *Ephesi*: in Arabicus hic est: *Evangelium Sancti magni discipuli, Apostoli Joannis, filii Zebedæi, dilecti Domino nostro Jesu Christo.*

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DESCRIBIT VERBI ÆTERNI ORIGINEM ET EX DEO PATRE GENERATIONEM, OMNIPOTENTIAM, OMNISCIENTIAM, AC TANDEM V. 14. INCARNATIONEM, ET GRATIÆ PLENITUDINEM. SECUNDO, V. 19. TESTIMONIUM, QUOD JOANNES BAPTISTA JUDÆIS INTERROGANTIBUS DEDIT DE JESU : SCILICET IPSUM ESSE MESSIAM ET AGNUM, QUI TOLLIT PECCATUM MUNDI. TERTIO, V. 37. NARRAT DUOS JOANNIS DISCIPULOS VISITASSE CHRISTUM, E QUIBUS UNUS ANDREAS FRATREM SUUM SIMONEM ADDUXIT AD CHRISTUM CUI CHRISTUS: TU, AIT, VOCABERIS CEPHAS, ID EST PETRUS. QUARTO, V. 43. AD SUI SEQUELAM VOCAT PHILIPPUM, HIC NATHANAELEM AD CHRISTUM ADDUCIT, QUI EI SECRETA SUA SUB FICU FACTA PANDENS, AB EO AGNOSCITUR ESSE MESSIAS. UNDE CHRISTUS EI PROMITTIT MAJORA, SCILICET, QUOD VISURUS SIT ANGELOS E COELO AD SE DESCENDENTES ET ASCENDENTES.

1 In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum. 2. Hoc erat in prin-
cipio apud Deum. 3. Omnia per ipsum facta sunt: et sine ipso factum est nihil quod factum
est. 4. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum: 5. Et lux in tenebris lucet, et tenebræ
eam non comprehenderunt. 6. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes 7. Hic venit in
testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. 8. Non erat
ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. 9. Erat lux vera, quæ illuminat omnem ho-
minem venientem in hunc mundum. 10. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mun-
dus eum non cognovit. 11. In propria venit, et sui eum non receperunt. 12. Quotquot autem re-
ceperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus: 13. Qui non
ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. 14. Et
verbum caro factum est, et habitavit in nobis : et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti
a patre plenum gratiæ et veritatis. 15. Joannes testimonium perhibet de ipso et clamat dicens :
Hic erat quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est : quia prior me erat. 16. Et
de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia : 17. Quia lex per Moysen data
est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est. 18. Deum nemo vidit umquam: unigenitus fi-
lius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. 19. Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt
Judæi ab Jierosolymis Sacerdotes et Levitas ad eum, ut interrogarent eum : Tu quis es ? 20. Et
confessus est, et non negavit: et confessus est : quia non sum ego Christus. 21. Et interrogaverunt
eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta es tu? Et respondit : Non. 22. Dixe-
runt ergo ei: Quis es. ut responsum demus his qui miserunt nos ? quid dicis de teipso? 23. Ait:
Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta. 24. Et qui missi
fuerant, erant ex Pharisæis. 25 Et interrogaverunt eum, et dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu
non es Christus, neque Elias, neque Propheta ? 26. Respondit eis Joannes dicens: Ego baptizo in

aqua: medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. 27. Ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est: cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti. 28. Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans. 29. Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. 30. Hic est de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est: quia prior me erat: 31. Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. 32. Et testimonium perhibuit Joannes dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo et mansit super eum: 33. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto. 34. Et ego vidi, et testimonium perhibui: Quia hic est Filius Dei. 35. Altera die iterum stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo: 36. Et respiciens Jesum ambulantem, dicit: Ecce agnus Dei. 37. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum. 38. Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes se, dicit eis. Quid quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi, (quod dicitur interpretatum Magister) ubi habitas? 39. Dicit eis: Venite et videte. Venerunt et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illo: hora autem erat quasi decima. 40. Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierunt a Joanne, et secuti fuerant eum. 41. Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dicit ei: Invenimus Messiam, (quod est interpretatum Christus.) 42. Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus, dixit: Tu es Simon filius Jona: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. 43. In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum. Et dicit ei Jesus: Sequere me. 44. Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate Andreæ et Petri. 45. Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, et Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth. 46. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni et vide. 47. Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. 48. Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Respondit Jesus et dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. 49. Respondit ei Nathanael et ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. 50. Respondit Jesus et dixit ei: Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, credis: majus his videbis. 51. Et dicit ei: Amen, amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, et angelos Dei ascendentes, et descendentes supra filium hominis.

1. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.] Sic Syrus, Ægyptius, Æthiopicus, Persicus et Arabicus; nisi quod hic secundo et tertio loco addat articulum, dicens: *Et illud Verbum erat apud Deum, et Deus erat illud Verbum.* Porro Æthiopicus habet *cal*, id est Verbum; sic et cæteri omnes: quare minus recte Erasmus et Novantes pro *Verbum* vertunt *sermo*, de quo mox plura.

Orditur Joannes a divinitate Verbi: Primo, quia hoc rectus ordo, et plena historia de Christo exigebat, ut scilicet prius generationem ejus divinam et æternam, deinde humanam et temporalem enarraret. Secundo, quia tempore S. Joannis, obortæ fuere hæreses Cherinti et Ebionis negantium Christi divinitatem, quæ etiamnum in nostris Transylvanis Arrianis, Polonis Ebionitis, ac Syris Nestorianis perdurant. Ita S. Chrys. Hier. Epiphan. Irenæus, et ex iis Maldonatus.

Similiter orditur Moses genesin mundi, dicens: *In principio creavit Deus cœlum et terram.* Orditur ergo Moses a creatione mundi, Joannes vero longe altius a Verbi æternitate. Moses assignat principium temporis, quo Deus omnia fecit, Joannes assignat principium, quod erat ab æterno, quando erat Verbum, per quod in tempore omnia a Deo facta sunt. Joannes ergo hoc Mosis exordium supponens, supplens et præveniens principium creationis mundi; longe anterius Verbi ipsius, quando (ut ita dicam) esse cœpit, dat principium. Quocirca Tertul. lib. contra Hermogenem vere asserit, Evangelium veteris testamenti esse supplementum.

Alludit S. Joannes ad Eccles. c. 24. 5. *Ego* (Sapientia æterna) *ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam.* Et Prov. 8. 22. *Dominus possedit* (Septuag. ἔκτισε id est *condidit;* S. Ambr. l. 3. de Fide cap. 4. *creavit*) *me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio:* ubi Sept. vertunt, *Dominus condidit me principium viarum suarum in opera sua: ante sæculum fundavit me in principio, antequam terram faceret, et abyssos constitueret;* Aquila, *Dominus possedit me ab initio opificiorum suorum;* Symmach. *Dominus possedit me principium viarum suarum, ante opificium suum;* Theod. *Dominus possedit me ante opificium ejus; a tunc, et ex tunc, ante sæculum præparata sum.* Vide ibi dicta.

In principio.] Hoc est Primo, in Patre æterno, ait S. Cyrillus et Origenes, nam mox Joannes v. 14 ait, Verbum esse in sinu Patris. Secundo, simplicius S. Aug. Beda et S. Hilarius, *in principio*, scilicet mundi vel temporis, etiam imaginarii, illius scilicet quod ante mundum imaginari potes, ab æterno fluxisse, q. d. Verbum non est factum in principio temporis, etiam

imaginabilis et antiquissimi; sed jam tum erat, quia non est factum, sed genitum ab æterno. Tertio, simplissime idem S. Aug. Chrys. Theoph. et S. Basilius in hæc verba S. Joannis *in principio*, id est, ante omnia, vel ab initio omnis durationis et æternitatis, ab omni æternitate, longissime ante angelos, homines, omnesque res creatas erat Verbum. Principium enim verum hic accipit S. Joannes, non imaginarium, æque ac Moses Genes. 1. 1. ac Salomon Prov. 8. 22. Unde Patres omnes ex hoc loco probant veram Christi divinitatem et æternitatem. Hoc exordium statim S. Joannes opponit Ebioni, qui ajebat Christum incepisse post partum Virginis, nec ante eum extitisse. Ita Cyrillus. Hinc Nonnus Το *in principio* quintupliciter exponit per quinque epitheta, quorum unum ex altero ordine sequitur. *In principio*, inquit, id est primo, intemporaneum; Secundo, Patri coævum; Tertio, Patri natura æquale; Quarto, incomprehensibile; Quinto, ineffabile. Quatuor ex primo consequuntur Audi Nonnum :

> *Αχρονος ην, αχιχητος, εν αρρητω λογος αρχη,*
> *Ισοφυης, γενετηρος ομηλικος, υιος αμητωρ,* hoc est:
>
> Sine tempore erat incomprehensibile, in ineffabili Verbum principio,
> Æqualis naturæ. Patri coævum, filius sine matre.

Dices : *Æternitas est duratio infinita, carens principio et fine; cur ergo hic datur ei principium?* Resp. Causa est, infirmitas humani intellectus, qui non potest æternitatem comprehendere, nec distincte concipere, nisi per comparationem ad tempus, ideoque concipit æternitatem esse durationem, quæ omni tempori præsenti, futuro et præterito, non tantum vero, sed et imaginario coexistit, imo omne tempus prævenit et antecedit. Sensus ergo est, q. d. In principio, id est ante omne tempus, etiam quod mente imaginari, fingere et concipere potes, erat Verbum: finge milliones millionum annorum, quotquot mente concipere vales; ante omnes illos et infinitos quos semper adjicere potes, erat Verbum. Hac de causa S. Joannes quater repetit Το *erat* : *In principio*, ait, *erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum:* ut quodcumque tempus cogites, scias quod in illo jam erat Verbum; quodcumque ævum concipias, scias quod in illo erat Verbum; quodcumque sæculum mente anticipes, scias quod in illo jam erat Verbum. Sic ergo *principium* hic sumitur respective: dicit enim respectum ad omnia tempora, eo quod illa longe antecedat. Sicut enim tota quantitas et immensitas Dei est in quolibet loco et spatio, imo in quolibet ejus puncto, et tamen illa ambit omnia spatia et loca, etiam illa quæ supra cœlos imaginari possumus: sic etiam æternitas Dei, quæ tota est in uno nunc, sive in uno puncto durationis temporis, ambit et complectitur omne tempus præteritum, præsens et futurum, ac omne illud longe superat, antecedit et transcendit: et hoc volumus significare, dum ex S. Joanne dicimus eam fuisse in principio.

Rursum mens nostra per hanc comparationem principii, sive æternitatis, ad tempus quodlibet, ascendit ad ipsam æternitatis antiquitatem et quasi originem, illam positive in se considerando, illamque vocat *principium*, hoc est initium omnis durationis et æternitatis; sed hoc initium revera est sine initio, et principium carens principio. Igitur ut concipiamus et exprimamus rem quampiam non cœpisse in tempore, sed esse æternam, et fuisse ab æterno, dicimus illam fuisse in principio omnis durationis et æternitatis, per quod nil aliud significamus, quam illam fuisse semper, fuisse ab æterno, fuisse ab omni æternitate Hoc ergo sensu Joannes ait: *In principio erat Verbum* Et Psaltes Ps. 109. *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Et sic vulgo dicimus Deum extitisse a principio æternitatis, id est, ab omni æternitate. *Principium* ergo hic non initium aliquod, sed ipsam in se æternitatem quæ fuit a principio, denotat.

Erat.] Το *erat*, ait S. Basilius in hæc S. Joannis verba, nos ducit ad *æternitatem* : non quasi Το *erat* significat Verbum antecessisse principium, de quo dicitur, *in principio erat*, ac consequenter principium temporis et mundi hic accipiendum sit, sed quod in principio durationis vel æternitatis (quod Verbum non antecessit nisi ratione tantum : sicut enim res quælibet suam durationem, suumque tempus vel ævum ratione antecedit, sic et Deus suam durationem et æternitatem : duratio enim est rei quæ existit et durat, duratio et mensura) hoc est jam olim ab omni æternitate erat Verbum. Ubi Nota, dici *erat*, non *fuit*, quia *fuit* significat rem fuisse et præteriisse: *erat* vero significat etiamnum esse, sive esse perennem et æternam. Ita S. Chrys. Cyrill. et Theophyl. Spiritus Sanctus ergo posuit Το *erat* in mente et calamo Joannis, contra Arrianos, quos prævidebat futuros, horum enim vox fuit: *Erat quando non erat:* hoc est, erat tempus, quando non erat Filius : quam eorum vocem ex hisce S. Joannis verbis damnat Concilium Nicenum, quia scilicet *in principio*, id est semper ab æterno, *erat Verbum.*

Rursum, *in principio erat Verbum*, id est ab æterno genitum est Verbum; hæc enim generatio in voce *Verbum* includitur, uti mox ostendam.

Insuper Elias Cretensis in orat. 4. de Theol S. Gre. Nazianz. notat verbum substantivum *est et erat* proprium esse Dei: dicitur enim ab essendi plenitudine. Unde Deus Hebraice vocatur *Jehova*, sive *qui est;* græce ο ων, de quo multa dixi Exodi cap. 3. v. 14.

Verbum.] Græce, ο λογος, id est *Illud Verbum*, scilicet æternum et divinum, hoc est Filius Dei, uti etiam ipsi Arriani olim fatebantur: nam paulo post Joannes v. 14. hoc *Verbum* vocat unigenitum Patris. Et ita passim in Scriptura Filius vocatur Verbum Patris: licet S. Basilius putet Spiritum Sanctum quoque posse dici *Verbum*; sed recte advertit D. Thomas id improprie dumtaxat dici posse.

Quæres, cur Filius Dei dicitur ο λογος, id est Verbum?

Resp. λογος græce multa significat, quæ omnia huic loco conveniunt. Primo, λογος, verti potest *ratio*, quia sicut ratio vel notitia a mente, sic Filius a Patre procedit. Ita S. Chrysost. Theophyl Euthym. S. Basilius, et Nazianzenus orat. 4. de Theolog.

Secundo, λογος verti potest, *definitio*, quia Verbum Patris naturam, omnesque res definite exprimit et explicat. Ita Nazianzen. ibid. Unde Nicetas in orat. 42. Nazianzeni: *Quam rationem, ait, habet definitio ad definitum, eamdem habet Filius ad Patrem. Ipsum enim declarat, sicut definitio id, quod ab ea defi-*

nitur. Quamobrem Christus dicebat: Philippe, qui videt me, videt et Patrem meum, Joan. 14. Paternæ siquidem naturæ compendiosa demonstratio est Filius. Omnis enim proles parentis sui tacita est ratio sive definitio.

Tertio, λογος, verti potest, *causa*, quia Verbum est causa rerum omnium quæ verbo Dei creatæ et productæ sunt. Ita S. Dionys. de Divin. nom. c. 7. S. Hier. ep. ad Paulinum.

Quarto λογος verti potest, *opus*, quia Verbum est opus Patris, illi commensum, coævum et adæquatum.

Quinto λογος, verti potest, *virtus*, quia Verbum est virtus robur et dextera Patris.

Sexto, λογος, verti potest, *formâ*, quia verbum est Patris forma, decor et pulchritudo.

Septimo, et optime, λογος, verti potest, *sermo*, cum Tertulliano, S. Cypriano, S. Ambr. et Hieronymo, vel potius *verbum*. Unde et Æthiopicus vertit, *kal*, id est, *verbum;* sic et Syrus, Arabicus, Persicus, Ægyptius *Verbum*, inquam, non oris, sed mentis, quia sicut nos cogitando vel intelligendo, formamus nobis conceptum rei cogitatæ vel intellectæ, qui dicitur verbum mentis: ita Pater æternus intelligendo et comprehendendo suam essentiam et omnia quæ in ea sunt, ac inter ea vim spirativam Spiritus Sancti, et vim creativam omnium rerum possibilium, formavit et produxit hoc Verbum æternum, sibi adæquatum et simillimum; quo fit ut Verbum hoc sit Deus, Deique Filius a Patre genitus.

Hinc et Gentilium Philosophi et Theologi, ut Trismegistus, Orpheus, Plato, aliique Græci, Chaldæi et Ægyptii Patrem vocarunt νουν, id est mentem; Filium vero λογον, quasi mentis prolem, teste S. Aug. l. 7. Confess. c. 9. Theodoreto l. 2. de Curandis Græcor. Affect. et aliis. Unde illud Platonis: *Monas genuit monadem, et in se reflexit ardorem*, q. d. Pater genuit Filium, et per eum spiravit Spiritum Sanctum qui est amor reflexus Patris et Filii: licet multi censeant Platonem, Trismegistum, aliosque Gentiles per λογον, non intellexisse Filium, sed ideam quæ est in mente Dei, juxta quam ipse creavit omnia, et in se reflexit ardorem, quia mundum creavit propter sui amorem.

Ubi Nota: Verbum Dei est duplex; unum essentiale, quod est ipsa intellectio Patris, quam cum essentia, intellectu et voluntate communicat Filio et Spiritui Sancto. Alterum est notionale, quod est Verbum a Patre productum et persona subsistens, scilicet Filius, de quo hic agit Joan. Ita S. Thomas 1. dist. 27. q. 2. a 2. et ex eo Capreolus et Ferrar. Intellige hoc de Verbo ample sumpto: nam Verbum stricte proprieque sumptum non nisi notionale est, uti docet S. Aug Cyrill. D. Thomas, et ex iis Suarez l. 7. de Trinit. c. 3.

Plura de Verbo hoc dixi in epist. S. Joannis 1. cap. 1. v. 1. ubi pariter ostendi, in quibus Verbum hoc divinum nostro humano sit simile, et in quibus sit dissimile: item ejus dignitatem, præstantiam, efficaciam, qua intime mentibus nostris illabitur, easque sibi assimilat, purificat, perficit, sanctificat. Quibus adde S. August. Serm. 38. de Verbis Domini: *Est*, inquit, *Verbum Dei forma quædam non formata, sed forma omnium formarum superans omnia, existens in omnibus. Quærunt vero quidam, quomodo nasci potuerit Filius coævus Patri? nonne si ignis æternus esset, coævus esset splendor? itemque imago quæ de speculo existit aut aqua? ut si aliquid super aquam, exempli gratia virgultum, semper fuisset, et imago de eo semper esset.* S. Basil hom. in princ. Joan. *Verbum hoc, ait, quod erat in principio, nec humanum erat, nec angelorum, sed ipse Unigenitus, qui dicitur Verbum, quia impassibiliter natus, et generantis imago est, totum in se generantem demonstrans: habet vero verbum nostrum divini Verbi similitudinem quamdam: declarat enim totam mentis conceptionem et quidem cor nostrum quasi fons est verbum prolatum quasi rivulus ex ipso manans. Prævidit Spiritus Sanctus futuros, qui gloriæ Unigeniti invidentes, dicerent: Antequam genitus esset, non erat, itaque ait: In principio erat Verbum.* S. Chrys. *Non simpliciter, ait, Verbum dixit, sed cum articulo a reliquis ipsum separans: est enim quædam hypostasis ex Patre impassibiliter proveniens: significat vero hoc, In principio erat, semper et infinite extitisse: nam de cœlo et de terra non dicitur quod erant in principio, sed quod in principio facta sunt.*

Et Verbum erat apud Deum.] Occurrit S. Joannes objectioni. Dicet enim quis: Ubi erat Verbum in principio, id est, ab æterno, cum adhuc nullus locus, imo nihil, sive nulla creata essent in rerum natura? Respondet, Verbum loco non eguisse, eo quod spirituale sit et divinum, sed fuisse apud Patrem, utpote a quo originem duceret, id est, ut ait v. 18. fuisse in sinu Patris, vel etiam in domo paterna, quæ est Deus ipse, ejusque immensitas: ibi, inquam, fuisse arcanum et nobis absconditum.

Præpositio *apud* notat Primo, diversitatem personæ; quod scilicet Filius sit diversa persona a Patre, non una et eadem, uti voluit Sabellius ejusque asseclæ Sabelliani: *Quomodo enim quod unum numero est, ipsum apud seipsum esse intelligitur?* ait S. Cyrill Sic et S. Chrys. Theophyl. ac Sever. et Leontius in Catena: *Ante omnia*, ait Tertull. l. 5. Contra Praxeam, *Deus solus erat ipse sibi et mundus, et locus, et omnia; solus autem quia nihil aliud extrinsecus præter illum, cæterum ne tunc quidem solus: habebat enim secum, quam habebat in semetipso, rationem suam, etc. hanc Græci λογον dicunt.* Solitudo enim vitæ beatæ adversatur. Deus ergo Deique beatitudo requirit societatem et amicitiam. scilicet pluralitatem personarum.

Secundo, *apud* notat amicitiam et summam Filii cum Patre conjunctionem, qua fit ut a Patre separari nequeat, sed illi semper indivulse adhæreat. Ita Nonnus.

Tertio, *apud* designat æqualitatem Filii cum Patre: nam esse apud Deum, sive juxta Deum, est sedere ad dextram Dei quasi Deum ὁμοθεον æqualem. Unde Christus, post ascensionem ad dexteram Patris rediisse dicitur, Marc. 16. 19. Ita S. Cyrill. Hieros. catechesi 14. Hinc et Nonnus sic explicat:

Πατρος την αμεριστος ατερμονη συνθρονος εδρη:

hoc est,

A Patre erat indivisum, æterno cum eo sedens in throno.

Nota το συνθρονος, quod Latina vox una non adæquat, idemque est quod ejusdem throni consors, assessor, confessor in eadem sede Plura de hoc membro dixi in epist. 1. S. Joan. 1. 1

Et Deus erat Verbum.] Græce, και θεος ην ο λογος. Ne Arriani objiciant: Si Verbum erat apud Deum, ergo ipsum non erat Deus; occurrit et antevertit Joannes. *Et Deus erat Verbum.* Arriani enim Verbum Dei internum et essentiale, id est, intellectionem Patris, Filii et Spiritus sancti (ut habet Orthodoxa fides) ponebant in uno Deo, id est, in una persona Dei, ipsi coæternum: sed Deum cœpisse esse Patrem in tempore, cum Verbum notionale a se distinctum produxit, quasi primam creaturam, et per eam cæteras Refellit hoc S. Joannes dicens: *Et Deus erat Verbum,* id est, Verbum jam dictum erat Deus Sic enim invertenda est hæc propositio. Ob consonantiam enim Joannes verba transposuit: dixerat enim: *Verbum, erat apud Deum;* unde repetens nomen Dei consone subjicit: *Et Deus erat Verbum,* ne quis putaret Verbum non esse Deum, eo quod dixerit esse apud Deum, q. d. Verbum ita est apud Deum, ut ipsummet sit Deus. Aut, ne idem ille Deus, apud quem erat Verbum, id est Deus Pater, putaretur esse Verbum, eademque cum illo persona; sed Verbum ejusdem naturæ divinæ dumtaxat cum Patre communicationem habere; hinc addit: *Et Deus erat Verbum:* q. d. Verbum erat apud Deum Patrem. cum eoque est idem Deus, quoad eamdem naturam divinam: non vero quoad eamdem personam. Hoc telo configuntur Arriani; diserte enim Joannes ait, Verbum, id est, Filium, esse Deum.

Objiciunt Arriani, vocem θεος, id est, Deus, hic non habere articulum, uti habuit paulo ante: *Et verbum erat apud* τον θεον, id est, *Deum;* ergo Verbum vere non est Deus. Resp Nego sequelam: nam causa hujus diversitatis est, quod vox θεος, in præcedenti membro, cum dicitur: *Apud Deum,* certam personam denotet, scilicet Patris, apud quem erat Verbum; hic ergo non personam, sed essentiam utrique personæ communem denotat. Verbum enim est idem Deus cum Patre, quoad eamdem essentiam et deitatem, non vero quoad eamdem personam. Articulus autem notat certam personam, non vero naturam utrique communem, Rursum Græci articulum præponunt subjecto, non prædicato, hic vero *Deus* prædicatum est, *Verbum* vero subjectum, uti dixi.

Nota, Joannem trimembri hac sententia, primo membro explicare Verbi *quando,* sive æternitatem; secundo verbi *ubi,* et a Patre distinctionem; tertio *hoc* Verbi essentiam, et essentiæ cum Patre identitatem. Si enim quæras, Quando erat Verbum? respondet: Erat in principio, id est, ab æterno. Si quæras, Ubi erat Verbum? resp. Erat apud Deum Patrem. Si denique quæras, Quidnam est Verbum, et cujus naturæ? resp. Verbum, hoc est Deus. Ita S Joannes hoc trimembre Evangelii sui de Verbo exordium explicuit in Symbolo, quod ipse jussu B. Virginis tradidit S. Gregorio Thaumaturgo, uti narrat S Greg. Nyssen. in ejus Vita. Hoc enim symbolum sic habet: *Unus est Deus Pater Verbi viventis, sapientiæ subsistentis, et potentiæ et figuræ æternæ, perfectus perfecti genitor, Pater filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, Deus ex Deo, figura et imago deitatis, Verbum efficax, sapientia constitutionis rerum universarum comprehensiva, et potentia totius creaturæ effectrix. Filius verus veri Patris, visum effugiens visum effugientis, et corruptioni non obnoxius non obnoxii corruptioni, et morti non obnoxius morti non obnoxii, et æternus æterni.*

2. Hoc erat in principio apud Deum.] Trimembrem propositionem uno hoc membro, quasi compendio repetit, confirmat et inculcat S. Joannes, q. d. Hoc verbum, quod dixi esse Deum, erat in principio, id est, ab æterno, apud Deum: quia enim difficile est intelligere, quomodo Verbum sit apud Deum, et tamen idem sit Deus; hinc utrumque jungit et inculcat Joannes, ut unitatem essentiæ simul et diversitatem personarum significet, ac in deitate esse trinitatem trium hypostaseon, scilicet Patris, Filii, et Spiritus Sancti doceat. Hoc enim est altissimum, obscurissimum et creditu difficillimum fidei nostræ mysterium, quod omnem hominum et angelorum captum superat. *Quasi ergo Arrianos audiens,* ait S. Cyrill *non modo ait, Verbum erat apud Deum, verum etiam Deus erat: sic quoniam apud Patrem est, inquit, per seipsum subsistit: quoniam vero Deus est, et ex Deo Patre, consubstantialis Patri, et natura Deus esse intelligitur.*

Secundam hujus repetitionis causam dat Maldonatus, scilicet ut ex tertio membro: *Et Deus erat Verbum,* quasi ex ratione vel causa, duo priora membra probet et confirmet, q. d. Quia Verbum est Deus, hinc sequitur ipsum in principio fuisse apud Deum Patrem, hoc est esse æternum et Patri coævum, ομοαιον, et æquale.

Tertiam dat S Hilar. lib. 2. de Trinit, ne quis ex eo quod dixit Verbum esse Deum, idemque esse apud Deum, suspicetur duos esse deos, scilicet unum qui sit Verbum, alterum apud quem sit Verbum, sicut Manichæi duo posuerunt rerum principia sive duos Deos, unum qui sit creator corporum et rerum corporalium, alterum qui sit creator angelorum et rerum spiritualium. Dicit ergo Joannes, Verbum ita esse apud Deum Patrem, ut idem cum Patre sit Deus, quia apud Patrem est tamquam Verbum, cum eo in eadem deitate conjunctum, imo unum idemque, sed hypostasi et persona ab eo distinctum.

3. Omnia per ipsum (Verbum) facta sunt.] *Omnia,* scilicet quæ non sunt Deus, per Verbum facta, id est, creata sunt, uti mox explicat *Omnia* scilicet *ab angelo usque ad vermiculum,* ait S. August. qui et addit: *Inter dicentem Deum et factam creaturam, quid est per quod factum est, nisi Verbum, per quod Deus dixit: Fiat et factum est? juxta illud: Dixit, et facta sunt.* Hoc est quod ait Apostolus: *In ipso* (Verbo sive Christo) *condita sunt universa, in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia: sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, et in ipso creata sunt,* Coloss. 1. 16. Et: *per quem fecit et sæcula,* Heb. 1 2. Et, *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum,* Psal. 32. 6.

Ergo ex hisce S Joannis verbis perperam Macedoniani negantes Spiritum Sanctum esse Deum, inferebant ipsum esse factum, id est, creatum per Verbum, ac proinde ipsum esse creaturam, non creatorem: quia *omnia* refert tantum ea quæ facta, id est, creata sunt, non autem increata, qualis est Spiritus Sanctus, qui idem cum Filio et Patre est Deus, et creator omnium Nam alioqui si generalissime τo *omnia* accipias, ex eo inferes, etiam Patrem esse factum, id

est, creatum per Verbum, quod est absurdissimum, uti docte contra Macedonianos docet S. Gregorius Nazianzenus orat. de Spiritu Sancto. Verum S. Joannes Spiritus Sancti hic non meminit, quia Verbi dumtaxat generationem et incarnationem describit. Itaque cum v. 1. et 2. dixisset, Verbum in se esse Deum, esse æternum, esse apud Patrem, id est ὁμοούσιον, et æquale Patri; nunc v. 3 declarat, quomodo idem Verbum se habeat ad creationem et creaturas, asseritque omnia per ipsum esse creata: unde gradatim v. 9. et seq. descendit ad hominem, docetque quomodo Verbum se habuerit ad hominem, atque asseverat illud hominis carnem et naturam assumpsisse, ut eum illuminaret, redimeret, salvaret et bearet. Huc enim tota hæc ejus narratio spectat et refertur.

Nota præpositio *per*, cum dicitur, *per ipsum*, hic non significat causam instrumentalem, aut ministrum, quasi Verbum fuerit instrumentum, vel minister Dei, per quod crearit omnia, uti voluit Origen. (qui proinde a nonnullis vocatur pater Arrianorum) et Arriani; sed significat causam principalem, uti et Gen. 4. 1. *Possedi hominem per Deum*, Prov. 8. 15. *Per me reges regnant*, Gal. 4. 7. *Quod si filius, et hæres per Deum* 1. Cor. 1. 9 *Fidelis Deus, per quem vocati estis*. Ecce hic aliisque locis præpositio *per* tribuitur Deo Patri, qui est prima omnium causa. Significat Ergo Τὸ *per* hic, Verbum cum Patre esse causam principalem creationis rerum omnium, ac consequenter Verbum esse omnipotens, esseque Deum. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. hic, ac S. Athanas. Basilius, et alii scribentes contra Arrianos. Quocirca Paulus Heb. 1. 10 illud Ps. 101. 26. *Initio tu Domine terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cœli*, de Verbo, sive Filio, interpretatur. *Numquam profecto id asserturus*, inquit Chrys. *nisi conditorem Filium, non ministrum arbitraretur, ac Patri et Filio pares esse intelligeret dignitates*.

Dices, Cur ergo S. Joannes potius dicit per Verbum omnia esse facta, quam a Verbo? Resp. Primo, ut significet Verbum a Patre procedere, esseque genitum: *Ne quis illum esse ingenitum suspicaretur*, ait S. Chrys.

Secundo, ut significet Verbum esse ideam rerum creaturum, juxta quam Pater cum Filio creavit omnia. Artifex enim omnia opera artis suæ facit per ideam, sapientiam, conceptum, sive verbum mentis suæ: hæc autem omnia appropriantur Verbo divino, sive Filio, qui est Sapientia genita, sed increata; et per consequens appropriatur ei, quod per ipsum omnia sint facta. Ita S. Cyrillus.

Tertio, proprie dicit per Verbum omnia esse facta, quia Verbum a Patre accipit cum essentia divina, omnipotentiam, et actionem eamdem numero, qua simul cum Patre omnia creat; quare Verbum est quasi medium inter Deum Patrem et creaturas, ac proinde recte dicitur Pater per ipsum, ut causam principalem a se genitam, fecisse omnia.

Et sine ipso factum est nihil.] *Sine exceptione sunt omnia*, ait S. Hilarius lib. de Trinit. *nihil, quod extra sit derelinquitur*. Rursum Τὸ *sine ipso*, notat Verbum fuisse socium Patri, in rerum creatione. Unde S. Hilarius S. Joannem alloquens: *Piscator*, inquit, *reddidisti auctorem, cum socium professus es*.

Factum est nihil.] *Nihil*, id est malum puta res corruptibiles, quæ assidue tendunt in nihilum, ex quo prodierunt inquiebant Manichæi: hi enim censebant res corporales et corruptibiles non esse creatas a Deo et Verbo, sed a dæmone vel Deo malo esse conditas. Ridet hoc S. August. lib de Natura boni, contra Manichæos cap 25. ac futile falsumque hoc esse liquet ex Græco, qui pro *nihil* habet οὐδὲ ἕν id est, *neque unum*; Syrus, *etiam non unum*. q. d. Ne unum quidem factum est sine Verbo, sed omnia omnino, usque ad unum et ultimum, per illud creata sunt. Unde Arabicus clare vertit, *omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso non fuit quidquam eorum quæ facta sunt*.

Secundo, S. Aug. per *nihil*, accipit peccatum, q. d. Omnes res creatæ sunt per Verbum, excepto nihilo, id est, peccato, cujus auctor est diabolus et mala voluntas, non Deus, nec Verbum. Sicut enim malum, non est ens, sed privatio entis et boni: sic pariter peccatum est privatio rectitudinis et bonitatis, quæ operi inesse debet, ac consequenter peccatum est quasi nihil. Verum hoc subtilius est quam solidius, ac coactius quam germanius, teste S. Hieronymo in c. 2. Michææ, atque refellitur ex Græco οὐδὲ ἕν *neque unum*, et ex eo quod sequitur, *quod factum est*: hoc enim tantumdem valet, ac si dicas: *Nihil*, id est, nulla res, quæ facta est, facta est sine Verbo, sed omnes omnino per illud factæ et creatæ sunt. Hic enim sensus est planus et genuinus.

Quod factum est.] Triplex est hic dispunctio, et consequenter triplex lectio et intellectio, triplexque sensus: prima est: *Sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso*, ac deinde ponitur punctum, post quod nova sententia sequitur: *Vita erat, et vita erat lux hominum*, etc. ita dispungit legitque S. Hilar. lib. 2 de Trinit. S. Epiphan. in Anchorato, et alii nonnulli.

Verum hæc lectio passim ab aliis rejicitur. Videtur enim ineptam continere tautologiam, cum ait: *sine ipso*, et mox, *in ipso*.

Secunda lectio est: *Sine ipso factum est nihil*, deinde punctum, post quod nova sequitur sententia: *Quod factum est in ipso, vita erat*. Ita dispungit legitque S. August. Tertull. Contra Hermog. S. Ambrosius lib. 3. de Fide cap. 3. et passim Latini: atque e Græcis Clemens Alexand. lib. 1. Pædag. cap 6. et S. Cyrillus hic: quod S. August. sic explicat, q. d. Omnis res facta et creata per Verbum, antequam fieret et crearetur, erat in ipso Verbo vitaliter et intellectualiter. Erat enim in ideis et rationibus æternis, quæ vivunt in Verbo. Erat ergo vita, id est, vivebat in mente et idea Verbi. Aliter explicat S. Cyrill. q. d. Omnis res facta erat vita in Verbo, id est, vitam, hoc est, vigorem et essentiæ suæ conservationem, accepit, et continuo accipit, a Verbo, quamdiu est et existit.

Tertia lectio communis est Syrorum, Arabicorum et Græcorum, S. Chrysostomi, Theoph. Nonni Euthymii et Leontii in Catena: *Sine ipso factum est, nihil quod factum est*, deinde punctum; mox nova incipit sententia: *In ipso vita erat*. Hæc lectio est planissima, quocirca eam sequuntur Biblia Romæ correcta, aliaque Latina perplura Sensus enim planus est q. d. Nihil quod factum est sine Verbo factum est, sed omnes res factæ a Verbo factæ sunt.

Addit hoc contra Macedonianos argutantes: Si omnia per Verbum facta, id est creata, sunt; ergo et Spiritus

Sanctus per Verbum factus, id est, creatus est, ac consequenter Spiritus Sanctus est creatura. Excludit enim hoc Joannes, addens *To quod factum est:* q. d. Cum dico omnia per Verbum esse facta, non intelligo Spiritum Sanctum, sed tantum ea quæ facta et creata sunt. Ergo *To quod factum est*, limitat et determinat *To nihil*, q d. Nihil quod factum est, sine Verbo factum est, nulla res, quæ creata, sine Verbo creata est, sed omnia per Verbum producta sunt.

4. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum.] Vita est res præstantissima, sicut mors est pessima. Vitæ ergo fontem S. Joannes hic assignat Verbo: *In ipso enim vivimus, movemur et sumus;* Act 17 Hinc et Græci suum Deum vocant ζῆν, a ζῆν, id est, *vivere*, quod omnibus viventibus vitam inspiret. Sensus ergo est, q. d. Vera nostra vita gratiæ et gloriæ in ipso Verbo erat, velut in sui origine et fonte. Unde ut ipsum hanc vitam et lucem hominibus communicaret, ad eos descendit et hominem se fecit: ut sicut per Verbum macrocosmus, hoc est magnus hic mundus, olim creatus est, ita et per illud ipsum microcosmus, id est parvus mundus, puta homo, recrearetur, et a morte peccati, ad vitam gratiæ et justitiæ revocaretur Ita se explicat S. Joannes, cum subdit: *Et vita erat lux hominum*. Et in ep. 1. cap. 1. v. 2 loquens de Verbo vitæ: *Et vita*, inquit, *manifestata est, et vidimus, et testamur, et annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis*. Et cap. 5. v. ult. *Ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, et vita æterna*. Vide ibi dicta. Hac de causa S. Joannes passim Christum vocat *vitam*. Ita S. Chrysost et Theophyl. hic, Ammonius in Catena, S. Ambros. lib. 3. de Fide c. 3. et 5. Athanasius l. 3 de Assumptione hominis, contra Marcellinum.

Porro Patres hanc Verbi vitam varie explicant.

Primo de vita formali: *In ipso vita erat;* hoc est, ipsa Verbi substantia est vita, ipsum Verbum est vita subsistens, ait Oecum in ep. 1. S. Joann. c. 1. Ipsum Verbum essentialiter est vita: ipsa enim ejus essentia est vivere et vita. Vivit enim vitam divinam, perfectissimam, immensam, æternam, beatissimam; quæ origo et fons est omnis vitæ angelicæ, humanæ, animalium et plantarum.

Secundo, in Verbo est vita idealis, sive exemplaris, quia in Verbo quasi in idea vivunt sempiternæ rerum omnium rationes, ut ait S Aug. Verbum enim est omnium creaturarum idea, idea autem est ipsa essentia et vita Dei Ita S. August. tract. 1. in Joan. *Sapientia Dei*, inquit, *secundum artem continet omnia: terram vides, cælum, solem, lunam, sunt ista in arte, sed foris corpora sunt in arte vitæ sunt*. Alio vero loco: *Propterea* (ait Joannes) *quod factum est, in ipso vita erat, omnia quæ facta et vitam non habent, in ipso Verbo Dei vita sunt, in seipsis vita non sunt*. Sic ergo verbum est vita omnium creaturarum, etiam inanimatarum, quia omnes vivunt in Verbo, utpote quod totum est vita.

Tertio, in Verbo est vita causalis naturalis, quia Verbum causat et efficit omnia viventia, eisque suam vitam communicat; scilicet plantis vitam vegetativam, animalibus vitam animalem, hominibus rationalem, angelis angelicam. Rursum, in Verbo quasi in causa efficiente, est vita, id est omnium rerum vigor, duratio et conservatio, quia hæc per Verbum fiunt: Verbum enim omnibus rebus dat vigere, vivere, durare et permanere. Ita S. Chrys Cyrillus, Theophyl. Unde Jansenius sic exponit, q. d. Vita naturalis viventium, pendet a Verbo; quasi sensim Joannes a vita viventium descendat ad hominem, ejusque vitam acceptam a Verbo.

Quarto et magis genuine, *vitam* hic accipias causalem supernaturalem, q d. In verbo quasi in fonte et causa primigenia erat vita nostra supernaturalis, puta gratiæ et gloriæ, ideoque ut hanc vitam nobis impetraret, incarnatus est et factus homo, ut initio dixi. Supernaturalis enim vita est duplex: inchoata per gratiam, qua homo justus per fidem, spem et charitatem servit Deo, vivitque vitam supernaturalem, in Deum supernaturaliter credendo, sperando, eumque super omnia amando: altera vita supernaturalis est consummata per gloriam, qua Beati Deo fruuntur, deliciantur et beantur in æternum. Alludit ad illud Psal. 45 *Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen*, hoc est, ait Theodoretus, *apud te est Verbum internum, fons vitæ, et in lumine Spiritus Sancti, lumen Unigeniti tui cernemus*. Vide S. Dionysium cap. 6. de Divin nomin. ubi docet Deum esse originalem vitam. Primo, vitæ angelicæ; Secundo, humanæ; Tertio, animalium; Quarto, plantarum; Quinto, justorum; Sexto, Beatorum.

Et vita erat lux hominum] Qua homines illuminantur spiritualiter per fidem et gratiam. De spirituali enim et supernaturali luce loquitur, non de corporali et naturali, ut patet ex seq. Sensus est, q d. Vita nostra, quam paulo ante dixi fuisse in Verbo, erat hæc Verbi illuminatio, qua homines cognitione Dei et salutis suæ illuminavit exterius, per verba et exempla sancta; interius, per lumina cœlestia menti indita, quibus mentem illustravit et illustrat. Hæc est causa cur Verbum sit caro factum, et cur Joannes Baptista a Deo sit missus, ut ei fieret testis, ut paulo post dicam. Sed anticipat Joannes hic et lucis mentionem interjicit, eo quod homines ingrati tantum vitæ et lucis donum non receperint, quod mox inculcare volebat. Ita Clemens Alexandr. Exhort. ad Gentes: *Verbum*, ait, *quod erat apud Deum, doctor apparuit; Verbum per quod omnia sunt fabricata, et quod cum eo, qui finxit, vitam simul præbuit, ut opifex, bene vivere docuit, cum apparuisset ut magister, ut postea semper vivere suppeditaret ut Deus*.

Symbolice, quomodo Deus sit lux, primo, formalis; secundo, idealis; tertio, causalis; quarto, supernaturalis omnis omnino lucis, vide apud S. Dionysium de Divin. nomin. cap. 2. 4. et 7.

5. Et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt] q. d Lux natura sua solet tenebras illuminando dispellere, et sic Verbum, puta Christus, quia lux est, fecit quantum est ex parte sua; sed tenebræ, id est, homines ignorantia, infidelitate, cupiditatibus et peccatis suis obstinati, mentis suæ oculos clauserunt, et noluerunt hanc lucem admittere.

Nota. Christus, qua Deus, est lux formalis increata, qua homo vero, etiam est lux causalis, quia ipse hominibus causa est omnis sapientiæ, gratiæ et gloriæ,

non tantum dans eis lumen naturale rationis, ut explicant Origenes et Cyrillus: sed etiam et potius dans bis lumen supernaturalem fidei et sapientiæ: unde a Malachia c. 4. 2. vocatur *sol justitiæ*. Vide ibi dicta.

Nota Hic Christus homo vocatur *lux*, quia maxime luxit post carnem assumptam: fuit tamen etiam lux ante eam, a mundi exordio: nam sicut sol, antequam horizontem ascendat, aliquos auroræ radios præmittit, quibus mundum illuminat, sic et Christus. Ita S. Augustinus tract. 1. in Joannem. Hoc est quod ait Pater ad Christum: *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*, Isaiæ, c. 49. 6. Et Christus: *Ego sum lux mundi*, Joan 8. se de eo Simeon: *Lumen ad revelationem Gentium, et gloriam plebis tuæ Israel*, Lucæ 2 32.

Pulchre S August. hom. 43. inter 50. *Ideo*, ait, *venit Christus illuminator, quia diabolus fuerat excæcator*. Ita S. Gregorius Nyssenus orat. de Nativit. Christi: *Puritas*, ait, *in nostris cordibus versatur, sordes vero puritatem non attingunt, sicut ait Evangelista, quod lux in tenebris lucet: et tenebræ eam complexæ non sint*. Et S Augustinus epist. 120, ad Honoratum: *Filius*, ait, *Dei non est absens etiam mentibus impiorum, quamvis eum non videant, sicut nec ulla lux videtur, oculis præsentata cæcorum*. Idem l. 1. de Pec. mor. c. 25. *Sicut sol a cæcis, quamvis eos suis radiis quodammodo vestiat, sic a stultitiæ tenebris lumen Dei non comprehenditur*. Lucet autem lux verbi in tenebris impiorum hominum, per lumen rationis, per creaturarum voces quæ omnes creatorem esse, esseque venerandum et amandum clamant; per legem naturæ menti inscriptam, per legem novam, per Scripturas, doctores, concionatores, sanctas inspirationes, etc. Unde idem Augustinus tract. 2. in Joan. *Noli cadere*, ait, *in peccatum, et non tibi occidet hic sol; si tu feceris casum, tibi faciet occasum*. Si vis videre lucem, esto et tu lux: si enim tenebras et tenebrosas cupiditates ames, obtenebrabunt, imo excæcabunt te.

Nota. In S. Scriptura, præsertim apud S Joannem hic, et in epist. fides, et gratia Christi comparantur luci, peccata vero tenebris, ob multas et appositas analogias: lux enim cœlestis et nobilissima inter naturales est qualitas, celerrima, efficacissima, impassibilis, purissima quæ nullis sordibus, licet iis immista, fœdari potest; afferens splendorem, calorem, lætitiam: faciens res omnes videri, vitam et vigorem omnibus viventibus afferens; talis est et Deus, Deique gratia: contrarium est in peccatis, quorum proinde symbolum sunt tenebræ. Adde, quod gratia ad æternam lucem et gloriam, peccata ad imas et summas tenebras ducant. Vide dicta in epist. 1. S. Joan. c. 1. v. 5. et 6. ubi ex S Dionysio de Divin. nomin. c. 15. recensui triginta analogias lucis sive ignis et gratiæ, ac octo analogias tenebrarum et peccatorum. Vide et quæ de umbra mortis dixi Lucæ 1. v. 79. et Isaiæ 9 2.

NON COMPREHENDERUNT.] Græce, οὐ κατέλαβεν, id est *non apprehenderunt*, ut vertit Vatabl. *non susceperunt*: unde Noster vers 11. et 12. vertit, *non receperunt*. Verti quoque potest, *non detinuerunt, non occuparunt, non anteverterunt*: et tunc major est emphasis, q. d. Tenebræ, id est, homines infideles et impii, Deum et viam salutis ignorantes, visa luce Verbi, debuerunt eam detinere, imo occupare et antevertere, ut per eam Deum et viam salutis suæ cognoscerent: at tanta fuit eorum cæcitas et pravitas, ut eam ultro se offerentem, illosque ambientem amplecti et recipere noluerint, sed illi clauserint oculos, nec eam admittere, vel recipere voluerint: *Erant enim mala eorum opera*, ut ait Joannes c. 3. 19.

6. FUIT HOMO MISSUS A DEO, CUI NOMEN ERAT JOANNES.] Cognomen Baptista, a Baptismo pœnitentiæ quem instituit. *Missus*, scilicet, ut ait Lucas c. 3. 1. *anno quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris factum est verbum Domini super eum in deserto, et venit in omnem regionem Jordanis*, etc. *Tu igitur*, inquit Chrysostomus, *cum a Deo missum intelligas, nihil jam humanum ab eo dici annunciarive existimes, sed divina omnia. Non enim suum quidquam, sed mittentis arcana denunciat. Idcirco Angelus appellatur, hoc est nuncius: est enim nuncii officium nihil ex se scire*. Ita S. Chrysost. et ex eo Theoph. Dicit ergo Joannem missum a Deo, ut ei pondus auctoritatis addat, ejusque de Christo testimonium, non tam humanum quam divinum esse ostendat.

7. HIC VENIT IN TESTIMONIUM (ad testandum, sive ut esset testis, ut testimonium perhiberet veritati, scilicet quod Jesus esset Messias salvator mundi) UT TESTIMONIUM PERHIBERET DE LUMINE.] Puta ut testaretur Jesum esse verum lumen mundi, et ab eo nos debere omne lumen fidei, et notitiam salutis expectare et postulare.

Nota. Licet lux soleat distingui a lumine, sicut causa ab effectu: lux enim solis producit lumen in aere; hic tamen idem sunt *lux* et *lumen*: pro utroque enim græce eadem est vox φῶς id est lux, quam noster Interpres copiæ causa nunc vertit *lux*, nunc *lumen* Rursum græce additur articulus τὸ φῶς, id est, illa lux, scilicet spiritualis, eximia. immensa, divina, ex se lucens, quæ per se et essentialiter est lux, et fons omnis lucis, ac quasi sol quidam divinus, cujus respectu Joann Baptista erat luna dumtaxat, vel lucifer: quia sicut lucifer sive hesperus præit solem, sic Joannes præivit Christum, quasi solis justitiæ anteambulo. Sensus est, q. d. Quia lux deitatis abscondita erat in humanitate Christi, abjecta, vili et paupere, quasi in lucerna obscura et umbrosa, ut homines eam non viderent, nec cognoscerent: hinc Deus misit Joannem, ut lucem hanc detegeret, ostenderet ac testaretur Jesum vere esse Deum, Deique Filium, et mundi doctorem et redemptorem. Nam, ut ait Paulus: Deus *lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest*, 1. Tim. 6. 16. Rursum Filius est *splendor gloriæ*, *et figura substantiæ ejus* (Dei Patris) Hebr. 1. 3. Idem *candor est lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis et imago bonitatis illius*, Sapien. 7. 26. Vide ibi dicta.

UT OMNES CREDERENT PER ILLUM.] Q. d. Ut omnes Joannem audituri, in Christum. quasi in lucem crederent, et credentes justificarentur ac salvarentur. *Per illum*, scilicet Joannem, qui Christum digito ostendens: *Ecce*, ait, *agnus Dei qui tollit peccata mundi*. Unde Nonnus: *Per illum*, inquit, id est, *per unius præconis* (Joannis) *vocem*.

8. NON ERAT ILLE LUX, SED UT TESTIMONIUM PERHIBERET DE LUMINE.] Judæi et Scribæ, ob prædicatio

nem et vitam cœlestem Joannis in eremo, putabant ipsum esse lucem, id est, Christum. Elidit idipsum hoc Joannes Evangelista, q. d. Joannes Baptista *non erat lux*, id est, Messias, doctor et salvator mundi; sed tantum ejus testis et index, qui omnem suam cognitionis, prophetiæ et gratiæ lucem a Christo acceperat. Unde ipse c. 5. 35. vocatur *lucerna ardens et lucens. Sed non proprio igne ardebat*, inquit Origenes, *non propria luce lucebat. Stella erat matutina, sed non a seipso proprium lumen accepit; gratia ipsius quem præcurrebat, in eo ardebat et splendebat. Non erat ille lux, sed particeps luminis: suum non erat, quod in se et per se fulgebat*

9. Erat (alius a Joanne, puta ipse Christus) LUX VERA, QUÆ ILLUMINAT OMNEM HOMINEM VENIENTEM IN HUNC MUNDUM.] Quæres, cur Christus dicitur *lux vera*, vel ut Græca nervosius habent, το φως το αληθινον, id est *illa lux illa vera?* Resp. Quia Verbum est prima, increata, naturalis et per essentiam lux: Joannes vero Baptista et cæteri Sancti sunt lux per Verbi communicationem et participationem dumtaxat; quia omnes lumen fidei et gratiæ emendicant a Christo, ceu luna et planetæ a sole: quare si cum Christo comparentur, quia in infinitum ab ejus claritate superantur, non merentur nomen lucis. Christus ergo solus lux est, et solus lucis nomen meretur; sicut Dei nomen est, *Jehova*, sive *qui est*, quia ipse est verum, essentiale, æternum et immensum ens, cætera vero omnia ab eo particulam entitatis hauriunt: quare respectu Dei habent esse adeo imperfectum et deminutum, ut potius non esse, quam esse videantur; sunt enim quasi umbra entis quaquaversum immensi, quod est Deus, qui proinde solus verum est ens, sive ὁ ὤν uti dixi Exodi 3. 14. Unde hic c. 7. 28. Christus ait: *Est verus* (Deus Pater) *qui misit me.*

Secundo, Christus est vera lux mundi, quia ejus doctrina et fides opposita, est falsis doctrinis et erroribus Gentilium philosophorum, Saracenorum, hæreticorum, atheorum, etc. *Vera* enim *lux* est mera, pura, sincera, clara, genuina, quæ nil habet ficti, nil obscuritatis, nil umbræ, nil diminutæ lucis.

Tertio, quia Christus longe verius et perfectius nos illuminat, quam omnis lux corporea, ut ab ea metaphora ducatur, in qua proinde lux spiritualis dicitur mereri solo nomen lucis, lux vero corporea ejus dumtaxat esse velut umbra Simili modo et sensu ait Christus cap. 15. 1. *Ego sum vitis vera*, ac cap 6. 55. vocat se verum panem Sic alibi sæpe verum vocatur id quod perfectum est, eminens et excellens.

Quarto, Christus est lux vera, quia latissime et plenissime quaquaversum lumen suum diffundit: unde ubique ipse est vera lux: nam, ut explicans subdit Joannes, *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Omnes enim fideles et Sancti, quanticumque et quotquot fuerunt a principio mundi, sunt et erunt, omne suum fidei et gratiæ lumen hauserunt, hauriunt et haurient a Christo Joannes vero Baptista lux fuit Judææ dumtaxat, qui est angelus terræ, idque tempore Herodis tantum. Simile est de cæteris Sanctis.

Denique Joannes et cæteri exterius tantum sonora voce auditores suos docuerunt, mentem vero per se et immediate illustrare non potuerunt: utrumque autem facit Christus. Vox enim ferit aures dumtaxat, sed Christus sua gratia mentem ferit et illuminat: unde ipse solus dicitur *illuminare omnem hominem.*

Hac de causa Christus passim a Joanne vocatur *veritas*; ut cum Christus ait cap. 14. *Ego sum via, veritas et vita* In Christo enim fuit omnis veritas, itaque quadruplex; scilicet veritas entis, veritas mentis, veritas oris, veritas operis.

Latet in occulto veritas: sic vera deitas latebat occulta in humanitate Christi Eadem tamen semper latere non potest Nam ut ait Cicero pro Cœlio: *O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias, facile se per seipsam defendat.* Hinc veritas premi potest, opprimi non potest; perinde ut sol nubibus tectus latet, sed mox radiorum suorum vi nubes dissipat, et clarus effulget: sic et veritas, sic et Christus.

Quocirca veritas græce dicitur αληθεια, ab a privativo, et ληθη, id est oblivio, quod oblivionem arceat, quodque in eam nulla cadat oblivio, nullus error, nulla falsitas. Hanc haurimus a Christo, *tamquam a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Jacob. 1. 17.

Porro magna est affinitas verbi, et veri sive veritatis. Unde licet nonnulli apud Augustinum lib. de Princip. Dialec. cap. 6. *verbum* derivent a verberando vel verberatu, ut verbum sit verber, eo quod verberato lingua intra palatum aere, formatur verbum: melius tamen Varro, et ex eo S. August. l. 15. de Trin. c. 11. *verbum* a vero et veritate deducunt, eo quod verbum sit vera cogitationis, et rei cogitatæ intellectæque imago. *Quando ergo quod est, in notitia, hoc est in verbo,* ait S. August. *tunc est verum verbum et veritas*; hoc autem semper est in verbo hoc divino: nam humanum sæpe fallit et fallitur.

ILLUMINAT OMNEM HOMINEM.] Quantum in ipso est: unde qui non illuminantur, sibi tribuant culpam, quia lumen fidei et gratiæ a Christo oblatum recipere nolunt; sicut sol illuminat omnes qui in domo sunt, quantum est ex parte sua; sed si quis fenestram claudat, impediat ne sol illum illuminet: hæc ipsius erit culpa, non solis: alludit enim ad solem, qui totum mundum illuminat. Ita S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl Euthym. Et patet ex præced. Idem enim dicit eum eo quod dixit v. 5. *Lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt.* Loquitur de lumine supernaturali et gratiæ, licet S. Cyrill. explicet de lumine naturali rationis. Deus enim dedit cuique homini lumen rationis, ut per illud sciat quid bonum sit, quid malum: quid amplectendum, quid fugiendum

Porro S. August. arctius hæc accipit: nam ut contra Pelagianos doceat non omnibus hominibus dari gratiam, scilicet congruam et efficacem, quæ eos convertat, justificet et beet; hac de causa Τὸ *omnem hominem* sic Primo, exponit, ex omni hominum genere aliquos illuminat, v. g. aliquos ex Indis, aliquos ex Persis, aliquos ex Afris, aliquos ex viris, aliquos ex fœminis, aliquos ex pueris, etc ut sit distributio, non pro singulis generum, sed pro generibus singulorum, ut vocant Logici.

Secundo, sic exponit, q. d. Omnis homo qui illuminatur, a Christo illuminatur, *quia nisi ab ipso nul-*

lus illuminatur, ait S. Aug. Enchir. 103. et lib. 1. de Pec. mor. cap. 25. Sic vulgo dicimus: Hic Magister docet omnes pueros hujus civitatis, scilicet eos qui doceri volunt: q. d. Nullus est qui doceat in hac urbe, nisi hic magister; quare qui doceri vult, hunc adeat oportet. Simili modo S. August. exponit illud. 1 Timoth. 2. 4. *Deus vult omnes homines salvos fieri* Vide ibi dicta

VENIENTEM IN HUNC MUNDUM.] Id est, nascentem in hoc mundo: est hebraismus: sic enim solent Hebræi hominem, vel hominis nativitatem describere. Græcum ἐρχόμενον, verti potest, *veniens*, scilicet lux, q. d. Lux veniens in hunc mundum, id est, Christus nascens in mundo, quantum est ex se, illuminat omnem hominem. Ita S. August. lib. 1. de Pec mor. cap. 25 Simili enim modo de Christo dicitur c. 3. v. 19. *Lux venit in mundum*. Et cap. 12. 46. *Ego lux in mundum veni*. Verum Interpretes fere omnes Græci et Latini vertunt, *venientem* in accusativo.

10. IN MUNDO ERAT, ET MUNDUS PER IPSUM FACTUS EST, ET MUNDUS EUM NON COGNOVIT.] *In mundo erat*, scilicet Verbum, sive Filius Dei: hic enim qua Deus, ab initio mundi erat in eo per essentiam, præsentiam et potentiam, atque per vim suam et providentiam mundi conservatricem et gubernatricem, juxta illud Pauli Actor. 17. 27. *Non longe est ab unoquoque nostrum: nam in ipso vivimus, et movemur, et sumus*. Ita S. Chrysost. S. August cæterique Græci et Latini. Aliter et Maldonatus: Verbum, inquit, in mundo erat per humanitatem assumptam, postquam per incarnationem factum est caro. Verum de incarnatione aget vers. seq.

ET MUNDUS PER IPSUM FACTUS EST.] To *et* accipitur pro *quinimo*, aut nervosius pro *quia*, ut sit causale, q. d. Ideo Verbum erat in mundo, quia per ipsum mundus creatus est, conservatur et subsistit. Verbum enim est quasi basis, imo quasi anima mundi, uti censuit quoque, gentilis licet, Plato. Sapienter Philo: *Creatori*, ait, *proprium est benefacere; creaturæ gratias agere*. Verum ipsa sui officii sæpe obliviscitur, Deus numquam, imo in ingratos quoque beneficus est.

ET MUNDUS EUM NON COGNOVIT.] Est hellenismus; græcizat enim Interpres, quia vertit, *eum*, scilicet λόγον, id est, Verbum: λόγος enim Græcis est masculini generis, cum alioqui latine dicendum fuisset *illud*, scilicet Verbum. Simile est Hebr. cap. 9. v. 2 et alibi, ut ibidem annotavi. Inculcat, Joannes ingratitudinem mundi, quod suum auctorem, quem semper habet præsentem, et a quo creatus est et conservatur, puta Verbum, sive Filium Dei, non cognoverit.

Porro ludit in voce *mundus*. Primo enim proprie mundum accipit pro toto universo, et omnibus quæ in eo sunt: hæc enim omnia a Verbo sunt facta Cum ergo subdit: *Et mundus eum non cognovit*, per mundum intelligit incolas mundi, puta homines mundo deditos, et divina non sapientes: hi enim non cognoverunt suum auctorem, puta Verbum, sive Filium Dei. Ita S August. S. Chrysost. Theoph. et Euthymius.

Nota hic, ex mundi opificio naturaliter posse cognosci Deum unum in essentia, non autem trinum in personis, ac consequenter ex eo non posse cognosci Verbum, qua Verbum. Culpat ergo mundum, id est mundanos homines Joannes, quod Verbum, non qua Verbum, sed qua Deum mundi creatorem, ex mundi fabrica, quasi ex ungue leonem, et ex pictura Apellem non cognoverint. Et sic respondetur rationi Maldonati, qui ex hisce verbis contendit Joannem loqui hic de Verbi incarnatione, q. d. Mundani non cognoverunt Verbum incarnatum, scilicet Jesum esse Deum, Deique Filium: nam iidem cognoverunt ex mundi fabrica deitatem, sive unum Deum mundi opificem. Hæc Maldonatus. Sed respondetur eos non cognovisse Verbum, ut Verbum, sive personam Filii, ut dixi: quinimo multi ex mundi fabrica non cognoverunt Deum ejus fabricatorem. Fateor nonnullos, ut Patriarchas et Prophetas cognovisse Verbum, sive Dei Filium, de eoque prophetasse. Verum hi illud cognoverunt ex peculiari Dei revelatione, non ex fabrica mundi. Deplorat ergo Joannes humanæ infirmitatis, post lapsum in peccatum cæcitatem et ignorantiam, quod cum fide amiserit cognitionem sui creatoris et Salvatoris, puta Verbi, sive Filii Dei.

11. IN PROPRIA VENIT, ET SUI EUM NON RECEPERUNT.] Arabic. *ad proprios venit, et proprii eum non receperunt*. Unde per *propria* vel *proprios* S. August. Cyrillus, Chrysost Theophyl. Euthymius accipiunt Judæos: hi enim erant populus Deo proprius, Deique cultui et Ecclesiæ dicatus. Melius idem per *propria et proprios* accipiunt totum mundum, omnesque homines mundi incolas. Idem enim dicit Joannes, aliisque verbis more suo repetit et inculcat cum eo quod paulo ante dixit: *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit*. Audi S. Cyrillum in Conc. Ephesino: *Venit Unigenitus ad proprios, et præcipue ad Israelitas, simul atque carne sumpta factus est homo*.

ET SUI.] Non omnes, sed multi: nam nonnulli Jesum ut Christum receperunt, sicut duodecim Apostoli, 72. discipuli, et alii usque ad 500. 1. Corinth. 15. 6. sed hi præ reliquis Judæis, qui eum non receperunt, fuere pauci: quæ sane fuit magna Judæorum ingratitudo et malitia, Christi vero mortificatio, contemptus et humiliatio non exigua: Dei autem consilium admirabile, et judicium inscrutabile, ut per Judæorum repulsam, Evangelium ab Apostolis transferatur ad Gentes toto orbe diffusas, uti docet Apostolus Rom. 11.

12. QUOTQUOT AUTEM RECEPERUNT EUM, DEDIT EIS POTESTATEM FILIOS DEI FIERI HIS QUI CREDUNT IN NOMINE EJUS.] Id est, in nomen ejus, hoc est in eum: nomen enim Christi ejus personam significat. Pronomen *qui* refer non ad filios Dei; sed ad *quotquot*. Patet ex Græco οἱ, quod cum sit masculinum, nequit referri ad neutrum τέκνα id est *filios*, sed ad ὅσοι, id est *quotquot*. Sensus est, q. d. Quotquot Christum receperunt, puta omnibus his qui credunt in nomen ejus, ejusque fidei et legi obediunt, dedit potestatem filios Dei fieri: sic se explicat S. Joannes epist. 1. c. 5. 1. *Omnis*, inquit, *qui credit quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est*.

POTESTATEM.] Græce ἐξουσίαν, id est, dignitatem, potestatem, facultatem, libertatem et jus; ut scilicet hoc ipso, quo Christum fide et fidei Sacramento, id est baptismo, aut certe fide per charitatem formata, quæ votum, sive desiderium baptismi includit, recipiunt; simul quidem tempore, sed posterius natura justifi-

centur fiantque et sint (Græcum enim γενέσθαι et fieri et esse significat) filii Dei adoptivi per participationem et gratiam, sicut ipse Christus Filius est Dei naturalis per suam hypostasin divinam.

Quocirca Clemens Alexand. adhort. ad Gentes, ait Christum sua incarnatione terram in cœlum mutasse, ac ex hominibus angelos imo deos fecisse, ideoque ipsum pulchrum esse aurigam, qui currum, sive bigam fidelium, puta Judæorum et Gentium, agat in cœlum, dirigatque ad beatam immortalitatem.

Igitur vox ἐξουσία significat tum dignitatem filiationis divinæ, tum libertatem arbitrii nostri, ad eam libere per fidem capessendam. Non enim ait, fecit illos filios Dei, sed dedit potestatem, id est liberam facultatem, filios Dei fieri; si videlicet libere illi credere et obedire velint. Negat hoc Calvinus et Beza; sed asserit S. Aug. de Spiritu et littera c. 31 quia *hanc*, ait, *dicimus potestatem, ubi voluntati adjacet facultas faciendi. Unde hoc quisque in potestate habere dicitur, quod si vult facit, si non vult non facit.* Idem asserit S. Chrysost. Theoph. Euthym. Beda et alii passim. Audi S. Chrys. *Quemadmodum ignis, si metallorum terram attigerit, eam quamprimum aurum reddit: sic et longe magis pro luteis aureos eos baptisma facit, quos abluerit; cum Spiritus Sanctus tamquam ignis illa ipsa hora animas nostras ingrediatur, et terrena absumpta similitudine, cœlestem illam novam et claram, tamquam ex fornace fulgentem referat. Et cur non dixit: Fecit eos filios Dei fieri, ut ostenderet multa nobis opus esse diligentia, ut adoptionis nobis per baptisma impressam imaginem puram servemus atque intactam. Præterea quod nemo hanc nobis potest auferre potestatem, nisi primum nobis ipsis abstulerimus.* Et paulo post: *Simul autem declarare voluit, gratiam non temere, neque sine labore nostro in nos infundi, sed cum ipsi volumus, cum eam inquirimus: in nostra enim potestate est filios Dei fieri. Quippe nisi primum ad eam accipiendam promptum animum exibeamus, neque divinum ad nos munus accedit, neque quidquam in nobis operatur. Ubique igitur non violentum, non coactum, sed voluntarium penitus et liberum nobis ostendit arbitrium.*

Dices: Fides, æque ac filiatio Dei est donum Dei, ergo illud non est positum in arbitrio hominis. Resp. negando sequelam: Deus enim fidem, spem, charitatem, reliquasque virtutes et dona sua hominibus non indit invitis, vel incogitantibus, sed cogitantibus, volentibus, consentientibus et cooperantibus libere. Hoc est enim quod ait hic S. Joannes Deum dedisse potestatem filios Dei fieri his, qui libere Christum per fidem et obedientiam receperunt, exclusis iis, qui eum recipere noluerunt. *Datur potestas ut filii Dei fiant, qui credunt in eum, cum hoc ipsum datur ut credant in eum,* ait S. August. lib. 1. contra 2. epist. Pelag. cap. 3. Datur autem hoc a Deo, cum Deus ita per gratiam suam illuminat et movet mentem hominis, ut ipsa libere consentiat et credat.

FILIOS DEI FIERI.] Quomodo id fiat, et quanta hujus filiationis sit dignitas, utilitas, hæreditas, fuse ostendi Osee 1. 10. ad illa: *Dicetur eis, Filii Dei viventis.* Unde Cyrillus: *Ascendamus,* inquit, *ad supernaturalem dignitatem per Christum: non tamen ut proprie sicut ille, sed ut similitudine illius per gratiam filii Dei simus. Alia est enim naturæ ratio, alia adoptionis.*

13. QUI NON EX SANGUINIBUS, NEQUE EX VOLUNTATE (Arabicus, *appetitu*) CARNIS NEQUE EX VOLUNTATE VIRI, SED EX DEO NATI SUNT.] S. Joannes hic ponit antithesim humanæ generationis et divinæ, ut hujus præ illa præstantiam demonstret. Igitur ut vilitatem humanæ per exaggerationem ostendat, asserit Primo, eam fieri *ex sanguinibus*, id est ex sanguine (est hebraismus) tum menstruo mulieris, ex quo coagulato formatur fœtus, tum seminali viri; viri enim semen, quia sanguinei alimenti est residuum, vocatur sanguis.

Secundo, asserit eam esse et fieri *ex voluntate*, id est concupiscentia (sic enim sumitur *voluntas* Isaiæ 58. 3. et Ephes. 2. 3. et alibi) *carnis*: quod alibi dicitur esse ex carne et sanguine, in quo consistit voluntas, id est, concupiscentia viri, sub quo pari ratione fœminam accipe. Explicat enim quæ sit voluntas carnis, per *voluntatem viri*, q. d. Voluntas, id est, appetitus et concupiscentia carnis, est voluntas; id est concupiscentia viri et fœminæ in actu generationis: hunc enim vult et appetit carnalis appetitus et concupiscentia.

Ex adverso divina generatio filiorum Dei non ex sanguinibus, nec ex voluntate et concupiscentia carnis et viri, uti et filiorum hominum, sed est *ex Deo*, id est, ex Dei voluntate, prædestinatione, electione, charitate. Rursum *ex Deo*, id est, ex Dei spiritu et gratia, per quam mens hominis, antea carnalis, regeneratur et justificatur, itaque homo fit spiritualis, justus, sanctus, amicus, imo filius Dei. Tertio, *ex Deo* quia in hac hominis justificatione et regeneratione, Deus non tantum dat ei suam gratiam, spiritum et charitatem, cæterasque virtutes, sed et seipsum, ut homo justificatus vere et proprie habeat in mente inhabitantem ipsi similem Spiritum, imo totam S. Trinitatem, ideoque fiat divinus, imo filius et hæres Dei, ac cohæres Christi, uti fuse ostendi Osee 1. 10.

Aliter S. August. hic tract. 2. explicat. Τὸ *ex voluntate carnis. Carnem*, ait, *pro fœmina posuit, quia de costa cum facta esset, Adam dixit: Hæc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Et Apostolus ait: Qui diligit uxorem suam, seipsum diligit; nemo enim umquam carnem suam odio habet. Ponitur ergo caro pro uxore, quomodo et aliquando spiritus pro marito. Quare? Quia ille regit, hæc regitur: ille imperare debet, ista servire; nam ubi caro imperat, et spiritus servit, perversa domus est.*

14. ET VERBUM CARO FACTUM EST, ET HABITAVIT IN NOBIS.] Sic ad Verbum habent Syrus, Persicus, Ægyptius et Æthiopicus; Arabicus vero, *et Verbum*, inquit, *factum est corpus. Caro* ergo hic est corpus humanum, indeque homo. Hinc Apollinaris hæresiarcha negabat Verbum assumpsisse animam humanam et mentem: ejus enim loco asserebat esse mentem Verbi divini, ipsamque ejus divinitatem. Ita refert S. Aug. hæresi 55. Verum hæc est hæresis: fides enim docet Verbum assumpsisse, uti veram carnem humanam, sic et veram animam rationalem, ac proinde habere duas naturas integras et impermistas, scilicet divinam et humanam, ac consequenter habere duas voluntates, et duplicem mentem, divinam et humanam: ita ut hæ

duæ naturæ cum suis potentiis, subsistant in unica persona Verbi, in qua persona facta est hæc unio, non autem in natura, ut contra Nestorium definit Concilium Ephesinum, et contra Euthychetem Concil. Chalcedonense.

Ex hac autem unitate personæ sequitur Primo, ut Theologi docent, communicatio idiomatum utriusque naturæ, ut in Christo quidquid competit humanitati et homini, id ipsum dicatur et prædicetur de divinitate et Deo, ac vice versa, v. g. vere dicimus hunc hominem (Jesum) esse Deum, esse omnipotentem, esse creatorem, fuisse ab æterno; atque vice versa Deum, sive Filium Dei, vere esse passum, crucifixum, mortuum: quia scilicet una eademque persona divina est in Christo Deo et homine, qui hæc omnia subiit, licet secundum duas et diversas naturas; actiones enim et passiones sunt suppositorum, sive personarum, in quacumque natura illæ subsistant. Audi S. August. in Dialogo 65. quæst. ad Orosium qu. 4. *Verbum caro factum est, non carne mutatum, ut non desisteret esse quod erat, sed cœperit esse quod non erat. Assumpsit enim carnem, non se convertit in carnem. Carnem istam a parte totum hominem intelligimus, id est carnem et animam rationalem. Et sicut primus homo et carne et anima mortuus fuerat, ita etiam oportuit, ut per mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum, et carne et anima vivificaretur.*

Sequitur secundo, quod *Verbum factum est caro*, non eo modo quo aqua fit vinum, dum mutatur et convertitur in vinum; aut sicut cibus fit caro nostra, dum in eam convertitur: nec rursum eo modo, quo aurum fit statua, scilicet accedente ad auri materiam forma accidentaria statuæ, sed simili modo, quo anima et caro juncta fiunt unus homo. Ita S. Athanasius in Symbolo: *Unus*, inquit, *non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* Sed homo unus est essentialiter; Christus vero unus est personaliter. Aut eo modo, quo homo accedente veste fit vestitus. Scilicet ut verbo accesserit nova substantia, quasi vestis, sed substantialis, non accidentalis: substantiam enim carnis et naturæ vestivit se Filius Dei, eamque substantialiter in eadem hypostasi Verbi sibi copulavit, intimeque univit.

Caro ergo hic, uti et passim in Scriptura, per synecdochen Hebræis familiarem, significat totum hominem: q. d. *Verbum factum est caro*, id est, Filius Dei factus est homo. Simili modo potuisset S. Joannes dicere: *Verbum Dei factum est anima*, id est, homo animatus et vivus: maluit tamen dicere *caro* potius quam *anima*, ut ostenderet quantum Dei benignitas, nostri amore, pro nobis sese exinanierit; scilicet quod Deus factus sit caro vilissima et infima ut nos ex carne per concupiscentiam et peccatum corruptissima, fieremus quasi dii et filii Dei, ipsique Deo consanguinei. Ita S. Cyrillus, S. Chrysostomus et alii. *Carnem*, ait S. Cyrillus ep. 8. ad Nestorium, *animatam anima rationali uniens Verbum sibi secundum subsistentiam, ineffabiliter factus est homo.*

Symbolice Glossa: Verbum, inquit, factum est caro, quasi mutatum in lac propter parvulos, ut eorum fieret cibus, præsertim in Eucharistia. Nunc singula verba ad incudem revocemus, et penitius expendamus.

Et.] Hæc vocula nectit hanc sententiam præcedentibus, partim historice, partim causaliter. Historice, q. d. Verbum illud æternum, cujus generationem divinam enarravi, quodque dixi fuisse apud Deum, imo fuisse Deum ipsum per quem omnia facta et creata sunt, ideoque ipsum fuisse, esseque vitam rerum omnium; hoc Verbum, inquam, in tempore a Deo statuto factum est caro, dum in B. Virgine carnem nostram assumpsit, et nono post mense ex ea natum est, ac Jesu nomen accepit, ut Τὸ et capiatur pro idcirco, ideo hac de causa: q. d. Verbum factum est caro, id est Filius Dei factus est homo, hac de causa, ut filios hominum ex sanguinibus et carne in peccato natos expiaret, et filios Dei efficeret, uti præcessit. Unde S. August. *Ne miraremur et horreremus tantam gratiam, et ne nobis incredibile videretur homines ex Deo nasci; quasi securitatem faciens hoc dixit:* q. d. Quid miraris homines ex Deo nasci? attende ipsum Deum ex hominibus natum. Et S. Chrysost: *Factus est*, inquit, *filius hominis dilectissimus Filius Dei, ut filios hominum faceret filios Dei.*

Verbum.] Græce ὁ λόγος id est illud Verbum, scilicet æternum et divinum, de quo hucusque fuit sermo: Verbum, inquam, manens Verbum, manens in sua deitate, hypostasi, majestate et gloria divina, factum est caro, id est homo, hoc est assumpsit et induit humanam naturam. Unde S. Athanasius ep. ad Epictetum dat simile illud, Galat. 3. *Christus pro nobis factus est maledictum. Sicut enim Christus dicitur maledictum, non quod ipse maledictum factus sit, sed quod pro nobis maledictum* (id est crucem quæ a Judæis habebatur maledicta et execrabilis) *suscepit; ita non quod ipse conversus sit in carnem, sed quod carnem pro nobis susceperit, dicitur factus caro.*

Eadem maledicti similitudine exponunt Τὸ *Verbum caro factum est*, S. Gregorius Nazianzenus epist. ad Calcedonium, S. Ambrosius, S. Flavianus Patriarcha Antioch. (cujus verba sunt: *Verbum caro factum est, non quod in carnem mutatum sit, neque quod Deus esse destitit, sed quod Dei consilio et dispositione carnem assumpsit*) S. Ignatius, S. Irenæus, S. Hippolytus, S. Basilius, S. Chrys. S. Greg. Nyssenus, Amphiloch. et alii, quorum verba recitat Theodoretus dialogo, cui titulus, *Immutabilis*, ubi confutat Eutychianos illos, qui dicebant, Verbum incarnatione mutatum esse et transformatum in carnem. Alios vero, qui dicebant carnem mutatam esse in Verbum, ac Verbum absorpsisse, sive absumpsisse carnem, sicut mare sorbet rivulum in se influentem, confutat dialogo 2. cui titulus, *Inconfusus*. Tertio denique, qui dicebant deitatem in Christo esse passam et crucifixam, confutat 3 dialogo, cui titulus, *Impassibilis*.

Denique audi S. Cyrill. in Concilio Ephesino: *Nomine carnis intelligi debet totus homo, ut cum dicitur: Videbit omnis caro salutare Dei. Et: Non adhæsi carni et sanguini, Galat. 1. Atque eodem quoque modo nonnumquam accipitur anima, ut: In septuaginta quinque animabus descenderunt patres in Ægyptum, Act. 7. non enim dixeris, quod nuda et sine carne anima in Ægyptum descenderint.*

Quoties igitur audiemus carnem factum esse Verbum, hominem intelligamus ex anima et corpore factum. Idem alibi hoc repetit additque: *Non secundum translationem, vel conversionem, vel commutationem, transformatione facta in carnis naturam, neque habens temperationem vel commixtionem, vel consubstantiationem*, etc. Idem habet Conc. Toletan XV. quod celebratum est æra 726 qui fuit annus Christi 688. Anni enim Christi sequuntur Æram Hispanicam annis 38.

CARO] Id est homo. Opponit Verbo carnem, quasi summo imum, beato miserum, glorioso vilissimum, infirmissimum et spurcissimum. Quid enim miserius, vilius, infirmius, spurcius carne humana? quæ longe infirmior, miserior, spurcior est carne asinina, bovina, equina et cæterorum animalium; et tamen ad carnem talem demittere sese dignatum est Verbum Dei, nostri amore. Hæc est ejus φιλανθρωπία et amoris extasis, quam celebrat Apostolus epist. ad Titum cap. 3. 4. Audi S. Bernardum serm. 3. de Nativit. *Verbum caro factum est, caro infirma, caro infantilis, caro tenera, caro impotens; omnis operis, omnis laboris impatiens.* Et mox: *Dum esset in principio apud Deum, lucem habitabat inaccessibilem, et non erat qui caperet illud. Quis enim investigavit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Carnalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: sed jam capiat et carnalis, quia Verbum factum est caro. Si nihil præter carnem novit audire, ecce Verbum caro factum est; audiat illud vel in carne. O homo in carne tibi exhibetur sapientia illa quondam occulta; ecce jam trahitur de occultis, et ipsis sese ingerit sensibus carnis tuæ. Carnaliter (ut jam dixerim) prædicatur tibi, Fuge voluptatem: quia posita est mors secus introitum delectationis.*

Verbum ergo factum est caro, id est homo, dum hominem assumpsit, hominem, inquam existentem, sed non subsistentem. Naturam enim hominis existentem assumpsit, et non personam hominis; nec enim Verbi persona facta est persona hominis; quia hoc est impossibile. Verbum ergo assumens essentiam et existentiam hominis non assumpsit ejus subsistentiam, sed essentiam et existentiam hominis: eo ipso temporis instanti, quo a Spiritu Sancto formata et facta est, præveniens ne per se subsisteret velut persona, eamdem sibi in unitate personæ suæ divinæ conjunxit, fecitque ut in eadem subsisteret. Quare humanitas Christi non in se, sed in persona Verbi subsistit.

FACTUM EST.] Non quod Verbum mutatum sit in carnem, uti volebat Apollinaris, teste S. August. hæresi 55. Nec vice versa, quod caro mutata sit in Verbum, quia, ut ait S. Chrys. *longe ab illa immortali natura est transmutatio*: qui enim caro fiat Deus, id est quomodo creatura fiat creator? Nec Tertio, quod ex carne et Verbo, ceu duabus partibus, conflata sit tertia natura, sicut ex carne et anima conflatur et componitur homo, uti volebat Euthyches, cujus error damnatus est in Concilio Chalcedonensi. Nec Quarto, quod verbum factum sit caro, id est homo subsistens, quasi non solum naturam, sed et personam assumpserit, uti volebat Nestorius, quasi *invento homine virtutibus prædito, illi se adjunxerit Verbum*, ait Theophyl. sicut Prophetis se adjungit Spiritus Sanctus, Tobiæ Raphael angelus, et sagis magisque dæmon; sed quod carnem, id est naturam hominis, suæ hypostasi univerit, feceritque ut in eadem subsisteret homo Jesus, in qua subsistebat Deus Verbum, sive Deus Filius. Porro Verbum non per imaginationem, vel apparentiam et phantasma duntaxat, ut volebant Manichæi, sed reipsa, et in rei veritate, *factum est caro*, id est homo: factum, inquam, non a se solo, sed a tota S. Trinitate: tota enim S. Trinitas fuit causa efficiens incarnationis Verbi, sed ita, ut ipsa non ad Patrem et Spiritum Sanctum, sed ad solum Verbum, sive Filium, hypostatice terminaretur, solusque Filius fieret homo. *Solum enim Verbum carnem ipsa Trinitas fecit*, ait S. Fulgentius lib. de Fide ad Petrum c. 2.

Verbum ergo carne vestitum, fuit quasi sol nube vestitus, aut sicut ignis ferrum sibi uniens et igniens, aut sicut ignitus carbo, ait S. Cyrill. Unde ejus typus et symbolum est carbunculus, ut dixi Apoc. 21. 29. Rursum fuit sicut margarita in concha, sicut fulgur in nube, sicut aurum in fornace, sicut angelus in corpore. Insuper S. August lib. 15. de Trinit. cap. 11. *Sicut Verbum*, ait, *nostrum vox fit, nec mutatur in vocem, ita Dei Verbum caro factum est, non mutatum in carnem.* Et gesta Conc. Eph. *Ut cum sermo induerit litteras et elementa, visibilis fit et tractabilis; sic Verbum Dei tractabile invenitur.*

Plura de Verbi incarnatione dixi in epist. 1. S. Joan. c. 1. 1. ad illa: *Et manus nostræ contrectaverunt*, ubi expendi quatuor tanti Sacramenti circumstantias, scilicet, quis, quid, cur, cui, Verbum factum sit caro; ac inter alia ostendi id factum esse hoc fine et fructu nostro, ut Verbum quod antea qua Deus, erat pater noster, per humanitatem assumptam fieret quasi mater nostra, itaque diceretur et revera esset πατρομήτωρ, id est, *patrimater*. Addidique ex Damasceno, Deum assumpsisse hominem, ut per eum totum mundum sibi uniret, et quasi deificaret, homo enim est microcosmus, sive totius mundi summa et compendium.

ET HABITAVIT IN NOBIS] Græce, ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, hoc est tentorium vel tabernaculum fixit in nobis, id est, inter nos, ad modicum tempus, quasi hospes et peregrinus in terra aliena: erat enim ipse civis, incola et dominus cœli ac paradisi, juxta illud Jerem. 14. 8. *Quare quasi colonus futurus est in terra, et quasi viator declinans ad manendum?* vide ibi dicta. Christus ergo sui exemplo voluit docere, Christianis terram esse quasi hospitium, patriam vero esse cœlum, ad quod proinde, contemptis rebus terrenis, tota mente et nisu contendere debent: hac de causa homo factus, inter homines in terra quasi peregrinus versatus est, cum eis familiariter colloquens, conversans et docens terrena relinquere, et ambire cœlestia juxta illud Baruch 3. 38. *Post hæc in terris visus est et cum hominibus conversatus est.*

Paulo aliter S. Chrysost. et Cyrillus: *In nobis*, inquiunt, id est in natura nostra, puta in humanitate quam assumpsit, ut nos redimeret. Causam dat S. Chrysostomus: *Deus verbum*, inquit, *sibi sanctum templum construxit, ac per illud ex cœlis deductam agendæ vitæ rationem ad vitam nostram introduxit.*

Citat et laudat hæc S. Chrysostomi verba Theodoretus Dialogo, *Immutabilis*. Causa ergo fuit hæc, ut cœlestem vivendi rationem e cœlis afferret, illamque homines doceret.

Et vidimus gloriam ejus] Græce ἐθεασάμεθα, id est spectavimus, quasi in theatro mirum novumque spectaculum, ut scilicet Verbum carne velatum, in ea gloriam deitatis suæ ostenderet, per miracula, per virtutes heroicas, per sapientiam et doctrinam divinam, etc. Sic Apostolus ait 1. Corinth. 4. 9. *Spectaculum* (græce, *theatrum*) *facti sumus mundo, angelis et hominibus*. Audi S. August. *Nativitate ista collyrium fecit, unde tergerentur oculi cordis nostri; ejus gloriam nemo posset videre, nisi carnis humilitate sanaretur: caro te obcæcaverat, caro te sanat; sic venit medicus ut de carne vitia carnis extingueret.*

Gloriam quasi unigeniti a Patre.] Arabicus, *quasi unici qui est a Patre*. Sensus est, q. d. Vidimus Christi gloriam, talem et tantam, qualis et quanta decebat unigenitum, vel quæ ostenderet eum esse unigenitum Dei filium: cui scilicet, ut ait S. Basilius, Deus Pater omnem gloriam, omnem substantiam dedit sicut solent parentes filiis suis unigenitis relinquere omnem suam hæreditatem. Hanc Christi gloriam vidit S. Joannes cum sociis, in transfiguratione in monte Tabor, in gloriosa ejus resurrectione, in ascensione in cœlum, in missione Spiritus Sancti, in cœlesti et divina ejus doctrina, vita et miraculis. Ergo vox *quasi* non similitudinem, sed veritatem denotat. Ita S. Chrysost. *Verbum Quasi*, inquit, *hoc in loco non similitudinis est, neque parabola, sed confirmationis et definitionis certissimæ*, q. d. *Vidimus gloriam, qualem deceat, et credibile sit habere unigenitum et dilectissimum omnium, regis Dei filium*. Et Theophyl. *Spectavimus gloriam, non talem qualem habebat Moyses, vel cum qua gloria Cherubim et Seraphim Prophetæ apparuerunt; sed talem gloriam, qualem decuit esse unigeniti a Patre, quæ illi naturaliter inest. Nam, velut, hic non similitudinis, sed confirmationis et determinationis indubitatæ verbum est*. Et Euthym. *Gloriam, non qualis est Sanctorum beatorum, vel angelorum, sed gloriam vere unigeniti, nam hic dictio* ὡς (*tamquam*) *idem significat quod vere.*

Porro gloria deitatis Christi, per carnem assumptam, quasi per velum transparuit et emicuit, ait Euthymius, qui et addit: *Quæ autem erat illa Verbi gratia? Certe numquam antea visa, variaque miracula, perlucida ac supernaturalis transformatio, et tempore passionis solis præter naturam obscuratio, formidabilis veli scissio, horribilis terræ motus, petrarum scissiones, monumentorum apertiones, mortuorum suscitationes, quodque omnium caput est, mirabilior quam dici aut cogitari queat, Domini resurrectio, et post hanc quæcumque gloriosa Apostoli deinceps conspexerunt.*

A Patre refer ad *unigeniti*: hoc enim unice genitus prodiit a Patre. Addit hoc: *Quia*, ut ait S. Bern. serm. 2. de Pentec. *totum paternum est, quod de corde Patris Christus attulit nobis, ut nihil in Filio Dei, nisi dulce, nisi paternum humani generis trepidatio suspicetur*. Sublimius et magis ad litteram S. Cyrillus: *Firma*, ait, *et immutabilis supernaturalis illa natura est, eodemque modo semper se habens, propriis semper dignitatibus æqualiter abundat. Quamvis ergo Verbum caro factum sit, non tamen infirmitate carnis superatum est, nec de prisca majestate atque omnipotentia decidit, quoniam homo factum est. Vidimus enim*, inquit, *gloriam Christi a Deo, sublimiorem creaturarum gloria, ut mentis quisque compos, nulli alii, quam unigenito Dei Filio, convenire illam fateretur.*

Plenum gratiæ et veritatis.] Erasmus et Cajetanus hæc jungunt sequentibus, referuntque ad Joannem Baptistam; de quo sequitur, non ad Christum, de quo sermo præcessit. Sic ergo vertunt et nectunt, *Plenus gratia et veritate Joannes testificatur de ipso*, scilicet Jesu, quod ipse sit Christus, quia, inquiunt, græce est πλήρης, id est, *plenus* in nominativo masculino. Verum hæc dispunctio, versio et expositio est contra omnes Patres, et contra perpetuum Ecclesiæ consensum, ac contra dispunctionem codicum Græcorum, Latinorum, Syrorum, Arabicorum, etc. qui constanter post Το *veritatis*, ponunt punctum. Insuper repugnat sequentibus: nam explicans Joannes quomodo Christus sit plenus gratia et veritate, subjicit dicens: *De plenitudine ejus omnes accepimus*. Nec obstat quod in textu Græco sit πλήρης, id est, *plenus*, tum quia in multis codicibus ponitur πλήρη, in accusativo, id est *plenum*; in aliis Το πλήρη, in margine ponitur: quod si velimus legere πλήρης, id est *plenus* in nominativo, tum verba præcedentia legenda sunt per parenthesin, hoc modo (*et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre*) ut legunt Biblia Lovan. Hentenii, et ita servatur idem sensus; nam πλήρης refertur ad λόγος, q. d. Verbum caro factum erat plenum gratiæ et veritatis. Alludit ad verbum humanum, cujus summa laus est, si sit gratiosum et verum, sive verax; sic enim Verbum divinum, non tantum in se, qua Verbum Dei Patris (quis enim de eo dubitet?) sed etiam qua caro factum, sive qua homo, in se quasi in fonte et capite, non participando, sed per se, et quasi nativa sua vi, omnibus gratiæ, tam gratum facientis, quam gratis datæ, donis a Deo fuit cumulatum, atque ore et opere, in omnibus suis dictis et factis, eximiam gratiam præ se tulit, juxta illud: *Mirabantur omnes in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius*, Luc. 4. 22. Idem fuit plenum veritate; quia omnes errores, item umbras legis veteris detexit, ipsamque veritatem olim a Prophetis promissam exhibuit. Insuper in ipso *sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi*, Coloss. 2. v. 5.

Plenum gratiæ.] *Non enim gloriam potestatis aut claritatis* vidimus, ait S. Bernardus serm. 6. in vigilia Nativit. *sed gloriam paternæ pietatis*, gloriam gratiæ, de qua Apostolus: *In laudem*, inquit, *gloriæ gratiæ suæ*, Ephes. 1. Unde Apostolus 1. Timoth. 3. 16. exclamat: *Magnum*, inquit, *est pietatis sacramentum* (scilicet Verbum caro factum) *quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria*. Vide ibi dicta. Quam plena, et quaquaversum perfectissima fuerit gratia Christi, vide docentem S. Thomam 3. p. q. 7. art. 9. et seq. ibique Suarez, Vasquez et cæteros.

Et veritatis] Apte veritatem jungit gratiæ: quia

ut ait S. Bern serm. 74. in Cant. *Veritas capreæ oculos habet, gratia hinnuli hilaritatem: utraque res necessaria mihi; et veritas quidem, cui abscondi non possum; gratia autem, cui nolim. Alioquin sine alterutra visitatio plena non erit: cum et illius severitas absque hac, onerosa, et hujus hilaritas absque illa, dissoluta possit videri. Amara est veritas sine condimento gratiæ, sicut absque veritatis fræno levis, et nesciens modum: plerumque et insolens ipsa devotio.*

Hujus rei symbolo pontifex Aaronicus, qui Christi erat typus, in rationali pectoris sui gestabat inscriptum: *Urim et tummim,* id est, *doctrina et veritas;* vel ad Verbum, *illuminatio et perfectio,* hoc est *veritas et gratia*: quæ duo in Christo excelluerunt, ac sacerdoti cuilibet maxime necessaria sunt, ut iis Christo assimiletur. Vide dicta Exodi 28. v. 30.

Ergo licet B. Virgo, S. Stephanus, et alii dicantur pleni gratia præ cæteris hominibus; tamen respectu Christi non fuere pleni. Christus enim est quasi oceanus et mare gratiarum, quod in omnes fideles, Apostolos, Martyres, Confessores, Virgines rivos gratiarum emanat B. Virgo vero, S. Stephanus, aliique Sancti sunt quasi fontes, qui ex Christo, quasi ex mari, aquam gratiæ hauriunt, eamque quasi rivi, vel fontes pleni, eructant Hoc est quod ait Apostolus Coloss. 2. 9. *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Et: *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi,* Ephes. 4. 7. *Filio autem non ad mensuram Deus dedit spiritum,* ut inferius dicetur cap. 3. 34.

15. Joannes testimonium perhibet (id est perhibuit) de ipso, et clamat dicens: Hic erat, quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat.] Probat ea quæ dixit de Verbo incarnato, quodque ipsum fuerit plenum gratiæ et veritatis, ex testimonio irrefragabili S. Joannis Baptistæ. Ipsum enim Judæi habebant quasi Prophetam et virum divinum, q. d Non solum nos vidimus Jesum Christum plenum gratiæ et veritatis; sed et Joannes a Deo missus idipsum de eodem palam testatus est et asseveravit.

Audi S. Cyrill. in Concil. Ephesino: *Joannes de Christo, quem prædicabat, ait: Qui post me venit, hoc est, post me in lucem prodiit, is prior me est, hoc est dignitate et gloria me præstat, sed et ipsa quoque subsistendi ratione, ut Deus me antevertit. Quomodo ergo idem Joannes prior et posterior secundum tempus extitit? Quia Verbum Deus erat, et factum est caro: prius proinde erat ut Verbum, posterius vero ut homo.*

Et clamat] Græce κεκραγε, id est clamavit: fuit enim ipse *vox clamantis in deserto,* Isaiæ 40. 23. q d. *Quem non ipse solus audivi, sed late per omnes sparsus est clamor ejus,* ait Cyrill. *Quia non in occulto. nec demissa balbutientique voce, sed tuba sonantius;* atque ut ait Chrysost *Fidenter et libere, omni abjecta formidine, Dei adventum prædicavit.*

Hic erat, quem (de quo) dixi.] v. 27. et 30. q. d. Joannes antequam Christum vidisset et novisset, de eo dixit, quod ipse venturus esset ad salvandos homines; ac eo viso idipsum repetiit et confirmavit: testi ergo tam fideli et constanti credendum est. Ita Theophyl. *Ne enim videatur,* inquit, *gratificans personæ Jesu. de eo honestiora testari, ideo dicit: De quo dicebam, hoc est. etiam priusquam viderem eum.*

Qui post me venturus (id est *prædicaturus,* ait S Chrysost.) est, ante me factus est.] Id est, mihi prolatus, mihi honore præpositus est, quia a Deo destinatus, et in baptismo declaratus est redemptor orbis, Matth. 3. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Unde Beda: *Quod ait, Ante me,* inquit, *non ad ordinem temporis, sed ad distantiam pertinet dignitatis.* Et S. Aug. *Non factus est, antequam factus essem ego.* (Nam Joannes Christo sex mensibus fuit senior, et ante Christum cœpit prædicare) *sed antepositus est mihi, hoc est, ante me factus est.*

Quia prior me erat.] Quia scilicet Jesus fuit ab æterno; cum ipse verus sit Deus, Deique Filius. Ita S. August Chrysost. Theoph. Euthym. Rursum *prior,* id est prior natura, dignior majestate, excellentior divinitate. Non dicit Joannes: Christus proficiendo in virtute et gratia me superavit, ait Chrysost. sed, *prior me erat,* hoc est, *semper me superior, semper gloriosior erat,* inquit Cyrill. utpote verus Deus existens.

16 Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia.] Prosequitur et explicat quod dixit vers. 14. Verbum incarnatum fuisse *plenum gratiæ et veritatis;* quia de hac gratiæ et veritatis ejus plenitudine omnes nos Apostoli et Christiani, imo omnes fideles ante Christum accepimus: nam Henoch, Noe, Moyses, Abraham, cæterique Prophetæ et Patriarchæ, ex prævisis Christi meritis sanctificati et salvati sunt. Origenes et Theophylactus censent hæc verba adhuc esse Joannis Baptistæ de Christo. Melius S. Chrysostomus, Cyrillus, Euthymius et alii censent esse verba Joannis Evangelistæ, confirmantis precedentia verba Baptistæ.

De plenitudine ejus.] Hoc est, de eo plenissimo: Christus enim quasi caput Ecclesiæ, in omnes fideles, quasi in membra sua, non plenam omnemque gratiam suam, sed partem ejus ad libitum diffundit. *Sancti,* ait Beda, *non plenitudinem spiritus ejus, sed de plenitudine ejus, quantum ipse donat, accipiunt. De plenitudine namque filii,* inquit Cyrillus, *quasi jugi fonte, gratiarum donum scaturiens, in singulas animas. quæ dignæ sunt, defluit.* Hoc est quod ait Apostolus: *Benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo,* id est, per Christum Ephes. 1. *Ipse enim fons est et radix bonorum omnium,* inquit Chrysostomus. *Ipse vita, ipse lux, ipse veritas, non in seipso bonorum divitias continens; sed in universos diffundens, quibus diffusis plenus permanet: neque ex eo quod aliis suppeditet, minuitur. sed divitias suas elargitur semper uberius: cumque omnes his bonis impertiat, in eadem permanet perfectione*

Et gratiam pro gratia.] Græce, και Χαριν αντι Χαριτος: ubi examinandum est το αντι, id est, *pro.* Primo, aliqui sic exponunt: *gratiam pro gratia,* q. d. Gratiam super gratiam, id est, omnem gratiam accepimus a Christo, quod Hebræi dicunt חן על חן *chen al chen.* Verum το αντι, græce non capitur pro επι id est *super:* unde hanc expositionem confutat hic Ribera; sed eam sequitur et propugnat Joannes Alba Electorum sacræ Scripturæ capit. 13. additque *gratiam pro gratia.* hoc est copiosam, abundantem et exuberantem. Sic in Prophetis *plaga super plaga,* vocatur maxima

plaga: et *contritio super contritione*, vocatur summa contritio: et *pellem pro pelle*, Job. 1. hoc est, pellem super pellem, id est universum gregem, et armenta universa dabit homo pro anima et vita sua. Hæc ille. Huc accedit Suarez 3 p. q. 19. a. 1. disp. 41. sect. 2. *Gratiam pro gratia*, inquit, hoc est gratiam secundam pro gratia prima, hoc est, gratiam crescentem et majorem accepimus omnes non tantum homines, sed et angeli: hos enim gratiam accepisse a Christo censet Suarez.

Secundo, Maldonatus, *gratiam pro gratia*, hoc est, unus unam, alius pro illa aliam accepit gratiam. q. d. Omnes quidem accepimus gratiam a Christo, sed hic illam, alius aliam, et quisque suam ab aliis disparem et diversam. Verum hoc quoque obscurius est, nec satis respondet Græco αντι, quod vicem et successionem non distributionem significat.

Tertio, S. August. q. d. Gratiam vitæ æternæ, id est gloriam beatificam, pro gratia hujus vitæ accepimus in spe, et reipsa post mortem accipiemus a Christo: gratia enim est semen gloriæ, et vice versa gloria est consummatio gratiæ.

Quarto, alii, q. d. Legem Evangelicam a Christo accepimus pro lege veteri: utraque enim est gratia, quia gratis data a Deo. Ita S. Cyrillus. Chrysost. Leontius, Theophyl. Euthym. Jansenius, Ribera. Verum huic obstat, quod Joannes mox v. 17. legem opponat gratiæ, æque ac Mosen Christo.

Quinto, alii, q. d. *Gratiam pro gratia*, id est, in Christi gratia nos omnes sumus gratiam consecuti, et per eum grati facti Deo. Unde Paulus passim dicit nos in Christo justificatos et sanctificatos. Ita Zacharias Chrysopolitanus et Toletus. Hic sensus aptus est, sed non præcisus: Græcum enim αντι, id est *pro*, non capitur pro *in*.

Sexto ergo genuine et præcise, Græcum αντι duo significat, scilicet Primo et proprie, vicariam successionem, ut respondeat Hebr. תחת *tachat*, idemque sit quod *vice, loco, pro*: q. d. Pro gratia Christi, nos quasi ejus successores et filii, vicariam et similem illi gratiam accepimus. Sicut enim Christi gratia fecit illum Deo gratum, sanctum, amicum et Filium Dei naturalem: sic eadem nos facit Deo gratos, sanctos, amicos et filios Dei adoptivos. Ita S. Chrys. Cyrillus. Theophyl. et alii. Secundo, αντι sæpe, licet improprie, sumitur pro *propter*, q. d. Propter gratiam, vel, per gratiam Christi quasi fontem et originem nos gratiam accepimus: explicat enim id quod præcessit: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus*, per hoc quod subdit, *Et gratiam pro gratia*. Gratia enim a Deo, per Christum quasi caput, ad nos quasi membra derivatur et dimanat, uti docet Apostolus Eph. 1. Voluit enim Deus Christum constituere quasi fontem communem gratiæ, ex quo omnis gratia ad fideles deflueret, ut Christo debeamus omnem gratiam et salutem acceptam ferre, illique juges et immensas agere gratias. Propter Christum enim sibi gratissimum et dilectissimum, quasi mediatorem, Deus nos sibi reconciliavit suaque gratia et amicitia donavit, juxta illud Matth. 3. 17. et c. 17. 5. *Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui*; ut nemo nisi per ipsum mihi placere possit. Ita Vatab. Franc. Lucas et alii. Hinc patet nos a Christo accipere gratiam eamdem quam ipse in se habet: eamdem, inquam, specie, non tamen numero (licet id quidam opinati sint) hoc enim est indecens et impossibile juxta legem ordinariam.

Posset Tertio, Το αντι, notare quamdam æqualitatem: sic enim dicitur αντιθεος, id est Deo æqualis, qui Deo se æquat, Deumque se facit, ut fecit Lucifer, et faciet Antichristus: αντιδοσις, est æqua remuneratio et compensatio meritorum: αντιθετα, sunt ex æquo composita et sibi opposita: αντιτυπος, est respondens ex adverso, compar et ejusdem formæ: αντιτεχνος est æmulus, qui cum æquali de arte certat: antipodes sunt qui ex adverso æquis vestigiis insistunt. Sic sensus esset, q. d. Per Christum accepimus gratiam gratiæ Christi quasi æqualem; quia per illam elevati sumus, factique ordinis divini, scilicet filii Dei, et divinæ consortes naturæ 2. Petr. 1. 4. Sic Apostoli erant quasi æquales et suppares Christo: unde ipse eos *fratres* appellat: sicut Pontifex Cardinales vocat fratres itaque eos quodammodo sibi æquat. Fidelis ergo, præsertim Sacerdos, Religiosus, Apostolus, cogitet se instar Christi vivere debere, ut cœlestem Christi vitam agat: ut quisquis eum viderit, vel audierit, Christum se in viva sui imagine vidisse et audisse autumet.

Sub *gratia* hic veritatem comprehende. Dixit enim Christum plenum gratiæ et veritatis, et de utriusque plenitudine nos omnes accepisse: per Christum enim accepimus veritatem, id est Dei cognitionem, fidem, prudentiam, sapientiam, intellectum salutis et rerum divinarum; item peccatorum remissionem, cum Deo reconciliationem, justitiam, adoptionem in filios Dei, charitatem, humilitatem, mansuetudinem, cæterasque virtutes et dona: quæ omnia hic nomine gratiæ intelliguntur.

17. Quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum facta est.] Dat causam cur per Christum acceperimus gratiam pro gratia; quia scilicet Moses, qui apud Judæos erat summus Propheta et legislator, legem tantum dare potuit, quæ doceret et juberet mandata Dei, sed gratiam ad illa implenda conferre nequivit. Christo ergo opus fuit, qui gratiam ad legem implendam præstaret. Unde Arabicus vertit, *gratia et veritas necessariæ fuerunt per Jesum Christum*. Opponit ergo et anteponit Christum Mosi, ac gratiam et veritatem legi. Primo, quod Moses directe in lege doceret dumtaxat, quid Deus vellet a Judæis fieri, puta præcepta decalogi, cum promissione bonorum temporalium, scilicet copiæ frumenti, vini et olei, si illa servarent: at vero viam salutis, pœnitentiæ, remissionis peccatorum, justificationis et sanctitatis, qua pervenitur ad vitam æternam, non doceret, multo minus eam conferret. Christus autem illam docuit, et reipsa contulit per gratiam et veritatem, quam e cœlis attulit. Hoc est quod cecinit Zacharias Luc. 1. *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum*. Ita S. Chry. *Per Christum*, inquit, *facta est gratia, quia cum potestate remittebat peccata, regenerabat*, etc. *Veritas, quia figuras adimplevit*.

Secundo, in lege triplicia erant præcepta, moralia sive decalogi, judicialia et cæremonialia: duobus prioribus opponit gratiam, sine qua illa impleri non poterant, ideoque hominem ea transgredientem faciebant reum mortis præsentis et æternæ: gratia vero facit, ut fidelis eadem implens ex amore Dei mereatur vitam

æternam: tertiis vero, puta cæremonialibus, opponit veritatem, quia cæremonialia erant typi et umbræ Christi, ejusque Sacramentorum, quas umbras implevit Christus, itaque veritatem attulit. Unde S. August. hic: *Quomodo*, ait, *exhibita est veritas? quia factum est quod promissum est.* Idem l. 17. contra Faustum cap. 6. *Ipsa lex*, ait, *cum impleta est* (per Christum) *gratia et veritas facta est: gratia pertinet ad charitatis plenitudinem, veritas ad prophetiarum impletionem:* sic et S. Athanasius serm. 2 contra Arrian.

Tertio, quia Moses obscuram et modicam dedit Dei et SS. Trinitatis cognitionem, claram vero et eximiam Christus. Unde Beda hæc omnia complectens, *Christus*, ait, *homo factus enarravit quid de veritate Trinitatis sentiendum, qualiter ad ejus contemplationem properandum, quibus actibus perveniendum sit*: enarrabit etiam, cum electos ad claritatem suæ visionis inducet.

Dicit ergo hoc Joannes, ut Judæos a Mose, cui nimis inhærebant, traducat ad Christum, scilicet a lege ad Evangelium, ejusque gratiam.

Symbolice et anagogice, S. August. lib. 13. de Trinit. c. 19. per *gratiam* accipit ipsum Verbum in tempore incarnatum, per *veritatem* vero visionem Dei æternam, ad quam ipsum vos ducit. Audi ipsum: *In rebus enim per tempus ortis, illa summa gratia est, quod homo in unitate personæ conjunctus est Deo, in rebus vero æternis, summa veritas recte tribuitur Dei Verbo. Quod vero ipse idem est unigenitus a Patre, plenus gratiæ et veritatis, id actum est, ut idem ipse sit in rebus, pro nobis temporaliter gestis, cui per eamdem fidem mundamur, ut eum stabiliter contemplemur in rebus æternis.*

18. DEUM NEMO VIDIT UNQUAM: UNIGENITUS FILIUS, QUI EST IN SINU PATRIS, IPSE ENARRAVIT.] Dat causam, cur non Moses, vel quis alius, sed solus Christus perfectam de Deo et rebus divinis veritatem nos docuerit, quia ipse solus vidit Deum, q. d. Hæc quæ hucusque de Deo, de Verbo, deque ejus divinitate, creatione, vita et luce, etc. dixi, adeo sublimia sunt, ut, cum Deum nemo mortalium viderit præter Dei Filium, ac consequenter nec Moses; hinc nemo, nec Moses quidem, sed solus Dei Filius incarnatus hæc perfecte enarrare potuerit. Patet ex præcedent. Ita passim Patres, qui ex hoc loco docent Mosen non vidisse Dei essentiam, sed corpus quoddam luminosum dumtaxat, ab angelo assumptum, Dei gloriam aliquo modo oculis Mosis repræsentans, uti fuse ostendi Exodi 33. 19. et seq. Idem docet hic S. August. licet contrarium sentiat epist. 112. cap. 13. ubi asserit Mosen vidisse Dei essentiam. Audi Bedam: *Nemo corruptibili adhuc et mortali carne circumdatus, incircumscriptam divinitatis potest lucem intueri. Unde manifestius dicit Apostolus: Quem nullus vidit hominum, sed nec videre potest.* Et S. Gregorius in Catena: Quamdiu, ait, hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines potest Deus, sed per ipsam naturæ speciem non potest.

Tropologice, S. Gregorius lib. 18. Mor. c. ult. et penultim. docet neminem posse videre Deum et divina, nisi prius huic mundo ejusque voluptatibus moriatur. Explicans enim illud Job 28. *Abscondita est ab oculis viventium;* causam subjicit: *Quoniam*, ait, *quisquis sapientiam, quæ Deus, est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. Nullus quippe eam vidit, qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest Deum simul amplecti et sæculum. Qui enim Deum videt, eo ipso moritur, quo vel intentione cordis, vel effectu operis, ab hujus vitæ delectationibus tota mente separatur. Unde adhuc ad eumdem quoque Moysen dicitur: Non enim videbit me homo, et vivet; ac si aperte diceretur: Nullus umquam Deum spiritualiter videt, et mundo carnaliter vivit.*

UNIGENITUS QUI EST IN SINU PATRIS.] Syrus, in *gremio*; S. Cyrillus, *in utero* (hunc enim quoque significat Græcum κόλπος, græce, εἰς κόλπον, id est, *ad sinum*, puta ad pectus et cor Patris. Est catachresis: per *sinum* enim significatur summa Filii cum Patre conjunctio, communicatio, et secretorum cognitio, q. d. Filius qui Patri est intimus, conjunctissimus, et ὁμούσιος, sive consubstantialis, ac consequenter sapientiæ, consiliorum et secretorum omnium Dei Patris est conscius et particeps, ideoque ea optime et intime novit; hic, inquam, solus eadem plane et plene enarrare potuit, et de facto enarravit. Ita S. Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, Theophylactus, Euthymius et alii. Unde S. Ambrosius Serm. 18. explicat sinum hunc, ut sit intimum naturæ secretum. Notat sanctus Athanasius lib. 3. de Unica Trinit. substant. dictum esse Unigenitum in sinu esse Patris, ne per hoc quod caro factus est, divisus esse credatur a Patre, cum revera maneat, et etiam sit apud Patrem, sicut erat in principio et semper.

Audi S. Chrysostomum, qui per *sinum* significari censet, quod Filius non tantum videat, sed et comprehendat Patrem. *Multi*, ait, *Deum cognoscimus, non tamen ipsam substantiam qualis est, nisi solus Unigenitus, qui certam notionem, visumque et comprehensionem habet, qualem Filium de Patre habere par est. Sicut enim cognoscit me Pater, inquit, et ego cognosco Patrem* (Joannes c. 10. v. 15.) *Quare animadverte quanta cum exuberantia loquatur Evangelista. Siquidem cum dixisset: Deum nemo vidit umquam, non prosecutus est, Filius qui vidit narravit: sed aliud quiddam amplius quam videre potuit, dicens: Qui in sinu est Patris. Qui enim tantum videt, non certam habet rei visæ cognitionem: qui vero in sinu immoratur, omnia ei perspicua sunt et certa. Ne igitur audiendo: Nemo cognoscit Patrem nisi Filius* (Matth. 11. 27.) *diceres quod, licet majorem cæteris de Patre habeat cognitionem, non tamen qualis est novit, ideo in sinu Patris eum esse inquit Evangelista: quo uno verbo multam substantiæ cognitionem, propinquitatem, parem Patri cognitionem, et potestatem ostendit.*

Alludit ad illud Davidis de Christo Psalm. 109. 4. *Ex utero ante luciferum genui te*, id est, ex intellectu meo fœcundo, velut verbum dixi, et velut filium genui te. Unde S. Hieronymus ibidem: *Ex utero*, inquit, id est, *de mea substantia, de mea natura, de meis visceribus, de medullis divinitatis meæ. Totum quidquid est in divinitate; dedit Filio, quem generavit.* Et S. Aug. in Psalm. 109. *Qui est sinus*, ait, *ipse est uterus, et sinus et uterus pro secreto positus est. Quid est ex utero? Ex secreto, et occulto, de meipso, de substantia mea, hoc est ex*

utero. Sic et Theodor. *Ex utero*, ait, id est, *ex substantia mea: ut enim ex utero homines gignunt, et ea quæ gignuntur eamdem habent naturam, quam genitores: sic ex me genitus es, et genitores in teipso substantiam ostendis*.

Porro ipse Hier. hunc Ps. 109. versum ita vertit, *quasi de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ*; Aquila, *de vulva diluculo surgentis tibi ros pueritiæ tuæ*. Quinta editio, *de vulva super auroram tibi ros adolescentiæ tuæ*, hoc est, ex divinitate mea genui te Deum, juxta illud Symboli, *Deum de Deo* Ita S. Hilar. Amb. August. Athanas. et alii contra Arianos, *Ros* idem est Hebræis, quod Latinis flos. Ros, ait R. Salomon, designat suavitatem, hilaritatem, dulcedinem, puritatem generationis cœlestis, sicut ros nascitur ex aurora cœlesti.

Ipse enarravit.] Græce ἐξηγήσατο, id est declaravit, clare exposuit, dilucide explicavit discipulis suis, et per eos in totum mundum propagavit, ait S. Chrys. ἐξηγεῖσθαι enim est res occultas et absconditas explanare, et dilucide exponere. uti Christus exposuit nobis arcana Patris de S. Trinitate, de Verbo, de hominum vocatione, gratia, beatitudine, resurrectione, gloria cœlesti, pœnis inferni, etc. *Vox* ἐξηγήσατο ait S. Chrys. *expressionem certioremque doctrinam demonstrat*. Et mox: *Enarratio hoc loco doctrinæ evidentiam significat: quare et Verbum, et magni consilii appellatur*. Et nonnullis interjectis: *Quid amplius a Filio didicimus, qui in sinu est Patris? longe ab eo expressionem et magis perspicuam doctrinam accepimus; videlicet quod Spiritus Deus est, et qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare; quod Deum videre est impossibile, quod eum nemo novit nisi Filius, quod Pater est dilectissimi unigeniti; et alia multa*

19. Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi ab Hierosolymis sacerdotes et Levitas ad eum, ut interrogarent eum. Tu quis es?] Joannes Baptista sæpius testimonium perhibuit Jesu, quod ipse esset Messias, sive Christus, tam ante ejus baptismum quam post. Joannes Evangelista ergo hic omisso testimonio, quod perhibuit Joannes Baptista Jesu, ante ejus baptismum, utpote a cæteris tribus Evangelistis enarratum; hic recenset testimonium ejusdem de Jesu postquam ipse eum baptizavit: quia illud fuit publicum, juridicum et celeberrimum, utpote a pontificibus et magistratibus juridice postulatum, et acceptum per legatos ad Joannem missos Causa hujus legationis et quæstionis fuit, quod pontifices viderent Joannem in deserto vitam agere angelicam, prædicare tanto spiritu, baptizare, movereque homines ad pœnitentiam, quod nemo cæterorum Prophetarum fecerat. Putarunt ergo pontifices sui officii esse, ut ab eo quærerent, quis esset? præsertim quia ex translato a Juda ad Herodem sceptro, et ex completis 70. hebdomadibus Danielis, sciebant jam imminere tempus adventus Messiæ. Quare Joannem suspicabantur esse Messiam. Unde rogant eum: *Tu quis es?*

Aliam causam affert S Chrysost hic, scilicet id eos rogasse ex odio et invidia Jesu: ut enim Jesum ostenderent non esse Messiam, titulum Messiæ ad Joannem transferre conati sunt. Ægre enim ferebant Joannem sibi præponere Jesum eumque facere Messiam. Idem S. Chrysost. hom. 11. in Matth. censet id eos rogasse ex invidia Joannis: quod scilicet dolerent Joannem vitæ sanctitate, prædicatione et baptismo ita inclarescere, sibique præferri, ac populum a Scribis et Sacerdotibus ad se traducere. Verum esto aliqua nonnullorum invidia hic sese miscuerit: tamen vera et propria est causa, quam dixi: Dei enim consilium erat Joannem ita exaltare, ut pontifices compelleret eum rogare, an ipse esset Messias ut rogatus juridice responderet id quod erat, scilicet, se non esse Messiam, sed Jesum esse Messiam, ut hoc Joannis testimonio convicti, cogerentur Jesum pro Messia recipere; et, si non reciperent, essent inexcusabiles.

Tu quis es?] Videntur pontifices eorumque legati tacite, vel expresse interrogasse Joannem, an ipse esset Christus, dixisseque: Tu quis es, esne Christus? Nam v. sequ. Joannes interrogationi eorum respondens: ait: *Non sum ego Christus*. Evangelistam tamen solam priorem interrogationem hic refert, utpote præcipuam, et ad suum propositum pertinentem; nimirum ut Baptista ad eamdem respondens se esse vocem clamantis in deserto, ad parandam viam Messiæ, eumque indicandum, testificaretur Jesum esse Messiam, quem illi quærebant Ita Jansen. Maldonat. Cajetanus et alii.

Porro sciebant pontifices Joannem esse filium Zachariæ sacerdotis, ideoque sacerdotem; cum ergo rogant: *Tu quis es?* rogant quis es munere, dignitate, officio? q. d. Quod munus geris? quod officium a Deo accepisti? ad quid te misit Deus prædicare et baptizare? Majora enim officia Deus solebat committere sacerdotibus.

Tropologice, quisque se crebro interroget: Tu quis es? obeundo singula prædicamenta Primo *Substantiæ*: Tu quoad substantiam quis es? Audiat conscientiam sibi respondentem: Dei creatoris mei nomen est: *Ego sum qui sum*, sive *qui est*. Exodi 3 Ergo meum, qui sum creatura, nomen est: *Ego sum qui non sum*. Quia ex me nihil sum, sed ex meo nihilo eductus sum a Deo factusque homo: quare animam et corpus quæ habeo, non mea sunt, sed Dei, qui ea creavit ex sua essendi plenitudine, mihique eadem dedit, vel potius commodavit, ut iis utar ad ejus voluntatem, amorem et cultum: quare par est ut ea in ipsius obsequio impendam et exhauriam Sic Joannes respondet: *Non sum ego Christus*. Et S. Franciscus: Quis tu, Domine? quis ego? Tu abyssus sapientiæ, patientiæ, virtutis, omnisque boni: ego abyssus ignorantiæ, infirmitatis, peccatorum, omnisque mali et miseriæ. Tu abyssus entis; ego abyssus nihili. Hinc Christus apparens S. Catharinæ Senensi, dixit: *Beata eris si noris, quis sim ego, quæ tu: Ego sum qui sum, tu es quæ non es*

Secundo, *Quantitatis*. Quis, id est quantus, es tu? Si continuam quantitatem spectes; sum quatuor cubitorum: quisque enim homo in altitudine tantum habet quantum habet in latitudine, si brachia extendat: brachia autem extensa habent mensuram quatuor cubitorum unius cujusque, ut patet si quis ea complicet, et complicando jungat. Si discretam quantitatem, id est numerum spectes: ego inter tot hominum milliones, sum unus, exiguus et pusillus: ergo par est ut meam parvitatem agnoscam, meque sub Deo et angelis summe deprimam et humiliem: si enim Christus fuit despectus et novissimus virorum, Isaiæ 53 3. quantulus sum ego?

Tertio, *Qualitatis.* Quis? id est, qualis es tu? corpore sum infirmus, miser, ærumnosus. Anima sum rationalis, similis angelis; sed appetitu sensitivo et concupiscentia similis sum asinis et bestiis; sequar ergo rationem ut assimiler angelis; non concupiscentiam, quæ me similem faciat bestiis

Quarto, *Relationis.* Quis? id est cujus filius es tu? Sum filius Adæ, primi peccatoris, ideoque peccator natus sum in peccatis, vivo in peccatis, moriar in peccatis, nisi Christi gratia ex iis me eripiat, sanctificet et salvet: illam ergo humiliter et assidue implorabo. Roga Salomonem regem sapientissimum, opulentissimum et felicissimum: Quis es tu? respondebit tibi, Sapient. 7. 1. *Sum quidem et ego mortalis homo, similis omnibus, et ex genere terreni illius, qui prior factus est, et in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, ex semine hominis, et delectamento somni conveniente. Et ego natus accepi communem aerem, et in similiter factam decidi terram, et primam vocem similem omnibus emisi plorans: in involumentis nutritus sum et curis magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium. Unus ergo introitus est ad vitam, et similis exitus.*

Quinto, *Actionis.* Quis es tu? quid agis, quid exerces tu? Exerceo artem fabrilem, sartoriam, pistoriam, ago prætorem, pastorem, causidicum, etc. Vide ut ea sic agas, sicut lex divina exigit, nimirum ut sobrie, recte et pie vivas in hoc sæculo, expectans beatam spem et adventum gloriæ magni Dei; ut per temporalia bona sic transeas, ut non amittas sed acquiras æterna. Age, stude, labora, vive æternitati Hoc age: hoc enim est omnis homo. Hinc S. Bern. crebro tibi dicebat: *Bernarde dic, quare hic?* atque hoc stimulo, ad omne virtutum studium se excitabat?

Sexto, *Passionis.* Quis es tu? quid pateris? Patior in corpore famem, sitim, frigus, fatigationem, æstum, morbos, et tribulationes assiduas, adeo ut vix momentum horæ sit, quin hoc illudve, imo multa simul mihi patienda occurrant. In anima longe majora et acerbiora patior: scilicet dolores, angores, scrupulos, mœrores, iras, indignationes, caligines, pavores, etc. ut videar esse scopus, in quem omnes ærumnæ sua tela conjiciant, meque suis sagittis configant. Esto ergo adamas patientiæ, ut patienter et generose omnia sustineas, itaque patientiæ coronam in cœlo æternam adipiscaris.

Septimo *Ubi.* Quis es tu? Ubi es tu? sum in terra, situs inter cœlum et infernum, ut, si sancte vivam, in cœlum transferar; si impie, in infernum, in incendia conjiciar. Vive ergo sollicite, caute et sancte, ne infernus, sed cœlum post mortem brevi te excipiat.

Octavo, *Quando* Quis es tu? quando natus es tu? quamdiu vixisti? quando morieris? Heri natus, hodie vivo, cras moriar. *Hesterni quippe sumus, et ignoramus quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram.* Job. 8. 9. Nascendo morimur: mox enim ut nati sumus, tendimus, imo veloci passu currimus ad mortem *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tamquam dies hesterna, quæ præteriit,* Ps. 89. 4. Despice ergo temporalia cuncta, quæ instar avis prætervolant; ama et ambi cœlestia, quæ cum Deo et angelis in omne ævum perdurant, ita æternus eris, in æternum felix, et in perennibus gaudiis æternabis. *Nam ut beati atque æterni simus in æternum,* ait S. Greg. l. 18. Moral. in fine, *imitemur æternum. Et magna nobis est æternitas, imitatio æternitatis.*

Nono et decimo, *Situs et Habitus* Quis es tu? quem habes situm, quem habitum? Nunc sto, nunc sedeo, nunc jaceo Habitum et vestem gero Christiani, Sacerdotis, Episcopi, Religiosi. Vide ut tuo habitu et statu condigne vivas: nec enim habitus facit Christianum vel monachum, sed vitæ puritas, humilitas, charitas, sanctitas.

Et confessus est (veritatem) et non negavit (non revocavit, non retractavit) et confessus est. Quia (quod) non sum ego Christus.] Hoc est, publice, plane et plene confessus est se non esse Christum. Hebræi enim cum quid asseverare et valde confirmare volunt, idipsum assertive congeminant, et negative triplicant. Hinc patet, legatos rogasse Joannem, an ipse esset Christus? Ipse enim ad hoc respondit: *Non sum ego Christus.* Ita Nonnus: *Sacerdotes convenæ,* ait, *interrogabant celeri sermone: Quis es tu, num Christus es?* Ubi Nota insignem humilitatem S. Joannis, qui nomen Christi sibi oblatum constanter refutavit, quia amabat veritatem et Jesum, cui titulus Christi debebatur: *Hoc fidelis servi,* ait Chrysost. *officium est, non solum domini sui gloriam non aucupari, sed et a multitudine tributam propulsare.* Hæc pariter insignis ejus fuit prudentia, qua maluit *solide subsistere in se, quam humana opinione rapi inaniter super se,* ait S. Gregor. Mundani homines solent se jactare dicereque: Ego sum nobilis, dives, sapiens, prætor, Canonicus, Episcopus. At Joannes docet nos dicere: *Ego non sum,* quia si quid sum, a Deo sum.

Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: non sum.] Negante Joanne se esse Christum, rogant legati, an sit Elias: hic enim raptus est a Deo, ut sit præcursor Christi, quem ipsi sub hoc tempus expectabant, juxta illud Malach. 4. 5. *Ecce ego vobis mitto Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini Magnus et horribilis;* scilicet, ante diem judicii, cum Christus redibit, ut sit judex omnium: sed Scribæ id non intellexerunt: putabant enim unum tantum fore adventum Christi, scilicet gloriosum, quem præcedet Elias; ut etiamnum putant Judæi, qui proinde Christum necdum venisse credunt, sed venturum eum Elia expectant; cum tamen ex eodem Malachia c. 13. v. 1. cognoscere debuissent, alium fore præcursorem primi adventus Christi in carnem, scilicet Joannem Baptistam: *Ecce ego,* ait Dominus, *mitto angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam*

Propheta es tu? Et respondit: Non.] Græce, ὁ προφήτης id est *ille propheta,* per excellentiam, q. d. Es ne tu novus et magnus Propheta, cæteros omnes superans, qualem unum cum Messia venturum opinamur, ut sit ejus præco. Ita S. Chrysost. Cyrill. Theophyl. Euthymius, sed errant: Christus enim non eguit Propheta, uti Moses, quia elinguis, eguit Aarone, Exodi 7. v. 1. et 2 sed ipse Christus sibi fuit Propheta, præco, sacerdos, legislator, princeps. Porro Joannes non fuit Propheta hoc sensu, quia non prædixit futura, sed Christum præsentem indicavit, et digito

demonstravit: fuit ergo ipse plus quam Propheta, ut ait Christus Matth. 11.

22. DIXERUNT ERGO EI: QUIS ES? UT RESPONSUM DEMUS HIS, QUI MISERUNT NOS? QUID DICIS DE TEIPSO?] Quem te esse dicis?

23. AIT: EGO VOX CLAMANTIS IN DESERTO: DIRIGITE VIAM DOMINI, SICUT DIXIT ISAIAS PROPHETA] c. 40. 3. ubi hunc locum explicui. Audi Patres illum interpretantes: *Servus sum*, inquit, *et vias præparo Domino corda vestra*, ait Theophyl. *Venio*, inquit, *dicturus, in januis ipsum jam esse, qui expectatur, ut parati sitis proficisci, quocumque jubebit*, ait Cyrillus Denique S. Augustinus: *Non vobis videtur præconis esse dicere: Exite, facite viam ?*

24. ET QUI MISSI FUERANT, ERANT EX PHARISÆIS.] Addit hoc Joannes, ut occasionem suggerat, cur ipsi Joannem Baptistam de baptismo examinarent. q. d. Legati ad Joannem missi erant Pharisæi, ideoque in Scriptura versati æque ac versuti, vafri et captiosi. Sciebant ergo Messiam quidem baptizaturum in remissionem peccatorum, quia id prædixit Ezechiel cap. 36 25. et Zachar. 13. 1. de aliis vero Prophetis et Sanctis, quod baptizaturi essent, non legerant in Scriptura; rogant ergo Joannem, ut dicat qua auctoritate sibi baptismum assumat, præsertim cum se non tantum Christum, sed et Prophetam esse negaret. Videntur ergo hi Pharisæi non jussu Pontificum, sed ex se examinasse Joannem de Baptismo, quasi illi suboffensi, et gloriæ ejus invidentes, quasi ipse sibi per baptismum plus æquo tribueret.

25. ET INTERROGAVERUNT EUM, ET DIXERUNT EI: QUID ERGO BAPTIZAS, SI TU NON ES CHRISTUS, NEQUE ELIAS, NEQUE PROPHETA?] Pharisæi hi ex arrogantia, ait S. Cyrillus, insultant Joanni q. d. Nec Elias, nec Elisæus nec alii Prophetæ ausi sunt sibi arrogare munus baptizandi: qua fronte ergo, qua audacia, tu qui non es Propheta, illud usurpas, tibique arrogas? Ita et S. Augustin Causam dat S. Cyrillus dicens: *Consueverant enim semper ex protervia Pharisæi præsentes contemnere, et venturum simulato afficere honore, et, ut ipsi magni apud Judæos essent, et divitias ingentes sibi accumularent, neminem præter se pati honorari.*

26 RESPONDIT EIS JOANNES, DICENS: EGO BAPTIZO IN AQUA: MEDIUS AUTEM VESTRUM STETIT, QUEM VOS NESCITIS.] q. d. Deus misit me baptizare aqua, ut vos excitem ad pœnitentiam et lacrymas, quibus vos disponam ad baptismum Christi: ipse enim vos baptizabit Spiritu Sancto, in remissionem peccatorum, uti exprimunt tres cæteri Evangelistæ; ideoque Joannes idipsum hic subticet et omittit.

MEDIUS VESTRUM STETIT.] q. d. Christus in medio vestrum versatur, et tamen *vos eum nescitis*, id est, non agnoscitis pro Messia, sed Jesum, id est merum hominem esse, eumque pauperem, vilem et abjectum existimetis *Vide mansuetudinem et veritatem sancti*, inquit Theophyl. *mansuetudinem quidem, eo quod nihil asperum ad eos loquitur, quamvis insolentes essent, veritatem autem, quia liberrimus testis erat gloriæ Christi, neque Domini gloriam occultabat, ut sibi nobilitatem pareret.*

27. IPSE EST, QUI POST ME VENTURUS (prædicaturus et baptizaturus) EST, QUI ANTE ME FACTUS EST,] id est, mihi prælatus et præpositus est, ut dixi vers. 15. q. d. Veniet post me Christus, vos baptizans, ut suo baptismo meum perficiat, et pœnitentes abluat et justificet, q. d. ait Cyrillus. *Ego præparando lavo aqua inquinatos peccatis, ad initium pœnitentiæ, et hoc pacto ab his minoribus ad sublimiora vos præparo. Majorum autem rerum et summæ perfectionis largitor post me venturus est*, quasi dicat, Meus baptismus est tantum dispositio et præparatio ad baptismum Christi, ait S. Chrysostomus, meus aqueus est et corporeus, Christi vero igneus et spiritalis.

CUJUS EGO NON SUM DIGNUS UT SOLVAM EJUS CORRIGIAM CALCEAMENTI.] Quasi dicat, *Ego inter postremos etiam Christi servos annumerari non mereor, propter magnitudinem consideratæ in eo divinitatis*, ait Euthymius: *Solvere enim calceamenta vilissimi servi officium est*, ait sanctus Chrysostomus. Vide dicta Matth. cap. 3. vers. 11.

28. HÆC IN BETHANIA FACTA SUNT TRANS JORDANEM, UBI ERAT JOANNES BAPTIZANS.] *Bethania* Ita habent Biblia Romana, Syra, Arabica et multa Græca, etiam Vaticana, Beda, Alcuinus, Glossa, Lyranus. Verum Origenes, S. Chrysost. Theophylact. Euthym. S. Epiphan. et S. Hieron. in Locis Hebr. pro *Bethania* legunt *Bethabara*, ubi Gedeon cecidit Madianitas. Verum respondeo cum Toleto, unum eumdemque esse locum *Bethania* et *Bethabara*, aut certe unum alteri fuisse vicinum, vel in altera Jordanis ripa oppositum. Fuit hic locus ille, in quo Hebræi venientes ex Ægypto primum duce Josue transierunt Jordanem, ut ingrederentur in terram Chanaan sibi a Deo promissam: *Bethabara* enim hebr. idem est, quod *domus transitus*; *Bethania* idem est quod *domus navis; domus* id est locus. Erant enim hoc loco paratæ naves, quibus viato es trajicerent Jordanem. *Bethania* ergo hic derivatur a *Beth*, id est domus, et אני *oni* per א, id est navis. Alia igitur fuit hæc Bethania a Bethania Marthæ et Lazari. Hæc enim hebraice scribitur per *ain* בית עני *Beth oni*, et significat *domum humilitatis*.

Igitur Joannes hunc locum elegit ad baptismum, tum ob aquarum copiam, tum quia vicinus erat deserto, in quo ipse degebat; tum ob memoriam prisci trajectus Israelis ibidem facti: tum quia ibi ob trajectum magnus erat hominum concursus. *Unde et usque hodie*, ait S Hieron in Locis Hebr. *plurimi e fratribus, hoc est de numero credentium, ibi renasci cupientes, vitali gurgite baptizantur*, in memoriam Christi, qui ibidem a Joanne baptizatus est. Distat hic locus Jordanis a mari Mortuo, sive a lacu Asphaltite, quatuor leucis sive horis.

Nota Christus a Joanne baptizatus die sexta Januarii; inde a baptismo 55. die, ait S. Epiphanius hæresi 51. puta prima die Martii, Joannes hoc testimonium perhibuit Jesu absenti, quod ipse esset Messias, sive Christus. Mox sequenti die, scilicet die 2 Martii, Jesus præsentem se stitit Joanni, tuncque Joannes iterum ei testimonium perhibuit, dicens. *Ecce agnus Dei*. Unde sequitur:

29 ALTERA DIE VIDIT JOANNES JESUM VENIENTEM AD SE, ET AIT: ECCE AGNUS DEI, ECCE QUI TOLLIT PECCATUM MUNDI.] Nota Jesus a Joanne baptizatus ivit in desertum, ibique jejunavit 40. diebus, mox tentatus a

diabolo, ut patet Matth. 3. e monte ubi eum diabolus tentans, sed victus reliquerat, descendit, rediitque ad Joannem, ut eum, a quo paulo ante hos dies fuerat baptizatus, visitaret et audiret; sed maxime, ut Joannes testimonium, quod sibi absenti coram legatis Judæorum dederat, præsenti iteraret confirmaretque, ac coram Judæis omnibus testaretur ipsum esse Christum, eumque digito demonstraret, ut nullus tergiversationi esset locus.

ECCE AGNUS DEI.] Nonnus paraphrastice vertit, *et cum erexisset digitum, commonstrabat testi populo prope venientem. Illud verbum, Ecce ponitur*, ait Chrysost. *eo quod multi jam ipsum inquirebant, ideo præsentem ostendit, dicens: Ecce hic est, de quo jam sermo habitus est. Brevi admodum tempore*, ait Cyrillus, *Propheta simul et Apostolus Baptista effectus est: quem enim venturum prædicabat, hunc jam monstrat præsentem.*

AGNUS.] Græce ὁ ἀμνός, scilicet *ille agnus* singularis, et divinitus a Mose et Isaia prædictus et præfiguratus, ait S. Chrysost. et Theophyl. Alludit ad Isaiæ c. 53. v. 7. *Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum.* Et ad Jerem. c. 11. vers. 19. *Et ego quasi agnus qui portatur ad victimam.* Vide ibi dicta, ubi et addidi nomen Jesus græce Ἰησοῦς, per anagramma litteris transpositis idem esse quod σὺ η οἶς, id est, *tu es ovis.*

Christus a Joanne baptizatus, et ab ejus asseclа Joanne Evangelista in Apocal. crebro vocatur *agnus*; Primo, quia ipse præsignatus erat agno paschali, et jugi sacrificio, quo quotidie agnus mane et vesperi Deo in Templo immolabatur, aliisque agnis, qui ex lege pro peccato sacrificabantur, nec tamen peccatum abolere poterant, unde repræsentabant Christum, qui illud suo sanguine aboliturus erat. Ita Origenes, S. Cyrillus, Euthym.

Secundo, quia Christus ab Isaia et Jeremia vocatus est agnus, pro mundi redemptione offerendus. Ita S. Chrysostom. Cyrillus, Theophylactus, Euthym.

Tertio, dicitur agnus ob summam et agninam innocentiam, mansuetudinem, patientiam, obedientiam usque ad mortem, quam silens instar agni sustinuit. Ita S. Augustin. Unde S. Petrus epist. 1. c. 2. 22. *Qui*, inquit, *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur.* Hinc et S. Joannes in Apocal. delectatur voce agni, et cum Christo quasi agno dissuaviatur, ab eoque agninam simplicitatem, puritatem et mansuetudinem imbibit, ut nos idem facere verbo et exemplo doceat.

Jam vero Christus dicitur *agnus Dei*, id est, non ovium, sed Dei Filius, quia a Deo, id est jussu et voluntate Dei, pro hominum redemptione est immolatus: sicut vocatur sacrificium Abrahæ, quod Abraham obtulit, ait Theophyl. Euthym. et Maldon. Aut quia ipsimet Deo est oblatus et immolatus. Aut *Dei* id est divinus, propter divinitatem, quæ in ipso erat. Aut, ut Clemens Alex. lib. 1. Pædag. c. 5. et ex eo Toletus in c. 1. S. Joannis, quia pro nobis factus est puer et infans Patris; pueros enim agnos vocamus. Verba clementis sunt: *Quoniam Scriptura pueros et infantes agnos vocat, Deum qui est Verbum, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocavit Agnum Dei, Filium Dei, infantem Patris*, q. d. Christus est Agnus Dei, id est, Filius Dei; agnus enim filium notat.

Porro Christus quoad fortitudinem, victoriam, regnum et triumphum, est leo de tribu Juda; quoad lenitatem et candorem, est agnus, ac per illa factus est leo: fuit enim ipse agnus in passione, leo in resurrectione.

QUI TOLLIT PECCATUM.] Tum quoad maculam, quam peccatum post actum, animæ imprimit, tum quoad reatum pœnæ et gehennæ, cui peccatorem facit obnoxium et reum: *tollit*, inquam, ejus expiationem et pœnam in se suscipiendo, itaque morte sua, in cruce pro peccato ex justitia et æquitate satisfaciendo. Dicit hoc Joannes, ne quis putet Christum accessisse ad baptismum suum, ut eo peccata sua ablueret, uti faciebant cæteri, eo quod ipse nullum haberet peccatum essetque innocentissimus et sanctissimus, ideoque a Deo factus esset victima pro peccatis totius mundi, ut omnia expiaret, omnesque in se credentes et pœnitentes sanctificaret. *Qui non assumpsit de massa nostrum peccatum*, ait S. August. *ipse est qui tollit nostrum peccatum.*

PECCATUM.] Ita legunt Græca, Romana, Syra, licet nonnulla legant cum Arabico, *peccata* in plurali; sed eodem redit sensus. Per *peccatum* intelligit primum et universale peccatum Adæ, puta originale, quod ipse per generationem in posteros omnes transfudit, et ex quo cætera omnia actualia, tam venialia, quam mortalia oriuntur. Christus ergo tollit *peccatum*, id est, omnem peccatorum colluviem et scaturiginem. Ita Theophyl. Beda, D. Thomas, Glossa, Jansen. et alii, juxta illud Isaiæ 53. 6. *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum*, etc. *et iniquitates eorum ipse portabit.* Et illud: *ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* 1 Joan. 2. 2. *Unus pro omnibus occiditur*, ait Cyrillus, *ut omne genus hominum Deo Patri lucrifaciat.* Est enim in Christo perennis vis peccata expiandi, per omnia sæcula, per omnes gentes, per omnes homines, qui ejus fidem, baptismum et pœnitentiam suscipere volunt.

30. HIC EST DE QUO DIXI (vers. 15. et 27.) POST ME VENIT VIR, QUI ANTE ME FACTUS (mihi præpositus) EST: QUIA PRIOR ME ERAT.] Utpote æternus verusque Deus: *Baptista*, ait Cyrillus, *ultro et sponte gloriæ Christi cedit, nec ex charitate magis, quam ex veritate, adeoque necessitate id facit.*

31. ET EGO NESCIEBAM EUM, SED UT MANIFESTETUR IN ISRAEL, PROPTEREA VENI EGO IN AQUA BAPTIZANS.] q. d. Ne putetis, o Scribæ et Judæi, me Jesum asserere esse Messiam, familiaritatis, cognationis aut gratiæ causa, quasi illi familiaris amicus sim vel fuerim: assevero enim vobis, quod ego *nesciebam eum*, quia numquam eum antea vidi, nec ante baptismum allocutus sum; sed ut eum vidi, ex Dei afflatu et inspiratione ipsum agnovi, ut dixi Matth. 3. 14. *Quid mirum*, ait S. Chrys. *si Christum nesciebat, qui in deserto, extra paternam domum, a puero versatus erat?*

SED UT MANIFESTETUR IN ISRAEL.] Judæis, quibus

per Prophetas promissus est Messias, *ut omnes adducantur ad fidem in illum*, ait Theophylactus. Unde Nonnus paraphrastice vertit, *sed ut ipse habens incognitam faciem, manifestaretur omnibus Israelis* (Jacobi patriarchæ) *filiis, rectore carentibus, ego veni præcursor viæ non prædicatæ, baptizans indoctum, ignarum, erroneum populum.*

32. ET TESTIMONIUM PERHIBUIT JOANNES, DICENS: QUIA VIDI SPIRITUM DESCENDENTEM QUASI COLUMBAM DE COELO, ET MANSIT SUPER EUM.] Puta in Christi baptismo. Vide dicta Matth 3. 16 Nonnus vertit, *testimonium dixit, quod vidisset descendentem ex æthereis finibus Spiritum Dei, alarum prudenti plausu et vibratione delatum, ad expressam imitationem columbæ, donec super ipsum venit, et ibi manebat.*

33. ET EGO NESCIEBAM: SED QUI MISIT ME BAPTIZARE IN AQUA, ILLE MIHI DIXIT: SUPER QUEM VIDERIS SPIRITUM DESCENDENTEM, ET MANENTEM SUPER EUM, HIC EST, QUI BAPTIZAT IN SPIRITU SANCTO.] *In aqua;* Nonnus *baptizare non ignitis et spiritu carentibus lavacris.* Identidem Baptista ingeminat, se non ex visu et alloquio, sed ex Dei revelatione nosse Jesum esse Christum, ut nemo ejus testimonio refragari audeat. Ita S. Cyrillus.

Nota Τὸ *manentem* Hinc enim liquet proprium fuisse Christi, habere omnes gratias Spiritus Sancti, ac prophetiam per modum habitus: at in aliis manere solum ea dona quæ ad vitæ sanctitatem necessaria sunt; juxta illud Joan 14 *Apud vos manebit.* Ita S. Hieron. in Jerem. cap. 28. et Ezech. 35 S Gregor hom. 1. in Ezech. et alii. Vide Suarez tract. de Fide, disp. 8. sect. 6 n. 6

34. ET EGO VIDI (Spiritum Sanctum in Jesum, cum a me baptizaretur, descendentem et manentem) ET TESTIMONIUM PERHIBUI, QUIA HIC EST FILIUS DEI.] Græce ὁ υἱὸς, id est, *ille filius;* scilicet naturalis, divinus et ὁμοούσιος Patri, ideoque *omnium Patris bonorum hæres*, ait Cyrillus, *ad quem nos per adoptionem conformamur, ad hujusmodi dignitatem per gratiam ejus invitati.*

35 ALTERA DIE (postridie) ITERUM STABAT JOANNES ET EX DISCIPULIS EJUS DUO.] Dicit Evangelista Joannem Baptistam tribus diebus continuis, ter testimonium perhibuisse Jesu, quod ipse esset Christus, ut illud plane firmaret et solidaret Primum enim dedit autenticum et juridicum rogatus a legatis Judæorum die prima Martii v. 19 secundum dedit postero die venienti et præsenti jam Jesu, die 2. Martii vers. 29 tertium dat hic die 3. Martii, coram discipulis suis, ut eos ad Jesum traducat Vide Chronotaxim n 10. et 11.

36. ET RESPICIENS JESUM AMBULANTEM, DICIT: ECCE AGNUS DEI] q. d. Ecce Christus instar agni immaculati, destinatus in victimam, ut Deo in cruce immoletur, pro peccatis totius mundi. Sicut enim agnus paschalis assabatur distentus in veru, sic Christus distentus in cruce assus fuit, tum dolore clavorum, tum potius amore electorum Dicit hoc Baptista, q d. discipulis suis: Quid me sequimini? illum sequamini, qui est agnus Dei, pretium mundi, ait Interlin. Sic et S. Augustin. Chrysost et alii. Ubi Nota prudentiam et modestiam Joannis, qui discipulos non cogit, nec impellit ad sequendum Christum, sed dumtaxat illis eum indicat, ut illi tantum bonum agnitum sponte sua ardentius sequantur, et constantius retineant; sicut qui gemmam, quæ vili pretio venditur, quanti sit pretii, mercatoribus indicat, facit ut ultro eam ambiant, et coemant. Unde Chrysost *Nullo*, ait, *hortatu (suspiciosum enim fuisset) sed solo auditu secuti sunt.*

37. ET AUDIERUNT EUM DUO DISCIPULI LOQUENTEM, ET SECUTI SUNT JESUM.] Objicit Chrys. *Atqui et alii erant Joannis discipuli. Sed illi non modo non secuti sunt, sed æmulabantur* honorem Joannis sui magistri, eumque præferebant Christo, ut patet c. 3. 26 Et Euthym. *Inter multos auditores*, ait, *hi soli audisse dicuntur, auribus videlicet animæ, cum alii utique audissent auribus corporis.*

DUO.] Quorum unus erat Andreas, ut patet v. 40, alter ignoratur. Porro S Chrysost. Quare, ait, alterius nomen non ponitur? quia est ipse qui scribit (Joannes) aut quia ille non erat insignis. Prius est verisimilius, ait Franc. Lucas; et favet quod Joannes et Jacobus fuerint in piscatione socii Petri et Andreæ, Matth 4. ubi paulo post Andream et Petrum, vocat Christus ad se Joannem et Jacobum Item quod Joannes in Apocalypsi gaudeat Christum vocare agnum, quasi qui hoc nomen audierit et imbiberit a magistro suo Joanne Baptista. Denique tanta puritas, virginitas et sanctitas S. Joannis Evangelistæ, videtur manasse a puritate et sanctitate Joannis Baptistæ. Accedit S. Epiphanius hæresi 51. qui asserit alterum horum duorum fuisse Joannem, vel fratrem ejus Jacobum, id est alterutrum filiorum Zebedæi Joannem fuisse, opinantur quoque Theophyl. Euthym et S. Cyrillus in Catena. Alcuinus vero in Catena S. Thomæ: Alter, inquit, erat Philippus. Verum Philippus vocatus fuit a Christo v 43. in Galilæa.

SECUTI SUNT JESUM] Ut eum plenius nossent, ait Euthymius, et cum eo familiaritatem contraherent, ac si commodum experirentur illum, plane sequerentur futuri ejus perpetui discipuli: nam hic eos se totos Christo necdum addixisse sed tantum probare voluisse, patet ex sequent.

Alleg. Beda: Sequentes Jesum, ait, reliquerunt Joannem; sequentes Evangelium, legem omiserunt: sic tamen secuti sunt Evangelium, ut testimonio uterentur e lege

38 CONVERSUS AUTEM JESUS, ET VIDENS EOS SEQUENTES SE, DICIT EIS: QUID QUÆRITIS? QUI DIXERUNT EI: RABBI (QUOD DICITUR INTERPRETATUM MAGISTER) UBI HABITAS?] *Quid quæritis?* Vox est non ignorantis, sed invitantis, et eorum verecundiam sublevantis. Audi Cyrillum: *Interrogat quid quærerent, non quia ignoraret, qui universa noverat ut Deus, sed ut colloquendi principium interrogatio fieret.* Sic sanct. Chrysostom *Qui humanorum cordium scrutator est*, ait, *is interrogat, non ut sciat (scit enim) sed ut rogando eos sibi conciliet, ut familiares reddat atque audentiores, seque suo eos dignari colloquio ostendat Credibile enim erat eos subvereri et formidare, cum se rudes intelligerent, et tantum de illo magistri accepissent testimonium.*

RABBI.] Syrus, *Rabboni*, id est, *magister noster;* Arabicus, *Rabban*, id est, *magister.* Hac voce discipuli Christum honorant, ejusque gratiam sibi conciliant,

et se ejus velle fieri discipulos insinuant Ita Beda: *Ipsa interrogatio*, inquit, *indicium est fidei: quando enim dicunt, Rabbi, quod intelligitur magister; et sequuntur eum, utique magistrum sequuntur et dicunt. Magistrum appellaverunt*, ait Cyrill. *a quo discere cupiebant.* Et Chrys. *Nec ex eo solum, quod sequerentur, sed etiam ex interrogatione eorum ostendit desiderium. Siquidem cum nihil adhuc magnum neque vidissent, neque audivissent ab eo, magistrum appellant; se discipulis annumerant, et cur sequantur ostendunt; ut videlicet aliquid utile decerperent.*

QUOD DICITUR INTERPRETATUM, MAGISTER.] Hæc verba sunt non discipulorum, sed Joannis, eorum vocem Hebraicam, *Rabbi*. Græcis et Latinis, qui hebraice ignorant. interpretantis.

UBI HABITAS?] Græce που μενεις, id est, *ubi manes*, ubi moraris? hospitium enim Christus in terris habuit non propriam habitationem et domum. juxta illud Matth. 8. 20. *Vulpes foveas habent, et volucres cæli nidos. Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Rogant hoc discipuli, ut domi cum Christo secreto colloqui et ab illo de rebus divinis, et iis quæ ad vitam perfectiorem, pertinent, instrui possent, ac significant se velle fieri ejus familiares et domesticos. Ita S. Chrys. Theophyl. Euthymius.

39. DIXIT EIS: VENITE, ET VIDETE. VENERUNT, ET VIDERUNT UBI MANERET, ET APUD EUM MANSERUNT DIE ILLO: HORA AUTEM ERAT QUASI DECIMA.] Ab ortu solis, hoc est quarta post meridiem, et secunda ante occasum solis, quæ apud Italos est hora vigesima secunda. Erat enim dies tertia Martii, uti dixi v. 28. et 35. cum non longe abest æquinoctium, quo dies et noctes sunt æquales, diesque est duodecim horarum, et totidem nox. Addit hoc Joannes, ut ostendat et Christi zelum, qui imminente nocte, noluit eos rejicere in sequentem diem, sed statim cum eis negotia salutis peragere: æque ac discipulorum erga Christum ardorem, qui de nocturno hospitio non solliciti, maluerunt apud Christum audiendo pernoctare, quam domi in lecto decumbere. Ita Euthymius. Nam eos mansisse apud Christum, non duabus tantum, quæ supererant, diei horis, ut nonnulli putant, sed per integrum diem naturalem, qui noctem comprehendit, ideoque per noctem totam; patet ex eo quod duabus quæ supererant diei et lucis horis, nec satis cum Christo suo tractare, nec Christum pernosse, nec ad Joannem ante noctem redire potuissent. *Non enim convenit*, ait Cyrillus, *ut cito satiati a divina doctrina recedamus.*

Porro quæ et quanta audierint a Christo: quantos pietatis affectus hauserint, quos charitatis ignes a Christo afflatos senserint, soli illi norunt qui experti sunt. Unde exclamat S. Aug. *Quam beatum diem duxerunt, quam beatam noctem! Quis est qui nobis dicat, quæ audierint illi a Domino?* Certe id ex affectu æstimare licet. Nam Andreas ita amore Christi fuit accensus, ut fratrem suum Petrum mox Christo lucrari, ejusque amore accendere sategerit, ut patet ex v. seq.

40 ERAT AUTEM ANDREAS FRATER SIMONIS PETRI, UNUS EX DUOBUS, QUI AUDIERANT A JOANNE (dicente de Jesu, *Ecce agnus Dei*) ET SECUTI FUERANT EUM.] Scilicet Jesum. Ingerit hoc Joannes. ut ostendat qua ratione ad Christum adductus sit Petrus, qui fuit princeps Apostolorum, et caput totius Ecclesiæ; nimirum quod Andreas lætus de invento et audito Christo ad eum fratrem suum Petrum, quem unice diligebat, adduxerit, ut tanti boni eum faceret consortem. Signum ergo et effectus vocationis divinæ est zelus hic, quo quis ejusdem alios, præsertim intimos suos, participes facere, et ad Deum traducere studet et ardet. Sicut enim ignis parit ignem, sic zelus zelum. Porro videtur Petrus, æque ac Andreas, fuisse Joannis Baptistæ discipulus; vel certe studiosus auditor: uter fuerit senior ignoratur. Andreæ ergo decus et laus est, conversio Petri.

41. INVENIT (quem studiose quærebat; Syrus, *vidit*, postridie scilicet illius diei, quo cum Christo manserat et pernoctarat v. 39) HIC PRIMUM (ante alios amicos et notos) FRATREM SUUM SIMONEM, ET DICIT EI: INVENIMUS MESSIAM (QUOD EST INTERPRETATUM CHRISTUS?] q. d. Messiam nomen Hebræum, si græce interpreteris, idem est quod Christus, id est latine unctus; scilicet unctione non corporali, sed spirituali gratia, tum unionis hypostaticæ, tum habitualis eximiæ, per quam a Deo creatus, et quasi consecratus est primo, sacerdos; secundo. doctor; et tertio. propheta; quarto. rex; quinto. legislator; sexto, redemptor orbis est. Græce τον μεσσιαν, id est, illum Christum, illum unctum, quem scilicet velut eximium, unicum et singularem Prophetam, a Prophetis promissum, quasi restauratorem Israelis omnes avidissime expectant. Ita Euthym.

INVENIMUS (scilicet ego cum socio meo) MESSIAM.] Quem ego et tu cupidissime expectamus, vestigamus et scrutamur. Videtur ergo Andreas, æque ac Petrus, partim ex oraculis Prophetarum, partim ex Joannis de Christo jam nato testimonio, Christi videndi desiderio arsisse: nam ut ait Beda: *Nemo invenit, nisi qui quærit, iste qui invenisse se dicit, ostendit quia diu quæsierit.* Et S. Chrysost. *Hoc verbum, invenimus*, inquit, *animæ est maxime ejus præsentiam desiderantis, et cœlitus adventum expectantis: cujus adventu exultans, alios Evangelii gestiat fieri participes. Hoc fraterni animi, cognati amoris, sinceri est effectus officium, ut in spiritualibus quam diligentissimam curam adhibeamus, invicem opitulemur.* S. Chrys. de more secutus Euthym. *Sermo*, inquit, *est admodum lætantis: Invenimus quem quærebamus, quem venturum sperabamus, quem Scripturæ annunciaverunt.* Andreas ergo cum socio lætitia de Christo invento quasi de summa felicitate gestiens, ut eamdem communicet fratri suo Petro, exclamat: *Invenimus Messiam.* Quare *non amplius*, ait S. Chrys. *ad Joannem reversi sunt, sed ita Christo affixi sunt, ut Joannis ministerium susciperent, et ipsi Christum prædicarent.*

Hinc Moraliter discimus, Deum per gratiam suam occurrere animæ se desideranti, eoque magis eam implere, quo magis se desiderat, et sitit; imo hoc ipsum sui desiderium solet Deus prius animæ immittere, ut per illud animam ad se suaque dona præparet, eorumque capacem efficiat. Sicut enim quo majus est vas, eo majoris vini vel olei est capax: sic quo majus est in anima Dei et virtutis desiderium, eo magis illa ipsius est capax, juxta illud Thren. 3. 25. *Bonus* (beneficus, liberalis) *est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.*

42. Et adduxit eum ad Jesum.] *Credibile est*, ait S. Chrys. *Andream plura persuasioni accommodata narrasse, aderat quoque alter discipulus, qui ista adjuvabat: verum Andreas, cum suum non esset officium, neque ad tanti luminis narrationem sufficeret, ad fontem ipsum quem invenerat, fratrem adducit*: Porro Petri animus ad hæc verba, velut ignis præsente stipula, desiderio videndi audiendique Christi exarsit. Unde pergit S. Chrys. *Considera*, ait, *a principio obedientem et benevolum Petri animum: cucurrit e vestigio nil moratus. Adduxit, inquit, eum ad Jesum; sed nemo ejus damnet nimiam in credendo facilitatem: non enim dicit statim persuasisse, sed tantum adduxisse ad Jesum, ut inde totum disceret.*

Intuitus autem eum Jesus (quasi subjectum appositum ad prædicendam et illustrandam suam gloriam, ideoque eum destinans suum successorem et vicarium, puta Pontificem Ecclesiæ) dixit: Tu es Simon filius Jona: tu vocaberis Cephas. Quod interpretatur, Petrus.] Pater ergo Simonis Petri vocabatur *Johanan*, sive *Joannes*, et per crasin *Jona*; sicut *Jehoscua* contrahitur in *Josue* et *Jesus*. Ita Nonn. et alii. Dicit hoc Christus, ut Petro arcana pandat, seque eorum conscium, ideoque cardiognosten, et Deum esse ostendat. Nam, ut ait Cyrill. *antequam aliquid de eo quæsisset, tam ipsum, quam patrem ejus nomine appellat, et hac re discipulum instruit, eum se esse, qui cuncta etiam antequam fiant novit.*

Tu vocaberis Cephas.] Promittit Christus Simoni nomen *Cephas*, id est Petrus, q. d. Ego tibi, o Simon, aliud nomen indam, vocabo te *Cephas*, id est Petra, vel Petrus, quia te faciam petram Ecclesiæ, ut tibi tuæque fidei, æque ac regimini, quasi fundamento petrino et solidissimo, incumbat firmissima Ecclesiæ meæ fabrica. Promissum hoc præstitit Christus, Matth. 16. 18. dicens: *Tu es Petrus, et super hanc petram* (id est, super te, quem voco *Cephas*, id est petram) *ædificabo Ecclesiam meam*. Vide ibi dicta. Ita S. Cyrill.

43. In crastinum voluit (Jesus) exire in Galilæam.] Ut ex ea vocaret viles ac rudes piscatores, quos Apostolos suos crearet, et Evangelii præcones efficeret, ne fides Christiana putaretur esse opus hominum, non Dei. Apostoli enim fuere Galilæi; Galilæi autem erant pauperes et ignobiles præ Judæis, qui ex Juda, quæ erat tribus regia, erant oriundi. Ita S. Chrysost. Euthym. et alii.

In crastinum.] Puta postridie illius diei, qua Andream et socium hospitio exceperat, quæ fuit dies 3. Martii, ut dixi v. 35. Postridie ergo, id est die 4. Martii, ivit Jesus in Galilæam, et vocavit Philippum: singulos enim actorum Christi dies accurate hic consignat Joannes, et quid quoque die ab eo gestum sit, enarrat.

Et invenit Philippum.] Non casu vel fortuito, sed destinato consilio vadens ad eum locum, ubi sciebat esse Philippum: ibi eum invenit, quem studiose quærebat, quia eum destinabat Apostolum.

Et dicit ei Jesus: Sequere me.] Hæc est prima vocatio exterior Christi: Petrus enim et Andreas prius vocati sunt interius per internam inspirationem; non exterius per externam vocem Christi, sed audita voce Joannis Baptistæ magistri sui dicentis de Christo, *Ecce agnus Dei*, ab eo non vocati, ultro et sponte sua Jesum adierunt, exploraturi ejus doctrinam et vitam, non autem quasi certi et stabiles futuri ejus discipuli. Ita Toletus. Philippo ergo hoc decus et hæc laus debetur: quod primus omnium a Christo dicente, *Sequere me*, exterius vocatus sit, et interius mentem ejus impellente Spiritu S. vocationi huic obediens, illico Christum secutus sit, quia ipse erat studiosus legis Mosaicæ, et sollicitus de adventu Christi, ait Theoph. atque ut S. Chrysost. *in perscrutanda veritate diligentissimus.*

Unde S. Aug. lib. 2. de Consensu Evang. cap. 17. *Jam Philippus*, ait, *sequebatur, quem sic vocaverat, ut diceret ei: Sequere me.* Causam dat Theoph. vim attractivam vocis Christi: *Videtur enim*, ait, *primum vox Domini animum illius stimulo quodam charitatis tetigisse. Non enim simpliciter Salvatoris vox dicebatur, sed dignos statim flagrare faciebat intrinsecus ad amandum ipsum, sicut et Cleophas dixit: Nonne cor nostrum ardens erat, cum loqueretur nobis in via?*

Porro Clemens Alexand. l. 3. Strom. c. 2. certo asserit Philippum esse illum, qui petens a Christo dicensque, *Domine permitte me primum ire, et sepelire patrem meum*, hoc a Christo responsum tulit: *Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos*, uti dixi Matth. 8. 22.

44. Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate (patria) Andreæ et Petri.] Addit hoc Joannes, ait Theoph. ut insinuet Andream et Petrum prius insinuasse Philippo quasi civi et vicino suo se invenisse Messiam, illumque esse Jesum Nazarenum. Quare Philippum mox a Christo vocatum, dum ab eo audiret, *Sequere me*, illico eum fuisse secutum, quia jam animo erat præparato et Christi avido. Idem probabile esse asserit Franc. Lucas. Solebat enim Christus discipulos præmittere, qui viam sibi sternerent, et auditores ad suum adventum præpararent.

Porro Bethsaida erat adjacens mari Galilææ, (sita juxta Corozaim et Capharnaum) in qua domum habebat Petrus et Andreas, quam Christus ingressus, socrum Petri in lecto decumbentem, a gravi febre liberavit, et apprehensa manu sospitem erexit, Matth. 8. Hæc ergo fuit patria trium Apostolorum, Petri, Andreæ et Philippi, dicta *Bethsaida*, hebr. quasi domus venationis, vel piscationis, quia in ea habitabant piscatores qui in vicino mari pisces venabantur et capiebant, quales fuere Petrus et Andreas.

Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, et Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth.] *Invenit non casu*, ait Cyrillus, *sed multo quæsitum studio: studiosissimum enim Scripturarum virum diligentissimumque cognoverat. Invenit* autem, ut videtur, illum in Cana Galilææ (inde enim oriundus erat Nathanael, ut patet Joan. 21. 2.) quando scilicet Philippus cum Jesu vocatus ad nuptias, eodem ivit, ut audiemus cap. 2. 1.

Nathanael.] Amicum et familiarem suum. Quæres, quisnam fuit hic Nathanael?

Primo, Claudius Espencæus scribens in epist. 2. ad Tim. c. 4. digress. 25. ait, nonnullos putare Nathanaelem fuisse Ursicinum, sive Ursinum, primum Bituricensium Episcopum.

Secundo, Græci in Menologio asserunt Nathanaelem eumdem esse cum Simone Chananæo Apostolo: sic enim habent die 22 Aprilis: *S. Apostoli Nathanaelis qui fuit Simon Zelotes ex Cana Galilææ, ubi Christus invitatus ad nuptias, aquam in vinum convertit*. Idem habent die 10. Maii. Favet huic sententiæ quod Nathanael oriundus fuerit ex hac Cana, Joan. 21. 2.

Tertio, verisimilius Rupertus et Jansen. hic, et Abulensis in c. 10. Matth v. 3. ad illa: *Philippus et Bartholomæus*, censent Nathanaelem esse Bartholomæum Apostolum, Probant id Primo, quia Evangelistæ semper jungunt Philippum Bartholomæo, sicut hic Joannes eumdem jungit Nathanaeli. Secundo, quia Bartholomæi vocationem factam a Christo nusquam legimus, nisi sit hæc ipsa Nathanaelis. Tertio, quia cæteri tres Evangelistæ, qui Bartholomæi meminerunt, non meminerunt Nathanaelis: ac vice versa Joannes, qui meminit Nathanaelis, non meminit Bartholomæi, quasi hi duo unus idemque sint. Quarto, quia Joannes c. 21. 2. Nathanaelem Petro, Thomæ, Jacobo et Joanni Apostolis in piscatione et visione Jesu associat. Videtur ergo ipse quoque fuisse Apostolus, nec apparet quis alius fuerit, quam Bartholomæus. Quinto, quia Bartholomæus non videtur esse nomen proprium, sed significare filium Tolmai: proprium ergo ejus nomen videtur fuisse Nathanael. Sic enim Barjona, id est filius Jonæ, dictus est Petrus, qui proprio nomine vocabatur Simon, ac deinde a Christo vocatus est *Cephas*, id est Petrus. Sexto, quia de Nathanaele ait Christus: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est*, ac deinde Christus ei promittit visionem angelorum super se ascendentium et descendentium. Videtur ergo Christus eum intime dilexisse, ac selegisse in suum familiarem et Apostolum.

Negat tamen idipsum S Aug. hic tract. 17. ac ex eo Toletus, Ribera, Maldonat. et Baronius, moti hac ratione, quod Nathanael videatur fuisse legis doctor: nam ex lege disserit cum Philippo: Christus autem non legisperitos, sed rudes et idiotas piscatores elegit ad apostolatum. Verum responderi potest Nathanaelem fuisse legis studiosum, non doctorem, æque ac erat Philippus cum eo de adventu Messiæ ex lege disserens, ac Petrus et Andreas. Videntur enim hi omnes fuisse Joannis Baptistæ discipuli, vel auditores, atque ob eo transmissi ad Christum. Sic Saulus sive Paulus erat legis studiosus, at non legisperitus vel doctor. Quod si Nathanael non fuit Apostolus, certe fuit discipulus. Unde L. Dexter in Chronico ad annum Christi 101. n 5 *Nathanael*, ait, *unus de septuaginta Domini discipulis requiescit in urbe* (Hispaniæ) *Trenga*, prope Legionem, vulgo *Leon*. Idem habet Petrus de Natalib. in Catal. Sanct ex Vincentio, qui et deinde addit: *Post expletum prædicationis officium feliciter in Domino requiescit, pridie Kal Decembris*.

Porro. *Nathanael* Hebr. idem est quod *Donum Dei*; vel *dedit Deus*, vel *da Deus*, ait Pagnin. sive *Adeo datus*. Hinc princeps tribus Issachar tempore Mosis vocatur Nathanael, Num 1. 8. et forte ab illo hic Noster Nathanael prognatus, nomen mutuatus est. Hinc et S. August filium suum divino ingenio præditum vocavit Adeodatum, ut ipse fatetur l. de Beata vita, postinitium.

Jesum.] Syrus, *qui est Jesus filius Joseph a Nazareth*. Erat enim Nazareth vicina Canæ Galilææ, tribus horis tantum ab ea distans, ita ut Nathanael ex Cana oriundus, facile nosse posset Jesum filium Joseph, ut vulgo putabatur, oriundum ex Nazareth. Arguit hic Calvinus Philippum stultitiæ et inscitiæ, dicens: *Jesum stulte dicit filium Joseph, imperite Nazarenum facit; et de Christo quatuor verba profari nequit, quin duos crassos errores permisceat*. Sed stultus et imperitus est Calvinus, sapiens vero et sciens Philippus, qui apud Nathanaelem Jesum ita describit ex vulgi opinione et agnominatione, ut Nathanael eum nosse possit, alioquin plane eum incognitum habiturus. Ita S. Chrysost. Christus enim vere erat Nazarenus patria, quia ibi conceptus erat, esto per occasionem census, natus esset in Bethlehem.

46. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei: veni et vide.] q. d Nazareth est in Galilæa locus ignobilis et obscurus, ac apud Judæos contemptus. Unde Pharisæi infra c. 7. 52. dicunt, quod *a Galilæa Propheta non surgit*; quomodo ergo, o Philippe, ex Nazareth natum censes Christum? præsertim quia Christus ex Juda et Davide, nasciturus in Bethlehem prædicitur a Michæa cap 5. 2 Ita S. Chrysost qui et addit: *Ostendit igitur et Scripturæ cognitionem, et morum simplicitatem, denique vehemens adventus Christi desiderium, cum Philippi verba non contemnit, Norat enim Philippum in patria commemoranda falli potuisse*, et ex parte falsus est. Christus enim licet conceptus esset in Nazareth, tamen natus erat in Bethlehem, quod hoc tempore ignorabat Philippus. Sic et Theophylact. et Euthym. Porro Joannes Alba in Electis To *potest* accipit pro *solet*; et hujus acceptionis exemplum profert, q. d Soletne ex Nazareth bonus aliquis Propheta prodire? q. d. Minime: quomodo ergo tu, o Philippe, ais ex Nazareth prodiisse Christum?

Veni et vide] Syrus, *Veni et videbis*, q. d Nolo tecum de Nazareth disputare, sed veni, vide, et audi Jesum, et experieris quod ego expertus sum, ut rapiaris in ejus amorem credasque ipsum esse Christum. Audi S. Chrys. *Quomodo hic sit Christus, et quomodo Prophetæ eum prædixerint, non dicit Philippus, sed ducit ad Jesum, sciens ipsum non abscessurum, si illius verba et doctrinam gustaret. Si videris solummodo, dicit, si sermonem cum eo conferas, facillime mihi assenties. Credere autem nos oportet*, ait Cyrill. *ineffabilem quamdam gratiam in sermone ac verbis Christi fuisse, quibus auditorum animi magna jucunditate allicerentur. Scribitur enim quia omnes admirabantur de verbis gratiæ, quæ exibant de ore ejus*.

Porro Nathanael vehementer desiderans videre Christum, Philippo acquievit, ad Jesum cum eo venit, eumque Christum esse agnovit: quare disciplinæ et sequelæ ejus se tradidit.

47. Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et dixit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.] Qui scilicet imitatur candorem, simplicitatem et sanctitatem Israelis, id est Jacob Patriarchæ, ex quo ipse prognatus est. Unde Syrus vertit, *ecce vere filius Israel*: Jacob enim vir simplex habitabat in tabernaculis, Gen. 25 27. Ostendit Jesus se scire et videre animi Nathanaelis candorem et statum, ut inde

Nathanael cognoscat Jesum non esse merum hominem, sed et Deum cordium inspectorem. Censet S. Chrys. Christum alludere ad id quod de se Nathanael dixerat Philippo: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* q. d. Hoc tuo dicto contra me non offendor, quia scio te id animo candido, et inquirendæ veritatis avido dixisse: scio enim in animo tuo nullum esse dolum, nullum malitiæ fel.

48. DICIT EI NATHANAEL: UNDE ME NOSTI?] Qui numquam me vidisti, nec mecum egisti: *Animadverte*, ait Chrysost. *hominis constantiam, non intumuit laudibus, neque his obviam factus est, sed de eo perscrutari pergit, ut de eo certi aliquid intelligat.*

RESPONDIT JESUS, ET DIXIT EI: PRIUSQUAM TE PHILIPPUS VOCARET, CUM ESSES SUB FICU, VIDI TE.] q. d. Cum solus esses sub ficu, putabasque te a nemine videri, ego tamen te vidi, scioque quæ clam et secreto ibi egeris. Vidi deinde et audivi te colloquentem cum Philippo, cum ipse te ad me vocaret, tuque ei objiceres. *A Nazareth potest aliquid boni esse?* q. d. Unde colligas me majorem esse homine, Messiam scilicet Dei Filium. Ita S. Cyrillus, Euthymius et S. Augustin. serm. 40. de Verbis Domini.

Mystice, S. Gregor. lib. 18. Moral. cap. 20. *Cum esses sub ficu*, id est, sub umbra legis, *vidi te*, ut te transferrem ad vitem mei Evangelii.

Tropologice, hinc disce Deum et Christum ubique præsentem intueri, et revereri, cum solus es in cubiculo, imo cum quid secreto cogitas vel desideras in corde, Christus te tuasque cogitationes et desideria videt et introspicit. Vide ergo ne quid cogites, desideres vel agas, quo oculos majestatis ejus offendas. Sic enim vidit hic Nathanaelem, ejusque acta sub ficu. Unde Nonnus vertit, *vidi te sub umbrosa ficu, versantem et meridiantem sub alticomis ramis, oculis et mente videns non præsentem.* Sic Deus vidit Adamum sub ficu comedentem ficum vetitam. Gen. 3.

49. RESPONDIT EI NATHANAEL, ET AIT: RABBI TU ES FILIUS DEI, TU ES REX ISRAEL.] *Filius Dei*, naturalis et consubstantialis; ideoque Deus: hoc enim nuda verba sonant. Ita S. Cyrillus, August. Ammon. Glossa, Dionys. Maldonat. licet S. Chrysost. Euthym. Theophyl. Lyran. Cajetan. Toletus, Barrad. censeant Nathanaelem nescisse Christum esse Deum; sed tantum credidisse eum esse filium Dei adoptivum, per eximiam gratiam, qua eum pollere videbat præ cæteris Prophetis et Sanctis. Nam revelare cordium secreta possunt et prophetæ ex instinctu Dei, uti Eliseus revelavit secretam avaritiam Giezi, et secretas insidias regum Israel, 4. Reg. 5. 26. et cap. 6. 9. et seq.

Crediderim Philippum ex testimonio Joannis Baptistæ de Jesu vers. 34. credidisse Jesum esse Filium Dei, sed in confuso, nec satis distinxisse, an esset naturalis, an adoptivus, idemque declarasse et persuasisse Nathanaeli. Licet enim Joannes Baptista dicens Christum esse Filium Dei intellexerit naturalem, per unionem hypostaticam humanitatis cum Verbo: tamen hanc unionem necdum intelligebant Philippus et Nathanael, donec sensim hac de re plenius fuere edocti.

REX ISRAEL.] Id est, Messias, Davidis et Salomonis regum filius, ideoque regni Israelis, id est, duodecim tribuum, successor et hæres. Hoc enim de ipso prædixerat David, vel potius Deus per Davidem Psal. 2. 6. et 7. dicens in persona Christi: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus; Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Unde liquet Davidem prædixisse Messiam fore Dei Filium naturalem; sed hanc ejus prædictionem pauci ante Joannem Baptistam, et Christum illam explicantem, clare pleneque intellexerunt. Concilium Constantinop. œcumenicum in constitutione Vigilii Papæ ad quintam collationem pertinente, anathema dicit iis, qui verba Nathanaelis: *Tu es filius Dei, tu es rex Israel*, ab ipso dicta volunt Christo tamquam domestico Dei, ut non ipse sit Deus, sed ob familiaritatem quam cum Deo habet, Deus nominetur.

50. RESPONDIT JESUS, ET DIXIT EI: QUIA TIBI DIXI: VIDI TE SUB FICU, CREDIS: MAJUS HIS VIDEBIS.] Scilicet majora mea oracula et miracula, majora mysteria doctrinæ, vitæ, passionis, resurrectionis et ascensionis meæ: ex quibus cognosces me non tantum Israelis, sed mundi totius, adeoque cœlorum et angelorum omnium esse regem et Dominum: *Duo dicit*, ait Chrys. *alterum jam præteritum indicat, alterum ex hoc confirmat futurum: qui enim ejus virtutem jam viderat, facilius quæ futura audit, credit.*

51. ET DICIT EI: AMEN AMEN DICO VOBIS, VIDEBITIS CŒLUM APERTUM, ET ANGELOS DEI ASCENDENTES ET DESCENDENTES SUPER FILIUM HOMINIS.] *Cœlum apertum*, non quod vere cœlum scindendum et aperiendum sit, sed quod cœlum angelis intrantibus et exeuntibus aditum dabit et exitum, sicut solet nobis dare ostium dum aperitur: quare vobis videbitur cœlum aperiri, esseque apertum. Est catachresis. Simili modo in baptismo Christi, visum est cœlum Christo aperiri Matth. 3. 16. et Ezechieli cap. 1. 1. dum vidit in cœlo currum cherubicum gloriæ Dei; et S. Stephano, dum a Judæis lapidatus, vidit Jesum stantem a dextris Dei, Actor. 7. 55. Vide quæ illis locis annotavi. Hac visione significatur, cœlum per quatuor annorum millia hominibus ob peccata clausum, per Christum fore reserandum.

ET ANGELOS DEI ASCENDENTES ET DESCENDENTES (Arabicus, *Ascendere et descendere*) SUPRA FILIUM HOMINIS; Syrus, *Ad Filium hominis*, ut ei quasi regi suo obsequantur. Hoc enim significat Græc. ἐπὶ, quod respondet Hebr. עַל *al.* Unde Vatabl. vertit, *sub Filio hominis*, q. d. Sub imperio et potestate mea, me imperante, ad nutum meum, prout ego voluero, vel jussero, ascendent et descendent angeli. Sic et Franc. Lucas.

Nota Primo. Ex eo quod Christus Nathanaelem vocavit Israelitam, in quo dolus non est, liquet eum alludere ad visionem angelorum in scala e terra in cœlum porrecta ascendentium et descendentium, factam Israeli, id est Jacobo Patriarchæ in Bethel, Genes. 28. 12. Ita S. August. l. 12. contra Faustum cap. 26. Israel enim sive Jacob uti pater, sic et typus fuit Christi. Christus enim verus est Israel, id est, dominans Deo, idem est Patriarcha Christianorum, et fundator Bethel, id est domus Dei, puta Ecclesiæ tam cœlestis quam terrestris, tam triumphantis quam militantis.

Nota Secundo, Christum hac phrasi et visione angelorum ad se ascendentium, significare se non tantum Israelis et hominum, sed et cœlorum ac angelo

rum esse principem, ac consequenter se verum esse Deum, Deique Filium: ideo enim ascendunt et descendunt ad eum angeli, quasi ejus ministri, ut ipsi quasi hero et regi suo assistant et obsequantur, omniaque ejus jussa, tam in cœlo quam in terra, peragant. Ita S. Cyrillus et Chrysostomus.

Quæres, quando hic angelorum ad Christum descensus et ascensus contigerit? Primo, S. Chrysostomus et Theophylactus censent eum contigisse, cum Christo agoniam patienti, sanguinemque sudanti in horto apparuit angelus, confortans eum, Lucæ 22. 44. Item cum in resurrectione mulieribus apparuerunt angeli, nunciantes eum resurrexisse, Matth. 28.

Secundo, S. Cyrillus censet id factum in baptismo Christi, tunc enim angelorum ministerio formata est columba devolans in Christum, quæ erat index Spiritus S. Item vox Patris in aere: *Hic est filius meus dilectus*, Matth. 3. 16. Verum hoc Christi cum Nathanaele colloquium contigit post baptismum Christi.

Tertio, Euthym. id factum opinatur in ascensione Christi: tunc enim omnes omnino angeli eum ascendentem stiparunt, velut famuli principem, et velut milites regem suum.

Quarto, Toletus censet id continuo fieri in Ecclesia quæ a Christo per angelos regitur.

Quinto, Maldonatus æstimat id fore in die judicii: tunc enim omnes angeli illi assistent, tam boni, quam mali: boni, ut ab eo homines pios cœlo adjudicatos in illud deducant; mali, ut impios ab eo damnatos in tartara abripiant.

Sexto, Franciscus Lucas hæc accipit de Christi miraculis et donis cœlestibus, quibus Christo subservierunt angeli in hac vita, ac post eam. Intelligit ergo Jesus, inquit, ad nutum Filii hominis cœlum ex eo tempore a fidelibus visum iri apertum, ultro citroque discurrentibus angelis: quia brevi e cœlis, jubente Filio hominis; ejusque jussui parentibus angelis, Dei dona magna copia omnibus cernentibus adferenda erant in terram, infirmorum sanatio, leprosorum mundatio, cæcorum illuminatio, claudorum erectio, dæmonum expulsio, mortuorum suscitatio, impiorum justificatio, Spiritus Sancti effusio, variorum munerum distributio, mundi conversio, etc. Quæ omnia cum sint manifesta Dei dona, non potuit non videri cœlum apertum, et angelos sanctos, per quos cœlestia ministrantur, Filio hominis ad nutum servire, iis qui viderunt Filium hominis reddentem plurimos horum compotes. Loquitur ergo Christus de omnigenis miraculis et cœlestibus donis, quæ statim a Nathanaelis vocatione editurus erat, toto mortalis vitæ suæ tempore, imo etiam post ascensionem suam in cœlum continue patraturus in gubernatione Ecclesiæ suæ, usque ad extremum judicium et consummationem sæculi. Hæc omnia vera et apposita sunt.

Verum quia Christus Nathanaeli et Philippo specialiter promittit hanc angelorum visionem, ad inchoandam eorum in se fidem augendam et roborandam: nec in baptismo, passione, resurrectione, vel ascensione Christi, vel alias proprie apparuerunt angeli ascendentes et descendentes ad Christum: hinc planius, simplicius, pressius et germanius dicemus peculiarem et publicam hanc fuisse visionem angelorum, viventi Christo proprie ut verba sonant, factam æque ac eadem facta est Jacobo, qui fuit Christi typus, Gen. 28. 12. Quare illa visio Jacobi similem Christo obventuram angelorum visionem (de qua hic agitur) præsignificat, ac similis jam ante contigerat in nativitate Christi, dum angeli ad eum descendentes cecinerunt: *Gloria in excelsis Deo*, Luc. 2. 13. Porro ubi et quando contigerit hæc angelorum visio, non narrant Evangelistæ, uti et alia multa Christi acta silentio prætereunt. Ita Jansen.

Facta autem est hæc visio hoc fine. Primo, ut per eam ostenderetur Christum homines angelis, terram cœlo reconciliasse, ac utriusque mutuam communicationem et familiaritatem, quæ primitus erat in paradiso, restituisse.

Secundo, ut doceret Christianos esse advenas et hospites in terra, ac versari debere cum angelis, et eorum angelicam vitam imitari, quasi cives Sanctorum et domesticos Dei, Ephes. 2. 19.

Tertio, ut angelos nobis quasi præsides assignaret, qui nos contra dæmones, omnesque malorum incursus tutarentur, et ad heroicas virtutes impellerent, tandemque post mortem in cœlum deducerent. Ascendunt enim in cœlum angeli, ut vota, preces et gemitus nostros ad Deum perferant; descendunt, ut a Deo gratiæ dona ad nos deferant.

Quarto, ut declararetur Christi majestas, et angelorum erga eum obsequium et reverentia. Ipse enim, ait Chrysos. constitutus est *supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro*. Ephes. 1. 21.

Vide quæ de scala Jacob, angelisque per eam ascendentibus et descendentibus fuse dixi Genes. 28. 12.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Jesus vocatus ad nuptias in Cana, aquam in vinum convertit. Secundo, v. 13. ejicit vendentes e templo. Tertio, v. 18. Judæis petentibus signum, quo ostenderet se a Deo missum, hoc assignat: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.

1 Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: et erat mater Jesu ibi. 2. Vocatus est au-
tem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias. 3. Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum:
Vinum non habent. 4. Et dicit ei Jesus: Quid mihi et tibi est mulier? nondum venit ho-
ra mea. 5. Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite. 6. Erant autem ibi la-
pideæ hydriæ sex, positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas
vel ternas. 7. Dicit ei Jesus: Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum. 8. Et
dicit eis Jesus: Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt. 9. Ut autem gustavit architriclinus
aquam vinum factam, et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam:
vocat sponsum architriclinus, 10. et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit; et cum
inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc. 11. Hoc
fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ, et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum
discipuli ejus. 12. Post hoc descendit Capharnaum ipse et mater ejus, et fratres ejus, et discipuli ejus:
et ibi manserunt non multis diebus. 13. Et prope erat Pascha Judæorum, et ascendit Jesus Jerosoly-
mam. 14. Et invenit in templo vendentes boves, et oves, et columbas, et nummularios sedentes. 15. Et
cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque et boves, et nummu-
lariorum effudit æs, et mensas subvertit: 16. Et his, qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista
hinc, et nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. 17. Recordati sunt vero discipuli
ejus, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. 18. Responderunt ergo Judæi, et dixerunt
ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? 19. Respondit Jesus et dixit eis: Solvite templum
hoc, et in tribus diebus excitabo illud. 20. Dixerunt ergo Judæi: Quadraginta et sex annis ædifi-
catum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud? 21. Ille autem dicebat de templo
corporis sui. 22. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat
et crediderunt scripturæ, et sermoni quem dixit Jesus. 23. Cum autem esset Jerosolymis in Pa-
scha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus quæ faciebat. 24. Ipse au-
tem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes. 25. Et quia opus ei non erat
ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

1. Et die tertia factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ: et erat mater Jesu ibi.] *Die tertia*, a Christi abitu in Galilæam, et a vocatione Philippi c. 1. v. 43. Hoc enim ultimum est tempus a Joanne nominatum. Ita Origen. Jansen. Toletus et Francisc. Lucas. Aut potius *die tertia* a visitatione et conversione Andreæ et Petri capit. 1. vers 35. Illa enim die cœpit Jesus colligere discipulos, iisque se patefacere; inde ergo Joannes computat hic diem tertiam, quo iisdem plane se patefecit, ostenditque se esse Messiam, per conversionem aquæ in vinum.

Hæc ergo est chronotaxis horum Christi dierum, Christus baptizatus fuit a Joanne anno ætatis 31. die 6. Januarii, uti habet Ecclesiæ et Patrum traditio. Eadem die a prandio secessit in desertum ibique jejunavit per 40. dies, cœpit ergo jejunium die 7. Januarii, finiit die 15. Februarii; inde rediit in Nazareth, ibique mansit per 15. dies; mox 16. die a baptismo, ait S. Epiphan. hæresi 51. puta die 1. Martii, Judæi miserunt legatos ad Joannem Baptistam, qui rogarent an ipse esset Christus? abnuit Joannes, dixitque Jesum esse Christum, uti audivimus cap. 1. v. 19. Inde postero die, puta 2. Martii, venit Jesus ad Joannem, unde Joannes eum digito ostendens: *Ecce*, inquit, *agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, capit. 1. v. 29 Sequenti die, puta 3. Martii, Joannes idem repetiit, et coram discipulis duobus testatus est: unde illi visitarunt Jesum, unusque ex eis Andræas

fratrem suum Petrum ad Christum adduxit, capit. 1. vers. 35. In sequenti crastino, puta die 4. Martii, Jesus ivit in Galilæam, ibique vocavit Philippum cap. 43 fuit hoc crastinum dies secunda ab adventu Andreæ et Petri ad Christum: inde die tertia, puta die 5. Martii, nuptiæ hæ factæ sunt in Cana Galilææ. Unde S. Epiphan. loco citato, ait nuptias has factas die 60. a baptismo Christi Porro idem S. Epiphanius, contra reliquos Patres et communem Ecclesiæ sensum, opinatur Christum baptizatum fuisse a Joanne, die 8. Novembris, ac proinde inde sexagesimo die, scilicet die 6. Januarii factas esse has nuptias in Cana, ibique Jesum aquam in vinum vertisse, scilicet in festo Epiphaniæ, quo ante 30. annos, Magi duce stella venerant ad Christum in Bethlehem, ibique eum adorarant. Additque in memoriam tanti miraculi, etiamnum eodem die 11. mensis Tybi (quæ apud nos est 6. Januarii) quosdam fontes in vinum converti. Audi eum: *Quapropter etiam in multis locis usque in hunc diem, hoc fit quod tunc factum est divinum signum, in testimonium incredulis: velut testantur in multis locis fontes ac fluvii in vinum conversi: Cibyres quidem urbis Cariæ fons, qua hora hauserunt ministri, et ipse dixit: Date architriclino. Testatur et in Gerasa Arabiæ fons similiter. Nos bibimus de Cibyris fonte; fratres vero nostri de eo qui est in Gerasa, in Martyrum templo. Sed et multi in Ægypto de Nilo hoc testantur: quare in undecima Tybi, apud Ægyptios omnes hauriunt aquam, et reponunt, tum in ipsa Ægypto, tum in multis regionibus.* Hinc nonnulli putant sequenti anno, qui fuit Christi 32. recurrente eadem die 6 Januarii, nuptias hasce celebratas in Cana. Verum illas eodem anno, quo baptizatus est Christus, puta duobus mensibus a baptismo Christi, contigisse liquet ex historia gestorum Christi, quam per singulos dies (uti paulo ante ostendi) hic perrexit Joannes. Ita Baron, et alii.

Dices: Cur ergo Deus idem miraculum conversionis in vinum quotannis renovavit, die 6. Januarii? Resp. Causa est, quod Ecclesia illo die istud miraculum cebrat, esto illo die non contigerit: voluit enim Ecclesia tria miracula, quibus Christus se primo mundo patefecit, eodem Epiphaniæ, id est, apparitionis Christi, die recolere et celebrare; scilicet Primo, adventum et adorationem Magorum duce stella; Secundo, baptismum Christi, in quo vox Patris intonuit: *Hic est filius meus dilectus* Tertio, conversionis aquæ in vinum in Cana. E tribus hisce duo priora contigerunt eodem die, scilicet sexta Januarii, tertium vero post duos menses contigit, die 6. Martii, ut dixi. Quod ergo illo die canit Ecclesia: *Hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias*, idem est ac si diceret: Hodie ejus rei memoria apud fideles recolitur, et in Ecclesia publice quotannis celebratur. Ita Baronius, imo S. Augustinus sermone 127. de Temp. S. Maximus serm. de Epiphania et alii.

Simili modo olim in plerisque locis Occidentis, paschali tempore, quo solemne baptisma in Ecclesia peragi consuevit, e sicco aridoque fonte lapideo, copiosæ ad baptismi usum aquæ exundare consueverunt, non quidem ad ipsam insinuandam diem, qua baptizatus est Christus, sed quod tunc temporis solemne baptisma in Ecclesia peragi consuevit.

Nuptiæ] Syrus, *convivium*, scilicet nuptiale. Quæres, cujus fuerint hæ nuptiæ, et quis in iis fuerit sponsus? Beda, Rupertus, Lyranus, Carthusian. hic, et S. Thom. 2. 2. quæst. 186. articul 4 ac Dom. Soto in 4 dist. 27. quæst. 1. ad 4 et alii putant sponsum fuisse S Joannem Evangelistam, moti auctoritate S. August. qui hic præfat. in Joannem ait: *Joannem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate vocavit.*

Verum dico sponsum hic non fuisse sanctum Joannem: nam S Joannes semper fuit virgo, unde numquam uxorem duxit: hac enim de causa Christo fuit charissimus, et discipulus ille quem diligebat Jesus, quasi virgo virginem, qui virginitatis propositum per matrimonium numquam infregisset, imo numquam infringere destinasset, sed in eo constans per omnem vitam persiturus erat. Ita docent S. Ignatius, Hieronymus, Augustinus. Epiphanius et alii. quos citat et sequitur Baronius anno Christi 31 Quare quod S. August. ait: *Joannem Dominus de fluctivaga nuptiarum tempestate vocavit;* intellige *nuptiarum* non initarum, sed ineundarum, seu quas inire potuisset, et more gentis inire debuisset, q. d. Christus Joannem juvenem advocavit ad se, ne de nuptiis ineundis cogitaret.

Verisimilius ergo idem Baronius secutus Nicephorum lib. 8. Histor. cap. 30. censet sponsum in hisce nuptiis fuisse Simonem Apostolum, qui a Cana hac cognominatus est Cananæus. Additque Baronius ex Nicephoro locum hunc nuptiarum in Cana Galilææ, a S Helena Constantini Magni matre insigni Ecclesia ibidem erecta fuisse decoratum et nobilitatum. Simon ergo viso hoc Christi in nuptiis suis miraculo, sponsæ et mundo valedicens, secutus est Christum, ab eoque in 12. Apostolorum numerum est cooptatus; atque hac de causa Christus nuptias ejus adiit: atque eas adeundo, nuptias quidem honoravit, sed eum ab illis ad se evocando cœlibatum et apostolatum nuptiis præstare declaravit.

Tropologice quomodo anima sancta per fidem, spem castitatem, charitatem, religionem, quasi sponsa nubat Christo, fuse ostendi 2. Corinth. 11. v. 2. ad illa: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Ipsa ergo est nympha Christi, quæ relictis omnibus mundi illecebris, amorem omnem in Christum transfert, illique caput, id est, mentem, sensusque omnes obnubit et velat, ut supra nubes in cœlo cum eo jugiter versetur, illique se totam dedicat et consecrat. Quare illi optime conveniunt nuptiarum etyma, quæ assignat Festus, dum ait; Nuptias nonnulli a Græco dictas censent: Græci enim novam nuptam vocant νυμφην. Cornificius, quod nova petantur conjugia: Curiatius, quod nova ratio fiat: Ælius et Cincius, quod flammeo (velo nuptiali) caput nubentis obvolvatur, quod antiqui *obnubere* vocarunt, ob quam causam legem Parenstam jubere caput ejus obnubere, qui parentem necasset, quod est obvolvere. Hoc ultimum secutus Varro lib 4. de Lingua Latina: *Neptunus* dicitur, inquit, quod mare terram obnubit, ut nubes cœlum, a nuptu, id est opertione, ut antiqui: a quo *nuptiæ nuptusque.* Sic sanctus Isidorus lib. 9. Etymolog. cap 8. *Nuptæ*, inquit, dictæ, quod vultus suos velent: translatum nomen a nubibus, quibus tegitur cœlum. Unde et nuptiæ dicuntur, quod ibi primum

nubentium capita velantur: obnubere enim cooperire est, cujus contraria *innuba*, hoc est innupta, quæ adhuc vultum suum non velat. Hucusque Isidorus

Talis Christi nympha fuit sancta Dympna virgo et Martyr, quæ ob formam a patre Hyberniæ rege in conjugem appetita, fugiens in Brabantiam, in oppido *Geel* non longe ab Antverpia, patris manu obtruncata, nobile pro castitate obiit martyrium: unde meruit ut energumeni ejus sacra lipsana visitantes, a dæmonibus liberentur. Visitavi olim ejus templum, et virginem reveritus colui. Extat vita ejus apud Surium die 15. Maii.

In Cana Galilææ.] Addit Tο *Galilææ*, ad distinctionem alterius Cana, sive Chana, quæ erat sita in tribu Aser, juxta Sidonem; unde et Sidoniorum vocabatur, licet ipsa quoque esset in Galilæa, scilicet superiore, quæ gentium dicebatur, de qua Josue c 19. v. 28. atque ejus incola fuit mulier Cananæa, cujus filiam Christus a dæmone liberavit. Matth. 15. 22 Hæc vero nuptiarum Cana sita erat in tribu Zabulon, in medio Galilææ, puta in Galilæa inferiore, supra vallem Carmelon, quatuor circiter horis distans a Ptolemaide, tribus vero a Nazareth. Ita S Hieronymus in locis Hebr. Adrichomius, Franc. Lucas, Maldonatus et alii.

Et erat mater Jesu ibi.] *Vocata tamquam familiaris ab his qui nuptias celebrabant*, ait Euthymius; Simon enim Chananæus, qui erat hic sponsus, fuit filius Cleophæ, qui erat frater Josephi, sponsi B. Virginis: ut dixi Lucæ 3 23. Josephi hic, et deinceps non fit mentio, quia ipse jam obierat. ut ex hoc loco colligit sanctus Epiphanius heresi 78 Franciscus Lucas, Baronius, et alii, licet ex adverso sanctus Cyprianus (vel quisquis est auctor) tract. de Passione Domini et sanctus Ambrosius in cap. 23 sancti Lucæ, opinentur Joseph adhuc fuisse superstitem in passione Christi, ac æquanimiter tulisse sanctum Joannem a Christo sibi præferri in cura B. Virginis.

2. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias.] Tamquam consobrinus sponsi, puta Simonis Chananæi. Porro Jesus *vocatus*, ait S. Chrysostomus, *nuptiis adfuit, in quibus non dignitati suæ, sed nostræ consuluit utilitati*; nimirum ut primo, consanguineis hunc honorem deferret, eorumque nuptias sua præsentia honestaret. Secundo, ut daret exemplum humilitatis, adiens pauperum nuptias. Unde sanctus Chrysostomus: *Qui non est dedignatus*, inquit, *formam servi accipere, non est dedignatus ad nuptias venire servorum*. Sanctus Augustinus de verbis Domini, sermone 41. *Erubescat*, ait, *homo esse superbus, quoniam factus est humilis Deus. ecce venit ad nuptias, qui cum apud Patrem esset, instituit nuptias*. Tertio, ut in iis sponsorum paupertati et famæ consuleret, convertendo aquam in vinum. Quarto, ut per hoc miraculum se discipulis patefaceret, eisque se Messiam esse ostenderet Ita Cyrillus. Quinto, ut nuptias approbaret, ac sua præsentia sanctificaret, itaque refelleret Encratitas et Tatianos mox futuros, qui nuptias quasi sordidum diaboli inventum damnabant. Ita sanctus Augustinus sermone 41. de Temp. Cyrillus, Euthymius, Ammon. in Catena, et Beda homil. in Dominica 2. post Epiphaniam, quem audi: *Si nuptiis debita castitate celebratis culpa inesset, non ad eas Dominus venisset: bona castitas conjugalis, melior continentia vidualis, optima perfectio virginalis. Itaque Christus ex Virgine nascitur, a prophetico viduæ Annæ ore benedicitur, ad nuptias invitatus venit.*

Et discipuli ejus.] Quæres, unde, et qui fuere hi discipuli Jesu? nam Jesus necdum collegerat Apostolos: non enim collegit eos nisi post incarcerationem sancti Joannis Baptistæ, ut patet Matth. capite 4. v. 12. hæc autem contigerunt ante incarcerationem Joannis, ut patebit capite 3. v. 24.

Respond. Verisimile est discipulos hos fuisse Nathanaelem et Philippum, forte etiam Petrum et Andream, qui, capite 1. 40. tertio ab hoc die Jesum viserant, illique quasi magistro ad tempus adhæserant: nam postea ad suam piscationem et naves redierunt; unde a Christo vocati ad apostolatum, constanter ei adhæserunt, Matth. 4.

3. Et deficiente (græce, ὑστερήσαντος, id est, *cum defecisset*, eo quod pauper sponsus parum vini procurasset) vino, dicit mater Jesu ad eum: vinum non habent.] Sponsi cognati nostri: q. d. Consule ergo, o fili, eorum verecundiæ, ne coram invitatis confundantur; scio enim te id posse, cum sis Dei Filius, ac hoc tuam charitatem decere æque ac providentiam, ut hic miraculum patrando, te esse Messiam discipulis tuis et convivis omnibus ostendas. Ita S. Cyrill. Chrysost. et alii. Audi S. Bernar. ser. 1. in Dom. 1. post Oct Epiph. *Compassa est enim eorum verecundiæ, sicut misericors, sicut benignissima. Quid de fonte pietatis procederet nisi pietas? Quid, inquam, mirum, si pietatem exhibent viscera pietatis? Nonne qui pomum in manu sua tenuerit dimidia die, reliqua diei parte pomi servabit odorem? Quantum igitur viscera illa virtus pietatis affecit, in quibus novem mensibus requievit? Num et ante mentem replevit quam ventrem, et cum processit ex utero, ab anima non recessit.*

Nota modestiam Virginis: non enim postulat imperando, vel rogando: Fili, procura eis vinum: sed tantum eorum necessitatem indicat, aitque: *Vinum non habent*, non dubitans Jesum pro sua providentia et charitate illis succursurum: sic quoque Martha et Magdalena, ægrotante Lazaro miserunt ad Jesum nuntios, ut is eum sanaret, nec tamen id expresse petunt, sed tantum dicunt: *Domine, ecce quem amas infirmatur*. Amanti enim sufficit infirmitatem amati indicare: *Non enim amas et deseris*, ait sanctus Augustinus Audi sanctum Bernardum sermone 2. de B. Virgine: *Et iis quidem sermo certissimus index ingenitæ mansuetudinis, et virginalis verecundiæ fuit. Aliorum quippe verecundiam suam reputans, sustinere non potuit, non potuit vini dissimulare defectum. Ubi sane increpata est a filio (tamquam mitis et humilis corde) nec illi respondit, nec tamen desperavit, ministros admonens facere quod diceret eis.*

Porro, certa fiducia impetrandi, tacite vinum hic a filio produci postulat mater, eo quod per 30. annos, quibus cum illo familiariter vixerat, ab eo intellexisset, eum missum a Patre, ut per cœlestem doctrinam et miracula, homines ad se et ad Deum converteret; imo dubitari nequit, quin Christus valedicens matri, iturus ad baptismum Joannis, indeque orsurus suum prædicandi officium, id ipsum expresse matri significarit: quare ipsa opportunum hic tempus rata, quo Jesus per miraculum sibi jam prædicare incipienti au-

ctoritatem et fidem conciliaret, idipsum intrepide poscit a filio, non dubitans quin Christus id facturus esset, tum ut matri et cognatis satisfaceret, tum ut sibi, suæque dignitati et officio prospiceret.

Tropologice, S. Bernardus serm. 2. in Domin. 1. post Octavam Epiphan. loquens de mysticis animæ cum Deo nuptiis: *Hic*, inquit, *nonnunquam vinum deficit, gratia scilicet devotionis, et fervor charitatis. Quoties mihi necesse est, fratres, post lacrymosas querimonias vestras, exorare matrem misericordiæ, ut suggerat suo benignissimo filio, quoniam vinum non habeatis? Et ipsa, dico vobis charissimi, si pie a vobis pulsata fuerit, non deerit necessitati nostræ, quoniam misericors est et mater misericordiæ.*

4. Et dicit ei Jesus: Quid mihi, et tibi est mulier? (q. d. Quid mihi tecum in hac re est negotii?) nondum venit hora mea.] Nota: B. Virgo non ex ostentatione aut intempestive, insolenter vel indiscrete petiit hoc a filio miraculum fieri, uti opinantur sanctus Chrysostomus, Theophylactus, et Euthymius; sed ex necessaria charitate et pietate: ita sanctus Cyrillus, Bernardus, et alii: ergo in ipsa nulla fuit culpa: ergo non vera fuit Christi reprehensio; reprehendere tamen illam videtur, ut non ipsam, sed nos doceret in operibus theandricis, sive in rebus divinis et miraculis, uti parentes nil habent juris et auctoritatis, ita nec eorum affectibus et desideriis, sed tantum Deo et charitati illa esse danda et exhibenda. Vide dicta Lucæ 2. vers. 49. et 51. Sensus ergo est, q. d. Tu, o mater, in hac re mihi non es mater, sed quasi mulier extera, quia a te humanitatem accepi, non divinitatem; cujus ex hoc miraculum patrare, non secundum tua et cognatorum desideria, sed juxta voluntatem Dei Patris mei: juxta illum ergo illud patrabo, quando venerit tempus, et hora a Deo decreta. Audi S. Augustinum hic tractat. 10. *Dicta est mulier secundum fæmineum sexum, non secundum corruptionem integritatis. Non dixit Mater, sed Mulier, tamquam Deus*, inquit, Euthymius. *Significat*, ait Beda, *se divinitatem, qua miraculum erat patrandum, non temporaliter accepisse de matre, sed per æternitatem semper habuisse de Patre.* q. d. ait Glossa Interlin. Quid est commune deitati meæ et tibi matri secundum carnem? Non tu genuisti deitatem meam, quæ faciat miraculum, ait S. Augustinus. Addit S. Chrysostomus: Ita loquitur, ne supectum esset miraculum (fictum, et ex composito simulatum) ab his enim qui indigebant, rogari oportuerat, non a matre.

Nondum venit hora mea.] Qua scilicet opportune hoc miraculum edam: volo enim adhuc paulisper expectare, donec vinum omnino deficiat, idque omnes convivæ sentiant et videant, ut clarius et magis pium miraculum appareat, utque omnes advertant, me hoc miraculum patrasse, itaque in me credant: qui enim necessitatem non præsensit, nec beneficium magnopere sentiet. Ita sanctus Chrysostomus. Aliter quoque idem sanctus Chrysostomus et Theophylactus, q. d. Nondum venit hora mea, quia statui primum miraculum facere in Jerusalem, utpote metropoli Judææ: sed ad preces tuas, o mater, propositum mutabo, faciamque illud hic in Cana Galilææ.

Aliter quoque sanctus August. q. d. Nondum venit hora passionis meæ, qua ostendam quid tibi et mihi sit, o mater, scilicet, me ex te veram assumpsisse naturam humanam, tuumque esse filium, q. d. ait sanctus Augustinus: Cum infirmitas mea pendebit in cruce, cujus mater es, tunc te agnoscam: commendavit enim matrem discipulo. Non est autem quod hic Mathematici occasionem sumant erroris, quasi Christus sub fato fuerit: nec enim sub necessitate siderum est eorum conditor; in potestate habebat quando moreretur, sed ea uti nondum erat opportunum: vocandi prius erant discipuli, annuntiandum regnum cœlorum, faciendæ virtutes, commendanda divinitas in miraculis, et humilitas in passione mortalitatis: ubi vero tantum fecit, quantum sufficere judicavit, venit hora non necessitatis, sed voluntatis; non conditionis, sed potestatis. Hæc sanctus Augustinus fuse, ideoque ejus verba plura in pauca contraxi. Verum hæc symbolica et mystica sunt, non litteralia.

5. Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite.] Tacet modeste mater, jureque cedit filio, utpote Dei filio: alioqui enim, ait sanctus Bernardus dicenti: *Quid mihi et tibi est mulier?* Vere respondere potuisset: *Quid matri est et filio?* Nam ut ait Interlin. et alii, etsi negare videtur filius, scit mater pietatem ejus, et ideo fiducialiter imperat ministris. Et S. Gaudentius Brixianus in hæc verba: *Non mandaret*, ait, *mater: Quodcumque dixerit vobis, facite, nisi Spiritu Sancto post partum plena, faciendi a Christo vini ex aqua universum ordinem prævidisset.* Sic et Eucherius ac Beda. Unde sanctus Bernardus homil. 2. in hæc verba: *Manifeste*, inquit, *jam video, quod non velut indignans, aut confundere volens Virginis matris teneram verecundiam, dixerit, Quid mihi et tibi? sed propter nos, ut conversos ad Dominum jam non sollicitet carnalium cura parentum.* Nam Christus mox obsequens matri, ut illam honoraret, miraculum patravit. Audi S. Chrysostomum: *Et licet ita responderit, maternis tamen precibus obtemperavit*, etc. *ut matri honorem exhiberet, et non contumax videretur matri, neve genitricem tam multis præsentibus pudore afficeret.* Et Cyrillum: *Quantus honor debeatur parentibus ostendit, cum statim ad actum propter matrem accedit.* Et Euthymium: *Nam quod eam plurimum honoraret, et ex aliis multis manifestum est, et ex eo quod ipsius complevit exhortationem.*

Porro in his Virginis matris verbis, mira elucet ejus mansuetudo, pietas, charitas, prudentia, fiducia, constantia, animique magnitudo.

6. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas.] *Hydriæ*, Varro lib. 4. de Lingua Latina, interpretatur *aquales* (ὕδωρ enim est aqua) id est, vasa aquaria ad continendam aquam: hydriis ergo hic usus est Christus, ut clarius constaret nil in eis fuisse vini, ac consequenter clarior esset aquæ in vinum conversio, in hydriis sive vasis aquariis mox ab ipso facienda. Ita S. Chrysost. Theophyl. et alii.

Secundum purificationem Judæorum.] qua Pharisæi juxta traditiones suas, inter epulas sæpe religionis causa manus lavabant; ut si quid immundi in mensa tetigissent, aqua ex hydriis sumpta se expiarent et purificarent. Vide dicta Marci 7. 3.

Tropologice, S. Bernardus serm. 1. in Domin. 1. Post. Octavam Epiphan. sex hydriæ purificatoriæ, inquit, sunt sex virtutes animam purificantes. Audi eum illas enarrantem: *Prima hydria, et prima purgatio in compunctione est, de qua legimus: Quoniam in quacumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum ejus non recordabor. Secunda vero, confessio est. Omnia siquidem in confessione lavantur. Tertia, eleemosynarum largitio. Hinc enim habes in Evangelio: Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. Quarta, remissio injuriarum, secundum quod orantes dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Quinta est afflictio corporis: unde et oramus ut mundi per abstinentiam Deo canamus gloriam. Sexta, est obedientia præceptorum, sicut audierunt discipuli: quod utinam audire mereamur et nos: Vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Nimirum quia non erant sicut hi quibus dicitur: Sermo meus non capit in nobis; sed in auditu verbi obaudierant ei.* Reliqua deinde ita explicat et applicat: *Aqua replentur, ut in timore Dei custodiantur, quoniam timor Domini fons vitæ; aqua, inquam, timor Domini est, etsi minus sapida, sed optime refrigerans animam noxii desideriis æstuantem.* Et paucis interjectis: *Sed divina virtute aquæ mutantur in vinum, quando perfecta charitas foras mittit timorem: dicuntur autem lapideæ hydriæ, non tam propter duritiam, quam stabilitatem, capientes singulæ metretas binas vel ternas. Duæ metretæ duplex timor, ne forte trudi in gehennam, ne forte ab æterna vita contingat excludi.*

CAPIENTES SINGULÆ METRETAS BINAS VEL TERNAS.] *Metreta* græce idem est quod mensura, ita dicta ἀπὸ τοῦ μετρῆσαι, id est a metiendo *Metreta* æqualis, est Hebræo ephi sive bato, continens congios decem, ait Dioscor. lib. 5. vel, ut S. Epiphan. lib. de Ponder. et mensuris, duodecim: congius autem sex continet sextarios, foliettas octo. Breviter Jansenius ex Roberto Cenali, qui post Budæum accuratius de mensuris scripsit: Metreta, inquit, continet 72. sextarios Atticos, id est, libras mensurales 108. hoc est Parisinos quartarios 12. et paulo amplius, hoc est pocula Belgica (vulgo *potten*) duodecim.

Verum adverte hic, sextarium fuisse triplicem, scilicet Romanum, qui continebat 20. uncias aquæ vel vini; Atticum, qui 15. et Hebræum, qui 13. dumtaxat uncias continebat, idemque erat quod Hebr. *log.* Hic autem Hebræus accipiendus videtur. Quare metreta continens 72 sextarios 13. unciarum, continebat 72. libras, et totidem uncias (libram enim accipio vulgarem 12. unciarum) quæ unciæ efficiunt sex libras, ut universim fiant 78. libræ. Quare metreta continebat *boccales* Italicos 13. et foliettas duas. Unum enim boccale continet 4. libras, et 4. uncias, id est, uncias 64. *Folietta* vero est quarta pars boccalis, continens uncias 16. Quare hydriæ, quæ vulgo ostenduntur, quasi reliquiæ nuptiarum in Cana Galilææ, videntur suppositititiæ; sunt enim metretis jam dictis minores, et facile portatiles. Vide quæ de mensuris annotavi in fine Pentateuchi. Hydria ergo continens duas metretas, continebat 27. boccales Sex ergo hydriæ continebant 162. boccales: tantum ergo vini ex aqua hic effecit Christus: sin hydriæ des tres metretas, quælibet hydria continebat 40. boccales, et duas foliettas, quare sex hydriæ continebant 240. boccales cum 12. foliettis, puta pene integram vini bottam: *botta* enim Romana continet boccales 256. Sic ergo pene bottam vini hic in instanti produxit Christus.

Denique Franc. Lucas: Metreta, inquit, idem erat Græcis, quod Hebræis *bath*, sive batus. *Bath* autem continet sex *hin; hin 12. log; log* sex ova gallinacea communia; quare bath, sive metreta, capit ova 432.

7. DICIT EIS JESUS: IMPLETE HYDRIAS AQUA. ET IMPLEVERUNT EAS USQUE AD SUMMUM.] Quærit S. Chrysostomus, *Sed cur ipse* (Christus) *hydrias aqua non implevit, deinde in vinum vertit, sed ministris implendas mandavit?* Respondet recte ut miraculi ipsos testes haberet, qui aquam hausissent, ne qua fraus, ne quod præstigium putaretur.

AD SUMMUM.] ne, si quid vacui mansisset, Christus aquæ vinum potens superfudisse putaretur, quod aquæ subjectæ vini saporem communicaret, ac consequenter non mutasse aquam in vinum.

8. ET DICIT EIS JESUS: HAURITE NUNC, ET FERTE ARCHITRICLINO. ET TULERUNT.] *Haurite.* q. d. Ex hydriis magnis haurite, et promite in poculis minoribus quæ portatilia sunt, ac ferte ad architriclinum, ut is, qualis sit hic potus, quale, inquam, et quam præstans vinum, dijudicet. Hæc enim dicens Christus, subito omnipotenti sua vi, totam aquam sex hydriarum in vinum convertit. Audi Nonnum: *Subito factum est miraculum, et versicolor aqua mutavit fluore rubescente colorem niveum in liquorem vini nigri. Quid enim,* ait Cyrill. *omnipotenti Deo difficile, aut quo modo qui a nihilo ad esse res omnes provocat, non multo facilius unum ad aliud permutabit atque traducet? Sed cur,* interrogat Chrysost. *antequam implerentur, ex nihilo non fecit miraculum, quod longe fuisset admirabilius?* Respondet: *Hoc profecto mirabilius, non tamen ita credibile, et quod tam facile putuisset multitudini persuaderi: hac de causa miraculorum magnitudinem nonnumquam consulto imminuit, ut facilius crederentur.*

Ex hac conversione aquæ in vinum, Patres probant conversionem panis et vini in corpus et sanguinem Christi in Eucharistia, adduntque majus videri miraculum, quod Christus aquam in vinum, quam quod vinum in sanguinem converterit: vinum enim propinquius est sanguini, quam sit aqua vino. Ita sanctus Cyrillus Hierosolymit. catechesi 4. Mystag. sanctus Cyprianus in epistol. contra Aquarios, sanctus Irenæus lib. 3. cap. 11. et Isidorus Pelus. libro 1. epistol. 393. Qui quærens cur Christus hoc miraculum voluerit esse primum? Respondet mystice, ut quod legi deerat, suppleret: *Quoniam namque,* inquit, *illa in aquis duntaxat baptizabat, ipse suo cruore sacram initiationem perfecit, utrumque in seipso miscens, ac legem cum gratia copulans:* aqua enim symbolum fuit legis veteris, quæ omnia per aquam purificabat, sed purificatione corporali dumtaxat. Vinum vero symbolum est sanguinis Christi, qui in cruce fusus animas expiat: Christus enim vinum in sanguinem suum convertit in Eucharistia Christus ergo initio suæ prædicationis mutans aquam in vinum, significabat se legem

Mosaicam, instar aquæ insipidam et frigidam, conversurum in Evangelium gratiæ, quæ instar vini est generosa, sapida, ardens, et efficax.

Architriclino.] sanctus Gaudentius (et ex eo Baron. qui asserit hanc esse traditionem) Nuptiæ, ait, cum fierent apud Judæos, unus e sacerdotibus dabatur, qui morem disciplinæ legitimæ gubernaret, curamque pudoris ageret conjugalis, simul et convivii apparatum, ministros atque ordinem dispensaret: inde Architriclinus, id est, triclinii, sive mensarum et convivii præfectus dicebatur, qui apud Gentiles Modimperator vocabatur, de quo multa dixi Eccli. capit. 32. vers. 1 Unde non mirum huic honestati, adeoque honesto nuptiarum convivio Christum et B Virginem interfuisse. Jubet ergo Christus aquam in vinum a se conversam ferri Architriclino, quia is ex officio et sollicitudine magis sobrius erat, æque ac saporum vinorumque magis peritus, ideoque optime de hoc vino, ejusque bonitate et excellentia judicare poterat, et miraculum hoc Christi apud omnes celebrare. Ita sanctus Chrysostomus et Theophylactus.

Et tulerunt.] Liquorem ex hydriis in scypho haustum, quem jam in vinum esse conversum suspicabantur ex odore et colore. Verisimile est enim Christum aquam in vinum rubrum convertisse: tum quia in Palestina non nisi vini rubri est usus: tum quia id asserit Nonnus, Franc. Lucas et alii: tum ut clarius appareret vere aquam in vinum esse conversam *Tulerunt* ergo, gaudentes se ad tantum miraculum Christo obsecutos et cooperatos esse: non parum enim ad hoc miraculum contulit, ipsorum promptum in haurienda aqua ministerium et obedientia.

9. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, (id est vinum id quod aqua erat conversa) et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam: vocat sponsum architriclinus, et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit; et cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est: Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc.] *Gustavit* non credidit omnino odori et colori rubro, esse vinum; sed insuper gustavit, ac deprehendit optimum et præstantissimum esse hoc vinum: gustus enim certius de vino judicat, quam visus vel odoratus.

Et cum inebriati (id est exhilarati) fuerint.] Ebrietas enim sæpe in Scriptura vocatur liberalior potus mentem exhilarans, sed rationis usu eam non privans: si enim convivæ hi vere fuissent ebrii, utique Jesus eis aquam in vinum non mutasset: fovisset enim et auxisset eorum ebrietatem: sed potius potioni finem imposuisset, eosque domum amandasset. Idem fecisset B. Virgo.

Tunc id quod deterius.] Ratio est, quod stomachus vino refertus, minus recte judicat de vino, sed qualecumque vinum, esto deterius sit, judicat esse bonum, et priori simile, quia ipsum sapit et eructat: ipso enim est plenus Hic est typus fallaciæ mundi, qui initio res speciosas oculis objicit, deinde sub iis deteriores et viles inducit, itaque sui amatores decipit et illudit.

Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc.] Hinc liquet præstans fuisse hoc vinum, utpote opus Christi et divinum: Dei enim perfecta sunt opera. Sic panes a Christo multiplicati, ad alendum quatuor hominum millia, fuere sapidissimi instar manna. *Ejusmodi enim sunt Christi miracula*, ait Chrysostomus, *ut quam quæ natura perfecta sunt, longe pulchriora melioraque reddantur, ita et in aliis distortum membrum quod sanabat, validius reddebat.*

Omnia hæc concinne acta et ordinata fuere a Christo, ut testatius et celebrius foret miraculum. Architriclinus enim vocavit sponsum, sciscitans unde esset hoc vinum? Ille se nihil de eo scire respondit: quare a ministris rei seriem intelligentes, adierunt hydrias, atque omnes eodem vino præstanti plenas repererunt: quare in Jesu auctoris et benefactoris sui laudes erumpentes, ipsi ingentes egere gratias, ac miraculum convivis omnibus enarrarunt et celebrarunt. Jesus vanam gloriam fugiens recessit, prius monens, ut vino hoc moderate uterentur, ad Dei laudem et gratiarum actionem. Addit Franciscus Lucas: singuli stupore et gaudio pleni aliquid ex vino illo ex aqua facto, etiam secum in vasculis domum auferre contenderunt, quod vel darent aliis quoque gustandum, vel ad longam servarent memoriam.

11. Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ, et manifestavit gloriam suam (suam omnipotentiam et divinitatem) et crediderunt in eum (id est credere perrexerunt, in fide ejus confirmati sunt) discipuli ejus,] quinque superius nominati, scilicet Andreas cum socio, Petrus, Philippus et Nathanael.

Initium.] Hinc passim Patres et interpretes docent hoc miraculum fuisse absolute primum, quod Christus publice fecit, ad fidem prædicationi suæ faciendam Hinc ergo refellitur liber de infantia Salvatoris, quem damnat Gelasius Pontifex, quasi ab hæreticis confictum, in quo narratur Christum, dum puer esset, publice miracula patrasse; nil tamen vetat, ait Maldonatus, si eum privata subinde fecisse concedamus ac per miraculum subinde inopiæ parentum succurrisse fateamur: unde iis animata fuisse videtur mater, ut simile hic a Christo miraculum fieri peteret, et constanter idipsum ab eo exspectaret. Verum poterat Christus succurrere necessitati matris, peculiari aliqua providentia, citra miraculum.

Hinc collige hoc miraculum mox a baptismo Christi contigisse: nam post baptismum statim cœpit prædicare, et doctrinam suam miraculis confirmare: uti superius ostendi.

Quæres. Cur Christus voluit primum hoc suum esse miraculum? Resp. Quia maxime congruum erat illud loco, tempori et personis. Per hoc enim statim innotuit omnibus suis cognatis, civibus et Galilæis. Vinum enim est potus nobilissimus, qui Deum et homines lætificat. Judic. cap. 9. 13 Unde Noe statim a diluvio vinum adinvenit, fuitque typus Christi hic vinum efformantis, Genes. 9. Vide quæ de vini commodis dixi Eccli. cap 31 v. 33 et seqq Rursum Christus hoc miraculo ostendit se esse, qui, ut ait S. Augustinus, *omni anno hoc facit in vitibus*, dum in eis succum aqueum in vinum convertit *Hoc* ergo *miraculo*, ait S Chrysostomus, *manifeste ostendit*, *se eum esse*,

qui in vitibus aquam transmutavit, et qui pluviam per vitis radicem in vinum vertit, cum quod in planta longiori temporis spatio efficitur, id repente in nuptiis operatus est. Quid enim aliud est vinum nisi aqua in vite radiis solis percocta?

Symbolica causa est, quod vinum aptissimum sit symbolum gratiæ, charitatis, devotionis, fervoris, fortitudinis, quas suis suggerit Christus. Unde sanctus Bernardus in Sententiis: *Triforme,* ait, *vinum est in scypho Dei, rubicundum in longanimitate Sanctorum, quod lætificat Isaac in ægritudine: album in remuneratione justorum, quo inebriatur Noe: nigrum et acidum in damnatione pravorum, quod Jesus gustat, sed non vult bibere.*

Allegorica causa fuit, quod hæ nuptiæ repræsentabant connubium Christi cum humana natura factum in incarnatione Christi: unde hoc quoque factum est tertio die, id est, tertio mundi statu: primus enim status fuit in lege naturæ, secundus in lege Mosis, tertius in lege Christi. Idipsum pariter factum est in Galilæa Gentium, quia Christus ad illud vocat omnes Gentes. Item in Cana Galilææ, hoc est in possessionis transmigratione, id est in populo Christiano, qui est possessio Christi, ejus sanguine empta, ideoque e terra in cœlum transmigrat. Hic Christus dat vinum, id est Evangelicam doctrinam et gratiam, quæ mentem fidelis lætificat et inebriat; item vinum in sanguinem Christi conversum in Eucharistia, de quo Zachar. c. 9. v. ultim. *Quid,* inquit, *bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?* Ubi multa dixi de hoc vino.

Tropologica causa fuit, ut per hasce nuptias et vinum significaret conjunctionem, et quasi connubium animæ nostræ, per gratiam et charitatem, cum Christo et Deo. Hæc enim fit in Cana Galilææ, id est, in possessione istius mundi, ex quo in cœlum assidue transmigramus. Adest mater Jesu, id est, virginalis castitas, et discipulorum Christi simplicitas, et fides in Jesum, qui, cum humiliter agnoverimus vinum devotionis, et fervoris nobis deficere, illudque ab eo flagitaverimus, ipse aquam, quæ est in sex hydriis, id est in omnem animæ nostræ virium dissolutionem et mollitiem convertet in vinum sapidum cœlestis gratiæ, qua non tantum nos; sed et alios recreemus, inebriemus, ac amore Dei incalescere faciamus.

Anagogice, nuptiæ agni perficientur in cœlo, ubi Christus dabit nobis vinum novum et nectar divinum. Tunc enim inebriabimur ab ubertate domus Dei et torrente voluptatis suæ potabit nos. Vide dicta Apocalyp. 1. vers. 19 et seq.

12. POST HOC DESCENDIT CAPHARNAUM IPSE, ET MATER EJUS, ET FRATRES EJUS, ET DISCIPULI EJUS: ET IBI MANSERUNT NON MULTIS DIEBUS.] Peractis nuptiis in Cana, Jesus cum matre et suis rediit domum, puta in Nazareth, quæ quia altiori loco sita erat, hinc Jesus ex illa proficiscens Capharnaum, quæ urbs erat loco decliviore ad mare Galilææ, dicitur eo descendisse. Causa descensus fuit, quod Jesus nollet in Nazareth, utpote urbe ignobili et exili, ubi a suis civibus quasi faber et fabri filius contemnebatur, prædicationis et doctrinæ suæ sedem constituere, sed ad hoc destinabat Capharnaum, utpote urbem ob mare et merces celebrem, et populis frequentem, ut ad plures prædicationis suæ fructus dimanaret, uti patet Matth. 4. vers. 13.

Porro hic descensus, et hoc iter Christi contigit ante incarcerationem Joannis Baptistæ, ut clare colligitur ex c. 3. 24. et c. 4. 1. alius ergo fuit hic Christi descensus, ab illo, de quo agit Matth. c. 4. 13. Ille enim contigit post incarcerationem Joannis, cum Christus de facto habitationem suam transtulit Capharnaum, ibique publicam suæ doctrinæ et prædicationis scholam aperuit. Illc vero eamdem dumtaxat præparare, et quasi inchoare cœpit, ut pluribus innotesceret, pluresque discipulos colligeret. Fuit ergo hic obiter, et quasi in transitu, ut scilicet inde pergeret Hierosolymam, ad instans Pascha celebrandum. Ita Jansen.

ET FRATRES EJUS.] Id est cognati et consobrini Christi, puta Jacobus Minor, Joseph, Simon et Judas, Mat. 13. 55. Item Joannes et Jacobus Major: hos enim avide verba sua cœlestia audientes, paulo post in discipulos, ac tandem in Apostolos elegit.

13. ET PROPE ERAT PASCHA JUDÆORUM, ET ASCENDIT JESUS HIEROSOLYMAM.] Fuit hoc primum Pascha, tertio mense *Nisan,* sive Martio, post Christi baptismum, qui contigit die 6. Januarii.

14. ET INVENIT IN TEMPLO VENDENTES BOVES ET OVES, ET COLUMBAS, ET NUMMULARIOS SEDENTES.

15. ET CUM FECISSET QUASI FLAGELLUM DE FUNICULIS, OMNES EJECIT DE TEMPLO, OVES QUOQUE ET BOVES, ET NUMMULARIORUM EFFUDIT ÆS, ET MENSAS SUBVERTIT.

16. ET HIS QUI COLUMBAS VENDEBANT, DIXIT: AUFERTE ISTA HINC, ET NOLITE FACERE DOMUM PATRIS MEI, DOMUM NEGOTIATIONIS.] Hæc omnia explicui Matth. capit. 21. 12. Tantum nota aliam esse hanc ejectionem vendentium e templo ab illa, de qua agit Matth. capit. 21. illa enim contigit paulo ante passionem Christi; hæc vero initio prædicationis ejusdem: hanc enim pie et recte, et ordine congruo, Christus a religione et domo Dei ordiri voluit, ex ea ejiciendo vendentes illam profanantes. Idem Christi exemplo faciat visitator, reformator et concionator Apostolicus.

17. RECORDATI SUNT VERO DISCIPULI EJUS, QUIA SCRIPTUM EST: (Ps. 68. v. 10.) ZELUS DOMUS TUÆ COMEDIT ME.] Zelus hic fuit justa Christi indignatio, ait Euthym. aut potius ardor et æstus animi, ad emolliendum ea, quæ Deum (quem summe amabat) Deique honorem offendebant, qui proinde iram et indignationem, quasi cotem assumpsit, ut eo se acueret, et audacter se, suam vitam et famam, pro tuendo Dei honore exponeret. Hoc enim fecit Christus hic coram avaris et superbis Scribis et Pharisæis, sibi adversantibus. Sensus ergo est, q. d. *Zelus,* id est fervor, ardensque studium procurandæ gloriæ templi tui, in quo tu, o Domine, quasi in domo tua habitas; atque indignatio quam in vendentes, qui illud profanant et pessumdant, concepi, *comedit me,* id est, absorbuit me; Symmachus, *consumpsit, exedit me,* sicut ignis ferrum igniens illud consumit, et in se transmutat, ut jam non ferrum, sed merus ignis esse videatur.

Quærit S. Aug *Quis comeditur zelo domus Dei?* ac respondet: *Qui omnia, quæ forte ibi videt perversa, satagit emendare; non quiescit si emendare non potest, tolerat, gemit, et apud se dicit: Tabescere me fecit zelus meus. quia obliti sunt verba tua inimici mei*, Psal. 118 v. 139. Unde Beda hic: *Zelemus et nos, fratres*, inquit, *domum Dei; si viderimus fratrem, qui ad domum Dei pertinet, superbiæ tumidum, detractionibus assuetum; si ebrietati servientem, si luxuria enervatum, si iracundia turbidum, si alii cuiquam vitio substratum, studeamus. in quantum facultas suppetit, castigare, polluta ac perversa corrigere: et si quid de talibus emendare nequimus, non sine acerrimo mentis sustinere dolore, et maxime in ipsa domo orationis, ubi corpus Dei consecratur, ubi angelorum præsentia semper adesse non dubitatur, ne quid ineptum fiat, ne quid nostram fraternamve orationem impediat, totis viribus agamus.*

Plura de zelo dixi Deut. c. 32. 10. et Eccl. c. 48. v. 1. ad illa: *Surrexit Elias quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat.* Elias enim zelans pro Deo, fuit typus Christi zelantis pro domo Dei Vide et quæ de zelo Pauli dixi, procemio in Acta Apostolorum n. 99. et alii.

18 Responderunt ergo Judæi, et dixerunt ei. Quod signum ostendis nobis, quia (quod) hæc facis?] q. d. Quod miraculum profers, quo ostendas te vendentes præter morem ejicere e templo, auctoritate accepta a Deo? nam ab homine, v. g. a pontifice, vel a præside te nullam habere scimus. Insinuaverat enim Christus se a Deo missum, imo se esse Dei Filium, nam dixerat v. 16. *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.* Petunt ergo ut ipse miraculo probet se esse Dei Patris Filium, et Messiam; sicut Moses signa et prodigia de cœlo ostendit, ait Rupertus, quibus Pharaoni et Ægyptiis demonstravit se a Deo mitti, ad educendum Hebræos.

Judæi,] scilicet ementes et vendentes, quos e templo ejecerat, eorumque fautores et amici, vel patroni. præsertim sacerdotes et Scribæ: hos enim pungebat et urebat Christi animositas: quod ab eo et lucris suis privati, et publica ignominia notati forent.

19. Respondit Jesus, et dixit eis: Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud] Apposite auctoritatem suam in templum probat, per potestatem suam reædificandi templum.

Templum hoc.] Puta corpus meum, quod Christus hic manu ad pectus admota demonstrabat. Ubi nota, corpus Christi vocari templum, quia in eo inhabitabat plenitudo divinitatis, non tantum per gratiam, ut inhabitat, in nobis, sed corporaliter et personaliter. Coloss. 2. v. 9. Ita Cyrill. q. d. Vos, o Judæi increduli, petitis a me signum sive miraculum, en ego vobis illud assigno; nimirum meam a morte resurrectionem, quod quidem vobis quia increduli estis, obscurum nunc est, sed illud paulo post intelligetis, vel facile intelligere poteritis, cum me videbitis die tertia resurgere: inde enim cognoscetis, quis, qualis, et quantus ego fuerim; nimirum me fuisse dominum corporis mei, ut illud ad libitum mori sinam et rursum vivificem: ac consequenter me multo magis templi hujus esse Dominum; utpote quod corporis mei sit typus et umbra ac proinde potestatem me habere, vos vendentes et ementes ex illo ejiciendi Ita Beda.

Porro Christus corpus suum potius vocat *templum*, quam aliud quippiam, quia iis hæc in templo, et de templo agebatur, eo quod ex illo vendentes ejecisset. q. d. Ut sciatis, o Judæi, me dominum esse templi, *solvite*, id est, permitto ut solvatis, ac scio reipsa vos soluturos templum corporis mei, cum me crucifigetis et occidetis, et ego intra tres dies, propria virtute, ait Cyrillus, resuscitabo illud, quasi dominus illius, ac multo magis templi vestri materialis et inanimis, quod tantum figura est templi animati et divini, puta corporis mei. *Solvite dixit*, ait Euthymius, *non adhortans eos ad sui interfectionem; sed quia cognovit quod facturi erant, figurativo sermone prædixit: solvite ergo, sive in terram subvertite, ab anima separate, et conjunctionem, quæ cum illa est, dissolvite.* Ita Euthymius.

20. Dixerunt ergo Judæi: Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud?] Nota. Ter ædificatum fuit templum Judæorum; Primo, a Salomone, per septem annos, 3. Regum c. 6. 1. De hoc non agitur hic tum quia fuit perfectum annis septem, non 46. tum quia jam pridem combustum, et funditus eversum fuit a Chaldæis, quare a Christo hic designari non potuit.

Secundo. post reditum e captivitate Babylonica templum a Chaldæis combustum, reædificatum fuit a Zorobabele et sociis. anno primo Cyri Regis Persarum, usque ad annum sextum Darii Hystaspis, 1 Esdræ 3. 6. quod spatium multi putant fuisse 46. annorum, de iisque hic loqui Judæos Ita sanctus Chrysostomus, Beda. Theophylactus, Euthymius. Eucherius. Toletus, Jansenius, Maldonatus hic, et Eusebius in Chron qui annos 46 sic computant. Cyrus regnavit annos 30. Cambyses ejus filius et successor annos novem. Magi annum unum, quibus successit Darius Hystaspis, cujus anno sexto perfectum fuit templum: adde omnes hos annos, et invenies 46. Verum hic computus errat: nam annus primus Cyri, quo ipse Judæis dedit facultatem reædificandi templum. intelligitur non regni, quo scilicet ipse cœpit regnare in Perside, regnavitque deinde per 30. annos; sed monarchiæ, quo scilicet, ipse, capta Babylone, et occiso Baltassare. Monarchiam a Babyloniis transtulit ad se et Persas, ac simul Judæos in Babylone captivos liberavit, liberosque in Judæam remisit, data simul potestate reædificandi templi. Quæ omnia fecit Cyrus anno 27. regni sui. qui fuit primus Monarchiæ ejus, quæ tantum tres annos duravit: nam Cyrus tres tantum annos regnavit ut Monarcha: tertio enim anno occisus est a Tomyri Regina Scytharum Id ita esse ostendi 3. Esdræ 3. 6. quare ab anno primo Cyri. quo cœpit fabrica templi, usque ad sextum Darii, quo finita est. non fluxere 46 anni, sed 15. dumtaxat: Cyrus enim tres annos regnavit ut monarcha, huic successit filius Cambyses, qui post Cyrum patrem sex dumtaxat annis regnavit, deinde Magi per septem menses, denique Darius Hystaspis, cujus anno sexto consummatum fuit templum. Adde omnes hos annos et invenies quindecim dumtaxat. Fieri tamen potuit, ut Judæi Chronologiæ pro-

fanæ ignari, computarint hic non 15. sed 46. annos; quia scilicet computabant annos 30. regni Cyri, non tres monarchiæ dumtaxat: nec mirum eos in hoc computu errasse, cum in eodem erraint multi etiam Interpretes eruditi, Græci et Latini, quos paulo ante citavi. Potuerunt ergo Judæi hic annos 46. tribuere fabricæ templi Zorobabelis, et de eo hic loqui.

Tertio, templum hoc reædificatum fuit ab Herode Ascalonita, qui infantes occidit in Bethlehem ac ut regnum Judææ sibi suisque posteris assecuraret et a Judæis haberetur verus Messias, templum eis novum erexit. Et de eo hic loqui Judæos valde est verisimile, ex pronomine *hoc*, quod præsens demonstrat templum, cum duo priora jam pridem essent quasi diruta ut demonstrari non possent. Cœpit autem Herodes hanc suam tertii templi fabricam, anno regni sui 18. tunc enim suam de ædificando templo voluntatem indicavit, teste Josepho lib. 15. Antiqu. cap. 14. Quare cum Christus natus sit sub annum regni Herodis 35. uti ostendi Lucæ 2. v. 1. sequitur a cœpto hoc tertio Herodis templo usque ad nativitatem Christi fluxisse 16. annos, quibus adde annos 30 vitæ Christi, habebis 46. quos quærimus: anno enim 30. quo Christus baptizatus est, hæc Christi cum Judæis disputatio contigit, initio prædicationis suæ. Ita Baronius anno Christi 31.

Dices, Josephus loco citato asserit Herodem octo annis perfecisse templi fabricam, ubi ergo sunt 46. anni? Respondeo, Herodem octo annis perfecisse templum, quoad primarias templi partes, scilicet Sanctum et Sanctum Sanctorum; tamen multis deinde annis in eodem expoliendo per se et posteros suos laborasse, usque ad annum Christi 30. nam in extruendis atriis, porticibus, omnique ejus ornatu intrinseco et extrinseco, tamdiu laborarunt octodecim hominum millia, teste eodem Josepho l. 20. Antiquit. capite 8. Sensus ergo est. q. d. Per 46. annos in hoc templo erigendo et ornando laborarunt, et etiamnum laborant octodecim hominum millia; et tu solus tantumdem spatio tridui efficies?

Denique nonnulli censent Judæos loqui de utroque templo, scilicet Zorobabelis et Herodis: hoc enim tam duplex, quam simplex, sive unum idemque fuit templum. Herodes enim non tam novum templum extruxit, quam vetus Zorobabelis ornavit: partem enim ejus deposuit dumtaxat, ut altius, augustius et ornatius erigeret, uti ex Hegesippo et aliis nervose probat Villalpandus lib. 5. de Templo disput. 4. capite 67. et 68. idemque ego multis ostendi Aggæi 2. vers. 10. Templum ergo a Zorobabele 15. annis ædificatum, postea per plures annos auctum et ornatum fuit a Machabæis, a Simone Oniæ filio Pontifice, Eccli. 50. 1. et ab Herode, quorum annos omnes si computes, facile reperies 46. Ita Arias et Franc. Lucas hic, ac noster Gaspar Sanchez, Zachar. 1. vers. 12. Sic Basilica S. Petri Romæ nova (veteri Constantini Magni diruta) ædificata est per centum annos, ac etiamnum in ea continuo ædificari videmus, nunc turres, nunc altaria, nunc sacella, nunc columnas, nunc testudinem, nunc incrustationem, etc.

Symbolice, 46. anni fabricæ templi, significant totidem diebus fabricatum esse corpus Christi. Audi S. August. lib. 14. de Trinit. cap. 5. *Numerus hic perfectioni corporis Christi congruit: quadragesies enim sexies seni, fiunt ducenta septuaginta sex, scilicet novem menses et sex dies; tanto autem tempore perfectio corporis Christi ad partum perducta: conceptus enim VIII. Kalendas Aprilis, quo et passus, natus VIII. Kalendas Januarii.* Idem libr. 83. Quæst. q. 56. *Dicitur conceptio humana sex primis diebus lactis habere similitudinem, sequentibus novem converti in sanguinem, deinde duodecim solidari, reliquis octodecim perfecte formari, deinde usque ad partum augeri, qui numerus facit quadraginta quinque, addito uno (quod significat summam) quadraginta sex: quæ multiplicata per senarium, qui est hujus ordinationis caput, fiunt ducenti septuaginta sex; itaque quot anni fuerunt in fabricatione templi, tot fuerunt in perfectione corporis Domini.* Idem in Joann. hic tract. 40. *Christus de Adam corpus accepit; græce autem* ανατολη, *est Oriens,* δυσις *Occidens,* αρκτος *Septemtrio,* μεσημβρια *Meridies, quorum primæ litteræ faciunt nomen Adam, nempe a quatuor ventis colligendi electi, cum venerit Dominus ad judicium. Habent et litteræ nominis Adam numerum quadraginta sex, secundum Græcos:* α *enim notat unum,* δ *quatuor, rursum* α *unum, et* μ *quadraginta: ita fiunt quadraginta sex.* Eadem habet Beda, S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) tract. de Sion et Sina, Clemens Alexandrin. lib. 6. Strom. et alii.

Tropol. anima fabricat sibi templum virtutis et perfectionis, servando quatuor Evangelia et decalogum (quater enim ducta in 10 faciunt 40. qui est numerus solidus virtutis solidæ et perfectæ index) per senarium hujus hebdomadæ, id est vitæ.

21. Ille autem dicebat de templo corporis sui.] Quærit S. Chrys. *Quare dubitantibus non aperuit, se templum carnem suam appellare?* ac respondet: *Quoniam ipsius verbis fidem non habebant,* imo si id aperuisset, Judæi irrisissent eum, et pejus eum tractassent.

22. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat, et crediderunt Scripturæ, et sermoni quem dixit Jesus.] *Et crediderunt Scripturæ*, quæ Christum a morte resurrecturum prædixit, quam ipsi antea non intellexerunt sed tunc demum intellexerunt, cum eamdem reipsa in Christi resurrectione completam viderunt. Talis scriptura est Ps. 15. 10. *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Et Oseæ c. 6. 3. *Vivificavit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos.*

Et sermoni quem dixit Jesus.] Scilicet *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Crediderunt huic sermoni, cum viderunt Christum die tertio resurgentem: intellexerunt enim Christum de resurrectione corporis, non de resuscitatione templi, metaphorice locutum fuisse.

23. Cum autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo (q. d. In die festo Paschæ) multi crediderunt in nomine ejus.] Id est in nomen ejus puta eum vere gerere, et præ se ferre nomen Messiæ, sive eum vere esse Messiam, hoc est Christum, uti ipse se nominabat et a fidelibus publica fama nominabatur et celebrabatur. Hebræis enim idem est *credere Deo, et credere*

in *Deum*, uti recte probat Jansenius; licet sanctus Augustinus ea hic distinguat.

VIDENTES SIGNA (miracula) EJUS QUÆ FACIEBAT, ut iis probaret se esse Christum.

24. IPSE AUTEM JESUS NON CREDEBAT SEMETIPSUM EIS, EO QUOD IPSE NOSSET OMNES.] *Non credebat*, id est, *non confidebat;* licet enim sciret eos in se credere, tamen sciebat pariter eos esse mutabiles, et facile ab hac fide posse resilire, ac perverti a tot Pharisæis et Scribis suis hostibus: ipsorum enim magna erat tum auctoritas, tum vis et potestas. Ita S. Chrysostomus, et Euthymius. Qua de causa Christus cum iis, nec secure nec diu versatus est, sed abiit in alia Judææ loca, ut patebit cap. sequenti, vers. 22 Sciebat enim non tantum quid jam cogitarent et facerent, sed et quid deinceps contra se cogitaturi et facturi erant scilicet quod ipsum persequerentur usque ad mortem et crucem.

25. ET QUIA OPUS EI NON ERAT, UT QUIS TESTIMONIUM PERHIBERET DE HOMINE: IPSE ENIM SCIEBAT QUID ESSET IN HOMINE.] Scrutabatur enim cor cujusque, an constans esset, an levis et incostans. Quocirca, ut ait S. Chrysostomus, *non curabat exteriora verba, qui in ipsos animos ingreditur, qui in humanas cogitationes irrumpit, qui eorum fervorem mox infrigescere cognoscebat: non opus erat Jesu testibus, ad eas quas formarat mentes cognoscendas. Plus noverat artifex quid esset in opere suo*, addit S Augustin. *quam ipsum opus, quid esset in semetipso. Creator hominis noverat quid esset in homine, quod ipse creatus homo non noverat. Hæc enim dignitas*, ait Cyrill. *vero Deo solummodo; nec ulli creaturarum attribuitur, esse* καρδιογνωστῖν *novisseque hominis animum, nullis exterioribus argumentis declaratum.* Unde Psalmista Psalm. 32. vers. 15 *Qui finxit sigillatim corda eorum, qui omnia opera eorum intelligit.* Ita Franc. Lucas, Jansenius, Barradius et alii

Tropologice Beda: *Numquam simus*, inquit, *de nostra conscientia securi, sed semper sollicite formidemus: quod enim nos latet, æternum arbitrum latere non potest.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHRISTUS PRIMO, NICODEMUM DOCET REGENERATIONEM EX AQUA ET SPIRITU ESSE VIAM AD REGNUM COELORUM. SECUNDO, V. 14. PRÆDICIT EXALTATIONEM SUI IN CRUCE INSTAR SERPENTIS ÆNEI A MOSE ERECTI, UT SALVET MUNDUM. TERTIO, V. 26. JOANNES BAPTISTA SUOS DISCIPULOS CHRISTI BAPTISMO OBMURMURANTES RETUNDIT, ASSERENS IPSUM ESSE ECCLESIÆ SPONSUM, CUI OMNIA PATER IN MANU DEDIT; UT QUI CREDIT IN EUM, HABEAT VITAM ÆTERNAM.

1 ERAT autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum. 2. Hic venit ad Jesum nocte, et dixit ei: Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis; nisi fuerit Deus cum eo. 3. Respondit Jesus et dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. 4. Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, et renasci? 5. Respondit Jesus: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. 6. Quod natum est ex carne, caro est: et quod natum est ex spiritu, spiritus est. 7. Non mireris quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo. 8. Spiritus ubi vult spirat: et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat aut quo vadat: sic est omnis, qui natus est ex spiritu. 9. Respondit Nicodemus et dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? 10. Respondit Jesus et dixit ei: Tu es magister in Israel, et hæc ignoras? 11. Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum non accipitis. 12. Si terrena dixi vobis, et non creditis: quomodo, si dixero vobis cœlestia credetis? 13. Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo. 14. Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis: 15. Ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. 16. Sic enim Deus dilexit mundum, ut filium unigenitum suum daret: ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. 17. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. 18. Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus est: quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. 19. Hoc est autem judicium: quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem: erant enim eorum mala opera. 20. Omnis enim, qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus: 21. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta. 22. Post hæc venit Jesus et discipuli ejus in terram Judæam: et illic demorabatur cum eis, et baptizabat. 23. Erat autem et Joannes baptizans in Ænnon, juxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, et veniebant, et baptizabantur. 24. Nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem. 25. Facta est autem quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione. 26. Et venerunt ad Joannem, et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. 27. Respondit Joannes et dixit: Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. 28. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim: Non sum ego Christus: sed quia missus sum ante illum. 29. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. 30. Illum oportet crescere, me autem minui. 31. Qui desursum venit super omnes est. Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur. Qui de cœlo venit, super omnes est. 32. Et quod vidit, et audivit, hoc testatur: et testimonium ejus nemo accipit: 33. Qui accepit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est. 34. Quem enim misit Deus, verba Dei

loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum. 35. Pater diligit Filium: et omnia dedit in manu ejus. 36. Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

1. Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum.] *Nicodemus*, et inverse *Demonicus*, græce idem est quod *victor populi*, qualis fuit hic, qui superans metum populi, Pharisæorum et Pontificum, credidit in Christum: unde de eo sic scribit Lucianus in Inventione corporis sancti Stephani, ex ore Gamalielis: *Cognoscentes Judæi illum* (Nicodemum) *esse Christianum, amoverunt eum e principatu suo, et anathematizaverunt eum et de civitate exulaverunt. Tum ego Gamaliel quasi persecutionem pro Christo passum, sustuli eum in meum agrum et alui, et vestivi, usque ad finem vitæ ejus, et defunctum honorifice sepelivi juxta Dominum Stephanum.*

Quocirca Nicodemus catalogo Sanctorum ascriptus est, in Martyrolog. Romano ad diem 3. Augusti, ubi hæc habentur: *Inventio corporis S. Stephani Protomartyris: item sanctorum Gamalielis, Nicodemi et Abibonis, etc. sub Honorio principe.*

Princeps Judæorum,] puta vir inter eos primarius, senator et e magistratu. Unde cap. 7. 50. dicitur fuisse e concilio principum. Hæc omnia narrat Joannes, ut insinuet causam, cur noctu venerit, et quam difficilis fuerit ejus ad Christum conversio.

2. Hic venit ad Jesum nocte, et dixit ei: Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.] *Venit*, ut planius dogmata Jesu ex ipsius ore disceret; *Cupiens*, ait Beda, *secreta ejus allocutione plenius discere mysteria fidei*, et viam salutis.

Nocte,] tum ex pudore: pudebat enim eum per diem, spectantibus aliis, Jesum pauperem adire, ejusque fieri discipulum, cum ipse esset magister in Israel, ut ait Christus vers. 10 hoc enim ejus auctoritate et gravitate videbatur indignum: tum ne odium suorum Pharisæorum Christum spernentium incurreret; lucem tamen, quam nocte quæsivit, invenit, ait Rupertus, maximaque hausit sacramenta salutis. Quare videtur solus sine famulo et socio noctu ad Christum venisse, cum eo ore ad os collocutus, ejusque doctrinam et spiritum imbibisse. Ita Nonnus.

Venisti magister.] Syrus, *ut sis Magister Israelis*, id est, Judæorum Non dicit: Venisti ut Messias, sive Christus, quia necdum hæc de re inaudierat, vel certe idipsum necdum ei certo constabat: Christus enim initio prædicationis idipsum enunciare noluit, sed sensim illud patefacere.

Hæc signa,] Hæc miracula, quæ proximo Paschate vidimus vel audivimus te patrasse in templo, ut quod ex eo solus omnes vendentes et ementes ejeceris.

Nisi fuerit Deus cum eo.] Nisi Dei auctoritate, ope et omnipotentia fulciatur. Miracula enim Dei sunt opera: non enim humana vel angelica vi, sed solo Deo supernaturaliter operante, fiunt.

3. Respondit Jesus, et dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.] *Amen, amen.* Joannes passim geminat, *Amen, amen dico vobis*, cum alii Evang. habeant unum dumtaxat *amen*. Cur? Resp. Primo, quia ipse præ cæteris altissimas et certissimas habuit revelationes, et altissima mysteria divinitatis cognovit; præsertim in exilio Pathmos, ubi scripsit Apocal. tot habentem sacramenta quod verba, ait S. Hieronymus ac post illam totus senex scripsit Evangelium, cum solus ex omnibus Apostolis esset superstes, ac proinde ipse erat Ecclesiæ os et oraculum, fidei basis et columna, Patriarcharum Patriarcha. Dicit ergo quasi auctoritate pollens, quasi senum senior, quasi patrum Patriarcha. *Amen, amen* q. d. Ego res sublimissimas et divinas, et quæ omnem sensum et fidem humanam superant, mihi tamen a Christo revelatas, ideoque certissimas, et in se verissimas, ac vobis saluberrimas, summa fide et gravitate annuncio: quia Christus vere geminavit, dixitque *Amen, amen*, ad ostendendam rei gravitatem, sublimitatem, et certitudinem: cæteri vero Evangelistæ brevitatis studio, unico *amen* utrumque Christi *amen* complexi sunt: Ego autem quia præ cæteris Christi sensa æque ac verba ponderavi et penetravi, dico *Amen, amen*, uti Christus ipse dixit.

Secundo, quia *amen* idem est quod *vere*: sanctus Joannes autem delectatur nomine veritatis, itaque vocat Christum, quia ipse est Verbum, ideoque veritas Patris; veritas, inquam, tum speculativa fidei, tum practica prudentiæ et operationis virtutum. Virtutes enim non sunt aliud, quam lumina et veritates practicæ.

Tertio, quia *amen* partim est nomine significans *verum*, partim est adverbium significans *vere*: unde sic explices: Ille qui est *Amen*, hoc est Christus cujus nomen est verus et veritas, *Amen*, id est, in veritate sive verissime dicit. Sic ait Apoc. 3. vers. 14 *Hæc dicit Amen, testis fidelis et verus;* græce ὁ Ἀμήν, id est, *ille qui est Amen*, hoc est stabilis, verus, constans, fidelis, ipsaque stabilitas, veritas et fidelitas. *Amen* ergo est epithetum, quod Christo tribuit sanctus Joannes. Vide dicta Apocal. cap. 3. 14. et cap. 22. 20, ubi dixi nonnullos censere *amen* denotare 99. annos, quos vixit sanctus Joannes.

Quarto, *Amen, amen* notat materiæ, rerumque quæ a Joanne dicuntur, summam veritatem et certitudinem. q. d. Quæ ego dico, sunt *amen, amen*, id est *vera, vera*, hoc est verissima, certissima, et omni alia veritate veriora, omni alia certitudine certiora.

Quinto, per *Amen, amen* insinuat geminum modum certitudinis: scilicet quod S. Joannes ea quæ scribit cognoverit per duplicem cognitionem naturalem et divinam, puta per experientiam et revelationem: nam et oculis ea vidit, auribusque audivit, et a Christo revelante, cum in sinu ejus recumberet, ea intellexit. Unde epist. 1. cap. 1. sic incipit: *Quod vidimus, quod audivimus, quod manus nostræ contrectaverunt*, etc. *annunciamus vobis.*

NISI QUIS RENATUS FUERIT.] Nota Ex hac Christi responsione colligendum relinquit Joannes, quod Nicodemus tacite vel expresse rogarit Christum, ut se doceret viam ad regnum cœlorum, quod ipse prædicabat: Christus enim huic interrogationi respondet, viam ad cœlum esse baptismum.

DENUO.] Græce ἄνωθεν quod duo significat. Primo, superne, de sursum, cœlitus, q. d. Nisi quis renatus fuerit regeneratione cœlesti et divina, non potest introire regnum Dei. Ita Cyrill. et Theophyl. Secundo, ἄνωθεν significat denuo, iterum, et ita hic accipiendum esse liquet ex responsione Nicodemi v. 4. Ita S. Chrysost. Nonnus, Euthym. Unde Syrus vertit, *a principio*, id est, iterato: q. d. Duplex est hominis nativitas, una naturalis et carnalis, qua ex patre et matre carnaliter nascitur, ideoque carnalis et peccato originali obnoxius in lucem prodit; quare hæc hominem non cœlo, sed inferno obnoxium facit. Ut ergo homo a peccato hoc, in prima nativitate contracto expietur, necessum est ut accedat secunda nativitas spiritualis, qua in baptismo ex aqua et spiritu renascatur, itaque a peccato expietur et sanctificetur.

NON POTEST VIDERE REGNUM DEI.] *Videre*, id est, frui, possidere. Est metalepsis. Sic Latini dicunt hæreditatem cernere, id est, adire, possidere, occupare.

4. DICIT AD EUM NICODEMUS: QUOMODO POTEST HOMO NASCI, CUM SIT SENEX? NUMQUID POTEST IN VENTREM MATRIS SUÆ ITERATO INTROIRE ET RENASCI?] *Non noverat iste*, ait S. August. *nisi unam nativitatem ex Adam et Eva.* Qua de causa addit Cyrill. *spiritualem nativitatem non capiens, nec ultra res humanas quidquam cogitans, corporalem quemdam ventrem, et reditum hominis, et partum fingere cogitur.*

5 RESPONDIT JESUS: AMEN, AMEN DICO TIBI, NISI QUIS RENATUS FUERIT EX AQUA ET SPIRITU SANCTO, NON POTEST INTROIRE IN REGNUM DEI.] Calvinus ut vim justificandi, et necessitatem baptismi baptismo deroget (censet enim filios fidelium, hoc solo quod fidelium filii sunt, in utero justificari) negat hic agi de baptismo: quare per *aquam*, non aquam, sed Spiritum Sanctum, qui credentes in Christum per fidem purgat ut aqua, accipit, q. d. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et* (id est ex) *Spiritu Sancto.* Sic, inquit Matth 3. 11. dicitur, *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto et igni*, hoc est in Spiritu Sancto, qui instar ignis vos amore Dei accendet et igniet. Ita ipse. Verum hæc omnia absurda sunt, contorta et erronea, et ut hæretica ab Ecclesia damnata.

Primo enim, quorsum hic Christus facit mentionem aquæ, si ex aqua, non homo, sed piscis dumtaxat renascitur? cur non breviter et clare Nicodemo rerum Christianarum rudi, et ignaro (quem hic catechizat, et ut puerum instruit) dixit: *Nisi qui renatus fuerit ex Spiritu Sancto?*

Secundo, quia simili modo huc alludens Paulus ad Titum 3. v. 5. baptismum vocat *lavacrum regenerationis.* Ergo in eo spirituali nativitate per aquam renascimur, fimusque filii Dei, qui prius eramus filii diaboli et iræ, Ephes. 2. 3

Tertio, si hunc locum cum Calvino detorquere licet, licebit omnes alios, totamque S. Scripturam detorquere; nec in ea extabit clarum præceptum, vel institutio baptismi.

Quarto, Calvinus ejusque asseclæ non possunt contra Anabaptistas probare, baptizandos esse infantes, usu rationis et fidei carentes, ex alio S. Scripturæ loco, quam ex hoc. Ergo cum ipsi traditiones non admittant; ex hoc loco id probent oportet, nisi ab Anabaptistis se victos fateri velint.

Quinto, ita explicant omnes Patres et interpretes orthodoxi, ac Concilium Trident. sess. 7. can. 2. Nec obstat illud Matth. 3. 11. *Ipse vos baptizabit et Spiritu Sancto et igne:* quia ibi verus accipitur ignis, æque ac hic aqua; agitur enim ibidem de Pentecoste, in qua Spiritus S. specie ignis et linguarum ignearum in Apostolos descendit.

Porro recte et congrue aqua in baptismo a Christo est instituta ad hanc spiritalem regenerationem. Primo, quia aqua optime interiorem regenerationem repræsentat: nam ex aqua, initio mundi, cœli omnes, cæteraque omnia genita et producta sunt, uti docui Genes. 1. v. 2. et 3. Secundo quia humiditas, qualis est in aqua, maxime in generatione ad prolem formandam concurrit, ut docent Physici. Rursum, quia justificatio est quædam animæ a sordibus peccatorum expurgatio quæ optime per aquam designatur. Ita D. Thom. 3. part. q. 66 art. 3. qui et addit: *Aqua sua frigiditate temperat superfluitatem caloris et ex hoc competit ad mitigandam concupiscentiam fomitis: sua diaphanitate est luminis susceptiva: unde competit baptismo in quantum est fidei sacramentum. Tertio, quia convenit ad repræsentandum mysteria Christi, quibus justificamur. Ut enim dicit Chrys. super illud Joan. 3. Nisi quis renatus fuerit, etc. sicut in quodam sepulchro, in aqua submergentibus nobis capita, vetus homo sepelitur, et submersus deorsum occultatur, et deinde novus rursus ascendit. Quarto, quia ratione suæ communitatis et abundantiæ est conveniens materia necessitati hujus Sacramenti; potest enim ubique de facili haberi.*

Quæres, cur Christus dicit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto*, et non potius dicit, *Ex aqua et forma baptismi?* Aqua enim est materia baptismi: forma vero est, *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.* Ex materia enim et forma, velut essentialibus sui partibus componitur baptismi Sacramentum. Respond. Quia voluit Christus Nicodemo seni inveterato, novitatem vitæ et generationis spiritualis describere, per analogiam et similitudinem generationis naturalis, ad quam concurrit pater et mater Simili enim modo ad regenerationem spiritualem, quæ fit in baptismo, concurrit aqua quasi mater, et Spiritus Sanctus tamquam pater: ipse enim est primarius agens et effector gratiæ et sanctitatis, per quam filii Dei renascimur in baptismo: sicut in generatione Christi B. Virgo erat mater, Spiritus Sanctus erat vice patris, juxta illud: *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*, Lucæ 1. Ita S. Chrysostomus, Euthymius, Ammon, et alii

Ex hoc loco igitur S. Aug l. 1. de Peccat. c. 10. contra Pelagium, probat infantes nasci in peccato originali: ideo enim renasci debent in baptismo, ut ab illo peccato expurgentur: ac ridet Pelagianos, qui ut

locum hunc eluderent, dicebant infantes morientes sine baptismo ingressuros in regnum cœli et vitam æternam, non autem in regnum Dei, quasi aliud sit regnum Dei a regno cœlorum.

Denique renatus ex aqua, hic intelligi debet, vel reipsa, vel voto. Qui enim de peccatis conteritur, optatque baptismum, nec eum ob defectum aquæ vel ministri suscipere potest, renascitur ex baptismi voto et desiderio. Ita diserte hunc locum explicat Concilium Trid. sess 7. can. 4. de Sacramentis in genere.

Nonnulli censent hic institutum esse a Christo baptismi Sacramentum. Verum non est verisimile Christum secreto, coram uno Nicodemo, instituisse publicum baptismi Sacramentum; quare illud publice instituit in suo baptismo, quo in Jordane baptizatus est, vel certe paulo post prædicans et baptizans, uti dixi Matth. 3. sub finem. Baptismus tamen licet jam a Christo institutus non obligavit Judæos, aliosque homines, nisi post mortem Christi in Pentecoste: tunc enim facta est promulgatio legis Evangelicæ, cujus initium est baptismus De hoc tempore loquitur hic Christus, q. d. Jam instat tempus et obligatio legis Evangelicæ: quare tunc desiit obligare lex vetus, et circumcisio, ac ejus loco successit et obligare cœpit lex nova, et baptismus, in quo nemo, nisi renatus ex aqua et Spiritu Sancto poterit introire in regnum Dei; cum scilicet lex nova promulgabitur in Pentecoste. Unde hoc Christi præceptum magis ad futurum in Pentecoste tempus; quam ad præsens spectare, asserit D. Thomas 3. part. quæst. 66. art. 2. ad 3.

Porro To *nisi quis renatus fuerit*, innuit jam baptismum a Christo paulo ante fuisse institutum: Christus enim id dixit Nicodemo paulo post baptismum suum, cum prædicare et baptizare inciperet: neque illi necessarium ad salutem esse baptismum asseruisset. nisi is jam fuisset institutus.

6 QUOD NATUM EST (quod nascitur, gignitur, producitur) EX CARNE, CARO EST: ET QUOD NATUM EST EX SPIRITU (sancto) SPIRITUS EST.] Dicit hoc Christus, ut necessitatem regenerationis ex aqua et Spiritu Sancto ostendat, simul ut ejus rationem, præstantiam et fructum declaret. Tale ergo est Christi argumentum: Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt: sunt enim carnalia, regnum vero Dei est spiritale; ergo cum ex carnali generatione non nascatur nisi caro. id est, homo animalis et carnalis, peccato obnoxius, et ad peccata proclivis, ideoque regno Dei indignus et ineptus, hinc sequitur eum, ut regnum Dei spiritale ingredi possit, debere ex aqua et spiritu spiritaliter renasci, ut spiritus, id est, spiritalis, itaque regno Dei aptus dignusque fiat Quare non est quod mireris, o Nicodeme, id quod dixi, oportere te renasci ex aqua et Spiritu Sancto: sicut enim caro generat carnem, id est, rem corpoream et carneam, sic Spiritus generat spiritum, id est, rem spiritalem: tale enim est genitum qualis est generans: hic enim in id quod gignit, suam substantiam transfundit, quoad illa transfundi potest Nam Spiritus Sanctus suam substantiam, hoc est divinitatem, in baptizatos transfundere nequit: sic enim eos faceret vere et proprie deos, sicut ipse vere et proprie est Deus, quod est impossibile: transfundit ergo se in eos, quoad fieri potest, per gratiam et dona sua spiritualia, quibus baptizatos sibi similes, id est, spirituales, sanctos, cœlestes et divinos efficit. Ita S. Cyrillus, Chrysost. Euthymius, Theophyl. et alii. Adde tamen, Spiritum Sanctum cum donis suis seipsum quoque donare animæ, quam sanctificat, et sibi in filiam adoptat, ideoque justificationem ipsius proprie esse regenerationem spiritalem, per quam renascimur filii, et divinæ consortes naturæ, uti pluribus ostendi Oseæ 1. v. 10. ad illa, *Dicetur eis, Filii Dei viventis.*

7. NON MIRERIS QUIA DIXI TIBI, OPORTET VOS NASCI DENUO.] Est conclusio illata ex versu præced. uti jam dixi: unde Chrysost. *Non disputamus*, ait, *de carne, sed de spiritu, noli arbitrari quod carnem spiritus pariat, vel caro spiritum.* Ex spiritu ergo renascaris oportet, si spiritus, id est, spiritalis et cœli candidatus fieri exoptas.

8. SPIRITUS UBI VULT SPIRAT: ET VOCEM EJUS AUDIS, SED NESCIS UNDE VENIAT AUT QUO VADAT! SIC EST OMNIS QUI NATUS EST EX SPIRITU.] Pergit Christus Nicodemo rationem et naturam regenerationis spiritalis explicare, eique admirationem, quomodo illa fieri possit, eximere: q d. Ne mireris te illam non intelligere, quia ipsa spiritualis est et invisibilis.

Quæres, quis hic intelligatur spiritus? Primo, plane et simpliciter spiritus est ventus: huic enim comparat Spiritum Sanctum, ut patet ex eo quod subjicit: *Sic est omnis qui natus est ex Spiritu.* q. d. Sicut ventus, quocumque eum trahit voluntas, id est, appetitus suus naturalis ad flandum, ibi flat et spirat, et tamen eum, ejusque determinatum locum non perspicis, nec prævides, sed tantum ejus effectum et vocem, id est sonitum et stridorem percipis: ita multo magis nec tu, o Nicodeme, nec quis alius, quantumvis subtilis, et perspicax, regenerationem hanc spiritualem, ejusque finem et terminum, vel sensu, vel lumine naturali percipere valet; sed tantum eam cognoscit ex revelatione et afflatu Spiritus Sancti, etiamsi symbola ejus externa aquæ et ablutionis in baptismo videat, et oculis conspiciat. Ita S. Chrys. Si venti, inquit, quem sentis, viam nescis, quomodo divini spiritus operationes scrutaberis? Sic et S. Cyrillus, Theoph. Euthym. Jansen. et alii. Ludit Christus analogice in voce *spiritus:* prius enim per spiritum accipit ventum, deinde accipit ipsum Spiritum Sanctum, quia ventus index et symbolum est Spiritus Sancti, ut patet Act. 2. v. 1. ubi Spiritus Sanctus per speciem venti validi descendit in Apostolos.

Secundo, sublimius S. Aug. Didymus, Nazianz. S. Ambr. S. Greg. Origen. et alii, quos citat et sequitur Toletus, per *Spiritum* accipiunt Spiritum Sanctum. q. d. Spiritus Sanctus ubi vult spirat, et quibus vult aspirat suos fidei, pœnitentiæ et gratiæ impulsus. *Et vocem ejus audis*, per prædicationem meam meorumque prædicatorum. ait S Aug Orig Beda, et Rupertus: aut *vocem*, id est, ejus efficaciam et effectum sentis. ait Ammon. *Sed nescis unde veniat, aut quo vadat.* q. d. Nescis quomodo in hominem introeat, et quomodo redeat, ait Alcuinus et Beda, quia natura invisibilis est Rursum nescis quomodo credentes ad fidem introducat, et quomodo fideles ad spem, charitatem, aliasque virtutes perducat, inquit Ammon. Ad hæc nescis quomodo homines in filios Dei regeneret, et ad regnum Dei conducat. Denique nescis quomodo

animam hominis immutet, renovet, sanctificet; nescis ad quantam perfectionem ducat nascentem ex se, ait Glossa.

SIC EST OMNIS QUI NATUS EST EX SPIRITU.] To *sic*, juxta hunc sensum, non est vox comparantis, sed confirmantis. q d. Sic prorsus uti jam dixi, agitur cum omni fideli, qui in baptismo renascitur ex Spiritu Sancto. Simile est Marc. 4. 26. *Sic est regnum Dei*. Alludit ad priscos heroes, qui Spiritus Sancti impulsu, heroica fortitudinis et virtutum opera ediderunt. Cum enim Samson quid magni aggressus est, dicitur in eum eruisse Spiritus Domini, Judic. 14. vers. 6. et 19 Sic idem spiritus dicitur induisse Gedeonem Judic. 6. 34. et insiliisse in Saul, et mutasse eum in virum alterum, 1. Reg. 10. v. 6. et 10.

Tertio, Maldon. per *spiritum* accipit animam q. d. Quid mirum, o Nicodeme, si non intelligas quomodo homo ex Spiritu Sancto regenerari possit, cum intelligere non possis, quomodo ex spiritu illo naturali quo vivit, generetur? Spiritus enim animalis, *ubi vult spirat*, id est, quæ vult animat corpora et ex mortuis viva, reddit; vult autem non omnia quæ homines volunt, sed quæ ita affecta sunt, ut animari ab illo possint. *Et vocem ejus audis*, quia loquentem hominem, hinnientem equum, rugientem leonem vides, et ipsam quodammodo loquentem animam audis: unde intelligis hominem vivere: *Quoniam fumus flatus est in naribus nostris, et sermo scintilla ad commovendum cor nostrum*; Sapient. 2 2. Nescis tamen undè veniat, aut quo vadat; quia ignoras quomodo anima in corpus ingrediatur, quomodo egrediatur e corpore, unde gignatur, aut in quid desinat. Si ergo spiritus, id est, anima illa quæ vult corpora animat et per ea loquitur, nascitur et moritur; et tamen ejus generationem, modumque quo advenit et abit, ignoras; quid mirum, si non intelligas modum spiritualis regenerationis, quo ex Spiritu in baptismo fidelis renascitur? Hic sensus novus quidem, sed appositus et connexus est. Ducit enim argumentum a generatione naturali animæ, ad generationem supernaturalem gratiæ, quæ fit virtute Spiritus Sancti, ac ex illius occultatione evincit, hanc longe esse occultiorem Sic pariter occultissima sunt, quæ Deus in anima operatur, dum eam radiis suæ lucis illustrat, consolatur, corroborat, inflammat, ac subinde a se abalienat, a terra in cœlum rapit, imo in se quasi transformat. Nam, ut ait S Dionysius, divinus amor facit extasin, ut terrena bona et mala non sentiat, sed super omnia elevatus, non nisi divina capiat et sapiat.

Tropologice, hinc disce cuilibet ambiendos, consulendos, et sequendos Spiritus Sancti instinctus. Unde Aristot. lib. 7. Moral. *His*, inquit, *qui moventur per instinctum divinum, non expedit consiliari secundum rationem humanam, sed quod sequantur interiorem instinctum, quia moventur a meliori principio*.

Melius S. Thom. 1. 2. q. 68 art. 2. ad 3. *Ille*, ait, *cujus scientiæ et potestati omnia subsunt, sua motione a stultitia, et ignorantia, et hebetudine, et duritia, et cæteris hujusmodi tutos nos reddit, quando per ipsius donu ejus instinctum sequimur perfecte*. Porro quomodo Spiritus Sanctus occulte animam visitet, experientia sua docet S B rn. s. 74. in Cant. Rursum S Gregorius lib. 2. Dialog. c. 21. *Prophetiæ spiritus*, inquit, *Prophetarum mentes non semper irradiat, quia sicut de Spiritu Sancto scriptum est, Ubi vult spirat: ita sciendum est, qui et quando vult aspiret*. Probat id exemplo Nathan, 2. Reg. 7. et Elisei 4. Reg. 4.

9. RESPONDIT NICODEMUS: QUOMODO POSSUNT HÆC FIERI?] *Animalis enim homo* (qualis erat adhuc Nicodemus) *non percipit ea quæ sunt Spiritus*, 1. Corinth. 2. 14. sicut rustici non capiunt quæstiones Scholasticas, ac pueri nil noverunt nisi nuces suas, quas sapiunt.

10. RESPONDIT JESUS, ET DIXIT EI: TU ES MAGISTER IN ISRAEL, ET HÆC IGNORAS?] q. d. Tuum erat, o Nicodeme, qui quasi Rabbinus, cæteros Israelitas doces legem et Scripturas, hæc scire et docere. Hæc enim, quæ de regeneratione baptismi dixi, manifeste prædicta sunt ab Ezechiele c. 36. 24. (*Effundam*, inquit, *super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*, etc. *et dabo vobis cor novum, et spiritum novum*. Ita S. Chrys.) et ab aliis Prophetis, eademque tibi clare a me jam exposita sunt: cur ergo ea ignoras? nimirum quia Judæus es, solum capis Judaicas lustrationes, et cæremonias corporales; Christi vero et Christiana mysteria, licet a Prophetis prædicta, quia spiritualia sunt, necdum cognovisti, sed ea sensim me docente cognosces. Nam ut ex S. August. ait Beda, Christus hæc dixit: *Non insultare ei volens, sed ad humilitatis illum viam provocans*, itaque eum ad res Christianas capiendas disponens.

11. AMEN, AMEN DICO TIBI, QUIA QUOD SCIMUS LOQUIMUR, ET QUOD VIDIMUS TESTAMUR, ET TESTIMONIUM NOSTRUM NON ACCIPITIS] q.d. Ego mysteria divina de Deo de Spiritu Sancto, deque ejus regeneratione spiritali in baptismo, etc. quæ tibi, o Nicodeme, prædico, verissime et certissime scio, quia ego, qua Deus, illa vidi in scientia divina; qua homo vero eadem vidi per visionem beatificam, ac per scientiam infusam. Quare mihi testificanti credere debetis: sed major Judæorum pars incredula mihi non credit, nec testimonium meum recipit: imo tu quoque, Nicodeme, ea necdum credis; quia de iis contra me disputas. Tacite hortatur Christus Nicodemum, ut hæc mysteria ratione non scrutetur, ut ea intelligat, sed fide credat. *Omissa exquisitiore investigandi diligentia*, ait Cyrill. *simpliciore fide, quod intelligere non poterat, recipiendum esse consulit, auctoritate sua contradicendi iter illi obstruens*. Loquitur Christus de se in plurali: *Quod scimus loquimur*, id est, quod scio loquor, ad pondus testimonii, quod solet a pluribus dari: et quia innuit Patrem et Spiritum Sanctum, plures secum esse testes, qui per os ejus loquantur. In Christo enim *inhabitavit plenitudo divinitatis* (ac consequenter tota S. Trinitas) *corporaliter*, Coloss 2

12. SI TERRENA DIXI VOBIS, ET NON CREDITIS: QUOMODO SI DIXERO VOBIS CŒLESTIA CREDETIS?] Si tu, o Nicodeme, per terrenas similitudines, de humana generatione, de carne, de spiritu et vento allatas non capis res divinas, quomodo eas capies, si nude easdem tibi proponam? possem quidem idipsum facere, quia easdem nude vidi, et oculis mentis conspexi; sed oculi tui cæcutientes ad tantam lucem hebescent, ut eam intueri nequeant. Quare suadeo tibi ut eas amplius

non scruteris, nec de iis mecum disputes, sed simplici fide eas credas

Paulo aliter S. Chrysost. quem de more Theophylactus et Euthym. sequuntur, q. d *Terrena*, inquit, *terrenum baptisma dicit, vel quod in terra perficiatur, vel quod ad suæ ipsius ineffabilis generationis comparationem ita appellat*. q. d. Si non capitis terrenum meum baptisma, quomodo capietis mysteria divina de S Trinitate, de æterna Verbi generatione, processione Spiritus Sancti, de justorum felicitate, gloria, etc. Noli ergo, o Nicodeme, pergere ea curiose exquirere, de iisque mecum disputare; sed mihi quasi testi oculato et divino ea affirmanti simpliciter crede.

13 ET NEMO ASCENDIT IN CŒLUM, NISI QUI DESCENDIT DE CŒLO, FILIUS HOMINIS QUI EST IN CŒLO.] *Et* ponitur pro *tamen*, vel certe Τὸ *tamen* subauditur. q. d. Mihi non creditis, et tamen nemo alius ascendit in cœlum, ibique illi, quæ prædico, contemplatus est, nisi ego qui sum Deus et homo, ac ut Deus descendi in terram, et naturam humanam assumpsi, ut vos illa docerem. Elevat Christus mentem Nicodemi, ut cogitet se non tantum esse hominem, sed in homine latere Deum, qui est in cœlo, imo cœlum et terram implet, ideoque plane sibi fidem adhibeat, et in se credat. Vult enim probare Christus sibi cœlestia prædicanti, præ omnibus esse credendum, ex eo quod ipse solus in cœlo illa intuitus fuerit, juxta illud cap. 1. 18. *Deum nemo vidit umquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.*

ASCENDIT.] Græce est ἀναβέβηκεν, id est *ascendit* in præterito, non in præsenti. multo minus in futuro. Quare hic locus de futura Christi in cœlum ascensione intelligi nequit. Porro Christus expresse tantum ait, neminem alium a se ascendisse in cœlum quo tacite, innuit se eo ascendisse, id est, se ibi fuisse, ibique Deum et omnia mysteria divina conspexisse. Est metalepsis. Loquitur enim Christus de se ut homine: homines autem non possunt esse in cœlo, nisi e terra sua in cœlum ascendant. Christus ergo qua Deus ascendit in cœlum, id est ab æterno fuit in cœlo, imo in cœlorum apice et summitate, perinde ac in cœlo foret homo, qui e terra in cœlum conscendisset: unde explicans subdit, *Filius hominis qui est in cœlo* Ita Toletus.

Subtilius Maldonat. Christus, inquit, qua homo ascendit in cœlum, ab initio suæ incarnationis, non per humanitatis elevationem in cœlum, sed per communicationem idiomatum, quia incarnatus et homo factus mox fuit in cœlo, per communicationem jam dictam, et sic recte dicitur eo ascendisse. Sicut enim de Deo in Christo incarnato, per communicationem idiomatum recte dicitur, quod Deus sit in tempore natus, passus, crucifixus, mortuus, quia humanitas a Deo assumpta in tempore est nata, passa, crucifixa: sic vicissim de homine Christo per eamdem communicationem vere dicitur. Hic homo fuit ab æterno hic homo est in cœlo, hic homo adoratur ab angelis; quia scilicet divinitas, quæ est in eadem persona Christi, fuit ab æterno, est in cœlo, adoratur ab angelis.

Addit Emmanuel Sa Christum, qua homo est, ab initio incarnationis dici ascendisse in cœlum, quia ex tunc anima ejus vidit Deum, fuitque beata, quæ magna est in cœlum, imo in cœlum cœlorum, ascensio.

Perperam ergo Ubiquetarii hæretici ex hoc loco contendunt corpus Christi esse ubique, eo quod divinitas ejus sit ubique: proprium enim divinitatis est esse ubique, humanitatis vero proprium est esse in certo et determinato loco, quo circumscribitur.

NISI QUI DESCENDIT DE CŒLO.] Hinc Valentinus contendebat Christum e cœlo attulisse corpus, quare illud non accepisse in terra, ex B. Virgine, sed per eam solum quasi per canalem transiisse, quæ est hæresis jam olim ab Ecclesia damnata Dicitur ergo Deus, sive Verbum, in incarnatione descendisse de cœlo, per catachresin et metalepsin; Deus enim proprie locum non mutat, aut descendit. Dicitur tamen descendisse, quia in terra humanam naturam assumpsit, itaque per hanc novam in terra incarnationis operationem, hominibus visus est e cœlo in terram descendisse. Loquitur enim Script. anthropopathos, sive ex more et sensu hominum, qui concipiunt Deum in terram descendere, sicut homines descendunt ex loco alto in demissum, sive ex monte in vallem. Sic Genes. 18. dicitur Deus descendisse ad videnda et castiganda scelera Sodomæ. Causam dat S Cyrill. in Conc. Ephesino: *Quia*, inquit, *Deus Verbum semetipsum exinanivit, ac Filius hominis appellatus fuit; manens interim quod erat, hoc est Deus, fit ut tamquam unus cum propria carne consideratus, e cœlo descendisse dicatur.*

FILIUS HOMINIS QUI EST IN CŒLO.] Explicat et inculcat quod dixit, *Ascendit in cœlum* q. d. Christus ascendit in cœlum, id est, qua Deus ab æterno fuit in cœlo, quia ipse semper est in cœlo, tamquam cœlorum conditor, moderator, imperator, dominans in toto universo. *Filius hominis* ergo, id est, Christus homo, dicitur esse in cœlo per communicationem idiomatum, quia ejus divinitas erat in cœlo, ut dixi His verbis ait Synodus VI. OEcum, act. 12. *nos instruit, quod divinitati unita est caro passibilis ineffabiliter atque singulariter, ut discrete atque inconfuse sic indivise videretur conjungi, ut nimirum stupenda mentem mirabiliter manentibus utrarumque naturarum differentiis cognoscatur uniri.*

14. ET SICUT (q. d. Sicut autem) MOYSES EXALTAVIT SERPENTEM IN DESERTO; ITA EXALTARI OPORTET FILIUM HOMINIS.

15. UT OMNIS QUI CREDIT IN IPSUM, NON PEREAT, SED HABEAT VITAM ÆTERNAM] Pergit Christus catechizare Nicodemum: unde sicut v. præced. ei exposuit, se esse Deum, sic hic exponit se factum esse hominem, ut pro hominum redemptione crucifixus, mereatur ut omnis, qui in eum credit, et per mortis ejus meritum salutem sperat, eamdem consequatur. Sic enim solet Christus de se loquens summis ima, divinis humana, gloriosis funesta jungere et subtexere. q. d. *Quicumque percussus fuerit a serpentibus peccatorum, Christum intueatur, et habebit sanitatem in remissionem peccatorum*, ait Hadrianus I. Papa epist. 3. ad Carolum Regem Francorum. Actor. 5. Idem ex hoc serpente probat licitum esse usum imaginum. Additque: *Figura præstabat vitam temporalem; res ipsa, cujus illa figura erat, vitam æternam.*

Citat Christus historiam Hebræorum Numer. 21. 5. et sequent. cum enim Hebræi in deserto murmurarent contra Deum et Moysen, Deus misit in eos

ignitos serpentes (qui tropolog. ait Glossa significabant incentiva vitiorum) qui eos morderent, et igneo suo veneno necarent, et quasi cremarent. Quocirca Hebræi pœnitentes postularunt a Mose remedium. Moses jussu Dei fabricavit æneum serpentem, eumque in pertica erexit, ut a singulis per tota castra aspici posset: quare qui eum aspiciebant, a morsu serpentum illico per miraculum sanabantur. Hic enim serpens repræsentabat Christum, qui formam habebat peccatoris, at non venenum peccati: Christus enim in cruce erectus est, ut omnis in eum per fidem aspiciens, et salutem sperans, a peccato Adæ per serpentem inducto, cæterisque omnibus, quæ ex eo consecuta sunt, sanetur. Ita S. Aug. de Peccat. mort. lib. 1. c. 32. *Exaltatus serpens*, inquit, *est mors Christi; a serpente quippe mors venit, qui peccatum homini persuasit: Dominus autem in carnem suam non serpentis venenum, id est peccatum, transtulit, sed mortem, ut esset in similitudine carnis peccati pœna sine culpa; unde et pœna solveretur et culpa.* Et Theophyl. *In illo serpente*, ait, *species quidem bestiæ, sed non venenum: sic in Christo similitudo carnis peccati, non peccatum.* Audi S. Cyril. in Concil. Ephesino acute et eleganter hæc explicantem: *Et quid istud ænigma sibi vult? Cur sublatum serpentem conspicatus vita donatur? Unigenitum Dei Verbum, quod suapte natura vita est, nobis simile, hoc est homo factum est. Est autem homo res quædam noxia, serpenti non absimilis. At vero licet ut homo nobis assimilatus sit, si quis tamen in illum aspexit, morte superior evadit. Sed quid aliud, obsecro, est illum intueri, quam incarnationis illius mysterium exacto animi judicio expendere?* Addit S. Epiph. hæresi 37. Christum comparari serpenti, quia Judæi eum ut serpentem despiciebant et abominabantur: *Instar serpentis*, inquit, *Dominum Salvatorem ignominia afficiebant.*

Plenissime vero S. Chrys. causam et analogias serpentis ænei et Christi assignat: *Ne enim*, inquit, *quis diceret: Quomodo possunt in crucifixum credentes salvi fieri, cum se a morte non liberaverit? veterem in medium adducit historiam. Nam si ad ærei serpentis simulacrum aspicientes Judæi, a morte liberabantur: quanto majori, qui in crucifixum credunt, beneficio fruentur? Illic enim mortem fugerunt Judæi temporalem, hic sempiternam fideles. Illic ictus serpentum suspensus serpens sanavit, hic incorporei serpentis plagas Jesus cruci affixus curavit. Illic corporeis oculis suspicientes, corporis salutem, hic incorporeis omnium peccatorum remissionem consecuti sunt. Serpens illic mordebat, et serpens sanabat; hic mors perdidit, et mors salvum fecit. Ad hæc qui interimebat serpens, veneno sæviebat, qui liberabat nullo. Sic et hic, quæ perdebat mors peccatum habebat, quemadmodum serpens venenum: Domini autem mors ab omni immunis erat peccato, ut æreus serpens veneno. Vides ut figura consentiat veritati.*

Exaltavit] Id est ex ligno alto suspendit: unde Hebr. Num. 21. 9. additur על נס *al nes*, id est, *super vexillum*, puta super hastam vexillarem, instar vexilli erectam: hoc enim typus et figura erat vexilli crucis Christi, ad quod ipse fideles suos, quasi milites advocat. Hanc autem hastam cum serpente æneo ex illa suspenso, Moses fixit et erexit super tabernaculum quod in deserto, in medio castrorum situm, Hebræis erat vice templi, teste Justino sub finem Apologiæ 2. ad Antoninum Imper. quo significabatur crucem Christi figendam, et adorandam in templo ab omnibus fidelibus, quasi fidei et religionis Christianæ vexillum et trophæum.

Quærit S. Chrysost. *Cur non dixit suspendi, sed exaltari?* ac respondet: *Ut neque ignominiosum auditori, neque a figura abhorrens videretur.* Plura de hoc serpentis ænei symbolo, et Christi crucifixi typo dixi Num. 21. 9. Hinc liquet inepte Calvinum interpretari hanc Christi exaltationem, esse Evangelii ejus prædicationem, non autem ejus crucifixionem.

Ut omnis qui credit, illique obedit leges ejus servando, sive qui in eum credit, fide non nuda et informi, sed per charitatem formata, habeat vitam æternam,] per gratiam, pœnitentiam, virtutes et bona, quæ illi Christus e cruce aspirat hoc fine, ut vitam, felicitatem et gloriam æternam mereatur et assequatur.

Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum (Syrus, *unicum*) daret: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.] Arabic. *sic dilexit Deus mundum, ut dono dederit Filium suum*, etc. Consentit more suo Ægyptius ac cæteri. Est occupatio: ne enim Nicodemus miretur et objiciat: Si Filius Dei es, quomodo ergo Deus permittet te suspendi et exaltari in cruce? Occurrit Christus Deum id permissurum, ut igneam et immensam suam in homines charitatem demonstret, quam proinde repræsentabat serpens æneus, qui hebraice vocatur שרף *saraph*, id est, igneus, et igniens, ac ignitos deserti serpentes afflans et comburens. Ita S. Chrysost. et Theoph. Audi S. Ambr. l. 2. de Jacob et vita beata c. 6. *Considera affectum patrium. Quod pietas est, quasi morituri filii suscepit periculum, quasi orbitatis hausit dolorem, ne tibi periret fructus redemptionis. Tantum fuit Domino studium tuæ salutis, ut propemodum de suo periclitaretur, dum te lucraretur.*

Nota, singula Christi verba hic habere magnam emphasim, et emphatice exaggerare amorem Dei. Primo enim ait, *sic*, id est, tanta amoris vehementia, conatu, excessu. Secundo, non rex, non Cæsar, non angelus, sed *Deus*. Tertio, *dilexit*; scilicet prior et gratis, sine merito, imo sine desiderio nostro. Quarto, *mundum* sibi contrarium, hostem et reum damnationis. Quinto, ut non hominem, non angelum, non mundum alterum, sed *filium*; non alienum, non adoptivum; sed *suum* proprium ac naturalem, eumque non unum e multis, sed *unigenitum* et unicum. Sexto, non venderet pretio, non mutuaret, sed gratis *daret*, non ad regnum et triumphos, sed ad mortem et crucem. Septimo, id fecit non sibi, non Christo fructum aliquem quærens; sed ut ipse nos, id est, creator creaturas suas sua morte vivificaret, sua humilitate exaltaret, sua exinanitione, æterna gloria, opibus et bonis immensis cumularet. Hæc est philantropia Dei erga homines, quam celebrat Apostolus ad Titum c. 3. v. 4. Vide ibi dicta.

Dices, Majoris amoris fuisset, si Deus Pater dedisset seipsum nobis, nostramque carnem assumpsisset, quam quod miserit Filium; plus enim dat qui se dat, quam qui alium mittit.

Resp. Hoc verum est in iis qui sunt diversæ es-

sentiæ, non autem in Deo, ubi Pater et Filius eamdem numero habent essentiam divinam, suntque ὁμοούσιοι, id est, consubstantiales: quare Pater dando nobis Filium, cum eo dedit nobis essentiam suam, qua nihil majus esse aut dari potest. Fuit ergo donum hoc Patris summum et infinitum. Ita S Cyrillus hic.

Instabis: Pater non dedit personam suam, sed essentiam dumtaxat. Plus ergo dedisset, si personam suam quoque dedisset: Resp. negando consequentiam tum quia persona in Deo realiter idem est quod essentia: nihil enim addit essentiæ nisi relationem et oppositionem ad aliam personam: tum quia persona Filii tam digna est quam persona Patris: omnes enim tres personæ divinæ per omnia sunt æquales, ut habet Symbolum S. Athanasii. Adde, Pater dando personam Filii, dedit nobis quoque personam suam, æque ac Spiritus Sancti, quia Pater est in Filio, et uterque in Spiritu Sancto, ac vicissim Filius in Patre est, et Spiritus Sanctus in Patre et Filio, per divinam illam περιχώρησιν sive circuminsessionem, de qua dicam Joan. 14. 10.

Porro causas, ob quas Deus Pater proxime dederit personam, non suam, sed Filii sui, sive cur Filius solus carnem nostram assumpserit, non Pater, nec Spiritus Sanctus, plures affert S. Thomas 3. part. q. 3. art. ult. Inter quas primaria est, quod pater per Filium voluerit nos nostramque naturam sibi adoptare nosque sibi filios, et consequenter hæredes efficere. Filium enim suum fratrem nostrum effecit, ut per eum filii Dei, et consequenter hæredes effi ceremur, uti indicat hic Christus. Unde Theodoretus citans hæc verba Christi serm. 10. de Providentia, longiuscule post initium, ea sic explicat, q. d. *Tanta est amoris hujus excellentia, ut Filium unigenitum, consubstantialem, ex utero ante luciferum genitum, quo cooperario usus mundum creavit, medicum et salvatorem nostrum dicerneret, et per hunc adoptionis in filios Dei donum nobis donaret;* juxta illud Apostoli: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui* Rom. 8. 29.

Adde, in humanis amor descendit, non ascendit: unde magis amat pater filium, quam filius patrem: optat enim post se filium superstitem et hæredem relinquere, quasi in filio post mortem victurus et superstes futurus. Atque hoc respectu, et hac analogia cum rebus humanis, dici quodammodo, posset major amor Patris, quod dederit nobis Filium, quam si dedisset seipsum: dando enim Filium, dedit quoque seipsum (Pater enim omnia sua communicat et transfert in Filium) dando vero seipsum præcise, non dedisset Filium: Pater enim est ante Filium, non tempore, nec natura, sed origine: Pater enim est origo et principium Filii, non Filius Patris. Hæc intellige, si anthropopathos, sive comparative per analogiam ad res humanas de divinis loquamur, uti dixi. Sic enim sæpe loquitur Deus humano more, et ad nostros conceptus descendit, ut divina et incomprehensibilia, per ea quæ apud homines videmus, aliquo modo capiamus.

17. NON ENIM MISIT DEUS FILIUM SUUM IN MUNDUM, UT JUDICET MUNDUM, SED UT SALVETUR MUNDUS PER IPSUM.] Confirmat et exaggerat immensum Dei in homines amorem, per Christum crucifixum demonstratum, q. d. Jure suo poterat Deus Filium mittere in mundum, ut eum tot scelerum reum perderet, et in abyssum gehennæ demergeret: hoc enim justitia exigebat, sed justitiam vicit immensa Dei charitas, quæ mundum, cum dignus esset extremo supplicio, summo affecit beneficio, dando ei salutem per eum.

Nota τὸ *ut judicet*, id est condemnet, puniat, in tartara mittat, ibique comburat; opponitur enim illi τὸ *ut salvetur*. Sic et in seq. et alibi crebro, *judicare*, ponitur pro *condemnare*. Est metalepsis. Hinc S. August. et Theophyl. notant Christum hoc fine incarnatum esse, ut omnes homines salventur, idque ipsum serio optare et velle: quare multi ex eis damnentur, per ipsos stare, nec Christi sed ipsorum esse culpam.

18. QUI CREDIT IN EUM, NON JUDICATUR (non condemnabitur, sed salvabitur) QUI AUTEM NON CREDIT, jam JUDICATUS, id est condemnatus, EST: quia talis manifeste seipsum per suam infidelitatem condemnat; per illam enim sibi omnem salutis viam, et initium (puta fidem) præscindit: QUIA NON CREDIT IN NOMINE UNIGENITI FILII DEI.] Græce, εἰς τὸ ὄνομα, id est, *in nomen*, hoc est, in ipsum Filium Dei: *nomen* enim ponitur pro re nominata metonymice. Aut proprie, q. d. Quia mihi homini non dat nomen et titulum Filii Dei: quia enim me solum credit esse hominem, Dei vero nomen mihi denegat; quæ summa est in me et Deum Patrem injuria, æque ac blasphemia, ideoque acrem pœnam et condemnationem meretur. *Magnum*, ait Cyrill. *crimen incredulitatis esse ostendit quoniam unigenitus ipse sit Filius Dei; nam quanto præstantius est quod contemnitur, tanto majoribus, qui spernit, supliciis subjacebit*: præsertim quia talis *mendacem facit Deum quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de Filio suo*, 1. Joan 5. 10.

19. HOC EST AUTEM JUDICIUM: QUIA LUX VENIT IN MUNDUM, ET DILEXERUNT HOMINES MAGIS TENEBRAS, QUAM LUCEM: ERANT ENIM EORUM MALA OPERA] *Judicium*, id est, causa judicii, hoc est, condemnationis, q. d. Hæc est causa cur jam judicati, id est, condemnati sint, qui non credunt in me; quod scilicet magis tenebras, et ignorantiam Dei et agendorum, ac suas terræ delicias et concupiscentias, indeque peccata sua obstinate dilexerint, quam lucem, id est, Christum, qui mundo attulit lucem, id est, cognitionem Dei, salutis, rerum agendarum, et bonæ sanctæque vitæ. Horum enim symbola sunt lux et tenebræ, ob triginta analogias quas recensui, 1. Joan. 5. ad illa: *Quoniam Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ*. Unde Beda: Lucem ait, seipsum appellat, de qua supra cap. 1. *Erat lux vera*: tenebras vero peccata Porro *lux venit in mundum*, homines excitans, ait Glossa, et admonens cognoscere sua mala. q d. ait S Chrysost: *Non ipsi eam quæsierunt, vel laborarunt ut invenirent: ipsa ad eos venit, nec tamen ei occurrerunt*. Christus versu præcedenti dedit proximam judicii, id est, condemnationis, infidelium causam, scilicet ipsam eorum infidelitatem· hic dat causam remotam, sed primam, scilicet quod tenebris suarum concupiscentiarum affixi noluerint admittere lucem veritatis et sanctitatis quam

ipse verbo et exemplo prædicavit Sic hodie multi fiunt hæretici, ut libertatem carnis sequantur: hanc enim permittit hæresis, vetat vero fides; quare ut hæreticum convertas, hac via utere, ut prius ei vitam honestam, moresque castos et sanctos persuadeas: sic enim facile fidem veram eidem persuadebis.

Posset Secundo. nervosius *judicium* proprie accipi, q. d. Hoc est *judicium*, scilicet condemnationis et reprobationis infidelium, vel quo se quisque eorum condemnat, quod scilicet tenebras prætulerint luci; id est, cupiditatem sanctitati, ignorantiam scientiæ, dæmonem Deo; fideles vero credentes in Christum, tenebras suas confessi abdicarint, ac oblatam sibi Christi lucem receperint, ait S. Augustinus: qui enim tenebras præfert luci, id est, infidelitatem fidei, scelera virtutibus, hic ipso facto seipsum judicat, id est, condemnationis reum, et gehenna dignum confitetur. Quare tali dicet Christus judex: Ego te non judico, quia tua ipsius conscientia te judicat et condemnat.

20. Omnis enim, qui male (græce φαῦλα, id est prava et perversa) agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.] *Recusat*, ait Cyrillus, *omnis qui male agit lucis illuminationem, non quia malorum eum pudeat, pigeatque (salvaretur enim si id esset) sed quia ignorare meliora mavult, ne conscientiæ stimulis quotidie peccans exagitetur*. Nam, uti notat S. Chrysost. *eos notat, qui semper in malitia perseverant, et usque ad extremum spiritum malitiæ studentes, in malis perseverant operibus, et semper in vitiorum luto versantur*.

21. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo (secundum Deum Deique voluntatem et legem, item per Dei directionem, lucem, gratiam et opem) sunt facta.] *Veritatem*, intellige practicam hoc est, id quod verum, rectum, justum, æquum, et Deo gratum est. Sicut enim est veritas cordis et oris, sic est et operis qua fit ut opus honestum et sanctum respondeat et adæquetur suæ regulæ, puta vero judicio practico rationis et prudentiæ, sive justitiæ, virtuti, legi et voluntati Dei. Sic cap. 8. 43 de Lucifero dicitur: *Ille in veritate*, id est, æquitate, justitia, et sanctitate, *non stetit*. Et sic Apostolus jubet nos *facere veritatem*, id est, id quod vere bonum, sanctum et Deo gratum est. Idem ingeminat Psaltes Psal 118.

Sensus est, q. d. *Qui facit*, id est per Dei illuminationem et gratiam, proponit et decernit facere, *veritatem*, id est, id quod vere bonum et sanctum est, *venit ad lucem*, id est, amplectitur meam doctrinam et fidem Christianam: *ut manifestentur opera ejus, quia* (quod) *in Deo sint facta;* quod scilicet Deo placeant, quasi ipsius ductu, monitu, jussu, impulsu facta, ait Euthymius: aut si secus facta sint, ut illa corrigat, et juxta Dei voluntatem emendet et reformet. *Qui veritatem facit*, ait Cyrill. *spiritualem illuminationem non spernit, per ipsam maxime ad eam cognitionem perductus, ut intelligere possit an omnia secundum divina peregerit præcepta, nec voluntatem Dei transgressus sit*a. Et S Chrysost. *Ostendit*, ait, *errantium neminem se fidei subditurum, nisi prius rectam sibi vitam persuadeat, et neminem nisi prorsus malitiæ deditum, in incredulitate persistere*.

Hucusque verba Christi ad Nicodemum, quibus ipse sensim ad Christi fidem et sanctitatem perductus est, ut patet cap. 7. v. 50. et cap. 19. v. 39.

22. Post hæc venit Jesus et discipuli ejus in terram Judæam.] Syrus, *In terram Judææ* q. d. Jesus a metropoli Judææ, scilicet a Jerusalem, cujus civis fuisse videtur Nicodemus, venit in reliquam Judææ regionem, fugiens sectas et odia Hierosolymitanorum principum. Ita S. Chrysost. Theoph. D. Thomas et alii, licet aliter opinetur Jansen. *In solemnibus*, ait Chrys. *in civitatem veniebat, ut in medium doctrinam Dei proponeret, inde sæpe Jordanem petebat*.

Et illic morabatur cum eis, et baptizabat.] Non tam per se, quam per suos discipulos, ut dicitur cap. 4. v. 2. quos tamen ipse prius baptizabat, idque fecit variis de causis. Prima est, ut ostenderet suum baptismum diversum esse a Joannis baptismo: hic enim a solo Joanne dabatur; Christi vero baptismus dabatur etiam ab aliis, scilicet a discipulis, Christo in eis et per eos potenter operante. Secunda, ut auctoritatem, vim et durationem sui baptismi ostenderet propagandam fore per omnia succedentia sæcula. Ita S. August. et Cyrillus. Tertia, quia ipse majoribus occupationibus docendi, concionandi, ægros sanandi, dæmones expellendi, et miracula patrandi detinebatur. Ita Theoph. Porro discipuli Christi baptizantes, necdum erant Apostoli: Apostoli enim vocati et creati sunt a Christo, post incarcerationem Joannis: hæc autem contigerunt ante eam, ut patet v. 24. Discipuli ergo hi necdum erant Apostoli, imo necdum erant sacerdotes, quia sacerdotes a Christo postea creati sunt, in ultima ejus cœna.

Quocirca jam quasi error est dicere, quod hic aiunt Ammonius, Rupertus, Chrys. hom. 28. Theophyl. Tertull. lib. de Baptismo cap. 11. Christum idcirco non baptizasse, eo quod baptismus ante mortem Christi non haberet vim remittendi peccata, et conferendi Spiritum Sanctum: hanc enim accepisse a morte Christi: quare discipulos Jesu baptizasse baptismo Joannis Baptistæ, non Christi. Audi Tertull. *Itaque tingebant discipuli ejus ut ministri, ut Joannes ante præcursor, eodem baptismo Joannis, ne quis alio putet, quia nec extat alius, nisi postea Christi, qui tunc utique a discentibus dari non poterat; utpote nondum adimpleta gloria Domini, nec instructa efficacia lavacri per passionem et resurrectionem, quia nec mors nostra dissolvi posset, nisi Domini passione, nec vita restitui sine resurrectione ipsius*.

Addit S. Chrysostomus: *Utrumque* (baptisma, scilicet Joannis et discipulorum Jesu) *enim similiter spiritus expers erat, et unam eamdemque baptizandi causam habebat, ut Christo conciliaret baptizatos*. Et mox: *Quod autem nihil eorum baptisma præstaret, sequentia manifestant*. Probat ex eo: *Spiritus nondum erat datus, quia Jesus nondum erat glorificatus*. Joan. 7. Sed alius illius loci est sensus, ut ibi ostendam Accedit S. Leo epist. 4. ad Episcopos Siciliæ c. 2. *Proprie*, inquit, *in morte crucifixi, et in resurrectione ex mortuis, potentia baptismatis novam creaturam condit ex veteri, ut in renascentibus et mors Christi operaretur, et vita, dicente beato Apostolo Paulo: An ignoratis quod quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?*

Verum alia est mens Pauli, ut ibi dixi, atque ipsius ut opinor, S. Leonis. Nam ante mortem Christus remisit peccata paralytico. Matth. 9. et Magdalenæ, eamque spiritu charitatis implevit, Luc. 7. idque sola voce sine Sacramento: cur ergo idem facere non potuit cum Sacramento baptismi? hoc enim vim suam justificandi trahebat a meritis Christi, tum præsentibus, tum futuris; ac præsertim a morte Christi, quam Christus jam acceptaverat, seque in victimam futuram, pro salute hominum Deo Patri jam sæpe obtulerat. Quocirca sicut Eucharistia ante mortem a Christo instituta sanctificavit Apostolos, sic et baptismus Ita diserte S. August. hic tract. 15. S. Thomas, S Bonav. Richard. Scotus, Cajetanus, Sotus, cæterique Doctores, quos citat et sequitur Gabriel Vasquez 3. part. quæst 66. art. 3. disp. 140. c. 3.

Similiter parum probabile est, quod censent D. Soto et Melch. Canus tract. de Baptismo, discipulos hic alia forma usos in baptizando, scilicet dicendo: *Ego te baptizo in nomine Jesu Christi;* cum post ejus resurrectionem dixerint: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti,* uti jubet Christus Matth. 28. Aut, ut opinatur Franc. Lucas, dicendo: *Pœnitentiam age, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Hoc enim fuit initium prædicationis tam Joannis Baptistæ, quam Christi. Verum hæc minus sunt verisimilia, tum quia sic Christus debuisset formam baptismi mutare: quod incongruum fuisset, sic enim duplex baptisma instituisset, tum quia non est verisimile Christum baptizasse in nomine suo, cum tamen ipse per se baptizarit suos Apostolos.

Porro antiquorum Patrum sententia est, ait Euthymius, B. Virginem et S Petrum a Christo ipso esse baptizatos. Et Evodius S. Petri in Cathedra Anthiochena successor, epistola quæ inscribitur Τὸ φῶς id est *lumen*; asserit Christum suis manibus baptizasse Andream, Joannem et Jacobum, et ab his cæteros Apostolos fuisse baptizatos. Et S. August. epist. 108. docet Apostolos baptismo Christi fuisse baptizatos, antequam ipsi eodem alios baptizarent.

23. Erat autem et Joannes baptizans in Ænnon, juxta (græce ἐγγὺς id est, *prope*) Salim: quia aquæ multæ erant illic, et veniebant, et baptizabantur.] *Ænnon*, vel *Ennon* oppidum erat apud Jordanem, octo passuum millibus distans a Betsan, quæ postea Scythis illam occupantibus, dicta est Scythopolis: ita dicta ab Hebr. *ain*, et crasi *en*, id est fons, quia, ut sequitur, *aquæ multæ erant illic*

Juxta Salim.] *Salim* vel *Salem* duplex erat: una quæ postea dicta est Jerusalem, altera juxta Scythopolim, quæ tempore S. Hieronymi dicebatur *Salumias*, ut ipse testatur in Locis Hebr. *Salem* heb. idem est quod *sanitas, integritas, pax, perfectio*: hanc enim pœnitentes recipiebant a Joanne transmissi ad Christum, qui non longe a Joanne baptizabat. *Baptizabat Christus,* ait Cyrill. *per discipulos suos, Joannes quoque ipse non per alios, sed manibus suis: nec in iisdem fontibus, in quibus, Christus, sed juxta Salim, et in fonte quodam certo atque vicino, quia multæ aquæ erant illic.* Unde colligas Joannem ita baptizasse, ut non solum caput (ad hoc enim modica aqua erat opus) sed et corpus aquis ablueret. Porro Joannes prius baptizarat in Bethania, sive Bethabara, ubi Jesum baptizavit c. 1. 18 Unde putant nonnulli ipsum illum locum cessisse Jesu, ut ipse ibidem baptizaret, ac se transtulisse in Ænnon Verum hoc invidiam conflasset Jesu, ac lites inter ipsum et Joannis discipulos concitasset. Quare verius videtur, quod Joannes sponte sua subinde locum mutarit, ut totam Jordanis regionem prædicando et baptizando circumiret, pluresque ad suum baptismum alliceret, quibus ipse Jesum esse Messiam annuntiaret, *ut in eum, qui post ipsum venturus erat, crederent*, ait S. Chrys.

24. Nondum enim missus (græce, βεβλημένος, id est, conjectus, compactus) fuerat Joannes in carcerem.] Hæc vox, ait S. Chrysost. innuit Joannem baptizasse usque ad suam incarcerationem: usque ad mortem enim constans perstitit in officio suo, ad quod a Deo missus erat, scilicet ut baptizando et prædicando pararet viam Christo, quod cum sat superque fecisset, Dei nutu permissus est incarcerari, ut locum cederet Christo, omnesque suos discipulos ad Christum transmitteret, uti reipsa fecit.

Addit hoc Joannes Evangelista, ut innuat se hæc omnia supplere, et addere cæteris tribus Evangelistis: hi enim historiam suam ordiuntur a carcere Joannis.

25 Facta est autem quæstio ex discipulis Joannis, cum Judæis de Purificatione.] *Autem*, græce οὖν, id est *igitur;* quia scilicet Joannes baptizabat cum Jesu, ut præcessit: inde enim orta est *quæstio*, id est lis et contentio, *ex discipulis Joannis*, scilicet hanc quæstionem et litem moventibus, utpote zelantibus pro honore et auctoritate magistri sui Joannis, ne ille vilesceret per baptismum Jesu, ad quem plures confluebant, præsertim transmittente, et Jesum sibi præferente ipsomet S. Joanne.

Cum Judæis.] Jesum sequentibus, Græca Complut. habent in singulari, μετὰ Ἰουδαίου, id est, *cum Judæo*: Syrus, addit, *uni ex discipulis Joannis, cum uno Judæo*: quam lectionem sequuntur et exponunt S. Chrysost. Nonnus. Theophyl, et Euthymius: Latini vero, et ex Græcis S. Cyrill. legunt, *cum Judæis* in plurali. Fieri potest, quod unus hanc litem suscitarit, quam deinde plures, ut fieri solet, adauxerint, *de purificatione*, id est, de baptismo Joannis et Jesu, uter scilicet esset melior, magisque purificaret, et sanctificaret. Nam *Judæus quidem*, ait Theoph. *præferebat baptisma discipulorum Christi, discipuli vero Joannis baptisma magistri sui*; utpote qui prior multos, adeoque ipsum Jesum quasi discipulum suum baptizasset. Sed replicabant discipuli Jesu, ipsum multa miracula fecisse, Joannem vero nullum. Rursum Joannem Jesum sibi prætulisse, et asseruisse ipsum esse Messiam, sive Christum, ita sanctus Augustinus, Beda, Cyrillus et Chrysostom. cum suis.

26. Et venerunt ad Joannem, et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum.] *Rabbi*, paraphrastice eleganter Nonnus: *Rabbi, qui primus salutarium aquarum fuisti præco.*

Qui erat tecum trans Jordanem.] Scilicet Jesus, qui ad te venit ut baptizaretur: hic jam ingratus se tibi æquat, tuum officium invadit, tuum baptismum ambit et usurpat. Dignus ergo est ut eum coerceas, alioqui omnes a te ad illum defluent, cum ignominia et dedecore, tam tuo, quam nostro. Audi S. Chrys.

Quem tu baptisasti, quem clarum et conspicuum reddidisti, is eadem quæ tu, audet. Et paulo post: *Qui in discipuli loco habitus est, qui nulla ex parte nobis superior erat, is abs te discedens baptizat. Hæc autem ex animi imbecillitate, et ambitione quadam loquebantur.* Similiter Euthym. *Hic munus tuum contra te exercet, tuamque rapit gloriam. Et insuper exasperare illum volentes, addiderunt: Et omnes veniunt ad eum te relicto.*

27. RESPONDIT JOANNES, ET DIXIT: NON POTEST HOMO ACCIPERE QUIDQUAM, NISI FUERIT EI DATUM DE CŒLO.] Joannes reprimit discipulorum ambitionem et contentionem, imo aperte litem Christo adjudicat, eumque sibi præfert, et novum amplumque ei dat testimonium quod ipse sit Messias. q. d. Ego non possum sine insigni præsumptione, superbia et ingratitudine, ac consequenter nec volo, nec desidero occupare majorem gradum, majus officium, majorem auctoritatem, quam mihi dederit Deus. *Decet enim hominem concessa sibi de cælo mensura esse contentum,* ait Cyrillus. Quid ergo vultis? ut ego Messiæ munus invadam, illudque Jesu præripiam? Deus hoc avertat: si enim id facio, Deus juste me officio et honore meo privabit. Scitis illud vulgo apud nostros Syros jactatum: *Camelus postulans cornua, aures amisit* Absit igitur a me, ut me Jesu præferam, ut mihi Messiæ nomen et dignitatem arrogem: hoc enim Jesu datum est a Deo, non mihi; mihi sat superque dedit Deus, quod ejus præcursorem et indicem me fecerit: illo ergo contentus vivam et moriar, cætera omnia Jesu Domino meo ultro concedam. Ita S Aug. Beda et alii: licet sanctus Chrysost. cum suis hæc a Joanne dicta putet, non de se, sed de Jesu. q. d Jesus facit se Messiam, idque probat per miracula, et recte facit: quia hæc dignitas, et hoc officium illi datum est a Deo: nemo enim potest hoc usurpare, nisi cui id dederit Deus, juxta illud Hebr. 5. 4. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo.* Deus enim cuique distribuit mensuram fidei et gratiæ ultra quam se efferre nequit, et quam recte usurpare potest et debet.

28. IPSI VOS MIHI TESTIMONIUM PERHIBETIS (græce *μαρτυρεῖτε*, id est, *testis estis*) QUOD DIXERIM: NON SUM EGO CHRISTUS, SED QUIA MISSUS SUM ANTE ILLUM] Ut scilicet ejus adventum præeam, hominesque præparem velut ejus præcursor, minister, index et præco. q. d. Scitis me semper professum esse, quod non sum Christus, sed præcursor Christi. cur ergo me jam sollicitatis, ut ego hæc dicta mea revocem, ac me Jesu præponam, illique nomen Christi suffurer, illudque mihi arrogem? Sane hæc intoleranda foret superbia, inconstantia, injuria et blasphemia: sinite ergo me meo officio contentum vivere, mecumque Jesu viam præparate, illique quasi Messiæ, Deo et Domino meo et vestro, vos totos addicite et servite.

29. QUI HABET SPONSAM (cui sponsa assignata et desponsa est) SPONSUS EST; AMICUS AUTEM SPONSI, QUI STAT, ET AUDIT EUM, GAUDIO GAUDET PROPTER VOCEM SPONSI. HOC ERGO GAUDIUM MEUM IMPLETUM EST.] q. d. Jesus Christus per incarnationem despondit sibi Ecclesiam, sive totum cœtum populi fidelis, huicque ille a Deo addictus est, quasi sponsa sponso. Jesus ergo est verus Ecclesiæ sponsus, et sponsus a toto populo fideli summe acceptandus, amandus et colendus est. Quid mirum ergo, si totus populus me relicto ad illum confluat? Ego enim non sum sponsus, puta Christus, sed amicus sponsi Christi: quare illi non invideo hunc populi confluxum, sed ut amicus ejus mire gaudeo, quod tanto dignus sim habitus ministerio, ut sim sponsi paranymphus, utque sponsam, id est populum fidelem, ad illum traducam, ut omnes eum velut Messiam suum agnoscant, ament et revereantur, ab eoque omnem gratiam et gloriam exspectent: ille enim est sponsus sponsæ, id est, caput et princeps totius Ecclesiæ.

Alludit ad paranymphos, qui sponso erant intimi, et familiarissimi, adeo ut ad ipsum cubile et thalamum nuptialem, cæteris exclusis, admitterentur, ideoque amici sponsi vocabantur. Talis enim erat Joannes Christo. *Sponsus,* ait Cyrill *celebritatisque princeps Jesus est, minister ego, eaque dignitas mea, ut inter amicos sponsi numeratus, vocem sponsi audiam. Nolite in me sponsi coronam quærere:* sponsi enim coronis nuptialibus coronabantur quasi principes et reges totius familiæ; juxta illud Isaiæ 61. 10. *Quasi sponsum decoratum corona.* Unde Claudianus in nuptiis Honor. Imper. hoc Epithalamium canit:

> Tu festas Hymenæe faces, tu Gratia flores
> Elige, tu geminas Concordia necte coronas.

Et Plutarch. in Vita Alexandri magni, asserit eum fuisse coronatum, cum uxorem duxit. Est enim corona symbolum hilaritatis, lætitiæ, gratulationis, pulchritudinis, exultationis: quæ omnia abundant in nuptiis et sponsis.

De hisce nuptiis spiritualibus Christi, in quibus multitudo fidelium, quasi sponsa per fidem, gratiam et charitatem, Christo quasi sponso despondetur, dixi Matth. 22. 2.

Nota. Joannes cap. 1. vocavit se servum Jesu, adeoque indignum se esse, qui ejus calceos solvat, professus est; hic vero vocat se *amicum* ejusdem: quia hæc est Jesu, Deique nostri dignatio, ut fideles suos servos in amicos, imo filios sibi asciscat et adoptet. Vocat autem Joannes hic potius se *amicum*, quam servum, quia servi sæpe invident felicitati herorum; amici autem non, sed illi cooperantur, illamque promovent, ac de ea gaudent et exultant. Sensus ergo est, q. d. Ego Joannes adeo non doleo, nec invideo Jesu, quod totus populus ad eum velut Messiam confluat, quia ejus intimus sum amicus, summeque eum amo, atque ut amicus sategi semper, et satago populum fidelem a me ad ipsum amandare, quasi sponsam ad suum sponsum. Hoc enim fuit meum officium, ad quod me Deus misit in mundum, ac scilicet Synagogam, sive Judæos omnes ad Jesum, quasi suum Messiam adducam. Ita S. Chrysost. et ex eo Theophyl. *Hoc,* inquit, *effecturus veni, et tunc maxime dolorem ego pronubus si non fieret, si ad sponsum sponsa, hoc est populus non accederet; non autem nunc cum testimonium nostrum re comprobatur, et onus quoad mihi concreditum fuerat, video profecisse. Hoc mihi curæ fuit, et propterea omnia feci: cum vero in præsentia contigisse videam, gaudeo et exulto.* Idem faciat doctor, concionator, pastor, ut fideles non sibi, sed Christo conquirat, addicat et tradat, uti faciebat Paulus, dicens: *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* 2. Cor. 11.

QUI STAT, ET AUDIT EUM, GAUDIO GAUDET PROPTER

VOCEM SPONSI.] q. d. Ego Joannes asto sponso Christo, quasi minister, silensque audio *vocem sponsi* cum sponsa sua amice colloquentis; non autem sponsam mihi ipsi appeto et ambio; sed summe gaudeo, quod vocem ejus audire merear: scilicet audivit Joannes tum baptizans, tum in carcere existens miracula et prædicationem Christi, ideoque discipulos suos ad eum transmisit. Matth. 11. Innuit hic Joannes sibi imminere silentium, ut scilicet officio suo defunctus, a prædicando et baptizando cesset, ac locum cedat Christo, illique velut cursu peracto lampada tradat: quod paulo post factum, cum Herodem reprehendens ob adulterium cum Herodiade, ab eodem in carcerem detrusus est. Ita S. Chrys. Theoph. Euthym.

HOC ERGO GAUDIUM MEUM IMPLETUM EST.] q. d. Cœpi gaudere cum Deo revelante cognovi instare adventum Christi: magis gavisus sum, cum eum præsentem vidi et audivi; at cum totum populum ad eum confluere intellexi, meum gaudium impletum et perfectum extitit. Hujus enim unius gratia ego prædicavi, baptizavi, totamque vitam meam transegi.

30. ILLUM OPORTET CRESCERE, ME AUTEM MINUI.] *Crescere*, scilicet concursu populi, prædicationis celebritate, auctoritate, miraculorum copia et gloria, adorationis religione et cultu, ut totus mundus eum ut Christum agnoscat, amet, colat, adoret; me autem ut merum ejus præcursorem et ministrum æstimet; sicut lucifer (sive stella Veneris) in aurora fulgens, sole appropinquante, per ejus splendorem obscuratur. Ita S. Cyrill. quem audi: *Quousque profunditas aeris nocturnis tenebris obscuratur, aureo fulgore gloriaque integra splendere luciferum, magna omnes prædicant admiratione. Cum autem ad ortum sol festinare videtur, cumque lux ejus nostrum hunc orbem aliquantum illuminaverit, cedit sensim majori lucifer, et Joannis verba non injuria dicere posset: illum oportet crescere, me autem minui.* Sic et S. Chrys. ac Theoph. quem audi: *Crescit Christus secundum quod paulatim manifestat se per signa et miracula, non secundum profectum in virtutibus. Absit: hoc enim Nestorii deliramentum esset.*

ME AUTEM MINUI.] Non virtute, nec sapientia, nec meritis: in iis enim assidue crevit Joannes usque ad martyrii lauream; sed quoad honorem, auctoritatem, concursum populi, prædicationem et baptismum. q. d. *Meum feci officium*, jam cessabo, ait Chrysost. Hujus rei symbolo Joannes natus est mox post solstitium æstivum, cum dies incipiunt decrescere et minui, puta die 24. junii: Christus vero natus est paulo post solstitium hiemale, cum dies brevissimi crescere incipiunt, puta die 25. decembris, uti solerter annotarunt S. Chrys. hom. de Nativit. S. Joannis, S. Ambr. ser. 2. de Natali Domini, et S. Aug. qu. 58. inter 83.

31. QUI DE SURSUM VENIT, SUPER OMNES EST.] Dat causam cur Jesum crescere oporteat; se vero minui; nimirum quod Jesus de sursum, id est, de cœlo ex sinu Patris, quasi unigenitus Dei Filius (*qui ex superiore germinavit radice paternam conservans naturam*, ait Cyrill.) venit in terram carnem assumens: quare ipse *super omnes est*, id est, non tantum me Joanne, sed et omnibus angelis, hominibus et creaturis longe superior est, utpote omnium creator et dominus ideoque ab omnibus devotissime recipiendus, diligendus, colendus et adorandus.

32. QUI EST DE TERRA, DE TERRA EST, ET DE TERRA LOQUITUR. QUI DE CŒLO VENIT, SUPER OMNES EST. ET QUOD VIDIT, ET AUDIVIT, HOC TESTATUR: ET TESTIMONIUM EJUS NEMO ACCIPIT.] Joannes componit et præponit Christum sibi, quasi cœlestem terreno; quantum ergo cœlum eminet terræ, tantum Christus supereminet Joanni, juxta illud: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis*, 1 Cor. 15. 47. Vide ibi dicta.

Sensus ergo est, q. d. *Qui de terra* natus est, uti ego Joannes natus sum, ac de terra plasmatus et formatus est, instar Adæ, hic terrenus est, et *de terra*, id est terrena loquitur. Sic vers. 6. hominem de carne natum vocavit *carnem*, id est carneum. Hoc autem in Joanne verum est. Primo, si ejus nudam naturam spectes, et seclusa Dei gratia, vocatione et revelatione: sic enim Joannes non nisi terreus et terrenus erat, nec nisi terrena sapiebat: quia *si quid divinum audisti a Joanne, illuminantis est, non recipientis*, ait S. Augustinus, quasi dicat, id accepit a Deo, non habet a se.

Secundo, id verum est, si Joannes conferatur cum Christo, cujus origo, natura et loquela longe sublimior erat Joanne, et plane cœlestis divinaque, ac consequenter omnino efficax ad animos hominum, quocumque vellet, promovendos, per internam gratiam, quam cum verbis suis audientium interius inspirabat et imprimebat, uti notat S. Cyrill.

ET QUOD VIDIT, ET AUDIVIT, id est, quod cognovit, quod intellexit, HOC TESTATUR.] Scilicet ipse Christus. Est catachresis. In divinis enim idem est *videre* et *audire*, idemque quod cognoscere, et *videre* significat evidentiam rerum cognitarum, auditus originem, quod scilicet hæc omnia a Patre cum essentia divina acceperit, puta omniscientiam et πανσοφίαν.

NEMO ACCIPIT.] Id est, pauci accipiunt. Est hyperbole. Ita S. Chrysost. licet enim multi confluerent ad Jesum; tamen hi præ cæteris domi manentibus, et Christi prædicationem negligentibus, erant pauci, atque inter hos paucos alii in Christum credebant, alii non credebant, uti Scribæ, Pharisæi, et eorum asseclæ. Tangit Joannes suos discipulos, ait Chrysost. cæterosque Judæos, ait Euthymius, quod pauci ad eum veniant, pauciores in eum credant.

33. QUI ACCEPIT, (vel accipit) EJUS TESTIMONIUM (illi credendo) SIGNAVIT QUIA DEUS VERAX EST.] Pro *signavit*, græce est ἐσφράγισεν, id est, sigillavit, sive sigillo (σφραγὶς, enim est sigillum) suo obsignavit et confirmavit. q. d. Qui recipit Christi testimonium, illique credit, hic eo ipso testatur, et quasi adhibito suæ fidei sigillo obsignat, profitetur et confirmat veracem esse Deum Patrem, qui per Filium quasi per os proprium loquitur res verissimas et divinas: Filius enim illas a Patre audivit et accepit. Aut, ut Cyrillus, talis profitetur Deum Filium esse veracem, qui hæc ipsa loquitur. q. d. Qui credit Deo, ejusque Filio, magnum honorem defert Deo, quia credendo profitetur ipsum esse veracem, adeoque esse primam et infallibilem veritatem. Sicut ex adverso qui non credit, valde inhonorat Deum, quia reipsa facit eum fallacem et mendacem: quæ summa est Dei injuria, contemptus, igno-

minia et blasphemia. Hoc est quod Joannes ait epist. 1. c. 5. 10. *Qui credit in Filium habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium, quod Deus testificatus est de filio suo. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in Filio ejus.* Vide ibi dicta. Paulo aliter Alcuinus: *Sigillavit*, inquit, id est, *signum posuit in corde suo quasi singulare aliquid et speciale, hunc esse verum Deum, qui missus est ob salutem humani generis.*

Porro Deus dicitur signare et sigillare sua dicta et oracula, dum ea per miracula, quasi sigilla sua confirmat: homo vero dicitur signare et sigillare eadem dicta Dei, cum eadem credit esse vera, et a Deo quasi a prima veritate profecta. Fides ergo est sigillum, quo obsignamus dicta Dei: credendo enim profitemur et confirmamus illa esse vera et divina, sicut rex suo sigillo confirmat suas litteras.

Denique Joannes Alba Elect. S. Script. cap. 77. sic explicat, q. d. Deus *signavit*, id est, elegit, et in mente sua designavit descripsitque ad vitam æternam illum, qui accipit testimonium ejus, puta qui credit in Christum, *quia Deus verax est*, ut vitam æternam quam fidelibus promisit, veraciter eisdem largiatur. Sed hic sensus videtur torquere verba S. Scripturæ. Aliud enim est signare electum, aliud signare Dei testimonium. Hic tamen sensus quadrat illi loco Joan. 6. 27. *Hunc enim Pater signavit Deus.* de quo ibidem.

34. QUEM ENIM MISIT DEUS, VERBA DEI LOQUITUR: NON ENIM AD MENSURAM DAT DEUS SPIRITUM.] Probat quod dixit, eum qui credit Jesu Christo, sigillo fidei suæ signare et testari quod Deus sit verax, eo quod Jesus, quem é cœlo misit Deus in terram, ut in carne assumpta homines doceret et salvaret; Jesus, inquam, non sua, sed Dei mittentis se verba loquitur. q. d. Verba Jesu sunt verba Dei Patris, ipse enim eadem dedit Jesu: quare qui Jesu credit, hic in Deum Patrem credit: Deus enim Jesum misit, et Dei sunt verba, quæ Jesu loquitur. Ita Euthymius.

NON ENIM AD MENSURAM DAT (Jesu Christo Filio suo) DEUS SPIRITUM.] hoc est dona Spiritus Sancti. Dicit *dat*, non *dedit*: quia quæ Deus semel dedit Christo, eadem semper dat per conservationem et continuum influxum: conservatio enim non est aliud, quam rei creatæ continuatio, et continuata quasi creatio. Sensus est, q. d. Jesus a Deo missus, verba Dei omniaque divina mysteria eloquitur et prædicat: quia Deus hæc ei communicat sine mensura, et quasi immense: nec enim Deus ita pauper aut parcus est, ut certam habeat spiritus mensuram, qua majorem dare non possit: infinita enim in Deo est hæc spiritus opulentia, quam Jesu, utpote filio suo, dat et communicat. Licet ergo vos, o discipuli, in me Joanne magistro vestro, magnam videatis divini spiritus in prædicando vim et efficaciam: tamen scitote in Jesu longe esse majorem, imo in eo esse omnem spiritus plenitudinem; in Jesu, inquam, tum qua Deus est, tum qua homo: qua Deus enim, *substantialiter in seipso spiritum possidet*, ait Cyrillus: qua homo est in ipso *inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*, Coloss. 2. 9. Unde *vidimus eum plenum gratiæ et veritatis*, ait Joan. c. 1. 14. *ac in eo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* sunt, Coloss. 2. 3. Ita S. August. *Hominibus*, ait, *ad mensuram dat, unico filio non dat ad mensuram.* Et S. Chrys. *Nos omnes ad mensuram operationem spiritus accipimus* (juxta illud: *Et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei*, Rom. 12. 3.) *ille vero sine mensura.*

Dices: Ergone Christus, ut homo est, accipit spiritum et gratiam, absolute et physice immensam et infinitam? Resp. Non: hoc enim fieri nequit, nec hujus capax est anima Christi creata et finita: dicitur ergo sine mensura illi datus spiritus, eo quod Deus abundantissime omnes gratias omniaque dona sua illi communicarit, ut capiti Ecclesiæ; ut, scilicet, ipse illa in homines fideles, quasi in membra sua dispertiretur et distribueret, certa mensura ad libitum: esto enim fideles essent sine mensura et numero, ac successive innumeri et infiniti, tamen Christus quasi caput in omnes, quasi in membra sua, spiritum et gratiam suam influeret. Vide D. Thomam et scholasticos, 3. part. quæst. 7. artic. 11. et 12. et tota quæstione 8. ubi disputant, an gratia Christi fuerit infinita. Audi S. Hieronym. in cap. 11. Isaiæ: *Super hunc florem, qui de trunco et radice Jesse, per Mariam virginem repente consurgit; requiescet spiritus Domini: quia in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter, nequaquam per partes, ut in cæteris Sanctis, sed juxta Evangelium eorum, quod Hebræo sermone conscriptum legunt Nazaræi: Descendet super eum omnis fons Spiritus Sancti.*

Quocirca quidquid Jesus agit, quidquid loquitur, hoc sanctum, hoc spirituale, hoc divinum est: totus enim possidetur a Spiritu Sancto; ille eum regit, agit, movet: ille verba quæ loquitur, cordi et ori ejus inserit: ille miracula, quibus dicta sua confirmet, per eum operatur et patrat: quare qui eum recipit, et in eum credit, Deum Patrem et Spiritum Sanctum recipit, in eumque credit, ac credendo signat et confirmat, quod Deus verax est: secus fuit in Joanne Baptista et Prophetis, qui non ita possidebantur a Spiritu Sancto, quin et multa agere et dicere possent ex proprio spiritu, ideoque falli et fallere, uti falsus est Nathan propheta, Davidi quasi ex ore Dei dicens, ut fabricaret templum. 2. Reg. 7. 3.

35. PATER DILIGIT FILIUM: ET OMNIA DEDIT IN MANU EJUS.] q. d. Sicut Deus Pater diligit Filium sine mensura, sic *omnia* dat *in manu*, id est, in arbitrio et potestate ejus sine mensura, *omnia*, scilicet corporalia et spiritalia, omnia quæ in cœlo et in terra sunt, ac consequenter omnia dona Spiritus Sancti, ut ea ad libitum in fideles suos distribuat. Rursum, *omnia*, id est, omne jus quod S. Trinitas in homines et res creatas habet, hoc dedit Filio, non solum qua Deus, sed et qua homo est, ut possit de iis facere quidquid voluerit. Vide dicta Matth. 28. 18. Audi Euthym. *Tamquam Deus omnia habebat* (*omnia siquidem per ipsum facta sunt*) *hoc tamen etiam dedit ei tamquam homini. Convenienti autem modo dictum est, diligit et dedit: sicut inter homines dicitur. Solent namque patres diligere filios, eisque tradere quæ sua sunt.*

36. QUI CREDIT IN FILIUM, HABET VITAM ÆTERNAM.] *Habet*, in spe ac jure, quasi in radice et semine, sed necdum in re et fructu, aut etiam actu. Habet enim fidem et gratiam, quæ ei jus tribuit ad gloriam: sed gratiam inchoatam in spirituali Dei cognitione et amore

quæ perficietur post mortem in cœlo. Sic Joan. cap. 17. 3. dicitur: *Hæc est vita æterna* (id est, hæc est via et inchoatio vitæ æternæ *ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*. Est metonymia.

Qui autem incredulus est Filio, non videbit (non sentiet, non fruetur, non percipiet) vitam; sed ira Dei manet super eum.] *Manet* æternumque manebit, *ira*, id est Dei vindicta et gehenna, *super eum*, id est, semper eum puniet, ait Euthym. per omnem æternitatem. Audi Cyrillum: *Vitam non videbunt, id est, nec quantum ad visum quidem pertinet nudum, ad vitam Sanctorum pervenire poterunt, non attingent illam beatitudinem, non gustabunt illa gaudia, non videbunt veram illam vitam: suppliciis enim cruciabuntur quod omni morte tristius est, in solo sensu dolorum animam in corpore retenturi.*

Hucusque Joannis elogia de Christo ad discipulos, quibus illi sensim ad Christum traducti sunt.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Narrat colloquium Christi cum Samaritana, quo Christus eam docet Deum adorandum esse, in spiritu et veritate, seque esse Messiam. Secundo, vers. 32. Christus Apostolis mirantibus ejus cum muliere colloquium, respondet suum cibum esse facere voluntatem Patris, circa messem et salutem hominum. Unde confluentibus ad se Samaritis prædicans, multos ex eis convertit. Tertio, v. 46. Sanat filium reguli.

1 Ut ergo cognovit Jesus, quia audierunt Pharisæi quod Jesus plures discipulos facit, et baptizat quam Joannes. 2. (Quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus.) 3. Reliquit Judæam, et abiit iterum in Galilæam. 4. Oportebat autem eum transire per Samariam. 5. Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar: juxta prædium, quod dedit Jacob Joseph filio suo. 6. Erat autem ibi fons Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. 7. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere. 8. (Discipuli enim ejus abierant in civitatem ut cibos emerent.) 9. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana ? non enim coutuntur Judæi Samaritanis. 10. Respondit Jesus et dixit ei: Si scires donum Dei, et quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam. 11. Dicit ei mulier : Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est: unde ergo habes aquam vivam? 12. Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit, et filii ejus, et pecora ejus? 13. Respondit Jesus et dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: 14. Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. 15. Dicit ad eum mulier: Domine da mihi hanc aquam ut non sitiam, neque veniam huc haurire. 16. Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, et veni huc. 17. Respondit mulier et dixit : Non habeo virum. Dicit ei Jesus: Bene dixisti, quia non habeo virum: 18. Quinque enim viros habuisti, et nunc quem habes, non est tuus vir; hoc vere dixisti. 19. Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu. 20. Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerosolymis est locus, ubi adorare oportet. 21. Dicit ei Jesus : Mulier crede mihi, quia venit hora quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem. 22. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est. 23. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quærit, qui adorent eum. 24. Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. 25. Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus) cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. 26. Dicit ei Jesus : Ego sum qui loquor tecum. 27. Et continuo venerunt discipuli ejus, et mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit : Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? 28. Reliquit ergo

hydriam suam mulier, et abiit in civitatem : et dicit illis hominibus: 29. Venite et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: numquid ipse est Christus? 30. Exierunt ergo de civitate, et veniebant ad eum. 31. Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi manduca. 32. Ille autem dicit eis : Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. 33. Dicebant ergo discipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare? 34. Dicit eis Jesus: Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus. 35. Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Ecce dico vobis : Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem: 36. Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam: ut, et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit. 37. In hoc enim est verbum verum: quia alius est qui seminat, et alius est qui metit. 38. Ego misi vos metere quod vos non laborastis: alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis. 39. Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quæcumque feci. 40. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. 41. Et multo plures crediderunt in eum propter sermonem ejus. 42. Et mulieri dicebant : Quia jam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audivimus, et scimus, quia hic est vere Salvator mundi. 43. Post duos autem dies exiit inde, et abiit in Galilæam. 44. Ipse enim Jesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem non habet. 45. Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Jerosolymis in die festo : et ipsi enim venerant ad diem festum. 46. Venit ergo iterum in Cana Galilææ ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum. 47. Hic cum audisset, quia Jesus adveniret a Judæa in Galilæam, abiit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium ejus: incipiebat enim mori. 48. Dicit ergo Jesus ad eum: Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. 49. Dixit ad eum regulus : Domine, descende priusquam moriatur filius meus. 50. Dicit ei Jesus: Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei Jesus, et ibat. 51. Jam autem eo descendente, servi occurrerunt, et ei nuntiaverunt dicentes : quia filius ejus viveret. 52. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei : Quia heri hora septima reliquit eum febris. 53. Cognovit ergo pater quia illa hora erat, in qua dixit ei Jesus : Filius tuus vivit: et credidit ipse et domus ejus tota. 54. Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam.

1. UT ERGO COGNOVIT JESUS, QUIA AUDIERUNT PHARISÆI QUOD JESU PLURES DISCIPULOS FACIT, ET BAPTIZAT QUAM JOANNES.] Scilicet ante fecerat et baptizaverat, ait S. Augustinus libr. de Consensu Evangel. c. 18. nam Joannes jam erat in carcere. Hæc enim contigerunt occasione incarcerationis Joannis. Jesus enim audiens eum ab Herode incarceratum per calumniam Pharisæorum, qui invidebant Joanni gloriam prædicandi et baptizandi, cum tanto populi confluxu et applausu, præsertim quod ipse sine eorum auctoritate et venia baptizaret et prædicaret, quodque ipsorum vitia taxasset, eosque vocasset genimina viperarum; eum quasi novatorem, qui populi seditionem facile concitare posset, accusarunt apud Herodem, qui pariter Joanni offensus ob ejus reprehensionem, urgente Herodiade, Joannem incarceravit. Jesus id audiens, metuensque eorumdem Pharisæorum invidiam et calumniam, ob majorem populi ad se confluxum, ne se pariter per Herodem vel Pilatum incarcerarent et occiderent ante tempus a Patre præfinitum, e Judæa prudenter secessit in Galilæam. Vide dicta Matth. cap. 4. vers. 12.

2. QUAMQUAM JESUS NON BAPTIZARET, SED DISCIPULI EJUS,] tum quia Jesus majoribus officiis prædicandi, ægros dæmoniacosque sanandi occupabatur. Unde et Paulus: *Non misit me Christus baptizare*, inquit, *sed Evangelizare*, 1. Corinth 1. 17. tum ut ostenderet vim baptismi sui majorem esse Joannis baptismo. Joannes enim per se baptizabat, nec habebat jus delegandi eam potestatem discipulis; sed discipulis baptizantibus, ipse baptizare censebatur : nam ut ait S. Augustinus: *Præbebant discipuli ministerium corporis, præbebat ille adjutorium majestatis*, ac illis corpus abluentibus, ipse animam a peccatis abluebat. Vide dicta c 3. 32.

3. RELIQUIT JUDÆAM, ET ABIIT ITERUM IN GALILÆAM.] non formidis causa, quasi timeret mortem, sed ut Pharisæorum leniret invidiam, ait Chrysostom. Pharisæi enim erant potentes; imo sacerdotes, Scribæ, Senatores, ac Magistratus fere erant Pharisæi Est hic secundus Christi secessus in Galilæam : primus enim fuit cap. 1. 43. Vide dicta Matth 4. 12.

4. OPORTEBAT AUTEM EUM TRANSIRE PER SAMARIAM.] Hæc enim inter Judæam et Galilæam interjacet. Notat Cyrillus, Christum hic non contraire suo præcepto, quo Apostolis jussit dixitque Matth. 10. 5. *In civitates Samaritanorum non intraveritis*, quia ibi vetat Apostolis ne ex professo adeant Samaritanos, ibi ha-

bitent, diu morentur, iisque continuo evangelizent, ne Judæos Samaritanorum hostes a se et a fide Christi avertant: hic autem Jesus obiter duntaxat transiit per Samariam, ut iret in Galilæam.

SAMARIAM.] Samaria regio erat, quam occupavit tribus Ephraim, et dimidia tribus Manasse: ita dicta est a regia urbe Samario, quæ nomen accepit a nomine montis, in quo ædificata erat, qui dictus est *Somer*, 3. Regum 16. 24. Vide Adrichomium, Brochardum, Bredenb. et alios in Descript. terræ sanctæ. Samaria postea dicta est Sebaste, id est Augusta, ubi corpora Elisæi, Joannis Baptistæ, et aliorum Prophetarum sepulta fuere.

5. VENIT ERGO IN CIVITATEM SAMARIÆ, QUÆ DICITUR SICHAR (quæ sita erat) JUXTA PRÆDIUM, QUOD DEDIT JACOB JOSEPH FILIO SUO.] *Sichar*, id est *Sichem*. Ubi Dina corrupta est a Sichem urbis domino, Gen. 33. Urbs hæc a Jeroboam faciente schisma a Roboam sibique regnum decem tribuum, sive Israelis, usurpante, facta est regionis Samariæ metropolis, totiusque regni caput, postea tamen ab Amri hæc dignitas translata est in urbem Samariæ; deinde tempore Alexandri Magni rursum Sichem facta est caput Samariæ, dictaque Neapolis, teste Josepho libr. 11. Antiq. cap. 8. Tempore Christi *Sichem* corrupte dicebatur *Sichar*, hodie *Pelosa* vel *Napolosa* vocatur. Urbs, hæc in Scriptura multis heroicis factis est memorabilis Abraham, ait Toletus, migrans ex Mesopotamia in Chanaan, primo venit in Sichem, ibique primum altare ædificavit Domino, et terræ illius promissionem accepit, ut habetur Genes. 12. et 13. Jacob etiam revertens ex Mesopotamia cum uxoribus et filiis, in Sichem fixit tabernaculum, et ibi emit partem agri a filiis Emor, Genes. 33. Ibi Dina corrupta a filio regis Sichem, et facta est occisio magna a filiis Jacob, Gen. 34. Sichem constituta fuit asylum et refugium fugitivis, Josue 20. Ibi decem tribus, propter stultitiam Roboam, recesserunt a Juda, 3. Regum. 12. Ossa Joseph in Sichem sepulta sunt, ut habetur Josue ultim. S. Hieronym. tract. de Locis Hebr. eamdem dicit Sichem et Salem; unde sequitur Melchisedec typum Christi, etiam hujus urbis regem fuisse: profecto urbs satis per se celebris, multo celebrior propter hoc Christi miraculum facta est.

JUXTA PRÆDIUM QUOD DEDIT JACOB (moriens) FILIO SUO JOSEPH.] Genes. 48. v. 22. Vide ibi dicta Quocirca Joseph moriens in Ægypto, jussit ossa sua transferri in Sichem, tamquam in prædium sibi proprium, et a patre Jacob testamento sibi relictum, Josue ult. vers. 32.

6. ERAT AUTEM IBI FONS JACOB.] *Fons*, id est puteus effossus a Jacob, ut patet v. 12 Hoc enim significat Hebr. באר *beer*, imo latine, ait S. Aug. *Omnis puteus est fons, non autem omnis fons est puteus. Ubi enim aqua de terra manat, et usui præbetur haurientibus, fons dicitur: sed si in promptu et superficie sit, fons tantum dicitur; si autem in alto et profundo sit, ita puteus vocatur, ut fontis nomen non amittat.* Fons enim a fundendo dicitur, inquit Festus, quod aquas effundat, uti effundit puteus. Et Varro lib. 4. de Lingua latina: Fons, inquit, est unde funditur e terra aqua viva. Et S. Isidor. lib. 13. Origin. c. 21. Fons, ait, caput est aquæ nascentis, quasi fundens aquas. Fons Jacob ergo est puteus, quem Jacob, cum ibi habitaret, effoderat ad suum et familiæ usum, Genes. 21. 30. et cap. 26. 15. erat enim ibi raritas aquæ: vel quem Jacob a Sichimitis coemerat, uti vult Rupertus.

JESUS ERGO FATIGATUS EX ITINERE.] quia non curru, nec equo vehebatur, sed pedes incedebat, pedibus obeundo vicos et castella contigua, usque ad mortem: mollem et lascivam vitam expellens, ait S. Chrys laboriosam autem et difficilem nos erudiens. Idem Christi exemplo fecere Apostoli, ac nuper in India fecit B. Xaverius, ejusque asseclæ. Pie S Aug. tract. 15. *Non frustra fatigatur Jesus*, inquit, *non frustra fatigatur virtus Dei: non enim frustra fatigatur per quem fatigati recreantur: non enim frustra fatigatur, quo deserente fatigamur, quo præsente firmamur.* Et mox: *Tibi fatigatus est ab itinere Jesus*, etc. *fortitudo Christi te creavit: fortitudo Christi fecit, ut quod non erat, esset: infirmitas Christi fecit, ut quod erat non periret. Condidit nos fortitudine sua, quæsivit nos infirmitate sua: nutrit ergo ipse infirmos, tamquam gallina pullos suos: huic enim se similem fecit.*

SEDEBAT SIC SUPRA FONTEM.] Græce ἐπὶ τῇ πηγῇ, id est *ad fontem*, scilicet juxta puteum; aut proprie *supra fontem*, quia fons, id est aqua scaturiens, erat in imo putei; Jesus autem sedebat in summitate putei.

SEDEBAT SIC.] Id est, prout casus ferebat, prout erat ibi sedendi commoditas, q. d. Sedebat humi sine sede uti sedere solent viatores juxta fontes et puteos, refrigerii et potus causa. Ita S. Chrys. Theoph Euthym. Secundo, simplicius: *Sedebat sic*, scilicet ut fatigatus ex itinere; q. d. Sedebat habitu ac situ fatigati hominis, sive uti sedere solent homines defatigati et anheli, habitu defatigationem et lassitudinem indicantes. Est mimesis, sive imitatio rei quæ narratur, in voce *sic*. Similis est apud Horatium cum ait:

Leporem positum sic tangere noli.

Et apud Virgilium:

Sic, o sic positum affati, discedite, corpus.

Ita Cajetanus, Franc. Lucas et alii. Tertio et nervosius posset To *sic* accipi pro *propterea* q. d. Quia Jesus erat fatigatus, *sic*, id est propterea, sedebat ut quiesceret. Hoc sensu To *sic* in vulgari loquendi modo sæpe accipitur, ut Hebr. כן *ken*, id est *sic*, ponatur pro על כן *al ken*, id est, *super sic*, hoc est, *propterea*. Simile est Psal. 60. 9. *Sic* (id est, propterea) *psalmum dicam tibi*. Et Cicero Tuscul. 4. *Sic* (id est propterea) *tot simul virtutes defecerunt*. Ita Toletus et Maldonatus.

Quarto, *sic*, hoc est eo modo quo jam exponam, puta cum circumstantiis quas jam recensebo, sedebat *sic*, id est, sedebat cum esset hora sexta, q. d. et mulier Samaritana veniret haustum aquam, et discipuli abiissent in urbem empturi cibos, uti mox enarrat Joannes.

HORA ERAT QUASI SEXTA.] Causam dat, cur Jesus sederet ad fontem, scilicet ut fatigatus, æstuans et esuriens, sitiensque, ibidem quiesceret, et refrigerium captaret, pranderet et biberet· erat enim *hora sexta*, id est meridies, quando fervet æstus, seseque cibo et

potu reficere solent viatores. Unde Nonnus vertit, *erat hora afferens sitim.*

7. VENIT MULIER DE SAMARIA HAURIRE AQUAM.] *Mulier*, nomine Photina, de quo plura v. 29.

DE SAMARIA,] scilicet regione, non urbe. Veniebat enim ex urbe Sichar, sive Sichem, fonti sive puteo vicina. q. d. Erat mulier Samaritana, quia Sichimitis, quæ cum Christo Judæo loquebatur. Inter Judæos enim et Samaritanos summa erant dissidia et odia, uti dixi Eccli. 50. vers. 28.

Hinc patet in urbe non fuisse fontes et puteos, saltem tam bonos et communes, sed cives urbe egredi solitos, ad hauriendum aquam ex puteo hoc communi urbi vicino, ob siccitatem soli, et aquæ penuriam. Ita Euthym.

DICIT EI JESUS: DA MIHI BIBERE.] ex situla vel hydria tua. Prævenit Jesus mulierem, ut colloquio occasionem et initium præbeat. Sciebat enim mulierem, utpote Samaritanam, id non facturam, sed Jesum ut Judæum aversaturam, nec voce aut salutatione dignaturam. Porro *ille qui bibere quærebat, fidem mulieris sitiebat*, ait S. Augustinus. Nota hic miram comitatem et charitatem Christi, qua cum vili meretrice captat colloquium, ut eam, et per eam totam urbem convertat.

8. DISCIPULI ENIM EJUS ABIERANT IN CIVITATEM (Sichem) UT CIBOS EMERENT.] Nota τὸ *enim*, dat causam cur Jesus a muliere petierit bibere; quia scilicet discipuli ejus, a quibus alias cibum et potum petere solebat, jam abierant in urbem empturi cibos: volebat enim Jesus juxta puteum prandere, et ex puteo bibere, sitimque restinguere, uti viatores pauperes facere solent, præsertim in Syria, Arabia, aliisque locis calidis et siccis, ideoque aquæ penuria laborantibus. Factum id est tacita Christi providentia, ut, discipulis omnibus in urbem dimissis, solus ipse liberius cum muliere impudica ejus pudori consulens ageret, ejusque impudicitiam detegeret, atque illam ad fidem et pudicitiam converteret. Hic etiam Nota, Christum tunc non mendicato vixisse, sed pretio quod sibi a Magdalena, aliisque fœminis oblatum, ipse non ut proprium, sed ut commune cum Apostolis possidebat.

9. DICIT ERGO EI MULIER ILLA SAMARITANA: QUOMODO TU JUDÆUS CUM SIS, BIBERE A ME POSCIS, QUÆ SUM MULIER SAMARITANA? NON ENIM COUTUNTUR JUDÆI SAMARITANIS.] *Ergo*, Græcis et Hebræis sæpe est nota initii sermonis, hic tamen est nota illationis ex præcedenti Christi postulatione, q. d. Jesus postulerat a muliere aquam: mulier ergo ei postulanti, respondit: *Quomodo tu Judæus cum sis*, etc. Agnovit mulier Jesum esse Judæum ex habitu et Sermone, quem Christus, ut patriæ se accommodaret, civibus suis similem concinne et prudenter servavit. Ita S. Chrysost. Theophyl. et Euthym.

NON ENIM COUTUNTUR JUDÆI SAMARITANIS.] Id est, non habent commercium, non utuntur eadem mensa, poculo, vase. Ita S. August. *Omnino*, ait, *vasculis eorum Judæi non utuntur*, quasi ex schismate eorum impuris et abominandis. Causam dedi Eccli. 50. 28. Hæc verba accipi possunt, vel ut sint Evangelistæ, vel ut sint Samaritanæ, utrumque aptum, utrumque probabile. Ex hoc exemplo disce, quam hæreticorum familiaritatem, libros et colloquia fugere debeamus. Sermo enim eorum ut cancer serpit, ait S. Paulus.

10. RESPONDIT JESUS ET DIXIT EI: SI SCIRES DONUM DEI, ET QUIS EST QUI DICIT TIBI: DA MIHI BIBERE; TU FORSITAN PETISSES AB EO, ET DEDISSET TIBI AQUAM VIVAM.] *Si scires donum Dei*, tum commune, quod Deus donavit omni homini, q. d. Si cognosceres me esse Christum salvatorem mundi. Ita Ammon. et Tolet. unde explicans subdit: *Et quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere*. Tum tibi proprium, quod tibi Deus per me nunc exhibet, ut per meum alloquium, occasionem salutis accipias, in me credas, itaque a me justificeris et salveris. Ita Maldonatus, Franc. Lucas et alii.

TU FORSITAN PETISSES AB EO.] Græc. σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν, id est, tu utique petiisses; ἂν enim est particula expletiva, rem confirmans. Noster tamen vertit *forsitan*, ut significet liberum petentis arbitrium. Vide dicta Matth. 11. 23.

ET DEDISSET TIBI AQUAM VIVAM.] Christus Samaritanam ab aqua corporali, ad spiritualem per anagogen traducit. Idem faciat vir religiosus et Apostolicus. Nota. Sicut mare consistens, lacus, vel aqua stagnans dicitur mortua, quia non movetur, sed eodem loco semper consistit: sic e contrario *aqua viva* dicitur, quæ fluit, ac præsertim quæ ex fontibus et scatebris, quasi animata spiritu vitali, sponte scaturit et exilit. In viventibus enim motus et spiritus signa sunt et effectus vitæ.

Porro *aqua viva* hic vocatur doctrina Christi Evangelica, ait Ammon. item Spiritus Sanctus ejusque gratia, quem Christus docens suis afflat et aspirat. Ita Cyrill. Theophyl. Euthym. et passim alii. Dicitur *aqua*, primo, quia instar aquæ animam a peccatis expurgat, imo novam munditiem et ornatum animæ confert, quod non facit aqua juxta illud: *Lavabis me, et super nivem dealbabor*, Psal. 50. Gratia est supernaturalis animæ mundities, et decor et ornatus. Unde illud Cant. 1. *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es*. Rursum aqua lavat, sed corrumpit, debilitat, destruit et consumit. Videmus enim vestes, dum abluuntur, mundari quidem, sed consumi; aquæ enim qualitates corruptivæ sunt: at Spiritus Sanctus non sic se habet, sed lavat et roborat animas, majoresque vires accedunt, quo magis lavantur, quod Paulus sentiens Philipp. 4. dixit: *Omnia possum in eo qui me confortat*.

Secundo, quia Spiritus Sanctus, ejusque gratia æstum concupiscentiæ refrigerat, omnesque animæ passiones motusque componit et æquat, instar aquæ. Hinc *aqua* dicitur quasi *æqua*, ait Varro l. 4 de Ling. Lat. et Isidor. lib. 13. Orig. c. 7. et seq. *Aqua*, ait, *quasi æqua, quod superficies ejus æqualis sit. Hinc et æquor appellatum, quia æqualiter fusum est:* licet Festus, *Aqua*, ait, dicitur, quasi *a qua juvamur*; vel, ut alii, *a qua omnia*, quia ex aqua cœli, aer, cæteraque omnia creata sunt, ut dixi Genes. 1. Vide quæ de aquæ dotibus dixi Eccli. 29. ad illa: *Initium vitæ hominis aqua et panis*, et Plinium lib. 31. cap. 1. ubi concludens ait: *Omnes terræ vires aquarum esse beneficii*.

Tertio, quia sitim rerum spiritualium sedat: de quo plura v. 13.

Quarto, quia sicut aqua terram, arbores, herbas, flores, fructus fœcundat et impinguat: Ita gratia animam bonorum operum, et virtutum omnium fœcundam fertilemque efficit; sed pro cujusque conditione, statu et gradu. Verum gratia facit amplius quam aqua: elevat enim animam, ut non tantum fructus et opera naturalia, ut facit aqua: sed et supernaturalia fidei, spei, charitatis, etc producat, juxta illud: *Qui manet in me, hic fert fructum multum*, Joan. 15. Rursum aqua in piro solum producit pirum, in nuce nucem, in rosa rosam; at gratia in eadem anima omnium virtutum fructus producit; in anima, inquam, quæ ante peccato corrupta non nisi vitiorum fructus germinabat.

Porro Spiritus Sanctus, ejusque gratia dicitur *aqua viva*, Primo, quia Spiritus Sanctus in se divinissime vivit vitam Beatam et divinam, hancque suam vitam animæ fideli, pœnitenti et sanctæ communicat, imo Spiritus Sanctus cum Patre et Filio est ipsa vita increata et essentialis, a qua omnis angelorum, hominum, animalium et plantarum vita, tam naturalis, quam supernaturalis, velut ex fonte, imo ex Oceano promanat.

Secundo, quia, ut ait Theophyl. gratia Spiritus Sancti et forma, qua vivitur secundum spiritum. adeoque gratia est quasi anima animæ, anima, inquam, virtutis et sanctitatis.

Tertio, quia per gratiam ipse Spiritus Sanctus qui est ipsa vita, nos inhabitat et vivificat.

Quarto, quia eidem efficit ut anima semper ad bonum moveatur, novos jugiter in corde disponens gradus, quibus ad meliora et altiora conscendat, juxta illud Psal 83 6. *Ascensiones in corde suo disposuit*. Nam, ut ait S. Ambr. Nescit tarda molimina Spiritus Sancti gratia, sed cogit animam cum B. Virgine in montana virtutum conscendere.

Quinto, S. Augustin. tract 15 *Aqua viva*, inquit, dicitur, quæ ita fluit, ut sit conjuncta suo principio, puta fonti et venæ, e qua scaturit: aqua autem mortua vocatur, quæ divisa est et interrupta a suo fonte. Gratia ergo vocatur *aqua viva*, quia a suo fonte, puta a Spiritu Sancto numquam separatur, uti et Spiritus Sanctus a sua origine, puta a Patre et filio, inseparabilis est, illisque intime in eadem numero essentia divina unitur. Quare licet animæ sese infundat, tamen a Patre et Filio non recedit, imo ad animam secum Patrem et Filium inducit, ut in eo omnes, quasi in templo suo inhabitent, juxta illud Joan 14. v. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus*. Ita S. Cyrillus lib. 2. cap. 22. Gratiam spiritus, ait, vivam appellat, quasi vivificantem, et quia suo etiam principio est conjuncta, nosque conjunctos efficit Pendet enim semper a Spiritu Sancto, et per eam Spiritus in nobis inhabitat, et nobiscum unitur, et per eum nos conjungimur ipsi, juxta illud 1. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus Sancti*.

Sexto, aqua fontis per canales in valles deducta ex iis rursum impulsu continuo aquæ e fonte profluentis et sibi continue succedentis, ad tantam altitudinem deduci potest, quanta est altitudo fontis sive scaturiginis, uti experientia constat. Sic gratia cœlestis, quasi fons donorum et virtutum, e cœlo a Spiritu Sancto scaturiens, eodem, id est, æque alte ac est origo fontis, puta in cœlum ad Deum, per bona opera et merita exilire nos facit, juxta illud v. 14. *Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*. Et illud Cant. 4. 15. *Fons hortorum puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano*. Vide ibi dicta.

11 DICIT EI MULIER: DOMINE, NEQUE (situlam, aut aliud vas) IN QUO HAURIAS HABES (græce, non habes ἄντλημα, id est, *haustrum*, vel, ut S. August. legit *hauritorium*) ET PUTEUS ALTUS (deorsum, id est profundus) EST: UNDE ERGO HABES AQUAM VIVAM?] Arabicus, *Domine non est tibi situla, et puteus profundus est: unde ergo tibi aqua vitæ?* Sic et Syrus. Ecce hic fontem vocat *puteum*, eumque profundum, ex quo hauritur aqua ad bibendum. Unde S Isidorus lib. 13 Origin. cap. 21 Puteus, ait, est locus defossus, ex quo hauritur aqua, a *potatione* dictus. Licet Varro de Lingua Latina lib. 4. puteum dici censeat a *putore*, quasi olidum et putidum, ex vaporibus et odoribus, sæpe etiam ex sulphure et alumine, quæ putearios non raro necant, præsertim cum valde profundus est. Rupertus scribit hunc puteum profundum fuisse quadraginta cubitis. Sensus ergo est, q. d. Hic non est alia aqua, quam hujus putei, puteus autem profundus est, nec tu, o Jesu, situlam habes, qua aquam ex eo haurias: unde ergo est tibi aqua viva?

12. NUMQUID TU MAJOR ES PATRE NOSTRO JACOB, QUI DEDIT NOBIS PUTEUM, ET IPSE EX EO BIBIT, ET FILII EJUS, ET PECORA EJUS?] Nota Samaritani erant Assyrii qui a Salmanasar in Samariam, quasi novi coloni inducti sunt, cum ipse inde inquilinos, id est, decem tribus Israel, traduxisset in Assyriam, ut patet 4. Regum 17. Hi tamen volebant haberi Judæi, non Assyrii, cum Judæorum respubl. floreret, teste Josepho lib. 11. Antiq. cap. ultim. tum quia ipsi Judææ partem, quæ tribui Ephraim, obtigerat, scilicet Samariam, incolebant: tum quia ipsi cum Judæis, qui relicti fuerant, vel eo postea commigrarant, erant mixti. Ita Cyrillus, Theophylact Euthymius: tum quia ipsi Judæorum religionem ex parte sequebantur: colebant enim Deum Israel simul cum Assyriorum idolis, ut patet 4 Regum 17. Hac ergo de causa mulier Jacobum vocat *Patrem nostrum*, id est patrem Samaritanorum, quasi Samaritani sint Judæi, et Israelitæ ex Jacob progeniti. Sensus ergo est, q. d. Jacob non habuit aquam meliorem hac: si enim habuisset meliorem hac, utique ex ea bibisset, tam ipse quam filii ejus et pecora. Si tu ergo, o Jesu, hic meliorem potes dare vel reperire aquam, necesse est ut tu major sis Jacob patriarcha et patre nostro. Ita S Chrys. Euthym. et Theoph. quem audi: *Quod ipse* (Jacob) *ex eo bibit: laus est bonitatis aquæ: quod autem et pecora ejus biberint, indicium est copiæ aquarum: non enim solum dulcis, sed et sic larga est, ut suffecerit multitudini pecorum patriarchæ Jacob*. Paulatim Jesus erexit mentem mulieris, ut tandem agnosceret ipsum esse Messiam. Ex eo enim quod dixerat: *Si scires quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere, tu forsitan petiisses ab eo, et dedisset tibi aquam vi-*

vam; mulier conjecit, vel suspicata est, Jesum se facere majorem Jacobo

13. Respondit Jesus, et dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.] Jesus mulieri extollenti aquam sui putei, modeste ostendit, suam aquam vivam longe esse meliorem, ex eo quod sitim omnem, etiam futuram, auferat. Unde tacite illi colligendum relinquit, se esse majorem Jacobo: *Non se majorem dixit,* inquit Chrysost. *visus enim esset se tantum jactare nondum cognitus, sed latenter id significat. Non enim simpliciter dixit: Dabo tibi aquam, sed prius Jacob aqua neglecta, suam laudat, a munerum natura, dantium volens differentiam ostendere, et quantum ipse Patriarcham excelleret.* Addit Cyrill. *in infinitum enim differre has sensibiles aquas atque terrenas, ab intelligibilibus ostendit,* ut scilicet acuat mulieris orexin et aviditatem cognoscendi et gustandi hanc Christi aquam vivam

Qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum.] Tropologice S. Aug. Aqua in puteo, ait, est voluptas sæculi in profunditate tenebrosa, quam hauriunt homines hydria cupiditatum; hæ enim faciunt hominem semper sitire; quia cupiditas est insatiabilis.

Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum] q. d. Qui aquam vivam, id est, gratiam Spiritus Sancti a me acceperit, numquam amplius sitiet justitiam, Dei amicitiam, virtutem, sanctitatem, quia ea jam habebit per gratiam; intellige, nisi ipse hanc aquæ gratiam sponte et ultro per peccatum mortale evomat et prodigat. Hæc enim est antithesis Christi, q. d. Aqua communis, qualis est tua ex puteo hoc, o mulier, semel gustata, tantum ad modicum tempus sitim sedat, quia non manet in stomacho, sed ab eo concoquitur, corrumpitur et evanescit, aut per sudorem, vel urinam excernitur: hæc vero mea aqua viva, puta gratia Spiritus Sancti, quantum est ex parte sua, tam efficax est, ut vel semel gustata, semper sufficiat ad abigendam sitim: nam ipsa semper manet in anima, manet, inquam, eadem et immutata. Gratia enim habitualis ex lege Dei ordinaria, affert secum statis temporibus auxilia prævenientia, puta impulsus gratiæ excitantis, qui ad retinendum spiritalem animæ humorem et vigorem, ac ad perseverantiam et salutem, uti necessarii sunt, sic sufficiunt, uti docet Concil. Trident. sess. 6. cap. 16.

Dices: Quomodo ergo Eccl 24. v. 29. ait Sapientia de se, *Qui bibent me, adhuc sitient,* hoc enim videtur contrarium ei quod Christus hic de sua gratia dicit: *Non sitiet in æternum.* Resp. *Qui bibunt me, adhuc sitient,* id est, adhuc concupiscent, ut amplius sapientia Dei, quam jam habent, impleantur, hoc est, optabunt augmentum sapientiæ et gratiæ Dei. Hic vero *sitire* est indigere omni aqua, sive concupiscere aquam gratiæ ad vitam spiritalem necessariam; hoc est optare Spiritum Sanctum ejusque justitiam et sanctitatem, quam non habes, ad levandam spiritalem sitim, ariditatem et sterilitatem mentis. Spiritus Sanctus enim per gratiam mentem inhabitans, ita mentem sua gratia reficit, potat et satiat, ut mens nihil aliud sitiat aut desideret, sed ipso contenta, saturaque vivat feliciter. Vide dicta Eccl. c 24. 29. Sic S. Ignatius Martyr ad leones damnatus, cum in amphiteatrum prodiret, Romanos spectantes compellans: *Ego,* inquit, *huc veni, ut moriar pro Jesu meo, quem insatiabiliter sitio, ut illi in cælo uniar*

Nota. Spiritus Sanctus per gratiam in hac vita inchoate, sed in cœlo perfecte omnem animæ sitim et desiderium adimplet: item sitim superbiæ ac concupiscentiæ restinguit; denique in cœlo plane tollet omnem, tam corporis, quam animæ sitim et famem, omnem defectum, omnem molestiam per gloriam et dotem impassibilitatis, juxta illud: *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Psal. 16 15. Et illud *Qui replet in bonis desiderium tuum* Ps. 102. 5. Et illud: *Non esurient, neque sitient amplius, et non percutiet eos æstus et sol* Isaiæ 49. 10. ita S. Aug. *Satiabimur,* inquit, *in bonis domus tuæ. De qua ergo aqua daturus est, nisi de illa, de qua dictum est: Apud te est fons vitæ? nam quomodo sitient, qui inebriabuntur ab ubertate domus tuæ?* Ps. 35. v. 9. et 10. Et Glossa interlin Promittit, ait, satietatem spiritus, quæ fiet in resurrectione, quia apud eum est fons vitæ, quo inebriabuntur. Gloria ergo cœlestis implet omnes animæ et corporis defectus, omne desiderium, omnem sitim, *quia beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus,* ait Boetius, juxta illud: *Torrente voluptatis tuæ potabis eos,* Psalm. 35. 9.

14. Sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis (Syrus, *aquarum salientium*) in vitam æternam] Alludit ad fontes, qui tanto impetu et copia aquas continuo effundunt, ut posteriores semper priores propellant, ac licet per valles deducantur, cogant tamen eas per tubos exilire ad tantam altitudinem, quanta est altitudo ipsius primi fontis et scaturiginis. Simili enim modo aqua gratiæ Spiritus Sancti e cœlo in mentem sanctam demissa adeo potens est, adeo efficax, ut fiat in ea quasi fons, adeo copiosus, ut mentem faciat exilire ad sui originem, puta ad Deum, ad cœlum et vitam æternam. Gratia enim est semen gloriæ Unde Arabicus vertit, *aquam quam ego dabo, fiet in eo aqua, quæ scaturiet vitam æternam.* Arabico de more consentit Ægyptius et alii; quare gratia propellit hominem ad cœlum, nec quiescit, donec illum eo evehat, ubi nulla est sitis, nullus defectus, nulla miseria: sed omnis satietas, omnis copia, omnis felicitas: hanc enim significat *vita æterna:* nam hic fons gratiæ, qui est in anima, derivatur a primo fonte, puta a Spiritu Sancto qui est in cœlis, sicut fons, qui manu ductus exilit in foro vel horto, derivatur a primo fonte, qui est in monte quopiam, ubi primo oritur et ebullit. Hinc dicitur *aqua viva,* quia ad primam altitudinem sui principii, sive primæ suæ originis, exilit, et aquas ejaculatur.

Secundo, *fiet in eo fons,* quia, ut ait Theophylact. aqua gratiæ, quam Christus animæ fideli instillat, in ea semper multiplicatur. Semina enim et principium boni sumunt Sancti per gratiam, ipsi vero cum ea negotiantur et operantur ad ejus augmentum, ut fiat in eis copiosa ad instar fontis, quo non tantum se, sed et multos alios potet et inebriet. Unde S Chrysost. qui intra se habet fontem, inquit, non afficitur siti. Porro Origenes, Quilibet angelorum, ait, habet in se fontem aquæ scaturientis in vitam æternam, ab ipso Verbo.

Tertio, sicut fons, quo plus deorsum effluit, eo plus sursum in eum influit: sic quo quis gratiam suam in alios magis effundit, eo majorem a Deo recipit et haurit. Unde S. Basilius, hom. in illud Luc. 12 *Destruam horrea mea*: *sicut*, ait, *putei continuo exhausti et copiosiore et pulchriore fluunt aqua; dimissi vero et quieti, facile putent: sic et opes reconditæ, inutiles sunt; translatæ in pauperes, fructum pariunt.* Idem eadem similitudine docet Clemens Alex. 3. Pædag. c. 7.

Denique hoc est paradoxum Christi, ut, cum aqua desiliat deorsum, hic ejus fons exiliat sursum, juxta illud: *Sursum versus feruntur sacrorum fluminum fontes.* Magnus hic et mirus est saltus, magna et immensa vis Spiritus Sancti, quæ terrea et plumbea hominum corda facit exilire e terra in cœlum, et cœlum empyreum; e gratia ad gloriam, e carne ad spiritum, e morte ad vitam æternam, e bestiis ad angelos, e tempore ad æternitatem, a dæmone ad Deum. Fidelibus ergo dicitur, *sursum corda*, atque hoc certum est signum inhabitantis gratiæ et Spiritus Sancti, si mente in cœlis versemur, si cœlestia loquamur et operemur dicamusque cum Paulo: *Nostra conversatio in cœlis est*, Philipp. 3. Hac de causa Christus e cœlo in terram desiliit, ut nos e terra exilire faceret in cœlum, juxta illud: *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles*, Cantic. 2. 8. Ita saliebat in cœlum S. Maria Oigniacensis, quæ assidue cum Christo, B. Virgine, S. Joanne Evangelista, Angelis, Apostolis, Martyribus, Virginibus conversabatur, adeoque singulos habitu et voce dignoscebat, uti nos vicinos dignoscimus. Ita Cardin. Jacobus de Vitriaco in ejus Vita, lib. 2 cap 8. et seq. Qui et addit illam accepta suæ prædestinationis revelatione, ita in spiritu exultasse et jubilasse, ut continue caneret: *Ibo ad sancta Sanctorum. Et quæ sunt sancta Sanctorum?* Extat apud Surium ad diem 23. Junii.

15. DICIT AD EUM MULIER: DOMINE DA MIHI HANC AQUAM, UT NON SITIAM, NEQUE VENIAM HUC HAURIRE.] *Delectata est*, ait S. August. *non sitire, et putabat hoc secundum carnem promissum sibi esse a Domino*, etc. *Ad laborem* (veniendi et hauriendi aquam e remoto ab urbe puteo) *indigentia cogebat, et laborem infirmitas recusabat.* Necdum intellexit mulier carnalis et rudis Christum loqui de spirituali aqua gratiæ; quare Christus alio telo eam figit, ut altiora de se cogitet. Ait ergo.

16 DICIT EI JESUS: VADE VOCA VIRUM TUUM, ET VENI HUC.] Nota ex Chrysost. Theophyl. Euthym. et aliis Christum hoc prætextu jubere mulieri, ut vocet virum suum; quod scilicet non satis honestum esset rem tantam, tantumque donum (puta aquam vivam) mulieri nuptæ dare, inscio marito: revera autem volebat Christus ei occulta pandere, ac secretam fornicationem aperire, ut sic illius confessionem ab ea eliceret, eamque ad pœnitentiam excitaret, ac simul illi ostenderet se majorem esse puro homine, esseque Prophetam et Christum, a quo ipsi peccatorum remissio, et salus æterna postulanda et expectanda sit. Hæc est enim aqua viva, ipsi a Christo proposita.

17. RESPONDIT MULIER, ET DIXIT: NON HABEO VIRUM. DICIT EI JESUS: BENE (id est recte, vere) DIXISTI QUIA NON HABEO VIRUM.] Hinc patet mulierem hanc fuisse viduam et solutam, ac proinde non fuisse adulteram, sed fornicariam dumtaxat, sive meretricem, nisi amasius ejus fuerit conjugatus; hoc enim posito, uterque fuit adulter. Ita S. August. *Te quia*, more Hebræo per pleonasmum redundat.

18. QUINQUE ENIM VIROS HABUISTI, ET NUNC QUEM HABES, NON EST TUUS VIR: HOC VERE DIXISTI.] Nonnus, *Quinque enim viros habuisti, vicissim alium post alium: et quem nunc habes, non est legitimus, maritus. Quinque viros*, scilicet legitimos, *habuisti.* Ita S. August. Beda, Euthymius, Rupertus et alii passim, licet S. Chrysost. in Psal. 13. et Maldonatus putent illos fuisse illegitimos et adulteros, ac proinde hic a Christo hoc nomine taxari, quod sextum adulterum etiamnum habeat. Prior sensus est germanior: nam Christus ponit antithesim inter quinque priores et sextum, quod illi fuerint legitimi, hic vero sit illegitimus.

Nota hic modestiam, et gratiam corripiendi in Christo: non enim aperte dicit mulieri: Tu es adultera vel fornicaria; age ergo de tuis fornicationibus pœnitentiam, sed laudans eam, quod veritatem dixit, se non habere virum, addit: *Et nunc quem habes, non est tuus vir*, quo tacite insinuat illam cum eo fornicari, seseque illud, licet occultum, ex Dei revelatione scire; ac proinde se esse Prophetam et Messiam, a quo veniam et gratiam petere debeat.

Nota. S. Basil. ep. 2. ad Amphilochium ait trigamiam, sive tertias nuptias, esse Ecclesiæ inquinamenta sed fornicatione meliora. Et ep. 1. ad eumdem: *Trigamos*, ait, *sæpe tribus et quatuor annis segregant: id autem non amplius, sed polygamiam appellant vel castigatam fornicationem. Et ideo Dominus Samaritanæ quæ quinque maritos jam habuerat: Quem nunc*, inquit, *habes, non est maritus, nempe quod digni non sint qui a bigamiæ mensura exciderunt, ut vel mariti vel uxoris nomine appellentur.* Verum Ecclesia aliter jam sentit. Certum enim est quartas, quintas, sextas, septimas, etc. nuptias esse licitas, etsi subinde sint indecentes, et incontinentiæ indices, et hoc videtur voluisse S. Basilius.

19 DICIT EI MULIER: DOMINE, VIDEO QUIA PROPHETA ES TU.] Quia occulta mea, tam bona, quam mala revelas, quæ non nisi ex Dei revelatione scire potes præsertim cum sis Judæus et exterus: quare tuam correptionem tam modestam humiliter admitto, meamque fornicationem confiteor. *Una*, ait Rupertus, *eademque confessione, et de se confessa est quod erat, et de illo quod eum esse intelligere poterat.* Et mox: *Minus quidem et longe minus, quam ille erat, confessa est, sed confitendo quantum perceperat, dignam se fecit, cui crederet Jesus totum quod erat.*

20. PATRES NOSTRI IN MONTE HOC ADORAVERUNT: ET VOS DICITIS, QUIA HIEROSOLYMIS EST LOCUS, UBI OPORTET ADORARE.] Mulier agnoscens Jesum Prophetam, proponit ei quæstionem de religione, illo tempore inter Judæos et Samaritanos summe controversam, ut sciret utram partem sequi debeat, ut saluti suæ consulat: hæc enim quæstio plus eam cruciabat, quam sitis aquæ vivæ a Christo promissæ, quam non intelligebat.

ADORAVERUNT.] Nota per adorationem hic et alibi significari omnem ritum publicum colendi Deum, præsertim per sacrificia, et alias cæremonias a Deo institutas, et a Mose in Levitico ex ore Dei præscriptas: hic enim publicus ritus tantum in tabernaculo a Mose erecto, et postea in templo a Salomone fabricato exerceri poterat, ut patet ex lege quam sancit Deus Deuter. 14. 24 Alioqui enim jure naturæ et divino semper quovis loco Deum privatim adorare et invocare licuit et licet Ergo *adoraverunt* hic idem est, quod *sacrificarunt*, et victimas in sacrificium publice Deo obtulerunt: quia adoratio, sive cultus externus latriæ est ipsum sacrificium. Sic Genes. 22. 5. ait Abraham pueris suis: *Postquam adoraverimus*, id est, sacrificaverimus, *revertemur ad vos*. Et Actor. 8. 27. *Eunuchus Candacis reginæ venerat adorare*, id est sacrificium offerre, *in Jerusalem* Ita Suarez tract de Religione.

IN MONTE HOC. Garizim qui imminet urbi Sichem. Unde ex eo Joathan filius Gedeonis Sichimitis maledixit Judic. 9. 7.

Nota. Celebris illo ævo et perpetua fuit quæstio et contentio inter Samaritas et Judæos de adoratione et sacrificio in hoc monte. Nam tempore Alexandri Magni Manasses fratri Jaddi pontificis, qui occurrit Alexandro, eumque Judæis infensum placavit, uxorem duxit alienigenam, scilicet filiam Sanaballat, quem Darius ultimus Persarum rex præfecerat Samariæ. Quare Manasses a fratre Jaddo, cæterisque sacerdotibus templo et sacris exclusus, confugit ad generum suum Sanaballat, qui in Samaria, puta in monte Garizim, nobile templum extruxit, eique Manassen quasi pontificem præfecit. Unde ad illud confluxere multi Judæi transfugæ, præsertim qui contra legem, instar Manassis, alienigenas uxores duxerant; atque utebantur in sui excusationem hoc argumento, quod Sichem, cui imminet mons iste Garizim, celebris esset adoratione et sacrificiis Patriarcharum, ut Jacobi, Genes. 33 20. Josue, c. ult v. 1. Mosis et 12. tribuum, Deuter. 27. 12. ubi jussu Dei Moses jubet Josue, ut in monte Garizim ædificet altare, in quo Deo offerat holocausta, ac lapidibus inscribat Decalogum et coram area duodecim tribubus promulget Dei legem, cum benedictionibus quas Deus servantibus legem promisit, populo respondente, Amen.

Porro stetit hoc templum in monte Garizim, per 200 annos, usque ad Hyrcanum Simonis fratris Judæ Machabæi filium, pontificem et principem, qui illud evertit, teste Josepho l 3 Antiq. c. 17. qui et c. 16 narrat Samaritas et Judæos litem hanc decidendam detulisse ad Ptolemæum Philometorem, regem Ægypti, qui illam adjudicavit Judæis, utpote qui ex Mosis sententia templum suum fabricassent. Sed hac decisione Samaritæ non fuere contenti, ac in suo schismate, templo et contentione cum Judæis perstiterunt usque ad templi sui excidium

21. DICIT EI JESUS: MULIER CREDE MIHI QUIA VENIT HORA, QUANDO NEQUE IN MONTE HOC, NEQUE IN HIEROSOLYMIS ADORABITIS PATREM; Scilicet vos, quicumque estis, ex Dei præscripto, Deum Patrem adorare voletis. *Adorabitis Patrem* ergo, hoc est, adorabitur Pater. Sensus est, q. d. *Venit hora*, id est, tempus Evangelicæ legis, et doctrinæ a me instituendæ et promulgandæ, per quam jam post mortem meam brevi futuram, abolebitur lex Mosis, omnesque ritus illius colendi Deum in templo Hierosolymitano, vel etiam hoc vestro Garizimitano Hierosolymitani æmulo, quia per totum orbem ædificabuntur Ecclesiæ Christianorum, in quibus Deus adorabitur in spiritu et veritate, uti explicat Christus v. 23 Hoc est quod sub Christo futurum prædixi Malachias c 10. et 11. *Munus*, ait Dominus, *non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomine meo oblatio munda;* hebr. *mincha*, scilicet. Eucharistia, puta oblatio corporis et sanguinis Christi, quæ sola omnibus priscis animalium sacrificiis successit. Vide ibi dicta.

22. VOS ADORATIS QUOD (Arabicus, *quem*) NESCITIS: NOS ADORAMUS QUOD SCIMUS, QUIA SALUS EX JUDÆIS EST.] Hic Christus directe quæstioni mulieris respondet, ac litem de Deo adorando Judæis adjudicat, Samaritas velut schismaticos condemnans. Ait ergo: *Vos*, o Samaritæ, *adoratis quod nescitis;* quia Deum Judæorum cum vestris Assyriorum idolis, ac consequenter Deum quasi idolorum socium, ac proinde falsum fictumque colitis. Rursum colitis Deum, a Deo Judæorum diversum, qui scilicet solus terræ vestræ sit Dominus, qui proinde falsus est et confictus a vobis. Patet ex 4 Regum 17. 26 Rursum Samaritæ suas habebant hæreses et errores, quos recenset S. Epiphan, in eorum hæresi. Sic Turcæ et Judæi adorant Deum, quem nesciunt, quia negant eum esse in personis trinum. Sic et Calvinus cum suis negans Deo omnipotentiam, faciensque eum crudelem, dum asserit eum gehennæ addicere quoslibet, sine eorum demerito, non verum, sed falsum Deum adorat: Deus enim verus omnipotens est et benignissimus.

Secundo et potius, *vos adoratis*, id est, ritum adorandi et sacrificandi habetis, quem *nescitis* esse a Deo profectum; quia scilicet eum vobis vestro ingenio finxistis, contra Dei legem et voluntatem. *Nos* Judæi vero adoramus quod scimus, quia ritum adorandi et sacrificandi a Deo per Mosen in Levitico præscriptum servamus et sequimur.

QUIA SALUS (Syrus, *vita*) EX JUDÆIS EST,] tum quia ego Christus, qui sum salutis auctor a Deo missus, non ex Samaritis, sed ex Judæis natus sum, ait S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. Euthymius, Ammonius et alii: tum quia vera Dei cognitio et cultus, qui homines ad salutem ducit, olim in lege veteri a Judæis ad gentes manavit, ac jam in lege nova, a me Judæo ad omnes gentes manabit. Ita iidem.

23. SED VENIT HORA, ET NUNC EST, QUANDO VERI ADORATORES ADORABUNT PATREM IN SPIRITU ET VERITATE. NAM ET PATER TALES QUÆRIT, QUI ADORENT EUM] q. d. Jam est tempus meæ legis Evangelicæ, in qua veri adoratores, scilicet Christiani, sive ex Judæis, sive ex Samaritis, sive ex aliis gentibus, ad me conversi adorabunt Deum, non in monte hoc, nec Hierosolymis duntaxat, carnalibus animalium sacrificiis, uti faciunt Judæi et Samaritæ, sed ubivis gentium, in spiritu et veritate Audi Euthym. *Ubi Judæos Samaritanis præposuisset, rursus nunc Judæis præponit Christianos,*

ut suspicione careat prælatio, et non appareat Judæis gratificari, tamquam Judæis.

IN SPIRITU ET VERITATE] Sic et Syrus, Arabicus, Ægyptius, Æthiopicus, et Persicus. Nota. Samaritani falso, imo falsum adorabant Deum, quem ignorabant, uti dixi vers. 22. Judæi autem adorabant quidem Deum verum, sed præcipue per corporales victimas, ait Euthymius, aliaque corporalia signa, idque certo loco, puta in templo Hierosolymitano, quæ omnia erant umbræ et typi adorationis et cultus spiritualis, inducendi a Christo. Utrisque ergo Christus hic opponit suos fideles et Christianos, qui pro corpore, *in spiritu*; pro umbris, ac falsitate et ignorantia, *in veritate adorant* Deum, qui spiritus est incorporeus, verissimus et purissimus. Spiritus ergo hic significat spiritualem cultum fidei, spei, charitatis, religionis, devotionis, contritionis, cæterarumque virtutum, quibus a Christianis, non per umbras et figuras, sed *in veritate*, id est, verissime, rectissime et propriissime Deus colitur. *In veritate* ergo, hoc est vero, recto, sincero, proprio, Deoque digno cultu, quo Deus delectatur et gaudet, juxta illud Psal. 50. 18. *Holocaustis non delectaberis: sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Et illud Psal. 49. 23. *Sacrificium laudis honorificabit me.* Et Psal. 4. 6. *Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino.* Et Psal. 49. 13. *Numquid manducabo carnes taurorum?* etc. *immola Deo sacrificium laudis.* Ita S. Cyrillus: *Spiritalis adorator*, inquit, *gratus est, qui non forma et figuris Judaicis ad pietatem obumbratur, sed Evangelica virtute fulgens, recta dogmatum disciplina veram peragit adorationem.* Et Theophyl. *Quia multi*, ait, *videntur adorare in anima, non tamen rectam habent scientiam, sicut hæretici, ideo addidit: Et in veritate. oportet enim et mente adorare Deum, et sanam opinionem de ipso habere.* Talis erat Paulus, ait Orig. dicens: *Testis est mihi Deus cui servio* (latria, græce enim est, λατρεύω, id est, quem latria adoro) *in spiritu meo*, Rom. 1. 9. Et Glossa: Non in templo ait, non in hoc monte, sed in intimo templo cordis, et in veritate cognitionis adorandus est Deus. Samarita ergo Deum adorat in monte, localiter; Judæus in umbra, figuraliter; Christianus in spiritu et veritate, vere et spiritualiter. Nam, ut ait S. Chrysost. *Priora figura erant, nunc totum est veritas.*

Secundo, Vatabl. *Te in veritate*, exponit, *in integritate*, vel in perfectione: veri enim, id est, integri et perfecti, adoratores adorant Deum, in spiritu et perfectione fidei, spei, charitatis, cæterarumque virtutum, uti faciunt Christiani: umbratici vero et imperfecti adoratores adorant Deum corporeis signis et sacrificiis, uti faciebant Samaritæ et Judæi.

Symbolice, S. Athanasius epist. ad Serapionem: Oportet, ait, adorare Deum, scilicet, Patrem in veritate, id est, in Filio et in Spiritu Sancto, hoc est, oportet adorare Deum trinum et unum, oportet adorare S. Trinitatem, ac tres ejus personas.

Alii, Oportet adorare Deum, inquiunt, in Spiritu, hoc est, per Spiritum, sive instinctu Spiritus Sancti.

Mystice, Theophyl. per spiritum, inquit, actio insinuatur, per veritatem contemplatio: omnes enim Christiani serviunt Deo, in vita, vel activa, vel contemplativa.

Objiciunt hæretici: Deus a Christianis adorandus est in spiritu et veritate; ergo a baptismo rejiciendæ sunt omnes corporeæ cæremoniæ et ritus.

Respond. nego consequentiam: quia hæ non sunt umbræ et figuræ legis veteris, sed ornamenta, excitamenta, et effecta spiritus, ideoque ad spiritum pertinent; alioqui enim omnia Sacramenta, ipsaque Eucharistia, quæ in symbolis corporeis consistunt, a lege nova abjicienda forent: quod est absurdum etiam apud hæreticos. Sine Sacramentis enim et sacrificiis Ecclesia nequit consistere, quia sine iis nequit esse visibilis, et nequit uniri ac congregari. Denique hæ cæremoniæ a Christianis obeuntur et manant ab interno spiritu fidei, spei charitatis et devotionis; ergo ad spiritum pertinent, quasi effectus ad causam, ac quasi actus externus ad internum. Secus erat in crassis, rudibus et carnalibus Judæis, qui totam suam devotionem in externis sacrificiis et ritibus collocabant. Ita Cyrillus, Maldon. Jansen. Toletus et alii hic, ac S. Ambrosius, l. 3. de Spiritu Sancto cap. 12 et Hilarius lib. 2. de Trinitate.

Denique S. Cyrillus scripsit septemdecim libros de Adoratione in spiritu et veritate, quos Romæ edidit Agellius, anno Domini 1588. Videre idipsum Gentiles: unde Cato.

> Si Deus est animus, *ait*, nobis ut carmina dicunt,
> Hic tibi præcipue pura sit mente colendus.

24. SPIRITUS EST DEUS: ET (id est, idcirco) EOS QUI ADORANT EUM, IN SPIRITU ET VERITATE OPORTET ADORARE.] Est hæc ratio a priori. q. d. Deus est purissimus et verissimus spiritus, ergo non nisi adoratione in spiritu et veritate delectatur. *Si corpus esset Deus*, ait S. Aug. *oportebat eum adorari in monte quia corporeus est mons; vel in templo, quia corporeum est templum.* Jam autem quia Deus est spiritus, hinc in spiritali mente, spiritali amore et devotione colendus et adorandus est. Hinc patet contra Anthropomorphitas et Audianos, ac contra Tertullianum libr. Contra Praxeam, item contra Lactantium lib. de Ira Dei, Deum nullum licet tenuissimum habere corpus, sed purissimum esse spiritum, ideoque purissimo spiritu adorandum. Falsum ergo est illud Tertull. axioma: *Quod incorporale est, nihil est.* Sed videntur hi duo abusi voce corporis, ac per illud non aliud quam solidam substantiam intellexisse, esto sit incomposita.

Audi S. Augustinum hæc verba Christi explicantem lib. de Speculo, cap. 1 et seq. *Spiritus est Deus*, etc. *spiritus incomprehensibilis, incorporeus, immutabilis, incircumscriptus, ubique totus, numquam divisus*, etc. *ubique præsens, ineffabiliter omnia penetrans, omnia continens, omnia sciens, cuncta prospiciens, omnia potens, universa gubernans, totus in cælo, totus in terra, totus ubique.* Et nonnullis interjectis: *Semper agens, semper quietus, colligens et non egens, omnia portans sine onere, omnia implens sine inclusione, omnia creans et protegens, nutriens et perficiens. Quærens, cum nihil desit tibi; amans, nec æstuans, zelans, et securus es; pœnitet te, et non doles; irasceris, et tranquillus es; opera mutas, sed consilium numquam recipis.* Et Paulo inferius: *Qui tenes omnia. imples omnia, circumplecteris omnia, superexcellis omnia, sustines*

omnia: nec ex alia parte sustines, atque ex alia superexcedis; neque ex alia parte imples, atque ex alia circumplecteris; sustinendo superexcedis, et superexcedendo sustines. Qui corda fidelium doces sine strepitu verborum, qui attingis a fine usque ad finem fortiter, et omnia disponis suaviter.

Idem per umbram videre Philosophi, quorum defiaitiones Dei recenset Minucius Felix in Octavio: nimirum.

Quid est Deus? Respondet Pythagoras: *Deus est animus per universam rerum naturam commeans, ex quo etiam animalium omnium vita capitur.*

Quid est Deus? Respondet Anaxagoras: *Deus est descriptio et modus infinitæ mentis.*

Quid est Deus? Respondet Thales: *Est mens quæ ex aqua cuncta formavit:* aquam enim ipse statuit initium rerum omnium.

Quid est Deus? Respondet Xenophanes: *Deus est infinitum omne cum mente.*

Quid est Deus? Respondet Democritus: *Deus est natura, et intelligentia quæ imagines fundat.*

Pseusippus: *Deus*, ait, *est vis naturalis, qua omnia reguntur.*

Aristoteles: *Deus est mens, quæ mundum gubernat.*

Heraclides: *Deus est divina mens.*

Zeno: *Deus est una mundi providentia.*

Cleanthes: *Deus est animus, et ratio mundi.* Unde Virgilius:

> Spiritus intus alit, totamque infusa per artus,
> Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

Chrysippus: *Deus est vis divina, rationalis natura, et fatum rerum.*

Xenophon: *Forma Dei veri videri non potest, et ideo eum quærere non oportet.*

Aristo: *Deus est, cujus essentia et majestas comprehendi non potest.*

Quid est Deus? Respondet Plato in Timæo: *Deus est mundi parens, artifex animæ, cælestium terrenorumque fabricator, quem et invenire difficile præ nimia et incredibili potestate; et cum inveneris, in publicum dicere impossibile.*

Quid est Deus? Audi Arnobium l. 1. Contra Gentes eum invocantem: *O maxime, o summe rerum invisibilium procreator, o ipse invisus, et nullis umquam comprehense naturis, dignus, dignus es vere (si modo te dignum mortali dicendum est ore) cui spirans omnis intelligensque natura, et habere et agere numquam desinat gratias: cui tota conveniat vita genu nixo procumbere, et continuatis precibus supplicare. Prima enim tu causa es, locus rerum ac spatium, fundamentum cunctorum quæcumque sunt, infinitus, ingenitus, immortalis, perpetuus, solus, quem nulla delineat forma corporalis, nulla determinat circumscriptio, qualitatis expers ac quantitatis, sine situ, motu et habitu, de quo nihil dici et exprimi mortalium potest significatione verborum: qui ut intelligaris, tacendum est, atque ut per umbram te possit errans investigare suspicio, nihil est omnino mutiendum.*

25. Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus) cum ergo venerit ille, nobis annunciabit omnia.] *Venit*, græce ἔρχεται, in præsenti, id est, adventat, vicinus est, mox aderit Messias: qui omnia religionis dubia nobis resolvet, docebitque ubi, quando, et quomodo Deus adorandus et colendus sit. Sciebat hoc mulier ex communi sermone et fama: jam enim translatum erat sceptrum a Juda ad Herodem: unde ex vaticinio Jacobi, Genes. 49. et ex 70. hebdomadis Danielis jam impletis, omnes sciebant instare tempus adventus Messiæ, idque communi omnium sermone vulgabatur. Unde Judæi putabant Joannem Baptistam esse Messiam, ipse vero asserebat Jesum esse Messiam, quare ex Baptistæ assertione spargebatur rumor, jam venisse Messiam.

Qui dicitur Christus.] Verba sunt non mulieris, utpote Hebrææ, et loquentis hebraice dumtaxat, sed Joannis Evangelistæ Hebræum nomen interpretantis, q. d. Messias hebr. idem est quod græce Χριστὸς, latine unctus.

26. Dicit ei Jesus: Ego sum, qui loquor tecum.] q. d. Ego sum Messias, id est Christus, mihi ergo fidem adhibe, et in me crede, meamque doctrinam et legem capesse, ut salveris et beeris. Dixit hoc Christus voce tum externa, tum magis interna, mentem mulieris illuminans, et voluntatem in sui amorem et reverentiam accendens; unde illico credidit mulier, et totam urbem ad credendum excitavit.

27. Et continuo venerunt discipuli ejus: et mirabantur quia (quod) cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?] Origenes, S. Cyrill. S. Chrysost. Theophyl. et Euthymius opinantur discipulos fuisse miratos humilitatem Christi, quod dignaretur cum muliere alienigena et paupere loqui. Verum sic addidisset, *illa*, vel *tali*, dixissetque: *Quod cum muliere tali loqueretur:* quare melius S. Cypr. tract. de Singul. Cler. et alii respondent, insolitum fuisse Christo seorsim loqui cum muliere, idque hoc fine, ut castitatis et honestatis omnibus fidelibus, sed maxime clericis, sacerdotibus, prædicatoribus et Religiosis daret exemplum. Nam recte ait Sapiens: *De vestimento procedit tinea, et a muliere iniquitas viri*, Eccl. 42. v. 13. Et cap. 25. 33. *A muliere factum est initium peccati, et per illam omnes morimur.* Vide ibi dicta. Hinc Eliseus, et omnes Sancti tantopere fugerunt consortia mulierum, ideoque communis fuit ille omnium sensus, fœminas parvo fructu, sed magno periculo adiri; periculo, inquam, pudicitiæ propriæ, vel illarum, quæ sæpe vultus virorum tacite delibant et depascuntur; vel certe periculo famæ. A consortio enim fœminarum vel flamma procedit, vel fumus: atque licet spiritales subinde videantur et sint, ac spiritalia colloquia misceant; tamen naturali concupiscentia occulte instigante, et dæmone inflammante, facile spiritus in carnem et carnalia degenerat; idque sensim sine sensu colloquentium.

Dices: Ergone negligendæ erunt mulieres? Resp. Nequaquam; sed in publica concione vel catechesi doceantur: si ægrotent, aut alia de causa eas adire sacerdotem oporteat, id fiat loco publico et patenti, uti Christus hic fecit, ac cum teste, quem semper adhibere solebat S. Carolus Borromæus. Ita S. Cyprian. loco jam citato.

Nemo tamen dixit, Quid quæris?] *Quia magistrum*

et timebant et reverebantur plurimum, ait S. Chrysostomus.

28. RELIQUIT ERGO HYDRIAM SUAM (qua haustura erat aquam ex puteo) MULIER, ET ABIIT IN CIVITATEM (Sichar, sive Sichem) ET DICIT ILLIS HOMINIBUS.] Incolis Sichem. *Audito*, ait S. Aug. *Ego sum, qui loquor tecum, et recepto in cor Christo Domino, quid faceret, nisi jam hydriam dimitteret, et evangelizare curreret?* Sciebat enim Jesum esse Prophetam et virum magnum, ex eo quod sibi secreta revelasset: illi ergo se asserenti esse Messiam credidit, sciens illum esse virum fide dignum, qui falli vel fallere non posset; quare relicta hydria ad puteum, illico cucurrit in urbem, timens ne si moram faceret, Jesus abiret, ac cives suos ad Jesum pro Messia cognoscendum colendumque excitavit. Unde S. Chrys. *Adeo*, inquit, *audito Jesu incensa est, ut relicta hydria et aqua, cujus gratia eo concesserat, in civitatem properaret, et ad Christum universum populum traheret. Venerat hauriendæ aquæ gratia, et cum verum fontem invenisset, contempsit alterum, et superna veniente gratia apostolico munere fungitur.*

Hic enim est spiritus Christi, ut a se conversis zelum alios convertendi injiciat, ut tanti boni, quod ipsi in se sentiunt, alios faciant participes. Eleganter et pie S. Ambr. ser. 30. *Novo*, inquit, *admirationis genere, mulier, quæ ad puteum Samariæ meretrix advenerat, a Christi fonte casta regreditur; et quæ aquam petere venerat, pudicitiam reportavit. Statim etiam indicante Domino sua peccata recognoscens confitetur, Christum annunciat Salvatorem, et relinquens aquæ vasculum ad civitatem non fert hydriam, sed refert gratiam. Vacua quidem videtur reverti onere, sed plena revertitur sanctitate. Plena, inquam, redit, quia peccatrix advenerat, revertitur prædicatrix: et quæ hydriæ vasculum amiserat, Christi plenitudinem reportabat: in nullo civitati suæ inferens detrimentum: etenim si aquam civibus non intulit, tamen fontem salutis invexit.*

29. VENITE, ET VIDETE HOMINEM, QUI DIXIT MIHI OMNIA QUÆCUMQUE FECI: NUMQUID IPSE EST CHRISTUS?] *Miraculi*, inquit Cyrill. *narratione proposita, præparavit auditores ad fidem*: quia, licet, ut ait S. Chrys. *non omnem vitam suam acceperat a Christo, ex his tamen quæ dixerat, et cætera credidit.* Theophyl. *Accensa divino igne, ad nihil eorum quæ in terra sunt, respicit, non ad confusionem, non ad ignominiam, aut aliud quippiam, non veretur secreta sua pandere.*

NUMQUID IPSE EST CHRISTUS?] *Hæsitando loquitur tamquam addubitans*, ait Euthym. *ut ab illis detur sententia:* ipsa enim non hæsitabat, sed firmiter credebat Jesum esse Messiam. Unde S. Chrys. *Animadvertite*, inquit, *in mensam mulieris sapientiam, neque affirmat Christum esse, neque reticet: noluit se hujus opinionis auctorem, sed suo ipsorum auditu inductis hoc ipsis persuaderi, quod longe futurum erat probabilius. Proculdubio enim intelligebat, modo fontem illum gustarent, eadem de eo, quæ et ipsa, sensuros.*

Hæc ergo Samaritana, per alloquium et gratiam Christi, ex peccatrice facta est pœnitens et sancta, imo præco Christi, instar S. Magdalenæ.

Porro ipsius nomen proprium fuit Photina, quæ ut Sancta Martyrologio Romano ascripta legitur, die 20. Martii hisce verbis: *Eodem die Sanctorum Photinæ Samaritanæ, Joseph et Victoris filiorum, itemque Sebastiani ducis, Anatolii, Photii, Photidis, Parasceves et Cyriacæ germanarum: qui omnes Christum confessi, martyrium sunt consecuti.* Unde Baronius: *Agunt de ea* (Photina) *Græci hac die in Menologio, feruntque eamdem fuisse Samaritanam, de qua Joannes Evang. c. 4. In vet. Martyr. Cassinensi de eadem agitur, eamdemque fuisse affirmatur.* Quare plane verisimile est Christum illam hoc colloquio convertisse. Hoc enim ipse intendebat: unde et ipsa credidit ipsum esse Messiam, id est, Salvatorem, et petiit implicite ejus gratiam a Christo propositam, dicens: *Domine da mihi hanc aquam:* ac Christus eam compunxit exterius, dicens: *Nunc quem habes, non est tuus vir;* multo magis interius: unde et ipsa fatetur culpam aitque: *Domine ut video, Propheta es tu;* ac plane videtur tunc Christo mentem ejus movente elicuisse actum pœnitentiæ et contritionis, per quem fuit justificata. Hinc et Christi amore incensa, cives suos advocavit, ut Messiam verum agnoscerent, quem ipsa jam agnoverat. Quare caput hujus Samaritanæ religiose Romæ asservatur, in basilica S. Pauli, ubi inter alias Sanctorum reliquias illud mihi ostensum fuit.

Porro Franc. Bivarius in Commentario Chronici L. Dextri, ad annum Christi 60. pag. 117. ex actis Martyrum Italicensium, quæ Jeremias Patriarcha Const. anno Christi 1580. e Græco in Latinum transtulit, narrat Samaritanam hanc, apud Carthaginem in Africa, prædicasse Evangelium Christi, ideoque cum duobus filiis, Victore et Josepho, ac quinque sororibus, Anatolia, Photi, Photide, Parasceve et Cyriaca, ac cum Sebastiano duce, a Victore ad Christum converso, sub Nerone illustre obiisse martyrium. Nam primo in carcerem teterrimum detrusi, inde in ardentem clibanum totis tribus diebus missi, a quo indemnes extracti, semel et iterum veneno potati fuere: plumbo etiam et resina in liquorem redactis, in ore Photinæ et in auribus cæterorum, sine detrimento susceptis, sæpius bovinis nervis cæsi, pectinibus quoque ferreis a capite in sublime suspensi, excarnificati, atque facibus ignitis ad Martyrum latera applicatis exusti; oculis demum erutis, iterum in carcerem venenosis animalibus scatentem reducti, quo tandem sine cibo et medicamine miserabiliter interirent: sed cum illuc Christi luce ac visione perfunderentur, in pristinam sanitatem reducti, et oculorum beneficio restituti, ac miraculoso cibo, tribus mensibus ac diebus totidem refocillati, rursus ad novum adducti certamen, denuo flagris sævissime laniati, ad ultimum pelle detracta, frustatim cæsi, et capite amputato illustrissimam martyrii palmam perceperunt; una dempta Photina, quæ in veterem cisternam immissa, indeque detracta, flexis genibus impollutum Deo spiritum reddidit 20. die Martii, qua tum a Latinis, tum a Græcis ejus memoria anniversaria celebritate colitur. Hæc Bivarius ex actis ab Jeremia traductis et acceptis, penes quos eorum sit fides. Illis enim in martyrio Samaritanæ et filiorum, adstipulatur Menologium Græcorum, ad diem 20. Martii, quod sic habet: *Eodem die certamen S. Martyris Photinæ Samaritanæ, cum qua Christus locutus est,*

et Joseph, et Victoris filiorum, nec non Sebastiani Ducis, Anatolii, Photii, Photidis, Parasceves et Cyriacæ germanarum sororum, qui omnes Christi fidem confessi martyrii palmam consecuti sunt. Videtur ergo Samaritana hæc suos filios, item fratres ac sorores ad Christum convertisse, ac cum iis martyrii palmam accepisse.

30. EXIBANT ERGO DE CIVITATE, ET VENIEBANT AD EUM.] Ejusque sapientia et sanctitate ex verbis et moribus ejus perspecta, in eum ut Messiam crediderunt, ut patet ex vers. 42. *Durities Judæorum*, ait Cyrillus, *a Samaritana facilitate arguitur*: quia Samaritani ex uno Christi alloquio, ad eum conversi sunt; Judæi vero post triennalem Christi prædicationem, ac tot tantaque miracula ab eo patrata, in eum credere noluerunt.

31. INTEREA ROGABANT EUM DISCIPULI, DICENTES: RABBI, MANDUCA.] *Hoc*, ait S. Chrysost. *non improbitate quadam, sed amore et studio in magistrum dicebant, cum itinere et æstu fatigatum viderent.* Simul ipsi sibi consulebant: ipsi enim esurientes et fessi optabant manducare, sed non audebant id facere, nisi Christo incipiente, et prius mensæ de more benedicente. Porro Jesus *solebat*, ait Theophyl. *ab aliis oblatos cibos suscipere, qui dat escam omni carni, ut deferentes meritum consequerentur, et ne quis erubescat paupertatem, nec grave putet ab aliis nutriri: proprium enim et necessarium doctoribus, alios habere procuratores ciborum, ut ipsi de nullo curantes verbi ministrationem procurent sollicite.*

32. ILLE AUTEM DIXIT EIS: EGO CIBUM HABEO MANDUCARE, QUEM VOS NESCITIS.] q. d. Ego esurio conversionem Samaritanorum, quam jam per mulierem procuro: quare illa esuries spiritalis omnem corporalis cibi esuriem, si non tollit, certe minuit et supprimit: vos interim fessi et famelici comedite quantum lubet. *Occultius*, ait Cyrillus, *significat, quod si discipuli scirent de Samaritanorum conversione jam agi, de illo cibo magis cogitarent, quam de corporali consulerent.* Et mox: *Nam quoniam orbis futuri erant magistri, exemplo suo eos docet, multo majorem salutis hominum, quam proprii corporis curam esse habendam.*

33. DICEBANT ERGO DISCIPULI AD INVICEM: NUMQUID ALIQUIS ATTULIT EI MANDUCARE?] Non intellexerunt Apostoli Christum loqui de cibo spiritali, puta de conversione Samaritanorum: unde rogant, quis ei cibum corporalem attulerit, de quo ipse dicit: *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* Quocirca S. August. *Quid mirum*, ait, *si mulier illa non intelligebat aquam, ecce discipuli non intelligunt escam.*

34. DICIT EIS JESUS: MEUS CIBUS EST, UT FACIAM VOLUNTATEM EJUS, QUI MISIT ME, UT PERFICIAM OPUS EJUS.] Nota. Christus hic opus prædicationis et redemptionis hominum, sibi a Patre injunctum, vocat suum id est, sibi proprium, sibique suavissimum cibum; quia illo, velut cibo delicatissimo pascebatur et delectabatur. Ita Euthymius: *Voluntas Patris, qui ipsum miserat*, inquit, *et opus illius Christo injunctum, salus est hominum*; juxta illud: *Opus consummavi quod dedisti mihi ut faciam*, Joan. 17. v. 4. Causam dat Theophyl. quia *salutem hominum tanto desiderio avebat, quanto nullus nostrum sensibilem cibum.* Et Chrysost. *Hominum salutem hoc in loco cibum appellat, ut quanta salutis nostræ cura et desiderio teneatur, ostendat.*

Tropologice, a Christo discant Christiani, præsertim prædicatores, virique Apostolici, quod eorum cibus spiritalis debeat esse obedientia et zelus animarum: quia Primo, uterque animæ vitam sustentat: Secundo, uterque mentis vires instar cibi vegetat et roborat. Tertio, quia, sicut cibus facit pueros crescere in virum perfectum, sic hæ duæ virtutes faciunt nos crescere in virilem ætatem spiritus et virtutis, quod non erat in Christo: nec enim Christus ullo actu proficere et crescere poterat in gratia, sanctitate et perfectione: illa enim ipse plenus et perfectus erat a primo instanti conceptionis et incarnationis suæ.

35. NONNE VOS DICITIS QUOD ADHUC QUATUOR MENSES SUNT, ET MESSIS VENIT? ECCE DICO VOBIS: LEVATE OCULOS VESTROS, ET VIDETE REGIONES, QUIA ALBÆ SUNT JAM AD MESSEM.] A metaphora cibi transit ad allegoriam messis, e qua fit cibus et panis.

NONNE VOS DICITIS.] Id est, crebro dicere soletis, et nunc reipsa dicitis. Unde videtur quod Apostoli transeuntes per campos et segetes Sichimorum, de messe futura, uti facere solent homines, inter se collocuti fuerint, inde Christus sumpsit occasionem loquendi de messe spiritali; id est, conversione Samaritanorum. q. d. Cura messis corporeæ vos tangit; sed multo magis tangere vos debet cura messis spiritalis, ut me in convertendis Samaritanis adjuvetis.

ADHUC QUATUOR MENSES SUNT, ET MESSIS VENIT.] Maldonatus putat esse proverbium, significans adhuc sat temporis esse, ut de re aliqua, v. g. de messe corporea, cogitetur: at id in messe spiritali dici non posse; cum enim illa jam sit matura, illico illam a Christo et Apostolis demetendam esse: censet enim Maldonatus hæc dicta esse a Christo in fine Martii, sub instans Pascha, de quo cap. seq. v. 1. cum in Judæa messis est vicina, non longinqua.

Melius S. Augustinus et alii, hæc ad litteram, ut sonant, accipiunt; quare hæc dicta videntur a Christo in Januario, post octo menses, quibus Christus in Judæa prædicarat: nam post quatuor menses, puta in Maio, in Judæa maturæ sunt segetes, fitque messis: unde in Pentecoste, quæ incidebat in Maium, ex nova messe offerebant Deo panes primitiarum. Vide Chronotaxim num. 15. *Vos*, ait S. August. *quatuor menses computatis usque ad messem, ego vobis aliam messem albam et paratam ostendo.* Unde subdit Christus: *Ego dico vobis, levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem;* in messe enim segetes prius virides, albescunt et flavescunt. *Regiones albas ad messem* vocat urbem Sichem, locaque vicina Samaritanorum, qui a muliere exciti, turmatim confluebant ad Christum. q. d. Videtis agros hosce non tritico, sed turba populi ad me confluentis refertos, qui paratus est meam doctrinam excipere, in Ecclesiam admitti, ac christianismo initiari: huic ergo messi, ne pereat, demetendæ mecum, o Apostoli, insistite, et strenue collaborate. Longe, puta ad quatuor menses, abest messis tritici; at instat, et prope est messis animarum: en jam parata est in hisce Samaritis: levate oculos, et respicite campos Sichimorum, e quibus turmatim omnes confluunt ad recipien-

dum me, meumque Evangelium: hi ergo quasi segetes spirituales, jam albescunt et maturescunt: par igitur est, ut a me et vobis illico demetantur, et in horreum Dei colligantur. *Jam venientem Samaritanorum turbam videbant*, ait S. Chrys. *quorum fervorem et promptissimam voluntatem albas regiones appellat. Sicut enim spicæ flaventes messem indicant, et jam manus postulant; ita illi properabant ad salutem, ut et docerentur, et crederent, et a Prophetis persuasi fructum redderent.* Et Theoph. *Attolite*, inquit, *oculos vestros, vel spiritales, vel sensibiles, et spectate multitudinem Samaritanorum, et animas eorum ad fidem alacres et promptas, quæ quasi regiones albæ, opus habent messoribus ad salutem præparatæ.*

Causam dat S. Cyrillus dicens: *Nam sata intellectualia, et spicæ spiritales sunt, qui Prophetarum voce culti, ad fidem Christi perveniunt: quæ seges albescit tunc, cum jam maturus, id est promptus, ad suscipiendam fidem Christi et veram religionem animus est; messoria vero falx, est Apostolorum splendida prædicatio, quæ ad aream, id est, ad Ecclesiam Dei transponit.*

36. Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam: ut et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit.] Invitat Christus Apostolos ad laborandum secum in colligenda hac messe, spe mercedis æternæ. q. d. Qui metit triticum, mercedem accipit, sed temporalem et brevem: qui vero metit mecum hanc messem spiritalem animarum, congregat eam in vitam æternam: hanc enim messor et sibi et suæ messi, id est animabus a se conversis acquirit, dum eas in cœlum ad vitam æternam, quasi in triumphum ducit. *Hujus terrenæ messis fructus*, ait Chrys. *ad æternam non pervenit vitam, sed in hac fluxa et caduca consumitur: ille autem perpetuo nos comitatur. Ut* (q. d. Unde fiet, unde consequetur: notat enim fructum hujus messis communem fore satori et messori) *et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit.* Satores vocat Mosen et Prophetas, qui magno labore Judæis tradiderunt fidei semina, id est, prima principia, puta Deum esse unum, summe amandum et colendum, venturum Messiam mundi salvatorem, ab illo exspectandam salutem, etc. Messores sunt Christus et Apostoli, qui hæc Prophetarum principia Evangelica doctrina perfecerunt, ac per fidem et gratiam Christi, Judæos et Samaritas sanctificarunt, et in vitam æternam induxerunt. Quare hæc Samaritarum conversio gaudium peperit non tantum Christo et Apostolis, sed et Mosi ac Prophetis, eo quod sua semina non evanuisse, sed ad fructum et messem per Christum perducta esse conspexerunt. Audi S. Chrys. *Prophetæ satores, non messuerunt tamen, sed Apostoli. Atqui non propterea voluptate et fructu laborum privantur, sed vobiscum gaudent.* Et S. Aug. *Si non Prophetæ seminatores, unde ad illam mulierem pervenerat: Scio quia Messias venit? jam ista mulier fructus maturus erat.* Et inferius: *Dispares temporis labores habuerunt, sed gaudio pariter perfruentur, mercedem simul accepturi sunt vitam æternam.* Secus sæpe fit in messe corporali, ubi messor gaudet, sator vero luget, quia sator messori servit, aut messor satorem suo semine et messe privat.

37. In hoc enim est verbum verum: quia alius est qui seminat, et alius est qui metit.] *Verbum*, id est proverbium, vulgo jactari solitum, *quod in ore multorum est*, ait Chrysostom. q. d. Hoc proverbium: *Alius est qui seminat, et alius qui metit*, vulgo de satore et messore frumenti dictum, verius est in satoribus et messoribus animarum. Satores enim fuerunt Prophetæ, messores vero estis vos, o Apostoli, qui, ut sequitur, sata a Prophetis fidei semina, per meam doctrinam perficietis, et matura jam in horreum Ecclesiæ colligetis. Unde explicans subdit:

38. Ego misi vos metere quod vos non laborastis (laboriose non seminastis) alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis.] *Ego misi*, id est decrevi et destinavi vos mittere: significatur actus inchoatus et destinatus, non perfectus et consummatus. *Alii laboraverunt*, q. d. Prophetæ et legis doctores, similesque magno docendi labore, rudes Judæorum animos primis cognitionis Dei, et virtutis pietatisque rudimentis, quasi seminibus imbuerunt, itaque eos ad messem Evangelicam, id est, ad justitiam et sanctitatem christianismi præparaverunt. Vos vero, o Apostoli, *in labores eorum introistis;* quia Judæorum animos jam ad me recipiendum præparatos promptosque et cupidos facile ad me convertetis. Ita Orig. S. Chrys. Theoph. Euthym. et alii.

Porro dicit hoc Christus, ut exemplo Prophetarum laboriose seminantium, animet Apostolos ad evangelizandum, quod facilius erat et minoris laboris. *Ne ad prædicandum dimissi*, ait S. Chrysost. *tamquam maximum onus subeuntes perturbarentur, cogitantes quod Prophetæ amplius laborassent, sicut laboriosior est satio, et majori egebat sollicitudine semina spargere, et ad Dei cognitionem animam erudire: nam in metendo* (quod erat Apostolorum) *et proventus uber, et labor erat remissior.* Simul *Prophetarum voluntatem fuisse demonstrat, ut humanum genus ad Christum allicerent.* Rursum: *Nisi Judæi parati fuissent per Prophetas, non audirent Apostolos*, ait Glossa.

39. Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis. Quia dixit mihi omnia quæcumque feci.] quia, ut ait Chrysost. *videbant eam, non ad gratiam, neque ut alteri gratificaretur, suam vitam manifestum facere.* Confitebatur ergo coram suis civibus, se cum viro non suo, uti dixerat Christus, in fornicatione vixisse, ut sua ignominia patefaceret Christi, quasi veri Prophetæ ac Messiæ, decus et gloriam.

40. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret.] *Ut urbem ingressus salutarem eis doctrinam prædicaret*, ait Cyrillus, utque perpetuo apud eos maneret et habitaret, ait Chrysost. et Theophyl.

Et mansit ibi (in urbem Sichem) duos dies] non plures, ne, si diutius apud Samaritas maneret, Judæi calumniarentur eum non esse Messiam, utpote qui Judæis, non Samaritis, erat promissus. Ita Jansenius, Franc. Lucas et alii.

41. Et multo plures crediderunt in eum propter sermonem ejus] cœlestem et divinum, quibus alta de Deo mysteria promebat; item zelosum et efficacem: nam omnes amore Dei, occultis gratiæ suæ facibus accendebat: quare in ejus admirationem et veneratio-

nem rapti, crediderunt eum esse talem, qualem se profitebatur, scilicet Messiam mundi salvatorem.

42. ET MULIERI DICEBANT: QUIA JAM NON PROPTER TUAM LOQUELAM CREDIMUS: IPSI ENIM AUDIVIMUS, ET SCIMUS QUIA HIC EST VERE SALVATOR MUNDI] puta *Messias*, ut addit Syrus, qui a Deo missus est ad salutem, non tantum Israelis, ut volebant Judæi, sed omnium gentium totius mundi: *mundi*, inquam, peccato perditi, ait Chrysost. *quod orbe perdito venerit hic, ut eum servaret.* Merito ergo Chrysost. tantam, tamque subitam fidem Samaritarum admiratur, cum Judæi ad credendum in Christum fuerint tardi, morosi et difficiles.

43. POST DUOS AUTEM DIES EXIIT INDE, ET ABIIT IN GALILÆAM] uti initio proposuerat: in Galilæam, inquam, id est, in reliquas Galilææ civitates ac vicos, ait Euthymius, *relicta Nazareth*, patria sua, ut ait Matth. cap. 4. 13. Vide dicta superius v. 3.

44. IPSE ENIM JESUS TESTIMONIUM PERHIBUIT, QUIA (quod) PROPHETA IN SUA PATRIA HONOREM NON HABET] *Το enim* dat causam, cur Jesus relicta Nazareth patria sua, iverit in cæteram Galilæam ad se non pertinentem; quia scilicet Nazarethani eum, quasi civem suum et fabri filium, contemnebant, Matth. 13. 57. Ita Jansen. Toletus et alii.

Paulo aliter Maldonatus, q. d. Ideo Jesus relicta Bethlehem et Judæa patria sua, abiit in Galilæam, ut superius dixi, quia Propheta in patria non est in honore.

45. CUM ERGO VENISSET IN GALILÆAM, EXCEPERUNT EUM GALILÆI, CUM OMNIA VIDISSENT QUÆ FECERAT HIEROSOLYMIS IN DIE FESTO: ET IPSI ENIM VENERANT AD DIEM FESTUM.] Paschæ, juxta legis decretum. Vide cap. 2. 13. *cum omnia* miracula *vidissent*, præsertim, quod ipse solus omnes ementes et vendentes ejecisset e templo, aliaque plura signa edidisset, ut ait Joannes c. 2. 14. et 23. et c. 3. 2.

Nota Judæi visis tot Christi miraculis, prædicationi ejus non crediderunt, nec eum exceperunt; Galilæi autem visis tot signis, eum benevole exceperunt, sed in eum non crediderunt; Samaritæ vero nullis visis miraculis eum exceperunt, in eumque ut Messiam, a Deo ad salutem totius mundi missum, crediderunt: ita sæpe exteri avide excipiunt, quod domestici fastidiunt et aspernantur.

46. VENIT ERGO ITERUM IN CANA GALILÆÆ, UBI FECIT AQUAM VINUM [*Ut fidem, quæ ex facto prius miraculo accesserat, sua præsentia confirmaret*, ait Euthym.) ET ERAT QUIDAM REGULUS, CUJUS FILIUS INFIRMABATUR CAPHARNAUM.] *Regulus*, id est, nobilis aliquis potens aut princeps. Videtur Interpres in Græco legisse βασιλίσκος, id est regulus, sive parvus rex: jam legunt βασιλικὸς, id est regius, puta Herodis Antipæ regis consiliarius, aut publicus minister, præfectus vel aulicus, et amicus intimus. Syrus, *servus regius;* Chrysost. *quod de regio esset genere, aut alia principatus dignitate fungeretur;* Nonnus, *vir regius regens exercitum.* Origen. Erat hic, ait, forte de familia Tiberii Cæsaris, exercens pro eo aliquod officium in Judæa. S. Hier. in c. 65. Isaiæ interpretatur, *regius*, sive *palatinus.*

CAPHARNAUM.] in urbe quæ dicebatur Capharnaum, quod nomen noster Interpres quasi peregrinum et indeclinabile usurpat. Syrus refert ad τὸ *regulus;* alii certius ad τὸ *filius*: filius enim reguli decumbebat æger Capharnai; sed verisimile est eum ibi decubuisse, eo quod pater puta regulus, ibidem habitaret, atque inde audiens Jesum tot ægros sanantem, e Judæa venisse in Cana Galilææ, eo abiit, ut a Jesu filii sanitatem postularet, ut patet vers. sequenti. Regulus hic videtur fuisse Judæus (non Gentilis, uti opinantur S. Hieron et Origen.) tum quia parvæ erat fidei; tum quia ut talis a Christo increpatur, cum Gentiles magis solerent esse faciles ad credendum in Christum, ideoque ab eo laudari, ut patet in Centurione et Chananææ. Ita Maldon. Jansenius et alii.

Quidam putant regulum hunc esse centurionem, de quo Matth. capite 8. ita Irenæus lib. 2. cap. 39. Sed hi duo diversi fuere. Centurio enim Christum ad se volentem ire, rogat ut maneat; hic vero regulus orat ut Christus ad filium ægrum veniat: ille ad Jesum descendentem de monte in Capharnaum venit, hic ad Jesum venientem in Cana: illius puer paralysi, hujus febri laborabat: illum Christus descendens et pene præsens, hunc absens curavit: ille erat servus, hic filius. Ita S. Chrysost. Theophyl Euthymius et alii.

47. HIC CUM AUDISSET QUIA (quod) JESUS ADVENIRET A JUDÆA IN GALILÆAM, ABIIT AD EUM, ET ROGABAT EUM, UT DESCENDERET, ET SANARET FILIUM EJUS: INCIPIEBAT ENIM MORI] quasi dicat: Regulus audita Christi fama, quod quoslibet ægros sanaret, ex urbe Capharnao profectus est in Cana Galilææ ad Jesum ibi degentem, rogans ut secum ex Cana pergeret Capharnaum ad sanandum suum filium, quod erat iter 14. leucarum sive horarum, ideoque longum et difficile. Quare minus in Jesum credidit, ait S. Gregorius hom. 82. quem putavit non posse salutem dare, nisi præsentem corpore.

48. DIXIT ERGO JESUS AD EUM: NISI SIGNA ET PRODIGIA VIDERITIS, NON CREDITIS.] Signa et prodigia idem fere significant; proprie tamen signa sunt quæ fiunt in re naturali, et per naturam; sed lente operantem, cum Christus in momento, ideoque per miraculum idipsum præstaret; tale est infirmos sanare: prodigia vero sunt quæ omnem naturæ vim superant, uti est mortuos suscitare. Hinc S. August. *Prodigium*, ait vocatur, quod *porro dicat*, et futurum aliquod portendat, q. d. *porrodigium*, quod futura prædicat, ait Festus.

Arguit Christus reguli parvam fidem, ut in ea crescat, illamque acuat et adaugeat, q. d. Tu cum tuis quædam mea signa et prodigia audisti, nec tamen adhuc credis me esse Messiam, nisi plurima alia faciam, illaque tu ipse videas et oculis tuis conspicias. *Suadet*, ait Chrysost. *non signa nobis, sed doctrinam ejus attendendam.* Et nonnullis interjectis: *Ostendit signa maxime animæ, gratia fieri; neque minus hoc in loco patrem animæ morbo laborantem, quem filium curat*, imo prius curat infidelitatem, vel fidei imperfectionem in patre, deinde febrim in filio: huic enim obstabat patris pro filio obsecrantis imperfecta fides. *Licet enim crediderit*, ait Chrys. *non tamen firmiter, neque integre.* Et Theoph. *Accessit*, ait, *ex fide, sed frigida et imperfecta, quam neque quis fidem recte vocaverit.* Unde Glossa: Per reguli duritiam, ait, significatur duritia Judæorum, qui nec visis miraculis credunt; contra per Samaritanam significatur fides Gentium, quæ solo verbo credidit.

49. DICIT AD EUM REGULUS: DOMINE, DESCENDE

PRIUSQUAM MORIATUR FILIUS MEUS.] Græce, *παιδίον μου*; id est puerulus meus; scilicet mihi dilectissimus, unicæque meæ deliciæ. *Regulus*, ait Chrysost. *filii dolore affectus, non multum tunc Jesu verbis attendit, sed in solius filii cura versabatur*, etc. *Audi quantum adhuc humi trahatur. Descende*, inquit, *priusquam moriatur filius meus, ac si mortuum suscitare non potuisset, et nesciret ut se puer haberet.*

50 DICIT EI JESUS: VADE (redi Capharnaum, non est opus ut ego tecum vadam: absens enim curabo et de facto curo dicendo) FILIUS TUUS VIVIT] id est, sanus est, liberatus a morbo et morte. *Hoc unum idemque dictum*, ait Rupert. *et vera de præsentibus prophetia, et imperium vitæ est.* Fuit enim hic Christi sermo non tantum enunciativus, sed et practicus: reipsa enim operabatur, et efficiebat id quod enunciabat scilicet vitam et sanitatem infirmi, sicut in Eucharistiæ consecratione, hæc verba: *Hoc est corpus meum*, ita enunciant in ea esse corpus Christi, ut simul illud conficiant, ibique præsens sistant

Porro Christus ivit ad puerum Centurionis, Matth 8. ad reguli vero filium hic ire noluit. Primo, quia in Centurione erat fides confirmata, ait S. Chrysost. in regulo vero imperfecta. Secundo, quia, ut ait S Greg. hom. 28. *Dominus qui rogatur ut vadat, quia non desit ubi invitatur, indicat: solo jussu salutem reddit, qui voluntate omnia creavit.*

CREDIDIT HOMO SERMONI, QUEM DIXIT EI JESUS, ET IBAT.] *Duos*, ait Cyrill. *iisdem verbis Salvator curavit: nam et animum reguli ad fidem induxit, et a corporis morbo adolescentem eripuit*; ac pater credendo Christo, sanandoque morbum animæ suæ fide quasi meruit filium sanari in corpore.

51. JAM AUTEM EO DESCENDENTE SERVI OCCURRERUNT EI, ET NUNCIAVERUNT DICENTES, QUIA (quod) FILIUS EJUS VIVERET] sanus et incolumis, ac quasi a morte instante suscitatus ad vitam. *Servi occurrerunt*, ait Cyrill. *velocitatem et vim verborum Christi annunciantes, Domino sic dispensante, ut ab eventu rerum reguli fides confirmaretur.*

52 INTERROGABAT ERGO HORAM AB EIS, IN QUA MELIUS HABUERIT ET DIXERUNT EI: QUIA HERI HORA SEPTIMA RELIQUIT EUM FEBRIS.] *Certior fieri de hora studet*, inquit Cyrill *ut videat si tempori congruit, in quo a Salvatore sibi gratia fuit concessa.*

HERI HORA SEPTIMA] scilicet ab ortu solis, hoc est, hora prima post meridiem: illa ergo hora sanato filio, illico servi se in iter dederunt, ut patri sanitatem filii adeo desideratam, nunciarent: sed eodem die ad ipsum pervenire non potuerunt, quare reliquo diei tempore, et per noctem sequentem ambulantes, postero mane ad eum pervenerunt Distabat enim Capharnaum a Cana Galilææ 14 horis sive leucis, ut dixi.

COGNOVIT ERGO PATER, QUIA ILLA HORA ERAT, IN QUA DIXIT EI JESUS: FILIUS TUUS VIVIT: ET CREDIDIT IPSE ET DOMUS EJUS TOTA.] Ex eadem enim hora collegit filium, non naturæ vi, sed supernaturali Christi jussu, virtute verboque ac nutu sanatum: Reliquerat enim eum moribundum, et agentem animam, ac jam a servis audit, eum subito pristinæ sanitati restitutum illa hora, qua dixerat Christus, *Filius tuus vivit.* Unde ex tam evidenti miraculo, credidit Christum esse Deum omnipotentem, qui vitæ et mortis haberet imperium, ac esse Messiam, et salvatorem mundi. *Unde datur intelligi*, ait Beda in Catena, *et in fide gradus esse, sicut et in aliis virtutibus, quibus est initium, incrementum et perfectio. Hujus ergo fides initium habuit, cum filii salutem petiit, incrementum, cum credidit sermoni Domini dicentis; Filius tuus vivit; deinde perfectionem obtinuit nunciantibus servis.*

Porro quia regulus hic habitavit Capharnai, æque ac centurio, de quo Matth 8 non dubium est unum alteri fuisse familiarem, ac centurionem ex hoc miraculo prævio (posterior enim fuit ejus servi sanatio facta a Christo) tantam in Christum fidem concepisse, ut diceret *Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus*, Matth cap. 8. vers. 8.

Tropologice, rex, sive regulus, est mens cujusque hominis; filius æger est voluntas ad bonum infirma; servi sunt sensus et membra; febris calida, est cupiditas et amor terrenorum: febris frigida, est timor eorumdem, uti per novem utrimque analogias ostendi Matth. 8. 14. Hæc sanat Christus; ille ergo adeundus et invocandus est, ut regnum menti integrum restituat, illumque ex regulo regem efficiat. Vide Salmeronem tom. 6. tract. 9. in fine, ubi inter alia ait: Regulus est mens, sive intellectus, non solum quia cognatus Deo est, Regi regum omnium, quemadmodum Paulus ex Poeta quodam dixit: *Ipsius enim et genus sumus*; sed etiam quia in hoc mundo cum dominium habeat in universas creaturas, quæ ad se ordinem habent, prorex Dei respectu cujus regulus est, et non rex, ac regnum animæ et corporis habet, et sensus quidem et membra dominio despotico regit, appetitum vero concupiscentis et irascentis animæ dominio politico. Habet etiam insignia regalia, nempe coronam prudentiæ, sceptrum justitiæ, purpuram fortitudinis, et fibulam auream temperantiæ, de qua Poeta describens reginam, dicebat :

Aurea purpuream nectebat fibula vestem.

Audi Theoph. *Regulus est omnis homo, non solum quia regi universorum propinquus secundum animum, sed quia super omnia principatum sumpsit ; ejus filius, mens febricitans voluptatibus pravis et desideriis; descensus Christi. condescensus misericordiæ : dicit autem : Vade, id est, profectum continuum circa bonum ostende, et tunc filius vivet ; alioquin morietur, si ambulare cessaveris.*

Denique hora septima sanatus est. Primo, quia, ut ait Origenes, septenarius symbolum est sabbati et quietis, in qua sanitas Secundo, quia idem figura est Sancti Spiritus septiformis, in quo est omnis salus. Tertio, quia. ut ait Alcuinus, per septiformem spiritum est remissio peccatorum Septenarius enim in tria et quatuor divisus, significat sanctam Trinitatem in quatuor mundi partibus dominantem.

54. HOC ITERUM (Arabicus, *etiam*) SECUNDUM SIGNUM FECIT JESUS, CUM VENISSET A JUDÆA IN GALILÆAM.] To *iterum* junge cum To *venisset* q d. Hoc secundum miraculum fuit, quod fecit Christus in Cana Galilææ, cum iterum, id est secundo, e Judæa venisset in Galilæam: primum enim fuit conversio aquæ in vinum, c. 2 1. et seq. quod fecit Christus, cum primo e Ju-

dæa venit in Galilæam: bis ergo venit e Judæa in Galilæam, et utrumque suum eo adventum novo miraculo illustravit. *Secundum dixit*, ait Euthym. *non quod post primum, nullum aliud ediderit in tota Palæstina* (nam in Judæa multa jam ediderat) *sed quod post primum, hoc secundum in Cana sit factum.* Dicit hoc Joannes, ut indicet copiam miraculorum, a Christo in Galilæa deinceps patratorum, quam narrat Matth. c. 4. v. 23. et seq. post hoc secundum a Joanne hic recensitum contigisse.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus Primo, ad probaticam piscinam sanat ægrum per 38. annos. Secundo, v. 16. Judæis calumniantibus, quod eum die sabbati sanasset, respondet se omnia sua simul cum Patre operari, q. d. se Patris auctoritate, imo ope et robore, sabbato ægrum sanasse. Tertio, v. 20. asserit se cum Patre mortuos vivificare et a Patre constitutum esse judicem omnium. Quarto, v. 33. tribus testimoniis probat se esse Messiam: Primo, testimonio Joannis Baptistæ; Secundo, testimonio propriorum operum et miraculorum; Tertio, testimonio Mosis.

1 Post hæc erat festus dies Judæorum, et ascendit Jesus Hierosolymam. 2. Est autem Hierosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethsaida quinque porticus habens. 3. In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum expectantium aquæ motum. 4. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam: et movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate. 5. Erat autem quidam homo ibi triginta et octo annos habens in infirmitate sua. 6. Hunc cum vidisset Jesus jacentem, et cognovisset quia jam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? 7 Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit. 8. Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum tuum, et ambula. 9. Et statim sanus factus est homo ille: et sustulit grabatum suum, et ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. 10. Dicebant ergo Judæi illi, qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. 11. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, et ambula. 12. Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, et ambula? 13. Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Jesus enim declinavit a turba constituta in loco. 14. Postea invenit eum Jesus in templo, et dixit illi. Ecce sanus factus es: jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. 15. Abiit ille homo, et nuntiavit Judæis quia Jesus esset, qui fecit eum sanum. 16. Propterea persequebantur Judæi Jesum, quia hæc faciebat in sabbato. 17. Jesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, et ego operor. 18. Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere: quia non solum solvebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Jesus, et dixit eis: 19. Amen, amen dico vobis: non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. 20. Pater enim diligit filium, et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit, et majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini. 21. Sicut enim Pater suscitat mortuos, et vivificat: sic et Filius, quos vult, vivificat. 22. Neque enim Pater judicat quemquam: sed omne judicium dedit Filio, 23. ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem: qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum. 24. Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in judicium non venit, sed transit a morte in vitam. 25. Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei: et qui audierint, vivent. 26. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso: sic dedit et Filio habere vitam in semetipso: 27. Et potestatem dedit

ei judicium facere, quia Filius hominis est. 28. Nolite mirare hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei: 29. et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. 30. Non possum ego a meipso facere quidquam. Sicut audio, judico et judicium meum justum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me. 31. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. 32. Alius est, qui testimonium perhibet de me: et scio quia verum est testimonium, quod perhibet de me. 33. Vos misistis ad Joannem: et testimonium perhibuit veritati. 34. Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico, ut vos salvi sitis. 35. Ille erat lucerna ardens, et lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce ejus. 36. Ego autem habeo testimonio majus Joanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea: ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me: quia Pater misit me: 37. et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me: neque vocem ejus umquam audistis, neque speciem ejus vidistis: 38. et verbum ejus non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huic vos non creditis. 39. Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: 40. et non vultis venire ad me ut vitam habeatis. 41. Claritatem ab hominibus non accipio. 42. Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. 43. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. 44. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis: et gloriam, quæ a solo Deo est, non quæritis? 45. Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem, est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. 46. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit. 47. Si autem illius litteris non creditis: quomodo verbis meis credetis?

1. POST HÆC ERAT DIES FESTUS JUDÆORUM, ET ASCENDIT JESUS HIEROSOLYMAM.] Nota. Joannes hic multa Christi in Galilæa gesta omittit; scilicet plurima miracula, vocationem Apostolorum, sermonem Christi in monte, et cætera, quæ narrat Matth. a c. 4. usque ad 12. nam quod cap. 12. narrat Matth. de discipulis Christi evellentibus spicas, contigit post sequens festum, uti mox patebit Ita Jansen. Tolet. Franc. Lucas et alii.

DIES FESTUS.] S. Chrys. Cyrillus, Theoph. Euthym. et Maldon. putant fuisse Pentecosten. Melius S. Irenæus l. 2. cap. 39. Rupertus, Jansenius, Toletus, et Franc. Lucas censent fuisse Pascha, idque probatur Primo, quia c. 4. v. 35. dixit Jesus adhuc quatuor menses restare usque ad messem, ergo tunc necdum erat Pascha, sed festum grande primo futurum erat Pascha: igitur illud hic intelligitur: nam in Judæa messis fit inter Pascha et Pentecosten

Secundo, quia Pascha erat festum festorum. Ergo cum absolute dicitur: *Erat dies festus*, intelligit Pascha: hoc enim per antonomasiam et κατ' ἐξοχὴν vocatur *festum*.

Tertio, quia Christus post baptismum suum tres annos cum dimidio prædicavit, ut habet communis Doctorum sententia: hinc oportet in Evangeliis quatuor inveniri Paschata hujus temporis, sive horum trium annorum cum medio: primum Pascha expressit Joan. c. 2. 13. secundum, hic tertium c. 6. 4. quartum paulo ante mortem cap. 19. v. 14. alioqui si hic dies festus non fuit Pascha, tria dumtaxat Christi Paschata ex Joanne colligere poteris.

Quarto, quia, ut paulo ante dixi, Christus non potuit tam multa gerere a Pascha usque ad Pentecosten, quod est spatium septem hebdomadarum dumtaxat, omnia scilicet quæ narravit Joannes a c. 2. 39. huc usque, et Matth. a c. 4. usque ad c. 12. ergo anterius illa gesta sunt, scilicet a Januario usque ad Pascha.

Hic igitur finiuntur gesta primi anni prædicationis Christi et trium mensium, qui a die 6. Januarii, quo ipse a Joanne baptizatus est, fluxere usque ad Pascha, quod in Nisan, sive in Martio celebrabant. Finiuntur ergo hic acta Christi a baptismo usque ad secundum Pascha. Vide Chronotaxin, quam Evangeliis præposui.

2. EST AUTEM HIEROSOLYMIS PROBATICA PISCINA, QUÆ COGNOMINATUR HEBRAICE BETHSAIDA, QUINQUE PORTICUS HABENS.] *Probatica*, Græca est vox, idem significans quod pecuaria vel ovina; προβάτον enim est ovis. Ita dicta fuit hæc piscina, tum quia erat juxta portam adjacentem templo, per quam scilicet greges ovium introducebantur immolandi in templo, de qua 2. Esdræ, c. 3. v. 1. et 32. tum quia in illa oves, quoti die mane et vespere, Deo sacrificandæ congregabantur et abluebantur. Ita Theoph. Beda, Jansenius, et S. Hier. in Locis Hebr.

PISCINA,] puta stagnum aquarum, quod pisces continebat, aut certe continere poterat, etiamsi actu non contineret. Unde græce κολυμβήθρα, id est natatoria, dicitur, quod in ea pisces, quin et homines, natare possent, etiamsi actu non natarent Ita S. Aug. tract. 20. Piscinam hanc extruxit Salomon pro ministerio templi: unde a Josepho l. 6. Belli c. 6. *Stagnum Salomonis* nuncupatur: in eo enim Nathinæi lavabant victimas, quas tradebant sacerdotibus in templo offerendas. Originem hujus piscinæ, ex vetusto codice manuscripto, miram recenset Genebrardus in fine l.

1. Chronol. edition. Paris. factæ a Sebastiano Nivellio anno Christi 1600. pagina 174 scilicet eo die quo conceptus est Christus, ingenti terræ motu concussum fuit templum, illoque fontem hunc e terra erupisse, arcana virtute præditum, ut scabie pecudum, elots etiam morbidos quoslibet ibidem ablutos sanaret; atque illum exaruisse, cum ex cedro, palma et oliva ibidem repertis, crux fabricata est, in qua crucifixus fuit Christus. Verum hæc fabulosa videntur, et rabbini smum olent: Rabbini enim fabulosi sunt, et fabularum architecti Minus improbabile est, quod ait idem Genebrardus in Notis Chronolog. Beda in cap. 2 Esdræ, et ex iis Serarius in libr. 2 Machab. cap. 1. quæst. 14. scilicet probaticam piscinam esse locum illum, in quo Jeremias abscondit ignem sacrum templi, quem post reditum e Babylone requirentes Judæi, pro igne invenerunt aquam crassam, quæ a Nehemia effusa in lapides templi rursum versa est in ignem; ideoque Rex Persarum Darius Hystaspis, vel ejus nepos Artaxerxes, eo loco, ut ait S Ambr. 1 Offic. 14. fecit templum, Græce ἱερόν, id est, sacrum, scilicet ædificium, quale erat hæc piscina, eamque suis porticibus circumsepsit, ut habet Græcus 2. Machab. 1. vers. 24 Verum hæc piscina Nehemia fuit antiquior, et a Salomone ad lotionem pecudum templi erecta; unde et opus Salomonicum a Josepho vocatur, ut dixi; nisi quis dicat, piscinam prius quidem fuisse, sed eo tempore, quo Jeremias in ea ignem sacrum abscondit, et Nehemias aquam crassam in eo inventam rursum in ignem convertit, accepisse hoc donum curandi quoslibet morbos a Deo; ideoque porticibus columnis, aliisque fabricis a Rege Persarum auctam et illustratam fuisse. Verum hæc incerta sunt, nec a quopiam veterum tradita. Nonnulli Græci codices pro piscina habent πύλη, id est porta; sed S. Chrysostom. Theophylact. Cyrillus, Euthymius, S. Hieronymus et alii passim legunt κολυμβήθρα, id est, natatoria piscina, sive stagnum. Syrus vertit, *baptisterium*, id est lavacrum.

BETHSAIDA.] Ita legunt codices Romani, et ex Græcis S. Chrysost et Cyrillus, idque apposite: *Bethsaida* enim Hebr. idem est quod *domus*, id est locus (Hebræi enim omnem locum vocant *domum*) *venationis*, sive piscationis: בית *beth* enim est *domus* ציד *tsaiid* est venatio, quæ hic erat piscium, hoc est, piscatio in piscina. Et hoc significat Græcum κολυμβήθρα, id est natatoria, in qua scilicet pisces natare solent, vel possunt: κολυμβᾶν enim est natare. Codices vero Græci habent Βηθεσδά Unde S Hieronymus in Locis Hebr. legit, *Bethesda*, id est, domus effusionis (אשדא *esda* enim est *effusio*, a Chald. שדא *seda*. id est, effudit) quod in illam aquæ pluviæ e tectis, atque aliæ ex aquæductibus effunderentur. Porro Syrus legit, *beth-chesda*, id est, domus misericordiæ (Hebr. enim חסד *chesde* est misericordia) eo quod Deus misericordiam suam ibidem declararet in miseros ægros, quos sanabat; sive quod viri probi pauperes ægros ibidem jacentes, suis eleemosynis sublevarent. Porro Arabicus habet, *quæ vocatur Hebraice Bethsaida, cujus interpretatio est piscina ovium*, in qua scilicet. non pisces, sed oves abluta: venabantur et capiebant, ad offerendum eas in templo.

QUINQUE PORTICUS HABENS.] Porticus sunt loca superne tecta, inferne aperta ad ambulandum, item ad decumbendum vel quiescendum, ut scilicet ægri in iis quiescerent, tuti a pluvia æque ac æstu solis, indeque in piscinam vicinam illico exilirent, dum angelus ejus aquam commovebat. Unde sequitur:

IN HIS JACEBAT MULTITUDO MAGNA LANGUENTIUM (græce ἀσθενούντων, id est, ægrotantium) CÆCORUM, CLAUDORUM, ARIDORUM (quibus manus, brachium, pes vel alia pars corporis exaruerat, ut esset vitæ motusque expers, et ad usum inepta) EXSPECTANTIUM AQUÆ MOTUM.] Nonnus, *semper spectantes saltum excitatæ et motæ aquæ, ut in aqua omnia sanante dissiparent molestum morbum, gnari illic esse effugium omnium morborum, etsi incurabilium scientiis humanis*

Tropologice Beda: Cæci, ait, sunt scientiæ lumine carentes; claudi, qui ad ea quæ vident implenda vires non habent; aridi sunt ii, qui dilectionis supernæ pinguedine carent: hos solus sanare potest Christus vi gratiæ suæ.

4 ANGELUS AUTEM DOMINI DESCENDEBAT SECUNDUM TEMPUS IN PISCINAM: ET MOVEBATUR AQUA ET QUI PRIOR DESCENDISSET IN PISCINAM POST MOTIONEM AQUÆ, SANUS FIEBAT A QUACUMQUE DETINEBATUR INFIRMITATE.] *Angelus*, sive Raphael, sive quis alius: Raphael enim, quia præest medendis corporibus, vocatur *Raphael*, id est, medicina, vel medicus Dei. Unde Tobiam a cæcitate curavit.

SECUNDUM TEMPUS:] id est, certo quodam tempore a Deo vel ab angelo destinato, sed hominibus incognito Unde non videtur solidum, quod ait Cyrill. et Tertull. libr. de Baptismo, semel in anno dumtaxat, scilicet in Pentecoste angelum in piscinam descendisse; sic enim non decubuissent juxta eam ægri, sed domi suæ, indeque instante Pentecoste piscinam adiissent. Unde Euthym. *Dicens*, ait, *Statuto tempore, docuit quod non semper fiebat miraculum, sed certis temporibus, hominibus quidem incognitis, verum frequenter, ut opinor, in anno: propter hoc siquidem decumbebat in porticibus multitudo magna languentium*

MOVEBATUR AQUA.] Græce ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, id est, *turbabat aquam*. Ita Syrus: Arabicus, *movebat aquam*. *Motionis sonus, adesse angelos ad sanctificandam aquam significabat*, ait Cyrillus: *Ut esset indicium, quia descenderat angelus, movebatur aqua*, ait S. Ambrosius libr. de iis qui initiantur myster. cap. 4.

ET QUI PRIOR DESCENDISSET IN PISCINAM AQUÆ, SANUS FIEBAT.] ut ostenderet quid valeat labor et diligentia, quamque ad Dei beneficia captanda, celeres et agiles esse debeamus. Hinc ad manna colligendum oportebat surgere in aurora: nam orto sole liquescebat, *ut notum esset omnibus, quoniam oportet prævenire solem ad benedictionem tuam, et ad ortum lucis te adorare*. ait Sapiens cap. 6. vers. 28. Vide ibi dicta. Deus enim sua dona vigilantibus et sedulis offert, non tardis et dormitantibus. Sic in stadio ille solus, qui aliis omnibus præcurrit, accipit bravium, 1. Corinth. cap. 9. vers. 24. Julius Cæsar in bellis plurimum valere celeritatem asserebat, ac per illam se tot et tanta perfecisse. Unde illud ejus dictum *Veni, vidi, vici*, teste Plutarcho in Apophth. Roman.

Quæres, cur post motionem, vel, ut græce est,

turbationem aquæ sanabatur is solus, qui prior in aquam descendebat? Resp. Causa litteralis fuit, ut significaretur hanc vim sanandi non provenire ab aquæ natura, sed a motione angeli, et a jussu Dei. Porro motio hæc angeli non imprimebat vim aliquam, vel qualitatem physicam, ad sanandum quoslibet morbos: hanc enim nec angelus poterat efficere, nec aqua recipere: motio hæc ergo tantum signum erat virtutis, præparationis et actionis divinæ, quæ, ægrum illum sanatura erat, qui prior diligentia sua se movisset, et in aquam descendisset, ibique Dei beneficium et miraculum, illi quasi occurrendo, primus excepisset. Motio hæc ergo erat invitatio ægrorum, ad captandam sanitatem in aqua mota. Motio enim angeli excitabat omnes ægros ad se movendum, ut alter alterum præveniret, essetque primus in aquam descendens. Qua in re magna erat omnium festinatio et turbatio.

Apposite vero hoc signum motionis usurpavit angelus, quia virtus aquæ dum movetur, acuitur, fitque efficax et vivida. Vita enim in motu consistit; mors in quiete et torpore, hinc aquæ vivæ vocantur illæ quæ moventur et fluunt, uti sunt fontium et fluminum, mortuæ vero quæ stant et stagnant, uti sunt lacuum et piscinarum. Adde: instante sanitate, solet æger turbari: confligit enim natura cum morbo, donec illum superet: quare morbus tunc summas et ultimas sui vires exerit et evomit.

Tropologica causa fuit, ut significaretur peccatorem cum a Deo convertitur et sanatur, prius solere in conscientia variis motibus timoris, pudoris, spei agitari et turbari: hisce enim Deus eum ad pœnitentiam et contritionem commovet, ut per eam sanetur, uti docet Concil. Trid.

Allegorica causa fuit, ut significaretur Christus in aquis passionum agitandus et turbandus qui per eas nobis sanitatem omnem spiritalem et corporalem meruit et impetravit: de quo mox plura.

A QUACUMQUE DETINEBATUR INFIRMITATE.] Hinc patet hanc piscinæ sanandi vim non fuisse a victimis in ea ablutis, nec a lignis in fundo jacentibus, ex quibus crux Christi sit fabricata, ut aliqui voluere: sed fuisse supernaturalem et miraculosam, nimirum voluit Deus hoc beneficium publicum populo fideli exhibere, sub tempus Christi (nam ante Christum, in veteri testamento nulla ejus fit mentio) ut Christum ægrum ibidem sanans, ostenderet se esse Deum, qui vim hanc piscinæ dedisset, ideoque sine illa ægrum curare posset. Quare videtur donum hoc Deus ab ingratis Judæis abstulisse, cum ipsi Christum occiderunt: nam nulla deinceps ejus extat memoria. Unde Tertullianus lib. contra Judæos cap. 13. *Piscina Bethsaida, ait, usque ad adventum Christi curando invaletudines ab Israel, desiit a beneficiis deinde ex perseverantia furoris.*

Allegorice voluit Deus, ut piscina hæc esset index Passionis Christi ejusque baptismi. Sicut enim angelus descendebat in aquam; sic Christus descendit ad Passionem et tormenta, iisque quasi aquis immersus fuit et obrutus, unde sicut piscina rubebat sanguine victimarum, quæ in ea abluebantur: sic Christus suo sanguine fuit rubicundus et cruentus, Isaiæ 63. 2. ut ejus merito baptismum (unde Syrus pro *piscina* vertit, *baptisterium*) instrueret, quo fideles aquis abluti, ab omni infirmitate spiritali curarentur. Ita Tertullian. lib. de Baptismo cap. 5. S. Ambros. lib. 1. de Spiritu Sancto cap. 7. et Chrysost. hic, quem audi: *Siquidem cum vellet Deus appropinquantis baptismatis fidem nos erudire, non solum pollutiones, sed etiam morbos per aquam expulit: propiores enim veritati imagines atque figuræ, illustriores fuere quam vestustiores*, etc. Et August. *Descendere in aquam turbatam*, inquit, *hoc est, humiliter credere in Domini passionem. Ibi sanabatur unus, significans unitatem: postea quisquis veniret, non sanabatur, quia quisquis præter unitatem fuerit, sanari non poterit.*

5 ERAT AUTEM QUIDAM HOMO IBI, TRIGINTA ET OCTO ANNOS HABENS IN INFIRMITATE.] Græce ἐν ἀσθενείᾳ, id est in morbo, in ægritudine; Arabicus, *erat autem ibi vir infirmus per tringinta octo annos*; Syrus, *qui trigesimum octavum annum agebat in mala valetudine.* Infirmum hunc fuisse paralyticum asserit S. Chrysost. Euthym. et Leontius hic, ac S. Ambros. lib. 2. de Sacram. cap. 1. ideoque Allegor. gessisse typum generis humani, quod a lapsu Adæ, per quinque annorum millia, plurimis infirmitatibus corporis et animæ assidue affligitur.

Tropologice, paralyticus hic repræsentat quemlibet in peccandi consuetudine inveteratum, ideoque suo vitio et habitu languidum, et ad omne bonum invalidum. Sicut enim paralysis dissolvit membrorum nexum et firmitatem, sic et consuetudo peccandi vires animæ enervat, luxat et dissolvit, ut ab ea resurgere illique resistere nequeant, nisi potenti Dei gratia erigantur et roborentur. Hinc patet paralysim hanc naturaliter fuisse incurabilem, nec ulla arte per 38. annos curari potuisse, ideoque eam præ cæteris languentium morbis, sibi curandam sumpsit Christus, ut immensam suam potentiam, æque ac misericordiam in illa ostenderet. Sicut archiatri medicique præstantes infirmos gravissime ægrotantes, qui ab aliis curari nequivere, sibi curandos assumunt, ut in eis artis suæ excellentiam ostendant. Qua de causa Christus Paulum in spiritu gravissimo infidelitatis morbo laborantem, præ aliis Judæis incredulis et impiis, sibi sanandum depoposcit, ut ipse docet initio epist. 1. ad Timoth. Vide ibi dicta: *Magnus*, ait sanctus August. *de cœlo descendit medicus, quia magnus in terra jacebat ægrotus.* Symbola numer. 38. vide apud S. Augustinum hic tract. 17. ubi inter cætera ait, eum esse symbolum infirmitatis, sicut quadragenarius symbolum est sanitatis et perfectionis. *Si ergo*, ait, *quadragenarius numerus habet perfectionem legis, et lex non impletur nisi in gemino præcepto charitatis; quid miraris quia languebat, qui ad quadraginta, duo minus habebat?* deerat enim duplex dilectio, Dei scilicet et proximi.

6. HUNC CUM VIDISSET JESUS JACENTEM, ET COGNOVISSET (tum ex ipso infirmo aliisque astantibus, tum ex scientia sua divinæ animæ suæ a Deo infusa) QUIA JAM MULTUM TEMPUS HABERET (infirmitatis et ægritudinis) DICIT EI: VIS SANUS FIERI?] Sciebat Christus omnino eum cupere sanari, quærit tamen idipsum ex eo, Primo, ut colloquio, indeque sanationi præbeat occasionem et initium: qua in re insignem suam clemen-

tiam ostendit, qui ab ægro non rogatus eum præve nit, et sanare satagit: *Magnum*, ait Cyrill. *misericordiæ Christi est argumentum, non expectare semper laborantium preces, sed sua misericordia prævenire.*

Secundo, ut desiderium sanitatis in ægro excitaret, ac spem opis sibi a Christo afferendæ. Hæc enim erat congrua dispositio ad recipiendam sanitatem.

Tertio, ut in eo attentionem ad instans sanationis miraculum acueret; ut scilicet ægrum faceret attentum ad dicta et facta Christi, ex iisque certo cognosceret, se non a piscina, nec a medicina, sed a solo Christo, qui omnem piscinæ et medicinæ vim superat, curatum esse, ideoque in eum quasi Prophetam ac Messiam crederet, veniamque peccatorum pœnitens peteret et impetraret. Hinc juxta piscinam sanatricem eum sanavit, sed sine tactu piscinæ; ut ostenderet se esse illum, qui piscinæ hanc vim dedisset, ideoque sine piscina, solo verbo posset sanare; ac consequenter se esse omnipotentem, ac Deum verum.

7 RESPONDIT EI LANGUIDUS: DOMINE HOMINEM NON HABEO, UT, CUM TURBATA FUERIT AQUA, MITTAT ME IN PISCINAM: DUM VENIO ENIM EGO, ALIUS ANTE ME DESCENDIT.] Ad quæstionem Christi æger directe non respondet: præsupponit enim, ut omnibus notum, se optare sanitatem, sed de modo eam nanciscendi per piscinam sermonem injicit. q. d. Ego ob paralysim ad piscinam ire nequeo, homines qui me eo deferant non habeo: sum enim pauper: tu si in hac re me adjuvare possis, adjuva: putabat enim Christum quærendo: *Vis sanus fieri?* hoc velle. q. d. Vis ut ego te in piscinam deferam, angelo aquam movente, ut in ea sanus fias? Nondum enim cognoscebat Jesum, ejusque potentiam et virtutem, quia numquam eum viderat.

HOMINEM NON HABEO.] Paulo aliter Syrus, *etiam Domine* (cupio sanus fieri) *hominem autem non habeo;* et Arab. *utique, Domine, sed non est mihi homo.* Pulchre S. Aug. *Vere*, ait, *necessarius erat ille homo* (Jesus) *ad salutem, sed homo ille, qui et Deus est.*

Tropologice, pauperes sæpe non habent hominem a quo adjuventur; sed divites et potentes, quorum gratiam et bursam omnes aucupantur.

8. DICIT EI JESUS: SURGE, TOLLE GRABATUM TUUM, ET AMBULA.] *Surge*, sanus a morbo, *tolle grabatum*, id est, lectum tuum (ut dixi Marc. c. 2. 4.) qui te hucusque tulit, *et ambula*, ut velut fortis lecti tui bajulus, cum eo domum redeas. Hic sermo Christi fuit practicus et efficax. Dicendo enim: *Surge*, ægrum erexit et sanavit. *Non operis imperium fuit*, ait August. *sed operatio sanitatis.* Et S. Cyrillus. *Non est hominis tanta potestas et virtus; solius Dei proprium est, ut sic imperare possit.* Jussit Christus eum tollere grabatum, ut omnibus constaret eum esse a se sanatum, imo validum et fortem subito effectum, ut lecti esset portitor. Unde notat hic Euthym. solere Christum post facta a se miracula, quiddam addere, ex quo miraculi veritas et magnitudo cerneretur. Sic hic paralyticum jussit tollere grabatum suum, quod non nisi sanatus, imo fortis ac validus facere potuisset. Sic post multiplicatos a se panes jussit fragmenta panibus majora colligi, Matth. 14. 20. Sic leproso a se sanato dixit: *Vade, ostende te sacerdoti*. Matth. 8. 4 Sic suscitatæ a se puellæ jussit dari manducare, Marci 5 43. Sic aquam in vinum conversam præcepit ferri architriclino, qui optimum esse vinum pronuntiavit, Joan. 2. 8.

Moraliter Beda: Surge e torpore et ignavia, in quibus prius jacebas, et in bonis operibus proficere stude.

Tropologice S. Gregor. homil. 12. in Ezechiel. hæc applicat peccatoribus per pœnitentiam justificatis, qui priorum peccatorum, justo Dei judicio, tentationes adhuc patiuntur: *Ægro*, inquit, *ad salutem reducto præcipitur: Tolle grabatum tuum, id est, porta lectum, in quo portatus es: quia necesse est, ut sanatus quisque portet contumeliam carnis, in qua prius jacebat ægrotus. Quid est ergo dicere: Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam; nisi porta tentationes carnis, in quibus hactenus jacuisti, ac revertere ad conscientiam tuam, ut videas quæ fecisti?*

Sic S. Maria Ægyptiaca per septemdecim annos graves carnis tentationes passa est jam conversa, quia totidem annis prius impudice vixerat, uti habet ejus Vita. Peccata ergo sui ipsorum sunt carnifices, et justi ultores. Quod antea libuit, postea cruciat: quod fecisti volens, idem deinceps patieris nolens.

Symbolice. S August. tract. 17. *Surge*, inquit, hoc est dilige Deum, qui sursum est, *tolle grabatum tuum*, hoc est, dilige proximum, infirmitates ejus portando, juxta illud: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi*, Galat. 6. *Cum esses languidus*, ait S. August. *portabat te proximus tuus: sanus factus es, porta proximum tuum*, etc. *Porta ergo eum cum quo ambulas, ut ad eum pervenias, cum quo manere desideras.*

9. ET STATIM (Syrus, *eo momento:* Christus enim, quia Deus, in instanti sanabat, ut ostenderet hanc sanitatem, non naturaliter, sed vi supernaturali, per miraculum fieri ab omnipotentia Dei) SANUS FACTUS EST HOMO ILLE, ET SUSTULIT GRABATUM SUUM (Nonnus, *onerosum humerale*) ET AMBULABAT. ERAT AUTEM SABBATUM IN DIE ILLO.] Studio sanavit Christus in sabbato, tum quia sabbatum erat summum apud Judæos festum, quod proinde præ aliis sanctificare oportet bonis operibus, quale erat hic sanatio ægri adeo afflicti, tam benefica, tam potens et divina: tum quia per hoc Judæis ostendere volebat, se dominum esse sabbati, jubendo ut in illo tolleret grabatum, quod erat lege vetitum, ideoque se esse Messiam ac Deum: tum quia sabbatum erat dies dicata quieti et laudi Dei. Quietem autem a doloribus ægro huic præstitit Christus, ideoque magnam et laudandi Deum occasionem eodem die subministravit.

10. DICEBANT ERGO JUDÆI ILLI, QUI SANATUS FUERAT: SABBATUM EST, NON LICET TIBI TOLLERE GRABATUM TUUM.] Nonnus, *Et dicebant cum clamore proferentes criminatricem vocem: Sabbatum est, quod oportet unumquemque hominum transigere totum in otio: non est tibi fas lectum tollere.* In genere verum dicunt: apud Judæos enim summa erat religio sabbati, ideoque omne opus in illo erat vetitum, ut patet Exodi 20. 8. ac nominatim gestatio onerum eo die prohibetur a Jeremia c. 17. 21. et sequent. *Nolite*, ait, *portare pondera in die sabbati, nec inferatis per*

portas Jerusalem; et a Nehemia 2. Esdræ cap. 13. v. 15. Christus tamen contrarium hic præcipit ægro a se sanato; tum quia ipse dominus erat sabbati, ac proinde in ejus lege dispensare poterat: tum maxime quia opus vetitum a lege in sabbato, erat opus servile, non autem opus pium et divinum, quale hic erat, quod æger sanatus suum tolleret lectum: illud enim ei jussit Christus hoc fine, ut omnes, qui in sabbato turmatim confluebant ad templum, miraculum hoc agnoscerent, indeque Jesum ejus auctorem esse Messiam colligerent, illique gratias agerent, et in eum crederent. Unde sequitur:

11. RESPONDIT EIS: QUI ME SANUM FECIT, ILLE MIHI DIXIT: TOLLE GRABATUM TUUM ET AMBULA] Subintellige: ille autem fuit vir divinus, et divina virtute me sanavit: ergo Deo charus est et amicus, nec quidquam præcipit, quod Deo displiceat, sed quod Deo gratum esse cognoscit: operatur enim cum Deo et ex Deo: *Non acciperem jussionem*, ait S. August. *a quo acceperam sanitatem?* Justa fuit hæc ægri excusatio, quam Judæi intelligere et acceptare debuissent; sed superbia obcæcati illam capere noluerunt, ideoque peccarunt, et Christum persequentes in reatum et gehennam corruerunt.

12. INTERROGAVERUNT ERGO EUM: QUIS EST ILLE HOMO, QUI DIXIT TIBI: TOLLE GRABATUM TUUM ET AMBULA?] Indignantes et minabundi hoc dicunt, q. d. Quis est ille audax et insolens, qui contra legem audet tibi præcipere, ut in sabbato tollas grabatum tuum? utique ille homo non est a Deo, qui sabbatum a Deo sancitum non custodit. Ita illi ex cæco legis suæ, quam non intelligebant, præjudicio; cum ex altera parte cogitare debuissent, illum qui ægrum per miraculum sanaverat, hoc non nisi singulari Dei auctoritate et ope facere potuisse, ac proinde a Deo pariter accepisse jus dicendi eidem in sabbato: *Tolle grabatum tuum et ambula.*

13. IS AUTEM QUI SANUS EFFECTUS FUERAT, NESCIEBAT QUIS ESSET: JESUS ENIM DECLINAVIT A TURBA CONSTITUTA IN LOCO] Quasi dicat. Sanatus nesciebat nomen Jesu, aut quis esset Jesus, vel quo abiisset; numquam enim eum ante viderat, aut post, nisi obiter in ipso sanationis actu.

DECLINAVIT] Causam dat Euthym. *Simul*, inquit, *ut hominem sanaverat, subduxerat se propter turbam partim quidem fugitans laudem æquorum, partim vero invidiam amputans iniquorum.* De qua et Cyrill. ait: *Medicum non cognovit, non absque dispensatione in multitudine hominum occultatum, ut ira Judæorum aliquantulum defervesceret*; ne, si in ipso indignationis impetu in Jesum incurrerent, eum lapidarent vel occiderent. Tertiam causam dat S. Chrys. *Quare declinavit? Primum*, inquit, *ut se absente minime suspiciosum esset testimonium:* si enim præsente Christo sanatus ab eo illum Judæis laudasset, visus fuisset in gratiam Christi id facere; jam autem eo absente eum laudans, patet quod non nisi veritatis amore id fecerit.

14. POSTEA INVENIT EUM JESUS IN TEMPLO, ET DIXIT ILLI: ECCE SANUS FACTUS ES: JAM NOLI PECCARE, NE DETERIUS TIBI ALIQUID CONTINGAT.] Arab. *Jam sanus factus es, ne redeas ad peccandum, ne fiat tibi malum majus*; Syrus, *ne peccaveris amplius, ne quid deterius tibi contingat, quam a principio.*

IN TEMPLO] Hinc videtur quod æger hic sanatus a Christo, mox ut grabatum detulit domum suam, iverit ad templum, ut Deo pro tanto sanitatis beneficio gratias ageret. Ita Euthym. Unde Chrysost. *Magnum profecto*, ait, *et reverentiæ, et pietatis signum: non enim in forum, non in porticus concessit, non voluptati, non otio indulsit, sed in templo versabatur.*

JAM NOLI PECCARE.] Hinc patet Deum sæpe ægris morbos immittere ob eorum peccata, atque huic de facto ob illa immisisse. Ita Chrysost. Cyrill. Theoph. et alii. Igitur paralyticus hic ante 38. annos, quibus æger decubuit, cum Christus necdum esset natus, aliquod scelus patravit, quod Deus morbo tam diutino castigare et expiare voluit. Tacite ergo Christus conscientiam ægri, ut sceleris sui sit memor, ac de eo conteratur, illudque deinceps caveat, admonet, simulque se, quasi Prophetam spiritu divino idipsum cognovisse significat. *Ideo autem*, ait Chrysost. Deus *ob animi peccatum corpus flagellat, ut deterioris partis supplicio melior ad quærendum remedium convertatur.* Quare dum cuipiam morbus a Deo immittitur, conscientiam examinet, et peccatum ob quod illum Deus immisit, pœnitendo et confitendo deleat, Deumque exoret, ut sibi peccati culpam et pœnam condonet, itaque morbum auferat. Sublata enim causa tollitur effectus, ut aiunt Phylosophi. Hoc consilium ægro suggerit Eccles. c. 38. vers. 10. dicens: *Averte a delicto, et dirige manus, et ab omni delicto munda cor tuum*, etc et vers. 15. *Qui delinquit in conspectu ejus, qui fecit eum, incidit in manus medici.* Vide ibi dicta.

Dixi, *sæpe:* nam subinde Deus viris sanctis morbos immittit, ut eorum patientiam probet, augeat et coronet, uti immisit S. Job, cujus tota diputatio cum amicis in hoc cardine versatur, ut amicis urgentibus ipsum peccatis suis causam tot morbis dedisse, ipse ex adverso contendat se a peccatis esse immunem, nec morbos illos commeruisse. Atque Deus cap. ult. ipsi causam adjudicat, amicos vero condemnat. Idem patebit in cæco nato cap. 9. 3. de quo ait Christus: *Neque hic peccavit, neque parentes ejus, sed ut manifestentur opera Dei in illo.*

Porro Christus sicut corpus hujus ægri sanavit ad piscinam, sic sua inspiratione interna, atque hac monitione externa sanavit ejus animam in templo: inspiravit enim memoriam peccatorum juventutis suæ, quibus morbum tam longum meruit, movitque cor ejus, ut de eis contereretur, et veniam a Deo peteret, itaque justificaretur, imo ideo Christus corpus ejus sanavit, ut ejus animam sanaret, uti fecit S. Magdalenæ: sicut dixi Lucæ cap. 7. et 8. *Qui foris ab infirmitate, ipse etiam intus salvavit a scelere*, ait Beda.

NE DETERIUS TIBI ALIQUID CONTINGAT.] *Qui enim priori supplicio non est emendatus*, ait Theoph. *ad majora tormenta servatur, tamquam insensatus et contemptor*; idque *sive in præsenti vita, sive in futura, sive in utraque*, inquit Euthym. *Pejor est morbo recidiva morbi.* Sic pejor est culpa recidiva culpæ ob majorem ingratitudinem, audaciam, impudentiam: item quia iteratio peccati inducit proclivitatem ad illud peccatum frequentandum, ac tandem consuetudinem et habitum, cui vix resistere potest peccator.

15. ABIIT ILLE HOMO, ET NUNCIAVIT JUDÆIS QUIA (quod) JESUS ESSET, QUI FECIT EUM SANUM.] *Nunciavit* non ex malevolentia, sed affectu gratitudinis, ne auctorem tanti beneficii celaret. Ita S. August. Chrysostom. et alii. *Abiit et nunciavit*, ait Euthym. *non tamquam iniquus, ut proderet, sed tamquam gratus ut benefactorem divulgaret. Nam quia crimen incurrere se putabat, si tacuisset, beneficium prædicavit.* Addit Cyrill. *ut non ignorarent medicum, si quis etiam eorum curari desideraret*

16. PROPTEREA PERSEQUEBANTUR JUDÆI (præsertim Scribæ et Pharisæi. Addunt aliqui codices Græci, item Syr. et Arab. *Et quærebant eum interficere*) JESUM, QUIA HÆC FACIEBAT IN SABBATO.] *Propterea*, id est, eo prætextu: vera enim causa erat invidia. Unde Euthym. *Quantum ad id quod apparebat*, inquit, *propter hoc; quantum vero ad id quod occultum erat, propter invidiam.* Invidebant enim Jesu hanc gloriam dolebantque eum a populo sibi præferri: indignabantur vero sua scelera ab eo reprehendi, ejusque sanctitate refelli. Ipsi enim volebant haberi et coli ut Rabbini et legis doctores, atque ut oracula sapientiæ et sanctitatis; quare Christum eorum scelera detegentem, quasi eos infamantem, oderant et persequebantur calumniis, detractionibus, minis, et tandem eum ad crucem adegerunt.

17. JESUS AUTEM RESPONDIT ILLIS: PATER MEUS USQUE MODO OPERATUR, ET EGO OPEROR.] *Pater operatur*, inquit S. Augustin. lib. 4. de Genesi ad litter. cap. 12. *et creaturæ præbens congruam gubernationem, et apud se habens æternam tranquillitatem* (quia, ut idem alibi ait, *quietus operatur, et operans quiescit*) et nonnullis interjectis: *Creatoris namque potentia et virtus, causa subsistendi est omni creaturæ: quæ virtus ab eis quæ creata sunt regendis, si aliquando cessaret, simul et illorum cessaret species, omnisque natura concideret.* Sicut lumen in aere cessat et evanescit, si sol radios suos, quibus lumen producit et conservat, subtrahat. Sensus est, q. d. Vos, o Scribæ, mihi objicitis legem sabbaticæ quietis, quam Deus vobis præcepit, eo quod ipse in sabbato quieverit ab omni opere suo, Genes. 2 Verum respondeo Deum in sabbato quievisse dumtaxat a novis rerum speciebus producendis, non autem ita, quin usque modo per omnia sabbata operatus sit, et continue operetur; scilicet mundum, et omnia quæ in eo sunt gubernando, conservando, cœlos movendo, unam rem ex alia producendo, viventia alendo, sanando, etc. Id quod summi est beneficii, idemque est opus non servile, sed liberale, pium et divinum, ac proinde sabbato licitum, imo sabbatum ornans et sanctificans: ita et ego, qui sum Filius Dei Patris, illi æqualis, et ὁμοούσιος eadem cum illo operor, ac semper operatus sum: nec ego sine Patre, nec Pater sine me operari potest. Ita S. August. Cyrill. Chrys. Beda et alii.

Nota hebraismum: *Et ego operor*, hoc est, *sic* vel *similiter*, aut pariter *ego operor*: To enim *et* cum sit nota conjunctionis, quando similia conjungit, nota est comparationis et similitudinis, idemque est quod *sic*, uti passim fit in Proverbiis.

18. PROPTEREA ERGO MAGIS QUÆREBANT EUM JUDÆI INTERFICERE: QUIA NON SOLUM SOLVEBAT SABBATUM, SED ET PATREM SUUM DICEBAT DEUM, ÆQUALEM SE FACIENS DEO. RESPONDIT ITAQUE JESUS. ET DIXIT EIS.] *Patrem suum*: græce πατέρα ἴδιον, id est, *patrem proprium*, quia naturalem Christus enim solus est filius Dei proprius et naturalis; angeli vero et homines sancti sunt filii Dei, asciti dumtaxat, et a Deo gratis adoptati. Ita Cyrill. Unde Arabicus vertit, *quoniam dicebat quia Deus pater meus est.*

ÆQUALEM SE FACIENS DEO.] quia dixerat se non similia, sed idem omnino operari, quod operatur Pater, ideoque illi per omnia cooperari, non ut famulum, sed ut filium Patri ὁμοούσιον. Ita Chrysostomus. Et Cyrillus: *Hominem*, ait, *esse videntes, et habitantem in eo Deum non cognoscentes, ferre non poterant singulari modo Deum ab eo patrem appellari*: nimirum ut ait Beda, *quod is, quem verum per infirmitatem carnis hominem cognoverant, verum se Dei filium credi vellet, id est, non gratiæ adoptatum, ut cæteros Sanctos, sed natura Patri per omnia æqualem: non substantia, sed persona distantem: qui putabant Jesum prædicando se facere quod non esset, non veraciter intimare quod esset. Commoti sunt ergo Judæi et indignati sunt; merito quidem, quod audebat homo æqualem se facere Deo: sed ideo immerito, quia in homine non intelligebant Deum.* Voluerunt ergo pontifices et Scribæ Jesum occidere, quia timebant, ne crescente gloria Jesu ipsorum auctoritas decresceret imo ne Jesus persuadens populo se esse Deum, a populo pontificibus præponeretur, ac tandem præficeretur, itaque eos exauctoraret, et novos sacerdotes et pontifices suos induceret, ut reipsa ab eo factum videmus.

19 AMEN, AMEN DICO VOBIS: NON POTEST FILIUS A SE FACERE QUIDQUAM, NISI QUOD VIDERIT PATREM FACIENTEM: QUÆCUMQUE ENIM ILLE FECERIT, HÆC ET FILIUS SIMILITER FACIT.] *Non potest, Non ob potentiæ defectum*, ait Euthym *sed propter inseparabilitatem: nam impossibile est Filium facere quidquam quod non facit Pater.* Sic et S. Chrysost. et S. August. *Nisi.* Hæc vox hic non est exceptiva, sed adversativa, idemque significat. quod *sed tantum*. Idem significat Matth 12. 4. Galat. 2. 6. et infra c. 15. 4.

QUOD VIDERIT.] Græce βλέπῃ, id est, *videat:* Syrus, et Arab. *videt:* non enim prius quam operetur, sed simul videt Patrem operantem, dum cum illo operatur: Christus enim qua Deus. non simile, sed item numero opus cum Patre producit. Eadem enim actio est Patris et Filii, quam uterque simul videt, et simul operatur. Actio dico, non vero unio hypostatica, nec ea quæ illam sequuntur, quia unio hæc non actionis, sed termini rationem habet. Quare licet tota S. Trinitas. puta Pater, Filius et Spiritus Sanctus, actione sua divina operati sint hanc unionem, tamen unio ipsa ad solum Filium terminata est, non ad Patrem et Spiritum Sanctum. Quocirca solus Filius incarnatus est, passus, mortuus, etc: non Pater, vel Spiritus Sanctus.

Nota. Christus hic tantum vult dicere, se a Deo Patre accipere divinam ejus essentiam, potentiam. scientiam et operationem. quasi ab auctore suo. ac proinde utitur voce *viderit*, quasi Filius non faciat quidquam, nisi quod videt facere Patrem, sive quod videt esse opus Patris sui. Solent enim filii et discipuli inspicere et imitari voluntatem et facta parentum et

magistrorum: eorum enim sunt quasi simiæ. Loquitur enim Christus anthropopathῶς, sive more hominum moderate, et congrue filio, sive ut decet apud homines loqui de patre filium, apud Judæos arrogantes et captiosos, ne eos sat contra se irritatos, magis irritet, et in suam necem provocet.

Adde, Theologice et proprie Christum uti voce *viderit*, quia ipse a Patre procedit ut Verbum, quod est terminus visionis et cognitionis notionalis Dei Patris. Pater enim videns et intelligens se et omnia, producit et gignit Verbum, illique suam visionem et actionem hoc ipso communicat. Nil ergo videt aut facit Filius, nisi quod videt Patrem videre aut facere. Ipse enim est Verbum et idea, in quo, quasi termino, Pater exprimit et imprimit omnem suam visionem et cognitionem, tam speculativam, quam practicam. Sensus ergo est, q. d. Quidquid ego operor, hoc idem Pater operatur, idque eadem omnino visione, cognitione, voluntate, potentia et actione: quare si me accusatis, quod sabbato sanarim paralyticum, Deum quoque Patrem accusatis: ille enim mecum hoc est operatus, quia ipse in me, et per me omnia operatur; imo ego omne opus meum a Patre accepi. Quare si creditis Deum Patrem omnia recte, sapienter et sancte operari, idem de me credatis oportet, ac proinde hanc sanationem ægri in sabbato, fuisse opus prudenter factum, sanctum et divinum.

Similiter facit.] scilicet simili, imo eodem prorsus modo, eadem libertate, eadem potentia, eodem dominio, eadem auctoritate, ait S. Gregor. Nazianz. orat. 2. de Filio. Unde S. Aug. *Non*, inquit, *cum ille* (Pater) *fecerit, alia Filius similiter facit; sed quæcumque ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. Si hæc facit Filius quæ fecerit Pater, per Filium facit Pater*. Et Cyrill. *Similiter operantur*, inquit, *quæ omnino ejusdem naturæ sunt: quæ autem diversas essendi habent rationes, in iis idem operationis modus esse non potest. Sicut ergo Deus de Deo vero, eadem quæ Pater similiter facere potest.*

20. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit: et majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini.] *Demonstrat*, non sicut præceptor discipulo, ait Euthym. sed sicut pater filio, ac Deus Deo. *Demonstrat* ergo, id est, dat, communicat, præsertim quia, ut dixi, Filius a Patre per demonstrationem, id est, per intellectum et visionem procedit quasi Verbum. Sic *demonstrare* pro dare, exhibere, tribuere sumitur 1. Reg. 14. 12. Exod. 33. 19. Ps. 4. 6. Psal. 19. 5. Hunc esse sensum patet ex sequent. Primo Pater *demonstrat*, id est, communicat omnia Filio, tum qua Deo, non libera dilectione, sed naturaliter ex fœcunditate naturæ divinæ, cujus signum maximum apud homines est dilectio: qui enim omnia sua filio apud homines communicat; hoc ipso dat signum evidens, quod ipsum summe diligat: tum communicat omnia Filio qua incarnato et homini, cujus communicationis non signum, sed causa est dilectio. *Demonstrare Patrem Filio*, ait Beda, *est per Filium facere quæ facit.*

Præclare S. Athanas. in disput. contra Arium l. 1. *Dedit*, ait, *Filio Pater omnipotens omnipotentiam, majestatem majestatis, virtutem dedit virtuti, prudentiam dedit prudenti, præscientiam præscienti, æternitatem æternitati, divinitatem divinitati, æqualitatem æqualitati, immortalitatem immortalitati, invisibilitatem invisibilitati, regi regnum, vitam vitæ; et non aliam ab ea quam habet dedit, et quantam habet, tantum dedit.*

Quæres, cur *demonstrare* et ostendere hic et alibi, sumatur pro donare et communicare? Resp. Primo, quia Deus demonstrando Filio se suaque opera, ei communicat suam scientiam, et consequenter suam essentiam. Scientia enim Dei idem est cum sua essentia. Adhæc demonstrando illuminat Filium, hoc est suam sapientiæ, omnisque boni lucem, totumque se illi communicat: Deus enim est lux increata et immensa uti docet S. Joannes epist. 1. c. 1. vers. 5. Denique demonstrando, id est, intelligendo producit Verbum id est, Filium: quia in Deo res nobilissima est intellectus, ac nobilissima actio est intelligere, illuminare, demonstrare. Nobilissima enim et princeps animæ potentia est intellectus et ratio, quæ voluntati imperat, eamque cæcam dirigit, et per illam omnes sensus, cæterasque animæ vires movet et regit. Hinc illa sapientum axiomata: Mens universa efficit. Rationis est gubernare. Quantum quisque valet ingenio, tantum habet de imperio. Intellectus enim res concipiendo et intelligendo, sibi per conceptum et intellectionem illas omnes vivaciter incorporat, et quasi possidet: res enim omnes in se vivo quodam modo concipit, earumque speciem in se efformat, quæ rerum bonitatem et pulchritudinem omnem illi repræsentat. Quocirca intellectus est oculus mentis: sicut ergo oculus in corpore est sensus nobilissimus, vivacissimus, efficacissimus, qui rerum omnium formas sibi incorporat; sic multo magis idem facit intellectus in mente. Quocirca Beati in cœlo per intellectum intelligendo et videndo Deum, eum sibi incorporant, illum possident, illoque beantur. Hæc ergo est ratio hujus phrasis, qua ostendere et *demonstrare* sumitur pro dare, communicare, ac in possessionem rei ostensæ et demonstratæ inducere. Est catachresis et metalepsis. Hoc est, quod ait Aristoteles et Philosophi; *Intellectus intelligendo fit omnia*, quia per vivam rerum conceptionem, illis sese, et sibi illas assimilat, itaque illas tenet et occupat, facitque ut in ipso melius et nobilius existant, quam sint in seipsis: in seipsis enim sæpe sunt inanimes et mortuæ, in intellectu autem sunt animatæ et vivæ, vivuntque actu summe vitali et præstantissimo.

Denique Christus hic apposite contra Judæos calumniantes, quod ægrum sanasset in sabbato, ad majus argumenti pondus et nervum, utitur verbo demonstrandi q. d. Deus sapientissimus demonstravit mihi hoc opus sanandi in sabbato esse opus suum, id est, divinum, piissimum et sanctissimum, cur ergo vos, o Scribæ, illud reprehenditis et cavillamini? quis enim audeat esse reprehensor illius, cujus Deus est demonstrator? Ergone sapientiores estis Deo, ac Deum ipsum vultis docere, imo castigare? o insaniam! o insanam temeritatem et superbiam!

Et majora his demonstrabit,] et demonstrando dabit et communicabit. *Majora* hæc sunt præclariora mysteria et miracula, ac præsertim mortuorum suscitatio, et potestas judiciaria judicandi omnes homines. Quæ duo hic subjicit Christus.

UT VOS MIREMINI.] non dicit, ut vos credatis; quia Scribæ et Judæi visis tot Christi miraculis mirati sunt ejus vim et potentiam, sed tamen odio et invidia excæcati, in eum ut Messiam credere noluerunt: Christus tamen ea illa mente et fine fecit, ut in se crederent, ita Cyrill. Sic etiamnum faciunt hæretici; nimirum mirantur Sanctorum orthodoxorum sapientiam, sanctitatem, miracula; sed tamen eorum fidem sequi, et mores imitari nolunt. Hæc est hæresis et erroris cæcitas, obstinatio et malignitas.

21. SICUT ENIM PATER SUSCITAT MORTUOS, ET VIVIFICAT: SIC ET FILIUS, QUOS VULT, VIVIFICAT.] Ecce hoc est primum majus opus, quod Christus Patrem sibi Filio demonstraturum, id est communicaturum, dixit. Nam ut ait S. August. *Majora sunt opera mortuos suscitare, quam languidos sanare.* Et S. Cyrill. *Nolite, ait, mirari hoc, quod unus longo morbo dissolutus, verbo corroboratus grabatum etiam tulit et abiit, cum mortem omnino destructurus sim, et orbem terrarum judicaturus.*

SIC ET FILIUS QUOS VULT VIVIFICAT.] Tacite significat se esse Deum, Patri æqualem in potestate et libertate suscitandi et vivificandi quoscumque voluerit. *Illa particula, sicut Pater,* ait Chrys. *indiscretam potestatem; illa autem, quos vult, æqualem demonstrat.* Similiter Theophyl. *Verbum, Quos vult, indicat suæ cum Patre potestatis æqualitatem.*

QUOS VULT.] Non alios vult Pater vivificare, alios vero Filius; sed eosdem, quia ejus voluntas conformis, imo eadem numero est cum voluntate Patris. Ita S. August.

VIVIFICAT.] Id est a morte suscitat, tum in hac vita, ut suscitavit Lazarum ac filium viduæ; tum in die judicii omnes omnino suscitabit; Sanctos quidem ad vitam æternam, impios vero ad gehennam et mortem æternam, ut patebit v. 25. et 28.

22. NEQUE ENIM PATER JUDICAT QUEMQUAM, SED OMNE JUDICIUM DEDIT FILIO.] To *enim* omittit Arabicus, sed habet Græcus, et apte: novum enim argumentum suggerit. Est enim hæc secunda ratio, qua Christus se probat esse Deum, estque secundum opus majus, quod Patrem sibi demonstraturum, id est daturum, dixit v. 20. Primum enim est suscitare mortuos: secundum est, potestas judiciaria, quam solus Christus homo accepit a Patre in sua incarnatione, ac solus visibiliter in omnes exercebit in die judicii. Ita Beda, Chrys. et Cyrill. quem audi: *Aliud quoddam divinum atque præcipuum affert argumentum, quo se natura et vere Deum ostendit. Cui enim orbem terrarum judicare alii convenit, quam soli Deo, quem solum ad judicandum divina Scriptura vocat, dicens: Exurge Deus, judica terram?* Psal. 81. v. 8. Et rursus: *Quoniam Deus judex est, alium humiliat, et alium exaltat,* Psalm. 74. vers. 6.

FILIO SUO.] uni secum Deo, sed per incarnationem homini facto. *Ac si diceretur,* ait Aug. 1. d. Trinit. c. 13. *Patrem nemo videbit in judicio vivorum et mortuorum, sed omnes Filium, quia Filius hominis est, ut possit et ab impiis videri, cum et illi videbunt in quem pupugerunt.*

Dices, Christus creatus est judex ut homo, juxta illud: *Qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum,* act. 10. 42. ergo non recte Christus ex eo quod sit judex, probat se esse Deum: Resp. recte id eum probare, quia potestas judiciaria propria est Deo; est enim summa, et juris amplissimi: quare Deus eam communicare noluit; nec congrue potuit puro homini, sed Christo soli, qui Deus est et homo. Ipse enim ut Deus, summam habet auctoritatem judicandi; ut homo vero, habet facultatem judicium hoc visibiliter coram hominibus salvandis et damnandis exercendi: judex enim debet videri a reo, ejusque sententia ab eo audiri.

23. UT OMNES HONORIFICENT FILIUM, SICUT HONORIFICANT PATREM: QUI NON HONORIFICAT FILIUM, NON HONORIFICAT PATREM, QUI MISIT ILLUM.] Judæi enim qui hic noluerunt honorificare Filium Dei, nec eum ut talem agnoscere, in die judicii videntes ejus majestatem, et potestatem in judicando divinam, inviti cogentur eum ut Deum agnoscere, honorificare et adorare.

SICUT HONORIFICANT PATREM.] To *sicut* significat æqualitatem, non similitudinem, quia assimilat eos qui sunt ejusdem naturæ, id est, eos sibi mutuo coæquat, scilicet Filium Patri. *Nam,* ut ait S. Cyrillus *si ipse omnia est quæ Pater, quantum ad Deitatis majestatem pertinet, quomodo par non erit æqualiter cum Patre honorari, cui ad identitatem substantiæ nihil prorsus deest?* Sic et S. Aug. Chrys. Theoph. et alii. Hinc contra Arrianos patet Christum esse Deum, ideoque eadem adoratione adorandum, qua adoratur Pater, scilicet latria.

QUI NON HONORIFICAT FILIUM, NON HONORIFICAT PATREM, QUI MISIT ILLUM.] Tum quia negando Filium, negat et Patrem; pater enim et filius sunt correlativa, nec pater esse potest, qui filium non habet. In Deo vero qui negat Filium Dei esse Filium, negat Deum Patrem vere et proprie esse Patrem, ac generasse: taciteque asserit, ei defuisse vim generandi Filium sibi consubstantialem et æqualem: tum quia Pater *misit Filium* in mundum, ut per eum honoraretur, ut scilicet agnosceretur esse Pater proprie dictus, ac genuisse Filium sibi ὁμοούσιον cum eoque eadem latria adoraretur: qui ergo negat Filium esse Deum, negat Patrem genuisse Deum, quæ summa est Patris injuria et blasphemia. Aufert enim Patri generationem sibi parem, et se dignam, ac pro divina et increata, creatam et exilem ei attribuit: quare negat eum esse Patrem proprium et divinum.

24. AMEN, AMEN DICO VOBIS, QUIA QUI VERBUM MEUM AUDIT, ET CREDIT EI QUI MISIT ME, HABET VITAM ÆTERNAM, ET IN JUDICIUM NON VENIT, SED TRANSIIT A MORTE AD VITAM.] *Amen, amen.* Geminatio hæc attentionem excitat. Significat enim rem quam asserit, non tantum esse certissimam, sed et summe necessariam ad salutem æternam. Vide dicta c. 3. 3. *Quia,* id est, *quod. Audit,* ita ut credat et obediat verbo meo. Unde subdit: *Et credit ei qui misit me,* ac consequenter credit mihi quasi Filio, a Patre in mundum ad ejus salutem misso. Non dicit, *Et credit mihi,* sed amplius. Dicendo enim. *Et credit ei qui misit me,* involvit mysterium S. Trinitatis, et Incarnationis: quæ duo sunt præcipua fidei capita, et summe ad salutem necessaria. Ille enim qui misit Filium, est Deus Pater: jam Pater et Filius juncti necessario spirant Spiritum Sanctum: en tibi tota S. Trinitas.

HABET VITAM ÆTERNAM.] *Habet*, jure, merito et spe, sed necdum in re. *Habet* ergo, id est certo habebit, si in fide perseveret, illique congruenter vivat usque ad mortem. Vide dicta c. 3. v. 16.

ET IN JUDICIUM, id est, in condemnationem, puta in gehennam, NON VENIT,] non vadit. Vide dicta cap. 3. vers. 17.

TRANSIIT, id est certo transibit (utitur præterito pro futuro ob rei certitudinem. q. d. Certo et infallibiliter transibit, perinde ac si jam transisset) A MORTE, corporis temporaria. AD VITAM ÆTERNAM,] beatam in cœlis: licet enim reprobi damnandi, suscitandi sint quoque ad vitam, ut ardeant in gehenna; tamen hæc vita gehennalis, continua potius erit mors, quam vita. Nam, ut ait S. Aug. l. 6. de Civit. c. 12. *nulla major et pejor est mors, quam ubi non moritur mors.* In gehenna ergo erit mors vitalis, et vita mortalis, hoc est semper moriens, et numquam mortua. Rursum planius, q. d. Qui credit et obedit Deo Patri et Filio ab eo misso, *transit a morte*, animæ per peccatum mortuæ, ad vitam spiritualem gratiæ, ut post mortem naturalem transeat ad vitam gloriæ.

25. AMEN, AMEN DICO VOBIS. QUIA (quod) VENIT HORA, ET NUNC EST, QUANDO MORTUI AUDIENT VOCEM FILII DEI ET QUI AUDIERINT, VIVENT.] *Ne longe post futuram arbitreris*, ait S. Chrys. *subdit, Et nunc est. Nam si futura tantum annunciaret, non immerito esset dubitandum, sed se in terris cum ipsis conversante, hæc ventura dicit.* Nam, ut ait Theophyl. *Dicit hic de iis* (tribus) *quos suscitaturus erat, ut de filio viduæ, filia Archisynagogi, et Lazaro*, et maxime de Lazaro: hunc enim in Judæa suscitaturus erat, cæteros duos vero in Galilæa. Christus enim hic loquitur in Judæa Judæis, et hoc significat To *nunc est*. Assurgit enim Christus a resurrectione spiritali animarum e peccato ad vitam gratiæ factam a se, ad resurrectionem corporum a se factam, dum ipse adhuc in terris viveret, indeque v. 28. assurgit ad plenam resurrectionem et gloriam corporum, quam faciet in die judicii. Nam ex potestate suscitandi animas a morte peccati ad vitam gratiæ, tamquam ex re majori et difficiliori, probat Christus se habere potestatem suscitandi corpora: quod minus et facilius est. Ita Toletus, Jansenius, et Franc. Lucas ex S. Chrys. et Theoph. Licet S. Cyrillus, Maldonatus et alii censentes hic agi de resurrectione communi et universali To *et nunc est*, accipiant de die judicii extremi. Totum enim tempus legis novæ S. Joannes epist. 1. cap. 2. ver. 18. vocat horam (id est tempus) novissimam; quia scilicet hoc est ultimus hominum status, ac proinde omnia quæ in eo fiunt, videntur adesse quasi præsentia, et nunc hac hora fieri.

Alii addunt Christum loqui de Sanctis, quos moriens et resurgens a morte resuscitavit, Matth. 27. v. 52. Plenissimus erit sensus, si de omnibus omnino a Christo suscitatis et suscitandis intelligas.

ET QUI AUDIERINT.] Id est, qui senserint vim vocis Christi, sive qui illi obedient, perinde ac si audirent vocem Filii Dei, qui vocat ea quæ non sunt quasi ea quæ sunt. Est catachresis. Constat enim mortuos non audire, ac prius debere a morte suscitari, antequam vocem audire possint.

VIVENT.] Resurgent vi et virtute vocis Christi.

26. SICUT ENIM PATER HABET VITAM IN SEMETIPSO: SIC DEDIT ET FILIO HABERE VITAM IN SEMETIPSO.] *Habere vitam in semetipso* tria significat. Primo, habere vitam a se suaque essentia, non ab alio: Dei enim essentia est vita, et vita est essentia. Deus ergo essentialiter, et per essentiam est ipsa vita, essentialis, increata et immensa. Ita S. Augustin. hic tract. 19. *Quid est*, inquit, *Habet Pater vitam in semetipso? Non alibi habet vitam, sed in semetipso: vivere quippe suum in illo est, et non aliunde. Non alienum est, non quasi mutuatur vitam, neque quasi particeps fit vita ejus vitæ, quæ non est quod ipse; sed habet vitam in semetipso, ut ipsa vita sibi sit ipse.* Secundo, habere Deum vitam in se, est esse fontem omnis vitæ, ex quo scilicet omnis angelorum, hominum, animalium, et plantarum vita, quasi ex uberrimo et vitali fonte profluat, nec aliunde profluere possit. Ita S. Euthym. *Habere vitam in semetipso*, ait, hoc est ad modum fontis scaturire facit vitam, juxta illud: *Quoniam apud te est fons vitæ.* Ps. 35. 10. Tertium, quod ex primo et secundo consequitur, *habere vitam in se*, est habere vitam in sua potestate, esse dominum vitæ, dominari viventibus omnibus, ut eis vitam dare, conservare, auferre ad libitum possit. Hinc patet unitas essentiæ, puta Deitatis, in Patre et Filio: nam alioqui si Filius haberet aliam essentiam a Patre, haberet vitam in alio, scilicet in Patre, qui vitam illi dedit: jam autem habet vitam in semetipso, id est in sua essentia divina, quam proinde eamdem omnino habet cum Patre. Ita Chrysostomus: *Ecce*, ait, *quomodo in nullo* prorsus *differunt*, nisi quod alter Pater est, alter Filius.

SIC DEDIT ET FILIO HABERE VITAM IN SEMETIPSO.] qua Filius Deus est idque juxta tres modos jam recensitos. *Ut vita ejus non esset egens vita*, ait Aug. *ne participando intelligatur habere vitam: si enim participando haberet vitam, posset et amittendo esse sine vita: hoc in Filio ne accipias, ne cogites, ne credas. Manet ergo Pater vita, manet et Filius vita: Pater vita in semetipso, non a Filio; Filius vita in semetipso, sed a Patre.*

Porro S. Cyrillus id ipsum explicat de Christo, non qua Deus, sed qua homo est. q. d. Christus qua homo est, habet vitam in semetipso, hoc est, vitæ et necis in omnes habet potestatem, vitæ necisque omnium est dominus: ipse enim a Patre constitutus est judex vivorum et mortuorum. Unde sequitur:

27. ET POTESTATEM DEDIT EI JUDICIUM FACERE, QUIA FILIUS HOMINIS EST.] q. d. Quia Christus qua Deus, habet vitam in semetipso, hinc qua homo, habet potestatem judicandi omnes. To enim *quia* hic specificative sumitur, non reduplicative, idemque valet quod *quatenus*, ut ὅτι sumatur pro καθ' ὅτι. Secundo tamen et nervosius, To *quia* accipies reduplicative et causaliter, ut sonat. Dat enim causam, cur Deus dederit Christo potestatem judiciariam. Causa est, quia Christus Filius hominis est, id est, quia incarnari, dignatus est, homoque fieri. q. d. Voluit Deus homines per Christum hominem judicare, ut congruum esset judicium, congruoque modo, scilicet sensibili et humano, fieret, utque sicut ipse per Christum hominem mundum salvat, sic et per ipsum eumdem judicet; hominem, inquam, illum; qui cum Deus esset, vitam humanam induit,

eamque pro hominum salute morti exposuit et prodegit. Quare ipse tanta sui exinanitione; qua voluit fieri homo, morique pro hominibus, meruit hanc exaltationem judiciariæ potestatis, ut omnium sit judex, qui omnium fuit salvator. Ita Toletus, Jansen. Maldon. et alii Audi S. August. *Secundum quod Filius est Dei sicut habet Pater vitam in semetipso, sic et dedit Filio vitam habere in semetipso: secundum autem quod Filius hominis est, potestatem dedit et judicium faciendi.* Et paulo post: *Secundum hoc accepit potestatem judicandi, quia Filius hominis est; nam secundum quod Dei Filius est, semper habuit hanc potestatem.* Causam duplicem addit. Prior est: *Adjectum erat,* ait, *ut judicandi viderent judicem; judicandi autem erant boni et mali: restabat, ut in judicio forma servi bonis et malis ostenderetur, forma Dei solis bonis servaretur.* Posterior: *Forma illa erit judex, quæ stetit sub judice: illa judicabit, quæ judicata est: judicata est enim inique, judicabit juste.*

28. Nolite mirari hoc, quia (quod) venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei.] *Hora,* id est, tempus legis Evangelicæ, quæ omnium est, ultima et novissima, in cujus fine fiet resurrectio mortuorum et universale judicium, uti dixi v. 25.

Qui in monumentis sunt,] puta mortui et sepulti, sub quibus etiam mortuos insepultos accipe. Nam ut ait S August. *ab his qui naturaliter sepulti sunt, etiam eos significavit, qui naturaliter sepulti non sunt.*

Audient] Hoc est, sentient sententiam, vim et efficaciam vocis Christi.

Vocem Filii Dei] Erit hæc vox tubalis Archangeli, forte Michaelis: *Surgite mortui, venite ad judicium,* idem concrepantibus et consonantibus aliis aliorum angelorum tubis et vocibus. Dicitur vox Dei et Christi, quia ejus jussu, sed angelorum ministerio, formabitur in aere, ita ut per totum orbem resonet, ab eoque efficaciam suscitandi mortuos accipiet, quasi ejus instrumentum, saltem morale. Non enim est necesse huic tubæ vim physicam suscitandi mortuos tribuere. De hac voce et tuba plura dixi 1. Thessal. 4 16.

29. Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, beatæ et æternæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii] Id est, condemnationis et gehennæ, q d. Boni resurgent ad gloriam, mali ad gehennam.

Procedent.] Græce, ἐκπορεύσονται, id est, egredientur, scilicet e suis monumentis et sepulchris resurgent, tendentque ad vallem Josaphat juxta Jerusalem, in qua fiet judicium universale, ut ibi a Christo judice, pro meritis cœlo vel inferno adjudicentur.

Objicit hic Christus Judæis sibi incredulis et rebellibus, suam potestatem judiciariam, ut ejus metu eos terreat, conterat et convertat, æque ac fecit in fine vitæ, cum a Caipha Pontifice adjuratus, an esset Filius Dei, respondit se esse, ideoque ad mortem condemnandus addidit: *Verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cæli,* Matth 26. 64.

Nulla enim terribilior res est, et efficacior ad permovendum hominum animos, ut pœnitentiam agant, vitaque sanctam instituant, quam viva repræsentatio judicii extremi. Quocirca Christus ascendens in cœlum per angelos jussit Apostolos prædicare suum ad judicium reditum, Actor. cap. 1. 11. ideoque eumdem Paulus Areopagitis inculcavit, ac inter alios S. Dionysium convertit, Actor. 17. 31. In judicio enim cuique jacietur alea æternitatis, vel beatissimæ vel miserrimæ. *In omnibus operibus tuis* ergo *memorare novissima tua, et in æternum non peccabis,* Eccli. 7. 40. Vide ibi dicta. Sane fatalis ille dies mundi ultimus erit decretorius, et horizon æternitatis, qui probos ab improbis disterminabit, et longissime separabit, atque probos omni felicitate cumulabit, improbos omni calamitate obruet, idque in æternum. Hoc mirum et miserabile divortium assidue cogita, stude sanctitati, vive æternitati.

30. Non possum ego a meipso facere quidquam Sicut audio, judico, et judicium meum justum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me.] Demonstrat Christus judicium suum, quo qua homo omnes homines judicabit, fore justum, ex eo quod ipse aliud judicare et velle non possit, quam id quod judicat et vult Pater: Nam ipse qua Deus idem numero habet judicium, eamdem numero mentem et voluntatem divinam, quam habet Pater: qua homo vero, totus regitur a deitate et Verbo inhabitante, ut aliud judicare et velle nequeat, quam id quod ejus deitas, quasi præses judicat et vult. Ita S. Augustinus, S. Chrysostomus, Euthymius, et alii.

Sicut audio, a Patre verissime judicante judicandum esse, sic judico,] semper, ac præsertim sic judicabo in die judicii. *Audio,* ergo idem est quod cognosco, intelligo, video: in divinis enim idem est audire et videre, imo idem est in mente: mens enim eminenter continet visum, auditum, cæterosque sensus. Ostendit suum judicium, quo omnes judicabit, fore verum, quia non ex suo, sed ex Dei Patris judicio, quod constat esse verissimum et æquissimum, judicabit. Unde subdit. *Et,* id est itaque, vel idcirco, *judicium meum justum est.* Ita Sanctus Chrysostomus: *Per auditum,* ait, *nihil aliud intelligitur, quam nihil aliud posse, quam quod Pater,* q d. *Ita judico ac si Pater ipse judex sit.*

Quia non quæro voluntatem meam, scilicet solam aut a Patris voluntate diversam: talem enim non habeo, sed voluntatem ejus qui misit me,] nam voluntas mea divina eadem numero est cum voluntate Patris: voluntas autem mea humana voluntati divinæ plane conformis est, ab eaque per omnia dirigitur: quare aliud ab illa velle et judicare nequit. Ita S. Aug. *Non quia,* inquit, *ipsius in judicando nulla voluntas est, sed quia non est ita voluntas ejus propria, ut sit a Patris voluntate aliena.* Nam, ut ait Cyrillus, *illius voluntatem quasi regulam in omnibus sequitur, ideoque,* ait Euthymius, *illius voluntas etiam mea est.* Dat causam a priori cur suum judicium futurum sit justum: quia scilicet voluntas ejus plane subjecta et conformis est voluntati divinæ, eo quod subsistat in persona divina Verbi, ab eaque regatur: voluntas enim flectit regitque intellectum, ejusque judicium, quocumque vult. Quare si voluntas humana conformis sit voluntati divinæ, etiam intellectus et judicium humanum conformia erunt intellectui et judi-

cio divino: præsertim quia in Deo, in re idem omnino est intellectus et judicium, quod voluntas: in Deo omnes potentiæ, omniaque attributa in re idem sunt cum essentia divina, ex qua, quasi ex fonte suo, imo quasi ex omnis boni oceano promanant, in eoque essentialiter coeunt et uniuntur: quare ipsa infallibilis est omnis veritatis et justitiæ norma ac regula, quam Christus in omnibus sequitur, nec ab ea vel hilum deviare potest, ideoque tam voluntas ejus, quam intellectus, et judicium rectissima, verissima et justissima sunt, et erunt semper.

31. SI EGO TESTIMONIUM PERHIBEO DE ME IPSO; quod sim Filius Dei, ideoque qua homo, Dei judicio et voluntati per omnia conformis, TESTIMONIUM MEUM NON EST VERUM.] id est, legitimum, juridicum et fide dignum. *Verum* enim hic non opponitur falso, sed illegitimo, infido, incerto: respondet enim Hebr. נאמן *neeman*, id est, fidele, congruum et fide dignum. Fieri enim potest, ut quis verissimum de seipso dicat testimonium, sed tamen apud homines fide careat, propter suspicionem de nimio sui ipsius amore, ait Euthymius.

Est prolepsis, sive occupatio, qua Christus occurrit tacitæ objectioni Scribarum dicentium; Tu, o Jesu, prædicas te esse Filium Dei, ideoque sequi in omnibus Dei judicium: at non credimus tibi, nisi Dei, vel virorum fide dignorum testimonio id probes; tuum enim testimonium, hic in re tua, tibique propria, nobis suspectum videtur, nec fide dignum. Respondet Jesus: Fateor, vobisque concedo, testimonium meum de me ipso non esse legitimum, nec fide dignum, si ego solus ex me ipso hoc testificor: do vobis ergo ut mihi soli non credatis; at ego non solus, sed plures alii fide digni idem de me testificantur, ut patebit v. sequenti. Loquitur enim Christus magis ex confessione, et ex communi Judæorum sensu, quam ex suo ut patet Joan. 8. 13. Ubi Judæi Christo in faciem objiciunt, dicuntque: *Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.* Quibus respondet Christus v. 14. et 16. *Verum est testimonium meum*, etc. *quia solus non sum, sed ego et qui misit me Pater.* Ita S. Cyrill. Chrysost. Leontius, Theophyl. Euthym. et alii.

32. ALIUS EST QUI TESTIMONIUM PERHIBET DE ME: ET SCIO QUIA VERUM EST TESTIMONIUM, QUOD PERHIBET DE ME.] *Alius*, scilicet Deus Pater, qui in baptismo, meo cœlitus intonuit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*; Matth. 3. 17. Ita S. Cyrillus, Beda, Rupert. Rursum *alius*, scilicet Joannes Baptista mihi attestatur, ut sequitur. Ita S. Chrysost. Leont. Theophyl. Euthym. Jansen. Maldon. et alii. *Alius* ergo, id est alii sunt, qui testificantur me esse Filium Dei; scilicet Deus Pater, Joannes Baptista, Moses, Prophetæ, atque opera mea divina et miraculosa: hos enim omnes testes in sequentibus pro se producit Christus, ut probet se esse Messiam et Dei Filium.

ET SCIO QUIA VERUM est.] q. d. Ego pro me, hisce testibus non egeo: scio enim ex scientia propria et divina, verum esse id quod testantur, scilicet me esse Filium Dei. Quare ego eorum testimonium produco, non propter me, sed propter vos, ut mihi tot testimoniis probato fidem adhibeatis.

33. VOS MISISTIS AD JOANNEM (cap. 1. vers. 19.) ET TESTIMONIUM PERHIBUIT VERITATI.] q. d. Vos misistis legatos ad Joannem, quasi ad virum vestra opinione sanctum, et omni fide dignum, ut eum rogaretis an ipse esset Messias: Joannes respondit non se, sed me esse Messiam, hocque testimonium non dedit meæ amicitiæ aut gratiæ (nam me ante non viderat) sed *veritati*: Ipsum enim nil dare gratiæ, sed omnino veritati, vos ipsi existimastis, cum eum pro Messia recipere voluistis: *ergo testimonium ejus refellere non potestis*, ait Euthymius. Plane convincit Scribas hic Christus ex Joannis testificatione, utpote apud Judæos certa et irrefragabili, se esse Messiam.

34. EGO AUTEM NON AB HOMINE TESTIMONIUM ACCIPIO.] q. d. Ego pro me teste Joanne non egeo: sum enim Deus, Deique Filius, cui Joannes, Moses et Prophetæ credere debent, ab eaque doceri, omnemque gratiam et auctoritatem accipere. Rursum, ut ait Cyrillus: *Ostendit sibi nullius hominis testimonium esse necessarium, cum a splendore signorum ac gloria, natura Deus demonstretur*, q. d. Ego cum sim Deus, hominum testimonio, commendatione, celebratione, non indigeo. Ita Theophylact. Leontius, Maldonatus, Jansenius et alii.

SED HÆC DICO UT VOS SALVI SITIS.] Hoc est, ut ait S. Chrysost. *Ego hominis non indigeo testimonio, cum Deus sim: verum cum Joannes tantæ apud vos auctoritatis sit, cum tamquam Prophetam admiremini, mihi autem ut miracula facienti non credatis; idcirco ejus testimonium vobis in memoriam reduco, omniaque facio ut vos alliciam, et salvos faciam.*

35. ILLE ERAT LUCERNA (græce, ὁ λύχνος, id est, illa lucerna, scilicet eximia et singularis) ARDENS ET LUCENS. VOS AUTEM VOLUISTIS AD HORAM EXULTARE IN LUCE EJUS.] Joannes non erat ipsa lux ex se lucens (hæc enim erat ipse Christus, Joann. 1. v. 9.) sed erat lucerna, quæ lumine a Christo accepto in se Dei cognitione et amore ardebat, aliis vero exemplo sanctitatis, et fervore prædicationis lucebat. Joannem enim misit Deus post longum, per plura sæcula, Prophetarum omnium silentium, quasi cœlestem Prophetam, qui tenebras ignorantiæ Judæorum, velut lucerna illuminaret, eisque veram lucem, puta Christum Dominum, ostenderet eique facem præferret. Ita S. Cyrill. Leontius, Theoph. et Euthym. Christus ergo est sol justitiæ, Joannes quasi stella et luna a sole illuminata. Lux enim naturaliter unigenitus est, qui ex luce, id est, ex substantia Patris, effulsit, ait Cyrillus. Joannes vero lucerna fuit, quia luxit luce ab eo derivata et participata; luxit, inquam, oleo, id est, gratia Spiritus Sancti, quæ instar olei, animas nostras, quasi lucernas ingressa, nutrit, conservat, auget. Unde ejus typus fuit lucerna oleo ardens in templo, ante Deum residentem in Sancto sanctorum: sic enim Joannes lucet ante Christum. Lucerna ergo ardens ac lucens semper in tabernaculo testimonii fuit Joannes Baptista, ait Cyrillus. Vide dicta Exodi 25. v. 31.

Moraliter S. Bernardus serm. de S. Joanne Baptista, docet sanctos viros et prædicatores, prius in seipsis debere ardere charitate et zelo, antequam aliis prædicando luceant. *Est enim*, ait, *tantum lucere vanum, tantum ardere parum; ardere et lucere perfectum.* Et inferius: *Ille erat lucerna ardens et lucens. Non ait: Lucens et ardens: quia Joannis ex*

fervore splendor, non fervor prodiit ex splendore: sunt enim qui non eo lucent, quia fervent, sed magis fervent ut luceant. At isti plane non fervent charitatis spiritu, sed studio vanitatis. At mox triplicem in Joanne ardorem et splendorem assignans, subjicit: *Ardens enim erat in seipso vehementi auctoritate conversationis: erga Christum intimo quodam et pleno fervore devotionis: erga peccantes proximos constantia libera increpationis: luxit nihilominus, ut paucis dixerim, exemplo, digito, verbo; et seipsum ostendens ad imitationem, et luminare majus, quod latebat, ad peccatorum remissionem, et ipsas quoque tenebras nostras illuminans.* Et mox: *Considera hominem angelico promissum oraculo, conceptum miraculo, sanctificatum in utero, et novum in novo homine pœnitentiæ mirare fervorem.* Audi Alcuinum hic: *Joannes erat lucerna, illuminatus a Christo luce, ardens fide et dilectione, lucens verbo et actione; qui præmissus est, ut inimicos Christi confunderet, secundum illud; Paravi lucernam Christo meo, inimicos ejus induam confusione.*

Talis fuit S. Athanasius; unde S. Gregorius Nazianz. orat. 21. quæ est de laudibus Athanasii ipsum nuncupat oculum mundi, prælatum sacerdotum, ducem et magistrum Confessorum, vocem sublimem, firmam fidei columnam, post Joannem Baptistam secundam lucernam lucentem et ardentem. Additque: Athanasius *percutientibus erat adamas* (per invictam patientiam) *dissidentibus magnes*, eos ad se alliciens et inter se concilians. Et inferius: *Virgines*, inquit, *eum ut pronubum laudent, conjuges moderatorem. Anachoretæ excitatorem, Cœnobitæ legislatorem, simplices deductorem, speculationi dediti Theologum, hilares frænum, calamitosi consolatorem, canities baculum, juventus pædagogum, paupertas largitorem, divitiæ dispensatorem, ægrotantes medicum, sani valetudinis custodem; omnes denique eum qui omnibus omnia factus est, ut omnes, vel quamplurimos lucrifaceret.* Et anterius: Ipse, ait, Abrahæ, Isaac, Jacob, Mosis, Davidis, Samuelis, Eliæ, Elisæi, cæterorumque Sanctorum virtutes, *in unam sui ipsius complexus animam, unum ex omnibus virtutis simulacrum numeris omnibus absolutum edidit.* Talis quoque fuit S. Basilius, de quo idem Nazianz. orat. 20. *Basilii vox*, ait, *erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur.* Quia vita fulgurabat, ideo voce tonabat.

Vos autem voluistis ad horam (ad modicum tempus) exultare in luce ejus.] q. d. Initio prædicante Joanne, cum tanta vitæ Sanctitate et zelo, gavisi estis et exultastis, quod tantus Propheta cœlitus exortus esset, quem sperabatis fore vestrum Messiam; sed ubi Joannes vestra scelera taxare cœpit, ac indicare me esse Messiam, me inquam, pauperem et humilem, vos Joannem sprevistis, nec testimonio ejus de me credidistis; quia si credidissetis, me pro Messia recepissetis. Hoc est quod ait Lucas cap. 7. 30 *Pharisæi autem et legisperiti consilium Dei spreverunt in semetipsis, non baptizati ab eo*, scilicet Joanne. Ita S. Cyrillus, Chrysostomus et alii.

36. Ego autem habeo testimonium majus Joanne. Opera enim, quæ dedit Pater ut perficiam ea; ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me,] *majus Joanne*, id est majus testimonio Joannis: *Majus*, id est certius, efficacius, magis convincens me esse Messiam, Dei Filium, a Deo missum ad hominum salutem. Hoc majus testimonium sunt mea opera, id est, miracula, *quæ dedit mihi Pater*, ut iis probem me ab eo missum Nam *Joannis testimonium poterat quispiam calumniari, tamquam ad gratiam factum* (ait Euthym.) *verum opera omni suspicione libera, cunctorum ora contentiosa obturant. Opera enim etiam insanis persuaderent*, inquit Chrysost. Addit S. Cyrillus: *Quoniam ergo non dignus vobis Joannes fide videtur, majorem testem offero, cujus splendor mentis vestræ oculos ita perstringat, ut nihil omnino dicere possitis; non enim verbis, nec auctoritate hominum rem meam approbo, sed miraculorum splendore ac gratia, me ex Deo natum, et natura Deum ostendo.*

Opera (miracula) quæ ego facio, testimonium perhibent de me,] quia miracula (qualis fuit recens paralytici sanatio, ut ait Theoph.) mea sunt opera supernaturalia, quæ a nulla creata causa fieri possunt, sed Deo soli sunt propria: unde ipsa sunt quasi sigillum Dei, quibus ipse mihi testimonium perhibet, meamque doctrinam obsignat et confirmat. *Quia sunt opera solius divinæ virtutis*, ait Euthymius. Unde Lyranus: *Firmum*, ait, *testimonium est per opera soli Deo possibilia, qui non potest testis esse falsitatis.* Sic et S. Chrysost. Cyrill. et alii.

Hinc sequitur, Judæos potuisse, et debuisse certo cognoscere Jesum esse Messiam, sive Christum et Dei Filium, ex miraculis quæ patrabat. Primo, quia Jesus illa faciebat hoc fine et scopo, ut iis probaret se esse Christum et Deum Hoc ergo evidens erat in attestante, scilicet in miraculis, quæ testabantur ipsum dicere verum, scilicet se esse Deum Deique Filium. Secundo quia Jesus fecit omnia miracula, quæ Prophetæ prædixerunt a Christo esse facienda, uti ipse ostendit Matth 11. v. 4. et 5. Tertio, quia, licet aliqui Prophetæ et viri sancti nonnulla miracula ediderint, non tamen tot et tanta quot et quanta edidit Jesus. Rursum Prophetæ faciebant miracula non sua virtute, sed invocatione Dei; Christus autem sua virtute, sua auctoritate, suo jussu et imperio quasi Dominus illa efficiebat. Inde ergo facile erat cognoscere ipsum esse Messiam et Deum. Ita S. Athanasius lib. de Incarnat. Verbi. Hinc etiam multi e Judæis ipsum ut talem agnoverunt; alii tamen, præsertim Principes et Scribæ, licet secreto et sedate omnia Jesu gesta considerantes, iis convincerentur ipsum esse Messiam; tamen alias ira et invidia contra eum acti cæcatique, ipsum ut talem non agnoverunt aut potius agnoscere noluerunt

Igitur duobus maxime modis miracula Jesu probant eum esse Deum Primum, ratione modi faciendi, ut dixi: quod præpotenti illa vi, sibi propria, uteretur in peragendis miraculis Deinde nonnulla etiam sibi miracula reservavit, quæ ipsa sui natura convincunt et demonstrant eum esse Deum: qualia sunt, quod natus est de Virgine: quod secreta cordium, et quid esset in homine, nosset, et sciret omnia: quæ causa fuit quamobrem Apostoli dicerent se credere, quod a Deo exiisset. Item, quod futura omnia quæ in passione, morte et post resurrectionem juxta Scripturam eventura erant, prædixit: quod, cum voluit, animam suam in

cruce posuit, ac deinde tertia die resumpsit: quod ascendit in cœlum: quod misit Spiritum Sanctum; denique quod mirificam illam vim patrandorum miraculorum in Apostolos, et septuaginta duos discipulos transfudit. Hoc quoque singulare in Christo, eique soli servatum, quod dicturus sum: Vis scilicet et potestas semper et ubique prompta et parata, et nusquam restricta, tam grandia edendi miracula, tam incredibilia et naturæ facultatem superantia: tam plena et perfecta, tam salutaria, tam vera, tam certa ac clara, tam divina ac convenientia Filio Dei. Inter quæ maxime eminet salutifera illa et præsentanea virtus sanandi omnes morbos omnium, uti diximus, quotquot eum adibant sanitatis recuperandæ gratia, omnibus locis, omni tempore. Hæc absoluta potentia et perpetua virtus, solius est Christi. Nec in veteri testamento Eliæ, aut Elisæo, aut etiam in legis promulgatione Moysi, aut angelis umquam concessa fuit: quippe qui tantum ex intervallo miracula ediderunt, ut ex historiarum collatione constat. Præterea miracula eorum certo numero comprehendebantur: Christi miraculorum continua series erat, nec ullus numerus iniri poterat. Ita S. Augustinus epist. 3 ad Volusianum, S. Cyrillus et Chrysostomus, quos citat et sequitur S. Thomas 3. part. quæst. 43. art. 4. Quibus adde ea quæ Christi mortem quasi effectus consecuta sunt, uti fuere totius mundi per duodecim Apostolos piscatores ad Christum conversio, fervor fidelium primitivæ Ecclesiæ Actor. 2. et sequ. Martyrum innumerorum invictum robur, imo in tormentis exultatio, etiam puerorum, virginum et fœminarum, etc. Quæ omnia clamant Christum ut Dei Filium esse colendum, amandum et adorandum, utpote qui solus hæc opera divina Deoque propria efficeret. Hæc est gloria Verbi incarnati, quam celebrat S. Joan. cap. 1. vers. 14. Evangel.

37 Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me: neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis.] *Testimonium perhibuit*, cum in meo baptismo cœlitus intonuit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, Matth. 3. 17. Ita S. Chrysost. Rursum *testimonium perhibuit de me*, per Scripturas, puta per Mosen et Prophetas, qui de me, meisque operibus ante tot centenos annos prophetarunt, uti mox explicat Christus vers 39. Ita Theophyl. Nonnus, Euthymius et alii. Addit S Augustinus et S. Hilarius lib. 6. de Trinit. Patrem testificari Jesu, quod ipse sit Filius Dei, cum ejus operibus, id est, miraculis cooperatur, eique vim illa operandi tribuit. Verum hoc testimonium includitur in ipsis miraculis de quibus egit versu præced.

Nota. Christus hic præter testimonium Joannis tria alia majora adducit, quibus se probat esse Messiam, primum ex miraculis, vers. 36 secundum ex voce Patris in baptismo, tertium ex Scripturis v. 39.

38. Et verbum ejus non habetis in vobis manens (Arabicus, *non est firmatum in vobis*) quia quem misit ille, huic vos non creditis.] Connexio, et consequenter argumentatio horum verborum est obscura, quam proinde varii varie elucidant.

Primo, plane et genuine sic exponas, ut sit occupatio et concessio: q. d. Vos o Scribæ, mihi alleganti testimonium Dei Patris de me, objicietis vos illud non audisse, eo quod vocem Dei propriam et naturalem non audiveritis, nec speciem et faciem ejus videritis, sicut vidit Moses, legem a Deo accipiens in Sina. Exodi 19. cui proinde vos credere asseritis. Respondeo; Concedo id quod dicitis, sed addo, quod nemo, ne Moses quidem, nec majores vestri legem a Deo accipientes in Sina, audierunt propriam Dei vocem, nec ejus speciem et faciem viderunt, sed tantum copiosum ignem, quo tegebatur Deus, viderint, et vocem in aere ab angelo vice Dei formatam audierint. Ego enim solus, qui sum filius Dei naturalis, ideoque Deo intimus, vocem ejus propriam audivi, et speciem, sive faciem ejus divinam vidi, et video assidue; sed tamen vos urgeo et convinco, quod verbum Dei mihi attestantis audistis, cum in baptismo meo Deus Pater publico sono edixit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Matth 3. 17. Rursum quod verbum Dei de me audistis in S Scripturis, puta in Mose et Prophetis, qui me esse Messiam et Deum attestantur. Verum vos, licet hoc Dei de me Verbum et testimonium audiveritis; illud tamen non habetis in vobis manens, quia illud non penetratis mente, non capitis, non intelligitis, non comprehenditis, non creditis, eo quod in me, velut a Deo Patre missum, credere nolitis. qua in re graviter erratis et peccatis. Si enim verbum angeli, vice Dei cum Mose, quasi servo suo loquentis, audistis, illique credidistis; multo magis verbum Dei mihi attestantis quod sum ejus filius, audire, illique credere deberetis; præsertim cum Moses mihi testimonium perhibeat, meque a vobis audiri jubeat, ut sequitur. Ita Euthymius: *Cum sermo*, ait, *qui per legem datus est ac Prophetas, clamet quod Pater Filium suum missurus sit ad salutem vestram, et quod vos illi credere oporteat, vos huic quem ille misit, non credentes, non auscultatis prædicto ejus sermoni, ac proinde nec habetis in vobis manentem.* Hic sensus videtur clarus, planus et genuinus.

Secundo, tamen S. Hilarius lib 9. de Trinit. totum hunc locum sic nectit et explicat. q. d. Propterea vocem ejus non audistis, nec speciem vidistis, nec verbum ejus manet in vobis, quia mihi non creditis: quasi dictum sit: Si mihi crederetis, vocem Patris audiretis, et speciem videretis: qui enim videt me, videt et Patrem: similiter qui audit me, audit et Patrem, et verbum Patris in eo manet.

Tertio, S Cyrillus et Chrysost. censent hæc dici a Christo ad confundendos Judæos, jactantes quod Deum audissent et vidissent in Sina decalogum promulgantem q. d. Erratis, et falso jactatis, o Judæi, vos Deum audisse et vidisse in Sina: nam Deus purus est spiritus, qui nec vocem, nec speciem propriam habet, sicut habet homo: quare illa vox quam audistis, et species ignis quam vidistis in Sina, non fuit vox, nec species vera et propria Dei: sed symbolum et signum duntaxat corporeum vobis corporatis et rudibus arcanam et invisibilem deitatem, instar umbræ repræsentans.

Quarto, S. Athanasius lib. 4. Contra Arian. per *verbum*, græce λογος intelligit Christum Dei Filium, qui est verbum Patris, quem apte jungi cum specie et forma Dei asserit, eo quod ipse character sit, et viva imago Patris, sensumque esse, q. d. Vos vocem Dei non audistis, nec formam vidistis, et cum superes-

set vobis modus unus, ut in me, qui sum Verbum Patris, et imago ejus substantiæ, quemque qui videt, videt et Patrem, crederetis; hunc modum contemnitis et non creditis mihi, propterea Patris cognitionem non habetis, et divina notitia privati estis

Quinto, Toletus, q. d. Vos, o Judæi, perterriti voce tubali angeli, et igne fulgurante in Sina, petiistis vocem hanc terribilem amplius non audire, nec ignem horribilem videre, sed ut Deus vobis per Mosen, quasi internuncium loqueretur, idque a Deo obtinuistis; sed verbum et pactum ejus, ad quod vos obligastis, non servatis: acceptastis quidem pactum ejus, nempe vos audituros, quem ille miserit Prophetam de gente vestra; ad verbum et pactum ejus non manet in vobis quia quod pepigistis, implere non vultis: Ecce enim ego sum quem ille misit, et vos non mihi creditis, nec auditis me, sicut promisistis.

Verum primus sensus maxime videtur congruus et appositus.

39 Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: et illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.] *Scrutamini*, tam in Græco, quam in Latino, potest esse modi indicativi et imperativi: in Indicativo modo accipit Cyrillus, q. d. Vos, o Scribæ, assidue scrutamini et versatis Scripturas, quæ testimonium perhibent de me; sed vos illud capere et intelligere non curatis, quia ad me venire non vultis. Melius S. August. S. Chrys. Theoph. Euthymius et alii accipiunt in Imperativo, q. d. Vestigate Scripturas, et in iis invenietis Deum Patrem mihi perhibere testimonium.

Porro per τὸ *scrutamini*. Christus, ait Chrys. *Judæos ad Scripturarum non simplicem et nudam lectionem, sed ad investigationem perquam diligentem relegavit: non enim dixit, Legite scripturas, sed Scrutamini*, id est, diligenter quærite, et quasi effodite latentes in ea de me, rebusque divinis thesauros, sicut qui scrutantur venas auri et argenti, terram effodiunt ut aurum inveniant. *Effodere profundius jubet, ut ea quæ alte in modum thesauri recondita sunt, possint invenire*, ait ex S. Chrysost. Euthym. Sic et Theoph. *Dixerat eis*, ait, *verbum Dei, hoc est Scripturæ, quæ de me testantur, non sunt in vobis. Igitur quomodo poterunt habere verbum Dei? inquit, Scrutamini Scripturas*. Sic Scripturas scrutabantur ii quibus prædicabat Paulus Actor. 17. 11. sed sincere et solius veritatis cognoscendæ studio: quare in Script. invenerunt Christum, quem eis prædicabat Paulus.

Quia vos putatis in ipsis, id est in earum intelligentia, fide et observatione, vitam æternam habere.] Si quis enim credat et faciat, quæ jubet Script. vitam æternam assequetur. Hinc patet Judæos plerosque ac nominatim Pharisæos, credidisse animæ immortalitatem, aliamque post hanc superesse vitam, in qua probis vita æterna, improbis mors æterna, a Deo irroganda sit. Dico plerosque; nam Sadducæi hæc omnia negabant, ut patet Actor. 23. v. 8

Et (id est *etenim*: Hebræum enim *vau*, id est *et*, sæpe est causale, idemque valet quod *nam, quia, etenim*. Ita Euthymius: dat enim causam cur dixerit, *Scrutamini Scripturas*; quia scilicet) illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.] scilicet multæ ad litteram, plures in sensu allegorico et mystico: quia *finis legis est Christus*, Rom. 10. 4. nam, ut ait Petrus: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, omnes qui credunt in eum*, Act 10. 43. Lector ergo sacræ Scripturæ, ac præsertim Interpres, doctor et prædicator, scrutetur Scripturas, et in omnibus inveniet Christum vel in veritate apertum, vel sub umbris et figuris opertum, celatum et velatum Vide nostrum Josephum Acostam l. de Christo revelato, ac S. Cyprian. l. de Testimon. contra Judæos.

40. Et (tamen) non vultis venire ad me ut vitam habeatis.] q. d. Non vultis mihi adhærere, in me credere, meam doctrinam et legem capessere, ut vitam æternam a Script. prædicatam acquiratis. Ad illam enim ego solus sum via, veritas et vita. Joan. 14. 6.

41. Claritatem (Græce, δόξαν, id est gloriam) ab hominibus non accipio.] Est occupatio q. d. Vos, o Scribæ, suspicamini, et mihi objicitis, quod ego tam magnifica de me prædicem, meamque dignitatem et auctoritatem tam impense probare coner ex studio vanæ gloriæ, quod scilicet vener auram populi, ab eoque glorificari, magnusque, imo filius Dei haberi cupiam Respondeo, me hæc de meipso prædicare, non propter me ut gloriam hominum aucuper, sed propter vos, ut scilicet vos salvem: vestræ enim salutis sum avidus, illamque sitio: scio enim neminem posse salvari, et vitam æternam possidere, nisi per me, utpote quem Deus constituit mundi salvatorem. Ita S. Chrys. Cyrill. Leontius et alii, idque patet ex sequentibus.

42. Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.] q. d. Scio et penetro intima cordis vestri (sum enim cardiognostes et cordium inspector, quia Deus) videoque in iis nil esse amoris divini, sed illa plena esse ambitione, avaritia, superbia: quæ est causa cur tam clara testimonia, quæ ego pro me profero, accipere, et in me credere nolitis. q. d. Radix vestræ incredulitatis et obstinationis non est mea gloriæ ambitio, sed vestra, vesterque defectus charitatis. Si enim vere Deum diligeretis, eique uni placere studeretis, utique me ab eo missum, et tam clare in Script. descriptum agnosceretis. Sic et hodie hæreseos causa in multis est vitiatus amor; quia scilicet multi amant libertatem carnis, quam docet hæresis, nec amant Deum, qui eam stringit et vetat.

Aliter hæc cum præcedentibus nectit Cyrillus, q. d. Non hæc magna de me prædicavi propter claritatem, ut scilicet humanam laudem aucuper; sed ut cognoscatis (sicut ego cognosco) dilectionem Dei non esse in vobis, qua privati, quomodo poteritis ad me, qui Filius sum Dei, venire?

Aliter quoque Chrys. et Euthym. q. d. Vos, o Scribæ, me persequimini, non ex zelo Dei, quod Deum, Deique honorem diligatis, sed ex odio et invidia: nam ego tot testimoniis probavi me esse a Deo missum.

Aliter denique Toletus et Maldonatus, q. d. Ego prædico me esse Messiam et Dei Filium, non quod quæram vanam hominum gloriam; sed quia cognovi, id est, cognosco, vos dilectionem Dei, quæ ad vitam

æternam ducit, non habere: ut scilicet ad dilectionem hanc per fidem, qua in me credatis, adducam.

43. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.] *In nomine Patris*, quasi Filius missus a Deo Patre, ut ejus nomine et auctoritate, atque ad illius unius laudem et gloriam impleam illa, quæ ipse vobis de Messia promisit; nimirum ut per illum Dei notitiam, gratiam, salutem et vitam æternam vobis largiatur; idque tot testimoniis quæ Pater mihi dedit, vobis clare probavi: et tamen *non accipitis me*, sed ut pseudoprophetam refutatis: quare justo Dei judicio fiet, ut, si alius pseudopropheta ad vos venerit, non missus a Deo, sed *in nomine suo*, id est, sua auctoritate, sua ambitione, sua audacia sese ingerens, fingens, jactansque se esse Messiam, illum ut talem recipiatis. *Alius* ergo hic erit Antichristus, cui credent Judæi, qui Christum respuerunt, juxta illud Pauli 2. Thessal. 2. 10. *Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* Vide ibi dicta. Ita S. Chrys. Cyrill. August. Beda, Leontius et passim veteres. Rursum *alius* quilibet pseudopropheta, fingens se esse Christum, ideoque Antichristi præcursor, hic accipi potest, qualis fuit paulo post Christum Ægyptius ille, qui triginta hominum millia post se duxit in exitium, de quo Josephus l. 2. belli c. 12. Item *Ben chosba*, id est, filius mendacii, qui se falso vocabat *Barchocaba*, id est filium stellæ, sub Adriano Imper. de quo Eusebius lib. 4. Hist. c. 6.

44. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est, non quæritis?] q. d. Vos gloriam humanam, brevem et exilem captatis; quare me spernitis, qui gloriam humanam contemno, et contemnendam doceo; sectandam vero esse divinam et æternam, quam Deus Sanctis inchoat in terra, sed perficiet in cœlo, ubi eos omni gloria cumulabit ac beabit? Ita Theophyl.

Rursum q. d. Vos vultis coli a populo, quasi sapientes summique legis doctores, ac religiosissimi ejus observatores: quare non vultis mihi subjici, meique fieri discipuli. Ambitio ergo est, quæ vos excæcat, et in infidelitate vestra obdurat.

45. Nolite putare quia (quod) ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis.] Audi Cyrill. *Non opus est alio accusatore, sed etiam cæteris omnibus silentibus, solam Moysis legem, ad condemnationem non credentium in se Judæorum sufficere asserit.* Mosen nominat, quia Judæi totam suam fidem et spem in Moyse locabant. Unde dicebant: *Nos Moysi discipuli sumus: nos scimus quia Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus unde sit*, Joan. 9. 28. Quare Christus *Sagaciter hoc in ipsorum caput retorquet*, ait Euthymius. Unde sequitur:

46. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit.] *Forsitan:* sic Interpres noster vertere solet Græcum ἄν, id est *utique;* quod proinde confirmantis est, non dubitantis. q. d. Si Moysi crederetis, utique mihi quoque crederetis. Quare veteres nonnulli non legunt τὸ *forsitan*. Vide dicta Matth. 11. 23.

De me enim ille scripsit.] tum in Levitico, totoque Pentateucho: nam omnes ejus cæremoniæ et historiæ fere me præfigurarunt. Ita S. Chrysostomus et Cyrillus, tum clare et diserte de me scripsit Deut. 18. v. 15. et 18. dicens: *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui, et ponam verba mea in ore ejus etc. qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.* Rursum scripsit de Christo Moses Genes. 49. 10. ubi et tempus venturi Messiæ ex oraculo Jacobi assignat dicens: *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est.* Jam autem a Juda sceptrum defecerat, translatumque erat ad Herodem; ergo erat jam tempus adventus Messiæ.

47. Si autem illius litteris non creditis: quomodo verbis meis credetis?] Est argumentum ad hominem: Judæi enim Mosen præferebant Christo: quare recte contra eos argumentatur: Si vos Moysis, quem vos summi facitis, litteris, quas de me scripsit, non creditis, multo minus meis verbis credetis. Frustra ergo tot testimonia profero, cum vos in mei odio et rebellione obfirmatos obstinatosque videam. Sermonem ergo finio, taceo, et abeo.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS QUINQUE PANIBUS ET DUOBUS PISCIBUS PASCIT QUINQUE HOMINUM MILLIA. SECUNDO, V. 17. AMBULAT SUPER MARE. TERTIO, V. 27. DISPUTAT DE CIBO ANIMÆ SPIRITALI. QUARTO, V. 55. AGIT DE PANE EUCHARISTIÆ.

1 POST hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis: 2. et sequebatur eum mul-
titudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. 3. Subiit
ergo in montem Jesus: et ibi sedebat cum discipulis suis. 4. Erat autem proximum Pascha,
dies festus Judæorum. 5. Cum sublevasset ergo oculos Jesus, et vidisset quia multitudo maxima
venit ad eum, dixit ad Philippum: Unde ememus panes, ut manducent hi? 6. Hoc autem dicebat
tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. 7. Respondit ei Philippus: Ducentorum dena-
riorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. 8. Dicit ei unus ex dis-
cipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri: 9. Est puer unus hic, qui habet quinque panes or-
deaceos, et duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos? 10. Dixit ergo Jesus: Facite homines di-
scumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque
millia. 11. Accepit ergo Jesus panes: et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter
et ex piscibus quantum volebant. 12. Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ
superaverunt fragmenta, ne pereant. 13. Collegerunt ergo, et impleverunt duodecim cophinos frag-
mentorum ex quinque panibus ordeaceis, quæ superfuerunt his qui manducaverant. 14. Illi ergo
homines cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere propheta, qui ven-
turus est in mundum. 15. Jesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent ut raperent eum, et
facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. 16. Ut autem sero factum est, descende-
runt discipuli ejus ad mare. 17. Et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum:
et tenebræ jam factæ erant: et non venerat ad eos Jesus. 18. Mare autem, vento magno flante,
exurgebat. 19. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum am-
bulantem supra mare, et proximum navi fieri, et timuerunt. 20. Ille autem dicit eis: Ego sum,
nolite timere. 21. Voluerunt ergo accipere eum in navim: et statim navis fuit ad terram, in quam
ibant. 22. Altera die, turba quæ stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una,
et quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim, sed soli discipuli ejus abiissent: 23. aliæ
vero supervenerunt naves a Tiberiade juxta locum ubi manducaverant panem, gratias agente Do-
mino. 24. Cum ergo vidisset turba quia Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in
naviculas, et venerunt Capharnaum quærentes Jesum. 25. Et cum invenissent eum trans mare,
dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? 26. Respondit eis Jesus, et dixit: Amen, amen dico vobis:
quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis. 27. Ope-
ramini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vo-
bis. Hunc enim Pater signavit Deus. 28. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera
Dei? 29. Respondit Jesus, et dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille.
30. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum ut videamus, et credamus tibi? quid operaris?
31. Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cœlo dedit eis
manducare. 32. Dixit ergo eis Jesus: Amen, amen dico vobis: Non Moyses dedit vobis panem de
cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. 33 Panis enim Dei est, qui de cœlo de-
scendit, et dat vitam mundo. 34. Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc.

**35. Dixit autem eis Jesus: Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: et qui credit in me,
non sitiet umquam. 36. Sed dixi vobis, quia et vidistis me, et non creditis. 37. Omne, quod dat
mihi Pater, ad me veniet: et eum, qui venit ad me, non ejiciam foras: 38. quia descendi de cœ-
lo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. 39. Hæc est autem vo-
luntas ejus, qui misit me, Patris: ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem
illud in novissimo die. 40. Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me: ut omnis, qui videt
Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. 41. Mur-
murabant ergo Judæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi, 42. et
dicebant: Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem, et matrem? Quomodo er-
go dicit hic: Quia de cœlo descendi? 43. Respondit ergo Jesus, et dixit eis: Nolite murmurare in
invicem: 44. nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: et ego resuscitabo
eum in novissimo die. 45. Est scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis, qui
audivit a Patre, et didicit, venit ad me. 46. Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is, qui est a
Deo, hic vidit Patrem. 47. Amen, amen dico vobis: Qui credit in me, habet vitam æternam.
48. Ego sum panis vitæ. 49. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt.
50. Hic est panis de cœlo descendens: ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. 51. Ego
sum panis vivus, qui de cœlo descendi. 52. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum:
et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. 53. Litigabant ergo Judæi ad invicem, di-
centes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? 54. Dixit ergo eis Jesus:
Amen, amen dico vobis: Nisi manducaveretis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem,
non habebitis vitam in vobis. 55. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet
vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die. 56. Caro enim mea, vere est cibus: et
sanguis meus, vere est potus. 57. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in
me manet, et ego in illo. 58. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem: et qui
manducat me, et ipse vivet propter me. 59. Hic est panis, qui de cœlo descendit. Non sicut man-
ducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.
60. Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaum. 61. Multi ergo audientes ex discipulis ejus,
dixerunt: Durus est hic sermo, et quis potest eum audire? 62. Sciens autem Jesus apud semet-
ipsum quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat? 63. Si ergo vide-
ritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? 64. Spiritus est, qui vivificat: caro non prodest
quidquam. Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. 65. Sed sunt quidam ex vo-
bis, qui non credunt. Sciebat enim ab initio Jesus qui essent non credentes, et quis traditurus
esset eum. 66. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei da-
tum a Patre meo. 67. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro: et jam non cum illo ambu-
labant. 68. Dixit ergo Jesus ad duodecim: Numquid et vos vultis abire? 69. Respondit ergo ei
Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. 70. Et nos credimus, et co-
gnovimus quia tu es Christus Filius Dei. 71. Respondit ei Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi:
et ex vobis unus diabolus est. 72. Dicebat autem Judam Simonis Iscariotem: hic enim erat tradi-
turus eum, cum esset unus ex duodecim.**

1. POST HÆC ABIIT JESUS TRANS MARE GALILÆÆ, QUOD EST TIBERIADIS.] q. d. Mare hoc nunc vocatur *Galilææ*, quia illi erat conterminum; nunc *Tiberiadis*, quia illi adjacebat civitas dicta Tiberias a Tiberio Cæsare, in cujus gratiam fuit condita ab Herode Tetrarcha, teste Josepho l. 18. Ant. c. 3 Nominat Tiberiadem, quia juxta eam erat desertum, in quo Christus quinque panibus pavit 5000. uti ostendi Matth. 14. 13.

POST HÆC.] non statim, sed post unum fere annum. Curatio enim paralytici, indeque consequens disputatio Christi cum Judæis, de qua paulo ante c. 5. egit Joannes, contigit initio anni 2 prædicationis Christi; hæc vero quæ hic narrat, contigerunt in fine ejusdem anni. Id patet ex eo quod Christus paralyticum curarit in Paschate, ut patet c. 5 v. 1. hæc autem gessit instante Paschate sequentis anni. ut patet hic v. 4. Omittit ergo Joannes hic ea quæ gessit Christus toto anno 2. prædicationis suæ, scilicet creationem duodecim Apostolorum, sermonem Christi in monte, quem recenset Matth. c. 5. 6 et 7. missionem Apostolorum ad prædicandum, multaque alia, quæ recensui in chronotaxi a num. 20. usque ad 29. Omittit autem idcirco, quod illa plene et fuse narrata sint ab aliis Evangelistis. Hic vero inserit narrationem multiplicationis panum

factæ a Christo, etiamsi ab aliis Evangelistis recensitæ, eo quod illa fuerit occasio sermonis Christi de cibo spirituali et cibo Eucharistiæ, quam fuse hic subjungit Joannes, eo quod ab aliis Evangelistis sit prætermissa.

2. ET SEQUEBATUR EUM, navi euntem, TURBA MAGNA,] pedestri itinere fluxuoso circumeundo mare Galilææ, ut ait Matth. c. 14. 13.

5. DIXIT AD PHILIPPUM: UNDE EMEMUS PANES, UT MANDUCENT HI?] Nota. Hic fuit ordo rei gestæ: Christus videns e monte turbam se sequentem et quærentem, ex monte ad illam descendit, illamque benigne excepit, docuit, et ægros in illa sanavit usque ad vesperam, qua imminente discipuli monuerunt Christum ut turbam dimitteret, ac corpus cibo reficeret: Christus vero jussit, ut ipsi prius turbam famelicam pascerent. Negant ipsi sibi id esse possibile, eo quod ducentorum denariorum panes tantæ turbæ non sufficerent : mox Christus rem proponit Philippo, forte quia is magis sollicitus, præ aliis urgebat Christum, ut dimissa turba cœnaret; Philippus idem respondit quod cæteri, ducentorum denariorum panes non sufficere. Jam cætera usque ad v. 27. prosequitur Matth. cap. 14. v. 15. et seq. ubi illa explicui.

11. ACCEPIT ERGO JESUS PANES: ET CUM GRATIAS EGISSET Deo Patri, suspiciens in cœlum, implorando Dei opem ad multiplicandos panes, ipsos benedixit, ut habent alii Evangelistæ, et Syrus hic, DISTRIBUIT DISCUMBENTIBUS, inter distribuendum panes miraculose multiplicans; SIMILITER AUTEM ET EX PISCIBUS, QUANTUM VOLEBANT,] pari modo et miraculo eos sensim multiplicans. Christum hac in re imitati sunt S. Dominicus et S. Franciscus: Cum enim in Capitulo generali Ordinis Minorum nihil esset edulii, pleni fide dixerunt: *Eamus, et omnipotentem deprecemur Deum, qui 5000. hominum præter mulieres et pueros in deserto satiavit: neque enim nunc minoris est potentiæ aut misericordiæ, ut de ejus desperemus bonitate.* Persliterunt ita in oratione, donec de divino eis constitit voluntate. Hora igitur prandii jussit S. Franciscus fratres in refectorio discumbere. Quod dum faciunt, viderunt ingredi in triclinium viginti adolescentes egregios, succinctos et expeditos ad serviendum, qui et ministrarunt panem, vinum et omne genus obsonii necessarium, recumbentibus numero quingentis. Finito vero prandio, inclinato capite et salutatis Fratribus, bini suo ordine exierunt e refectorio, admirantibus Fratribus, et Deum collaudantibus pro tanta in suos cura et providentia. Ita Annales Minorum Lucæ Waddingi, anno Christi 1219 n 11 Idem Romæ fecit S. Dominicus, ad S Sixtum: cum enim domi nihil esset cibi, jussit Fratres mensæ accumbere, illique benedixit: et ecce ingressi duo angeli, specie elegantium juvenum, singulis Fratribus (erant enim centum) singulos candidissimos panes apposuerunt, unus a dextris, alter a sinistris, et submissis capitibus disparuerunt. Ita habet vita S. Dominici lib. 3. cap. 4. Romæ locum hunc visitavi, et veneratus sum, ibique totam rem depictam conspexi.

15. UT RAPERENT EUM, ET FACERENT EUM REGEM.] Messiam scilicet, quem Judæi putabant sibi daturum copiam frumenti, vini, olei, auri et argenti, ideoque eum hic regem inaugurare volebant, non tam Christi, quam suo, quod ab eo expectabant commodo. Talem Messiam etiamnum exspectant crassi Judæi, qui instar Salomonis eis det copiam frugum et opum terræ.

17. ET CUM ASCENDISSENT NAVIM, VENERUNT (græce ἤρχοντο, id est, *veniebant*, hoc est, ut Syrus, *tendebant*, pergebant: nam erant adhuc in mari, ibique tempestatem passi sunt, quam Christus sedavit, ut sequitur) TRANS MARE (Galilææ) IN (id est versus) CAPHARNAUM,] quod situm erat in terra Genesar, ut ait Matth. cap 14. 43. Jusserat Christus ut irent Bethsaidam, teste Marco cap. 6. 54. sed cum paulo post ipsi, absente Christo, tempestate maris et vento jactarentur, ultra Bethsaidam, versus Capharnaum, ibique Christus ambulans super mare, illudque sedans eis occurreret: hinc præterita jam Bethsaida, mutato consilio perrexerunt Capharnaum, ubi erat domus et sedes Christi prædicantis: inde rursum postea profecti sunt Bethsaidam, ubi Christus cæcum curavit, ut habet Marcus, cap. 8. 22.

19. CUM REMIGASSENT ERGO QUASI STADIA VIGINTI QUINQUE AUT TRIGINTA,] id est, milliaria italica fere quatuor, nam stadium est octava pars milliaris.

21. VOLUERUNT ERGO (cupiverunt et invitarunt jam agnitum, quem paulo ante putantes esse spectrum, horrebant et aversabantur) ACCIPERE EUM IN NAVIM (et de facto acceperunt, ut ait Marcus cap. 6. 51.) ET STATIM (Christi præsentis ope et virtute) NAVIS FUIT AD TERRAM IN QUAM IBANT] Nonnus, *Divina agitatione*, ait, *navis spontanea appellebat ad longinquum portum, veluti mens alata*, puta ad terram Genesar, ut habet Matth. c. 14. 34. sive Genesareth, ut habet Marcus cap. 6. 53. quæ prius Cenereth, sive Ceneroth dicebatur ab urbe ita dicta, quæ vicina erat Capharnao, a qua totum mare Galilææ vicinum dictum est stagnum Cenereth, sive Genesareth. Porro in terra hac Genesareth sita erat urbs Capharnaum, ad quam navigasse et appulisse Jesum cum discipulis, diserte testatur Joan. cap. 6. v. 17. et 24. ac 25. Ibi enim habuit prolixam illam de pane cœlesti et Eucharistia disputationem, quam fuse recenset Joan. cap. 6. nam ibidem, v. 60. diserte ait: *Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaum.* Si quis tamen malit Jesum præcise in terram id est, in urbem Cenereth, navigando appulisse, et inde pedibus ivisse ad vicinam urbem Capharnaum, non repugnabo.

Nota To *et statim*: inde enim sequitur, Christum effecisse, ut navis hæc quasi in momento, involarit in portum urbis Capharnaum; ideoque in momento quasi confecerit octo vel novem passuum millia, quæ conficiunt totidem milliaria italica: nam tantum distabat Bethsaida a Capharnao. Jam enim discipuli navigantes e loco, ubi Christus paverat 5000. (qui erat medius inter Bethsaida et Tiberiadem) per 25. vel 30. stadia, ut dixi v. 19. id est, per quatuor fere milliaria italica, versabantur circa, vel paulo ultra Bethsaidam, cum Christus ambulans super mare, occurrens, navimque ingressus, effecit ut navis ex eo loco volans, quasi in momento perveniret ad portum Capharnai. Ergo effecit ut navis octo vel novem milliaria, quasi in momento conficeret. Hinc disce omnes tuas actiones cum Christo, imo duce Christo peragere: cum illo enim magna efficies, sine illo nihil. Sic Petrus tota nocte sine Christo laborans, nullos pisces cepit; ipso autem præ-

sente et jubente laxans retia, cepit ingentem piscium copiam, Joan. 21. 3. et sequ. Et iterum Lucæ 5. 5. Igitur, ut ait Nazianz. in Carm.

Felix qui Christum fortunis omnibus emit.

22. ALTERA DIE, TURBA, QUÆ STABAT TRANS MARE, VIDIT QUIA ALIA NAVICULA NON ERAT IBI NISI UNA, ET QUIA NON INTROISSET, CUM DISCIPULIS SUIS JESUS IN NAVIM, SED SOLI DISCIPULI EJUS ABIISSENT.] *Trans mare*: intellige respectu discipulorum, qui jam in aliud maris littus navigarant: q. d. Postridie ejus diei, quo Christus panibus quinque paverat 5000. turba quæ ab eo pasta fuerat trans mare, hoc est in loco pridiani pastus et convivii persistens, cum sciret unam tantum ibi fuisse naviculam, quam soli Christi discipuli conscenderant, relicto in terra Jesu, subaudi, requisivit ibidem eumdem Jesum: non enim sciebat ipsum noctu supra mare ambulantem, ingressum navim appulisse Capharnaum. Sciebat enim ipsum terra non potuisse hoc iter conficere, quin a turba ipse videretur et teneretur.

23. ALIÆ VERO SUPERVENERUNT NAVES A TIBERIADE, JUXTA LOCUM UBI MANDUCAVERANT PANEM, GRATIAS AGENTE DOMINO.] Syrus, *cum benedixisset Jesus*, et benedictione sua panes multiplicasset. Hinc patet locum, in quo Christus panes multiplicavit, fuisse juxta Tiberiadem, ideoque prætemavigandum fuisse iis, qui Tiberiade navigarent Bethsaidam et Capharnaum, ut patet ex vers. 24. Sensus est, q. d. Sparso hoc Christi multiplicationis panum miraculo, multi tum aliunde, tum ex vicina Tiberiade, navibus venerunt ad locum, in quo Christus panes multiplicarat, ut Jesum tanta patrantem viderent et audirent.

25. ET CUM INVENISSENT EUM TRANS MARE, DIXERUNT EI: RABBI, QUANDO HUC VENISTI?] *Trans mare*, puta in synagoga urbis Capharnai, ut patet v. 59. *Quando*, et quomodo *huc venisti*? Scimus enim hesterno die solos discipulos in deserto Bethsaidæ navim conscendisse, te vero ibidem in terra remansisse. Nesciebant enim Christum nocte media super mare ambulasse.

26. RESPONDIT EIS JESUS, ET DIXIT: AMEN, AMEN, DICO VOBIS: QUÆRITIS ME, NON QUIA VIDISTIS SIGNA, SED QUIA MANDUCASTIS EX PANIBUS, ET SATURATI ESTIS.] Christus modestiæ causa non respondet directe interrogationi illorum, ne cogatur dicere se ambulando super mare eo venisse, itaque se jactare videatur. Respondit ergo id quod magis interrogantium intererat, scilicet, ut a se requirant cibum animæ potius quam corporis. Ait igitur: Quæritis me, non quia vidistis signa, miracula per quæ fidem, pœnitentiam, aliasque virtutes evangelicas, quibus ad vitam æternam pervenitur, docere et persuadere laboro, q. d. Quæritis me, non ut a me cibum animæ accipiatis, quo perveniatis ad vitam æternam, *sed quia manducastis ex panibus*, quos miraculose multiplicavi, ideoque sapidissimos effeci, ut rursus vobis similes impertiar. Multi enim sunt amici ollæ et mensæ, potius quam Christi et salutis æternæ: carnales enim non nisi carnalia sapiunt, quia spiritualia non capiunt.

27. OPERAMINI NON CIBUM, QUI PERIT, SED QUI PERMANET IN VITAM ÆTERNAM, QUEM FILIUS HOMINIS DABIT VOBIS. HUNC ENIM PATER SIGNAVIT DEUS.] *Operamini*, græce ἐργάζεσθε, id est opera, studio et labore vestro contendite, et sedulo curate, ut acquiratis cibum, non corporis qui perit, sed animæ qui non perit. Unde Arabicus vertit, *operamini non ob cibum periturum* (ut eum operando lucremini: *Omnis enim labor hominis in ore ejus*, ait Sapiens, ut scilicet ori suo cibum laborando compararet) *sed ob cibum permanentem in vitam æternam*. Ergo *operamini toto animo*, ait Euthym. *omni cura continue*. *Non præcepit tantum operari cibum animæ, sed admonuit corporalem cibum obiter curare, animæ vero toto studio*. Similiter Theoph. *Oportet vos non omnino deditos esse ventri, sed maxime spiritalem agere curam, et non omnem sollicitudinem in corporalem cibum insumere*.

Assurgit Christus, et turbas traducit a pane corporali, quo paulo ante illas in deserto paverat, ad panem spiritualem multo digniorem, magisque necessarium, q. d. Ego dedi vobis panem hordeaceum illaboratum, id est, sine opere et labore vestro: at vos operamini et laborate totis viribus, ut panem spiritalem comparetis, qui vos alat, ducatque ad vitam æternam. Simili modo, c. 4. ab aqua puteana, Samaritanam traduxit ad aquam spiritalem, ut fideles suos, præsertim sacerdotes et Religiosos, doceret idem facere, ut in colloquiis populum a rebus corporalibus ad spirituales traducere et evehere satagant. Unde ex hac Christi sententia recte colligit Cyrillus: *Nulla igitur*, inquit, *carnis cura nobis habenda est, sed necessariis et æternis invigilandum: non enim differt a bestiis qui corporis voluptates consectatur, sed qui virtutibus inhæret, et spiritali vitam peragit lege; illisque qui omnino deditus est, quæ nobis divinitus concessa, iter ad superos præparant, is mihi videtur seipsum cognovisse, nec ignorasse se rationale animal ad imaginem creatoris esse productum*. Et inferius: *Operemur igitur (ut Salvator ait) non eum cibum, qui lapsus in ventrem, et brevi nos voluptate afficiens, per alvum tandem emissus perit, sed cibum spiritalem, qui corda confirmat, et in vitam æternam perducit, quem largiturum se pollicetur*.

Quæres, quis est cibus permanens in vitam æternam, quem Christus operando comparari jubet? hæretici dicti Massaliani, sive Euchitæ, id est peccatores censebant esse orationem, q. d. Christus: Nolite operari manibus, quia opus manuum perit, sed mente semper Deum orate, quia oratio est cibus spiritus, qui permanet in æternum. Hi enim hæretici dicebant non esse laborandum manibus, sed semper orandum, uti refert S. Chrys. hic S. Aug. lib. de Hæres. et alii. Verum hæc est hæresis, quam convellit Paulus 2. Thessal. 3. 10. *Si quis*, inquit, *non vult operari nec manducet*. Et 1. Corinth. 4. 12. loquens de se: *Laboramus*, inquit, *operantes manibus nostris*.

Dico ergo cibum hunc permanentem esse fidem, charitatem, gratiam, opera bona, ut explicant Judæi vers. sequent. item Sacramenta, omniaque illa quæ nos ducunt ad vitam æternam, ac præsertim Eucharistiam, de qua vers. 54. Ita Jansenius, Maldonatus, Bellarm. et alii. Sensim enim et gradatim Christus a minoribus et communibus, ad majora et singularia, puta ad Eucharistiam, conscendit. Unde S. Augustin. *Credere in eum*, inquit, *est manducare cibum, qui permanet*

in vitam æternam. Ut quid paras dentem et ventrem? crede, et manducasti.

Secundo, magis apposite, proprie et precise, cibus hic spiritalis est Eucharistia, uti Christus diserte explicat v. 54. ipse enim primo in genere, per modum thesis, cibum hunc vocat cœlestem, et permanentem in vitam æternam: mox v. 35 a thesi descendit ad hypotesin, ac cibum hunc determinat, asseritque se esse hunc cibum: *Ego*, inquit, *sum panis vitæ:* ac tandem, v. 54. et sequent. clare rem totam aperit, dicitque suam carnem et sanguinem in Eucharistia, esse hunc panem et cibum: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis*, inquit, *et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Et v. 56. *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus.* Post sesquiannum enim, paulo ante mortem, institurus erat Sacramentum Eucharistiæ, in eoque carnem et sanguinem suum nobis daturus in cibum et potum spiritalem animæ, intermediis autem hic sententiis crebro hortatur ad fidem, quia hæc summe in Eucharistia est necessaria.

Sensus ergo est, q. d. Operamini opera fidei, credite in me: meisque dictis fidem adhibete, ita quæretis, et reipsa acquiretis cibum Eucharistiæ, qui animam vestram non tantum alet, sed et ducet ad vitam æternam: Christus enim distinguit opus fidei a cibo Eucharistiæ, qui opere fidei parandus est, sicut distinguitur medium a fine, ad quem ducit. Unde mox Judæis opus, quo quasi modo et medio cibum hunc acquirent, poscentibus Christus, v. 29 respondet: *Hoc est opus Dei ut credatis in eum, quem misit ille.* Ita Theophyl. *Cibum manentem*, inquit, *mysticam dicit sumptionem carnis Domini.* Et Rupertus: *Qui permanet in vitam æternam, id est, qui in hac mortali vita manducatus, ad hoc valet, ad hoc proficit, ut vitam det mundo æternam.* Sic et Toletus, Franc. Lucas et alii.

Hunc enim Pater signavit Deus.] Græce ὁ Θεὸς q. d. Pater cœlestis, qui est ille magnus, summusque Deus, *signavit;* græce, ἐσφράγισε id est, *sigillavit.* Jam signatio vel sigillatio hæc Christi est triplex, quarum prima parit secundam, secunda tertiam: prima est divinitatis Christi, secunda et tertia humanitatis ejusdem. Primo ergo, Cyrillus lib. 3. c. 29. sic explicat: *Signari*, inquit, *pro ungi posuit (signabatur enim qui ungebatur) aut naturaliter ad formam Patris (ut ita dicam) se esse formatum, signationis nomine denotavit; ut dicere videretur: Non est mihi difficile permanentem cibum vobis largiri, quo ad æternæ vitæ inauditas delicias deducemini.* Filius enim est character hypostaseos Dei Patris: character autem quo signatus est a Patre, non est aliud nisi ipsa forma et substantia Deitatis. Hæc Cyrill. quin et Paulus Hebr. 13. *Qui*, inquit, *cum sit splendor gloriæ, et figura* (græce, χαρακτὴρ *substantiæ ejus.* Unde sanctus Greg. Nazianz. orat. 42. Filio hæc dat elogia: *Ille fons vitæ et immortalitatis, illa archetypi expressio* (id est similitudo, signaculum, ac velut expressa effigies Dei, ait ibidem Nicetas) *illud immotum sigillum* (id est, quod non alteratur, nec ad aliam formam commutatur, ut explicat Nicetas) *illa per omnia similis imago, ille Patris terminus et ratio;* græce ὅρος καὶ λόγος, quæ duo pro eodem accipit Nicetas q. d. Filius est Dei Patris sermo, puta definitio, demonstratio: sicut enim definitio demonstrat id quod definitur, sic Filius demonstrat, et quasi definit Patrem. Hæc Nicetas.

Secundo, S. Hilarius l. 8. de Trinit. magis proprie et apposite: Pater, inquit, signavit Filium, non in divinitate, communicando illi suam Deitatem, sed in humanitate, cum eam univit Verbo, eique communicavit Verbi divinitatem. Nam sigillum, inquit, solet imprimi in materia diversa, quæ sigillata dicitur; sic humanitas sigillata est divinitate Filii. Sic et sanct. Aug. et ex eo Toletus: Quia, ait, Filius, qui est imago et character Patris, est humanitati unitus, propterea humanitas dicitur habere sigillum et characterem Patris.

Tertio, S. Chrys. et alii multi: Pater, inquit, Filium signavit, id est voce e cœlo delapsa in baptismo: *Hic est Filius meus dilectus*, ostendit, demonstravit, manifestavit, ac miraculis suis, velut sigillis, ipsum Filium suum esse, et Messiam promissum confirmavit, qui congruentem cibum impertire valeat omnibus avidis vitæ æternæ. Eodemque recidit, si *signavit* interpreteris, auctoritatem dedit, quia solemus impresso sigillo, fidem et auctoritatem litteris conciliare.

Hic sensus facilior est et planior, sed secundus solidior et sublimior. Verum tertius hic sequitur ex secundo, eumque complet et perficit. Pater enim per suam vocem et miracula, quasi sigilla sua hominibus testatus est, se humanitatem Jesu signasse divinitate Verbi, illique impressisse formam divinitatis suæ, hoc est, testatus est hunc hominem, puta Jesum vere esse Deum, Deique Filium, ut illi auctoritatem docendi, leges ferendi et Ecclesiam novam instituendi daret, et apud homines conciliaret. Unde Glossa, *Signavit*, inquit, *hoc est, proprio signo a cæteris discrevit.*

28. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei?] Cyrillus opinatur Judæos id rogare ex arrogantia, quasi stomachantes in Christum, quod eos velut animæ suæ incurios reprehendisset, q. d. Tu nos reprehendis, quasi panes tuos corporeos sectemur, cibum vero animæ negligamus. Dic ergo nobis, quæ nova Dei opera affers, quibus Deo placeamus, et animas nostras pascamus, præter illa quæ nobis dedit Moses, et in Pentateucho conscripsit?

S. Chrys. vero censet Judæos hæc ex gula dixisse, eo quod panibus Christi, quibus pasti erant, rursus inhiarent: rogare ergo quæ sint opera Dei, quibus Christus velit ut animas suas pascant, non quod intendant illa facere, sed ut Christi sibi benevolentiam concilient, itaque eum ad panum prorogationem invitent.

Melius S. Aug. tract. 27. et alii sentiunt, Judæos idipsum animo sincero opera hæc operandi dixisse. Multi enim inter eos doctrina Christi excitati, et miraculo hoc panum stimulati, erant salutis suæ cupidi: rogant ergo Christum, quæ opera peragere debeant, quibus cibum illum permanentem, qui animas alat, et ad vitam æternam ducat, a Deo obtineant. Unde Jesus sincere rogantibus, sincere respondet, docetque quænam sint opera Dei, non id facturus, si ficte et simulate rogassent.

Opera Dei igitur vocant, non tantum illa quæ grata sunt Deo, nec illa quæ sint cibus animæ, illam alentia in vitam æternam, ut vult Leontius: quia ex lege Mosis sciebant quænam opera essent grata Deo et ab

eo præcepta, sed *opera Dei* intelligunt illa, quæ proprie Deus per Jesum, quem signavit v. 27. destinavit sanxitque, ut per ea consequamur cibum hunc spiritalem a Jesu prædicatum, qui nos alat, duretque ad vitam æternam. Cum enim audissent cibum hunc esse vitæ æternæ et Deum signasse Christum, ut cibum hunc daret, recte *opera Dei* appellant ea, quæ necesse erat operari, ut cibum hunc assequerentur. Quænam ergo illa sint, quærunt a Jesu, non dubitantes ipsum, qui tam potens et liberalis fuerat in corporibus eorum pane alendis, æque imo magis potentem et liberalem fore, in cibo animæ edocendo et suggerendo. Ita Toletus.

29. RESPONDIT JESUS, ET DIXIT EIS: HOC EST OPUS DEI, UT CREDATIS IN EUM QUEM MISIT ILLE.] id est, in me, qui tot argumentis et miraculis probavi me esse Messiam a Deo missum: nam modestiæ causa de se loquitur in tertia persona q. d. Opus, quo cibum animam alentem in vitam æternam a Deo impetrabitis, est ut credatis in me. Ego enim in me credentibus hunc cibum confero: quia ego ipse sum hic cibus, ut ait ipse v. 35.

UT CREDATIS,] et credendo mihi obediatis, meamque legem et doctrinam observetis, et opere impleatis. Sub fide ergo, quasi sub radice, Christus et Paulus omnia opera charitatis, pœnitentiæ, temperantiæ, cæterarumque virtutum, quæ fides excitat et generat, intelligit; uti fuse ostendi canone 2. et 3. in S. Paulum. Unde Theoph. *Fides*, inquit, *profecto est opus sanctum et perfectum, et sanctificans illos qui illam habent. Dux enim fit diligens fides ad omnem bonam operationem, et bona operatio conservat fidem. Nam et opera sine fide mortua sunt, et fides sine operibus.*

30. DIXERUNT ERGO EI: QUOD ERGO TU FACIS SIGNUM, UT VIDEAMUS ET CREDAMUS TIBI.] *Dixerunt:* qui in turba erant audaciores, Jesum minus cognoscentes et æstimantes. Jam viderant signum multiplicationis panum, quibus Christus pridie paverat quinque millia hominum; sed illud parvi æstimant, ac majus et mirabilius flagitant. q. d. Tu, o Jesu, rem magnam, imo summam, a nobis flagitas, ut scilicet in te, quasi in Messiam et Dei Filium credamus; ad hoc non sufficit miraculum multiplicationis panum a te heri factum: nam Moses simile, imo majus fecit; ergo ede signum cœleste et divinum ac condignum, quo Deus testetur te esse Filium suum, et nostrum Messiam. Unde explicantes subdunt:

31. PATRES NOSTRI MANDUCAVERUNT MANNA IN DESERTO, SICUT SCRIPTUM EST (Ps. 77. v. 24.) PANEM DE COELO DEDIT EIS MANDUCARE.] q. d. Moses aluit patres nostros in deserto (puta sexcenta et plura hominum millia) cibo cœlesti et suavissimo, scilicet manna, idque quotidie per quadraginta annos, quod longe majus est tua hesterna panum multiplicatione: nec tamen Moses idcirco voluit haberi credique Messias et Dei Filius. Cum tu ergo, o Jesu talis haberi velis, necesse est ut majora Mose edas miracula. Ita S. Aug. et S. Cyrillus, qui et addit: *Tale etiam a Christo flagitant signum parumque putantes, quod uno die miraculose nutriti sunt, longi temporis otiosa petunt alimenta. Sic enim assensuros se doctrinæ illius polliceri videntur.* q. d. Ale nos per omnem vitam, sicut aluisti heri, uti Moses aluit patres nostros per quadraginta annos: et tunc nos credemus tibi asserenti te esse Messiam Dei Filium. Ita Judæi utpote animales et carnales; cum potius secundum rationem et spiritum sic ratiocinari debuissent: Jesus hic multiplicavit panes, ægros quoslibet curat, dæmones ejicit, mortuos suscitat, pluraque edit signa, quæ non fecit Moses, idque hoc fine et scopo, ut iis quasi Dei signaculis, probet se esse Messiam a Deo missum: ergo vere ipse est Messias. Miraculum enim etiam unicum, certum est testimonium illius rei et veritatis, ad quam probandam inducitur. Moses autem dans manna, aliaque signa edens, illa non fecit hoc fine, ut iis probaret se esse Messiam, sed tantum populi ducem et legislatorem a Deo missum: unde ei credidit populus, talemque ipsum habuit. Vos ergo similiter mihi, ait Jesus, credite, meque talem, qualem me esse per miracula demonstro, habetote, scilicet Messiam.

PANEM DE COELO.] Id est cœlestem, in cœlo, id est in aere, ab angelis formatum, indeque in castra Hebræorum depluentem, vel potius ningentem aut grandinantem: manna enim instar granorum grandinis ex aere descendebat. Hebr. Psalm. 77. 24. est, דגן שמים, *degan scamaim*, id est, *triticum cœlorum*, id est cœleste. Vide dicta Exodi cap. 16. vers. 14. ubi fuse egi de manna.

32. DIXIT ERGO EIS JESUS: AMEN, AMEN DICO VOBIS: NON MOYSES DEDIT VOBIS PANEM DE COELO, SED PATER MEUS DAT VOBIS PANEM DE COELO VERUM.] Christus hic retundit cavillum Judæorum, eisque ostendit se majorem esse Mose, majoremque panem dare, quam fecerit Moses dando manna. Opponit ergo et præponit panem suum, id est seipsum, sive corpus suum in Eucharistia, uti ipse explicat v. 35. 51. 54. et seq. mannæ Mosaico in tribus. Primum est, quod manna dederit Moses, qui erat merus homo, idque soli Israeli, puta solis Judæis in deserto: at panem suum dat Deus Pater, idque toti mundo.

Secundum, quod manna non erat vere panis de cœlo, sed ex aere tantum, ut ros vel grando descendens; dici tamen panem cœli abusive, sicut dicuntur *volucres cœli*, qui in cœlo, id est in aere volitant: at panis suus proprie e summo cœlorum, imo e sinu Dei Patris descendat, ac proinde solus sit vere cœlestis et divinus, cujus proinde manna dumtaxat erat typus et umbra. Ita S. Chrys. Theoph. Euthym.

Tertium inde consequens est, quod manna ad tempus dumtaxat aluit corpus: at panis Christi corpus et animam alat et vivificet in æternum. Ita S. Chrysost. Leont. Cyrill. Esto enim mortem temporalem Christus et Eucharistia a Christianis devote communicantibus non auferat; facit tamen, ut ipsi a morte resurgant, et deinceps non moriantur in æternum. Resurrectio enim est effectus Eucharistiæ, uti patebit v. 50.

Quartum addit Cyrillus l. 3. c. 33. quod Moses non formarit, nec dederit manna, sed Deus per angelos, ad preces Mosis: at panem hunc Eucharistiæ formet et reipsa det ipse Christus: ipse enim sua omnipotentia, quam a Patre cum essentia divina accepit, panem et vinum in corpus et sanguinem suum transubstantiat, transelementat et transformat.

PANEM DE COELO VERUM.] Hoc est Primo, vere cœlestem et divinum, non tantum quoad locum, quod sci-

licet ex cœlo descendat, sed etiam quoad naturam et substantiam. Panis enim hic est ipse Christus, qui qua Deus, essentiam habet cœlestem et divinam, scilicet eamdem cum Patre deitatem. Secundo, *verum*, ait Cyrillus, Chrysostomus et Augustinus respectu mannæ: hoc enim Eucharistiæ erat figura dumtaxat. In Eucharistia ergo est veritas, in manna umbra veritatis. Tertio, *verum*, quia vivificum, qui scilicet dat vitam, tum animæ, tum corpori, ut ait Christus vers. sequ. Ita Cyrillus et August. Quarto, *verum*, id est perfectum, eximium, in quo est omnis plenitudo, tam essendi quam alendi, quia omnis essentia creata, uti erat manna, si cum essentia increata, puta cum Deo, qualis est Christus in Eucharistia, confertur, non habet esse verum sed tantum umbraticum. In solo ergo Deo et Christo est veritas, id est soliditas et plenitudo essendi, ac instar panis perfectissime alendi. Hoc est quod Deus ait Moysi, *Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israel. Qui est, misit me*. Exodi 3. 14. Vide ibi dicta.

33. PANIS ENIM DEI EST, QUI DE COELO DESCENDIT, ET DAT VITAM MUNDO.] Probat Christus non manna, sed panem suum, id est seipsum esse panem verum, id est vere cœlestem et divinum, duobus argumentis. Primo, quia hic solus vere de cœlo descendit. Secundo, quia hic solus veram vitam dat mundo, puta vitam beatam et æternam, quæ sola est vera vita. Nota. Hic panis vocatur *Dei*, quia a Deo solo formatus, et quia soli Deo proprius: Deus enim vivit seipso et sua divinitate: et quia panis hic vere est Dei Filius, ipseque Deus.

DESCENDIT.) Non in præterito, sed in præsenti. Græcum enim καταβαίνων, est præsentis temporis. Τὸ ergo *descendit*, significat continuationem descensus Christi in altare Eucharistiæ usque ad finem mundi. Quoties enim sacerdos consecrat Eucharistiam, toties Christus, qui post mortem ad cœlum ascendit, ex eo ad species panis consecratas descendit, in illisque se præsentem sistit et exhibet.

DAT.] Arabicus *dono dat*. Ingens utique donum est Christus, qui est ipsa vita, vivificans omnes fideles rite communicantes per universum mundum, eisque dans vitam cœlestem, divinamque gratiæ, et postea gloriæ in omnem æternitatem.

34. DIXERUNT ERGO AD EUM: DOMINE, SEMPER DA NOBIS PANEM HUNC.] illaboratum, ut sine labore, in sua vi otio panem hunc læti comedamus, qui nobis vitam proroget, instar ligni vitæ in paradiso, ut annos Nestoreos vivamus. Judæi enim carnales necdum intelligebant panem Christi spiritualem, nec nisi terrenum cogitabant. *Adhuc sensibile quiddam*, inquit Chrys. *suspicabantur, adhuc ventrem implere exspectabant*. q. d. ait Aug. Da panem, *qui reficiat, et non deficiat*. Nam, ut ait Cyrill. *Etsi multis verbis carnali eos a sensu Salvator removerit, nihil tamen proficiunt, neque a carnalibus ullo modo recedunt: quippe panem audientes, quo vita mundo datur, terrestrem intelligebant. Similes sunt Samaritanæ illi mulieri, quæ cum longam de intelligibili aqua Christi orationem audisset, ad sensibilium memoriam aquarum labebatur, dicens: Da mihi Domine hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire*.

35. DIXIT AUTEM EIS JESUS: EGO SUM PANIS VITÆ: QUI VENIT AD ME NON ESURIET: ET QUI CREDIT IN ME, NON SITIET UNQUAM.] Syrus et Arabicus *in æternum*. Hic Christus Judæis postulantibus panem alentem in vitam æternam, illum aperit et offert, asseritque esse seipsum. Ipse enim per gratiam et spiritum suum, quem fidelibus inspirat eos alit, ut semper vivant; sed proprie eos alit per panem Eucharistiæ, de quo omnis hic Christi est sermo. Audi Cyrillum: *His verbis subostendit sanctissimi sui corporis vitam et gratiam, quia in nobis unigeniti proprietas, id est vita, et ingreditur et permanet*. Christus enim in Eucharistia recte vocatur panis: Primo, quia panem consecrando transformat in corpus suum, quod sub speciebus panis, annihilata panis substantia, solum remanet. Secundo, quia instar panis famem aufert, nutrit, sustentat vitam, satiat, exhilarat. Audi Cyrillum: *Non enim illud verum manna, et verus cœlestis panis fuit: sed ipse unigenitus Filius verus panis est, qui cum sit ex substantia Patris, naturaliter vita est cuncta vivificans. Ut enim panis hic terrestris facit, imbecillitatem carnis nostræ sustinens atque conservans, ita et ipse per Spiritum Sanctum, spiritum nostrum vivificat, et corpus ipsum a corruptione liberat*.

PANIS VITÆ.] Id est vivus, vitalis, vivificus, imo ipsa vita. Alludit ad lignum vitæ, Gen. 2. 9. Sicut enim hoc lignum, id est arbor vitæ, suo fructu sive pomo, Adæ in paradiso dedisset vitam: Primo, longævam, ad aliquot annorum millia, donec Deus eum e paradiso vivum transtulisset in cœlum: Secundo, sanam et robustam. Tertio, constantem, ut numquam morbum aut senium sensisset: Quarto, lætam et hilarem; pepulisset enim omnem mœstitiam et melancholiam: sic multo magis hæc omnia præstat Eucharistia, quæ non tantum longævam, sed et æternam vitam communicantibus confert; unde arbor vitæ fuit figura Eucharistiæ, uti docet S. Irenæus lib. 5. cap. 2. Porro Eucharistia non tantum animam, sed et corpus nutrit et vegetat, uti docent Theologi: imo S. Joannes Abbas teste Palladio in Lausiaca cap. 61. S. Catharina Senensis. S. Maria Oigniacensis. S. Ebrulphus Abbas apud Surium tom. 6. pluresque alii sola Eucharistia, sine alio cibo multo tempore vixerunt. Quin et Ludovicus Pius Imp. in supremo morbo, quo obiit, totos 42. dies jejunus transegit, Eucharistiam solam quotidie sumens, ut qui adfuit ei scriptor testatur, quem citat Thom. Bozius tom. 2. de Signis Eccles. lib. 15. cap. 2.

QUI VENIT AD ME, NON ESURIET, ET QUI CREDIT IN ME, NON SITIET UNQUAM.] Quia dabo ei panem, qui omnem famem; et potum, qui omnem sitim satiet. Dixit Christus se esse panem vitæ, hic modum panem hunc assequendi assignat; nimirum, ut quis ad eum veniat, hoc est, in eam credat, uti Christus mox exponit. Ita S. August. ad Christum enim venimus, passibus non corporis (sic enim Judæi increduli et crucifixores ad eum venerunt) sed mentis; scilicet, fidei, obedientiæ et charitatis, *non esuriet*, umquam: hoc enim repetendum est ex Τὸ *non sitiet umquam*. Sensus est, q. d. Manna comestum sedabat famem, sed ad tempus dumtaxat, et ego qui sum panis vitæ, si vel semel comedar in Eucharistia, comedenti confero plenam satietatem, ut alium cibum non requirat; imo ut nullam deinceps esuriem sentiat, quia confero

illi vitam gratiæ et gloriæ, beatam et immortalem, quæ omne hominis desiderium implet et satiat, ut patebit vers. 40. et seq.

Et qui credit in me, non sitiet umquam.] Quia dabo ei in Eucharistia potum sanguinis mei, quo plene refectus et satiatus numquam sitiet. Audi Cyrill. *Quid igitur Christus pollicetur? corruptibile certe nihil, sed benedictionem, quam communicatione corporis atque sanguinis Christi assequimur: unde ad eum incorruptionem integre reducemur, ut cibo et potu corporali non indigeamus. Vivificat enim corpus Christi, et ad incorruptionem sua participatione reducit.* Esto enim fideles laici non sumant, nec bibant Eucharistiam sub specie vini, uti faciunt sacerdotes, sed eam comedunt sub specie panis dumtaxat; tamen sub illa non tantum comedunt corpus Christi, sed et bibunt sanguinem Christi, quia sanguis a corpore Christi, utpote immortali et glorioso, separari nequit. In spiritualibus enim idem est esurire et sitire, idem est cibus et potus. *Qui venit ad me*, inquit Aug. *hoc est, quod ait. Et qui credit in me, et quod dixit: Non esuriet; hoc intelligendum est, non sitiet umquam: utroque enim illo significatur æterna satietas, ubi nulla est egestas.* In summa: *Non sitiet umquam*, id est quod Psal. 35. v. 9. ait: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Simili modo dixit Samaritanæ: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.* c. 4. v. 13. Vide ibi dicta.

36. Sed dixi vobis quia et vidistis me, et non creditis.] *Dixi*, alias, etiamsi id nullibi sit scriptum a Joanne. Ita Chrysost. Euthym. et alii. Rursum *dixi*, id est, sat superque ostendi et probavi vobis, *quia* id est quod, *vidistis*. id est cognovistis, hoc est ex tot signis et miraculis quæ edidi, cognoscere potuistis et debuistis *me*; et tamen ex obstinatione animi in me *non creditis*. Nam cap. 5. vers. 3. et seq. fuse arguit Judæos, quod visis tot signis, in se non credant. Ita Euthym. *Vidistis*, ait, *me, sive cognovistis quis ego sim, et a testimonio Joannis, et a signis quæ edidi, et a testimonio Scripturarum, quas vobis aperui, sed voluntarie malum operantes non creditis.*

37. Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet, et eum qui venit ad me, non ejiciam foras.] Est occupatio. q. d. Objicietis mihi: Si sciebas nos tibi prædicanti non credituros; cur ergo nobis prædicas? Resp. Quia ex vobis sunt aliqui, qui in me credent; nimirum illi quos Pater elegit mihique dedit, ut sint mei discipuli et filii: quo tacite innuit Judæos plerosque, ob suam incredulitatem, non esse sibi datos, nec ad fidem a Deo electos, sed pro iis Deum multos alios, præsertim ex Gentibus elegisse: unde ait, *omne quod dat mihi Pater*, in genere neutro, non *Omnis*. ut magis significet universitatem omnium gentium. *Omne* ergo, id est omnis gentis, omnis generis, omnis ætatis et sexus universitas et populus, cui Pater inspirat affectum fidei, ut sponte et libere in me credat, hic per fidem ad me veniet, fietque Christianus et meus discipulus: quare ego eum a me non repellam, nec e domo, id est Ecclesia mea, foras ejiciam, uti vos, o Judæi increduli et rebelles, a me meaque Ecclesia repello, compellamque in tartara; sed ultro et amanter eum complectar, mecumque ducam ad Ecclesiam triumphantem in cœlis.

Nota. Christus hic ut Judæos incredulos et pervicaces retundat, terreat et percellat, assurgit ad secretum voluntatis et prædestinationis Dei. Vult enim docere, quod fides sit donum Dei, quo illi careant. Dat ergo Pater Christo fideles ab æterno, prædestinando, et in tempore vocando ad fidem, ea ratione et modo, ut vocati libere Deo vocanti obsequantur et credant, itaque veniant ad Christum. Hæc enim est causa actualis fidei, sive cur quis hic et nunc actu credat in Christum, scilicet gratia Dei excitans hominem ad credendum, et homo libera sua voluntate gratiæ Dei consentiens et credens. Igitur dat Pater nos Christo, cum per gratiam suam prævenientem et cooperantem facit nos actu converti, et libere credere Christo: nam ut ait hic ipse, omnis qui a Patre datur Christo reipsa venit ad Christum. Ita S. August. Cyrill. Leont. Chrysost. et alii.

Adverte, Christum hic proprie loqui de prædestinatione ad fidem et gratiam non ad gloriam, æque ac Paulus. Alludit ad Psal. 2. 8. *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* Unde ait in futuro: *Ad me veniet*, ut Gentes per prædicationem Apostolorum ad se venturas innuat. Audi Cyrill. *Jam jam venturas Gentes significat, et jacturam gratiæ, quam facturi erant Judæi, minatur.*

Porro Deus Pater dat fideles Christo, quia Christus hoc obedientia et passione sua meruit. Merita enim Christi sunt causa, non tantum vocationis temporariæ, sed et prædestinationis æternæ fidelium: Deus enim ob prævisa Christi merita, fideles prædestinavit et elegit, uti docet Paulus Ephes. 1. 4. dicens: *Elegit nos in ipso* (Christo) *ante mundi constitutionem, ut essemus sancti.* Et mox: *Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum, per Jesum Christum in ipsum.*

Non ejiciam foras.] *Non repellam a me, mea Ecclesia, meo cœlo; sed magna cura refocillabo*, ait Theophyl. Alludit ad hospitem, qui peregrinos sibi benevolos et amicos ad suum hospitium admittit. Ita Euthym. *Non abjiciam eum*, ait, *hic a mea familiaritate, neque ibi a regno cœlorum.* Et Cyrill. *Non abdicabitur*, inquit, *neque ut inglorius ejicietur, nec erit expers meæ benignitatis, sed recondetur in horreum, et in cœlestes mansiones divertet, ingredieturque quo mens hominum nequaquam cogitavit.*

Nota. S. Chrysostomus et Cyrillus lib. 3. c. 39. dicunt illos a Patre dari Filio, qui se per bonum liberi arbitrii usum Dei vocatione et gratia dignos reddiderunt; quod postea crude secutus Pelagius gratiæ necessitatem negavit, dicens liberum arbitrium sibi sufficere ad bene operandum. Verum hic est error, quem confutat S. August. *Credere*, inquit, *Dei gratia est; posse credere, naturæ.* Quocirca ipse hic et alibi docet omnes quidem posse credere, bene operari et salvari, quia liberum in omnibus arbitrium gratiæ Dei est capax, et sæpe sufficientem ad salutem gratiam a Deo accipit; solos illos tamen actu credere, bene operari et salvari, quibus Deus dat gratiam efficacem, sive congruam; quam scilicet prævidet persuasuram libero arbitrio, ut sibi cooperetur, de quo plura v. 44.

38 QUIA DESCENDI DE COELO, UT FACIAM VOLUNTATEM EJUS QUI MISIT ME.] Dat causam Christus, cur non ejiciet foras eum, quem Pater sibi dederit, quia scilicet ipse venit in carnem et mundum, hoc fine dumtaxat, ut faciat Patris voluntatem, quæ est, ut eos, quos Pater vult dare Christo, et salvare, hos Christus acceptet et salvet. Unde explicans subdit: *Hæc est autem voluntas*, etc. Audi S. Cyril. in Conc. Ephesino hæc profunde pertractantem: *Dum non suam, sed sui Patris voluntatem se perficere addit, Judæorum vesaniam ex obliquo perstringit, utpote qui suam semper voluntatem constituere satagentes, divinasque leges floccifacientes, de Domini sui placitis nihil quidquam pensi haberent: dum, inquam, suum hoc loco promptum obsequendi studium palam commendat, illorum rebellionem neutiquam obscure incusat.*

39. HÆC EST AUTEM VOLUNTAS EJUS, QUI MISIT ME, PATRIS: UT OMNE QUOD DEDIT MIHI, NON PERDAM EX EO, SED RESUSCITEM ILLUD IN NOVISSIMO DIE.] *Omne*, id est omnes omnino, cujuscumque sit gentis, gradus, status, ætatis vel sexus, ut dixi vers. 37. *Non perdam*, id est non sinam perire. Explicat enim id quod dixit: *Non ejiciam foras*: unde id exponens et perficiens addit: *Sed resuscitem illud in novissimo die*, puta in ultimo mundi die, sive in die judicii, ut scilicet eum in cœlum admittam, ibique eum beem immortalitate et gloria, tam corporis, quam animæ in æternum. Tunc enim cessabit cœlorum motus, ac consequenter tempus, quod motus illorum est mensura; quare erit tunc dierum, mensium et annorum omnium statio et finis.

40 HÆC EST AUTEM VOLUNTAS PATRIS MEI, QUI MISIT ME: UT OMNIS, QUI VIDET FILIUM, ET CREDIT IN EUM, HABEAT VITAM ÆTERNAM, ET EGO RESUSCITABO EUM IN NOVISSIMO DIE.] *Qui videt*, græce, θεωρῶν, id est considerans et contemplans Filium, eumque videns oculis, non corporis, sed mentis, hoc est, in eum credens, illique obediens. Notat Lactant. lib. 7. cap. 9. ex Trismegisto quod hoc verbum θεωρεῖν, proprie sit rerum divinarum.

ET EGO RESUSCITABO.] Græcum ἀναστήσω potest verti et in futuro indicativi modi, *resuscitabo;* et in aoristo conjunctivi, *ut resuscitem*, uti vertit Interpres vers. 39. Inculcat Christus resurrectionem, quia *spes Christianorum est resurrectio mortuorum*, ait Tertull. lib. de Resurrect. Audi S. Chrysost. homil. 46. *Vitæ ubique meminit: nam ejus trahimur cupiditate, et nihil suavius quam non mori. Etenim in veteri Testamento, longa vita et multi dies promittebantur: nunc vero non simpliciter vitæ longitudo, sed vita sine fine promittitur; simul et ostendere vult, quod supplicium ex peccato inductum nunc revocat sententiam illam mortis solvendo, et vitæ sempiternæ inducendo, contra superiorum temporum institutionem.*

41. MURMURABANT ERGO JUDÆI DE ILLO, QUIA DIXISSET: EGO SUM PANIS VIVUS QUI DE COELO DESCENDI, ET DICEBANT: 42. NONNE HIC EST JESUS FILIUS JOSEPH, CUJUS NOS NOVIMUS PATREM, ET MATREM? QUOMODO ERGO DICIT HIC: QUIA DE COELO DESCENDI?] Murmuratio de rebus bonis, ait Cyrillus, est quasi paterna hæreditas a parentibus sub Mose, ad Judæos sub Christo descendens. Causam murmuris dat Theophyl. *Hucusque quidem* ait, *existimabant de pane sensibili eum loqui, et mansuete eum ferebant: nunc autem quia revelavit eis, quod de spirituali pane sermonem haberet, contempto illo murmurant*: quia non capiebant quomodo Christus esset panis vivus, et quomodo de cœlo descendisset, et quomodo ipsi eum, manducarent: suæ enim gulæ inhiabant.

RESPONDIT ERGO JESUS, ET DIXIT EIS, NOLITE MURMURARE IN INVICEM.] Græce, μετ' ἀλλήλων, id est cum invicem, inter vos mutuo, vel etiam contra vos mutuo: innuit enim alios pro se, alios contra se fuisse; atque hac ratione inter se his Christum accusantibus, illis eum defendentibus, certasse, itaque inter se murmurasse. Ita Jansen.

NOLITE MURMURARE.] Quia nullam murmurandi occasionem vobis præbeo: nam ego puram meramque dico veritatem, quæ licet ob sui sublimitatem a vobis non capiatur, vos tamen estis in culpa; tum quia mihi obstrepitis et rebellatis, nec a me explicationem meorum dictorum quæritis, tum quia lumen ad mea dicta intelligendum a Deo non flagitatis. Unde subdit:

44. NEMO POTEST VENIRE AD ME, NISI PATER, QUI MISIT ME, TRAXERIT EUM: ET EGO RESUSCITABO EUM IN NOVISSIMO DIE.] Nota Primo. Potuisset Christus, ut recte advertit Chrysost. respondere et dicere: Non est mirum quod vos, o Judæi, hæc quæ dico, quod scilicet ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi, non intelligatis, nec credatis, quia carnales, duri et protervi estis; sed mavult suavius et divinius respondere, scilicet, quod nemo in se credat, nisi cui hoc datum sit a Patre, ut sic ii, qui credebant contra alios, qui non credebant, non contenderent, et increduli agnoscerent sibi deesse lumen divinum, ad proxime et plane credendum necessarium, illudque humili prece a Deo et Christo flagitarent; non autem murmurarent, aut certe se deesse illi lumini a Deo oblato, illique esse rebelles adverterent.

Sensus ergo est, q. d. Nolite vos, o mihi credentes, contra incredulos murmurare, eo quod meæ doctrinæ tot miraculis confirmatæ non credant; quia fides est donum supernaturale Dei, nec potest quis credere in me, nisi Pater traxerit eum ut credat: illi autem necdum trahuntur a Patre: quare nolite eis indignari, sed rogate Patrem, ut trahat eos, sicut traxit vos: sic enim æque ac vos in me credent. Vos quoque, o increduli, nolite murmurare contra me, meosque dicta, et meos credentes; quia traxit illos Pater, ut credant in me; rogate ergo potius Patrem, ut vos quoque trahat: sic enim æque ac illi credetis in me, et cum illis unanimiter in mea fide, doctrina et Ecclesia conspirabitis. Dicite ergo cum sponsa: *Trahe me post te;* quia sic tracti *curremus in odorem unguentorum tuorum*. Cantic. 1. 3. Vide ibi dicta.

Nota Secundo, τὸ *traxerit*, non significare coactionem aut necessitatem, nec opponi libertati arbitrii, quasi illam homini adimat, uti volunt Lutherani et Calvinistæ: sic enim trahuntur ligna et saxa: apud homines autem, trahit sua quemque voluptas, hoc est libertas, non necessitas. Ostendis puero saccharum, trahis illum ad te: ostendis ovi ramum viridem, trahis illam ad te; uterque enim trahitur pabuli illecebra: similiter trahitur hominis voluntas, sicut ferrum trahit magnes: sic occulta amoris vi ad Christum tracta

fuit S. Agnes Trahimur *monitione*, ait Cyrill. *doctrina, revelatione ineffabiliter facta.* Audi S. August. tract. 26. *Noli cogitare te invitum trahi: trahitur animus et amore.* Et mox: *Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico. Parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui. Est quædam voluptas cordis, cui panis dulcis est ille cœlestis. Porro si poetæ dicere licuit. Trahit sua quemque voluptas; non necessitas, sed voluptas; non obligatio, sed delectatio; quanto fortius nos dicere debemus, trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur justitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est.* Et post nonnulla: *Da amantem, et sentit quod dico; da desiderantem, da esurientem, da in ista solitudine peregrinantem atque sitientem, et fontem æternæ patriæ suspirantem; da talem, et scit quid dicam; si autem frigido loquor, nescit quid loquor.* Idem sermone de Verbis Apostoli: *Non dixit*, inquit, *duxerit, sed traxerit. Ista violentia cordi fit, non carni. Quid ergo miraris? Crede et venis; ama, et traheris. Ne arbitreris istam asperam molestamque violentiam, dulcis est, suavis est, ipsa suavitas te trahit. Nonne ovis trahitur, cum esurienti herba monstratur? Et puto quia non corpore impellitur, sed desiderio colligatur. Sic et tu veni ad Christum, noli longa itinera meditari. Ubi credis, ibi venis. Ad illum enim qui ubique est, amando venitur, non navigando.*

Tractus Dei ergo significat vim et efficaciam gratiæ, sed suavem et blandam; quæ liberum arbitrium non cogat, sed allectet, mulceat et blandiendo flectat ut credat. Item significat imbecillitatem et vitiosas cupiditates hominis, quæ fidei et sanctitati Christianæ repugnant, ut homo ad fidem et virtutem Christianam vehementi gratiæ Dei impulsu, non tam duci, quam trahi indigeat. Hoc est quod ait Christus Matth. 11. *Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.* Ebriosus enim debet inferre vim suæ gulæ, luxuriosus suæ libidini, avarus suæ cupiditati, ambitiosus suæ ambitioni. Igitur tractus gratiæ voluntatem in carnem depressam, sursum ad cœlestia elevat, renitentem allicit, infirmam corroborat, tristem exhilarat, timidam animat ad bonum. Quocirca hac Christi sententia passim Patres Latini cum S. August. usi sunt contra Pelagianos, ut probarent necessitatem gratiæ. Excipio Græcos, ut S. Chrysost. Cyrill. et eorum sequaces, qui Pelagium præcesserunt, ideoque de gratia parce loquuntur, ut liberum hominis arbitrium contra Manichæos extollant. Unde Theophyl. hic ex S. Chrysost. Sicut, ait, magnes non trahit nisi ferrum, sic Deus non trahit nisi idoneos: qui scilicet libero arbitrio bene utendo, gratia Dei se dignos efficiunt. Quare caute legendus est hic S. Chrysost. dum ait, eos qui trahuntur a Deo, hoc ipsum promereri aliqua prævia liberi arbitrii bona voluntate. Hoc si de primo gratiæ tractu, ac de libero arbitrio nudo, omnique gratia destituto accipias, Pelagianum est: Catholicum autem, si de ulteriori tractu ad majorem fidem et virtutem, ac de libero arbitrio, jam ab aliqua priori gratia prævento et excitato intelligas.

Nota Tertio. Quidam a Deo trahuntur inchoative, sive quantum est ex parte Dei, quantumque sufficit, ut possint converti: qui tamen ad Christum non veniunt, nec sese convertunt: quia scilicet Deum trahentem sequi nolunt, et sine tractu hoc simpliciter impossibile est venire ad Christum: perinde ac impossibile est homini sine alis volare. Et de hoc tractu ait Maldon. si quæras cur hic ad Christum trahitur, ille non? respondeo, quia hic Christum trahentem sequi voluit, ille vero noluit; imo nonnulli jam credentes in Christum, offensi hac carnis ejus manducatione, ab eo resilierunt, uti testatur Joannes v. 67. dicens: *Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant:* ac diserte de Juda proditore v. 71. *Nonne*, ait, *ego vos duodecim elegi, et unus ex vobis diabolus est?* Alii vero a Deo trahuntur complete, id est pertrahuntur ad Christum, qui scilicet Deum trahentem sequuntur, et de talibus hic quoque agit Christus, ut patet v. 37. *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me.* Idem enim hic est trahi a Patre, quod audire, doceri, discere a Patre. *Quid est trahi a Patre, nisi discere a Patre?* ait S August. Ita complete trahuntur illi, quibus Deus gratiam dat, non tantum prævenientem, eamque efficacem et congruam, (priores enim qui inchoate trahuntur, habent duntaxat sufficientem) sed et cooperantem. Congrua dicitur, quia eorum qui trahuntur, ingenio, affectui et moribus congruit. Unde Deus prævidet ipsos de facto illi libere consensuros, et cooperaturos, itaque convertendos, credituros, recteque operaturos. Et de his ait S. August. *Si non traheris, ora ut traharis.* Et: *Cur hic trahatur, ille non trahatur, noli judicare, si non vis errare.*

Porro hæc gratia efficax et congrua est necessaria ad conversionem, fidem et salutem, non simpliciter, sed ex hypothesi, posita scilicet præscientia Dei, qua ipse prævidet hanc gratiam persuasuram libero arbitrio, ut se ad Deum convertat, alteram vero, quæ solum sufficiens est, idipsum illi non persuasuram. Unde pariter prævidet Deus, nos gratiæ efficaci et congruæ libere consensuros, sufficienti vero et incongruæ non consensuros, idque ex mera arbitrii libertate. Hoc est quod ait Christus: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum* Quare gratia congrua usque ad finem vitæ, est magnum perseverantiæ donum, quod est causa nostræ salutis æternæ, ac proinde sub meritum non cadit; sed est peculiare et summum Dei beneficium, quod Deus suis prædestinatis et electis confert, eosque a non electis et reprobis secernit et distinguit, uti fuse docet S. August. de Præd. Sanct. c. 16. et ex eo S. Thom. et Scholastici, ac Concil. Trident. sess. 6. cap. 13 Quocirca hæc gratia congrua nobis assidue ac humillime a Deo postulanda est per Christi merita: in ea enim vertitur cardo salutis nostræ, quia Deus promisit se daturum nobis quidquid in nomine Christi petierimus. Joan. 15 16

Denique tractum Dei sæpe impedit ingens cordis humani malitia et obduratio, perinde ac magnetis tractum ferri indomabilis adamas, qui non ferro, nec igne, sed solo hircino sanguine vincitur et frangitur. Audi Plinium lib. 37. cap. 4. *Adamas dissidet cum magnete in tantum, ut juxta positus ferrum non patiatur abstrahi, aut si admotus magnes appre-*

henderit, rapiat atque auferat: Idem tradit August. lib 21. de Civit. c. 4.

ET EGO RESUSCITABO EUM IN NOVISSIMO DIE.] Ostendit Christus fructum hujus tractus Dei Patris q. d. Ego autem illum, qui a Deo tractus venerit ad me, et in me crediderit, mihique obedierit, hoc præmio donabo, ut eum resuscitem ad vitam et gloriam æternam; si videlicet in mea fide et obedientia usque ad mortem perseverarit.

45 EST SCRIPTUM IN PROPHETIS: ET ERUNT OMNES DOCIBILES DEI.] Arabic *a Deo.* Citat Isaiæ c. 54. 13. *Universos filios doctos a Domino* Simile habet Jerem. c. 31. 33. et 34. et Ezechiel c. 11. 19. et c. 36. 26. et Joel cap. 2. 28. Vide ibi dicta. Quia insolens videbatur Judæis, quod dixerat Christus: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum;* hinc Christus idipsum confirmat ex Isaia et prophetis, qui asserunt omnes filios, sive discipulos Christi et Ecclesiæ fore theodidactos, id est doctos a Deo: doceri autem a Deo est trahi a Deo: *docibiles* enim idem est quod *doctos.* Hebr. enim est למודי *limmude* Sic sæpe alibi verbalia desinentia in *bilis.* Interpres noster Latinus pro participio passivo accipit, ut *incredibilis* idem sit quod incredulus, plaga *desperabilis* sit desperata, verbum *persuasibile* sit verbum persuasum vel persuadens.

Erunt autem docti a Deo scilicet interius mentem docente, illuminante, afflante, implente ad vocem externam Christi, ejusque discipulorum, ut illi credant, et obediant; cum prius in lege veteri Deus exterius magis, quam interius, scilicet per Prophetas per sacerdotes, per S. Scripturas doceret populum. Quare *ubi Deus est magister, ibi cito discitur quod docetur,* ait S. Leo serm. de Pentecoste Audi S. Aug. in epist. 1. S. Joan. tract. 3. *Sonus verborum nostrorum aures percutit, magister intus est.* Et mox: *Omnibus locutus sum, sed quibus unctio illa intus non loquitur, quos Spiritus S. intus non docet, indocti redeunt. Magisteria forinsecus adjutoria sunt quædam et admonitiones: cathedram in cœlo habet, qui corda docet; propterea ait et ipse in Evangelio. Nolite vobis dicere Magistrum in terra: unus est magister vester Christus. Ipse vobis ergo intus loquitur, quando nemo hominum illic est,* etc. *Ubi illius inspiratio, illius unctio non est, forinsecus inaniter perstrepunt verba.*

OMNIS QUI AUDIVIT A PATRE, ET DIDICIT (Arabicus, *et scit*) VENIT AD ME.] Ecce hic tractum Patris explicat q. d. Trahitur a Patre, qui interius ab eo docetur, id est cujus intellectus a Patre illuminatur, et voluntas inflammatur, ut mihi credat, meque sequatur: et didicit, vel discit, hoc est, meam illuminationem in intellectu, et meum impulsum sive inflammationem in voluntate excipit, illique acquiescit, et libere consentit: ille *venit ad me,* id est credit in me quasi Messiam, mihique obedit: duo enim pedes, non corporis sed animæ, quibus illa venit ad Christum, sunt intellectus a Deo illustratus, et voluntas ab eodem impulsa et inflammata Hinc S. August. de Prædest. Sanct. c. 8. infert aitque: *Si omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit, profecto omnis qui non venit, non audivit a Patre, nec didicit: nam si audisset et didicisset, veniret.* Ac subdit: *Valde remota est a sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur et docet, ut veniatur ad Filium. Ibi est et ipse Filius quia ipse est Verbum ejus, per quod sic docet: nec agit hoc cum carnis aure, sed cordis Simul est et ibi Spiritus Patris et Filii: neque enim ipse non docet, aut separatim docet: inseparabilia quippe didicimus esse opera Trinitatis.* Et post nonnulla: *Cur ergo non omnes docet ut veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, judicio non docet; quoniam cujus vult miseretur, et quem vult obdurat: sed miseretur bonum tribuens, obdurat digna retribuens:* etc. *Hæc itaque gratia, quæ occulte humanis cordibus divina largitate tribuitur, a nullo duro corde respuitur. Ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur Quando ergo Pater intus auditur et docet, ut veniatur, ad Filium, aufert cor lapideum, et dat cor carneum, sicut Propheta prædicante promisit. Sic quippe facit filios promissionis vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.*

46. NON QUIA (non quod) PATREM VIDIT QUISQUAM, NISI IS QUI A DEO EST, HIC VIDIT PATREM.] *Ne suspicarentur Judæi crassi et rudes,* ait Euthymius, *quod sensuali modo audiat quisquam a Patre, videns eum humano modo,* ait: *Non quia,* etc. subaudi, sed quod invisibiliter Deum in mente loquentem, revelantem, illuminantem, et fidem Christi persuadentem audiat q. d. Deus est magister invisibilis, qui a discipulis non videtur. Deus est doctor, non oculorum, nec aurium, sed cordium et mentium.

NISI IS QUI A DEO EST.] Puta ego, qui qua Deus, sum Dei Filius, ex ipso natus, ideoque ipsi intimus, ipsum per essentiam continue video et intueor; qua homo vero, ab eo sine opera viri formatus, semper ipsius beatifica visione fruor. Ita Cyrill. *Tamquam Patris consubstantialis,* ait, *videbit profecto eum ex quo est* Et Euthym. *Utpote ejusdem naturæ, substantiæ et scientiæ et qui est in sinu Patris.*

47 AMEN, AMEN DICO VOBIS: QUI CREDIT IN ME, HABET VITAM ÆTERNAM.] *Habet,* jure et merito, sive in certa spe, sed necdum in re. Redit Christus ad vers. 29. et fidem in se iterum iterumque inculcat, quia hæc est principium omnis boni, radix salutis, ac medium necessarium ad obtinendum a Christo panem vitæ, puta Eucharistiam.

VITAM ÆTERNAM.] *Ita volentes,* ait, Chrys. *firma præmii spe ad fidem impellit: quid enim melius aut suavius mortem et corruptionem timentibus, quam vita æterna?*

48. EGO SUM PANIS VITÆ.] alens me comedentes in vitam æternam. q. d. Ego iis, a quibus cum vera vivaque fide comedor, tribuo vitam æternam Idem sæpe repetit et confirmat, et ne temere dixisse videatur, quia Judæis videbatur res hæc plane paradoxa et impossibilis.

49 PATRES VESTRI MANDUCAVERUNT MANNA IN DESERTO, ET MORTUI SUNT. 50. HIC EST PANIS DE COELO DESCENDENS: UT, SI QUIS EX IPSO MANDUCAVERIT, NON MORIATUR.] *In deserto.* Ista particula, ait S. Chrysost. *significat manna non diu durasse, neque in terram promissionis venisse; mox enim ut illam attigerunt, cessavit manna.* Verum hic Christi panis est perpetuo durans, ait Theophyl Audi Josue 5. 12. *Defecit-*

que manna postquam comederunt de frugibus terræ, nec usi sunt ultra cibo illo filii Israel, sed comederunt de frugibus terræ Chanaan. Deus enim, sicut non deficit in necessariis, ita in superfluis non abundat.

Et mortui sunt.] q. d. Manna patres more aliorum ciborum aluit, et ab eis mortem non arcuit, nec arcere potuit; meus autem panis illam arcet.

Ut si quis ex ipso manducaverit, vera fide, viva, et charitate formata, non moriatur in æternum] q. d. Manna non habuit vim vitalem præservandi a morte corporea, multo minus animas patrum vestrorum: hic vero meus panis vim habet liberandi a morte, non tantum corporis, sed et animæ, idque in æternum licet enim mortem temporalem corporis non auferat; faciet tamen, ut ex ea fidelis vir resurgat et deinceps non moriatur in æternum: de quo plura v. 55. et sequenti.

51. Ego sum panis, (id est cibus. Est hebraismus) vivus, in me ipso, et me vivum comedentes vivificans eisque meam vitam communicans; cum manna esset in se inanime et mortuum, ideoque vitam comedentibus se tribuere non posset: qui de cœlo descendi (ratione divini suppositi, ait Suarez) *Cum de cœlo cibum quærerent*, ait Chrysost *ideo frequenter se de cœlo descendisse testatur.*

52. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.] Hic enim panis dat animæ vitam gratiæ, durantem usque ad vitam gloriæ in omnem æternitatem; corpus vero faciet resurgere a morte, ut gloriosum vivat pariter in æternum.

Calvinus et hæretici contendunt panem hunc non esse corpus Christi in Eucharistia, sed esse panem mysticum: nos enim mystice comedere corpus Christi per fidem, cum in eum credimus. Idem e Catholicis sensit Jansenius hic, Cajetan. Gabriel. Ruardus Tapper. Nicolaus Cusanus et Hesselius, quos citat Bellarm. lib. 1. de Eucharistia c. 5. contra quos integrum librum scripsit Didacus Castillus, et alterum Nicolaus Sanderus, illosque refutant Toletus, Maldonat. Bellarm. et alii passim.

Dico ergo, Christum ab hoc loco deinceps loqui ad litteram de Eucharistia. Id adeo certum est, ut Maldon. dicat idipsum negare esse temerarium, et pene erroneum.

Probatur Primo, quia id clarissime hic asserit Christus, passim jubens nos manducare suam carnem, et bibere suum sanguinem, adeo ut clarius Eucharistiæ dogma exprimere non potuerit: nil enim aliud hic ingeminat, nil aliud audis, quam, *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem. Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem.* Sane incredibile videtur, quod Christus rem per se claram, et a se toties repetitam, nimirum credendum esse in se, voluerit tot verbis et metaphoris manducandi suam carnem et sanguinem obscurare, præsertim cum prævideret hac de causa multos, etiam discipulos, a se discessuros.

Secundo, quia utramque Eucharistiæ speciem distinguit: carnem enim suam facit cibum, quem comedamus: sanguinem vero suum facit potum, quem bibamus. *Nisi*, inquit vers 54. *manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ergo loquitur de Eucharistia in qua vere et proprie manducamus Christi carnem et bibimus ejus sanguinem Nam in spirituali manducatione Christi, quæ fit per fidem, potus a cibo, et sanguis a carne distingui nequit: nec enim specialim et seorsim credere debemus carnem, et deinde sanguinem Christi, sed sufficit in genere et totaliter credere in totam humanitatem Christi.

Tertio, quia nusquam in Scriptura efficacia et fructus Eucharistiæ, item præceptum universale illam sumendi, clare exprimitur, et inculcatur, nisi hic Hoc enim præceptum cum sit grave, et omnes fideles obliget, clare exprimi debuit.

Quarto, si S. Joannes hic non agat de Eucharistia, ergo nusquam de illa egit. Quis hoc credat de Benjamino Christi, qui in cœna ultima, ubi Christus Eucharistiam instituit, supra pectus recubuit, illum scilicet augustissimum hoc dilectionis Christi monumentum et mysterium omisisse, et silentio involvisse?

Quinto, quia simili modo c. 3. baptismi institutionem narrat, ac de eo disputationem Christi cum Nicodemo; sicut hic narrat mysterium Eucharistiæ, ac de ea Christi disputationem cum Judæis. Hæc enim sunt duo Sacramenta fidelibus necessaria, ac quasi duæ bases et columnæ Ecclesiæ Christianæ.

Denique, hæc est communis sententia Patrum; tam Græcorum, quam Latinorum, item Interpretum ac Doctorum Scholasticorum scilicet S. Cyrilli. Chrysost. Theoph. Euthym. S. Thomæ, Ruperti, Lyrani, Maldonati, Toleti hic et aliorum variis in locis, quos fuse citant Toletus, Ribera, Maldon. Sanderus et Didacus Castillus scribentes in hoc caput, ac Bellarm. lib. 1. de Eucharistia c. 5.

Pari modo hunc locum de Eucharistia intelligit Conc. Ephesinum epist. ad Nestorium, Nicenum II. act. 6. Cabilonense II. cap. 46. et Senonense cap. 10. ac Trident sess. 13. cap 2 et sess. 21. c. 1. Nec dissentit S. Augustinus, quem multi contrarium putant, ut patet eum diligenter legenti: nam ex hoc loco ipse, imo multi veteres, infantibus quoque dandam esse Eucharistiam contendebant, idque factitatum est per sexcentos annos variis in locis, donec Ecclesia contrarium definivit, scilicet Eucharistiam infantibus non esse necessariam, nec expedire illam eis dare ob periculum irreverentiæ.

Ubi Nota. S. Augustinum, præter explicationem litteralem et genuinam hujus loci, quæ est de Eucharistia; adjungere aliam symbolicam et mysticam, ac per panem et cibum hanc intelligere societatem membrorum et corporis Christi, quod est Ecclesiæ, ut comedere carnem Christi, idem sit quod incorporari Ecclesiæ, illique aggregari et associari, ac consequenter inseri Christo, ejusque spiritum haurire et participare. Id autem facit Augustinus propter Donatistas sui temporis in Africa, quibuscum continua illi fuit disputatio. Hi enim societatem et unitatem Ecclesiæ per schisma disciderant. Accedit Primo, quod Eucharistia hujus societatis fidelium in Ecclesia, non tantum symbolum sit, sed et causa. Sicut enim ex multis tritici granis commolitis fit unus panis, et ex multis uvæ acinis pressis confluit vinum: sic ex multis fidelibus communicantibus fit una societas et Ecclesia. Secundo, quod hæc fidelium unio et societas sit finis et fructus

Eucharistiæ quæ sine illo nihil ad salutem prodest. Tertio, quod S. Aug. sæpe leviter insinuato, et quasi obiter præterito sensu litterali, utpote facili et aperto, inhæreat spirituali et mystico, utpote obscuriori, subtiliori et sublimiori. Idem facit Origen. S. Gregor. S. Hieron. aliique Patres. Ita S. Aug. explicat ejus de more assecla S. Bern. serm. 3. in Psal. 90. *Quid est,* ait, *manducare ejus carnem, et bibere sanguinem, nisi communicare passionibus ejus, et eam conversationem imitari, quam gessit in carne? Unde et hoc designat illibatum illud altaris Sacramentum, ubi Dominicum corpus accipimus: ut, sicut videtur illa panis forma in nobis intrare; sic noverimus per eam quam in terris habuit conversationem, ipsum intrare in nos, ad habitandum per fidem in cordibus nostris.*

Dices, S. August. lib. 3. de Doctrina Christiana cap. 16. asserit in hisce Christi verbis esse tropum, sive figuram, qua præcipiatur passionibus Christi esse communicandum. Resp. S. August. figuram hanc vocat, eo quod Christi caro hic non præcipiatur carnaliter lanianda, coquenda, itaque comedenda, ut fit in carnibus boum et ovium, sicut Capharnaitæ intelligebant, ideoque offendebantur; sed figurate, id est sacramentaliter. Censet enim hic præcipi, ut in Eucharistia, per species panis et vini a se invicem divisas, et quasi mortuas, repræsentemus passionem et mortem Christi, quæ facta est per divisionem animæ et sanguinis a corpore Christi, illamque deinde per mortificationem imitemur, ac moribus sanctis exprimamus.

Dices Secundo: Christus vers. 27. 29 et 63. agit de manducatione sui spirituali per fidem, ergo et hic de eadem agere pergit, non de sacramentali et corporali, alioqui non loqueretur consequenter et cohærenter. Resp. Primo, negando consequentiam. Christus enim sensim voluit rudes Judæos evehere, ac primo eis faciliora, deinde difficiliora et magis arcana proponere. Unde a multiplicatione panum, qua turbam paverat, assurgit ad manna, inde ad spiritalem fidei cibum, vers. 27. 29. 35. 36. 40. 47. inde hoc versu et deinceps, ad realem sui manducationem in Eucharistia, quæ illius miraculi, et multiplicationis panum, ac totius discursus et disputationis ejus in hoc capite est finis, meta et scopus. Simili modo cap. 4. Samaritanam a corporali aqua et potatione, evexit et traduxit ad spiritalem. Atque hanc evectionem Christus ipse satis insinuat, imo explicat, dum v. 29. et 35. dixit panem illum jam haberi ab iis qui credunt, hic vero ait panem suum (Eucharistiæ) needum haberi ac needum se illum dare, sed daturum in futuro. *Panis,* ait, *quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Causa autem hujus varietatis est, quod Christus v. 27. et seq. voluerit auditores suos præmunire et præparare ad augustissimum Eucharistiæ mysterium: nam in eo summe requiritur fides, et spiritalis manducatio, sine qua realis et corporalis, nil prodest, ut ait S. August.

Resp. Secundo, negando antecedens. Christus enim non dixit nos manducare se per fidem, sed fidem requisivit, tamquam medium ad obtinendum ab eo panem et cibum cœlestem, qui non est alius, quam ejus caro et sanguis in Eucharistia, uti v. 27. et seq. annotavi.

Objiciunt Tertio: Christus ait v. 64. *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam,* sed illud v. 64. explicabo.

Ex dictis liquet, in Eucharistia vere et proprie ipsissimam Christi carnem manducari, ejusque sanguinem bibi, non autem panem, qui sit carnis Christi typus et figura dumtaxat, ut volunt Calvinistæ. Nam figura Eucharistiæ potius erat manna Judæorum, utpote cœleste et sapidissimum, quam panis Christianorum vulgaris et aridus. Et si in Eucharistia est nudus panis, non corpus Christi, ergo perperam Christus Eucharistiam præfert ipsi mannæ, utpote quod erat sapidius et sublimius pane. Atque ita Christum intellexerunt Capharnaitæ et discipuli Christi: scilicet quod vellet vere et proprie carnem suam manducari, etsi modum manducandi sacramentaliter, sub speciebus panis et vini ignorarent, nec eum, etiam si explicuisset Christus, hoc tempore capere potuissent; et tamen eos, licet graviter offenderentur, non correxit Christus, cum hanc eorum offensam et apostasiam unico verbo impedire potuisset et debuisset, dicendo se loqui mystice; scilicet quod manducare carnem suam non sit aliud, quam credere se esse incarnatum et passum pro salute hominum. Cum ergo hoc non fecerit, certum est ipsum loqui de manducatione carnis suæ reali et sacramentali in Eucharistia. *Attende,* ait Theophyl. *quod panis quia a nobis in mysteriis manducatur, non est tantum figuratio quædam corporis Domini, sed ipsa caro Domini. Non enim dixit: Panis quem ego dabo, figura est carnis, sed, caro mea est. Transformatur enim arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, et accessionem S. Spiritus, in carnem Domini. Et quomodo,* ait, *non apparet nobis caro, sed panis? ut non abhorreamus ab ejus esu. Nam si quidem caro apparuisset, insuaviter affecti essemus erga communionem. Nunc autem condescendente Domino nostræ infirmitati, talis apparet nobis mysticus cibus, qualibus alioquin assueti sumus.*

ET PANIS, QUEM EGO DABO, CARO MEA EST PRO MUNDI VITA.] Græca habent. *Panis autem quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita:* itaque legit Syrus, S. Cyril. Theophyl. et Theodor. Arabic. *et panis quem ego dabo, est corpus meum, quod ego do pro mundi vita.* Sic et Syrus. Sensus est, q. d. Panis, id est cibus Eucharistiæ, quem ego dabo in ultima cœna, est caro mea, quam ego dabo, id est offeram Deo in cruce, lytrum et pretium ad mundum e morte redimendum, ut scilicet mundum peccato mortuum, ad vitam gratiæ et gloriæ resuscitem. Aut potius, q. d. Panis Eucharistiæ, quem ego dabo in cibum pro mundi vita, erit hæc caro mea, quam in crucem et mortem quoque tradam pro mundi vita; sed ita ut in cruce dem eam ad vitam perditam mundo restituendam; in Eucharistia vero dem eam in cibum, ut mundus per mortem meam resuscitatus ad vitam gratiæ, in ea alatur, crescat et perficiatur. q. d. Dabo veram carnem meam in cruce, quasi frumentum in molendino, molendam et pinsendam, ut ex ea fiat panis Eucharistiæ, frugifer et vitalis, alens fideles in vita gratiæ, ducensque ad vitam gloriæ. Huc respiciens S. Ignat. jam damnatus ad leones, cum eos rugientes audiret: *Frumentum,* ait, *Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis Christi mundus inveniar.*

Ex τῷ *dabo,* quod est futuri temporis, omnes vete-

res, et passim moderni hunc locum accipiunt de Eucharistia, adduntque nonnulli, Christum non tantum in cruce, sed et in Eucharistia dare, id est offerre Deo carnem suam pro mundi vita. Christus enim non tantum in cruce obtulit se Deo, quasi victimam cruentam pro mundi vita, sed et pro eadem se offert quotidie in Eucharistia, quasi victimam incruentam. Est enim Eucharistia sive Missa, sacrificium juge, sed incruentum. *Non dixit*, inquit Euthym. *Panis quem do, sed quem dabo: daturus namque erat in ultima cœna, quando sumptum panem ac is gratiis fregit, deditque discipulis, et ait: Accipite et comedite, hoc est corpus meum.* Et mox: *Dabo in mortem. Hoc enim crucifixionem suam præsignat, et ultroneam passionem.* Audi et Theophyl. *Quamvis et a Patre dicatur esse traditus; attamen et seipsum tradidisse dicitur, et illud quidem est, ut discamus ejus cum Patre concordiam; hoc autem, ut liberam voluntatem Filii non ignoremus.*

53. LITIGABANT ERGO JUDÆI AD INVICEM DICENTES: QUOMODO POTEST HIC NOBIS CARNEM SUAM DARE AD MANDUCANDUM?] *Litigabant*, græce ἐμάχοντο, id est pugnabant, verbis certabant, contendebant, rixabantur ad invicem, aliis Christum accusantibus, aliis eum defendentibus.

QUOMODO.] Quando subit quæstio, Quomodo aliquid fiat, simul subit et incredulitas, inquit Chry. *Nam cum oporteat eos*, ait Cyrill. *qui divinam virtutem Salvatoris, ac potestatem signorum miraculo perceperant, sermonem ejus libenter suscipere, et si quæ difficilia videbantur, eorum solutionem quærere, contra omnino faciunt: Et quomodo potest hic*, etc. S. Chrys. *Si hoc inquiris*, inquit, *cur non quoque idem in miraculo panum dixisti, quomodo eos in tantum auxit? ex eo enim et hæc credere oportuit ei facilia factu esse.* Est ergo τὸ *quomodo* verbum Judaicum, et interrogatio infidelium. Audiant hoc hæretici, qui dicunt: Quomodo Christus tantus totus esse potest in tam parva hostia? Dicant potius ipsi: Quomodo angelus totus est in puncto? Quomodo Deus est ubique? Quomodo anima tota est in toto corpore, et tota in singulis ejus partibus? Et, si hæc dicere et capere nequeunt, quomodo capient mysterium Eucharistiæ? Credant Deo omnipotenti idipsum asseveranti, etsi modum non intelligant. Plura potest Deus facere, quam homo possit intelligere, ait S. August. *Oportet igitur nos*, ait Theoph. *cum audiverimus: Nisi ederitis carnem Filii, non habebitis vitam, in sumptionibus divinorum mysteriorum, indubitatam retinere fidem, et non quærere, quo pacto.* Similiter Cyrill. *Sed nos magnum, quæso, a peccatis aliorum profectum faciamus, et firmam fidem mysteriis adhibentes, numquam in tam sublimibus rebus, illud: Quomodo, aut cogitemus, aut proferamus: Judaicum enim hoc verbum est, et extremi supplicii causa.* Quocirca sapienter concludit: *Cum Deus operatur, non quæramus quomodo, sed operis sui vitam atque scientiam illi soli concedamus.*

54. DIXIT ERGO EIS JESUS: AMEN, AMEN DICO VOBIS: NISI MANDUCAVERITIS CARNEM FILII HOMINIS, ET BIBERITIS EJUS SANGUINEM, NON HABEBITIS VITAM IN VOBIS.] Audi S. Chrys. et ex eo Euthym. *Ipsi quidem hoc impossibile judicabant, ipse vero omnino possibile ostendit, neque id tantum, sed et necessarium. Et modum quidem quo id fieri possit, non enodavit*, ait Cyrill. *sed fide quærendum hortatur: illi vero antequam crederent, importune quærebant.* Similiter S. August. *Quomodo quidem detur, et quisnam modus sit manducandi istum panem ignoratis; Verumtamen nisi manducaveritis*, etc.

NISI MANDUCAVERITIS.] Est hoc Christi præceptum de sumenda Eucharistia: quare ex ipsa verborum formula liquet illud ad solos adultos pertinere, licet enim nonnulli veteres idipsum quoque ad parvulos et infantes extenderint, quibus proinde reipsa quoque dabant Eucharistiam, ut patet ex S. August. epist. 23, ad Bonifacium, et ex S. Cyprian. tract. de Lapsis. Imo Constantinopoli et alibi, mos erat reliquias Eucharistiæ dare pueris innocentibus et puris, quos e schola ad hoc vocabant in templum, ut liquet ex iis quæ mox dicam de puero Judæo. Verum postea Ecclesia definivit parvulos, utpote necdum ratione utentes, hujus præcepti esse incapaces, et ad reverenter illud implendum parum habiles. Unde Conc. Trid. sess. 21, can. 4. *Si quis dixerit*, inquit, *parvulis, antequam ad annos discretionis pervenerint, necessariam esse Eucharistiæ communionem, anathema sit.* Secus est de decreto Baptismi: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*, Joan. 3. 5. Ibi enim ex formula verborum liquet, baptismum non tantum præcipi, sed quoque ut medium ad salutem necessarium statui, ideoque parvulos non posse salvari, nisi medio baptismo, licet ejus præcepto non obligentur, imo obligari nequeant. Alii hoc de manducanda Eucharistia præceptum ad parvulos extenderunt, in sensu non litterali, sed mystico, scilicet parvulos debere manducare carnem Christi, id est debere fieri participes corporis Christi mystici, quod est Ecclesia, hoc est debere baptizari, ut Ecclesiæ et Christo per fidem, spem et charitatem eis in baptismo infusam, incorporentur. Ita censet et explicat S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum cap. 53. Innocent. I. Pontifex epist. 93. ad Patres Concil. Milevitani, quæ extat suo ordine inter epistolas S. Aug. ep. 106. et l. 4. contra 2 ep. Pelag. c. 12. Verum hoc remotum est et symbolicum, non litterale et genuinum.

Dices: Parvuli debent uniri Ecclesiæ et Christo: atqui hæc unio est effectus et fructus Eucharistiæ (ut docet Conc. Florent.) ergo illam debent sumere, ut unionem hanc consequantur. Resp. parvulos uniri et incorporari Christo et Ecclesiæ per baptismum; perfectionem vero hujus unionis fieri in Eucharistia, ejusque esse effectum proprium et peculiarem: sed hæc perfectio non exigitur a parvulis, nec necessaria est ad salutem. Ita Suarez.

ET BIBERITIS EJUS SANGUINEM.] Hinc Hussitæ, Lutherus, Calvinus et alii contendunt laicis dandum quoque esse calicem Eucharistiæ, ut communicent sub utraque specie. Verum contrarium habet usus et definitio Ecclesiæ, quæ est optima S. Scripturæ interpres.

Resp. ergo Primo, quoad rem ipso Sacramento contentam, laicos quoque bibere sanguinem Christi, cum corpus ejus sumunt sub specie panis, quia sub ea vi consecrationis ponitur corpus Christi; per concomitantiam vero sub eadem ponitur sanguis Christi,

quia corpus Christi non est exangue, nec sanguis a corpore Christi glorioso separari potest. Sicut ergo sumens Eucharistiam sub speciebus vini, vi consecrationis verborum directe et primario sumit sanguinem Christi; concomitanter tamen sumit et carnem Christi, quia sanguis Christi sine carne esse nequit: sic vicissim sumens carnem Christi, sub speciebus panis, directe sumit carnem Christi; concomitanter tamen sumit et sanguinem. In spiritualibus enim et sacramentalibus, æque ac divinis, idem est cibus et potus, ac consequenter idem est comedere et bibere: quare qui unam tantum speciem sumit: tantum fructus et gratiæ percipit, quantum ille qui utramque sumit. Imo in rebus corporalibus, idem lac simul est cibus et potus, idem panis vino intinctus simul cibat et potat, simul comeditur et bibitur, simul famem et sitim restinguit. Quoad species vero sacramenti, proprie dicitur quis comedere carnem Christi, cum eam sub specie panis manducat; bibere autem ejus sanguinem, cum eum sub specie vini haurit.

Dices: Ergo laici debent utrumque facere, quia Christus idipsum jubet hic. *Resp.* τὸ *et biberitis*, hic et alibi sæpe per hebraismum sumitur pro, *aut biberitis:* sufficit enim alteram speciem sumere, quia sub qualibet totus et integer continetur Christus. Sic dicitur Exod. 21. v. 15. *Qui percusserit patrem, et* (id est *vel*) *matrem, morte moriatur:* qui enim alterutrum percusserit, reus est mortis. Hic enim τὸ *et* licet disjungat partes subjecti, scilicet patrem et matrem, tamen conjungit et copulat eas in attributo, puta in pœna mortis. *Argentum et* (id est *vel*) *aurum non est mihi*, Act. 3. 6. Similia sunt Exod. 22. 10. Ezech. 44. 22. et alibi. Ita hic quoque accipi potest, ex eo quod Christus v. 51 et 58. de solo pane dicit: *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.* Et ita Christum explicat Paulus dicens: *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini*, 1. Corinth. 11. 27. et Concil. Trident. sess. 21. can 1. Bellarmin. Suarez, Toletus, Maldon. et alii.

Adde, ex hebraismo repetendum esse τὸ *nisi*, hoc modo: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et nisi biberitis ejus sanguinem*, hoc est, si neque manducaveritis, neque biberitis, etc. sive, si non manducaveritis: aut non biberitis. Id patet ex Græco, qui pro *nisi* habet ἐὰν μὴ, id est, *si non* manducaveritis, et si non biberitis, hoc est, si neutrum feceritis; si videlicet nec manducaveritis nec biberitis. Ratio a priori est, quod Christus hic respondeat Judæis inter se litigantibus, dicentibusque de sola carne Christi: *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* quibus ille respondet: *Amen, amen*, id est verissime et certissime, *dico vobis: Nisi manducaveritis carnem Filii hominis*, etc Addit vero, *et biberitis ejus sanguinem*, ut confirmet τὸ *nisi manducaveritis carnem*: caro enim vera et viva non est, quæ non habet sanguinem, utque ostendat suam liberalitatem, charitatem, et beneficii magnitudinem, quam in Eucharistia plenam refectionem, quæ in cibo et potu consistit, fidelibus apparat. Hoc ergo magis ad beneficium, quam ad præceptum spectat.

Denique Canon est S. Scripturæ traditus a S. Augustino, l. 3 de Doctrina Christiana cap. 17 Multa præcepta in Scriptura dantur universæ Ecclesiæ, sed implenda per aliquos, non per singulos. Tale est illud: *Crescite et multiplicamini*, Genes. 1. Jubet enim ut aliqui ducant uxores, et propagent genus humanum, non autem ut omnes et singuli id faciant. Sic hic: *Nisi manducaveritis*, etc. id est nisi sint aliqui (puta sacerdotes) qui Sacramentum Eucharistiæ sub utraque specie sumant, non habebitis vitam in vobis: quia si nulli tales sint, consequenter nulli erunt, qui Sacramentum conficiant, nulli qui ministrent, atque ita peribit totus fructus saluberrimi Sacramenti, inquit Bellarm. l. 4. de Eucharistia cap. 25. Sacerdotum enim est utramque speciem consecrare et sumere, ut perfectum non tantum Sacramentum, sed et sacrificium conficiant, hoc enim utramque speciem requirit, tum ut significetur perfecta refectio (sacrificium enim est quasi cibus Dei) quæ in cibo et potu consistit, tum ut perfecte repræsentetur passio et mors Christi, in qua sanguis divisus fuit a corpore Christi: sicut vi consecrationis verborum seorsim consecratur et ponitur caro sub specie panis, et sanguis sub specie vini Olim quidem laici subinde (non semper) communicabant sub utraque specie, in primitiva Ecclesia, ut patet ex S. Paulo 1. Corinth 11. 28. et ex Dionysio de Cœlesti hierarch. c. 3. p 3. et ex S. Cypriano serm. de lapsis. Verum crescente numero fidelium, Ecclesia ob irreverentiæ periculum, variosque abusus quos sæpe experta fuerat, merito morem hunc sustulit.

Non habebitis vitam in vobis.] Sine Eucharistia posse haberi vitam spiritualem, qua in gratia et charitate Dei vivat anima fidelis, patet in recens baptizatis: hic tamen dicitur sine illa non posse vitam haberi; quia illa non potest diu retineri, foveri et ali sine hoc cibo, maxime cum præceptum communicandi vel jure naturæ et divino, vel jure humano (Ecclesia enim sanxit ut semel in anno, puta in Paschate, quisque communicet) ad eam sumendum urget et obligat Unde Rupert. Non censetur, ait, non manducasse, nisi qui manducare noluit, qui non curavit, qui neglexit: sic vulgo dicimus hominem sine cibo non posse vivere, vel habere vitam, scilicet diu. Hinc. S Basil l. 1. de Baptis *Qui*, ait, *per baptisma regeneratus est, participatione deinceps divinorum mysteriorum nutriri debet* Simile dat Dion. Carthus. *Sicut*, ait, *corpus sine corporeo cibo non sustentatur, nec permanet in vita naturali: ita anima sine hoc cibo vivifico non persistit in vita gratiæ spirituali.* Similiter Lyran *Sicut in vita corporali cibus est necessarius ad vitam conservandam, ita in vita spirituali hoc Sacramentum est necessarium, quia est vitæ spiritualis conservativum: quia sicut baptismus est quædam spiritualis generatio, ita Eucharistia est quædam spiritalis nutritio.*

Ex dictis liquet fructus et effectus Eucharistiæ, per analogiam ex fructibus panis et cibi colligendos esse; quod enim panis et cibus præstat corpori, hoc Eucharistia præstat animæ, subinde etiam corpori; ut scilicet corpus quoque alat, vegetet, vivificet, imo quandoque morbos sanet, et mortis pericula depellat. Quocirca solebant olim nonnulli navim conscensuri, Eucharistiam secum deferre, ut illam in periculo sumerent, imo periculum arcerent. Ita Gregorius S. Gregorii Nazianzeni pater, ardentissima et diuturna febri

exhaustus mortique vicinus, ab ea liberatus, vitæque et sanitati restitutus est per Eucharistiam in die Paschatis sumptam, uti refert Nazian. orat. quam habuit in funere patris. Idem ibidem narrat matrem suam a gravi et periculoso morbo, panibus a se sacrificante consecratis spiritualiter nutritam, convaluisse. Idem orat. in funere S. Gorgoniæ sororis suæ, testatur illam a membrorum omnium dissolutione, ac gravissimis cruciatibus, quibus affligebatur, per Eucharistiam fuisse sanatam. S. Ambr. orat. in obitu Satyri fratris sui, testatur ipsum in naufragio a certo mortis periculo, per Eucharistiam ad collum appensam evasisse et enatasse. Simile maris periculum effugisse per Eucharistiam Maximianum Syracusæ Episcopum, narrat S. Gregorius lib. 3. Dialog. cap 36. Sub Justiniano Imper. Constantinopoli Judæi cujusdam filius, cum cæteris Christianorum pueris, reliquias Eucharistiæ more illius ævi sumens, ideoque a patre Judæo in ardentem vitri fornacem (erat enim ipse vitri conflator) conjectus, in illa, virtute Eucharistiæ, vivus et illæsus servatus fuit, anno Dom. 552. uti ex Evagrio l. 4. c. 24 Greg. Turon. l. 1. Mirac. c. 10 Nicephoro l. 17. 25. narrat Baron. t. 7 ad annum Christi 552. Denique audi S. Cyrill. hic l. 4. 17. fructus et effectus Eucharistiæ recensentem: *Non mortem solum, verum etiam morbos omnes depellit. Sedat enim, cum in nobis maneat Christus, sævientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit: nec in quibus sumus peccatis considerat: sed ægrotos curat, collisos redintegrat, et sicut pastor bonus, qui animam suam pro ovibus posuit, ab omni nos erigit casu.*

55. Qui manducat meam carnem, et (id est, vel) bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: et ego resuscitabo eum in novissimo die.] *Manducat*, intellige digne, ait Rupert. cum debita præparatione et purificatione, præmittendo actum contritionis, et confessionem Sacramentalem, si quis alicujus peccati mortalis sibi sit conscius. Si enim post examen nullius sibi sit conscius, et tamen revera sit in peccato mortali sibi occulto, communio Eucharistiæ illud peccatum abolebit, et communicantem Dei gratiæ et charitati restituet, uti docet Suarez, et passim Theologi. Porro Synodus VI. OEcum. act 8 hunc locum accipit de Eucharistia, asseritque in ea carnem Christi dici vivificam, quia propria est Verbi, eique hypostatice unita.

Habet vitam æternam.] Quia per Eucharistiam recipit gratiam, quæ eum conservet et ducat ad vitam æternam Ita Dionys. Carthus. *Habet vitam æternam*, ait, *quia habet meipsum et habet vitam gratiæ, quæ virtute hujus Sacramenti continuatur, donec ad vitam gloriæ sempiternæ pertingat.* Causam dat S. S. Cyrill quia caro Christi est caro Dei, *quæ Verbo Dei*, quod naturaliter vita est, conjuncta, vivifica effecta est Eucharistia ergo animam, vivificat, quia gratiam conservat, alit, auget: item peccata venialia abolet, mortalia quoque, si quis illorum sit oblitus: corpus vero a morte suscitabit. Unde sequitur: *Et ego resuscitabo eum.* Porro S Bern. tract. de Diligendo Deo, Tropolog hæc Christi verba sic explicat: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Hoc est*, inquit, *qui recolit mortem meam, et exemplo meo mortificat membra sua, quæ sunt super terram, habet vitam æternam.*

Et ego resuscitabo eum in novissimo die.] Quo passio Christi, æque ac Sacramenta, præsertim Eucharistia, ultimum et perfectissimum sui fructum et præmium in Sanctis consequentur. *Ego*, qui realiter contineor et comedor in Eucharistia, *resuscitabo* me comedentem, ut, sicut animæ confero suam gloriam, sic similem conferam et corpori: anima enim gloriosa exigit corpus gloriosum, ut totus homo sit beatus. Audi S. Cyrill *Ego, dixit, id est corpus meum: quod comeditur, resuscitabo eum Non enim alius ipse est quam caro sua. Non id dico, quia natura non sit alius, sed quia post incarnationem, in duos se dividi filios minime patitur. Ego igitur, ait, qui homo factus sum, per meam carnem in novissimo die comedentes resuscitabo: nempe impossibile omnino est, ne interitus et mors ab eo, qui naturaliter vita est, superetur.*

Resuscitabo ad immortalitatem et gloriam. *Ne putarent*, inquit S. Aug. *sic in isto cibo et potu promitti vitam æternam, ut qui eum sumerent, jam nec corpore morerentur; huic cogitationi dignatus est occurrere, continuo subjiciens: Et ego resuscitabo eum in novissimo die; ut habeat interim secundum spiritum vitam æternam, in requie, quæ Sanctorum spiritus suscipit; quod autem ad corpus attinet, nec caro ejus vita æterna fraudetur, sed in resurrectione mortuorum in novissimo die.*

Quocirca Concil Nicen Eucharistiam vocat *symbolum resurrectionis*; et S. Ignatius ep. 14. ad Ephes. nuncupat *pharmacum immortalitatis*; S. Cyrill hic l. 4. c. 16 nominat *cibum nutrientem ad immortalitatem et vitam æternam*, quæ latius explicat cap. 15. et lib. 10 cap. 13. Hinc S. Chrysostom. lib. 6. de Sacerdotio, asserit animas eorum qui hoc Sacramentum in fine vitæ suscipiunt, ab angelis propter sumptum hoc Sacramentum, hinc recta in cœlum deduci: eorum vero corpora, satellitum more stipantibus angelis, custodiri in vitam æternam. Nyssenus vero Orat. catechet. cap. 37. adjungit, *corpus nostrum non posse consequi immortalitatem, nisi corpori huic immortali Christi fuerit conjunctum.* Similia habet S. Cyprian serm. de Cœna Domini, et Tertull. lib. de Resurrectione carnis. Imo S. Irenæus lib 4. cap 34. ex eo quod communicemus carni et sanguini Christi immortalis, probat resurrectionem, scilicet nos resurrecturos ad vitam immortalem Hæc omnia sic accipe, non quod per Eucharistiam conferatur corpori aliqua qualitas physica, causans resurrectionem, vel donum aliquod supernaturale, quod ratione gratiæ vel gloriæ animæ sanctæ non debeatur; sed quod resurrectio debita gratiæ, detur etiam Sanctis alio titulo, qui proprius est et specialis Eucharistiæ, scilicet propter specialem conjunctionem cum corpore Christi glorioso factam per Eucharistiam, idque institutione et promissione Christi. Ita Suarez 3. p. q. 79. art. 8. disp. 64 sect. 2. Adde, quod Eucharistia conservet, alat et augeat gratiam, quæ semen est gloriæ. Eucharistia ergo est causa instrumentalis resurrectionis, sed moralis, non physica: propter illam enim Christus nos resuscitabit Unde non ait: *Eucharistia eum resuscitabit; sed ego resuscitabo eum*

56 Caro enim mea, vere est cibus: et sanguis meus, vere est potus.] *Vere*, id est, *non parabolice, non ænigmatice*, ait ex Chrys. Euthymius, non figu-

rate, sed vere et proprie, ut verba sonant. Hinc S. Chrysost. hom. 61. ad Popul. docet, nos in Eucharistia, Christi carni non tantum per amorem et voluntatis consensum, sed realiter quoque et substantialiter uniri et commisceri. *Propterea semetipsum*, inquit, *nobis immiscuit, et corpus suum in nos contemperavit, ut unum quid efficiamur, tamquam corpus capiti coaptatum; ardenter enim amantium hoc est. Hoc itaque Job insinuans dicebat de servis, quibus erat supra modum desiderabilis, quod desiderium ostendentes dicebant: Quis dederit nobis ex carnibus ejus impleri?* Job 31. Et paucis interjectis: *Non tantum se præbens cupientibus videndum, sed et palpandum et comedendum, et carni dentes infigere, complicari, et omne desiderium implere. Tamquam leones igitur ignem spirantes, ab illa mensa recedamus, facti diabolo terribiles, et caput nostrum mente revolventes, et charitatem quam nobis exhibuit.*

57. QUI MANDUCAT MEAM CARNEM, ET BIBIT MEUM SANGUINEM, IN ME MANET, ET EGO IN ILLO] Nota Primo. Delectatur S. Joannes verbo *manet*, illoque aliquando significat moram et temporis durationem, ut cum c. 1. 33 ait: *Super quem videris spiritum descendentem et manentem.* Et c. 3. ult. *Ira Dei manet super eum.* Aliquando vero per τὸ *manet*, insuper significat inhabitationem et intimam conjunctionem, uti hic et epist. 1. c. 3. 9. *Semen ipsius* (id est gratiæ Dei) *in eo manet:* et cap. 4. 16. *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.*

Nota secundo, mansionem hanc et conjunctionem animæ cum Christo in Eucharistia, non tantum fieri per ipsam Eucharistiam, per quam Joannes ait nos in Deo manere, et Deum in nobis; sed etiam, idque magis proprie fieri per ipsam Eucharistiam, per quam Christus in ea latens realiter et corporaliter intrat in corpus nostrum, itaque Christus nobis, et nos carni Christi, ac consequenter personæ, divinitati et omnipotentiæ realiter unimur et commiscemur; sicut cibus realiter unitur et commiscetur stomacho et carni nostræ. Ita S. Chrys. *Dicit*, inquit, *In me manet, ut cum ipso se admisceri ostendat.* Euthym. *In me manet, unitur mihi per transumptionem et communicationem meæ carnis meique sanguinis, et unum corpus mecum efficitur;* Theoph. *Hoc loco discimus sacramentum communionis*, ait, *Nam qui edit et bibit carnem et sanguinem Domini, in ipso manet Domino, et Dominus in ipso. Contemperatio enim fit nova et super rationem, ita ut sit Deus in nobis, et nos in Deo.* Similitudinem appositam ceræ affert S. Cyrill. hic l. 4. c. 34. *Sicut*, ait, *si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat necesse est; ita si quis carnem et sanguinem Domini recipit, cum ipso ita conjungitur, ut Christus in ipso, et ipse in Christo inveniatur.* Et paulo post: *Sicut parum (ut ait Paulus) fermenti totam massam fermentat, sic parvula benedictio totum hominem in seipsum attrahit, et sua gratia replet: et hoc modo in nobis Christus manet, et nos in Christo. Vere enim totum fermentum totam massam pertransit. Et sensus quidem loci hujus hic est.* Idem l. 10. c. 13 asserit, *non habitudine solum quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, verum etiam et participatione naturali. Nam quemadmodum si quis igne liquefactam ceram alii ceræ similiter liquefactæ ita miscuerit, ut unum quid ex utrisque factum videatur: sic communicatione corporis et sanguinis Christi, est ipse in nobis, et nos in ipso.*

Idem docet S. Hilarius lib. 8. de Trinitate, et S. Irenæus libro 4. c. 34. Hinc S. Cyrill. Hieros. catechesi 4. Mystag. asseverat, nos in sacra communione fieri christiferos, imo concorporeos et consanguineos Christi. Porro Christus realiter in nobis manet, quamdiu species Sacramentales panis et vini in nobis manent, iis vero a stomacho digestis et consumptis, desinit quidem in nobis esse Christus homo substantialiter, sed tamen ex prævia ejus nobiscum unione et contactu fit, ut vita animæ spiritalis per gratiam alatur, roboretur et conservetur in æternum; corpori etiam quasi semen quoddam immortalitatis inseratur; semen, inquam, morale, non physicum, ut dixi, quale est meritum bonorum operum: sicut enim bonum opus post se relinquit meritum, quasi semen gloriæ, quod est quasi jus quoddam ad vitam æternam: sic simile jus novum, sibique proprium post se ad eamdem vitam, quasi semen gloriæ in nobis relinquit S. Eucharistiæ communio: jus enim hoc communicantibus assignat Christus, ex contactu et comestione sui corporis vivifici: decens enim et congruum est, ut Christus iis, in quibus seipsum impertit, vitam quoque suam gloriosam impertiat. *Oportuit enim certe*, ait Cyrill. *ut non solum anima per Spiritum Sanctum in vitam beatam ascenderet, verum etiam ut rude atque terrestre hoc corpus, cognato sibi gustu, tactu et cibo ad immortalitatem reduceretur.* Caro ergo Christi in Eucharistia est instrumentum morale resurrectionis. Vis et ejusdem causam physicam? Accipe. Deitas Christi in Eucharistia est causa physica resurrectionis. Quod ut a fundamentis intelligas, Nota, quod Christus, qua Deus, per gratiam in Eucharistiæ sumptione homini datam et infusam, etiam consumptis calore stomachi Eucharistiæ speciebus, realiter inhabitat in homine, non tantum quasi in templo suo per charitatem, sed quoque quasi cibus in stomacho suo per alimoniam. Sicut enim cibus jam digestus, et in chylum commutatus, nutrit vegetatque stomachum, et per eum omnes artus et membra, in quos eum stomachus transmittit et dispergit: sic pariter deitas Christi cum carne ejus sumpta in Eucharistia, quasi cibus animæ et corporis, cum ab homine digeri consumique nequeat, manet jugiter in animæ quasi stomacho, eumque et per eum omnes animæ vires et potentias nutrit et vegetat. Et hoc est quod ait hic Christus: *Qui manducat meam carnem, in me manet, et ego in eo.*

Deitas enim Christi, quasi cibus manet in anima, semper eam alens, ac vicissim anima manet in deitate Christi, quasi in cibo immortali et vivifico, imo quasi in ipsa vita, qui continuo nos pascit et cibat influxu gratiæ habitualis, ac per stata tempora infusione novæ gratiæ actualis, puta novis sanctis illustrationibus, novis inspirationibus, novis piis affectibus et impulsibus in animam immissis, ut fiamus idem quod ipse est, ait S. Gregorius Nyssen. id est, ut fiamus spiritales, sancti et divini, idque in dies magis et magis, atque ipsam Christi deitatem, quasi lignum vitæ, semper habeamus in stomacho tam corporis quam animæ, ut ipsa suo

tempore, scilicet in die judicii, et communi resurrectione nobis communicet suam vitam immortalem, beatam et divinam. Sic medicina quandoque diu postquam sumpta, consumpta et digesta est, per virtutem quam post se relinquit, operatur et sanat, imo prius sumentes facit ægriores, quia humores pravos exagitat, cum iisque pugnat, donec eos purget et expellat, quibus expulsis corpus pristinæ puritati et sanitati restituit.

Hic est ergo ordo rerum in communione Eucharistiæ. Primo, per Eucharistiæ sumptionem Christi caro et sanguis, totusque Christus, id est ejus humanitas et divinitas, quasi cibus ingreditur in stomachum nostrum, in eoque manet. Secundo, speciebus Eucharistiæ vi stomachi digestis, et in carnem nostram conversis (redit enim per Dei virtutem materia panis et vini, quæ in consecratione fuerat annihilata) Christi caro et humanitas in nobis esse desinit, sed deitas Christi, quasi cibus immortalis, manet in nobis, quæ exinde Tertio, vitam suam supernaturalem animæ communicat, fovet et auget, cibando illam assidue, eo modo quo jam dixi. Quarto, eadem nostrum corpus in resurrectione a morte suscitabit, illudque animæ uniet, itaque toti homini vitam æternæ gloriæ conferet, eo quod Eucharistiam, saltem quoad deitatem Christi quam continet, quasi cibum et pharmacum immortalitatis, semper in corpore et anima habeamus, ac per illam Christus maneat in nobis, ut ipse hic asserit, nimirum quatenus ipse Deus est. Deus autem resurrectionis nostræ erit causa physica, sicut caro Christi ejusdem erit causa moralis; ac licet caro nostra prius moritura sit, uti mortua est caro Christi; cibus tamen hic Eucharistiæ, hoc est Christus qua Deus est, in homine semper manens, eum a morte suscitabit ad vitam æternam. Hoc est quod ait Christus: *Et ego resuscitabo eum in novissimo die. Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum:* Christus enim qua Deus, non qua homo, de cœlo descendit. *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo,* scilicet quasi cibus jugiter eum alens et suscitans ad vitam æternam. Nec enim aliter hæc verba explicari queunt. Sicut ergo cibus, postquam digestus est, suam virtutem alendi relinquit in chylo qui remanet; sic Eucharistiæ species postquam digestæ sunt, suam virtutem alendi in vitam æternam quodammodo relinquunt in deitate Christi, quæ cum gratia remanet: humanitas enim ejus, ex ipsius ordinatione, alligata est speciebus panis et vini, ut, quamdiu illæ manent, maneat et ipsa; iis vero consumptis, evanescat, uti docet S. Thom. cæterique Theologi. Simili modo post opus bonum, manet in nobis non solum gratia habitualis, sed et ipsa deitas, et tota SS. Trinitas quæ nos efficit divinæ consortes naturæ, suosque filios, uti fuse ostendi Osee 1. 10. ad illa: *Dicetur eis, Filii Dei viventis:* et rursus ostendam inferius c. 14. 23. ad illa: *Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Idipsum magis patebit ex v. 58. proxime hic sequenti, et ex v. 64. *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest quidquam.* Ubi Cyrill. per spiritum accipit deitatem Christi, sic et S. Aug.

Ubi obiter adverte triplex discrimen Eucharistiæ et cibi communis. Primum est, quod cibus communis in nobis non maneat, sed in chylum, hoc est materiam quasi lacteam in stomacho, indeque in hepate in sanguinem, ac tandem in membris singulis in carnem et substantiam hominis convertatur. At vero in Eucharistia caro Christi non convertitur in substantiam manducantis, sed incorrupta et immutata in se permanet, utpote immortalis et gloriosa. Hoc est quod Christus cuidam Sanctorum dixit: *Non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me.*

Secundum est, quod cibus communis ex se sit inanimis, sed animetur et vitam accipiat a manducante. At caro Christi in Eucharistia est animata et viva ac vivifica, vitamque dat manducanti.

Tertium, panis et cibus nullam sui partem post se relinquit, quia totus convertitur in chylum, illique suam alendi virtutem communicat et transfundit. At caro Christi in Eucharistia, consumptis speciebus panis evanescens, post se relinquit suam hypostasim, puta Verbi personam, ejusque divinitatem, ob quam Christus dicitur hic manere in manducante, eumque resuscitare, et manducans in Christo. Ita Cyrill. et Patres superius citati, ac S. Ambr. l. 6. de Sacram. c. 1. quem audi: *Quomodo ergo descendit panis e cœlo, et panis vivus? Quia idem Dominus noster Jesus Christus, consors est et divinitatis et corporis: et tu qui accipis ejus carnem, divinæ ejus substantiæ in illo participaris alimento.* Sic et S. Hilar. l. 8. de Trin. *Est,* ait, *ipse in nobis per carnem, dum secum hoc quod nos sumus, in Deo est.*

58. SICUT MISIT ME VIVENS PATER, ET EGO VIVO PROPTER PATREM: (sic) ET QUI MANDUCAT ME, ET IPSE VIVET PROPTER ME.] *Misit me,* in carnem et mundum, per incarnationem ad salutem hominum, *vivens Pater,* qui est ipsa vita divina, substantialis et increata, ideoque qua *Pater,* me gignens eamdem numero mihi communicavit, ut ego similem communicarem humanitati, ad quam assumendam me misit, ut ego similem vitam spiritualem sanctam, beatam et æternam fidelibus me manducantibus communicarem.

ET EGO VIVO PROPTER PATREM,] id est, per Patrem, ex Patre. Pater enim me gignendo communicat mihi suam divinitatem, quæ per essentiam est vita. Genuit enim Deus Deum, vivens viventem. Filius ergo, ait Cyrillus lib. 4. cap. 18. *sicut lumen de lumine est, sic et vita de vita. Et quemadmodum quæ luce indigent, per Filium Pater illuminat, et sapienter per eum facit: sic quæ vita egent per filium, ut per vitam suam, quæ ex ipso emanat, vivificat.* Et post nonnulla: *Vivo,* inquit, *propter Patrem: nam quoniam vita, secundum naturam genitor meus est, et quia ego naturaliter ejus filius sum, hanc naturæ suæ proprietatem, id est vitam, naturaliter mecum habeo.*

Hic Christus dat causam, cur ipse in Eucharistia sit panis vivus et vivificus, qui nos suscitabit a morte in die judicii, ac ipsam vitæ et resurrectionis originem fontemque aperit et assignat: Deus Pater enim est ipsa fontalis vita, juxta illud: *Quoniam apud te est fons vitæ.* Psal. 35. 10. qui hanc vitam Filio suo cum essentia communicat: quo fit ut ipse Filius sit fontalis vita. Quare sicut Pater semper manens in Filio, semper hanc fontalem vitam Filio impertit, sic et Filius missus a Patre in carnem, in eaque manens

vitam hanc divinam carni et humanitati a se assumptæ assidue instillat, ac nobis illum in Eucharistia sumentibus continue in nobis manens similem vitam inspirat. Vivet ergo *propter me*, ut sicut Pater Filio suam communicat vitam, ita Christus suam Christiano eum rite suscipienti. Unde D. Dionysius Areop. de Eccl. hierarch. cap. 1. docet sacerdotem *in deitatis consortium transire*. et cap. 2. communionem esse *deificam*; et c. 3. eos qui digne communicant, *per vitæ sinceræ ac divinæ similitudinem* Christo compaginari. Porro hoc facit Eucharistia puris et pœnitentibus. Unde S. August. serm. 4. de Temp. *Mutet*, inquit, *vitam qui vult accipere vitam. Nam si non mutet vitam, ad judicium accipiet vitam: et magis ex ipsa corrumpitur, quam sanatur: magis occiditur, quam vivificatur*. Nam impuri et impœnitentes ex Eucharistia non vitam, sed mortem corporis et animæ tam præsentem quam æternam percipiunt. Unde S. Cyprian. serm. 5. de Lapsis, locutus de fœmina indigne communicante: *Non cibum*, inquit, *sed gladium sibi sumens, et velut quædam venena lethalia, palpitans et trepidans concidit: et quæ fefellerat hominem, Deum sensit ultorem*. Ita ille, ubi plures eventus non absimiles enarrat. Guilielmus Durantus in Ration. divin. Offic. lib. 6. c. 40. refert eam pestilentiam, quæ Romæ grassata est tempore Pelagii Papæ usque ad Gregorium Magnum, multaque hominum millia absumpsit, divinitus fuisse immissam in pœnam eorum, qui post quadragesimalia jejunia et Paschalem communionem ad pristina scelera redierunt. Morte enim plectendi erant qui Eucharistia, quæ est germana vita, abutebantur.

Sensus ergo est, q. d. Sicut Pater per sese vivens, ipsaque essentialis vita, misit me in hunc mundum, hominem me efficiens, et ob id quod ab eo me gignente missus sum, et homo factus vitam habeo a Patre vivente; vitam, inquam, tum humanam ab anima humana, ut explicat S. Augustinus, tum magis apposite divinam ex consortio divinitatis, cui humanitas mea hypostatice est conjuncta, semperque illi conjuncta manet; ita pariter qui me viventem manducat, etiam a me semper quoad deitatem in ipso manente, jugem vitam gratiæ et gloriæ accipiet, ac quoad corpus post mortem ab ea ad vitam beatam et æternam stato a me die suscitabitur. Significat enim Christus vitam quæ originaliter est in Patre, per Filium et Eucharistiam, quasi per organum intermedium nobis communicari. Ita Leontius, Jansen. Franc. Lucas et alii, sed præ aliis S. Cyrill. quem audi lib. 4. c. 18. *Sicut homo factus sum voluntate Patris, qui e naturali vita emanavi, et homo factus vivo, corpusque meum vita replevi: non aliter qui carnem meam manducat, propter me vivet. Mortalem enim carnem assumpsi: sed quia naturaliter vita existens, habito in ipsa, totam ad vitam meam reformavi; non enim sum victus interitu carnis, sed ut Deus omnem interitum et mortem ipse superavi*. Et paucis interjectis. *Quamvis misit me Pater, id est homo factus sum; vivo tamen propter Patrem, id est genitoris naturam ad unguem conservo: sic qui manducatione carnis meæ me recipiet, vivet profecto totus ad me reformatus, qui vivificare possum, quoniam ex vivo Patre sum*. Addit simile ferri igniti, sicut enim ignis ferro ignito suum calorem communicat, sic Christus vivens suam vitam nobis in Eucharistia impertit. Hoc admirans S. August. lib. 7. Confess. cap. 10. exclamat: *O æterna veritas, et vera charitas, et chara æternitas: contremui amore et horrore, tamquam audirem vocem tuam de excelso: Cibus sum grandium: cresce, et manducabis me: nec tu me in te mutabis, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me*.

Nota hic gradationem, qua vita a Deo, quasi per scalas gradatim ad nos descendit. Primus enim gradus est, quo Pater Filio vitam suam divinam communicat. Secundus, quo Filius vitam eamdem humanitati a se assumptæ per communicationem idiomatum impertit. Tertius, quo eidem vitam participatam, puta gratiæ et gloriæ, inspirat. Quartus, quo non æqualem, sed similem nobis in Eucharistia instillat.

Denique significat hic Christus id quod dixi v. præced. deitatem suam, quæ post Eucharistiæ sumptionem jugiter, etiam consumptis speciebus in nobis manet, assidue in nos influere vitam gratiæ, ac post mortem nos ab ea ad vitam immortalem suscitaturam. Hoc est enim quod ait: *Ego vivo propter Patrem, et qui manducat me, et ipse vivet propter me*. q. d. Quia ego deitatem, quæ mera est vita, a Patre accipio, idcirco qui manducat me, et ipse vivet propter me; mea enim deitas in ipso manens, jugiter animæ ipsius vitalis gratiæ afflatus inspirabit: corpus vero post mortem ab ea ad vitam beatam suscitabit. Sicut vis seminalis latens in corde seminis tritici per hiemem quasi mortui, in vere per calorem Solis virtutem suam explicans, granum ipsum tritici quasi e morte suscitat, dum illud germinare facit, ut pro uno triginta et sexaginta producat.

59. Hic est panis, qui de coelo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.] Idem hic insinuat quod jam dixi in fine versus præced. Christus enim non qua homo, sed qua Deus, e cœlo descendit: quare qui ipsum in Eucharistia manducat, vivet in æternum; quia scilicet Deum et deitatem manducat, quæ manducanti semper præsens et assistens, jugiter suam vitam illi aspirat. Audi S. Ambros. serm. 18. in Psal. 118. *Quomodo*, inquit, *morietur cui cibus vita est?* Et mox mirabiles ejus effectus enarrans: *Accedite*, inquit, *ad eum, et satiamini, quia panis est: accedite ad eum, et potate, quia fons est: accedite ad eum, et illuminamini, quia lux est. accedite ad eum, et liberamini, quia ubi spiritus Domini, ibi libertas: accedite ad eum et absolvimini, quia remissio peccatorum est*. Et S. Bernardus sermon. de cœna Domini: *Duo*, inquit, *illud Sacramentum operatur in vobis, ut videlicet et sensum minuat in minimis, et in gravioribus peccatis tollat omnino consensum*. Et post pauca: *Si quis vestrum*, inquit, *non tam sæpe modo, non tam acerbos sentit iracundiæ motus, invidiæ, luxuriæ, ac cæterorum hujusmodi, gratias agat corpori et sanguini Domini, quoniam virtus Sacramenti operatur in eo*. Et S. Crys. in Psal. 22. 5. ad illa: *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me*, ait. *Qui tribulationes carnis habent, veniant ad mensam potentis, et tribulationes fient consolationes*. Denique S. Cyrill. hic l. 3. c. 37. *Vivificat*, in-

quit, *corpus Christi, et ad incorruptionem sua participatione reducit. Non enim alterius cujusdam, sed ipsius vitæ corpus est; virtutem incarnati Verbi retinens, et plenum potestate illius, quo universa vivunt et sunt.*

60. HÆC DIXIT IN SYNAGOGA DOCENS, IN CAPHARNAUM.] q. d. Hæc Christus non secreto, nec in angulo, sed in publica synagoga coram Scribis, sacerdotibus, totoque populo confluente dixit et docuit. Synagoga enim erat quasi Ecclesia, vel publica schola populi.

IN CAPHARNAUM.] *Ubi multa miracula fecerat, et proinde maxime audiendus erat,* ait Chrysost. Quia enim paradoxa et Judæis incredibilia videbantur, quæ Christus de carne sua comedenda, ac nos a morte ad vitam perennem suscitatura dixerat: hinc voluit ea edicere eo loci, ubi tot miraculis sibi, suæque doctrinæ fidem fecerat, et auctoritatem conciliarat.

61. MULTI ERGO AUDIENTES EX DISCIPULIS EJUS DIXERUNT: DURUS EST HIC SERMO, ET QUIS POTEST EUM AUDIRE?] *Durus,* græce, σκληρος, id est, austerus, durus, rigidus, strigosus, immitis: Arabicus, *difficilis;* Euthymius, *ægre admitti potest;* Theophylactus, *asper, et qui suscipi nequeat.*

ET QUIS POTEST EUM AUDIRE.] Quis non dico eum facere, sed vel ad aures admittere sustineat? q. d. Hæc quæ Jesus dixit de carne sua manducanda, ac præsertim præceptum ejus de illa comedenda v. 54. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis:* videntur creditu difficilia, et practicatu horribilia. Quis enim lanio Christum mactabit et laniabit? quis carnem humanam vorare, quis sanguinem humanum potare sustineat? Hæc enim horrida et barbara videntur, hæ sunt Thyesteæ cœnæ, hæc Anthropophagorum convivia, uti postea Ethnici Christianis objectarunt, non intelligentes carnis Christi in Eucharistia mysterium, ideoque Capharnaitas hosce imitantes, teste Tertull. Eusebio, Arnobio, Athenagora, et aliis in Apolog.

Durus erat hic sermo non in se, sed Judæis crassis et duris, qui putabant carnem Christi laniari, dentibus discerpi et comminui debere instar carnis bubulæ; sed errabant. Nec enim Christus hoc dixerat, nec dicere intendebat, sed volebat nos carnem suam comedere sacramentaliter, hoc est, in Sacramento sub speciebus panis et vini absconditam, quod nullum habet horrorem; sed facillimum et suavissimum esse quotidie sacrificantes et communicantes experimur. Debebant ergo Judæi modum hunc a Christo sibi explicari, humiliter postulare: quod si fecissent, audiissent, capere potuissent, nec durum dixissent. Ita S. Cyrill. *Ad immanes,* inquit, *ferarum mores vocari se arbitrabantur, incitarique ut vellent crudas hominis carnes manducare, et sanguinem bibere, quæ vel auditu horribilia sunt. Illud etiam ad hæc cogitabant, quomodo caro hujus hominis æternam nobis vitam largietur, aut quomodo ad immortalitatem adducere poterit!*

62. SCIENS AUTEM JESUS APUD SEMETIPSUM (græce, εν εαυτῳ, id est, *in seipso.* Syrus, *in anima sua;* Arabicus, *in semetipso,* id est, per se, per omniscientiam suam, sine alio nuncitante vel revelante: *hoc enim erat divinitatis argumentum, quo secreta revelaret, ait Chrys.*) QUIA MURMURARENT DE HOC DISCIPULI EJUS, DIXIT EIS: HOC VOS SCANDALIZAT?] Syrus, *offendit,* q. d. Ego tot mira et magna facio, quia ad hoc missus sum a Patre, uti per tot miracula probavi: ergo meis dictis et factis scandalizari et offendi non debetis, sed potius lumen et gratiam a Deo, qui me misit, flagitare, ut illa capere possitis.

63. SI ERGO VIDERITIS FILIUM HOMINIS ASCENDENTEM UBI ERAT PRIUS?] *Loquitur de futura sua in cœlum assumptione,* ait Euthym. Hanc enim aliqui ex iis, puta Apostoli et fideles viderunt, alii non credentes etsi non viderunt, ab iis tamen qui viderant, audire, et certo discere potuerunt.

UBI ERAT PRIUS,] *quoad divinitatem,* ait Euthymius: in cœlum enim ascendit quoad humanitatem, subaudi; *quid dicetis?* ait Euthym. adhucne scandalizabimini? credo quod non; certe scio quod jure et merito non facietis. Nam ex meo in cœlum per propriam virtutem ascensu cognoscere poteritis, me e cœlo descendisse eoque redire ubi eram prius, ac proinde me non tantum esse veracem, verumque Prophetam, sed etiam esse Deum, Deique Filium, cui omnia sunt factu possibilia, imo facilia, ac proinde me posse carnem meam dare in cibum, ac per illam mortuos suscitare. Ex miraculo ascensus sui in cœlum recte probat Christus suam deitatem et omnipotentiam, ac proinde mysterium Eucharistiæ. Deitati enim nil impossibile est, nil novum, nil paradoxum, imo deitatem nova et paradoxa, quæ naturam et rationem humanam superant facere decet. Ita S. Cyrillus: *Alia eos,* inquit, *re mirabili ad fidem impellit,* eaque apposita. Ascensus enim Christi in cœlum significabat eum e cœlo descendisse (redibat enim eo unde venerat) ac proinde ipsum esse panem vivum, qui de cœlo descendit, quod ipse hic Capharnaitis persuadere volebat.

Aliter Maldonatus, q. d. Cum audieritis me in cœlum ascendisse, quid dicetis? utique magis scandalizabimini, minus mihi credetis: magnum esse dicetis, qui ope dæmonum instar Simonis Magi, in cœlum volare me simularim.

64. SPIRITUS EST, QUI VIVIFICAT: CARO (Arabicus, *corpus*) NON PRODEST QUIDQUAM. VERBA QUÆ EGO LOCUTUS SUM VOBIS, SPIRITUS ET VITA SUNT.] Syrus, *spiritus sunt et vita sunt.* Hæc Christi verba nobis objectant Calvinistæ, ut probent in Eucharistia realiter et corporaliter non esse carnem Christi, sed tantum spiritualiter et typice per repræsentationem et fidem, quia, inquiunt, *caro non prodest quidquam.* Sed si hoc verum est, ergo frustra Verbum caro factum est, ergo frustra caro Christi passa, crucifixa et mortua est: quod absit. Et quis non videt carnem Christi plus prodesse quam panem merum Calvini, esto melle et saccharo ex gula Calvini conditum? In pane enim ipsius nullus est spiritus, nisi erroris et furoris satanæ.

Primo, ergo S. Cyrill. S. August. Leont. et Rupert. docte hæc verba sic exponunt, q. d. Christus: Caro mea sola non prodest ad servandum eum qui comederit in vitam æternam, quia mera caro mea vitam et resurrectionem non confert, sed spiritus, id est, deitas mea carni conjuncta, vivificat tum animam, tum corpus in resurrectione: et sic caro mea prodest plurimum, quatenus scilicet spiritui Verbi copulata, ex eo haurit vim vivificandi. Simili phrasi sensuque dicimus. Oculus non videt, auris non audit, corpus

non sentit, sed spiritus, id est, anima est quæ per oculum videt, per aurem audit, per corpus sentit. Et consequenter: *Verba*, id est res et mysteria carnis meæ in Eucharistia manducandæ, *quæ locutus sum vobis, spiritus et vita sunt*, id est, sunt spiritus vivus et vivificans, scilicet ipsa deitas mea, quæ purus est spiritus: hæc enim vos in Eucharistia vivificabit, non vero nuda caro mea. Ita S. August. *Caro sola*, inquit, *non prodest, sed accedat spiritus ad carnem, et prodest plurimum. Nam si caro non prodesset, Verbum caro non fieret.* Idem l. 10. de Civit. c. 24. *Caro*, ait, *non per seipsam mundat, sed per Verbum a quo suscepta est.* Et S. Cyrill. *Caro*, inquit, *si sola intelligitur, nihil prorsus vivificare potest, quippe quæ vivificante indiget, sed quoniam cum vivificante Verbo conjuncta est, tota est effecta vivifica. Non enim ad corruptibilem suam naturam junctum Dei Verbum detraxit, sed ipsa ad melioris virtutem elevata est. Quamvis ergo natura carnis, ut caro est, vivificare nequeat; facit tamen hoc, quia totam Verbi operationem suscepit.*

Respondet enim hic Christus Capharnaitis murmurantibus, quomodo caro Christi comesta posset dare vitam æternam. Verum quia Capharnaitæ magis murmurabant de ista comestione carnis Christi, ejusque modo, quem carnalem et ferinum sibi imaginabantur, quod scilicet caro Christi instar carnis vaccinæ deberet mactari, laniari, dentibus conteri et discerpi, ut patet vers. 52. et 60. *Quomodo*, inquiunt, *potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Et vers. 61. *Durus est hic sermo: et quis potest eum audire?* Videtur enim quid inhumanum et barbarum exigere, ut carnem humanam Christi laniemus et voremus instar luporum Hinc

Secundo, aptius et facilius: *caro*, id est, carnalis intelligentia, qua scilicet vos putatis carnem meam instar carnis ovillæ visibiliter scindendam, masticandam, et manducandam esse, *non prodest quidquam* ad conferendum vitam æternam: sed spiritus et spiritalis intelligentia, qua credimus carnem Christi divinitati unitam spiritali, id est, Sacramentali modo, sub speciebus panis et vini in Eucharistia velatam et occultatam manducandam esse; hæc vitam dat animæ et corpori. Ita S. Chrysost Theophyl Euthym. Nec aliud vult S. August in Psal. 98 si attente legatur, ait enim: *Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, et bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi; spiritaliter intellectum vivificabit vos. Et si necesse est, illud visibiliter celebrari, oportet tamen invisibiliter intelligi.* Quæ verba Calvinistæ sic accipiunt, q. d. In Eucharistia comedimus carnem Christi, non realiter, sed figurate et mystice per fidem. Sed errant. Sensus enim August. est, q. d. In Eucharistia non comedimus carnem Christi, visibiliter eam laniando, scindendo, masticando, uti intelligebant Capharnaitæ; sed sub sacramento, id est, sacramentaliter et invisibiliter, sub speciebus panis et vini latentem et occultatam. Nam alioqui S. August. repugnaret sibi ipsi serm. 1. in Psalm. 33. et lib. 22. Civit. cap. 8. et alibi, uti manifeste adstruit veritatem corporis Christi in Eucharistia

Unde subdit Christus: *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt: spiritus*, id est, spiritalia sunt, et spiritaliter, id est sacramentaliter intelligenda, eo modo quo jam explicui, non vero carnaliter, uti vos Capharnaitæ quasi macellarii intelligitis; itaque *sunt vita*, id est vitalia, et vitam audienti meque manducanti conferunt. Est hebraismus: ponitur enim abstractum pro concreto Sic sæpe alibi *caro* et *spiritus* sumuntur pro carnali et spiritali intellectu et sensu, ut 2. Cor. 3. 6. *Littera occidit, spiritus autem vivificat*, Matth 16. 17. *Caro et sanguis non revelavit tibi*, et alibi. Porro familiare est S. Scripturam ludere in significatis verborum. Unde non mirum carnem hic aliter sumi, quam sumatur v. 56. et seq. *Caro mea vere est cibus*: ibi enim vera caro intelligitur, hic vero mystica. Sic Christus lusit in aqua cap. 4. a corporali assurgens ad spiritalem. Sic lusit Apostolus in voce *peccatum*, 2. Corint. 5. ultim. dicens: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum* (id est, hostiam pro peccato) *fecit*.

Tertio, plenissimus erit sensus si utrumque jam datum jungas, et in unum cum Beda confles, q. d. Virtus vivificandi, quam habet caro mea comesta in Eucharistia, non tam manat a carne quam a spiritu Verbi, qui est vivus et vivificans: ac consequenter hæc carnis meæ manducatio non fit modo carnali lanionum, sed modo spiritali et spiritui accommodato, scilicet occulte et sacramentaliter. Utriusque enim contrarium ex verbis Christi crasse intellectis, allegabant et aversabantur Capharnaitæ, ut patet ex dictis. Atque sic hic spiritalis, id est Sacramentalis comedendi carnem Christi modus, sumendo species panis et vini, sub quibus realiter latet corpus et sanguis Christi, ipsaque deitas, nullum horrorem comedenti, nullam etiam læsionem aut noxam carni Christi comestæ infert. Latet enim hic Christus, estque invisibilis et indivisibilis instar angeli. Ita Euthym. *Spiritalia*, ait, *et vivifica sunt. Oportet namque; non simpliciter eo intueri* (*id enim est carnaliter intelligere*) *sed aliud quippiam imaginari, et interioribus oculis ea aspicere tamquam mysteria.*

65. SED SUNT QUIDAM EX VOBIS, QUI NON CREDUNT.] q. d. Causa, cur quidam ex vobis verba mea de Eucharistia non capiant et adversentur, non est quod meus sermo sit durus, ut dicitis; sed quia estis increduli, et tot meis miraculis, signisque credere non vultis: humili enim fide hic opus est, illaque humili prece a Deo Patre postulanda et expectanda est: vobis autem humilitas tam precis quam fidei deest, ideoque nec oratis Deum, nec creditis mihi. Ita S. Aug. Beda et Rup.

SCIEBAT ENIM AB INITIO (suæ prædicationis et conversationis cum suis discipulis: Ita Chrys.) JESUS, QUI ESSENT NON CREDENTES (futuri, id est, non credituri, vel in fide non perseveraturi, q. d. Christus, quia Deus, præsciebat futura ab æterno, et hanc præscientiam humanitati suæ communicabat ab initio conceptionis ejusdem) ET QUIS TRADITURUS ESSET EUM.] Hac voce innuit Joannes Judam traditorem fuisse unum e non credentibus; nimirum eum Christi sermone de carne ejus comedenda offensum, aversionem a Christo concepisse, illamque fovisse, ac tandem in proditionem ejus erupisse. Hoc enim verborum connexio hic exigit: alioqui impertinens esset hic traditoris mentio, nisi Judas ex sermone hoc Christi incredulitatis, indeque

proditionis sumpsisset originem. Ita S. August. Beda, Franc. Lucas, Emmanuel Sa, et alii.

Addit hoc Christus, ne putetur Judam admisisse ad apostolatum inscius et ignarus futuræ ejus proditionis; sed eam præscivisse, ac consulto permisisse, ut per eam passio sua, et redemptio hominum per eam a Deo decreta, impleretur.

66. ET DICEBAT: PROPTEREA DIXI VOBIS, QUIA NEMO POTEST VENIRE AD ME, NISI FUERIT EI DATUM A PATRE MEO.] *Nisi* scilicet *Pater traxerit eum*, ut dixit v. 44. Vide ibi dicta. Modeste Christus incredulitatem Judæorum non tribuit culpæ incredulorum, sed ipsos excusat, quod eis non sit datum a Patre, ac simul seipsum solatur. q. d. Non me torqueo, non tristor, quod multi mihi non credant, sed consolor me, quod Pater eos quos elegit, faciet mihi credere, illosque ad me venire faciet, quibus ego contentus sum, cæteros non ambio: quia quos vult Pater, hos volo et ego. quos ipse non vult ego quoque nolo. Peccabant tamen qui nolebant venire, id est, credere in Christum, tum quia habebant gratiam sufficientem, qua possent credere si vellent; etsi non haberent efficacem, qua reipsa et actu crederent: tum quia humiliter non petebant a Deo gratiam efficacem, qua actu crederent: tum quia sua superbia, aliisque peccatis illa gratia se fecerant indignos, imo pervicaces Dei gratiam et fidem repellebant et refutabant; uti docte explicat S. Cyprian. l. 1. ep. 3 ad Cornelium.

67. EX HOC (tempore, ait Euthym, et alii: aliter Syrus, *propter hunc sermonem;* Arabicus, *propter hoc*) MULTI DISCIPULORUM EJUS ABIERUNT RETRO (reliquerunt Jesum) ET JAM NON CUM ILLO AMBULABANT.] Discipuli hi non fuere Apostoli: nam hos excipit Christus v. seq. nec 72. Christi discipuli Hi enim necdum a Christo erant designati et electi: sed constantiores Christi auditores et asseclæ, *qui*. ut ait Theoph. *sequebantur eum in ordine discipulorum. et manebant apud eum longiori tempore quam turbæ, itaque ad reliquam turbam collati dicebantur ejus discipuli.* Hi ergo hucusque Christi doctrina suavi allecti panibus ab eo per miraculum multiplicatis pasti. et deinceps ab eo similem pastum sperantes, cum audirent Christum loco panis sui rogare suam carnem, eamque ab eis manducari velle, ipsum putarunt vel insanire, vel horrenda quædam et ferina machinari, ac forte conjurationem aliquam contra Romanos moliri, eamque haustu carnis et sanguinis sui sancire, uti paulo ante Romæ fecerat Catilina, cujus conjurationem detexit et oppressit Cicero; hac de causa, ut sibi consulerent, a Christo defecerunt.

Unum ex his fuisse S. Marcum, qui postea a S. Petro revocatus Evangelium scripserit, factusque sit Evangelista, diserte tradit S. Epiph. hær. 51. sed alii repugnant, qui asserunt S Marc. non vidisse, nec audisse Christum, sed post ejus mortem conversum fuisse a S. Petro. Ita S. Hier. in Script. Eccles. in Marco, Theodor in præf. Histor. SS. Patrum, et passim Interpretes in illud S. Petri ep. 1. c. 5 13. *Salutat vos Marcus filius meus.*

68. DIXIT ERGO JESUS AD DUODECIM (Syrus, *dodecadi suæ*; Arabicus. *ad congregationem duodecim*. id est ad cœtum 12 Apostolorum) NUMQUID ET VOS VULTIS ABIRE?] Aliis ergo scandalizatis et offensis a Christo abeuntibus cum illo *duodecim remanserunt*, ait S. August. *nam neque Judas recessit*, partim ex verecundia, ne solus ex Apostolis abiret, audiretque apostata. partim ut otiosus a Christo aleretur, uti hactenus alitus fuerat, utque gestans loculos quasi procurator familiæ Christi, inde nummos sibi surriperet, seque ditaret: erat enim fur.

Quærit hoc Christus a duodecim Apostolis quinque de causis. Prima est, ut eos suæ libertati relinqueret. q. d. Optionem vobis do, si vultis abire, abite; si mecum manere, manete: nolo enim vos vi aut verecundia detinere Audi Chrys *Neque adulatus est Jesus, neque expulit, sed interrogavit, non quod eos contemneret sed ne vi teneri viderentur.* Nam si inviti mansissent, perinde fuisset ac si abiissent.

Secunda, ut suam magnanimitatem ostenderet, nec se egere Apostolorum opera, utpote qui per se omnia posset, ideoque illis dimissis, alios meliores substitueret si vellet.

Tertia, ut intelligerent Apostoli, se manendo non commendare, nec gratiam exhibere Jesu, sed sibi ipsis, *eo quod beneficium potius accipiant, quam præstent*, ait Theophyl.

Quarta, ut hac libertate magis eos sibi devinciret, et ad manendum invitaret. Fit enim sæpe ex naturæ affectu, ut rogati nolimus, non rogati velimus; ut invitati fugiamus, non invitati accedamus: nimirum

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.

Quinta, ut hac interrogatione eorum affectum probaret, constantiam exploraret. ac rectæ de se fidei confessionem ab eis exprimeret. Ita. Cyrill. uti de facto expressisse patet ex vers. sequenti.

69. RESPONDIT ERGO EI SIMON PETRUS: DOMINE. AD QUEM IBIMUS? VERBA VITÆ ÆTERNÆ (effectricia, scilicet si quis eis credat et obediat) HABES] *Petrus* quasi ordine major, ait S. Cyrill. fide firmior. Jesu amantior, spiritu ferventior, nomine cæterorum Apostolorum respondit, existimans hanc omnium esse mentem et sensum: quod enim ipse sentiebat de Jesu, hoc collegas suos de eodem sentire censebat

AD QUEM IBIMUS?] q d. ait S. August. *Repellis nos a te: da nobis alterum te: ad quem ibimus. si te relinquamus?* unde S. Chrysost. *Multæ amicitiæ*, ait, *est hoc verbum: honorabilior enim Christus erat, quam pater et mater.*

VERBA VITÆ ÆTERNÆ HABES.] Primo, q. d. Verba tua, o Jesu, sunt suavia, grata, vivifica, quia identidem promittunt vitam æternam Quis ergo nisi stolidus illa relinquat et alio abeat? Ita Cyrill. *Non dura*. inquit, *ut illi* (Capharnaitæ) *dicunt verba, sed æternæ vitæ habes, quæ conducere credentes possunt ad vitam incorruptibilem:* quare quæ de carne tua manducanda dixisti, ut per eam consequamur vitam æternam, et si necdum satis intelligo, non tamen iis scandalizor vel offendor. sed firmiter credo esse vera, suo tempore illa me plenius intellecturum non dubitans; et ut id facias tacito rogans et obsecrans.

Secundo. q. d. Verbis tuis. o Jesu. promittis nobis vitam æternam, si carnem tuam comedamus: hæc verba nos ad te alliciunt. et uniunt potius quam abigunt. Quis enim non optet vitam æternam, et mo-

dum illam adipiscendi? unde Arabicus vertit, *ad quem ibimus cum verba vitæ æternæ sint tibi?*

Tertio, q. d. In manu tua est vita æterna, ut eam des cuicumque, et quomodocumque volueris (te ergo solum sequimur) quia a te solo speramus vitam æternam: hanc enim nec philosophi credere potuerunt, nec Judæi sperare, nec Moses promittere. *Hinc discimus*, ait Cyrill. *unum dumtaxat Christum sequendum esse magistrum, qui ad vitam æternam deducere potest.*

Quarto, *verba vitæ æternæ habes*, quia tu es vita æterna, ideo in carne et sanguine tuo non das nisi quod es, ait ex S. August. Interlin. q. d. Tu es verbum Patris, ideoque habes in te vitam æternam, quia tu es ipsa vita æterna. Quid mirum ergo si manducantibus te conferas vitam æternam? confers enim idipsum quod es.

70. Et nos credidimus (Syrus, *credimus*) et cognovimus (Arabicus *certi sumus*) quia tu es Christus Filius Dei.] Græce in singulis verbis est articulus ὁ Χριστός, id est ille Christus, a Deo scilicet promissus, et tot sæculis expectatus: ὁ υἱός id est ille Filius scilicet naturalis et proprius per substantiam, non adoptivus per gratiam. *Illud diligenter considera*, inquit Cyrill. *quod ubique præcipue cum præpositione articuli, Tu es ipse Christus dicunt, ipse Dei vivi Filius, ab aliis filiis Dei, qui vocati per gratiam adoptati sunt, vere ac naturaliter Filium separantes, cui nos conjuncti per similitudinem Filii dicimur.*

Cognovimus,] ex testimonio Joannis Baptistæ, Prophetæ et magistri nostri, ex tot tantisque miraculis quæ patrasti, ex doctrina tua cœlesti, ex vitæ tuæ sanctitate, et ex moribus tuis, quos assidue tecum conversantes experimur esse cœlestes, angelicos et divinos.

Filius Dei.] Græca addunt, τοῦ ζῶντος id est viventis. Sic et Syrus et Arabic. q. d. Credimus te esse Filium Dei: quare pariter credimus omnia tua dicta esse divina et verissima, etiamsi ea non intelligamus, ideoque esse vivifica; ac salutem et vitam æternam conferre, quia tu es Filius Dei vivi, qui scilicet per essentiam est vita, quam ipse tibi communicat, ac proinde nil a te nisi vitale et vivificum prodire potest, nec aliud a te expectamus.

71. Respondit eis Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi: et (tamen) ex vobis unus diabolus est?] q. d. Tu, o Petre, nomine omnium Apostolorum respondes, quasi omnes in me credant, mihique sint fideles amici: sed scito te falli: nam unus ex eis diabolus est, mihi incredulus et infidus, qui me prodet. Ita Theophyl.

Duodecim elegi,] quasi ad apostolatum secundum præsentem statum aptos et idoneos. Unde videtur quod Judas quoque proditor, cum primitus a Christo electus est, bonus probusque fuerit: improbum enim eligere prudentia et charitas vetant. Ita S. Cyrill. Leontius, Ammonius, Toletus, Maldonatus et alii, ac S. Hieron. lib. 3. contra Pelag. et Tertull. l. de Præscript. adversus hæret. cap. 3. Licet nonnulli putent Judam, cum esset malus, idque sciret Christus, ab eo tamen fuisse electum in Apostolum eo consilio, ut esset aliquis ex suis qui eum proderet, itaque passioni suæ, mortique, indeque redemptioni hominum, occasionem modumque exhiberet. Tribuunt hanc sententiam Bedæ et S. Augustino, sed neuter idipsum dicit, imo uterque potius innuit Judam electum a Christo, cum bonus esset, etiamsi sciretur malus sua culpa futurus. Audi S. August. *Consecratus est duodenarius numerus eorum, qui per quatuor cardines mundi Trinitatem fuerant denuntiaturi; non autem quia periit inde unus, ideo illius numeri honor ademptus: in locum enim pereuntis alius subrogatus est.* Et paucis interjectis: *Electus est iste, de quo nolente et nesciente magnum aliquid boni fieret: sicut enim iniqui male utuntur bonis operibus Dei, sic e contra Deus bene utitur malis operibus hominum: malo Juda bene usus est Dominus, tradi se pertulit, ut nos redimeret.* Audi et Bedam: *Ad aliud elegit undecim, ad aliud unum; illos, ut in Apostolica dignitate perseverarent; istum, ut per proditionis ejus officium salutem humani generis operaretur.*

Diabolus.] Syrus, *satanas*; Nonnus, *qui dicetur apud posteros alius novus diabolus.* Christus Judam nominare noluit, ut ejus famæ parceret: *Neque eum manifestavit*, ait Chrysost. *neque latere voluit: illud, ne impudentius contenderet; hoc, ne latere arbitratus licentius ageret.* Simul ut Apostolis timorem injiceret, ne et ipsi instar Judæ apostatarent, aut sibi suæque constantiæ superbe præfiderent. Audi Cyrillum: *Acrioribus eos confirmat verbis, diligentioresque facit, periculo ante oculos posito: sic enim dicere videtur: Magna vobis, o discipuli, vigilantia magnoque studio ad salutem opus est: lubrica enim admodum perditionis est via.* Et nonnullis interjectis: *Vigilantiores facit omnes, quia quis traditurus sit clare non dicit, sed uni generaliter tantæ impietatis onus imminere affirmans, sollicitos omnes reddit, et horrore ad majorem vigilantiam erigit.* Denique August. *Non illum expressit*, ait, *sed nec siluit, ut omnes timerent quamvis unus periret.*

Quæres, cur Judas vocetur diabolus. Resp. Primo, quia fuit διάβολος, id est, calumniator: nam opera et miracula Christi calumniatus est apud Scribas et principes sacerdotum.

Secundo fuit *diabolus*, hebr. et syriace, *satan*, id est adversarius, quia Christo se opposuit.

Tertio fuit, *diabolus*: quia Christo incredulus fuit fur et mendax: diabolus enim mendax est et pater ejus, scilicet mendacii, Joann. 8. Unde Christus ait: *Diabolus est*, in præsenti, non erit in futuro.

Quarto, fuit *diabolus*, id est minister diaboli instrumentum et organum diaboli. Nam diaboli impulsu prodidit Christum, Deum et Dominum suum, quasi possessus a dæmone. Unde Joannes c. 13. 2. ait intrasse in eum Satanam. Ita S. Chrysost. Euthym. et alii. Sic vulgo *diabolus* vocatur homo scelestus et pessimus.

Quinto fuit *diabolus*, id est proditor Christi. Sic enim διάβολος pro proditore accipitur Eccl. c. 26. 6. per catachresin: Nam noster vertit, *civitatis delaturam*, sive *proditionem*, ut vertit Tigurina et Lyranus. Sic diabolus est proditor angelus, quia angelicum statum sua malitia prodegit, perdidit et prodidit. Ex choris enim angelorum, ac ex cœlo Lucifer pro-

ditor sua perfidia secum in tartara detraxit tertiam partem stellarum, Apoc. 12. 4. Cœlum ergo et cœlites prodidit gehennæ et tartaro.

Alludit Christus ad casum Luciferi, qui electus a Deo in principem angelorum, sua superbia se fecit diabolum et principem dæmonum. Simili enim modo Judas electus a Christo ad angelicum Apostolorum officium, inde sua culpa prolapsus se fecit diaboli socium et diabolum, ut discamus cum timore et tremore operari salutem nostram, ac licet sanctissimo consistamus loco, timere lapsum. Quo enim altior est locus, eo grandior est casus, et profundior ruina.

Perperam ergo nonnulli diaboli nomen hic in bonam partem accipiunt, uti faciunt apud Italos et Belgas nonnulli, qui hominem sagacem, solertem, ingeniosum, vafrum, subtilem, vocant diabolum.

72 Dicebat autem Judam Simonis Iscarioten: hic enim erat traditurus (Syrus, *proditurus*) eum, cum esset unus ex duodecim. | Præmunit Christus Apostolos, ut, cum postea visuri essent Judæ proditionem, scirent illam se prævidisse et prædixisse, ac proinde se non invito, sed certo consilio permittente, illam fieri ad mortem sibi conciliandam, per quam humanum genus redimeretur.

Hic finit Joannes Acta secundi anni prædicationis Christi usque ad tertium, sive acta a secundo Paschate usque ad tertium; nam acta tertii prosequitur capite sequenti Multa ergo acta secundi anni Christi prætermittit, eo quod illa fuse a cæteris tribus Evangelistis enarrata forent. Finit ergo secundum annum Christi in multiplicatione panum facta ab eodem in Paschate, cujus occasione Christus longam cum Judæis habuit disputationem de pane spirituali, et carne sua in Eucharistia manducanda Vide Chronotaxin.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus e Galilæa ascendit Jerusalem ad festum Scenopegiæ. Secundo, v. 12. murmurantibus de se Judæis respondit, se a Deo Patre doctum et missum, ejus ductu et instinctu curare ægros, etiam sabbato. Tertio, v. 32. Pharisæi volentes eum occidere, mittunt satellites, qui eum comprehendant; sed hi audita Christi prædicatione attoniti, eo intacto redeunt dicentes Pharisæis: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Denique v. 50. Nicodemus Jesum defendens, a Pharisæis arguitur quasi Galilæus et Jesu factor.

1 Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam, non enim volebat in Judæam ambulare, quia
quærebant eum Judæi interficere. 2. Erat autem in proximo dies festus Judæorum, Sceno-
pegia. 3. Dixerunt autem ad eum fratres ejus : Transi hinc, et vade in Judæam, ut et di-
scipuli tui videant opera tua quæ facis. 4. Nemo quippe in occulto quid facit, et quærit ipse in
palam esse : si hæc facis, manifesta teipsum mundo. 5. Neque enim fratres ejus credebant in eum.
6. Dicit ergo ei Jesus : Tempus meum nondum advenit : tempus autem vestrum semper est para-
tum. 7. Non potest mundus odisse vos: me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo, quod
opera ejus mala sunt. 8. Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo ad diem fe-
stum istum : quia meum tempus nondum impletum est. 9. Hæc cum dixisset, ipse mansit in Ga-
lilæa. 10. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum non manifeste
sed quasi in occulto. 11. Judæi ergo quærebant eum in die festo, et dicebant : Ubi est ille ? 12. Et
murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant : Quia bonus est. Alii autem dice-
bant: Non, sed seducit turbas. 13. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Judæorum.
14. Jam autem die festo mediante, ascendit Jesus in templum, et docebat. 15. Et mirabantur Ju-
dæi, dicentes : Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit? 16. Respondit eis Jesus et dixit: Mea
doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. 17. Si quis voluerit voluntatem ejus facere: cognoscet
de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar. 18. Qui a semetipso loquitur, gloriam
propriam quærit: qui autem quærit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est, et injustitia in *illo*
non est. 19. Nonne Moyses dedit vobis legem: et nemo ex vobis facit legem ? 20. Quid me quæritis
interficere ? Respondit turba et dixit: Dæmonium habes: quis te quærit interficere? 21. Respondit
Jesus et dixit eis: Unum opus feci, et omnes miramini. 22. Propterea Moyses dedit vobis circum-
cisionem (non quia ex Moyse est, sed ex patribus) et in sabbato circumciditis hominem. 23. Si cir-

cumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi: mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? 24. Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate. 25. Dicebant ergo quidam ex Jerosolymis: Nonne hic est, quem quærunt interficere? 26. Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus? 27. Sed hunc scimus unde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit et unde sit. 28. Clamabat ergo Jesus in templo docens et dicens: Et me scitis, et unde sim scitis: et a meipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. 29. Ego scio eum, quia ab ipso sum, et ipse me misit. 30. Quærebant ergo eum apprehendere: et nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus. 31. De turba autem multi crediderunt in eum, et dicebant: Christus cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quæ hic facit? 32. Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc: et miserunt Principes et Pharisæi ministros, ut apprehenderent eum. 33. Dixit ergo eis Jesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum, et vado ad eum qui me misit. 34. Quæretis me, et non invenietis, et ubi ego sum, vos non potestis venire. 35. Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? numquid in dispersionem gentium iturus est, et docturus gentes? 36. Quis est hic sermo, quem dixit: Quæretis me, et non invenietis: et ubi sum ego, vos non potestis venire? 37. In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, et clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me et bibat. 38. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. 39. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum: nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus. 40. Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant: Hic est vere propheta. 41. Alii dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Numquid a Galilæa venit Christus? 42. Nonne Scriptura dicit: Quia ex semine David, et de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus? 43. Dissensio itaque facta est in turba propter eum. 44. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus. 45. Venerunt ergo ministri ad Pontifices et Pharisæos. Et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? 46. Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo. 47. Responderunt ergo eis Pharisæi: Numquid et vos seducti estis? 48. Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? 49. Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt. 50. Dixit Nicodemus ad eos, ille, qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis: 51. Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid faciat? 52. Responderunt et dixerunt ei: Numquid et tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, et vide quia a Galilæa propheta non surgit. 53. Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

1. POST HÆC AUTEM AMBULABAT JESUS IN GALILÆAM, NON ENIM VOLEBAT IN JUDÆAM AMBULARE, QUIA QUÆREBANT EUM JUDÆI (principes Judæorum) INTERFICERE.] *Post hæc?* Non statim, sed post sex menses. Nam multiplicatio panum et sermo de Eucharistia, de quo c. præc. contigit sub Pascha, puta, in Martio; quæ autem hic subjungit Joannes, contigerunt in festo Scenopegiæ, quod celebratur in Septembri. Vixit autem deinde Christus sex menses adhuc, scilicet ad proxime sequentem Martium, quo passus et crucifixus est. Hæc ergo et sequentia omnia Christus dixit et egit sex ultimis vitæ suæ mensibus. Omittit igitur hic Joannes ea, quæ gessit Christus hoc tertio anno prædicationis suæ a Paschate usque ad Septembrem, puta gesta sex mensium, inter quæ fuit defensio discipulorum, quod illotis manibus manducarent contra Pharisæos, item filiæ Chananeæ a dæmone liberatio, nova panum multiplicatio, qua pavit quatuor millia virorum: interrogatio discipulorum quid de se sentirent homines, respondente Petro: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, qua de causa Christus eum petram Ecclesiæ constituit. Ad hæc transfiguratio Christi in Thabor, sanatio dæmoniaci, solutio didrachmi telonariis, redargutio Apostolorum inter se contendentium quis esset major, dogma de vitando scandalo parvulorum, eo quod angeli eorum semper videant faciem Patris, etc. quæ in Chronotaxi recensui a n. 31. usque ad n. 38. Causa cur ea omittat Joannes est, quia illa exacte jam narrarant alii tres Evangelistæ.

AMBULABAT JESUS IN GALILÆAM.] Græce, *in Galilæa*. Jam enim erat Christus in Galilæa: ibi enim panes multiplicavit, et de Eucharistia sermonem habuit in Synagoga Capharnai, quæ erat urbs sita ad mare Galilææ, ut patet c. 6. v. 60. Ambulabat ergo Jesus in Galilæam, id est, per Galilæam, sive in ulteriores Galilææ partes, q. d. Jesus ambulabat, obibat, et circuibat urbes, vicos et castella Galilææ prædicans regnum Dei.

NON ENIM VOLEBAT IN JUDÆAM (græce, *in Judæa*) AMBULARE, q. d. Nolebat perambulare urbes et pagos Judææ, sed Galilææ: QUIA QUÆREBANT EUM JUDÆI (Judæorum primores) INTERFICERE,] eo quod sabbatum more Judaico non servaret, sed in eo curaret ægrotos, et quod Patrem suum diceret esse Deum, ac con-

sequenter se quoque esse Deum, ut patet cap. 5. 18. Quare videtur Jesum nec in Paschate, nec in Pentecoste hujus anni tertii sui, juxta legem, de more adiisse templum et Hierosolymam; quia sciebat ibi sibi strui insidias, et parari necem ante tempus moriendi sibi a Patre præfinitum, non quod ipse Judæos timeret (qui alias invisibilem se faciens ex manibus eorum elapsus est) vel mortem horreret; sed ut daret nobis exemplum declinandi pericula, et fugiendi persecutores, donec Deus aliud revelet, vel ipse nos in manus hostium tradat, ut fecit S. Athanasius fugiens Arrianos. Ita S. August. Chrysost. et alii.

2. Erat autem dies festus Judæorum Scenopegia.] Græce σκηνοπηγια, id est, tabernaculorum fixio, quo scilicet Judæi die 15. mensis septimi figebant tabernacula (quæ ex lignis, ramis, pellibus vel linteis raptim construebant) in iisque per septem dies habitabant, in memoriam protectionis divinæ, quæ patres eorum peregrinantes in deserto, per 40. annos in tabernaculis habitantes manna aluerat, et duce columna ignis et nubis duxerat in terram promissam, Levit. 23. 34. Vide ibi dicta. Unde Arabicus vertit, *cum propinquasset dies festus Tabernaculorum Judæorum* Corrupte Syrus pro *Scenopegia*, vertit, *Conopea.* Conopeum enim proprie est tentorium seu velum, et papilio ille lineus vel laneus, qui toto circumdatur ad arcendos culices, quo maxime utuntur Alexandrini, quod ex Nilo culices confluant, quos Græci κωνωπας vocant.

Ridiculum est quod Abulensis in Levit. 23. 34. commentans, vocem Græcam *Scenopegia* derivat a κοινον, id est commune, et φαγια, id est comestio, eo quod illo festo in communi pranderent, et communia agitarent convivia. Nam σκηνοπηγια derivatur a σκηνη id est tabernaculum, et πηγια, id est fixio. Errat denique Plutarchus, utpote Ethnicus, ideoque rerum Judaicarum ignarus, qui l. 4. Sympos. quæst. 5. censet festum Tabernaculorum apud Judæos fuisse Bacchanalia: multisque probare conatur ipsos coluisse Bacchum, eo quod tunc thyrsos gestarent (quos g ntiles gestabant in honorem Bacchi.) Addit Plutarch. *Alii progrediuntur citharis ludentes, quos ipsi Levitas appellant, sive a Lysio, sive ab Evio: utraque enim vox Baccho congruit*, quin et sabbatum censent fuisse festum Bacchi. *Quod enim Sabbos*, inquit, *etiamnum multi appellent Bacchos, eamque vocem edant, dum orgia Bacchi celebrant, licet ostendere ex Demosthene et Menandro.* Verum condonandum est Plutarcho, utpote Græco Hebraicæ linguæ imperito. Constat enim Hebr. *sabbatum* ab Hebr. שבת *scabat*, id est, quiescere, nuncupatum: Levitas vero a Patriarcha Levi patrium nomen sumpsisse.

3. Dixerunt autem ad eum fratres ejus: Transi hinc, et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua, quæ facis.] *Fratres ejus*, non filii Joseph, ut vult Leontius, Cyrill. et Euthym. Joseph enim virgo permansit, æque ac sponsa ejus B. Maria, nec etiam Jacobus et Judas, ut opinatur Chrysostomus: hi enim electi jam in Apostolos a Christo, in illum credebant, ejusque ductum et nutum sequebantur, *fratres*, id est, consanguinei vel cognati B. Virginis, ait S. August. vel etiam Josephi. Vide genealogiam Christi, quam assignavi Lucæ 3. sub finem capitis. *Fratres* ergo, hoc est cognati ejus, non omnes, sed aliqui. Alii enim in eum credebant, alii non.

Transi hinc, et vade in Judæam.] q. d. E Galilæa et Capharnao ignobili, vade nobiscum in nobilem Judæam et Jerusalem, ad instans festum Scenopegiæ, ad quod undique Judæi confluere solent, ut iis per tuam doctrinam et miracula te patefacias. Viderant ipsi, vel audierant Christum præcedenti Paschate et Pentecoste non ivisse in Jerusalem, ac in Galilæa latebras quærere; ex iis ergo eum extrahere volunt, ut in Jerusalem vadat, ibique innotescat et inclarescat.

Ut et discipuli tui videant (græce θεωρησωσι, id est, aspiciant, cernant, spectent) opera tua quæ facis.] q. d. Tu, o Jesu, cognate noster, mira hic operaris in angulo Galilææ, coram paucis et pauperibus discipulis tuis Galilæis: vade nobiscum in Jerusalem Metropolim Judæorum, ibique similia operare, ut discipuli tui, quos ibi nuper prædicando tibi parasti, quosque rursum miracula patrando parabis, non tantum ex plebe, sed etiam ex sacerdotibus, Scribis et principibus in fide tua instruantur, vel jam instructi confirmentur, teque ut Prophetam et Messiam recipiant. His enim optabant Christum maxime innotescere, ut illi quasi principes Jesum esse Messiam, hoc Christum. declararent, ac ut talem populo recipiendum propon rent. Ipsorum enim erat judicare de Fide, de Prophetis, de Messia, ac quod ipsi decernebant, hoc populus sequebatur et faciebat, Matth. 21. 1.

4. Nemo quippe in occulto quid facit, et (sed) quærit ipse in palam esse.] Græce εν παρρησια ειναι, id est proprie, *in libertate esse:* sed quia hic opponitur *occulto*, hinc idem est quod *palam*, publice, clare, manifeste. Sic etiam hanc phrasin usurpat Joan. c. 5. 13. et c. 16. 25. 29. et c. 18. 20. et Marci cap. 8. 32. ita ex Leontio, Mald. Franc. Lucas et alii.

Si hoc facis, manifesta teipsum mundo.] To *si* hic non dubitantis est, sed asseverantis, ait Toletus, idemque valet quod *cum, quia, quamdoquidem*, q. d. Cum tanta et tam mira facias in Galilæa, uti oculis videmus, et auribus audimus, fac eadem in Judæa, ut tibi toti Israeli indeque toti mundo innotescas, quis sis, et quam a Deo dignitatem, potestatem, et virtutem acceperis Nam ut ait Raphael Tob. 12. 7. *Sacramentum regis abscondere, bonum est: opera autem Dei revelare et confiteri, honorificum est.* Prætexunt laudem Christi, et gloriam Dei suæ cupiditati et ambitioni: cupiebant enim ut Christo per miracula et famam inclarescente, ipsi quoque ejus cognati inclarescerent, et a populo honorarentur, ac muneribus afficerentur; insuper gratiam principum et pontificum inirent, a quibus ad magna reipubl. officia vel beneficia promoveri sperabant. Sicut cum quis creatur Pontifex, Cardinalis, Episcopus, illico confluunt ad eum cognati, ut per eum honores et opes consequantur. Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi.

5. Neque enim fratres ejus credebant in eum.] q. d. Fratres ejus tam libere, confidenter et audacter admonuerunt Jesum, ut secum iret in Jerusalem, quia non plane et certo credebant ipsum esse Messiam, sive Christum: si enim id credidissent, ipsum

reveriti, non ausi fuissent tam libere eum monere, et quasi arguere. Ita Euthymius. Licet enim viderent eum tot signa et miracula facere, illaque vera esse non dubitarent: tamen dubitabant an ipse esset Messias et Dei Filius: licet enim hoc verum esse optarent, et ex parte ob tot ejus miracula crederent; tamen alia ex parte videntes ejus paupertatem et neglectum, dubitabant. Ut ergo certi hac de re fiant, hortantur Christum ire secum in Jerusalem, ut ibi Scribæ et pontifices eum, ejusque opera examinent, ac declarent ipsum esse Christum, ut sic ipse honoretur et celebretur, atque illi quasi cognati, per ipsum.

6. Dixit eis Jesus: Tempus meum nondum advenit: tempus autem vestrum semper est paratum.] Id est, commodum et opportunum. *Tempus meum*, scilicet ascendendi in Jerusalem ad festum Scenopegiæ, *nondum advenit*, quia illud habeo statum et definitum a Patre, sed ad paucos dies dilatum ob odium Judæorum, quo me prosequuntur: qua de causa ego brevi eodem ascendam, sed clanculum, non autem publice vobiscum: ite ergo vos et præcedite, quia omne tempus vobis est *paratum*, id est, congruum et idoneum; ego deinde vos occulte sequar. Ita Jansen. Franc. Lucas et alii.

Aliter S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Leontius, et ex iis Maldonat. q. d. *Tempus meum*, scilicet moriendi in Jerusalem, *nondum advenit*: mortem enim mihi parant Scribæ et principes Hierosolymæ: sed hoc quoque non advenerat: sed advenit paulo post, cum Christus eo ascendit, ut mox patebit. Prior ergo sensus est genuinus.

7. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo quod opera ejus mala sunt.] Dat causam cur tempus ascendendi in Jerusalem fratribus, id est, cognatis suis, semper sit paratum et opportunum, sibi vero non: quia scilicet illos non oderat mundus, id est, mundani Scribæ et principes, utpote nihil ab eis passi; sed oderant Jesum, utpote suorum scelerum reprehensorem et castigatorem: quare Jesu crucem et mortem parabant, non vero cognatis ejus. q. d. Vos omni hora ire potestis in Jerusalem sine periculo, quia Scribis non resistitis, nec contradicitis, sed eis favetis et obsequimini; ego vero, quia eorum vitia publice castigo; si publice vobiscum eam, in manifestum vitæ periculum me conjicio. Ita S. Chrysost. et Cyrill. qui et causam addit: *Animus enim*, inquit, *voluptati deditus, graviter fert si a voluptate revocetur.* Nolebant enim Scribæ suas voluptates, luxurias, crapulas, injustitias, quas amabant, relinquere, ideoque Christum ab eis avocantem oderant, juxta illud de eis Sapientis oraculum: *Circumveniamus justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ*, Sap. 2. 12. Vide ibi dicta.

8. Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo ad diem festum illum: quia meum tempus nondum impletum est.] *Vos*, qui periculum nullum timetis, ait Euthymius.

Ego autem non ascendo.] Græce, οὔπω ἀναβαίνω, id est *nondum ascendo*; et Arabicus, *nunc non ascendo*. q. d. Nunc vobiscum publice ascendere in Jerusalem nolo, sed expecto, ut tempus impleatur, quo subsidente indignatione Scribarum qui me initio festi expectant, ut occidant, post tres dies occulte et minore periculo sine vobis ascendam: nam paulo post eum ascendisse patet ex vers 10. Ita S. Chrysost. Theoph. Euthym. Verisimile est Christum dixisse, uti vertit noster Interpres. *Ego non ascendo*: nam si dixisset, *Ego nondum ascendo*, institissent cognati. Nos ergo te expectabimus, ut nobiscum ascendas. Sensus tamen Christi erat. q. d. *Non ascendo*, id est nondum ascendo: hoc enim significare intendebat, etsi id cognatis non exprimeret, ad redimendam eorum vexationem.

Secundo, S. August. Cyrill. et Eucherius in quæst. in hunc Joannis locum, sic explicant, q. d. *Non ascendo ad diem festum istum*, hoc est ad diem primum festi instantem, sed, ut dicitur v. 14. *festo die mediante*, id est sub diem quartum festi. Verum verius est Christum decrevisse ascendere ad diem primum festi, ut ostendam v. 14.

Aliter Maldonatus, q. d. Ego non ascendo, subaudi, sicut vos, o cognati mei, putatis et cupitis, scilicet ut purus homo, ac ut Hierosolymis a populo honorer et celebrer; sed tamen mox eo ascendam, ut Messias Dei filius, ut populum viam salutis doceam; itaque Dei gloriam, non meam quæram et propagem. Verum hoc videtur coactius.

9. 10. Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto.] *Tunc*, post tres dies, sub medium festorum v. 14. cum furor Judæorum initio festi ipsum expectantium exardescens, jam sensim per tot dies defervesceret, ut notat Theophylact. et Euthym. ac S. Augustin. Verius videtur Christum paulo post cognatos ascendisse Hierosolymam, sed occulte, ita ut initio festi interfuerit, idque innuit hic Lucas, de quo plura v. 14.

Non manifeste, sed quasi in occulto.] Unde videtur Christus non recto itinere per Samariam, sed transito Jordane per Peræam profectus juxta Jerichuntem, dimissis populi turbis eum assectantibus, occulte cum paucis sibi charioribus perrexisse Hierosolymam. Id patet conferenti Matth. c. 19. 1. et 2. cum Luca c. 9. 51. et 53 et Marco cap. 9. 29. et c. 10. 1.

11. Judæi ergo quærebant eum in die festo, et dicebant: Ubi est ille?] *Festo*, Scenopegiæ, sive Tabernaculorum, de quo v. 2. puta primis festi diebus quærebant Jesum, ut caperent et occiderent. Nam, ut ait Chrysost. *In die festo semper ad cædem ferebantur et festis eum diebus capere tentabant.* Et Euthym. *Pulchra sane illorum opera in diebus festis, cum illos cædis facerent occasionem*, ut quibus debebant Christum quærere ad fidem; ut in eum crederent, in illis quærant eumdem ad necem. Sic et hodie multi in festis, quibus Deo reconciliare se deberent, iisdem Deum maxime potando, scortando, rixando, ludendo et blasphemando offendunt: quare festum agunt non Deo, sed diabolo, qui proinde eis festa ignium pro meritis in gehenna rependit. Est hæc fraus et suggestio diaboli, ut festa profanet, ac cultum Deo in iis debitum adimat, eumque in se transcribat.

UBI EST ILLE,] Agyrta, impostor, populi seductor? *Ex nimio enim odio eum nominatim appellare non patiebantur*, ait S. Chrysostomus.

12 ET MURMUR MULTUM (ita legendum cum Romanis, non *multus*; Arabicus, *murmuratio multa*; Euthym. *turbatio et contradictio multa*) ERAT IN TURBA DE EO. QUIDAM ENIM DICEBANT: QUIA BONUS EST. ALII AUTEM DICEBANT: NON, SED SEDUCIT TURBAS,] ut se novæ factionis auctorem faciat, et seditionem vel rebellionem concitet.

BONUS EST,] vir, imo doctor et Propheta. Hæc enim erat vox et sententia eorum, qui Jesum audierant docentem in Galilæa, ac viderant panes multiplicantem, ægros sanantem, dæmones ejicientem, etc. Contraria vox et sententia erat Scribarum et principum, ac turbæ illos sequentis.

13. NEMO TAMEN PALAM LOQUEBATUR DE ILLO PROPTER METUM JUDÆORUM,] puta Scribarum, Pharisæorum et pontificum, quibus Jesus velut vitiorum censor erat invisus. Hos enim passim Joannes vocat Judæos, non Scribas, non sacerdotes tum ut dignitati, officio et auctoritati eorum non deroget; tum quia, ut ait Cyrillus, *Indignum judicavit homines adeo a pietate remotos sacerdotes, vel seniores appellare*. *Nemo*, intellige, eorum qui pro Jesu stabant, ac dicebant, *Bonus est*, ait Euthym. Argute S. Aug. *Seducit turbas*, inquit, *clarius sonabant: Bonus est, pressius susurrabant*.

14. JAM AUTEM DIE FESTO MEDIANTE, ASCENDIT JESUS IN TEMPLUM, ET DOCEBAT.] Syrus et Arabic. *cum autem dimidiati essent dies festi*, id est, cum ageretur dies quartus, vel quintus festi Tabernaculorum: hoc enim festum celebrabatur per octo dies. Græce, τῆς ἑορτῆς μεσούσης, id est, *cum jam media esset festivitas*.

ASCENDIT JESUS IN TEMPLUM.] Censent S. Aug. Theophyl. Euthym. et alii Christum eodem die ingressum esse Jerusalem et templum, scilicet die quarto festi: veniens enim in urbem, pietatis ergo solebat primo adire templum: quod Christi exemplum multi fideles sequuntur. Contrarium censet Toletus, Maldonat et alii, scilicet Christum paulo post cognatos ascendisse in urbem, ita ut interfuerit initio festi, sed non ascenderit in templum nisi die quarto festi. Id enim plane videtur exigere narratio Joannis hoc versu collata cum vers. 10. et quia Jesus quasi religionis doctor et exemplar, ad aliorum ædificationem voluit totam hanc festivitatem celebrare. Hoc enim lege sancitum erat Levit. 23. 42. *Habitabitis*, inquit, *in umbraculis septem diebus; omnis qui de genere est Israel, manebit in tabernaculis*. Adde: quisque sibi hæc tabernaculo ante diem primum festi, vel in urbe, vel extra urbem extruere debebat: quare idem fecisse Jesum est probabile nisi dicas eum in tabernaculo amici, vel discipuli alicujus jam parato exceptum fuisse. Denique occulte hoc modo ad diem primum festi ascendens, nullum adibat periculum, nisi adiret templum: unde illud non adiit nisi quarto die: primis enim tribus diebus delituit in tabernaculo.

Primo ergo, Christus ascendit in urbem ante diem primum festi; deinde die quarto festi ascendit in templum: ille ascensus occultus fuit, hic publicus: ille ad diem festum Tabernaculorum, qui celebrabatur non in templo, sed in umbraculis per urbem, vel extra urbem erectis, hic ad docendum in templo.

Quæres, cur Christus primo die ascendens in urbem, non etiam ascendit in templum? Resp. Primo, S. August. Leont. Chrysost. Theophyl. Euthym. ut prius inflammata contra se Scribarum et pontificum in templo degentium ira et indignatio defervesceret.

Secundo, quod ante latuerit, exempli fuit et infirmitatis humanæ; quod postea prodierit, potestatis divinæ, ait S. Aug. et ex eo Beda.

Tertio, ut majus audiendi sui desiderium, per tot dierum moram et expectationem, auditoribus eum expectantibus injiceret. Ita Theophylactus.

Quarto, ut liberiores haberet auditores, et ab aliis curis expeditos: hi enim primis diebus in tabernaculis adornandis, rebusque ad festum necessariis comparandis occupabantur. Ita Theophyl.

ET DOCEBAT,] more suo ea quæ erant salutis, docebantque ad regnum cœlorum, idque publice in templo coram Scribis et principibus, quibus erat invisus. Vide hic et imitare Christi magnanimitatem, qua in mediis periculis sine metu periculi versatur, suumque officium intrepide obit, et docet. Etsi enim scribarum contra eum ira per triduum dilata nonnihil deferbuisset, tamen publico hoc docendi actu rursum facile accendi poterat. Sed Jesus magnanime eam contempsit, tum quia ab iis occidi erat paratus, tum quia sciebat quod Deus diverteret eorum contra se cogitationes et consilia, ne in eum manus injicerent, eo quod necdum tempus moriendi ab eo præstitutum advenisset. Quod ergo per triduum latuit, per hoc voluit nos docere prudentiam, ut persecutorum rabiem ad tempus prudenter et silenter declinemus, quod vero quarto die in publicum prodiens prædicavit, per hoc dedit nobis exemplum fortitudinis, ut officium nobis a Deo commissum strenue obeamus, etiam cum periculo vitæ, Deo confidentes, quod ipse vel nos ex illo eripiet, vel dabit vires et fortitudinem illud patiendi et superandi.

15. ET MIRABANTUR JUDÆI, DICENTES: QUOMODO HIC SCIT LITTERAS, CUM NON DIDICERIT?] *Mirabantur, orationis et prudentiæ inauditam in eo vim videntes*; ait Cyrill. Nam ut ait Theoph. *mirabilia dixit, per quæ illos cohibuit, et mentem eorum in miraculum mutavit*, ut furorem suum in amorem et admirationem Christi converterent. *Audiebant enim*, ait S. Aug. *eum de lege disputantem, legis testimonia proferentem*, illaque gratia et modo non humano, sed divino explicantem. Nam, ut addit Aug. *multi noverant ubi natus, quemadmodum fuerit educatus, numquam eum viderant litteras discentem*.

CUM NON DIDICERIT.] Inde inferre debuissent Scribæ: Ergo Jesus scientia et sapientia tanta non est studio acquisita, sed a Deo infusa: sed odio cæci et stupidi in admiratione consistunt, nec ulterius ad vestigandam rei, quam admirantur, originem pergunt. Ita S. Chrys. Hac enim de causa Deus voluit Jesum non e scholis, sed ab arte fabrili prosilire in cathedram, ut omnes agnoscerent doctrinam non esse humanitus comparatam, sed divinitus inspiratam.

16. RESPONDIT EIS JESUS, ET DIXIT: MEA DOCTRINA NON EST MEA, SED EJUS, QUI MISIT ME.] q. d. Doctrina mea, hoc est, dogmata mea, quæ ego doceo, non a me inventa sunt, nec meo studio acquisita, nec a me primo et originaliter profecta, sed a Deo Patre. q. d. Deus Pater mihi qua Deus sum, suam omniscientiam communicavit, qua homo vero suam scientiam beatificam et infusam rerum omnium mihi indidit, juxta illud Isaiæ 11. 2. *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis.* Ita S. Chrysost. Leont. Euthym. et alii, qui et annotant Christum hoc ipso innuere se esse Deum, q. d. Ego a Patre cum essentia divina hausi meam omniscientiam et doctrinam. Audi S. August. tract. 29. *Quæ est doctrina Patris nisi Verbum Patris? Ipse ergo Christus doctrina Patris, si verbum Pàtris. Sed quia Verbum non potest esse nullius, sed alicujus. et suam doctrinam dixit seipsum, et non suam, quia Patris est verbum. Quid enim tam tuum quam tu? Et quid tam non tuum quam tu, si alicujus est quod es.*

17. SI QUIS VOLUERIT VOLUNTATEM EJUS (Arabicus, *placita ejus*) FACERE COGNOSCET DE DOCTRINA, UTRUM EX DEO SIT, AN EGO EX MEIPSO LOQUAR.] Syrus, *ex voluntate animæ meæ*, hoc est, a me inventum et confictum, ideoque a Dei voluntate dissonum, et diversum vel adversum. q. d. ait Chrysost. *Si quis sit amator virtutis, verborum meorum vim intelliget*, quod ex Deo manet. A Deo enim manat omnis virtus, cujus ego sum doctor et concionator assiduus. Qui ergo Dei de virtute mandata amat et observat, ille pariter me, meaque dicta amabit et observabit, quia ego non alia dico et doceo, quam quæ Deo sunt placita, ab eoque mandata. Tacite innuit Jesus ipsos amare vitia, non virtutes, ideoque Deo et sibi adversari, ac doctrinæ utriusque reluctari. *Amovete*, ait Chrysost. *dubitationem hanc, et iram et invidiam, et immane contra me odium, et nihil vos impediet, quin cognoscatis, Dei vere verba mea esse. Nunc hæc vobis et tenebras offundunt, et rectum verumque judicium corrumpunt: quæ si rejiceretis, non in hac essetis sententia.*

18. QUI A SEMETIPSO LOQUITUR, GLORIAM PROPRIAM QUÆRIT: QUI AUTEM QUÆRIT GLORIAM EJUS, QUI MISIT EUM, HIC VERAX EST, ET INJUSTITIA IN ILLO NON EST.] Hinc a contrario infer cum Cyrill. *Qui autem gloriam Dei non quærit, sed suam, hic mendax simul et injustissimus est: mendax quidem, quia simulatione legis servandæ, suam voluntatem audiri proponit: injustissimus vero, quia legislatoris dignitate neglecta, Dominicis præceptis sua præferre audet.*

Est hæc secunda nota et ratio, qua Christus probat se non loqui ex semetipso, et dogmata quæ tradidit, non esse sua, et a se conficta, sed esse Patris. Estque talis Christi syllogismus in *Baroco:*

Qui loquitur a semetipso, gloriam suam quærit.

Sed ego Jesus non quæro gloriam meam, sed Patris, uti verbis et factis clamo.

Ergo non loquor a meipso, sed ex corde et ore Patris, cujus unius gloriam quæro, et propagare desidero.

Nam ut ait Cajet. *gloria est præcipuum appetibile ex doctrina.* Inde enim philosophi et hæretici suas scholas aperuerunt, in iisque sua commenta docuerunt, ut discipulos post se traherent, qui magistrum suum glorificarent, ab eoque vocarentur Platonici, Epicurei, Pythagorici, Aristotelici. Arriani, Nestoriani, etc. Appetitus enim gloriæ peperit hæreses et sectas tam philosophorum, quam hæreticorum.

INJUSTITIA.] id est, fraus, dolus, deceptio, quia sincere et veraciter docet ea quæ scit Deo placere, ejusque gloriam promovere, cum alii qui suam gloriam quærunt, ut eam ab hominibus extorqueant, iis adulentur, illosque decipiant variisque dolis et fraudibus illis illudant.

19. 20 NONNE MOYSES DEDIT VOBIS LEGEM, ET NEMO EX VOBIS FACIT LEGEM? QUID ME QUÆRITIS INTERFICERE?] Primo, sensus est, q. d. Non mirum vos meam et Patris mei legem non admittere, cum Moysis, quem tanti facitis et mihi objicitis, legem non servetis. Nam ut alia omittam, multi e vobis, maxime Primores, me innocentem occidere volunt, quod diserte vetat Moses Exod. 23. 7. Ita S. August. *Si legem facerent*, inquit, *in ea Christum agnoscerent, et præsentem non occiderent*. Et Glossa: *Gloriamini in lege*, inquit, *et contra legem, quæ vetat occidere, quæritis me interficere*. Sic et Chrysost. Theoph. Euthym.

Secundo, magis presse et connexe, æque ac profunde Franc. Lucas sic exponit. q. d. Vos, o Scribæ et Judæi, me accusatis et deposcitis ad mortem, quasi reum legis neglectæ, et quasi sabbatum violarim, dum in eo paralyticum sanavi: at vos pari modo legem eamdem sabbati violatis, dum in eo circumciditis hominem: majus enim et prolixius opus est circumcidere, quam verbo curare. Quare si ego violavi legem, vos multo magis eamdem violastis; et si vos me judicatis reum mortis, quod legem sabbati transgressus sim in sanando, multo magis judicare debetis vos esse reos mortis, eo quod eamdem legem continue transgrediamini circumcidendo: hoc enim opus meo longe est operosius, magisque carnale et sanguinolentum. Sic enim se mox explicat Christus v. 21. et 22.

RESPONDIT TURBA, ET DIXIT: DÆMONIUM HABES: QUIS TE QUÆRIT INTERFICERE?] *Dæmonium habes*, id est, deliras, insanis, uti faciunt energumeni, et possessi agitatique a dæmone, perinde ac fecit Saul 1. Reg. 16. 23. Aut proprie, q. d. Dæmon te instigat ad hanc calumniam, qua nobis falso impingis machinationem homicidii, quod scilicet te velimus occidere, nil enim tale nobis in mentem venit.

Verba sunt turbæ, e quibus alii bene sentiebant de Jesu, alii male, ita tamen uti nollent eum occidere: sed idipsum volebant Scribæ et principes, eorumque asseclæ, qui turbæ plebis se miscebant; illos ergo hic perstringit Christus; atque illorum occultam cædis suæ machinationem, quam ipsi celabant, propalat, ut sciant ipsum non latere eorum insidias, ideoque esse virum divinum, imo Deum.

21 RESPONDIT JESUS, ET DIXIT EIS: UNUM OPUS FECI, ET OMNES MIRAMINI.] *Unum opus feci*, quod scilicet paralyticum sanarim sabbato, jusserimque grabatum suum portare c. 19. Jesus convitium convitio non repulit, sed patientia dissimulavit, et modeste ac prudenter radicem convitii evulsit. *Plane non turbatus, sed in veritate sua tranquillus*, ait Aug. *non reddidit*

malum pro malo, nec maledictum pro maledicto: quibus si diceret, Dæmonium habetis vos, verum utique diceret; non enim talia illi dicerent veritati, nisi eos falsitas diaboli irritaret.

MIRAMINI,] id est mirantes indignamini, quasi contra legem id fecerim: S. Chrysost. *perturbamini et tumultuamini:* S. Cyrill. *damnatis:* Euthym *quæritis me interficere.* Est catachresis et metalepsis. Admiratio enim tanti sceleris, puta violati sabbati, uti ipsi putabant, pariebat in eis indignationem, indignatio tumultum, tumultus machinationem necis.

22. PROPTEREA MOYSES DEDIT VOBIS CIRCUMCISIONEM (NON QUIA EX MOYSE EST, SED EX PATRIBUS) ET IN SABBATO CIRCUMCIDITIS HOMINEM,] *Propterea*, græce, διὰ τοῦτο, id est, *propter hoc* Obscura est hoc loco hæc particula, et dubium quo referatur. Primo, Theophyl. et Maldonat. referunt ad vers. præced. sicque nectunt: *Omnes miramini propter hoc*, scilicet opus sanationis quod feci in sabbato. Sed repugnat dispunctio codicum Græcorum et Latinorum, qui To *propterea* ponunt v. 22. sequenti, nectuntque cum τῷ *Moyses dedit*.

Secundo, Euthym. et Jansen. censent To *propterea* hic non esse causale, sed illativum, q. d. Itaque ut non miremini, sed sciatis me recte fecisse curando ægrum in sabbato, advertite quod subjungo de circumcisione, quæ fit in sabbato. Simili modo sumitur subinde To *propterea* in Prophetis, ut Jerem. 30. 16. Et sic To *propterea* reipsa est quoque causale: nam innuit causam ejus, cujus est illativum.

Tertio, S. Cyrill. Toletus et Franc Lucas, To *propterea* referunt ad id quod sequitur, *Sed ex patribus*, sicque verba ordinant, q. d. Atqui Moses, dedit vobis circumcisionem, non propterea quod illa ex Mose sit, sed propterea quod sit ex patribus: voluit enim Moses præcepta et traditiones patrum studiose conservare uti par erat: et tamen in sabbato ab eodem Mose sancito, circumciditis hominem.

Quarto, proprie et plenissime, To *propterea* est causale, et idem quod *propter hanc causam*, q. d Propterea, vel, ut græce est, *propter hoc*, id est propter admirationem vestram; quia scilicet vos opus curationis meæ in sabbato ita admiramini et indignamini, ut scilicet eam vobis eximam, et vos mirari desinatis, subjungo argumentum ad id validum, petitum ex circumcisione, quam vos ipsi facitis in sabbato ex decreto Mosis.

NON QUIA EX MOYSE EST, SED EX PATRIBUS.] q. d. Non quod Moyses sit circumcisionis institutor, sed Patriarcha Abraham, qui illam a Deo acceptam tradidit Isaac, Jacob, Joseph, ac hi posteris suis et Mosi, uti ipse narrat, Genes. 17. Addit hoc, ut doceat Judæos non adeo uni debere incumbere Mosi, ut ejus unius præcepta de sabbato servent, cæterorum vero priorum et antiquiorum negligant, quin potius si illa Mosi decretis adversentur, illis velut antiquiora præponi debeant, ita ut lex Mosis eis locum cedat. Sic enim lex circumcisionis data Abrahæ, elidebat legem sabbati datam Mosi, ut si quis natus esset in sabbato, deberet præcise octavo die, id est, sabbato sequenti, circumcidi, nec posset differri circumcisio in posterum diem. Si lex Mosi cedere debet legi Abrahæ, ergo multo magis cedere debet legi Christi et Dei, quæ jubet ut ægro valde afflicto prosis si possis, etiam in sabbato, præsertim si id breviter et verbo facere possis, uti faciebat Christus.

ET IN SABBATO CIRCUMCIDITIS HOMINEM,] *Et*, id est, *idcirco*, q. d. Quia lex circumcisionis fuit anterior, dataque a Deo Abrahæ primo Hebræorum patri et Patriarchæ, hinc prævalet sabbato, quod posterius a Mose jussu Dei institutum est: idcirco si octavus a nativitate pueri dies sit sabbatum, illo operose, magno apparatu et molimine circumciditis puerum, ut servetur lex Dei data Abrahæ: *Octavo die circumcidetur infantulus*, Genes. 17 et Levit. 12. 3.

23. SI CIRCUMCISIONEM ACCIPIT HOMO IN SABBATO, UT NON SOLVATUR LEX MOYSI, MIHI INDIGNAMINI QUIA TOTUM HOMINEM SANUM FECI IN SABBATO?] q. d. Si circumcisio, quæ ex genere suo videtur esse opus servile, operosum et prolixum, æque ac molestum et afflictivum: vulnerat enim et mutilat infantem; licita est tamen, imo præcepta in sabbato; cur mihi pariter non liceat in sabbato hominem per 38. annos paralyticum, toto corpore ægrum et afflictum, morbo et afflictione tanta liberare, ac verbo sanitati restituere, idque ad Dei unius laudem et gloriam? Lex enim eleemosynæ et beneficentiæ est juris naturæ, cui omne jus humanum et divinum, quale est sabbatum, cedere debet.

Nota To *totum hominem*. Nam, ut notat Euthym. *cum totum ejus corpus paralysi dissolutum esset, totum reddidit sanum.* Apposite Christus suam curationem comparat circumcisioni, quia sicut per hanc resecatur pars superflua præputii, sic per illam resecta fuit paralysis ægri, grassans per totum ejus corpus; sed circumcisio fiebat cum dolore et vulnere, curatio Christi cum voluptate et sanitate integra: nam totum hominem, hoc est, corpus integrum et animam, sanavit. Quare videtur Christus quoque ab anima hujus ægri circumcidisse vitia et peccata, eumque justificasse et sanctificasse, æque ac alios a se sanatos, uti alibi dixi, perinde ac circumcisio circumcidendo carnem circumcidebat et animam; ab illaque resecabat peccatum originale illique indebat Dei gratiam et justitiam.

24. NOLITE JUDICARE SECUNDUM FACIEM (græce κατ' ὄψιν, id est, secundum visum, aspectum, speciem; Syrus, per *acceptionem vultus*, id est, personæ) SED JUSTUM JUDICIUM JUDICATE.] Taxat Judæos de vitio acceptionis personarum, quod in eadem vel simili re Mosen, vel potius seipsos absolvant, Jesum vero accusent et damnent, q. d. Vos judicatis secundum apparentiam et acceptionem personarum, ideoque inique et perverse quia me accusatis quasi violatorem sabbati quod ægrum solo jussu potenti et divino dumtaxat sanarim in sabbato; cum vos ex lege Mosis censeatis licere sabbato circumcidere et vulnerare parvulum, ac circumcisi vulnus adhibitis emplastris sanare, sanguinemque restinguere, quod opus longe operosius, molestius et horribilius est. Causa est, quod non judicatis secundum rei operisque veritatem, sed secundum personarum dignitatem: me enim quasi vilem, pauperem et exosum contemnitis et abjicitis: vos vero cum Mose quasi principes et doctores exaltatis et laudatis. Nam revera si secundum opus judicaretis, deberetis me cum Mose et vobis absolvere; aut si me damnatis, etiam Mosen et vos ipsos damnare: ego enim totum homi-

nem sanavi sabbato, vos vero cum Mose in eodem parvulum circumcidendo, primo vulneratis, deinde sanatis: ac finis et scopus mihi tam pius est, quam Mosi et vobis, imo magis, quia non nisi ad Dei gloriam id feci, ut ostenderem me esse Messiam, ad salutem hominum a Deo missum; quare opus meum eo rationis fuit magis pium et divinum, quam sit opus vestrum circumcisionis. Ita S. Aug. Leontius, Cyrillus, et Chrysost. Multi putant Christum hic conferre se cum Mose, illique se anteferre; sed aptius dicas Christum hic non cum Mose, sed cum Judæis, qui juxta legem Mosis circumcidebant in sabbato, se comparare. Nam Moses expresse nusquam jussit circumcidi hominem in sabbato, sed Scribæ ex eo quod Moses jusserat circumcidi infantem octavo die, inferebant. Ergo si dies octavus sit sabbatum, illo circumcidendus est, non die sequenti.

25. Dicebant ergo (qui scilicet convicti erant hoc Christi argumento) quidam ex Hierosolymis.] Arabicus et Syrus, *homines aliqui ex Jerusalem*: in hac enim urbe, utpote metropoli Judææ, in qua sola erat templum Dei, crebro docebat Christus, multaque signa edebat, ob quæ Hierosolymitæ multi in eum erant propensi, sed ob metum principum, id palam ostendere non audebant, ait Cyrill. qui et causam adjicit: *Recte docentium quippe sermo tamquam ostium et porta quædam est ad Dei cognitionem, et ad omnem virtutem.*

Nonne hic est quem quærunt interficere?] *Hi noverant*, ait S. August *qua sævitia Jesus quæreretur*. Falso ergo et fraudulenter alii dixerunt vers 20 *Quis te quærit interficere?*

26 Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt (Nonnus, *quid sibi hoc tantum omnium silentium?*) Numquid vere cognoverunt principes (Syrus, *seniores populi*) quia hic est Christus?] Idipsum sane cognoscebant, vel facile cognoscere poterant et debebant: sed superbia et odio excæcati, noluerunt eum ut Christum admittere, sed ad necem persecuti sunt. Non ergo ex amore Jesu, ut putabant hi Hierosolymitæ, illi pepercerunt; sed quia Jesus divina sua virtute cohibebat eorum mentem et manum, ne in se insilirent, quod Hierosolymitæ ignorabant.

27. Sed hunc scimus unde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit.] q d. Novimus Jesu parentes esse Joseph et Mariam, cap. 6. 42 at Christus *cum venerit, nemo scit*. id est sciet, *unde*, id est, quibus parentibus sit ortus; nam alioqui in genere Christum ex Bethlehem, et semine David nasciturum confitentur ipsimet, vers. 42. Nota, hæc esse verba vulgi imperiti, quod putabat quando Christus veniret, neminem cogniturum ejus parentes proximos, sed eum repente ignotis progenitoribus mundo appariturum. Quare natum in Bethlehem ibidem occulte latiturum, vel transferendum in longinquas regiones, ibique alendum usque ad virilem ætatem, ac tum ex improviso in Judæa appariturum. Alii alias de Christo fabellas confinxere Ad quas inducti fuere Primo, verbis Isaiæ cap. 53. 8 *Generationem ejus quis enarrabit:* Secundo, ex Melchisedec, qui dicitur fuisse απατωρ και αμητωρ id est, carens patre et matre, Hebr. c. 7. v. 3. Hic enim fuit typus Christi. Tertio, ex illo Michææ c. 5. v. 2 *Egressus ejus a diebus æternitatis*; et ex illo Davidis, *Ex utero ante luciferum genui te*. Quæ omnia intelligenda sunt, non de humana, sed de divina Christi natura, quam Judæi in Christo negabant: putabant enim ipsum merum fore hominem: quare censebant eum ab æterno fuisse in Bethlehem genitum, inde fuisse occultatum, donec suo tempore Judæis expectantibus sese conspicuum exhiberet: qua de causa Christus in seq ad hominem respondet, docetque suam originem humanam ab eis sciri, sed non divinam, uti Prophetæ prædixerant. Ita Toletus, Jansen. Franc. Lucas et alii.

28. Clamabat ergo Jesus in templo docens, et dicens: Et me scitis, et unde sim scitis: et a meipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis.] Est concessio. Loquitur enim Christus concedendo, dandoque Judæis id quod dixerant: *Hunc scimus unde sit*, q. d. Concedo et do vobis quod dicitis, vos nosse meam prosapiam et parentes, etsi in rei veritate fallamini, nec vos nosratis: nam Judæi non noverant Christi divinitatem, ignorabant etiam Christi generationem humanam, quia putabant eum esse filium Joseph Aliter S Chrysost. Theophyl. Euthym. et Maldon. q. d *Me scitis*, id est, me scire et nosse potestis ac debetis, scilicet me esse Messiam Dei Filium. Id enim vobis ex Prophetis probavi, et per miracula mea confirmavi.

Clamabat] tum ut ostendat se nosse tacitas Hierosolymitanorum susurrationes, dicentium: *Hunc scimus unde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. Quæ secrete loquebantur*, ait Chrysos *in medium adducit, aperte eos confundens:* tum ut suo clamore prædicationi suæ, quæ erat de re maximi momenti, attentionem conciliet, et pondus addat

A me ipso non veni,] sed missus a Patre; unde subdit: *Sed est verus*, id est verax et fidelis Deus Pater, qui promissa sua Abrahæ et Davidi facta, de mittendo Messia ad hominum salutem, in me veraciter et fideliter adimplevit: *quem vos nescitis* esse meum Patrem, ac me misisse, ut sequitur, ad mundi redemptionem. Aut *nescitis*, hoc est, ei non obeditis, eum non amatis, nec colitis, perinde ac si eum nesciretis, et non cognosceretis. Ita Theophyl.

29. Ego (Syrus, *ego vero*) scio eum; quia ab ipso sum, et ipse me misit.] *Ab ipso sum*, natus, ait S. Augustinus, per divinam et æternam generationem, utpote ejus filius proprius et naturalis: *et ipse me misit* in mundum per incarnationem. *Vide*, ait Theophylac. *duas hoc loco in Christo naturas manifestari: per hoc enim quod ait, Ab ipso sum, substantia divina declaratur; cum vero ait, Et ille me misit, humana.*

Confutat ergo hic Christus Hierosolymitas excusantes, quod in ipsum non crederent, eo quod nossent ejus parentes, cum Christi parentes nemo sit cogniturus. Ostendit enim eos nec generationem suam divinam et Patrem æternum, nec humanam nosse, quod videlicet non ex Joseph, sed ex Spiritu Sancto in Virgine sit formatus et incarnatus. Quare hoc non obstare, quo minus in eum ut Messiam, cujus ignota sit prosapia, credere debeant.

30. Quærebant ergo eum apprehendere: et nemo misit in illum manus: quia necdum venerat hora ejus.] *Quærebant Quinam?* interrogat Chrysost. ac

resp. *Non multitudo, quæ non affectabat principatum, neque capiebatur invidia, sed sacerdotes.* Hi enim invidebant Jesu, quod a populo sibi præferretur, haberetur que Messias: quare eum e medio tollere cogitarunt

QUIA NONDUM VENERAT HORA EJUS.] *qua teneri ac pati decreverat*, ait Theophyl *quando enim tempestivum existimavit quod pateretur, tunc et crucifixoribus se permisit Unde nomen horæ, ostendit evidentem prudentiam et sapientiam Salvatoris*: quod scilicet non nisi hora, id est, tempore opportuno et commodo a se destinato, pati morique voluerit. Passio enim hæc Christo fuit voluntaria et libera, non invita vel coacta, idque significat τὸ *hora ejus*, id est ab eo electa, et morti suæ destinata. *Hora* vocatur tempus rei conveniens et congruum, ait Cyrillus, qui in exemplari Romano manuscripto fuse hic agit contra Ethnicos illos, qui censent horas alias esse faustas hominibus, alias infaustas. Docet enim horas, æque ac homines, a Deo creatas, illius providentiæ subjici, et ab ea gubernari

Hic inciditur et sistit Commentarius eruditus S. Cyrill. in Joannem, in fine libri quarti ejusdem: nam quatuor libri sequentes, scilicet quintus, sextus, septimus et octavus, injuria temporum interciderunt: quare supplevit eos Judocus Clictovæus nuper Doctor Paris Ego vero germanos Cyrilli libros duos sequentes, scilicet quintum et sextum manuscriptos Romæ inveni: quare illos deinceps citabo, uti dixi in proœmio.

31. DE TURBA AUTEM MULTI CREDIDERUNT IN EUM, ET DICEBANT: CHRISTUS, CUM VENERIT, NUMQUID PLURA SIGNA FACIET, QUAM QUÆ HIC FACIT?] *De turba*, quia populus erat simplicior, candidior, humilior et avidior salutis suæ, quam sacerdotes et principes, qui auctoritati suæ et lucris metuentes, oderant Jesum, qui a populo summus habebatur doctor et Propheta, imo Messias, quare Scribæ et sacerdotes præ Christo parvi fiebant et negligebantur a populo, quod eos valde pungebat, et in Christi odium incitabat.

CHRISTUS CUM VENERIT] q d. Si adhuc Christus venturus esset, numquid plura miracula esset facturus, quam Jesus faciat? utique non: cur ergo eum præsentem non accipiamus pro Christo? cur alium incertum expectemus? Prudentis enim est acceptare certum pro incerto, ac præsens pro futuro Viderat enim turba, et audierat plurima a Christo patrata esse miracula, quæ subticet Joannes, quia ab aliis tribus Evangelistis fuse jam narrata fuerunt. Ita Chrysost. et Cyrill. quem ex Romano codice manuscripto audi: *Turba in ducendis conjecturis optime se gerebat, gestarum rerum præstantia, suis quasi pedibus ad debitam credulitatem deducta, solam principum doctrinam circa Christum expectans.* Et inferius: *Sed caput evasit in caudam, ut scriptum est. Nam qui præest subsequitur, et cum Pharisæorum improbitate consentiens, in Christum effrænatus impetum facit.*

32 AUDIERUNT PHARISÆI TURBAM MURMURANTEM DE ILLO HÆC: ET MISERUNT PRINCIPES ET PHARISÆI MINISTROS, UT APPREHENDERENT EUM] *Tamquam populum commoventem ad seditionem*, ait Euthymius; sed revera ex invidia, qua Jesu invidebant sequelam et plausum populi

PHARISÆI.] Græca et Syrus addunt: *Et principes sacerdotum*. Pharisæi enim erant e concilio et magistratu, illique apud pontifices Jesum accusarunt, eosque in suam sententiam occidendi Jesum pertraxerunt.

33. DIXIT ERGO EIS JESUS: ADHUC MODICUM TEMPUS VOBISCUM SUM: ET VADO AD EUM QUI ME MISIT.] *Dixit eis*, scilicet ministris principum missis ad se comprehendendum, *ut eos alliceret*, ait Chrysost *ostendendo se adventus eorum causam intelligere*: utque illi ad dominos suos hæc referrent· *Adhuc modicum tempus*, q. d. *Non diu vestris heris molestus ero, quia molestæ mihi sunt cum homicidis moræ, aufugiam ab impiis*, ait Cyrill. Ergo adhuc sex menses apud vos vivam, prædicabo et docebo, scilicet a festo Tabernaculorum, quod celebrabatur in Septembri, usque ad Pascha, tunc enim mihi erit hora et tempus moriendi pro salute mundi, a Patre decretum. Quare frustra conamini nunc me capere et occidere: nil enim efficere poteritis Deo invito: ergo frustra laboratis, et contra stimulum calcitratis. Ostendit hic Christus suam magnanimitatem, æque ac providentiam et potentiam divinam, qua principum contra se molimina deridet, et velut telas aranearum difflat.

VADO] Id est, brevi vadam per mortem ad Patrem, qui me misit: *Dicendo vado*, ait ex Chrysost. Theophyl. *significat mortem suam*, eamque voluntariam; quare in vanum principes conari illi vim inferre; eumque violenter capere. Nam *vado* idem est quod sponte ibo, meque vobis ad vincula, verbera et mortem offeram.

AD EUM QUI MISIT ME.] Hac particula significat Christus Primo, se libenter abiturum ad mortem, utpote per eam iturum ad Patrem. Secundo, persecutiones principum nihil illi nocituras, sed profuturas, quia e terra eum transmittent in cœlum. Ita Chrysostom. et Euthym. Tertio, principes terret, quod iturus ad Patrem, illorum contra se odia sit Patri, relaturus, et vindictam postulaturus. Ita quoque Chrysost. et Cyrill. in manuscript quem audi· *Frustra in me impietatis gladium exacuistis, cohibete invidentiæ telum quod ad nihilum recidet, morti vitam non subjicietis*, etc. *resurgam ad eum, qui misit me, ascendam in cœlum, vestræ nequitiæ accusationem apud angelos et homines præ me ferens. Hi enim redeuntem admirabuntur, illi procedentes obviam interrogabant: Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Ego vero respondebo: His plagatus sum in domo dilecti mei.* Zachar. 13. 6.

34 QUÆRETIS ME, ET (id est *sed*) NON INVENIETIS: ET UBI EGO SUM, VOS NON POTESTIS VENIRE.] *Quæretis me*, id est quæretis alium Messiam, quem loco Christi habeatis, sed non invenietis, quia nullus alius est Christus, nisi ego, ita Toletus. Sed hoc obscurius est et remotius. Planius ergo et simplicius, q. d. Quando post mortem audietis me resurrexisse, ac per discipulos patrare miracula, quæretis me ut iterum capiatis et occidatis, ut scilicet plane meum nomen, famam, religionem extirpetis et aboleatis: sed non invenietis, quia ego redivivus e terra in cœlum gloriose conscendam: ac licet Apostolos meos necetis; alios tamen substituam, qui vobis invitis meam doctrinam, et Ecclesiam propagent per universum mundum: ita Rupertus.

Tertio, Jansenius et alii, q. d. Post mortem meam et ascensum in cœlum, prædicante Petro et Apostolis in Pentecoste, multi ex vobis, quod me tot bonorum datorem spreverint, pœnitentes et compuncti, ad me convertentur, tuncque quærent et desiderabunt me videre et audire, quem jam præsentem spernunt; sed non invenient, quia in cœlum conscendam. Sic et Cyrill. qui et moraliter docet, bonum cum præsens est amplectendum esse, ne, si elabatur, frustra illud requiramus. Nam *fronte capillata est, a tergo occasio calva*, ut apprehendi nequeat.

Tropologice, mirare et imitare Christi hic in respondendo æquanimitatem, æque ac constantiam. *Oportet enim*, ait S. Cyrill. *mentem Deo addictam: omnes iræ et passionum velut undarum impetus vitare, et mansuetis cogitationibus, velut serenis zephyris delectari. Plurimum autem satage, ut cum longanimitate res feras, et videaris omnibus patienter adversa tolerare; ac mentem quidem prorsus benignam habeas, verba vero vel ad inimicos, non indecora facias.*

35. Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos: Quo hic iturus est quia non inveniemus eum? numquid in dispersionem Gentium iturus est, et docturus Gentes? 36. Quis est hic sermo, quem dixit; quæretis me, et non invenietis: et ubi sum ego, vos non potestis venire?] *In dispersionem gentium;* Syrus, *ad regiones populorum*, hoc est, ad gentes et populos toto orbe dispersos, inde epistolæ quas ad eos scripsit S. Petrus, Jacobus, Joannes et Judas, dictæ sunt Catholicæ, id est universales, et encyclicæ, id est circulares, quia scriptæ ad fideles per totum orbem sparsos. Judæi vero Gentiles suggillando, vocabant dispersos, quasi toto orbe vagos, ait Crysost. cum ipsi in Judæa collecti et adunati viverent. Rursum quasi in varios errores, superstitiones et cultus dispersos, cum ipsi in unius veri Dei orthodoxa fide et religione adunati conspirarent, ac unanimes soli Deo servirent.

Judæi hic mentem Christi non assequuntur, quia in cœlum ipsum iturum non credebant: verum tamen dicunt: nam Judæis fidem Christi repellentibus, Apostoli eam jussu Christi traduxerunt ad Gentes, uti Judæis exprobrat Paulus Act. 13. 46.

37. In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, et clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me et bibat.] *In novissimo;* Syrus, *in die autem magno, qui erat ultimus festi*, puta in Octava festi Tabernaculorum: hoc enim festum celebrabatur per octo dies, ac dies octavus tam magnus et celebris erat, quam primus, atque vocabatur dies cœtus sive collectæ, quo scilicet totus populus collectus templum adibat, gratias agens Deo, eique se commendans, inde domum remeabat. Vide dicta Levit. 23. 36. Voluit ergo Christus ultimo hoc festi die, toti populo abeunti sui desiderium, ac de sua religione scrupulum, imo ingentem aculeum injicere. Idem faciat concionator, ut in fine concionis aculeum menti abeuntium infigat, qui deinde assidue eos pungat et stimulet ad vitam in melius commutandam. Ita Chrysost. *Quoniam domum erant abituri*, inquit, *præbet eis ad salutem viatica.*

Symbolice, festum Scenopegiæ erat plenum voluptate et gaudio, ideoque erat typus resurrectionis et gaudii Beatorum, ad quod se ire paulo ante dixerat Christus, atque hic se lumen eo ducens esse dicit. Ita Cyrill.

Si quis sitit,] suam salutem, felicitatem, beatam æternitatem: hæc enim summe cuilibet sitienda et desideranda est, tamquam summum et ultimum hominis bonum, ipsaque beatitudo; hic *veniat ad me*, id est, in me credat, uti Christus explicat v. seq. *et bibat*, id est, hauriat a me Evangelicam doctrinam, gratiam et spiritum, ipsumque Spiritum Sanctum, cum omnibus suis donis et virtutibus, qui eum deducat ad gloriam cœlestem, ubi omnis ejus sitis, omne desiderium, omnis cupido satiabitur et explebitur. Hisce ergo aquis ego potabo eum, satiabo et inebriabo. Alludit ad Is. 55. 1. *Omnes sitientes venite ad aquas*, etc. Vide ibi dicta.

38. Qui credit in me (sicut oportet, scilicet fide charitate formata, sive qui credit, ut simul mihi meisque mandatis obediat) sicut dicit Scriptura.] Hæc verba Chrys. cum suis refert ad id quod præcessit: *Qui credit in me.* Omnes enim Prophetæ de Christo prophetant, illique credi et obediri jubent. Melius alii passim referunt ad id quod sequitur: *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Sed ubi dicit Scriptura? Primo, Rupertus, et S. Thom. hic, ac S. Hier. præf. in Gen. id scriptum putant, Prov. 5. 16. *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas tuas divide*, juxta sensum mysticum: nam illius loci alius est sensus litteralis, ut ibi dixi. Secundo, Franc. Lucas id dictum putat Isaiæ 58. 11. *Et eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum, cujus non deficient aquæ.* Tertio, plenissime, alii censent id scriptum non in uno loco, sed in multis, idque omnino non quoad verba, sed quoad rem et sensum. Passim enim Prophetæ prædixerunt ubertatem spiritus et donorum spiritualium, instar fluminum dandam a Christo, ut Joel. c. 2. 28. *Effundam*, ait, *spiritum meum* (quasi flumen, imo flumina) *super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri.* Et Isaias c. 41. 18. *Aperiam in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes: ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum.* Et c. 44. 3. *Effundam enim aquas super sitientem, et fluenta super aridam: effundam spiritum meum super semen tuum, et benedictionem meam super stirpem tuam.* Similia sunt c. 55. 1. et Ezech. 36. 25. et Eccles. 24. 40. *Ego sapientia*, inquit, *effudi flumina: Ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio, ego quasi fluvii dioryx, et sicut aquæductus exivi de paradiso.* Et Cant. 4. 15. *Fons hortorum*, ait, *puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.*

Flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.] *flumina*, ait, non *flumen*, inquit S. Ambr. et Theophylus, ut denotet maximam copiam et abundantiam, æque ac vim, efficaciam et impetum spiritalium gratiarum et operationum, puta flumina charitatis, flumina virginitatis et virginum, flumina martyriorum et Martyrum, flumina sapientiæ, flumina eloquentiæ Christianæ. Ita S. Chrys. *Flumina dicit*, inquit, *ut abundantiam et copiam gratiæ significet.* Sic et Rupert. Theophyl. et alii, et S. Gregor. homil. 10. in Ezech. *Quia*, inquit, *de mente fidelium sanctæ prædicationes defluunt, quasi de ventre credentium aquæ vivæ flumina decurrunt. Ventris autem viscera quid*

sunt aliud, nisi mentis interna, id est recta intentio, sanctum desiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas?

Rursum S. Chrysost. Considera *Petri linguam, et Pauli impetum, et Stephani sapientiam, quos dicentes nihil effugit, sed omnes sequuntur a fluminibus quibusdam impetu ruentibus rapti*, uti factum est in Pentecoste, cum Petrus flumina spiritus sui eructans, una concione tria, et altera quinque millia Judæorum ad Christum convertit, Act. 2. Hinc S Hier. ep. 61. ad Pammach. *Paulus*, ait, *vas electionis, tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, flumen eloquentiæ Christianæ*, etc. *quem quotiescumque lego, videor mihi non verba, sed audire tonitrua*. Et S. Chrys. homil. 4. de laudib. S Pauli; *Paulus*, inquit, *est cœlum solem habens justitiæ, ipse mare sapientiæ purissimum et profundissimum*.

Nota. Christus est fons aquæ vivæ, id est, gratiæ vitalis et vivificæ, juxta illud Psalm. 35. v. 10. *Quoniam apud te est fons vitæ*. Ex hoc fonte si bibamus, id est, si Christo credamus et obediamus, fiet in nobis *fons aquæ salientis in vitam æternam*, ut Christus promisit Samaritanæ 4. 14. Fons hic est Spiritus S. sive ejus gratia abundans et copiosa; ab hoc fonte in anima habitante, plurima et perfectissima spiritualia dona et virtutes, quasi rivi et flumina multa in ipsam animam et corpus, ejusque potentias, actus et operationes, imo et ad proximos manant et profluunt: *Spiritus enim gratia*, ait Chrys. *cum menti illapsa est, eamque irrigarit, omni fonte uberius scaturit, numquam deficit, numquam vacuatur, numquam stat. Simul igitur et indeficientem copiam, incredibilem operationem, et fontem et fluvios appellavit*.

Rivulus Spiritus S. est fides, ait S Greg. rivulus est spes, rivulus est charitas, etc. Id ita esse patet, quia sic explicat Joannes dum subdit: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*.

De ventre ejus] *Ventrem* per catachresim vocat interiora animæ. *De ventre ergo*, hoc est de corde et mente, quæ quasi venter est animæ, ita S. Chrysost. Leont. Theoph. Euthym. Audi S. Aug. Venter interioris hominis est conscientia cordis, quæ isto liquore purgata fontem habebit, et ipsa fons erit: est autem fons et fluvius manans, benevolentia, quæ vult consulere proximo, et ideo non siccatur, quia manat.

Fluent.] Copiose per actus virtutum, per gratiæ effectus, per operationes et impulsus Spiritus Sancti, quibus non se tantum, sed et alios ducant in cœlum. Hujus enim fluminis spiritualis fons, id est, scaturigo et origo, est in cœlo, quare vi sua eo resilit unde exiliit, ac homines spiritales eodem resultu suo reducit, juxta illud c. 4. 14. *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*.

Aquæ vivæ.] Refer cum Syro ad flumina. q. d. Flumina non aquæ stantis et stagnantis, quæ videtur mortua, sed fluentis et exilientis, quæ videtur viva, fluent de ventre ejus. Fluent, inquam, *flumina*, id est, abundantia aquæ vivæ, id est Primo, charitatis, ait S Aug. Secundo, lætitiæ spiritualis, juxta illud Ps. 45. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*, ait S. Basil. in Psal. 45. Tertio, doctrinæ Evangelicæ, ait S. Ambros Quarto, felicitatis et gloriæ cœlestis: hanc enim Joannes comparat fluvio aquæ vitæ splendido tamquam crystallo, procedenti de sede Dei et agni, Apocal. 22. 1. Vide ibi dicta. Quinto, et plenissime, *aquæ vivæ*, id est omnis gratiæ et gloriæ, omnium charismatum et virtutum, omnium donorum Spiritus Sancti. Ita S. Chrysost. S. Cyrill. Origen. Leont. et alii, idque patet ex seq.

39 Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum: nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus] *Accepturi* post mortem suam, merito ejusdem in Pentecoste: licet enim ante illam Apostoli, aliique Sancti recepissent Spiritum Sanctum, tamen non in illa fluviali copia et abundatia, quæ in illos effusa fuit in Pentecoste: unde ipsi mox, quasi effluentia flumina universum mundum aridum, fluentis suæ prædicationis et virtutis irrigarunt, bonis operibus fœcundarunt, amore Dei inebriarunt, virtutibus omnibus inundarunt, per aquam vivam suæ gratæ vitæ et doctrinæ Christianæ.

Nondum enim erat Spiritus (*sanctus*, ut addunt Græca) datus (in tanta copia et effusione, quanta in Pentecoste) quia Jesus nondum erat glorificatus.] Quia nondum a morte resurgens, et in cœlum conscendens, sedebat in gloria ad dexteram Dei Patris; re enim dat causam cur dixerit *accepturi* in futuro, non *acceperant* in præterito.

Quæres, cur ante ascensionem Christi Spiritus Sanctus non fuit datus visibiliter et copiose, uti post eam in Pentecoste? Resp. Primo, S. Leo serm 2. de Pentecoste. Ut hæc donatio et effusio Spiritus Sancti cognosceretur esse fructus passionis Christi, ejusque ascensionis sive triumphi. Solent enim reges, cum regnum ineunt, vel triumphum de victis hostibus agunt, aurum et argentum copiose in populum spargere, publicæ lætitiæ et gratulationis causa. Sic Christus regnum cœleste iniens, ibique triumphans, mox in Pentecoste in fideles suos copiam gratiarum effudit, juxta illud: *Dextra igitur Dei exaltatus, et promissione Spiritus Sancti accepta a Patre, effudit hunc quem vos videtis et auditis*, Actor. 2 33. Vide ibi dicta. Unde vere S. Leo loco citato: *Domini ascensio*, ait, *dandi Spiritus fuit ratio*, q. d. Ideo Christus ascendit in cœlum, ut inde mitteret Spiritum Sanctum.

Secunda causa est, quod missio et effusio Spiritus Sancti in Pentecoste fuerit glorificatio Christi: Spiritus Sanctus enim per tot tantaque dona gloriam Christi, a quo mittebatur, mire illustravit, dum per illa, tam mira per Apostolos operatus est, imo totum orbem ad Christum convertit, ut fideles ubique terrarum Christum colant et adorent.

Tertia, quia discipuli ante ascensionem Christi non erant capaces tam spiritalis doni: nimis carnaliter enim sentiebant de Christo, cum eoque agebant. Ita Jansenius.

Quartam dat S. August. tract. 32 Noluit Dominus, inquit dare Spiritum S. nisi post resurrectionem, *ut in resurrectionem charitas nostra flagret, et ab amore sæculi separetur, ut tota currat in eum*. Audi S. Cyrill. *Tunc Christus renovatæ naturæ principium extitit, cum vincula mortis parvipendens iterum revixit*. Et inferius: *In Prophetis*, ait, *fuit dives quidam splendor S. Spiritus, faxque prælucens, quæ ad futurorum notitiam eos deduceret; at vero*

credentibus in Christum non solum facula prælucens Spiritus Sancti, sed ipse inhabitavit Spiritus Sanctus quasi in templo suo.

Tunc ergo flumina gratiarum in fideles non paucos, sed plurimos e cœlo fluxerunt, imo pluerunt. Inde enim manarunt tot millia Martyrum, pro fide Christi eculeos, ignes, leones generose superantium; tot chori virginum pro virginitate Christi et sua usque ad mortem invicte decertantium; tot examina monachorum et Anachoretarum, qui in cœnobiis et desertis, a mundo separati Deo vixerunt, quasi homines cœlestes et angeli terrestres; tot ordines Pontificum et Præsulum, qui sanctissime Ecclesias sibi commissas gubernarunt, et ad omnem sanctitatem efformarunt; tot centuriæ Doctorum, Prædicatorum, Confessorum, qui flumina suæ doctrinæ et pietatis per doctrinam et concionem, perque librorum volumina quaquaversum sparserunt, totumque orbem Dei cognitione illustrarunt, ejusque amore succenderunt: de quibus proinde ait Eccli. c. 39. 9. *Ipse tamquam imbres mittet eloquia sapientiæ suæ;* tot denique myriades fidelium tam virorum quam mulierum, quæ sobrie, juste et pie viventes in hoc sæculo, avide exspectarunt, et exspectant, adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi. An non hæc ingens est et perennis Christi glorificatio?

42 NONNE SCRIPTURA DICIT, QUIA EX SEMINE DAVID, ET DE BETHLEHEM CASTELLO, UBI ERAT DAVID, VENIT CHRISTUS?] q. d. De Bethlehem oppidulo Judææ, ubi natus et educatus est David, nascetur Christus quasi filius Davidis, uti prædixit Michæas cap. 5. 2. Ergo Jesus non est Christus, quia ipse est Galilæus, utpote conceptus, natus et educatus in Nazareth. Sed falluntur et errant: licet enim Christus conceptus et educatus esset in Nazareth, tamen natus erat in Bethlehem, ait Cyrillus, cumque ipsi tot portenta et tam evidentia signa Messiæ vidissent in Jesu, debebant de hoc uno, quod ipsi deesse putabant, certius inquirere, vel Jesum interrogare, quod si fecissent, intellexissent rei veritatem, nec patriam obstare Jesu, quominus ipse esset Christus, cognovissent: sed turbæ ex desidia, Scribæ ex invidia, id investigare neglexerunt, ideoque utrique sunt inexcusabiles.

43 DISSENSIO ITAQUE FACTA EST IN TURBA PROPTER EUM.

44. QUIDAM AUTEM EX IPSIS VOLEBANT APPREHENDERE EUM; SED NEMO MISIT SUPER EUM MANUS.] *Dissensio*; græce *schisma*, aliis Christum, quasi novatorem accusantibus, aliis quasi Prophetam excusantibus et laudantibus, ac unaquaque parte pro sua opinione rixante, ait Euthymius.

IN TURBA.] *non in principibus: nam principes unius sententiæ fuerunt, ne susciperetur ipse ut Christus,* ait Theophyl.

QUIDAM, præsertim ministri et satellites ad eum capiendum a principibus missi, VOLEBANT APPREHENDERE EUM, quasi auctorem schismatis, ne propter eum oriretur tumultus et seditio in populo: SED NEMO MISIT SUPER EUM MANUS.] Christus enim sua facundia et vultus majestate, sed multo magis sua occulta vi divina cohibuit eos, ne in se manus injicerent: needum enim hora patiendi ab eo electa advenerat. Ita Cyrillus.

45 VENERUNT ERGO MINISTRI AD PONTIFICES ET PHARISÆOS (quasi ad heros a quibus missi erant) ET DIXERUNT EIS ILLI: QUARE NON ADDUXISTIS ILLUM?] *Quod venerunt,* ait S. Chrys. *longe majus fuit, quam si apud Christum remansissent: sic enim liberati fuissent eorum molestia: nunc præcones fiunt sapientiæ Christi, et majorem præ se ferunt animum.*

ILLUM.] novatorem, seductorem, falsum prophetam ad quem capiendum vos misimus. Nomine enim proprio Jesu, eum vocare dedignantur.

46. RESPONDERUNT MINISTRI: NUMQUAM SIC LOCUTUS EST HOMO, SICUT HIC HOMO.] Quia hic non est verus homo, ut cæteri, sed homo Deus, quare loquitur et docet non humana, sed divina gratia, facundia, efficacia, majestate Vide hic quanta fuerit vis dicendi in Christo, quanta auctoritas et dignitas, quæ ministros pontificum obstupefecit, ut licet vellent eum capere, tamen non possent, imo eum amare, revereri et colere cogerentur, idque ingenue et libere coram heris suis principibus, etiam si Christo infensissimis, profiterentur Atque ita *principum improbitatem coarguit,* ait Cyrill. *ostendens quam imbecilla et temeraria sit contra Deum pugnare. Potuissent sane,* ait Chrys. *se excusare propter turbam* (dicendo: Non fuimus ausi capere Jesum, ne turbam in eum propensam ad seditionem contra nos concitaremus) *sed animi ostendunt rectitudinem,* etc. *Neque tam se illum admirari, quam qui se miserant ad eum ligandum, quem audire debuissent, accusare visi sunt.* q. d. Cur nos misistis ad talem tantumque veritatis doctorem capiendum? Ab eo enim vi sermonis capti sumus; et si vos ipsum audiretis, eadem caperemini. Quare, ut ait Theophyl. *non curarunt iram Pharisæorum, neque quia ut servi missi fuerant; quæ placita erant principibus dixerunt, sed testabantur veritati.* Tanta est efficacia veritatis. Vere sapiens: *Quis,* inquit, *cogitatus cogat? Vis veritatis.*

Quare verisimile est multos ex his suavitate et veracitate Christi allectos et delectatos, postea per Petrum et Apostolos in Pentecoste concionantes, perfecte ad Christum fuisse conversos: Deus enim hoc præmium dedisse videtur eorum testimonio de Christo, tam sincero et magnanimo. Imo Glossa: *Laudabiliter,* inquit, *seducti erant, qui dimisso malo infidelitatis transierunt ad fidem.* Denique S. Cyrillus in Manusc. existimat ministros hos ita Christum extulisse supra omnes homines, ut crederent vel suspicarentur eum esse Deum q. d. Quomodo caperemus eum, qui tantum supra nos extollitur, quantum supra hominem Deus?

47. RESPONDERUNT ERGO PHARISÆI (hostes Christi implacabiles, ut ait Nonnus:) NUMQUID ET VOS SEDUCTI ESTIS] ab hoc plano et impostore? Audi Chrys. *Cum compungi et mutare sententiam oportuisset, accusant eos; mitius tamen, veriti, ne tandem deficerent. Sed interrogandum fuerat, quid admiratione dignum Jesus loqueretur? id certe caverunt,* invidia in Jesum excæcati, et in odio ipsius obstinati Urget S. Cyrill. τὸ *et vos*. q. d. Turbæ ab ipso seductæ parcatur quod in eum credat: sed vos qui nostri estis ministri, et in eadem nobiscum incredulitate contabuistis, quomodo ab eo tam cito seduci potuistis, ut in eum credatis?

48 NUMQUID EX PRINCIPIBUS ALIQUIS CREDIDIT IN EUM, AUT EX PHARISÆIS? q. d Principes et Pharisæi

qui sunt prudentes et eruditi in lege, non credunt in Jesum; ergo ipse non est Christus. Est argumentum ab auctoritate, sed fallax et mendax: nam Principes hi et Pharisæi erant jurati Jesu hostes, quia ipse vitia eorum taxabat. Falluntur tamen: nam nonnulli Principum privatim et occulte favebant Jesu, in eumque credebant, inter quos fuit Nicodemus cap. 3. vers. 1. Sapienter S. Aug. Qui non noverant legem, inquit, credebant in eum, qui miserat legem: eum vero condemnabant, qui legem docebant, ut illud impleretur: Ego veni ut non videntes videant, et videntes cæci fiant.

49. Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt.] Maledicta est; sed dicunt *maledicti* in plurali, quia in turba erant multi. Est syllepsis. Alludunt ad Deut. 27. 26. *Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit.* q. d. Maledictus a Deo est, qui a Mose et lege transit ad Jesum, ejusque Evangelium, fitque apostata. Hac voce maledictionis Pharisæi ministros cæterosque perterrefacere conantur, et a fide amoreque Jesu abstrahere. Audi Theoph. *Maledictam turbam aiunt eo quod credidit, ipsi innumeris maledictis digni, utpote increduli in aliis incredulitatis auctores.* Quocirca Rupertus hanc ipsorum maledictionem in ipsosmet retorquens: *Profecto,* inquit, *turba illa verius contra dixisset: Istud vanitatis concilium et Ecclesia malignantium, quæ non facit legem, maledicti sunt.* Nam, ut ait S. Cyrill. *Sapientes dum se venditant, fatui redduntur. Nam dum scire se legem profitentur, semetipsos incredulitatis accusant,* æque ac ignorantiæ, quod Christum lege promissum et jam præsentem non agnoscant, ideoque maledicendi et exterminandi a Deo, uti prædixit Moses Deut. 18. 19.

50. Dixit Nicodemus ad eos, ille, qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis:

51. Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid faciat? *Lex nostra,* id est, praxis legis nostræ, petita tum ex ipsa lege, tum potius ex ipso jure naturæ et gentium: lex Mosaica enim licet Deut. 13. 14. jubeat examinari crimen rei, antequam damnetur; tamen expresse non jubet eum audiri, nec vetat inauditum condemnari, si testibus vel aliis argumentis reus esse convincatur. Taxat Nicodemus collegas suos principes, quasi legis et juris naturæ violatores, sed tacite et modeste, veritus eorum iras, unde suadet ut Jesum audiant et examinent. Nam, ut ait S. August. *Credebat* (Sperabat) *quia si tantummodo eum vellent patienter audire, forte similes fierent illis* (ministris) *qui missi sunt tenere, et maluerunt credere.* Porro Cyrill. asserit Nicodemum ex stimulo conscientiæ hæc dixisse. *Sed noxia adhuc verecundia laborans,* inquit, *nec zelo loquendi libertatem admiscens, non sinit inhærentem in se fidem nudam conspici, sed obscuro quodam pallio, simulatione se obtegens, adhuc aliquo modo latet Christi defensor; cum deceat credentes apertam præ se ferre libertatem, ac sine metu et pudore clare fidem veram profiteri,* uti fecit Paulus dicens. *Non erubesco Evangelium; virtus enim Dei est in salutem omni credenti,* Rom. 1. Hæc Cyrillus.

52. Responderunt, et dixerunt ei: Numquid et tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, et vide quia a Galilæa Propheta non surgit.] *Galilæus;* Græce; *ex Galilæa.* q. d. Numquid tu ob communem patriam cum Jesu Galilæo, ejus patronus es, fautor et defensor?

Scrutare Scripturas.] *Contumeliose,* ait Chrys. *tamquam inscio Script. respondent. q. d. Acquiesce nobis et disce.* Nam, ut ait Theoph. *Ignominia eum afficientes quasi imperitum, dicunt: Scrutare, hoc est vade, disce, quia ad hoc usque tempus non didicisti, quia a Galilæa propheta non surgit.* Legit Interpres cum Nonno et Arabico ἐγείρεται, id est, *surgit,* jam legunt, ἐγήγερται, id est, *surrexit.* Hoc Pharisæorum axioma Primo falsum est: Debora enim prophetissa fuit Galilæa, puta ex tribu Nephthali vel Zabulon, Judic. 4. v. 4. 5. 6. Sic et Anna prophetissa fuit Galilæa, utpote ex tribu Aser, Lucæ 2. 36. Sic Nahum Propheta fuit Elcesæus, id est, oriundus ex Elcese vico Galilææ, ait S. Hieron. proœmio in Nahum. Similiter in Samaria, quæ erat vicina Galilææ, ac in toto regno Israel cujus præcipua pars erat Galilæa, sub regibus idololatris multi fuerunt Prophetæ, qui eos de idololatria redarguerunt, uti Elias, Eliseus et filii Prophetarum, adeo ut Abdias dispensator Achab regis, centum ex eis absconderit in speluncis, ne a Jezabel uxore Achab interficerentur, 3. Reg. 18. 4.

Secundo, temerarium est, quia etiamsi ante id tempus nemo Propheta ex Galilæa ortus fuisset, jam tamen oriri et nasci poterat: idem enim objici potuisset Eliæ Thesbitæ: Ex Thesbi hucusque non surrexit Propheta. Ergo Elias natus in Thesbi non est propheta: et cuivis alteri prophetæ in sua gente primo.

Tertio, stultum est: quia Nicodemus non dixerat Jesum Galilæum esse Prophetam, sed tantum esse audiendum, nec inauditum esse condemnandum. Ita invidia et odio excæcati, actu furoris abripiuntur, ut multa contra judicium rationis perpetrent imprudenter, false, temerarie, stulte.

53. Et reversi sunt unusquisque in domum suam.] *Timentes ne forte etiam quispiam alius similia Nicodemo diceret,* ait Euthymius: quare distulerunt suum de Jesu capiendo et necando consilium, sed non revocarunt, nec mutarunt. Hanc dilationem fecit Deus per Nicodemi interlocutionem, quia necdum venerat hora, morti Jesu ab ipso decreta.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Jesus adulteram a Scribis accusatam absolvit. Secundo, v. 12. asserit se esse lucem mundi, ac Judæos nisi in se credant, in peccatis suis morituros. Tertio, v. 25. ait se esse principium, ac credentes in se liberare a peccatis; Judæos vero incredulos esse peccatores, servos peccati v. 34. ac natos ex patre diabolo, v. 44. Quarto, v. 49. Judæis sibi objicientibus quod habeat dæmonium, et sit Samaritanus, respondet se dæmonium non habere, sed Patrem coelestem honorificare. Quinto, v. 58. asseverat se fuisse ante Abraham, ideoque Judæis eum lapidare volentibus sese abscondit.

1 Jesus autem perrexit in montem Oliveti: 2 Et diluculo iterum venit in templum, et omnis
populus venit ad eum, et sedens docebat eos. 3. Adducunt autem Scribæ et Pharisæi mu-
lierem in adulterio deprehensam: et statuerunt eam in medio, 4. Et dixerunt ei: Magister,
hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. 5. In lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi
lapidare. Tu ergo quid dicis? 6. Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Je-
sus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. 7. Cum ergo perseverarent interrogantes
eum, erexit se, et dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. 8. Et
iterum se inclinans, scribebat in terra. 9. Audientes autem, unus post unum exibant, incipientes
a senioribus: et remansit solus Jesus, et mulier in medio stans. 10. Erigens autem se Jesus dixit
ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? nemo te condemnavit? 11. Quæ dixit: Nemo, Domine.
Dixit autem Jesus: Nec ego te condemnabo: Vade, et jam amplius noli peccare. 12. Iterum ergo
locutus est eis Jesus dicens: Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed
habebit lumen vitæ. 13. Dixerunt ergo ei Pharisæi: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium
tuum non est verum. 14. Respondit Jesus et dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso,
verum est testimonium meum: quia scio unde veni, et quo vado: vos autem nescitis unde venio,
aut quo vado. 15. Vos secundum carnem judicatis; ego non judico quemquam. 16. Et si judico
ego, judicium meum verum est, quia solus non sum: sed ego, et qui misit me, Pater. 17. Et in
lege vestra scriptum est: quia duorum hominum testimonium verum est. 18. Ego sum, qui testi-
monium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater. 19. Dicebant
ergo ei: Ubi est Pater tuus? Respondit Jesus. Neque me scitis neque Patrem meum: si me sciretis,
forsitan et Patrem meum sciretis. 20. Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in tem-
plo: et nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora ejus. 21. Dixit ergo iterum eis Jesus:
Ego vado et quæretis me, et in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos non potestis venire.
22. Dicebant ergo Judæi: Numquid interficiet semetipsum, quia dixit: Quo ego vado, vos non po-
testis venire? 23. Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc
estis, ego non sum de hoc mundo. 24. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris: si enim
non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. 25. Dicebant ergo ei: Tu quis es?
Dixit eis Jesus: Principium, qui et loquor vobis. 26. Multa habeo de vobis loqui, et judicare,
sed qui me misit, verax est: et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo. 27. Et non cognove-
runt quia Patrem ejus dicebat Deum. 28. Dixit ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis filium hominis,
tunc cognoscetis quia ego sum, et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor.
29. Et qui me misit, mecum est, et non reliquit me solum: quia ego, quæ placita sunt ei, facio
semper. 30. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum: 31. Dicebat ergo Jesus ad eos, qui cre-

diderunt ei, Judæos : Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis: 32. Et cogno-
scetis veritatem, et veritas liberabit vos. 33. Responderunt ei : Semen Abrahæ sumus, et nemini
servivimus umquam: quomodo tu dicis: Liberi eritis? 34. Respondit eis Jesus: Amen, amen dico
vobis : quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati : 35. Servus autem non manet in domo
in æternum, filius autem manet in æternum : 36. Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis.
37. Scio quia filii Abrahæ estis: sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.
38. Ego quod vidi apud Patrem meum loquor: et vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis.
39. Responderunt et dixerunt ei : Pater noster Abraham est. Dicit eis Jesus : Si filii Abrahæ estis
opera Abrahæ facite. 40. Nunc autem quæritis me interficere : hominem, qui veritatem vobis lo-
cutus sum, quam audivi a Deo : hoc Abraham non fecit. 41. Vos facitis opera patris vestri. Dixe-
runt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati, unum patrem habemus Deum. 42. Dixit ergo
eis Jesus: Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me, ego enim ex Deo processi et veni: ne-
que enim a meipso veni, sed ille me misit. 43. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non
potestis audire sermonem meum. 44. Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis fa-
cere: ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit: quia non est veritas in eo: cum loqui-
tur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est et pater ejus. 45. Ego autem si veritatem
dico, non creditis mihi. 46. Quis ex vobis arguet me de peccato ? Si veritatem dico vobis, quare
non creditis mihi ? 47. Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non audistis, quia ex Deo
non estis. 48. Responderunt ergo Judæi et dixerunt ei : Nonne bene dicimus nos, quia Sa-
maritanus es tu, et dæmonium habes? 49. Respondit Jesus : Ego dæmonium non habeo: sed ho-
norifico Patrem meum, et vos inhonorastis me. 50. Ego autem non quæro gloriam meam; est qui
quærat, et judicet. 51. Amen, amen dico vobis : si quis sermonem meum servaverit, mortem non
videbit in æternum. 52. Dixerunt ergo Judæi: Nunc cognovimus quia dæmonium habes. Abraham
mortuus est et Prophetæ: et tu dicis : Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem
in æternum. 53. Numquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est ? et Prophetæ mor-
tui sunt. Quem te ipsum facis? 54. Respondit Jesus : Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est:
est Pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus vester est, 55. et non cognovistis
eum : ego autem novi eum : Et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio
eum, et sermonem ejus servo 56. Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, et
gavisus est. 57. Dixerunt ergo Judæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vi-
disti ? 58. Dixit eis Jesus: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. 59. Tu-
lerunt ergo lapides ut jacerent in eum : Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.

1. JESUS AUTEM PERREXIT IN MONTEM OLIVETI.] Jesus toto die octavo et ultimo festi Tabernaculorum docuerat Hierosolymis in templo, et Pharisæos confutarat: illi vespere domum ad cœnam lautam redierunt de more, Jesum vero nullus invitavit ad hospitium et cœnam, ob metum Principum et Pharisæorum Jesus ergo e templo jejunus ivit in montem Oliveti, puta in hortum villæ Gethsemani, ut ibi sub dio pernoctaret in oratione, ut colligitur ex cap. 18. vers. 1. et 2. et ex Matth. c. 26. 36. Cibus ei vel a Martha ex vicina Bethania submissus fuit, vel a discipulis Hierosolymæ coemptus. Hic igitur Christus hortum hunc in monte Olivarum, quasi nocturnum hospitium, imo oratorium elegit et designavit sex mensibus ante mortem, ultimo die festo Tabernaculorum, ad quod deinceps e Jerusalem noctu oraturus secedere solebat. Unde Judas hanc ejus consuetudinem sciens, ibidem eum Judæis prodidit, Matth. 26. 36. Vide ibi dicta.

Mons Olivarum est olei symbolum et misericordiæ, quam ibi ostendit Christus, orans obsecransque Patrem pro venia et salute peccatorum, juxta illud: *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto,* Lucæ 1. Festum Tabernaculorum significabat Christum et Christianos hic esse hospites et peregrinos, qui in tabernaculis versantur, et tendunt ad patriam cœlestem, ideoque ex urbe Jerusalem opulenta et splendida pergunt ad montem olei cœlestis. ut ibi per orationem, gratiam et gloriam a Deo hauriant.

2 ET DILUCULO ITERUM VENIT IN TEMPLUM, ET OMNIS POPULUS VENIT AD EUM, ET SEDENS DOCEBAT EOS.] Noctem ergo Christus dabat orationi, diem doctrinæ et prædicationi, ut idem facere a Christo discat vir Apostolicus, uti fecit S. Paulus, S. Franciscus Xaverius, et similes.

3. ADDUCUNT AUTEM SCRIBÆ ET PHARISÆI MULIEREM IN ADULTERIO DEPREHENSAM: ET STATUERUNT EAM IN MEDIO.

4. ET DIXERUNT EI : MAGISTER, HÆC MULIER MODO DEPREHENSA EST IN ADULTERIO.

5. IN LEGE AUTEM MOYSES MANDAVIT HUJUSMODI LAPIDARE. TU ERGO QUID DICIS?] Nota. Hanc adulteræ hi-

storiam non habent, nec legunt S. Cyrillus, S. Chrysost. aliique Græci interpretes, neque Syrus. Legunt tamen eamdem omnes Latini, et Arabicus, ac legendam esse docet Vulgata versio, quam probavit Concil. Trident. sess. 4. Unde patet illam esse canonicam, ac legitimam partem S. Scripturæ.

LAPIDARE.] Nota Lex Mosis tantum jubebat occidi adulteras, Levit. 20. 10. eas autem lapidari jussere principes ex traditione et explicatione Scribarum et Rabbinorum. Lex enim in simili casu jubebat lapidari fœminam viro desponsam si adulterasset, Deut. 22. 24. Unde Scribæ multo justius hanc lapidationis pœnam ad uxorem adulteram extenderunt. Ita passim Interpretes. Verum Levit. 20. 10. ostendi pœnam mortis intentatam adulteris fuisse lapidationem, quæ ibidem nominatur initio capitis, ideoque ad sequentes casus, et consequenter ad adulteros extendenda est: unde et eadem in fine capitis repetitur, quasi ad cæteros capitis casus pertineat. Idem patet ex Ezech. c. 16. 38. collato cum v. 40. Hinc Susannam quasi adulteram voluerunt lapidare; sed ejus innocentia cognita, senes ejus accusatores falsæ accusationis a Daniele convicti, pœna talionis damnati, lapidati sunt, Dan. 13. 62. Sic et Romani, Saxones, Persæ, Ægyptii, Arabes, Parthi, Turcæ, Brasilii, aliæque gentes adulteria puniverunt morte, uti ostendi Gen. 38. 24. Num. 5. in fine capitis.

HOC AUTEM DICEBANT TENTANTES EUM, UT POSSENT ACCUSARE EUM. JESUS AUTEM INCLINANS SE DEORSUM, DIGITO SCRIBEBAT IN TERRA.] *Ut possent accusare eum*, quasi Mosi et legi contrarium, si diceret adulteram non esse lapidandam; sin eam lapidandam assereret, ipsum apud populum traducerent, quasi rigidum et immitem, qui summe volebat haberi clemens. Potius vero putabant eum dicturum non esse lapidandam, *ob servandam suæ mansuetudinis formam, ne populorum favores amitteret*, ait Rupert. Sic et Beda Euthym. et S. August. quem audi: *Animadverterant eum nimium esse mitem, dixerunt ergo apud se: Si eam dimitti censuerit, justitiam non tenebit, quam lex jubet; ut vero mansuetudinem non perdat, in qua jam populis amabilis factus est, eam dimitti debere dicturus est, ita nos ad accusandum occasionem inveniemus: sed Dominus et in respondendo justitiam servavit, et a mansuetudine non recessit.* Putabant ergo eum accusare, quod adulteram absolvens violaret legem, et judicia tribunalium everteret ac adulterandi januam aperiret. *Dicentes*, ait S. August. *Hostis es legis, contra Mosen judicas, imo contra eum, qui per Mosen legem dedit: reus es mortis, cum illa et tu lapidandus.*

JESUS AUTEM INCLINANS SE DEORSUM, DIGITO SCRIBEBAT IN TERRA.] Primo, ut vultum averteret, deorsumque obverteret non tam infami adulteræ, ut volunt nonnulli, quam ipsis Scribis eam accusantibus. q. d. Quid apud me accusatis adulteram, qui non sum judex civilis, nec peccatorum damnator, sed medicus et salvator? Ita S. August. Jansen. Euthym. Franc. Lucas. Unde Græci codices nonnulli, addunt μὴ προσποιούμενος, id est, *non sibi attrahens*; non usurpans, non advertens, imo avertens se ab eis et eorum accusatione; licet Toletus et alii vertant, *non fingens, non simulans se scribere*, sed revera scribens in terra: utrumque significat vox Græca, et utrumque verum est, ac huic loco congruum.

Secundo et potius, alludit Christus ad illud Jerem. 17. 1. *Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino*; et ut ait S. August. S. Hier. et alii magis proprie ad v. 13. *Omnes, qui te derelinquunt confundentur: recedentes a te in terra scribentur, quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum*. q. d. Vos, o Scribæ, hic ad vivum pinxit Jeremias: vos adulteram accusatis, sed vos majora quam illa perpetrastis scelera; magis ergo vos quam illa lapidandi, imo ad gehennam damnandi estis. Vestrum enim rebellionis, infidelitatis, obstinationis, persecutionis contra me peccatum est indelebile, ac quasi scriptum stylo ferreo in ungue adamantino, quia vos dereliquistis Dominum, illique dorsum obvertistis: hinc vicissim ille vos dereliquit, et dorsum suum obvertit, sicut ego vobis obverto, atque vos confundet, juxta illud Jerem. 18. 17. *Sicut ventus urens dispergam eos* (de terra) *coram inimico; dorsum, et non faciem, ostendam eis in die perditionis eorum.* Quæsivistis bona terrena, neglectis cœlestibus, hoc est exilia, brevia, vana, idcirco cum illis brevi transibitis et abolebimini, sicut quod in terra scribitur, cito vel vento flante, vel pede calcante aboletur. Recessistis a Deo, idcirco non in cœlo, sed in terra, imo in centro terræ, puta in inferno, scribemini, eritis folles et fomenta gehennæ. Vide dicta Jerem. 17. Ita S. August. l. 4. de Consensu Evangelii c. 10. S. Ambr. epist. 76. ad Studium: *Scribebat*, ait, *in terra digito, quo scripserat legem: peccatores in terra scribuntur, justi in cælo.*

Symbolice S. Augustinus loco citato duas alias addit causas. Prima est, ut ostenderet se in terra miracula facere: quia cum Deus esset, se humiliavit ut homo fieret: miracula enim sunt signa quæ in terra fiunt. Secunda, ut innueret jam adesse tempus, quo in terra, quæ fructum daret, non in lapide sterili, sicut olim, lex ejus conscriberetur. Tertiam addit hic tract. 34. ut significaret se eumdem illum esse qui legem veterem digito scripserat in tabulis lapideis, non autem sic legem novam scribendam, sed in terra fructifera.

Quæres, quidnam Christus scribebat in terra? Respondeo: Christus hæc egit et scripsit in atrio templi, quod erat lapidibus stratum: quare in illis non poterat characteres litterarum exprimere, sed tantum digito circumducto delineare. Videtur autem delineasse aliquid, quod Scribis pudorem et ruborem injiceret, aut eorum peccata argueret: nam hanc scripturam mox verbo explicans subdit: *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat*. Imo S. Hier. lib. 2. contra Pelag. ait Jesum in terra scripsisse *eorum qui accusabant* (Scribarum) *et omnium peccata mortalium*. S. Ambrosius vero epist. 56. *Quid*, ait, *scribebat nisi illud propheticum* Jerem. 22. v. 29. *Terra, terra scribe hos viros abdicatos*? quod de Jechonia ad litteram scriptum est. Idem epist. 79. censet Jesum inter alia scripsisse: *Festucam quæ in oculo fratris tui est, vides; trabem vero quæ in oculo tuo est non vides.* Alii censent scripsisse: *Mane, tekel, phares*, quod Baltassari scriptum attulit exitium, Daniel 5. v. 25. eo enim alludere videtur. Verum quid in particulari scripserit Christus, certo definiri nequit.

7. CUM ERGO PERSEVERARENT INTERROGANTES EUM, EREXIT SE, ET DIXIT EIS: QUI SINE PECCATO EST VESTRUM, PRIMUS IN ILLAM LAPIDEM MITTAT.] *Cum ergo perseverarent*, quia quid Christus in terra delinearet, non satis perspiciebant, vel certe se perspicere dissimulabant. Urgent ergo eum ut ad quæstionem ipsorum captiosam explicite respondeat, putantes Christum non posse hoc eorum dilemma cornutum evadere, quin aut in legem, si adulteram absolveret, vel in misericordiam suam solitam, si eam damnaret, offenderet.

QUI SINE PECCATO EST.] Græcum ἀναμάρτητος duo significat: Primo, eum qui est impeccabilis, qualis est solus Deus et Beati; Secundo, eum qui caret peccato. Et sic hic accipitur. q. d. Vos, o Scribæ, similia, imo majora, quam hæc adultera commisistis peccata, uti vestra conscientia (ad quam vos prudenter et modeste remitto) vobis attestatur. Ergo nolite tam rigide et importune urgere damnationem hujus adulteræ, sed potius conscii vestrorum scelerum ipsius misereamini, illique parcite, quasi peccatores peccatrici, rei reæ, puniendi puniendæ: alioqui si illam condemnatis, vos pariter condemnare debetis; si illam lapidare vultis, vos multo magis lapidandi, imo comburendi estis. Vide hic prudentiam Christi: concedit Scribis adulteram ream esse mortis, itaque legi patrocinatur, sed addit, Scribas illam ad necem tam pertinaciter perurgere non debere, quin potius ei condolere et misereri, cum ipsi exterius coram populo sanctitatem simulantes, interius vero majorum scelerum conscii, sibi a Deo et hominibus indulgeri, et clementiam veniamque exhiberi velint. Ita S. August. *Audistis*, inquit, *Impleatur lex, lapidetur adultera: sed numquid in illa lex punienda est a puniendis?* Et nonnullis interjectis: *Non dixit Jesus, Ne lapidetur, ne contra legem dicere videretur. Absit autem ut diceret, Lapidetur: venit enim non perdere quod invenerat, sed quærere quod perierat. Quid ergo respondit? Qui sine peccato est vestrum, prior in illam lapidem mittat. O responsio sapientiæ! quomodo eos intromisit in se? Foris calumniabantur, seipsos intus non perscrutabantur.* Audi S. Amb. epist. 76. *Quid*, inquit, *tam divinum, quam ista sententia, ut is peccata, puniat, qui ipse expers peccati sit? Quomodo enim feras alieni ultorem, et proprii criminis defensorem? Nonne se magis ipse condemnat, qui in alio damnat, quod ipse committit?*

Dices, Christus hic videtur evertere usum et rigorem judicii et tribunalium. Si enim judicii dicas: *Qui sine peccato est, primus reum damnet*, nemo eum damnare audebit: omnes enim, quia homines, sunt infirmi et peccatores. Resp. Christum hanc sententiam non torquere in judices, sed contra Scribas, qui quasi privati ex privato zelo contendebant, ut Christus judicium adulteræ sibi usurparet, et juxta legem eam damnaret: quod ipse merito abnuit (quia venerat peccatores salvare, non damnare) et in ipsosmet retorsit. q. d. Si vos, cum non sitis judices, urget tanta cupido vel libido adulterium hoc puniendi, vos ipsi ejus judicium usurpate, et adulteram lapidate, si tam puri et sancti estis, ut nec adulterium, nec aliud scelus commiseritis: nam si Scribæ hi fuissent judices et adulteram juxta legem ad lapidationem damnassent, neutiquam eam Jesus liberasset, nec a merita legis pœna absolvisset. Porro judicis officium est damnare reum, si is de crimine convincatur, etiamsi ipse ejusdem vel similis sceleris sciat se reum: indecens tamen est, ut ipse, si sit reus, alium ejusdem criminis reum damnet. Quare tacite monet Christus hic judices, ut innocentem vitam agant, itaque digni sint, qui nocentes damnent, ne eis populus occlamet. Si hunc damnas, damna pariter teipsum.

Moraliter docet hic Christus, eum qui vult aliena crimina judicare et carpere, prius debere judicare sua. Causam dat S. Greg. l. 4. Moral. cap. 13. *Qui enim semetipsum prius non judicat, quid in alio rectum judicet, ignorat. Et si novit fortasse per auditum, quod rectum judicare debeat; recte tamen judicare aliena merita non valet, cui conscientia innocentiæ propriæ nullam judicii regulam præbet. Hinc est enim quod insidiantibus quibusdam, et puniendam adulteram deducentibus dicitur: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Ad aliena quippe punienda peccata ibant, et sua relinquebant. Revocantur itaque intus ad conscientiam, ut prius propria corrigant, et tunc aliena reprehendant.* Hoc significant illa jactata vulgo proverbia: Tua prius vineta cædito: In tuum ipsius sinum prior inspice: In alienis vitiis sumus lynces, et in nostris talpæ: Aliorum medicus, ipse ulceribus scates: Medice, tibi ipsi medicus esto.

8. ET ITERUM SE INCLINANS, SCRIBEBAT IN TERRA.] Tum ut pudorem rursum eis injiceret, tum ut honeste abeundi Scribis spatium daret. Ita S. Hier. l. 2. contra Pelag. *Dedit*, ait, *verecundiæ eorum clementissimus judex spatium recedendi.* Et Beda. *Alio vultum intendens*, ait, *liberum eis fecit exire, quos sua responsione perculsos, citius exituros, quam plura interrogaturos esse, præviderat.*

9. AUDIENTES AUTEM UNUS POST UNUM EXIBANT, INCIPIENTES A SENIORIBUS, ET REMANSIT SOLUS JESUS, ET MULIER IN MEDIO STANS.] *Audientes*, Græci codices nonnulli addunt: *Et a conscientia redarguti;* Arabicus, *cum autem audissent hoc, ex eo intelligentes ignominiam, cœperunt exire:* quia male sibi conscii erubescebant de suis sceleribus, quodque adulteram damnare vellent, cum ipsi essent adulteri, vel adulteris sceleratiores. Æquam enim sententiam dixerat et dictarat Christus, quæ ipsos, imo quoslibet ferire et compungere potuisset. Quis enim audeat dicere se immunem a peccato, ut quasi sanctus alios peccatores damnare præsumat? Unde S. August. epist. 54. *Puto*, ait, *quod hac sententia Domini audita, si præsens fuit etiam maritus ipse, qui violatam sui thori fidem vindicari postulabat, exterritus, animum ad voluntatem parcendi ab ulciscendi cupiditate deflexit.*

EXIBANT.] *Abscessu ipso*, ait S. August. confessi de se, reos esse similium scelerum, ac *tamquam zelo justitiæ percussi, sese inspicientes, et reos invenientes, recesserunt*, timentes ne Christus ulterius pergeret eorum scelera in particulari pandere et carpere uti fecit Matth. 23.

INCIPIENTES A SENIORIBUS.] Senes hi in peccatis consenuerant erantque inveterati dierum malorum, similes senibus illis judicibus adulteris, qui Susannam innocentem, quasi ream adulterii, ad lapidationem, contra omne jus damnarant, Dan. 13. Senes ergo pri-

mi exierunt, *vel quod ipsi plura haberent crimina, qui diu vixerant*, ait Ambros. *vel quia priores vim intellexerunt sententiæ, quasi prudentiores.* Et Rupert *Seniores primum persenserunt responsum validum et inexpugnabile esse, quod calumniari nequirent, utpote ad intelligendum perspicaciores, idcirco primi loco cesserunt.*

REMANSIT SOLUS cum Apostolis et turba populi, in cujus MEDIO erat MULIER STANS.] ut sequitur, τὸ enim *solus* excludit tantum Scribas, qui Jesum urgebant ad damnandum adulteram, *Relicti sunt duo*, ait S. August. *miseria et misericordia*: nimirum *abyssus abyssum invocat*, abyssus miseriæ adulteræ invocabat abyssum misericordiæ Christi: ideoque ipsa non fugit, quia gratiam Christi erat experta, et majorem ab eo sperabat.

10. ERIGENS AUTEM SE JESUS, DIXIT EI: MULIER, UBI SUNT QUI TE ACCUSABANT? NEMO TE CONDEMNAVIT?] S. Ambros. legit, *nemo te lapidavit?*

ERIGENS SE, scilicet, ut ait S. August levans in illam oculos mansuetudinis, qui justitiæ lingua adversarios ejus repulerat. DIXIT EI: MULIER] Primo, ad hoc ut mulier agnosceret a se abactos esse ejus accusatores, ideoque ipsa beneficium et beneficum Jesum agnosceret, et compuncta ab eo criminis veniam posceret. Secundo, ut Christus liberius eam absolveret, eo quod ejus accusatores accusationem dimitterent, et fuga se subducerent, quasi causæ suæ æquitati diffisi.

11 QUÆ DIXIT NEMO, DOMINE. DIXIT AUTEM JESUS: NEC EGO TE CONDEMNABO. VADE, ET JAM AMPLIUS NOLI PECCARE.] *Nec ego te condemnabo*; græce, κατακρίνω. id est *condemno*. q. d. Ego solus qui ab omni peccato sum immunis, ac a Deo constitutus judex omnium hominum, possem te merito damnare, sed nolo, quia veni non ut judicem mundum, sed ut salvem, Joan. 3. 17. Ita S. August. Audi S. Amb. epist. 76 *Adverte quomodo propriam sententiam temperavit. ut Judæi de mulieris absolutione calumniari nihil possent; sed in se magis calumniam retorquerent, si queri vellent Dimittitur enim mulier, non absolvitur, quia deerat accusator, non quia innocens approbatur. Quid ergo quererentur, qui priores a persecutione criminis, et ab executione supplicii destiterunt?*

Porro Christus hisce verbis adulteram absolvit, tum in foro fori coram populo, tum in foro poli, id est in foro conscientiæ, coram Deo, ut patet ex eo quod subdit: *Vade* (quia dimitto tibi peccata) *et jam amplius noli peccare. Vade*, quasi secura de remisso tibi a me adulterio Sic enim condonans crimina Magdalenæ dixit: *Vade in pace*, Lucæ 7. Sed Christus id aperte non dicit: tecte enim loquitur, ne Pharisæi habeant quod carpant. Quare Christus adulteræ huic interius inspiravit dolorem de peccatis, et actum contritionis, ac deinde contritæ et pœnitenti peccata remisit, ac culpam simul cum pœna condonavit. *Non damnat*, inquit S. Amb. epist 58. *ut redemptio, corrigit quasi vita, quasi fons abluit.* Et Euthym. *Satis erat*, inquit, *talis divulgatio et coram tot adversariis erubescentia pro supplicio, maxime cum sciret, quod illam toto corde pœniteret.* Sic et Toletus, Jansen. Franc. Lucas et alii.

ET (id est *sed*) JAM AMPLIUS NOLI PECCARE] Græce, *nunc ne amplius pecces*; Arabic. *vade et ex nunc ne revertaris ad peccatum*, quasi sus lota ad luti volutabrum, et canis ad vomitum, 2. Petri 2. v. 22. Si enim ingrata amplius peccabis, animamque tuam sordidabis; et si non judices, ego certe in die judicii te condemnabo ad gehennam et mortem æternam. Audi S. Aug. *Nec ego te condemnabo, quid est? Domine, faves ergo peccatis? non plane ita. Attende quod sequitur: Vade, deinceps jam noli peccare. Ergo et Dominus damnavit. sed peccatum, non hominem: nam si peccatorum fautor esset, diceret: Nec ego te condemnabo: vade, vive ut vis, de mea liberatione esto secura.* Quibus addit Beda: *Quoniam misericors et pius est, præterita relaxat: quoniam justus est, et justitiam diligit, ne amplius jam peccet interdicit.*

ITERUM ERGO LOCUTUS EST EIS JESUS: EGO SUM LUX MUNDI.] Glossa hæc nectit immediate præcedentibus de absolutione adulteræ. *Subdit*, inquit, *quid possit ex divinitate, ne ambigatur quod possit peccata dimittere.* q. d. Ne miremini me liberare adulteram a tenebris peccatorum, quia ego sum lux mundi, non creata. sed increata, hoc est Deus. Unde subdit v. 15. *Ego non judico quemquam.* q. d. Ego adulteram non judico, nec absolvo in foro fori, sed tantum in foro poli, puta in foro interno conscientiæ Planius alii hæc referunt ad v. 2. *Sedens docebat eos*, hunc enim Christi docendi actum interruperunt Scribæ, adducentes adulteram ut eam damnaret; mox Christus Scribas pudefecit et abegit, ac adulteram absolvit: quo facto quasi finita cum Scribis lite, rursum docere perrexit. Unde signanter addit τὸ *eis*, scilicet *iisdem*, quos paulo ante docuerat; idque innuit τὸ *iterum ergo*, q. d. Quia Christus quæstionem adulteræ, quæ doctrinam interruperat, jam terminavit, idcirco iterum ad docendum rediit, et doctrinam intermissam resumpsit. Ita Chrysostomus, Theophyl Leont. Ammon. et alii. Unde Arabicus vertit, *deinde locutus est eis Jesus iterum.* Addit Chrysostomus: Objiciebant Judæi Christo Galilæam, de ipso dubitantes quod ex Galilæa Propheta non surgeret Ostendit ergo Christus se non esse unum Prophetarum, sed orbis terrarum illuminatorem, imo Deum et dominatorem. Ita Chry.

EGO SUM LUX MUNDI.] Hinc Manichæi putabant Christum esse solem: sol enim est lux mundi: ac solem vivere, et esse animatum censuere Platonici: unde de eo aliquando dubitavit S. August. utpote Platonicus, ut patet Ench. cap. 58. Audi S. August. hoc eorum delirium recensentem et confutantem hic tract. 34. *Manichæi solem istum carnis oculis visibilem, expositum et publicum, Christum Dominum esse putaverunt.* Et mox: *Non est Dominus Christus sol factus, sed per quem sol factus est Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Est ergo lux quæ fecit hanc lucem: hanc amemus, hanc intelligere cupiamus, ipsam sitiamus, ut ad ipsam lucem aliquando veniamus, et in illa ita vivamus, ut numquam omnino moriamur Ista enim lux est, de qua prophetia olim præmissa ita in psalmo cecinit: Homines et jumenta salvabis, Domine, sicut multiplicata est misericordia tua, Deus.* Et inferius: *Per hoc lumen factum est lumen solis. et lumen quod fecit solem, sub quo fecit et nos, factum est sub sole propter nos. Factum est, inquam, propter nos sub sole lumen, quod fecit solem.*

Noli contemnere nubem carnis: nube tegitur, non ut obscuretur sol, sed ut temperetur. Loquens ergo per nubem carnis lumen indeficiens, lumen scientiæ, lumen sapientiæ, ait hominibus. Ego sum lux mundi.

Quomodo Christus qua Deus, sit lux immensa et increata, qua homo vero sit lux creata, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, juxta illud Zachariæ Lucæ 1. *Illuminare his qui in tenebris, et in umbra mortis sedent,* dixi c. 1. 4. Rursum quomodo rex sit quasi sol sui regni, per 18. analogias ostendi Isaiæ cap. 45. 1. quas Christo accommoda: Christus enim est rex mundi.

MUNDI.] Hoc est non solius Israelitis et Judæorum uti fuit Isaias, Elias, cæterique Prophetæ, sed totius mundi, id est, omnium omnino gentium: quo tacite significat, et prædicit, omnium gentium conversionem ad Christi fidem, atque Evangelium ab incredulis Judæis, transferendum esse ad Gentes in Christum credituras. Ita Cyrill. qui et addit Christum dicendo, *Ego sum lux mundi,* alludere ad columnam ignis, quæ noctu prælucebat, et præibat Hebræis per desertum euntibus in terram promissam. Simili enim modo Christus, quasi fax lucidissima, in tenebris errorum et vitiorum mundi nobis prælucet, viamque præit in cœlum, Exod. 13. 21. Num. 14. 21.

QUI SEQUITUR ME, in me quasi in Christum credendo, meisque jussis obtemperando, NON AMBULAT IN TENEBRIS.] Errorum et vitiorum, in quibus ambularunt Philosophi, cæterique mundi sapientes. q. d. Qui me lucem sequitur, hic sine errore et peccato vivit, in luce veræ fidei et virtutis.

SED HABEBIT LUMEN VITÆ.] Modo per fidem, postea per speciem, ait S. August. qui et addit: *Concordant hæc verba cum illis Psalmi: In lumine tuo videbimus lumen, quoniam apud te est fons vitæ. In istis corporalibus aliud lumen, aliud fons; apud Deum quod lumen, hoc fons: qui tibi lucet ut videas, ipse tibi manat ut bibas: si sequaris istum solem visibilem, te deseret in occasu; a Deo si non facias casum, numquam ad te ille faciet occasum.*

Lumen vitæ ergo juxta Aug. et Bedam est lumen gloriæ, beans fideles et Sanctos Christi, quod illi ab ipso percipient in cœlo. Planius alii per *lumen vitæ* accipiunt lumen fidei, sapientiæ et prudentiæ Christianæ, quod nos ducit ad lumen gloriæ, ipsamque beatitudinem. Fides enim est quasi fax, quæ fidelibus in tenebris errorum et vitiorum hujus mundi ambulantibus prælucet, ut videant verum iter virtutis, per quod inoffenso pede contendant in cœlum ad felicitatem æternam. Ita Cyrill. *Qui sequitur me,* inquit, *vitæ lumen lucrabitur, id est, eorum, quæ in me sunt mysteriorum revelationem ipsum in æternam vitam potentem deducere.* Posset Tertio, *lumen vitæ* exponi lumen vivificans: fides enim cum Dei gratia et charitate conjuncta, est lumen divinum et supernaturale quod animam vivificat, eique vitam gratiæ hic aspirat, et in cœlo vitam gloriæ aspirabit.

Moraliter hic disce Christi doctrinam et vitam esse imitandam omni homini, qui vult veraciter illuminari, et ab omni mentis cæcitate purgari: quare hanc Christi sententiam quasi axioma, imo basin sapientiæ et sanctitatis, Thom. a Kempis præposuit aureo suo libello de imitatione Christi, qui quot habet sententias, tot habet gnomas, imo gemmas practicæ et salutiferæ veritatis, quas quotidie magno gustu fructuque lectito, atque iterum iterumque lectitare semper desidero. Novi nonnullos perfectionis studiosos, qui singulas suas actiones ad aliquam Christi actionem, doctrinam vel sententiam, velut ad exemplar referre, eique conformare satagebant, ut illum velut ideam semper intuentes, eumdem in omnibus suis actibus exprimere conarentur: quæ sane pia, utilisque ad omnem sanctimoniam est praxis. Hac enim de causa Christus datus est nobis, ut esset speculum sanctitatis. Quid enim sanctius Sancto Sanctorum? quid lucidius sole, ipsaque luce? quid sapientius ipsa sapientia?

13. DIXERUNT ERGO EI PHARISÆI: TU DE TEIPSO TESTIMONIUM PERHIBES: TESTIMONIUM TUUM NON EST VERUM.] *Verum,* id est legitimum, ut recipi credique debeat. Nemo enim, licet sanctus, in judicio accipitur testis de seipso, sed testes alios proferre debet. Vide dicta cap. 5. 31.

PHARISÆI.] Jam subduxerant se Pharisæi, qui adulteram accusarant, pudefacti a Christo; sed præter illos alii erant Pharisæi in turba, qui, ut sociorum ignominiam vindicarent, et suam in Christum malevolentiam ostenderent, hoc illi opposuerunt, ut eum vicissim pudefacerent et confunderent. Ita Cyrill. *In ignorantia enutriti,* inquit, *Emmanuelem non intelligentes, ipsam gloriam affectare suspicantur, et tamquam in unum ex nostris invehantur.*

14. RESPONDIT JESUS, ET DIXIT EIS: ET SI EGO TESTIMONIUM PERHIBEO DE MEIPSO, VERUM EST TESTIMONIUM MEUM: QUIA SCIO, UNDE VENI, ET QUO VADO.] *Verum,* hoc est non tantum verax in se, sed et legitimum, ut a quolibet, etiam judice, acceptari credique debeat. *Verum est testimonium luminis, sive se ostendat, sive abdat,* ait S. August. q. d. Lux ipsa non eget alio teste, quia ipsa seipsam clare sua luce ostendit, quod sit lucida, clara et fulgida. Sic Christus est lux mundi, quæ clare se mundo ostendit per opera et miracula divina: quare alio teste non eguit Christus: tamen pro se alium testem profert, eumque summum et irrefragabilem, scilicet Deum Patrem. Unde subdit:

QUIA SCIO UNDE VENI, ET QUO VADO.] q. d. Ideo *verum,* id est legitimum est testimonium meum de me, in foro non humano, sed divino, quia testimonio Dei Patris confirmatur, ait Glossa: idque ego scio, sed vos nescitis, quia scire non vultis, cum id ex meis miraculis et argumentis cognoscere et scire deberetis. Ego enim scio unde sim, missus scilicet e cœlo in terram, et cujus legatus sim, nimirum Dei Patris: sum enim Dei Filius, et Deus verus de Deo vero; unde peracta mea in terris legatione, per mortem ad Deum Patrem, qui me misit, *vado,* id est vadam illico et revertar. Ita S. Aug. Ammon. Leontius, Chrysost. et Theoph.

Nota. Christus obscure loquitur, tum modestiæ causa, ne se jactare videatur; tum ne Judæorum sibi offensorum magis in se iras accendat; alioqui poterat clare dicere: Ego sum Dei Filius et Deus; ergo testimonium meum verum et legitimum est, quia Deo Deique Filio credere debetis. Dei enim, qui est prima et irrefragabilis veritas, testimonium est irrefragabile. Patrem intelligi volebat, ait S. Augustinus, a quo nec veniendo discessit, nec redeundo nos dereliquit. Sicut autem sol iste illustrat faciem videntis et cæci, sed

videt ille, iste non videt: sic sapientia Dei ubique præsens est, etiam infidelibus; sed isti, quibus eam videant, oculos cordis non habent: unde subjungit: Vos secundum carnem judicatis, etc. velut inter fideles suos et inimicos distinguens. Sic August.

15. VOS SECUNDUM CARNEM JUDICATIS.] Primo, q. d. Vos, o Pharisæi, secundum carnem, id est, carnalem affectum quo me ex odio aversamini, non ex rei veritate et æquitate de me judicatis. Ita S. Chrysost. qui ait: Secundum carnem vivere, est male vivere, ita secundum carnem judicare est injuste judicare.

Secundo, planius, *vos secundum carnem*, quam in me videtis, hoc est, ex solo meo corpore, quod cernitis, judicatis me esse merum hominem, non Deum. Ita Theophylactus: Quia, inquit, in carne sum; carnem me solam putantes, non autem Deum, falso judicatis. Ita quoque Ammonius, Leontius, Euthymius: favet Arabicus, qui vertit, *vos corporeum judicatis*, ideoque judicatis veritatem mentiri, ait Cyrillus; ego enim sum veritas.

Tertio et planissime, *Vos secundum carnem*, id est, juxta carneos vestros sensus et oculos judicatis, q. d. Vos ex solis sensibus de me judicatis, scilicet secundum id quod in me videtis oculis carnis; nimirum me esse hominem vilem, pauperem, infirmum, abjectum, non Messiam, non Deum, qui in carne hac, velut candela in laterna, absconditus est et latet, ideoque judicio vestro me condemnatis, quasi superbum et blasphemum, eo quod asseram me esse Dei filium; quod non faceretis, si non ex carneis oculis, sed ex ratione et spiritu veritatis de me judicaretis. Hæc enim vobis dictaret me esse eum, quem assero, scilicet Messiam Dei Filium. Ita S. Augustinus. Videbant hominem, ait et Deum non credebant. Et Glossa: Hominem putant, ait, cui in laude sua credendum non sit.

Porro Christus, ait Cyrill. hic facit ut medicus, qui phreneticorum ægrotantium contumelias nihili facit, scilicet ab eis probris appetitus, congruentem tamen eis adhibet medicinam: pugnat enim contra ægritudinem, quæ hujus insaniæ est causa, non contra ægrum sed pro ægro, ut eum sanitati corporis et mentis restituat.

EGO NON JUDICO QUEMQUAM,] supple secundum carnem, ideoque erronee et falso, ut vos facitis; sed secundum rationem et spiritum, ideoque vere et recte judico. Ita S. August.

Secundo, S. Chrys. Quia, inquit possent Judæi objicere Christo, si nos secundum carnem perperam judicamus de te, cur tu nos non judicas, et de pravo judicio convincis? His respondet Christus: Ego nunc non judico quemquam, q. d. Non est meum de vobis judicare: ego enim veni in mundum, non ut eum judicem, sed ut salvem et redimam. Sed judicabo vos in die judicii: si enim nunc judicarem, utique vos condemnarem; sed nunc tempus judicii non est.

Tertio, pro genuino sensu hujus loci Nota, Τὸ *judico*, hic præcise non significare *sententiam judiciariam profero*, vel, ut judex decido, sed idem esse, quod *quemlibet actum judicialem exerceo*. Unde hic idem est quod *testor*, vel *testimonium profero*. In judicio enim varii sunt actus; scilicet accusatores accusant, testes testantur, judex sententiam profert: hos omnes significat Τὸ *judico*; quare *judico* hic idem est quod testor. Adde, qui testantur in judicio, judicem quasi cogunt ad judicandum juxta suum testimonium, hinc testari reipsa est quasi judicare; unde testis subinde idem est quod judex, uti ostendi Isaiæ cap. 55. 4. Tota enim hæc Christi cum Judæis quæstio est de testimonio, an scilicet Christi de se testimonium sit legitimum, et in judicio acceptandum. Sensus ergo est, q. d. Non est necesse ut ego Jesus de me, vel alio quopiam, q. d. de vobis, tester, et testimonium perhibeam: sunt enim alii, qui id faciant; si tamen illud faciam, ac revera tester de me, uti facio vers. 18. proxime sequenti, recte faciam, et verissimum erit meum hoc testimonium, quia solus non sum, sed mecum est et testatur Deus Pater meus. Ita S. Ambrosius libr. 5. epistol. 20 Maldonatus et alii. Hunc esse sensum liquet ex sequent. præsertim ex vers. 17. et 18. ubi Τὸ *judico* Christus explicat per *testimonium perhibeo*. *Ego sum*, inquit, *qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater*. Porro utitur Christus verbo *judico*, quia videbatur adulteram paulo ante quam judicasse, et judicialiter absolvisse versu undecimo; idque ægre ferebant Pharisæi adulteræ accusatores, et Christi hostes. q. d. Ego adulteram judicialiter non judicavi, nec judicialem absolutionis sententiam pro ea protuli, sed tantum dixi: *Nec ego te condemnabo;* potuissem tamen judicialiter eam absolvere, quia sum Deus, Deique Filius: quare nec merus sum homo, uti vos, o Pharisæi, putatis; nec sum solus, quia mecum est Deus Pater meus. Et hoc sensu *judico* hic proprie sumitur pro *judicialem sententiam profero*.

16. ET SI JUDICO EGO (id est, testor de meipso, uti dixi) JUDICIUM (id est, testimonium) MEUM VERUM EST (id est, legitimum, et in tribunali a judice acceptandum) QUIA SOLUS NON SUM; SED EGO, ET QUI MISIT ME, PATER.] S. Chrys. exponit, q. d. Si ego judicarem, juste vos condemnarem, quia non solus id facerem, sed ego et Pater; at vero tempus nunc judicii non est, sed misericordiæ. Verum genuinus sensus hujus loci est quem dedi v. 15.

QUIA SOLUS NON SUM SED EGO ET QUI MISIT ME PATER,] *quia formam servi accepi, sed formam Dei non amisi*, ait S. August. *Missio tua Domine incarnatio est*. Et Interlin. Etsi homo sum, inquit, Patrem tamen non deserui: etsi missus sum per carnem, tamen ego et Pater semper simul sumus per deitatem: quare idem utriusque est judicium, eadem pariter voluntas. Unde alibi ait: *Nihil facio a meipso*. q. d. ait Cyrillus: *Non sum umquam progressus ad aliquam ultionem, quæ Deo Patri non insit; quæcumque Patris natura et vult, et cogitare nata est, ea penitus etiam in me sunt, quia ex illius sinu eluxi, verusque illius substantiæ fructus existo*.

17. ET IN LEGE VESTRA (Deuteron. 17. vers. 6. et cap. 19 v. 15. vide ibi dicta) SCRIPTUM EST, QUIA DUORUM HOMINUM TESTIMONIUM VERUM EST,] juridice, id est, in jure et judicio pro vero legitimoque habetur, et a judice acceptatur, ut secundum illud sententiam juridice veram, id est legitimam, licet speculative subinde, et in re ipsa falsam, proferat. Judex enim debet judicare secundum allegata et probata; quare si testes sint falsi; vel occulte muneribus corrupti, falsum testimonium dicant, judex bona fide eos sequens, in foro fori justam sententiam profert, sed in rei veritate injustam et falsam. Sensus est, q. d. Si duorum testimonium in jure habetur verum et legiti-

mum, quanto magis duarum personarum divinarum, scilicet Dei Filii et Dei Patris testimonium, in omni tribunali, non tantum pro vero, id est legitimo, sed etiam pro verissimo, et in se sincerissimo æquissimoque habendum est? Unde idipsum explicans, sibique applicans Christus, subdit: *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater.* Quod autem Deus Pater secum sit et testetur, quodque ipse sit Dei Patris et Filius, hoc ex miraculis, aliisque testimoniis Christus sat superque superius probavit. Unde illud hic quasi jam probatum præsupponit.

Symbolice S. August. *Magnam*, ait, *habet quæstionem, et valde videtur res in mysterio constituta, ubi Deus dixit: In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Nam et Susanna duobus falsis testibus urgebatur, et universus populus mentitus est contra Christum. Per mysterium ergo hoc modo Trinitas commendata est, in qua est perpetua stabilitas veritatis; si vis habere bonam causam, habe duos, vel tres testes, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum*

18. Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, et testimonium perhibet de me, qui misit me Pater.] Probat Christus suum de se testimonium esse verum hoc syllogismo:

Ex lege Deuter. 17. 6. duorum testimonium in jure et judicio verum est;

Atqui mihi duo majores hominibus, scilicet Deus Filius et Deus Pater, testimonium perhibent:

Ergo hoc eorum testimonium de me omni jure verum est.

Dices: Nullius de seipso testimonium in judicio accipitur verum et legitimum: ergo nec Christi de seipso testimonium accipi debet ut legitimum. Resp. negando consequentiam: nam Christus, ut Deus, perhibet testimonium de se, ut homo est; duo autem sunt Deus et homo, ac in Christo alius erat Deus ab homine: alius, inquam, in natura, non in persona. Unde ex hoc loco colligunt Patres contra Nestorianos et Eutychianos, in Christo unam fuisse personam, scilicet divinam: duas vero naturas, scilicet divinam et humanam. Ita S. Cyrillus, Chrys. Theophyl. Leontius, Amnon. in Catena Græca, et S. Ambr. lib. 5. de Fide c. 2. Porro Deus Pater et Deus Filius perhibuere testimonium de Jesu, quod esset Messias, per opera divina, præsertim miracula, quæ per eum, et pro eo operati sunt, uti dixi cap. 5. v. 31. et 32. ac præsertim cum Pater in Christi baptismo de cœlo intonuit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, Matth. 3. ita Beda.

19. Dicebant ergo ei: Ubi est Pater tuus?] ut eum adeamus, et ejus de te testimonium audiamus. q. d. Quis est pater tuus? Nos solum te videmus, ostende nobis tecum esse Patrem tuum. Et ubi est, vel quis est pater tuus, quem tantopere et toties jactas? Pingunt et simulant studium veritatis cognoscendæ, ut ex ore Christi eliciant claram vocem, qua dicat suum patrem esse Deum in cœlo, ut ea audita, ipsum ut Blasphemum accusent imo lapident, uti facere voluerunt cap. 5. 18 et cap. 10. 31. Ita S. Chrysost. Theophyl Rupertus et alii.

Minus probabiliter Cyrillus et Leontius censent Pharisæos id dixisse per contemptum et sarcasmum, hoc est hostilem irrisionem, q d. Tuus pater est ignotus et incertus: ostende ergo eum nobis; putabant enim Christum esse spurium, et ex adulterio natum. Mitius S. August et Beda censent eos de Patre carnali, puta Josepho, locutos, eo quod eum non cognoscerent. Verum prior sensus est germanus.

Respondit Jesus: Neque me scitis, neque Patrem meum. Si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis.] Christus directe et clare ad quæstionem respondendo dixisset: Pater meus est in cœlo: sed id facere noluit, quia sciebat Pharisæos captiose quæstionem hanc proposuisse, ut eum illaquearent et caperent: indirecte ergo et recte hypocritis respondet: *Neque me scitis, neque Patrem meum.* Quo responso tacite ad quæstionem eorum directe respondet, sed ita tecte, ut Pharisæi eum calumniari et accusare non possint. q. d. Vos, o Pharisæi, putatis me merum esse hominem, ac proinde non alium habere patrem, quam hominem in terra, puta Josephum, sed erratis: neque enim cognoscitis me ita esse hominem, ut pariter sim Deus, ac proinde neque patrem meum cognoscitis: nec enim Joseph est pater meus, qua homo sum; nec alius mihi est pater quam Deus in cœlo, quod vos non cognoscitis, licet tot miraculis a me probatum sit, quia obstinati in vestro carnali sensu id agnoscere non vultis.

Dices: Quomodo hæc consentiunt cum eo quod dixit Christus c. 7. 28. *Et me scitis: et unde sim scitis*? Resp. Ibi locutus est Christus de se ut homo est quem sciebant conceptum in Nazareth; hic vero loquitur de se ut Deus, et sic eum nesciebant. Addit Origenes ibi loqui Christum Hierosolymitis, qui eum noverant; hic vero Pharisæis, qui eum non noverant, imo erant ejus hostes.

Nam si me sciretis, forsitan (græce, ἂν quod non est dubitantis, sed asserentis, idemque valet quod *utique*) et Patrem meum sciretis,] q. d. Si enim sciretis me esse Deum, sciretis pariter patrem meum non in terra, sed in cœlo quærendum, nec alium esse quam Deum Patrem. Ita Theoph. Leont. Euthym Rupert. et alii. Simili modo ait Christus Philippo cap. 14. 9. *Philippe qui videt me, videt et Patrem meum.*

Paulo aliter S. August. q. d. Idcirco quæretis quis sit pater meus, quia me non nostis, putatis enim me non esse Deum æternum in cœlo.

Secundo, pressius et profundius S. Cyrillus in manuscript. *Concursat*, ait, *cum Patris appellatione Filii mentio: simulque rursum Filii significationem genitoris nomen comitatur: atque idcirco tamquam janua quadam Filius est, in Patris cognitionem ducens Ita sane dicit c. 14 v. 6. Ego sum via, veritas et vita: nemo venit ad Patrem nisi per me.* Unde infert: *Addiscamus ergo quid secundum naturam et ita deinde tamquam in imagine et charactere exactissimo bene intelligemus archetypum. Videtur enim in Filio Pater, et veluti in speculo, in natura propria prolis apparet.* Filius enim ut ait Sapiens c. 7. 25. *est candor lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius*: et, ut ait Paulus Hebr. 1. v. 3. Ipse est *splendor gloriæ, et figura* (græce character) *substantiæ ejus.*

Aliter Origen. qui *nosse* vel *scire* sumit pro *amare*. q. d. Si me amaretis, utique et Patrem meum

amaretis. Qui enim male vivunt, practice Deum non cognoscunt: hinc et de filiis Heli dicitur, quod ignorabant Dominum.

20. HÆC VERBA LOCUTUS EST JESUS IN GAZOPHYLACIO, DOCENS IN TEMPLO (hoc est in atrio templi: hoc enim atrium erat quasi templum laicorum) ET NEMO APPREHENDIT EUM, QUIA NECDUM VENERAT HORA EJUS.] Rupert. censet *gazophylacium* hic nominari, quasi causam cur Christus non fuerit apprehensus, quia scilicet hæc dixit in gazophylacio, qui erat locus semotus, ad quem tantum conveniebant sacerdotes lucris intenti, qui ex eo pecuniam efferre, et laici, qui in illud pecuniam inferre volebant. Verum gazophylacium erat locus omnino publicus, ad quem plurimi confluebant. Erat enim porticus ampla, juxta atrium templi, in quo omnis templi gaza, id est pecunia et supellex, servabatur. Sensus ergo est, q. d. Christus hæc palam et loco publico, ubi facile a Pharisæis sacerdotibus capi poterat, clare, libere, fidenter et magnanime locutus est; nec tamen a Pharisæis hostibus suis comprehensus fuit, quia ipse eorum mentem et manus vi divina continebat, eo quod necdum hora passioni ejus a Deo destinata advenisset. Ita S. August. Beda, Euthymius, Leont. Theophyl.

Porro de gazophylacio audi Adrichomium in Descript. Jerusalem num. 103. Gazophylacium, hebr. *Corban* sive *Corbana*, dictum, arca et ærarium erat, in quo ad sacrificiorum necessaria, ad pauperum alimoniam, et ad templi fabricam offerebatur, et oblata servabatur pecunia, ex qua etiam Joas rex, sicut in Regum lib. legimus sarta tecta templi instaurari curavit. Hoc ærarium cum Heliodorus a Syriæ rege missus spoliare tentaret, cælitus ab angelis flagellatus est. Atque Pilatus cum sacrum hunc thesaurum, simili pene temeritate, ad aquarum inductionem expendere vellet, populari tumultu impeditus fuit: quem tamen Romani in urbis expugnatione diripuerunt. Juxta hunc locum Lysimachum occisum legimus. Hic etiam Christus se lucem mundi, et principium, seque a Judæis in cruce exaltandum esse docuit. Hic sedens viduam pauperculam duo æra minuta offerentem, plus omnibus divitibus dedisse pronunciavit, Marci 12 Lucæ 21. Jam vero ab arca hac æraria, tota porticus in qua erat arca, vocatur hic et alibi *gazophylacium*: non enim in arca, sed in porticu arcæ dixit hæc Christus.

Alia causa, cur Christus hæc locutus sit in gazophylacio, secretior, sed proximior fuit: quia gazophylacium Pharisæis erat latebra tenebrarum, hoc est officina avaritiæ, aliorumque vitiorum et errorum, quos recenset Christus Matth. cap. 5. et cap. 23. ut quod docerent filios parentibus egentibus dicere *corban*, id est, aurum meum dicatum est gazophylacio, Deo ergo dandum est, non tibi, o pater; quod assererent juramentum per templum non obligare, sed per gazam et aurum templi factum obligare; quod decimarent mentham, anethum et cyminum, relinquentes misericordiam et fidem; quod populum expilarent et diriperent. Has illorum tenebras ibidem redarguit Christus, ideoque contenta voce clamavit: *Ego sum lux mundi, qui sequitur me non ambulat in tenebris*. q. d. Ego sum vera lux sapientiæ et sanctitatis, quæ doceo gazas terrenas, utpote exiles, viles et caducas, spernere; ambire vero gazas cœlestes, utpote ingentes, pretiosas et æternas. Quare nolite sequi tenebrosos et avaros Pharisæos, suo gazophylacio et lucris terrenis, quasi talpas sordide inhiantes, quia brevi totum illud diripet Vespasianus et Romani. Me potius sequimini, qui lux sum mundi; ego enim prædico paupertatem spiritus, quasi viam ad immensas cœli opes. Edico enim: *Beati pauperes spiritu, quoniam vestrum est regnum cælorum*, Matth. 5. Et ex adverso: *Væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram*, Lucæ 6. 24. Atque hæc fuit causa tantæ antipathiæ, et odii Pharisæorum in Christum, ideoque eum assidue usque ad necem et crucem persecuti sunt; imo ex hoc gazophylacio deprompserunt triginta denarios, quos dederunt Judæ, ut Christum sibi proderet, quod summum fuit sacrilegium. Unde ibidem Christus vers. 28. prædixit se per illud exaltandum in cruce, tuncque ad se omnia tracturum.

Mysticam causam dat Origenes: Christus, inquit, hæc edixit in gazophylacio, quia gazophylacium, vel potius gaza, sunt divini ejus sermones, imaginem magni regis impressam habentes; sicut pecunia quæ in gazophylacium injiciebatur, gerebat effigiem Cæsaris. Numismata, ait Origenes, sunt divina verba: conferat autem quisque ad gazophylacium, id est ad Ecclesiæ ædificationem, quidquid potest ad honorem Dei et utilitatem communem. Et Beda, in gazophylacio, ait, Christus loquitur; quia in parabolis tectis et clausis loquebatur ad Judæos. Cœpit autem tunc gazophylacium quasi aperiri, cum discipulis ea explicuit, et mysteria cœlestia in eis latentia reseravit.

QUIA NECDUM VENERAT HORA EJUS,] non fatalis sed opportuna et voluntaria, ait interlin. puta a Deo statuta. *Nonnulli*, ait S. August. *hoc audientes, sub fato fuisse Christum credunt, sed quomodo fatum habet, per quem factum est cælum et sidera, cum tua voluntas, si recta sapias, transcendat et sidera? nondum ergo venerat hora, non qua cogeretur mori, sed qua dignaretur occidi.*

21. DIXIT ERGO ITERUM EIS JESUS.] Dubium est unde inferatur Τὸ *ergo*, et quid significet. Primo, aliqui censent Τὸ *ergo* hic, uti et alibi, non esse illativum, sed inceptivum, tantumque significare novi sermonis Christi exordium.

Secundo, pressius Origenes autumat Τὸ *ergo* connectere sequentia cum præcedentibus, ac indicare illa eodem loco et tempore a Christo esse dicta, quo præcedentia.

Tertio, Maldonatus refert ad id quod dixerat Christus v. 19. *Neque me scitis, neque Patrem meum* q. d. Veniet ergo tempus, cum et me Deum esse cognoscatis, et quæratis me, et non inveniatis, quia in peccatis vestris moriemini; aut veniet tempus, quo quæretis me, id est cognoscere voletis, sed non poteritis, quia a peccatis vestris non discedetis.

Quarto et magis apposite, Rupert. et Toletus Τὸ *ergo* referunt ad id quod proxime præcessit, *Et nemo apprehendit eum*. q. d. Quia Jesus videbat Pharisæos satis intelligere sua, licet obscure dicta, nec tamen credere, sed magis in iram et odium, ad eum capiendum et occidendum, exardescere; idcirco addidit, di-

xitque: *Ego vado et quæretis me.* Aut, q. d. Quia Pharisæi volebant eum comprehendere, sed impediebantur virtute divina, ad breve tempus, hac de causa subjunxit: *Ego vado,* etc.

ITERUM.] Nam jam ante idem dixerat famulis Pharisæorum c. 7. 33. Ita Rupert. q. d. Christus id quod coram famulis dixerat, iterum repetiit, dixitque ipsis heris, scilicet Pharisæis:

EGO VADO, ET QUÆRETIS ME, ET IN PECCATO VESTRO MORIEMINI.] *Vado,* id est, brevi vadam ex hac vita per mortem et crucem ad Patrem. *Christo mors,* ait S. Aug. *profectio fuit, quia in illa non mansit, sed per illam profectus est in cœlum ad vitam immortalem.*

ET QUÆRETIS ME.] Id est, quæretis alium Messiam, quia non creditis me esse Messiam; sed non invenietis, quia non est alius præter me; ita Tolet. Secundo, simplicius *quæretis me,* ut iterum crucifigatis et occidatis. Vide dicta cap. 7. 34. Ita Origen. et S. August. quem audi: *Quæretis me, non desiderio, sed odio: quæsierunt Christum postquam abscessit ab oculis hominum, et qui oderant, et qui amabant, illi persequendo, isti habere cupiendo.* Unde explicans subdit:

ET IN PECCATO VESTRO MORIEMINI.] *Et,* id est idcirco, q. d. Quia quæretis me post resurrectionem, ut rursum occidatis, utpote obstinati in vestra contra me infidelitate, odio et malitia; idcirco in eadem moriemini, ideoque damnabimini ad tartara. Quare *quo ego vado, vos non potestis venire,* quia ego in cœlum ibo, vos in tartara: frustra ergo quæretis me in terra, cum ego ascensurus sim in cœlum, quo vos non potestis conscendere. Aliter Euthym. *In peccato vestro,* ait, hoc est propter peccatum vestrum perfidiæ, *moriemini,* id est, occidemini a Tito et Romanis, indeque ibitis in mortem secundam gehennæ, quæ pejor est et longior, utpote æterna. Sed prior sensus planior est et nervosior. Terret enim Christus sæpe Pharisæos denunciatione diei judicii, quo ipse e cœlo descendet judicaturus omnes homines pro meritis, ideoque infideles, quales erant perfidi Pharisæi, damnaturus ad ignem inferni.

Apposite Origen. *Non potestis,* inquit, quia non vultis: si enim voluissent et non potuissent, non dixisset, *In peccato vestro moriemini:* omne enim peccatum est voluntarium et liberum.

Aliter S. August. qui censet Christum *To non potestis* dixisse quoque suis discipulis, q. d. *Quo ego vado, non potestis venire modo: non abstulit spem, sed prædixit dilationem.* Verum id quod sequitur: *Et in peccato vestro moriemini,* evincit hæc non ad discipulos, sed ad Pharisæos dici.

22. DICEBANT ERGO JUDÆI: NUMQUID INTERFICIET SEMETIPSUM, QUIA DICIT: QUO EGO VADO, VOS NON POTESTIS VENIRE?] Ministri Pharisæorum audientes hæc Christi verba: *Quo ego vado, vos non potestis venire,* quia Christi odio et livore carebant, sapientius intulerunt c. 7. 35. *Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? numquid in dispersionem gentium iturus est, et docturus gentes?* At Pharisæi ira et odio Christi excæcati, quia omnino eum occidere cupiebant, ac simul putabant Christum non posse manus eorum evadere, nisi ipse se interficeret, hinc dicunt: *Numquid interficiet semetipsum?* q. d. Eat quocumque volet, nos persequemur eum, eat ad Gentes, inde retrahemus eum et occidemus. Ergo per hoc quod dicit: *Quo ego vado, vos non potestis venire,* vult significare quod interficiet seipsum, ut a nobis capi, excarnificari et occidi non possit. Præsumptuosa et fatua erat hæc eorum cogitatio, sed quam odium et livor eis dictabat: nam alioqui multis modis potuisset Christus se ab eis subducere, uti alias fecerat. Christi vero mens hic longe alia erat, scilicet se iturum in cœlum, quo Pharisæi non poterant venire. Nam si non alio quam in mortem iturus erat, et ipsi ad eamdem ituri erant, imo poterant ipsi quoque seipsos interficere. Unde S. August. ait: *Quo vado, dixit, non quo itur ad mortem, sed quo ipse ibat post mortem.*

23. ET (idcirco) DICEBAT ILLIS: VOS DE DEORSUM ESTIS, EGO DE SUPERNIS SUM. VOS DE MUNDO HOC ESTIS, EGO NON SUM DE HOC MUNDO.] Dat causam Christus, cur quo ipse vadit, Pharisæi venire non possint, q. d. Vos ex terra estis, et terrena sapitis, ac proinde peccatis vestris estis affixi, ibitisque deorsum in profundum profundi: ego vero de cœlo descendi, et cœlestia sapio, ac proinde post mortem in cœlum redibo, quo vos me sequi non poteritis, ideoque me quærentes non invenietis: ego enim sum quasi aquila cœlestis habitans in altissimis montibus æternitatis; vos vero estis quasi vermes, et scarabæi in terra repentes: quomodo ergo ad me evolare poteritis? Ita Rupert. et S. August. quem audi: *Vos de deorsum estis, ideo terram sapitis, quia sicut serpentes terram manducatis. quid est, terram manducatis? terrenis pascimini, terrenis delectamini, terrenis inhiatis, sursum corda non habetis.*

Secundo, S. Chrysost. Theophyl. Euthym. Leont. Ammon. et ex Latinis S. August. et Beda censent Christum hic dare causam, cur Pharisæi verba Christi: *Quo ego vado, vos non potestis venire,* quæ ipse dixerat de suo in cœlos reditu, illi non de illo, sed de sui ipsius interfectione intellexerint; quia nimirum terreni et carnales erant, ideoque cœlum non sapiebant, et cœlestia non intelligebant. Utrumque huic loco appositum et congruum est.

Ethice: *Vos de deorsum estis,* quia nati ex Adam terreno et peccatore, inde concupiscentiam terrenam traxistis, quam proinde quasi nativam sequentes, avaritia, superbia, ira et odio æstuantes, non nisi opes, delicias et honores terrestres concupiscitis: *ego vero de supernis sum,* quia qua Deus natus sum ex Patre cœlesti, qua homo vero ex Spiritu S. non ex Adam, aliove patre terreno; quare cœlestis mihi est indoles, cœlestis amor, cœlestia desideria, ad quæ vos terrestres et animales aspirare non potestis, nisi per meam fidem et spiritum renascamini et reformemini, ut ex animalibus fiatis spirituales, ex terrestribus cœlestes, juxta illud quod dixi Nicodemo cap. 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei.* In re ergo idem est: *Vos de deorsum estis, ego de supernis sum,* cum eo quod Joannes dixit c. 1. 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Et cum eo quod ait Apostolus: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis; qualis terrenus, tales et terreni; et*

qualis cœlestis, tales et cœlestes Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis, 1. Corinth. 15. 47. Et illud: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram*, Coloss. 3 Vide utrobique dicta.

Physice docet hic Christus, locum in quo quis nascitur, educatur et vivit, suas qualitates eidem affricare: perinde enim ac pisces viventes in aqua, sunt humidi et aquosi, nec extra aquam vivere possunt: lupi vero, leones, equi, boves viventes in terra, sunt terrei, nec extra terram vivere queunt; aves vero viventes in aere, sunt aereæ, nec extra aerem volare possunt: sic pariter Pharisæi nati in terra Chanaan, sive in Judæa, erant corpore et mente terrestres, Chananæi et Judæi: juxta illud Ezech 16. 3 *Generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa:* Christus vero natus et conversans in cœlo, erat cœlestis, angelicus et divinus.

Metaphysice: *Vos de deorsum estis*, hoc est, *vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere: ille homicida erat ab initio*, ut explicat Christus v. 44. q. d. Vos infernales estis, ac patrem vestrum diabolum imitamini, quia sicut ille Adamum per pomum occidit, sic vos me vultis occidere: *Ego vero de supernis sum*, quia sum Filius Dei altissimi: Audi S. Aug hic tr. 38. *Ille erat de supernis: de quibus supernis? de aere? Absit, ibi et aves volitant: de cœlo quod videmus? Et hoc absit, ibi et stellæ, et sol et luna circumeunt: de angelis? neque hoc intelligatis: per illum et angeli facti sunt per quem omnia facta sunt. De quibus ergo supernis Christus? Ab ipso Patre, nihil illo Deo superius, qui Verbum genuit æquale sibi, coæternum sibi, unigenitum sibi, unigenitum sine tempore, per quem conderet tempora: sic ergo accipe Christum de supernis, ut excedat cogitatione tua omne quod factum est, universam omnino creaturam, omne corpus, omnem conditum spiritum, omnem rem quoquo modo mutabilem.*

Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.] *De mundo*, id est de terra hac terreni estis, ut explicet id quod dixit: *Vos de deorsum estis*. Secundo et pressius, *de mundo estis*, id est mundani estis, mundanos favores, opes et honores ambitis, vitam agitis talem, qualem agunt mundani, et mundo dediti, ut τo *de deorsum estis*, naturam eorum explicet: τo vero *vos de mundo hoc estis*, eorumdem qualitatem, quæ ex natura consequitur, ait Toletus. Audi S. August. tract 38. *Nemo dicat: De hoc mundo non sum: quisquis es homo, de hoc mundo es, sed venit ad te, qui fecit mundum, et liberavit te de hoc mundo: si delectat te mundus, semper vis esse immundus: si autem jam non te delectat hic mundus, jam tu es mundus: verumtamen si per aliquam infirmitatem adhuc te delectat mundus, habitet in te qui mundat, et eris mundus; si autem fueris mundus, non manebis in mundo, nec audies quod audierunt Judæi: Moriemini in peccatis vestris.*

24 Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris.] tum infidelitatis, tum cæteris omnibus, quia nullius peccati fit remissio, nisi per fidem in Christum quem vos respuistis. Unde subdit:

Si enim non credideritis quia ego sum,] scilicet Messias mundi salvator, quem me esse assidue doceo et profiteor, ac per tot signa et miracula probo et evinco. Ita Lyran. Jansen. Maldon Subtilius S. August. Beda et Toletus: *quia ego sum*, supple *qui sum*, id est sum Deus. Hoc enim proprium est Dei, Exodi 3. Rupertus vero sic, q. d. *Quia ego sum*, scilicet *de supernis*, uti præcessit, *moriemini in peccato vestro*, quia nullus est qui peccata auferat et condonet; nisi ego, quem vos aspernamini.

25. Dicebant ergo ei: Tu quis es?] Dixerat Christus: *Si non credideritis quia ego sum*, etc. Unde Pharisæi id non intelligentes, vel se non intelligere simulantes, apposite rogant: *Tu quis es?*

Dixit eis Jesus: Principium, qui et loquor vobis.] S August. sæpe. Beda, Rupert. Bernard. et S. Ambros. l. 3 de Fide cap. 4 *Principium* accipiunt ut nominativi casus. q. d Ego sum principium, id est, ego sum primus et novissimus, vel ego sum principium rerum omnium, quia per Verbum Dei facta sunt omnia, juxta illud: *Verbo Domini cœli firmati sunt*. Verum nota pro *principium*, græce non est αρχη, in nominativo casu sed αρχην in accusativo, ita enim constanter habent Græca et Græci: et sic Septuag. vertere solent Heb בראשית *berescit*, id est, *in principio.*

Viderunt hoc SS. August. et Ambr unde Secundo, sic exponunt, q. d Credite me esse principium per quod facta sunt omnia; sed supplent τo *credite*, quod non est in textu. Quare dicendum est hic esse græcismum. Græci enim subintelligunt præpositionem κατα, ut αρχην sit idem quod κατ αρχην, id est juxta principium, vel a principio, aut in principio, hoc enim est Hebr. *berescit*. Sensus ergo sum a principio, id est, ab æterno (ideoque ante Abraham, ut ait ipse v. 58.) Deus verus de Deo vero, ideoque sum principium temporis et ævi, ac rerum omnium, *qui tamen et loquor vobis*, id est, qui etiam hoc ipsum vobis annuncio: ideo enim carnem assumpsi, et factus sum homo, ut hoc evangelizem, et eos qui hoc credunt, salvem. Legit noster interpres cum Arabico ος id est, *qui* jam legunt οτι, id est *quod*, q. d Ego sum a principio, quod ipsum loquor et assevero vobis. Aut potius, q d Ego cum sim Verbum, quod a principio, id est ab æterno, dixit et locutus est Pater, jam homo factus, etiam idipsum loquor, et annuncio vobis. Filius enim est Verbum, quo loquitur Pater; ipse quoque Filius est Verbum, quod loquitur nobis. Vox ergo *principium*, magis competit Verbo, quam Spiritui Sancto: tum quia Filius cum Patre est principium Spiritus Sancti, ipse vero Spiritus Sanctus nullius alterius personæ divinæ est principium, sed tantum creaturarum: tum quia Filius est principium, procedens a principio, puta a Patre. Unde *principium* significat ejus originem, qua genitus est a Patre, id ita esse liquet ex eo quod v. 27. subdit Joan. *Et non cognoverunt, quia Patrem suum dicebat Deum*: hoc enim significat τo *a principio*, quod noster sagaciter, non verbo tenus sed quoad sensum vertit, *principium*. Significatur enim hic verbum æternum, quod fuit a principio, ideoque ipsum esse principium genitum a Patre, ita ut ipsum cum Patre sit principium tam Spiritus Sancti, quam creaturarum omnium. Igitur τo *a principio* duo significat Primo

ab æterno. Secundo, a Deo Patre genitum, q. d. Ego sum Verbum ab æterno a Patre genitum. Quare idem est dicere: Ego sum a principio, sive ego sum principium, cum eo quod ait Joan. c. 1. 1. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* Et cum eo quod idem ait Apoc. 1. 8. de Christo *ego sum* α et ω. *principium, et finis.* Et c. 3. 14. *Qui est principium creaturæ Dei.* Et Paul. Coloss. 1. 18 *Qui est principium.* Vide ibi dicta. Sic Plato: Deus, ait, *est qui principium, medium, et finem rerum omnium complectitur.* Et Virgil. *Ab Jove principium.* Et S. Greg. Nazianz. *A te principium, tibi desinet.* Et hoc voluere S. August. Ambr. Rupert. Beda et Bern. initio citati, qui To *principium* accipiunt in casu nominativo, etiamsi græce sit in accusativo. Audi Glossam: *Pater est principium, non de principio. Filius est principium a principio, id est, a Patre, qui omnia per Filium operatus est. Ipse enim est manus dextra, fortitudo, sapientia et Verbum Patris.* Græcum αρχη non tantum principium, sed et principatum significat. q. d. Christus: Ego sum principium, cui competit principatus, dominium, regnum, et imperium rerum omnium, ut alludat ad illud Psalm. 109. *Tecum principium* (græce αρχη, id est principatus) *in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum. Ex utero ante Luciferum genui te.* Et ad illud Proverb. 8. 22 *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio.* Ubi Septuag. vertunt. *Dominus condidit me principium viarum suarum in opera sua.* Vide ibi dicta. Audi S. August lib. 3 Contra Maximinum cap. 17. tom. 6. *Pater est principium, non de principio: Filius principium principio: sed utrumque simul, non duo, sed unum principium: sicut Pater Deus, et Filius Deus, et ambo simul non duo dii, sed unus Deus.* Vide D. Thom. et Schol. 1. p. q. 36 art. 4. ubi docent Patrem et Filium non duo, sed unum esse principium Spiritus Sancti.

Moral. hinc disce ad Christum, qua Deus et homo est, referendum esse principium et finem omnium actionum Christianarum, ut utrumque ei offeramus, et ad utrumque gratiam ab eo flagitemus. Ipse enim eorum omnium principium est et finis. Ita fecit S. Paulus, qui Epistolas suas orditur a Christo, et in eo finit æque ac fecit S. Petrus, Joannes, Jacobus et Judas. Idem fecit S. Greg. Nazianz. qui monosticha Alphabeti ab hac αρχη orditur: *Agendorum principium*, inquit, *et finis sit Deus.* Et S. Paulinus:

> In te compositæ mihi sit spes unica vitæ.
> Tu mihi principium, tu meta et terminus idem.

Sicut ergo ab unitate oriuntur omnes numeri, a centro omnes lineæ, quæ ad circumferentiam ducuntur; sic pariter a Christo oriuntur omnes actiones Christianæ et sanctæ; quare in ipso, quasi sui centro et principio coire uniri, inchoari et terminari debent. Vide dicta Deut. 6. v. 6. A Christo ergo, o Christiane, incipe, et in Christum tuum desine. Hoc est quod sancit Apostolus Coloss. 3. 17. *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum.*

Aliter Græca trajiciunt, indeque vertunt et explicant Nonnus, Vatabl. et Maldon. nimirum sic: Ego sum is, vel id, qui, vel quod, a principio vobis loquor, et jam pridem prædico, me scilicet esse Messiam vestrum, quem si velletis, jam pridem ex loquela mea cognoscere potuissetis Unde Syrus vertit, *etiam id quod incepi loqui vobiscum*, et Vatabl. *principio*, vel *in primis, quod et loquor vobis*, sicque explicat, q. d. *Omnino hoc ipsum sum quod a principio dixi*, scilicet mundi lux et salus, ut subaudiatur, *et non creditis mihi.* Verum hæc trajectio est insolita et dura.

Alii denique hæc referunt ad sequentia, q. d. *In primis*, id est ante omnia, *quia et loquor vobis*, subaudi; et tamen non creditis, propterea *multa habeo de vobis loqui et judicare.* Sed hoc frigidum est, et supplet To *et tamen non creditis*, atque ad quæstionem Pharisæorum nil facit, merumque est responsionis effugium, q d. Christus: Vos indigni estis quibus respondeam, sed digni quos judicem et damnem.

26. Multa habeo de vobis loqui, et judicare.] q. d. Multa possem contra vos loqui, et de multis vos judicare, id est accusare et arguere, ac in die judicii ea arguam, judicabo et condemnabo. Ita S. Cyrill. *Non unum*, inquit, *tantum, sed multa accusabo, et in nulla re mentior, sicut vos: possum condemnare vos tamquam incredulos et infideles, tamquam arrogantes, tamquam contumeliosos, tamquam Deo repugnantes, tamquam impudentes, tamquam ingratos, tamquam malignos, tamquam voluptatum potius, quam Dei amatores, tamquam humanam captantes gloriam, Dei vero gloriam non quærentes.*

Sed qui me misit, verax est: et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo] q. d. Sed, omissis multis, quæ in vobis juste carpere possem, hoc tantum præcipuum dicam in confutationem vestræ infidelitatis, qua doctrinam meam ridetis: quod Deus Pater qui misit me in carnem et mundum, verax est, et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo, ac proinde illa quæ prædico, vera sunt, ideoque ab omnibus credenda. Ita Jansen. *Ideo*, ait Aug. *verus in judicio ego, quia filius veritatis, et veritas sum.* Porro alii varie id explicant.

Primo Toletus ex Chrys Theoph. et Euthym q. d. Multa possem de vobis loqui et judicare, sed id modo non faciam, quia Pater qui verax est in promissis, sicut promisit se missurum me in mundum ad eum salvandum, non ad judicandum; ita veraciter idipsum præstat, jubetque ut id faciam: quare ego illi obsequens nolo jam vos judicare, sed tantum loquor ea quæ audivi a Patre, scilicet ea quæ ad salutem mundi spectant.

Secundo, Maldonatus, q. d. Multa possem de vobis vere, ac meo jure dicere atque judicare: quod si fecero, nemo poterit judicium meum reprehendere, quia *qui misit me verax est, et ego quæ audivi ab eo, hæc loquor in mundo.* Verum dure hic pro *sed*, substituitur *quia.*

Tertio, Rupert. To *sed* refert superius ad To *principium*, q. d. Licet dixerim me esse principium, id est principem Deum, ac idipsum loquar, aserumque vobis, tamen idipsum non loquor ex meipso: sed est Deus Pater, qui misit me, jussitque ut hæc quæ ab ipso audivi, loquar et prædicem.

Quarto, alii, q. d. Vos quidem non creditis me esse Messiam, sed tamen scitote, quod Pater cœlestis, qui misit me quasi Messiam, et legatum suum, vult me idipsum loqui et prædicare.

Quinto, alii q. d. Multa habeo de vobis judicare in die judicii, quem vos non expectatis, nec creditis, sed est Pater meus verax, qui sicut promisit me fore judicem in illo die, ut cuique pro meritis fidei vel infidelitatis, præmia vel supplicia assignem, ita reipsa præstabit, et opere complebit. Verum sensus quem initio dedi, planus videtur et genuinus.

QUÆ AUDIVI AB EO,] tum qua Deus, tum qua homo. Unde interlin. ait: *Idem est audire ab eo, quod esse ab eo.* Et August. *Dat gloriam Patri æqualis Filius.* q. d. *Do Gloriam ei cujus sum filius. quomodo tu superbis adversus eum cujus es servus?*.

27 ET NON COGNOVERUNT QUIA PATREM EJUS (id est suum) DICEBAT DEUM] Græca jam tantum habent, *Quod Patrem suum eis dicebat,* id est quod Patrem suum eis indicabat esse Deum: et sic cum Græco legunt Syrus, Chrys. Theoph. Euthym, August. et Beda: sed eodem redit sensus, quem Latina versio longe melius et clarius expressit, cui plane consentit versio Arabica. Quare omnino verisimile est olim in Græco extitisse To *Deum*. Loquebatur Jesus tecte et obscure ne Pharisæorum odia contra se inflammaret: si enim clare dixisset. Ego sum unigenitus Dei Patris Filius; lapidassent eum quasi blasphemum Dixit ergo involute et tecte: *Ego sum principium, vel ut græce est, a principio.* id est a Deo Patre ab æterno genitus: et *Qui misit me verax est.* Quare ex his verbis Pharisæi non cognoverunt Jesum asserere, quod Deus esset suus Pater: aliqui tamen argutiores ex eis, id subodorari et suspicari potuerunt, sed clare id non cognoverunt, unde eum arguere nequiverunt: certe neutri cognoverunt, id est, crediderunt id esse verum; idque factum est Dei consilio, ne impediretur Christi passio, indeque hominum redemptio: *Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent,* ait Paulus 1. Corinth. 2. 8. Unde S August. *Differo, ait, cognitionem meam, ut impleam passionem meam, per manus vestras,* ait Interlin

28. DIXIT ERGO EIS JESUS: CUM EXALTAVERITIS FILIUM HOMINIS TUNC COGNOSCETIS QUIA EGO SUM, ET A MEIPSO FACIO NIHIL, SED SICUT DOCUIT ME PATER, HÆC LOQUOR.] *Cum exaltaveritis* cum me in crucem sustuleritis: crux enim erat in alto. Christus crucifixionem suam vocat *exaltationem*: quia, etsi videretur summa esse ejus depressio, dedecus et ignominia; tamen revera ex Dei providentia, facta est summa ejus exaltatio, decus et gloria, ut omnes gentes Christum crucifixum adorent, et ab eo veniam, gratiam et gloriam sperent et expectent· hoc enim tanta sui humiliatione meruit Christus, juxta illud Pauli: *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cælestium, terrestrium et infernorum,* Philip. 2 Idem facit Deus cuilibet Christiano et Christi asseclæ, qui propter Christum deprimitur, vel ultro se humiliat et deprimit, juxta illud ejus decretum: *O mnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat exaltabitur.*

TUNC COGNOSCETIS QUIA (quod) EGO SUM,] scilicet Messias Dei Filius, quem me esse prædico, non autem merus homo, uti vos nunc existimatis. In Christi enim cruce, morte, resurrectione et deinceps, multi Judæorum visa tanta Christi patientia, charitate, zelo tantisque prodigiis et miraculis, compuncti crediderunt in eum: unde iis visis dicebat Centurio, *Vere filius Dei erat iste:* idque Christus sua cruce meruit, ac a Patre petiit et impetravit, ut patet Lucæ 23. 48. Act. 2. 41. Ita S. August. *Videbat, ait, sibi aliquos post passionem suam credituros. Dicit vero hoc illis, ne quisquam sibi male conscius desperet, quando eis condonatur homicidium, qui occiderunt Christum.* Sic et S. Chrys. Cyrillus, Leont. Euthym Theoph. et alii.

ET A MEIPSO FACIO NIHIL, SED SICUT DOCUIT ME PATER, HÆC LOQUOR.] Idem sæpe Christus inculcat, tum ut humiliter de se loquatur, tum ut doctrinæ suæ auctoritatem ex Deo Patre conciliet. Ita Chrysost. Porro *non sic Pater docuit Filium; quasi indoctum genuerit: sed hoc est docuisse, scientem genuisse: hoc est Filio esse, quod nosse. Pater gignendo dedit ei sicut esse, ita et nosse,* ait August.

29. ET QUI ME MISIT, MECUM EST.] Hoc addit, ait S. Chrysost. ne Patre quasi se docente, minor esse putaretur: illud dispensationis, hoc deitatis est. Et S. August. Misit, ait, Pater Filium, sed non recessit a Filio. Porro Pater est cum Filio, non tantum per indiscretam, et eamdem numero essentiam deitatis, ut explicat S. August. sed etiam per singularem providentiam, regimen et gubernationem humanitatis ab eo assumptæ: hanc enim Deus quasi auriga regebat et dirigebat ad omne opus, quo fiebat ut singula Christi opera essent eximia, perfecta, heroica, divina. Ita Rupert. Euthym. et alii.

30. HÆC ILLO LOQUENTE MULTI CREDIDERUNT IN EUM.] Multi ex simplici, candida et docili turba, sed pauci, vel nulli ex superbis et invidis Pharisæis, *Crediderunt in eum*: tum quia rationum ejus evidentia convincebantur; tum quia gratia, spiritu, vi et efficacia sermonum ejus capiebantur dicentes: *Numquam locutus est homo, sicut homo hic,* c. 7. 46.

31. DICEBAT ERGO (ut eos in fide jam accepta confirmaret) JESUS AD EOS, QUI CREDIDERUNT EI, JUDÆOS: SI VOS MANSERITIS IN SERMONE MEO, VERE DISCIPULI MEI ERITIS.] *Judæos* intelligit plebeios, quos opponit principibus, Pharisæis, et sacerdotibus incredulis: *Si vos manseritis in sermone meo.* id est, si in mea doctrina et fide, quam jam accepistis, perseveraveritis, inquit Aug Leont. Chrys. Cyrill et Theoph. *vere discipuli mei eritis,* scilicet fideles et constantes, ut per persecutiones et cruces me generose sequamini usque in cœlum, ibique me discipuli et asseclæ, imo filii et hæredes sitis in felicitate et gloria, sicut hic fuistis in fide et tribulatione: quare digni eritis discipulorum meorum uti nomine et titulo, sic et merito ac præmio.

32. ET COGNOSCETIS VERITATEM, ET VERITAS LIBERABIT VOS] Per *veritatem* ipsum Christum, qui est via,

veritas et vita, intelligunt Græci, S. Chrysost Cyrill. Euthym. et Theophyl. q. d. Si permanseritis in fide mea, cognoscetis me esse veritatem, adumbratam in umbris et figuris legis veteris, a quibus proinde liberabo vos, ut serviatis Deo, non in corporeis cæremoniis et figuris, sed in spiritu et veritate fidei, spei et charitatis, ut dixi cap. 4. 23.

Secundo, et magis proprie ad mentem Christi, q. d. Si manseritis in mea doctrina, quam ego vos docui, per ipsam ejusdem experientiam et praxin cognoscetis, et quasi gustabitis quam illa sit vera, salutaris, sincera et pura; atque eadem ipsa vos *liberabit*, græce, ἐλευθερώσει, id est liberos et ingenuos reddet, liberos inquam, a jugo et servitute peccati. De hac enim proprie hic agi patet, ex eo quod subdit v. 34. *Qui facit peccatum, servus est peccati* Fides enim mea deducet vos ad pœnitentiam, contritionem et charitatem, quæ abolet omne peccatum. Ita Rupertus, Jansenius, Maldonatus et alii, ac S August. ser 48. de Verbis Domini secundum Joannem : *Si non delectat veritas*, ait, *delectet libertas*, etc. *plane reddidit libertatem, si abstulit iniquitatem.*

Anagogice liberabit vos mea doctrina a corruptione hujus mortalitatis, mutabilitatis, corruptionis, et exilii, quia deducet vos ad libertatem beatæ immortalitatis, et gloriæ filiorum Dei. Ita S. August. hic tract. 40. *Quid*, ait, *promittit credentibus, fratres? et cognoscetis veritatem. Quid enim non illam cognoverant, quando Dominus loquebatur? Si non cognoverant, quomodo crediderunt? Non quia cognoverunt, crediderunt, sed ut cognoscerent, crediderunt: credimus enim ut cognoscamus, non cognoscimus ut credamus: quod enim cognituri sumus, nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit Quid est enim fides, nisi credere quod non vides? fides ergo est, quod non vides, credere; veritas, quod credidisti, videre*

Disce hic quadruplicem esse servitutem, quam abstulit, et quadruplicem libertatem, quam attulit Christus. Prima servitus fuit sub onere legis veteris, quam Christus abstulit per libertatem Evangelii.

Secunda servitus fuit sub jugo peccati: hanc abstulit Christus per libertatem justitiæ.

Tertia servitus fuit sub dominio concupiscentiæ, quam Christus abstulit per libertatem spiritus, ac dominium charitatis et gratiæ.

Quarta servitus fuit sub morte et mortalitate omnibusque hujus vitæ ærumnis, quam auferet Christus per libertatem resurrectionis, et gloriæ. Quare non agitur hic de libertate arbitrii. quasi peccatores adeo sint servi peccati, ut careant libero arbitrio, quod eis restituat Christus, cum eos justificat. Peccator enim non nisi per liberum arbitrium peccat, et pœnitens non nisi per liberum arbitrium gratia Dei adjutum, pœnitet et justificatur.

Quare inepte Calvinus hic negans tam peccatoribus quam justis liberum arbitrium: *Nos*, inquit, *servitutis propriæ conscii, non nisi Christo liberatore gloriemur*. Censet enim ipse nos intrinsece non esse liberos, sed extrinsece per libertatem Christi: sicut idem censet nos intrinsece non esse justos per inhærentem nobis justitiam, sed tantum extrinsece per justitiam Christi nobis a Deo imputatam: quorum utcumque hæresis est non tantum impia, sed et imperita, inepta et stolida.

33. RESPONDERUNT (Judæi, non tam credentes in eum, de quibus vers. præced quam increduli, ut patet ex sequent.) EI: SEMEN ABRAHÆ SUMUS, ET NEMINI SERVIVIMUS UMQUAM: QUOMODO TU DICIS: LIBERI ERITIS? Christus dicendo, *Si manseritis in sermone meo*, etc. *cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos*, tacite Judæis objecit ignorantiam et servitutem, quasi ex utraque eos sit liberaturus per veritatem et libertatem. Judæi de stirpe Abrahæ gloriantes, senserunt se pungi a Christo, ac dissimulantes ignorantiam superbe servitutem arripiunt negantque se esse vel fuisse servos, ac proinde libertate Christi non egere. q. d. Nos sumus filii magni patriarchæ Abrahæ, ideoque ingenui et liberi, nec ulli servivimus umquam; quare neque nativitate, neque conditione sumus servi. Sic hodie multi, ait S Chrysost. si arguantur eorum mores impuri et improbi, dissimulant; sed si tangatur eorum genus et nobilitas, exiliunt velut phrenetici. Verum Judæi non intellexerunt Christum: Christus enim non de servitute et libertate civili, sed spirituali loquebatur, quod scilicet e servitute peccati per libertatem gratiæ eos liberaret.

Quæres, an vere Judæi dicant, *Nemini servivimus umquam?* nam olim servierunt Ægyptiis, cum liberati et educti fuere a Mose; item Babyloniis, cum sub Joachin et Sedecia capti et abducti fuere in Babylonem; item Philistæis, Ammonitis, etc. tempore Judicum. Resp. S. Chrysostomus, S. August Leont. Beda, Judæos gloriabundos plus æquo suum genus extollere, ideoque falsum dicere et mentiri; sed hoc sensu mendacium suum velare, quod licet a Babyloniis, Ægyptiis, aliisque gentibus fuerint subacti, numquam tamen in servos, id est, in mancipia, fuerint distracti et venditi.

Secundo, Cajet. Toletus, Jansen. et alii respondent, patres quidem horum Judæorum serviisse Babyloniis et Ægyptiis, hosce vero Judæos tempore Christi nemini serviisse, quia licet subessent Romanis et Tiberio Cæsari; tamen eorum non erant servi et mancipia, sed subditi dumtaxat: necdum enim fuerant a Vespasiano et Tito excisi, tunc enim ab eis omnes Judæi vel occisi fuere, vel ut mancipia capti et divenditi. adeo ut captivorum fuerint 97. millia, occisorum vero et mortuorum undecies centena millia, teste Josepho lib. 7. Belli cap. 17

Hic sensus magis congruus videtur. Nam dicere, quod Patres, ipsorum nemini serviissent umquam, fuisset nimis splendidum mendacium, quod sol ipse erubuisset et Christus illico confudisset Dicunt ergo: *Nos semen Abrahæ sumus. et nemini servivimus umquam*. q. d. Nos neque origine et genere sumus servi, quia sumus filii nobilis et inclyti Abrahæ: neque etiam sumus servi fortuna et conditione, quia nemini servivimus umquam. Ergo nullo modo sumus servi, sed omni ratione liberi, ingenui et nobiles; quia licet Romanis subsimus, eis tamen subsumus politice ut subditi, non despotice ut servi et mancipia.

34. AMEN, AMEN (id est, vere vere, vel certo certo, id est, verissime et certissime. *Veritas*. ait S. August.

dicit: multum commendat, quod ita pronunciat.) DICO VOBIS: QUIA OMNIS QUI FACIT PECCATUM, SERVUS EST PECCATI.] Christus Judæis objicientibus se non esse servos, sed liberos, respondet se loqui servitute, non civili, sed mystica, qua quis servit peccato. Porro verecunde et modeste loquitur in genere et in tertia persona, cum proprie velit dicere: Vos facitis peccata multa, ideoque servi estis peccati, a qua servitute nemo vos liberare potest, nisi ego. *O miserabilis servitus*, exclamat, S. Aug. tract. 41. causamque subdit: *Servus hominis aliquando sui domini duris imperiis fatigatus, fugiendo quiescit: servus peccati quo fugit? secum se trahit quocumque fugerit. Non fugit seipsam mala conscientia, non est quo eat, sequitur se, imo non recedit a se: peccatum enim quod facit, intus est.* Causam aliam dat S. Petrus epist. 2. c. 2. 19. dicens: *A quo enim quis superatus est hujus et servus est.* Vide ibi dicta. Adde tertiam: Qui facit peccatum servus est diaboli, qui instigat ad peccatum, sicut qui facit justitiam, servus est Dei, qui ad eam impellit. Diabolus autem summus est tyrannus, qui peccatores quasi mancipia exagitat, et ex uno scelere in aliud et aliud semper, ac tandem in gehennam pertrahit, uti videre est in sagis et magis. Quarto, quia peccatum post se relinquit concupiscentiam, et inclinationem ad peccatum iterandum, quæ concupiscentia etiam post dimissum peccatum manet ad pœnam et tentationem. Unde Apostolus Rom. 7. ait se venumdatum sub peccato, ut quod nolit hoc agat (ut scilicet motus concupiscentiæ invitus sentiat) et bonum quod velit, nequeat perficere, ideoque exclamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Quinto, quia peccator peccato quod fecit, quasi vinculis alligatur, ut se ab eo expedire nequeat, nisi Christus eum gratia sua liberet, juxta illud Prov. 5. 22. *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur.* Et Isaiæ 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in vinculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum.* Vide utrobique dicta. Audi S. Gregorium 4. Moral. cap. 42. *Qui se pravo desiderio subjicit, iniquitatis dominio dudum libera mentis colla supponit; sed huic domino contradicimus, cum iniquitati quæ nos ceperat, reluctamur.* Idem 25. Moral. cap. 20. *Quanto aliquis libentius peragit perversa quæ vult, tanto iniquitatis servitio obnoxius obligatur.* Est prosopopœia: peccato enim, quæ res inanima est, tribuitur persona heri sive domini et tyranni. Primo, ut significetur vis et tyrannis peccati et concupiscentiæ. Secundo, quia sub peccato intelligitur diabolus, qui in regno peccati imperat, et peccatoribus dure dominatur. Tertio, ut indicetur reatus peccati, quo peccatum peccatorem reum facit mortis et gehennæ.

Præclare S. Ambrosius in Psal. 118. Serm. 12. ad illa: *Tuus sum ego, salvum me fac. Non potest*, inquit, *dicere sæcularis: Tuus sum: plures enim dominos habet. Venit libido, et dicit: Meus es, quia ea quæ sunt corporis concupiscis. Venit avaritia, et dicit: Meus es; quia argentum et aurum quod habes, servitutis tuæ pretium est. Venit luxuria, et dicit: Meus es, quia unius diei convivium pretium tuæ vitæ est. Venit ambitio, et dicit: Plane meus es: nescis quod ideo imperare aliis te feci, ut mihi ipse servires? nescis quod ideo potestatem in te contuli, ut meæ te subjicerem potestati? Veniunt omnia vitia, et singula dicunt: Meus es. Quem tanti competunt, quam vile mancipium est?* Porro peccator qui nequit dicere Deo, *Tuus sum ego*, audit a diabolo, *Meus es tu.* Nam, ut subjicit S. Ambros. *Venit et introivit in eum Satanas, et cœpit dicere, Non est tuus Jesu, sed meus est. Ea quæ mea sunt cogitat, quæ mea sunt in pectore volvit: tecum epulatur, et mecum pascitur: a te panem accipit, a me pecuniam: tecum bibit, et mihi tuum sanguinem vendit: tuus est Apostolus, et meus mercenarius.*

35. SERVUS AUTEM NON MANET IN DOMO IN ÆTERNUM: FILIUS AUTEM MANET IN ÆTERNUM.] q. d. Qui servus est peccati, uti vos, o Judæi, estis, hic more servorum non habet jus manendi semper in domo heri, puta in Ecclesia Dei: nam post mortem ejicietur in tenebras exteriores gehennæ, uti eodem vos ejiciemini. At filius semper manet in domo heri utpote patris sui, hoc est, ego semper maneo apud Deum Patrem meum in cœlo: quare si per me, meamque gratiam a servitute peccati liberati fueritis, mecum quasi filii adoptivi semper in domo Dei, id est in Ecclesia, tam militante per gratiam, quam triumphante per gloriam in æternum felices et gloriosi manebitis. Ita S. August. Cyrillus, Beda et alii. Unde sequitur:

36. SI ERGO VOS FILIUS LIBERAVERIT, VERE LIBERI ERITIS.] Nota τὸ *vere*. q. d. Nec Abraham, nec Moses, licet Deo charissimi servi, vos a peccato liberare poterunt, sed ego solus qui sum verus Dei Filius, Messias, redemptor, et salvator mundi. Ita S. Chrysostomus, Theophyl. Euthym. et alii.

37. SCIO QUIA FILII ABRAHÆ ESTIS, SED QUÆRITIS ME INTERFICERE,] quod non fecit Abraham. q. d. Natura quidem estis filii Abrahæ, sed imitatione degeneres. Quare prosapia Abrahæ vobis non proderit, nisi ad majorem damnationem. Abraham enim in die judicii damnabit vos, dicetque: Ego vos non agnosco pro filiis, quia Christum filium meum, et fratrem vestrum, persecuti estis, et crucifixistis: ite ergo christicidæ in ignem æternum. Ita se Christus explicat v. 40.

QUIA SERMO MEUS NON CAPIT IN VOBIS.] id est, ut Vatabl. *non habet locum in vobis;* quia scilicet vos eum capere non vultis; Arabicus, *non est firmus in vobis.* Unde Origenes et Chrysost. censent hæc dici ad eos, qui ante crediderant in Christum, sed obiter et leviter, ac repente, cum audirent se a Christo servos vocari irritati et excandescentes, mutata sententia et fide in perfidiam, volebant eum occidere. Planius et probabilius dicemus Christum hæc dicere ad incredulos, qui jam ante ei necem machinabantur.

38. EGO QUOD VIDI APUD PATREM MEUM, LOQUOR: ET VOS QUÆ VIDISTIS APUD PATREM VESTRUM, FACITIS.] q. d. Sicut ego loquor et doceo quæ vidi et audivi (in spiritualibus enim et divinis idem est *videre* et *audire*, ut dixi c. 5. 30.) hoc est, cognovi et intellexi a Deo Patre meo, sic pariter vos ea quæ vidistis, id est, audistis (Unde Græci codices nonnulli cum Chrysost. et Leontio legunt, ἠκούσατε, id est, audistis) et didicistis a patre vestro diabolo, non tantum loquimini, sed reipsa facitis, præsertim dum molimini me occidere. Ita S. August. Beda, Leont. Euthym. Rupertus. Diabolum enim hic vocari patrem Judæorum, non vero Abraham, clare

docet Christus v. 44. dicens: *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere: ille homicida erat ab initio.*

39. RESPONDERUNT, ET DIXERUNT EI: PATER NOSTER ABRAHAM EST,] quia Christus alium videbatur eis assignasse patrem, nec eum nominarat; ut eum ex ore ejus eliciant, repetunt, replicantque: *Pater noster Abraham est*, nec alium agnoscimus patrem.

. DICIT EIS JESUS: SI FILII ABRAHÆ ESTIS, OPERA ABRAHÆ FACITE.] *Non negat eorum originem*, ait S. August. *sed facta condemnat. Caro eorum ex illo* (Abraham) *erat, vita non erat.* Græci nonnulli codices, et illos secutus Arabicus habent: *Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis.*

40. NUNC AUTEM QUÆRITIS ME INTERFICERE, HOMINEM, QUI VERITATEM VOBIS LOCUTUS SUM, QUAM AUDIVI A DEO: HOC ABRAHAM NON FECIT.] Clare explicat, probatque Judæos non facere opera Abrahæ, quia Abraham neminem læsit, sed Lot et quotquot potuit salvavit: Judæi autem Christum lædere et occidere satagebant. Simili modo Hebræi in *Pirhe avotk* c. 5. *Ex tribus*, inquiunt, *cognosces quis sit discipulus Abrahæ, et quis Balaam. Qui enim oculo est gratioso, spiritu benigno, et anima satiabili, cui facile satisfit, hic est discipulus Abrahæ. Qui vero est oculo livido et invido, spiritu superbo, et anima insatiabili, hic est discipulus Balaam.*

41. VOS FACITIS OPERA PATRIS VESTRI.] Perstat Christus in eo quod dixit, Judæos non Abrahæ, sed alterius patris, cujus opera imitentur, esse filios, scilicet diaboli, quem necdum nominat, sed nominabit v. 44.

DIXERUNT ITAQUE EI: NOS EX FORNICATIONE NON SUMUS NATI: ET UNUM PATREM HABEMUS DEUM.] Primo, Origen. Cyrillus et Leontius censent Judæos vocem Christi dicentis, quod alium ab Abraham haberent patrem, scilicet adulterum, irritatos, implicite et tacite convicium in ipsum retorsisse: q. d. Nos non sumus filii adulteri, sed talis tu ipse es: nam pater tuus non est Joseph, sed alius quis occultus adulter. Unde Origenes: *Atrocius*, inquit, *respondent, latenter designantes ex adulterio natum Christum.* Hoc enim in vulgus sparserant Pharisæi nonnulli, Christo invidentes; ut ei famam et auctoritatem adimerent. Hoc si verum est, fuit atrox hæc in Christum et B. Virginem calumnia et blasphemia.

Secundo, mitius, Euthymius et Rupertus, q. d. Nos non sumus filii Agar, quæ fuit ancilla et concubina (hoc est secundaria uxor) Abrahæ, ex Ismaele ejus filio, et Agarenis ejus posteris prognati; sed sumus filii Saræ, quæ fuit libera et domina, ideoque primaria uxor Abrahæ, ac ex illa per Isaac, qui fuit primarius filius, indeque hæres benedictionum Abrahæ, descendimus: Filii enim concubinarum videbantur illegitimi et spurii, eo quod hæreditate patris excluderentur, etsi revera essent legitimi, sed secundarii.

Tertio, q. d. Nos non sumus nati ex fornicatione spirituali, id est ex idololatria, hoc est, non sumus filii Gentium idololatrarum, v. g. Agarenorum, sed sumus filii Abrahæ et Saræ, fidelium fidelis proles. Unde explicando subdunt: *Unum patrem habemus Deum.* Objicit Rupertus sic debuisse eos addere vocem adversativam *sed*, quam tamen omisere, ac dixisse: Non sumus ex fornicatione, id est, ex idololatria nati, *sed* unum habemus Deum Patrem, quem colimus. Respondit Maldon. το *sed*, et similes particulas sæpe omitti et subintelligi. Fornicatio enim in Script. præsertim apud Prophetas, mystica intelligitur, id est, idololatria, quia per eam anima relicto Deo, qui est verus ejus sponsus, prostitit se idolis et dæmonibus, quasi adulteris. Ita S. Augustinus, Maldonatus et alii. Alludit ad Osee 1. 2. *Sume tibi uxorem fornicationum, et fac tibi filios fornicationum, quia fornicans fornicabitur terra.* Huc accedit Theophylactus, qui exponit, q. d. Non sumus nati ex conjugiis Judæorum cum uxoribus gentilibus: hæc enim conjugia lege erant vetita, ideoque illegitima et adulterina a Judæis habebantur.

Quarto, simpliciter et plane, Judæi Christo objicienti alium patrem ab Abraham, scilicet diabolum (quem licet Christus non expresserit, Judæi tamen eum ab ipso intelligi subodorati sunt) utpote cujus opera sequerentur, respondent plene, ideoque bifariam, q. d. Nobis non alius adulter, ut tu objicis, sed verus pater in terra est Abraham, in cœlo vero unus est Deus: quare nos non sumus ex fornicatione, sed ex legitimo conjugio Abrahæ cum Sara prognati, ac consequenter eumdem Deum verum colimus, quem coluit Abraham pater noster: falso igitur criminaris nos quasi spurios, non facere opera Abrahæ, nec ejus fidem et pietatem imitari, nec Deum ejus colere, sed diabolum, ejusque opera et instinctus perficere. Inique ergo Deum Abrahæ verum tibi soli appropries, quasi tui solius patrem, nosque ab ejus filiatione excludis, et alteri, scilicet diabolo, assignans, facisque spurios et adulterinos, ideoque infames et vitiosos. Solent enim spurii levitatem et vitia parentum ex semine contrahere, ideoque esse leves, petulantes, lascivi: qua de causa Jure Canonico sunt irregulares et inhabiles ad sacerdotium

41. DIXIT ERGO EIS JESUS: SI DEUS PATER VESTER ESSET, DILIGERETIS UTIQUE ME: EGO ENIM EX DEO PROCESSI, ET VENI.] Multi eorum ex fornicatione nati erant (et hoc satis insinuavit Christus, digito scribens in terra, cum accusarent adulteram v. 7. et 8.) sed hoc omisso, ait Chrysostomus utpote occulto, turpi, infami et invidioso, Christus ostendit eos non esse ex Deo, hoc syllogismo:

Qui diligit Deum, diligit pariter Dei filium:

Atqui vos non diligitis Dei filium, scilicet me, qui vobis per tot miracula idipsum probavi:

Ergo vos quoque non diligitis Deum.

Sicut Ariani, qui negant Christum esse Dei Filium, negant pariter Deum Patrem: nec enim Pater est, aut dici potest, qui non habet filium.

EGO ENIM EX DEO PROCESSI (græce, ἐξῆλθον, id est, *exivi* ita Arabicus) ET VENI.] Græce ἥκω, id est, *venio*, id est, jam veni. S. August. Beda, Leont. Ammon, et S. Hilar. lib. 6. de Trinit. censent hic denotari utramque Christi generationem, scilicet divinam et humanam, q. d. Processi a Patre per æternam generationem, veni in mundum per incarnationem nuper factam. *Quod de Deo processit Verbum, æterna processio est*, ait S. August. *venit autem ad nos, quia caro factum est: adventus ejus, humanitas ejus.*

Planius Jansenius, Maldonatus, et alii utrumque, scilicet *processi et veni*, referunt ad incarnationem,

sed ita ut æterna ejus generatio simul innuatur, et quasi præsupponatur. q. d. Exivi a Deo et veni in mundum, qui ante a Deo genitus exieram, eramque in cœlo Deus, Deique Filius Hoc enim sensu ait Christus c. 16. 27. *Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis quia a Deo exivi*, scilicet missus in carnem et mundum.

NEQUE ENIM A MEIPSO VENI, SED ILLE ME MISIT.] *Docet sibi non a se esse originem*, ait Hilar. l. 6. de Trinit. Addit Origen. Hoc dicit propter quosdam ad se venientes, et non missos a Patre, quos taxat Jerem. c. 23. 21. dicens: *Non mittebam eos, et ipsi currebant: non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant*. Hoc notent Lutherus, Calvinus, cæterique hæresiarchæ, qui a nullo auctoritatem habente missi, seipsos intruserunt in cathedras Ecclesiæ ad innovandam et pervertendam veram Dei fidem et religionem.

43. QUARE LOQUELAM MEAM NON COGNOSCITIS? QUIA NON POTESTIS AUDIRE SERMONEM MEUM.] *Non potestis*, quia affixi vestræ superbiæ, avaritiæ, odio et invidiæ contra me, non vultis me *audire* et cognoscere. *Ideo audire non poterant*, ait sanctus Augustinus, *quia corrigi credendo nolebant: sed*, ut addit Glossa: *quia ex diabolo estis, in eo perseverare elegistis*. Sic et S. Chrysost. Theophyl. Leont. et Euthym. Vide S. Greg. Naz. orat. 4. de Theolog. ubi docet *non posse* in Scriptura subinde idem significare, quod *non velle*. Sic Matth. 19. 12. dicitur: *Qui potest* (id est, qui vult) *capere capiat*. Secundo, magis proprie et nervose. q. d. Ideo sermones meos non intelligitis, quia ferre me docentem non potestis, et dicta mea ne ad aures quidem admittere vultis, adeo sum vobis invisus, et tanto mei odio laboratis, in eoque mentem obstinastis et obdurastis. Ita Emman Sa.

44. VOS EX PATRE DIABOLO ESTIS.] *Imitando, non nascendo*, ait S. Augustinus, citansque illud Ezech. 16. 3. *Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa*, addit: *Judæi imitantes impietates eorum, invenerunt sibi parentes, non de quibus nascerentur, sed quorum mores sectantes, pariter damnarentur*.

Porro, per *diabolum*, hic S. Epiphan. hæresi 38. et 40. accipit Judam proditorem, qui idcirco a Christo cap 6. 70. vocatur diabolus: auctor vero Quæst. novi et veteris testamenti apud S. August per *diabolum* intelligit Cain, qui Abelem fratrem occidit, sicut Judæi Christum Sed certum est per *diabolum* hic ad litteram accipi Luciferum, ut patet ex seq. hunc enim quasi patrem, secuti sunt Judæi persequentes Christum, *Non utique successione carnis, sed criminis*, ait S. Ambros lib. 4. in Lucam.

ET (id est quia) DESIDERIA (græce ἐπιθυμίας, id est, concupiscentias, cupiditates) PATRIS VESTRI VULTIS FACERE.] Ut me occidatis. Explicat, et dat causam, cur dixerit eos esse ex patre diabolo: quia scilicet diaboli opera, suggestiones, instinctus sequuntur, et reipsa exequuntur.

Non dixit, opera, inquit S Chrysost. sed *desideria* ostendens vehementer et illum, et ipsos cædibus delectari. Dæmon enim ardet cupiditate occidendi, et perdendi omnes homines, tum quia ipsis gloriam, a qua ipse excidit, invidet; tum ut Deo, quem quasi tortorem suum odit, noceat, eique homines adimat: hos enim Deus creavit ad imaginem suam, atque ad suam gratiam et gloriam æternam vocavit et prædestinavit.

ILLE HOMICIDA ERAT AB INITIO, ET IN VERITATE NON STETIT.] *Homicida*, græce, significanter ἀνθρωποκτόνος Arabicus, *occisor hominum*, fuit diabolus *ab initio* creationis tam mundi, quam sui, puta sexto mundi die, quo creatus est Adam: mox enim ut ipse creatus est, Lucifer illi invidens eodem die ipsum omnesque ejus posteros occidit: quia persuasit ei, ut pomum a Deo sub pœna mortis vetitum comederet; itaque eum in mortem impulit. q. d. Sicut diabolus ab initio Adamum, omnesque ejus posteros occidit, ita nunc per vos, o Judæi, me pariter per quem a morte redimendi sunt homines, conatur occidere: perstat enim semper in sua ira, odio, nocendi et occidendi cupiditate, instar pardi et lupi, qui humanis carnibus pascitur; ideoque eorum necem et sanguinem assidue sitit. Quare ille idem est Lucifer, qui ab initio mundi Cainum impulit, ut Abelem fratrem necaret: item fratres Josephi, ut eum neci destinarent, ipse reliquos homicidas ad homicidia instigavit, et etiamnum instigat: multo magis idem ille sitit necem et exitium animarum, etsi proprie de cæde corporum hic agatur: hanc enim Judæi instigante diabolo, machinabantur Christo. Ita Euthym. et S. August. lib. 2. contra Litt. Petil. cap. 13.

ET IN VERITATE NON STETIT.] Hoc est, in integritate, rectitudine et perfectione, puta in gratia, justitia et sanctitate, in qua conditus erat a Deo, *non stetit*, id est, non permansit. Sic dicitur verum aurum, quod purum et perfectum est, non adulteratum: sic Nathanael vocatur *verus Israelita, in quo dolus non est*, cap. 1. v. 47. Rursum *in veritate* id est in officio suo puta in eo, quod æquum et justum erat ipsum facere: hoc enim passim apud Joannem, Davidem et Salomonem significat *veritas*. Vide dicta c. 3. 21. Triplex enim est veritas, cordis, oris, et operis. Veritas cordis est, qua cor, sive mens, vere rem concipit et intelligit, sicut ipsa in se est; hæc opponitur falsitati et errori. Veritas oris est, qua quis vere loquitur id quod in corde sentit, hæc opponitur mendacio Veritas operis est, qua quis operatur vere, id est conformiter ad judicium rationis practicæ, sive qua quis operatur id quod vere in praxi, juxta dictamen rectæ rationis, faciendum esse judicat. Hæc opponitur iniquitati et peccato: atque hæc ipsa hic intelligitur. q. d. Diabolus id est Lucifer cum asseclis, *non stetit*, id est, non perseveravit, *in veritate*, id est in eo, quod ipsum in praxi vere facere oportebat; quia scilicet noluit subesse Deo, cui ipse ut creatura subesse debebat, sed superbiens contra eum insurrexit, voluitque ei esse par, quasi alter Deus, unde a sua rectitudine, gratia, statu et loco excidit, et dejectus fuit in tartara, juxta illud: *quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris?* Isaiæ 14. 12. Ita S. Chrys. hom 54. S. Leo ser. 10. de Quadr. et alii. Hinc S. Aug l. 4. contra Adimant. c. 4. per *veritatem* accipit legem, q d. Diabolus non persistit in lege Dei. Alii per *veritatem* accipiunt fidelitatem. q. d. Diabolus non perstitit in fidelitate et obedientia, quam Deo creatori suo debebat.

Secundo, S. Irenæus l. 5. cap. 22. et 23. et ex eo Tolet. proprie hic *veritatem* accipiunt pro veracitate, quæ opponitur mendacio. q. d. Diabolus ab initio fuit mendax; suo enim mendacio decepit Adamum et Evam, dicens: *Non moriemini*, si ex pomo vetito comedatis, *sed eritis sicut dii, scientes bonum et malum*, Gen.

3. Hic sensus valde congruit cum sequentibus, ubi dicitur: *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus.* Christus enim videtur taxare hic duo vitia Judæorum quæ a patre diabolo didicerunt: primum, est homicidii, quo sibi necem machinabantur, sicut diabolus occidit Adamum: secundum, est mendacii et calumniæ, quo mentiebantur Christum esse falsum Prophetam, magum, dæmoniacum, etc.

Tertio, Orig. hic tom. 24. accipit veritatem judicii, practici quam deseruit Lucifer, cum peccavit, judicans sibi esse superbiendum et rebellandum Deo, quod practice erat falsum et erroneum. Nam ut dicitur Proverb. 14. *Errant qui operantur malum,* et e contrario sapiunt qui operantur bonum, quia sequuntur verum judicium practicum rectæ rationis. Omnia hæc vera sunt, et huic loco congruunt, atque ex primo consequuntur. Quia enim Lucifer non stetit in veritate operis et officii sui, hinc pariter excidit a veritate cordis et mentis, ut judicia practice falsa sibi persuaderet, atque a veritate oris, id est, a veracitate, ut suis mendaciis deciperet Evam, cæterosque homines.

Non stetit.] Hinc recte colligit S August. lib. 11. de Civit. c. 13. et seq. atque ex eo Theologi, diabolum a Deo creatum esse in gratia et justitia, sed in ea non stetisse, id est, non perseverasse: quare errare Manichæos, dicentes diabolum natura sua esse malum, ac a malo Deo creatum esse malum. Manichæi enim abutebantur illo dicto S Joannis epist. 1. c 3. *Ab initio diabolus peccat.* Alius autem est illius loci sensus, ut ibi dixi.

Quia non est veritas in eo.] Scilicet nec veritas cordis, nec oris, nec operis, ut jam dixi: hæ enim tres veritates quasi sorores sunt connexæ, et se mutuo comitantur: hic tamen proprie *veritas* significat veracitatem: probat enim diabolum non stetisse in veritate operis ex effectu; quia scilicet excidit a veracitate, mentitur, fallit et decipit: quia enim diabolus excidit a veritate operis et officii sui, hinc pariter excidit a veritate oris, id est, a veracitate, hoc est, mentitur, et plurima mendacia profert, ut sequitur. Ita S. August. loco jam citato

Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus.] Arabicus. *quando loquitur mendacium. tantummodo loquitur quod est illi* q. d. Diabolo, postquam a veritate officii et gradus, statusque sui angelici excidit, atque sua libertate ex angelo pulcherrimo, se fecit teterrimum cacodæmonem, proprium, et quasi innatum est fallere et decipere, ejusque officium peculiare et proprium est mentiri, ut homines seducat, et in gehennam, suumque regnum pertrahat Hoc enim totus agit, huc omnes suas cogitationes et studia confert; aliud non cogitat, nec desiderat, nec molitur.

Secundo, *ex propriis,* id est, ex propria inventione; quia diabolus fuit inventor mendacii, ac primo omnium mentitus est, cum decepit Evam. Homines vero post illum, et ab illo decepti, cœperunt fallere et mentiri, ideoque non ex propriis, sed ex alieno, puta ex diaboli imitatione et suggestione, fallunt et mentiuntur. Ita Orig. S. Chrys et S. Aug. probantque ex eo quod sequitur: *Quia mendax est. et pater ejus.*

Tertio, *ex propriis,* id est, ex intrinsecis, ex intimis animæ suæ penetralibus, quod Hebr. dicunt *benaphsco,* id est, *ex anima sua,* loquitur quia intime gaudet mendaciis, gestitque cum mentiri et fallere potest, sicut fur gaudet suis furtis.

Quia mendax est.] Ex continuo fallendi et mentiendi usu, habitu et officio. adeo ut totus ex fraudibus et mendaciis consutus et conflatus videatur; quod si aliquando verum dicit, coactus dicit, aut certe hoc fine dicit, ut per verum persuadeat falsum, et in fraudem inducat.

Et pater ejus.] *Ejus,* scilicet diaboli, ait Nonnus. Unde Caiani hæretici per diabolum accipiebant Cain. S. Epiphan. vero hæresi 38. accipit ipsum Judam proditorem, quorum pater fuit diabolus mendax, æque ac ipsi fuere mendaces. Manichæi vero, teste S. August. tract. 62. dicebant ipsum diabolum habere patrem, scilicet Deum malum, a quo creatus foret, qui mendax esset, æque ac filius ejus diabolus. Verum dico, diabolus dicitur hic pater *ejus,* scilicet *mendacii,* quod præcessit, quodque rursum in concreto *mendax* includitur. Diabolus autem dicitur *pater mendacii,* Primo, *pater,* id est inventor, quia primus mentitus est, artemque mentiendi et fallendi adinvenit, quam deinde homines docuit. Sic Genes. 4. v. 20 dicitur Jabel *pater habitantium in tentoriis,* et frater ejus Jubal *pater canentium cithara et organo; pater,* id est inventor. Secundo, *pater,* quia ipse gignit et fingit mendacia, sicut figulus ex luto format et fingit vasa testacea, ipse ergo est *pater,* id est figulus, mendacii. Ita S. August. Leont. Chrysostomus et alii Est hebraismus. Audi Origenem: *Diabolus mendacium genuit. Seductus est a seipso, in hoc deterior, quod alii ab eo falluntur, ipse sibi deceptionis est auctor.* Et S August. *Non omnis qui mentitur est pater mendacii, sed qui aliunde mendacium non accepit, ut diabolus.*

Hinc diabolus est pater et auctor hæresum, ideoque hæresiarchæ habuerunt dæmonem paredrum sive assessorem, qui eis hæreses et argumenta ad eas confirmandas suggessit, uti de se fassus est Lutherus. Talem habuit Arius, Eunomius, Calvinus, etc et talem habebit Antichristus, unde Apostolus 1. Timoth 4. v. 1. hæreses vocat *doctrinas dæmoniorum.* Vide ibi dicta.

45. Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi.] Est hæc minor propositio, quam sub majore subsumit Christus, ut probet Judæos esse ex patre diabolo. Hic enim ejus est syllogismus:

Quicumque credit mendacio, non veritati, hic est filius diaboli, qui est mendax, et pater ejus.
Atqui vos creditis mendacio, non veritati.
Ergo vos estis filii diaboli.

Si, id est, *quia,* ut habet Græcus, et nonnulli Latini, q. d. Quia ego veritatem dico. vere vestra vitia taxans, ac vere asserens me esse Messiam, vestrum doctorem et salvatorem mundi, idque per miracula probo, vos quia non vultis vestra vitia dimittere, nec ea redargui; hinc mihi veritatem dicenti et docenti credere non vultis, sed diabolo, qui suis mendaciis vobis persuadet me esse pseudoprophetam, meaque miracula esse præstigias, ideoque esse ficta, non vera. Hinc Arabicus omisso *si* vertit, *ego autem veritatem loquor. et non creditis mihi.*

46. Quis ex vobis arguet me de peccato?] Est oc-

cupatio: occurrit enim objectioni Judæorum. Hi enim excipere poterant ac dicere: Nos non credimus tibi, quia tu legem nostram violas et peccas, v. g. sabbatum violas, dum in eo curas paralyticos. Respondet Christus: Proferte aliquod peccatum, quo legem violem, illudque probate, et patiar mihi a vobis non credi; nam alias demonstravi curationem meam in sabbato esse legis non violationem, sed sanctificationem. Proferte ergo aliud meum peccatum si potestis, meque de illo arguite. En mei censuram et judicium vobis, licet juratis meis hostibus, permitto. Magna fuit hæc Christi innocentia et confidentia, qua non tantum peccatum, sed vel umbram et suspicionem peccati a se removet, ita ut nullus quidquam ei objicere posset, quod vel minimam peccati haberet speciem. Ipse enim erat impeccabilis, tum propter visionem beatificam, qua fruebatur, uti ob eamdem Beati in cœlo sunt impeccabiles: quia enim Deum vident summum esse bonum, hinc necessario illud totis viribus amant, et oderunt quidquid illi displicet: tum propter unionem hypostaticam cum Verbo: quia enim humanitas ejus subsistebat in persona Verbi; hinc Verbum humanitatem suam immunem ab omni peccato, in plena sanctitate conservabat. Si enim humanitas Christi peccasset, persona Verbi peccasset, quod est impossibile. Actiones enim virtutum vel vitiorum sunt personarum, et personis attribuuntur. Hinc S. Ambros. in Psalm. 40 v. 13. Deum Patrem ita Christum alloquentem inducit: *Inter peccatores versatus es, omnium peccata suscepisti, peccatum pro omnibus factus es, sed nullus usus ad te potuit transire peccati. Ita inter homines versatus es, quasi inter angelos versareris. Fecisti terram esse, quod cœlum est, ut et ibi peccatum tolleres.*

SI VERITATEM DICO, QUARE NON CREDITIS MIHI?] Alteram Judæorum exceptionem hic excludit. Dicere enim potuissent Judæi: Nos non credimus tibi, non ob peccatum aliquod a te commissum: sed quia illa quæ dicis et doces, non sunt vera. Occurrit Christus, aitque: Ego tot rationibus et miraculis probavi vobis doctrinam meam, ut nemo prudens, et odio non excæcatus dubitare possit, quin illa sit verissima. Si ergo mea vita est innocentissima, et mea doctrina est verissima, cur mihi non creditis? Veritatem ergo hic non nude assertam, sed ratione demonstratam accipe, ut veritas veritatis demonstrationem complectatur.

47. QUI EX DEO EST, VERBA DEI AUDIT: PROPTEREA VOS NON AUDITIS, QUIA EX DEO NON ESTIS.] Christus hic veram causam assignat, cur Judæi sibi non credant; quia scilicet non Deum, sed diabolum, quasi patrem sequuntur et audiunt. q. d. Hæc vera est ratio a priori, cur mihi non credatis: quia scilicet non estis ex Deo nati, sed ex diabolo, hoc est, quia non Dei spiritum et instinctum, sed diaboli auditis et sequimini: *Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei*, Rom. 8. Diabolus enim corda vestra cupiditate, et odio et invidia mei excæcavit: quare vos verba Dei, quæ ego a Deo missus, vobis annuntio, non auditis, quia illa audire et intelligere non vultis. Quia ergo non estis Dei veracis, sed diaboli mendacis filii, hinc ejus mendaces suggestiones auditis, eisque obeditis; Dei vero veracis verba, a me prolata, ad aures admittere non vultis.

Porro S. August. tract. 42. et S. Gregor. homil. 18. hanc sententiam intelligunt de electis et reprobis. q. d. Qui a Deo prædestinatus et electus est, hic verba Dei audit; propterea vos ea non auditis, quia non estis a Deo prædestinati, sed reprobati. Verum hic sensus est accommodatitius, non litteralis et genuinus. Nam, ut recte advertit Toletus et Maldonatus, hæc non fuit præcisa causa, cur Judæi non crederent Christo, sed ea quam dixi. Nam multi ex his qui nunc non crediderunt Christo, postea prædicante Petro et Apostolis, crediderunt et salvati sunt, ut patet Actor. 2. Vice versa nonnulli, qui nunc crediderunt Christo, postea a fide ejus defecerunt, ideoque reprobati sunt, ut colligitur ex Joan. cap 6. 67.

Denique perperam ex hoc loco Manichæi teste S. August. hic, inferebant aliquos homines ex natura sua esse bonos, eo quod a Deo bono creati, particulam ejus naturæ et bonitatis acceperint; alios vero natura sua esse malos, eo quod a malo principio conditi sint.

Moraliter ex hac Christi sententia infert S. Gregor. hom. 18. aitque: *Interroget se unusquisque, si verba Dei in aure cordis percipit, et intelligat unde sit. Cœlestem patriam desiderare veritas jubet, carnis desideria conteri, mundi gloriam declinare, aliena non appetere, propria largiri. Penset ergo apud se unusquisque vestrum, si hæc vox Dei in cordis ejus aure convaluit, et quia jam ex Deo sit, agnoscet.* Et paulo post: *Et sunt nonnulli, qui libenter verba Dei suscipiunt, ita ut etiam in fletibus compungantur, sed post lacrymarum tempus, ad iniquitatem redeunt. Hi profecto verba Dei non audiunt, quia hæc exercere opere contemnunt.*

Hinc colligit S. Gregor. signum divinæ prædestinationis esse, si quis verba Dei audiat, ejusque sanctis inspirationibus obediat: reprobationis vero, si quis illas repellat, juxta illud Proverb. 1. *Quia vocavi, et renuistis*, etc. *ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id quod timebatis advenerit.* Nam, ut ait Christus Joan. 10. *Oves meæ vocem meam audiunt.* Sicut enim ovis, quæ audit vocem pastoris, secura est a lupo et salva; quæ vero non audit, errans a lupo devoratur: sic et qui Christi pastoris vocem audiunt, salvantur; qui non audiunt, a dæmone devorantur. Quocirca Christus clare edicit: *Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud* Lucæ cap. 11. Hinc S. Bernard. serm. 1. in Septuag. monachis suis hoc maximum prædestinationis dat signum, quod verba Dei cum fructu audiant. Eorum enim quasi perpetuus erat pastus, quidquid procedit de ore Dei, legendo, meditando, orando investigare, et opere adimplere.

48. RESPONDERUNT ERGO JUDÆI, ET DIXERUNT EI: NONNE BENE (recte, vere) DICIMUS NOS, QUIA SAMARITANUS ES TU, ET DÆMONIUM HABES?] *Dicimus*: id est diximus, et dicere solemus: hinc constat id eos dicere solitos etiamsi id alibi scriptum non sit. Sed cur Christum vocarunt Samaritanum? Primam causam dat Rupertus, quod Christus cum Samaritanis versatus fuisset cap. 4. 40. Unde objiciebant ei, quod esset transfuga, et ex Judæo effectus Samaritanus. Secundam dat Maldon. quod Judæi Christum vocarint *Galilæum*, quia conceptus et educatus erat in Nazareth, quæ est urbs Galilææ. Galilæi autem vicini erant Samaritanis, un-

de quasi similes, vel iidem, pari loco et vilitate a Judæis habebantur. Tertia et potissima causa fuit, quod Samaritani partim erant Judæi, partim Gentiles, quia cum Deo Judæorum colebant Deos Assyriorum, a quibus prognati erant, 4. Reg. 17 Sic Christus eis videbatur partim Judæus, partim Gentilis; quia novam fidem et religionem inducebat: quare videbatur legem adulterare, æque ac majorum traditiones, atque legem miscere cum Evangelio, uti Samaritani judaismum miscebant et corrumpebant gentilismo. Denique Samaritanus idem apud Judæos erat, quod schismaticus et apostata. Samaritani enim a Judæis fecere schisma, et templum sibi erexerunt in monte Garizim, quasi æmulum et oppositum templo Judæorum Hierosolymitano, uti dixi c. 4. v 9. Ita Origen. Theophyl. Ammon. Leont. Euthym. Quare vocare quemquam Samaritanum, ingens erat convicium et probrum; quale nunc apud Hispanos est vocare aliquem Maurum, vel Maranum.

Et dæmonium habes?] Primo, *quia in Beelzebub principe dæmoniorum ejicis dæmonia*, uti ipsi objiciunt Christo Lucæ 11. 15. Ita Theophyl. Secundo, quia Christus faciebat se Deum, itaque gloriam Dei ad se transferebat, sicut dæmon, scilicet Lucifer, appetiit esse Deus, et gloriam Dei sibi vindicare. Ita Leont. Hic sensus videtur genuinus, et ita intellexit Christus: unde respondet: *Ego gloriam meam non quæro*. Tertio, *dæmonium habes*, id est deliras, insanis, perinde ac lunatici et energumeni, a dæmone agitati delirant et insaniunt. Sic enim dicitur cap. 10. 20. *Dæmonium habet et insanit, quid eum auditis?* et cap. 7. 20. *Dæmonium habes, quis te quærit interficere?* Atrox hoc fuit Judæorum in Christum convicium et blasphemia, ideoque stupenda Christi in eo tolerando modestia et patientia, ut patet ex modestissimo ejus responso. Ait enim:

49. Ego dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me | Mirare hic Christi in tanta contumelia mansuetudinem, qua ut verax illam ut falsam negat, sed ut potens convicium non reddit. Unde S. Gregor. hom. 18. *Ecce*, inquit, *injuriam suscipiens Deus, non contumeliosa verba respondet: cum a proximis contumeliam accipis, etiam eorum vera mala tacere debes, ne ministerium justæ correptionis in arma vertatur furoris.* Et Chrysost. *Ubi oportebat Dominum eos docere, et contra eorum superbiam invehi, asper erat; ubi vero exprobrantes sufferre, multa mansuetudine utebatur, ut scilicet disceremus, quæ ad Deum pertinent, vindicare; quæ vero ad nos, despicere.* Et Aug *Imitemur ejus patientiam, ut perveniamus ad potentiam.*

Dissimulavit Christus nomen Samaritani, quia merum erat convicium contra se, non contra Deum jactum: suam ergo injuriam ulcisci noluit, sed Dei honorem tueri; et quia omnes sciebant ipsum esse Galilæum, non Samaritanum: et quia refutando se habere dæmonium, refutabat pariter se esse Samaritanum Samaritani enim quasi schismatici, erant mancipia dæmonis. Aliam causam, sed mysticam, non litteralem dat S. Gregor. hom. 18. *Samaritanus*, inquit, *interpretatur custos, et ipse veraciter custos est, de quo Psalmista ait: Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam; et cui per Isaiam dicitur: Custos quid de nocte? Custos quid de nocte? Respondere noluit Dominus: Samaritanus non sum: sed, Ego dæmonium non habeo. Duo quippe ei illata fuerunt: unum negavit, aliud tacendo consensit. Custos namque humani generis, et si Samaritanum se non esse diceret, esse se custodem negaret.*

Ego dæmonium non habeo.] Sed vos potius habetis, ait Leont. q d. Ego adeo Dei gloriam non adimo, nec eam mihi usurpo, uti fecit dæmon, puta Lucifer, ut assidue honorificem Deum Patrem, dicamque omnia me ab illo habere, me ab ipso esse missum, ejus voluntati per omnia obedire, me universa mea illi accepta referre, et ad ejus honorem gloriamque dirigere: vos potius inhonoratis Deum Patrem, quia inhonoratis et acerbissimis conviciis afficitis me, qui sum Dei Patris Filius, et legatus in mundo. Ita Leontius. Cæteri generalius explicant de peccato, q. d. Ego honorifico Patrem per opera sancta, vos eum inhonoratis per peccata vestra Ita S August. Chrysost. Beda, Theophyl.

50 Ego non quæro gloriam meam (sed Dei Patris:) est qui quærat, et judicet.] q. d Est Deus Pater, qui requiret et judicabit, id est, vindicabit, et puniet acerrime eos, qui gloriam meam non ferunt, nec quærunt, sed omnibus modis dehonorant et deturpant, uti vos facitis. Ita Chrys. Leont. Theoph. Euthym.

Dices, Id contrarium videtur illi dicto Christi cap. 5. 22. *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* Resp. Ibi Christus loquitur de judicio publico et universali, quod Pater commisit Filio, ut illud peragat in die extremi judicii; hic vero loquitur de judicio privato et quotidiano, quo solet Deus Pater injurias Filio, ejusque Sanctis factas in hoc mundo vindicare, sicut fecit dum Judæos per Titum et Romanos evertit, ob cæsum ab eis Christum; idque hoc loco tacite innuit et prædicit Christus. Ita Jansenius, Maldon. et alii. Aliter Glossa: *Est qui judicet*, inquit, hoc est qui discernat meam gloriam a vestra, qui secundum sæculum gloriamini, juxta illud Davidis: *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta.*

51. Amen, amen dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, non gustabit (id est, non sentiet, non experietur,) mortem in æternum.] Christus tam atroci Judæorum convicio non commotus ad indignationem, sed potius ad eorum commiserationem, perstat in sua sententia et doctrina, ostenditque se non quærere gloriam suam, sed Judæorum salutem. Unde ait: *Amen, amen*, id est, in veritate, verissime et certissime dico, et, ut censet August. juro vobis, quod, si mea dogmata servaveritis, numquam moriemini morte animæ, id est, numquam peccabitis (peccatum enim est mors animæ) sed semper vivetis, hic in Dei gratia, et in cœlo in Dei gloria: corpore autem moriemini quidem, sed ab hac morte ego vos in die judicii suscitabo, faciamque ut deinde in omni felicitate corporali et spirituali vivatis in omnem æternitatem Ita S. Aug.

52 Nunc cognovimus quia dæmonium habes.] Dæmon enim tibi suggerit, ut tam superba, quam falsa et absurda loquaris; nimirum quod tuus sermo profligabit a tibi credentibus mortem, cum videamus omnes omnino mori, etiam Prophetas et Sanctos, qualis fuit Abraham. Sed ut ait S. Gregor hom. 18. *Solum car-*

nis mortem aspicientes, in veritatis sermone caligabant. Nam, ut ait Beda, Abraham, quem citant, mortuus quidem erat corpore, anima autem vivebat. Disce hic, o Religiose, o prædicator, o Christiane, a Christo tuo pro bono opere recipere calumnias, pro beneficiis maledictiones et maleficia: disce etiam ingratis benefacere: Christus enim assidue Judæos docens, sanans, a dæmonibus liberans, ab eis contumelias et probra sibi illata benigne sustinuit, pro beneficiis ingratitudinem, pro miraculis blasphemias, pro doctrina irrisiones et reprehensiones recepit, et tamen ingratis benefacere non destitit. Hic est apex patientiæ et charitatis.

ABRAHAM MORTUUS EST, ET PROPHETÆ: ET TU DICIS: SI QUIS SERMONEM MEUM SERVAVERIT, NON GUSTABIT MORTEM IN ÆTERNUM.] q. d. Abraham et Prophetæ, qui Dei sermonem servarunt, mortui tamen sunt. Ergo tu blasphemas, dum te facis non solum majorem Abraham et Prophetis, sed et Deo ipso, utpote qui dicis sermonem tuum posse credentes servare immunes a morte, cum Dei sermo Abraham et Prophetas a morte liberare non potuerit. Sed alius et potentior erat sermo Dei in ore Christi promulgatus, quam sermo Dei prolatus ad Abraham et Prophetas; nec Abraham et Prophetæ mortui erant quoad animam, ac licet corpore mortui, resuscitandi tamen erant a Christo ad vitam æternam.

53. NUMQUID TU MAJOR ES PATRE NOSTRO ABRAHAM, QUI MORTUUS EST? ET PROPHETÆ MORTUI SUNT. QUEM TEIPSUM FACIS?] Contenti fuere Abraham nominare, quia Abraham erat pater Synagogæ et credentium omnium: quare absurdissimum putabant, horrendum et blasphemum, si Christus se præferret Abrahæ, uti revera prætulit: erat enim ipse Deus et homo, cum Abraham merus esset homo; sed id ignorabant, vel potius credere nolebant Judæi.

54. SI EGO GLORIFICO MEIPSUM GLORIA MEA NIHIL EST (Arabicus, *non esset gloria mea quidquam*) EST PATER QUI GLORIFICAT ME.] *Hoc ait propter illud quod dixerunt: Quem teipsum facis?* inquit S. August. *refert enim gloriam suam ad patrem suum, de quo est, et qui Deus est.*

GLORIA MEA NIHIL EST,] Id est, nullius ponderis est, nullius valoris, nullius momenti, idque apud vos, ut ait Chrysost. sed et apud cæteros homines. Nam in omni tribunali nulli creditur de seipso, sed aliis, puta testibus pro ipso testantibus. Hoc est quod asseruit c. 5. vers. 31. *Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum* (id est legitimum) *alius est qui testimonium perhibet de me.* Hinc Salomon sancit, aitque Proverb. 27. 2. *Laudet te alienus, et non os tuum: extraneus, et non labia tua.* Objiciebant Ariani: Pater glorificat Filium, ergo ipse major est Filio. Respondet S. Augustin. *Hæretice, non legisti ipsum Filium dicentem, quod glorificat Patrem suum: sed et ille Filium glorificat, et Filius Patrem glorificat; pone perniciem, agnosce æqualitatem, corrige perversitatem.*

55. ET NON COGNOVISTIS EUM, EGO AUTEM NOVI EUM.] Primo et plane, q. d. Vos Deum verum, quem colitis, non cognoscitis, qui nescitis ipsum esse unum in essentia, et trinum in personis: putatis enim unum esse in persona, sicut unus est in essentia: nescitis Deum esse Patrem, et me Filium genuisse, ac mecum spirando produxisse Spiritum Sanctum. Si enim id sciretis, utique cognosceretis, et crederetis me esse Messiam Dei Filium; ac vice versa: *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis,* ait Christus cap. 14. 7. Ita S. Chrysost. Theophyl. et Beda.

Secundo, S. August. q. d. Creditis unum esse Deum, licet eum non cognoscatis, id est, licet eum non videritis, nec audieritis, juxta illud cap. 5. 37. *Neque vocem ejus umquam audistis, neque speciem vidistis.* Ergo pariter mihi ejus Filio credere deberetis, ob tot signa et prodigia, quæ edo, etsi divinitatem in me latentem non videatis.

Tertio. *Non cognovistis eum,* id est, non credidistis illi testimonium de me perhibenti, dicentique: *Hic est filius meus dilectus:* non enim cognovistis, vel cognoscere noluistis hanc veram veri Dei fuisse vocem.

Quarto. Euthym. *Non cognovistis,* id est non ostendistis vos ipsum cognoscere, quia vivitis impie, non ut Dei cultores, sed ut Gentes idololatræ, estisque ex illis, de quibus dicit Paulus ad Titum c. 1. v. 16. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.*

ET SI DIXERO QUIA NON SCIO EUM, ERO SIMILIS VOBIS, MENDAX.] Maldon. censet Judæos a Christo vocari mendaces, quia ei dixerant: *Samaritanus es, et dæmonium habes:* hæc enim erant duo crassissima mendacia, imo blasphemiæ. Magis ad rem S. Chrys. Ammon. Theophyl. asserunt eos a Christo mendaces vocari, qui eum dicerent se nosse Deum, mentiebantur: non enim credebant eum habere filium, ac trinum esse in personis, uti dixi v. 55.

SED SCIO EUM, ET SERMONEM EJUS SERVO.] Τὸ *et* per *quia* exponit Theophyl. q. d. Ostendo vita et factis me Deum Patrem nosse, revereri et colere, quia sermonem ejus reverenter observo, et constanter adimpleo. Melius *et* accipias pro *ideo, idcirco,* q. d. Quia ego nosco Deum Patrem, ejusque majestatem, potentiam et sanctitatem clare perspicio; idcirco illam ut homo summe revereor, ejusque sermonem, id est, præcepta plane pleneque observo, quæ vos, o Judæi, non observatis, quia ejus majestatem non nostis, nec perspicitis, ideoque eum non reveremini. Ita Theophyl. Porro S. Augustin. *Sermonem Patris,* inquit, *tamquam Filius loquebatur, et ipsum erat Verbum Patris, quod hominibus loquebatur,* q. d. Apte Christus dicit *sermonem* non præceptum, quia ipse erat λόγος, id est Verbum, vel sermo Patris, atque idipsum eum loqui et prædicare hominibus præceperat Pater, ut scilicet ipsi tam Deum Patrem, quam Deum Filium agnoscerent, crederent, colerent.

56. ABRAHAM PATER VESTER EXULTAVIT, UT VIDERET DIEM MEUM: VIDIT, ET GAVISUS EST.] *Exultavit,* id est, exultanti animo expetivit, ait Vatabl. Arabic. *desideravit.* Non, ut ait S. August. *Non timuit, sed exultavit, credens exultavit, sperando, ut videret intelligendo.* Est catachresis.

DIEM MEUM.] Quem? S. August. accipit diem æternitatis, quo ab æterno Filius a Patre erat genitus q. d. Cupiebat Abraham cognoscere meam generationem æternam ac divinitatem, ut eam crederet, et per eam salveretur. *Vidit,* inquit S. August. *diem meum, quia mysterium Trinitatis agnovit.* S. August. ut magistrum more suo sequitur Beda. Huc accedunt S. Hie-

ron. in cap. 8. Daniel et S. Gregor. hic hom. 18. qui diem hunc accipiunt illum, quod per tres angelos sibi apparentes, et unum ex eis dumtaxat loquentem, quasi per symbolum illi revelatum est mysterium S. Trinitatis. Nam tres vidit, et unum adoravit. Gen. 18. 2.

Verum alii passim accipiunt hic diem humanitatis Christi, non Deitatis. Unde Primo, S. Chrysost. Ammon. Theophyl Leont. Euthym. per diem Christi accipiunt diem passionis, crucifixionis et mortis. q. d. Abraham optabat videre crucem et mortem meam, ut per eam ipse, cæterique homines salvarentur.

Secundo et planius, accipias diem quo incarnatus, et quo post novem menses natus est Christus, q. d. Abraham exultavit ut videret diem, quo ego incarnarer, et nascerer quia ex me sperabat salutem sibi, totique mundo. Omnes enim Prophetæ et Patriarchæ, quorum pater et patriarcha erat Abraham, summe desiderabant adventum Messiæ, et Verbi incarnationem, Christique nativitatem, ut per illum a peccatis, æque ac e limbo liberarentur. Unde Joannes Alba Elector. S. Script. cap. 97. Abraham, inquit, desideravit videre diem Christi, hoc est potiri felicitate et gratiis a Christo allatis. Videre enim sæpe significat potiri, frui, possidere, per catachresin. Ut: *Credo videre bona* (hoc est, frui bonis) *Domini in terra viventium.*

VIDIT, ET GAVISUS EST.] *Vidit*, id est, per fidem cognovit et credidit, ac rursum, quasi per figuram inspexit, cum jussus fuit a Deo immolare Isaac filium, Gen. 22. 10. et 18. hæc enim immolatio erat typus et figura immolationis Christi in cruce. Ita S. Chrysost. S. August. Theophyl Euthym. Leont. Ammon. Addit S. August. et S. Bernard. serm. 6. de Vigilia Natalis Domini, respici hic ad factum Abrahæ, quo manu admota femori adjuravit servum suum, significans ex femore suo nasciturum Christum, Gen. 24. 2.

Secundo, alii: *Vidit:* inquiunt, id est, per propheticam revelationem cognovit, sicut cæteri Prophetæ. Verum hæc non fuisset visio, sed prævisio et prophetica prænotio, quæ spectat futurum cum visio sit rei præsentis. Ita Eucher. in quæst. in Joannem.

Tertio ergo et genuine. Abraham in limbo existens *vidit*, id est, cognovit diem et tempus, quo incarnatus et natus est Christus, non tantum ex eo quod Simeon, qui Christum ulnis exceperat paulo post moriens, descendensque in limbum annuntiaret Abrahæ natum esse Christum, seque eum vidisse et ulnis gestasse (idem Abrahæ nuntiavit Anna prophetissa, item Zacharias, Anna mater Deiparæ, ac Joannes Baptista, qui ante Christum mortui descenderunt ad limbum;) sed insuper idipsum proprie *vidit*, id est oculis mentis, per Dei et angelorum revelationem, perque claram cognitionem, sive abstractivam, sive potius intuitivam: hanc enim proprie significat τὸ *vidit*. *Videre* enim idem est quod intueri, aspicere. Abraham ergo e limbo, oculis mentis a Deo elevatis vidit Christum incarnari et nasci, sicut angeli et Beati e cœlo vident quæ fiunt in terra et inferno. Et S. Anselmus oculis corporeis a Deo elevatis, vidit ea quæ in loco secreto post murum agebantur. Hoc enim summe desiderabat Abraham videre, et quasi præsens aspicere. Atque hoc Abrahæ tamquam patri Christi, cui promissio solemnis de Christo ex se nascituro sæpius a Deo facta fuerat, ob ejus fidem, obedientiam, sanctitatem, ac tot tantaque merita quasi debebatur, ut scilicet Abrahæ patri fidei et credentium, qui per duo millia annorum, sine sua culpa, imo cum magna sanctitate, fide et spe detinebatur in limbo, avidissime exspectans Christum liberatorem, ad suam et sociorum patrum consolationem, ac ad leniendam tam longam anxiamque Christi exspectationem, cognosceret diem quo incarnatus et natus est Christus. Natus enim est Christus post Abraham anno bis millesimo, uti ostendi in Chronotaxi, quam præfixi Pentateucho. Abraham ergo per bis mille annos avide expectavit Christum, languens et suspirans ad ejus diem natalem: quare Deus illum ipsi revelavit, et in spiritu ostendit: tuncque exultavit et jubilavit Abraham, omnesque Sancti in limbo. Ita Jansen. Maldon. et alii. Denique angeli, qui solantur animas in Purgatorio, multo magis solabantur animas Abrahæ, Patriarcharum et prophetarum in limbo: quare eis Christi adeo exoptati nativitatem annuntiaverunt, uti iidem eamdem annuntiaverunt pastoribus, Lucæ 2.

Dicit hoc Christus Primo, hoc fine, ut ostendat se majorem esse Abrahamo, esseque Deum. Secundo, ut ostendat quantam de se absente existimationem habuerit Abraham, quem Judæi Abrahæ filii præsentem jam contemnebant. Tertio, ut oblique eos pungat. q. d. Abraham tantum mei desiderium habuit, vos vero me respuitis: ergo non estis genuini Abrahæ filii, sed spurii et degeneres: unde ait, *Abraham pater vester*, hoc est Abraham, cujus vos filios esse gloriamini, cum ego de eo non glorier, sed potius Abraham de me glorietur et exultet.

57. DIXERUNT ERGO JUDÆI AD EUM: QUINQUAGINTA ANNOS NONDUM HABES, ET ABRAHAM VIDISTI?] Ut vicissim Abraham te quoque viderit, vidensque exultarit, ut dixisti. Hinc S. Irenæus lib. 2. 39. et 40. colligit Christum in terris ad 50. annos vixisse, sed falso. Communis est enim doctorum sententia, Christum non vixisse nisi 34. annos, eosque non plenos; scilicet explesse 33. annos, et mortuum esse anno ætatis 34. per tres menses inchoato. S. Chrysost. et Euthym. pro 50. legunt 40. quia Græce litteræ μ et ν quæ sunt notæ 40. et 50. vicinæ sunt, ut ex una in aliam facilis sit lapsus. Sed passim Latini, Græci, Syrus et Arabicus legunt 50. Videntur Judæi respicere ad annum sæcularem, puta quinquagesimum, qui erat annus jubilei. q. d. Tu, o Jesu, nondum unum sæculum explesti, necdum jubileum absolvisti; quomodo ergo dicis te vidisse Abraham, qui vixit ante quadraginta sæcula, sive ante 40. Jubileos? ita Severus Antioch. in Catena, Euthym. vero censet Christum ob maturitatem judicii, ac ob vultus et morum gravitatem; addunt alii ob itinera et labores in prædicando exantlatos, Judæis visum fuisse 50. annorum. Sed facillime dicas, Judæos, ne carpi, vel erroris argui possent, majorem posuisse ætatis Christi numerum et terminum, ad quem certo sciebant Christum non pervenisse. Si enim dixissent 40. timebant ne forte in eo errarent, et a Christo redarguerentur. Multi enim sunt 40. annorum, qui intuentibus videntur vix excedere trigesimum.

58. DIXIT EIS JESUS: AMEN, AMEN DICO VOBIS, ANTEQUAM ABRAHAM FIERET, EGO SUM.] Id est fui ab æterno, quia ego sum qui sum, Exodi 3. id est, ego sum Deus. Τὸ ergo *sum*, notat æternitatem, quia illa semper est præsens, caretque omni præterito et futuro. *Ego* ergo

sum æternus, immutabilis, idemque semper et constans. Ita S. August. Beda, S. Gregor. Leont. Euthym. Quare ego qua Deus non tantum 50. annos, sed et sæculum Abrahæ infinitis durationis passibus anteeo et antecedo. Nam, ut ait Tertull. lib. de Trinit. *Nisi fuisset Deus, consequenter, cum ex Abraham fuisset, ante Abraham esse non posset.* Audi S. August. verba Christi prementem et exprimentem tract. 43. in fine: *Antequam Abraham fieret, intellige fieret ad humanam naturam, sum vero, ad divinam pertinere substantiam. Fieret, quia creatura erat Abraham. Non dixit, antequam Abraham esset, ego sum: sed antequam Abraham fieret, qui nisi per me, non fieret, ego sum. Neque hoc dixit, Antequam Abraham fieret, ego factus sum. In principio enim fecit Deus cœlum et terram: nam in principio erat Verbum. Antequam fieret Abraham, ego sum. Agnoscite creatorem, discernite creaturam. Qui loquebatur, semen Abrahæ factus erat, et ut Abraham fieret, ante Abraham ipse erat.*

59. Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum,] tamquam blasphemum, eo quod se præferret Abrahæ, et conferret æquaretque Deo æterno Blasphemus enim jubetur lapidari, Levit. 24. 16. Liquet Judæos hosce non fuisse eos, qui vers. 30. dicuntur credidisse in Christum, ut vult Theoph. sed alios Christo adversos et incredulos. Apte S August. *Quo*, ait, *curreret tanta Judæorum duritia, nisi ad lapides?* Et S. Greg. hom 18. *Quem intelligere non poterant, obruere quærebant.*

Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.] *Abscondit*, non in angulo aliquo templi: ibi enim eum Judæi sedulo scrutati invenissent, sed *abscondit se* ab oculis eorum, quia vi divina eis se fecit invisibilem, quod et Beati facere possunt: invisibilis ergo per medios hostes ivit illæsus, et e templo exiit, cedens illorum furori. Ita Leont. Theoph. Euthym. et alii. Audi S. Gregor. hom. 18. *Si potentiam exercere voluisset, eos in suis actibus ligaret, aut eos in pœnas subitæ mortis obrueret, sed qui pati venerat, judicium exercere nolebat.* Et S. August. *Magis erat commendanda sapientia, quam exercenda potentia. Deserit eos quasi correctionem non suscipientes, non abscondit autem se in angulo templi, quasi timens, aut in domunculam fugiens, aut post murum aut columnam divertens, sed cœlica potestate invisibilem insidiantibus se constituens, per medium illorum exivit, tamquam homo a lapidibus fugit: sed væ illis, a quorum lapideis cordibus Deus fugit.*

Moral. docemur hoc exemplo, ait S. Greg. iram superbientium, etiam cum resistere possumus, humiliter declinare. Unde Arabicus vertit, *et retrocessit Jesus, et exiit de templo, et transivit per medium eorum excurrens sic.*

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus cæcum natum die sabbati illuminat. Unde v. 14. Pharisæi Christum quasi sabbati violatorem criminantur, verum cæcus jam videns eum defendit, ideoque v. 34. extra Synagogam ejicitur, sed eum recipit, edocetque Christus.

1 Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate. 2. Et interrogaverunt eum discipuli
ejus: Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur? 3. Respondit Je-
sus: neque hic peccavit, neque parentes ejus: sed ut manifestentur opera Dei in illo. 4. Me
oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari:
5. quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. 6. Hæc cum dixisset, expuit in terram, et fecit lu-
tum ex sputo, et linivit lutum super oculos ejus, 7. et dixit ei: Vade, lava in natatoria Siloe
(quod interpretatur Missus). Abiit ergo, et lavit, et venit videns. 8. Itaque vicini, et qui viderant
eum prius quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est, qui sedebat, et mendicabat? Alii dice-
bant: Quia hic est. 9. Alii autem: Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat: Quia ego
sum. 10. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? 11. Respondit: Ille homo, qui dicitur
Jesus, lutum fecit, et unxit oculos meos, et dixit mihi: Vade ad natatoria Siloe, et lava. Et abii,
et lavi, et video. 12. Et dixerunt ei: Ubi est ille? Ait: Nescio. 13. Adducunt eum ad Pharisæos,
qui cæcus fuerat. 14. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit Jesus, et aperuit oculos ejus.
15. Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi quomodo vidisset. Ille autem dixit eis: Lutum mihi
posuit super oculos, et lavi et video. 16. Dicebant ergo ex Pharisæis quidam: Non est hic homo
a Deo, qui sabbatum non custodit. Alii autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa
facere? Et schisma erat inter eos. 17. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo, qui ape-
ruit oculos tuos? Ille autem dixit: Quia propheta est. 18. Non crediderunt ergo Judæi de illo,

quia cæcus fuisset, et vidisset, donec vocaverunt parentes ejus qui viderat: 19. et interrogaverunt eos, dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? 20. Responderunt eis parentes ejus, et dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, et quia cæcus natus est: 21. quomodo autem nunc videat, nescimus: aut quis ejus aperuit oculos, nos nescimus: ipsum interrogate: ætatem habet, ipse de se loquatur. 22. Hæc dixerunt parentes ejus, quoniam timebant Judæos: jam enim conspiraverant Judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. 23. Propterea parentes ejus dixerunt: Quia ætatem habet ipsum interrogate. 24. Vocaverunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, et dixerunt ei: Da gloriam Deo, nos scimus quia hic homo peccator est. 25. Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio: unum scio, quia cæcus cum essem, modo video. 26. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? 27. Respondit eis: Dixi vobis jam, et audistis: quid iterum vultis audire? numquid et vos vultis discipuli ejus fieri? 28. Maledixerunt ergo ei, et dixerunt: Tu discipulus illius sis: nos autem Moysi discipuli sumus. 29. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit. 30. Respondit ille homo, et dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis unde sit, et aperuit meos oculos: 31. scimus autem quia peccatores Deus non audit: sed si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit. 32. A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. 33. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam. 34. Responderunt, et dixerunt ei: In peccatis natus es totus, et tu doces nos? Et ejecerunt eum foras. 35. Audivit Jesus quia ejecerunt eum foras: et cum invenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? 36. Respondit ille et dixit: Quis est, Domine, ut credam in eum? 37. Et dixit ei Jesus: Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. 38. At ille ait: Credo, Domine. Et procidens adoravit eum. 39. Et dixit Jesus: In judicium ego in hunc mundum veni: ut qui non vident, videant, et qui vident cæci fiant. 40. Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso erant, et dixerunt ei: Numquid et nos cæci sumus? 41. Dixit eis Jesus: Si cæci essetis, non haberetis peccatum, nunc vero dicitis: Quia videmus. Peccatum vestrum manet.

1. ET PRÆTERIENS JESUS VIDIT HOMINEM CÆCUM A NATIVITATE.] Arabicus, *cæcum natum*. *Præteriens*, id est transiens per medios suos hostes, turbamque populi. Unde hæc vox significat cæci curationem statim (licet id alii negent) ab egressu Christi e templo contigisse; cum scilicet invisibiliter abeuntem secuti discipuli: mox ubi oculos hostium effugerat, rursum visibilem factum, agnitumque consecuti sunt. Causam dat S. Chrys. *Exiens e templo*, inquit, curavit cæcum, sui absentia furorem mitigans, et per signi operationem eorum duritiem molliens.

VIDIT.] Hoc est benignis, fixisque in eum oculis intuitus, tamquam ejus misertus, eumque visui redditurus. Unde hic Christi intuitus dedit occasionem discipulis quærendi causam cæcitatis ejusdem. Ita S. Chrysost. Ipse, inquit, vidit cæcum, non cæcus ad eum accessit. Respexit vero ita attente, ut discipuli interrogarent id quod sequitur. Mystice, infideles et peccatores cæci sunt: quare Christum videre et quærere nequeunt, sed necesse est ut Christus eos prior aspiciat, oculisque gratiæ suæ complexus illuminet.

CÆCUM A NATIVITATE.] ut ostendatur cæcitas fuisse naturalis et incurabilis: nam cæci per casum facti, ut per humores oculum obducentes, vel per pelliculam oculo obnatam, illis discussis, et hac acu diducta, naturaliter a medicis et chirurgis curantur: quod vero cæcus a nativitate curetur, *non artis est, sed potestatis*, ait S. Ambros. *Donavit enim Dominus sanitatem, non medicinam exercuit. Eos enim sanavit Dominus: quos nemo curaret.*

Porro cæcus hic vocabatur Cedonius, sive Celidonius, qui qualis, quantusque per Christum evaserit, dicam v. 38

Mystice, cæcus a nativitate est genus humanum, Adæ peccato originali occæcatum. ait S. August. et Beda, quod Jesus præteriens viam mortalitatis nostræ, ait Glossa, miserens vidit et illuminavit. Nam, ut ait S. Augustinus, contigit cæcitas in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus: cæcum ergo humanum genus est a nativitate. Et Beda: Christi iter, ait, est de cœlis in terram descensus, vidit autem cæcum, cum misericorditer respexit humanum genus.

Rursum, hic cæcus natus notat Gentiles in cæca infidelitate et idololatria natos et educatos, ad quos Christus expulsus de cordibus Judæorum, transivit, ait Beda, eosque luce fidei et Evangelii sui illuminavit, idque in hac cæci illuminatione, quasi in typo designare et præsignificare voluit Christus, inquit S. Cyrill. Rupert et Beda.

2. ET INTERROGAVERUNT EUM DISCIPULI EJUS: RABBI, QUIS PECCAVIT, HIC, AUT PARENTES EJUS, UT CÆCUS NASCERETUR?] Interrogatio hæc processit ex rudis vulgi opinione, quæ censet morbos esse pœnas peccatorum, et, ut ait S. Ambr. *debilitates corporum referunt ad merita delictorum*. Interrogant ergo, an hujus cæcitatis causa sit culpa cæci, vel parentum? Qua in re errant. Esti enim id sæpe fiat, at non semper: Job enim innocens a Deo morbis multis afflictus

fuit, ad probandam et augendam ejus patientiam, æque ac Tobias, aliique multi, idque hic v. seq. docet Christus. Unde S. Chrys. et Theoph. aiunt hanc interrogationem esse impertinentem et absurdam.

Alii putant discipulos ad hoc interrogandum fuisse commotos, ex illo Christi ad paralyticum dicto c. 5. 14. *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat.*

Hic.] Quia propriæ cæcitatis, utpote pœnæ, videtur causa esse culpa propria, non aliena. Et vere peccatum originale est causa omnium pœnarum et malorum, quæ nobis in hac vita accidunt, ac nominatim morborum, qui infantibus obveniunt, uti docet S. Aug. l. 3. contra Julianum c. 4. sed tamen ipsum non fuit causa propria, cur hic præ aliis infantibus cæcus nasceretur. Unde S. Aug. ait: Non quidem hic aut sine peccato originali natus erat, aut vivendo nihil addiderat: habebat ergo peccatum ipse, et parentes ejus; sed non ipso peccato factum est, ut cæcus nasceretur.

Porro S. Cyrillus putat discipulos fuisse imbutos errore Pythagoræ et Platonis, qui censebant animas ante corpora extitisse, et ob peccata sua in corpora fuisse detrusas, quod postea sensit Origen. Leontius vero putat discipulos loqui de peccato cæci, non ante nativitatem præterito, sed post eam futuro; quasi illud futurum prævidens Deus punierit prævia cæcitate. Verum sive hic, sive quis alius fuerit discipulorum sensus (quem difficile est conjectare) certum est eos errasse: nec enim animæ fuerunt ante corpus, nec Deus punit peccata futura, sed præterita.

Aut parentes ejus.] Solet enim Deus sæpe parentes ob sua peccata punire in filiis: hi enim sunt partus et membra parentum. Unde ob parentum libidines, aliasque iniquitates, proles sæpe nascuntur debiles, infirmæ cæcæ, mancæ, deformes, monstrosæ, aut cito moriuntur, uti mortuus est infans Davidis ex adulterio genitus, 2. Regum 12. 14. Hoc est quod Deus sanxit Exodi 20. 5. *Ego sum Deus zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem.*

3. Respondit Jesus: neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestentur opera Dei in illo.] Christus non negat cæcum et parentes ejus peccasse peccato originali, aliisque actualibus illud consequentibus; sed negat eum ob hæc peccata, præ aliis, qui eadem et majora commiserant, cæcitate damnatum. Ita S. August. Chrys. Leont. Beda, Theoph. Euthym. frustra ergo Pelagiani hoc loco abutuntur, ut peccatum originale negent et tollant.

Causa igitur cur Deus huic cæco cæcitatem immiserit, fuit, *ut opera Dei*, id est, miraculosa Dei virtus et operatio in eo per Christum curando eluceret, ut per hoc Christus cognosceretur a Deo missus, esseque verus Messias. Ita Patres jam citati. Mysticam causam dat Glossa, scilicet ut cæcum illuminando, inquit, et per eum, quid in cæcitate generis humani facturus significando, Filius Dei manifestetur. q. d. Ideo Christus cæcum illuminavit in carne, ut significaret se simili modo homines illuminaturum in mente per suam gratiam et doctrinam Evangelii. Hinc et cæcus hic non solum carne, sed et mente a Christo illuminatus est, ut patebit vers. ult. Quocirca dum cæcus natus fuit, non injusta passus est, sed beneficium accepit per cæcitatem, ait S. Chrysost. per hanc enim interioribus respexit oculis, et quidem eum, qui ex non ente eum deduxit ad esse, atque clarius ab eo, tam sensus quam mentis lumen accepit.

4. Me oportet operari opera ejus qui misit me, donec dies est: venit nox, quando nemo potest operari.] S. Chrys. Theoph. Euthym. Leont. et Rupertus per *diem* accipiunt præsens sæculum usque ad finem mundi, per *noctem* vero sæculum futurum. Verum hic dies ad operandum statutus est omnibus hominibus: Christus vero diem hunc sibi appropriat, suæque operationi attribuit; quare melius et pressius S. August. Beda. Cyrill. per *diem* accipiunt tempus vitæ Christi; quo corporaliter præsens erat mundo, *noctem* vero vocat mortem et tempus absentiæ suæ. Ergo venit *nox*, hoc est instat mihi mors, post quam nec ego, nec quis alius operari potest. Sensus est, q. d. Sicut homines noctu ob tenebras operari non possunt, ita ego post mortem nil operabor eorum, quæ nunc pro salute et redemptione hominum operor. Sic c. 8. 56. dixit: *Abraham exultavit ut videret diem meum*, id est, diem meæ nativitatis et vitæ inter homines. Dicit hoc Christus, ut sternat viam ad cæci illuminationem. q. d. Ego missus sum in mundum, ut assidue operer ea, quæ sunt salutis hominum, v. g. ut cæcos illuminem: en hic cæcus se offert; utar ergo occasione, et eum illuminabo.

Symbol. interlin. Nox, inquit, est persecutio Apostolorum, et maxime persecutio Antichristi.

Tropologice, Cuique homini tempus vitæ est dies ad operandum, et merendum gloriam sempiternam: nox vero est mors ejusdem. Quare qui sapit, sequatur consilium Sapientis: *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.* Eccles. 9. 10. Vide ibi dicta. Unde S. August. hic: Nox, inquit, est de qua dicitur: Projicite eum in tenebras exteriores: ibi ergo erit nox, ubi nemo potest operari, sed recipere quod operatus est: dum vivis, operare, ne nocte illa præveniare. Sic et Philosophi ac Poetæ vitam vocarunt diem, mortem vero noctem. Unde Pythagoras aiebat vitam hominum similem esse diei solemni, ad quem multi conveniunt, alii certaturi, alii negotiaturi, nonnulli spectatores futuri. Ita refert Laertius lib. 8. c. 1. Et Epicharmus cum audisset disputantes de vivendi spatio, dum quidam tres, quidam quatuor, alii plures sibi tribuerent annos adhuc vivendos, dixit: *Quid mutuo contenditis et litigatis de paucis diebus? omnes enim qui convenimus, quodam fato propinqui sumus morti.* Ita Ælianus libro 2. de varia histor. Anonymus alter rogatus, qualis esset hominis vita? cum parumper se ostendisset, mox se abscondit, significans brevem et diariam, imo momentaneam esse hominis vitam. Thales aiebat nihil interesse inter vitam et mortem. Cuidam vero obstrepenti: Cur tu ergo non moreris? Respondit: Ob hoc ipsum, quia nihil interest: potius enim habetur id quod accersitur. Ita Laertius lib. 1. c. 1. Musonius interrogatus, *quis optime extremum diem clauderet?* respondit: *Qui semper postremum vitæ diem sibi instare proposuerit.* Ita Maxim. serm. 36.

Secundus Philosophus interrogatus ab Adriano Imperatore, *quid esset mors?* respondit: *Æternus somnus, dissolutio corporum, divitum pavor, pauperum desiderium, inevitabilis eventus, incerta peregrinatio, latro hominis, somnii pater, fuga vitæ, vivorum discessio, resolutio omnium.* Ita Laertius. Hinc illud:

In æternam clauduntur lumina noctem, id est mortem. Et: *Omnes una manet nox: Omnibus una nox dormienda:* sed ab hac nocte evigilabimus in resurrectione.

Quocirca Messodanus vir sanctissimus, jam senex, cum ab amico in crastinum vocaretur ad convivium: *Cur me vocas in crastinum*, inquit, *qui a multis annis crastinum non habui, sed mortis adventum in singulos dies expectavi;* uti cuique fideli et Religioso faciendum esse monuit S. Antonius apud S. Athanasium et Barlaam apud Damascen. in historia. Quocirca sapienter S. Hieron. *Facile*, inquit, *contemnit omnia, qui semper se cogitat moriturum*, qui quemlibet diem auguratur sibi fore ultimum: nam

> Stat sua cuique dies, breve et irreparabile tempus
> Omnibus est vitæ,

ait Virgil 10 Æneid

5. QUAMDIU SUM IN MUNDO, LUX SUM MUNDI.] q. d. Lucis autem est illuminare; ergo hunc cæcum illuminabo, ut me mundi lucem et solem esse ostendam. Vide dicta cap. 1. v. 9 et c. 8. v. 12.

6. HÆC CUM DIXISSET, EXPUIT IN TERRAM, ET FECIT (Syrus, *pinsuit*) LUTUM EX SPUTO, ET LINIVIT LUTUM SUPER OCULOS EJUS.] Christus cæcum illuminavit per lutum, quod natura sua magis oculos obturat et excæcat; ut ostenderet se non naturaliter, sed supernaturaliter, puta per id quod plane morbo erat contrarium, ipsum curare. Symbolica causa fuit, ait S. Chrysost. ut significaret se esse eum (Deum) qui initio mundi hominem quasi figulus e luto formaverat, Gen. 1. ac proinde suum jam esse, hominem a se formatum, sed cæcitate deformatum illuminando refingere et reformare; atque consequenter se pariter esse Dominum omnium, etiam sabbati, ut eo operari, et cæcum curare possit, quidquid obstrepant Pharisæi Ita Cyrill. Leont. Theoph. Unde Glossa interlin Ecce collyrium, ait, quo ungitur genus humanum, scilicet cogitatio suæ vilitatis, quod ex luto factum sit, ut per eam superbia, quæ illud excæcavit, curetur, juxta illud: *Memento homo quia pulvis es, et in pulverem reverteris.*

Saliva sua Christus usus est, ait Cyrill. Primo, ut ostenderet carnem suam quoque salutiferam esse, et vim medendi supernaturalem habere. Secundo, quia saliva providentiæ, ac consequenter visus recuperandi, erat symbolum; saliva enim ex cerebro (ubi est sedes judicii et prudentiæ) descendente, ciborum sapores dijudicamus Unde et saliva a sale dicitur, quod fere salis saporem habeat: sal autem symbolum est sapientiæ. Aut saliva dicitur quasi salvia, quod instar salviæ multos morbos sanet et salvet, uti docet Galenus et Plinius lib. 22 cap. 25. et lib. 28 4. Hominum salivo jejuna, ait, contra serpentes præsidio est, etc. Idem lib. 28. 4 ait lippitudines oculorum quotidiana jejunæ salivæ inunctione sanari, multaque alia salivæ commoda affert, sed quæ sortilega et magica sunt. Tertio, sputo usus est, ait Chrysost. ut nihil ascriberetur fonti Siloe, sed virtuti oris ejus, ex quo sputum manabat: suo enim ore jubens cæcitatem abegit. Quartam causam dat idem Chrysost. ut miraculum hoc apud omnes foret magis testatum et celebre; ac Quintam, ut fidem et obedientiam cæci probaret. Audi Chrysost. *Quare eum mittit ad Siloe? ut omnes viderent euntem, et lutum super oculos habentem. Non autem erat timendum, ne Siloe curatio ascriberetur; multi enim laverant ibi, et curati non fuerant. Adde, quod fides cæci demonstrata est, qui non contradixit, nec apud se ita cogitavit. Lutum magis excæcat, sæpe lavi in Siloe, et nihil adjutus sum, si virtutem Christus haberet, præsens curasset; sed simpliciter obedivit.* Verba S. Chrysost. æque ac S. August. quia fusiora sunt, in pauca contraxi, ne lectorem prolixiore citatione morer et fatigem.

Allegorice, S. August. Christus fecit lutum de saliva, inquit, quia Verbum caro factum est: unxit oculos cæci, sed nondum ille videbat: quando enim unxit, forte catechumenum fecit Mittit ad piscinam Siloe; baptizatus enim in Christo illuminatur. Et Glossa. Saliva, ait, est sapientia, quæ ex ore Altissimi prodiit; terra est caro Christi: ungere oculos est cathecumenum facere. Qui credit Verbum carnem factum, mittitur ut lavet, id est baptizetur, in Siloe, id est in misso, hoc est in Christo: baptizatus autem lumen mentis recipit per fidem, gratiam et charitatem, quæ illi a Deo in baptismo infunduntur.

7. ET DIXIT EI: VADE, ET LAVA IN NATATORIA (piscina, in qua natant pisces; Syrus, *in baptisterio*) SILOE, QUOD INTERPRETATUR MISSUS.] Arabicus, *vade et lavare in fonte Siloe, cujus intepretatio est missus*

Nota Primo. Siloe fons est ad radices montis Sion, qui non jugiter, sed incertis horis diebusque, inquit S. Hieron. ebullit cum sonitu, inde silet, id est, abscondit se sub terra, et per canales in piscinam Siloe defertur, unde per tubos cum silentio et suaviter derivatur in hortos regios, eosque rigat. Audi S. Hieron. in Isaiæ c. 8. *Siloam autem fontem esse ad radices montis Sion, qui non jugibus aquis, sed incertis horis diei ebulliat, et per terrarum concava, ad antra saxi durissimi cum magno sonitu veniat, dubitare non possumus; nos præsertim qui in hac habitamus provincia.* Hæc Hier. Quomodo vero fons ille primum eruperit precibus Isaiæ, et unde nomen acceperit, Epiphan. his verbis ejusmodi recenset historiam: *Fontem quippe Deus Siloam causa Prophetæ effecit: quoniam priusquam moreretur, pusillum precatus est, uti undas illinc erumpere dignaretur, et confestim dimisit illi cœlitus aquam viventem, unde sortitus est locus ille appellationem Siloam: quod si quis interpretetur, sonat demissum. Sub Ezechia quoque rege, antequam stagnum piscinasque fabricasset, precibus Isaiæ effectum, ut exigua lympha scaturiret; quod populus in obsidione hostium teneretur, ne ipsa periret undis destituta civitas. Milites igitur perscrutabantur undique, ubinam sedare sitim daretur, ignorabant enim. Urbe quippe jam potiti obsidebant Siloam: quandocumque itaque indigentes Judæi aquatum venerant, scaturiebat eis unda, et aquabant: exterarum vero nationum homines reperire nesciebant, latex namque aufugiebat. Eoque usque ad hodiernum diem eructatur clanculum, quo significetur mysterium.*

Hæc omnia S. Epiphan. lib. de Vita Prophetar. cap. 7. in Isaia. Quocirca Baronius tomo 1. anno Christi. 33. cap. 26. Huic fonti Siloe, inquit, similis videtur fons ille sive fluvius, item in Palæstina, Sabbaticus dictus, eo quod die sabbati tantum fluat, cæteris diebus alveo sicco appareat, uti narrat et certo asseverat Josephus libro 7. Belli Judaici, cap. 14. Sic enim fons Siloe interruptis diebus ebulliens et fluens, maxime die sabbati, qui apud Hebræos erat solemnis et sacer, fluxisse videtur. Quare hac de causa Christus cæcum hunc ad oculos in Siloe lavandos, die sabbati pariter misisse videtur. Ita S. Irenæus l. 4. c. 19. *Silon*, inquit, *sæpe sabbatis curavit, et propter hoc assidebant ei multi die sabbatorum.*

Nota Secundo. Ex hoc fonte Siloe, cum interruptis vicibus emanet, atque in Palæstina, utpote calida regione, sit aquarum penuria: derivabatur aqua fluens silentio et sine strepitu, ut habet Isaias c. 8. 6. in κολυμβήθραν, id est, natatoriam, sive piscinam, ut vertit Noster cap. 5. 2. et inde in hortos aqua deducebatur, ideoque fons hic ab emissis hoc modo et derivatis aquis dictus est Siloe, et magis proprie Chald. *schillucha*, id est missus, emissus, dimissus, a radice שלח *schalach*, id est misit, emisit, dimisit.

Quæres, cur Christus cæcum illuminaturus miserit eum ad fontem vel piscinam Siloe? Resp. Quia Siloe erat typus Christi. Primo, quia Christus a Patre missus erat in mundum, ad eum luce et doctrina divina illuminandum, cujus virtute cæcus hic illuminabatur, non autem aquarum Siloe vi aut efficacitate, ait S. Chrysost. et Irenæus lib. 4. c. 19.

Secundo, sicut aquæ Siloe vadunt cum silentio, ut ait Isaias cap. 8. 6. Sic Christus est lenis, mansuetus, et quasi agnus ductus ad mortem: ipse enim missus et emissus est a Patre, a quo arcano silentio procedit, qua Deus in cœlis, et qua homo per Virginem in terris. Rursum Christus est Siloe, id est fons aquæ salientis in vitam æternam.

Tertio, quia Christus est fons gratiarum, qui sua charismata, quasi per rivos in fideles emanat et distribuit, juxta illud Isaiæ 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus salvatoris.* Et illud Zachar. 13. 1. *In die illa erit fons patens domui David et habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ.* Vide ibi dicta. Fons enim est Christus. Hinc, si credimus S. Epiphan. fontis Siloe auctor fuit Isaias, qui suo tam nomine, quam prophetica vita et martyrio expressus fuit typus Jesu Christi. Hinc et Isaias juxta Siloe fuit sepultus. Vide tabulam urbis Hierosolymæ apud Adrichomium.

Quarto, quia juxta aquas Siloe, sive Geon (utroque enim nomine fons hic vocabatur) Salomon unctus est in regem, 3. Reg. c. 1. 45. Hinc aquæ Siloe significant regiam stirpem et sceptrum Davidis et Salomonis. Eo ergo misit Christus cæcum, ibique eum illuminavit, ut innueret se esse filium Davidis et Salomonis, hoc est, se esse Messiam.

Quinto, quia Messiæ nomen erat *Siloach*, quod Latini et Græci pronunciant *Siloe*, id est, missus, vel mittendus, scilicet legatus a Deo, juxta illud Genes. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est:* Hebr. *donec veniat Siloach*: pro quo corrupte jam legitur *Siloh* littera ח *cheth* in vicinam ה *he* conversa et corrupta. Chald. *donec veniat Messias.* Misit ergo Christus cæcum ad Siloe, ut refricaret Judæis oraculum Jacobi Patriarchæ de Messia. q. d. Ego qui in *Siloe* curo cæcum, sum *Siloach* sive *Siloe*, id est Messias, missus et legatus a Deo Patre, quem hoc nomine *Siloe* venturum prædixit Jacob, ante 1500 annos. Atque hac de causa Christus passim hic disputans contra Pharisæos, se vocat *Siloach*, id est, missum et legatum Patris, sive eum quem misit Pater, hoc est Messiam, cujus nomen ex officio erat *Siloach*. Proprium enim Christi officium fuit agere legatum Dei apud homines: quare proprium officii et dignitatis ejus nomen fuit *Siloach*, id est missus.

Sexto, Siloe erat typus baptismi Christi, quo spiritualiter illuminamur: unde et baptismus græce vocatur φωτισμός, id est, illuminatio, Hebr. 6. 4. ita Rupert. Beda, Jansen. Maldon et Ambros. epist. 75. et S. Aug. hom. 43. inter 50. Unde S. Irenæus l. 5. c. 15. censet cæcum hunc non tantum corpore, sed et mente fuisse illuminatum in Siloe, uti fit in baptismo.

Denique, magna est affinitas fontis et lucis ablutionis et illuminationis. Fons enim est quasi oculus et lux terræ, et flumina sunt quasi limpida agrorum lumina. Unde Hebr. עין *ain* tam oculum, quam fontem significat. Sicut enim oculus est quasi lux totius corporis, sic fons est quasi lux terræ, et sicut ex oculo manant lachrymæ, sic ex fonte aquæ. Hinc et Hebr. נהר *nahar* tam flumen, quam lumen significat, et verbum נהר *nahar*, tam confluere quam illuminare denotat: quin et Cicero ac Quint. lumina ingenii, animi, orationis, virtutis, vocant flumina. Imo Psaltes lumen gloriæ vocat fontem sive flumen vitæ: *Quoniam*, inquit, *apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen*, Psalm. 35. 10. Quocirca Christus hic lucem jungit fonti. Cum enim dixisset: *Ego sum lux mundi*, illico misit cæcum ad fontem Siloe, ut ibi lumen oculorum reciperet. Aquæ enim crassos et noxios humores oculorum abluunt et abstergunt, itaque eos illuminant. Unde medici suadent mane aqua fontana abluere oculos, ad acuendum eorum visum.

Porro Barthol. Salignacus libro 10. Itinerarii Hierosol. cap. 1. et ex eo Adrichomius in Siloe pag. 171. n. 200. Siloe, inquit, fons, cui piscina sive natatoria Siloe, quæ et piscina inferior nuncupatur, conjuncta est, in Occidentali latere vallis Josaphat, e radice montis Sion scaturit. Aqua ejus clara, dulcis et uberrima, cum silentio placideque fluit in torrentem Cedron. Et paulo post: *Fontis hujus aqua hodie adhuc ipsis etiam Saracenis in pretio est. Nam cum corpore naturaliter instar hircorum fœteant, in hoc fonte se, et pueros suos lavant, eaque lotione fœtorem suum mitigant. Quin et eam Turcæ magni faciunt, quod ejus usum oculorum visui conferre experiantur.* Nimirum sicut Christus baptizatus in Jordane, suo contactu aqua sanctificavit, iisque vim peccata abluendi in baptismo indidit: sic et per aquas Siloe illuminans cæcum, aliquam similem alios illuminandi vim eisdem communicasse videtur, ut, cum omnes aquæ fontanæ oculos clarificent, præ cæteris tamen id faciant aquæ Siloe. Quocirca S. Helena mater Constantini Imperatoris ad fontem Siloe magnifica et mirifica construxit opera, ait Nicephorus libro 8. capite 30. Audi S. Chry-

sostomum hic: significat, ait, quod in Siloe erat virtus Christi, quæ cæcum curavit. Sicut enim Apostolus dixit Christum esse portam spiritalem, ita et Christus erat Siloe spiritalis. Sic et Cyrillus, ac sanctus Basilius in Isaiæ c. 8. v. 6 et Eusebius l. 7. Demonstr. cap. 2.

QUOD INTERPRETATUR MISSUS,] quia hic erat typus Messiæ, cujus nomen erat *Siloach*, id est, missus, vel mittendus a Deo, uti jam dixi. Nam ut ait S. Aug. *Nisi ille fuisset missus, nemo nostrum esset ab iniquitate dimissus.*

ABIIT ERGO, ET LAVIT, ET VENIT VIDENS,] virtute non aquarum Siloe, sed Christi aquis hisce, quasi instrumento utentis ad cæci illuminationem, sicut utitur aquis baptismi ad mentis purificationem et illuminationem. In Siloe, inquit, Chrysost. erat virtus Christi, quæ cæcum curavit. Meruit hoc non de condigno, sed de congruo cæci fides et obedientia, qua credidit se, lutum oculis suis a Christo impositum abluendo aquis Siloe, visum recuperaturum: nisi enim hoc credidisset, lutum super oculos non gestasset, cum irrisione intuentium, nec ad Siloe ivisset, eoque lutum ab oculis abstersisset. Minus vere ergo Glossa hic ait: *Quomodo iste sine fide sanatus est, cum nemo legatur a Christo sanatus exterius sine sanatione interiori? hoc de illis dicitur, qui propter peccata infirmabuntur; at iste propter Dei gloriam languebat:* nam, ut ostendi, magna fuit cæci hujus fides et obedientia, ac per eam pariter justificatus est, ut audiemus in fine capitis Sic Elisæus per aquas Jordanis Naaman Syrum purgavit a lepra 4 Regum 5. Idem per sal in aquas amaras et salsas injectum eas dulcoravit, 4. Reg. 2. 20. Causas varias, cur in Siloe illuminatus sit, dedit paulo ante. Hinc S. August. Dies, ait, erat Christus, qui inter lucem et tenebras divisit, cum cæco cæcitatem depulit, eique visum restituit.

8. 9. ITAQUE VICINI, ET QUI VIDERANT EUM PRIUS QUIA MENDICUS ERAT, DICEBANT: NONNE HIC EST, QUI SEDEBAT, ET MENDICABAT? ALII DICEBANT: QUIA HIC EST. ALII AUTEM: NEQUAQUAM, SED SIMILIS EST EI. ILLE VERO DICEBAT: QUIA EGO SUM] Magnitudo facti, ait Chrys, incredulitatem inducebat: et aperti oculi vultum cæci mutaverant, ait S. Augustinus, ut eum intuentes dubitarent, an videns hic esset prior ille cæcus; sed diligenter inspicientes per longum viam euntem, agnoverunt eumdem esse, nec id negari posse. Ita Chrys.

MENDICUS] Mirabilis Dei clementia, ait Chrys. eos qui mendicabant, cum multa devotione curabat, ignobiles etiam sua dignos ducens providentia: pro salute enim omnium venerat. Sic hodie ad B. Virginem Lauretanam et Sichenensem, plerique pauperes et tenuis fortunæ miracula et beneficia per B Virginem impetrant: tum quia ipsi majori sunt in necessitate et egestate, quam divites: tum quia magis innocentis sunt vitæ: tum quia majorem præ se ferunt fidem et devotionem: tum quia Deus eorum, utpote derelictorum, peculiarem gerit curam, juxta illud: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor*. Unde S Jacob. cap. 2. 5. *Nonne*, ait, *Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide?* Et Christus: *Pauperes evangelizantur*, Matth. 11. Assecla Christi ergo pauperes non spernat. sed exemplo Christi ambiat.

10. 11. DICEBANT ERGO EI: QUOMODO APERTI SUNT TIBI OCULI? RESPONDIT: ILLE HOMO. QUI DICITUR JESUS, LUTUM FECIT, ET UNXIT OCULOS MEOS, ET DIXIT MIHI: VADE AD NATATORIA SILOE, ET LAVA. ET ABII, ET LAVI, ET VIDEO.] *Ille homo*, quia nondum sciebat Jesum esse Deum, ait Euthym. et Theophyl.

QUI DICITUR JESUS.] Nomen Jesu cæcus didicerat, vel ex communi fama, vel interrogando a circumstantibus. Quod Jesum non vocet Rabbi vel Dominum. partim simplicitati et candori ejus, partim veracitati ascribendum: ne quid enim suæ de Christo æstimationi dare videretur, nude veritatem aperit, eumque Jesum dumtaxat nominat: forte etiam id facit, ne Judæos Christo infensos magis contra eum concitaret.

AD NATATORIA,] scilicet stagna in plurali. Ita Roman. et alii legunt, *ad natatoriam*, scilicet piscinam. Idem ergo est sensus.

12. ET DIXERUNT EI: UBI EST ILLE? AIT: NESCIO.] Jesus enim fugiens laudem se subduxerat Recedebat Christus ubi curasset, ait Chrysost. non enim quærebat gloriam, nec se ostentare.

13. ADDUCUNT EUM AD PHARISÆOS QUI CÆCUS FUERAT. ERAT AUTEM SABBATUM, QUANDO LUTUM FECIT JESUS, ET APERUIT OCULOS EJUS.] *Ad Pharisæos*, ut illi quasi Rabbini et principes rem examinent. Consilio Dei id factum est, ut miraculum fieret testatissimum et celeberrimum, ipsique Pharisæi illud negare non possent Unde S. Aug. *Cæcus*, inquit, *confitebatur, ut cor impiorum frangebatur*. Adducunt ergo cæcum ad Pharisæos, quasi ad judices, ideoque in domo judicii congregatos, ait Theod. Heracleensis in Catena Hæc autem domus videtur fuisse synagoga, juxta templum: agebatur enim hic quæstio religionis et fidei, ut scilicet Pharisæi, quasi doctores et judices examinarent hoc miraculum, et ex eo judicarent, an ejus patrator esset Propheta et Messias, an non.

ERAT AUTEM SABBATUM.] Hoc addit, ait Chrys. demonstrans illorum malam mentem: quærebant enim occasionem contra Jesum, et volebant miraculo detrahere per apparentem legis prævaricationem. Nam revera facere lutum, ut illo cæcum illumines, in sabbato, uti fecit Christus, sabbati non est prævaricatio, sed sanctificatio.

17. DICUNT ERGO CÆCO ITERUM: TU QUID DICIS DE ILLO, QUI APERUIT OCULOS TUOS? ILLE AUTEM DIXIT: QUIA PROPHETA EST.] *Propheta*, id est, vir sanctus, eximius, thaumaturgus et divinus. Sic Gen. 20. 7. Abraham vocatur Propheta, id est vir sanctus et eximius. Vide dicta 1 Cor. 14 initio capitis, et Eccli. 48. v. 12. ubi varias nominis Prophetæ significationes recensui Adhuc inunctus, ait S. August. in corde nondum Filium Dei confitebatur, non tamen mentiebatur: ipse enim Dominus de se ait: *Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua.*

TU QUID DICIS DE ILLO?] Iterum iterumque interrogabant cæcum, ex acerbo odio et invidia in Christum; tum ut cæcum in eamdem cum Christo culpam et calumniam involvant, tum ut ex ore ejus aliquid eliciant quo sibi contradicat, itaque eum mendacii arguant; sed Deus invidos et astutos comprehendit in sua astutia, dum effecit ut per hoc crebrum examen, magis constans cæci confessio, indeque Christi miraculum et gloria elucesceret. Ita Leontius et alii. Sapienter S Chrysost. Hæc, ait, est veritatis natura, ut per quæ putatur insidias pati, fortior fiat, quod et nunc acci-

dit: parentes in medium ducuntur: qui maxime suum filium cognoscebant, qui filii dicta confirmant.

18. 19. NON CREDIDERUNT ERGO JUDÆI DE ILLO, QUIA CÆCUS FUISSET ET VIDISSET, DONEC VOCAVERUNT PARENTES EJUS QUI VIDERAT: ET INTERROGAVERUNT EOS, DICENTES: HIC EST FILIUS VESTER, QUEM VOS DICITIS, QUIA CÆCUS NATUS EST? QUOMODO ERGO NUNC VIDET?

20. 21. RESPONDERUNT EIS PARENTES EJUS, ET DIXERUNT: SCIMUS QUIA HIC EST FILIUS NOSTER, ET QUIA CÆCUS NATUS EST: QUOMODO AUTEM NUNC VIDEAT, NESCIMUS: AUT QUIS EJUS APERUIT OCULOS, NOS NESCIMUS: IPSUM INTERROGATE: ÆTATEM HABET, IPSE DE SE LOQUATUR.] Pharisæi cæci responso confusi, convertunt se ad ejus parentes ex majori livore et rabie, ut ex eorum ore eliciant quippiam, quo vel cæcum, vel Christum redarguant; scilicet vel cæcum hunc non fuisse natum cæcum, vel non fuisse plane cæcum, sed lusciosum, vel per artem magicam, ut ait Chrysost. non per miraculum a Christo fuisse illuminatum. Quærebant, ait S. Augustin. quomodo hominem calumniarentur, ut eum de synagoga ejicerent uti paulo post fecerunt. Et Theoph. hoc eorum fuisse dilemma asserit; Aut falsum est quod filius vester nunc videat, aut quod antea cæcus fuit: constat autem eum videre: falsum ergo est quod dicit, se cæcum fuisse. Parentes autem caute respondent; Scire filium hunc esse suum, ac cæcum esse natum, sed a quo et quomodo sit illuminatus, nescire. Prudenter, ut nec veritatem negent, nec periculum excommunicationis incurrant: sed timide; unde aiunt. *Ætatem habet*, q. d. ait Augustin. Juste cogeremur loqui pro infante, quia ipse pro se loqui non posset: at hic est vir, qui pro se loqui potest; ergo *ipsum interrogate*.

22. HÆC DIXERUNT PARENTES EJUS, QUONIAM TIMEBANT JUDÆOS: JAM ENIM CONSPIRAVERANT JUDÆI, UT, SI QUIS EUM CONFITERETUR ESSE CHRISTUM, EXTRA SYNAGOGAM FIERET.

23. PROPTEREA PARENTES EJUS DIXERUNT: QUIA ÆTATEM HABET, IPSUM INTERROGATE.] *Extra synagogam;* Græce. ἀποσυνάγωγος hoc est *asynagogus*, scilicet ejectus e synagoga, et quasi excommunicatus. Verum, ut ait S. August. jam non erat malum fieri extra synagogam: quia illi expellebant, sed Christus expulsum suscipiebat. *Propterea parentes dixerunt:* quia imbecilliores erant filio, ait Theoph. qui testis aderat intrepidus veritatis.

24. 25. 26. 27. VOCAVERUNT ERGO RURSUM HOMINEM QUI FUERAT CÆCUS, ET DIXERUNT EI: DA GLORIAM DEO, NOS SCIMUS QUIA (quod) HIC HOMO PECCATOR EST. DIXIT ERGO EIS ILLE: SI PECCATOR EST, NESCIO: UNUM SCIO, QUIA CÆCUS CUM ESSEM, MODO VIDEO. DIXERUNT ERGO ILLI: QUID FECIT TIBI? QUOMODO APERUIT TIBI OCULOS? RESPONDIT EIS: DIXI VOBIS JAM, ET AUDISTIS: QUID ITERUM VULTIS AUDIRE? NUMQUID ET VOS VULTIS DISCIPULI EJUS FIERI?] *Da gloriam Deo.* Est modus, sive phrasis obtestandi et adjurandi apud Hebræos, ut patet Josue 7. 19. q. d. Dic veritatem ad Dei gloriam: fatere tu idipsum, quod nos scimus esse verum scilicet hunc hominem, puta Jesum, esse peccatorem, atque hac veritatis, quæ latebat, confessione a te manifestata, glorificabis Deum, qui est prima et æterna veritas. *Dare gloriam Deo,* inquit Glossa, est veritatem de aliquo, quasi Deo præsente dicere. q. d. Confitere istum non esse Deum, sicut nos, sed peccatorem: nimirum prætextu religionis, ait Chrys. ad hoc volunt cæcum inducere, ut neget se a Christo curatum, aut ficte et magice per præstigias curatum, q. d. ait Interlin. Nega beneficium et miraculum, quod a Jesu accepisti: quod est blasphemare, non Deo gloriam dare.

SI PECCATOR EST, NESCIO: UNUM SCIO, QUIA CÆCUS CUM ESSEM, MODO VIDEO.] Prudenter et caute respondet: quia nec paret calumniæ, nec veritatem celat, ait Interlin. Objicit Chrysost. Quomodo dixit cæcus paulo ante, *Propheta est*, qui non dicit: *Si peccator est, nescio?* Respondet: Non hoc dicit asserendo, nec timendo, sed quia volebat Jesum a rei testimonio, non a sua voce, ab incusatione eripi. q. d. Nunc dicere vel disputare vobiscum nolo, an Jesus sit peccator, necne: unum dico, quod certo scio, me jam esse videntem, qui prius fui cæcus.

QUOMODO APERUIT TIBI OCULOS?] Modum curationis iterum inquirunt, more canum, ait Chrys. qui leporem nunc huc, nunc illuc investigant.

QUID ITERUM VULTIS AUDIRE?] q. d. Inaniter interrogatis, non volentes addiscere, sed cavillari, ait Chrys.

NUMQUID ET VOS VULTIS DISCIPULI EJUS FIERI?] Sicut ego jam video, et non invideo, ait Interl. Imo discipulum me esse Jesu profiteor, ac vos pariter ejus discipulos fieri opto: loquebatur hæc ait S. August. jam stomachans adversus duritiam Judæorum, et ex cæco videns, non ferens cæcos. Nota hic heroicam constantiam et magnanimitatem cæci, in tuendo Jesu coram Pharisæis juratis Christi hostibus, unde meruit a Christo suscipi et exaltari.

28. 29. MALEDIXERUNT ERGO EI, ET DIXERUNT: TU DISCIPULUS ILLIUS SIS: NOS AUTEM MOYSI DISCIPULI SUMUS. NOS SCIMUS QUIA MOYSI LOCUTUS EST DEUS: HUNC AUTEM NESCIMUS UNDE SIT.] *Maledixerunt*, dicendo: Maledicte, esto maledictus, maledicat tibi Deus, ito in malam crucem; aut quid simile: aut *maledixerunt*, id est, maledicta et convitia in eum jecerunt: Arabic. *opprobriis eum effecerunt*. Verum inefficax fuit eorum maledictio, et a Christo conversa in benedictionem: laus enim piorum est, ab impiis maledici. Unde S. Aug. maledictum est, ait, si cor discutias, non si verba perpendas: tale autem maledictum sit super nos et super filios nostros.

HUNC AUTEM NESCIMUS UNDE SIT,] an a Deo missus, uti fuit Moses, an a diabolo. Ita Euthym.

30. RESPONDIT ILLE HOMO (cæcus a Christo illuminatus) ET DIXIT EIS: IN HOC ENIM (q. d. Hoc sane. Est hebraismus) MIRABILE EST, QUIA VOS NESCITIS UNDE SIT ET APERUIT OCULOS MEOS.] q. d. Vestrum, utpote doctorum et legisperitorum, erat, scire Jesum, qui tanta patrat miracula, et me modo illuminavit, non nisi a Deo missum esse: Deus enim est, qui per eum miracula operatur. Ubique signum illuminationis suæ inducit, ait Chrysost. quia hoc depravare non poterant, sed ab eo convincebantur.

31. SCIMUS AUTEM QUIA PECCATORES DEUS NON AUDIT.] Quæres, quomodo hoc sit verum? Nam Deus peccatores, si pœnitentes veniam petant, illam eis indulget et peccatoribus bona temporalia, quin et spiritualia petentibus sæpe elargitur. Resp. Primo, Deus ordinarie peccatores non exaudit, peccatores, inquam, in peccato perseverantes: aliquando tamen eos exaudit,

sed id rarum est. Ita Jansen. Id ita esse patet ex Scriptura. Audi Isaiam: *Aggravata est auris ejus, ut non exaudiat, sed iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum*: Isaiæ 59. 1. et 2. Et: *Qui declinat aures suas, ne audiat legem oratio ejus fiet execrabilis*, Prov. 28. 9. Et: *Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas; et assumis testamentum meum per os tuum?* Psalm. 49. 16. Et: *Maledicam benedictionibus vestris*, Malach. 2. 2 De justis autem dicitur: *Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum*, Psalm. 33. 16. Et, *Oculi Domini ad timentes eum*, Eccl. 15. 20.

Secundo, et magis proprie ad rem propositam, Deus non exaudit peccatores; nimirum hac ratione et modo ut ad declarandam eorum sanctitatem (quæ nulla vel ficta et simulata est) miracula faciat uti facit per Jesum, ad testandum ipsum esse Messiam; de hac enim re hic agebatur. Ita Theophyl. Euthym. et Maldon, hic, ac Suarez tom. 2. de Relig. l. 1. de orat. c. 25. Deus, inquit, peccatores non audit, si orent mala intentione, v. g. ad confirmationem hypocrisis vel mendacii.

Tertio, S. August. lib. 3. de Baptism. contra Donat. c. 20. respondet. cæcum hunc id dixisse generaliter, cum adhuc esset catechumenus, et necdum satis in fide instructus: nam generaliter idipsum non esse verum. Quare sententiam hanc non omnino esse veram, nec esse sententiam S Scripturæ, sed S. Scripturam tantum asserere illam prolatam esse a cæco: quod verum est et canonicum.

Audi S. August. *Hæc adhuc inunctus loquitur: nam et peccatores Deus exaudit: alioqui frustra publicanus diceret, Deus propitius esto mihi peccatori; ex qua confessione meruit justificationem, sicut et cæcus ille illuminationem.*

Ex hoc loco S. Cyprianus epistol 64. et 80. et ejus sequaces Donatistæ, inferebant baptismum a ministro hæretico collatum, esse invalidum, ideoque iterandum quia hæreticus est magnus peccator, quem Deus non audit. Sed perperam: nam simili modo Catholici sacerdotis qui in peccato vivit, baptisma esset irritum et iterandum: hic enim est peccator. Dico ergo, alia est vis Sacramenti, alia orationis. Sacramentum enim habet vim ex opere operato, oratio vero ex opere operantis, puta ex sanctitate et meritis orantis. Quare si peccator, v. g. hæreticus, baptizet, validum est Sacramentum, suamque habet vim ex institutione Christi, qui per Sacramentum gratiam confert: Christus enim est principalis auctor baptismi, qui per ministrum quasi instrumentum baptizat. Adde, esto Deus non audiat preces peccatoris in quantum ipse persona privata est; audit tamen ejusdem preces, quatenus ipse persona publica est, puta minister Ecclesiæ, ecclesia enim est sancta, quia caput, puta Christum, habet sanctum, multaque membra, hoc est multos fideles habet sanctos, quorum preces Deus exaudit.

32. A SÆCULO NON EST AUDITUM, QUIA (quod) QUIS APERUIT OCULOS CÆCINATI.] q. d. Esto. Moyses et Prophetæ multa fecerint miracula, numquam tamen cæco nato visum restituerunt: Jesus ergo, qui mihi cæco nato visum reddidit, magnus Propheta in mundum a Deo missus sit oportet, imo major Moyse et Prophetis cæteris. Pungit et retundit dictum Pharisæorum: *Tu discipulus illius sis, nos autem Moysi discipuli sumus* q. d. Vos Mosen antefertis Christo: ego vero Christum antefero: vos Moysi discipuli esse vultis, ego malo Jesu esse discipulus. Ita Cyril. Leont. et alii.

33. NISI ESSET HIC A DEO, NON POTERAT FACERE QUIDQUAM.] In curanda cæcitate mea. Dicit hoc cæcus libere, constanter et veraciter, ait S. Aug. Dei enim opus supernaturale et proprium est illuminare cæcos.

34. RESPONDERUNT, ET DIXERUNT EI: IN PECCATIS NATUS ES TOTUS, ET TU DOCES NOS?] *Totus*, scilicet et anima et corpore; nam ob peccatum tuum cæcus es natus, hinc stigma peccati in oculis ostentas. Censent enim cum Pythagora, Platone et aliis, animam ante corpus extitisse, et ob peccata in corpus deforme, v. g. cæcum, esse detrusam. Ita Cyrill. Leon. et alii. Aliter Maldon. q. d. Ab utero matris usque in hodiernum diem nil didicistis, nisi peccare. Sic et S. Chrysost. et Theoph. A prima ætate, inquiunt, continuo, peccas.

ET TU DOCES NOS?] q. d. Tu, o cæce peccator, vis docere nos, qui sumus videntes, sapientes et justi?

ET EJECERUNT EUM FORAS,] extra domum privatam in qua erant, quasi stultum et indignum, cum quo tanti magistri disputarent, ait Maldon. vel, ut Theophyl. ex S Chrysost. extra templum, ac consequenter extra synagogam, ait Leont. hoc est, excommunicaverunt eum et extra cœtum, sive Ecclesiam suam, ejecerunt; sed invenit eum Dominus templi (Christus) ait Chrysost. et suscepit Utrumque eos fecisse est credibile, scilicet cæcum ex domo, et hoc symbolo ex Ecclesia sua ejecisse. Hoc enim apud eos jam decretum erat, ut patet vers. 22. Atque hoc satis significant. vers. 28. cum dicunt: *Tu illius discipulus sis, nos autem Moysi discipuli sumus* q. d Abi a Mose et nobis, o apostata, ad tuum Jesum: nimirum huc eos agebat livor et odium Christi. Denique idipsum suadet, quod hæc acta sint in domo judicii, quæ videtur fuisse domus publica, non privata, puta synagoga juxta templum, ut dixi vers. 13. Ita S. Chrysostom. Theophyl. Leont. Idipsum magis patebit c 10. v. 1. ubi ob cæcum hunc e synagoga expulsum, Christus ait se esse ostium ovilis Dei, id est, Ecclesiæ.

35. 36. 37. 38. AUDIVIT JESUS QUIA EJECERUNT EUM FORAS: ET CUM INVENISSET EUM, DIXIT EI: TU CREDIS IN FILIUM DEI? RESPONDIT ILLE, ET DIXIT: QUIS EST, DOMINE, UT CREDAM IN EUM? ET DIXIT EI JESUS: ET VIDISTI EUM, ET QUI LOQUITUR TECUM, IPSE EST. AT ILLE AIT: CREDO, DOMINE ET PROCIDENS ADORAVIT EUM.] Christus cæcum, a Judæis ob sui confessionem ejectum benigne suscipit ejusque constantiam remunerat; quare quem prius carne, eumdem nunc mente illuminat. Nam cum eum carne illuminavit, simul ei communia et confusa quædam fidei semina injecerat, quæ nunc particulatim efformat et perficit, ut Jesum quem quasi illuminatorem sui credebat esse Prophetam, sed hominem, nunc credat esse quoque Deum, Deique Filium. Unde Glossa: Habebat cæcus, inquit, jamdudum cor paratum ad credendum, sed in quem credere deberet, ignorabat. Unde ait: *Quis est, Domine, ut credam in eum?* Discit ergo hoc a Christo, ut scilicet in se, quasi in Messiam, Dei Filium, ideoque Deum verum, credat.

ET CUM INVENISSET.] utique studio Christi quæsitum eo loci, ubi ipsum esse sciebat. Nemo enim invenit

nisi id quod antea quæsivit: nimirum pastoris boni est quærere ovem errantem, quæ se in viam reducere nequit, nisi ab illo quæsita et reducta. Unde S. August. tract. 4. *Illi pellunt*, inquit, *excipit Dominus: magis enim quia expulsus est, Christianus factus est*.

Credis?] Jesus non requisivit fidem cæci in sanatione corporis, sed hic in sanatione mentis eam exposcit: quia ut ait S. August. serm. 15. de Verbis Apostoli: *Qui fecit te sine te, non justificat te sine te; fecit nescientem justificat volentem*

ET DIXIT EI JESUS: ET VIDISTI EUM, ET QUI LOQUITUR TECUM, IPSE EST.] *Et vidisti eum*, nunc cum se tibi ipse videndum offert, quem hucusque cæcus videre non potuisti. Nam cæcus illuminatus fuerat in Siloe absente Christo, unde Christum hucusque non viderat. Insinuat ergo Christus se esse eum, qui ipsi paulo ante visum restituit. Reducit enim ei in memoriam sanitatem, ait Theoph et quod ab eo virtutem videndi acceperat, ut sic credat ipsum non tantum esse Filium hominis, sed et Filium Dei.

CREDO DOMINE, ET PROCIDENS ADORAVIT EUM.] Jesum, tamquam genuinum et proprium Dei Filium, ideoque Deum verum latria adorandum Porro cæcus Christo interius eum illustrante et impellente, dicens *Credo*, simul elicuit actus spei, contritionis, charitatis, religionis et adorationis erga Christum, et per illos a peccatis purgatus et justificatus est. Quocirca vir sanctus et Apostolicus evasit: scripsit ejus vitam Petrus de Natal. Episc. Esquilinus in Catologo Sanctorum lib. 5. cap. 102. *Cedonius Episcopus*, inquit, *vel Sidonius, fuit ille cæcus a nativitate, quem Dominus lutum ex sputo faciens, et oculos liniens illuminavit, ut habetur Joan. 9. qui et ab aliquibus dicitur fuisse unus ex 72. Christi discipulis Sive autem ex numero illorum fuerit, sive non; planum habetur ex chronicis et gestis discipulorum quod Christi discipulus fuit: et post ascensionem Domini ab Apostolis baptizatus, sancto Maximino specialiter adhæsit; et cum eodem, et Lazaro atque sororibus ejus navicula impositus, a finibus Judæorum expulsus fuit. Postquam autem præfati Sancti provinciam Provinciæ, ad quam Deo duce applicuerant, ad Christum converterunt: et postquam beatus Lazarus Marsiliæ, et beatus Maximinus Aquis ordinati sunt, ipse in ministerio Maximini Aquensis civitatis Episcopi permansit: et ejusdem prædicationis coadjutor: ubi et post dies multos in pace quievit, et juxta magistrum reconditus jacuit, ut supra dictum est*.

39. ET DIXIT JESUS:] Nonnulli codices addunt ei, scilicet cæco; sed cum Romanis, Græcis, Syro et Arabico delendum τo *ei*. Christus enim hæc dixit non ad cæcum, sed ad Pharisæos.

IN JUDICIUM EGO IN HUNC MUNDUM VENI (Arabicus. *veni ut judicem hunc mundum*) UT QUI NON VIDENT VIDEANT, ET QUI VIDENT CÆCI FIANT] *In judicium*, id est, ad condemnationem, ait Cyrill Leont. Theophyl. et Chrysost. ut scilicet superbos et mundanos Pharisæos, qui sibi videntur videre et sapere, cæcitatis arguam, convincam et condemnem.

Melius alii accipiunt *judicium* non condemnationis, sed examinis et discretionis. q d. Ego incarnatus sum et veni in terram, ut discernam et separem credentes ab incredulis, bonos a malis, pios ab impiis; nimirum ut humiles, qui antea in ignorantia Dei et salutis vivebant in cæcitate mentis, instar cæci hujus mihi credentes, Dei et rerum ad salutem spectantium cognitione illuminem; superbos vero mihi credere nolentes, uti sunt Pharisæi scientia legis inflati, superbia sua excæcari permittam, ac excæcatos cæcitatis arguam et refutem. Ita S. August.

Posset Secundo. *judicium* hic significare arcanum Dei consilium, et mirabile decretum, sed justo ejus judicio statutum et fixum, quo Deus effecit ut Gentiles Deum ignorantes, ideoque cæci lumen fidei Christi viderent, illudque humiliter et avide susciperent: Scribæ vero Pharisæi, et mundi sapientes sua scientia inflati, per infidelitatem excæcarentur, Christique fidem et lucem repellerent. Humilitas ergo Gentes insipientes, se Christo subdentes fide Christi illuminavit: superbia vero Scribas sapientes Christum repellentes infidelitate cæcavit. Ita Cyrill. vel potius Clictovæus, qui Cyrillum hic supplevit. Hoc est quod exclamat Apostolus Rom 11. *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus!* Nimirum, *judicia Dei abyssus multa*. Causam præmisit Apostolus ibidem v. 25. dicens, *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret*. Ita Clictovæus in impresso, et Cyrillus in Catena Porro Theodor. in Catena, hæc ad Paulum et Judam adaptat: Paulus enim ex cæco videns, Judas autem ex vidente cæcus factus est.

Ubi Nota τo *ut*, *propterea*, *ideo*, *idcirco*, etc. apud Joannem sæpe non causam, sed effectum vel consecutionem significare. Non enim hac causa et hoc fine venit Christus, ut Scribæ excæcarentur, sed cæcitas eorum ex adventu et prædicatione ejus consecuta est, non per actionem Christi, sed per ipsorum superbiam et culpam. Ita Cyr. Chrys. Theoph. Euthym. et alii.

40. ET AUDIERUNT QUIDAM EX PHARISÆIS, QUI CUM IPSO ERANT, ET DIXERUNT EI: NUMQUID ET NOS CÆCI SUMUS?] Senserunt Pharisæi Christi dicto, *Ut videntes cæci fiant*, se tangi et pungi, Christumque loqui de cæcitate non corporis, uti vult Theophyl. sed animi: ita Cyrillus et Leont. Videbant enim se corpore non esse cæcos, quare si eos oculis captos dixisset, ipsum stolidum explosissent: rogant ergo: *Numquid et nos cæci sumus?* q. d. Itane tu venisti, ut cæcos corporaliter illumines, et nos spiritualiter videntes, legisque doctores excæces, et insipientes amentesque efficias? Ostende nobis hanc cæcitatem et amentiam.

41. DIXIT EIS JESUS: SI CÆCI ESSETIS, NON HABERETIS PECCATUM: NUNC VERO DICITIS: QUIA VIDEMUS. PECCATUM VESTRUM MANET.] Arabicus, *firmatum est*. Primo, Chrysost. Theophyl. Euthymius exponunt de cæcitate corporis. q. d. Si cæci essetis corpore minus superbiretis et peccaretis. Cæcitas enim corporis humiliaret animum vestrum.

Secundo, et magis genuine, S. Aug. tract 44 *si cæci essetis*, scilicet vestro sensu et judicio, hoc est, si cæcos, id est, ignorantes et insipientes in rebus salutis vos esse humiliter agnosceretis, non haberetis peccatum; quia cæcitatis vestræ remedium quæreretis, et a me quærentes acciperetis. Sic et Beda, Maldon. et alii.

Tertio, præcise et scholastice, q. d. Si essetis cæci, scilicet per ignorantiam Script. et legis naturalis; non haberetis peccatum juxta ignorantiam hanc operando, et me Messiam vestrum non agnoscendo: scilicet si ignorantia vestra esset plane inculpata et invincibilis, haberetis quidem aliquod peccatum, sed minus grave et excusabile, atque facile a me, ignorantiam vestram mea doctrina dispellente, possetis illuminari et curari: nunc vero apud vos *dicitis*: *Quia* (quod) *videmus*, hoc est, putatis vos videre esseque sapientes, ut de Christi adventu et persona optime judicetis: *Idcirco*, ut habet Græcus, Arabicus et Syrus, *peccatum vestrum manet* q. d. Idcirco vos ex malitia et arrogantia permanetis in vestro infidelitatis contra me peccato, idcirco obstinatis et obfirmatis animum, ut me Messiam esse credere nolitis, etiamsi ego idipsum plurimis signis et miraculis verum esse demonstrarim. Quocirca nulla ratione a me illuminari et curari potestis, quia obstinate me audire non vultis. Ita Theophyl. Jansen. et alii.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS DE SE DUAS PARABOLAS DAT, UNAM OSTII, ALIAM PASTORIS OVIUM, ET UTRAMQUE SIBI ATTRIBUIT. UNDE AIT VERS. 7. EGO SUM OSTIUM OVIUM; QUI ERGO PER ME NON INTRAT IN OVILE, ILLE FUR EST ET LATRO. ET V. 11. EGO SUM PASTOR BONUS, ETC. ET ANIMAM MEAM PONO PRO OVIBUS MEIS. SECUNDO, JUDÆI INTER SE DE JESU DISSENTIENTES V. 19. ROGANT EUM UT CLARE DICAT AN IPSE SIT MESSIAS, ID EST CHRISTUS. RESPONDIT JESUS SE ESSE CHRISTUM, SED JUDÆOS ID NOLLE AGNOSCERE EO QUOD NON SINT OVES SUÆ. HINC TERTIO, JUDÆI V. 31. TOLLUNT LAPIDES, UT IN EUM JACIANT, SED CHRISTUS SE ET SUA DICTA TUETUR ILLO DICTO PSALM. 81. EGO DIXI, DII ESTIS. QUARE JUDÆIS EUM CAPERE VOLENTIBUS, IPSE INVISIBILITER ELABITUR.

1 AMEN, amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille
fur est et latro. 2. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium. 3. Huic ostiarius aperit,
et oves vocem ejus audiunt, et proprias oves vocat nominatim, et educit eas. 4. Et
cum proprias oves emiserit, ante eas vadit, et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus.
5. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non noverunt vocem alienorum. 6. Hoc
proverbium dixit eis Jesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis. 7. Dixit ergo eis iterum
Jesus: Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium. 8. Omnes quotquot venerunt, fures
sunt et latrones, et non audierunt eos oves. 9. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur:
et ingredietur et egredietur et pascua inveniet. 10. Fur non venit nisi ut furetur, et mactet
et perdat. Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant. 11. Ego sum pastor bonus. Bonus
pastor animam suam dat pro ovibus suis. 12. Mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus
non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit: et lupus rapit, et dispergit
oves: 13. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus. 14. Ego
sum pastor bonus, et cognosco meas, et cognoscunt me meæ. 15. Sicut novit me Pater, et ego
agnosco Patrem, et animam meam pono pro ovibus meis. 16. Et alias oves habeo, quæ non sunt
ex hoc ovili: et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus
pastor. 17. Propterea me diligit Pater: quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. 18. Nemo
tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem
habeo iterum sumendi eam: Hoc mandatum accepi a Patre meo. 19. Dissensio iterum facta est
inter Judæos propter sermones hos. 20. Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmonium habet, et insanit:
quid eum auditis? 21. Alii dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium habentis: numquid
dæmonium potest cæcorum oculos aperire? 22. Facta sunt autem Encænia in Jerosolymis: et
hiems erat: 23. Et ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis. 24. Circumdederunt ergo
eum Judæi, et dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam.
25. Respondit eis Jesus: Loquor vobis, et non creditis. Opera, quæ ego facio in nomine Patris
mei, hæc testimonium perhibent de me: 26. Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis.

27. Oves meæ vocem meam audiunt: et ego cognosco eas, et sequuntur me: 28. Et ego vitam
æternam do eis: et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea. 29. Pater
meus quod dedit mihi, majus omnibus est: et nemo potest rapere de manu Patris mei. 30. Ego et
Pater unum sumus. 31. Sustulerunt ergo lapides Judæi, ut lapidarent eum. 32. Respondit eis Je-
sus: Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? 33. Re-
sponderunt ei Judæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: et quia tu homo cum
sis, facis teipsum Deum. 34. Respondit eis Jesus: Nonne scriptum est in lege vestra: quia ego dixi,
dii estis? 35. Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi Scriptura:
36. Quem Pater sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis: Quia blasphemas: quia dixi, Filius
Dei sum? 37. Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. 38. Si autem facio: et si mihi
non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, et credatis quia Pater in me est, et ego in
Patre. 39. Quærebant ergo eum apprehendere: et exivit de manibus eorum. 40. Et abiit iterum
trans Jordanem, in eum locum ubi erat Joannes baptizans primum et mansit illic. 41. Et multi
venerunt ad eum, et dicebant: Quia Joannes quidem signum fecit nullum. 42. Omnia autem quæ-
cumque dixit Joannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.

1. AMEN, AMEN (id est in veritate, sive verissime et certissime) DICO VOBIS: QUI NON INTRAT PER OSTIUM IN OVILE OVIUM, SED ASCENDIT ALIUNDE, ILLE FUR EST ET LATRO.] Proponit hic Christus parabolam ostii ovilis, ut per eam ostendat quis ipse sit, et quales sint sui æmuli et adversarii, puta Scribæ et Pharisæi. Incipit hæc parabola v. 1. et finitur v. 11. ubi Christus aliam pastoris parabolam inducit.

Occasio et causa, cur Christus hanc parabolam proposuerit, fuit quod Pharisæi cæcum a se illuminatum ob Christi fidem et confessionem, e Synagoga quasi ex ovili suo ejecerant, quo facto significabant Jesum non esse Messiam, nec membrum Synagogæ sive Ecclesiæ suæ; sed esse pseudoprophetam, ac consequenter eos qui in ipsum credebant, uti crediderat cæcus ab eo illuminatus, errare in fide, et aberrare a Synagoga, esseque Ecclesiæ suæ apostatas. Proponit ergo Christus parabolam ostii ovilis, ut per illam doceat contrarium; scilicet adeo se non esse pseudoprophetam, ut potius omnes alii, qui per ipsum tamquam verum ovilis, id est Ecclesiæ Dei, ostium, in illam non intrant, sed seductores et falsarii: illi vero sint legitimi pastores, Prophetæ et doctores, qui per ipsum in hoc ovile, id est in Ecclesiam Dei, intrant. Quare Synagogam Pharisæorum jam judaizantem, esse Synagogam non Dei, sed Satanæ: veram autem Dei Ecclesiam esse Christianam, quam Christus instituebat, Synagogæ Judaicæ surrogabat, ac proinde cæcum a Synagoga excommunicatum, per fidem in Christum ingressum esse in Ecclesiam veram, scilicet Christianam.

Ut totam parabolam lector facile comprehendat, totam ejus synopsin hic oculis subjiciam. Primo, ovile Dei est Ecclesia, quæ vetus apud Judæos, Synagoga dicebatur. Secundo, herus ovilis, id est dominus Ecclesiæ, est Deus Pater. Tertio, ostium est Christus, sive fides in Christum, qui clausus est Scriptura legis et Prophetarum, velut ostio suis seris obserato. Quarto, ostiarius est Spiritus Sanctus. Quinto, oves sunt non soli prædestinati, ut opinatur S. Augustin. et electi ad gloriam, sed quivis fideles et discipuli Christi, sive omnes qui sunt in Ecclesia. Sexto, veri pastores et Prælati sunt, qui per Christum intrant. Septimo, his ostiarius, id est Spiritus Sanctus, aperit ostium, quia fides in Christum, per quam ingrediuntur in Ecclesiam, est donum Spiritus Sancti, ipseque Spiritus Sanctus eis potestatem veram et legitimam impertit ut quæ ipsi fecerint, rata sint et habeantur a Deo. Octavo, hi educunt oves, id est, fideles ad pascua sacræ doctrinæ, gratiæ, et virtutum, eisque suo vitæ probæ exemplo præeunt; ac nominatim eas vocant, quia sigillatim uniuscujusque curam gerunt, et singulos ad meliora hortantur, stimulant, compellunt. Nono, qui per Christum non intrat in ovile, sed vel per murum in illud transilit, vel per fenestram aut maceriam in illud irrumpit, ille fur est et latro ovium, id est fidelium: hos enim mactare et perdere satagit. Cætera fere sunt emblemata, quæ ad elegantiam pertinent, nec rei per eam significatæ sunt applicanda.

Nunc singula sigillatim expendamus et ad incudem revocemus.

QUI NON INTRAT PER OSTIUM IN OVILE (græce [illegible] id est stabulum) OVIUM, SED ASCENDIT ALIUNDE (Arab. *per alium locum*) ILLE FUR EST ET LATRO.] q. d. Qui per me Christum, qui sum ostium Ecclesiæ, in eam non intrat, ille non est pastor, sed fur et latro, qui fideles laniare, necare et perdere molitur. Tales fuere Judas Galilæus et Theudas, Actor. 5. v. 36 et 37 ac similes, qui se finxerunt esse Messiam, aut id quod Messiæ erat proprium, sibi arrogare et profiteri conati sunt. Tales etiam jam esse incipiebant Scribæ et Pharisæi, qui antea per merita Christi legitimam a Deo docendi et gubernandi populum potestatem acceperant, ideoque ejus veri erant pastores et doctores: jam autem Christo præsenti se opponentes, et populum ab eo avertentes, fiebant lupi, imo fures et latrones fidelium. Ita S. August. et ex eo Glossa. Contra Pharisæorum, inquit, qui se videre jactabant arrogantiam, similitudinem proponit, ostendens nec sapientiam, nec bonam vitam quidquam valere, nisi per eum. Et Chrysost. dicens: Abunde, inquit, Scribas significat, qui docebant doctrinas et mandata hominum, et legem transgrediebantur. Tales quoque olim fuere pseudoprophetæ, et nunc sunt hæretici, de quibus Jeremias c. 23. 21. *Ipsi*, inquit, *currebant, et ego non mit-*

tebam eos. Audi S. Aug. *Dicant Pagani vel Judæi, vel hæretici; Bene vivimus; si per ostium non intrent, quid eis prodest? non bene vivere dicendi sunt, qui finem bene vivendi vel cæcitate nesciunt, vel inflatione contemnunt.*

Tropologice addit August. Humilis janua est Christus: qui intrat per hanc januam oportet humilem esse, ut sano capite (ne in superliminare attollens caput impingat) possit intrare: qui non se humiliat, sed per maceriam vult ascendere, ideo exaltatur ut cadat. Idem S. Aug. serm. 49. de Verbis Domini: Intrat per ostium, inquit, qui intrat per Christum, ejusque passionem imitatur et humilitatem. *Fur* est, quia oves, id est fideles, Christo surripere, sibique arrogare contendit. Idem *latro* est, quia fidelium animas occidit, et gehennæ mancipat. Ita S Aug Fur est, inquit, quia quod alienum est, suum dicit; nimirum oves Dei suas faciendo, ait Glossa. Latro est, quia quod furatur occidit, ait S. August.

Tropologice, festive noster Salmeron tom. 7. pag. 88. In Ecclesiam, inquit, id est, ad beneficia Ecclesiastica, varii varie intrant. Primo, nonnulli per ostium, sive portam Cæsaream; nimirum aulici per commendationem Cæsarum, regum, principum Secundo, alii intrant per portam auream, scilicet divites. Tertio, alii per portam sanguineam, puta per parentes, cognatos et amicos potentes. Quarto, alii portam munerariam, hoc est per dona et munera. Quinto alii per portam famulariam, scilicet servi et famuli, qui propter obsequia ab Episcopis promoventur ad beneficia. Hi jacent languentes, et expectantes aquæ, id est sedis vacantis, motum: tunc enim qui prior est in gratia apud successorem, beneficium obtinet.

2. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium.] S. Chrysost. per *ostium* intelligit S. Scripturas: hæ enim, inquit, Dei cognitionem aperiunt, oves custodiunt, lupos prohibent, hæreticis aditum præcludentes. Sic et Theoph. Leont. et Euthym. Accedit Theodor. Heracleotes in Catena. Qui et aliam causam addit: S. Script. est ostium, inquit, quia ille verus est pastor, cui ostium ingressum, id est S Scriptura auctoritatem præbet, et fidem conciliat. Verum S. Aug. Cyril. Beda, Rupertus hic, et S. Greg. hom. 15. in Ezech. per *ostium* intelligunt Christum. Ipse enim v. 7. diserte ait: *Ego sum ostium.*

Dices: Christus est pastor ovium; ergo nequit esse ostium: pastor enim intrat per ostium, ergo ipse non potest esse ostium. Resp. S. August. Dominus (Christus) ipse ostiarius, et pastor, et ostium: ipse, se aperit qui seipsum exponit: vel ostiarius et Spiritus Sanctus, de quo Dominus: *Ipse nos docebit omnem veritatem:* ostium ergo est Christus, qui est veritas, quam qui docet, ostium aperit. Hæc Aug. Et Glossa: Omnes, ait, qui veritatem tenent et docent, in Christo pastore sunt unus pastor: sibi Christus soli tenuit quod ostium est per quem oves intrent ad Deum: intrat autem pastor ostium: Christum enim Christus ipse et alii pastores prædicant. Simplicius cum Maldon dicas Christum pastorem per ostium, id est, per seipsum intrare in Ecclesiam, quia sua auctoritate in eam intrat, cæteri vero intrant auctoritate a Christo accepta. Nec enim in parabolis omnia ad amussim accommodare est possibile. Porro Syri et Hebræi gaudent parabolis, easque conduplicant et multiplicant, imo unam alteri inserunt et commiscent. Unde Christus Scribis non nisi in parabolis loquebatur, Matth 13. 35. Sic hic Christus parabolas ostii et pastoris commiscet.

Huic ostiarius aperit.] Id est Moyses, inquit Chrysost. Theophyl. Euthym cui ostium, id est Dei eloquia credita sunt Moyses enim Christo testimonium perhibens, eum quasi principem in Ecclesiam inducit, juxta illud c. 5 46. *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi, de me enim scripsit.*

Secundo, Cyrill. ostiarium censet esse angelum, qui præest toti Ecclesiæ, puta S. Michaelem. Ostiarius est Christus ipse, ait S. Aug. verbis jam citatis.

Tertio et genuine, idem S. Aug Chrysost. Theophyl. Rupert. Maldon. et alii: Ostiarius, inquiunt, est Spiritus Sanctus, per quem nobis Scripturæ reseratæ Christum pastorem indicant, ait Theophyl. Aut potius Spiritus Sanctus Christo aperuit ostium in Ecclesiam, dum eum Ecclesiæ pastorem constituit, et suo testimonio, gratia et miraculis auctoravit, ut cum in Christi baptismo specie columbæ in eum descendit, ac deinde per eum cæcos illuminavit, ægros sanavit, mortuos suscitavit. Idem alios quoslibet pastores, legitimos Christi successores præficit Ecclesiæ, facitque ut ab Ecclesia agnoscantur et recipiantur, ac per eos cæteros fideles in Ecclesiam inducit. Idem pseudopastorum, ut hæreticorum, fraudes detegit, facitque ut ab Ecclesia expellantur.

Et oves vocem ejus audiunt.] q. d. Sicut oves ex consuetudine, et ex pastorali cura et benevolentia pascendi agnoscunt suum pastorem, ejusque vocem audiunt, id est, sentiunt, dignoscunt, et quid ille velit intelligunt, illudque ei obediendo exequuntur et faciunt, ut dum pastoris præeuntis sibilum audientes, illum, relicto etiam pabulo, sequuntur: sic pariter fideles et Christiani, Christum verum pastorem, et illos, quos ipse sibi vicarios substituit, agnoscunt, ejusque vocem audiunt, illique per omnia obediunt. S. August. et ex eo Beda, per oves solos prædestinatos accipiunt: hi enim oves vocantur, et ab hædis discernuntur, Matth. c. 25 33 Sed ibi agitur de judicio, ubi electi et salvandi a reprobis secernuntur: hic vero agitur de Ecclesia in terris militante, ubi electi cum reprobis commisti sunt, nec ab iis secerni possunt. Quare utrique vocantur oves: oves ergo sunt omnes fideles: hi enim sunt in ovili, id est in Ecclesia, et Christum pastorem agnoscunt, amant, et colunt

Et proprias oves vocat nominatim.] Arabicus, *et vocantur oves ejus nominibus suis. Nominatim,* id est, sigillatim. q. d. Pastor singularum ovium curam gerit, omnes et singulas evocat, ut se ad pascua præeuntem sequantur: ac si qua ægra sit, illam solam avocat, ungit, medetur, imo, si opus sit, in humeros tollit Adde, solent pastores solertiores suis vaccis, canibus, ovibus nomina imponere, ac per ea illas ad se evocare. Sic pariter Christus, et quilibet post eum pastor Christianis, dum eos baptizat, nomen proprium indit, illoque eos compellat et vocat, ac singulorum curam gerit, ut eos verbo, exemplo et SS. Sacramentis pascat, itaque ad salutem et gloriam cœlestem deducat.

Notat Leont. Christum hic tradere octo veri pasto-

ris signa et munia. Primum est, quod per ostium ingrediatur: Secundum, quod ostiarius illi aperiat; Tertium, quod oves ejus vocem agnoscant, illique pareant; Quartum, quod singulas oves nominatim appellare possit. Quintum, quod oves educat; Sextum, quod ante eas vadat; Septimum, quod oves eum sequantur; Octavum, quod animam suam ponat pro ovibus. Talis fuit S. Chrys. qui cum de expulsione ejus ageretur, hom. 11 sic suos affatur: *Vos estis mihi pater, vos mihi mater, vos mihi vita, vos mihi gratia: si vos proficitis, mihi placebit. Vos estis corona mea, et divitiæ meæ, vos estis thesaurus meus. Ego millies pro vobis immolari paratus sum: et nec gratia mihi in hoc est, sed debitum reddo. Bonus enim pastor debet animam pro ovibus suis ponere: hujusmodi enim mors immortalitatem parit.*

Et educit eas, ad pascua, quæ non extra, sed intra ipsum ovile, hoc est, in ipsa Ecclesia continentur. In Ecclesia enim pastor docet populum, Missam celebrat, baptizat, Sacramenta administrat, etc. Adde, Ecclesia est cœtus fidelium: ubi ergo sunt fideles, ibi pariter est Ecclesia, vel pars Ecclesiæ.

4. Et cum proprias oves emiserit (ad pascua) ante eas vadit,] ut iter præeat, ut eas a lupo et raptore defendat, ut per rectum iter commodumque eas ad meliora pascua se sequentes deducat. Sic pariter Christus, et quilibet verus pastor. Primo, fidelibus iter in cœlum præit sanctæ vitæ exemplo. Cogitet ergo pastor, se fidelium debere esse in sanctitate anteambulonem et ducem, eosque omnes præire, ut cunctis illustre det virtutum exemplum, in quod singuli intuentes ipsum ad alta sequantur, juxta illud S. Petri epist. 1. c. 5. 3. *Non dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.* Secundo, pastor fideles ab hæreticis, scandalis, cæterisque noxis sua vigilantia et robore tuetur et defendit. Tertio, eis rectum iter in cœlum commonstrat, ac melioribus, quibus potest documentis, consiliis, monitis eos pascit ac nutrit. Ita Theoph. Beda, Euthym. et alii.

Anagogice, S. Aug. *Quis*, ait, *est qui oves præcessit, nisi qui surgens a mortuis jam non moritur, et Patri dixit: Quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum.*

Et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus.] Hoc est dignoscunt vocem pastoris sui a voce cujusvis alterius, ideoque ejus vocem et sibilum sequuntur.

5. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo; quia non noverunt vocem alienorum.] v. g. hæreticorum, Judæorum, Paganorum, omniumque improborum et fraudulentorum; hos enim quasi lupos fugiunt veri fideles, qui sunt genuinæ Christi oves.

6. Hoc proverbium dixit eis Jesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.] *Proverbium*, græce, παροιμίαν id est, parœmiam, similitudinem, parabolam, ut vertit Arabicus. Vide dicta Proverb. 1. v. 5. *Illi autem*, scilicet Pharisæi et Judæi, contra quos parabolam hanc intorsit Christus, quin et Apostoli eamdem non intellexerunt, eo quod in se involuta sit, ænigmatica et obscura.

7. Dixit ergo eis iterum Jesus. Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium.] Maldonat. censet hic Christum duplex ostium statuere, scilicet ostium domus, et hoc esse S. Script. et ostium ovilis, et hoc esse Christum. Credo, inquit, alio sensu dixisse Christum: *qui non intrat per ostium*: alio vero: *Ego sum ostium*. Nam cum dixit: *Qui non intrat per ostium*, de ostio, per quod pastores, cum dixit, *Ego sum ostium*, de ostio, per quod oves ingrediuntur et egrediuntur, loquebatur, quod diversum omnino est; illud est porta prima domus, hoc ostiolum ovilis: per illud pastorem, per hoc oves dixit ingredi debere; illud quod esset, non declaravit, hoc se esse dixit: *Ego*, ait, *sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur et egredietur, et pascua inveniet.* Verum hæc distinctio ostii subtilior est, quam solidior: ubique Christus de uno eodemque ostio, scilicet ovilis, loquitur. Quod enim ante parabolice et obscure dixit v. 1. *Qui non intrat per ostium*, etc. *fur est et latro*, cum illud discipuli non intelligerent, Jesus eis parabolam explicuit, dicens: *Ego sum ostium ovium: omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones. Ecce*, ait S. Aug. *quod clausum est aperuit. Ipse est ostium: intremus, ut nos intrasse gaudeamus.* Rursum hæc distinctio difficultatem quidem unam evadit, scilicet quomodo Christus, quasi pastor per ostium, id est per S. Script. sibi attestantes, ingrediatur in domum Ecclesiæ: alteram tamen, quomodo scilicet idem sit pastor et ostium, non evadit. Dicendum ergo, Christum hic miscere more Syrorum inter se duas parabolas, unam ostii, alteram pastoris, ut dixi v. 2. Duo enim hic docere intendit Christus. Prius, neminem posse ingredi in Ecclesiam, indeque in cœlum, hoc est, neminem posse justificari et salvari, nisi per se, scilicet per fidem, credendo Jesum esse salvatorem mundi; hoc ostendit per parabolam ostii. Sicut enim non patet ingressus in ovile, nisi per ostium: sic nec patet ingressus in Ecclesiam militantem et triumphantem, nisi per Christum. Posterius, se verum esse pastorem, qui animam ponat pro ovibus suis, cæteros vero mercenarios: quare oves se sequi debere non mercenarios: hoc ostendit per parabolam pastoris: porro, quia hoc posterius priori immistum et connexum est, idcirco parabolam ostii parabolæ pastoris immiscet et innectit.

8. Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones, sed non audierunt eos oves.] Dices: ergone omnes Prophetæ, qui venerunt ante Christum, populumque docuerunt, fures sunt et latrones? Respondent S. Augustinus lib. 16. contra Faustum c. 12. et S. Hieron. lib. 2. contra Pelag. et Beda hic, Prophetas non venisse sua sponte, sed missos esse a Deo. Rursus eos non venisse præter Christum, sed cum Christo; ut scilicet quasi ejus præcursores ipsius adventum prænunciarent. Quare Prophetas non diversos, sed eosdem censeri cum Christo, quia Christi causa, jussu et ductu venerant. Audi S. Aug. *Prophetæ non præter Christum venerunt: venerunt enim cum verbo Dei: venturus præcones misit, et eorum quos miserat, corda possidebat.* Addit Euthymius, Prophetas venisse quidem ante Christum, sed per ostium ingressos fuisse. Denique Christus proprie hic agit de iis, qui venerant ante ipsum titulo pastoris, sive Messiæ. q. d. Omnes qui ante me venerunt, seseque venditarunt pro pastore Ecclesiæ a tot sæculis expectato, scilicet

pro Messia, sive Christo, hi fures sunt et latrones, quia oves, id est fideles, ut fures, Deo et Christo surripere, sibique ascribere, eosque laniare et perdere conati sunt. Tales fuere Judas Galilæus, Theodas, et post Christum Simon Magus, Barchocabas, pluresque alii; qui sibi Christi, nomen et titulum arrogarunt. Ita S. Cyrill. Chrys. Theophyl. Euthym. et alii.

SED NON AUDIERUNT EOS OVES.] quia deprehenderunt eos non afferre signa Messiæ, a Prophetis prædicta, sed velle fideles Christo surripere, eosque sibi arrogare, mactare, et in gehennam præcipitare.

9. EGO SUM OSTIUM. PER ME SI QUIS INTROIERIT, SALVABITUR: ET INGREDIETUR, ET EGREDIETUR, ET PASCUA INVENIET.] Rupert. censet hic aliud ostium a priori diversum statui, et aliud ovile, juxta illud v. 16. *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili.* Verum frustra. Nam unum est tantum ovile Christi, puta una duntaxat Ecclesia. Unde v. 16 subjicit Christus: *Et fiet unum ovile, et unus pastor.* Idem ergo hoc est ostium cum eo quod præcessit. Ostium enim jam dictum Christus partim confirmat, partim explicat, dum subdit: *Per me si quis introierit,* id est, si quis in me crediderit, itaque per fidem et gratiam meam ingrediatur Ecclesiam, hic *salvabitur,* id est justificabitur et beabitur, si videlicet in fide, gratia et charitate mea usque ad mortem persistat. Ita S. Greg. ep. 49. lib. 7. *Ille,* ait, *ad ovile ovium intrat per ostium qui intrat per Christum. Ipse autem per Christum ingreditur qui de eodem creatore et redemptore humani generis vera sentit et prædicat, et prædicata custodit.*

ET INGREDIETUR ET EGREDIETUR.] Non significat ingressum in Ecclesiam, et egressum ex ea, ut patet, sed *egredietur,* scilicet ad pascua, et post pastum *ingredietur* in locum, ubi recubet, uti faciunt oves, q. d. Fidelis quasi ovis ingredietur caulam Ecclesiæ bene pastus, et rursum esuriens egredietur ad pascua animæ suæ, sine ullo periculo, me pastore ducente et reducente. Ita Maldonatus.

Aut potius *ingredi* et *egredi* apud Hebræos significat libere versari, suo munere fungi, solitum agere, et quævis negotia peragere, atque nectendum est cum eo quod sequitur: *Et pascua inveniet.* q. d. Fidelis ubique libere sine metu versabitur, suo munere fungetur, ac quidquid agat, tam domi, quam foris, ubique pabulum animæ inveniet. Significat enim hæc phrasis Primo, securitatem; Secundo, fiduciam; Tertio, libertatem conversandi ubilibet, suo munere fungendi, et quælibet negotia peragendi pro Christo, et per Christum. Ita Cyrillus, Chrysost. Theophyl. Euthym.

Symbolice et Tropologice. S. August. Beda et S. Gregor. homil. 14. Ingreditur fidelis intra se per contemplationem, egreditur per actionem ad bona opera. *Ingredietur,* ait S. Aug. *ad internam meditationem et egredietur ad externam actionem.* Auctor de Spiritu et anima: *Ingredietur,* inquit, *ad divinitatem meam, et egredietur ad humanitatem, et in utriusque contemplatione mira pascua inveniet.* Denique alio loco Greg. *Ingredientur,* ait, *et egredientur, et pascua invenient: intus quippe habent pascua contemplationis, foris pascua boni operis: intus mentem devotionibus impinguant, foris se piis operibus satiant.* Denique Theoph. *Ingredietur,* ait, *qui curam egerit interioris hominis: egredietur, qui mortificaverit membra sua super terram.*

Anagogice. Rupertus, ingreditur fidelis Ecclesiam per fidem, ut in ea pascua inveniat: egreditur, cum ex ea moriens migrat in cœlum. *Ingreditur,* ait S. Aug. *per ostium fidei in Ecclesiam, et egreditur per idem ostium fidei vivens in vitam æternam, ubi pascua inveniet.* Et S. Greg. *Ingredietur,* ait, *ad fidem, egredietur autem ad spem, pascua vero inveniet in æterna satietate.*

10. FUR NON VENIT NISI UT FURETUR, ET MACTET, ET PERDAT. EGO VENI UT VITAM HABEANT, ET ABUNDANTIUS HABEANT.] Ostendit quis sit finis et scopus ejus quem paulo ante furem vocavit, et quis ex adverso suus. q. d. Fur et latro ovium, qui per ostium, id est per me, non intrat in ovile Ecclesiæ, sed aliunde clam irrumpit, puta hæreticus, schismaticus, Scriba, Pharisæus, ac præsertim Pseudochristus: qui se pro Messia venditat, uti fecit Theodas, et Judas Galilæus; hic non venit, ut oves, id est fideles, tueatur et salvet, sed ut eos furetur, ac Deo et Ecclesiæ, cujus sunt proprii, surripiat, eosque ad se, id est ad synagogam Satanæ, transferat, ibique eos per hæresim et vitia mactet, ac in gehennam ducat et perdat. Ego vero qui sum verus ovium, id est fidelium pastor, e cœlis veni et descendi in terram, non mei, sed fidelium causa, ut scilicet per me a peccatis liberati *vitam* gratiæ *habeant,* imo *abundantius habeant.* Græce περισσὸν ἔχωσιν id est, *abunde habeant,* vel *abundantem habeant,* scilicet vitam: enim περισσὸν potest accipi ut adverbium vel ut nomen adjectivum. q. d. Ego veni ut dem fidelibus vitam, non qualem qualem, sed περισσὸν id est præstantem, eximiam, abundantem, novam, modum excedentem, ut scilicet abundent mea doctrina et gratia, per eamque in spiritu vegeti, læti, pingues et abundantes donis spiritalibus vivant, tum in hoc sæculo per gratiam, tum in futuro per gloriam. Ita S. Chrysost. Cyrill. Theophyl. Euthym. Beda et alii. Huc accedit expositio Ruperti: ut Christiani, inquit, abundantiorem habeant gratiam, quam Judæi in lege veteri. Hinc et Arabicus vertit, *ut abundantius eis sit;* Vatablus, *ut abundent pascuis.* Hanc abundantem spiritus vitam a Christo aspiratam videre licet in S. Petro, Paulo cæterisque Apostolis; in S. Stephano, Laurentio, cæterisque Martyribus; in S. Athanasio, Gregorio, cæterisque Confessoribus; in S. Cæcilia, Catharina, cæterisque virginibus, etc. Hinc illa ardens Pauli vox: *Quis me separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia?* etc. *Certus sum quia neque mors, neque vita,* etc. Rom. 8.

11. EGO SUM PASTOR BONUS. BONUS PASTOR ANIMAM SUAM DAT PRO OVIBUS SUIS.] Græce ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, id est, *ille pastor, ille bonus,* scilicet per excellentiam, hoc est præclarus, optimus et præstantissimus, imo unicus et singularis ille princeps pastorum, qui solus ita animam meam pro ovibus, id est fidelibus meis, ponam, ut eos mea morte a morte redimam, ac vitam præsentem et æternam eis conferam; quod non fecere Prophetæ, nec Apostoli, nec quis alius. Esto enim ipsi pro fidelibus non suis, sed Christi occisi sint; tamen eos morte sua a peccatis non redemerunt, nec sanctificaverunt, vel bearunt. Ita Rupert. Chrysost. Theophyl. Euthym. Addit S. August. et Beda, Prophetas et

Apostolos censeri unum eumdemque pastorem cum Christo, quia Christo fuere subordinati, ab eoque missi, directi, adjuti et protecti. Christus ergo est eximius ille et unicus pastor, quem venturum prædixit Ezechiel pastorum principem, dicens cap. 34. 23. *Suscitabo super eas*, (oves meas) *pastorem unum, qui pascat eas, servum meum. David* (puta Christum Davidis filium) *ipse pascet eas, et ipse erit eis in pastorem*, etc. Vide ibi dicta.

Transit Christus a parabola ostii ad parabolam præclariorem pastoris. Ipse enim ita est ostium, per quod oves: id est fideles, ingrediuntur in Ecclesiam, ut idem sit pastor ovium, non qualis qualis, sed principalis, singularis et divinus: unde ipse per ostium, id est per seipsum, puta sua auctoritate intrat ad oves, id est fideles Ecclesiæ.

Porro Christus gaudet titulo pastoris, ut proprio et suavissimo. Hinc olim pingebatur ut pastor humeris suis ovem bajulans, uti etiamnum videre est in picturis antiquissimis, quæ extant in basilica Lateranensi, in Ecclesia SS. Cosmæ et Damiani, in cryptis et cœmeteriis S. Priscillæ, S. Laurentii, S. Sebastiani, etc. Hinc prisci Patriarchæ et parentes, typique Christi, fuere pastores ovium, ut Abraham, Isaac, Jacob et Moses, qui pascendo oves didicit pascere et regere homines, ait Philo. Hinc et David a pastu ovium traductus est ad regnum. Hinc et Homerus Agamemnonem regem Græcorum passim vocat ποιμένα λαῶν, id est, pastorem populorum. Vis ergo nosse et sequi officium veri pastoris, inspice et fac sicut pastor ovium se gerit erga suas oves: esto tam eminens doctrina et sanctitate inter fideles tuos, ut inter oves irrationales videaris esse pastor rationalis, ac quasi angelus inter homines, ait S. Chrysost.

Primo ergo, sicut pastor oves singulas agnoscit, curat, compellat; sic et pastor animas singulas suæ curæ commissas agnoscat, curet, instruat, moneat, dirigat.

Secundo, pastor oves educit ad meliora pascua: idem faciat pastor fidelium.

Tertio, pastor ante oves vadit: sic pastor suos fideles præeat virtutis exemplo. Hoc est quod Paulus præcipit Tito, quem Cretæ Episcopum constituerat c. 2. 7. *In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate*, etc.

Quarto, pastor fugat lupos, serpentes omniaque ovibus damnosa; sic Parochus fugat hæreticos omnesque noxios. Rursum pascat oves suas doctrina et Sacramentis, non vero impinguet semetipsum lacte et lana ovium, Ezech. 34. 2. Ne sit ergo mercenarius, ut sua lucra quærat, suos honores, ut urbanos nobilesque pastoratus ambiat, rusticanos et ignobiles aspernetur; Christus enim obiit vicos et castella, aitque: *Pauperes Evangelizantur*, Matth. 11. Memorabile hac in re exemplum dedit Joannes Fischerus Episcopus Roffensis, qui exiguum et tenuem suum Episcopatum noluit commutare cum locuplete et honorato, quem ei offerebat Henricus VIII. Angliæ rex, dictitans se facilius et melius Christo in die judicii rationem redditurum pro paucis ovibus et lucris, quam pro multis. Nam si multi, inquit, scirent, quam ratio hæc futura sit exacta, non ambirent, magnos et opimos Episcopatus. Ita Sanderus in Schism. Anglic.

Quinto, pastor agnos tenere pascit, fovetque: oves infirmas consolidat, ægrotas sanat, confractas alligat, errantes reducit, Ezech. 34. 4. Vide ibi dicta, præsertim sub finem capitis. Idem Christianis faciat Parochus et Episcopus. Exemplum illustre est in Vita S. Abrahami, quam conscripsit S. Ephrem: Hic enim ex Anachoreta factus Pastor populi ferocis, barbari et indomabilis ab eo male acceptus, et crebro verberatus usque ad mortem, sua tamen invicta patientia, mansuetudine et charitate eum domuit, et Christi legibus subjecit.

Sexto verus ovium pastor fuit Jacob, qui de se ait: *Die noctuque æstu urebar et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis*, Genes. cap. 31. 40. et nascente Christo pastores noctu vigilabant super gregem suum. Unde hujus vigiliæ merito allectus angelus, eis apparuit nuncians Christi ortum, Lucæ 2. Sic Parochus et Episcopus sit vigil, gregique suo invigilet. Prima ejus dos sit vigilantia.

Septimo, pastor pro tuendis ovibus vitam suam periculo exponit. Idem faciat Parochus cum ingruit persecutio, pestis, hostis, uti fecit S. Athanasius, S. Chrysost. S. Basilius, S. Ambrosius.

Denique S. Petrus summus Ecclesiæ Pastor, hæc pastoribus sibi subditis dat præcepta, ep. 1. c. 5. 2. *Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum: nec turpis lucri gratia, sed voluntarie; neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam.* Vide ibi dicta. Plura et particularia pastorum documenta vide apud S. Gregor. in exacto et eximio ejus Pastorali. Et apud S. Bernard. in aureis libris de Considerat. ad Eugenium Pontificem, ac S. August. tractat. de Pastoribus et ovibus tom. 9.

Porro horum omnium origo, fons et causa ideoque summa et compendium est charitas. Hæc enim omnia jam recensita, sunt munia et officia charitatis: charitas enim summe amat Deum, et fideles sibi a Deo commissos propter Deum. Unde S. August. hic tract. 123. *Amor*, inquit, *in eo qui pascit oves, in tam magnum debet spiritalem crescere ardorem, ut vincat etiam mortis naturalem timorem.* Hinc Christus volens Petrum Ecclesiæ pastorem constituere: *Petre*, inquit, *amas me? eoque respondente: Domine tu scis quia amo te;* subjecit, *Pasce oves meas*, uti audiemus cap. ultimo.

Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.) *Animam*, id est vitam. Hæc pars, uti et et illa v. 3. *Proprias oves vocat nominatim*, non tam parabolæ, quam rei per parabolam significatæ convenit: pastor enim ovium pluris debet facere vitam suam, utpote hominis, quam suarum pecudum et bestiarum; potest tamen ipse oves suas tueri, uti et alia bona contra lupos et fures cum discrimine vitæ. Verum pastor animarum ex officio, debet vitam suam temporalem periculo exponere, pro vita spiritali et salute fidelium sibi commissorum. Hinc tempore pestis tenetur eis assistere, vel providere de alio idoneo, qui ægrotis Sacramenta administret, uti fecit S. Carolus Borromæus, qui inde sanctitatis nomen adeptus est. Sic omnes Apostoli, uno excepto S. Joanne, pro fidelibus sibi com-

missis mortem oppetiverunt, et martyrium obierunt, æque ac omnes pene Pontifices Romani a S. Petro usque ad S. Silvestrum per 300. annos. Horum omnium dux fuit Christus, qui solus, quasi optimus pastor, pro ovibus suis dedit vitam suam in redemptionis lytrum et pretium, cum cæteri omnes id fecerint ac fidei speculum dumtaxat, et virtutis exemplum.

12 MERCENARIUS, AUTEM, ET QUI NON EST PASTOR, CUJUS NON SUNT OVES PROPRIÆ, VIDET LUPUM VENIENTEM, ET DIMITTIT OVES, ET FUGIT: ET LUPUS RAPIT, ET DISPERGIT OVES.] *Mercenarius;* græce μισθωτος: hebr. שכיר *sachir*, est qui pro mercede temporali oves pascit unde non ovium bonum, sed suum lucrum quærit et spectat. Mercenarii, ait S. August. sunt, qui non ea quæ Christi et ovium, sed quæ sua sunt, quærunt. Sic et S. Basil. orat. de S. Mamante. Porro Apostoli licet oves non suas, sed Christi paverint, ab eoque mercedem spiritalem receperint; non tamen fuere mercenarii, quia non sua temporalia, sed Christi fidelium lucra spiritualia et æterna quæsiverunt. Unde S. Greg. hom. 14. *Non Pastor*, inquit, *sed Mercenarius vocatur, qui non pro amore intimo oves Dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercenarius quippe est, qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum non quærit: terrenis commodis inhiat; honore prælationis gaudet, temporalibus lucris pascitur, impensa sibi ab hominibus reverentia lætatur.*

VIDET LUPUM VENIENTEM.] *Tranquillitatis enim tempore*, ait S. Greg. *plerumque ad gregis custodiam sicut verus pastor, sic etiam Mercenarius stat; sed lupus veniens indicat, quo quisque animo super gregis custodiam stabat. Lupus enim super oves venit, cum quilibet injustus et raptor fideles quosque atque humiles opprimit. Sed is qui pastor esse videbatur et non erat reliquit oves et fugit: quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere ejus injustitiæ non præsumit.*

FUGIT.] *Non mutando locum*, ait S. Greg. *sed subtrahendo solatium. Fugit, quia injustitiam vidit, et tacuit. Fugit, quia se sub silentio abscondit. Quibus bene per Prophetam dicitur: non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini*, Ezech. 13.

ET LUPUS RAPIT.] *Lupus* Primo, est hæreticus; Secundo, quivis sceleratus, qui fideles verbo vel exemplo rapere et pervertere studet; Tertio, lupus est diabolus, ait S Gregor. *qui rapit oves, cum hunc ad luxuriam pertrahit, alium ad avaritiam accendit, alium in superbiam erigit, alium per iracundiam dividit: hunc invidia stimulat, illum in fallacia supplantat. Quasi ergo lupus gregem dissipat, cum fidelium populum diabolus per tentationes necat. Sed contra hæc Mercenarius nullo zelo accenditur, nullo fervore dilectionis excitatur: quia dum sola exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur.*

Hinc per antithesin Christus colligendum relinquit, quod bonus pastor dum videt lupum venientem, non fugit, nec dimittit oves, sed pro iis stat et pugnat usque ad mortem, adeoque pro ovibus animam suam ponit, ut paulo ante dixi. Quando pastori in persecutione fugere liceat, quando non, dixi Matth. 10. 23. Vide S. August. epist. 180. ad Honoratum. Liberalius hic utor verbis S. Gregorii, quia ipse rem hanc optime explicat, utpote quam per longam praxim et experientiam exactam optime callebat.

13. MERCENARIUS AUTEM FUGIT, QUIA MERCENARIUS EST, ET NON PERTINET AD EUM DE OVIBUS.] *Sola enim causa est*, ait S. Greg. *ut mercenarius fugiat, quia Mercenarius est. Ac si aperte diceretur: Stare in periculo ovium non potest, qui in eo quod ovibus præest, non oves diligit, sed lucrum terrenum quærit. Dum enim honorem amplectitur, dum temporalibus commodis lætatur, opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit, amittat.*

Hinc Arabicus vertit, *Mercenarius tantummodo fugit quia mercede conductus est, et* (idcirco) *non habet curam de ovibus*, utpote alienis, non suis, nec ad se pertinentibus: græce ου μελει αυτω, id est, *non est ei cura de ovibus;* Vatabl. *oves non sunt ei curæ.* Nemo enim curat tam diligenter res alienas quam suas: quare vitam suam magis amat et curat mercenarius, quam oves alienas: veniente ergo lupo fugit, ut vitæ suæ consulat magis quam ovium.

14. EGO SUM PASTOR BONUS, ET COGNOSCO OVES MEAS (*quas pasco* ut addit Arabicus) ET COGNOSCUNT ME MEÆ.] Idem repetit Christus, et confirmat ex conditionibus boni pastoris, quas sibi convenire ostendit, inter quas prima est, quod cognoscat oves suas, et cognoscatur ab ovibus. Per *oves*, ut dixi, intellige non solos prædestinatos, ut vult S. Augustin. et Beda, sed quoslibet fideles: hi enim sunt in ovili Christi, id est in Ecclesia. Hos ergo cognoscit Christus, non tantum divinitatis, suæ, ut ait Cyrill. sed et humanitatis suæ (Christus enim ut homo est pastor Ecclesiæ) providis benignisque oculis, ut sciat qui et quales sint ejus fideles, quæ eorum dotes, æque ac infirmitates: ut illas augeat, has curet et sanet. Agnoscit ergo eas tum speculative, tum practice, id est approbat, amat et sedulo curat eas, eisque de omnibus providet abunde, ut dixi vers. 10. imo eas omnibus suis donis, beneficiis et gratiis cumulat.

ET COGNOSCUNT ME MEÆ,] oculis fidei, spei et charitatis, quia in me credunt, sperant, meque summe amant, To *et* significat effectum, q. d Quia ego agnosco et diligo oves meas; hinc vicissim oves meæ me agnoscunt et diligunt, quia amantem sui redamant: magnes enim amoris est amor: si vis amari, ama. Efficax philtrum et illicium est amor. Ita Theophyl. Ad hæc Christi amor erga nos causat amorem vicarium in nobis erga Christum: quia enim Christus amat nos, hinc inspirat nobis charitatem, qua ipsum redamemus. Hæc enim charitas summum est bonum, non Christi, sed nostrum, adeoque ipsa nos ad cœlum deducit, et beatos efficit.

15. SICUT NOVIT ME PATER, ET EGO AGNOSCO PATREM,] supple sic pariter agnoscunt me oves meæ, et ego agnosco illas, uti præcessit: inde enim pendet hæc sententia et comparatio, quam indicat To *sicut*, ut advertit Cyrillus, qui sic explicat. q. d. Sicut Pater agnoscit me Filium, quasi sibi proprium, ac vicissim ego agnosco Patrem, quasi mihi proprium; sic pariter ego agnosco fideles meos, et illi vicissim me agnoscunt. Hac comparatione significat Christus tum causam et originem, tum intentionem et magnitudinem agnitionis et amoris, qua suas oves, id est fideles, prosequitur. q. d. Cognitio et amor immensus, quo Pater me

prosequitur, et ego Patrem, est origo, fons et causa cognitionis et amoris, quo ego prosequor fideles, et illi me: tum quia amor divinus et increatus est fons omnis amoris humani et creati, tum quia Pater vult ut ego magno et insigni amore amem fideles, sicut ipse immense amat me, et ego illum: vult enim per me filium naturalem fideles meos adoptare, eosque facere sibi filios adoptivos: quare eos ut filios summe amat et diligit. Idem facio et ego, quia Patris amori et voluntati per omnia consentio et respondeo, imo idem mihi cum Patre est amor, sicut eadem est voluntas, natura et divinitas.

Adverte, τὸ *sicut* significare similitudinem, non æqualitatem. Nam Pater increato ideoque infinito amore diligit Filium, æque ac Filius Patrem: Filius vero ut homo, diligit fideles suos amore creato et finito, similique ab eis diligitur. Erit tamen quædam hic æqualitas, si cum Maldon. sic exponas et transponas, ut cum Christus dicit, *Cognosco oves meas*; loquatur ut Deus; cum vero dicit, *Novit me Pater, et ego agnosco Patrem*, loquatur de se ut homine. Nam quemadmodum Christus, tamquam Deus oves suas novit, oves autem ipsius, tamquam homines illum vicissim cognoscunt: ita Pater Filium, ut Deus hominem novit; et Filius ut homo Patrem suum recognoscit, et Deum suum, sicut et nos, appellat: *Ascendo*, inquit, *ad Deum meum, et Deum vestrum*, infra c. 20. 17.

Et animam meam pono pro ovibus meis.] Refer hæc non ad proxime præcedentia, sed ad v. 14. *Ego cognosco oves meas: cognosco* practice, hoc est, amo oves vehementissime. q. d. Quia ego summe amo fideles, *et*, id est idcirco, *animam meam pono*, id est brevi ponam pro eis. Interposuit enim Christus τὸ *sicut novit me Pater*, ut originem et vehementiam amoris sui erga fideles, per amorem erga Patrem repræsentaret: nam hic amor stimulavit eum ut animam suam pro ovibus poneret. Τὸ *pono* significat mortem Christo non fuisse coactam, sed voluntariam, electam, et dilectam pro salute fidelium. Ita Leont. idque exprimit Christus v. 18. *Nemo*, inquit, *tollit eam a me; sed ego pono eam a meipso.* Rursum *pono*, id est ad modicum tempus depono, puta ad tres dies animam meam deponam in limbo patrum, ita ut tertio die illam resumam, et gloriose resurgam. Mors ergo Christi non tam fuit mors, quam depositum animæ in limbo ad tres dies.

16. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: et illas oportet me adducere, ut vocem meam audient.] *Alias oves* vocat, quæ necdum in præsenti sunt, sed postea futuræ sunt oves, id est fideles per anticipationem. Τὸ *habeo* ergo ample accipitur, extenditurque ad futurum: *habeo*, id est, brevi habebo. Gentiles intelligit, qui idola colebant, ideoque erant oves non Christi, sed Satanæ, quas Christus ex ovili Satanæ transtulit in ovile suum, id est, in Ecclesiam suam, quam primitus ex Judæis collegerat. Prædicit ergo hic vocationem et conversionem Gentium, ut ostendat se fore regem et pastorem omnium gentium, æque ac hucusque fuerat Judæorum, ac proinde non curare si Judæi pauci sibi sint increduli et rebelles; cum in eorum locum surrogaturus sit Gentes plurimas et numerosissimas. Ita Rupertus. Unde subdit: *Et vocem meam audient*, quo dicto tacite pungit Judæos, q. d. Scio Judæos plerosque in me non credituros: sed parvi hoc facio: nam eorum loco Gentes omnes avide *vocem meam* per ora Apostolorum loquentem audient, illique obedient, et in me credent.

Et fiet unum ovile, et unus pastor.] Nonnulli vulgo sic explicant. q. d. Sub finem mundi Deus per Eliam omnes Judæos, et per Henoch omnes Gentes simul ad Christum convertet, sicque ex utrisque, id est ex omnibus, hominibus, fiet una Ecclesia, et unus pastor Christus, ejusque vicarius summus Pontifex; unde expectant Pontificem, sub quo id futurum sit, qui proinde vocandus sit *pastor angelicus*, uti nominatur in catalogo Pontificum, quem obscure per symbola conscripsit S. Malachias: extat apud Arnoldum Wion in Vita S. Malachiæ. Verum errant: nam nec Elias omnes Judæos, nec Henoch omnes gentes ad Christum convertet. Erunt enim tunc multi infideles et asseclæ Antichristi. Porro longe alia est mens Christi hic, nimirum hæc, q. d. Post meam mortem et resurrectionem Apostoli spargentur per omnes Gentes, illasque ad me convertent; quare tunc Gentes, antea aversæ a Judæis, simul cum eis aggregabuntur Ecclesiæ meæ, quæ cœpit ex Judæis, tunc ergo fiet *unum ovile*, id est, una Ecclesia, collecta ex Judæis et Gentibus in me credentibus, et unus pastor, nimirum Christus, ejusque vicarius Pontifex Romanus. Quare id non quasi adhuc futurum expectatur, sed jam pridem factum est tempore Apostolorum, et tempore Constantini Magni, qui primus Christianus Imperator omnes pene gentes suo imperio subditas Christianas effecit. Graphice idipsum ob oculos ponit Apostolus Ephes. 2. toto cap.

17. Propterea me diligit Pater: quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam.] Ne Judæi Christum, eo quod sese pro ovibus suis moriturum dixerat, contemnant quasi mortalem, et in cruce moriturum; occurrit Christus hanc mortem sibi in optatis esse, et gloriosam fore, eo quod ex amore et obedientia Patris eam sponte sit obiturus, ideoque a Patre diligendus, honorandus et exaltandus, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum, Philip. 2. q. d. Mors crucis mihi est dilecta et electa, quia eadem est dilecta et electa a Patre. Pater enim decrevit me crucifigi, et mori pro salute hominum, mihique jussit crucem et mortem hanc capessere. Quare ego ipsi obediens, ex ejus amore ultro eam capesso. Idcirco me tam sui amantem, sibique in re tam ardua obedientem summe diligit Pater, ideoque summe me exaltabit et glorificabit.

Pono animam.] *Animam* proprie accipe cum S. Augustino, Beda et aliis, qui hinc contra Appollinarium negantem in Christo fuisse animam creatam, eo quod loco animæ esset ipsa Verbi divinitas, probant vere in Christo fuisse animam humanam. Alii per *animam* accipiunt vitam metonymice: hanc enim causat anima unita corpori. Eodem ergo uterque sensus redit.

Ut iterum sumam eam.] Τὸ *ut* refer ad *pono* q. d. Animam meam non perdo, non interimo, non annihilo sed ad breve tempus pono, ut tertio die resurgens iterum sumam eam. Cyrillus vero refert ad τὸ *diligit Pater*, q. d. Propterea diligit me Pater, quia non solum

pono animam meam pro ovibus meis, sed etiam quia iterum sumo eam, id est non solum quia morte mea oves meas libero, sed etiam quia resurgendo vivifico. *Traditus est*, inquit D. Paulus, *propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* Roman. 4. 25.

18. NEMO TOLLIT EAM A ME; SED EGO PONO EAM A MEIPSO.] Explicat et confirmat quod dixit: *Ego pono animam meam*, q. d. Nemo animam, id est vitam, tollit a me per vim ab invitio, sed ego sponte eam pono pro salute hominum, puta *a meipso*, id est, *mea voluntate*, ut vertit Arabicus, et libertate; licet enim Judæi me per vim occisuri sint, tamen hæc vis eorum nil contra me valeret, nisi ego sponte illam admitterem. Rursum admissa earum vi, in mea adhuc potestate et libertate est mori, vel non mori. Possum enim mea divinitate ita fulcire et roborare corpus meum, ut nullis clavis, plagis, flagellis, quin et vulneribus sponte acceptis possit interimi; perinde ut fulcio corpora Beatorum, easque reddo impassibilia. Ita Toletus. Hinc Christus in cruce clamans expiravit, ut ostenderet se sponte et libere mori, cum adhuc vivere posset, si vellet: qui enim habebat vires ad clamandum, habebat etiam vires ad adhuc vivendum. Unde centurio videns quod clamans expirasset, dixit: *Vere Filius Dei erat iste*. Matth. 27. Hinc et Christus habuit superiorem quamdam et excellentem voluntatem, ut posset cum vellet morti tradi, non ante, inquit Suarez 3 p. q. 20. art. 2.

ET POTESTATEM HABEO PONENDI EAM (per mortem voluntariam et liberam) ET POTESTATEM HABEO ITERUM SUMENDI EAM.) per potentem et gloriosam resurrectionem, quam faciet anima mea beata, per vim divinitatis sibi hypostatice conjunctæ. Significat ergo hic Christus se esse Deum æque ac hominem: ut homo enim ponit animam, ut Deus illam resumit. Ita Cyrillus.

HOC MANDATUM ACCEPI A PATRE MEO.] Arabicus præponit, *quia*. Dat enim Christus causam, cur positurus sit animam, seseque facturus victimam pro salute mundi; scilicet quia id ei erat mandatum a Patre, ne Judæi, vel quis alius ei objiciat: Tu ex te assumpsisti hoc officium et dignitatem: ut habearis et colaris quasi mediator, Messias et salvator mundi.

Hinc patet Christum accepisse a Patre mandatum durum et grave, patiendi scilicet et moriendi in cruce, indeque die tertia resurgendi. Unde Apostolus Philip. 2. *Factus est*, inquit, *obediens* (Patri mandanti: obedientia enim proprie dicta præsupponit præceptum, imo ejus est correlativum: nam obedientia est rei præceptæ obedientia, ac vicissim præceptum est obedientiæ præceptum: hoc enim est formale obedientiæ objectum) *usque ad mortem, mortem autem crucis*. Ita S. August. tract. 82. Cyrill. et S. Ambros. lib. 5 de Fide cap. 5. S. Thom. Suarez et Theolog. 3. part. quæst. 20. art. 2. et q. 47. art. 2. Porro hoc mandatum physice non determinabat voluntatem Christi ad illud implendum, quare illam in se indifferentem et liberam relinquebat; sed ad personam Verbi pertinebat, voluntatem Jesu prævenire tot tantisque gratiæ auxiliis, quibus ipsam libere consensuram et mandatum impleturam præsciebat; atque hoc respectu, scilicet ob custodiam Verbi continuam, humanitas Christi dicitur impeccabilis extrinsece, non quod Verbum illam prædeterminaret, sed quod congrua illi auxilia suggereret, quibus prævidebat illam libere præceptum facturam. Per hanc enim præscientiam futurorum conditionalium optime salvatur libertas Christi, uti fuse docet Suarez 3 part. q. 18. Atque hac tam generosa obedientia in re adeo difficili Christus meruit nobis salutem, et sibi gloriam, ut ibidem asserit Apostolus. Hoc Dei Patris mandatum, et hanc Christi obedientiam tibi ob oculos pone, o Religiose, cum tibi a Superiore quid difficile et arduum imperatur. Præclare R. Juda in Pirke avoth cap. 5. *Esto*, inquit, *audax ut leopardus, agilis ut aquila, celer ut hinnulus, animosus ut leo, ut exequaris voluntatem Dei patris tui, qui in cœlis est*.

20. DICEBANT AUTEM MULTI EX IPSIS: DÆMONIUM HABET, ET INSANIT: QUID EUM AUDITIS? ALII DICEBANT: 21. HÆC VERBA NON SUNT DÆMONIUM HABENTIS: NUMQUID DÆMONIUM POTEST CÆCORUM OCULOS APERIRE?] *Dæmonium habet*, quia superbit ut Lucifer, dum ejus instinctu patrem suum facit Deum, seque filium Dei constituit.

INSANIT.] Syrus *insaniendo insanit*, id est, summe delirat et insanit, dum se ait animam ponere, id est, sponte mori, cum videamus eum vivere; et nemo sponte moriatur, sed necessitate naturæ, vel vi illata coactus. Porro Christus ad hæc probra et calumnias non respondit, tum quia indigna erant responso, tum quia jam ante iis responderat, tum quia permisit alios sibi faventes pro se respondere, ut sequitur: aliis enim magis creditur, quam sibi de seipso testanti. Ita Theophylactus.

22. FACTA AUTEM SUNT ENCÆNIA IN HIEROSOLYMIS, ET HIEMS ERAT.] *Encænia*, Syrus, *festum Encæniorum*, hoc est, festum dedicationis templi, cum scilicet novum (καινὸν enim est novum: unde ἐγκαινίζειν est renovare, dedicare, initiare: unde Encænia idem sunt quod renovalia vel initialia) templum Deo dicatum est, sive primitus ædificatum a Salomone 3. Regum 8. ut vult Cyrillus; sive reædificatum a Zorobabele, post reditum a captivitate Babylonica, 1. Esdræ 6. 16. ut opinantur S. Chrysost. Theophyl. Leontius, Euthym. sive (quod longe verius est) rursum dedicatum a Juda Machabæo. Hic enim templum profanatum, et ex parte dirutum ab Antiocho Epiphane, rursus consecravit et dedicavit, 1. Machab. 4. 59. jussitque hujus dedicationis memoriam, et festum solemne quotannis per octo dies renovari et celebrari die 25. mensis Casleu, id est Decemb. Casleu enim incidebat partim in Nov. partim in Decembr. Unde sequitur: *Et hiems erat*. Hoc festum celebrabatur magna populi lætitia, ob restitutam Hebræis a Juda cum templo religionem et libertatem. Unde et *festum luminum* vocabatur, ait Josephus lib. 12. Antiq. c. 11. præsertim quia eodem die celebrabant festum *dati*, id est cœlitus restituti, *ignis*, quo cremari solebant victimæ, ut patet 2. Machab. 1. vers. 18. Quare omnia quæ narravit Joannes a cap. 7. 2. hucusque, contigerunt duobus mensibus, scilicet Octobri et Novembri, puta a festo Scenopegiæ, ut ibi dicitur, id est Tabernaculorum, quod celebrabatur in fine Septembris, usque ad festum Encæniorum, quod celebrabatur in Decembri: inde vero usque ad sequens Pascha in Nisan, sive Martio,

supersunt tres circiter menses, quibus Christus omnia gessit, quæ deinceps usque ad finem libri narrat Joannes hic, et Lucas a c. 15. usque ad finem Evangelii.

Tropol. Encænia hæc significabant renovationem animæ peccato pollutæ, quæ per pœnitentiam rursus se sanctificat, et consecrat Deo. Vide Riberam lib. 4. de Templo cap. 17.

Et hiems erat.] Hoc dicit Evangelista, ait Theophyl. ad significandum proximum tempus passionis: in vere enim sequenti passus est Dominus. Addit Cyrillus hoc dici, ut significetur causa, cur Jesus ambularit in porticu; quia scilicet hiems erat tempusque frigidum, vel pluvium: quare Jesus non in atrio, quod erat sub dio, sed in porticu superne tecta ambulabat, ut ab injuriis aeris se defenderet. Mystice per hiemem, ait Glossa, significatur Judæorum frigiditas qui non accedunt ad ignem, id est in Christum non credunt. Audi S. August. Judæi frigebant diligendi charitate, et ardebant nocendi cupiditate; non accedebant prosequendo, sed premebant persequendo. Et Theoph. Tu etiam, inquit, dum hiems est, id est, vita præsens turbinibus iniquitatis concutitur, spiritualia encænia templi tui celebra, renovando teipsum semper, et ascensiones in corde tuo disponens, eritque tibi Jesus *præsto in porticu Salomonis*, pacificum statum tribuens. Sic et S. Greg. 2. Moral. c. 2.

23. Et ambulabat Jesus in templo.] Hoc est, in porticu templi, ut sequitur. Porticus enim templi est pars extima templi, ideoque templum vocatur.

In porticu Salomonis.] q. d. Cum dico Jesum ambulasse in templo, intelligo non ipsum templum (in templo enim non decet ambulare) sed porticum templo adjacentem. Quæres, quænam fuit hæc porticus? Nota. Templum Judæorum proprie duas habebat partes: prior dicebatur hebraice *Hechal*, latine *Sanctum*, in quo soli versabantur sacerdotes, in eaque tria munia peragebant; scilicet Primo, quotidie mane et vespere adolebant Deo thymiama in altari thymiamatis. Secundo, accendebant septem lucernas quæ erant in candelabro. Tertio, quovis sabbato novos panes duodecim, juxta 12. tribus, ponebant coram Domino, in mensa panum propositionis, et veteres auferebant. Posterior hebr. dicebatur דביר *debir*, latine *oraculum et Sanctum sanctorum*, in quod solus pontifex semel in anno ingrediebatur, puta in festo expiationis, ut præscribitur Levit. 16. Cum ergo utraque pars templi solis sacerdotibus prognatis ex tribu Levi pateret, Christus autem non fuerit sacerdos oriundus ex Levi, sed ex tribu Juda, hinc sequitur Christo non licuisse ingredi templum, hoc est Sanctum, multo minus Sanctum Sanctorum.

Porro ante templum hoc bipartitum, erat אולם *ulam*, id est, atrium vel vestibulum, sub dio, pariter bipartitum. Prior enim ejus pars vicina Sancto, erat atrium sacerdotum, in quo sacerdotes offerebant victimas in altari holocaustorum. Posterior ejus pars erat atrium exterius, contiguum atrio interiori sacerdotum, vocabaturque *atrium laicorum*; in quo scilicet populus orabat, et spectabat sacrificia, quæ fiebant in atrio sacerdotum: unde hoc atrium erat templum populi, in eoque versatus est et docuit Christus. Hoc atrium a latere circumcirca habebat porticus superne tectas, ad quas populus tempore pluviæ, venti et grandinis, etc. se reciperet, uti patet 3. Reg. 6. 3. Has porticus hic vocari *porticum Salomonis*, censet Ribera lib. 4. de Templo cap. 6. Adrich. et alii. q. d. Joannes: Christus ambulabat in templo, at non in ipso atrio templi, sed in porticu, quæ cingebat atrium.

Alii cum Vilalpando, Maldonato, et aliis verisimilius opinantur, peculiarem hanc fuisse porticum, quæ dicta sit Salomonis, eo quod Salomon diu post ædificatum templum, complanato montis clivo, ad partem Orientalem templi porticum hanc ædificarit, teste Josepho l. 6. Belli c. 6 qui ait Salomonem montem Sion, in quo erat templum, muro cinxisse, et planitiem aggere munivisse, ac in planitie porticum extruxisse. Dicta ergo fuit *Salomonis*, non quod in ea Salomon soleret orare, ut vult Interlin. sed ad distinctionem aliarum porticuum, quas alii deinde, ac præsertim Herodes, templo adjecerunt: sive ipsa porticus a Salomone ædificata, reliquo templo a Chaldæis combusto, sola superstes manserit, ut censet Baron. et alii; sive quod eodem loco, et eadem forma et modo, reædificata sit, quo primitus a Salomone fuerat constructa. Plura de hac porticu dixi Act. 3. v. 11.

24 Circumdederunt ergo eum Judæi (Judæorum Scribæ et principes Christo infensi) et dicebant ei: Quousque animam nostram tollis?] Syrus, *retines?* Arabicus, *affligis?* hoc est, quousque nos tenes suspensos, dubios et ambiguos. Sic enim nos affligis: videris enim mentem nostram suspendere, dum mentis nostræ cogitationes et curas tenes in suspenso. Optamus enim videre Messiam, ac cupimus ut tu sis, teque Messiam esse profitearis. Fingunt enim se id cupere, ut confessionem ex ore Christi eliciant, quam calumnientur. Nam, ut ait S. Aug. non veritatem desiderant, sed calumniam præparant, ut accusent eum, quod se faciat Messiam. Sic et Chrys. Theoph. Euthym. sed Christus, ait Glossa, sic responsionem temperat, ut nec calumniæ locus sit, et fidelibus constet ipsum esse Christum Dei Filium.

Si tu es Christus, dic nobis palam.] Græce *παρρησία*, id est, libere, fidenter, clare, ut te pro Messia nostro publice omnes colere et venerari possimus. Ita isti hypocritæ et insidiatores Christi, de quibus vere prædixit David: *Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me*, Psalm 21. 17. *Circumdederunt me sicut apes, et exarserunt sicut ignis in spinis*, Psal. 117. 12. Nam, ut ait Chrysost. Christus palam omnia dicebat, et nihil occulte loquebatur. Unde S. Aug. Quærebant, inquit, audire: Ego sum Christus; quod si diceret, calumniarentur, quasi sibi arrogaret regiam potestatem.

25. Loquor vobis, et non creditis: opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me.] q. d. Palam et clare dixi vobis me esse Messiam, sed vos mihi non creditis, unde dixistis c. 8. 13. *Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.* Porro ego id quod de me dixi, scilicet me esse Messiam, operibus Dei et miraculis confirmavi, et assidue confirmo: hæc enim ego facio *in nomine*, id est, auctoritate, voluntate, jussu, vi, et potentia supernaturali Dei Patris; quare illa testimonium perhibent de me, quod ego sim Dei Patris filius, ab eo quasi Messias missus et legatus in terram: sed vos in perfidia obstinati operibus hisce non credi-

tis, imo ea esse opera diaboli calumniamini; quomodo ergo verbis meis credetis? ita Chrysost.

26 SED VOS NON CREDITIS, QUIA NON ESTIS EX OVIBUS MEIS.] Quia scilicet non vultis mihi quasi pastori subjici, non vultis mei esse fideles et discipuli, non vultis me pro vestro Messia et Salvatore agnoscere; sed ipsi vultis me vobis subjicere, ac mei esse non pastores, sed Superiores, censores et calumniatores. Ambitio ergo est, quæ facit vos mihi invidere primatum Ecclesiæ, ideoque mihi credere nolle. S. August. per *oves* accipit prædestinatos, q. d. Vos non creditis, quia non estis prædestinati, sed reprobi. Verum hæc causa non est propria, nec adæquata: non propria, quia reprobatio Dei non est causa, sed potius effectus infidelitatis et peccati. Non enim quia Deus reprobaverat Judæos, ideo ipsi erant infideles, et peccabant, sed quia ipsi volebant esse infideles et peccare, ideo fuere a Deo reprobati. Non adæquata, quia multi ex Judæis erant prædestinati, qui tamen tunc non credebant in Christum, sed postea prædicante Petro et Apostolis, Actor. 2. in eum crediderunt. Rursum nonnulli tunc credebant in Christum, qui tamen non erant prædestinati, quia postea vel a fide, vel a charitate per peccatum exciderunt, uti excidit Judas, Nicolaus Antiochenus, et alii.

27. OVES MEÆ VOCEM MEAM AUDIUNT.] Christus Judæis subsumendum relinquit: Vos autem vocem meam non auditis, ergo non estis ex ovibus meis. Hoc enim probare intendit. Vide dicta v. 4.

28. ET EGO VITAM ÆTERNAM DO EIS: ET NON PERIBUNT IN ÆTERNUM, ET NON RAPIET EAS, QUISQUAM DE MANU MEA.] Duplices sunt oves Christi; Primo, omnes fideles et Christiani; Secundo, omnes et soli prædestinati electique ad gloriam. His secundis proprie competunt hæc verba Christi: priores enim, puta fideles omnes, sunt oves Christi gregales et communes, e quibus multi pereunt et damnantur. Ita S. Augustin. Ostendit, ait, quare non pereant: de ovibus enim de quibus dicitur: *Novit Dominus qui sunt ejus*, nec lupus rapit, nec fur tollit, nec latro interficit. Posteriores ergo sunt oves Christi, e grege fidelium selectæ et singulares, e quibus nullus perit, sed omnes salvantur: de prioribus tamen quoque ait Christus, *Ego vitam æternam do eis:* quantum scilicet ex me est; quia nimirum promitto eis vitam æternam, meamque opem et gratiam omniaque necessaria ad illam ipsis offero, optoque ut salventur. Quod ergo nonnulli ex eis pereant et damnentur, non mea, sed ipsorum est culpa, qui me audire, gratiæque meæ cooperari nolunt. Nam nec diabolus, nec quis alius tam potens est, ut eas rapere possit de manu mea, si ipsi in ea permanere velint, nolintque rapi. Gratia enim mea, quam eis do, tam potens est et valida, ut, si ei cooperari usque ad finem vitæ velint, nemo eos possit a me abripere; sed si ipsi libere me relinquant, non est hic raptus, sed liber eorum abitus, apostasia, discessus. Ita Cyrillus, Leontius, Theophyl. Maldon. Vult enim dicere Christus, nullam esse tantam vim, quæ fideles a se abstrahere et abripere possit, esto ipsorum libertatis sit posse a Christo abire, eumque deserere.

Ego ergo omnibus ovibus, id est Christianis, *do vitam æternam*, videlicet quantum est ex parte mea, si nimirum ipsi oves meæ maneant, ac in fide et obedientia mea persistant. *Do eis*, inquam, *vitam æternam*, in hoc sæculo per gratiam in spe, reipsa daturus in futuro per gloriam. Hac enim promissione invitat Judæos, ut velint esse oves, id est, fideles sui, ac redarguit eos, quod oves suæ esse nolint.

Denique fideles sunt *in manu*, id est, tutela, protectione, providentia, benevolentia, beneficentia Christi: horum enim omnium symbolum est manus. Hinc *manus*, ait S. Isidor. lib. 11. Etymol. cap. 1. *dicitur, quod sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat, ipsa operatur omnia atque dispensat: per eam accipimus et damus.*

29. PATER MEUS, QUOD DEDIT MIHI, MAJUS OMNIBUS EST (ita legendum cum Roman. S. Augustin. Ambros. Tertullian. Rupert. Beda. Licet Græca et Syrus habeant μείζων, id est, *major*) ET NEMO POTEST RAPERE DE MANU PATRIS MEI.] Probat Christus neminem posse oves rapere de manu sua. Quia, inquit, id quod gignendo dedit, mihi Pater, puta natura divina, ejus, que omnipotens vis et potestas, omnibus rebus creatis, etiam angelis et dæmonibus, est major, ac proinde sicut nemo potest eas rapere de manu Patris, sic nec de mea, quia eadem est manus, id est, vis et potestas Patris et mea. Ita S. August. Beda. Maldonat. hic, et S. Ambros. lib. 3. de Spiritu Sancto c. 18. Hilarius lib. 7. de Trinitat. et Tertul. libro contra Praxeam. Opponit Christus hoc Judæis, qui eum putabant merum esse hominem. q. d. Vos me contemnitis, quasi nil habeam nisi naturam humanam vobis communem, quam dedit mihi mater mea: sed scitote Patrem æternum mihi insuper dedisse naturam et hypostasim divinam, quæ omni natura humana, angelica et creata longe major, sublimior et potentior est.

Aliter alii, q. d. Ecclesia, ovesque, id est fideles, mihi a Patre commissæ, sunt majus quid rebus cæteris, id est, pluris faciendæ sunt quam quidvis aliud, quas sicut nemo rapere potest de manu Patris, sic nec de mea. Sed prior sensus uti sublimior, sic et nervosior est.

Porro Græci et Syrus legunt, *Pater meus, qui dedit mihi, major omnibus est*, idque sic exponit Cyrillus, q. d. Pater meus, qui omnium rerum est Dominus, omniaque regit et gubernat, mihi filio suo incarnato dedit, id est commisit, curam ovium, id est fidelium; mihi, inquam, qui sum vita, ut eamdem vitam gratiæ et gloriæ eisdem communicem. *Pater* autem *major omnibus est:* unde nemo potest oves rapere de manu Patris ac consequenter nec de mea, quia eadem est potestas Patris et mea, qua Deus sum: qua homo vero, manus mea fulcitur omnipotenti manu Patris. Unde Interlin. *de manu* exponit *de me, qui sum manus Patris*. Nam, ut ait August. Solent homines dicere manus suas illos, per quos faciunt quod volunt. Et sic utraque lectio et expositio eodem redit.

30. EGO ET PATER UNUM SUMUS,] non tantum voluntatis concordia et consensu, uti volunt Ariani, sed *unum* in essentia et deitate, eadem numero, non specie: alioqui enim plures essent dii. Loquitur enim Christus hic, qua Deus est, et Verbum Patris: unde S. Athanas. August. Cyrill. Basil. Ambros. cæterique Patres hinc

probant Filii divinitatem contra Arianos. Et ita intellexerunt Judæi, qui idcirco voluerunt Christum lapidare, ut sequitur, quasi blasphemum, eo quod se faceret Filium Dei, Deoque Patri æquaret. Ita quoque exposuit Christus, quia cum Judæi ob hoc ejus dictum vellent eum lapidare, confirmans illud, respondit, quod *Filius Dei sum*. Denique id patet ex argumentatione Christi: Christus enim probat neminem posse oves rapere de manu sua, ex eo quod nemo possit eas rapere de manu Dei Patris, eo quod ipse et Pater unum sint, q. d. Quia unum sum cum Patre in essentia, hinc eamdem cum eo habeo manum, id est, potestatem et omnipotentiam: ubi enim eadem est essentia, ibi eadem quoque est potentia. Ergo nemo potest rapere oves de manu mea, quia manus mea est manus Patris, de qua nemo eas rapere prævalet. Ita S. Hilar. libro 8. de Trinit. Unum sunt, inquit, Pater et Filius, non solum voluntate et unanimitate, ut dicunt hæretici (quomodo dicitur de fidelibus cap. 17. *Ut sint unum, sicut et nos unum sumus*) sed natura, honore et virtute. Et S. Augustinus: A Charybdi, inquit, et Scylla liberat, cum dicit, *unum*, ab Ario; cum dicit, *sumus*, a Sabellio: *unum* enim significat unitatem essentiæ, *sumus* pluralitatem personarum, quam negabat Sabellius, dicens Deum esse unum in persona, sicut est unus in essentia. Idem Augustinus libro 6. de Trinit. cap. 2. Unum sunt, inquit, secundum essentiam, non secundum relationem, quæ constituit personam. Vide Bellarmin. lib. 1. de Christo cap. 6.

31. SUSTULERUNT ERGO LAPIDES JUDÆI, UT LAPIDARENT EUM.] quasi blasphemum, eo quod se faceret Dei filium, ideoque Deum. Ecce hic produnt Judæi suam hypocrisim, malignitatem, livorem et odium in Christum, quodque non sincere, sed ficte et insidiose rogarint eum, ut palam ediceret se esse Christum. Sed Christus, quia Deus, continuit eorum mentes et manus, ne lapides, quos tenebant, in eum jacerent: Apte S. Augustinus more suo: Duri, inquit, ad lapides cucurrerunt. Mystice S. Hilar. libro 7. de Trinit. Et nunc, inquit, hæretici verborum lapides injiciunt, et Christum de throno suo, si possent, detraherent: instigati nimirum a Lucifero, qui thronum hunc divinitatis ambivit ideoque eum Christo invidet, et per hæreticos auferre satagit.

32. RESPONDIT EIS JESUS: MULTA BONA OPERA OSTENDI (id est, exhibui, præstiti, uti dixi c. 5. v. 20.) VOBIS EX PATRE MEO; PROPTER QUOD EORUM OPUS ME LAPIDATIS?] *Respondit*, non verbis, utpote quæ nulla præcesserunt, sed intentioni et machinationi Judæorum. *Respondit* ergo, id est interrogavit (est catachresis) qua de causa, sive propter quod opus vultis me lapidare? *Opera* vocat miracula, quæ auctoritate et ope supernaturali Dei Patris fecerat, cæcos illuminando, energumenos sanando, mortuos suscitando, etc. Ubi tacite arguit, pungitque eorum ingratitudinem et malignitatem. q. d. Ego vestros cæcos, claudos, ægros omni ope humana destitutos virtute divina curavi, cur ergo vos ingrati tot beneficiis meis rependitis maleficia, meque vultis lapidare?

33. RESPONDERUNT EI JUDÆI: DE BONO OPERE (propter bonum opus) NON LAPIDAMUS TE, SED DE BLASPHEMIA: ET (id est) QUIA TU HOMO CUM SIS, FACIS TEIPSUM DEUM.] Ecce Judæi, ait S. August. intellexerunt, quod Ariani non intelligunt. Senserunt enim non posse dici: *Ego et Pater unum sumus*, nisi ubi æqualitas est Patris et Filii.

RESPONDIT EIS JESUS: NONNE SCRIPTUM EST IN LEGE VESTRA (id est, in veteri Scriptura, sive Testamento, nimirum Psal. 81. 6.) QUIA EGO DIXI: DII ESTIS?] *Dii*, hebr. *Elohim*. *Elohim* enim est plurale, et tam Deum, quam deos significat. Dicitur enim Deus *Elohim*, quatenus orbem regit et gubernat, ac quatenus judex est, scelerumque vindex et ultor. Unde angeli et judices, qui hanc potestatem regendi et judicandi a Deo accipiunt et participant, vocantur *elohim* Psal. 81. 6. Hi ergo vocantur dii, non natura, nec unione hypostatica, ut Christus, sed participatione eminentiæ et judicii divini. Sic Exodi 7. 1. ait Deus Mosi, *constitui te Deum Pharaonis*: *Deum*, id est principem, castigatorem et vindicem vice Dei. Et Exodi 22. 28. *Diis*, id est, judicibus, *non maledices*. Et Psal. 8. 6. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*; hebr. *ab Elohim*. Sed tunc, ut advertit S. Hilar. l. 7. de Trinit. ex adjunctis nomen *Elohim*, limitatur, ut appareat illud non Deum, sed angelos vel judices significare, ut hoc Psalm. 81. limitatur, ex eo quod additur: *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat*. Dii ergo qui judicantur sunt homines vel angeli; qui vero eos dijudicat, solus est Deus, unus et verus, sicut hic Christus quasi Deus, Pharisæos et principes Judæorum, qui quasi quidam terrestres erant dii, velut summus judex dijudicat, examinat et coarguit, ait S. August. Atque ut hoc innueret Christus, hac de causa locum hunc Psalmi præ aliis citavit; hebr. enim Psal. 81. sic habetur: *Elohim judicat elohim*, id est, Deus, qui per essentiam est *Elohim*, id est, gubernator et judex omnium, judicat *elohim*, id est, judices, quibus divinam suam postestatem regendi et judicandi communicavit. q. d. Summus et cœlestis Elohim judicat inferiores et terrestres Elohim id est, judices et principes. Unde Chald. vertit. *Deus cujus majestas commoratur in congregatione justorum, qui potentes sunt in lege, in medio judicum in veritate judicat*. Idem Chald. Psal. 81. v. 6. pro, *Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes*, vertit, *estis sicut angeli Dei excelsi:* quod proprie de judicibus dicitur; potest tamen extendi ad omnes Israelitas et fideles, uti extendit ibidem S. Augustinus. Hi enim sunt filii Dei. Nam alibi ubi elohim absolute ponitur, nec ex adjunctis limitatur, significat Deum unum et verum.

Christus ergo hic, ait Chrysostomus, non destruit opinionem Judæorum existimantium, quod ipse se Deo parem diceret, sed magis confirmat.

35. SI ILLOS DIXIT DEOS, AD QUOS SERMO DEI FACTUS EST (quos sermo Dei judices constituit, id est, quibus Deus suo sermone et jussu auctoritatem judicandi dedit per Mosen, ejusque successores. Item proprie, ad quos sermo Dei factus est illo Psal. 81. quo mandat Deus judicibus ut recte judicent, quasi participantes suam auctoritatem, suique vicarii, ideo dii quidam terræ. Ita Euthym.) ET NON POTEST SOLVI, irritari, fieri falsa et mendax, SCRIPTURA. q. d. Nemo potest irritare, et auferre a judicibus nomen deorum, quod

Scriptura divina et irrevocabilis eis dedit: QUEM PATER SANCTIFICAVIT, ET MISIT IN MUNDUM (me scilicet) VOS DICITIS: QUIA (quod) BLASPHEMAS, QUIA DIXI: FILIUS DEI SUM.] Est argumentum non a pari, ut volunt Ariani, sed a minori ad majus. q. d. Si judices, qui participant potestatem Dei, vocantur dii, quanto magis ego vocandus sum Deus, qui sum Filius Dei naturalis, ab eo sanctificatus et missus in mundum ?

Acutius quam germanius S. Augustin. et Beda censent in eo quoque argumenti vim esse, quod dicat: *Ad quos sermo Dei factus est*, quasi diceret: Si illi, qui sermonis Dei participes fuerunt, Scriptura teste, *quæ solvi*, id est, mentiri, *non potest*, dii merito vocati sunt: quanto magis ego, qui non sermonis Dei particeps, sed ipse Dei sermo sum, Deus vocari possum!

Nota, Τὸ *quem Pater sanctificavit*, Primo idem est quod cui Pater sanctitatem, qua ipse sanctus est, communicavit, sive cui Pater gignendo ut sanctus esset dedit, quia sanctum genuit, ait S. Aug. Nam sanctus Deus Pater genuit sanctum Dei Filium. Sic et Beda, Toletus et alii: Filius ergo est sanctus per generationem et essentiam.

Secundo, Christum, qua homo est, Pater sanctificavit per unionem hypostaticam: per hanc enim præcise summe sanctificata est humanitas Christi: hoc ipso enim quo hypostasis Verbi, quæ ipsa est sanctitas increata et infinita, humanitatem assumpsit, sibique hypostatice copulavit, eam plane sanctificavit, ideoque sanctitatem eximiam charitatis, gratiæ omniumque virtutum animæ ejusdem infudit. Ita S. Hilar. Jesus, ait, sanctificatus est in Filium, dicente Paulo, quod *prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis*. Sic et S. Chrys. et S. Athanas. lib. de Incarnatione Verbi sub initium. *Sanctificavit* ergo idem est quod *signavit*, uti dixi c. 6. v. 27.

Tertio, Theophyl. *Sanctificavit*, inquit, hoc est, sanxit sanctificari pro mundo, in quo se ostendit non esse Deum, ut cæteri: salvum enim facere mundum, Dei opus est, non autem hominis deificati per gratiam. Simili modo, ait Christus c. 17. vers. 19 *Pro eis ego sanctifico* (id est, sacrifico, et in sanctam victimam offero) *meipsum*.

Quarto, Maldonatus: *Sanctificavit*, inquit, hoc est, designavit et destinavit ad officium Salvatoris, ut homines sanctificaret et salvaret, ut alludat ad Jerem. 1. 5. *Antequam exires de vulva, sanctificavi te?* hoc est, destinavi te Prophetam. Unde explicans subdit: *Et Prophetam in Gentibus dedi te;* quamquam et alius sit germanior illius loci sensus, ut ibi dixi

37. SI NON FACIO OPERA PATRIS MEI, NOLITE CREDERE MIHI.] Identidem Christus appellat ad opera sua, id est, miracula quæ faciebat jussu et potestate supernaturali Dei Patris: hæc enim utpote divina, evincebant ipsum esse Dei Filium a Deo missum ad mundi salutem.

38 SI AUTEM FACIO, ET SI MIHI NON VULTIS CREDERE, OPERIBUS CREDITE, UT COGNOSCATIS, ET CREDATIS QUIA PATER IN ME EST (tum divina operans) ET EGO IN PATRE.] per eamdem deitatem et omnipotentiam: quam ab eo accepi. Unde S. August. Cyrill. Leontius, Beda et Euthym. censent τὸ *Ego in Patre, et Pater in me est*, idem esse cum τῷ *Ego et Pater unum sumus*. Audi S August. tract 48. Non possumus dicere: *In Deo sumus, et Deus in nobis. Ego et Deus unum sumus, numquid possumus dicere? In Deo es, quia Deus continet te: Deus est in te, quia templum Dei factus es, sed numquid, quia in Deo es, et Deus est in te, potes dicere: Qui me videt, Deum videt, quomodo Unigenitus dixit: Qui me videt, videt et Patrem, et ego et Pater unum sumus? Agnosce proprium domini, et munus servi. Proprium Domini est æqualitas Patris, munus servi est participatio Salvatoris.*

39. QUÆREBANT ERGO EUM JUDÆI APPREHENDERE: ET EXIVIT DE MANIBUS EORUM.] ut eorum furor, ait Chrysost. per absentiam sedaretur. Acute, sed symbolice S. August. *Non apprehenderunt*, inquit, *quia manus fidei non habuerunt.* Exivit autem virtute divina, faciendo se invisibilem, uti fecit cap. 8. vers. 59.

40. ET ABIIT ITERUM TRANS JORDANEM, IN EUM LOCUM, UBI ERAT JOANNES BAPTIZANS PRIMUM,] puta in Bethania, sive Bethabara, ubi Christus a Joanne fuerat baptizatus: nam postea Joannes baptizavit in Ænnon juxta Salim, c. 3. 23. et crebro mutans locum alias Jordanis regiones baptizando obivit, ut dixi superius. Secessit Christus in Bethabara, ut turba ipsum eodem secutura, recordaretur testimonii, quod ibidem ipsi perhibuerat Joannes, scilicet ipsum esse Messiam, æque ac testimonii Dei Patris in ejus baptismo intonantis: *Hic est filius meus dilectus*, Matth. 3. itaque in eum crederent, uti et factum esse patet ex v. seq. Ita S. Chrysost. Leont. Theoph. Euthym.

ET MANSIT ILLIC.] donec imminente Paschate et passione sua rediit in Judæam et Jerusalem, ibique suscitavit Lazarum: unde Scribæ et principes irritati, eum ceperunt et crucifixerunt, uti patebit c. sequenti.

41. ET MULTI VENERUNT AD EUM, ET DICEBANT: QUIA (quod) JOANNES QUIDEM SIGNUM FECIT NULLUM.] q d. Et tamen credidimus ei. Ergo multo magis debemus credere Jesu dicenti se esse Messiam qui id probat per tot signa et miracula Ita Chrysost.

Est altera ratio, quæ persuasit hisce credere in Christum: nimirum quod reipsa deprehenderent Jesum esse fortiorem Joanne. in patrandis miraculis, in efficacia sermonis, in vitæ sanctitate, uti eis, prædixerat Joannes, unde inferebant: Si cætera, quæ dixit Joannes de Jesu, vera esse cernimus, ergo pariter verum est id quod idem Joannes asseruit de Jesu, scilicet ipsum esse Messiam.

42. ET MULTI CREDIDERUNT IN EUM.] Græca addunt *ibi*, puta in Bethabara, ob memoriam testimonii Dei Patris, ac Joannis Baptistæ, ut dixi v. 40. Nimirum, ut ait S Augustin *apprehenderunt permanentem, non quomodo Judæi volebant apprehendere discedentem: et nos ergo per lucernam veniamus ad diem: Joannes enim lucerna erat, et diei testimonium perhibebat*.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus a morte et sepulcro suscitat Lazarum. Hinc v. 47. pontifices invidentes Christo cogunt contra eum concilium, in quo Caiphas pontifex prophetat expedire, ut Christus pro populo moriatur: quare v. 54. Christus eorum iras declinans, ad paucos dies secedit in Ephrem.

Ante hoc caput Jansenius et alii claudunt acta tertii anni prædicationis Christi : Nam hæc Lazari suscitatio et historia contigit circa quartum et ultimum Christi Pascha, ut patet v. 55. quo ipse occisus et crucifixus est: quare videtur ipsa contigisse sub illud tempus, quo ipsa solet legi ab Ecclesia in Missæ sacrificio, scilicet quatuordecim diebus ante Parasceven et passionem Christi. Ita censent viri eruditi. Vide Chronotaxim quam Evangeliis præposui, num. 56 et 57.

1 Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariæ, et Marthæ sororis ejus. 2. (Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis : cujus frater Lazarus infirmabatur :) 3. Miserunt ergo sorores ejus ad eum dicentes: Domine ecce quem amas infirmatur. 4. Audiens autem Jesus dixit eis : Infirmitas hæc non est ad mortem sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam. 5. Diligebat autem Jesus Martham, et sororem ejus Mariam, et Lazarum. 6 Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus: 7. Deinde post hæc dixit discipulis suis: Eamus in Judæam iterum. 8. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Judæi lapidare, et iterum vadis illuc? 9. Respondit Jesus : Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt: 10. Si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo. 11. Hæc ait, et post hæc dixit eis : Lazarus amicus noster dormit : sed vado ut a somno excitem eum. 12. Dixerunt ergo discipuli ejus : Domine, si dormit salvus erit. 13. Dixerat autem Jesus de morte ejus : illi autem putaverunt quia de dormitione somni diceret. 14. Tunc ergo Jesus dixit eis manifeste : Lazarus mortuus est : 15. Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi, sed eamus ad eum. 16. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus et nos ut moriamur cum eo. 17 Venit itaque Jesus : et invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem. 18. (Erat autem Bethania juxta Jerosolymam quasi stadiis quindecim.) 19. Multi autem ex Judæis venerant ad Martham et Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. 20. Martha ergo ut audivit quia Jesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat. 21. Dixit ergo Martha ad Jesum : Domine si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus : 22. Sed et nunc scio, quia quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus. 23. Dicit illi Jesus: Resurget frater tuus. 24. Dicit ei Martha: Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die. 25. Dixit ei Jesus : Ego sum resurrectio et vita, qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet : 26. Et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? 27. Ait illi : Utique Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti. 28. Et cum hæc dixisset, abiit, et vocavit Mariam sororem suam silentio, dicens : Magister adest, et vocat te. 29. Illa ut audivit, surgit cito, et venit ad eum. 30 Nondum enim venerat Jesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha. 31. Judæi ergo, qui erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit et exiit, secuti sunt

eam dicentes Quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi. 32. Maria ergo cum venisset ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, et dicit ei, Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. 33. Jesus ergo, ut vidit eam plorantem, et Judæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, et turbavit seipsum. 34. Et dixit: Ubi posuistis eum? Dicunt ei: Domine veni, et vide. 35. Et lacrymatus est Jesus. 36. Dixerunt ergo Judæi: Ecce quomodo amabat eum. 37. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur ? 38. Jesus ergo rursum fremens in semetipso venit ad monumentum, erat autem spelunca: et lapis superpositus erat ei. 39. Ait Jesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha, soror ejus qui mortuus fuerat: Domine, jam fœtet, quatriduanus est enim. 40. Dicit ei Jesus : Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? 41. Tulerunt ergo lapidem: Jesus autem elevatis sursum oculis, dixit: Pater gratias ago tibi quoniam audisti me: 42. Ego autem sciebam, quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi: ut credant quia tu me misisti. 43. Hæc cum dixisset, voce magna clamavit : Lazare veni foras. 44. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes et manus institis, et facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Jesus: Solvite eum, et sinite abire. 45. Multi ergo ex Judæis, qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum. 46. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, et dixerunt eis quæ fecit Jesus. 47. Collegerunt ergo Pontifices et Pharisæi concilium, et dicebant : Quid facimus, quia hic homo multa signa facit ? 48. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum : et venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem. 49. Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quidquam, 50. nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. 51. Hoc autem a semetipso non dixit: sed cum esset Pontifex anni illius, prophetavit quod Jesus moriturus erat pro gente, 52. et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. 53. Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum. 54. Jesus ergo jam non in palam ambulabat apud Judæos, sed abiit in regionem juxta desertum, in civitatem quæ dicetur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis. 55. Proximum autem erat Pascha Judæorum: et ascenderunt multi Jerosolymam de regione ante Pascha, ut sanctificarent seipsos. 56. Quærebant ergo Jesum : et colloquebantur ad invicem, in templo stantes: Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem Pontifices et Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit indicet, ut apprehendant eum.

1. ERAT AUTEM QUIDAM LANGUENS (Arabicus, *infirmus*) LAZARUS A BETHANIA, DE CASTELLO MARIÆ, ET MARTHÆ SORORIS EJUS.] Syrus, *erat autem quidam, qui morbo detinebatur, Loozar ex Beth Anio* (domo afflictionis) *pago, frater Mariam et Martho.* Vatabl. *ægrotabat autem Lazarus*; Nonnus, *morboso gravia habens genua flagellabatur Lazarus æstu, membrivora plaga tabefactus, vicinus morti.* Ergo morbus hic erat gravis et lethalis, nam paulo post mortem attulit.

LAZARUS.] nobilis et dives, ideoque alius a Lazaro mendico et ulceroso jacente ad fores Epulonis, Luc 16.

A BETHANIA, DE CASTELLO MARIÆ ET MARTHÆ] Est appositio, q. d. A Bethania, id est ex castello (hoc est oppido vel pago.) Marthæ et Mariæ Magdalenæ, in quo scilicet ipsæ habitabant, ejusque erant non tam dominæ, quam honoratiores incolæ, ac Christi discipulæ et hospites. Ita Theophyl Leontius, et alii Sic c. 1. 44 Beth-saida vocatur civitas Petri et Andreæ, quia ipsi ejus erant incolæ, et non domini.

Mystice. *Bethania* hebr. idem est Primo quod domus afflictionis, ut vertit Syrus, idque hic congruit. Lazari enim morbus et mors affligebat tam ipsum, quam sorores ejus. Secundo, *Bethania*, idem est quod domus obedientiæ. Unde S. Bernard. serm. ad milites templi, c. 13. *Hoc loco*, ait. *intimatum est, quod nec studium bonæ actionis, nec otium sanctæ contemplationis, nec lacrymæ penitentis extra Bethaniam accepta esse poterunt illi, qui tantam habuit obedientiam, ut vitam ipsam perdere maluerit, factus obediens Patri usque ad mortem.*

Tertio, *Bethania*, ait Pagnin idem est quod domus responsionis, vel exauditionis Domini, quia ibi Christus Mariam et Martham pro vita Lazari orantes exaudivit. Radix enim ענה *ana* per *ain*, significat affligi, obedire, respondere et exaudire

Transit Joannes a gestis Christi in festo Encæniorum, ut patet cap. 10. 22. ad gesta Christi paulo ante ultimum Pascha, ut patet hoc cap. v. 55. hoc est, salit a Decembri ad Martium: omittit ergo gesta Christi in Januario et Februario, quia illa fuse recenset Lucas a c. 15. usque ad 19. ex quo eadem summatim recensui in Chronotaxi num 51. usque ad 57.

2. MARIA AUTEM ERAT, QUÆ UNXIT DOMINUM UNGUENTO ET EXTERSIT PEDES EJUS CAPILLIS SUIS.] Luc. 7 37. ostendi eamdem fuisse Mariam, quæ bis, vel ut alii, ter unxit Christum, nimirum Mariam Magdalenam, esto aliqui opinentur fuisse duas, alii tres. Minus recte ergo Leontius, quem sequuntur moderni hæretici,

τὸ *unxit* accipit de unctione non præterita Lucæ, sed paulo post futura sex diebus ante mortem Christi, de qua cap. seq. v. 3. ut hic sit anticipatio.

CUJUS FRATER LAZARUS INFIRMABATUR.] Arabicus, *erat autem Lazarus infirmus frater ejus.* Addit hoc Joannes, ut insinuet causam suscitationis Lazari, nimirum quod frater esset Magdalenæ, quæ tota devota suo Jesu, ab eo impetravit fratris Lazari suscitationem.

3 MISERUNT ERGO SORORES EJUS AD EUM (Jesum) DICENTES: DOMINE, ECCE QUEM AMAS, INFIRMATUR.] Cyrill. Theophyl. et Leont. censent hæc verba esse ad mirantis et admirationis, q. d. Qui fieri potuit, ut ille quem tu amas, Domine, qui vitæ et necis habes imperium, in morbum inciderit? quomodo tui amantem ausa fuit ægritudo invadere? et quomodo eum tenet languor, quem tui occupat amor?

Simplicius alii censent sorores ex modestia et fiducia id dixisse. Audi S. August. et ex eo Bedam: *Non dixerunt: Veni, amanti enim tantummodo nuntiandum fuit. Non ausæ sunt dicere: Veni et sana. Non ausæ sunt dicere: Ibi jube et hic fiet; cur enim non et istæ, si fides centurionis illius inde laudatur? Ait enim: Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus. Nihil horum istæ, sed tantum. Domine, ecce quem amas infirmatur, sufficit ut noveris: non enim amas et deseris.* Est ergo insinuatio hæc oratio, sed occulta et implicita, quia significat necessitatem et desiderium remedii, quæ sæpe efficacior est postulatione aperta, quia magis humilis, verecunda, reverens et confidens. Ita ex S. Thoma Suarez tract. de Oratione.

Itaque hæc petitio sororum præ se fert Primo, magnam fidem: non enim dicunt: Veni, accelera, ne mors eum præoccupet. Credunt enim Christum posse curare absentem, imo mortuum suscitare. Ita Cyrill. Theophyl. Rupert. Secundo, ingentem fiduciam, qua confidebant Christum solo nuntio morbi accepto, illi remedium allaturum. Unde verba et preces non multiplicant. Tertio, eximiam charitatem: *Ecce quem amas,* inquiunt. q. d. Tu nos amas, et nos te: sufficit ergo amanti amati morbum indicare. Amor enim precibus omnibus prævalet. Quarto, resignationis: resignant enim se totas in providentiam Christi, ut ille de morbo, et morbido hoc statuat et disponat, quod ejus prudentiæ et charitati libuerit. Quare efficax fuit hæc earum oratio, nobisque crebro est imitanda et usurpanda.

Tropologice, Rabanus, et ex eo Glossa: Lazarus, inquit, est peccator, qui a Domino amatur; ipse enim non venit vocare justos, sed peccatores: sorores sunt viri sancti, vel bonæ cogitationes, quæ pro peccatis dissolvendis orant.

Porro, ipsæ sorores non iverunt ad Jesum, sed nuntios dumtaxat miserunt, tum quia fœminæ erant, quas decet domus cura, et dedecet longum iter: tum quia Lazaro fratri ad mortem decumbenti debebant assistere; tum quia Christi benignitati et amori confidentes, solum nuntium sufficere existimabant. Ita S. Chrysost. Cyrill. et Euthymius.

4. AUDIENS AUTEM JESUS, DIXIT EIS: INFIRMITAS HÆC NON EST AD MORTEM (Syrus, *non est lethalis;* Arabicus, *non est infirmitas mortis*) SED PRO GLORIA DEI, UT GLORIFICETUR FILIUS DEI PER EAM.] *Non est ad mortem.* Primo, quia hæc mors Lazari, non tam erit mors, quam somnus: nam illico ex ea evigilabit et resurget. Unde v. 11. ait: *Lazarus amicus noster dormit, sed vado ut a somno excitem eum.*

Secundo, q. d. Infirmitatis Lazari finis et scopus non est mors, sed gloria Dei: Deus enim non immisit morbum hunc Lazaro hoc fine, ut vitam ei per mortem adimat, sed potius ut vitam ei majorem restituat, itaque gloriam Dei adaugeat. Ita S. August. *Non est ad mortem,* inquit, *quia et ipsa mors non erat ad mortem sed potius ad miraculum, quo facto crederent homines in Christum, et vitarent veram mortem.*

Tertio, *non est ad mortem,* scilicet talem, qualis esse solet communis hominum mors; nimirum, ut homo in ea permaneat, nec amplius ad hanc vitam et hoc sæculum redeat: licet enim mors separaret animam Lazari a corpore, tamen non imponebat finem huic sæculo, ut ad illud non rediret, quod tamen facit mors. Nam mox a Christo resuscitatus ad illud rediit, magis vivus, sanus et vegetus quam ante. Ita S. Chrysost. Cyrill. Theoph. Euthym. et alii. Unde Nonnus vertit, *non est ad æternam mortem.*

SED PRO GLORIA DEI.] Per gloriam Primo, Andreas Cretensis in Catena intelligit crucem et mortem Christi: hanc enim Judæi invidi irrogarunt Christo ob suscitatum ab eo Lazarum, et hæc maxime glorificavit Christum. Secundo, Theodorus Heracleotes in Catena accipit gloriam, quæ obventura erat Christo, ob divulgationem et celebritatem hujus suscitationis factæ ab eo per totam Judæam, imo per totum orbem. Tertio, et genuine, gloriam Dei accipe, quia homines videntes Lazarum a Christo suscitatum, in eum ut Messiam et Dei filium crediderunt, itaque tam Christum, quam Deum Patrem gloriam glorificaverunt. Sic enim hanc gloriam explicat Joannes dicens vers. 45 *Multi ergo ex Judæis qui venerant ad Mariam et Martham, et viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum.* Unde S. August. *Talis glorificatio,* ait, *non ipsum auxit, sed nobis profuit.*

5. DILIGEBAT AUTEM JESUS MARTHAM, ET SOROREM EJUS, MARIAM, ET LAZARUM,] ob singularem earum erga se amorem, devotionem, liberalitatem, qua Jesum cum Apostolis alebant; Martha enim habebat curam hospitalitatis Jesu; Maria a Christo sanata et conversa totam se ei addixerat, imo eum per oppida proficiscentem ac prædicantem comitabatur, sumptusque suppeditabat. Lucæ 8. v. 2. Lazarus sorores imitabatur. Dilectionis Jesu mentionem injicit hic Joannes, non tam ut illam fuisse causam ægrotationis Lazari significet, ut censet Cyrillus, q. d. Ideo Jesus immisit morbum Lazaro, quia illum, ejusque sorores diligebat, juxta illud: *Ego quos amo, arguo et castigo,* Apocal. 3. 19. sed ut significet Jesum accepto nuntio plane menti et memoriæ infixisse morbum Lazari, ut eum sanaret, sed modo et tempore opportuno. Dilectio enim faciebat eum sollicitum de Lazari salute, ideoque Lazari causa fecit omnia, quæ v. sequenti, et deinceps narrat Joannes, illudque significat τὸ *ergo,* cum statim subdit: *Ut ergo audivit,* q. d. Diligebat Jesus

Lazarum, ut ergo audivit eum ægrotare, cœpit serio cogitare de eo sanando, omniaque sua ita disposuit, ut congruo eum tempore vitæ et sanitati restitueret.

Porro adeo Jesus dilexit Lazarum et sorores ejus, ut propter eas Lazarum a morte suscitarit, etiamsi sciret suscitationem Lazari sibi fore causam mortis et crucis: ob Lazarum enim suscitatum Pharisæi Christum occiderunt. Vita ergo Lazari fuit mors Christi.

6. Ut ergo audivit quia (quod) infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco (in Bethabara cap. præced. v. 20.) duobus diebus] Tum ut hominum multitudini ad se confluenti satisfaceret, eique ostenderet se esse Messiam a Joanne ibidem demonstratum, tum ut illud idem confirmaret miraculo insigni, et omni exceptione majori, scilicet suscitatione Lazari. Mansit ergo ibidem per biduum, ut interim moreretur Lazarus, quia volebat non ægrum sanare, sed mortuum, imo sepultum quatriduanum et fœtentem suscitare: quod longe erat majus tam beneficium quam miraculum, ne calumniæ Judæorum foret locus, ut dicerent Lazarum non vere fuisse mortuum, ideoque nec suscitatum, sed tantum syncopen vel deliquium animi passum, ex illo non ope Christi, sed vi naturæ et juvenilis vigoris, ultro ad se rediisse. Ita S. Chrysostomus, Theoph. et Rupert.

7. Deinde post hæc dixit discipulis suis: Eamus in Judæam iterum.] Nimirum ex Bethabara eamus in Bethaniam, ad suscitandum Lazarum. Præmonendo præmunit Christus Apostolos timidos: timebant enim redire cum Jesu in Judæam, eo quod Judæi paulo ante cap. præcedent. vers. 31. voluissent eum lapidare. Ita S. Chryostomus: Nusquam alias, inquit, Dominus prædixit discipulis, quo iturus esset, nisi hic, quia valde formidabant, ne si repente (sine præmonitione) discederet, conturbarentur: formidabant vero et pro ipso et pro se: nondum enim erant in fide firmati. Ita quoque Theophyl Euthym. et Theodor. Heracleotes. Porro S. August. *Christus, ait, e Judæa discessit ut homo, ne lapidaretur; sed in redeundo, quasi oblitus infirmitatem, ostendit potestatem.*

8. Dicunt ei discipuli: Rabbi (o magister, et Domine noster) nunc quærebant te Judæi lapidare, et iterum vadis illuc?] *Nunc*, id est paulo ante: nam exinde jam duo menses effluxerant, uti initio capitis dixi, et colligitur ex cap. præced. v. 22 et sequent. Dicunt hoc discipuli, quia a Judæis metuebant Christo, et magis sibi ipsis. Ita Chrysostom. Theophyl Euthymius.

9. Respondit Jesus: Nonne duodecim sunt horæ diei?] Primo, Lyran. ejusque sequaces sic exponunt, q. d. Sicut per diem mutantur duodecim horæ, cum eis mutatur aura aeris, sic Judæorum animi facile mutari possunt, ut qui ante me oderant jam ament et suscipiant

Secundo, S. August. Bede et Rupertus q d Sicut duodecim horæ sequuntur diem, id est, solem, ejusque cursum, ut sibi ex ordine vicissim succedant: sic vestrum est me sequi: ego enim sum quasi vester sol et dies, vos autem me stipatis quasi duodecim horæ. Audi S August Ut se diem ostenderet, duodecim discipulos elegit: in hoc autem verbo non ipsum Judam, sed ejus successorem prævidebat. Et Glossa: se dicit Christus diem, in quo debent ambulare, ne offendant, et sine quo ambulantes, offendunt, ut modo discipuli nolentes eum mori, qui pro hominibus venit mori: illos autem dicit horas, quæ diem sequuntur.

Tertio, S. Cyrill. q. d. Adhuc aliquot horæ meæ diei, id est vitæ, supersunt, quibus oportet me prædicare et benefacere Judæis: *veniet nox*, id est cædes et mors mea, ob quam tenebris excidii et calamitatum per Titum eos involvam; nox enim symbolum est vindictæ et calamitatum.

Quarto et genuine, q. d. Certum et statutum est diei tempus: scilicet duodecim horarum (erat enim jam Martius, cujus 21. est æquinoctium, quo dies sunt æquales nocti, ac consequenter duodecim horarum: quamquam et aliis mensibus Judæi dividebant diem in 12 horas, sed inæquales, æque ac noctem in quatuor vigilias, quæ in hieme erant longiores, in æstate breviores) intra quod duodecim horarum spatium, si quis ambulet, offendere non potest, quia lucem habet, qua videt saxa, aliaque offendicula, ideoque cavet ne in ea impingat: sic pariter mihi certum a Deo Patre constitutum est vitæ tempus, in quo ambulare, vivere, et opera mea ad quæ missus sum, operari debeo: quod proinde diem appello; ac proinde in illa a Judæis nihil mihi aut vobis timendum est periculi: nec enim ante constitutum mihi tempus a Patre, hoc est, antequam vitæ meæ nox et occasus veniat, occidi possum. Ita Rupert Tolet. Maldon. et alii.

10. Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt: si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo] Primo, S. August. exponit, q. d. Hortor vos, o discipuli mei 12. ut me sequamini, sicut duodecim horæ sequuntur diem et solem, si non vultis offendere et impingere. Et S. Chrysost. Ne formidetis Judæos, inquit, nihil enim dignum morte gessimus. Vel, si quis lucem hujus mundi videt, securus est: multo magis qui mecum est, securus est, nisi se amoverit a me.

Secundo, S. Cyrill. q. d. Quamdiu est dies vitæ, hoc est, quamdiu ego vivo, et Judæis benefacio, nihil vobis a Judæis timendum est: hæc enim dies est, id est tempus benignitatis et beneficentiæ: at ubi venerit nox, id est, tempus vindictæ, quo Deus per Titum exscindet Hierosolymam et Judæam, tunc vobis timendum, et e Judæa fugiendum erit

Tertio et genuine, q. d. Dum dies est, id est, dum tempus vitæ mihi suppetit, non offendetis, o discipuli, me sequendo in Judæam: at ubi venerit nox, id est mors, et vitæ meæ occasus; tunc Judæi vos persequentur, et occident quasi meos discipulos, sicut me persecuti sunt et occiderunt. Ita Rupert. Toletus et Maldonatus.

Mystice, qui diem, id est, solem et lucem fidei et gratiæ sequitur, non offendit, non ruit in peccata; at qui nocte, id est, in tenebris ignorantiæ et concupiscentiæ ambulat, hic ruit in varias culpas et pœnas. Ita Interlin. Unde Apost. *Eratis*, inquit, *aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate: fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate*, Ephes. 5. 8.

11. Hæc ait, et post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit: sed vado ut a somno excitem eum.] Mortem vocat *somnum*, quia mox ab ea suscitandus et evigilaturus erat Lazarus. Audi S. August. Domino dormiebat, qui eum tanta facilitate excitavit de sepulchro, quanta tu excitas dormientem de lecto; hominibus autem mortuus erat, qui eum suscitare non poterant. Sic Paulus mortuos dormientes appellat, quia sunt resurrecturi.

12. Dixerunt ergo discipuli ejus: Domine, si dormit, salvus erit.] Arabicus, *si est dormiens, expergiscetur*. Solet enim somnus in ægrotis rediturae sanitatis esse argumentum et præsagium, ac sæpe causa. Ita Cyrill. August. Jansen. Maldon. et alii. Somnus enim naturam vegetat, cerebrum confortat, humores superfluos concoquit et consumit, sudorem ciet, calorem naturalem fovet et auget, itaque materiam morbi superat, dissipat et absumit, vel ejicit. Sensus est, q. d. Si dormit Lazarus, sinamus eum dormire, ut citius convalescat; quare non est quod ad eum pergamus. Ita S Augustinus et Cyrillus.

13. Dixerat autem Jesus de morte ejus: illi autem putaverunt quia (quod) de dormitione somni diceret.] Quia simpliciter acceperunt τo *dormit* ut sonat; non symbolice, ut Christus intelligebat, de morte

14. Tunc ergo Jesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est.] Ostendit Christus se esse Prophetam, imo Dei Filium, eo quod arcana et absentia revelet: talis enim erat hæc mors Lazari, quam hic clare enunciat, ut discipulis errorem de ejus somno eximat. Nuntius enim morbum dumtaxat nuntiarat Chris o, non mortem.

15. Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi.] Hæc ultima nocte cum *gaudeo*, uti nectit Arabicus. q. d. Gaudeo me non fuisse ibi, scilicet in morte Lazari præsentem, ut vos in me credatis, scilicet firmius, perfectius, et robustius, ait S. August. visa ejus resuscitatione, quam facturus sum: si enim fuissem præsens ægrotanti, ad preces Marthæ et Mariæ debuissem ægrum sanare, alioqui Judæi culpassent me impotentiæ vel immisericordiæ: aut certe debuissem recens mortuum illico suscitare, quod minus fuisset miraculum, magisque dubium: jam autem a quatuor diebus defunctum suscitat ut omnes videant hanc suscitationem omnem naturæ vim excedere, esseque clarum miraculum, nec nisi Dei solius opus. Ita Cyrill. Euthym. Rupert. et alii Aliter sanctus Augustinus et Beda. q. d. Gaudeo me non fuisse præsentem Lazaro morienti, ut absens vobis mortem ejus annuntiem, indeque cognoscatis me esse Messiam, et in me magis credatis: Lazarus enim æger fuerat nuntiatus, non mortuus. Christus ergo mortuum nuntians, ostendebat se non humanitus, sed divinitus id scire. Quomodo enim, ait August. lateret eum qui creaverat? ad cujus manus anima morientis exierat? Prior ratio uti validior, ita germanior est.

Sed eamus ad eum] Christus de mortuo, quasi de vivo loquitur, quia mox facturus erat ut esset redivivus Ita Cyrill.

16. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos. Eamus et nos, et moriamur cum eo.] *Thomas*, inquit Pagnin in Interpret. nomin Hebr. idem est quod abyssus sive vorago, hæc enim hebr. dicitur *tehom*. Aut תאום geminus sive gemellus, id est, eodem partu cum alio natus: תאומים *teomim* enim sunt gemelli eodem partu editi, quasi conjunctis corporibus.

Qui dicitur Didymus.] Syrus, *qui dicitur gemellus*. Thomas ergo non fuit binomius, ut scilicet duo habuerit nomina, primo Thomæ, secundo Didymi, uti vult Nonnus, sed unum idemque. Hebr. enim Thomas idem est quod græce δίδυμος latine gemellus. Sicut hebr. Messias idem est quod græce Χριςὸς latine unctus, Angelus Caninius in Hebr. nomin. c. 13. *Dicitur*, ergo idem est, quod *interpretatur*.

Thomas igitur dictus est Didymus, id est, gemellus, sive quod eodem partu cum fratre altero natus sit, uti Jacob et Esau fuere gemelli, ut vult Euthymius, sive quod hoc nomen a majoribus acceperit; quomodo apud Romanos quosdam Spurios, alios Crassos, alios Claudios vocatos legimus, etiamsi illi ipsi nec spurii, nec crassi, nec claudi forent. Ita Toletus, Maldon. et alii.

Addit Leontius. Joannem solius Thomæ nomen interpretari, ut significetur aliqua ejus excellentia, Theoph vero ut significentur ejus mores, inquit, quod scilicet esset Didymus, id est gemellus, varius, inconstans dubius, duplex; sed hoc huic loco non quadrat; quadrat tamen c. 20. v. 24. ubi Thomas ob incredulitatem resurrectionis Christi vocatur Didymus. Potius videtur Thomas hic dici Didymus, quasi gemellus frater Christi: talem enim se hic ostendit, dum pro Christo, et cum Christo vivere et mori paratum sese offert, ac alios ad idem faciendum hortatur, dicens: *Eamus et nos, et moriamur cum eo*. Solent enim gemelli mutuo sese valde diligere, imo moribus et amoribus esse similes, ut uno gaudente, ridente, flente, gaudeat, rideat, fleat et alter, imo uno ægrotante vel moriente, ægrotet vel moriatur et alter. Hoc subinde fit, at non semper. Nam Jacob et Esau moribus fuere dissimiles et diversi, imo invicem adversi.

Eamus et nos, et moriamur cum eo.] non Lazaro, ut volunt nonnulli: hoc enim insulsum videtur, sed Christo, qui paulo ante dixerat: *Eamus ad eum* Thomas, ait Beda, præ omnibus socios hortatur, ut eant et moriantur cum illo, in quo magna ejus apparet constantia. Et Interlin. Ecce verus amantium affectus, vel cum eo vivere, vel cum eo mori: quales apud Gallos erant Soldurii, quorum lex et fœdus erat in bello; vel simul vincere, vel simul occumbere, teste Julio Cæsare in Comment. quo videtur allusisse S. Paulus dicens 2. Corinth. 7. 3. *In cordibus nostris estis ad commoriendum et convivendum*, ut ibidem dixi.

Porro quod Thomas ait: *Eamus et moriamur*, perinde est ac si dicat: Si imus cum Jesu, nobis cum eo moriendum est, ob summa Judæorum contra illum odia. Si ergo ipse it, eamus et nos, quasi generosi ejus discipuli et milites, ac cum eo quasi duce nostro animose moriamur: si ille mortem spernit, imo invadit, nos quoque spernamus et invadamus. Non enim satis intellexerat, quod Christus v. 9. insinuarat, ni-

hil adhuc sibi a Judæis imminere periculi. Ita Cyrill. Offert ergo se pro Christo certæ morti, hanc enim imminere putabat: quod insigne fuit fortitudinis ejus eximiæ, æque ac amoris in Christum singularis argumentum.

17. VENIT (*in Bethaniam*, ut addunt nonnulli codices Græci) ITAQUE JESUS, ET INVENIT EUM QUATUOR DIES JAM IN MONUMENTO HABENTEM.] Hoc est, a quatuor diebus sepultum. Venit enim nuntius a sororibus ad Jesum de morbo Lazari, ait Chrysost. eo die quo Lazarus est defunctus, deinde duobus sequentibus mansit Jesus in Bethabara, die quarta demum ivit Bethaniam: quare videtur Lazarus eodem die, quo sorores nuntium miserunt ad Christum, fuisse mortuus et sepultus: alioqui enim veniente Christo, non fuisset quatriduanus in morte et sepulchro, uti hic dicitur.

Probabilius Euthymius et Maldonat. censent Lazarum quidem eo die, quo nuncius ad Christum venit, fuisse defunctum; sed postero die sepultum, ne forte quid occulte vitæ in eo lateret, inde Christum biduo mansisse in Bethabara, quarto die inde discessisse versus Bethaniam: sed quia hoc iter erat decem circiter horarum (ut patet ex tabulis Geographicis terræ sanctæ, quas edidit Adrichom. et alii) quod ægre a Christo et Apostolis pedibus confici potuisset uno die; hinc Christum postero mane, qui dies quintus erat a sepultura Lazari, appulisse Bethaniam, ac suscitasse Lazarum: nec enim decebat eum vespere (ne phantastica videretur suscitatio) sed mane, vel plena die suscitari. Quare Lazarus jam erat quatriduanus, hoc est, integros quatuor dies exegerat in monumento, sive sepulchro, jamque agebatur quintus dies a sepultura, ut constaret omnibus eum non tantum esse mortuum, sed fœtentem, et a vermibus comestum. Hinc suscitatio ejus facta a Christo fuit certissimum et clarissimum miraculum, quod a Scribis nullo modo obscurari, aut vellicari potuit.

Tropologice, quatriduanus est peccator habens habitum peccandi, qui peccato immortuus, in eo quasi sepultus, sine spe veniæ et vitæ spiritalis, quasi desperatus jacet. Primus enim dies est, quo quis consensu voluntatis peccat. Secundus, quo quis peccatum opere consummat. Tertius, quo illud frequentat, ejusque consuetudinem et habitum sibi inducit. Quartus, quo hic habitus callum obducit, et quasi in naturam vertitur, juxta illud S. August. l. 8. Confess. c. 5. *Ex voluntate perversa facta est libido; et dum servitur libidini facta est consuetudo; et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas: quibus quasi ansulis quibusdam sibi innexis, unde et catenam appellavi, tenebat me obstrictum dura servitus.* Talis ergo magna et rara Christi gratia, ab hoc peccati sepulchro excitandus est: quod ut significaret Christus, magna voce clamavit: *Lazare veni foras.* Ita S. Augustinus

Rursum Alcuinus: Primus dies, inquit, est elatio in corde: secundus, consensus voluntatis in peccatum: tertius, factum, cum illud opere exequimur: quartus consuetudo, cum illi consuescimus, et consuescendo inhæremus. Sic fere et S. Aug. l. 1. de ser. Domini in monte, c. 23. *Sicut*, ait, *tribus gradibus ad peccatum pervenitur, suggestione, delectatione, consensione; ita ipsius peccati tres sunt differentiæ, in corde, in facto, in consuetudine, tamquam tres mortes Una quasi in domo, id est, cum in corde consentitur libidini: altera jam prolata quasi extra portam, cum in factum procedit assensio: tertia, cum vi consuetudinis malæ, tamquam mole terrena, premitur animus, quasi in sepulchro jam putens. Quæ tria genera mortuorum Dominum resuscitasse, quisquis Evangelium legit, agnoscit. Et fortasse considerat, quas differentias habeat etiam ipsa vox resuscitantis, cum alibi dicit: Puella surge; et alibi: Juvenis tibi dico surge; alibi, infremuit in spiritu, et flevit, et rursus fremuit, et post deinde voce magna exclamavit, Lazare veni foras.* Vide eumdem de Verbis Domini secundum Joannem tract. 44. *Prima*, ait, *est titillatio delectationis in corde; secunda, consensus; tertia, factum; quarta, consuetudo.*

Tertio, Glossa ex S. Augustino et Beda. Primus dies mortis est, inquit, quo nascimur cum peccato originali. Secundus, quo ad annos discretionis venientes naturalem legem transgredimur. Tertius, quo legem contemnimus. Quartus, quo ipsum quoque Christi Evangelium et gratiam aspernamur: ex adverso S. Bernard. serm 4. de Assumpt. per quatuor dies accipit quatuor motus et actus pœnitentis; primus est timoris; secundus, certaminis contra peccata; tertius, doloris; quartus, pudoris eorumdem.

18 ERAT AUTEM BETHANIA JUXTA HIEROSOLYMAM, QUASI STADIIS QUINDECIM.] Stadium est octava pars milliaris Italici, sive mille passuum: continet ergo 125. passus: quare quindecim stadia continent 1785. passus: sedecim enim stadia continent duo millia passuum, faciuntque duo milliaria Italica. Addit hoc Joannes, ut significet multos Hierosolymis venisse in Bethaniam, utpote adeo vicinam, ut Martham et Mariam, ob Lazari mortem mœstas solarentur. Ita S. Chrys. Theoph. Cyrill. et alii. Unde sequitur:

19. MULTI AUTEM EX JUDÆIS VENERANT AD MARTHAM ET MARIAM, UT CONSOLARENTUR EAS DE FRATRE SUO.] *Multi*, præsertim cognati, affines, amici: erant enim hæ sorores honoratæ, divites et nobiles; quæ multos habere solent vel amicos vel asseclas. Accedit, quod acerbus sit funeris fraterni luctus, ad quem proinde leniendum multi, etiam exteri et incogniti, consolandi causa accurrere solent. Est enim hic mortis luctus toti naturæ nostræ communis, unde et communis in eo omnium accedit consolatio. Ita Chrysost. Theophyl. Euthym.

20. MARTHA AUTEM UT AUDIVIT QUIA JESUS VENIT, OCCURRIT ILLI: MARIA AUTEM DOMI SEDEBAT.] Silentio, luctui et orationi more suo vacans; quare nuntius adventus Christi, non ad Mariam, sed ad Martham pervenit: Martha enim erat senior, et domui præerat, totaque actuosa et negotiosa: quare litteræ et nuntii omnes ad illam primo deferebantur, non ad Mariam. Sed cur ipsa Mariæ non significavit Christum adventare? R. Primo, quia occursus adventantis Christi moram nullam patiebatur. Videtur enim Christus domui fuisse vicinus, cum Martha ei occurrit. Secundo, quia Martha secreto volebat agere cum Christo, ut ab eo exploraret, num quæ spes foret fratris resuscitandi vel adjuvandi, ut patet ex v. seq Tertio, quia Maria, ut dixi, quieti et orationi erat addicta. Quarto, quia, si Mariam evocasset, omnes Judæi eam secuti

fuissent: itaque tumultus exortus fuisset, et forte eorum cum Christo disputantium lis et contentio. Ita Leontius. Denique lætitia ob adventantem Christum, totam eam rapiebat ad occurrendum Christo, ut de sorore vocanda non cogitaret. Malim hoc dicere, quam, quod nonnulli autumant, eam hanc laudem occursus Christi voluisse præripere sorori suæ: hoc enim nimis inane et fœmineum est, ac tanta, tamque sancta virgine indignum.

21. DIXIT ERGO MARTHA AD JESUM: DOMINE, SI FUISSES HIC, FRATER MEUS NON FUISSET MORTUUS,] quia scio te tam potentem, ut mortem arcere possis; scio pariter te ipsius et nostri adeo amantem, ut eum mori non permisisses. Tacite, inquit Chrysost. Cyrill. et Theoph. sed reverenter, dolendo, quasi arguit Christum, quod serius venerit. Verum huic sententiæ obstat, quod eodem die, quo venit nuntius de morbo Lazari ad Christum, ipse sit mortuus. Quare etiamsi statim Christus accinxisset se ad iter, tamen, antequam venisset Bethaniam, Lazarus fuisset mortuus. Erat enim iter novem horarum. Potius ergo Martha incusat seipsam, quod non citius nuntium miserit ad Christum, aut certe in genere dolet et luget Christi absentiam, quod scilicet non fuerit præsens, ut Lazaro ægrotanti sanitatem restitueret; quomodo dolemus de casuali medici absentia si quis eo absente in morbum incidat. Non videtur Martha adhuc habuisse perfectam fidem de Christi deitate, omniscientia et omnipotentia. Si enim hanc habuisset, credidisset Christum etiam absentem scivisse mortem Lazari, eumque potuisse curare. Eum ergo credebat esse Prophetam præ cæteris Prophetis; non tamen Deum, sed evecta et illuminata a Christo mox id credidit v. 28.

22. SED ET NUNC SCIO QUIA QUÆCUMQUE POPOSCERIS A DEO, DABIT TIBI DEUS,] ac consequenter si poscas a Deo resuscitationem Lazari, licet quatriduani jam in sepulchro, dabit eam tibi Deus. Putabat, ait Cyrillus, quod Christus veniret non ut suscitaret Lazarum, sed ut se et Mariam solaretur; idcirco rogat eum ut Lazarum suscitet, sed tacite, et cum modesta humilique voluntatis suæ in Christum resignatione. Unde, ut advertit S. August. *Non dixit: Sed et modo rogo te, ut resuscites fratrem meum: unde enim sciebat, si fratri ejus resurgere utile fuerit? hoc tantum dixit: Scio quia potes; si vis, facies: utrum enim facias, judicii tui est, non præsumptionis meæ.*

Dices: Cur Martha non servavit corpus Lazari insepultum, et balsamo conditum, usque ad adventum Christi, ut sic facilius Christum permoveret ad eum suscitandum? Resp. Quia Judæis mos erat postero die defunctos sepelire. Secundo, quia nesciebat an Christus eum esset suscitaturus, nec ne. Tertio, quia quatriduanum mortuum domi detinere insepultum, fuisset res insolens, fœtida et calumniis obnoxia. Quarto, quia credebat Christum etiam sepultum posse suscitare, uti ipsa hic dicit. Denique Christus hanc mentem ei injecerat, ut naturæ cursum sequens fratrem mortuum sepeliret, hoc fine ut ipse jam sepultum suscitaret, itaque majus foret ejus miraculum et beneficium. Hic enim est mos Dei.

Hinc moraliter disce, Deum sæpe permittere nos in tribulationes incidere, easque sinere ut crescant ad summum, ac tum vi magna succurrere, ut suam omnipotentiam, summamque clementiam et providentiam ostendat. Quare tunc fideli non est desperandum, sed augenda spes et oratio, ac maxime sperandum. Cum enim omne humanum deficit auxilium, tunc prope est et accurrit divinum, aiebat Philo legatus ad Cajum imper. Sic Deus succurrit Abrahæ in arctis posito, Genes. 20 et Joseph in carcere oblivioni tradito, Genes. 41. 12 Item Hebræis a Pharaone oppressis, Exodi 1. et seq. ac præsertim cum eosdem hinc mari, inde montibus, aliunde exercitu Pharaonis undique cinctos, diviso mari rubro salvos per illud traduxit, ac Pharaonem insequentem reducto mari, cum toto exercitu submersit, Exodi 14. Sic tempore Judicum permisit eosdem opprimi nunc a Madianitis, nunc a Moabitis, nunc ab Ammonitis, nunc a Philistinis, ut eos induceret ad ferventer orandum, et clamandum ad se; quo facto illico mittebat eis Gedeonem, Aod, Samsonem, aliosque judices, qui eos liberarent. Sic Judæos neci destinatos ab Holoferne liberavit: per Judith, et ab Aman per Mardochæum, et ab Antiocho per Machabæos. Sic Davidem in spelunca a Saule circumdatum liberavit, misso ad Saulem nuntio, Philistæos Judæam populari, 2. Reg. 23. 26. et 27.

Simili modo in bellis sæpe desperatio est causa spei, imo victoriæ: milites enim de vita desperantes pro ea pugnant acerrime, ne moriantur inulti: quare sunt formidabiles, et sæpe hostes victores vincunt. Unde illud militare axioma: Hostem ne cogas ad desperationem. Hosti fugienti aureum sterne pontem. Cum desperato manus ne conferas.

Dei ergo proprium est, ut defectum naturæ supplere, sic et derelictis desperatisque succurrere, juxta illud: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor.* Et illud: Deus ex machina: Deus ex improviso apparens.

23. DICIT ILLI JESUS: RESURGET FRATER TUUS.] Mœstam Martham de morte fratris solatur Jesus spe resurrectionis, sed ambiguæ, ut sensim illam evehat ad tanti miraculi, quo eum mox suscitare destinabat, fidem et spem, qua se disponat, et quasi mereatur illud. Ita Leontius.

24. DICIT EI MARTHA: SCIO QUIA RESURGET IN RESURRECTIONE (Syrus *in consolatione*) IN NOVISSIMO DIE.] Christus dixerat Lazarum resurrecturum, sed ambigue non exprimendo an nunc, an in die judicii. Martha ergo ut hujus ambigui resolutionem ex ore Christi eliciat subdit: Scio eum resurrecturum in die judicii: verum hoc non erit ei peculiare beneficium, sed commune omnium hominum: sin ante illud resurrecturus sit, et nunc a te suscitandus, clare velim edicas: erit enim hoc singulare illi nobisque omnibus privilegium. Disce hic, Judæos, et præsertim Pharisæos, credidisse immortalitatem animæ, indeque resurrectionem corporum, idque patet 2. Machab. 12. 46. Job 19. 25. Actor. 23. 8. Martha enim hic loquitur ex Judæorum sensu, licet Theophyl. autumet ipsam didicisse resurrectionem a Christo.

25. DICIT EI JESUS: EGO SUM RESURRECTIO ET VITA.] Syrus, *ego sum consolatio et vita.* Syri enim resurrectionem vocant *consolationem*, quia illa hominibus in hujus vitæ omnimoda desolatione, summa est con-

solatio tum animæ, tum sensuum et membrorum omnium, ac totius hominis.

EGO SUM RESURRECTIO, ET VITA,] non formalis, sed causalis, q. d. Ego sum qui resuscito, ego qui vitam præbeo (sic 1. Cor. 1. dicitur: *Qui factus est nobis justitia, et sanctificatio, et redemptio*, hoc est, justificator, sanctificator, redemptor) per me et mortui resurgunt, et viventes vivunt; itaque possum ego jam statim ante resurrectionem communem, fratrem tuum a morte redivivum suscitare. Unde S. August. *Dicis*, inquit, *Resurget frater meus in novissimo die: verum dicis; sed per quem tunc resurget, potest et modo, quia ego sum resurrectio et vita:* hoc est, ego sum causa resurrectionis et vitæ, ita ut omnes per me resurgant, ac nemo nisi per me resurgere valeat. Causa sum, inquam, quadruplex, scilicet meritoria, efficiens, exemplaris et finalis. Ego enim merui mea morte omnium resurrectionem, eamdemque physice efficiam in die judicii, ac ejusdem exemplar dedi in mea resurrectione, quæ est finis resurrectionis omnium. Resurgent enim fideles omnes hoc fine, ut mihi resurgenti in gloria conformentur, meque glorificent in æternum.

Porro Christus tacite respondet illi dicto Marthæ: *Quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus*: quæ verba innuunt imperfectam Marthæ fidem, ait Theoph. quare eam perficit Christus. Illa enim dicebat: Quæcumque petieris, etc. Christus autem ostendit se esse, a quo oporteat petere, ait Chrysost. Dicit ergo: *Ego sum resurrectio*, q. d. Mihi non est opus poscere a Deo resurrectionem fratris tui, quia ego ipse per me eamdem præstare possum: sum enim resurrectio et vita, nimirum resurrectio mortuorum, et vita viventium, quia mortuos a morte suscito, et viventibus vitam tribuo. *Vitam* intelligit, qua resurgentes vivunt, et aliquid amplius. Ita Chrys. Theophyl. Euthym. et alii. Unde aliqui sic exponunt: Ego sum resurrectio et vita, id est, ego sum resurrectio ad vitam, ut sit Hendiadys. Hinc vitam hanc explicans subdit:

QUI CREDIT IN ME, ETIAMSI MORTUUS FUERIT, VIVET.] Christus Marthæ petenti Lazaro restitui vitam corporis, amplius respondet et tribuit nimirum vitam quoque animæ, ut scilicet anima ejus vivat hic novam vitam per majorem gratiam, et in futuro per gloriam. Vivet anima, ait S. August. donec resurgat caro, numquam postea moritura. Sensus ergo est, q. d. Non tantum frater tuus me suscitante resurget, sed et quilibet fidelis, qui credit in me fide viva, et per charitatem formata, *etiamsi mortuus fuerit, vivet;* tum quia anima ejus semper vivet per vitam charitatis et gratiæ, ac gloriæ in cœlo: tum quia corpus ejus a morte per me suscitabitur ad vitam beatam et æternam in die judicii, quod proprie hic spectat Christus. Quare licet illud moriatur, tamen erit hoc ad tempus modicum dumtaxat, ita ut mors illa non tam mors, quam somnus et dormitio esse videatur: nam ex ea evigilabit et resurget in die judicii. Unde sanctus Cyprianus libro de Mortalit. hunc locum citans et explicans: *Si in Christum credimus*, inquit, *fidem verbis et promissis ejus habeamus. et non morituri in æternum, ad Christum, cum quo et victuri et regnaturi semper sumus, læta securitate veniamus. Quod interim morimur, ad immortalitatem morte transgredimur: nec potest vita æterna succedere, nisi hinc contigerit exire: non est exitus iste, sed transitus. et temporali itinere decurso, ad æterna transgressus.*

26. ET OMNIS QUI VIVIT, ET CREDIT IN ME, NON MORIETUR IN ÆTERNUM.] Probat Christus se esse resurrectionem et vitam, id est causam resurrectionis et vitæ omnibus fidelibus et sanctis; resurrectionem quidem, dicens: *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet;* quia scilicet a morte per me suscitabitur ad vitam beatam: vitam vero, dicens: *Et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum*. q. d. Ego sicut fideles mortuos ad vitam beatam suscitabo, sic viventes adhuc, qui in me credunt, in vita æterna conservabo, faciamque ut non moriantur in æternum: quia licet ad modicum tempus ex debito naturæ moriantur, tamen paulo post a morte eos suscitabo ad vitam æternam, ita ut non tam mortui fuisse, quam dormiisse videantur. Quare ergo omnium tam mortuorum, quam viventium fidelium sum resurrectio et vita, quia per resurrectionem omnibus tribuam vitam perpetuam. Ita S. Chrysost. Cyrillus, Theophyl. Leont. Euthym. Infideles enim et impii, licet resurrecturi quoque sint ad vitam; tamen quia resurgent ad tormenta gehennæ, hinc vita eorum potius mors dicenda est, quam vita.

Rursum nonnulli magis ample sic exponunt, q. d. Omnis qui vivit vita naturali, et credit in me, itaque per fidem charitate formatam vivit vita gratiæ supernaturali, hic non morietur in æternum: quia anima ejus non morietur per peccatum mortale, sed permanebit in vita gratiæ: intellige, nisi ipse ultro eam peccando prodigat et abjiciat: quoad corpus vero, licet moriatur ad breve tempus, tamen non manebit in morte, sed suscitabitur ad vitam æternam juxta illud cap. 3. 15. *Ut omnis qui credit in me, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Hic sensus undequaque planus est: Christus tamen magis hic spectat resurrectionem corporis, quam vitam animæ, agit enim de suscitando Lazaro.

CREDIS HOC?] Fidem resurrectionis Christus exigit, non a Lazaro, utpote mortuo, sed a sorore ejus Martha, ut per hanc ipsa impetret fratris suscitationem, simul ut et ipsa excitetur ad majorem resurrectionis fidem, et spem, itaque majori studio et sanctitate ad eamdem se comparet. Sic a patre poscente filium liberari a dæmone, exegit Christus fidem, ut crederet se posse hoc facere. Marci 9. 29. et a portitoribus Paralytici similem exegit fidem, Matth. 9. 3.

27. AIT ILLI: UTIQUE DOMINE, EGO CREDIDI, QUIA (quod) TU ES CHRISTUS) Messias Judæis promissus) FILIUS DEI VIVI, QUI IN HUNC MUNDUM VENISTI.] Arabicus et Græcus, ἐρχόμενος, id est, *veniens* (quod erat nomen Messiæ) Syrus, *venturus es*, ut mundum redimas et salves.

FILIUS.] Græce, ὁ υἱός, id est, *ille Filius*, scilicet verus, naturalis et unicus Dei. Marthæ fidem imperfectam perficit Christus, dicens: *Ego sum resurrectio et vita*. Unde ipsa interius illuminata a Christo, in actum fidei perfectum erupit, dixitque: Credo te esse

Messiam verum Dei Filium, ideoque Deum, ac omnis resurrectionis et vitæ causam primam. Credo te ut Deum, posse Lazarum et quoscumque defunctos velis illico suscitare et vivificare. Ita S. Augustinus, Cyrillus, Leontius, Maldonatus, Ribera, et S. Hilarius, lib. 6. de Trinit.

At vero S. Chrysostomus, Euthymius et Toletus censent Martham non intellexisse verba Christi dicentis: *Ego sum resurrectio et vita*, etc. ideoque in genere et in confuso dixisse. Credo te esse Christum filium Dei vivi, non distinguendo, an filius Dei naturalis esset, an adoptivus, sed eximius et singularis præ cæteris Sanctis et Prophetis.

28. ET CUM HÆC DIXISSET, ABIIT, ET VOCAVIT SOROREM SUAM SILENTIO, DICENS: MAGISTER (Arabicus et Syrus addit, *noster*) ADEST, ET VOCAT TE.] Hinc patet Jesum jussisse vocari Mariam, licet Evangelista id ante non narrarit brevitatis studio, contentus idipsum hic per Marthæ jussum Christi exequentis verba insinuare. Ita sanctus August. Cyrill. Leont. Toletus, Maldon. et alii.

SILENTIO,] quia Maria circumdata erat Judæis eam consolantibus. Secreto ergo eam vocat Martha, ne Judæorum tumultum, excitet, si dicat palam Jesum adesse, et vocare Mariam. Paulo aliter Theophylactus Christi præsentiam, inquit, vocationem reputavit. Præsentia enim Christi ultro vocabat Mariam: sicut amor vocat amantem ad amatum.

29. ILLA UT AUDIVIT, SURGIT CITO, ET VENIT AD EUM; 30. NONDUM ENIM VENERAT JESUS IN CASTELLUM (Syrus *in pagum*, in Bethaniam) SED ERAT ADHUC IN ILLO LOCO UBI OCCURRERAT EI MARTHA,] quia Jesus volebat adire sepulchrum Lazari, quod more Judæorum erat extra pagum, vel oppidum; hinc noluit Bethaniam ingredi, ne mox rursus egredi deberet ad sepulchrum. Mansit ergo extra eam, ut vicinior esset sepulchro, ibique expectavit Mariam, quæ evocata, audito nomine Jesu, ardens ejus amore et desiderio, illico advolavit, perinde ut filii accurrunt audientes matrem, peregre rediisse. Ita S. Chrysostomus: *Nec dignitas*, inquit, *nec luctus, nec assidentes eam sunt remorati*. etc. *Ferventior erat sorore: non enim est turbam verecundata, nec Judæorum de Christo opinionem timuit, sed omnia humana contempsit præsente magistro*.

31. JUDÆI ERGO QUI ERANT CUM EA IN DOMO, ET CONSOLABANTUR EAM, CUM VIDISSENT MARIAM, QUIA CITO SURREXIT ET EXIIT, SECUTI SUNT EAM, DICENTES: QUIA VADIT AD MONUMENTUM, UT PLORET IBI.] Martha secreto in aurem dixerat Mariæ Jesum adesse; illa ergo sola hoc audivit, non Judæi, qui proinde subitum ejus velocemque abitum videntes, putarunt eam ire ad monumentum fratris, planctus et ploratus causa, ideoque secuti sunt eam. Dei providentia id factum est, ut Judæi plurimi sequentes Mariam, viderent Jesum suscitantem Lazarum, itaque hujus suscitationis forent testes irrefragabiles, atque in eum crederent, et alii alios ad credendum inducerent. Ita S. August.

32. MARIA ERGO, CUM VENISSET UBI ERAT JESUS, VIDENS EUM, CECIDIT AD PEDES EJUS, ET DICIT EI: DOMINE, SI FUISSES HIC, NON ESSET MORTUUS FRATER MEUS.] Cecidit ad pedes reverentiæ et gratitudinis causa, utpote quos nuper lacrymis rigans, et capillis tergens, audierat: *Remittuntur tibi peccata tua, vade in pace*, Lucæ 7. Idem autem dicit quod soror ejus Martha, quia idem ei erat doloris sensus, eadem fides, indeque eadem verba quæ Marthæ; non tamen dicit omnia quæ Martha, lacrymis nimirum impedita, ait Beda.

SI FUISSES HIC.] Quia ut ait Interlin. te præsente, nulla infirmitas ausa fuit apparere, apud quas vita noverat hospitari.

33. JESUS ERGO, UT VIDIT EAM PLORANTEM, ET JUDÆOS QUI VENERANT CUM EA, PLORANTES, INFREMUIT SPIRITU, ET TURBAVIT SEIPSUM.] Quæres: qualis hic fuit Christi fremitus et turbatio? Primo, Eusebius Emissenus, vel potius Gallus (quo nomine jam impressus est in Biblioth. Patrum ultimo Parisiis et Coloniæ edita) hom. in hæc verba: *infremuit*, inquit, id est ingemuit, ut doceret nos super peccantes gemere: sed gemitus est miserentis, fremitus vero indignantis. Nonnus vertit, *paterno agitatus* vel *commotus spiritu*. Sed hoc nimis generale est, nec quis vel qualis fuerit hic motus, explicat.

Secundo, Theophyl. per *spiritum* accipit divinitatem. q. d. Jesus spiritu, id est, divinitate sua, potenter quasi fremendo repressit lacrymas, et commiserationis affectum, qui in ipso ob ploratum Mariæ et Judæorum exoriebatur, ne ulterius prorumpens in lacrymas, et in ploratum cum aliis se effundens, vocem flebilem et lacrymabilem emitteret, qualis virum tam gravem et sanctum dedecebat.

Huc accedit S. Chrysost. hom. 62. et Euthymius, Cyrillus, et Leontius, qui per *fremitum* accipiunt affectum animositatis, indignationis et iræ, quo Christus sibi quasi vim inferens, commiserationis affectum, et lacrymas in se exorientes, vultu severo torvoque cohibuit et repressit. q. d. Christus *infremuit spiritu*, id est, comminatus est spiritui, cohibuit spiritum, et naturam suam humanam, ne in fletum prodiret. Verum obstat Primo, quod needum plane exortus erat hic commiserationis affectus, cum Christus fremeret, sed paulo post, cum turbavit seipsum. Secundo, quod in Christo hæ passiones et affectus non erant involuntarii et violenti, sed voluntarii et libere assumpti, ut mox dicam. Tertio, quia post fremitum turbavit seipsum. Ergo fremitum non repressit, sed potius turbando auxit.

Dico ergo, Christum hic eliciuisse affectum actumque fremitus, id est, indignationis in spiritu, id est, in mente, et intimis animi sensibus, quem signo et fremitu, id est. voce indignante, exterius ostendit, ut significaret dolorem, quem conceperat ex morte Lazari, ac ploratu Mariæ et Judæorum, de quo mox plura: utque hoc fremitu quasi se pararet et animaret ad arduum cum morte duellum, ut innueret quam difficilis foret Lazari quatriduani a morte suscitatio, præsertim resistente diabolo, ob gloriam, quam inde Christo obventuram prævidebat. Unde sanctus Augustinus, *In voce frementis*, ait, *apparet spes resurgentis;* imo prævidebat Jesus, se ob suscitationem Lazari ab invidis Pharisæis crucifigendum; hoc tamen non obstante se vicit, et Lazarum suscitare voluit: qui fuit actus heroicæ fortitudinis, quem hoc fremitu patefecit. Sic milites instante prælio fremunt et iras excitant, acuunt-

que ad instantem pugnam arduam et periculosam: ira enim est cos virtutis et fortitudinis. Hinc leones cum tauris et elephantis dimicaturi iras acuunt, rugiuntque, ut animos viresque exsuscitent, ac hostem rugitu percellant. Hinc et ingruente tentatione dæmonis, carnis, vel mundi, ira in eos acuenda, est, ut illam superemus; ira enim vincitur concupiscentia, æque ac operis ardui difficultas.

Porro fremitus, id est indignatio hæc, Primo, erat in mortem et diabolum, cujus invidia mors intraverat in orbem terrarum, quæ tanti luctus et ploratus hujus fuerat causa. Ita Cyrillus, Augustinus, Beda, Lyranus, Jansenius, et Ribera.

Secundo, et magis particulatim, ac proprie ad rem præsentem, fremebat, id est indignabatur Jesus contra judaicam perfidiam Pharisæorum et Scribarum illorum, propter quam Lazarum mori decreverat Deus, ut eum Jesus resuscitaret, quia scilicet ex ejus morte tot lacrymæ et ploratus Marthæ, Mariæ et amicorum omnium processerant. Ita Toletus. *Ira*, ait S. Basilius hom. de Ira, *est rationi adjutrix contra peccatum, ceu miles apud ducem. Nervus est animæ indignatio, fortitudinem, constantiamque ac robur ad res bene et ordine gerendas præbens: quæ animam voluptate lascivientem, velut ferro quodam cohibet. Sicut canis pastori, sic rationi ira obediens vitia quasi lupos allatrat et fugat*, juxta illud Psal. 4. *Irascimini, et nolite peccare.* Sic Christus assumens iram, vendentes e templo flagello ejecit, Joan 2. Sic Moses occidens 23. millia, idololatriam vituli cohibuit, Exodi 32. Sic Elias tres quinquagenarios ad se capiendum a rege missos, igne cœlesti consumpsit, 4. Regum 1. Irascendum ergo est peccato, concupiscentiæ, tentationi. Audi S. Gregorium Nazianzenum qui sic carmen de ira orditur:

Irascor iræ, dæmoni intus condito.

Ira enim est quasi dæmon internus, cui proinde irascendum est. Hæc enim est juste ira, *quæ est quasi miles quidam, rationis satelles, cupiditatis vindex*, ait Nicetas in orat. 43. Nazianz. De sancto Malachia Episcopo Hiberniæ sic scribit S. Bern. in ejus Vita: *Ira ejus in manu ejus. Vocata veniebat, exiens non erumpebat: nutu, non impetu ferebatur. Non urebatur illa sed utebatur.* Et paulo ante: *In sua tribulatione patiens, in aliena compatiens erat, plerumque et impatiens. Siquidem repletus zelo, pro aliis in alios movebatur, ut eripiens inopes, et reprimens fortes, consuleret omnibus in salutem.* Et inferius: *sine turbatione versabatur in turbis, sine otio tempus, quod otio dederat, transigebat*, etc. Hoc est quod ait Christus Isaiæ 63. 5. *Salvavit mihi brachium meum, et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Et conculcavi populos in furore meo, et inebriavi eos in indignatione mea, et detraxi in terram virtutem eorum.*

Et turbavit seipsum.] Hoc est, elicuit in se libere et sponte affectum magnum tum indignationis jam dictæ, tum commiserationis et lacrymarum, ob ploratum communem Marthæ, Mariæ et cæterorum: illis enim non condolere, nec compati inhumanum fuisset; iis ergo se Jesus turbavit.

Nota Hæ passiones indignationis, tristitiæ, commiserationis, fletus ita fuerunt in Christo, ut rationem et voluntatem ejus non prævenirent, iisque invitis exorirentur, uti oriuntur in nobis: sed potius rationem sequerentur et ab ea imperarentur et excitarentur. Unde eas semper dirigebat et moderabatur recta ratio. Hinc ait: *Turbavit seipsum*, non autem, turbatus est. Quare hæ passiones in Christo non tam fuere passiones, quam propassiones libere assumptæ, uti ex Damasceno docent Theologi. Poterat enim Christus eas pro arbitrio suo excitare, sopire, moderari, regere, flectere, multo magis quam auriga regit suos equos et currum. Vide dicta Matth 26. v. 27. unde ait S. August. *Quis eum posset, nisi ipse turbare? turbatus est, quia voluit; esuriit, quia voluit; in illius potestate erat sic vel sic affici.* Causam dat Theoph. *Ostendit*, inquit, *se verum esse hominem, et non apparentem, et nos docet compati.*

Turbavit ergo seipsum inducens affectum doloris, iræ et compassionis, eumque ostendens mutato vultu et voce præ dolore: igitur propria causa hujus fremitus et turbationis Christi fuit mors Lazari, indeque ploratus Mariæ et Judæorum, ut patet ex ipsis verbis Ait enim: *Jesus ergo ut vidit eam plorantem, et Judæos, qui venerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, et turbavit seipsum.* Jesus enim videns tantas afflictiones Marthæ et Mariæ suarum discipularum, ac communem omnium ploratum ob mortem Lazari, excitavit in se fremitum, hoc est actum indignationis, quo indignabatur familiam hanc adeo sibi hospitalem, amicam et devotam in tantam afflictionem et luctum incidisse quæ merebatur omnem consolationem et omne gaudium. Quare consequenter indignabatur totum genus humanum, tam nobile, integrum, sanum et immortale a Deo conditum, in has morborum et mortis ærumnas, indeque in tot ploratus et gemitus incidisse (hoc enim videbatur indignum) indeque indignabatur peccato, æque ac diabolo, qui tantæ indignitatis, ac horum omnium malorum fuit origo et causa, atque indignatione hac plane obfirmavit animum, mala hæc imprimis a Martha et Maria, suscitando statim Lazarum, ac deinde a toto genere humano, per suam crucem et mortem jam instantem, depellere. Miseria ergo Lazari et hominum excitavit commiserationem Christi, commiseratio excitavit indignationem in tantas ærumnas, indignatio auxit commiserationem, simulque cum ea excitavit zelum, et propositum ærumnas illas depellendi, etiam cum jactura vitæ suæ per mortem in cruce qua res tanta illi emenda erat, juxta illud Isaiæ c. 63. 4. *Dies ultionis in corde meo*, etc. *indignatio ipsa auxiliata est mihi.*

34. Et dixit: Ubi posuistis eum? dicunt ei: Domine, veni et vide.] Sciebat Christus locum sepulturæ Lazari: nam ut arguit S. August. *Scisti quia mortuus sit, et ubi sit sepultus, ignoras?* Interrogat tamen, quia humano more cum hominibus agebat, et interrogando parabat se, viamque sternebat ad Lazari suscitationem, ac simul Mariam,Ottham et Judæos excitabat ad tanti miraculi attentionem, ut attente considerarent omnia dicta et facta Christi, qui eum erat suscitaturus.

Symbolice, S. Gregor libro 4. ep. 42. Christus ait, Evæ peccatum mulieribus memorans, dicit, Ego virum in paradiso posui, quem vos posuistis in sepulchro.

Veni, et vide.] Avide invitant Jesum, ut veniat et

videat, sperantes eum, qui mortuos exteros suscitarat, etiam Lazarum domesticum, adeo sibi dilectum, suscitaturum. Unde mystice Interlin. *Vide*, inquit, id est, miserere: nam, ut ait S. August. videt Dominus quando miseretur, juxta illud: *vide humilitatem meam et dimitte omnia peccata mea.* Aliter S. Chrysost. et ex eo Theophyl. Ita videbatur iturus, ait, ut lacrymaturus, non ut resuscitaturus.

35. Et lacrymatus est Jesus.] viso Lazari sepulchro (licet Chrysost. lacrymatum putet cum infremuit, et turbavit seipsum, quod pariter est probabile) ut significaret dolorem conceptum ex ejus morte, et suum in eum amorem

Secundo, ut cum sororibus et Judæis lacrymantibus, collacrymaretur, idemque nos facere doceret. Ita S. Aug. Audi S. Ambr. l. 4. in Lucam in fine Proœmii: *Christus omnibus omnia factus est, pauper pauperibus, dives divitibus, flens flentibus, esuriens esurientibus, sitiens sitientibus, profluus abundantibus In carcere cum paupere est, cum Maria flet, cum Apostolis epulatur, cum Samaritana sitit.*

Tertio, ut lacrymas orationi addens, eam faceret vehementiorem et efficaciorem: lacrymæ enim vehementis doloris et afflictionis, æque ac affectus et desiderii sunt signum: quare orationes lacrymis conditas, et quasi armatas Deus exaudire solet. Sic Christus in cruce *preces supplicationesque, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.* Hebr. 5. 7. Sic Tobias cap. 12. 12. audivit a S. Raphaele: *Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos*, etc. *ego obtuli orationem tuam Domino.* Sic Jacob luctans cum angelo, obtinuit benedictionem, Genes. 32. 36 Quare? quia *flevit et rogavit eum*, Osee 12. 4. *Lacrymæ pœnitentium*, ait S Bernard. *vinum sunt angelorum* Mentis enim compunctio in oratione est, quæ movet, et quasi cogit Deum ad miserendum, juxta illud: *Cor contritum et humiliatum Deus non despicies*, Ps. 50. 19. sicut lacrymæ infantis movent matrem, et ab ea impetrant quod ille petit: Deus enim exhibet viscera matris.

Alii alias lacrymarum Christi dant causas Primo, Cyrillus ait Christum flevisse humani generis miserias per peccatum invectas. Secundo, Andr. Cretensis ait eum flevisse Judæorum incredulitatem, quodque viso suscitationis Lazari miraculo, non essent tamen in Christum crediturl. Tertio, Isidor. Pelus. in Catena, et Rupert. censent Christum flevisse, eo quod Lazarum ex limbo, hoc est ex portu et statu quietis revocaturus esset ad procellas, pericula et ærumnas hujus vitæ.

Porro Christus ter legitur lacrymatus. Primo, hic in morte Lazari; Secundo, in cruce, Hebr. 5. 7. Tertio, videns Jerusalem, ejusque excidium, Lucæ 19. 41. Porro S Bernard. serm. 3. in die Nativ. *Lacrymæ Christi*, ait, *mihi et pudorem pariunt et dolorem*, etc. *Adhucne ludam et deludam lacrymas ejus?* Et mox: *Compatitur Filius Dei, et plorat? homo patitur, et ridebit?* Et S. August. hic tract 49. *Flevit*, ait, *Christus, fleat se homo: quare enim flevit Christus, nisi quia flere hominem docuit? Quare fremuit, et turbavit semetipsum, nisi quia fides hominis sibi merito displicentis fremere quodammodo debet in accusatione malorum operum. ut violentiæ pœnitendi cedat consuetudo peccandi?*

37. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur?] Utique id facere poterat, sed noluit, quia longe amplius facere decreverat, scilicet mortuum et quatriduanum suscitare: quod Judæi putabant impossibile, ideoque mirantur Christum non impedivisse Lazari mortem. *Qui noluit facere, ut non moreretur*, ait S. August *plus est quod facturus est, ut mortuus suscitetur.*

38. Jesus ergo rursus fremens in semetipso, venit ad monumentum.] De hoc fremitu dixi vers. 33. Nota Christus hic ter valde commotus, et lacrymatus fuit. Primo, v. 33. cum vidit Mariam et Judæos plorantes. Secundo, v. 34: cum vidit sepulchrum Lazari. Tertio, hic cum ad illud pervenit, ut ostenderet quam miseranda esset sors Lazari mortui, et typice sors peccatorum per peccata spiritualiter mortuorum, ac in gehennæ tormentis perpetim moriturorum. Hæc enim ipsi in agonia mortis sanguineas elicuit lacrymas, Lucæ 22. 44.

Erat autem spelunca, et lapis superpositus erat ei.] Judæi enim nobiliores in speluncis, sive cryptis sepeliebantur, ut patet in sepulchro Abrahæ, Genes. 23. 9. Isaac et Jacob, Gen. 49. 31. Joseph ab Arimathia, Matth. 27. 60.

Mystice, S. August. Lapis hic, inquit, notat legem Mosaicam. quæ in tabulis lapideis scripta, omnia concludebat sub peccato.

Tropologice idem Augustin. serm. 44. de Verbis Domini secundum Joannem: *Moles illa*, ait, *imposita sepulchro, ipsa est vis duræ consuetudinis, qua premitur anima, nec resurgere, nec respirare permittitur.*

39. Ait Jesus: Tollite lapidem.] Jussit hoc Christus Primo, ut Judæi sublato lapide viderent corpus Lazari, itaque ipsum non tantum mortuum cernerent, sed et putidum olfacerent, itaque suscitationem ejus pluris facerent. Ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. hic, et S Ambros. lib. de Fide resurr. Secundo, ut coram corpore Lazari orationem faceret, illudque mortuum Deo sisteret; ac ab eo resuscitari flagitaret.

Tropol. S. Bern. serm. 4. de Assumpt. *Tollatur lapis*, ait, *sed maneat pœnitentia, non jam premens et onerans, sed vividam et robustam mentem roborans, atque confirmans: nimirum cujus cibus sit (quem antea nesciebat) Domini facere voluntatem; sic et disciplina non jam constringit liberum, secundum illud: Justis non est lex posita; sed voluntarium regit, et dirigit in viam pacis.*

Dicit ei Martha, soror ejus qui fuerat mortuus: Domine jam fœtet, quatriduanus (a quatuor diebus sepultus) est enim.] Orig. Cyrill. et Rupert censent Martham id suggerere, ne Christus deformitate et fœtore cadaveris Lazari offenderetur. Chrysost vero Theoph. Euthym. Leont. et Maldon quia diffidebat Lazarum quatriduanum a Christo suscitari posse, ne id tentaret Christus: quod ipsa nullo modo fieri posse putabat idque innuit reprehensio ejus mox facta a Christo. *Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?*

Mystice S. August. serm. 44. de Verbis Domini secundum Joannem: Quatriduanus Lazarus, ait, significat peccatorem in peccati consuetudine sepultum, et

quasi desperatum; *ut dicatur, quatriduanus est, jam putet. Venit ergo Dominus, cui utique facilia erant omnia, et difficultatem quamdam ostendit. Ibi infremuit spiritu, ostendit multo clamore objurgationis opus esse ad eos qui consuetudine duruerunt. Tamen ad vocem clamantis Domini rupta sunt vincula necessitatis. Tremuit inferni dominatio, redditus est Lazarus vivus. Liberat enim et de mala consuetudine Dominus quatriduanos mortuos: nam ipse quatriduanus Christo volenti resuscitare dormiebat.*

40. DICIT EI JESUS: NONNE DIXI TIBI, QUONIAM (quod) SI CREDIDERIS, VIDEBIS GLORIAM DEI.] Puta miraculosam resuscitationem Lazari, per quam glorificetur Deus auctor tanti miraculi. Ita Euthym. Maldonat. et alii. Hæc enim resuscitatio magnam gloriam attulit Christo et Deo. Tacite hic Christus coram Judæis incredulis insinuat se esse Deum: ipse enim suscitaturus erat Lazarum suo imperio, suaque virtute, quod opus est solius Dei.

Videbis gloriam Dei ergo idem est quod *videbis gloriam meam*, qui sum Deus, Deique Filius. Ita Leont. et Euthym.

Sed ubi id Marthæ dixit Christus? Resp. Christum id non verbo tenus, sed quoad rem et sensum dixisse nuntiis a Martha missis v. 4. cum ait: *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.* Ita S. Chrysost. Theoph. et Rupert. Rursum et clarius ipsi Marthæ v. 23. *Resurget frater tuus.* Et v. 25. *Ego sum resurrectio et vita, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet,* etc. *Credis hoc?*

SI CREDIDERIS.] Excitat Christus nutantem Marthæ fidem et spem: licet enim ipsa ante Christo occurrens dixerit v. 27. *Ego credidi quia tu es Filius Dei vivi.* Et v. 22. *Scio quia quodcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus;* tamen cum ad rem ventum est, cum, inquam, Christus Lazarum suscitaturus jussit aperiri sepulchrum cœpit Martha titubare, unde dixit: *Domine jam fœtet: quatriduanus est enim.* Habuit ergo alternantes motus gratiæ et naturæ, fidei et diffidentiæ, spei et desperationis de resurrectione Lazari, quales in nobis experimur, cum conversi ad Deum speramus omnia, licet difficilia, nos superaturos; conversi vero ad nostram infirmitatem, cum jam rem arduam aggredi debemus, trepidamus, hæremus, et pene diffidimus illam a nobis posse confici. Sic tirones ante prælium animos ingentes ostentant, at ubi prælium ingruit, primo hostium incursu terrentur et diffugiunt. Unde illud: *In pace leones, in prælio cervi.* Veterani vero milites ante prælium trepidant ut cervi, in prælio vero consistunt, pugnantque ut leones. Hoc discrimine veteranum dignoscas a tirone.

41. TULERUNT ERGO LAPIDEM,] quo sublato cadaver Lazari olidum et putidum apparuit, ut omnibus constaret eum vere esse mortuum, utque Christus ipsum ut talem Deo per preces sisteret, ac resuscitandum offerret.

JESUS AUTEM ELEVATIS SURSUM OCULIS (ad Deum Patrem, ut nos in oratione oculos, et magis mentem ad Deum in cœlum elevare doceret. Ita Damasc. in Catena, ibidem Andr. Cretensis addit Christum in cœlum, quasi in patriam suspexisse, ut inde in terram se venisse innueret) DIXIT: PATER GRATIAS AGO TIBI, QUONIAM AUDISTI ME.] Hinc nonnulli opinantur Christum, cum spiritu infremuit v. 33. tacite in mente orasse Patrem, ut Lazarum suscitaret, ac ab eo responsum tulisse, Lazarum ab eo fore suscitandum, ideoque Christum hic dicere: *Pater gratias tibi ago, quoniam audisti me.* Hoc est probabile.

Secundo, alii putant Christum antea non orasse, quare Patrem non exaudisse ejus orationem, sed desiderium quo desiderabat Lazarum suscitare. Deus enim piorum vota prævenit, et desideria exaudit, juxta illud: *Desiderium animæ ejus tribuisti ei.* Et: *Desiderium pauperum exaudivit Dominus,* Ps. 9. Et: *Antequam clament ad me, ego exaudiam.* Isaiæ 65. 24. Sic sensus erit, q. d. Gratias tibi ago, o Pater, quia annuisti votis meis; et voluisti Lazari resurrectionem, quam me velle et desiderare videbas. Ita S. Chrysost. Euthym. Titelman. Jansen. et Ribera. Porro improbabile est quod addit Orig. cum Christus pararet se ad orandum pro suscitatione Lazari, Deum Patrem eum prævenisse, ac ante orationem, animam Lazari corpori restituisse. Nam non ante, sed post eam fuisse corpori restitutam, patet ex v. 43. et 44.

Tertio, plane et plene, q. d. Gratias tibi ago, o Pater, quia hactenus me orantem semper exaudisti, et assidue exaudis, ac præsertim nunc, cum tacite saltem et mentaliter, pro suscitatione Lazari te invoco et obsecro. Assecuras enim me, quod mox eum suscitabo. Docet hic Christus nos modum orandi, ut scilicet initio orationis gratias agamus Deo pro beneficiis acceptis. Hæc enim gratiarum actio Deum nobis conciliat, flectitque ad nova beneficia quæ poscimus, largiendum. Qui enim gratus est pro minoribus, majora meretur accipere. Est hæc fiducialis filiorum oratio. Unde subjicit Christus:

42. EGO AUTEM SCIEBAM QUIA (quod) SEMPER ME AUDIS, SED PROPTER POPULUM, QUI CIRCUMSTAT, DIXI: UT CREDANT QUIA TU ME MISISTI.] q. d. Quod vocaliter dixi v. 41. *Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me,* non dixi propter me, quasi novum mihi sit me a te audiri: ego enim scio, quod semper me vel sola mente orantem audis; sed propter populum astantem, ut is credat quod me miseris, ex eo quod videat me exaudiri a te, uti jam me exauditum videbit, cum ope tua supernaturali suscitabo Lazarum.

43. HÆC CUM DIXISSET, VOCE MAGNA CLAMAVIT: LAZARE VENI FORAS.] *Voce magna,* Primo, ut ostenderet vocem hanc habere vim magni et potentis imperii, quo a morte suscitabat Lazarum, quasi Deus imperans naturæ et morti. Unde Cyrill. *Deo dignum,* ait, *et regium imperium est: Lazare veni foras.* Dixit enim hoc non obsecrando, sed jubendo et imperando. Magna vox ergo significat magnam vim et potentiam, quæ Lazarum a morte ad vitam revocabat. Hoc enim opus erat difficillimum, ideoque summam et divinam exigebat potentiam, æque ac vocem. Rursum vox magna manabat a magna animi affectione et contentione, quam hic habuit Christus, ejusque erat indicium.

Secundo, ut significaret animam Lazari e loco remoto, puta e limbo patrum, et centro terræ, ad corpus in terra sepultum revocari: remotis enim magna voce inclamamus, ut audiant: quamquam animabus separatis clamore non sit opus: hunc enim non magis audiunt, quam vocem submissam, cum sint nudi et incorporati spiritus.

Tertiam causam dat Theoph. Altius clamavit, inquit, propter Gentilium errorem, fabulantium in tumulis esse animas defunctorum: quasi enim longe manentem in limbo vocat per clamorem.

Symbolica et anagogica causa fuit, ut hac voce magna repræsentaret vocem tubalem Archangeli in die judicii, qua suscitabuntur omnes mortui. Unde S. Chrys. Cyrill Theoph. Euthym. asserunt Christum hic reipsa monstrare voluisse quod dixerat c. 5 25. *Venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent.* Audi S. Ambros. l. de Fide resurrectionis: *Ostendit tibi Dominus quemadmodum resurgas. Non enim unum Lazarum, sed fidem omnium suscitavit. Quod si credas cum legis, mens quoque tua, quæ mortua fuerat, in illo Lazaro reviviscit Quid enim sibi vult, quod Dominus cum ad monumentum accessit, magna voce clamavit: Lazare exi foras, nisi ut futuræ resurrectionis specimen præstaret, exemplum ederet? cur voce clamavit, quasi spiritu non soleat operari, quasi tacitus non soleat imperare? sed ut illud ostenderet, quod scriptum est: Quoniam in momento oculi, in novissima tuba surgent incorrupti.*

Tropolog magna vox Christi significat magnum impulsum gratiæ excitantis, qua opus est ut peccator e consuetudine peccati, in qua sepultus jacet, ad gratiam et novam vitam evocetur. Ita S. Aug. cujus verba recit. vi vers. 39. Hinc illud Pauli Ephes. 5. 14. *Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus.*

LAZARE | Vocat eum nomine proprio *Ne, ut* ait S. Ambr. de Fide resurrect. *alius resuscitatus pro alio videretur, aut fortuita magis resurrectio, quam imperata:* Rursum mortuum quasi viventem compellat, quia Deo etiam omnes mortui vivunt, ait S. Chrysost. Theophyl. Euthymius.

VENI FORAS | Non quasi jam ante resurrexeris, et nunc tantum foras extra sepulchrum proditurus sis; uti hinc male collegit Orig. Sed, *veni foras*, id est, resurge, redi ex atris et arcanis mortis et inferni antris; redi, o Lazari anima, ex intimis limbi patrum finibus in corpus hoc, indeque in vitam, auram, et lucem hanc omnibus viventibus communem.

Tropol. audi S. Greg. hom. 26. *Veni foras: Omnis quippe peccator, dum culpam suam intra conscientiam abscondit, introrsum latet, in suis penetralibus occultatur: sed mortuus venit foras, cum peccator nequitias suas sponte confitetur. Lazaro ergo dicitur, Veni foras: ac si aperte cuilibet mortuo in culpa diceretur: Cur reatum tuum intra conscientiam tuam abscondis? foras jam per confessionem egredere, qui apud te interius per negationem lates. Veniat itaque foras mortuus, id est culpam confiteatur peccator Venientem vero foras solvant discipuli, ut pastores Ecclesiæ ei pœnam debeant amovere, quam meruit, qui non erubuit confiteri quod fecit.*

Paulo aliter S. Bern. serm. 4. de Assumpt. *Lazare veni foras, q. d. Quousque conscientiæ tuæ caligo te detinet? quamdiu in cubiculo tuo gravi corde compungeris? Veni foras, procede, respira in luce miserationum mearum. Hoc enim est quod in Propheta legisti: Infrænabo os tuum laude mea, ne pereas.*

44. ET STATIM PRODIIT QUI FUERAT MORTUUS, LIGATUS PEDES ET MANUS INSTITIS.] *Statim.* Notatur vis vocis Christi, quæ celerrime mortuum suscitavit, ut dictum foret factum.

INSTITIS | Græce κειρίαις id est fasciis funereis et sepulchralibus. Ita Syrus, quibus manus et pedes mortui constringuntur, ut in loculum arctum inferri, ibique apte componi possint. Arabicus vertit, *linteaminibus;* Nonnus, *a pede usque ad caput constrictum complicatis totum corpus habebat fasciis sepulchralibus.* Porro instita proprie est tenuissima fasciola, quæ stolæ extremitatem ambibat, eique subsuebatur, qua honestæ matronæ utebantur. Unde Horat lib. 1. Serm. satyra 2.

Quarum subsuta talos tegat instita veste.

ET FACIES ILLIUS SUDARIO ERAT LIGATA.] more Judæorum, ut mortuus significaretur, ac ne cui facies pallida et horrida horrorem incuteret

Quæres, cur Christus mortuum suscitans, non simul vincula ejus dissolvit.

Resp. Primo, SS. Aug. Chrysost. Cyrill Leont. et alii, ut Judæi viderent eumdem Lazarum suscitari, qui paulo ante ut mortuus, ab ipsis fuerat fasciis et sudario obvolutus; non vero esse phantasma, vel virum quempiam in sepulchro absconditum, ad fucum faciendum.

Secundo, ut duplex esset miraculum: primum enim fuit mortui suscitatio: secundum quod mortuus suscitatus quidem, sed adhuc pedibus colligatus, et faciem obvolutus, directe tamen ambularet, et extra sepulchrum recta ad Christum pergeret Ita Chrysost. et Theophyl.

Tropol. S August. tract 49 *Processit,* ait, *et adhuc ligatus est, adhuc involutus; tamen jam foras processit. Quid significat? Quando contemnis, mortuus jaces; et si tanta, quanta dixi, contemnis, sepultus jaces; quando confiteris, procedis Quid est enim procedere, nisi ab occulto velut exeundo te manifestari? sed ut confitearis Deus facit, magna voce clamando, id est magna gratia vocando.*

Rursum S. Greg. 4. Mor. c. 25. *Redemptor noster,* ait, *puellam in domo, juvenem extra portam, in sepulchro autem Lazarum suscitavit. Adhuc quippe quasi mortuus jacet in domo, qui latet in peccato. Jam quasi extra portam adducitur, cujus iniquitas usque ad inverecundiam publicæ perpetrationis aperitur. Sepulturæ vero aggere premitur, qui in perpetratione nequitiæ etiam usu consuetudinis pressus gravatur. Sed hos ad vitam miseratus revocat, quia plerumque divina gratia non solum in occultis, sed etiam in apertis iniquitatibus mortuos, et mole pravæ consuetudinis pressos, respectui sui lumine illustrat.*

Anagog. S. Aug. l. 83. Quæst. 65. Lazarus, inquit, exiens de monumento, est anima recedens a carnalibus vitiis, sed ligata, id est nondum aliena a molestiis carnis, dum in corpore vivit; facies sudario est tecta: plena enim cognitio in hac vita haberi non potest: sed dicitur, *Solvite eum:* post hanc enim vitam auferentur velamina, ut facie ad faciem videamus.

DIXIT EIS JESUS: SOLVITE EUM, ET SINITE ABIRE.] domum suam. Jussit hoc Christus Judæis, ut ipsi Lazarum contrectantes, miraculum a se factum, ejusque suscitationem quasi manibus tangerent et palparent Ita S. Chrys. Theoph Euthym

Symbol. Christus peccatores peccatorum funibus constrictos mittit ad Apostolos et sacerdotes, ut ab iis solvantur et absolvantur, dicens: *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlis*, Matth. 18. 18. Ita S. Aug. *Quid*, ait, *est Solvite et sinite abire? quæ solveritis in terra, soluta erunt et in cœlo*. Sic et Beda, Rupert. et S. Gregorius hom. 26. in Evang. et lib. 21 Moral. c. 9.

Porro, advertit S. Gregor. Christum prius suscitasse Lazarum ad vitam, deinde misisse eum solvendum ad discipulos, ut significaretur peccatorem prius debere excitari a Christo ad pœnitentiam, et propositum novæ vitæ, deinde a peccatis absolvi ab Apostolis. Addit S. Gregor. optandum esse, ut Christus prius eum per actum contritionis perfectæ vivificet et justificet, culpamque aboleat, ac deinde eum sacerdotes a pœna absolvant. Verum hoc rarum est, nec necessarium. Multi enim non contriti, sed attriti dumtaxat peccata sua confitentur sacerdoti, qui ab eo vi Sacramenti absolvuntur tam a culpa, quam a pœna.

Denique Lazarum ingentes egisse gratias Christo (etsi id sileat Joannes) nulli est dubium: nam et vitam, quam ab ipso acceperat, eidem dedicavit factus ejus discipulus, prædicator et Episcopus Massiliensis. Unde ut talis catalogo Sanctorum ascriptus legitur in Martyrol Rom. die 17. Decembris, atque in ejus honorem magnificam basilicam extruxit Leo VI Imper. teste Zonara lib. 3 Vitam ejus ex actis S. Marthæ, Magdalenæ, et Maximini collectam, paucis ita describit Petrus de Natal Episcopus Esquilinus lib. 1. Catal. Sanctor. capite 72. *Lazarus Episcopus, frater Marthæ et Mariæ Magdalenæ nobilis de genere Judæorum, dives ac præpotens, patre Syro, matre Eucharia exortus: quatriduanus, defunctus a Domino ex mortuis suscitatus, discipulus Christi, et Apostolorum consocius fuit, et in die Pentecostes unus ex numero centum viginti discipulorum extitit, in quos Spiritus Sanctus corporaliter effusus est. Et deinde una cum cæteris prædicationi verbi Domini instabat, distractisque omnibus, sicut et cæteri, pretium Apostolorum pedibus præsentavit, et Apostolicam vitam et formam assumpsit. Verum persecutione Judæorum, quæ facta est post Stephani lapidationem, ita ut cuncti discipuli dispergerentur per civitas præter Apostolos, ut dicitur Actuum 8. ipse una cum sororibus suis, et S. Maximino, et S. Celidonio, qui fuerat cæcus a nativitate, et cum Marcella pedissequa Marthæ, naviculæ sine remo vel duce impositi sunt, et mari expositi, a Judæorum finibus expulsi. Qui Deo duce Massiliam pervenerunt; ubi prædicante Magdalena, et omni provincia ad Deum conversa, ipse anno 14. a clero et populo Episcopus Massiliensis constitutus est Et postquam Magdalena deserta montium petiit, ipse Massiliæ degens Dei populum feliciter gubernavit, ubi et in Domini requievit 16. Kal. Januarii; cujus ibidem in matrice Ecclesiæ caput ostenditur. Dicitur quod Lazarus a Domino suscitatus, confestim Christum interrogavit, an eum iterum mori oporteret: et quod de cætero numquam risit.*

45. MULTI ERGO EX JUDÆIS, QUI VENERANT AD MARIAM ET MARTHAM, ET VIDERANT QUÆ FECIT JESUS, CREDIDERUNT IN EUM.] Evidentia enim et magnitudine tam miraculosæ suscitationis Lazari convincebantur Jesum esse Prophetam, imo Messiam, uti ipse profitebatur

46. QUIDAM AUTEM EX IPSIS ABIERUNT AD PHARISÆOS, ET DIXERUNT EIS QUÆ FECIT JESUS.] Dubitat S. Aug. an bono animo, an malo id fecerint: sive annunciando ut crederent, sive prodendo ut sævirent, ait Glossa: poterant enim bono id facere, scilicet hac mente, ut Pharisæos, si non ad Christi fidem, certe ad mitiorem in Christum animum inflecterent, uti opinatur Orig. Verum alii passim censent id eos malo animo fecisse: quare visa Lazari suscitatione non crediderunt (S. Joannes enim opponit hos iis qui crediderunt v. præced.) in Christum, imo non crediderunt verum esse miraculum, sed magicum et præstigiosum, uti nunc hæretici, cum vident miracula B Virginis Lauretanæ, vel Sichenensis, eadem calumniantur, dicuntque esse vel conficta, vel præstigiosa. Probabiliter suspicatur Euthym. hos Christi delatores fuisse illos, qui v. 37. dixerant: *Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur?* Quid ergo intendebant hac sua denuntiatione? Primo, Pharisæorum gratiam capture, male de Christo, et hoc ejus miraculo loquendo, ait Cyrill. Secundo, calumniari hanc suscitationem, quasi præstigiosam, ac Christum quasi præstigiatorem accusare, ait Euthym. Tertio, per hanc suscitationem, Pharisæorum invidiam et indignationem in Christum magis accendere, ait Rupert. Unde et mox Pharisæi coacto concilio Jesum occidendum decreverunt. Addit Theoph. et Leont intendisse eos Christum accusare quasi sacrilegum, eo quod mortui corpus effodisset. Magna ergo fuit eorum malitia et malignitas, qua Christo pro tanto beneficio, tantum maleficium, pro miraculo blasphemiam, pro vita mortem rependerunt, eumque Pharisæis ad crucem damnandum objecerunt et adegerunt.

47. COLLEGERUNT (convocarunt) ERGO PONTIFICES ET PHARISÆI CONCILIUM, ET DICEBANT: QUID FACIMUS (quid facere nos oportet? Syrus, *quid agemus?*) QUIA HIC HOMO SIGNA MULTA FACIT?] Debebant ipsi ex tot Jesu signis et miraculis convinci, et credere ipsum esse Messiam Dei filium, sed odio et invidia excæcati, contrarium dicunt et agunt, unde nec nominare eum dignantur, sed dicunt: *Hic homo*, quasi merus et vilis esset homo (hominem adhuc vocant, ait Chrys. qui tantam deitatis ejus demonstrationem susceperant) ac de ejus cæde deliberant, eique vitam eripere destinant, qui Lazaro vitam reddiderat, et a quo vitam æternam petere et sperare debebant. Ita S. Chrysost. Cyrill. Theophyl. *Non dicebant: Credamus*, ait S. August. *plus enim perditi homines cogitabant, quomodo nocerent ut perderent, quam quomodo sibi consulerent, ne perirent.* Infatuatum est ergo insipiens cor eorum, quo sibi totique suæ Judæorum nationi exitium præsens et æternum accersiverunt.

Quanta insipientia, ait Origen. et cæcitas, qui cum testificentur multa peregisse miracula, se putent contra illum posse aliquid, quasi ab eorum insidiis se non possit eximere.

48. SI DIMITTIMUS EUM SIC, OMNES CREDENT IN EUM: ET VENIENT ROMANI, ET TOLLENT LOCUM NOSTRUM, ET GENTEM.] q. d. Romani perdent Judæam, totamque gentem Judaicam S. Chrys. et Theoph. per *locum* accipiunt Hierosolymam metropolim Judææ, indeque

totum ejus regnum Maldonat. vero accipit templum: hoc enim cum suis victimis et lucris eripi sibi a Romanis metuebant pontifices

OMNES CREDENT IN EUM.] Vide hic invidiæ genium, et effectum ipsa condignum: pontifices volentes Christi gloriam obscurare, eam magis illustrant, dicendo quod omnes in eum credituri sint. Cur ergo vos quoque in eum non creditis? Audi S. Greg. l 6. Moral c. 13. *Intulerunt ei mortem, ut ab eo absconderent fidelium devotionem: sed fides inde crevit, unde se hanc extinguere infidelium crudelitas credidit.*

ET VENIENT ROMANI, ET TOLLENT (Vatabl. *transferent nos alio*) LOCUM NOSTRUM, ET GENTEM] Nonnulli opinantur eos hoc sentire, q. d. Si omnes credant in Jesum, omnes a nobis, nostroque Judaismo, Synagoga et republica ad eum abibunt et sic nullus erit, qui pro nobis contra Romanos nobis jugum inducere volentes depugnet. Unde S. Aug. *Timebant*, ait, *ne, si omnes in Christum crederent, nemo maneret, qui contra Romanos civitatem, templumque defenderet. Temporalia ergo perdere timuerunt, et vitam æternam non cogitaverunt, ac sic utrumque amiserunt. Tulerunt autem Romani et locum et gentem, expugnando et transferendo*

Verisimilius alii, q. d. Si omnes credant Jesum esse Messiam regem Judæorum, irritabuntur contra nos Romani Judææ domini, quod nobis novum regem et Messiam, puta Jesum creaverimus, ac a Cæsare Tiberio ad eum defecerimus: quare armati venient et tollent, græce ἀροῦσι, id est capient, vastabunt et perdent Hierosolymam et Judæam, cum tota Judæorum gente et republica Ita Chrysost Volebant, inquit, populum concitare, ut periclitaturum ex suspicione tyrannidis. q. d. Si Romani viderint Jesum turbas ducentem, suspicabuntur tyrannidem, et destruent civitatem. At quos Christus armigeros circumducebat et equites? Verum livor et odium excæcabat eos, ut plane errarent et paralogizarent Nam Primo Jesus erat rex Judæorum, non temporalis, sed spiritalis, qui regnum temporale Cæsaris non tangebat, imo augebat. Dabat enim ei tributum, aliisque dandum esse docebat, adeoque cum populus eum regem temporalem creare vellet, aufugit. Joan. 6. 15 Secundo, Judæi pluris facere debebant salutem animæ æternam, quam temporalem corporis. Quare potius perdere debuissent corpus, quam animam; potius Judæam, quam cœlum. Adde: Christus, si in se credidissent, ab eis omne malum, etiam temporale, avertisset. Tertio, si credidissent in Jesum, ab eo didicissent obedire Romanis, quasi rerum dominis, eisque tributa pendere: quare a Romanis nil eis metuendum fuisset. Quarto, ideo Romani perdiderunt Judæam, quia ipsi suum occiderunt Messiam, justa Numinis vindicta, uti censuit ipse Titus eorum eversor, teste Josepho. Ita S Chrys. Cyrill. Euth. Theoph. qui et addunt, pontifices non vere hoc in animo sensisse, nec metuisse Romanorum adventum et excidium propter Jesum, sed idipsum tantum invidiæ et odio suo in Jesum, quasi velum prætexuisse. Porro ipsi excæcati occidentes Jesum, in Romanorum gladium et excidium, ac, quod magis est, in mortem æternam et gehennam incurrerunt.

Sic hodie Machiavellistæ et Politici, qui politiam præferunt religioni, regnum fidei, rempub. Ecclesiæ, et bona terrena cœlestibus, temporalia æternis, utraque perdunt, uti recte advertit S. Aug. Illustre exemplum hoc sæculo fuit Volsæus, qui offensus Carolo V. suasit Henrico VIII Angliæ regi, ut Catharinam uxorem Caroli amitam repudiaret quod ipsum desiderare sciebat; sed tandem ipse justo Dei judicio in Henrici indignationem incidit, ac ab eo captus, dixit: *Juste hæc patior, quia dum regis gratiam cum offensa Dei aucupatus sum, Dei gratiam amisi, nec regis gratiam acquisivi.* Ita Sander. in Schism. Anglican. Hi ergo hinc discant, quod fides et pietas non tollunt politiam et regnum temporale, sed potius conservant et augent: infidelitas vero et impietas illud evertunt. Unde notat Chrys. hom. 6. Judæos a Deo non fuisse punitos, nisi cum Dei fidem et cultum deseruerunt, idque probat ex historia Achior Judith c. 5.

49 UNUS AUTEM EX IPSIS, CAIPHAS NOMINE, CUM ESSET PONTIFEX ANNI ILLIUS, DIXIT ILLIS.] Consultantibus cæteris, nec quid facto opus esset invenientibus, vel definientibus, Caiphas quasi pontifex consilium suggerit, et rem totam definit. Dicitur autem *pontifex, anni illius*, quia cum ex lege Exod. 28. deberet pontificatus durare pontifici usque ad mortem, ac post eam in filium primogenitum, jure quasi hæreditario derivari; Romani præsides eos crebro mutabant vel pro arbitrio, vel accepto ab ambientibus pretio. Audi Josephum l. 18. Antiq. c. 3 Augusto Cæsari in imperio successit Tiberius: *A quo*, ait, *quintus Judæorum præses missus est in Annii Rufi locum Valerius Gratus. Hic adempto Anano sacerdotio Ismaelem Fabi filium jussit esse pontificem: quo paulo post dejecto, in Eleazarum Anani pontificis filium eum honorem transtulit. Elapso deinde anno, et hunc redegit in ordinem, et Simoni Camithi filio pontificatum tribuit, hic quoque anno in hac dignitate exacto, jussus est eam cedere Josepho, qui cognominabatur Caiphas.*

Non ergo annuus apud Judæos erat pontificatus, ut ex hoc loco colligere videtur S. Aug. sed per annos plures vel pauciores, imo per eumdem annum subinde mutabatur

Porro *Caiphas*, ait Pagnin. hebr. idem est quod *vomens ore* (קאה *kaa* enim est vomere, פה *pe* est os) vel *sagax investigator* et scrutator. Apte quia evomuit hic impiam in Christum sententiam ejusque sagax fuit scrutator et inventor.

50. VOS NESCITIS QUIDQUAM, NEC COGITATIS QUIA EXPEDIT VOBIS UT UNUS HOMO MORIATUR PRO POPULO, ET NON TOTA GENS PEREAT.] q. d. Vos quasi plebeii et privati estis bardi et stipites, nil hac in re intelligitis, nec quid facto sit opus cognoscitis, nil expeditis, nil definitis, nullum consilium congruum suggeritis; sed ego quasi pontifex a Deo illuminatus, rem verbo expedio, consilium optimum do, et rem totam definio, dicendo: *Expedit ut unus Homo*, puta Jesus, licet de nullo crimine accusatus, imo innocens et Propheta, ac tanti miraculi opifex, *moriatur* (occidatur a nobis) *pro populo*, ut scilicet populus propter eum non periclitetur apud Romanos; ne videlicet Romani propter Jesum, quasi Messiam et regem Judæorum, tollant eorum locum et gentem, itaque gens tota non pereat, sed eo sublato incolumis salvaque consistat. Hoc ergo fuit impium, falsum et injustum judicium Caiphæ, scilicet

expedire ad salutem populi, ut Christus innocens occideretur, ne propter eum Romani Judæam et Judæos vastarent. Ratio ejus erat, quia præstat unum perire, quam multos, juxta illud: Satius est ut pereat unus, quam unitas et communitas. q. d. Quid ergo cunctamini? quid deliberatis? mihi non est dubium expedire unum Jesum pro omnibus Judæis mori. Ita Toletus, Jansen. Maldon. et alii.

Symbol. Origenes: Nil noverant, inquit, qui Jesum non noverant, juxta illud:

Si Jesum noscis, satis est, si cætera nescis.
Si Jesum nescis, nihil est, si cætera noscis.

51. HOC AUTEM A SEMETIPSO NON DIXIT: SED, CUM ESSET PONTIFEX ANNI ILLIUS, PROPHETAVIT, QUOD JESUS MORITURUS ERAT PRO GENTE.] Judæorum. Nota, Caipham cum aliis principibus sacerdotum Christo infensissimum, ex privato in eum odio idem voluisse clare dicere, quod alii tacite innuebant, sed non exprimebant, scilicet Christum esse tollendum e medio pro salute populi, ne a Romanis invaderetur, uti jam dixi: sed Spiritus illi volenti hoc eloqui, quasi pontifici et capiti Ecclesiæ, ea verba objecit, quibus contrarium potius diceret, et verissimam in Christum fidem confirmaret et definiret, scilicet expedire ut Christus pro populo, id est pro salute populi moreretur, ac morte sua quasi dato pretio eumdem a peccato, diabolo, morte et gehenna redimeret, ne alioqui ille periret in æternum. Hoc enim verba Caiphæ proprie et præcise significant: alioqui enim secundum impiam in Christum Caiphæ mentem, ipse potius dicere debuisset sic: Expedit ut unus Jesus moriatur pro toto populo, vel potius quam totus populus; jam autem non dicit *præ*, sed *pro populo:* quod proprie significat pro salute populi, ut salvet populum: ac licet hoc Caiphas non intelligeret, multo minus intenderet; solerter tamen id suggerente Spiritu Sancto advertit hic S. Joannes, et sicut ipse advertit, sic et alii viri sinceri et probi Caipham audientes, idipsum tunc advertere potuerunt, æque ac nos advertimus. Hinc disce, quantam curam habeat Deus Ecclesiæ, quamque assistat Pontifici, qui ejus est caput, præsertim in lege nova, quam instituit, sanxit, regitque Christus, quasi ejus caput et sponsus, ne scilicet Ecclesia Christi sponsa a fide et veritate aberret.

Porro, quia Caiphas hoc mysterium non intellexit, hinc proprie Propheta non fuit, ut notat Origenes, quia Spiritus Sanctus per os ejus locutus est, sicut angelus locutus est Balaam impio per os asinæ. Numer. 22. et seq. Caiphas ergo scelestissime verba Spiritus Sancti detorsit ad necem Christi. Intendit enim dicere expedire ut Christus tolleretur, ne Judæi per eum Romanos Cæsares et præsides offenderent. Unde S. Chrysost. ait Spiritum Sanctum Caiphæ linguam, non cor movisse.

Dices: Ergo Caiphas hic erravit in fide. Resp. nego consequentiam, imo veram fidem definivit, scilicet expedire ut Christus pro salute mundi moreretur, uti jam dixi; esto id ipse non intelligeret, nec dicere intenderet: intendebat enim Christum esse tollendum, ne propter eum populus a Romanis vastaretur, qua in re licet erraret contra justitiam et pietatem, non tamen contra fidem. Error enim hic versabatur circa factum politicum, scilicet an Christus esset occidendus pro statu politico, nec ne. Adde pontifex Judaicus non habebat illam infallibilem assistentiam Spiritus Sancti, quam a Christo, et post Christum habent Pontifices Christiani; præsertim cum jam Synagoga Judæorum præsente Christo cadere inciperet, et ejus loco surgeret et succederet Ecclesia Christi. Unde paulo post Caiphas cum toto concilio Sanedrim, Jesum quasi pseudomessiam reum mortis proclamavit, qui erat error in fide: quare tunc desiit eorum Synagoga esse Ecclesia Dei, cœpitque esse Synagoga Satanæ, dum Christum a Deo missum negavit et occidit: de quo Matth. 27. 1. et seq.

Denique prophetia hæc Caiphæ fuit de morte Jesu certo futura, certo, inquam, in causis. Intendebat enim Spiritus Sanctus hoc per os ejus significare, scilicet expedire ut Christus moreretur pro salute hominum, ac pro ea certo moriturum, ex odio, prava mente, et sententia Caiphæ, ejusque sociorum, quam hic vultu et gestu satis ostenderunt. Unde paulo post Jesus reipsa ab eis occisus est et mortuus. Quare quidquid hic fuit prophetiæ, non meritis Caiphæ, sed pontificali ejus officio dedit Spiritus Sanctus. Ita S. Aug. Chrys. Cyrill. Theoph. Euthym. Beda. et cæteri.

52. ET NON TANTUM PRO GENTE (sua Judaica) SED UT FILIOS DEI, QUI ERANT DISPERSI, CONGREGARET IN UNUM.] q. d. Expedit mori Christum, non tantum pro sua gente, et nostra, id est pro Judæis, sed etiam pro Gentibus universis credituris in Christum, ac per totum mundum dispersis. Hi enim vocantur *filii Dei*, non jam actu et reipsa, sed in Dei præscientia et prædestinatione: quia scilicet per Dei gratiam futuri erant fideles et sancti, ideoque filii Dei. Ita S. Aug. et Chrys. Hoc est quod prædixit Christus, c. 10. 16. *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili* (ex Synagoga Judæorum) *et illas oportet me adducere, et fiet unum ovile, et unus pastor.*

53. AB ILLO ERGO DIE (græce, *hora*) COGITAVERUNT UT INTERFICERENT EUM.] Ecce hic clare patet iniqua mens, intentio et sententia Caiphæ et sociorum. Pro *cogitaverunt*, græce est, συνεβουλεύσαντο, quod nonnulli vertunt, *consultabant*. Ita Vatabl. Arabic. *consuluerunt;* melius Cyrill. Leont. et Chrysost. *consultationem finierunt, et firmarunt communi decreto, et quasi senatusconsulto.* Unde noster vertit, *cogitaverunt*, id est decreverunt; Syrus, *machinabantur, ut eum interficerent.*

54. JESUS ERGO JAM NON IN PALAM (græce, ἐν παρρησίᾳ id est, libere, aperte, publice) AMBULABAT.] Audi Cyrill. *Tamquam Deus, quid de se statuissent Judæi, nemine nuntiante cognovit, tamquam homo se subduxit*, quia necdum venerat hora mortis ejus a Patre decreta. Fecit hoc ut nobis exemplum daret, per fugam pericula vitæ declinandi. Ita idem Cyrill. Theoph. Origen. Aug. Beda. Rupert.

SED ABIIT IN REGIONEM JUXTA DESERTUM, IN CIVITATEM QUÆ DICITUR EPHREM, ET IBI MORABATUR CUM DISCIPULIS SUIS.] *Ephrem* idem est quod *Ephraim:* græci enim pro *Ephraim* dicunt *Ephrem*, ut Ps. 77. *Filii Ephrem intendentes, et mittentes arcum.* Leontius opinatur Ephrem esse Bethlehem, in qua natus erat Christus: sed hoc parum est verisimile, quia Bethlehem erat vicina Jerusalem, et ibi maxime a pontificibus se quærendum sciebat Jesus. S. Hier. in Locis Hebr. et ex eo Jansen. putant *Ephrem* esse *Ephron*, de quo 2.

Parel. 13. 19. sed ibi Ephron scribitur per *ain* et *nun*; Ephraim vero sive Ephrem scribitur per *aleph* et *mem*. Ribera et alii putant Ephrem sitam fuisse supra Jericho, juxta ejus desertum: Adrichom. vero pag. 26. num. 40. Ephrem collocat in quinto milliario Bethelis versus Orientem, septem horis distantem a Jerusalem, juxta desertum Hai, non longe a torrente Carith, ad quem Elias fugiens Jezabel secessit, ibique pastus fuit a corvis, 3. Reg. 17. Secessit eo Jesus, tum ut iras pontificum ad tempus declinaret, tum ut in hoc secessu orationi et contemplationi vacans, animaret et armaret se ad instantem mortem, et arduum cum pontificibus, imo cum Lucifero in cruce duellum. Hinc *Ephraim* et *Ephrem* hebr. idem est quod fertilitas, ac Christi typus fuit Ephraim filius Joseph, cui pater hoc nomen indidit, vaticinando dicens: *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ*, Genes. 41. 52. sic enim crevit Christus in terra, quam sterilem ipse fertilem virtutum et Sanctorum effecit

Hinc Ephraim symbolice typus est Ecclesiæ Gentium, quæ fructum hunc copiosum protulit. Ita Orig. *Conversabatur Jesus*, ait, *dudum inter Judæos, Verbum scilicet divinum per Prophetas; sed abiit, nec est apud illos; accessit autem ad villam, quæ est prope desertum, de qua dicitur: Multi filii desertæ magis quam conjugatæ; interpretatur autem Ephrem fertilitas. Fuit vero Ephraim frater Manasse, senioris populi oblivioni traditi: post populum enim oblivioni datum prætermissum, prodiit ex Gentibus abundantia. Discedens ergo Dominus a Judæis venit in terram totius orbis, prope desertam Ecclesiam, quæ dicitur civitas fœcunda, ibique moratur cum discipulis usque nunc.*

Tropologice, Ephrem sita juxta desertum, symbolum est animæ sanctæ vacantis solitudini et orationi: hæc enim fit Ephrem, id est fructifera bonorum operum: quare in ea per gratiam suam copiosam commoratur Jesus.

55. Proximum autem erat Pascha Judæorum.] scilicet ultimum Pascha Christi, quo ipse quasi agnus paschalis in cruce immolatus est pro salute mundi, ideoque illud avide expectabat. Syri pro *Pascha* dicunt *Pescho*, quod interpretatur *hilaritas*, quia erat hoc festum cæteris hilarius, æque ac Christianis summe est hilare, ob Christi in eo factam in cruce redemptionem nostram, ac resurrectionem.

Et ascenderunt multi Hierosolymam de regione (de vicinis oppidis, pagis et vicis, ita Syrus) ante Pascha ut sanctificarent seipsos.] id est, ut sacrificiis et cæremoniis purgarent se ab omnibus immunditiis legis, ac orationibus et sacrificiis se præpararent ad Pascha rite celebrandum et comedendum, ut ait S. Thomas et Jansen. et ideo aliquot diebus ante pascha erant in Jerusalem.

56 Quærebant ergo Jesum: et colloquebantur ad invicem, in templo stantes: Quid putatis quia non venit ad diem festum? Dederant autem pontifices et Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.] *Quia* (quod) *non venit?* græce, ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ, quod Cyrill. Leont. et Vatabl vertunt negative, *quod non venerit*. S. Chrysost. vero, Theophyl. et Maldon. vertunt dubitative, *num venturum non esse ad diem festum?* accedit Syrus, *quid putatis non venturum esse ad festum*; et Arabic. *videturne vobis ipsum non venire ad festivitatem?* Cyrill. putat hanc esse interrogationem eorum, qui in Christum credebant, qui non credentibus interrogando dicebant: Quare Jesus de more non venit ad commune hoc Paschæ festum? Utique quia ut Deus præsentit sibi in eo a Scribis parari insidias. Planius S. August. Chrysost. Beda, Theophyl. Rupert. Euthym. censent hanc esse interrogationem pontificum. Pharisæorum, eorumque asseclarum et ministrorum, qui Jesum comprehendere decreverant, ideoque indignantes rogare: Cur Jesus non venit ad festum Paschæ? Itane hoc festum non celebrabit? Itane erit legis contemptor et violator, uti nos ei objicimus? cur diebus hisce paschæ præviis non comparet, ut se cum cæteris purificet, et ad tantum festum comparet?

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Jesus Bethaniæ convivio excipitur, in quo Magdalena ungit Christum, qui contra murmur Judæ eam defendit. Secundo, v. 12. Christus postero die, id est in Dominica palmarum, vectus asino, cum pompa quasi Messias Jerusalem ingreditur. Tertio, v. 24. per parabolam grani frumenti, quod moriens copiose resurgit, prædicit instantem sibi passionem, et vox de coelo eum clarificat, ut exaltatus a terra omnia trahat ad seipsum. Quarto, v. 37. narrat Judæos per tot signa Christi non credidisse in eum; nonnullos tamen occulte credidisse.

1 Jesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Jesus. 2. Fecerunt autem ei cœnam ibi: et Martha ministrabat: Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo. 3. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis: et domus impleta est ex odore unguenti. 4. Dixit ergo

unus ex discipulis ejus, Judas Iscariotes, qui erat eum traditurus: 5. Quare hoc unguentum non venit trecentis denariis, et datum est egenis ? 6. Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. 7. Dixit ergo Jesus: Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud. 8. Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper habetis. 9. Cognovit ergo turba multa ex Judæis, quia illic est ; et venerunt non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis. 10. Cogitaverunt autem principes sacerdotum, ut et Lazarum interficerent: 11. Quia multi propter illum abibant ex Judæis, et credebant in Jesum. 12. In crastinum autem, turba multa quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Jesus Jerosolymam: 13. Acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei, et clamabant : Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel. 14. Et invenit Jesus asellum, et sedit super eum, sicut scriptum est : 15. Noli timere filia Sion: ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. 16. Hæc non cognoverunt discipuli ejus primum : sed quando glorificatus est Jesus, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, et hæc fecerunt ei. 17. Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum a mortuis. 18. Propterea, et obviam venit ei turba : quia audierunt eum fecisse hoc signum. 19. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos : Videtis quia nihil proficimus ? ecce mundus totus post eum abiit. 20. Erant autem quidam Gentiles, ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. 21. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilææ, et rogabant eum dicentes : Domine, volumus Jesum videre 22. Venit Philippus, et dicit Andreæ: Andreas rursum et Philippus dixerunt Jesu. 23. Jesus autem respondit eis dicens: Venit hora, ut clarificetur filius hominis. 24. Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, 25. ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam, et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. 26. Si quis mihi ministrat, me sequatur : et ubi sum ego, illic et minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. 27. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater salvifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. 28. Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cœlo : Et clarificavi, et iterum clarificabo. 29. Turba ergo, quæ stabat, et audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alii dicebant: Angelus ei locutus est. 30. Respondit Jesus et dixit : Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. 31. Nunc judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. 32. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. 33. Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. 34. Respondit ei turba : Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum : et quomodo tu dicis: Oportet exaltari filium hominis ? Quis est iste filius hominis ? 35. Dixit ergo eis Jesus: Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis ut non vos tenebræ comprehendant, et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. 36. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Hæc locutus est Jesus et abiit, et abscondit se ab eis. 37. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum : 38. Ut sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est ? 39. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: 40. Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum: ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos. 41. Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo. 42. Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum : sed propter Pharisæos non confitebantur, ut e synagoga non ejicerentur: 43. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei. 44. Jesus autem clamavit et dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. 45. Et qui videt me, videt eum qui misit me. 46. Ego lux in mundum veni: ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. 47. Et si quis audierit verba mea, et non custodierit : ego non judico eum, non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum. 48. Qui spernit me, et non accipit verba mea: habet qui judicet eum : sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die. 49. Quia ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam et quid loquar. 50. Et scio quia mandatum ejus vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

1. JESUS ERGO ANTE SEX DIES PASCHÆ VENIT BETHANIAM, UBI LAZARUS FUERAT MORTUUS, QUEM SUSCITAVIT JESUS.] Jesus ex Ephrem, instante Paschate, quo sibi moriendum erat in cruce, venit in Bethaniam, ut ad mortem se pararet imo morti se offerret, ejusque occasionem daret per Judæ proditoris avaritiam, To *ergo* dat causam, cur Jesus non Jerusalem, sed Bethaniam primo venerit, q. d. Cum pontifices cap. præced. vers. ultim. mandatum dedissent ut Jesus apprehenderetur, ipse id spiritu divino sciens, a Jerusalem divertit, ac Bethaniam venit, ubi Lazarum suscitaverat, et multos benevolos habebat, ideoque apud eos secure degere poterat, ut inde quasi agnus paschalis immolandus pro salute mundi, paulo post in Dominica palmarum Jerusalem solemni pompa ingrederetur.

Porro Bethania, quæ adjacet monti Oliveti, hebr. idem est quod domus obedientiæ, ex qua Christus ire voluit in Jerusalem ad crucem. Unde Glossa: Venit, ait, in Bethaniam, id est domum obedientiæ, Ipse Patri obediens usque ad mortem, obedientiam docens Ecclesiam quæ est in Monte olei, id est misericordiæ, nec potest abscondi, in qua suscitat sepultos a peccatis gravibus. Ibi fit cœna in fide et devotione justorum. Martha ministrat, dum quilibet fidelis opera devotionis Domino impendit; Lazarus, id est suscitati, cum iis qui manserunt in justitia, læti epulantur de præsentia Domini.

ANTE SEX DIES PASCHÆ.] Id est ante sex dies, qui præcedunt Pascha, puta feria sexta, sive die Veneris vespere, Jesus ex Ephrem venit Bethaniam, inde sequenti sabbato fecerunt ei convivium; ac postero die, puta Dominica palmarum, solemniter ingressus est Jerusalem: Pascha enim eo anno incidebat in feriam quintam, sive in diem Jovis proximæ hebdomadæ: quare sex dies diem Paschæ præcedentes, ante quos Jesus venit Bethaniam, hi sunt, sabbatum, Dominica, feria prima, secunda, tertia, quarta Venit ergo feria sexta, cum sequenti hebdomade feria sexta esset crucifigendus. Non venit sabbato, quia eo juxta legem non licebat iter agere, sed quiescendum erat.

Symbolice, Glossa: Deus, ait, sex diebus omnia fecit, sexta die hominem condidit, sexta mundi ætate eumdem redimere voluit, sexta feria passus est, sexta hora crucifixus.

QUEM SUSCITAVIT JESUS.] Ut hujus suscitationis suæ recentis memoriam, et admirationem civibus Bethaniæ sua præsentia renovaret, itaque eos excitaret, ut se postera die Dominica solemniter ingressurum Jerusalem, quasi Messiam cum ramis ovantes clamantesque Hosanna comitarentur.

2. FECERUNT AUTEM EI CŒNAM IBI, ET MARTHA MINISTRABAT: LAZARUS VERO ERAT UNUS EX DISCUMBENTIBUS.] Hæc cœna eadem est cum illa, quam narrat Matthæus cap. 26 ubi eam explicui.

LAZARUS VERO UNUS ERAT EX DISCUMBENTIBUS.] Ut non phantasma, sed vera ejus resurrectio probaretur. Nam, ut ait S. Aug. *vivebat, loquebatur, epulabatur, veritas ostendebatur, infidelitas Judæorum confundebatur.*

3. MARIA (Magdalene) ERGO (ne Martha ministrante ipsa partibus suis deesset, ut ipsa plus cæteris Christum honoraret, omnesque superaret obsequio, quos vincebat amore) ACCEPIT LIBRAM UNGUENTI NARDI PISTICI, PRETIOSI.] Syrus, *multi pretii.* Ex libra quis suspicetur unguentum hoc fuisse spissum et crassum: crassa enim ponderantur libra, liquida vero mensurantur amphora. Nardinum enim unguentum ex variis aromatibus commixtum erat, ut docet Plin. l. 13. c. 2. ideoque densum. Verum hoc liquidum fuisse, non spissum, colligitur ex eo quod effusum fuerit super caput Christi, ut ait Matth. c. 26. 7. Liquida enim subinde in vasis ponderantur, aut certe nardus ipsa, ex qua liquor unguenti distillatur et elicitur. Aut potius libra hæc non ponderalis erat, sed mensuralis. Sicut enim Romanis, ita et Judæis, qui jam Romanis suberant, duplex erat libra: mensuralis erat mensura cornea, qua oleum admetiebantur, intersecta lineis quibusdam, ipsam in duodecim partes æquales, quæ unciæ dicebantur, dividentibus, ait Franc. Lucas.

Mystice S. August. Unguentum quo Maria unxit Jesum, justitia fuit, ideo libra fuit Et Gloss. Maria olim pœnitens unxit pedes, nunc vero ubi non pœnitentium rudimenta, sed perfectorum justitia designatur caput et pedes ungit, unde libra dicitur unguenti, id est justitiæ perfectio: caput ungit, qui alta de Christo prædicat, pedes qui infima veneratur.

NARDI PISTICI.] Hoc est, unguenti nardini pistici, sive ex nardo pistica confecti.

Quæres, quænam est nardus pistica? Primo, Auctor Comment in Marcum, c. 14. qui extat inter opera S. Hier. *pistici* interpretatur *mystici*, sed hoc tam ridiculum est, quam S Hieronymo indignum. Secundo. S. Augustin. hic tract. 50. Pistica, ait, dicta est a loco unde afferebatur; sed hoc incertum est, et æque incognitus est locus pisticus, atque nardus pistica. Tertio, Maldonat. *Pisticus*, inquit, dicitur ἀπὸ τοῦ πίνειν; id est potare, bibere. *pistici* ergo idem est quod potabilis et liquidi, ut in caput et pedes Jesu effundi posset: alia enim unguenta sunt spissa et crassa. Quarto, alii *pisticum* derivant e πιέζω id est premo, quasi pisticus sit πιεστικός, id est pressus, expressus: unde teste Franc. Luca, unus codex pro *pistici* habet *pestici* Sed hi duo ultimi nil insigne, nil novum huic unguento tribuunt, nec *pisticus* eo sensu usitatum est.

Quinto, communius et significantius, alii passim: *pistici*, inquiunt, id est *fidelis* (πίστις enim est fides) hoc est puri, sinceri, non sophistici, non misti, nec adulterati: nam facile nardum pseudonardo, sive lavendula et aliis herbis adulterari docet Plinius lib. 12. cap. 12 Ita Euthymius et Theoph in Marci cap. 12. Baron. Ribera, Vatablus, Jansen. Toletus et alii. Verum nil de pistica nardo apud Dioscoridem, Plinium, aut alios legimus, et si a fide dicta esset, πιστὸς vel πιστὴ dicenda fuerat, non πιστικὴ

Sexto ergo, To *pistici* idem est quod *spicati* (sic enim legunt omnes fere codices veteres et novi, paucis exceptis minoris fidei, qui pro *spicati*, ex Græco habent *pistici.* Vide Franc. Lucam in notis hic) ut habet Marc. 14. 3. Id ita esse colligitur, ex eo quod Græci codices tam in Marco, quam in Joanne constanter habent πιστικῆς Ergo cum Latinus Vulgatus Interpres Marci (qui fuit vel ipse Marcus, vel aliquis ei familiaris et coævus) τὸ πιστικῆς interpretetur *spicati*, non dubium quin in Joanne quoque ita hoc loco

interpretandum sit: nam de hac nardo Joannem hic idem velle dicere, quod de ea dixerat Marcus, patet conferenti utrobique Syra, Arabica, Græca et Græcos interpretes. Secundo, quia pro τὸ πιστικῆς, Syrus tam in Marco, quam in Joanne vertit, *nardin risoio*, id est *nardum capitalem*, hoc est, primam et præstantissimam; Arabicus, *optimam*: talis autem est nardus spicata. Tertio, quia apud omnes constat, quæ sit nardus spicata, de pistica nihil uspiam legimus. Nardus enim et spicas et folia habet; ex utrisque conficitur unguentum; illud spicatum, hoc foliatum dicitur. Vide Plinium lib. 12. Spicatum autem, quia plus habet substantiæ et medullæ, hinc præstantius est quod Galenus ναρδόσταχυν, officinæ *nardispicam* nuncupat. Videntur ergo Græci Latinam vocem *spicati* corrupisse, et corrupte per metathesin, sive litterarum transpositionem pronunciasse πιστικῆ sive quod hoc pronunciatu esset facilius et suavius (unde Græcis difficile est pronunciatu *spicati*, imo ipsi nullum habent nomen vel verbum, quod post *sp* habeat *cappa*) sive quia non intelligebant τὸ *spicati*, sive quia τὸ πιστικῆς magis accedit ad Græcum πίστις, id est fides. Pro σπικάτης ergo, vel σπικίτης dixerunt πιστικῆς; unde et unus manuscriptus codex in Joanne habet *spiciti* Porro Joannes diu scripsit post Marcum, cum ergo ex Marco vox πιστικῆς pro *spicati* apud fideles esset usu recepta, Joannes eamdem retinuit ad fidem rei tam obscuræ. Ita Francisc. Lucas, et nonnulli recentiores linguarum periti.

Simili modo pleraque nomina ex una in aliam linguam transeuntia, per metathesin deflexa et corrupta sunt, ut *effeta* pro *hippateach*, *golgota* pro *gulgolta*, *psomtomphanic*, ut vertunt Septuag. pro *saphnepaneach*, id est salvator mundi, Gen. 41. 45.

Sic pro Hebr. *sippor* Latini per metath. dicunt *passer*, pro *darag gradus*, pro *mecar mercor*, pro *erets terra*, pro *Jesaiahu Isaias*, pro *Jecheskiel Ezechiel*.

Sic pro ἅρπαξ Latini dicunt *rapax*, pro μορφη, *forma*, pro νεῦρον *nervus*, pro κρέας *caro*, pro κρίκος *circus*, pro κρίνω *cerno*, pro ἄκρα *arx*, pro ταχὺ *cito*. Sic Itali pro *carmes* dicunt *cremesi*, pro *paludes paduli*, pro *Hieronymo Gerolamo*, pro *vespertilio pistrello*.

Sic Hispani pro *parabola* dicunt *palabra* (Itali et Galli *parola*, unde *parlare*) pro *periculum peligro*, pro *miraculum milagro*, pro *oblivio olvido*.

Sic pro Hebræo *Jehochanan*, Latini et Græci dicunt *Joannes*, Itali *Giovanni*, Hispani pronunciant *Juan*, alii *Goan*, Germani *Hans*, Illirici *Juan*, Galli *Jean*, Flandri, *Jan*, rustici *Hensen* et *Hennen*.

Moraliter hic disce bona opera, quibus quasi unguentis pretiosis ungimus Christum, debere esse spicata, sive pistica, id est sincera, solida, eximia, præstantia: talia enim tanto Domino debentur. Hinc victimæ Abel placuerunt Deo, quia meliores, Caini displicuerunt, quia deteriores. Genes. 4. Quocirca David Psalm. 65. 15. *Holocausta medullata* (pinguia et plena medullis) inquit, *offeram tibi*. Et Ps. 19. 4. *Holocaustum tuum pingue fiat*. Azarias in medio ignis orans, ait: *Suscipiamur*, etc. *sicut in millibus agnorum pinguium*, Daniel 3. 40. Imo Deus olim ex victima adipem sibi deposcebat, Levit. 3. 16. *Omnis adeps*, ait, *Domini erit jure perpetuo*. Et Numer. 18. 17. *Adipes adolebis in suavissimum odorem Domini*. Rursum Levit. 22. 19. jubet Deus ut victima sibi immolanda sit mascula, et carens omni macula, id est vitio, scilicet ut sit integra et perfecta, unde cæcas, fractas, scabiosas sibi offerri vetat. Denique Num. 18. 29. ita sancit Deus: *Omnia quæ offeretis ex decimis, et in donaria Domini separabitis, optima et electa erunt*.

Et unxit pedes Jesu.] Addit Matth. *et caput*. Mystice, Alcuinus, Caput, ait, est divinitatis sublimitas; pedes, humilitas incarnationis. Vel caput est ipse Christus, pedes sunt pauperes, qui sunt membra Christi: hos ungimus, dum eis damus eleemosynam.

Et extersit pedes ejus capillis suis.] Est hysteron proteron. Prius enim pedes tersit a pulvere et luto, deinde unxit: Christus enim incedebat nudipes soleis tantum calceatus, quam deponebat more gentis mensæ accubiturus: si enim Maria prius unxisset pedes Jesu, et postea capillis extersisset, potius unxisset ipsa capillos suos, quos minime unctos volebat et indignos unctione censebat, quam pedes Jesu. Adde, unguentum hoc odoratum et pretiosum non erat abstergendum, sed in pedibus Christi, ad eos fovendos relinquendum.

Capillis suis,] ut eos, in quibus olim vane gloriata erat, sordidaret sordibus pedum Jesu, ac cum illis totum suum caput pedibus ejus summa humilitate et reverentia substerneret. *Nam cum capillis abstergeret pedes ejus, honorabilius in toto corpore membrum, caput dico suum, pedibus Christi subjiciebat*, ait Chrysost. etc. *neque tamquam homini adest, sed tamquam Deo*.

Et domus impleta est ex odore unguenti.] Mystice S. August. Mundus, ait, impletur bona fama pietatis et virtutis, qualem hic exercuit Maria, juxta illud Pauli: *Christi bonus odor sumus*, bonis vitæ in vitam, sed malis mortis in mortem; uti hic contigit. Unde sequitur:

4. Dixit ergo unus ex discipulis ejus, Judas Iscariotes, etc. 5. Quare hoc unguentum non venit trecentis denariis, et datum est egenis?] Matth. et Marcus addunt: *Ut quid perditio ista unguenti?* Resp. Beda: Non perditio est, sed sepulturæ officium: nec mirum mihi dedisse bonum odorem fidei, cum ego pro ea fusurus sim sanguinem.

6. Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quæ mittebantur (offerebantur Christo) portabat.] *Fur*, imo sacrilegus, utpote *in suum usum rapiens, quæ in divinum dabantur*, ait Theophyl. nam *ministerio portabat, furto exportabat*, ait S. August. Cupiebat enim Judas unguentum hoc venumdari, sibique pretium dari, cumque sciret Christum nolle tantum pecunia in loculis suis asservari, sed velle illud in pauperes distribui; ille partem aliquam in pauperes distribuisset, reliquam sibi suffuratus fuisset. Vide hic, ut occasio faciat furem, quamque periculosum sit viris sanctis et religiosis tractare pecunias, præsertim toti communitati communes: facile enim quid ex eis suggerente concupiscentia, in suos vel suorum usus avertitur.

Sed cur Jesus Judæ commisit loculos, cum sciret eum fore furem? Resp. Quia Judas aptior erat ad res temporales procurandas, quam cæteri Apostoli: furtum

vero permisit, quia inde nata est occasio proditionis et passionis suæ, quam ipse ambiebat. Rursum S. August. Quia, inquit, Ecclesia loculos habitura erat, fures admisit, ut ejus Ecclesia potentes fures dum patitur, toleraret; ut doceret tolerandos esse malos, ne corpus Christi dividamus; tolera malum bonus, ut venias ad præmium bonorum. Addit Chrysost. Commisit Dominus furi loculos, ut omnem ei abscinderet proditionis occasionem, ne videretur ob pecuniæ defectum eum prodere. Theophyl. vero: Quidam, ait, dicunt Judam, ut omnium minimum, pecuniæ administrationem suscepisse.

Denique S. Bernardus l. 4. de Consider. cap. 6. docet Christum hic Prælatos docere voluisse, ut rerum temporalium curam facile cuivis confidant, spiritualium vero dispensationem sibi reservent, cujus contrarium nonnulli faciunt. Rursum fecit id Christus, ne miremur si in Sanctorum cœtibus, monasteriis, congregationibus, subinde reperiantur aliqui vitiosi et scandalosi. Unde S. Aug. ep. 137. cum unus e monachis suis scandalum dedisset, ob quod populus illi occlamabat, prudenter respondit: *Quantumlibet vigilet disciplina domus meæ, homo sum, et inter homines vivo, nec mihi arrogare audeo, ut domus mea melior sit quam arca Noe, ubi inter octo homines reprobus unus inventus est: aut melior sit quam domus Abrahæ, ubi dictum est. Ejice ancillam et filium ejus: aut melior sit quam domus Isaac cui de duobus geminis dictum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui: aut melior sit quam domus Jacob, ubi lectum patris filius incestavit: aut melior sit quam domus David, cujus filius cum sorore concubuit; cujus alter filius, contra patris tam sanctam mansuetudinem rebellavit: aut melior sit quam cohabitatio ipsius Domini Christi, in qua undecim boni perfidum et furem Judam toleraverunt: aut melior sit postremo quam cœlum, unde angeli ceciderunt.*

Nimirum permittit id Deus sapienti sua providentia ut ex unius vel paucorum improbitate cæterorum probitas et sanctitas per antithesim magis resplendeat, sicut lux inter tenebras, aurum inter plumbum, sol inter nubes, sapiens inter stultos magis emicat et refulget : contrarium enim contrarii opposito magis elucescit, uti docet Ecclesiast. cap 34. vers. 15. Vide ibi dicta.

ET LOCULOS HABENS, EA QUÆ MITTEBANTUR, PORTABAT.] Hinc recte colligit Jansenius et alii, Christum cum suo Apostolorum collegio habentem loculos, ipso facto, suoque exemplo ostendisse, Ecclesiam licite habere loculos et opes, nec derogare perfectioni, habere commune marsupium pro sumptu opportuno et moderato. Nihil enim imperfectionis fecit Jesus in vita sua, utpote qui perfectionis omnis fuerit magister.

Hoc ut a fundamentis intelligas. Nota Christum, licet ratione unionis hypostaticæ cum Verbo, haberet excellens et quasi divinum in omnes creaturas dominium; tamen paupertatem, id est carentiam humani dominii, prout illud est in usu hominum, professum esse, ut perfectioris vitæ esset magister, ejusque nobis daret exemplum Patet id ex Matth. 8. 20. *Vulpes, ait, foveas habent, et volucres cœli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Et Matth. 19. 21. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus,* etc. *et veni, sequere me.* Et v 27. *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te.*

Nota Secundo, Christum habuisse dominium pecuniarum, et rerum sibi a fidelibus oblatarum, in communi, non in particulari: quia loculi hi ad totum collegium Apostolorum pertinebant, quod illorum habebat dominium: non ergo Christus ipse illos habebat quasi proprios, ut illorum particularis esset dominus. Hinc et c. 4. 8. dicuntur discipuli abiisse in civitatem ut cibos emerent. Et c. 6. Jesus ait ad Philippum: *Unde ememus panes ut manducent hi?*

Igitur ex hoc Christi exemplo sequitur, perfectioni nihil derogare habere bona in communi, ut habent passim ordines Religiosi, uti definit Joannes XXII Extravag. *Ad conditorem.* Potest enim pro diversitate personarum, statuum et finium, quos quisque sibi proponit, aliquando hoc esse perfectius, et aliquando non. Videtur tamen Christus aliquando caruisse omni dominio, etiam in communi, ut cum ait: *Filius hominis non habet ubi caput reclinet;* cum mulieres eum sequentes, eum alerent, Luc. 8. 3. item in cruce, ubi rebus omnibus, etiam vestibus, ultro se abdicavit. Et hoc tantum videtur velle Nicolaus IV. (qui in speciem videtur Joanni XXII. adversari) c. *Exiit qui seminat,* de verb. signific in 6.

Porro loculos in communi non officere perfectioni, ratione a priori probat S. Thom. 2. 2. q. 188. art. 7. Quia,ait,paupertas tantum est instrumentum perfectionis, ex eo quod tollat tria divitiarum damna, quæ sunt impedimenta charitatis: primum est, sollicitudo eas parandi et servandi: secundum, earum amor: tertium ob eas superbire. Atqui habere loculos in communi, nec sollicitudinem eorum affert, nec amorem, nec superbiam. Ergo hoc non est charitatis impedimentum, sed potius adjumentum. Nam minuit sollicitudinem, quam sæpe experiuntur pauperes plane et mendici in mendicando, et procurando sibi victum et vestitum. *Manifestum est enim,* ait S. Thomas, *quod minimam sollicitudinem ingerit servare res usui hominum necessarias, tempore congruo procuratas.*

Quocirca omnes veteres Religionum fundatores, viri sancti et sapientes, sanxerunt ut Religiosi haberent bona in communi, ut sine cura vacarent orationi, studio, prædicationi, sicut patet ex Constitut. S. Basilii, S. Aug. Epistola 109. S Benedicti, S. Bernardi, S. Brunonis, S. Romualdi, S. Dominici. Unde nata est Justiniani Imper. Constitutio in auth. col. 1. constit. 5. §. *Illud,* et coll 9. constit. 15. §. *Si qua,* qua jubet ut eorum bona, qui Monachi fiunt, eo ipso ad eorum monasteria pertineant. Tota enim paupertatis vis in eo sita est, ut nihil proprium et singulare habeatur, licet deinde sit aliquid commune, ex quo juxta formam Apostolicam dividatur singulis, prout cuique opus est: Apostoli enim cum fidelibus primis, qui erant sanctissimi et religiosissimi, possidebant bona in communi, quæ deinde singulis pro necessitate cujusque distribuebant, ut patet Actor. 2. et seq Vide ibi dicta. Hoc est quod de Religiosis suæ ætatis ait S. Hier epist. 22. *Non licet dicere cuiquam: Tunicam et sagum, textaque: juncis strata non habeo. Præfectus omnium ita universa partitur, ut nemo quid*

postulet, nemo non habeat. Si quis vero cœperit ægrotare, transfertur ad exedram latiorem, et tanto senum ministerio refovetur, ut nec delicias urbium, nec matris quærat affectum.

Idem passim docent Patres et Scholastici. Vide Suarez 3. q. p. 40. art. 3. disput. 38. sect 2. Bellarm. in lib. 4. de Summo pontif. c. 14 De Soto lib. 4. de Justitia quæst. 1. art. 4.

Dices: Nicolaus IV. loco jam citato insinuat, quod loculos habere sit perfectionem minuere: ait enim Christum cum loculos habuit, sese infirmioribus accommodasse, ut omnibus esset exemplo: Resp. Suarez, Nicolaum solum asseruisse, in genere paupertatis minorem, minusque rigidam esse illam, quæ loculos habere permittit; inde vero non concludit, id majoris esse perfectionis absolute: potest enim quod minus perfectum est in paupertate, magis esse perfectum in charitate, vel alia virtute. Agit enim Nicolaus de Franciscanis (qualis ipse fuit) quorum Religio pro scopo et fine habet paupertatem summam, ut se S. Francisco fundatori conformet, qui summe summam paupertatem et nuditatem rerum omnium adamavit. At vero aliæ Religiones alios habent fines pios et sanctos, ad quos convenientius est habere bona in communi: quare hoc in iis congruentius et perfectius est. Sic Carthusiani sancte servant silentium et solitudinem. Alii magnam sectantur vitæ austeritatem Qui vero prædicationi et missionibus ad infideles vacant, inter homines versentur, et magnis viribus sint oportet, ut magnos instituti sui labores sustinere valeant: quare austeritatem vitæ charitate in proximum compensant. Utrique ad suum institutum et finem sibi propositum congrue, pie et apposite. Diversus enim finis diversa exigit media. Denique Concil. Trident. sess. 25 cap. 3. concedit omnibus Religiosis, exceptis Franciscanis, ut bona immobilia possidere possint.

7. Dixit ergo Jesus: Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud.] *Ut servet*, id est ut servasse ostendatur. Unde græce est in præterito, *in diem sepulturæ meæ servavit illud*. Sic et Syrus. Cætera huc spectantia explicui Matth. c. 26. 12. etc. Audi S August. *Non illi ait: Propter furta tua dicis ista: furem noverat, et prodere nolebat, sed potius tolerabat, et ad perferendos malos in Ecclesia, nobis exemplum patientiæ demonstrabat.*

9. Cognovit ergo turba multa ex Judæis, quia illic (in Bethania) est: et venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis.] *Curiositas*, ait S. August. *eos adduxit, non charitas*, ut scilicet Lazarum a morte redivivum viderent, audirent, interrogarent ubi post mortem fuisset, quid vidisset, quid egisset? Ita Cyrillus, Theoph. Leont.

10. Cogitaverunt (græce, ἐβουλεύσαντες, id est *consultaverunt*: Ita Syrus, Arab. et Vatabl. et consultando decreverunt) autem principes sacerdotum, ut et Lazarum interficerent.] Vide hic virulentam principum invidiam et malitiam, qua invidentes Jesu gloriam, invident Lazaro et vitam, ne vita ejus gloriam Jesu adaugeat. Instabat enim festum Paschæ, quo omnes Judæi confluentes Hierosolymam, visuri erant Lazarum a morte suscitatum, ac admiraturi Christi virtutem eum suscitantem, ideoque multi in eum credituri: quod ut impediant principes, Lazarum e medio tollere decernunt. Verum recte exclamat in eos S. Aug. tract. 50 *O stulta cogitatio et cæca sævitia! Dominus Christus, qui suscitare potuit mortuum, non possit occisum? Quando Lazaro inferebatis necem, numquid auferebatis Christo potestatem? Si aliud vobis videtur mortuus, aliud occisus; ecce Dominus utrumque fecit, et Lazarum mortuum, et seipsum suscitavit occisum.*

Denique Lazari suscitatio erat opus proprium Deo: qui ergo eum occidere satagebant, contra Deum pugnabant, eumque quasi ad duellum provocabant.

11 Quia multi propter illum abibant ex Judæis et credebant in Jesum.] *Abibant*, græce ὑπῆγον, id est subducebant se, relinquebant eos, deserebant eorum factionem, τὸ *ex Judæis* refer ad *multi*, uti refert Syrus et Arab. et colligitur ex Græco: potest tamen referri quoque ad τὸ *abibant*, q. d. Multi Judæorum abibant a Judæis Christo adversantibus, et transibant ad Christum.

12. In crastinum autem.] Hoc est, die crastino, sive postero a cœna Jesu facta sabbato in Bethania, puta die Dominica palmarum, quæ erat quinta ante diem Paschæ, eratque dies decima mensis Nisan, quo Christus quasi agnus paschalis, solemni ritu ingressurus erat Jerusalem, ut ibi fieret victima et piaculum mundi: nam die decimo agnus paschalis, qui erat Christi typus, immolandus die 14. inducendus erat in Jerusalem, juxta legem Exod. 12. 3. Cætera quæ sequuntur usque ad v. 17. de pompa Christi ingredientis in Jerusalem, explicui Matth. 21. 7.

17 Testimonium ergo perhibebat (de suscitatione Lazari, quod scilicet Jesum Lazarum vere, non ficte a morte suscitasset) turba quæ erat cum eo (Jesu) quando Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum a mortuis.

18. Propterea et obviam venit ei turba, quia, audierunt eum fecisse hoc signum.] Joannes dat causam, cur cives Hierosolymæ nunc turmatim occurrant Jesu cum tanto plausu, quod numquam antea fecerant, quia scilicet turba, quæ suscitationi Lazari interfuerat, hoc Jesu miraculum, per totam Hierosolymam sparsit, dicens se illud oculis suis vidisse. Hæc ergo tanti miraculi novitas excitavit cives, ut turmatim occurrerent Jesu acclamantes Hosanna ipsi, quasi suo Messiæ et Regi.

19. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos (inter se conferentes consilia:) Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abiit.] Arabicus, *totus mundus sequitur illum*. Est hyperbole, q. d. Plurimi abeunt a nobis, creduntque in Jesum. Viderant enim ingentem hominum turbam illi quasi Messiæ occurrere, et acclamare Hosanna, eosque ex omni sexu, ætate, genere, nimirum tam viros quam fœminas, tam senes quam pueros, tam Judæos quam Gentiles, ut patet v. seq. Notat Cyrillus Pharisæos hic tacite prophetare, quod omnes gentes totius mundi ad Christum converterentur, licet id ipsi non intelligerent.

S Chrysost. et Theophyl. censent eos, qui hæc dicebant, fuisse credentes in Christum, aut certe in illum propensos, quasi ipsi aliis incredulis Christum persequentibus dicant: Videmus quod persequendo Christum, nihil contra eum proficimus, sed potius ejus sectam et gloriam augemus: nam totus mundus post

eum abiit; cessemus ergo ab eo persequendo. Unde Græca, Syrus et Arabicus habent, *videtis nos nihil proficere.*

Verius Cyrillus, Euthym. et alii, censent eos fuisse incredulos et Christi hostes; tales enim erant Pharisæi. q. d. Nuper omnes cum Caipha decrevimus Jesum occidere, interim idipsum facere differimus et tardamus: et ecce dilatione et tarditate hac nostra nihil proficimus, sed potius malum augemus: nam totus mundus post eum abiit: quanto satius fecissemus, si nuper cum decrevimus eum occidere, statim eum occidissemus, antequam secta ejus adeo cresceret et inclaresceret. Quid ergo nunc nobis faciendum incumbit? ut quantocius decretum nostrum exequamur, eumque e medio tollamus. Quid igitur cunctamur? quid moras nectimus? si tardamus, omnes a nobis ad Jesum abibunt, nec eos revocare poterimus: turba vincemur, nisi astu vincamus.

20. ERANT AUTEM QUIDAM GENTILES EX HIS, QUI ASCENDERANT UT ADORARENT IN DIE FESTO.] Mirum est nonnullos putare hos fuisse Judæos, inter Gentiles commorantes, cum Joannes diserte dicat eos fuisse Gentiles. Fuere ergo hi partim proselyti, hoc est, qui Judæorum religionem jam amplexi erant, vel potius amplecti cogitabant, uti opinantur Chrys. Theophyl. Euthym. partim vero Gentiles, qui unum esse Deum censebant: quem cum viderent a Judæis adorari tanta majestate in templo Hierosolymitano, a tanta hominum multitudine in Paschate, ipsi diem cum eadem facere destinarant, præsertim allecti fama sanctitatis et miraculorum Jesu, quem videre et audire cupiebant, ut ait hic Joannes. Ita Cyrill. Leont. et Theophyl. Simili modo Eunuchus Candacis reginæ venit adorare in Jerusalem, ad quem angelus misit alterum Philippum, scilicet Diaconum (non hunc Apostolum) qui eum ad Christum convertit, Act. 8. Sic etiam Gentilium reges templum Jerusalem venerabantur, et ei dona mittebant, ut Cyrus 1. Esdræ 1. Darius Hystapis: ibidem c. 6. Seleucus et alii reges Asiæ, 2. Machab. 8.

21. HI ERGO ACCESSERUNT AD PHILIPPUM (Apostolum) QUI ERAT A BETHSAIDA GALILÆÆ, ET ROGABANT EUM DICENTES; DOMINE, VOLUMUS JESUM VIDERE.] Philippum præ aliis adierunt, vel quia is eis erat notus, vel quia primus eis occurrit, vel quia voce et vultu majorem candorem, facilitatem, et benignitatem præ se ferebat, itaque omnes ad se alliciebat. Christum enim ipsum utpote virum sanctissimum, et Prophetam eximium, adeoque Judæum (Judæi enim abhorrebant a Gentilibus) illi cum Gentiles essent, accedere non audebant, ait Cyrill. Chrysost. et Leont. Mediatorem ergo inter se et Christum adhibent Philippum, ut is ad eum aditum faciat.

22. VENIT PHILIPPUS, ET DICIT ANDREÆ (quasi majori et antiquiori Apostolo) ANDREAS RURSUM ET PHILIPPUS DIXERUNT JESU.] Andreas enim majoris apud Christum erat auctoritatis, utpote qui primus omnium Jesum adierat, et ad eum Petrum fratrem suum adduxerat c. 1. 40. Communicato ergo inter se consilio rem totam deferunt ad Jesum, antequam ipsos Gentiles adducant, quia audierant a Jesu : *In viam Gentium ne abieritis.* Matth. 10. 5.

23. JESUS AUTEM RESPONDIT EIS, DICENS: VENIT HORA UT CLARIFICETUR FILIUS HOMINIS.] Græce δοξασθῇ, id est, *glorificetur.* Ita Syrus et Arabicus. q. d. Nolite Gentiles arcere a me, sed eos ad me adducite. Quod enim dixi olim: *In viam Gentium ne abieritis*, vobis dixi initio prædicationis meæ, qua ad Judæos solos a Deo destinabar, nunc autem cum finitur prædicatio, æque ac vita mea, cumque Judæi prædicationem meam repellant, ego illam per vos transferam ad Gentes. Instat ergo nunc hora, id est, tempus, quo ego post mortem meam (et per eam) quæ mihi imminet, ac per meam e morte resurrectionem, ascensionem in cœlum, et missionem Spiritus S. non tantum a Judæis, sed a Gentilibus per totum orbem clarificer, id est velut Messias salvator agnoscar, colar, adorer per vestram, o Apostoli mei, ubique prædicationem.

Porro Christi clarificatio, Christianorum, omnium clarificatio est. Nam ut ait S. Augustin. serm. 176. de Temp. *Nos Christi mors vivificavit, nos resurrectio erexit, nos ascensio consecravit*: Quia ut idem ait serm. 184. *cum Jesus ascendit, Spiritus S. ad nos descendit.*

24. AMEN, AMEN DICO VOBIS: NISI GRANUM FRUMENTI CADENS IN TERRAM MORTUUM FUERIT, IPSUM SOLUM MANET: 25. SI AUTEM MORTUUM FUERIT, MULTUM FRUCTUM AFFERT.] Docet Christus claritatem sive gloriam jam dictam, sibi per mortem et crucem obventuram, ne illa turbentur et scandalizentur Apostoli et fideles. Audi S. Aug. tract. 51. *Seipsum Jesus dicebat: ipse erat granum mortificandum et multiplicandum; mortificandum infidelitate Judæorum, multiplicandum fide omnium populorum.* q. d. Sicut granum tritici seminatum in terra, nisi in ea moriatur, id est, corrumpatur, mortificetur, et in aliam substantiam, scilicet in germen terræ calore resolvatur, non germinat, nec fructum facit: sin autem moriatur, germinando multum fructum affert, seque multiplicat, ut unum granum ex se producat, 20. 30. 60. grana. Supple: Sic pariter ego, qui sum quasi granum tritici, et cœlo in terram jactum, mori debeo, ut per mortem meam, ejusque meritum, æque ac exemplum multos virtutum et fidelium fructus, eosque insignes et celebres proferam, scilicet tot millia Martyrum, Virginum, Doctorum, Confessorum, cæterorumque fidelium, per totum orbem sparsa, et futuris sæculis spargenda. Idem contingit in morte Martyrum, ut uno moriente, multi pro eo surgant, et fidem Christi amplectantur. Quocirca Ecclesia hæc legit in festo S. Laurentii, cæterorumque Martyrum. Vere Tertull. in fine Apolog. *Sanguis Martyrum*, inquit, *est semen Christianorum.* Unde addit idem ibidem: *Cruciate, torquete, damnate, atterite nos: probatio est enim innocentiæ nostræ iniquitas vestra.* Et mox: *Exquisitior crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ; plures efficimur, quoties metimur a vobis.* Exemplum illustre sanctus Gregorius lib. 3. Dialog. c. 31. dat S. Hermenegildum, qui propter orthodoxam fidem occisus a patre Leovigildo rege Arriano, ipsum et fratrem suum Reccaredum, totamque Visigothorum gentem ab arrianismo ad rectam fidem convertit. *Unus* ergo, ait Gregorius, *in gente illa mortuus est, ut multi viverent, et dum unum granum fideliter cecidit ad obtinendam fidem animarum, seges multa surrexit.*

Anagogice Beda: Seminatus est Jesus, inquit, de semine Patriarcharum in agro mundi hujus, id est, incarnatus est: solus mortuus est, cum multis surre-

xit. Denique audi S. Bern. serm. 15. in Cant. *Moriatur granum, et surgat gentium seges. Oportet pati Christum, et surgere a mortuis, et prædicare in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum, non solum in Judæam, sed etiam in omnes gentes quatenus ab uno nomine, quod est Christus, millia millium credentium Christiani dicantur, et dicant, Oleum effusum nomen tuum.*

Qui amat animam suam, perdet eam: et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.] Primo, q. d. *Qui amat animam*, id est, vitam suam præ mea fide et fidei professione, ut malit fidem negare, quam vitam amittere, hic *perdet* animam et vitam, quia incurret mortem æternam et gehennam. *Qui* vero *odit animam*, id est, vitam, ut malit eam potius quam fidem amittere, hic *custodit eam*, ut in æternum beatus vivat in cœlo. Rursum, *qui amat animam suam*, id est, animæ suæ desideria et concupiscentias, præ voluntate et mandatis meis, ut malit concupiscentias suas sequi, quam mandata mea, hic *perdet* animam suam in gehenna: *qui* vero *eam odit*, resistendo ejus concupiscentiis legi Dei contrariis, hic *custodit eam*, ut æternam beatitudinis vitam a me consequatur. Ita fecere Martyres, Anachoretæ, Religiosi, Virgines, cæterique Sancti. Uterque sensus huic loco est congruus, et a Christo intentus, ideoque, jungendus, uti jungunt S. Chrys. Theophyl. Euthym. Videbat enim Christus Apostolos et Christianos post mortem suam persecutionem et martyria passuros a Judæis et Gentibus, voluit ergo contra illa ipsos hic præmonere et præmunire. q. d. Me defuncto insurgent contra vos Scribæ, principes et tyranni: videte ergo ne fidem meam negetis, ut vitam temporalem conservetis, quia hoc faciendo perdetis vitam æternam et beatam, quam acquiretis, si vitam temporalem pro fide mea morti exposueritis.

Rursum voluit Christus fideles omnes docere. quod assidue concupiscentiis resistere, cum eisque luctari debeant. *Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*, Gal. 6. Hoc est quod ait Christus Matth. 10. 39. *Qui invenit animam suam perdet illam*. Et c. 16. 25. *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet illam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam*. Et Eccl. 18. 30. *Post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis*. Vide ibi dicta.

Porro perperam hunc locum intelligebant hæretici dicti Circumcelliones, qui teste S. August. hic. seipsos occidebant, ut sic vitam æternam a Christo hic promissam consequerentur. Aliud enim est odisse animam, aliud eam occidere, quod omni lege vetitum est.

Denique audi S. Aug. tract. 51. *Qui amat animam suam, perdet eam. Quod duobus modis intelligi potest. Qui amat, perdet, id est, si amas, perdes: si cupis vitam tenere in Christo, noli timere mori pro Christo. Item alio modo: Qui amat animam suam, perdet eam: noli amare, ne perdas: noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. Hoc autem quod posterius dixi, magis habere videtur Evangelicus sensus.* Et nonnullis interjectis: *Magna et mira sententia, quemadmodum sit hominis in vitam suam amor, ut pereat; odium, ne pereat: si male amaveris, tunc odisti; si bene oderis, tunc amasti. Felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando.* Unde post multa concludit: *Cum ergo causæ articulus venerit, ut hæc conditio proponatur, aut faciendum esse contra Dei præceptum, aut ex hac vita emigrandum: quorum duorum homo si cogatur alterum eligere, comminante mortem persecutore, ibi eligat Deo dilecto mori, quam offenso vivere; ibi oderit in hoc mundo animam suam ut in vitam æternam custodiat eam.* Audi et S. Chrys. *Amat animam in hoc mundo, qui desideria ejus inconvenientia facit; odit autem, qui non cedit ei noxia concupiscenti. Dixit vero, odit: sicut enim eorum, qui odio habentur, nec vocem audire sustinemus, ita animam contraria Deo volentem cum vehementia avertere oportet.* Et Theophyl. quia grave erat audire odio habendam animam, consolatur dicens: In hoc mundo, in quo temporis brevitatem indicat, emolumentum æternum subjungens. Addit Chrys. Christum, cum videret discipulos de morte sua contristandos, eos erexisse ad majora, q. d. *Quid dico: Si mortem meam generose non feretis? nisi vos ipsi moriamini, nullum vos sequetur emolumentum*. Hæc Chrysostom. hic tract. 66.

Hæc ergo Christi sententia est axioma, basis, fundamentum et compendium vitæ Christianæ. Ipsa enim est radix et principium virtutum omnium, quæ ex illa, perinde ac conclusiones ex præmissis eliciuntur: qui ergo in schola Christi doctus, eximius et perfectus evadere cupit, hanc gnomen assidue ruminet, expendat, voluntati imprimat, et opere exequatur, ut omnes suas actiones illi quasi Lydio lapidi adaptet, adæquet et conformet: ita verus et singularis Christi discipulus, assecla et imitator evadet, ac pro vita temporali quam negligit, beatæ vitæ æternæ gaudia nanciscetur.

26. Si quis mihi ministrat, me sequatur] q. d. Qui cupit meus esse minister, asseclа et discipulus, me imitetur per mortem et mortificationem, ac per bona opera, ait S. Chrysost. ut vias meas ambulet, ait S. August. non suas, non quæ sua sunt quærens, sed quæ Jesu Christi quæcumque bona, sive in temporalibus, sive in spiritualibus faciens propter eum.

Et ubi sum ego, illic et minister meus erit] Ecce fructum (pergit S. Augustin.) et mercedem: gratis amatur, et operis quo ministratur illi pretium est esse cum illo, ut ibi sit adoptatus, ubi est unitus; nimirum in cœlo, in visione et possessione Dei, in felicitate et gaudio æterno. Ita S. Chrys. Vide dicta Lucæ 22. 7. et seq.

Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus] honore cœlesti, coram angelis, Beatis et toto mundo. Non dixit: Ego honorificabo eum: non dum enim de eo decentem opinionem habebant, sed majorem de Patre, ait Chrysost.

27. Nunc anima mea turbata est] Nota. Christus hic, quia mortis post tres dies sibi instantis (dixit enim hæc Dominica Palmarum) mentionem fecerat, permisit in se excitari naturalem ejus horrorem, uti fit in nobis, et hoc horrore seipsum turbavit. Unde ait, *salvifica*, id est, eripe me, *ab hac hora*, et horrore mortis mihi imminentis. Simile fuit in horto, cum tristis usque ad mortem oravit: *Transeat a me calix iste.*

Causam dat S. Chrysost. Exhortatus, inquit, fuerat Christus suos ad sui sequelam per mortem; ne ergo dicant eum extra dolorem existentem facile de morte philosophari, et alios ad eam adhortari, ostendit etiam se in agonia esse, et tamen mortem non recusare, ut nos eum sequamur, idemque faciamus in horrore mortis et mortificationis.

Causam secundam dat S. Cyrillus, ut se ostenderet non tantum Deum, sed et verum hominem esse, passionibus et ærumnis nostris obnoxium.

Tertiam dat S. Aug. et ex eo Beda, ut Christus in se nostras infirmitates suscipiens curaret, nosque roboraret. Audi August. *Sequi jubes animam meam, sed turbari video animam tuam: quale fundamentum quæram, si petra succumbit? Agnosco misericordiam tuam, Domine: nam qui charitatis voluntate turbaris, infirmos, ne desperando pereant, consolaris: in se caput nostrum suscepit membrorum suorum affectum.* Et rursum: *Sicut nos excitavit ad summa, ita nobis compatitur ad infima.* Et mox Christum nobis ita loquentem inducit: *Audisti ad te vocem fortitudinis meæ: audisti in me vocem infirmitatis tuæ: vires suggero ut curras, nec reprimo quod acceleras: sed transfero in me quod trepidas, et substerno quo transeas.*

ET QUID DICAM? PATER, SALVIFICA ME EX HAC HORA.] Theophyl et Leont. sic exponunt, q. d. In hac turbatione et agonia hæreo, et animo fluctuo, et nescio quid agam vel dicam Dicamne ergo: Pater salvifica me ex hac hora? fugiamne mortem? minime; sed vincam meam agoniam, et ultro morti obviam ibo.

Simplicius et planius alii, q. d. Quid in hac agonia dicam? quo confugiam? quem invocem? utique Patrem qui salvat. Dicam ergo: *Pater, salvifica me ex hac hora*, id est, libera me ab hac agonia mortis Nam, ut ait S. August Beda, et Rupert. similis est hæc oratio illi in horto: *Pater mi, si fieri potest, transeat a me calix iste:* quæ fuit oratio partis inferioris, sive appetitus naturalis, qui mortem horrebat; unde mox eam pars superior, puta mens et voluntas superior, correxit, dixitque: *Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.* Eodem modo et hanc corrigit, dum statim subjicit:

SED PROPTEREA VENI IN HORAM HANC] Est correctio, qua Christus corrigit partem inferiorem, quæ dixerat: *Salvifica me ex hac hora*, q. d. Etsi naturaliter horream mortem, absolute tamen nolo naturale meum desiderium impleri, cum ad hoc venerim in mundum, ut hanc mortis horam subeam, et calicem passionis bibam. Ita S. August. Beda, Rupert. et alii.

28 PATER, CLARIFICA NOMEN TUUM] Ut per mortem mihi a te decretam, quam libenter accepto, clarificem, id est glorificem nomen tuum, per meam extremam obedientiam et religionem, qua me tibi in victimam pro peccatis totius mundi offeram, itaque homines peccato perditos vitæ gratiæ restituam, tibique reconciliabo, ac in cœlum deducam, ut te glorificent in æternum. Ita S. Augustin. Chrysost. Euth. Sic de Petro dicitur cap 21. 19. *Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Audi Augustin. Clarifica me passione et resurrectione. Et S. Chrysost. Quod pro veritate moritur, gloriam Dei vocat: futurum enim erat, ut post crucem cognosceretur ab orbe nomen Dei. Et Glossa: Salvationem quæro, sed passionem non recuso, propter quam passionem clarifica me, quod est gloria nominis tui.

Secundo, *clarifica nomen tuum* hoc quoque momento, ut Gentiles, qui ad me venerant, itemque Judæi cognoscant me a te missum, ut homines morte mea redimam, ideoque te, tuamque beneficentiam clarificent. Hanc enim orationem exaudiens Pater respondit illico: *Et clarificavi, et iterum clarificabo.* Ita Theodorus Heracleot.

VENIT ERGO VOX DE CŒLO: ET CLARIFICAVI, ET ITERUM CLARIFICABO] *Clarificavi*, Primo, communicando ei quasi filio meo unigenito meam claritatem, id est majestatem, gloriam et divinitatem ab omni æternitate, juxta illud cap. 17. *Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate quam habui priusquam mundus esset apud te* Ita S. Aug et Beda.

Secundo, per eumdem creando mundum, et omnia quæ in eo sunt in tempore. Ita Rupert.

Tertio, et aptissime, per vocem e cœlo in baptismo delapsam. *Hic est filius meus dilectus*: item per tot tantaque miracula, et virtutum opera, quæ Christus passim edidit: et in præsenti, hac voce mea e cœlis clarifico, *et iterum clarificabo*, scilicet in morte, et post mortem Jesu, quando per ejus resurrectionem, ascensionem in cœlum, missionem Spiritus S Apostolorum prædicationem et miracula, omnes Gentes ipsum quasi Christum Filium Dei, ac consequenter Deum Patrem agnoscent, colent, amabunt, adorabunt. Ita Chrysostom. Cyrillus, Theophyl. Leont. Euthym Jansen. Maldonat. et alii.

29 TURBA ERGO, QUÆ STABAT ET AUDIERAT (hanc vocem tubalem Dei Patris) DICEBAT TONITRUUM ESSE FACTUM,] quia vox hæc maxima, crassissima et resonantissima erat instar tonitrui. Forte etiam quia confuse, non articulate vocem excipiebant, uti excipitur sonus confusus tonitrui Unde Chrysost. *Aperta quidem*, inquit, *et significativa erat vox, sed et crassis et carnalibus cito evolavit, tantumque sonum retinuerunt.* Et mox: *Qui quod articulata quidem esset, noverant, sed quid significaret non capiebant.* Sed verius est, ait Rupert. et ex eo Maldonat omnes hanc vocem articulate loquentem intellexisse, ejusque significationem cognovisse, verbi gratia, quod Jesus esset Filius Dei, Messias et Salvator: verum propter vocis magnitudinem persuadere sibi non potuisse veram esse vocem sed aut tonitru esse, seque falli, qui humanam articulatamque vocem audisse sibi viderentur aut certe vocem esse angeli. Atque propterea hoc Evangelistam commemorasse, ut doceret vocem non fuisse tacitam aut obscuram, ita ut solus audiret Christus, nec alii ejus essent testes; sed tam magnam, tam claram fuisse, ut non solum omnes audierint, verum ita audierint, ut alii tonitruum, alii vocem angeli, nemo humanam esse, judicaverint. Atque hoc ipsum indicabat vocem esse divinam, quod illi existimarent esse tonitruum: nam et tonitrua voces Dei vocari solent.

Symbol. Tonitruum hoc significabat Jesum esse filium Dei altitonantis, ac proinde ipsum quoque esse Deum altitonantem: tonitruum enim hic ad suum quasi recurrit auctorem, ut ipsum veneraretur, et Gentilibus indicaret. Rursum significabat Jesum, qua homo erat, non tantum ore tonare, et corde fulminare, ut dura hominum corda permoveret ad pœnitentiam, et

frigida ad amoris ardorem; sed etiam Apostolos, cæterosque suos faceret tonantes et fulminantes. Unde ipse Joanni et Jacobo indidit nomen *Boanerges*, id est filii tonitrui, Marci cap. 3. 17. Hinc et Paulus a S. Hieron. epist. 61. vocatur *tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, tonitru Gentium.* Subdit enim: *Quem quotiescumque lego, videor mihi non verba, sed audire tonitrua.* Audi S. Chrys. hom. 31. in epist. ad Roman. in Moral. *Tonitru ita terribile non est, sicut vox Pauli dæmonibus. Si enim vestimenta ipsius horruerunt, multo magis vocem. Ipsa vinctos illos et captivos egit, hæc orbem terrarum expurgavit, hæc morbos dissolvit, vitium expulit, veritatem superinduxit, Christum habuit inhabitatorem. Is ubique cum illo profectus est; et quod erant Cherubim, hoc erat et vox Pauli. Quemadmodum in potentatibus illis sedit Deus: ita et in lingua Pauli.* Sic *S. Basilii oratio erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur*, ait Nazianz. orat. 20. Hinc vox Christi assimilatur voci aquarum multarum. Apoc. 1. 15. et voci multitudinis. Daniel. 10. 6.

Alii dicebant: Angelus ei locutus est.] Erat enim vox hæc augustior humana, ideoque angelica, imo divina. Angelus enim subiens personam Dei Patris, vocem hanc instar tonitrui in aere formarat.

30. Respondit Jesus et dixit: Non propter me hæc vox venit, sed propter vos,] ut scilicet in me credatis itaque salvemini: ego enim hac voce non egeo. Sum enim Verbum Patris, quod increata et immensa laude et gloria glorificat Deus Pater et Spiritus S. quare creata et modica vocis hujus laude non egeo: vos vero illa egetis, quia mihi nonnulli e vobis objiciunt, me non esse Dei Filium, nec a Deo missum: alii de eo dubitant: contrarium enim utrisque hæc vox Patris vobis proclamat, ut omne dubium vobis eximat. Ita S. Aug. Beda. Rup. Cyrill. Chrysost. Theoph. Euthym.

31. Nunc judicium est mundi: nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.] *Judicium* sæpe condemnationem quæ fit in judicio, metonymice significat, et sic hoc loco accipit Chrysostomus, Theophyl. et Euthym. q. d. Nunc instat mundi, id est Judæorum mundanorum condemnatio, et vindicta Dei, eo quod me innocentem, imo Messiam et Dei Filium ad mortem condemnarint. Melius alii accipiunt *judicium*, non pro condemnatione nocentis, sed pro innocentis absolutione, vel potius oppressi ab oppressore et tyranno liberatione, q. d. *Nunc est*, id est, nunc instat tempus, quo mundus per tyrannidem oppressus a diabolo, ab eo liberetur, instat enim mors mea, per quam homines a peccato, et consequenter a potestate et tyrannide diaboli liberabo, ac diabolum, qui hucusque mundo tyrannice dominatus est, ejiciam foras, ut scilicet extra mentes fidelium et Sanctorum ablegetur in mentes infidelium et impiorum. Unde argute Rupert. *Duos*, inquit, *mundos vult intelligi, videlicet alterum inimicum, alterum reconciliatum: sive alterum damnatum, et alterum salvatum, dum dicit primo sine articulo: Judicium est mundi: secundo autem signanter cum articulo, Princeps, inquit, hujus mundi. Quod ergo judicium mundi, et quæ est ejectio principis hujus mundi? utique præsens passio ipsius, qui hæc loquitur, Domini nostri Jesu Christi, judicium est mundi, id est salvatio, discernens a reprobis universitatem electorum, qui fuerunt ab initio sæculi usque ad horam ejusdem passionis: ejectio vero principis hujus mundi, qui principatum tenet in amatoribus hujus mundi, reconciliatio est Gentilium electorum, in quibus diabolus per idololatriam inhabitabat, ante sæpe dictam clarificationem ejusdem Domini nostri Jesu Christi.* Significat hic ergo Christus Primo, se mundum, id est gentes e toto mundo in se credituras, per mortem suam liberaturum a peccato et diabolo. Secundo, se diabolum ejecturum ex animis fidelium, item ex aris et templis, ut in iis deinceps colatur Deus verus ejectis idolis et dæmonibus. Tertio, se diabolo ablaturum vim et potestatem, qua ante suum adventum, tentando validissime homines, omnes pene trahebat ad peccatum, indeque ad suum jugum: quare infregit vires diaboli Christus, ut nunc nec toties, nec tam valide sicut ante homines tentare possit, atque hominibus gratiam potentem largitur, qua facile, si ei conniti velint, tentationi resistere valeant.

Quarto, Christus multos dæmones ejecit a corporibus hominum, totoque terræ ambitu, eosque in infernum relegavit. Unde Prosper in dimidio temp. cap. 2. legit. *Nunc princeps hujus mundi missus est deorsum*, in tartara. Hinc et dæmones expulsi a Christo, eum rogabant ne mitteret ipsos in abyssum, Lucæ 8. 31. Audi S. August. *Providebat post passionem et glorificationem suam, per universum mundum multos populos credituros, e quorum cordibus diabolus, quando ei ex fide renuntiant, foras ejicitur. Est quidem et de veterum justorum cordibus ejectus, sed dicitur nunc ejiciendus, quia quod in paucissimis factum est tunc, in multis magisque populis mox erat futurum. Ejicitur quidem diabolus foras, attamen tentare non cessat; sed aliud est intrinsecus regnare, aliud forinsecus oppugnare.* Simile dat S. Chrysost. *Ut si quis*, ait, *debitores feriat, et in vincula mittat, eademque dementia eum, qui nihil debet, in carcerem ducat; is eorum quæ in alios fecit pœnas dabit: sic diabolus per ea quæ in Christum ausus est, eorum etiam, quæ in nos fecit pœnas dedit.*

Hoc est quod Christus dixit Luc. 11. 21. *Dum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet.*

Christus igitur hic videns Gentiles sui videndi cupidos, indoluit totum mundum gentilismo oppressum, in idolis adorare diabolum; quare optavit mortem suam accelerari, ut eis a Deo fidem et gratiam impetraret, ac Apostolos mitteret, qui eos ad Deum converterent; ideoque ait, *Nunc judicium mundi est, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Simili modo S. Greg. teste Joanne Diacono in ejus Vita lib. 1. cap. 21. cum Romæ videret venales juvenes Anglos, vultu venustos, et rogaret qui et quales essent, unde venirent, an regio eorum Christiana foret vel Pagana, cumque Paganam audisset, acriter ingemiscens: *Heu, proh dolor!* inquit, *quam splendidos facies princeps tenebrarum nunc possidet, tantaque frontis species vacuam ab interna Dei gratia mentem gestat. Rursum interrogavit quod esset vocabulum gentis illius? Mercator respondit: Angli vocantur. At ille: Bene*, inquit, *Angli, quasi angeli: quia et angelicos vultus habent, et tales in cœlis angelorum decent esse concives. Iterum ergo interrogavit, quod nomen habe-*

ret ipsa provincia? Mercator resp. Provinciales illi Deiri vocantur. Et Gregorius: Bene, inquit, Deiri, quia de ira sunt eruendi, et ad Christi gratiam convocandi. Rex, ait, illius provinciæ quomodo nuncupatur? Mercator respondit: Ælle vocatur. Et Gregorius alludens ad nomen dixit: Bene, quia rex dicitur Ælle; Alleluia etenim in laude creatoris, in partibus illis oportet decantari. Mox itaque accessit ad Pontificem Benedictum, ab eoque petiit in Angliam mitti, ut Anglos converteret, unde ipse ab Anglis quasi eorum Apostolus colitur.

Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum.] *Si exaltatus fuero*, per resurrectionem et ascensionem in cœlum, ait Chrysost. Melius al.i passim, q. d. Si exaltatus fuero in crucem, id est, si in alta cruce crucifixus fuero. Unde Joannes id explicans subdit: *Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.* Loquitur Christus, ait Maldonatus, de se tamquam de milite cum diabolo pugnante: solet miles eo fortior esse, et adversario superior, quo ex altiore loco pugnat: significavit ergo se ex cruce sua, tamquam ex altissima et munitissima arce pugnaturum, diabolumque victurum esse : propter ea genus illud mortis *exaltationem* appellavit Traxit exaltatus omnia ad semetipsum, quemadmodum aquila in sublime volans prædam trahit.

Sic Marcus Arethusæ in Syria Episcopus, sub Juliano Apostata suspensus in alto, ac melle perunctus, ut vespis et apibus fieret pabulum, suos tortores irridebat, dicebatque *illos esse humiles et terrenos, se vero arduum et sublimem*, ait Theod. lib. 3. Hist. c. 6. et Sozomen. lib. 5. cap. 10. Magis ad litteram alludit Christus ad id quod dixit cap. 3. vers. 14. *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Moraliter docet hic Christus crucem non esse horrendam, sed ambiendam, quia sola crux exaltat.

Omnia.] Id est animam et corpus, ait S. Aug. et Beda. At Rupert. *omnia*, hoc est cœlum, terram, homines, angelos et dæmones: quia scilicet efficiam, *ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum*, Philip. 2

Tertio et planissime, *omnia*, id est omnes homines omnium gentium, qui in me credere volent, puta omnia hominum genera, ait S. August. Unde S. Cyrill Chrysost. et Theophyl pro *omnia* legunt *omnes*, sed τὸ *omnia* magis emphaticum est, q d. Omnia spolia diaboli, puta omnia mundi opima, hoc est totius mundi gentes, quæ in me credent. Quem enim paulo ante vocavit *mundum*, hic vocat *omnia*: Arabicus, *traham ad me unumquemque*: Syrus, *omnes*.

Traham] Id est, abstraham ab invito diabolo, ut ipsos non invitos, sed volentes blandiendo suaviter, sed efficaciter traham ad meipsum, ut eos fratres meos, imo filios efficiam;-ut, sicut ego sum filius Dei naturalis, sic illi sint filii Dei adoptivi. Græce enim est ἑλκύσω, id est, traham per vim, scilicet invito diabolo ei violenter prædam eripiens, ac homines animans et roborans, ut sibi, suisque concupiscentiis vim faciant, juxta illud: *Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*, Matth. 11.

Audi S Leonem serm. 8. de Passione eleganter et pateticæ totum hunc locum pertractantem: *O admirabilis potentia crucis! o ineffabilis gloria passionis! in qua et tribunal Domini, et judicium mundi et potestas est crucifixi. Traxisti enim, Domine, omnia ad te, et cum expandisses tota die manus tuas ad populum non credentem et contradicentem tibi, confitendæ majestatis tuæ sensum totus mundus accepit. Traxisti, Domine, omnia, cum in exsecrationem Judaici sceleris, unam protulerunt omnia elementa sententiam, cum obscuratis luminaribus cœli, et converso in noctem die, terra quoque motibus quateretur insolitis, universaque creatura impiorum se usui negaret.* Efficacius deinde hunc Christi tractum prosequitur et perurget: *Traxisti, Domine, omnia ad te, quoniam scisso templi velo Sancta sanctorum ab indignis pontificibus recesserunt, ut figura in veritatem, prophetia in manifestationem, et lex in Evangelium verteretur. Traxisti, Domine, omnia ad te, ut quod in uno Judææ templo obumbratis significationibus tegebatur, pleno apertoque sacramento universarum ubique nationum devotio celebraret. Nunc enim et ordo clarior Levitarum, et dignitas amplior seniorum, et sacratior est unctio sacerdotum; quia crux tua omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.*

Porro Christus a terra exaltatus in crucem, ut medius penderet inter cœlum et terram, traxit ad se omnia. Primo, quia cœlum terræ, angelos Gentibus, Gentes Judæis, Deum hominibus reconciliavit: *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso, in unum novum hominem faciens pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso*, Ephes. 2. 14.

Secundo, quia omnes totius mundi gentes ad fidem et amorem sui traxit: traxit autem illas a terra ad crucem, puta ad pœnitentiam, continuam mortificationem, martyrium, et a cruce ad cœlum· traxit, inquam, Primo, sanguinis sui merito et pretio; Secundo, suo exemplo; Tertio, suo amore. Quis enim Christum ex amore pro nobis ultro morientem non redamet? Quis non dicat cum S. Ignatio Martyre inter leones constituto: *Amor meus crucifixus est?* Vide dicta Zachariæ 13. 6. ad illa: *His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.*

Tertio symbolice. Christus in cruce traxit ad se omnia, id est, Deum creatorem cum omnibus creaturis. Deus enim hoc Christi sacrificio placatus fuit hominibus, sol et cœli obstupuerunt, unde quasi lugentes creatoris sui mortem, radios a terra subtraxerunt, luna sub sole se abscondit, aer tenebris densissimis sese involvit, terra tota e centro convulsa et conquassata intremuit, petræ scissæ sunt, et monumenta aperta, ut tam sepulti, quam vivi mortem Christi plangerent, uti insinuavit S Leo. Omnes ergo creaturæ ad Christum crucifixum quasi se erexerunt, tamquam obstupescentes, et offerentes se ad pugnandum pro eo contra Judæos christicidas, eosque disperdendum

Porro perperam hinc colligebant Origenistæ: Christus traxit ad se omnia: ergo etiam damnatos ex inferno traxit et salvavit, quia, ut explicat S. Gregor.

lib. 6 epist. 15. Christus traxit omnia, scilicet electa: *nam trahi ad Deum post mortem non potuit*, inquit, *qui se a Deo male vivendo separavit*.

Symbolice, S. Bern. serm. 21. in Cant. hanc Christi sententiam sibi omnibusque Religiosis adaptat. Hi enim per contemptum terrenorum, et amorem cœlestium, exaltantur a terra, itaque omnia ad se trahunt: quia omnia tam adversa, quam prospera eis cooperantur in bonum, atque ipsi omnia quasi calcando possident; *fideli* enim *totus mundus divitiarum est*.

33. HOC AUTEM DICEBAT SIGNIFICANS QUA MORTE ESSET MORITURUS.] nimirum morte crucis: in hac enim pendens exaltatur a terra. Sunt verba non Christi, sed Joannis verba Christi interpretantis; unde parenthesi intercipiuntur.

RESPONDIT EI TURBA; NOS AUDIVIMUS EX LEGE, QUIA (quod) CHRISTUS MANET IN ÆTERNUM, ET QUOMODO TU DICIS, OPORTET EXALTARI FILIUM HOMINIS?] Intellexerunt Judæi, quod Christus de morte sua in cruce dixisset: exaltari enim a terra idem est quod crucifigi; quærunt ergo quomodo se dicat moriturum, cum lex asserat Christum non moriturum? Aliter S. August. *Intellexerunt*, ait, *cum hoc dixisse, quod ipsi facere cogitabant, nec verborum obscuritatem eis aperuit infusa sapientia, sed stimulata conscientia*.

EX LEGE.] *Lex* vocatur totum vetus testamentum. Ergo Christum mansurum in æternum, ideoque non moriturum, Judæi colligebant ex illo Michææ 5. 2 *Egressus ejus ab initio a diebus æternitatis*. Et Ps. 109. 4. *Tu es sacerdos in æternum*. Psalm. 88. 30. *Ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli* Et v. 38. *Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, et testis in cœlo fidelis*. Et Psalm. 71. 5. *Et permanebit cum sole, et ante lunam in generatione et generationem*. Isaiæ 9. 7. *Vocabitur pater futuri sæculi*. Similia sunt Isaiæ 40. 8. Ezech. 37. 27. Daniel. 9. 26. Verum hæ Script. loquuntur de regno Christi glorioso, quod post mortem resurgens et ascendens in cœlo adeptus est: hoc enim erit æternum. Nam alioqui Christum ante hoc regnum moriturum expresse prædixit Isaias toto cap. 53. David Psalm. 21. 12. et 17. Dan c. 9. 26. Jerem. c. 11. 19

QUIS EST ISTE FILIUS HOMINIS?] q. d. Si tu es ille Filius hominis, de quo loqueris (uti apparet ex eo, quod te soleas Filium hominis appellare) quomodo ergo vis haberi Christus? Christus enim secundum legem, id est, juxta oracula Prophetarum jam citata, est æternus, nec mori potest, cum tu ex adverso dicas Filium hominis debere mori et exaltari in cruce. Quod si quis alius est Filius hominis, de quo loqueris edicito quis ille sit? Ita Tolet. et Jansen. Paulo aliter Maldonat. censet Judæos hic, quasi Christum convicissent, ei insultare, et victo illudere: Quis est iste Filius hominis? quemadmodum si barbarus miles, et victoria insolens capto a se in bello regi, et in servitutem redacto dicat: Quis est iste rex? et quemadmodum eidem Christo iisdem postea Judæi capto dixerunt: *Ave rex Judæorum*.

35. DIXIT ERGO EIS JESUS: ADHUC MODICUM, LUMEN IN VOBIS EST. AMBULATE DUM LUCEM HABETIS, UT NON VOS TENEBRÆ COMPREHENDANT: ET (id est quia) QUI AMBULAT IN TENEBRIS, NESCIT QUO VADAT.] Christus noluit directe ad objectionem Judæorum respondere, quia sciebat eos indignos et incapaces esse responsi, ait Cyrill. Indirecte ergo respondet, ut se quasi luce utantur: brevi enim hanc lucem extinctum iri per mortem, cum frustra eam sint requisituri: quod si hac luce uti velint, ab ea illuminationem recepturos, qua objectionis suæ solutionem videant, cæteraque ad salutem necessaria cognoscant Latini passim τo *modicum* referunt ad *lumen*. q. d. Habetis adhuc modicum luminis et intelligentiæ, quo intelligitis Christum mansurum in æternum. Sed non cognoscitis ipsum moriturum quoque et resurrecturum. *Ambulate* ergo *dum lumen habetis*, hoc est, pergite et proficite in indaganda et cognoscenda veritate, dum hoc intelligentiæ lumen habetis. Sic enim cognoscetis qua ratione Christus moriturus quidem sit, sed tamen resuscitatus mansurus sit in æternum. Ita S. Aug. Beda, Rupert S. Bernard. serm. 49. in Cant Lyran. et alii.

Verum τo *modicum* non refertur ad lumen, sed ad χρονον, id est tempus. Græca enim habent, ετι μικρον χρονον, το φως μεθ υμων εστι, hoc est: *Adhuc ad modicum tempus lux vobiscum est*. Ita Syrus et Arabicus: *Lumen*, ait, *est vobiscum tempore modico*. Christus vocat seipsum *lumen* vel *lucem*, sive solem mundi, ob causas quas recensui, c. 1. 4. et epist. 1. Joan. 1, 5.

S. Chrysost. ergo et Theophyl. censent Christum hic se assimilasse luci, sive soli, quia sicut lux solis noctu non extinguitur, sed absconditur dumtaxat ad modicum tempus, ut mane rursum oriatur et luceat toto die; sic et se moriturum quidem, sed tertio die resurrecturum, indeque victurum et regnaturum in æternum, quod quærebant Judæi.

Secundo, planius et germanius exponas, q. d. Ego Christus, qui sum lux mundi, eum illuminans doctrina et cognitione Dei, salutis et rerum divinarum, adhuc modico tempore (per tres dies) vobiscum, o Judæi, corporaliter ero, conversabor, docebo, prædicabo: quare, si sapitis quamdiu me sic habetis vobis præsentem, ac doctrina et miraculis prælucentem, ambulate, id est amplexamini, et sectamini hanc lucem, id est, ut sequitur, credite in me, audite me, interrogate me: ego omnia vestra dubia resolvam, ac nominatim quomodo Christus moriturus sit, et tamen mansurus in æternum, quod nunc mihi proposuistis: nam si id non feceritis, brevi a vobis auferetur hæc lux, id est, brevi ego moriar, ac tum tenebræ errorum vos occupabunt et involvent. Licet enim Apostolos post me relicturus sim, qui lucem Evangelii a me allatam prosequentur: tamen illos parvi facietis et persequemini, frustra me, qui sum ipsa originalis lux, requisituri. Simili modo Christus iisdem Judæis cap. 7. 33. ait: *Adhuc modicum tempus vobiscum sum, et vado ad eum qui misit me. Quæretis me, et non invenietis*.

Lucem ergo Christus vocat seipsum, suamque vitam. Quare minus apte et genuine Chrysost. Theoph. et Rupert. per *lucem* accipiunt cujusque fidelis vitam, quæ cuique quasi sua dies est. q. d. Ambulate, id est, bene agite, credite in me, dum lux vitæ vobis suppetit: nam post eam succedent tenebræ mortis, cum credere et bene agere non licebit.

Symbolice, Leont. per *tenebras* accipit peccata; Rupert. vero damnatorum pœnas: inter has enim una sunt tenebræ exteriores, Matth. 8. 12.

36. DUM LUCEM HABETIS, CREDITE IN LUCEM, UT FILII LUCIS SITIS.] Ecce hic explicat τo *ambulate dum*

lucem habetis, per *credite in lucem*, scilicet in me, qui sum lux mundi; credite, inquam, quod ego sim Messias, Filius Dei, et salvator mundi, mihique et Evangelio meo obedite. Ita Cyrill. et Theoph. *ut sitis filii lucis*, ut scilicet sitis filii mei, qui sum lux mundi, ac consequenter filii gratiæ, charitatis, virtutis et sanctitatis in hac vita, ac filii resurrectionis, felicitatis, et gloriæ in altera. Vide dicta 1. Joan. 1. 5 *Quoniam Deus lux est*. Et in Evang. ejusdem c. 1. 4. Et Ephes. 5. 8. *Ut filii lucis ambulate: fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate.*

Tropologice: Cum sentis Spiritus Sancti illuminationes, instinctus, afflatus, eos illico sequere et exequere, quia instar fulguris apparent et disparent. Sic S. Franciscus cum audiret Dei inspirationem, licet iter agens, subsistebat ut eam exciperet, statimque eam in opus conferebat.

HÆC LOCUTUS EST JESUS, ET ABIIT, ET ABSCONDIT SE AB EIS.] Quia prævidebat eorum cogitationes, quod vellent eum capere ante præfinitum a Patre tempus. Ita Chrysost. Theophyl. et alii. *Abscondit se*, modico tempore, puta noctu. Nam Christus hisce tribus ultimis vitæ suæ diebus per diem docebat in templo, noctu vero secedebat in Montem Oliveti, indeque in Bethaniam, ut patet Lucæ 21. 37. Unde Maldon. censet Christum se abscondisse secedendo in Bethaniam.

AB EIS.] Non *ab eis*, ait S. August. et ex eo Beda, qui credere et diligere cœperant; non *ab eis* qui cum ramis palmarum et laudibus obviam venerant, sed *ab eis* qui videbant, et invidebant, quia nec videbant, sed in lapidem illum cæcitate offendebant.

Symbol. Rupertus: Abscondit, inquit, Christus se ab eis, non loco, sed gratia; quia eos in sua infidelitate reliquit, excæcavit et obduravit, ut sequitur.

37. CUM AUTEM TANTA (Græce, τοσαῦτα, id est tot et tanta, sive tam magna) SIGNA FECISSET CORAM EIS, NON CREDEBANT IN EUM.] S. Chrysost. Theophyl. et Euthym. opinantur Jesum hoc tempore multa miracula patrasse, ut iis Judæos ad credendum in se permoveret, de iisque hic loqui, sed illa a Joanne brevitatis studio esse omissa. Melius alii censent Joannem loqui de omnibus miraculis, quæ toto prædicationis tempore Jesus operatus est. Dat enim causam, cur Jesus dixerit, *Credite in lucem*, quasi dicat, Ego tot signis probavi me esse Messiam et doctorem mundi, cur ergo in me non credidistis? Non est quod plura a me exspectetis. Ego enim jam ad finem mortemque pergo. Si ergo sapitis, antequam abeo, illico credite in me.

Causa cur pauci in Jesum crediderint, ac plurimi non crediderint, fuit partim eorum animalis vita, qua bonis terrenis, suisque cupiditatibus affixi, bona cœlestia et mundanorum contemptum, quæ Christus prædicabat, non capiebant; partim timor Scribarum, pontificum et principum, quos sciebant Jesu adversari: populus enim sequitur fidem suorum principum: partim Christi paupertas, modestia, et humilitas, quam ipsi spreverunt. Sperabant enim, et etiamnum sperant, Messiam suum venturum cum magna pompa, magnisque opibus, quasi alterum Salomonem regem Israelis.

38. UT SERMO ISAIÆ PROPHETÆ IMPLERETUR, QUEM DIXIT: DOMINE, QUIS CREDIDIT AUDITUI NOSTRO? ET BRACHIUM DOMINI CUI REVELATUM EST?] Τὸ *ut* non finem et scopum a Deo intentum, sed consecutionem, sive id quod secutum est significat, q. d. Unde ex Judæorum incredulitate secutum factumque ut sermo Isaiæ, quo eam prædixit, impleretur. Ita Chrysost. Cyrill. et alii.

QUIS CREDIDIT AUDITUI NOSTRO?] Citat Isaiæ c. 53. 1. ubi ea plenius explicui: quare breviter hic perstringam.

AUDITUI NOSTRO.] Id est, prædicationi et sermoni audito, quem scilicet Judæi a me Christo, meisque apostolis evangelizantibus audierunt, q. d. Quam pauci Judæi crediderunt Evangelio, quod a me et Apostolis prædicatum ipsi audierunt? Est hebraismus: nam שמעה sceman, id est, *auditus*, ponitur pro prædicatione quæ auditur, scilicet potentia vel actus ponitur pro suo objecto, quod crebrum est apud Hebræos.

BRACHIUM DOMINI.] Id est, Christus, q. d. Quam paucis Judæis Christus cognitus et revelatus fuit! Christus enim dicitur *Brachium Domini*, quia a Patre ὁμοούσιος procedit, sicut brachium a corpore et capite illi consubstantiale emanat. Secundo, quia Christus qua Deus, Patris est brachium, id est virtus, robur et fortitudo, per quam omnia potenter operatur. Tertio, quia Christus, qua homo in carne assumpta, apud homines magnæ virtutis et potentiæ Dei opera exercuit. Ita S. August. Beda, Rupert. Tolet. Jansen. Maldon. et alii hic, ac S. Hier. in Isaiæ c. 53. et S. Athanas. l. de communi essentia Patris et filii, et Spiritus Sancti. Potest Secundo, simplicius et planius *brachium* accipi pro divina virtute et potentia, quæ in miraculis Christi se exerebat, q. d. Quam pauci Judæi agnoverunt Dei virtutem, in Christo tot tantaque operantem. Ita Jansen. et Maldon.

39. PROPTEREA NON POTERANT CREDERE, QUIA ITERUM DIXIT ISAIAS: EXCÆCAVIT OCULOS EORUM, ET INDURAVIT COR EORUM: UT NON VIDEANT OCULIS, ET NON INTELLIGANT CORDE, ET CONVERTANTUR, ET SANEM EOS.] *Propterea*, etc. *quia*. Nota, has duas particulas causales hic non sumi proprie, nec causam significare, q. d. Causa incredulitatis Judæorum fuit Dei excæcatio, ut vult Calvinus; sed tantum significare consecutionis necessitatem, et sequelæ ordinem, q. d. Fieri non poterat, ut, cum Isaias dixerit et prædixerit, Judæos non credituros in Christum, ipsi tamen ei crederent, quia non potest mentiri Scriptura, nec falli præscientia Dei, quæ eos non credituros per Isaiam prædixit. Id autem prædixit, quia prævidebat eos sua libertate, pertinacia et malitia non credituros Christo. Ideo enim Deus prævidit eos non credituros, quia ipsi libere non erant credituri. Non autem ideo ipsi non crediderunt, quia Deus prævidebat eos non credituros. Prius enim est ipsos non credituros, quam Deus eos non credituros prævideat: Deus enim prævidet futurum, quia id revera futurum est: nil enim Deus prævidere potest, nisi quod jam revera fore vel futurum præsupponitur. Objectum enim visum prius est ipsa visione; nil enim videri potest, nisi quod jam est vel erit. Ita Chrysostomus, Jansenius, Maldonatus et alii.

Verum S. August. et ex eo Toletus sic exponit, q. d. Propterea Judæi non poterant credere Christo, quia ipsi obdurati et excæcati erant, sicut prædixit Isaias: sed tunc τὸ *non poterant*, non absolutam necessitatem, sed vel moralem, id est magnam difficultatem, vel conditionalem significat, q. d. Judæi non poterant

credere Christo, posito eo quod ipsi suis vitiis, tenebris et erroribus affixi, iis adhærere animum obfirmarant, ideoque sua malitia se obdurassent et excæcassent. Alioqui enim excæcati et obdurati, quia habent liberum arbitrium, nec gratia sufficiens eis deest, absolute possunt suam obdurationem deponere, seseque ad Deum convertere.

EXCÆCAVIT OCULOS EORUM ET INDURAVIT COR EORUM.] Citat Christus Isaiæ c. 6. 9. et 10. Ubi fuse hæc explicui: quare breviter ea hic repetam. Nota Primo, excæcari proprie intellectum, obdurari vero affectum et voluntatem. Secundo, excæcationis et obdurationis directam et propriam causam esse propriam hominis libertatem et malitiam, juxta illud Sapient. cap. 2. v. 21. *Excæcavit illos malitia eorum:* Unde Arabicus hic vertit, *Excæcati sunt oculi eorum, et indurata sunt corda eorum;* Syrus, *Occæcati sunt oculi eorum, et tenebris offusa sunt corda eorum.* Deus tamen dicitur hominem excæcare et obdurare indirecte et improprie, quia illi lumen veritatis et gratiæ sensim subtrahit, ac errorum et vitiorum occasiones ei a diabolo, carne et mundo objici permittit, ad puniendum priora ejus peccata.

Porro in Isaia pro *excæcavit* est, *excæca cor populi:* quæ sunt verba Dei ad Isaiam, sed eodem redit sensus. *Excæca* enim idem est quod, prædic eum a me indirecte excæcandum. *Excæcavit* ergo idem est quod *excæcabit;* ponitur enim præteritum pro futuro, ut significetur rei certitudo, scilicet rem tam certo futuram, ac si jam facta esset; nimirum tam certo excæcandos fore Judæos, ac si jam excæcati essent.

41. HÆC DIXIT ISAIAS, QUANDO VIDIT GLORIAM EJUS, ET LOCUTUS EST DE EO.] *Gloriam ejus,* scilicet Christi, sive filii Dei incarnati, de quo sermo præcessit et sequitur. Ita Cyrillus, Nonnus, Leont. Augustinus et passim veteres contra Arianos. Hinc ergo patet Christum Dei Filium vere esse Deum, Patri ὁμοούσιον, qui scilicet eamdem cum Patre habeat substantiam, majestatem et gloriam. Nam verba hæc, et gloriam hanc divinam fuisse Dei Patris non negant Judæi, nec de eo dubium esse potest; hic vero dicitur eamdem gloriam fuisse Filii. Eamdem fuisse Spiritus S. patet Act. c. 28. 25. ideoque S. Trinitati sic coram Isaia apparenti, Seraphim acclamabant ter: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth; plena est omnis terra gloria ejus.*

Hæc ergo gloria, quam vidit Isaias cap. 6. fuit gloriosa effigies, qua sanctæ Trinitatis essentia, et personæ singulæ clare ei per symbolum aliquod imaginarium, modo nobis ineffabili repræsentabantur. Effigies autem hæc fuit species humana: Deus enim visus fuit Isaiæ, quasi homo vel rex sedens in throno excelso: unde tam faciem, quam pedes Dei nominat et describit Isaias. Denique hæc species gloriose adornata fuit ingenti lumine et majestate; unde Joannes illam hic vocat *gloriam.* Itaque Isaias in illa visione, ait Ribera, Maldonat. Toletus et alii, cognovit apertissime, quantum ab homine in hac mortalitate cognosci potest, tres personas in unitate essentiæ, tum ex clamore Seraphim, tum ex altissima revelatione quam habuit, et ideo dicit: *Quando vidit gloriam ejus,* id est, quando ei per revelationem ostensa est persona Filii coæqualis et consubstantialis Patri et Spiritui Sancto. Plura de hac visione dixi Isaiæ cap. 6. vers. 1.

42. VERUMTAMEN ET EX PRINCIPIBUS MULTI CREDIDERUNT IN EUM: SED PROPTER PHARISÆOS NON CONFITEBANTUR, UT E SYNAGOGA NON EJICERENTUR.] *Principes* vocat non summos pontifices et magistratus: hi enim paulo post Jesum ceperunt et occiderunt, sed Primores et Proceres, ut vertit Syrus, qui cæteris sapientia, auctoritate, opibus eminebant, tam inter sacerdotes, quam inter laicos. Ita Rupertus. Hi ergo convicti veritate, ac sanctitate et miraculis Jesu, crediderunt ipsum esse Messiam; sed id palam profiteri non audebant, ne extra synagogam pellerentur. Hoc enim jam decretum erat a Pharisæis, ut audivimus c. 9. 22.

43. DILEXERUNT ENIM GLORIAM HOMINUM MAGIS QUAM GLORIAM DEI.] *Gloria* hic Primo active accipi potest, q. d. Dilexerunt glorificare magis homines, puta Judæos et Pharisæos, dicendo illos esse sapientes et veros legis doctores, quam Jesum a Deo missum, ut profiterentur ipsum esse Messiam, lucem et doctorem mundi.

Secundo, et potius passive, q. d. Dilexerunt magis glorificari ab hominibus, quam a Deo, ut scilicet a Pharisæis audirent: Vos estis veri Israelitæ, qui in fide patrum constantes, Mosen priscum novatori Jesu, antiquam Israelitarum religionem novitiæ Christianorum sectæ prætulistis. Ita S. August. Cyrill. Beda, Chrys. Theoph. et alii. Hi ergo habebant fidem Christi, sed non charitatem: si enim eam habuissent, magis dilexissent gloriam Dei quam hominum, et fidem Christi, quam corde tenebant, ore professi fuissent: *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem,* Rom. 10.

Tales hodie multi sunt in Anglia, Germania, Polonia, qui fidem et pietatem in mente colunt, sed exterius ostendere non audent, ne hæreticorum vel mundanorum irrisiones et scommata incurrant, contra quos fulminat Christus: *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, et Patris et sanctorum angelorum,* Lucæ 9. 26.

Sapienter Glossa ex S. August. tract. 53. in fine: Ideo, ait, crux figitur in fronte, ubi est sedes verecundiæ, ne de Christi nomine erubescamus, magisque Dei, quam hominum gloriam quæramus.

44. JESUS AUTEM CLAMAVIT, ET DIXIT: QUI CREDIT IN ME, NON CREDIT IN ME (tantum, ut addit Arabicus) SED (etiam) IN EUM, QUI MISIT ME.] An Jesus hæc dixerit eodem tempore quo præcedentia vers. 35. ut vult Maldonat. antequam se absconderet et abiret, ut dixit vers. 36. (quasi illud ibi dicatur per anticipationem, cum recto ordine ponendum sit in fine capitis) an vero alio tempore, ut vult Theoph. incertum et ambiguum, ideoque problema est. Christus enim hisce tribus ultimis vitæ suæ diebus, noctu secedebat in Montem Oliveti et Bethaniam, mane vero redibat ad templum, ibique docebat et concionabatur. Cum videret ergo alios sibi non credere, alios vero credere, sed non audere fidem suam profiteri, ex pudore et metu Pharisæorum, *clamavit* contenta voce ut pudorem hunc et metum eis eximeret: *Qui credit in me,* non credit in merum pauperem, miserumque hominem, sed in hominem qui simul est Deus, ideoque *credit in Deum, qui misit me,* puta in Deum Patrem, qui sum ὁμοούσιος et consub-

stantialis. q. d. Non vos pudeat meæ paupertatis et humilitatis, quia, et si exterius pauper sim et humilis, interius tamen sum dives et sublimis: sum enim Deus de Deo: quare qui in me credit, in Deum credit. Quid autem dignius et gloriosius, quam in Deum credere? Quid metuat vel erubescat, qui in Deum credit? addit Cyrillus: *Clamavit* Jesus, ut significaret se nolle timide et occulte coli, sed velle ut fidem libere et clare profiteamur et proclamemus. Tertio, *clamavit*, quia parum illi temporis ad prædicandum restabat, ait Rupertus; nam post tres dies crucifixus est. q. d. Qui vult me audire, credere et salvari, illico id faciat: nam post triduum nemo me audire poterit. Ita S. Chrysostomus. Quid formidatis, ait, credere in me, in Deum fides pervenit per me, sicut qui fluminis aquam accipit, non accipit eam quæ est fontis. Et S. August. *Quia*, ait, *homo apparebat hominibus, cum lateret Deus, ne putarent eum esse tantum quod videbant* (hominem) *talem ac tantum se credi volens* (Deum) *qualis et quantus est Pater, inquit: Qui credit in me, non credit in me; id est, in hoc quod videt, sed in eum, qui me misit, id est Patrem.*

Hinc ergo patet Filium esse Deum, Deoque Patri consubstantialem. Negabant id Ariani et objiciebant: Qui credit Apostolis a Deo missis, in Deum credit: et tamen non credit Apostolos esse Deos. Ergo pariter qui credit Christo a Deo misso, esto in Deum credat, non tamen credit Christum esse Deum. Resp negando sequelam. Nos enim credimus quidem Apostolis, sed non in Apostolis. Christus autem hic ait: *Qui credit in me, credit in eum qui misit me.* Nemo autem credit in aliquem, nisi in eum qui est Deus. Ergo si in Christum credimus, credimus ipsum esse Deum, cumque non nisi unus sit Deus, credimus ipsum eumdem numero esse Deum cum Deo Patre, ideoque ait: *Qui credit in me, credit in eum qui misit me.* q. d. Qui credit in me Dei Filium, credit pariter in Deum Patrem meum, quia una utrique est natura, una majestas. Ita S August. Cyrill. Theoph. Euthym. et alii. Unde ut id clarius significet, subdit Christus:

45. Et qui videt me, videt eum, qui misit me.] Quia unica est utrique natura; quare eo modo, quo per humanitatem videt deitatem meam in ea latentem, eodem modo videt quoque deitatem Patris mei, cum una sit eademque. Ita S August. Ostendit, ait, adeo nihil distare inter se et Patrem, ut qui se videret, videret et Patrem.

Audi S. Cyrillum in Concil. Ephesino: *O fideles auditores mei, ne parva et humilia de me opinemini. Quin potius id de me persuasum habetote, nempe si in me quem in hoc corpore cernitis, credideritis, non in unum aliquem ex multis credituros vos esse, sed in ipsum Patrem per me Filium, qui licet vestri causa caro factus sim; Patri tamen omnino æqualis, nullaque in re ab eo divulsus aut separatus sum, utpote eadem qua ille natura, potentia ac gloria præditus.*

46. Ego lux in mundum veni: ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.] Identidem Christus se vocat lucem mundi, quæ veram in Deum fidem, cultum, pietatem, virtutem, omniaque ad salutem conducentia ostendat, ac infidelitatis, idololatriæ, errorum et vitiorum omnium tenebras dispellat, ut quod sol in mundo est corporaliter, hoc ipse in mundo sit spiritualiter. Nomen *lux*, ait Cyrillus, indicat divinitatem: Deo enim proprium est esse lucem mundi. Deus enim per essentiam est lux spiritualis, increata, immensa, a qua omnis lux creata tam spiritualis, quam corporalis; tam angelorum et hominum, tam solis et cœlorum, quam elementorum, velut radius a sole derivatur. Proprium vero Filio est, quod a Deo Patre per modum radii et lucis procedat, juxta illud Symboli Niceni: *Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero*: ipse enim procedit a patre per intellectum et cognitionem; quasi verbum mentis, quod quasi lucidissimum speculum omnia repræsentat. Quocirca de eo ait Sapient. c. 7. 26. *Candor est lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius.* Atque ex Sapiente Apostolus Hebr. 1. 3. *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus*, etc. Et Eccl. 24. 6. *Ego feci in cœlis ut oriretur lumen indeficiens.* Hæc de Christo qua Deus est; qua homo vero, missus est a Deo Patre in mundum, ut eum tenebris ignorantiæ, infidelitatis et peccatorum obsitum quasi sol cœlestis illuminaret, uti dixi c. 1. 9. et seq.

Symbolice S Greg. l. 25. Moral. c. 4. *Lux æterna*, ait, *quæ Deus est, quanto immutabiliter fulget tanto penetrabiliter videt, et neque occulta nescit quia cuncta penetrat; neque penetrata obliviscitur, quia incommutabilis durat. Proinde quoties indignum aliquid corde concipimus, toties in luce peccamus, quia ipsa nobis et non sibi præsentibus præsto est, et perverse gradientes in ipsam impingimus, a qua per meritum longe sumus. Cum vero nos videri non credimus, in sole clausos oculos tenemus. Illum videlicet nobis abscondimus, non nos illi.*

Idem Greg. l. 7. epist. 32. ad Dominicum: *Lux gregis*, ait, *flamma est pastoris. Decet enim pastorem, decet Dominicum sacerdotem moribus et vita clarescere, quatenus in eo, tamquam in vitæ suæ speculo, plebes commissa et eligere quod sequatur, et videre possit quod corrigat.*

47. Et si quis audierit verba mea, et non custodierit, ego non judico eum.] *Non custodierit*, id est mente non retinuerit, *non crediderit* ut habent Græca (quæ habent πιστεύσῃ, id est, crediderit, pro quo Noster cum Syro et Arabico legit τηρήσῃ, id est, custodierit) et sic explicat Christus vers. seq. *Ego non judico*, q. d. Ego non veni in carnem et mundum, ut eum judicem et damnem, sed ut redimam, et salvem. Talis tamen qui non credit in me jam judicatus est, et damnatus per suam ipsius malitiam et infidelitatem, atque per æternum Patris mei decretum. Patet ex sequenti, ita Cyrillus, Theoph. Leont. et alii. Vide dicta cap. 3. 18. Hoc autem decretum Patris ego exequar in die judicii, cum quasi judex redibo ut judicem mundum, qui jam veni quasi redemptor, ut salvem mundum. Unde Chrys. *Ego non judico*, hoc est, ait, q. d Ego non sum causa perditionis illius, sed ipse sui ipsius, qui verba mea spernit.

Non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvificem (salvum faciam) mundum,] id est, homines mundi incolas: quia nunc tempus est misericordiæ, post autem judicii, ait S. Augustinus.

48. Qui spernit me, et non accipit verba mea, ha-

BET QUI JUDICET EUM.] q. d. Qui *non accipit*, id est, animo non amplectitur (et, ut paulo ante dixit, non custodit) hoc est non credit verba mea, habebit Deum Patrem vindicem, qui eum puniet et damnabit per me judicem in die judicii. Nam, ut ait S. August. l. 1. de Trinit. *Non judicabit Christus ex potestate humana, sed ex potestate Verbi Dei.*

SERMO, QUEM LOCUTUS SUM, ILLE JUDICABIT EUM IN NOVISSIMO DIE.] S. Aug. tract. 54. per *sermonem* accipit Christum; hic enim erit judex in die judicii: *Satis*, ait, *manifestavit seipsum judicaturum in novissimo die; seipsum quippe locutus est, seipsum annuntiavit, seipsum januam posuit, qua ipse ad oves pastor intravit.*

Planius et nervosius alii. q. d. Sermo meus a Judæis auditus, et non creditus, contra eos in die judicii accusabit eos, eosque dignos gehenna muta voce proclamabit. Ita Rupert. *Ille sermo*, ait, *quem audierunt, quem verum esse nescire non possunt, utpote magnificis operum testimoniis comprobatum, ille judicabit eum, ille arguet, ille convincet eum. Ubinam iste talis judex sedebit? Quales de solio suo voces aut sententias judicii sui dabit? Prope aderit, intus sedebit, in conscientia cujusque justas sententias terribiliter personabit.* Est prosopopœia. Sermo enim Christi hic inducitur quasi persona et testis accusans incredulos apud Christum judicem in die judicii.

49. QUIA EGO EX MEIPSO NON SUM LOCUTUS, SED QUI MISIT ME PATER, IPSE MIHI MANDATUM DEDIT QUID DICAM ET QUID LOQUAR.] To *quia dat* causam cur sermo Christi Judæos condemnaturus sit; quia scilicet Christus hunc sermonem locutus est, non ex se, sed ex Patris mandato: quare qui illi non credidit, Deo non credidit: qui illum sprevit, Deum sprevit, ideoque eum judicem et vindicem experietur. Ita Cyrillus. Paulo aliter Rupert. *Inde*, inquit, *sermo, quem locutus sum, fortitudinem habet judicandi, quia ego eum a meipso non loquor*. Porro S. August. S. Ambros. et Beda censent Christum hic de se loqui, quatenus Deus est. q. d. Ego Christus qua Deus, ex me non loquor, sed ex Patre, qui dedit mihi mandatum quid dicam et loquar, hoc est, dedit mihi divinam naturam, et cum ea omniscientiam, omnemque dicendi et loquendi vim. Audi S. Aug. *in Sapientia Patris, quod est Verbum omnia mandata sunt Patris: dicitur autem mandatum datum, quia non est a seipso is, cui dicitur datum. Est autem dare Filio, Filium gignere.* Porro Chrys. *Omnia hæc*, ait, *propter eos dicebantur, ut nullam habeat excusationem.* Et Glossa: *Mandatum dedit Filio Pater, ipsum Verbum et sapientiam, in qua sunt omnia mandata, gignendo, sicut ei vitam dedit ipsum, qui vita est, gignendo.*

Simplicius S. Cyrill. Chrys. Leont. et Theoph. putant Christum hic loqui de se, quatenus ipse homo est: sic enim proprie accepit a Patre mandatum hæc illave dicendi et loquendi, non alia. Demisse enim de se loquitur Christus, ut superbos Judæos, qui non credebant ipsum esse Deum, permoveat. q. d. Esto purus essem homo, ut vos putatis, tamen mihi credere deberetis, quia ego nihil ex me loquor; sed omnia quæ loquor a Patre audivi, imo ab eo mandatum illa dicendi accepi. Hinc colligunt Doctores Theologi (etsi nonnulli id negent) Christum accepisse a Deo mandatum, uti dicendi omnia quæ dixit, sic et agendi omnia quæ egit. Si enim minora uti sunt loqui et dicere, mandavit illi Pater, ergo et majora, uti sunt operari, et facere virtutes et miracula.

Accommodatitium est quod ait Rupertus: *Mandatum a Patre accepi, quid nunc dicam patienter contradicentibus, et quid in futuro judicio loquar terribiliter, ubi nemo contradicere audebit.*

QUID DICAM, ET QUID LOQUAR.] Inter *dicere et loqui* hoc interest, quod *dicere* sit graviter quid asserere, docere, prædicare; *loqui* vero sit familiariter quid eloqui. Unde Varro l. 5. de lingua Latina: *Loquor*, ait, *dicitur a loco; infans enim primo fari dicitur, deinde loqui. Loquitur ergo, qui suo loco quodque verbum sciens ponit.* Hinc *loquax*, qui nimium loquitur; eloquens qui copiose loquitur, *colloquium*, cum conveniunt in unum locum loquendi causa. Hinc et *allocutum* mulieres ire aiunt, cum eunt locutum ad aliquem, consulendi causa. Ibidem Varro *dico* derivat a Græco δικάζω, id est, indico, sive jus dico. Hinc illa: *Indico bellum, Indico funus, Addixit præmium.* Hinc *dictum* in mimo, *dictata* in ludo, *dictator* magister populi, quod is a Consule debeat dici. Hinc *doceo* declinatum, vel quod cum docemus, dicimus, vel quod qui docentur, inducantur in id quod docentur, ab eo quod scit ducere, qui est *dux* aut *ductor*, qui ita inducit, ut doceat: a docere *disciplina, et discere*, litteris paucis commutatis. Ab eodem principio *documenta*, id est, exempla, quæ docendi causa dicuntur. Hæc omnia Varro. Paulo aliter Rhetores: Loqui, inquiunt, est simpliciter disserere, vel enuntiare: dicere vero est ornate, disposite et diserte perorare. Loqui ergo est Dialecticorum, dicere Oratorum, ita Cicero lib. de Oratore, et Quintilianus l. 10. c. 7.

50. ET SCIO QUIA MANDATUM EJUS VITA ÆTERNA EST.] Hoc est, causa est, et via ducens homines ad vitam æternam, juxta illud: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, Matth. 19. Porro mandatum formaliter quoque est vita æterna, quia mandatum Dei est lex æterna, quæ vivit in ideis et æternis rationibus, quæ sunt in viva mente Dei. Verum de eo non agit hic Christus: asserit ergo mandatum esse vitam æternam causaliter, non formaliter; quia scilicet, causat, meretur et efficit vitam æternam. Dicit hoc Christus, ait Chrys. ut Judæos invitet ad sibi credendum in illis, quæ mandato Patris loquebatur; invitet, inquam spe summi præmii, scilicet vitæ æternæ, ac consequenter timore summi supplicii, si non credant, nimirum mortis æternæ in gehenna: hanc enim per antithesin tacite eis comminantur, ac ne de eo dubitent, asseveranter ait, *scio*, q. d. Ex certa scientia dico et assevero, quod mandatum Dei est causa vitæ æternæ, quia ego id a Deo ipso audivi, indeque certissime scio id ab eo esse decretum, ut sit inviolabile: Simili modo ait Christus Joan. 17. 3. *Hæc est vita æterna* (id est via ad vitam æternam) *ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.*

Alludit Christus ad illud Eccli. 1. 5. *Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, et ingressus illius mandata æterna.* Et ad Baruch. c. 3. 9. *Audi, Israel, mandata vitæ, etc. Disce ubi sit prudentia, ubi sit*

virtus, ubi sit intellectus, ut scias simul ubi sit longævitas vitæ et victus, ubi sit lumen oculorum et pax: Si ergo, ait S. August. ser. 186. de Temp. in fine, *vultis vivere de Spiritu S. tenete charitatem, amate veritatem, desiderate unitatem, et pervenietis ad æternitatem*, Amen.

Christus igitur omnem suam doctrinam, omnesque suas ad populum conciones conclusit hac gnome: *Mandatum ejus vita æterna;* ut æternitatis jugem memoriam, et æternæ vitæ desiderium, quasi stimulum ad suam fidem moresque sectandum, iturus jam ad mortem, Judæis omnibusque posteris infigeret. Nil enim ita mentem ad bonum exstimulat, atque æternitatis seria et crebra meditatio. Nam, ut ait Psaltes Psal. 118 *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.* q. d. Omnes res sublunares suum habent finem, at vero mandatum Dei non habet finem, sed durat in æternum, atque sui observatores ducit ad beatam æternitatem, contemptores vero ad supplicia et incendia æterna. *Momentaneum quod cruciat, æternum quod delectat. Momentaneum quod delectat, æternum quod cruciat.*

Symbolice S. August. *Si vita æterna*, inquit, *est ipse Filius, et vita æterna est mandatum Patris; quid aliud dictum est, nisi: Ego sum mandatum Patris?*

QUÆ ERGO EGO LOQUOR (id est, qui meipsum Verbum annuntio, ait Interlinearis) SICUT DIXIT MIHI PATER, SIC LOQUOR, [id est, ait Interlinearis, *Sicut verax me veritatem genuit, sic veritas me veritatem annuntio.* Et S. August. *Ita ille dixit ut verax, ita iste loquitur ut veritas; verax genuit veritatem.*

Huc redit Commentarius genuinus S. Cyrilli impressus, inchoatque librum nonum; nam quatuor medii libri Cyrilli, scilicet quintus, sextus, septimus et octavus, interciderunt: unde eos supplevit Judocus Clictovæus, uti superius monui. Ego tamen manuscripto Cyrilli usus sum.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS ANTE INSTITUTIONEM EUCHARISTIÆ LAVAT DISCIPULORUM PEDES. SECUNDO, v. 17, PRÆDICIT SE MOX PRODENDUM A JUDA, EUMQUE JOANNI PER BUCCELLAM PANIS INDICAT. TERTIO, v. 34. DAT NOVUM DILECTIONIS MANDATUM, AC PETRO TRINAM SUI NEGATIONEM PRÆDICIT.

1 ANTE diem festum Paschæ sciens Jesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad
Patrem: cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. 2. Et cœna facta, cum
diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotæ: 3. Sciens, quia
omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit: 4. Surgit a cœna, et ponit
vestimenta sua: et cum accepisset linteum, præcinxit se 5. Deinde mittit aquam in pelvim, et cœ-
pit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat præcinctus. 6. Venit ergo ad Simonem
Petrum. Et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes? 7. Respondit Jesus et dixit ei: Quod ego
facio tu nescis modo, scies autem postea. 8. Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum.
Respondit ei Jesus: Si non lavero te, non habebis partem mecum. 9. Dicit ei Simon Petrus: Do-
mine, non tantum pedes meos, sed et manus et caput. 10. Dicit ei Jesus: Qui lotus est, non indiget
nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes. 11. Sciebat enim
quisnam esset qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes. 12. Postquam ergo lavit
pedes eorum, et accepit vestimenta sua: cum recubuisset iterum, dixit eis? Scitis quid fecerim
vobis? 13. Vos vocatis me magister et Domine: et bene dicitis: sum etenim. 14. Si ergo ego lavi
pedes vestros, Dominus et Magister: et vos debetis alter alterius lavare pedes. 15. Exemplum enim
dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. 16. Amen, amen dico vobis: Non
est enim servus major domino suo, neque Apostolus major est eo, qui misit illum. 17. Si hæc sci-
tis, beati eritis si feceritis ea. 18. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim; sed ut adim-
pleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. 19. Amodo
dico vobis, priusquam fiat: ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum. 20. Amen, amen dico vo-
bis: Qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.
21. Cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu: et protestatus est: et dixit: Amen, amen dico
vobis: Quia unus ex vobis tradet me. 22. Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de
quo diceret. 23. Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus.
24. Innuit ergo huic Simon Petrus, et dixit ei: Quis est, de quo dicit? 25. Itaque cum recubuisset
ille supra pectus Jesu, dicit ei: Domine quis est? 26. Respondit Jesus: Ille est, cui ego intinctum

panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ. 27. Et post buccellam introivit in eum satanas. Et dixit ei Jesus: Quod facis, fac citius. 28. Hoc autem nemo scivit discumbentium, ad quid dixerit ei. 29. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis ut aliquid daret, 30. Cum ergo accipisset ille buccellam, exivit continuo. Erat autem nox. 31. Cum ergo exiisset dixit Jesus: Nunc clarificatus est filius hominis; et Deus clarificatus est in eo. 32. Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso: et continuo clarificabit eum. 33. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: et sicut dixi Judæis: Quo ego vado, vos non potestis venire: et vobis dico modo. 34. Mandatum novum do vobis: Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem. 35 In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem. 36. Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit Jesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi: sequeris autem postea. 37. Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam. 38. Respondit ei Jesus: Animam tuam pro me pones: Amen, amen dico tibi: Non cantabit gallus, donec ter me neges.

1. Ante diem festum Paschæ,] id est pridie Paschatis, puta die 13. primi mensis, cum postridie, scilicet die 14. juxta legem a Judæis celebrandum esset Pascha, inquiunt Græci. Ipsi enim ex hisce Joannis verbis contendunt Christum ob instantem passionem suam, uno die anticipasse Pascha, illudque celebrasse die 13. ac proinde agnum comedisse in pane fermentato, non in azymo. Usus enim azymi panis incipiebat cum Paschate die 14. Quocirca Christum consecrasse Eucharistiam tunc in pane fermentato, ideoque ipsi eamdem consecrant et celebrant in pane fermentato, non in azymo.

Verum hoc repugnat cæteris tribus Evangelistis, qui asserunt Christum celebrasse Pascha, et instituisse Eucharistiam primo die azymorum, quo Judæi immolabant pascha, id est, agnum paschalem. Ergo id fecit eodem die, quo Judæi, scilicet 14. die mensis, non 13. Sic enim lex Exodi 12. sancit et præscribit. Quod ergo Joannes ait, Christum id fecisse *ante diem festum Paschæ*, intellige eum id fecisse die 14. ad vesperam quæ præcedebat festum Paschæ, hoc est primum diem azymorum, qui erat 15. dies, puta mane diei feriæ sextæ, sive diei Veneris, quo crucifixus est Christus.

Pro quo Nota. Quod licet immolatio agni fieret die 14 ad vesperam, tamen festum primæ diei azymorum proprie incipiebat postero mane diei 15. Atque hoc respectu ait Joannes, Christum celebrasse pascha ante diem festum Paschæ, quia celebravit die 14. ad vesperam, quæ erat pridie primæ diei azymorum, quæ incipiebat sequenti mane diei 15. Cæteri vero tres Evangelistæ, quia vesperam diei 14. qua immolabatur agnus paschalis, nectunt cum postero mane diei 15. quasi unum eumdemque diem festum (festa enim ab Hebræis inchoabantur a vespera pridiana, et durabant ad vesperam postridianam, uti etiamnum fit in Vesperis officii ecclesiastici:) hinc dicunt Christum celebrasse Pascha et Eucharistiam primo die azymorum id est, 14 die mensis ad vesperam, quia hæc erat inchoatio festi: vespera enim hæc erat confinium diei 14. et diei 15. finiebatur enim in ea dies 14. et incipiebat dies 15. quare ad utrumque diem pertinebat. Unde si eam accipias ut finem diei 14. censenda est ipsa esse ante diem 15. sive ante diem festum Paschæ, hoc est, ante primum diem azymorum. Sin vero eamdem accipias ut initium festi postridie 15. celebrandi, sic ipsa pertinebat ad diem 15. vocabaturque dies 15. sive prima dies azymorum, uti eam vocant tres cæteri Evangelistæ, sicut dixi Matth 26 17.

Sciens Jesus quia venit hora ejus, ut (per crucem et mortem) transeat ex hoc mundo ad Patrem.] Alludit ad nomen Paschæ. Pascha enim idem est quod transitus, vel potius transultus, ut dixi Exodi 12. q. d. Sciens Jesus jam esse Pascha, id est, festum transitus, quo Hebræi olim duce Mose, exierunt ex Ægypto, et transierunt in terram promissam per immolationem agni (hujus enim sanguine liberati sunt ab Angelo percutiente Ægyptios) quæ erat typus immolationis suæ futuræ in cruce, per quam ex hoc mundo transiturus erat in cœlum, et rediturus ad Patrem in die ascensionis suæ, ita ut nos eodem faceret transire, et post mortem ex mundo salire in cœlum hoc, inquam, sciens, ipse ad hunc diem se comparavit per actus heroicos summæ humilitatis, qua pedes discipulorum lavit, et summæ charitatis, qua Eucharistiam instituit. Hisce enim se comparavit ad mortem, et disposuit ad martyrium, ut nos doceret idem facere, scilicet sub finem vitæ multiplicare et intendere actus virtutum, præsertim humilitatis et charitatis, idque Primo, quia decet nos quotidie cum vita crescere et proficere, uti in annis, sic et in virtutibus ultimosque vitæ dies et horas sanctissimæ transigere ac cœlitum (ad quos aspiramus et contendimus) vitam, cogitationes et mores inchoare, sicut motus naturales eo velociores sunt, quo magis ad terminum suum appropinquant, v. g lapis sua gravitate eo velocius descendit, quo magis appropinquat ad suum centrum.

Secundo, quia decet nos fratribus, sociis, amicis, totique mundo, cum ex eo abimus, magnum virtutis exemplum relinquere Tenacius enim ea inhærent animis amicorum, quæ abeuntes, vel morientes eis facimus et exhibemus.

Tertio, quia decet nos hac ratione ad generosam mortem, ac subinde ad martyrium præparare, illudque quasi a Deo emereri. Sic S. Laurentius biduo ante martyrium ad illud se comparavit, lavando pedes pauperum, eisque thesauros Ecclesiæ, juxta S. Sixti Pontificis mandatum, distribuendo: atque hæc fuit illi occasio, imo causa et meritum martyrii tam gloriosi.

Idem fecere SS. Marius et Martha conjuges, eorumque filii Abacum et Audifax Persæ, qui Romam venientes, ac visitantes Martyres carceri inclusos, eorumque pedes lavantes, et alimenta ministrantes, meruere et ipsi illustrem martyrii agonem. Sic S. Cyriacus, Largus, Smaragdus et Sisinnius Diaconi, servientes decem millibus militum Christianorum, ac postea Martyrum, qui a Maximiano Imp. damnati erant ad convehenda saxa, portandam arenam, parandam calcem. etc. pro fabrica thermarum Diocletiani Imper. ac senum onera humeris suis gestantes, eisque eleemosynas a S. Marcello Pontifice, et Thrasone viro divite submissas afferentes et distribuentes, nobilem martyrii lauream in præmium adepti sunt, ut patet ex eorum actis apud Surium.

Porro aliter fideles et pii transeunt de hoc mundo, aliter infideles: Nam, ut ait S. August. tract. 55. *Aliud est transire de mundo, aliud transire cum mundo, aliud ad Patrem, aliud ad hostem. Nam et Ægyptii transierunt: non enim persequendo manserunt; non tamen pertransierunt per mare ad regnum, sed in mari ad interitum.*

Cum dilexisset suos (fideles et domesticos, puta Apostolos quibus mox pedes lavit) qui erant in mundo.] Cyrillus putat hoc addi ad distinctionem angelorum, qui sunt in cœlo, non in mundo, id est in terra: S. Chrysost. vero, Theophyl. et Euthymius ad distinctionem Patriarcharum et Prophetarum, qui jam non erant in mundo, sed limbo, utpote vita functi. Germanius et aptius referas ad id quod præcessit: *Ut transeat ex hoc mundo*, q. d. Jesus transiturus ex hoc mundo, cum in mundo, id est, in tot tantisque mundi ærumnis, periculis, persecutionibus, post se relicturus esset Apostolos filios suos dilectissimos: hinc eorum misertus, antequam abiret, summam in eos dilectionem ostendit, ac summum contra omnes mundi tribulationes remedium dedit, nimirum Eucharistiam, ut in ea ipse præsens illis semper adesset, eosque contra omnia adversa muniret et roboraret.

In finem dilexit eos.] *In finem*, scilicet vitæ, id est usque ad mortem, ait Cyrill. S. August. et Rupert. sive *semper*, ut explicat S. Chrysost. hom. 69. et ex eo Ribera. Unde Nonnus: *Cum suos socios*, inquit, *dilexisset ab initio, sic dilexit et ad finem;* Æthiopicus, *in sempiternum*.

Secundo, *in finem*, scilicet amoris et dilectionis, q. d. Extremo amore, et summe dilexit eos: ut Græcum τέλος, id est finis, ponatur pro τελείωσις, id est perfectio, uti explicant S. Chrysost. Leontius, Theophyl. Accedit Euthymius, qui *in finem* exponit *vehementer;* τέλος enim est rei finis, ultimum, extremum et summum, summa perfectio, exitus, consummatio, apex et culmen. q. d. Christus hactenus valde dilexit discipulos suos, sed jam ab eis abiturus et transiturus ad Patrem, perfectissimum amorem eis ostendit, lavando eis pedes, Eucharistiam instituendo, et ardentissima charitate eos exhortando, et inflammando ad Dei amorem, constantiam, omnemque virtutem. Prior sensus planior est et simplicior, ideoque Primo a Christo intentus: posterior vero significantior et prægnantior, ideoque eum comitanter hic innuit et intendit Christus: Ita Toletus. Significat enim tantum fuisse suum erga discipulos amorem, ut licet sciret sibi instare atrocissimam mortem: tamen ejus quasi oblitus, totum se in amorem et obsequium discipulorum effuderit. Quocirca S. Thomas opusc. 57. loquens de institutione Eucharistiæ ex summo Christi amore, ait: *Unde ut arctius charitatis hujus immensitas fidelium cordibus infigeretur, in ultima cœna, quando pascha cum discipulis celebrato, transiturus erat de hoc mundo ad Patrem, hoc Sacramentum instituit, tamquam passionis suæ memoriale perenne, figurarum veterum impletivum, miraculorum ab ipso factorum maximum, et de sua contristatis absentia solatium singulare.*

Symbolice, S. August. et Beda per finem accipiunt Christum. Christus enim *est finis legis*, Rom. 10. 4. Dilexit ergo ipse suos *in finem*, id est, propter se aut suam gloriam illis communicando. Audi S. August. *In finem dilexit, ut et ipsi de hoc mundo ad suum caput dilectione transirent; quid est enim in finem, nisi in Christum? finis enim legis Christus, finis perficiens, non interficiens: vel in finem, id est, usque ad mortem, non tamen dilectionem morte finivit, vel usque ad mortem dilexit, id est, usque ad mortem dilectio ipsa illum perduxit.* Et interlin. dilexit suos in finem, inquit, nimirum pro eis moriens, ut ejus dilectione ipsi transirent de mundo.

2. Et cœna facta, cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas (filius) Simonis Iscariotæ.] q. d. Peracta cœna agni legalis, item cœna communi, ante cœnam sacram, id est, ante institutionem Eucharistiæ, Christus lavit discipulorum pedes. Volebat enim hac lotione ostendere, quanta puritate et humilitate accedendum sit ad Eucharistiam. Nota, Christus hic triplicem cœnavit cœnam cum Apostolis, Prima fuit cæremonialis, qua comedit agnum paschalem. Secunda fuit communis, sive usualis, quia enim in amplis familiis multarum et edacium personarum, agnus non sufficiebat ad explendam omnium famem, hinc post ejus esum succedebat cœna communis, qua alias carnes et cibos more aliorum dierum comedebant. Tertia fuit cœna Eucharistiæ Itaque Christus post duas priores cœnas, ante hanc tertiam lavit Apostolorum pedes, ob causam jam dictam. Unde liquet lotionem hanc pedum factam a Christo, non fuisse illam communem et usitatam apud Judæos et Gentiles, qua hospitibus et convivis, ante convivium, pedes (iis enim nudis incedebant) lavare solebant, sed fuisse lotionem Sacramentalem, qua scilicet Christus discipulos præparabat ad Eucharistiam sumendam: Christus enim lotionem communem traduxit ad lotionem cæremonialem et sacram. Perperam ergo nonnulli ex hoc loco arbitrantur, Christum lavisse pedes discipulis post Eucharistiam, ante sermonem illum prolixum, quem post eam ad ipsos habuit, uti subdit Joannes. Ita arbitratus est S. Cyprianus (vel quisquis est auctor) tract. de Ablutione pedum: *Jam*, inquit, *Sacramenta corporis sui Apostolis Dominus distribuerat, jam exierat Judas, cum repente de mensa surgens, linteo se præcinxit, et ad genua Petri lavaturus pedes ejus, ipse genibus flexis Dominus, servo consummatæ humilitatis obtulit famulatum.*

Cum diabolus, etc.] q. d. Cum Christus jam prodendus esset a Juda, suasu diaboli, et occidendus a Judæis, voluit Christus ante mortem sibi instantem,

sui memoriale perpetuum nobis relinquere, scilicet Eucharistiam, quæ ejus passionem et mortem pro nobis obitam, jugiter in memoriam revocaret, itaque nos in ejus amorem vicarium accenderet. Secundo, meminit Joannes proditionis Judæ, ut Christi eximiam humilitatem, patientiam et charitatem exaggeraret, q. d. Christus cum jam sciret se venditum, et mox prodendum a Juda, adeo tamen in amore discipulorum perstitit, ut eis, imo ipsi Judæ, pedes lavare voluerit. Ita S. Cyrillus, Chrysost. August. Theophyl Euthym. et Rupert. Dicit autem diabolum proditionem hanc immisisse in cor Judæ, ut ejus indignitatem et atrocitatem significet, scilicet eam fuisse tantam, ut non nisi diaboli opus esse potuerit.

3. Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit.] Primo, q. d. Cum sciret Christus se esse talem et tantum, ut omnia haberet in sua potestate, imo se esse verum Deum de Deo vero, ac, uti a Deo exierat, sic ad Deum mox rediturum, et sessurum a dextris Dei: tamen adeo se dimisit et humiliavit, ut genu flexo voluerit lavare pedes discipulis suis, imo ipsimet Judæ proditori suo. Ita Cyrill. August. Beda et S. Greg. l. 3. Moral. c. 12. Addit Maldonatus Christum scivisse omnia sibi a Patre tradita esse, id est, jam sibi licere ex Patris præscripto perficere omnia, quæ sibi commisisset; ante non licuisse sibi mori, quia tempus a Patre constitutum nondum advenerat: jam venisse tempus, quo omnia sibi concessisset, omnia sibi licere agere, quæ ad hominum redemptionem pertinerent; tale autem erat lavare pedes discipulis, ideoque eos lavare voluit.

Secundo, aptius et efficacius, Joannes hic assignat tria motiva, sive tres causas, quæ Christum impulerunt ad hanc lotionem pedum discipulorum. Prima est quia *omnia dedit ei Pater in manus*, id est, quia Pater ei credidit hominum salutem, ejusque omnimodam curam ei tradidit et commisit: hæc enim eum incitavit, ut stupenda hæc summæ humilitatis et charitatis opera hominibus ante discessum suum ederet, et imitanda relinqueret. Quid sit Christo omnia a Patre esse tradita, dixi Matth 11. 27.

Altera causa fuit, quia *a Deo exivit*, q. d Decuit ut Christus Filius Deo Patri summam hac lotione charitatem et reverentiam exhiberet: nulla enim re magis honoratur et delectatur Deus, quam humilitate nostra. Humilitas ergo est summa laus Dei.

Tertia fuit, *quia ad Deum vadit*. q. d. Sciebat Christus instare sibi mortem, et ultimum vitæ actum pro salute hominum, qui debet esse excellentissimus et summæ virtutis, quare summum hic humilitatis et charitatis actum edere, et posteris quasi testamento relinquere voluit: ita Toletus.

Surgit a cœna, et ponit vestimenta sua: et cum accepisset linteum, præcinxit se.] Joannes sigillatim omnes lotionis Christi actus, conditiones et circumstantias recenset, ut ostendat quam Christus in hoc opere, uti et cæteris omnibus, fuerit attentus, sedulus, exactus, eximius, servansque τὸ πρέπον, id est decorum, ut nos idem doceret facere etiam in rebus minimis, juxta illud: *In omnibus operibus tuis præcellens esto*. Eccli. 33. 23.

Ponit vestimenta sua,] scilicet extimam tunicam, retenta interiore, ne corpus nudaret; aut potius vestem cœnatoriam, quam supra vestem communem cœnaturi de more assumebant: græce enim est ἱμάτια, id est, *vestes extimas*, hoc est, vestem extimam, qualis est toga, vel pallium. Est enallage numeri, quia ponitur numerus pluralis pro singulari.

Præcinxit se,] linteo, tum ne vestes suas sordidaret, tum ut expeditior esset ad opus lavandi, tum ut et pedes ablutos extergeret, tum ut ad servile hoc ministerium servilem habitum, et vestem congruum assumeret. itaque plane se demitteret et humiliaret. *Quid autem mirum*, ait S. August. *si surrexerit a cœna, et posuerit vestimenta sua, qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit?* Humilitas enim est propria Christi et Christianorum virtus. Humilitas est virtutum thesaurophylacium, ait S Basil. cap 16 Constit. Humilitas est Christianismi signum, ait S. Macarius homil. 15. quo qui caret, vas est diaboli: humilitas est saburra virtutum.

Audi S August. in Psalm. 33. conc. 4. *Quod David prostravit Goliam, Christus est qui occidit diabolum Quid est autem Christus qui diabolum occidit? Humilitas occidit superbiam. Cum ergo Christum nomino, fratres mei, maxime nobis humilitas commendatur. Viam enim nobis fecit per humilitatem, quia per superbiam recesseramus a Deo: redire ad eum nisi per humilitatem non poteramus, et quem nobis proponeremus ad imitandum, non habebamus Omnis enim mortalitas hominum superbia tumuerat. Et si existeret aliquis humilis vir in spiritu sicut erant Prophetæ, Patriarchæ, dedignabatur genus humanum imitari humiles homines. Ne ergo dedignaretur homo imitari hominem humilem, Deus factus est humilis, ut vel sic superbia generis humani non dedignaretur sequi vestigia Dei*.

5. Deinde mittit aquam in pelvim, et cœpit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo quo erat præcinctus.] Notant S. Chrysostomus, Theoph. et Euthym. Christum hæc omnia per se solum, sine alicujus ope vel ministerio fecisse, ut nos erudiret quam sedulo, accurate et studiose aliis servire debeamus. Addit Euthym. Christum per se ab hero domus pelvim petivisse, aquam hausisse et bajulasse. *Quid mirum*, ait S. August. tract. 55. *Si misit aquam in pelvim, unde lavaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immunditiam dilueret peccatorum? quid mirum, si linteo, quo erat præcinctus, pedes quos laverat tersit, qui carne, qua erat indutus, Evangelistarum vestigia confirmavit?*

Symbolice S. Ambros. Prol. l. 1. de Spiritu S. *Hæc erat aqua*, inquit, *ros ille cœlestis; hoc prophetabatur, quod rore illo cœlesti discipulorum suorum Dominus Jesus pedes lavaret*. Et mox: *Veni ergo Domine Jesu, exue te vestimenta tua, quæ propter me induisti, esto nudus, ut nos misericordia tua vestias. Præcinge te propter nos linteo, ut nos tui muneris immortalitatem præcingas. Mitte aquam in pelvim, lava non solum pedes, sed etiam caput. Nec solum corporis nostri, sed etiam mentis vestigia volo exuere, omnes nostræ fragilitatis sordes, ut et ego dicam. Nocte exui tunicam meam, quomodo induam eam? lavi pedes meos; quomodo inquinabo illos?* Cant. 5. Vide ibi dicta.

6. Venit ergo ad Simonem Petrum,] ut scilicet a

Petro, quasi a capite et primate Apostolorum, uti alias, ita et hic lotionem inciperet. Si enim prius venisset ad alios Apostolos; utique illi hanc Domini sui tantam tamque insolitam demissionem recusarent, æque ac Petrus; sed, cum Petrum a Christo reprehensum acquiescere viderunt, acquieverunt deinde et ipsi, sibique pedes a Christo lavari permiserunt. Ita S. Aug. Beda, Rupert. Maldon. et alii.

Tropolog. indicat hic Christus visitationem, et reformationem a capite, et iis qui præsunt, inchoandam esse: sic enim fideles eis subditos facile licebit reformare. Origen. tamen et Leontius censent Petrum in hac lotione fuisse ultimum Idem cum Chrysost. Theophyl. Euthym opinantur Christum primo omnium lavisse pedes Judæ, ut eum emolliret, et a scelere proditionis revocaret, utque nobis daret exemplum amoris inimicorum, ut maleficia beneficiis compensemus, ipsisque eo magis benefaciamus, quo magis ipsos in nos maleficos sentimus.

Et dicit ei Petrus: Domine, tu lavas mihi pedes?] Id est, lavare paras. Significatur actio inchoata, vel potius destinata: necdum enim Christus lavare cœperat Dixit hoc Petrus stupens, et admirans tantam Christi humilitatem, ex profunda ejus reverentia, ait Cyrill. unde verba ejus singula habent emphasin *Tu*, qui es Rex regum, et Dominus dominantium: *mihi*, qui sum vilis piscator, et terræ vermiculus: *lavas*, manibus tuis benedictis: *pedes* meos lutulentos, spurcos, et fœtidos. *Cogitanda sunt hæc*, ait August. *potius quam dicenda: ne forte quod ex iis verbis aliquatenus dignum concepit anima, non explicet lingua*.

7. Respondit Jesus, et dixit ei: Quod ego facio tu nescis modo, scies autem postea.] Significat Christus in hac lotione pedum occulta latere mysteria, quæ Petrus necdum cognoscebat. *Petrus*, ait S. Ambros. lib. de iis qui initiantur, cap. 6. *non advertit mysterium, et ideo ministerium recusavit, quod gravari humilitatem servi crederet, si sibi obsequium Domini patienter admitteret* Ait ergo Christus: Hoc mysterium modo nescis, sed scies postea. Scilicet Primo, cum paulo post v 14 dicam me hoc facere, ut tibi, et Apostolos, cæterisque fidelibus dem exemplum summæ humilitatis et charitatis, quod imitemini. Ita Cyrill.

Secundo, quia hac lotione significatur pœnitentia, quæ præmitti debet Eucharistiæ, uti tu, o Petre, intelliges post missionem Spiritus Sancti, ipse enim vos docebit omnia Ita S Cyprian. tract. de Cœna Domini, S. Pacianus epist. 1. contra Novat. S. Gregor. lib. 9. epist. 39. idque insinuant quoque S. August. et Bernardus. In hujus rei symbolo sacerdotes Aaronici, ingredientes templum ad sacra faciendum, lavabant manus et pedes in labro æneo, ad hoc erecto ante Sanctum, idque puritatis corporalis causa, ut per illam puritatis spiritalis in mente admonerentur Exodi 30 19.

Peculiaris est hic S. Ambrosius, qui lib. 3. de Sacram. cap. 1. et lib. de iis qui initiantur, c. 6. censet hanc corporalem pedum ablutionem omnibus fidelibus esse necessariam ante baptismum. ut per eam præparentur ad sacram Synaxim, sicut ad eamdem Christus hic præparavit Apostolos pedes eis abluendo. Quare hanc pedum lotionem esse Sacramentale quippiam, sive ritum sacrum a Christo hic sancitum, quo contra diaboli supplantationem muniamur. Hinc ipse inter alias baptismi cæremonias, sive ritus, annumerat pedum lotionem: unde illa in usu fuit Mediolani, ut mox dicam. Hinc et S. Bernardus serm de cœna Domini, hanc pedum ablutionem vocat Sacramentum innuitque eam valere ad remissionem peccatorum venialium: *Nam ut de remissione quotidianorum non dubitemus*, inquit, *habemus ejus sacramentum, pedum ablutionem*. Sed S Bernardus ibi per *sacramentum* intelligit symbolum, typum, figuram, significationem mysticam, uti ipse paulo post explicat. de quo mox plura.

Symbolice, Origenes, et S. Hieron epist. ad Damasum de prima visione Isaiæ censent Christum lavisse pedes Apostolis, ut eos præpararet in prædicationem Evangelii, juxta illud: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* Isaiæ 52. 7. Rom. 10. 15.

Secundo, S. Ambros. lib. de iis qui initiantur myster. cap. 6. censent Christum in baptismo abluere peccata actualia, abluendo caput; hic vero abluendo pedes, abluisse reliquias peccati originalis, id est, motus concupiscentiæ: hac enim lotione pedes, id est affectus eorum, roborasse, ut cupiditatibus generose resistant.

Tertio, S. August et S. Bernard. de cœna Domini: Pedibus, inquit, quibus terram calcamus, significantur terreni amores, sordes et defectus, qui, dum in terra, id est, inter res terrenas, conversamur, veluti pulvis aut lutum nostris pedibus, id est affectibus, adhærescunt, quos abluere oportet per lacrymas et pœnitentiam, præsertim ante sanctam communionem.

Quarto, S. Cyprian de Cœna Domini, et S. Gregor. lib. 9. epist. 39. Pedum, inquit, qui sunt infima et ultima pars hominis, lotio, significat non tantum exteriora opera nobis esse scrutanda, sed descendendum nobis esse in imas et intimas conscientiæ latebras, easque ab omni occulta macula. et prava intentione esse expurgandas, per contritionem, lacrymas et gemitus.

Ex hac Christi lotione pedum manavit consuetudo Mediolani, et in nonnullis aliis Ecclesiis, ut baptizandis pedes abluerentur ab Episcopo, ac deinde a sacerdotibus et clericis in fonte, qui ad hoc erectus erat ante fores Ecclesiæ; Episcopus deinde pedes a se ablutos osculabatur, et posterior pars pedis imi super Episcopi caput imponebatur. Hunc morem refert et defendit S. Ambr. l. 3. de Sacram. c. 1. dicitque eum a S. Petro et Christo hoc loco manasse, unde miratur eum in Ecclesia Romana non servari. Et Concil. Toletan. XVII cap. 3 sancit, ut Episcopi et sacerdotes lavent pedes fidelium in cœna Domini, ad exemplum Christi, jubetque revocari ejus usum intermissum. Hoc autem Concilium celebratum fuit æra 732. hoc est, anno Christi 694.

Causam hujus lotionis mysticam affert idem Ambrosius lib. de Initiandis cap. 6. dicens: *Mundus erat Petrus, sed plantam lavare debebat; habebat enim primi hominis de successione peccatum, quando eum supplantavit serpens, et persuasit errorem: ideo planta ejus abluitur, ut hæreditaria peccata tollantur.* Alludit ad illud Dei ad serpentem de homine: *Tu insidiaberis calcaneo ejus*. Genes. 3. 15. Idem Ambrosius lib. 3. de Sacram. cap. 1. *Quia Adam, ait, supplantatus a diabolo est, et venenum ei effusum est supra pedes, ideo lavas pedes, ut in ea parte, in qua insidiatus est serpens, majus subsidium san-*

ctificationis accedat, quo postea te supplantare non possit. Lavas ergo pedes, ut laves venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit, ut in mysterio non erubescamus, quod non dedignamur in obsequio.

Alia causa magis litteralis est, quia baptizandi olim nudis pedibus incedebant, ut humilitatem præ se ferrent. Unde hæc nuditas vocatur humilitas pedum a S. Augustino lib. 2. de Symbolo ad catech. cap. 1. quare sordes nudis pedibus contractas abluebant. Hic mos a Mediolanensi Ecclesia ad alias manavit, ut patet ex S. Augustino epist. 118. ad Januarium, et epist. 119. Unde et Palladius in Lausiaca cap. 73. narrat Serapionem Sindonitam duos mimos convertisse, eisque pedes abluisse, ac deinde eos baptizasse; postea vero, quia nonnulli putabant hanc ablutionem pedum ad salutem sufficere, nec opus esse baptismo, hinc ablutio illa vetita fuit in Concilio Elibertino cap. 48. Ecclesia tamen Mediolanensis in sua consuetudine pedes abluendi perstitit: abluere autem pedes baptizandorum solebat die Jovis sancto, eadem die, qua Christus lavit pedes Apostolorum, ac deinde Vigilia Paschatis eosdem baptizabat. Postea cœperunt pedes abluere post baptismum, ipso sabbato sancto. Verum quia hæc ablutio pedum derogare videbatur baptismo, quasi ipse non omnem culpam et pœnam peccatorum aboleret, sed pro venialibus abolendis opus adhuc esset ablutione pedum: hac de causa Concilium Elibertinum in Hispania ritum hunc abluendi pedes sustulit. Ita Gabriel Vasquez 3 p. tr. de Baptismo disput. 166. c. 5. in fine. Ubi et addit in Hispania ritum hunc abluendi pedes viguisse, alioqui enim illum ibidem non vetuisset Conc. Elibertinum. Fuse de hoc ablutionis pedum ritu agit Josephus Vicecomes, lib. 3. de Ritibus Baptismi c. 17. et seq. omniaque a me dicta confirmat et probat. Porro ex S. August. epist. 119. liquet baptizandus die Jovis sancto, non solum pedes, sed et totum corpus abluisse ut sordes corporis jejunio quadragesimali contractas abluerent, itaque se ad baptismum sabbato sancto decenter suscipiendum disponerent, ne corpore immundo et sordido illum susciperent. Rursum apud varios, imo apud eosdem, variis temporibus varius erat abluendi mos. Alii enim ante baptismum, alii post eum, alii tam ante, quam post abluebant: alii pedes dumtaxat: alii pedes et totum corpus: nunc autem hæc omnia cessant; jamdiu enim hic abluendi ritus exolevit, uti notat Vasquez.

Hinc rursum Mediolani, eodem die Jovis sancto, Episcopus multis e clero Christi exemplo pedes lavabat. Idem faciunt Superiores in multis Capitulis et monasteriis. Imo Romanus Pontifex quotannis eodem die, ut hanc lotionem Christi repræsentet, solet duodecim pauperibus manibus, propriis pedes abluere, eosque deinde nova veste donare, et convivio excipere.

8. Dicit ei Petrus; Non lavabis mihi pedes in æternum.] Origenes accusat Petrum protervæ audaciæ et inobedientiæ: sed recte excusant eum S. August. tract. 56. quod hæc ejus vox processerit a summa fide, reverentia, timore, humilitate et dilectione, q. d. Ego sum vilis homuncio, tu es Rex gloriæ et Dominus majestatis: quare non patiar te mihi lavare pedes: *Ego* (sunt verba Cyprian. tract. de Ablut. pedum) *si oportuerit me mori tecum, paratus sum; hoc enim debeo, hoc amplector. Pro te libenter cervicem porrigo percussori; sed Deum meum, et Dominum meum ad pedes meos prostratum non patior, non audeo sustinere.*

Respondit ei Jesus: Si non lavero te, non habebis partem mecum.] Primo, S. Aug. hoc mystice accipit, q. d. Nisi per pœnitentiam (quam lotio pedum repræsentat et excitat) lavero peccata tua venialia, non dabo tibi Eucharistiam, quam jam instituere paro, nec ingredieris cœlum, quia nil coinquinatum in illud ingreditur. Sic et S. Cypr. tract. de Ablutione pedum.

Secundo, S. Chrysost. et Cyrillus, q. d. Nisi susceperis humilitatis documentum, quod ego hac lotione pedum tibi trado, non habebis partem mecum: quia soli humiles Dei gratiam et gloriam nanciscuntur.

Tertio, genuine ad litteram, q. d. Si, o Petre, te mihi resistentem non lavero, id est, si obstinate persistas in inobedientia, ut nolis tibi a me lavari pedes: tu quia inobediens, non habebis partem mecum, id est non communicabis mecum in mensa Eucharistica, non dabo tibi partem panis consecrandi in corpus meum, a sacra synaxi te excludam, non habebo te familiarem et mensæ sacræ socium. Minatur enim Christus Petro privationem suæ familiaritatis et Eucharistiæ, non autem gratiæ et gloriæ: licet enim ægrius Petrus obediret, id tamen erat ex profunda humilitate et reverentia, ideoque venia dignum. Ita Toletus, qui et rationem addit: Minatur, inquit, Petro, quod non sit ei daturus Eucharistiam, per quam Christus in eo, et ipse in Christo mansurus erat: ad hoc enim præcipue lavabat ipsorum pedes, ut dispositis et mundis seipsum in cibum daret, et realiter cum eis uniretur. Et hoc est quod Petro comminatur: Si non te lavero, non eris particeps mei: nam convivium mei ipsius modo præparo, iis solis quos lavero daturus. Petrus verbum hoc distincte non intellexit, tunc quando prolatum est; sed id tantum concepit nihil se cum Christo habiturum commune, ab eoque se separandum, nisi lotus fuisset; quod quidem magna erat pœna; postea tamen rei mysterium cognovit. Similis phrasis est 3. Reg. 12. 16. ubi populus offensus sævitia Roboam ait: *Quæ nobis pars in David? vel quæ hæreditas in filio Isai?* q. d. Nolumus deinceps amici familiares, et subditi esse familiæ Davidis, sed alium nobis creabimus regem.

Ita S. Basilius orat. de Peccato: *Hanc ob rem*, inquit, *a Christo in Petrum ejusmodi jactæ sunt minæ, ut, nisi promptitudine ac velocitate obedientiæ voluntatem suam correxisset, non illi illæ beatitudines a Deo in eum profectæ, non dona, non promissiones, non etiam illa ipsa Dei, et Patris talis ac tantæ erga unigenitum filium propensæ voluntatis declaratio suffecissent ad præsentem inobedientiam expiandam.*

Hinc idem S. Basil. ex hoc loco duas insignes, colligit regulas morales, reg. 12. c. 2. Prima est, *Qui jussis Domini adversatur, licet id pio et amico animo faciat, is tamen ob eam caussam abalienatur a Domino.* Altera est, *Quod quidquid a Domino dicatur, id summa cum animi expletione debemus suscipere.*

Porro ex hoc loco S. Ambros. putavit lotionem pedum omnibus fidelibus esse necessariam in baptismo, quasi præparationem et dispositionem ad Eucharistiam a Christo sancitam, uti dixi v. 7.

9. Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes meos, sed et manus, et caput.] Petrus ictus hac

Christi comminatione, quasi fulmine, illico Christo obedit, ac plura quam Christus postularat, offert, scilicet manus et caput, quæ alias subinde lavari solent. Hinc S. Basilius in Regul. brevior. resp. 60. utilem dat regulam: *Rescindendum*, ait, *est quidquid præter præceptum Domini ante statutum est. Hoc aperte demonstrat in apostolo Petro, qui ante statuerat: Non lavabis mihi pedes in æternum; ubi vero affirmative audivit Dominum dixisse: Nisi lavero te, non habebis partem mecum; confestim sententiam mutavit, et dixit: Domine non tantum pedes, sed et manus.*

Rursum Basilius respons. 233. ex hoc loco docet obedientiam cæteris virtutibus esse præferendam: Petrus, ait, cum ei talium ac tantorum recte factorum testimonium a Domino fuisset datum, atque eo modo appellatus, et beatus laudatus, ubi una tantum in re, ab obedientia visus est discedere, atque hoc ipsum non ex negligentia superbiave, sed ex reverentia honoreque erga Dominum suum; propter hoc ipsum tantum ei dicitur: *Nisi lavero te, non habebis partem mecum.*

10. Dicit ei Jesus: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus.] Nota, Christum hic alludere ad eos, qui se lavant in balneis qui toti quidem loti et mundi ex eis exeunt; sed quia pedibus nudis terram calcant, itaque pedes inquinant, idcirco eos tantum deinde lavant. Nota Secundo, Christum per anagogen, hic more suo a lotione corporali ad spiritualem assurgere. q. d. Qui lotus est spiritaliter per baptismum, quo ego vos, o Apostoli, ablui; aut qui lotus est per contritionem et pœnitentiam, hic totus est mundus in anima, sed tamen indiget ut solos pedes lavet id est, ut animi affectus, qui ex terrenarum rerum, in quibus versantur, contagio subinde maculantur, et leves sordes contrahunt, sæpe expurget per contritionem, castigationem corporis, et similes virtutes (quarum hæc lotio mea est symbolum) præsertim ante sacram Synaxim et sumptionem Eucharistiæ. Sic fere S. August. Beda, Rupertus, et S. Bernardus serm. in cœna Domini; quem audi: *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet. Lotus est qui gravia peccata non habet, cujus caput, id est intentio, et manus, id est operatio et conversatio, munda est; sed pedes, qui sunt animæ affectiones, dum in hoc pulvere gradimur, ex toto mundi esse non possunt, quin aliquando vanitati, aliquando voluptati, aut curiositati, plusquam oporteat, cedat animus vel ad horam. In multis enim offendimus omnes. Verumtamen nemo contemnat aut parvipendat. Impossibile est enim cum eis salvari, impossibile est ea dilui nisi per Christum Jesum, et a Christo.*

Igitur Christus hac lotione pedum expurgavit Petri et Apostolorum peccata, venialia præsertim, quia per illam, ac per tantam suam demissionem compunxit eorum mentes, eosque admonuit internæ lotionis per contritionem faciendæ in anima, per quam venialia peccata expiantur.

Hac de causa sacerdotes in veteri testamento lavabant pedes et manus ante sacrificium, uti jam dixi. Idem fecere Gentiles multi, quos recenset Brissonius lib. 1. de Formulis Roman. pag. 4 Idem olim fecere Judæi, ut patet Marci 7 4 et etiamnum faciunt.

Denique, S. August. epist. 108. ad Seleucianum, ex eo *qui lotus est*, probabiliter colligit Petrum et Apostolos ante Eucharistiam fuisse baptizatos: tum quia nemo capax est Eucharistiæ, nisi baptizatus; tum quia ante mortem Christus eos baptizavit: nam post mortem neminem baptizavit: constat autem ipsos omnes a Christo, vel immediate, vel mediate fuisse baptizatos. Denique τὸ *lotus* proprie lotionem, quæ fit in baptismo, notare videtur.

Et vos mundi estis, sed non omnes.] Tacite Christus pungit Judam, ut a sua proditionis machinatione et scelere resipiscat, noluit tamen eum nominare, ne infamaret, et ne Apostoli in eum ut proditorem insurgerent, eumque male tractarent.

11. Sciebat enim quisnam esset, qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes.] Hinc S. August. lib. 2 Contra Petil. cap. 22. colligit Judam tum præsentem fuisse, ac proinde a Christo lotum S. Synaxim sumpsisse; licet S. Cyprian. tract. de Ablut. pedum neget Judam lotioni, et consequenter Eucharistiæ interfuisse.

13. Vos vocatis me Magister et Domine; et bene dicitis: sum etenim.] *Magister et Domine.* Christus non tantum qua Deus, sed etiam qua homo erat magister et dominus omnium hominum et totius mundi, nec tantum exterius loquendo docebat, uti faciunt communes magistri, sed interius mentes illuminabat, et voluntatem quocumque vellet impellebat, unde ipse solus perfectus, cœlestis et divinus est magister, uti ipse ait Matth. 23. 10. Vide ibi dicta.

Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita vos faciatis.] non mihi, utpote jam eunti ad mortem, sed aliis proximis vestris, cum necessitas aut pietas id exiget; v. g. cum hospites peregre veniunt. Nam, ut ait S. Gregorius præfat in libros Dialog. *ad amorem patriæ cœlestis plus exempla, quam prædicamenta succendunt.* Unde *Jesus cœpit* primo *facere*, deinde *docere*, Actor. 1. v. 1. plusque docuit facto, quam verbo. Hinc S. Basil. lib. 1. Moral. regul. 70. cap. 40. docet eum qui præest, debere prius facere ea, quæ subditos facienda esse docet, ac cap. 24. docet eum uti dignitate, sic et humilitate subditos præire oportere Prævidebat Christus Apostolos paulo post inter se superbe disceptaturos, quis eorum esset major, unde hoc humilitatis exemplum eis præmisit, objecitque, ut hanc eorum ambitionem infringeret et comprimeret, atque ita eam reipsa, si non elisit, certe infregit.

Ex hac Christi sententia usus invaluit, ut multi Prælati, imo principes et reges die Jovis sancto subditorum vel pauperum pedes lavent; imo S. Ambros. censuit Christum hic idipsum præcipere, uti superius dixi. Ita pedes pauperum laverunt S. Ludovicus rex Franciæ, S. Elisabetha uxor Lantgraviæ Hassiæ, S. Hedwigis Ducissa Poloniæ, S. Brigida, aliique plures. Vide Gretserum in Pedilavio.

16. Amen, amen dico vobis, non est servus major domino suo, neque apostolus major est eo qui misit illum.] Insistit Christus humilitati Apostolis inculcandæ, quia prævidebat eorum de primatu contentionem mox secuturam, q. d. Si ego vester dominus me humiliavi, et lavi pedes vestros, multo magis decet vos humiliare, et pedes alterutrum lavare. Si enim dominus lavit, lavet et servus: nec enim servus dedignari potest opus, quod fecit dominus: nec apostolus sive le-

gatus recusare potest officium, quod præstitit ejus Prælatus, vel princeps qui eum misit.

17. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.] q. d. Si hæc scitis, uti scire vos scio (quis enim nescit dominum esse majorem servo, et Prælatum suo apostolo sive legato?) beati eritis, si uti scitis, sic et feceritis ea, opereque compleveritis. Beati, inquam, in spe, sed necdum in re; futuri autem beati in re post mortem, si usque ad eam hæc facere perrexeritis, et in mei sequela perseveraveritis, uti vos omnes facturos et perseveraturos scio, uno excepto Juda: unde eum excipiens subdit:

18. Non de omnibus vobis dico] vos hæc quæ dixi facturos, quia scio Judam id non facturum.

Ego scio, quos elegerim.] S. August. tract. 59. explicat de æterna Dei prædestinatione, ac electione ad gloriam. q. d. Non de omnibus dico, sed de iis tantum quos elegi ad gloriam, ad quam non elegi Judam, ac proinde de eo non sum locutus, sed eum excipio. Verum hoc duriusculum videtur: tum quia culpa omnis in Judam rejicienda est, non in Christum, Christique electionem, a qua Judam exclusit. Unde vers. seq. Christus culpam in Judam conjicit: tum quia Christus, quando loquitur de æterna Dei electione et prædestinatione ad gloriam, numquam solet eam sibi tribuere, sed Patri: ipsa enim est pars primaria providentiæ, quæ Patri appropriatur. Agit igitur Christus hic de temporali sua electione, qua ut homo elegit duodecim Apostolos, et inter eos ipsum quoque Judam, de qua dicitur Lucæ 6. *Vocavit ad se discipulos, et elegit duodecim ex ipsis, quos et Apostolos nominavit;* inter duodecim autem unus erat Judas. Loquitur ergo Christus hic de electione ad apostolatum, ait Toletus et Maldon. q. d. Ego scio et scivi, quos et quales elegerim in Apostolos; scio et scivi, qui eo digni, qui indigni futuri sint, qui perseveraturi, ideoque beati futuri, qui non; scio eos, qui hæc quæ dixi facturi sint, qui non; uti scio et scivi Judam a me electum ea non facturum, sed fore meum proditorem: quare non ex ignorantia elegi eum in Apostolum, quasi ignorarim eum me proditurum; imo idipsum optime præscivi et prævidi, sed tamen elegi eum, ut ejus malitia uterer ad commune bonum, scilicet ut per eum impleretur mea passio, et per eam hominum salus et redemptio. Unde subdit:

Sed ut impleatur Scriptura: Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum.] q. d. Sciebam Judam fore proditorem, sed tamen elegi eum in Apostolum, ut per eum impleretur mea passio, et consequenter Scriptura, quæ eam, ejusque modum prædixit; scilicet illam fore inchoandam per proditionem unius mihi familiaris et domestici, puta Judæ, qui mea amicitia et familiaritate perfide abusus est ad me prodendum; atque ego id permittere volui, ut ex ejus malitia ingens bonum eliciam, scilicet mundi redemptionem, sicut permisi lapsum Luciferi et Adami, ut inde elicerem Christi incarnationem.

Levabit calcaneum.] Citat Psal. 40. 9. ubi Septuag. vertunt, *magnificavit super me supplantationem;* S. Hieron. *levavit contra me plantam*, id est me decipere, supplantare, prodere et perdere conatus est, imo reipsa me dolo et fraude supplantavit, me cadere fecit in manus Judæorum, me adegi ad crucem et mortem. Nam *supplantare* proprie est plantam, seu pedem vel calcaneum inter alterius crura immittere in lucta vel cursu; itaque facere ut pedes currentis ad pedem supplantantis illisi impingant, cadant et corruant.

Loquitur David ad litteram de Architophel. proditore suo apud Absalonem filium suum, ut habet Chaldæus; mystice de Juda proditore Christi, cujus typus fuit Achitophel, sicut David Christi.

19. Amodo dico vobis, priusquam fiat; ut cum factum fuerit credatis quia ego sum.] *Amodo* græce ἀπ' ἄρτι, quod verti potest Primo, *ex nunc, ex hoc tempore*, ut vertit Syrus; Secundo, *confestim, jam jam*, cito, illico; et sic hic accipitur, et hoc significat *amodo*: notat enim instantem proditionem Judæ. q. d. Jam jam post paucas horas Judas prodet me, ideoque id vobis prædico, ut, cum mox videritis me prodi, capi, occidi, non turbemini, sed *credatis*, id est, in fide mea perseveretis *quia ego sum*, scilicet, quod ego sim Messias Filius Dei, sponte me offerens morti pro redemptione hominum: ideo enim hæc prædico, ut sciatis me hæc omnia præscire, et posse præcavere, meque subducere, sed nolle, imo velle pati pro salute mundi: tunc pariter videbitis me vere dixisse non omnes vos esse mundos, sed Judam esse immundum et sceleratum, ideoque reprobandum et damnandum, cum videritis eum ex sceleris conscientia et immanitate laqueo se præfocare. Hæc ergo mea prædictio conjuncta cum rei prædictæ eventu, vos in fide mea nutaturos stabiliat et confirmet. Ita Cyrillus.

20. Amen, amen dico vobis: Qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit.] Non apparet quomodo hæc verba cohæreant cum præcedentibus. Primo. Chrysost. homil. 71. et ex eo Theophyl. hæc referunt ad passionem et crucem Christi quasi ad eam fortiter imitandam hortetur Apostolos per sui exemplum. q. d. Nolite timere persecutiones, mortes et cruces, quas prædicando fidem meam patiemini: quia in hac re me sequemini, patiemini enim ut mei legati, a me missi, et consequenter a Deo Patre. Quare passio hæc vobis non erit ignominiæ, sed gloriæ. Verum hic non agitur de passione, sed de susceptione Apostolorum.

Secundo. Cyrillus lib. 9. cap. 12. putat Christum hic ostendere immanitatem proditionis Judæ argumento ducto a contrario, q. d. Sicut qui a me missum excipit et honorat, me excipit et honorat: sic ex adverso qui a me missum respuit, non tantum mihi, sed et Deo, qui me misit, gravem contumeliam et injuriam irrogat. Verum hic multa supplere oportet, quæ non dicit Christus.

Tertio. Cajetanus, Jansenius et Ribera probabilius censent Christum, cum jam finire vellet sermonem de ablutione pedum, nunc addere nonnulla, et ad ipsum redire, exhortarique omnes fideles, ut recipiant missos ad se Apostolos, benefaciant eis, sicut ante exhortatus fuerat Apostolos, ut benefacerent fidelibus; qua in re etiam Apostolos consolatur, ut ait Chrysost. homil. 71. quos pro omnium salute, in charitatis officiis laborare jusserat.

Quarto, magis particulatim et proprie, Toletus opinatur hæc pertinere ad exemplum lotionis pedum datum a Christo, ut hoc Apostoli et fideles imitentur,

nec ab eo excusent se, quod hæc lotio sit vilis, hominemque vilem et abjectum efficiat, cum Christus ipse eam usurparit, et usurpando honorarit, atque quasi nobilitarit, q. d. Nolite subterfugere hospites, eisque pedes abluere; quia qui hospites fideles, præsertim Apostolos, hospitio accipit, eisque pedes lavat, me qui eos mihi quasi hospitio accipit: qui autem me accipit, accipit et Patrem qui misit me.

Ergo qui meos fideles et legatos recipit, Deum recipit, et honor qui eis impenditur, Deo impenditur: ac vice versa qua injuria quis eos afficit, eadem me, et Deum ipsum afficit. Docet ergo hic Christus humilitatis officia, quale est lavare pedes, esse obeunda etiam ab Apostolis et Prælatis, nec recusari debere ob officii dignitatem, ne illa vilescat et contemnatur, quia per illa potius honorabuntur, ut veri imitatores et vicarii Christi, quia qui eos honorat, Christum et Deum ipsum, qui eos misit, honorat. Humilitas ergo Prælatos non dedecorat, sed ornat et decorat. Ita Toletus, Jansen. et alii. Hinc noster S. Franciscus Xaverius navigans in Indiam, cum ægrorum lectos sterneret, cibos coqueret, medicinas porrigeret, audiretque sibi objici, hæc tam vilia munia dedecere Legatum Apostolicum, qualis ipse erat, respondit ea decere discipulum et Apostolum Christi, quia Christus similia obivit, eaque quasi nobilitavit. In schola enim Christi sola humilitas nobilitat et exaltat, quia Christo Deo et Domino nostro nos assimilat. Ita Tursellin. in ejus Vita. S. Carolus Borrom. in supplicatione publica, nudis pedibus, laqueo ad collum appenso crucem bajulans incedebat, pauperibus serviebat, peste laborantibus ministrabat, vilia quæque obibat; et tamen per hæc dignitatem Archiepiscopalem et Cardinalitiam non turpavit, sed magis ornavit, ac sancti Cardinalis nomen obtinuit: sicut enim gemma carbunculi in pala ornat annulum aureum, sic humilitas exornat purpuras et coronas.

21. CUM HÆC DIXISSET JESUS, TURBATUS EST SPIRITU, ET PROTESTATUS EST (id est palam, aperte, et clare testatus est) ET DIXIT: AMEN, AMEN DICO VOBIS, QUIA UNUS EX VOBIS TRADET ME.) Syrus, *hæc dixit Jeschua, et infremuit spiritu, et testatus est, dixitque. Amin, amin dico vobis, unus ex vobis prodet me;* Arabicus: *commotus est spiritu*, etc. Turbatio ergo hæc fuit ingens dolor et indignatio ob scelus Judæ, quod ille jam jam cum esset proditurus Judæis: ob hujus enim sceleris immanitatem, æque ac ob Judæ perditionem et damnationem, intimis animi sensibus indoluit Christus, et infremuit spiritu; hunc autem dolorem non involuntarie passus est, sed libere admisit Christus, imo ultro assumpsit hic, æque ac in morte Lazari cap. 11. 33. ut ibi dixi. De hac Christi prædictione proditionis Judæ, dixi Matth. 26. v. 21. et seq.

Quæritur hic, quando hæc Christi prædictio contigerit, an ante institutionem Eucharistiæ, an post? Joannes enim illam institutionem hic omittit, quia a cæteris tribus Evangelistis diserte fuit enarrata; Matthæus autem et Marcus prædictionem hanc Christi præponunt institutioni Eucharistiæ, Lucas vero postponit. Sunt hic tres sententiæ probabiles.

Prima est Jansenii et Franc. Lucæ, qui censent Christum prædixisse Judæ proditionem post institutionem Eucharistiæ, ut habet Lucas; quare Matthæum et Marcum, qui ante Eucharistiam prædictionem hanc enarrant, uti anticipatione: unde ipsi institutionem Eucharistiæ collocant immediate ante hunc versum 21. Joannis. Ratio est, quia, si ante Eucharistiam Judæ proditionem prædixisset, turbasset Apostolos, et commovisset ad iram, ac minus dispositos attentosque ad Eucharistiam reddidisset. Verum hæc ratio non concludit. Nam ante Eucharistiam prædixit Christus suam passionem et mortem, quæ multo magis apostolos turbavit, ac paulo post Eucharistiam, ut ipsi fatentur, prædixit proditionem Judæ, quæ tunc eos turbavit, ut ad recollectionem animi, quæ post Eucharistiam requiritur, minus attenderent. Denique hæc Christi prædictio proditionis Judæ ante Eucharistiam, valuit tum ad Judam a scelere deterrendum, tum ad Apostolorum animos compungendos, et sollicitos reddendos, ut conscientiam suam quisque examinaret, ne in ea Christus quid inveniret, quod ipse æque ac scelus Judæ revelare et carpere posset.

Secunda sententia plane contraria est Baronii anno Domini 34. cap. 58. et aliorum, qui censent Christum prædixisse Judæ proditionem, non post, sed ante institutionem Eucharistiæ, ut habent Matthæus et Marcus: quare Lucam, qui eam illi postponit, uti postpositione. Putat ergo Baron. rem gestam esse eo ordine, quo a Joanne recensetur; nimirum post pedum ablutionem de sua proditione Jesum sermonem habuisse, tunc et Joanni de proditore roganti signum illud per intinctam buccellam dedisse; sed quod dicit accepta buccella continuo exiisse, id quidem non ita accipiendum putamus, ait Baron. ut tunc temporis statim, et nulla interposita mora abierit: sed quod velut furore quodam percitus, non exspectaverit prolixam illam post cœnam habitam a Domino orationem. Nam S. Lucas aperte testatur Judam cum cæteris permansisse, usque ad finem communicationis Eucharistiæ, post quam nihil jam videbatur esse reliquum in mensa (secundum prædictum Judæorum ritum) quo potuerit panis intingi: sicque nec dici posse videtur, illum panem intinctum fuisse Eucharistiam.

Verum Judas post buccellam *exivit continuo*, imo eodem momento, ut habet Syrus; non ergo exspectavit prolixam Apostolorum synaxin, si illa post datam buccellam contigit. Unde verisimilius alii hujus sententiæ sectatores opinantur, buccellam hanc Judæ a Christo datam fuisse ipsam Eucharistiam: post hanc enim indigne sumptam, a diabolo actus quasi in furorem, illico exiit ad scelus, quod machinabatur, perficiendum. Porro in institutione Eucharistiæ, et post eam Christus accubuit mensæ, ibique prædixit proditionem Judæ, ut habet Lucas. Ergo omnino verisimile est mensam tunc necdum fuisse sublatam, sed in ea ex tribus Christi cœnis præcedentibus, remansisse panem et ciborum reliquias, ex quibus Christus buccellam accipere, et intingere, intinctamque Judæ dare posset.

Tertia ergo sententia inter duas jam dictas media verior videtur, scilicet Christum prædixisse proditionem Judæ, tam ante Eucharistiam, quam post eam illam iterasse; tum quia valde illam, ejusque atrocitatem sensit et indoluit, imo turbatus est spiritu, ut ait hic Joannes: tum ut Judæ suum scelus objiceret,

ac se illud scire indicaret, eumque ab illius executione absterreret: tum ut Apostolorum animos compararet, et hac prædictione præmuniret, ne mox reipsa visuri Judæ proditionem, et Jesu captivitatem percellerentur, sed in fide Jesu constanter persisterent. Hac ratione enim conciliamus optime Matthæum et Marcum cum Luca, ut utrique verum dixerint, remque suo ordine narrarint. Est hæc sententia expressa S. August. lib. 3. de Consensu Evang c. 1. Euthymii et Toleti, qui asserunt hunc fuisse rei gestæ ordinem Peracta jam paschalis agni cœna, et communi incepta, illis cœnantibus surrexit Christus, lavitque discipulorum pedes, quibus lotis, iterum recumbens dixit omnia hæc, quæ Joannes narrat: spiritu ergo turbatus de suo loquitur traditore, et interrogat unusquisque: *Numquid ego sum?* et audit Judas, *Tu dixisti*. His peractis Eucharistiam instituit; qua instituta, et mysterio peracto, iterum de traditore loquitur, ut refert Lucas c. 22. *Verumtamen*, inquit, *ecce manus me tradentis mecum est in mensa*, etc. Tunc interrogat Petrus Joannem: *Quis est de quo dicit?* et Joannis interrogans Jesum audit: *Cui ego panem intinctum porrexero*. Et post hanc buccellam introivit in Judam Satanas, et recessit, quo recedente et cœna omnino absoluta, Christus habet ad suos discipulos mirabilem concionem a Joanne paulo post descriptam Hinc patet institutionem Eucharistiæ non ante hunc versum, ut vult Jansen. sed ante v. 23. *Erat ergo unus*, etc. collocandam esse.

22. Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret,] imo interrogantes singuli: *Numquid ego sum Domine?* ut habet Matth. cap. 26. 22. Nam ut ait Chrysost. *quia nominatim non dixit, in omnes induxit timorem: et licet sibi male conscii non essent, tamen Christo magis quam propriis cogitationibus credebant*. Et, ut Origenes, *recordabantur velut homines, mutabiles esse affectus etiam provectorum*.

23. Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus.] Puta ipse Joannes. To *ergo* continuat sermonem prædictionis Christi de proditione Judæ, etsi is interruptus fuerit per institutionem Eucharistiæ, eo quod illam hic omittat Joannes: Eucharistiam enim instituit Jesus immediate ante hunc versum, post primam prædictionem proditionis Judæ, quam recensent Matthæus et Marcus: deinde instituta jam Eucharistia, et peracta S. Synaxi, Christus eamdem prædictionem iteravit et resumpsit, dicens ut habet Lucas c 22. 21. *Verumtamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa:* cumque Apostoli cuperent scire nominatim quis ille foret, Petrus avidior et ferventior cæteris, innuit Joanni in sinu Jesu recumbenti, ut a Jesu eum sibi designari postularet, ut hic narrat Joannes, idque insinuat to *ergo*. q. d. Joannes erat vicinior et charior Jesu, illique proximus, utpote in sinu ejus recumbens: *ergo*, id est hac de causa, innuit Petrus Joanni, ut a Jesu suo dilecto nomen proditoris exquireret. Dicitur autem Joannes in sinu Jesu recubuisse, quia veteres non assidebant mensæ, sed recumbebant bini vel terni in singulis lectulis mensalibus, ita ut cubito dextro innixi, non tam sederent, quam jacerent ad mensam, quo fiebat ut secundus ad sinistram primi proxime sequens, in ejus sinu quasi jacere et recumbere videretur. Vide Ciacconum de Triclinio.

Quem diligebat Jesus,] non tantum amore amicitiæ humanæ, velut ætate minimum, ut vult Toletus: sed etiam amore charitatis, ob virginitatem et puritatem, modestiam et mansuetudinem, moresque suaves et sanctos, quibus cæteros antecellebat; ita Cyrill. Chrysost. Theophyl. Euthym. et S Hieron. epist. ad Heliodorum. Hinc tamen non sequitur Joannem absolute omnibus Apostolis fuisse sanctiorem: poterat enim Petrus ille esse in charitate ardentior; ideoque sanctior. Sanctitas enim maxime in charitate consistit, illaque mensuratur, ut, quanta est charitas, tanta sit gratia et sanctitas cujusque

Porro quod Joannes in sinu, et supra pectus Jesu recubuit, non solum fuit præsentis amoris indicium, sed etiam futuræ rei signum, *quod* scilicet *inde vocem sumeret, quam postea cunctis sæculis inauditam emitteret*, ait Beda.

24. Innuit ergo huic Simon Petrus: et dixit ei: Quis est de quo dicit?] Hinc patet Petrum Joanni innuisse: non tantum signo nictus et nutus, ut vult S. August. sed etiam modeste verbo suggerendo dixisse: *Quis est de quo dicit?* uti narrat hic Joannes. Ita Origen. Chrysost. et Cyrill. Rogat autem, id Petrus; non qua Apostolorum princeps, licet id velit Cyrill. nec quasi metuens sibi, ne ipse foret proditor, ut opinatur Chrysost. sed ex zelo, ut tantum scelus et Christi proditionem impediret, uti in horto Christi captivitatem impedire voluit, amputando aurem Malcho eum capere volenti.

25. Itaque cum recubuisset ille supra pectus Jesu, dicit ei: Domine quis est? 26 Respondit Jesus: Ille, est, cui ego intinctum panem porrexero; et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ.] *Cum recubuisset*. Videtur Joannes innuenti Petro, vel vestem ejus secreto trahenti aures et corpus admovisse, itaque a sinu Christi nonnihil recessisse, ut audiret Petri petitionem, qua audita rursus corpus reclinasse, et recubuisse ad pectus Jesu, ut id quod suggesserat Petrus, posceret a Jesu.

Intinctum panem.] Nota, Judam interfuisse celebrationi agni paschalis, item Eucharistiæ, eamque cum aliis Apostolis sumpsisse, uti docent S. Augustin. Chry. Cyrill. et alii passim; imo nonnulli opinati sunt hunc *panem intinctum* fuisse Eucharistiam, sed perperam: nec enim Christus *panem intinctum* consecravit, sed panem siccum, æque ac vinum purum et merum. Quare post S. Synaxim, Christus ex mensa accepit partem, sive buccellam panis residui, eamque intinxit in embamma, vel jusculum aliquod delicatius, quod adhuc erat in mensa (nec enim decet in convivio ab hero dari convivæ panem siccum) illamque dedit Judæ, ut hoc signo ipsum esse proditorem a se designatum indicaret Joanni: nec enim alii Apostoli verba Christi ad Joannem de signo hoc proditoris audierunt, utpote modeste a Christo soli Joanni in aurem dicta.

Porro Christus eum apposite hoc signo indicavit, quia panis mensalis signum est pacis et amicitiæ: unde per illum Christus non tantum personam proditoris, sed et ejus qualitatem, modumque proditionis demonstravit: quod Judas simili amicitiæ symbolo, pu-

ta osculo, eum proditurus esset. Mystice, intinctio hæc panis fictionem et fraudem animi in Juda denotabat, ait S. August.

Rursum S. Cyrillus et August. aiunt Judam a Christo buccella panis indicatum fuisse, ut impleretur illud Psalm. 40. *Qui manducat mecum panem, levavit contra me calcaneum*: imo Chrys. ait tacite ipso facto Christum hic idipsum Judæ exprobrasse, q. d. Quomodo non pudet te, o Juda, me prodere, qui mensæ meæ es socius et conviva.

Denique Judas accepta a Christo buccella, ex conscientia sceleris, et hoc indicio Christi sentiens se notari, impudenter et obstinate in proposito prodendi Christum perstitit. Nam omnino detectum et infamatum se videns, quasi amens et furens, instigante diabolo egressus est ad scelus perficiendum, abiitque ad principes sacerdotum, ut ab eis satellites postularet, qui se duce et indice Jesum comprehenderent: licet enim Matth. hæc verba et responsum Christi ponat ante Eucharistiam: Unde S. August. lib. 3. de Consensu Evangelist. cap. 1. censet ante eam esse dicta; tamen ex verbis Lucæ et Joannis liquet ea dicta esse post Eucharistiam: Matthæus enim more suo omnes has Christi prædictiones Judæ in unum convolvit, ne cogeretur eas dissecare, et iterato narrare post Eucharistiam. Nam plane verisimile est Judam audito Christi responso: *Tu dixisti*, confusum et indignantem illico exiisse. Exiit autem illico post acceptam buccellam, ut ait hic Joannes. Ergo statim post acceptam buccellam rogavit: *Numquid ego sum Rabbi?* et audiit: *Tu dixisti*, iisque auditis erubescens et indignans confestim exivit. Unde sequitur:

27. Et post buccellam (græce, ψωμίον, id est, buccellam, offulam) introivit in eum satanas,] eum impellens et exagitans ad vindicandam hanc suam infamiam, ut scilicet Christum suum scelus prodentem Judæis proderet. Satanas ergo qui prius in Judam ingressus erat ad proditionem machinandam, ut dictum est v. 2. hic rursus in eum ingressus est, ad eam perficiendam, et in opus conferendam: tum quia Judas jam ab Apostolis et Christo audiens *proditor*, ulterius inter eos manere non audebat, ne ab eis male mulctaretur: tum quia hora proditioni congrua, et a Juda destinata imminebat, scilicet qua post cœnam sciebat Christum de more iturum ad Montem oliveti, orationis causa, ubi facile comprehendi poterat. Quare Joanni non opus fuit Judam a Christo sibi indicatum Petro roganti indicare; quia mox ipse Judas seipsum prodidit, tum sua interrogatione, tum suo discessu et exitu.

Introivit ergo hic in Judam satanas, ut eum totum quasi possideret, idque certo et firmiter, unde mox eum ad laqueum adegit, non quod buccella a Christo data in eum diabolum immiserit: nam hæc amoris Christi fuit indicium, quo ejus animum ad se redamandum allicere volebat; sed quod Judas huic amori Christi ingratus; eam in sinistram partem acceperit: putabat enim quod Christus ex odio et vilipendio, ut ejus scelus Apostolis proderet, buccellam ei daret. Quare Judas tunc apostolatui Christi, et collegio Apostolorum nuncium remittens abiit ad familiam et famulatum Satanæ et Judæorum, velut transfuga et apostata. Ita S. Chrys. S. Aug. et Cyrillus, qui notat beneficium ingratis nocere, non ex se, sed ex eorum vitio et ingratitudine. Audi S. Ambrosium lib. 2. de Cain et Abel cap. 4. *Ubi se satanas immisit in cor Judæ, Christus recessit ab eo, momentoque eo quo illum recepit, hunc amisit. Denique sic scriptum est: Post buccellam introivit in eum satanas.* Introivit autem tribus de causis. Primo, propter ingratitudinem, ait S. Augustin. cum enim omnia officia charitatis Christus erga illum præstitisset, nec ita moveretur, relictus est plene possidendus a diabolo. Secundo, quoniam diabolus ex verbis illis Domini, et ex signis cognovit jam illum esse obstinatum in malo, et relictum a Domino, ut ait Chrysost. homil. 71. et Euthymius Matth. 26. Tertio, quoniam ipse Judas intellexit se jam omnibus manifestum esse, et quasi segregatum a discipulis et a magistro, et ideo confirmatus est in malo, et plane cor suum tradidit diabolo, quasi desperans; ideo etiam continuo exivit, non sustinens Domini et Apostolorum conspectum, aut metuens ne ab eis laceraretur, ait Euthym. ex S. Chrysostomo. Ita Ribera. Sic videmus peccatores, cum eorum peccata occulta publicantur, frontem perfricare, mentem obstinare, fremere et furere, ut sua crimina defendere velint, et in iis glorientur, ac in profundum scelerum omnium ruant. Vide hic in Juda, quomodo homo deserens Christum, sensim deseratur a Christo, ac desertus invadatur a Satana, invasus possideatur; possessus in omne nefas, indeque in abyssum præcipitetur: sicut Judas ex Apostolo factus est diabolus, æque ac Lucifer ex pulcherrimo angelo factus est teterrimus cacodæmon, et sicut ex suavissimo vino fit acidissimum acetum, et ex monacho, v. g. Luthero, fit hæreticus, imo hæresiarcha.

Et dixit ei Jesus: Quod facis, fac citius.] *Citius*, id est, cito, ut vertit Syrus: ponitur enim comparativus pro positivo. Non præcipit Christus Judæ proditionem, sed permittit. Hæc ergo verba sunt Christi, non præcipientis, sed primo prædicentis, q. d. Ne putes te latere me: scio te machinari meam proditionem. Non præcepit facinus, ait S. August. sed prædixit, non tam in perniciem perfidi sæviendo, quam ad salutem fidelium festinando. Secundo, permittentis, q. d. Age quod cœpisti, perfice quod destinasti; possem te mille modis impedire, ne scelus perficias, sed nolo, imo permitto te tuæ libertati: fac quod mente designasti. Tertio, sunt exprobrantis, ait Chrysost. q. d. Scio te mihi, a quo tot dona accepisti, extrema mala moliri: hæccine sunt tua maleficia, quæ tot beneficiis meis rependis? sed age quod agis. Etsi enim tuum scelus aperuerim, non id feci eo animo, quasi illud extimescam et impedire velim; si vellem enim, valerem et facerem; sed ut tuam malitiam et impudentiam tibi in faciem objiciam et exprobrem. Quarto, sunt animi celsi, contemnentis omnia Judæ machinamenta, q. d. Adeo non curo, nec timeo omnes tuas contra me machinationes, ut summe desiderem meam captivitatem et mortem per te accelerari, ut citius Deo Patri me in victimam offeram, et homines redimam: *Quod facis ergo, fac citius.* Audi S. Leonem serm. 7. de passione: *Vox hæc non jubentis est, sed sinentis; nec trepidi, sed parati, qui habens omnium temporum potestatem, ostendit se moram non facere traditori, et sic ad redemptionem mundi paternam exequi voluntatem; ut facinus quod a præsentibus paraba-*

tur, nec impelleret, nec timeret. Quinto, sunt verba excludentis Judam incorrigibilem a sua familia et societate Apostolorum. q. d. Quoniam tu te a nobis separare vis, excludo te a mea mensa, domo, apostolatu, societate: vade ergo ad tuos Judæos et Satanam, cui te mancipasti. Ita S. Ambrosius lib. 2. de Cain, c. 4.

Porro nove Cyrillus lib. 9 c. 17. secutus Origenem, censet hæc a Christo dici non Judæ, sed Satanæ, in Judam introeunti. Nam sicut, inquit, si vir fortis, adversus quem fremens quispiam feratur, ipse vero viribus suis fretus, casurum illum non dubitet, magnaque voce minitans dicat: Quod facis, fac citius, ut meæ dexteræ vires experiaris; non tam properantis mori verba esse diceremus, quam præscientis potius quia cadet adversarius. Sic Dominus noster velocius currere diabolum, ad ea quæ præparavit, jubet, ut citius victus atque vinctus a tyrannide sua orbem dimittat. Verum liquet ex antecedentibus et sequentibus hæc dici Judæ, non Satanæ, uti passim docent Patres et interpretes

28. Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis ut aliquid daret.] Licet enim ex verbis Christi scirent Judam fore proditorem; tamen non sciebant eum tam cito, scilicet eadem nocte, Christum proditurum; sed suo tempore. Quare non intellexerunt Christum dicentem: *Quod facis, fac citius,* de proditione sua loqui, sed ad emendum necessaria pro instante Paschate transtulerunt. Erat enim Judas procurator Christi et Apostolorum

30. Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo,] tum quia post buccellam possessus fuit a diabolo, qui eum impulit ad exeundum, ad perficiendam proditionem. Tum quia Christus verbis jam dictis, eum a sua familia et domo ejiciens, eum expulit. Utrumque respicit et notat τὸ *ergo.* Porro exeunte immundo, ait S. August. omnes mundi cum suo mundatore manserunt, velit triticum zizaniis separatis.

Moraliter notat Cyrillus lib. 9. c. 19. diabolum impulisse Judam, ut illico exiret ad Christum prodendum, ne virtute Eucharistiæ, licet indigne sumptæ, eum pungentis et stimulantis, pœniteret et resipisceret. Audi eum: *Diabolus magnas ad imperandum eis, quos omnino jam cœpit, possidet vires: timet ne morando locus pœnitentiæ detur, et quasi a temulentia mentem suam rectius cogitans homo eripiat, ea de causa festinat et impellit: nam et Judam, cum post panem separaverit, tum moram, tum benedictionis virtutem timens, ne scintillam in animo ejus accenderet, ac inde illuminaret, et ad meliora retraheret, magna præcipitem egit celeritate.* Origenes vero addit tam efficacem fuisse Christi doctrinam, ut proditorem suum postea commoverit ad pœnitentiam, ut diceret: *Peccavi tradens sanguinem justum,* imo ad tantum dolorem, ut seipsum non ferens, nec vivere sustinens, laqueo se necarit *Ostendens,* ait, *quantum potuerit Jesu doctrina, etiam in peccatore, fure et proditore, non valente in totum contemnere quæ a Jesu didicerat.* Hinc collige, quod iis qui vehementi tentatione a dæmone pulsantur, ut scelus illico perpetrent, injiciendæ sint moræ, ut rem differant: ipsa enim dilatione, re maturius considerata, videtur sceleris turpitudo, damna et pœnæ, quæ hominem ab eo absterrent: audiuntur prudentium consilia, remoræ variæ interjici possunt. Denique ipse æstus tentationis ipsa mora defervescit et languescit.

Ex adverso in bonis virtutum propositis exequendis, v. g. in statu sacerdotii vel Religionis capessendo, festinato opus est, ne parentes, socii, diabolus, moras injiciendo rem totam disjiciant et dissipent, uti sæpe fieri videmus. Audi S. Chrysost. hom. 57. ad Pop. *Dum ferveus est tibi hic amor, abi statim ad illos ipsos angelos, eumque magis accende Ne dicas: Alloquar prius propinquos, resque meas expediam. Torporis initium est hæc dilatio. Patrem sepelire discipulus voluit, nec id Christus permisit. Quid ita? quoniam acer instat diabolus, ut se in animum insinuet, et si vel brevem arripuerit vacationem, vel prorogationem, ad magnum inducit teporem Ideo quidam admonet: Ne differas de die in diem.* Et S. Anselmus epist. 1. *Festina,* ait, *ad tantum bonum, quia nullo bono efficacius pervenies ad summum bonum. Plures vidi promittentes et differentes, quos ita mors tulit, ut nec id perficerent, quo se impediebant; nec id inciperent, quod promittebant.* Atque idem mox subjicit: *Qui differt in futuram, et forsitan non futuram ætatem, suam vitam corrigere, certum bonum dimittit procul dubio, et contemnendo quod perdit, probat se non amare quod expectat, et meretur non accipere.* Et S. Bernardus serm. in illud: *Ecce nos reliquimus omnia. Cum a Deo,* inquit, *verbum esse non dubites, quid opus est deliberatione? vocat magni consilii angelus; quid aliena consilia præstolaris? quis enim fidelior, quisve sapientior illo? Deduc me, Domine, et deducar; fortior esto, et invalesce. Novi ego quænam sint quæ oportet fieri cito.* Vide S. Thom. opusc. 17. c. 9. et 10.

Erat autem nox.] Addit hoc Joannes Primo, ad historiæ integritatem, et tempus notet, quo Christus a Juda proditus, a Judæis captus fuit. Secundo, ut indicet diaboli festinationem, Judam nocte intempesta, ad conquirendum lictores forte dormientes impellentis. Tertio, hoc subditur, ait Chrysost. hom. 71. ut discas Judæ temeritatem, quando nec tempus importunum eum tenuit.

Symbol Glossa: Nox, ait, congruit sacramento: erat enim qui exiit filius tenebrarum, faciens opera tenebrarum. Nox ergo indicat tenebras mentis, in quibus Judas versabatur, ait S. Ambros. lib. 2. de Cain c. 4. item impœnitentiam, et damnationem ad tenebras gehennæ, ad quas Judas tendebat. Audi S. Gregorium 2. Moral. 2. *A qualitate temporis finis exprimitur actionis, sicut non rediturus ad veniam, ad traditionis perfidiam nocte Judas exiisse perhibetur, cum egrediente illo ab Evangelista dicitur: Erat autem nox. Hinc enim et iniquo diviti dicitur: Hac nocte repetent animam tuam abs te. Anima quippe, quæ ad tenebras ducitur, non in die repeti, sed in nocte memoratur.*

31. Cum ergo exiisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est (græce est ἐδοξάσθη, id est, ut Syrus et Arabicus, *glorificatus est*) Filius hominis, et Deus clarificatus est in eo.] *Clarificatus est,* id est jam jam clarificabitur et glorificabitur. Ponitur enim præ-

teritum pro futuro instanti et imminenti. q. d. Judas jam exiit ad me prodendum et occidendum, ergo imminet mihi crux et mors, quæ adeo non cedit mihi ad ignominiam, ut per eam summe sim glorificandus. In ea enim agnoscar non tantum esse filius hominis et homo, sed et Filius Dei ac Deus: agnoscetur enim in humanitate mea latens divinitas ex obscuratione Solis et scissione petrarum, ex apertione sepulchrorum, et sepultorum resurrectione, ex concussione totius terræ, etc. hæc enim omnia significabant Deum pati et mori in cruce. Item ex ejus effectu: nam per crucem subjugabo mihi totum mundum, omnes dæmones, ac peccatum, mortem et gehennam, quasi omnium Deus et Dominus. Ita S. Chrys. Cyrill. Origenes, Theophyl. Euthym. Ubi Nota. Per hæc signa, et per hos effectus Deus et deitas Christi non tantum clarificavit humanitatem Christi, sed et seipsam quoque: in iis enim apparuit immensa deitatis Christi bonitas, potentia, sapientia, majestas, et gloria. Hoc est quod sequitur:

32 SI DEUS CLARIFICATUS EST IN EO, ET DEUS CLARIFICABIT EUM IN SEMETIPSO: ET CONTINUO (græce, εὐθὺς, id est, cito, statim. Ita Syrus) CLARIFICABIT EUM.] Primo, *si*, id est *quia*, q. d. Quia Christus factus obediens Patri usque ad mortem crucis, hac sua obedientia, reverentia et sacrificio summe clarificavit, id est honoravit et glorificavit Deum Patrem; hinc vicissim Deus Pater clarificabit et glorificabit Filium *in semetipso*, nimirum declarando et demonstrando divinitatem in ipso latentem, idque facit *continuo* et cito, quia die tertia eum in morte redivivum et gloriosum suscitabit, ac 40. die triumphantem in cœlum conscendere, et die 50. Spiritum Sanctum e cœlis in Apostolos mittere efficiet: e quibus omnibus maxime clarescet latens in eo gloriosa divinitas. Per hæc omnia enim innotuit toti mundo, Jesum non tantum esse hominem, sed et Deum, Deique Filium. Ita Cyrill. et Chrysost. Duplex, ait Origenes hom. 6. in Exod. fuit Christi glorificatio: prior, in morte, qua glorificatus est in humilitate mortalitatis; posterior, in resurrectione, qua glorificatus est in sublimitate immortalitatis.

Secundo, nervosius S. Hilarius lib. 5. de Trinit. et ex eo Toletus, censent Deum dici clarificatum in Christo, cum in ejus morte et resurrectione ipse ostendit suam divinitatem, ac sese esse Filium Dei et Deum verum demonstravit, suscitando seipsum a morte, in cœlum vi sua ascendendo, inde mittendo Spiritum Sanctum, ac per Apostolos plurima miracula patrando: hoc enim exigit τὸ *in eo*, et *in semetipso*. q. d. *Si Deus clarificatus est in eo*, id est, si Deus in eo (Christo) esse, et sub humanitate ejus absconditus latere jam jam declarabitur, cum magna ejus claritate et gloria; ergo *et Deus clarificabit eum in semetipso*, ostendens scilicet eum in semetipso habere latentem divinitatem, idque faciet continuo, hoc est illico. q. d. Latuit in Christo Deus et divinitas, usque ad mortem, sed in morte ejus emicuit, seque exeruit, ac ostendit Christum non tantum esse hominem, sed et Dei Filium; utpote, qui virtute divinitatis suæ se a morte suscitarit, in cœlum ascenderit, indeque miserit Spiritum S. Nam, ut ait Origenes: *Filius est totius divinæ gloriæ fulgor, ut Paulus ait, unde splendores perveniunt ad totam rationalem creaturam: totum enim divinæ gloriæ fulgorem capere solus Filius potest.* Hic fulgor in morte ejus emicuit, sicut faces ardentes inclusæ lagenis testaceis, iis complosis et confractis a militibus Gedeonis emicuerunt, et terruerunt fugaruntque Madianitas, Judic. 7. 19. Sic pariter Christi corpore in morte confracto, emicans per signa jam dicta, ejus divinitas eum glorificavit, quia per eadem signa, ac plura, quæ secuta sunt, ut miracula Apostolorum, et conversionem totius mundi, ostendit eum vero esse Dei Filium omnipotentem, et Patri coæqualem, ideoque fugavit diabolum, peccatum et mortem.

Porro τὸ *in semetipso* potest referri Primo, ad Filium hominis, q. d. Deus clarificavit Christum hominem, ostendendo quod ipse ut homo in seipso contineat inhabitantem Deum, Verbique deitatem. Secundo ad τὸ *Deus*, q. d. Deus glorificavit hominem Christum, ostendendo quod ipse in seipso, hoc est in Deo, puta in hypostasi divina Verbi, subsistat; humanitas enim in Christo non habet suam subsistentiam humanam, sed subsistit in eadem subsistentia divina, in qua subsistit Verbum, quæ magna est humanitatis Christi exaltatio, sublimitas et gloria.

33. FILIOLI. Nota hic teneritudinem affectus, et amoris Christi erga suos fideles et Apostolos: non enim ait *filii*, sed *filioli*: materna ergo viscera erga eos, quasi infantes recens a se genitos ostendit. Rursum *filioli*, quia Apostoli adhuc parvuli erant in fide et amore Christi: nam ejus plenitudinem, et quasi virilem ætatem acceperunt a Spiritu S. in Pentecoste. Symbol. Cyrillus: Omnes Sancti, inquit, quantumcumque perfecti, respectu Christi sunt filioli, id est parvuli.

ADHUC MODICUM (modico tempore) VOBISCUM SUM.] quia post horam a Juda prodar, et tradar Judæis. Christus hic suis ultimum dicit vale, q. d. Valete, o filii mei dilectissimi: ego enim a vobis abeo ad mortem, deinceps vobiscum more solito non versabor, sed redibo ad cœlum.

Sic S. Antonius moriens, ad suos discipulos conversus ait: *Valete viscera mea. Antonius enim migrat, et jam non erit in præsenti sæculo vobiscum.* Ita S. Athanas. in ejus Vita. Et S. Ephrem in suo Testamento: *Dimittite me, quia deficiens abeo. Reminiscamini autem mei abjecti in vestris piis orationibus. Etenim in vanitate vitam peregi meam.* Et S. Dominicus vocatus ab angelo dicente: *Veni, dilecte mi, ingredere in vera gaudia*: suis edixit, *Vos quidem, carissimi, nunc me sanum videtis: sed ego ante celeberrimam B. Matris Dei Assumptionem, ad Dominum proficiscar.* Dictum, factum. Ita habet ejus Vita lib. 4. c. 12. Et sanctus Franciscus: *Valete, filii omnes in timore Domini, et permanete in eo semper, et quoniam futura tentatio et tribulatio appropinquat, felices qui perseverabunt in his quæ cœperunt. Ego vero ad Deum propero, cujus gratiæ vos omnes commendo.* Ac paulo post dicens: *Me expectant justi, donec retribuas mihi*, spiritum Deo reddidit. Ita S. Bonaventura in Vita ejus lib. 4. c. 14.

QUÆRETIS ME: ET SICUT DIXI JUDÆIS (c. 7. v. 34.) QUO EGO VADO, VOS NON POTESTIS VENIRE: ET VOBIS DICO MODO.] q. d. Ego per mortem redeo ad cœlum: vos o Apostoli, mea præsentia destituti, in tribulationibus et persecutionibus, quæ vos manent, quæretis me, et

optabitis me præsentem, ut me in dubiis consulatis, et in adversis consolationem ac confortationem a me accipiatis: sed *quo ego vado, vos non potestis venire* tum quia vestra virtute, vestris pedibus, vestris naturæ viribus, me in cœlum scandentem, sequi non potestis: tum quia supernaturales gratiæ vires necdum habetis, ut me sequi possitis: necdum enim estis tam fortes, ut me ad crucem, mortem et martyrium comitari valeatis: necdum estis ita in gratia, virtute et charitate perfecti, ut apti et digni sitis regno cœlesti. Denique necdum ad illud potestis venire, quia Pater meus cœlestis decrevit, vos post meam mortem mittere evangelizatum per totum orbem, ut omnes gentes ad meam fidem et salutem perducatis. Hisce ergo verbis tacite Christus Apostolos hortatur, et roborat ad omnia adversa pro fide sua fortiter toleranda. Ita Cyrillus Lib. 9. 22.

SICUT DIXI JUDÆIS.] Addit hoc, ait Chrys. ut ostendat id non esse novum et recens, sed jam diu ante a se prævisum et prædictum, ac a Patre decretum. Rursum, ut ostendat eos a Judæis persecutionem passuros et occidendos, sicut ipse ab eis afflictus et occisus fuit. Tertio, ut indicet, ipsos tribulationes multas, ac tandem mortem passuros, sicut Judæi passi sunt, sed dispari causa et fine: Judæi enim ob scelera sua excisi iverunt in tartara: Apostoli vero ob Evangelium occisi, avolarunt in cœlum

ET VOBIS DICO MODO.] Tum ut prædictione hac mea vos modo præmuniam et obarmem contra omnes tribulationes vobis imminentes: tum ut sciatis modo, id est hoc tempore, vos necdum me sequi posse, secuturos tamen postea, cum in virtute et meritis fueritis perfecti, cumque morientem sequentes morte vestra, pro fide mea merebimini lauream martyrii in regno cœlorum. Unde clare id explicans Christus v. 36. ait Petro: *Non potes me modo sequi, sequeris autem postea.*

34 MANDATUM NOVUM DO VOBIS: UT DILIGATIS INVICEM.] Cur *novum?* Varii varias dant causas. S. August. *Novum*, inquit, quia per dilectionem fidelis exuit veterem hominem, et induit novum: Jansen. *Novum*, ait, hoc est a Christo renovatum, eo quod in mentibus hominum foret antiquatum: Maldonatus, *novum*, id est, præstans, eximium. Sicut Apoc. 7. dicuntur virgines canere *canticum novum*, id est, singulare et eximium.

Verum dico mandatum dilectionis dici *novum*, quia novi testamenti est proprium, et præcipuum, ac a Christo verbis et exemplis præcipue commendatum, sicut ex adverso mandatum timoris erat antiquum, et præcipuum apud Judæos. Lex enim nova est amoris, sicut lex vetus est timoris.

Secundo, *novum*, quia Christus hoc dilectionis mandatum hic explicatius, arctius, et firmius quam antea fuerat, ac proinde novum, nobis tradidit, ideoque effudit Spiritum Sanctum in Pentecoste, ut novum hoc amoris mandatum novo amoris spiritu impleremus.

Tertio, et magis proprie ad rem præsentem, *novum* dicitur ratione novi objecti, et causæ diligendi. Christo enim, qui est caput Ecclesiæ, incarnato, facta est singularis communicatio, et unio membrorum Ecclesiæ, tum inter se, tum cum Christo capite suo jam homogeneo: unio, inquam, tum per naturam humanam a Christo assumptam, tum per gratiam, quam ipse in nos, ceu caput in membra, influit, tum maxime per Sacramentum Eucharistiæ hic recenter ab eo institutum, quæ unio fundamentum est, et radix magis singularis, et arctioris amoris Christi et Christianorum, majorisque obligationis ad amandum sese invicem: per hanc enim arcte uniti sumus non tantum humanitati Christi, sed et deitati, totique S. Trinitati, ac in ea, et per eam nobis invicem.

Hunc sensum innuit Christus, dum subdit: *Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* q. d. Quia ego nove et singulariter dilexi vos, assumens carnem vestram, eamque vobis dans, quasi cibum animæ vestræ per Eucharistiam, quam paulo ante institui, ut in ea omnes vos mihi unirem, ac in me vos vobis mutuo arctissime copularem; hinc pariter exigo a vobis novum et singularem amorem, quo vos, o Christiani, invicem diligatis, non tantum sicut homo diligit hominem, quia ejusdem naturæ humanæ consortem, sed sicut Christianus diligere debet Christianum, id est, eum qui summe sibi in Christo unitus, ejusdem Ecclesiæ et Eucharistiæ Christi est consors et particeps.

Recte enim advertit Toletus hoc Christi præceptum non omnibus hominibus, sed solis Christianis hic dari: hi enim se invicem diligere debent, non tantum quasi proximos propter Deum, sed quasi fratres, et unius corporis Christi membra, propter Christum

Vide dicta 1. Joan. 2. 8. ad illa: *Mandatum novum scribo vobis*, ubi fuse octo rationes recensui, ob quas dicitur *novum*.

Hæc dilectio, ait Tertull. l. de Patientia, *est summum fidei sacramentum*, id est signum et symbolum Christianorum. Unde idem Tertull. Apolog. c. 39. ait Gentiles admirantes hanc mutuam Christianorum dilectionem, dicere solitos: Videte quomodo Christiani se mutuo diligant, et ut alter pro altero mori sit paratus, ut ex uno patre et eadem matre nati videantur, quos nec lingua, nec natio nec patria consuetudo, nec nativi loci diversitas dividit. Hæc est illa, ait Toletus, quam si servaremus omnes, sicut non natio beatior ulla est quam Christiana, ita nec ulla foret illa fortior aut potentior. Unde S. Pachomius militans in exercitu Constantini Imper. videns Christianorum charitatem, qua militibus cibum, potum, omniaque necessaria ultro et gratis offerebant, a gentilismo conversus est ad christianismum imo ad monachismum, adeoque cœnobiticæ vitæ fundator et princeps evasit.

SICUT DILEXI VOS, UT ET VOS DILIGATIS INVICEM.] Ut scilicet sicut ego, cum in forma Dei essem, vestri amore formam servi assumpsi, ut vos docerem, salvarem, bearem, sic et vos ad infima et aspera quæque demittatis, ut vobis invicem succurratis: ego jam pedes vestros lavi, et vos invicem pedes lavate: ego me in cibum dedi in Eucharistia, et vos proximos vestros pascite: ego jam pro vobis crucifigar et moriar, et vos mortem quamlibet corpoream excipite, ut animas salvetis: ego amavi vos nullis vestris meritis præcedentibus, cum inimici essetis: amavi vos, non meam utilitatem, sed vestram salutem quærens, amavi usque ad sanguinis effusionem; amavi, ita ut nihil tam abjectum et laboriosum esset, quod recusaverim, si vobis utile esset: hæc eadem vos præstare debetis fratribus. Ita S. Chrysost. et Cyrill. Hoc est quod ait Joan. epist. 1. cap. 3. 16. *In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis*

posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere.

Nota, τὸ *sicut dilexi vos*, potest referri Primo, ad id quod præcessit, quasi pertineat ad substantiam hujus mandati. q. d. Mando vobis ut diligatis vos invicem, simili modo quo ego dilexi vos, scilicet, ut, sicut ego prior dilexi vos, sic et vos priores diligatis invicem, et vos mutuo amore præveniatis. Ita sanctus Chrysos. Rursum, ut, sicut ego pro vita vestra spirituali dedi vitam meam corporalem, sic et vos pro salute animarum impendatis vitam corporis. Ita Cyrillus. Secundo et melius, referas τὸ *sicut dilexi vos*, ad id quod sequitur, *ut et vos diligatis invicem*, ne sit tautologia, et idem quod ante dictum est, iterum repetatur. Unde Complut. Toletus et alii ante τὸ *sicut dilexi vos*, ponunt duo puncta. Et Syrus clare hæc distinguens vertit, *præceptum novum do vobis, ut diligatis alius alium, prout ego dilexi vos, vos quoque diligatis alium*; ut prior pars significet substantiam præcepti, scilicet juberi ut diligamus nos invicem; posterior vero pars post duo puncta, significet modum præcepti, nimirum ut diligamus invicem, simili modo quo Christus nos dilexit, uti paulo ante exposui. Insuper ut addat nobis stimulum acrem ad diligendum invicem. q. d. Stimulus ingens vobis, o Christiani (hos enim omnes Christus alloquitur, quia Apostoli hos omnes repræsentabant) ad mutuum amorem esse debet dilectio Christi, qua vos dilexit. Primo, quia Christus sicut vos dilexit, sic dilexit et socios vestros, omnesque fideles; hos ergo, quos Christus adeo dilexit, vos quoque, o Christi asseclæ, diligite. Secundo, Christus vos diligens pro compensatione suæ dilectionis, hoc exigit a vobis, ut et vos diligatis proximos. Hanc ergo talionem dilectionis, et vicarium amorem illi rependite quoad potestis: nec enim vestra dilectio, utpote vilis et exigua, dilectionem Christi, utpote eximiam et inexhaustam æquare poterit, etiam si cresceret assidue usque ad diem judicii. Tertio, q. d. Christus: Ego proximos vestros vobis in dilectione mea conjunxi, astrinxi et associavi, æque ac in communione corporis et sanguinis mei in Eucharistia. Vos ergo ita vobis mutuo in me conjuncti, et quasi consanguinei, imo fratres effecti, ut tales vos invicem diligite et redamate.

35 IN HOC COGNOSCENT OMNES QUIA (quod) DISCIPULI MEI ESTIS, SI DILECTIONEM HABUERITIS AD INVICEM.] q. d. Schola mea est doctrina et disciplina dilectionis, schola mea est academia charitatis; si ergo me doctorem audire et sequi, si discipuli mei esse, ac ut tales ab omnibus haberi et agnosci cupitis, vos invicem diligite. Hoc ergo privilegium soli concessum est charitati: non enim miracula, non ingenium, non eloquentia, non robur, non quid aliud, sed sola dilectio facit nos Christi discipulos, ait Chrys. Ipse enim dilectionis est magister, primipilus, rex, dux et princeps.

Hinc dilectio proximi a S. Jacobo c. 2. 8. vocatur lex regalis, ob septem causas, quas ibidem recensui. Hinc et Paulus Roman. 13. 8. *Qui diligit proximum*, ait, *legem implevit*. Tales fuere primi Christiani, de quibus Lucas ait Act. c. 4. 32. *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una, erantque illis omnia communia*. Vide ibi dicta. Appositum exemplum dat Dorotheus doctrina sexta. Sicut, inquit, in circulo, lineæ a circumferentia ductæ ad centrum, quo magis accedunt ad centrum, eo magis accedunt ad se invicem; quo vero magis recedunt et elongantur a centro, eo magis recedunt a sese invicem. Sic pariter quo quis magis accedit ad amorem Dei et Christi, eo magis accedit ad amorem proximi: quantum vero recedit ab amore Dei, tantum quoque recedit ab amore proximi. Deus enim est centrum mundi, æque ac cordis et amoris nostri; proximi vero sunt quasi lineæ ductæ ad centrum. In Deo ergo omnis proximorum amor coit et unitur. Audi S. August. *Non est prætermissum illud magnum mandatum de diligendo Deum: qui enim spiritualiter diligit proximum quid in eo diligit, nisi Deum? Sic et qui Deum diligit, non potest contemnere præcipientem ut diligat proximum; bene itaque intelligentibus utrumque mandatum, invenitur in singulis.* Hinc S. Basil. in Regulis fusius disp. reg. 3. docet nos amori Dei satisfacere per amorem proximi: *Quippe*, ait, *cum ipse beneficium illud perinde accipiat, ac si in se proprio fuisset collatum*, juxta illud: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*. Matth. 25.

36 DICIT EI SIMON PETRUS: DOMINE, QUO VADIS?] Rogat hoc Petrus, non ut sciat, sed ut Christum, quem summe amabat, sequatur, ait Chrysost. Verum Petrus plus æquo de se præsumebat, ait Cyrillus: putabat enim se posse Christum sequi per omnia, quod necdum poterat. Unde Christus eum reprimens, subjicit: *Non potes me sequi modo, sequeris autem postea.*

Romæ extat locus sacello decoratus, ante portam S. Sebastiani, in quo Christus visibiliter occurrens S. Petro, e carcere Mamertino rogatu Christianorum fugienti, rogantique: *Domine, quo vadis?* respondit: *Vado Romam iterum crucifigi.* Unde S. Petrus intelligens Christum de se loqui, Romam ad carcerem rediit, ac paulo post a Nerone crucifixus est: quocirca sacellum illud usque hodie vocatur, *Domine, quo vadis?*

DICIT EI JESUS: QUO EGO VADO, NON POTES ME MODO SEQUI.] Quia necdum recepisti Spiritum Sanctum cujus robore mortem superes, ait Cyrillus. Oportebat enim Christum præcedere, et mortem superare. q. d. Nunc non habes eam animi firmitatem et id robur, ut pro me mori possis: veniet in te Spiritus Sanctus, et tunc poteris, ait S. August. tract. 66. Rursum, Petrum Christus destinarat, ut post se esset caput Apostolorum, Ecclesiæ princeps et gubernator, ac Pontificatus Romani fundator, etc. hæc ergo prius Petrum peragere congruebat.

SEQUERIS AUTEM POSTEA.] me in cruce, et per crucem ad cœlum. Ita Cyrill. Hanc primam Christi sequelam in eadem cruce, merebatur tunc amor et fervor Petri.

37. DICIT EI PETRUS: QUARE NON POSSUM TE SEQUI MODO? ANIMAM (vitam) MEAM PRO TE PONAM.] Dicit hoc Petrus ex solito suo fervore et zelo, sed non secundum scientiam, ignaro scilicet et indiscreto: suspicabatur enim Christum ad mortem, uti prædixerat, ire; quare ei se comitem, et fidum Achatem in omni periculo offert. q. d. Paratus sum tecum omnem periculorum aleam subire, offero me tibi socium ad omnia adversa, mortem tecum, et pro te, libens excipiam. Laudandus pius erga Christum Petri affectus, esto carens effectu, et evanidus: necdum enim alas amoris,

ad in tam sublimem crucem volandum, a Spiritu S. acceperat.

48. RESPONDIT EI JESUS: ANIMAM (vitam) TUAM PRO ME PONES? AMEN, AMEN DICO TIBI: NON CANTABIT GALLUS, DONEC TER ME NEGES.] Christus Petrum sibi præfidentem humiliat, permittitque eum cadere in sui negationem, ut discat non suis viribus, sed Christi gratiæ confidere. Quocirca sæpius id Petro prædixit Christus: nam hæc apud Joannem prædictio diversa est ab aliis, quas commemorant cæteri tres Evangelistæ. Porro, quando et quomodo Petrus ante secundum et ultimum galli cantum ter Christum negarit, ostendi Matth 26. 70. et seq. Audi S. Chrys h. 72 *Experientia cognosces nihil esse dilectionem tuam sine gratia divina: unde constat hunc casum Jesum pro ipsius utilitate permisisse.* Et S Aug tr 66. *Itane facies pro me, quod ego nondum pro te? animam tuam pro me pones; præire potes, qui sequi non potes? quid tantum præsumis? quid esse te credis? audi quid sis. Non cantabit gallus, donec ter me neges.*

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRIMO, CHRISTUS ABIENS E TERRA SOLATUR DISCIPULOS, DICENS QUOD VADAT EIS PARARE LOCUM IN DOMO PATRIS. SECUNDO, V. 6. THOMÆ ROGANTI, QUO VADIS? ET QUA VIA? RESPONDET CHRISTUS: EGO SUM VIA, VERITAS, ET VITA; AC PHILIPPO CUPIENTI SIBI OSTENDI PATREM: PHILIPPE, INQUIT, QUI VIDET ME, VIDET ET PATREM MEUM. TERTIO, V. 16. PROMITTIT SE SUIS ALIUM PARACLETUM E COELO MISSURUM. QUARTO, JUDÆ THADDÆO RESPONDENS, AIT EUM SE DILIGERE, QUI SERVAT MANDATA SUA. QUINTO, V. 27. PACEM SUAM EIS DONAT.

1 NON turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, et in me credite. 2. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Si quo minus dixissem vobis: Quia vado parare vobis locum. 3. Et si abiero, et præparavero vobis locum: iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis 4. Et quo ego vado, scitis, et viam scitis. 5. Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis: et quomodo possumus viam scire? 6. Dicit ei Jesus: Ego sum via, et veritas, et vita: nemo venit ad Patrem nisi per me. 7. Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis: et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum. 8. Dicit ei Philippus: Domine ostende nobis Patrem, et sufficit nobis. 9. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? 10. Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. 11. Non creditis, quia ego in Patre, et Pater in me est? 12 Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me: opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet: quia ego ad Patrem vado. 13. Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio. 14. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. 15. Si diligitis me, mandata mea servate. 16. Et ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, 17. Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscetis eum; quia apud vos manebit et in vobis erit. 18. Non relinquam vos orphanos veniam ad vos. 19. Adhuc modicum, et mundus me jam non videt. Vos autem videtis me: quia ego vivo, et vos vivetis. 20. In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis. 21. Qui habet mandata mea, et servat ea: ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo: et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum. 22. Dicit ei Judas, non ille Iscariotes: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, et non mundo? 23. Respondit Jesus et dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus: 24. Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermonem quem audistis, non est meus: sed ejus qui misit me, Patris. 25. Hæc locutus sum vobis apud vos manens. 26. Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittit Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis: 27. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat ego do vobis: Non turbetur cor vestrum neque formidet: 28. Audistis quia ego dixi vo-

bis: Vado, et venio ad vos: Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia Pater major me est: 29. Et nunc dixi vobis prius quam fiat: ut cum factum fuerit, credatis: 30. Jam non multa loquar vobiscum, venit enim princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam: 31. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

1. NON TURBETUR COR VESTRUM: CREDITIS IN DEUM, ET IN ME CREDITE.] Videbat Christus animos discipulorum turbatos, hoc est mœstos, pavidos, anxios et consternatos, ex eo quod eis prædixerat instare suum discessum, et passionem per proditionem Judæ ac scandalum Petri ter se negaturi. Timebant enim ne et ipsi metu Judæorum victi Christum negarent. Si enim Petrus, qui videbatur fortis ut petra, erat eum negaturus; quid facturi erant cæteri eo debiliores et timidiores? Huic turbationi medetur Christus dicens: *Creditis in Deum, et in me credite.*

Pro *creditis*, græce est, πιστεύετε quod tam est imperativi modi, quam indicativi. Unde Syrus et Arabicus vertunt, *Credite in Deum, et in me credite.* Sensus est, q. d. Si creditis in Deum, uti scio vos credere, in me quoque credite, et consequenter sperate. Ego enim sum Deus, Deo Patri consubstantialis, ut hac fide et fiducia omnem turbationem et pavorem superetis, et promissorum meorum fiatis participes. Hoc enim fiet, si aciem mentis per fidem et spem in me uno defigatis, ac omnem pavorem vestrum, sollicitudinem et anxietatem in me, quasi Deum et Dominum vestrum conjiciatis. Ego enim esto corpore abeam a vobis, spiritu tamen, cura et gubernatione mea semper vobis adero.

Audi S. Chrysos. Divinitatis virtutem ostendit, ea prodens quæ illi habebant in mente, q. d. Timetis adversa, quæ mihi et vobis imminent: metum ponite: quia fides in me et in Patrem, potentior est his quæ supervenient, et nihil contra eam potest prævalere. Et S. August. *Ne mortem Christi tamquam homines timerent, et ideo turbarentur, consolatur eos, Deum se esse contestans, q. d. Mortem metuitis huic formæ servi, non turbetur cor vestrum, suscitabit illam forma Dei.* Porro Christus hic facit, ait Ribera, quod facere solent agricolæ, qui vitam ut imbecillem ulmo adjungunt, ut inde firmitatem accipiat, ad scandendum et crescendum, etiam si venti et imbres in eam sæviant: ita Dominus ad se, tamquam ad murum firmissimum Apostolos adjungit per fidem, ut fiat illud Psal. 26. *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo?* Audi et Cyrillum: *Quis superabit divinis armis undique cataphractos? arma vero latusque clypeus, qui telis hostium frangi non potest, fides est.* Idem sibi a Christo dici putet Christianos, cum tentatione, turbatione, aut pavore gravi pulsatur. Credis in Deum, et in Christum tuum crede; ille tibi aderit, vires dabit, viam evadendi aperiet, victorem te faciet.

2. IN DOMO PATRIS MEI MANSIONES MULTÆ SUNT.] Dixerat Christus se iturum ad Patrem, et Petrum se postea eodem secuturum, de cæteris discipulis tacuerat: timebant ergo illi, ne domo Patris et cœlo excluderentur. Hunc timorem eis eximit Christus, q. d. Ne metuite: esto enim vos modo mecum comites in regnum Patris mei non assumam, tamen faciam ut me suo tempore sequamini, nec putetis solum Petrum me eodem secuturum, quasi ibi non sit locus nisi mihi et Petro, assero vobis ibidem vobis non defore locum, quia in domo Patris mei mansiones multæ sunt: quare non est quod timeatis, ne illæ omnes a me et Petro, vel aliis præoccupentur, ut vobis in cœlo locus non supersit. Cœlum enim empyreum vastissimum est, et plurimas habet mansiones, quæ omnibus omnino hominibus capiendis sufficerent. Audi S. August. *Hoc subjungit, quia sibi discipuli metuebant, cum Petro dictum esset: Non cantabit gallus, ut a turbatione recreentur, fidentes etiam post pericula tentationum, se apud Christum cum Deo mansuros esse.* Et Chrysost. *Quia Dominus dixerat Petro: Sequeris autem postea; ne existiment ei soli hanc promissionem datam, ostendit et illos etiam in eam regionem suscipiendos.*

Porro τὸ *multæ* insinuat varios in cœlo Beatitudinis et gloriæ fore gradus et ordines, q. d. Suus cuique Sancto in cœlo erit locus, sua cuique beatitudo, sua cuique gloria, sed pro meritis dispar. Ita Patres contra Jovinianum, qui uti censebat virtutes esse pares, sic et paria eorum fore præmia in cœlo. Unde Interlin. Mansiones multæ hoc, est, inquit, diversa præmia meritorum.

Audi S. August. *Mansionem pro suo quisque accepturus est merito. Est quidem denarius æqualis, id est vita æterna, quod ad æternitatem pertinet, sed sunt diversæ meritorum dignitates. Fit quidem per charitatem, ut quod habent singuli, commune sit omnibus: sic enim quisque etiam ipse habet, cum amat in altero, quod ipse non habet. Respuendus est autem illorum error, qui putant ideo dictum multas esse mansiones, quia extra regnum cœlorum erit aliquid, ubi beati maneant parvuli ex hac vita decedentes sine baptismo; absit enim ut regnantium quisquam sit extra regnum, nec Dominus dixit, In beatitudine, sed, in domo Patris mei.*

Rursum S. Gregor. l. 4. Moral. cap. 31. *In multis mansionibus, ait, erit retributionum diversitas concors: quia tanta vis amoris in illa pace nos sociat, ut quod in se quisque non acceperit, hoc se accepisse in alio exultet. Unde et non æque laborantes in vinea, æque cuncti denarium sortiuntur. Et quidem apud Patrem mansiones multæ sunt; et tamen eumdem denarium dispares laboratores accipiunt, quia una cunctis erit beatitudo lætitiæ, quamvis non una sit omnium sublimitas vitæ.* Has mansiones multas, magnitudine lucis plenas, Stephano cuidam ostensas narrat idem S. Gregorius 4. Dialog. c. 36. Igitur Christus hisce verbis, et hac ostentatione præmii cœlestis, animat Apostolos, ut tentationes et persecutiones sibi imminentes non reformident, sed ambiant, utpote per quas præmium hoc consecuturi sint.

SI QUO MINUS DIXISSEM VOBIS QUIA VADO VOBIS PARARE LOCUM.] *Si quo minus*, id est, si secus esset, si

aliter se res haberet, si videlicet in domo Patris non essent mansiones multæ, *dixissem vobis quia* (quod) *vado parare vobis locum* q. d. Dixissem quod a vobis abeam, et vadam ut parem vobis locum in cœlo, nisi jam ibidem multæ mansiones paratæ essent; sed quia illæ jam paratæ sunt, idcirco non dixi vobis; vadam illas paratum. Secundo, ex Græco et Syro, qui carent τῷ *quia*, Arias Montanus et Ribera sic simpliciter exponunt. q. d. Multæ mansiones sunt in domo Patris mei: quod si ita non esset, plane vobis dicerem, nec vos vana spe deciperem, quoniam eo ut parem vobis locum. q. d. Cum tantum vos amem, ut recedam a vobis causa parandi vobis locum, quomodo hoc non dicerem, aut in re tanta paterer decipi, quos tantopere diligo? parare autem locum est in possessionem cœli venire, quod usque ad illud tempus fuerat hominibus clausum, q. d. Me ascendente aperientur vobis cœli, juxta illud: *Attollite portas principes vestras, et introibit rex gloriæ.* Et Michææ 2. *Ascendet enim, pandens iter ante eos.*

Dices: Si Apostolis jam paratæ erant mansiones in cœlo, quomodo ergo Christus vadit parare eis locum? Resp. Utrumque verum est. Nam Primo, hæ mansiones a Deo paratæ erant Apostolis et cæteris electis ab æterno, ex Dei prædestinatione quasi in actu primo. Secundo, Christus tamen vadit, ut paret eas quasi in actu secundo, ut scilicet de facto Apostolos in eas inducat: tum quia Christus iter in cœlum antea clausum et invium, sua in illud ascensione aperuit, stravit et complanavit; tum quia ipse sanguine suo et morte in cruce, solvit Deo pretium mansionum harum cœlestium, illoque eas nobis coemit. Ita S. Cyrill. tum proprie, quia Christus e cœlis misit Spiritum Sanctum, qui sua gratia, virtutibus et meritis heroicis Apostolos, cæterosque electos cœlo dignos efficeret. Ita S. August. *Quomodo*, ait, *parat, si jam multæ sunt? nondum sunt si parandæ sunt: easdem quæ prædestinando præparavit, præparat operando. Jam ergo sunt in prædestinatione; alioqui dixisset: Ibo et præparabo, id est prædestinabo: sed quia nondum sunt in operatione, dicit: Si abiero et præparavero*, etc. *Parat modo mansiones, præparando mansores: domus enim Dei, de qua Apostolus, Templum Dei sanctum quod estis vos, adhuc ædificatur, adhuc præparatur: dicitur vero abire, ut præparet, quia justus ex fide vivit: si autem vides, non est fides: id ne videatur, latet ut credatur tunc locus paratur, si ex fide vivatur, creditus desideretur, ut desideratus habeatur: vadit latendo, venit apparendo, sed nisi maneat regendo, ut proficiamus bene vivendo, non parabitur locus, ubi possimus permanere perfruendo.* Et Glossa *Credendi colligitur meritum, eunti redditur præmium, desiderium dilectionis præparatio est mansionis.*

3. Et si abiero, et præparavero vobis locum: iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis.] *Si*, id est, *cum*, q. d. Cum in cœlum abiero, ibique vobis, vestrisque successoribus, id est omnibus electis, locum præparavero, dando eis successive per singula sæcula usque ad finem mundi, Spiritum Sanctum, ejusque gratiam et merita, quibus se ad gloriam cœlestem præparent, eaque se dignos efficiant: quo facto iterum veniam in die judicii, ut vos omnes accipiam ad meipsum, ut digno præmio in cœlis coronem. Sæpe enim in Evangeliis prædixit Christus se rediturum in extremo judicio, ut fideles et Apostolos, qui pro eo laborarunt, et multa passi sunt, ad se recipiat et glorificet.

4. Et quo vado, scitis, et viam scitis.] *Scitis*, id est scire facile potestis, et debetis, quia sæpe a me audistis, quod eam ad Patrem in cœlum, ac viam in cœlum esse meam fidem, doctrinam, vitam, passionem et crucem. Et sciebant Apostoli Christum hæc dixisse: sed necdum illa intelligebant, unde nec eorum meminerant Unde Aug. *Sciebant quidem*, ait, *sed se scire nesciebant*; sciebant habitu, nesciebant actu: sciebant confuse et obscure, nesciebant distincte et in particulari, quomodo scilicet Christus sit via. Pater vero sit meta et terminus viæ. Ita Ribera, Toletus, Maldon. et alii.

5. Dicit ei Thomas: Domine nescimus quo vadis, et quomodo possumus viam scire?] q. d. Cum nesciamus quo eas, quomodo possumus scire viam, quæ eo, quo is, tendit? qui enim nescit terminum, viam quoque ad terminum nesciat oportet. Audivimus quidem te dicere, quod eas in domum Patris tui, ubi mansiones multæ sunt, parare nobis locum; sed ubi est hæc domus Patris? ubi mansiones illæ multæ? Si domus hæc est cœlum, uti suspicamur, clarius et explicatius nobis idipsum edicito, plenius has mansiones exponito: ubinam et in qua regione illæ sitæ sunt? Magna enim, et quasi immensa est cœli, imo cœlorum plurium vastitas. Ita Thomas. *Christus vero*, ait Cyrill. *nihil ad tantam curiositatem respondit: non enim totam rem exponit: sed ea opportuno tempori relicta; quod modo necessarium est, illud explanat.* Unde sequitur

6. Dicit ei Jesus: Ego sum via, et veritas, et vita.] Breviter sensus genuinus est. q. d. Quæris, o Thoma, duo, scilicet meam viam, et ejus terminum, nimirum quo vadam, et qua via? Resp. Ego sum via, quam quæris; via, inquam, non fallax, sed vera, quæ ducit ad veram vitam, puta ad Deum Patrem in cœlis, ubi est domus Patris mei, in qua mansiones multas esse dixi, unde id explicans subdit: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Pater ergo est terminus: ego sum via. Est hendiadys: *Via et veritas*, id est via vera. Rursum. *Veritas et vita*, est vera vita. Τὸ enim *veritas*. cum ponatur inter τὸ *via et vita*, ad utrumque referri potest. Jam: *Ego sum via*, hoc est, mea fides, doctrina, gratia et vita est via quæ ducit ad cœlum. Sæpe enim in Scriptura Christus ponitur pro adjunctis Christo, puta pro Christi fide, gratia, doctrina. Aut *ego sum via*, id est, ego sum doctor, index et dux viæ veræ, quæ recta ducit ad æternam et beatam vitam. q. d. *Ego sum via*, quia indico et doceo veram fidem, et sanctam conversationem, quæ vera est via ad vitam æternam. Alludit ad illud Isaiæ 30. *Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient verbum, post tergum monentis: hæc est via, ambulate in ea.*

Verum, quia aliæ viæ sunt veræ et rectæ, aliæ falsæ et erroneæ, juxta illud: *Est via quæ homini videtur recta, et novissima ejus ducunt ad mortem*, Prov. 16. hinc Christus vocatur *via et veritas*, id est via vera et recta, juxta illud Isaiæ 35 *Et hæc vobis erit directa via, ita ut stulti non errent per eam.*

q. d. Judæi, Gentiles et philosophi multa dixerunt et docuerunt de beatitudine, et beata vita, et de virtutibus: quæ quasi via ad illam ducunt, sed in multos errores inciderunt, ideoque homines non ad vitam, sed ad interitum et gehennam duxerunt: quia sicut non veram, sed fucatam et falsam beatitudinem, beatamque vitam constituerunt in opibus, honoribus, deliciis et vanis scientiis: sic non veram, sed fucatam et falsam vitam ad beatam vitam inierunt, aliosque docuerunt. At ego doceo veram fidem, pietatem, charitatem, cæterasque virtutes, quibus quasi recta via pervenitur ad veram vitam æternam, quæ est apud Patrem, et consequenter apud me. Nam ego et Pater unum sumus. Sicut ergo Pater est vita beata, tum formalis, tum causalis, quia eamdem nobis communicat; tum objectiva, quia Deus est objectum visionis beatificæ, sic et ego sum eadem ipsa veritas et vita. Ego sum ergo, qui rectam viam in cœlum vobis demonstro: ego sum qui quasi veritas omni errore mentis vos libero: ego sum, qui ad veram vitam vos duco. Quare nolite turbari mea morte instante, et vestra secutura; sed credite et sperate in me. Ego enim tam me, quam vos a morte ad beatam vitam et gloriosam suscitabo: ego enim sum via, veritas et vita.

Hinc patet, quod Christus sit via. Primo, quia ipse per meritum passionis suæ nobis viam in cœlum aperuit. Ita Jansenius et Maldon. Secundo, quia ipse sua doctrina nobis viam eamdem ostendit. Tertio, quia ipse inspirat nobis fidem, gratiam et sancta opera meritaque, quibus quasi viis tendimus ad vitam æternam. Quarto, quia ipse hanc viam in cœlum sua sancta vita et passione præivit, primusque calcavit, ut eum in eadem sequentes et imitantes, perveniamus ad cœlum quo ipse ascendit et pervenit.

Hic est genuinus hujus loci sensus. Verum, quia aurea hæc est Christi gnome, audi varios et elegantes Patrum de eo partim sensus, partim sententias.

Primo igitur, S. Leo serm. 2. de resurrec. *Christus*, ait, *est via sanctæ conversationis, veritas doctrinæ divinæ, vita beatitudinis sempiternæ.*

Secundo S. Cyrill. l. 9. c. 33. Christus, ait, nobis est via per vitæ actionem, veritas per fidei rectitudinem, vita per sanctificationis fontem. Additque: *Tria sunt*, ait, *necessaria ut cœlestes mansiones consequamur, operatio virtutis, fides recta, spes vitæ*: et ideo Dominus dicit, *Ego sum via*, quia legem nobis dedit, et verbo et exemplo docuit nos mundum contemnere, et sancte operari. Veritas est, quia ipse est rectissima regula fidei nostræ, et docuit nos veritates divinas. Vita est, quia vitam, quam speramus, nemo nobis largiri potest nisi ipse. Sic sensus erit, q. d. Nemo venit ad Patrem (qui est ipsa vera vita et beatitudo) nisi per charitatem ambulet in me, qui sum via, ac per fidem credat in me, qui sum veritas, et per spem confidat in me, qui sum vita æterna.

Tertio, S. Bern. serm. 1. de Ascens. *Sequamur*, ait, *Domine te, per te, ad te, quia tu es via, veritas et vita: via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.* Idem Bern. serm. 7. in Cœna Domini: *Ego*, ait, *sum via, per quam est eundum; et veritas, ad quam veniendum, et vita, in qua permanendum. Ego sum via sine errore, veritas sine falsitate, vita sine morte. Ego sum via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio. Ego sum via habilis, veritas irrevocabilis, vita interminabilis. Ego sum via lata et spatiosa, veritas potens et copiosa, vita delectabilis et gloriosa.* Hucusque S. Ber. vel quisquis est auctor: stylus enim arguit alium esse auctorem.

Quarto, S. August. Christus, ait, est via secundum humanitatem, qua ad nos venit, et rediit ad Patrem. idem est veritas et vita secundum divinitatem. Audi eum serm. 55. de Verbis Dom. secundum Joannem: *Qua vis ire? ego sum via: quo vis ire? ego sum veritas: ubi vis permanere? ego sum vita. Veritatem et vitam omnis homo cupit; etiam Philosophi Deum esse vitam quamdam et veritatem viderunt, viam non omnis invenit. Verbum ergo Dei, quod apud Patrem est veritas et vita, assumendo hominem factum est via: ambula per hominem, et pervenies ad Deum, melius est in via claudicare, quam præter viam fortiter ambulare.* Idem August. tract. 69. *Per formam servi*, ait, *Dominus venit ad nos, et rediit ad se, carnem de morte ad vitam reducens: venerat per carnem Deus ad homines, veritas ad mendaces: est autem Deus verax, sed omnis homo mendax; non reliquit autem se, cum veniret ad nos: nam et qui loquitur, quodammodo ad auditores procedit, nec se relinquit; cum autem tacet, veluti ad se redit, et cum illis manet, si teneant quod audierunt. Ipse Dominus per seipsum, et ad seipsum, et ad Patrem, et nos per ipsum, et ad ipsum, et ad Patrem imus.*

Quinto S. Hilar. l. 7. de Trinit. *Non nos seducit*, ait, *quia via est; nec illicit per falsa, quia veritas est; nec in mortis relinquit horrore, quia vita est.* Idem l. de essentia Patris et Filii: *Nec ducit*, ait, *per erratica, quia est via; nec illudit per falsa, quia est veritas; nec in mortis horrore relinquit, quia est vita: si via, duce alio non indigetis: si veritas, non loquor falsa; si vita, etiam morientes ad me venietis.*

Sexto, S. Chrysost. hom. 72. *Sum via*, ait, *quia per me venietis: sum veritas, quia sine dubio hæc erunt quæ dixi: sum vita, quia neque ipsa mors prohibere poterit, quo minus ad me perveniatis.* Huc accedit Toletus qui sic explicat: *Ego sum via*, quia per me a peccato ad justitiam, ab hoc sæculo ad æternam beatitudinem transeundum est: *Ego sum veritas*, qui justitiam et beatitudinem, quam promitto, reipsa præsto; ergo ne dubitetis me venturum ad vos, et assumpturum ad me: et ne aliquando turbemini, cum vos occidi et necari propter me videritis, dicentes: Quomodo ergo ibimus ad te? *Ego sum vita*, qui vos resurgere a morte faciam, et assumam vos ad me: mors enim non poterit impedire, quo minus ad me veniatis, quia ego sum vitæ causa.

Septimo, S. Ambr. l. de Bono mortis c. 12. Christus, ait, *Ego sum via, veritas et vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Ingrediamur hanc viam, teneamus veritatem, vitam sequamur. Via est quæ perducit, veritas quæ confirmat, vita quæ perseverantibus redditur.* Et post pauca: *Sequimur te, Domine Jesu, sed ut sequamur accersi, quia sine te nullus ascendit. Tu enim via es, veritas et vita, quia in via possibilitas, in veritate fides, in vita præmium. Suscipe nos quasi via, confirma quasi veritas, vivifica quasi vita.*

Symbolice, Christus est via incipientium, purgans

eos per odium peccati et detestationem vitæ prioris; idem est veritas proficientium, illuminans eos per exempla virtutum, ac studium novæ sanctæque conversationis: idem est vita perfectorum, uniens eos Deo, per puri amoris affectum. Audi S. Bernard. serm. 7. in cœna Domini multa conglomerantem: *Ego sum via incipientium, veritas proficientium, vita pervenientium: ego sum via lucis et serena; veritas vivens absque pœna; vita felix et amæna: ego sum via in patibulo, veritas in inferno, vita in resurrectionis gaudio: ego sum via, in qua non est spina vel tribulus; veritas, in qua non est falsitatis stimulus; vita, in qua reviviscit mortuus: ego sum via recta, veritas perfecta, vita sine fine mansura: ego sum via reconciliationis, veritas retributionis, vita æternæ beatitudinis. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. q. d. Nemo venit ad me veritatem et vitam, nisi per me viam.*

Tropologice, S. Basilius notat Christum dici viam, ut denotet Christianos quotidie in via virtutis ambulare et proficere debere, juxta illud Psaltis: *Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion. Audientes viam*, ait, *seriem et ordinem intelligimus per opera justitiæ, perque illuminationem scientiæ ducentem ad legitimum profectum, semper ad anteriora festinantes, et ad ea quæ restant nosmetipsos extendentes, donec perveniamus ad beatum finem, quæ est Dei cognitio, quam Dominus per sese, in ipsum credentibus largietur. Revera enim bona est via, exorbitationis errorisque nescia, Dominus noster Jesus, ad Patrem, qui vere est bonus, perducens. Nemo, inquit, venit ad Patrem, nisi per me. Talis est noster ad Deum reditus per Filium.* Hucusque S. Basil. l. de Spir. S. c. 8. qui Christum ait esse viam, non tantum per fidem, sed etiam per operationem virtutum. Rursum, Theophyl. Cum exerces, ait, vitam activam, fit tibi Christus via, veritas autem, cum in contemplativa perseveras: adjecta est autem vita, quia ad Deum referenda est actio et contemplatio.

Anagog. S. August. in Sententiis n. 268. *Dominus ait: Ego sum via, veritas et vita, id est, per me venitur, ad me pervenitur, in me manetur. Cum enim ad ipsum pervenitur, etiam ad Patrem pervenitur, quia per æqualem ille cui æqualis est cognoscitur, vinciente atque agglutinante nos Spiritu Sancto, ut in summo atque incommutabili bono sine fine maneamus.* Hinc S. Bernardus moriens apparuit cuidam absenti dicens se sursum conscendere, *quia sursum est veritas:* nam in terra deorsum nil est nisi vanitas et falsitas, ut docet Ecclesiastes. *Nulla* (aiebat S. Bern.) *hic scientia, nulla veri cognitio; sursum scientiæ plenitudo, sursum vera notitia veritatis.* Ita habet Vita ejus lib. 5. c. 3. Et S. Benedicto moriente, de eo duobus ejus monachis hæc visio exhibita est. *Viderunt namque*, ait S. Greg. l. 2 Dialog. c. 37. *quia strata palliis, atque innumeris corusca lampadibus, via recto Orientis tramite ab ejus cella in cælum usque tendebatur. Cui venerando habitu vir desuper clarus assistens, cujus esset via quam cernerent, inquisivit. Illi autem se nescire professi sunt Quibus ipse ait: Hæc est via, qua dilectus Domino cælum Benedictus ascendit.*

Nemo enim venit ad Patrem, nisi per me.] Ego enim sum via ad Patrem, qui est terminus: Pater enim est ipsa vita beata, omnes Sanctos beans, uti jam dixi. *Nemo*, scilicet hominum. Addit Suarez: *nemo* quoque angelorum: hos omnes enim omnem suam gratiam et gloriam accepisse a Christo, ejusque meritis, ipse censet, multisque probat 3 p. q. 19. a. 4. disp 42. sect 1.

7. Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis.] Occurrit Christus objectioni. Poterant enim discipuli objicere: Tu, o Christe, asseris te esse viam: Patrem vero terminum, ad quem vadis. At nos non cognoscimus Patrem; unde nec cognoscimus terminum, ad quem tibi nobisque eundum est; fac ergo ut Patrem cognoscamus. Rursum, si Pater est terminus, tu via, quomodo ergo dixisti: *Ego sum via, veritas et vita*, id est, ego sum via et terminus viæ? Respondet Christus utrumque esse verum. Ego enim, inquit, unam cum Patre habeo essentiam, unam eamdemque divinitatem. Quare *si cognovissetis* me plane et perfecte, *et Patrem meum utique cognovissetis.* Cognoscebant quidem et credebant Apostoli Christum esse Dei Filium, sed necdum credebant eum esse consubstantialem Patri, et eamdem numero cum eo habere essentiam et deitatem, sed id postea recepto Spiritu Sancto cognoverunt. Unde subdit:

Et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum.] Ita Roman. et Chrys. quoque et S. Hilar legunt *agnoscetis* in futuro. q. d. Jam jam cognoscetis Patrem in Pentecoste per illuminationem Spiritus. S. imo jam *vidistis eum in me: qui* enim *videt me, videt et Patrem* meum, uti subdit Christus. Græc. Syrus et Arab. habent, γινώσκετε, id est, *cognoscitis*, in præsenti. q. d. Jam cognoscitis Patrem, quia vidistis eum in me tot virtutes et miracula operantem. Esto enim non videritis eum nude in sua essentia, et deitate; vidistis tamen eum velatum in me, meaque humanitate ceu nube, per signa et miracula, quæ quasi fulmina et tonitrua ex ea evibrat. Ita S. Cyrill. Chrys. et alii.

Dicit ei Philippus: Domine ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.] Philippus non intellexit responsum Christi, quomodo scilicet qui cognoscit Christum, cognoscat et Patrem, instat ergo ut Christus Patrem ipsum ostendat. q. d. Ais Patrem in te esse, et quasi latere absconditum. Aperi te, et eum nobis ostende. Pater enim est principium, fons et origo divinitatis, ut ait S. Dionys. c. 3. de Divin. nomin. S. August. l. 5 de Trinit. c. 13. et 14. et Concil. Tolet. VI. in confess. fidei.

Et sufficit nobis.] Primo, S. Chrys. q. d. Non aliud cupimus, quam ostendi nobis Patrem.

Secundo, S. Cyrillus, *Sufficit nobis*, scilicet ad beatitudinem, ut omni turbatione, mœrore et pavore liberemur, quia Pater cum sit Deus, ipse beabit nos.

Tertio, *sufficit nobis*, ad confundendum Judæos, qui negant te esse Dei Filium. Ita quoque Cyrill.

Quarto, simplicius: *Sufficit nobis*, ut tibi, iisque quæ jam dixisti, et nobis promisisti de mansionibus multis in cœlo, credamus et fidem adhibeamus. q. d. Pro omnibus rationibus, quas o Christe accumulas, ut nos de tua morte mœstos soleris, unam poscimus, ut ostendas nobis Patrem: hæc enim una nobis vice omnium erit et sufficiet. Sic fere S. Hilar. l. 7. de Trinit.

Anagogice, interlin. Pater sufficiet nobis, quia in eo sufficientia erit nobis. Et Glossa. q. d. In quo suffi-

cientia, et non in te. Audi S. August. l. 1. de Trinit. c. 8. *Illa lætitia, quæ nos adimplebit cum vultu suo, nihil amplius requiritur: quod bene intellexerat Philippus, ut diceret: Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis; sed nondum intellexerat se posse dicere: Domine, ostende nobis te, et sufficit nobis; quod ut intelligeret, responsum est ei: Tanto tempore vobiscum sum*, etc.

Hic verum est illud S. August. *Sufficis tu Deo, sufficiat tibi Deus tuus*. Deus enim est *Saddai*, id est sufficientia, copia, abundantia bonorum omnium, uti ostendi Gen. 17. 1. Ipse enim solus est saties cordis, requies animi, jubilus mentium. Unde Psaltes: *Satiabimur cum apparuerit gloria tua*. Psal. 16. 15. Et: *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos*. Psalm 35. 9. Et: *Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram? defecit caro mea, et cor meum. Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum*, Psal. 72. 25.

Ratio a priori est, quod Deus hominem crearit ad imaginem et similitudinem suam; quare indidit ei capacitatem infinitam, et desiderium infinitum, quod multis bonis finitis expleri et satiari non potest. Ergo necessum est, ut solus Deus, qui est bonum infinitum, illud impleat et satiet, juxta illud S. Aug. l. 1. Confes. c. 1. *Fecisti nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te*. Unde idem S. Aug. in Psal. 102. *Pecori*, ait, *bonum est implere ventrem, dormire, gustare, vivere, sanum esse, generare. Tale tu bonum quæris? Cohæres Christi, quid gaudes quod socius es pecorum? erige spem tuam ad bonum bonorum omnium, ipse erit bonum, a quo tu in tuo genere factus es bonus, et omnia in genere suo facta sunt bona: qui satiat in bonis desiderium tuum*. Idem in Psal. 62. *Amas divitias*, ait, *ipse Deus tibi erit divitiæ tuæ: amas fontem bonum? quid præclarius illa sapientia? quid lucidius? Quidquid hic potest amari, pro omnibus tibi erit, qui fecit omnia. Tamquam adipe et pinguedine repleatur anima mea.*

9. Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum (per triennium conversatus, docui vos quis ego sim) et non cognovistis (Græca, Chrysost. et Cyrill. legunt, *non cognovisti* in singulari) me,] quod scilicet non tantum sim homo, sed et Dei Filius, non essentia et existentia ab eo diversus, sed ipsi Deo Patri ὁμοούσιος et consubstantialis. Idcirco enim me viso cupis videre Patrem, quod putes patrem a me plane esse diversum, et diversam habere naturam. q. d. Vidi Jesum Dei Filium, superest ut videam ejus Patrem ab eo diversum, uti apud homines fit. Hæc est radix erroris tui; quocirca eam succidens tibi assevero, dicoque:

Philippe, qui videt me, videt et Patrem.] q. d. Cum ego et Pater unum plane et idem simus, puta una essentia divina, una, inquam, non tantum specie, sed una in individuo: hinc qui videt me per humanitatem, quam assumpsi, eo modo quo videt me, videt et Patrem meum, quia ego et Pater unum sumus. Ubi Nota. In Christo humanitas videbatur per se, divinitas vero per accidens, quia non in se, sed tantum per humanitatem videbatur, sicut videtur anima per corpus in quo movetur et operatur. Quare qui oculo corporeo (de quo maxime rogabat Philippus, et respondebat Christus; nam oculo mentis sit, illos se non cognovisse, scilicet plene et perfecte) videbat per se hunc hominem, puta Jesum, indirecte et per accidens videbat ejus deitatem, quia hic homo revera erat Deus. Quocirca cum unus idemque sit Deus; qua ratione videbat Deum Filium, eadem videbat et Deum Patrem; loquor quoad essentiam, quæ utrique eadem est et communis, non quoad personam: persona enim Filii assumpsit humanitatem, non vero persona Patris. Quare qui directe videbat hunc hominem, directe videbat personam Filii Dei in homine latentem, non vero personam Patris, nisi per concomitantiam, uti dicam vers. 10. Simili modo, qui oculo mentis videbat, et ex miraculis cognoscebat hunc hominem, puta Jesum esse Dei Filium, cognoscebat quoque ex eisdem Deum esse ejus Patrem: tum quia Deum Filium nemo generare potest, nisi Deus Pater; tum quia una est tantum divinitas, quæ proinde eadem numero est in Patre et Filio: quare qui videt sive cognoscit deitatem Filii, cognoscit quoque deitatem Patris, cum una sit eademque. Ita S. August. Cyrillus, Chrysost. Hilarius et alii Patres passim contra Arianos, qui ex hoc loco probant Primo, Jesum vere fuisse Deum, ita ut qui videret hunc hominem videret pariter et Deum. Secundo, aliam esse personam Filii Dei, aliam Dei Patris; quod negabat Sabellius: hanc enim diversitatem personarum notant hæ voces: *Me et Patrem meum*: alia enim est persona Patris, alia Filii, utpote a Patre geniti. Tertio, Filium esse Patri ὁμοούσιον: nisi enim esset ὁμοούσιος Patri, posset videri Filius non viso Patre, et vice versa posset videri Pater non viso Filio, ut in humanis fit, ubi sæpe filii cognoscuntur non cognitis parentibus. Erras ergo, o Philippe, dum viso me cupis videre Patrem, quasi alium Deum, aliamque deitatem sis visurus, cum non nisi una sit eademque: *Quomodo* ergo *tu dicis, Ostende nobis Patrem?* Jam enim eum tibi in meipso ostendi, uti dixi.

Denique Hilarius lib. 7. de Trinit. et Ribera censent eum qui videt Filium, videre et Patrem: quia Filius est character et figura substantiæ Patris, id est expressa plenaque imago et similitudo Patris, sicut in imagine expressa in cera videtur ipsa forma sigilli, ex quo impressa est. Verum Christus hic non tam agit de similitudine, quam de identitate naturæ divinæ, ut recte advertit Toletus.

Hic verus est sensus, quo Christus directe respondet interrogationi et menti Philippi: verum quia Christus arrepta interrogationis occasione solet altius assurgere, et auditores evehere, ac sublimiora docere, eodemque sermone complecti: hinc Secundo, hic locus accipi potest de omni et propria cognitione Patris et Filii, sive per fidem, sive per speciem. q. d. Qui videt me secundum divinitatem, videt et Patrem, quia licet ipse sit a me distinctus, tamen ego in ipso sum, et ipse in me est per naturæ identitatem: quare qui videt, id est credit, me esse Dei Filium, videt pariter, id est credit, Deum esse meum Patrem; et qui per visionem beatificam videt me intuitive, intuitive videt et Patrem. Ita ex S. Cyril. Aug. Chrysost. et Hilar. Maldon. hic, et Suarez l. de Attrib. divin. c. 23. n. 11. qui hinc docet Beatos videntes divinam essentiam, videre pariter tres in illa personas.

10. Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est?] Nota Primo. Hic rursus significatur distinctio personarum divinarum: nec enim recte quis dicitur esse in seipso, sed in alio. Secundo, significatur

identitas naturæ divinæ: quia enim Pater et Filius sunt et existunt in una eademque natura divina; hinc Pater est in Filio, et Filius in Patre. Probat id Christus ex effectu, quia scilicet ipse doctrinam et opera sua habebat a Patre, et cum Patre communia: ergo et eamdem cum eo naturam habebat communem. Ita Cyrill. et Leont. Hinc consequenter Tertio, hac gnome significatur perfecta et intima conjunctio et inhabitatio unius personæ divinæ in alia, et e converso; qua fit ut Pater sit in Filio et Spiritu Sancto, Filius in Patre et Spiritu Sancto, et Spiritus Sanctus in Patre et Filio: quam Damascenus l. 1. de Fide c. 11. vocat περιχώρησιν, et ex illo Scholastici vocant circuminsessionem: de quo mysterio agit S. August. lib. 6. de Trinit. c. ult. S. Hilar. lib. 4 de Trinit. S. Ambros. in c. 13. epist. 2. ad Corinth. *Singula*, ait S. Aug. *sunt in singulis, et omnia in singulis, et singula in omnibus, et omnia in omnibus, et unum omnia*. Singulæ ergo personæ divinæ in aliis singulis non tantum quoad essentiam, sed etiam quoad relationem et personam sibi propriam inexistunt, quia omnes sibi invicem sunt intimæ et conjunctissimæ, uti ex Suarez et aliis fusius ostendi Isaiæ c 45. 14 ad illa: *Tantum in te est Deus*. Unde sequitur, quod qui plene cognoscit videtque unam personam. v. g. Filium, uti vident Beati, non tantum videat deitatem communem Patri et Filio, sed videat quoque ipsam personam Patris: tum quia persona Patris est intima personæ Filii: tum quia ad eam relationem et ordinem essentialem includit: Pater enim essentialiter est qui gignit Filium: et hoc est quod ait hic Christus: *Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est?* Addit S. Hil. quod Filius sit Patri simillimus, utpote ejus character et viva imago

Verba, quæ ego loquor, a meipso non loquor] q. d. Verba quæ ego loquor, non sunt humana, sed divina; quare non a mea humanitate. sed a divinitate, quam a Patre accepi. velut a propria causa proficiscuntur: unde qui me loquentem audit, non tam me, quam Deum Patrem in me et per me loquentem audit. Nota. Deitas communis Patri et Filio erat causa efficiens verborum divinorum, quæ promebat Christus; res tamen verbis significata sæpe erat propria personæ Filii, non Patris, ut cum dicebat: Ego sum Dei filius, Ego sum Verbum, Ego carnem assumpsi, Ego quæ dico et facio, accepi a Patre. Hæc enim dicebat de se ipso, non de Patre, ut patet: nec enim Pater factus est homo, sed Filius: Pater tamen æque ac Filius erat causa efficiens, uti incarnationis ita et verborum a Verbo incarnato prolatorum. Opera enim S. Trinitatis ad extra, ut aiunt Theologi, sunt indivisa, et tribus personis divinis communia.

Pater autem in me manens ipse facit opera.) *Pater*, tamquam primum principium, non tantum creaturarum, sed et cæterarum personarum divinarum, puta Filii et Spiritus Sancti. Cum enim Pater generando communicavit suam deitatem Filio, communicavit quoque eidem suam omnipotentiam, virtutem et operationem. Quare si non Filius, sed Pater ipse humanitatem assumpsisset, idem prorsus locutus et operatus fuisset quod locutus et operatus est Filius: tum quia Pater locutus et operatus est in Filio: tum quia eadem est deitas et omnipotentia Patris et Filii: quæ omnia loquebatur et operabatur in Filio per humanitatem assumptam. Unde Apostolis colligendum relinquit Christus, q. d. Idcirco cum me videtis et auditis, Patrem meum a vobis videri et audiri putate. Ex his autem dictis et factis meis, ait Ribera, potestis intelligere, quam bonus sit Pater meus, quam mansuetus, quantum vos amet; ex miraculis meis potestis cognoscere meam omnipotentiam, et me scire omnia, et habere in me omnia bona: ex quo intelligitis eadem similiter habere Patrem, et in eo vos veram omnium bonorum affluentiam habituros; et cum hæc externa in tantorum bonorum cognitionem vos ducant, quid futurum putatis, si meam et Patris essentiam sine speculo et ænigmate intueremini? Itaque non loquitur de cognitione essentiali, sed de ea, quæ potest haberi in via.

11. Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? 12 Alioquin (Syrus, *sin minus*) propter opera ipsa credite.] Pro *non creditis*, Græca habent πιστεύετέ μοι, id est, *credite mihi;* et sic legit Syrus, Arabicus, Euthym. Cyrill. et Hilarius l 7. de Trinit. sed eodem redit sensus, et unus alterum includit, q. d. Non creditis quod ego sim in Patre, et Pater in me? Credite, quia ego vobis hoc assevero. Alioqui, si mihi id simpliciter asseveranti non creditis, credite saltem propter ipsa opera, quia Pater operando in me et per me tot tantaque miracula, per opera ipsa ostendit se in me habitare, ac per me tanta operari, sicut anima ostendit se esse in corpore per motum, visum, auditum, tactum, aliaque opera vitalia, quæ ipsa per corpus operatur.

Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet] Probare vult Christus Patrem esse in se, et se in Patre: vis argumenti in eo consistit. q. d. Qui credit Patrem esse in me hic per hanc fidem, sive vi et virtute hujus fidei similia miracula et opera divina faciet, qualia ego facio, imo majora faciet quam faciam ego. Ergo fides illa vera sit oportet, quæ scilicet credit Patrem in me esse et operari. Pater enim operatur per fidem veram, illique per opera miraculosa testimonium veritatis perhibet, non vero fidei falsæ: alioqui enim ipse, qui est prima veritas, testis et approbator esset falsitatis et mendacii.

Et majora horum faciet.] non quilibet fidelis qui in me credit, sed aliqui ex illis, ut Apostoli et viri Apostolici.

Quænam fuere hæc majora? Primo, Origenes hom. 7. in Num. censet majora hæc esse, quod homines fragiles vincant carnem, dæmonem et mundum: plus enim, inquit, est quod Christus vincat in nobis, quam quod vincat in se.

Secundo, S. Chrys. Majora, inquit, sunt, quod S. Petrus sua umbra sanarit quoslibet infirmos, Act. 5. 15. id enim non fecit Christus, et similia.

Tertio et potius, S. August. tract. 72. majora hæc esse censet, conversionem omnium gentium totius mundi, factam per 12. Apostolos. Christus enim longe pauciores convertit, scilicet quingentos dumtaxat aut circiter: tot enim nominantur 1. Cor. 15 6. Audi S. August. cujus verba prolixa in pauca contraxi: *Quæ sunt ista majora, an forte quod ægros umbra sanabat? majus est enim quod sanet umbra, quam fimbria: sed quando ista dicebat, verborum suorum facta commendabat; cum enim dixit: Pater in me manens, ipse facit opera: opera dicebat verba, quæ loquebatur, quorum fructus erat fides illorum; evan-*

gelizantibus autem discipulis, non tam pauci, quam illi erant, sed Gentes etiam crediderunt: discessit ab ore Domini dives tristis; et tamen postea quod ille unus non fecit, fecerunt multi, cum per discipulos loqueretur: non de Apostolis autem tantum loquebatur dicens, Qui credit in me, etc. Ipsum quidem credere in Christum opus est Christi, quod operatur in nobis, non utique sine nobis, ipse facit ut faciamus, id est, ut ex impiis justi fiamus. Subdit deinde rem miram et paradoxam: *Et hoc majus esse dixerim, quam creare cœlum et terram: hæc enim transibunt, prædestinatorum autem salus et justificatio permanebit. Sunt et in cœlis angeli opera Christi, etsi æqualis sit potentiæ istos creare, et impios justificare, hoc majoris est misericordiæ. Quamquam omnia Christi opera intelligere, ubi ait, Majora horum faciet, nulla necessitus cogit: horum enim forte dixit quæ tunc faciebat; faciebat autem verba fidei: minus est autem verba justitiæ prædicare, quod fecit propter nos, quam impios justificare, quod ita facit in nobis, ut faciamus et nos.* Et Glossa: *Quod facit in nobis non sine nobis, majus est his, quæ sine nobis facit, ut cœlum et terra. In illis enim est tantum opus Dei, in istis imago Dei.*

Quæres: Cur Christus voluit majora per Apostolos, quam per se operari? Resp. Primo, quia sensim voluit fidem in se disseminari et crescere, ne, si subito cresceret, putaretur esse phantasma, et Christus magus et impostor esse crederetur: quod enim sensim crescit, sensim sui fidem acquirit, ac magis crescit, et durabilius est; quod enim cito fit, cito perit.

Secundo, ut magis Christi æquanimitas et modestia, æque ac potestas et magnificentia commendaretur: utpote qui non tantum in se tam potens fuerit ad tanta operandum, sed et vim ac efficaciam habuerit eamdem potentiam in Apostolos transfundendi, ut similia, imo majora facerent. Hæc enim fecerunt Apostoli non virtute sua, sed Christi, scilicet vi, auctoritate et potestate a Christo accepta; quare Christus major erat illis, per quos majora hæc operabatur.

Tertio, quia decebat Christum prius pati et mori, ac per passionem et mortem mereri hæc opera mirabilia, quæ deinde per Apostolos operatus est.

Quarto, quia decebat Christum prius resurgere, ascendere in cœlum, indeque mittere Spiritum Sanctum, qui tam mirabilia operaretur. Nam mundi conversio fuit effectus, æque ac decus, ornamentum et coronis resurrectionis Christi, ascensionis et missionis Spiritus Sancti. Hanc causam subdit Christus, dicens: *Quia ego ad Patrem vado.*

Discant hic a Christo Prælati, Principes et Superiores minora et abiectiora sibi servare, majora et speciosiora subditis relinquere. Sic enim laudem humilitatis et subditorum gratiam, et populi gloriam consequentur. Majora enim facient per subditos, quam per seipsos: quod enim subditus facit, hoc Superior per subditum censetur facere. S. Ignatius fundator Societatis nostræ, creatus Generalis, publice catechizabat, sociis vero sibi subditis ampla concionum pulpita concedebat. Idem sanxit, ut Rectores Societatis, initio Rectoratus sui publice catechesin exerceant.

Quia ego ad Patrem vado.] q. d. Ego post mortem adepta victoria, de peccato, morte, dæmone, mundo et inferno triumphans, ad solium Patris gloriosus conscendam, ac proinde majora per vos edam opera, quam ipse in hac vita lucians adhuc ediderim. Tempus humilitatis et abjectionis meæ completum est, gloriam meam recipiam: non est cur vultum meum abscondam in paupertate et humilitate, sicut feci, quia locum dare volui passioni meæ et redemptioni hominum: at ea peracta, mox gloriosus ad Patrem conscendam, qui nomen meum toto orbe volet manifestari, celebrari, coli et adorari per prædicationem Apostolorum: quare per eos majora operabitur, quam per me in vita operatus sit. Ita Cyrill. l. 9. c. 41. Toletus, et alii.

13. Et quodcumque petieritis Patrem (ita Roman. S. Chrysost. Cyrillus, et alii, licet Græca, Arabicus, et Syrus jam non habeant τὸ *Patrem*) in nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio.] Hæc verba pertinent ad id quod præcessit: *Et majora faciet: quia ego ad Patrem vado.* Post fidem enim, de qua dixit v. præced. *Qui credit in me, majora horum faciet*, hic subnectit professionem fidei, suique nominis invocationem, ac petitionem horum majorum. q. d. Ego quidem a vobis, o Apostoli, abeo vadoque ad Patrem, sed loco præsentiæ meæ relinquo et do vobis invocationem nominis mei, ut per eam postuletis majora hæc, et impetretis. Quare Christus hic suam divinitatem, et eamdem cum Patre auctoritatem significat, ait Cyrillus: gloria enim Filii est, quod per ejus invocationem Pater Apostolis concedat tam magna, imo majora, quam per Filium, dum viveret, operatus est. Et sic Pater in Filio, et Filius in Apostolis glorificatus est.

In nomine meo.] Id est, invocato nomine meo, aut, q. d. Si petatis per merita mea, per meam virtutem et fidem, uti facit Ecclesia, quæ omnes orationes concludit dicens: *Per Dominum nostrum Jesum Christum.*

Hoc faciam.] Efficiam ut Pater vobis concedat, imo ego in Patre, et cum Patre idipsum faciam, et vobis præstabo, ut omnis horum majorum, quæ operabimini, vis, virtus et gloria mihi ascribatur, non vobis. Nam dum oratur Pater, oratur et Filius, ait Suarez lib. 1. de Oratione in communi cap. 9. in fine. Aut certe, ut idem addit ibidem, *Pater* hic sumitur essentialiter pro Deo, et tota S. Trinitate, ut sumitur cum oramus: *Pater noster qui es in cœlis;* et sic nomine Patris intelligitur quoque Filius et Spiritus Sanctus. Prius est germanius; quia Christus hic passim Patrem a se distinguit.

Ut glorificetur Pater in Filio.] Solet Christus modestiæ causa omnem suam gloriam transcribere in Patrem, ceu ad primum fontem et principium. Rursum hinc disce non esse poscenda opera mira et miracula, nisi ad gloriam Dei, sive cum gloria Dei illa fieri exigit et postulat.

14. Si quid petieritis me in nomine meo, hæc faciam.] Arabicus, *faciam vobis quod volueritis.* Quod Christus vers. præcedenti dixit de Patre, hic dicit de seipso, ut ostendat se eumdem Deum esse cum Patre, utpote qui se orantes exaudiat, et faciat omnia quæ Pater. Unde Cyrill. asserit Christum hic significare suam divinitatem. Nonnulli censent idem prorsus hic dici, et confirmari quod dixit v. præced. Unde Chry. et Nonnus hunc versum omittunt, sed legunt eum Syrus, Arabicus, S. Aug. S. Cyrill. Theoph. Euthym.

Melius Toletus et alii censent aliud hic dici: illud enim v. præced. *Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo*, pertinere ad petitionem majorum, de quibus ipse dixerat, *Et majora horum faciet:* hoc vero versu Christum dicere se exauditurum preces particulares, ut, licet ad Patrem abeat, sitque absens corpore; tamen semper spiritu sit præsens, eorumque preces audiat, et eorum necessitatibus succurrat, ut quidquid in nomine ejus, id est, per merita ejus petunt, hoc ipse eis faciat et largiatur. Objicit S. August. *Rogavit Paulus ut discederet angelus satanæ, nec tamen accepit; sed vide dictum esse, In nomine meo quod est Jesus: quod enim petimus contra salutem, non petimus in nomine Salvatoris; quia Salvator ei non erit, si, quod ejus salutem impedit, fecerit. Novit medicus quid pro sua, quid contra suam salutem poscat ægrotus, et ideo contraria poscentis non facit voluntatem, ut faciat sanitatem; aliquando vero etiam quædam eorum quæ in nomine ejus petimus, non tunc quando petimus facit, sed tamen facit: differuntur enim, non negantur.*

15. Si diligitis me, mandata mea servate.] Christus hic suis discipulis ultimum dicens vale, ultima dat monita, eaque tria de tribus præcipuis virtutibus Theologicis, scilicet de fide, spe et charitate conservanda et exercenda. De fide, dicens v. 1. *Creditis in Deum, et in me credite.* De spe, dicens v. 13 *Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.* Petitio enim, sive oratio est actus spei De charitate, dicens hic: *Si diligitis me, mandata mea servate;* suntque hæc tria inter se connexa. Fides enim parit spem, spes parit charitatem Sensus ergo est, q. d. Si vultis obtinere hæc mea promissa, et impetrare ea quæ postulatis in nomine meo, ut ego ea vobis a Patre impetrem, imo per me elargiar, me vestri adeo amantem redamate, in dilectione mea perseverate et crescite. Hoc autem facietis, si mandata mea, quæ vobis dedi, observetis. q. d Si mihi placere vultis, et per me omnia quæ petitis obtinere, mandata mea servate. Ita Ribera, Toletus, Maldonat. et alii. Christus ergo abiens monet suos, ut persistant in sua fide, spe, dilectione, et observatione mandatorum. Si id fecerint, ingens promittit præmium, dicens:

16 Et ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis] q. d Si perseveretis in mea dilectione, et mandatorum observatione, meis precibus vobis impetrabo Spiritum Sanctum, quem in vobis effundet Pater in Pentecoste, qui magna, imo majora, per vos operabitur, quam ego operatus sim.

Et rogabo,] qua homo: Christus enim qua homo pro nobis orat, ait S. August.

Et alium Paraclitum.] *Alium*, scilicet a me. Hinc patet quod Christus quoque fuerit Apostolorum et fidelium Paracletus, id est Primo advocatus, intercessor, orator, juxta illud Pauli: *Advocatum habemus apud Deum Patrem, Jesum Christum*, ait S. Augus. Secundo, exhortator, incitator, impulsor: Tertio, consolator, ut vertit Syrus: hæc tria enim significat Græcum παράκλητος; Sed abiens Christus, misit alium Paracletum, scilicet Spiritum Sanctum. qui in his tribus Christo successit. Ipse enim Primo, est advocatus fidelium, quia *postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, Rom. 8. 26 Ipse pariter est noster exhortator et consolator; quæ duo hic maxime spectat Christus. q. d. Ego hucusque vos, o discipuli mei, docui, rexi, consolatus sum, ac proinde ob instantem meum discessum contristamini; sed animos erigite. et confidite: ego enim mei loco vobis submittam alium Paracletum, qui vos non ad modicum tempus, ut ego, sed tota vita vestra doceat, incitet, consoletur et protegat. Unde Euthymius sic exponit: Dabit vobis alium Paracletum. id est, alium admonitorem ac præceptorem in certaminibus virtutis, solatium ac subsidium in afflictionibus. Spiritus Sanctus ergo est Paracletus, id est Primo, adhortator, excitator, impulsor, quia Apostolos excitabat ad ardua virtutum opera pro Dei gloria capessenda, utque libere evangelizarent toto orbe, non timentes tyrannos, tortores, eculeos, ignes, imo ambientes mortem atrocissimam et martyrium pro Christo Secundo, consolator, quia eos in adversis, ærumnis, dubiis, tentationibus, consolabatur, et roborabat. nam Spiritus Sanctus est quasi ignis lucens et ardens, ideoque omnem animi caliginem, timorem et torporem dispellens. Ita S. Chrys. et, ut ait S Bern. serm. 2. de Pentecoste: *Quos repleverit, et spiritu fervere, et in veritate cognoscere facit.* Et paulo ante: *Paracletus donat pignus salutis, scientiæ lumen, et robur vitæ, ut quod per naturam est impossibile, per ejus gratiam fiat possibile, imo facile* Vide quæ de Spiritu Sancto dixi Act. 2. v 1. et seq. et Isaiæ 11. v. 1. et seq. et alibi.

Dabit vobis,] o Apostoli, proxima Pentecoste. Hinc S. Hieron. q 9. ad Hedibiam, refellit hæresim Montani, Priscillæ et Maximillæ, cujus sectator fuit Tertullianus, qui dicebant diu post Apostolos primum in Montanum hæresiarcham Spiritum Sanctum descendisse, anno Domini 220. ideoque Montanum esse Paracletum a Christo promissum. Vide S. Epiph. hæresi 48. et S Aug hæresi 26. et 86.

Ut maneat vobiscum in æternum.] Ex hac Christi promissione fit, ut Spiritus Sanctus semper maneat in Ecclesia, ac fidelibus assistat, ut Paracletus, id est, consolator in afflictionibus et impulsor ad quælibet, etiam heroica, virtutum opera. Objicit S. Aug. *Quomodo mandata servabimus, ut eum accipiamus, quem nisi habuerimus, mandata servare non possumus? Respondet: Habet Spiritum Sanctum, qui diligit, et habendo meretur ut plus habeat, et plus habendo plus diligat. Jam itaque Spiritum habebant discipuli, sed dandus eis erat amplius: habebant occulte, accepturi erant manifeste.* Et S. Chrysost. *Purgatis discipulis per passionem, et ad pericula agonesque missis, oportebat Spiritum Sanctum abundanter dari.*

17. Spiritum veritatis.] Cur Spiritus Sanctus dicitur *spiritus veritatis?* Respondet Primo, Cyrill. quia ipse est Spiritus Filii, sive procedens per spirationem a Filio, cui appropriatur sapientia et veritas. juxta illud v. 6. *Ego sum via, veritas et vita.*

Secundo, quia Spiritus Sanctus Jesum esse Deum. Deique Filium, Messiam et Salvatorem, mundo manifestavit. Hoc enim urgebat hic Christus dicens vers. 9. *Philippe, qui videt me, videt et Patrem*, etc. *ego in Patre, et Pater in me est.* Ita S. Basil lib. 2. de Spiritu Sancto cap 18.

Tertio, Euthymius: Spiritus S. ait, dicitur *spiritus veritatis*, id est, verissimus et præstantissimus, et opponitur angelo, animæ et vento, qui spiritus sunt;

sed analogice et participative, cum Spiritus Sanctus per essentiam purissimus et potentissimus sit Spiritus.

Quarto, *veritatis;* quia dignus est fide, ait S. Chrys.

Quinto, alii *veritatis*, hoc est, novi Testamenti, Huic enim Spiritus Sanctus reservatus est, utpote spiritus libertatis et amoris; cum in veteri esset spiritus servitutis et timoris.

Sexto et planissime, Spiritus Sanctus est *spiritus veritatis*, quia omnis veritatis est auctor, ac solus puræ et integræ veritatis est doctor et largitor, qui docet nos omnes veritates ad salutem necessarias, liberatque ab omnibus erroribus. Sic enim explicat Christus dicens c. 16. *Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem* (sic Is. 11. 2. idem Spiritus vocatur sapientiæ, consilii, pietatis, fortitudinis; quia nobis inspirat sapientiam, consilium, pietatem, fortitudinem) omnem, inquam, veritatem, sed maxime Evangelicam, quæ triplex est, scilicet Prima, res ipsa Christi, ejusque gratia per umbras, ceremonias, et figuras veteris legis præfigurata et adumbrata. Secunda, promissionum omnium Dei complementum: has enim complevit Christus, idque Apostolis ostendit Spiritus Sanctus. Tertia, divinarum rerum cognitio, in quantum illa ad salutem est necessaria.

Spiritus veritatis, ergo opponitur spiritui malo mundi, qui mendax est, errans et fallax. Unde subdit Christus: *Quem mundus non potest accipere.* Hinc S. August. lib. de Gratia novi Testamenti, docet Spiritum Sanctum esse animam Ecclesiæ: *Spiritus Sanctus*, ait, *est Patris et Filii amor et connexio, ad ipsum pertinet societas, qua efficimur unum corpus hominis multis constat membris, et vegetat omnia membra una anima, faciens in oculo ut videat, in aure ut audiat, et sic in cæteris: ita Spiritus Sanctus membra corporis Christi, quod est Ecclesia, continet et vegetat.*

QUEM MUNDUS NON POTEST ACCIPERE.] *Mundus*, id est, homines mundani, animales et carnales, qui cupiditatibus terrenis, scilicet vanis opibus, honoribus, deliciis inhiant, non sunt capaces Spiritus Sancti quia hic totus est cœlestis, spiritalis, divinus, qui docet terrena omnia ut vana contemnere, et cœlestia ut vera et solida diligere et amplecti. Nam ut ait apostolus Rom. 8. *Prudentia carnis inimica est Deo.* Unde S. Basil. l. de Spiritu S. *Sicut*, ait, *in speculo impurgato rerum imagines recipi viderique nequeunt, sic homo illustrationem Spiritus Sancti recipere non potest, nisi peccatum, et carnis affectionem abjiciat.*

QUIA NON VIDET EUM, NEC SCIT EUM] quia habet oculos mentis terrenos, carnis cupiditatibus oppletos et occæcatos. Unde nec *scit eum*, id est, non cognoscit eum practice, ita scilicet ut eum amet, cupiat, gustet et ambiat

VOS AUTEM COGNOSCETIS EUM (scientes ejus vim, efficaciam, doctrinam sanctitatem, vitam cœlestem et divinam) QUIA APUD VOS MANEBIT, ET IN VOBIS ERIT.] Ipse enim sua præsentia in vobis suam vim, gratiam, operationem divinam exeret, quo fiet ut eum cognoscatis, cognitum ametis, amatum aliis aspiretis. Sicut sentitur vis piperis, si conteratur; item vis ignis latentis in ligno, dum per flammam in ingens incendium erumpit

MANEBIT.] Legit Interpres cum S. Augustino et Nonno μενει, jam alio accentu legunt Græca, Syra, Theophyl. et Euthym. μενει, id est *manet*. Audi S. Bernardum serm. 20. inter parvos: Spiritus Sanctus *procedit, spirat, inhabitat, replet, glorificat. Procedere dicitur duobus modis unde, et quo. Unde? a Patre et Filio. Quo? ad creaturam. Procedendo prædestinat: spirando vocat quos prædestinavit; inhabitando justificat quos vocavit; replendo accumulat meritis quos justificavit; glorificando ditat præmiis quos accumulavit meritis.*

18. NON RELINQUAM VOS ORPHANOS (me patre vestro orbatos et destitutos) VENIAM AD VOS.] Quia Christus discipulos vers. 13. vocavit filios, merito ait, *Non relinquam vos orphanos*, id est, sine patre, quia, licet abeam a vobis ad Patrem, et alium Paracletum vice mei vobis missurus sim: non tamen idcirco ego vos deseram, et orphanos relinquam, sed vadens redibo, et *veniam ad vos.* Fecit id Christus Primo et proprie, cum post resurrectionem corporaliter Apostolis apparuit, eosque docuit, solatus est, et exhilaravit. Ita S. Augustin. et Euthym. Secundo, fecit id in Pentecoste cum visibiliter misit eis Spiritum Sanctum in specie linguarum ignearum. Ita Cyrill Jansen. et alii. Tertio, fecit id invisibiliter, cum e cœlo spiritualiter eos sæpe visitavit, eisque dona sua cœlestia communicavit. Ita S. Chrysost. Quarto, faciet in die judicii visibiliter, cum in judicio Apostolos faciet sibi assessores, eosque secum cum triumpho in cœlum deducet. Hæc magis explicabit Christus in sequent.

19. ADHUC MODICUM: ET MUNDUS ME JAM NON VIDET. VOS AUTEM VIDETIS ME.] Ita legunt Romana et Græca: sed Syrus S. August. Chrysost. Theophyl. Euthym. Toletus legunt, *videbitis* (Arabicus vertit, *vidistis*) quia præsens hic de more ponitur pro futuro jam instanti et imminenti, q. d. Modicum mihi tempus vitæ restat, scilicet paucæ horæ, post quas in cruce moriar, et subtrahar ab hac vita et sæculo; quare homines mundani amplius me non videbunt, vos autem, o discipuli, me videtis, id est videbitis, quia tertio die a morte resurgam, et me vobis videndum exhibebo. Ad litteram enim loquitur de visione sensibili Ita S. August. Toletus et alii.

Tropologice, mundus sicut me non videbit oculo corporis, sic nec oculo mentis, quia non credet in me nec cognoscet me esse Messiam Dei Filium; vos autem idipsum clarius cognoscetis per illustrationem Spiritus Sancti, quem recipietis in Pentecoste. Ita Ribera.

Anagog. mundus me non videbit post diem judicii gloriose regnantem in cœlo; vos autem sic me tunc videbitis, quia vos gloriæ meæ consortes efficiam. Ita S Cyrill. Chrysost. et alii.

QUIA EGO VIVO, ET VOS VIVETIS.] q. d. Videbitis me, quia ego tertia die a morte resurgam, rursumque vivam; vos pariter vivetis, ut me redivivum videre possitis, utque meam mortem et resurrectionem toti mundo prædicare valeatis, q. d. ait Theophyl. Cum me redivivum videritis, lætabimini, et tamquam mortui reviviscetis apparitione mea, sicut Jacob audiens Joseph vivere, quem putabat esse mortuum, quasi de gravi somno evigilans revixit. Genes. 45. 26. Rursum, *vos vivetis* plenius in die judicii, quando per meam vitam et resurrectionem, vos ad eamdem vitam beatam et gloriosam resuscitabo, ut mecum in omni felicitate et gloria, beati vivatis in cœlo per omnem æternitatem. Ita S. Aug. Cyrill Chrys. Euth. Dicit in præsenti, *vivo*, ut significet se illico a morte resurrecturum. Audi S.

Aug. *De præsenti se dixit vivere, illos de futuro victuros: ejus enim mox futura erat resurrectio, illorum autem in sæculi finem differrenda: quia vero vivit ille, ideo et nos vivemus; per hominem quippe mors, et per hominem resurrectio mortuorum.*

20. IN ILLO DIE VOS COGNOSCETIS, QUIA EGO SUM IN PATRE MEO, ET VOS IN ME, ET EGO IN VOBIS.] q. d. Postquam resurrexero, ac præsertim postquam ascendens in cœlum miserim in vos Spiritum Sanctum, per ipsius illustrationem clarius et certius cognoscetis hæc tria: scilicet quod *ego sum in Patre*, per unitatem essentiæ divinæ, quod scilicet sim verus Deus, Deique Patris Filius. *Secundo*, quod *vos* sitis *in me* per amorem, curam et custodiam, quod scilicet ego singulariter vos amem, curem, custodiam. Addit subtiliter Cyrillus: quod sitis *in me* per unionem substantiæ. Cum enim vestram carnem et substantiam assumpsi, totam naturam humanam mihi univi, omnesque homines quasi mihi copulavi. Tertio, quod *ego* sim *in vobis*, vos scilicet per gratiam meam inhabitans, illuminans, et dirigens ad omne bonum, et ad vitam æternam in cœlis. Unde Interlin. *cognoscetis*, inquit, quod *ego sum in Patre*, sicut radius in sole, unum cum ipso: *et vos in me*, quasi palmites in vite: *et ego in vobis*, sicut vitis in palmite, vobis succum et vitam gratiæ jugiter instillans et influens. Addit S. Hilar. lib. 8. de Trinit. Christum esse in nobis quasi cibum in stomacho, per communicationem Eucharistiæ: *Ille*, ait, *in Patre per naturam divinitatis, nos in eo per corporalem ejus nativitatem; et ille rursum in nobis per Sacramenti mysterium*; *ait enim*: *Qui edit carnem meam, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo.*

21. QUI HABET MANDATA MEA, ET SERVAT EA, ILLE EST QUI DILIGIT ME.] q. d. ait Glossa: Non solum vos Apostoli vivetis et cognoscetis, sed quicumque me diligit, ideoque mandata mea custodit. Toletus hæc accipit de fidelibus communibus, qui tempore Christi, præter Apostolos, credebant in eum: hos enim hic ab eo moneri, ut in sua fide, dilectione et obedientia perseverent. Sic enim fore ut vicissim diligantur ab ipso: et a Patre, utque eis se post resurrectionem manifestet, ostendens se a morte resurrexisse redivivum et gloriosum, uti fecit apparendo plusquam quingentis fratribus, 1 Corinth. 15. 6. Hic sensus verus est et appositus, sed arctior: Christus enim loquitur omnibus fidelibus cujuslibet ævi et temporis. Sensus ergo est, q. d. Qui habet mandata mea, id est: qui præcepta quæ a me audivit, tenet memoria, animo et affectu, *et servat ea*, ut ea opere exequatur: *qui habet in memoria, et servat in vita*, ait S. Aug. *qui habet in sermonibus, et servat in moribus: qui habet audiendo, et servat faciendo: aut qui habet faciendo, et servat perseverando, ille est qui diligit me:* quia facit quæ mihi grata sunt et placent, quæ ego amo et cupio, quæ ego volo ab illo fieri. quæ ego illi mandavi, et mando sub pœna meæ offensæ, iræ, vindictæ et gehennæ. Simili phrasi et sensu dixit c. 5. 38. *Et verbum ejus non habetis in vobis manens*. Nam, ut ait S. Gregor. hom. 30. probatio dilectionis, exhibitio est operis: numquam amor Dei est otiosus: operatur enim magna, si est; si vero operari renuit, amor non est.

QUI AUTEM DILIGIT ME, DILIGETUR A PATRE MEO.] Quia mandata mea sunt mandata Patris: ego enim illa a Patre accepi: quare qui illa servat, reveretur et diligit Patrem, ac rem gratissimam illi præstat. Hinc ejus amorem vicissim in se prolicit, ut amans Deum Patrem, ab eo redametur, et ad majores gratias ab eo evehatur, majoraque ab eo beneficia recipiat: magnes enim amoris est amor. Ubi nota, Non nos prius diligimus Deum, sed Deus prior diligit nos, ideoque aspirat nobis gratiam, qua eum vicissim diligamus: quam si acceptemus, eumque diligere incipiamus, ipse rursum magis diligit nos, majoremque gratiam et charitatem nobis infundet.

ET EGO DILIGAM EUM.] Non tantum qua Deus: sic enim eadem dilectione qua Pater, diligam eum: sed etiam qua homo pergam eum diligere, et majoribus gratiis ac donis eum afficiam et cumulabo, tum in hac vita, tum in futura. Unde S. August. *Ad hoc diligam*, ait, *ut manifestem: nec enim tunc non diligebat; nunc ad hoc nos dilexit, ut credamus; tunc ad hoc, ut videamus; nunc diligimus credendo quod videbimus, tunc diligemus videndo quod credidimus.*

ET MANIFESTABO EI MEIPSUM.] Tum in hac vita per clariorem in dies mei, meorumque mysteriorum et donorum cognitionem. non tantum speculativam, sed et practicam et experimentalem, qua Sancti gustant et sapiunt Christum, quamque dulcis sit Dominus, ideoque in pios gratitudinis, amoris, laudis et jubilationis affectus erumpunt, quales eructat Paulus 1 Cor. 2. et alibi. Ita Cyrill. tum clarissime in cœlo, ubi videbit per speciem Christum Deum et hominem, quem hic credidit per fidem. Ita S. Aug. tract. 76.

22. DICIT EI JUDAS, NON ILLE ISCARIOTES (sed Thadæus, frater S. Jacobi Minoris, auctor epistolæ Canonicæ) DOMINE, QUID FACTUM, id est, quid causæ, EST? Est hebraismus: Hebræi enim dicunt מה היה me haia, id est, quid fuit, id est, quæ causa est, QUIA (quod) MANIFESTATURUS ES NOBIS TEIPSUM, ET NON MUNDO?] Dixisti enim; *Mundus me jam non videt, vos autem videtis*, id est, videbitis, quæ verba dixerat Christus de sua morte, resurrectione, et apparitione facienda Apostolis, non Judæis mundanis et incredulis, sed Judas ea non intelligebat, ideoque rogat ea sibi explicari. Causam quærit, ait S. August. quare non se mundo, sed suis manifestaturus sit. Respondet autem Dominus, quia hi diligunt, illi vero non diligunt. Utitur Judas voce *manifestaturus*, quia eadem immediate ante usus fuerat Christus dicens: *Manifestabo ei meipsum*. Hæc ergo vox hæsit in mente Judæ, licet priora Christi dicta ipse respiciat.

23 RESPONDIT JESUS, ET DIXIT EI: SI QUIS DILIGIT ME, SERMONEM MEUM SERVABIT, ET PATER MEUS DILIGET EUM, ET AD EUM VENIEMUS, ET MANSIONEM APUD EUM FACIEMUS.] q. d. Ne putes, o Juda, me post resurrectionem soli tibi, tuisque sociis Apostolis appariturum quasi fructus meæ vitæ et passionis ad vos solos arcietur, totusque mundus ab eo excludatur: nam etsi solis vobis, et paucis aliis visibiliter sim appariturus, tamen invisibiliter apparebo omnibus iis in mundo existentibus, qui meam fidem et doctrinam per te, cæterosque Apostolos prædicandam susceperint, dilexerint et servarint. *Quisquis enim diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum*, æque ac vos dilexit, eo sensu et modo, quo explicui v. 21.

ET AD EUM VENIEMUS.] Ego et Pater, et consequenter Spiritus Sanctus: ubi enim est una persona divina,

ibi sunt cæteræ dum. q. d. Esto ego post resurrectionem ad vos solos visibiliter sim venturus, tamen invisibiliter per gratiam meam veniam ad omnes fideles, qui in me credunt, et me meamque doctrinam diligunt et servant; atque sicut ego veniam ad eos, sic veniet et Pater et Spiritus S. ut in anima ejus maneamus, et habitemus quasi in domo et templo nostro.

Nota. Deus, qui ubique est, ideoque immobilis, dicitur venire et manere, non per loci mutationem, sed per novam operationem, quam hoc vel isto loco exercet. Sic hic dicitur venire ad fideles et justos per gratiam, et novam operationem, quia scilicet eos in justitia conservat, promovet, tuetur, et una cum libero eorum arbitrio ipsum juvans cooperatur: prævenit enim eorum intellectum sua illuminatione, et voluntatem sua pia affectione, qua eam impellit ad opera bona, licet ardua, eique suæ gratiæ concursu ad eadem efficienda collaborat. Ita S. Aug. Chrys. Cyrill. et alii.

Audi S. Aug. *Dilectio sanctos discernit a mundo, quæ facit unanimes habitare in domo, in qua facit Pater et Filius mansionem, qui et dilectionem donant, quibus in fine donabunt suam manifestationem; veniunt ad nos, dum venimus ad eos; veniunt subveniendo, illuminando, implendo; venimus obediendo, intuendo, capiendo.*

Denique pie S. Bern. ser. 3. de Adventu: *Beatus*, inquit, *apud quem mansionem facies, Domine Jesu. Beatus, in quo sapientia ædificat sibi domum, excidens columnas septem: beata anima, quæ sedes est sapientiæ. Quænam est illa? Anima utique justi. Merito plane, quia justitia et judicium præparatio sedis tuæ. Quis in vobis, fratres, qui desiderat in anima sua sedem parare Christo? Ecce quænam illa serica, quæ tapetia, quod pulvinar oporteat præparari? Justitia et judicium, inquit, præparatio sedis tuæ. Justitia virtus est, quod suum est unicuique tribuens. Tribue ergo tribus quæ sua sunt. Redde superiori, redde inferiori, redde æquali, cuique quod debes, et digne celebras adventum Christi, parans ei in justitia sedem suam.*

Hinc disce Deum justo non solum dare gratiam suam, sed etiam seipsum, ita ut realiter Deus Pater, Filius et Spiritus Sanctus in anima justi, quasi in templo suo inhabitent, eamque sua præsentia ornent, suisque donis cumulent, uti fuse ostendi Osee 1. 10. ad illa: *Dicetur eis, Filii Dei viventis.*

Tropolog. S. Trinitas venit ad tres animæ potentias, quas ad sui imaginem creavit, ut eas inhabitet, in eisque sui imaginem concupiscentiis depravatam reformet, renovet et perficiat. Patri appropriatur memoria, quia ipse ex fœcunda memoria omnes res concipiens, produxit Verbum, genuitque Filium: Filio appropriatur intellectus, quia ipse per intellectionem genitus est, quasi verbum mentis, ideo, imago et exemplar rerum omnium. Spiritui S. appropriatur voluntas, quia ipse procedit per actum voluntatis, puta amoris Patris et Filii, quasi utriusque amor et nexus. Pater ergo reformat memoriam, dum ex ea delet species rerum vanarum, turpium, illicitarum; ac infert species rerum divinarum, ut non recordetur nisi Dei, ejusque cultus, amoris, pietatis, cæterarumque virtutum. Filius reformat intellectum, ut non cogitet nisi ea, quæ sunt salutis et sanctitatis. Spiritus Sanctus reformat voluntatem, ut eadem amet et ambiat. Quocirca anima sancta jugiter cogitet se esse templum S. Trinitatis, juxta illud 2. Corinth. 6. *Vos estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus* (Levit. 26. 12.) *Quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.* Ergo in conspectu tantæ majestatis digne ambulet, ut ei jugiter serviat fide, spe et charitate.

In veteri templo tria erant vasa, altare ad Deo adolendum thymiama, candelabrum septem lucernis lucens, et mensa panum propositionis. Sit pariter in anima sancta altare orationis, sanctas laudes et pia desideria ad Deum exhalans, sit candelabrum septem donis Spiritus S. præfulgens, sit denique mensa beneficentiæ et charitatis. Tunc in ea fiet illud Apoc. c. 21. 3. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis, et ipsi populus ejus erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum Deus.* Vide S. Bern. serm. 27. in Cant. ubi docet animam sanctam esse cœlum, in quo coruscat sol charitatis, luna continentiæ, et astra cæterarum virtutum

24. Qui non diligit me, sermones meos non servat.] Causa ergo, cur quis Dei præcepta non servat, est quod Deum non diligit. Si enim diligeret Deum, Dei jussa servaret. Unde S. Greg. hom. 30. *Tanto*, ait, *quisque a superno amore disjungitur, quanto inferius delectatur: de dilectione Dei ergo lingua, mens, et vita requiratur.*

Et sermonem (sermo, est antiptosis) quem audistis non est meus; sed ejus qui misit me, Patris.] Audi S. Aug. *Dixit singulariter, et non suum, sed Patris se intelligi volens, qui Patris est Verbum, imago et Filius: recte auctori tribuit quod facit æqualis a quo habet hoc ipsum, quod illi est æqualis.* Et Chrys. *Significat se nihil extra Patrem loqui, nec præter id, quod illi videtur.*

25. Hæc locutus sum vobis, apud vos manens 26. Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.] Ita hæc dispungenda sunt cum Romanis, Græcis, Syris, Arabicis. Quare minus apte S. Chrysost. *To apud vos manens* (Arabicus, *apud vos stans*) refert ad *to Paracletus*. q. d. Abeo, sed mei loco manebit apud vos Spiritus S. referendum enim est ad Christum, qui præcessit, q. d. Hæc quæ hucusque ex ore meo audistis, locutus sum vobis, dum apud vos manerem, vosque docerem: sed scio multa ex iis a vobis non capi, nec intelligi, sive propter vestram ruditatem, sive propter rerum a me dictarum novitatem et sublimitatem. Faciam ergo ut Pater mittat vobis Spiritum Sanctum, quasi paracletum, id est instructorem et consolatorem, qui hæc omnia, quæ ego dixi vobis, in memoriam reducat et explicet, ut ab eo illustrati, omnia facile intelligatis, quique vos de meo abitu mœstos consolabitur, et in quavis Judæorum persecutione, aliaque quavis tribulatione solabitur et roborabit, ut eam superetis. Hic denique vos sanctificabit, adeoque faciet ut alios plurimos pari modo sanctificare valeatis. Vocatur enim ipse, et revera est Spiritus Sanctus, quia ipse est ipsa per essentiam increata et perfecta sanctitas, a qua omnis sanctitas hominum et angelorum, velut radius a sole emanat et profluit. Id Apostolis præstitisse Spiritum Sanctum, patet Actor. c. 4. 2 et sequent. Audi Chrys. *Frequenter eum Pa-*

racletum vocat, propter eorum tristitiam Et Glossam: *Cum sit consolari Trinitatis opus, ad Spiritum Sanctum tamen pertinet, quia is in Scriptura bonitatis, per quam nos Deus consolatur, nomine designatur*

QUEM MITTET PATER IN NOMINE MEO.] Id est, per me, ait Cyrillus, quia Spiritus Sanctus a Patre et Filio procedit: quare Pater cum Filio, vel per Filium, uti spirat, sic et mittit Spiritum Sanctum. Secundo, *in nomine meo*, id est propter me et merita mea. Tertio, *in nomine meo*, id est pro me, meo loco, ut meum opus, quod ego cœpi, prosequatur, ut mea negotia tractet, ut scilicet meam fidem, doctrinam, Ecclesiam per prædicationem Apostolorum disseminet per omnes gentes. Ita Maldon. Tolet. et alii.

ILLE VOS DOCEBIT OMNIA.] Quæ scilicet ad mysteria mei adventus et incarnationis pertinent; *omnia*, quæ ad Ecclesiæ instructionem, fundationem, stabilitatem sunt necessaria. Audi Didymum l. de Spiritu S. *Docebit omnia in Christi fide perfectos, spiritualia et intellectualia sacramenta; docebit autem, invisibiliter menti divinorum scientiam infundens.* Et Greg. hom. 30. *Nisi Spiritus S. cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris: nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit: nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat.* Et August. *Non Filius sine Spiritu S. dicit, nec docet sine Filio Spiritus Sanctus, sed omnia dicit et docet Trinitas; sed nisi hæc sigillatim commendaretur, eam nullo modo humana caperet infirmitas.*

ET SUGGERET.] Græce, ὑπομνήσει, id est in memoriam revocabit, ita Arabic. Cyrill. August. Euthym. Unde ex hoc loco notat S. August. externam vocem Apostoli, vel prædicatoris, non sufficere ad rei prædicatæ intellectum vel assensum, sed Spiritus Sancti opus esse, qui mentem interius illuminet ad illa intelligenda, et voluntatem inclinet ad eadem amplectendum, ac memoriam confortet ad eadem retinendum. Idem docent omnes doctores orthodoxi, ac Concil. Arausicanum, Milevit. et Trident. Audi S Aug. *Suggeret, id est, commemorabit vos: pertinet enim ad gratiam etiam non oblivisci saluberrima monita.* Et Theoph. *Docuit Spiritus Sanctus quæcumque non dixerat Christus, tanquam non valentibus portare: commemoravit autem quæ dixerat Dominus, sed obscuritatis causa, vel intellectus tarditate, commendare memoriæ nequiverunt.* Minus genuine Interlinearis: *Docebit*, ait, ut sciatis, *suggeret* ut velitis: *suggeret* enim ad memoriam pertinet, ut recordemini, et recordando intelligatis.

QUÆCUMQUE DIXERO VOBIS.] Græce εἶπον, id est *dixi*. Ita Arabicus; Syrus vero vertit, *dico*.

27. PACEM RELINQUO VOBIS, PACEM MEAM (Arabic. *meam propriam*, quæ ita mea est, ut mihi sit propria) DO VOBIS: NON QUOMODO MUNDUS DAT, EGO DO VOBIS.] Hæc est Christi valedictio: Hebræi enim, cum quem advenientem salutant, vel abeunti valedicunt, aiunt, *Pax tecum*: ubi pacis nomine salutationem, et apprecationem omnium rerum prosperarum, omnis boni, omnis felicitatis significant. q. d Christus: Ego abiens vobis, o Apostoli, vestrisque posteris do, et quasi hæreditate relinquo meam benedictionem, qua vobis omne bonum a Deo apprecor, eamque non falsam, inanem et brevem, uti facit mundus, sed verum, solidam et æternam, non verbis adulando, uti faciunt mundani, sed reipsa spondens, et dans opem et gratiam, qua secure ad æterna bona pertingatis, atque alios plures ad eadem vestra prædicatione, charitate, oratione et sanctitate perducatis. Ita Maldon.

Paulo aliter Jansenius et Toletus: Pax hæc, inquiunt, est illa, de qua Paulus Philip. 4. dicit: *Pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras in Christo Jesu.* Continet autem pax hæc Primo, amicitiam cum Deo: Secundo, tranquillitatem animi, et serenitatem in tentationibus et persecutionibus: Tertio, mutuam inter ipsosmet concordiam. Hæc homines facit fortes in omni periculo, et in omni molestia adhibet consolationem: hanc Dominus relinquit suis, non divitias, aut temporales possessiones: super omnes enim divitias hujus sæculi, pax eminet.

Audi S. Aug. de Verbis Domini secund. Joan. *Non poterit ad hæreditatem Domini pervenire, qui testamentum pacis noluerit observare, nec potest concordiam habere cum Christo, qui discors voluerit esse cum Christiano; pax et serenitas mentis, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis.*

Symbol S. Aug hic: *Pacem*, ait, *relinquit in hoc sæculo, in qua manentes hostem vincimus: pacem dabit in futuro, quando sine hoste regnabimus. Pax vobis ipse est, et cum credimus quia est, et cum videbimus eum sicuti est. Notandum vero cum dicit Dabo, addidisse, Meam, pacem suam volens intelligi, qualem habet ipse, in quo nihil repugnat, quia nullum habet peccatum; pax vero quam nobis relinquit, nostra potius dicenda est, quam ipsius: talem habemus pacem nunc, in qua adhuc dicamus: Dimitte nobis debita nostra Est et inter nos ipsos nobis pax, invicem enim credimus et diligimus; sed nec ipsa plena est, quia cogitationes cordis invicem non videmus. Possunt et domini verba sic accipi, ut ejusdem sententiæ repetitio videatur.*

28. NON TURBETUR COR VESTRUM, NEQUE FORMIDET. AUDISTIS QUIA DIXI VOBIS. VADO, ET VENIO AD VOS.] Addit hoc Christus, quia videbat Apostolos propter suum abitum mœstos, timidos et pusillanimes ob odia Judæorum, et prælia sibi imminentia, ait Chrysost. ne pastore absente, lupus opes invadat, ait S. Aug. Solatur ergo eos, erigitque dicendo: Nolite turbari, mœrere, angi et formidare ob meum discessum, quasi sitis futuri oves sine pastore, filii sine patre, discipuli sine magistro, expositi Judæorum injuriis. Ego enim ut dixi, *vado* quidem ad mortem, sed mox die tertia resurgam, *tuncque* venio, id est, illico veniam, et redibo ad vos.

SI DILIGERETIS ME, GAUDERETIS UTIQUE, QUIA VADO AD PATREM (Arabicus, *gauderetis utique de progressu meo ad Patrem*;) QUIA PATER MAJOR ME EST.] Diligebant Apostoli Christum, ideoque de ejus discessu tristabantur: cum ergo ait Christus: *Si diligeretis me*, loquitur communi hominum more, estque modus loquendi et solandi amicos, ob discessum amici mœrentes. q. d. Si, quod vera et sincera dilectio postulat mihi exhiberetis, o Apostoli, vobis gaudendum erat, non dolendum de meo abitu, cum mihi, imo et vobis sit valde utilis et commodus futurus. Vado enim ad Patrem, qui major me est, id est a consortio hominum vado ad Deum, ab humana miseria et contemptu vado

ad divinam felicitatem, exaltationem, honorem et gloriam, ut vobis locum parem, et ad eamdem vos suo tempore assumam et traducam. Ita Cyrill.

Audi S. August. *Gratulandum naturæ humanæ, eo quod sic assumpta est a Verbo, ut immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, ut sederet ad dextram Patris, quis non suam naturam jam immortalem gratuletur in Christo, atque id se speret futurum esse per Christum?*

QUIA PATER MAJOR ME EST.] Hic erat Achilles Arrianorum, quo probabant Filium non esse Deum, sed primam Dei creaturam. Verum S. Athanas. August. Basil. Nazianz. cæterique Patres, eis optime respondent Christum hic loqui de se, non qua Deus, sed qua homo erat: sic enim erat Patre, imo angelis quoque minor. Id ita esse liquet ex eo, quod Christus hic det causam, cur ad Patrem vadat, *Quia*, inquit, *Pater major me est*. Atqui Christus vadit ad Patrem, qua homo est conscendens in cœlum: nam qua Deus, semper est in cœlo cum Patre. Unde S. August. *Ergo*, inquit, *et ibat per id quod uno loco erat, et manebat per id quod ubique erat*, id est, ibat per humanitatem, manebat per deitatem. Igitur quoad humanitatem, non quoad deitatem Pater erat illo major. Simili modo Filius ipse, qua Deus est, major est seipso qua homo est, æque ac Pater: huic enim ipse ὁμοούσιος est, et per omnia æqualis. Sensus ergo est, q. d. Gaudendum vobis est, o Apostoli, de meo discessu, quia vado ad Patrem, et ascendo in cœlum, ad majorem honorem et dignitatem, ut majore a Patre mihi vobisque laboris et passionis meæ præmia impetrem, scilicet mihi sessionem ad dextram Patris, imperiumque totius mundi, adorationem omnium angelorum, conversionem omnium gentium ad meam fidem et cultum; vobis vero Spiritum S. omniaque ejus dona, quibus armati totum mundum mihi vobisque subjiciatis, ac vobiscum ad gloriam cœlestem perducatis. Hæc enim, quæ longe majora sunt, quam hactenus vidistis et accepistis, vadens ad Patrem, ab eo postulabo et impetrabo.

Porro nonnulli, ut Arrianis per omnia satisfaciant, subtilius sed intricatius respondent Patrem esse majorem Filio, non tantum, qua homo, sed etiam qua Deus est, quia nomen Patris apud homines natura sua videtur honorificentius, quam nomen filii: Pater enim est principium et causa filii. Major ergo est Pater Filio, non magnitudine, non tempore, non virtute, non dignitate, non adoratione, sed ratione cujusdam apud homines honoris, id est, ratione originis: quia Pater est origo Filii: Filius vero non est origo Patris. Ita S. Athanas. serm. contra Arrian. S. Hilar. lib. 9. de Trinit. S. Greg. Nazianz. in orat. 4. de Theol. Cyrill. lib. 2. Thesauri cap. 3. Leont. Chrys. Theoph. Euthym. hic. Licet a parte rei in divinis filiatio, a qua dicitur filius, sit tam præstans, tam eminens, tam honorifica et honoranda, quam est paternitas in Patre; imo sicut Filius habet a Patre quod sit Filius, sic vicissim Pater habet a filio quod sit Pater. Pater enim est, qui habet filium: quare hic origo passiva, quæ est in filio, in se tam est digna et præstans, quam origo activa, quæ est in Patre. Nam tantum est gigni Deum, quantum est gignere Deum; ideoque tantum esse Filium, quantum est esse Patrem. Denique uterque habet eamdem prorsus in individuo essentiam divinam, ac proinde eamdem majestatem, eamdem omnipotentiam, sapientiam, sanctitatem, etc. quare alter altero major esse nequit. *Major est*, ait S. Hilar. *donans donantis auctoritate, sed minor non est, cui unum esse donatur. Major*, intellige ex usu et æstimatione hominum, non Dei. Unde Mald. opinatur Hilarium, et similes plus æquo concessisse Arrianis. Quare Damasc. l. 1. de Fide c. 9. id corrigens, ait: *Pater major est, non natura, non dignitate, sed tantum origine*. Vide Suarez l. 2. de Trinit. c. 4. nec aliud, ut opinor, voluit S. Hilar.

Tertio, S. Chrysost. Leont. Theophyl. Euthym. respondent Patrem majorem esse Filio, non in se, sed in opinione hominum. Apostoli enim putabant Filium esse minorem Patre. Verum hoc durum videtur: Christus enim veritatis magister debebat loqui ex veritate et Apostolorum, quasi discipulorum suorum, errorem corrigere.

Porro, analogia generationis divinæ cum humana, quæ Arrianos fefellit, in multis dispar est et diversa. In humanis enim pater major est filio. Primo, quia Filio est prior et senior: Secundo, quia illo statura et quantitate est major: grandis enim generat infantem parvulum: Tertio, quia producit naturam aliam et exilem, a sua numerice differentem, quam filio communicat, quare illo ejusque naturæ, utpote cujus est auctor, est major: Quarto, quia libere generat filium: poterat enim non generare. At in divinis prorsus alia est ratio; nam Pater Filio, nec ætate nec statura est major, sed coævus, par et æqualis; nec aliam a sua deitatem generat, sed eamdem, quam habet, Filio communicat; nec libere generat, sed ex naturali naturæ divinæ fœcunditate hunc Filium sibi æqualem producit, nec alium producere potest. Hæc enim deitatis fœcunditas tam poscit esse in Filio, quam in Patre, adeoque poscit esse in tribus personis, iisque totam sese æqualiter communicat et infundit. Denique S. Cyrill. in Concil. Ephesino probat Patrem majorem esse Christo qua homo est, non qua Deus, hac ratione: *Hunc* (nempe Filium) *agnoscimus perinde atque Patrem, nec converti, nec mutari posse, nullius rei indigentem, perfectum Filium, similem Patri, et ab eo solum, quia ingenitus sit, discrepantem. Nam est accurata et expressa Patris imago; atque constat imaginem plene complecti debere eas omnes res, quibus exemplar ipsum quod majus est, perfectius exprimatur, sicut ipse Dominus docuit, Pater major me est.*

29 ET NUNC DIXI VOBIS PRIUSQUAM FIAT: UT CUM FACTUM FUERIT, CREDATIS.] q. d. Nunc meum discessum et mortem, indeque resurrectionem et reditum ad vos vobis prædico, non ut mihi condoleatis, et vobis consulatis; sed ut, cum hæc ipsa reipsa compleri videritis, credatis me hæc omnia præscivisse et præordinasse, ac proinde mortem subiisse non ex necessitate, sed libera voluntate, pro vestra mundique salute, ideoque credatis me esse Messiam Dei filium, salvatorem mundi. Audi S. August. *Hæc est laus fidei, si quod creditur non videtur, sed ex rebus, quæ videntur acquiritur in nobis, ut ea credantur, quæ non videntur; visuri erant discipuli post mortem viventem, et ad Patrem ascendentem, eoque credituri Filium esse Dei, qui hæc posset facere et prædica-*

re, antequam faceret; credituri autem fide, non nova, sed aucta: aut certe cum mortuus esset, defecta, cum resurrexisset, refecta.

30. JAM NON MULTA LOQUAR VOBISCUM: VENIT ENIM PRINCEPS MUNDI HUJUS.] q. d. Jam non est tempus plura loquendi, sed sermonem finio, quia princeps hujus mundi diabolus, cui se mundani homines subjecerunt, voluntate sua peccando, per suos satellites *venit*, id est, adventat, ut me capiat et occidat. Dixit enim hoc Christus cum adventarent satellites cum Juda, missi a principibus ad ipsum comprehendendum.

ET (sed) IN ME NON HABET QUIDQUAM.] q. d. Venit quidem ut me capiat sed in me nil habet juris, quia nihil in me inveniet, peccati, propter quod Adamum et posteros ejus mori fecit: quare injuste mihi innocenti mortem inferet, idque ego patiar; ut morte mea injusta eum jure suo spoliem, hominesque ab ejus potestate et tyrannide eripiam. Ita Cyrill. et Chrys. Innocentia ergo Christi morsque innocentis nos omnes nocentes a noxa liberavit. Et hæc erat magna Christi consolatio, quam Apostolis hic ingerit. Aut, ut Maldonat. q. d. Venit diabolus ut me per Judæos capiat et occidat, sed *in me non habet quidquam*, id est, non poterit me vincere aut perdere, uti sperat: licet enim moriturus sim, tamen id faciam non ejus potentia et vi, sed mea voluntate et libertate, ut Patris voluntati satisfaciam. Patet ex seq.

Porro, S. Ambr. lib. de Fuga seculi c. 4. et S. Hilar. l. 9. de Trinit. legunt, *in me invenit nihil*, sei licet quod suum sit, id est, nullum peccatum. Rursum iidem legunt sic: *In me non invenit nihil*, sicque explicant: in me non invenit peccatum, quod est nihil.

31. SED UT COGNOSCAT MUNDUS QUIA DILIGO PATREM, ET SICUT MANDATUM DEDIT MIHI PATER, SIC FACIO.] q. d. Morior, non coactus a Judæis dæmonis ministris, sed libere, ut amori et obedientiæ Patris satisfaciam. Ipse enim mihi mandavit, ut mortem hanc capessam pro redemptione hominum, quare sic facio, et eam capesso. Ita S. Chrysostom. Cyrill. Euthym. et alii.

Dices, Christus accepit mandatum a Patre patiendi, moriendi et agendi ea quæ agebat. Ergo non poterat velle contrarium, nec fuit liber, quia sic peccasset: Christus autem est impeccabilis duplici titulo, scilicet Primo, propter unionem hypostaticam cum Verbo: Secundo, propter lumen gloriæ; quia videt Deum; Christus enim et Beati, quia clare vident Deum esse bonum immensum, toti rapiuntur in ejus amorem, ut nil possint amare aut velle, quod illi sit contrarium vel displiceat. Resp. unionem hypostaticam cum Verbo fecisse Christum impeccabilem, eo quod Verbi officium erat humanitatem illam sibi hypostatice unitam custodire et præservare, ut nullum peccatum admitteret, ne Verbum, sive Deus, sustentans illam humanitatem peccasse diceretur. Actiones enim sunt suppositorum, sive personarum. Verbum autem custodivit humanitatem ne peccaret, non physice prædeterminando voluntatem humanam Christi ad parendum mandato Patris, sed tantum sua gratia congrua assidue ita ipsam præveniendo, suaviterque dirigendo et impellendo, sicut ex præscientia futurorum conditionalium præsciebat, quod ipsa tali gratiæ consensura foret, ideoque semper Dei voluntati libere se subderet, nec vel venialiter illum offenderet. Porro lumen gloriæ necessitavit quidem Christum quatenus ipse erat beatus, ut actu beatifico subderet se visæ per hoc lumen Dei voluntati et decreto mortis; non tamen necessitavit eum, quatenus ipse erat viator, quia qua viator habuit scientiam infusam, uti nos habemus fidem, secundum quam libere actum amoris et obedientiæ elicere poterat, vel non elicere pro arbitrio, uti nos libere similes actus elicimus. Elicuit ergo actum liberum, quo mandato Patris obediens, mortem crucis acceptavit, dicens: *Ecce venio ut faciam Deus voluntatem tuam*, Psal. 39. 7 et Hebr. 10. 9. nec prior actus determinavit posteriorem eo quod sint omnino disparati, et alterius ordinis: prior enim est actus beati, posterior est actus viatoris. Vide Scholasticos.

SURGITE EAMUS HINC.] Hæc verba pendent a præcedentibus, iisque sunt connexa q. d. Ut mundus cognoscat me diligere Patrem, et mandatum ejus de morte capessenda ultro exequi, surgite, abeamus hinc ad hortum Gethsemani, ubi Judas et Judæi me exspectant, ut capiant et occidant. Ita S. Aug. tract. 70. Hilar. lib. 9. de Trinit. Tolet. et alii.

Minus recte ergo Chrys. Euthym. et Ribera exponunt q. d. Quia video vos, o Apostoli, esse timidos et pusillanimes, ob Judæos mihi imminentes et adventantes, surgite ergo, et eamus in locum, vel in partem domus secretiorem et tutiorem, ubi securius et quietius me cætera prosequentem audiatis.

Mystice, Cyrill. l. 10. c. 12. S. Greg. Nazianz. orat. de amore paupērum, et S. Ambr. l. de Bono mortis c. 5. exponunt, q. d. *Surgite*, id est, animum attollite a terra in cœlum, ut mente versemini in cœlestibus: sic enim omnem metum excludetis, nec mortem timebitis, sed ambietis, quasi per eam recta ituri in cœlum.

Quæres, an vere Christus surrexerit ex mensa, domoque exierit versus hortum Gethsemani, ac in via perrexerit loqui ea, quæ narrat Joannes tribus cap. seq. quibus finitis, transierit torrentem Cedron, et hortum ingressus sit, in quo orans a Juda osculo proditus, et a Judæis captus est, uti narrat Joannes c. 18. 1. et seq. Affirmant Cyrill. August. Beda et Tolet. estque probabile. Probabilius tamen negant Jansen. Maldon. et alii, qui censent Christum hic domo aut loco non exiisse, tum quia Joannes id factum esse non narrat, tum quia in via eundo, Christus non potuisset commode dicere ea quæ sequuntur, usque ad c. 18. ita ut Apostoli omnes, cum magno agmine sequentes, omnia illa audirent et intelligerent: tum quia Christum finito omni sermone tandem egressum esse asserit Joan. c. 18. 1. Tum denique quia Matthæus cap. 26. 30. et Marcus cap. 14. 27. affirmant Christum domo egredientem non concionatum esse, sed hymnum cantasse. Dicit ergo: *Surgite*, quia vere e mensa Christus surrexit, et in pedes se erexit, jussitque Apostolis idem facere, ut secum abirent in Montem Oliveti, ubi sciebat se capiendum; sed ut solent valedicentes chari et amici, qui ægre suis, quos summe amant, extremum valedicunt, et ægre ab eis avelluntur sermonem abruptum resumere et prolongare; sic Christus stando novum et longiorem sermonem hic resumpsit, eumque protraxit a cap. 15. seq. usque ad c. 18. 1. ubi sermonem finiens, abiit trans torrentem Cedron in Montem Oliveti. Hic enim est mos aman-

tium, dum sibi mutuo valedicunt. Sic Ovidius a suis abiturus in exilium, ita de se ægre valedicente canit l. 1. Tristium elegia 3.

> Ter limen tetigi, ter sum revocatus, et ipse
> Indulgens animo, pes mihi tardus erat.
> Sæpe vale dicto, rursus sum multa locutus,
> Et quasi discedens oscula summa dedi.

Tropologice, cum imminet res ardua a Deo decreta, vel a superiore mandata, v. g. iter periculosum, mors, martyrium, generose et alacres nos offeramus Deo in victimam charitatis et obedientiæ, et ob amorem Dei ultro periculo occurramus, dicentes cum Christo: *Surgite, eamus*. Qui enim primum impetum timoris audacter ei occurrendo infringit, hic dimidium difficultatis vicit, et reliquum facile pervincet, uti quotidie experimur, juxta illud:

> Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, Christus ait se esse vitem, nos palmites, ideoque nos in eo quasi palmites in vite manere debere, ut uvas et vinum spiritale proferamus. Secundo, v. 10. inculcat dilectionem Dei et proximi. Tertio, v. 20. prædicit mundi persecutiones, post mortem suam in Apostolos irruituras, eisque opponit v. 26. Paracletum a se mittendum.

1 Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola est. 2. Omnem palmitem in me non ferentem fru-
ctum, tollet eum ; et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. 3. Jam
vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. 4. Manete in me, et ego in vobis.
Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me man-
seritis 5. Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum,
quia sine me nihil potestis facere. 6. Si quis in me non manserit ; mittetur foras sicut palmes, et
arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet. 7. Si manseritis in me, et verba mea in vobis
manserint : quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis. 8. In hoc clarificatus est Pater meus, ut fru-
ctum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli. 9. Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Ma-
nete in dilectione mea. 10. Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Pa-
tris mei præcepta servavi, et maneo in ejus dilectione. 11. Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in
vobis sit, et gaudium vestrum impleatur. 12. Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi
vos. 13. Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. 14 Vos
amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. 15. Jam non dicam vos servos: quia servus ne-
scit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcumque audivi a Patre meo,
nota feci vobis. 16. Non vos me elegistis: sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis, et fructum afferatis:
et fructus vester maneat : ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. 17. Hæc
mando vobis ut diligatis invicem. 18. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio ha-
buit. 19. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret : quia vero de mundo non estis,
sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. 20. Mementote sermonis mei, quem ego dixi
vobis: Non est servus major Domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur : si sermonem
meum servaverunt, et vestrum servabunt. 21. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum:
quia nesciunt eum, qui misit me. 22. Si non venissem, et locutus fuissem eis, peccatum non ha-
berent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo. 23. Qui me odit, et Patrem meum
odit. 24. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem
et viderunt, et oderunt et me et Patrem meum. 25. Sed ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum
scriptus est : Quia odio habuerunt me gratis. 26. Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam
vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. 27. Et vos
testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

1. Ego sum vitis vera.] Græce est geminus articulus, ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, id est, *illa vitis illa vera*, Syrus, *ego sum vitis illa veritatis*. Proponit hic Christus parabolam vitis et palmitum, hoc scopo et fine, ut ex ea Apostolus doceat debere manere in sua fide et dilectione, nec ab ea discedere ob instantem

passionem et mortem: sic enim fructum vitæ æternæ sibi et aliis allaturos. Hunc esse scopum et fructum parabolæ patet ex præced. et seq. præsertim ex illo v. 9. *Manete in dilectione mea.*

Christus se comparat viti, non qua Deus est, ut volebat Arrius, inde probans Filium esse Patre, utpote agricola, minorem, sed qua homo: sic enim homines ei inseruntur, quasi palmites; hi enim cum vite sunt ejusdem naturæ et homogenei. Unde S. Hilarius lib. 9. de Trinit. *Idcirco*, ait, *Christus carnem assumpsit, ut illi quasi viti nos homines carnei, quasi palmites inseri possemus.* Sed tamen caro Christi non haberet illam vim producendi palmites, id est, fideles et sanctos omnis generis, nisi ei conjuncta esset divinitas, ideoque Cyrill. l. 10. 13. ait Christum esse vitem ratione divinitatis. Et S. Aug. tr. 81. *Quamvis Christus*, ait, *vitis non esset, nisi homo esset; tamen istam gratiam palmitibus non præberet, nisi Deus esset.*

Quæres, cur Christus potius viti se comparet, quam pomo, piro, nuci, alterive arbori? Resp. S. Athanas. in Disput. contra Arrium, et ex eo Ribera, Toletus et alii, ob multas vitis dotes, quibus aliis arboribus, præcellit, quæ optime Christo conveniunt, nimirum Primo, propter fructuum copiam: est enim fœcundissima inter omnes plantas: quod et David Psal. 127. significavit, dicens: *Uxor tua sicut vitis abundans.* Secundo propter suavitatem fructus: est enim dulcissimus et suavissimus. Tertio, propter vinum, quod ex ejus fructu conficitur, quod lætificat cor, multosque parit effectus similes Christi adventus fructibus. Quarto etiam quia inter omnes plantas maxime ramos diffundit et expandit; ut considerata trunci quantitate mirum in modum palmites extendat, in quo Ecclesiæ extensio significatur, de qua Psal 80. in figura illius populi dictum est, *Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus.*

Quinto, vitis habet flores odoratos et folia latissima, quibus umbram facit: unde iis pira, poma, cerasa, pruna, aliosque fructus contegere, et mensæ inferre solemus Folia Christi sunt gratiæ externæ loquendi, prædicandi, conversandi, etc.

Sexto, vitium principatus peculiaris est Italiæ, ut eo omnium gentium bona vicisse videatur, ait Plinius l. 14. in proœmio. Sic pariter vitis, id est Ecclesiæ, principatum et Pontificatum tenet Roma.

Septimo, tanto potentiora sentiuntur vina, quanto propior fuerit uva terræ, ait Plinius l. 17. c. 22 sic Christi potentiam sensimus, dum ad terram descendit, et ex ea carnem assumpsit

Octavo, vetustioribus vitibus vinum melius, novellis copiosius, ait Plinius l 16 c 27. Rursum, vina nonnulla durant ducentos annos; tumque melis asperi saporem habent, ait Plinius l. 14. c. 4. Herbipoli Reverendissimus, D. Godefridus Episcopus gustandum mihi dedit vinum centum annorum. Hinc illud *Vino vetere utere.* Sapientia enim est senum

Nono, raphanus et laurus odore aut succi mixtura lædunt vitem, ait Plinius lib. 17 c 24. Idem l. 20. c. 9 docet brassicam viti esse inimicam Brassicam, ait, vitis fugit, aut si fugere non potest, moritur ex adverso arbor viti gratissima est populus, cui se alligat, et quasi maritat

Decimo, nec est ulli ligno æternior materia, quam viti inquit, Plinius libro 14 capite primo.

Undecimo, vitis sola bis parturit, cum primum emittit uvam, iterum cum digerit, ait Plinius l. 16. c. 25 Rursum, vites nonnullæ sunt biferæ aliæ triferæ.

Duodecimo, Cato de cultura vitium ita præcipit: *Quam altissimam vineam facito, alligatoque recte, dum ne nimium constringas*, etc. quæ fuse recitat Plinius l. 17. c. 22

Denique, vites multiplici, magna et assidua egent cultura: Oportet enim eas fodere, plantare, statuminare, alligare, pastinare, ablaqueare, stercorare, putare, defrondere, etc. Sic multa, magna, et continua cura eget Ecclesia et anima sancta, quæ Christo quasi viti inseritur Plures vitis dotes et analogias recensui Ezech c. 15 2

Porro, propriæ et potissimæ causæ sunt duæ, cur Christus hic comparaverit se viti, non piro, nuci, alterive arbori Prior est, quod jam recenter Christus Eucharistiam instituerat, ac sub specie vini Apostolis sanguinem suum bibendum dederat, et fidelibus omnibus per omnia sæcula bibendum reliquerat, ut eo quasi musto in amore ejus exardescerent, et tentationes omnes superarent. Quocirca cum paulo ante monuisset Christus Apostolos, ut in dilectione ejus persisterent etiamsi viderent eum prodi a Juda, capi, crucifigi et occidi; hinc jam idem hic inculcat per parabolam vitis, q d. sicut palmes semper inhæret viti, nec ullo frigore, vento, fulmine, ab ea se divelli patitur, ut fructum ferat; sic et vos, o Apostoli, in mea dilectione persistite, nec ob meam passionem et mortem a mea fide et amore desciscite: sic enim fructum insignem et copiosum proferetis.

Posterior causa est, quod Christus jam ibat ad passionem, crucem et mortem, quam optime repræsentat vitis per suas uvas: sicut enim e calcata uva exprimitur vinum præstans et sapidum: sic e calcato Christo in torculari crucis expressus est sanguis, quo redemptus est mundus. Alludit ergo Christus ad illud Genes. 49 11. a Jacobo de se prædictum: *Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi, asinam suam Lavabit in vino stolam suam et in sanguine uvæ pallium suum: pulchriores sunt oculi ejus vino.* Vide ibi dicta Hinc S Hilarius lib 9 de Trinit. *Ad consummanda*, ait, *passionis sacramenta exurgens, corporeæ assumptionis mysterium pandit, per quam et tamquam viti palmites insumus.* Glossa quoque sic exponit, q d. *Me præcedentem ad passionem debetis sequi, quia ego sum vitis, id est, caput vestrum, ejusdem naturæ vobiscum.*

Vide S. Bern. (si tamen ipse est auctor: nam stylus dissonat) tract de Passione hoc titulo: *Ego sum vitis vera*, qui totus est de hac re, ubi inter alia cap. 1. ait: plantari solet vitis in terra, non seminari, translata de sua vite: sic vitis primo nata de vite est Christus, quasi Deus genitus de Deo, Filius de Patre; sed ut majorem ferret fructum, plantatus est in terra, id est, in Virgine Maria conceptus. Deinde omnes conditiones vitis Christo adaptat. Unde c 2. agens de præcisione vitis: *Quomodo*, ait, *amputata fuit in Christo gloria? cultro ignominiæ: potentia? cultro abjectionis: voluptas? cultro doloris: divitiæ? cultro paupertatis.* Cap. 3. agit de circumfossione vitis, docetque simili modo Judæos foveas insidiarum fodisse

Christo, ut eum caperent in sermone, sed eo illæso, ipsosmet in fossas suas incidisse. Cap. 4. agit de vinculis vitis, eaque applicat funibus, quibus ligatus fuit Christus, dum caperetur, et dum alligaretur columnæ, et flagellaretur, item coronæ spineæ, qua caput ejus Judæi vinxerunt; item clavis ferreis, quibus alligatus fuit cruci. Cap. 5. agit de cultura vitis. Cap. 6. de foliis vitis, quæ sunt latissima, per eaque accipit verba Christi, præsertim septem ultima, quæ in cruce edidit: hæc enim quasi umbra nos in omni tentatione solantur, protegunt et tutantur.

Quæres, Secundo, cur Christus dicatur *vitis vera?* Resp. Primo, Ribera, quia ipse simillimus est viti, ipsique verissime competunt omnes proprietates vitis. Secundo, Euthym. *Vera*, ait, hoc est quæ veritatis fructum profert. Tertio, idem Euthymius *Vera*, inquit, id est, eximia, spiritalis et incorruptibilis.

Verum dico Christum vocari *vitam veram*, quia vere habet naturam, indolem, proprietates et dotes vitis. Sicut enim vera vitis veros palmites et veras uvas producit, sic Christus veros fideles, verasque virtutes progignit per suam gratiam, quam eis velut succum viniferum instillat. Sic igitur ipse dicitur *vera vitis*, non corporalis, sed spiritualis. Vera ergo vitis opponitur viti falsæ et fallaci, quæ speciem habet vitis, sed non naturam, quæque non uvas, sed labruscas, nec vinum, sed omphacium profert: quales sunt vites Sodomæ, quæ exterius proferunt uvas in speciem pulchras, sed ubi eas attigeris, in favillam resolvuntur, et in fumum abeunt et evanescunt, teste Josepho lib. 2. de Bello cap. 5. Tales vites quoque fuere Judæi, a Deo ad idola et vitia desciscentes, de quibus Deut. 32. 31. dicitur: *De vinea Sodomorum vinea eorum, et de suburbanis Gomorrhæ: uva eorum, uva fellis et botri amarissimi, fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.*

Secundo, Christus est *vitis vera*, græce, ἡ ἀληθινή, id est, *illa vera*, id est, verissima, singularis, perfecta, eximia, cui cæteræ vites omnes comparatæ non sunt veræ vites, sed umbræ vitium. Sic dicitur Christus lux vera, vita vera, panis verus, quia lucet, vivificat, nutrit magis quam ulla corporea lux, vita et panis. Vide dicta c. 1. 9. Christus ergo est vitis electa, Hebr. *sorec*, id est, singularis et præstantissima, de qua Isaias cap. 5. 2. quæ ramos suæ fidei et Ecclesiæ propagavit per totum orbem, ac ubique producit uvas, id est, agmina Martyrum, Virginum, Confessorum et Sanctorum omnium, juxta illud Zachar. 9. 17. *Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?*

Alludit Christus ad illud de se a Siracide 250 annis ante prædictum: *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris: et flores mei fructus honoris et honestatis.* Eccli. 24. 23. vide ibi dicta. Et ad illud Davidis Ps. 79. 21. *Plantasti radices ejus, et implevit terram: operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei: extendit palmites suos usque ad mare.*

ET PATER MEUS AGRICOLA, id est, viticola EST,] qui scilicet me quasi vitem plantavit in terra, meosque palmites, id est, Apostolos cæterosque fideles excolit, inutiles resecando, utiles purgando, ut fructum majorem afferant, ut sequitur. Ager ergo hic non solum agrum seminis sed et vineam, hortum, pratum, et quidquid camporum est complectitur. Audi S. August. de Verbis Domini secundum Joan. serm. 59. *Colimus Deum adorando, non arando; et colit nos Deus meliores reddendo: extirpat enim verbo suo mala semina de cordibus nostris; aperit cor nostrum tamquam aratro sermonis; plantat semina præceptorum, expectat fructum pietatis.*

Objiciebant Ariani: Vitis et Agricola sunt diversæ naturæ, ergo cum agricola sit Deus Pater, vitis sit Christus; nequit Christus esse Deus. Resp. Athanas. Basil. et Ambros. Christum esse vitem quoad humanam naturam a se assumptam, et sic diversæ esse naturæ ab agricola, id est, Deo Patre. Rursum, etsi demus Christum esse vitem, etiam qua Deus est, nil concludit argumentum. Nam in comparatione similium non identitas vel similitudo naturæ, sed id in quo ponitur similitudo, spectandum est. Similia enim communiter sunt diversæ et dissimilis naturæ, sed comparantur in dote aliqua, in qua conveniunt et assimulantur viti et agricolæ, non in identitate naturæ, sed in similitudine palmitum et fructuum, scilicet uvarum, quas proferunt. Porro Filius quoque et Spiritus Sanctus est agricola hujus vitis, sed Christus de more soli Patri id attribuit, quia Pater est origo Filii et Spiritus Sancti, ac principium divinitatis, ut ait Dionys. de Divin. nominib. Ita S. Augustin.

2. OMNEM PALMITEM.] Christus de vite nil dicit, sed de palmitibus, quia Christus qui est vitis, sibi sufficit, discipuli autem multo egent auxilio et cultura Dei, ait Chrysost. Sed et Christi mentem Deus assiduis illustrationibus et impulsibus excolebat et incitabat ad opera heroica.

OMNEM PALMITEM IN ME NON FERENTEM FRUCTUM, TOLLET EUM: ET OMNEM QUI FERT FRUCTUM, PURGABIT EUM, UT FRUCTUM PLUS AFFERAT.] q. d. Omnem fidelem, sive Christianum, qui per fidem et baptismum mihi quasi palmes viti insertus est, si non ferat fructum bonorum operum, Deus Pater tollet eum, id est, velut infrugiferum et inutilem palmitem abscindet a vite tum separando eum occulte a communione spiritus et gratiæ Christi, publice etiam separando eum a Christo per excommunicationem aut permissionem lapsus in hæresim: tum in morte separando eum a Christi Sanctorumque consortio: eum vero qui fert fructum, purgabit a luxuriæ frondium, a vermibus, omnique noxa, id est, ab amore vanitatum et sordium hujus mundi, ut fructum plus afferat. Loquitur Christus primo et proxime Apostolis, deinde cæteris fidelibus. Sic enim Deus Pater paulo ante separavit Judam proditorem a Christo et Apostolis, cogens eum egredi ex eorum domo et familia: Petrum vero aliosque Apostolos purgavit a nimio amore hujus vitæ ac timore Judæorum, quo perciti Christum dum comprehenderetur, vel negarunt, vel fugerunt, quando in Pentecoste misit in eos Spiritum S. qui omnem hunc amorem et timorem resecuit, ut Dei amore pleni Judæorum manus et minas non timerent. Ita S. August. Chrysos. Cyril. Addit Cyril. aliam expositionem, ut palmes infructuosus sit populus Judæorum, qui propter infidelitatem suam excisus est, palmes autem fructuosus sint fideles, tam ex Judæis quam ex Gentibus, quos purgat Pater, sed diversimode: nam Judæis Mosaicæ legis ruditas tollitur: Gentibus impuritas morum, et idololatriæ voluntas.

Sed hic sensus scopo Christi non congruit. Loquitur enim de fidelibus dumtaxat: quare Judæi non possunt dici palmites in Christo manentes. Porro falx vel culter, quo Deus palmites, id est fideles purgat, Primo, est sermo Dei Unde de eo subdit v. 3. *Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Sermo enim Dei docet, incitatque ut mentem a sordibus expurgemus. Secundo, sunt tribulationes, afflictiones, persecutiones, paupertas, fames, etc. hæ enim nos ab amore mundi avocant, et ad Deum confugere compellunt. Ita Cyrillus Audi S. Gregorium libro 7. epist. 32. *Palmes fructuosus purgari dicitur: quia per disciplinam reciditur, ut ad uberiorem gratiam perducatur. Sic enim spicarum grana tribulis attrita aristis et paleis nudantur. Sic olivæ prælo pressæ in olei pinguedinem defluunt. Sic botri vinearum tunsi calcibus, in vinum liquescunt.*

Tertio, sunt illustrationes, terrores, increpationes, quas Deus mentibus fidelium immittit, ut ex eis sarmenta vitiorum expurget et resecet. Sic a Deo increpitus fuit S. Hieron. imo vapulavit, quod studiosius Ciceronem, quam S. Scripturam lectitaret. Audi eum epist. 22. ad Eustochium: *Raptus in spiritu ad tribunal judicis pertrahor: ubi tantum luminis, et tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut projectus in terram sursum aspicere non auderem. Interrogatus de conditione, Christianum me esse respondi Et ille qui præsidebat, Mentiris, ait, Ciceronianus es, non Christianus. Ubi enim thesaurus tuus, ibi et cor tuum. Illico obmutui, et inter verbera (nam cædi me jusserat) conscientiæ magis igne torquebar, illum mecum versiculum reputans: In inferno autem quis confitebitur tibi? Clamare autem cœpi, et ejulans dicere: Miserere mei, Domine, miserere mei. Hæc vox inter flagella resonabat,* etc. Et mox: *Liventes fateor me habuisse scapulas, plagas sensisse post somnum, et tanto dehinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia legeram* Sic S. Catharina Senensis ob levem in oratione distractionem, acriter a Christo reprehensa, adeo erubuit, ut diceret malle se coram toto mundo confundi, quam similem castigationem et confusionem iterum subire. Simile de se refert S Brigida in suis Revelat. Hinc patet necessitas æque ac vis et integritas bonorum operum, nec sufficere solam fidem ad salutem, uti volunt hæretici. Hunc enim fructum requirit hic Christus, quem nisi inveniat, minatur cuilibet palmiti, id est, cuilibet fideli, præcisionem a vite, id est, damnationem æternam. Quare errabant Begardi et Beguinæ, dicentes viros perfectos non obligari ad bona opera, quos proinde damnat Clemens V. in Concilio Viennensi, ut patet in Clement. *Ad nostrum*, de hæret. Ac contra eos Christus urget τὸ *in me*, q d. Indignum est, ut aliquis fidelis manens in me, nullum charitatis et virtutum fructum ferat, sed sit iners et otiosus; cum ego qui sum Sanctus Sanctorum, Deique Filius, tot assidue profeeram, adeoque tota vita mea non sit aliud quam labor in evangelizando, ac crux et martyrium in patiendo

Patet Secundo, errare Lutherum, dum ait omnia fidelium opera esse peccata, eo quod ex innata concupiscentia emanent, nec fiant in charitate perfecta: si enim hoc verum esset, Christus ea non requireret, nec ea vocaret fructum, sed potius damnaret ut venenum. Vide Conc. Trident. sess. 6 can. 25

Patet Tertio, errare pariter Lutherum, dum ait per quodlibet peccatum mortale fidem amitti: quod damnat Tridentinum ibid. can. 28. Nam Christus loquitur hic de fideli, qui in se manet per fidem, nec habet fructum charitatis. Habet ergo talis fidem, sed non charitatem.

3. JAM VOS MUNDI ESTIS PROPTER SERMONEM, QUEM LOCUTUS SUM VOBIS.] Ecce hæc est falx, qua Deus Pater suos Apostolos καθαίρει, id est, purgat et mundat, ut sint καθαροί, id est, puri et mundi, scilicet sermo Christi. Nam, ut ait Paulus Hebr. 4. *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque ac medullarum.* Sensus ergo est, q. d. Sermo meus, id est doctrina mea, quam vos docui, vobisque persuasi, ut illi credatis et obediatis, hæc est falx, quæ vos purgavit ab errore et vitiis, vosque mundos, sanctos, Deoque gratos effecit.

Loquitur Christus proprie de sermone post ultimam cœnam, qui proxime præcessit c. 13. et 14. nam, ut recte advertit Tolet. hic sermo ignivit corda discipulorum jam in Christo fructum ferentia, et per gratiam et dilectionem ac fidem unita purgavit, ut plus afferrent fructus; purgavit autem a multis imperfectionibus, tum illustrando et docendo, tum increpando et admonendo, tum instruendo, tum demum affligendo: nam dolore et timore eos affecit, quibus eorum fides aucta est, et dilectio ferventior, et spes robustior est effecta.

Hoc enim Christi sermone Apostoli purgati sunt ab ignorantia quadam: nam Petrus nesciebat, quo Jesus vaderet; Thomas ignorabat viam, Judas alter Patrem videre quærebat: has ignorantias resecuit Dominus. Purgati sunt etiam a vana quadam confidentia: nam Petro eorum primo dictum est: *Ter me negabis.* Purgati sunt a carnali quodam affectu; quia nimirum intenti et addicti erant præsentiæ sensibili Christi, semper ea frui cupientes: jam autem audiunt Dominum abire ad Patrem, eosque remansuros. Purgantur a pusillanimitate, qua recedente Christo jam fere de sua salute desperabant. Multæ aliæ erant imperfectiones, quas Dominus a suis discipulis resecuit hac nocte cœnæ

Porro quærit S Aug. tract. 80. *Quare non dicit: Jam vos mundi estis propter baptismum, quo loti estis, sed, Propter verbum?* et respondet; *Quia etiam in aqua baptismi verbum Dei est, quod mundat: detrahe verbum, et quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, et fit Sacramentum.*

Sed hac responsione, juxta ea quæ dixi, non est opus. Nam non loquitur Christus de munditie per baptismum vel Eucharistiam accepta, sed de ea, quam Apostolis sermo Christi jam dictus contulit: ille enim leves imperfectiones post Baptismum et Eucharistiam in Apostolis remanentes purgavit et sustulit. Unde notat S. Aug. aitque: *Jam vos mundi estis, mundi scilicet atque mundandi: neque enim nisi mundi essent, fructum ferre potuissent, et tamen omnem qui fert fructum purgat agricola, ut fructum plus afferat.*

4. MANETE IN ME, ut in vite palmites, non aridi et infrugiferi per solam fidem, sed ut frugiferi et vivi per charitatem et studium bonorum operum; ET EGO

IN VOBIS] Hæc particula partim est promissio Christi. q. d. Si maneatis in me per fidem charitate formatam, vobis promitto, quod ego vicissim manebo in vobis, sicut vitis manet in palmitibus per continuum influxum, ut eis vitale alimentum succumque ad uvas gignendum subministret. Simili enim modo ego vobis Spiritum gratiæ subministrabo, ad producenda bona charitatis et virtutum opera. Ita S. August. Beda et Euthym. Partim est præceptum, q. d. Curate ut vos in me maneatis, et ego vicissim maneam in vobis, quia sine me nihil potestis facere. Hoc autem curabitis, si maneatis in mea dilectione; sic enim efficietis ut ego vicissim in vobis maneam per meam gratiam, ac continuo spiritum meum in vos immittam et influam, quo in vita spiritali vegetemini et crescatis, ac spiritalia opera edere pergatis. Ita Tolet. Ribera et alii. Audi S. Greg. in Opusc. in exposit. 6. Psal. pœnitentialis, in illis verbis: *Sustinuit anima mea in verbo ejus*, ita ait: *Ubi manendum est, nisi in Christo? deficient domus, palatio corruent, destruentur civitates ab imis sedibus, turres evellentur, cœlum et terra transibunt, verbum autem Domini manet in æternum: maneamus ergo in eo, qui manet in æternum.*

Hæc est conclusio Christi, qua discipulos hortatur, ut in ipso, ipsiusque doctrina et dilectione perseverent, quam deinceps probat septem rationibus. Prima ratio est, quod sine ipso nil boni et salutiferi possint facere. Secunda, v. 5. quod si in ipso maneant, multum fructum proferent. Tertia, v. 6. ex pœna, quia si in ipso non maneant, arescent, et in ignem gehennæ mittentur. Quarta, v. 7. quia si in ipso maneant, impetrabunt a Deo quidquid postulabunt. Quinta, v. 8. quod hoc modo valde glorificabunt Deum, ejusque gloriam per totum orbem promovebunt. Sexta, v. 9. quia ipse continue et mirifice dilexit eos: par ergo est ut ipsi vicissim eum diligant, et in ejus dilectione persistant. Septima, v. 11. quod per hoc sint futuri in perenni gaudio. Audi primam.

SICUT PALMES NON POTEST FERRE FRUCTUM A SEMETIPSO, NISI MANSERIT IN VITE: SIC NEC VOS, NISI IN ME MANSERITIS] q. d. Sicut palmes a vite haurit vitam et succum ad producendum uvas, sic et vos a me hauritis vitam gratiæ et spiritum ad producendum bona opera, quæ mereantur vitam æternam. Ex hoc loco ergo patet hominem non a se suisque naturæ viribus, non etiam exterius ab homine docente vel suadente, sed ab interna Christi gratia, partim actu præveniente partim habituali, haurire vim producendi bona opera, præsertim supernaturalia, ac vim per illa merendi augmentum gratiæ et gloriæ: quia palmes nil habet a se, sed omnem succum, efficientiam et vim producendi uvas haurit a vite. Ita definit, et sic hunc locum explicat Concil. Trident. sess. 6. c. 16. causamque subdit: *Cum enim ille ipse Christus Jesus tamquam caput in membra, et tamquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem influat; quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, comitatur et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent: nihil ipsis justificatis amplius deesse credendum est, quo minus plene illis quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, divinæ legi pro hujus vitæ statu satisfecisse, et vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam vere promeruisse censeantur.*

Objicit Calvinus: Ergo homo non habet liberum arbitrium, nec per illud cooperatur gratiæ, sed gratia sola totum opus facit: sicut enim palmes omnem succum uvarum haurit a vite, et nil succi habet ex se, sic homo omnem vim bene operandi haurit a gratia, et per consequens nihil habet ex se, quo gratiæ cooperetur, et quod operi ex gratia facto communicet. Resp. primo, negando consequentiam: nec enim in simili omnia sunt similia, ut debeant aut possint rei assimilatæ applicari, sed in eo tantum, in quo collocatur ipsa similitudo. Christus ergo hic in eo tantum suam collocat similitudinem, quod, sicut palmes omnem suum vigorem et succum ad producendas uvas trahit, sugitque a vite, sic et fidelis a gratia Christi haurit omnem succum, vim et vigorem ad producendum opera supernaturalia; sed dissimilitudo est in eo, quod homo, cum sit rationalis, gratiæ cooperatur, idque libere: quod non facit palmes in vite, cum sit stipes irrationalis: nam a libera hominis cooperatione habet opus bonum quod sit liberum et humanum, sicut ab influxu gratiæ habet quod sit opus supernaturale, Deo dignum et gratum.

Secundo, nego antecedens, nam palmitem, præter vigorem et succum, quem a vite accipit, etiam natura sua aliquid ad uvas producendas cooperari, patet ex eo, quod, si alius palmes non frugifer, aut alterius fructus frugiferi, v. g. palmes pomi, piri, cerasi, insereretur viti, nihil produceret, vel certe produceret poma, pira, cerasa non uvas; quod ergo producat uvas habet ab hoc palmite vitifero.

Fateor tamen ipsam cooperationem liberi arbitrii esse etiam a gratia, hoc sensu, quod nisi liberum arbitrium a gratia præventum esset, elevatum, roboratum et incitatum ad cooperationem, et nisi gratiam adjutricem et cooperantem haberet, non posset ei cooperari, aut quidquam facere: de quo mox plura. Et hæc est secunda ratio, qua Christus stimulat Apostolos, ut in se maneant.

5 EGO SUM VITIS, VOS PALMITES: QUI MANET IN ME, ET EGO IN EO, id est, qui ita manet in me, ut ego etiam maneam in eo, hoc est, qui manet in me, non per solam fidem, sed per fidem charitate formatam, ita ut ego vicissim eum redamem, meoque spiritu imbuam, HIC FERT FRUCTUM MULTUM.] bonorum operum et meritorum, quibus augmentum gratiæ et gloriæ continue promeretur. Hinc Conc. Milevitanum et Arausican. damnat Pelagianos dicentes: A Deo habemus quod homines sumus, sed a nobis quod justi simus: quos August. tract. 81. vocat non assertores, sed præcipitatores liberi arbitrii, et adversus eos ita concludit: *Qui a semetipso se ferre fructum existimat, in vite non est; qui in vite non est, in Christo non est; qui in Christo non est, Christianus non est.*

QUIA SINE ME (non tantum generali, et naturali, sed et speciali ac supernaturali gratiæ auxilio præveniente et concurrente) NIHIL POTESTIS FACERE.] nihil scilicet fructus, qui sit fructus vitis, id est Christi, vel gratiæ, uti præcessit, hoc est, nihil vita æterna aut gratia dignum et meritorium (quod uvæ et vinum, qui est liquor præstans, repræsentant) uti volebant Pelagiani, qui censebant opera bona et meritoria posse absolute

fieri per liberum arbitrium, facilius tamen per gratiam. Verum Christus non ait: *Difficilius*, sed, *nihil potestis sine me facere*. Audi Conc. Arausican. cap. 7. *Qui dixerit nos posse bonum aliquod, quod ad salutem pertineat vitæ æternæ, per naturæ vigorem cogitare aut eligere, aut Evangelii prædicationi credere absque illuminatione et inspiratione Spiritus Sancti qui dat omnibus suavitatem in consentiendo et credendo veritati, hæretico fallitur spiritu non intelligens vocem Dei in Evangelio dicentis: Sine me nihil potestis*. Et quomodo hoc intelligat, videtur exponere c. 9 dicens: *Divini est muneris, cum et recte cogitamus, et pedes nostros a falsitate et injustitia tenemus: quoties enim bona agimus, Deus in nobis, atque nobiscum ut operemur operatur*. Non enim ait Christus: Sine me nihil facile aut nihil magnum potestis facere; sed simpliciter *nihil*, nec magnum, nec parvum, nec facile, nec difficile potestis facere, uti recte advertit S. August. hic tract. 81. et l 1. de Gratia Christi c 29.

Porro inepte Calvinus per τo *nihil* putat tolli cooperationem liberi arbitrii, cum τo *nihil* potius eamdem statuat. Nam si nihil boni supernaturalis operari possumus sine Christo, ejusque gratia: ergo cum illa aliquid operari possumus. Unde Apostolus: *Abundantius omnibus illis laboravi*, inquit, *non ego* (solus meis viribus) *sed gratia Dei mecum*, 1 Cor. 15. 10. Sic sine concursu Dei generali et naturali nil possumus facere, cum eo tamen possumus multa, ut ambulare, loqui, fabricare, etc.

Perperam denique ex hac Christi gnome: *Sine me nihil potestis facere*, inferunt Catholici nonnulli: Ergo omnia infidelium (qui carent fide et gratia Christi) opera sunt peccata: nam τo *nihil* refertur ad opera gratiæ Christi, non naturæ: hæc ergo naturalia possunt facere infideles, ut honorare parentes, pascere esurientes, benefacere proximis; non autem illa quæ sunt gratiæ Christi, sive quæ sunt frugifera ad promerendam vitam æternam. Inter gratiam enim et peccatum medium est natura, sive opus naturaliter honestum, quod nec peccatum est, nec gratiæ opus.

VOS PALMITES.] Notat Cyrillus nos Christo quasi palmites viti jungi et inhærere, tum spiritaliter per fidem, spem et charitatem: tum corporaliter, ut vitis sit Christi humanitas, cujus nos sumus palmites propter identitatem naturæ humanæ, præsertim in Eucharistia, in qua Christo non tantum ut palmites vitis, sed etiam ut cera liquefacta, alteri ceræ liquatæ jungimur et permiscemur. Unde sicut de Eucharistia dixit Christus c. 6. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, non habebitis vitam in vobis*: sic hic de vite et palmite ait v. 6. *Si quis in me non manserit, mittetur foras, sicut palmes et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet*. Et Jerem. c. 2. *Ego te plantavi vineam electam, omne semen verum; quomodo ergo mihi conversa es in pravum vinea aliena?* Christus ergo dicitur *vitis vera*, Hebr. נאמן *neeman*, id est fidelis, vera, sincera, quia suos palmites numquam deserit, nec influxu suo destituit, sed eis jugiter succum vinosum instillat, ut veras uvas, vinumque charitatis, gratiæ et gloriæ producant. Dicit enim hoc Christus Apostolis, ob instantem sibi mortem timidis et diffidentibus q. d. Esto jam patior et moriar; tamen mox resurgam, nec vos, o Apostoli, deseram, sed quasi vitis vos ut palmites meos servabo, fovebo, vivificabo, ut uvas virtutum producatis. Nolite ergo timere, nec fugere, et a me desciscere, quia sic vobis ipsis meam gratiam et vitam spiritalem adimetis, quam conservabitis et augebitis, si in mea fide et dilectione constantes perstiteritis. Sicut enim palmes non potest vivere nec crescere, sine influxu vitis, quæ omnem succum vitalem ei subministrat; sic nec justus potest in gratia vivere et crescere, sine influxu meritorum Christi.

6 SI QUIS IN ME NON MANSERIT (per fidem charitate formatam) MITTETUR FORAS SICUT PALMES (inutilis et infrugifer) ET ARESCET, ET COLLIGENT EUM, ET IN IGNEM MITTENT, ET ARDET,] id est *ardebit*, ut vertit Arabicus. q. d. Sicut palmes inutilis a vite resecatur, et foras extra vineam projicitur, ubi omnino arescit et in fasciculos colligitur, ac in ignem mittitur, illicoque ardet: sic pariter fidelis, qui in me per fidem et charitatem non manet, post mortem mittetur foras, id est, separabitur ab Ecclesia et populo fideli, qui sunt membra Christi, ubi prorsus arescet, id est, omni bono gratiæ succo privabitur, ac a dæmonibus cum aliis reprobis colligetur, et quasi in fasciculos colligabitur, ut in ignem gehennæ mittatur, ibique illico ardeat in perpetuum. Jam singula verba singulas continent pœnas ideoque seorsim expendenda sunt.

Prima ergo pœna est, quod *mittetur foras*, id est a Christo, a Deo, a cœlo, a consortio angelorum et Sanctorum separabitur.

Secunda, quod *arescet*; peccatores enim in hac vita sæpe retinent fidem et spem, sæpe gratiæ illuminationes et impulsus divinos ad pœnitendum sentiunt, crebro a concionatoribus, magistris, sociis, etc. monentur ut vitam emendent sæpe operæ moraliter bona faciunt. Manent enim in Christo quasi in vite, a quo humorem aliquem bonitatis sugunt. At post hanc vitam a Christo separati, nil humoris, nil gratiæ a Christo sugere queunt, sed omnia Dei dona eis auferentur, Lucæ 19. 26. ut ad nihil sint apti, nisi ut fiant folles et fomenta gehennæ.

Tertia, *colligent eum*, quo significatur reprobos in fasces colligandos, ut in ignem præcipitentur, a quo numquam se liberare poterunt, juxta parabolam Matth 13. 41. Simul significatur ligandam in eis fore voluntatem, rationem et libertatem arbitrii, ut deinceps nil boni velle aut facere possint.

Quarta, *in ignem mittent*, scilicet in gehennam ardentem igne et sulphure, ubi fumus tormentorum ascendit in sæcula sæculorum, uti ex Isaia ait Joann. Apoc 14. 11.

Quinta, *ardet*, id est, illico et jugiter ardebit in perpetuum. Unde S August tract. 81. *Ligna vitis præcisa*, ait, *nullis agricolarum usibus prosunt, nullis fabrilibus operibus deputantur Unum de duobus palmiti congruit, aut vitis aut ignis: si in vite non est, in igne erit*. Est hoc tertium Christi argumentum, quo discipulos hortatur, ut in ipso maneant. Sequitur quartum petitum a præmio.

7 SI MANSERITIS IN ME (id est, si perseveraveritis in mea dilectione et gratia) ET VERBA MEA IN VOBIS (in vestra memoria, ut assidue eorum recordemini; et voluntate, ut ea diligatis; et operatione, ut jussa mea

pe petim exequamini) MANSERINT: QUODCUNQUE VOLUERITIS, PETETIS, ET FIET VOBIS.] quia nihil petetis, nisi, juxta voluntatem meam, et juxta formulam petendi a me præscriptam Matth. 6. v. 9 nimirum nihil petetis, nisi quod scietis Deo gratum fore, ac ad Dei gloriam vestramque et proximorum salutem pertinere, quia manentes in Jesu (id est, Salvatore) non possunt velle, nisi quod est salutis: ait S. Augustinus. Palmes enim in vite existens, si quid petere posset, nil aliud peteret, nisi conservari in vite, et ejus influxu uvas producere: sic justi petunt in Christi gratia conservari, et bona opera efficere, illudque impetrant. Si enim quid carnale, vitiosum, inhonestum, noxium aut inutile et supervaraneum peterent, peterent id quod Christo ingratum, ab eoque vetitum est ideoque illum offenderent, quare nec in eo manerent, nec impetrarent quæ petunt. Unde S. Augustinus ad verba ejus, inquit, pertinet oratio, quam nos docuit (Matth. 6. 9) ut ab hujus verbis et sensibus non recedamus petitionibus nostris, et quidquid petimus fiet nobis.

8 IN HOC CLARIFICATUS EST (hoc est, mox post mortem meam et adventum Spiritus Sancti clarificabitur: id est glorificabitur) PATER MEUS, UT FRUCTUM PLURIMUM AFFERATIS, ET EFFICIAMINI MEI DISCIPULI.] Est hoc quintum Christi argumentum, quo impellit discipulos, ut in ipso, ejusque dilectione maneant, quod scilicet hoc ressurum sit ad magnam Dei gloriam q. d. Manete in me, meaque dilectione, quia per hoc clarificabitur, id est, glorificabitur Deus Pater, nimirum *ut*, id est *si* (sic cap. 17. 3. ait: *Hæc est vita æterna, ut*, id est, *si, cognoscant te solum Deum verum*) in me manendo *plurimum fructum afferatis*, nimirum ingentem animarum messem, et totius mundi conversionem, itaque *efficiamini mei discipuli*, scilicet perfecti et eximii: jam enim erant Christi discipuli, sed novitii et imperfecti. q. d. Glorificabitis Deum Patrem, si in me manentes meam fidem toto orbe prædicetis: quod facietis, si in mea doctrina et disciplina persistatis, crescatis et perficiamini: sic enim tolletis idololatriam omnium gentium, et unius Dei cultum per veram sanctitatem ubique inducetis, quæ ingens erit diaboli ignominia et Dei gloria; tum quia Deus adorabitur, non diabolus, tum quia conversio Gentium erit opus non vestrum, sed Dei, qui sua gratia id efficiet. A quo enim faciemus fructum, nisi ab illo, cujus misericordia prævenit nos? ait S. August.

Rursum, *et efficiamini mei discipuli*, hoc est, mei imitatores, in zelo et prædicatione Evangelii, ac animarum per totum mundum conversione. Est catachresis: discipulus enim ponitur pro imitatore, quia discipuli est imitari magistrum: ita perfecte Christum prædicantem usque ad mortem imitati sunt Apostoli, dum pro Evangelio vitam impenderunt usque ad mortem et martyrium.

9. SICUT DILEXIT ME PATER, ET EGO DILEXI VOS. MANETE IN DILECTIONE MEA.] Est sexta ratio, qua Christus incitat discipulos, ut in ipso ejusque fide et charitate persistant. Te *sicut* non æqualitatem dilectionis, sed similitudinem significat. Longe magis enim Pater diligit *Christum, quam Christus diligat nos*. Sensus ergo est, q. d. Sicut Deus Pater me hominem sine ullis meis meritis, gratis præ aliis omnibus dilexit, et evexit ad hypostasim Verbi, ut fierem Dei Filius, mundi salvator et redemptor, ideoque vitis non vinifera sed salutifera: sic simili modo ego vos præ aliis hominibus gratis, sine vestris meritis dilexi, et evexi ad apostolatum, ut mihi proxime insereminì quasi palmites viti, ac ego per vos non tantum vestram, sed et multorum, imo omnium gentium salutem operer. Curate ergo ut in hac mea dilectione maneatis, hoc autem curabitis me diligentes, mea mandata servantes: sic enim merebimini vicissim a me solito more diligi et beneficiis jam dictis assidue a me augeri. Ita S. Aug. Chrys. et Cyrillus.

Alium quoque sensum affert Cyrillus, q. d. Sicut dilexit me Pater, dans potestatem ejiciendi dæmones, et patrandi miracula; sic et ego dilexi vos communicando vobis eamdem potestatem. Hoc verum est, sed partiale, non totale, nec Dei Christique dilectioni adæquatum. Et Euthymius, q. d. Sicut Pater dilexit me facientem voluntatem suam, sic et ego dilexi vos facientes voluntatem meam.

Nota hic Christi prædestinationem, electionem, dilectionem et gratiam esse medium, finem et exemplar nostræ prædestinationis, dilectionis, electionis et gratiæ. Unde S. August. de Prædestinatione Sanctorum c. 15. *Ea gratia*, ait, *fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus: de ipso spiritu et hic renatus, de quo est ille natus: eodem spiritu fit in nobis remissio peccatorum, quo spiritu factum est ut nullum haberet ille peccatum*. Vide dicta Rom. 1. 4.

MANETE IN DILECTIONE MEA.] *Mea*, activa, qua scilicet ego vos diligo. q. d. Curate ut ego semper vos diligam. Magna enim res est diligi a Christo, et magnarum gratiarum origo et causa. Rupertus tamen dilectionem Christi hic accipit passivam, q. d. Manete in dilectione mea, pergite me diligere. Hoc quoque appositum est, non proprie et directe, sed consequenter. q. d. Curate ut vos diligam: hoc autem curabitis, si me diligere pergatis, ego enim diligentes me diligo, quare sicut Pater assidue me diligit, ideoque per me tot miracula et salutem mundi operatur, facitque me coli et adorari quasi Deum: sic et ego vos assidue diligo, ideoque tot beneficiis, donis, et gratiis apostolicis orno et cumulare pergo; curate ergo ut in hac mea dilectione et gratia conservemini: sic enim donorum dictorum augmentum in dies a me percipietis. Modicam ergo vestram dilectionem mihi exhibete, sic majorem longe meam erga vos dilectionem experiemini. Vide hic, quam præstans eximia et divina virtus sit amor et dilectio: *Fidem*, ait Climacus gradu 30. *ut solis radium, spem ut lumen, charitatem ut plenum orbem seu circulum contemplor*. Et inferius: *Charitas*, ait, *ex natura sua qualitatis est similitudo Dei, quantum mortales assequi possunt: secundum efficaciam autem, est quædam ebrietas animæ: secundum proprietatem denique, est fons fidei, æqui ac patientis animi profundum, pelagus humilitatis*.

10. SI PRÆCEPTA MEA SERVAVERITIS, MANEBITIS IN DILECTIONE MEA.] q. d. Si me amare, et mea jussa servare pergatis, manebitis in mea gratia, favore et dilectione, ut ego vicissim vos amare, et gratiis meis cumulare pergam.

11 SICUT ET EGO PATRIS MEI PRÆCEPTA SERVAVI, ET MANEO IN EJUS DILECTIONE.] q. d. Sicut ego Patris

jussis obedire pergo, ideoque ejus gratiam et dilectionem erga me conservo. Audi S. Augustinum: *Præcedit dilectio observationem præceptorum: unde enim præcepta servet, non habet qui non diligit; quod ergo hic ait, ostendit non unde dilectio generetur, sed unde monstretur, ut nemo se fallat dicendo, quod eum diligat, si ejus præcepta non servet. quamquam hoc ad dilectionem, qua nos diligit, referendum est, ut sensus sit: Ex hoc scietis, quod in dilectione, qua vos diligo, manetis, si mea præcepta servatis; non enim ut nos diligat, prius præcepta servamus, sed nisi nos diligat, servare non possumus: hæc est gratia quæ humilibus patet, superbos latet.*

Prior ergo est dilectio Dei, quæ causat in nobis dilectionem et observationem mandatorum, quæ vicissim efficit ut dilectio Dei erga nos conservetur et perseveret, sicut ignis ligna accendit et ignit, et ab eorum ignitione conservatur et durat.

11. HÆC LOCUTUS SUM VOBIS, UT GAUDIUM MEUM IN VOBIS SIT, ET GAUDIUM VESTRUM IMPLEATUR.] Est hæc septima et ultima Christi ratio, qua suadet ut maneant in sua fide et charitate: si enim id fecerint, maximo gaudio afficient tum Christum, tum seipsos.

Quæres, quodnam sit hoc gaudium? Primo, Jansen. c. 131. Concordiæ sic exponit. q. d. Hæc vobis dixi, ut in vobis semper sit gaudium simile gaudio quod est in me, qui gaudeo quod a Patre diligor, ita vos mandata mea observate, ut semper a Patre meo diligamini et gaudeatis, et hoc vestrum gaudium impleatur per meam resurrectionem ac missionem Spiritus Sancti, ac deinceps cum majora Dei erga vos amoris indicia videritis, quod plane implebitur in æterna felicitate. Simili enim modo ait Christus c. 17. *Hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.*

Secundo S. Cyrillus lib. 10. c. 21. et ex eo Ribera sic exponit, q. d. Hæc locutus sum vobis, ut gaudeatis iis rebus, quibus ego gaudeo, scilicet laboribus et periculis pro hominum salute susceptis.

Tertio, Chrysost. hom. 76. *Hæc*, ait, *locutus sum, ne a me discedatis, et a gaudio quod habuistis, ex eo quod mei discipuli eratis, decidatis, ne a cursu desistatis, sed in finem usque hæc lætitia perduret:* q. d. Etsi incidat tristitia, hanc auferam, ut ad finem veniat gaudium.

Quarto, S. Aug. tract. 83. exponit de gaudio quod Deus habuit ab æterno de nostra gratia et salute q. d. *Hæc locutus sum vobis, ut id, in quo ab æterno ego gavisus sum, sit in vobis, nempe gratia et salus: gaudium vestrum autem, quod habetis de meo consortio, impleatur, paulatim proficiendo usque ad æternam beatitudinem.* Audi S. Aug. *quod est gaudium nostrum quod dicit implendum, nisi ejus habere consortium? gaudium quidem ipse perfectum de nobis habebat, quando nos præsciendo et prædestinando gaudebat, sed illud gaudium in nobis non erat, quia nec nos eramus; cœpit autem esse, quando vocavit nos: inchoatur in fide renascentium, implebitur in fide resurgentium.*

Quinto alii censent idem esse gaudium *meum* et *vestrum*. Gaudium enim discipulorum subjective, quia iis quasi subjectis inerat. q. d. Hæc locutus sum vobis ut afferam et efficiam in vobis gaudium spiritale et cœleste, quod est meum, meique amore et sequela; idem quoque est vestrum, quia vos gaudebitis, illudque implebitur sensim in hac vita, et plene in futura.

Sexto et planissime gaudium duplex hic pro præmio discipulis affert Christus; primum, est suum; secundum, est discipulorum. q. d. Hæc locutus sum vobis, ut vos ea facientes gaudio me afficiatis: gaudent enim parentes et magistri, cum vident filios et discipulos dictis suis obedientes probe se gerere, et hoc significat τὸ *ut gaudium meum in vobis sit*, id est de vobis sit, ut scilicet propter vos mihi morigeros ego gaudeam. Unde S. August. *Quod est*, inquit, *gaudium Christi in nobis, nisi quo dignatur gaudere de nobis?* Secundum gaudium est discipulorum, de quo ait: *Et gaudium vestrum impleatur:* gaudium hoc erat, quo discipuli gaudebant de Christo, quod ejus essent discipuli et sequaces. Sicut enim Christus gaudebat de iis quasi bonis discipulis, sic vicissim ipsi gaudebant de Christo, quasi cœlesti et optimo parente ac magistro. Respicit enim Christus ad parabolam vitis et palmitum, cui explicationem, quasi post parabolam subjunxit, dicens v. 4. *Manete in me, et ego in vobis.* q. d. Sicut vitis, si gaudere posset, gauderet de palmitibus, sibi inhærentibus et uvas producentibus; ac vicissim palmites gauderent, quod viti inhærentes ex ea sugerent succum ad producendum uvas: sic pariter si vos, o discipuli, in me, quasi in vite per amorem manseritis, et ego vicissim mansero in vobis per assiduum gratiæ et Spiritus influxum, ad producendum bona opera, et ego gaudebo de vobis mihi inhærentibus, et vos gaudebitis de me, quod ex me hauriatis gratiam et spiritum ad convertendum omnes gentes, quod gaudium sensim hic implebitur, sed plane consummabitur in æterna gloria, tam vestra, quam Gentium a vobis conversarum. Ita Maldonatus, Toletus et alii.

Denique posset τὸ *in vobis* simpliciter ut sonat, accipi, q. d. Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum, quo gaudeo de Dei gloria et totius mundi salute per me peragenda, in vos quasi Apostolos et cooperatores meos transfunderem, utque gaudium hoc crescente labore et fructu vestro cresceat pariter, donec impleatur tum in hac vita, tum magis in futura: sic enim gaudium meum fit vestrum: bonum enim meum est vestrum, sicut bonum vitis est bonum palmitum.

Hic sensus videtur simplicissimus, ideoque genuinus: nam τὸ *ut gaudium meum in vobis sit*, perinde est ac si dicat, Ut gaudium meum in vos derivetur, vobis communicetur, itaque fiat vestrum. Unde perficiens subdit: *Et gaudium vestrum impleatur.* q. d. Ut gaudium meum quod vobis cœpi communicare, feci que vestrum, compleatur, fiatque plenum et perfectum: impleri enim nequit, nisi illud idem quod inchoatum et inceptum est. Et sic se explicat Christus c. 17. *Ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.*

Præclare S. Bernardus ep. 114. *Et revera*, inquit, *illud verum et solum est gaudium quod non de creatura, sed de creatore concipitur, et quod cum possederis, nemo tollet a te. Cui comparata omnis aliunde jucunditas, mæror est: omnis suavitas, dolor est; omne dulce, amarum; omne decorum, fœdum: omne postremo, quodcumque aliud delectare possit,*

molestum Idem alibi: *Certum*, ait, *inhabitantis in anima Spiritus S. signum est, spiritalis lætitia*, et juge mentis in Deo suo gaudium. Mens enim in Deo exultans et jubilans, ex Deo inhabitante exultat et jubilat.

12 HOC EST PRÆCEPTUM MEUM, UT DILIGATIS INVICEM (Arabicus, *ut diligat alter vestrum alterum*) SICUT DILEXI VOS.] Græce est geminus articulus ad emphasim ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, id est, *hoc præceptum hoc meum*. Refer hæc partim ad τὸ *si præcepta mea servaveritis*, partim ad τὸ *in dilectione mea*, quod est scopus totius parabolæ a principio capitis hucusque. Sensus ergo est, q. d. Jussi vobis ut præcepta mea servetis, inter quæ præcipuum esse scitote hoc, *ut diligatis invicem sicut dilexi vos*. Rursum jussi dicens: *Manete in dilectione mea*, id est, pergite me diligere in eoque perseverate: illud autem facietis, si diligatis invicem, ac in proximos vestros beneficia et officia charitatis conferatis. Mihi enim nihil conferre potestis, sed quod proximis contuleritis, ego mihi quasi omnium parenti collatum existimabo. Unde vocat hoc *præceptum meum*: alludit enim ad illud c. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*, ubi fuse illud explicui. Nam quod hic vocat *meum*, ibi vocat *novum*. Hoc enim præceptum dat Christianis: hos enim repræsentabant Apostoli: voluit enim Christus per Apostolos eorumque posteros convertere totum mundum, hoc enim erat ejus, utpote Salvatoris, officium, ad quod a Patre in mundum erat missus. Jubet ergo ut ex sui amore ament et procurent omnium gentium salutem, ac pro ea omnes dotes et labores impendant, omnia pericula subeant, omnes persecutiones sustineant, ac denique sanguinem profundant, et mortem subeant. Sic enim ipse dilexit eos cæterosque homines, ut pro eis vitam impenderit, mortemque crucis sustinuerit. Porro hoc præceptum in primis concernit Apostolos, quia eis jubet Christus ut se invicem singulari amore diligant, et se mutuo juvent: tum quia ipsi inter se et cum Christo erant conjunctissimi, utpote Christi Apostoli: tum quia Christus per ipsos munus suæ legationis et prædicationis in toto orbe obiturus et perfecturus erat. Quare ad hoc quisque alteri cooperari et opitulari debebat: unio enim hæc et mutua cooperatio plurium efficacissima est ad omnes difficultates superandas, et ad gentes quaslibet quantumvis barbaras convertendum, uti hodie in Religionibus et Religiosis, virisque Apostolicis inter se unitis experimur, juxta illud Prov. 18. 19. *Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma*. Et illud Eccl. 4. 12. *Funiculus triplex difficile rumpitur*. Vide ibi dicta.

Hoc Christi exemplum secutus S. Eligius Noviomensis Episcopus, moriens anno Christi 665, teste Sigeberto in Chron. hoc ultimum suis dedit monitum: *Si mihi amoris vicem rependitis, mandata præpotentis Dei servate: Jesum semper suspirate, præcepta ejus vestris animis affigite, ejus nomen, ita ut ego, amate: incertum vitæ lubricæ occasum ab oculos perpetim habete: Dei tremenda judicia numquam non formidate. Ego jam ingredior viam universæ carnis. Itaque me posthac habituri hic non estis. Ego autem certe cupio dissolvi, et, si Domino sic visum est, ire ad requiem*. Ita Audoenus Rothom. Episc. lib. 2. Vitæ ejus c. 32.

13. MAJOREM HAC DILECTIONEM NEMO HABET, UT ANIMAM SUAM PONAT QUIS PRO AMICIS SUIS.] Ita legendum cum Græcis, Romanis, Arabico et Syro, qui clare vertit, *charitas major ista nulla est, qua quis animam suam ponat pro amicis suis*. Perperam ergo nonnulli interserendo τὸ *quam*, legunt *quam ut animam suam ponat pro amicis suis*. Hæc enim lectio retento τῷ *hac* evertit sensum, et contrarium significat, scilicet q. d. Hac mea dilectione nulla major est, nisi illa, qua quis animam suam ponat pro amicis suis: quod falsissimum est: quæ enim major dilectio quam Christi? Contrarium ergo intendit dicere Christus, uti mox patebit. Christus igitur hic proponit modum et terminum sive apicem suæ dilectionis, qua scilicet ipse nos dilexit, et vicissim vult ut diligamus invicem, q. d. Ego summe vos dilexi, a vobis ergo idem requiro, et jure reposco, ut scilicet summe diligatis invicem. Maxima enim et summa dilectio est, qua quis non tantum opes et famam, sed et animam, id est vitam ipsam ponit, id est sponte offert prodigitque pro amicis suis: hanc ego pono, id est brevi ponam et impendam pro vobis: vos ergo vestram pariter ponite pro amicis et proximis vestris, ut pro eorum salute nullum laborem, nullum periculum, nullam persecutionem, nullam mortem, nullum tormentum recusetis, sed ultro ambiatis.

Dices, Major charitas est, si quis vitam ponat pro inimicis, quam sit illa quæ vitam ponit pro amicis. Respondent, Primo, nonnulli sensum esse q. d. Inter homines nulla potest esse major dilectio, quam mori pro amico; sed mea erga vos adhuc est major, quoniam morior pro inimicis. Dicere autem *pro inimicis*, non erat necesse, quoniam numquam id inter homines fit. Unde Pyladis et Orestis amicitia, tamquam res admodum rara, omnium litteris et voce commendata est, quod alter pro altero mori voluerit: et hoc est argumentum Pauli Rom. 5. *Vix enim pro justo quis moritur: nam pro bono forsan quis audeat mori? commendat autem charitatem suam Deus*. Unde S. Bern. ser. de Feria 4. hebdomadæ sanctæ ait. *Tu majorem habuisti Domine, ponens eam pro inimicis tuis*.

Secundo, et magis genuine, Ribera et Tolet. respondent, non conferri hic amicos cum inimicis, sed actus amicitiæ inter se, q. d. Inter omnes actus et officia amicitiæ, nullus major est illo, quo quis vitam ponit pro amico suo, quod ego facturus sum pro vobis, qui amici mei estis, si tamen præcepta mea servaveritis. Non enim dicitur amicus, qui non diligit, licet diligatur: *Amicitia* enim *est mutua benevolentia non latens*, ait Arist. 8. Ethic. c. 2.

Tertio, et plenissime, *amici* hic vocantur non qui diligunt, sed qui diliguntur, quales possunt esse etiam inimici, q. d. Major dilectio esse nequit, quam sit illius, qui vitam ponit, et mortem oppetit pro amicis, id est pro iis quos diligit, et loco amicorum habet, etiamsi ipsi revera ejus non sint amici, sed hostes et inimici: quomodo Christus vitam suam posuit, et in cruce mortuus est pro omnibus hominibus, qui primitus erant peccatores, ideoque ejus inimici, sed ex eis multi per ipsius mortem, indeque manantem gratiam facti sunt justi, ideoque ipsius amici et discipuli. Idem fecere Apostoli, virique Apostolici Christum secuti. Idem facere debet quilibet Christianus, ut scilicet cum periclitatur salus animæ proximi, licet inimici, pro ea vitam exponat.

Instabis, Cur ergo Christus hos vocat amicos, non inimicos? Resp. Primo, quia loquitur Apostolis, qui jam per ejus vocationem et gratiam erant sui amici, licet ante fuissent peccatores et inimici. Secundo, Rup. respondet, *ut suavitate locutionis dulcedinem in auditoribus sensim diffunderet ejusdem, quam illis mandabat, dilectionis.* Tertio, ut doceret ex parte Christi et nostra diligendos esse omnes homines quasi amicos, etiamsi ipsi ex parte sua nobis sint infensi et inimici. Charitas Christi enim ad omnes se extendit, tamque inimicos, quam amicos diligit: quare inimicos habet pro amicis et dilectis, atque hac ratione quoslibet etiam inimicos sibi amicat, eosque ex hostibus facit amicos, tam Dei quam sui. Magnes enim amoris est amor, nec quidquam amore potentius: hic enim cogit hostes ad redamandum sui amantem.

Denique nonnulli hanc Christi sententiam accipiunt de salute non tantum spiritali et æterna, sed et corporali et temporali: unde dicunt actum heroicæ charitatis esse, si quis vitam temporalem prodigat pro vita temporali proximi: hoc enim ordo charitatis permittit: imo subinde suadet. Unde S. Greg. l. 3 Dial. c. 37. laudat Sanctulum presbyterum, qui ut Diaconum quemdam a Longobardis morti destinatum ab ea liberaret, se pro eo morti obtulit; sed Deus carnificis manum stitit, ut gladium elevatum in ejus collum vibrare non posset, quod admirantes Longobardi, eum ut Sanctum revereri cœperunt, omnesque captivos ipso petente liberos dimiserunt. Tanta est vis charitatis, ut vitam suam offerens multorum vitas redimat. *Cum*, ut ait S. Greg. *se unus pro uno morti obtulit, multos a morte liberavit.*

Vos AMICI MEI ESTIS (eritis) SI FECERITIS (græce, *si facitis*, id est si feceritis: Ita Euthym.) QUÆ EGO PRÆCIPIO VOBIS.] Pertinet hæc gnome ad id quod præcessit: *Animam suam ponat pro amicis suis*, q. d. Ego animam, id est vitam meam, ponam pro vobis, quasi amicis meis, vos vicissim amorem amori reddite, ac me vestri tam amantem redamate, ut mihi amico vestro sitis amici: hoc autem facietis, si mea præcepta servetis, interque præcipuum, et cætera complectens est illud, ut diligatis invicem, quod paulo ante vobis inculcavi.

14. JAM NON DICAM VOS SERVOS: QUIA SERVUS NESCIT QUID FACIAT (id est facere destinet, cogitet, intendat, quæ sint ejus secreta concilia) DOMINUS EJUS.

15. VOS AUTEM DIXI AMICOS: QUIA OMNIA QUÆCUMQUE AUDIVI A PATRE MEO, NOTA FECI VOBIS.] S. Aug. tract. 85. quærit quomodo hoc verum sit: nam vere Apostoli manebant servi Christi, eisque cum aliis dicturus erat Christus in die judicii: *Euge serve bone et fidelis*, etc. se respondet duplicem esse servitutem, unam servilem, qua mancipia ex timore serviunt heris, alteram liberalem et filialem, qua filii ex amore serviunt parentibus: Apostolos ergo non fuisse servos Christi priori modo, sed posteriori: sic enim servi quoque sunt amici. Huc accedit Rupertus: *Non dicam vos servos*, hoc est, inquit, peccatores et inimicos, quia vos jam per baptismum et gratiam meam justos et amicos meos effeci.

Secundo, alii urgent τὸ *jam*, q. d. *Jam non dicam vos servos*, sed alio tempore dixi et dicam vos servos: sed subtilior est hæc responsio, quam solidior. Vult enim dicere Christus se deinceps eos non vocaturum servos.

Tertio, Tolet. *Jam non dicam vos servos*, scilicet eo modo, inquit, quo Judæos vocavi servos, quia feci eos servire servitutem duram sub lege veteri, a qua ego vos per Evangelium meum libero. Verum hoc nimis generale est et remotum.

Quarto ergo genuine, sensus est, q. d. Ego vos, licet natura et conditione servi mihi sitis; tamen dignor eo honore, ut quasi fidissimos mihi amicos meos, eosque intimos efficiam et nominem, eo quod omnia quæ audivi a Patre meo quasi legatus communicanda hominibus, non turbis, non Scribis, sed vobis solis communicaverim.

Dicit autem *jam*, quia jam abiens multa eis revelavit, quæ prius tacuerat, alia quoque, quæ prius obscure per parabolas dixerat, jam dilucide et clare eis exposuit: *jam* ergo abiens majorem confidentiam et amicitiam eis exhibuit, dum omnia omnino ad quæ a Patre legatus erat, eis solis aperte explicuit: quare eos hic nobiliore dignitate, conditione et nomine donat, scilicet amicorum. Hanc rationem dat hic ipse Christus: non ergo negat eos manere servos, sed asserit se eos licet servos elevare in amicos singulares, eoque hoc nomine et hac prærogativa dignari, ut servi fiant amici. Ita Maldonatus, Ribera, Jansenius, et alii, et ante omnes S. Irenæus lib. 4. cap. 27.

SERVUS NESCIT,] scilicet communiter et plerumque: nam aliquando heri habent servos prudentes et fideles, quibus consilia et secreta sua fidunt et communicant, tuncque eos habent loco amicorum; at raro hoc fit, ut omnia secreta sua eis revelent: Christus autem loquitur de eo quod communiter apud homines fit.

OMNIA QUÆ AUDIVI A PATRE NOTA FECI VOBIS.] Dices hoc videtur repugnare illi quod mox dicit Christus c. seq. v. 12. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo*. Resp. Leont. et Euthym. Christum omnia revelasse Apostolis, quæ Pater tunc illis revelari volebat, scilicet omnia quæ capere poterant. Secundo, melius S. Augustinus et Beda respondent τὸ *nota feci*, accipi pro *mox nota faciam*, scilicet post 50 dies in Pentecoste: omnia enim quæ capere poterant, eis nota fecit Christus, cætera quæ capere non poterant, paulo post nota facturus erat per Spiritum Sanctum; ideo enim abibat, ut eis illum mitteret, qui omnia revelaret.

Aliter Maldonatus, *Nota feci*, id est, inquit, nota facere decrevi, scilicet per Spiritum Sanctum quem missurus sum.

Moraliter ex hac Christi gnome disce mentes sanctas Deum valde amantes, quæ terrena omnia calcantes in cœlis habitant, ac cum Deo per orationem familiariter versantur, cum eoque quasi amici crebro colloquuntur, a Deo illuminari, ut altissima ejus mysteria et secreta consilia, ac sacræ Scripturæ intelligentiam, imo futura quoque quæ ipse facere destinat, ab eo audiant et discant, quasi qui in intimum Dei conclave inducantur, ibique fiant ejus velut secretarii, uti fuere Isaias, Jeremias, Daniel, cæterique Prophetæ. Docet id diserte S. Bern. tract. de Interiore domo c. 69. *Certum*, ait, *signum tibi sit quæcumque es, anima, quod dilectum tuum minus diligis, vel ab illo minus diligeris; si ad theoricos illos excessus nondum*

vocaris, vel vocantem sequi non merueris. Quomodo enim perfecte diligis vel diligeris, si in summorum desiderio ad superna non raperis, et ad theoricos et anagogicos illos conatus mentis alienatione non transis? Vis nosse quia sublimitas divinarum revelationum sit manifestum divinæ dilectionis indicium? Jam non dicam, inquit, vos servos, sed amicos, quia omnia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis. Satage ergo Deum tuum intime et summe diligere, et omni hora in divinæ contemplationis gaudium summo cum desiderio anhelare; collige teipsam ad temetipsam, et in solo divinitatis desiderio requiesce Idem docet S Basil, S Maximus et alii, quorum verba recitavi Eccli 37. v. 18. ad illa: *Anima viri sancti enuntiat aliquando vera, quam septem circumspectores.* Hac enim Dei amica conversatione et familiaritate, donum intelligentiæ et prophetiæ adeptus est S Franciscus, S. Catharina Senensis, S. Franciscus Xaverius, aliique plurimi, ac primitus Henoch, Noe, Abraham, Moses, etc. quia cum Deo ambulabant, cum eoque familiariter conversabantur, et quasi amicus cum amico colloquebantur.

16. Non vos me elegistis: sed ego elegi vos.] Sanct. August. hic et lib. 1. de Prædestinat. Sanct. cap. 17. et alibi, eumque secuti Beda hic, et Prosper contra Collat. per electionem intelligunt Dei prædestinationem q. d. Ego vos sine ullis meritis prædestinavi et elegi ad gloriam. Verum hoc non recte respondet τῷ *non vos me elegistis:* nec enim Apostoli poterant Christum eligere ad gloriam cœlestem: nec videtur Christus hic Apostolis suam prædestinationem revelare voluisse: hanc enim ipse solet Patri attribuere: Patri enim attribuitur providentia, cujus pars est prædestinatio.

Magis ad litteram ergo sensus est, q. d. Non vos priores me elegistis in magistrum et dominum, sed ego prior vos elegi et vocavi, meaque vocatione et gratia effeci, ut essetis mei amici, discipuli et Apostoli Ita S. Cyril. Chrys. Leont. Theoph. Euthy Maldon. Tolet. et alii. Unde Chrys. Leont. et Theoph. censent Christum hic in parabola vitis et palmitum, de qua v. 1 persistere. q. d Sicut agricola eligit optimas vites, et palmites, quos in vinea sua plantet: sic ego vos, o Apostoli, elegi, ut in vinea Ecclesiæ meæ, quasi vites optimas per gratiam meam effectas plantarem ad uvas, id est, fideles plurimos et præstantissimos, producendum Accedit Rupert. qui sic explicat, q. d. Non vos me elegistis, uti populus sibi eligit creatque regem, cui jus regium attribuit; sed ego vos Apostolos creavi, vobisque vim et auctoritatem tanti officii et dignitatis, puta Apostolatus, contuli.

Porro dicit hoc Christus Primo, ut ostendat eximium suum in Apostolos amorem, quod prior eos præ cæteris omnibus hominibus, qui nobiliores, doctiores, eloquentiores erant, solos elegerit in Apostolos, hoc est, in amicos singulares, et Ecclesiæ suæ principes: quare tacite monet eos, ut ipsi vicissim Christum redament, et in amore obsequioque ejus sint constantes. Ita Chrys. Theoph. Euthymius.

Secundo, ut ipsi celsitudinem suæ dignitatis et Apostolatus, ad quam a Christo vocati sunt considerantes, illi satisfacere satagant, ac Christum imitentur: ut, sicut ipse prior eos vocavit ad suam fidem et apostolatum, sic et ipsi priores præveniant omnes gentes, ut prædicando eas ad Christum adducant. Ita Cyrill. et Leontius

Addunt nonnulli Christum voluisse Apostolis dare stimulum humilitatis, q. d. Esto vocarim vos amicos, et secretorum meorum conscios, tamen nolite ob hoc superbire: non enim vos hoc meruistis, sed ego gratis vos ad hoc elegi et exaltavi.

Et posui vos ut eatis (evangelizatum per omnes gentes) et fructum afferatis, et fructus vester maneat.] S. Chrys. cum suis censens hic alludi ad parabolam *vitis*, τὸ *posui* explicat *plantavi*, quasi vites fructiferas in vinea Ecclesiæ meæ. Simplicius Maldon. *posui* explicat *declaravi*. Cum enim aliquis eligitur magistratus, prius eligitur, hoc est, designatur, deinde declaratur, et in officio ipso constituitur: hoc est *posui vos*. Prius Christus Apostolos elegit. Matth. 10. 1. Marc. 3. 14. Luc. 6. 3 deinde velut in possessione apostolatus posuit, mittens ad prædicandum Evangelium, Marc. 6. 7. et Luc. 9. 1. 2.

Simplicissime τὸ *posui*, exponas *statui, constitui, collocavi*, ut hoc verbo Christus Apostolorum auctoritatem, æque ac firmitatem et fructum significet, quod scilicet ipsi a Christo sint auctorati, ideoque firmati, ut nemo eos hac dignitate spoliare valeat, nec impedire, quin fructum et messem animarum per totum orbem amplissimam proferant.

Et fructus vester maneat.] Cyrill. hoc refert ad Evangelium, quod manet, cum lex vetus non manserit, sed sit abrogata per Christum Planius et plenius τὸ *maneat* referas tum ad conversionem omnium gentium factam ab Apostolis, quæ etiam post mortem eorum mansit mansitque alternatim et successive usque ad finem mundi; partim ad gloriam et beatitudinem sempiternam, quam sibi suisque fidelibus Apostoli prædicando conciliarunt: hoc enim quasi fructus et merces eorum cœlestis manet, æternumque manebit Omnia hæc eo fine dicit Christus, ut suum in Apostolos amorem eximium testetur, utque eos ad apostolatus celsitudinem contemplandam excitet, et ad tanti muneris sedulam ferventemque executionem exstimulet, utpote quorum labor, et laboris fructus merces que perennabit in omne ævum.

Ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.] Τὸ *ut* non tam finem intentum, quam consecutionem, sive effectum, significat, q d. Si fructum ad quem vos elegi, afferatis, sequetur et fiet, ut Pater det vobis quidquid petetis, eo sensu quem dedi cap. 14. 13 *Det*, græce est δῷ, quod Secundo, verti potest, *dem* in prima persona, uti vertit Chrys. Theoph. Euthym. Unde Theophyl ex hoc loco contra Arianos colligit Filium esse Deum Patri ὁμοούσιον, utpote qui æque ut pater postulata ut Deus largiatur. *In nomine meo*, scilicet per merita mea. Porro S. Augustin. *Hoc*, ait, *petimus in nomine Salvatoris, quod pertinet ad rationem salutis*

17. Hæc mando vobis, ut diligatis invicem.] Primo Jansen. Maldon. et alii sic exponunt: *hæc*, id est *hoc* (ut vertit Arabicus) mando vobis ut diligatis invicem.

Dicit tamen *hæc* in plurali, ut significet multa quidem esse præcepta particularia a se mandata; sed hæc omnia unico communi et facili charitatis præcepto concludi, ut, si illam habeas et expleas, omnia habeas et

expleas. q. d. Hæc sunt quæ mando vobis, hæc sunt omnia mandata mea, ut diligatis invicem: quod magnam habet vim et energiam, æque ac charientissimum et suadendi gratiam. Unde iterum iterumque hoc præceptum Christus repetit et inculcat.

Secundo, planius cum S. Chrys. Theophyl. Euthym. et Ribera exponas, si conjunctio *ut* significet finem, et sit sensus. Hæc quæ de amore meo commemoravi; non exprobrandi causa dixi, nec aliam ob causam, quam ut vos mutuo amaretis, atque ita pro salute hominum quidvis æquo animo perferretis. Huc pertinet expositio S. Augustin. tract. 87. *Quoniam dixerat*, inquit, *Posui vos ut eatis et fructum afferatis, nunc dicit; Hæc mando vobis, docere volens fructum quem laturi sumus, esse dilectionem proximorum.* Et rursum: *Fructus spiritus, inquit Apostolus, et charitas, de hac ergo mandat: merito vero dilectionem sæpe commendat, tamquam sola præcipienda sit, ut sine qua non possunt prodesse cætera bona, et quæ non potest haberi sine cæteris bonis, quibus homo efficitur bonus.*

Tertio, Theodorus Heracleot. hæc refert ad sequentia, q. d. Mando vobis dilectionem mutuam, ut per eam odiis et persecutionibus mundi, quæ vobis imminent, simul uniti valide resistere possitis.

18. Si mundus vos odit, scitote (græce, γινώσκετε, quod et *scitote* et *scitis*, verti potest, quia me priorem vobis odio habuit.] Græce est πρῶτον ὑμῶν, quod verti potest Primo, ut nomen, q. d. Primum vestrum, q. d. Oderunt me, qui sum vobis prior, id est præstantior et dignior (ut dictum est c. 1. 15.) imo primus omnium. Secundo et melius, ut adverbium, q. d. *Prius quam vos*, ut vertunt Syrus et Arabicus, hoc est ante vos odit me mundus, ego prius viam odii calcavi, stravi vobisque complanavi, ut vos me eadem sequentes, faciles, læti et gloriantes incedatis; ego enim me vobis in persecutionibus non tantum comitem, sed et antesignanum, ducemque et ductorem præbeo. *Mundum* vocat homines mundanos. Primo, Judæos, Secundo, Gentiles mundi vitiis addictos, ideoque doctrinæ et spiritui Christi et Apostolorum adversarios. Porro S. August. *Aliquando*, ait, *Ecclesia mundi nomine appellatur, ut illic, Deus erat in Christo, inquit, mundum reconcilians sibi: mundus igitur odit mundum, inimicus reconciliatum, damnatus salvatum, inquinatus mundatum.*

Præmunit Christus Apostolos contra instantia Judæorum Gentiumque odia et persecutiones: tela enim prævisa minus feriunt, ut illa generose superent, imo spernant, et in iis quasi tesseris Christi glorientur et exultent. q. d. ait Ribera: Nihil miremini, aut turbemini, cum vos mundus oderit, me prius odit quam vos: gaudete quod mei imitatores eritis: et tamen nihil vobis nocebit ejus odium, sicut nec mihi nocuit: persequitur vos mundus, quia de eo non estis, id est, quia ejus operibus non favetis, sed contradicitis ut ego, et cum hoc dicit, relinquit subintelligendum, sed tamen ego vos amabo, quia mei estis, et electi a me, ut mundi opera damnetis: multo autem magis vobis amor meus proderit, quam mundi odium oberit.

Unde infert S. August. aitque: *Cur ergo se membrum super verticem extollit? Recusas esse in corpore, si non vis odium mundi sustinere cum capite. Debemus pro dilectione Christi etiam mundi odium sustinere. Necesse est enim ut oderit nos, quos cernit nolle quod diligit.* Grandis ergo est hæc consolatio membri ex capite, ait Interlin. Audi S. Cyprian. l. 4. epist. 6. de Exhort. martyrii: *Filius Dei passus, ut nos filios Dei faceret; filius hominis pati non vult, ut esse Dei filius perseveret? Si odio sæculi laboramus, odium sæculi sustinuit prior Christus. Si contumelias in hoc mundo, si fugam, si tormenta toleramus; graviora expertus est mundi factor et dominus, qui et admonet dicens: Si sæculum, inquit, vos odit, mementote quoniam me primo odiit.*

Audi denique S. Bern. hom. 47. in Cant. *Utrumque es mihi Domine Jesu, et speculum patiendi, et præmium patientis.* Seu, ut paulo ante dixerat: *Pugnantis forma, et gloria triumphantis. Tu doces manus meas ad prælium exemplo virtutis tuæ: tu caput meum post victoriam tua coronas præsentia majestatis: sive quia pugnantem te specto, sive quia te expecto non solum coronantem, sed etiam coronam: in utroque mirabiliter tibi me allicis, uterque funis vehementissimus ad trahendum.*

19. Si de mundo fuissetis (essetis) mundus quod suum erat diligeret: quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo; propterea odit vos mundus.] Aliam causam adjicit, ait Chrysost. ostendens esse virtutis argumentum a mundo odio haberi: malitiæ vero, diligi. Sensus est, q. d. Si vos diligeretis opes, honores, delicias, libidines, etc. uti diligit mundus, ipse vos ut sui similes diligeret. At cum videt vos hisce suis cupediis contraria diligere, et diligenda docere, scilicet contemptum terrenorum, opum, honorum deliciarum, libidinum et desideriorum terrestrium, idcirco odit vos mundus. Similitudo enim morum et amorum est causa dilectionis, dissimilitudo vero est causa aversionis et odii, ut docet Aristoteles in Ethicis, imo S. August. S. Thomas, et alii.

Objicit S. August. Mali etiam persequuntur malos, scilicet impii reges et judices, homicidas et adulteros puniunt, ac respondet: odit quidem mundus quod suum est, ex ea parte qua sceleratis nocet: sed tamen diligit quod suum est ex ea parte qua ipsis favet. Unde Jansenius: quamvis mundus, inquit, ex aliqua sui parte malos odiat in aliquo genere mali: tamen non sunt aliqui mali, quos mundus ex magna sui parte non diligat: contra autem, justos non pars mundi, sed totus mundus odit. Mihi videtur aliter respondendum: mundani homines diligunt suos, id est, fautores et participes suorum consiliorum: si quando vero alios mundanos oderunt, causa est quod illi consiliis eorum adversantur, itaque jam alieni sunt et adversarii, atque ideo Christum odio persequebantur, quoniam eorum opera reprehendebat, et hominibus nota faciebat, ut dicitur Sapient. 2. et eadem de causa odio habituri erant Apostolos. Ita Ribera.

20. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis (c. 13. 16.) Non est servus major domino suo.] Ut detrectare possit, agere aut pati, id quod Dominus egit et passus est. Si ergo ego odia Judæorum, imo crucem et mortem passus sum, vos eadem subterfugere non debetis. Nam, ut ait S. Petrus epist. 1. c. 2. 21. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.*

Si me persecuti sunt, et vos persequentur: si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt.] *Sermonem*, id est doctrinam, legem, præcepta. q. d. Sicut me persecuti sunt, sic et vos persequentur: et sicut meæ prædicationis doctrinam non susceperunt nec servaverunt, sed spreverunt et irriserunt, sic et vestram non suscipient, sed spernent et irridebunt. Loquor de rebellibus et incredulis, qui Apostolos probris, sannis, verberibus, tormentis, morte persecuti sunt: nam qui Apostolis crediderunt, omni honore, et reverentia eos prosecuti sunt.

21. Sed hæc omnia facient propter nomen meum? quia nesciunt eum, qui misit me.] *Propter nomen meum*, id est, propter me (*nomen* enim significat rem nominatam, per metonymiam) quia scilicet mei vocamini et estis. q. d. Gaudete in persecutionibus, quia illas sustinebitis propter me, qui sum vester Deus et Dominus propter quem gloriosum est pati, quique vos roborabit, ut omnes pervincatis, et de omnibus triumphetis.

Quia nesciunt eum qui misit me.] q. d. Quia non sciunt Deum Patrem misisse me, dicuntque me fingere quod sim Dei Filius, et Messias ab eo in mundum missus: si enim hoc scirent et crederent non me persequerentur, nec contra Deum pugnare auderent, q. d. Hoc vobis gloriosum erit, quod non tantum pro me, sed et pro Deo Patre, qui misit me, persecutiones sustineatis; persecutoribus vero idipsum erit dedecorosum æque ac noxium, quod me persequendo, Deum Patrem, qui misit me, persequantur, ideoque ipsi acriter in hac vita per excidium a Tito et Romanis punientur, acerrime deinde in gehenna ardentes perpetim cruciabuntur: licet enim nesciant Deum esse patrem meum; tamen id ex tot rationibus, et miraculis, quibus idipsum probavi, scire deberent. nesciunt ergo, quia scire nolunt.

22. Si non venissem, et locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.] *Peccatum*, scilicet incredulitatis et odii; quo me meamque doctrinam et vitam calumniantur et insectantur. Nota Scribæ et Pharisæi antequam veniret Christus, habebant veram fidem, non tantum in Deum, sed et in Christum venturum. At ubi ipse venit, noluerunt eum agnoscere, eo quod eum pauperem et humilem viderent, ac quod eorum vitia taxaret. Quare tunc facti sunt increduli, fidemque perdiderunt sua obstinatione: Jesus enim abunde eis probavit se esse Messiam, sive Christum: quare sunt inexcusabiles, quod ei non crediderint.

23. Qui me odit, et Patrem meum odit.] quia ego a Patre missus veni, et quæ ipse me voluit loqui, illa locutus sum: quare me spernendo et odiendo, spernunt et odio prosequuntur Deum Patrem; sicut qui legatum spernit, spernit regem, a quo missus est. Ergo Judæi contra Deum pugnant, qui acriter hanc sui injuriam vindicabit.

24. Sed ut adimpleatur sermo, qui in lege (in veteri testamento, puta Psalm. 68. 5. et Psalm. 24. 19. *Et odio iniquo oderunt me*) eorum scriptus est: Quia (quod) odio habuerunt me gratis.] *Gratis*, id est sine causa, sine mea culpa, ideoque inique et injuste: nullam enim causam, sed summam amoris eis præbui. Sunt verba Isaiæ et Davidis in typo Christi, sive in se repræsentantium odium Judæorum in Christum. Nota. To *ut* rursum non finem intentum, sed id quod ex Judæorum incredulitate et obstinatione secutum est, significat. q. d. Atque ita secutum est, quod Isaias et David fore prædixerunt, scilicet quod Judæi Christum sine causa odio prosequerentur, ideoque forent christicidæ et deicidæ, ac proinde reprobandi et exterminandi a Deo.

26. Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me: 27. et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.] q. d. Licet abunde Judæis demonstrarim divinitatem meam, ut sint jam inexcusabiles; tamen adhuc magis demonstrabo per adventum Spiritus Sancti, qui perhibebit de me testimonium, veniens de cœlo tantummodo in vos qui in me credidistis, ac deinde in eos qui per prædicationem vestram credent, ita ut omnibus sit notus ejus adventus, cum videant vos linguis loqui, et Scripturas explicare, et miracula facere: vos etiam prædicando Evangelium perhibebitis testimonium omnibus de me, et de doctrina mea et operibus, cum mecum fueritis ab initio, quo docere homines cœpi, et inter eos versari.

Paraclitus.] Id est consolator et exhortator. Audi Didymum l. de Spiritu Sancto: *Ab operatione nomen imponit: reddit enim a perturbatione alienos, et incredibile gaudium tribuit, sempiterna enim lætitia in eorum corde versatur, quorum Spiritus Sanctus habitator est.*

Quem ego mittam vobis a Patre.] Ex hoc loco Græci recentiores contendunt Spiritum Sanctum a solo Patre procedere et spirari, non a Filio, ideoque publicum schisma ab Ecclesia Latina fecerunt anno Domini 1054. cum Michael Patriarcha Constant. Pontificem Romanum et Latinos hac de causa excommunicare est ausus: atque hac de causa anno Domini 1452. in ipso festo Spiritus Sancti, puta in feriis Pentecostes, capta fuit Constantinopolis a Turcis, imperator occisus, et Imperium Græcorum extinctum est. Hic ergo Græcorum est error: nam, ut recte advertit S. Hilarius l. 8. de Trinit. et Aug. l. 4. de Trinit. c. 20. hoc loco potius contrarium significatur, scilicet Spiritum S. procedere a Patre et Filio. Hoc enim significat *to quem ego mittam*. Nam in S. Trinitate nulla persona mittitur ab aliqua, nisi quæ procedit ab ea quæ mittit. Unde Pater numquam dicitur mitti, quia a nullo procedit. Filius vero dicitur mitti a Patre, non a Spiritu Sancto; Spiritus Sanctus dicitur mitti a Patre et Filio, quia ab utroque tamquam uno spirationis principio procedit. Ita hunc locum intellexerunt Patres Latini æque ac Græci veteres, citati a Conc. Florent. sess. 18. et 25. ubi facta est unio Græcorum cum Latinis, Græcique admiserunt Spiritum S. procedere a Patre et Filio. Vide Bessarionem Cardin. in orat. pro unione c. 7. Quocirca cum in Symbolo Conc. Niceni dictum esset dumtaxat, *Credo in Spiritum Sanctum;* Conc. Constantinop. addidit, *Ex Patre procedentem:* sed cum oriretur lis de Filio, Ecclesia addidit, *Filioque*, uti docet Conc. Florent. sess. 7. Idipsum clare patet ex verbis Christi c. 16. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt; propterea dixi, Quia*

de meo accipiet, et annunciabit vobis. Si enim omnia quæ habet Pater, Filii sunt; ergo ipse etiam spirat Spiritum S. Ita hoc intellexerunt omnes Patres ejusdem Concilii. Unde in litteris unionis universa Synodus ait: *Et quoniam omnia quæ Patris sunt, ipse Pater unigenito Filio suo dedit, præter esse Patrem, hoc ipsum quod Spiritus S. procedit ex Filio, ipse Filius a Patre æternaliter habet, a quo etiam æternaliter genitus est.* Vide Bellarm. lib. 2 de Christo c. 20. et sequ. fuse et exacte hæc pertractantem.

Porro mitti dicitur una persona divina ab alia cum ex voluntate illius, a qua procedit, alicubi incipit esse novo modo, quo ibi prius non erat, uti Filius missus est a Patre in carnem, ut fieret homo; Spiritus Sanctus a Patre et Filio missus fuit in Apostolos, interius per gratiam copiosam, qua eorum mentes illuminavit, et voluntatem inflammavit, ut Christo, ejusque doctrinæ testimonium constanter perhiberent: exterius vero idem fecit per linguas igneas, quibus eis efficaciam verborum indidit, ac per miracula, quæ per eos patravit.

Mittam a Patre.] Dicit hoc Christus Primo, plane, q. d. Cum ad Patrem in cœlum ascendero, tunc ego cum Patre mittam vobis Spiritum Sanctum. Secundo, Theoph. *a Patre,* inquit id est approbante Patre, et simul mittente. Tertio, *a Patre,* quia Filius a Patre habet essentiam divinam, et consequenter vim spirandi, et mittendi Spiritum Sanctum, ut scilicet cum Patre eadem actione et spiratione spiret, ac eadem missione mittat Spiritum. Sic dicitur Genes. 19. *Pluit Dominus a Domino,* id est, pluit Filius a Patre, quia licet una sit utriusque actio creandi et pluendi, eam tamen habet Filius a Patre. Ita S. Hilar. l. de Synodis et Conc. Sirmiense in Histor. Tripart. l. 5. c. 3.

Quarto, *a Patre,* q. d. Mittam vobis Spiritum Sanctum, qui est apud Patrem, utpote ei coæternus et consubstantialis. Ita Ribera.

Quinto, τὸ *a Patre* elidit hæresim Eunomii, qui docebat Spiritum Sanctum non a Patre, sed a Filio procedere, ita ut Spiritus Sanctus sit quasi filius Filii, et nepos Dei Patris, quem refutat S. Basil. l. 2. contra eumdem, docens Spiritum S. a Patre et filio procedere. Sic et S. Cyrill. l. 10. c. 33. docet Spiritum esse Filii et Patris, et a Patre procedere, sed per Filium quod non aliud significat, quam quod nos dicimus, Filius producit Spiritum S. a Patre, id est habet a Patre producere Spiritum S. sicut Deus per verbum omnia creavit: omnia enim per ipsum facta sunt.

Rationem a priori dat S. Thomas, Suarez, Vasques, Valentia et alii 1. par. q. 36 art. 2. quia si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, non distingueretur a Filio. In divinis enim nulla est distinctio, nisi ob processionem unius ab alio, et relationis oppositionem.

Spiritum veritatis.] Cur ita vocetur dixi cap. 14. vers. 17.

Qui a Patre procedit.] Ita loquitur Christus, ac seipsum subticet; Primo, quia Pater est primum principium spirationis Spiritus Sancti, ut dixi. Secundo, quia Christus humilitatis et reverentiæ causa, ut ejus nobis det exemplum, omnia sua, quæ auctoritatis sunt, solet referre ad Patrem. Tertio, quia si dixisset, *Qui a me procedit,* non apte subderet: *Ille testimonium perhibebit de me:* ille enim testis qui ab aliquo procedit, si de eo testetur apud homines, de fide suspectus esse solet.

Porro Jansen c. 135 et Arias Montanus dicunt hæc verba intelligi de processione non divina et æterna, sed temporali et humana, qua Spiritus Sanctus mittitur ad Apostolos aliosque fideles. Verum de divina hic agi liquet. Primo, ex eo quod plane idipsum verba significent, cum ait: *Qui a Patre procedit:* nam cum de temporali agitur, additur quippiam id indicans, ut cum c. 16. ait: *Exivi a Patre, et veni in mundum.* Secundo, quia de temporali processione immediate ante dixit: *Quem ego mittam vobis a Patre:* ergo hic non temporalem sed æternam intelligit. Tertio, quia ita intellexerunt Patres in conc. Florent. sess. 18. et 23. Quarto, quia processio sive missio temporalis includit et præsupponit æternam. Nam ut paulo ante dixi in divinis non dicitur mitti persona una ab alia, nisi illa quæ ab alia procedit.

Ille testimonium perhibebit (Syrus, *ille testabitur*) de me,] quod sim Dei Filius, Messias, mundi salvator: idque faciet tum per internam inspirationem et illuminationem, tum per externa miracula. Porro in teste *tria* requiruntur, Primo sapientia, ut sciat veritatem: Secundo, bonitas, ut eam sincere narret, nec fallat aut decipiat; Tertio, potentia et auctoritas, ut talis ab omnibus habeatur, et omni exceptione sit major. Hæc tria perfectissime conveniunt Spiritui Sancto: ipse ergo perfectissimus est testis Christi.

Et vos testimonium perhibebitis quia ab initio mecum estis.] Græce est μαρτυρεῖτε, quod tam est modi indicativi, ut significet *testimonium perhibetis,* quam imperativi, ut significet *perhibete.* Unde Syrus vertit, *sed et vos testamini, quippe qui ab initio mecum sitis.* Sic et Cyrill. Quod ergo Noster vertit, *perhibebitis,* idem est quod *perhibete.* Jubet enim ut prædicando testentur esse Christum Dei filium; nam sæpe futurum sumitur pro imperativo. Fecerunt id Apostoli: nam ut dicitur Act. 4. *Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri.*

Ex hoc loco disce, quis, qualis, et quantus sit Spiritus Sanctus: scilicet Primo, ipsum esse tertiam in S. Trinitate personam, distinctam a Patre et Filio: ab utroque enim ipse procedit et mittitur, procedens autem et missus a mittente distinguitur. Secundo, Spiritum Sanctum vere esse Deum, Deo Patri ὁμοούσιον, quia ab eo procedit, ut Deus a Deo. Tertio, ipsum procedere non a solo Patre, nec a solo Filio: sed conjunctim ab utroque, quasi ab uno spirationis principio. Quarto, ipsum non procedere a Patre per generationem, ut sit Filius; sed per spirationem, ut sit Spiritus Sanctus. Unde sanctus Athanas. Basil. Nazianz. Chrysost. August. et alii passim refellunt Macedonium hæreticum, dicentem Spiritum Sanctum, cum a Patre non procedat per generationem ut Filius, hinc non esse ei consubstantialem, nec esse Deum. Quinto, ipsum esse paracletum, id est consolatorem et exhortatorem ad omne bonum. Sexto, ipsum esse Spiritum veritatis, quia docet omnem veritatem, veramque fidem, doctrinam et prudentiam. Septimo, ipsum esse testem Christi ejusque doctrinæ; testem, inquam, omni exceptione majorem ac divinum, imo ipsum Deum.

Hinc ad Spiritum Sanctum multi referunt illud ænigma Mercurii Trismegisti: *Monas genuit monadem, et in se reflexit ardorem.* q. d. Pater unicus unicum genuit Filium, eumque amore divino complectens produxit Spiritum Sanctum, qui est quasi amor Patris et Filii: unde ab utroque procedit, quasi amor reflexus et notionalis Patris et Filii. Licet alii magis genuine Trismegisti dictum explicent de creatione mundi. q. d. Unus Deus unum creavit mundum, non actus necessitate aliqua, sed ex puro amoris ardore, ut scilicet sua bona angelis, hominibus, cæterisque mundi creaturis communicaret.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRÆDICIT CHRISTUS IMMINENTES APOSTOLIS PERSECUTIONES, AC CONTRA EAS PROMITTIT EIS SPIRITUM SANCTUM, QUI ARGUET MUNDUM DE PECCATO, DE JUSTITIA ET DE JUDICIO, UT CHRISTUM CLARIFICET. SECUNDO, V. 16. MODICUM, INQUIT, ET NON VIDEBITIS ME: ET ITERUM MODICUM, ET VIDEBITIS ME, ILLUDQUE EXPLICAT. TERTIO, V. 23. SI QUID, INQUIT, PETIERITIS PATREM IN NOMINE MEO DABIT VOBIS; AC TANDEM: IN MUNDO, AIT, PRESSURAM HABEBITIS, SED CONFIDITE, EGO VICI MUNDUM.

1 Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini 2. Absque synagogis facient vos: sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo: 3. Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem neque me. 4. Sed hæc locutus sum vobis: ut cum venerit hora eorum, reminiscamini, quia ego dixi vobis. 5. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum, qui misit me; et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? 6. Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. 7. Sed ego veritatem dico vobis: Expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. 8. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. 9. De peccato quidem, quia non crediderunt in me. 10. De justitia vero, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me. 11. De judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est. 12. Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. 13. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur a semetipso; sed quæcumque audiet, loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. 14. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis: 15. Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. 16. Modicum et jam non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me: quia vado ad Patrem. 17. Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem: Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum, et non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me, et quia vado ad Patrem? 18. Dicebant ergo. Quid est hoc quod dicit, Modicum? nescimus quid loquitur. 19. Cognovit autem Jesus, quia volebant eum interrogare, et dixit eis. De hoc quæritis inter vos, quia dixi: Modicum, et non videbitis me, et iterum modicum, et videbitis me. 20. Amen, amen dico vobis: quia plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. 21. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus: cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. 22. Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum: et gaudium vestrum nemo tollet a vobis. 23. Et in illo die me non rogabitis quidquam. Amen, amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. 24. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo: Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum. 25. Hæc in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis. 26. In illo die in nomine meo petetis: et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis: 27. Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis quia a Deo exivi. 28. Exivi a

Patre, et veni in mundum: iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem. 29. Dicunt ei discipuli ejus: Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis. 30. Nunc scimus, quia scis omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget: in hoc credimus, quia a Deo existi. 31. Respondit eis Jesus: Modo creditis? 32. Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis: et non sum solus, quia Pater mecum est. 33. Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis sed confidite, ego vici mundum.

1. HÆC LOCUTUS SUM VOBIS, UT NON SCANDALIZEMINI.] Syrus, *ut non offendamini*. Primo, nonnulli censent hoc pertinere ad id quod Christus dixit Matth. 26. 31. *Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte*, quod paulo ante hæc verba dixit Christus, ut sensus sit, q. d. Prædixi, et præmonui vos hac nocte scandalum in me passuros, cumque videritis me capi, fugituros; idque feci hoc fine, ut minus foret hoc vestrum scandalum, minorque turbatio, dum cogitabitis hoc a me fuisse prædictum, ideoque mox e fuga colligetis animos, et ad me redibitis.

Secundo, S. Cyrill. lib. 10. cap. 34. Maldon. et alii referunt ad odia et persecutiones, quæ Apostolis imminere paulo ante prædixit Christus, ut se contra illa præmuniant: mala enim quæ ex improviso ingruunt, valde percellunt etiam viros fortes, quia inopinata: prævisa vero et provisa tela minus feriunt. Hæc ergo, inquit Christus, de mundi in vos odio et persecutione locutus prædixi vobis, *ut non scandalizemini*; ne scilicet iis offensi et fracti deficiatis a mea fide, et a mentis constantia.

Tertio. Beda, Euthymius et alii referunt ad Spiritum Sanctum de quo proxime sermo præcessit. q. d. Hæc de Spiritu Sancto in vos venturo prædixi, ut, cum videritis vos persecutionibus agitari, non scandalizemini, sed iis generose resistatis, cogitantes Spiritum Sanctum vobis opem allaturum. Huc fere accedit S. August. tract. 93. *Merito*, inquit, *promisso Spiritu Sancto, quo in eis operante fierent testes ejus, subjunxit: Hæc locutus sum vobis. Cum enim charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis, fit pax multa diligentibus legem Dei, ut non sit scandalum.*

Quarto, optime Tolet. Ribera et alii, secundam et tertiam expositionem jungentes, sic explicant: *Hæc locutus sum vobis*, scilicet quæ dixi de persecutione et odio mundi in vos, et etiam de adventu Spiritus Sancti vos confirmaturi: *Ut non scandalizemini*, id est, ne offendatis in via æternæ vitæ, qua ibatis, et recedatis a me, quasi ego jam non prænoverim, aut vos admonere noluerim, aut quasi intolerabilia sint quæ patimini, et præter opinionem acciderint. Scandalum ergo, id est offendiculum Apostolorum removet Christus: tum quia præmonet instans periculum: tum quia contra illud Spiritus Sancti promittit auxilium. Hunc esse sensum patet ex sequent. præsertim in Syro et Arabico, qui addunt conjunctionem causalem *enim*, per quam sequentia huic versui nectunt, quasi causam effectui, q. d. persecutiones fore causam scandali.

2. ABSQUE SYNAGOGIS FACIENT VOS.] Syrus et Arabicus, *ejicient enim vos de synagogis suis*; græce, ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς, id est, *alienos a synagogis*, et ut verbotenus dicam, *extrasinagogos facient vos*, hoc est, expellent vos e suis cœtibus, et quasi excommunicabunt vos. Ita Vatablus. Synagoga græce proprie idem est quod latine congregatio, cœtus, collectio. Hinc cœtus populi fidelis sive Judæorum vocabatur Synagoga, uti nunc cœtus Christianorum vocatur Ecclesia. Hinc rursum locus, sive oratorium, ad quod conveniebant Judæi orationis et legis audiendæ causa, vocabatur Synagoga. Quia enim Deus jusserat ut unicum dumtaxat in Judæa esset templum, in quo sibi sacrificia offerrentur, quod nec omnes Judæos capere, nec ab omnibus qualibet hebdomada adiri poterat; hac de causa in qualibet urbe Judæi extruxerunt synagogam unam vel plures (unde Hierosolymis tempore excidii per Titum fuere 480. synagogæ) ad quam incolæ quolibet sabbato conveniebant, non sacrificii, sed orationis causa, utque legem a Scribis explicari audirent. Quare videntur synagogæ cœpisse tempore Judicum, paulo post ingressum Hebræorum in terram Chanaan. Hinc extra synagogam ejici, erat idem quod excommunicari: uti de cæco nato dixi capite 9. Sed Christus hic Apostolis a Judæis excommunicandis promittit Ecclesiam, imo principatum Ecclesiæ suæ. Ita S. August.

SED VENIT HORA (instat tempus) UT OMNIS QUI INTERFICIT VOS, ARBITRETUR OBSEQUIUM SE PRÆSTARE DEO.] q. d. Non tantum e Synagogis vos ejicient, sed et occident, et occidendo putabunt se sacrificium offerre Deo. Unde Syrus omittens τὸ *sed* vertit, *venietque hora, cum quisquis interficiet vos, putabit oblationem se offerre Deo*. Maldonat. vero τὸ *sed* accipit pro *quia*. Septuag. enim Hebræum כי *ki*, id est, *quia*, sæpe vertunt ἀλλὰ, id est *sed*. Melius dices *sed* poni pro *sed et*, *imo*, uti ponitur 2. Corinth. cap. 7. 11. cum ait: *Quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed* (id est, *sed et*) *defensionem, sed indignationem*, etc.

OBSEQUIUM.] Græce λατρείαν, id est, *sacrificium*, ut vertit Arabicus, sive *oblationem*, ut Syrus. Latria enim significat servitutem et cultum soli Deo debitum qualis est adoratio et sacrificium. q. d. Judæi et Gentiles vos quasi victimas pro peccato mactabunt, et immolabunt Deo. Censebunt enim vos esse homines impios, scelestos, religionis avitæ eversores, Dei inimicos, ideoque mundi catharmata et piacula, uti ait Paulus 1. Corinth. c. 4. 13. Quare putabunt se vos occidendo facere sacrificium Deo gratissimum. Porro S. August. tract. 93. censet hoc dici a Christo ad consolationem Apostolorum. q. d. Ejicient vos Judæi; sed ego vos colligam, et tantam hominum multitudinem ad me convertetis, ut Judæi metuentes ne templum suum et lex deseratur, interfecturi sint vos, maximum hac cæde honorem se Deo habere existimantes, quo ejus templum, legemque defendant.

Hoc Christi oraculum Martyres Lugdunenses sub Marco Antonio Vero Imper. in se impletum fatentur

in Epist. encyclica, quam refert Euseb. l. 5 cap. 1. cum enim servi eorum minis Gentilium adacti, testati fuissent eorum Thyesteas cœnas et OEdipia incesta, quod scilicet vorarent humanas carnes, et promiscuos haberent concubitus, omnes simul adversus Christianos fremere, et insatiabili odio furere cœperunt. *Tunc vidimus*, inquiunt, *compleri illud Christi: Veniet tempus, in quo qui occiderit vos, putet se obsequium offerre Deo.*

Nota. Loquitur hic Christus de persecutione non tantum Judæorum, sed et Gentium, ac præsertim Principum et imperatorum Roman. qui a Nerone usque ad Constantinum per 300. annos acerrime persecuti sunt Apostolos, omnesque Christianos, ut Romæ duntaxat affecerint martyrio plusquam ducenta millia Christianorum. Causa erat prima, quod dæmon et idolorum sacerdotes persuadebant principibus per Christianismum everti eorum imperium, quasi populus ab eorum fide et obedientia avocaretur ad fidem et obedientiam Christi, ideoque terram et terrenos principes negligeret, eo quod ambiret cœlum et cœlestia.

Secunda, quod ipsi suam religionem avitam et antiquam, puta cultum suorum deorum (verius dæmonum) putabant esse basim sui imperii: hanc autem destrui videbant per Apostolos et Christianos.

Tertia, quod Apostoli novam, et mundo portentosam religionem inducerent, et docerent hominem crucifixum, puta Christum, esse colendum et adorandum.

Quarta, quia videbant per Apostolos, suos mores impios, puta luxurias, ebrietates, odia, rixas, superbiam, invidiam, corrigi et castigari.

Quinta, quia dæmon et idolorum sacerdotes eis persuadebant Christianam religionem esse causam omnium malorum et cladium publicarum, v. g. famis, belli, pestis, inundationum, ut patet ex Tertull. Athenagora, Justino et aliis in Apolog. pro Christianis.

3. Et hæc facient vobis quia non noverunt Patrem, neque me.] Dat causam persecutionum, ut per eam persecutores non excuset, sed potius accuset, et Apostolos consoletur. q. d. Causa cur vos Judæi et Gentes persequentur, est, quia nesciunt, imo scire nolunt, me esse Filium Dei Patris, quod tamen ego tot miraculis et rationibus eis probavi, et vos probabitis: quare hæc ignorantia peccatum eorum non minuit sed potius aggravat, quia est crassa imo affectata: vobis vero in persecutionibus solatium erit, quod me et Patrem cognoscatis, colatis et ametis, ac pro utroque patiamini: si enim gloriosum est pro patre et republica, multo gloriosius est pro Deo mortem oppetere. Ita S. Augustin. Addit. Chrysost. hæc dici a Christo, ut Apostoli persecutiones Judæorum et Gentium contemnant. Sicut, inquit, princeps vel legatus principis, si relicto a tergo comitatu solus urbem ingrediatur, ideoque non cognoscatur ac indigne tractetur et a nonnullis quasi peregrinus irrideatur, parvi hæc omnia facit; quia paulo post adventante suo comitatu faciet se cognosci, et irrisores suos pudefaciet.

4. Sed hæc locutus sum vobis: ut, cum venerit hora, eorum reminiscamini (recordemini) quia (quod) ego dixi vobis.] τὸ *sed* est adversativum, sed cujus adversi? Primo, Cyrill. lib. 10. c. 13 adversum ita supplet, q. d. *Non hæc ea de causa dixi, ut vigor vestræ mentis enervetur, et antequam pericula veniant, formidetis; sed ut recordati hæc vobis a me prædicta fuisse, magis admiremini, et in ipso tempore periculorum, certior ab eventu rerum, stabiliorque in me fides efficiatur.*

Secundo, Rupertus, nil supplens, pressius sic explicat: *Hæc*, ait, *facient vobis, sed vos consolamini. Nam idcirco nunc ea prædico vobis, ut cum venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis: et reminiscentes illud quoque non obliviscamini quod pollicitus sum, quia in omnibus pressuris nec capillus de capite vestro peribit, et inimicis occidentibus corpora, in patientia vestra possidebitis animas vestras.* Prior pars huic loco convenit, posterior non: Christus enim eos reminisci jubet eorum, non quæ olim, sed quæ paulo ante dixerat.

Tertio, Toletus sic nectit, q. d. Illi vos occident, quia non noverunt Patrem, neque me: sed ego prædico quæ futura sunt alia de causa, scilicet ut reminiscamini, quando illa hora venerit, me omnia ista vobis prædixisse.

Quarto et genuine Ribera et Maldonat. q. d. Ista quidem patiemini, sed ego adversus illa antidotum vobis porrigo, quod memineritis me, ut qui Deus sim, ista minime latuisse, et potuisse vitare si vellem, ac mihi ut Deo confidatis, quod scilicet ego vobis ut Deus adero, vosque roborabo, ut omnia adversa fortiter superetis, ac deinde martyrii laurea vos ornem et coronem.

Pronomen *eorum* S. August. Beda, Rupert. jungunt cum *hora*: melius S. Chrysost. Theoph. Euthym. jungunt cum *reminiscamini*.

5. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.] Est occupatio: Christus enim occurrit tacitæ Apostolorum objectioni: illi enim dicere poterant: Cur ab initio, cum nos vocasti ad Apostolatum, hoc nobis non dixisti, ut dispiceremus an ea amplecti, teque sequi expediret, an non? Respondet Christus se consulto id fecisse, quod tum eorum necdum erant capaces, quodque ipse cum eis erat, qui eos per omnia dirigeret et protegeret: jam autem abiens eos sibi relinquebat, ita tamen ut sua gratia eos semper roboraret, ac misso Spiritu Sancto illuminaret et confirmaret.

Sed quæ sunt hæc nova, quæ nunc primo Apostolis dicit, nec ante dixit? nam et persecutione eis prædixit Matth. 10. 17. et Luc. 12. v. 12. Primo, S. August. tract. 94. (quem de more sequitur Beda et Rupert.) ut hoc effugiat, totum hunc locum accipit de adventu Spiritus Sancti, q. d. Quæ dixi de adventu Paracleti; prius non dixi, quia ego ipse vobis aderam tamquam paracletus, id est, consolator et exhortator: jam vero abiens ad Patrem dico, et promitto vobis alium Paracletum. Hic sensus partim satisfacit, partim non, quia τὸ *hæc*, non solum adventum Spiritus Sancti, sed et persecutiones prædictas respicit.

Secundo, Glossa τὸ *hæc* refert ad omnia præcedentia consolationis Christi verba, q. d. Hæc vos consolando dixi, non prius, quia dum vobis aderam, ego ipse vos consolabar. Hoc nimis amplum est et generale.

Tertio, Jansenius et Maldon. censent illa quæ habet Matth. c. 10 de persecutionibus non tunc, sed posterius esse dicta, ibique ob loci opportunitatem inseri per anticipationem. Probant primo, quia cum primum

Apostoli a Christo missi sunt ad prædicandum per Judæam, nullam persecutionem passi sunt, et ita non opus erat eo tempore ista dicere. Secundo, quoniam illa intelliguntur de persecutione Gentilium, tunc autem prohibiti sunt prædicare Gentilibus: *In viam Gentium ne abieritis* Tertio, quoniam omnia fere quæ sunt in eo loco Matth. ab illis verbis: *Ecce ego mitto vos*, Marcus et Lucas commemorant dicta alio tempore et diversis locis: ex quibus inferunt dicta fuisse post resurrectionem, cum mittebantur ad Gentes, posita autem esse ibi, propter materiarum convenientiam.

Hanc responsionem multis impugnant Ribera et Toletus, sed argumenta eorum non convincunt.

Quarto, facillime et planissime dicas: etsi quædam de persecutionibus jam ante Apostolis prædixerat Christus: non tamen omnia quæ hic particulatim prædicit, nec eum tanto pondere, et atrocitatis significatione: nam non prædixit eos a Judæis fore excommunicandos, uti hic ait: *Absque synagogis facient vos*; nec mortem et martyrium omnes passuros: licet enim Luc. 21. dicatur: *Et morte afficient ex vobis*; tamen hoc de paucis accipi poterat, non de omnibus, nec τo *ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo:* nec τo *venit hora*, q. d. Jam jam instant vobis persecutiones, flagella, carceres, mortes et martyria: minus enim terrent mala diu post futura, quam statim imminentia et præsentia. Ita Chrysost. Theophyl Euthym. Tolet Ribera et alii. His adde ex S. Aug persecutionum remedium, scilicet Spiritus S. in eos mittendi auxilium, quod ante non prædixit.

Quia vobiscum eram.] q d. Hæc usque hæc de persecutionibus vobis imminentibus vobis non dixi, quia dum vobis aderam, ego omnia Judæorum odia, maledicta et maleficia a vobis averti, et in me excepi, jam autem abiens scio, quod ipsi vos propter me invadent: quare vos hac de re præmoneo, ne improvisa tela vos percellant et prosternant, ut vos contra illa armetis et præmuniatis; at vero ego ipse mittam Spiritum S. qui vos præmuniat, et undique obarmet.

Moraliter disce hic Deum initio vocationis tironibus non revelare status, ad quem eos vocat, difficultates, tentationes cruces, ne vocati percellantur, et id ad quod vocantur refugiant; sed ubi in vocatione sua firmati et roborati fuerint, hæc eis immittit, aut a dæmone, carne et mundo immitti permittit, ut eos velut milites suos ad prælia exerceat, ac vincere doceat, ut vincentes coronet. Hinc de Hebræis ex Ægypto exeuntibus dicitur, Exod. 13 17. *Non eos duxit Deus per viam terræ Philisthiim, quæ vicina est: reputans ne forte pæniteret eum, si vidisset adversum se bella consurgere, et reverteretur in Ægyptum; sed circumduxit per viam deserti*. Hac de causa novitios in Religione Deus præservat a tentationibus, eosque consolationibus spiritualibus mulcet, uti mater lactat infantem.

Et nunc vado ad eum qui misit me] q. d. Per crucem et mortem vado ad resurrectionem, ut gloriose conscendam in cœlum, et redeam ad Patrem, qui misit me in terram.

Et nemo ex vobis interrogat me, quo vadis?] Licet enim idipsum rogarit Thomas cap. 14. 5. tamen nec ipse, nec quis alius responsum Christi obscurum satis intellexit, nec institit, ursitque Christum, ut illud, ejusque rationem et modum sibi perfectius explicaret: quia omnes erant tristitia ex abitu Christi concepta absorpti. Ita Cyrill. Euthym. Maldon. Jansen et alii

Tacite ergo Christus reprehendit Apostolos, quod non magis interrogarent quo eat, id est, ad quæ gaudia pergat, ad quam gloriam, ad quod regnum, et quod auxilium inde eis sit allaturus, quæ præmia daturus: hæc enim eorum mœrorem si non discussissent, certe minuissent.

6. Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum,] Maldonat. cursum τo *sed* exponit per *nam*: ut det causam cur discipuli non interrogent Jesum, quo vadat, esse tristitiam. q. d. Non interrogatis me, quia tristitia oppleti estis. Tolet. vero τo *sed* explicat per *imo*, ut sit auxesis. q d. Non solum me non interrogatis quo vadam, imo potius quia hæc, nempe discessum meum, audistis, tristitia estis obruti. Simpliciter τo *sed* accipias ut adversativum interrogationis. q d. Non me interrogatis, sed tristitia absorpti siletis, ut pavidi mures. Tacite eos objurgat, quod adeo se tradiderint tristitiæ et mœrori ob suum abitum, ut nec linguam, nec animam habuerint interrogandi id quod tristitiam lenivisset, ac summæ erat consolationis et gaudii, scilicet quod iret ad Patrem, ut mitteret ipsis Spiritum S. et ut in cœlis pararet eis locum.

7. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam.] Primo, S. Chrys. h. 77. sic explicat, q d. Non ad gratiam loquor, sed licet majorem in modum contristemini, quod expedit audiendum est; vos quidem ut adessem velletis, usus aliud postulat: diligentis autem est, cum utilitatem cognoscit, non permittere ut ea dilecti priventur. Sic fere S. Cyrill. lib. 10. cap. 39 *Magno*, inquit, *vos dolore moveri sentio, quia ego abire constitui: nec id injuria, præsertim cum magnas vobis futuras tentationes audieritis: verum quoniam jucundis utilitas præponenda est, veritatem vobis aperiam.*

Verum Christus hic *veritatem* non opponit gratiæ, sed tristitiæ, ac veritatem refert ad consolationem Apostolorum: hæc enim dicit. ut eis tristitiam eximat per lætum consolationis nuntium. q. d. Vos tristamini de meo abitu, quasi de summo vestro malo, derelictione et desolatione; sed scitote vos errare, atque in veritate expedire vobis, ut ego vadam, discessus enim meus ad Patrem erit vobis utilissimus: nam inde Spiritum S in vos mittam. qui vos omni virtute et gaudio replebit: quare abitus meus cedet ad vestram non tantum utilitatem, sed et voluptatem, uti in Pentecoste reipsa sentietis, unde de eo subjicit:

Si enim non abiero, Paraclitus (Spiritus S. consolator et exhortator vester) non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos,] ob causas quas recensui cap. 7. 39. ad illa: *Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.* Discipuli enim, sicut pueri cum matre, et pulli cum gallina. nimis addicti humanæ conversationi et colloquiis cum Christo, ejusque præsentiæ corporali, non erant capaces Spiritus Sancti ejusque donorum spiritualium: quare abscessit Christus, ut ab eo quasi ablactati, et toti in Spiritum Sanctum intenti, ab eo elevarentur ad heroica opera, quibus totum mundum converterent Unde Spiritus Sanctus in Pentecoste

adveniens, ipsos ex discipulis fecit magistros, eosque orbis doctores creavit. Vide S. Aug. tract. 94. et S. Greg. l. 8. Mor. c. 33.

Porro apposite a Christo Spiritus Sanctus hic vocatur Paracletus, ut significet ipsum discipulos ob suum discessum mœstos summe consolaturum, omnique gaudio repleturum. Hinc S. Chrys. hom. 77. contra Macedonium probat Spiritum Sanctum vere esse Deum: nam si Spiritus S. non esset creator, sed creatura, quomodo expediret propter ejus adventum ab Apostolis discedere Christum, qui erat creator, et Deus? Rursum ne Spiritum S. idem esse cum Filio putetur, addit Christus: *Mittam eum ad vos*; mittens enim a misso realiter et personaliter distinguitur. Denique τὸ *mittam* significat Spiritum Sanctum a Filio æque ac a Patre procedere. In S. Trinitate enim quæcumque persona aliam mittit, eamdem producit, id est, gignit vel spirat, uti Pater mittens Filium, eumdem gignit; idem cum Filio mittens Spiritum Sanctum, eumdem spirat.

8. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.] Per *mundum* accipit Judæos, æque ac Gentiles mundanos, in Christum non credentes et infideles. Hos Spiritus Sanctus arguet, id est, Primo increpabit, objurgabit, redarguet: Secundo, suis argumentis convincet, ut palam pateat ipsos esse convictos; esto id ipsi in infidelitate sua obstinati nolint fateri se de ea esse convictos, nec velint in Christum credere, ut faciunt hæretici in sua hæresi pertinaces.

9. De peccato quidem, quia non crediderunt in me.] Ita Rom. et Arabic. licet Syrus et Græca legant in præsenti, πιστεύουσιν, id est, credunt. Sensus est, q. d. Spiritus Sanctus, quem ego mittam in Pentecoste, arguet et convincet tam Judæos, quam Gentes infideles hostes meos de peccato, tum magnæ infidelitatis, ait S. Chrys. et S. Aug. tum quovis alio, ait Cyrillus, cuia auditis licet tot rationibus, et visis tot miraculis, noluerunt tamen in me credere. q. d. Demonstrabit eis Spiritus, tum exterius per ardentem prædicationem, sanctitatem et miracula, quæ per Apostolos patrabit; tum interius mentes eorum per internas inspirationes illuminans, statum animæ suæ, ut scilicet ipsi sciant, et licet inviti, agnoscant se esse in pristinis infidelitatis aliorumque scelerum peccatis, ac in iis manere, eo quod ab illis liberari non possint, nisi per fidem in me, quam recipere noluerunt. Demonstrabit enim eis non esse alium Salvatorem, qui peccata expiare possit, nisi me: *nec enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*, ait S. Petrus Act. 4. 12. Quocirca hac Petri et Apostolorum prædicatione multi commoti in Christum crediderunt, alii in sua infidelitate persistentes, inexcusabiles facti seipsos damnationis et gehennæ reos effecerunt. Unde Act. 2. dicitur: *His auditis compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum, et alios Apostolos: Quid faciemus viri fratres?* Ita Cyrill. Leontius et alii.

10. De justitia vero, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me.] q. d. Spiritus Sanctus arguet et convincet falsam esse mundi justitiam; Judæorum quidem, quia ipsi eam quærebant in cæremoniis legis et lustrationibus corporeis, quæ non valent abluere animam: Gentilium vero, quia ipsi justitiam quærebant in morali honestate, sive in operibus naturaliter et moraliter honestis; Christum autem ab utrisque idcirco spretum et æstimatum injustum, convincet et ostendet solum esse justum, omnisque justitiæ fontem et parentem. Ita Cyrillus l. 6.

Tropologice S. Bernard. in parvis serm. 21. *Spiritus Sanctus*, ait, *arguit mundum de peccato, quod dissimulat: de justitia, quam non ordinat, dum sibi, non Deo eam dat: de judicio, quod usurpat, dum tam de se, quam de aliis temere judicat.*

Quia ego ad Patrem vado.] q. d. Mundo et mundanis scandalum est, ex eoque arguunt me esse injustum et impostorem, quia cum ego videar esse homo communis et merus, non divinus, nova tamen et paradoxa doceam: sed mox contrarium eis patebit, me scilicet a Deo Patre missum in terras, ut morte mea in cruce mundum Deo Patri reconciliem, et ad jus filiorum eveham: quia scilicet ascendens in cœlum ad eum redibo, ut mundus amplius me non videat, nec infirmæ carnis meæ visu scandalizetur, indeque mittam Spiritum S. qui fideles in me credentes justificabit et sanctificabit: unde clarum toti mundo evadet, me non esse merum hominem, sed hominem Deum, mundi justificatorem et salvatorem. Ita Leontius, Chrysost. Theophylact. Euthym. Addit Chrysost. Spiritum Sanctum ad invocationem nominis Jesu sua dona et gratias in fideles distribuisse.

Et jam non videbitis me.] Non loquitur de personis, sed de genere. q. d. Homines, quales vos estis, non videbunt me. Dixit autem, *non videbitis me*, potius quam, non videbunt me; quia Apostoli, non mundus, eum in cœlum scandentem conspecturi erant. q. d. Videbitis quidem me ad Patrem ascendentem, sed ulterius in hac vita me non videbitis.

Ita Maldon. Ribera et alii. Addit Toletus hoc dicere Christum, ut significet non opus esse, ut iterum veniat in mundum passurus et moriturus: unica enim morte consummavit justitiam pro omnibus præteritis, præsentibus et futuris. Vado, inquit, ad Patrem meum ac vestrum, nec jam videbitis me iterum in hoc sæculo, sicut adhuc vidistis, quasi iterum sit opus mori et pati. Totam enim justitiam nunc consummavi; ideo mundus arguendus est, et convincendus de justitia statim post hunc meum discessum: quod scilicet illa jam per me perfecta sit et consummata. Addit S. Aug. *Arguitur*, ait, *mundus de peccato, quia in Christum non credit; de justitia vero eorum qui credunt: fidelium enim comparatio infidelium est vituperatio; quia vero infidelium vox esse consuevit: Quomodo credimus quod non videmus? ideo credentium justitiam sic definivit: Quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me; beati enim qui non vident et credunt. Erit itaque vestra justitia, de qua mundus arguitur, quoniam in me, quem non videbitis, credetis.* Idem S. August. de Verb. Domini serm. 61. *Illi*, ait, *non crediderunt, ipse ad Patrem vadit: illorum ergo peccatum, ipsius autem justitia: quod enim ad nos venit, misericordia est; justitia vero, quod ad Patrem vadit; secundum illum Apostoli: Propter quod et Deus exaltavit illum.* Idem de Quæst. novi et veter. Testam. quæst. 89. *Per id quod regressus est, probavit se inde venisse.* Et Chrysost. *Ire ad Patrem argumentum fuit quod irreprehen-*

sibilem vitam egisset, ne possint dicere, Peccator est, et non est ex Deo

11. DE JUDICIO AUTEM, QUIA PRINCEPS HUJUS MUNDI JAM JUDICATUS EST.] Primo, S. Chrysost. et Euthym. exponunt, q. d. Spiritus S. arguet et convincet falsum esse mundi judicium, quo me judicabit miracula, hoc est, mira in speciem facere, per opem et præstigias dæmonis: nam ostendet dæmonem a me judicatum esse, expulsum et damnatum.

Secundo, Theoph. q. d. Spiritus S. condemnabit mundum ignaviæ, eo quod vulneratum et enervatum a Christo Satanam ipse mundus prosternere, calcare et vincere noluerit.

Tertio, Cyrill. q. d. Spiritus S. redarguet mundum quasi seductum, eo quod in damnato a me dæmone spem suam habeat et collocet, sive quod omisso Deo, diabolum in creaturis et idolis adorarit.

Quarto, Tolet. et alii, q. d. Spiritus S. ostendet mundo me justum judicem esse vivorum et mortuorum, dum faciet ut mundus videat principem suum, id est diabolum, a me judicari, id est, damnari et expelli: si enim dæmones judico et damno, multo magis homines.

Quinto, et aptissime, q. d. Spiritus S. faciet ut mundus videat suum judicium, id est, condemnationem, quia faciet ut mundus cernat se damnatum in suo capite et principe, puta diabolo, quem colebat et imitabatur, quando efficiet ut Apostoli invocato nomine Jesu eum ex templis et idolis, in quibus eum adorabat mundus, ac ex mentibus et corporibus hominum ab eo possessorum ejiciant, ejusque regnum evertant: quia si Deus angelis peccantibus non pepercit, nec parcet mundo peccanti: et si non pepercit capiti et principi, scilicet diabolo, non parcet quoque membris et subditis ejus. Ita S. August. Beda, Rupert. Maldonat. Ribera et alii.

Quocirca hoc eodem Christi argumento utuntur S. Justinus in Dial. cum Tryphone, Tertull. lib. ad Scapulam, et Apolog. cap. 37. Cyprianus ad Demetrianum, Origen. lib. 1. contra Celsum, S. Athanas. lib. de Incarnat. Verbi, Lactantius lib. 2. c. 6. et alii, ut mundum, id est Gentiles, convincant, cogantque fateri se a Christo et christianismo superatos et damnatos esse, eo quod videant suum principem, id est dæmonem, a Christianis expelli, tam e templis, quam e mentibus et corporibus hominum.

Audi S. August. de Verbis Domini secundum Joan. serm. 60. *Hoc ipso quod foras missus est, judicatus est; et de hoc judicio mundus arguitur, quia frustra de diabolo queritur, qui non vult credere in Christum, quem judicatum, id est, foras missum, et propter nostram exercitationem forinsecus expugnare permissum, non solum viri, sed etiam mulieres et pueri Martyres vicerunt.* Idem in Joan. hoc loco. *Judicatus, id est, judicio æterni ignis irrevocabiliter destinatus; et de hoc judicio mundus arguitur, quia cum suo principe judicatur, quem superbum et impium imitatur. Credant itaque homines in Christum, ne arguantur de peccato infidelitatis, quo peccata omnia detinentur; transeant in numerum fidelium, ne arguantur de justitia eorum, quos justificatos non imitantur, caveant futurum judicium, ne cum mundi principe damnentur quem imitantur.*

12. ADHUC MULTA HABEO VOBIS DICERE (de fidei mysteriis, de Gentium conversione, de Ecclesiarum fundatione et gubernatione, de sacerdotibus et Episcopis, totoque ordine hierarchico instituendo, etc.) SED NON POTESTIS PORTARE MODO.] Id est, nune non potestis ea capere, mens vestra nondum sustinet tantum rerum pondus audire et comprehendere: tum quia adhuc imbecilla est, et rudis, ac carnalibus Judæorum ritibus assueta, tam sublimia et spiritualia necdum concipere potest; tum quia totam eam occupat tristitia, quæ non sinit eam ad tam multa et grandia attendere et assurgere; sed mox mittam vobis Spiritum Sanctum, qui vos illuminando idoneos et capaces reddet, ut ea portare et comprehendere possitis. Ita S. Chrysost. Cyr. Theophyl. et S. August. Excitat Christus Apostolos, ut ipsi animus attollant, ac desiderium concipiant, ad tanta mysteria per adventum Spiritus S. cognoscenda. Hinc disce, Apostolos et Ecclesiam sensim in cognitione mysteriorum fidei profecisse et crevisse, sicut solis lumen crescit a diluculo gradatim usque ad meridiem. Unde Ecclesia *progreditur quasi aurora consurgens*, Cant. 6. 9. Sic et quilibet fidelis sensim in fide et sanctitate proficit, juxta illud Prov. 4. 18. *Justorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem.* Vide ibi dicta.

13. CUM AUTEM VENERIT ILLE (Paraclitus) SPIRITUS VERITATIS (ob causas quas recensui cap. 14. v. 17.) DOCEBIT VOS OMNEM VERITATEM.] quam scilicet vos in hac vita scire convenit, tum ut vos ipsos, tum ut omnes in viam salutis dirigatis. Ita Cyrillus, Theophylactus, Euthym. Nam alioqui omnem omnino veritatem non in hac vita, sed in cœlo eos docturus erat. Ita S. Aug. et Beda. Pro *docebit* græce est ὁδηγήσει, id est, ducet recta via ad veritatem quasi dux viæ; Syrus, *deducet vos in omnem veritatem.* Via enim veritatis est studium, vestigatio S. Script. libri Patrum, oratio et invocatio Spiritus Sancti: hisce enim quasi viis pervenitur ad veritatem. Hinc rursum patet Spiritum Sanctum sensim docuisse Apostolos plura et majora mysteria, ita ut Apostoli pedetentim in eorum cognitione profecerint. Nam in Pentecoste ipsum non docuisse omnia, patet Actor. 10. ubi diu post eam S. Petro revelavit Evangelium prædicandum esse non solum Judæis, sed et Gentibus, ac imprimis Cornelio Centurioni: et Act. 15. Gentes non esse circumcidendas, nec obligandas ad servandam legem Moysi. Quocirca Ecclesia feria IV. Pentecostes sic orat: *Mentes nostras, quæsumus, Domine, Paraclitus, qui a te procedit, illuminet et inducat in omnem, sicut tuus promisit Filius, veritatem.*

NON ENIM LOQUETUR A SEMETIPSO (Syrus *ex mente sui ipsius*:) SED QUÆ AUDIET LOQUETUR.] Primo, S. Chrys. exponit, q. d. Spiritus Sanctus non loquetur contraria iis, quæ ego locutus sum et docui, sed conformia: nam quæ audiet a me, loquetur. Sic et Cyrillus, Theophylactus, Rupert. et Maldon. Addit Chrys. hom. 77. hoc adjici, ne quis ex eo quod dixit Spiritum S. docturum omnem veritatem, opinetur ipsum esse majorem Filio qui omnem veritatem non docuit.

Secundo, S. Amb. l. 2. de Spiritu S. c. 12. *Non loquetur a semetipso*, id est, ait, non sine Patris et mea communione, q. d. Non loquetur nisi ea quæ audit: quare quæ ipse loquetur, etiam Pater et Filius loquentur.

Tertio, S. Aug. Spiritus Sanctus non loquitur a semetipso, hoc est, inquit, non est a seipso, sed spiratur a Patre et Filio.

Quarto, optime exponas jungendo secundum et tertium sensum. q. d. Spiritus Sanctus *non loquetur a semetipso*, hoc est, non sine meo et Patris arbitrio, quia non ex se est, sed ex Patre et me est; et quod subsistit et loquitur, a Patre et a me illi est, ait Didymus l. de Spiritu Sancto. Igitur τo *non loquetur a semetipso* Christus explicat per antithetum dicens, *Sed quæ audiet loquetur*. Alludit ad homines, qui dicuntur loqui a semetipso cum quid fabulantur et fingunt: hi enim non ex re et rei veritate, sed ex cerebri sui fictione loquuntur. *Loqui* ergo *a semetipso* est fingere, fallere, mentiri, quod facere nequit Spiritus Sanctus. Rursum voluit Christus docere originem veritatis, æque ac Spiritus Sancti, esse tam Patrem, quam se; quare Spiritum Sanctum eamdem veritatem docturum, quam ipse docuerat: quia *quæ audiet*, id est, quæ ab æterno audivit, audit et audiet semper, sive quæ cum essentia divina haurit tam a Patre quam a Filio, hæc loquetur. Simili modo superius Christus sæpe dixit, se non ex seipso loqui, sed ea quæ audivit a Patre: Patri enim convenit auctoritas originis, uti essentiæ, sic et scientiæ. Audi S. Aug. tract. 99. *Audire illi scire est, scire vero esse. Ab illo a quo procedit, illi est essentia, scientia et audientia. Semper audit Spiritus Sanctus, quia semper scit.* Et Didymum: *Loqui Patrem, et audire Filium, ejusdem naturæ in Patre et Filio, consensusque significatio est. Spiritus vero Sanctus, qui est Spiritus veritatis et sapientiæ, non potest Filio loquente audire quæ nescit, cum hoc ipsum sit, quod profertur a Filio, id est, procedens veritas a veritate, consolator a consolatore, Deus de Deo.*

Rursum S. August. tract. 99. *Non moveat*, inquit, *quod verbum futuri temporis positum est, est enim illa sempiterna audientia, quia sempiterna scientia. In sempiterno autem, sine initio et fine cujuslibet temporis verbum ponitur, nec mendaciter dicimus Fuit, et Est, et Erit; fuit, quia numquam defuit; erit, quia numquam deerit; est, quia semper est.*

ET QUÆ VENTURA SUNT ANNUNTIABIT VOBIS.] q. d. Spiritus Sanctus docebit vos omnem veritatem, quæ vos et vestrum officium concernit, non tantum præteritam et præsentem, sed et futuram; ac proinde vos non tantum Apostolos et Evangelistas, sed et Prophetas constituet, indendo vobis donum prophetiæ. Hoc enim habuisse Apostolos patet Act. 11. 28. et 20. 29. et 21. 11. Imo Apocalypsis S. Joannis fere est continua prophetia. Decebat enim Apostolos priscis Prophetis non esse inferiores, sed superiores. Unde Didymus l. de Spiritu Sancto: Per Spiritum veritatis, ait, futurorum Sanctis scientia certa conceditur: unde et Prophetæ futura quasi præsentia intuebantur. Spiritus Sanctus enim est Spiritus veritatis, qui scilicet novit et revelat omnes veritates, etiam futuras. Est enim Spiritus æternæ sapientiæ, quæ amicos Dei et Prophetas constituit, Sap. 7. 27. Causam dat S. Chrys. Excitavit, ait, per hoc Apostolorum mentem: ad nihil enim ita avidum est genus humanum, ut ad sciendum futura. Ab hac ergo sollicitudine eos liberavit, ostendens futura eis revelanda, ne incauti errarent.

Anagogice, Beda: *Ventura annuntiabit*, id est gaudia cœlestis patriæ ad memoriam reducet: nuntiabit etiam mala, quæ vobis pro confessione Christi ventura sunt. Et Interlin. Non solum, ait, quæ futura sunt in tempore annuntiat, sed magis æterna, quorum amore inflammat.

14. ILLE ME CLARIFICABIT.] Id est glorificabit, ostendendo me esse Dei Filium, Messiam, doctorem et salvatorem mundi. Audi S. Augustin. *Ille me clarificabit, diffundendo in cordibus charitatem, et spirituales faciendo, declaravit eis Filium Patri esse æqualem, quem secundum carnem prius tantummodo noverant. Item per ipsam charitatem fiducia repleti Apostoli, et timore depulso, annuntiaverunt hominibus Christum, et sic ejus fama toto orbe diffusa est: quod enim facturi erant in Spiritu Sancto, hoc eumdem Spiritum dixit facturum.*

QUIA DE MEO (Arabicus, *de eo quod est mihi*) ACCIPIET.] Scilicet a me meam essentiam divinam, ait Nazianz. orat. de fide, ac consequenter meam voluntatem et scientiam: hanc enim vobis annuntiare debet, inquit, Cyrill. Chrysostom. Jansenius, Toletus et alii. Audi Didymum: *Dans Filius, non privatur his quæ tribuit, nec cum damno suo impartitur aliis, nec Spiritus Sanctus accipit quod ante non habuit; sic est intelligendus Spiritus Sanctus a Filio accipere, ut una cognoscatur dantis et accipientis substantia: sic et Filius a Patre accipit ea in quibus subsistit.*

Aliter Maldonatus, q. d. *De meo accipiet*, id est, meo nomine veniet, nec aliam quam meam doctrinam vobis quasi legatus meus exponet. Sed hoc videtur alienius. Perperam Nonnus vertit, *De meo Patre accipiet*, quasi Spiritus Sanctus a Patre solo procedat, non a Filio. Non enim ait Christus: Ille Patrem clarificabit, quia de Patre accipiet, sed, *ille me clarificabit, quia de meo accipiet.*

Ex hoc loco Patres, imo Concil. Florent. sess. 25. probant Christi divinitatem et processionem Spiritus Sancti a Filio, æque ac a Patre. Citat eos fuse Maldon. hic in fine hujus versus, et Bellarm. lib. 2, de Christo cap. 24 et 25. Unde docte Theodorus Heracleotes in Catena Græcor. hoc loco: *Spiritus Sanctus*, inquit, *testis fuit divinitatis Unigeniti, cum ex ejus esset essentia, essentiamque ejus declararet:* nec enim spirari potest Spiritus Sanctus, nisi ab eo qui est Deus.

Dices: Cur ergo Christus non dixit, Me accipiet, sed *de meo*. Resp. quia Spiritus Sanctus a Filio non accipit totum quod est in Filio: non enim accipit filiationem, sed essentiam, ex qua et filiatione constituitur filius secundum nostrum modum concipiendi. Et sic explicat Christus v. seq. dicens: *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, Quia de meo accipiet*. Unde patet τo *de meo*, idem esse cum τω *omnia quæ habet Pater, mea sunt;* scilicet ipsa deitas cum omnibus suis attributis. Hinc Theophyl. exponit: *De meo*, id est, de thesauro divinitatis, qui est in me, *accipiet*. Perperam ergo hæretici ex τω *de meo*, contendebant Spiritum Sanctum non natura, sed participatione esse Deum, uti refert S. Aug. tract. 100. et Cyrill. l. 13. Thesauri c. 4. participat enim ipsam naturam divinam, quæ nullas habet partes, sed tota est indivisibilis et simplicissima.

ACCIPIET.] Id est, accepit ab æterno, accipit et ac-

cipiet semper. Futurum enim omne tempus complectitur, et melius convenit æternitati, quia hæc in æternum durat, uti semper durat spiratio Spiritus S. Sensus totius hujus loci est, q. d. Ne tristemini, quod me abeunte, vestro doctore privemini: nam mittam Spiritum Sanctum, qui cum merus sit Spiritus divinus, docebit vos omnia, quæ salutis et spiritus sunt: eo autem docente ego vos doceo, quia a me accipit omnia, a quo procedit; ille charitatem et gloriam meam vobis demonstrabit, quia a me accipiet omnia quæ dicturus est vobis, et ita per ipsum vobis loquar, et me demonstrabo vobis: nec miremini quod de Spiritu Sancto dixerim, *De meo accipiet:* nam ego per æternam generationem accepi a Patre omnia, quæ ipse habet; et ideo accepi ab ipso, quod unum sim cum ipso principium Spiritus Sancti. Ita Ribera.

15. OMNIA QUÆCUMQUE HABET PATER, MEA SUNT: Arabicus, *omnia quæcumque sunt Patri, sunt mihi;* Nonnus, *sors mea sunt omnia quæ habet Pater meus.* Probat Spiritum Sanctum a se accipere essentiam et scientiam, ex eo quod omnia quæ habet Pater sua sint (omnia enim sua, excepta paternitate; ait Concil. Florent. Pater generando communicavit Filio) ergo et virtutem spirandi Spiritum Sanctum, quam habet Pater, communicavit Filio. Unde explicans subdit: PROPTEREA DIXI: QUIA DE MEO ACCIPIET, ET ANNUNTIABIT VOBIS] q. d. Ideo dixi, *De meo accipiet*, quia accipiet omnia quæ habet Pater, quæque ipse mihi communicavit: omnia enim quæ Patris sunt, mea quoque sunt, atque ego eadem Spiritui Sancto spirando communico, nimirum meam Deitatem, omniscientiam, omnipotentiam, etc. Ita Didymus: *Patris nomine*, ait, *se Filium esse declaravit, non paternitatem usurpavit* (uti voluit Sabellius) *quæ Pater habet juxta substantiam, id est, æternitatem, immutabilitatem, bonitatem, hæc eadem habet et Filius.* Et S. Hilarius l. 8. de Trinitat. *Docet*, ait, *a Patre accipienda, a se tamen accipi, quia omnia quæ Patris sunt, sua sunt, non habet universitas diversitatem.* Hinc rursum colligitur Spiritum Sanctum procedere a Filio: quia omnia, quæ habet Pater, habet Filius excepta paternitate: atqui Pater habet vim et actionem spirandi Spiritum Sanctum, ergo eamdem habet et Filius. Confirmatur: quia si Pater et Filius non haberent omnia communia excepta relatione opposita, distinguerentur plusquam relatione, et proinde distinguerentur substantia: nam Pater ut spirator, non est relativum ad Filium, ergo si ut spirator distinguitur a Filio, distinguitur per spirationem, non ut relatio est, sed ut est forma quædam in Patre subsistens: proinde Pater et Filius in substantia differunt, quæ est hæresis Ariana.

16. MODICUM, ET JAM NON VIDEBITIS ME: ET ITERUM MODICUM, ET VIDEBITIS ME: QUIA VADO AD PATREM.] Syrus, *paulisper; et non videbitis me; et iterum paulisper, et videbitis me, quippe qui abeam ad Patrem.* q. d. Modicum tempus (post paucas horas) a Judæis capiendus, passurus, et in cruce moriturus sum, moxque sepeliendus, et tunc mœsti *non videbitis me:* sed post aliud modicum tempus, iterum *videbitis me.* Nam post triduum a morte resurgam, et me vobis videndum magno cum gaudio exhibebo: quoniam paulo post iturus sum ad Patrem, et ascensurus in cœlum, ac glorificandus sessione ad ejus dexteram: nec enim a morte detineri potero, sed mox eam in me vincam, faciamque ut et vos eamdem vincatis et superetis. Ita Chrys. hom. 78. Cyrill. Leont. Theoph. Euthym. Ribera, Toletus, Jansen. Mœstos enim de suo abitu Apostolos solatur Christus absentiæ suæ brevitate, quod illa brevis et modica sit futura, ac mox magno gaudio compensanda, et ingenti gloria cumulanda.

Aliter S. Aug. Beda et Mald. q. d. Modico et parvo tempore vobiscum commorabor in terra, scilicet per 40 dies usque ad ascensionem meam in cœlum, postquam amplius non videbitis me; sed post aliud modicum tempus hujus sæculi, iterum videbitis me, nimirum in die judicii, et communi omnium resurrectione, quando vos in corpore et anima in cœlum mecum assumam, beabo et glorificabo: *quia ad Patrem vado*, ut gloriam quam passione mea merui, sedens ad dexteram ejus obtineam, ibique cum eo gloriose regnem usque ad diem judicii, quando redibo, ut vos ad regnum meum transferam: quia tantum hujus sæculi tempus, licet plurium sit millium annorum, si comparetur cum Dei æternitate, modicum est et exile instar puncti.

Audi S. Aug. tract. 101. *Modicum est hoc totum spatium, quod præsens pervolat sæculum. Unde dicit idem Evangelista ep. 1. c. 2. Novissima hora est.* Et post nonnulla: *Hoc modicum longum nobis videtur, quoniam adhuc agitur; cum finitum fuerit, tunc sentiemus quod modicum fuerit: non ergo sit gaudium nostrum quale habet mundus, de quo dictum est: Mundus autem gaudebit; nec tamen in hujus desiderii parturitione sine gaudio tristes simus, sed sicut ait Apostolus, spe gaudentes, in tribulatione patientes: quia et ipsa parturiens, cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole, quam tristis est de præsenti labore.* Hinc Psaltes. et ex eo S. Petrus ep. 2. c. 3. v. 8. *Unus dies apud Dominum*, inquit, *sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus.* Vide ibi dicta.

17. DIXERUNT ERGO EX DISCIPULIS EJUS AD INVICEM: QUID EST HOC, QUOD DICIT NOBIS: MODICUM, ET NON VIDEBITIS ME; ET ITERUM MODICUM, ET VIDEBITIS ME, ET QUIA VADO AD PATREM? 18. DICEBANT ERGO: QUID EST HOC, QUOD DICIT, MODICUM? NESCIMUS QUID LOQUITUR.] Videbatur Apostolis hoc Christi dictum esse obscurum, imo ænigma: nec mirum, cum etiamnum multis Christianis tale esse videatur. Studio id fecit Christus, ut mœstos eorum animos novitate hac phrasis acutæ et involutæ erigeret, et ad ejus explicandæ interrogationem impelleret, cui ipse deinde respondens mœstitiam eorum depelleret, vel certe leniret. Causam duplicem dat S. Chrys. Theoph. Euthym. Primam, quod revera dictum hoc in se esset obscurum. Secundam, quod Apostoli mœstitia erant prægravati, et quasi oppressi. Tertiam dat Rupertus, quod Apostoli necdum caperent resurrectionis mysterium, nec certo crederent Christum die tertio a morte resurrecturum. Quartam dant S. Aug. et Beda, quod re *modicum* a Christo repetitum et inversum turbaret eos. Modica enim voluptas hujus vitæ parit in altera, vertiturque in æternum et immensum gaudium, uti dicere solebat S. Franciscus: *Quod enim in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2. Corinth. 4. 17. Elige.

19. COGNOVIT AUTEM JESUS, QUIA VOLEBANT (desiderabant, sed mœsti et pavidi non audebant) EUM INTERROGARE.] Cognovit id Christus non ex Apostolorum vultu, gestibus et nutibus; sed vi divinitatis suæ, introspiciendo secretas eorum in mente cogitationes et arcana desideria. Prævenit ergo eorum interrogationem, ut ostenderet se esse cardiognosten, id est cordium inspectorem, ideoque Deum. Ita Cyrill.

20. AMEN, AMEN DICO VOBIS, QUIA PLORABITIS, ET FLEBITIS (Arabicus, *ululabitis;* Syrus, *lamentabimini*) VOS, MUNDUS AUTEM GAUDEBIT: VOS AUTEM CONTRISTABIMINI, SED TRISTITIA VESTRA VERTETUR IN GAUDIUM.] Subaudi. Et vicissim mundi gaudium vertetur in tristitiam et luctum. Ita Rupert.

Primo, S. Chrysost. Cyrill. Leon. Theophyl. Euthym. et Rupertus, qui v. 16. intellexerunt de morte et resurrectione Christi, sic exponunt. q. d. Post modicum tempus, imo post paucas horas, cum videbitis me capi, crucifigi, mori, sepeliri, vos, o discipuli mei, de tam acerbo meo vestroque casu lugebitis; mundani vero Judæi hostes mei gaudebunt, quod me scelerum ipsorum insectatorem morte mulctarint; sed paulo post tristitia et luctus vester vertetur in gaudium, cum tertio die me resurgentem et redivivum videbitis, tuncque Judæi tristabuntur et indignabuntur quod me mortem ipsorum calcasse et superasse dolebunt. Hic sensus proprie et primario a Christo intenditur Explicat enim illud v. 16 *Modicum, et non videbitis me,* etc. Secundario tamen intendit significare Apostolorum persecutiones et afflictiones suis similes et pro se tolerandas. Unde

Secundo, S. August. Beda et Maldon qui τὸ *modicum* v. 16. exponunt de tota præsenti vita, totoque hujus temporis sæculo, sic explicant, q. d Vos, o Apostoli, post meum in cœlum ascensum, prædicantes meam legem, et fidem, persecutionibus, laboribus et ærumnis afflicti dolebitis et lugebitis; mundani vero gaudebunt, quod vobis dominentur, vosque affligant, crucient et occidant: sed in fine hujus sæculi ego veniam et liberabo vos, ut mecum in æterna beatitudine gaudeatis.

Moral. Pios in hac vita adversis affligi, impios in prosperis exultare docet sæpe sacra Scriptura, ut Job cap. 21. 7. David Ps. 72 v. 2. 3. 4. Habacuc c. 1. 3. Jerem. c. 12. 1. Idem docet nos quotidiana experientia. Sed eadem docet in exitu et morte pios gaudere, impios lugere, ut patet Lucæ 6. 25. Jacobi 5 v. 2. et 3. Rom. 8. 18. *Difficile, imo impossibile est,* ait S. Hier. epist. 34. ad Julianum, *ut et præsentibus quis et futuris fruatur bonis, ut et hic ventrem, et ibi mentem impleat, ut de deliciis transeat ad delicias, ut in utroque sæculo primus sit, ut et in cœlo et in terra appareat gloriosus.*

Quocirca Tertull. lib. de Spectac. cap. 28. hæc Christi verba eleganter et pathetice pertractans: *Viribus,* inquit, *disposita res est. Nunc illi lætantur, nos contristamur. Sæculum,* inquit, *gaudebit, vos tristes eritis. Lugeamus ergo dum Ethnici gaudent, ut, cum lugere cœperint, gaudeamus; ne pariter nunc gaudentes, tunc quoque pariter lugeamus. Delicatus es, Christiane, si et in sæculo voluptatem concupiscis, imo nimium stultus, si hoc existimas voluptatem.* Et paulo post: *Dicas velim: Non possumus vivere sine voluptate, qui mori cum voluptate debebimus! Nam quod est aliud votum nostrum, quam quod et Apostoli, exire de sæculo, et recipi apud Dominum? Hæc voluptas, ubi et votum* Mox fidelium gaudia hujus vitæ hæc assignat: *Quæ major voluptas, quam fastidium ipsius voluptatis, quam sæculi totius contemptus, quam vera libertas, quam conscientia integra, quam vita sufficiens, quam mortis timor nullus; quod calcas deos nationum, quod dæmonia expellis, quod medicinas facis, quod revelationes petis, quod Deo vivis! Hæ voluptates, hæc spectacula Christianorum, sancta, perpetua, gratuita,* etc *Ad signum Dei suscitare, ad tubam angeli erigere, ad martyrii palmas gloriare. Aspice impudicitiam dejectam a castitate, perfidiam cæsam a fide, sævitiam a misericordia contusam, petulantiam a modestia obumbratam, et tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur* Et mox: *Quæ illa exultatio angelorum, quæ gloria resurgentium Sanctorum! quale regnum exinde justorum! qualis civitas nova Jerusalem!*

Idipsum 700. annis ante prævidens Isaias graphice describit c. 65. 14. *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis: ecce servi mei bibent, et vos sitietis: ecce servi mei lætabuntur, et vos confundemini: ecce servi mei laudabunt præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis.* Vide ibi dicta.

Hinc S Cæcilia Evangelium Christi semper gestans in pectore, illudque prædicans, Tiburtium pluresque alios ad Christum convertit, quibus hoc imprimis inculcabat *Nolite, o filii hominum, hujus vitæ fugientem quærere lætitiam, ut lætitiam illius vitæ æternam possideatis, quæ hanc vitam excipit. In hac enim vita breve tempus vivitis: in illa vero in omne ævum.* Cumque Almachius præfectus eam cum suis insipientem assereret, quod, spretis hujus mundi gaudiis, austeram et lugubrem Christianorum vitam amplexa foret: resp. S Valerianus S. Cæciliæ sponsus: *Veniet tempus, quo accipiemus millecuplos fructus nostræ afflictionis; et nobis lætantibus, flebunt illi qui nunc efferuntur lætitiis: est enim nunc tempus seminandi. Qui ergo in hac vita seminant, quæ sunt ad tempus, lacrymas, in illa beata et æterna vita metent gaudium sempiternum.*

Denique S. Cyprian tract. de Mortal. ex hac Christi gnome, evincit in peste et morte Christiano non esse tristandum, sed gaudendum, quod per eam ad Christi visionem et summum gaudium veniat. Audi eum: *Cum ergo Christum videre gaudere sit, nec possit esse gaudium nostrum, nisi cum viderimus Christum, quæ cæcitas animi, quæve dementia est, amare pressuras, et pœnas, et lacrymas mundi, et non festinare potius ad gaudium, quod numquam possit auferri?*

21. MULIER CUM PARIT, TRISTITIAM HABET, QUIA VENIT HORA EJUS (ut magno labore et dolore parturiat) CUM AUTEM PEPERERIT PUERUM, JAM NON MEMINIT PRESSURÆ PROPTER GAUDIUM, QUIA NATUS EST HOMO IN MUNDUM.] Syrus, *mulier cum parit, ægritudine afficitur, quia venit dies partus ejus: cum autem pepererit filium, non meminit angoris, propter gaudium illud, quod natus sit homo in mundo;* quia scilicet mater

videt infantulum, quem enixa est, quem sperat in vita sibi auxilio fore et honori, in morte vero eumdem post se successorem et superstitem in mundo relinquere, ut per eum stirps sua et familia propagetur. Quia enim homines optant semper esse et vivere, nec id in seipsis consequi possunt, cum mortis legibus subjaceant; hinc gaudent filios edere, ut in illis perdurent, et quasi æternitatem quamdam consequantur. Sic regina gaudet cum primogenitum peperit, quia regem se peperisse censet.

Apposita est hæc Christi parabola, quæ passionis et mortis suæ tempus comparat parturitioni, resurrectionem vero gaudio post partum. Christus enim in passione cruciatus fuit doloribus et angoribus, instar mulieris parturientis; at peracto partu, cum se merito mortis suæ resurgentem vidit, nosque similiter resurrecturos cognovit, mirifice gavisus est, et magno gaudio Apostolos et fideles omnes perfudit. Hos enim quasi infantulos suos parturiit, pro iis moriens in cruce. Ita S. Chrys. Cyrill. Theophyl. Euthym. Simili modo, juxta sensum S. Aug. et Bedæ paulo ante datum, idem applices persecutionibus et doloribus Apostolorum et fidelium in hac vita, ac gaudio et exultationi eorumdem in communi omnium resurrectione: de quo mox plura.

PUERUM.] Quia, ut ait S. Augustin. majus gaudium esse consuevit quando non puella, sed puer (masculus) nascitur, ut mystice significetur fideles debere esse masculo et virili animo, ad fortia agendum et patiendum: vocati enim sunt ad cœlestium contemplationem; imo cœli expugnationem, non ad mollitiem hujus sæculi, ait Interlin. Porro puer hic mox homo vocatur, cum dicitur: *Natus est homo in mundum*; ut significetur resurrectio Christi: per resurrectionem enim Christus quasi denuo natus est, non puer, sed homo et vir perfectus. Ita Chrys. Non dixit *puer*, inquit, *sed homo*, occulte suam resurrectionem insinuans, æque ac nostram post mortem beatitudinem, tunc enim nascemur in vitam æternam, ait Alcuinus. Unde Beda: *Non debet*, inquit, *videri novum, si natus dicatur qui ex hac vita migraverit: ut enim procedens de matris utero in hanc lucem ingreditur, ita solutus a carnis vinculis ad lucem æternam sublimatur. Unde Sanctorum solemnia non funebria, sed natalitia vocantur.*

Porro, dolori parturientis recte comparatur dolor discipulorum: Primo, quia uterque fuit acerbissimus, ac acerbior est in partu masculi quam fœminæ, ait Aug. tract. 101. Secundo, quia uterque est brevis. Ita Chrysost. serm. 78. Tertio, uterque est periculosus: Quarto, uterque vertitur in gaudium, ille nativitatis pueri, hic resurrectionis Christi et discipulorum: ita Cyrill. Quinto, sicut idem puer natus est causa doloris dum paritur, et gaudii dum natus est: sic idem Christus morte sua magnum dolorem creavit discipulis; resurrectione vero sua magnam lætitiam. Sexto, utriusque gaudium est mirificum et summum, quod omnem præcedentem dolorem absorbet.

22. ET VOS IGITUR NUNC QUIDEM TRISTITIAM HABETIS, ITERUM AUTEM VIDEBO VOS, ET GAUDEBIT COR VESTRUM: ET GAUDIUM VESTRUM NEMO TOLLET A VOBIS.] Est postparabola, sive applicatio parabolæ, ejus scopum fructumque significans. *Et*, id est *sic*, similiter, simili modo. Connectit enim similia, scilicet mulierem parturientem cum patiente Christo et Apostolis, q. d. sicut mulier parturiens cruciatur et gemit, edita vero prole gaudet: sic et vos in mea passione et morte imminente tristabimini, sed die tertio resurgens, et quasi ex sepulchro renatus videbo vos, tuncque mire gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet, sed vobis manebit perenne, quia immortalis et gloriosus resurgam, nec amplius mori potero, sed semper vivam vitam beatam, ut vobis in omni persecutione et afflictione adsim et opituler, vosque omnibus adversis superiores efficiam, et tandem glorioso martyrio coronem, itaque ad cœlestia gaudia traducam, quæ nemo tollet a vobis, quia erunt sempiterna. Primo ergo loquitur Christus de gaudio Apostolorum ob suam; secundario vero, ob ipsorummet resurrectionem, felicitatem et gloriam, uti jam dixi. Hanc enim parturit labor et dolor hujus vitæ, sicut prolem parit parturitio puerperæ.

Præclare S. Cyprianus ad Demetrianum: *Pœnam*, ait, *de adversis mundi ille sentit, cui et lætitia et gloria omnis in mundo est. Ille mœret et deflet, si sibi male sit in sæculo, cui bene non potest esse post sæculum, cujus vivendi fructus omnis hic capitur, cujus hic solatium omne finitur, cujus caduca et brevis vita hic aliquam dulcedinem computat et voluptatem; quando istinc recesserint, pœna jam sola superest ad dolorem. Cæterum nullus iis dolor est de incursatione malorum præsentium, quibus fiducia est futurorum bonorum. Denique nec consternamur adversis, nec frangimur, nec dolemus, neque in ulla aut rerum clade, aut corporum valetudine mussitamus: spiritu magis quam carne viventes, firmitate animi infirmitatem corporis vincimus.* Et inferius pluribus interjectis: *Viget apud nos spei robur, et firmitas fidei, et inter ipsas sæculi labentis ruinas erecta mens est, et immobilis virtus, et numquam non læta patientia, et de Deo suo semper anima secura.*

TRISTITIAM HABETIS.] Tristamini ob meum abitum ad mortem, deinde post mortem meam tristabimini ob persecutiones et cruces vobis ingruentes. Sic et tristabuntur cæteri fideles, qui per lacrymas et pressuras ad gaudia æterna contendunt, ait Alcuinus. Porro, ut advertit S. Aug. in hisce pressuris *non sumus sine gaudio tristes, sed, sicut dicit Apostolus, spe gaudentes: nam et mulier parturiens, cui comparati sumus, plus gaudet de mox futura prole, quam tristis est de præsenti dolore.*

Tropolog. mens peccatoris pœnitentis, item mens justi, cum meditatur martyrium, ingressum Religionis, vel aliud opus arduum et heroicum, est quasi mulier parturiens, quia magno labore et dolore fœtum conversionis suæ, martyrii, Religionis, etc. enititur et parit. Lege et S. August. in Confess. lib. 8. c. 8. ubi narrat quanto molimine parturierit propositum novæ vitæ. Hoc est quod ait Isaias cap. 26. *Sicut quæ concipit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis; sic facti sumus a facie tua, Domine; concepimus, et quasi parturivimus, et peperimus spiritum.* Sed hæc parturitio parit ingens gaudium. Impii vero similiter parturiunt sua scelera cum ingenti labore et dolore, sed hic vertitur in æternum gehennæ tormentum, juxta illud Isaiæ 59. *conceperunt dolorem, et pepererunt iniquitatem.* Et Psal. 7. *Ecce parturiit injustitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem.* De his dictum est

Sapient. 2. *Lassati sumus in via iniquitatis, ambulavimus vias difficiles*, et reliqua.

Rursum prædicator, confessarius et quivis alius, qui animas Deo lucrari satagit, id facit cum magna parturitione. Unde S. Gregorius lib. 30. Moral. cap. 9. talem comparat cervæ parturienti, quæ difficillime parit, ideoque præ dolore rugit. Explicans enim illud Job cap. 39. 1. *Numquid*, etc. *parturientes cervas observasti? Perpaucorum est pensare*, inquit, *quis labor sit in prædicationibus Patrum: quantis doloribus, quasi quibusdam conatibus animas in fide et conversatione parturiunt, quam cauta se observatione circumspiciunt, ut sint fortes in præceptis, compatientes in infirmitatibus, in minis terribiles, in exhortationibus blandi, in ostendendo magisterio humiles, in rerum temporalium contemptu dominantes, in tolerandis adversitatibus rigidi; et tamen dum vires suas sibimet non tribuunt, infirmi: quantus sit eis dolor de cadentibus, quantus de stantibus timor; quo fervore alia adipisci appetunt, quo pavore alia adepta conservant.*

Et gaudium vestrum nemo tollet.] Quia gaudium ipsorum Christus est, qui jam non moritur, ait Interlin. Rursum id verius erit in cœlo. Unde S. Aug. *Nec vero finis nobis sufficit*, ait, *nisi cujus nullus est finis.*

23. Et in illo die me non rogabitis quidquam.] Græcum ἐρωτήσετε et Latinum *rogabitis* duo significat. Primum, proprie *interrogabitis*, ut vertit Syrus, et sic legunt nonnulli codices Latini. Secundum, petetis, orabitis, postulabitis, juxta illud c. 14. 16. *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis.*

Primo ergo, Cyrillus priore modo accipit, refertque ad diem resurrectionis et Pentecostes. q. d. Cum resurrexero, et Spiritum Sanctum misero in Pentecoste, non erit opus me quidquam interrogare, quia partim ego resurgens, partim Spiritus Sanctus adveniens docebit vos omnia, quæ ad vestrum officium et apostolatum spectant. Multa enim discipuli ignorantes rogarant Christum, ut, *Domine, quo vadis? Quomodo possumus viam scire? Ostende nobis Patrem. Cur manifestas te nobis, non mundo?* ut patet c. 14. v. 5. 8. 22. et hic v. 17. non intelligentes τὸ *modicum*, volebant eum interrogare: Christus ergo apposite eis respondit, brevi se per Spiritum Sanctum ita illuminaturum illos, ut quasi θεοδίδακτοι non opus habeant quidquam amplius interrogare eorum quæ ante adventum Spiritus Sancti rogare solebant, uti paulo ante eum rogarunt: *Domine si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Act. 1. Sic et Euthym.

Secundo, S. Chrys. hom. 78. Theoph. Ribera et alii τὸ *rogabitis* exponunt *petetis, orabitis, postulabitis*. q. d. In illo die cum ad vos per resurrectionem redibo, non indigebitis me rogare, et in vestris necessitatibus precari, sed satis vobis erit invocatio mei nominis apud Patrem, ut me etiam absente omnia ab illo impetretis. Huic expositioni favet id quod sequitur: *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

Tertio, S. Aug. tract. 101. utrumque sensum jam datum jungit, refertque ad diem cœlestis gloriæ: tunc enim non opus erit quidquam interrogare vel obsecrare, cum omnia abunde per gloriam suggerantur et suppeditentur. Audi S. Aug. *At postquam resurrexit, interrogatum legimus a discipulis, quando regnum restitueret Israel; rogatus est etiam a Stephano, cum esset in cœlo, ut spiritum ejus susciperet: puto ergo quod hic dicit referendum esse ad tempus, quo videbimus eum sicuti est, ubi nihil desiderandum remanebit, nihil quærendum latebit.*

Amen, amen dico (in veritate, verissime et certissime promitto, S. August. ait: *juro*: censet enim ipse *amen* esse juramentum) vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.] Est nova hæc apostolorum consolatio, novum quoque documentum eis datum a Christo, ut eo se absente utantur, ad omnia quibus egent impetrandum a Patre, nimirum petendo ea ab ipso in nomine Christi. q. d. Nolite, o discipuli, tristari de meo abitu et absentia, quia certo vobis promitto Deum Patrem vobis daturum quidquid in nomine meo petieritis. Petite ergo et accipietis. Solebatis omnia quibus egebatis, a me petere, nunc ego abeo, et mei loco Patrem substituo: quod a me petebatis, petite a Patre; ille tam facile, tam amanter et liberaliter vos audiet et exaudiet, sicut ego vos audire et exaudire solebam. Nec absentiam causemini, vel distantiam, quod Pater sit in cœlis, vos vero in terris. Nam et Pater in terris est, cum sit ubique, imo intra vos est, in anima et mente vestra est, non tantum per essentiam, præsentiam et potentiam, sed et per gratiam. Anima enim vestra ejus est sedes et templum, in qua ipse a vobis laudari, orari et invocari cupit. Ibi ergo eum vobis præsentem, imo familiarem et intimum invocate; ibi ipse vos exaudiet.

Singula verba habent emphasim. Primo, *dico vobis*, q. d. Vobis hoc spondeo, quia vos estis intimi mei amici, discipuli et Apostoli, quos ergo summe diligo, ut vestri curam singularem geram, vobisque de omnibus provideam. Primario ergo, hæc Christus dicit Apostolis; secundario, fidelibus omnibus quavis ætate viventibus, quia horum personam sustinebant, et hos repræsentabant Apostoli.

Secundo, *quidquid*, scilicet vobis salutare, et Deo honorificum, quod sit aliquid (solidum et utile, Deoque gratum) non nihil, ait Interlin. Et S. Aug. Aliquid, inquit, quod non in corporatione beatæ vitæ sit nihil. Qui ergo petit rem illicitam vel noxiam, ut vindictam de inimicis, non exauditur, quia non petit aliquid (salutiferum) sed nihil: peccatum enim est non ens, et quasi nihil. Licet quidem res temporales et adiaphoras, ut sanitatem, opes, officium, dignitatem petere a Deo; sed illas referre oportet ad finem honestum, ut scilicet per ea magis placeamus Deo, ac plura bona opera exercere possimus.

Tertio, *petieritis*: græce αἰτήσητε, id est, poposceritis, oraveritis, precabimini, imploraveritis, contenderitis, expostulaveritis, mendicaveritis, invocaveritis, scilicet, uti decet et par est, nimirum Primo, humiliter; Secundo, reverenter; Tertio, fiducialiter; Quarto, ardenter; Quinto, perseveranter.

Quarto, *Patrem*. q. d. Magna spe et amore petite, quasi filii a patre: ipse enim paterno affectu vos summe diligit.

Quinto, *in nomine meo*, id est, per me et mea merita, non per vestra, de quo mox plura.

Sexto, *dabit vobis*, secure et certe, si ita petatis, uti oportet.

In nomine meo.] q. d. Abiturus relinquo vobis nomen meum, hoc allegate apud Patrem, et omnia obti-

nebit. Ostendit nominis sui virtutem, ait Chrysost. solum enim nominatus apud Patrem, facit mirabilia. q. d. Ne existimetis de reliquo me non futurum vobiscum, aut vos derelictos: nomen enim meum magnam dabit securitatem Hæc Chrysost.

Quæres: Quid est petere in nomine Christi? Resp. Primo, S. Greg. hom. 27. *Nomen filii Jesus est, Jesus autem salvator, vel etiam salutaris dicitur: ille ergo in nomine Salvatoris petit, qui illud petit, quod ad veram salutem pertinet. Nam si id quod non expedit petitur, non in nomine Jesu petitur. Unde et eisdem Apostolis adhuc infirmantibus Dominus dicit: Usque modo non petistis quidquam in nomine meo, ac si aperte diceretur: Non petistis in nomine Salvatoris, quia nescitis quærere æternam salutem. Hinc est quod et Paulus non exauditur, quia si liberaretur a tentatione, ei non prodesset ad salutem* 2. Corinth. 12. Et inferius: *Pensate petitiones vestras, videte si in nomine Jesu petitis, id est, si gaudia salutis æternæ postulatis. In domo enim Jesu, Jesum non quæritis, si in æternitatis templo importune pro temporalibus oratis. Ecce alius in oratione quærit uxorem, alius petit villam, alius postulat vestem, alius dari sibi deprecatur alimentum.* Et S. August. *Non petitur*, ait, *in nomine Salvatoris, quidquid petitur contra rationem salutis, et qui sentit de Christo, quod non est de unico Dei Filio sentiendum, non petit in ejus nomine: accipit autem, qui ut debet petit, quando debet accipere: quædam enim non negantur, sed ut congruo dentur tempore, differuntur.*

Sic et Beda, Rupertus et S. Thom Hæc vera sunt sed symbolica, non litteralia.

Secundo ergo, magis ad litteram, S. Cyrillus, et ex eo Jansenius: In nomine meo, dicit, inquit, ut Christus se mediatorem et collargitorem ostendat: nam quatenus Deus, nobis cum Patre bona largitur; quatenus mediator est, nostras preces ad Patrem adducit, ipse enim nobis libertatem atque fiduciam ad Patrem largitur.

Tertio, Euthymius, *in nomine, meo* inquit, hoc est tamquam mei, tamquam Christiani.

Quarto, et genuine, S Chrysost. Theoph Tolet. et alii, petere in nomine Christi, inquiunt, est petere per Christum, sive per Christi merita, dignitatem et auctoritatem Christus enim sua passione et morte meruit, ut quod ejus nomine petimus, a Deo impetremus. Quare impetratio hæc respectu nostri est gratia, respectu Christi est quasi justitia. Nomen ejus in Script significat vires, virtutem, merita, gratiam, dignitatem, auctoritatem. Petere ergo in nomine Christi, est petere allegando merita Christi, in iisque confidere, non in suis propriis; ut Deus non in nostram indignitatem et peccata, sed in faciem Christi sui respiciat, et ob ejus sanctitatem et merita nobis donet, quod non meremur. Christus ergo hic non solum Deum, sed Deum incarnatum, obedientem usque ad mortem crucis significat. Hic enim meruit ut Pater nostras preces exaudiat. Sic explicat Ecclesia, quæ omnes orationes suas concludit: *Per Dominum nostrum Jesum Christum*. Sic Judæi orabant Deum per merita Abraham Isaac et Jacob parentum suorum: Christiani vero per merita Christi, qui in infinitum illorum merita superat.

Quinto, Ribera sic explicat: Petite *in nomine meo*, hoc est, petite quasi a me missi, quasi ego per vos hoc petam a Patre; sicut rex a Pontifice petit quippiam per legatum suum Petite, non quasi vobis donandum, sed mihi, sicut fratres Joseph rogant, ut iniquitatem ipsorum condonet patri, quasi pater illam in se susceperit et postulet illam sibi condonari, non fratribus, Genes. 50. Simili enim modo Christus donat nobis sua merita, suam auctoritatem et gratiam, quam habet apud Patrem, ut per illam petamus.

Hinc rursum, petere in nomine Christi, est petere ea quæ Christus nobis cupit, et dari nobis vult, scilicet quæ ad salutem animæ spectant. Unde hæc oratio est efficax, et exauditur a Deo Quocirca valde pia et efficax, est illa nonnullorum oratio: Domine, da mihi hoc, quod Christus Dominus in me desiderat, quod ipse mihi dari cupit, pro quo ipse moriens in cruce oravit, et mihi donari postulavit. Rursum quod B. Virgo mihi optat, quod ipsa pro me precatur: ipsa enim me, meamque salutem adamat, et melius me novit, quid mihi ad eam sit utilius. Hic sensus pius est, sed quartus magis litteralis et genuinus.

Dabit vobis] Dices: Experimur multos multa petere a Deo, nec impetrare: quomodo ergo hic dicitur, *Dabit vobis?* Resp Causa, cur non impetrent est, quod non petant ea quæ petere oportet, vel ea ratione et modo, quo oportet, uti docet S. Jacobus in epist. c. 4. Affirmativæ enim promissiones in Script. requirunt certas conditiones quas ipsa alibi explicat. Sic oratio et impetratio requirit Primo, humilitatem et reverentiam: quare qui illa caret, sed superbe et præsumptuose orat, uti fecit Pharisæus ille Luc. c. 18. hic nihil impetrat.

Secundo, requirit contritionem de peccatis, ut orans sit amicus, vel serio cupiat fieri amicus Dei; hostes enim et inimicos suos non exaudit Deus. Quare peccatores, qui in peccatis suis persistere volunt, non audiuntur a Deo Vis ergo ut te audiat Deus, tu prior audi, et adimple legem ipsius: fac prior voluntatem Dei: sic Deus faciet voluntatem tuam, et tua vota implebit; hoc est quod ait Isaiæ 1 *Non exaudiam, quia manus vestræ plenæ sunt sanguine.*

Tertio, requirit magnam fidem et spem, sive fiduciam impetrandi per merita Christi id quod petimus. Hac fiducia multi carent, ideoque non impetrant: *Postulet*, ait S Jacob cap. 1. *in fine nihil hæsitans.* Hinc S. Basilius Constitut. monast. cap. 2 causam, cur non exaudiamur, assignans, ait: *Non recte petisti, quia aut dubitabundus, aut aliud agens petisti.*

Quarto, requirit perseverantiam, ut patet Lucæ 11. v. 7. et 8. Vide ibi dicta. Denique recte notat S. Aug. hic tract. 73. Deum subinde negare id quod petimus, quia hoc magis expedit saluti nostræ et gloriæ Dei. Deus ergo non exaudit nos ad voluntatem, sed ad salutem Sic Paulum orantem liberari a stimulo carnis non exaudivit, quia hic illi utilior erat ad humilitatem, et ad continuam cum eo luctam et victoriam. Unde audivit: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur*, 2. Cor. 12. 9

Vobis.] Hinc S. August. tract. 102 censet hic dumtaxat promitti orationis effectum, si pro nobis ipsis oremus, non autem si oremus pro aliis. *Exaudiuntur Sancti*, ait, *pro seipsis, non pro omnibus: non enim dictum est, Dabit, sed Dabit vobis.* Verum melius et liberalius S Basil. in Regul. brevior. reg. 261 Toletus et alii, censent id promitti, sive pro no-

his, sive pro aliis oremus. Nobis enim dat Deus, quod aliis dat pro quibus oramus: dat enim nobis orantibus orationis fructum Et hoc magis congruit liberalissimæ Dei beneficentiæ. Adde, orare pro aliis opus esse majoris charitatis, præsertim si pro inimicis oremus: unde talis oratio exaudiri solet, uti exauditus est Christus orans pro suis crucifixoribus: et S. Stephanus orans pro Saulo. Ratio est quam dat S. Greg. homil. 27. *Virtus*, inquit, *veræ orationis est celsitudo charitatis. Et tunc quisque quod recte petit adipiscitur, cum ejus animus in petitione nec inimici odio fuscatur. Sed plerumque reluctantem animum vincimus, si etiam pro inimicis oramus.*

Porro, quod subinde pro aliis orantes non exaudiamur, vel est culpa nostra, vel illorum pro quibus oramus, qui sua ignavia vel malitia indignos se reddunt Dei gratia, imo subinde Deo obstrepunt, eumque vocentem spernunt.

Exemplum est in Vitis Patrum. Quidam enim tentatus spiritu luxuriæ postulavit preces sancti cujusdam Anachoretæ, ut illi liberationem impetraret. Oravit ille semel et iterum, sed frustra. Miranti respondit Deus: Tentatus non meretur audiri, quia ipse sua ignavia fovendo cogitationes obscœnas, iisque colludendo, causa est tentationis suæ. Anachoreta id ipsum narravit tentato, qui compunctus ex Anachoretæ consilio dedit se orationi, vigiliis et jejuniis, ac a tentatione liberari meruit. Tentati ergo orantibus pro se cooperari et collaborare debent, ut audiantur, sicut æger cooperari debet medico, ut sanetur; quod si facere nolit, frustra desudat omnis medici labor et industria.

24. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo.] Scilicet, quia vos hucusque confisi meæ præsentiæ, a me præsente omnia petistis, et ego pro vobis Patrem rogavi, et illa impetravi: jam autem abiturus vos remitto ad Patrem, ut ab eo petatis illa quibus indigetis per interpositionem nominis mei. Licet ergo Apostoli invocato nomine Christi dæmones ejicerent, et ægros sanarent; tamen nihil hucusque a Patre per merita Christi petierant, eo quod ipsum haberent præsentem et ad manum, ac ab ipso peterent quæcumque vellent.

Petite et accipietis.] Quia ego meis meritis a Patre vobis idipsum impetravi, q. d. Non est quod tristemini, o discipuli, de meo abitu, quia Pater meus, me absente a vobis invocatus per nomen meum, majora vobis dabit, quam ego dederim. Ita Euthym. Maldon et alii. Vide dicta Matth. 7. 7.

Ut gaudium vestrum sit plenum.] Primo S. Aug. tract. 102. hæc verba refert ad *petite*, q d. Petite, ut Deus plene me absente vos soletur, plenoque gaudio cumulet in æterna felicitate.

Secundo, S. Cyrillus refert ad τo *accipietis* q. d. Si petatis et oretis, accipietis a Deo plenum gaudium, nimirum remissionem peccatorum et gratiarum copiam.

Tertio, et genuine, τo *ut* non causam vel finem intentum, sed effectum et consecutionem significat. q. d. Incipietis gaudere, cum videbitis me resurrexisse, uti dixi v. 22 Sed ut vestrum hoc gaudium perficiatur et compleatur, petite in nomine meo gratias omnes, quibus opus habetis: sic fiet ut illas impetrantes a Patre, plenum habeatis gaudium, nec quid amplius in hac vita desideretis. Ita Ribera. Toletus. Jansenius et alii.

25. Hæc in proverbiis locutus sum vobis Venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis.] *In proverbiis*, id est, per proverbia. Ita Arabicus; græce, *in parœmiis*; Syrus, *in Parabolis*. Prooemio in Proverb. dixi proverbium, parabolam, et parœmiam sæpe pro eodem sumi, ac significare quemvis occultum, obscurum et involutum sermonem, etiamsi is proprie dictam parabolam non contineat Sic hic sumitur, q. d. Quæ hactenus dixi de *modico*, de Spiritu Sancto, de abitu ad patrem, de gaudio vestro, etc. jam vobis videntur obscura et quasi ænigmata: sed experientia ipsa vos hæc omnia mox clarissime docebit; cum scilicet hæc ipsa ego palam et aperte *annuntiabo vobis*, tum per me ipsum, postquam resurrexero, per 40. dies, quibus usque ad ascensionem vobiscum versabor, vobisque aperiam sensum sacræ scripturæ, Act. 1. 3 Ita S. Chrys. Theoph Euthym tum maxime per Spiritum Sanctum, quem vobis mittam in Pentecoste, ut clare et distincte vos doceat mysteria meæ fidei, eorumque amore inflammet. Ita S Aug. Beda, Maldon, et alii. Porro S Greg. l. 30. Mor. cap. 5 hanc Christi promissionem refert ad statum beatitudinis in cœlo: tunc enim plenissime implebitur, cum videbimus Deum facie ad faciem.

26. In illo die in nomine meo petetis, et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis.] q. d. Ego cap. 14 16. dixi: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis:* quare tunc rogavi Patrem pro vobis; at nunc deinceps mea rogatione non erit opus; quia mox mittam Spiritum Sanctum, qui vos docebit rogare Patrem in nomine meo magno affectu: quare Pater vobis orantibus omnia concedet, quia ipse vehementer vos amat: mea ergo rogatione, et meis precibus tunc non indigebitis, illis scilicet, quas in terra vobis præsens ad Deum fudi. Nota. Hinc nonnulli Patres censent Christum in cœlo non orare pro nobis oratione proprie dicta, sed tantum repræsentatione vulnerum suorum, quæ Patri ostendit. Citat eos noster Vasquez 3 p. tom 1. ad q. 21. Verum longe probabilius est Christum in cœlo pro nobis orare oratione proprie dicta, uti ostendi Rom 8 34 Alia ergo est hic mens Christi, nimirum illa quam explicui, quod non sit opus sua in terris præsentia, ad orandum pro eis more solito.

27. Ipse enim Pater amat vos: quia vos me amastis, et credidistis quia ego a Deo exivi.] Pater prævenit nos in amore, et prior amat nos, dum nos peccatores ad pœnitentiam et sui amorem vocat et excitat; quare tunc incipimus Deum amare, tuncque Deus nobis charitatem et gratiam justificantem infundit, qua nos facit amicos et filios Dei. Quare Deus tunc majori amore nos redamat, tamquam suos amicos et filios. Hinc patet charitatem esse amicitiam inter Deum et homines: ipsa enim facit ut nos amemus Deum ac vicissim ut Deum amet nos, sicut amicus amat amicum, et vicissim ab eo redamatur.

Credidistis quia a Deo exivi.] Id est, credidistis quod sum Dei Filius, ab eo missus in carnem et mundum, ad vestram aliorumque salutem.

Dices: Si Deus amat nos, cur ultro non dat ea, quibus scit nos indigere, sed vult rogari et obsecrari? Resp. Primo, quia hoc postulat Dei majestas et reverentia, ut scilicet orando eum revereamur, testemurque nos ejus beneficentia indigere, nec ullum nostræ necessitati posse succurrere, nisi ipsum. Hoc ergo ora-

tionis tributum illi debemus, ut nostram indigentiam, et ejus liberalitatem supplices profiteamur.

Secundo, id postulat hominis conditio, ut se a Deo pendere, ali, foveri, protegi et in omnibus ipsius ope et largitione indigere agnoscat, imo se Dei esse mendicum, ait S. Aug palam fateatur. Humiliet ergo se coram Deo, et ab eo demissa cervice petat et mendicet ea quibus eget.

Tertio, idipsum postulat rei quæ petitur dignitas: petimus enim a Deo gratiam et gloriam, quibus nil est præstantius. Vult ergo illa Deus oratione, quasi pretio emi, ut homo pluris ea æstimet, nec amittat, sed studiose conservet. Ita S. Basil. in Const monast. c 2.

Quarto, idipsum postulat orationis utilitas et præstantia, quæ ingentia oranti commoda confert. In ea enim exercemus Primo, fidem: quia credimus Deum esse omnipotentem, sapientissimum et optimum, ut possit, sciat et velit donare ea quæ petimus: Secundo, spem: speramus enim eum daturum necessaria, imo utilia vitæ præsenti et æternæ, quæ flagitamus: Tertio, charitatem, quæ quasi filii a patre amantissimo eadem petimus. Hanc causam dat S. Chrys. in Psal. 4. *Quoniam*, inquit, *oratio non est parvum vinculum dilectionis in Deum, quæ cum eo colloqui nos assuefacit. et ad sapientiæ studium nos deducit. Si enim, qui cum magno aliquo et admirabili viro multum versatur, ex ejus consuetudine maximum fructum accipit, quanto magis qui cum Deo perpetuam habet consuetudinem!* Est enim oratio, ut idem alibi ait, colloquium cum Deo, quæ hominem facit quasi angelum Deo familiarem Vide eumdem 1 de Orando Deum, et Climacum gradu 28. initio, ubi plurima et præstantissima orationi dat elogia, additque: *Oratio est pia quædam tyrannis Dei:* vim enim facit Deo, eumque quasi cogit ad præstandum ea quæ petuntur.

28. Exivi a Patre, et veni in mundum: iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.] *Exivi a Patre*, non tantum per exitum temporalem ad generationem humanam, nascendo ex Virgine, ut vult Jansen. sed etiam per exitum et generationem æternam, qua a Patre genitus sum Dei Filius. Ita Patres. Audi S. Aug. tract. 102. *Exiit a Patre, quia de Patre est. et in mundum venit, quia mundo suum corpus ostendit, quod de Virgine assumpsit.* Et Cyrillus: *Exivisse a Deo nihil aliud est, nisi natum esse, effluxisseque a substantia Patris eo processu quo est, et ita propria intelligitur subsistentia.* Et Euthym. *Exivi a Patre, significat eum de substantia Patris esse, sive legitimum Patris Filium.* Ita etiam Beda, S. Thom. et Lyran. Ribera, Toletus et alii. Id magis patebit ex v. 30. Sic Heb. 7. de filiis dicitur: *Ipsi exierunt de lumbis Abrahæ*, et Isaiæ 39. *De filiis ejus, qui exibunt a te, quos genueris.* Exire ergo a Patre, idem est quod ab eo gigni.

29. Dicunt ei discipuli ejus: Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis. 30. Nunc scimus quia scis omnia. et non opus est tibi, ut quis te interroget: in hoc credimus, quia a Deo existi.] q. d. Jam clare intelligimus quod antea non capiebamus. Dixerat enim obscure: *Modicum et non videbitis me*, etc. jam clare idipsum explicas, dum ait: *relinquo mundum. et vado ad Patrem.*

Nunc scimus quia scis omnia] q d. Ex eo quod videamus et audiamus te arcanas nostras cogitationes, dubitationes et desideria de interpretatione illius: *modicum et non videbitis me.* etc. v. 19. scire et prævenire respondendo, ut tibi non sit opus rogare aliquem, ut cognoscas quid ille cogitet, ac rogare et scire desideret; ex eo, inquam, quod antevertisti nostras cogitationes, *scimus quia* (quod) *scis omnia*, etiam arcana cordium, *et non opus est tibi, ut quis te interroget:* cum enim vellemus te de *modico* interrogare, tu id perspiciens interrogationem nostram prævenisti, et dubitationem nostram ultro explicuisti. *In hoc credimus quia* (quod) *a Deo existi.* q. d. Per hoc firmius credimus (et in fide nostra corroboramur) te esse verum Dei Filium ab eo genitum, eo quod scis omnia, et secreta cordium pervadis: quod proprium est Dei. Ita Cyrill. Aut, ut Toletus: *In hoc credimus.* q. d. Vel hoc solum satis est nobis, ut credamus te exisse a Deo, quod secreta nostra reveles, iisque respondeas. Et si alia argumenta (quæ multa habemus) deessent, hoc unum nobis sufficeret ad credendum in te.

31. Respondit eis Jesus: Modo creditis? 32. Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis: et non sum solus, quia Pater mecum est.] Ita Roman. Theoph Euthym. Jansen. et alii per interrogationem legunt. q. d. Modo creditis? sed brevi ostendetis quam parva parumque solida sit fides, cum me videntes capi a Judæis diffugietis. Alii legunt assertive, imo Syrus et Arabicus legunt imperative, *modo credite;* sed eodem sensus redit. q. d. Modo fidem habetis in me, sed longe debiliorem, quam putatis, uti mox ostendetis, cum me relicto aufugietis.

Ut dispergamini unusquisque in propria.] Id est unusquisque vestrum seorsum fugiet. quo eum impetus et timor tulerit, non exspectabit alter alterum, nec in locum certum omnes convenietis, sed unusquisque in locum, qui se primo fugienti obtulerit.

Et non sum solus.] q. d. Non hæc dico mei causa, sed vestri: ego enim vestra protectione non egeo, cum mecum habeam Patrem, ejusque omnipotentiam.

33. Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum.] *Hæc*, scilicet de mundo in me et vos odio et persecutione v. 5. et c. 15 18. et 19. *locutus sum* et prædixi, *ut in me pacem habeatis*, hoc est, ut in me confidentes certamque spem reponentes, animo sitis tranquillo, stabili, et inter fluctus persecutionum quieto, immobili et imperterrito. Patet ex seq.

In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum] *Vici*, inchoate per sanctam vitam, et cœlestem doctrinam. sed jam jam eumdem plene et perfecte devincam per heroicam passionem et mortem. q. d. Confidite in me, quia. sicut ego vici mundum, sic et vos vincetis, si in fide et dilectione perseveretis: si ergo in me manseritis, vos quoque meo exemplo per gratiam et robur Spiritus Sancti, quod vobis suggeram, superabitis mundum. id est omnia Judæorum gentiumque odia, terrores, tentationes et persecutiones. Nam, ut ait Joan. epist. 1. 5. *Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum: et hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.* Vide ibi dicta. Sub mundo diabolum mundi principem, cæterosque adversarios Christi qui in mundo sunt, accipe. Ita Toletus, Ribera et alii. Confidite igitur in omni pressura mundi, quia ego mundum vici, non mihi, sed vobis: vici enim, ut

vos vinceretis, ut vobis vincendi normam et ideam darem, ut vobis a Deo vincendi gratiam impetrarem. Certate ergo generose, quia ego certabo in vobis, et vincam in vobis, dum vos victores efficiam. Nam, ut ait S Aug. hic tract. 103. *Non vicisset ille mundum si ejus membra vinceret mundus.*

Hisce Christi verbis confisi et roborati Montanus, ejusque socii Martyres, discipuli S. Cypriani, exultabant in carcere cæco et horrido, quia, ut aiebant ipsi: *Ubi tentatio est grandis, ille ibi major est, qui eam vincit in nobis: et non est pugna, qua non sit, Domino protegente, victoria.* Ita habent eorum Acta apud Surium, die 24 Febr Et ipse S. Cyprian. ep. ad Fortunatum de Exhort. martyr. *Si quis*, inquit, *Dominica præcepta custodiens, et fortiter Christo adhærens, contra eum* (adversarium) *steterit, vincatur necesse est, quia Christus invictus est.* Idem lib 2 epist. ad Donatum: *Nihil*, ait, *appetere jam, nihil desiderare de sæculo potest, qui sæculo major est.* Idem l. 4. epist. 6. ad Tibaritan *Miles Christi*, ait, *præceptis ejus et monitis eruditus, non expavescit ad pugnam, sed paratus est ad coronam* Et ulterius: *Gaudere nos et exultare voluit in persecutionibus Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc Martyribus patent cœli.* Et post nonnulla: *Solus non est, cui Christus in fuga comes est: solus non est, qui templum Dei servans, ubicumque fuerit, sine Deo non est: et si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera invaserit, fames aut sitis aut frigus afflixerit, vel per maria præcipiti navigatione, properante tempestas ac procella submerserit; expectat militem suum Christus ubicumque pugnantem, et persecutionis causa pro nominis sui honore morienti præmium reddit, quod daturum se in resurrectione promisit.* Idem tract. de Mortalitate: *Agnoscere se debet*, ait, *qui Deo militat, qui positus in cœlestibus castris divina jam sperat; ut ad procellas et turbines mundi, trepidatio nulla sit in nobis, nulla cunctatio, quando hæc ventura prædixerit Dominus, providæ vocis hortatu instruens et docens, et præparans atque corroborans.* Idem ep. 1. ad Cornelium ait, *Milites Christi, vinci non posse, mori posse, et hoc ipso invictos esse, quia mori non timent.* Pathetice vero Confessores in carcere martyrio destinati, ad S. Cyprian quasi Martyrum tubicinem scribentes lib 3. ep. 12 *Quid gloriosius*, inquiunt, *quidve felicius ulli hominum poterit ex divina dignatione contingere, quam inter ipsos carnifices imperterritum confiteri Dominum Deum? quam inter sævientia sæcularis potestatis varia et exquisita tormenta, etiam extorto, et excruciato, et excarnificato corpore, Christum Dei Filium, etsi recedente, sed tamen libero spiritu confiteri? quam impedimentis omnibus sæcularibus ruptis, in conspectu Dei jam se liberum sistere? quam cœleste regnum sine ulla cunctatione retinere? quam collegam passionis cum Christo in Christi nomine factum fuisse?*

Sic mundum vicit S. Chrys. cum enim de ejus expulsione ageretur, habuit hac de re homiliam 11. ad suos, in qua ita orditur: *Multi quidem fluctus et undæ immanes, sed submergi non vereor: quia supra petram sto. Insaniat licet mare, petram non potest evertere. Sed quid putant? Ne mortem verear, cui vivere Christus est, et mori lucrum. Ne exilium pertimescam, qui noverim Domini esse terram et plenitudinem ejus. Sed bonorum proscriptionem metuam, qui sciam quod nihil intulerim in hunc mundum, sed neque auferre quid possim? Quidquid terroris habet mundus, contemno: quidquid delectabile habet, rideo. Divitias non cupio, paupertatem non horresco, mortem non timeo.*

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christus hic more Patris amantissimi, qui moriens filiis vale dicit, post prolixam adhortationem et consolationem discipulorum, a cap. 13. huc usque productam, jam sermonem suum concludit oratione, qua eos Deo commendat et resignat. Orat ergo hic Primo, pro sua et Patris clarificatione. Secundo, v. 9. pro suorum discipulorum custodia et salute. Tertio, v. 20. pro iis, qui per Apostolorum prædicationem credituri sunt in ipsum, ut Deus servet eos a malo, et ut omnes sint unum, ac mundus cognoscat ipsum fuisse a Patre missum ad hominum salutem.

1 Hæc locutus est Jesus: et sublevatis oculis in cœlum, dixit: Pater venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: 2. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam. 3. Hæc est autem vita æternam. Ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum. 4. Ego te clarificavi super terram: opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam: 5. Et nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate, quam habui, prius quam mundus esset apud te. 6. Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo: Tui erant, et mihi eos dedisti: et sermonem tuum servaverunt. 7. Nunc cognoverunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt: 8. quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis:

et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere quia a te exivi, et crediderunt quia tu me misisti. 9. Ego
pro eis rogo. Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi: quia tui sunt: 10. Et mea omnia
tua sunt, et tua mea sunt: et clarificatus sum in eis. 11. Et jam non sum in mundo, et hi in
mundo sunt, et ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: ut sint
unum, sicut et nos. 12 Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi,
custodivi, et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. 13. Nunc autem ad
te venio : et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis. 14. Ego
dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut et ego non
sum de mundo. 15. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo. 16. De mundo non
sunt, sicut et ego non sum de mundo. 17. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. 18. Sicut
tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum 19. Et pro eis ego sanctifico meipsum: ut
sint et ipsi sanctificati in veritate. 20. Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri
sunt per verbum eorum in me: 21. Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et
ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus, quia tu me misisti. 22. Et ego claritatem, quam dedi-
sti mihi, dedi eis : ut sint unum, sicut et nos unum sumus. 23. Ego in eis, et tu in me: ut sint con-
summati in unum: et cognoscat mundus quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti.
24. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum: ut videant claritatem meam,
quam dedisti mihi : quia dilexisti me ante constitutionem mundi. 25. Pater juste, mundus te non
cognovit: ego autem te cognovi, et hi cognoverunt quia tu me misisti. 26. Et notum feci eis nomen
tuum, et notum faciam : ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis.

1. HÆC LOCUTUS EST JESUS: ET SUBLEVATIS OCULIS IN COELUM, DIXIT: PATER VENIT HORA, CLARIFICA (Syrus et Arabicus, *glorifica*) FILIUM TUUM, UT FILIUS TUUS CLARIFICET (Syrus et Arabicus, *glorificet*) TE.] Est hæc Christi ituri ad passionem ultima et quasi cygnæa oratio, ideoque plena dulcedinis, amoris et ardoris, qua docet nos Primo, instante tribulatione ad orationem confugere, et a Deo robur petere ad illam superandam. Secundo, patres tam corporales quam spiritales, dum abeunt vel moriuntur, debere suos filios Deo per orationem commendare. Tertio, concionatores oportere studere orationi, ut per eam impetrent tum vim dicendi, movendique animos auditorum, tum auditoribus gratiam, ut audita capiant, ament, et opere exequantur, *ne inanis verbositas locum habeat*, ait Cyrillus lib 11. c. 14.

SUBLEVATIS OCULIS,] ut simili gestu nos in oratione mentem a *terra* in cœlum ad Deum sustollere doceret. Ita Chrysost.

Singula verba habent emphasim *Pater*. Orat Christus ut homo, sed homo Deus, sive Deo hypostatice unitus Quare Deum vocat Patrem, quia ipse genuit Filium, qua Deus est, ipsique hominem assumptum hypostatice univit. Patris nomen fiduciæ et amoris est illicium: quid enim neget pater filio? Idem majestatis et potentiæ est indicium. Nam ut ait Cyrill. lib. 1. Thesauri cap. 6. in Deo majus est esse patrem, quam dominum, quia ut pater genuit filium sibi ὁμοούσιον, ut dominus creavit creaturas, quæ in infinitum minores sunt Filio.

VENIT (græce ἐλήλυθεν, id est, *venit* in præterito) HORA,] id est, tempus opportunum, scilicet pene ultima hora libertatis et vitæ meæ; jam instat mihi captivitas, passio, crux et mors, quando ego maxime egeo tua, o Pater, gratia et auxilio: tunc enim maxime occultabitur mea divinitas, quando ut seditiosus, et affectator regni Judaici cum latronibus infami cruci suffigar: quare oro ut hanc infamiam abstergas, deitatem meam ostendas, meque clarifices. Audi nunc S. Aug. *Ostendit omne tempus, et quid quando faceret, vel fieri sineret, ab illo esse dispositum, qui tempori subditus non est. Venit hora, non fato urgente, sed Deo ordinante: absit ut sidera mori cogerent siderum conditorem.*

CLARIFICA FILIUM TUUM.] Syrus et Arabicus *glorifica*. Quæres, quam gloriam et glorificationem hic petat Christus? Primo, nonnulli accipiunt passionem, crucem et mortem: hæc enim fuit ingens Christi gloria; quia per eam homines Deo reconciliavit, peccatum abolevit, diabolum vicit, mortem destruxit, vitam et gloriam nobis procuravit. Ita Origen. hom. 6. in Exod. S. Ambros. lib. 4. Hexam. c. 2. et S. Hilarius lib. 3 de Trinit. quem audi: *Conspuendus erat, flagellandus, crucifigendus; sed clarificat Pater deficiente sole, tremente terra, proclamante centurione*. Crux ergo in se ingloria Christo, in fructu eidem fuit gloriosa. Vide Origen.

Secundo, S. August. tract. 104. et Ribera censent gloriam hanc Christi esse resurrectionem, ascensionem in cœlum, sessionem ad dexteram Dei, et missionem Spiritus Sancti. q. d. Ego pro gloria tua, et pro salute hominum, quos ab æterno elegisti, ignominiosæ morti me offero, tu me clarifica, ut in passione verus filius tuus appaream, et postea resurgam et ascendam in cœlum: ut ita verus Deus ab hominibus credar, propter quos morior, ac divinitas et potentia et bonitas tua cognoscantur et ab omnibus adoreris. Audi S Aug. *Si passione clarificatus dicitur, quanto magis resurrectione? ait ergo. Clarifica, q. d. Venit hora seminandæ humilitatis, fructum non differas claritatis.*

Tertio, magis præcise et genuine, gloria hæc fuit manifestatio Christi, ut mundus agnosceret eum esse Christum Dei Filium, ac in eum credens justificare-

tur et salvaretur Hic enim erat finis et scopus incarnationis, et totius œconomiæ Christi, sicque explicat Christus v. 2. et seq ubi hanc gloriam vocat sui Deique manifestationem. Sensus ergo est, q d. Ecce tu, o Pater, me filium tuum misisti in carnem et mundum, ut mea passione et morte eum perditum redimam et salvem; instat mihi passio et mors in cruce infamis, ob quam multi patientur in me scandalum, et a salute per me parta excident: rogo te, o Pater, ut me mundo notifices et glorifices, ne homines me ut vilem, sceleratum et infamem, ob mortem crucis contemnant, sed Filium tuum, Deumque verum agnoscant, itaque gratiam, justitiam et salutem consequantur. Petit ergo Christus patefieri mundo consilium Dei de ipso incarnando, crucifigendo, et morituro pro hominum salute, ut scilicet tantum Dei opus suum finem et scopum, qui est salus hominum, assequatur. Ait igitur, *Clarifica*, id est glorifica, me crucifixum et morientem, per miracula, scilicet terræ motum, eclipsim solis, scissionem veli in templo, scissionem petrarum, apertionem sepulchrorum, item per celerem resurrectionem et gloriam corporis: ad hæc per ascensionem in cœlum, missionem Spiritus Sancti, et omnium gentium conversionem ad fidem meam, ut ex iis omnes gentes credant me esse Deum, et Messiam salvatorem mundi, ac per hanc fidem sanctificentur et beentur.

Hinc patet omnes hasce tres expositiones eodem recidere, et in idem terminari Et hoc proprie significat gloria, quæ non est aliud, quam nominis claritas. Unde Quintil. *Consentiens laus bonorum*, ait, *gloria appellatur*. Et Cicero pro Marcello: *Gloria est illustris ac pervagata multorum et magnorum, vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.* Idem lib. 2. Offic. *Perfecta gloria*, ait, *constat ex tribus his, si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore dignos putat.* Unde Isidorus l. 10 Etymol. litt. G. *Gloriosus*, inquit, *a frequentia claritatis dicitur, pro c. g. littera commutata. Gloriosus a laurea dictus, quæ datur victoribus.* Ita S. Cyrillus hanc Christi gloriam explicat lib. 11 14. Cyprian. lib. de Duplici martyrio, Hilar lib. 3. de Trinit. Basilius l. 4. contra Eunom. sub finem, et alii. Addit Euthym. q. d. Clarifica, id est, notifica mundo, me ex mero et summo amore libere pro eis mortem crucis subiisse; hoc enim coget omnes gentes me colere et redamare. Hinc patet, hanc clarificationem proprie esse humanitatis Christi, ut scilicet illa cognoscatur esse unita Deo: consequenter tamen esse quoque divinitatis Christi, quia hæc sequitur ex illa. Ex hoc enim quod notum fuit mundo, humanitatem Christi unitam fuisse Deo: notum quoque factum est, Deum ex immensa misericordia demisisse se ad carnem, et crucem pro nobis subeundam ex summo nostri amore.

Objiciebat Arius: Filius petit clarificari a Patre, ergo Pater major et clarior est Filio. Retorquet hoc in ipsummet S. Basilius: nam subdit Christus: *Ut et Filius clarificet te.* Tam ergo Filius clarificat Patrem quam Pater Filium.

Moraliter docet Christus hic, quod Deus ignominiam suo nomine susceptam vertat in gloriam, eoque majorem, quo major fuit ignominia, ideoque veram viam ad gloriam esse ignominiam, crucem et mortem, juxta illud Philipp. 2. *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, etc. *propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum.*

Sic S Petrus et Paulus Romæ a Nerone ludibrio habiti, et quasi superstitiosi, hostesque imperii, cruce et gladio plexi, pervenerunt ad summam gloriam, ut jam non tantum Romæ, sed et toti Romano Imperio dominentur, ac S Petrus Trajanum, S. Paulus Antoninum Imper. sua columna triumphali dejiciens, ejus locum occuparit.

Viderunt id per umbram Gentiles. Unde Agesilaus rex Spartæ rogatus, *qua ratione perpetuam sibi gloriam parare posset?* Respondit: *Si mortem contempseris. Nihil enim præclari geri potest ab eo, cujus animum metus mortis occupavit.* Ita Plutarchus in Lacon. Sic Alexander, Julius Cæsar, Scipio, Marcellus, Annibal, etc. gloriam bellicam sibi paravere mortis contemptu: unde de iis sic canit Horatius lib. 1. Carm. ode 12.

> Crescit occulto velut arbor ævo
> Fama Marcelli, micat inter omnes
> Julium sidus, velut inter ignes
> Luna minores.

Hinc Hispani etiamnum hoc habent axioma: Ducem belli, qui gloriæ sit avidus, debere mortem contemnere, ut gloriam emat vitæ prodigalitate. Idipsum magis dicant viri Apostolici:

> Ardua per præceps gloria vadit iter.

Quid enim est gloria terrena ad cœlestem, humana ad divinam, temporalis ad æternam? Hinc Paulus 2 Corinth. 4. *Non sunt*, inquit, *condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Unde eamdem mox vocat *æternum gloriæ pondus*, quis virtutis heroes glorificabit S Trinitas, omnes angelorum myriades, omnia beatorum Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum agmina in omnem æternitatem.

UT FILIUS TUUS CLARIFICET TE.] q d. O, o, o Pater, ut clarifices, id est, notum et clarum toti mundo me efficias, ostendendo me non esse merum hominem, sed hominem Deum, ac Filium tuum a te missum in carnem ad salutem hominum: hoc autem oro, non propter me, quasi ego hujus claritatis et gloriæ sim avidus, sed ut claritas et gloria ad te redeat, velut ad fontem et auctorem omnis gloriæ meæ, ut scilicet ego manifestatus et clarificatus a te, majori pondere vicissim clarificem, id est, notum et clarum efficiam te toti mundo. Fecit hoc Christus Primo, quia dum clarificatur Filius, clarificatur et Pater, ait Cyrillus. Sic et S. Hilarius lib. 3. de Trinit. Ostendit, ait, eamdem in utroque divinitatis virtutem: claritas enim Filii est claritas Patris Secundo, quia dum innotuit mundo magnum hoc pietatis sacramentum, scilicet Verbi incarnatio, et per illam hominum salus et redemptio, omnes illud audientes et credentes laudarunt immensam Dei Patris misericordiam, sapientiam et omnipotentiam, quam in hoc suo opere ostendit Tertio et maxime, clarificavit Christus Patrem viva voce doctrinæ et prædicationis suæ. Prædicavit enim Chri-

stus mysterium S. Trinitatis, ac passim hic apud Joannem Patrem suum dilaudat, dicens se ab eo missum, et illi omnia sua accepta referre Audi S August. *Quomodo Filius Patrem clarificavit? Erat in Judæa tantummodo notus Deus; factum est vero per Evangelium Christi, ut Pater innotesceret Gentibus; ait ergo: Clarifica, etc. q. d. Resuscita me, ut innotescas toti orbi per me.*

Nota τὸ *Filius tuus*: nam, ut ait S. Hilar. lib. 3. de Trinit. *Multi sunt filii, sed ipse proprius et verus, origine, non adoptione; veritate, non nuncupatione; nativitate, non creatione.*

2 Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.] Id est, omnis hominis. Τὸ *sicut* Primo, similitudinem; Secundo, causam, ait Euthym et Ribera; Tertio, proportionem et æqualitatem, ait Toletus, significat. q. d. Quia dedisti mihi, o Pater, potestatem in omnes homines, da pariter et claritatem ad potestatem hanc necessariam, illique proportionatam, scilicet parem et æqualem; ut, sicut potestas mea est amplissima, utpote in omnes homines, sic et claritas mea sit amplissima, et per omnes gentes spargatur. Sic dicit vicerex regi: Quia dedisti mihi potestatem vicariam, o rex, da quoque ministros et sumptus ad potestatem et dignitatem hanc sustinendam necessarios. Potestas autem Christi est auctoritas, jus et imperium Christi, non tantum qua Deus, sed etiam qua homo est, in omnes homines. Pater enim omnes homines Christo homini, quasi suo principi et salvatori subjecit, omnesque curæ et gubernationi Christi commisit, ut quantum in se est, omnes salvare satagat. Posuit igitur in manu Christi salutem omnium hominum. Τὸ ergo *omnis carnis*, id est, omnis hominis, ostendit non ad solos Judæos, sed ad totum orbem terrarum prædicationem Evangelii extendendam, ait Chrysost.

Ut omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam.] Est hebraismus. *Omne* enim significat omnem hominem; sed dicit *omne*, ut magis universitatem exaggeret Rursum mutat numerum singularem in pluralem, dicens *eis*, ut indicet in hac universitate non esse unum, vel paucos, sed plurimos Adde, τὸ *eis* per pleonasmum Hebræis usitatum redundat. Sensus est, q. d. Clarifica et notifica me mundo, ut officio et potestate mea mihi a te tradita rite perfungar, scilicet ut omnes homines, quantum in me est, deducam ad vitam æternam; hæc enim claritas, quæ est fides in me, necessaria est ut salutem consequantur Dices, Christus non dat omnibus hominibus vitam æternam, quia pauci salvantur, et plures damnantur Respond. Chry. et Toletus, Christum, quantum est ex parte sua, dare omnibus vitam æternam, quia omnibus dat sua merita, suam doctrinam, sua Sacramenta, suam gratiam, cæteraque salutis media, quibus si recte utantur, perveniunt ad vitam æternam: quia vero plures iis uti nolunt, hinc plures sua culpa et ignavia damnantur, quam salventur. Addit Jansen. Christum proprie loqui de solis prædestinatis, et electis: hos enim proprie Pater dedit Filio, ut patebit v. 16. Christus ergo electis dat vitam æternam efficaciter, reprobis vero sufficienter duntaxat, quia his dat sufficientem gratiam, illis vero efficacem: unde hi salvari possunt, sed illi soli actu salvantur.

3. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.] Cohæret hæc gnome apte cum præced. dat enim causam Christus cur petat clarificari; quia scilicet hæc claritas est cognitio Dei et Christi, quæ unica est via ad vitam æternam. Hic ergo est totus Christi discursus: Clarifica me filium tuum, o Pater, ut Filius clarificet te, ut per hanc clarificationem et manifestationem, qua fideles agnoscent te esse verum Deum, meque esse verum tuum filium, mundi redemptorem, consequantur vitam æternam: nam vita æterna in hoc consistit, ut cognoscant te verum Deum, et Jesum Christum, quem misisti, ut credentes in eum salventur: nemo enim nisi per fidem, qua credit in Christum, salvari potest.

Hæc est autem vita æterna.] Primo, S. Thomas 1. p q. 12. art. 4. et 6. et 1. 2. q. 3. art. 4. et lib. 3. Contra gentes cap 61. et alibi, hæc verba accipit in sensu formali, indeque probat essentiam beatitudinis sitam esse in actu intellectus, non voluntatis, puta in visione Dei. Sic ergo exponit, q. d. Clarifica me, ut per hanc claritatem fideles in me consequantur vitam æternam, quæ consistit in cognitione, id est, visione Dei, id est, Patris et Filii.

Secundo, Cajetanus, Titelmann et Jansenius censent cognitionem hoc loco accipi, ut communis est cognitioni viæ et patriæ; atque ideo non dictum esse, ut videant te, quod Beatorum est, sed *ut cognoscant te*, quod etiam convenit viatoribus: q. d. Ego daturus sum illis vitam æternam; vita autem æterna hic inchoatur per fidem, et postea consummabitur in visione: quare sine fide assequi eam homines non possunt, ideo peto ut me clarifices.

Tertio, et genuine, hæc verba ad litteram explicanda sunt in sensu non formali, sed causali, q. d. *Hæc est vita æterna*, id est, hæc est causa vitæ æternæ, vel hæc est via ad vitam æternam; nimirum ut per fidem cognoscant homines, et credant te esse solum verum Deum, et Jesum Christum a te missum ad eorum salutem. Fides enim in Deum et Christum est recta via ducens nos ad vitam æternam, juxta illud Joan. 3. *Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam* Et c. 6. *Qui credit in me, habet vitam æternam* Est metonymia, quia ponitur effectus pro causa, scilicet vita æterna pro fide. Similis est Joan. 6. *Ego sum resurrectio et vita*, id est, ego sum causa, vel auctor et effector resurrectionis et vitæ. Et c. 12 *Scio, quia mandatum ejus vita æterna est*, id est, causa vitæ æternæ Et 1. Joan. 5. *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra*. q. d Fides est causa victoriæ nostræ. Ita Cyrillus l. 11. c. 16 *Radicem*, inquit, *atque originem æternæ vitæ fidem, et veræ pietatis virtutem esse affirmat.* Fides enim est quasi inchoatio visionis beatificæ, in qua vita æterna et beatitudo consistit: fides enim parit spem, spes charitatem, charitas bona opera, quibus meremur vitam æternam.

Denique audi S. August. tres hosce sensus complectentem et connectentem: *Si cognitio Dei est vita æterna, tanto magis in vita æterna, quanto magis in hac cognitione proficimus; erit autem hæc perfecta, quando nulla mors erit: summa Dei tunc clarificatio, quia summa gloria: definitur autem gloria, Frequens de aliquo fama cum laude: quod*

si homo laudatur, cum famæ creditur; quomodo Deus laudabitur, cum videbitur! Beati, qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.

UT COGNOSCANT TE, SOLUM DEUM VERUM.] Ergo solus Pater est verus Deus, ergo Filius non est verus Deus, inferunt Ariani. Hic est eorum Achilles. Respondent Primo, S. August. tract. 105. Beda, S. Thomas et alii hic, copulam *et* jungere Jesum Christum cum Deo Patre sub una deitate. q. d. *Ut cognoscant te solum Deum verum. et quem misisti Jesum Christum;* supple, et repete esse pariter solum Deum verum. Ratione id probat S. Hilar. l. 9. de Trinit. nam alioqui hæc propositio esset hiulca. pendens et imperfecta: nam si de Patre credendum est eum esse solum verum Deum, de Jesu Christo nihil diceretur credendum nisi intelligamus illum etiam esse Deum verum. æque ac est pater. Sic ergo ordinanda est sententia: *Ut cognoscant te. et quem misisti Jesum Christum.* esse *solum verum Deum,* scilicet tam Filium, quam Patrem esse Deum verum. Unde Patres ex hoc loco probant Christi divinitatem, ut S. Cyprianus libro 1 contra Judæos. S. Ambros. libro 5 de Fide cap. 2 S. Hilarius l. 9. de Trinit in medio, S. Basil l. 4. contra Eunom. in fine, Chrysost. Cyrillus, Theophyl. et alii.

Secundo, plenius respondent S. Chrysostomus, Cyrill Leont. Toletus, Ribera et alii, vocem exclusivam *solum* hic non excludere Filium et Spiritum Sanctum sed tantum idola et falsos deos, qui aliam habent naturam et deitatem a vera deitate, quæ una est in S. Trinitate, ideoque eadem numero in Patre, Filio et Spiritu Sancto Pro quo Nota τὸ *solum* hic non esse subjectum, sed prædicatum: non enim sensus est q. d. Ut cognoscant te, o Pater, qui solus es Deus verus; sed, q. d. Ut cognoscant te, qui es ille Deus, qui solus verus est Deus; qualis quoque est Filius et Spiritus Sanctus: clarius hoc significatur in Græco *ἵνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν*, id est, *ut cognoscant te qui es solus verus Deus*; et Syrus, *ut cognoscant te esse Deum veritatis solum*; et Arabicus, *ut cognoscant te esse Deum verum solum* Idem innuit comma, quod Romani et Complut. ponunt post τὸ *ut cognoscant te.* Nam Filium etiam esse Deum, satis insinuat, cum asserit in ejus æque ac Patris cognitione consistere vitam æternam. Vita enim æterna necessario consistit in summo bono et vero Deo, ut notat S. Ambros libro 5. de Fide c. 2. Christus ergo modestiæ causa expresse non vocat se Deum sed missum a Patre, hoc est Messiam et redemptorem mundi. Talis enim erat qua incarnatus et homo factus.

Hinc collige, ad salutem et vitam æternam requiri cognitionem, id est, fidem, tum incarnationis Jesu Christi, tum Trinitatis: nam Pater non potest plene cognosci sine Filio et Spiritu Sancto: paternitas enim in Patre requirit spirationem Spiritus Sancti.

ET QUEM MISISTI JESUM CHRISTUM.] Nomen enim Messiæ, sive Christi, est *missus*, sive *mittendus*, ut supra dixi Dices: Omittitur hic Spiritus Sanctus, ergo ille non est Deus, utpote in cujus cognitione et visione non consistat beatitudo nostra. Respondi jam, τὸ *solum* excludere dumtaxat deos Gentium, qui aliam habent naturam a Deo vero, non autem Spiritum Sanctum, qui habet eamdem.

Sed cur hic nominatur Filius dumtaxat, non Spiritus Sanctus? Resp. Primo Euthym *Quia nondum tempus erat, ut de eo doceret: primum enim oportebat Filii cognitionem mentibus discipulorum insinuari, deinde etiam illis ea revelari quæ sunt Spiritus Sancti.* Sed obstat quod jam Christus discipulis promiserat Spiritum S. multaque de eo dixerat.

Secundo, Ribera id censet fieri propter auctoritatem originis. quare sicut Filius omnia tribuere solet Patri, quia ab eo procedit, ita nunc cognitioni Patris et Filii tribuitur vita æterna: et licet subintelligatur etiam Spiritus Sanctus, non tamen nominatur, quia Pater et Filius sunt principium ejus, ipse vero nullius personæ divinæ principium est. sed a Patre et Filio habet quidquid habet, quomodo explicui c. 15. in illis verbis, *Qui a Patre procedit.*

Tertio, planius dicas Christum hic non meminisse Spiritus Sancti, quia totus erat in inculcanda fide sui ipsius, ut scilicet ipse crederetur esse verus Deus, Deique filius, et homo Hoc enim tunc maxime erat inculcandum: tum quia novum et difficile erat creditu: tum quia hoc erat basis reliquorum credendorum: tum quia hoc credito credebatur et Spiritus Sanctus: hunc enim a se procedere et a se mittendum jam dixerat Christus. Intelligitur ergo hic Spiritus Sanctus; quia, ut ait S. Augustinus, ipse est Spiritus Patris et Filii, tamquam charitas consubstantialis amborum

4. EGO TE CLARIFICAVI (græce *ἐδόξασα*. id est ut Syrus et Arabicus, *glorificavi*) SUPER TERRAM: OPUS CONSUMMAVI (Syrus *absolvi*) QUOD DEDISTI MIHI UT FACIAM.] q. d. Opus prædicationis et redemptionis, ad quod me quasi legatum tuum misisti in mundum jam jam post paucas horas passionis et mortis meæ consummabo, finiam et absolvam prædicationem Evangelii per omnes Gentes ex decreto tuo commissurus Apostolis. Audi S. Augustinum. Clarificavi te his. quos dedisti mihi, cognitum te faciens. Clarificatur Deus, cum annunciatus hominibus innotescit. et per fidem credentibus prædicatur. Nam ut ait S. Chrys. in cœlo jam glorificatus fuerat. et ab angelis adoratus: de ea ergo gloria loquitur, quæ ad culturam hominum pertinet.

5. ET (id est. *idcirco*, quia scilicet jam opus legationis meæ consummavi, ac me amore tui humiliavi, et abjeci me usque ad mortem crucis) NUNC CLARIFICA ME TU PATER APUD TEMETIPSUM, CLARITATE, QUAM HABUI PRIUS, QUAM MUNDUS ESSET, APUD TE.] S. August. et ex eo S. Thomas, accipit claritatem, quam Christus ut homo habuit ab æterno. non actu. sed in decreto et prædestinatione Dei. Petit, inquit, ut, quam habuit claritatem in prædestinatione, habeat perfectione et redditione, scilicet in dextera Patris: videbat enim glorificationis prædestinatæ tempus advenisse. Sic et Suarez: Clarifica, inquit, me gloria resurrectionis, ad quam ante mundum me prædestinasti.

Simplicius alii accipiunt de claritate, id est gloria divinitatis, quam Christus ab æterno habuit apud Patrem ut Filius, sedendo ad dexteram ipsius, hoc est, ipsi in dignitate et gloria par et æqualis, utpote Deus verus de Deo vero. Sensus ergo est, q. d. *Clarifica,* id est, glorifica me Pater claritate et gloria illa, quam habui apud te ab æterno. hoc est, fac, o Pater, ut moriturus mox resurgam et ascendam in cœlum, sedeamque ad dexteram tuam quasi filius tuus, itaque glorificer, et ab hominibus agnoscar non tantum esse ho-

mo, sed et Deus: quod scilicet ob divinam naturam humanitati conjunctam, humanitas mea gloriosissime evecta sit ad dexteram tuam, sicque divina natura humanitati meæ sibi conjunctæ suam divinitatis gloriam, quam habuit ab æterno, communicarit. Petit ergo divinitatem in humanitate sua latentem agnosci, itaque utramque clarificari et glorificari. *Clarifica* igitur me tu Pater, *apud temetipsum*, scilicet assumendo me ad te, ut ad dexteram tuam sedeam, inquit Chrysost. Cyril. Theophyl. Euthym. S. Thomas, *claritate quam habui apud te*. q. d. Colloca me ad dexteram tuam, ut omnes intelligant me habere eam claritatem, quam revera ab æterno habui apud te, scilicet me esse filium tuum naturalem æqualem tibi. Ita Cyrill. et Hilar. lib. 3. de Trinit. ita quoque sanctus Augustinus, Leont. Toletus, Ribera, Jansen. Maldon. et alii hic.

Triplex ergo hic claritas Christi significatur et involvitur. Prima est, claritas increata et infinita, puta gloria divinitatis et filiationis divinæ, quod scilicet ipse vere sit Deus, Deique Filius: hanc enim gloriam habuit apud Patrem ante mundi creationem. Secunda est claritas creata et finita, puta gloria humanitatis, quam ipsa nacta est in resurrectione, ejusque dotibus gloriosis, ac mox in ascensu ad cœlum et sessionem ad dexteram Dei; Christus enim non tantum qua Deus, sed et qua homo, post ascensum in cœlum sedet ad dexteram Dei, uti fuse explicui Coloss. 3. v. 1. Hæc autem secunda claritas Christi ostendit primam: ex eo enim quod Christus, qua homo, ascendens ad cœlum sedet ad dexteram Dei, innotuit Christum esse Deum, Deique Filium, ac ut talem sedere ad dexteram Dei, id est, illi divinitate, gloria et adoratione esse parem et æqualem. Sensus ergo est, q. d. Fac, o Pater, ut claritatem, id est gloriam quam habui, qua Deus, ante mundum, nunc habeam et participem ut homo; id est, fac ut ego, qui ab æterno, qua Deus, sedi ad dexteram tuam, nunc ad eamdem sedeam ut homo. Hoc enim significat τὸ *apud temetipsum*, scilicet in tempore, post ascensum in cœlum. Tertia claritas est, qua utraque claritas jam dicta manifestata est Apostolis cæterisque fidelibus. Nam cum hi viderunt Christum gloriose in cœlum scandere, angelos illi applaudere, ac Christum e cœlo mittere Spiritum Sanctum cum operatione tot signorum et miraculorum, quibus ipsi ad Christum converterunt totum orbem: ex his omnibus, inquam, cognoverunt ipsi Christum non fuisse merum hominem, sed et Deum, Deique Filium, ac ut talem sedere ad dexteram Dei in summa majestate et gloria, idque per omnes gentes prædicarunt.

Petit ergo Christus primam suam claritatem et gloriam patefieri per secundam, scilicet per ascensum humanitatis in cœlum; et secundam per tertiam, scilicet, ut secunda manifestetur Apostolis, cæterisque fidelibus. Summa, postulat Christus, ut divinitas velut margarita abscondita in luto et testa humanitatis, et passionis suæ, illa per mortem diffracta emicet, et radios suæ gloriæ ubique diffundat: sicut sol nube velatus, dum illam suo fulgore diffringit et dissipat, radiosque suos coruscos quaquaversum spargit; tumque Christi claritas, id est gloria ejus, toto orbe splendescet. Hoc autem factum est in Christi resurrectione, ascensu in cœlum, missione Spiritus Sancti, conversione Gentium. Hinc S. Chrys. per *claritatem* accipit passionem.

Audi S. Chrys. alloquentem: *Quid dicis? Ad crucem cum latronibus ac prædonibus ducendus, maledictorumque necem subiturus, deinde et conspuendus, et virgis percutiendus es atque alapis, et ista vocas gloriam? Utique, inquit: nam pro dilectis ista patiar*, etc. *si gloria illi non in patrio throno, sed in contumelia reputata est; multo magis mihi istud pro gloria ducendum est.* Et paulo ante: *Si Christus*, ait, *tanti non duxit esse in gloria, quanti quod mei gratia crucem subiret; quid, quæso, illius nomine ferre non debeo?*

Nota τὸ *apud temetipsum*, et *apud te*. Primo, idem est quod *a te*: deitatem enim suam, omnemque gloriam accipit Filius a Patre. Secundo, idem est quod *coram te*: nam licet nullus esset angelus vel homo Christum glorificans, ipse tamen coram Patre haberet infinitam laudem et gloriam: hoc enim Pater laudat et glorificat Filium, ac vicissim Filius Patrem. Idem dico de Spiritu Sancto. Hoc est, quod ad finem singulorum Psalmorum canimus: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto: Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.* q. d. Opto Deo Patri et Filio et Spiritui Sancto gloriam immensam et divinam, qualem habuit a principio, id est ab æterno, et nunc habet, et habebit in perpetuum, quæ est gloria, qua una persona divina cæteras sibi socias immensa laude glorificat, et vicissim eadem ab illis glorificatur. Pater enim immense glorificat Filium et Spiritum Sanctum, et hi vicissim tam Patrem, quam se invicem immense glorificant. Tertio, τὸ *apud temetipsum* proprie idem est quod *apud te*; scilicet qua Deus, sedens in throno divinitatis ad dexteram tuam, quasi tibi ὁμόθρονος, par et æqualis, juxta illud c. 1. 1. *Et Verbum erat apud Deum*, vide ibi dicta; qua homo vero supra omnes angelos et creaturas elevatus, proxime assidens Deo.

Perperam ergo nonnulli hæretici, teste S. August. tract. 105. hanc clarificationem sic factam opinantur, ut humanitas in cœlo conversa sit in divinitatem: hoc enim est impossibile, et sic non glorificaretur humanitas Christi, quæ passa est, utpote quæ amplius non est, cum sit conversa in divinitatem, sed sola divinitas. Participavit ergo humanitas gloriam divinitatis præ omnibus beatis angelis et hominibus, utpote sibi hypostatice unitæ, perinde ac aer participat lumen solis, et Beati participant gloriam Dei. Ita S. Chrysostomus, Cyrillus, Hilarius, Ambrosius et Athanasius scribentes contra Arrianos.

Nec mireris id nonnullos sensisse de Christo: nam idem senserunt de Beatis omnibus, scilicet illos in cœlo revera transformandos in Deum, ex eo quod ait Apostolus 1. Corinth. 15. 28. *Ut sit Deus omnia in omnibus.* Fuit hic error Contemplativorum, sed phanaticorum, ut ibi dixi.

6. MANIFESTAVI NOMEN TUUM HOMINIBUS, QUOS DEDISTI MIHI DE MUNDO.] Explicat τὸ *ego te clarificavi, opus consummavi*, per *manifestavi nomen tuum hominibus*. Hoc enim erat opus illi a Patre commissum. Ita Chrys. *Nomen tuum*, non quo Deus, sed quo Pa-

ter es et vocaris, quodque me Filium generaris tibi consubstantialem, ait Cyrill. Audi Interlinearem. *Nomen tuum, non quo diceris Deus, quod erat notum Judæis, sed quo diceris Pater meus, quod sine Filio non noscitur.* Et S. August. *Nam quod Deus dicitur, nec Gentibus incognitum: in hoc quod fecit mundum, notus in omnibus Deus: in hoc quod non cum diis falsis colendus, notus in Judæa Deus; in hoc quod Pater Christi, nunc per Christum manifestatus.* Et Chrys. *Se Filium Dei Patris manifestaverat jam et verbis et rebus.*

Quos dedisti mihi de mundo.] Quos scilicet *dedisti mihi* per vocationem et gratiam, non tantum sufficientem, sed et efficacem: sive, quos *dedisti mihi* perfecte et complete: nimirum tam quantum est ex parte tua, vocando eos per gratiam prævenientem, libero eorum arbitrio congruentem, quæ actu persuaderet eis tui fidem, amorem et sequelam; quam, quantum est ex parte ipsorum, qui a te sic vocati, per gratiam tuam sponte sua vocationi tuæ obsecuti sunt, tibique obedierunt, ut se mihi et meæ fidei darent, itaque se separarent de mundo, id est, de numero infidelium et peccatorum, mundi cupedias et vanitates captantium. Hinc S. Cæcilia dicebat, *se nullam velle habere amicitiam cum mundo.*

Loquitur proprie de Apostolis, cæterisque suis discipulis: atque hac phrasi significat Primo suum dominium et potestatem, quam ut homo habebat, in discipulos cæterosque homines a divinitate manare et derivari. Secundo, Deum Patrem gratia sua eos prævenisse, ac movisse ad Christi fidem et sequelam. Tertio, Patrem eos separasse a mundo, ac tradidisse Christo, ut per eum salventur. Quarto, se habere voluntatem humanam cum Patris voluntate conformem, illique per omnia subditam. Quinto, Deum Patrem elegisse eos quos volebat Christo tradere in Apostolos et discipulos, illosque Christo proposuisse, ac Christum Patri obsequentem eos acceptasse.

Tui erant, et mihi eos dedisti: et sermonem tuum servaverunt.] Christus valedicturus Apostolis, eis benedicit, et omnia bona a Deo apprecatur. Hic ergo per orationem eos Deo commendare incipit, ac rationem addit, dicens: *Tui sunt*, etc. quia nimirum ab æterno eos amasti, elegisti tibique ascivisti, ut e numero mundanorum per gratiam tuam separarentur et salvarentur, scilicet, adduxisti eos ad me, ut in me crederent, meumque sermonem, id est meam doctrinam et legem servarent, itaque gloriam æternam, ad quam eos elegisti, consequerentur: nam ut dixit cap. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Quia ergo tui sunt, hoc est, a te dilecti et electi, cura, conserva, protege eos ut tuos; hoc oro, quia sicut tui sunt, sic mei quoque sunt; tu enim *mihi eos dedisti:* tuos igitur æque ac meos ama, guberna, et rectis viis dirige in vitam æternam.

7. Nunc cognoverunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt.] Scilicet quod omnia mea dicta et facta, non a me, sed a te primitus sint profecta, ideoque meam doctrinam et legem mihi a te esse datam et dictatam.

8. Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis: et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere quia a te exivi (a te processi et genitus sum quasi filius, uti dixi c. 16. 30.) et crediderunt quia tu me misisti.] q. d. Cura eos, quia ego eos curavi et docui, ipsique me et meam doctrinam ultro acceptarunt, ac crediderunt me esse tuum Filium a te missum in mundum ad ejus salutem, scilicet me esse Messiam, sive Christum salvatorem mundi.

9. Ego pro eis rogo (ut eos conserves, et crescere facias in tui meique cognitione et amore) non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi: quia tui sunt.] Hinc hæretici dicti Prædestinati, tempore S. Augustini (abutentes scriptis S. August. de Prædestinatione et gratia) docuerunt Christum pro solis prædestinatis orasse, natum et passum esse: quare prædestinatis nil obesse, quæcumque committant scelera, ac reprobis nil prodesse bona opera quæcumque faciant. Hæc hæresis hisce sæculis renovata est a Joanne Hus et Mart. Luthero. Ita Prateolus ex Sigeberto in Catal. hæret.

Verum S. Scriptura docet Christum natum et passum esse pro omnibus hominibus, etiam reprobis, aut potius ob sua scelera reprobatis vel reprobandis, ut patet Luc. 23. 34. 2. ad Corinthios 5. 14. et 15. Joan. 1. 9. 1. Timoth. 2. 4. ubi dicitur: *Qui* (Deus) *vult omnes salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire*, scilicet per Christum: quia Christus, quantum est ex parte sua providet omnibus hominibus de mediis necessariis ad salutem: instituit enim Sacramenta pro omnibus, Apostolos misit ad omnes gentes, doctrinam et gratiam suam offert omnibus. Sufficienter ergo ex parte sua egit, ut omnes salvarentur. Peculiariter tamen hic orat pro suis fidelibus, oratione efficaci, ut Deus eos in fide et gratia data custodiat. Ita S. Augustinus, qui et alibi ait: *Non pro mundo rogo*, hoc est, inquit, pro his, qui in finem vitæ permansuri sunt. Mundus, id est, infideles et impii.

Secundo, et melius ac præcisius, Christus hic orat tantum pro suis Apostolis et discipulis (quia eis hac oratione benedicens valedicit) ut conserventur a Deo Patre in fide, gratia et concordia, in qua jam erant. Id patet ex v. 11. et 20. ubi post orationem factam pro Apostolis, orat pro cæteris fidelibus per eorum prædicationem credituris. Ergo pro eis hic non oravit. Porro, *pro mundo*, id est, mundi amatoribus et incredulis: quin et crucifixoribus suis, oravit Christus alibi præsertim in cruce, ut sese converterent, pœnitentiam agerent, itaque veniam, gratiam et salutem consequerentur, dicens: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt*, Lucæ 23. 34. cujus orationis vi, multi ex eis paulo post, prædicante S. Petro, conversi sunt, ut patet Actor. 2. Hic tamen pro eis non oravit (nec enim omnia omnibus, neque semper et ubique postulanda sunt) sed tantum pro Apostolis, quia eis hic valedicit, et orando benedicit. ut dixi: Apostoli enim erant futuri propagatores Evangelii et principes Ecclesiæ.

10. Et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt: et clarificatus sum in eis.] Probat quod dixit, *quia tui sunt*, et a te mihi dati: nam *mea omnia tua sunt, et tua mea sunt*. q. d. Abiturus tibi, o Pater, commendo meos discipulos, quasi filios, quia tui sunt, a te electi in vitam æternam, et meæ fidei commissi et dati a te;

tui, inquam, sunt adhuc, licet mihi dati sint, quia omnia mea tua sunt; et licet dixerim a te mihi datos esse, semper quoque mei fuerunt, quia omnia quæ tu habes, mea sunt propter essentiæ unitatem. Ita Cyrill. et Chrys.

10. ET CLARIFICATUS SUM IN EIS.] Quia ipsi in me credunt, me amant, colunt, adorant, deprædicant, quasi Messiam et Dei Filium. Ita Cyrill. et Chrysost. Moral. disce hic Deum et Christum glorificari in nobis cum bene agimus, ac præsertim cum ejus fidem prædicamus, et infideles vel impios ad eum convertimus.

Aliter S. Aug. tract. 107. qui præteritum accipit pro futuro ob ejus certitudinem q. d. Oro pro Apostolis, quia per ipsos glorificandus sum in orbe, cum ipsi a morte mea meam divinitatem ubique Gentium prædicabunt.

11. ET JAM NON SUM IN MUNDO (id est, mox non ero in vita et terra hac, quia post paucas horas occidar) ET HI IN MUNDO SUNT, ET (id est, *quia*) EGO AD TE VENIO] q. d. Ego ab illis abeo, et ad te redeo; ipsi autem manent in mundo, ut meum tuumque Evangelium toto orbe prædicent, ideoque diaboli, æque ac Judæorum et Gentium odiis, persecutionibus, et mille periculis exponentur: tu ergo, o Pater, eos custodi: nec enim est alius me absente, qui eos tueatur.

PATER SANCTE, SERVA EOS IN NOMINE TUO, QUOS DEDISTI MIHI, UT SINT UNUM, SICUT ET NOS] Patri dat epithetum sancti, quia agit de sanctitate, petitque ut Pater sanctus Apostolos in sanctitate conservet et promoveat. Sic v. 25. ait: *Pater juste, mundus te non cognovit*, q. d. Justus es, qui injusto et superbo mundo mysteria meæ humilitatis et redemptionis abscondis. Sic Deus Paulum in tribulatione consolans, ab eo vocatur *Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis*, 2. Cor. 1. Idem vero Davidem in prælio roborans, et victorem faciens, sic ab eodem compellatur: *Diligam te, fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, et refugium meum.*

SERVA EOS IN NOMINE TUO.] Id est tua virtute, tuo auxilio, tua omnipotentia, ut semper in me, meoque ac tuo amore et cultu persistant. Hinc patet Apostolos post adventum Spiritus Sancti non amisisse Dei gratiam, nec peccasse mortaliter, quia hoc hic orat Christus, cujus oratio, utpote ardens et efficax, a Patre fuit exaudita Ita Ribera.

UT SINT UNUM SICUT ET NOS] Scilicet consensu, voluntate et spiritu, sicut nos unum sumus natura, et eadem essentia divinitatis, ut scilicet uno charitatis spiritu conjuncti, semper me sequantur, nec inter se discordia dividantur: sed habeant unitatem spiritus per concordiam, quam nos habemus per eamdem essentiam. Ita S. Aug. et S. Ambr. l. 4. de Fide c. 2. Unde notat S. Cyrill. hic et S. Athan. serm. 4. contra Arian. τὸ *sicut* similitudinem quamdam et imitationem significare, non identitatem. q. d. Ut imitentur nostram unitatem per consensum animorum, quam nos habemus per eamdem numero essentiam et voluntatem.

Nota. S. Cyrill. et S. Hilarius libro 8. de Trin. τὸ *ut sint unum*, referunt ad S. Synaxim, puta ad Eucharistiam, quasi optet Christus, ut Apostoli per sumptionem corporis sui in Eucharistia, fiant unum et secum, et inter se, idque vere, corporaliter et substantialiter, sicut ipse vere cum Patre unum est substantialiter. Sicut enim Pater unitur Filio in eadem essentia divinitatis: sic Apostoli et fideles omnes uniuntur sibi invicem in eadem substantia humanitatis et divinitatis Christi, quam sumunt in Eucharistia.

12. CUM ESSEM CUM EIS, SERVABAM EOS IN NOMINE TUO] Id est, tua auctoritate, tua potestate, tua virtute, tuis auspiciis, quasi tuus ad eos legatus. Ita Cyrill. Ipsi enim cognoscentes me a te missum, libenter et fortiter mihi adhæserunt, scientes se per me adhærere Deo, ab eoque benedici et protegi: quos enim custodit Filius, hos custodit et Pater. Alii *in nomine tuo*, hoc est, inquiunt, propter nomen tuum, scilicet propter te, tuamque immensam bonitatem.

QUOS DEDISTI MIHI, CUSTODIVI: ET NEMO EX EIS PERIIT, NISI FILIUS PERDITIONIS] Puta Judas, ob sua scelera furti et proditionis, perditioni et gehennæ destinatus. Nomen enim *filius*, cum jungitur genitivo pœnæ vel præmii, idem est quod dignus, vel reus et destinatus: sic *filius mortis* vel *gehennæ*, est reus mortis et gehennæ.

Hinc patet, Christum pro Juda hic non orasse: illum enim excipit, quasi jam sua culpa perditum et alienatum, tam a se et sua familia, quam ab Apostolorum cœtu et consortio. Jam enim ab ea recesserat, ut Christum Judæis proderet. q. d. Judas non erat ex eis, qui erant tui, et a te electi, mihique a te dati; sed ipse sua avaritia se perdidit, dum me prodidit, ideoque a me in numerum reproborum transiit.

UT SCRIPTURA IMPLEATUR.] Τὸ *ut* non finem intentum, sed effectum et consecutionem significat. q. d. Atque ita factum est ut impleretur Script. quæ mentiri nequit, dum Psal. 108 Judæ perditionem describit, dicens inter alia: *Dum judicatur, exeat condemnatus, et episcopatum* (Apostolatum) *ejus accipiat alter*, scilicet Mathias. Hunc enim Psalmum ad litteram de Juda explicat S. Petrus Actor. 1. 20.

13. NUNC AUTEM AD TE VENIO (id est mox per mortem et resurrectionem ad te redibo et ascendam) ET HÆC LOQUOR IN MUNDO, UT HABEANT GAUDIUM MEUM IMPLETUM IN SEMETIPSIS.] Syrus et Arabicus, *ut sit gaudium meum plenum in eis. Gaudium meum*, quod scilicet ego habeo, vel quod ego eis communicavi et dedi. q. d. Hæc dico de mea resurrectione et ascensu in cœlum, redituque ad Patrem, ut Apostoli mei de tantis bonis mecum plene gaudeant, sperentque se mox a me in cœlum ad eamdem gloriam meam fore recipiendos. Vide dicta cap. 15. vers. 11.

Aliter S. Augustin. Quod sit hoc gaudium, inquit, supra expressit dicens: *Ut sint unum, sicut et nos unum sumus:* hæc est pax et beatitudo futuri sæculi.

15. NON ROGO UT TOLLAS EOS DE MUNDO, SED UT SERVES EOS A MALO. 16. DE MUNDO NON SUNT, SICUT ET EGO NON SUM DE MUNDO.] *Ut eos serves a malo:* Primo, culpæ, quæ sola verum est malum Secundo, pœnæ, q. d. Ut eos serves in quavis tribulatione et adversitate, ita ut vel ab ea illos protegas, vel in illa robores, ut illam gloriose tolerent et superent. Tertio, *a malo*, id est a diabolo, ejusque insidiis et tentationibus: græce enim est articulus, ἐκ τοῦ πονηροῦ.

16. DE MUNDO NON SUNT.] Hoc repetit: paulo ante

enim hoc dixit, ut daret causam cur mundus eos odisset; quia scilicet illi moribus, affectibus et vita erant dissimiles, imo contrarii; hic vero id repetit, ut ostendat cur Pater eos cordi et curæ habere servareque debeat, quia scilicet ipsi mundo relicto, Dei Christique cultui et curæ se totos tradiderunt. Unde subdit:

17. SANCTIFICA EOS IN VERITATE. Τὸ *sanctifica* non actum inchoatum (quia jam Apostoli erant sancti, sumpserantque paulo ante S. Synaxim) sed proficientem et perfectum significat, juxta illud Apoc. 21. *Qui sanctus est, sanctificetur adhuc* q. d Confirma, promove, et perfice eos in sanctitate, sive per Spiritum Sanctum in Pentecoste veritatem Evangelicam perfectam eis infunde, ut tam interna quam externa sapientia et sanctitate repleantur, itaque tam vita quam verbo veri sint orbis doctores, sacerdotes, et Ecclesiarum principes, qui suam sanctitatem, quasi ignem divinum omnibus afflent et aspirent Unde sequitur: SERMO TUUS VERITAS EST) Id est doctrina tua per me eis tradita veritas est. q. d. Non Moses, non Philosophi, sed se mo tuus hanc veritatem Evangelicam docet. Moysis ergo et Judæorum sanctitas fuit cæremonialis et umbratica: philosophorum vel ficta, vel moralis et naturalis; Christi vero supernaturalis, cœlestis et divina. Alii, *sanctifica eos in veritate*, hoc est, inquiunt, sanctifica eos vere, id est integre et perfecte, quam Apostolus vocat *sanctitatem veritatis*, id est veram, sinceram, integram, Ephes 4. 24. Integra enim magnaque sanctitas requiritur in Apostolo ad prædicandum assidue, ad resistendum tyrannis, ad laborandum nocte et die, ad mortem et martyrium subeundum. Vide 2. Corinth. 11.

Secundo, sic exponi potest: *sanctifica eos in veritate*, id est sanctifica eos in me, qui sum *via, veritas et vita*, c. 14. 16. q. d Fac eos meæ bonitatis et sanctitatis participes. Ita S. August. tract 108. Cyrillus, Rupertus, S Thomas.

Posset Tertio. cum Maldonat τὸ *sanctifica eos in veritate*. exponi. q d. Eos uti sanctos ministros et præcones Evangelii segrega, designa et consecra; sed *in veritate*, non in umbris, uti olim Aaron cum suis filiis, Levit. 9. umbratice et typice sanctificatus est, id est consecratus sacerdos et pontifex Unde Chrysost. *sanctifica eos in veritate*, hoc est, inquit, segrega eos sermoni et prædicationi. Sic Jeremias c. 1 5. dicitur in utero sanctificatus, id est, designatus, et quasi consecratus Propheta.

Posset Quarto, τὸ *sanctifica eos in veritate*, sic accipi, q d. Fac eos sanctas victimas, ut per martyrium tibi sanctificentur et immolentur. Decet enim Apostolos fieri Martyres, ut sanctitatem doctrinæ suæ sanctitate martyrii sui confirment et obsignent. Unde et de facto omnes Apostoli fuere Martyres, instar Christi, qui v. 19. ait: *Pro eis ego sanctifico*. id est, offero et immolo meipsum. Sic enim in Levitico passim victimæ dicuntur sanctificari, cum Deo immolantur, de quo rursus v. 19

Nota. Christus ut homo triplicem habuit sanctitatem, quam Apostolis et fidelibus communicavit Prima fuit infusa, scilicet gratia, charitas cæteræque virtutes, animæ Christi a Deo in primo conceptionis ejus instanti inditæ, uti nobis Deus easdem per Christi merita infundit Secunda fuit, sanctitas divina; qua nimirum Deitas ipsa sanctissima est. et fons omnis sanctitatis hominum et angelorum: hanc enim habuit Christus ut homo per communicationem idiomatum: per hanc enim attributa Deitatis. inter quæ unum est sanctitas. vere attribuuntur Christo homini, utpote qui in eadem persona Verbi cum Deitate subsistit. Tertia sanctitas Christi hominis, præcise facta est per ipsam ejus unionem hypostaticam cum Verbo: per hanc enim præcise humanitas Christi sanctificata fuit, effectaque sanctissima: nam etiamsi Christus ut homo nullam habuisset gratiam infusam, ipsa tamen ejus unio hypostatica cum Verbo summa erat ejus sanctificatio et sanctitas. Hinc humanitas Christi, quia Verbo unita, peccare non poterat, eratque plane impeccabilis, Deo gratissima et acceptissima, imo Christus ut homo. erat Dei Filius, non adoptivus ut nos, sed proprius et naturalis.

SERMO TUUS VERITAS EST.) q. d. Evangelium quod a te acceptum prædico, non est umbra, uti fuit lex vetus, sed in spiritu et veritate consistit, uti dixit c. 4 24 Vide dicta cap 15. 3. ad illa: *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis*. Nam, ut dictum est cap. 1. 17. *Lex per Mosen data est; gratia et veritas per Jesum Christum facta est*

Moral. Disce hic quam sanctus esse debeat Christianus, præsertim Religiosus et Apostolicus, qui alios sanctificare cupit; nimirum, ut sit similis Apostolis, imo Christo, eorumque mores et actus sanctissimos imitari satagat. Vide Nyssen. tract. Quid nomen Christiani exigat: *Christianismus*, inquit, *est imitatio divinæ naturæ:* Christianus enim sanctitatem Dei et Christi imitari debet quam maxime potest, ut Christus in ejus sermone, habitu et operatione jugiter resplendeat, ut qui eum videt vel audit, Christum se videre et audire existimet. Hoc est quod Deus sancit Levitic. 20 26. *Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos de cæteris populis, ut essetis mei* Sanctitas ergo est aversio a mundo, et conversio unioque cum Deo et Christo. Quocirca Apostoli magis sua sanctitate et charitate ardente, quam prædicatione converterunt orbem; imo ideo ore tonabant, quia vita fulgurabant, juxta id quod de S. Basilio ait Nazianz. *Oratio ejus erat tonitru, quia vita erat fulgur.* Hac de causa Christus Apostolis hic non sapientiam, ut Salomon, sed sanctitatem a Deo efflagitat. Vide ideam S. Pauli, sive viri Apostolici, quam præfixi Actibus Apostolorum. Vere S Gregor. l. 6 in l. 1. Regum c. 3. *Sanctificatio corporis*, inquit, *pudicitia est; sanctificatio mentis charitas et humilitas.*

18 SICUT TU ME MISISTI IN MUNDUM, ET EGO MISI EOS IN MUNDUM.) Est nova ratio cur Christus Apostolos Patri commendet, ut eos servare et sanctificare debeat. q d Sicut tu me misisti in mundum, ut eum peccatis perditum reparem et sanctificem: sic et ego Apostolos mitto per omnes gentes, ut illas sanctificent. Quare indigent magna sanctitate, tum ne illarum illecebris capiantur, vel persecutionibus prosternantur; tum ut illas vitiis plane depravatas sanctificent. Quare par est, o Pater, ut eos in dies magis et magis sanctifices, ut ipsi alios plurimos sanctificare valeant.

19 ET PRO EIS EGO SANCTIFICO MEIPSUM: UT SINT

ET IPSI SANCTIFICATI IN VERITATE.] Primo, S. August. το *sanctifico* proprie accipit, q. d. Ego qua Filius Dei, sanctifico hominem a me assumptum, ut per eum sanctificem Apostolos. Audi S. August *Quando Verbum caro factum est, tunc sanctificavit se in se, id est hominem se in Verbo se, quia unus Christus Verbum et homo: propter sua vero membra dicit: Et pro eis ego sanctifico meipsum, hoc est, ipsos in me quoniam in me etiam ipsi sunt et ego Ut sint et ipsi sanctificati in veritate. Quid est, Et ipsi, nisi quemadmodum ego, et in veritate, quod sum ego?*

Secundo et genuine, *sanctifico*, id est in sanctam hostiam me tibi offero et immolo, hoc est, post paucas horas offeram et immolabo in cruce. ut per illam ipsi *sint sanctificati in veritate*, id est ut ipsi per sermonem tuum, qui veritas est et non umbra, sanctificentur, et vere tui sint, tibique se dedicent ad labores Apostolicos, ut ad te omnes gentes convertant, ideoque pro te omnes persecutiones, ærumnas et afflictiones invicto animo sustineant, ipsamque mortem et martyrium subeant, tamquam se tibi, æque ac ego, sanctificantes, id est, offerentes et immolantes. Ita S. Chrysostom. hom. 81. et fuse Cyrill. Rupert. et S. Thom. Jansen. Maldon. Toletus, Ribera, et alii.

20. NON PRO EIS AUTEM ROGO TANTUM, SED ET PRO EIS, QUI CREDITURI SUNT PER VERBUM EORUM IN ME.] Hucusque oravit Christus pro Apostolis, sub quibus cæteros a se immediate conversos, ut 72. discipulos intelligit: nunc orat pro cæteris fidelibus, qui per eorum prædicationem successive quovis sæculo, usque ad finem mundi in eum credituri sunt. Orat ergo pro tota Ecclesia, et pro omnibus Christianis quavis ætate futuris. Horum enim ipse est Pater et Patriarcha, Rex et Princeps, Pontifex et Hierarcha. Hos omnes et singulos ergo Christus ut homo (nam ut homo hic pro eis orat) distincte et perfecte, perinde ac si extitissent et præsentes fuissent, videbat in essentia divina, ait Toletus; aut potius per scientiam infusam: hæc enim Christi hominis erat, quatenus ipse erat viator; cum visio essentiæ divinæ foret ipsius, non qua viator, sed qua beatus erat, ita Suarez. Videbat ergo in ea me et te, et quemlibet alium fidelem post mille annos nasciturum, ac pro omnibus et singulis Deum rogabat, atque gratiam cuique propriam impetrabat: quare hujus Christi orationis vi, singuli fideles nascituri suo tempore fidem, gratiam, salutem, omniaque sua bona et Dei dona consequuntur, sed quisque sua et sibi propria, quæ Christus pro eo petiit et postulavit Igitur tunc Christus oravit pro S Stephano, S Laurentio, S. Vincentio, cæterisque Martyribus, ut martyrii lauream nanciscerentur; pro S. Athanasio, S. Aug. S. Hieron. etc. ut Doctores Ecclesiæ fierent; pro S. Agnete, Cæcilia, Catharina, etc. ut virginitatem suam quasi hostiam Deo immolarent, et sanguine suo purpurarent. Idem dicas de cæteris Christianis. Tunc ergo æque ac in cruce Christus orans pro omnibus et singulis, omnes et singulos parturiit, quasi suos Benoni, imo Benjaminos. Hoc cogitet et expendat quilibet fidelis, ac Christo parenti suo pro tanta parturitione sui immensas agat gratias, atque uti filius patri amorem amori, sanguinem sanguini, mortem morti rependat et reddat.

21. UT OMNES UNUM SINT.] Per unam fidem, spem, charitatem, concordiam Vide dicta vers. 11. Adverte, Christum hic orare dumtaxat pro fidelibus: iis enim valedicit; non pro infidelibus, pro quibus alibi, et præsertim in cruce oravit. Rursum disce hic, quam Christiani debeant inter se esse uniti et concordes, ac quam longe discordes, et qui lites seminant, a spiritu Christi absint.

SICUT TU PATER IN ME, ET EGO IN TE, UT ET IPSI IN NOBIS UNUM SINT.] Nam *Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo*, 1. Joan. 4 16. Per fidem ergo et charitatem unimur Primo, Deo et Christo, deinde nobis invicem, velut membris unius corporis mystici Christi, quod est Ecclesia To *sicut* non identitatem, ut volebant Ariani, sed similitudinem dumtaxat significat. Pater enim et Filius unum sunt per eamdem numero essentiam et Deitatem: nos vero unum sumus per eamdem qualitatem, puta charitatem et concordiam; per hanc tamen ita unimur Deo, ut eum possideamus, et vicissim ab eo possideamur. Audi S. Aug. (vel quisquis est auctor) l. de Salutaribus documentis c. 9. *Si aliquid in hoc sæculo possidere delectamur, Deum qui possidet omnia, qui creavit omnia, expedit ut mente possideamus, et in eo habeamus quæcumque feliciter et sancte desideramus; sed quoniam nemo possidet Deum, nisi qui possidetur ab eo, simus nos ipsi facti Dei possessio, et efficietur nobis possessio Deus. Et quid potest esse in mundo felicius, quam cui efficitur suus imperator et redemptor sensus, et hæreditas dignatur esse ipsa divinitas? Omnes enim ex illo fructus percipimus, si in illo et de illo semper vivimus. Quid, rogo, homini sufficit, cui ipse conditor non sufficit? Quid ultra quærit, cui omne gaudium et omnia suus redemptor esse debet?*

Per amorem ergo ita unimur Deo, ut cum eo fiamus quasi unus spiritus, ut absorbeatur in nobis quidquid est cupiditatis terrenæ, et tota mens transeat per affectum in Deum, itaque quasi deificetur; sicut si gutta aquæ infundatur vino generoso, illico tota in illud transit: et sicut ferrum si igniatur, transit in ignem, manente licet ferri natura: et sicut aer a sole illuminatus, transit in lumen, adeo ut ipse nil nisi lumen solis esse videatur. Unde S Bern. serm 74. in Cantic. *Quis est*, inquit, *qui perfecte adhæret Deo, nisi qui in Deo manens tamquam dilectus a Deo, Deum nihilominus in se traxit vicissim diligendo? Ergo cum undique inhærent sibi homo et Deus, inhærent autem undique intima mutuaque dilectione inviscerati alterutrum sibi, per hoc Deum in homine, et hominem in Deo esse haud dubie dixerim.*

Hanc unionem sentiunt sapiuntque, qui cum Magdalena agunt vitam contemplativam. In ea enim amans anima defluit a seipsa, et velut ad nihilum redacta, in abyssum æterni amoris collapsa absorbetur, et sibi omnino mortua, solum vivit Deo, nil sciens, nil sentiens præter ipsum. Perdit namque se in vastissima divinitatis solitudine ac caligine, sed sic se perdere utilius et jucundius est, quam se invenire: ibi enim quidquid humanum est, exuens, et quidquid divinum est, induens, transformatur atque transmutatur in Deum. O vere beata anima, quæ propria omni operatione seposita, in vi memorativa nudatur omnibus imaginibus; in in-

tellectu sentit et fovet præfulgidas illuminatione Solis justitiæ; in vi concupiscibili sentit æstum quemdam quieti amoris, sive contactum Spiritus Sancti, in similitudinem veri fontis affluentem rivis æternæ suavitatis. Nam cum ea ab omnibus libera et semota, simplex existat, et munda ut tersum speculum, eam assidue Dominus sui divini fulgoris radiis illustrare solet. Quia cum Deus ipse est agens, homo est patiens. Nam dum vires animæ silent, et a propria actione quiescunt, atque ab omni denique externa imagine liberæ sunt, Deus ipse loquitur, easque mentis vires pro libito disponit et afficit, nobilissimum opus in ea peragens. Igitur, o anima generosissima, o nobilissima, te puram et liberam custodi, noli ad varietatem sensuum foras excurrere, sed cohibitis sensibus intus habita, ad Deum ardenter convertere, millies per diem in abyssum divinitatis immersa, ibi ultro citroque natare curato. Anhela ad illam supernaturalem spiritus cum Deo unionem, revola in Deum a quo ducis originem, qui lux est increata, et lux simul æternitatis. Quocirca merito exclamat S. Bern. tract. de Amore divino c. 4. *O felicem, imo felicissimam animam, quæ Deo sic a Deo meretur affici, ut per unitatem spiritus in Deo solum amet Deum, non suum aliquod privatum, nec nisi in Deo amet semetipsam, et Deus in ipsa amet vel approbet, quod amare vel approbare debet Deus, id est seipsum, imo quod solum debet amari, et a creatore Deo et a creatura Dei. Amoris enim vel nomen vel affectus, nulli competit vel debetur nisi tibi soli, o vere amor amande Domine.* Unde subjungens ita cum S. Joanne concludit: *Et hæc est in nobis voluntas filii tui, hæc pro nobis oratio ejus ad te Deum Patrem suum: Volo ut sicut ego et tu unum sumus, ita et in nobis ipsi unum sint. Hic est finis, hæc est consummatio, hæc est perfectio, hæc est pax, hoc est gaudium in Spiritu Sancto, hoc est silentium in cœlo.*

UT CREDAT MUNDUS, QUIA TU ME MISISTI.] *Ut credat*, non tantum per unitatem et conformitatem doctrinæ, ut vult Euthym. sed potius per unitatem et unionem cum Deo et Christo. q. d. Vel ex hoc solo mundus credet Christum Dei filium, quod videat Christianos tam Deo et Christo, quam sibi invicem amore esse conjunctos et unitos: videbit enim talem unionem non posse fieri nisi a Christo et Deo: quare per hoc allicietur, ut et ipse incredulus incredulitatem deponat, et credat in me. *Mundus* ergo hic in bonam partem accipitur, æque ac Joan. 3. *Non enim venit filius hominis ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Et 2 Corinth. 5. *Quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Minus recte igitur Jansenius per mundum hic accipit reprobos. q. d. Ut credat mundus, videlicet coactus evidentia miraculorum et sanctitatis discipulorum, et mundani, inviti licet, confiteantur me esse Deum, quemadmodum ait Jacobus capite 2. *Dæmones credunt, et contremiscunt.*

22. ET EGO CLARITATEM, QUAM DEDISTI MIHI DEDI EIS: UT SINT UNUM, SICUT ET NOS UNUM SUMUS.] Pater enim et Filius sunt unus Deus, non duo Dei. Per *claritatem* Primo, accipe gloriam filiationis divinæ: hanc enim habet Christus ut Deus per naturam, ut homo per unionem hypostaticam: et hanc dat et communicat fidelibus sanctis, ut scilicet eam habeant non per naturam, sed per adoptionem, sintque filii Dei, non naturales, ut est Christus, sed adoptivi. Ita Jansen. et ante eum sanctus Ambrosius lib. 5 de Fide cap. 4.

Secundo, Maldon. per *claritatem* accipit dilectionem, qua clarificaverat eum Pater, ostendendo in baptismo et alias ipsum esse filium suum dilectum.

Tertio, per *claritatem* Leontius et Ribera accipiunt Eucharistiam: in hac enim Deitas et humanitas Christi nobis datur: hæc enim summa est claritas et gloria. *Quoniam unus panis et unum corpus multi sumus omnes, qui de uno pane et de uno calice participamus*, 1 Corinth. 10. Ita quoque Cyrillus lib. 11. cap. 26. et Hilarius lib. 8. de Trinit. exponunt hanc claritatem ipsam divinitatem Verbi carni unitam, quam ut homo accepit Christus a Patre, quando Verbum caro factum est; hanc dedit nobis Deus et Christus, quando suam carnem cibum nostrum effecit, et nobiscum per Sacramentum mirabile realiter unitus est.

Huc accedit Toletus, qui sic exponit, q. d. Ego jam eos effeci unum per meam claritatem, quam a te accepi; da tu, o Pater, Spiritum Sanctum, ut per eum quoque unum fiant. Claritas hæc est divinitas ipsius Filii, quam ut homo dicit se accepisse a Patre per unionem hypostaticam: hanc divinitatem unitam carni suæ dedit nobis Christus in Sacramento quod tunc quando hæc loquebatur jam instituerat.

Symbol. S. Chrysostomus et Euthymius per *claritatem* accipiunt tum potestatem miraculorum, quam Christus discipulis dedit, tum unitatem concordiæ, de qua dictum est: *Ut sint unum*: hæc enim duo erant efficax confirmandæ fidei veritatis argumentum, nempe miracula, et tam mira in eis concordia.

Anagog. S. Aug. tract. 110. Claritas hæc, inquit, est gloria corporis. q. d. Immortalitatem et gloriam, quam dabo carni et humanitati meæ post tres dies in resurrectione, *ego dedi*, id est, dabo fidelibus certissime in communi omnium resurrectione.

23. EGO IN EIS, ET TU IN ME: UT SINT CONSUMMATI IN UNUM: ET COGNOSCAT MUNDUS QUIA TU ME MISISTI, ET DILEXISTI EOS, SICUT ET ME DILEXISTI.] *Ut sint consummati in unum*, ut scilicet sit consummata et perfecta eorum unio, velut multorum membrorum in uno corpore et capite. Sicut enim multa membra unum corpus efficiunt, sic multi fideles unum Christi corpus mysticum, quod est Ecclesia, coagmentant. Rursum omnia membra uniuntur et consummantur in uno capite: sic omnes Christiani in uno Christo et Deo. Audi Toletum hæc de Eucharistia apposite exponentem: Modum quo unio hæc claritatis et divinitatis fiat, exponit: Ego, inquit, in eis sum per carnem meam in cibum verum et realem eis datam; tu autem in me es, quia divinitas tua est carni meæ unita: si igitur divinitas est in carne, et caro est in credentibus, fit ut in credentibus, etiam divinitas sit per mediam carnem Christi. Habent ergo credentes in se et carnem Christi, et per eam divinitatem in se, fiuntque unum, et quamdam habent unitatem per Christum ratione carnis suæ, et sic consummantur in unum, id est, fiunt

unum perfecte, dum non solum uniuntur inter se et cum Deo, quantum ad animas, quod fit per Spiritum Sanctum, sed etiam quantum ad corpora ipsa.

Hinc S. Dionys. de Divin. nomin. cap. 4. docet amorem divinum ire in orbem, esseque circulum, quia scilicet a Patre in Filium tendit, inde in Spiritum Sanctum, ab eoque in Patrem et Filium redit: Spiritus Sanctus enim est rationalis amor Patris et Filii Rursum amor Dei est circulus, quia ex Deo in creaturas, præsertim homines et angelos, se exerit, eosque ad Deum redamandum fruendumque convertit: Deus enim sicut est causa efficiens amoris, sic ejusdem est finis. Amor enim amantem transfert in amatum: anima enim magis est ubi amat, quam ubi animat. *Itaque Paulus*, ait S Dionys. *ille magnus jam divino amore captus, præditusque ejus vi, quæ hominem e statu suo dimovet, divino ore: Vivo autem, inquit, jam non ego; vivit vero in me Christus: ut verus amator, et a mentis, quemadmodum ipse ait, statu dimotus, Deo degit, non suam vitam, sed amantis, tamquam valde diligendam.* Et nonnullis interjectis amorem ita definit, *quod sit vis motum afferens, et ad se deducens atque evehens,* etc. *qui ante in bono est, et ex bono ad ea quæ sunt manat, rursusque ad bonum revertitur. In quo et fine et principio se carere divinus amor eximie declarat, quasi circulus quidam perpetuus, qui boni causa, ex bono, in bono, et in bonum conversione ab omni errorre libera se volvit, atque in eodem loco, eademque ex parte et progreditur semper, et manet, et restituitur*

Probat deinde idipsum auctoritate S Hierothei magistri sui, qui ait· *Amorem sive divinum, sive angelicum, sive spiritalem, sive, ut ita dicam, animalem, sive naturalem, vim quamdam conjungentem miscentemque intelligamus, quæ superiora quidem impellit, ut inferioribus prospiciant et consulant; paria autem, ut inter se societate jungantur; inferiora vero, ut se convertant ad superiora* Hinc et Ægyptii Deum pingebant quasi circulum, sed alio respectu, scilicet ut eum esse æternum, ac principio et fine carere, itemque esse immensum significarent. Unde illud: *Deus est circulus, cujus centrum est ubique, circumferentia nusquam.* Persæ quoque Jovem cœli circulum nuncupabant. Saraceni etiam Deum vocant circulum, ut illo ipsius æternitatem repræsentent, teste Pierio Hierogl 39. c. 8.

Sed ut ad prius S. Dionysii, quod huic loco proprium est, revertar, idem S. Dionys. eodem capite longius post initium, de sole, qui expressa est Dei imago, sic ait: Itaque ἥλιος, id est sol, dicitur quod omnia ἀολλὴς ποιεῖ, id est congreget, colligatque dispersa. Additque, pulchrum et bonum, quod est objectum et causa amoris, græce dici κάλλος. *quod ad se καλεῖ, id est vocet, omnia, ac tota in totis in se colligat,* hoc est quod hic ait Christus: *Ut sint unum sicut et nos unum sumus. Ego in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum* Nam, ut ait Apostol. Ephes. 4. *Unum corpus et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ: unus Deus, una fides, unum baptisma: unus Deus et pater omnium.* Vide ibi dicta. Ibi enim Paulus multis commendat hanc fidelium unionem et unitatem.

Tropolog. animæ sanctæ student perfectæ unioni cum Deo et Christo, ut cæterorum quasi obliti, eum semper habeant præ oculis, illi per omnia placere et cum illo jugiter mente conversari satagant; quare a rebus exterioribus, quoad licet, se abstrahunt, et interius cum Christo agunt et colloquuntur. Cujus internæ unionis tria dat signa R. D. Bartholomæus de Martyribus, Archiep. Bracearensis in aureo suo Compendio spiritualis doctrinæ capite 15. ante finem, quod post ejus mortem edidit Ludovicus Granatensis, ejusque lectione valde se in spiritu profecisse profitetur, uti et ego de meipso profiteor. Primum signum est, si intellectus jam ex se non emittat cogitationes alias nisi quas fidei lumen excitet; et voluntas longo usu exercitata non producat actus amandi nisi erga Deum, vel relative ad Deum. Secundum, si cum primum reliquerit occupationem externam, cui insistebat, mox intellectus et voluntas in Deum facillime convertantur: sicut lapis remoto obstaculo, in centrum suæ quietis descendere properat. Tertium, si finita oratione, ita exteriorum omnium obliviscitur, ac si illa numquam vidisset aut tractasset, et ita se erga externa gerit, quasi denuo mundum ingrediatur, et denuo metuit confligere cum negotiis exterioribus, ea naturaliter abhorrens, nisi charitas compelleret: talis anima a rebus omnibus externis libera, facile ad se intrat, ubi solum Deum videt et se in Deo, et frequenter fervidis actibus amandi unitivis insistit. Hæc autem fervens dilectio sex gignit effectus, ut inquiunt Sancti Primus dicitur illuminatio, id est quædam sapida ac experimentalis Dei, ac propriæ nihilitatis cogitatio et cognitio: Secundus, inflammatio: Tertius, suavitas seu delectatio: Quartus, ardentissimum desiderium possidendi bona divina: Quintus, satietas: sic enim satiatur anima illo Dei adventu, ut nil aliud velit aut cupiat Sextus, raptus, seu mira elevatio animæ in Deum. in quo explicari nequit, quid tunc anima de Deo sentiat. Hos effectus prædictos sequuntur alii duo, scilicet securitas, qua nil anima timet pati propter Deum, et qua certissime confidit se numquam ab eo separandam; et plena quies, cum nil sit quod pavorem inferre valeat, et hoc dicitur *pax exuperans omnem sensum*. Hic est Domini paradisus, ad quem ascendere possumus in terra existentes, licet inter homines corpore versemur. Deinde tria media ad hanc cum Deo et Christo unionem consequendam ex S Thoma assignat, nimirum animi strenuitatem, severitatem et benignitatem. Est autem strenuitas, quædam animi fortitudo, quæ omnem expellit negligentiam, qua homo disponitur ad bona opera omnia confidenter, vigilanter atque eleganter perficienda. Severitas est animi fortitudo adversus concupiscentias, illas restringens, et una secum afferens ardentem asperitatis, vilitatis et paupertatis amorem. Benignitas est dulcedo animi expellens omnem rancorem, iracundiam, invidiam, austeritatem, amaritudinem, obdurationem erga proximum. Prius enim oportet animam purgari a fæcibus terrenarum affectionum, quam possit simpliciter ac pure in Deum tendere. Sicut enim peculiare ac proprium est igni, seclusis impedimentis sursum ascendere, et proprium locum petere; ita animæ pravarum affectionum pondere solutæ, in Deum, qui locus est ipsis proprius, elevari solent.

Et cognoscat mundus (fideles in mundo) quia tu me misisti.] Unde cognoscet? Resp. Primo, S. August. tract. 110 fideles id cognituros in cœlo per visionem beatificam. Verum hic ad litteram agitur de cognitione hujus vitæ per fidem.

Secundo, alii respondent id cognituros ex claritate, quam v. 22. Christus ait se accepisse a Patre, et dedisse fidelibus. Unde S. Ambros. loco ibidem citato, per *claritatem* intelligens filiationem Dei sic exponit: Cognoscent fideles; quod tu me Filium tuum in carne misisti ex filiatione, quam eis communicavi, adoptans eos in filios Dei: inde quoque cognoscent te dilexisse eos, sicut dilexisti me: sed me ut filium naturalem, illos vero ut adoptivos.

Tertio, Cyrill lib. 11. cap. 27. et Hilar. lib. 8. de Trinit. et ex eis Toletus per *claritatem* accipientes Eucharistiam sic explicant. q. d. Ex Eucharistia cognoscent fideles hæc duo, scilicet me esse filium tuum a te missum, quia aliter uniri non poterant nobiscum nisi divinitatem haberem in ea carne quam dedi eis in Eucharistia: Secundo, dilexisse eos sicut dilexisti me, quia divinitatem, quam meæ carni indidisti, dedisti eis, dando eis carnem meam in Eucharistia.

Quarto, simplicius Ribera: cognoscit id mundus ex sanctitate et mutua charitate Apostolorum, qua fiet *ut sint consummati in unum*, uti præcessit: nam ut recte ait Chrysost. hom. 81 potentiorem ad persuadendum Dominus concordiam judicat quam miracula: *et dilexisti eos*, adoptans eos in filios, faciensque Apostolos: *sicut dilexisti me*, dum me Filium genuisti, et legatum in mundum misisti. Erigit Christus animos Apostolorum ad omnia ardua pro Christo subeunda, utpote cum videant se charissimos Deo et similes Christo.

24. Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum: ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante constitutionem mundi.] Christus ostendit Apostolis, ait Chrysostomus, quæ præmia illos maneant post mortem, ut magis amorem Christi erga se cognoscant, et fortiores reddantur, simulque, ut ait Cyrillus, docere vult non alios gloriam suam visuros esse, quam pro quibus oravit; et qui per ipsum Patri adjunguntur, et ideo dicit: *Quos dedisti mihi.*

Ait ergo, *Volo*, id est, summe cupio et desidero, o Pater, ut fideles quos elegisti et dedisti mihi, mecum sint in cœlo, ibique videant claritatem, id est gloriam, non tantum humanitatis meæ ad dexteram Patris elevatæ, uti explicant S. August. et Cyrillus, sed etiam divinitatis meæ; in hujus enim visione consistit essentialis beatitudo nostra; sed tum τo *quia*, cum subdit: *Quia dilexisti me*, non significat causam, sed signum dilectionis. q. d. Ex eo quod me ab æterno dilexeris infinito amore, quasi ex signo manifesto colligitur; quod mihi gignendo dederis meam claritatem et divinitatem: hanc enim dedit Pater Filio, dum eum genuit: genuit, inquam, non ex amore libero, sed ex naturali divinitatis suæ fœcunditate. Prius ergo Pater genuit Filium, deinde eum jam a se genitum dilexit, quia eum per omnia sibi similem genuerat. Ita Jansen.

Ante constitutionem (id est, ut Arabicus, *productionem*) mundi.] Syrus, *ante jacta mundi fundamenta*: hoc enim significat Græcum προ καταβολης του κοσμου, nam καταβάλλειν, est jacere fundamenta domus vel fabricæ. Ita S. Hieronym. in cap. 6. ad Ephes. significat hæc phrasis mundum nulla sui parte esse æternum, sed tam quoad materiam, quam quoad formam cæterasque dotes et qualitates, a Deo in initio temporis esse creatum: tunc enim fuere primordia mundi.

25. Pater juste, mundus te non cognovit: ego autem te cognovi: et hi cognoverunt, quia tu me misisti.] Cur Patri dat epithetum justi? Primo, S. August. tract. 111. respondet Patrem justum dici, quia juste mundum et infideles cognitione sui privavit: nam quod aliquibus non reveletur Dei veritas, justitia ipsius est, propter eorum peccata; quod vero aliis manifestetur, misericordia est.

Secundo, Cyrillus lib. 11. c. 29 censet Patrem vocari justum, quia diabolum, qui mundum captivum detinebat, ne ad immortalitatem, ad quam creatus erat, pervenire posset, damnavit et dominio privavit, ut supra dictum est. Sensus igitur est: *O Pater juste, mundus non cognovit* hanc tuam justitiam, quam pro mundo erga diabolum exercuisti; quam si novisset, omnes ad te accurrissent.

Tertio, Toletus censet Patrem vocari justum, quia Apostolis Christum sequentibus præparavit claritatem, id est gloriam cœlestem, quam eis hic postulavit Christus, a qua mundum incredulum exclusit. Hæc enim gloriæ retributio est actus justitiæ, juxta illud 2 Tim. 4. *Quam reddet mihi justus judex.*

Quarto, planius et germanius Ribera τo *juste* refert ad sequentia: *Mundus te non cognovit*, etc. postquam enim Christus Apostolis postulavit sanctificationem et claritatem, sive gloriam cœlestem; nunc quasi exultans spiritu, quod tanta dona Pater prædestinarit Apostolis Christum sequentibus, quæ negavit incredulis, v. g. Scribis et Pharisæis, qui superbia excæcati Christum sequi noluerunt, ait, *Pater juste.* q. d. Justum sane est, o Pater, ut superbi abjiciantur, et hæc bona parvulis istis dentur: illi superbi te non cognoverunt, nec coluerunt; ego te cognovi et amavi et discipuli mei me imitantes cognoverunt et amaverunt te, et crediderunt in me: istis ego, quia superbi non erant, magnam tui cognitionem dedi, et majorem dabo, postquam resurrexero, et Spiritum Sanctum misero. Sic eadem de causa exultavit Christus in spiritu Matth 11. 25. dicens: *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ; quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.*

26. Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam (post resurrectionem et missum Spiritum Sanctum, ut dixi) ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis.] Ut scilicet dilectionem tuam, qua me et ipsos propter me diligis, erga ipsos continues, ac majorem re ipsa semper eis ostendas, eisque in dies magis benefacias, ac tuis gratiis et beneficiis cumules, ut quotidie magnis passibus in sanctitate et opere Apostolico progrediantur: atque hac ratione ego tecum in ipsis perseverem, arctiusque persistam per crescentem in eis semper tuam gratiam et charitatem. Deus enim cum diligit creaturas rationales, donum gratiæ et dilectionis sive charitatis pretiosissimum et divinissimum eis infundit, quod non facit

irrationalibus, ut cœlo, soli, stellis, dum eas diligit, id est, ex amore creat, ornat et gubernat. Hoc significat τὸ *ut dilectio in ipsis sit:* nam ut ait Paulus: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis*, Rom. cap 5.

Paulo aliter Rupertus: Ut Spiritus Sanctus, inquit qui est dilectio tua qua me diligis, in ipsis semper sit et firmiter permaneat. Sed hoc eodem redit. Nam Spiritus Sanctus a charitate separari nequit, sicut nec ignis a calore. Quare, cui datur charitas, huic datur et Spiritus Sanctus: et quamdiu manet in homine charitas, tamdiu manet et Spiritus Sanctus, imo tota S. Trinitas, ut dixi c. 14, v. 23.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit Christi passionem, scilicet v. 1. captivitatem in horto: v. 13. adductionem ad Annam: v. 17. trinam Petri negationem: v. 19. examen Jesu factum a pontifice, et alapam Jesu inflictam: v. 24. missionem Jesu ad Caipham: v. 28. accusationem ejus apud Pilatum: v. 33. examen Jesu factum a Pilato, qui deprehensa ejus innocentia eum liberare satagit, conferens eum cum Barabba. Passionem Christi explicui Matth. cap. 26. et 27. hic ergo breviter perstringam ea dumtaxat, quæ Joannes habet propria et singularia.

1 Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat
hortus, in quem introivit ipse et discipuli ejus. 2. Sciebat autem et Judas, qui tradebat
eum, locum: quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis. 3. Judas ergo cum
accepisset cohortem, et a Pontificibus et Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, et facibus, et
armis. 4. Jesus itaque sciens omnia quæ ventura erant super eum, processit, et dixit eis: Quem
quæritis? 5. Responderunt ei: Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus: Ego sum. Stabat autem et Judas,
qui tradebat eum, cum ipsis. 6. Ut ergo dixit eis: Ego sum: abierunt retrorsum, et ceciderunt in
terram. 7. Iterum ergo interrogavit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Jesum Nazarenum.
8. Respondit Jesus: Dixi vobis quia ego sum: si ergo me quæritis, sinite hos abire. 9. Ut impleretur
sermo, quem dixit: Quia quos dedisti mihi: non perdidi ex eis quemquam. 10. Simon ergo Petrus
habens gladium eduxit eum: et percussit pontificis servum, et abscidit auriculam ejus dexteram:
Erat autem nomen servo Malchus. 11. Dixit ergo Jesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam: Ca-
licem, quem dedit mihi Pater, non bibam illum? 12. Cohors ergo, et tribunus, et ministri Judæorum
comprehenderunt Jesum, et ligaverunt eum. 13. Et adduxerunt eum ad Annam primum, erat enim
socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. 14. Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Judæis.
Quia expedit: unum hominem mori pro populo. 15. Sequebatur autem Jesum Simon Petrus: et alius
discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Jesu in atrium pontificis. 16. Pe-
trus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici: et dixit ostia-
riæ: et introduxit Petrum. 17. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Numquid et tu ex discipulis es
hominis istius? Dicit ille. Non sum. 18. Stabant autem servi et ministri ad prunas quia frigus erat:
et calefaciebant se: erat autem cum eis et Petrus stans: et calefaciens se: 19. Pontifex ergo inter-
rogavit Jesum de discipulis suis et de doctrina ejus. 20. Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum
mundo: ego semper docui in synagoga et in templo, quo omnes Judæi conveniunt: et in occulto
locutus sum nihil. 21. Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt quid locutus sim ipsis:
ecce hi sciunt quæ dixerim ego. 22. Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit ala-
pam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici? 23. Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium
perhibe de malo; si autem bene, quid me cædis? 24. Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pon-

ficem. 25. Erat autem Simon Petrus stans, et calefaciens se. Dixerunt ergo ei : Numquid et tu ex discipulis ejus es ? Negavit ille, et dixit : Non sum. 26. Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus, cujus abscidit Petrus auriculam : Nonne ego te vidi in horto cum illo ? 27. Iterum ergo negavit Petrus : et statim gallus cantavit. 28. Adducunt ergo Jesum a Caipha in prætorium. Erat autem mane ; et ipsi non introierunt in prætorium: ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha. 29. Exivit ergo Pilatus ad eos foras: et dixit : Quam accusationem affertis adversus hominem hunc ? 30. Responderunt et dixerunt ei : Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. 31. Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum. Dixerunt ergo ei Judæi: Nobis non licet interficere quemquam. 32. Ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus. 33. Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, et vocavit Jesum, et dixit ei . Tu es rex Judæorum? 34. Respondit Jesus: A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me? 35. Respondit Pilatus : Numquid ego Judæus sum ? Gens tua et Pontifices tradiderunt te mihi : quid fecisti? 36. Respondit Jesus : Regnum meum non est de hoc mundo : si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent ut non traderer Judæis: nunc autem regnum meum non est hinc. 37. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu ? Respondit Jesus: Tu dicis quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. 38. Dicit ei Pilatus : Quid est veritas ? Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Judæos, et dicit eis: Ego nullam invenio in eo causam. 39. Est autem consuetudo vobis, ut unum dimittam vobis in Pascha: vultis ergo dimittam vobis regem Judæorum? 40. Clamaverunt ergo rursum omnes, dicentes: Non hunc sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

1. HÆC CUM DIXISSET JESUS, EGRESSUS EST CUM DISCIPULIS SUIS TRANS TORRENTEM CEDRON, UBI ERAT HORTUS, IN QUEM INTROIVIT IPSE, ET DISCIPULI EJUS.] Jesus finito ardenti sermone post cœnam, eoque prolixo (incipit enim c. 13. et hic finitur) quo Apostolis ultimum vale dixit, ad passionem et mortem properat, illique se offert, et ultro occurrit vadens in hortum, ibique expectans Judam et Judæos, a quibus sciebat se capiendum. Magnanimitatis hoc dedit exemplum, ut arenam locumque duelli cum morte, peccato et diabolo mox ineundi primus capessat, quasi certus de victoria et triumpho.

Hinc colligitur Jesum statim finito hoc sermone transisse torrentem, ac consequenter contentionem Apostolorum de primatu, non post sermonem, ut vult S. Aug. sed ante eum contigisse. De hymno incertum est: nam eum a Christo et Apostolis decantatum fuisse post sermonem, insinuat Matth. dicens c. 26. 30. *Et hymno dicto exierunt in montem Olivarum.* Ante sermonem vero hymnum fuisse dictum suadere videtur ratio, quod hic hymnus fuerit gratiarum actio: statim ergo post cœnam et Eucharistiam cantatus fuit ante sermonem. Ita Chrys. Theoph. Euthym. in Matth. c. 26. et Ribera hic. Vide Chronotaxim. num. 68.

EGRESSUS EST.] e domo et cœnaculo, ubi totum sermonem habuit et finivit. Franc. Lucas tamen et alii censent partem sermonis a c. 14. 31. ubi ait Christus: *Surgite, eamus hinc,* hucusque habitam fuisse post egressum e domo, in itinere versus torrentem Cedron, et tunc *egressus est*, exponi debet *transgressus est.*

TRANS TORRENTEM CEDRON.] *Torrens* proprie est rivus, ex aquæ pluviæ confluxu productus, qui hieme fluit cum impetu, æstate siccatur, quales plurimos et ingentes vidi in Alpibus, et talis hic fuisse videtur. Unde Syrus vertit, *trans vadum Cedron,* quia vadari et pedibus transiri poterat. Torrens hic significat vehementiam et impetum Christo a Judæis in passione illatum, sed illico transeuntem. Ivit ergo Jesus per torrentem, ut innueret se ire in torrentem passionum, ait Jansen. juxta illud Psal. 109. *De torrente in via bibet.* Unde nonnulli opinantur Jesum a Judæis captum reductumque per torrentem, in eumdem præcipitatum fuisse, ait Adrichom. in Descript. Jerusalem n. 207. juxta illud Ps. 68. 1. *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia*, id est, non est locus in quo subsistere queam.

CEDRON.] Græce, τῶν κέδρων, id est, *cedrorum*, eo quod torrens hic, hinc et inde plantatas haberet cedros, ait S. Thom. et Lyran. Favet Arabic. qui vertit *trans torrentem cedri.* Verum קדרון *Cedron* est vox Hebræa, non Græca, quæ hebr. non cedrum (hæc enim dicitur ארז *erez*) sed obscuritatem, nigredinem, caliginem et tenebras significat, teste S. Hier. in Locis Hebr. Dictus ergo est, torrens hic *Cedron*, id est obscurus, ater, vel niger, sive ab umbrositate loci; erat enim arboribus consitus, sive ab aquarum nigredine, sive a cadaverum combustorum fuligine, de quo mox. Quare Cedron est nomen singulare, non plurale, ac proinde corrupte in Græcis legitur articulus pluralis τῶν cum legendus sit τοῦ.

Est hic torrens situs ab Oriente Jerusalem, inter eam et montem Oliveti, ac labitur per vallem profundam Josaphat, eamque fœcundat. In hac valle, ait Adrichom. in Jerusalem n. 204. pii reges Juda, Asa, Ezechias et Josias templi combusserunt idola, eorumque cineres in torrentem Cedron projecerunt. Hæc vallis commune totius civitatis cœmeterium erat, ubi vulgus et ignobiles omnes sepeliebantur: extra urbem

enim Judæos sepeliri mos erat, ibique nunc Turcæ sepeliuntur. In hac quoque valle, die illa cunctis mortalibus tremenda, omnes undique homines ad extremum et generale judicium sunt congregandi, ut a Christo judice recipiant debita pro meritis præmia quisque suis.

Meminit igitur Joannes torrentis Cedron, Primo, ad historiæ exactam certitudinem; Secundo, ob figuram. David enim cum suis fugiens Absalonem, mœstus transgressus torrentem Cedron, typus fuit Christi eumdem torrentem transgredientis, at non fugientis, sed offerentis se persequenti Judæ et Judæis. Tertio, ut ostenderet se ire ad passionem, ut expiaret non sua, sed Adæ et posterorum ejus peccata omnia, quantumvis immania, qualia in valle et torrente hoc committebantur. Torrens enim Cedron labitur per vallem *Gehennom*, ubi infantes a parentibus idolo Moloch immani parricidio vivi cremabantur. Quarto, ut locum passionis verteret in locum triumphi: nam et ex vicino monte Oliveti, ubi pati cœpit, oransque sudavit aquam et sanguinem, 40 die post resurrectionem triumphans ascendit in cœlum: atque in fine mundi rediturus ad judicium judex sedebit supra vallem Josaphat, Joel. 3. v. 2. et supra torrentem Cedron, ut judicet tam Judæos se persequentes, quam omnes homines pro meritis; eos scilicet, qui passioni suæ grati fuere, adjudicando cœlo: qui vero ingrati, gehennæ, quam ad vivum repræsentabat hic vallis Gehennom, per quam fluit torrens Cedron.

Ubi erat hortus.] quia in horto paradisi peccavit Adam comedens pomum vetitum, hinc peccatum ejus Christus expiare incipit in horto: *Ad pristinum enim recurrere omnia oportebat*, ait Cyrill. Addit Chrys. *Etenim in horto tamquam in carcere commoratur*, ut scilicet, ait Theophyl. *laborem minuat Judæis se quærentibus*. Subjungit Theoph. tertiam causam dicens: *Orandi causa solitaria loca, et silentii officinas quærere solebat*, ut nos idem faciamus. Cætera dixi Matth. 26. Symbolice: Nota, Christum primo ivisse in desertum, Matth. 4. inde per sata, Matth. 12. denique in hortum hic, ut doceret nos ire ad sata prædicationis, inde ad passionem et crucem. Audi S. Ambr. l. 4. in Lucam: *Videte*, inquit, *quibus itineribus ad paradisum reducamur. Nunc in deserto Christus est; agit hominem, instruit, informat, exercet, ungit oleo spiritali. Ubi videt robustiorem, per sata et fructuosa traducit; ut quando quærebantur Judæi, quod discipuli ejus sabbato de segete spicas vellerent*: *jam enim Apostolos suos in agro culto et fructuoso opere collocaverat. Postea in paradiso constituit tempore passionis, quando transivit torrentem Cedron, ubi erat hortus.*

4. Jesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant super eum. Addit τὸ *sciens*, ne quis putet ipsum inscium et invitum incidisse in manus Judæorum, sed scientem, et volentem ultro se eis tradidisse: unde et eis obviam processit, et dixit: quem quæritis?] Judas jam osculatus fuerat Jesum, osculoque signum dederat cohorti, ut Jesum caperent; sed noluit Jesus eo signo capi, ne invitus videretur captus. Omnipotenti ergo vi divinitatis suæ cohortem detinuit, locoque suo fixit, ut dato signo ad eum capiendum accurrere non auderent, imo non possent. Hinc Christus ultro eis obviam intrepide processit, et rogavit: *Quem quæritis?* quasi eos lacessens ad se invadendum.

5. Responderunt ei: Jesum Nazarenum.] Non dicunt: Quærimus te, sed Jesum. Ergo non agnoverunt eum, licet osculo a Juda indicatum et proditum, quia Jesus eos aorasia et cæcitate percussit, ut præsentem non agnoscerent, cum tamen ministri pontificum eum sæpius antea vidissent et audissent. Ita Chrys. hom. 82. *Vides*, ait, *vim insuperabilem, quomodo in medio existens eos excæcavit*. Et Cyrill. *Potestas ergo divina enituit, qui quamvis se quærentibus offerret, minime tamen cognoscebatur.*

Stabat autem et Judas qui tradebat eum, cum ipsis.] Judas jam antecesserat cohortem, ut oscularetur Jesum; sed osculo dato videns cohortem non accurrere ad Christum capiendum, sed immotam consistere; perfidiæ suæ conscius, et impœnitens obstinatusque redit, non ad discipulos Jesu, sed ad cohortem, ut ab ea contra Jesum, cujus potentiam metuebat, defenderetur, ideoque cum ea a Christo in terram afflictus et prostratus est. Ita S. August. licet Euthym. et Ribera censeant Judam accessisse ad Christum, eumque osculatum esse, postquam cum Judæis in terram prostratus fuisset; quod etiam est probabile, et majorem Judæ impudentiam arguit.

6. Ut ergo dixit eis: Ego sum; abierunt retrorsum.] quasi vi spiritus et vocis Jesu dicentis *ego sum* repulsi, retroacti, et supini in dorsum prostrati. Non enim proni antrorsum in pectus ceciderunt, ne vis prosternens aliunde, puta a tergo, manare videretur; sed retrorsum ut liquido constaret eos vi oris et sermonis Christi prosterni, nec illius faciem et sermonem ferre vel sustinere posse. Jesus enim dicens, *Ego sum*, refricavit eis memoriam nominis, quod Deus sibi indidit, dicens Mosi Exodi 3. *Ego sum qui sum*. q. d. Hoc est nomen meum, quo vos prosterno, et si velim annihilo, quia *Ego sum qui sum*. Ergo *vos estis qui non estis:* nam omne vestrum esse non a vobis, sed a me continuo accipitis.

Tropologiam et allegoriam hujus fulmineæ prostrationis satellitum dedi Matth. 26. 50.

8. Si ergo me quæritis, sinite hos abire.] Cur id jussit Christus? Resp. Primo quia ad ipsum spectabat, ut solus sua morte homines redimeret quasi mediator, redemptor et salvator mundi. Ita Cyrill. *Semovit*, ait, *a periculo discipulos suos, non ignorans ad se solum certamen illud et opus salutis nostræ pertinere: regnantis enim et non servientis naturæ opus est*. Secundo, quia Apostolos destinarat sibi superstites, ut post mortem, suam resurrectionem, doctrinam et legem toto orbe promulgarent. Tertio, ut ostenderet suum erga eos amorem et curam, quo quasi bonus pastor ovium salutem curat, suam negligit, imo animam suam ponit pro ovibus, ut sua morte illis vitam daret. Hanc rationem insinuat Joannes v. seq. dicens:

9. Ut impleretur sermo, quem dixit (cap. 17. v. 12.) Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.] id est, non permisi perire ullum ex undecim Apostolis, quos dedisti mihi, o Pater: nam Judas veluti filius perditionis, illi non fuit datus absolute a Patre. Quæres de qua perditione et morte loquitur Christus,

animæ ne, an corporis? Alii hanc, alii illam: ego utramque accipio. Corpore enim periissent hic discipuli, quia cum Jesu magistro suo fuissent comprehensi et occisi, præsertim quia Petrus cohorti restiterat, et Malchum vulneraral. Anima quoque periissent, quia infirmi et pavidi ob Judæorum minas Christum negassent, æque ac negavit Petrus, itaque occisi a Judæis et corpus et animam perdidissent: mortui enim fuissent in peccato mortali negationis. Ita Rupertus, Cajetan. Ribera, Franc. Lucas, Toletus et alii.

10 ERAT AUTEM NOMEN SERVO MALCHUS.] Nomen servi exprimit ad mysterium: *Melech* enim hebr. et chald. *Malcha* unde *Malchus*, idem est quod *Rex*: et erat servus Pontificis, significatque populum Judæorum, qui quondam rex fuerat et liber, sed postea servus factus est pontificum et sacerdotum, qui eum suis traditionibus et cæremoniis onerabant et præterea devorabant, ut vidimus Matth. 23. Iste Petro et Apostolis prædicantibus Evangelium, dexteram auriculam amisit propter infidelitatem suam et odium Christi, id est, surdus factus est ad audiendum evangelium et ad audiendum ea quæ necessaria sunt ad salutem, donec eum Dominus convertat, et ei auriculam restituat. Ita S. Cyrillus hic et S. Ambrosius in Lucæ cap. 22. et S. Hieronymus in Matth. c. 26 addit S. Ambros. Petrum imitari voluisse zelum Phinees, qui principem Israel fornicantem cum filiabus Moab occidit, ideoque pontificatum adeptus est, Numer. 25. Minuit ergo culpam Petri amor et zelus erga Christum: peccavit tamen, quia inconsulto Christo gladium strinxit, præsertim cum paulo ante ab ipso audisset, quod sponte iret ad passionem et mortem

12 LIGAVERUNT EUM,] a quo solvi velle debuerunt, et forte erant in eis, qui postea liberati ab eo dixerunt: *Dirupisti vincula mea*, ait S. Aug. Christus si voluisset, omnia vincula Judæorum facilius rupisset, quam Samson rupit stupea vincula Dalilæ, Judic 15. 9 sed noluit: Primo, ut peccatum Adæ manibus commissum expiaret: quia enim primus Adam nimis libere manus ad pomum vetitum extendit, hinc Christus secundus Adam manibus ligari voluit, ut Adæ peccatum et cætera posterorum ejus, quæ fere manibus committuntur, expiaret.

Secundo, ut satisfaceret typo: Isaac enim qui fuit typus Christi, immolandus ab Abraham ligatus fuit: solebant enim victimæ ligari, ne immolationi reluctarentur, Genes. 22. 9.

Tertio, ut his vinculis amore nostri susceptis injiceret nobis vincula charitatis, quibus nos traheret ad se redamandum, juxta illud Osee 11. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.*

Porro, Judæos dure et crudeliter ligasse Christum, liquet, tum ex odio immani, quo ipsi eorumque heri pontifices ardebant in Christum; tum quod ulcisci vellent prostrationem ignominiosam, quam passi fuerant, et vim a Petro Malcho sibique illatam. Plura hac de re dixi Matth. 26 v. 55

13. ET ADDUXERUNT EUM AD ANNAM PRIMUM: ERAT ENIM SOCER CAIPHÆ, QUI ERAT PONTIFEX ANNI ILLIUS.] Quæres: cur Judas et Judæi primum duxerint Christum ad Annam, non ad Caipham, cum a Caipha, utpote pontifice, judicandus esset, non ab Anna?

Resp. Primo, ut honorarent Annam, quasi seniorem et socerum Caiphæ, quem proinde ipse Caiphas *quasi patrem honorabat*, ait Euthym. et ex ejus consilio populum regebat.

Secundo, quia domus Annæ erat in via euntibus ad Caipham, ait S. August.

Tertio, quia Annas præ cæteris videtur optasse et procurasse ut Christus caperetur. Unde satellites hi Christum ei quasi in triumphum ducunt, ait S. Chrysost. ut eum exhilarent, ac vicissim aliquo xenio et munere ob adductum Christum ab eo donentur.

Quarto, ut Annam, qui vespere præcedente a cæteris senioribus ob frigus noctis domum dormiturus abierat, inde evocarent ad concilium universale, contra Jesum jam captum postero mane in domo Caiphæ celebrandum.

Quinto, et potissime, quia ab Anna Judæ fuit promissum pretium venditionis Christi, scilicet triginta argentei. Adducit ergo Judas Jesum ad Annam, ut pro eo triginta denarios sibi ab eo promissos accipiat, uti de facto illum ab eo accepisse censet sanctus Cyrillus, idque colligitur ex eo, quod in primo principum cum Judæ pacto de Christo prodendo, principes non numerarint 30. denarios, sed tantum promiserint, ut patet Matth. 26. 15. hac nocte ergo accepit illos Judas in domo Annæ, quos paulo post videns Christum Pilato traditum, facti pœnitens projecit in templo Matt 27. vers. 3 Nam in domo Caiphæ eos accipere non potuit; tum quia Caiphas circa Christum, ut inveniret falsos testes, ut eum examinaret, ut concilium convocaret, etc. ita occupabatur, ut tempus non haberet agendi cum Juda. Unde Judas non videtur cum satellitibus progressus ultra domum Annæ nec ingressus in domum Caiphæ: nam si in ea fuisset Judas, sane eam ingredi ausus non fuisset Petrus, metu ne a Juda proderetur: quia si Judas adfuisset, cum Petrus ter Christum in domo Caiphæ negavit, utique vel publice eum falsi arguisset, vel secreto ministros monuisset, Petrum fuisse secum discipulum Christi, ut eum comprehenderent.

PONTIFEX ANNI ILLIUS.] quia Romani præsides sæpe et subinde singulis annis mutabant Judæorum pontifices, novosque creabant, uti quotannis creantur novi consules; licet Pilatus hoc proprii habuerit, ut pontificem Caipham quem reperit, non mutarit Quare Caiphas toto triennio, quo Christus prædicavit, perpetuum gessit pontificatum.

22. UNUS ASSISTENS MINISTRORUM DEDIT ALAPAM JESU.] Vide August. tract. 113. ubi connumeratis multis suppliciis, quibus servus dignus fuerat, ait: *Quid enim horum per potentiam jubere non potuisset, per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maluisset, per quam vincitur mundus?* Vide et dicta Matth. 26 59.

Porro, Christus non porrexit alteram maxillam, ne videretur culpam agnoscere Sic et Paulus jussus injuste percuti a pontifice, ait ex zelo justitiæ: *Percutiat te Deus paries dealbate*, Actor. 23 Addit S. August. *Jesum non solum alteram maxillam iterum percussuro sed totum corpus figendum præparasse in ligno*, ut suum dogma Matth. 5. 39. facto sanciret.

24. ET MISIT EUM ANNAS LIGATUM AD CAIPHAM PONTIFICEM.) q. d. *Miserat autem Annas Jesum ligatum ad Caipham pontificem*. Ita Syrus, Arabicus, et Cyrillus. Est enim hic hysterologia. Nam Joannes quasi oblitus narrare missionem Jesu ab Anna ad Caipham, hic eam interserit, ut indicet quis fuerit pontifex qui examinavit Jesum, cujus minister alapam dedit eidem, nimirum fuisse Caipham, non Annam. Caiphas enim erat pontifex, non Annas: quare hic versus recto ordine ponendus est post v. 13. nam trina negatio Petri, et examen Jesu, omniaque quæ post vers. 13. narrat Joannes, contigerunt in domo Caiphæ pontificis, non Annæ, ut patet ex S. Matthæo, Marco, et Luca.

28. ADDUCUNT ERGO JESUM A CAIPHA IN PRÆTORIUM.) scilicet in domum et aulam Pilati, qui erat prætor, id est præses et judex tam criminalis quam civilis Judææ. Ita legendum cum Roman Græco, Syro et Arabico. Quare vitiosum codicem habuit S. August. qui tract. 114. legit: *Adducunt ergo Jesum ad Caipham in prætorium*, indeque coactus est dicere aut Caipham in domum Pilati venisse, aut utrumque in eadem domo habitasse, cujus contrarium liquet ex Evangelio.

Porro omnis magistratus, cui parebat exercitus, dicebatur Prætor, ait Victorinus; a præeundo, ait Varro, quasi Præitor, quod præiret jure et exercitu. Inde ejus domus et locus in quo jus dicebat, vocabatur prætorium: ibi ergo erat tribunal, in quo reorum causa agebatur, ideoque pontifices eo duxerunt Jesum, ut a Pilato damnaretur.

ET IPSI NON INTROIERUNT IN PRÆTORIUM, UT NON CONTAMINARENTUR (ingressu in domum præsidis Ethnici et idololatræ) SED UT (puri et mundi) MANDUCARENT PASCHA) *Pascha* hic non significat agnum paschalem, ut volunt Chrysost. et Cyrill. (hunc enim pridie in cœna jam comederant) sed victimas paschales, quæ per septem dies paschales immolabantur: hæ enim non nisi a mundis comedi poterant. Vide hic hypocrisin pontificum qui videri volunt religiosissimi, cum sint sceleratissimi, imo christicidæ. Unde exclamat S. August. *O impia et stulta cæcitas: quod habitaculo videlicet contaminarentur alieno, et non contaminarentur scelere proprio!* Vide S. Cyrillum.

31. NOBIS NON LICET INTERFICERE QUEMQUAM) Hinc videretur quod Romani Judæis, utpote jure belli subactis, abstulerint jus damnandi et morte plectendi reos, illudque sibi vendicarint: hoc enim omnino hæc eorum verba significabant. Ita Rupertus, S. Thomas, Jansen. Suarez, et alii.

Dices, Judæi lapidarunt S. Stephanum, et præcipitarunt S. Jacobum. Resp. id eos fecisse non ordine juris sed tumultu et furore populi. Unde Josephus lib. 20. Antiquit. cap. 8. alias 16. asserit Ananum pontificem fuisse pontificatu a præside Romano privatum, eo quod S. Jacobum jussisset occidi Hinc et Actor. 18. Judæi Paulum non sunt ausi occidere, sed occidendum tradidere Gallioni proconsuli. Instabis: Pilatus jam dederat pontificibus licentiam judicandi et occidendi Jesum, dicens: *Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate*. Ergo id facere poterant. Resp. potuisse quidem pontifices id facere, sed noluisse hanc licentiam Pilati acceptare, sed tacite quasi dixisse: *Vos* Romani abstulistis nobis jus gladii absolute; nolumus ergo illud in hoc uno casu, ut Jesum occidamus, usurpare. Aut ergo reddite nobis jus occidendi absolute, aut vos hunc cum aliis occidite. Dicebant hoc, quia volebant Jesum; quasi seditiosum et regnum Judææ affectantem, ignominiosissima morte plecti, nimirum crucifigi a præside Romano (Romani enim affectantes regnum crucifigebant) atque hujus Jesu necis invidiam cupiebant a se in Pilatum transferre, ne a populo quem Jesu sciebant addictum, lapidarentur, aut convitiis incessarentur.

Alii aliter respondent, nimirum S. Augustin. et Cyrillus, et ex eis Suarez 3 part. quæst. 47. artic. 4. non licuisse Judæis occidere in festo Paschæ ob festi solemnitatem, sed alias id eis licuisse Ribera vero respondet Pharisæos ex speciali et propria secta hoc observasse, ut neminem ad mortem damnarent, ut refert Josephus filius Gorionis libr 4. Historiæ Judaicæ c. 6. Illi ergo specie religionis dixerunt : *Non nobis licet;* multi enim, et præcipui ex his qui mortem Christi procurabant, erant Pharisæi, et quia auctoritatem apud populum habebant, eos alii imitati sunt.

32 UT SERMO JESU IMPLERETUR, QUEM DIXIT, SIGNIFICANS QUA MORTE ESSET MORITURUS.) Nimirum se tradendum Gentibus, et ab eis crucifigendum. Hoc enim prædixit Christus Joan. 12 dicens: *Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dixit significans qua morte esset moriturus.* Idem Matth. cap. 20 18. et alibi

33 INTROIVIT ERGO ITERUM IN PRÆTORIUM PILATUS) q. d. Egressus erat Pilatus ad pontifices, ut accusationem eorum contra Jesum audiret, qua audita iterum ingressus est, ut de ea Jesum examinaret. Hoc significat τὸ *iterum* (quod tamen omittit Syrus) scilicet regressum post egressum

ET DIXIT EI: TU ES REX JUDÆORUM?) Supple hic ex Luca c. 23. 2. Pontifices cum viderent sola sua auctoritate non moveri Pilatum ad Jesum damnandum, accusasse eum dicendo : *Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se Christum regem esse ;* hoc tertium ut verisimilius cæteris arripiens Pilatus, rogavit Jesum: *Tu es rex Judæorum?* Cætera dixi Matth. 27. 11.

37. TU DICIS, QUIA REX SUM EGO.) Id est, ego vere rex sum Judæorum, uti tu dicis, id est, sum Messias sive Christus, ut regnem in fidelibus per fidem et gratiam, eosque ad regnum cœleste perducam. Hoc enim significat hic hebraismus.

38. EGO IN HOC NATUS SUM, ET AD HOC VENI IN MUNDUM, UT TESTIMONIUM PERHIBEAM VERITATI.) Ut prædicem veritatem Evangelicam, quæ in tribus maxime consistit. Primo, in vera cognitione Dei, scilicet deos Gentium esse falsos, et verum Deum esse unicum in essentia, et trinum in personis, scilicet Patrem, Filium et Spiritum Sanctum. Verum enim est passio entis, sicut et bonum. Omne enim ens est verum, id est, res vera, non ficta, et in se bona. Quare Deus qui est ipsum ens juxta illud : *Ego sum qui sum;* idem pariter est ipsum verum et bonum, quia est ipsa per

essentiam entitas, veritas et bonitas. Rursum Filius qui procedit a Patre, ut Verbum, est ipsa veritas, non tantum entis, sed et mentis. Unde S. Augustinus: *Cum Jesus,* inquit, *veritati testimonium perhibet, sibi perhibet: ipse enim est veritas.*

Secundo, in cognitione Incarnationis Verbi, ut sciat Filium Dei esse missum a Deo Patre in carnem et mundum, ut eum salvaret: quare neminem nisi per fidem in ipsum posse salutem consequi, juxta illud c. 17. v. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.*

Tertio, in cognitione veræ Beatitudinis, scilicet eam consistere non in opibus, honoribus, deliciis, scientiis, regnis terrenis, uti docebant Philosophi; sed in regno cœlorum, id est in visione et possessione Dei. Unde summa prædicationis Christi erat hæc: *Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum:* Matth. 3.

Dicit Christus se natum ad veritatem testificandam hoc fine. Primo, ne miretur Pilatus quod se regem fassus sit q. d. Hoc fassus sum, quia vere sum rex: debeo autem testari veritatem, quia ad hoc natus sum. Secundo, ut Pilatus cognoscat innocentiam et integritatem Jesu: hæc enim in veritate consistit. Tertio, ut eum submoneat justitiæ, ut scilicet vere justeque causam suam judicet, nec falsis pontificum criminationibus et clamoribus vinci se sinat, ut contra veritatem et justitiam se condemnet.

OMNIS QUI EST EX VERITATE, AUDIT VOCEM MEAM.] Ex veritate, esse dicuntur veritatis studiosi et cupidi, qui scilicet veritatem, hoc est, verum Deum, verum Messiam, veramque felicitatem et salutem, serio et cordate quærunt, eamque inventam omnibus posthabitis amplectuntur. Hi opponuntur *iis, qui sunt ex contentione,* Roman 2. id est, iis qui non nisi contendere, litigare et argumentari contendunt, quales erant tum Philosophi. Hinc *esse ex veritate* idem est quod *esse ex Deo:* qui enim est filius Dei, hic est filius veritatis: Deus enim est veritas, juxta illud cap. 8. 47. *Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis:* quia licet ex Deo sitis per creationem, non tamen estis per electionem, fidem et gratiam. *Gratiam commendavit, quæ secundum propositum vocat,* ait S. August. *Qui enim accepit testimonium ejus* (Joannis Baptistæ de Jesu) *signavit quia Deus verax est.* Joann. 3. 33 Hoc quam verum sit, etiam voces hostium indicant. Scribit enim Josephus 18 Antiq. cap. 4. *Eodem tempore fuit Jesus vir sapiens (si tamen eum virum fas est dicere) erat enim mirabilium operum patrator, et doctor eorum qui libenter vera suscipiunt,* etc.

Tacite Christus respondet Pilati objectioni: Si tu testimonium perhibes veritati, cur ergo pontifices et Scribæ, qui sunt veritatis professores, te non audiunt imo te persequuntur ad necem? Respondet Christus. Quia ipsi non sunt ex veritate, sed ex mendacio: sectantur enim falsas suas opiniones, et cupiditates opum et honorum, quas eis suggerit pater eorum mendax diabolus. Unde Christus eis ait: *Vos ex patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis perficere,* ut me occidatis, Joann. 8. 44.

38. DICIT EI PILATUS: QUID EST VERITAS?] Putabat Pilatus Christum esse Philosophum vel Prophetam, qui de veritate, scientia et sapientia more philosophico specularetur et loqueretur. Itaque Jesum rogat quæ sit illa veritas, cui testandæ se natum dixerat. Verum, quia hoc parum ad rem quam agebat Pilatus, faciebat ut se a Jesu, quem videbat esse virum gravem, sapientem et innocentem, expediret, excogitavit medium appositum ad eum liberandum, scilicet ut in Paschate de more unum reum liberaturus, Jesum cum Barabba infami latrone conferret, ut Judæi Jesum potius quam Barabbam liberari peterent. Relicto ergo Jesu in prætorio foras erupit, ut Judæis idipsum proponeret.

Symbol. quid est veritas? Resp. S. August. in Sentent. sent. 386 veritas est ipse Deus, *qui est prima vita et prima essentia, uti est prima sapientia. Nam hæc est illa incommutabilis veritas, quæ lex omnium artium recte dicitur, et ars omnipotentis artificis.* Idem epist. 9. *Incomparabiliter,* ait, *pulchrior est veritas Christianorum quam Helena Græcorum. Pro ista enim fortius nostri Martyres adversus hanc Sodomam, quam pro illa illi heroes adversus Trojam dimicaverunt.* Imo Christus ipse primus pro veritate Martyr occubuit.

Quid est veritas? Audi Lactantium lib de ira Dei cap. 2 tres ejus gradus assignantem: Primus gradus est, inquit, intelligere falsas religiones, et abjicere impios cultus deorum humana manu fabricatos Secundus vero, perspicere animo, quod unus sit Deus summus, cujus potestas ac providentia effecerit a principio mundum, et gubernet in posterum. Tertius, cognoscere ministrum ejus ac nuntium, quem legavit in terram; quo docente, liberati ab errore quo implicati tenebamur, formatique ad veri Dei cultum, justitiam disceremus.

Quid est veritas? *Ego sum via, veritas et vita,* ait Christus Joan. 14.

Quid est veritas? *Est præstantissimum bonum,* ait S. Basil apud Antonium in Melissa c. 21. *Quid est veritas?* Est Deus, ait S. Dion. *utpote unum, non multa secundum naturam. Verum quippe unum est, mendacium autem multiplex.*

Quid est veritas? *Est facultas res obumbratas in lucem producens,* ait Philo ibidem.

Quid est veritas? *omnium rerum fortissima est veritas,* ait Nazianz orat. 13.

Quid est veritas? *Est firma comprehensio entis in animo,* ait S Chrys. ibidem. Hinc illud Zorobabelis. *Fortis rex, forte vinum, fortes mulieres, sed fortissima est veritas,* 3. Esdræ 3. Addit ibidem Zorobabel c. 4. 36 *Omnis terra veritatem invocat, cœlum etiam ipsam benedicit, et omnia opera moventur, et tremunt eam.* Et v. 40. *Et non est in judicio ejus iniquum, sed fortitudo, et regnum, et potestas, et majestas omnium ævorum. Benedictus Deus veritatis.* Quocirca Alphonsus rex Aragon. *Veritas,* ait, *omnibus quidem innata esse debet; principum tamen præcipuum debet esse ornamentum, adeo ut ad fidem faciendam tantum habeat unum principis verbum, quantum privatorum jusjurandum.* Ita Panorm. lib. 1.

de Gestis Alphonsi. Hinc pontifex Aaronicus in Rationali scriptum gerebat. *Urim vetummim*, id est, *doctrina et veritas*. Exodi 28.

Idem per umbram videre Gentiles apud Stobæum serm 11. Unde Menander: Quid est veritas? *Veritas*, ait, *cœli civis est, et sola fruitur convictu deorum.*

Plato suavissimam narrationem veritatem esse dicebat. Jamblichus, *Veritas*, ait, *ut Græcum ejus etymon indicat circa deos et incorruptam deorum actionem versatur.* Æschines: *Adeo valida est veritas, ut omnes humanas cogitationes superet.* Plato rursum lib. 5. de Legibus: *Veritas*, ait, *tam diis quam hominibus ad omnia bona dux est. Hujus quilibet, qui felix et beatus futurus est, ab eo particeps sit oportet, ut quam plurimum temporis verax in vita degat:* Trismegistus: *Veritas in solis æternis corporibus est, quorum et ipsamet corpora vera sunt. Universa igitur super terram non veritas sunt, sed veritatis imitationes et umbræ. Veritas absolutissima virtus est, ipsumque summum bonum, quod nec a materia turbatur, neque corpore circumdatur, nudum, conspicuum, augustum, mutationis et alterationis expers bonum.*

Plutarchus apud Antonium in Melissa cap 21. *Æqualitas trutina*, inquit, *veritas autem ratione philosophiæ examinatur* Ibidem Evagrius: *Veritatem tacere*, ait, *est aurum sepelire*. Et Democritus: *Pietas*, ait, *palam declaranda, et veritas constanter defendenda est.* Et Epictetus: *Nihil veritate pretiosius haberi debet, ne amicitia quidem, utpote obnoxia affectibus, qui quod justum est turbant, et obumbrant* Unde illud: *Amicus Plato, sed magis amica veritas.* Idem: *Immortalis*, ait, *et æterna res est veritas: Non donat autem nobis pulchritudinem paulatim tabescentem, neque dicendi fiduciam e justitia prodeuntem aufert: sed quæ juxta et legitima sunt exhibet, discernens ab eis injusta, et redarguens.* Demosthenes rogatus, *Quid Deo simile haberent homines?* respondit, *Benigne facere, et veritatem amare.* Ita Val. Max. s. 8.

Pythagoras dicebat *hæc duo divinitus data hominibus esse longe pulcherrima. veritatem complecti, et beneficiis operam dare: utrumque enim immortalium deorum operibus comparari posse.* Ita Ælian. lib. 12. de Varia histor.

CAPUT DECIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Narrat vers. 1. Christi flagellationem, coronationem, purpuram, alapas, ostensionem populo sic clamanti: Crucifige eum, quia filium Dei se fecit. Et v. 12. Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: qua voce victus Pilatus tradidit Judæis Jesum. Hi ergo crucifixerunt eum in Golgotha, hoc titulo: Jesus Nazarenus Rex Judæorum: mox milites vestes ejus diviserunt. Inde v. 25. Jesus matri suæ Joannem in filium assignat; v. 28. clamat: Sitio; v. 30. Consummatum est, et expirat. v. 34. Lancea latus ejus aperitur, indeque exiit sanguis et aqua. Denique v. 38. Joseph et Nicodemus Jesum ungunt, et in monumento novo sepeliunt.

1 Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit. 2. Et milites plectentes coronam de spi-
nis imposuerunt capiti ejus: et veste purpurea circumdederunt eum. 3. Et veniebant ad
eum, et dicebant: Ave rex Judæorum: et dabant ei alapas. 4 Exivit ergo iterum Pilatus
foras, et dicit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam invenio in eo causam.
(5. Exivit ergo Jesus portans coronam spineam, et purpureum vestimentum.) Et dicit eis: Ecce
homo. 6. Cum ergo vidissent eum pontifices et ministri, clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige
eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, et crucifigite: ego enim non invenio in eo causam. 7. Re-
sponderunt ei Judæi: Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia filium Dei se fe-
cit. 8. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. 9. Et ingressus est prætorium
iterum: et dixit ad Jesum: Unde es tu? Jesus autem responsum non dedit ei. 10. Dicit ergo ei Pi-
latus: Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et potestatem habeo dimit-
tere te? 11. Respondit Jesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset de-
super. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet 12. Et exinde quærebat Pilatus di-
mittere eum Judæi autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim,
qui se regem facit, contradicit Cæsari. 13. Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit fo-
ras Jesum: et sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbata. 14. Erat

autem Parasceve Paschæ, hora quasi sexta, et dicit Judæis: Ecce rex vester. 15. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices: Non habemus regem, nisi Cæsarem. 16. Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur. Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt. 17. Et bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum, Hebraice autem Golgotha: 18. Ubi crucifixerunt eum, et cum eo alios duos, hinc et hinc, medium autem Jesum. 19. Scripsit autem et titulum Pilatus: et posuit super crucem. Erat autem scriptum: Jesus Nazarenus Rex Judæorum. 20. Hunc ergo titulum multi Judæorum legerunt: quia prope civitatem erat locus, ubi crucifixus est Jesus. Et erat scriptum Hebraice, Græce, et Latine. 21. Dicebant ergo Pilato Pontifices Judæorum: Noli scribere, Rex Judæorum; sed quia ipse dixit: Rex sum Judæorum. 22. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi. 23. Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus (et fecerunt quatuor partes unicuique militi partem) et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. 24. Dixerunt ergo ad invicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit. Ut Scriptura impleretur, dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi, et in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt. 25. Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalenæ. 26. Cum vidisset ergo Jesus matrem, et discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier ecce filius tuus. 27. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua. 28. Postea sciens Jesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit: Sitio. 29. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. 30. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum. 31. Judæi ergo (quoniam parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille sabbati) rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, et tollerentur. 32. Venerunt ergo milites: et primi quidem fregerunt crura, et alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderent eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura: 34. Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis et aqua. 35. Et qui vidit, testimonium perhibuit: et verum est testimonium ejus. Et ille scit quia vera dicit; ut et vos credatis. 36. Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo. 37. Et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. 38. Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathæa (eo quod esset discipulus Jesu, occultus autem propter metum Judæorum) ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, et tulit corpus Jesu. 39. Venit autem et Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ et aloes quasi libras centum. 40. Acceperunt ergo corpus Jesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire. 41 Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus: et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat. 42. Ibi ergo propter Paresceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.

1. TUNC ERGO APPREHENDIT PILATUS JESUM, ET FLAGELLAVIT.] *Tunc*, postquam scilicet dixisset Judæis, ut eorum furorem in Jesum restingueret. *Corripiam illum, et dimittam*, uti supplet Lucas cap. 23. v. 22 *flagellavit*. Incolæ terræ sanctæ tradunt Jesum flagellatum fuisse primo, funibus crassioribus; secundo, funiculis nodosis, additis ferreis scorpionibus; tertio, catenis; quarto, virgis spineis; sed respondet Ribera, traditiones incolarum terræ sanctæ parum fidei habere, quoniam non manserunt in ea Christiani a tempore passionis usque ad nos, ut ita ab antiquis per manus veniret traditio: sed omnes sunt advenæ, et sæpe locum mutant, ideoque veterum traditiones non retinent.

2 ET VESTE PURPUREA (Syrus, *coccinea*) CIRCUMDEDERUNT EUM.] Vide dicta Matth. 27. 30. quibus adde S Athanasium, qui tract. de cruce et passione asserit Christum in chlamyde coccinea portasse hominum sanguinem, quia homicidiis diabolus terram polluerat: in spinis, peccata; in calamo, chirographum, quo nos diabolus tamquam suos scripserat: quæ omnia Christus abstulit passione sua. *Præterea*, inquit, *arundinem accepit Dominus, diabolo ignorante se dare illi gladium contra seipsum: dicitur enim arundo serpentibus lethalis esse, atque inde potissimum interfici; ita Christus cepit arundinem, ut nos liberaret a versutia serpentis.*

7. DEBET MORI QUIA FILIUM DEI SE FECIT.] Quasi blasphemus: sacrilegus, imo ἀντίθεος. Audi sanctum Augustinum: *Ecce altera major invidia, parva illa videbatur affectasse regnum; et tamen neutrum sibi Jesus mendaciter usurpavit: est enim Dei unigenitus,*

et rex a Deo constitutus super montem Sion, et utrumque demonstraret nunc, nisi quanto erat potentior, tanto mallet esse patientior.

11. NON HABERES POTESTATEM ADVERSUM ME ULLAM, NISI TIBI DATUM ESSET DESUPER. PROPTEREA QUI ME TRADIDIT TIBI, MAJUS PECCATUM HABET.] Difficilis est hic connexio, quam exigit τὸ *propterea:* sed omissis variis variorum explicationibus, plana est Jansenii, Cajetani et Riberæ expositio. q. d. Tu non habes in me ullam potestatem, et quia ego innocens sum, et quia possem me eripere si vellem; sed Pater meus vult ut me tibi tradam atque subjiciam, ut perficiatur opus humanæ redemptionis, atque ad hoc permisit, ut tu Judæorum accusationi et voluntati acquiescas, et in me exerceas tuam potestatem, quam minime exerceres, nisi isti me accusassent: propterea isti qui te obtendunt, et urgent ut potestatem istam permissam exerceas, magis peccant quam tu.

12. ET EXINDE QUÆREBAT PILATUS DIMITTERE EUM.] Jam ante idipsum quæsierat, sed nunc maxime, postquam audivit ipsum esse Filium Dei, ac peccatum sibi objicientem, timuit ne Dei vindictam incurreret, si filium ejus damnaret. Sed vicit timor Cæsaris timorem Dei, ut sequitur. Suspicabatur Pilatus Jesum esse Jovis, Herculis, Apollinis, vel alterius dei filium: Gentiles enim multos deorum filios numerabant, eosque quasi semideos colebant. Ita Cyrillus.

13. IN LOCO QUI DICITUR (græce) LITHOSTROTOS, id est lapide stratus: HEBRAICE AUTEM GABBATHA.] Id est altus: גבה *gaba* enim altum significat, quia erat in loco sublimi, ut solent esse tribunalia, ut judex a circumfusa multitudine videri et audiri possit. Dicit hoc Joannes, ut notet Jesum publicam et atrocem hanc damnationis judiciariæ sententiam et ignominiam, pro publicis nostris peccatis ultro suscepisse Ad Gabbatha multis gradibus marmoreis ascendebatur, qui Romam translati, juxta basilicam Lateranensem magna fidelium religione frequentantur, et scalæ sanctæ nomen obtinent.

14 ERAT AUTEM PARASCEVE PASCHÆ.] hoc est sabbati paschalis: hoc enim quia incidebat intra octavam Paschæ, cæteris sabbatis erat solemnius, ideoque dicebatur *magnum,* ut patet v. 31 Sensus ergo est, q. d Erat feria sexta, sive dies Veneris, in qua fiebat παρασκευὴ, id est præparatio ciborum, et rerum necessariarum ad sequentem diem sabbati: illo enim, utpote sanctissimo, nec cibos coquere, nec quid aliud facere licebat. Unde solum sabbatum præviam suam habebat Parasceven, qua cætera festa carebant. Quare perperam Græci Parasceven Paschæ interpretantur pridie Paschæ, quo agnum immolabant Nam ex Matth. Marco et Luca constat Christum crucifixum esse primo die azymorum, hoc est postridie Paschæ, quo agnum immolaverant: ergo Joannes primum diem azymorum vocat hic Parasceven Paschæ, id est primæ diei sabbati paschalis.

HORA QUASI SEXTA.] Arabicus, *et erant sex horæ,* scilicet ab ortu solis. Dices: Marcus c. 15. v 25. ait: *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum.* Varii varie respondent. Primo, aliqui apud Theophyl. censent ex Marco corrigendum esse Joannem, scribendumque hic. *hora quasi tertia.* Verum obstant omnes codices Græci, Latini, Syri, Arabici, qui in Joanne habent, *Hora quasi sexta.*

Secundo, S. Hieronymus in Psalm. 77. ex adverso ex Joanne vult corrigi Marcum, ut in eo legatur, *Erat autem hora sexta.* Errorem autem contigisse censet ex affinitate notarum ternarii et senarii, quarum una pro alia irrepserit. Græci enim γ est nota ternarii, ϛ vero senarii. Verum omnia exemplaria in Marco habent, *Erat autem hora tertia;* nullum vero habet, *sexta.*

Tertio, Euthym in Marc. 15. censet a Marco dici Christum crucifixum *hora tertia,* quia illa hora postularunt Judæi eum crucifigi, clamando, *Crucifige, crucifige eum:* sed aliud est postulare ad crucem, aliud crucifigere

Quarto. S August. tract 117. et in Psalm. 63. et lib. 3. de Consensu Evang. c. 13. respondet fuisse horam tertiam, quando Pilatus Jesum damnavit ad crucem, sed hanc a Joanne vocari sextam, facto computu a principio, quo cœpit Jesus præparari (hoc enim significat Parasceve) ad mortem, quod fuit hora nona præcedentis noctis, quando a Caipha proclamatus est reus mortis: nam ab hac nona noctis hora usque ad horam tertiam diei sex intercedunt horæ, qua Christus, qui vere est pascha, id est agnus paschalis, in cruce immolatus est. Verum hoc violentum esse agnoscit ipse S. Augustinus. Unde ipse:

Quinto, respondet Jesum crucifixum esse linguis Judæorum *hora tertia,* qua ipsi clamaverunt, *Crucifige, crucifige eum:* lingua vero et sententia Pilati, *hora sexta:* sed hoc jam rejeci in Euthymio.

Sexto ergo, communiter respondent interpretes Christum crucifixum *hora tertia,* ut ait Marcus, sed finiente, hoc est inchoante *hora sexta,* ut ait Joannes. Nam horæ Romanorum et Hebræorum ternas nostras complectebantur: dividebant enim diem æque ac noctem in quatuor vigilias sive excubias militares, quas horas nuncupabant, quare quælibet ex eis continebat tres horas nostrates.

Septimo, probabiliter Ribera censet Christum dici crucifixum hora tertia, quia illa hora Pilatus clamantibus Judæis *crucifige* publice assensus est, ut vitaret populi tumultum, unde jussit eum flagellari, quasi parans eum ad crucem (occidendi enim rei prius flagellari solebant) sperans tamen atrocitate flagellationis molliendos fore Judæorum animos: at cum vidit eos in clamore contra Jesum perseverantes, hora sexta pro tribunali sedens, judiciariam et irrevocabilem in eum sententiam crucifixionis protulit Favet Lucas 23. 14. ubi ait Pilatus: *Nullam causam mortis invenio in eo, corripiam ergo illum et dimittam. At illi instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur, et invalescebant voces eorum; et Pilatus adjudicavit fieri petitionem illorum. Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium et seditionem missus fuerat in carcerem.* Patet etiam ex Matth. 27. ubi cum Pilatus vidisset Judæos petere Barabbam, et non Christum, *accepta aqua lavit manus coram populo dicens: Innocens ego sum,* etc. *vos videritis, et respondens universus populus, dixit: Sanguis ejus super nos:* ergo antequam solveretur Barabbas, decrevit Christum crucifigi. Confirmatur ex B. Clemen-

te l. 5 Constit. Apost. c. 46. aut juxta recentiorem translationem c. 13. ubi ita ait: *Ligno crucis hora quidem sexta affixerunt, hora vero tertia sententiam contra eum pronuntiatam acceperunt.* Et l. 8 c. 40 et juxta novam translationem 34. ait: *Tertia* (scilicet *orate*) *quod ea hora Pilatus judicium adversus Dominum pronuntiavit; sexta, quod ea hora in crucem actus est; nona, quod tunc omnia mota et tremefacta sunt Domino crucifixo.* Denique S. Ignatius ep. 5. ad Trallianos sic ait: *Die ergo Parasceves, hora tertia accepit sententiam a Pilato permittente Patre; sexta vero crucifixus est; nona autem emisit spiritum.* Ergo hora tertia Pilatus tulit sententiam, id est, consensit populo, ut crucifigeretur, sed sexta hora formalem et irrevocabilem crucis sententiam in eum dictavit. Unde et Telesphorus Papa in sua epist. *Reliquis*, ait, *temporibus Missarum celebrationes ante horam diei tertiam minime sunt celebrandæ, quia et eadem hora Dominus crucifixus*, id est crucifigi jussus, vel potius permissus fuit a Pilato. Quocirca cum ait Marcus: *Et erat hora tertia, et crucifixerunt eum;* το *crucifixerunt* actum inchoatum significat, non perfectum. q. d. Hora tertia cœperunt Judæi agere de crucifixione Christi, clamantes, *Crucifige, crucifige eum;* ac Pilatus eis consensit, ideoque jussit eum flagellari, quasi parans eum ad crucem et necem; sed sub finem horæ tertiæ, incipiente jam hora sexta, Pilatus Jesum juridice damnavit, et statim eum crucifixerunt. Marcus ergo originem et initium crucifixionis per horam tertiam indicavit; Joannes vero ejus executionem et complementum per horam sextam assignavit.

15 NON HABEMUS REGEM, NISI CÆSAREM.] *Agnum rejecerunt;* ait Cassiod. hic, *vulpem elegerunt*, scilicet Herodem a Romanis et Cæsare sibi regem creatum. De Herode enim ait Christus: *Dicite vulpi illi*, Lucæ 13. 32.

17 ET BAJULANS SIBI CRUCEM.] Ex lege et more Romanorum. Audi S. Aug. tractatu 117 *Grande spectaculum; sed si spectet impietas, grande ludibrium; si pietas grande mysterium: si spectet impietas, grande ignominiæ documentum; si pietas grande fidei monumentum: si spectet impietas, videt regem, pro virga regni lignum sui portare supplicii; si pietas, videt regem bajulantem lignum ad semetipsum figendum, quod fixurus etiam erat in frontibus regum, in eo spernendus oculis impiorum, in quo erant gloriatura corda Sanctorum.* Et affert illud Gal. 6. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.*

23. ERAT AUTEM TUNICA INCONSUTILIS, DESUPER (εκτων ανωθεν, id est, *ex summis*, id est ex summo usque ad imum) CONTEXTA PER TOTUM.] q. d. Tota a cervice ad talos erat continua serie contexta, sine ulla sutura vel scissura, sicut solent interulas et caligas in Belgio a summo ad imum integras, gemina acu, filis opere reticulato intextis pertexere. Unde Arabicus et Syrus vertunt, *erat autem tunica absque sutura desuper, sed contexta tota.* Origenis Interpres tract. 35. in Matth. *sursum textilis per totum.* Sic et Nonnus. Tradunt, ait Euthym. eam a B. Virgine fuisse contextam. De eadem plura dixi Matth. cap. 27. vers. 35.

Allegor. Tunica inconsutilis Christi est Ecclesia, quam scindere non licet, et si scindas, schisma facies.

Tropologice S. Bern. serm. 1. de Annunc. *Tunicam inconsutilem*, ait, *ego divinam arbitror esse imaginem; quæ nimirum non assuta, sed insita atque impressa naturæ, dividi scindique non potest.*

25. STABANT AUTEM JUXTA CRUCEM JESU MATER EJUS ET SOROR (consobrina) MATRIS EJUS MARIA CLEOPHÆ (scilicet uxor, ac mater Sanctorum Judæ et Jacobi Minoris Apostolorum) ET MARIA MAGDALENE.] Quæ longe magis in amorem Jesu exarsit, dum vidit eum sanguine abluere peccata sua, quæ ipsa nuper lacrymis abluerat. Voluit hoc Christus: tum ut magis pateretur matris dolentis aspectu: tum ut ipsa sibi compatiendo perfectum patientiæ et charitatis nobis daret exemplar: Ecce hic impletur illud: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*, Luc. 2. scilicet, ut ait Damasc. lib. 4. 15. *Dolores partus, quos effugit pariens, illos tempore passionis sustinuit ex materna compassione viscerum, lacerum reparturiens.* Nimirum quo sanctior quis est et Christo vicinior, eo major calix passionis illi a Christo propinatur. Euthymius asserit B. Virginem propinquius cruci astitisse, viscerum inflammatione Judæorum timorem vincente. Stabat ergo corpore erecta et excelsa, animo excelsior, spectans et admirans magnum hoc pietatis sacramentum, scilicet Deum in cruce. Hinc Sophronius apud S. Hieron. serm. de Assumptione B. Virginem vocat martyrem, imo plusquam martyrem. *Quia*, inquit, *mente passa est, plusquam martyr fuit. Nimirum et ejus dilectio amplius fortis, quam mors fuit, quia mortem Christi suam fecit.* Sic et S. Ildephonsus sermon. 2. de Assumptione. *Plusquam Martyr fuit quia in animo non minus amoris quam mœroris fuit: est intus gladio vulnerata: parata enim stetit, si non deesset manus percussoris. Beata Dei genitrix jure plusquam Martyr mater est, quæ nimio amore vulnerata testis extitit Salvatoris, et pro mœrore in animo cruciatum sustinuit passionis.* Hæc Ildephonsus.

S. Anselmus lib. de Excellentia Virg. c. 5. *Quidquid*, ait, *crudelitatis inflictum est corporibus Martyrum, leve fuit, aut potius nihil comparatione tuæ passionis, quæ nimirum sua immensitate transfixit cuncta penetralia tua, tuique benignissimi cordis intima: et utique pia Domina non crediderim te potuisse ullo pacto stimulos tanti cruciatus, quin vitam amitteres sustinere; nisi ipse spiritus vitæ, spiritus consolationis, spiritus scilicet dulcissimi filii tui, pro quo moriente torquebaris, te intus doceret non esse mortem eum absumentem, sed magis triumphum omnia ei subjicientem: quod in ipso fieri coram moribundo videbas.* S. Bernardus in lament. B. Mariæ: *Nec lingua*, ait, *poterit loqui, nec mens cogitare valebit, quanto dolore afficiebantur pia viscera Mariæ. Nunc solvis Virgo cum usura, quod in partu non habuisti a natura. Dolorem pariendo filium non sensisti, quem millies replicatum filio moriente passa fuisti.*

S. Mechtildis lib. 1. Revel. c. 56. narrat se vidisse Seraphinum quemdam salutasse Virginem *ob amorem, quo Deum*, inquit, *præ omni creatura in terris dilexit, quia amor in passione unigeniti sui in eu*

tantum prævaluit, ut omnem humanum affectum penitus devinceret et extingueret: quia omni creatura in morte Filii Dei dolente, ipsa sola cum divinitate immobilis, et gaudens filium suum pro mundi salute voluit immolari.

Joannes Gerson scribens in *Magnificat*, asserit B. Virginem stantem juxta crucem habuisse altissimum actum obedientiæ, offerendo filium Patri, et conformando se in acerbissima filii morte cum divina voluntate: neque enim minori fortitudine prædita fuit, quam mater illa septem Machabæorum, de qua 2. Machab. 7. sic scribitur: *Supra modum autem mater mirabilis, et bonorum memoria digna, quæ pereuntes septem filios sub unius diei tempore conspiciens bono animo ferebat, propter spem quam in Deo habebat singulos illorum hortabatur voce patria, fortiter repleta sapientia, et fœmineæ cogitationi masculinum animum inserens, dixit ad eos*, et quæ sequuntur. Neque minori constantia quam S. Felicitas, qua hortante septem filii ejus in fide perseverantes pro Christo varie sunt necati, et quam S. Symphorosa, quæ septem pariter filiis fidei magistra, et dux ad martyrium extitit.

Quantus tunc fuerit dolor Virginis, ex ejus revelatione descripsit S. Brigitta lib. 1. Revelat. cap. 10. 27. 35. et lib. 4. c. 23. et 70. ubi inter cætera ait: *Dolor filii erat dolor meus, quia cor ejus erat cor meum.*

Denique Adrichom. in Descript. Jerusalem ex Saligniaco, Bredenbachio et aliis, singula loca passionis Christi graphice depingens et dimetiens, asserit B. Virginem cum Joanne Magdalena, cæterisque mulieribus, firma mentis fideique constantia stetisse quindecim ulnis, quæ nunc octodecim gradibus metiuntur, distantem a cruce Christi, atque hunc locum adhuc pia veneratione a fidelibus decorari.

Quæres: quid de spasmo Beatæ Virginis sentiendum. Resp. Beatam Virginem spasmum, id est deliquium animi, passam esse, indeque corruisse in terram ex ingenti dolore, dum primum Jesum in cruce pendentem aspexit, tradit S. Brigida lib. 1. Revelat. c. 10. et lib. 4. c. 70. S. Bonavent. in Meditat. vitæ Christi cap. 77. et 79. S. Bernard. in opusc. de Lamentatione Virginis. Favent S. August. epist. 58. Laurent. Justin. de Triumphali agone Christi cap. 21. Dionys. Carthus. hic Daniel Mallonius de Stigmat. sacræ sindonis cap. 17. ad finem. Confirmat idipsum Primo, ex eo quod nonnulli chorographi terræ sanctæ scribunt in via Calvariæ templum esse jam dirutum, quod nunc est stabulum equorum Turcarum, diciturque S. Maria de spasmo, quod ibi corruerit exanimata Virgo, videns filium suum in cruce in via illa, quæ vulgo Amaritudinis dicitur. Secundo, quod Cajetanus in opusculo de Spasmo Virginis Mariæ, in fine 2. tom. opusculorum, refert celebratam esse festivitatem spasmi Virginis cum Octava, et qui celebrabant petierunt a summo Pontifice Indulgentias.

Ex adverso B. Virginem deliquium passam esse negat Maldon. hic, qui asserit contrarium dicere esse errori affine. Cajetanus, Jansenius, Toletus, Christophorus a Castro de Deipara c. 16. Medina 3. part. q. 27. Molen. lib. 4. c. 8. de Imagin. Suarez 3. part. q. 27. disp. 4. sect. 3. Probant id tum ex ratione conformitatis voluntatis ejus cum divina, per quam volebat filium suum pro humani generis redemptione mori; tum ratione constantiæ et fortitudinis animi, qua ipsa prædita erat; tum etiam ratione decentiæ cujusdam, quam decuit Virginem servare: non enim inquiunt Cajetanus, Suarez et Toletus, conveniebat matrem Dei corporales quosdam defectus habere, aut aliquod dissonum et indecorum in ratione esse: gratius enim erat quod compateretur secundum rationem, quam secundum partem sensitivam.

Hæc sententia verior, et B. Virgine dignior videtur: si quis tamen priorem sententiam sequi malit, dicat cum Salmerone l. 10. tract. 41. Beatam Virginem principio erectæ crucis ex doloris vehementia in terram corruisse, postea vero resumpto animo semper stetisse, ut ait hic Joannes. Rursum dicat spasmum hunc non illam a se alienasse, ut rationis esset impos; hoc enim fuisset indecens; sed tantum mentem a sensibus abstraxisse, ut virium defectu in terram laberetur: idque factum ipsa non invita, sed permittente, ut suum erga Christum eximium amorem, indeque dolorem hominibus testaretur. Simili enim modo Christus in horto assumpsit passiones pavoris, tædii et angoris, ut sudaret sanguinem. Hæ ergo passiones Christo, ac B. Virgini erant voluntariæ, et sponte assumptæ, vel permissæ. Uterque enim liber erat a concupiscentia, ac plenum passionum suarum habebat dominium, æque ac habuit Adam per justitiam originalem in statu innocentiæ.

Audi S. Ambr. ser. de Instit. Virgin. c. 7. *Stabat ante crucem mater, et fugientibus viris stabat intrepida. Videte utrum pudorem mutare potuerit mater Jesu, quæ animum non mutavit. Spectabat piis oculis filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem: stabat non degeneri mater spectaculo, quæ non metueret peremptorem. pendebat in cruce filius, mater se persecutoribus offerebat; non ignara mysterii fuit quod genuisset resurrecturum.* Et S. Anselmus hic: *Stabat Maria in fide Jesu constantissima et patientissima: nam discipulis fugientibus, cunctisque viris recedentibus, in gloriam totius fœminei sexus, inter tot pressuras filii sui constanter ipsa sola stabat in fide Jesu firma, et pulchre stabat, ut decet pudicitiam virginalem: non se laniabat in tanta amaritudine, non maledicebat, non murmurabat, nec vindictam hostium a Deo petebat; sed stabat disciplinata, verecunda Virgo, patientissima, lacrymis plena, doloribus immersa.*

Imo B. Virgo spectans in cruce pia Christi vulnera, adeo confortata est, ut etiam ipsa pro salute mundi mori esset parata, ait S. Ambr. in c. 23. Lucæ: non enim fide, robore et ardore charitatis erat inferior Abrahamo, qui propria manu unicum suum filium Isaac Deo jubente immolare voluit, Genes. 22. Accedebat certa fides et spes resurrectionis, quæ valde dolorem leniebat, et animum Virginis corroborabat. Certo enim credebat Christum, uti prædixerat, tertia die gloriose resurrecturum.

26. CUM VIDISSET ERGO JESUS MATREM, ET DISCIPULUM STANTEM, QUEM DILIGEBAT, DIXIT MATRI SUÆ: MULIER ECCE FILIUS TUUS.] Verberat Christus matris cor telo tum amoris, tum doloris, q. d. En mater in cruce morior, ut vides; deinceps tibi adesse, servire, pro-

videre et opitulari corporaliter non potero, uti hactenus feci. En loco mei tibi in filium assigno Joannem; nimirum pro Deo hominem, pro magistro discipulum, pro filio naturali adoptivum, ut hic quasi virgo, tui quasi Virginis Deiparæ amantissimus, omne solatium, omne obsequium præstet, quod tum tua dignitas, ac senescens ætas meretur, tum Joannis alacritas et charitas promittit et spondet. Docet ergo hic Christus, filios parentum curam gerere debere usque ad extremum spiritum, ait Theoph. ex Chrysost. Audi S. Aug. *Moralis hic insinuatur locus: exemplo suo suos instruxit præceptor bonus, ut a filiis piis impendatur cura parentibus: tamquam lignum illud, ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis.* Nam, ut ait Cyrill. *Oportebat ab ipso et per ipsum primum non discere; nec quando intolerabiles immineant ærumnæ, negligendos esse parentes.* Admirare autem cum Theophyl. *quomodo in cruce omnia absque turbatione fecit, matris curam agens, prophetias implens, latroni paradisum aperiens: ante crucem autem laborans, sudans, anxius.* Nam ut Euthym. ait, *ibi naturæ infirmitas, hic autem patientiæ vehementia apparet.* Commendat Christus matrem Joanni; quem eidem pro se in filium substituit, ut tam matri de tali filio, quam Joanni de tali matre prospiciat. Causas cur id fecerit, dat S. Cyprianus vel quisquis est auctor, Tractatu de Passione Christi: Prima est, ut matri jam senescenti de cura et obsequio filii provideret. q. d. Ego sum filius tuus, o mater; et quia morior, tui curam gerere nequeo: illam ergo in Joannem resigno et transfero.

Secundo, ut virginem virgini commendaret; nam *pura puro commissa est*, ait Theoph. Quare Nonni paraphrasis est; *Dixit: Mulier amans virginitatis mater, ecce virginem filium; et vice versa dixit discipulo: Virginitatis studiose, ecce virgo parens tua absque partu.* Et Ambros. cap. 7. de Instit. virgin. ait: *Sed cum quo Virgo habitare debebat, quam cum eo, quem filii hæredem, integritatis sciret esse custodem?* Atque hac quidem re Jesus quasi filius de matris pudore sollicitus, maternæ virginitatis perseverantiam voluit comprobatam, quod scribit Ambros. ejusdem lib. cap. 6. *Ne quis eam convitio temeratæ integritatis aspergeret.*

Tertio, ut ostenderet Josephum non esse suum Patrem, hinc eo abrogato Joannem ei in cura matris substituit. Sed audi ipsum Cyprianum: *Provides sedulo benedictæ inter mulieres Apostolicam clientelam, et obsequium Virginis virgini discipulo tradis: ut jam non Joseph tanti mysterii oneretur præpositura sed Joannes, quia jam exigebat ratio, ut conjugis removeretur opinio, nec ultra pater Christi æstimaretur, qui eatenus vicem patris et conjugis tenuerat.* Occurrit deinde tacitæ objectioni dicens: *Habebat Joseph in hac Christi dispositione rationabilem contradictionem, cum alteri commendaretur Maria, si se cognovisset carnalem maritum; sed quia in spiritu actum erat conjunctionis illius mysterium, passus est Joseph æquanimiter sibi eum in hoc servitio præponi, quem digniorem se judicabat; et ideo maxime, quia magistri electio sic negotium ordinabat.*

Adverte hic auctorem (sive Cyprianus, sive quis alius fuerit) hunc opinari Josephum in passione Christi fuisse superstitem et vivum, cujus contrarium passim opinantur Interpretes, idque verisimilius videtur: nulla enim ejus fit mentio, imo videtur Christus matrem Joanni commendasse hac de causa, quod Joseph jam esset vita functus: si enim vixisset, utique illi matrem suam velut sponsam charissimam commendasset, uti primitus eam commendarat dum incarnaretur et nasceretur, atque ejus fidelitatem, et sedulitatem, tum in fuga in Ægyptum, tum alias semper expertus erat.

Quarta causa, cur Christus Joanni præ aliis Apostolis matrem commendarit, fuit quod Joannes solus cum matre Christo crucifixo usque ad mortem intrepidus et constans, inter tot Judæorum odia et opprobria astiterit: meruit ergo ipse, ut a Jesu quasi in fratrem adoptaretur, ac pro se quasi filius matri virgini surrogaretur. Porro Christus in Joanne cæteros Apostolos, imo fideles omnes quasi filios matri suæ assignavit et commendavit, maxime eos qui virgines castique sunt, ac proxime Christum in cruce sua consectantur: sic enim fiunt amicissimi ac intimi Christo ejusque matri, uti fuit S. Joannes, qui proinde a S. Cypriano loco citato, vocatur *cubicularius Christi.*

QUEM DILIGEBAT,] cui exterius majora dilectionis signa exhibebat, eo quod cæteris esset junior, verecundior, modestior, castior et virgo, ac Jesum præ aliis diligeret, ideoque aliis fugientibus solus cum matre astaret cruci, ut superius dixi.

MULIER, ECCE FILIUS TUUS.] Dicit Christus, *mulier*, non *mater*, ne nominando matrem, ipsius animam majori dolore afficiat. *Ne*, ut canit Baptista Mantuanus, *materna pium laceraret viscera nomen.* Secundo, ne astantes Judæos et Scribas contra eam concitet. Tertio, ut ostendat, se affectus humanos erga parentes exuisse. Quarto, quia ad mortem et cœlum tendens parentelas humanas hujus vitæ abdicavit, et abdicandas esse docere voluit. Quinto, ut matrem ad fortitudinem et animum excelsum omnia hæc fortiter toleranti excitet, memoremque faciat se esse illam, de qua prædixerat Salomon: *Mulierem fortem quis inveniet?* Prov. 31. 1. B. Virgo enim amplius et diutius passa fuit quam Christus. Nam passio Christi desiit in morte, tunc autem B. Virginis passio et compassio non desiit, sed crevit: nam Christi corpus mortuum de cruce depositum ipsa excepit cum redivivo dolore, ac deinde per tres dies sepulturæ cruciatus Christi crucifixi, quos ipsa cominus oculis aspexerat, vivi hærebant in imaginatione ejus, eamque cruciabant, usque dum Christus resurgens sua apparitione, consolatione et gloria eos abstersit. Rursum B. Virgo relicta fuit a Christo post se, ut illa Apostolorum et fidelium foret mater, eos lapsos colligere, afflictos solaretur, titubantes solidaret, dubiis et anxiis consuleret, eosque per omnia dirigeret, instrueret, animaret. Unde ipsa statim Apostolos a Christo capto diffugientes collegit: Petrum ob negationem Christi pusillanimem spe veniæ erexit, omnesque morte Christi turbatos fide resurrectionis Christi mox futuræ confirmavit. Deinde cum principes Judæorum Apostolos incarcerarent, flagellarent, occiderent, ipsa omnes hasce persecutiones quasi sibi illatas, vive sentiebat, sed excelso animo superabat, et Apostolos superare verbo et exemplo docebat.

Hæc omnia prævidens Christus dixit: *Mulier*, q. d. O mater esto deinceps mulier fortis et generosa, quæ mei loco sis basis, petra et columna meæ Ecclesiæ, ut eam robore tuo fulcias, et omnes contra eam tentationum procellas tua constantia, consilio, oratione elidas et dissipes, non tantum nunc, sed et omnibus deinceps sæculis, usque ad finem mundi. Quocirca ipsa a fidelibus totaque Ecclesia in Litaniis vocatur et assidue invocatur: *Consolatrix afflictorum, Refugium peccatorum, Salus infirmorum, Turris Davidica, Fœderis arca, Auxilium Christianorum, Stella matutina, Janua cœli, Mater admirabilis, Virgo virginum, Regina Apostolorum, Martyrum, Confessorum, et Sanctorum omnium.*

Audi S. Bern. serm. 4. de Assumpt. *Sileat*, ait, *misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est qui invocatam te in necessitatibus suis sibi meminerit defuisse.* Et mox: *Quis ergo misericordiæ tuæ, o benedicta, longitudinem et latitudinem, sublimitatem et profundum queat investigare? Nam longitudo ejus usque in diem novissimum invocantibus eam subvenit universis. Latitudo ejus replebit orbem terrarum, ut tua quoque misericordia plena sit omnis terra: sic et sublimitas ejus civitatis supernæ invenit restaurationem. et profundum ejus sedentibus in tenebris. et in umbra mortis obtinuit redemptionem. Per te enim cœlum repletum. infernus evacuatus est, instauratæ ruinæ cœlestis Jerusalem. Ad hunc misericordiæ cumulum tota sollicitudine miseria nostra recurrat.* Idem homil. 4. super *Missus est*: *Ex ore tuo* (o Virgo) *pendet consolatio miserorum, redemptio captivorum, liberatio damnatorum, salus denique universorum filiorum Adam, totius generis tui.* Idem serm. 2 in die Pentecostes: *Ad illam* (B. Virginem) *sicut ad medium, sicut ad arcam Dei, sicut ad rerum causam, sicut ad negotium sæculorum respiciunt et qui in cœlo habitant et qui in inferno, et qui nos præcesserunt, et nos qui sumus, et qui sequuntur, et nati natorum, et qui nascentur ab illis Illi qui sunt in cœlo, ut resarciantur: qui in inferno, ut eripiantur: qui præcesserunt, ut Prophetæ fideles inveniantur: qui sequuntur, ut glorificentur. Eo beatam te dicunt omnes generationes, genitrix Dei. domina mundi, Regina cœli. In te enim angeli lætitiam, justi gratiam, peccatores veniam invenerunt in æternum. Merito in te respiciunt oculi totius creaturæ, quia in te, et per te. et de te benigna manus Omnipotentis, quidquid creavit, recreavit.* Nam ut ipse ait ser. 3. super *Missus*: In B. Maria inhabitavit plenitudo divinitatis corporaliter, puta Θεανδρικῶς. ut ait sanctus Dionysius ex quo theandricæ, id est Dei viriles actiones, quibus homines Deo reconciliavit, promanarunt. Idem serm 3. inter parvos: *Ave Maria, gratia plena: quia Deo et angelis et hominibus grata. Hominibus per fœcunditatem. angelis per virginitatem, Deo per humilitatem.* Idem ser. de Beata Maria: *Eva spina fuit, quæ et virum suum usque ad mortem pupugit. et posteritati sui peccati aculeum infixit; rosa Maria. Eva spina vulnerando; Maria rosa omnium affectus mulcendo. Eva spina infigens omnibus mortem; Maria rosa reddens salutiferam omnibus sortem.*

27. DEINDE DICIT DISCIPULO: ECCE MATER TUA.] q. q. Hanc ama, observa, juva ut matrem, ac vicissim ad eam, quasi ad matrem in omni difficultate, tentatione, persecutione, afflictione, recurre. Illa te materno affectu suscipiet fovebit, solabitur, proteget, opem a filio poscet, etc Porro verba Christi non sunt ut hominum, oralia dumtaxat et inefficacia, sed ut Dei, realia et efficacia, ac perficiunt id quod dicunt: quare S. Joanni impresserunt filialem affectum, et spiritum erga B. Virginem, quasi erga matrem suam. *Jam papæ!* exclamat Theophyl. *quomodo honorat discipulum, fratrem suum illum faciens? usque adeo bonum est* juxta crucem stare, *et manere apud patientem Christum.* Et Chrysost. *O honorem quem discipulo tribuit! cum enim jam abiret, matris curam discipulo reliquit: nam cum par esset utpote matrem dolere, et protectionem quærere, merito dilecto commendat, cui etiam inquit: Ecce mater tua, ut dilectione devincirentur.*

ECCE MATER TUA,] et tuorum collegarum Apostolorum, cæterorumque fidelium, quorum personam Joannes hic repræsentat: quare fideles omnes ad eam quasi ad matrem confugere oportet cum magna fiducia et amore, uti docet S. Bern. cujus verba jam recitavi. Ipsa ergo vera est fidelium Eva, id est, mater viventium. Ita ad illam recurrere omnes sapientes, et Sancti quolibet ævo.

Audi S. Augustinum serm de Passione: *Ecce mater tua; Curam, inquit, illius habe, eam tibi commendo, suscipe matrem tuam. Dum hæc pauca diceret, illi duo dilecti lacrymas fundere non cessabant; tacebant ambo illi Martyres, et præ nimio dolore loqui non poterant; isti duo virgines Christum audiebant et voce loquentem. et ipsum videbant paulatim morientem, amare flebant, qui amare dolebant: nam gladius doloris Christi animas utrorumque transibat.*

ET (hoc est, *igitur*, quia scilicet Jesus id jusserat) EX ILLA HORA ACCEPIT EAM DISCIPULUS IN SUA.] Ita legendum cum Græcis, et Romanis; Syrus et Arabicus, *apud se*. Nonnulli legunt. *in suam*, scilicet habitationem vel domum. Unde Nonnus paraphrastice vertit, *Virginem partu felicem convictricem habuit discipulus intra domum suam.* Nam filii solent parentes senes in domum suscipere et alere; et quos in curam nostram, hos in domum suscipimus. Audi Bedam: Alia littera habet *in suam*, scilicet matrem, ut quidam volunt; sed congruentius subauditur, in suam curam. Et S August *Suscepit eam in sua, non prædia, quæ propria possidebat; sed officia, quæ propria dispensatione curabat.* Omnia ergo hæc eodem redeunt. Hinc S Joannes abiens Ephesum eodem secum duxit B. Virginem. Unde in Synodo Ephesina c 26. in epistola Synodica dicitur, quod B Virgo et S. Joannes quandoque incoluerit Ephesiorum civitatem. Vide Chrystophor. a Castro in Historia Deiparæ.

Hoc ergo fuit testamentum Christi. cujus testamentarius et executor fuit S. Joan *Testabatur enim de cruce*, ait S. Ambros in c. 23. Luc. *et testamentum ejus signabat Joannes. dignus tanto testatore testis.*

Hinc rursum collige Josephum sponsum Virginis jam vita fuisse defunctum. *Neque enim*, ait S Ambrosius loco jam citato, *abrogaretur uxor marito, sed quæ pro mysterio conjugium prætexuit. completis*

mysteriis jam conjugio non egebat. Et Epiph hæresi 78 sic ait: *Dicit autem Evangelium: Et ab illa die accepit eam ad sua,* sive apud seipsum. *Si vero habuisset virum, si habuisset domum, si habuisset filios, in sua secessisset, et non ad alienum.* Hinc vide quam pauper, et paupertatis studiosa fuerit B. Virgo

28. POSTEA SCIENS JESUS, QUIA JAM OMNIA CONSUMMATA SUNT, UT IMPLERETUR SCRIPTURA, DIXIT: SITIO.] *Postea,* post tres fere horas: nam ante tenebras initio crucifixionis matrem commendavit Joanni; in fine vero paulo ante mortem dixit, *Sitio,* ut impleretur Script. Psalm 68. 22. *Et in siti mea potaverunt me aceto.* q. d. Ut hoc quoque tormentum propitiationis aceti patiar, clamo me sitire, q. d. Ait Augustin: *Hoc minus fecistis, date quod estis:* nimirum estis acetosi et acerbi, date ergo acetum, non vinum.

Sitiebat Christus; tum quia nec ederat, nec biberat quidquam a cœna pridiana, tum quia humorem omnem exsudarat, et sanguinem in flagellatione et crucifixione effuderat; tum quia dolores acerrimi sitim ingentem excitabant. Nam, ut ait Cyrill. *Dolores innatum calorem exagitant, vel quod in profunditate est humidum consumunt, et igneis ardoribus dolentis viscera urunt.* Hinc fauces siccantur et præ siti arescunt; tunc ergo impletum fuit in Christo illud Psal. 21. 6. *Aruit tamquam testa virtus mea, et lingua mea ad hæsit faucibus meis.* Quæ Christi verba usurpans Cancellarius Lovaniensis, me præsente ante 40 annos moriens aiebat, numquam se illa ita intellixisse, uti tum ad vivum intelligebat, cum simili siccitate faucium et siti se laborare sentiret, et ex illa metiretur quanta fuisset Christi sitis et siccitas. Mystice, sitiebat Christus animarum salutem. Vide Bellarm. de septem Christi verbis in cruce. Nimirum, *sitit sitiri Deus,* ait Nazianz. in Tetrastichis, ut scilicet insatiabiliter eum amemus, et optemus, dicamusque cum Psalte: *Sitivit* (instar cervi anheli, ut præcessit) *anima mea ad Deum fortem vivum: quando veniam, et apparebo ante faciem Dei?*

29. VAS ERGO ERAT POSITUM ACETO PLENUM. ILLI AUTEM SPONGIAM PLENAM ACETO, HYSSOPO CIRCUMPONENTES, OBTULERUNT ORI EJUS.] Hunc versum explicui Matth. 27. v. 48.

30. CUM ERGO ACCEPISSET JESUS ACETUM, DIXIT: CONSUMMATUM EST. ET INCLINATO CAPITE TRADIDIT SPIRITUM.] q. d. Consummata jam sunt omnia tormenta, æque ac mysteria, quæ Pater a me sustinenda vel peragenda ab æterno decrevit, ac nascenti mihi sustinere et peragere præcepit, quæ proinde a Prophetis de me prædici voluit Restat ergo catastrophe mortis, ut morte consummem cursum et passionem meam ac morte mea reatum mortis, quem Adam peccando induxit, expiem, itaque homines vitæ restituam. Mortem ergo amplector, et in manus Patris meum resigno spiritum. Vide dicta Matth. 27. 48. et seq.

Nota. Christus septem edidit in cruce verba, quorum quatuor recensent Matth. Marc. et Luc. tria vero Joannes. Primum fuit: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Secundum ad latronem: *Hodie mecum eris in paradiso.* Tertium ad matrem: *Mulier ecce filius tuus:* ac ad Joannem: *Ecce mater tua.* Quartum: *Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Quintum: *Sitio.* Sextum: *Consummatum est.* Septimum: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.*

31. JUDÆI ERGO (QUONIAM PARASCEVE ERAT) UT NON REMANERENT IN CRUCE CORPORA SABBATO (ERAT ENIM MAGNUS DIES ILLE SABBATI) ROGAVERUNT PILATUM, UT FRANGERENTUR EORUM CRURA, ET TOLLERENTUR.] Lege sancitum erat Deuter. 21 22. *Quando peccaverit homo quod morte plectendum est, et adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur.* Sequitur causa. *Quia maledictus a Deo est qui pendet in ligno, et nequaquam contaminabis terram tuam* Vide ibi dicta. Maxime vero hoc faciendum erat in parasceve sabbati, ne suspensorum cadavera, si in patibulo remanerent, sabbatum, quod erat solemnissimum festum, deturparent, funestarent, et sui cruciatus horrore fœdarent, ait S August Debebant ergo rei mori et sepeliri ante solis occasum: sabbatum enim incipiebat a vespera et solis occasu: *ne occideret sol in hominis supplicio,* ait Theophyl.

ERAT ENIM MAGNUS DIES ILLE SABBATI.] Quia scilicet erat sabbatum paschale, sive incidens intra octavam Paschæ, ideoque cæteris solemnius, quia duplici titulo festum; scilicet primo, sabbati, secundo, Paschæ.

UT FRANGERENTUR EORUM CRURA,] id est, validis mallei aut vectis ferrei ictibus rumperentur. Nonnus, *ut secarentur:* nimirum hoc fine *ut citius morerentur;* tum ob *magnitudinem doloris,* ut ait Cyrillus; tum ob sanguinis defluentis copiam; tum quia cruribus et *genibus inest vitalitas,* ait Plinius lib. 11. cap. 45. *Namque in ipsa genu utriusque commissura; dextra lævaque a priori parte, gemina quædam buccarum inanitas inest; qua perfossa ceu jugulo, spiritus fugit.*

Sed cur non lancea, aut non gladio cor transfoderunt? hoc enim facilius erat, et celeriorem mortem reis afferebat? Resp. crurifragio ipsos usos fuisse ad majus latronum tormentum, sicut etiamnum latrones multis cædibus infames in rota crurifragio puniuntur. Verisimile est Judæos in odium Christi id fecisse, ac crurifragium Christo inferre voluisse, ut eum magis cruciarent, imo Baron censet idcirco eos Christo acetum dedisse, ut ejus vi diutius viveret, et vivus servaretur ad crurifragium. Verum Christus citius mortuus fuit, non quod horreret et fugeret crurifragium, sed tum ob mysterium, de quo mox; tum quia tot flagellis, plagis, cruciatibus excruciatus erat, ut eum vires et vita deficerent. De crurifragii supplicio vide Lipsium, libr. 2 de Cruce, cap. 14.

ET TOLLERENTUR,] e cruce, et sepelirentur. Videntur Judæi non tam religione sabbati, et legis Deuteron. 21. jam citatæ, ursisse Jesum tolli e cruce, quam ob timorem, pudorem et sceleris conscientiam. Videbant enim ejus morte solem obscurari, velum templi scindi, terram tremere, saxa rumpi, etc. et ab his omnibus judicium suum contra Christum damnari Quare metuebant ne vel Deus, vel populus Jesu favens in ipsos quasi christicidas insurgeret: jusserunt ergo eum e cruce, quasi e triumpho suo tolli, ac sepeliri. Ita Franc Lucas.

33 AD JESUM AUTEM CUM VENISSENT] Hinc liquet eos cogitasse Christo pariter inferre crurifragium. Audi Euthymium: *Postremo ad eum venerunt, ma*

jore contumelia, in gratiam Judæorum, ipsum afficere volentes. UT VIDERUNT EUM JAM MORTUUM, NON FREGERUNT EJUS CRURA,] quia frangenda erant crura, ut mors illi acceleraretur imminente sabbato. Noluit Jesus crura sibi frangi, quia illico integer voluit resurgere. Audi Lactantium lib. 4. cap 26. *Sic integrum corpus patibulo detractum est, et sepulchro diligenter inclusum, ne diminutum ad resurgendum inhabile redderetur.*

Hinc patet Christum jam fuisse mortuum, ac proinde Christo mortuo vice crurifragii latus fuisse lancea perfossum: non autem vivo, ut quidam sensere, quorum dux fuit quidam Petrus Joannes, teste Prateolo, lib. 14. cap. 20. Horum error damnatus est in Concilio Viennensi Clement. prima. Nimirum Christus sicut in vita manus, pedes, caput, totumque corpus, flagellis, clavis et plagis pro nobis dedit: sic in morte voluit dare nobis suum cor: hoc enim lancea perfossum fuit, indeque sanguis et aqua emanavit, ut scilicet ipse cor proprium, et totum se quantus quantus erat, nobis donaret.

Dices: Christus jam mortuus erat: ergo nihil hac cordis perfossione meruit. Resp. eum meruisse. Nam Christus vivens sciebat sibi hoc vulnus in corde post mortem inferendum, illudque vivens acceptavit, et Patri pro nobis obtulit: illo ergo meruit, et operatus est salutem nostram. Dices Secundo: Videmus ex corpore hominis occisi manare sanguinem, si coram illo compareat is qui eum occidit: ergo hoc naturale est Resp. Non naturale est, sed instar miraculi: fit enim ex singulari Dei providentia, ad indicandum et confundendum occisorem. Multo magis in Christo id fuit miraculum, uti mox ostendam.

SED UNUS MILITUM LANCEA LATUS EJUS APERUIT.] Fecit hoc subdubitans an mortuus esset, ait Cyrillus; ut scilicet sciret an revera obiisset, et, si non obiisset, hoc vulnere mortem illi accelararet, et reipsa inferret. Militum enim horum, utpote custodum, officium erat efficere ut sententia judicis Pilati compleretur, nec damnati dimitterentur, donec constaret eos mortem luisse. Addit Chrysost. *Ad conciliandam Judæorum gratiam latus ejus aperuerunt, et mortuo adhuc insultant. O pessimam voluntatem ac sceleratissimam!* Militem hunc nonnulli putant fuisse Centurionem, nomine Longinum, qui visis miraculis Christi expirantis exclamavit: *Vere filius Dei erat iste.* Matth 27. 54. Idcirco autem eum perforasse latus Christi, ut ostenderet eum jam esse mortuum: nam sui muneris erat curare ne Christus vivus de cruce deponeretur, alioqui capitis periculum aditurus Verum quis credat hoc eum ausurum fuisse in eum, quem jam Dei filium proclamarat? Nazianz. in Carm. de Christo patiente, insinuat eum fuisse cœcum, et hic a Christo fuisse illuminatum Alii alia narrant, quæ hic congerit Barradius, sed incerta et apocrypha, ait Baron.

Nota. Primo, Miles hic transfodiens latus Christi, videtur fuisse unus ex custodibus, qui latronum crura jam fregerant, fracturi etiam crura Christi si is adhuc vixisset: sed cum eum mortuum cernerent, latus perfoderunt, ut plene omnes viderent eum esse mortuum, ideoque se ejus crura non fregisse.

Secundo, pro *lancea* græce est λογχη, id est, cuspis hastæ. Nazianz. vocat ξιφος, id est, *ensem*; Nonnus *macharam*; Theophyl. *romphæam*, quæ apud veteres significat genus ferramenti, quod neutram in partem inclinat, nam venit a ρεπω, id est, vergo, inclino.

Tertio, pro *aperuit* græce est ενυξε, id est, compunxit, transpunxit: sed Noster legit ηνοιξε, id est, aperuit, quod eodem redit.

Quarto, apertura hæc et vulnus lateris Christi fuit ingens, et tantum, ut manus illi imponi posset: id patet ex verbis Christi ad Thomam Joan. 20. 27. *Infer digitum tuum huc, et vide* (tange) *manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum.* Sicut ergo vulnera clavorum in manibus Christi tanta erant ut eis posset imponi digitus Thomæ: ita vulnus lateris tantum fuit, ut ei posset imponi Thomæ manus.

Quinto, vulnus hoc fuisse in dextro latere docent veteres et pictores, putantque aliqui id prædictum ab Ezech. c. 47. 2. *Et ecce aquæ redundantes a latere dextro, cum egrederetur vir ad Orientem.* Unde et S. Franciscus recipiens a Christo crucifixo quinque stigmata, accepit stigma in latere dextro, æque ac in manibus et pedibus, teste S. Bonaventura in ejus Vita, Ribaden. Luca Tudensi lib. 2. contra Albig. cap. 11. atque ex eo Lucas Waddingus in Annalibus Minorum anno Christi 1224. n. 19.

Sexto, hinc patet Christum habuisse quinque vulnera, scilicet duo in manibus, duo in pedibus, unum in latere.

Septimo, vulnus hoc videtur totum latus Christi penetrasse, ut videlicet lancea hæc adacta per dextrum latus Christi, transierit per cor et pericardium, atque cuspis ejus exierit per latus sinistrum ad papillam. Nam utrumque Christi latus fuisse transfossum tribus locis docet Prudentius scilicet in Passione Christi:

> Trajectus per utrumque latus laticem atque cruorem
> Christus agit: sanguis victoria lympha lavacrum est.

Et Peristephanon hymno 8.

> Ipse loci est Dominus, laterum cui vulnere utroque
> Hinc cruor effusus fluxit, et inde latex.

Et *Cathemerinon* hymno 9

> O novum cæde stupenda vulneris miraculum!
> Hinc cruoris fluxit unda, lympha parte ex altera.
> Lympha nempe dat lavacrum, tum corona ex sanguine est.

Idem insinuat Cyprianus tract. de Passione Christi, cum ait: *De latere tuo, o Christe, diversis limitibus aqua et sanguis emanant.* Hinc et Theophyl. hoc vulnus lateris vocat τυπους, in plurali idque confirmatur ex eo, quod vulnus dextri lateris tantum fuit, ut Thomas manus imponere posset: quod autem Prudentius notat separatim per alterum vulnus sanguinem fluxisse per alterum vero aquam, videtur significare quod per majus sive potentius vulnus (quod procul dubio fuit in latere dextro) ob capacitatem tantum eruperit sanguinis, ut aqua per se conspici nequiverit: per sinistrum vero utpote minus et pericardio viciniu, eruperit aqua: pericardium enim continet liquorem jam dictum, et in Christo continuit aquam: unde pertusum lancea effudit eam per latus vicinum, puta sinistrum. Ita Prudentius. Verum quia hoc lateris sinistri vulnus exiguum fuit, hinc non computatur, Christusque non sex, sed quinque habuisse vulnera dicitur.

Porro S. Brigitta l. 4. Revel. c. 40. *Aperto latere,*

ait, *et extracta lancea, sanguis in cuspide quasi brunei coloris apparuit, ut ex eo hoc intelligeretur cor transfixum.* Et l. 7. c. 15. *Infixit lanceam in latere ejus dextro.* Et lib. 2. c. 21. *In corde punctus erat tam amare et immisericorditer; quod pungens non destitit, donec lancea attigit costam, et ambæ partes cordis essent in lancea.*

ET CONTINUO EXIVIT SANGUIS ET AQUA.] Non prius sanguis, deinde aqua, ut vertit Nonnus; sed simul sanguis et aqua, impermista tamen, ut unum ab altero discerni posset. Naturaliter hoc fieri non poterat: tum quia sanguis in mortuo ex frigore condensatur et congelascit; unde effluere nequit, ut docent Medici et S. Ambros. in Lucæ c. 23. ac experientia quotidiana; tum quia aqua ex eodem profluere non potest: aqua enim hæc fuit pura et vera, non phlegma, nec serum sanguinis, ut definit Innoc. III. lib. 3. decret. tit. 41. de Celebr. Missarum c. 8. Errat ergo Calvinus, dicens aquam pericardio contineri, quo in Christo lancea perfosso naturaliter aquam effluxisse. Id enim falsum esse docent medici, qui asserunt liquorem illum pericardii non aquam esse, sed humorem biliosum. Quare miraculosum fuisse hunc sanguinis et aquæ fluxum, docet S. Ambr. in c. 23. Lucæ, Euth. et Theoph. quem audi: *Contumelia in miraculum vertitur, et sanguinem quidem ex mortuo corpore prodiisse admirabile est; verumtamen posset quis sycophantarum dicere, quod verisimile sit vitalem quamdam virtutem adhuc fuisse in corpore: aqua autem egressa omnem controversiam miraculo tollit.* Et paulo post: *Confundantur Armenii, qui non admiscent in mysteriis aquam vino. Non enim credunt (ut videtur) quod aqua ex latere egressa sit, quod admirabilius; sed sanguis tantum. Et hoc loco destruunt magnum miraculum. Itaque sanguis symbolum hominis crucifixi, aqua vero, quod is sit super hominem, hoc est Deus.* Vide nostrum Adamum Contzen, et Franc. Lucam hic.

ET CONTINUO EXIVIT SANGUIS ET AQUA.] Hoc factum est ad mysterium, non ad meritum: meritum enim in morte Christus consummavit, nec enim jam mortuus mereri potuit. Ad quod mysterium? Resp. Primo, ad significandam veritatem corporis humani in Christo, ex quatuor elementis more cæterorum hominum compositi. Hoc est quod ait Joannes epist. 1. c. 5. v. 8. *Tres sunt qui testimonium dant in terra: Spiritus, et aqua, et sanguis: et hi tres unum sunt.* Vide ibi dicta.

Secundo, ut significaretur ex morte et latere Christi, quasi secundi Adæ dormientis in cruce, Ecclesiam quasi Evam Christi sponsam formatam esse. Hoc intellige non proprie et præcise: sed symbolice et figurate; quod scilicet per mortem et sanguinem Christi Ecclesia redempta, instituta et sanctificata sit. Unde S. Ambr. in cap. 32. Lucæ: *Ex illo,* ait, *corpore defuncto vita manabat. Aqua enim et sanguis exivit: illa quæ diluat, iste qui redimat;* quodque, ut ait Cyrill. et Chrysost. aqua significet baptismum, qui est principium Ecclesiæ, et Sacramentorum cæterorum; sanguis vero repræsentet Eucharistiam, quæ omnium Sacramentorum finis est et complementum, ad quæ duo quasi ad principium et finem, cætera Sacramenta omnia reducuntur. Unde S. August. tract. 120. ait omnia Sacramenta ex latere Christi emanasse: quod intellige non merito, sed mysterio, ut dixi. Audi S. August. *Non dixit: Percussit aut vulneravit; sed aperuit, ut illic quodammodo vitæ ostium panderetur, unde Sacramenta Ecclesiæ manarunt, sine quibus ad veram vitam non intratur.* Et Chrysostom. *Quia hinc habent ortum sacra mysteria, cum accesseris ad tremendum calicem, ita accedas ut ab ipso bibiturus Christi latere.* Ratio est, quia, ut ait S. Chrysostom. et ex eo Theophyl. *Ecclesia et fit et consistit per Sacramenta.* Nam Baptismo nascitur, Confirmatione roboratur, Eucharistia pascitur et perficitur, Pœnitentia sanatur, Extrema Unctione munitur, Ordine gubernatur, Matrimonio propagatur.

Denique hujus rei symbolo, in consecratione calicis Eucharistici miscendam esse aquam vino, ut repræsentetur hæc effusio sanguinis et aquæ ex latere Christi, docet S. Cyprian. tract. de Passione, Ruffinus in Expos. Symbol. et alii.

Tropolog. Tertullianus lib. de Baptismo, ait Christum effusione sanguinis et aquæ innuisse duplicem baptismum, scilicet aquæ et sanguinis, sive Sacramenti et martyrii.

Anagogice, reseratio hæc lateris Christi in morte, adumbrabat per mortem ejus reseratum jam esse cœlum, quod per quatuor annorum millia clausum fuerat. Addit Ruffin. in Expos. Symboli: *Produxit aquam,* ait, *quæ credentes diluat: produxit et sanguinem, qui condemnet incredulos.* Plura vide apud Suarez 3. p. q. 51. disp. 41. sect. 1. ubi tamen opinatur solum Christi latus sinistrum, in quo est cor, lancea fuisse transfixum, ac prius effluxisse sanguinem deinde aquam, quæ pariter sunt probabilia.

ET QUI VIDIT, TESTIMONIUM PERHIBUIT.] Puta ego ipse Joannes, qui vidi, testor ita esse. Loquitur de se in tertia persona modestiæ ergo.

36 FACTA SUNT ENIM HÆC, UT SCRIPTURA IMPLERETUR (in sensu allegorico, non litterali, nam litteralis est de agno Paschali) OS NON COMMINUETIS EX EO.] Jusserat. Deus Exodi 12. 46. ut in agno Paschali comedendo ossa nulla comminuerent. Causa litteralis erat, quia festinantes eum comedere debebant, ut non haberent tempus ossa comminuendi, et ex illis medullam exsugendi. Causa allegorica erat, quod agnus ille erat typus Christi in cruce immolandi, cujus nullum os comminui voluit Deus: idque, quia decebat corpus Christi sanctum et divinum mox resurrecturum, integrum permanere, uti jam dixi. Symbolice, ut per hoc significaretur Primo, deitatem Christi (quæ erat quasi os sustentans carnem Christi) in passione integram illæsamque permansisse. Ita Rupert. in c. 12. Exodi.

Secundo, ossa, id est, virtutem et robur (hujus enim symbolum et causa sunt ossa) Christi, qua homo per passionem non fuisse imminutam, sed potius adauctamnam et mens Christi in Deo jugiter fixa, ac voluntas ejus voluntati Dei fortiter et constanter unita permansit. Ita S. Hippolytus Martyr apud Theodor. dial. 3.

Allegorica causa fuit, ut significaretur ossa corporis Christi, hoc est, sanctos Apostolos non fore confringendos. Ita S. August. in Ps. 34. S. Hier. in Psal. 21. et S. Greg. 24. Mor. c. 30.

Huc pertinet S. Hilar. in Psalm. 40. cum ait: Non

confracta Christi ossa, quia Ecclesia ex osse formata, non debuit ossium fractione debilitari.

Tropologicam vide apud S. Bernard. serm de cute, carne et ossibus animæ: ubi docet animæ cutem esse bonas cogitationes, carnem esse pias affectiones, ossa esse sanctas intentiones et proposita; quæ intentiones deficientibus piis cogitationibus et affectionibus, integræ et solidæ servandæ sunt, si enim rumpantur, homo rumpitur et corruit.

37 Et iterum alia Scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt.] Syrus, *perfoderunt* Citat Zachar. 12. 10. ubi illud explicui.

38. Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathæa (eo quod esset discipulus Jesu, occultus autem propter metum Judæorum) ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, et tulit corpus Jesu] Hæc explicui Matth. 27. 58. *Tulit corpus Jesu.* Sepeliendum, ait Chrysost. non ut condemnatum, sed ut corpus Prophetæ magni et admirabilis. Nondum enim credebat Joseph eum esse Deum, et tertia die resurrecturum. Erat ergo in eo fides Jesu, sed imperfecta. Ita Chrysost. Vide hic ut Deus humiles exaltet. Quam enim ignominiosa fuit passio et mors Christi, tam gloriosa fuit ejus sepultura, juxta illud Isaiæ 11. *Et erit sepulchrum ejus gloriosum.* Vide ibi dicta.

39. Venit autem et Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum.] Vox *Primum*, ait S Aug. cum *nocte* jungenda est; significatur autem non tunc solum venisse, sed tunc primum; venisse vero etiam postea, ut fieret audiendo discipulus.

Ferens mixturam myrrhæ et aloes, quasi libras centum.] Ut magnifice Jesum tantum Prophetam condiret et sepeliret. Magna enim fuit copia unguenti, quæ centum libras ponderabat; sed voluit Nicodemus totum corpus Jesu (quod procerum erat et magnum) non tantum circumcirca copiose perfundere et opplere, sed et in unguento hoc balsamando, quasi immergere et sepelire, ut in eo non tam condi, quam innatare videretur Forte etiam omnes hasce centum libras non insumpsit sed ex eis quantum necessarium erat et utile, dumtaxat deprompsit. Mercedem hujus officii, charitatis et sepulturæ Christi, amplam ab eodem recepit Nicodemus; nam per ejus gratiam non tantum Christianus, sed et Confessor ac semimartyr evasit. Audi quid Gamaliel apud Lucianum in epist. de Inventione corporis S Stephani de eo narret: *Cognoscentes Judæi illum esse Christianum, amoverunt eum a principatu suo, et anathematizaverunt eum, et de civitate exulaverunt Tum ego Gamaliel quasi persecutionem pro Christo passum, sustuli eum in meum agrum, et alui. et vestivi usque ad finem vitæ ejus, et defunctum honorifice sepelivi juxta dominum Stephanum.* Hinc et Nicodemus in Martyrologio Sanctis ascriptus est cum S. Stephano die 3. Augusti.

40 Acceperunt ergo corpus Jesu, et ligaverunt illud linteis (S. sindone, cui impressa sunt cicatricum Christi vestigia, quæ hodie Taurini in Pedemontio religiose servatur, de qua vide Palæottum) cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.] Morem hunc recensui Matthæi 27. 59

Hanc Christi sepulturam imitati sunt primi Christiani, qui in sepeliendis mortuis et aromatibus condiendis effusas faciebant impensas, ut patet ex Tertul. in Apologet Prudent. in *Cathemer*. Hym. in exequiis defunctorum, Nyssen. orat. in funere Meletii, Nazianz. ep. 18. et aliis. Porro Christiani hunc ritum accepere a Judæis, Judæi ab Ægyptiis, teste Tacito l. 21. Annal. qui ea arte sic desiccabant corpora defunctorum, ut eadem quasi ænea efficerent, appellarentque lingua Ægyptia Gabbaras, ut tradit S. Aug. ser. 120. de Divers. c. 12.

41. Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus (ubi enim sepeliretur Jesus omnis viroris et vigoris auctor, nisi in horto? Causas dedi Matth. 27. v. 60.) et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat.] Audi S. Aug. *Sicut in Maria Virginis utero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est; ita in hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est.*

42. Ibi ergo propter Parasceven Judæorum (sabbati imminentis, quo nil operari, nec quem sepelire licebat. Ita Chrys. Theoph. Euthym.) quia juxta erat monumentum (quia scilicet monumentum hoc vicinum erat Golgothæ, ubi crucifixus fuerat Jesus) posuerunt Jesum:] *Volebant*, ait Euthym. *Jesum in alio digniore monumento, quod longius a civitate distabat, collocare.* Sed noluit Deus, voluitque eum juxta Golgotha et Jerusalem sepeliri. Causam dat S. Chrysost. *Ut discipuli eo facile se conferre possent, et quæ fierent in propinquo intuerentur: et ut sepulturæ testes, non ipsi tantum, sed et inimici essent. Signaculum enim et custodes sepulchro impositi sepulturæ erant testimonio. Mortem non minus quam resurrectionem manifestari Christus voluit: nam mors si tunc dubia fuisset, resurrectionis ratio non constaret. Neque horum tantum gratia prope voluit sepeliri, sed ne falsa quispiam potuisset furatum insimulare.*

CAPUT VIGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHRISTUS E SEPULCHRO RESURGENS APPARET PRIMO, MAGDALENÆ SPECIE HORTULANI: SECUNDO, V. 22. DECEM APOSTOLIS, IISQUE INSUFFLANS DAT SPIRITUM SANCTUM ET POTESTATEM REMITTENDI PECCATA. DENIQUE V. 26. IISDEM RURSUS APPARET, ET THOMÆ, EIQUE VULNERA SUA PALPANDA OFFERT.

1 UNA autem sabbati, Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumen-
tum: et vidit lapidem sublatum a monumento. 2. Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Pe-
trum, et ad alium discipulum quem amabat Jesus, et dicit illis: Tulerunt Dominum de monu-
mento, et nescimus ubi posuerunt eum. 3. Exiit ergo Petrus, et ille alius discipulus, et venerunt
ad monumentum. 4. Currebant autem duo simul, et ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, et
venit primus ad monumentum. 5. Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introi-
vit. 6. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum, et vidit linteamina po-
sita. 7. Et sudarium, quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim
involutum in unum locum. 8. Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat primus ad monu-
mentum: et vidit, et credidit. 9. Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportebat eum a mor-
tuis resurgere. 10. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. 11. Maria autem stabat ad mo-
numentum foris, plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum. 12. Et vi-
dit duos angelos in albis, sedentes, unum ad caput et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus
Jesu. 13. Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum; et nescio
ubi posuerunt eum. 14. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem, et non
sciebat quia Jesus est. 15. Dicit ei Jesus: Mulier, quid ploras? quem quæris? Ille existimans quia
hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum: et ego eum
tollam. 16. Dicit ei Jesus: Maria. Conversa illa, dicit ei: Rabboni (quod dicitur Magister.) 17. Di-
cit ei Jesus: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade autem ad fratres meos,
et dic eis: Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum. 18. Ve-
nit Maria Magdalene annuntians discipulis: Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi. 19. Cum ergo
sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter
metum Judæorum: venit Jesus, et stetit in medio, et dixit eis: Pax vobis. 20. Et cum hoc dixisset,
ostendit eis manus et latus. Gavisi sunt ergo discipuli viso Domino. 21. Dixit ergo eis iterum: Pax
vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. 22. Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Ac-
cipite Spiritum Sanctum. 23. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis,
retenta sunt. 24. Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando
venit Jesus. 25. Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi vi-
dero in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam ma-
num meam in latus ejus non credam. 26. Et post dies octo, iterum erant discipuli ejus intus, et Tho-
mas cum eis. Venit Jesus januis clausis, et stetit in medio et dixit: Pax vobis. 27. Deinde dicit
Thomæ: Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus
meum: et noli esse incredulus, sed fidelis. 28. Respondit Thomas et dixit ei: Dominus meus, et
Deus meus. 29. Dixit ei Jesus: Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, et
crediderunt. 30. Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non
sunt scripta in libro hoc. 31. Hæc autem scripta sunt, ut credatis; quia Jesus est Christus Filius
Dei: et ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus.

1. Una, id est prima die SABBATI,] id est post sabbatum, vel *sabbati*, id est hebdomadæ (hæc enim a potiore die sabbati vocatur sabbatum) puta die Dominica, sive die Paschatis, quo Christus resurrexit. Vide dicta Matth. 28. v. 1.

MARIA MAGDALENE VENIT] cum sociabus, quas nominant Matthæus, Marcus et Lucas; sed hic sola nominatur, quia ipsa cæterarum erat dux, omnibus ferventior et operosior.

CUM ADHUC TENEBRÆ ESSENT,] mistæ luci orienti, puta in aurora, sive in *profundo diluculo*, ut ait Lucas. Nota hic diligentiam, vigilantiam, ardorem sanctæ Magdalenæ. In aurora quærit Christum, hinc primu eum quasi solem orientem videre meretur. Audi S. Ambr. in tit. Psal. 55. *Pro susceptione matutina. Hanc*, ait, *matutinam susceptionem possumus ascribere Mariæ Magdalenæ, quæ mature ac diluculo ad monumentum vigilans, Salvatoris resurrectionem Domini prima suscepit: et clarescente mundi sole, Solis justitiæ ortum præ omnibus sola cognovit, ac susceptione quidem matutina gavisa est diem redditum; sed magis gavisa Christum a mortuis suscitatum: atque in ipsa completa est prophetia: Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia.*

AD MONUMENTUM,] ut Jesum sepultum ungeret, ait Nonnus.

ET VIDIT LAPIDEM SUBLATUM] atque angelos dicentes Christum resurrexisse; sed Magdalena hoc non credidit, nec intellexit; unde festina, et anhela recurrens ad Petrum et Joannem, ait: *Tulerunt Dominum meum*, id est e sepulchro ablatum est corpus Jesu Domini mei, nescio a quo, et ubi collocatum sit. Vide ordinem et seriem totius rei gestæ, quem recensui Matth. 28. 8. Apposite S. Hieron. ep. 150. ad Hedibiam: *Error mulieris*, ait, *cum pietate sociatus est: pietas in eo, quod desiderabat eum, cujus noverat majestatem: error in eo, quod dicebat: Tulerunt, etc.*

2. CUCURRIT ERGO, ET VENIT AD SIMONEM PETRUM, tamquam Apostolorum primum, et jam a Christo designatum suum vicarium et successorem, Matth. 16. ET AD ALIUM DISCIPULUM QUEM AMABAT Jesus.] Ad Joannem, quem sciebat a Christo præ aliis diligi, ac proinde fore diligentiorem in exquirendo Christi corpore, quod jam e sepulchro sublatum deprehenderat, præsertim quia viderat Joannem secum assistere cruci, ac proinde magis curaturum et indagaturum corpus Christi

4. CURREBANT AUTEM DUO SIMUL.] Præ cæteris cucurrerunt. qui præ cæteris amaverunt, ait S. Gregor.

PRÆCUCURRIT.] quia junior, agilior et cupidior videndi corpus Christi, quod paulo ante viderat ita deformatum in cruce.

5. ET CUM SE INCLINASSET, ut prospiceret in sepulchrum, VIDIT POSITA LINTEAMINA, scilicet, sindonem cui involutum fuerat Jesu corpus in sepulchro; NON TAMEN INTROIVIT.] Reverentiam deferens Petro, quasi seniori et digniori, ut is prior introiret, ait Lyran. aut timore impeditus, et sacro quodam horrore corporis Christi ibidem sepulti correptus.

6 VENIT ERGO SIMON PETRUS SEQUENS EUM, ET INTROIVIT IN MONUMENTUM.] Petrus, ait Chrys. ut fervidus introivit, et diligenter universa inspexit: jam enim milites sepulchri custodes, viso angelo et terræ motu, perculsi aufugerant et se absconderant. Ita S. Hieron. q. 6 ad Hedib.

7. ET VIDIT LINTEAMINA POSITA, ET SUDARIUM QUOD FUERAT SUPER CAPUT EJUS (vultum obtegens, uti mortuis fieri solet honestatis causa) NON CUM LINTEAMINIBUS POSITUM, SED SEPARATIM INVOLUTUM IN UNUM LOCUM.] *Signum hoc resurrectionis erat*, ait Chrys. *non enim si transtulissent corpus, nudassent; nec si essent furati, de hoc fuissent solliciti, ut sudarium involverent, et seorsum ponerent; ideo Joannes præmisit sepultum cum myrrha, quæ conglutinat corpori linteamina, ut ne decipereris a dicentibus furto sublatum; quis enim fur circa rem superfluam tantum laboraret?*

8. TUNC ERGO INTROIVIT ET ILLE DISCIPULUS, QUI VENERAT PRIMUS AD MONUMENTUM.] Mystice, S. Gregor. hom. 22 per Petrum accipit Synagogam Judæorum, per Joannem Ecclesiam Christianorum. q. d. *Venit Synagoga prior ad monumentum, sed non intravit, quia legis quidem præcepta, et prophetias de passione Dominica accepit, sed credere in mortuum noluit: secuta posterior Ecclesia Gentium mediatorem Dei et hominum Jesum Christum, et cognovit carne mortuum, et credidit viventem Deum*

Tropolog. Toletus, Per Joannem, ait, omnes Christiani, per Petrum, Pontifices Christi vicarii significantur: prior ingreditur Petrus, quia dignitate omnes antecellit Christianos Christi vicarius: at posterior pervenit Joannes, quia fieri potest, ut qui prior est dignitate, sit posterior merito et sanctitate.

ET VIDIT, ET CREDIDIT,] uterque, scilicet Petrus et Joannes; *credidit*, inquam, non Christum resurrexisse, sed Magdalenam verum dixisse, scilicet corpus Christi esse e monumento sublatum, ait S. August. Theoph et Jansen. Addit Cyrillus, Chrys. Euthym. et Nyssen. orat. de resurrect. utrumque credidisse, quod Christus resurrexerat. Planius et verius est, hæc verba ad solum Joannem, non ad Petrum spectare, q. d. Joannes visis linteaminibus et sudario seorsim involuto, memor fuit Christum prædixisse se tertio die resurrecturum: quare prædictionem Christi cum his signis conferens, credidit eum resurrexisse: Petrus vero ob resurrectionis novitatem, et ingens Christi redivivi videndi desiderium, tardius idipsum credidit. Unde signanter angelus ait mulieribus: *Dicite discipulis ejus, et Petro*, Marci 16. 7.

9. NONDUM ENIM SCIEBANT SCRIPTURAM, QUIA OPORTEBAT EUM A MORTUIS RESURGERE.] Refer hæc ad *credidit*, q. d. Tunc primum Joannes credidit Christum resurrexisse, cum antea nec ipse, nec alii Apostoli id credidissent, quia nondum intelligebant Scripturas, quæ eum resurrecturum prædixerant. Licet enim Christus iis asseverasset se resurrecturum, tamen ob rei novitatem et magnitudinem ipsi id non capiebant, sed putabant Christum loqui figurate et parabolice, uti facere solebat.

10. ABIERUNT ERGO ITERUM DISCIPULI AD SEMETIPSOS.] Arabicus et Syrus, *ad locum suum*. q. d. Petrus et Joannes viso Christi sepulchro vacuo redierunt domum, Petrus admirans, Joannes credens eum resurrexisse: sola Magdalena ad sepulchrum remanente, ut certius quid de Christi dilecti sui corpore cognosceret. Ita S. Aug. tract 121 *Unde contigit ut eum tunc sola videret, qui remanserat ut quæreret*; *quia nimirum*

virtus boni operis perseverantia est, ait S. Gregor. homil. 25.

11. MARIA AUTEM STABAT AD MONUMENTUM FORIS, PLORANS,] quia anxia quærebat undique corpus Jesu, cujus amore ardebat; eratque quasi ebria, nec inveniebat, ideoque mœsta plorabat. Addit S. August. *Oculi qui Dominum quæsierant, et non invenerant, lacrymis vacabant, amplius dolentes quod ablatus de monumento, quam quod occisus in ligno: quia tanti magistri, cujus vita subtracta fuerat, nec memoria remanebat.*

DUM ERGO FLERET, INCLINAVIT SE, ET PROSPEXIT IN MONUMENTUM.] Licet enim jam ante prospexisset, et sepulchrum corpore sublato vacuum vidisset: tamen iterumque prospexit. Nam ut ait S. Greg. hom. 25. *Amanti semel aspexisse non sufficit, quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis: perseveravit, ut quæreret; unde et contigit, ut inveniret: factumque est ut desideria dilata crescerent, et crescentia caperent quod invenissent.*

12. ET VIDIT DUOS ANGELOS IN ALBIS, SEDENTES, UNUM AD CAPUT, ET UNUM AD PEDES, UBI POSITUM FUERAT CORPUS JESU.] Omnia hæc scilicet angeli, vestes albæ, sessio, symbola sunt resurrectionis et gloriæ Christi, ad eumque credendum præparant animum Magdalenæ. Porro unus sedet ad caput, alter ad pedes Christi, ut significent tam pedes, quam caput et intermedia membra, id est totum Christi corpus resurrexisse; et angelorum habitum, immortalitatem et gloriam per resurrectionem induendo ad angelorum consortium transisse, ideoque in sepulchro duos hos angelos quasi custodes reliquisse, qui idipsum Magdalenæ nunciarent.

Mystice, Origen. Angelus ad pedes, ait, vitam activam; angelus ad caput vitam contemplativam repræsentat. Utraque enim est ex Jesu, circa Jesum, per Jesum, et propter Jesum.

13. DICUNT EI ILLI: MULIER, QUID PLORAS?] q. d. Non est plorandi jam locus, sed ridendi et gaudendi, quia nullum hic dilecti tui corpus mortuum vides; inde enim colligere debes Jesum tuum resurrexisse, ac jam non inter mortuos, sed inter vivos, imo inter gloriosos angelos, quales nos sumus, vitam beatam, et cœlestem agere.

DICIT EIS: QUIA TULERUNT DOMINUM MEUM, ET NESCIO UBI POSUERUNT EUM.] q. d. Tres ob causas ploro. Primo, ob tam indignam cædem et mortem Domini mei Jesu Christi. Secundo, ob corpus ejus e sepulchro ablatum: hoc enim si viderem, oscularer, plorarem, ungerem, itaque non nihil dolorem meum lenirem. Tertio, quia nescio quo illud transtulerunt: nescio ubi illud requiram. Si enim id scirem, illico eo accurrerem, illudque amplecterer, et dissuaviarer. Vide hic ut Jesus animas diligentium se sinat ad tempus in tenebris ignorantiæ, ut sui desiderium in eis acuat et accendat, illudque acutum et accensum plena deinde sui revelatione consoletur et lætificet.

14. HÆC CUM DIXISSET, CONVERSA EST RETRORSUM, ET VIDIT JESUM STANTEM: ET NON SCIEBAT QUIA JESUS EST.] Nota. Christus apparuit a tergo Magdalenæ, ita ut angeli in eum inspicientes surgerent, et caput illi inclinarent, aliaque reverentiæ et adorationis signa ei exhiberent: et hæc fuit occasio, vel causa, cur Magdalena converterit se retrorsum, ut videret, quis ille esset, quem angeli tam reverenter salutabant. Ita S. Chrysost. homil. 85. et S. Athanas. vel quisquis est Auctor, quæst. 78. ad Antiochum. Alii putant Christum pedibus strepitum a tergo Magdalenæ excitasse, ut ipsa se retrorsum ad Christum strepentem converteret.

ET VIDIT JESUM.] Nimirum *prima meretur gaudia, quæ plus ardebat cæteris.*

ET NON SCIEBAT QUIA JESUS EST.] quia alia specie, scilicet hortulani, ei apparebat, uti euntibus in Emmaus specie peregrini. Gloriosa enim corpora possunt apparere ea specie et forma qua volunt, idque faciunt non mutando ipsam sui vultus figuram et formam, sed impediendo ne hæc vultus figura integras sui species, sed refractas, dimidiatas et distractas ad oculum intuentis jaciat. Egit hoc Christus, ne primo aspectu eam percelleret, ait Chrysost. Rursum, quia ipsa fervebat amore Jesu, hinc Jesus ei apparet; sed quia non credit Jesum vivere, uti angeli ei dixerant, hinc Jesus nonnihil se ei abscondit, et talis apparuit ei exterius, qualis erat in corde ipsius interius. Ita S. Greg hom. 23. agens de discipulis euntibus in Emmaus, quibus Christus apparuit uti peregrinus.

15. DICIT EI JESUS: MULIER, QUID PLORAS? QUEM QUÆRIS?] Audi S. Ambrosium lib. 3. de Virgin. enucleate singula expendentem: *Mulier cur ploras? Qui non credit, mulier est: nam qui credit, in virum perfectum resurgit, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Mulier, inquit, non de sexu, sed de cunctatione convitium est; et bene mulier, quæ nutabat, quia Virgo jam crediderat. Quid ploras? id est, tu tibi es causa plorandi, quæ es Christo incredula. Ploras, quia Christum non vides? crede et videbis, adest Christus, nec umquam iis a quibus quæritur deest; non lacrymis opus est, sed fide prompta et Deo digna: noli cogitare mortalia, et non plorabis; noli cogitare peritura, et flendi causam habere non poteris. Certe, inde ploras, unde alii gratulantur. Quem quæris? non vides quia Christus adest?*

Scripsit de Magdalena insignem piisque affectibus plenam Origenes homiliam, in qua inter cætera ait: *Amor faciebat eam stare, et dolor cogebat eam plorare. Stabat, et circumspiciebat si forte videret quem diligebat. Plorabat vero, quia sublatum existimabat quem quærebat. Dolor renovatus erat, quia prius doluerat defunctum, et non dolebat sublatum. Et iste dolor major erat, quia nullam consolationem habebat.* Et nonnullis interjectis fontem doloris aperit, dicens: *Petrus et Joannes timuerunt, et ideo non steterunt. Maria autem non timebat, quia nihil suspicabatur sibi superesse quod timere deberet. Perdiderat enim magistrum suum, quem ita singulariter diligebat, ut præter ipsum nihil posset diligere, nihil posset sperare. Perdiderat vitam animæ suæ, et jam sibi melius arbitrabatur fore mori quam vivere, quia forsitan inveniret moriens, quem invenire non poterat vivens, sine quo tamen vivere non valebat. Fortis est ut mors dilectio. Quid enim aliud faceret mors in Maria? facta erat exanimis, facta insensibilis: sentiens non sentiebat, videns non videbat, audiens non audiebat: sed neque ibi erat ubi erat, quia tota ibi erat ubi magister erat: de quo tamen ubi esset nesciebat. Non*

quæro angelos, quia possunt dolorem meum augere non delere, sed meum et angelorum Dominum. Et post plura, quæ in hanc rem sanctis affectibus æstuantia interserit, subjicit: *Angustiæ mihi sunt undique, et quid eligam ignoro. Si juxta monumentum maneo, ego illum non invenio: si a monumento recessero, nescio infelix quo vadam, nescio ubi eum quæram. Discedere a monumento, mors mihi est: stare ad monumentum irremediabilis dolor est. Melius autem mihi sepulchrum Domini custodire, quam ab eo longius ire. Si enim longius abiero forte cum rediero, ipsum sublatum inveniam, et sepulchrum destructum. Stabo igitur et hic moriar, ut saltem juxta sepulchrum Domini mei sepeliar. Revertere, revertere, dilecte mi, revertere dilecte votorum meorum.* Denique ista subjungit: *Dulcis magister, ad quid, quæso, provocas spiritum hujus mulieris? ad quid commoves animam ejus? Tota pendet in te, tota manet in te, tota sperat de te, et tota desperat de se. Ita quærit te, ut quærens nihil quærat, nihil cogitet præter te. Ideoque forsitan non cognoscit te, quia non est in sese, sed propter te est extra se. Cur ergo dicis: Quid ploras? Quem quæris?*

Illa existimans quia hortulanus esset (horti in quo erat sepulchrum Jesu) dicit ei.] Non quod appareret Jesus ligonem aut sarculum manu tenens; sed, quod Theophyl. et Euthym. aiunt, *a communi et viliori habitu; et quia in horto erat, arbitrata est hortulanum esse* (nam de militum absconsorum præsentia nihil scivisse videtur) quodque sine pallio, ut verisimile est, appareret quasi domi esset Sciebat Josephum Arimathæum horti dominum illic non habitare; putavit ergo eum esse, cui colendi et custodiendi horti incumbebat cura. Ita Franc Lucas. Pergit Origenes: *O Maria si quæris Jesum, cur non cognoscis Jesum? Et si cognoscis quid quæris Jesum? Ecce Jesus venit ad te, et quem quæris, quærit a te: Mulier quid ploras? Et tu eum hortulanum existimas, ut ipsum non cognoscas. Etenim Jesus est et hortulanus, quia ipse seminat omne semen bonum in horto animæ tuæ, et in cordibus fidelium servorum.* Unde S. Greg. hom. 25. *An non, ait, ei hortulanus erat, qui in ejus pectore per amoris sui semina virtutum virentia plantabat?*

Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum; et ego eum tollam] *Eum.* Quem? nec enim eum nominat, sed Jesum, quo plena erat, intelligit. Ita S Thomas et alii, qui dicunt hunc esse affectum vehementer amantium, ut de quo ipsi cogitant putent alios etiam cogitare· licet fieri potuerit, ut eum eum prope se videret, existimaret intellexisse quod ipsa angelis responderat: *Quia tulerunt Dominum meum*: quod videtur subindicare Chrysost. Audi Origenem: *Tantus dolor eum invaserat de morte tua, ut non posset cogitare de vita et resurrectione tua. Denique Joseph posuit in monumento corpus tuum: Maria sepelivit ibi pariter spiritum suum, et ita indissolubiliter junxit, et quodammodo univit eum cum corpore tuo, ut facilius posset separare animam se vivificantem a vivificato corpore suo, quam spiritum suum te diligentem a defuncto corpore suo. Spiritus enim Mariæ magis erat in corpore tuo, quam in corpore suo: cumque requirebat corpus tuum, requirebat pariter spiritum suum, et ubi perdidit corpus tuum, perdidit cum eo spiritum suum: Quid igitur mirum si sensum non habebat, quæ spiritum amiserat? Quid mirum si te nesciebat, quæ non habebat spiritum quo scire debebat? Redde ei itaque spiritum suum, quem habet in se corpus tuum, et mox recuperabit sensum suum, et relinquet errorem suum*

Et ego eum tollam.] Quid si sit in atrio principis sacerdotum? *Ego eum tollam.* Quid si in domo Pilati? *Ego eum tollam:* quia omnia vincit amor, qui omnia etiam impossibilia sibi possibilia imo facilia reputat. Ita Orig. et Chrys. Licet S. Hier. q. 5. ad Hedibiam, hæc verba ignorantiæ et inconsiderationis esse putet.

16. Dicit ei Jesus: Maria. Conversa illa, dicit: ei Rabboni (quod dicitur Magister.)] Vocavit illam non tantum nomine proprio, sed etiam eo vocis sono, suavitate, gratia et efficacia, qua eam solebat in vita vocare: indeque ipsa statim Christum agnovit. Unde Christi dignationem admirans exclamat Origen *O mutatio dexteræ Excelsi! Conversus est dolor magnus in gaudium magnum, mutatæ sunt lacrymæ doloris in lacrymas amoris. Ubi Maria audivit, Maria: (sic enim consueverat eam vocare magister suus) persensit in nomine quamdam singularem vocationis dulcedinem, et per eam cognovit ipsum a quo vocabatur esse magistrum suum. Tunc revixit spiritus ejus, et reversus est sensus ejus. Cumque Jesus vellet adhuc adjungere, non potuit hæc Maria patienter expectare, sed præ nimio gaudio interrupit ea, dicens: Rabboni. Non enim arbitrabatur se indigere verbo, quæ invenerat Verbum, et longe utilius arbitrabatur tangere Verbum, quam audire quælibet verba. O amor fortis et impatiens! Non sufficiebat illi videre Jesum, et loqui cum Jesu, nisi etiam tangeret Jesum: sciebat enim quia virtus de illo exibat et sanabat omnes.*

Conversa illa, dicit ei: Rabboni, quod dicitur (interpretatum) Magister.] *Conversa illa:* quia cum Jesus tardaret respondere, illa a Jesu averterat vultum ad angelos, quasi rogatura ab eis, quis sit ille hortulanus secum loquens, et cur ei assurrexerint, eumque tam reverenter salutarint; sed audiens a Jesu se compellari suo nomine *Maria*, ex voce agnoscens Jesum, illico gaudio rapta rursum ad eum faciem totamque se convertit. Vox ergo pastoris penetrans in aures animumque oviculæ, oculos ei mox aperit, sensus omnes occulta vi et solita dulcedine demulcet, excitat et abripit, ut ipsa insperato et inexplicabili gaudio ebria dicat: *Rabboni*, id est magister mi, en ego tua discipula, tua filia spiritualis me totam tibi dedo, in te redivivo rursus vivo, exulto et jubilo. Ita Cyrill Chrysost. et alii. Quare provoluta in genua voluit more suo reverenter non caput, sed pedes tangere, deosculari, et cum iis dissuaviari: sicut Sunamitis tenuit pedes Elisæi Prophetæ, 4. Reg 4 27. Id liquet ex eo quod Christus id prohibens, subjicit

Rabboni,] id est *magister mi*, sed τὸ *mi* non addidit Joannes, quia græce addi non solet: sicut additur hebraice et syriace, ubi in eamdem cum *Rabboni*, id est *magister*, coalescit dictionem Ita Franc Lucas. Unde tam Joannes, quam Latinus, Syrus et Arabicus ver-

tunt *magister*, omisso τῷ *mi*. *Rabboni* ergo, et Chald. *Ribboni*, idem est, quod *Rab* et *Rabbi*, ubi ultimum *jod* accipi potest, vel ut heemanticum, vel ut pronomen affixum significans *mi*. Addit Caninius in Nomin. Hebr. cap. 6. *Rabboni* significare magistrum, dominum, principem, esseque nomen augustius quam sit Rabbi. Unde non nisi post resurrectionem a Magdalena Christo glorioso tributum fuisse, cum ante eam Christus vocaretur dumtaxat Rabbi. Joan. 1.

17 DICIT EI JESUS: NOLI ME TANGERE, NONDUM ENIM ASCENDI AD PATREM MEUM: VADE AUTEM AD FRATRES MEOS, ET DIC EIS: ASCENDO AD PATREM MEUM, ET PATREM VESTRUM; DEUM MEUM, ET DEUM VESTRUM.] Difficilis est hic locus, et difficilior connexio. Quæ enim causa hic significatur, dum ait: *Noli me tangere, quia nondum ascendi ad Patrem?*

Primo, S. Aug. tract. 121. sic explicat et connectit, q. d. Noli me tangere, quia necdum digna es mei contactu; nondum enim in corde tuo ascendi ad Patrem; quia necdum perfecte credis me esse Dei Filium, et ad Deum Patrem ascendere. Sic fere et S. Hieron. quæst. 5. ad Hedibiam. Verum hoc mysticum potius videtur quam litterale; æque ac est illud S. Leonis, qui ser. 2. de Ascensione sic exponit: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: hoc est, nolo ut ad me corporaliter venias, nec ut me sensu carnis agnoscas. Ad sublimiora te differo, majora tibi præparo: cum ad Patrem ascendero, tunc me perfectius veriusque palpabis, apprehensura quod non tangis, et creditura, quæ non cernis.*

Secundo, Cyrillus l. 12 c. 50. Vetuit, ait, sui contactum, significans neminem ad corpus suum gloriosum, jam etiam in Sacramento Eucharistiæ tangendum et sumendum accedere debere, nisi prius accepto Spiritu S. quem hic nondum miserat, sed 50. post die misit in Pentecoste. Verum hac ratione nec aliæ mulieres, nec Thomas, nec cæteri post resurrectionem potuissent tangere Christum: quod tamen fecerunt.

Tertio, S. Chrysost. hom. 85. Theoph. et Euthym. aiunt Christum prohibuisse Magdalenam a sui contactu, quia volebat magis reverenter quam ante ab ea tangi, utpote redivivus jam, immortalis, cœlestis et gloriosus, qui amplius cum hominibus non versaretur, sed cum angelis et Beatis. Verum non apparet quomodo Magdalena, quæ summe erat Christi ut amans, sic et reverens, in hac ejus reverentia defecerit: reverebatur enim eum non jam ut mortalem, sed immortalem et gloriosum. Deinde quid hoc facit ad illud: *Nondum enim ascendi ad Patrem?*

Quarto, Justinus quæst. a Gentibus propositarum quæst. 48. et ex eo Toletus, Franc. Lucas, et alii sic exponunt, q. d. Noli me tangere: sum enim jam cœlestis, non terrestris: licet enim necdum ascenderim ad cœlum, brevi tamen eo ascendam; volo enim te et alios sensim abducere a solita mea præsentia et conversatione. Sed audi Justinum: *Illud, Noli me tangere, Mariæ a conservatore dictum est hoc sensu: Noli me sequi, ita ut mecum semper verseris ea ratione, qua antequam in crucem agerer. Volebat enim sensim ac pedetentim discipulos a consuetudine adspectus præsentiaque corporis sui abducere. Itaque nec semper visus est discipulis, in diebus quibus cum eis in terra post resurrectionem versatus est, nec omnino se inspectabilem eis præbuit; sed utrumque intervallo spatioque adhibito faciebat, ut et videretur ipsis, et non videretur.* Verum hæc expositio obscura est, et multa supplere cogitur, ac invertit τὸ *nondum enim ascendi*, in τὸ *licet enim nondum ascenderim, brevi tamen ascendam.*

Quinto ergo, magis connexe et genuine exponas, ut τὸ *noli me tangere*, explices in actu omnino perfecto. Magdalena enim tota Christo addicta, cum videret eum resurrexisse, ineffabili gaudio perfusa, accidit ad ejus pedes, ibique hærere volebat, nec iis deosculandis exsatiari poterat. Quare Christus eam prohibet, jubetque ne ibi hæreat, sed Apostolis mœstis suam resurrectionem annunciet. Sensus ergo est, q. d. *Noli me tangere*, id est noli in hoc mei contactu diutius immorari, noli in osculis pedum meorum nimis diu dissuaviari: sæpius enim postea id tibi facere licebit. *Nondum enim ascendi.* Est hebraismus, hoc est, nondum enim ascendo, vel non ascendam tam cito ad cœlum, sed adhuc 40. dies in terra versabor, ac me vobis videndum tangendumque exhibebo. Idcirco propera ad alias mulieres, quæ e sepulchro sequentes Petrum et Joannem, in Jerusalem ad domos suas redeunt, ac cum iis illico perge ad fratres meos Apostolos, de mea morte tristes, atque dic illis me resurrexisse, et brevi in cœlum ascensurum; sed prius ab eis videndum et consalutandum, ut eis tristitiam eximas, eosque summo gaudio perfundas: sæpe enim verba Hebræorum actum non inchoatum, sed continuatum et perfectum significant, uti alias ostendi. Ita hunc locum explicat Vatabl. Emman. Sa, Suarez 3. part. disp. 49. sect. 3. Dominicus Banes 1. p. quæst. 1. art. 10. dub. 6. ubi ait hanc esse communem recentiorum sententiam. Sic et Ribera hic: Sciebat, ait, Magdalena Christum ascensurum in cœlum, nec postea se fruituram ejus conspectu, ideo occasionem datam tangendi Christum sibi elabi noluit. Sed Christus illi ait: *Noli me tangere*, q. d. Adhuc habebis tempus me tangendi, et alloquendi: adhuc enim sum in terra, necdum ascendi in cœlum. Quare noli hic morari, sed gaudio quo frueris, fac ut eodem fruantur Apostoli mei. Neque enim fas est te in summo hoc resurrectionis meæ gaudio solam versari, et Apostolos meos mœstitia tabescere. Unde postea Christus permisit se ab ea et sociabus tangi, dicens: *Avete: illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus.* Matth. 28. 9. quia jam erant in via, ut nuntiarent Apostolis Christum resurrexisse.

Porro Christus dicens, *Noli me tangere*, digitis frontem Magdalenæ tetigit, illique eorum vestigia impressit. Aud: Silvestrum Prieratem apud Surium in Vita S. Magdalenæ. Cum anno Domini 1497 devotionis gratia antrum, in quo pœnituit B. Maria Magdalena, et sacras ejus reliquias apud S. Maximinum visitassem, ostensum est mihi pluries sacrum et venerabile caput ejus, grande valde, et totum undique usque ad os denudatum, excepta ea parte frontis, quam Salvatorem omnium diximus tetigisse: ibi enim pellis ad instar Æthiopissæ clare apparet, et in pelle duæ fossæ duarum extremitatum digitorum: quarum altera multo est reliqua evidentior atque profundior, et sub pelle caro ad albedinem declinans.

Secundo, moralem causam dat S. Epiphanius hæresi 26. quod Christus, ut daret nobis exemplum purissimæ et perfectissimæ castitatis, noluit permittere ut Magdalena hic, utpote mulier, sola solum se tan-

geret: paulo vero post in præsentia aliarum mulierum id permisit. Unde hoc Christi exemplum secuti sunt S. Aug. S. Ambr. S. Martinus, S. Chrys S. Borrom. plurimique alii, qui numquam cum mulieribus nisi aliis præsentibus loqui voluerunt, ut testes haberent suæ integritatis.

Tertio, allegoricam causam dat Rupertus: Maria, ait, hic gessit typum Ecclesiæ e Gentibus vocandæ et congregandæ, quæ contactu non corporali, ut Judæi, sed spirituali, hoc est fide, ad Christum post ascensionem ejus erat perventura: qua de re multa habet Chrysolog. ser. 75. et seq.

Denique valde probabile est quod docet S. Aug l. 3. de Consensu Evang. c. 24. Theoph. et Euthym. in c. ult. Matthæi, ac S. Hieron. ep. 150. ad Hedibiam quæst. 5. scilicet Magdalenam viso hic Christo, post ejus alloquium eo disparente festinasse, gressumque accelerasse, ac assecutam fuisse mulieres socias, quæ Petrum et Joannem redeuntes secutæ domum revertebantur: ipsæ enim, quia mœstæ, dubiæ et fluctuantes, quid actum esset de corpore Christi, lente et tarde incedebant. Illas ergo festinans assecuta est Magdalena, ibique Christum omnibus apparentem rursum vidit, adoravit, et tetigit pedes ejus; idque satis insinuat Matth. c. ult. v. 9. esto id neget Toletus.

Tropol. hic disce gratius esse Christo, ut quis mœstis vel afflictis in gravi tristitia, angore, dolore et afflictione constitutis assistat, quam sibi, adeo ut concionem et Missam quoque in die festo postponat auxilio ægroti vel afflicti, cum necessitas et pietas, vel charitas illud exigit, juxta illud: *Misericordiam volo, et non sacrificium*, Osee 6. 6. et Matth. 9. 13. Vide ibi dicta.

Symbolice, S. Bern. ser. 5 in festo omnium Sanctorum: *Noli me tangere*, ait, *nondum enim ascendi ad Patrem meum : verbum gloriæ est. Nempe filius sapiens gloria patris. Noli ergo, ait gloria, noli me tangere Noli interim quærere gloriam, fuge potius, et vide ne me omnino tetigeris, donec perveniamus ad Patrem, ubi sit gloriatio omnis jam secura*

Vade autem ad fratres meos.] Christus Apostolos vocat fratres ex mera miraque dignatione, cum eorum sit caput, dominus et princeps, non tantum qua Deus, sed etiam qua homo: quia scilicet omnes homines sunt fratres ratione naturæ humanæ, quam eamdem traxerunt ex primo parente Adamo, et quia filii sunt ejusdem Dei Patris per gratiam. Proprie vero, quia erant Apostoli: Apostoli enim inter se erant fratres. Christus autem erat Apostolus, id est legatus a Patre in mundum missus ad prædicationem Evangelicam, in qua Petrum, Joannem, et cæteros quasi fratres sibi associavit. Sic Pontifex Cardinales et Episcopos vocat fratres. cum sit eorum Superior et Hierarcha. Dicit hoc Christus, ut Apostolos ob fugam pusillanimes animet, et in spem erigat, q d Esto ipsi me in passione deseruerint; ego tamen eos non desero, sed amo ut fratres, imo propterea resurgendo carnem humanam resumpsi, ut me fratrem eorum ostendam, juxta illud: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus*, Eccli. 3.

Et dic eis: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum; Deum meum, et Deum vestrum.] q. d. Dicito Apostolis ut recordentur illius quod eis ante passionem dixi, scilicet me post paucos dies ascensurum in cœlum ad Deum Patrem

Dicit autem, *Patrem meum, et Patrem vestrum. Meum natura*, ait S. Aug. *vestrum gratia*, ut ostendat se esse fratrem eorum, utpote qui communem cum eis habeat Deum Patrem, sed hic naturalem, illi adoptivum. Ita S. Ambr. l. 3. de Virgin. Porro S. Hilar. lib. 11. de Trinit. *Est ei Pater*, ait, *ut cæteris ex ea parte qua homo est, et Deus ei ut cunctis, ex ea natura qua servus est. Unde ait : Vade ad fratres meos: unigenitus enim Deus sine fratribus est*. Planius dicas Christum vocare *Patrem* et simul *Deum*, ut per *Patrem meum* suam naturam divinam, per *Deum meum* naturam humanam a se assumptam ostendat, quodque idem ipse verus Deus sit et verus homo. Ita S. Ambros. loco citato, juxta illud Hebr. 2. *Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur ex uno omnes: propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis*.

Sensus ergo est, q. d. Dic Apostolis ut timorem et mœstitiam deponant: ego enim jam a morte resurrexi, eosque ut fratres amo, ideoque mox in cœlum ascendam, ut eis ibidem parem locum, ipsique me eo sequantur, utque inde mittam eis Spiritum Sanctum, qui eos faciat heroicos Evangelii mei præcones.

18. Venit Maria Magdalene annuncians (Syrus, *evangelizavit*) discipulis: Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.] En Magdalena hic a Christo fit Apostolorum apostola et evangelista. Unde ipsa post resurrectionem Christi a Judæis pulsa in exilium, et Massiliam appulsa, ibidem incolarum fuit Apostola. Meruit hoc incenso suo in Christum amore, fide, constantia, per quam ipsa sola. Apostolis remanentibus, ante solis ortum, ejus sepulchrum adiit, et indefessa apud illum permansit, donec Jesum suum videret.

19. Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum: venit Jesus, et stetit in medio, et dixit eis: Pax vobis.] *Una sabbatorum*, id est prima die hebdomadæ, puta die Dominica, sive die Paschatis, qua Christus resurrexit. Vide dicta Matthæi 28 1.

Et fores essent clausæ.] Calvinus, ait Christum fores clausas aperuisse, vel certe per fenestram apertam ingressum esse, ne cogatur penetrationem dimensionum admittere, quodque duo corpora possint esse in eodem loco, uti in Eucharistia totum Christi corpus est in loci puncto Idem de corpore Christi hic censet Durandus in 4. dist. 44. q 6. putat enim ne divina quidem potentia fieri posse, ut duo corpora se penetrent. Verum contrarium omnino hic significat Joannes: idcirco enim ait fores fuisse clausas, ut per illas Christum penetrasse significet, uti penetravit clausum matris uterum nascendo, et lapidem sepulchri resurgendo, idque ut ostenderet omnipotentiam suæ divinitatis, ac dotes resurrectionis et corporis gloriosi. Ita omnes Patres et cæteri Interpretes Orthodoxi, quos fuse hic citat Adamus Contzen, Maldon Bellarm. controv. de Eucharistia lib. 3. cap. 6. et alii. Audi ex eis præcipuos. Ex Latinis S. Aug. partim serm 159 et 160 de Tempor. partim ep 3. ad Volus. *Moli corporis*, ait, *ubi divinitas erat, ostia clausa non obstiterunt. Ille quippe eis non apertis intrare potuit, quo nascente virginitas Matris inviolata permansit. Hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus Deum*

aliquid posse, quod nos fateamur intelligere non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia Creatoris. S. Ambr. in c. 24. S. Lucæ: *Clausis omnibus per invia septa corporibus, inoffensa compage corpus insertum est: et ideo mirum quomodo se natura corporea per impenetrabile corpus infuderit, invisibili aditu, visibili conspectu, etc. Non ergo per corpoream naturam, sed per resurrectionis corporeæ qualitatem impervia usu, clausa penetravit.* S. Hil. post medium l. 3. de Trinit. *Et cum eo clausam domum intelligentiæ tuæ visus introeat. Integra sunt omnia et obserata, sed ecce assistit medius, cui per virtutem suam universa sunt pervia.*

Ex Græcis Justinus in respons. ad quæstiones a Gentibus propositas resp. 117. *Ut Dominus,* ait, *non corporis in spiritum mutatione in mari ambulavit; sed divina sua vi mare quod ambulando trajici non potest, pervium fecit, non solum corpori suo, sed etiam Petri: sic divina sua vi, et ex monumento exiit, cum saxum in monumentum positum esset, et ad discipulos ingressus est occlusis foribus.* S. Epiph hæresi 64 Origenis longe post medium: *Quemadmodum,* ait, *Dominus noster resurrexit ex mortuis; non aliud corpus suscitans, sed ipsum quod erat, et non aliud ab eo quod erat, sed ipsum quod erat in spiritualem subtilitatem transmutans, et spirituale totum couniens, ingressus est per fores conclusas; id quod fieri nequit hic in nostris corporibus propter crassitudinem, et quod nondum in spiritualem subtilitatem sint counita* S. Cyrill. in hunc locum: *Clausis foribus repente Dominus, omnipotentia sua, natura rerum superata, ingressus ad Discipulos est,* etc. *Nam cum Deus verus sit, rerum naturæ non subjacet.* Euthym. ex S. Chrys. *Januas non pulsavit ne turbarentur, sed clausis iis introivit tamquam Deus.*

Tropol. Christus apparet eis qui fores mentis mundo et carni occluserunt, eisque adveniens suavissimam, nec expectatam dat pacem. Ita S. Greg lib. 4. in lib. 1. Reg. c. 5. *Clausas,* ait, *januas habent, qui contra humani lapsus negligentiam, officia corporis sub forti custodia stricta retinent. Intus etiam sunt quia in interna dilectione supernæ vitæ requiescunt. Quibus profecto resurgens Dominus apparet: quia ejus gloriam tanto clarius aspiciunt, quanto per mundi contemptum passionis ejus mysterium strictius sequuntur. Hi etiam repleri Spiritu Sancto quasi in domo possunt; quia illi percipiunt abundanter gratiarum ejus dona, qui ad ea percipienda sese visibilia contemnendo paraverunt.*

Et stetit,] repente se stitit, et visibilis apparuit sine prævio adventus sui signo. Nonnus, *stetit ut penna vel cogitatio,* id est ea velocitate, qua volat avis vel cogitatio, se præsentem exhibuit.

In medio.] Id est inter Apostolos.

Tropologice S. Bern serm. 6. de Ascens. *Falleris,* ait, *Thoma sancte, falleris, si videre Dominum speras ab Apostolorum collegio separatus. Non amat veritas angulos, non ei diversoria placent. In medio stat, id est, disciplina communi, communi vita, communibus studiis delectatur*

Et dixit eis: Pax vobis.] Est Hebræorum usitata salutatio, qua iis quos salutant omne bonum apprecantur. Pax enim affert omne bonum, bellum vero omne malum, uti dixi Coloss 3. v. 15. et alibi.

20. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus et latus.] Nota ex hoc versu, et clarius ex v. 27. liquet Christum post resurrectionem in corpore suo glorioso servasse quinque vulnerum suorum non solum cicatrices, sed etiam foramina, idque vere, non ficte, ut contra Porphyrium docet S. August. 49. ad Deo gratias. Quare vulnera hæc non implevit carne gloriosa, quæ speciem clavi haberet, (uti factum esse in eorumdem stigmatibus impressis S. Francisco, narrat S. Bonavent. in ejus Vita) sed ea aperta servavit, ut patet ex vers. 27. Ubi Thomas in ea jussu Christi suum digitum et manum immisit. Idque fecit Primo, ut hæc irrefragabilia essent signa et argumenta veritatis corporis et resurrectionis ipsius, scilicet ipsum verum habere corpus, vereque a mortuis resurrexisse. Ita Cyrill. et Leontius. Audi S. Aug. *Clavi manus ejus fixerant, lancea latus ejus aperuerat, ubi ad dubitantium corda sananda, vulnerum sunt servata vestigia.*

Secundo in signum et trophæum victoriæ de peccato, mundo carne et diabolo per passionem suam partæ Ita S Aug. et S. Amb in c. ult Lucæ.

Tertio, ad majorem in nobis fiduciam excitandam, eo quod Christus vulnera hæc Patri exhibens, per ea pro nobis interpellet, et omnia impetret. Ita S. Anselm. in c. 9. ad Heb. et Cyprian ser. de Baptismo Christi

Quarto, ad accendendum nostrum amorem, ut Christum pro nobis vulneratum imitemur, et redamemus, ac pro eo vicissim vulnera quælibet, ipsamque mortem libenter suscipiamus. Ita S. Ambr. loco citato, et S Greg in Cant. c. 2.

Quinto, ut iis Christus judex in die judicii Judæorum et reproborum impietatem et ingratitudinem redarguat, quod tantam neglexerint gratiam. Ita S. Aug. Passim enim Theologi cum S. Cyrillo l. 12. cap. 58. docent Christum vulnera hæc ascendendo in cœlum intulisse, ibique in æternum ea servaturum; idque colligitur ex Zach. 13 6. et Joan. 19. 37.

Porro speciali Dei miraculo factum est, ut illa vulnerum foramina in Christo non impediant, quo minus nervi et arteriæ continuæ sint, optimeque dispositæ, tum ad continendum sanguinem, tum ad omnes actiones et motus vitæ a Christo obeundos. Vide Suarez 3. p. q. 44 art. 4. disp 47. sect. 2.

Hinc consequenter S. Aug. lib. 22. de Civit. c. 20. opinatur in Martyribus simili modo mansuras vulnerum, quæ acceperunt, cicatrices, quales cernimus in plagis jam sanatis (nec alia S. Aug. ibidem videtur ponere in Christo) non enim iis, quibus abscissum est caput aut alia membra, aliter manere possunt in corpore integro et glorioso, nisi per sui signa et cicatrices. Audi S Aug. *Nescio autem quomodo sic afficimur amore Martyrum beatorum, ut velimus in illo regno in eorum corporibus videre vulnerum cicatrices, quæ pro Christi nomine pertulerunt? et fortasse videbimus. Non enim deformitas in eis, sed dignitas erit, et quædam quamvis in corpore non corporis, sed virtutis pulchritudo fulgebit, nec ideo tamen si aliqua Martyribus amputata et ablata sunt membra, sine ipsis membris erunt in resurrectione mortuorum: quibus dictum est; Capillus capitis vestri non peribit.* Additque: *Non sunt deputanda vitia virtutis indicia.*

Videtur hoc de Martyribus negare S. Cyrillus lib. 12. 58. sed vere non negat: quia non loquitur de Mar-

tyribus, sed de iis qui laborant aliquibus naturæ defectibus, ut luscis, cæcis, surdis: hi enim non cæci et surdi, sed videntes et audientes resurgent.

Gavisi sunt ergo discipuli, viso (et ex cicatricibus agnito) Domino] De quo audi S. Aug. 22. Civit. 19. *Claritas qua justi fulgebunt sicut sol, in Christi corpore, cum resurrexit, abscondita fuisse potius, quam defuisse credenda est: non enim eam ferret humanus atque infirmus aspectus, quando a suis ita deberet attendi, ut posset agnosci.*

Gavisi sunt.] tum quia Christum de morte ob quam mœrebant, ad vitam resurrexisse videbant: tum quia ab eo omnia bona ab eo promissa, sibi seipsa jam danda sperabant.

21. Dicit ergo eis Jesus iterum: Pax vobis] Cur *iterum?* Audi varios, qui varias causas assignant. Interlin. *Iteratio confirmatio est, dat eis pacem super pacem, sicut promisit per Prophetam.* Beda: *Repetit, quia gemina est virtus charitatis, vel quia ipse est qui fecit utraque unum.* Glossa: *Pacem offert, qui propter pacem venerat; iterat ut monstret per suum sanguinem pacificata, quæ in cælis, et quæ in terra.* Chrysost. *Quia prælium implacabile habebant cum Judæis, rursus eis pacem annunciat ut consoletur, simul demonstrans crucis efficaciam, per quam solvit omnia tristia, et contulit omnia bona, et hæc est pax. Mulieribus vero supra annunciatum gaudium; susceperant enim maledictionem hanc: In dolore paries; et erant in mœrore.*

Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.] *Sicut*, id est, simili potestate, auctoritate, fine, modo, amore.

Nota. Hac vocula *sicut*, Christus Apostolos quodammodo sibi æquat et pares efficit, scilicet proportionaliter, ut suos successores et vicarios.

Primo ergo, τo *sicut* significat similitudinem in officio. q. d. Simili potestate et auctoritate speciali, qua Pater me misit ad instituendam et regendam Ecclesiam, ego pariter vos mitto, ut sitis ejus doctores et rectores sicut ego sum: ac potestatem habeatis etiam remittendi peccata, sicut ego habeo, ut sequitur. Ita Rupert. Chrysostom. Cyrill. Theophyl. qui asserunt Christum hisce verbis Apostolos creasse suos vicarios, orbis doctores et pastores, eisque suum officium et auctoritatem, id est omnem potestatem Ecclesiasticam communicasse: ac consequenter eosdem creasse hic Episcopos: licet noster Franc. Turrian ex Ammonio, Theophane, Damiano et aliis velit Apostolos creatos esse Episcopos in Pentecoste. Ita ipse scribens in S. Clementis lib 6. Constit. Apostol. c 11 pag 227. Bellarm. vero l. 4. de Romano Pontifice cap. 24. ex Turrecremata censet solum Petrum ordinatum fuisse Episcopum a Christo, cæteros vero Apostolos ordinatos esse Episcopos a S. Petro. Verum probabilius Suarez opinatur omnes Apostolos ab ipso Christo ordinatos fuisse Episcopos, licet de locis et tempore dubitet. Ita ipse tractat. de Fide disp. 10. sect 1. n. 8. favet S. Augustin. in Quæst. novi et veteris testamenti, q 97. dicens: *Ipse enim priusquam in cælos ascenderet, imponens nomen Apostolis, ordinavit in Episcopos.*

Secundo, τo *sicut* significat similitudinem principii. q. d Sicut Deus Pater misit me, ita et ego illi par Deus, vos mitto. Ita Theophylactus. principium ergo missionis tam Christi quam Apostolorum est a Deo, imo est ipse Deus.

Tertio, τo *sicut* significat similitudinem in fine: utrique enim missi sunt ad eumdem finem, scilicet ad fidem propagandam, et ad salutem totius mundi. Ita Cyrill. et Leont.

Quarto, in modo, ut scilicet miraculis vestra dogmata confirmetis, o Apostoli, sicut ego eadem confirmavi.

Quinto, in amore reciproco, q. d. Quo amore misit me Pater ad sanguinem ejus amore fundendum, eodem ego vos mitto. Summus enim Dei amor est, cum ipse quem suum testem et Martyrem efficit. Ita Toletus.

Audi S. Greg. *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos*, q. d. *Ea charitate vos diligo, cum inter scandala persecutorum vos mitto, qua me charitate Pater diligit, quem venire ad tolerandas passiones fecit.*

22. Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum.] Cur *insufflavit?* Resp. Primo, ut significaret naturam Spiritus Sancti, illumque a se æque ac a Patre spirari et procedere. Sicut enim homo insufflando in aliquem, ex ore suo halitum sive spiritum suum corporeum alteri immittit, sic Pater et Filius spirando producunt Spiritum Sanctum, eique suum spiritum et divinitatem communicant. Spiritus Sanctus ergo est quasi flatus divinus, procedens ex Spiratione Patris et Filii Ita S. August tract. 121 Cyrill. Beda et alii. Porro insufflatio hæc Christi non fuit ipse Spiritus Sanctus. q. d. Accipite hanc insufflationem, quæ est Spiritus Sanctus, sed fuit ejus signum. q. d. Accipite in hac insufflatione, sive per hanc insufflationem, ut per signum et causam instrumentalem donum Spiritus Sancti

Secundo, ut significaret Spiritum Sanctum sibi et Patri esse ὁμοούσιον, hoc est, consubstantialem, perinde ac halitus insufflando emissus est consubstantialis spiritui illius, qui eum emittit et insufflat. Ita Cyrill. et Leont.

Tertio, ut ostenderet illum se esse, qui primitus Adæ inspiravit spiraculum vitæ, juxta illud Genes. cap. 2 7. *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem.* Id est, factus est homo animal vivens: eo enim hic alludit. q. d. Sicut ego qua Deus olim insufflando Adæ indidi illi animam, quæ dedit ei vitam naturalem et animalem: sic nunc ego vobis insufflando dedi Spiritum Sanctum, qui dat vobis vitam supernaturalem et divinam. Idem ergo ego, qui fui olim creator hominum, jam sum eorum creator et restaurator. Ita Cyrill. lib. 12. c 56. Leont. Euthym. et S Athanasius ad Antioch. q. 64.

Quarto, addit Cyrill. et S. Basilius lib de Spiritu Sancto cap. 16 et ex eo S Ambros. serm. 20. in Ps. 118. Christum hac insufflatione significasse se primitus insufflasse in Adamum non tantum animam, sed et gratiam; sed quia ipse illam peccando perdidit, hinc se insufflando eamdem Apostolis, et per eos cæteris hominibus restituere: se ergo gratiæ amissæ esse restauratorem. q. d. Accipite Spiritum Sanctum, quem peccando in Adamo perdidistis, eumque per Sacramentum pœnitentiæ pœnitentibus afflate, ac per eum peccata eorum remittite, eosque vitæ spirituali per gratiam restituite. Audi S. Cyrillum: *Primo, per Verbum Dei factus est homo, et inspiravit Deus in eum spiraculum vitæ, Genes. 2. et sui spiritus partici-*

patione eum munivit: verum quoniam per inobedientiam decidit, et pristinum decus amisit, formavit eum rursus Deus Pater, et in novam reduxit vitam per Filium: ut ergo ipsum esse discamus, qui initio naturam nostram creavit, et Spiritu Sancto signavit, rursus in initio renovandæ naturæ sufflatione Spiritum discipulis largitur, ut sicut creati ab initio sumus, sic etiam renovemur.

Symbolice, hæc insufflatio repræsentat peccatum esse quasi nubem atram. Sicut enim hæc flante vento dissipatur: sic sufflante Spiritu Sancto dissipatur omnis peccati nebula, juxta illud Isaiæ 44. *Delevi ut nubem iniquitatem tuam.* Rursum flatus hic repræsentat potestatem judiciariam remittendi peccata, quam hic Christus dat Apostolis. Hæc enim exercetur flatu vocis dicentis: *Ego te absolvo.*

Tropologice, flatus hic notat sacerdotem, ut peccata remittat, debere ingenti spiritu, charitate et zelo pollere, quem pœnitentibus inhalet, ut eos ad veram pœnitentiam, dolorem et contritionem impellat, per quam eosdem ad remissionem peccatorum disponat. Ita videmus Confessarios magno spiritu præditos, multos magnosque peccatores spiritu oris sui compungere, convertere et sanctificare: uti legimus S. Ambr. audiendo peccata confitentium illacrymari solitum, ac suis lacrymis eosdem ad lacrymas et contritionem commovisse.

ACCIPITE SPIRITUM SANCTUM.] Nota: Apostoli jam acceperant in baptismo et S. Synaxi Spiritum Sanctum, erantque justi et sancti; ejus vero plenitudinem ex Christi promissione accepturi erant in Pentecoste, ut per eam Gentes ad Christum converterent: tunc enim Spiritus Sanctus visibiliter in eos per linguas igneas descendens, eos omnibus donis, ac præsertim efficacia prædicandi, cumulavit. Hic ergo Christus Apostolis Spiritum Sanctum, quem jam habebant, dat ad alium usum et effectum, quem necdum habebant, scilicet ad remittendum peccata. *Accipite* ergo *Spiritum Sanctum*, hoc est, accipite potestatem remittendi per Spiritum Sanctum peccata, ita Theoph. Euthym. et Rupert. Id facit ut significet se ad id venisse, juxta illud Isaiæ 27. 9. *Et iste omnes fructus ut auferatur peccatum;* ac se æque ac Patrem dare Spiritum Sanctum. Hinc patet Spiritum Sanctum dari non tantum per gratiam gratum facientem, sed etiam per gratiam gratis datam, qualis est potestas remittendi peccata, quæ datur sacerdotibus etiam in peccato mortali existentibus, dum ordinantur. Nam Spiritus Sanctus est primarius auctor, qui in Sacramento operatur, et per illud peccata remittit, etiamsi ejus minister sit impius. Unde Cyrillus et Chrysostom. sic exponunt: *Accipite Spiritum Sanctum*, id est, accipite potestatem remittendi peccata per Spiritum Sanctum, vobis in Sacramento cooperantem, et peccata remittentem. Rursum per Spiritum Sanctum cum S. Aug. hic, et S. Ambr. serm. 10. in Psalm. 118. accipias ipsam Spiritus Sancti gratiam et charitatem: hæc enim hic a Christo major et auctior infusa fuit Apostolis, eademque sacerdotibus dum ordinantur infunditur vi Sacramenti Ordinis (nisi ipsi obicem ponant, velintque in peccatis suis perseverare, vel nolint de præteritis conteri) ut rite et sine peccato Sacramentum Pœnitentiæ administrare possint, et peccatores absolvere. Sacerdos enim qui alios absolvit, a peccato purus esse debet; alioquin peccat, sed tamen pœnitentem vere absolvit et justificat. Ex dictis liquet Spiritum Sanctum habere primam et summam potestatem remittendi peccata, eamque communicare Apostolis, ac perinde ipsum vere esse Deum. Ita S. Basil. libr. 5. contra Eunom. S. Ambrosius lib. 3 de Spiritu Sancto c. 19. et Chrysost. hom. 6 in epist. 2. ad Corinth. Porro eadem potestas communis est toti sanctæ Trinitati, sed appropriatur Spiritui Sancto; sicut et bonitas et amor, et omnia opera sanctificationis: Patri vero appropriatur potentia, Filio sapientia, ejusque opera.

Nota Secundo, Spiritum Sanctum, ejusque potestatem remittendi peccata hic dari Apostolis, non tam propter ipsosmet, utpote futuros judices reorum in tribunali pœnitentiæ, quam propter reos pœnitentes: unde eadem datur etiam sacerdotibus malis dum ordinantur: sicut potestas judicandi in foro sæculari dari potest judici impio: si tamen ipsi se per pœnitentiam ad ordinationis Sacramentum rite suscipiendum disponant, accipient in eo Spiritum Sanctum, etiam ad sui sanctificationem ut aptiores sint ad alios, puta pœnitentes sanctificandos, sicut hic factum est Apostolis.

Notat Tertio, S. Cyrill. et ex eo Maldon. etiam Thomæ licet absenti, hic a Christo inspiratum fuisse Spiritum Sanctum, eique collatam fuisse potestatem remittendi peccata; sicut olim spiritus prophetiæ per Moses datus fuit Eldad et Medad, licet absentibus, Num. 11 vers. 26. Verius tamen videtur contrarium. Nam Thomas tunc erat incredulus, ideoque incapax Spiritus Sancti, quare Spiritus Sanctus, et potestas remittendi peccata Thomæ a Christo data fuit octavo die, cum ei Christus apparuit, et vulnera sua ostendit, itaque eum convertit. Ita Toletus, Ribera et alii.

Denique Nota hoc Christi exemplum pro cæremoniis Ecclesiasticis. Christus enim cæremonia insufflandi contulit Apostolis Spiritum Sanctum, et potestatem remittendi peccata. Ergo cæremoniæ Ecclesiasticæ non sunt res otiosæ, frivolæ et superstitiosæ (uti volunt hæretici) sed decoræ, efficaces et religiosæ.

23. QUORUM REMISERITIS PECCATA, REMITTUNTUR EIS: ET QUORUM RETINUERITIS, RETENTA SUNT.] Calvinus hoc detorquet ad prædicationem Evangelii. q. d. Quibus prædicaveritis Evangelium si ipsi ei credunt, hoc ipso per fidem remittentur eis peccata: Verum nemo non videt hanc expositionem esse contortam, violentam, ineptam et ridiculam. Nam sic non Apostoli, sed ipsi credentes quasi judices credendo, per fidem suam sibi ipsis remitterent peccata, quod est absurdum: nemo enim seipso superior, aut sibi ipsi judex est, ut sibi peccata remittat.

Secundo, hæc duo, scilicet prædicare Evangelium et remittere peccata, sunt plane diversa et disparata: prius enim est opus Apostoli prædicantis; posterius vero est actus Judicis judicantis. Remittere enim peccata, est actus judicialis.

Tertio, Evangelium omnibus est prædicandum; hæcque Calvini absolutio omnibus etiam impiis dari potest: Remittuntur tibi peccata; si credis Evangelio. Christus autem non omnibus vult peccata remitti, sed aliquorum peccata jubet retineri, scilicet quorum retinenda censuerint et judicarint Apostoli, eorumque successores.

Quarto, quia Christus jam ante potestatem prædicandi clare dederat Apostolis, eosque ad prædicandum miserat. Lucæ 10. 1. imo eis mandatum dederat præ-

dicandi ubique, Matth. ultim. et Marc. ult. 15. *Euntes, ait, in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ.* Quorsum igitur hic illud verbis tam obscuris et inintelligibilibus repeteret?

Dico ergo: De fide est hunc locum intelligi debere de Sacramento Pœnitentiæ, in quo sacerdos quasi judex vere remittit non tantum pœnas, sed et culpas peccatorum pœnitentium, seseque per confessionem accusantium. Id patet ex ipsis verbis, quæ omnia sonant et significant potestatem judiciariam remittendi, aut retinendi peccata pro suo judicio, hic a Christo dari Apostolis quasi judicibus in foro et tribunali conscientiæ. Ita hunc locum intellexere omnes Patres, totaque Ecclesia quovis sæculo, uti definit Conc. Trident. s. 14. can. 3. *Si quis dixerit,* ait, *verba illa Domini Salvatoris: Accipite Spirit. Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt: non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in Sacramento Pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit, detorserit autem contra institutionem hujus Sacramenti ad auctoritatem prædicandi Evangelium, anathema sit.* Christus ergo hoc loco Sacramentum Pœnitentiæ per modum judicii instituit, uti definit idem Concilium ibidem can. 1. *Dominus,* ait, *Sacramentum Pœnitentiæ tunc præcipue instituit, cum a mortuis excitatus insufflavit in discipulos suos, dicens: Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, retenta sunt. Quo tam insigni facto, et verbis tam perspicuis, potestatem, remittendi et retinendi peccata, ad reconciliandos fideles post baptismum lapsos, Apostolis et eorum legitimis successoribus fuisse communicatam, universorum Patrum consensus semper intellexit.* Patrum testimonia citat Bellarm. l. 3. de Pœnitentia c. 2. ac inter alios S. Greg. hom. 26. dicentis: *Principatum divini judicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent.*

Sensus ergo est. q. d. Accipite Spiritum Sanctum, per quem trado vobis potestatem ordinis, quam etiam qui est in peccato, habere potest; et simul trado vobis gratiam et sanctificationem, ut digne et sancte hanc potestatem exerceatis, non in aliorum solum salutem, sed etiam in vestram. *Quorum remiseritis peccata:* vere enim remittetis ut ministri mei, et non tantum remissa esse ostendetis, etc. *et quorum retinueritis;* vel non absolvendo eos, quia ad vos non veniunt, vel quia absolutione indignos putabitis, etc. *retenta sunt,* in cœlo a Deo.

Dices: Cyrillus hic exponit hunc locum de prædicatione Evangelii. Resp. Cyrillus de ea non exponit τὸ *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis,* sed τὸ *sicut misit me Pater, et ego mitto vos,* scilicet ad prædicandum Evangelium. Instabis: Cyrillus explicans τὸ *quorum remiseritis peccata,* ait dupliciter remitti peccata, scilicet baptismo et pœnitentia. Resp. Utrumque verum est, sed utrumque non est ad mentem Christi hoc loco: Christus enim loquitur proprie de tribunali Pœnitentiæ. Cyrillus vero sententiam Christi extendit ulterius, scilicet ad baptismum. Nam Christus proprie agit de judiciaria remissione peccati, qualis non est in baptismo, sed in Sacramento Pœnitentiæ dumtaxat, uti exponunt cæteri Patres, et Concil. Trident locis jam citatis. Vide S. Chrys. hic. et l. 3. et 6. de Sacerdotio, ubi ostendit sacerdotes digniores esse non tantum regibus, sed et angelis, quibus potestas remittendi peccata non est concessa.

Porro ex eo quod Christus hic instituit tribunal hoc Pœnitentiæ, consequenter hoc ipso confessionem Sacramentalem sanxit, et jure divino præcipit; alioqui enim frustra erexisset hoc tribunal. Non enim possunt remitti peccata in hoc tribunali a sacerdote, nisi cognoscantur; cognosci autem non possunt, nisi pœnitens ea confiteatur, quia sæpe sunt occulta, imo in mente abscondita. Quare necesse est ut peccator pœnitens hic accusatoris sui personam subeat, idemque sit reus, accusator et testis contra se, ac a sacerdote quasi judice, peccatorum, de quibus se accusat, et quorum ipsum pœnitet, veniam humiliter flagitet: qui si eum vere pœnitentem viderit, in eum sententiam absolutionis proferens, eum ab omnibus absolvet, omniaque ei in nomine Christi, quasi ejus vicarius condonabit: Christus enim ratam habet sententiam sacerdotis, et quod ille condonat, ipse quoque condonat; quod ille retinet, Christus quoque retinet. Jubet enim sæpe in Evangelio Christus ut omnes de peccatis pœnitentiam agant, ideoque tota concionum ejus summa erat hæc: *Pœnitentiam agite,* Matth. c. 3. hanc autem agere debent eo modo quo Christus instituit, nimirum suscipiendo Sacramentum Pœnitentiæ, hoc est confitendo peccata sacerdoti in sacramento Pœnitentiæ et ab eo absolutionem flagitando. Ita Concil. Trident. sess. 14. c. 5. *Ex institutione,* ait, *Sacramenti Pœnitentiæ jam explicata. universa Ecclesia semper intellexit institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem, et omnibus post baptismum lapsis jure divino necessariam existere: quia Dominus noster Jesus Christus e terris ascensurus ad cœlos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, tamquam præsides et judices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur; in quæ Christi fideles ceciderint, qui, pro, potestate clavium, remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuncient. Constat enim sacerdotes judicium hoc incognita causa exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie, ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent. Ex his colligitur oportere a pœnitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenseri, etiamsi occultissima illa sint.* Errat ergo Caietanus dicens, hic non tradi præceptum Confessionis. Error hic post Concil. Trident est hæresis, sed Cajetanus Concilium hoc antecessit.

Et quorum retinueritis, retenta sunt.] Nota, τὸ *retinueritis* non significat negationem dumtaxat absolutionis, sed potestatem positivam. Sensus enim est: *Quorum retinueritis,* id est, quos indignos absolutione judicaveritis ob suam indispositionem, quos repuleritis, quos rejeceritis ab absolutione, quos judicaveritis peccati reos, ideoque gehenna dignos, hos pariter tales judicabit Deus, qui solus primario et propria auctoritate peccata condonat vel retinet. Solius enim Dei proprium est condonare offensam in se commissam: sed ipse hæc in re loco suo quasi Vicarios suos constituit Sacerdotes. Hoc est quod Christus ait Matth.

18. v. 18 *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo.* v. g. Sacerdos si videt pœnitentem non habere serium de peccatis dolorem, aut non habere serium propositum emendationis, quia non vult relinquere concubinam, vel alias propinquas peccandi occasiones, aut non vult restituere famam, vel opes proximo surreptas; debet ei negare absolutionem, et judicare ipsum absolutionis incapacem, et in peccato suo manere una cum reatu gehennæ.

Denique Nota Licet Apostoli a Christo ordinati sint Sacerdotes ante passionem, in ultima cœna post institutam Eucharistiam illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem*, Lucæ 22. 19. tamen tunc acceperunt solam potestatem consecrandi Eucharistiam; hic vero post resurrectionem Christi ab eo accipiunt aliam potestatem, scilicet remittendi peccata: sunt enim hæ diversæ potestates, et dividi separarique possunt. Nam Christus habuit potestatem excellentiæ, qua potuit aliter instituere Sacerdotes, quam postea fuerunt in Ecclesia constituendi, quia jam in ordinatione Sacerdotum materia est calix et patena cum pane et vino; forma vero: *Accipe potestatem offerendi sacrificium:* quare cum ea Episcopus tradit cuipiam, et formam jam dictam pronuntiat, hoc ipso perfectum consecrat Sacerdotem, ac consequenter confert ei potestatem tam remittendi peccata, quam sacrificandi. Quocirca cum postea dicit: *Accipite potestatem remittendi peccata:* hæc verba non sunt de essentia formæ, sed tantum declarant potestatem per prima verba illi traditam, uti contra Paludanum docet D. Soto in 4. distinct. 24. q. 1. art. 4. et ex eo Gregor. de Valent. tract. de Ordine disp. 9 q 1. punct 5.

24. THOMAS AUTEM UNUS EX DUODECIM (Apostolis) QUI DICITUR DIDYMUS, NON ERAT CUM EIS QUANDO VENIT JESUS] *Didymus*, id est, gemellus, ob causas quas recensui cap. 11. v. 16 Hic tamen dicitur, *Didymus*, id est, geminus, varius, anceps, dubius, duplex, quia nutabat et dubitabat in fide resurrectionis Christi. Quare infirmior quidem tunc fuit aliis Apostolis: sed a Christo rursus apparente conversus factus est omnibus fortior et fidelior, utpote qui solus totum pene orbem terrarum evangelizando percurrit. Vide Thomam Stapletonum lib de tribus Thomis in Vita S. Thomæ Apostoli, ubi ostendit eum prædicando obiisse orbem, et pervenisse usque ad extremos Garamantas et Indos, nec tantum Parthis, Medis, Persis, Carmanis, Hyrcanis, Bactris sed et Abyssinis, ipsisque Sinis evangelizasse, imo in novum orbem, in Americam inquam, penetrasse.

NON ERAT CUM EIS.] Quia, ut ait S. Chrysost. Theoph. et Euthym Apostoli omnes in passione Christi fugientes dispersi fuere, sed die Dominico sensim se collegerunt, redieruntque ad cœnaculum, ubi cum Christo ultimam cœnam cœnarant; unde eodem die, sed sero Christus resurgens ibidem apparuit illis: Thomas vero necdum ex fuga redierat. Probabilius S. August Beda, Lyranus, D. Thomas, Cajetan. Toletus et Ribera, respondent Thomam fuisse cum cæteris Apostolis, cum duo discipuli ex Emmaus redeuntes narrarunt se vidisse Christum, sed quia hæc narratio videbatur Thomæ incredibilis et fictitia: hinc ipse offensus credulitate Apostolorum illi credentium, ipsos reliquit et abiit: sic enim abire solemus, cum sermo cujuspiam nobis displicet. Id innuit Lucas c. ult. cum ait, mulieres e sepulchro redeuntes narrasse ea quæ viderant, undecim Apostolis: ergo aderat tunc Thomas, et solus duodecimus Judas aberat, utpote jam suspensus. Quare cum ait Lucas c. 24 v. 11. *Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista;* videtur notare Thomam.

25. DIXERUNT ERGO EI ALII DISCIPULI: VIDIMUS DOMINUM ILLE AUTEM DIXIT EIS: NISI VIDERO IN MANIBUS EJUS FIXURAM CLAVORUM, ET MITTAM DIGITUM MEUM IN LOCUM CLAVORUM, ET MITTAM MANUM MEAM IN LATUS EJUS, NON CREDAM.

NISI VIDERO.] Peccavit hic Thomas, Primo, incredulitate; Secundo, pertinacia; Tertio, superbia; Quarto, irreverentia: cæteris enim omnibus Apostolis dicentibus Christum resurrexisse obstinate restitit, nec fidem habere voluit. Quinto, præsumptione, quia non aliter voluit credere, nisi manum et digitos in vulnera Christi inferret. Itane, o Thoma, præsumis leges Christo præscribere? Sexto, quod in hac incredulitate obstinate manserit per octo dies; forte etiam ipsa Christi matre contestante ut crederet. Quare fuit incredulus non circa modum resurrectionis, ut vult S. Ambros. in Luc. cap. ult. sed circa ipsum resurrectionis Christi veritatem, quasi alii Apostoli fuissent illusi et decepti, nec verum Christum, sed phantasma Christi specie larvatum vidissent, ut recte advertit Origen. lib. 1. contra Celsum. Sic et S. August. lib. 16 contra Faustum cap 33. et S. Gregorius homil. 26.

Porro hæc Thomæ incredulitas orta fuit partim ex eo, quod ipse non crederet Christum esse Deum: si enim credidisset, facile cognovisset Christum potuisse corpus suum e morte ad vitam suscitare. Mirum est ergo, Cyrillum dicere, quod Thomas crediderit Christum esse Deum. Partim ex nimia tristitia et dolore, præsertim quod cæteris Apostolis Christum videntibus, solus ipse eum non vidisset. Hoc enim pungebat et cruciabat cor ejus: unde in has voces acres doloris indices erupit. Ita Cyrillus lib. 12. c 57. Permisit id Deus, tum ut ipse Thomas, tum ut nos omnes in humilitate æque ac fide resurrectionis Christi per novam Christi apparitionem firmaremur. Ita S. Greg. hom. 26. S. August. serm. 161. de Temp. et alii.

FIXURAM.] Græce τύπον, id est, *figuram*. et sic legunt multi codices Latini: sed eodem redit sensus: figura enim hæc intelligitur figura relicta ex clavorum fixione. Unde Arabicus vertit, *vestigium;* Syrus, *locum clavorum*. Radix enim τύπτω. idem est quod *signo, insculpo, imprimo, figuro,* uti fit in incisione æris, argenti vel auri: sic enim clavis et lancea incisa manibus et lateri Christi, insculpta et impressa fuere vulnera. Pulchre S Aug. ser. 159. de Temp. *Manus*, ait, *quærebat et latus, et, dum curiosus existit in vulnere, mortem incurrit in fide: voluit Dominus ut videret, ne incredulitate animam perderet.*

26. ET POST DIES OCTO. hoc est, octavo die (non nono) a Dominica resurrectionis Christi jam finiente, et in vesperam noctemque vergente, puta Dominica in Albis, sive in octava Paschæ, quando hoc mysterium recolimus, et in Missa hoc Evangelium legimus Unde notat Cyrill. Apostolos jam tunc ex indiciis apparitionum Christi, cœpisse die Dominico conventus Ecclesiasticos agere, et quasi consecrare diem Dominicum, eo quod illo die Christus resurrexisset: quare

Christum ad Dominicam sabbato substituendam sensim Apostolos direxisse.

ITERUM ERANT DISCIPULI EJUS INTUS.] In cœnaculo Hierosolymitano paulo ante dicto. Parum ergo probabile est quod ait S. Hieronymus in Matth. cap. ult. v. 16. Item Rupert. et Ribera hic, Christum apparuisse Thomæ et Apostolis, non in Jerusalem, sed in Galilæa: ibi enim postea Christus apparuit non tantum Apostolis, sed et cæteris fidelibus.

ET THOMAS CUM EIS: VENIT JESUS JANUIS CLAUSIS, ET STETIT IN MEDIO, ET DIXIT: PAX VOBIS.] Nota hic miram Christi dignationem, qua ut Thomam infidelem et pertinacem converteret, iterum ei se non tantum videndum, sed et palpandum offert. Verum id fecit non ob Thomam solum, sed et propter cæteros Apostolos, ut eos nosque omnes in fide resurrectionis firmaret.

27. DEINDE DICIT THOMÆ: INFER DIGITUM TUUM HUC, ET VIDE MANUS MEAS, ET AFFER MANUM TUAM, ET MITTE IN LATUS MEUM (Ecce clementiam Christi, qua per omnia ad ea quæ postularat Thomas, se demittit, ejusque votis per omnia obsecundat, ut eum convertat. En, ait Chrysost. ut Christus etiam pro una anima vulnera sua ostendat, et cum crassioris esset ingenii, a crassissimo sensuum fidem sibi quærat; id est, a tactu) ET NOLI ESSE INCREDULUS, SED FIDELIS.] q. d. Putas, o Thoma, me non scire ea quæ de me absente dixisti: sed scito me ea scire, imo præsentem audivisse. Audivi te enim ex incredulitate dicentem: *Nisi mittam digitum meum in loca clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam.* Facito, sicut dixisti; en tibi offero perforatas manus latusque meum, ut ea contrectes, palpes, imo digito et manu tua metiaris, ut deponas tuam incredulitatem, ac deinceps credas me resurrexisse; eumdem, inquam, numero, qui in cruce transfixus pependi, non alium. Hac ratione curat alterum Christus vulnus infidelitatis Thomæ: ostendit enim se omnia etiam secreta nosse, esseque cardiagnosten, id est, cordium cognitorem, ideoque Deum, quod Thomas non credebat. Sanat ergo Christus morbum a radice: ideo enim Thomas non credebat Christum resurrexisse, quia non credebat ipsum esse Deum.

Quæres, an vere Thomas tetigerit vulnera Christi? Glossa dubitat; Euthym. putat non tetigisse: sed contrarium sentit S. August. qui tract. 121. ait: *Videbat tangebatque hominem, et confitebatur Deum quem non videbat, neque tangebat: sed per hoc quod videbat atque tangebat, illud jam remota dubitatione, credebat.* Idem ait S. Greg. Cyrill. Theoph. et Beda. Idem sentire videtur sanctus Chrysostomus, nec videtur dubitandum, quia cum Dominus dixerit: *Infer digitum tuum huc,* nisi factum esset; non præteriret Joannes eum sine tactu credidisse.

Adde, Christum præcipere hic Thomæ ut inferat digitum, cui præcepto sane Thomas obedivit. Certa ergo res est, ait Toletus, et in confesso apud omnes, Thomam secundum Domini præceptum vulnera Christi tetigisse: hoc enim jussit Christus, ut argumentum efficax resurrectionis suæ, non tantum Thomæ, sed et fidelibus sæculorum omnium relinqueret. Unde S. Augustinus serm. 147. de Tempor. *Voluit,* inquit, *quibusdam dubitantibus exhibere in illa carne cicatrices vulneris, ut sanaret vulnus incredulitatis.* Et S. Ambros. in cap. ult. Lucæ: *Tactu,* ait, *suo debuit me docere, sicut docuit et Paulus.* Audi S. Greg. hom. 26. *Non hoc casu, sed divina dispensatione gestum est. Egit enim miro modo superna clementia, ut discipulus ille dubitans dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Plus enim Thomæ infidelitas ad fidem quam fides credentium discipulorum profuit, quia dum ille ad fidem palpando reducitur, nostra mens omni dubitatione postposita in fide solidatur.* Rursum S. Augustinus serm. de Tempore 161. *Thomas ergo cum esset sanctus, fidelis et justus, hæc omnia sollicite requisivit; non quod ipse aliquid dubitaret, sed ut omnem suspicionem incredulitatis excluderet. Nam suffecerat illi ad fidem propriam vidisse quem noverat, sed nobis operatus est ut tangeret quem videbat, ut, si forte diceremus delusos fuisse oculos, non possemus dicere manus illius fuisse frustratas. In resurrectionis enim manifestatione de aspectu ambigi potest, de tactu non potest dubitari.*

Dices: Christus ait, *Vide,* non tange, *manus meas.* Ergo Thomas eas vidit, sed non tetigit. Resp. *vide,* id est tange, ut ipso tactu videas, id est certo cognoscas me crucifixum eumdem numero resurrexisse. Ita S. Augustinus tract. 121. Visus enim quia generalis et nobilissimus est sensus: hinc pro quolibet sensu, etiam tactu, capitur, uti ostendi Exodi 20. v. 18. ad illud: *Populus videbat,* id est, audiebat *voces.*

Dices, secundo: Corpus Christi gloriosum est subtile, ergo impalpabile. Respondent Cyrillus, Chrysostom. Leont. Theophyl. divina dispensatione fuisse palpatum a Thoma ad fidem resurrectionis faciendam: nimirum modus ille resistentiæ, qui est in corpore (quo scilicet unum corpus alteri resistit, ideoque ab eo est palpabile) quæ est passio et proprietas quantitatis, est in potestate Christi et cæterorum Beatorum, ut maneat vel tollatur a Deo ad libitum eorum. Idem est de visibilitate: unde Christus quando volebat, videbatur; quando nolebat, non videbatur. Vide dicta Lucæ ult. v. 39.

Porro, digitus hic S. Thomæ religiose asservatur Romæ in Basilica S. Crucis in Jerusalem (ubi cominus eum aspexi, et deosculatus sum) una cum S. Cruce, titulo, clavo, et spinis coronæ spineæ, quæ S. Helena e Jerusalem eodem transtulit. Ex eo vero quod ait Christus: *Affer manum tuam, et mitte in latus meum:* collige vulnus lateris Christi fuisse ingens et immane, utpote in quod totam manum suam, quæ magna et crassa erat, mittere potuerit Thomas: unde illud ipse pro se susceptum admirans exclamavit: *Dominus meus et Deus meus,* ac in eo commorari, et per illud in cor Christi ingredi desiderabat, uti multi Sanctorum desiderarunt, ac inter alios S. Bernardus, S. Franciscus et S. Elzarius Comes Arriani. Vide S. Bernard. ser. 61. in Cant.

28. RESPONDIT THOMAS, ET DIXIT EI: DOMINUS MEUS, ET DEUS MEUS.] Dixit hoc Thomas, non ante, ut vult Euthym. sed post contactum Christi, ut patebit v. seq. Mansit ergo Thomas incredulus, donec tactu explorans vulnera Christi, ex iis reipsa cognovit ipsissimum esse Jesum, qui jam apparebat redivivus, et qui in cruce vulnera jam dicta susceperat. Ita Tertull. lib. de

Anima cap. 28. S. Ambr. in Ps. 43. S. Hilar. l. 3. de Trinit. Cyrill. l. 12 58 Greg. hom. 26

DOMINUS MEUS, ET DEUS MEUS.] Supple, Tu es, o Christe; græce est utrobique articulus ὁ, quo eum verum esse Deum significat, non participatione, sed natura, ait Cyrillus, scilicet ὁ κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου; Syrus, *Domine mi, et Deus mi.* Agnoscit, et damnat hic Thomas humilis et pœnitens priorem suam incredulitatem, idque facit magno fidei, spei, pœnitentiæ et charitatis affectu. Voce *Dominus* confitemur humanam Christi naturam; voce *Deus* divinam. q. d. Ego, quia non credebam te esse Deum, hinc non credebam te resurrexisse: jam quia resurrexisse te video, credo pariter te esse Deum, ideoque quod tu vi divinitatis tuæ corpus tuum a morte ad vitam suscitaris Ita Hilar. l. 7. de Trinit. et S. Ambr in Psal. 43. qui et addit τὸ *Dominus* significare Christum esse redemptorem nostrum, utpote qui nos sanguine suo emerit, ideoque jure emptionis et redemptionis omnium sit Dominus. Hisce verbis ergo Thomas Christo adorationem latriæ exhibuit, ait Franc Suarez Audi S. August. *Videbat tangebatque hominem et confitebatur Deum, quem non videbat, neque tangebat: sed per hoc quod videbat atque tangebat, illud jam remota dubitatione credebat.* Hinc Conc. Constantinop. OEcumenic. V. in Constit. Vigilii Papæ, quæ pertinet ad collationem quintam, anathema dicit Theodoro Mopsuesteno, qui illud, *Dominus meus et Deus meus*, dictum volebat a Thoma, non Christum Deum confitente, sed ex miraculi stupore et admiratione Deum collaudante.

Nota τὸ *meus.* q. d. Licet Jesus omnium sit Dominus et Deus; meus tamen proprius est, quia ipse me ovem perditam quasi pastor bonus requisivit; quare vicissim eum intimis animæ medullis diligo et veneror, quasi meum singularem Deum et Dominum: Tu ergo, o Jesu, mihi es Deus et Dominus, quia tuis hisce vulneribus, quæ jam palpavi, et verissime cognovi, mihi meruisti et impetrasti hanc fidem, qua credo te vere resurrexisse, et hanc spem, qua spero per merita vulnerum tuorum obtinere gratiam et gloriam; et hunc charitatis fervorem, quo te ardentissime ut Deum et Dominum meum diligo, tibique me totum offero et consecro in servum perpetuum, ut nihil deinceps agere velim, nisi quod tibi placeat, nisi quod te laudet et glorificet. Utinam hunc cordis mei sensum toti mundo pandere et aspirare valerem! Utinam omnibus gentibus hanc tui fidem, spem et amorem deprædicrare et communicare possem! summa, tu mihi semper eris Dominus meus et Deus meus. Sic S. Franciscus crebro dicebat: *Deus meus et omnia* Et regius Propheta: *Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? deficit caro mea et cor meum: Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum*, Psal 72 26.

29. DIXIT EI JESUS: QUIA VIDISTI (id est, tetigisti, et tangendo vidisti, id est, certo cognovisti) ME, THOMA, CREDIDISTI: BEATI QUI NON VIDERUNT, ET CREDIDERUNT.) q. d. Beatus es, Thoma, qui me tetigisti, ideoque credidisti me resurrexisse, esseque verum Deum, juxta illud: *Beati oculi, qui vident quæ vos videtis*, Luc. 10. 23. Verum magis beati sunt, qui me non viderunt nec tetigerunt, et tamen in me crediderunt, quia ibi fides majus habet meritum, ubi humana ratio non præbet experimentum, ait S. Gregorius. Dicit, *crediderunt;* quia cæteri Apostoli, et per eos multi fideles jam crediderant Christum resurrexisse: sed sub præterito *crediderunt* intelligit præsens *credunt*, et futurum *credent*. q. d. Beatiores sunt et erunt, qui cum me non viderint, in me tamen credunt, vel credent ob rationem jam dictam. Addit S. August. eos qui credent, jam credidisse in Dei præscientia et prædestinatione, ideoque dici *crediderunt;* sed hoc subtilius et acutius est quam solidius.

Hinc sanctus Gregorius homil. 26. sanctus Hilarius, lib. 7. de Trinit. et sanctus Augustinus tract. 121. docent Thomam aliud vidisse, aliud credidisse: vidisse scilicet Christum jam resuscitatum, credidisse vero eum esse Deum, ac consequenter eum seipsum suscitasse: unde dixit, *Dominus meus, et Deus meus* q. d. Christus, Quia tu, o Thoma, vidisti et tetigisti humanitatem meam jam resuscitatam, idcirco credidisti divinitatem in ea latentem, et resuscitantem. Resurrectio enim Christi confirmavit omnia ejus dogmata, inter quæ unum erat se esse Messiam Filium Dei, moriturum in cruce pro salute hominum, ac tertio die a morte surrecturum: quæ omnia hic credidit Thomas.

Rursum, id quoque quod sub sensum cadit, quodque videmus et tangimus, credere possumus fide divina, sed ob aliam rationem formalem. Videmus enim quia oculis illud aspicimus: credimus vero, quia idipsum revelavit Deus, maxime si sensus errare possit, aut involvat aliquid quod non videtur, uti hic est resurrectio Christi jam præterita: de fide resurrectionis enim dubitavit, et arguitur hic Thomas.

Dices, S. August. tract. 40. ait: *Fides est credere quod non vides.* Resp. Id verum est hoc sensu, quo præcipua objecta materialia fidei talia sint, ut non videantur, at non omnia: formale autem fidei objectum, scilicet revelatio Dei semper talis est, scilicet invisibilis.

Licet ergo Thomas quatenus vidit Christum resuscitatum, eatenus formaliter id non credidit: tamen quia Christum, qua homo erat jam suscitatus, vidit et audivit idem asserere et revelare: hinc credidit Deo per os Christi et Apostolorum dicenti et revelanti illud, scilicet non phantasma in specie et forma Christi, uti antea putabat Thomas, sed ipsum Christum vere a mortuis resurrexisse et apparuisse Apostolis. Sic dicimus: Quia vidisti miracula, quia audisti prædicationem Evangelii, ideo credidisti; ubi vox *quia* non rationem, aut causam formalem credendi (hæc enim est unica Dei revelatio) sed disponentem et moventem ad credendum significat

Potest Tertio, sic exponi: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: credidisti*, inquam, fide non divina, sed humana: sic credimus, id est assentimur iis, quæ videmus et scimus. Credere ergo idem est quod assentiri. Ita Toletus. Audi S. Gregor *Tangebat hominem, et Deum confitebatur.* Theophyl. *Qui prius fuerat infidelis, post lateris tactum optimum se Theologum ostendit, duplicem naturam et unam hypostasim Christi edisserens. Dicens enim Dominum, naturam humanam; dicens Deum, divinam confessus est in uno et eodem.*

30. MULTA QUIDEM ET ALIA SIGNA FECIT JESUS IN CONSPECTU DISCIPULORUM SUORUM, QUÆ NON SUNT SCRIPTA IN LIBRO HOC.] *Signa fecit*, tum per totam vitam, ait Euthym. et Ribera, tum proprie post resurrectionem suam, ait Chrysostom. et Theophylact. quia de ea sermo proxime præcessit; et hæc signa Christus fecit coram solis Apostolis, cætera vero coram populo et turbis. q. d. Præter signa Apostolis et Thomæ exhibita, quæ jam recensui, Jesus multa alia edidit, quibus iis sua dogmata, sed maxime suam resurrectionem confirmavit, quæ ego Joannes scribere nolo, ne prolixior sim, et quia multa ex illis jam ab aliis Evangelistis præscripta sunt. Ita S. Thom. Lyran. Cajetan. Ribera. Toletus et aliis.

Videtur enim Joannes hac clausula finire librum sui Evangelii de Christo, Christique vita, morte et resurrectione, ait S. August. tract. 127. nam quæ sequuntur c. ult. non tam ad fidem resurrectionis Christi conciliandam apud Apostolos, utpote, qui jam illam credebant, quam ad mysteria Ecclesiæ et primatum Petri pertinent, ut scilicet ostendatur multiplicatio fidelium in Ecclesia, quibus Christus abiens in cœlum præfecit Petrum, eumque sui Vicarium in ea regenda constituit. Minus verisimile est quod censet Jansen. c. 147. Joannem voluisse hic finire Evangelium; sed cum postea memoriæ ejus occurrerent, quæ cap. ult. narrantur, eadem addidisse. Videtur enim non tantum Spiritus S. sed et Joannes non ex recordatione, sed destinato proposito illa addidisse.

31. HÆC AUTEM SCRIPTA SUNT, UT CREDATIS QUIA (quod) JESUS EST CHRISTUS (scilicet Messias redemptor mundi, a Deo olim Abrahæ et Davidi promissus, et nunc reipsa in carnem missus) FILIUS DEI; ET UT CREDENTES, VITAM (gratiæ in præsenti, et gloriæ in futuro æternam) HABEATIS IN NOMINE EJUS.] Id est, per nomen ejus, hoc est, per eum, ait Chrysost. scilicet per merita et satisfactionem Christi, quæ nobis per fidem et Sacramenta applicantur, si scilicet credamus in eum ejusque præceptis obediamus. Credere ergo oportet eum esse primo, Jesum, id est, Salvatorem mundi; Secundo, esse Christum, id est, Messiam a tot sæculis exspectatum; Tertio, esse Deum, Deique Filium; Quarto, quod ipse credentibus in se sibique obedientibus dabit vitam æternam: *Ille enim vere credit, qui exercet operando quod credit*, inquit S. Gregor.

CAPUT VIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CHRISTUS APPARET PETRO ET SEX EJUS SOCIIS IN CAPTURA PISCIUM. SECUNDO, V. 13. PETRO PLUS CÆTERIS SE DILIGENTI OVES SUAS PASCENDAS, ET FIDELES OMNES REGENDOS COMMITTIT EIQUE MORTEM CRUCIS PRÆDICIT. HINC TERTIO, V. 22. PETRO ROGANTI QUID DE JOANNE FUTURUM SIT, CHRISTUS RESPONDET: QUID AD TE? TU ME SEQUERE.

1 POSTEA manifestavit se iterum Jesus discipulis ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic:
2. Erant simul Simon Petrus, et Thomas qui dicitur Didymus, et Nathanael, qui erat a
Cana Galilææ, et filii Zebedæi, et alii ex discipulis ejus duo. 3. Dicit eis Simon Petrus: Vado
piscari. Dicunt ei: Venimus et nos tecum. Et exierunt, et ascenderunt in navim, et illa nocte nihil
prendiderunt. 4. Mane autem facto stetit Jesus in littore: non tamen cognoverunt discipuli
quia Jesus est. 5. Dixit ergo eis Jesus: Pueri numquid pulmentarium habetis? Responderunt ei:
Non. 6. Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis. Miserunt ergo, et jam non valebant
illud trahere præ multitudine piscium. 7. Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Jesus, Petro:
Dominus est. Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim
nudus) et misit se in mare. 8. Alii autem discipuli navigio venerunt (non enim longe erant a terra,
sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium. 9. Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas
positas, et piscem superpositum et panem. 10. Dicit eis Jesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis
nunc. 11. Ascendit Simon Petrus, et traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum
quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. 12. Dicit eis Jesus: Venite,
prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es? scientes quia Dominus
est. 13. Et venit Jesus, et accipit panem, et dat eis, et piscem similiter. 14. Hoc jam tertio manifestatus
est Jesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis. 15. Cum ergo prandissent, dicit Simoni
Petro Jesus: Simon Joannis diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei:
Pasce agnos meos. 16. Dicit ei iterum: Simon Joannis diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis
quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. 17. Dicit ei tertio: Simon Joannis amas me? Et contristatus

est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? Et dixit ei: Domine tu omnia nosti; tu scis quia amo te. Dixit ei: Pasce oves meas. 18. Amen, amen dico tibi: cum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. 19. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. 20. Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in cœna super pectus ejus, et dixit: Domine quis est qui tradet te? 21. Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Jesu: Domine, hic autem quid? 22. Dicit ei Jesus: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere. 23. Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Jesus: Non moritur, sed: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? 24. Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc et scimus quia verum est testimonium ejus. 25. Sunt autem et alia multa, quæ fecit Jesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros.

1. POSTEA MANIFESTAVIT SE ITERUM JESUS AD MARE TIBERIADIS,] quod et Galilææ dicebatur: In ea enim erat civitas Tiberias dicta, quia in honorem Tiberii Cæsaris ædificata ab Herode. Unde liquet Petrum cæterosque Apostolos ex Jerusalem et Judæa ivisse in Galilæam, uti jusserat Christus Matth 28 10. in Galilæa enim hæc Christi apparitio contigit, in qua Christus in cœlum iturus, ut gubernationi fidelium provideret. Petrum caput Ecclesiæ, suumque in terris vicarium designavit, ideoque hæc subjungit Joannes, itaque suum concludit Evangelium.

ITERUM.] Fuit hæc Christi apparitio respectu Thomæ secunda, sed respectu aliorum Apostolorum tertia. qua per ingentem piscium capturam ingentem Gentium conversionem fore præmonstravit.

2. MANIFESTAVIT AUTEM SIC: ERANT SIMUL SIMON PETRUS, ET THOMAS QUI DICITUR DIDYMUS, ET NATHANAEL. QUI ERAT A CANA GALILÆÆ, ET FILII ZEBEDÆI, ET ALII EX DISCIPULIS EJUS DUO.] Plures et honoratiores e discipulis congregari voluit Christus, ut eo gloriosior foret sua apparitio, utque coram iis quasi primariis Petrum in terris Vicarium declararet, quem proinde, ut talem cæteri Apostoli et fideles agnoscerent et colerent.

3. DICIT EIS SIMON PETRUS: VADO PISCARI (Syrus, *abeo venatum pisces*: sicut enim venamur in terra lepores, et in aere aves, sic et in mari pisces.) DICUNT EI: VENIMUS ET NOS TECUM. ET EXIERUNT, ET ASCENDERUNT IN NAVIM: ET ILLA NOCTE NIHIL PRENDIDERUNT.] Varii varias piscationis hujus dant causas. S Chrysost. *Quia Dominus*, ait, *non continue cum eis erat neque eis aliquid erat commissum, artem piscatoriam tractabant*. S. Gregor homil. 24. *Negotium, quod ante conversionem sine peccato exstitit, post conversionem repetere culpa non fuit. Itaque Petrus ad piscationem rediit: Matthæus ad telonium non rediit. Sunt enim pleraque, quæ sine peccato exhiberi, aut vix, aut nullatenus possunt, ad quæ post conversionem non est redeundum.* S. August. *Non fuerant prohibiti Apostoli ex parte sua licite victum necessarium quærere, si quando unde viverent aliud non haberent. Sic Paulus ne Gentes offenderet, si potestate. quam cum cæteris prædicatoribus habebat, uteretur, artem quam non noverat didicit, ut dum suis manibus transigitur doctor, nullus gravaretur auditor. Quanto ergo magis B. Petrus, qui piscator fuerat, quod noverat fecit, si aliud unde viveret non invenit! Quod si quis dicat: Cur non Dominus quod eis promisit, scilicet apponenda his omnia, si quærerent regnum Dei, implevit? Respondendum, implesse: quis enim alius pisces qui caperentur apposuit? qui non ob aliud credendus eis ingessisse penuriam, qua cogerentur ire piscatum. nisi dispositum volens exhibere miraculum.* Adde, hanc piscationem contigisse ante Pentecosten, et ante adventum Spiritus Sancti. a quo jussi sunt evangelizare: quare cum Apostoli tunc necdum haberent quod evangelizando agerent, et pauperes essent, arteque piscatores, recte ad suam piscandi artem redierunt, ut illa victum sibi pararent: post adventum vero Spiritus Sancti piscationem exercuisse non leguntur. quia toti erant in Evangelio prædicando. et fidelibus ad omnem perfectionem dirigendis, qui proinde paupertatis Evangelicæ studiosi, omnes suas facultates deferebant ad pedes Apostolorum, ut qui illas inter se cæterosque fideles distribuerent. In necessitate tamen et penuria licite potuissent ad suam piscationem redire, sicut Paulus rediit ad suam scenofactoriam, ne aliis in quærendo victu gravis foret. Hoc enim majoris perfectionis est, ideoque consilium Evangelicum, scilicet, ut quis gratis evangelizet, et labore manuum sibi victum paret. Denique iverunt piscatum discipuli, ut otium fugerent, et ad animi laxamentum. Huc facit quod scribit Cassianus collat. 24 cap. 21. venatorem quemdam videndi S. Joannis causa ipsum adiisse, eumque invenisse perdicem manu molliter demulcentem; quod cum ille miraretur, audiisse a Joanne: *Quid est quod manu tua gestas?* Cui ille: *Arcus*, inquit. *Et cur*, ait, *non eum tensum ubique semper circumfers*? Cui ille respondit: *Non oportet, ne jugi curvamine rigoris fortitudo laxata mollescat atque depereat, et cum oportuerit ut fortia in aliquam feram spicula dirigantur, rigore per nimietatem continuæ tensionis amisso, violentior ictus non possit emitti. Nec nostri*, inquit B. Joan *animi te offendat, o juvenis, tam parva hæc brevisque laxatio: qui nisi remissione quadam rigorem intensionis suæ interdum relevet ac relaxet, irremisso vigore lentescens, virtuti spiritus. cum necessitas poscit, obsecundare non poterit* Habet idem Hincmarus Remensis Archiepiscopus in Vita S. Remigii apud Surium Jan. 13.

NOCTE.] Nox enim piscationi apthsima est, quia per diem pisces timidi aspectu strepituque hominum terrentur et fugiunt, ac in profundum sese abdunt. Mystice, Theophyl. Nocte, inquit, hoc est, ante solis Christi præsentiam, Prophetæ nihil ceperunt, quia etsi unam nationem Israel corrigere conarentur, illa tamen frequentior in idololatriam labebatur.

NIHIL PRENDIDERUNT.] Quia sine Jesu piscabantur, ut discerent omnem suæ piscationis animarum utilitatem (ad quam a Christo dirigebantur) et fructum a Christo pendere, ideoque illum ab eodem esse flagitandum, juxta illud Psalm. 126 *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.*

4. MANE AUTEM FACTO STETIT JESUS IN LITTORE: NON TAMEN COGNOVERUNT DISCIPULI, QUIA (quod) JESUS EST.] Ut ostenderet hanc piscium capturam fore gratiæ suæ, non industriæ ipsorum. Mane enim pisces fugiunt lucem et strepitum, seseque in ima demergunt.

NON COGNOVERUNT.] Quia alia forma eis apparuit, æque ac Magdalenæ cap. 20. 14. nimirum volebat Christus potius ex opere et miraculo capturæ piscium, quam ex forma agnosci, hoc enim decebat Deum incarnatum.

Mystice, S. Gregor. hom. 24. *Mare*, ait, *præsens sæculum significat, quod se causarum tumultibus et undis vitæ corruptibilibus illidit, soliditas autem littoris perpetuitas est quietis æternæ. Discipuli ergo adhuc fluctibus mortalitatis vitæ inerant: Dominus autem jam in littore stabat, ad quod Petrus, cui specialiter Ecclesia commissa est, pisces pertrahit, stabilitatem æternæ pacis fidelibus ostendens, quod egit verbis et epistolis, agitque quotidie miraculorum signis.*

5. DIXIT ERGO EIS JESUS: PUERI, NUMQUID PULMENTARIUM HABETIS?] q. d. O piscatores, habetisne pisces quos mihi vendatis? Christus enim hic discipulis ignota specie apparuit, quasi vir gravis et mercator, qui pisces ab eis emere vellet. Ita Chrysost. Unde eos quasi operarios et se inferiores *pueros* vocat phrasi Hebræa. Vel *pueros*; græce, παιδια, id est, puerulos nominat, quasi filios ad amoris blanditias: *puer* enim hebræis nunc filium, nunc servum et operarium significat.

PULMENTARIUM.] Græce προσφαγιον, id est, obsonium puta cibum, qui ad panem adhibetur, et cum pane comeditur. Sic enim Plinius lib. 18 cap. 8. Horatius, Persius et alii, *pulmentum* usurpant pro omni cibo, qui ad pultem sive panem additur. Prisci enim Hebræi et Latini admodum frugales et temperantes, pulte pro pane utebantur, teste Plinio. Unde et Romani dicebantur pultiphagi. Ita Plautus in Mostell. *Non enim*, ait, *hæc pultiphagus opifex opera fecit barbarus.* q. d. Hæc non fecit Romanus vel Italus, qui pulte vescitur.

Pulmentarium ergo idem est quod obsonium, vel οψαριον. uti ait Joan. hic vers. 9. et 13 Quæ vox, ut vult Eustat. in Iliad. λ. p. 814. dicitur απο του οψε, id est, a *sero*, vel quod sero veteres cibum hunc sumerent, vel potius, quod, cum initio simplicioribus escis essent contenti, sero delicatis hujusmodi obsoniis voluptatis causa uti cœperint. Alii dictum putant απο του οπταν, id est assare, quod veteres assis magis carnibus et piscibus, quam elixis vescerentur: οπταν autem dictum volunt quasi οπταν ab οπτησις vel οψις, id est visus, aspectus, intuitus: quia assatio crebram rei quæ assatur inspectionem et experientiam requirit.

Porro, per *pulmentarium* vel opsarium Christus pisces intelligit, quia ut ait Plutarchus l. 4. Sympos. cap. 4. cum multa sint obsonia, piscis tamen vel solus, vel præcipue obsonium dicitur, quia virtute, simplicitate, et facilitate coquendi reliquis antecellit. Et quia prisci plerique, imo omnes ante diluvium non carnibus, sed piscibus vescebantur, uti ostendi Genes. 9. Quare Joan. hic vers. 9. et 13. æque ac cap. 6. 9. et 11. per obsonium, vel opsarium, non nisi pisces intelligit, uti et Athenæus lib. 9 de Cœnis sapientum.

RESPONDERUNT EI, NON.] Interrogatione sua Christus cogit discipulos fateri suam penuriam et indigentiam, ut ejus opem et levamen ab ipso exspectent.

6. DICIT EIS. MITTITE IN DEXTERAM NAVIGII RETE, ET INVENIETIS.] Quia scilicet Jesus occulta vi ad dexteram navigii multitudinem hanc piscium congregaverat, unde Apostoli ad sinistram piscantes tota nocte nil ceperant. Hinc moraliter discimus, quod sæpe frustra laboramus et fatigamur, quia ad sinistram sine Jesu, non ad dexteram cum Jesu piscamur et operamur.

Anagogice, per pisces ad dexteram significantur electi, ad dexteram Christi collocandi in die judicii; reprobi vero ad sinistram, Matth. 25. Vide symbola dexteræ quæ recensui Proverb. 3. 16. et cap. 4. v. 27 Eccles. 10. 2. Cant. 2. 6.

Audi nunc S. August. tract. 122. *In captura piscium commendatur Ecclesiæ Sacramentum, qualis futura est in ultima resurrectione: ad quod commendandum valet quod tamquam finis est interpositus libri, quod esset secuturæ narrationis quasi proœmium: et septem discipuli suo numero finem significant temporis: universum enim tempus septem diebus volvitur; et littus finem sæculi significat: est enim finis maris: et sicut hic significata est Ecclesia, qualis in fine sæculi futura sit: ita alia piscatione significata est qualiter nunc sit. Itaque ibi non stabat Jesus in littore, sed ascendit in navim; illic non mittuntur retia in dexteram, ne soli significentur boni, nec in sinistram, ne soli mali; sed indifferenter, ut significentur permixti boni et mali; hic vero mittitur in dexteram rete, ut soli boni significentur, qui pertinent ad resurrectionem vitæ, et in littore, id est in fine sæculi, cum resurrexerint apparebunt. Habet enim istos Ecclesia post finem vitæ hujus in somno pacis, velut in profundo latentes, donec ad littus rete perveniat; et quod in prima piscatione duabus naviculis, hoc isto loco centum et centum cubitis est figuratum, scilicet utriusque generis electi, circumcisionis et præputii.*

MISERUNT ERGO: ET JAM NON VALEBANT ILLUD TRAHERE PRÆ MULTITUDINE PISCIUM.] En merces et fructus promptæ obedientiæ, præsertim homini extero, ut videbatur, et incognito, sed Christus ad illam cor eorum interius inclinavit. Multitudo hæc piscium mystice repræsentabat multitudinem fidelium, quam Petrus et Apostoli reti prædicationis Evangelicæ postea ceperunt, et ad Christum converterunt. Ita S. Augustin. S. Gregor. S. Chrysost. Cyrill. et cæteri

DIXIT ERGO DISCIPULUS ILLE, QUEM DILIGEBAT JESUS (Joannes, qui hoc titulo sese indicat, eoque gloriatur, et merito) PETRO. DOMINUS (Jesus) EST.] Quæres, unde Joannes primo agnoverit Jesum? Cyrillus id tribuit Joannis acumini et celeritati ingenii. Sic et Chrys. Petrus, ait, ferventior erat, sed Joannes perspicacior, et ideo primo cognovit Christum. Verum respondeo Joannem dum Petrus occuparetur in attractione retis tot piscibus pleni, accuratius Jesum inspexisse, ac Jesum pristinam suam speciem primo ob jecisse S. Joanni, quia eum maxime diligebat, et quia ipse purissimus erat. Unde recte S. Hier. epist. ad Pammachium contra errores Joannis Hierosol. *Prior*, ait, *virginitas* (Joannis) *virginale corpus* (Christi) *agnoscit. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

Porro Beda: Cognovit, ait, Joannes primo Dominum, sive miraculo piscationis, sive sono præcognitæ vocis. Et solent similes, ideoque amantes se invicem ex quadam sympathia, et vultus gestuumque similitudine agnoscere. Hinc vulgo dicimus: Faber fabrum, fur furem, sanctus sanctum agnoscit. Joannes autem erat intimus Christo, unde et in cœna in ejus pectore recubuit; quare melius Christi mores gestusque perspexit quam cæteri.

Mystice: quo quis Deo per orationem familiarior, intimior et similior est, eo magis Deum Deique attributa perspicit, penetrat, contemplatur, admiratur. Denique sicut Joannes ob virginitatem fuit dilectus a Christo, sic et ipse vicissim castos et virgines mire diligit. Audi quod scribit Adelredus Abbas in Vita S. Eduardi regis apud Surium Jan. 5. S. Eduardus nulli petenti in nomine S. Joannis Evangelistæ, denegabat: hunc enim post Apostolorum principem arctius diligebat. Unde contigit quod quidam peregrinus absente camerario, in nomine S. Joannis Evangelistæ importune a rege eleemosynam postularet. Cui rex pretiosum annulum, cum nil aliud in promptu haberet, dedit. Accidit post hæc duos Anglicos ad adorandum Salvatoris sepulchrum Hierosolymam proficisci. Qui die quadam a publica strata declinantes, devia quæque secuti sunt, et sole ruente nox obscura adducta est. Et cum nescirent, quid agerent, quo se verterent, apparuit eis senex quidam venerandus, qui eos ad civitatem reduxit. Susceptis autem hospitio mensa paratur, lautissimeque refecti dant membra quieti. Mane autem facto egressis illis de civitate ait senex: *Viri fratres, cum summa prosperitate vos repatriaturos non dubitetis, quoniam prosperum iter faciet vobis Deus: et ego ob amorem regis vestri, in omni via firmabo super vos oculos meos. Ego enim sum Apostolus Christi Joannes, qui regem vestrum ob meritum castitatis summa dilectione complector. Hunc ergo annulum, quem mihi in habitu peregrini apparenti tribuit, reportate, denuntiantes ei obitus sui diem instare: quem infra sex menses visitans visitabo, ut mecum sequatur Agnum quocumque ierit.* His dictis disparuit. Hac de causa virginitatis et castitatis studiosi solent sibi patronum adsciscere S. Joannem, eumque invocare, præsertim dum tentatione carnis pulsantur, atque ejus opem experiuntur. Ut unum e multis referam, S. Coleta virgo miræ austeritatis et sanctitatis, reformatrix Ordinis S. Claræ, ut virginitatem illibatam servaret, patronum sibi delegit S. Joannem, nec incassum: nam apparuit ei S. Joannes, eamque annulo aureo quasi sponsam virginemque sibi despondit; quem annulum multi deinde castitatis studiosi ambiverunt, uti narrat auctor Vitæ S. Coletæ c. 20. apud Surium tomo 7. ad diem 6. Martii.

SIMON PETRUS CUM AUDISSET, QUIA (quod) DOMINUS EST, TUNICA SUCCINXIT SE: ERAT ENIM NUDUS.] Græce τὸν ἐπενδύτην διεζώσατο, id est, *super indumentum indutus*, aut *circumcinctus est*, puta tunicam induit. Ita Syrus et Arabicus: unde patet eum antea non fuisse omnino nudum (hoc enim indecens et insolitum est) sed eo modo quo solent operarii se nudare extimis vestibus, ut in interula vel indusio consistant. Ita Beda. Porro Theophyl. Quod se præcinxit, ait, pudoris est signum; præcinxit vero se lineo amictu, quem Phœnices et Tyrii piscatores sibi circumvolvunt cum nudi sunt.

ET MISIT SE IN MARE.] Ut natando, inquit Chrysost. Leont. Theoph. et Tolet. aut pedibus mare pervadendo, ait Beda et Maldon. pergeret ad Jesum; erant enim prope terram. Petrus ferventior erat, ideo promptius quam alii venit ad Christum, ait Chrysostom. Quare improbabile est Petrum hic ambulasse super aquas. Hoc enim temerarium fuisset, cum a Christo non juberetur id facere, ut alias jussus fuit, Matth. 14. 28.

8. ALII AUTEM DISCIPULI NAVIGIO VENERUNT (NON ENIM LONGE ERANT A TERRA, SED QUASI CUBITIS DUCENTIS) TRAHENTES RETE PISCIUM.] *Cubitis ducentis*, id est, sexaginta passibus aut trecentis pedibus: cubitus enim est sesquipes, passus vero quinque pedes continet. Mystice Beda: Per ducentos cubitos, ait, gemina charitatis virtus exprimitur: per dilectionem enim Dei et proximi Christo appropinquamus.

9. UT ERGO DESCENDERUNT IN TERRAM, VIDERUNT PRUNAS POSITAS, ET PISCEM SUPERPOSITUM, ET PANEM.] Aliud fuit hoc Christi miraculum, quo ipse subito discipulis venientibus piscem assavit, et paravit prandium. Putat Cyrill. piscem hunc a Christo e mari secreto et celerrime fuisse eductum: Chrys. vero censet e nihilo fuisse creatum. Verisimilius Leont. Theophyl. Euthym. Tolet. et Maldon asserunt, quod Christus piscem, uti et prunas, ignem et panem subito ex aere vicino, aut alia materia, produxerit, sicut produxit panes, cum eos multiplicavit. Joan. 6. 11. Fecit id Christus Primo, ut ostenderet capturam tantam piscium suum esse opus, seseque omnes illos pisces in dexteram navigii collegisse, ut ibi a Petro et sociis caperentur. Secundo, ut se iis non indigere, sed Apostolorum causa hoc quæsisse et fecisse demonstraret. Mystice, ex S. Augustin. et Beda: Piscis assus, ait, est Christus passus: ipse latere dignatus est in aquis generis humani, capi voluit laqueo nostræ mortis, et qui nobis factus est piscis humanitate, extitit panis reficiens divinitate.

10. DICIT EIS JESUS: AFFERTE DE PISCIBUS, QUOS PRENDIDISTIS NUNC.] Ut scilicet coram omnibus multitudinem piscium, et magnitudinem miraculi a me patrati cernatis et æstimetis, ex eoque certius me agnoscatis, reverentius colatis, et ardentius redametis.

Mystice, S. Augustinus tract. 123. *Piscis assus*, ait, *est Christus passus; ipse est panis, qui de cælo descendit, huic incorporatur Ecclesia ad partici-*

pandum beatitudinem sempiternam, propter quod dictum est: Afferte de piscibus, quos prendidistis, ut omnes qui hanc spem gerimus, per illum septenarium numerum discipulorum, per quem nostra universitas figuratur, noscemus tanto Sacramento nos communicare, et eidem beatitudini sociari.

11. Ascendit Simon Petrus (in navim, in qua erat rete cum piscibus) et traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus.] *Petrus*, ut dux cæteris tamen sociatus, ut colligitur ex v. 6. nec enim rete tanta piscium mole oneratum solus attrahere potuisset; licet S. Gregorius et Rupert. putent solum Petrum rete attraxisse, non suis viribus, sed ope divina. Ubique hic innuitur primatus Petri, nam primus vocat socios ad piscandum et primus venit ad Christum: ipse quoque rete attraxit, ut significaretur omnes pisces, id est omnes fideles ab eo trahendos et regendos fore. Joannes ergo fuit magis dilectus, sed Petrus magis honoratus a Christo; cæterisque prælatus. Sic subinde subditi sunt sanctiores suis rectoribus, sed rectores subditis sunt digniores, et auctoritate eminentiores.

Piscibus centum quinquaginta tribus.] Cur præcise centum quinquaginta tres? Causam litteralem dat S. Hieronymus in Ezech. c. 47. 9. quod totidem sint species piscium, nimirum 153. quasi ex singulis speciebus unum piscatus sit Petrus. Audi eum: *Aiunt qui de animantium scripsere naturis, de quibus Oppianos Cilix est Poeta doctissimus, centum quinquaginta tria esse genera piscium, quæ omnia capta sunt ab Apostolis, et nihil remansit incaptum; dum et nobiles, et ignobiles; divites, et pauperes, et omne genus hominum de mari hujus sæculi extrahitur ad salutem.* Intellige hoc sic, quod primariæ et præcipuæ piscium species sint 153. Nam alio qui absolute longe recenset plures Gulielmus Rondeletius lib. de Piscibus. Hoc ergo numero, ceu symbolo, significavit Christus omnes gentes concludendas esse reti Ecclesiæ et Evangelicæ prædicationis, cujus caput et princeps est Petrus, ejusque successor Pontifex Romanus.

Symbolice, Cyrillus l. 12. c. 63. Centenarius, ait, significat plenitudinem Gentium intraturam in rete Petri et Ecclesiæ; quinquagenarius vero, pauciores e Judæis salvandos: tria denique repræsentant mysterium S. Trinitatis, in cujus fide et cultu tam hi quam illi congregantur et salvantur. S. August. vero tract. 122. *Numerus centum quinquaginta trium, ait, ter habet quinquagenarium, et insuper ipsa tria, propter mysterium Trinitatis: quinquagenarius est jubileus, in quo cunctus populus ab omni operatione quiescebat.* Jubileus repræsentabat statum Evangelii et gratiæ.

Addit S. Greg. homil. 24. denarium symbolum esse Decalogi legis veteris, septenarium vero septiformis spiritus et gratiæ in lege nova. Ternarium symbolum esse S. Trinitatis, ejusque fidei. Jam multiplica 17. per tria, habebis quinquaginta et unum; hæc rursum multiplica per tria, habebis 153. ut significetur omnes omnino fideles in rete Ecclesiæ per Petrum et Apostolos fore congregandos, per fidem unius trinique Dei, in quo solo est vera hominum requies. Addit Eusebius Emisenus homil. in hoc Evangelium feria quarta post resurrectionem: Tres sunt mundi partes, quæ per tres quinquagenas piscium significantur, scilicet Asia, Africa, Europa, quæ omnes in fide S. Trinitatis adunantur in Ecclesia.

Particularius et planius Rupert. et Maldonat. Per tres hosce numeros, inquiunt, significatur triplex genus hominum, qui salvantur: per centenarium conjugati: horum enim maxima est multitudo; per quinquagenarium vidui et continentes, quorum minor est numerus; per ternarium virgines, quorum minimus. Plura habet Petrus Bongus libr. de mysteriis Numerorum ad num. 153.

Et cum tanti (numero et quantitate, id est, tot et tam magni. Ita S. August.) essent, non est scissum rete.] Chrysost. id miraculo tribuit, ita ut tria hic miracula fecerit Christus, quibus suam resurrectionem et omnipotentiam probavit. Primum enim fuit in captura tot piscium; secundum, in productione sui piscis, panis et prunarum; tertium hic, in retis integritate, quod significat unitatem et integritatem Ecclesiæ, quæ nullo schismate rumpi scindique potest: qui enim faciunt schisma, hoc ipso se separant ab Ecclesia, et consequenter Ecclesiam suæ unitati et integritati relinquunt.

12. Dicit eis Jesus: Venite, prandete.

Nota Primo. Probabile est etiam ex piscibus, quos ceperant Apostoli, aliquos cum pisce Christi (hic enim solus non sufficeisset refectioni octo virorum) prunis fuisse impositos jussu Christi, dicentis: *Afferte de piscibus quos prendidistis nunc*, ut scilicet ex iis aliquos assemus ad commune prandium. Id fecit Christus, tum ut veritas, æque ac usus et fructus tanti miraculi, puta multiplicationis piscium; certo omnibus constaret; tum ut omnibus sufficerent pisces ad commune prandium. Ita S. August. tract. 123. Euthym. et Maldonat.

Nota Secundo. Verisimile est iisdem de causis Christum cum discipulis hic prandisse, uti more suo facere solebat, ad veritatem resurrectionis suæ confirmandam. Ita Leont. et Theoph. hic, ac S. Gregor. hom. 24. idque colligitur ex v. seq. Quomodo corpus gloriosum cibum comedat, quidque ex eo faciat, dixi Lucæ 24. 43. et Actor. 1. 4.

Anagog. Cyrillus: Simili modo, ait, post labores hujus vitæ, quibus animas Deo piscamur, Christus parabit prandium cœleste, in quo perpetim cum eo epulabimur in deliciis divinis, juxta illud: *Ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo*, Lucæ 22. 30.

Et nemo audebat discumbentium.] Græce μαθητῶν id est, *discipulorum*. Sic et Syrus ac Arabicus. Unde Jansenius et Emmanuel Sa putant hic legendum, *discentium*, id est discipulorum; sed Roman. legunt, *discumbentium*, idque melius congruit huic loco. Unde videtur quod Græca hic potius sint mendosa, quam Latina. Ita Toletus.

Interrogare eum: Tu quis es? Scientes, quia (quod) Dominus est.] Quia scilicet, ut advertit Chrys. homil. 86. Christus necdum in propria specie et forma se eis objiciebat, sed augustiore, ex qua an vere esset ipse Jesus hæsitarent, cuperentque eum rogare: *Tu quis es?* Verum ex lineamentis, dictis et factis agnoverunt ipsum esse Jesum, ut de eo jam non dubitarent.

Quare partim ex reverentia Christi, partim ex certitudine agnitionis, non fuere ausi ipsum hac de re interrogare.

Minus genuine S. Aug tract 123. τὸ *interrogare*, interpretatur *dubitare:* hæc enim differunt, sicut effectus et causa.

13. ET VENIT JESUS, ET ACCIPIT PANEM, ET DAT EIS, ET PISCEM SIMILITER.] q. d. Cum discipuli jussu Jesu mensæ accubuissent, venit quoque ipse, eidemque accubuit, ac tam suum panem piscemque, quam pisces ab eis captos (ait S. Aug. tr. 123. Unde pro *piscem* græce est ὀψάριον, id est, *obsonium*, scilicet piscium) jam assos inter eos distribuit, ipseque similiter ex eis manducavit, ut eis se vere resurrexisse ostenderet

14 HOC JAM TERTIO MANIFESTATUS EST JESUS DISCIPULIS SUIS, CUM RESURREXISSET A MORTUIS.] *Tertio*, scilicet computando eas apparitiones, quæ factæ sunt pluribus Apostolis simul, quas solas Joannes hic commemorat: sic enim hæc fuit ordine tertia; alioqui alias omnes, quas alii Evangelistæ narrant, numerando, hæc ordine fuit septima, uti ostendi Matth. 28 10. ubi omnes suo ordine recensui

15 CUM ERGO PRANDISSENT, DICIT SIMONI PETRO JESUS: SIMON JOANNIS (scilicet fili: Vide dicta c. 1. 42. addit hoc ut distinguatur a Simone Chananæo) DILIGIS ME PLUS HIS?] Christus abiturus in cœlum hic suum in terra Vicarium designat, ac summum Pontificem creat Petrum, ut una Ecclesia ab uno pastore regatur. Promiserat Christus idipsum Petro Matth 16. 18 sed hoc loco idipsum præstat, eumque principem et rectorem totius Ecclesiæ constituit, ne quis propter trinam Petri negationem. Christum suam de eo sententiam mutasse autumet. Ita Cyrill.

Mystice. Alcuinus hic: *Simon*. ait, hebr. idem est quod obediens; *Joannes* idem est quod gratia. Sic vocatur Petrus, utpote obediens gratiæ Dei: quod enim ardentiori charitate eum amplectitur, non meriti humani, sed divini est muneris.

DILIGIS ME PLUS HIS?] Primo, quia hoc munus pascendi et regendi omnes fideles, quod tibi imponere destino, maximum poscit Christi fidelium amorem. *Interrogatur amor*, ait S Aug. *et imperatur labor*, quia ubi est amor, non est labor.

Secundo, ut ostendat Christus quantopere oves suas diligat, utpote quas credere nolit, nisi ei qui se, et consequenter oves suas summe diligat. Ita Chrys. hom. 87. Audi eum: *Quod nobis maxime tribuit divinam benevolentiam, est proximorum curatio. Præteriens autem Dominus alios, Petro de talibus loquitur: erat enim Apostolorum eximius, et os discipulorum et vertex collegii. Unde et ei fratrum prælationem committit, q. d. Animam quam dixisti te positurum pro me, hanc da pro ovibus meis.*

Tertio. quia Petrus ter Christum paulo ante negaverat, ac triplex hæc negatio illi pœnitenti a Christo fuerat remissa; hinc jure ab eo, cui majorem contulerat indulgentiam, majorem poscit amorem. *Cui enim minus dimittitur, minus diligit*, Lucæ 7. 47. Ita Cyrillus.

Porro Jesus interrogat, sciens quod se plus omnibus diligeret Petrus, ait S Aug. licet enim Joannes tenerius diligeret Jesum; tamen Petrus eumdem diligebat robustius et ardentius, ut patet ex omnibus ejus circa Jesum factis et dictis. Sic parentes tenerius diligunt filios parvulos, fortius autem et solidius eos, qui jam juvenes vel viri sunt: unde eis majora donant quam parvulis. Audi S. Aug. ser. de passione: *Cum moreretur Dominus, timuit et negavit: resurgens Dominus amorem inseruit, timorem fugavit. Negavit mori timens; resurgente Domino quid timeret, in quo mortem mortuam reperiret?*

DICIT EI (Petrus) ETIAM DOMINE, TU SCIS QUIA AMO TE.] Hinc patet, ait S. Aug. *amo* et *diligo* hic idem significare, etsi Latinis plus significet amo, quam diligo. Non audet dicere Petrus, Amo te plus cæteris; sed, Amo te: tum quia corda cæterorum non noverat; tum quia casus eum fecerat modestiorem et cautiorem. Nam aliis se prætulerat dicendo, Matth. 26. *Domine, etsi omnes scandalisati fuerint in te, ego numquam scandalizabor;* et tamen paulo post turpius quam alii cecidit, negavitque Christum, quod cæteri non fecerunt.

DICIT EI: PASCE AGNOS MEOS.] *Pasce*, sicut pastor pascit oves ducendo eas ad pascua, et pascendo regit dirigitque, ne a grege aberrent, ne noxia pascua adeant, nec a lupo rapiantur. Hinc pascere in Script. significat regere, et principes vocantur pastores, quia si recte subditos suos regere velint, debent facere id quod faciunt pastores, dum suas oves pascunt. Unde Ps. 22. 1. ubi noster vertit, *Dominus regit me:* hebr. est יהוה רועי *Adonai roi*, id est, *Dominus est pastor meus*, sive pascit me. Quocirca subdit: *In loco pascuæ ibi me collocavit.* Sic David ex pastore ovium factus est a Deo rex hominum. *Pascere*, id est, regere, *Jacob servum suum, et Israel hæreditatem suam*, Ps. 77. 71 Sic Cyrus vocatur pastor, id est, princeps et rex a Deo constitutus, Isaiæ 44. 28. *Qui dico Cyro, Pastor meus es.* Et Ps. 2. 9. *Reges eos in virga ferrea*, hebr. תרעם *tirem*, id est, pasces eos. Et passim alibi Hebr. רעה *raa*, Græcum ποιμαίνω, et Latinum *pasco* significat regere, ut videre est Michææ 5. 2. Matth. 2. 6. Act. 20 28. Apoc. 2. 7. et c. 12. 5. et c. 19. 15. Sic Homerus Agamemnonem regem Græcorum vocat ποιμένα λαῶν, id est pastorem populorum.

AGNOS MEOS] Christus quasi primus Ecclesiæ pastor, hic fideles suos nunc *oves*, nunc blandius *agnos* vocat; idque tum propter vitæ novitatem: baptismo enim regenerati facti sunt quasi agni novelli Dei; tum propter agninam innocentiam, quam baptismo adepti sunt; tum propter sequelam Christi, qui a Joanne Baptista vocatus est *Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*, Joan. 1. Igitur vox *oves* significat Christum esse pastorem Christianorum, vox vero *agnos* significat Christum esse patrem, imo matrem eorumdem, utpote quos per baptismum genuit Deo, et in filios sibi adoptavit. Iidem ergo sunt agni et oves, ait Jansenius. Unde Æthiopicus pro *agnos* habet *oves*, ac τὸ *oves* tertio repetit. Addit Euthym. Theoph. et Ribera *agnos* vocari, ut nomen ipsum indicat, recens ad fidem conversos, et teneriores in fide, quorum magnus futurus erat numerus incipientibus Apostolis prædicare; atque hi majori cura indigebant, quoniam majori labore erant educandi et sustentandi: ideo Dominus dicit bis: *Pasce agnos meos*, ut hac repetitione ostenderet se optare, ut Petrus maximam illorum curam haberet; *oves* autem vocat jam robustiores in fide, quos cur ita vocet diximus c. 10. Rursum per agnos intelligit fideles

simplices; per oves magistros, pastores, Episcopos et Apostolos, qui quasi matres sunt fidelium. Ita Bellarm. l. 1. de Pont. c. 16.

Ex hoc ergo loco patet S. Petrum, et ejus successorem Romanum Pontificem, esse caput et principem Ecclesiæ, omnesque fideles, etiam Episcopos, Patriarchas et Apostolos, illi subjici, et ab eo pasci regique debere. Id Primo colligitur ex eo, quod Christus hic solum Petrum interrogat, idque Tertio, quasi principem et os Apostolorum, ait S. Chrys. Theoph. Euthym. Insuper tacite hic significat Christus Petrum se plus cæteris Apostolis amare, ac proinde eum dignum esse, qui sibi in amore et cura gregis, id est, Ecclesiæ et fidelium, succedat. Ruit enim potestas, quam non fulcit charitas.

Secundo, id patet ex verbo *pasce*, id est *rege*, ut dixi, ac ex voce *agnos* et *oves*: hac enim voce Christus significat omnes fideles Ecclesiæ, sibi quasi primo Pastori subditos, nullum enim excipit. Qui ergo sunt oves Christi, hi sunt et oves Petri: illi enim eos pascendos et regendos committit hic Christus. Qui vero non sunt oves Petri, uti sunt hæretici, hi quoque non sunt oves Christi. Apostoli ergo cæteri, quia erant oves Christi, idcirco erant pariter oves Petri. Unde Petrus eos dirigere, et sicubi errarent corrigere, dissidia eorum componere, ac per omnia gubernare debebat: Christus enim instituit optimum regimen in Ecclesia, quod est monarchicum; tum ut una esset Ecclesia; tum ad tollenda schismata, uti docet S. Cyprian. l. de Unitate Ecclesiæ: *Primatus*, ait, *Petro datur, ut una Christi Ecclesia, et cathedra una monstretur*. Et S. Hier. ep. 87. ad Damasum: *Inter duodecim*, ait, *unus eligitur, ut capite constituto schismatis tollatur occasio*. Audi S. Leon. ser. 3. de Assumptione sua ad Pontificatum: *De toto mundo unus Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi, omnibus Apostolis, cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur: ut, quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores; omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus. Magnum et mirabile, dilectissimi, huic viro consortium potentiæ suæ tribuit divina dignatio, et si quid cum eo commune cæteris voluit esse principibus, numquam nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit.*

Audi pariter S. Bern. l. 3. de Consid. ad Eugenium Pontificem versus finem: *Habent illi*, id est, Episcopi, *sibi assignatos greges singuli singulos, tibi universi crediti sunt: uni unus, nec modo ovium, sed pastorum tu unus omnium Pastor. Unde id probem quæris? ex verbo Domini. Cui enim, non dico Episcoporum, sed Apostolorum, sic absolute et indiscrete totæ commissæ sunt oves? Si me amas, Petre pasce oves meas; quas? illius vel illius populos civitatis aut regionis, aut certe regni? Oves meas, inquit: cui non planum non designasse aliquas, sed assignasse omnes? nihil excipitur, ubi distinguitur nihil.* Et Innocent. III. c. *solitæ*, de majorit. et obedientia, ait: *Nobis autem in beato Petro sunt oves Christi commissæ, dicente Domino: Pasce oves meas; non distinguens inter has oves et alias, ut alienum a suo demonstraret ovili, qui Petrum et successores ipsius et magistros non recognosceret et pastores.* Vide dicta Matth. 16. 18. Vide et Bellarm. lib. 1. de Pontifice cap. 14. 15. et 16. ubi docet Christum hoc præcepto, quod dedit Petro, dicens: *Pasce oves meas*, hoc ipso simul instituisse Pontificatum quasi principatum Ecclesiasticum, illumque tradidisse S. Petro, ejusque successoribus Romanis Pontificibus: ac c. 14. probat hæc verba soli Petro a Christo esse dicta, c. 15. per verbum *pasce* significari regimen et potestatem regendi, capite 16. per oves significari omnes fideles, etiam Apostolos totamque Ecclesiam: quæ omnia negant Calvinus, Lutherus et hæretici.

Ex hoc loco Theologi et Suarez tract. de Indulgentiis, docent Petro, et Pontificibus ei succedentibus a Christo datam esse potestatem dandi Indulgentias, idque probant. Nam sub illo verbo *pasce* includitur omnis actus jurisdictionis, qui ad claudendum vel aperiendum regnum cœlorum conferre potest, ut hoc modo donatio sit æqualis promissioni; sed remissio pœnarum per Indulgentias est unus ex actibus, quibus aperitur regnum cœlorum: ergo ille etiam comprehenditur sub universali munere pascendi oves Christi.

16. Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? Ait illi: Etiam, Domine, tu scis quia amo te.] Audi Chrys. *Rursum formidat priora, ne forte æstimans se diligere, si non diligat corripiatur, sicut prius correptus est se existimans fortem, itaque ad ipsum Christum confugit.*

Dicit ei iterum: Pasce agnos meos.] Sic etiam habet Arabicus. Verum Græcus et Syrus pro *agnos* habent προβατα, id est *oves*, sed valde verisimile est Nostrum cum Arab. in Græco legisse προβατια, inserto *iota*, id est, *oviculas*, quales sunt agni: horum enim præcipue habenda est cura pastori, ideoque illam hic repetendo et geminando Christus inculcat. q. d. ait S. Aug. *Sit amoris officium pascere Dominicum gregem, sicut fuit timoris indicium negare pastorem.*

Hinc S. Gregor. 1. part. pastor. c. 5. *Qui*, inquit, *virtutibus pollens gregem Dei pascere renuit, pastorem suum convincitur non amare.*

17. Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? et dixit: Domine, tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dixit ei Jesus: Pasce oves (Syrus, *oviculas*) meas.] Cur Christus ter Petrum interrogat de amore, et ter repetit: *Pasce oves meas*? Resp. Prima causa est, ut Petrus triplicem Christi negationem triplici et constanti singularis amoris ejusdem professione expiet, commutet et adaugeat. Ita Cyrill. Leont. Theophyl. Beda et S. August. tract. 123. quem audi: *Redditur trinæ negationi trina confessio, ne minus amori lingua serviat quam timori, et plus vocis elicuisse videatur mors imminens quam vita præsens. Sit amoris officium pascere Dominicum gregem, si fuit timoris indicium negare pastorem. Qui hoc animo pascunt oves Christi, ut suas velint esse, non Christi, se convincuntur amare, non Christum, vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate, non obediendi et subveniendi, et Deo placendi charitate. Contra hos ergo vigilat toties inculcata vox Christi quos Apostolus gemit sua quærere, non quæ Jesu Christi. Nam quid est aliud: Si diligis me, pasce oves meas; quam si diceretur: Si me diligis, non te pascere cogita, sed oves meas; sicut meas pasce, non sicut tuas: gloriam meam in eis quære, non*

tuam; dominium meum, non tuum? Discant hic Episcopi et Prælati lapsos Sacerdotes, cæterosque secundo et tertio examinare de emendatione, ut securi sint antequam eos officio suo restituant.

Secunda est, ut Christus ostenderet quanti oves suas faceret, quamque in die judicii pastores et Episcopos examinaturus sit de earum cura, ac præsertim de amore. Quocirca S. Bern. ser. 18. in Cant. invehitur in eos, qui cum parum habeant charitatis, ambiunt tamen aliis præesse, sicque se et alios perdunt; aut si subditos salvent, seipsos perdunt: *Tu frater*, inquit, *cui firma satis propria salus nondum est, cui charitas adhuc nulla est, aut adeo tenera atque arundinea, ut omni flatui cedat, omni credat spiritui, omni circumferatur vento doctrinæ: tu, inquam, ita in propriis te ipsum sentiens, quanam dementia, quæso, aliena curare, aut ambis, aut acquiescis?*

Tertio, ut indicet pastores triplici modo quasi pabulo oves pascere debere, scilicet veritatis verbo, vitæ exemplo, et temporali subsidio, de quo vide S. Greg. hom. 14. in Evang. et S. Bern. ser. 2. de Resur. ait ter a Christo repeti *pasce*, ut pastor oves pascat mente, lingua et manu. *Pasce*, inquit, *mente, pasce ore, pasce opere. Pasce animi oratione, verbi exhortatione, exempli exhibitione.* Idem Epist. 201. *Pasce*, ait, *verbo, pasce exemplo, pasce sanctorum fructu orationum.* Hinc ille amor et zelus animarum in S. Petro, et consequenter in S. Joanne, qui in Evangelio et Epistolis suis passim spirat amorem et ignem divinum. Memorabile est exemplum in juvene illo a S. Joanne converso, et Episcopo cuidam commendato, sed ab eo neglecto, indeque latronum principe facto, quem S. Joannes senex ad pœnitentiam et vitam sanctam reduxit. Rem gestam ex Clem. Alexan. fuse describit Euseb. l. 3. hist. c. 23. et S. Chrys. ep. 5. ad Theodorum lapsum.

CONTRISTATUS EST PETRUS.] Quia ex ter iterata interrogatione sibi videbatur Christo de amore suspectus; aut certe timebat ne sibi contingeret quod in passione, et, sicut tum negavit, sic et aliquando non amaret Christum. Ita S. Chrys. Leont. Theoph. Euthym. Unde Dominus eum mœstum consolatur, dicens Petrum, Christi amore et exemplo, quasi verum pastorem pro ovibus crucifigendum. Ita iidem.

PASCE OVES MEAS.] Ut meas, ait Glossa, non ut tuas: gloriam meam in eis quære, non tuam, mea lucra, non tua. Audi S. Aug. *Non ergo nos, sed ipsum amemus, et in pascendis ovibus ejus, quæ sunt ejus, non nostra quæramus: qui se, non Deum amat, non se amat: qui enim non potest vivere de se, moritur amando se: cum ille diligitur de quo vivitur, non se diligendo magis se diligit, qui propterea non se diligit, ut eum diligat de quo vivit.* Talis pastor erat S. Paulus S. Petri collega, dicens: *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem*, Rom. 9. 7. Ubi D. Chrys. *Omni*, inquit, *pelago latior, omni flamma vehementior erat hæc dilectio, ac nulla illam pro dignitate dictabit oratio.* In primis emphaticum est illud: *Ego ipse. Quid est*, inquit Chrys. *Ego ipse? Qui omnium magister sum effectus; qui officia meritaque infinita coegi; qui coronas infinitas exspecto.* Et nonnullis interjectis, optationem anathematis Pauli sic explicat, q. d. *A cælorum regno libens exciderem, et ab illa arcana gloria, maximam omnium existimans consolationem mihi affore, si amplius non audiam conviciis illum affici, cujus amore tantopere ardeo.*

18. AMEN, AMEN DICO TIBI: CUM ESSES JUNIOR, CINGEBAS TE, ET AMBULABAS UBI VOLEBAS: CUM AUTEM SENUERIS, EXTENDES MANUS TUAS, ET ALIUS TE CINGET (Arabicus et Syrus, *cinget tibi lumbos tuos*) ET DUCET QUO TU NON VIS.] Scilicet per voluntatem naturæ et sensitivam: nam voluntate rationali Petrus summe id appetebat. Sensus est, q. d. Cum senueris, o Petre, Romæ a Nerone crucifigeris, ait S. August. quasi novæ Christianorum sectæ prædicator, et quasi Simonis Magi, qui Neronem suis magicis præstigiis dementabat, eversor et occisor. Unde S. Chrysostom. Prædicit, inquit, illi martyrium; ostendens quomodo et quantum Christum et oves amare oporteat, scilicet usque ad crucem.

CUM ESSES JUNIOR] Per hoc ostenditur, ait Chrys. quod Petrus non erat juvenis, nec senex, sed vir perfectus. Talem enim decebat esse Pontificem et Apostolorum Principem, ut ætas auctoritatem ei conciliaret, et tamen ad labores Apostolicos apta foret et valida. Additque causam: *In sæcularibus juvenis quidem utilis, senex inutilis est; at in divinis non ita: sed cum supervenit senectus, tunc virtus clarior: quia vero Petrus semper volebat pericula subire pro Christo, dicit se impleturum ejus desiderium, ut quæ juvenis non est passus, patiatur senex.*

Sensus est, q. d. Cum junior esses, et viribus corporis magis ad tolerandos labores valeres, ipse te cingebas, id est, liber eras, et pro arbitrio tuo surgebas e lecto cum volebas, et vestiebas te, et ibas quo volebas, cum autem senueris, eo tempore, quo homines otium et requiem quærunt, tu nequaquam quiesces, sed magis laborabis: ligabunt enim te et agent in crucem, ubi manus extendes, id est, crucifigeris.

Minus recte ergo Lyranus τὸ *alius cinget te*, sic explicat, q. d. Alius funibus te alligabit cruci, non clavis affiget. Nam τὸ *cinget* non ad crucem sed ad lumbos, ut vertunt Arab. et Syrus, ac ad brachia et manus Petri pertinet, q. d. *Alius*, scilicet lictor vel carnifex, fune ligabit tibi lumbos et brachia, ut te quasi reum ducat, trahatque quo non vis, scilicet ad crucem. Porro S. Petrum non funibus, sed clavis cruci fuisse affixum, diserte docet S. Chrys. hom. in principem Apost. *Gaudeas*, inquit, *Petre, qui ligno crucis fruitus es, et ad magistri similitudinem recta quidem figura, sicut Dominus noster, crucifigi noluisti: sed magis inverso capite, veluti e terra ad cælum iter parans. O clavos illos beatos, qui membra illa sanctissima pertransierunt!* Idem docet Prudentius *peristeph.* hymno 12. S. Maximus serm. 1. in Natali Apost. Theod. serm. de Charitate.

Præclare S. Aug. tract. 123. *Ille*, ait, *negator et amator, præsumendo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus, hunc invenit exitum, ut pro ejus nomine perfecta dilectione moreretur, cum quo se moriturum perversa festinatione promiserat: facit ejus resurrectione firmatus, quod temere pollicebatur infirmus: jam non metuit vitæ hujus interitum: quia resurgente Domino, vitæ alterius præcessit exemplum.*

19. HOC AUTEM DIXIT, SIGNIFICANS QUA MORTE CLARIFICATURUS ESSET DEUM.] Græce δοξάσει, id est *glorificaturus esset*. Sic et Syrus et Arabicus. Petrus ergo moriens in cruce glorificavit Deum, adeoque mors hæc in cruce non fuit ignominiosa, uti censebat Nero et Romani, sed laus et gloria tam Dei, quam Petri. Primo, quia Petrus crucifixus et mortuus est pro veritate fidei: hoc autem gloriosum est: hoc ipso enim factus est Martyr, ac sua morte obsignavit et confirmavit fidem a se prædicatam

Secundo, glorificavit Deum; quia pro Deo, Deique filio Jesu Christo, quem prædicabat, crucifixus est; quid autem gloriosus, quam mori pro Deo?

Tertio, quia in morte crucis similis fuit Christo crucifixo. ut, cui similis fuerat in vita et pontificatu, similis quoque esset in cruce et morte: nam *gloria magna est sequi Dominum*, ait Eccli. c. 23. 38. Ita Chrys. Non dixit *moriturus*, inquit, sed *clarificaturus*, quia pati pro Christo honor est et gloria. Hinc martyrium crucis nobilius est cæteris martyriis, unde et a multis crucifixis fuit exoptatum. Christus enim crucem in ea moriens nobilitavit; ideoque S. Andreas frater S. Petri, adeo ambiebat crucem, ac moriens in ea exultabat et jubilabat. Hac de causa ipse S. Petrus noluit crucifigi eo modo quo Christus, ne Christo in gloria crucis æquaretur; sed inverso modo, scilicet capite deorsum, et pedibus in altum sublatis, uti docet S. Aug. serm. 28. de Sanctis. Et S. Maxim. serm. 1. de Natali Apost. *Hic est*, ait, *Petrus, qui cum ad crucem tamquam Christi discipulus duceretur, verso se poscens corpore crucifigi, passionem non timuit, sed æqualitatem crucis Dominicæ declinavit ut ostenderet universis admirandæ se humilitatis virtutem, novique mysterii disciplinam et inter tormenta servasse.* Theod. aliam quoque affert causam, sic dicens: *Cum ad mortem crucis a Nerone damnatus esset, rogavit carnifices ne similiter atque Dominus trabi figeretur, sed contrario modo: veritus (quod est verisimile) ne eadem passio eumdem sibi ab insipientibus honorem conciliaret: ideo rogavit ut manus inferius, superius autem pedes affigerentur.* Ita quoque Theodor. orat. de charitate.

Quarto, quia Petrus in cruce moriens pro Christo magnam ab eo gloriam consecutus est, tum in cœlo, tum in terra, qua glorificavit Deum, tamquam hujus gloriæ suæ fontem et auctorem. Hinc fideles toto orbe quin et reges et principes Romam confluunt, ut locum crucis et sepulturæ B. Petri, ejusque basilicam in Vaticano, quæ orbis est miraculum, visitent et venerentur. Ita S. Augustin serm. 28. de Sanctis: *Nunc*, inquit, *ad memoriam piscatoris flectuntur genua Imperatoris: ibi radiant gemmæ diadematis, ubi fulgent beneficia piscatoris.* Et alibi scribens ad Madaurenses: *Videtis et Imperii nobilissimi eminentissimum culmen, ad sepulcrum piscatoris Petri submisso diademate supplicare.* Et Chrysost. hom. *quod Christus sit Deus*: *Relictis omnibus*, inquit, *ad sepulchra piscatoris et pellionis currunt et reges, et præsides, et milites. Et Constantinopoli reges nostri magnam gratiam putant, si non prope Apostolos, sed si vel extra eorum vestibula corpora sua sepeliantur fiantque piscatorum ostiarii reges.* Idem Chrys. in Psalm. 48. *Quot reges urbes everterunt, portus extruxerunt, et nominibus suis inscriptis decesserunt; nec tamen eis quidquam profuit, sed silentio et oblivioni mandati sunt? Piscator autem Petrus, qui nihil fecit eorum, quoniam virtutem est prosecutus, et civitatem maxime regiam occupavit, etiam post mortem resplendet sole clarius.* Horum sepulchris urbem esse munitam alibi idem tradit cum ait: *Hoc corpus plebem hanc munit, quod quavis turri, innumerisque mœnibus ac vallis est tutius; et cum ipso corpus etiam beati Petri*, etc. Vide eumdem Chrysost. hom. 32. in epist. ad Romanos. Merito ergo Prudentius loco jam citato, de morte S. Petri in cruce loquens ait: *Vide superba morte laureatum.* Superba ergo est mors crucis, in qua pie superbiat Christianus, juxta illud Isaiæ. 60. 15 *Ponam te in superbiam sæculorum.* Et c. 61. 6. *Fortitudinem gentium comedetis, et in gloria eorum superbietis.*

Moraliter hic disce, cum S. Petro et Paulo gloriari in cruce Domini nostri Jesu Christi, tibique gratulari, cum Christus te ejus participem facit, ac particulam aliquam crucis suæ tibi immittit, sive per morbum, sive per persecutionem, sive per vilipensionem, sive per aliam afflictionem. Nulla enim re magis glorificatur Deus, quam martyrio et cruce, si patienter et hilariter toleretur Crux ergo Christi et Christiani est decus et gloria, non dedecus et ignominia.

ET CUM HOC DIXISSET, DICIT EI: SEQUERE ME.] Nota cum Cyrillo, Chrys. Toleto, Jans. Mald. Ribera et aliis Christum hic facto significare Petro idipsum quod verbo dixerat. Igitur ipse surgens et abiens e convivii loco, invitat Petrum ut se præeuntem pedibus eundo sequatur, idque ut significet eum se secuturum ut legitimum Vicarium, in his quæ jam ei prædixerat, scilicet in cura ovium pastorali, et in supplicio crucis. Ait ergo: *Sequere me.* Primo, q. d. *Sequere me*, uti eundo, sic et mihi succedendo in regimine Ecclesiæ: succede ergo mihi ut pastor et rector totius Ecclesiæ meæ.

Secundo, *Sequere me*, ut, sicut ego præcessi ad crucem, sic tu me ad eamdem subsequaris. Nec tibi dura videatur crux pro me subeunda, quia ego primus illam pro te subivi, ad eam tibi cæterisque fidelibus præivi, et viam complanavi. Decet enim ut me, sicut in vita et officio pastorali, sic et in morte cruceque sequaris, ut pro ovibus vitam ponas, ac cæteris fidelibus sis dux ad crucem et martyrium. Unde Glossa: *Si pastor*, ait, *immolatus est ut ovis, qui de ovibus fiunt pastores, non metuant immolari.* Hinc Petro Romæ a Nerone in carcere Mamertino incluso, cum Christiani ei fugam suaderent, et precibus suis illum ad eam pene cogerent, ille, ut eis satisfaceret, fugit; sed extra portam, quæ nunc S. Sebastiani dicitur, occurrit illi Christus, qui rogatus a Petro: *Domine, quo vadis?* Respondit; *Venio Romam iterum crucifigi.* Intellexit Petrus Christum non in suo, sed in Petri Vicarii sui corpore velle crucifigi. Protinus ergo ad carcerem rediit, et paulo post crucem subiit. Locus hic occursus et colloquii Christi cum Petro etiamnum hodie juxta Romam extat, et sacello decoratus religiose visitur, vulgoque vocatur: *Domine quo vadis?* Ita ex S. Ambrosio, S. Gregorio, Hegesippo et aliis Baron. tom. 1. anno Christi 69. c. 6.

Tertio, *Sequere me* in cura pastorali, et modo pascendi regendique fideles, ut eos pascas tam verbo

quam exemplo, ac præsertim eximia charitate, sicut ego eos pavi, atque per omnia meæ doctrinæ et vitæ vestigia sequaris. Mea enim vita est idea et exemplar perfecti pastoris, quam proinde te, tuosque successores semper præ oculis habere et imitari volo.

Audi Theoph. in hoc quod ait, *Sequere me*, cunctorum fidelium Prælatum eum instituit, simul et vult ut se sequatur in cunctis verbis et operibus. Denique ostendit affectionem ad ipsum: qui enim nobis astrictiores sunt, hos non sequi volumus.

Præclare S. Irenæus l. 4. 28 *Sequi Salvatorem*, ait, *est participare salutem, et sequi lumen est participare lumen: qui autem in lumine sunt, non ipsi lumen illuminant, sed illuminantur et illustrantur ab eo.*

20. Conversus Petrus vidit illum discipulum quem diligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in cœna super pectus ejus, et dixit: Domine, quis est qui tradet te? 21. Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Jesus: Domine, hic autem quid?] Petrus obediens Christo incipiebat ipsum sequi, mox sequebatur et Joannes, cæterique ejus socii. Petrus ergo sollicitus de Joanne et sociis conversus retrospexit, viditque eos sequentes; ac cæteris omissis, rogat Christum quid de Joanne sit futurum; an videlicet Joannes simili modo Christum sit secuturus sicut ipse, et in cruce moriturus! Rogavit hoc Petrus, tum quia Joannem præ cæteris amabat: tum quia sciebat ipsum a Christo præ aliis diligi, ideoque in pectore ejus recubuisse. Mirabatur ergo quod Christus Joannem a se adeo dilectum hic prætermittere: unde eum illi revocat in memoriam, q. d. Quid fiet de Joanne tibi adeo dilecto? Sane sicut illum in cœna mihi prætulisti; ita nunc in officio pastorali eum mihi jure præferre poteras, meque illi quasi pastori subjicere; sed quoniam aliter tibi visum est, saltem scire velim quæ illius futura sit sors et mors. Tum denique quia Petrus hic Joanni reddit vicem in rogando: sicut enim Joannes in cœna urgente Petro rogaverat Jesum, quis eum traditurus esset: sic hic vicissim Petrus rogat Jesum de Joanne, cogitans Joannem desiderare scire quid de se futurum foret, nec tamen audere id a Christo petere. Audi Chrys. *Quia magna ei prædixerat Dominus, et orbem terrarum commiserat, et martyrium prænuntiaverat, et amorem testatus est ampliorem, volens et Joannem communicatorem accipere, dixit: Hic autem quid? q. d. Nonne eadem nobiscum veniet via: valde enim Joannem amabat Petrus. eumque putans velle interrogare de seipso, nec audere, pro eo suscepit interrogationem*

Hinc discant prælati non sequi suos affectus, nec indulgere amori, sed sequi in omnibus rationem, ut eos pastores constituant, non qui sibi sunt chariores, sed qui ad illud officium sunt aptiores: sicut Christus hic non Joannem, licet sibi cognatum prædilectum, sed Petrum, constituit suum Vicarium, successorem, et Pontificem Ecclesiæ.

22 Dicit ei Jesus: Sic eum volo manere donec veniam quid ad te? Est hic triplex lectio Prima Græcorum, indeque Syri, Arabici et Æthiopici: *Si eum volo manere*. Secunda. S Hier. lib. 2. contra Jovinian. et aliorum *si sic*. Tertia, Latinorum, præsertim Romanorum: *Sic eum volo manere*, itaque legunt S. Augustin. Beda, Rupertus, Glossa, S. Thomas, Lyran. Ribera et alii. Tertiam hanc lectionem multis statuere conatur Georgius Trapezuntius, licet Græcus, lib. ad Papam hac de re edito: quamvis eum refellat Bessarion Cardinalis, qui primam statuit. Primæ enim favet, quod facile Latinum *si* verti potuerit in *sic*, addita littera *c*, Græcum autem ἐὰν, id est, *si*, difficile verti potuerit in οὕτως. id est, *sic* Rursum, quod prima planum exhibeat sensum, q. d Si velim Joannem manere in vita, nec crucifigi, uti te volo, quid ad te, tu me sequere, et Joannis curam mihi relinque. Vult enim Christus reprimere dumtaxat curiositatem Petri, ut sibi soli intentus non curet de Joanne, ejusque curam sibi permittat Ita S. Cyrillus, Toletus, Maldon Franc. Lucas, et alii.

Tertiæ vero lectioni favet Primo, quod Romana editio jussu Pontificis correcta eam sequatur, uti et plerique codices et interpretes Latini Secundo quod juxta eam Christus magis satisfaciat interrogationi Petri Tertio, quod ex ea discipuli facilius conceperint opinionem de Joanne, quod non esset moriturus. Quarto, quod Trapezuntius græce apprime peritus, ostendit Græcam vocem ἐὰν, et Latinam *si*, hanc habere vim, ut indicativo verbo conjuncta affirmative capiatur: cum subjunctivo vero, suspensive dubitativeque. Aliud enim est dicere: Si amo te, non detraho tibi: aliud vero. Si te amarem, non tibi detraherem. Nam in prima propositione amor affirmatur, in secunda non affirmatur, sed cum dubitatione ponitur Probat hoc ex Prisciano, natione etiam Græco, in Libro de Constitutione. Cum igitur Evangelista verbum indicativi ponat, affirmat. Propterea, inquit Trapezuntius, Patres non *si*, sed *sic* interpretati sunt, ne scilicet particula *si* Latinæ Græcæque linguæ sciolos, propter duplicem potestatem turbaret. Latinum ergo *si* hic et alibi est affirmantis, non dubitantis. Unde Virgil. 6. Æneidos: *Si te fata vocant*, ait, id est, cum te fata vocent. Et lib. eodem:

Si potuit manes arcescere conjugis Orpheus.

Affirmat enim potuisse. Cicero orat. 1. in Catilinam: *Si illustrantur, si erumpunt omnia*, id est, quia illustrantur et erumpunt omnia tua machinamenta, o Catilina, muta mentem, resipisce, et consule tibi ac Reipub.

Nota Ex τὸ *sic eum volo manere donec veniam*, multi censuerunt S. Joannem non esse mortuum, sed venturum cum Elia et Enoch, ut certet contra Antichristum. Id enim asserere videtur angelus Apoc 10. 11. dicens Joanni: *Oportet te iterum prophetare Gentibus*. Ita censuit S. Hippol. tract de Consummatione sæculi, Dorothæus et Metaphrastes in Vita S. Joannis, Damascenus orat. de Transfigurat. idque confirmat ex illo Lucæ 9. 27. *Sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem. donec videant regnum Dei* Sic et S. Ambros. idem intelligit lib. 7. in Lucam in principio, ac Georgius Trapezuntius tract. in τὸ *sic eum volo manere*, Catharinus in c. 2 Gen. Huc quoque inclinant Theophyl. Salmeron et Barradius hic et Euthym. in Matth. c. 43.

Alii vero, quos refert et refellit hic S. August. tract. 124. opinantur S. Joannem intra sepulchrum vivere eo quod sepulchri ejus terra dicatur continuo ebullire, putentque id fieri S Joannis respiratione et anhelitu.

Ex adverso Theoph. vult S. Joannem occisum a Trajano Imper. idque probat illo Matth. 20. v 23. *Calicem meum bibetis.*

Verum dico: Longe verius est, et mihi certum, S. Joannem naturali morte esse defunctum. Id enim passim tradunt Patres, ut Irenæus, Tertul. Euseb. S. Hieron. S. August. S. Chryst. S. Ambros. Beda et alii, ex quibus Baronius docet S Joannem obiisse anno Christi 101. Clementis Pont. 9. Trajani Imp. 2. ætatis suæ 93. a passione Christi 68. Obiisse, inquam, Ephesi, et juxta eam urbem esse sepultum. Onesimo S. Pauli discipulo in episcopatu Ephesino illi succedente Idipsum confirmat Ecclesiæ traditio, quæ celebrat festum S. Joannis tamquam vita functi, ac jam beati, et cum Christo regnantis in cœlo. Hoc enim nulli nisi post mortem contingit.

Porro modum, quo mortuus est Joannes, describit Gregor. Turonensis lib. 1. Hist. Franc c. 26 *Joannes*, inquit, *Evangelista senex et plenus dierum se deposuit in sepulchro*, et lib. 1. de Gloria Martyrum c. 30 *Joannes vivus descendens in tumulum, operiri se humo præcepit. Cujus nunc sepulchrum manna in modum farinæ hodieque eructat, ex quo beatæ reliquiæ per universum delatæ mundum salutem morbidis præstant.* Petri, Damiani vero serm. 2. de S. Joanne Apostolo. *Jam vero*, ait, *illa beatæ migrationis ejus novitas mirabilis quem non moveat? quis felicissimæ consummationis gloriam non obstupescat? Quia enim mirabiliter vixit, mirabiliter obiit; et quia non communem cum hominibus vitam duxit, non communi hominum morte transivit. Nam ut historiæ continent, quadratum in Ecclesia foveam fieri jussit, moxque in eam descendens, extensis manibus post prolixa fusæ orationis verba migravit.* Subjungit deinde novum miraculum. *Mox autem tanta super eum lux cœlitus est immissa, ut nullus eam ferret aspectus. Postmodum vero inventa est fovea, nihil aliud in se continens nisi manna, quod videlicet, sicut dicitur, usque hodie scaturire non desinit. Sic nimirum, sic dilectum auctori vitæ discipulum transire de sæculo dignum fuit, ut tam fieret a dolore mortis extraneus, quam a corruptione carnis fuerat alienus.*

Addit Nicephor. lib. 2. c. 42. corpus S Joannis, uti et B. Virginis, post sepulturam non fuisse inventum; quare resurrexisse, rursumque animatum et gloria donatum a Christo cœlis fuisse illatum. Cujus sententiæ meminit quoque S Ambros. serm. 20. in Psal. 118. et S Hieron. (vel quisquis est auctor) serm. de Assumptione, nec eam rejiciunt, Joannem resurrexisse, pie quoque opinatur D. Thom. hic et B. Petrus Damian. serm. 2. de Joanne Apostolo. Causam dat Damianus: *Pium*, ait, *est arbitrari, ut, sicut de beata genitrice Dei creditur, ita etiam beatus Joannes jam resurrexisse probabiliter asseratur: quatenus sicut in virginea fuerunt integritate participes, ita nihilominus in anticipata resurrectione merito videantur æquales, nec sit in resurrectione diversitas, quibus tanta fuerat unanimitas conversationis in vita. Si enim beatissimi virgines isti, videlicet Joannes et Maria, nullatenus surrexissent, cur in eorum tumulis sepulta cadavera non jacerent, cum scilicet beatorum Petri, et Pauli, cæterorumque Apostolorum ac Martyrum corpora suis quæque noscantur mausoleis tumulata.*

Idem opinantur Dionys. Carthus. Hugo de S. Victore, Albertus Magnus, Lud. Gran. serm. 3. de S. Joanne et multi recentiores; licet hæc opinio nec in Script. nec in veterum traditione certum habeat fundamentum; imo et obstat quod in Concilio Ephesino jubentur coli reliquiæ Martyrum, ac præcipue S. Joannis. Et Cœlestinus Pontifex in epist. ad Concilium Ephesinum: *Ante omnia*, ait, *vos præcipue considerare, iterum atque iterum recolere decet, quibus Joannes Apostolus prædicavit, cujus reliquias præsentes honoratis.* Idem fere habetur in Synodo VII. generali act. 5. sub finem. Si S. Joannis reliquiæ sunt Ephesi, ergo ipse necdum resurrexit; nisi quis dicat reliquias ibi, non corporis, sed vestium, librorum, et similium utensilium, quibus usus est Joannes, intelligi; aut certe capillorum, barbæ, vel sanguinis in phlebotomia emissi. Unde jam reliquias aliquas corporis S. Joannis non est reperire. Vide Baronium et Suarez 3. p. q. 59. art. 6. disp. 55. sect. 3.

Dices: Quomodo igitur S. Joannes a Patribus et ab Ecclesia vocatur Martyr, si naturali morte est defunctus? Resp. cum S. Hieron. in cap. 20. Matth. S. Joannem esse Martyrem, quia ipse in ferventis olei dolium missus est Romæ ante portam Latinam, a Domitiano Imper. propter prædicationem Christi, ut docet Tertull. c. 36. de Præscrip. et antiquissima Ecclesiæ Romanæ traditio confirmat, ubi in hujus rei memoriam ecclesia eodem loco erecta visitur: quin et res gesta quotannis ab Ecclesia recolitur 6. Maii. Licet enim tunc S. Joannis non sit mortuus, sed illæsus exierit; tamen, quia ipse voluntarie se morti tam acerbæ pro Christo obtulit, et quia oleum illud bulliens sufficiens erat causa ad mortem illi inferendam; imo illam naturaliter et necessario illi intulisset, nisi miraculose a Deo S. Joannem illæsum conservante, vimque bullientis olei inhibente, fuisset impedita: hinc Joannes jure suo Martyr est, et Martyr nuncupatur.

Porro hic locus (uti et ille Lucæ 9. 27. et alter Apoc. cap. 10. vers. 11. ut ibidem ostendi) contrariæ sententiæ non patrocinatur. Sensus enim est primo, q. d. Ego te, o Petre, volo me sequi per crucem, Joannem autem volo manere *sic*, id est, sine cruce et morte violenta, *donec veniam*, ut scilicet eum naturali morte defunctum ad me in cœlum assumam. Ita S. August. Beda. S. Thom. Rupert. et Maldon.

Secundo, q. d. Volo Joannem in vita permanere, donec veniam ad publicum Hierosolymæ et Judææ, quæ me occidit, excidium. Veniam enim per Titum et Romanos ulturus meam, id est Messiæ, cædem, communi totius gentis Judaicæ clade et strage. S. Petrus enim et cæteri Apostoli occisi sunt ante excidium Hierosolymæ, solus vero Joannes illi fuit superstes: adeoque duo hi fratres Jacobus et Joannes, initium et finem dederunt martyrio Apostolorum: inter eos enim primus occubuit Jacobus, ultimus Joannes. Ita Theophylactus, Toletus, Ribera, Suarez et alii. Addunt nonnulli apud Theoph. Joannem in Judæa mansisse usque ad ejus excidium, idque hic a Christo significari. Ita D. Thom. et Ribera, q. d Volo Joannem manere in Judæa usque ad ejus excidium, et tunc eum educam ad prædicandum in Asia.

Voluit Christus Joannem tamdiu manere superstitem, quatuor de causis. Prima est, ut Joannes esset basis et columna Ecclesiæ contra hæreticos jam subnascentes, omnibusque testaretur dicta et gesta Christi ab Evangelistis, æque ac a se hic conscripta, esse verissima, imo se illa oculis suis vidisse et auribus audivisse. Secunda, ut hæc longævitas esset ei loco martyrii: valde enim Joannes desiderabat mori, ut frueretur Christo, dicens: *Veni, Domine Jesu*, Apoc. 22. Tertia, ut imminente, excidio Judææ moneret, Christianos ex ea egredi, ut eos egressos esse testatur Euseb. libr. 3 Hist. c. 4. Quarta, ut omnibus testaretur excidium Judææ inferri ob occisum ab ea Christum, idque a Christo esse prædictum, Matth. 23. 37. atque hac ratione fideles in Christi fide firmaret; infideles autem Judæos ad eum converteret.

Denique sive legas *si*, sive *sic*, idem erit sensus, si dicas to *si* subintelligi Unde nonnulli legunt *si sic* ut Christus loquatur per concessionem q. d. *Sic eum volo manere*, hoc est concedo, vel esto ut velim Joannem sic manere, sive si sic eum volo manere, quid ad te? Videtur enim Christus tantum retundere velle curiositatem Petri, uti superius ex Cyrillo et Chrysostom. dixi. Et hoc modo omnium trium lectionum idem erit sensus et consensus.

Porro, S. Cæsarius frater S. Gregorii Nazianzeni dial. 5. sic nove exponit: *Sic eum volo manere*, id est, inquit, volo Joannem manere apud mare Tiberiadis, in quo paulo ante cum Petro piscatus fuerat 153. pisces: ad illud enim stabant piscantes: te vero, o Petre, volo a mari recedere, et me sequi Hoc nimis litterale et grammaticum, ideoque frigidum videtur, nisi aliquem e sensibus jam datis adjungas, quasi significatum rei significanti Unde addunt aliqui apud Theophyl *donec veniam*, id est, dum hunc volens dirigam ad prædicandum: te namque, o Petre nunc dirigo ad orbis Pontificatum.

Anagog. repræsentatur hic in Joanne vita contemplativa et beata, et in cœlis triumphans, in Petro vero activa, laboriosa, et in terra militans. Audi S. Aug. trac. 124. *Cur Joannem plus dilexit Dominus, cum Dominum plus dilexerit Petrus? quantum intelligo, melior est, qui plus diligit Christum; felicior, quem plus diligit Christus. Puto ergo duas vitas hic significatas, unam quæ in fide est, per Apostolum Petrum, propter apostolatus sui primatum; itaque, ei dicitur: Sequere me, per imitationem scilicet perferendi temporalia mala. Alteram vero, quæ in spe per Joannem, de quo dicitur: Sic eum volo manere donec veniam, scilicet sempiterna bona redditurus.* q. d. *Perfecta me sequatur actio, informata meæ passionis exemplo, inchoata vero contemplatio maneat, id est, exspectet perficienda cum venero. In activa vita quanto magis Christum diligimus, tanto facilius liberamur a malo; at ipse nos minus diligit quales sumus, et ideo liberat ne semper tales simus, illic nos amplius diligit, ubi quod ei displiceat, et quod a nobis auferat, non habebimus. Amet eum Petrus, ut ab ista mortalitate liberemur; ametur Joannes, ut in illa immortalitate servemur. Minus Joannes diligit, quia manet, id est exspectat, necdum habens illum amorem, qui tunç multo amplior erit. Hoc ergo significatum est per Petrum plus amantem, sed minus amatum: minus enim nos amat Christus miseros quam beatos. Minus vero veritatis contemplationem, qualis tunc futura est, amamus, quia nondum novimus nec habemus.*

Brevius utrumque complectitur Glossa, dum ait: *Quod magis diligat, est manifesta misericordia, sed occulta justitia: commendantur hic duæ Ecclesiæ vitæ: ad procellosæ gubernaculum dantur claves, ad liganda et solvenda peccata; propter illam quietam requiem super pectus Jesu discumbitur, unde veritas bibitur, et quod virgo est Joannes, convenit futuræ vitæ, ubi nec nubent, nec nubentur.*

Tropol. repræsentantur hic virginitatis et virginum incorruptio, integritas et immortalitas, ut semper in eodem statu vivi vegetique manere videantur, uti S. Joannes diutissime mansit. Unde Sapiens c. 4. 1. exclamat: *O quam pulchra est casta generatio cum claritate! immortalis est enim memoria illius*, etc. *et in perpetuum coronata triumphat*. Rationem dat c. 6. dicens: *Incorruptio facit esse proximum Deo.* Vide ibi dicta. Quia enim casti imitantur castitatem et puritatem Dei, hinc Deo assimilantur, ideoque ab eo diliguntur, hauriuntque miram sapientiam, sanctitatem et sanitatem longævam hic, in cœlis vero æternam, ut hausit S Joannes. Hac de causa B. Petrus Damiani ser. de Excellentia S. Joannis, eum nuncupat *organum divinorum mysteriorum, jubar cœli aquilam cœlestem*. etc.

23 EXIIT ERGO SERMO ISTE INTER FRATRES, QUIA DISCIPULUS ILLE NON MORITUR.] q. d. Inde rumor sparsus fuit inter Apostolos et discipulos, quod Joannes non esset moriturus, sed in vita mansurus, donec veniret Christus ad diem judicii, ac tunc eum vivum secum duceret in cœlum. Nec mirum: nam, ut paulo ante dixi, multi e Patribus idem opinati sunt.

ET NON DIXIT EI JESUS: NON MORITUR; SED, SIC EUM VOLO MANERE DONEC VENIAM, QUID AD TE?] Est correctio: corrigit enim Joannes falsam suspicionem discipulorum de se, quod non esset moriturus. Unde colligitur alium fuisse sensum verborum Christi, ac Joannem vero esse mortuum, uti ostendi v. 22.

24. HIC EST DISCIPULUS ILLE QUI TESTIMONIUM PERHIBET DE HIS, ET SCRIPSIT HÆC. (puta Joannes, qui de se modestiæ causa loqui solet in tertia persona) ET SCIMUS, QUIA (quod) VERUM EST TESTIMONIUM EJUS.] q. d. Non mei unius hoc est testimonium; sed ego et omnes, qui cum Christo versati sumus, aut eorum auditores et discipuli fuimus, scimus illum discipulum vera testari et scribere. Ita Euthym. Toletus, Ribera. Maldon. Pauci enim tunc erant superstites ex iis qui cum Christo versati fuerant, sed multi ab iis idipsum audierant. Scripsit enim Evangelium hoc Joannes contra Cherintum, Menandrum, Ebionem, aliosque hæreticos jam tum suborientes, qui negabant Christum esse Deum, ideoque detrahebant ejus prædicationi et Evangelio, quasi falso et ficto. Unde refert S. Iren. l. 3 c. 3. et S. Epiphan. hæresi 30. S. Joannem ductu Spiritus Sancti ivisse ad balneum, rogasseque quis in eo lavaretur, ac audito Ebionem in eo versari, flevisse, et sociis dixisse: *Festinate, fratres, egrediamur hinc, ne cadat balneum, et pereamus cum Ebione, qui intus est in balneo, propter ipsius impietatem.*

25. SUNT AUTEM ET ALIA MULTA QUÆ FECIT JESUS:

QUÆ SI SCRIBANTUR PER SINGULA, NEC IPSUM ARBITROR MUNDUM CAPERE POSSE EOS, QUI SCRIBENDI SUNT (id est qui scribendi forent) LIBROS.] Syrus, *quæ si sigillatim scriberentur, ne ipse mundus quidem, ut puto, sufficeret iis qui scriberentur litteris*; Arabicus, *mundus non caperet ea in scriptis libris*. Primo, S. Aug. tract. 24. Beda, Rupert S. Thomas, Lyran. et alii τo *nec mundum capere posse libros*, exponunt, non de spatio locorum, sed de capacitate legentium q. d. Totus mundus non caperet, id est non intelligeret, non penetraret mysteria doctrinæ et vitæ Christi, quia sunt profunda et divina. Sed hoc modo ne unam quidem Christi sententiam de mysterio SS. Trinitatis, Incarnationis, Eucharistiæ, etc. capere, id est, penetrare, quis potest.

Secundo, S. Hier. in c. 21. Matth. Nicephor. l. 1. hist. c 24. et Ribera hic τo *capere* interpretantur per fidem, hoc est credere. q. d Si tot tamque inaudita et stupenda miracula Christi narrarentur, homines mundani non possent ferre; sed putarent aut magicis artibus delusos esse oculos hominum, aut somnia esse aut fabulas, nec posse ab ullo tot et tanta fieri: ideo Evangelistæ de maxime mirabilibus pauca dicunt. Sed obstat quod mundus incredulus ne unum quidem signum Christi credit: fideles autem omnia credidissent. Adde, dici *libros*, non *signa*.

Tertio ergo et genuine, est hyperbole. q. d Si singula Christi acta dictaque scriberentur, tam multa et magna scribenda forent, ut mundus libris impleretur, ut plurimi et quasi innumerabiles libri scriberentur. Sic vulgo dicimus: In bibliotheca innumeri, id est plurimi, sunt libri: et Totus mundus hoc dicit id est, plurimi hoc dicunt: *Ecce totus mundus post ipsum abit*, Joan 12. 19 hoc est, plurimi sequuntur Jesum. Ita Cyrillus, Aug. Chrys. Leont. Beda, Theoph. Euthym. Cajet. Jansen. Toletus et alii. Hinc patet Evangelistas plurima dicta factaque Christi omisisse, et pauca tantum scripsisse, ut ex illis Christum Deum et hominem agnosceremus, et quasi ex ungue leonem æstimaremus.

Dices: Nimis magna videtur esse hæc hyperbole: nam totus mundus innumeras librorum myriades caperet Resp. non esse nimis magnam, imo æquo esse minorem, si cum rerum scribendarum magnitudine, præstantia et majestate comparetur. Pro quo Nota, in Christo duas fuisse naturas, divinam et humanam. indeque duplices, imo triplices actiones; scilicet Primo, divinas, uti sunt omnia cognoscere et comprehendere, amare Patrem infinito amore, spirare Spiritum Sanctum, etc de quibus si pro dignitate scribendum foret, infiniti scribendi essent libri, quos mundus non caperet: quotquot enim ab hominibus scriberentur, numquam æquarent, multo minus exhaurirent vel unam Christi actionem, utpote divinam, et per omnia infinitam Sic Christus unico verbo et conceptu mentis suæ omnia cognoscit, comprehendit, dicit et loquitur; et tamen unicum hoc verbum tam fœcundum est et sublime, tamque multa continet, ut omnes angeli et homines infinitis verbis et libris illud adæquare, pleneque exprimere nequeant. Imo angelus unus Seraphinus plus cognoscit, dicit et facit uno actu, quam infimi angeli et homines plurimis actibus: multo magis idipsum facit Christus, qui longe omnes Seraphinos superat. Secundæ actiones Christi fuere humanæ, uti sunt loqui, fabricare, comedere ambulare, etc. hæ si nude considerentur, paucis libris scribi possent; sed si considerentur ut fiebant a Christo, ac dirigebantur ab interno spiritu prudentiæ, charitatis, aliarumque virtutum, nullo hominis calamo digne describi possent: quia nullus scribendo valet assequi, et ex æquo exprimere spiritum et virtutes Christi: Christus enim faciebat omnia sua tam integre, tam heroice, tam angelice, cum omnibus suis circumstantiis, ut nulli scriptores ea pro dignitate scribere, et oculis subjicere possent. Singulæ enim actiones Christi, plurimas in se continebant virtutes, excellentias, perfectiones, ideoque nostris perpluribus adæquari nequeunt, sicut præstantiam adamantis nulla lapidum congeries et copia adæquare valet. Tertiæ actiones Christi fuere mixtæ, id est partim humanæ, partim divinæ, quæ idcirco a S. Dionysio theandricæ, id est Dei viriles, appellantur, uti sunt prædicare Evangelium, suscitare mortuos, facere miracula, instituere Eucharistiam, cæteraque Sacramenta, etc. quæ Christus faciebat ut homo, sed directus a deitate sibi hypostatice unita. Hæ actiones multo minus pro dignitate ab omnibus mundi scriptoribus, qui sunt, fuerunt et erunt, explicari et repræsentari queunt, quia sunt actiones immediate manantes a Deo, ideoque divinam in se continentes vim et excellentiam, quæ omne hominum ingenium, omnem scriptorum calamum manumque longe superant et transcendunt, juxta illud Job. 11. 7. *Forsitan vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum omnipotentem reperies? excelsior cælo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura ejus, et latior mari* Denique veritas hujus hyperboles patet ex eventu et experientia. Videmus enim de vita et gestis Christi quotannis fieri tot conciones, lectiones, sermones; tot scribi libros, tot commentaria, ut eos numerare sit impossibile: adeoque si mundus duraret in æternum, idem quotannis semper fieret, quæ omnia si in unum colliges, mundus ea non caperet. Unde S. Leo serm. 9. de Nativ. *Excedit*, inquit, *humani eloquii facultatem divini operis magnitudo; et inde oritur difficultas fandi, unde adest ratio non tacendi*, etc. *Et ideo numquam materia deficit laudis, quia numquam sufficit copia laudatoribus*.

Tropol. hinc a Christo disce illud: *Annos virtutibus imple*, ut scilicet multa magnaque et heroica virtutum opera assidue edas, easque de virtute in virtutem, donec videas Deum deorum in Sion. Christus enim tribus annis et tribus mensibus quibus prædicavit, tot tantaque dixit et fecit, ut nullis libris pro dignitate conscribi possint. Dic ergo tibi illud Zeuxis pictoris eximii: *Pingo æternitati. vivo æternitati*. Pingo vitæ sanctæ imaginem, imo ideam, quam in cœlo Deo et angelis ostendam, ut jugiter eorum oculos feriat, ut Beati per omnem æternitatem illam mirentur et celebrent. Imitare ergo Christum, sequere orthodoxam ejus fidem et vitam. Veritas cana est, fides prisca est, quam Christus Petro, Petrus suis successoribus Pontificibus et Ecclesiæ Romanæ quasi depositum inviolate servandum tradidit. Fuge ergo omnem fidem novam et novitiam, quam Novatores a se confictam obtrudunt: fides enim nova infida est, fallax et mendax est:

non fides, sed perfidia est. Romanis scribens Paulus cap 1. vers. 8 hanc laudem, hoc decus assignat: *Fides vestra annuntiatur in universo mundo.* Romanam Ecclesiam S. Irenæus, S Polycarpi, indeque Joannis discipulus lib. 3. cap. 3. et 4. nuncupat dives depositorium Ecclesiasticarum traditionum, *eo quod Apostoli plenissime in eam contulerint omnia quæ sunt veritatis, ut omnis quicumque velit, sumat ex eo potum vitæ.* S. Cypr. epist. 45. eamdem vocat matricem Ecclesiarum. *Ad hanc enim Ecclesiam,* ait, Irenæus, *propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos qui sunt ubique fideles: in qua semper ab his, qui sunt, undique conservata est ea quæ ab Apostolis est traditio.* Tertull. lib. de Præscript. contra hæreticos c. 36. *Habes Romam,* inquit, *unde nobis quoque auctoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt: ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur* (crucifixus ut Christus) *ubi Paulus Joannis* (Baptistæ qui gladio truncatus est) *exitu coronatur, ubi Apostolus Joannes posteaquam in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulam relegatur.* Hieronym. præfat. in libr. 2. Comm. in epist. ad Galat. *Vultis scire,* ait, *o Paula et Eustochium, quomodo Apostolus unamquamque provinciam suis proprietatibus denotarit? usque hodie eadem vel virtutum vestigia permanent, vel errorum. Romanæ plebis laudatur fides: Ubi aliquando tanto studio et frequentia ad ecclesias, et ad Martyrum sepulchra concurritur: ubi sic ad similitudinem cælestis tonitrui Amen reboat, et vacua idolorum templa quatiuntur: Non quod aliam habeant Romani fidem, nisi hanc quam omnes Christi Ecclesiæ, sed quod devotio in eis major sit et simplicitas ad credendum.*

Evangelium igitur fidemque Christi disce ab Ecclesia Romana, illamque vita et moribus exprime, atque in hoc ipso quotidie magnis virtutum passibus progredere et profice, ita Christum sequeris et consequeris in cœlesti gloria. Opus quod hic in momento operaris, in æternum manebit et te oblectabit; opus quod hic non operaris, in æternum tibi peribit, nec illud umquam recuperare poteris. Hoc a te ipse exiget in ultimo et decretorio mundi die, quando cum omnibus angelis judex sedebit, judicabitque vivos et mortuos, ac te de fide vitaque Christiana sincere et severe examinabit, ut, si eam recto tramite sectatus fueris, te cœlo; sin autem, inferno adjudicet, idque in æternum. Jacis hic aleam de tua æternitate: vide ut secure jacias: jactus enim est irrevocabilis.

Crede, stude, vive, pinge

ÆTERNITATI.

O quam longa, quam profunda, quam immensa, quam beata vel misera est sæculorum omnium domina, intermina, et vivens semper ÆTERNITAS!

O fragilitas humana, exiguum est quidquid agis propter spem æternorum!
Eusebius Emissenus hom. de S. Maximo.

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ

QUI

APUD COMMENTARIA IN MATTHÆUM, MARCUM, LUCAM ET JOANNEM EXPLICANTUR.

(Prior numerus paginam, secundus columnam designat: si unicus tantum occurrat numerus, ad præcedentem referri indicio est.)

EX GENESI.

EX EXODO.

EX LEVITICO.

EX NUMERIS.

EX DEUTERONOMIO.

EX LIBRO JOSUE.

EX LIBRO JUDICUM.

EX LIBRO RUTH.

EX LIBRO I. REGUM.

EX LIBRO II. REGUM.

EX LIBRO III. REGUM.

EX LIBRO TOBIÆ.

EX LIBRO JUDITH.

EX LIBRO ESTHER.

EX LIBRO JOB.

EX LIBRO PSALMORUM.

EX PROVERBIIS SALOMONIS.

EX ECCLESIASTE.

EX CANTICO CANTICORUM.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

EX ECCLESIASTICO.

EX ISAIA.

EX JEREMIA.

EX EZECHIELE.

EX JOELE.

EX AMOS.

EX MICHÆA.

EX ZACHARIA.

EX MALACHIA.

EX NOVO TESTAMENTO.

EX S. MATTHÆO.

EX S. MARCO.

EX S. LUCA.

EX S. JOANNE

EX ACTIBUS APOSTOLORUM.

EX EPISTOLA AD ROMANOS.

EX I AD CORINTHIOS.

EX II. AD CORINTHIOS.

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

EX I. AD TIMOTHEUM.

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

EX EPIST. CATHOLICA S. JACOB.

EX II. EPIST. S. PETRI.

EX EPISTOLA I. S. JOANNIS.

EX APOCALYPSI.

INDEX

RERUM ET VERBORUM

QUÆ

APUD COMMENTARIA IN MATTHÆUM, MARCUM, LUCAM ET JOANNEM CONTINENTUR.

CHRISTI JESU *incarnatio, conceptio, nativitas, infantia, fuga, nomen.*

Ejus baptismus, jejunium, tentatio.

Ejus prædicatio, gesta, miracula, vita, transfiguratio, dicta, doctrina, itinera, disputationes cum Pharisæis.

Ejus triumphus, passio, tormenta, crucifixio, vulnera, mors.

Ejus sepultura, resurrectio, apparitiones.

Ejus deitas, dignitas, vita, officia, gloria judicandi potestas, virtutes, et alia.

E

G.

H.

Hebræorum idiotismi.

K

L

M.

N.

O.

P

Q

R

T.

INDEX

MATERIARUM MORALIUM

QUÆ

HOC OCTAVO COMMENTARII TOMO UBERIUS DEDUCUNTUR

VERBIS EVANGELII PER DOMINICAS, FESTOS DIES, ET FERIAS NONNULLAS OCCURRENTIS ACCOMMODATARUM, IN GRATIAM ET USUM CONCIONANTIUM.

Meminerint, porro hi, suis Evangelia singula capitibus quærere et consulere, ubi uberiorem et peculiarem eorum explicationem, tam quoad sensum litteralem, quam moralem et allegoricum, reperient; quasdam tamen materias, quæ extra ordinem esse videntur, hoc in indiculo visum fuit coacervare

FINIS.